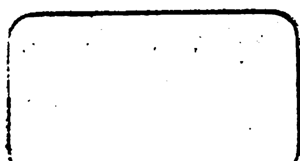

ЈАВОР

лист за

ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

ЗА ГОДИНУ 1890.

УРЕЂУЈУ:

ДР. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

У НОВОМ САДУ.

Издање и штампа А. Пајевића.

1890.

САДРЖАЈ.

Песме.

Новеле, приповетке, драме, слике.

а) Оригиналне.

Путописи, животописи.

Народопис, повесница.

Наука о језику, историја књижевности.

Природне науке.

Филозофија.

Књижевност.

Различни чланци.

ЛИСТАК.

—

Различни чланци.

Разно.

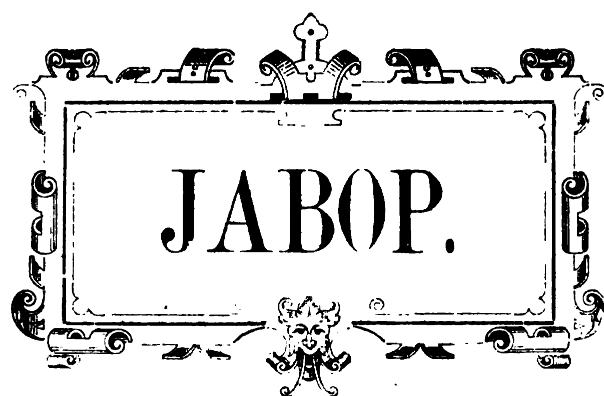
JABOP.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 1. У НОВОМ САДУ 7. ЈАНУАРА 1890. **Год. XVII.**

ИСПОВЕСТ.

ПРИПОВЕТКА МИЛАНА САВИЋА.

I.

У пролеће рано, кад са свију страна
Међ небом и земљом тајанствено шушти,
Кад је земља где где снегом завејана,
А небо се кад кад и ведри и тушти;
Ту се нешто спрема и нечем се нада,
Хоће ли већ лепше кад год да завлада!
У тој слаткој нади шире нам се груди
Од замисли једне: природа се буди.

Но борба је тешка, силна и очајна.
Седобради старац јоште се не боји,
И његова још је песница истрајна;
Прикупљеном снагом на белези стоји,
Рик му је још силан к'о у млађе доба,
А дах му је леден к'о из хладна гроба,
Немилосно тлачи, што се не сакрива,
И сунчани осмех срдито закрива.

Ал' је свежа снага у момка румена,
Гипко му је тело, мишице му младе;
Он се лако бори — баш к'о дивна жена,
Која пре ил' после победити знаде.
Лукаво премишља, к'о у некој шали,
Јогунастом старцу како да подвали;
Подилази мудро, уступа кад мора,
Док не стера старца иза мрких гора.

У то чудно доба, у том љутом боју,
Ни човеку није па ни зверу лако
Подигнути главу малаксалу своју,
А биљу је теже, теже још те како!
Ни очица својих отворити не сме;
По шуми и башти не чују се песме;
Живот се још крије ил' се једва кâни;
Да незграпни старац и тај не стамани.

По небу облаци, и сури и бели,
Витлају се лудо на све Божје стране,
Како су их таман ветрови понели;
Расули се овде к'о чупаве гране,
Стуштили се онде к'о збијене чете,
Ил' пуштају краке, па некуда лете;
К'о лабуд су или аждаја опака,
К'о девојче лепо ил' к'о стара бáка.

Па се небом носе — Бог те пита, куда!
Северу далеком, истоку ил' југу.
У лопту се ствара облик од лабуда,
А девојче, ах! у змијурину дугу;
Аждаја се тегли, па грчи, па пружа,
А бáка је, ено, гле! постала ружа.
Увек нешто ново, никад оно исто,
Док већ једном небо не постане чисто.

Галаму и гужву с облацима тамо
Нечовечни ветар разуздано чини;
Стишава се кад кад, али то је само,
Што руши и квари у даљној даљини.
Па онда фијукне, да се кожа јежи,
И осорно, бесно уз планину тежи;
Па сметове диже, па облаке цеди,
Па уморно за тим читав русвај гледи.

К'о џиновска метла по равници брише;
Тешко оној згради, на коју навали!

Тарабе и крова нема она више,
Још је добро, ако целу не развали.
Шибљиком и дрвљем тек шале поступа,
Не ће л' да се сагне, с кореном га чупа;
И незграпном шаком све на путу грува,
А уз то запева — да те Бог сачува!

Кад сустане старац, ил' кад малаксава,
Лукаво се момче лагано привуче,
Те шанчеве своје мирно удешава,
И смешкањем из њих уморнога туче.
Јужни му је ветар ту савезник верни,
И сунчани осмех, благи, неизмерни.
Још помоћи тражи од мекане кише
И на старца он се не обзире више.

Где год доспе, ту га дочекују радо,
Шипрази и дрвље, па цвеће и трава,
Животиње, људи, и старо и младо.
Његова је ведра окићена глава
Пресличицом, вйсом, кукуреком, сáсом,
Брез и врбу носи за танким појасом;
Тако иде мирно и све јачи бива,
А старац се мрко за горе сакрива.

И у красној Фрушкој, тој китњастој гори,
Пролеће и зима с тако се тлаче;
Још се не зна ко ће кога да обори,
Још се не зна чије мишице су јаче.
Бесни ветар тресе стогодишња дрва,
Па у земљу гони и траву и црва,
А бујица грање и камење ваља —
Ал' се ипак сáса стидљиво промаља.

Горостасни јелен па и срна чила
По земљи и стењу маховину траже,
У шупље се дрво веверица скрила,
А миш се из рупе не сме да покаже.
Кроз шипраг се вију лисице и вуци,
Над шумом шестаре орлови и буци,
Једно друго тражи, једно другог с' чува.....
Ал' како је; Боже, кад је поноћ глува?!

А такво је доба уред тог бојишта,
Где снага на снагу оштро наваљује.
У шуми и гори не види се ништа,
Али за то свашта стократно се чује;
И оно што јесте, и оно што није
Пред тобом тек ниче, ниче све силније,
Кроз ухо ти зује чудновати звуци:
Јесу л' орли, вуци, ил' људи бауци?!

Из далека само нешто се опажа;
Као да је светлост, а сад опет није!
Је л' Божија оно ил' ђаволска стража?
Ил' казује можда дело човечије?
Само ближе ступи, ту нема баука;
Светлост ову даје човечија рука.
Како мирно блиста, како благо сија! —
Калуђерска ту је узана ћелија.

И око ти сада разазнати може
На пропланку чистом зидину зелену.
Ту су Теби кућу саградили, Боже!
Прадедови наши, скромну и малену.
Ено торањ цркве високо се диже,
А ћелија једна за другом се ниже,
И природа овде к'о да нађе мира;
Поштује и она светост манастира.

Али док у њему све мирно почива,
Док у санку благом мир и покој тражи,
Па да сутра свеже свог Бога призива,
Далеко од светске и вреве и лажи;
У ћелији дотле, покрај свеће мале,
Над дебелом књигом седи један кâле;
Он пажљиво чита и бележи кашта,
П' онда му се некуд, некуд даде машта.

У далеку прошлост, ах! у сретне дане
Одводи га машта својн лаки крили,
Ах! у сретне дане, лудо проигране!
Он их пређе брзо, тек за часак тили,
Па да се задржи, куд га сада води;
Чаролиска слика калуђеру годи,
Осмех му се блажен преко лица даде,
А на црну браду врела суза паде.

„Почекај ме, душо, три године дана,
Док постанем теби потпора и себи!“
„Чекаћу те, дико, и до гроба тамна,
И ни једној места уступила не би'!“.....
После таквих речи, после та три лета,
Туђа жена беше плавокоса Цвета,
А кâле отвара манастирску браву,
Да Станоја прими а задржи Саву.

Дотле га је машта његова одвела
Сваке ноћи; ево, већ двадесет лета!
Даље није могла а није ни хтела.
Удаљен од људи, удаљен од света,
Живот је и дела посветио Богу;
Заповест је слуш'о ил' благу ил' строгу,
Док не дође већ до нежуђене мете,
Те игуман поста обитељи свете.

Ах, двадесет лета, двадесет година!
Усамљена гора! Усамљени двори!

Књига му је била утеха једина
Крај молитве Богу и шетње по гори.
Озбиљан и миран, узор у свачему;

Ко је био тужан, дошао је њему,
Слушао му речи — ах, како ли годе!
Те умирен, веран и утешен оде.

(Наставиће се.)

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

I.

Брињаница, 20. марта 1887.

Моја болест напредује. Данас је био код мене срески лечник, преписао неки лек, рекао две три утешне речи и отишао. Наложио ми, да се строго владам по његовим одредбама. Ја не верујем његовим речима, а још се мање уздам у његов лек. Ни окусити га не ћу. Знадем добро, да ћу и без тога умрети. Јесте, ја морам умрети. Моја су браћа умрла у сушици, моја је мати подлегла тој болести, а и мене је већ добро захватила. Са свим ми је сувишна утеха лечникова. Нисам страшивица, да се бојим сигурне смрти. То би и лудо било. Умрећу мирно, знајући, да немам за чиме жалити. Још који дан, а најдуже која недеља, и ја ћу отпутовати из ове „долине суза“. Па нека, када већ друкчије није. Што пре, тим боље. И онако ми је већ дуго време. Досада је најбољи пријатељ оваквим болестима. Деца већ неколико недеља не иду у школу, јер сам ослабио, а лечник ми препоручио, да не напрежем плућа, него да што више мирујем. Он сигурно није мислио, како ће ми тешко бити, када не будем слушао оне хуке и буке, оног веселог живота дечијега. Еј, детињство, ала си златно! Ма да си ми било кратка века, ја те се радо сећам. Човек би заборавио на све патње, када би му се живот детињством завршавао. Али онда би нам било тешко умирати, а овако, након љута страдања, зажелимо се вечита мира, па жељно умиремо, само да нам се патње прекину, јер „наши боли не ће трајати ни по часа после смрти“.

Време је узбуркано, досадно ми је. Да барем смем запалити лулу, можда би ми време пре пролазило; мотрио бих узљуљане колуте дима, те би се с њима могао који часак позабавити. Док сам био понешто здрав, док ме овако није кашаљ давио, нико ме не би раставио од луле. Особито сам волио проматрати колутове дима. Ти колутови, који су се мотали тамо амо простором, а најпосле и нестајали, подсећали су ме на човека, који се, бацан судбином, или како се то већ зове, врзе без икакве цели по земном шару, а најпосле га за навек нестане. Колут дима гања један други, као што се и људи — ни сами не знају зашто — гањају, док их најпосле и судбина не збрише за увек. Шта су постигли својим гоњењем? Ништа!

И читао бих, али где да узмем књигу? Ово неколико књига, што их имадем, превртнуо сам већ толико пута. А и садржина њихова не занима ме особито. Између мојих књига имам тек једну, коју често с насладом читам, а то је неки дневник, који сам баш сада, не знам по који пут, прочитао. Молио сам лечника, да ми добави какву књигу — приповетку, роман или такво што.

„Маните се — рече ми — то су лудорије, које раздражују живце, а то за вас није.“

Шта је онда за мене? Мени се чини, да би по ме најбоље било, када би смрт дошла овај час, па учинила своје.

Она не слуша мене, али ипак ће доћи. Шта је то њој, два дана пре или после а најмање јој је до мојих ситних жеља.

Дневник, дивна је то књига! У њој је неки Булкатурин пред смрт сам написао свој животопис. Душе ми моје, тај је Булкатурин био диван човек! Његов је живот био на измаку, па му се јоште пре хтело да понавља патње своје, сам себе, тако рекавши пред смрт, да исмеје, сам себе да једи, као да га други нису доста наједили. Ја сам у осталом његов живот увек с насладом читао, а то ће бити поглавито с тога, што сам налазио неку сличност међу његовим и мојим животом. Зар ме његова Лисавета није подсетила на несретну Јустину, само што је Лисавета и у злу остала Рускиња, а моја Јустина ... Маннићу се упоређивања; биће много паметније, да и ја себи пред смрт испричам своје доживљаје, да и ту будем сродан Булкатурину, јер ја међу нама осећам душевно сродство. Јесте. Ништа то, што он није жив; ја, читајући његов живот, морао сам заволети у-

спомену његову. Није ли ми се он најпосле прошле ноћи у сну приказао и братом ме назвао. „Брате," рече ми он жалостиво, „ја сам љубио Јелисавету Кириловну, љубио као и ти Јустину Петровићеву. Она је пала, заведена од демона. Ја сам хтео, да јој све опростим, да ју подигнем. И бог је опростио првоме човеку, када је, заведен од Луцифера, прекршио заповед створитеља свога. Јесте, ја сам хтео да подигнем Лизу Кириловну. Али ни та ме срећа није постигла, ваљда за то, што сам љубио Лизу, био дакле себичан. Ми смо људи слаби створови. Морамо се безусловно покоравати вишој сили." Ето могу ли ја онда, а да не заволим њега, успомену његову! Једи ме од њега само то, што ме често не походи и дуже не приповеда.

И ја ћу, како себи предузех, попут њега да себи испричам све доживљаје мога мукотрпнога живота. Када бих знао, да ће када ко читати ове белешке, што ћу их написати, смртнога ми часа, ја не бих ни замочио пера. Свет је чудноват, могао би се смејати мојим јадима и сав мој живот глупим назвати, а мене назвати будалом, који није знао живота схватити. Но тога ваљада не ће бити. Ја ћу сам себи да испричам минуле јаде, а ако когод и нађе хартије ове, он ће их као непотребне бацити или потпалити њима пећ. Та ко би се још тиме занимао! Не ћу да пишем приповест или новелу, него хоћу само да себи време прекратим.

Еле да почнем.

Родио сам се у незнатну месту у Трнави пре двадесетшест година. Отац ми бејаше у истоме месту оргуљаш и учитељ. Осим тога имао је кућу и нешто земље. Економију је водила мати, неуморна жена. Отац ми је за то слабо марио, јер је имао пречега посла: он је оргуљао, учио децу и — пио. Матере моје није волео, али се ње бојао. Моја мати није била осорна жена, али отац је испред њеног погледа бегао. Није му бранила пити (често по неколико дана није долазио кући), није га грдила, али се он ипак клонио њена погледа. Она је била од оних ретких жена, које мисле, да муж може радити шта хоће, а на жени је, да кућу тече. Било је часова, када је отац знао с матером бити благ, али то је било врло ретко, јер она тога није подносила. Шта више он се свуда поносио с матером, хвалио ју, а често — особито када би се мало напио — говорио је, да би он без ње пропао. Других каквих особитих својстава није у мог оца било. Моја је мати била као сат, који, када га навијеш, врши своју дужност дотле, док се не сломије точак, ово или оно. За поправак није. Тако се и она увек врзла, док јој се телесни састав није уништио; и онда се смирила, за навек смирила. Да, видио сам ју једном и веселу. Било је то онда, када јој настарији син припасао сабљу и такав кући дошао. Она је била Граничарка, а Граничарци нема већега весеља, него када јој син сабљом зазвекеће. Чуо сам ју тада и певати. Али њој није било суђено, да дуго своје весеље ужива. Син јој се унесрећио, дошао кући и умрьо у њеном наручју. Она је била јако ражалошћена, шта више ми смо се за њено здравље побојали; а отац се само мргодио и пио. Њена туга почела се ублаживати, када јој се други, средњи син приближивао, да постане оно, што је био први. Када је и он походио мајку своју са сабљом о пасу, она га је, истина бог, страсно загрлила, али није певала, него је плакала. Када се с њиме растајала, говорила му је: Чувај се, синко, не мој да растужиш матере своје. Нека ти несрећа братовља буде опомена. Све се нешто бојим. О не дао бог, да то буде, тога не бих могла преживети!

Слутње се несретне матере испунише. Две три године после тога и он је умрьо у крилу мајчину; стигла га судбина првога брата.

Мати је плакала, отац се једио и љутито викао: „Твоја деца, твоја деца! Е, нисам ја бадава говорио: вргли се на матер, никада честити, никада сретни!"

То је моју мајку јако разједило; она је од велике туге и бола чупала себи косе, грувала се у прса. Отац је нешто мрмљао, а за тим отпшао и опио се. Од то доба није могла да погледа оца. Он ју је увредио у њеној материнској љубави. Та она је своју децу љубила без граница, без разбора, животињски, како је казао неки писац.

Ја сам тада имао још две године па да свршим науке.

Силна жалост за изгубљеним синовима страшно је порушила моју матер. Када сам о ускрсу последње године дошао кући, она је изнемогла лежала у кревету. Сама кост и кожа, а сухи кашаљ није јој дао ни да одахне.

Када сам ушао у собу, она се подигла на постељи, подбочила се сухом руком и заплакала се. Хтела је нешто да говори, али

сузе и сухи кашаљ нису јој допустиле. Када јој мало бол одуминуо, рече ми: „Хвала, синко, што си дошао, да теби, јединоме још детету свом дадем благослов свој. Више вас немам. Бог ми је све узео. . . Седи ту поред мене; немој ићи никуда од постеље; још час два да те се нагледам; не ћу дуго, идем, знам, онамо.“ Од плача није могла да настави. „Де да те мало помилујем руком овом сухом. Не плаши се, то је рука твоје мајке, која те је одранила, на ноге те дигла.“

И узела ме бедна мати својом лаком руком гладити по глави, а када сам пољубио ту руку, она је мене у чело.

„Молила сам увек бога, да будеш барем ти сретан, када твоја браћа нису била; али . . .“ није могла да сврши, кашаљ јој није дао.

О, знадем, бедна мајко, шта си хтела рећи. Ни ја нисам био сретан. И ја бедно докончавам дане своје. О, да ми је сада твоја суха рука, да ме помилује, чини ми се, да би ми сви боли одуминули. . . . Да си знала, да ћу оволико патити, не би се била молила богу за срећу, него да умрем исти дан, када и ти.

Био је велики петак, када је патница испустила своју паћеничку душу. Цело време, што је лежала на мртвачкоме одру, проседео сам уз њу. Било ми је тако мило уз њу седети. Њено лице било је благо, уста као да се смеше; неки благи покој разлио се њеним лицем, а уста као да ће проговорити: Сада ми је добро! Човек не би рекао, да је та жена у животу силне патње препатила.

Отац за цело то време није ни завирио у собу. Мувао се по дворишту и издавао нужне налоге. Али када су ју износили из собе, зајаукао је тако боно, да су сви присутни зајецали, а и самоме попи запела реч у грлу. То се исто поновило и онда, када су ју спуштали у раку. Да га нису задржали, био би за сандуком скочио. Али била је то часовита жалост, које је нестало оним махом, када се над мртвим телом подигла могила.

Сада могу наставити о себи приповедање, ма да се и ово до сад тицало мене, јер сви ти догађаји упливисали су на моју нарав.

Почетне сам школе изучио код свог оца. Сећам се, да сам знао читати, пре него што сам у школу пошао. На врло једноставан начин научила ме тој вештини мати. Иначе о томе добу немам ништа да речем. Прохујило је у оној детињској небризи, као да га никада ни било није. Мој је отац био учитељ оних старих времена, где је шиба била једино васпитно средство. Ја сам свега два три пут осетио моћ њезину; што је са свим мало, ако се узме, да мој отац није ни најмање тврдовао тим „свемоћним средством“. Када је отац увидео, да сам проникнуо добро у оне предмете, којима ме је он учио, послао ме у гимназију у Б. Када сам свршио четири разреда, држао је мој отац, да ће најбоље бити, да будем учитељ. Добивши неку кукавну припомоћ од земље, полазио сам учитељску школу у Загребу. Као ђак у средњим школама претрпео сам много зиме, глади и голотиње. Било је, да сам се и потужио оцу, али он би увек рекао: Учи се штедети и трпети. Мати ми је кад и када знала крадимице послати по који сребрњак, али тиме ми није било много поможено. По томе сам већ у напред могао закључити, да сам створен за патњу. Добро је било, те ме то све није одвратило од књиге. Напротив то ме је подстицало на марљивост, и ја сам једва чекао да дођем до циља. Мислио сам попут свих оскудних ђака, да ће свакој патњи бити крај, када ступим у живот. А колико би се нас повратили у оне дане ђаковања, само да нас мине чаша горчине, коју нам живот нуди.

Ја нисам никада стекао наклоности својих учитеља, нити љубави садругова својих. Они као и ови одбацивали су ме од себе на свој начин. Био сам доста осетљив, али ме то никада није једило. И ја сам то сматрао као нешто природно, јер ја сам био најподеранији, најсиромашнији. И ја сам сам избегавао своје другове. Стиснуо бих се у своју самотну собицу, жватао комадић суха кукурузњака и проучавао Комненскога, Бакона, Фенелона, Русоа, Песталоција и шта ја знам, како се зове та поворка гласовитих педагога. Ја сам се повукао сам у себе, па сам с тога волео самотне вечерње шетње у какву крају ван града, ван сваке буке и хуке. О боже мој, какве све мисли и осећаје није стварала моја млада душа. У таквим сам часовима био пресретан. Заборавио сам на патњу своју. Такве мисли, такви осећаји могу се породити само у младој души, која још није осетила живота, него је тежила за њим, а машта га приказивала у најлепшим бојама. Ја бих сада чисто плакао за оним временом, за оним часовима. Више сам пута кушао, да се онако занесем, али моја паћеничка душа није могла

таквих часова да произведе. . . . Такву сласт ужива човек само у младеначко доба, када га нешто вуче у живот. Чим сркне мало из чаше живота, отпрхну ти часови као леп сан.

И тако су ми пролазили дани. Сваки је ђак имао по некога пријатеља, с којим је провађао слободне часове, а ја никога. Нико није тражио мога пријатељства, а ја опет нисам осећао потребе, да се коме намећем. Тако ми је било и у животу. Шест је година, што се повлачим светом а нисам се упознао са сродном душом, којој бих се могао поверити. Или јесам, јесам упознао такву душу, али. . .

Успех мога школовања беше тај, да сам постао учитељем. Према главници, коју је мој отац уложио у мене, доста добар добитак. Повратио сам се кући с дипломом у џепу. Отац бијаше са мном са свим задовољан. Гонио ме, да одмах потражим место, да не крадем богу дане, као што је обично говорио за беспослене људе. У осталом није ме морао терати. Ја сам сам једва то желио, јер ми се његово живовање није ни најмање свиђало.

Два месеца, што сам их пробавио код куће, пролазила су ми веома споро. Није ваљада било дана, да нисам отишао на гроб матери и браћи, да се помолим богу за њихове паћеничке душе и да им накитим крст дивљим цветком. . .

Чим су ми јавили, да сам добио учитељско место у Опаљеноме Гају у Славонији, одмах сам спремио оно мало ствари и пошао на пут. С оцем сам се растао доста хладно; дао ми је нешто ситниша, а и неку поуку, како се имадем у животу владати. „Не мој с ником да се свађаш,“ говорио ми је. „То ти је најгрђа ствар, а особито не доликује голобрадим људима. Ја ево већ тридесет година учитељујем, па сам гледао, да са сваким у миру и љубави живим. Ако ме је када ко и напао — а то је било врло ретко — ја сам попустио, па мирна Босна. Кога су још свађе усрећиле? Да су твоја браћа слушала моје речи, можда би друкчије у животу прошли. Но шта ћемо? Чувај се женскиња. Оне су заводљиве, па ће и најваљанијега младића одвести с праве стазе. Зато настој, да се што пре ожениш. Много има истине у речи: Ко рано вечера и рано се ожени, тај се не каје. Сад иди с миром и немој да ме осрамотиш.“

Свеједно му је морало бити тешко, када сам одлазио. Гледао је за мном, док ме најпосле кривудасти пут није његовим очима отео. Пролазио сам поред гробља. Кочијаш је морао уставити коње, а ја сам скочио до гробова милих покојника и задњи пут те гробове окитио дивљим цвећем. Како би ми се било тешко делити од милога завичаја, да ми је мајка још жива била. Тешко ми је било растати се од тога места, где су вечни сан снивали моји најмилији. Ту стојећи сетио сам се својега детињства, душу ми окупио неки очај, а и ја сам се повратио тек онда када ме кочијаш сетио да морам ићи. Јесте, треба ићи, живот ме зове на посао, а када обавим своју дужност, чека и мене хладна рака.

Зар не би било паметније, да сам којим случајем, место да сам у живот ступио, легао у раку, покрај незаборављене матере! Не бих био искусио, шта то значи, живити а не имати среће, или барем успеха. Чим сам ступио испод окриља материна, прибила се уза ме беда, као да сам ја једини њезин миљеник, па ће ме оставити тек онда, када ме смрт њојзи отме.

Но о чему ја то приповедам? Лудо је сада на измаку живота тужити се на судбину, а још је луђе једити се, што нешто није било овако него онако. Све је то било, јер је морало бити, а ми смо људи слаби створови, да се отмемо оној сили, која управља нашим животом.

Стара се Неда чуди, што ми је пало на памет, те толико пишем. Свеђ ме гони да се манем тога посла. „Та ви сте болесни!“ вели ми. „Лезите. А и лека нисте данас узимали. Та и тако сте слаби, па од куд да толико пишете . . . Лезите, лезите, постељу сам вам лепо наместила. Ево и лека.“

Ваља се покорити. Лећи ћу, јер осећам, да сам слаб, а и кашаљ ме почео јаче гушити. Сутра ћу — да како ако ове ноћи не умрем — наставити. Ако умрем, опет ће бити све у реду, јер нисам ништа, тако рекући, ни почео.

(Наставиће се.)

ИМА И ТОГА.

Изишло је дело моје —
Добио сам добре гласе:
Сви ми веле, да га многе
Примамљиве стране красе.
Од многих сам из дањине
Нечекане хвале прим'о,
Стекао сам славе доста —
Ал користи нисам им'о.
Тим се само штампар хвали —
Он је моје књиге скрив'о,
Па их кришом распродав'о,
И потајно растурив'о.

Чим се дело појавило,
Сваки га је одмах знао,
Ал нит' га је потражив'о,
Нити га је куповао.
Поред свега лепог мњења
Наручбина нисам прим'о,
Те је заман глас и слава,
Кад користи нисам им'о.
Њом се само штампар хвали —
Он је моје књиге скрив'о,
Па их кришом распродав'о,
И потајно растурив'о.

Што се моје име чуло,
Њему треба „хвала!" рећи —
Да ми њега није било,
Не бих мог'о славе стећи.
По књигама, што ми стоје,
Нико за ме не би знао —
Òнê су ме прославиле,
Што је штампар распродао.
Јер је за се више штамп'о,
А од мене вешто скрив'о,
Па је после, за свој рачун,
Испод руке растурив'о.

Критика ме свуда храбри,
Да и другу свеску спремам —
А и не зна, да ја јоште
Ни са првом прође немам.
Мени књиге заман стоје
— Још их имам сандук цео —
Штампар ми је свет раније
Подмирио и снабдео.
И сада се много брине,
Да ми слава не увене,
Па ми књиге непрестано —
Даје кришом испод цене.

И ово је један узрок,
Под суморним нашим небом,
Што се српски књижевници
Јоште хране горким хлебом.
Заман им је глас и слава;
Заман им се труду диве —
Кад не могу од свог рада
Да се хране и да живе.
Догод Српство не заслади
Књижевничке горке дане —
Дотле никад не ће моћи
Подгајити великане.

Смрт је брза судба њина,
Живота им дуга нема —
Свакоме се, још из рана,
Гроб отвара и припрема.
Па кад му се тек омили
Трудом својим славу тећи —
Онда мора све презрети,
И у хладну раку лећи.
За то . . . за то, кад премине,
Нема места сузе лити,
Него треба, од срамоте,
Очи земљи оборити.

Аластор.

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

I.

С Бање на Његуше.

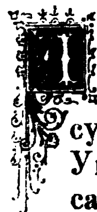

Мани смо трпјели и жеђу усљед велике суше, какву не памте ни стогодишњици. Управ од 13. маја па до 9. августа, како сам забиљежио, овамо није било кише осим двије росице, иза којих би само жешће припекло. Бјеху већ и чељад испечена а за усјеве ни збора.

Највећу жалост изазиваше чељад црногорска из Бањана, Никшића, Грахова, и околине им, што долажаше преко Рисна у Пераст по кукуруз, што му црногорска влада на ресију даваше. У Перасту нема жива извора, а у Рисну има: Смоковац, Грабовац, и један нови исто на Смоковцу, који је пронашао и о свом трошку лијепо направио год. 1887. *Митар Перов Суботић*, трговац и пресједник

рисанске опћине, с чиме је заиста добро души осевапио. Али и ова три извора већ точаху као кроз ракијску лулу: а народ с Леденица, Кривошија, и горњег Ораховца наврьо и са животином тако, да је управитељство опћинско морало на њих поставити људе да дању и ноћу пазе на ред, који је већ из склада излазио. А имао је о томе посла и надлежни окружни суд. Да нас Бог сачува већ од такве муке.

Али ове године до сад су нам честе кише, и како не би смо жељели; и да није гора пролистала, мислили би, да је рђава јесен прољеће замијенила!

Но поред тога, има већ неколико дана да киша не пада, и дан 13. јуна освануо је чист и ведар и сунце грijаше, као што се жељети може; а море стајаше као уље у свечаној тишини. То ме је више посоколило и уз природну жељу за ово путовање ојачало моју слабу снагу.

Овога лијепога јутра сађем низ шест камених скалина од доњег манастирског портуна на царски пут, а с њега одмах у малу лађу, која се упутила на пазар у Котору, па ме под путем очекиваше.

Два сата возили смо се лијепим каналом испод лијепих перастскијех, столивскијех и прчањскијех палаца, који су живи свједоци прошлога богаства и бродске вриједности.

Пред нама, за нама, и поред нас лећеле су лађе и чамци као на крилима, и од њих је мило одјекивала српска пјесма. У осам сати дошли смо у Котор.

* * *

Трећи пут молим у поглаварству за путни лист, па пошто сам поново истакао живу потребу мог манастира за ово путовање, и оставио му допусни акт надлежне духовне власти, једва га једном добијем. Ово зановетање малко ме је и љутило, тим више, што се другима и без приговора испушта или им је и без њега слободно. Али коме се молити, није му га срчити.

Кад сам путни лист добио, бјеху прошли једанаест сати, а пригријало ка' оноти из божије пећи. Мој врли добротвор и пријатељ, вриједни прота *Петар Мицор*, свјетује ме, да пут одложим до сјутра, кад ћу моћи поранити и до далеко сунцу измаћи; или да се упутим по подне касније, кад ће да захлади. То исто ми свјетују и други пријатељи. Али кад ја нијесам хтио пристати, пријатељ *Шпиро Петровић*, трговац и српски књижар у Котору, оде и погоди за ме кола.

У два и по сата праштам се с окупљеном господом, мојим милим и поштованим пријатељима. Жале, што ми не могу чинити друштво, особито врсни старина *Владимир Цвјетковић*, поморски капетан.

Кочијаш ошину коње и они полећеше као да су добили крила; и док сам последњи нагласак „с Богом!“ изговорио, бјех од пријатеља далеко да су једва могли чути.

Кад се из Котора погледа на високе стране, уз које се мора излазити, кад се хоће на Цетиње новим путем, дође се на мисао, да је тај пут врло тешко учинити, а онамо је са свим друкчије.

Пут је широк; колико се могу слободно двоје кола разминути, и раван је, као да није исјечен у оној лити. Примећује се на њему доста слаба пажња, јер је на неким мјестима тежак и опасан тако, да се с малом незгодом или непажњом може низа страну, гдје се ваљда ни двије кости од панулог не би нашле заједно. Наш славни књижевник покојни *Стефан М. Љубиша* предложио је влади потребу овога пута, и за изведење 300.000 форината, али не знам, да ли се више потрошило. Довршио се 1881. године.

Прије овога пута, ко је хтио из Котора ићи на Цетиње, морао је старим путем с црногорског пазара; али то је доста тешко и опасно на коњу било.

Коњи су трчали дугачким вијугастим каницама, и ја сам се налазио час на југу више лијепог грбаљског поља, а час опет на сјеверу више Котора.

У четири сата нашао сам се пред једним дућаном на јужној страни одмах више пута. Кочијаш рече, да смо на пола пута до Његуша, па да требају коњи одмора, а његово грло винове капљице.

Све сам говорио кочијашу, да ми каже, кад дођемо на границу, гдје веле, да књаз господар Никола први свагда моли Бога, кад се с пута у иностранству поврати у јуначку своју домовину. Па кад кочијаш у четири сата и четрдесет минута викну: „Ево нас, господару, на границу!“ моју душу и срце обузе особито осјећање

Граница је обиљежена с неколико глат-

ких изјеђатих плоча у виду трокута. Плоче су као потегнуте и у земљу утучене тако, да им се само глатко види поред пржине.

Пут је црногорски ама баш у свему раван ћесарском. Свуда сам наилазио на раднике, који су пут насипали и поправљали, јер му је то од потребе било.

Одавдје се чини море као небо, а по њему бродови, лађе и чамци, као мале црне тачке на плаветној хартији. (Наставиће се.)

УЛФИЛА И ГЛАГОЛСКА БУКВИЦА.

Од М. С. К—а.

Приступ.

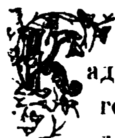

ад год сам изучавао Улфилу и вести о његову преводу св. писма, навек сам мислио, да је то другачије, но што су нам то набајали немачки учењаци, који кажу за Улфилу, да је био владика некаквих немачких Гота а његов превод св. писма да је некакво немачко-готско дело. И ако то тврђење има доста пријатеља, које побијати значи дирати у зољино гњездо, ипак се не могу да уздржим, а да нарочито словенским учењацима не препоручим, да не остану при томе, него да ту ствар из нова истражују.

Они, који селе Словене к Дунаву у историјско доба, пред носом себи затварају врата словенскоме истраживању историје и не могу појмити, како да су Словени могли слушати св. јеванђеље из уста св. апостола,[1] и како да су могли већ у IV. веку имати превод св. писма. Они пак, који не дају да само немачки учењаци говоре о словенским стварима, него припну да сами познају свој рођени пранарод словенски, не ће тако скоро о томе сумњати.

Бољему познању словенске прошлости има да допринесе и ова расправа, која се са свим разликује од досадањих истраживања дела и буквице Улфилине, јер ова расправа треба да поврати словенским Гетима, што су им страни учењаци вешто одрекли.

На обадва брега Дунавља живили су Гети,[2] и то од искона.[3] Они су били словенски народ,[4] коме су Грци зато, што се бавили земљедјелством, дали надимак земљеделци (*Γῆτες*).

За хришћанскога љетоброја почели су речити црквени историци, да исконске словенске Гете називају именом Гота[5]); тако се та синонима замијенила означујући ипак један те исти народ словенски. О каквима немачкима Готима на доњем Дунаву није се никоме снивало до Јорнанда.

Јорнанд је (око г. 552.), прихвативши име Гота, истовјетовао словенске Гете са немачким Готима те измислио незграпну бајку о досељењу немачких Гота из Готискандинавије у Ердељ и над црно море, а старе словенске Гете приказао свету као несловенски народ. Лаковерни пантеутонски учењаци примили су несмишљену бајку Јорнандову за истину и тако, упркос свима пријашњим сведочанствима историјским, прогласили су исконске словенске Гете за досељене немачке Готе. Тако се догодило, да су Улфилу, владику словенских Гета, учинили владиком немачкијех Гота, саставиоцем немачко-готске буквице и преводиоцем св. писма на немачку гоштину.

Но поричем, да је такозвано немачко-готско св. писмо Немцу драг стародревни споменик, али ипак одлучно тврдим, да је оно дело Улфиле, владике словенских Гета, и држим, *да је Улфила зачетник словенско готске или глаголске буквице и да је преводилац библије на словенско-готски или глагољски говор* То ће се видити из ове моје расправе.

I.

Немачко-готско св. писмо.

Кад св. писмо, дело Улфиле, владике словенских Гета (Гота), није словенско него немачко, пита се, за што је немачко-готско. A. Krantz напомиње у својој Вандалији, да је Marinus de Fregeno, апостолски nuncius и collector око г. 1464. из Данске однео готске књиге. Он не сумња, да су књиге биле готске, него кад су их у Данску донели немачки Готи, јер вели, да су Готи пре 2000 година, дакле око 536. г. пре Христа, оставили Данску и да се више никада нису вратили онамо. Како се види, Krantz ставља сеобу Гота из Данске у даљу прошлост, него ли бајка Јорнандова.

На питање: како су готске књиге дошле у Данску? одговара Кранц, да су по његовом мишљењу дошле готске књиге у Данску онда, када су Данци пустошили обале Галије и узели их из тамошњијех манастира[6]). Кад би се знало, камо је

---

[1]) Quis enim ambigit, Sclavinorum regna in primitiis Apostolorum et universalis Ecclesiae esse commemorata, cum a cunabulis escam praedicationis Apostolicae Ecclesiae perceperunt. Epist. Joan. X. R. P. ad Tomislavum regem Chroatiae, an. 925.

[2]) Getae ad utramque ripam Istri accolebant. Strabo lib. 7.

[3]) Modo autem Getae illi, qui et nunc Gothi, quos Alexander evitandos pronuntiavit, Pyrrhus exhorruit, Caesar etiam declinavit. Orosius ap. Migne: Patrol. lat. tom. XXXI. pag. 728.

[4]) Getae . . . seu, quod item est, Sclavini . . . Romani Getis, hoc enim illis nomen vetus est, propiores facti. Theophil. lib. III. c. 4. lib. VII. c. 2.

[5]) S. Hieronymus in Genesim. Migne: Patrol. lat. tom. XXXI. pag. 727. n. 5.

[6]) A. Krantzii, Wandalia. Francofurti. 1580. pag. 290.

онај Маринус одвукао те књиге, могло би се судити, да ли су биле заиста писане староготском или средовечном готском буквицом или такозваном фрактуром калуђерском. Како се пак о тим Мариновима кодицима ништа даље не зна, остаје ваљда питање то за увек нерешено.

Рукопис староготскога св. писма поново је пронађен у XVI. веку и дао је повода готској науци. Једни су га подметнули Улфили, владици Гета, и на томе погрешноме основу а posteriori прогласили су исконске Гете на бреговима доњега Дунава за Немце. Други се томе противили. К овима припада Lacrocius, који немачко-готско св. писмо приписује некадањима Францима (Франко-Немцима), јер се није нашло тамо, гђе су били Готи (Гети), него тамо, гђе су били Францы. То тврђење своје оснива на овим разлозима: што су нека слова слична старој буквици Франака а некоја буквици латинској, која није била позната подунавским Гетима (Готима); што се међу словима налазе четири, која су различна од латинске и грчке буквице, од којих су прва три слична словима, која је преградио франачки крањ Хилперик (око 561. г.)[7] H. C. de Gabelentz и dr. J. Loebe опровргавају ове приговоре, те се чуде, како су могли тако лоши (?) приговори многе да заведу, по именце Wetstena. И Semler вели, да су Франко-Готи превели немачко-готско св. писмо[8]. Мишљење, да је немачко-готско св. писмо превод Улфилин, обарају два немачко-готска потписа, која се налазе под латинском листином. Један је писао Merila, писар, а други Guthilub, ђакон; у обадва се спомиње Alamod, ђакон. Листина је издана у Равени и ставља се у време краља Теодорика. Потписи ти не доказују ништа друго, до то, да су у време, кад је листина издана, били у Равени духовници немачко-готски. Да ли пак та листина пада у време краља Теодорика (око г. 493.), не види се из тих потписа. Па да ти потписи и долазе из самог времена истога краља Теодорика, не следи отуда, да је буквица и говор њихов исти, који и у Улфиле, и то тим мање, што речи: Gottlieb (*Guthilub*), schilling (*skilliggans*) и *cautio* (*kavtsjon*), које се налазе у тим потписима, показују на Немце, који се доселили с Рајне. Бадава се Gabelentz и Loebe позивају на календарни одломак, у којем стоји: *ana gutthiudai*. Кад би и *gut thiudai* значило *gutica gens* (готски народ), ипак из тога никако не следи, да се овде разумевају подунавски Гети, него Немци, који се доселише с Рајне, и то тим више, што име Фридерика (*Frithareikeis*), које се у томе одломку налази, указује на Немце с Рајне.

У томе, да немачко-готско св. писмо није створ Улфиле, него Немаца с Рајне, утврђују ме многе речи, као н. пр. mikilin[9]), baurg[10]) и друге, које нису постале на доњем Дунаву, него на Рајни.

Доказују то и многобројне речи, које су у немачко-готско св. писмо ушле од Словена, који су живили међу Рајном и Лабом. То морају да признају и они, који немачко-готско св. писмо приписују Улфили, јер кад су подунавски Гети били Немци, како су те речи ушле у превод Улфилин? Уважимо ли пак, да су Немци седили над Рајном а онда међу Рајном и Лабом те живили међу Словенима, то су речи ушле у немачко-готско св. писмо или из уста Словена или из словенскога (глаголскога) св. писма.

Да немачко-готско св. писмо није дело Улфилино, доказује и то, што је Улфила превађао с грчкога језика, а немачко-готско св. писмо на многим је местима таково, да је могло бити преведено само с латинскога текста. Да — погледавши на многобројне речи словенске у немачко-готском св. писму — ваљда је употребљен и словенски (глагољски) текст, јер ту, као н. пр. стоји: *theina handus marzjai thuk* (deine Hand ärgert dich). Реч „*mrzeti*" могла се наћи само у словенскоме тексту.

Напокон Улфила је превађао за аријане, а у немачко-готском св. писму нема ни трага аријанизму. Castillion хоће из једнога јединога мјеста у посланици св. Павла Филипљанима 2, 6. на силу да докаже аријанизам преводиоца Улфиле. Ево тога текста: *Saei in guthaskaunein visands ni vulva rahnida visan sik galeiko gutha* = *qui* (i. e. Jesus) *in divina forma existens non rapinam ratus est esse se similiter Deo*. Али ипак како из *skaunein* (forma) тако ни из *galaiko* (similiter) не да се доказати аријанизам, јер немачко-готски текст замењује *samaland* (aequalis), *samaleiko* (similiter), *ibnassus* (aequalitas, eben-es, ebendass) и *galeika* (aequalitas, similitudo); јер је *galeika* ближе немачкоме *Gleichheit* него ли *Aehnlichkeit*. Допустимо ли, да је на томе месту (Филипљанима 2, 6.) заиста израз аријанизма, ипак Gabelentz и Loebe узалуд црпе из тога доказ, да немачко-готско св. писмо није створ Немаца са Рајне, где — вели се — није било аријана. Да се одбије то криво мишљење, довољно је да се укаже на Еуфрата (око г. 347.), аријанскога владику у Колину на Рајни[11]).

Скупимо ли све то уједно, не ће бити никако смјело, ако порекло немачко-готскога св. писма пре-

[7]) Lacrocii epistola ad Johannem Chamberlaynium in thesauro epistolarum, tom. III. pag. 92.

[8]) Ulfilas. H. C. de Gabelentz et dr. J. Loebe. Lipsiae, 1843. I. pag. XIII.

[9]) Испореди Miklinburgk (Meklenburg), Magnopolis у Helmolda. Chr. Slav. lib. I. c. 2.

[10]) Burgundionum quoque, novorum hostium, novum nomen, qui plus quam octoginta millia (ut ferunt) armatorum ripae Rheni fluminis insederunt... atque ita etiam nomen ex opere praesumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta Burgos vulgo vocant. Orosius ap. Migne: Patr. lat. tom. XXXI. pag. 1144.

[11]) Hefele: Conciliengeschichte. Freiburg, 1873. стр. 628.

несемо у Готланд, у данашњу јужно-источну Шведску, и то тим више, што је језик немачко-готскога св. писма исти, који и језик шведско готски, а словенске речи добио је од полабских Словена. Ако је тако, отуда следи, да је то немачко-готско св. писмо дошло не само у Данску[12]), него и к старим Сасима међу Рајном и Лабом као и к Лонгобардима. Са Сасима швапским пак могло је доћи у Равену[13]), тако да је Јорнанд (око г. 522.) заменивши немачке Готе са словенским Гетима, измислио бајку о сеоби немачких Гота из Готискандије на доњи Дунав.

Тешко је веровати, да је Јорнанд био владика Гота и тако знао историју њихову. Кад би знао говор готски, не би један дио лених Гота назвао Гепидима, што у готском језику не значи ленивце[14]), јер лен (piger, tardus) у готском је језику *latai*

Најпосле нека себи Немци расветљују порекло немачко-готскога св. писма; само нека даду мира Улфили.

[12]) Испореди почетак овога чланка.

[13]) Postquam beatus vir (Severinus) humanis rebus exemtus est († 482.) . . . Franci, Heruli, Saxones multiplices crudelitatum species belluarum more peragebant. Eunodii ep. Ticin. opera. Venet. 1776. XI p. 157. Quia Galliarum archiepiscopi vicini sunt, ad ipsorum sine dubio ordinationem occurrent, et dissolvetur metrapolitana Aquilejensis ecclesia. Quod ante annos jam fieri coeperat. Из жалба владика шизматичкијех г 591. Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der kais. Akad. der Wissensch Wien, 1885. XVII. стр. 139. в 2.

[14]) Sed quia, ut dixi, Gepanta pigrum aliquid tardumque significat, pro gratuito convitio Gepidarum nomen exortum est.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

I. Година. *Голуб.* календар 1890. (проста година) по дозволи високославног, царско-отоманског министарства просвете у Цариграду № 400 од 26 Зилкаде 1306 и 12 Темуз 1305—1889. Штампа и издање А. Зелића и синова. У Цариграду.

Пре некоји дан добио сам овај календар из Цариграда. У њему нема Бог зна шта, али ипак има у њему нешто, због чега је вредно приказати га читалачкој публици. Овај је календар маћедонских Срба, јер у њему осим календарског дела има неколико несама и загонетака написаних дијалектом маћедонских Срба и једна лепа приповетка написана дијалектом косовопољских Срба. На првом месту овога календара стоји ово: „Његово императорско величанство Султан Абдул-Хамид Хан II. рођен 10 септембра 1842. г. (16. Шабан 1258. г.) ступио на престол 19. августа 1876. г. (12. Шабан 1293. г.). Његово је величанство 34. цар од Османове династије“. За тим долази календарски део. Вредно је прибележити како маћедонски Срби зову годишње месеце. Јануар зову *коложек,* фебруар *сечко,* март *лешник,* април *биљар,* мај *черешнар,* јуније *црвеник,* јулије *жетвар,* август *гушник,* септембар *гроздобер,* октобар *митров,* новембар *листопад,* декембар *коледар.* Овај последњи месец зове се *коледар* за то, што у том месецу иду на бадњи дан колеђане или колендари или као што зову маћедонски Срби *Коледари* од куће до куће те певају песме од Коледе. Овај се обичај код нас изгубио, али је код Цинцара, који су из Маћедоније овамо пребегли од зла турскога, још и данас у животу. Маћедонски Срби зову бадњи дан *бадник.* Речи *бадњи вече, бадњи дан, бадњик, бадник* имају само Срби. После календарскога дела долазе неколике песме маћедонских Срба, па онда приповетка косовопољским дијалектом написана с натписом: „Пало му на ’м да се жени.“ Ја ћу истаћи особине косовопољскога дијалекта у овој приповетци, јер ово је једина и прва приповетка написана овим дијалектом. На овом дијалекту имамо само три народне песме у III. књизи Вукових српских нар. песама и неколико реченица у „Србији“ Милићевића, за то мислимо да не ћемо погрешити ако и из ове приповетке забележимо особине косовопољског дијалекта. У косовопољском дијалекту пише се конзеквентно *е*, где је у ст. слов. ѣ. н. п. Кога је гођ познавао, па га сад *видео* шта чини, није могао да верује. — Мира сагнуо главу, па *поцрвенео* и само шути. — Упита га Мира, па ка’ да се сети шта је, тако *поцрвене.* — Мира је само *шутео.* — Зар се и заклео, те га *неси* могао *видет’*. То *е* долази у где којој речи, где не би требало да долази, н. п. Е, брате, тога смеха што је *чинео* Мира, тога укубета, то ће се много причат’.

У *а.* врсти номиналне деклинације продрьо је у свима крајевима нашега народа други раздео у дат. и лок. једнине, само у Ресави и на пољу Косову продрьо је у тим падежима први раздео н. п. Дали младе јабуку, и она ју хакне преко себе. — Улегла млада да пољуби *свекрве* руку. — Бога ти, прија Недо, а кад ћемо *Мире* на свадбу? — *Неде* је то било замука с једне стране, а жао с друге стране, ама како ће! — Средио је све по

куће. — Баш добро тако, вели Величко, па се обрну *Мире.* — То је било недељу дана по *оне свадбе.*

Код речи *вчс* неки су облици продрли по дијалекту источном како ми пишемо из другога раздела, а косовопољски дијалекат има те облике по правилу по првом разделу, н. п. *Свема* (всѣмъ, јужно *свијем*) мило што га видоше. — Амин, да Бог да, са *свема* (всѣми, јужно *свијем*) вама! —

Напротив опет код прономина долазе неки облици по другом разделу, што је опет код нас по правилу по првом разделу. Н. пр. Он као да их не чу, отиде, а мало *по тем* чуше како чагрта чешагија и фрче коњ. — Нале, рече Перуника мало по *тем*.

Осим овога треба још забележити ово: *Хоте* (хотятъ) да му је уграбе. — Дела похитај, Миро, па да ти *биднем* на твога бабе место. — Али је чекала да *бидне* боља цена. — Мира више не *мога*, но се диже и отиде. — *Јутре* ћу ти казат'. — Ни *јутре*, ни *прекојутре*. — Па је пред свема казао да ће *ис'* код Мирине маjке. — А шта то *прителу?* (пријатељу). — Кад ћемо тебе *да играмо* на свадбу?

Ово су особине косовопољских дијалеката, које сам прибележио из ове кратке приповетке.

Вредно је забележити и ову објаву на дијалекту маћедонском, која се тиче путника, који долазе у Цариград и која гласи овако: Оније кој' први пат одет во Цариград, ели оније кој' преминует за Влашко и друзи места, да не потпаднет во раце от шпекуланти, нека се обратет до кафана Ламба Ресенца на Бал'к-пазар № 19, Цариград, или до Димитрија Поповски № 13.

Ово је незнатан садржај ове књиге, али је нам драг, јер је из оних крајева, који су жедни просвете. Нека им буде ова књижица претеча бољем напретку просвете њихове.

Јован Живановић.

ЛИСТАК

ПИСМО УРЕДНИКУ „СТАРМАЛОГА“
ЗМАЈУ ЈОВАНУ ЈОВАНОВИЋУ.

Драги уредниче!

Од како се тако речи памтим — а одавно сам већ проглашен за пунолетног — знадем тебе као српску разбибригу, знадем те као тумача наших заплетених и замршених невоља, знадем те као утешитеља у нашим јадима народним.

Све си ти то био и као **песник**. Али ја нећу сада о томе да ти пишем, и ако и данас знам све твоје старе песме по „Седмици“ и „Летопису“ на памет, те и данас кад се расположим у друштву а ја, пошто отпевам неколико ирмоса и стихира, ударим у декламовање твојих песама, па ту не сме да изостане ни онај разговор песника са својим песмама, који се завршује с речима, што их песме казују:

„Устај, живи, бори се, не клони,
Ми смо никле у колевци с тобом,
А над твојим нестаће нас гробом,
Устај, живи, бори се, не клони!“

Твоје песме продиру код нас и у палате — којих ми врло мало имамо — и у колибе, па су ту увек оне будиле свест народну, ублажавале тугу нашу и пуниле нас слатком надом на лепшу будућност народну.

Али ја нећу да говорим о теби као песнику, него ћу да се сетим тебе од оних времена, од како те се сећам као *хумористе*, као сарадника и уредника шаљивих и сатиричних листова наших.

Кад сам још „тако мален био, да сам с јањци грлити се мог'о“, кад сам у основну школу још ишао, долазио ми је до руку неки лист у октав-формату под насловом „***Месечар***“, што га је уређивао покојни Мита Михајловић, названи барон-Мита, писац „Ромог Дабе“, „Весеља код преље“, издавалац „Цветника српских песама“ и т. д. „*Месечара*“ од онога доба — биће ево пуних 30 година — ни видео нисам. Али смо ми деца још онда чули и знали, да оно, што је лепо и смешно, пише неки „Киш-Јанош“. Па се и сада још сећам „*Чемер-деке и Пелен-баке*“, што је у „Месечару“ штампан. Кад су после изишле твоје скупљене песме на свет, није нико могао да нађе „Месечара“, те да се и та дивна травестија „Сабље-момчета и цвет-девојчета“ Суботићевог прештампа у збирку. Па је куриозум и заиста занимљив случај, што је ту твоју песму још у „Месечару“ читао и запамтио Мађар један, честити бивши сенатор новосадски Имра Бала, те је приређивачима издања твојих дела на памет у перо диктирао и тако је и та песма сачувана потомцима. Иначе би била изгубљена, јер не верујем да си је и ти знао на памет. Још се сећам по неких ситница из „Месечара“, за које знам, да си их ти, „Киш-Јаноше“, написао. Ако ми не верујеш ево да ти једну наведем. Кад се оно радило на томе, да се „Матица Српска“ пренесе из Пеште у Нови Сад,

бејаше људи, који су били за то, да се „Матица" у Карловце пресели, јер је изгледало, да ће у Троједници бити по њу више сигурности.

Онда си ти, драги Јоцо, донео у „Месечару" ову шалу:

Вика из Новог Сада: Дајте „Матицу" овамо!

Вика из Пеште: „Матица" треба нама!

Вика из Карловаца: „Матица" подобајет сјемо!

Будући да три *вике* чине један *пештански* меров, то „Матица" остаје у *Пешти.*

И остала је још неколико година!

Допао сам у гимназију.

Једне недеље на каталогу, пре но што ћеући г. катихета, кад смо сва четири нижа разреда били заједно у једној дворани — онда је у Новом Саду била само нижа гимназија — читали смо неки нов оглас, неки „позив на претплату" на плавој хартији у формату осмине. То беше оглас на шаљиви лист „*Комарца*". Уређиваће га Ђорђе Рајковић, а ти ћеш му бити главни сарадник. Ми смо били још мали „пурцлови", те нисмо као данашњи ђаци читали Ласала, Шулце-Делића и Џона Стјуерта Миља; Пера Тодоровић се још није био ни родио, а камо ли да је морално умрьо и написао роман „Силазак с престола", којега до душе не чита *цео свет*, али га бар треба да чита *полусвет*. Сећам се, да ми се допало у томе позиву на претплату, где се у место „*трафика*" вели „*травњика*", бајаги ту се рђава *трава* продаје. Чини ми се да је то Рајковићев каламбур био, јер он је и после доста таквих каламбура стварао. То је било године 1861., и ти си био сарадником „Комарца" све до 3-ћега броја 1862., а са 4-тим бројем постао си ти уредником, све док није шпекулативни издавач — Несрбин — бацио лист у блато, т. ј. дао га неким свакога сажаљења достојним људима на уређивање.

У „*Комарцу*" су излазиле славне твоје шаљиве и сатиричне песме. Све једна лепша за другом. До онда још нико није писао, а богме нико код нас није ни читао тако лепе, фине и доскочљиве шале, па још у облику тако красних песама. То беше са свим ново нешто. Једва се чекало да изиђе „Комарац", па да донесе коју песму од „*Милеше*" као што си се онда потписивао. Ми смо ђаци умели да разликујемо оно, што си ти писао, од онога, што су писали неки „Обадови" из Хрватске и други сухопарни створови.

Боже мој, кад се сетим „*маторог Циге*", са оном строфом, у којој матори Цига вели:

„Нисмо страшни, нисмо јаки,
Нисмо Англи, нисмо Руси,
Али како Циган свира
Тако други играт' муси!"

Па онда „*Мисли једног маторог Швабе*", како се љути, што се Нови Сад после Бахове системе отресао немачкога типа, те међу осталим вели Шваба:

„Мир никс, тир никс шпрехен рациш
Па ефентлих гајдаш свира, —
Као да су у Белграду
Тако с' нико не женира. . .
— — — — — — —
Јер ово је хехсте цајт већ
Што се овде данас ради
Ономад су трипут коло
Свирали на променади!

Па онда песма о „*Облацима*", па песма *Флоријана Шпицбергера* кад је чуо да је мајор Миша поклонио народу своју велику кућу за велику школу у Београду. Он вели:

„Од куда му та идеја,
Сачувај ме гутер бог!
Ја да тако штогод дадем,
Таки би ме фисн'о шлог.

Нећу никад заборавити ни „*Оду при погледу немачких фирма на српским дућанима у Новом Саду*" и толике друге. Ми ђаци смо их све на памет знали. Кад сам после у Бечу био велики ђак, па кад прође седница „Зоре" и останемо да при чаши вина прозборимо коју веселу, нисмо се обично хтели смирити, док нам наш драги брат Аца Н. није одекламовао коју од отих истих песама, особито маторог Цигу и Швабу са бурмутицом.

После „Комарца" појавио се „*Змај*". Био сам у некој мађарској гимназији, кад сам добио прву свеску (1864). И данас се сећам како сам ишао с поште носећи „Српски дневник" и нешто „*ново*". Развијем путем и видим повелику свеску са вињетом и насловом „*Змај*". Не знам ни данас, ко ми је послао. Ако није мој добри покојни брат, онда си без сумње ти; само онда не знам с каквом намером, да ли си се надао да ћу се претплатити, јер сиромашни су ђаци и данас код нас већи књижевни меценати, него спахије и други богаташи. Нисам могао дочекати да стигнем кући, него сам загњурио главу — како сам кратковид — у неразрезан лист, те читао. Сећам се и данас како сам имао путем неприлике. Јер читајући сретох професора, часнога реда пијаристанског, и не поздравих га. То је онда била таква кривица, као н. пр. данас кад ко кога на јавном месту ћуши. С тога ме је исти професор још тога дана прозвао да говорим из физике и опоменуо да више у физику завирујем, него у „новине". Идући даље наишао сам у листу на нешто тако смешно, да сам се стао на улици церекати и бојећи се, да не прође ко од полиције, те да што рђаво по мој мозак не посумња, утрчим под неку капију. Ово ми је још једном са „Змајем" пасирало много доцније у Бечу. Ишао сам берберину да ме шиша. Путем ме сретне

мој писмоноша и даде ми „Змаја“. Отворим и на првој страни наиђем на позив на претплату, који почиње: „Ми божијом милошћу и невољом народа **свешепртљејши** Змај I.“ Оно „свешепртљејши“ уместо „свепресветљејши“ мени се тако дало на смеј (а имало је смисла, јер је Змај заиста у оно време „*шепртљио*“ због „невоље народа“), да сам утрчао под неку капију, док ме смеј не пређе. Али моје невоље! Кад сам сео код берберина на столицу да ме шиша, и кад ме је већ обукао у стихар, а мени падне на памет оно „*свешепртљејши*“. Мучио сам се, гризо усне, помишљао на немиле ствари, као на полагање ригорозума из патолошке анатомије итд., само да укротим смеј, али узалуд мука! Бербер ме је чудно гледао и освртао се на шегрта, да види, шта је узрок моме] смеју. Најпосле отера шегрта мислећи да он прави какве комедије и умало га није ћушио. За тим ме запита берберин, да ли и да ме мало подбрије. Но, таман! помислих у себи. Како је оштар онај бријач, то кад бих се случајно стао ја трести од смеха, било би „ране моје љуто тиште!“ Чисто ми је олакшало у срцу (и буђелару) кад је свршено шишање и кад сам платио.

Ал' да се вратим на „*Змај*“, јер „Змај“ нама не верујем да ће се кад год вратити.

Змај ти је, драги Јоцо, дао име, које ти више нико скинути неће. Ал ћути, боље и то, него оно твоје старо име „*Киш-Јанош*“, јер „*Јанош*“ ниси, а ***мали*** ниси.

Хеј, Боже, кад се сетим оних лепих времена, кад је твој „Змај“ био у цвету. Више је учинила једна добра досетка у твоме листу, него читави чланци у политичним новинама.

Кад си ти кога жигосао снагом твога сатиричког вица, тај је остао жигосан „дондеже вјека“. Кад је оно Јота почео да дописује из Сомбора у Нинковићев лист „Србобран“, те да гради сплетке са наним позоритем, ти си га одмах скроз провидео и рекао:

О Сомборско Јота,
„Србобранско“ Јота,
Хтео бих ти нешто рећи
Ал' ме је срамота!

Па да ли си имао онда право? Онда још нико није познавао Јоту, а данас после четврт столећа сваки би још потписао тај твој натпис.

Па и „Змај“ престаде.

Онда си у Панчеву покренуо „**Жижу**“. И она је горела ведро и весело и светлила роду српском у тами нашег облачног хоризонта.

После „Жиже“ дошао је „**Стармали**“.

Па сад сам дошао на оно, што сам хтео да ти кажем. Дакле је *озбиљна* ствар, да *шаљиви* твој лист „Стармали“ престаје излазити.

Ти дакле хоћеш да ***оставиш шалу.***

Дакле хоћеш да урадиш нешто, што је и **Бог** урадио.

Каже се: Бог је *шалу оставио*, дакле хоћеш и ти да је оставиш?!

Али шала на страну!

Ти си се бавио 30 година, а кад би се строго рачунало и више, писањем шаљивих песама и чланака, уређивањем хумористичких листова, и тако си био разбибрига народа српског, те си умном сатиром својом шибао све махне друштвене и човечије, и тако си осуђивао многу рђу и много зло у друштву и народу нашем, ***и шиме си шаманио неморал и ошров***, кад је хтео корена да захвати и за то си заслужио, да ти сваки Србин и свако Срнче, које си увек на добро упућивао и о срећи рода свога дубоко и дубоко мислио и око тога радио, рекне при растанку твоме од „Стармалога“: ***Хвала ти, Змају наш мили, до неба ти хвала!***

Твој поштовач
Иларијон Кртомесић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Наш стари познаник на пољу пољске привреде г. *Ђорђе Радић*, некадањи уредник „Сељака“ и писац многих корисних дела, што иду у струку економије, ни сада неће да седи скрштених руку, него је наумио, да од нове године покрене нов лист „за целокупну пољску привреду и домаће потребе“. Тај ће се лист звати **„Домаћин“** и доносиће врло фине слике у свакоме броју, а осим тога и додатке у живим бојама од воћа, цвећа, поврћа, стоке, пернате живине и т. д. „Домаћин“ ће бити у потпуном смислу илустрован лист. Излазиће двапут месечно и стојаће на читаву годину 2 ф. 50 н. а на шест месеца 1 ф. 25 н. Годишњи претплатници добиће као награду још и књигу „*Површар*“ са мноштво слика. Претплата из Аустро-Угарске, Босне, Херцеговине и Црне Горе шиље се *Арси Пајевићу* штампару у *Нови Сад;* иначе уредништву „Домаћина“, Милетина улица 8. *Београд*. — Радићеви су послови врло корисни, те с тога нека је и овај његов најновији рад свакоме топло препоручен. Некад омиљени наш „Сељак“ заслужио је, да га се и с ове стране Саве још живо сећамо и да га потпомажемо.

— Из XCVII. књиге **Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti** прештампана је у засебну књигу расправа **дра *Фр Рачкога*** под натписом: *Бој на Косову, уврокц и последице.*

= У почетку октобра п. г. навршила се година, да је у Пули (Истрија) покренут недељни лист, који излази на италијанскоме језику под именом: „Il Diritto Croato“ („Хрватско право“). Задаћа је томе листу, да брани хрватска права у Истрији, те да заступа словенске интересе у опште. Лист је, до душе, политички, али ипак доста простора уступа књижевности, тако да под сталном рубриком ***Mondo Slavo*** (словенски свет) износи у свакоме броју по више ступаца, у којима се бележе све важније појаве у славенским књижевностима, наукама и вештинама. Уз то **„Il Diritto Croato“** у подлиску свакога броја, под рубриком ***Musa Slava***, доноси и по неколико лепих превода српских, хрватских и у опште словенских песама најгласовитијих песника. Од преводилаца тих

песама на италијански језик истаћемо особито два млада књижевника и новинара, Ивана Кушара и М. Шабића, који је и сауредник споменутог листа, за тим две нежне госпоћице, од којих једна потписује своје лепе преводе псеудонимом „Милка“ а друга псеудонимом „Љубица Незнановић“. Овај лист због особите пажње, коју сврће на словенске културне прилике, заслужује сваке похвале. Д. Г.

— Дневни италијански лист „La voce del popolo“ („Глас народа“) што излази на Сушаку (код Фијуме), донео је у својим последњим бројевима у лепоме италијанскоме преводу приповетку *Наја* гласовитога хрватскога приповедача Ксавера Шандора Ђалског, која је први пут ћирилицом штампана и то у „Стражилову“ за год. 1887. Шандор Ђалски, као што је познато, јест псеудоним вреднога хрватскога романсијера и новелисте, коме је право име Љубомир Бабић. Под преводом није потписано име преводиочево, но преводилац је по свој прилици директор листа, Иван Кушар, познат са својих дивних превода јужнословенских песама. Д. Г.

— Италијански лист „Scintille“ превео је с некимништечним допунама и преинакама у своме 22. и 23. броју лепу студију Марка Цара о владици Раду, која је изашла пре две године у недељном италијанском књижевном часопису „Fanfulla della Domenica“. Следећа два броја донеше Цареву студију о витешкоме црногорскоме Господару и његовој „Балканској царици“. Исти лист донео је у последње време интересантну расправу проф. Лоренца Беневење „*о дубровачкој трговини у XII. и XIII. веку*,“ те српску народну песму *Браћа*, у лепоме италијанскоме преводу познатог преводиоца српских народних песама, Ђовани-ја Николића. Д. Г.

— Ново дело **Ђорђа Еберса** под натписом „Јосуа“, које је тек пре неколико недеља угледало света, изашло је неки дан већ у седмом издању. Изашао је већ и енглески превод тога дела а спремају се преводи на руски, пољски, холандски, талијански, шведски, дански, па чак и на јеврејски. У нас је од Еберсових дела, колико ми знамо, преведен „Homo sum“ (засебно прештампан из подлиска некадањег Румског „Српског Гласа“ под уредништвом покојног дра Милана Ђорђевића) и „Eine Frage“ (у „Српским Илустрованим Новинама“ године 1882).

— Академија наука у Кракави основала је „библијотеку пољских писаца“, која ће пре свега доносити дела пољских књижевника, која су уника или реткости или таква, која се у опште тешко могу набавити. Главну управу над том библијотеком преузео је тајник академије, гроф Тарновски. Уведена је та збирка делом једним из године 1542. од М. Ипасицког, од којега дела има само још један примерак у библијотеци грофа Замојског у Курнику у провинцији Познањској. На то ће се даље нанизати: дело једно М. Карловића од год. 1553, сатире Јоахима Бјелског (1599), драма једна од Симоновића (1597), кореспонденција Станислава Ореховског и т. д.

ДРУШТВА.

(Матица српска). Књижевни одбор имао је свој састанак 2. дец. пр. г., на којем су предузети међу осталим и ови предмети: Др. Милан Савић и Јов. Грчић јављају, да је непознати писац позоришне игре „*Кобан спомен*“ по њиховим оцењивачким примедбама поправио и допунио своје дело, те тако заслужује, да му се додели награда. Према одлуци књижевног одељења а на основу овога мишљења одређује се непознатом писцу 120 фор. из фонда Накиног. Из приложеног писма видело се, да је писац те позоришне игре *М. К. Димитријевић*, глумац нашег народног позоришта. — Никола Ђорђић подноси за „Летопис“ своју трагедију „*Момир*“, која се издаје на оцену Милану А. Јовановићу. — П. Ровински на Цетињу шаље расправу о „*Рукописном зборнику Михаила Милорадовића*“, нађен у манастиру св. Луке у жупи никшићкој, а састављен и преписан у Москви 1714. Издаје се на оцену А. Сандићу. — М. Калић подноси за награду и „Летопис“ свој саставак с натписом „*Јован Грчић Миленко*“. Поглед на живот му и рад. Прима се и награђује са 50 фор. — Др. Милан Савић јавља, да је прочитао „*Песме свакидање од Јована Храниловића*“ и наводи, да су предмет тим песмама невоље и јади, који се тичу целог човечанства. Врлине, страсти, пороци — све је то узео песник и све је приказао, а опет на начин, који читаоца мора да привеже и освоји. Поред песничког приказа и полета, поред красних метафора и слика, одликују се те песме још и дубоком филозофском рефлексијом, а све је то на широкој моралној основи, али за то не носе на себи тип дидактички. Прима се за „Летопис“ и награђује са 80 фор. — Димитрије Руварац шаље за „Летопис“ „*Протокол и пленипотенцие сејанчених и мирских депутиртов*, что на сабор приходили лета 1735. јулија 20. од свих епархија“. На оцену Миши Димитријевићу. — М. Петровић подноси за „Летопис“ оцену на дело: „*Геолошки анали балканског полуострва*. Уређује М. Ф. Шујовић. Књ. I. Прима се и награђује са 10 фор. — М. А. Јовановић подноси за „Летопис“ своју критику на дело „*Makedonien und Alt-Serbien*“ од Спиридона Гопчевића. Прима се и награђује са 20 фор.— Непознати писац шиље за „Књиге за народ“ саставак: „*Потребе за изображење српског народа*“, издаје се одбору за „Књиге за народ“.

ЧИТУЉА.

(† Стеван Токин.) У недељу 17. децембра пр. године преминуо је у Вршцу тамошњи варошки подбележник а књижевник српски *Стеван Токин* у 39. години свога живота. Покојник је био човек пун поштења и честитости и с тога је смрт његова велику тугу међу свима изазвала, који су га познавали. „Јавор“ има да ожали у њему топла пријатеља, који га се, особито прећашњих година, често сећао и у њему своје песничке радове обнародовао. Од пок. Стевана Токина донео је „Јавор“ ове радове: Године 1880. лирске песме од *Ленау-а*, *Хајне-а* и *Шлегла*, и један повећи одломак из поетске приповетке Павла Хајза под натписом: „*Циварска невеста*“. Осим тога новелу Густава Струенаса „*Немилице*“. Године 1881: две Хајнеове песме. Године 1885: две Ленауове песме и „*Златно руно*“, драматски спев Фрање Грилпарцера, и то I. *Гост*, трагедију у једној радњи. Последњи рад његов — песму „Везе“ (с мађарског) донео је „Јавор“ године 1888. — Као што се види, Ст. Токин се бавио махом преводима и може се рећи, да су му ови сретно ишли за руком. Покојник је писао и у „Застави“ добре подлиске. — Нека је овим и с наше стране покојнику из дубљине душе речено: Слава ти, драги пријатељу, вечан ти спомен био међу твојим знанцима и пријатељима!

РАЗНО.

(Занимљива старина). Часни господин *Емил Степанов*, парох у Тителу, послао нам је у верну препису једно т. зв. отпуститетно писмо јерусалимског патријарха Партенија, до којег је дошао добротом госпође *М. Пауловића*, родом *Хаџића*, становнице Тителске. Писмо је то на дебелој хартији штампано, у висину и ширину износи 33 сантиметра. Горе у левом крају је слика Ускрса а у десном лик апостола Јакова. Испод текста је неки запис источњачким писмом, мал те није калдејски, штампан врло крупно. Текст тога отпуститетног писма гласи од речи до речи овако:

ПӐРѲЕНІЕ, МАТІЮ БЖЇЕЮ ПАТРІАРХА СТ҃АГѠ БЖ҃ІЯ ГРАДА ЕРОСАЛИ́МА: ЙЕСЕА ПАЛЕТИ́НИ. † Смиреніе наше, ѿ Бл҃гти, Дара́же и Власти Всест҃а́гѡ и҆ Животворѧ́щагѡ Дх҃а, даннаѧ ѿ Спаса нашегѡ Гс҃ Хр҃та, Бж҃твеннымъ е҆гѡ ꙋчени́комъ и҆ А҆п҃лѡмъ, вѧзати и҆ раздрѣша́ти Ч҃лкѡмъ сѧгрѣшеніѧ. рекшагѡ и҆̀мъ: Пріимѣте Дх҃ъ С҃тъ, и҆̀мже ѿпꙋсти́те грѣхѝ ѿпꙋщéни сꙋ́ть, и҆ и҆̀мже держитè оу҆держатсѧ. Є҆ли́ка а҆́ще свѧжете и҆ раздрѣшитè на земли, бꙋдꙋтъ свѧзана и҆ раздрѣшена и҆ на Нб҃си ѿ ѡнѣхъ оу҆̀бо и҆ на насъ дрꙋгопріемателнѣ пришедшей тойже Бл҃гти Бж҃твеннѣй, и҆́матъ прощенна и҆ сегѡ по дх҃ꙋ своегѡ Раба . . . . . . Єлика же и҆ о҆́нъ ꙗ҆кѡ ч҃лкъ сꙋ́щи сѧгрѣшѝ, и҆ лъ Бг҃ꙋ прегрѣши, словомъ, дѣломъ, помышленіемъ волею и҆лѝ нево́лею и҆ всѣми своими чꙋвствы: А҆́ще по̑ ѿлꙋче́ніемъ А҆рхіере́йскимъ и҆лѝ І҆ерейскѝ бысть, и҆лѝ свое́мꙋ проклѧтію по̑паде, и҆лѝ клѧ́твою заклѧсѧ, и҆ сію престꙋпѝ и҆лѝ и҆́нѣми нѣкі́ми сѧгрѣше́нми превѧзасѧ: Сїѧ Дх҃ѡвнымъ ѿцемъ и҆сповѣда, и҆е́же ѿнихъ Правило ѿ ср҃ца прїѧтъ, и҆ и҆сполни́ти оу҆сердствова. Сихъ оу҆̀бо всѣхъ выныже и҆сю́за раздрѣша́емъ и҆свобо́дна и҆ма́мы Всеси́лною Властїю и҆ Бл҃гтїю, Всест҃а́гѡ и҆ Живона́чалнагѡ Дх҃а: єли́каже забвенїѧ ра́ди неисповѣда́нна ѡ҆ста́ви, и҆ ѡ҆́на вса даростѝтъ є҆мꙋ̀ Премл҃твый Бг҃ъ. Мл҃твами Пр҃тыѧ Бц҃а и҆ прно Дв҃ы Мр҃їа, и҆ ст҃а́гѡ сла́внагѡ и҆ всехва́лнагѡ А҆п҃ла І҆а́кова Бра́та Бж҃їа и҆ первѣ́йшагѡ Ст҃ѝтелѧ І҆ерл҃имскагѡ, и҆ всѣхъ ст҃ыхъ. А҆минъ. В лѣто ѿ сода́нїѧ Мі́рꙋ ‚ЗСЧВ. А҆ѰМД. (1744.)

(**Подводна лађа**). Југословенска кореспонденција јавља, да су у француском пристаништу Тулону прављени ових дана врло занимљиви опити са једном новом подводном лађом „Гимноте“, којој је задатак, да се невиђено приближује великим морским лађама или утврђењима и да их напада, а да се при том не излаже њиховој ватри. Лађа је маневрисала са потпуним успехом пред маритимним начеоником и са великом је тачношћу гњурала како у дубљину тако и у даљину, а прошла је више од 1200 метара под водом. Том је лађом стварно изведена мисао, о којој је Жил Верн говорио само у своме роману; она решава то питање са научно-теоретичког гледишта и сад се само још може са практичног гледишта усавршавати.

(**Козметично**). У једном стручном лекарском листу читамо ову белешку: Нека млада госпа у Охају употребљавала је за улепшање свога лица смесу сичана са пакленим каменом. Затим отиде у једну сумпоровиту купку Сумпор раствори сребрне соли, што су у пакленом камену, и тиме јој тако јако обојадише лице црним, да сад не може никуд међ свет изаћи, а то ће тако трајати читаву годину дана, док јој се лице не ишчисти.

(**Из кримског рата**). „Руска старина“ приповеда из кримског рата ову занимљиву причу: Једна руска пуковнија имала је да удари на јуриш. Ађутант дотрчи на коњу к војничкоме попи, који је јахао иза пуковније и рече му: „Ходите, баћушка, напред и реците војсци коју реч ради одушевљења!“ Попа је држао у једној руци кајасе и крст, а у другој бич; налог га је ађутантов збунио, но он ипак одјаше пред војску и поче да ју храбри: „Не бојте се!“ рече он војницима: „Гледајте овамо!“ и при том дигне руку у вис: „Видите ли, у овоме лежи ваша нада и ваш спас!“ Војници се чудновато погледаху — јер им се баћушка збунио, те у место да је дигао у вис руку с *крстом*, он је дигао ону — с *бичем*.

НОВЕ КЊИГЕ.

Дечије радовање. I—V. Наклада књижаре *Мил. Каракашевића у Сомбору*. Цена свакој књижици 10 новч. или 20 пара дин. — Књижара Миливоја Каракашевића сетила се и овога Божића српске деце, те им је приредила ових пет књижица као згодан дар, ако се добро владају. Књижице су пуне бојадисаних слика, песама и причица, а врло су јефтине. Коме је Бог дао добре деце, нека не пожали оно мало трошка, те нека их обрадује овим лепим маленим књижицама.

Прва реч пред сабор! (Посвећено бирачима за српски црквени сабор у Ср. Карловцима). Свеска I. Мото: Suum cuique. Пише омладинац из старе школе. Цена 20 новч. Штампарија Августа Фукса у Новоме Саду. 1889. На 16-ини, стр. 22.

За прву четврт ове године расписује издавач овога листа ***50 форината награде*** *за најбољу* ***приповетку*** *и* ***25 форината*** *за* ***чланак*** *или* ***расправу.***

На жељу самога писца ***Милана Савића*** *изреком напомињемо, да он са својом приповетком у стиховима с натписом* ***„Исповест“,*** *којој почетак доносимо у овом броју, не конкурише за награду.*

Уредништво и издавательство „Јавора“.

☛ *Овај 1-ви број „Јавора“ шаљемо ради угледа свима онима, за које држимо, да би овај лист држати могли. Ко не жели да се на „Јавор“ претплати, молимо да просто натраг врати овај број у истом завијутку као што га буде примио, па онда неће морати ни поштарине за њ плаћати. 2-ги број слаће се само онима, од којих претплата стигне.*

☛ ***Претплата на „JАВОР“ шаље се од сада штампарији А. ПАЈЕВИЋА у Нови Сад, у чијој наклади „Јавор“ од ове нове године излази.***

„JАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 2. У НОВОМ САДУ 14. ЈАНУАРА 1890. **Год. XVII.**

МИША ДИМИТРИЈЕВИЋ

СРПСКИ ПУБЛИЦИСТА И КЊИЖЕВНИК

1846. † 1889.

И опет је тица кукавица закукала у тужној гори српској . . .

Закукала за дичним сином народним, поносом и члеенком родољубивих бораца за права и бољитак народни . . .

Да је рана од Бога задана, помислили бисмо на милост и свету вољу његову, пак би се надали, да ће време мелема дати љутоме болу, али тужни ми, Миша нам паде без Божије воље — против Божије воље . . .

По васцелом упвељеном Српству разнесен је већ глас, као гром из ведра неба, на какав је грозан и безбожан начин отет из српскога крила један од најдичнијих синова народних, човек пун духа, пун знања и тврде воље, да само за Српство ради и да све своје силе употреби на зидање лепше и сретније будућности народне . . .

Црни глас о Мишиној смрти изазвао је на све стране тугу и огорчење, сузе и проклетство.

Малаксала је и угинула снага, која би Српству много и много вредила и много му користила. Та покојник је истом у новије доба почео озбиљно да ради а до сада је као вредна пчелица прикупљао градива; он се силним учењем и размишљањем спремао и богато се спремио за потоњи рад на пољу науке, знања и борбе за извојевање лепше будућности српске . . .

Али на црну тугу свију нас оно племенито срце престаде куцати, проли се она топла српска племенита крв, умукоше она блага уста, из којих се само родољубива реч чула и угасише се оне паметне, ведре очи, које су у сваком честитом Србину гледале брата и пријатеља, себи и народу.

Под теретом силним првога утиска нисмо у стању да нађемо речи, које би нам тугу олакшале, кад их из срца пустимо, с тога ти кличемо, врли Србине:

Лака ти црна земља била и вечити спомен и захвала у народу Српском!

ИСПОВЕСТ.

ПРИПОВЕТКА МИЛАНА САВИЋА.

(Наставак.)

II.

Пробуди се зора суморно и тешко
С истока далеког из постеље своје,
Те озари зраком бојиште витешко,
Где трагови боја раштркани стоје.
Још последњом снагом устреми се бура,
Те грање и дрвље у ковитлац вура;
Преваљене букве, храстови скрхани . . . .
Нигде да се ствара, већ само тамани!

И за тим се стиша к'о руком однета.
По небу се јоште витлаху облаци,
Па одоше за тим на други крај света
А сунчани сад се расипају зраци.
Кошута и јелен извору се журе,
У ваздух се дижу орлушине суре,
Одскит'о се курјак, ни лисице нема,
У шупљини тамо совуљага дрема.

Игуман је Сава поранио рано
Те јутрење служи у црквици малој,
Отпојао песму мирно и свечано
И благослов дао братији осталој;
Прекрсти се јоште са побожним жаром
И приклони смерно главу пред олтаром,
Па из цркве пође; за њиме се дала
Дуга, црна пратња: братија остала.

Код црквених врата разиђе се свита;
Игуман је само остао пред њима,
Па у небо гледи и чисто га пита,
Да л' по њему буре ил' спокојства има?
Ал' кад виде, да се ведро небо смеје,
Да с истока сунце васиону греје,
Изнурено лице зрака му озари,
Те молитвом кратком Богу благодари.

У то се на врата манастирска мала
Показала красна појава и мила,
Девојка-сељанка близу њих је стала
И стидљиво главу своју оборила.
Пуне јој се груди таласају живо,
А румен јој лице млађано покрив'о,
Не зна, хоће л' напред, или да се врати,
Или да се с молбом игумну обрати.

Игуман је гледи на речи изусти:
„Ходи ближе, ћери! Обитељ ће света
С благословом Божјим свакога да пусти;
За утеху ту је хришћанскога света.

Да л' те боли душа, ил' те јади тиште?
Или твоје срце измирења иште?
Да л' утеху тражиш, то небесно благо?
Бог је добар, он је свакоме помаг'о!

Девојче се прене и дође му ближе;
Смирено му белу целивало руку,
Па обори главу све ниже и ниже,
Као да је јади у дубину вуку.
Игуман је теши и поново пита,
А девојче јеца и плаче од стида.
„Оче!“ једва рече, „Овде то не могу!
Поведи ме цркви, ту сам ближа Богу!“

Игуман се ћутке сад у цркву врати.
У себи премишља, шта то може бити,
За што се девојче на њега обрати,
Какву ли ће тајну сад њему открити?
Ал' не рече ништа, већ у олтар зађе,
Па с епитрахиљом и с крстом изађе,
И девојци благо, тихо заповеди,
Да му ближе дође, да се исповеди.

Девојка је дотле у страху стајала
С обореном главом, спуштеним веђама;
Да је сад у цркви, ах! није ни знала,
Тако је подлегла својим невољама.
Бог зна, куд јој мисли у даљину плове,
Те није ни чула, да игуман зове,
Тек онда се трже, кад поново рече,
Па се нагло крене и пред њега клече.

На главу јој Сава епитрахиљ мете;
Помоли се Богу и за своје грехе,
Па онда јој рече: „Моје драго дете!
Из цркве не иде нико без утехе.
Што те боли, ћери, исповеди мени;
Бог је праштʼо људма, праштао и жени,
Пред Богом смо свагда сви једнаки, ћери!
Утри своје сузе па ми се повери!“

„Оче, добри оче! Да л' ти могу рећи,
Што ми срце моје раздире и мори!
Не знам, да ли има још и греха већи'
Међ људма на земљи, које Боже створи?
Ја сам грешна душа, ах, грешна те како!
Кајати је тешко, ал' се греши лако!
Ах! од старог греха сад у цркву бежим,
А спремна сам, оче, да поново грешим....

„Коме да се кажем? Небо је далеко,
А у њему Бог ће саслушати тебе.
Ти још ниси ником утеху одрек'о;
Ал' ми душа опет и дрхти и зебе.
Грешна ми је душа, грешно ми је тело!
Опроштења не ћу добити зацело....
Ох, слушај ме, слушај, милостиви оче!
Слушај ту пред тобом несретно сироче!

„Ја још бејах мала, тек тринаест лета.
У нашем је селу странац неки био,
А Бог би га знао с којег краја света.
С момцима је нашим проводио, пио
Понајвише, оче, у нашој механи.
То су за нас били чудновати дани!
Он је мене често погледао лепо,
Говорио много, ласкао и теп'о.

„Бејах лудо дете. Допало се мени,
Кад ми рече: Стано, ти си тако красна!
Мене хоће мајка већ давно да жени,
Ја те љубим, Стано! Моја љубав страсна
Тебе хоће, тебе, и никога више!
Моја душа само тек за тобом дише,
Моје мисли само тек за тобом лете....
Оче! Ја још онда бејах лудо дете.

„Једаред ме, оче, затекао саму,
И све, што је знао, казао је мени.
Пред очима видех и светлост и таму,
Осетих на устих пољубац ватрени...
П' онда што се збило, то не умем рећи —
Тек кад дођох к себи, ја хтедох утећи
Од стида и бола... Па сад хоћеш моћи?
Хоћеш ли ми, оче, грешници помоћи?"

Игуман је Сава саслушао речи;
Срце му задрхта са судбине худе
Покајнице лепе, што пред њиме клечи.
Али он не суди, к'о што други суде:

„Грех је велик, ћери, али је још већа
И страшнија твоја судба и несрећа!
Знај, твоје кајање и у небу чуше...
Ја ти скидам греха и с тела и с душе!"

Задрхта девојче и сузе је гуше,
Грчевито љуби игумнову руку:
„О, хвала ти, оче! Ти си с моје душе
Скин'о тешки порок, несрећу и тугу.
Али, оче свети! Сад ме слушај, оче!
И Ти на небесих, Ти свевишњи творче!
Оче! Ти ћеш моћи то најбоље знати:
Могу ли пред олтар с младожењом стати?

„Момак, што ме хоће, добар је и вредан.
Пре недељу дана заиск'о ми руку;
За несрећу моју он и не зна, бедан,
А ја не бих њему учинила бруку.
Смем ли, оче, сада с овим грешним телом,
Пружити му руку под венцем и с велом?
Не иде ли, реци! Јер никако не би'
Још страшнији грех натоварила себи!"

„Ти си чула, ћери!" игуман ће рећи,
„Што сам ти већ каз'о пред овим олтаром.
Што чинити хоћеш, то грех није већи,
Јер ти греха немаш. Светим Божјим даром
Скинуо сам грех твој негдашњи са тебе
И вољно га, грешан, примио на себе.
А сад можеш, ћери, приступити смело,
Да Христову примиш и крвцу и тело."

Сузним оком мома благодари оцу,
И причешће прими и путир целива,
Па подиже очи свемогућем творцу,
Те из цркве оде, к'о на ново жива.
А игуман Сава пред олтар је клек'о,
Па склопио руке и смирено рек'о:
„Боже! И већем си Ти грешнику прашт'о!
За што не би овој опростио, за што?!"

(Наставиће се.)

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

II.

21. марта.

Ноћас сам се страшно знојио. Имао сам тако звану сушичну грозницу. После тога знадем шта ме чека. Мој ће живот трајати јоште дан два, а најдуже још недељу дана. Данас је време много мирније него јуче. Ја сам то и на себи осетио. Кашаљ је мало попустио, шта више био сам добре воље, ако се тако може назвати она часовита расположеност. По мојој се глави стала врзти нека арија, а ја сам ју и гласно стао звиждукати. То је обрадовало Неду, те ми је весело рекла:

„Но, нисам ли вам увек говорила, да ће први сунчани зраци донети вам здравља? О знам ја толико примера, где је човек целе зиме куњао, а када је шума озеленила и за-

кукала кукавица, повратило му се здравље, и они су здрави и весели још дуго траву газили.“

„То код мене не ће бити, не бојим се“, рекох ја. „То би било какво чудо“.

„А зар не би бог, који је тако милостив, могао начинити чудо; особито на вама, који нисте у своме животу увредили ни муве.“

То је све лепо; али ја не верујем у чудеса, помислио сам, али нисам ништа рекао, да не мутим весеља бедној баки. Сретна ли је она! Толико је свога века доживила неуспеха, па се ипак јоште увек нечему нада. За што нисам ја такав, за што?“

С прозора мога видим, како се по пољима зазеленило жито, а по ливадама трава. Снег је одавно окопнио. Само још дрвеће пружа голе гране, али и ту се буди живот, који ће се скоро бујно развити. Све ће се то осути листом, цветом, све: али мене онда не ће бити. Боже мој, је ли могуће, да ја све те красоте не ћу гледати? Не ћу, не ћу, а природа је тако лепа, тако утешљива, а ја сам ју тако волео. На широком пољу, на шареној ливади, у тамној шуми толико сам пута оплакивао судбину своју. Тада ми се чинило, да природа одише вечношћу. Више јој се тужити не ћу. Док се она пробуди иза сна, ја ћу заклопити очи за увек. За увек? Је ли то баш тако страшно! Па и то је вечност... За увек! За увек! Данас сам себи отпевао лабудову песму.

Али чему све то? Ја сам себи ставио у задатак, да испричам свој живот, а сада сам стао булазнити све о којечем. То све не ће питати за мене, када ме не буде. Био на није, а вода ће за то ипак тећи, куда је текла. Та огромна природа не пита за појединца, она иде даље својим током — у вечност, у бескрајност.

Да приповедам? Зар да понављам згоде, које су давно умрле? Било на није! Зар да зледим ојађено срце успоменама на минуле јаде? И то је било на није. Или не би ли било паметније, да ништа не радим? Или да се богу молим, као што би доликовало човеку, који је уверен, да ће се до скора растати са животом? Јесте, требало би се молити богу! Али шта ћу молити! Ја данас немам, нити могу имати каквих жеља. Док ми је срце за нечим тежило, док сам се надао, ја сам се богу често молио. Колико се сећам, несам ни једним већим грехом оптеретио душе своје, а да се молим, да ми пошаље смрт, није нужно, јер она ће и сама доћи. Можда пре него што и мислим. Већ осећам њезин дах, рекао је Булкатурин. Иначе не осећам никакве потребе да се богу молим. Он знаде мене боље, него ја сам, па нека буде, како је он одлучио.

И опет приповедам о свему, само не о оном, што сам канио. Никако ми се не ће да загризем те киселе јабуке. Ето, то је моја стара слабост. Такав сам био увек, када сам хтео коју замашнију ствар да изведем. И причање свога живота није олака ствар. Сећајући се свега онога, што је било с тобом, понове се такве успомене, које те опет узнемире, те поново мораш роптати на живот, људе, бога, судбину, те себи још већма трујеш и онако отроване задње часе живота. Но како нема и паметнијега посла, а досадно је ништа не радити, покушаћу, да себи још једном изнесем пред очи минуле доживљаје без страсти, маштања, као догађаје, који се морали догодити.

Како сам пре споменуо, добио сам место у Опаљеноме Гају. Одмах сам се дао на пут, и онамо приспео у вече те одсео у гостијони. Дошао сам доста касно, те сам одмах потражио собу, нешто вечерао, па онда легао.

Сутра дан сам устао доста касно и отправио кочијаша. Време је било сухо, па сам се упутио да разгледим место, јер би прерано било, да сам походио званичне личности. У месту није било ништа особита, што би на себе свратило позорност. Село као и сва друга овећа села. Ту сељачке сламне куће, разне величине, али истога облика. У средини села црква с великим цинтаром, попина кућа с огромном авлијом и баштом, а мало даље школа с новим натписом: Опћа пучка обосполна учиона. Доста удаљено беше општинско звање, а на згради се читао натпис: Уред опћине Опаљени Гај. Гостијона се налазила недалеко од школе. Међу кућама беше широк друм, доста блатнав, а с једне и с друге стране јарци, пуни воде, јер је пре два три дана пало доста кише. Мимо мене су пролазили сељаци и сељанке у прилично чисту оделу поздрављајући ме с „добар дан!“ или „Помоз' бог!“

Брзо сам се наситио те шетње по селу, вратио сам се у гостијону, проћеретао нешто с гостионичаром, а за тим сам се упутио к попи, да му се као школском надзорнику прикажем. Удесим се, што сам најбоље могао, и пођем онамо. На ходнику сретох остарију

женску засуканих рукава и упитах ју за жупника или, како су тамо звали, плебануша. Она показа на собна врата, где је била посетница, на којој сам прочитао: Никола Петровић, жупник. Покуцам. Неко се одазове. Ја отворим врата и ступим у лепо уређену собу. За писаћим столом седио је жупник, окренут леђима прама улазу. „Када сам ушао, окрену се он, климну главом и крупним гласом доста опоро рече: „Само мало стрпљења!“ — и настави писање. Ја сам стајао као прикован код врата. Био сам у неугодну положају, што ме је једило. Проматрао сам разне иконе, што су по зидовима висиле, а када сам се тога наситио, упрьо сам поглед у вршкове мојих ципела и несам се ничим занимао, док несам чуо корачање. Из собе са стране долазила је женска. Беше девојка. Када је прошла мимо мене, ја јој се наклоних. Она ми се одјави, а преко усница јој прелети чудан осмех, који ми је натерао крв у лице. Када је она већ отишла, моја се машта још позабавила њоме. Та је девојка учинила на ме силан утисак. Миљеник божанствене музе раздраган том божанственом појавом — јер он би ју за цело тако назвао — у своме заносу песничком кликнуо би: Вила! Русаљка! Амазонка! али ја као обичан човек, признао сам, да је лепа, а особито очи њене. Песника би у први мах очарала, а мене је мало потресла и ја сам само задрхтао лако.

Да пишем приповетку или новелу, читалац би одмах помислио: Ха, тај хоће, да нам приповеда сентименталну причу своје несретне љубави. То је нешто старо, то није вредно читати! Али како ја не пишем никакве приповетке, него само себи за забаву, то ми није стало, да иком угодим.

Када су се најлепше мисли о лепоти девојци врзле по мојој глави, престао је попа писати, узео песак, посуо, смотао хартију, бацио на сто а затим се окрену мени. Беше то осредњи човек, доста угојен, лице му је било ни такво да те привуче, ни такво, да те одбије.

„Што изволевате, млади господине?“ упита ме равнодушно.

Стадох лепо, као што доликује млађем, те рекох сигурним гласом:

„Ја сам Јанко Јурјевић, именован сам овде за учитеља. Бићете за цело као месни школски надзорник о томе обавештени.“

Попино се лице смркну; он два три пута жмигну трепавицама, промрмља нешто неразумљиво, те рече: Ви сте Јурјевић, Јанко Јурјевић, јел'те? Учитељ. Јесте, јесте, обавештен сам о вашем доласку. Изволите сести.“

Настала је станка, коју је попа прекинуо, упитавши ме:

„Знадете ли добро оргуљати?“

„Нешто мало“, одговорих.

„Нешто мало, нешто мало! То сам мислио. Опште је мишљење, да младићи из данашње учитељске школе излазе неспремљени за оргуљашку службу, а ни воље на то не показују. Све говоре, да то није њихово главно занимање. Него шта је? Та по томе, како оргуља, цени народ учитеља; а докле га цени, дотле му је добро. Ма ти био најбољи учитељ, ако си слаб оргуљаш, немаш у народу вредности. Друкчије се то пазило, док је школом управљала духовна власт. Данас се учитељи држе да су философи, шире тобож слободоумна начела, а што је још горе, хоће да пољуљају веру у бога, да поткопају углед свештенству, а заборављају те луде главе — настави узвишеним гласом попа — да је црква Христова основана на тврдој пећини и да јој слуге ђаволове не ће нахудити, а наш је сталеж стар, наш углед моћан, а да би га ико, а камо ли учитељи, који су тек од јуче почели главе дизати, оборити могао. То су људи немоћни, њихово напрезање узалудно, они ни сами не знају, шта хоће.“

Ја сам зачуђено гледао попу. Његове ми речи беху смешне, јер му несам дао повода, и да се то није моје коже тицало, ја бих се био насмејао, али овако сам само отворио уста, да му нешто кажем.

Попаману руком и настави спустивши глас:

„Ћутите, молим вас, ћутите. Ваља да се већ данас не ћете са мном правдати. То ја не трпим, а још мање такво што доликује младу неискусну човеку. О таквим стварима моћи ћете ви са мном разговарати, када будете могли рећи:

> Ја сам прошa' сито и решето,
> Вас погани свијет испитао,
> Отрова му чашу искапио,
> Мени није ништа непознато.

Дотле морате ћутати и слушати, што старији људи говоре.“

Ја сам опет мотрио попу зачуђено, али сам показивао, као да су ми његове речи

свете. За то се он мане придиковања и настави:

„Ви дакле не знадете оргуљати. Тим се нисте ни најмање препоручили, а ја вам отворено кажем, ако се то обистини, стећи ћете у мени велика противника. После подне ћемо се осведочити. Будите приправни. Сазваћу одбор, предаћу вам школу, а после тога ћемо кушати, како свирате, да знам одмах учинити кораке, како црквена служба не би патила. Народ се због појединаца не сме одбијати од храма господњега.“

Ја сам ћутио, намргодио сам се, јер ми то све не беше по ћуди. Попа прометну неке хартије на столу, а за тим ме упита:

„Јесте ли били у општинској кући?“

„Нисам“, рекох доста опоро.

„Добро, када нисте. Одвешћу вас онамо, па ћу вас приказати, премда не волим онамо да одлазим, но дужност ми је. Хајдемо.“

На ходнику сам се опет сусрео с оном лепојком, наклонио јој се, она се пријатно насмешила и нестало је.

У општинској кући предусретљиво су ме дочекали. Начеоник ме приморао, да сам морао направити признаницу и подићи плаћу, ма да још нисам положио заклетву, а бележник нас почастио изврсном шљивовицом.

Када је звонило подне, ја сам се нашао у своме привременом стану.

Дивно! Такову се дочеку од попе нисам надао. Лепу ми је тај човек лекцију дао. Хоће, да пред њиме испит из оргуља полажем, а ја у мојој дипломи имадем из тога повољну оцену. То је дивно! Могу бити потпуно задовољан. С почетка ми је било смешно, но после сам се почео једити. Још ме и не познаје, а већ ме осуђује Шетао сам се горе доле по соби и промишљао, шта да урадим. Било ми је тешко. Разне сам одлуке стварао. Најпре ми је дошло на ум, да се повратим кући. Но то ми је дошло врло глупо. Зар да се пред првом опасношћу повучем? Не! Одлучио сам, да останем, али да нећу никада прекорачити попина прага, јер сам мислио, да ме тај човек увредио, а младића је лако увредити. Моје се стање прилично ублажило, када сам се сетио оне лепотице код попе, њена мила погледа, замамљива смешка. Нека се ствар развија, како му драго. Када ми додија, ја ћу се покупити и отићи. Моја је нарав сношљива. Моћи ћу доста и оћутати. Сећам се, да је неки учитељ често говорио, да је човек најстрпељивија животиња.

Около два сата упутим се школи. Пред њом сам нашао попу, где разговара с неким људима. Били су то, као што сам мало касније чуо, школски одборници.

„То је наш учитељ“, рече им попа.

Они ме погледаше, скидоше шешире и не рекоше ми ни беле.

Уђосмо у школу. По налогу школскога надзорништва имао сам ја инвентарно преузети све ствари, као покућство, учила, књижницу и т. д.; а те ми је ствари имао одбор предати. Навлаш сам отезао предавање, само да се што дуже позабавимо. Попи то није било по ћуди. Једио се, ма да је настојао, да сакрије љутину; али није рекао ништа. Он је хтео да савесно врши своју дужност.

Када се то свршило, почео се мрачак хватати. Сада попи није ни падало на ум, да држи испит из оргуљања, а и одборници су наваљивали, да иду кући. Зловољан оставио нас попа. Ја сам проговорио са сељацима неколико речи, а за тим смо се растали. Онда сам се повратио у гостионицу.

За данас је дакле отклоњено!

„Како вам се свиђа наш попа!“ запита ме за вечером гостионичар.

„Не познајем га још“.

„Тешко ћете се с њиме скрасити. Чудан је то човек. Не трпи младих учитеља. Све нешто говори, да су то неки револуцијонари, безбожњаци. Већ су одавде два три млада учитеља морали отићи, само да се испред њега уклоне.

„Видећемо, шта ће бити“.

Гостионичар ме гледао тако, као да разуме моју примедбу, и климао је главом. Јамачно је мислио: већ си осетио његову антипатију.

Ја сам се брзо спремио на починак. Те сам ноћи дивно спавао. Да ми је још пре смрти само једну јединцату ноћ тако проспавати! Што неће пре, биће после смрти. Оно ће бити још дивнији сан, који се неће ничим узнемирити, никада прекинути. Никада! Је ли то можно!

Сада ме баш опомену Неда, да ваља лек узети.

„Ви све ту нешто пишете, а лек сте заборавили Лечник ће се срдити, када опет нађе пуну бочицу, а ви му речете, да сте узимали“.

Лек стоји нетакнут. Ја га више не ћу. Што ћу се још и тиме мучити!

Добра је душа та Неда. Бди нада мном као над малим дететом. „Требате ли воде? Је ли доста топло? Радујете ли се пролећу?“ Ви волете цвеће. Мораћу вам донети. Глете, молим вас, како данас сунце сија, прави пролетњи дан. Када посве отопли, извешћу вас на поље. Шта ја велим извести? Ви ћете сами изићи, дотле ћете се опоравити. Радоваћете се као мало дете, када вам зацвркуће прва ластавица“.

Ето тако и слично забавља ме цео божји дан.

Ја се кад и кад расљутим на њу због тога.

„Шта ми то све не говорите! То све не ће бити. Ја ћу умрети пре него што ластавице дођу“, велим јој ја.

„Умрети! Какво умрети? Тако млади људи не умиру тако. Какве су то речи. Тим само бога вређате. Немојте се љутити на мене, ја морам да вам то кажем, јер. . . . .“ Даље не може. Добра та душа брзо се расплаче и онда се гуши у сузама. Добра је то душа.

(Наставиће се.)

ВЕЧНА ПЕСМА.

Дух раздраган на у борбу прне
Напред граби, никад да се врне,
Љуби, пева, сваки нектар пије,
Снове брати, куми маштаније;
Тек кад клоне, тражи тренут мира
За нов живот да моћи прибира.

Дан за даном крши те и коси, —
Задовољства, уживања носи.
Ту је срце, али љубав где је?
Снег старости већ лагано веје;
Отима се твоја душа жива,
Ал' је, најзад, бео плашт покрива.

Повучеш се у усамљен уг'о,
Седиш, ћутиш и размишљаш дуго;
Пред тобом се цео живот створи,
Питаш себе: зар се за то борих?
Цео живот шарена ти шала,
Драма, што се брзо одиграла.

Све кумире своје видиш мале,
Не разумеш страсти истутњале;
Ништ' у теби што под небо леће,
Нит' те љубав, ни мржња покреће:
Мутне мисли, без духа и мари,
Још једини немили другари.

1. јан. 1890.

М. П. Шапчанин.

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

II.

На Његушима.

Ево ме на огњишту Његушеве пojезије, на извору новије славе српске.

Чим се дође на „Крстац“, гдје се налази лијепа кућа и дућан Пере Филипова Николића, официра, са и још једном кућом, пане пред очи Његушко поље, окружено брдима неброј пута крвљу људском поквашеним, а надвисује их на југу поносни Ловћен са Штировником, који се стрмо испиње на висину од 1723 м. а једва у растојању од 3300 м. од мора.

Једва се примјећује остатак мањих сувомеђних поземљушних кућица, међу клачнијема и двоподнијема, што су их замјениле, а зачиња их смирени дворац Књаза Господара, до којег је двоподна кућа његовог рођака г. Ђура Драгова Петровића, бригадијера, под самим новим путем: пуд Буковице.

Куће су дјелом покривене тиглама а дјелом ржановом сламом, а има их покривенијех и плочама. Сламом и плочама покривају куће с тога, што се догоди, да тигле под притиском снијега и мраза прсну, а сиромашнији нијесу кадри да их по потреби здравијема замјењују. Пред сваком кућом има мален или велик обор, а види се и по која појатица или иначе „трница“, гдје се држи слама и сијено и зими брави спраћају. Куће се бијеле по пољу с једне и друге стране пута на групама, и има их која стотина. У Његушима, а на узвишенијим мјестима, има 16 виших и мањих цркава; и то у селу Ераковићу свети Ђорђе; у дно поља у Крајчевој главици св. Сава; при брду Гајцу мала

црквица св. Неђеља; и у Дугом долу св. Никола. У селу Рајичевићу саборна и највиша црква свију Његуша; храм Рођења Пресвете Богородице; одмах до ње у растојању около два метра црква св. Ђурђија; и црквица св. Арханђела Михаила близу кућа Радонића; у селу Копиту црква св. Николе; у селу Врби мала црква св. Ђорђа; и у дну села близу новог пута св. Параскева (14. октомбра) У селу Вељи и Залазима св. Кузман и Дамјан; у селу Малим Залазима црква св. Јована Крститеља; у селу Жањеву долу св. пророк Јеремија; у селу Мирцу (под селом) св. Ђорђе; под Ловћеном на Ливади стари манастир св. пророка Илије и на врху Ловћена св. Петар. Све су ове црквице снабдјевене нужним потребама и одликују се грађом од кућа.

Кад је Ћесарија најодлучније и не без наде, коју су јој снажиле родске кукавице, што и мозак у костима продадоше, радила: да потчини себи ово соколово гнијездо, и владици, да га на то склони, у колач послала повелики крст и брилијантни прстен у вриједности 6.000 дуката, са обећањем, да ће му и још дати велику плату и орден св. Стефана, титулу „превасходитељства“ и наслов: „архијепископа Далмације“, и послала дубровачког или боље рећи свог, — абата Фрања Долчија, који присне на Стањевиће у Јануару 1803. год., да под плаштом родољуба и пријатеља ради на томе: како би се што прије могло доскочити црногорском кнез-владици, па да јој се Црна Гора потчини, тада је барон Кавечлабо, говорио: да ће Ћесарија саградити пут од Блата, скадарског језера, до Котора, ради трговине и да ће на Његушима, као на згодној стратегичној тачци, отворити пазар и подићи варош.

Али пред врлином обесцијени благо и части. Под црним калуђерским мантијама куцало је срце чисто и свијетло као зраци јаркога сунца, и пуно пожртвовања за мили свој народ српски, па га видимо и сада, при овом тешком искушењу, како се славно уздиже до најдивнијег узора људског, који се надмашити неможе. Душа кнез-владике Петра I. светог, Петровића Његуша, чиста је и узвишена над свијема људскијема таштинама, и његово племенито и родољубно срце неће злата ни господства; крстиће се владика према српским крвавим брдима, а неће скупоцјеног крста за независност и слободу мученог и витешког свог народа; храниће се непељавом кртолом из земље крвљу напојене, а ма неће новаца за Црну Гору. Па пошто се напори моћне Ћесарије не крунисаше успјехом, каквог је била замислила, то и обећања барона Кавечлаба бише, што и писма на леду, те Његуши није варош, какву би и кадра била створити наша богата Ћесарија, — него, као што рекох, мала, али мила.

На коју би се год страну окренуо, има очима забаве и срцу насладе. По зеленом пољу просуо се народ па праши и огрће усјеве и коси сијено па га простире да се суши, а све то чини с пјесмом као мајка, кад своју наду љуља. Видио сам и једног младог попа, како је подвезао браду црвеним руњцем да му се не пуни прашине, па револвером за колaном, весело опрашује лијено никнулу кртолу. И жене једнако раде и пјевају с људима. Е, оне су ти уз њих и кад бојна труба затруби, кад топ рикне, пушка плане, јатаган зазвекеће и крв се стане лити: за крст часни и слободу златну, као оно што су некад биле уз своје јунаке младе Шпартанке, што су при пропасти драге своје домовине и косе секли, па јунацима, кад није било узицâ, за употребу давале.

Лаки вјетрић од Ловћена разноси мирис свакојаких цвјетова, да се од миља не можеш наудисати. И пјесма чобанска са одјецима свирала и дипала, одзива се радничкој, а често је поздрави и по који пуцањ из револвера. Еле све пјева и весели се као оноти кад хоће да дочека највишег зета српског, Њ. Ц. Височанство великог кнеза Петра Николајевића, вјереника њ. свјетлости књагињице Милице, дивне шћери Њихових Височанстава кнеза господара Николе I. и кнегиње Милене. У оваквом призору српско срце не може да буде равнодушно па било и растужено. Па и ја, и ако ми је туга чело забиљежила са околности у родном мом дому, високо сам се осјећао над свим, што ум брка, душу мути, и срце ожалошћује, па узмем биљежник и у њ напишем:

Давно ти нисам чепао земљу,
Гутао зрака с твојих висова,
Ужив'о гледећ', што срце пљени:
И родољубâ и витезовâ.
Па слава Богу, кад сада могу
Да дахнем душом слободе праве,
Да те цјеливам и поклоним се,
Ковчеже сјајни србинске славе!
У крилу твоме, мајко премила,
Предака мојих Срба вилени,

Ишчезне туга са српске душе
Ка' зима, кад се Ловћен зелени...
И срце тужно радост обузме
Пјева слободи: „Слободо мила!
Сва крв проста, што је с тебе пала
И што се није и још пролила!
Без тебе човјек и није друго
Но што би небо без сунца било;
Што живот без душе, без Црне Горе
Што би нам било Српство премило!
Кршу се твоме клањам свакоме
И стопу земље сваку цјеливам,
Кости јунака, јунака сиве
Од свега срца мог благосивам."
Ни небо не мож' жаркоме сунцу,
Даници, мјесецу, више да жели
Него ја теби, па да си здраво:
Србинска славо и дане б'јели!

*
* *

У 5 сахатâ и 40 минута кренем се с Његуша. Коњи су трчали преко кршне Буковице као преко поља, јер је пут једнако лијеп.

Мисао ме је одвела у прошлост ове мучене и равно јој неиздржиме државице, па сам је споредио са садашњом. Боже свети, која је ту разлика, што на први поглед за око запне! Ама баш препородио ју је, како ваља, ријетки геније и господар кнез Никола. Заиста велико око Божије погледало је на Српство па му се ваљда ражалило, те је тога генија створио владаоцем ове земље. Да си прије мало година упитао старца Црногорца, који није свијет обилазио, да ли зна шта су кочије? одговорио би ти: „Чуо сам из пјесме да има кочија, али не знам, каква је то диханија". А данас их гледа гдје му кроз отаџбину, за коју је рана допануо, трче као на крилима!

Ова ме је Буковица подсјетила на Буковицу у горњој Далмацији, која по је, као што народни пјесник вели:

Посијана костима јунака

и у којој:

Врани гракћу, завијају вуци,
Припомажу лије и кунице,
И пјевају нагоркиње виле,
И гледају, ко кроз њу пролази
Па стр'јељају, кога оне знају,
Ал' Секулу устријелит' неће,
Јер он има биље голубово..."

И ванстину чудо што Ловћенска вила многе назови-Србе... не устријели, кад ову светињу српску стотинама погане или се под њима земља не амбиса! Но ваљда не хоће с тога, да је њиховим костима не опогани.

На домаку Буковице налази се један дућан. У њ може путник лијепо отпочинути и окријепити се пивом и јестивом. На источној му страни сврће се на ново започети пут, који ће водити к Чеву и даље до Даниловграда.

(Наставиће се).

ТРНОВ ВЕНАЦ.

Што више стазом жића, којом те зове дело,
Све већма стрепиш, дршћеш, све већма мрштиш чело;
Јер слике првог доба ближе се теби крадом
И буде негдашње дете успано вером, надом.

А уверење твоје, од кама до сад чвршће,
К'о живот на самртнику, у твојој души дршће,
Плаши се, стрепи, грози... руши се, пада доле —
Сруши се вера, живот, осташе развале голе!...

За што је мис'о празна, што нам је срцу драже?
И људска љубав за што са људма заједно лаже?
Та свашта лепо те је на овом свету среће,
Да му се трнов место ловора на главу меће!

У свету истина више зар нема своје дражи?
Зар моје срце заман искрене љубави тражи?
Зар моје срце *мајку* и *њу* само да љуби? —
Детиње моје вере падоше слаби стуби!

Када сам био дете са вером, ал без знања —
Ох, оно доба, кад се тек само жели, сања! —
Ох, да сам знао онда за светске покоре ове,
Бесвесно дете ја бих пред Бога врг'о снове.

И плак'о, плак'о горко, још горче него сада....

. . . .

. . . .

. . . .

Ил питате ме, на што „бесвесна" ова туга? —
Дајте да љубим свакога к'о брата, к'о свог друга,
Врат'те ми веру, што ми у гробу прошлости вене,
Врат'те ми срећу моју, ох, дајте натраг мене!

Детињство моје лепо, куд си се, камо дело?!
Ха, смртним венцем твоје обвито ј' бледо чело!
Куд ти се с нежног чела дела невиност чила,
Да збришеш ову слутњу, на чело што ми се свила?

Са твога бледог чела камо ти венац цветни?
Зар скрхан очај место знамења дана сретни'?
Ал не, када је тако суров живот и јава,
Ево те отац тужни са песмом увенчава.

1889.

Данко.

УЛФИЛА И ГЛАГОЛСКА БУКВИЦА.

Од М. С. К—а.

II.

Словенска посветна буквица.

ад је Улфила био владика подунавских словенских Гота или Гета, тада је саставио буквицу и превео св. писмо за подунавске Словене. Дакле је и буквица и библија словенска. То је тврђење са свим ново, али истинито.

Словени имају двојака посветна слова: глагољска и ћирилска. О тима се словима већ толико писало, да мање и веће расправе сачињавају целу скоро „посветну библиотеку", па ипак нису писци тачно разбистрили порекла тих слова.

Имена тих многих учењака, који су писали о томе предмету, позната су ономе, којему је знана та литература. Сувишно је дакле набрајати њихова имена и мишљења о посветној словенској буквици. Напомињем између њих само Добровскога, Копитара и Шафаржика, јер су се око њих скупљале и скупљају читаве гомиле привржeника. Не спомињем њих за то, да себи присвојим ово или оно мишљење, него ради тога, да нас њихови криви путеви изведу на прави пут, да тачно упознамо време, када је постала како глаголица тако и ћирилица.

1. Мишљење Добровскога.

Приписавши ћирилицу св. Ћирилу ставио је Добровски постанак глаголице у XIII. век и вели, да никаква згоднијега часа није могло бити за њезин постанак до баш тај век. Кад су Латини г. 1204. заузели Цариград, римске се папе много надале, да ће са апостолском столицом спојити како грчку тако и словенску православну цркву. Да постигну своју мету, дозволе на молбу сењскога бискупа г. 1248. јужнима Словенима да служе словенску литургију. Од тога часа вели се, да се глаголски мисал и друге црквене књиге непојмљивом брзином рашириле међу јужним Словенима. Из тога изводи Добровски, да је тада постала глаголица не само што се тиче слова него и цијеле литургије. По њему је то било овако: Кад су бискупи далматински држали у Шпљету год. 1060. црквену синоду, која је забранила ћирилску литургију па и св. Метода прогласила за јеретика, некакав далматински свештеник, пријатељ словенске литургије, изумио је глагољицу, која је од ћирилице са свим различна и приписавши је св. Јерониму († 420.), који се родио у Стридону, пренео је западну латинску литургију на словенски говор. Превара та — вели — тако је успјела, да је папа Иноцент IV. на изричну молбу сењскога бискупа г. 1248. дозволио, да се словенска литургија влаштом буквицом (глагољском), коју је саставио св. Јероним, свршава у оним мјестима, где се тај говор и то писмо задржало. Доцније (г. 1780.—1792.) се осмелио, да означи и годину томе проналаску, чему се подала та погодност, што је Никола, клирик на школу Рабу, г. 1222. глагољскима словима преписао псалтир с једнога старога рукописа Теодора, пољедњега бискупа солинскога. Тај препис, вели, учињен је истина глагољскима словима, али с ћирилскога рукописа; и то је Добровскоме најстарији глагољски споменик. Дакле је глагољица проналазак XIII. века и познија него ли ћирилица.

Овде дакле имамо два мишљења Добровскога: старије и млађе.

а) Што се тиче његова првога мишљења, пита се: Јесу ли Далматинци, међу којима је у XIII. веку с дозволом римскога папе Иноцента IV. имала бити заведена словенска литургија, били тада расколници или спојени с Римом? Ни Добровски не може тврдити, да су били расколници 1248. г. а ни пре тога. Кад не би имали никакова другога сведочанства, које би доказало њихово спојење с Римом, довољно је и то једино, о чијој наклоности к латинској вери двојити морамо, а то је сведочанство Константина Порфирогените (г. 950.), који пише, да је Далматинце не само покрстио Рим него да су и верни остали Риму. Кад су Далматинци били католици, имали су или латинску или словенску литургију. Ако су имали латинску, како би Иноцент IV. допустио да се уведе словенска? Не зна ли се, да наследници Јована VIII. нису били пријатељи словенске литургије? Може ли се мислити, да би Иноцент IV. дозволио, да словенска литургија потлачи латинску, која се тамо по Добровскоме одомаћила од г. 1060? Дакле је Иноцент IV. дозволио Далматинцима, да и даље служе словенску литургију, коју су они одавна имали. Да су Далматинци били рас-

колници употребљавајући ћирилицу, не би с новом буквицом но с ћирилицом тражили унију.

„У јужних Словена — рекао би Добровски — била је заиста већ пре Иноцента IV. словенска литургија, али ћирилска, коју је забранио папа Јован X. г. 925. а после и сабор шпљетски.“ На то одговарам: Забрана словенске литургије г. 925, остала је без успеха[15]), а вест, коју казује Тома, архиђакон шпљетски, о забрани словенске литургије, тако је пуна лажи, глупости и зависти против словенске литургије[16]), да јој не треба веровати, него је треба забацити. Истина је, да је папа Александар II. (1061.—1073) потврдио некакве штатуте, које је хвалио папа Никола, а нарочито је тежио да уведе целибат[17]), па ипак није уништио словенске литургије[18]). Што је Тома, архиђакон шпљетски, у своју нејасну вест унео Методија, учинио је то или у злој намери или с непажње, заменивши књигу „*Methodius*“ са особом Методијевом.[19])

Кад је у јужних Словена била словенска литургија већ пре 925. г., је ли била глагољска или ћирилска? Они, који покрштење Словена, буквицу и литургију словенску приписују тек св. Ћирилу и Методију, свакако држе и литургију јужних Словена за ћирилску. Али ко је увео јужно од Саве? Св. Ћирил и Методије? Они су имали јурисдикцију само на земљи Растислављевој, Сватоплуковој и Коцеловој, а не у Хрватској и Далмацији. Не има никакова свједочанства, да су апостоловали за Савом. Ваљда су то чинили њихови ученици? Они су отишли преко доњега Дунава у Бугарску а не у Хрватску и Далмацију.

Осим тога пита се: Кад је западна латинска хијерархија прогонила ћирилску литургију, која је дозвотом Хадријана II. и Јована VIII. уведена била у Панонији, би ли је хрватски и далматински бискупи драговољно примили и увели место латинске? Најпосле Јован VIII. спомиње још г. 879. верски обред словенски[20]), који није могао бити ћирилски, него глагољски, који је тај исти папа потврдио[21]). Из тога излази, да је глагољица а не ћирилица била одомаћена у јужнијех Словена.

б) Што се тиче познијега мишљења Добровскога, да је Никола Рабљанин зачетник глаголице, јер је г. 1222. глагољскима словима преписао прадавни кодекс Теодора, посљедњега арцибискупа солинскога, то је мишљење са свим криво. О своме глаголскоме псалтиру тврди Никола, да га је преписао с кодекса Теодора, последњега арцибискупа солинскога, те по том из те његове вести природно излази, да га је преписао с глаголскога кодекса VII. века, јер после г. 640. није било више седиште арцибискупско у Солину, но што је пренесено у Шпљет, када је Солин разорен.

Добровски је из те једине вести саставио по прилици овај систем глаголице:

Никола је Рабљанин:

α) саставио глаголску буквицу;

β) преписао псалтир свој с ћирилскога кодекса;

γ) уредио или барем дао повода да се уреди глаголска литургија.

Ко то мишљење Добровскога испореди са вешћу Николе Рабљанина, мора увидити, да Добровски својим скептичким разлагањем даље иде, но што то допушта начело херменевтичко и историјско, јер:

1) где вели Никола Рабљанин, да је сам собом саставио глаголицу? Његов је век знао за две буквице. Једну је приписивао св. Јерониму, а другу св. Ћирилу. Никако пак није знао за такву буквицу, која би порекло своје водила од Николе Рабљанина. Међу тим временом и међу одобрењем глаголице од Иноцента IV. т. ј. међу г. 1222. и г. 1248. минуло је само 26 година. Је ли се дакле за тих 26 година тако брзо заборавило на проналазак Николе Рабљанина, да би се његова глаголска буквица предложила папи Иноценту IV. као буквица св. Јеронима? Како би се могла глаголска буквица за 26 година тако одомаћити међу јужним Словенима, да истисне латинску литургију?

Да су за време Добровскога познати били старији рукописи глаголски, који су касније нађени, не би Добровски заиста упао у такву блудњу, услед које је Николу Рабљанина прогласио за зачетника глаголице.

---

[15]) Slovenský Letopis. V Skalici, 1881. V. 38.

[16]) Schwandtner: Scriptores rerum hungar. III. 552.

[17]) Patrol. lat. ap Migne tomo 146. pag. 1407.

[18]) Alexander . . . Petro, venerabili archiepiscopo Diocliensis atque Anibarensis ecclesiae . . . Diocliensem ecclesiam cum omnibus pertinentiis, Annibarensem . ., Eiaterensem (Jadrensem) . ., Palechiensem, Suatinensem . ., Scodriensem . ., Dinnastinensem . ., Polatinensem . ., Serbiensem . ., Boloniensem . ., Tibuniensem . ., monasteria quoque tam Latinorum quam Graecorum, sive Slavorum cures, ut scias, et haec omnia unam ecclesiam esse, teque omnibus praedictis locis episcopali regimine praesse. Ib. pag. 1323.

[19]) Doctrinam Evangelii atque Canonum volumina Apostolicaque etiam praecepta praetermittentes, ad Methodii doctrinam confugiant, quem in nullo volumine inter sacros auctores comperimus. Epist. Joannis X. circa an. 925. scripta. — Multas leges et bonos mores instituit, quos qui velit agnoscere, librum Sclauorum, qui dicitur Methodius, legat. Presbyteri Diocleatis regnum Sclauorum. Letopis Matici Slovenskej г. 1869. I. стр. 63.

[20]) Si aliquid de parte Graecorum vel Sclavorum super vestra ad nos reversione vel consecratione dubitatis. Patrol. lat. ap. Migne tomo 126. pag. 847.

[21]) Libros sacros jam inde a D. Hieronymi temporibus, ut pervetusta tulit traditio, vel certe a pontificatu fel. rec. Joannis Papae VIII., praedecessoris nostri, uti eiusdem data super ea re epistola constat, ritu quidem Romano, sed idomate Slavonico et charactere sc. Hieronymi vulgo nuncupato, conscriptos. Lit. Innocentii X. R. P. de an. 1648.

2.) где вели Никола Рабљанин, да је свој псалтир преписао с ћирилскога кодекса, који је истина писао глаголицом? Преписи се чине обично истима словима, којима је писан и изворник. Какав је дакле доказ имао Добровски, да га је преписао с ћирилскога кодекса? Заиста тај једини, што није увидио, како би пре св. Ћирила и Методија могла бити каква посветна буквица словенска. Кад Никола Рабљанин вели, да је свој псалтир преписао с кодекса Теодора, последњега арцибискупа солинскога, онда из тога излази, да тај кодекс, пада пред г. 640. и колико је ранији од времена св. Ћирила и Методија. Узалуд показује Асеман на другога Теодора (г. 880.—890.) арцибискупа шпљетскога, који се и солинским зове, јер су арцибискупи шпљетски узимали наслов и пређашњега митрополитскога седишта у Солину, од куда је г. 640. пренесено у Шпљет. Асеман није тиме објаснио ствари, јер се под последњим арцибискупом солинским не може разумети Тодор (год. 880.—890.), арцибискуп солинско-шпљетски, који је имао своје наследнике; нити је у годинама 880.—890. могла буквица св. Ћирила прећи Саву. Мишљење Асеманово можемо тим мање усвојити, што је у Хрватској и Далмацији, како смо видили, била већ год. 879. глаголска буквица.

3. Заиста је непојмљиво, што Добровски из те једине вести, што је Никола Рабљанин глаголицом преписао псалтир из старога кодекса, непрестано изводи, да је ћирилицом писан био тај кодекс, да је писан новом буквицом глаголском, да је увео глаголску литургију, да је потлачена латинска литургија, која се од г. 1060. до г. 1222. одомаћила, да се за 26 година глаголска литургија тако раширила, да је бискуп сењски г. 1248. молио у Риму, да се потврди. Да ли то уверава? Ни сам Добровски није могао то држати за уверу, кад је при постанку и раширењу глаголице претпоставио лаж и превару, што се никако не слаже с достојанством посветне литургије. Шта је друго, него да је Никола Рабљанин био варалица, који је по Добровскоме свој проналазак глаголице и уређење глаголске литургије издао за прадавно дело св. Јеронима? Шта је друго, него да је варалица био бискуп сењски, који је ту нову буквицу и ту нову литургију препоручио папи Иноценту IV. као прадавно дело св. Јеронима? Иноцент IV. или је слепо веровао тој лажи или је као савременик прихватио, да је глаголица и глаголска литургија прадавна, да је дело св. Јеронима. Из овога свакако произлази, да такво водено расправљање није критички, шта више није ни слободно у историји.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Russische Chrestomathie für Anfänger. *Accentuirte Texte mit vollständigem Wörterverzeichniss. Von Dr.* ***Oskar Ásbóth****, a. o. Professor der slavischen Sprachen an der Universität in Budapest.* Leipzig: F. A. Brockhaus. 1890.

Може ко год о Русима као политичном народу мислити како хоће, као етнографски индивидуум је руски народ један од најсимпатичнијих и најдаровитијих народа на свету. Ослањајући се на своју велику политичку силу и уједињеност, — а то су две велике чињенице у развијању народа, — такмачи се руски народ у многим културним странама и са најпросвећенијим народима јевропским. Руска књижевност и руска наука особито у неким гранама данас су на таком гласу, да већ и Немци и Француси уче руски језик тога ради. Практични Немци, ма да су у политици највећи непријатељи руски, ипак предњаче у томе.

Да ми Срби и нисмо Словени, требало би да се у сваком таком паметном послу угледамо на веће и напредније од себе. Камо ли истом када се сетимо, да је Србину у пола лакше научити руски него Немцу. Јоште к тому треба додати, да је велики део (да не речем половина) онога што је писано о нама: наша повесница, филологија, старине, писано на руском језику. Једном Даничићу могло је бити криво, што се Руси мешају у наше ствари (в. „Коло“ 1889. стр. 223). Али само таким устаоцима и знаоцима као што беше Даничић. Објективно судећи морамо бити захвални таким људима као што су Хиљфердинг, Мајков, Григорович, Флорински, Н. Попов, Голубински, Брандт, Грот и др. јер оно што они урадише, остало би по нама и нашим приликама и до данас неурађено а то би била велика празнина у нашем знању о себи самима.

Из руске књижевности је у нас толико већ преведено (кад боље кад лошије) да можемо добити доста јасна појма о правцу и каквоћи руских умотвора. У сваком се читаоцу мора побудити сама од себе жеља, да прочита колико је могуће и оно, што још није преведено на српски. Руси имају данас и месечних и недељних часописа, илустрованих ли-

стова, који се могу мерити са најбољим пословима ове врсте у западној књижевности. Руси су превели већ на свој језик сва класичнија дела немачких, француских, талијанских, енглеских и шпанских класика. По томе би руска књижевност могла бити и лакше и боље оно, што нам је сада већином немачка књижевност: посредница између нас и светске књижевности.

Нашим свећеницима и богословима, који би хтели да се више удубу у богословске науке, преко је потребно да знају руски, јер је руска православно-богословска књижевност врло богата.

Руски језик дакле, који је после српског и пољског најлепши и најзвучнији словенски језик, који говори најмоћнији словенски народ, (народ који има најлепшу будућност и који ће имати да рече велику реч и при решавању српског питања) треба да учимо. Учење је рускога језика Србима веома олакшано тиме, што се не нађе нико мањи него *Перо Будмани*, наследник Даничићев у уређивању академског језика, да напише руску граматику на нашем језику.*) Браћа Јовановићи су издали „Ручну книгу за српски, немачки, руски и француски разговор“. Велика је штета, што на руском тексту несу стављени акценти. Који зна од какве је велике вредности акценат у руском језику при читању и изговарању, ласно ће увидети, да се ова књига не може дати почетнику у руке, дајбуди оном почетнику, који хоће из ње да учи руски.

Ових дана угледа света у Липском књижица под натписом: *Russische Chrestomathie für Anfänger.* Accentuirte Texte mit vollständigem Wörterverzeichniss. Von Dr. *Oskar Asbóth* a. o. Prof. der slavischen Sprachen an der Universität in Budapest. Leipzig: F. A. Brockhaus. 1890. Ма да је ова књига писана за Немце, ипак је може врло добро и сваки онај Србин употребити, који зна толико немачки да може употребити речник. Стр. I—VIII предговор и садржина. Стр. 1—114 текстови. Стр. 115—188 речник. У овој књизи су покупљене у почетку краће реченице (пословице, загонетке) прелази се после на мање комађе (анегдоте, басне и сл.), овде онде је уметнута по која песмица, „које су особито згодне својим обликом за учење на изуст а уједно су врло важне при учењу рускога језика јер се у уметном песништву руском граде стихови према нагласку у говору“. Најбоља страна је ове књиге за почетника, што је од почетка до краја на сваку реч стављен нагласак. Речник тумачи сваку особину и необичну фразу руског језика. За почетника је ово велико олакшање.

Врло је добро, што ова књига није велика те својим обимом неће заплашити почетника; али је ипак довољна да може свакога онога, ко ју с пажњом проучи, спремити, да може читати руске класике. Градиво је врло добро распоређено. Прелази се с реченице све на веће и веће комађе. И својом садржином може ово комађе привући и занимати читаоца и може му дати у малом слику како Руси пишу.

Ко проучи Будманову граматику (а још и док учи) врло ће добро учинити, ако узме у помоћ ову Ажботову руску читанку, која се одликује згодним и лаким методом и темељном израдом.

Т. О.

*) Кад већ није среће да се могу оба дела нашега народа служити једним писменима, веома би добро било да се ова граматика наштампа и ћирилицом.

АНТОН ГРИГОРИЈЕВИЧ РУБИНШТАЈН.

18. Новембра прошле године свечано је прослављена у Русији педесето-годишњица уметничког рада руског композитора и музичара Антона Григоријевича Рубинштајна.

Рубинштајн и као славан компониста и као генијалан музичар добро је познат целоме образованоме свету; а живо учешће, које му је указао сав руски народ у овој прослави, најбоље сведочи, какво високо место заузима Рубинштајн у руској вештини, те како уме руски народ да одликује своје велике људе.

Овом приликом настојаћемо, да барем у најкраћим потезима предочимо српскоме свету живот и рад овога врлога Руса, црпећи податке из бележака у руским листовима, које су изнели приликом овог јубилеја, а у биографским датима служећи се властитим његовим успоменама, што их је публиковао у новембарској свесци „Руске Старине.“

I.

Антон Григоријевич Рубинштајн родио се 16. Новембра 1829. године у селу Вихватинцу, које се налази на обали ријеке Дњестра, на граници изме-

ђу Подољске губерније и Бесарабије, удаљено од прилике до 50 верста од Балте.

Григорије Романович, Антонов отац, родом из Бердичева, беше узео у Вихватинцу неколико земље под закуп, за тим се пресели у Москву и ту подиже повелику творницу креде и чиода. Отац Антонов био је доста изображен човек, немачки језик знао је врло добро, а прилично је говорио и француски. Дедови му бијаху, по свој прилици, јевреји, но он и цела његова породица исповиједаше православну веру.

Калерија Христофоровна, Антонова мајка, која је и данас здрава и чила, а живи у Одеси, била је у млађим годинама красна, стасита жена, на којој се још по мало огледа јеврејски тип. Она савршено зна немачки и француски језик, а немачки дописује и дан данас са сином. Калерија је пореклом из руске Шлезије, где је и примила своје фамилијарно васпитање, особито у музици. Њено музичко образовање много јој је припомогло, што је доцније била у прилици, да подучава у тој вјештини и своју децу, те њој, с тога, Антон и дугује највећма своју славу, јер му она беше први наставник у музици.

Антон беше тек у својој шестој години, кад га је почела вредна мајка настављати у музици. Касније је она учила и осталу његову браћу, али се с њим најрадије бавила, а то ће бити с тога, што је одмах с почетка опазила у њему наклоност к музици, или барем, да лако схваћа и прима њену наставу.

У томе своме обучавању поступала је мајка с Антоном строго и озбиљно, као што је то онда било у обичају, али, како сама после причаше, без икакве предузете сврхе и просто за то, што је она знала музику.

У то време досели се у Москву и госпођа В. Б., жена дра Грјунберга, њихова пријатељица, и собом доведе кћерку Јулију, којој је било тек десет година, а која беше тако вешта музици, да је стала у Москви да даје концерте. Успеси, што по их постиже мала Јулка, беху повод да је Антонова мајка стала да размишља о томе, како би се што озбиљније латила његовог музичког образовања.

На најбољем гласу као учитељ музике био је тада у Москви А. И. Вилуан, ког је Калерија и дозвала к себи, изјавивши му, како је особита њена жеља, да јој он сина подучава у музици, али му је у исто време и исповедила, како јој не допуштају сређства, да му достојно награди труд. Вилуан, пошто је испитао Антона с особитим интересом и уверио се о његовој реткој способности, одговори, да му и не треба новаца и да ће га радо подучавати у музици без икакве награде. Тако је Вилуан почео да подучава Антона у његовој осмој години и био му је једини наставник, пошто је Антон са својом тринаестом годином завршио и своје музикално образовање, тако, да се ни сам не сећа, како је и када, сав заузет музиком, научио да чита и пише.

У десетој својој години ступио је Антон по Вилуановој жељи на концерту у Петровском парку. Остале три године провео је са својим учитељем у путовању по целој Јевропи. Тај пут био је предузет у намери, да Антон остане на париској консерваторији, али се та намера изјаловила, те је Вилуан по разним градовима давао концерте извађајући на позорницу свог даровитог ученика.

Год. 1845. вратио се Вилуан с Антоном у Петроград, где буду приказани двору. Том приликом био је млади Рубинштајн лепо примљен од двора и обасут даровима. Из Петрограда вратио се својим родитељима. (Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Мадачева драма „*Човекова трагедија*“, што ју је превео наш Змај-Јовановић из захвале, што му је мађарско Кишфалудијево друштво прославило летос четрдесетогодишњицу његова књижевна рада, предата је већ у штампу, и то не само ћирилицом, него ће бити и латиницом штампана, по жељи многе браће Хрвата, којима је то Змај и обећао.

— Једно хрватско књижевно друштво издаће *приповетке* нашега *Симе Матавуља* латиницом, чему се веома радујемо, јер ће у њему браћа, која латиницу читају, наћи ваљана и вешта приповедача српска, каквом је тешко равна наћи у српско-хрватској књижевности.

— Бечка „Deutsche Zeitung“ недавно је донела у свом подлиску учену расправу немачког фељтонисте *М. Хардена* о рускоме роману, где се писац до душе иронички и доста пристрасно изражава о политичком и интелектуалном животу у Русији, али ипак признаје превелике заслуге главнијим претставницима приповедачке књижевности у Руса. У својој расправи проучава Харден Гогоља, Тургењева, Толстога и Достојевскога. О првој двојици говори у кратко; с последњима бави се подуже. По Харденовом мишљењу Толстој је не само најбољи руски романсије, већ и највећи приповедач деветнаестог века. Најкарактеристичнија и најјача страна колико у Толстога, толико и у Достојевскога јесте неисцрпљиво милосрђе за сироте, за немоћне, за потиштене, сила и потреба љубави, те постојана хвала простога, поштенога живота. ***Д. Г.***

— Професор енглеске литературе на универзитету у Москви, који врло добро познаје књижевност руску, *C. E. Turner*, издаће кроз кратко време интересантан, нов рад под натписом *The modern novelists of Russia*, где ће пажљиво проучавати књижевне радове млађих руских романсијера и то са естетичког и историјско-моралног становишта. *Turner* је познат ученоме свету са своје красне монографије о Лаву Толстоме, у којој га проучава као мислиоца, романсијера, мистичара и друштвеног реформатора. ***Д. Г.***

— Немачки књижевник *Карл Емил Франц* у своме најновијем делу „*Vom Don zur Donau*“ — *Land und Leute des östlichen Europa*, посвећује три поглавља малоруској књижевности, где говори о књижевности малоруској у опште, за тим

о народној појезији малорускојп и на послетку о славноме малоруском песнику Тарас-Шевченку. *Д. Г.*

— Париски књижар-издавалац Калман Леви издао је гласовити спев славнога пољскога песника *Адама Мицкијевића* „*Конрада Валенрода*“ у француском преводу V. Gasztowlt-a. „Конрад Валенрод“ је ремек-дело пољске књижевности и један од најврснијих производа све словенске појезије у опште. Превод је леп и течан, уз то са свим веран, те је задржао колорит оригинала. Тај превод у велике хвали француска штампа. *Д. Г.*

БЕЛЕШКЕ.

(**Литерарно друштво женскиња**). Такво друштво постоји у Паризу под протекторатом краљице румунске Јелисавете (која се у књижевности назива Кармен Силва), краљице португалске и принцезе Христијаније Шлезвиг-Холштајнске, спрема се да изда једну књигу, у којој ће бити биографије свију оних женскиња целога света, које се баве уметничким и књижевним радом. Услед тога су позване све позоришне управе, као и управе осталих завода, на којима делују женскиње, да пошљу том женском друштву у Париз списак својих женских чланова.

(**Народни добротвори**). У Карловцима је недавно преминула удовица *Петра Војновића*, бившега градског сенатора, који је год. 1870. оставио 117 јутара старо-бечејске своје земље на просветне цели, а удовица је имала право уживања до своје смрти, која је ево сада наступила. Половина од те оставине иде фонду карловачке српске гимназије, а друга половина на штипендије српским ђацима. Имање се цени на 40.000 фор. — У исто доба умрла је у Карловцима и удовица *Софија Кнежевић*, која је оставила свој иметак од 20.000 фор. на штипендије Србима ђацима. Нека је вечита слава врлим добротворима!

ЧИТУЉА.

Јован Иванишевић. Добро познати српски композитета, који се бавио у Прагу на стручним наукама, удавио се 21. децембра пр. г. при тоцињању у Влтави. Овај тужни догађај потрешће заиста свако добро срце, а особито оних, који су покојника знали и његов рад познавали. Покојник је био и сарадник овога листа, те је прошле године донео „Јавор“ више његових чланака и то или под правим му именом или под псеудонимом „Момчило.“ Нека остане леп спомен у народу његовом и лака му братска земља била у средини чешког народа!

— Ових дана умрьо је један од најгласовитијих немачких књижевника и научењака **Wilhelm von Giesebrecht**, који је наставио Pertz-ов рад у прикупљању и проучавању извора за немачку историју средњега века. Гизебрехт се родио године 1814. у данашњој престоници немачкога царства. До године 1872. био је предавач на свеучилишту у Кенигсбергу, а те године постаде председник савета за јавну наставу у Баварској. Гизебрехтова главнија дела су *Историја немачкога царства* и *Општа историја*, која је остала несвршена.

РАЗНО.

(**Видовданска прослава у Америци**.) Пријатељским путем дошао нам је до руке извештај, како су Срби у Америци прославили летос петстогодишњицу Косовеку. Прославу је обавио „*Обилићев забавни клуб*“ у Чикагу, и при руци нам је програм за ту забаву, који носи наслов: June 15, 1389. 5 th. Centennial Celebration of Kosovo, Servia. June 15. 1889. Given by Obilich Pleasure Club. Chicago. На програму су потписани одборници: М. Г. Гривић, Ј. Миладиновић, Ј. Вучетић, П. Кинкела, М. Даниловић, С. Валас, М. Перузина, Г. Стојановић, В. Радановић. Занимљиво је читати игре, што су се играле, и које се уз своје обично име, још и родољубиво крсте по којем јунаку или по којој словенској земљи. На прилику: Quadrille — Видов-дан; Waltz — Косово; Schottische — Цар Лазар; Newport — девет Југовића; Polka — Стари Југ-Богдан. Тако имају своје кадриље и Косанчић, Хрватска, Пољска, а своје валцере Никола I., Иван; Карађорђе је добио „шотиш“, Србија је „Polka“ итд. Одборници су имали дивне кокарде од тешке црвене свиле са златом урешене; на њима беше златан двоглави орао, а изнад и испод њега онај исти натпис, као и на програму. Амерички Срби су у своје време и брзојавом поздравили европску браћу, али се тај брзојав забацио, но браћа америчка се заузела да се изнађе, где је забачен и уверили су се, да брзојав није појела *американска* помрчина. У Њу-Јорку живи ваљани Србин *Томо Срзентић*, који се живо дописује са својим овде у Новом Саду пријатељем г. Душаном Дадићем и та сва писма дишу духом пуним родољубља и из њих се види, како је жива свест народна у Србаља америчких. Па и млада госпођа Срзентићева, *Ђорђија*, живо се интересује за књижевне појаве у српској литератури и набавља из овдашњих књижара многу лепу и добру српску књигу. Ево ћемо овде да наведемо по нешто из писама Томе Срзентића о прослави Видовданској у Америци. Он вели: „Петстогодишњицу смо, и ако нас мало овде (у *Њу-Јорку*) славили; тако и у *Новом Орлеану* и у *Сан-Франциску*, али у *Чикагу* је била највећа светковина. Тамо има доста прилично Срба из Црне Горе, Србије, а највише их има из Боке. Хоћу да вам у кратко опишем ту светковину Видовданску, која је нама Србима у Америци свима част и дика, да су наша браћа у Чикагу тако тај дан прославили, а све своје послове на страну оставили, тако да могу боље светковати и свету показати, да српски дух и српска крв није их оставила. На Видовдан по подне и у вечер па до зоре светковина је трајала. Започета је лепим говором председника, који је исторички преставио славу и пропаст царства српскога на Косову 1389. Гости клуба не само да су били Срби, него и браћа Хрвати, Боемси (Чеси), Руси, Пољаци и велики део Американаца, који су с највећим задовољством присуствовали. После говора, који су држани на свима словенским и на енглеском језику, била је велика вечера, свега и свашта, — па и да је Краљевић Марко ту био с његовим Шарцем, не хоћаше жедан ни он ни његов Шарац бити од вина. Здравице, колико их је било и какве су биле, то се можете боље домислити, него Вам ја могу описати. После свега тога држан је у великом салону „Бал“, на којем су присуствовали сви гости, међу којима је било госпођа и госпођица од славенског и американског племена.“ — На све ово морамо ми европски Срби из срца узвикнути: Живила свесна браћа наша у Америци!

(**Луда мода у старо време.**) На венчаној хаљини Марије Медичи био је „шлеп“ дугачак од 15 рифа и по њему беху све сами златни љиљани навезени, те је Марија сијала као сунце у облацима. Иста та краљица обукла је при крштењу свога сина, потоњега краља Људевита XIII. хаљину, на којој беху 32.000 бисера и 3000 дијаманата. Маршал Басомпјер је за исту свечаност набавио за своју хаљину по центе бисера. Кад је енглеска краљица Јелисавета примила француског посланика маршала Бирона, имала је на себи хаљину, на којој је сто радника радило три недеље дана. За време Хенрика III, владала је нека особита галантерија. Млада господа су молила своје лепотице, да њихове нове свилене ча-

раше носе пре, него што ће их они обући, и тиме их као посвете. Хенрик IV. је увео образине, које су се носиле на путу, у шетњи и при посетама, да би се сачувало лице од ваздуха, сунца и кише. У 17. веку, кад још не беше журнала за моду, наручивале су госпође из Париза обучене лутке, па се по томе одевале, или су слале своје кројаче у Париз, да проуче, каква је мода. У 16. веку су људи правили себи велики „фаличан“ трбух, јер је то давало добра и достојанствена изгледа и изазивало поштовање.

(**Против вегетеријанства.**) Вегетаријанце је баш сада о новој години постигао јак удар. Најревноснији апостол и најученији њихов заузимач и писац многих књижица о вегетаријанству *др. Алланус* преврнуо је вером, оставио се вегетаријанства и издао књижицу: *„Зашто ја не живим више вегетаријански?“* Досадањи проповедник за храњење биљем пише у тој књижици: „Пошто сам дуже времена живео о храни биљској нисам се осећао ни горе ни боље, него као и онда, док сам се хранио мешовитом храном, али сада једнога лепога дана опазим ја на жалост, да се моје жиле изопачиле атероматозно. Особито сам ту болест опазио на жилама на слепим очима и на бђлу на руци. То изопачење крвних судова долази обично код стараца, а мени је истом четрдесет година, нисам одан пићу — те тако не могах себи протумачити те појаве. Мислио сам овамо онамо, но не бејах у стању, да решим ту загонетку. Сада сасвим случајно наиђох на разјашњење, које сам већ давно тражио, и то нађох га у делу славног париског лекара дра Е. Монена. Место, што се на ову ствар односи, гласи: „Настављајући критику на вегетаризам не смемо заборавити на радњицу рано преминулог Гублера „о утицају вегетабилске дијете на изопачавање крвних судова, који постају као нека креда.“ Биљска храна, у којој има више минералних соли него у животињској, носи више минералних соли у крв. Рајмонд је у неком манастиру код калуђера, који се хране биљском храном, нашао врло много случајева од атероматезних жила, тако и код игумана, човека од једва тридесет и две године, чије су артерије већ јако отврдле биле. Морски лекар Трељје у Бомбају и Калкути, где се многи становници хране искључиво самим пиринчем, нашао много људи, са крвним судовима, који су атероматозно изопачени. Тако ће дакле биљска храна исквaрити крвне судове, те ће људи пре времена остарити, ако је истина, да је „човек стар онолико, колико његове артерије“. — Пошто сам видео — наставља др. Алланус — да се и на мени обистинио овај проналазак медицински, то сам наравно прешао одмах на мешовиту храну. Штетом се човек опамети! Ја не могу више биљску храну сматрати као нормалну дијету за човека, него само у неким случајевима као лек. Може ко држати се тога недељама и месецима, али да се непрестано употребљује — то није добро. То је као и лечење глађу, које многим болесницима добро чини, али за то се не може рећи да би добро било, да сви људи непрестано гладују. Ја сам стекао ново искуство и уверио сам се, да један једини сухопаран факат, може најлепше теорије да поруши. А вегетаријанцима кличем: „Discite moniti!“ „Учите се, јер сте опоменути!“

НОВЕ КЊИГЕ.

Črty Varšavské, napsal *Edvard Jelínek.* V Praze. Nakladatelství J. Otto knihtiskarna 1890. На 16-ни, стр. 160. Име Едварда Јелинека познато је и као уредника врло добро редигованога часописа „Slovansky sborník“ у Златноме Прагу. Журнал овај доносио је многе чланке о нама Србима, увек наравно у пријатељском расположењу.

О преустројству приватног кредита, са додатком: 1. Нацрт устава новч. завода за срп. и хрв. крајеве ове монархије. 2. Разјаснење неких установа тог устава. Написао *Др. Живко Гојковић.* У Новоме Саду. Штампарија А. Пајевића 1889. На 8-ни, стр. 207. — Код ове је књиге и то интересантно, што ју сваки, ко пошље марку од 5 новч. добива бесплатно.

Народна библиотека браће Јовановића у Панчеву. Од ове ваљане библиотеке изишле су четири нове свеске и то: Свеска 204: **Лакоумни,** роман. С мађарског превео *Теодор Прокопчанија.* I. Свеска 205: **Историја јеврејског народа** од *Павла Кенђелца.* Превод с црквенословенскога I. Свеска 206: **Приповетке Николе В. Гогоља.** IV. Свеска 207. **Историја јеврејског народа,** II. — Цена је свакој свесци 16 новч. Претплата на 24 свеске 3 фор. 50 новч.

Гласник српскога ученог друштва. Књига 70. *Расправе и други чланци.* Са две графичне таблице. У Београду 1889. У штампарији краљевине Србије. На продаји у књижарници В. Валожића. Цена 2 динара. Садржај: 1. Енглеска, француска и српска порота. Написао Ј. Ђ. Авакумовић. 2. Стање јавне наставе у краљевини Србији за 1878. и 1879. Од Богољуба Јовановића. 3. Из тимочке крајине. Од Драг. К. Јовановића. 4. Немањина Дубачића. Од Панте Срећковића. 5. Витослава и Јефимија. Од истога. 6. О значају Amphioxus Canceolatus-а. Од Доброслава М. Ружића. 7. Каква је латинска граматика потребна за наше гимназије? Од Ј. Туромана. 8. На „Даничићевом вечеру“. Говор Јов. Бошковића.

Витез, лист за српско витештво и привреду. Излази тринут месечно у Шапцу под уредништвом *Милослава П. Куртовића,* а власник је листу „Коло јахача „Књаз Михаило“. Цена за Србију 6 дин., иначе 8 дин.

„Сријемска висораван“. Одговор п. н. господину професору и доктору *Хинку пл. Храниловићу,* као критичару „Monographie von Semlin und Umgebung“ Игњата Сопрона. Написао *Мојо Медић.* Прештампано из „Semliner Wochenblatt“-а. Земун. Штампарија И. К. Сопрона. 1890. На 8-ни, стр. 39. — Није на продају.

☛ *Дошле су нам врло многе рекламације за поједине бројеве „Јавора“* **од прошле године,** *но ове се могу тицати само дојакошњега издавача овога листа г. Луке Јоцића, књижара, те с тога молимо, да ко има каква потраживања не обраћа се у том на нас, него* **на досадањега издавача,** *ми пак почесмо „Јавор“ тек од ове (1890.) године да издајемо и увек ћемо пазити, да се никоме ни један број не закине, а у случају рекламације којега броја од* **ове** *године одмах ћемо се штов. претплатнику одазвати.* **Штампарија А. Пајевића,** *издавач „Јавора“.*

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 3. У НОВОМ САДУ 21. ЈАНУАРА 1890. **Год. XVII.**

ИСПОВЕСТ.

ПРИПОВЕТКА МИЛАНА САВИЋА.

(Наставак.)

III.

Пролеће је слатко већ маха отело
А зима се мрка северу повукла,
Дрвље је обукло зелено одело,
Блага атмосфера на све стране пукла.
По шуми и гају орила се песма,
С веселим брбљањем ромори̂ла чесма,
А шарено цвеће, зелено бусење
Окитило шуме, ливаде и стење.

Игуман је Сава лагане кораке
Упутио гори у шуму зелену,
С уживањем гледо те сунчане зраке,
Што животу новом буде васелену.
Груди му се шире, душа му ужива,
А благи му осмех образе прелива,
Одолети жељи никако не може:
„На овом Ти хвала, свемогући Боже!“

У то ће му мирно сељак да приступи,
Као да искрсну из џбунова ови',
Саже му се руци, смерно је пољуби:
„Благослови, оче! Брате, благослови!“
Кад подиже главу, игуман је сада
Познао је њему рођенога брата:
„Здраво да си, Миле, у срећи и миру!
Хоћеш са мном, брате, светом манастиру?“

„Што бих хтео рећи, то и овде могу.
Ја сам, брате, себи лепу наш'о срећу,
За ту срећу свагда благодарим Богу,
И никад му доста благодарит' не ћу.
Нашао сам, брате, у Ивањском селу
Лепоту девојку, румену и белу,
Умиљату, благу, па вредну и смерну,
Хоћу да је узмем за љубовцу верну.

„Па сам дошо амо, да те молим, брате,
А ти ваљда не ћеш молбе ми одрећи,
Кад венчање буде и кад скупим свате
Да нам пред олтаром даш благослов срећи.
Да нас венчаш, брате; јер мени се чини,
Твоја ће ми рука срећу да зачини.
Сватови ће бити тек за месец дана,
У недељу свету после Ђурђев дана.“

Игуман се Сава задовољно смеши,
И' онда рече благо: „Мој брате једини!
Може л' моја рука срећу да ти реши,
С благословом Божјим то ће и да чини.
После Ђурђев дана по нашем обреду
Служићу у цркви литургију свету,
После службе Божје ја ћу онда, брате,
Смирено у цркви дочекати свате.“

„Хвала, хвала теби!“ Милош ће му рећи.
„И у име моје невесте ти хвала!
То ми јоште мојој недостало срећи.“
И за тим се браћа братски руковала.
Милош оде живо а игуман Сава
Бројанице своје мирно добројава,
Очима га својим у даљину прати,
Па се онда и он у манастир врати.

У недељу свету, по Ђурђеву дану,
На колима лаким игуман се крен'о,
Да се не задоцни, још у зору рану.
Небо је још било доста натуштено,
И земља је била на све стране влажна;
Целу ноћ је киша падала издашна,
Бујица планинска свуда се разлива
И обесном снагом у долине слива.

Игуман је брзо, за два кратка сата,
У Ивањско стиг'о. Међу тим је сунце
Већ отело маха те с небеских врата
Сребрнкасто руби планинске врхунце.
Куда оком гледиш од, ноћашње кише
Сва природа бујно свежим дахом дише,
Оживела трава и цвеће и грање,
И слађе се чини тичије певање.

Чим у село стиже, одмах цркви ступи.
Пред вратима нађе свештеника стара,
С тим се Божјим слугом братински изљуби
И смирено за тим дође до олтара,
Да молитвом кратком Богу се одужи,
Па да за тим свету литургију служи.
Забрујаше звона те у гласном лету
Објављују службу побожноме свету.

И долази народ, и црква се пуни,
И молитва топла већ се горе диже
Небесцога Цара престолу и круни;
Колут за колутом тамјана се ниже,
Озбиљних стараца и дечице мале
Гласови одани Тебе, Бога, хвале!
А к'о одјек дањи на меки таласи
Из олтара стижу игумнови гласи.

Литургија света већ је стигла крају,
Кад у цркву уђу Милошеви свати;
Невеста, по старом нашем обичају,
С девером је својим стала у препрати,
Док не чује речи свештеника стара,
Док не чује позив из светог олтара,
Па да онда дверма царскима се крене,
Да са својим војном прстен ту измене.

По цркви се диже тихо шапутање
Од силнога света, који дође амо,
Радозналим оком да гледи венчање,
Ил', беспослен, овде да се нађе само.
У сред цркве стô је звонар наместио,
Тутор из свог стола тас је извадио,
Кум се и старојко згледају и мичу
А у порти деца већ по малко вичу.

И с олтара, ено, већ се дају знаци.
Полазе младенци на одсудни часак,
По цркви се једва чују им кораци
И једва се чује по где који гласак.
А игуман свеће младенцима даје,
С прстеном у руци онда пред њих стаје:
„Роб Божији Милош ступа на венчање
Са робињом Божјом . . .“ ту игуман стане —

Ал' на тренут само; па онда продужи
Но друкчијим гласом свети обред брака.
Нева диже очи — лице јој се стужи
И она се стресе ко' шибљика лака:
„Боже! Ти си мене опростио греха;
То је мени била једина утеха.
Дај ми јоште снаге,“ шапташе у себи,
„Да пред људма овде ја клонула не би'.“

Венчање се сврши. Весело кликање
Дочека у порти кићене сватове;
Милош са свих страна прима честитање,
А чауш већ госте на весеље зове.
„Да је срећно куме! Младожења! Нêво!
Да певао вазда а никад запéв'о'!“
Уз честитку таку на улицу стају
О крајцаре где се деца џавељају.

Игуман је Сава код црквених врата
Остао те ниже бројанице своје,
С уздисајем тешким гледао је брата,
И слушао свате, где весело поје.
„Она није грешна; искрено кајање
Скиде јој са душе грех и очајање.
Али за што, за што баш за брата мога?
Е, таква је воља свемогућег Бога!“

И лагано пође куд одоше свати;
На сусрет му ето већ чауша млада:
„Благослови, оче! Ја те морам звати,
Јер право весеље тек почиње сада!“
На те речи Сава насмеши се благо
И настави пут свој смерно и полако,
Па већ из далека чује кикотање,
Гајдашеву свирку, сватовско певање.

У авлији вељој већ се коло плело;
Већ играју живо момци и девојке,
На гипкоме телу стајаће одело,
На ногама лаким шарене обојке,
Па шешири мали, па чизме набране,
А дукати жути звоне на тенане,
У сред кола гајдаш види се и чује,
Па тек кад кад којој цури намигује.

И Милош са Станом у колу је био,
Једно до другога играли су живо;

Али док је Милош весео и чио,
Невестино лице облак је покрив'о,
Очију са земље ни дизала није,

А срце јој бије све то жалосније,
И док Милош пева и весело скаче,
А она у души плаче, плаче, плаче.

(Свршиће се.)

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

III.

23. марта.

Цео сам боговетни дан јуче прележао у постељи. Није ми било добро. Неда је седела уз моју постељу. Када би ми одуминуо бол, ћеретали смо о свему и свачему, а опет о ничему. Разговарали смо о богу, рају, паклу, награди за добра дела, казни за зла. Неда тврдо верује у те ствари, премда се не изражује најповољније о поповима. Приповедала ми је о своме детинству, о пролећу, ластавици, зеленој шуми, извору на пољу, где је она толико пута пила воде, док је овце чувала; говорила је о своме љубавнику, о смрти његовој; а за тим се расплакала. Ја се већ не сећам подробно њезина приповедања; тек то знам, да ми је својим ћеретањем прекратила дан. Пред вече био је код мене лечник. Неда је погодила да ће се љутити. Нашао је лек нетакнут.

„Ви сами ускоравате — рече ми — своју пропаст".

Како ми је тај човек одуран. Ја бих се радовао, када би место њега смрт на врата закуцала. Лудо би било, да се напрежем, како бих себи продужио живот, када ме нико не оте из чељусти смрти. Она ме већ закачила једном руком, па само њеноме милосрђу, а не докторовим лекаријама, имам да захвалим, да још удишем тај загушљиви ваздух. О како је милосрдна, као да ми тиме каково добро чини!

Но заборавићу мало своју добротворку — нека ми опрости — па ћу наставити приповедање, које још несам право ни започео.

Када сам се у јутру састао с гостијоничарем, упитах га: „Ко је она девојка код попе?" Он се насмехну, погледа ме оштрије и рече:

„Ћерка његове сестре."

„Је ли одавна код њега?"

„Одавна".

„Нема родитеља?"

„Нема".

Обоје заћутасмо за час.

„Свиђа ли вам се?" упита ме.

„Лепа је."

То је свако рекао. Дивно девојче, паметно. И васпитана је добро. Била је у Загребу у самостану милосрдних сестара. Пре годину дана довршила је науке. Попа имаде приличан доходак, а Јустина му је једини створ, за који се брине. Већ је имала и просилаца, но попа их је све одбио, изговарајући се, да је девојка још премлада; али мени се чини, да му још ни један није био по ћуди..."

Гостијоничар би и даље приповедао, али ја сам узео шешир и отишао.

Тога сам дана уредио собу у стану своме и тамо се стално настанио.

Прескочићу два три дана, јер и онако не бих доспео, да свој живот на тенани испричам.

Попа ми је постао противник. Моје му се оргуљање ни најмање не свиђа, а и народу се, вели, не мили. Једном ме зовне к себи, те ми на само рече: „Мој господине, ви нисте добар оргуљаш. Када свирате, чини ми се, да сам у позоришту, а не у храму божјем. Ја опет никако не могу допустити, да то буде црква. Таква би свирка изопачила народ, а могао би и од цркве одбити. То би свакако било зло. Вера је, знајте, она карика, што веже прости свет с добрим, а одбија га од зла. Ви уваћате у црквеној песми неке новотарије. Маните се тога. Новотарије нас само кваре. Осим тога вам је глас некако ситан, дречите као сврака. (Мало што се несам гласно насмејао.) Покушајте мало дубљим гласом, тако на пример како ја служим. То у побожноме народу буди већу позорност, већу побожност. Немојте дрекати као сврака. (Опета.) У осталом ваше ми се понашање свиђа. Био би вам највећи пријатељ, само да је с тим оргуљањем другчије. Вежбајте се, можда ће се дати удесити. Било би ми врло тешко, када бих вас морао прогонити, а без тога не ће проћи, ако се не оставите онаква свирања и дречења."

Ја несам тој попиној лекцији ништа приговорио, и то с тога, што би било сувишно свако правдање, а нисам ни пријатељ томе.

Када сам се опростио од попе, једио сам се и било ми је смешно. „Ви певате као сврака!“ Ма каква је то присподоба? Као сврака! Био сам радознао, како би ми био казао, да сам дубоким гласом певао. Једило ме и то, што он оргуљање сматра за главну учитељеву дужност, а ја сам на то мало давао, премда сам прилично знао у типке ударати. Али да, то није попи доста, он хоће, да ја као какав стари сколник оргуљам. Ја тако нисам знао, јер сам друкчије учио. После те лекције одлучио сам, да што пре оставим то место. Моја ми нарав није допуштала, да се парничим.

Пролазећи истога дана мимо попин врт опазио сам тамо ону лепојку. Она миману руком, да дођем унутра. Без икакова премишљања, уђох. Ја сам већ неколико речи прећашњих дана с њом изменио; еле нисмо били баш тако непознати једно другом.

После обичног разговора, о времену, пролећу, селу, сељацима, развио се међу нама овај разговор.

„С ујаком сте се посвадили?“ запита ме она.

„Ко вам то рече?“

„Када сте с њиме говорили, била сам у другој соби.“

„Нисмо се свађали. Он ми је само пребацивао, да не знам оргуљати“.

„И да певате као сврака“.

„Да, тако ми рече“.

„То вас пече, је л' те! Шта капите радити?“

„Тражићу друго место.“

„Зар вам се овде не свиђа?“

„Није неугодно, али не ћу никоме да будем на терету.“

„Ви то не ћете учинити. Видите, мени се ваше свирање и певање допада. Особито лепо певате.“ То сам казала и ујаку.

„Госпођице!“

„Пустите, да вам све испричоведам. Шта си навалио, рекла сам му, на тога човека? Та он лепо свира. Тако свуда у градовима свирају. На ноте, а не ца памет као они стари. Он се с почетка обрецнуо на мене, а када сам га лепо молила да вас не вређа, рече: Добар је младић. Видећемо. На то се окренуо од мене, нешто неразумљиво промрмљао, а то је свакако добар знак.

„Морам вам бити захвалан, али . . .“

„Никако али! Не бојте се! Руку овамо, да не ћете мислити на одлазак и да се не ћете срдити на ујака“.

Када се њена мала рука дотакла моје, чудновато ми је било. Било ми је тако мило, мило, као никада дотле. Те милине дотле не бејах осетио. Од тога часа ја сам почео Јустину љубити, оном првом младићском љубави Дотицај њене руке беше довољан, да сам ју замиловао тако, да ју никада нисам престао љубити. Та је љубав и узрок, да ја свршавам своје дане у овоме заборављеноме селу.

Шетасмо баштом. Беше почетак месеца новембра. Ма да је био леп дан, био је зрак доста хладан, е природа је већ посвуда показивала, да се спрема на дуг зимски сан. Дођосмо до ружиног грма. Јустина застаде и рече:

„Пре неко доба било је милина погледати овај грм. Сав је био осут руменим ружицама, које су дивно цвале а још дивније мирисале. Лепе ружице тада сигурно несу сневале о томе, да ће морати умрети. Руже су оцвале, умрле, а грм стоји го, ни листа на њему нема. Је л' те, да је гадан?“

Климнуо сам главом, а она је наставила: „То су луде мисли, које узнемирују душу и када младост мине. То је страшно. Чисто осећам, како ми је у срцу зима.“

„Волете ли ви песнике?“ упитах ју.

„Песме су ми најмилија лектира, ма да их право не схваћам. И ујак воле читати песме, али не ће са мном да о њихову садржају расправља. Не знам зашто, а не брани ми читати. Кажу, да песме човек истом онда разуме, када се заљуби или када несретан постане. Бива ли то тако?

„Веле, да бива“, рекох.

„Имате ли ви коју песничку књигу?“

„Имадем, могао бих вам донети“.

„О, бићу вам веома захвална. Можемо заједно и читати. Ви ћете ми знати којешта и тумачити, што ја не бих разумела.

Зрак је бивао све хладнији. Јустина је почела дрхтати, па сам ју отпратио до куће и онде смо се растали.

Ја сам био потпуно задовољан. Мисао да оставим Опаљени Гај, ишчезла је посве из моје свести. Ја сам љубио Јустину. Није ни чудо. Био сам у оним годинама, када се младић најлакше заљуби, а особито такову девојку као што је Јустина. Што ми је моју

љубав још чаробнијом приказивало, беше то, што сам држао да и Јустина мене љуби. Како ме је мило гледала? Зажелила је, да јој донесем песме, па ће мо заједно читати. Заједно! Златна је то била реч. Заједно! понављао сам као луд код куће. На свраку, којој ме попа приподобио, сасвим сам заборавио. Ја се на њега више несам ни најмање љутио, шта више сам се кајао, што сам га у оној првој узбуђености осудио. (Наставиће се.)

ЗМАЈУ

приликом четирдесетогодишњице певања му.

> Благо томе, ко довијек живи,
> Имао се рашта и родити! П. П. Њ.

уста вечност,
Већ на бескрај свога шарног сплета
Четирдесет нанизала лета,
Од кад звуци гласне твоје лире
Српске груди милинама шире.
Ој, Србин их тако радо чује,
У груди их срећан усађује,
Сваки стих му храна племенита,
Што му срце, што му душу пита!

Већ у добу живота му зоре
Твоје песме милено му зборе,
Те га поје врлином и маром
И залажу родољубља жаром,
А он млађан
У речима, пуним слатка миља
Гледа руку, што га благосиља.

У ноћима патње, искушења,
Ти му пружаш зубљу див-стрпљења,
Љуте боле на срцу му блажиш,
А у борби мишицу му снажиш.
У дневима народнога пира,
Тада твоја лира
Чарну светлост веселога жара
Чаробнијом ствара!

Горке јаде
Твоје шале сладе,
Срећне часе
„Ђулићи“ ти красе,
Дичне лаве
Твоје трубље славе,
А гадију
Твоји громи бију.
(Муње зорне,
Али благотворне!)
Песми твојој слобода је мати,
А правда је благословом прати!

Алем-круно мушкога стрпљења
На престолу правде и поштења,
Узноси се на својој висини,
Блистај песмом својој родовини!
Пружај Србу и од селе твоје
Луче милозрачне,
Осветљуј му заводнице-стазе
Будућности мрачне;
А на свему,
Што нам твоја чиста душа дала,
Велика ти хвала! . .

Светло име никад се не гаси,
Свеђ га носе времена таласи.
Време ј' река бескрајнога тека —
Твоја слава живиће до века!

У Бечу на св. Саву 1890.

Милорад Шимић.

ПРИНЦ ЏЕМ

(1481—1512.*)

(Одломак из *„Историје турске царевине“* **Чед. Мијатовића**).

уга влада Бајазита II-ог (1481—1512.), која је надмашивала трајање владе оца и деда његовог — њих тројица испунили су скоро цело столеће! — обележила се општом немарношћу и неспособношћу турских државника Сам Бајазит нити је имао енергије, нит' способности Мохамедове, и не само да није био кадар да изврши велике планове свога оца, него је с муком одржао оно

*) Радујемо се, што можемо читаоцима „Јавора“ приказати овај занимљиви одломак из дела, које смо огласили у 50. броју нашег листа од прошле године. Овом приликом поново најтоплије препоручујемо српској читалачкој публици, да што својскије потпомогне одиста велики и важни потхват уваженог књижевника *Чед. Мијатовића.*

што је наследио. Његов се aукторитет потресао нападом египатских Мамелука, који су се пуних пет година успешно борили са Турцима у Малој Азији. Он се ослабио и побуном Карманије и других крајева, у којима је шијтска наука нове династије у Персији нашла присталица у незадовољних потомака некадашњих селџучких кнежева. Бајазит није покушавао да рашири границе свога царства у правцу према Угарској. Истина су се у Грчкој Лепанти и Морон придобили царевини, и истина су се саградила два градића да владају заливом Патраским; али се онај дрски покушај, који је побио турску заставу на италијанско земљиште, напустио и Џедик Ахмед био је позван натраг.

Последње године султанове биле су се загорчиле суревновањем и непокорношћу његова три сина, од којих најбесавеснији побуди свога старог оца да у његову корист остави престо, те се победоносни Селим попе на њ 1512. године. Породичне борбе управо су биле главна карьктерна црта Бајазитове владе. Кроз више година он је живео у немиру и у неизвесности, јер су европске силе својим плеткама умеле вешто да прикрију траг његовог брата, несрећнога принца *Џема*. (Џем је скраћено од правог принчевог имена: Џемшид.)

Оно, што се збивало са принцем Џемом, не баца баш најлепшу светлост на част Хришћана онога доба, а нарочито на част витезова са острова Рода. Од два сина Мохамеда II., Џемшид је без сумње био онај, кога је природа била наменила да буде наследник свога оца. У место меланколичног, мистичног сањалице, који није био кадар да следује стопама свога оца, овај млађи син наследио је био сву живост, сву енергију, сву образованост и окретност, не мање и све властољубље и господску поноситост Мохамедову. И да само Бајазит није случајно стигао у Цариград одмах после смрти очеве а пре Џема, те обичним великим поклонима задобио јаничаре, може бити да би османска царевина, имајући Џема за султана, наставила свој триумфални марш у Европу. Али Џем је позније од свога брата чуо за смрт очеву, а борба његова с братом, која је трајала читаву годину дана, свршила се с поразом његовим. Млађи султановић за тим потражи склоништа код витезова Родских, који му обећаше да ће га гостољубиво примити и да ће га спровести кроз Европу, где је он мислио да нађе потпоре за своју опозицију влади брата свога.

Начелник витезова Родских, Добисон (D'Aubusson), врло лукав дипломат, нађе да због гриже савести не вреди жртвовати солидне користи, које његово друштво може да извуче отуда, што принца Џема има у рукама. Чим дакле Џем дође на острово Род, Добисон га приволе да с њиме потпише уговор, по коме осигурља реду витезова Родских неке извесне користи, кад на престо дође. А кад Џем такав уговор потписа, онда Добисон потајно отвори преговоре са султаном Бајазитом о суми, коју је овај вољан био да плати, па да се његов брат са Рода никуда више не макне. Право је, да се помене, да се Бајазит, који лично ни најмање свиреп није био, трудио да се са својим братом погоди. Он је истина био строг и одбијао је свако поравнање док му је брат био у отвореној борби с њиме, и тада је он својој стрини, која га је молила да буде благ и милосрдан према сопственој својој крви, рекао, да „цареви немају сродства и да принчеви нису никад једна крв“. Али сад је он сам нудио своме брату сав доходак од провинције Караманије, којом је Џем до смрти очеве управљао, али под условом, да се повуче у Јерусалим и да тамо мирно живи. Џем од своје стране тражаше да буде независан господар од Караманије, на што опет Бајазит не могаше пристати. „Царевина је“, говораше он „као млада невеста које се милина не дели“. Кад виде да преговори са Џемом не могу до споразума довести, онда Бајазит узе пред-а-се предлоге лукавога начелника Родског, и најпосле пристаде да му плаћа по 45.000 дуката, докле год држи Џема под својим надзором.

Витезови реда Св. Јована имали су на много места својих баштина са заводима, које су они звали командерије. Таква им је једна командерија била у Ници, у јужној Француској. Тамо одведу Џема 1482. године, не дајући му ни да посумња што о плеткама, које су се око њега сплеле. Ту је Џем написао своју славну оду (јер је и сам био нешто мало песник), која се почиње:

„Џем-и-Џем мушајле, еј Џем бу
Франкистан дир;
„Хен кулун башина јазилан
гелир, девран дир.“
(Испиј, Џеме, сав твој пехар,
гледај ево Франкистан!

Удес такав на твом челу, давно
ти је записан!)

Цем је захтевао да се одмах крене за Угарску, одакле је мислио да подигне своје присталице у Турској. Али га под разним изговорима одбише од те намере. Задржаше га неколико месеца у Ници, па га онда одведоше у Русиљон, одатле у Пуј, а затим у Саснаж (Sassenage), где је монотонију заточења променио милинама љубави, коју је проводио са ћерком командантовом, лепом Филипином Јеленом. Његова законита жена била му је, срећом, далеко у Египту!

Кад оно нежно пријатељство поче да изазивље сумњу, да не пружи заточенику средства да утече, витезови Св. Јована сазидаше високу кулу од шест катова, која се нарочито тако удесила, да заточенику није било лако из ње утећи.

Међу тим је начелник витезова, као тамничар Цемов, водио живу трговину. Сваки од европских владалаца рад је био да у својој власти има претендента на османски престо, и готов је био да плати велику суму за привилегију да овако опасно оруђе за узнемиривање султана има у својој руци. Добисон се није устезао да прима новац, али свога заточеника није пуштао, нити се његова витешка част противила да прими 20.000 дуката, које је јадна Цемова жена (без сумње незнајући ништа о лепој Јелени) скупила те послала као одпуст за свога мужа, — и тек је од онда још чвршће држао Цема! Ето од каквог су витешког материјала били витезови Родски; и од таквих људи, какав је Добисон био, црква је католичка правила кардинале!

Сад се јавише нови глумци на позорници Цемовог заточеништва. Карло VIII., краљ француски, налажаше да је начелник Родских витезова довољно зарадио тргујући са злосрећним принцем, па хтеде и сам што да заради. План му је био, да посредством краља угарског Матије Корвина, краља напуљског Фердинанда и папе, поврати Цема на престо турски само по имену. Он узе Цема из руку Родошана, па га предаде на чување папи Инокентију VIII. који пристаде да се стара о принцу за суму од 40.000 дуката годишње, коју да редовно плаћа његов захвални брат у Цариграду. Бајазита је тронуло пријатељско расположење папино, те врло срдачно прими његова посланика. Док су се овакви преговори у Цариграду водили, добри је папа, као што су оно пре њега и Родски витезови и многи свети прелати радили, тешио јаднога Цема са несретне судбе његове, цртао му живим бојама красну будућност кад буде уз храброга Матију Корвина јахао предводећи војску, која ће да му поврати очев престо у Цариграду. Ништа није могло бити лепше од обећавања и од утеха које су разни хришћански краљеви и принчеви давали Цему, долазећи му у походе за време његова заточења, које је пуних тринајест година трајало. Али нико од њих није толико на њему зарадио колико Родски велики мајстор са великим џеповима, и колико љубазни и брижљиви папа. Него Инокентије није толико живио да би из свога заточеника могао да извуче све оне користи, које је очекивао. Његов последник, Александар Борџија, није био човек који би се у својим рачунима дао омести са таковим случајностима, какова је смрт. Он посла у Цариград нарочитог посланика и узе преговарати о суми, коју би султан био вољан да плати, па да се принц Цем оправи на онај бољи свет, који више одговара његовим многим врлинама. На кратко, он покушаваше да од султана извуче 300.000 дуката, па да убије свога заточеника! Но док су се ови преговори водили, краљ француски Карло VIII. упаде у Италију, уђе у Рим, и између других услова, које је папи наметуо, искаше да му се преда и принц Цем, што са киселим лицем папа и учини.

Али је сиромаху Цему суђено било, да се дуже не баца као лопта од једнога тамничара до другога. Злосретни Турчин умре нагло, пре него што се из Рима кренути могао. Не зна се управо како је и од чега је умр'о. Неки кажу да се при бријању мало посекао бријачицом, која је отрована била; други говоре о некаквом невином белом праш'ку у који је место шећера у његов шербет бачен; неки опет мисле, да је умр'о од туге и уморан од онако бедног живота и позивају се на меланколичност која у његовим песмама веје. Него претеже вероватност да је умр'о отрован, а Александар Борџија на ономе месту, на коме је у других људи савест, носи толико убијстава, да му не смета, хоће ли понети једно више или мање.

Цела ова жалосна прича свршује се још жалоснијим закључком, да у целом ондашњем Хришћанству није било ни једног владаоца, који би се као поштен човек сажалио искрено

над судбином турског принца бегунца, или који би осудио недостојне и ружне плетке великога мајстора Родског папе и Карла VIII-ог. Сваки се од ових надметао један с другим у вероломству и срамоти. Природно је било што је Бајазит желио да му се брат држи под сигурном бравом; али шта да се наведе у олакшицу главару хришћанске католичке цркве и старешини једнога реда побожних витезова, који се за љубав злата из руку неверника подло и издајнички понашају према једном немоћном бегунцу, који се њиховом поштењу поверава?!

НА ЖРТВЕНИКУ ИСТИНЕ.

Кад се вали од клевете
Око мене слаба склопе,
Да се моме срцу свете,
Па ме хоће да потопе,
Само она слатка нада,
Што у тебе једну имам,
Теши душу, што пострада,
Па судбину мирно примам.
Ал кад вали већ освоје,
Те загрози тренут сваки
А ја чујем гласе твоје:
„Није таки, није таки!“
Одмах храбар с твоје вере,
Ненадном се снагом дигнем,
Десница ми вале дере —
Док слободу не постигнем.
И кад после што год створим,
Чим се црној злоби светим,
Хитам теби да подворим —
Да ти скроман рад посветим.

Аластор.

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

III.

На Цетињу.

Кола су трчала низ Бајице, те сам у 8 сахата и 15 минута стигао пред цетињском тако званом Вељом локандом, гдје је преда ме најприје изишао пријатељ г. Душан Јовановић, професор. Кад сам дознао, да није на Цетињу мој драги побра г. Славомир Ј. Ђурковић, Ришњанин, поморски капетан и побочник Њ. В. кнеза Господара, било ми је жао, јер се одавна нијесмо виђели.

У 8 сах. и 30 мин. стигао сам у манастир. Кад су високоме домаћину, Њ. Високопреосвештенству г. Митрофану Бану, митрополиту, казали, да су ме опазили, изашао ми је на сусрет и на доксату манастирском пољубио сам му архијерејску десницу, па смо се онда као отац и син од жеље загрлили.

* * *

Колико је мени познато ни Србин никакав није љепше описао Цетиње него што је велики српски пријатељ и брат, Рус, г. Павле Аполоновић Ровински, неодморни и плодни књижевник, у лањској Томановићевој „Грлици.“ Но и тај лијепи опис није исцрпив, нити ће бити ни овим, што ће му у неколико као додатак бити.

Описивати дужину и ширину равнога Цетиња, и брда, која га окружавају, значило би, што и млатити измлаћену сламу.

Ја ћу мимоићи број становништва, кућа, и улица и друго, што се у опсежном опису Ровинскога и других старијих и новијих писаца, налази. А ако се гдје истим предметом забавим, држим да неће бити без интереса.

Да почнем од манастира. Чим се дође пред манастир, примјети се и ту угодна промјена, као и на пријестоници. Кад сам на Цетињу био последњи пут, а било је то баш год. 1882, још се могао виђети остатак сувомеђнијех кућица, покривенијех ржановом сламом, а сад су их замијениле лијепе двоподне куће ограђене по инџинирском плану. Пред манастиром бјеше и тада лијепа равница, оптоцена прије годину дана зидом с пижулима за сјеђење но не беше овако дивна Деветнаест коријена акације иначе како их је наш „стари“ покојни Илија Беара професор, преводио: багрена, посађени су тек прошле године, и већ неки цвјетају а тај цвијет даје врло угодан мирис. Дрво пајасен спада улазнијем вратима на сјеверу, те чини хлада гробу покојне кне-

гињице Марије, који се мало даље од њега налази. Овај гроб наруши Србину угодност, која га овдје свуда предусрета. Али се умири кад помисли да се не може против воље Божије, којој се прохтјело, да овим дивним младом цвијетом из владалачке куће, прерано окити рај.

Сва је ова страна опасана гвозденом рашћеладом а изабрана је за гробље владалачког дома. Кад се изађе уз три камена степена, улази се унутра кроз гвоздена врата на решетки.

Гроб покрива мраморна плоча али не богаством оличена, него смирена а што може служити као примјер многима који се раскошношћу и у томе погледу заносе. На њој су три умјетна вијенца: бијеле, модре и зелене боје, и на средини сребрни питар за наравно цвијеће, који је окружен стакленим обручем. На челу гроба стоји лијеп мраморни крст у стопи, а више њега виси о зиду сребрно канђело са шест сребнијех икона у дрвеном оквиру са стаклом.

У манастир се улази уз шест степена од камена. Више врата с поља, насликана је на клаку слика Спаситеља с два анђела са стране, а више ње на своду коло од шест анђела. И ту гори канђело. Около икона пише: „придите ко мнѣ вси труждающися и обремененни, азъ упокою вы.“

Из нутра насликана је слика кнеза владике Петра I. светог, у архијерејском одијелу и унаоко пише: „Стꙑ Петаръ Петровичъ, митрополітъ цетињскій, вл҃дика црногорскіи.“ Ово су сликали: Браћа Дибрани године 1886.

И унутра у манастиру види се да су чињене поправке, а и сада се чине. У цркви манастирској сада се позлаћује иконостас а друга јој поправка није нужна.

Одмах на сјеверној страни цркве, гдје је прије био уљаник, који је године 1886. премјештен на јужну страну манастира, мијењају се сада стари мали степени од неотесаног камена, уз које се иде на баладур, одакле пијевци одговарају службу, новим лијепим од отесаног камена. Ниже њих а одмах иза врата налази се гроб Његове Свјетлости покојног кнеза Ђорђа Карађорђевића, али без особитијех знакова.

Ниже овога гроба ближе цркви и под волтом, налази се гроб сестре Његовог Височанства кнеза Господара, покојне Горде, супруге г. Сава Пламенца, сердара. Гроб је умјерено подигнут у висину а застрт црном свитом.

У самој цркви налази се гроб Његове Свјетлости покојног кнеза Господара Данила Првог, на десној страни, коме је вриједни живот прекинула издајничка рука Тодора Кадића у Котору 1. Августа 1860. А на лијевој страни стоји гроб великога војводе и јунака Мирка Петровића, оца Његовог Височанства Кнеза, који умрије на Цетињу 20. Јул. 1867. Гробови су застрти црном свитом, и прекрштени њиховим сабљама. На њима стоји и по једна икона уз зид наслоњена.

Под манастиром се налази лијеп шљивак и у њему бистијерна, начињена 1881. год. Она служи за пиће и топљење лијепог врта, у коме има свакојаке зелени, која може да издржи ову климу.

Манастир на Цетињу подигао је најприје кнез Иван Црнојевић год. 1485., али су га Турци разорили, па је мјеште њега подигао данашњи манастир, при страни према Орлову Кршу Митрополит и господар Данило Петровић Његуш, у почетку прошлог вијека. Посвећен је истој успомени, т. ј. Рођењу пресвете Богородице. Већином је озидан лијепим отесаним каменом, који је остао од старог Иван-бегова манастира. А у сами црквени олтар стављен је камен, на којем је лијепо изрезан двоглавни орао, грб Иван-бегов. Манастир нијесам мјерио, али је толико велик, да би се уњ могло склонити у случају нужде, која стотина душа. У јужном дијелу на горњем поду стоји Митрополит. Ту има лијепа дворана и три собе, од којијех једна служи за трпезарију. Крајем овијех иде се портуном и уз дрвене степене у горњи дио манастира, гдје се налази кужина са четири собе од којијех највиша служи за митрополијску писарницу. На доњему поду има опет неколико соба, у којијема су прије живјели ученици богословије и гимназије. Овдје има и једна хладна пећина, за коју се прича да је још за доба Иван-бегова служила ладницом. На сјеверној страни а више доксата, с којег се конопима звони и у она два лијепа звона, која је владика Данило из Млетака набавио, те и сад висе више доксата о дрвеним гредама, има опет неколико соба, а међу њима највиша служи за ризницу.

На овој страни с поља изгледа висока на пет подова, танка „Камикула“ као торањ. Цио манастир састоји се из шест засебнијех

зграда, али су све лијепо привезане једна за другу тако, да им се с поља не може подјела примјетити. На свакој згради има по неколико прозора ни много већих ни мањих, него како су се у оно вријеме чињели на богатијим кућама.

Више врата на своду из под којег се улази у манастирску цркву, стоји једна плоча и у њој се чита напис: **Въиме Рождъства гн прѣста Бц҃е сьзидахъ сьи свети храмъ азъ грѣшни равъ твои иканъ црноевикъ въ лѣто ѕ ц ч в** (6992. г. по рођ. Х. 1485.) Плоча је ова нађена међу камењем Иван-беговог манастира, и овдје смјештена.

Осим оног камена, на којем је изрезан грб Иван-бегов, што се с пута види у црквеном олтару, видио сам и још један такав камен у манастирској соби, која је кнежевским питомцима за трпезарију служила, а један на сјеверној страни цркве, како се иде у пјевницу, али је од овога само половина сачувана.

Манастир има лијепог прихода највише од својих земаља, које су год. 1868. под аренду дате, те се под строгим надзором црквене и свјетовне власти лијепо држе и обрађују. Доходак овога манастира, који претијече преко расхода, употребљује се као и од свијех манастира, на народну просвјету.

За доба Балшића и Црнојевића налазила се митрополија зетска на острову Врањини, при Скадарском језеру, а била је једна од оних дванаест јепархија које је св. Сава у Српству успоставио, и стајала је под управом пећских патријараха док нису Турци освојили Стару Србију, Македонију, Арбанију и Доњу Зету. Послије тог заузећа укинула се над овом митрополијом власт њихова. Године 1485. пренесен је кнез Иван Црнојевић у слободне крше витешке Црне Горе, на Цетиње, одакле су јој владике господари оживљавали у Српству наду на сјајније дане и бољу будућност. Тада је подигнут на Цетињу манастир, као што прије рекох, и у њему живи митрополит.

Усљед оскудице у калуђерству сада је упражњена у манастиру настојатељска и архимандријска столица; јер у цијелој Црној Гори има сада само дванаест свештеника монашког чина, и један монах. С тога манастирске послове и посведневно правило врши митрополит уз припомоћ секретара Протођакона, Филипа Радичевића, Протопрезвитера Крста Матановића, варошког пароха и оближњег свештенства.

У манастир посведневно долази побожни народ, да се поклони светим моћима Архијереја Петра: не само из Црне Горе, него и из других дјелова раскомаданога Срнства, а особито види се ту на хиљаде побожнога свијета 29. Јунија, 8. Септембра, и 18. Октомбра. Пред ћивотом светог Петра клечи не само Србин православне вјере, него и римокатоличке и мухамеданске, и ту се јасно види, да крв није вода, . . . а посредовање светитељево код Бога свакога утјешава.

(Наставиће се.)

УЛФИЛА И ГЛАГОЛСКА БУКВИЦА.

Од М. С. К—а.

2. Мишљење Копитарево.

Копитар је истина опровргао заблуду Добровског, али је упао у другу. Он је истина рекао, да глагољица ако није старија а она је бар истовремена са ћирилицом. Али на том основу, што су нашасти стародавни кодекси глагољски и ћирилски, што се тиче старине, међу собом не само скоро истовремени, него некоји од њих написани обојима словима, одрекао је св. Ћирилу сваку заслугу за словенску буквицу и словенску литургију, те је тврдио, *да је св. Методије г. 870. корушанску словенштину са двојаком буквицом* (глагољском и ћирилском) *и са двојаком литургијом* (цариградском и римском) *увео у Панонију, коју су Немци покрстили.*

Колико је овде знања, толико и заблуде. Из тога, што су нашасти стари кодекси глагољски и ћирилски, што се тиче старине, међу собом не само скоро истовремени, него некоји од њих написани обојима словима, следи само то, да су Словени имали двојаку словенску буквицу и двојаку словенску литургију а не то, да је обоје имало исто порекло.

Да обадве словенске буквице нису постале г. 870., потврђују историјска сведочанства, која сведоче о Ћирилу, да је по грчкој буквици саставио нову словенску буквицу и установио грчко-словенску литургију[22], коју је потврдио папа Хадријан II. г. 868. С том цариградском литургијом дошао је после смрти св. Ћирила (14. јануара 869.) св. Методије у

[22]) Sbornik Velehradsky III. 63. IV. 89.

Панонију. Дакле ћирилска буквица и ћирилска литургија дело је св. Ћирила а не св. Методија. Св. је Методије само допунио књижевни рад, што је започео са својим братом у царству Ратиславл.еву[23]).

О св. Методију није нигде вероватно назначено, да је саставио нову нећириловску буквицу и увео нову нећириловску литургију. Узалуд се ко позива на „Excerptum e libello de conversione Carantanorum“, које потиче из XIII. века[24]), јер је тај Excerptum већ по мишљењу Томе, архиђакона шпљетскога[25]), прекројен г. 873. према спису „de conversione Carantanorum“[26]),

Истина да и у спису de conv. Carant стоји: „Graecus, Methodius nomine, noviter inventis sclauinis litteris“. Али овде није такозвана *omissio qui* него *participium praeteriti temporis*, тако да у тијем речима није овај смисао: *Методије, који је пронашао нова словенска слова*, него овај: *Методије са новопронађеним словима*. Овај прави смисао претпоставља буквицу, коју је још пре тога саставио св. Ћирил. То ће потврдити разлагање што иде.

Што су Копитар и многи други приписали глагољицу и глагољску литургију св. Методију, који је радио у Панонији, био је тај повод, што у Панонији пре св. Методија нису нашли хришћанства словенскога, него само латинскога обреда. О тој ствари треба дакле да се овде опширније говори.

За познање хришћанства словенскога обреда у Панонији пре св. Методија довољан је безимени Салцбуржанин, чије речи нису биле до сада право и с тумачењем уважене[27]). Ево тих речи[28]): Qui (Rihbaldus archipresbyter) multum tempore ibi commoratus est, exercens suum potestative officium, sicut illi licuit archiepiscopus suus, — usque dum quidam *graecus*, Methodius nomine, *noviter inventis* sclauinis litteris linguam latinam doctrinamque romanam atque literas auctorales latinas philosophice superducens, *vilescere fecit cuncto populo ex parte missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt*. Quod ille (Richbaldus archipresbyter) ferre non valens sedem repetivit Juvavensem.

[23]) Sbornik Velehrad. III. 103.

[24]) Post hunc (Osbaldum) interiecto aliquo tempore supervenit quidam Sclavus ab Histriae et Dalmatiae partibus, nomine Methodius, qui adinvenit sclauicas litteras et sclauice celebravit divinum *officium et vilescere fecit* Latinum. Ginzel: Geschichte der Slavenapostel. Leitmeritz. 1857. Anhang, стр 68.

[25]) Ibidem, pag. 89.

[26]) Usque dum quidam graecus, Methodius nomine, noviter inventis sclauinis litteris, linguam latinam doctrinamque romanam atque litteras auctorales latinas philosophice superducens, *vilescere fecit* cuncto populo ex parte missas et evangelia ecclesiasticumque *officium* illorum, qui hoc latine celebraverunt. Ibidem pag. 55. et 56.

[27]) Ginzel: Geschichte der Slavenapostel. Anhang. стр. 46—57. 68.

[28]) Навађам цео текст латински, да се свако осведочи, да му не подмећем крив смисао.

Понајпре морам да установим прави смисао ових мистериозних речи. Ко је читао цео онај спис безименога Салцбуржанина, морао је увидити, да он не може бити основа правилна меморанда, него је тек концепт, који чека на стилистичку углађеност. Или су то само кроничарски записци, од којих средњи век није тражио класичности. На многима местима не има чистоће и правилности лексикалне, говорничке и слоговске. То је знао и Добровски те је у основу уметнуо генитив: *Sclavorum*, те основа даје смисао: „vilescere fecit cuncto populo ex parte (Sclavorum) missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt“. Копитару се та допуна тако допала, да није презао да напише: „Bene interpretatus est summus Dobrovius: *ex parte* sc. Sclavorum: nam „Bavariorum“ quidem, qui nostro auctore „cum Sclavis inhabitabant has terras“, quorumque bavarica ecclesiarum nomina ad Isangrioneschirichun et similium satis indicant parochias, vix quidquam interarat, sive latine sive slavinice sacra fierent. At intererat Salisburgensium ne latius serperet exemplum“.

Кад би та два чувена човека јоште живила, усрдно би их молио, да се не љуте, кад би на те њихове речи написао: „Male Dobrovius, peius Kopitar.“ Добровски је промашио интерполације, Копитар интерпретације. Из тога, што се у источној Баварској (данашњој Аустрији) после пустошења аварскога на опустошена места међу словенске праобитаваоце населили Немци, да су немачки грофови заузимали у Панонији поседе[29]) а немачки свештеници оснивали храмове са немачким именима, узалуд изводи Копитар, да су и у Панонији насељени били Немци, који су били подложени арцибискупу салцбуршкоме. Историја Коцелова времена знаде ту само за Словене. Добровски је требао да гледа на смисао без интерполације, кад је опазио, да безимени Салцбуржанин површно пише и брка чињенице, године и ријечи.

Могао је и то опазити, да његове допуне умножавају у тексту контрадикције: „*cuncto populo*“ и „*ex parte.*“ Ја барем узимам основу без допуна и читам је управо овако: „*Viles, cere fecit cuncto populo missas et evangelia, ecclesiasticumque officium ex parte illorum, qui hoc latine celebraverunt*“.

Кад је словенска литургија у Словена потиснула латинску литургију — како вели Добровски — а не и код Немаца панонских, јесу ли немачки свештеници напустили Панонију, или су заостали за вољу Немцима, који су — по Копитару — били

[29]) Comitibus praefatis subditi fuerunt ad servitium imperatoris; quorum nomina sunt: Privvizlauga, Cemicas. Zwimar, Etgar. *Post istos* vero duces bawarii coeperunt praedictam terram *dato regum* habere in comitatum. Anon Salisb,

тамо уза Словене. Јасно је дакле, да се то *„ex parte“* заиста не односи на словенски народ панонски, него на немачке свештенике.

Отуда је јасно и то, да је — пре доласка св. Методија — било у Панонији свештеника двојакога обреда. Једни су свршавали службу божју словенски, други латински. На ове последње односе се речи: *„Ex parte illorum, qui hoc latine celebraverunt.“*

Таково тумачење тих речи потврђују и околности.

Прва је сада наша задаћа да установимо, када је св. Методије дошао у Панонију. Свакако тек тада, када је отуда отишао арцибискуп салцбуршки Адалвин. О томе безимени Салцбуржанин овако говори: „Anno igitur DCCCLXV. venerabilis archiepiscopus Juvavensium Adalwinus nativitatem Christi celebravit in castro Hezilonis, *noviter* Moseburch vocato[30]). quod illi successit moriente patre suo Priwino quem Moravi occiderunt; illo quoque die ibi officium celebravit ecclesiasticum. Sequentique die in proprietate Wittimaris dedicavit ecclesiam in honore s. Stephani protomartyris. Die vero Kal. Jan ad Ortahu consecravit ecclesiam in honore s. Michaelis archangeli in proprietate Hezilonis. Item eodem anno ad Weride in honore s. Pauli apostoli Id. Nov. Sequenti quoque tempore veniens iterum in illam partem causa confirmationis et praedicationis, contigit illum venire in locum, qui dicitur Cella, proprium videlicet Unxatonis, ibique, apta fuit ecclesia consecrandi, quam dedicavit in honore s. Petri principis apostolorum, constituitque ibi proprium presbyterum.“ — Из тога излази, да је био у Панонији барем до 13. октобра 867.

Св. Ћирил и Методије ишли су кроз Срем[31]) а не кроз Панонију у Рим папи Николи († 13. октобра 867.). Ну овде су нашли папу Хадријана, који је 24. декембра 867. сео на апостолску столицу. Све да су и ишли кроз Панонију, нису се овде могли дуго задржавати, а и легенда вели, да се на позив папе Николе махом на пут дали[32]).

Нису дакле г. 866. дошли у Панонију, јер се ту још задржавао арцибискуп Адалвин а легенда вели, да је минуло четири и по године, од како су дошли у Моравску и ту остали[33]). Повратили се дакле тек у јесен г. 867. Где је дакле време то, за које би могли били св. Ћирил и Методије целу црквено-латинску Панонију претворити у црквено-словенску? Зато у то доба, када су св. Ћирил и Методије путовали у Рим, ни Немци не признају да је уништена латинска литургија у Панонији, него у познијем времену, када је сам св. Методије апостоловао у Панонији[34]). Анахронизам је дакле, када се св. Ћирилу приписује словенска служба божја, која се служила у Панонији пре доласка св. Методија. Ако се св. Ћирил и Методије на томе римскоме путовању — dato non concesso — ипак дотакли Паноније и ту учинили штогод за словенску литургију, тада су Коцела и његове кнезове одвратили од немачких попова и задобили их за торжаствену словенску литургију.

Друго, на што ћу да упозорим читаоца, јесте то, да ни св. Методије није морао у Панонији да уваћа словенску литургију, јер је она тамо већ била[35]), што смо и горе видили. Не могу се доста да начудим, што се историјописци нису на то обазрели, кад исти безимени Салцбуржанин о томе доста јасно пише.

Латинска црква имала је у Панонији само архипресвитере, који су били подређени арцибискупу салцбуршкоме. Словенска пак црква имала је своје владике а око год. 865. управо Освалда, суфрагана арцибискупа салцбуршкога[36]), који је ипак био у некаквој заједници са апостолском столицом[37]). Узалуд га Копитар пресељава у данашњу Корушку и Крањску. Он је био у Панонији, у коју је спадала и *тадашња* Корушка. Наследник му је био св. Методије и то не у *данашњој* Корушкој него у Панонији[38]). Све до тада тлачили су Немци исконску *(a priscis temporibus)* панонску цркву словенску, не би ли је својима латинскима пресвитерима спојили са цесарско-латинском хијерархијом[39]).

Тако су дакле словенски свештеници остали са својима вернима у Панонији, те кад је владиковао св. Методије „до непоштовања догнали латинске попове.“

Треће, што треба уважити, јесте то, да су Немци уз латинску литургију трпили и словенску службу божју, а да су ногу на ногу предосторо-

[30]) Пре тога (као и сад у Словена) звао се Stary Hrad, Стари град, Altenburg.

[31]) Vychovatel 1885. стр. 218.

[32]) Prameny dejin Ceskych. I. 97.

[33]) Prameny dejin Ceskych I. 97. Близу је памети, да су св. Ћирил и Методије дошли у Моравску у мају год. 863. или 862 5. Дода ли се томе 4. 6 год., добије се (862. 5 + 4. 6 =) 866. 11 или октобар 867. године.

[34]) Hoc enim ibi observatum fuit, usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi. Anon. Salisb.

[35]) Pastyr duchovní. V. 305. итд.

[36]) Quorum temporibus, Liuprammi videlicet et Adalwini archiepiscoporum, Osbaldus, episcopus Sclavorum regebat gentem, prout jam priscis temporibus jam dicti episcopi (Sclavorum) fecerunt, subjecti (archi) episcopis Juvavensium. Ibid.

[37]) Huic Osbaldo scripsit Nikolaus papa duos canones, qui in corpore Decretorum inveniuntur. Excerpta e libello de conversione Carantanorum ap. Ginzel: Geschichte der Slavenapostel. Anhang. стр. 68.

[38]) Post hunc (Osbaldum) interiecto aliquo tempore supervenit quidam Sclauus . . . nomine Methodius. Ibid.

[39]) Ipse imperator (Karulus) praecepit Arnoni archiepiscopo pergere in partes Sclavorum . . . populosque in fide et *Christianitatae* praedicando confortare. Ibid. p. 50. — Да се то разумије, морам да напоменем, да *„christianitas“* значи бискупску јурисдикцију, а не *„хришћанство.“* Lex du Cangli.

жно и обазриво уваћали латинску. Ни проти св. Методију нису устали ради панонске глагољске службе божије (римскога обреда?), него су устали против грчкога обреда и против буквице ћирилске, која се у Панонији до сада употребљавала — у Панонији била нова и због свога грчкога карактера ненавићена[40]).

„Кад је то тако — рећи ће когод — онда су у Панонији за време св Методија била дакле три обреда: стари западно-словенски (глагољски), познији латински и грчко-словенски.“ Дакако, то сведоче историјска сведочанства и околности времена Методијева. Ко се томе противи, нека иде на раку св. Методија, на којој се задушнице свршавале тима трима обредима: латинским, грчким и словенским[41]).

Тако је то било и дуго је трајало у Угарској, Чешкој, Пољској и Моравској[42]).

[40]) Usquedum quidam *Graecus*, Methodius nomine, *noviter inventis* (a Cyrillo) sclavinis litteris linguam litinam doctrinamque romanam atque litteras auctorales latinas superducens. Ibid. p. 55.

[41]) Prameny dejin Ceskych. I. 52.

[42]) Sbornik Velehradsky. IV. 55.

(Наставиће се.)

АНТОН ГРИГОРИЈЕВИЧ РУБИНШТАЈН.

II.

А. Г. Рубинштајн много је путовао и изнео на видело мноштво драгоцених података о савременом стању музикалне уметности код културних јевропских народа, до којих је дошао у своме путовању.

Рубинштајн није дуго остао у Москви, јер му се мајка скоро пресели у Берлин с целом породицом, како би ту он са својим братом довршио своје музикално изображење. Ту стаде Антон својски изучавати теорију музике код славног контрапунктисте Дена. У исто време учио је и руску граматику с науком о вери код православног свештеника о. Соколова. Тада се Рубинштајн први пут јави са својим музикалним саставком, са студијом *Ундином*, коју је написао још 1842. године.

Године 1846. умре Рубинштајну отац, а мајка му се врати у Москву. Том приликом остави и Антон Берлин и настани се у Бечу, где се упозна и са славним Листом.

Како Рубинштајну понеста новаца у Бечу, то буде принуђен, да друге поучава у музици, а то је наставио и кад се повратио у Берлин, где га је затекла и револуција год. 1848. Али тада у Берлину никоме не беше до изучавања музике и тако Рубинштајну не остаде друго, већ да се опет врати у Русију. Тај његов повратак скопчан је с многом тешком успоменом, јер му је проузроковао доста неприлика. Не имајући, на име, пасоша, врло слабо је прошао с „генералгубернатором“ и „оберполицајмајстером,“ уза све то, што је имао добрих пријатеља међу упливним људима на двору, тако, да су му за то претили чак и прогонством у Сибирију.

За свога борављења у Петрограду држао је Рубинштајн предавања, писао је опере, учествовао у симфоничким концертима на универзитету, а чешће га је к себи дозивала и велика кнегиња Јелена Павловна.

Године 1854. одлучи се Рубинштајн и опет на пут. Овога пута пропутовао је Немачку, Француску и Енглеску. Пб године, између осталога, провео је и у Вајмару, где је тада било царство књижевности и уметности и где је бесмртни Лист царевао и господовао.

Године 1856. и 1857. зимовао је Рубинштајн у Ници, где се тада налазаше и царица Александра Феодоровна и велика кнегиња Јелена Павловна.

При забавама код Јелене Павловне, породи се у њој сретна мисао, да би на сваки начин требало штогод урадити и за музикално образовање у Русији. Из те лепе мисли развила се жеља, да се у Петрограду оснује руско музикално удружење. Та жеља наилазила је на много потешкоћа, но живим заузимањем велике кнегиње Јелене Павловне и гвозденом вољом вреднога Кологривова та мисао се потпуно и оствари. Музикални разреди, који поникоше између зидова Михајловског дворца, беху претеча петроградске консерваторије, која је основана год. 1862.

В. А. Кологривов, страсни љубитељ и поштовалац музике, уз то пун чврсте енергије и човек прегалац, у друштву с Рубинштајном отвори консерваторију из својих ученика и ученицâ и из читавог млађег нараштаја руских грађана, који се прозвали „слободним вјештацима“ (у области музике). То исто, што се беше урадило пре стô година за руско сликарство, а још пре иницијативом Сумарокова, оснdonaоца руског позоришта, за руску позоришну уметност, ево се јавља год. 1860. за руску музикалну вештину.

У то се коло скупило све, што је било отме-

нијега у Петрограду, без разлике на спол, положај и узраст, а сви одличнији руски музичари, који се тада налазаху у руској престоници, не жаљаху ни труда, ни времена, само да положе чврст основ томе племенитоме делу.

У Септембру год. 1867. разилазећи се у становиштима с неким професорима, остави Рубинштајн конзерваторију.

Године 1872. предузе Рубинштајн заједно с покојним виолинистом Г. Вењавским уметничко путовање по сјевероамериканским Сједињеним Државама. Онде се бавио осам месеца и дао је за то време до 215 концерата, каткад по два и три пута на дан.

Новац, који је Рубинштајн добио тешким трудом на томе путу, положио је темељ садашњему његову благостању.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Бивши краљ српски Милан описао је свој пут по Истоку, који ће скорим почети да излази у београдском листу „*Доситију*“, а иначе ће цели путопис тај угледати света на француском језику.

= Дечији лист „**Невен**“ излази и од ове нове године и сада га и уређује и издаје Змај-Ј. Јовановић, дечији „*Чика Јова*“. У позиву на претплату вели Чика Јова међу осталим: „Примајући се да од сада „Невену“ будем и отац и мати почињем од нове године издавати овај лист сам на своју руку, на своју ризику, на своју хасну — или штету. Жао ми је да напустим лист, који сам неговао десет година и с којим се не бих волео растати догод могу пером мицати; за то покушавам овако и отварам нову претплату за нову годину за почетак нове ере „Невенове“. Напустивши једно дојакошње књижевно ми подузеће моћи ћу од сада више времена посветити „Невену“. Ми с наше стране упозорујемо родитеље на овај лист, што га уређује и пише најомиљенији песник народни и највреднији писац у нашој дечијој литератури. Грехота би било да нам увене овај красни „Невен“, којим се заиста поносити можемо пред сваким европским народом, јер је тешко наћи у којој књижевности, да се најбољи песник и један од првих писаца лаћа оваквога посла, него код других народа баве се издавањем дечијих листова већином којекакви шпекуланти, а код чика Јове је намера племенита, љубав према деци заиста најискренија и најтоплија. Само његова љубав према деци ваља да наилази на одзив и у љубави код родитеља дечијих. Цена је „Невену“ 4 фор. на читаву годину; сиромашним ђацима и учитељима цена је 3 фор. Ко скупи 10 претплатника добива један примерак бесплатно. Претплата се шиље на уредника у Каменицу (*Kamenica. Srem. Syrmien.*)

= „Као савесни кроничари треба да забележимо, да су се око нове године на обзорју хрватске литературе појавила три хумористична листа: „*Komarac*“ у Бечу, који се одликује више лепим сликама, него духовитим досеткама, досадни „*Brico*“ и питоми „*Zvekan*“ у Загребу. Овај потоњи још највише одише туђим — немачким духом и хоће бајаги да буде такмац монаковских „Fliegende Blätter“, који као да му лебде пред очима као — *узор* и изглед. Али „**Fliegende Blätter**“ и „**Zvekan**“ — као Бог и шеширџија. Како је слабе инвенције и сиромах духом, одабрао је у помањкању другог згодног градива за нишан својих слабих и неспретних досетака фонетику, о којој нема ни најпримитивнијих појмова. Ко је вољан да зева од досаде читајући хумористични лист, нека се свакако претплати на „**Zvekana**“, јер овај **et nomine et omine** сасвим одговара тој сврси“. — Све што смо овде навели не кажемо ми, него то пише хрватски „**Vienac**.“ Ми пак не можемо својега мишљења о тим листовима изрећи већ и с тога, што нас ни један није удостојио своје посете, и тако ни једнога броја ни видели нисмо. Ал ваљда „**Vienac**“ зна шта говори.

БЕЛЕШКЕ.

(**Црногорски кнез Никола I.**) У свечаној седници царске руске академије наука од прошлога месеца прочитао је тајник академије писмо витешкога кнеза црногорског Николе, којим овај изјављује, да прима избор за почаснога члана академије руске.

(**„О религији Срба и Хрвата“**). У суботу 6. јануара о. г. (на наше Богојављење) држао је филолошко-хисторијски разред југословенске академије свој састанак, на којем је члан *Натко Нодило* прочитао последњи део своје расправе о „*Религији Срба и Хрвата*“, наиме о Месецу и Даници.

(**„Dom i sviet“**). Загребачки илустровани лист „*Dom i sviet*“ доноси у 2. овогод. броју своме и лик нашега вреднога књижевника професора *Јована Бошковића*, а да би што боље упознао своју публику са овим нашим заслужним филологом, то доноси лист тај и читаве четири врсте из петита текста о њему. Па шта се вели у томе тексту. Ево народе и запамти: Јован Бошковић је био *министар просвете* и сад је *председник кр. академије у Београду!* — Како ли је поуздано онда оно, што исти лист доноси из Хине и Тибета, кад је о београдским стварима уредништво тако јадно обавештено!?

(**Милутин Јакшић**), свршени богослов и правник изабран је од патроната срп. вел. гимназије за катихету и професора гимназијског, пошто је најбоље квалификован био, од свију компетената. Живео и много користио овом нашем просветноме заводу!

(**Нови академици.**) Краљ. српска академија наука у Београду изабрала је за своје редовне чланове г. г. *Јована Ристића*, краљ. намесника и *Гигу Гершића*, министра правде, а за дописне чланове г. г. *Перу Ђорђевића*, *Љубу Стојановића* из Србије и г. *Армина Вамберија*, мађарског академика из Угарске, чијим је заузимањем набављена за српску академију св. Стеванска хрисовуља из ризнице Султанове.

ЧИТУЉА.

(**† Миша Димитријевић.**) Да одговоримо жалосној дужности, те да прибележимо овде укратко живот и рад нашег незаборављенога покојника Мише. Миша Димитријевић се родио 12. фебруара 1846. године у Новоме Саду од оца Димитрија, занатом ћурчије, и матере Катарине, која је рођена сестра знаменитог српског сликара и књижевника Димитрија Аврамовића, који је и с тога познат, што је дуже времена издржавао у Београду српскога писца Јоакима Вујића. По оцу Аврамовићевом, а своме деди по матери, без сумње је и добио наш покојник име Михаило. И Миша је у своме раном детинству био неки сликар. Ујакови радови имали су некога утицаја на њега, но како је Аврамовић умрьо још кад је Миши било тек девет година (1855.), то је можда с тога и престао сваки уплив на Мишу, те се он није одао сликарској уметности. Сећамо се међутим добро, да је Миша у детинству своме, као ђак основне школе, радо моловао светитеље, бојом их израђивао на табацима хартије, те ове слагао у фијоку свога стола у родитељској кући. У школи је био Миша бољи од бољега. То могу посведочити и његова два прва учитеља, који су и данас живи, а трећи му учитељ беше пок. књижевник

српски Ђорђе Рајковић, који је Мишу веома волео. У другом разреду основне школе (1853.) код учитеља Павла Михаиловића био је Миша први ђак заједно са још једним својим саучеником; а кад пређе Миша у Рајковићеву школу, овај због писмене једне задаће, коју је саученик Мишин лошије и прљаво израдио, збаци овог саученика на друго место а Миша остаде сам на првоме. Миша је после Рајковићевог разреда прешао одмах у гимназију (1856. у јесен). У Новоме Саду свршио је нижу гимназију, јер онда и не беше овде више, па за тим пређе у Карловце и ту сврши пети, шести и седми разред са одликовањем. Како онда не беше у карловачкој гимназији испита зрелости то Миша отиде у осми разред у Осек и положи ту испит зрелости са одликовањем и идуће године упише се у правнички факултет Будапештанскога универзитета, добивши Текелијну стипендију, којом је онда „Матица Српска“ руковала. Тек што је свршио правне науке буде (1869.) изабран за подбележника слоб. кр. вароши Новога Сада, а 1871. за варошког сенатора. Године 1878. буде изабран за приседника сиротинског стола и општинског судца, на којем је месту остао до године 1882. Од отога доба није више био чиновник, али је радио на јавноме пољу и као публициста и као саборски посланик на карловачкоме и на земаљском сабору. На земаљскоме сабору заступао је шајкашки срез године 1884.—7, а на карловачком исти срез г. 1879, 1881, 1885 и 1886. Овде је био и саборски перовођа.

На омладинским скупштинама живо је увек учествовао; на кикиндској (1869.) је био перовођа, а на вршачкој (1871.) је председавао.

Покојни Миша био је целога свога века веома активан и вредан. Још као ђак у гимназији поред тога, што је у школским предметима најбоље успехе показивао и непрестано радио и учио, бавио се он покрај школских послова и иначе корисним и племенитим пословима. Још године 1861. — беше му истом 15 година — издавао је он под утисцима благовештенског сабора а у друштву са саученицима својим Живком Гојковићем и А. Николајевићем хумористички ђачки лист „Шаљивац“, а идуће године радио је озбиљно на листу „Бачком венцу“, што су га онда новосадски ђаци издавали, и који је сада бивши уредник тога листа уступио библиотеци новосадске гимназије. Ту је Миша писао критичке прегледе, једну хисторијску приповетку и неке сатиричке црте. Заузимао се, даље, Миша, да се у карловачкој гимназији оснује ђачко друштво, али је ово у оно доба наилазило на отпор код професорске колегије. При приређивању првих ђачких „Беседа“ Миша је био највреднији приређивач. Уређивао је гимназијску библиотеку. Отишав у Будапешту учествовао је живо у радњи омладинског друштва „Преоднице“ (1865.) и био је друштвени књижничар, а после секретар (1866—7.) Године 1866. кад ће се прва омладинска скупштина састати у Новом Саду Миша се живо заузимао око припрема за ову скупштину и јако је учествовао у раду њезиноме, као и доцније на осталим скупштинама. Год. 1868. је учествовао на светковини Словака приликом полагања темеља чешком народном позоришту у Прагу. Разним важнијим приликама држао је говоре и јавна предавања. Бивао је врло вредан потпредседник књижевног одељења „Матице Српске“ и председник новосадске читаонице. Као бележник саборски уредио је г. 1879. архиву саборску, био је члан митрополитског савета до г. 1882., кад је својевољно захвалио на томе, не хтејући радити под Германом Анђелићем. Он је саставио тестаменат пок. Тривуну Вујину, меценату српске новосадске гимназије, који се с Мишом договарао на што да остави своје имање. Као публициста живо је учествовао у сваком покрету нашег јавног живота, те се пером и живом речи борио за све, што је по народ добро и корисно.

Као што смо укратко и за овај први мах само у најкрупнијим потезима прешли ток живота овога нашег непрежаљеног радника, тако ћемо укратко без коментара и критичке пропратње за сада само да набројимо обилати рад Мишин на књижевноме и публицистичком пољу, па шат се који наш књижевни хисторичар и критичар лати лепога посла, да проучи целокупан рад овога рано преминулога књижевника српског, те да нам протумачи значај тога рада, из чега ће без сумње свакоме још много јасније бити, шта смо све могли од покојника очекивати и шта смо све у њему изгубили.

Ићи ћемо у набрајању књижевна рада Димитријевићева по годинама, забележивши овде и онај рад његов почетнички, који сав није угледао света, а за који смо из најпоузданијега извора могли дознати. **1861**. 1. *„Сљедства маскбала“*, шаљива игра у једној радњи од Клаурена. У рукопису. (Изгубљено,) 2. *„Идиле из Геснера.“* У рукопису. (Изгубљено.) 3. *„Бан Милутин и Дука Херцеговац.“* Покушај једне драме. У рукопису изгубљено. **1862**. 4. *„Чеслав Клонимировић“*, историјска новела из X. века. Изишло у писаном листу „Бачки венац.“ 5. *„Карловачко огледало“* 1) Лолић. 2) Куличић. (У „Бачком венцу“.) 6. *„Дели-Раде“* (у рукопису остало после писца). 7. *„Живот Димитрија Аврамовића, сликара.* (У рукопису.) 8. *„Говор на укопу Миливоја Кузмановића“* (у рукопису). 9. *„Живот морнарски“* (у рукопису). 10. *„У поворишту“*. Новела (изгубљено). **1863**. 11. *„Говор за св. Саву у Карловци 1863“* Није говорен, јер га управа гимназијска забранила. (Рукопис сачуван.) 12. *„Неколико благодарних речи врломе меценату гимназије карловачке Димитрију Ђурићу“* (симицији). Говорено при серенади уочи три јерарха 1863. (Изгубљено) 13. *„Беседа на гробу Младена М. Вучетина.“* Говорена на жабаљском гробљу 10. јула 1863. (У рукопису.) 14. *„Живот и смрт Младена М. Вучетина,* 1845 † 1863.“ Штампано у књизи „Споменик Младену М. Вучетину, што му га подигоше пријатељи. У Новом Саду 1863.“ (Ово је дакле први штампан рад пок. Мише Димитријевића. Поједина места из овог животописа донели смо ми у „Јавору“ год. 1888. у чланку о Младену Вучетину, кад се навршило 25 година од његове смрти.) 15. *„Извештај о беседи духовској, држаној у славу Ћирила и Методa.“* Спремљен за „Даницу“, али није штампан. **1864**. *„О лепоти и узвишеном.“* По Шилеру. (У рукопису изгубљено.) 17. *„Поздрав патријарху С. Маширевићу* при бакљади уочи св. Јована, приређеној у име захвале за припомагање сиротињи. 18. *„Полетарци“*. Мојим друговима. Алегорија. (Изгубљено.) 19. *„Говор о школском распусту у осечкој гимназији.“* (У рукопису.) 20. *„Извештај о првој пештанској беседи.“* Штампан у подлистку „Напретка“ крајем г. 1864. 21. *„Говор на укопу Стевана Матића Сентиванца.“* Говорен у карловачкој саборној цркви. **1865**. 22. *„Нешто о српском песништву“* Из Мицкијевића. (Изгубљено.) **1866**. 23. *„Извештај о првој омладинској скупштини.“* (Састављен са др. Вучетићем.) Штампан у „Застави“. 24. *Дописи* о омладинском „ти“ и полемика са др. Миланом Димитријевићем. 25. *Говори* на омладинској скупштини. **1867**. 26. *„Извештај о новосадској беседи.“* Штампан у „Застави“. 27. *„Предавање у „Преодници.“*. 28. *„Говори на два села у Будиму.“* а) Женска природа по сликању наших народних песама, б) О узроцима пропасти српске државе. 29. *„Поглед на српску књижевност.“* Од „Преоднице одушевљено примљено за „Омладинску заједницу“, али није штампано. 30. *Критика* на превод „Марије Стјуартове“ од А. В. Поповића. 31. *Позив на беседу у корист оснивања фонда за челичење карактера.* Штампан у „Србији“ и „Застави“. **1868**. 32. *„Извештаји са матичине и позоришне главне скупштине.“* Штампани у „Застави“. (Наставиће се.)

РАЗНО.

(**Кнез Никола и мали Американац.**) Прошле године при крају донели смо белешку о томе, како је млади Американац *Тело д' Апери*, дечко од 14—15 година послао своју слику црногорскоме кнезу Николи, те га замолио, да и он њему пошље своју слику, коју би он донео у своме листу. Дечко тај уређује т. ј. у Њу-Јорку часопис под насловом: „*The Sunny Hour*“. На ово му је кнез Никола одмах послао своју слику и једну лепу песмицу, коју смо донели у 42. „Јавора“ пр. године. Сада пак имамо пред собом трећи број овогодишњег листа „The Sunny Hour“, што га уређује „дијете иза мора“ и на првој страни доноси тај лист добро погођен лик витешкога кнеза Црне Горе заједно са оном посланом му песмом, која је штампана и српски, са факсимилом кнежева рукописа, и у енглеском преводу. О истој ствари донео је Србин, што у Њу-Јорку станује, и о којем смо у 2. бр овогод. „Јавора“ белешку донели, г. Томо Срзентић, и у Herald-у опширнију нотицу, коју такођер имамо пред собом. Но занимљиво је, што г. Срзентић пише овамо у Нови Сад своме пријатељу Д. Дадићу о маломе уреднику Телу д' Апери, те с тога смо ради да по нешто о томе и ми овде изнесемо нашим штованим читаоцима: „У првом расположењу сам пошао посетити младога уредника „Sunny hour“-а у његовом стану 18 West 14 Street. По срећи нашао сам младића дома са његовим родитељима Врло лепо и складно сам био дочекан и када сам им представио моје име и узрок мојег доласка још лепше и милије им је било, особито када сам из џепа извадио „Глас Црногораца“ и показао им чланак, ради којега сам дошао Најпре хоћу да вам опишем младића и његове родитеље. *Тело* — које је његово име — рођен је у Филаделфији 1875. Отац му је француз, а мати права Американица; а има већ три године како су се настанили овде у Њу-Јорку, где је отац Телов отворио и држи велику школу за учење француског језика, коју похађају најбоља деца не само из Њу-Јорка, него и из суседних градова. Тело је не само изображен и добар, него сувише има срца, које га везује за децу сиромашку, које има овде као и у сваком великом граду у великом броју. С идејом да помогне тој деци у свакој прилици он је по одобрењу своје матере почео да издаје овај лепи дечији лист, и у њему је најглавнија мисао, да се јадној сиромашној деци помогне и да се избаве из оне тешке невоље, у којој су се родили. Рекао ми је и он и његова мати, да су у томе успели у многим случајевима и изнели су помоћу свога филантропског деловања доста сиромашке деце из зла у добро, нашли им школе, које су их примиле, трговце, које су их узели и т. д. Причаху даље, да имају списак од преко 200 мале деце, која су била запуштена и од својих родитеља остављена због сиромаштва, те гола и боса у сред зиме ходила, а данас су неки у колеџу, неки у трговачким кућама, неки уче занат и т. д. Ово је сврха, за коју млади Американац ради и рече ми, да ће радити и настојати и у будуће све више и више. Идеја да пише кнезу Николи потекла је, рече ми, од његове матере. Ова му једнога дана за вечером рече, да би његов лист много интересантан постао, када би могао набавити ликове и потписе (аутографе) од свију земаљских владалаца. Као добро дете он је своју мајку послушао и писао је свима земаљским владарима, да му изволе послати лик и потпис (а он је свакоме послао свој лик), да може печатати у своме листу „Sunny Hour“-у. До сада се врло мали број земаљских владара одазвао маломе уреднику. Први је био краљ грчки и председник обих држава. Трећи одзив — рече ми — беше најлепши и најдражи од доброг кнеза Николе — Nobleman; мати ми рече — ја Вам не могу описати, како је овај мали уредник весео због овог драгоценог кнежевог дара. Тако исто се обрадовали томе и родитељи Телови, нарочито отац, који је кнеза Николу много пута видео у Паризу. Када уђезете у њихову собу одмах пред очима у среди на најодличнијем месту стоји слика нашега храброг јунака, песника кнеза Николе. Мали ми рече, да га љуби више него и једног човека после оца на свету, јер је тако силан јунак, господин човек, а *perfect gentleman*. Морао сам остати код њих преко четири сахата. Никакав изговор није помогао, морао сам остати и на објед (diner) и частили су ме, као да сам им најбољи пријатељ или најближи земљак, а не само прост Србин, који је од тешке невоље своју милу отаџбину морао оставити. Шта су ме питали? Томе се боље можете домислити, него што бих Вам ја могао писати. Свашта и о свачему — за Црну Гору и Српство. Да Вам је било видети старога Француза, када год бих ја којег славног Србина именовао, који је за своју народност ма шта жртвовао: он би се дигао и као што зна само Француз рекао би: il faut boir a la santé и т. д. То вече морао сам обећати младом уреднику, да ћу му написати један чланак око 1200 речи о Црној Гори, положају и историји, за идући број његовог листа, који ће изићи за мало дана. Ја сам већ почео и синоћ сам писао до 12 сахата и нoћас треба да га свршим.“ — Толико г. Томо Срзентић. У броју 4. листа Sunny Hour-а“ који нам је такођер дошао до руке, изишао је заиста чланак Тома Срзентића о Црногорцима а са насловом: „*Something About a Brave Nation*,“ и заузима читава четир ступца у часопису тога детета—уредника. Из свега овога види се, да је Тело д' Апери ванредан дечко, да је од паметних родитеља и да је честит и ваљан, те ће се сваки Србин радовати, што му је кнез црногорски онако лепо одговорио и тиме га на добра дела још већма подстакао.

НОВЕ КЊИГЕ.

Мала Србадија. Дечији лист. Излази у Београду под уредништвом Мих. Јовића, а издаје га учитељско удружење. За Србију 4, а за стране земље 5 дин. на годину. Излази двапут месечно.

Душан, трагедија у пет чинова. Написао *Милош Цветић*. Београд. Штампано у штампарији краљевине Србије, 1889 На 8-ни, стр. 191. Цена 2 динара. Ова је књига награђена из књижевног фонда Илије М. Коларца.

Јосиф у Мисиру. Музикална драма у три чина. По Александру Дивалу. Музика од Мехила. С немачког превео *Јован Грчић*. У Новом Саду. Штампарија А. Пајевића. 1889. На 16-ни, стр. 51. Цена 20 новч. — Комад овај са садржином из библијских прича представљали су и певали ученици на светосавској „Беседи“, што ју је давала срп. вел. гимназија у Н. Саду.

Сан у очи нове године. Написао Сањало. Превео *Иван Мартиновић*. Панчево, 1890. Штампарија Николе М. Косанића. На 16-ини, стр. 31. Цена 15 новч. — Тенденцију ове књижице разумеће само локална публика панчевачка. Овде се прича, како је све сложно и заједничко — али се види, да је то све сан био, а на јави је опет све по старом, т. ј. — *српски*.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 4. У НОВОМ САДУ 28. ЈАНУАРА 1890. **Год. XVII.**

ИСПОВЕСТ.

ПРИПОВЕТКА МИЛАНА САВИЋА.

(Свршетак.)

IV.

оло се разиђе; место складног звука,
Који по ваздуху диз'о се и спушт'о
Комешање наста, смејање и хука,
Трчало се, ишло, разговор је шушт'о,
К'о дроздови кад се прикупе на гране;
Разиш'о се народ на све Божје стране,
Као рој од пчела, али не далеко,
Јер сваки је ручак нестрпљиво чек'о,

Милош узе своју невестицу красну,
Те игумну приђе и весело рече:
„Дед, целивај, Стано, ту десницу часну!
Благослов је његов од велике среће.“
Стана саже главу и руку целива,
А Милош у шали брата задиркива:
„Опрости, ал' реци, оче игумане!
Да л' би мог'о наћи мојој неви мане?“

„Да сте сретни, децо! Што Свевишњи спаја,
То људима смртним не сме бити криво . . .“
Но у тај тренутак зачује се граја,
И весели свати опколе их живо:
„На ручак, на ручак! Кум то заповеда,
Време је већ дошло, да се за стô седа!“
Кад кум што год каже, поговора нема;
С молитвом се сваки месту своме спрема.

Младожења с невом у прочељу седи,
А кум и старојко са обе им стране,
Па онда остали, како који вреди:
Девер преко пута Милоша и Стане,
Игуман до кума, па свештеник стари,
Тамо кнез и уча, неки општинари,
И већ тако даље, како су већ сели,
Свати су остали места заузели.

И чорба се пуши сваком из тањира,
И сваки се жури, да је живо једе;
Само гајдаш бедан неуморно свира
И стоји за кумом, док остали седе.
А около стола живахне редуше
Ђаконијом, пићем гладне свате служе,
А тамо на трави, под зеленом крушком,
Ту се деца часте мавишем и — ћушком.

Тако свати седе; а са неба плава
Пролетње је сунце расипало зраке,
Те природу целу сјајем озарава,
И ноћашње мутне одгања облаке.
Планина је мирна, лишће се не креће,
Тек по који јастреб кроз ваздух пролéће,
И још што се тамо, на противној страни,
Чује, како хучи поток набујани.

Невеста за столом непомично седи,
Нит' диже са њега своје очи плаве,
Нит' чује шта овај ил' онај беседи,
Нити слуша складну свирку чело главе.
По кад кад јој облак преко лица пређе,
И онда још већма спусти своје веђе;
Али у једаред, к'о да се пробуди,
Уста јој се смеше, лице јој заруди.

А за столом шушти разговор све више,
И досетка која кроз жагор се чује,
Док не стаде на мах све тише и тише,
Па и гласне гајде престаше да брује.
Са столице кум се подиже свечано
И поздравља мирно друштво одабрано,
А сваки гост своје напушта седиште,
Јер кум када збори, то се тако иште.

Наздравицу своју кум је наздравио.
Са свију се страна: у добри час! чује,
Сватовску је песму учитељ извио,
И поново гајде почеше да брује.
Разговор се чуо и досетка чила,
И многа се чаша на душак испила;
А игуман гледи то искрено славље,
Па искапи чашу својима у здравље.

И жагор се чује и потајна жеља:
Омладини живој дуго се не седи,
Те се нагло диже са свога зачеља
И весело своме игралишту греди.
Подскочица лака у висину плане,
А дукати жути звоне на тепане,
У сред кола гајдаш види се и чује,
Па тек кад кад којој цури намигује.

И невеста оде с девером у коло
Са свим добре воље, још га она звала;
Остарина пак је сва унаоколо
Око кума свога редом поседала.
Па се која рекла, па се која пила,
Певала се која, која наздравила,
Сам игуман беше раздраган и вољан
А Милош већ срећан, блажен, задовољан.

Тек у неко доба девер се покаже,
К'о да неког тражи, к'о да неког пита;
Узбуђен је силно па сватима каже
Узрујаним гласом, па све нешто хита,
Да невесте нема, нема је никако,
Да је вазда тражи те се боји јако,
Да се није што год њојзи догодило;
Јер . . . та то би страшно, врло страшно било!

Згледају се свати па не знају шта ће;
Милош скочи први те у село пође,
А за њим се дало све што год је млађе.
Кум у кућу сврати, али брзо дође;
У соби је нема, нема у дворишту,
У вајату није, ни на игралишту;
Запиткују чељад, али чељад ћути . . .
Све се згледа, пита и добро не слути.

У забуни овој, на жагор и вику
Игуман тек стаде непомично само,
Лице му је бледо као самртнику
Па прошапта тихо: „За што дођох амо!“
Бројанице узе па се онда диже
И брзим кораком провалији стиже,
Тамо, где се чује са противне стране
Како шушти, хучи поток набујани.

А за њиме пођу и остали свати,
Велико и мало, што је тамо било;
Пуста оста кућа, двориште, вајати,
Никоме се није ни јело ни пило.
За препуним столом нема никог сада
И свуда очајна тишина завлада;
И тице на дрвљу застрашено ћуте,
Као да и оне нешто страшно слуте.

А игуман хити и све брже иде;
Он не тражи стазе нит' тражи путање,
Док већ из далека бујицу не виде,
И не чује јаче и јаче шуштање.
Ал' пре њега тамо већ су деца била
И набрекли поток с виком опколила,
Па помамно трче све брже и брже,
И у трку вешто за дрвље се држе.

Тамо, где на часак, к'о у кот'о плитак,
Бујица се слива и полако шири,
Где се у вис диже јаблан голем, витак,
Тамо, к'о да нешто из потока вири.
И игуман с пратњом докле тамо стиже,
Момче једно нешто из потока диже,
Палицом из воде нешто извадио . . .
Боже, та то венац невестин је био!

У то, к'о помаман, Милош је изник'о,
Пред собом је грање ломио и кид'о . . .
„Шта је? Где је?“ пита, ал' не збори нико;
Па ни он већ није ништа више пит'о,
Већ загази живо у мутну бујицу,
Па тражи и тражи своју невестицу,
А за њиме нагне, што је младо било,
Да потражи што се у потоку скрило.

По обали стрмој осули се људи,
Да из свог искуства коју добру кажу;
Девојке и жене бију се у груди,
Па из грла белог гласно запомажу.
У једаред вика из потока стиже,
Са обале људи дотрчаше ближе . . .
Девер наш'о неву у мутни таласи,
Бледу и крваву, с расплетени власи.

И ево је ваде, што се сама уби,
А свати је њени примају на руке;

Милош клече немо и косу јој љуби
И само што кад кад потмуло јаукне.
А игуман Сава крај невесте стаде,
И суза за сузом на браду му паде,
Па погледа тужно на небесне двери
И прошапта тихо: „Разумем те, ћери!“

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

IV.

24. марта.

Ничег нема нова, до то, да болест напредује.

Када сам већ започео причу, морам се журити да ју и довршим.

Ја сам замиловао Јустину. Те ноћи нисам тако рећи ни тренуо, него сам уживао у ономе осећању, што ме опијало, заносило. У мојој се занесеној души почео стварати нов свет идеја. Сретни су то били часови каквих још дотле у моме животу није било. У ономе опојном заносу спевао сам песму љубави својој. Сећам се, да је почињала овако: *Ранила је девојка срдашце у грудих*, а завршила се: *Ти ћеш моја бити.* Ја сам ту песму прочитао неколико пута, и био сам потпуно задовољан. Тврдо сам одлучио да ћу ту песму прочитати Јустини, када јој изјавим љубав своју. Но до тога није дошло. Песму сам спалио, када сам видео, да је све пропало. Јесте, ја несам дошао до циља својих жеља; судбини се друкчије прохтело. Могу ли ја шта? Лудо би било жалити се на судбину данас када сам већ једном ногом у гробу. А најпосле каква ја права имам роптати против тога, што нисам сретан био.

Истога вечера почео сам водити и дневник о љубави својој. Мислим да је почињао овако:

„Ја љубим, Јустину љубим! О како је слатко то осећање! А како ли ћу истом блажен бити, када ми Јустина призна, да и она мене љуби, када из њених малих устанца излети реч: љубим те, љубим! Њен ме поглед опија, њене ме речи соколе. њен ме осмех блажи. . . О како је тај осмех божанствен! Око јој је пуно миља, чаробно. . . Груди бујне, обле, пунане, стас вилински, ручица пуначка, топла, а нога мала, лака, чини ти се, да ни не додирује земљу. Ја завидим земљи, по којој она ступа, завидим оделу, које се дотиче њена тела, и ветру, који се поиграва бујном косом њеном, а дотиче се румена лишца, лепи усница. . . Јустино, дивна си, ја те обожавам!“

Даље се не сећам. И то сам канио, да данас сутра Јустини прочитам. Она ће се смејати, а ја ћу уживати. Али мени није било суђено да уживам.

Од тог доба ја сам се с Јустином сваки дан састајао. Ако би кад и кад изостао, она је очито показала, да јој је криво. И стари је постао према мени пријатнији, те сам се морао чудити тој промени. После две три недеље рече ми: „Ви сте напредовали у оргуљању. Тако и треба. И Јустина каже, да јој се сада ваше свирање свиђа много боље него пре. А најпосле људи су вас заволели, па не ћу ни ја, да вам будем противан. Напредујте тако само даље, па ћемо бити добри пријатељи.“

О сврачи није ништа споменуо. Те су ме речи чисто изненадиле. Ја сам свирао исто тако као и првога дана, а и певао исто тако — као сврака. Дакако, да се на старчеве речи нисам једио. Његово ми пријатељство не ће бити на одмет.

И тако се мој положај наједаред променио. Ја сам био задовољан.

Настале су дуге ноћи. Ја сам морао у вече долазити попи, камо је у то доба долазио и благајник. Попа се није најбоље гледао с општинским званичницима — не знам за што. Једино је благајника подносио, и то поглавито с тога, што је изврсно играо преферанс. Нас смо тројица сваке вече играли преферанса и пијуцкали изврсно попино вино. То није баш био рђав живот, тим више, што је у близини мојој седела девојка, коју сам љубио. Ја сам обично губио, па би Јустина често знала у шали казати: „Ви ћете доиста данас сутра бити сретни у љубави.“

Када би био попа забављен каквим послом или се не би нашао код куће, ја смо и Јустина седели у топлој соби и ћеретали или би јој ја што год читао. Били смо се већ привикли једно на друго.

Песме, што сам јој читао, силно су утицале на младу девојку. С њоме се збивала

промена, а ја сам држао, да та промена бива мени у прилог. Од весела девојчета постајала је замишљена девојка, која је осећала, да јој нешто недостаје, која за нечим неизвесним тежи. За цело она сама није знала определити садржаја својој чежњи. Ја сам се томе радовао. Читао сам у приповеткама и романима, да такве девојке бивају онда, када се пред њима отвара нов живот, т. ј. када се заљубљују. И ја сам на темељу тога рецепта држао, да се и Јустина заљубљује, и то у мене заљубљује. Ала сам био баш луд. Шта ћу? Љубећи њу мислио сам, да и она мене љуби.

Једном смо стајали код прозора и гледали у башту. Јустина је била сувише замишљена и некамо се загледала.

Да ју пробудим из тога заноса, запитам је:

„Шта то мотрите, госпођице?“

„Некако ми је необично — проговори она, „гледати природу на умору. На дрвећу скоро већ нема ни једнога листка; а голим гранама маше ветар. Зар није то жалосно? Где је она красота, која је пре некога времена свакога очаравала? Реците ми, молим вас, за што свака лепота мора проћи? Ху! Зима је тако страшна!“

И њено лепо око опет заблудило околицом.

Ја нисам више хтео да ју буним. Била је и у томе положају дивна. Ја сам настојао и само дисање да притајим, само да она не прене.

Но она се наједаред окрену према мени и рече:

„То је жалосно, жалосно. Управо ми је тако, као да гледам мртваца на одру. Ја не волим мртваца. Природа ће се опета увеличати пређашњом лепотом, а човек? Често сам питала о томе ујака. То ти је, вели он, застрто тамном копреном, које не може човечији ум открити. Буди задовољна оним, што те вера учи. — Али што да себи тиме разбијам главу. Хајде да читамо штогод.

Читао сам јој песму, која се завршује:

„Јој, на земљи нема раја!
Тежња за њим то је све.

„Песник је морао бити несретан“, рече она, када је изрекао те горке речи. Ја мислим, да овај живот није баш тако горак. Мој је ујак већ оседио, а још се није никада јадао на живот. Шта ви мислите?“

И ја сам био њезиних назора. Та бијасмо деца, пред којом се истом почео живот отварати. О јадима, који у томе бурноме животу стижу човека, нисмо ни снevали. И ја и Јустина — свако на свој начин — уверисмо се касније, да је песник имао право, када је изустио оне речи, пуне горчине. . .

Ја истину кажем, ја онда нисам ни премишљао озбиљније о горњим стиховима. Живио сам у дивним сновима, чаробној нади. Није онда ни чудо, ако сам заборавио, на оне јаде, које сам ђаком пропатио. Човек, који љуби, заборавља лако на све, што је било, па живи само за љубав и будућност.

Данас ми се некако не ће да пише. Преко мере сам уморан. Бацићу перо, идем у постељу. Ако ме смрт походи, остаће приповетка недовршена. Свеједно!

„Ви сте тако слаби“, вели ми Неда. „Кроз уши вам се чисто провиди, па још се напрежете. Лезите! Покрићу вас лепо и приредити вам какав топао напитак.“

„Је л' те, да ћу умрети?“ упитах ју.

„Не вређајте бога. Живећете ви још, живети. Само се чувајте.

„Недо, на земљи нема раја, тежња за њим, то је све.“

„Бог буди с вама, какове су то речи? Лезите, да вас покријем.“

Послушаћу ју, јер осећам, да ми је нуждан одмор. О мукотрпна постељо, скоро ћеш се решити свога терета, станара свога. Само још кратко време. Овако неугодна госта не ћеш скоро имати.

(Наставиће се.)

СУЗА НА ГРОБ.

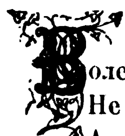

Волесмо се, љубљасмо се искрено,
Не бих био ни с ким срећу промен'о;
А кад си ми мушко чедо родила,
Срећа ме је по звездама водила.

Гледали смо наше чедо малено,
Љубљасмо га, и ја и ти ватрено,
Имена му свакојака тепали,
Над колевком лепе песме певали.

Миленка смо подједнако волели,
— А кад смо га у Дубровник однели,
Искала си: да ти дадем на вољу,
Да првенца тамо пошљеш у школу —

Да се старом, српском славом напоји,
А јунаштвом Ерцеговским одгоји...

— Па кад си се таквом жељом спремала,
За што ниси међу нама остала?!!

Кад си таква, ко ће да те прежали?
Што нас, душо, што нас, мајко, ражали?
Што сиротног твога „Менка“ остави?
Што ми живот у несрећу обави?

Ђ. Јовановић.

ЈАКОВ ИГЊАТОВИЋ, СРПСКИ КЊИЖЕВНИК.

ОД МИЛАНА САВИЋА*)

Свако песничко дело, било оно сад песма или приповетка, драма или роман, у главном је свагда производ унутрашње, душевне радње пишчеве; оно је огледало његових назора, његових појмова, његовог карактера. Какав живот писац у себи живи, таквим задахњуіе он и особе својих дела; како мисли о свету, тако се изражава у песмама; што он држи за добро, за умесно, то у главном и провејава кроз суштину његових песничких производа. Да није тако, онда би свако песничко дело већ на челу свом носило жиг лажи и неприродности а то лицемерно ачење и пренемагање не би могло друкчије утицати, до немило, те би тако и осудило себе само. Прави песник и не ће се латити тако ниских средстава, просто с тога, што не би ни могао. Он у својој тежњи, у часовима стварања, и не помишља да себе друкче прикаже, него што је у ствари; у том тренутку не мери он унутрашња својства своја, не контролише себе, јер неснички жар и стварачки нагон не дају му времена на тако хладно премишљање и критичку трезвеност. Па како је дело створио, како му је из пера изникло, како га је душа замишљала, тако и само тако му је дело и добро — у његовим очима у првом реду. А и како би иначе могао бити својим делом задовољан, ако се не би слагало с унутрашњим уверењем његовим? Он у карактерима свог дела не би могао наћи природности и истине, да им не налази ослонца у себи, у појединим откуцајима срца свог, у преливању душевних својстава својих.

Тако се онда и даје разумети, за што има на свету тако разних, сродних и противних песничких дела. Не мислим ја овде њихову апсолутну књижевну вредност, већ ону релативну, у којој се огледа појединн песнички карактер. Величанствен и отмен карактер, ако је у једно и песнички задахнут, клониће се инстинктивно сваког писличарења, сваке прљавштине. Он ће стварати велике карактере, племените душе, а, као противност њима, тако исто и велике зликовце и ниткове. Да, велике зликовце, који ће се гнушати да употребе прљава и отрцана средства, већ ће се само греха у свом вршку придржавати.

Песник доброг и благог срца избегаваће у безазлености својој, да и прикаже ружан и подао карактер — он је добар, те су му и особе у главном добре. Па ако се и подухвати, да пређе ван сфере своје нарави, онда му типови губе блесак природности, те постају шаблони, постају сенке, које су хемиским путем дошле до неког живота а не природним. Живот таквог хемиског створа не може бити дугог века, — а како и да живи опсена, кад нема услова за живот!

Према реченом не да̂ се друкче ни замислити, већ да ће песник површних назора, превртљивог уверења и лабавог карактера створити особе, које опет одговарају њему. Он не види и не осећа, да су карактери његових дела врло сумњивог морала, јер их мери према свом моралу, о чијој ваљаности је пак скроз уверен. Он не ствара ниске и прљаве карактере за то, што хоће; он их ствара за то, што мора. Унутрашњи нагон упућује га неодољиво на такво баш писање а не на друкче, и што му је песничка жица снажнија и звучнија, тим ће се у приказивању таквих карактера боље и осећати. Па ако му се који пут и хоће, да наслика и прикаже племенит карактер, онда је и тај свагда према његовом појму и његовој представи о племенитости.

*

Ја сам држао за нужно, да наведем и прикажем унутрашњу свезу, која постоји из међу песника и његовог дела, јер се иначе тешко даје протумачити, за што се које дело у суштини својој тако битно разликује од другог. На основу тога, не ћемо онда баш криво ни судити о пишчевим личним назорима и уверењима, кад у делима његовим наилазимо на карактере и догађаје, који, било у бољем или у лошем, одступају од свеопште-утврђеног назора и уверења о моралу, о душевним својствима, о светском поретку. Но ипак за то учинили бисмо

*) Говорено у свечаној седници књижевног одељења „Матице Српске“ о св. Сави 1890.

неправду где којем писцу, ако бисмо му подметали, да хотимице сеје неморал. То не, јер смо уверени, да сваки прави песник пише онако, како му унутрашње уверење диктира. Уз то могу и многе спољашње околности утицати на њега: васпитање, околина, патња па и неспрема за озбиљан рад. Ко има с овом да се бори, тај ће онда на сваки начин преко тешкоћа да преклизи; не кажем лакоумно или небрижно. Он тешкоће не може и не уме да савлада, те их мирно и спокојно обилази. Такво поступање да како да побија вредност његовог рада; али он то не увиђа, пошто му његов начин изгледа најбољи. А изгледа му за то, што му утисак праве тешкоће и не долази до свести, а то опет лежи у његовој нарави, у његовим назорима, у небрижности, у неспреми.

И писац, о ком имам данас да говорим, један је од таквих. Приватан живот његов не тиче ме се овде ништа; он је могао бити, какав је хтео и могао. Али се мене и свију нас тиче његов књижеван рад, јер тај припада јавности а што јавности припада, потпада и јавном разматрању, јавној дискусији.

Ја мислим књижевника нашег Јакова Игњатовића.

Његов књижеван рад врло је велик, и обухвата доба од пуних 50 година. За иста, редак случај! Кад бих хтео набрајати све његове списе и о сваком поједином исказати своје мишљење, морао бих прекорачити одмерено време ове свечане седнице а у једно бих прешао границе, које су оваквом приликом већ по себи одређене. Гледаћу за то, да по свом уверењу и својој снази карактеришем његов рад у опште а поглавито што се тиче његове најглавније струке: приповетке и романа.

Нема сумње да је Јаков Игњатовић ударио темељ нашем новијем роману. После фантастичких романа Милована Видаковића чисто су разгалили наш свет романи Јакова Игњатовића. Ми смо у њима први пут видели људе, какви живе у свету, видели смо људску нарав, људске жеље и наде, тежње и страсти. Нама је тај свет био много, много ближи, разумели смо му невољу и радост, тугу и уживање. Ја се и данас врло добро сећам, како је на нас утицао роман „Милан Наранџић,“ тај први реалистички роман у нас. Нама је у том роману било све прекрасно, па и оно што нисмо разумели. Да, и оно, што нисмо разумели; доцније нас је баш то и разуверило. Нама је онда јунак тог романа, Бранко, био узор свију јунака, био нам је идеал над идеалима: карактеран, поштен, даровит, управо генијалан, јуначан, леп . . . Доцније се та лепа зграда срушила, и ја сам онда дошао до уверења, да сва она лепа душевна својства Бранкова ишчезавају према — некарактерности његовој. Бранко, мој негдашњи идеал, прима новчане награде за љубавне услуге, учињене једној старијој, богатој госпи. Мени је могао после писац у свом роману говорити што је год хтео, могао доказивати Бранков чврст карактер, у небо га хвалити — ја онда нисам био више дечко од 13 година. Је ли писац држао Бранков карактер за ваљан, његово поступање за умесно и морално, или му је недостајала она фина жица, која разликује добро од зла, морално од неморалног, те је држао то све за природно, за наравно, за морално, а противно поступање Бранково за смешно, лудо, недотупавно?

Ту се да како разилазе појмови, и ја не ћу да кривим Јакова Игњатовића, јер држим, да је писао по свом уверењу, према својим назорима о вештини животној, о томе дакле, *како* ваља управо живети. Он се услед тога није пренемагао, није лагао, те није ни створио карактер, који лежи ван његовог појма. Ту се показао дакле као прави, искрен песник, који онако пише, како осећа и мисли.

После „Милана Наранџића“ написао је Игњатовић читав низ приповедака и романа, који јасно на себи носе породичну сличност, тако, да се управо може рећи: Јаков Игњатовић писао је даље све саме „Милане Наранџиће“ али у разним варијацијама и у разним друштвеним положајима. Њему је тип Наранџићев тако прирастао за срце, да га се ни после 30 година није могао ослободити.

Али не само тип свог првог јунака у већем стилу, већ и поједине споредније особе, на које смо наишли у првом роману његовом. Карактеристика тих особа у главном се провлачи кроз све његове приповетке и романе. Типови ти јесу до душе верни и вађени су из живота — али се и нехотице морамо запитати: зар Игњатовић за време свог бурног живота није никако наишао на честит карактер, на поштена човека? Зар је имао непрестано посла са ординарним особама, са људима сумњивог карактера? Или су сви карактери његовог познанства морали проћи кроз филтрум, кроз цедило његових индивидуалних назора и појмова? Ако је тако, онда морамо доћи опет до закључка, да је био искрен песник, који онако пише, како осећа и мисли.

*

Имам да кажем још неколико речи о склопу његових приповедака и романа, о њиховој композицији. Јаков Игњатовић с те стране није створио школу а и боље што није. Он је управо и није могао створити, јер је био засебан дар, који није хтео ништа да научи а није се баш ни отимао, да другог кога научи. Тешко би и било њему следовати. Оно поцепано и испрекидано приказивање, оно нестално

одређивање задатка појединим особама, захтева опет нарав и способност, какву је имао он само. Ја сам уверен, да је при писању имао крупну идеју, која га води кроз лавиринат уметничке израде. Само што је он при свем том често залутао, и тек после разног тумарања по странпутицама опет нашао на прави пут. Тако се онда даје и тумачити његово описивање на дохват, његово упуштање у споредности и његово дуготрајно рефлектирање. Кад је таквом приликом наишао опет на прави пут, онда се тек сетио, где је и шта му ваља радити. Али на тај начин губио је времена а што је главно, изгубио је и Аријаднин конац из руке. За то је морао, кад се опет нашао на правом путу, накнадно да дотерује, тумачи и објашњава, за што није остао на правом путу, т. ј. за што се ова или она особа појавила и за што се ово или оно догодило. Према таквом начину, имамо ми у његовим списима често најпре учинак па тек доцније узрок а тога не сме бити ни у обичној реченици а камо ли у приповеци, у уметничком делу.

Да ли се и у том огледа његова нестална нарав, његов немиран живот?

Још један моменат је значајан у његовим делима. То је хумор. Ако шта, хумор је израз чисте индивидуалности, он се не да ни измајсторисати ни набавити. „Шала је од Бога дана,“ вели наша пословица. Сад, какве је нарави шаљивчина, таква му је и шала. Шала Јакова Игњатовића одговара са свим оном, што сам до сад рекао о карактеристици његових приповедака, особа у њима и њиховом склопу. И ту је остао веран својим назорима, нудећи само оно, што сам за добро држи.

Он има хумора, само што се тај одликује неком незграпном нијансом, која не годи сваком. Кад је што за иста шаљиво и смешно, онда ће му се свако и смејати; код Игњатовића није тако. Он се шали према сфери својих особа, према карактеру својих јунака и јунакиња. Па као год што се ти карактери не ће сваком допасти, не ће се сваком свидети ни његова шала. Она има неки задај на крчме врло ниске сорте, на касарне или на собе у којима господаре слушкиње и пединтери. Има их да како, који ће се смејати његовом хумору, а за што и не, кад је ипак неки хумор.

*

На сваки начин ваља ми се задржати код његових књижевних расправа, особито код оних из млађег му доба. Као песника, и њега је неодољива моћ наше народне поезије силно привукла. Свом тадашњем идеализму дао је одушке у расправи „Србин и његова поезија.“ Та расправа заузеће свагда одлично место у нашој књижевности, јер родољубље и песничко схватање, које се истиче из те расправе, било би по себи довољно, да му име одржи у лепој успомени. Било је то доба нашег књижевног препорођаја, кад се многа млађана снага подухватила, да допринесе што на олтар умном развитку нашем. И Јаков Игњатовић је учинио своје а што се доцније одељо од тих поборника, што је дошао до другог уверења, — то да како не може бити предмет говора мог. Ко успише његов живот и његов цео рад, имаће и прилике и материјала, узети у претрес не само његово делање на књижевном пољу.

*

При свем том не може Јакову Игњатовићу ни познија критика а камо ли реч њему у спомен порећи заслуге око наше књижевности, особито што се тиче романа. Он је на сваки начин оригинална појава, ком су естетички закони сметали, те их се тако чинио и невешт. Способност не може му одрећи нико, само што ту способност није неговао, већ се ослонио на бујност њену, не марећи, хоће ли произвести пшеницу или какав ексотичан коров. Шта је знао, то је приказао а приказао је опет то онако, како је знао. Али типови, које је приказао, носе на себи знак верности, јер су за иста вађени из живота. За то ће се поле најивнијем читаоцу и допасти његове приповетке, онаквом читаоцу, који о естетици толико исто рачуна води, колико је водио Игњатовић. Може се до душе рећи, да су му романи за то тако неумивени и неочешљани, што су у нас први, а сваки је почетак тежак. Но ако су ти романи први у нас, нису први у опште, и Игњатовић би већ имао узоре у страној књижевности, да се њима научи, на њих угледа. Али њему је била свака стега незгодна. Он је хтео да буде оригинал, не за то, што би оригиналност афектирао, већ што је такав по нарави. Уз то му и нека сујета није дозволила, да се придржава другог писца; волео је бити самосвојан, ма и не испуњавао услове, који се траже. На основи тога држао је он своја дела за класична: он је писао, како је најбоље знао, па за што да му дела не би онда и била најбоља!

Као романсијеру, који је први ударио природним путем; као књижевнику, који је посејао многу живу клицу у својим ранијим књижевним расправама, у којима је и подигао многу лепу зграду; као плодном писцу, који је створио многи оригиналан тип, који ће за свагда остати у нашој књижевности; као искреном песнику, који се није хтео бољи да прикаже, него што је у ствари, велим слава Јакову Игњатовићу, књижевнику српском!

ПАУЦИ И МУХЕ.

(Л. АНЦЕНГРУБЕР.)

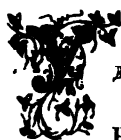

дворац се напуштени,
И порушен с дугих лета
Настанише свуд по стени
Паукови на — туцета.

Због здравља је ваљда, људи,
Власник, што му негда био,
Разлупана окна свуди
Са папиром излепио.

Пауцима тим пресече
Са свим довоз нужне хране,
С поља муха не долеће;
Што унутри — још тамане.

И општина мрежоплетна
У бригу се страшну дала,
Поче постит' већ несретна —
А смрт с глади није шала!

Онда, који се *јачи* знаше
Зарад себе закон створи:
У госте се слабљем зваше —
Да га прождре и умори.

Када вршак јад достиже
Ев' ово се чудо случи:
Деран неки дворцу стиже —
Досада га силно мучи.

Шта ће, јадан? Већ по путу
Купи шљунке па у — нишан;
И он доби битку љуту,
Сваки прозор сав прошишан.

И кроз буше сад навале
Силне мухе по пут роја,
А пауци Бога хвале,
Дечко, срећна рука твоја!

И скрстише ноге с преда,
Хвале *њега*, који' све храни,
Па побожно онда с реда
Хватај мухе и тамани!

А гомила муха куне,
Страх их смртни јадне лама
Те прозоре проби туне
Сатанина рука сама.

А умакне л' која сада,
Бога хвали за спасење,
Прождеру л' је ипак када,
Мисли — чисто искушење.

То за мухе и пауке
Важи, јер су умом лаки —
А не за нас *мудре* људе,
Хвала Богу — нисмо таки.

Глина 1890.

Ј. Радивојевић Вачић.

УЛФИЛА И ГЛАГОЛСКА БУКВИЦА.

Од М. С. К—а.

3. Мишљење Шафариково.

питању посветне словенске буквице био је Шафарик несталан. Најпосле се уставио на томе, да је св. Ћирил саставио глагољицу, а ћирилицу св. Климент, владика вјелички († 916.). То су мишљење усвојили Миклошић и Рачки. Али се ја не могу к њима да придружим.

Шафарик је истина увидио, да је глагољица по свима знацима старија него ли ћирилица. Но како је почетак словенске литургије ставио у време св. Ћирила и Методија, није се усудио да пренесе глагољицу у време пре њих. Мислио је, да ће задаћу тако решити, ако старију глагољицу припише св. Ћирилу, познију пак ћирилицу св. Клименту, ученику св. Методија и владици вјеличком. То је учинио на основу сведочанства, по којем је св. Климент после смрти св. Методија, изгнан из царства Сватоплука I., настанио се у Бугарској и увео тамо нову буквицу, која у Бугарској пре тога није била позната.

Шафарикову заблуду побијају ови докази:

1.) Ћирилица има име својега зачетника. Као год што дете добија име очево, тако је исто и ћирилица добила име св. Ћирила и по том није другачије, но је то његова буквица. Никада и ни једноме учењаку неће поћи за руком извести, да свијет под буквицом ћирилском разумева глагољицу, а под буквицом глагољском ћирилицу.

2.) Историјска сведочанства сведоче, да је св. Ћирил узео грчку буквицу за основ својој буквици. Ако се ћирилица испореди са унцијалном буквицом грчком VIII. века, махом се види, да је ћирилица грчка буквица VIII. века допуњена словима, која захтевају посебни гласови словенски.

3.) Ћирилицу имају народи источнога обреда. И историјски извори говоре, да се буквицом, коју

је саставио св. Ћирил, и пре служили исти народи.

4.) Да је св. Ћирил саставио глагољицу, заиста би имали о томе какав писмен извор глагољски. Таквога нема. Стари животописи св. Ћирила и Методија, као и вести о буквици св. Ћирила писане су ћирилски и латински. Глагољицом напротив писане су само „Službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Cirila i Metuda“, које само доказују, колико су их поштовали глагољаши, а не да је св. Ћирил саставио глагољицу.

5.) Западна словенска литургија читала се глагољицом, источна пак ћирилицом. Свети је Ћирил зачетник источне литургије словенске, коју свршавају Словени источне цркве[43]). Да је св. Ћирил саставио глагољицу, морали би тврдити, да је после њега источна глагољска литургија примила буквицу ћирилску, западна пак литургија буквицу глагољску.

6.) Кад би глагољица била дело св. Ћирила, не би се заиста таква неистина о њезину зачетнику ширила управо тамо, где је глагољица била одомаћена, нарочито на шпљетској земљи. Архиђакон шпљетски Тома не би је био назвао аријанском, св. Методија јеретиком и зачетником глагољице аријанске.

7.) Тakozвано ремско јеванђеље, које је својом руком писао св. Прокоп, написано је ћирилски и глагољски. Ћирилицу, буквицу св. Ћирила, научио је св. Прокоп у школи на Вишеграду[44]), глагољицу пак од Бенедиктинаца у Бржевнови Да је глагољица била буквица св. Ћирила, морао би био св. Прокоп научити ћирилицу од Бенедиктинаца. Историја пак не зна за ћириловеке Бенедиктинце.

По Шафарику је св. Климент, ученик св. Методија, устројио ћирилицу за Бугаре, јер по сведочанству грчкога рукописа, који је Григоровић нашао у Охриду, *„измислио је Климент друга слова, разговетнија, него што су она, која је сас-авио св. Ћирил“*. Овде може бити говора само о поправки и углађењу ћирилице, а не о увођењу нове буквице место оне, коју је саставио св. Ћирил. И сами историјописци бугарски не знају за другога зачетника ћирилице до св. Ћирила[45]).

Из овога побијања кривих мишљења Добровскога, Копитара и Шафарика излази, да је ћирилица дјело св. Ћирила, глагољица пак да пада у време пре св. Ћирила и Методија, јер је Никола Рабљанин г. 1222. глагољицом преписао псалтир с глагољскога кодекса VII. века, јер је у јужних Словена била словенска (глагољска) литургија већ у оно доба, у које се ни не да мислити, да би се била могла међу њима одомаћити ћирилска литургија, јер папе: Иноцент IV., Клемент VI., Урбан VIII., Иноцент X. и Бенедикт XIV., цесар Карло IV., поседник кодекса „Glagolita Clozianus“, Chronicom Budense, Јаков Бергомски, Jongelin и други разлучују ћирилску литургију од глагољске, коју приписују св. Јерониму.

Овамо спада и бугарска глагољица *(abecenarium bulyaricum)* која је морала бити у Бугарској пре но што је уведена ћирилица.

Осим тога легенда о св. Ћирилу вели, да је, када је дошао у Херзон, нашао тамо јеванђеље и псалтир писан руским (словенским) словима; у Панонији била је већ пре св. Методија уз латинску литургију и словенска; буквицу, коју је св. Методије донео у Панонију, назива легенда Bohemica и Anonymus de conversione Carantanorum буквицом новосастављеном. Све то доказује, да је пре ћирилице била друга буквица словенска; а та није могла бити друга до глагољица.

Не мало на вагу пада и то, што су писмени споменици глагољски исто тако стари као и ћирилски, шта више и старији; што је погледом на лексикалност и облик језика глагољица заиста старија; што до сада нађени палимпсести имају на избледелом или иструганом тексту глагољском доцније исписани текст ћирилски. То је тим више пажње достојно, што се до сад није нашло палимпсеста, на којима би по избледелом или иструганом тексту ћирилском написан био текст глагољски. Енглески филолог Dr. Taylor доказује, да је ћирилица најсличнија грчкој унцијалној буквици из VIII. века а глагољица да је сличнија старијој грчкој курзиви[46]).

(Свршиће се.)

---

[43]) Sbornik Velehradsky. IV. 89.

[44]) Сазавски летописац из 13. ст. вели за св. Прокопа († 1053,) Natione Bohemicus de villa Chotun, Slavonicis litteris sanctissimo Quirillo episcopo quondam inventis et statutis, canonice admodum imbutus.

[45]) Slovanské starožitnosti. V Praze. 1863. II .731.

[46]) Jagić: Archiv für slavische Philologie. Berlin, 1881.

КЊИЖЕВНОСТ.

СРБИ У ИТАЛИЈАНСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Пише Дијете Грујица јun.

Марко Цар, даровити млади наш књижевник, озбиљно је прегао, да упознаје Италијанце са српском књижевношћу. О Цару је било у „Јавору" од лањске године два пута говора, и то у приказу његове расправе *Un principe poeta,* гдје говори о бесмртном ловћенском пјеснику Владици Раду и о његовоме пјесничкоме ремек-дјелу „Горскоме Вијенцу," те у оцјени његове студије *Vuk Stefanović Karadžić e la poesia popolare serba.* Лањске године написао је Цар и штампао у великој Де Губернатисовој смотри „*Rivista Contemporanea*" још двије помање расправице из српске књижевности, на име о *Машији Бану* и *Змај-Јовану Јовановићу.* Ову посљедњу приказао је у неколико редака „Српски Глас," а о првој, колико је нама познато, није било код нас нигдје ни спомена. Овом приликом ми ћемо само напоменути, да су нам се допала оба чланка, први ради тога, што у њему писац с објективнога гледишта посматра дјела уваженога српскога драматичара, о коме се много писало, али се на жалост ти списи о њему и његовоме раду дијаметрално противе међу собом, а други ради језгровитог разлагања о славноме пјеснику „Ђулића," те ради здравих, критичких погледа на његове дивне пјесме. Ти погледи пропраћени су по неком, додуше веома смјелом, али увијек основаном приподобом.

Марко Цар нас је и опет обрадовао својом новом радњом из српске књижевности на италијанском језику, и то са студијом ***Niccoló I e la Czarina dé Balcani,*** која је изашла прије неколико дана у 24 и 25 броју ваљанога часописа „Scintille," а бави се о кнезу Николи, као пјеснику, с особитим обзиром на његову „Балканску Царицу." Та Царева студија и ради важности самога приједмета, и ради вјештога писања, којим је извео писац, заслужује, да се с њоме малко позабавимо, с тога ћемо и настојати да с њом овдје упознамо штоване читаоце и лијепе читатељке „Јавора."

— О црногорскоме кнезу Николи I, — вели писац у почетку свога проучавања, — а као јуначкоме војсковођи и као мудром владару много се говорило и писало и нема тога, коме не би било познато, како узвишени Господар црногорски — нови Рикард Лављега Срца — исто тако вјешто влада лиром као што је знао да сретно води у ропство турске паше и да им разбија ордије.

И о Николи I, као књижевнику и пјеснику доста се говорило и писало, а у томе писању бјеше дабогме, и апологетичких химана и безусловних хвала. Без сваке сумње те се хвале прилично и разликују међу собом. Кнез Никола знао је да својом јуначком појавом, својим искреним и племенитим карактером, а нада све, својим отвореним либералним тенденцијама, — а овдје већ престаје приподоба с ватреним енглеским краљем — задобије не само сву симпатију свога народа, већ и симпатије Словена у опће. С друге стране владар, који пише дјела и бави се књижевношћу, то је прилично ријеткак појав у данашње доба, а особито код владара српскога народа, тако, да би се могло и опростити словенским критичарима, ако су се из неких обзира према високоме положају, што га у друштву заузимље писац, и малко огријешили о правичност у својим судовима.

Успоређујући даље Цар јуначкога побједиоца на Вучјем Долу у заслугама његовим за српску књижевност са славним меценатом њемачке просвјете, Карлом Августом, војводом Вајмарским, који бјеше око себе окупио цвијет њемачких књижевника класичне перијоде од Гете-а и Шилера до Виланда и Хердера, те тако пренуо из мртвила њемачку књижевност, наставља: — Витешки владаоци из куће Петровића много су урадили и с материјалном припомоћи и с властитим својим примјером, да унапреде српску књигу. За више од двије стотине година њихове владавине у династији Петровић-Његуша није било ама баш ни једне средње појаве. Сви чланови те династије вјешто владају и пером и сабљом, а кад се прохтједне природи, да их дарује пјесничким даром, они се новуку у прошлост, па пјевају јуначка дјела својих дједова, као Петар II. у „Горскоме Вјенцу," или туже за старом славом и моћи своје домовине, као кнез Никола у дивној својој пјесми „Онамо, онамо" . . .

И данашњи је кнез, као што је то свима познато, пјесник и то не пјесник с реда. У његовим пјесмама до сада одјекиваше већим дијелом патриjотична жица, те неке од његових омањих пјесама као на пр. ода „Мору" нађоше дубоко одјека у срцу народа, тако да су се идентификовале с најоригиналнијим производима народне музе. — Овдје, истичући писац прилику, у којој је кнез Никола спјевао споменуту оду „Мору," која по његовоме мишљењу, спада у најбоље оде новије српске лири-

ке, износи ту оду у вјерноме и углађеном италијанском пријеводу, али у не везаном слогу.

— Но и драматична жица — наставља Цар — одјекнула је на гуслама кнеза Николе. У Јануару године 1885 престављала се у Подгорици његова драма у стиховима, која је знаменито дјело и као проучавање карактера и као слика људских афеката и страсти у међусобној борби. Особито је знаменито то дјело, кад се узме у обзир, да се ту не износе на позорницу само обичаји и дјела људих у опће, већ да писац износи пред нас и специјалну психологију црногорскога јунака, који није окужен западном просвјетом.

Још у почетку овога вијека, славни његов предшасник, бесмртни Владика Раде огледао се у овој врсти књижевности, али његов „Горски Вијенац," дјело коме нема равна, као лирско-епскоме саставу, нема у себи ништа драматичког, до ли разноликост народних типова и облик дијалога. „Балканска Царица," напротив, није само права драма као умјетнички састав, већ она заслужује то име и ради психолошке проницавости, којом су оцртани карактери и ради људске разноликости, што се огледа у радњи, која се често уздиже до праве драматске висине.

Пријеамет „Балканске Царице" узет је из оне знамените епохе, што се врзе око краја петнаестога вијека, у којој пропада династија Црнојевића и оснива се теократска кнежевина, тако звани *владикат*, који се повлачи све до наших времена те свршује с Владиком Радом.

Овдје писац излаже потанко садржину цијеле драме. Ми му потпуно одобравамо то излагање, јер је неопходно потребито, да читалац узима пред очима прави појам о главноме склопу дјела, које ће можда и гријешити попут Гетеова Егмонта против правила строге драматике, које се можда на неким мјестима приближује и мелодрами, али које остаје као и Гетово споменуто дјело знатна књижевна појава због вјерног описивања старих времена и због оштрог проучавања карактера. Мрки тип Даничин, то је достојни *pendant* Кларе, племените Егмонтове вјеренице: она нам изгледа као прави бисер, као алем-камен „Балканске Царице." Мана која се опажа у овоме дјелу, да је на име, више појем, него ли драматски појем, обична је — вели Цар — код свих великих лирских пјесника од Бајрона и Гетеа до Хајнеа и Виктора Игó-а. Њихови јунаци, који у опће врло добро говоре, радо се пуштају у потанкости онога, о чему причају, али често заборављају на радњу. Из њихових разговора ми знамо све што се збива, али вазда не видимо да се чин развија драматично пред нашим очима. —

Ми се потпуно слажемо с писцем, што замјера кнезу Николи избор стиха. Десетерац, који је састављен из два петерца, срокована два по два, а којим се пјесник већим дијелом служио у овоме дјелу, није ни најмање подесан за драму, која треба да је слободна и различита. Овоме је могао баш згодно да одговори десетерац српских народних пјесама, који може да стил уздигне до величанствености, да сиђе до простога и домаћега, уз то није монотон, а монотоније треба се чувати особито у драми.

— Ипак „Балканска Царица" примљена је с великим допадањем од свих јужних Словена, кад се први пут појавила. То је тако и морало да буде. Радња драме развија се у старој зетској пријестоници, одакле поникоше српски краљеви лозе Немањића и гдје се налазе рушевине Дукле, домовине цара Диоклецијана. У тим крајевима у течају вјекова били су се најжешћи бојеви за независност Црне Горе, с другим ријечима, за независност српскога народа. Сада су довољна и сама имена мјеста, што се често спомињу у драми, да изазову мноштво словенских народа, који обожавају малу јуначку Црну Гору. —

— Све то богме — наставља писац — дава „Балканској Царици" уз унутрашњу, књижевну вриједност и неку политичку важност. Да, па и још више. Без сваке сумње лијепо је то, кад кнез с пријестола настоји да својим примјером својски препоручи поданицима љубав за књижевност, али кад тај кнез у своме демократскоме заносу дође до тога, да исповиједи као и кнез Никола, да

Књаз се рађа ка сви смртни,
„Књаз је прави ко умије,
„А од књаза незналице
„Дому, земљи, фајде није."

када кнез, који је на влади, дође до тога, да напише што слична потврђујући на тај начин просте, али толико смјеле теорије Макса Кордау-а, е тај кнез доиста и заслужује, да управља судбином народа, као што пјева лорд Тенисн, непобједивога.

— Краљ Леонида — завршује Цар своју лијепу студију — са своје тристо Шпартанаца умирући на Термопилима одржа најљепшу побједу, али Леонида са три стотине Црногораца учинио би био и још више, ослободио би био отаџбину од туђинске навале, па би је потомцима предао слободну и нетакнуту, као што је слободна и славна отаџбина Николе I, црногорскога кнеза. —

Из ове студије добиће италијански читалац вјерну слику јуначкога црногорског Господара и прави појам о његовој „Балканској Царици."

Непристрасно, критичко посматрање Марка Цара сваке је похвале достојно, а по нашем мишљењу ово је до сада најтемељитија и најобјективнија оцјена „Балканске Царице."

Стил је у овој расправи веома елегантан, као и

у свим Царевим радовима, а језик италијански могао би служити на углед и многоме италијанском књижевнику.

Позитивно знамо, да ће Марко Цар штампати скоро у једној повећој књизи, којој ће бити наслов *Studi Slari*, неколико монографија из словенске књижевности, у коју ће по својој прилици ући у прегледаном и исправљеном облику сви његови дојакошњи радови о српској књижевности.

За сада јављамо толико, а када књига угледа свијета, приказаћемо је опширно у цијењеноме „Јавору." (Молимо. Ур.)

ЛИСТАК

АНТОН ГРИГОРИЈЕВИЧ РУБИНШТАЈН.

III.

На позив велике кнегиње Јелене Павловне провео је Рубинштајн лето 1852. године у њезиноме дворцу, где је и написао прву своју оперу *Дмитриј Донској*. Либрето за ту оперу написали су гр. Сологуб и В. Р. Зотов.

На предлог велике кнегиње Јелене Павловне написао је иза тога Рубинштајн неколико опера у једноме чину, у којима су извођене на позорницу разне народности у Руској. Те опере биле су, на име: *Хаџи Абрек*, *Сибирские охошники* и *Томка-дурачек*, за коју је написао либрето познати песник М. Л. Михајлов, који је доцније, год. 1861., отправљен у Сибирију. *Томка-дурачек* изишао је на позорницу год. 1853, али је тако несретно испао, да је Рубинштајн морао побећи из позоришта. Уза све то опере Рубинштајнове су на великом гласу и ако је он познат као много већи симфоничар него ли музикални драматичар.

Опере Рубинштајнове дају се успешно и на туђинским позорницама, тако да су се многе од њих певале пре у туђинству, него ли у његовој домовини.

Историјски концерти, што их је Рубинштајн приређивао по највећим јевропским градовима одушевљено су поздрављани, колико од стране публике толико и од стране вештака, а успех им задовољавао је њега потпуно и с материјалног гледишта, и ако то не беше никад сврха његовом племенитом раду.

С почетком године 1887. примио је Рубинштајн и опет управу Петроградске консерваторије, а у марту исте године настојао је живо око тога, да руско музикално удружење устроји преставе и концерте за народ. У томе га је руководила мисао, да би добро било пружити прилике створачким силама нових руских вештака, да износе на видело своје производе, те да се у исто време и публика користи и наслађује тим глазбеним производима, што потичу из домаћих консерваторија. Те исте године изнео је Рубинштајн и пројекат новога устава за руске консерваторије.

Рубинштајн мисли, да би требало, да руске консерваторије буду под непосредним надзором владе, као што су университети и други струковни заводи. Даље би требало, да све руске музикалне школе ступе у тесну свезу с консерваторијама, те да су им потчињене. Неопходно би биле потребне барем две консерваторије, и то једна на северу — за музику, а друга — на југу — за певање.

По мишљењу Рубинштајновом руска влада имала би се постарати, да по могућности оснује у сваком губернијском граду оперу пошто има већ довољно сила за неколико десетина оперних друштава. Оперне преставе биле би од благодетна утицаја на публику.

Рубинштајн настоји и око тога, да се у свим руским вишим, средњим и нижим школама уведу музикални разреди, у којима би се предавала темељна правила глазбене уметности, — елементарна теорија музике.

У народном позоришту, желио би Рубинштајн, да се не приказују скаске и луде фарсе, већ комади Пушкина, Гогоља, Гетеа, Шекспира и других славних песника.

IV.

Као што се може видети и из овог кратког прегледа, Рубинштајн је за пуних педесет година својим обилатим радом на пољу словенске музике стекао великих заслуга, а цео свој век посветио је преустројству руске глазбене уметности, како би је повео путем, који води к савршенству, а с којега су Руси у ово последње време у књижевности, те и у неким наукама и вештинама, освојили цео образовани свет.

Славни Рубинштајн ће без сваке сумње потпуно успети у свом племенитом раду, јер највиша одликовања, којима га је обасуо приликом педесетогодишњег јубилеја његовог уметничког рада руски

двор и народ, сведоче, да се његов труд достојно цени, а рад његов се предусрета с допадањем.

Но Рубинштајн није познат само као велики музициста и вредан раденик око преустројства музикалне вештине у Руса, већ и као родољуб и хуманитарац.

Рубинштан је давао своје концерте и изван своје домовине, у Румунској, Грчкој и Турској на корист просвете, сиромаха̑, пострадалих грађана и занатлија̑. На његовим концертима пало је самој Русији преко по̑ милиона форинти чиста прихода, а тај новац сав је употребљен на добротворне сврхе.

И у другоме правцу деловао је Рубинштајн благотворно на развитак руске просвете. Још у педесетим годинама кућа његова била је средиште интелигенције у руској престоници. Суботом се обично сакупљаху код њега уметници, књижевници и пријатељи музике. Ту се разговарало, играло и певало.

Големим својим трудом добивао је Рубинштајн тада прилично новаца од подучавања, али му не беху доходци стални и регулирани, те се догађало, да је по каткад остао и без новчића.

Рубинштајнов отац остави на самрти доста дугова, али вредна Калерија не клону духом, већ на себе прими исплаћивање дуга и у ту сврху продаде све што се могло продати, а сама се намести у неком познатом пансиону у Москви за музикалну даму како би у њему васпитала и своју кћерку Софију.

Од три брата Антонова Николај, најстарији, умрьо је премлад; други Јаков, који је постао био доктором, умре године 1865,. а најмлађи исто Николај такођер је с успехом радио на музици. Са свим рано појавио се његов необичан дар, тако да је још у петој години сам компоновао. У последње време био је Николај управитељ консерваторије у Москви.

Рубинштајн има и две сестре. Љубов, старија, удата је у Одеси, а и млађа Софија, која је још девојка, живи тамо са својом мајком.

А. Г. Рубинштајн ступио је године 1865. у брак са В. А. Бикуановом, кћери рускога газде и племића; из тог брака му се породи троје деце, кћи, која је већ удата, и два млађа синчића.

* * *

Приликом Рубинштајновог јубилеја певала се његова нова опера *Горјуша*. Изврсно је успео трећи и четврти чин, те без разлике сви хорови, који су протканн жицом народне словенске музике. Овом згодом примио је Рубинштајн богатих дарова из свих крајева рускога царства. Цар му је одредио име припомоћи 3000 рубаља годишње плаће, Петроградски университет именовао га је својим почасним доктором, а градови Петроград, Петерхоф и Одеса својим почасним грађанином.

Не знамо, што су Срби урадили, да одаду овом приликом заслужену пошту овом врлом словенском сину, и да ли су у опће и били заступани при томе јубилеју. На сваки начин крајње је већ време, да и Срби штогод ураде за културно јединство словенско.

Ми са своје стране желимо славноме Рубинштајну чврста здравља и дуга живота, како би видио са свим довршен свој племенити рад, те га у то име и поздрављамо с великим српским генијем:

Прегаоцу Бог махове даје.

Д. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **Благо оном, ко је милостив.** *Приповетка за децу од Ф. Хофмана. Издање српске књижаре браће М. Поповића у Новоме Саду. Цена 35 новч.* Тако се зове нова књижица, којом је књижара браће М. Поповића српску децу обрадовала. Заиста обрадовала, јер читање Хофмана не само да даје деци лепе и корисне забаве и поуке, него води децу на пут, где и срце а не само хладан рачун влада. Збиља их загрева за лепо и добро и упућује их да опробају и своју снагу да се и у се поуздају. Горња књижара је већ више оваких књижица издала и добро ради; штета само што ова књига није пре Божића изишла те би добро дошла нашој деци као уздарје о материцама, оцевима, о Божићу. Садржина је врло лепа, пуна лепа морала а израда је књизи лепа да не може бити боља, што књижари на част служи. Ми ову књигу од свет срца препоручујемо српској деци а и дечијим пријатељима, кад деци поклоне чинс, нек им ову књигу купе, па и општине српске, које добру децу крајем године о испиту награђују, бољег поклона за то тешко да ће сад наћи. Захвални књижари-издавачици умолили би је, да нам чешће у години пружа оваких књижица јер Хофман није ни једној а најмање нашој књижевности на одмет.

= Један од најбољих бугарских писаца, песник *Иван Вазов* покренуо је у Софији нов месечни часопис под насловом: „**Денница,** мѣсечно литературно списание." У првој свесци има радова од Ив. Вазова, К. Величкова, дра Хр. Кесјакова и др. Има и једна критичка студија о Љубену Каравелову, који је и на српској књижевности радио. Недавно је изишла збирка песама Ивана Вазова у чешком преводу Ј. А. Ворачека у врло лепом издању и добром верном преводу. У збирци овој има и животописне белешке о Ив. Вазову и његов лик.

БЕЛЕШКЕ.

(**Словенска предавања на универзитетима**). Текуће године предају ови професори на универзитетима из словенских језика и књижевности: У Штрасбургу проф. *Хибшман:* „Црквено-словенска граматика и текстови"; у Липисци проф. *Лескиен:* „Граматика старобугарског (староцрквенословенског) језика"; „Сравњујућа граматика великоруског, малоруског, белоруског језика и њихови дијалекти"; проф. *Шељвин:* Упражњавање у руској синтакси; читање и тумачење једног руског писца; граматика модерног руског језика; проф. *Волнер:* Народне скаске словенских народа; у Берлину проф. *Брикнер:* „Руска граматика;" „Историја књижевности пољске и руске у XVIII. веку;" проф. *Шиман:* „Историја пољске

реформације и противреформације;" проф. *Неринг:* Епско народно песништво Руса и Срба; Историја; Историја драмског песништва у Пољској и Русији; Пољска и руска историја књижевности XIX. века; у Прагу проф. *Хатала:* О коњугацији главних словенских наречја; о старој бугарштини; проф. *Гебауер:* Састав граматике чешкога језика; проф. *Поливка:* Историчка граматика руског језика (велико и малоруског)

(Београдска велика школа) добила је две нове катедре и то за историју философије и за грађевинску конструкцију.

(Јубилеј Милке Гргурове). Прошлога месеца прослављена је у Београду двадесетпетогодишњица уметничкога рада српске глумице Милке Гргурове. Њено величанство краљица српска Наталија одликовала је ову најбољу српску глумицу једном дивно израђеном касетом за накит, на којој су урезане речи: „Гђи Милки Гргуровој на дан 17. дец. Краљица Наталија." Уз овај поклон добила је слављеница ово писмо од краљице: „Госпођо! Ви навршујете данас двадесетпетогодишњицу Ваше уметничке каријере. Ни за један дан ни за један тренутак Ви не оставиште наше београдско позориште пратећи са вером у будућност његове рђаве дане и са радошћу добре. Увек на Вашој дужности служећи за углед свима, како Вашом издржљивошћу тако и Вашим талентом сви којима на срцу лежи ова установа најискреније Вам изјављују своје признање. Честитајући вам дан Вашег јубилеја ја само желим то да још дуго времена будемо имали задовољство да Вам се дивимо, а уједно Вас молим госпођо, да будете уверени у моје најбоље расположење. *Наталија.*" — Од загребачких колега добила је гђа Гргурова два уметнички израђена сребрна светњака и још неколико поклона од својих колега и пријатеља. Министри правде и просвете честитали су писмено. Председник друштва св. Саве г. Св. Николајевић поздравио је јубиларку у име друштва. Осим тога добила је глумица ова поздраве од омладине из Беча, из Црне Горе, Далмације и Угарске, међу овима од Змаја Ј. Јовановића и А. Хаџића. А и поједине личности из Беча, Париза и Лондона послаше своје поздраве. Новосадска српско-народна позоришна дружина послала је сребрн лавров венац и писмену честитку. — Нека нам дична ова глумица још много година поживи и дела у храму богиње Талије на дику српске уметности!

ЧИТУЉА.

(† Миша Димитријевић.) (Наставак) **1869**. 33. *Пред омладинску скупштину.* Чланци у „Застави" (бр. 85, 86, 87), 34. „*Један ма који.*" Новела Отона Рокета. (Изгубљено.) 35. „*Позив на подизање споменика Сави Текелији.*" Штампан у „Застави" и засебно. 36. „*О женској нарави*", хумористично предавање по Берису. 37. *Омладински одбор* Извештаји у „Младој Србадији. **1870**. 38. *Bunjevačke i šokačke nocine.* Критика, штампана у „Мл. Србадији" (бр. 2). 39. „*Очеви и деца.*" Критика, штампана у „Мл. Србадији" (бр. 4). 40. „*Позив на оснивање срп. нар. задружне штампарије.*" Штампано засебно. **1871**. 41. „*О раду и подели рада.*" Предавање држано у „Матици Српској". Штампано у „Бранику бр. 83. и 84. од г. 1886. 42. „*Митинг у Н. Саду и мађарска „Реформа.*" Штампано у „Застави" бр. 36. 1871. год. 43. „*Писма с мога пута на Цетиње.*" Штампана у подлиску „Заставе" бр. 129, 130, 131, 133, 134, 137, 143, 147 и 149 од г. 1871—74. *Најновије жртве у Француској.* („Застава" бр. 140. год. 1871.) **1872**. 45. „*О раду.*" Чланак у „Гласу народа" бр. 3. и 4. — 46. „*Опет општинске књижнице.*" Чланак у „Гласу народа" бр. 6. (Први чланак о овоме писао је др. И. Вучетић.) 47. „*Подела рада.*" У „Гласу народа" бр. 9. и 10. — 48. *Мацинија.* „Гл. народа" бр. 12. — 49. „*Како стојимо с калуђерима?*" („Глас народа" бр. 13.) 50. „*Државни порез*" у „Гл. народа" бр. 17. 51. „*О порезу*", чланци у „Гл. народа" бр. 18—44. — 52. „*Црна Гора,*" чланци у „Гл. народа" бр. 46—52. — **1873**. 53. „*Петар I. владика црногорски*". („Глас народа" бр. 4 и 5.) 54. „*Начела народне економије*" од Светозара Марковића. Критика у „Матици српској". Ову је критику потписао и др. Полит. **1874**. 55. „*Света Гора.*" („Глас народа" бр. 8.) 56. „*Говор о светковини 25-годишњег књижевног рада Змај-Ј. Јовановића.*" Говорено у свечаној седници књижевног одељења 20. окт. 1874. Штампано у „Јавору", „Застави" и у „Албуму". Прештампано у „Гласу Црногорца" и преведено на немачки у „*Grenzbote*". 57. „*Животопис Ст. Брановачког*" у календару „Орлу" за 1875. у основи је посао Димитријевићев. **1875**. 58. „*Говор из укопу † Косте Трифковића*" (20. фебр. 1875). Штампан у „Јавору", „Застави" и „Позоришту." 59. „*Кнез песник*" Чланак у „Позоришту" бр. 26—31. — 60. „*Говор при отварању главне скупштине „Матичине.*" Штампан у „Застави" бр. 116. — 61. „*Слике с пута.*" (1. Далмација. 2. Бока Которска. 3. Црна Гора.) Чланци у „Орлу", календару за 1876. — 62. „*Вође и усташи из данашњег устанка у Босни и Херцеговини*" („Орао" за 1876. Прештампано у „Застави" од г. 1875 бр. 157.) 63. „*Србима и Српкињама*" Позив на прилагање за нејач босанску и херцеговачку. („Застава" бр. 129) **1876**. 64. „*О човечанским правима*" („Јавор" бр. 14—17.) 65. „*Поплава у Н. Саду.*" („Застава" бр. 42.) 66. „*† Душан Ђермеков.*" Некролог у „Застави" и „Јавору" бр. 28. — 67. „*Помогнимо браћи!*" Уводни чланак у „Застави" бр. 172. — 68. „*Вође црногорске војске*". I. и II. (Уз ово и животопис Маше Врбице. „Орао" за 1877.) **1877**. 69. „*Живот човека у друштву.*" Јавно предавање у читаоници. 70. *Критика* на „Животопис Лукијана Мушицког од Ђ Рајковића" и на други од дра Ђ. Мушицког. (Ову критику су потписали и А. Сандић и др. И. Огњановић.) „*Извештај о књиж раду „Матице*". („Летопис" књ. 123.) **1878**. 71. „*Змај Јован Јовановић.*" (Штампано у „Српској зори" за 1879. бр. 1.) 72. „*† Александар Морфидис Нисис.*" („Јавор бр. 13.) 73. „*Извештај о раду* „Матице. („Застава" бр. 142 и 144.) **1879**. 74. „*Успомена на покојног пријатеља*" у „Позоришту" за 1879. бр. 27—45. и за 1887. бр. 23—34. и у „Стражилову" за 1887. бр. 9. до 34. — 75. „*Позор на статистику.*" Штампано у „Задрузи" од 1879. бр. 8. — 76. „*Вечерња забава у корист поплављених Сегединаца.*" („Застава" бр. 39. и „Позориште" бр. 41.) — 78. *Извештај о раду „Матице.*" („Застава" бр. 139.) 78. *Позоришне рецензије* на „Наживио се", „После игранке" и „Француско-пруски рат." (Позориште" бр. 51, 52 и 53.) — 79. *† Андрија Николић.* („Застава" бр. 58.) 80. „*Па докле тако?*" („Застава" бр. 107.) 81. *Човек у друштву.* Штампано у „Летопису" свесци 120. — 82. *Први поглед на саборске изборе.* („Застава" бр. 130.) 83. Критика на „*Последњу вољу*", шаљиву игру Косте Ристића. („Летопис" књ. 132.) **1880**. 84. Критика на „*Бачванске песме*" Стев. Бошковића. („Летопис" св 121.) 85. „*Говор у спомен † Симе Ђорђевића, народног добротвора*" („Застава" бр. 8.) 86. Два говора: I. *О карактеру* и II. *О утицају женских на развитак карактера.* („Јавор" бр. 8. и 9.) 87. *После омладинске скупштине.* („Заст." бр. 125—133.) 88. *Извештај о раду „Матице.*" („Заст." бр. 140.) 89. Критике на „*Бодина*", „*Слободарку*", „*Силом песника*", „*Долијао је.*" („Летопис" 134. књ.) 90. *Др. Светозар Милетић.* Приказ у календару „Српски Соко" за 1881. 91. „*Слика леве Далматинке*". У „Невену" бр. 7. **1881**. 92. „*Три дана крај изборни срез.*" Листак у „Застави" бр. 61. и 62. — 93. „*Словаци и изборно крштање.*" („Застава" бр. 63.) 94. *Са укопа патријара Прокопија.* Листак у „Застави" бр. 69. — 95. *Извештај о раду* „Ма-

тице“. Штампан у „Застави“ (бр. 135), „Родољубу“, „Срп. новинама“ и „Срп илустр. новинама“. 96. Критика на чланак „*Буњевци*“ од Л. Кнежевића. (Ову је критику потписао и Ђ. Рајковић.) Штампано у „Летопису“ књ. 136. — 97. „*По дана у Сплиту и Солину*“. Путописна црта. Штампана у „Срп. илустр. новинама“ бр. 4. и 5. — 98. „*Хоће ли се скоро састати народно-црквени сабор*“. („Заст.“ бр. 141.) 99. Рецензија на „*Крвави престо*“ Мите Поповића. („Позориште“ бр. 13. и 14.) **1882**. 100. Рецензија на трагедију „*Цара Јована*“ од М. Поповића („Позориште“ бр. 29. и 30.) 101. *Именовани патријарх*. („Заст.“ бр. 8.) 102. „*Програм именованог патријарха*“ („Застава“ бр. 13.) 103. „*Бонту*“ („Заст.“ бр. 17.) 104. „*Епископски синод*“. („Заст.“ бр. 68.) 105. Рецензија на „*Перу Сегединца*“ од Лазе Костића. („Срп ил новине“ бр. 1. и 2. и „Позориште“ бр. 42.) 106. Критика на епос „*Краљевић Марко*“ од Мите Поповића (Летопис књ. 137). 107. *Поглед на последње седнице саборскога одбора*. („Заст.“ бр. 146.) 108. „*Гласови мира*“ („Заст.“ бр. 193.) 109. „*Јубилеј Аустрије и хабсбуршког дома*.“ („Застава“ бр. 194.) 110. *Наши односи према Црној Гори*. („Заст.“ бр. 195.) 111. † *Леон Гамбета*. („Заст.“ бр. 197.) 112. „*Пред Божић*“. („Заст.“ бр. 198.) **1883**. 113. „*Стара и нова година*“. („Заст.“ бр. 1.) 114. *Крајишки Срби и програм српске самосталне странке*. („Заст.“ бр. 10.) 115. „*Срби Троједнице према државоправном питању*.“ („Заст.“ бр. 1!.) 116. „*Општи крајишки збор*.“ („Заст.“ бр. 22.) 117. „*Срби посланици пред министром Тисом*“. („Заст.“ бр. 27.) 118. *После митровачког збора*. („Заст.“ бр. 28.) 119. „*Пешти Напло*“ *и српска јерархија*. („Заст.“ бр. 32. и 34.) 120. „*Сомбор и Бечкерек, наши иконирп*.“ („Заст.“ бр. 35.) 121. „*Сукоби с Арбанасима*“ („Заст.“ бр. 48.) 122. „*Црквена криза у Србији*.“ („Заст.“ бр. 5:—56.) 123. *Тројни савез*. („Заст.“ бр. 64.) 124. *Пред крунисање руског цара*. („Заст.“ бр. 68.) 125. „*Ливанско питање*“. („Заст.“ бр. 69.) 126. „*Кнез Никола на путу*“. („Заст.“ бр. 70.) 127. „*Oesterreichischer Hilfsverein für Bosnien und Herzegovina*“. („Заст.“ бр. 72.) 128. „*Крунисање у Москви*“. („Заст.“ бр. 76.) 129. *Будапештански листови и конгрес*. („Заст.“ бр. 77 и 80.) 130. „*Црне веге на обзорју*“. („Заст. бр. 93.). 131. „*Погажено достојанство штампе*“. („Заст.“ бр. 97.) 132. „*На Бранковом гробу*“ Говор држан на Стражилову над Бранковим костима 10. јула 1883. („Застава“ бр. 107. и „Српски Глас“.) 133. *Страшило анексије*. („Заст.“ бр. 113.) 134. „*Јерес у срп. цркви*.“ („Заст.“ бр. .16.) 135. „*Повор*“ *и* „*Застава*“. („Заст.“ бр. 119.) 136. *Путови српских владалаца*. („Заст.“ бр. 120.) 137. *Мисир и Босна, две окупације*. („Заст.“ бр. 121.) 138. *Загребачки немири*. („Заст. бр. 123.) 139. *Владалачки састанци*. („Заст. бр. 124.) 140. *Оставка бана Пејачевића*. („Заст.“ бр. 126.) 141. *Уставна комедија*. („Заст. бр. 127.) 142. *По повратку румунског краља*. („Заст.“ бр. 128.) 143. † *Ђорђе Влајковић* Некролог у „Застави“ бр. 130.) 144. „*Матица Српска*“, чланак у „Застави“ бр. 131. — 145. *На уставној низбрдици*. („Заст.“ бр. 132.) 146. „*На гласове о сазиву конгреса*“. („Застава“ број 133.) 147. Критике на „*Очеви и деца*“, „*Пријатељ у љубави*“ и „*Деспот Лазар Бранковић*“. Штампано у Летопису. 148. Критика на „*Сестру Леке капетана*“ и „*То ћемо видети*“. 149. *У славу победе над Турцима*. („Заст.“ бр. 135.) 150. *Ђена и Ида Брановачки, народни добротвори*. („Орао“ за 1884. и „Застава“. 1883.) 151. Критика на „*Основно начело*“ од дра Л. Костића, („Летопис“). **1884**. 152. Рецензије на „Саћурицу и шубару“, „Светислава и Милеву“, „Проводаџије“ и „Максима Црнојевића“. 153. *Бранко Радичевић*, од Драг. Ј. Илијћа. Књижевна критика. („Летопис“). 154. *Пред конференцију у Будапешти*. („Заст.“ бр. 39) 155. *Конференција српских нотабилитета*. „Срп. Коло“ бр. 22—24.) 156. *После збора у Кикинди*. („Срп Коло“ број 26.) 157. *Да ли је морало бити?* („Српско Коло“, број 29.) 158. *Крвава политика*. („Српско Коло“ број 34.) **1885**. 159. „*1884*“, чланак у „Застави“ бр. 1. — 160. † *Мајор Миша Анастасијевић*. („С. К.“ бр. 9. — 161. „*Јесу ли се у нас Ћирил и Метод и до сад славили?*“ („З.“ бр. 61.) 162. „*Зашто је митрополит Сава дао оставку?*“ („З.“ бр. 110.) 163. *Аустро-угарска источна политика на кривоме путу*. („С. К.“ бр. 58.) 164. „*Унија у Далмацији*.“ (Листак „Срп. кола,“ бр. 59—73). 165. „*Отворено писмо Ђ. Рајковићу, уреднику* „*Бршљана*“. („Браник“, бр. 6.) 166. „*Српски соко*“. *Један изгубљен лист*. („Браник,“, бр. 5.) 167. „*Реч међу браћом*.“ („Бр.“, бр. 14.) 168. *На разбојишту*. („Бр.“ бр. 15.) 169. *Уредба о избору митрополита*. („Бр.“ бр. 6.) 170. *Уз Тисин јубилеј*. („Бр.“ бр. 20.) 171. *Герман пред Тисом*. („Бр.“ бр. 2) 172. *Муниципска слобода на измаку*. („Бр.“ бр. 30.) 173. „*Христос се роди!*“ („Бр.“ бр. 35.) 174. *Свиларство у нашим крајевима*. („Бр.“ бр. 35.) **1886**. 175. Рецензија на „Милоша Обилића“ од дра Суботића. („Бр.“ бр. 2.) 176. *Изглед на Балкану*. („Бр.“ бр. 4.) 177. *У спомен дру Дим. Матићу*. („Бр.“ бр. 8.) 178. † *Др. Јов. Суботић*. (Бр.“ бр. 7.) 179. *Зашто је покренут* „*Браник*“? („Бр.“ бр. 29.) 180. *Посета кнезу Николи*. (Листак „Бр.“ бр. 31.) 181. † *Александар Захарић*. Некролог. („Бр.“ бр. 34.) 182. *Криза у Србији*. („Бр.“ бр. 36.) 183. † *Самуило Пантелић*, епископ шабачки („Бр.“ бр. 35.) 184. *Мало више светлости*. (У „Бранику“, бр. 39—50. и засебно). 185. *Пред ускрс*. („Бран“. бр. 43.) 186. *Саборски одбор петнаесторице*. („Бр.“ бр. 50—63.) 187. *Српским капиталистима*. („Бр.“ бр. 62). 188. *Наши јади* („Бр.“ бр. 72.) 189. *Иван-дан*. (Листак, „Бр.“ бр. 72.) 190. *Митрополит Викентије Јовановић у српској књижевности*. („Бр.“ бр. 92.) 191. *Нови преврат у Бугарској*. („Бр.“ бр. 93.) 192. Критика на „*Цара Јована*“. („Летопис“.) 193. *Новосадска црквена скупштина*. („Бр.“ бр. 97.) 194. *Цар Александар III*. („Бр.“ бр. 100.) 195. *Оставка бугарског кнеза*. („Бр.“ бр. 101.) 196. *Састанак народно-црквеног сабора*. („Бр. бр. 102) 197. *После сабора*. („Бр.“ бр. 131.) 198. Рецензија на „*Два јунака неједнака*.“ („Летопис“.) **1887**. 199. *Говор држан на угарском сабору* 13. јан. 1887. („Бр.“ бр. 7.) „Одјек“, сибињска „Albina“ и „Siebenbürgisch-deutsches Tagblatt“. У изводу донела тај говор цела будапештанска и српска штампа). 200. „*Застава*“ *и Полит*. („Бр.“ 30.) 201. *Србима бирачима*. („Бр. 23.) 202. „*Застава*“, *Нанчић* и *Полит*. („Бр.“ 37.) 203. Рецензија на „*Смрт Стевана Дечанског*“ од Ј. Ст. Поповића („Позориште“ бр. 6. и „Бр.“ бр. 39.) 204. *У очи ускрса*. („Бр.“ 41.) 205. *Бирачима*. („Бр.“ 43.) 206. *Ко је осујетио сентомашки збор?* („Бр.“ 44.) 207. *Збор српске самосталне странке*. („Бр“ 62.) 208. *Историја Мочаријеве кандидатуре*. (Бр. 62). 207. *Пред изборе у Троједници*, (Бр. 63.) 208. *Промена владе у Србији*. („Бр.“ 65). 209. *Људевит Мочарија, биографска црта*. (Листак „Бр“. 65). 210. *Нови Сад у садашњој изборној борби*. („Бр.“ 67). 211. *Наступање нове владе у Србији*. (Бр. 70.) 212. *Поглед на изборе* („Бр.“ 71). 213. *На дан поворишне скупштине*. („Бр.“ 72.). 214. *Отворено писмо г. Јаши Томићу уреднику* „*Заставе*.“ („Бр.“ бр. 74). 215 *На Бранков дан*. Из растурених успомена. (Листак у „Бран“. бр. 81. и 82.) 216. *Говор над мртвим телом Ђ. Натошевића* у име „Матице српске“ („Бр.“ 83.). 217. *Пред Матичину скупштину*. (Бр. 99). 218. *Црногорски конкордат*. („Бр.“ 102). 219. †. *Др. Мих. Мудрoњ, чувени словачки родољуб*. („Бр.“ 106). 220. *Народности и слободна штампа* („Бр.“ 113) 221. *Ђурковић и српски клуб*. („Бр.“ 113.) 222. *Како је Ријека слабо прирасла за Угарску*. („Бр.“ 113). 223. *Српске ствари у Будимпешти* („Бр“ 115.). 224. *Вишњић у најновијој књижевности*. (Листак у „Бр.“ б. 116 и 117). 225. „*Карло XII*.“, рецензија (Бр. 133). 226. Рецензија на „*Цигане*“ („Бр.“ б. 134). 227. Рецензија на „*Робијашеву ћерку*.“ („Бр.“ 135). 228. Рецензија на „*Новог племића*“. (Бр. 137). 229. Рецензија

на *„Адријену Лекувререву*. (Бр. 187). 230. Рецензија на *„Црну вегу“*. („Бр.“ 141, Позориште бр 32). 231. *„Шта вреди Русија?“* („Бран.“ б. 142—147). 232. Рецензија на *„Фауста“*. (Бр. 148). 233. *Ван политичке позорнице.* (Бр. 152). 234. *Божић и наше успомене.* (Листак у „Бранику“. бр. 152). 235. *Иван Гундулић.* („Бр“ 152). 236. *„Стари и нови календар.* Разматрање на измаку године. (Листак „Бр.“ 154).

(Свршиће се.)

СТАТИСТИКА.

(Становници Европе и Америке.) Године 1800. беше у Европи 174 милијона становника, а године 1888. око 360 милијона. Дакле се за 88 година број становника у Европи удвојио. А становници американских савезних држава се од године 1789. амо сваких 25 година удвојавају. Тако је у округлим бројевима било године 1789. 4 милијона, 1814. 8 милијона, 1839. 16 милијона, 1864. 32 милијона, 1889. 64 милијона.

РАЗНО.

(Ожје о Золи.) На чланство у француској академији, које је упражњено услед смрти Емила Ожјера, компетује и Емил Зола. Занимљиво је, како је судио покојни драматичар о романсјеру, који хоће да му буде наследник. Ожје је француском неком пиесцу, Алфреду Маршану, који је из песама аустријских лиричара превео једну свеску на француски те ту књигу и Ожјеру послао, написао ове ретке: „Књига коју ми Ви послaсте, за делима наших инфекцијониста са свим ме је разгалила, то миомирно цвеће чисте идеалне лире тако утиче на читаоца, као свеж ветрић, и Ви сте одиста услугу учинили нашој отаџбини, што сте јој дали тај красни мирисни стручак. Ја не могу да поречем своје вере у добар укус; *на срећу су наше натуралисте још много досаднији, но што су каљаги.*

(Благајница грчких царева.) У древној благајници грчких царева у Цариграду нашло се драгоцено благо из византијских времена Неколико радника су недавно наишли у благајници покрај Аје-Софије на нека каменита врата, која без сумње воде у неки дубљи подземни свод. Султан је наименовао за тим одбор од три висока државна чиновника, који је дао врата та отворити. те се ушло у неки дубок и врло простран свод, који беше пун драгоцености из доба пре но што је освојен Цариград. Многе су ствари пренесене у једну царску палату, али се не може ништа рећи о целокупној вредности нађених ствари, јер се све држи у великој тајности. Само се толико могло дознати, да се међу нађеним стварима нашло много оружје, а особито збирка оружја цара Константина Палеолога.

(Нови Сад у старо време). У земљепису Павла Соларића, што је године 1804. штампан у Мљецима „у Пане Теодосијева“, и који је штампан у две књиге, од којих прва има XXII. и 474 стране, налази се и белешка о Новом Саду. У белешци тој има занимљивих статистичних података, те ју с тога овде у целости доносимо: „**Нови Сад,** јужно од Сегедина, на Дунаву, прилично велик град, од 10200 ж., међу којима у год. 1795. 5840 Срба и 265 Јудеа. (У год. 1770. само 4000 житеља). Столица греко-несоединенога Епископа. Води приличну проходну терговину“. Толико у „Новом граж-данском землеописанију првом на језику сербском“, стр. 442. — По статистици од г. 1880. има у Новом Саду преко 21.000 становника, дакле *двапута* толико, колико је било кад је Соларићев земљепис изишао, а *пет пута* онолико, колико је било г. 1770. Срби се нису баш јако умножили, јер је год. 1795. било 5840, а сада ће бити близу 9000. Напротив Чивута је било само 265, а сада ће их бити више од 2000.

(Фијакер). Патрон свију најамничких кочијаша, по имену *Фијакер*, родио се у Ирландији год. 600. после Христа. Он је живео у Француској у граду Мо, где је подигао гостионицу и болницу за стране убоге и богомољце. Први подвоз, који је на путу скупљао богомољце и болеснике, те их возио у гостионицу добио је од народа име власника гостионице *„Фијакер,“* те је то име и до данас се задржало као име најмљенога подвоза. Париски фијакери славе сваке године 2. Септембар као дан рођења свога патрона.

(Грог, пунш, мајонез). Тако звана народна пића и закуски имају и своју историју. Тако међу осталим пиће *грог* постало је овако: Енглески адмирал Едвард Верон дошао је на ту мисао, да својим матрозима не даје ради крепљења чист и сам рум, него им га је мешао с водом. Адмирал тај носио је плашт од материје, која се зове Groggrain и с тога су матрози свога адмирала звали „старим Грогом.“ Па кад им је адмирал стао давати рум с водом, а они то пиће назову *грогом.* — *Пунш* је добио своје има од индиске речи pantscha, што значи број *пет*, јер се за прављење пунша узимају пет ствари: вода, чај, шећер, рум и лимун. — *Мајонез* је дошао са острова Минорке из места Махон. У Европу га је унео Ришље, пошто је заузео био Махон. Тај славни сос ваљало би дакле да се зове *Махонез.*

НОВЕ КЊИГЕ.

Домаћи лист. Излази у Сомбору под уредништвом *Стевана Коњевића*, учитеља. Цељ је овоме новоме листу, да даде маси народа упутство, да уреди своју кућу и свој домаћи рад, те да се народ материјално подигне. Лист ће излазити двапут у месецу, а цена је за читаву годину 2 фор. Лист ће доносити чланке из воћарства, пчеларства, сточарства, виноградарства, ратарства, повртарства итд.

Старинар *српског археолошког друштва.* Година IV. — Књига 3. Садржај је ове свеске: 1. Везени епитрахиљ од г. 1528. Од М. Валтровића. 2. Стара црква у Штрицима. Од Михаила Ристића (Ризнића?) и М. Валтровића. 3. Сребрна чаша. Санлак. Од М. Валтровића. 4. Спалиште на Бањичком брду. Од М. Ружића и М. Валтровића. 5. Геме у београд. музеју. Од М. Валтровића. 6. Разне вести Од М. В. — Са три таблице.

Poviest Rusije *od početka do danas Sa preko sto slika uz dva zemljovida. Napisao Alfred Rambaud, pariški profesor i član petrogradske akademije. Preveo Dr. Petar Tomić profesor. U Zagrebu,* 1890. — Од овога и у „Јавору“ већ оглашенога дела изишао је први свезак у накладн кр. свеуч. књижаре Фрање Жупана у Загребу. Цена је свесци 50 новч., а дело ће излазити у свескама сваке 3—4 недеље.

Споменак. Дарак доброј деци за забаву и поуку. Свеска друга. У Сомбору. Издање књижаре Мил. Каракашевића, 1889. Цена 5 нов. или 10 пара дин. На 8-ини, стр. 16.

Народна библиотека Браће Јовановића. **Лавоумник**, роман II. свеска 208. Цена 16 новч.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. **ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ** и **ЈОВАН ГРЧИЋ**.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 5. У НОВОМ САДУ 4. ФЕБРУАРА 1890. **Год. XVII.**

ВЕЧЕР.

рај прозора оба седијасмо
Безазлено, поред цвета цвет:
На небу је залазило сунце,
Улицама врвио је свет.
Из ведрога, мирисног неба
Шевин, звучан, орио се глас;
Пламенови вечерњега неба,
К'о дах неба, златијаху нас.

На лицу нам трепетали смеси;
Реч звонила к'о птичији клик;
Сласт мекано срце разиграла;
Врелим жаром горео нам лик.

Ти сањао, ја зборио много,
Причао ти — ох, ал' Боже шта?
Огрејано, безазлено срце
Много, много говорити зна.

Тад' улицом мину спровод тужан —
Беше л' момче, или старац сед?
Ја ућута, ти шапнуо тихо:
„Једном 'вако и на нас ће ред"....
Код прозора ево и сад стојим,
На заходу онај румен сјај:
Ја уживам вечерње блаженство,
А ти, друже, већ одавна рај.

М. П. Шапчанин.

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

V.

25. марта.

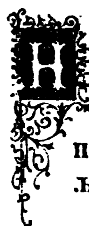
оћ ми је прошла врло немирно. Знојио сам се тако, да ми је Неда неколико пута морала променути кошуљу. Трпељивост те жене нема граница.

„Немојте се толико мучити" ,велим ја јој. „Није нужно. Ја ћу и онако умрети."

„О богородице, шта ви то говорите? Куда би моја душа, да вас пустим да у води лежите. Жив човек да се мучи!"

И спавао сам нешто мало, али врло немирно. Разна привиђења долазила ми у сну. Снивао сам моју мајку и Булкатурина. Сањао сам моју мајку, како мени и Јустини меће венац на главу. Беше весела, као оно онда, када је мој најстарији брат припасао сабљу. Када нам је метнула венце на главу, пољубила нас, а за тим певала песму, које ја дотле никада чуо нисам. Ја сам се на то пробудио. За тим сам сневао Булкатурина. Створио сам се у некој цветној пољани, у којој је било најкраснијега дрвећа, под којим су били људи и весело ћеретали. Ја сам шетао по цветним стазама. Под једним дрветом опазио сам само једнога човека, који ми је домахивао руком. Када сам пришао њему, рече ми: „Та зар ме не познаш? Мене —

Булкатурина?“ Ја га погледах и кликох весело: Булкатурин, Булкатурин, пријатељ мој! Ипак сам те нашао!

„Ја те тако дуго очекујем“, рече он. „Та где си за бога? Досадно ми је самоме. Ни овде нисам нашао сродне душе, и овде сам залишан“.

„А зар овде није Јелисавета Кириловна?“

„Јелисавета? Јелисавета? Да, да, сећам се; она је овде, али. . . .“

Није довршио; заплакао се као мало дете.

„Шта, Јелисавета? Да, она је овде. Али ја сам залишан, залишан. . . Добро, те си дошао, брате мој! Шетаћемо заједно, разговараћемо. Али где, ни поздравили се нисмо. Ходи, да те загрлим и пољубим“.

Он ме на то загрли страсно и пољуби. Ху, како је тај пољубац хладан био! Одмах сам се пробудио. . .

Приповедао сам старој Неди, да сам се љубио с покојницима. Она је чудновато дрмала главом. „Шта значи тај сан?“ упитах ју.

„Ништа, ништа! Ко би још на сан држао? Сан је лажа а бог је истина.“

Није ме хтела гледати, него се окренула од мене. Разумео сам ју и беше ми тако тешко, тешко.

Када сам јутрос погледао на прозор, белио се на земљи сухомраз, а сунце је лепо осветљивало голо дрвеће. Пролетно сунце. Чим је оно добило јакости, нестало је мраза, као да га није никад ни било. Тако ће и мене нестати. Био па није, то ти је све. Живи све и гине — пева малоруски песник. Једно стане цвасти, друго вене — свело је за вазда. Куд се све и дело? Ни луд ни мудрац ничега не зна. — — Иде све и мине, нигде краја нема.

Али какве су то мисли за болесна човека! Чим се ја то све не бавим, а моји доживљаји вичу: настави, настави!

Па добро, наставићу.

Једном сам Јустини читао ову песму:

Никад није вито твоје тело
Рука млада моја обавила,
Ни с' у твоју усницу упила
Моја усна икад, чедо бело!
Тихо вече ко да те донело
Сред анђела, са божијег крила,
У мах с' дивно мени појавила;
У мах дивну вече те однело.
Сам остадох са сузнијем оком,
Сам ту самцит на свету широком,
Сам са ноћи тавном, ал' без санка. —

Ја још несам довршио, а Јустина је зајецала.

„Госпођице, шта је вама?“ приступим јој и ухватим јој руку.

Она полагано изви руку из моје, убриса сузу и рече:

„Ништа, дирнула ме песма. То је тако жалосно. Истом се заволели, а већ се морају и растати. Бива ли тако и у животу?“

„Свакако бива!“

„Одакле знадете то? Сигурно сте већ и ви љубили“, рече и погледа ме својим лепим оком.

Ја јој сметено рекох:

„Не, нисам љубио. Читао сам у књигама“.

„Па за што онима, који се љубе, не даде бог да буду сретни?“

„За што, за што! Тешко је на то одговорити. Љубав често наиђе на такве запреке, којих не може савладати. Има друштвених, родбинских одношаја, који —“

„Па куда води такова љубав?“ упита ме доста наивно Јустина

„Куда? Куда?“ понављао сам ја.

„Та реците!“

„Очитој пропасти.“

„Ваше ме речи ни најмање не теше“, рече она и замисли се. За тим ме погледа погледом пуним чежње. У мени је свака жилица уздрхтала. Да сам тада учинио оно, што би многи младић на моме месту без икаква промишљања учинио био, мој би се живот можда друкчије био развио. Али ја сам био неодлучан, плашљив као срна, па сам све одлагао до згодније прилике. А колико сам ја таквих прилика пропустио, а ствар се тако развила, како се ја нисам надао! Да сам био одлучнији! Да сам! Што ћу сада? Више се поправити не да.

Видећи Јустина, да се ја не мичем, устаде, прошета по соби, погледа на прозор и рече: „На пољу је време непријатно. Слушајте, како само ветар дува, а ујака још нема. Могла би га и ноћ на пољу затећи, па би могао настрадати. Стар је, па се бојим“.

Те ме хладне речи тргоше из сањарије моје. Ја сам баш почео Јустини да говорим, да ће се ујак вратити, када се отворише врата, а попа нас поздрави. Попа је био уморан од пута, па се спремао на починак, те се и мени ваљало с милом кућом растати.

Весео сам био као несташно дете, када

добије какву играчку. Сада сам био потпуно уверен, да ме Јустина љуби.

Ево шта сам од усхићења написао у свој дневник:

„Мила моја мајчице! Ја сам потпуно сретан. Јустина, та врла девојка, љуби ме, љуби. Како је само јецала, када сам јој читао ону дирљиву песму! Она ми није казала тога, али прочитао сам у њеним красним очима. Требам ли бољега доказа? Та у оку се — каже песник — огледа душа човекова. Душа! Душа... Јустина има красну душу, анђеоско је то створење, и небо би се онако лепом и чистом могло поносити. Ала ћемо да живимо као два детета, далеко од света. Наша срећа неће ничим бити помућена; молићемо се богу и љубити, љубити као голубови; а голубови тако лепо живе! Како радосно очекујем час, када ћу љубнути Јустину у рујна усташца, отпочинути на њеним пуначним грудима, обујмити њен вилински струк. А како ће то преблажени часови бити, када јој будем шаптао: Волем те, волем више него успомену мајчину, више него себе. — Ти си мени све, с тобом сам почео да живим. А она ће стидљиво одговарати на моја питања и привинути се уза ме, називајући ме најмилијим својим.

Дакако да је то био само пуст сан, али се није моме заносу чудити, јер сам Јустину до лудила љубио.

Прескочићу опет неколико дана. Напоменићу само то, да је настала права зима, а нас смо четворо: Јустина, попа, благајник и ја, проводили време у вече у жупноме дому. Благајник се удварао младој девојци и играо преферанс. Јустина је била према њему хладна, несам дакле имао повода, да љубоморношћу нарушавам срећу своју, која је с дана у дан расла, јер сам ја у Јустине наилазио увек на нове доказе њене љубави. Дакако да јој још нисам открио срца свога. Та ја сам био задовољан оним, што сам прочитао у њеним бајним очима. А очи су њене тако дивно говориле, да сам био опијен.

И попа је опазио промену у Јустине, па је чудновато климао главом и задовољно се смешкао. Често би нас испод ока мотрио, али ја сам умео пред другим људима да дубоко у срцу сакријем своју љубав. То ми је дало повода, те сам мислио, да ни попа не би био противан, када би у њега запросио Јустинину руку. У моме мишљењу подржавало ме још и то, што попа није никада више приговарао моме оргуљању и певању. Ја сам могао свирати, како сам хтео, он не би рекао ни црне ни беле.

У таквим околностима пролазили су ми дани брзо. Ја нисам осетио оне сеоске досаде, што мучи човека из града, који се научио на шум и халабуку. Ја сам био задовољан, као никада дотле. Али коло среће врти се непрестано. И мога задовољства, с којим се многи човек не би задовољио, нестало, као што нестаје мраза, када сунце огране. Било па није; то ти је све. То се може рећи за све, — било па није...

А како се то догодило?

Догодило се, као што се и друго којешта на овом свету догађа; догодило се онако, како ја не бих био желио, догодило се, не питајући мене. Удес ми дао да завирим у чаре живота, па на једном, када сам тек кушао се тима чарима опајати, одронуло ме далеко од њих грозним речима: Није то за тебе! — Јест, није то за мене! Мене је само хтело мало надражити, не бих ли боље осетио горчину, којом ме живот пoјтао. Подражило ме сластима живота, да не бих могао казати: Нисам никада био сретан; живот ми је био сасвим горак. Јест, догодило се; па ће се сада и то свршити, јер свему мора бити краја.

Бијаше то овако.

Некако после божићних празника почео је попа поболевати. Све смо кућне лекове исцрпели, али није се опорављао, него је заиста оболио, па је и лечник морао долазити. Попа није могао да врши своје дужности, па су му послали капелана.

Једне вечери сеђасмо ја и Јустина код попине постеље. Ја сам читао попи новине, а Јустина је приправљала лек.

„Кола су стала у дворишту“, рече попа.

„И мени се причинило“, прихвати Јустина.

„И мени“ прихватим ја.

Нисмо се преварили. Дошао је у собу слуга и рекао: „Приспео је неки млад господин. Жели с вама да говори“.

„Нека уђе“, рече слабим гласом попа.

За кратко време појавио се млад човек, Беше то капелан. Приказао нам се учтиво, кретао се слободно, а разговарао с нама тако, као да смо одавна познати. Спољашност му беше врло примамљива. Лице му је имало лепе, скоро женске црте, тек ако је два три

пута њом застругала бритва. Нису се још истицала она црна места, на којима би имала бити брада и бркови, као код других попова. Погледах Јустину. Она га је проматрала пожудно, очи су јој светлиле неком тајанственом ватром, образи су јој горели, а уста су јој била тако удешена, као да ће рећи: То је прави.

Сада сам се сетио, да сам на некој слици још као ђак мотрио сличан призор. К старом свештенику протестантскоме, коме је његова узвишена задаћа напунила џепове и угојила тело, дошао капелан, да га у напорној служби замењује. Он је са својом јединицом седео за столом и читао новине, када се пред њим створио мршав младић у изношену оделу, али пријатна лица. Стари га жупник подругљиво проматрао, али јединица његова гледала га тако, као да ће му рећи: Нека те не плаши! Ја ћу ти већ помоћи, ти ми се свиђаш.

Капелан је почео говорити о овоме и ономе. Ја сам се задубио у новине, Јустина га је пажљиво слушала, болесник га је подносио неко време, па када му је досадило, рече: „Млади је господин сигурно уморан. Ајде Јустице, нека се брзо приправи вечера, па онда вечерајте, а младога господина смести у собу, ваљда знаш у коју.“

Јустина устаде, погледа капелана и отиде. Не знам, је су ли им се очи сукобиле, мене је љутило и то, што га је погледала.

За по сата смо нас троје седели у побочној соби за вечером. Ја сам имао да заменим домаћина, али до скора ми је то првенство преотео капелан. Он је био тако разговоран, као да се у тој кући родио и одрастао. Јустина се његову приповедању од срца смејала, а није ни скидала очију с њега. Запиткивала га којешта слободно и отворено, као да га одавна познаје. То ми све не беше по ћуди и ја сам се намргодио. Мора да ме је то врло одурним учинило. Јустина ме само једном погледала, па се одмах одвратила од мене. Опазио је и капелан моју намргођеност и ћутљивост, те као у шали рече: Учитељи воле много да мисле.

То несу, истина бог, биле духовите речи, али им се Јустина слатко насмејала. Осетио сам, како ме хладноћа свега подишла и ја бих био најволео, да тога човека нисам никада ни видео. Погледах га мрким погледом, он као да то није опазио, а Јустина се још смејала. Нисам ни најмање сумњао, да ме тај човек кани понизити, још понизити у очима девојке, коју сам љубио.

Чисто ми је одлануло, када је капелан устао и зажелио, да се одмори. Ја сам још код попе провео до неко доба ноћи, а онда сам се упутио у свој стан.

„У другим одношајима“, писао сам у свој дневник, „могао би ми тај човек бити опасан такмац. Али овако било би лудо бојати се. Он не може љубити девојке, хаљина му његова брани. А најпосле, када би већ пошао кривом стазом, Јустина би га одбила. Одбила? Одакле ја то могу знати? Дочекала га је лепо, смешила му се, а цело је вече с њиме ћеретала. Али из тога не могу ништа закључити. То је она тек чинила из учтивости. И треба тако. Па и мене је лепо дочекала. А ваљада се не ће понашати као ја. Ја сам одиста глупак. Без и најмањега повода ја се намргодим и надурим. Ко ће онда да буде према мени пријатан! И ја ћу се у будуће према капелану пријатније понашати. Али ако ми преотме Јустину. Та такова девојка привлачи и најгаднијега човека. . . . Даље, даље од мене, ђаволе! Таквима мислима не ћеш ми раздирати душе, мога блаженога спокојства. Ја Јустину љубим, а и она мене, па може се мирно, спокојно спавати. Даље ђаволе, од мене, даље!

И ја сам заиста спавао спокојно као и прошле ноћи.

Но моје су горње речи биле непрорачунане, луде! О томе сам се за кратко време на моју вељу жалост осведочио. . .

Када сам од селе долазио у жупни дом, није ме Јустина онако предусретљиво дочекала, а што ми је још чудноватије било, никада није зажелила, да јој што год читам.

„Госпођице!“ рекох јој једном, „имам једну врло лепу песму да вам прочитам;“ а она ми одврати: „Сада ми се баш не мили. После, могуће, после, ако ми се свиди“.

Тако ми дотле Јустина никад није говорила.

Капелан се бавио као у својем, те сам се често морао чудити његовој дрзовитости. Благајник Милић беше његов саученик, па је с њим врло много општио, а мало које вече да није био у попе на вечери. Милић беше брбљаво створење, волео је свога друга капелана, наслађивао се слатком капљицом из попина подрума и улагивао се младој девојци.

„Шта би човек радио ових дугих вечери?“ говорио би он. „Та тако у друштву пролазе брзо часови, а особито када се у нашој средини налази тако красна звезда као госпођица Јустина. Ви имате, госпођице, дивне очи! Сјају као пуцета на војничким капуту“.

Не знам, да ли је то било право Јустини, али није ни чим показала, да ју једи. Често би знао Милић рећи, да му је врло необично, што је стари болестан. Не може да живи без преферанса; тако му, вели, та игра омилила. Да је казао истину, морао би био признати, да је тако боље; попин је подрум широм отворен.

Опазио сам, да му је Јустина сада стала посвећивати више пажње него пре. У друштву капеланову и благајникову волела је пробављати часове, а мене је очевидно избегавала. Највише би се самном састајала у попиној соби, али и ту није јој моје присуство годило. Није то више била моја Јустина, она Јустина, којој сам ја некада читао песме, а она ме својим погледима напајала. За што ме избегава, за што? стопут сам се питао. Јесам ли ју чиме увредио? Понашањем или каквом речи? . . . .

Настали су тужни дани у мом животу. Сада сам истом осетио, како ми је Јустина срцу прирасла. Нисам се ничим могао умирити. То ме затекло. После онако лепе зоре огрануло сунце мога живота скрило се за облаке. Не знам, шта сам тада писао у дневник свој. Толико се сећам, да су то биле тугованке, и да ми је често суза канула на хартију. Али и у тим црним данима бљеснуло би светло чаробне звезде-наде, што би ме подигло, улило у моју душу утехе, снаге.

„Проћи ће све то“, шаптао бих си у тим часовима, „оздравиће честити старина, капелан ће морати отићи, а Јустина ће опет бити моја.“

И молио сам топло бога, да стари попа оздрави. Али његова болест као да није мислила на моје јаде

Избегавао сам капелана и благајника и најрадије сам боравио уз попу. Он се у својој болести на мене тако научио, да му је било дуго, врло дуго оно време, док бих ја у школи вршио своју дужност.

Често би ме старац упитао: „Шта ради Јустица? Никако јој се неда код мене седети, а ја тако волим, кад је она у мојој близини. Некако ми је онда и боља лакша. Шта ради она?“

„Госпођица је у послу“, рекао бих ја — или бих ово или оно слагао.

Неком згодом повео је старац реч и о капелану. Између осталога рече:

„Тај млади човек мора бити некакав ветрогоња. Цело га његово понашање за таква приказује. Ни најмање ми се не свиђа... Општи ли много с Јустином?“

„Не“ рекох ја. „Госпођица је вазда забављена послом.“

Да како да сам лагао. А јесам ли најпосле могао на Јустину, узор свој, да се блатом бацам? А било би то и непромишљено, да узнемирујем болесна човека таквима стварима, које можда и не постоје, него их само ја измишљавам. Могао бих осрамотити себе, Јустину оцрнити, неправду нанети капелану. То би било све сувишно. Он ће и онако отићи, а у овај мирни дом вратиће се опет срећа. . . . . Ја ћу Јустини опет читати песме, она ће ме за награду погледати својим лепим оком. Тада ћу пасти пред њу, открити јој срце своје. Ала ћемо бити сретни! После оваке облачине синути сунце срећи мојој, а животу моме настати леп дуг ведар дан“, тешио сам се попут мудраца каква.

Неко време после тога почео је попа да се опоравља. Настали су топлији дани, његове болести нестајало, а у моју душу враћао се мир. Капелану то није ни најмање годило, а тешко и Јустини. Само сам се ја томе радовао и потајно веселио, што то капелана кињи. Истина, он је певуцкао веселе песмице, али ипак је био некако замишљен, што није дотле обичавао.

„Отићеш ти, брајко, отићи! Чувај те песмице за пут, да ти не буде тешко на души, када оставиш овај честити дом. . .“

Уморио сам се пишући а и кашаљ ме опомиње, да се манем посла. Па и није нужно напрезати се, поживећу можда још који сат.

(Наставиће се.)

ПОД НАРАНЧАМА.

Утонуло сунце златно
Даљном мору на запад,
А под цветним наранчама
Ја мирисни пијем слад.

Испод мене плаво море
Љупким валом љуби цвет,
Али жарка мисао моја
Вечно *теби* шири лет!

Час у недра, на којима
Мирисави трепти Мај,
Час на рујне усне слеће
И твој чека загрљај.

Ој ружице неузбрана
Перивоја мирисног,
Испод цветних наранача
Прими поздрав срца мог!

Прими поздрав, моје цвеће,
Нек га лахор носи тај, —
И песма ће с њим да леће
Славећ' твога лица сјај...

У Дубровнику 12. јануара 1890.

Алекса Шантић.

У ДЕДИНУ ЗАГРЉАЈУ.

НОВЕЛА РАДОСЛАВА ПЕТРОВИЋА.

Данка! Данка! — шаптао је, сам седећи под врбама села П.... Очи му дошле у ватру, но ипак добише меланхоличан вид и као да за нечим чезну; а из њих паде неколико суза. На колених му стајаше парче хартије, на којој је написао био неколико стихова. Сад диже хартију и поче писати, али својој чежњи није умео да даде одушке, нити је умео потпуно да изрази.

— Данка! — шапну опет. Руке опружи, као да хтеде нечега да се дотакне. За тим му руке падоше на колена, а глава му клоне на њих. Опет му паде неколико суза низ лице.

— Ох, да знам да никад не ћеш бити моја — не, то је немогуће: или моја или.... Преко усана му се осу сурова страст; лице му доби очајан израз; а у пола отворене очи стадоше страсно севати.

— Миле! —ословиће га млад момак, суморна израза на лицу. — Шта ти је, Миле? — Он се трже, па као да се сад пробудио из страшна сна, погледа га смућеним погледом, и опет спусти главу, чисто љутит.

— Немој се кидати! — рећи ће му друг, та скоро ћемо натраг у варош, пак ћеш је опет видети.

Миле га благо погледа, и, оборивши главу, не рече ни речи.

Миле је био момче развијена тела и коштуњав. Лице му беше поширок, и са доста крупним јабучицама, које му даваху мушки изглед. Чело му беше повисоко, коса плава, а очи сањалачке.

Био је сироче, ал васпитање детиње прими на се деда његов, који је био свештеник у селу П. Он је био од оних старих класичара попова, који само у прошлости живе. Није веровао у истину новог правца мишљења, те тим више бегао у закриље свог милог Хораца и Виргилија, које је знао скоро и на памет. Осим ових радо је читао француске и немачке философе. Но највећма је волео све, што је српско и то нарочито од године 1848. јер су га Мађари тада гонили да га ухвате и убију, а он се челичио баш на тим непогодама, да буде и остане прави Србин.

Но главна црта његова, била је љубав према породици. Имао је двоје деце, сина Радивоја и Милову матер. Радивоја изучи за лекара, но овај оде после у туђу земљу, с тога стари попа кћери своје не хтеде далеко удати, ма да се пружаху лепе прилике, већ је дао за сиротог трговца у селу, за Милова оца, коме купи леп дућанчић.

Но назебом отац Милов умре а мати му, и иначе слабуњава женска, не могаше преживети тога удара.

Кад је мати Милова умрла и лежала на столу, дошао је деда са својим унучетом, које је једва навршило две године, до стола и стао као камен. Дете ухвати малим ручицама за покров: Мама! мама! крикну па ућута. Чисто се застрашило, када је видело онај ледени израз без осмејка, и када виде уста затворена, која не тепаху више: чедо моје!

— Мама! — крикну дете још једаред, врисну, па сакрије лице на дедине груди. Дете није појимало смрт, ал када виде бледу матер, која му ништа није умела да каже, застраши се, ваља да не верујући да је то она, већ нешто страшно, од чега се дете само страши, али не појима.

Деда је стиснуо своје унуче на груди, јецао и пао са њиме на хладно тело покојничино.

— И ти зар, последња надо моја!? Па ми старцу остављаш сина, оваплоћен јад и бол.

Даље није могао. Стиснуо Мила на груди уздрхталим рукама, као да је смрт и по њега дошла.

— Ти, ти си мој!

То је био завештај дедин, да ће само за унуче живити.

После смрти кћерине слабо је куд одлазио, већ вазда уз Мила, па је сакривао сузе од унучета, које већ поче појимати.

Тако се Миле развијао под утицајем дединим, који га је учио много што шта, што је Мила све више везивало за деду.

Још кад је Миле био мален, и кад је учио говорити прве речи: мама, тата, учио га је деда да говори реч: ујa; јер он није могао да живи без синова, а свога сина у даљини је тим већма волео, што га је ретко виђао.

— Ти ћеш бити ујин, док деда умре — говорио је стари свештеник свом унучету, када је почело већ зрелије појимати.

Но дође уједанпут црни глас, да је ујa Радивој умрьо.

Мали Миле, који никад није видео свогује — а тако га силно љубио — ту поче схваћати, ту поче слутити, и ту се заплака сузом, која је са срца потекла. Од то доба је бивао све тужнији; почео је тражити самоћу и ту се забављао са својим играчкама сам.

Колико га је пута нашао деда у предњој соби сама крај иконе светог Јована, њиховог свеца, где клечи склопљених руку а горе упртих очију. Низ лице су му летиле сузе, а са уздрхталих невиних усана блага молитва — у покој души драгог покојника.

Једног вечера је седео сам са својим дедом. Овај му причаше о љубави, о Христу, — како је он љубио људе и онда, када су га на крст разапели. За тим му метне руке на раме, и пољуби га. Сетио се своје кћери. Поче и о њој приповедати. Глас му беше тако мекан и благ, а како се занео у прошлост, није гледао на Мила већ горе некуд. Са усана му се отимаху не речи, већ дрхтање. Миле га слушаше, па не скидаше ока с њега, а све му се већма приближаваше. Деда стаде. Усне му задрхташе, з очију му паде неколико суза — сетио се и покојног Радивоја.

— Унуче моје — рече. Ту му усне још већма задрхташе. Сузе полетише обојици; тела им се све већма приближаваху, док не падоше један другом загрљај ..... Од то доба се Миле није одмицао свога деде — он је разумео, да има само још еду на овоме свету.

Тако се Миле поред свог деде учио свему, што је лепо, учио се љубити све, што је светиња души човечијој.

Кад је навршио десету годину, пошаље га деда у гимназију. Како му је овде било тешко, када је видео, да га нико не воли онако као деда, — да га нико не милује — са сузама, као његов деда. С тога се клонио раскалашне деце варошке, па се забављао у мислима са дедом.

Тако су године пролазиле, а Миле се развијао под окриљем дединог наслеђа: *поштуј све што је лепо.* Крај тих назора, брзо поче појимати велику разлику између себе и друге деце, и колико светијих осећаја има он од њих. Они не љубе ни живе родитеље, а он мртве заједно са дедом обожава.

Но у тим часима постајао је све охолији на себе, и када је стао већ самосталније мислити, дође и она борба, која наступа између самог човека и накалемљених мисли и осећаја. Много се борио са самим својим предрасудама; стварао је себи многе светове, које је опет порушио, јер се не слагаху са дединим. Са годинама дође и надмоћ у одрицању туђег мњења.

— Зар само оно мора бити лепо, што нам старији кажу? Да како би онда свет и наука напредовала?

Тим мислима обараше он дедин утицај.

Док је Миле тако живио у својој души, другови га почеше исмевати, јер им је смешан дошао, што их толико презире и избегава. Овај подсмех све већма потпаљиваше мржњу према њима, те је почела да прелази у крв и мало по мало чупала све лепе назоре из његових груди. У тим часима је Миле узимао књигу, да се њоме забави и да с науком буде срећан. Много пута занесен каквом год појавом из којег дела, мишљаше да је он дух, и тим више поче презирати све.

Мржња је све већма расла. Прво поче презирати људе, а деду све већма заборављати. На послетку је и њега заборавио. Љутио се на поредак светски и на саму промисао. Што није Бог човека створио без тела? Што није нешто чисто без материје; што га није створио. . . . . сиромах изгубио се. Људе је мрзио. Били су му то „подли себичњаци“ а за женске је говорио, да су „страсни створови.“ Но кад ништа више не волемо, најпре себе омрзнемо. И заиста, Миле је мрзио на свој живот и много пута падао у занос.

Више пута кад је био тиши, кроз те нејасне слике указивала му се слика дедина, где прети: ти ниси оно, што сам ја хтео да будеш!

— Је ли тако? питао се Миле, па се стресао.

— Зар ја више не могу никога да љубим? питао се. Ох гадни и себични људи!

Дедина слика опет потавни и ишчезну у тами.

Он је већином био у том заносу, на ништа није могао више потпуно да схвати. Пред затвореним очима летили су му неки нејасни знаци, који нису били ни ствари ни здраве мисли.

* * *

(Наставиће се.)

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

(Наставак.)

14. јунија.

Данас сам се у друштву врлог протођакона Филипа Радичевића пријавио аустријском посланству; по налогу овога сам добио од поглаварства котарског путни лист. Г. Тодор витез Милинковић, посланик, бјеше с господином војводом Божом Петровићем и још с неким угледним друштвом, мени непознатим, у свом врту, па кад ме је угледао изашао ми на сусрет, и казао: да он на неко вријеме одлази с Цетиња, али да ће секретару рећи, да мој лист видимира и при одласку потпише.

Одавдје сам отишао посјетити пријатеље дра Лазу Костића и дра Лазара Томановића.

Дра Костића нашао сам за писаћим столом гдје коригује „Глас Црногорца". Први сам га пут видио на пароброду 10. Новембра 1887. кад се из домовине на Цетиње враћао. Био је радостан видећи ме нешто са здрављем поправљена. И он је, хвала Богу, здрав, и ако се често нејавља, не ће бити дуго, кад ће његов ђеније обогатити српску књижевност новим производом.

На столу му разне књиге и листови али све у неред смјештено. У спаваћој соби му осим постеље један стô и једна столица, а све пуно књига и листова у истом нереду. Мени је понудио столицу но ја нисам сео, јер ми је било неправо, да ја седим а он да стоји, те смо се тако стојећки дуго разговарали, а највише о књижевности. Тек кад ми се већ досадило на ногама стајати, кренем се, али он не да, те онда сједнем и продужимо разговор. Код њега сам нашао војводу Драшкове војске Јова Метличића. Он му помаже у пословима, који се на лист односе. Свагде изгледа весео и задовољан и замеће шалу, као што он умије, а и његова војвоткиња, гђа Кате, веселе је нарави као и он. Они оба живе у „Великој локанди" код господина Вука Ј. Вулетића; и од њега добивају храну за умјерену цијену. Послије подужег разговора испратише ме са: „До виђења у манастиру!"

Др. Томановић живи у једној кући на истој пијаци и близу локанде. Код њега је као и код дра Лазе, само што се код њега налази и једно канапе и три четири столице, но и то није слободно од књига и листова. Писаше писмо свом јединку Милутину, а пред њим стојаше занимљиво писмо књижевника архимандрита г. Иларијона Руварца, пуно свега и свачега. У том му писму између осталога пише, да му пошље неки натпис из Зете. Пошто сам му, на укор, што се његовој лијепој „Новој Зети" никаквим књижевним прилогом нисам јавио, обећао: сурадништво, испратио ме је такођер са: „До виђења у манастиру!"

Код г. Јована Павловића, министра просвјете и црквених дјела, и уредника „Просвјете", са свим је друкчије. Њему је све лијепо у ред смјештено. Но он има фамилију па му има ко уредити, а оној двојици нема ко колико ни мени.

15. Јунија.

Освануо дан кад се је на Косову прије пет стотина, за Српство чемернијех година, угасила свијећа величине српске, пропала течевина славнијех и светијех Немањића, а Србину се чини: Као да је то јучер било, па му је насуморено чело, збркана свијест, смућена душа и срце хоће да од жалости пукне!

Од светијех Дечана и нове Раванице, у којој почивају свете мошти великомученика Лазара, посљедњег цара српскога, и даље свуда, гдје има Српства и пријатеља му, уздижу се топле молбе за јунаке, што погибоше на Косову.

Србина, правог Србина, тјеши само јуначки понос и нада у љепшу будућност, и слава, која му се извила из проливене крви „за вјеру и отечство" под заштитом свете

вјере православне, која га је у слободи величала до највећег врхунца, а у ропству челичила и уздигла до највећег поноса и најсјајнијег узора људског, те се помладио и оснажио да му је оправдана нада, да ће из рушевина опет гранути у потпуној слави: она велика држава, која задаваше страха гордоме истоку и лукавоме западу; и, да ће уједињен запјевати Бранково: „Коло, коло, наоколо!“

Да данас видим Црногорца на Цетињу! Црногорац, коме нема мјере проливеној крви за вјеру и отаџбину, тај син крвавијех гора, у којијема није душманин никад могао угасити искру слободе српске, која је из њих од несрећњег Косова Српству грijала и оживљавала му наду на сјајнију будућност, данас је у свечаној корути. У дјеловима раздробљеног Српства држе се бесједе, а на њима се пјева и весели, а Црногорац стоји смушен и не слуша бесједе. Сваки зна, шта нам је донијела косовска несрећа, и он, који се највише може поносити слободом, и осветом косовском, и коме првом послије Бога припада хвала и слава, што Српство живи, не пјева, него му је туга чело забиљежила. А да и дијете упиташ, што не пјева, одговорило би ти: „Косово и Дечани плачу!“

Чим су синоћ сва звона огласила тужну свечаност, сваки се, кога сам видио, па био при послу или се шетао, прекрстио, погледао пут неба и нешто у себи прошапутао дубоко уздишући.

На вечерњи, послије које је одмах и јутрења одслужена, било је народа. Чинодјејствовао је Крсто Матановић, прота, а г. митрополит је стао на своје мјесто, бројио бројанице и шапутао молитве.

Пјевао сам ја и протођакон Филип, уз припомоћ богословскијех ђака. Али Радичевић, коме треба тражити равна у пјевању, данас не може да пјева!

„Која је добрина, Ђако?“ упитам га.

А он: „Како што је чоче?! ја бих могао вечерас добро плакати а не пјевати.“

Спомену Косово, и очи му се заводнише. И збиља, да не би неких богословаца ми оба не истрајасмо.

У јутру у 9 сатâ почела се литургија, коју је служио г. митрополит с протођаконом Филипом, попом Марком Мартиновићем и попом Васом Вукотићем.

Служби су присуствовали Њихова Височанства, Њихове Свјетлости, Његова Свјетлост кнез Петар Карађорђевић, са узвишеном супругом кнегињом Зорком, министри и други виши и мањи чиновници. Од страних био је руски заступник г. Аргиропуло и још неки други заступници са секретарима. У авлији манастирској, и даље под манастиром стајао је велик број народа, што није могао у цркви стати, па се скрушено молио Богу.

Кад се запјевало оно тужно: „Со свјатими у покој“ сваки је клекнуо на кољена. Како је то било видјети, кад клече српски кнежеви за погинулу браћу! Заиста биће им се душе у рају већма веселиле, као што се морало већма растужити срце очевидца Србина. А било је и ту суза жалосница без цијене.

На свршетку службе кнез господар опет је клекнуо и молио се Богу, па онда приступио митрополиту и примио од њега нафору и кољиво, а за њим су приступили и остали. Он свагда при изласку из цркве клекне на кољена и тако се моли за свој мукотрпни народ. При примању нафоре пољубио је г. митрополита у руку и митрополит њега.

* * *

Цио овај дан изгледаше на Цетињу тужно, а ма кога сам год видио, никоме веселе црте на лицу!

Ја се послије по дна упутим с протођаконом Филипом, попом Васом и попом Марком на „Прилип“. Отишли смо старијим путем, и како има да се иде узбрдицу, стали смо скоро читав сат; јер ја нијесам могао ићи, а може се доћи и прије по сата.

Кад смо већ прошли близу пола пута и опет смо починули, и ту нас стиже министар г. Аргиропуло, лијепо поздрави па онако сам живо прослиједи. Овако се сам више пут шеће до више Цеклина

Филип стао причати, како је овдје, одакле се лијепо види манастир, био ставио икону у високи камен, да пролазнике подсјети на Бога, па како му је рђаво вријеме оштетило; и даље, како су се овдје на граници браћа међу се крвавила, за доба владовања владиках, а салашљиви поп Марко прекиде:

„А ђе би оно, Филипе, Бабина драча?“

„Тамо и још мало напријед!“ одговори му Филип.

Ја упаднем у ријеч и упитам: зашто се тако зове? а поп одговори:

„Тако ју је Филип крстио!“ и лаки му осмјех прелеће преко уста. Сада се сви данас први пут насмијасмо. Но за мало Филип дубоко уздахну. Кад је болесну мајку с Ријеке на Цетиње преносио, са старицом су код ове драче починули, и о тада је он назвао овим именом.

„А да хоћете ли ми вјеровати, људи, да ми је и данас жао, као да јој не бјеше ни тридесет година, Бог да јој душу помилује!“ рече протођакон.

Прилип стоји на узвишеном брежуљку више самог колског пута, који води на Ријеку. Прављен је године 1882. и ово му је име, које подсјећа на Прилип од Прилипа Марка, надјенуо витешки кнез господар Никола први. Ја сам витешког господара видио 1882., гдје под манастиром красти јасику за прављење Прилипа! Узео сјекиру, па радницима стао говорити: „Не тако! То не ваља! Но овако треба!“ па онда живо стао кресати!

У малој али укусној кући може путник наћи да се лијепо поткријепи пивом и јестивом.

С њега је лијепи поглед на питому Зету и Блато. Одмах пану у очи пирамидалне главице ријечке нахије, гдје се бијели група кућа села Добоша, испод којег тече ријека Каратуна а према којој стоји Жабљак, стара пријестоница кнеза Ивана Црнојевића.

Види се и село Бориславце добро нам познато из дивне „Балканске царице“ омиљеног кнеза песника. Пред њим пукла пред очима пучина широког скадарског Блата, као море. Бистро око у лијепој бистрој зори може одавдје, како казују, уочити врхове скадарскијех висина. А доста ближе нама виде се врхови острова Врањине.

Високе Проклетије, што се протежу до Плава и Гусиња, изгледају над чаробном Зетом као да се с небом љубе! А ма баш све, што се одавдје може онамо видјети плијени поглед и подсјећа на убаво приморје.

Сјетим се, да су ми некад и предци у њој уз владаоца господовали кад су по несретној битци косовској амо из Србије као племићи дошли, да знањем и мачем помогну бранити остатак слободе српске. За дуго нијесам прозборио а мисли ми блуђеле по листовима повјеснице њене прошлости. На примједбу Филипову разријешим језик и поздравим:

Да си ми здраво, убава Зето!
Да си ми здраво, огњиште свето! —
Ковчеже праве
Србинске славе
Да си ми здраво!

И опет смо за дуго ћутали, док Филип не рече мени:

„А да ну, чоче, кажите што! Што сте се тако замислили? Како ви се допада Зета, ова колијевка мога стрика Бранка?!“

Мени некако лаки осмјех прелеће преко уста, што свакако осуђују Доситијеви: „Благи обичаји“, примјетим, да ми „Ћако“, или иначе како га који пут зовемо: „Груда“, очекује ријеч па почнем из красне Балканске царице:

„На зетској њиви никло је прво
Српских владара владарско дрво!
Од Владимира па до Ивана
Све што је Срба и српских страна
У хлад је чудног дрвета било,
И коло српског јединства вило!
Јунаке, војводе, краљеве бане
Царевe наше, наше жупане,
Свеце, књажеве и државнике
Све Српству Зета била је мила
Зета је легло српскијех сила.“

Филип тврди, да је Бранково поријекло из Зете и пјева му у пјесми штампаној у 42. бр. „Јавора“ 1883. год. називом: „Поздрав своме стрицу Бранку Радичевићу“, између осталог и:

„Колијевка твог прадједе,
Она плодна равна Зета
Јуначки је са ханџаром
Од туђина већ отета.“ —

Ма видите ли ви, у што су људи очи узели, и хоће да речу, „да мој стрико Бранко није поријеклом јагода Зетског винограда!“ рећи ће Филип најозбиљније.

Ја му одговорим, да о томе није нико говорио из непохвалне намјере, јер то питање није на жалост баш јасно, као што би требало; а што се год буде о томе више расправљало, долази ћемо до свјетлијег увјерења. Никоме не би било за чудо да се је и Бранко у Зети родио јер њој с генијалнијех синова може да завиди Рим стари и Рим нови, па би неоправдана била и сама помисао, да ко год то питање из какве непристојне жеље било јавно или приватно претреса. Но и ја

с вама дијелим односно мњење највише с тога, што је он сам год. 1852. поздравио у Бечу као стрица которског грађанина † Ника Радичевића, Зећанина.“

Ово потоње особито га је задовољило. И још једном погледах на чаробну Зету, па се врнемо на Цетиње колским путем.

(Наставиће се.)

МОЈОЈ ЈЕДИНИЦИ У СПОМЕНИЦУ.

оштуј Бога; моли Му се
Па ћеш имат здравља, среће,
Веруј Бога и уздај се,
Оставит' те никад не ће.

Српкиња си, Српство љуби,
Своју лепу веру пази,
Туђе поштуј, своје брани,
Закон никад не погази.

Путем части увек ходи,
Никад, никад с њег' не сврни;
Ко посрне једном само,
Том су даљи дани црни.

Савест нек ти буде чиста,
Уверена, чедо, буди,
Да ти никад, никад не ће
Нахудити злобни људи.

Ти си сада јоште чедна,
Не знаш значај речи ови' —
Ал некад ћеш увидети,
Да су ово алемови.

Радоваћу с', докле живим,
А годиће и мом сену —
Да те видим увек ови
Алемови окићену.

Тај ће алем дивно китит'
Твоје око, твоје чело,
Твоју душу, твоје срце
Кроз живће ће красит' цело.

И кад будем ја у гробу
Већ сањала мирне снове,
Узми често споменицу
И прочитај речи ове.

Узми, чедо, и прочитај
И у дану и у ноћи,
И у бризи и у срећи
Свагда ће ти добро доћи.

У Орловату.

Јулка Ф. Маринковића.

ЈЕДНА ПОГИБИЈА ТИТЕЛСКИХ ШАЈКАША 1840. ГОДИНЕ.

Од А. ЂУКИЋА.

адо се бавим с мојим милим Шајкашима, мислим на њих и у даљини. Кад ми већ од много година не допушта мој службени положај, да се налазим и крећем у њиној средини, хоћу да се с њима бар у духу позабавим, пак да овда онда о њима коју речем, нека се српски свет сети, да — ако више и нема Шајкаша војника — Шајкашка још постоји, она Шајкашка, у којој још живи поглавито Србин, потомак оних ј нака, који нису никад жалили здравља и к ви за свога цара, а с тим за свој род. Лепа ј и светла прошлост Шајкашке, потомци нег д шњих Шајкаша могу се с правом поносити с предцима својим.

Намера ми је да и овом приликом изнес нешто на јавност из повеснице бивших т телских Шајкаша, што је мање познато, а с тим знатан један догађај истргнем из безднe заборава. Мислим да неће бити ни ово сувише за успомену. Та ми Срби треба да покупимо још многе ситнице из прошлости своје, пре но што будемо у стању написати целокупну историју Срба и Српства онако, како би одговарала духу времена; та нама оскудевају, као што је г. архимандрит *Руварац* једном врло добро рекао, изворне монографије, без којих се не да писати историја читавог народа. Монографи су пијонири на пољу народне повеснице и заслужују, да се потпомажу сваким срествима.

Но није у нас свагда тако. Немило ми је, што се морам овом приликом и на моје Шајкаше жалити. „Од куд треба да ме сунце грије, отуда ме ладан лед бије“. Биће познато српском свету већ из мога досада-

њег рада, да се озбиљно бавим са прикупљањем грађе за историју бившег тителског крајишког батаљона. Оскудева ми у овоме материјалу још по нешто, а нарочито у погледу шајкашких цркава. Да бих испунио и те одушке, обраћао сам се на поједине — интелигентне — Шајкаше, а особито на шајкашко свештенство, али — морам на жалост рећи — без повољног успеха. Ево шта ми у овоме погледу пише један млад, али даровит свештеник из Шајкашке који моме срцу и иначе близу стоји. Између осталога вели он: „Тешко је — признати се мора — писати што о нашим селима у овим крајевима, тешко је и врло трудно, особито са села Тешко је за то — а у неким питањима и немогуће — што нема ни писаних ни штампаних података (ако их је и било — у буни изгореше), а трудно је и за то, што морамо прикупљати и саме усмене податке . . . . Али, без муке нема науке! И те тешкоће баш треба да нас свакога подстакну на рад, јер шта ће наопако после нас бити, ако ми не усхтемо прибележити и описати оно, што наши потомци неће ни толико знати као ми, те ће тако нестати, као што је многога нестало и нестало би, да нисте Ви покренули нас из нашег Winterschlaf-a, који код неких траје непрестано и лети и зими кроз цео век. Куд год оком погледате, свугде се напредује, не стоји се на једном месту, него се корача напред, прибира се, скупља, унапређује и дотерује, само је „Бачка мирна“, само код нас . . . . стоји све по старом, само код нас . . . нема живота, нема воље за рад и напредак. Или је зар то сав рад, написати неколико предика и штампати их, да се свет задиви говорничком раду и да се слава разнесе по целом Српству? Или може бити неки допис или одговор на дописе, полемисање у стварима, који га се не тичу?“ Ова изјава представља нас доста тачно, какви смо. Но ваља да се поправимо! Не дајмо да и оно пропадне, што се може још избавити. Умреће стари људи, па ће много што шта понети собом у вечност, што би требало прибележити; има ту и старих протокола и књига по црквама нашим, у којима се крије још доста материјала за повесницу народну, треба само загледати и превртати, а то бар није трудно, па и запитати по којег старог човека за овај или онај важнији догађај за његовога живота. Радовао бих се, кад би ме моји Шајкаши од сада хтели више помоћи у моме раду при скупљању података за повесницу Шајкашке, од којега ја немам никакве личне користи. Ја их молим и овим путем Онима, који ме подпомажу, велика хвала!

А сад де да пређем на сам предмет овога чланка.

Истина је, да оно што ћу овде описати, није љупка успомена, али ипак заслужује, да се прибележи, јер нам показује, да су наши негдашњи Шајкаши били изложени великој опасности скоро тако исто у својој служби мирнога доба, као и у рату; може се рећи, да су Шајкаши метали своје главе у торбу, како су се весла ухватили, за њих су биле опасности веће у крилу природних сила, него ли што су им претиле с непријатељске стране, кад се тицало на браник стати за цара и отаџбину.

Са своје практичне вежбе у стручном бродарству, као и због испитивања топографских и природних својстава Дунава у ономе крају, где би они нарочито позвани били, да суделују са својим наоружаним шајкама, имао је тителски шајкашки батаљон, по наредби ц. к. дворског ратног савета, почевши од 1819. г., скоро сваке године лети слати по једно мање или веће одељење на шајкама, да плови на Дунаву од Сланкамена до ниже Оршаве. Они су овој задаћи одговарали свагда тачно, али без икаквих непогода.

Тако се возило једно одељење Шајкаша и 1840. године, дакле пре педесет година, до тако назване „Гвоздене Капије“ (Демир-капија, Ђердап), ниже Оршаве, но овом приликом не обавише свој посао онако као пре и после.

Те године састојало се дотично одељење из једне целе шајке, једне полушајке, једне четвртшајке и једне барке, које су по пропису наоружане и поседнуте биле. И ово је одељење срећно доспело до своје мете, а тако се исто и натраг повратило. Тек на повратку код тадањег кордонског чардака „Брестовца“ (на левој дунавској обали, према грочанском острву) нанђе на ове шајке из ненада беда, која мал те свима не дође главе. Преда мном је извештај[1]) заповедника овога

[1]) Натпис том *немачком* извештају гласи: „Relation über die in Folge hoher slavonisch-syrmischer General-Commando-Verordnung vom 20. März d. J. P. 251 und löblichen Bataillons-Commando-Befehls vom 30. März d. J. U. 169 vom 4-ten bis 24-ten des gewiechenen Monats August in die untere Donau bis Alt-Orsova und retour unternommene Wasserübungsfahrt, dann Recognoscirung des eisernen Thores unterhalb der türkischen Festung Neu-Orsova“. Датуми су по новом календару.

одељења, шајкашког капетана *Пере Боришева*. Овај је извештај писан у Госпођинцих 14. септембра, 1840. године и прича нам и о догађају, о којем је реч.

У своме пристаништу код брестовачког кордонског чардака снађе, 16. августа у 8 сахата у вече, Шајкаше грдна несрећа. Тек што се све четир шајке навезле на обалу и сходно везане биле, ленгери се на суво изнели и у земљу укопали, да би се шајке што боље осигурале, и тек што су момци, који су шајке вукли, са обале ушли у своје шајке, да се обуку, своје оружје приме, а за тим да се у своје ноћиште поврате, подиже се при тешким облацима јак северозападни ветар, који на брзо пређе и у бурну олују и све порази, што беше у околини Ковина на води. Елементарна сила подиже махом високе вале, који прелише шајке тако брзо, да су се како стража на шајкама, тако и неки момци, који су појурили у шајке, да избаве свој пртљаг и оружје, с тешком муком од пропасти избавити могли; а неки су свој спас и у пливању морали потражити. Беснило таласа беше тако силно, да су махом покидани били сви пајвани, о којима су шајке биле везане па и дебели ленгерски пајвани не могаху одолети љутој сили. Онај ленгерски пајван, за који је цела шајка везана била, издржао је још понајдуже; но страшна снага природе повуче ленгер и ове шајке, на које су се бацили десет до петнаест метака, кроз земљу, у коју је укопан био, тако нагло, да и овде све попусти. Сад не беше ни снага ових Шајкаша у стању, да савлада надмоћније елементе и да спасе шајке од пронасти. Вали, који су се страховито ваљали, отргоше и однеше све четир шајке, које су се за тим само онда часком још видети могле, кад је осветлила муњевина црну таму ноћну. Али сад беху шајке или већ пуне воде или преваљене; оне се окретаху по води, која их однесе у недоглед.

Целу шајку однела је била вода до горњег врха смедеревског острва, где је насела на једном пруду и на десну страну искрењена била. Та је шајка други дан нађена, исправљена и довучена на леву обалу до кордонског чардака „Плошица.“

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

СТАРОКЛАСИЧНА НАСТАВА.

Едвард Лавис, професор на париској Сордони, написао је дело под насловом Etudes et Étudians (студије и ученици). У том научном делу претреса он између осталога на врло духовит начин ***питање о класичној настави.*** Пошто је ствар интересантна и од велике важности, особито у овај мах, где је то питање тако рећи на дневном реду, то ћемо је у кратко саопштити и нашим читаоцима. Лавис вели:

Класични су списи најбоље васпитно средство за дух, јер су лепи и јер су просто написани. Истина, да је наш живот разновренији, богатији и обилатији, него ли живот оних старих; наше говорништво обухвата више предмета, наша политика има више дужности и брига, наше драме и наша свирка изнаша нам више страсти; али баш зато, што је човечији живот постао све заплетенији, младићки дух, који се тек буди, лакше схваћа оне из века његове епохе. *Стари век је најбоља школа за младост, јер то уједно је и младост човечанства.*

Непрестано нам говоре: „Прва је дужност васпитачева, да омладину спрема за живот, јер ти ваши Грци и Римљани одавна су већ мртви; а ми већ имамо пречи дужности према нашем садашњем веку.“

О томе нема сумње, али оруђе за све наше задатке, па били они и најмодернији, јесте и остаје свагда ум. Ако је класични стари век способан, да образује бистре, снажне и живе духове, онда он тим уједно спрема младиће за практичан живот. У осталом би морали најпре бити на чисто с тим, што је практично, а што је корисно. Зацело је корисно умети рачунати, орати, мерити; али тако је исто корисно дати духу снаге и проширити му његов хоризонт. Па баш зато, што је стари век тако далеко од нас, даје прилике за упоређивање, а тим нам пружа средство за јасно суђење.

Онима, који нису сами на себи осетили уплив класичних студија, тешко је доказати и објаснити његову вредност, тако исто, као што ни кратковид човек нема појма о оном уживању, што му пружа целокупни преглед каквог дивног предела.

Наравно, да класичне студије не треба тако предавати, да преморе ученика којекаквим непотребним граматикама и стилистичким вежбањем у старим језицима; а тако је исто штетно, ако захтевамо, да ученици још у оним школама, које тек припремају за вишу наставу, добију читаву енциклопедску образованост, као што то захтевају противници класичких језика. Тако би мислио, да је он већ готов са својим студијама, а овамо је свршио тек своје разреде, а студије његове сад тек почињу.

Ко не помишља на то, да ће младићи, пошто су добили средњу наставу, добити воље, да продру у праву суштину знања, тај нема ни појма о задатку средње наставе, или хоће да науку образованости сведе на пуки педантизам."

Најпосле завршује Лавис овим значајним и лепим речима:

„Задатак је средње школе, да сиреми ум, тако, да може све разумети, и да карактер очврсне за сваку поштено и мушко дело. А за ово нема згоднијег средства, од класичних студија."

Ф. О.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **„Хајдана"** зове се најновије песничко дело црногорскога кнеза-песника Николе I., за које веле, да је недавно штампано на Цетињу у државној штампарији. Кажу да је то епски спев и да опева у једанаест песама засебно живљење јуначких Црногораца. Како обичне смртне редакције не могу да дођу ни до једнога дела нашег дичног песника са Ловћена, то нисмо у стању да рекнемо коју ни о овом песничком делу кнежевом, но просто само да га по другим листовима региструјемо.

= М. Сабић преводи на талијански језик песме славнога песника словеначког **Прешерна** и износи их у листу *„Il dirito croato"*. Преводе Сабићеве веома хвале, и како је талијански језик милозвучан, а Сабић у томе језику веома вешт, то Прешернове песме у талијанском преводу веома добро изгледају.

= Красни београдски књижевни лист **„Коло"** излази и ове године, и то у свескама од два табака двапута у месецу. Уредништо је расписало награду од 60 динара за најбољу приповетку. Писцу је остављена потпуна слобода за садржину и величину, јер се тражи лепа и уметничка приповетка, написана чистим и правилним језиком. Друга приповетка — после оне најбоље — добиће половину награде.

= „Одјек" јавља, да се у Вел. Кикинди покреће нов илустрован лист, који ће се звати **„Свет."** Лист ће излазити сваког месеца на четири табака. Београдско „Коло" на ово примећује: „Да нам је потребан један илустрован лист, о томе нема говора, само се бојимо, е В. Кикинда није никакав књижеван центар, а без тога тешко је лист уређивати. Ну надамо се, да ће уредништво са своје стране учинити све, да лист буде добро уређиван, а илустрације да буду одабране, јер треба да има на уму да смо ми већ имали два добра илустрована листа: „Српску зору" и „Илустроване новине." (И „Србадију", „Немању." Ур. Јав.)

= У „Журналу министарства народнога просвѣщенія" у свесци за јануар 1890 год. изишла је опширна критика (стр. 136—158. ово је прва половина) славистe П. А. Сырку на сарајевски *„Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik Kosta Hörmann, vladin savetnik. Knjiga I-III. 1889*

= У свечаној седници Кијевског Словенског Добротворног Друштва 11. маја 1889 г. на дан св. учитеља словенских Ћирила и Методија читао је професор кијевскога университета Т Флорински: „Въ память пятисотлѣтя Косовской битвы." Ова расправа штампана је у часопису кијевском „Университетскія извѣстія" бр. 11. за Новембар 1889 г. стр. 73.—100.

БЕЛЕШКЕ.

(**Славјански**). Познато је већ из других листова, да славна руска певачка дружина Славјанскова путује по Европи и даје концерте. После Беча и Пеште кренуо се Славјански даље, те ће ићи у Загреб, Трст, а по обећању своме, које је и пред једним Новосађанином дао, доћи ће крајем фебруара и у нашу варош. У друштву овом има 50 певача и то 12 госпођа, 18 дечака (сопрани и алти) и 20 људи (тенори, басови). Осим тога солисткиња Надина, кћи Славјанскова и Славјански сам (тенор). Цела дружина носи на концертима богату, златом и драгим камењем украшену, праву староруску ношњу из 16. и 17. века На концертима певају по највише руске песме, и то као што „Obzor" набраја: 1. а) Епске песме почев од IX. века о митолошким дивовима, па доцније песме о покрштењу Руса за време кнеза Владимира; б) древне приче слепаца и богаља; в) песм е староруским свечаностима и обичајима; песме љубавне и сватовске; г) повестне песме и д) веселе и жалосне песме свију векова. 2) Осим тога певаће се и неке композиције најбољих руских композитора, као што су Глинка, Драгомирски, Вилбоа, Верстовски и т. д. 3) На сваком концерту посветиће се посебни део и руској црквеној глазби, те ће збор певати и разне црквене песме. — Славјански је већ једном био у Новоме Саду и приређивао концерте, а то беше г. 1868. дакле пре 22 године. Нема сумње да ће на ове концерте похитати не само Новосађани него и васцела околина, јер оваке су прилике ретке, а Славјански је побрао у Бечу, Будимпешти и свуда, где се појавио, дичне лавор-венце.

(**Качићев споменик**). На овај споменик, који ће се у Задру подићи, скупљено је до сада преко 12.000 фор.

(**Из црногорске флоре**). Природњак др. Шишиљовић путовао је г. 1886. кроз Црну Гору и Албанију, те је испитивао тамошње биљке, а сада је издао књигу под насловом: „Plantae a Dre Ign. Szyszylowicz in itinere per Cernagoram et in Albania adjacente anno 1886. leetae." Ту има описаних преко 400 биљака, па је неким необичним врстама цвећа дао и нова имена. Тако н. пр. расте око брда Ђебезе врста ка-

рамфила, којега је писац назвао *Dianthus Nicolai* у почаст кнезу Николи; исто тако помиње се у књизи нека нова врста руже, која расте око Лијеве Ријеке, а писац ју је назвао *Rosa Milenae*, по имену кнегиње црногорске. Осим тога има **Rosa montenegrina, Barbula montenegrina** и т. д. О овој књизи има у цетињскоме листу „Просвјети“ реферат од Ф. Јерговића.

ЧИТУЉА.

(† **Миша Димитријевић**.) (Свршетак.) **1888.** 237. *У новој години.* (Листак „Бр.“ бр. 1). 238. *Иван Антуновић буњевачки Доситије.* („Бр.“ 4). 239. *Гимназија новосадска пре седамнаест година.* (Бр.5.) 240. *Глас из Србије.* („Бр.“ 8.) 241. Приказ *„Недељка“* од Огњеслава Утјешеновића. (Бр. 9.) 242. *Савез Немачке са Аустро-Угарском.* (Бр. 10.) 243. *Рашарске читаонице и народне забаве.* (Бр. 19). 244. *Ванполитичка борба* (Бр. 26.). 245. *Питање срп. школе у Тројединици.* („Бр.“ 28.) 246. † *Миливој Лукачевић.* (Бр. 38). 247. *Једна руска књига о српском песнику.* (Летопис књ. 153. „Браник“ бр. 39—42). 248. † *Аксентије Поповић.* (Бр. 41.) 249. *Глас из српског Сиона.* (Бр.“ 42.) 250. *„Цвети“* (Листак „Бр.“ 45.) 251. *Србија у кризи.* (Бр. 46.) 252. *Велика недеља.* (Листак „Бр.“ б. 47). 253. *Ускрс и Ђурђев-дан.* („Бр.“ 45). 254. *Ускршњи освртак.* („Бр.“ 48.) 255. † *Јован Пантелић.* („Бр.“ 51). 256. *Оцу Иларијону.* (Бр. 56-58). 257. *„Законик Црногорски“.* (Бр. 76). 258. *Брачна драма на српскоме двору.* („Бр.“ 77.). 259. *Потоњи Абенсераж.* (Листак „Бр.“ број 79). 260. *Деветстогодишњица хришћанства у Русији.* („Бр.“ 81). 261. *После 50 година.* („Бр.“ 98). 262. *Опадање Угарске* („Бр.“ 100). 263. *Полит и Стојачковић.* („Бр.“ 101.) 264. *После Матичине скупштине.* („Бр.“ 104). 265. *Вуков-дан.* („Бр.“ 105). 266. *Страначка борба у Чеха.* („Бр.“ 106.) 267. *„Пестер-Лојд и православље.“* („Бр.“ 107.) 268. *„Нов министар просвете.“* („Бр.“ 108.) 269. † *Данило Бига.* („Бр 110) 270. *Димитрије Давидовић.* (1789. † 1838.) Листак у „Бранику“ бр. 110.—112. — 271. *Бракоразводна краљевска ствар у Србији.* („Бр.“ 116.) 272. *Насилни развод брака крала Милана.* („Бр.“ 112). 273. *Новинарска кубура.* („Бр.“ 125.) 274. *Viel Lärm um Nichts.* „Бр.“ 127). 275. *После смрти Германа Анђелића.* („Бр.“ 140). 276. *Положај на пољу народно-црквене автономије.* („Бр.“ 141.) 277. Приказ књиге Марка Цара *„Венеција“* (Бр.“ 143.) 278. Белешка *о спајању „Јавора“ и „Стражилова.“* (Бр. 143.) 279. *Администраторство* („Бр.“ 146.) — 280. *Наш верски осећај.* („Бр.“ 151). 281. *У Божићним мислима.* (Листак у „Бранику“ бр. 151. — **1889.** 282. *У спомен владике Никанора Грујића.* Беседа на свечаној седници књиж. одељења. („Браник, бр. 8). 283. *Извештај бирачима.* (Бр. 21). 284. *Краљ Милан сишао с престола.* („Бр.“ 23.) 285. *Награда администратору.* („Бр.“ 23.). 86. † *Мићо Љубибратић.* („Бр.“ 26.) 287. *Полит, радикали и „Србобран.“* (Бр. 29). 288. *После 500 година.* (Бр. 30). 289. *У калуђерској ћелији.* („Бр.“ 30). 290. † *Јован Нако С. Семиклушки.* (Бр. 31.) 291. *„Наш одбрамбени закон.* („Бр“ 32). 292 *Србија и Црна Гора.* („Бр.“ 35). 293. *О забрани „Браника“ у Србији, и о укидању вес.* (Бр. 35.) 240. *О преговорима са Германовим наследником.* (В. 35.) 295. *Српство у Банату и у Бачкој.* (Бр. 36.) 296. † *Јован Беградац.* (Бр. 38.) 297. *Ускрс.* (Бр. 42.) 298. *У Горњој Славонији.* Путописне слике. Рецензија 299. *Ћерешања.* (Бр. 57). 300. *Напредне странке нема више у Србији.* (Бр. 67). 301. *„Видов-дан пре и после Косова.“* (Св. Вид. Амос пророк и великомученик кнез Лазар). Листак „Браник“ бр. 69. 302. *Главна скупштина друштва за срп. народно позориште* (Бр. 71.) 303. *Двестагодишњица ослобођења Лике и Крбаве.* („Бр.“ 85.) 304. † *Урош Милутиновић.* (Некролог у 86. бр. „Браника) 305. *Раваница у Србији и у Срему.* I. и II. Листак у бр. 87. 88. „Браника. 306. *Свадба руско-црногорска.* („Бр“. 88.) 307. *Ђачилог косовској свечаности.* („Бр.“ 89). 308. *„Краљица Наталија.“* („Бр.“ 95) 309. *Поглед на последњу скупштину новосадске црквене општине.* („Бр.“ 96.) 310. *Наш народно-црквени сабор.* („Бр.“ 115). 311. † *Станко Радонић.* (Некролог у 117. бр. „Браника“). 312. *Највећа српска добротворка.* (Листак „Бран.“ бр. 124). 313. *На месту сужањства последњег деспота српског.* Листак у 126. бр. Браника). 314. *Пријатељска рука браће Хрвата.* („Бр.“ б. 129.) 315. *Српски покрет у години 1848.—1849.* Приказ у 136.—139. бр. „Браника.“ 316. *Песме кнеза Николе.*, (Листак „Бр.“ 145.).

Овим је у главноме наведено шта је пок. Миша Димитријевић на књижевноме и публицистичком пољу радио и урадио. Но овим није још исцрпљен сав његов рад. Многе мање белешке, некролози, извештаји и полемички чланци нису овде побројани. Од прве штампане ствари Мишине год. 1863., па до смрти му, крајем 1889. прошло је пуних 25 година, дакле више од четврт столећа. Те године је испунио Миша неуморним радом не само пером у руци, него и живим учешћем у свима нашим јавним пословима, а и о том раду његовом можемо много дознати и уверити се из савремених листова.

Желети би било, да се књижевни рад Мишин сабере у засебну књигу. Била би то збирка врло занимљива и поучна, јер су списи Димитријевићеви пуни лепих мисли, занимљивог причања и пуни важних података хисторијских и књижевно-хисторијских. Ваљда ће се пријатељи његови постарати да се ова праведна жеља и оствари, како књижевни рад покојников неби остао расут на све стране по периодичним листовима, него да се сабере у књигу како би рад тај приступачнији био васколиком народу нашем. **О.**

(† **Даворин Трстењак**). Браћа наша Словенци претрпели су велики губитак смрћу свога славнога списатеља и свештеника Даворина Трстењака, који је преминуо 22. јануара у Старом Тргу у 63. години свога живота.

Покојник је писао и словеначки и хрватски, а своје је радове износио у „Даници илирској“ „Зори Далматинској“, у „Новицама“, „Словенском гласнику“, у Блајвајсовом „Коледарчку,“ у „Дробтиницама,“ у „Слав. пријатељу,“ у целовском „Словенцу“, у Летописима „Матице словенске,“ у „Зори,“ „Вјеснику,“ „Крку“ и т. д.

Нека му је вечна успомена и код братског му народа српског!

(† **Филип Шпадијер**). Опет имамо да се заплачемо над једним новим гробом, који покрива оно што је смртно једноме ваљаноме српском родољубу. Јануара 12. о. г. преминуо је парох Прховачки *Филип Шпадијер*, чије је име и читаоцима нашег листа познато са његових родољубивих чланака у пређашњим годиштима нашега листа. Покојник је родом Црногорац и рођен је на Цетињу године 1844. Гимназију је свршио у Ср. Карловцима, а ту је изучио и богословију године 1870. После богословије отишао је у Сомбор у препарандију и ту буде 1871. оспособљен за народног учитеља. За тим је вршио учитељску службу у Сарајеву пуних девет година, а после тога је дошао у Срем, где је у месту Петровчићу био постављен за учитеља.

Године 1881. буде рукоположен за свештеника, па је онда био најпре капелан у Угриновцима код свога оца проте Јоке Шпадијера, а г. 1883. буде свештеник у селу Прхову где се бавио све до своје смрти.

Покојник је радио и на књижевноме пољу. Нарочито је опевао и описивао црногорске јунаке, које је све познавао У једноме календару, што га је издала књижара Луке Јоцића за годину 1884. налази се читав низ Шпадијерових описа јунака, а ту су и дела њихова опевана. У „Javoру“ су

изишла епска опевања јуначких дела босанских и херцеговачких јунака под насловом: „*Прилике и повод босанско-херцеговачком устанку*“ са „*Примедбама*“ на то у прози. То је било у „Јавору“ за годину 1886.

Нека је мир покојниковим костима, а души му рајско насеље!

РАЗНО.

(Против скидања шешира.) Поводом ове велике епидемије, инфлуенце или руског балабана, препоручише неки чувени лекари, да се људи не поздрављају скидањем шешира, јер се лако може глава расхладити, и тиме навући кијавица, кашаљ, главобоља и још друге болести. С тога се сад на више страна ради на томе, да се уведе и код грађана војнички начин поздрављања, салутирање. Највећма се заузима за то грађанство у Грацу, у Штајерској. Одавна су паметни људи саветовали, да се не скидају шешири при поздрављању, али јогунство и будалаштина сметаху томе, да се ти савети усвоје. Свет не хтеде да узме у обзир, да се скидање шешира још и у древна времена сматрало као понижење, а задржавање капе на глави значило је достојанство и мужевност. Алемански закони су каштиговали скидање шешира са шест солида (врста новца). Римљани су отпуштеном робу давали шешир, у знак слободе. Шпањолски гранди сматрају за особито право своје, што и у присуству краљеву смеју да задрже шешир на глави. При многим свечаностима заступник владаоца задржи капу на глави, кад ће да говори у име владаочево. Источњачки народи, који своје мушко достојанство боље умеју да чувају, него западњачки, не знају шта је то скидање шешира. Војник налази у томе своје одличје, што и свога претпостављенога поздравља само покретом руке. Чивутин се моли своме Богу под шеширом, а тако осим њих још многи народи. А женске би се лепо захвалиле, кад би сваком приликом морале скидати шешир с главе као што то мушки чине, а и оне су тако исто људи, као што су им и мужеви. Па каква је то противност, кад женске, које обично имају бујну и велику косу, долазе свуда, у цркву, на улицу у позориште, на концерте, у рештаурацију, музеј и на сва јавна места под шеширом, а мушки, па још као што су у најновије доба већином млади ћелави, морају да скидају капу с главе, а тиме широм отварају врата толиким болестима. С тога кличу једне новине: Доле са скидањем шешира! Рат против инфлуенце!

(Кијање). У Европи се ретко кад толико кијало, као ових последњих неколико месеца, од како се инфлуенца раширила по свима земљама. Данас није више у моди, да се ономе који кијне каже: На здравље! А баш би сада требало да се каже. Обичај, да се при кијању каже: На здравље! врло је стари. Када је у шестом веку у време Глигорија I. владала у Италији куга, те кад је јако кијање предсказивало скору смрт болесникову, онда му се узвикнуло и пожелило да му буде „на здравље.“ Али и у много старија времена је био обичај, да се каже „на здравље“ када ко кијне. То спомиње и Аристотел у својим „Проблемима“. Аристофан у својој комедији „Птице“ вели да је кијање божанетвена појава, а Сократ је био мишљења, да његов унутарњи геније, његов „демон“ кроз нос срећу предсказује. А и сада још влада мњење, да кијање значи потврду какве речи и казивања, тако да кад ко у тај пар кијне, вели се: „биће истина“.

НОВЕ КЊИГЕ.

Летопис Матице Српске. Уређује *А. Хаџић.* Књига 160. За г. 1889. свеска четврта. У Новоме Саду, српска штампарија дра Свет. Милетића, 1889. Садржај ове свеске: Манастир Лепавина, од Вл. Красића; Наше драмско првенче, од М. Савића; У спомен дру Јосифу Панчићу, говор А. М. Матића; Додатак природописној и медицинској номенклатури од М. Медића; Бајрон у Италији од М. Цара; Књижевност: Гласник из срп. и слов. света. — Радња Матице Српске. Цена 70 новч.

Благо оном, ко је милостив. Приповетка за децу. Од *Ф. Хофмана.* Издање књижаре и штампарије *Браће М. Поповића* у Новом Саду. 1890. На 8-ини, стр. 112. Цена 35 новч. — Шмитове и Хофманове приповетке за децу већ су довољно познате и нашој публици као занимљиве, поучне и моралне. Од Хофмана имамо осим овог новог превода још и ове приче на српскоме језику: „Пешчани мајдан“, „Божић“, „Богат и сиромах“, „Време је новац“, „Инкино благо“, „Дечко на острву Хенголанду“, „Лоанго“, „Коме Бог помаже“, итд. све су те књижице добре и корисне по нашу децу, те би ваљало да родитељи сваком датом приликом обрадују своју децу овако лепим даровима.

Торонталска жупанија. Земљопис за III. Треће издање. Издање књижаре Мил. Каракашевића. У Сомбору. Штампарија Фердинанда Битермана. 1890. На малој 8-ини; стр. 31. Цена 12 новч. с мапом 20 новч. — Овај је земљопис приређен по најновијим званичним и статитичним податцима, као и према наставном плану изданом од Школског Савета и кр. уг. министарства просвете.

ОДГОВОРИ.

Сл. Читаоници омладине Ресавске. — Што се год односи на прошлу годину то се не тиче садашњега издавача, него пређашњега издавача „Јавора“ г. Луке Јоцића. С тога нека се нико не обраћа на нас са рекламацијама „Јавора“ за *прошле* године, ми нити смо дужни то набављати, нити имамо тих бројева. Ми само стојимо добри за оно, што се *ове* године тиче, и ту стојимо сваком нашем штованом претплатнику на услузи. Што се тиче бројева 51. и 52, које рекламујете, ти нису ни изишли, него је досадањи издавач са 50. бројем завршио ланску годину.

Штампарија А. Пајевића
као издавач „Јавора“ од г. 1890.

Г. У. Д. Т. — Слаба почетничка работа. Не можемо примити у лист.

Г. С. Ч. у. П. — Чланак „*Принц Џем*“ из „Историје турске царевине“ од *Чеде Мијатовића*, што смо га донели у бр. 3. није још нигде био штампан, него смо га ми први донели, а књига је међу тим предата у штампу и ми Вам ју топло препоручујемо

ИСПРАВЦИ.

У чланку „Цетињски утисци“ у 1. овогод. броју „Јавора“ поткрале су се неке штампарске погрешке, које ће штов. читалац и сам моћи поправити, а ми исправљамо само ове: На стр. 9, ред 2. стоји: *као* потегнуте, а треба: *косо* потегнуте; у 2. бр. на стр. 25. ред 53. стоји: „Кад ову светињу српску *стотинама погане*“, а треба „*стопама*“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 6. У НОВОМ САДУ 11. ФЕБРУАРА 1890. **Год. XVII.**

У ГРОЗНИЦИ.

Размашт'о ми чудан санак
Огањ, студ.
Из пепела свога
Костури се дижу
— Страшни суд.

Нема више храма;
У граду, у селу;
Ни зелена грања,
Ни тичјег певања
— Све је у пепелу.

Звезда звезду гаси
Дахом бола сиња;
Ал у неком куту,
У самртном ропцу
Сунце јоште тиња.

Тиња, да прижути
Тог призора блед.
На пепелу своме
Костур до костура
— Непреглед.

Видиш дуге руке
Како мичу прете, —
Неки само к срцу,
Неки само к челу,
А неки се крсте.

Севне брза муња;
Неки приход справља.
За њом нема грома.
Чека се, чека се,
— Ал бог се не јавља.

Облаци се тâње.
Тишина је нема.
Сва се грла стегла.
Чека се, чека се,
— Али бога нема.

Још нису преомагли
Задаси из гроба
Којим смрде страсти,
Којим смрди мржња,
Којим смрди злоба.

Бога нема — нема.
Ја се у кут скривам.
Срце ми још бије.
Је ли — или није — —
То ја ваљда снивам.

Најед аред гласну
Одозгора тамо:
„Видите ли, бедни,
Ви немате ништа,
До пепела само!"

Сад још јачи гласи
Са висина плавих:
„Поспите се, јадни,
Сви колко вас има,
Пепелом по глави!"

— — — — — —
— — — — — —
И ми се посусмо
Пепелом по глави.

И сунце оживе —
Санак се распуди —
И бог се појави . . . .

З.

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

VI.

27. марта.

Зло. Давило ме у прсима, мислио сам, да ћу јуче и ноћас испустити своју паћеничку душу. Ноћас пред зору мало ми је одуминуо бол. Кашљао сам и избацивао неку згрушевину из себе; а када сам се једном накашљао, осетио сам, као да се исто у мени отргло, а онда се избацио велик комад нечега.

„То су џигерице Недо! Сад ћу умрети,“ рекох својој нудиљи.

„Буди бог с вама! Какве џигерице? То само чисти, и када се добро ишчисти, ви ћете —“

„Умрети!“ упадох јој у реч.

„Умрети? Какво умрети? Та скоро ће никнути цвеће, долетети ластавице, а ви само мислите о смрти. Избите себи то из главе. Радоваћете се још пролећу, цвећу, ластавици.“

Добра та душа увек ми говори о цвећу и о ластавицама, као да све то може мене да задржи у животу. Та и ово сам превећ живио. Ја сам већ одавно постао за живот неспособан. Вукао сам се као сенка по овоме свету.

Ја ту приклапам о којечем, а требо би да се пожурим. Крајње је заиста време. Још само комадић плућа, а и та сваки час могу да откажу своју службу, па да се срце за увек умири. . . .

Али где сам оно престао? Да, да, веселио сам се, што је попа оздрављао, а капелан имао да одлази.

Што који дан даље, све сам већма увиђао, да Јустина капелана љуби. На послетку о томе нисам ни најмање двојио. Њен сваки поглед, сваки покрет тела, говораше, да јој се тај младић мили. Мене се клонила, а када је већ морала са мном да говори, говорила је тако поносито, као да ме кани својим говором понизити. Милића није избегавала када није било капелана код куће, волела се и с њиме забављати.

Попи је бивало све боље, и боље, а пред Ускрс се подигао толико, да је означио капелану рок, када ће морати оставити Опаљени Гај. Још је имао само код нас провести ускршњи празник, а онда с богом! О како сам ја жељно ишчекивао тај час! Међутим и то ми се очекивање огорчило.

Чини ми се, да је било на велики петак. Био сам код попе. Он ми је говорио, шта треба удесити, да тај благдан достојно проведемо. У послу неком требали смо и Јустину.

„Зовните ју“, рече ми попа.

Ја пођем у ходник, у кухињу, у двориште, башту, ње нема! Повратим се. Када сам пролазио мимо капеланову собу у дну ходника, отворише се врата и изиђе — Јустина сузних очију бледа као крпа.

Господе, што сам то морао видети!

Када је мене опазила, мислио сам, да ће побећи, али она се сабрала, прошла мимо мене поносито и погледала ме презорно.

„Ипак, ипак! говорио сам себи. „Јустина више није моја, презрела ме. Та није ме зацело никада ни љубила. . . .“

Морао сам бити страшно блед, када сам се нашао у соби. Попа ме погледа и упита:

„Шта се догодило? Ви сте тако бледи..“

Не знам, шта сам му одговорио.

„Где је Јустина?“ упита ме.

„У соби.“

„Јустице, где си? Ходи амо, викну јој он пола нежно, пола озбиљно.

Она дође. Премда се држала јуначки, зацрвенеле очи одале су ју, да је плакала. Попу је то неугодно дирнуло.

„Шта је Јустице?“ упита ју доиста строго.

„Ништа није, ништа! извињаваше се она.

„Али твоје очи кажу, да си плакала.“

„Не, нисам,“ одговори она одважно. „У кухињи се пуши, па ме је дим гризао за очи и сузе ми потекле.“

Ја сам се чудио њену изговору, а попи се чинило смешно, невероватно. Он ју оштро

погледа и не скидајући очију с ње, упита где је капелан.

Јустина је остала мирна, те равнодушно рече:

„Не знам. Није од јутрос код куће.“

То је канда попу умирило. Он јој нареди све, што је требало, а она нас онда остави.

Када смо остали сами у соби, проговори попа:

„У мојој се кући морају догађати необичне ствари, о којима ја ништа не знам: али их слутим. Моја Јустина, како је дошао тај капелан, сасвим се променила. Пре је около мене вазда била, а сада једва ме и погледа. Па онда те сузне очи, ти уздисаји! Ни с вама није тако разговарала као пре. По вашем понашању морао би закључити, да вам је нешто познато. Ви сте сада у собу дошли сав блед. Заиста се нешто необично морало догодити. Питам вас, ви ћутите као зид. Није лепо од вас, да ме не упозорите. Девојка би могла забасати. . . .“

Видело се на старцу, колико га та мисао узнемирила, он је чудновато мицао усницама, око му је жалостиво лутало, а на лицу је изражен био бол. Беше ми га жао. И беше ми већ на језику, да му све кажем. Али реч ми запе у грлу, ја се нисам усудио, да црним Јустину. А могао би ју тиме и за увек од себе одбити. Та ја сам већ био приправан, да Јустини све опростим.

У место дакле да сам попи казао истину, ја сам настојао, да га убедим, како нема никакове опасности. И пошло ми је за руком.

„Јустина ми је све,“ рече он. „Ја вам верујем, али ипак гледаћу, да ми тај капелан што пре оде из куће. Одмах ћу мирније спавати.“

У самоћи свога стана осетио сам, како ми је тешко на срцу. Ето и без тога није могло бити! Да ми јади буду још већи, ја сам морао имати очит доказ, да Јустина воле капелана. Јест, то се морало догодити! Јустина га воле, воле. . . Камо води та љубав ка мо? Он је човек који се не сме женити. На то сигурно није рачунао, када је заварао младу девојку. Да му буде можда газдарица? Јустина зар да буде свога целога века понижена, презрена? Не, то не сме да буде! Ја ју морам спасти.

Тада сам осетио како сам ја великодушан, а то не беше ништа друго него себичност, јер ја сам Јустину љубио више свега. О томе, да ћу успети, нисам ни најмање сумњао. Јер када Јустина буде остављена, шта ће јој друго преостати, него да мени у наручје падне, као своме избавитељу. Ако ме и не буде волела, ипак ће ми бити обвезана и захвална, штоваће ме као свога избавитеља, а то ће бити доста за брачну срећу.

Тако би се само дете заварати могло! И био сам још дете, нисам још познавао живота.

Био сам се већ толико примирио, да сам којекакве снове маште моје стао поверавати дневнику о будућем животу уз љубљену женицу. Машта је диван чин душе. Она нас пренаша из горке садашњости у будућност, коју нам приказује најружичастије. Заборавимо на нашу несрећу, па уживамо у тој варљивој слици будућности. Но наједаред ми се учинило, као да ми нешто шапнуло: „Та шта то све пишеш. То је лудост, Јустина љуби другога, а ти ту сам себе обмањујеш. Мени се смркну, бацих љутито перо и лепу бележницу, којој сам поверавао најслађе тајне, покрете живота свога, поцепах на комадиће . . . . Од оно доба нисам више бираним речима величао љубави своје.

Те ноћи нисам скоро оком тренуо. Често би се упитао: За што се све то догађа? Зар живот не може проћи мирно? Јесам ли рођен баш зато, да будем несретан?“

Често ми се учинило, да ми некакав тајанствени страшан глас одговара: „Тако мора да буде, тако мора да буде!“

У таквом немиру затекао нас и ускрс. Први дан ускрса протекао нам једнолично. Попа је био ћутљив, Јустина замишљена, ја намргођен, само је капелан био као обично добре воље. Разговарао се, смејао се као да га се сви ти догађаји ни најмање не тичу. Диван човек! помислио би онај, кога га не познаје али ја сам га у себи називао хуљом. Тога дана као да се најмио да ме боцка. Свака трсћа његова реч била је намерна на то, да ме вређа. Он је баш хтео, да ме сасвим унипити пред Јустином.

Ја сам то све подносио, као да ме се не тиче, а у себи сам мислио: „Царуј, царуј, не ћеш дуго! Опростићемо се ми тебе скоро, а у овоме скромном дому завладаће опет мир, једна личност, која ће нас на свој начин усрећити.“

Други дан ускрса посетила попу месна интелигенција, а и околна, да се упита за његово здравље и — понапије изврсна попина вина. Од свих гостију споменућу поименце само Милића.

Сакупљени гости изражаваху болесноме попи своје сажаљење а халапљиво мотаху обилни обед, и залеваху га окрепљивом капљицом из попина подрума. Здравицама није било краја ни конца. По обеду позове капелан Јустину и Милића, да се мало прошећу, и науживају свежа зрака и огрију на пролетноме сунцу. Дан је био красан, сунце је тако пријатно грејало, да је свакога мамило на поље.

Милић је и мене позвао, али капелан брзо рече: „А шта га зовеш! Он воле да га грије винце, него пролетно сунце. Господин је учитељ противан шетњама. Он то назива беспосличарењем.“

Ја нисам никада с њиме о томе говорио а он већ зна, да ја не волем шетања. Дакако моја би му присутност само сметала. . .“ Погледах Јустину. Видео сам, да јој је годило, што ме капелан тако исмева. Други би на моме месту макар што год рекао, али ја сам по обичају ћутао. Њих троје одоше у шетњу, а ја сам остао с гостима. Волео сам пролетно благо сунашце, али нисам волео да се намећем. Повукао сам се у себе, па сам пио, пио као никада дотле.

За вечером је Милић много разговарао с Јустином. Његову окретну разговору, боље брбљању пошло је за руком, те је Јустину управо развеселио. Попи је годило, да је своју рођаку после толико времена видео веселу. Нико од присутних није ни сумњао, какови се догађаји збивају у тужноме дому. Та и самоме попи не беше ништа знано. Једино је Милић могао све знати, јер је био присни капеланов пријатељ.

Када су гости добро завирили у чашу и када је настала она обична галама, да један другога не разуме, јер сви говоре, не знам како се догодило, ја сам се нашао у капелановој близини. Он је уживао у томе, да ме пецка, па је опет почео. Но ја овај пут нисам ћутао, винце ми подало јакости; ја му почех одговарати, једити се, викати, а он смејући се настави своје боцкање. Напокон сам подигао такову ларму, да су сви ућутали и своју пажњу нама обратили.

„Убићу те скоте, убићу те!“ викало је вино из мене. Ниси вредан да те божје сунце грије!“

А када он рече, да је већ вино мене угрејало и да сам помахнитао, скочих ја на ноге, приближим му се и хтједох га ударити песницом, али ме неко заустави. Настаде вика, мени се смркнуло, нисам ништа видео, него онако у оној магли оставих госте и нађох се у моме сиротињском стану. Сам сам се себе стидио, проклињао сам вино, капелана, Јустину, себе све, све. . . . а онда сам плакао, те у томе и уснуо.

То је једини чин, који сам ја у животу починио, којега се и данас стидим.

Другог дана нисам био у жупном дому.

*

Сада је баш у собу ушла Неда и међу нама се územ заподео овај разговор:

Она: Зар ви још не лежите? Та то ће вас писање убити. Лезите, господине, лезите:

Ја: Пустите ме у миру. Доста ћу се после смрти належати.

Она: Ала сте чудан! Зар ви доиста мислите умрети?

Ја: Хм, па ви још сумњате! Још само комадић плућа. Чим ово избацим, готов сам.

Она: Како то можете говорити? Ви само бога вређате. Зар сада да умрете, када све почиње да живи! Ево сам вам донела један цветак. Знам да ви волете цвеће.

Ја: Цветак, цветак. — Зашто сте га узбрали? Зар вам није жао, да тај цветак умре, а истом се појавио. Још га право није ни сунце огрејало. То није лепо од вас. Но када већ хоћете, да тај цветак умре, дајте га овамо, да га се науживам па да скупа умремо. И човек је цветак. Често и он мора увенути попут цветка, а није се науживао лепоте, коју му свет пружа. Дајте га амо, дајте! Мирисаћу га па ћемо свенути оба.

Она: Ја тога свега не разумем Цветак и смрт. . . Не дам вам га прије, док ме не ислушате и не легнете у постељу.

Ја: Е па кад баш тако хоћете, ја ћу лећи. Шта мислите, како бих ја још дуго могао живити?

Она: Којешта! Дуго боме, још дуго!

Ја: Као и овај цветак. Ми ћемо заједно увенути. Тако и приличи! Оба смо млади, могли би још дуго, могли, али не ћемо, јер нам се неда. Ми морамо увенути, увенути. —

Тада погледа Неда на прозор и рече: „Ево лечника! Лезите, да вас тако не затече могао би се опет једити.“

Ху, ко га носи? Зар да ме и он још пре смрти наједи? Шта ће код мене? Нека враг носи и њега и његово знање!

(Наставиће се.)

У ДЕДИНУ ЗАГРЉАЈУ.

НОВЕЛА РАДОСЛАВА ПЕТРОВИЋА.

(Наставак.)

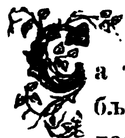

а тим нејасним назорима, ни од кога не љубљен, нити кога љубећи, ишао је Миле једанпут улицом. Није ни на кога гледао, јер никог није требао. Задубљен у мисли, зачује за собом нежан женски глас. Окрене се. На неколико корачаја за њим, ишле су две девојчице, обе око својих петнаест година. Једна је била црномањаста, а друга више смеђа. Ова је друга говорила нешто, те се весело смејала, а онај нежни глас, пробуди Мила из мисли.

— Лажни тај свет! — Миле поче гунђати.

За тим се окрене још једаред, и испод ока погледи на њих, и добро их промери. Но невино девојче се још смејало. Он се осврне, и поче се журити, да се што пре уклони испред њих.

Кад је дошао кући, поче у себи мислити, од куд може тај свет бити весео. Све је пренемагање, све је лаж. Али кроз све те мисли продирао је весели смеј невине девојчице и занемио те мрачне мисли.

Сутра дан кад је ишао истом улицом, опет сретне те исте две девојчице. Она једна се опет смејала онако весело и причала нешто својој другарици. Миле је опет погледа. Јуче се само с презрењем окренуо на њих, но сада их поче посматрати. Испод црвеног шешира спази Миле сада два дивна и ванредно жива граораста ока. На доста крупним цртама пливаше вечити благ осмејак; а низ леђа пушташе се дуга смеђа коса. Миле пође даље. Осврну се још једаред и спази нешто чудно на томе лицу, нешто што се скривало у нежности благом осмеху, и што му је врло јако везало пажњу за њу. Миле данас није бегао испред њих, већ ишао лагано и слушао њезино меко и благо смејање.

У један мах нестаде обе девојчице у узаном једном сокачићу. Миле се осврнуо да их тражи или.. не, та на што њему женске, које он презире? „Шта ће му ти страсни створови?!“

Кад је дошао кући и легао на постељу, пред очи му изађе нека слика; ал не она весела девојчица, него његов деда. Са седом дугом брадом, исплаканим очима и уздрхталим уснама стајао је пред њим.

„Он је љубио људе и онда, кад су га на крст разапели!“ одјекну у Миловој глави. „А кога ти љубиш? Заборавио си и на деду свог.“

Слике нестаде. Миле се ухватио за главу, да се опипа; можда он то само сања . . . Скочи на ноге и . . . . утиша се.

— То је само укор . . . А за што? Зар сам ја кривац какав? Зар ја никог не љубим? . . . Та ја волим свог деду!

Кад се Миле још овако разговарао са собом? Он никад није ни помишљао на деду, био га је сасвим заборавио, а сада га воли.

После тих речи седне Миле на столицу, па наслони главу на лактове. Пред очима му се опет појави деда, ал не онако страшан . . . . и опет чу онај весели смех, и спази дедино и њено лице уједно, па не може да га разликује.

Слике ишчезоше, а он брисаше са лица сузе, да их нико не види . . . . не нико други, већ да их сам не осети, јер је ли могуће, да те сузе нису са мржње и презирања света?

Сутра дан кад је дошао међ своје другове, хтео је да буде весео, па и он се смејао са њима. Другови се чудили тој ванредној појави, а он? — Он није себе разумео.

Но Миле је био у понашању суров. Он се истина мешао међ друштво своје; али се сиромах бунио као глумац први пут на позорници. Та и њему је ово први корак на позорници живота.

Тако је то трајало читаву недељу дана. Он је бивао из дана у дан све веселији и нежнији према својим друговима; али кад је седео у својој соби, више му није излазио деда пред очи, већ само оно смеђе девојче са веселим погледом; но деду је истом све више и више волио.

Једанпут кад је седео поред књиге, поче да размишља. Мислио је о свачему, о деди највише. И дође у неки ванредно нежан расположај.

— Данка! шапну, па се трже. Збунио се и сав се заруменио. Чије он то име рече? Заћутао је, као да је нешто рекао, што није требао рећи, па се сада каје.

Сутра дан је ишао истом оном улицом, на којој ју је видео први пут. Дуго је ходао; али није знао за што је овамо дошао. После неколико тренутака, ево ти опет оног веселог девојчета. Баш када је Миле дошао до ћошка, искрсне она са својом другарицом. Он је погледа и поцрвени, а она је све то опазила. Па да ли је знала, шта значи она румен? Миле није знао, али она је зацело била уверена, да њу Миле љуби.

Другови га више нису држали за „мрачњака" и човека који никог не уме да љуби. Они су опазили на његову нежном понашању према њима, да Миле воле све њих.

Но ипак је највећма волио некога од својих другова, а то је био Иван Милић. Ма да је Миле иначе био слабог духа, и клонуо при сваком удару судбине, ипак је волео срчаност у људи, а ње је нашао баш у Ивану. Иван је много препатио и претурио преко главе, али се ником није ништа тужио већ је трпио. Баш с тога се допадне Милу Иван. Иваново озбиљно, бледо и суморно ал срчано лице, увек је лебдило пред Милом.

Миле је међу тим сваки дан ишао да види оно весело девојче. Кад је био у својој собици сам, он би се наслонио на руке, и шаптао би: Данка!

Из почетка није знао, да воли Данку. Кад би се сетио ње, сав би се зажарио, па се занео срећним заносом. Он није знао, да је то љубав, што га срећним чини — та од како је још оно свог деду љубио, никога више није љубио! Доцније је љубав све већма сазревала, па потискивала све оне мрачне назоре и мржњу, и тек сад, када се сишао са висине свог мрачњаштва; кад му је сам љубавни занос натурио име: љубав, и речи: љубим те! поче увиђати, да он Данку љуби.

Данка је све то опазила, па је и она почела за њега марити; јер кад нас воле когод, ми га не можемо мрзити, и не волети га.

Тако је било и код Данке.

У кући, где је био Миле на стану, била је и једна девојчица, другарица Данчина. Када је Миле то дознао, био је са њоме врло нежан, те се и спријатељио са њоме.

С почетка се Миле стидио послати по њој цвећа Данци, али доцније је и то учинио, па најпосле и писао јој је, а она је њему повољно одговорила.

Тако се све више приближивао крај години. Миле је у тихе вечери пролазио крај њених прозора са погледом пуним чежње на светињу, која је чувала његову Данку. Више је пута одседио на камену крај њене куће све до поноћи, погледајући на Данкине прозоре, замишљајући свој будући живот — крај Данке. Већ је видео себе, где стоји крај ње пред олтаром; како над њима анђео мира изриче срећу; како је већ главан чин готов, и он са Даничине главе скида венац; она наслања главу на његова прса, и заклиње му се вечном верности, а он грли њу, са којом ће је само гроб раставити.

Са њоме се никад није састајао. Није смео. А кад се на улици срели, обично су обоје поцрвенили, крадом погледајући једно на друго. Али они се љубили, ма да њихова љубав није била освештана пољубом или загрљајем.

Тако дође крај године. После распуста отиде Миле на станицу, да отпрати своје другове. Ту на станици спази Данку, где се шета са једном својом другарицом. Он се чисто trже. Падне му на намет, да ће и Данка сад отићи, а он јој ништа није писао нити поручио што.

Дође лађа. Свет се гурао, да дође што ближе улазу. Путници изађу, и дође ред да се улази. Миле се осврне, и спази Данку поред седа висока свештеника. Био је то човек озбиљна, побожна и строга лица. То је био Данчин отац. Он није хтео одмах да уђе у лађу, већ је чекао, да прође онај метеж. Миле га дуго посматраше и обузе га неко више осећање. Да никад није веровао у Бога, сада би веровао. У оном строгом и озбиљном лику гледао је Миле Бога.

Пође и он са Данком. Миле се није смео са њоме опростити, већ стаде у крај. Он у својој љубави још није имао љубавне одважности. Био је по себи доста стидљив и неумешан, јер се слабо мешао до сада са људима; а сада га је напао још и љубавни стид. Она је ишла крај оца као јагње, а Мила нешто стегну око срца. Поче дрхтати и бледити. И њој је пало све то тешко, ал женска се природа умирила. Нестаде их у лађи. Како је Милу било! Стао у страну и сакривао сузе.

Међу тим се Данка појави на крову. Брод звижну, а точак се поче лагано окретати. Лађа поче одмицати. Данкаману марамом баш Милу, јер је издаде љубавна ватра. Миле је стајао као камен и није умео да се одјави, али је зато трипут већма појимао свој положај. Брод је све више одмицао.

— С богом, Данка! — шапну Миле. Сузе му полетеше. Лађа је одмакла, а Миле изгубио Данку из вида. Ухватио се за дрво и заборавио за себе. Када је дошао к себи, лађа је била већ заишла, само се вали нагомилаваху, у ваздуху остадоше црни колутови дима, и у његовим грудима црна туга.

* * *

— Раставите нас, господине! говорио је Миловом деди један млад сувоњав човек.

Старац је седео на клупи и ћутао. Но мало по мало, почеше му се озбиљне црте мицати.

— Чуј ме! почеће благим и меким гласом. — Ни један човек не греши зато, што хоће, већ из незнања и што непотпуно разликује добро од зла.

— Па да јој ја зар опростим?

— Јесте, измирите се.

Те је речи изговорио, тихо и тако благо, да је млади човек тако дирнут био тим благим речима, да није могао даље.

— Знаш шта, доведи ми ти њу, или јој поручи, да дође сутра до мене, па дођи и ти са њоме.

После дугог ћутања пристане младић на ово, јер је био тога уверења, да стари свештеник само добро чини. Зар се смео противити оној седој бради, сведоку истине?

Кад је Мњов деда остао сам, поста немиран. Устане и дође у двориште.

— Баба! — повиче ушавши унутра.

Из нутра се нико не одзиваше.

— Баба! повиче још гласније.

— Изволите! одазва се тих и слаб женски глас изнутра.

У ходнику се зачуше лагани кораци.

— Донеси саћуру са кукурузи! нареди стари свештеник.

После неколико тренутака ево ти баба-Кате. Сува, мала и погурена од старости. Пружи саћуру с кукурузи.

Баба Ката је била нека рођака Милова деде, али ипак је поступала према њему као да су туђи. Она је врло поштовала свештенички чин.

Старац поче вабити живину и бацати јој зрна. Живина се отимаше, те се све преметала једна преко друге. Матори црвени петао, важио је као глава живине, јер је био најјачи, а стари га је свештеник звао: „кокан.“ Њега је највећма волео, те га је и сад радо посматрао, како тек узме по које зрно, па донесе којој од кокошака све јој сладећи: кво, кво. Баба турила руке под кецељу, па се згурена смејала, а он размишљаше о разуму и љубави код животиња.

— Баш су себични ти људи. Од куд да немају и животиње разума, кад, гле како се воле!

На десној страни дворишта била је мала баштица, цвећем засађена, а остраг је била башта за зелен. С лева је био дрвљаник а поред њега гомила цигаља, али је све било у дворишту у најлепшем реду; јер за чудо, старом свештенику сметаше неред.

Кад је наранио живину, оде у своју баштицу, коју је он засадио и заливао сваког вечера и јутра. Дође крај стола, који је био закопан под доста разгранатим орахом, и седне крај једне подебеле отворене књиге. То је било дело црквеног једног писца. Поче читати.

— И сувише смело — рече после дугог читања, уздигнувши обрве.

Доцније, као да није више марио за књигу, поче гледати некуд. Устане, и био је тако нестрпељив, да је почео заливати и плевити једно за другим, ал му ништа није годило.

Сунце је већ било зашло. Он се шетао по баштици.

— Ево их иду, — зачу се мек детињи глас. Преко озбиљног свештениковог лица осу се благ усхит. Пође бржим корацима на поље. Међу тим се зачу лупкарање од кола све ближе и ближе. И ево, иза ћошка од куће, већ се промолише коњске главе. кочијаш а за њим и Миле.

— Добар дан, деда! кликну унук, па скочи с кола. Унук и деда се загрлише, обоје весели превесели.

— Како си ми путовао синко? ослови га деда сав усхићен.

Одоше унутра.

Како се радовао стари свештеник, када је видио Мила онако весела. Па хоће сада и да се шали.

За време одмора је Миле много помишљао на Данку. Кад је легао да спава и кад је устајао, њу је виђао, а на дану чуо њен глас, где му показује пут, али да на њему не клоне. Много је учио и читао, па много мислио и о животу, само да би могао бити ваљан човек. Осим тога дописивао се са оном девојчицом, са којом је био због Данке склопио пријатељство. Она — звала се Вида — јавила му у једном писму, да јој је писала Данка. Он јој такођер отпише, и у писму јој опише свој растанак са Данком. У идућим писмима Вида више није спомињала Данке, што је Милу било врло чудновато.

Но много се сећао и свога пријатеља Ивана, те замоли деду, да пошаље кола по њега, а то му деда с драге воље учини.

На крај села П. било је место засађено врбама, па док се Иван забављао са дедом, дотле се Миле забављао сам онде, пишући стихове и сањајући о Данци.

Деда услед тога није био потпуно задовољан са својим унуком.

— Не допада ми се тај деран! — говорио је стари свештеник за свог унука. — Истина сад је много љубазнији него пре; али што толико тражи самоћу, као да ме избегава? О унуче, кад ли ће те деда још онако загрлити, као што те је грлио, док си био дете?

Сиромах старац једва је чекао, да му се унук врати о распусту, а оно он, кад дође, туђи се од свог деде. И деда је приметио, да је Миле овог распуста много друкчији; али Миле није био онак

према деди, као што је сам себе уверавао и варао себе.

Миле се и јесте слабо забављао са дедом, него већином све под врбама, где га сада нађе Иван сама са хартијом у руци.

— Само одважно!ословиће га Иван. — Скоро ћемо натраг, па ћеш је опет видети. А дед да видим шта си то написао.

Он се застиди, згужва хартију и стиште је у руку. Како га Иван не престаде молити с тешком муком, окренувши од њега главу пружи му хартију.

Иван поче читати на глас:

Много ме пута сама савлада чежња пуста,
И ја бих летну͡о, бану͡о у њезин тамо крај;
Ал с пута далеког клонем, и сама чежња клоне —
Ја њеном крају шаљем растрзан уздисај.

Не клони, душо моја, већ мани крили лаки,
И њеном даљном крају управи лаки лет,
Њеног ће даха мирис живота теби дати, —
О, летни душо моја, у онај тамо свет!

И тако свладан чежњом, на руке клоне глава,
А моја душа смело по њеном крају гре,
И ја је грлим чедну, на груд јој занет падам,
А моја чежња пуста на крилу снова мре . . . . .

Он је слушао све до краја. Кад је Иван стао, скочи Миле, рашири руке, ал Ивана ипак само ухвати за руку. Волео га је, ал му још никад није на овај начин исказивао љубав. Иван га је разумео. Ухвати и он њега за руку и седну лагано обојица. Миле се утишао и ћутао, и наслонивши главу на лактове, јамачно опет сањао о Данци.

(Свршиће се.)

ПУСТА ЖЕЉА.

Ох! да ми је да сам сада
Тамо топлом југу ближе,
Где с' из мора она дивна
Велелепна варош диже.
Где не има никад строге
И сурове зиме пусте,
Већ где дрвље вечно шири
Своје бесне гране густе.
Где сад цвате лепе руже
И љубице дивне, ране;
Где кестени белим цветом
Красе своје вите гране.
Где лимуни и неранџе
Непрекидно зру и цвате;
Где напуљски онај залив
Ноћу сјајне звезде злате.
Где славуји вечно поју;
Где бубице вечно зује;
Где кроз ваздух непрекидно
Трудољубне пчеле брује.
Где с' на брзим гондолама
По заливу цуре шећу,
Ил' вијају лептирове
По шарноме пољском цвећу.
Где крв људска брже ради,
И где топло сунце јарко
У срцима чешће буди
Осећање оно жарко.
Где на цветна поља нигда
Не падају магле сиве,
И пијем се ведром небу
Целог света људи диве.
Где-но живи вредни народ
Што најлепше песме поје;
Где Помпеји, Херкуланум
Под Везувом бесним стоје.
Ох! да ми је . . . . ал кад неће
Тај радосни час да дође,
Онда боље да чекамо
Док и нама зима прође.
Да чекамо дивно лето
Док се нама опет врати,
Па ће оно накнадити
Што нам љута зима крати.

Врања, децембра 1889. год.

Белуш.

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

(Наставак.)

16. Јуни.

Иза оне свечане јучерашње корути данас је Цетиње оживјело и необичније! Сваки је весео и при живом раду. Господин Митрофан митрополит, данас је веселији и с тога, што је, на питање брзојавом, добио вијест из Оџиња, да је наш књижевник г. *Сава Косановић*, митрополит дабро-босански, здрављем на боље окренуо, јер је тако од нахладе страдао, да је

јучер, славни старац, коњем отишао на службу у цињској цркви, да се честити родољуб помоли Богу: за Србе на Косову погинуле на јучерашњи дан, а прије 500 година.

И ко не би знао лако би се сјетио, да је на прагу нека свечаност. Сјутра постаје пунољетан симпатични престолонасљедник, Његова Свјетлост кнез Данило.

Ја сам данас с драгим пријатељима обишао један дио Цетиња. Једва сам чекао, да пођем у Зетски дом, па се одмах по јутрњи к њему упутим.

То је врло лијепо здање, с каквим би се могао поносити и какав велик и богат град. Спољашњост му је ама баш онаква, како нам је приказује овогодишњи „Орао". И унутрашњост му је лијепо распоређена, али докле се доврши, потрошиће се и још која хиљада фијорина.

Три собе доста су лијепо уређене. Једна је већа, и у њој сада представља позоришно друштво Протићево, а двије су мање и кроз прву улази се у другу, што служи за читаоницу лијепо снабдјевену разнијема листовима и књигама.

Темељ је Зетскоме Дому ударен у мају године 1884., по плану чувеног инџинијера Далматинца г. дра. *Слада*. Он стоји под покровитељством великог војводе Његове Свијетлости кнеза Мирка Димитрија, а своје име носи за спомен, што је већи дио Старе Зете, ковчега славе и величине српске, усљед потоњег рата припао Црној Гори. Сграђен је прилозима Срба из Црне Горе, Угарске и Далмације. Сам кнез Никола приложио је на овај дом, око 6000 фијорина. Име сваког приложника стоји написано у нарочитој књизи. Прилози Срба изван Црне Горе, не износе суму, какву би, да је среће, износити могли и требали да износе!

На челу му стоји велики сат, који јаким звоњењем огласује четврти и сате. Даће Бог, кад ће се и овај видљиви знак лијепог и сложног прегнућа довршити: на славу зачетницима и помагачима, а на понос и дику цијелога Српства.

* * *

Јутрос у 8 сати био сам у „влашкој" цркви. Пред њом сам тражио гроб мог незаборављеног добротвора и отачаственика *Висарнона Љубише*, митрополита, који ме очински волио, док не оде Богу на истину 14. априла изјутра у 8 сати, 1884. Нијесам могао погодити, гдје му драгоцијењени остаци почивају. Туга би ми најрадије у сузама нашла одушка, али сам стиснуо ојађено срце, да се са свим не ода, па да не рекне она група народа, што је с пазара на мене очи упрла и чудила се: што по гробљу тражим, да плачем као мекушна женетина. Код многих сам се гробова уставио па све мислио: да ли сам погодио? Но све једно, могао сам само погађати; јер му имена на ниједној плочи не могох наћи, нити га има!

Уставио сам се код гроба непрежаљеног ми пријатеља *Илије Беаре*, професора. Гроб његов привлачи на себе највећу пажњу. Он је лијепи видљиви знак поштовања и љубави покојникових пријатеља и поштоватеља. Сав је од мрамора и на вјешто израђеном темељу сјаје се у мозајику, дивни крст византијског слога. У чело гроба стављена је плоча једнако од мрамора, са вјешто урезаним натписом:

„ИЛИЈА БЕАРА
РОЂЕН 1844. У ЗЕЛОВУ У ДАЛМАЦИЈИ
свршив науке
пресели се у Црну Гору
гдје
НАСТАВНИК ГИМНАЗИЈЕ И БОГОСЛОВИЈЕ
трудбеник око домаће пољске привреде
петнаест година
проживје.

НАГЛА СМРТ
честити живот
ПУН ЧОЈСТВА ЗНАЊА РАДИНОСТИ
НА БОЖЈИ ДАН 1887.
прекиде.

Лијепи овај споменик дјело је познатог умјетника г. Рендића. Мени се чини да је требало да надгробна плоча буде дужа; јер по њој би се дало мислити, да под њом леже остаци каквог богатог одраслијег дјетета, кад не би натписа било.

Споменик су му подигли уцвијељени колеге и пријатељи, и заиста, служи им на славу и примјер, како се пријатељи и по смрти незаборављају, него им је љубав према њима трајна и света, као што оно згодно рече наш славни пјесник Змај Јован Јовановић!

„Ох, зар тако љубав света,
И по смрти јоште траје!
Ох, зар тако пеп'о чува,
Моје свете осјећаје!"

Али је далеко лепши онај ког је трудољубиви наш „стари“ сам стекао и по гробу оставио код сваког знанца, те га с поштовањем и уздасима спомиње не само као огледало искреног друга и пријатеља, него и као заслужна трудбеника српског на пољу просвјете и „домаће пољске привреде.“ Гроб је окружен испреплетеним пруђем, али ће то пруће до скора замијенити гвоздена решетка. Около гроба често се виде његове колеге, г. г. професори, и други пријатељи, а особито свагдашњи му друг, за њим јако покошени Божо Новаковић професор; и није ријетко, кад му његова топла суза несрећни гроб покваси.

Код овога гроба затекао ме је поп Васо са два богословца који су отворили цркву и донијели: панахију, ватру и вино.

Они ми показаше Висаријонов гроб. Он стоји пред црквеним вратима; мало је од земље уздигнут и од простог је отесаног камења, а без натписа, Пријатељи му хоћаху још прије лијеп споменик подићи у знак љубави и поштовања, али је та дужност остављена његовој родбини по њеној искључивој жељи те ће га она, како чујем, до скора и подићи.

Ова је црква саграђена на волат лијепо ођељатим камењем на мјесту старе цркве, год. 1868. Није посалижата плочама, него је збијена клаком и пржином, што и не изгледа ружно. Нешто је пространија од манастирске цркве, а посвећена је истој успомени. У љепашњем темплу врло су ми се допале св. иконе, радња браће Дибрања, него им је влага јако нахудила. На лијепом трокутном звонику звоне три мала али лијепа и јасна звона.

На дну цркве на десној страни, близу врата, стоји гроб Иларијона Рогановића митрополита, који своју добру душу испушти у резиденцији 15. јануара 1881. Овај је гроб и још простији, него гроб Висаријонов. Издигнут је од земље и сав једнако оклачен, да изгледа као какав кашун. Врло је сличан гробу творца „Горског Вијенца“ славног нашег митроносца пјесника владике господара Петра другог Петровића, Његуша. И он овако стоји на десној страни у црквици св. Петра на врху ловћенском. Бар тако је било 29. јунија год. 1882., кад сам ја био, да му гроб, светињу свега Српства, цјеливам.

Варошко је гробље около цркве а великодушни кнез Никола дао га је отрагу мало година окружити зидом, који се већ на неким мјестима почео рушити.

Доље ниже гробља има један пирамидални споменик, који је кнез Никола подигао у част тридесеторици јунака, који су погинули отрагу 28 година, бијући боја с великом силом турском, чини ми се, на путу, кад се из Србије преко Босне дома враћали.

Када смо се одужили дужности према милим покојницима, упутили смо се к светој обитељи. Али кад смо дошли до локанде: „Краљевић Марко“, наш пјесник Радоје Рогановић не да даље. Залуду доказујем, да ме не занима кава ни друга пића. Њему се придружио глас попа-Васа и Неша Ивановића, сина гласитог јунака Баца (Блажа) Дрекалова, који је преминуо 1. маја 1888. а коме Радоје пјева у првој свесци „Нове Зете“, између осталог овако:

„За Српство борбе
Има си доста
За то ти љубав
Србињска оста!“

„Ове горе ноће регуле!“ Сва тројица заграјали као некад игуман Стеван кнезу Долгоруку, при ракији, па кад не би на ино ту се свратимо и са хладним пивом поткријепимо.

После једанаест сати отишао сам с попом Васом у основну мушку и женску школу. Г. Андрија *Рађеновић*, мој колега и отачаственик, већ је распустио свој разред, а г. *П. Поповић*, има и још неколико малијех ученика а и они су већ при одласку. Онај, који би знао, одговорио би ама лијепо и слободно; а оном, који не би знао, проспе се од стида румен по здравим образчићима, да сам га морао тјешити, да ће већ научити.

У женској школи задржали смо се више, и гђа *Марија Вицковића* учитељка, износила нам на гледање час једне час друге лијепе ручне радове својих лијепих здравих и марљивих ученица. Највише нас је занимао везени рад госпођице Кристине Божове Мартиновић, који је извезла лијевом ручицом, јер јој је десна још од рођења неспособна. То бјеше круна српска, под њом слова: Д. II. а около ње Бранкови стихови: „Црна Горо, поносито стење, српске круне ти драго камење.“

Ово ће да дарује кнезу насљеднику Данилу, чије име и означују два поменута слова, приликом сјутрашњег рођен-дана и пунољетства. Заиста лијеп дар, који служи њој и њеној наставници на дику, а на лијепи примјер малим другарицама.

* * *

У три уре по подне упутио сам се к „Табји“ више манастира. Врло сам се тешко успео уз дрвене скале. С Табје је лијепи поглед на границу, а Цетиње остаје под њом. Сва је округла као грло бистијерне, и није много широка. Њу је градио владика Петар П. Петровић Његуш, и мислио је учинити тврђаву с топовима ради обране од непријатеља. Ту му намјеру предуприједи изјава некаквог инжињијера, који рече, да с ње не може обранити Цетиње, кад би непријатељ од Ријеке дошао на „границу!“ Послије су се на њој сушиле турске главе, које су, како казују, у њој и закопане. Него како нам Ј. Коль прича у свом путопису, већ ту нијесу биле изложене године 1850.

На сред „Табје“ објешено је о дебелим гредама велико манастирско звоно, које се далеко чује и на слушаоце чини највиши утисак побожности.

Овдје сам нашао два човјека, и старији свираше у свиралу. Свирала му одјекиваше таквом армонијом, каква је кадра у цијелој снази пробудити осјећања и мисли на успомене минулога српскога доба!

Примјетио је, да ме свирање задовољава, па наједном пружи ми свиралу:

„На, аманати Божји засвири, да чујем, како Приморци свирају!“

Кажем му да и Приморци једнако лијепо свирају и у гуслама ударају, и да је то свега Српства иструменат, али да ја не знам тако лијепо као други. Но кад он не да омака, ја засвирам, а он скочи од весеља и заграја:

„Аманати тешки, нијесу те полацманили ни пошвабили!“

Ја и поп Васо, који је тај час стигао, смијали смо се његовом задовољству.

Одавдје смо ја и поп отишли к цркви, коју је на темељу Иван-бегове цркве сазидао побожни кнез Никола. Она се налази близу кнежевог лијепог и пространог двора, који је кнез Никола начинио године 1863.

Црква је величином негдје као и манастирска и посвећена је истој успомени. Ограђена је лијепим отесаним камењем и на волту; а посалижата је такођер лијепо отесаним глатким плочама Али је на жалост пукла; по средини свода, те с тога. како ми рекоше, није унутра још уређена а није ни освећена. На челу јој лијеп звоник с три ока и у њем три мала али лијепа звона. У једној мраморној плочи, више врата с поља, чита се овај натпис:

„Сей святый храмъ Рождества Пресвятыя Богородицы, воздвиже Благовѣрный Государъ и княз Черногорскій Николай I. Петровичъ Нѣгошъ въ лѣто отъ сотворенія міра 7394. отъ Рождества Христова 1886. на основѣ бывшей здѣ церкви созданѣй благовѣрнимъ Государѣмъ зетскимъ Иваном Черноевичемъ.“

(Наставиће се.)

ЈЕДНА ПОГИБИЈА ТИТЕЛСКИХ ШАЈКАША 1840. ГОДИНЕ.

Од **А. ЂУКИЋА.**

(Свршетак.)

На овој су шајки била два Шајкаша, *Давид Дицков* 4. компиније[1]) и *Гаја Страјиник* 5. компаније; ма да су шајку вали више пута преврнули, остали су они живи и нађени су сутра дан код шајке на споменутоме острву. Чудновато је, да *Гаја Страјиник* пре те несреће није ни био на споменутој целој шајки; у онај мах, кад се изненадно подигао страховити вихор, био је он на полушајки, пак уз ове у преврату испао и на целу шајку набачен био.

И оне остале три шајке постиже иста судбина, само што их вода није онако далеко однела, као целу шајку. Полушајка се зауставила на седам стотина корачаја ниже вечерњег пристаништа, преврнута и са положеним катаркама, које су се у кориту дунавском заболе биле. Остале две шајке задржале су се 200 корачаја ниже, такођер преврнуте, близу леве обале. И ове три шајке нађу се сутра дан и довуку се до плошичког кордонског чардака, где су се на брзу руку у толико оправиле, да су могле даље до Титела одбродити.

Са полушајком однела је била вода и Шајкаше *Ацу Стојкова* 3-ће компаније и *Тодора Јелића* 5-те компаније, као и *Симу Малешина* и *Ђиру Добројева* 6-те компаније.

[1]) Области компанија тителског крајишког шајкашког батаљона сачињаваху у оно доба ова села: *прву компанију* Госпођинце и Надаљ; *другу компанију* Чуруг; *трећу компанију* Јосифово Село (Жабаљ); *четврту компанију* Ђурђево и Сентиван; *пету компанију* Горњи Ковиљ, Доњи Ковиљ, Каћ и Кардиновце; *шесту компанију* Тител, Мошорин, Вилово и Лок.

Но они су се избавили од смрти, кад се шајка изврнула и зауставила.

Овом је приликом показао *Андрија Васић* 6. компаније ванредну одважност и љубав према својим друговима. Док су бурни вали још беснили, скочи *Васић*, не обзирући се но своју личну опасност, са једним пајваном у руци, у узбуђену воду, да притече својим друговима у помоћ. Таласи га избаце натраг на обалу, али он скочи, у пркос елементима, и по други пут у воду и отплива до полушајке, која је око петнаест хвати (28 метара) од обале удаљена била, и додаде пајван својим друговима, помоћу којег се они избаве и на суво извуку.

Седам других Шајкаша, т. ј. *Алекса Дабић* 1. компаније, *Тривун Грбић* и *Петар Шкандалски* 3. компаније, *Ћира Бајшев*, *Васа Плавшић* и *Јован Грујић* 4. компаније и *Јован Пауник* 4. компаније постадоше жртва беснила дунавског, они се не могоше избавити те се утопише. Пет лешина ових кукавних људи (*Шкандалски*, *Бајшев*, *Плавшић*, *Грујић* и *Пауник*) нађени су после неколико дана и буду сахрањени; лешине *Алексе Дабића* и *Тривуна Грбића* нису се нашле.

Како су се сутра дан шајке избавиле и у најнужнијој мери оправиле, одмах се покуша, да се потражи и избави и прибор шајака и Шајкаша, који је при овом несрећном догађају био у воду пао. Још 17. августа нађе се и извуче из воде једна хаубица, а после се нађу још пет трифунташких топова и три једнофунташка топа, као и неколико пушака и нешто од војничке одеће. Пет топова, као и друге пушке и одела, осташе у води, ма да се још седам дана вредно тражило.

При овоме избављању државнога добра, као и при набави нужне ране за Шајкаше, били су капетану *Боришевом* на услузи нарочито мајор *Остојић*, капетан *Димић* (командант ковинске компаније) и административни натпоручник *Бургхардт*, сва тројица немачко-банатске (панчевачке) крајишке регименте. *Боришев* није пропустио а да дотичну помоћ ових официра са захвалом не спомене и у својој релацији и опише.

Како је шајкашки капрал *Васа Страјинић*, којега је још оне исте ноћи, кад се Шајкашима догодила ова несрећа, послао капетан *Боришев* у Ковин, тамошњој компанији пријавио овај ванредни догађај, одмах су она три официра похитали на лице места ове несреће; наредили су, да се што пре прикупе за избављање момака и шајака нужни бродови (скеле, чамци и др.) и пајвани; позвали су све рибаре, који су се у околини налазили, да се скупе са својим чамцима и мрежама; послали су раденике, који су помогли, да се како шајке, тако и остало државно добро, што пре и више избави; а и наредили су, да се набави за Шајкаше лебац. *Боришев* донесе даље вишој власти до знања, да се овом приликом у толико показале племенитим и ковинско становништво, што је Шајкашима кроз пет дана давало и доносило лебац бесплатно, и што су тамошњи трговци и занатлије 18. августа поклонили још и два акова вина, да се Шајкаши што боље окрепе, јер су ови у несрећи и раду врло изнемогли били.

При избављању топова и другог шајкашког прибора одликовали су се особито: поручник *Одабашић* немачко-банатске крајишке регименте и Шајкаши: *Лавар Дамјанац*, *Лазар Рачисављев*, *Мија Ћусић* и *Драга Рајков* из Чуруга (2. компаније шајкашког батаљона), ови су Шајкаши много пута гњурали под воду и с тиме много принели, да се нашло онолико топова и могло из воде извући.

Уз пратњу шајкашког мајора *Белера* и војеног повереника *Ловака* дошао је 19. августа и командант сремске крајишке бригаде, генерал пл. *Рајаковић*, на лице места ове несреће, да се осведочи о околностима, под којима се овај случај догодио. Други дан је обавио генерал смотру код овога шајкашког одељења и испитао штету, коју је имало то одељење у след елементарне незгоде. За тим нареди генерал *Рајаковић*, да натпоручник *Молинари* остане са полушајком и са четрдесет момака под Ковином до 23. августа и да и даље тражи изгубљени прибор. Оне друге три шајке продужиле су 21. августа свој пут к Тителу, камо су 24. августа стигле. *Молинари* је приспео са својом шајком у Тител тек 27. августа.

Веће или мање материјалне штете у пртљагу и новцу претрпили су том приликом и сами официри, који су дотичном одељењу придодани били. У једном прилогу споменутога извештаја капетана *Боришева* тачно су обележене оне ствари, које су официри изгубили, и то: Капетан *Пера Боришев* у вред-

ности од 118 фор. 54 кр. (скупа са 28 фор. 12 кр. готовог новца); надпоручник *Леополд Молинари* у вредности од 47 фор.; поручник *Јован Покорни* у вредности од 67 фор. 48 кр., потпоручник (Oberbrückenmeister) *Александар ил. Никшић* у вредности од 55 фор.

Свршио сам причање о том несрећном догађају; написао сам онако, како забележи у своме извештају капетан *Боришев* придржавајући се истине. Једино ми је жао, да нам *Боришев* није оставио и *сва* имена оних Шајкаша, који су се десили при овој несрећи у царевој служби; заслужили су сви појединн, да им се имена на свет изнесу и овековече. Но можно је, да је од ових учественика још који жив, наравно данас као старац, пак ће га овај опис бар подсетити, да је и он и у овој прилици имао „главу у торби.“ (Постоји и једна народна песма о овоме догађају, но ова неправедно осуђује капетана Боришева, а почиње: Бог убио Бориш капетана, Што подави шајку и Шајкаше и т. д. Ур. „Јав.“)

Задар, у Јануару 1890. г.

КЊИЖЕВНОСТ.

РУСКА КЊИЖЕВНОСТ У ГОДИНИ 1889.

„*Новое Времја*“ доноси доста опширан и подробан преглед душевнога рада прошле године у Русији, па је по томе хрватски „*Обзор*“ донео извадак, по коме смо и ми ради по нешто да наведемо за наше штов. читаоце.

Прво место у издатим књигама за годину 1889. заузима потпуно издање скупљених списа разних писаца, као: *А. С. Грибоједова, И. С. Никитина, И. А. Гончарова, Ф. М. Достојевскога, Г. П. Данилевскога, Г. Ј. Успенскога, М. Н. Загорскина.* — Осим тога започели се издавати скупљени списи: *Г. Д. Григоровића*, М. Е. Салтикова и *Н. С. Љескова.* Осим тога помогла је ширити познавање умотвора руске литературе и „*Јефтина библиотека*,“ која је излазила у свескама и доносила новеле и приповетке старијих и новијих писаца.

На пољу *лирскога песништва* заслужују помена: две збирке песама *К. П., Буренине* „Стреле“, четир књиге песама *К. К. Случевского*, збирка песама К. *Тофанова*, А. В. Колцова и ново издање „Кобзора“ од *Шевченка*.

Што се тиче *хисторије руске књижевности* морамо споменути: „Литерарне смерове за време Катарине“ од *А. Ј. Незеленова*, веома успешан покушај да се прикаже литература тога доба у три смера: у скептично-материјалистичном, мистично-народном и непосредно народном. Даље: „Новости из хисторије руске литературе XVII. и XVIII. века од *Л. Н. Мајкова*, који се базирају поглавито на рукописним изворима; „Одломци и чланци из руске литературе од *М. Ј. Сухомлинова*, за тим све његово полемичке монографије, које расправљају о литератури минулог и почетком садањег столећа поименце из доба Александра и Новикова.

Из струке *критичне* споменућемо само *А. Ф. Милера* и *Г. Ф. Успенскога*, за тим списе *А. Скабичевскога*, па „Литерарне нацрте и потрете“ *В. Д. Спасовића*, „Критичко-библиографички речник руских списатељица“ Кн. *Мик. Голичине*, „Поглед на живот и дела умних списатеља руских“ г. Ирзикова.

Од *превода* туђих и старијих списатеља споменућемо: „Дон Хуана“ од лорда Бирона, у преводу *П. А. Козлова*, „Фауста“ од В. Гете-а у преводу барона *Врангела*, „Медеа“ Еврипидова у преводу *Алексејева*, који је превео и издао и Тукидидову „Хисторију пелопонеских ратова.“

Број дела *на пољу уметности* умножио се многобројним и знаменитим делима, која су донекле стала на пут несташици на томе пољу. Гроф *Ф. Ј.* и професор *Н. П. Кондаков* започеше сретно велико дело да упознају руску публику с хисторичком прошлошћу Русије, док се она утеловила, те стала гајити уметност. Две прве свеске тога управо прекрасног дела, које је лепо украшено красним снимцима уметничких предмета под насловом „Руске старине у споменицима уметности“, изазваше велику сензацију у руској публици.

К монументалним делима првог реда у погледу хисторичноме припада потпуно издано дело *В. В. Стасова* „Славенски и западни орнаменат,“ које је награђено од руског археолошког друштва златном медаљом, за тим „Подробни речник руских колорираних сликарија“ од *Д. А. Ровинскога* у два издања (описано је ту око 10.000 колорираних сликарија). Још ћемо споменути „Галерију хисторичких портрета“, која је прошле године дошла

до свеске 31. и има не само монументалну вредност, као „успомена на рад најстаријих портретиста,“ већ и као „приручна књига за познавање руског сликарства.“

Хисторичка литература руска обогатила се године 1889. некојим списима и делима, која заслужују да се спомену: „Ослобођење сељака за владе Александра II.“ од *М. П. Семенова*, где писац расправља право и непристрано, као очевидац и ближи учесник, унутарњи процес велике реформе по дневнику, кога је сам водио, као члан присутне комисије. — „Сеоско питање у Пољској за време њезине деобе,“ где *В. Мјакотин*, подробно описује стање пољских сељака у последњој четврти XVIII. столећа и на видело износи околности, ради којих се спровела реформа сељака у Пољској. — „Приноси к познавању руске државе за владе Александра III., то је нова главна радња генерала *Стрејлбицкога*, који је дошао до тог резултата, да у наше доба Русија изнаша 19.703,294 □ врста (врста је скоро километар), и да има 108,787,235 становника. — „Развој сталних војска и стање војничке вештине за Људевита XIV. и Петра Великог,“ студија генерала *Пузијевскога*, из које се опажа, да је Петар Велики и у погледу војничке вештине далеко наткрилио свој век. — „Повест литавске државе од најдавнијих времена“, написао *П. Врјанцев* популарни, али веома опширни и подробни нацрт литавско-руске хисторије, који се свршује последњим устанком Пољака. — „Окупација Сибирије и стање првих њених обсађеника“, од *П. М. Буцинскога*; то је почетак дела „Сибирија у XIX. столећу.“ „Доба од смрти Катарине II. до год. 1806.“ *В. К. Андрејевића* открива врло савесно занимљиву епоху тадашњих генералних управитеља сибирских. — „Раскол на Дону концем XVII. века“, од *В. Г. Дружинина* опсиже интересантну епизоду из хисторије раскола у Русији. — „Киргизи и Каракиргизи Сир Дарјинске државе“. Тако се зове прва свеска великога дела, што га је написао *Н. Ј. Гродеков*, те је добро дошао не толико правичкој колико хисторијској литератури руској, јер опсиже нов материјал за познавање особитости Киргиза и њихове државе. „Заборављена прошлост околине Петроградске“ од *М. Ј. Пиљајева*, који ту живо расправља податке о разним местима те околице, карактеристику и анегдоте о важнијим личностима, које су тамо живеле и истакле се на који год начин. (Са 124 слике.) — „Цар Никола I. и туђи дворови“ хисторички обрис *С. С. Татишћева*, где се истинито разлаже хисторија дипломатских додира Русије с осталом Европом. — „Живот и дела *М. П. Погодина*“ од *Н. П. Барсукова*, захвата бујни материјал за хисторију душевног развоја Русије за двадесет година овога столећа. — Споменућемо још „Архив кнеза Воронцова“, и „Зборник материјала из архива канцеларије Њ. Величанства“ „Зборник царско-руског друштва“, „Руски архив“ (опис војне с Персијом г. 1826—27), „Хисторички вјестник“, где гђа *Головачева* занимљиво слика круг списатеља, који се био сабрао око редакције „Сувременика“, те имао велики уплив на руску публику, а то су поименце Тургењев, В. П. Боткин, Некрасов, Панајев, Чернишевски, Добролубов, Слепцов и др. „Записци грофа Ростопчина“ у „Руској старини“ дају нову светлост за разумевање војске од г. 1812.

По *знанствену литературу* била је прошла година за Русију од исте вредности као и на западу. И ако је мало рађено, ипак има што се може похвалити. Разне струке теоретичких и практичких знања обогатиле су се целом врстом изворних и преведених дела. „Темељна почела хемије“ од славнога учењака *Мендјелејева*, „Метеорологија и климатологија“ *Д. А. Лачинова*, „Физикални земљопис“ *Н. Рајевскога* и др. Зоологичка литература унапредила се знаменито важним делом „Знанствено путовање“ *М. М. Превалскога*, код којега је био сурадником Ф. Бихнер (Сисавци), С. Херценштајн (Рибе) и Ф. Плеске (Птице). Затим заслужује да се спомене знаменито дело „Темељи зоологије“ од проф. *Бобрецкога* и нека друга дела, од којих је особито вредно истакнути *Н. А. Вараокавскога* „Опредељење риба из реке Волге“. — Од популарних списа вредно је споменути *Д. Кајгородова* „Црна породица“, где писац дивно црта живот гаврана, и зоологички нацрти *М. М. Богданова* „Из живота руске природе“. — Ботаничка литература допуњена је ове године делом проф. *А. Бекетова* „Ботанички курс“ и *Кауфманова* „Московска Флора.“

Врло је занимљива и друга свеска критичког дела „Дарвинизам“ од *Н. Ј. Данилевскога*, који се бави потанко оценом дарвинизма.

Година 1889. беше несретна по руску знаност, јер је те године изгубила неколико од својих првих поборника, као: академика Буњаковскога, професоре: Ајхвалда, Доброславина, Ландцерта и главнога учењака и славног лекара С. П. Боткина.

ЛИСТАК.

АНА ОБРЕНОВИЋКА, СРПСКА СПИСАТЕЉИЦА.

Пре 50 и више година радила је на српскоме књижевном пољу и дична Српкиња једна, ћерка Јеврема Обреновића, најмлађег брата кнеза Милоша. Јеврем је имао за жену Томанију, кћер Богићевића Анте, који је познат из оне песме народне „Цар везира на диван позива“, где везир цару одговара: „А мој царе како ћу ти доћи, кад ја не смем кроз Лозницу проћи од онога Богићевић Анте и т. д.“ Јеврем је имао шесторо деце: пет кћери и једнога сина — Милоша. Овај Милош, ожењен кћерју молдавског бољара Катарџије, отац је бившега краља Милана. Од отих кћери Јевремових једна се звала *Ана*, која је у тридесетим годинама овога века радила на пољу српске књижевности. Године 1834. написао је правник Данило Младеновић и засебно издао спев један посвећен „Сијатељејшој господични Ани Јефрема Обреновића, *перво началној Сербијанској списатељици* из највећега почитанија у Пешти 1834. љета.“ Године 1836. изишла је из „књажеско-српске типографије“ у Београду књига: „Нравоучителне повјести. Превела *Ана Ј. Обреновићка*“. Осим тога излазили су њезини књижевни прилози у алманаху Димитрија Тирола „*Ураније*“ за г. 1837. и 1838. Димитрије Тирол је био у кући Јеврема Обреновића домаћи учитељ, те је без сумње као књижевник утицао на развијтак своје младе ученице. А тих година, кад су излазили њени радови у „Уранији“ беше списатељици овој истом 16—17 година, јер је Ана рођена 20. марта 1821. године.

Димитрије Давидовић пише у своме забавнику за 1834. годину (стр. 196.) ово: „За преводе „*Елеонору Шебрејку*“ и „*Огледало супружеске љубови и вјерности*“ имамо благодарити господични А. *Е.* О*******, младој Српкињи и рођеној и воспитаној у среди Србије. Скромност њена није нам хтјела цјелог њеног имена објавити. Међу тим не може нам забранити, да јавно не признамо да и избор и начин писања превода сами довољно свједоче о високим даровима ума и о характеру њеном. Ако гдна А. Ј. О*******, која сада топрв *дванајсту* годину навршује, и у напредак занимала се буде књижевним забавама, и ако перо своје и у напредак занављала буде у преводима, то се тврдо уздамо, да ће не само срећно достигнути, но и престигнути не две три Српске списатељице, које су до сад браћи нашој у Аустрији по њенито писале; престигнуће ји, ако и имају оне много више и боље средства к удесном изражавању мисли своји, него што ји наша Преводчица има.“ Из овога се види, да је Ана Обреновићева, још у раној младости, тако рећи у детинству своме почела да се бави књижевним пословима, па да је и у Давидовићеву Забавнику писала. — Ова красна Српкиња заслужује, да је се сада после 50 и више година сећамо и да јој име споменемо.

О.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Руски месечни журнал „**Университетскија извјестија**“, донео је у својој новембарској свесци за 1889. годину чланак *Т. Флоринскога* под насловом: „**Въ память пятисотлѣтія Косовской битвы**,“ који је читан на свечаноме скупу Кијевског добротворног друштва 11. маја 1889. на дан св. Ћирила и Метода. У додатку се цитира и цела народна песма „*Косовка девојка*“, и поједини одломци из других народних песама о косовској битци са руским преводом. Уз чланак иду многе опширније примедбе, које расветљују Русима по нека питања, што се тичу српскога народа.

= **Нови васпитач**“ Мите Нешковића, орган за педагошку књижевност, ступио је у трећу годину свога живота. Уз овај часопис излази редован додатак „*Књижевни преглед*“, у којем се обзнањују и оцењују педагошко-књижевне нове појаве. Прва свеска за ову годину изишла је и донела овај садржај: Појезија и педагогија. — Формална сврха рачунске обуке. — Културно деловање народне школе за народ. — Педагошке странпутице. — Како Гертруда учи своју децу (Песталоци). — Народно васпитање. — Књижевни преглед. Осим овог педагошког часописа имамо ове године још и ове педагошке перијодичне листове: „*Школски лист*“ у Сомбору, „*Учитељ*“ у Београду, „*Просвјета*“ (лист за цркву и школу) на Цетињу, а у браће Хрвата излазе: „*Napredak*“ и „*Hrvatski učitelj*“ у Загребу и „*Škola*“ у Осеку. Заслужује спомена и „*Slijepčev prijatelj*“, лист за васпитање, обуку и друге потребе слепаца. Овај лист излази у Букевју, а уредник му је Винко Бек.

БЕЛЕШКЕ.

(**Српски народно-црквени сабор**) сазван је за 12. април о. г. у Ср. Карловце ради избора митрополита, а без сумње ће бити то и расправни сабор. Говори се да ће за краљ. повереника бити наименован барон Федор Николић.

(**† Стеван Кнежевић**). У Задру, у Далмацији, преминуо је српски православни владика Стеван Кнежевић. Покојник има заслуга својих за српски народ. У новије доба био је одликован од црногорског кнеза Николе орденом Данила I. степена. Нека му је леп спомен у народу!

(**Славјански**). Недавно смо с радошћу јавили, да за кратко време долази Славјански са својим славним певачким друштвом и у Нови Сад За места се ваља за времена пријавити у овдашњим српским књижарама.

(Јубилеј). Фебруара 3. п. н. славио је немачки песник у Бечу *Људевит Август Франкл*, витез од Хохварта, 80-годишњицу свога рођења. Франкл је веома симпатисао са Србима. Са песникињом српском пок. Милицом Стојадиновићевом и са Ђорђем Рајковићем лично се познавао и дописивао, а и писао је поједу „Гусле“. С тога му је сад на дан прославе и уредништво „Јавора“ поздравило славу овим брзојавом: Старом опробаном пријатељу српске појезије и српског народа изричемо на данашњи дан славе наше најсрдачније честитање. — У једном писму Милице Стојадиновићеве, које смо лане у „Јавору“ донели, спомиње Милица (стр. 302) и Франклово писмо, које је послала у Н. Сад Рајковићу, да га и он прочита, а Рајковић је за време бављења свог у Бечу (као сарадник „Змаја“) посећивао песника Франкла.

РАЗНО.

(**О пословицама**.) Вук, тумачећи пословице, некима није погодио прави смисао. Он каже:

„Коме вашар капу купује онај гологлав иде. — Који не купује капе кад му затреба, него чека о вашару да је купи.“

(Та пословица не значи то, него хоће да каже: коме многи, гомила, коме свет капу купује тај без капе иде).

„Ако га бог зна, колико ја, зло по њ. — Кад ко пита за кога ко је, а онај који се пита не познаје га.“

(Баш напротив, онај који се пита познаје врло добро онога и то као рђава човека, за то и одговара: ако га бог — који каштигује људе за зла дела — познаје колико ја, зло ће бити по њега).

„Ако нећеш ти, оно ће друга три. — Кад се ко шчиња да проси ђевојку.“

(Не каже се само за девојку него за свашто понуђено па одбијено).

„Како туђу кокош изијеш одмах своју за ногу вежи. — Да и ти частиш онога, који је тебе частио.

(Прави смисао те пословице значи: кад штогод туђе оклапиш, здипиш, онда причувај своје, јер то исто може и теби бити).

„Ако нема других ногу за зиму, зло. — Рече се млитаву човеку.“

(Није млитаву човеку него ономе који има танке и суве ноге).

„Ти мене чувај од нокта, а ја ћу тебе од свакога зла. — Кажу да говори бијели лук човеку, и ваља да значи да је бијели лук здравији кад се не љушти, него онако с љуском кад се једе.“

(Неће бити то, него хоће да каже: немој бели лук, који је лековит и сваку болест одбија, ноктом љуштити, јер за ноктом има нечистоће из које различне прилепчиве болести могу постати. Заиста по селима, где је та пословица и постала, свак ће кад нема ножа, пре неољуштен чесањ белог лука сажвакати па љуску испљувати, него што ће га ноктом љуштити).

„Ради па ћу ти и ја помоћи, вели господин Бог.“

(Не каже се *господин* бог него господ бог или господини бог. По свој прилици то је штампарска погрешка, јер у вуковом речнику стоји: господини бог).

„Ново сито о клину виси. — Кад је ко у кући нов — н. пр. млада или слуга, — па га штеде.“

(По самим речима те пословице требало би да буде тако; али, та пословица каже се, не, кад кога новога штеде, него кад кога новога хвале).

„Ако чанак не изда, кашика неће. — Док у чанку има, и малом се кашиком може чоек најести.“

(Смисао те пословице значи: докле има на оном месту одакле се узима, наћи ће се свагда оних што ће узимати).

„Знам ја у коју ногу храмљем. — Ја свој посао најбоље знам.“

(Не каже се то у томе смислу, него то је толико колико кад се рече: знам ја своје мане и оскудице). ***Љ. П. Н.***

(**Да ли на планетама има живих створова?**) „Н.“ пише: *Месец* је обумрьо, на њему нема живота. *Меркур* нам је непознат. О *Венери* знамо само толико, да нема никакве атмосфере. *Урана* и *Нептуна* готово не познајемо. *Јупитер* и *Сатурно* немају још тврде коре. Једино је *Марс*, о којем можемо тврдити, да је живот на њему могућан, јер су на њему физикалне прилике сличне онима на нашој земљи, но да ли има на њему управо живих створова и каквих — то нико не зна.

(**Седам правила за чување вида**). Ако те, док радиш боле очи, или ти сузе и крмеље, или ако ти светлаци лете пред очима, а ти се одмах махни рада, да ти се очи одморе. 2. Пази да је доста светло онде, где радиш, и да ти светлост долази од озго или са леве стране. 3. Ако си слаба вида, не читај никада када се возиш, било то на колима или на жељезници. 4. Не читај у лежању. 5. Не читај ако се опорављаш после какве болести. 6. Очи се чувају и тиме, кад се човек добро и умерено храни, кад умерено ради, довољно се шеће и забавља. 7. Спавај доста, али не предуго. Ко много чита, ваља да више спава јер, и очи имају веће потребе да се одморе.

(**Писма Колумбова**) У археолошком музеју у Бостону у Америци чувају се неки дописи, што их је Христофор Колумб писао своме пријатељу Леандру Дечиску. Писма су та из године 1493. Бостонски археолошки музеј купио их је за 4000 форината.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 7. У НОВОМ САДУ 18. ФЕБРУАРА 1890. **Год. XVII.**

ЗАР ЈЕДАН ПУТ....

ар један пут пошале се људи,
Па жаоком жацну ме у груди.
Свака вест ми носи гласе црне,
Од болова душа ми претрне.

Одем у врт, па у небо гледам.
Стежем срце, клонути му не дам;
Ћутим, чекам небеснога жара —
Ћутање се у молитву ствара.

И шум нови донесу ветрићи...
Да л' је анђ'о, који хтеде прићи,
Не знам, али ја осетим плама
И звон чујем од нових песама.

Жар младачки у очима сене;
А лице се слађано осмехне;
Небо, земља новим блеском сјаје —
Целом свету шиљем опроштаје.

И, к'о капље са упорног грања,
Сад с врелога срца се одрања;
Остави ме сумњичење свако
И у души опет лако.... лако.

1889.

М. П. Шапчанин.

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

VII.

28. марта.

утрос ми је дошла на ум дивна мисао. Сетно сам се, да ми се ваља побринути за мој погреб, па сам све удесио. Неда се томе опирала, али када сам јој рекао, да је то моја последња воља, послушала ме је. Наручио сам сандук, мртвачко одело, свеће; побринуо сам се и за јело и пиће укопницима.

„Нека буде све у реду!“ рекао сам јој. „То ће бити моји сватови. Не треба за мном плакати, ја радо умирем...“

Означио сам и место на гробљу, где да ме закопају — под липом. Старици се напуниле очи суза и молила ме, да о томе не говорим. Но ја сам ју приморао да ме слуша.

Бршљаница има прекрасно гробље на брежуљку. У куту гробља порасла је липа и дивно се разгранала. Док сам био здрав, многе сам часове у летно доба провео у хладу те гранате липе. Ако сам имао за чиме да жалим, то би само жалио за том липом. Зато баш и желим, да ме онде сахране. Онде ће бити дивно лешкати, када липа пролиста па се оспе дивним сићушним жутим цветом. Мирис ситнога цветка примаће малене пчеле, оне ће шуштати лишћем, а оно ће шаптати песму о лепоти тога света, а за лепих летних ноћи, када месечина обасја гробове и крстове на брежуљку, извијаће у близини славуј своју сетну песмицу. Јесте, ту ће бити дивно лежати, ту ме морају сахранити. Тога места не бих заменио најлепшом гробницом у ма ком

гробљу. На брежуљку под липом би ће гроб мој. Самотно је то место, нико још онде није сахрањен. Тако и ваља, ја сам и у животу самовао. Мало ће ко и распитивати за гроб сеоског учитеља, а када падне маховина по крсту на гробу, не ће се знати ни ко ту почива. И то је добро. Људи несу за ме за живота распитивали, па нека ме и по смрти пусте на миру. А напокон збрисаће време и липу и крст и хумку и славуја, а на ономе ће можда месту рука марљива сељака плугом превртати земљу, а када му се нога спотакне о лубању моју, он ће ме можда сажаљевати, плужиће даље и фићукати веселу песмицу, а празну лубању огрејаће сунце, а напокон ће се распасти у ништа... Живи све и гине...

Тако. Што је најнужније, удесио сам. Сада само још да свршим овај дневник, па нека смрт учини своје.

Споменуо сам, да један дан нисам одлазио у жупни двор. Другога дана дошао је слуга, те ми рекао, да ме попа моли, да дођем онамо. Тешком сам се муком наканио, да одем. У дворишту сам нашао капелана. Он је седео на клупи. Ја сам прошао мимо њега као да га не видим. У соби сам нашао попу, где седи у наслоњачи, а Јустина до њега. Беше нујна и замишљена. Када сам ја ушао у собу, она је устала и отишла. То ме ни најмање није изненадило. Знао сам добро, да се после онога мога лудога понашања љути на мене. Попа ме дочека радосно и рече ми:

„Та где сте тако дуго? Ја сам се на вас тако обикнуо, да ми је без вас управо необично.“

„Стид ме је било изићи пред вас после онога...“

„Та маните. То се у животу често догоди. Ја знадем, да сте ви мирне нарави, него вас онај ветрогоња изазвао. А да вам кажем истину, ја вам ни најмање не замеравам. Гледаћу, да тај човек што пре оде из куће. Моја ми се Јустина некако не свиди, већ ми нешта кљује по глави. О не дај боже, да се моја слутња обистини. Волео бих умрети. Морам га, морам га што пре отправити.

Друге недеље по ускрсу растао се капелан за увек с нама. На растанку стиснуо ми је руку и пришапнуо: „Будите сусретљиви према Јустини. Ја сам уверен, да сте ви ваљан човек.“

То ми је сада говорио, када ме је пред Јустином тако *понизио*, а ко зна није ли ме сасвим из њезина срца истиснуо.

Ја га љутито погледах, његове су ме речи вређале, и најволео бих био, да сам га тај час могао смождити.

С Јустином се растајао хладно, али није био баш најбоље воље. Чинило ми се, да се је напрезао да буде што хладнији. Јустина је пак сва дрхтала, као да ју грозница тресе. Када је капелана нестало, она се није могла уздржати а да не проплаче

Попу је то изненадило. Видео је добро, колико је сати Он ју погледа оштро и рече јој опорим гласом:

„Јустина, шта је то с тобом?“

Она клече пред попу, обухвати му рукама колена и кроз плач рече:

„Уби ме, уби! Ја сам љубила Ђуру. Што ћу? Он је био тако леп, тако добар. Јесам ли могла да га не љубим? Ја сам га љубила, била сам срећна, пресретна, па друго ништа у тој срећи нисам мислила. Заборавила сам и на тебе, добри мој ујаче Ох уби ме, уби ме, али се не љути на своју несретну Јустину!...“

Јустина је јецала, боно јецала, а сва је дрхтала.

На смежураном старчевом лицу скотрљала се крупна суза. Његов је бол морао бити неизмеран.

„Устани!“ рече јој нешто мекшим гласом. „Ти не знаш, што говориш. Дршћеш. Ти си болесна!“

„О знадем, драги ујаче! Говорим истину. Ти си ми увек говорио, да ништа пред тобом не тајим, да увек истину кажем. Ја љубим Ђуру...“

Јустина је дрхтала, очи су јој биле поцрвениле, а образи су јој горели.

Пала је у врућицу.

Метнусмо ју у постељу, а попа је одмах послао по лечника. Јустинина се болест нагло развијала па је почела и опадати. Стари је дан и ноћ боравио уз Јустинину постељу и неговао попут брижне мајке милу болесницу. И ја сам често бдио уз Јустинину постељу и с неком пожудом проматрао њено лепо бледо лице, јер њено је лице у тој бољетици било прекрасно. Једном, када је спавала, а био сам сам уз њу, нисам могао да се устегнем, а да јој не пољубим снежне ручице, која је провиривала испод покривача. То је био први пољубац, што сам га утиснуо

на женско тело. Топло сам молио богу да ми мила болесница оздрави.

Када је Јустина била изван сваке опасности, рече ми попа:

„Ви сте све знали. Зашто ме нисте упозорили? Да сте ми само једну реч рекли, тога свега не би било.“

„Нисам могао да црним Јустину, јер сам ју волео, а и сада ју још волем.“

„И сада ју још волете, после свега онога, што се с њоме догодило?“ зачуди се попа.

„Јест, ја ју волем. Заборавићу на све, и ако је ваша воља, накан сам Јустину узети.

Попа ме оштро погледа, као да не верује мојим речима. А када сам ја речи поновио, стао је шетати по соби, нешто неразумљиво сам у себи говорити, а напокон је узео шешир и отишао.

Мени је било тешко, али несретном старцу морало је бити куд и камо теже.

— — — — — — — — — — — —

Настали су лепи мајски дани. Природа је сасвим оживила бујним животом, развила све своје дражи и раскоши. Јустина је већ телесно оздравила, само јој је душа још боловала. Ништа ју није развеселило, ништа растужило, беше јој све равнодушно. Ја сам себи ставио у задатак, да ју оживим, да у њој ускрснем стару своју Јустину. Она ме није одбијала, а ја сам био с тим почетком задовољан. Ја сам с Јустином провађао часове, а често смо се шетали и по башти, где је цвало и мирило разно цвеће, једно лепше од другога. Често сам Јустини пружио по који цветак, она га узела у своју нежну ручицу, намирисала га и бацила, или би кидала листић по листић и бацала. Ја сам био задовољан и тиме.

Једном је тако учинила, а у руци јој остао го стручак. Она ме погледа својим лепим оком, усницама јој пролети чудноват осмејак, и рече ми:

„Што сте ми то дали? Зар уз толико красно цвеће ви мени бадрљицу дајете?“

„Госпођице, узбраћу вам и други цветак.“

„Могу и сама. Немојте се трудити.“

Док се она хтела сагнути, ја сам већ убрао пупољак ружин и дао га Јустини. Она га прими, згњечи га ручицом и рече.

„Чему то?“ Данас ми се немили цвеће. Читаћете ми штогод.

Седосмо на једну клупу под дрветом. Извадио сам из шпага књигу и стао декламовати најлепше песме. Опазио сам, да Јустина не прати мога читања. Она је била растресена. Њезине мисли блуђаху, бог зна куда.

Ја сам престао да читам, а она тога није опазила. Седела је и даље непомично замишљено. После некога времена трже се, устаде и рече: „Ајдемо, данас ми се ништа не мили.“

Истога дана у вече питаше ме стари жупник, како је с Јустином.

Ја сам уздахнуо и одвратио: Опоравља се.

Он ми не рече више ни речи, него ме сумњиво погледа.

Када је Јустина оздравила, почео је Милић врло често залазити у жупни дом. То, истина бог, не беше ништа ново, он је и пре залазио, али сада се стао много за Јустину занимати. Често је знао доћи у такво доба, када је знао, да мене и жупника не ће онде наћи. То ме је врло узнемиривало и ја сам предузео, на уђем у траг његовим намерама. Ала сам био блесан! Тога свега није требало; ја сам морао да пожурим попу, да нас састави, па се нисам требао ничега бојати Али да, ја се нисам никада журио.

Ух, како ме тај кашаљ гуши! Чисто не могу да оданем!

Једнога дана у месецу јуну бавио сам се до касно у вече у мојој соби неким званичним послом. Већ се и смркло било, када сам устао, узео шешир и пошао у жупни дом. Тамо није било никога осим Неде, кућанице у дому.

„Где је господин парох?“ упитах Неду.

„Није дома. Још по обеду отишао је у неко село болеснику, па се још није повратио.“

„Госпођица?“

„Биће у башти. Пре по сата отшетала је с господином Милићем.“

И још је нешто хтела да каже, али ја сам се окренуо и пошао у башту. Нешто ме је нукало, да прислушкујем разговор Јустине с Милићем. Зацело су у колеби, мислио сам. Срце ми је нагло куцало, ишао сам уз грмље на прстима — тихо, попут мачке, када вреба миша. Тако идући зашао сам за колибу. Ноћ је била без месечине. Моја ме слутња није преварила. У колеби бејаше Јустина с њиме. Срце ми је нагло било; ја сам настојао и сам дах да притајим, само да ме не чују. Видети

ме несу могли, јер је колеба била обрасла густом лозом.

Чуо сам овај разговор:

Јустина: Јесте, ја сам љубила капелана. Вама је наша љубав позната. Ви ме нисте никада тако намргођено гледали као учитељ. И да ме нисте узели тешити, ја бих већ одавна била под земљом. Чама, господине, чама и ништа друго. Била сам у рају, љубећи њега, а сада ми је све мрско, све досадно. Како сам се пре веселила пролећу и цвећу! Око сваке руже сам се томила, са сваком се разговарала и тако се радовала, када се пупољак прометнуо цветком. Слушала сам цвркутање ластавице, прижељкивање славујево, жубор поточића. Лепотом сам се том занашала, а сада ми је све то мрско, све. Зашто се све то догодило? Зашто ме је љубав та тргла из мојих младих снова? Како су ти снови били само лепи, заносљиви, ма да су били глупи, неостварљиви. Уживала сам у њима. Дошао је он, тргнуо ме из оне опојности, јер ме је опојио још већом милином. А сада? Све се то разбегло и ја постала несретна! Знадем, да се више никада то доба не ће повратити.... Да ми барем тај учитељ не досађује! Ујак му је склон и већ ми је натуцао, да ћу му бити жена.... Чујете ли, жена најмржега ми човека на свету!

Милић: Јустино, избавићу вас. Послушајте ме. Побећ'ћемо одавде далеко, заборавићемо на све, бићемо сретни. Али никада вам пребацити не ћу.

Јустина: Ви сте племенит човек. Ујака ми је жао; он ће се јако жалостити, воле ме нада све.

Милић: Немојте заборавити да вас сили, да пођете за Јанка Јурјевића.

Јустина: Јесте, јесте, то је његова жеља, а којим бих ја правом могла одбити после свега онога, што се са мном догодило...

Милић: Пристајте! Побећ'ћемо.

Јустина: Пристајем, договорићемо се.

Милић: Како ли сам сретан!

Јустина: Хајдемо. Ладно ми је, а и ујак би се могао повратити. Пазите, да вас ко не види. Онда би све пропало и ја бих била још несретнија.

Одоше, а мени се учини, да се около мене све окреће. Поражен сам, све је пропало, и задњи зрачак наде угасио се....

Преко плота попут какова крадљивца отшуњао сам се кући.

Два три дана нисам одлазио у жупни двор, а и чему? Та за ме је све изгубљено... Нека се ствар развија како хоће, ја сам одлучио, да се у ништа не пачам. Ја сам тих дана ходао по пољу, шуми, као какво страшило. Људи, што су ме сусретали, гледали су ме зачуђено, а ја сам од њих бежао, бежао као од демона...

Тада ме потражио попа. Нашао ме у моме стану, где седим без икаква осећаја...

„Шта је с вама?“ упита ме.

„Ништа, ништа, пустите ме на миру!“ бранио сам се.

„Занемарили сте сасвим кућу моју. Зашто сте наједном изостали?“

„Немам код вас ништа да тражим!“ рекох очајним гласом.

„А Јустина? Зар сте заборавили обећање своје?“ упита ме чисто плачним гласом.

„Јустина! Јустина!“ поновио сам као ван себе.

„У моме се дому опет нешто тајовито догађа.“

За тим приђе к мени, стегне ми својим прстима чврсто рамена, па дода: „Ви опет нешто знадете... Говорите, преклињем вас.“

„Ја ништа, ништа не знам! Пустите ме у миру,“ бранио сам се.

„Не пуштам вас, говорите, не штедите никога, морате ми рећи!“

Његов ме је глас престрашио или управо пробудио. Тргнух се из његових гвоздених шака и одскочих.

Попа клону на столицу и покри лице рукама.

„Ох, како сам ја несретан!“ уздахну. За тим ме погледа дирљиво и рече благо:

„Зашто ви не долазите више у моју кућу?“

„Јустина ме не воле. Што ћу?“

„Јесте ли говорили с њом?“

„Јесам.“

„Па?“

„Ћути, а њено ми ћутање јасно говори.“

„Шта ћемо започети, шта? Ја нисам доста паметан, да пронађем начин, како би се то бедно дете спасло. Говорићу сам с њоме. Употребићу сав свој уплив, можда ће што бити, можда....“

Морао сам обећати попи, да ћу долазити у његову кућу као и пре....

Тако је и било.

„Добро је," рече ми једном попа. „Јустина је пристала Биће ваша жена."

Ја нисам право веровао у истинитост тих речи, али нуто чуда, Јустина се према мени сасвим променила. Тако сусретљива према мени није никада била. Њезина љубазност сасвим ме опојила и ја нисам ни имао када да помислим, да би се под тиме могло сакривати што друго. Ја сам јој опет читао песме, шетао с њоме испод руке по врту, говорио јој о цвећу, пролећу, богу, љубави. Јустина се показивала, да то све слуша, шта више јој је годило, када сам јој кад и када говорио о нашем будућем брачном животу. У жупни се дом опет повратила она тиха срећа, која је учинила, те се на старчеву лицу избрисао сваки траг бољетице и патње, а ја сам опет био сретан. Ој, ала сам слабо познавао живот! Да сам имао мрву искуства, могао сам барем сумњати, да је њена веселост и наклоност могла бити само копрена, којом је заклањала мисли своје, накане своје . . . .

Сада се сам себи смејем, како сам могао бити тако најиван, па у својој варљивој срећи заборавити на своје пређашње јаде, заборавити на онај пређашњи разговор с благајником, а ја сам заиста заборавио, и то тим лакше заборавио, што се Јустина тако понашала према мени. Та ја сам био увек уз Јустину. Већ је био утврђен и дан нашега венчања, а Јустина ми је била све наклоњенија. Еле, је сам ли могао о ичем да посумњам?

Младо је срце као цветак. Када га бије врућина, клоне тужно главицом и већ мислиш, да ће угинути. Но чим га окрепи блага ноћна роса, он у јутру весело поздрави оно исто сунце, што му је смрћу претило . . .

Концем месеца јула требали смо се венчати. Већ је било приправљено све за венчање, а Јустина је често зажелила, да тај дан чим пре дође. Показала се необично весела, волела се шалити, запиткивала ме којешта, а када јој на једно питање нисам знао одговорити, насмеја се она, удари ме лако по глави и рече: „празна тиквица!"

Ја сам јој хитро ухватио руку и пољубио.

Јустина се није отимала, дозволила ми, да јој *ти* кажем, а знала је певати: „простири платно —"

Старац је био сасвим задовољан. Он је опет Јустину звао својом Јустицом.

Али . . . Но за данас доста. Кашљем, као што је казао Чулкатурин, као матора овчина.

(Наставиће се.)

У ДЕДИНУ ЗАГРЉАЈУ.

НОВЕЛА РАДОСЛАВА ПЕТРОВИЋА.

(Свршетак.)

Прође време одмору. Миле се врати натраг у варош, да сврши последњу годину. Чим је дошао, одмах је отишао у стари свој стан Види, да му покаже Данчина писма.

Вида се устезала.

Не могу ти их показати! рекла му је: Каква бих ја пријатељица била?!

— Реци ми, кад ће се вратити Данка?

— Она се не ће враћати — то јест, хоће, промуца Вида, па се трже.

— Покажите ми писма њена.

— Немој, Миле! Може ти се ражалити! рече му па га тужно погледи.

Ти хоћеш, Видо, нешто да сакријеш, али те лице издаје. Немој ме страшити загонетним речима. Ја сам ти увек био искрен. А ти. . . .

— Ту му глас клоне и обузе га нека слутња. Паде му нешто на памет.

— Немој чекати писма, него ћу ти ја све казати. Твоја се Данка не ће враћати из Баната. Отац јој је добио одавде писмо у којем га опомињу, да своју кћер држи у већој строгости.

— Видо, ти ниси све казала. Ти си нешто затајила. Дај ми писма молим те!

У овим последњим речима било је више очајања, него ли молбе, више суровости него нежности. Кад га је Вида чула таква, нешто је дирну. Она је волела Мила као свог брата. Узе кључ и отвори мало чекмеже. Из њега извади више писама и поче му их читати. У првом и другом није било ничега важна. У трећем је између осталог стајало и ово:

. . . . . *Ја сам ти пре писала, да ми пошаљеш Милово писмо, но боље што га ниси послала, јер се ја онда нисам промислила. Да видиш како се добро проваћам. Била сам у Р., где сам се упо-*

знала са једним господином, који ми је дао врло леп струк од петнаест врста ружа. . . .

Прими поздрав од твоје искрене пријатељице

Данице.

У последњем је писму стојало ово:

. . . .

. . . . . „*О Милу ми више немој писати; ја не марим више за њега, и не ћу ништа више да знам о њему. Његово ми писмо немој слати, јер не ће ништа утицати на мене. Онај је господин дошао у наше село и увек је код нас па се забавља са мном. Кад сам пре била у Т . . . . врло ме је лепо дочекао. За тим је некуд отишао, но се брзо вратио са једним још лепшим струком него пре. . . .*

*Твоја **Даница**.*

Миле је с почетка једва чекао да чује све, и пазио је на сваку реч. После је бивао све озбиљнији, а кад му прочита: „*ја не марим више за њега*“ побледи као крпа, за тим је поцрвенио и опет побледио. Па онда се изгубио у мислима. . . . Вида је и даље читала последње писмо, али Мила више није било у соби.

Како је био сиромах блед; кад је Иван отишао к њему. Кад је овај ступио у собу; Миле је ћутао, наслоњен главом на лактове.

— Здраво, Миле!

Миле ћути.

— Миле, шта је теби?

Миле зајеца.

Иван стане крај њега, и дуго је тако посматрао. Миле је ћутао. Иван узме столицу и седне — није га хтео да дира. За тим узме једну књигу и почне читати, но мисли му беху још једнако код Мила. У соби је владала мртва тишина, коју је час по прекидало Милово јецање. Иван најпосле изађе напоље. . . . . .

Зађе сунце, да даде мира јадном и плачевном свету. И оно зна, да у свету мало има срећних, па кад не може друкчије да помогне свету, оно га успава, не би ли му сном одузело са грешне душе терет.

Избило је већ и десет сати. Све је било мирно као савест у невина чеда. Миле је још лежао на лактовима. Сад се диже и изађе на улицу. Ишао је тихо и дође до Даничиног старог стана. Ухватио се за главу — глава да пукне, а очи пуне суза. Сад седне на онај исти камен, на који је и пре седао и узверено стане гледати на кућу.

— Јесте, у овој је кући становала моја неверна Данка.

Гледао је и сад очајно тамо на оне прозоре, које је некад гледао као олтар. Како му је било све просто. Узе из шпага хартије и писаљку, те поче писати ове стихове:

Час се машим болних груди,
Час примакнем руку к челу,
Па погледам са очаја.
У природу опустелу.

Па ја не знам — ја бих бег'о,
Овде више немам стана,
Све је пусто, а природа
Сузама је покапана.

Рука му је дрхтала, те је неразговетно исписао ове речи.

Тако је он ту дуго седео. Сузе су му падале доле на камен, а он им је осећао пад, па још већма јецао. Већ је била близу зора, кад Миле чу бат ноћног стражара. Устане и дође кући. У том болу и заносу још не смрвљене љубави падне на сто, узе хартију и поче писати:

Заман тражим доба оно,
Са којег ме суза кваси,
Заман теби лећем мишљу,
Та ти, Данка — неверна си!

Мене горко мори туга
За пресрећни они часи;
Ох, ја тебе само љубим,
А ти Данка — неверна си!

Твоју љубав гледам, кад се
На западу сунце гаси —
Ја полетим, да ј' оживим,
А ти, Данка — неверна си!

Заман стискам чело, груди,
Залуд очај и уздаси. . . .
Чак и презрен ја те љубим —
А ти, Данка, неверна си!

. . . .

После је непрестано венуо. Био је блед и ислабио, глас му изгубио боју. Ход му постао тих; очи уморене, а на лицу жиг скорашње смрти. Гле, та душа, на чијим је уснама лебдила пре неколико дана љубав, која је у охолој љубави мислила да на себи носи цео свет, није могла ни свој рођени бол да носи.

Па ипак је љубио Данку. Увек се надао; ал то није била она идеја, која људе носи чак у будућност, већ то је био слабачак цветак, који је под теретом тешка бола венуо.

Још је Миле одлазио у тихе вечери до Даничиног стана а оданде на Дунав, где се растао са њоме и гледао на ону страну, која му оте Данку за навек.

Једне ноћи, кад је седео сам, паде му на памет читава прошлост. Читаво доба васкрсло, а оне срећне слике са Данком, летеле су пред његовим очима. Он оживио. Срце му обузе нека дивља сета са још не покрханом љубави. Падне му на памет, да напише писмо Данци; да употреби све своје

моћи, не би ли је одвратио од оне љубави. Писмо је гласило:

Још не увела љубави моја!

Ви ће те, Данка, већ по овим речима знати, ко вам пише. Ја не могу друкчије, јер вас никад не могу заборавити. Та морам вас вечито љубити. Искуство живота врло је скупо; али тешко оном ко га својим јадима стече! Не верујте оном ласкавцу, јер он је дете одгајено на грудима лажног запада. Та отрована деца свачега имају више, него љубави, а свачега мање него лукавства, да вас једним цветом оману. Ви нисте дух вроницања, да завирите у моје груди, те да видите, како је у њима, када прођем поред вашег старог дома, где ми се поглед заман крха о суре зидове, и ваше прозоре. Ви сте ми били права утеха; ви сте ми тргли са мојих усана чашу с отровом. из које мал самрт не попих. А сада ми је пружате наново, са још горим отровом. Како ли је, кад изађем на улицу, чекајући читаве часе, кад ћете проћи! Како ли ми је, кад узмем ваш цвет, који сте ми дали за знак љубави! Колико још теже, кад читам ваше писмо, у којем ми се заклињете вечном љубави! Све ме то подсећа на Данку, на Данку, која не постоји више за мене. Ако ја вас нисам љубио и ако вас још онако исто не љубим онда нема љубави, нема Бога, нема мене, нема ничега. Онда је све ово, читав овај свет само уображење једне луде. . . .

Драга Данка! Ако сте ме заборавили, вратите се са тог моста, који пуца под вама, вратите се — љубав је рада да вас спасе из руку самрти. Ви сте невини, те вас је лако могао омањути један цвет. Но ја ћу све заборавити; јер нисте ви криви, већ ваша невиност и лажна исповест љубави. Та онај вам пружа само цвет, а ја свију чисту љубав, не укаљану никаквим себичним намерама. Ако сте се покајали, одговорите ми одмах.

Међу тим примите искрен поздрав од вашег

Мила.

Он је дуго чекао одговор; али га није дочекао. Данка га је заборавила и презрела, а он је њу за сву ту неправду љубио.

Шта је сада знао радити? Он би јој довикнуо: „невернице!“ не би ли се застрашила и обратила; али она је била далеко. Може бити, да би се она с презрењем осврнула и с подсмехом одговорила на сва његова преклапања.

— На шта сад преостаје да радим? питао се Миле. Да је љубим без наде? Или да је се одречем?

Ту се трже. —

То не може бити!

Изгубио се у нејасноћи појмова. Пред затвореним очима му се вијале неке нејасне слике. Он није умео да схвати: одрећи се онога, што мислимо, да морамо вечито љубити. Од куд да се одрече љубави, на којој његов живот почива. „Најпре морамо љубити, па онда живити!“ мислио је Миле, кад је мало дошао к себи. Но сад се опет сети, да она не може бити његова. . . . .

Једно вече седео је сам у соби. На лицу му беше нека клонулост, па му дошло благо али тужно.

— Да је се одречем зар?

Те речи нису биле оно грубо ударање клатна о звоно, већ оно тихо умирање, што остане после звоњења на пратњу, и које нас пита: шта си на овоме свету? Умире, и оставља нас да ми решимо загонетку, која се не може решити.

На памет му дошла цела срећна прошлост и детињство док је он деду и деда њега љубио. Сад се сети оног замишљеног лепог света; којег нема, но који је тако леп, да многи умиру заједно са њиме, јер га не уму лепо да преживе. Кад се сетио своје лепе прошлости, и када му је пала на памет будућност, он се стресао; јер оно што је лепо, то је све прошло, па од куд онда да има живота у будућности кад је прави живот прошао?

— Па на што сад да живим? — Питао се Миле. — Ја сам сву сласт из чаше живота испио, а на дну ми остаде горчина и отров.

Сад се трже. Паде му нешто на памет. Сакри лице рукама, па не смеде више да мисли. . . .

— Сазревај, смртни плоде, јер дошао је час, да и у тебе загризем. Та ја и онако немам на што да живим. — А деда?

Кад се сетио деде, одгурне руком, као да хтеде рећи уображеној слици: одлази!

— Ако и деду са собом убијем?

Мисао о самоубиству биваше у Милу све зрелија. Поред ње је све већма заборављао на себе. Пао већ у занос, па и деду заборавио. Сви конци, који га за живот везиваху, попуцаше.

Једно после подне дође Иван до Мила. Већ давно није био код њега. Тако наступио неки чудан одношај између њих, као да презиру један другог. Но Иван беше тог уверења, да он није крив.

Кад је ступио у Милову собу, застане га бледа, а на лицу му беше нешто изражено, што није значило бол или тугу, већ више личило лудилу. Иван је добро знао узрок, који је пореметио његов одношај према Милу; знао је да је то исто узрок, који је покварио Милов одношај према самом себи..

Како сад да почне са њиме, да га утиша? Он је умео да растумачи онај израз на лицу, па и сам положај Милов. Он је знао да ако га не пробуди из тог заноса, да он више не ће имати свога друга. *С тога* није долазио њему, до сад

што је све мислио, да ће Миле прегорети тај обични корак у животу; но ипак познајући му слабу природу, дође му, јер га је нешто и гонило и вукло Милу.

— Како сад да почнем? Да га само истрезним?

— Шта мислиш, Миле, — ослови га мало доцније — како је Хамлет требао да поступа према матери и ујаку, који проузроковаше смрт оца његовог?

— Требао их је с места све поубијати, па за тим себе! рече Миле, па тамно погледа Ивана.

— Не, Миле, рећи ће Иван, требао је све храбро подносити, јер шта је лепше него бити јунак, нарочито јунак над собом и над неприликама у животу. Томе нас учи наука и књиге.

— Наука! Књиге! плану Миле. Са оном сам раскрстио, кад раскрстих са собом, а ове спалих заједно са вером својом.

Лице му доби неки израз лудила.

— Ја сам се разуверио! — рече Миле доцније. Ја сам мислио, да сам дух, и том лажном обманом варао сам се кроз цео досадањи живот. И ево ме на ивици вере своје, јер то ми је вера била, да ћу с науком постићи оно, што срећни људи постицавају. Али ја и моја наука, ми се боримо — и ево ја сам клонуо. Ох, како сам доцкан увидео истину: да ја немам ничега свога, већ све, што имам, то је научено и наслеђено. Како сам доцкан увидео да оно, што сам ја замишљао, да то није ништа: ја немам себе у себи. Док сам био млађи с бујнијом фантазијом а с мање разума, имао сам ја својих светова, но то је била заблуда, а сад, кад је све прошло, кад је дошло доба разума, ја хоћу много а не могу ништа. . . ништа. Кад се угасила и последња луча која ме је водила: љубав према девојци, сад тек увиђам — да ја немам себе у себи. Иди, бежи, да ништа не видиш, да те не би савест корела.

Иван се згрозио. Шта је сада могао? Да пише деди, да му он дође, Миле би се утишао, мишљаше Иван. Ужаснут овим речима оде, но после једног часа опет дође, ал Мила није нашао код куће. На столу стајаше књижица, а на корицама је стајало: крупни слови написано: *Дневник.* Иван поче превртати. На последњој страни нађе ово:

Драги деда! Немој тужити за мном, јер нашто олакивати срећу човека? Ја сам се ево научио одрећи се. Док примиш ово моје писмо, ја ћу бити — хладан.

За те изгубљени **Миле.**

Поред дневника је лежало писмо, управљено на деду — јамачно истог садржаја.

— Тај је намислио дакле заиста да се убије! — помисли у себи Иван. Да му пишем деди? Писмо ће доцкан приспети! Да му пошљем брзојав, њега може добити до довече.

Оде кући и пошаље Миловом деди овакав брзојав:

Дођите одмах с унуком вам је зло.

* * *

То вече седео је Миле сам у својој соби. На столу спремно оружје. По глави све лете слике, нејасне и тавне, али ипак једна је продирала кроз све: деда. Кад је између оних страшних њега познао устане и . . . . . падне на даску отвореног прозора.

На пољу је било све мирно. На прозор не допираше ни један човечији глас, већ само куцањ звона на одређено време, а звуци разбише се о зидове . . . па умукли као уздах из далека.

Дође и поноћ. Поче куцати. Оно јечање звона, није било у Миловим ушима јечање, већ као да је слушао кидање жица, које везују срце за груди.

Опет наста стара тишина. На пољу је била поноћ мирна као душа која спава, али још не сања, а тихо падање лишћа и тихо му ударање о земљу, није кварило ту тишину, већ је личило прелажењу душином из не сневаања у сан, у миран, тих сан . . . . Миле је јецао. . . . .

Поче зора рудити. Миле се придиже. Кроз гране је већ провиривала румен, па му је падао одсјај и на Милово лице. Он сунца није хтео дочекати.

Метнуо руке на лице — прса му дршћу а рука само што није клонула. Од страха ли од смрти? Не, он је чврсто одлучио све . . . . . Све је прегорео.

Пође столу. Ноге је тешко дизао, па је доста јако ударао о под, што даваше потмуо удар. Сваки га је удар све више заносио, док на послетку скоро не заборави на се. И већ је осетио, како ће после убиства ова престати, па и борба . . . . па ће бити вечита тишина око њега. . . .

Узе оружје.

На пољу се зачуше троми и неједнаки кораци.

— Сине! . . . Сине! зачу се с поља таван глас, пун бола.

Миле се trже . . . испусти оружје. Оружје удари о земљу јаким ударом и он се *пробуди.*

— Сине! — зачу се још једаред с поља. Врата се отворише, а деда изнурен и блед рупи унутра. Није могао даље — ноге му се укочиле.

. . . .

. . . .

— Деда! . . . . Деда! — кликну унуче, па му паде у загрљај.

* * *

Пред крај године написао је Миле деди писмо у којем је између осталог и ово стајало:

Да ли ћеш ми, деда, опростити моју заблуду, којој нисам био ја крив, већ неугодно друштво, под чијим сам се утицајем развијао? Она омладина је томе крива, којој су идеали празне сањарије, и отрцана фраза. Та већина данашње је омладине реална; њој је главна тежња живот; њој је главна тежња лебац, — ох, она је гладна, а идеали јој леба не дају. . . . .

Но ја сам претрпео у души онај обрт, који ако млад човек не претрпи, пада у крајности: себичност или празне сањарије. Ја сам се отргао од тога, а томе ме је твоја љубав научила. Тек сад увиђам, колико ме та љубав везује за тебе, и да си ми ти оно, што ми животу даје праву цену. Тешко оном младом човеку, који у свом животу нема онога, што си ти мом. Једва чекам, драги деда, да ти као зрео човек дођем, да ти паднем у загрљај, па да живим само за оно, што ти живиш — сиротом српском народу треба много свесних и озбиљних раденика. . . . . . .

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

(Наставак.)

17. јуна.

Данас је овде све весело на најизврснији начин. Чини се, да се и камење, брда и горе колебају од радости.

Све слави осамнаести дан рођења престолонасљедника, његове свјетлости кнеза Данила Александра.

Још се синоћ почело Цетиње китити заставама, и у девет сати била је од грађана приређена врло лепа бакљада. Да је зрно проса пало на пијацу пред дворцем његове свјетлости кнеза Данила, хоћаше пануги на чељаде.

Кад је његова свјетлост кнез Данило изволио изаћи на балкон свог дворца, Протићево је друштво тај час дивно запјевало химну. По овој пјесми поздравио је његову свјетлост *Ј. Николић*, професор, у име грађанства, лијепим говором, који је попраћен са громогласним: „Живио!“

За овим говором позоришна је дружина опет дивно запјевала:

„Кроз крш ови сваки час
Нек се ори громки глас! —“

Послије ове пјесме све се разлијегало од усклика: да живи Његово Височанство господар, књегиња, да живи Насљедник и цио двор!

Господин митрополит стајаше неопажен са мном код „Биљарде“ и топљаше се у изванредној радости; скинуо је капу, па скрушено прозборио: „Боже велики и свемогући услиши!“

Његова свјетлост кнез Данило изволио је захвалити свом милом народу, и овај се тада задовољан и пун одушевљења повратио у Зетски Дом, гдје је била приређена обилата вечера Господин митрополит са мном и малим својим синовцем Ивом вратио се у свету обитељ.

Јутрос у 10 сати почела се божествена литургија у манастирској цркви. Служио је г. митрополит с протом Матановићем, попом Васом Вукотићем, попом Марком Мартиновићем и нашим трудољубивим књижевником Филипом Радичевићем, протођаконом.

У 10 сати и по дођоше у цркву Њихова Височанства, кнез Никола и кнегиња Милена, с Његовом Свјетлошћу кнезом Мирком, Димитријем и свим члановима узвишеног двора. У пратњи им бјеху сви министри, осим болесног Станка Радонића, који се у Крапи лијечи, сви великосудије, дворске даме и грађанске власти у најсвечанијем руху и накиту. За њима су дошли у цркву и сви министри странијех дворова, који се на Цетињу нађоше, са својим секретарима у пуној гали.

Мало касније дошао је у цркву и кнез Данило, у пратњи свог побочника г Михаила Поповића, и још неком господом часницима.

Цио двор стао је на десну страну пред отвореним ћивотом светог Петра. А кнез Данило, стао је на лијеву страну међу министрима.

Пред црквом стајао је гологлав и упарађен цетињски батаљон, ученици и ученице са својим наставницима и много побожног народа, што не могаше у цркви стати.

Служба је текла својим редом и на њој

је дивно пјевао г. Божо Новаковић, професор, са слијепцијем Ивом Бојчинијем.

Одмах иза заамвоне молитве ступио је Престолонасљедник пред сто на десној страни, на којем стајаше св. крст и јеванђеље, са двије свијеће у сребрним свијећњацима са страна.

Скрушено се поклонио и прекрстио па онда извадио из деснога шпага свог бијелог свитног гуња лист књиге бијеле и гласно прочитао заклетву:

„Ја Данило, по милости Божјој престолонаследник Црногорски, заклињем се Богом свемогућим, да ћу вјеран бити Његовом Височанству књезу Николи I. и отаџбини нашој Црној Гори, да ћу служити Њему и отаџбини савјесно срцем и душом, по најбољем знању својем и умјењу, по примјеру мојих предака; да ћу се покоравати наредбама Његовим и законима земаљским, да ме од такве службе ништа на овом свијету одвратити неће да ћу вазда пазити свету нашу вјеру православну и њене прописе, да ћу се клонити свега што би штету могло нанијети држави и вјери, да ћу вазда све своје силе улагати и настојати, да будем од користи господару књазу и отаџбини“

И крстећи се заврши:

Тако ми бог помогао!“

Послије заклетве одмах је сљедовало благодарење, а Његова свјетлост кнез Данило приступио је високим родитељима и пољубио их у руке, а они њега у чело. Лијепо се загрлио с братом Његове свјетлости кнезом Мирком и сестрама. Тај призор учинио је такав утисак на гледаоце да је ту од радости пало суза не само од њежнијег пола.

На свршетку благодарења загрмјеше топови са Табље.

Кад се је двор са пратњом упутио из цркве јасно се чујаше кроз грување топова, како један средовјечни човјек пјева на Табји, код великог звона више манастира:

„Све за славу Бога великога!
И за здравље: Књаза Господара!
И књагиње свијетле банице!
И њихова два рођена сина!
И цијеле куће Петровића!
И његовог сваког Црногорца!
Црногорца и брата Приморца!
И цијелог Српства наоколо!

Пред свијетлим двором стајале су у паради двије чете: Чета војника и чета перјаника. Господар је изволио предати свом рођаку г. Божу Петровићу, пресједнику државног савјета, министру унутрашњих дјела, и заменику министра правде лист књиге бијеле, да га прочита; он гласно прочита овај највиши:

„Указ.

Ми Никола I. по милости Божијој књаз и господар Црне Горе. Дајемо на знање и објављујемо свијема и свакоме:

Наш драги син, Његова свјетлост Престолонашљедник Данило, навршује данас, по милости Божјој, своју осамнаесту годину, и

Пошто налазимо, да је подобан управљати својим пословима;

Пошто налазимо, да је за благо Државе Наше нужно одредити Пријемку Нашем положај, за који има да се спреми —

Проглашујемо овијем Нашега драгога сина Његову Свјетлост Престолонашљедника Данила за пунољетна у смислу Чл 638. Општег имовинског закона.

Овијем проглашењем пунољетства, Наш драги син Његова Свјетлост Престолонашљедник Данило, још неможе имати удјела у Државној управи, јер

Налазимо, да је његов задатак сада још, да се и даље науком искуством снажи и спрема за Владалачке Дужности, које га, по милости Божијој, чекају, и

Налазимо према томе, да му је док Воља Божија буде, мјесто у крај Нас да добро позна Црну Гору и Црногорце, да се настави и укријепи у врлинама црногорским и да путујући по свијету позна људе и народе и стече простране искуства, која ће му ваљати у Владалачком животу његову

Но ако Воља Божја друкчије осуди, ***ето њега на мјесту, да Нас замијени.***

Наш министар председник и министар унутрашњих послова нека изврши овај Указ

Дано на Цетињу, 17. Јуна. 1889.

Никола *с. р.*

Свршетак читања поздравише гроздови пушака. За овим су сљедовала честитања, која је Његово Височанство с Његовом свјетлошћу Престолонасљедником Данилом, изволео примати у дворани свог салона, а Њезино Височанство књагиња Милена, изволела је примати честитања отмених цетињских господа у свом салону.

За овим се је свијет разишао, али весељу није до ујутро било краја.

Кад се је већ народ био разишао из пред двора, почела је мирно падати киша и падала је више од по сата и баш ако се од ње није осјећала посљедња нужда, свакога је обрадовала јер је ипак за усјеве на мршавијим земљама добро дошла.

(Наставиће се.)

УЛФИЛА И ГЛАГОЛСКА БУКВИЦА.

Од М. С. К–а.

(Свршетак.)

III. Улфила и његова буквица.

Улфили се истина много писало, али веома неистинито и мутно. Нарочито су то чинили они, који се повели за бајком и варком Јорнандовом. Најистинитији извор о њему имао би да буде Зосомен, који пише: „Ulfilas eorum (Gothorum) episcopus, licet initio ab Ecclesia catholica nihil dissentiret: tamen post, regnante Constantio (г. 337—361), per inscitiam, unacum Eudoxio et Acacio, utpote ex episcoporum numero, qui in concilio Nicaeano (год. 325.) convenerant, concilio Constantinopoli habito (год. 360.) interfuit. Qui simul ut eo venit, dicitur, cum principes sectae arianae cum eo de religione disseruissent, essentque polliciti, legationem ei apud imperatorem ex sententia confectam fore, si modo se ipsorum opinioni vellet addicere, vel necessitate compulsus, vel quod eam de Deo opinionem meliorem judicaret, communioni Arianorum se adjunxisse et totam suam gentem ab ecclesia catholica separasse. Nam Gothi, ab eo doctore ad pietatem et verum Dei cultum amplectendum instituti, et per eum ad mansuetiores mores traducti, in omnibus rebus ejus consilio paruerunt; pro certo persuasi, nihil ab eo vel dici improbe vel fieri, sed omnia ad utilitatem eorum, qui ardenti pietatis studio flagrabant, transigi. Quin etiam maximum dedit suae virtutis specimen, infinita pericula pro religione christiana tum subeundo, cum iidem ipsi barbari Gothi, quos diximus, adhuc religionem gentilium coluerunt. Primus praeterea fuit, qui literas apud eos invenerit, literasque sacras in patrium sermonem converterit. Quare, quod barbari prope Istrum omnino sectam arianam sequebantur, haec quidem causa fuit.“

Из наведенога цитата јасно је, да је Улфила био владика Гота (Гета) већ пре године 337. и да је био на васеленском сабору никејском год. 325. Узалуд тумачи Зосоменови односе речи његове „*utpote ex episcoporum numero, qui in concilio Nicaeno convenerant*“ на Еудоксија и Акација. Још год. 341. био је у Антијохији владика Плакет а не Еудоксије. Акације пак дошао је за владику у Цезареју тек године 339. Нису дакле као владике могли бити на никејскоме сабору год. 325.

Присутност Улфилина на сабору никејскоме год. 325. спорна је с тога, што се једини владика гетски, који је потписао закључке сабора никејскога, назива Theofilus[47]. Одатле излази, да је Theophilos и Ulphilos једна те иста особа. Не ћемо се томе ништа чудити, ако уважимо, да га историјски извори разнолико пишу: Ulfilas, Vulfilas, Gulfilas, Gulphilas, Galfilas а у Теофанеса *Eufilas*.

Ово последње *Ἐουφιλος* најближе је *Θεουφιλος*, те је истини подобно, да се он правилно потписао *Θεουφιλος* и ако су га други криво изговарали и писали.

По Зосомену био је са Еудоксијем и Акацијем на сабору цариградском год. 360. Тада је оставио католичку цркву, придружио се Аријанима те као такав саставио је готску буквицу и превео је свето писмо на готски (гетски) језик. Кад је грчко св. писмо узео за извор преводу, заиста је и грчку буквицу узео за углед за гетску буквицу. С тим се слаже исказ dr. Taylora, да је стара словенска буквица (глагољица) слична старој грчкој курзиви.

Којима је Гетима био владика? Не Гетима сарматским (ердељским), који се за цара Валенте († 378.) преселили преко Дунава у Тракију, него Гетима трачким међу Дунавом[48]) и Балканом[49]); и који су по своме аријанском владици Теофилу или Богомилу названи Богомили. За сведока наводим Cedren-а, који у своме Константину махом иза расправе о Арију говори о Богомилима а у своме Валенти истинито вели: „Jisdem annis Massalianorum haeresis, quae et Euchitarum et Enthusiastarum et *Bogomilorum* dicitur, orta est.“ Од Балкана ширили се Богомили или Ари-

[47]) Mansi T. II. 694. 696. 699. 702.

[48]) Quare, quod barbari prope Istrum (Istro-Gothi = Ostro-Gothi) omnino sectam arianum sequebantur, haec quidem causa fuit. Zosomenus.

[49]) Erant siquidem et alii Gothi, qui dicuntur minores, populus imensus, cum suo pontifice, ipsoque primate Vulfila, qui eos dicitur et literis instituisse, hodieque (год. 552.) in Moesia regione(m) incolentes Eucopolitanam (Nicopolitanam). Ad pedes enim (Aemi) montis gens multa sedit, pauper et imbellis, nihil abundans, nisi armento diverso generis pecorum, et pascuis, silvaque lignorum, parum habens iritici, caeterarum specierum est terra foecunda, Jornandes. Diversarum gentium historiae. Hamburgi. 1611. pag. 135. coll. 160.

јани готски на све стране, где су год живили Словени и камо су год дошли убојни Готи[50]).

С тиме се слаже и свједочанство монаха Храбра, да су хришћански Словени пре св. Ћирила и Методија писали словенску реч римским и *грчким* словима[51]); као и сведочанство кронике александријске, да су Сармати (= Словени), у које сувременик Јорнандов Прокоп Цезарејски убраја и Готе, имали своја слова и своју библију[52]). Буквица та није могла бити друга до буквица гетска, коју су доцније прозвали словенском (глагољицом). Потврђује се то и тиме, што се традиција о аријанском поријеклу глагољице сачувала све до Томе, архиђакона шпљетскога.

Да се Готи опет поврате католичкој цркви трудио се особито св. Јован Златоуст, који је за њих подучио владику Аниласа, те како к њима, тако и к Скитима (Словенима) наддунавскијем послао свештенике и учитеље[53]). С тога је већ св. Јероним могао да пише: „Хуни уче псалтир; студена Скитија грије се на ватри праве вјере; војска лених и плавих Гота носи свуда са собом своје покретне храмове и ваљда зато војују против нас истом жестином, јер се истом побожношћу поверавају“ (Epist. ad Laetam).

Ко зна црквену историју, знаде и то да се управо у Панонији и Далмацији, словенској отаџбини св. Јеронима[54]), одиграла трагедија аријанизма, да је св. Јероним био принуђен да против аријанско-словенскога св. писма стави католичко-словенско (глагољско) св. писмо и то по тексту александријскоме, јер на више места нарочито у прологу к Јозуи и у посланицама Руфину и Софронију вели: „*Чији (библије) сам слободни и поправљени превод дао народу језика свога.*“

Да св. Јероним не разумева овде језик словенски него латински, тврди само протусловенска ненавист, која у Панонији и Далмацији види свакојаки народ, само не словенски. Матерњи језик св. Јеронима био је словенски а не латински, који је научио у школама[55]). Глагољаши имају дакле потпуно право, кад католичко-глагољско св. писмо и католичко-глагољску литургију прописују св. Јерониму.

Доцније је св. Јероним изучавао јеврејски језик и с њега на ново превео књиге старога завета. Услед тога настала је не мала разлика међу преводом псалтира по тексту александријском и по тексту јеврејском у тој ствари обрате се два словенске владике Сунијас и Фретела[56]) на св. Јеронима. Тим развесељен дозволи он: *Quis hoc crederet, ut barbara Getarum lingua Hebraicam quaereret veritatem, et dormitantibus, immo contemnentibus Graecis ipsa Germania Spiritus sancti eloquia scrutaretur*“ (Op. T. I. pag. 641)? Узалуд односе то учењаци на немачке Готе и на Немце, јер Готи (Гети) су били Словени а у Германији тада јоште није било Немаца (Саса).

Да су Гети тада заиста били Словени, види се отуда, што на Балкан, камо Јорнанд смешта ниже Готе[57]), међу други извори Бесе[58]). О литургији њиховој налазимо сведочанство у животу св. Теодосија († 529.), који је литургију у јерусалимској лаври разделио по народности на грчку, арменску и беску[59]). Учени оцењивач његова животописа напомиње, да је последња по свој прилици била словенска, јер име Беси није етнографско него топографско и значи горштаке[60]). Палма није сумњао, да су били Словени[61]). То је исто о Јерусалиму писао већ св. Јероним[62]), те по том нема сумње, да је већ за време св. Јеронима словенска литургија била католичка.

Псалтир спада литургији. Дакле се горепоменуте владике Сунијас и Фретела у ствари литургијској обратили на св. Јеронима као на зачетника словенске литургије католичке. Другога узрока, зашто су *владике* тражиле савета у св. Јеронима, не може бити. Па када су св. Јован Златоуста, Василије Велики и други великани црквени сачинили литургију, зашто да то не допустимо и за св. Јеронима?

С овим што смо до сада говорили, спојмо вест Николе Рабљанина, који је свој глагољски псалтир преписао год. 1222. с глагољскога кодекса, који пада у време пре године 640.; — приписивање глагољске

---

[50]) Omnem ubique linguae huius nationem ad culturam huius sectae invitavere. Ibid. pag. 106.

[51]) Slovanské starožitnosti. II. 731. и 739.

[52]) Тамо стр. 737. и с нотом. Bielovski; Mon. Pol Hist. I. 119—122; 320. n. 8. Slovensky Letopis V. 125. итд

[53]) Geschichte der Union. Dr. J Pelesz Wien 1878. стр. 44

[54]) Texter још год. 9. спомиње Сармате (= Словене) у Панонији. Migne: Patrol. lat. tom. 31. pag. 65. n. — Slovensky Letopis V. 91. 176. — Const. Porph. ap. Migne Patrol. graecolat. tomo CXII. 266. и 282. и 1. ad fin.

[55]) Qui Hebraeorum sermonem ex parte didicimus, et in Latino pene ab ipsis iucunabulis inter grematicos detriti sumus. Praef. in Jobum. Испореди Slovensky Letopis V. 91. итд.

[56]) Откуда су биле те владике? Неки се домишљају да је један био из Њитре. Испоредимо ли имена са ријечима св. Јеронима, види се, да је један био из доњијех Карпата а други са Лабе.

[57]) Minores Gothi. Истина је, да су поддунавски Готи били нижи (minores), наддунавски пако виши (Visi-Gothi).

[58]) T. Livii Hist. Lib. 39. c. 53. Migne: Patrol. lat. tomo 113. p. 54—56.

[59]) Migne: Patrol. graecae tomo 114. pag, 461.

[60]) Испореди Βησσα, Waldschlucht, гудура, βησσηις, waldig, чогнаty, (горовит).

[61]) Not. rerum Hung. I. 356.

[62]) Tot paene psallentium chori, quot gentium diversitates. Epist. ad Paulum et Euctochium. — Bessorum feritas et pellitorum (γυνα. hune, биљац, Hunoné, хуни? turba popularum .... stridorem suum in dulce crucis fregerunt melos. Epist. ad. Heliodorum. Slovensky Letopis. IV. 265. V, 90.

литургије св. Јерониму; — вест француских Бенедиктинаца о глагољској буквици *(abecenarium bulgaricum)*, заиста ћемо престати о томе сумњати, да је она католичко-словенска литургија била словенска и дело св. Јеронима. Када су наиме словенски Бугари загосподовали земљом около Балкана, научили су се глагољици. Па као год што је земља та по њима прозвана Бугарском, тако се исто и буквица глагољска назвала бугарска буквица.

Од Балкана, колевке своје, ширила се Улфилина словенско-гетска буквица заједно са аријанизмом у Карпате[63]), у Хрватску, у Далмацију, у Панонију и у западну Германију. Касније, где је подлегао аријанизам, примљено је дело св. Јеронима[64]), да је аријанизам (и ако су га доцније и Лонгобарди примили) онда, када су пустоловни аријански Готи (Гети) у V. веку загосподовали Хрватском, Далмацијом, Панонијом и западном Германијом, само кратко време уздизао главу над католичанством, јер се са пустоловнима Гетима преселио у Италију, Галију и Хиспанију. Тако се католичко-глагољска црквена литургија ослободила такмаца те је и сад у Словена тамо, где је није потлачила латинска и ћирилска литургија[65]).

Најпосле сам осведочен, да апостолска столица не би била Словенима у IX. веку дозволила словенске (ћирилске) литургије, да за пређашњих столећа није било словенске литургије (глагољске), ослањајући се на ауторитет св. Јеронима. Није је везала ни старија (глагољска) ни новија (ћирилска) буквица, него ствар[66]), а та је била иста, јер — како се то види у прашким одломцима — и глагољска је литургија била у први мах обреда цариградскога.

Што се најпосле тиче имена „глагољице", не треба гледати на прошлост, јер је постало у позније доба.

Извори историјски знају само за буквицу и литургију словенску, била та сад Улфилина, св. Јеронима или св. Ћирила. Ипак морам напоменути, да извори историјски називају литургију Улфилину готском, литургију св. Ћирила грчком, глагољску пако per eminentiam словенском.

*Преведено из дела **Фр. В Сасинека.***

[63]) Presbyter Diocleas и Thomas archidiaconus називају Словаке Готима. Надгробник Болеслава, краља пољскога, назива га краљем Гота. Bielovski: Man. Pol. Hist. I. 320.

[64]) Pastyr duchovni. V Praze, 1885. стр. 242. тид.

[65]) У загребачкој бискупији уздржала се глаголица све до год. 1743. Jagić: Archiv für slav. Philologie, IV. 433—441.

[66]) Sermo rei, et non res sermoni subiecta. Lit. Innocenti IV. an. 1248.

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНА КРИТИКА У ФРАНЦУСКОЈ
(C. A. Sainte-Beuve — H. Taine).

Од Марка Цара.

Кад је оно концем прошле године уредништво *Јавора* расписало новчану награду најбољем поучном чланку, према важности предмета, који би у току прве четврти ове године листу стигао, бијах таман довршио да читам занимљив низ радова о књижевној историји и литерарној критици у Француској. Док ми књиге, као што је Енглова *„Психологија француске књижевности"* и пета свеска великог Брандесовог дјела о *„Главнијем књижевнијем струјама у XIX. столећу,"* у којој оглашени дански критичар проучава развој романтичке школе у Француској; док ми такове књиге, вељу, и уз њих књижевне студије обају млађих француских критичара Пол-Буркета и Жил-Леметра, бијаху пружиле саме по себи најсочнију и најинтересантнију лектиру, оне ми једно бијаху послужиле и као поуздане вође у проучавању разних праваца, кроз које се француска литература провлачила, док је у првој половини и у почетку друге половине овога вијека, са Сент-Бевом и са Теном, на сигурније земљиште ступила. Негдје у исто доба (у очи божићнијех празника) наиђох и на прву децембарску свеску лондонске *Fortnightly Review*, у којој чувени проф. Даудн (Dowden) баш под натписом, што се на челу овога чланка налази (Literary criticism in France), узимаше у претрес разне појаве на пољу модерне књижевне критике у Француској. Обогативши своје знање у предмету и са овијем важнијем прилогом, гдје се питање у мало страница тако вјешто и темељно расправља, као што то знаду да раде једино сарадници великих ревија, учинило ми се, е не би можда излишно било, да ову згоду употребим, те овдје изложим (док су ми још свјежи у памети) скупне утиске поменутих својих лектира.

У тој ме накани руководило двојако осјећање. Прво, што сам овој категорији студијâ по своме темпераменту наклоњен, па онда у предмету зар и сâм донекле увјежбан. Откако сам се год француском језику научио, увијек сам овој врсти радова најрадије

своје часе одмора поклањао; а Тенова су ми и Сент-Бевљева критична и естетична дјела и дандањас најмилија душевна посластица. Други је разлог мојој накани, што ја држим, да су радови ове врсте нашој књижевној журналистици од пријеке потребе; шта више, ако се добро на око узме задатак књижевнога листа, ваља признати, да му је гајење литерарне критике управ најпречи посао. Јер, шта би нам књижевни листови, кад им у првом реду не би намијењена била улога, да врше неку врст литерарне полиције, да књижевном покрету предњаче? На жалост, наши су књижевни листови досле тај позив врло слабо схваћали; те ако изузмемо неколико изолираних случајева, разборита је критика у њиховијем ступцима посве жалосну улогу играла. Мјесто ње, владала је много често сурова и безукусна полемика. Тек у новије доба појављује се у српској журналистици по гдје који озбиљни примјер књижевне критике, сигурном руком изведен, мислим: без естетичног емпиризма, а на основу извјесне методе и са потпуном свјетлошћу критичарског задатка. Није овдје мјесто истицању тијех лијепих изузетака, али да наведем један цигли, али веома часни примјер, споменућу врсну студију Богдана Поповића о *Бомарше-у*, у последњим свескама лањске „Отаџбине," коју би без икаква зазора могао да потпише који му драго извјеџбани мајстор у Француској или у Енглеској.

Она студија није друго већ практична примјена критичких теорија, које ћу ја овдје покушати да што краће и што јасније обиљежим.

I.

Напредовањем знаности и ширењем експерименталног поступка у науци, збио се је у многој грани људске дјелатности, па и на пољу књижевне критике, у ово последњих педесет година корјенити преврат. Да овдје и не излажемо историју њеног постепеног преображења, од почетка овога вијека па до данас — историја, која би заиста поучна била и садржала језгру општег развоја јевропске свијести — доста ће бити ако упоредимо критику Волтерову са критиком Иполита Тена, а да нам се одмах предочи големи јаз, који нас дијели од академске критике прошлога вијека. Стара емпиричка система, као што је управљаху Волтер, Ла Харп, па и сами Лесинг, одликовала се тијем, што су ти критици судили увијек по субјективном утиску, те поклањали сву своју пажњу искључиво дјелу, које би проучавали и тумачили. Оно бијаше на њиховијем очима увијек *имперсонално*, бива, независно од свога сачинитеља. Њима је довољно било, да то дјело подвргну, као што се згодно изражава један француски критичар, „камену кушње својих апстрактних теорија." Прогласили би га добријем, кад би одговарало условима извјесних правила, а лошијем, кад би се од њих одмицало. Тако бијаху себи кодификовали неку врст литерарног законика, изван којега не бијаше књижевнику спаса. Што се саме Француске тиче, у којој је више мање — ма да се то невјероватно чини — увијек систематски дух владао, на име тежња нека за класификацијом људи и људскијех појмова, ту су ствари најгоре текле.[1] Француска Академија, која је у погледу укуса, што но реку, и ведрила и облачила, иђаше увијек за тим, да књижевност доведе у склад са осталијем уредбама аутократске монархије, које бијаше и сама одојче. Академија — као год Луи XIV. у својој држави — бијаше у књижевној републици све и сва. Из њезина су крила врцале мисли и естетична догмата, а свијет им се слијепо покоравао; сав саобраћај идејâ сводио се на неколико академских формула, о које се писци, без свога чуда, не могаху да огријеше. Реторичари уједно и метафизични мислитељи, одликовали би се ипак тадашњи критици по кашто са своје дубоке проницавости, са богаства својих дедукција, са језгровитости својијех разлагања. Није могуће не признати у некијем страницама њиховијех дјела крјепкост и оригиналност дијалектике и по гдје који блијесак првог генија. Али та критика бијаше скроз и скроз субјективна; та тумачења, ма колико сигуран изгледао њихов *критеријум*, бијаху у суштини идеологична. Оскудијеваше им појам о начелу живота, појам о међусобном „одношају" људскијех збитија, појам о органској вези историјских појава, — што сачињава управ знанствени темељ модерне критике у опће, а књижевне напосе.

[1]) Француски је ум, вели професор Даудн, „*pre-eminently systematic*" (претежно систематичан), и да појмове збије у систему, јал' у методу, или просто получи становити ред у мислима, он често ствари посматра на апстрактан начин, или их чак и мимоилази, кад се не даду лако систематизирати. *Fortnightly Review*, Decemb. 1. 1889.

(Наставиће се.)

ПРОРОК ИЛИЈА И БОГ ДИЈА.*)

Цар унијатски ћераше њега, да му Бога Дију вјерује. Илија се никако не да сребреном Богу молити, за то њега цар 'оће да смакне. Илија отале побјеже и укрчи се у другу нацију. Придвори се једној удовичици, да код ње настоји и пребива. У ње би једно мушко дијете и даде му Господ Бог те умрије. Она њему рече: „Илија, Илија, мени се чини тако у мом срцу, да ти не будеш к мени дошао, да не би моје дијете умрло“. На то Илији јако би жао, па заплака и Бога замоли: „Боже, оче мој, по Богу отац, врати душу његову“. Бог се на то Илији смилова и посла душу у тијело, дијете онда уста кан' да је спавало.

Ту Илија неколико бијаше и пребиваше. Опет се сјети дома својега и поуми: не ће ли се мене већ цар оканити. Он оде опет на свој сталеж. А цар га опет дочека и рече: „Илија, свак се моме Богу Дији моли, а ти 'оћеш да се не молиш“. Илија одговори: „Царе, царе, ако буде кадар помагати, и ја ћу му се молити. 'Ајмо на ону главицу, па ћемо ископати бунар, па ћемо налити воде, па натрпати дрва, па скресати једнога јунца и метнути месо у воду нека се вари. Донесите ви тога Бога Дију, па нека он пушти огањ-ватру с неба, да упали у води дрво, па нека буде у води горјело дрво, а месо се варило. Ако то учини, онда ћу га и ја вјеровати, да јест Бог и да може помоћи. Ако ли то не буде могао учинити, мон домолим ја мога Бога, коме се ја молим, 'оћеш га и ти повјеравати.“ Цар му рече: „'Оћу.“

Онда одоше на једну главицу, ископаше бунар, налише воде, накресаше у воду дрва, доведоше једнога јунца, скресаше и у воду вргоше. Донесоше и Бога сребренога, да им пушти огањ-ватру с неба, да упали у води дрво. Седамдесет и седам би њих, да се моле, а колик' прегршт батине поградише и у прси деру се и грде, да им Дија пушти ватру с неба и упали у води дрво. Илија се с мо тијем подругује, па ће им рећи: „Вич'те већ ..., ја се бојим спава.“ Они рекоше: „О, Илија лу..., гђе на небу ватра, гђе ли би плануло у води д...во; то није било, нити ће бити.“ Илија њима рече на то: „Однесите ви тога свога Бога Дију ено онамо даље, нека гледа испријека.“

Илија скупи дванаест својијех пророка и запроси свога Бога оца небескога, да му пушти огањ-ватру с неба, да упали у води дрво. Клекоше на земљу и заплакаше; Илија говораше пред њима: „О, мили Боже, пушти огањ-ватру с неба, па упали дрво у води, да повјерују Унијате, да јеси Бог.“ Илија се мали термен мољаше. Господ Бог с неба ватру пушћаше. Сину велика свјетлост и ватрена сила, ка' кад највећма гром пукне, и састави лучка у бунар. Цврку дрво како луч, гори вода како ракија. Месо се вари. Унијате од велике страве и престраве падоше по земљи, па нит' се зна, ал' су живи, ал' су мртви.

Илија би човјек огњевит, догоди се код њега шамара (њека врста сјекире) и седамдесет и седам глава осијече. Бог озго рече: „Илија, Илија, рашта раствори толико моје створење и градове?“ Илија говори: „Господе, Господе, не ће да те повјерују.“ — „'Оће, 'оће, повјероваће. Бог није напрешит. Илија, убилица, убјен будеш и кашње. Ко мачем сијече, од мача гине.“ За то њега Господ посла на восколесијех на ждрак небесни, да служи по ждраку до страшнога суда, да управља облацима, громовима и кишом. —

Прибиљежио **Мојо Медић.**

*) У св. писму старога завјета, треа књига о царевима, ...ава 17. и 18. говори се о истој овој ствари, али много друкчије. ... сам ово вјерно написао, као што ми је мој сељанин ка...зао; а ни у језик му нијесам дирао, да се види, како се и ... ном крају говори.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Некадањи уредник „Данице“ *Ђока Поповић* и добро познати писац српски *Манојло Ђорђевић Призренац* сложише се да покрену нов лист **„Домаћи пријатељ“**, који ће доносити одабране оригинале и преведене романе, приповетке, новеле, причице, хуморескe, путописе, извештаје из уметности, просвете и књижевности наше и стране. Нема сумње да ће лист бити у вештим и опробаним рукама, а ваља знати, да ће *„Домаћи пријатељ“* излазити *сваки дан*, а стајаће само 1 фор. на месец. У нас још не беше белетристичнога листа, који би излазио сваки дан, као у Мађара „Fővárosi Lapok“. Да ли ће се такав лист у нас одржати моћи, показаће време.

БЕЛЕШКЕ.

(Јубилеј руског професора.) Прошлога месеца прослављен је у Петрограду 50-годишњи јубилеј славнога учењака на пољу оријенталистике и заслужног професора на петроградском универзитету *Илије Ник. Березине.* Березина је свршио гимназију у своме родном месту а философију је изучио г. 1837 на Казанском свеучилишту, и то у оделу за источне језике. Као учитељ оријенталистике послат је г. 1842. у Персију и Турску на знанствена путовања. После трогоди-

шњег путовања и сабирања богатог материјала по мусломанскоме истоку постао је 1846. суплентом турског језика на казанскоме свеучилишту, а кад се на петроградском свеучилишту отворила катедра за источне језике, постао је ондѐ редовним професором турско-татарскога језика, те је и сада у томе послу. И. Н. Березина је познат и као уредник најновијега енциклопедијскога руског речника (у 16 свезака), а осим тога издао је и много учених дела као н. пр. г. 1846. до 1849. „Попис турско-татарских рукописа" и „Дупуну к турској словници Козембска". која су му дела преведена и на немачки; за тим је издао „Приносе к музулманским наречјима", „Путовања по истоку", „Библиотеку источних хисторичара", „Путовање по Персији", „О паду Батије у руске руке", „Посету разних знаменитости у Цариграду" и „Турску хрестоматију". Године 1858—1860. почео је издавати велико дело „Рошид-ед-Динова" и „Џами-ед-Теворих". Министар народне просвете гроф Ф. Д. Дељанов предао је слављенику од цара 2000 рубаља; депутација петроградскога свеучилишта предала је свечану диплому почаснога членства свеучилишта; исто тако добио је диплому и од археолошке комисије. На славу су стигли многи поздрави и адресе.

(**Словенска уметница**). „Обзор" јавља, да ће словенска уметница из Љубљане госпођица *Ивана Кобилца* изложити неке своје слике у палати југославенске академије у Загребу. Госпођица се учила годину дана у Бечу, а за тим седам година у Монакову, где се пре три године настанила као самостална уметница. Пошто су се њезине слике већ примиле у разне изложбе у Бечу, Прагу, Берлину и Монакову, и у неким јужно-немачким градовима, склонила се уметница да исте изложи у свом родном месту у Љубљани, а сада и у Загребу. Чист приход ове изложбе ићи ће на фонд за оснивање медицинскога факултета у Загребу, на који се и с других страна јако почело већ прилагати.

(**Урош Предић**), гласовити српски сликар израдио је престону икону Исуса Христа а сада ради икону мајке божје. Обе ове слике намењене су иконостасу Старо-Бечејске срп. православне цркве.

(**Славјански**.) Певачком друштву руском славнога Димитра Славјанскога Агрењева забрањен је долазак у Нови Сад, Панчево, Сомбор и друга нека места, те тако нам се ускратило једно велико уживање, што га даје чиста уметност. . .

(**Српско лекарско друштво**) у Београду имало је 4. о. м. своју главну скупштину и изабрало је себи за председника *дра Владана Ђорђевића*, бившег министра просвете, вредног српскога писца и на стручно-књижевноме пољу и на пољу белетристике, уредника ваљане „Отаџбине" београдске. За потпредседника је изабран др. *Казимир Гонзиоровски*, за секретара др. *Милан Радовановић*.

РАЗНО.

(**Марк Твен**). Име овог првог американског хумористе познато је већ и у нас Срба, јер су и наши листови доносили више пута по коју лепу шаљиву радњицу из његова пера. С тога неће бити на одмет, да се и која више зна из његова живота. Његово је право име *Самуило Лонгхорн Клеменс* и рођен је 30. новембра 1837. у Флориди, грофовству Монрое у држави Мисури. Он није учио великих школа, као ни приповедач американски Брет Харт. Родитељи су му рано умрли, а њега узе неки штампар за шегрта. Три године је остао код њега у радњи. Онда је постао — а било му је тек седамнаест година — кормаnош на једном пароброду, који је бродио на реци Мисисипи од Св. Луја до Новог Орлеана. Кад је године 1860. старији брат му постао вице гувернер у Невади узео је Марка за свога секретара. Ту се он био мешао са свакојаким људима: са копачима сребра и злата, са карташима, лупежима и тима подобнима, а за тим на једанпут видимо га у Виргинији, главној вароши Неваде, као сарадника неких новина, које је већ и пре, док је тумарао, пунио својим прилозима. Од године 1864. до 1866. радио је као списатељ у Сан Франциску, за тим је путовао на острва Сандвичка, држао је по повратку свом у Калифорнији и Невади јавна предавања о својим путовањима и изда своје по разним листовима расуте чланке у засебној књизи. Године 1867. путовао је у Европу, Азију и Африку. И те је путове и описао. Вративши се у домовину своју уређује он хумористични део Њујоршкога листа „*Galaxy-Magazine*". — Марк Твен је хумориста и сатирик и има врло оштро око за мрачне стране јавнога живота. Он је отворен и искрен, он не обасипа горке пилуле шећером; он не пушта да се погађа оно што хоће да каже, него он то отворено изрече. Јасним речима исказује и своје мишљење, немилостиво открива све рђаве стране друштвенога стања његове отаџбине. У осталом замахује Марк Твен својим сатиричним бичем и над нама изображеним Европљанима. То бива у врло комичној пародији. Марк Твен је највећи хумориста американски и вредно је заиста с њиме се изближе упознати. Ко жели јефтино његове списе (у немачком преводу) да набави, може их наручити у нашим књижарама као свеске из Рекламове библиотеке (по 12 новч.) а до сада су изишле четири такве свеске, од којих прва доноси и кратак животопис и карактеристику његова рада од Виљема Лингеа.

МУЗИКАЛИЈЕ.

Slovanstvo ve svych zpevech. Од овога зборника народних песама у ноте исписаних и са текстом, што га издаје Л. Куба у Пођебраду у Чешкој, изишла је свеска 47., у којој је наставак словенских песама (или књиге седме свезак шести). Цена је за 8 свезака 3 ф. 20 новч. Адреса: **Ludvik Kuba v Podebradech (Čechy).**

Мађаревић 60 српских народних игара за гласовир. Збирка српских народних игара. Друго поправљено и допуњено издање. Покупио и за гласовир удесио *Ј. Мађаревић*. У Београду 1889. год. — Цена је 4 динара.

Збирка српских народних песама Nro 1 & 2. За певање уз пратњу гласовира. Сложио *Ј. Мађаревић*. Београд 1888. Цена 1 дин.

ИСПРАВАК.

У чланку „Једна погибија тителских Шајкаша 1840" год. („Јавор" бр. 5.) поткрале су се ове штампарске погрешке: „На стр. 76. 1 ступац, 19 ред од доле стоји „раду", а треба „*дару*"; на стр. 77. 2. ступац, 7. ред од горе стоји: „метака", а треба: „*момака*", што молимо да се исправи.

„**ЈАВОР**" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 8. У НОВОМ САДУ 25. ФЕБРУАРА 1890. **Год. XVII.**

МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ.

ПРИПОВЕТКА МИЛЕВЕ СИМИЋА.

Било је дивно јесење вече. Сунце се клонило западу а последњи његови зраци златили су по винограду врхове дрвећа па и мирисаво грање лиснатог ораха, под којим су они, као обично, седели.

На клупи, која је била саплетена од прућа а начињена у облику канабета, домаћица, госпођа Софија, уз њу златокоса другарица јој, млада удовица госпођа Мара, а на наслоњачама истога соја остало друштво.

Разговор је текао врло бурно. Тема беше занимљива, а друштво весело, живахно, мислиш, е је једном душом задахнуто. Па није чудо, што нико од њих није чуо, да су стигла кола, у којима се довезао домаћин, лечник Милан Станић, који је тек сад доспео да им друштво увећа.

„Шта зар сте и данас читали?“ упита, по што се са свима поздравио, а угледао затворену књигу пред својим сестрићем, професором Војиславом.

„Дакако, докторе!“ одговори му Мара. Сви чланови нашег друштва сложише се у томе, да се наш дневни ред, што се читања тиче, не измене, особито, кад им рекосмо, шта смо данас спремили. Па што смо смислили, то смо и извели, за то нас сад и затекосте у разговору.“

„А шта ли сте то занимљиво читали?“

„Змај-Јованову Видосаву Бранковића,“ меша се у разговор Војислав.

„Па како се допада нашој ученици?“ питао је домаћин даље смешећи се.

„А зар то још треба питати?“ одврати му златокоса удовица. „Знате ли, да немам речи, тако сам занета. Та то је поезија у прози. И да нисам знала из чијег је пера поникла, погодила бих, да је скроз и скроз задахнута песничком душом. Како оно рече песник, описујући китњасти Срем — „Фрушку је бог створио одмарајући се.“ — Видите, те речи су тако тесно приoнуле за моју душу, да ћу их се и нехотице морати сетити, кад год ми поглед буде преко каквих планина прелетао“, заврши одушевљено. „Иначе“ — дода смешећи се — „зовите ме слободно својом ученицом. Не стидим се ја тог назива. Нисам ја крива, што сам као сироче одрасла у кући, у којој је владала жена, која је и срцем и душом била одана туђинштини и која ми је наменула и мужа њеног мишљења и њених назора. Та ви се за цело сећате моје тетке? Сам бог је зар хтео, да се ви овде у Н. настаните и да купите кућу, у којој ево већ скоро годину дана и ја имам скровита места. Да тога није, трајала бих ја са свим самохрано своје удовичке дане а моја и нехотице заблудела душа не би доживела оваква преображаја, јер је све то ваша заслуга. А ја ћу својски приoнути, не би ли ме и својом вредном ученицом звали.“

„А кад сам ја у вашу вредноћу посумњао? Та у напред сам већ знао, да нас не

ће млоге муке стати, да вам омилимо нашу књижевност, која је за вас била посве страна, јер ви се тако умете одушевити, да је право уживање с вама читати и обавештавати вас.“

„Колико се ја сећам, са појезијом у стиховима би били већ прилично готови“, умеша се у разговор Војислав, с тога сам ја данас предложио да пређемо на појезију у невезаном слогу. А за тај прелаз учинило ми се да је Видосава Бранковића врло згодна.“

„Имаш право,“ одговори домаћин. „Чекајте само,“ дода окренувши се Мари, „док вам прикажемо наше приповедаче: Лазу Лазаревића, Ђуру Јакшића, Љубишу, Матавуља, Адамова — тада ћете се уверити, да се и у том погледу можемо такмачити са свима напредним народима.“

„О томе сам ја потпуно уверена,“ прихвати Мара. „Видите, многи производи страних песника: Гете-а, Петефи-а, Боденштет-а и других, које сам сад читала у Змајеву преводу, били су ми већ од пре познати, па за то и могу рећи, да их Змај није превео, већ препевао. У осталом Змај-песнику не би баш много ласкало, кад би чуо, како га ја хвалим; та он је навикао, да се о његовом певању најповољније изражавају први књижевни критичари.“

„Варате се!“ одговори јој Војислав. „Ни један песник не би могао бити равнодушан према суду, који је прешао преко ваших усана.“

„Хвала вам, Војиславе, на ласкању, ал не хвала на томе, што сте сметнули с ума, да ја ласкања не умем да поднесем.“

„Е госпођо Маро,“ узе реч домаћин „у овај мах чак ћу и ја, који сам иначе увек на вашој страни, да станем уз Војислава. Шта? Срдите се на мене?“ дода, по што је опазио, како је Мара по ново наумила да се брани. „Е па добро. Пређимо брзо на друго шта. Војислав је мало час споменуо, како је рад да вас упозна са нашим приповедачима, а ја бих вам саветовао, да се прво винете на нашу драмску књижевност. Могли би смо одмах започети са Лазом Костићем. Његов „Максим Црнојевић“ је и тако овде. Наћи ћете га у мојој соби на писаћем столу. Требао ми је нешто, па сам га пре неки дан донео амо.“

„А, где је реч о српском Шекспиру, тамо се морам и ја придружити, умеша се у разговор домаћица, која се до сад на другом крају стола забављала са осталим гостима. „Мој муж има право, па ако се и ти, Маро, слажеш с нама, можемо „Максима Црнојевића“ већ сутра започети. Знам, како си се заносила Лазиним песмама, па ја се надам, да ће те својим драмским производима још више освојити. Пре док још ниси била српском језику толико вична, не би те можда задовољио у толикој мери; јер он је у изразима јединствен. Читајући његове књижевне производе, наићи ћеш на многу реч, која ти је по све нова, али тако љупко, тако дивно звучи, да ти се по малом размишљању чини, е се природније а лепше и не може рећи.“

„Гледај само, како се моја жена одушевљава за Лазу, чак заборавља и то, да је он, и ако нехотице, у неку руку био узрок нашој првој домаћој зађевици,“ прекиде је у говору домаћин.

„Али, Милане, докле ћеш ме на то сећати?“ корела га је Софија благо. „Да сам онда разумела песника тако, као што га разумем сад, не би данас имао узрока да ме на то сећаш.“

„Па ја ти тим не мислим на жао учинити, али ако ми дозволиш, приповедаћу нашем друштву у кратко цео тај случај. Можда ће се које од њих моћи њиме користити.“

„Не марим“ рече му жена насмејавши се, „само ме немој гонити да слушам оно, што ми је и сувише добро познато. Моји гости ми неће замерити, што ће мало остати без мене. Ти се потруди, да их за то време забавиш, а ја одох, да надгледам вечеру.“

„На ствар, на ствар докторе!“ кликнуше по њеном одласку неки од гостију као из једног грла. И после неколико тренутака започе доктор овако:

„Сви сте ви без сумње већ много пута слушали, да је првој зађевици новобрачних супругâ понајчешће ништав, готово рећи никакав узрок. Тако, да му се после најкраћег времена и они сами чуде.“

„То је врло згодно исмејао Берне једном својом приповетчицом, у којој казује: како се неки нов пар свадио с тога, што је млада жена, хотећи зар да изненади свог мужа спремила му књижницу, сложивши књиге како се то њој по естетичном јој укусу свидило — дакле по увезу и величини. Па не слутећи, да му је тим сву књижницу пореметила ужасно се на њега окомила, што је овај, у место да јој се захвалио, још је покарао. Ту приповетчицу читао сам ја баш некако кад

сам се женио. Па имајући на уму колико њу, толико и све оно, што сам о првим зађевицама слушао, наумим да будем на опрезу, и да све оно, што би ма и приближно водило препирци, избегавам. Али сам крај све своје опрезности и опет упао у њене замке. Ево како: Ја нисам своју жену, по венчању нам — као што то модерни мужеви чине — водио на пут. Не. Ми смо баш онако право нашки остали дома. Да је наш брак поникао са узајамне нам љубави, не треба да вас уверавам; према томе вероваћете ми, и да смо обоје били потпуно срећни. Пролази дан за даном, ниже се недеља за недељом, а ми све више и више долазимо до тога, да смо баш створени једно за друго. Ал за кратко време помути се небо наше домаће среће и мира. Једног дана био сам ја ванредно у послу, да тако рећи цело после подне нисам дигао главе са писаћег стола. И ко зна, колико бих још радио, да није ушла у собу Софија, спремна за шетњу, а корећи ме, да сам на њу и на обећање своје заборавио. Ја се брзо дигнем, да јој сљубим срдњу са усана и чела, речем јој, да ћу за неколико тренутака бити готов и да ћемо тада по жељи јој ићи. Док сам ја довршивао свој посао, дотле је моја женица разгледала, е да ли се није што у соби пореметило, што би требало поправити.

„А, ово се више не може трпити! започе, пошто је, док сам ја облачио капут, пришла полици на којој су биле смештене књиге. „Овако спремање није нико видео. Ове књиге морају се повадити, добро опрашити, па онда опет поређати, јер ће те овако прашина угушити.“ С богом домаћи покоју. Помислим ја у себи, а реч ми застала у грлу. Хтео бих, да је од те намере одвратим, али никако да нађем згодна израза за то. „Махни се, Софија, тог посла!“ промуцам некако у брзини, опрашићу их и сам. Ако прашина шкоди мени, теби ће још и више. Па онда знаш, бојим се — —. Ал даље нисам могао, јер она ми метну руку на уста па рече враголасто: „И ја знам Бернеа, али не бој се, твоја жена није као она, коју је тај незграпни писац силом начинио онаквом, какву је изнео. Та ја сам већ првих дана видела, да су твоје књиге сложене по струкама, па и чисте ћеш их наћи тако. Ослони се на мене, моја је брига, да се за то не покајеш.“ А ја? Помислио сам на домаћи мир па сам ћутао, и после неколико тренутака бесмо се кренули.“

„Сутра дан морао сам се зором кренути у неко оближње село, где сам имао болесника. Са Софијом сам се опростио у писарници, јер она је у то доба већ прашила књиге.“

„Јутро је било, и кад сам се вратио с пута. Пошто сам се пресвукао и доручковао, упутим се у писарницу, да по обичају разгледам, камо ми ваља ићи. Али Софија је у тренутку била уз мене. „Стани!“ рече ми, а ја видим како јој се на лицу огледа задовољство. „Док си ти био на путу, ја сам ти књиге опрашила, па идем и ја с тобом, да видим, јесам ли те задовољила. Мене као да је неко полио врелом водом. Бавећи се послом, бејах на то и заборавио. Не знам управо ни шта сам јој одговорио. Сећам се само̀, да сам јој понудио руку, и ми се кренусмо. Идем уз њу раме уз раме, али — што но реч — скраћале ми се ноге, а куд год погледам чини ми се као да видим Бернеово саркастично лице где се на мене смеши. Али шта је ту је, из ове коже никуд!“

„Но како да вам опишем своју радост, кад сам стао пред полицу, па се уверио, да је свака и најмања књижица на свом првобитном месту. Да нисам у неку руку био очевидац Софијина спремања, верујте ми, мислио бих, разгледајући те чисте књиге, да је какав невидљив анђео чистоте, своји лаки крили размахао прах са њих. Погодићете да сам се Софији најтоплије захвалио, и да сам се радовао, што се цела та ствар тако доконала; а она је опет уживала, што ми је уговела.“

„Али за мало сам ликовао. Док сам ја за писаћим столом удешавао неке своје ствари, дотле је Софија опет пришла полици, да смести неке књиге, које се зар нама у пркос са својих места нешто измигољиле. Намештајући их тако, омаче јој се једна и паде на земљу. Она је диже, отвори, па загледавши мало у њу рече: „Реци ми, молим те, је ли ово српски?“ „Које?“ упитам ја, а окренувши јој се видим да у руци држи песме Лазе Костића. „Ово!“ понови она, па поче гласно читати:

„У по ноћи превесељке
Са нетренке тереванке“ . . . .
. . . .

Мене као да је гром поразио. Ја, који сам Лазу тако обожавао, ја да доживим, да ме моја рођена жена за његову песму пита, је ли српским језиком писана. И то за ту песму, у којој је готово свака реч већ по себи,

песма. Крв ми је узаврела. У тај мах сам заборавио не само на Бернеа, већ и на себе. „Шта?“ упитам а осећам, како ми глас од љутине дрхће, „ти питаш, је ли то српски?“ „Па да!“ рече она. „Ја ни једну ту реч не разумем.“ Да ме је још лепо питала, ни по јада, ал то њено омаловажавање, којим је пропратила сваку своју реч љутило ме је до крајности. „Наравно!“ рекох јој оштро, „да ти је у руци каква немачка, ил француска књига, ти би је разумела; ал тебе и нису однеговали да будеш Српкиња, него, — него . . . .“ „Него?“ упита она некако изазивајући. „Него пре све оно, што не треба!“ изустим па на мах умукнем. У тренутку сам се покајао. Ал бога ми ни моја Софија није мени остала дужна, већ се поче баш онако момачки бранити: Казивала ми је, да сам је ја још пре, но што сам је узео, врло добро познавао, па ако ми њено васпитање и изображење није годило, требао сам је махнути. И шта вам ту није било! Једна реч изазивала је другу, мени се нехотице омакла и по која осорнија, —, и свршетак свега тога био је тај, да је она почела плакати, а ја зграбио шешир и јурно на поље.“

„За кратко време па свеж пролетњи ваздух, и цигара са које сам нагло повлачио дим за димом, учинише своје. Ја сам се примирио и размишљајући о свему хладније, дошао сам до тог уверења, да ми се моја жена истина замерила, али да то није баш све њеном кривицом, и да сам према њој био сувише оштар. Ал како све то да поправим? Србенда сам, па ми није ни на крај памети да је молим за опроштење. Међу тим се приближило и доба, кад ја обично дочекујем болеснике, па хтео не хтео, морао сам се упутити кући.“

„Идући у писарницу, нисам се нигде срео са Софијом, а ушавши унутра, и нехотице ми паде поглед на књиге. Али како ли сам се изненадио, видећи, да је оно место, где су стојале Лазине песме било празно. Разгледам свуда по соби, ал књиге нема.“

„Моји гости су долазили и одлазили, а када сам најпосле остао сам, седох за писаћи сто, латих се неке медицинске књиге и почех читати. Подне беше већ давно превалило, Софија зна, да сам ја код куће, а не шаље никог да ме зове на ручак. Већ сам почео размишљати о томе, где ћу ручати, кад чујем, да се неко лаганим корацима приближује писарници. Брава шкрипну, врата се отворише, а ја погледавши онако испод ока, видим Софију. Чујем и како се полако приближује мени, ал не дижем главе с књиге. Друга жена би се можда већ с по пута вратила натраг, ал голубије срце моје Софије прешло је преко мог мушког јогунства. Она стаде уза ме, па рече: „Милане, хтела бих нешто да те молим.“ Њен благи дрхтави глас, беше ме на мах тако умекшао, да сам је исто тако благо запитао: „Шта хоћеш?“ Окренувши јој се, спазим, да у руци држи отворену књигу Лазиних песама. „Да ми разјасниш неколико речи у овој песми, које су ми неразумљиве, можда ћеш сад бити расположенији за то.“ Рече и поднесе ми ону кобну песму, са које смо се свадили. Овако није ми још нико вешто јогунству подишао. Ја бејах тако обезоружан, да сам се у тренутку дигао, благо је сместио на моју столицу, па онда сео уз њу. „Немој се срдити на мене“ започе она, па као поплашена грлица наслони главу на моје груди, „што нисам васпитана по твојим назорима. Можда су ме зато оставили овакву, каква сам, да теби и за почетак мог изображења буду одрешене руке. Васпитај ме ти, начини од мене што хоћеш.“

„А ја? Али што вазда да вам говорим шта је даље било, кад ћете то и сами погодити? Један загрљај, један пољуб, па ми опет бесмо они стари. И да је ко после ручка наишао и видео, како својој жени, која је вештом руком шарала цветиће по платну, читам и разјашњавам Лазине песме, тако би га озарила ведрина наше домаће среће, да не би могао ни слутити, каква се облачина пре неколико часова вила над нама.“

„Од тога дана постала је моја Софија са свим друга жена. Кад год су јој домаћи послови дозволили, бавила се са производима наших књижевника, молећи ме, да јој у томе будем тумач и помагач. И сад чини ми се да на пољу лепе српске књижевности нема ни једне новине, која није у њеној збирци. А шта јој вреди Лаза Костић, чули сте из сопствених јој речи.“

„Ето тако је то било.“ Заврши домаћин.

„Свакојако је дакле добро,“ дода шалећи се, „што је госпођа Мара тако својски прионула да учи српски. Ко зна, не ће ли тиме избећи по коју немилу сцену у свом будућем животу.“

Сад се тек започе жив разговор. Једни су приметили ово, други оно, и ко зна докле

би то трајало, да се иза грма ће указа домаћица, која их позове на вечеру.

„Реци ми, молим те, што ти данас дође амо без мене?“ упита домаћин Војислава, који је некако ишао уз њега.

„Та бојао сам се, да због тебе не останем у вароши и данас, као оно пре.“ Одговори му Војислав мало збуњено.

„Па ја сам ти рекао да данас немам посла.“

„То је истина. Али ја сам хтео да зарана стигнем амо, јер сам обећао госпођи Мари, да ћу данас читати. А ти знаш, ујаче, да се ти касно крећеш. Ето те је и данас тек сумрак донео.“

„Данас је тако. Но то је зато, што сам тражио и чекао тебе. Ако још који пут пођеш без мене, јави ми бар, да те не чекам.“

„Па ја сам и данас у брзини наредио домару да те обавести. Није моја кривица, што он то није учинио. У осталом, нећеш више имати таквих неприлика због мене. Рок школском одмору већ истиче, ја за осам дана идем кући, а то време рад сам да проживим овде у винограду, и да се нагутам овог дивног ваздуха. Та доста ћу се кужити оним варошким.“

Још две три речи и они се нађоше у трпезарији.

(Наставиће се).

ГЛЕДАО САМ . . .

ледао сам младу зору,
Када јутром исток краси,
И румено лице своје
Купа морских у таласи'.

Пред чаробним ликом њеним,
Пред зрацима силне моћи —
Дрхти, стрепи, пада, бјежи,
Ишчезава тавна ноћи.

Па и мени кад се смркне,
Кад ми болест груди слама —
Ја погледам *тебе* — зору,
И с душе ми бјежи тама.

Срце плане врелим жаром,
И нада̂ се дигну двори,
Па тад кликнем: цјевај, срце,
Та пред тобом зора зори!

У Дубровнику 1890.

Алекса Шантић.

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

VIII.

29 марта.

Лечник не долази више к мени. Рекао сам му, да ми не треба. Чему да бадава труди и себе и мене. Доста је на мени кушао своју вештину, али без успеха, па више није нужно. Целу ми је собу претворио у лекарну. Рекао сам Неди, да све те ствари побаца. Она се је повиновала без икакова противљења.

Приповетка мога живота напредује као и моја болест. Обе ће се до скора довршити, само с том разликом, што ће се приповетка докончати пре смрти. А живот? Нека сам бог знаде. . .

Срећа је људска чудновата. Када мислиш, да је обема рукама држиш, она ти се наједаред измакне, а ти останеш, чудећи се, како је то све могло бити. А ипак је могло бити, јер је било.

Када сам ја мислио, да ми до моје потајне среће не достаје само један корак, она је од мене одбегла за навек.

Дан пре венчања Јустина се необично променила. Њезина бледоћа, ћутљивост, расејаност, све ми је то задавало бриге.

Попа није тога приметио, јер он је сав био забављен тиме, да слава буде што свечанија.

„Јустина!“ рекох јој. „Шта је теби? Ти си необично бледа, а и цело се твоје понашање променило.“

„Несносно ми је, некако несносно. Да се хоће та ствар већ једаред да сврши, да се не мучим толико.“

„За што да те то мучи? Немој да те мучи! Реци ми, ако ме не волеш, па си ето слободна!“ рекох ја узбуђено.

„Ја сам обећала... Нека се врши... Тако је ваљда писано у рожданику мога живота.“

Ове су јој речи доста чудновато звониле.

Вече пре венчања провели смо нас троје тихо. Јустина се од нас брзо удалила, а ја и попа имали смо да свршимо неке ствари, па смо се онда и ми растали.

Код куће ми је било необично. Јустинино загонетно држање никако ми није ишло из главе. Сада сам истом стао право размишљати о својој накани, и што сам више размишљао, био сам сам собом све незадовољнији. Та ме девојка — знадем — не љуби, а ја ипак хоћу, да ју пошто по то уза се привежем. Па какав ће то бити брачни живот? То ме је питање сад стало књити. Смртнога ми часа, ја о томе нисам дотле размишљао. То ме је питање мучило. Какав живот, какав живот? Но најпосле шта ми је преостало, него да сам себе утешим. Сада се већ не може ни куда ни камо. Крајње је време, ништа се више променити не да. У осталом ја Јустину љубим. Бићу јој у свакоме погледу ваљан муж, па ћу с временом стећи наклоност њену, а то ће ми поћи тим лакше за руком, што ће време исцелити њене ране, јер нема сумње, да Јустина и данас мисли на капелана... У таквим мислима и сан ме превладао...

Морао сам тврдо спавати, јер сам скочио као опарен, када ме је из сна тргло лупање на вратима.

„Отворите! отворите!“ чуо се попин глас.

Ја сам сав претрнуо. Брже боље навучем најнужније одело и отворим врата.

У собу улети попа.

Још се и данас добро сећам.

Попа је био страшан... Гологлав, у пола обучен, лице упрепашћено, седа коса у највећем нереду. Када је ушао у собу махао је рукама, уста отворио, а не може речи да рекне. Најпосле одахне па очајнички изусти: „Јустине нема!“

Ја сам задрхтао, а колена су ми стала клецати. То је био најстрашнији тренутак у моме животу.

Старац је као махнит ходао горе доле и викао: „Јустине нема! Јустине нема! Разумете ли ме? Ох моје дете, Јустина моја, ћери моја! За што, боже, за што се све то догодило?“

За тим се окрене мени, па ми рече:

„Што стојите? Хајдемо да тражимо Јустину, моје дете. Хајдмо!“

И силом ме истура напоље...

Долетисмо у жупни двор. Тамо је стара Неда кршила руке, и из гласа јаукала. Попа ме учтиво увео у Јустинину собу, јер ја још нисам био дошао к себи од онога ненаднога ударца.

„Ето“ рече. „Постеље није ни додирнула. Када сам јутрос устао, пошао сам, да ју пробудим. Врата несу била закључана. Мишљах, на пољу је. Упитам стару. Нисам Јустине од јутрос видела!“ рече она. Мене одмах нешто текну. Стадох ју дозивати, али ништа. — Ха, шта је ово?“

Попа узе са стола комад хартије, прелети очима и очајно завапи:

„Побегла!“

Пружи ми хартију. На њој су несигурном руком биле исписане ове речи:

„Док ви сазнате за моје бегство, ја ћу већ бити далеко од ове миле куће. То је тако морало да буде. Нешто ме гонило, да оставим то место, па да одем далеко, далеко... Овде не бих имала никада мира. Не проклињи ме, драги ујаче, него се моли богу за своју несрећну Јустину.“

Јустина је побегла. Сама? Куда?

Сетих се њезина договора с благајником. Погледам старога. Он је седео на дивану и ронио вреле сузе. Јесам ли могао бити и ја да не плачем, гледајући га онако очајна?

Кукавац јадиковаше.

„Јустина ме је оставила, побегла! Побегла од мене, који сам гледао, да сваку жељицу њену задовољим. С киме, само да ми је знати, с киме? Ох, боже, моје рођено дете зададе ми љуту рану, коју никада не ћу преболети Осећам, то ће ме у гроб свалити. Ох боже, боже, зашто ми на свршетку живота пружаш тако горку чашу!...

Стари од велике жалости чупаше себи косе а Неда је још једнако гласно нарицала, као да је Јустина умрла.

На сат после тога знао је попа, с киме је Јустина побегла.... Знало је цело село, да је побегла с благајником, који је узео сав новац што се у каси нашао.

Попу та вест није ни најмање потресла. Његова жалост беше преогромна, а да би ју ишта повећати могло.

Данас, када сам много хладнији постао, чудим се, како ме је то све тако потрести могло. Такве се катастрофе често догађају у људскоме животу. По некога испадну сретно,

по некога несретно Смешно је било, што сам очајавао због несреће своје, јер од куда сам могао жалити, што се то све тако догодило, а не друкчије.

Тај несретни догађај нарушио је сасвим попино здравље, и он је легао у постељу, а да више не устане. . .

У тој болести, која није дуго трајала, није ни о чем другом говорио него о својој Јустици. И често би му у такову спомињању топла суза око росила.

Једаред ми рече слабим гласом:

„Синко — опрости, што те тако зовем, та то си у потпуној мери заслужио. — Јустица је моја рођена ћерка. Ти се томе дакако чудиш, али помисли, да и у нас попова куца срце, тече топла крв и по нашим жилама. И ми смо као и други људи. Имамо мана, имамо и врлина. И ми морамо једаред у животу љубити. И ја сам љубио, несретно љубио. Шта ћу! Много је томе била крива и ова свештеничка хаљина. Моја је мати хтела да будем свештеник. Ја сам јој обећао и одржао сам реч, али сам с тога много пропатио. Да није тога било, ја бих данас био отац, а око мене би скакутала љубљена дечица. И овако сам љубио али несретно. Нећу да ти на широко о томе распредам, јер то су догађаји, који се често понављају у свету, а ти си о томе зацело и читао. Женска, коју сам љубио, дала ми је Јустину, а онда је себи одузела живот. Оговарање светске предрасуде нису јој дале да у животу остане. Ја даднем дете у неки даљи крај на одгојење, а када је цурица одрасла, узмем ју себи, тобож као дете своје сестре. Знао сам тако удесити, да брбљави језици ту несу могли наћи себи пате. И нико осим тебе и Неде — она јој беше дадиља — не зна, да је Јустина моја ћерка. Јустина је иста мати, а ја сам гледајући њу гледао у њој оживелу њезину незаборављену несретну мајку. Када је Јустица одрасла, гледао сам да јој прибавим мужа, који би ју учинио сретном. Промисао је божији друкчије хтео, па је све ,ругчије пошло. Шта знамо? Мало то бива ,а нашу, те скоро на свакоме кораку осе,амо, како је тешко живети. Колико сам пу,а поновио ону руску реч: И сонъ не въ ,нъ, какъ ташно житъ. Многи је мислио, да ,і је живот протекао безбрижно. Богме није. ,ја сам много патио, али нисам своје патње ,носио свету на видик, него сам се повукао у се и тако ходио овом трновитом стазом. У задње време бејаше ми једино уживање у Јустини и ја бих био мирно умрьо, да сам њу сретну видео. Сада сам остао сам као прст. Моме животу нема више никаква чара. Ја без Јустине не могу живети. Нека јој бог прости. . . Скоро ћу умрети. Но прије хоћу, да те нешто замолим. Послушаш ли ме, мирније ћу оставити овај варљиви свет. Хоћеш ли?“

„Изволите говорити. У свему ћу вас послушати.“

„Добро, хвала ти, што си тако добар. . . Живот се људски знаде изненада преокренути, преко ноћи, неочекивано. Шта ћемо! Таква нам је судбина. И Јустина би данас сутра могла потражити заштите, уточишта, а где ће наћи када мене више не буде У задњем часу те молим, да не заборавиш Јустине, да јој будеш оно, што бих јој ја био, када би у какву беду пала, па помоћи затражила. Обећајеш ли?“

„Обећајем.“

Старац ми стисну лагано руку и настави:

„Хвала! Умрећу мирније, уверен, да сам се обратио на ваљана човека, који ће своју реч и одржати знати. . . Још само нешто. Ја сам за свога живота уштедио неку мангуру, мираз Јустинин. Тамо у орману наћи ћеш. После моје смрти узми тај новац. Могло би ти требати у извршивању твога обећања. Остале моје ствари нека се поделе сиротињи.“

Када је ућутао, блудило му око као да некога тражи, за тим је тешко уздахнуо и онда опета стао говорити о својој Јустици.

* * *

После тога није попа дуго живео. Умрьо је, а задња реч, коју је изговорио, беше „*Јустина*“. На мртвачком одру лежао је спокојно. Лице му је било благо, усне као да се смеше. Ја сам његову миру завидео. За што нисам ја умрьо? Зар не би било паметније тако мирно лежати, него сломљена срца живети.

Када смо сахранили попу, тада сам истом осетио, велика је пустош завладала у моме животу. Мени је било несносно, несносно. И ја сам попут Јустине осетио, да ме нешто тера, да оставим за увек Гај. Шта ту више да тражим? Све је пропало. . . Ваља се одатле удалити далеко, далеко. Затражио сам друго место. И за два месеца ме преместили, те сам с места отпутовао у Бршља-

ницу, место мога новога опредељења. Ту се и завршује мој бедни живот. Самном је дошла и Неда. Плакала је, када сам одлазио, те ми није друго преостало, него да ју собом поведем. У осталом није ми била сувишна.

И тако ме судбина испаћена, неспособна за живот донела у Бршљаницу. Лепшега места несам могао ни зажелети. Други би човек, жељан живота, овде очајавао, али за мене је то место било као створено. Осамљено то село лежи под једним обронком. Меславачке горе, тако рекући у шуми, а рђав друм спаја га с неким местом, где је општина.

Доласком мојим у Бршљаницу настало је ново доба у моме животу. Ја сам живео, тек да живим. За мене је живот изгубио све своје дражи. Повукао сам се сам у себе, па сам живио животом више него калуђерским. С почетка су зачели к мени долазити весели другови из околице; али су мало по мало почели изостајати, док ме се нису сасвим оканили. Одбила их моја хладноћа, моја ћутљивост. Бадава је говорио прокмени Срећко Водопић (а пио је само вино), да ме мора истргнути из те дивљачине и упознати ме са животом: „Какав ми је," говораше, „брацо, то живот! Млад човек, па бежати од света! О када упознаш, колико уживања даје свет ономе, који зна да ужива, ти ћеш се сам својој лудости смејати. Можда те је какав несрећан догађај посвадио са светом. Можда је, али буди паметан. Разборит човек зна се наћи. Када би на то гледали, морали би увек само плакати. А ко је паметан тако радио? Дед реци! Не мој да будеш такав. . . Уживај, док си млад. Кајаћеш се, када на косу снег пане. Вино, песма, жене, весели другови осладиће ти живот, и ти ћеш на све заборавити, па ћеш тражити сам уживања, насладе.

Па запева:

Грк је живот, када мину
Годинице младе;
Мед и песму бог је сазд'о
Да живот осладе. . .

Али ја сам на ту његову филипику мануо руком; а Срећко Водопић мануо се мене. И право је учинио. . .

Забио сам се у Бршљаницу. Никуда нисам одлазио. За ово неколико година, што овде живим, био сам тек три пут изван Бршљанице: једаред на учитељској скупштини, други пут када сам оца сарањивао, а трећи пут код суда (тужио ме био неки сељак, да сам му дете испребијао). Иначе сам цело време пробавио у селу, скитајући се по пољу, шумама, ливадама. Шуму сам особито волео; мрачну, тајновиту шуму. Толико сам пута прислушкивао шапат лишћа и често ми се учинило, као да лишће шапће: Доћ' ће Јустина, хоће, хоће. . . Ја бих на то скочио и као махнит лутао густом шумом и шаптао: Доћи ће Јустина, хоће, хоће. . .

Неко сам време био и ловац, па чак и страстан ловац. Особиту сам забаву налазио у томе, а време ми је необично брзо пролазило. Но и тога сам се мануо, ненадан случај ме од лова са свим одбио.

Некога сам дана гонио срну; а када ми је дошла на нишан, опалим; срна падне а ја прилетим њојзи. Из ране јој лоптила крв а она исплазила језик, борећи се са смрћу. На једаред ми се учини, да ме нека животиња прекорно мотри. То ме се тако дојмило, да сам бацио пушку и побегао. Од то доба несам имао пушке у руци. . . Ето такав сам ја човек.

Чини ми се, да сам од тога дана почео кашљуцати. То је дакако случајно било.

Највеселије часе, тако се то у опће може о мени казати, проводио сам у школи међу децом. Њима сам посветио сав свој живот, и у томе сам раду налазио неко задовољство. Да тога није било, ја сумњам, да би и овако дуго био живео. Старији моји нису се никада похвално изражавали о моме раду, а самном нису ни једне пријатне речи прозборили. Томе је ваљада била крива моја натмуреност, а такови људи тешко стичу привремености. А на послетку нисам ни марио, да чију наклоност прибавим. Шта више ми једаред такав један господин рече: „Та какав сте ви, за бога, учитељ с тако жалосним лицем? Учитељ мора у деце одгајати веселу ћуд, а како ви то можете учинити?"

Ја сам слегнуо раменима и ћутао, а он је нешто бележио у својој књизи. Нека бележи, мислио сам се, шта хоће. За наградом не тежим, а не бојим се, да ће ме с тога отпустити.

Дуге зимске ноћи проваћао сам у разговору са старицом. Она је знала којешта приповедати — саме лудорије — а ја сам ју слушао, јер нисам имао паметнијега посла. Особито сам волео слушати, када је приповедала о Јустини, а о њој је знала приповедати много, много. Не знам је ли прошло

које вече, а да је није споменула. Мало би када прошло, а да таковом згодом старица није заплакала. Ја сам тада ћутао и гледао немо преда-се.

Једном згодом, када се стара забрбљала, рече ми:

А бога вам, господине, како вам се хоће тако живети! Ја се чудим. Зашто се не жените? Та није то живот за млада човека. Нашла би се и вама прилика Хајте, хајте у име божје. То је грехота, да вам тако млади дани пролазе ..?

Ја погледах старицу и не рекох ни речи:

Она се сигурно нечега сетила и наједаред се љуто расплакала. Плачући отишла је и спавати. Више ми о томе није ни слова прозборила. . .

И тако ми је живот пролазио без икакве промене. Ја сам се тој једноличности био тако свикао, да би сваком другом начину живота био противан. Никада нисам заборавио Јустине, али сам се мало по мало био своме јаду био свикао и трпељиво га подносио.

Но судбини се хтело, да ме још једаред пре смрти потресе, да умрем без икакве наде, да још једаред напуни чемером душу моју. Ја сам пре смрти још једаред морао видети Јустину. И видео сам је, па ју за навек изгубио. Беше то једна од оних звезда, које небом за часак сину, па за увек умину.

Сада барем лакше умирем.

Песник пева:

Та и 'нако на други свет
Ништ' понети не можемо;
Па што више за живота
Изгубимо — лакше мремо.

Горка је то утеха, али тако бива.

Данас ћу бацити перо. Кашаљ ме дави, а и смркава се. Смркава се, смркава. На дивну сам наишао реч: Смркава се, смркава, и скоро ће се смркнути. Зар за увек? И какова ће то бити ноћ, какова? Смркава се. . .

(Свршиће се.)

ТИ МЕ ХВАЛИШ...

(Петефи.)

Ти ме хвалиш, да сам добар, драга. . .
Па можда је то тако за цело;
Али с тога не уздижи мене!
Том тек твоје срдашце је врело.

Зар се земљи у заслугу броје
Они цветни садови, воћњаци?
Ни травчице не би на њој било,
Да сунчани не сијају зраци!

Ив. М. Поповић.

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

(Наставак.)

18. Јуна.

Јутрос сам мислио отпутовати послије службе, али кола г. Вука Вулетића бјеху запремљена. Мој домаћин Високопреосвештени г. Митрополит Митрофан Бан и други устављају ме и још који дан, и ја бих заиста радо остао у овом милом друштву, да ми то даље дозвољавају послови мог манастира. Но како није било кола у пријатеља Вука, останем до сутра а његова љубав и доброта, узе на себе старање за кола, којима ћу се сутра повратити.

И данас је кнез Никола присуствовао Божественој служби, и клечећи се молио Богу. Послије службе изволио је почастити својом посјетом манастир, те сам имао прилике да га боље видим. Примјетио сам, да је прилично посиједио, али, нека је Богу на славу, испод оне часне сједине огледа се младалачка свјежина најљепшег мушког доба. Поносно му високо чело и цио поглед одаје генија, који је могао створити „Балканску царицу“ и друге лијепе пјесме, и онако срећно препородити Црну Гору. Гледећи га одлети слатка мисао на ријетке јунаке какве знају карактерисати наше и туђе пјесме; на човјека племените душе и родољубна срца, којег је Бог и створио за то, да прослави народ и одведе га сретној будућности.

Имао сам част да се данас поклоним Ње-

говој Свијетлости кнезу Данилу Александру, коме ме је одвео варошки управитељ г. Шпиро Поповић, човјек млад, симпатичан, љубазан и прилично интелигентан.

Кнез Данило најљубазније ме је примио у својој приземној соби. Управо сам се радовао гледећи га онако чила, једра и здрава, према годинама и физично као и умно више развијена. У његовој руци моја се није нашла, како би се нашла у руци младића ових година, него у руци снажног момка!

Много је љепши него што изгледа у слици, коју је прошле године са сликом Његовог Величанства краља Србије Александра I. приказао вриједни цијењени наш лист: „Босанска Вила." Витки стас, свјеже наморасто лице, црне науснице и бафе, чаробни поглед црнијех очију чини га идејалом, какав би једва могла замислити успјана машта најњежнијег срца, а ум могао замислити: будућег јунака и срећна владара те оправдана она жива нада, коју Српство у њега за будућност полаже.

Послије службе походио сам женски институт с Радићевићем и Вукотићем. Ова кућа стоји близу локанде на лијевој страни пута. Институт је основан 1869. и издржава се трошком Руске Царице, а стоји под надзором књегиње Милене. Њим управља начелница из Русије, коју Царица одреди. Овде се прима двадесет сиромашнијих даровитијих дјевојака на потпуно издржавање, а друге преко овог броја о свом издржавању. У њему се васпитале многе српске шћери, међу којијема гђа Ђуше Петровић, супруга г. Божа, гђа Јоке, супруга г. Блажа Петровића, гђа Ђеле, супруга г. Гавра Вуковића, гђа Марица, супруга нашег пјесника г. Сима Поповића, гђа Анђе Петровић, учитељица у Никшићу, гђца Паве Петковић, учитељица у Подгорици, гђца Милица Пејовић, учитељица у Бару.

Садања начелница, гђца Софија Петровна Мертваго, врло нас је љубазно примила. Код ње смо нашли г. Шпира Огњеновића и гђу Иванковића. Гђца Петровна врло је окретна и за свој посао искусна и образована, и врло се интересира за наше српске ствари. Слабо говори српски, као и ја руски, али ипак добро смо се разумјевали. Показала ми је малу црквицу, која се у истој кући налази и у којој посведневно правило врши поп Лука Лопичић; показала ми је све собе и лијепи врт, који се у огради налази. Мала црквица богато је снабдевена свијем потребама. Собе су доста простране *и* високе и све у најљепшем реду. Начелница има и своју помоћницу гђцу Софију Лукиничну.

Када сам се у једанаест и по сати враћао од Протођакона Филипа Радичевића, с њим и са господином: Шпиром Поповићем и Радојем Рогановићем, и попом Васом Вукотићем, у манастир, на објед, идући главном улицом чусмо с врата од куће, крајем које смо имали проћи, снажан мушки глас:

„О рођаче! Зар ћеш ме и сада мимоћи?"

И преда мном изађе г. војвода *Илија Пламенац*, министар војни. Извињавао сам се, како сам боље могао, што га до сад нијесам могао походити, али ме није ништа могло оправдати код његове доброте и љубави: „јер," настави он: „кад си могао код г. војводе *Маша Врбице*, и фамилије јадног нашег болесника г. *Станка Радонића*, и других, могао си и к мени један час; а право би било, да си дошао па отпочинуо као у своју кућу, као код рођака, ако ти је у памети, да смо рођаци. Видио сам те јучер пред локандом с г. Ђуром Церовићем и г. Радојем Рогановићем и на путу с дром Петром Миљанићем, али те нијесам познао, јер кад си овдје прије био не имаше ни науснице, па кад ми јутрос казаше да си ти, чудио сам се, да ми се нијеси јавио! А знаш ли ти, рођаче, да су наши стари заједно дијелили срећу и несрећу и ако им се је прва само у бојевима с душманом вјере и слободе насмјешивала?"

„Како да не бих знао, Илија!" одговорим му.

Послије подужег разговора о здрављу, о роду маслина и вина и других усјева, иза мале почивке он настави:

„А да ну ми причај, знаш ли у ком ти земану дођоше стари у Црмницу, и узрок, с којег сађоше у Приморје?"

Ја му онда станем причати како су били у части код цара Душана, и како је Душан, по свједоџби неких старина — даровао свом „протовестијару Радичу Миковичу" Ђурђево брдо, у Паштровићима, на западној страни Свето-Николајевског манастира Градишта, на којем се и данас виде остатци некаквих грађевина, и са ког је лијеп поглед на најјужнији дио Паштровића, особито на море; и дио наљушкога поља, који није била царица Јелена даривала манастиру Роцу, у Спичу; и даље градове Ај и Нехај, и још неке предјеле у Арбанији; како су по пропасти Ко-

совској као племићи дошли из Србије у Црну Гору и настанили се у Црмницу више Вирпазара, гдје су били десна рука ондашњим господарима ових крајева; како су ту оградили црквицу Успенија Богородице, који дан прислужују, а која се и сада налази близу Вир-Пазара; па како су једном ненадно Дупиљани дочекали седамдесет Миковића, кад су ови на збор ишли, и на путу их преко вјере побили иза некаквих међа! Како су послије усљед грозничаве болијести, која је у том положају неких година маха отимала, малим изузетком пријешли најприје у паштровску планину, одакле су исто имали удјела у пословима црногорским; и како су ту опет озидали цркву Успенија Богородице, од које се остатци и данас виде, а више Челобрда, на високом Илиновом брду, с ког је лијепи поглед на море и далеко на питомо Приморје, ограде цркву свог крсног имена, св. Пророка Илије, од које се тешко и остатци примјећују. Овој сјеверо источно под „Ограђеницом“, при страни у заклону од сјеверног вјетра, ограде стан за свештеника, од ког се остатци и данас виде, а зове се „Калуђерова кућа.“ Одатле су сишли у Приморје на Челобрдо, гдје су обновили цркву Успенија Богородице, како се по једном натпису мисли, године 1683. Даље сам му причао, како се потомци који живе на Челобрду, и данас зову старим презименом, а остали, којијех су стари отишли с Челобрда, те они данас живе у другим положајима у Паштровићима, зову се: Греговићи, по Глигору Миковићу, Давидовићи: по Давиду, Андровићи: по Андрији, и Медиговићи по медику (лијечнику) Стијепу, од којег су научили лијечити Иличковићи у Црмници; и како се и данас рођачимо и славимо сви наше старо крсно име св. Пророка Илију.

Војводу Илију све је ово особито занимало премда му и није све непознато било. Он је онда стао истицати попу Васу њихову вриједност и снагу, и закључи: „Говорило се у оно доба, кад се имало вијећати о каквом важном земаљском послу, што се и данас прича: „„Стани, земљо, докле дође сила Миковића!!““

Даље ме је распитивао о многим знанцима и пријатељима, особито о заслужном проти Петру Миџору, члану консисторијалним, његовим стричевима и својти, тим више, што су Пламенци с Миџорима у сроству по женској крви. Кад сам му морао обећати, да ћу га и још једном походити прије одласка, пољубимо се и растанемо.

О попу Илији прилично се зна из наших и страних листова, јер је његово име као и многијех дичнијех синова тијесно скопчано са отачаственом повјесницом задњег времена; а дјела му је крунисала славом и српска пјесма те га гуслар уз друге јунаке често спомиње уз тајанствене звуке јаворових гусала, но ипак све није исцрпиво него ће будућа повјесница често устављати на његово име. Још у његовим младим годинама рукоположио га је за свештеника славни владика Петар II. Петровић Његуш; али кад му је умрла попадија а не имајући порода, ожени се по други пут, но и са овом женом није га до сад Бог породом обдарио. Ославио је преко шездесет Божића али је и још момачке снаге, врло здраве свијести и добре воље за рад на напретку миле домовине, у часној служби и крстом и мачем осиједио.

(Наставиће се.)

ШТА ВЕЛЕ НАУЧЕЊАЦИ О ПРОПАСТИ ОВОГА СВЕТА.

(По мислима П. Тунша, Н. Локиера, Ницелнадла и др.)

Пропаст света! Ала су то страшне речи! Шта ће то да буде? — Земља ће да пропадне, или ће да се раствори, па да нас све прогута? — — Куда? — — Па шта ће да буде с људима, шта ли са животињама? — — оће ли та пропаст бити спремљена за свакога, грешне и праведне? — — — Зар и за праве‑ не! — А, то је ужасна неправда! — — — —

Ко помисли на пропаст света, овако ће развати, а нико се не ће сетити, да је врло мало праве на овој земљи. Боже благи, како ће то све да се изврши? Да ли ће у једном тренутку свему крај бити? Ако буде тако, бар не ће бити мука, онда још како тако, али ако се та процедура отегне дуже времена, четврт, па може бити и читав сахат; ох Боже мој! Како ће онда људство те ужасне муке претрпети? — — —

У новије време све се нешто нагађа, све се нешто у простом свету слути о пропасти света. По тој слутњи могао би човек помислити, да тај

последњи час није далеко. Шта је томе нагађању узрок? — — На то питање ми нисмо кадри да одговоримо; али, на сваки начин, биће узрок данашњи тешки људски живот, у којем сваки тежи за новчићем заслуге ради свога одржања. Па кад ко год осети, да је та чемерна али врло мршава заслуга са тако ужасном тешкоћом скопчана, онда мора да се сети часа последњега, па вели: мора да ће већ скоро доћи смак свету! — — Или може бити за то, што је на земљи наступило тешко безакоње:

„Не поштује млађи старијега,
Не слушају деца родитеља;
Родитељи пород погазили,
Црн им био образ на дивану
Пред самијем богом истинијем!
Кум свог кума на судове зове,
И доводи лажљиве сведоке
И без вере и без чисте душе,
И оглоби кума венчанога;
А брат брата на мејдан сазива;“ —

Или за то, што види у људству баш да они греше, који су позвани, да показују људима величину Онога, који ову васијону у тако дивној хармонији одржава, да примером показују правду и љубав братинску. Кад све ово и много, врло много више и горе својим очима пред собом види, онда заиста мора да помисли, да је близу дошао крај свету овом, па сам по своме уму разлаже, како ће то да буде. Многи сматра, да је мишљење о пропасти света људска простота, али се љуто вара. Није то са простоте, него са муке и патње овога света, а помоћи ни од куда нема. У тој својој невољи нагађа о пропасти овога света. Али претрпите се, ви патници, још ће милијунима генерација људских живети на овој земљи, милијунима ће још година једни патити, а други благовати; једни гонити, а други ће трпети и призивати у помоћ пропаст овога света, али ће их та пропаст свагда мимоићи. У нижим редовима покушаћемо да наведемо томе узрок.

У прво земљино доба она је била пуста; ништа није на њој било, што сад има; била је без људи, без животиња и без биља. То све вере тврде, а и данашња наука не пориче. Узрок тој пустоши био је тај, што је онда земља у највећим природним страхотама непрестано облик свој мењала. Тек онда, кад су те природне страхоте престале, појавило се људство, животиње и биље. Чим се указаше живи створови на земљи, одмах је наступио мир на земљи, само што је тај мир само привидан, јер у природи непрестано траје неосетна борба и у тој се борби полагано мењају облици, тако полагано, да човек ту промену не осећа. Тако н. пр. клисуре и каменито стење посредством влаге, зиме и ваздуха све мекше бивају, све се већма троши њина површина и у земљу претвара; рашће на њему порасте, те клисуру и камен полагано троши, али врло полагано, и истроши је у толикој мери, да је ветар, лед, киша и влага растављa од површине клисурине и здравог камена и спроводи у долине. Из овога узрока брегови бивају све мањи, а долине постају више. Тај рад у природи непрестано се обавља, али то тако лагано, да више пута више столећа прође, па се тек онда промена у природи примети. Тако је то са морима; кад год су не само морима, него и рекама обале биле природно врло утврђене. Данашње реке ништа друго нису, него слаби остатци прастарих, ужасно великих река. Нијагара, онај највећи водопад на свету на оном месту, на којем вода са висине у ужасну долину пада, врло неосетно одваљује камење, које у долину са водом заједно руши. Овај посао природе од много стотина година непрестано се обавља; па шта је томе резултат? Резултат је тај, да водпадо није више на оном месту, на коме је био пре неколико столећа, него се одваљивањем клисуре стотинама метара натраг повукао. Тако нам је исто и код куће. Наше реке непрестано свој правац мењају: на једној страни струја брег одваљује, а на другој насипа. Све што год је на земљи, све то облик свој мења, само врло полагано, па због тога врло неосетно.

Сад долази питање; да ли ће и у будуће природа радити на промени облика земљиног? Или је то само до сад било? Ово је врло велико питање. Али сигурно је, да, као што данас борба у раду промене облика на земљи бива, тако ће исто и у будуће да буде — земља мора још врло многе промене на себи претрпети. Узрок тој промени у свету наводе научењаци овај:

Са свим се јасно опажа, да ствари на земљи постају и престају; то и најпростији види, да све што је живо и мртво на земљи, свој крај има. То је довело људство до тог уверења да себи представи, да може бити крај и целом овоме свету. У ово разне вере у народу разно верују и у свом веровању пропаст света називају. Али то исто и природна наука не побија, т. ј. она тврди, да ће једном пропаст света заиста наступити. Научни свет ту пропаст не може да себи представи онако, као што је многи представљају, него је представља као преображај садашњега стања земљиног, при ком ће свако биће животно бити уништено. Но какав ће преображај створова бити, и који ће облик узети на себе, у томе су научењаци разнога мњења.

Познато је, да је земља округло тело, али тавно. Унутарњост њена је од разних минералних слојева. Што дубље копамо у унутарњост земље, тим све на разније слојеве минералне наилазимо.

Најпосле, у средини земље је растопљена маса од разних руда и најчвршћих минерала, која је ужасно врела, светла и течна. Та врела растопљена маса зове се лава.

Све до најновијег времена са научне стране било је то мњење, да ће пропаст света учинити вулкан, или боље да рекнемо, да ће течна ватра, која је у унутарњој средини земље, ужасном снагом продрети на површину земље и све уништити. Научењаци овога мњења тога су уверења, да та ватрена течност производи непрестано ужасну величину разних гасова, и кад тад, кад се ти гасови врло нагомилају, учиниће тако велик напон у унутарњој средини земље, да ће морати пробити кору земљину и истиснути ватрену течност на земљину површину. Овај природни појав, веле, да је неизбежан, само се томе случају никојим начином не може време прорачунати.

За доказ овога уверења наводе исти научењаци разне догађаје, који су примећени на другим небесним телима. Тако н. пр. у разном времену примећено је на неким звездама, које су обично тавном светлошћу светлиле, да у један мах засветлише врло животном светлошћу. Тако звездари приметише у новембру месецу 1572. године једну звезду, која се до тога времена међу свима звездама није могла видети. Кад је пронађена, била је врло светла, али та светлост временом непрестано је све већма светлила у толикој мери, да се могла приметити на небу и дању, на дану ведром. То напредовање светлости на њој трајало је двадесет дана, и двадесетог дана највећма је светлила. За овим је већ почела тавнити и у овом тавњењу непрестано је боју мењала. То је тавњење и мењање разних боја трајало врло дуго, док није на послетку 1874. године сасвим престало њено биће, — ње је нестало на небу звезданоме. Још и данас се зна оно место, на којем се појавила, још је и данас звездари траже по небу, али до данас је нигде не нађоше. Овај појав научењаци овако тумаче: Звезда је морала тако охлађена и по томе тако тавна бити, да је није могао наћи нико на звезданом небу, али у један мах унутарњост њена се запалила, да је ватра разне гасове производила, и кад се унутарњост толико гасом напунила, да је запаљени гас својим напоном морао пробити површну кору, онда је постала светла у толикој мери, да се могла са земље видети. Звезда се могла само дотле видети, док је ватра на њој трајала, а угасила се тек онда, кад је гас био истрошен. Због тога та звезда од онога времена не може да се нађе.

Научењаци су били тога уверења, да ће се тако исто догодити и са нашом земљом. Страхота је и помислити на то, како ће то да буде, шта ће бити са људима, шта ли са осталим животињама; шта са биљем; шта са морем, рекама; шта ли са дивним градовима и палатама; шта ли пак са самом земљом! Какав ће облик она узети и шта ће са њоме бити? — Од овако крупних, а поред тога ужасних одговора научењаци су нас поштедили. Толико се само зна, да се морамо задовољити са њиховим мњењем; а њихово је мњење то, да ће унутарња ватрена течност у земљи једном толико ужасно много разних гасова произвести, да кад се једном ти гасови у унутарњости одвише нагомилају, да ће учинити тако ужасан напон на земљину кору, да ће она морати попустити, провалити је и истераће на површину ону ватрену течност из унутарњости, која се лава зове; она ће све на земљи покрити и под њом ће све живо угинути и нестати.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНА КРИТИКА У ФРАНЦУСКОЈ

(C. A. Sainte-Beuve — H. Taine).

Од Марка Цара.

(Наставак.)

Сент-Бев бјеше први, који књижевној критици и и правац даде. Он јој положи прије свега чврст т сљ, на име темељ историјски и природословни. З тим увиђе нужду, да се дјело стане човјеком т лачити; увиђе, да је свака књига сушто, у неку р ку осјетљиво биће, окријепљено дахом и животом ч јека, који ју је саздао. Док стара, тако звана ф 'ософска критика посматраше књижевне производе, као да су с неба пали, и над њима суд изрицаше без обзира на њихове творце, Сент-Бев утврди најприје тијесан однošај између свијести, зачетка и израза тога зачетка. Он доказа, како није могуће књижевно дјело потпунце схватити, ако се прије не осврнеш његову извору, ако не зарониш у историју његова постанка, ако себи не створиш бистар појам о личности сачинитеља и о његовом психолошком стању у часу кад је своју мисао на хартију преносио. И нови критичар не разлучи више дјело од сачинитеља, него му проучи породицу, живот, наклоности, и узе сматрати написану страницу, не више као

изолиран појав, већ као продукт разнијех елемената, у којима треба тражити разлоге њезина постанка. У здравље свјетлости, коју би на тај начин у изобиљу на књижевна дјела одбијао, истицао би им критичар на видјело цијелу повјесницу, нагонио је да ускрсне, да се преда њ креће, и упуштао би се тако у строга истраживања, при којима страсти, предрасуде и правила *a priori* не имађаху никакве улоге. Његови предшасници тек што бијаху својом иглицом пропарали чапру; Сент-Бев зајури свој анатомски нож у саму утробу живућих и својом системом ускрснулих аутора. Стаде пратити карактере кроза све згоде и околности, које могаху на њих утицати или их битно мијењати, и прибиљежи све прилике и неприлике, које бијаху мислећој активности појединих писаца помогле или одмогле.

„Сент-Бев, као критичар — вели један италијански писац — задужио је сву јевропску литературу тиме, што је дотјерао до савршенства књижевни *„portraît“;* он је у њему први стао проучавати човјечију душу са назорима знанственим и са савршеним појмањем умјетничкијех танчина.“[1]) Златне ријечи, до душе, које би се могле примијенити не само на индивидуални *портрè*, већ и на сав укупни књижевни рад Сент-Бева, који је први од књижевне критике створио важан одјељак биологије.

„Il est le père de la critique contemporaine. *Nous sommes tous ses élèves.* La méthode a renouvelé dans les livres et jusque dans les journaux, toute la critique littéraire et philosophique. C' est d' elle qu' il faut partir pour commencer l' evolution ulterieure.“ Овако о њему пише Тен,[2]) који је кашње његове теорије о средишту, нашљеству темперамента и о поријеклу усавршио, а како неки тврде, и претјерао.

Видјели смо на више како је у Француској, успркос напредног духа који је оном народу урођен, владао увијек доктринаризам у мислима. Позната је ствар, како је и сама Револуција, пошто је стару друштвену зграду срушила и предрасуде оборила, на крају опет догнала ауторитаризам до апсурдности. На против, код Сент-Бева налазимо одлучну противност свакој системи, у њемачком смислу ове ријечи, и сваком доктринаризму. Он бијаше пријатељ идеја, али се бојаше тираније предусвојених идеја. Врло је карактеристична околност, коју спомиње у својој расправи проф. Дауди, на име, како је писац чувенијех *Causeries du lundi* и *Nouveaux lundis* био дао урезати на своме печату енглеску ријеч *Truth* (истина); и заиста главна је црта његових радова нека неодољива тежња к истини. Али то апостолима „системе“ не бијаше довољно; они га обиједише, е му оскудијева теорија. „Они, који су ми највећма наклоњени — рећи ће једном велики критичар — били су тако добри, те су признали, да сам прилично добар судија, али судија без кодекса.“ И признајући да је његова система: „одсудност сваке системе,“ он ми у кратко изложи своју критичарску методу, која се у главном ослања на здравом разуму, те индуктивнијем начином изводи из појединијех чињеница опште законе, полазећи увијек са извјесног на неизвјесно, и чувајућ се сваке претјераности. Али његови земљаци назваше оваку критику негативном; критиком без кодекса; ка' оно ти гдје се са судачког стола не читају параграфи, бива, рецепти за приуготовљање ремек-дјела.

Међу тим задатак књижевне критике као што је замишљао и проводио Сент-Бев, не бијаше више да изриче похвалу или осуду, да потврђује или да нијече. Посао књижевног критичара постајаше одселе у главном дјело сравњења и психолошке анализе. Сравњујући, у ствари, плодове модерне свијести са онијема нашијех предака, што нам падоше у нашљество; процјењујући појединa умјетничка дјела, не у себи већ обзиром на цјелокупни развитак дотичног умјетничког облика (роман, драма, пјесма и т. д.), улажаше критичар обично истини у траг, те он бијаше у стању да непристрасно опредијели мјесто, што се којем дјелу пристоји.

Дакако, ни Сент-Бев не остаде увијек вјеран начелу, које бијаше истакао. Често се и он исти на по' пута заустављо. Имао је он и своја устезања, своје слабости — као све што је људско. Тако му је предбачено, да је неке писце за живота хвалио, а по смрти худио, као н. п. Шатобријана (у својој књизи *Chateaubriand et son groupe littéraire*), и обратно. Али је то била до некле посљедица његове критичарске независности. И у природи нам се ствари друкчије приказују, како их са којег становишта посматрамо. Кад једној згради само једно лице гледаш, она ти се другачија чини, него кад јој погледом цио фронат заокупиш. Његова девиза бијаше иначе: „Nous sommes mobiles et nos jugeons des êtres mobiles-“ Код њега је важило само једно начело, изван којега је све хипотезом и маштанијом сматрао: ко хоће! да што дозна, нек добро очи раствори. „Savoir, c'est voir.“

(Свршиће се.)

[1]) Guido Mazzoni: *Tra libri e carte.* Roma, Pasqualucci, 1887.

[2]) *Histoire de la Littérature Anglaise*, Introduction.

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У седници мађарског Петефијевог друштва у Будимпешти 3. фебруара о. г. приказао је *Јосиф Ференција* неколико песама нашег Бранка Радичевића у преводу Јосифа Сулика.

— Под натписом „Vom Nordpol zum Aequator" излазе сада популарна предавања славног покојног природњака дра *Брема*.

= **Милош Н. Пејиновић**, професор Лозничке ниже гимназије позива на претплату на дело: **Историја српскога народа за народ и школу**, која ће бити подесна за употребу ширег читалачког света, а и за средње школе. У позиву своме вели писац ово: Истина, у новије време, имамо више дела о нашој народној историји. Ну, та су или опширна дела, намењена више стручњацима, или су давнашња, већ застарела, развучена, с мањим историским грешкама, или су преводи. Али, целокупне историје српскога народа, која би била извод, удешен према најновијим историским истраживањима, која би обухватила прошлост српску, од најстаријих времена па све до најновијег доба, немамо такве, те да би могла бити подесна и за шири читалачки свет а и за школску омладину. Нама се чини, да је писање народне историје наше, у овоме правцу, једна од преких потреба. Јер, замислимо само, колико ће њих доспети или моћи прочитати онако разбацано градиво по разним, посебним научним делима, или радовима учених друштава, те тако добити јасан поглед на своју народну прошлост! Надам се, да ће оваква кратка историја, моћи подмиривати и школску потребу, особито у нашим нижим гимназијама. Зна се, да наше средње школе особито пате од оскудице у доброме учебнику за Историју Српскога Народа. Нарочито г. г. наставницима, који су тај предмет предавали у нижим гимназијама, познато је: колико се времена утроши на споро казивање у перо ученицима. Тиме се отежава довољно објашњење појединих предавања, (задаћа), а и ученицима се одузимље драгоцено време преписивањем, које је често пуно грешака. Истина, имамо учебник за Историју Српскога Народа од Н. Крстића. Но поред свих својих добрих страна, он је већ у многоме застарео. Да и не помињемо друго што: саме најновије поправке и изналасци у појединим историским добима, поставиле су га далеко у назад. „Историја Срба", од учитеља основне школе Убавкића, само се с великом натегом даје употребити у нашим гимназијама. О томе много више и строжије говоре сами реферати Главног Просветног савета. Наше је скромно мишљење, да су наставници средњих школа на првом месту позвани, да покушају попуњавати празнину у настави овога предмета, тако важног за средње школе. Колико ће пак овај састав, као скроман покушај, моћи одговорити двострукој цели, којој је намењен, вар је озбиљне, стручне критике. А моје је само напомену-и: да сам се брижљиво старао, да свако историско доба, рема важности својој, буде обрађено, што краће, јасније и реглeдније, како би га лакше сваки, који читати уме, могао азумети. Све своје осмогодишње наставничко искуство, у редавању овога предмета, уложио сам, и трудио сам се, да ло подесим тако, како ће се у III. и IV. разреду нижих имназија моћи исцрпети све, што је у наставноме програму Историју Српскога Народа прописано; и уз то, да се задаће могу, бар по један пут, по ново прећи. Поједини одељци у делу, удешени су тако, да се сваки од њих врло лако може делити на посебне задаће, по величини такве, да их ученици без по муке могу савладати. Гледао сам да задовољим и већу жудњу читалаца, за опширнијим упознавањем појединих историских доба нашег народа, те с тога сам, скоро на сваком месту овога дела, назначавао историске изворе, из којих је шта црпљено; у којима се што год опширније може проучити, или сам важнија посебна мњења у примедбама бележио. На тај начин, дело ће зар добро доћи не само најширем читалачком свету. већ и ученицима, који се спремају за испит зрелости и ученицима учитељске школе. Цело дело изаћи ће у две књиге. Свака књига изнеће најмање 14—15 штампаних табака обичне осмине. Цена је свакој књизи 75 новчића. Г.г. скупљачи добијају сваку десету књигу на дар. Претплата се прима на једну или на обе књиге. Новац од претплате, имена претплатника с тачним назначењем њихова занимања и места боравлења, ваља слати на адресу: „Милошу Н. Пејиновићу, професору лозничке ниже гимназије — Лозница." Чим се јави толико претплатника, да се може штампарски трошак за прву књигу, бар у половину подмирити, дело ће се одмах дати у штампу.

БЕЛЕШКЕ.

(Чешко свеучилиште у Моравској). У Прагу је 4. фебруара о. г. била скупштина чешких ђака, који се саветовали о томе, да на државни сабор поднесу петицију ради оснивања чешког свеучилишта у Моравској. На тој скупштини био је и ректор и многи свеучилишни професори.

(Двадесетпетгодишњица српског уметника.) У Београду је у краљевском народном позоришту у прошлу суботу 17. о. м. прослављена двадесетпетгодишњица српског уметника-првака *Тоше Јовановића*, редитеља на истом позоришту. Давано је тог вечера Мељакова комедија под натписом: „Гроф Пракс", која је на репертоару и нашег овостраног народног позоришта, али под насловом: „Посланички аташе." После представе је био банкет. Од стране овдашњега друштва за српско народно позориште и од стране позоришне дружине били су изаслани: подначелник *А. Хаџић* и управитељ *Димитрије Ружић*, да јубилару честитају лепу му славу.

ДРУШТВА.

(Професорско друштво у Београду). О стогодишњој прослави рођења Вука Стефана Караџића основали су 10. септембра 1888. године наставници средњих школа у краљевини Србији „*Професорско друштво*". Друштву је задатак да ради на унапређењу наставе и васпитања у средњим школама у краљевини, да унапређује књижевност за средње школе, да ради на узајмици између средњих школа у краљевини и у Српству, да се обавештава о напретку средњих школа и школских књижевности у Словена и других напредних народа, да ради на познавању отаџбине и народа, да оснује друштвену књижницу за школску књижевност и школски музеј и да заступа школске и наставничке интересе. — Друштво ово има и свој орган, од кога баш сада добисмо први број. Име је

листу „*Наставник*" и излази у свескама свака два месеца под уредништвом *Пере П. Ђорђевића*, професора београдске гимназије. Лист ће доносити: а) Научне и књижевне радове; који се тичу средње школске наставе; б) извештаје и статистичне податке о средњим школама у краљевини и Српству; в) извештаје о екскурзијама и прилоге за познавање домовине и народа; г) белешке о напредцима, које су учиниле средње школе у Јужних Словена и других напредних народа; д) новине на пољу науке, наставе, метода или васпитања уопште; ђ) дописе о средњим школама; е) службену радњу о средњим школама. — Прва свеска, што је ових дана изишла за јануар и фебруар доноси ове чланке: 1. Наставников програм, 2. Уводно предавање из минералогије од проф. Јов. М. Жујовића. 3. Новине у математици од Срет. Ј. Стојковића 4. Дежурство и редарство; од дра Ник. Ј. Петровића. 5. С Париског међународног конгреса, од Ст. Ловчевића. 6. Српска синтакса Јов. Живановића, оценио Љуб. Стојановић. 7. Пола Бера наука о животињама, оцена Бор. Б. Теодоровића. 8. Професорско друштво (збор-правила-управа-месни одбор); 9. Школско кретање (у Србији, у Српству изван краљевине, Аустро-Угарској, Русији). 10. Просветни записи. 11. Некролог (Емило Берберовић). — Цена је „Наставнику" за чланове друштва годишње шест динара, за нечланове 10 динара или 5 фор.

ЧИТУЉА.

— У претпрошли уторак преминула је у Београду позната честита уметница српска **Љубица Коларовићка**, родом *Поповића*. Покојница је дуго време била члан овостране народне позоришне дружине а концем године 1868. отишла је заједно са својим мужем, такође ваљаним и признатим уметником Коларовићем у Београд на ондашње народно позориште, којем је такође кроз много година била један од најсавеснијих чланова. Покојница је била сестра одличних наших уметница: Драге Ружићке, Јеце Добриновићке и Софије Вујићке а мати младе даровите Зорке Теодосијевићке, такође члана краљевског народног позоришта у Београду. Нека је честитој *Љубици Коларовићки* слава и вечан спомен!

РАЗНО.

(Најдужа железница на свету). Најдужу жељезну пругу на свету имаће Русија, док се доврши грађење сибирско-прекоазијатске пруге од Петрограда преко Иркутска у Владивосток, на Тихом океану. Канадска жељезница је дугачка 5000 километара, северна пасифик-жељезница 5300 километара, а нова сибирско-прекоазијатска жељезница имаће 6500 километара. Сада путује писмо из Петрограда у Владивосток два и по месеца у лето, а у зиму и четири месеца, кад се доврши ова пруга стићи ће писмо онамо за 12 дана. Та нова жељезница допринеће, да ће се пут око целе земље моћи учинити за 40 дана.

(Женски мозак). Како је женски мозак просечно у 100 грамова лакши него мушки, то је наука била тако негалантна, те је отуд изводила, да женска памет за мушком заостаје. Али новија истраживања на овоме занимљивоме пољу јако су подрмала то старо мишљење. Особито су француски научењаци својим истраживањима доказали, да тежина мозга не одговара даровитости и способностима онога човека. Још код новорођене деце је мозак у мушких претежнији него у девојчица. У средњу руку је мозак код новорођене мушке деце тежак 331 грам, а код женске 283 грама. Између 4. и 7. године живота изравњују се те неједнакости, али од тога доба почне мушки мозак јако напредовати и надмашује по тежини својој женски мозак. Код одраслог човека износи мозак тридесети део ($^1/_{30}$) терета целога тела, а код одрасле женске само тридесет други део ($^1/_{32}$). По тачном мерењу мозга и лубање дознало се, да мозак Енглескиње или Шоткиње просечно важи 1260 грамова, у црнице (негерке) 1232 гр., Францускиње 1210 гр., Немице 1203 гр., а становнице аустријанске 1160 гр. Ал за то нико неће тврдити, да су црнице душевно напредније од Францускиња, Немица и Аустријанских жена. По мерењу *Брок*-овом излази ово: Мозак женских из Оверња има 1445 кубичких сантиметара, жене Ескимоскиње 1428, Хинескиње 1383, Корзиканке 1367, Бретонке 1366, Парискиње само 1337 кубичких сантиметара. Француски научењак Санеј вели: „Премда је мозак у мушких у опште већи него у женских, то се мора признати да је доказано, да врло многе женске имају заиста већу количину мозга него многи мушки".

(Добро је казао.) Варошки капетан хоће да узме Волића у пандурску службу, ал' ће као мало и да га испита, да ли свој посао разуме. „А шта би ви, Волићу, радили, кад би нашли на улици н. пр. буђелар са пет хиљада форината?" — А Волић ће: „Ја онда не би више ништа *радио!*"

(Колико пропутује лекар). Неки лекар, коме је сада 76 година, израчунао је, да је он посећујући болеснике учинио пут од 360.000 миља, а то је пут, који је 14 пута већи од целог обима земљине кугле, дакле би 14 пута обишао земљу.

(Оглас смрти Соларићеве). Кад је умр'о Павле Соларић онда су „Српске новине", што их је у оно време издавао и уређивао Димитрије Давидовић у Бечу у једном своме броју од године 1821. на страни 22. донеле у црном оквиру овај оглас: „С неописаном жалошћу јављам пропочитајемом Роду, да је многозаслужни наш списатељ г. Павле *Соларић*, ученик покојнога Доситеја, лицем на богојављеније наше у Мљеткама (Венецији) *умрео*, не навршивши ни 40 годину трудољубивога, и Роду свом посвећенога живота свога.

Давидовић."

НОВЕ КЊИГЕ.

Народна библиотека браће Јовановића у Панчеву. Изишле су опет нове две свеске од ове лепе библиотеке, и то: Свеска 209: **Историја јеврејског народа.** Сачинио *Павле Кенђелац* III. Овим је ово дело свршено. 210 свеска доноси: **Ода.** Приповетка из времена Болеслава Великога. Написао *Северин Гошчински*. Превод с пољскога. — Цена је свакој свесци само 16 новч. — Претплата на 24 свеске 3 ф. 50 н. У Београду прима претплату књижара В. Валожића.

Рјеч на опијелу блаженопочившег епископа далматинског и истријског Стефана вит. Кнежевића Говорио конзисторијални архимандрит *Доситеј Јовић* у цркви св. пророка Илије у Задру дана 1. (13.) фебруара 1890. На 4-ни, стр. 4. Штампарија Ив. Водицке у Задру.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 фор. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а. вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 9. У НОВОМ САДУ 4. МАРТА 1890. **Год. XVII.**

ВЕНЧИЋ

СВОМЕ ДРАГОМЕ ТОШИ ЈОВАНОВИЋУ

приликом двадесетпетогодишње прославе његовог глумовања.

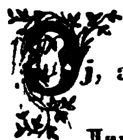

Ој, ал' си бајна!
Ала си сјајна! . . . .
Лице ти рујем небесним руди,
А нежни љиљан реси ти груди!
К'о светли пурпур дивотног Феба,
К'о чисти азур поносног неба,
Ко сетна зрака блеђане луне,
Тако ти гледиш на милијуне . . . . .
Одора твоја песма је сама,
Што час грмљавом земљу пролама,
А час шапатом нежног славуја
Љубавним миљем сваког уљуља . . . .
Појава твоја лепоту лева,
Око ти снове божанске снева,
Чело ти венчић ловора краси;
Ох, поносна си! . . . .
Ох, дивотна си! . . . .
У тебе нема варљиве робе,
У тебе нема нискости, злобе;
Ти си *истина* најлепшег лика,
Ти си идеал скромног песника,
Што је — уклоњен од спољних зала —
За се створио свет идеала:
Па теби пева, теби се диви,
Теби се клања, у теби живи,
Теби свезује венчиће славе,
Што казниш грешне, што хвалиш праве,
Што свуда само истину сејеш,
Божанским дахом што само вејеш;
Што вазда узор-вештини служиш
И са истином вечно се дружиш . . . .

И ја сам слабу песму извио,
Теби, Богињо . . . . теби — Талијо! . . . .

* * *

Бујна младости!
Пуна си миља, пуна радости! . . . .
Ох, ти си слатка к'о кап нектара
На дну мирисног цветног пехара;
Ти си предзорје живота рујног,
Врело љубави срдашца бујног!
Ко те је позн'о, ко те ужив'о,
Ко те је росну, чисту целив'о,
Ко те је вид'о у пуном сјају,
Ко ти је снев'о у загрљају —
Тај се још сећа твоје сладости,
Дивотни снове: бујна младости! . . . . .

* * *

И младић један —
У таком добу, добу радости,
У раном јутру своје младости,
Са пуном главом чудних планова,
Са пуним срцем живих пламова,
Занесен дел'ма умних јунака,
Опијен славом светских вештака,
— Пош'о је стазом трудне работе,
Где нема злата, лажне дивоте,
Где нема мира, нема одмора,
Али где има пуно узора,
Где се узноси светла врлина:
Љубав, правица, слога, истина!
Тамо је пош'о . . . .

А кад се занесе
Бурним пљескањем хитре публике;
Кад се с песником у вис узнесе,
Градећи маштом чудне прилике;
Када оживи мртве улоге,
Страшним напором тешке представе;
Када доврши дуге прологе
И кад се пљесци опет наставе;
Кад би публика свога узора
Бурним узвиком громко здравила;
Још кад би му венцем ловора
Уморну главу с хвалом китила —
Па би му тада — можда оскудном —
Сва блага светска редом ређао; —
Одбио би те речцом осудном,
— Јер он се не би ни с ким мењао!. . . .

* * *

Минуше дани путем вечитим,
— Све прождируће' уст'ма неситим! —
Минуше дани златне младости,
Млађаних снова рајске сладости!
Где беше цвеће шарно, мирисно,
Данас је шибље сухо, жалосно;
Где беше луга, песме живота,
Данас је пустош, нѐма страхота;
Где беше сунца, топлог злаћеног,
Данас је ужас даха студеног!.....
Свако се скрио, свако згурио,
У топлом куту своје прошлости;
Свако је себи трудно спремио,
Закутак мира своје старости.......

* * *

Ноћ је....
Небом се гоне страшне утворе,
Ужасним бесом лѐта силеног
Дижући собом силне вихоре,
Љуте немани даха студеног,
Па завитлане силом незнаном
Кроз пуста поља звижде фијуком,
И понесене адском помамом
Кроз голе шуме тутње јауком!
Фурије бесне небом високим.
Мећава веје светом широким!
Свако се скрио, свако згурио,
У топлом куту своје прошлости,
Свако је себи трудно спремио
Закутак мира своје старости!......
У соби малој, јадној, студеној,
А на постељи трошној, чемерној
Леж'о је старац.....
Самац саморан.
Са дуге борбе силно уморан,
Са дуге патње болан, преболан!.. ..
На голом зиду нигде ничега,
До само суви, жути ловори,
У соби ладној нигде никога,
Да тужног старца чиме подвори!.....
Леж'о је старац ..... па је гледао
Својих заслуга миле спомене,
А у себи је тихо шаптао:
„Веле, да ловор никад не вене!
„Па ипак!... Ипак!... Цвеће весело!
„Што си ми данас тако повело!?"..,
Од свију оних, што се дивише
Узор-вештаку, дару божанском;
Од свију оних што га китише,
Ловор-венцима, хвалом искреном. —
Сад нема, ето, нигде никога,
Да стегне руку старца јаднога;
Да га поздрави, да се насмеши,
Да га подвори, да га утеши,
Да рече једну речцу милосну,
Овом беднику тужну, жалосну!....
И звизну олуј страшним вихором,
Задрма силно слабим прозором,
Пукоше окна.... жижак утрну....
У бедну собу олуј урину....
Покида венце... па их понесе,
И дивљим бесом свуда разнесе....
А болник шапу: „Цвеће весело!
„Што си ми данас тако повело!"...
— — — — — — — — —
Бедног старца у гроб однеше,
А спомене му — ветри разнеше!....

Драгомир Брзак.

МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ.

ПРИПОВЕТКА МИЛЕВЕ СИМИЋА.

(Наставак.)

На четир дана после тога седео је Војислав у предсобљу крај прозора, чекајући на домаћицу и Мару, које се нешто послом забавиле.

На пољу се спустила киша, мислиш е се небо сравнило са земљом Хладан јесењи ветар немилице крши грање, па када ово, превијајући се у невољи, окрзне прозоре, изгледа, као да од слабих земних створова тражи помоћи, или бар саучешћа. Али Воји-

слав је према томе равнодушан Његове очи упрте су на врата, кроз која се чуше лаки кораци из ходника. За мало па се на њима указа Мара. Злаћано-плаве витице опасале јој главу као каква круна а дивне угасите плаве очи сјају се испод дугих јој трепавица као два алема.

„Једва једном! Јел'те, Војиславе?“ рече, пошто је села „Е, али шта ћемо?„ додаде смешећи се. „Од саме појезије не да се живити. Шта више, мени се чини, да се она у својој правој вредности потпуно истиче тек онда, кад се такмачи са прозом. А куд ћете веће прозе од свакадањих потреба човечијег живота?“

Војислав јој хтеде нешто одговорити, но она брзо настави:

„Ми смо до душе већ одавно готове, али сад баш дође доктор и он нас задржа. Замислите само, по том времену. Е, али зажелио се нас, вели, а радознао је и на мој суд о „Максиму Црнојевићу“, јер је претпостављао, да смо га ми прочитали за време док се он бавио на путу.“

Тек што је завршила, али унутра уђе домаћин а за њим Софија. „Здраво, Војиславе!“ рече, пружајући му руку, па седе, понудивши и жени место уза се. Не потраја дуго, па се о „Максиму Црнојевићу“ већ у велико почеше препирати

„А, био би грех, кад би ко ма и приближно хтео дотаћи се тих дивних стихова!“ рече између осталога Мара. „Не знаш, шта те више заноси, да л' Анђелијина песма, којом море поздравља, или „Јевросимино јадање након болести Максимове. Како ли дивно песник упућује Иву, да сваком својом речи изнесе онај красни сој поносног и витешког црногорског властелина. А шта тек да кажем за насловног јунака? На уснама ми већ изумире реч. Све ми се чини, свака је мала, ништава, па изразив је таку учинићу песнику на жао. Али шта ћу, кад више осећам, него што умем рећи! Па, — опет има нечега што песнику замерам.“

Сви је зачуђено погледаше.

„Нека вас не задиви то, што сам рекла, ј р ја ћу своје схватање оправдати. Или зар і је неприродно, што Анђелија не уме да по- ꙁ а свога Максима? Ја допуштам, да богиње ѕ огу оставити грозна трага на лику човечиј а, али зар нема милијон других знакова, і којима срце позна свога драгана? Анђелија до душе, у онај мах, када је Максимов посланик пита, би ли га познала, одговара:

. . . .

Ох, познаћу и траг, што остави,
На воденом огледалу му лик!

Но касније није јој ни на крај памети, да је уз њу место Максима јој — Милош.“

„Ви заборављате,“ упаде јој у реч домаћин, „да су Максим и Милош тако налик, да се не могу распознати.“

„Та сличност у тој мери може важити за обичне познанике, но код онога, ко љуби, ако не виде очи, слути срце.“

„Па колико се ја сећам, и Анђелија слути,“ рече Софија.

„Слути, ал површно. Она истина, мислећи о свом војну, монологише:

„Промен'о ми се чудном променом:
То исто сунце, ал' је други зрак,
Те исте очи, иста уста та,
Ал' онај поглед камо милостив,
Што немилице душу сажиже.....“

. . . .

Она види промену, ал не уме да јој се довије. Но сад долази оно, што је мени до крајности непојмљиво. У тај мах, док она казује оне мало час наведене речи, изађе пред њу Максим. Што га није познала пре, томе се не чудим. Јер она је при софри, а и увек до сада, имала очију само за свог младожењу; природно је дакле, што јој се поглед не задржа на деверу. Ал сад, када јој Максим стоји тик уз срце, њен Максим, кога она тако силно љуби, да му у тренутцима — док још не зна да су младожења јој и он идентичне особе — поручује, да ће у пркос вољи очевој с њиме ускочити, — она га не познаје, већ, држећи га за девера и Максимова побрата, вели му:

. . . .

„Та ти си моме драгом побратим,
И ти ћеш знати, шта га промени,
Показаћеш ми преходницу,
По којој ћу се знати водити. . . .“

. . . .

То казује, гледа у љубљене му очи, а не позна га. Зар то није страшно, ужасно?“

„Али за бога, госпођо Маро, та песник —“ зачу се домаћин, но она му не даде довршити, већ настави:

„Немојте га извињавати, ја остајем при своме. Замислите само, како је у тај мах, док је она то говорила, било Максиму, Максиму, који у љубави своје драгане има толико вере, да му се чини, е јој је тим, што

је у један мах посумњао, хоће ли га прерушена познати, увреде нанео. Сећате ли се оне појаве, у којој Максим гледа Анђелијину слику па је пита:

. . . .
„Ох кажи ми, ох кажи, слико ти,
Хоћеш ли познат' твога Максима
Под богињом себе богињу,
Из очију, из уста душу реч?
Шта? „Хоћу?“ — Шта? — „Ох хоћу!
— Хоћу да!“
Ал „не ћу!“ реци. Реци: „Не ћу не!“
Јер одговор сам тај заслужио,
Кад ту још сумњам, кад још питам то!“
. . . .

Зар тим Максимовим речма не признаје и сам песник да је Анђелијино држање неприродно? Ето видите, то је црна пега, која је мрчила моје уживање, док слушах, а после и сама читах „Максима Црнојевића.“ И само је једно, што ме са песником мало измирује.“

„А то је?“ упита Војислав.

„Казаћу вам. Песник је то држање наменуо Латинки. Да је Анђелија Српкиња, нема сумње, да би је песник заоденуо другим типом. Зна он, како Српкиња љуби и осећа. Није ли то у свом сопственом љубавном заносу доказао оном својом песмом:

„Српкиња је моја дика,
Српски се понаша.“
. . . .

„Ви дакле држите,“ примети домаћин, „да би Српкиња свог Максима познала.“

„Разуме се,“ рече она а несташне јој очи све играју од узбуђења.

„Говорите ли ви по себи?“ упита је Војислав.

„Сваки суди по себи,“ одговори му она искрено.

„Но, Војиславе, шта велиш, би ли вредило обогињавити за оваку Анђелију?“ усуди се домаћин рећи, а покаже на Мару.

Војислав гледа у њене ведре очи нетренимице, ал ћути.

„А што не одговарате?“ насмеја се она. „Није ли вам доктор одговор у уста сместио, већ у онај мах, кад вас је запитао. На среду дакле са каваљерством!“

„Зар да опет код вас дођем у немилост? Не. Ја све боље и боље памтим, шта вама не годи, па ћу се увек тога клонити.“

Она ћути, само јој зуби лако додирнуше доњу усну.

„У осталом,“ настави Војислав, „ви се и тако хвалите, како умете кроз очи загледати у душу сваког човека; па зар ја нисам заслужио, да те своје опите окушате и на мени?“

„А ко вам је рекао да ја то већ нисам чинила?“

„Кад ј· тако, онда бар само још овога пута одустаните од своје забране, и дозволите ми, да вам на оно ујаково питање смем одговорити. Не сад!“ дода, пошто је видео како му она руком даде знак да говори. „Тај одговор остаћу вам у овај мах дужан, а моја ће брига бити да вам се што пре одужим.“

„Али са каматом!“ рече она враголасто, а и не слути шта се у његовој души збива.

„Ја бих предложила,“ умеша се у разговор домаћица, „да се ми спремамо, не бисмо ли се после ручка одмах могли кренути.

„Куда?“ упита Војислав зачуђено.

„Па кући у варош!“ прихвати Милан. „Зар не видиш, да ова киша и не мисли стати; па шта бисмо овде на том времену? Ја сам наредио да по нас дођу затворена кола.“

Кад се после ручка кренули на пут у варош, свако је од њих имао толико да премишља, да су и нехотице сви заћутали. Само се по кад и кад чуло, како ветар хуји а лишће шушти, као да им довикује: С богом, с богом!

(Наставиће се).

ДОЖИВЉАЈИ СЕОСКОГ УЧИТЕЉА.

КАЗУЈЕ ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

IX.

30. марта.

Леп дан; али се ја не осећам добро. Скоро бих бацио перо, али када сам већ с догађајима на свршетку, напрегнућу се, не бих ли довршио. Но пре него почнем, рећи ћу то, да ми је Неда јутрос већ свећу палила, па се није могла доста да нахвали богу, што ме је оставио у животу.

„Сада ћете живети, живети!“ вели ми она, а ја једва држим душу у себи. . .

Пре подне су ме походиле две девојчице, ученице моје, и свака ми је донела китицу ранога цвећа. Рекао сам Неди, да ми то цвеће

метне у сандук. Када су девојчице видиле мене овако испаћена, од болести испијена, облише их сузе. Те су ме невине сузе дирнуле и ја сам морао да проплачем с њима. У једне су очи као у Јустине.

„Хоћете ли када доћи на гроб мој, да се помолите за душу вашега учитеља?“ упитам их.

„Хоћемо!“ рекоше кроз плач.

„Доћи ћемо сваке недеље, па ћемо вам окитити гроб ружицама.“

„А ја ћу“, рече она Јустининих очију, „ја ћу засадити на вашем гробу лепо цвеће. Тамо не сме бити ни једне купине. . .“

Када су деца отишла, сакрио сам главу у јастук и плакао као мало дете. Тако ми се нешто на жао дало. . . За што сам плакао? Та ја сам изгубио све, што ми било мило, па за чим да плачем? Или ме страх од смрти? Не, све то није; али тако ми је било, да сам морао да плачем.

Но што ја то све распредам? Ево смрти, а ја нисам још испричао догађаја живота мога.

На посао дакле!

Ово, што ћу сада приповедати, догодило се пре три месеца, лицем на бадњи дан.

Био сам у соби, а старица је у кухињи којешта за благдане приправљала. На пољу падао крупан снег, а ја сам седио код пећи и дудио као метиљава овца На једаред се отворише врата и у собу ступи непозната женска, с густом копреном преко лица. Ја сам се томе веома зачудио и нешто ме у срце текнуло. Несигурним гласом поздрави ме, приђе ближе и, скинувши копрену, упита ме:

„Не познајеш ме више?“

Ја ју зачуђено погледах па крикнух: „Јустина!“

„Јесте, ја сам — несретна Јустина. Опрости, што сам те у твоме миру узбунила. Морала сам, нешто ме је терало, да те још једном у животу видим. Опрости!“

Она је сва дрхтала, хтела је клекнути, али сам јој ја препречио. Нисам могао срцу да одолим, а да ју не привинем себи на груди. Она ми је клонула у паручје и стала бно јецати. Заборавио сам на све и нека радост обузела ме свега.

„Сада је више не дам!“ шаптао сам.

Кроз сузе проjeца она: „Опрости; ја сам невредна милости, али знам, да ћеш ми опростити. У тебе је племенита душа. Ти ћеш ми опростити. Је л' да хоћеш?“

„Праштам, Јустина, праштам!“ рекох ја и посадих ју на диван.

У то је ушла у собу старица неким послом. Она је зачуђено погледала непознату женску и пошла даље.

Ја ју зауставих и показавши руком па Јустину, рекох: „Зар не познајете? Јустина!“

Старица се пренерази, погледа је боље па скочи к њој: „Јесте, Јустица, моја Јустица драга. Боже, ко би се томе надао!“

Стаде ју љубити, гушећи се у сузама.

Настала је тишина, само се чуло јецање.

Прва проговори Јустина.

„Боже мој, како су то добри људи, а каква сам ја!“

И сакри лице рукама. Старица је и надаље љубљаше и тепаше јој најслађе речи. Тек онда, када сам јој споменуо, да се треба побринути за Јустину, окану се ње и оде из собе, да приреди, што је нужно.

За часак сам се забринуо. Шта ћу с Јустином, ако је венчана, а муж јој још живи? Ако ју оставим код себе, дигнуће се на ме галама. Шта да радим? Тада ми падоше на ум старчеве речи: Можда ће Јустина требати заштите. Будите јој, што бих јој ја био. Јесте, бићу. Више ми је нико не оте. Шта ми је до људи? Што да водим бригу о њима, када они нису о мени водили?

Одлучио сам за Јустину све да жртвујем. Но удесу се хтело, да се и ту моја жеља не испуни. Роман мога живота имао се на други начин да заврши, него што сам ја хтео.

Јустина се од оно доба, како је нестала из жупнога двора, много променила. Њено око није више онако сјало, али је ипак из њега провиривала нека милина, која је на свој начин очаравала. Њено тело не бијаше онако дражесно, њене руке не онако мекане, а на лицу си могао читати, да је у задње време много патила.

„Ти не слутиш, је ли,“ поче Јустина, „шта ме је амо довело, да нарушим твој мирни живот. Ја сам морала доћи, али не да тражим уточишта. То није нужно. Ја сам се већ побринула. Наћи ћу вечито уточиште. Ја сам дошла, морала сам доћи, да се с тобом измирим. Приповедаћу ти све, па онда суди, суди; само имај милосрђа. Знам, да је у тебе племенита душа.“

„Не треба, Јустина, не треба. Чему све то? Заборавимо, што је било!“ бранио сам се ја.

„Не, не, добри човече! Ја ти морам све

касти, што ми је на срцу, а надам се, да ћеш ме саслушати."

Ма да сам се ја опирао, Јустина ми је стала приповедати ово:

После онога несретнога догађаја — ти ћеш знати, што мислим — ја нисам могла наћи мира у ономе несретноме дому. Милића сам сматрала својим највећим пријатељем, и примила сам његову понуду, да побегнемо. Чинило ми се, да ме сви у ономе несретноме дому прекорно гледају. Сматрала сам великим милосрђем, што си ти хтео да ме узмеш. То ме је јако вређало. Еле у кратко, ја сам побегла. Он је прибавио новаца, прибавио криве путнице и ми смо побегли у Србију. Тамо смо се венчали. Он је добио приличну службу и неко време живљасмо мирно. Мене је често пекла савест и нигде нисам могла места наћи; али Милић ме знао вазда умирити. Штовала сам га као највећега пријатеља свога, и вазда сам му се показивала захвалном. Но такав живот није дуго трајао. Милић поче чинити којешта, изгуби једну службу, добије другу, стаде пити, картао се. Најпосле поче и са мном зло поступати. То ме је болело, али сам стрпљиво подносила, држећи, да је то казна божија за почињено зло. О боже мој, шта сам све тада претрпила! Мислила сам на стрица, на тебе, али каквим лицем да изађем пред вас! Плакала сам, очајавала, молила се богу. Бадава све то.... Милић је све дубље падао у грех. По више дана није долазио кући, најпосле га и нестало. Молила сам се богу и очекивала га, али њега није било. . Чудим се, како онда погинула нисам. Већ сам хтела, да сама кидишем своме бедноме животу. Тада сам се сетила ујакових речи, да се човек пре смрти треба да помири с онима, које је увредио. Ја сам велика грешница Сетих се ујака и тебе. У мени се породи мисао, да вас видим, да се с вама измирим, па да се растанем са животом. Продала сам све ствари, скуцкала нешто новаца, па се грешница подигла на пут. Приспела сам у Опаљени Гај. Тамо није било ујака, није било тебе... Рекоше ми, да је ујак пре неколико година умр'о, а ти да си се преселио у Бршљаницу. Похитала сам на његов гроб, не да се молим за његову душу, него да тамо окајем грехе своје. Тешко је то, када човек оптерети душу гресима, а нема начина, да их опере. Има таквих грехова, којих се никад решити не можеш..."

„Престани, Јустина, престани!" упадох јој ја у реч, „када се човек искрено каје..."

„Пусти ме, пусти, да свршим. Чему ме тешиш? Ја свега тога нисам заслужила. Када сам ујаков гроб наквасила сузама, упутих се овамо. И сада, када знаш ток мога живота, надам се, да ћеш ми опростити."

„Опраштам, Јустина, од свег срца опраштам. И отац ти је на самртној постељи опростио."

„Отац? Та ја нисам имала оца?" узрујa се Јустина.

Сада сам увидео, да сам нехотице одао тајну. Није било друге, него да Јустини све испричам.

Моје приповедање јако је расцвелило Јустину.

„Отац? Зар отац?" јадиковаше несретница. „За што си допуштао, да оца тако увредим, ожалостим?"

На мојим грудима још дуго, дуго јецаше несретница.

Најпосле се изви из мога наручја, седне мало даље и проговори:

„Тако! Сада сам се донекле измирила с особама, које сам љуто увредила. Сада могу мирно завршити дане мога трајавога живота."

„Јустина, за бога, шта намераваш?" упитах упрепашћено.

„Умрети!" рече она хладнокрвно.

„Зар хоћеш, да опет будем несретан? Не, ти тога не ћеш урадити. Знај, ја те и данас љубим оном љубави, којом сам те пре пет година љубио."

Не, не, ја не смем дуже живити!" опирала се она. „Ти не би могао бити сретан уз женску као што сам ја. Дошла сам само да те молим за опроштење."

Клекох пред њу, обухватих јој рукама колена и очајнички јој проговорих: „Заборавимо, Јустина, све! Будимо сретни!"

Осећао сам у себи, да је Јустина морала нешто страшно одлучити. Њено лице беше строго, да сам се престравио. Подигну ме, пољуби ме у чело, а сузе јој кануше на моју главу.

„С богом, племенити човече!" прошапта, скупи све своје силе, измакну ми се и побеже.

Ја сам неко време остао као запањен, а за тим излетих на ходник и стадох као махнит викати.

Старица долети.

Спопадох ју за рамена и стадох викати:

„Јустина! Где је Јустина? За што сте ју пустили?“

Старица побледи као смрт, истрже ми се из шака и побеже. . .

Снег је сипао и завејао дô и брег.

Пред вече повратила се старица сатрвена, без душе. Ја је нисам упитао ни речи. . .

— — — — — — — — — —

Бадње вече и божић провели смо тужно. Ја сам замишљено ходао по соби, по дворишту, а старица је плакала и молила се богу.

Од тога дана почела се моја болест постепено развијати. Ја сам био са свим сломљен и постао сам — као што је казала Јустина — неспособан за живот. . . Читаве сам сате седео код пећи и дудио као метиљава овца. . . Старица ме тужно гледала, уздисала и све нешто шаптала.

Опетовање ових згода потресло ме, ма да сам хтео да останем хладан. Чини ми се, да је дневник мога живота готов, а ваља да је и живот на завршетку. Тешко дишем, а Неда ми је рекла, да ми се уши провиде као стакло. „Загушљиво!“ рекао је Чулкатурин. Свршава се, свршава. . . Ако дочекам сутрашњи дан, можда ћу још коју реч написати.

Да сам писао приповетку, могао би који читалац рећи за мене, да сам наиван, што приповедам тобоже немогуће ствари. То се мене не тиче. Ја сам само себи испричао свој живот.

Зло ми је. Тешко да ћу дочекати сутрашњег дана.

Смркава се.

X.

31. марта.

Данас још живим, а то је за цело последњи дан, што удишем ваздух. Нокти су ми потамнили. Ја ћу умрети.

Сунце данас дивно сја. Рекао сам старој Неди, да отвори прозор, да још једном гутнем пролетнога свежега зрака. Топли сунчани зраци маме живот из земље, а у мени се гаси. Једва мичем руком, а из постеље стати не могу, те лежећи завршујем своје доживљаје. Овај час отишла је од мене стара Неда. Седела је код моје постеље, гледала ме, као да ме више не ће гледати. Сузе јој потекоше на очи, устала је и отишла Што ћу ој ја!

Гле, како се они сунчани зраци, што се кроз прозор ушуњали у собу, потитравају по земљи. Као да ме драже. Они су пуни живота, а у мени се гаси. Смркава се, смркава. . . „Је ли могуће,“ уздахнуо је Чулкатурин, „да ћу ја још данас умрети!“ И мени је у последњи час тешко помислити, да ћу се морати растати с лепим светом. Али глупо је то, да данас жалим за животом, када његова свећа догорева. Смрти, дођи по плен свој! Доба ти је. Жељан сам мира под липом. . .

Тешко ми је писати, једва мичем руком, а на очи ми се навлачи сива маглуштина. Смркава се. . . . Јустина, идем за тобом. . . . Лепи свете, laку ноћ!

Самрт мени ево јавља,
Да за рану моју лека,
Да покоја за менека
У свом крилу она справља.
Лаку ноћ! Лаку ноћ!

* * *

Дневник овај нашао је наследник покојников у једноме куту међу хартијама свога претходника. Прашина га већ била попала, а местимице га и мишеви испрегризали, те је тешком муком одгонетнуо ову или ону реч.

Неким својима друговима, који су познавали покојника, читао је тај дневник.

„Лудорија!“ рекоше они. „То је био чудноват човек. Никада није ни с ким општио, ни камо залазио. Спали то, спали! Све то нема смисла.“

Но ипак он није спалио, него је много и много пута прочитао тај дневник и увек му се срце растужило.

Племенит човек беше тај патник.

Под липом на бршљаничком гробљу има хумак, зарастао драчем, копривом, купином. Ружа нема, али има дивље руже. Девојчице се ваљда поудале. Заборавиле на свога учитеља, друге бриге заокупиле, или су поумирале. Гроб је то Јанка Јурјевића. Маховина је попала по крсту, а када је оструга0, прочитао је ове, у дрво урезане речи: *Овде почива учитељ Јанко Јурјевић. Умр'о 1. априла 18 . . Вечна му памет!*

Он воли то место, као што га је покојник волео. Тамо проведе многи час. Често му се чини, када ветар попирује, па око њега облеће паћенички Јанков дух, те му шапуће: „Све је, брате, да томе свету ништа. Овде, овде се лепо почива. . .“

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

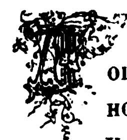

Прошавши године 1873. са српском православном црквено-школском општином вувоварском у службени одношај, пружила ми се је прилика, да давнашњој жељи мојој удовољим и да се са архивом српске православне цркве вуковарске упознам. Како нисам држао, да ћу у њој Бог зна каквих за општу повесницу српску важних старина наћи, то сам се надао, да ћу у архиви тако угледне општине, као што је вуковарска, — која је још у прошломе столећу и по броју и по стању и по интелигенцији својих грађана, међу овостраним општинама српским једно од најодличнијих места заузимала, у којој је Србији регент *Јова Гавриловић* поникао, у којој се је мати нашега *Бранка* родила, у којој је славни наш *Вук* више година живио и деловао, *Јоксим Новић* своју дивну „Лазарицу“ спевао, један од првих граматика српских: *Адам Драгосављевић*, а за тим чувени књижевник наш *Ђорђе Рајковић* учитељевали, поп *Димитрије Поповић* Чокеово „Златотворно село“ преводио, те у којој је просвећено и родољубиво грађанство некада Вуковом деловању и свакој напредној и родољубивој српској мисли тако успешно пут крчило, — ипак доста занимивих и за повесницу вуковарских Срба знатних старина наћи, које су вредне труда, да се нађу, од заборава спасу и данашњем нараштају на углед изнесу, па ако ничега другога ради, оно бар да видимо, какви ли смо некад били, а какви смо сада.

Овом згодом нека ми просто буде, узгред осврнути се у кратко на повесницу самога Вуковара, у колико ми је позната.

Вуковар, садања стара столица жупаније сремске, лежећи на последњем северном изданку Фрушке горе, непосредно на ушћу Вуке у Дунав, био је у предхришћанско доба знатна римска насеобина, која се „Cornacum“ звала. Судећи по старинама, које се из онога доба око Вуковара наилазе, држало се, да је тај стари град римски, јужно од садање вароши, на бреговима дунавским: Вучедолу или Скендри, према оближњем селу Сотину лежао. Но овоме назору противи се не само стрми и Дунаву неприступачни положај поменутих брегова, него и та околност, да се је у последње време и непосредно у близини садање вароши Вуковара, на више места и то баш на противној западној страни, на старине из римскога доба наишло. Једно од такових места је без сумње, шумица: „Адица“ звана, која четврт сата западно од Вуковара лежи, и кроз коју се идући на познату задужбину вуковарских Срба: „Добру воду“, пролази, па која данас Вуковарцима најпријатнијим летњим шеталиштем служи. Сваком који кроз ову убаву шумицу прође, мора у очи пасти, да је иста на све стране давно зарушеним окопима испресецана, на којима се данас више стотина година стари храстови дижу. При бољем посматрању тих зарушених окопа опажа се, да су исти у са свим правим потезима, понајвише у великим квадратима постојали, те да нису случајно, него у извесној, по свој прилици обранбеној сврси изведени били. Ово потоње поткрепљује и сам згодан положај те, на узвишеном, облом брежуљку лежеће шумице, која је у наоколо реком Вуком тако опасана, да се на исту само преко прилично великих мостова долази. Сам случај је хтео, да се мишљење, по ком сам и сам држао, да је „адица“ у старо доба знаменито место бити морало, у пуној мери обистинило. Једне бурне летње ноћи, пре неколико година, ишчупа ветар, управо близу доброводског прелаза, један од горостасних растова шумице из корена. Том пригодом изађе са жилама тога храста на површину земље множина цигаља и камења, од којих су нарочито прве, по својој величини, дебљини и целој форми са цигљама из римских времена на другима местима нађеним, са свим истоветне; власник ове шуме, гроф Елц, чувши за овај догађај, дао је одмах затим око тога храста даље копати, но будући, да су се подземне рушевине на далеко у наоколо под оближње храстове простирали, те им се не могаше краја наћи, те се морало даље копање обуставити. — Осим тога, наишло се неколико година касније, у башти пређе Самфирове, сада пак куће пароха трпињског Мирковића у Новом Вуковару, приликом одгртања чардаклија, на стотину великих, дебелих, од земље печених цилиндара, који су један у други тако чврсто улепљени били, да су се једва раставити дали. Неколико тих цилиндара прибавио сам и ја себи, те држим да исти без сумње од каковог водовода из римских времена потичу. Штета, што се копање трагом истога такођер обуставити морало, јер се наишло, да он испод темеља једне, у авлији текуће лежеће зграде, према Дунаву, води. Све ово доказује, да и сама непосредна околица Вуковара, не мање од брегова: Вучедола, Скендре, пак и самог Сотина на старинама из римских времена обилује. Кад се томе у обзир узме, да Вуковар од поменутих брегова далеко згодније на Дунаву лежи и да су Римљани своје градове обично на при-

ступачној великој реци оснивали, те да су се на оним местима, где су ти градови стојали, касније знатне вароши подигле, као што то Осек, некадашња *Mursa*, Митровица некадашњи *Syrmium* и Земун, некадашњи *Taurunum*, доказују, мора се претпоставити, да је управо на земљишту, на коме се сада Вуковар налази, некадашњи римски град *Cornacum* лежао.

У хришћанско време спомиње се Вуковар још у повељи краља Коломана од године 1231. као „castrum“ (градић) под именом *Влков* или *Валков*. Ова повеља[1]), у латинском језику издана и у Фејировом Codex diplom. regni Hungariae печатана, гласи у српском преводу овако: „Коломан, Божијом милошћу краљ и војвода целе Славоније, поздрав и свако добро. Да не би оно што се временом створи са истим пропало, увела је предострожност мудрих, да се то писменом сведочбом утврди. Желимо дакле свима до знања ставити, да смо насељеницима крај града Валкова станујућим, наиме: Немцима, Саксонцима, Угрима и Славенима саветом и приволом све наше властеле ту слободу поделили, да им у свакој размирици, која се међу њима породи, изван за крв, има судити њихов месни старешина, кога су они себи поставили. За крв пак не може он сам судити, него са чуваром града, са којим заједнички суд држати има. Такођер наређујемо да сваке три године дана у новом месту станујући, има плаћати од свакиих врата годишње четвртину динара но тако да о празнику св. Ђорђа три дана уплаћују. Наређено им је такођер: да ако би који од њих без потомака преминуо, може свој новац коме год хоће оставити. Наређујемо им такођер, да нико без одредбе суда из места њиховог не може везан или сапет буди куда одведен бити. А врху свега, да не би ни у чему оскудицу трпили, дали смо им за становање цело земљиште тога града Т. звано, са шумом на том земљишту, званом Т., од које им допуштамо, да могу по својој вољи куће правити и дворове градити, то им такођер дозволисмо, да смеју у Дунаву и Вуки рибу ловити. Наредисмо им и то: да сваки, кад год хоће, слободно може доћи и да може, продавши све ствари у кући, слободно када и куда хоће отићи. Те да се ово по нама уређено не може опозвати, заповедисмо саветом и приволом наше властеле, да се ова наредба печатом нашим утврди, додајући поврх тога, да ни једна размирица међу њима, не сме до међусобног боја доћи. Присутна је пак била ова властела: бан Јула са другим сином својим, наших главара великим мађистром, Никола од Зале, Опој од Шимела, Петар од Валкова Ђорђе од Барање жупани и премноги други. Дано руком мађистра Филе нашег биљежника године по плот. Господа 1231.“

[1]) Сравни „Naše pravice“ од Богослава Шулека.

У овој повељи поменути градић (castrum) лежао је, без сумње, на брегу Дунава, на оном истом месту садањега Вуковара, на ком се данас израелитска богомоља налази, као што то зидине, са којима је тај брег и данас од чести подзидан, сведоче. Штета да се ове зидине, особито у последње време, на очиглед варошких области, без сваке нужде, више пута само ради проширења дворишта готово са свим утаманише. Како се је оно земљиште звало, које се у тој повељи тим становницима даје и она шума на том земљишту који се обоје са словом: Т. спомињу, могло би се, може бити, из саме изворне повеље ове разабрати. Значајно је, да се по сата хода од садање вароши, према оближњем селу Петровцима, две рудине: „Милковци“ и „Обрадовци“ находе, на којима се, не само при орању на рушевине наилази, него на којима се и данас једно место „Старо Гробље“ у народу зове. Свакако је данашња пијаца, на којој су на кат зидане куће у каснијем талијанском стилу на сводове изведене, као и сви побочни главни сокаци садањег Вуковара, који се непосредно на поменути брег, на ком се је градић находио, — наслањају, касније постали.

(Наставиће се.)

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

(Наставак.)

19. Јуна.

Данас морам да се растанем с Цетињем и са милим пријатељима, ал прије закључка овог писма мислим неће бити без интереса за поштоване читаоце, ако их, ма и из даље, упознам мојим високим домаћином Његовим Високопреосвештенством господином Митрофаном Баном, митрополитом, о ком се мало зна код нас Срба. Али морам признати, да и ја мало знам, а и што знам, то знам од његових учитеља, покојног Венијамина Вујиновића игумана савинског, и г. Лазара Ерце-

говића, проте которског и других пријатеља, и поштоватеља, особито од г. Петра Миџора, проте консисторијалног, и г. Стефана Перазића, проте рисанског.

Митрополит је човјек средњег узраста, дуге црне браде и руде црне косе, коју му је где где почела сједина крунисати, бијела и врло симпатична лица, умјерених плавих очију, из којих му се чита блага нарав и дубока побожност.

Цио његов покрет одаје га за образована човјека. Врло је досјетљив и опрезан, приступачан, љубазан и не поноси се од никога. Говори доста лако, и са симпатичним осмјехом, а ништа непромишљено. Примјетио сам сваки пут, кад би дошла ријеч о владаоцу и Свијетлом Двору, да му се живци згрију и глас му јаснији постаје и одаје његову најдубљу оданост и благодарност. Он има врло добро својство, да људе оцијењује и према томе да им, без обзира на године и сталеж, одаје заслужено. У сваком часном друштву умије да се нађе тако, да му друштво осутност осјети. Својим честитим опхођењем задобија људе на искреност, као што је и сам искрен; јер он нема лукавства ни претварања: све му је искрено и бистро. Правичност га према свакоме, па то био пријатељ или злотвор, високо одликује. Више пут гњевом плане, али то не траје час и никоме не шкоди, него његовом здрављу јер он није злопамтило ни да коме може зла учинити или мрзјети кога. Не поноси се славом ни хвалом, нити је од оних, који завиђају туђој слави и хвали и желе, да се свачија слава и хвала у његовој састоји, ни од оних, који се намећу или хоће да све буде по њиховој вољи, и да су им потчињени: робови воље, и њихов хвални рад њему да се приписује; на против он свакога на рад побуђује, који ће бити од користи роду и цркви а њима стећи његово и опће признање а њему с тога још као њиховом архипастиру служити на дику и утјеху. Он сâм непрестано ради а врло се је до скора нерадо истицао. Његове лијепе посланице, које непрестано олакођују трудове љубезног му свештенства, прожмате су чистим родољубљем и здравом поуком, која најблагодјетније утиче на његову богограниму паству. Врло га интересирају српске и сае славенске ствари.

Митрополит Митрофан имаће сада од 40 до 50 година и Захејева је духа, и потпуно здрава ума, а телесно могао би бити бољи, јер му од неког доба подгризује вриједни живот катар и још некаква унутрашња бољетица, што мислим, да му доста доприносе неодморни благословени трудови у винограду Господњем.

Митрополит Митрофан рођен је у Боки у опћини Грбаљској. Основну школу почео је учити најприје код г. Лазара Ерцеговића, данашњег проте и пароха которског, а послије је исту продужио и богословске науке учио у манастирима Савини и Прасквици: код умног калуђера Венијамина Вујиновића, игумана савинског, који је почетком прошле године у свом манастиру умрьо. Његову љубав према монаштву нијесу могла охладити очина ни ничија очаравања, него се замоначи у Савини, и после га рукоположи за свештеника покојни г. Стефан Кнежевић, епископ далматински 27 Јуна 1865. Био је управитељ манастира Подластве, у Грбљу, гдје га године 1869. затече бокељски устанак, и он тада са усташима побјегне у Црну Гору, па га покојни митрополит Иларијон Рогановић пошље у манастир Морачу, гдје је учитељујући остао до амнестије њег. ц. к. а. Величанства, милостивог и великодушног господара Фрање Јосифа првог. Усљед амнестије и он се је са усташима у Боку повратио, али му је манастир био владинијем топовима јако оштећен. Но га је касније влада лијепо поправила, како и данас изгледа. Али њему се већ није милило ту живјети, па путем поште заиште пасош и архијерејску дозволу, па и не чекајући да то добије поврати се у Црну Гору, гдје га добри митрополит Иларијон радо прими и посла за управитеља морачког, а вриједни покојни Милан Костић прота, тадањи надзорник школа црногорскијех, повјери му учитељство у вишим разредима основне морачке школе.

Ту је описао манастир Морачу и тај лијепи опис штампао у „Гласу Црногорца“ године 1876. Штета је, што тај опис немамо у посебној књижици, јер како се листови већином слабо чувају, особито политички, могли би га као ријеткост тражити.

У Морачи је митрополит Иларијон Рогановић произвео Митрофана за игумна, у ком је звању млади игуман преживио у Морачи више од десет година, докле га исти митрополит не позва на Цетиње за архимандрита митрополијског онда, кад је архимандрија

митрополијска остала обудовљења усљед промакнућа Висарионa Љубише на чин архијерејски те је, по Божијој вољи и највишем благовољењу кнеза господара Николе првог, заузео управу Захолмско-Расијске јепархије.

По смрти честитог митрополита Иларијона Рогановића наименовао је славни кнез Никола младог архимандрита Митрофана за администратора митрополије. А кад је Господар изволио сљедеће године позвати владику Висарионa за митрополита, Митрофан је отишао у манастир Острог као администратор Захолмско-Расијске јепархије. По смрти Висарионовој позван је Митрофан опет на Цетиње за администратора митрополије. Нешто касније изволио га је кнез Никола наименовати у манастиру Острогу, о сајму тројеческом, за архијереја Захолмско-Расијске јепархије, па је отишао у Петроград, и тамо је посвећен године 1885. Негдје после изволио је кнез Никола наименовати га за митрополита, у ком својству, слава Богу, хвално управља не само митрополијском јепархијом, него и јепископском Захолмско-Расијском усљед упражњења јепископске столице.

За вријеме потоњег српско-турског рата, Митрофан се је одликовао јунаштвом, да га први јунаци са поштовањем као јунака спомињу. Његово јунаштво крунисао је кнез Никола медаљом Обилића, а народни песници одали су му пошту на вјечита времена; а међу њима вели наш пјесник *Филип Ковачевић* у 6. пјесми лијепе „Невесињке:“

Калуђере, соколово перје!
Кад ударе Турци на Морачу,
Њему неће сметати мантије
Да се змија с Турцима побије.
Појахаће бијесна малина
А у руке љута јатагана
А за собом мрке Црногорце,
Као наши стари духовници,
Па у Турке јуриш учинити;
Пред њим ће с' Турци поплашити
У Морачу воду потопити
А Мехмед се грдан поврнути.
За то ће му књаже даровати
Обилића медаљу од злата
И ставит га духовним пастиром
Над свом својом земљом државиком
Ма се Бане неће понијети
Су толико славе и јунаштва
Но ће јунак вазда човјек бити:
Бане био с баном остануо:
Вјерни слуга Бога великога,
Десна рука књаза свијетлога;
Сиромаха узданица јака
А сирака и отац и мајка;
Права дика српскијех владика.

Он још лијепо говори и пише руски и талијански, а говори и још и турски. Све је он ово сам по себи научио, што је довољно свједочанство његовог дара и труда, с којим ће, ако га Бог поживи, и још много користити роду и цркви, Боже дај!

Све ово, што о њему рекох, није друго него блиједа слика према суштини, а увјерен сам, да ће његова скромност црвенити над овим врстама, ако их погледа удостоји; и да ће ми ово усуђење строго укорити, и с њега ме, ако Бог да, да се и кад видимо, као никад намргођеним челом и строгим погледом запитати: „Зар ти немаш бољег предмета, него да о мени пишеш?“ То ће бити први укор па ће ми бити тежак, али, пошто ми се чини да га већ сада чујем, биће ми после ласнији.

(Наставиће се.)

ШТА ВЕЛЕ НАУЧЕЊАЦИ О ПРОПАСТИ ОВОГА СВЕТА.

(По мислима П. Тунша, Н. Лэкиэра, Ницелнадла и др.)

(Наставак)

Слику ове страхоте изнели су нам у пропасти градова Помпеја и Херкуланума, па да можемо себи нешто мало представити пропаст света на овај начин, у кратко наводимо овде овај догађај.

У оно време, кад су градови Помпеји и Херкуланум пропали, владао је Тит, син Веспазијанов; а то је било 79 године после Христова рођења. Та два напредна града у оно време били су подигнути у Кампанији, а то је у околини града Напуља.

У тој пропасти нашао је своју смрт природњак Плиније старији, а очевидац те страхоте био је његов рођак Плиније млађи, који је у ту пропаст у два писма, послана историку Тациту, описао.

Још и данас Везув лежи код града Напуља у Италији, а тако је и онда лежао. Од времена на време и пре овога догађаја, па и после указивао се вулкан, примећивао се дим из његовог врха. Везув је дуго времена пре овога догађаја био сасвим миран, није се ни најмање дима појављивало, а ка-

моли ватре, и то је може бити узрок, те се разни гасови у унутарњости тако нагомилали, да је 24. августа 79. године после Христова рођења учинио чудо на свету, које ће се вечито у светској историји спомињати. Природњак Плиније старији дан пре био је у једној вароши, која је три немачке миље од града Помпеја удаљена била и где је он у напуљском заливу поморској војсци заповедник био.

Баш у један сахат после подне донесе му неко глас да се на обзорју страшан облак необичне величине појавио на оној страни, на којој Везув лежи. Плиније старији није оклевао, него се одмах попне на најближе узвишено место, са ког се цела околина могла добро видети и примети, да није обичан облак, него да је дим, који је из врха вулкановог непрестано усправљен у висину избациван и за овим се у ваздуху на све стране распростирао. Дим је био час бео, час прљав, час сур, по боји земље и пепела, што је вулкан заједно са димом избацивао.

Плиније старији био је страстан природњак, те није могао да отрпи, а да се тој појави што већма не приближи. Одмах заповеди својим момцима, те ови приправе велику лађу за пут и Плиније старији отплови на њој без икаквог страха баш поред Везува на другу страну морскога залива. Силесија бегунаца на лађама, чамцима и на сплавовима на морском путу среташе га и световаше му да се врати, али он је све даље путовао и све се већма Везуву приближавао. Већ постаде ваздух врућ и нешто загушљив, из ваздуха већ поче падати на лађе врео пепео и киша усијаних шљунака. Крмар је већ почео опомињати заповедника Плинија старијег, да би требало што пре лађу да натраг окрену и да се уклоне из опасности, која им прети. Али му одважни природњак одговори: „само је са одважношћу срећа!“ И заповеди само даље да се путује, управо у варош Стабије, где је намислио да преноћи код свог једног пријатеља. Али кад је принесео у ту варош, и тамо је нашао све у највећем страху, па да би им својим примером одважности у срце улио, био је врло расположен и весео, те је са највећом мирноћом окупао се и вечерао. Међу тим почела је из Везува на много места продирати течна ватра и пламен од ње муњевом светлошћу ужасно је продирао кроз помрчину.

Ноћна помрчина још је већма ову страхоту народу увеличала, и поред све ове страхоте Плиније је мирно, без икаквог страха, у неко доба ноћи легао у постељу и заспао, а остало његово људство будно је остало, и од времена на време плашљиво погледало у страхоту, која се на пољу догађала. Али већ после неколико часова морали су га пробудити, јер је пепео и усијани шљуњак падао тако бујно, да су помишљали, да ће га жива сахранити. На послетку се морадоше одлучити или да под кровом остану или на поље да изиђу; али ово је обоје опасно било, јер ако под кровом остану, може се због учестаних земљетреса кућа срушити и живе их закопати, а ако на поље изађу, оно усијано камење, које је у врло великој количини Везув у висину избацивао, и које је натраг на земљу падало, све би их потукло. На послетку закључише, да из куће изиђу. Сваки је на главу везао јастук, да се одбрани од оног камења, које је као киша падало, и бежали су тако кроз мрачну ноћ као неке хаветиправом морском пристаништу. Јесте, али кад су дошли на море, видеше да је тако узнемирено, да се не може ни помислити, да могу морем побећи од пропасти. Није дуго време постајало, али у један мах на ново ватра и са њом ужасан дим, који је ужасно на горећи сумпор заударао у толикој мери, да је људе гонило натраг са морске обале. Сам Плиније, који је међу својим људима био најснажнији и најздравији, дишући сумпоровит задах у један мах малакше и на земљу падне мртав.

Млађи Плиније остао је у вароши, у којој се земљотрес од часа на час све већма, све чешће и све јаче појављивао и то у толикој мери, да се намештај и посуђе у кућама није могло на своме месту да одржи, и сваки час очекивало се, да ће се куће и остале зграде почети рушити. Људи не могоше ни помишљати на спасавање.

Кад је избило шест сахата у јутру, пожури се Плиније млађи са својом старом мајком на море, али тамо нађоше ужасну страхоту, лава је текла у море и додирнута морском водом пршташе и прскаше ужасно, да се није могло речи једне разумети, што бегунци говоре. На дан 24. августа у шест сахата у јутру сунце је у велико одскочило, али сад овде тек што је свитало, тек једва се могла зрака сунчана угледати кроз ужасну кишу од врелог пепела и усијаног шљунка. На послетку морадоше варош оставити, ужаснути народ гурао се и турао тамо амо из вароши у великим гомилама, али куд год се макао, свуд се земља под ногама непрестано тресла. Море је тако ужасно изгледало, е би помислио човек, да хоће само себе да прогута од силног земљетреса, и то у толикој мери, да су врло многе рибе и остале разне морске животиње из мора на суву обалу морску мртве и живе избациване. На другој страни од вулкана подизаше се горе црн, ужасно страшан облак у висину, од времена на време бљувајући ужасну ватру, и на послетку превуче површину мора тако, да од острова Капрâ и морског брега

код Нацуља ни најмање воде није се могло видети; само се чуло ужасно пршта̂ње у води, као да се растопљено гвожђе у море сипало. Плинијева остарела мајка, кад је видела ову страхоту природе, тако се уплашила, да је молбама једва приволела свога сина, да се уклони од те очигледне пропасти. За овим почне на ново густ и врео пепео из ваздуха доле падати, а за леђима распростирао се непровидљиви мрак, као неко велико брдо, које се ваљало у долину, поред свега тога, што је сунце већ сасвим високо морало бити. Међу гомилама људи и жена, стараца и деце у том ужасу изроди се ужасна забуна: жене јаукаху, деца вриштаху и вика људи такав је страх и забуну произвео; заплашена марва, коњи и друга питома и дивља зверад ту је забуну још већма потпомагала тако, да се једни непрестано Богу мољаху и призиваху га у помоћ, други га хуљаху, а ови мишљаху, да је наступио последњи час овоме свету. Међу тим врели пепео непрестано је падао и то све чешћи, тако, да су људи морали од времена на време чистити са себе, јер је пепео падао на њих и хватао се на одећу у толикој мери, да је врло осетно отештавао бежање. Најпосле на велику радост падање је све лакше постајало у толикој мери, да се сунце на обзорју укаже и тек сад се укаже ужасан призор: пепео је већ на земљу толико нападао, као какав дебео снег. Бегунци се повратише натраг у варош и проведоше ту ноћ у највећем страху и у нади, јер је земљотрус од времена на време све мањи бивао.

После неколико дана приметили су људи, да је цела околина ужасно промењена била; о биљу на земљи није било ни трага по целој околини. Још страшније је било то, што се приметило, да су градови, који су најближи Везуву, Херкуланум и Помпеји, нестали са лица земље; није се знало за њих, мислило се, да су у земљу пропали. Народ се већином спасао.

И тако су прошле многе године, прођоше многи векови, на тим се местима подигоше два града, Резина и Портичи, а нико не знадијаше, нико и не помињаше више на пропале градове, док није један пут, после неколико стотина година, и то 1711. године у вароши Резини копао неки човек бунар, па копајући наишао на један слој, који је тврд био као најтврђи камен. Кад је тешком муком тај слој пробио, онда се тек видело, да је то сама чиста лава. Даље копајући наиђе на комађе вешто израђеног мрамора, па онда мраморне стубове и најпосле на цркву. За овим је јавио власти, а власт је дала да се даље копа, те наиђоше на позориште и на варош Херкуланум. Копање је од времена на време власт све даље предузимала и већ године 1748. наиђоше на град Помпеји.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНА КРИТИКА У ФРАНЦУСКОЈ
(C. A. Sainte-Beuve — H. Taine).

Од Марка Цара.

(Свршетак.)

И заиста, у њега је око, као мало у кога, оштро било. Али као да му ипак не достајаше онај широки, окружни поглед, што га Французи назиљу „regard d' ensemble“ Виђао је, кажу, дубље но̂ ико прије и послије њега, али је виђао само преда се. За њим дођоше други, који раширише стазу, куда он бијаше прошао. Тенов натурализам и Золин експериментализам нијесу у ствари него систематска елаборација методе упорављене у чувенијем *Lundis*, а којој Сент-Бев не бијаше још, по француском обичају, утаначио правила. Тек поступа истијем начином, употребљава исто оруђе; само што је он, као год и Зола његов ученик, у томе чак смјелији.

Тен је покушао да од критике створи позитивну знаност. Позната је његова теорија о срединштима и повјесничким приликама, примијењена књижевном покрету народа̂. У њега је иначе и философски појам много замашнији. Он не признаје, на пример, у антропологији разлику између физиологије и психологије; те ће вам проучавати у конформацији мозга и у растави жучи човјекове наклоности и пожуде; проучаваће вам једном ријечи сав људски организам, а да проникне у душу човјекову. По нарави суди особу, а по особи дјело. Тен је, уз то, и бољи стилиста од Сент-Бева, а то долази можда отуда, што се чувени критичар посве мало новинарском литературом бави, те своја дјела на тенану израђује. Његова је проза чудо њежности и симетрије; течна као музика, а бистра као алем. Његов „*Essai sur Tite Live*“ и његови „*Philosophes français du XIX. siècle*“ бјеху, као првјенчад, права мајсторска дјела. А то се може слободно казати и за његове „*Essais de critique et d' histoire.*“ Али његово главно дјело, његово ремек-дјело, то је зацијело оглашена „*Histoire de la Littérature Anglaise,*“ издана о трагу двадесет и више година, скоро у исто доба

кад и Ренанова *„Vie de Jésus.“* У његовом заднем великом дјелу: *„Origines de la France contemporaine“* нашла је најопширније примјене његова критичарска система. Ту се експерименталним начином побијају идеолошка нагађања многог пређашњег историка, не изузимљући ни самог Мишлеа. „Између људи, који представљају ствари на један начин, и природе, која их представља на други, треба вјеровати природи.“ Ово је Тенов принцип. Кад и не бисмо дијелили одушевљење Ренаново, који га називље „l' homme du vrai, l'amour, de la verité même;“ кад и не бисмо пристајали до краја уз његове теорије, морали би се ипак поклонити величини његова особног и неодвисног талента, с којим се уздиже попут орла изнад свијех слабића старе и нове спиритуалистичне философије.

Као критичар силази Тен непосредно од Сент-Бева. Са том разликом само, што је овај посљедњи сваку ствар за себе у бесконачности сматрао, дочим је за првога све у васиони неразрјешиво међу собом скопчано. Ово би могло коме изгледати као противурјечно ономе, што смо навише о Сент-Беву казали, али није. И заиста, Сент-Бев, који се у томе слаже са Гетеом — сматра свако књижевно дјело као наравни продукат пишчеве индивидуалности, али га он сматра у себи. Тен, на против, попут Хердера и Дидроа, не раздваја никад дјело и његова сачинитеља од вјечитог ланца временâ и идејâ. Другијем ријечима, људски је ум за њега подложен плими и осјеки владајуће струје времена, и свако је књижевно дјело, ка' оно ти израз људске мисли, нужни рефлекс те струје.

Као што читалац види, овдје се опет налазимо пред савршеном системом; али системом, која би у пракси лако могла да нас одведе странпутице. Сасвијем је умјесно, нама се чини, великом критичару опажено било, да тако звана „струја,“ или ти „средиште“ (milieu), није увијек довољно, а да нам неке личности протумачи, које сасвим за себе стоје и од својијех се вршњака корјенито разилазе. Како, на примјер, да се у псеудо-класичној и дворској атмосфери XVII. вијека протумачи владајућом струјом оригинална личност Лафонтенова, па у неколико и Молијерова?

Нема сумње, до неког је степена Тенова теорија истинита; као сваки други човјек, подлијеже, у опште говорећи, и књижевник утицају свога времена; али се сила индивидуалности не да с тога ипак порећи; она се отимље свакој *a priori* скованој теорији. Има људи, које бисмо утаман кушали да са обичнијем аршином измјеримо. Њихова се слика јасно пред нама истиче, разабрали бисмо је међу стотинама; — а врло би тешко било изрећи у чему се са својијем савременицима подударају.[1]) Ово је можда једина слаба страна Тенове теорије.

За двије ствари треба свакако да захвалимо врлом критичару; прво, што нам је први показао тијесно сродство између књижевности једног доба и осталих умних појава дотичног времена; друго, што је доста томе допринело, да сами себе обуздамо у пренаглом изрицању повољнијех, јал' неповољнијех пресуда, на основу тјесногруде естетике часовито владајућег укуса. Сви смо — каже проф. Дауди — од њега научили колико поуке лежи у ситнијем детаљима о друштвеном животу, о владавини, законодавству, начину говора, па и саме ношње, чим се ти детаљи упореде са фактима савремене им књижевности.

У том погледу пружа нам најпоучнији пример дивна његова студија о Балзаку. Прије него ће ту студију написати, прибрао је писац што је год више могао докумената, књига и чланака, те су о чувеном приповједачу написани; затим је стао припитивати старије људе, који у младости бијаху с њим општили, и свакога у опште, који му могаше што о њему казати. Али му то не бијаше доста: он пропутова још и мјеста, за која знађаше да је Балзак у њима боравио, посјети му родно мјесто, куће, у којима становаше, шеталишта, куда бијаше прошао. Ништа се на тај начин критичаревој истрази не поткраде; ни пишчева ћуд, ни његове наклоности, ни његова пријатељства; а кад се критичару учини, да му је довољно кроз душу проникао, он тек онда сједе за стô и прихвати списатељски посао.

Треба само прочитати Тенову студију. Из ње ће свако увидјети како мајстор на дјелу поступа. У човјеку налази потпуно објасњење дотичног дјела; Балзак, кога вјеровници прогоне, ради дању и ноћу, да им се из чампрага истргне; загрнут у својој пустињачкој доламн пише по дванаест сахата на дан, а које вријеме ноћу не преспава, то проведе у замишљању најчудноватијих пројеката. Глава му је прави вулкан, и на тај начин свијетом кубури, док мало по мало не напише своје огромно коло романа *„La Comédie humaine.“*

Ето какав нам се Балзак у Теновијем страницама приказује.

Попета на овој висини, свијесна саме себе и своје задаће, критика се креће на сталном земљишту; празна идеологија уступа мјесто разборитој експериментацији. Свако вјештачко дјело постаје тако зрцалом свога сачинитеља; оно без њега не постоји; оно се изван њега не може да појми. Историја књижевности није више прости зборник раштрканих

---

[1]) Сравни: Engel, *Psychologie der französischen Literatur VIII*, 126. Wien, Karl Prochaska.

мисли без међусобне везе, без односа са онијема, који су их зачели и изразили. Она нам се, на против, приказује као низ карика једног те истог ланца, као голема литија, гдје од памтивијека крочи човјечанство, и у којој назиремо, с времена на вријеме, оне одабране духове што Енглез Карлајл (Carlyle) назива преодницама.

У својој познатој књизи *„Le Roman Expérimental“* жали се Емил Зола, што велики критичар, као некад Сент-Бев, не учествује у дар-мару свакидањег живота, што не ступи на поље новинарско, као вођа јавнога мнијења у књижевности. То би се мјесто — вели Зола — њему пристојало, ка' оно ти естетичару школе, коју он (Зола) апсурднијем именом назва „експерименталном.“ Не ћемо да овдје расправљамо, да ли је та жалба оправдана; али што се тиче Тенова сродства са литерарнијем ортаклуком, коме је Зола коловођа, вриједно је овдје навести, што у томе погледу мисли већ толико пута наведени проф. Дауди. Нема сумње, он каже, да су Тенова критичка дјела потекла од оног истог анти-романтичног покрета, од којега потекоше и Димаове комедије, романи Флоберови и дјела нове историјске школе на устук лирског повиједања Мишлèова и Карлајлова. Па се може наћи нека веза и међу Теновом теоријом о средишту и јеванђељем, што га проповиједа г. Зола. Али чудна контраста између та два човјека; чудне ли разлике у практичној примјени ма и оних идеја, које су им заједничке! Док се Зола, занесен духом системе, упиње, да људство монструозно идејалише у облику „човјека-живине,“ дотле Тен обраћа своју пажњу, једнаком љубављу истине, људскијем појавама у опће. Ако је ријеч „реализам“ данас постала облигатна, то се она само њему савршено пристоји, који је збиља реалиста (a genuine realist) у индуктивном проучавању темперамента сваке врсте и сваке руке људи.[1])

Сент-Бев бијаше, без сумње, више нô прости реформатор. Он је створио савремену критику, која прије њега, може се казати, није ни постојала. Али, као сваки новајлија, оставио је за собом широка поља истраживању својих нашљедника. Неколицина од њих утаначили у његову методу и попунили јој празнине: Тен и Едмон Шерер у Француској, Ђорђе Брандес у Данској, Хилебранд и Лотајзен у Њемачкој, Морли и Сентсбери у Енглеској, Треца и Бартоли у Италији. Али је Тен у томе, за цијело, најзаслужнији; у колу тијех ваљанијех прегалаца спада му у сваком погледу првенство.

[1]) Срав. *Fortnightly Review*, loc. cit.

(*У Задру, јануара 1890.*)

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Најновија свеска (за март) Париске „Nouvelle Revue,“ што ју уређује позната словенска пријатељица госпођа *Адам*, у књижевности позната под именом „Comte Paul Vasili,“ донела је на одличном месту чланак о *„кнезу Николи црногорском, као песнику“*, што га је нарочито за тај француски часопис написао наш сарадник *Марко Цар*. У чланку се особито говори о „Балканској царици“ и доноси се у француском преводу кнежева песма о „Мору.“

= Превађање **Рамбодове руске повеснице**, што ју издаје накладна књижара Ауера у Загребу, прешло је у друге руке. Прве две свеске изишле су у преводу професора дра Петра Томића, но како је критика у „Viencu“ и у другим листовима превод Томићев осудила, то је књижара накладница поверила гимназијском професору *А. Адамовићу*, да и ново преведе ово дело, те ће и прве две свеске изаћи у овом издању и послати се свима онима, који су свеске о у Томићевом преводу већ добили. Како је и загребачки „ bzor“ донео неповољну оцену овога превода, то је преводилац др. Томић послао „Обзору“ свој одговор, но који је т ко стилизован, да га уредништво није хтело да прими. Т мић се обрати на кр. котарски суд и овај осуди уредника г Пећњака на 100 фор глобе и да ипак мора штампати То јево „Припослано,“ које је у 53. броју листа и изишло.

= Румунска краљица *Кармен Силва* свршава ново драмско дело, које црта сељачки живот румунског народа. У делу су том по свом садржају употребљене неке од најомиљенијих песама у Румунā. Драма ће још у току овог месеца изаћи у књизи и то на румунском и немачком језику, но у исто ће време и приказана бити на краљевском позоришту у Букурешту.

= У Петрограду су недавно изашла целокупна дела *Грибоједова*, тога пре шездесет година у Перзији убијенога писца комедије „Горе отъ ума,“ коју је на српски превео професор *Александар Сандић* те је под натписом „Ко много зна, много и пати“ приказана била од дружине нашег овостраног народног позоришта још године 1876. Комедију је ту у своје време цензура у Русији здраво гонила но ипак се одржала. Издање Грибоједовљевих дела састоји се из две свеске и доноси међу осталим једну до сад непознату шаљиву игру Грибоједовљеву под натписом „Ђак,“ и осим тога још брижно израђен преглед свију списа о Грибоједову, што су угледали света од год 1814. до 1889., и обилне нове прилоге животопису песникову.

= Тек што је прошло по године, од како је Матица Хрватска разаслала својим члановима за годину 1888. књиге, које смо огласили у 33. броју нашег листа од прошле године, а ево већ опет добисмо десетак нових књига, све једна лепша од друге а у особито фину и укусну издању. Одбору Матице Хрватске одиста служи на част, што улаже толики труд, да

књижевни дари Матице Хрватске задовоље друштвене чланове у сваком погледу. Но да видимо, шта је то све даровала Матица Хрватска својим члановима за годину 1889. Ту је пре свега из *лепе књижевности* као друга свеска *Шенојиних* приповедака красна његова историјска приповетка XVI-ог века под натписом „Златарево злато;“ па онда *изабране песме Јована Сундечића*, које је уводом и белешкама пропратио *Хуго Бадалић* и уз које је додан и лик старине песника Сундечића, који је до душе Србин православне вере али канда за своју браћу ћирилскога писмена слабо хаје, јер му је, као што и Бадалић у уводу признаје, рад тако многоструччно разасут само по хрватским часописима и публикацијама. Не желимо, боже сачувај, најављивати сумњу, као да Сундечић не би био долета, што Бадалић за њ каже, прави апостол слоге хрватске и српске, али тек не можемо прећутати бар свога чуђења, што Сундечић баш тако остентативно латиници даје првенство. Даље су из лепе књижевности ту још: *Теодора*, приповетка *Евгенија Кумичића* (Јенија Сисолског); комедија *Ива Војновића* „Psyche“, коју је Матица Хрватска из закладе Душана Котура наградила а земаљско је хрватско казалиште у Загребу са врло лепим успехом приказало; за тим седам малих *подгорских приповедака Вјенцеслава Новака*, на девет *песничких приповедака* (приповедака у стиховима) младога *Августа Харамбашића*. Из *поучне* и *научне* књижевности настављена је *Повест царства римскога*, коју је по најбољим писцима израдио професор *Иван Рабар*; па онда су исто тако настављене и *природописне и културне црпице* и то из *билинског света* од дра *Кишпатића*: овамо спада још и расправа дра *Марештића* „*Славени у давнини.*“ Од превода грчких и римских класичара, што их издаје Матица Хрватска, добили смо овом приликом Тацитова мања дела (dialogus de oratoribus, Agricola, Germania) у красном преводу и уз опширан увод и силне важне белешке *Миливоја Шреплa*. До сад су у издању Матице Хрватске осим ова три мања дела Тацитова изашли хрватски преводи ових старих класичних дела: Омирове Одисеје и Илијаде (обоје превео Маретић), Салустијева Катилине и Југурте (превео Ад. Вебер), Иродотове историје (превео Авг. Мусић) и Цицеронових неколико беседа (превео Ад. Вебер). И опет велимо: човек не може доста да нахвали трудбу одбора Матице Хрватске, али се уз то Србин са нешто мало оправдане зависти мора запитати: а како то, да наша Матица Српска не може баш тако са свим да задовољи своје чланове, бар тако не, као што Матица Хрватска задовољава своје? Вредно би било изнаћи, где ли то запиње.

БЕЛЕШКЕ.

(Старинарска истраживања у Црној Гори.) О овоме доноси „Глас Црногорца“ ову белешку: У бризи, како ће се пружити помоћи народу ове мучне године, била је срећна мисао Њ. В. кнеза Николе, да осим радње на путовима, где сваки дан раде по неколико хиљада људи, отпочне археолошко истраживање на Дукљи, те да тако пружи издржавања још којој стотини душа. Радња се отпочела одмах по св. Сави под управом г. П. *Ровинског* и до сад је ову радњу крунисао успех преко сваког очекивања. Одмах, где се почело копати, открили су се основи римске базилике у дужини до шездесет метара и са пједесталима стубова на своме месту и у дну са дотичном апсидом. Стуб се није ни један цео нашао, него у комаде. Али има капитела здравих, плоча, којима се плафон покривао и корнижа, што су долазили изнад колона, све су ово такве израде римско-коринтског стила, да лепше не може показати ни древни Рим ни Атина. А што човека највише ту задивљује то је: како се могло владати са оним горостасним капителима и корнижима онако израђеним, а да се ова израда не оштети! Између тога камења нашло се десет разних натписа, као да су јуче изрезани; тле је мозајиком покривено; апсида је изнутра клаком фино облепљена и још је сачувана по овом клаку црвенкаста боја, и на своме месту стоји као неки водовод. Све то скупа чини силни утисак на посматраоца и тим више кад се промисли, да је све то успех мало дана радње; међутим ова радња, која је била прекинута, опет се наставља, и ми ово само површно јављамо, докле добијемо потоњи извештај од самога управитеља ових ископина нашега заслужнога Павла Аполонића Ровинског.

(Одликовани). Глумица срп. нар. краљ. позоришта гђа *Милка Гргурова*, а исто тако и глумац тога позоришта г. *Тоша Јовановић*, који су обоје ове године прославили 25-годишњицу свога глумовања, одликовани су од краља српског Александра орденом св. Саве IV. реда. Нека им је на славу и дику!

(† Нина удова Николића, пређе уд. Савић). У Новом Саду је преминула уважена грађанка *Нина удова Николића пређе уд. Савића*, мати нашега врлог књижевника дра Милана Савића. Покојница беше врло образована жена и добра познавалица српске и немачке књижевности, уз то родољубива Српкиња и врло нежна и добра мати. Нека јој је лака земљица а мио спомен међу познаницима!

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Мадачева „Човекова трагедија“ у Беораду). У мађарском листу „Vasárnapi Ujság“ читамо, да ће се у Београду за који дан приказивати Мадачева „Човекова трагедија“ у преводу *Змаја Јована Јовановића*. На први ће приказ доћи из Будимпеште у Београд управитељ мађарског народног (nemzeti) позоришта *Е. Паулаји*, који је Мадачево дело и удесио за позорницу. Интендант краљевског народног позоришта у Београду, *Милорад П. Шапчанин*, бавио се неколико дана у Будимпешти и више је пута с Паулајијем конферисао у погледу приказа Мадачеве „Човекове трагедије“ на српској позорници.

(Мајнингенци у Петрограду.) Са Шилеровом „Девојком Орлеанкињом“ започели су Мајнингенци у Петрограду у распроданом позоришту своје гостовање. Цар, царица, велики кнезови и њихове жене биле су на представи све до краја и одобравали су пљескањем игри Мајнингенаца после сваког већег призора.

ИСПРАВЦИ.

У претпрошлом се броју а у чланку Марка Цара поткрале неке погрешке, које овим исправљамо. На страни 110. у првом ступцу у 21. реду од горе стоји *свјетлошћу* а треба да је *свијешћу*; у истом ступцу у последњем реду ваља место *управљаху* да стоји *упораваљаху*; у другом ступцу на истој страни у 8. реду од доле стоји *првог* а треба да стоји *право*,

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. **ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ** и **ЈОВАН ГРЧИЋ**.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 10. У НОВОМ САДУ 11. МАРТА 1890. **Год. XVII.**

ПОВРАТИО СЕ.

СЛИКЕ ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО В. МИЛАН МАРИН.

I.

Боже! Какав је изгледао, кад се вратио из бела света у своје мирно сеоце. Блед, блеђан, а брада му пробила лице, па дошао 'вамо као пустињак Очи некако сетне, а по челу му осуле се боре, те као да ти свака каже, — е је сиромах много препатио у пространом свету. . .

Гледам га, па ни дај Боже да помислим, тако с прва гледа, да је то онај Милоје, онај први момак у селу, што је некад, ако ћеш и по лепоти, ако ћеш и по јунаштву предњачио свој нашој момчадији. Онај Милоје, кога је сво село, и старо и младо, као да им је од срца отпао, волео и миловао.

Обукао чоху, па некакав капут по господски, а чакшире му усноване, па да речеш: е-није с опанка поникао, већ тако, човек, уживао у вароши, те дошао 'вамо нама, да се наштудира како свет и по селих живи....

Господе мој! крстила се моја дада, кад га једном видела код грк-Стеве. Да бо'ме, она . . . отишла жена, каже, у дућан, да напазари за благ-дан, а он — тамо. . . .

— Мил. . . .

Не знам шта тамо њему, али жена, па е као запањила од чуда. Гледа, а 'вамо ре очи, да још боље види.

— Није, — вели.

— Па онда се опет чуда ради пљесну рукама.

— И је с', Милоје. . . .

— О, брате! . . .

И једва га, кажем, дада познала. . . . .

А он после дошао и у коло.

Ту га оједио онај Милан Путников.

Вели: „Милоје, боме си се ти променуо! . . .“ па онда ма'нуо главом, те каже: „Милоје, ви'ш, овај, муку. . . . е — прави си ћифта! . . .“ и онда се подсме'нуо 'нако по своме, па вели: „али, бадава ти и то, кад си опет — павор! . .“

Милоје се тек насмешио.

— И ако ћу! . . . .

— Ал' си се понео.

— Нисам.

— А море . . . види се.

— То само ти видиш!

— Кажу: понео си се тако . . . никог и не гледиш.

— Опет ти кажем: то ти само видиш.

— Не ја, него ето цело село . . . Веле: нит' си писмен, нит' учен, а 'вамо: господин си. . . А мој Милоје то је ружно . . . срамота. . . . хајде, да речешниси наш . . . . ама ја те знам, као себе. . . . Је смо л' одрасли? . . . јесмо л' заједно говеда чували? . . . Па што си подигао тај нос као ћифта?!

Ми сви онемили, а, 'вамо нас пече, што се Рада тако изрекао.

А Милоје се наљутио, па се испрсио, а у себи се кида, што га је Рада таког начинио, кад није такав. И, кажем, да му то не

би друг, како се наљутио, бо'ме зло би прошао. . . . .

. . . .

Знам га, као јуче, кад је дошао.

Прво савио за рогаљ, па ушао у батину кућу, а нана била сама у кухињи. Бата тамо негде у дрвљанику тесао руду за нова кола.

Дан био летњи, а сунце прижегло свом жестином, та мислиш сажиже и оно зелено лишће по дрвећу. Пси се завукли у хладовину, а живина је тромо чепркала по дворишту.

Милоје уђе у ходник, а пртљаг спустио на земљу. Онда скиде шешир, и убриса знојавно чело.

Нана, баш запраживала ручак, кад је он бануо у кухињу.

— Добар дан! . .

Она се трже и испусти варјачу, а бледило јој се просу по образи.

— Шта радите? опет ће он, а био се насмешио, као да је хтео тим да пита: Зар ме не познајете?

Онда га тек нана погледала.

— Хе-хе!... Мај, кажем ја, неће познати.... па јој се маши руке, да је пољуби.

А нана, па корак натраг.

— Нано! сав радостан узвикну он.

И пре него што настави даље, а нана се пљесну рукама.

— Мо-ре!... ти!... Милоје!...

Он се насмеја.

— Ја, да бо'ме, ја, нано.

А нана тек онда зачела:

— „Јôј, чедо моје! ..

— „Јôј, рâно моја!...

— „Јôј... а не би те нана, жалосна, ни познала.... зла-то мо-о-је!..“ и загрли га. „Милоје рано, оди да те стрина твоја пољуби!...“ Па кад га ижљубила, канула јој суза радосница, и онда радосним гласом настави даље: „О, чедо моје!... гле како си, па та брада, па то руво... А ја, као да сам ти и слутила... ви'ш, само молим те, па ономад, знаш, сним те. Боже!... а ти тако, па дошао.... бриго моја!..“

И пољуби га још једном.

— О, радосна ти, нана, радованче моје! Па јеси л' ми се, рано, напатио тамо у свету?... Измучили те, синко, грешници једни!... А нана би те на рукама носила...

Он почео нешто да говори, али га нана претече. Узела га за руку и одвела га у собу.

— Но! па да те види твој Милан!... Ех, да га видиш само ... знаш, момак, па нарастао као тресак ... Чудо!... Па ти кажем: ви'ш то чело, па тај нос ... Дете, велим, исти твој браца-Милоје ... Тако седимо, па мислимо: још да нам је наш Милоје ту, ето среће ... Јô, злато моје, па да те види твој бата ... ено га ту ... стан' ... идем. . . .

Па отрча по бату.

— Бато! . .

Он се трже.

— О, човече ... знаш ...

И уседе га за рукав вући.

— Хајде! . .

Он се заблену у њу.

— Шта?

— Шта — шта, гле ти њега ... пита!.. Та хајде, молим те, пожури, ено га ... А пита ме за тебе, па за Милана ... О, брате, да га видиш!.. Напатио се сирома', к'о оно. ... Господе!.. ви'ш тако блед, па жут...

И почела да сузи.

Бата ма'нуо и сикиру и све, те пође за њом.

— Да неће бити ...

И стаде.

— Да, да .. он је.

— Ко? Он?!.. Милоје?!..

— Наш Милоје.

— Ми-ло-је!.. заваши бата и сав потрешен појури у кућу.

— Ми-ло-је — мој! . Ми-ло-је! . .

И за час му паде у наручја, а сузе му врцнуше на очи, па што говорио све измешао од веље радости. А глас му, мислиш, из дна душе стизао од узбуђења, па или се смеје, или плаче, као оно малено детенце, кад изненада угледа мајку своју.

Има радости у животу, које су кадре, да нас сасвим узбуде, да нас потресу, и којима се тако рећи и срце и душа и ум преда. У оном тренутку овлада нама неко несвесно стање, срце престане куцати, ум престаје мислити, а језик говорити. Тад се заборави на све, и човек види пред собом само ону личност или онај предмет у којима је усредсређена та велика радост. Занесе се за њом и — клоне То је степен највеће радости, то јој је и стање, из којег се мало по мало почнемо будити.

И била је тишина у свој кући, док је бата био у миливојеву наручју.

Онда се трже и опет кркну:

— Милоје! . . Мој Ми-ло-је! . .

Па му се очи наводњише од суза.

И онда почео говорити, испочетка замршено, па после све јасније, и јасније . . .

— О дете моје! . . . Милоје мој! . . .' Валим Бога, си-и-не мој! . . само кад си ми се жив и здрав повратио! . . . О, Боже! Боже!..

А и јесмо се о теби набринули, па како који дан, а ми све о теби, све о теби . . . О! . . а ти ето, муку му, па гле . . . колики си . . . море! . . читав господин! . . Хо брате, па ви'ш тај капут, па те чакшире, па, море, ципеле 'нако по господски . . . Е, славу му, деде, стани, да те бата види . . . . Мај, хм, хм. Та пусти га, жено, шта га већ толико гладиш . . . пусти, да га ја видим . . . Бог га поживео! . . . Ал' не реци, прави господин. . . Е, брате, шта ћеш. . . наша „вамилија.“ И деда ти био, знаш, исто тако „врајтар“ у „милицији“. . .

И сав радостан поче опет палити лулу, која му се до сад већ вас дан гасила.

— О, о. . . само кад си дошао, синовче мој . . . А и ја сам се овај ређи о теби забринуо . . . Е, то врашко доба, онај ово, овај оно, е незнам шта, а царство одмах рат. Господе мој, па Турчин . . . Није се шалити. Тај само чека да Србин промоли главу, па одмах буна . . . А ти млад, па неук . . . Е, боле то човека, боле . . А све село сикнуло на мене, 'вако старог, те мислим гре'ми се по души ваља . . . А оно гле . . . па и пруслук, ва'ла Богу, а шта ти свега нема по свету!..

А нана па га претече.

— Седи, чедо моје, седи . . . Мож'да си ми се, рано, и уморио . . . Седи! . .

И он седе.

— А твоја нана већ те и оплакала, милостиви Боже! па коме шта, све о теби. Рекнем мом Милану, дед' Милоје ово, дед' Милоје оно, па мислим, страшно мислим, а твоје нам име увек у усти' . . .

Бата једва дочекао, да она стане, па одмах сам настави:

— Стан' кад си нам оно и отишао. Пре три-четир године, — а мени се отегло, па мислим, е — има их и пе'-шес', па никад те, никад! . . Идем 'вако стар, а сузе ми ромињу, па као слутим: никад ми мога Милоја! . . . Ви'ш сад да ти је твој покојни отац, мој брат, жив, . . . ја не знам шта би тај све од радости починио. Па твоја мати, бог да им душу 'прости, знаш мати к'о мати . . . О, мој Милоје и ње ти се често сетим. „Бато, бато, чувај ми мога Милоја!“ А ти био мали, оволицки, а сад . . .

И Милоје засузио.

— Немо̄ тако, бато . . . молим те, не помињи их, да ме одмах не прође ова радост . . . Знаш, тако их се и сам често сетим . . .

А нана већ отишла, па и по сусеству све јавила.

— Като! ој од'ер!

— Знаш жено, дошао нам наш Милоје.

— Та ваљ'да није?!

— О жено, рупи ти момак у кујну, па ни дај Боже да помислим, е — то ти је наш Милоје . . Човек, друго, па чакшире, па пруслук, па капут, па господин, друго, господин! . . .

И Ката с њом у кујну, а већ се напред насмешила.

Стала на праг. —

А пришла би, а не би.

Види 'аљине, па јој чисто као стид.

— Мил. . . .

Није ни изрекла, па мах се застидила.

— Ја, ето, ја, стрина.

— Но. . . Го-спо-де! ни налик! . .

И тек онда уђе у собу.

Па док си тренуо, а већ се сва соба напунила.

Ту деда-Љуба, чика-Пера, прић'-Зарија, кума-Јула, уја-Тоша, снаш'-Мила, биров, сережанин и други суседи. Окупили га, па мило, Боже мој, сваком мило, што се повратио. Са лица им читаш, како им је овај мах у души.

А бата дошао из подрума, те прти пуне бокале вина. У лицу се запурио, па се гура — тура, миголи се кроз светину, да допре с бокалима до стола.

Кад је дошао, спусти их све на сто, зглади брке и приђе Милоју.

— Дед' Милоје синко, дед' мало покваси. Окупили те, пос' им њихов, па си ожедњио. . . Дед' чика-Перо, овамо те. . . . 'ватај овај бокал. . . Ајд' ајд'. . . У здравље! . . А што си га ти кумо тако напала! . . . Та, видићеш га, море, од сада увек. Пусти момка, да пије. Дед' Милоје, синко, дед' прихвати се. . . . Повуци то, шта га гледаш! . . То је

тај наш са Брдежа, што га ја окопавам . . . Каква „вилоксера,“ није него! . . Па ви'ш, све се цакли к'о сунце. Е ниси га, славу му, пио тамо у Босној. К'о роса, вала Богу! . . .

Кад је испио сав се разњежио.

— Сад тако, на чисто мило, и у глави, и у души, и у срцу, и ту ту. . . . свуд. . . Ал' јес', брате, к'о господин. . . . Е, ожениће га бата, није него са „врајлицом“, — а да! . . Ето жене, гледајте га. То је онај мој Милоје. Ама око, к'о моје, глава к'о моја, све к'о моје пљунуто. А познао бих га међ' иљадама, јес', да познао бих га. . .

А снаш-Мила вас дан га запиткује:

— А је л', чедо моје, јесил' видео мога Стеву?

— Јесам.

— А ди ми је он, рано?

— Био је самном у „гарнизону.“

— А је л', чедо моје, јел' далеко тај „арнизон“?

— То је тамо на граници.

— Па је л', Милоје, синко, кад ће доћи?

— На другу јесен.

Па почела да плаче.

— Јô, снаго моја, несретна сам ти без њега. Дете моје, гле само куд се он део, у „арнизону“ . . . Јô и име му не слути на добро. А мајка да полуди за њим. . . и кецељом убриса сузе са уплаканих очију.

А чика Пера, стари каплар, већ се навукао шиљерца. Лице му се запурило, а језик му се одрешио.

Стао пред Милоја.

— Чекај де, да видим овај. . . к'о што кажу. . . како оно. . .

Па се испрсио, а рукама млата.

— Пушку горе! „Шлакт-апт! . .“ „Индибеланц! . . .“ „фа—јер . . . ду. . . !“ и засмеја се.

Онда се од једном уозбиљио

— Тако, бо'ме, тако. . . Је л' Милоје, славу му, овај. . . е — не знате ви то! . . . Свуд „вицири“, па „штурм“ дају, није него језа те спопада. . . Овај, ето, ту тако Турци, па све гамижу, јел' Милоје? а ти обневидиш, а 'вамо дрхћеш. Оћеш, мислиш, а капетан, ето ту тако стоји. Намргодио се, а сабљом све витла. „фа—јер! . .“ А ти мораш да пуцаш. Очима обневидиш, јес' да обневидиш, па свуд мрак, тако. . . мрак! . .

И настави даље да прича.

Па кад се мрак почео да хвата и Милан дошао са њиве. Није ни знао, да му се брат од стрица, Милоје, повратио из солдачије. Тек кад је дошао код Лакетићеве куће, а неко ће од њих, да га ослови:

— Милане! . . Јес' чуо? Дошао вам Милоје.

Он се зачудио.

— Е јес' да!

— Мај, ено га тамо код вас. Сад мало час и наш лала оде тамо.

Он пожури коње, и, — зацело.

Те радости, Боже мој, то више не роди!

То вече жижак им дуго чкиљио у соби, а крај њега приповедао Милоје својима, где је све био. Причао и о Босној, о „Сервији“, о Турцима, а они сви тако зјапили у њега, па мислиш слушали би га сву ноћ, никад ока склопити.

Само чика-Пера, стари каплар, још за рана задремао. Њега то није ништа занимало. Подупро се рукама о сто, па тако наслоњен клањао је главом. У устих му лула, па кад год би се тргао и рекао „да, да,“ она би му пала на колено.

Тек кад су се почели разилазити, пробуди се и он, и онако санан, бунован, уверавао је присутне:

— Све је то лепо, мој Милоје, све, све . . не браним. Оно, велим, Турчин, Сервија, овај, Босна. . . Ал' ти још ниси тамо био, 'ди сам ја био! . . .

И онда устаде, па се испрси:

— Шта велиш у 'Талији! . . . Море у 'Талији, јес' бо'ме! . .

(Наставиће се.)

ВИЛА.

За спомен госпођици Ђ. de П.

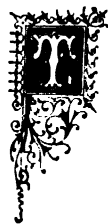

Тек под санка меким крилом
Срет'о сам се с бајном вилом
И жељно је гледах млад.
Миомиром њене косе
Моје срце опило се,
И ја сретан бејах тад. . . .

Али ето и на јави
Бајна ми се вила јави —
У оку јој сунчев сјај.
Ти си вила пуна миља,
Душа ти је од босиља —
На лицу ти блиста рај!

У Дубровнику 1890.

Алекса Ристов Шантић.

МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ.

ПРИПОВЕТКА МИЛЕВЕ СИМИЋА.

(Наставак.)

На неколико дана иза тога седео је доктор Станић једно вече за писаћим столом, довршујући неко писмо, кад Војислав уђе унутра.

„Можеш ли говорити са мном, ујаче?“ упита, видећи га у послу.

„До миле ти воље!“ одговори му Станић, понудивши му столицу крај себе.

„Хтео бих да те нешто запитам“ рече Војислав, по што је сео.

Станић се маши шпага, извади новчаницу, отвори је па упита смешећи се: „Колико ти треба?“

„Хвала, ујаче! Мени у овај мах не треба новаца, већ савета.“

Па и тога ћеш наћи у мене. На ствар дакле!“

„Теби је познато, ујаче“ поче Војислав озбиљно“ како ме мати непрестано гони, да се женим, јер у томе јој и ти помажеш. Ја се до сад још никако нисам могао решити на тај корак, јер нисам наишао на душу, која би мене потпуно разумела, и коју бих ја волео и срцем и разумом. Сад, сад сам је нашао.“

Живио, момче! Но, једва једаред. Ја до душе још не знам кога си изобрао, али ми се чини да те добро познајем, па кад ти велиш, — да си изабрао и по срцу и по разуму, онда у напред кличем: да сте срећни и благословени!“

„Хвала, ујаче, али за благослов је још сувише рано.“

„Ја те не разумем. Ти говориш у загонетци.“

„Одгонепућу ти је, само ме немој прекидати већ ме стрпљиво саслушај до краја. Појмићеш, да ми је некако тешко о томе говорити.“

„Нека је на твоју!“ рече Станић, савијајући довршено писмо.

„Ја мислим, да тебе неће ни мало изненадити, кад ти кажем, да сам ја заволео госпођу Мару, јер ти је познајеш.“

Станићу испаде писмо из руку. У први мах хтеде нешто рећи, али сетив се свога обећања, науми да га прво до краја саслуша.

„Па како се сад ближи час нашем растанку,“ настави Војислав, „рад сам, пре но што се кренем кући, да знам на чему сам. Ја јој о својим осећајима никад ништа нисам спомињао, јер крај све опрезности нисам могао до сад дознати, како је она према мени расположена Сад то дознати морам. Па шта мислиш, хоћу ли код ње да закуцам сам, или би боље било да место мене учиниш то ти или ујна?“

„Ти знаш“ прихвати Станић, да сам те ја увек волео, и да сам на основу тога према теби увек био искрен, не обзирући се, хоће ли те у први мах моје искрено световање болети или не, јер сам био уверен да сам ти тим само добра желио. Ти се сећаш, како си ми много пута иза таких случајева захваљивао, ма да си у први мах мислио, као да ти чиним криво. Па ако у мени и сад гледаш свог искреног пријатеља, онда ме послушај, и постарај се, да Мару што пре заборавиш.“

„Прибери се!“ настави благо, видећи како се по Војислављевом лицу осу бледило. „Рећи ћу ти разлоге, који ме руководе, да ти то саветујем.“

„Говори, ујаче, говори све што знаш и хоћеш, та ја сам човек, па ћу поднети све.“

„Е па добро. Мара је дивна жена. Тим сам казао, шта ја о њој мислим, али ми се чини, да њено срце није слободно.“

„Тако? Чини ти се? То ти онда ниси о томе уверен.“

„Лагао бих, кад бих рекао, да јесам, али ја то нагађам, сећајући се њеног разговора са ујном ти, а и са мном. А мене моја слутња још никад није преварила.“

„О ујаче, зар ти ниси увидео, да је она према мени сад својскија него пре.“

„Из тога се не да ништа извести. То је са свим природно: боље се познајете.“

„Ја сам последње време приметио, како ме очима тражи, чим ме изгуби из вида, у мојој присутности је много ведрија и веселија, што се мени допада, годи и њој, једном речи: она је увек уз мене.“

„Па и то је појмљиво: сродне су вам душе, па сте се спријатељили.“

„А зар ти заборављаш, ујаче, да је између жене и мушкарца од пријатељства до љубави само један корак. О, да си је само видео, како се сневеселила, кад сам јој рекао, да ћу за неколико дана ићи.“

„Е добро. Ја сам ти рекао, како ја о свему томе мислим, а ако се теби чини, да ја немам право, закуцај на њено срце па ћеш знати на чему си. Свакојако је боље да ту ствар сам расправиш. Бар нећеш никоме ништа пребацивати, нити ћеш се за што имати кајати. А да ти ја желим најбоља успеха, о томе си уверен.“

Још која реч и они се растадоше.

„А, овом се баш нисам надао!“ мислио је Станић, пошто је остао иза Војислава сам. „Ја у велико кујем свој план, све ми испада за руком, да не може боље бити; а сад, кад сам тако близу цели, да ми се смрсе рачуни. Ал сила бога не моли, па ако Војислав погоди и успе а — онда нек им је срећно. А биће у томе и за мене користи: ја ћу се и овога пута осведочити, како се човек често вара, па ћу бити с једним искуством богатији.“

Док је он тако премишљао, дотле се Војислав борио шта ће и како ће. Најзад смисли, да сутра оде Мари, да јој каже све, што му је на срцу, и да се увери, чему се има надати од ње.

И што је смислио, то је и учинио. Сутра по подне око пет часова био је већ у њеном стану. Ушавши у предсобље застаде. До њега допираху тужни звуци Волмерсове „Чежње“. Мара је свирала Стојећи тако, размишљао је о томе, да ли ће се задовољнији и мирнији вратити, но што је дошао. Најпосле се крену, разгрну кадифли завесу на вратима па уђе унутра. Она га није чула, а није ни видела, јер му, седећи за гласовиром, беше леђима окренута Он јој се по меком ћилиму полако приближи, па стаде иза ње. Гледа, како јој ружичасти прсти прелећу преко дирака, слуша тужну мелодију па му се чини, да је свирачица у њу и душу своју претопила. Сад беху звуци све тиши и тиши, док најпосле са свим не умукоше. Она престаде свирати али се не диже. Руке јој остадоше на диркама, главу наже на наслон столице па гласно зајеца. У тај мах опази Војислава у тренутку је била на ногама.

„Како уђосте, да вас нисам ни чула ни видела?“ упита, убрисавши својим чипкастим рукавом сузе, а глас је издаје, како се у пола чуди а у пола коре.

„Опростите ми!“ извињавао се Војислав. „У први мах вас не хтедох бунити у свирци, касније хтедох ишчекивати да се исплачете. Сузама се — веле — са женске душе одрони велик део терета, па нисам хтео ни у томе да вам сметам. О, верујте ми, да умем плакати, оплакивао бих ваш терет својим сузама.“

„Верујем вам, Војиславе!“ одговори му она. „Знам ја вас. Па је л' те, ви се не срдите, што сам вас мало час онако осорноословила. Беше ме стид, што ми сузе видесте, па то је. Али манимо се тога, то је већ прошло, ходите да седнемо.“

Рече, па не пуштајући му руке, приведе га полако до столице, уз коју и сама седе.

„Збиља, је ли вам Софија приповедила шта нам се пре подне десило?“ Па се насмеја.

Он слуша, како јој се нижу речи са усана, а гледа је нетренимице.

„Јесте!“ изусти најпосле готово нечујно.

„Па шта велите зар то није смешно?“ запита она живо даље, а дивно око јој се кроз заосталу сузу сија, баш као сунце кроз росни облак.

„Шта? Ви ћутите? А ја сам баш била врло радознала на ваше мишљење о томе.“

Све то говорила је она врло брзо, а он види, како силом хоће да изазове веселе тренутке.

„Али шта је с вама? дода она озбиљно. „Је ли вам се шта десило? Шта премишљате?“

„Мислим о томе, како је могуће, да ви имате толико терета и јада, да вам чак сузе на очи нагоне.“

„О боже мој, зар опет то? Молим вас памтите о мени све, сећајте ме мојих најгорих особина, само заборавите моје сузе.“

„Опростите ми, али све кад бих то хтео, не бих умео. Ја бих се пре старао око тога, како бих вам помогао, да више никад не плачете.“

„Е Војиславе, то би тешко ишло. Једна сметња се оклони, а друга нас већ вија. Живот је вечита борба са невољама и јадима. Питање је само, у колико смо ми кадри да господаримо над њима. Јачи се одрже, слабији подлегну, и онда се за такве вели да су — несрећни.“

„Ал од куд вама тако тешких јада? Па и ако их имате, мени се чини да вам је њихово бреме с тога тако тешко, што га на својим нежним раменима сами носите.“

„Него?“

„Зар ви никад нисте дошли на ту мисао, да су подељени јади лакши јади?“

„Разуме се да јесам. Па то ме највише и боли, што сам сама себи остављена."

„А зар вам се не чини, да би боље било, кад би уза се имали искреног пријатеља и друга? Зар се ви — опростите ми што тако дрско питам — зар се ви не би могли решити да се удате?"

Она га зачуђено погледа. Сећа се његова држања према њој у последње време. Очи га издају и она у тренутку види, шта се с њим збива, па са свим озбиљно рече:

„Не бих."

„Ни онда, кад би вам руку понудио човек, који би вам цео свој живот жртвовао, и који вас љуби и поштује као светињу?" запита он а глас му дрхће.

Она осећа, како јој је тешко издржати његова погледа, но и опет зато одважно рече:

„Ни онда."

Он јој гледа правце у очи па још упита одлучно:

„Ни онда — ни онда. Маро, кад би тај човек био ја?"

„Ни онда!" изусти она, али сад је већ снага издаде и глава јој клону на груди.

Неко време су обоје ћутали. Тада се он диже, пружи јој руку и рече испрекидано:

„Сад знам све, што ми је ваљало знати. Хвала вам на оним лепим тренутцима које сам уз вас проживео. Нас двоје се можда више никад нећемо видети — ја сутра идем кући. Остајте ми збогом!"

По том ћутећи прихвати пружену јој руку, притисну на њу врео пољубац, па, не обзирући се, пође.

„Станите!" викну она, видећи га већ код врата, а у тренутку беше пред њим. „Ми смо били добри пријатељи, па пријатељски треба и да се растанемо. Опростите ми, што због мене патите; верујте ми да у овај мах патим и ја можда још више, па и опет друкчије не могу. Можда ћете ме боље разумети, ако вам приповедим ток мог досадањег живота." Ту умукне и замоли га да поново седне.

(Наставиће се.)

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак.)

Већ од године 1608. имамо, не само кратак опис Вуковара и његових становника, него и прилично верну слику ове вароши, као што се иста гледећи са Дунава представља. Овај опис и слика Вуковара, садржани су у неком немачком путопису, који се у поседу садањег бана Њ. П. грофа Куена-Хедерварија налази и који је у књижници грофова Видаји нађен, од којих је он властелинство хедерварско наследио. Поклисар, или као што се он у том путопису латински назива: „orator" цара Рудолфа I.: Адам барун Херберштајн, путујући са својим тајником Максимилијаном Прандштетером Дунавом на лађи, у цели да са турским царем Ахметом мир уговори, дао је по овом тајнику свом у кратко описати, а од чести и нарисати сва важнија места, која је на томе путу прошао. Из овога путописа види се, да су не само у Вуковару, него и у околини Ердута, на ушћу Драве „*Угри и Рацu*" становали. Ово ће бити у околици Осека и Вуковара Срби оних места, у којима се сремским наречјем говори, дочим су села: Бршадин, Острово, Пачетин, Бобота, Габош и још по гдекоје место од Вуковара северозападно према Осеку лежеће, којих становници и данас јужним наречјем говоре, касније Херцеговци и Црногорци населили, као што то и многа презимена њихових становника као: „Црногорац", „Ерцеговац", „Клаић", „Мартиновић", „Вукотић", и т. д. сведоче. Ради оригиналности језика, у ком је тај путопис списан, навешћу овде опис Вуковара, као што је у немачком извору садржан, додавши затим српски превод истога. О Вуковару вели тај путопис овако:

„Den 10. July sein wir vumb 9 Uhr wider: von dannen gefahren vund zeitlich auf Walkovar khomen, alda der Fluss Valko in die Thonau flüst, darüber eine lange Trugen, so Kheyser Solimanus, als er für Sigeth die zu belagern gezogen bauen lassen, dieser Fluss ist sonst nit Schifreuch, doch zimblich braidt, thif vund sumpfig, dass Schloss ist vor Jahren wie der Augenschein gibt ein fein lustig vund zimblich fest hauss gewest, auf einem runden freien Perg ligent, wi es noch ein starckh gemeuer, ausen herumb vund sein Tächer hat, aber imwendig ist wi Türggische Heusser vast ganz v erwüstet vund unsauber, vund hat einiche Wohnung, die Türgen vunder dem Thor vund sonst in etlichen Winckcheln wohnen, sein gleich wol zimblich viel Veldstückhel darinen, herausen hat es

ein zimblich schönen Markch, mit wolgebauten Pauern heusern vast auf vunser teutsche arth, bewohnt. In, Ungern und Räzen[1]), die Gegent des Orts sehr lustig vund fruuchbar, mit viel schönen Gärten. Veldern und Weingarten, vor Zeiten, auch ein gewaltig grossen Weingewachs, da sehr guter Wein gewachsen gehabt haben sol, als auch die gelegenheit anzeigt, hicher drrey meil.

Српски значи ово:

„Дне 10. Јула у 9 сати одвезли смо се одавде и рано смо у Вуковар стигли, где река Вука у Дунав утиче, преко ње налазе се две велике ћуприје, које је цар Сулеман кад је на обсаду Сигета пошао, саградити дао. у осталом није ова река за пловидбу лађа, али је прилично широка, дубока и мочварна, дворац је пре више година као што се очито види био отмена и јака кућа, лежећа на облом отвореном брегу и има с поља јаке зидине и своје кровове, али из нутра је као турске куће готово са свим опустошена и нечиста и има неколико станова, Турци станују под капијом и по неким другим буџацима, такођер има прилично лепо тржиште, са добро зиданим сељачким кућама готово на наш немачки начин, у истоме станују Угри и Раци, предео места је пријатан и плодан, са многим лепим баштама, њивама и виноградима, такођер је у пређашња времена било јако много винограда, на којима је врло добро вино рађало, као што то и околни положај показује."

Овоме опису придодана је колорирана слика, из које се види, да је поменути дворац, који са својим кровићима и торњићима као неки мали градић изгледаше, на оном истом брегу лежао, на којем се је и напред наведени „castrum" налазио. Вука је тада мало ниже од данашњега, године 1788. зиданога моста, који Стари са Новим Вуковаром спаја, на десно савијена, паралелно са Дунавом текла и у исти, ниже брега, на којем се сада фрањцишкански манастир налази и утицала. Наравно да о том манастиру, као и о Новом Вуковару, који су на стотину година касније постали, на тој слици ни трага нема. Место, где се ови данас налазе било је тада густим дрвећем зарашћено. Исто тако је и брдо које се више садање српске цркве диже и на ком се данас знатан део Вуковара простире у оно време пусто било. На месту где се данашња пијаца и побочни сокаци налазе, виде се лепе повисоке црепом покривене куће. Нема сумње да су у оно доба и сокаци: „доња махала" „сурдук" и „анђелска махала" постојали као што то већ и сама њихова турска имена доказују. Значајно је за нас Србе да се на тој слици, на ономе истоме месту, где се данас српска православна црква налази, турска џамија са високим минаретом види. Није ли, може бити, тамо и пре доласка Турака српска црква постојала, коју су Турци по свом адету и по праву јачега у џамију претворили? Ко би то данас знао!

Свакако се може претпоставити, да су Срби у Вуковару и у оно време и пре прве велике сеобе српске своју цркву имали; јер се и у самоме поменутом путопису, при опису близу ушћа Драве лежећега градића Ердута такођер вели: да у околини истог „Угри и Раци" живе, те да је свима слобода вероисповести зајамчена.

Но нашем патничком роду, није у оно време, где је све турскоме мачу и пустошењу подлежало, до зидања сталних храмова божијих стало било. Стојећи вековима пушком у руци, на мртвој стражи Хришћанства, била му је преча брига, да оно мало беднога живота свога и својих очува. То је и узрок да се ни у Вуковару, из онога доба, о животу тамошњих Срба писмених споменика сачувало није. Тек пошто је наш народ српски, јуначком десницом својом подупро и помогао, да Турци Срем на увек оставе, почео се је он прибирати, првом великом сеобом српском бројно јачати, материјално напредовати, прикупљати се у црквене општине и грађењу сталних храмова божијих приступити. Немајући снажнога и богатога племства, састојећи се из самих трговаца, занатлија и земљеделаца, без утицаја на политични живот, а при том подчињавши од вајкада, по автономном својству своје православне цркве, лепе обичаје њене, потребама и осећајима своје народности српске, купио се је наш народ око цркве своје, она му је била топло огњиште, које му је српско срце његово грејало. она му је била тада једино јавно место, где је могао и смео Србином бити и српски осећати.

Са ослобођењем Срема од Турака, настали су заиста пак и за Вуковар нови односи. Један део Срема, који је у прво време сав под управом дворске коморе стојао, буде у почетку прошлога столећа у властелинства подељен, те тако потпадне Вуковар са свом околином, под судбеност властелина најпре: баруна Куфштајна, а за тим 1737. грофова Елц. Пошто је део Срема уз Саву, као војна граница устројен, успостави се године 1745. у другом делу истога жупанија сремска са седиштем у Вуковару. Како ова тако и властелин, подигну у Новом Вуковару, који је тада врбама за-

[1]) У једном хрватском календару, где је овај одломак тога путописа такођер печатан, вели се: „Ungarn und Räyen" (рája)" као да би Турцима Угри што друго били, него раја. Да, али тамо се мало даље каже, да су се Срби тек 1690. у Вуковар доселили. (!?)

рашћени пашњак, са једва неколико кућа сачињавао, лепе дворове, те тако постане брзо Нови Вуковар, који се је још до 1848. у народу „Маринци“ звао, читава варош.

Народ наш, који је до тада под самоуправом својих кнезова стојао, осећао је ове промене, не само као терет, него је сматрао у истима повреду стечених привилегија својих, те је митрополит Арсеније Јоановић у првој скупштини жупаније сремске 1745. у Вуковару држаној, против устројства исте, писмени просвед поднео, који је, као што записник те скупштине жупанијске сведочи, одма после проглашења највишег краљевског отписа, са којим се жупанија сремска оснива, без примедбе прочитан. Овај за тадашњу повесницу нашега народа важан спис, који се и сад у архиви жупаније сремске похрањава, писан је латинским језиком и гласи у српском преводу овако:

„*Славно општинство!*“

Господо, добротвори и пријатељи мени најдрагоценији и најпоштованији!

Пошто је Њено посвећено царско и краљевско величанство наша најмилостивија госпођа, госпођа, у својој материнској бриги и свом настојању око општега добра, као и спаса и напретка својих верних поданика, како силом својих државних повеља, које је пресретнога настуна и крунисања свога, краљевским сталежима и редовима издала, тако и крепошћу највише потврђенога чланка 18. последње пожунске саборске седитбе, по истима сталежима донешеном, најмилостивије решила: да се између осталих светој угарској круни од давна припадајућих, сада пак из чељусти најглавнијег непријатеља Хришћанства избављених, по дворској комори управљаних покрајина, такођер и ово војводство сремско истој светој краљевској круни утелови и на начин жупаније устроји; те пошто је подједно обзиром на препокорну представку свога верног илирско-расцијанскога народа, по прошлом те исте године слављеном сабору скупно поднешену, такођер и то најмилостивије одредити благоизволела: да поменуто утеловљење привилегије истога народа расцијанскога, њему по преузвишеним негда царевима и краљевима, наиме славним претцима својим у пређашњим годинама најмилостивије дароване и по истом Њеном царско-краљевском величанству дне 18. маја 1743. најмилостивије потврђене, ни у ком погледу омаловажити и вређати нема, шта више да претпоменуто утеловљење само у томе смислу и надаље обстане, те пошто је у том правцу, милостивом царско-краљевском решидбом, средством вога најмилостивијег, на високу дворску канцеларију изданог заштитног отписа од дана: првога јула настојеће 1745. године претпоменути народ свој осигурала: С тога ја, именом и особом васцелога вишепоменутога илирско-расцијанскога народа, како црквених тако и светских сталежа ово утеловљење и устројство жупаније сремске, у колико исто најмилостивијој вољи и намери њеног царско-краљевског величанства одговарало и истој одзивало буде, подајничком покорношћу с велештовањем примам и драговољно прихваћам; у колико би пак исто утеловљење, напред поменута, по претцима нашим, проливањем најдрагоценије крви стечена стародавна права, привилегије, слобоштине и правице као што су у прошастом сабору краљевине утврђене и такођер по славним сталежима и редовима краљевине Угарске и сједињених делова њених прихваћене и узакоњене, за сада ил' за будуће, буди којим начином омаловажило, понизило или вређало, то против истог, а најсилније на темељу чланка 46. сад поменутог последњег илирско-расцијанског народа, врху ово га образложенога, законитога просведа, уобичајена писмена потврда изда и да се подједно, како у моје и частнога свештенства име, тако и у име целога народа законито изабраним депутирцима, црквеног и световног сталежа, који су позвани да над највишом службом Њеног Величанства и над правима народа бдију, као у прошлим, тако и у будуће сазвати се имајућим славним судбеним скупштинама, припадајућа им столица дозначи, те остајем са изразом дужнога велештовања славнога општинства

најобавезнији послужитељ
Арсеније Јоановић с. р.
архиепископ и патриарх.“

Дано у ***Карловцима*** дне 8. новембра 1745.

Тако патријарх; а народ наш, као хришћанин побожан, као државлянин веран, као граничар храбар, као властелински поданик кротак, заузео је тврди бедем своје цркве, те је из црквених скупова, у границама закона, али одлучно одбијао оштре стреле, које је снажна римска хиерархија на његове светиње: цркву и народност, у оно време жестоко упирала. Нису они своје и онако слабе силе, у партајским страстима узалудно пратили. У племенитијој чедности и простодушности њиховој, цркви и својој и роду своме одани, стојали су они на бранику својих права са свештеницима својим раме уз раме; пак зато и јесу црквене архиве онога времена светла огледала слоге и свести народне вредна: да се у њих и ми огледамо. И с тиме прелазим на сам задатак, који сам себи редовима овим поставио.

(Наставиће се.)

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

(Наставак)

ада сам се у десет сати повратио из код дра Лаза Костића па ишао портиком манастирским, чујем, гдје господин митрополит пита дворника: „Је ли ми се вратио наш добри Дионисије Мали?“ Тако ме он зове. Овај одговори: Није и још, господине!“ А кад ме у том часу г. Митрополит угледа, весело ми довикну: Ама, ђе си ти, чоче, мој Дионисије Мали? Још који час имам да те гледам, докле бар опет до године дођеш, кад ћемо, ако Бог да, заједно пропутовати до Острога, а стално мислим, да ће ти мили ми у Христу брат, господин Герасим Петрановић дозволити, да се са мном прођеш!“

Ушли смо у канцеларију и ја сам морао сјести до њега, а за другим столом сједио је протођакон Филип Радичевић, секретар. Заподјели смо разговор о напретку лијепе руске књижевности; и таман кад смо били у разговору о „Седам тајнй новог завјета,“ што г. митрополит хоће да преводи за „Просвјету,“ уђе унутра дворник, и јави, да два човјека с једном дјевојком желе приступити. Одмах су били примљени. Старијем је могло бити око тридесет година, млађем до двадесет и пет а девојци седамнаест. Оба су мушка сиромашно али чисто одјевени. Ни дјевојачко одјело није много богаством одвојило, али је чистије и укусније.

Стануша — тако је име дјевојци — среднег је и витког стаса а прилично мршава, дугијех образа, смјеђих и прилично вељих очију и дуге смјеђе косе, коју јој покрива златовезна капица. Није ружна али и нема магнетичне силе, да очара, као што јој се тим одликују многе друге. Милија С. тако се зове млађи човјек, — преда писмо господину митрополиту.

Митрополит прекиде ћутање, које владаше, док је писмо читао, са врло благим али озбиљним: „О! дјецо моја, ви нијесте лијепо учинили! Згријешили сте Богу и родитељима!“

Милија, младић окошт и ћосав, копорну ногом, погледа у капу, коју у руци држаше, па доста тешко прозбори: „Знамо, свети владико, да нијесмо лијепо учинили, ама де, шта ће мо сад учинити?“

„Да исправимо, колико се може, да не будете проклети од Бога, родитеља и нашег милостивог и доброг Господара, и поштена свијета!“ рече митрополит.

„Ето, свети владико, ми смо дошли у твоје руке па ти што учиниш!“ слободније изрече Милија.

„Сви смо у руци Божијој и Господаревој, него ми право кажи, да јадан нијеси, како је то било?“

— „Ваиштину сто тако, свети владико, смилила ми се, да опростиш, ова ђевојка, а и ја њој нијесам био мрзак, па је по адету просих у њена оца, и ваиштину не рече, да ми је неће дати, и ако смо шјеромаси, јер зна, да нијесмо неваљани, па Бог и душа, поштено рече: да му је мило, е му је просим, и да ће се договорити с кутњом чељади па ако сви буду вољни, ка' он, да ће ми је дати, јер, вели он мени, ка' је и право: „Треба да се чојак договори с чељади и за једног брава, а некмоли за ђевојку!“ Па рече, да ће ми по тада одговорити. Кад ја на рочиште а он сасвим доша' друге памети, ама чоче, тако ми ћивота светог Петра, да се чојку свијест преврне! И виђи ти њега, па му пиши памет, рече: да ми је неће дати! Е чоче, преврну ли ми се памет? Преврну. Смрче ли ми се пред очи? Е, смрче, Бог ти и Божја вјера ли што је за вајду, стиснити ја врат у плећи, па се ми лијепо растанемо, а промислим, да ће ми је дати, кад је бидне опет просио. Послије тога, брате ти га мој, долази мени абер, да је река' М. Н. на пазару у К., да се моја неће никад назвати. Је ли мука и црн образ до вијека? Јесте, а куда ће више? Жнам, да је он богатији па да ће се полакомити на благо, и даће му је, а да то бидне за вајду ми већ није живовати, јер ми није мјеста у дружини, а жнам да и њој није за вајду живот без мене, јер сам јој ја по таливу или, не жнам по чем, нешто милији од њега. Па кад видјесмо, да није куд камо но да ће не раздвојити, договоримо ти се ја и она, да је једну ноћ причекам на рочишту, и она дође те је ја доведох дома. Шјутри дан зови ти ми попа, да не вјенча, али он не да ни укомаде. У то ти ето њезине браће, да је воде дома, али она нешће жива од мене, а и ја њу немогах прегорети. Пуче ти о томе глас по вилајету те нас поп и капетан позва-

ше и рекоше: „Брзајте де, на Цетиње код светога Владике, да јадни нијесте. Дадоше ни то писмо, а мој брат виђе, дивно, да ни није на добро окренуло, те он брзај ш нама, и ево не у твоје руке па чини што оћеш; али ти вељу, ако не може да бидне, да ш њом живим у држави Господаревој, одаћу шњом у Турску јал' у Латинску: е ми се без ње, кунем ти Богом и ћивотом светога Петра, живот не мили, ка' ни опаљенику!"

Кад спомену турску и латинску митрополиту се насуморн чело, као небо, кад га облаци прекрију; и неугодни осећај јасно му се и у очима читаше. Устаде са столице и немирно се прошета по соби па опет сједе. На руке је наслонио чело и тако је подуже ћутао у сто гледећи, и примјетно му се борила благост са гњијевом; али најпослије, прва је у неколико побједила, па прозбори, али озбиљно:

„Чуј ме, дијете! Познајем твоје старије још и у бојевима около Мораче и Колашина као витезове, па ми је жао, да те је љубавни занос до лудила довео! Знам ја, ако у теби има и капље јуначке црногорске крви, која грије и твоје браство, да ти не би ни у Турску ни у Латинску, па да те ко тамо и шаље; а ако си озбиља то у твојој црној намети намислио, неће с тога наш премилостиви Господар и Црна Гора, ништа изгубити, нити ко други што год с тобом добити Но свакојако, и да би, на твоју злу срећу, и хтио бјегством окаљати себе и поштено име твоје куће, сад ти нигдје не дам прије, него ствар уредим с тобом и овом дјевојком, у колико се да уредити, а до тада ћеш ти у тамницу!"

Примјетно је било, да је благост митрополитова насилна. Дјевојка сва претрну, а Милијиним се образима просу руменило стида. Насилно се насмјеши па прозбори:

„Можеш, како оћеш, свети владико, и радији сам, аманати тешки предајем, у тамницу него преко границе, ама ће, да опрости твој свијетли образ, ова ђевојка бити моја, докле ме ушчује жива!"

Господин се митрополит сад окрену дјевојци па је вишом благошћу запита:

„А зашто се ти, Станушо, нијеси с браћом повратила родитељима?"

Стануша, гледећи у своје лијене опанке, шпагом преплетене, једва одговори:

„Нијесам већ имала образа!"

Иза мале почивке настави господин митрополит:

„А хоћеш ли се сада повратити?"

„Немам пута!" одговори Стануша, а митрополит ће наставити:

„Имаш! Ја ћу писати попу и капетану, да ти оца свјетују на пристање твога брака с Милијом, па кад Милија изађе из тавнице, ти ћеш се с њиме вјенчати: ако ти родитељи пристану, али ти мораш до тада с њима живјети!"

„Немам пораншта код њих, свети владико, нека га ђаволи, далеко им кућа од нас и овога светога намастира, испију, е жнам ја, да би ме они удали, како би они шћели, а мени није мило, па нећу жива иж његове куће, докле је он жив!"

Овдје разумије Милију, али га ниједном није по имену споменула. Изглед митрополитова лица свједочио је, да му овај одговор није био угодан. Он ју је иза кратке почивке стао врло лијепо свјетовати; да се родитељима поврати, и стао јој је доказивати, да јој нико више од родитеља добра не жели те да јој удадба не може бити сретна без њихова благослова. Но и ова врло лијепа поука није поколебала њену одлучност, основану на силној љубави према Милији. Кад се је увјерио да нема успјеха, окрене се старијеме брату, и запита га:

„Машо! хоћеш ли је ти примити и држати, докле се ствар сврши?"

Овај се дубоко преклони, па одговори:

„А ред ме је, свети владико!"

„— А хоћеш ли ти примити на себе одговорност за њезин живот и част?"

„А ваиштину оћу а да што ћу! Оно мало љеба, кртоле, и скорупа трошићемо заједно, и неће јој бити друкчије неголи ће, да опростиш, мојој вамељи, а друго што ћу јој?"

Митрополит сад стане диктирати писмо секретару Филипу на славни велики суд, којим заповједи, да Милију уапси на извјесно вријеме. Милија је сав претрнуо, а Стануша сва преблијеђела, и очи јој се напунише суза; види се, да би она најсретнија била с њиме па макар и у тавници.

По овоме писму митрополит издиктира писмо и надлежноме пароху и капетану. Заповједи им, да припазе на Станишу и да призову њеног оца и свјетују га, да приволе на брак с Милијом; и да га о тој ствари чим

прије извјесте. Ово је писмо дао старијем брату, а писмо за славни велики суд истоме Милији.

Кад су већ отишли, ја се усудим с питањем: да ли има мјеста сумњи, да ће Милија предати своју осуду, или да ће он са Станушом преко границе?"

„Нема мјеста сумњи?" одговори ми господин митрополит. На лицу сам му читао: стид, понос, и љубав, колико према њој, и још више према отаџбини."

Тако је и било. Он је отишао у тавницу, али не знам, шта је послије било.

Оваквих се случајева прије често у Црној Гори збијало, али их је строгост митрополита Митрофана умањила, и одлучно им стоји на путу и не даје им преко каноничне границе.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

***Геолошки Анали Балнанснога Полуострова** уређује **Ј. М. Жујовић**. Књига друга, део први, Београд, издање и штампа краљевско-српске државне штампарије 1890.* Вел. 8⁰. Стр. 251.

У последњој свесци „Летописа" за прошлу годину приказао је потписани прву књигу „Геолошких Анала" и тамо је опширно проговорио о задаћи тога знаменитог подузећа, као и о потребама, које су га изазвале. Није дуго прошло и ево нам већ и друге књиге, која као и прва у пуној мери заслужује, да са достојном пропратницом уђе у свет.

У место предговора налазимо у овој другој књизи писмо вредног нашег професора *В. Карића*, писца „Србије" уреднику „Анала", у ком топлим речима поздравља његово научно и патриотско предузеће, али и горко осуђује досадањи немар, ма да је побуда за такав родољубиви рад било већ и пре, само што не нађоше одзива где треба. Побуде те долазиле су од незаборављенога *Панчића*, долазиле су и од некадање ђачке омладине, која је много озбиљније схваћала своје дужности према отаџбини него садањи српски ђаци. *Карић* — као што мислимо праведно — кори правац, што је овладао у животу садање наше омладине, која без одушевљења за више идеале проводи своје ђачке дане у чами „светскога бола" или у тами порока и не познаје „љубав отачаства, ту благодетну силу, која најбоље руководи и даје снаге, да се вољно сносе труди и жртве, које човека у практичном животу чекају."

У горким тим речима има збиља пуно истине, али да није све црно као што изгледа, да има још много достојних изнимака, то показују ево одмах и „Геолошки Анали", око којих се леп број младих снага искупио, које својим озбиљним и ваљаним радовима оправдавају најлепше наде.

Такву ваљану млађу снагу сусретамо одмах у *П. С. Павловићу*, који је написао у овој другој књизи расправу на челу: „Медитеранска Фауна у Раковици." Писац није ограничио своја проматрања само на Раковицу, него их је протегнуо и на околину, у којој је нашао нове интересантне терене. Обазревши се критички на претходне радове описао нам је све конхилије, које је налазио у Раковици. Упоређујући раковичке одношаје са онима у бечком басену, констатовао је, да испитано српско земљиште припада млађем медитеранском етажу неогена.

Ђачки, али зато ипак врло добар рад су „Анализе неких минерала из Србије" од *М. Благојевића*. Испитивања та имају и практичну и научну вредност, те је желети, да се такви радови што више множе. Међу анализованим минералима налазе се и специјално српски минерали авалит, милошин и миланит.

Врло смо се обрадовали кад смо у Аналима видели и један рад вредног српског хемичара проф. *Симе Лозанића*, који је својим дојакошњим обилатим радом тако много допринео познавању српске земље. Од њега су „Анализе вода", које се односе на једну београдску пијаћу воду, 3 минералне воде из Србије и врло интересантну анализу воде из Мртвога Мора, за коју поновљене анализе имају увек научну вредност. Ево имамо и ми сада једну у изради српског научењака, која ће од сада ући и у наше школске књиге.

После ових испиталачких радова износи уредник опширнији извештај о великошколском кабинету за минералогију, геологију и палеонтологију за год. 1880—1888., који ће занимати све, који прате неговање науке у Србији. Најпре се помиње оснивање кабинета, где се заслужено истичу велике заслуге и велики труд Панчићев око тога. За тим долази стање, како се развило од времена, кад је

професор *Жујовић* дошао на катедру. У попуњавању кабинета није ни њему остао други пут, него да пође Панчићевим примером т. ј. да сам прибира о свом труду и трошку, јер помоћи са других страна било је слабо. Али на кабинету се и види, шта може да постигне вредноћа и научно одушевљење ма и једног човека. Збирке су већ доста богате и много што у њима чека још на вредне руке, да се обради. Но из извештаја се види још и то, како има кабинет да се бори и са доста неприлика, од којих није најмања и та, што настава на великој школи није још уређена тако, да би се могла назвати универзитетском. Веома умесне предлоге, како би се то стање могло поправити и како би кабинет одговарао више свом позиву, препоручујемо пажњи свију оних, који су позвани, да на те ствари пазе.

За извештајем долазе два рада, која се тичу других балканских земаља. Једно су „Анализе земаља из Босне“ од потписанога, који се радо одазвао поштованом позиву уредништва, да се тим малим радом уврсти међу сараднике Анала, друго су „Еруптивне стене у околини Софије“ од *Мил. Ст. Динића.* У истоме испитују се еруптивне стене, које је проф. *Жујовић* покупио приликом једне екскурзије у Бугарској и којих је проучавање поверио писцу, свом негдањем ученику. Испитивања су чињена на танким микроскопским препаратима, по методи, која се тако плодна показала за познавање састава и постанка стена. Пошто су овом раду кумовале две тако врсне научне снаге као што су *Фуке,* професор на колежу де Франс и проф. *Жујовић,* то нема сумње, да је тај посао ваљано израђен.

Два даља важна прилога су опет од уредника. Један је „Излаз на Повлен“, опис екскурзије на тај понајинтересантнији брег у западној Србији. На истој откривене су многе нове ствари и добивено је више података за коректуру геолошке карте.

Други је прилог „Јелички метеорит“, који се у новембру прошле године распрштао у подгорју планине Јелице. Тада су све новине јавиле за ту необичну појаву. Овде се сада наводе искази очевидаца и опажања проф. *Жујовића* на самом том терену. Описује се облик, структура и састав нађеног комађа. Писац најпосле предлаже, да се за тај други српски метеорит (први је био Соко-бањски) прими име „Јелица“.

У белешци „Еруптивне стене у Слатини и Рајцу“ од Ал. Станојевића констатују се у развијеном пределу млађе еруптивне стене и у пратњи тих до сад непознате терме. Друга белешка „Нешто о бунарима у Мачви“ од Ж. Ј. Јуришића, занимала је особито потписанога. У њој се описују слојеви земљишта, који су откривени у тим махом плитким бунарима, по чему судимо, да вода у истима мора бити врло рђава и нездрава.

Иза тих српских радова долазе два преведена чланка, који се тичу српских земаља. Једно је „О цинабариту и каломелу из рудника Авале“, који је написао немачки *Х. Траубе* и у ком су кристалографски испитани поменути српски минерали. Други је чланак „Анализа једног арсенопирита са Авале“, који је мацарски написао *Ј. Лоцика.*

Књига се свршује са „Библиографијом.“ *Мих. Живковић* приказује критички рад *Гешингов* о руднику каменог угља на Вршкој Чуци, *Жујовић* један српски чланак у „Отаџбини“, *Павловић Пехова* испитивања о Чевљановићком манганском руднику у Босни, а *Радовановић Битнеров* рад о неким геолошким одношајима на Неретви и *Јонову* расправу, која се односи на исти предео. Даље реферише *Динић о Кишпатићевим* радовима „Воћински аугитни андезит“ (који је и потписани познавао пре као трахит“) и „Оливински габро из Мославачке горе“, који су изашли у Раду југославенске Академије. *Цвијић* је приказао путопис *Фришауфов* о отоку Рабу и о Велебиту, *Павловић* реферише о једном бугарском спису, што га је издало бугарско министарство финансија о економском стању Бугарске. Референт је начинио извод оних ствари из тог извештаја, које се односе на минералошко-геолошке одношаје. *Радовановић* приказује два *Рашова* списа „Геологија острва Милоса“ и „О геологији Атике.“ Млади хрватски геолог *Др. Горјановић* реферује о *Вајтхоферовима* „Прилозима за познавање Фауне у Пикермији код Атине“, која је у геологији велику важност стекла и најпосле опет *П. С. Павловић* о *Буковсковом* извештају о геолошком снимању острва Родоса.

Дакле у свему дичан, обилан рад. Једно бисмо само замерили, што у овој другој књизи нема „Садржаја“. Мислимо онај остраг у књизи. Како ће се публикованим радовима морати служити доцнији радници, то би тај посао врло тешко ишао без уредног регистра. А тој незгоди је лако помоћи и надамо се, да ће се помоћи.

Други део ове друге књиге, у коме је страни текст, већ се штампа и биће скоро готов.

Нада, коју смо изрекли приказујући прву књигу Анала, да ће и друга бити исто тако ваљана, збиља се ето испунила и томе се искрено радујемо.

М. Петровић.

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У Бечу ће од 1. априла почети да излази месечни часопис на немачком језику под насловом **„Südslavische Revue“**. Уређиваће га *Камило Зајчић Тодоров* и *М. А. Докузовић*, уз сурадњу многих хрватских, српских, бугарских и словенских публициста. Заступаће наравно интересе јужног словенства. Ево шта се у позиву вели: Данас се уопште признаје, да јужнословенска племена играју у данашњим велеважним политичним питањима велику и преважну, скоро одлучујућу улогу. За то се и сав образовани политички свет интересује врло топло за националне, политичке и културне одношаје јужнога словенства. Но у исто време не да се порећи, да се управо у оним круговима и код оних народа, којима би морало много до тога стати, да тачно и верно познају јужнословенске прилике, наилази на огромно непознавање наших одношаја, на често пута хотимично извртање правога стања на словенском југу. За то се већ дуже времена осећа прека потреба листа на немачком језику, који ће народносне и културне одношаје, тежње и настојања јужних Словена приказивати ширем свету у правој светлости; који ће заступати њихове интересе одлучно и безобзирно, и који ће бити верно огледало наших политичких и културних прилика и свега, што се код нас догађа. — „Revue“ ће излазити у месечним свескама од 3—4 штампана табака и стајаће до краја године за Аустро-Угарску 6 фор. Претплата се шаље администрацији у Беч (IV. Waaggasse Nr. 15.). Прва ће свеска (за април) изићи крајем месеца марта.

— **Милан Кујунџић-Абердар**, као што се јавља из Београда, наумио је да изда све своје песме, штампане и оне, што до сада још нису нигде изишле, у илустрованом, елегантном издању. Абердарове песме одликују се родољубивим духом, пуне су топла осећања за народ српски и биће добра лектира за подмладак наш.

БЕЛЕШКЕ.

(Нове српске стипендије.) У Новом Саду је у уторак 27. фебруара о. г. преминуо бивши трговац *Васа Јагазовић*, који је још за живота свога учинио наредбу, како ће смрћу својом ући у ред највећих добротвора народних. Покојник се родио у Осеку г. 1826, на изучивши трговину настанио се у *Дреновци* у Славонији, где је са својом честитом супругом Саранфилом стекао лепо имање, које је сада постало добром народним. Које у готовом новцу, а које у државним хартијама оставио је покојник 64.000 фор. на народне и просветне цели. Добром овим руковаће „Матица Српска“, а покојник је овако расположио: Да се установе *шест стипендија* по 300 фор. за ученике *ратарских, занатлијских* и *трговачких школа*. Осим тога оставио је 500 фор. на сиротињу осечку; 50 фор. *годишње* новосадској болничкој задрузи трговачке омладине; 50 фор. *годишње* глумачком пензионом фонду српског народног позоришта, и још има и неких приватних легата. Јагазовић је сахрањен 1. марта о. г. у новосадском алмашком гробљу; укоп је био врло свечан, при укопу беху за сандуком часници „Матице Српске“ са својим председником г. Милошем Димитријевићем са црним флоровима; исто тако и проф. Лекић као заступник срп. правосл. општине у Осеку. У цркви је проф. Јов. Грчић држао опроштајну беседу, у којој је расветлио родољубиви чин Јагазовићев. Нека је и овом приликом изречена најдубља захвала покојнику у име српског подмлатка, који ће умети свога и народног добротвора дубоко поштовати и ценити. Слава Јагазовићу!

(Тамбуре и Славјански.) Како у „Обзору“ читамо на Славјанскога су за време бављења његова у Загребу најбољи утисак учиниле тамбуре, тако, да студира, како би их он у своје певање увео. Тамбураши и певачи певачкога друштва „Кола“ даровали су Славјансковој ћерци Олги једну лепу тамбурицу.

(Добровољна женска задруга у Вел. Кикинди.) Ова задруга је држала у прошлу недељу своју годишњу главну скупштину, у којој је одбор изнео извештај о раду друштвеном у прошлој години. Године 1889. имала је задруга 78 редовних и 14 потпомажућих чланова. Имање друштва износи 5839 фор. 78 новч., а у прошлој години беше прихода 1452 фор. 54 новч, и од тога је на издржавање својих питомаца, на припомоћ сиротињи и на одевање сиромашне школске деце потрошено 866 фор. 81 новч., што је за цело лепа свота.

(† Јован Настић.) У Србобрану (Сентомашу) преминуо је 17. фебруара о. г. тамошњи врли учитељ *Јован Настић* у 51. години живота. Покојник је био и као учитељ и као Србин и грађанин сасвим на своме месту, веома честит и ваљан, те га је свакн поштовао и љубио. Нека му је леп и вечит спомен у народу његовом!

(† Ђуро Галац.) У Загребу је недавно преминуо *Ђуро Галац*, бивши уредник „Обзора“ у млађаном добу — беше му истом 32 године. Покојник је писао лепе, хумором зачињене књижевне чланке у подлистку. Мир пепелу његовом!

(Споменик Браћи Недићима). У Србији се г. 1888. као што смо у своје време јавили нашим читаоцима, основао одбор, којему је задатак, да пренесе кости славних јунака српских браће Недића са Липовице ка манастиру Чокешини и да ту подигне њима и њиховим друговима достојан видљив споменик. Браћа Недићи погибоше славно на Лазареву суботу г. 1804., а у првим данима српске борбе за ослобођење, на Липовици код села Чокешине. Одбор што се ради тога склонио купи прилоге на ту цељ у свима српским и словенским земљама, а споменик ће се открити у течају лета ове (1890.) године, а и кости ће се пренети овога лета. Прилози се шаљу преко *браће П. Самуровића* тргов. у **Шапцу** (Србија), а за љубав лепој намери примаће радо прилоге и уредништво овога листа и отправљати их на одређено место.

(Одликовање.) Познати преводилац Бранкових и других српских песама на немачки језик, капетан г. *Светозар Манојловић*, одликован је од српског намесништва орденом св. Саве IV. реда за тај свој књижевни рад, којим упознаје страни свет са красним нашим умотворинама.

(Дарежљивост.) Познати пријатељ нашег народа г. *Филип Ла Реношјер Ферари* послао је ово дана своме пријатељу г. Стев. Ћурчићу у Београд 1500 динара са молбом, да их на равне делове подели друштву св. Саве, београд. стрељач-

кој дружини и друштву „Црвеног крста.“ Његова мати, херцегиња Марија од Галијере, највећа је добротворка била XIX. века, јер је око 200 милијона поклонила на добротворне цели и лане је умрла. Ферари завршује своје писмо Ђурчићу: „Моја Србија живи у души мојој, и ја ћу према њој (Србији) вазда гајити осећаје непромењиве љубави.“

(**Спомен-плоча**). Министарство унутрашњих послова дозволило је, да се у Шибенику постави спомен-плоча на кући, у којој се родио *Никола Томасео*. Политична власт у Далмацији, првог и другог степена, била је ову плочу забранила, те је ствар морала ићи чак на министарство.

ДРУШТВА.

(**Српска краљ. академија у Београду**.) Београдска српска академија наука и уметности држала је 22. фебруара о. г. свој годишњи скуп, кога је отворио заступник председника г. Милан Ђ. Милићевић говором, у ком је изнео рад академије за прошлу годину; говорио је о задатку и постанку академије, напоменуо је заслугу мађарске академије за св. Стеванску диплому краља Милутина; за тим је с тугом у срцу напоменуо големи губитак, који је академија претрпела смрћу два своја дописна члана: *дра Саве Петровића* и *Јакова Игњатовића*, замоливши академике, да устајањем одаду пошту њиховим сенима, на што је скуп устао; за тим је набројао добротворе академије. После овога је секретар и благајник М. Валтровић прочитао извештај о стању благајне. За тим су свечано проглашени за праве чланове академије: г. г. Јован Ристић, Сима Лозанић и Гига Гершић, а за дописне: Пера Ђорђевић, Љуба Стојановић и Љуба Јовановић

ЧИТУЉА.

(**† Пантелеимон Јеврић**.) 17. фебруара о. г. преминуо је у манастиру Шишатовцу ваљан калуђер и вредан настојатељ манастира Шишатовца *Пантелеимон Јеврић*. Покојник се родио од скромних и ваљаних родитеља 1853. год. у Горњем Ковиљу у Шајкашкој, где је и основне школе свршио, а затим свршивши два гимназијална разреда у Ср. Карловци, не имајући средства за даље школовање, потражи склоништа као ђаче у манастиру, где га је под окриље узео у манастиру Шишатовцу данашњи Раковачки игуман госп. Генадије Поповић. Као ђаче у манастиру кроз више година са својим смерним понашањем стекао је родитељске наклоности свога настојатеља, који га је као спремна и озбиљна искушеника, и достојна члана манастирског примио у братство и 20-ог децембра 1874. год. произвео за монаха, а затим га 23. фебруара 1875. за јеромонаха произведе у Новом Саду тадањи епископ Анђелић. Као јеромонах покојник се одликовао свима врлинама, које калуђера калуђером чине, и које су у калуђерском свету на жалост данас врло ретке! Био је понос своме духовном оцу, пример млађем калуђерству, а срце је његово и испод мантије за народ свој куцало, интересован и заузет је био и за народне ствари. Као добар економ одређен је био за дворског економа и капелана пок. патријарху Анђелићу, где је био 3 године, но непријатељи га неправедно денунцираше и осудише, и за награду био је гоњен и забачен, дочим су лицемери и подлаци пливали у изобиљу и поносили се наградама.

Управо је година дана како је покојни Пантелеимон примио управу манастира Шишатовца, и само за то кратко време показао је, да би својим савесним руковањем манастирским добром довео манастир Шишатовац до лепог гласа, у ком је неумрли митроносни песник Лукијан Мушицки српском роду песме певао, а славни Вићентије Поповић мудрим газдовањем богато украсио цркву и ћивот, у ком леже праведне мошти Стефана Штиљановића, крај ког се и покојни Пантелеимон вазда Богу молио за срећу народа српског. Са најплеменитијим идејама, у најлепшем добу човечијег века легао је покојник у гроб. Братство ће га дуго спомињати као доброг и праведног старешину, народ ће се дудо сећати и спомињати његове мудре беседе, што их је сваком приликом по светим храмовима беседио, а шишатовачка околина, нарочито сиротиња неће дуго заборавити његову дарежљиву десницу! —

Покојник је од малена био веран другар српској књизи, те је и сам писао по разним часописима *чланке, путописне црте* и *подлистке*. У „Срп. илустрованим новинама“ за год. 1882. изишао је његов опис „*Манастира Шишатовца у Фрушкој гори*“, уз који је изишла и слика тога манастира од Стојана Николића. У листу „Фрушкој Гори“, што ју је у Митровици уређивао пок. К. Трумић, изишла је његова приповетка и путописна црта „*Пут у Карлсбад*“, а у календару „Орлу“ „*Опис манастира Раванице*“, поводом Видовданске прославе год. 1889. Особито је био даровит, и временом би се усавршио. Прошле године уписао се за члана „Матице Српске.“ — Код погреба, који се обавио 20. февр. и који су обавили једанаест свештених лица оба реда и један ђакон, скупио се силан свет да покојника вечној кући отпрати. На сандук му положише скупоцене венце ови пријатељи и поштоватељи: госп. Генадије Поповић, игуман Раковачки, као духовном сину, госп. Лацика пл. Јанковић поседник из Чалме, госп. Радивој Фрушић бележник из Чалме, О. Сергије Попић, јеромонах Раковачки као духовном брату, и братство манастира Шишатовца као добром настојатељу. На завршетку овог малог спомена, нека је покојнику лака црна земља крај св. олтара цркве Шишатовачке, у којој је и власи своје монашке оставио!! —

С. П. —ћ.

РАЗНО.

(**Павле Мантегаца.**) Име овога писца познато је и у српској књижевности, јер су се његови корисни и лепи списи доста преводили, особито у београдским листовима, а највише у „Народном здрављу“. Он је радио на различитим пољима науке о књижевности. Њега можеш наћи свуда. Он данас пише о законима васелене, а сутра о душевноме животу бувином, на увек ћерета лепо и допадљиво, а увек на свој особити начин, а бави се и социјалним питањем. Његова „*Хигијена рада*“ и „*лепоте*“ доприноси много теоретичном решењу тога питања времена, а ти доприносци и ако не казују много новога, а они бар утврђују старе познате истине. По Мантегаци је корен сваком злу социјалном у тој економској недотупавности, што има људи, који имају много а не раде ништа, а опет има људи, који би радили, али не могу. Ово би имала народна економија да обори, али док то још постоји, дотле има лекар највише да доприносе решењу великога питања времена, које „надмашује сва политична питања, као што надмашује висока јела травчицу красуљак.“ „Хигијена рада“ црта услед тога основе социјалне лекарске науке; разни рувети имају своју засебну хигијену, која им представља опасности, којима су изложени људи дотичног рувета, и која их учи, како ће те опасности откањати и бар ослабљати. Од општега је интереса разлагање Мантегацино о избору позива, о недељном одмору и о дечијем раду. Он овако опомиње родитеље: „Не мојте бирати онај рувет, који вам се најбоље допада и који вам изгледа најпробитачнији с тога, што највише користи доноси, него онај, на који ваша деца највише

наклоности имају и који је најбољи по њихово здравље.“ За тим набраја десет заповести рада, од којих неке овде доносимо: „Без воље радити највећи је терет, с одушевљењем радити највећа је сласт.“ „Од непрекидног рада умарамо се, а радња са одморима усавршава нас.“ „Добро или рђаво радити, то је једина разлика у различитим занимањима.“ „Кратки одмори снаже нас, дугачки нас учине лењима и тромима,“ „Наизменце радити разне послове то је најбољи начин радње и одмора.“ „Најидеалније занимање је оно, које нам је уливено највећим одушевљењем и које је највећем броју људи од користи.“ — „*Хигијена лепоте*“ допуњује хигијену „*рада*“, као што уметност допуњује оно, што нам је нужно за задовољење наших потреба. Она почиње тврдњом, да је онај, ко је здрав, већ по пута прешао, који води лепоти. Свако доба у животу човечијем има своју лепоту, коју ваља брижљиво, али не претерано, неговати и одржавати. Ово се постиже пре свега подесним оделом — „Чаробна снага лежи у вуни“. „Одбацујмо огртаче од каучука, ципеле од гуме, хаљине што су за воду непробојне“, — даље се постиже оно неговањем коже и косе. Мантегаца исмева и осуђује сву лажну лепоту, што ју набављају фризери и кројачице и што се налазе у новинарским огласима. Своје савете и предлоге износи он на послетку у афоризмима, од којих неке овде наводимо: „Шешир убија косу“, „Неваља материја која сапиње, ни врпца која стеже“, „вуна и бела боја“ — у овим речима је изречено три четврти хигијене одела, „човек који има 50 новчића, ваља 40 да употреби за јело, а 10 за одело.“

(**Павле Хајзе**) творац модерне немачке новелистике, славио је пре неколико дана шездесет година од рођења свога. Хајзе се родио 15. Марта 1830. у Берлину. Кад му је било седамнаест година, написао је своје прво дело „Jungbrunnen“. Учио је филологију па је онда по Италији путовао, а пут је тај за њ постао од највеће важности. Године 1854 позове га баварски краљ Максмилијан II. на свој двор. Ту се у Монакову Хајзе онда настани те је у баварској метрополи остао све до данас. Павле Хајзе је, као што већ рекосмо, творац модерне немачке новелистике — њен творац и мајстор у њојзи. Њему она има да захвали свој напредак и своју данашњу висину, тек он јој је дао садржај и облик. Кад је Хајзе ушао у књижевност, слабо је на пољу новелистике нашао чега, што би иоле било трајније и унутрашње праве вредности. Хајзе је тада прегнуо те је на ново васкрсао новелистику, која је већ била на издисају. Хајзе је необично многостран те се окушао на свим пољима књижевности; из његова је пера потекло неколико красних романа и драма. Према његовим се драмама публика немачка прилично хладно влада, ма да имају за себе по који позорнични успех. У том је погледу против Хајза предрасуда, коју је тешко савладати. Наши дани захтевају строгу поделу рада. Лиричар нека остане код своје лирике, новелиста код својих новела. Хајзе се прво јавио с новелама, важи као највећи немачки новелиста па критика и публика не могу да увиде, за што да неко, ко је као новелиста велик, не створи што ваљано као лиричар и драматичар. У последње се време Хајзе бави са трагичним комађем у једној радњи, те је у једном таквом комаду под натписом „Ehrenschulden“ у малену оквиру створио снажну трагедију. И на превођење туђинских песника много је муке и времена потрошио Хајзе; преводио је мајсторски Талијанце Ђустија и Леопардија, а с Гајблом заједно многе шпањолске лиричаре. Већих је романа Хајзе мало написао. У овима се понајвише огледају ужи кругови животни. Најславнији су му романи: „Die Kinder der Welt“ и „Im Paradies“. У та два романа су исповести песникове — у првом етичка, у другом уметничка. Реализам у њима слави племениту, чисто бисмо рекли, идеалну победу. Хајзе ту све приказује истинито и јасно, описује јаву, али је и заодева песничким рухом. У нас се доста превело, нарочито од новела Хајзових. Изашле су и две збирке преведених његових т. зв. талијанских новела у издању Браће М. Поповића а под натписом „У земљи, где но лимун рађа“ и „Из Италије“. „Српске илустроване новине“, које су године 1881 и 1882. излазиле овде у Новом Саду у издању Арсе Пајевића а под уредништвом Стевана В. Поповића, донеле су у свом 15. броју године 1882. лик Павла Хајза а уз лик и кратак животопис песников и карактеристику рада му; онде је и наведено све, што има у нас преведено од његових дела.

НОВЕ КЊИГЕ.

Књиге за народ. Издаје „Матица српска“ из задужбине Петра Коњевића. Свеска 25. **Одмор и доколица.** Како да будемо напреднији. По *Стевану Нађу* и другима. Прерадио и за наше прилике удесио *Љубомир Лозић*. Свеска трећа. Трошком срп. књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду 1890. На малој 8-ни, стр. 64. — Цена 10 нов.

Српски свештеник у карловачкој митрополији. Његова спрема, дужност и награда. Написао и издао *J. Даниловац*. Нови Сад. Штампарија српске књижаре браће М. Поповића, 1890. Садржина: Предговор. — Карловачка богословија. — Св. синод и питање о квалификацији за ступање у богословију. — Стипендија за изображење професора богословије. — Патријарашка библиотека у Ср. Карловцима. — Преустројство богословије. — О свештеничкој дотацији. — Реч на завршетку. — Додатак I.: Нацрт предлога за уредбу о парохијама и свештеничкој дотацији. II. Предлог за уредбу о јерархијском свешт. мировинском фонду. На 8-ни, стр. 96. Цена 65 новч. — Може се добити у свакој књижари нашој.

Српска краљевска академија. **Глас XIX. Анализе земаља из Славоније.** Од *М. Петровића.* У Београду. У краљ. српској државној штампарији. 1889. На 8-ни, стр. 18. — Сви списи краљевске српске академије могу се добити у књижари В. Валожића у Београду.

ОДГОВОРИ.

Г. Н. П. у П. — „*Домаћи пријатељ*“ већ је почео да излази и стаје до краја јуна о. г. 7 фор.

Г. П. J. П. у Деску. — Приповетку ону нисмо бацили у кошар, него смо је метнули међу рукописе, који стрпљиво чекају реда.

Г. Л. П. у Качфали. — Претплата на „Домаћег пријатеља“ шиље се администрацији у Београд (Дворска улица број 7.).

Г. * * у А. — „Љубавна невера“ је сасвим слаба работа, те је не можемо „у идућем броју „Јавора“ штампати“. Што велите у стиховима:

„Ја нит једем, нит пијем
Нити имам слатког сна —“

то ће боље бити да се што пре у прози обратите на лекара, који ће боље умети ту помоћи, него наша редакција.

Г. С. К. М. у Монакову — Ваш чланак ћемо штампати у „Јавору“, с тога молимо, да нам га оставите.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 11. У НОВОМ САДУ 18. МАРТА 1890. Год. XVII.

МАДАЧЕВА ЧОВЕКОВА ТРАГЕДИЈА.

ПРЕВЕО ЗМАЈ Ј. ЈОВАНОВИЋ.*)

ДЕВЕТИ ПРИЗОР.

(Позорница се брзо прометне у Гревску пијацу у Паризу, од балкона постане скелина гилотине, поред које стоји *Луцифер* као џелат. *Адам*, као Дантон говори са руба скелине узрујаном народу. Забубње бубњи и чета издрпаних новака стави се пред гилотином у војнички ред. Светао, сунчан дан.)

АДАМ (продужујући).

Слобода, јест, једнакост, | да, и братимство. —

РУЉА НАРОДА.

Смрт свима, свима смрт, | кој' то не признају!

АДАМ.

Тако је! — — Две ће речи | да се изусте,
Оне ће спасти мис'о | која страдава.
Једна нек иде | добрим људима:
„Домовина је | у опасности!“
Та реч је довољана | да их разбуди.
Друга ће зликовцима | рећи: „Дрхћите!“
И то ће их поразит' | као гром. —
Краљеви подижу се | против нас,
Ми главу свог владара | пред њих бацисмо.
И попови нам прете, | али почекај,
Извићу жарке муње | из руку њихових,
Разум се мора вратит' | на стари престо свој.
Ни она прва реч се | неће изгубити
Што вели: домовина | ј' у опасности.
Једанајст војскâ наших | боре с' на крајини,
А наша врла младеж | свеудиљ долази
Да крваве празнине | собом попуни.
Ко вели, да ће обест | починит' покора
И да ће десетковат' | драги народ наш?
Кад вариш рубни вар | талог се излучи
И племенити део | остане здрав и чист, —
Па нек се виче да смо | крви зажеднели,
Нека нас гледају | ка' дивље зверове,
Нека, само нек домовина | буде слободна.

НОВАЦИ.

Оружја само дајте, | и вођа дајте нам!

АДАМ.

Ха, тако, врли синци! — | Ви хлеба немате,
Ви руха немате, | ви ничег немате,
Па ипак *само оружја* | и *вођа* иштете.
Ал све ће вам донети | убојни бајонети,
Јер ви ћете победит', | победит' морате —
Та народ никад не мож' | бити побеђен.
Мало час пала ј' глава | једног војсковође,
А за што? Знате за што:
Јер се пред јачом силом натраг повук'о.

РУЉА НАРОДА.

Издајник! Издајник!

АДАМ.

Тако је. | Народ нема блага инога
До крви своје, коју | обилно жртвује
За домовину, | за свој завичај.
А ко са отим скупим | благом рукује
Па није вешт и кадар | цео покорит' свет,
Издајник, и ја велим, | издајник је то.

(Из реда новака изиде један часник.)

ЧАСНИК.

Сад мене стави, грађане, | на место његово,
Мене, који ћу опрат' | ту гадну срамоту.

*) Радујемо се, што можемо и опет да донесемо један одломак од овог знаменитог дрáмата у преводу нашега Змаја. Дело се штампа и ћирилицом и латиницом и ово дана ће изићи оба издања из штампе. Треба ли и то дело обашка још да препоручујемо нашој публици или ће она и без тога похитати да га што пре набави? Ур.

АДАМ.

Красно је бити тако | самопоуздан.
Ал да ћеш то и моћи, | радо ћу вероват'
Онда, кад с бојна поља | донесеш потврду.

ЧАСНИК.

У мојој души лежи | најбоља потврда.
Па онда, и ја имам | главу на рамену,
Вреднију можда него | та, што је пала сад.

АДАМ.

Ал ко ми, брајко, јемчи | да ћеш и донети
Ту вредну главу твоју, | кад је заиштем.

ЧАСНИК.

Куда ћеш бољег јемца | нег што сам опет ја,
Ја, који живот свој | узимам под ништа.

АДАМ.

Да тако мислиш, грађане, | и одвише си млад.

ЧАСНИК.

Не верујеш ми дакле, — | сад ћеш вероват';
Пак ћеш о мени младом | боље мислити!
(Опали пиштољ на себе и падне мртав.)

АДАМ.

Е, штета за њ!
Како би красно пао | од зрна душманског!
Однесите га, браћо, | и спремите му гроб.
А сада до виђења, | после победе.
(Новаци одмаршрирају.)
Ох кад би с' мог'о и ја | с вама кренути! —
И мој је удес борба, | ал борба без славе.
На бојном пољу пасти | није ми суђено,
Из потаје и мукло | и другим начином
Према се мени, знам ја, | и отаџбини гром.

РУЉА НАРОДА.

Покажи, ко то смера | и тешко врагу том!

АДАМ.

Ког би показат' мог'о, | тај више није жив.

ИЗ НАРОДА.

На кога сумњаш само? — | Јер и тај је већ крив;
На њега народ већем | удара срама жиг.
Доле са клетом змијом, | с аристокрацијом! —
А сада ајдмо доле, | у грозне тамнице,
Данас ће народ судит', | света му ј' дужност то.
(Народ се креће к тамницама.)

АДАМ.

Није вам онде враг. — | Чврсте су браве там,
А онај мемлан ваздух, | што груди стешњује,
То вам је савезник; | не тамо, браћо, не!
Издајство је високо | главу подигло,
Аждаја с наша вије | по клупам конвента.

ИЗ НАРОДА.

Па ајдмо конвенту; | још није пречишћен.
— — Јест', тамо ћемо, али | прво на вежбу,
А вежба ће нам бити | око тамница.
А Дантон ће нам дотле | пописат' имена
Свију, свакога,
На ког и сенка пада | сумње, издаје.
(Народ претећи удаљује се. С друге стране неколико санкилота довлаче једног младог *маркиза* и *Еву*, његову сестру и гурају их пред гилотину.)

ЈЕДАН САНКИЛОТА.

Укебали смо опет | две тице господске.
Са њина скупа руха, | с лица им бела, фина
Јасно им с' чита грех.

АДАМ.

Да племенита пара! | Овамо ступите.

САНКИЛОТА.

А ми ћемо на пос'о, | куд друштво оде већ.
Да издајничком леглу | платимо стари дуг.
(Санкилоте и народ оду. Брат и сестра пењу се на скелину гилотине, око које сад само неколико стражара стоје.)

АДАМ.

Симпатија ме нека | к вама привлачи;
Рад бих вас спасти, | ма се и сам заглибио.

МАРКИЗ.

Не тако, Дантоне.
Ако смо криви, ти нас | не смеш штедити;
Нисмо л' пак, не требамо | твоје милости.

АДАМ.

А ко си ти, кад са мном | тако говориш?

МАРКИЗ.

Па ја сам маркиз.

АДАМ.

Стани. | Ти би већ мог'о знат'.
Да нема других титула, | до једне: „грађанин“.

МАРКИЗ.

Ја нисам чуо, да је краљ | укин'о титуле.

АДАМ.

Умукни, несретниче. | Ступи у нашу војску
И ту ћеш својој срећи | отворен наћи пут.

МАРКИЗ.

Ја од мог краља, грађане, | немам допуста,
Да се уписат' смем | у војску туђинску.

АДАМ.

Ти силом тражиш смрт.

МАРКИЗ.

Биће бар један више | у породици ми,
Који је за свог краља | верно погин'о.

АДАМ.

Што срљаш тако дреко | у неизбежну смрт?

МАРКИЗ.

Зар *ви* то само смете, | ви људи народни?
То племенито право | имамо и ми.

АДАМ.

Ти мени пркосе, — добро, | и теби ћу га ја.
Да видиш, који већма | пркосити зна.
И против твојој вољи | спашћу те, младићу —
И што сачувах такав | врстан характер,
Захвалиће ми негда | доба зрелије,
Кад збрка партизанства | једном преврије. —
Стражари! водите га | управо у мој дом.
А за њ сте одговорни | загрозу мом.

(Два-три оружана народа стражара одводе маркиза.)

ЕВА.

Не клони, брате мој!

МАРКИЗ.

Не клони, сестро, ни ти. | А бог ти у помоћ. (Оде.)

ЕВА.

Ево ти јоште једне | главе млађане,
Бољу ти није дала | ни Роландовица.

АДАМ.

Зар таке тврде речи | са нежних усана?

ЕВА.

Зар се на гилотини | мекше говори?

АДАМ

Ова је гилотина | мој данас свет.
Ти кад си на њу стала, | на њу је стао рај,
А мене ко да је | прогут'о његов сјај.

ЕВА.

Попови кад на жртву | воде животиње,
Имају милосрђа | па им с' не ругају.

АДАМ.

Кад већ о жртви збориш, | жртва сам само ја.
Јер ма да с' на моћ моју | гледа с завишћу,
Ја подједнако гледим | живот ка' и смрт
Са своје, ако хоћеш, | краљевске висине,
Где од дан на дан моји | другови падају,
А ја ти чекам само, | кад ће на ме ред.
У крволопу овом | самоћа тишти ме,
Ја слутим, како б' љубав | мени годила. —
Хај, момо, кад би у тој | светој науци
Ти учиља ми била | само један дан!
Други дан радо б' главу | своју пригнуо
Под оштру сатару.

ЕВА.

На овом страшном свету | ти би љубави!
Зар савест твоја теби | и то допушта?

АДАМ.

Савест је право, дато | обичним људима,
Које повлачи судба | по својим ћудима.
Ал нема каде да се | и са мном забави. —
Је л' кад год вихар бурни | трг'о се, застао,
Кад му се нежна ружа | на пут ставила?
Па ко би јоште смео | изрицат' суд
О људ'ма на висини | јавних послова?
Ко види танку врпцу, | која потрза
На светској позорници | тајанством плета свог
Једнога Катилину, | Брута, ил другог ког?
Зар мислиш, они, што се | славом венчаше,
Да за то одмах људ'ма | бити престаше,
Већ постадоше бића | нека надземна,
Који за просто трње | свакидашњости,
За стотин' ситних брига | ништа не знају.
— Вараш се. Срца бију | и на престолу.
А Цезарова драга можда | није ни знала,
Да и свет шири познаје | њезина драгана. —
Па кад је тако, што ме | не би љубила?
Зар ниси женски створ, | зар нисам човек ја?
Кажу да људи живе | мржњом ил љубављу,
Како је који коју | на свет донео:
Ја ћутим, да ми ј' срце | сродно твојему,
А може л' бит' да ти то | не разумеваш?

ЕВА.

Ја другом богу служим, | а другом служиш ти.
Па како би се могли | ми разумети?

АДАМ.

Отреси прхли старež | са својих назора,
Не служи боговима | пуним зазора,
Они су већем пали | и прогнани су већ.
Женскоме створу приличи | једног олтара сјај.
Где вечна младост гори, — | срце је олтар тај.

ЕВА.

Ал мученика својих, | зар не мож' имати
И олтар порушен? — | Па онда, Дантоне,
Није ли лепше смерно | чувати развале,
Већ кликом поздрављати | нове бесове,
Није л' то дубље, свесније, — | није л то женскије?

АДАМ

Ни пред ким јоште нисам | стао размекшан;
А сад да ко год види, | душман ил пријатељ,
Где онај, ког је судба | завихорила,
Да ресом својим чисти | светско ђубриште,
На гилотини шапће | са младом девојком,
О љубави јој тепа | са сузом у оку,
Свако би прорекао | Дантонов скори пад;
На место страха било би | смеха и поруге. —
А ја те ипак молим | за зрачак надежде.

ЕВА

Кад с оне стране гроба | твој укроћени дух
Сатресе своје грубо | рухо крваво,
Онда ћу | можда, онда —

АДАМ.

Не троши залуд речи.
Ја не знам за тај други, | за изагробни свет.
Без нада ја се борим | са својом судбином.

*

(Враћа се народ раздивљан, са крвавим оружјем; на цидама носи натакнуте крваве главе. Неколицина пење се на гилотину.)

РУЉА НАРОДА.

Правди смо дали своје. — | То беше охол сој.

ЈЕДАН САНКИЛОТА. (Пружа Дантону неки прстен).

Тај прстен стављам ту на | подножје отаџбе,
Њиме ме ј' хтео подмитит' | један угурсуз,
Кад сам му с оштрим ножем | дош'о под грло.
Ти смуци мисле, да смо | ми арамије.
Ал гле, ти јоште живиш? — | То ј' дуго, предуго.

(Прободе Еву. Она падне према стражњој страни гилотине).

АДАМ. (Застире дланом очи).

Ах, убише је! — То је | грозно, прегрозно!

РУЉА НАРОДА.

Сад ћемо право конвенту. | Води нас, грађане.
Јеси ли већ попис'о | имена изрода?

(Силазе се, који беху на гилотини. Ева, као издрпана простакиња чавије се из руље народа; у једној јој руци нож у другој осечена глава, тако дојури пред Дантона.)

Дантоне! Ову ј' главу | носио заверник;
Он хтеде тебе убит', | ал ја му доскочих.

АДАМ.

Беше л' од мене бољи, | зло си урадила.
Беше ли гори, | тад си право имала.

ЕВА.

Нисам погрешила, | Сад хоћу награду:
Да с тобом проашикам | једну ноћ.

АДАМ.

Од куд у таким грудма | те симпатије?
Од куда мека чуства у бесној тигрици?

ЕВА.

Грађане, зар већ и ти врдаш сумњиво?
Зар и кроз твоје жиле | већ тече плава крв?
Ил зар ти ниси човек? | ја жена млађана?
Ја с' теби дивим, | штујем те,
Из тог ми врела никла | жаркa пожуда.

АДАМ.

(На страну). Језа ме хвата, гроза; | морам зажмурити.
Ја не знам растумачит' | ову мађију.
Чудна и страшна сличност | у разне жене две!
Ко ј' анђела познав'о | док беше светао, чист,
А видео га после, | кад је у брлог пао,
С тим би се само могло | о том говорити.
Исте на лицу црте, | исти и стас и глас,
Све, само нека | маленкост недостаје,
Маленкост, која с' не да | разнат', разабрати,
И сасвим друга жена, | сасвим други створ! —
Ону не могох добит', | чув'о је рајски сјај.
Од ове бегао бих, — паклен јој задисај.

ЕВА.

Шта збориш на по уста?

АДАМ.

Рачунам, грађанко,
И наш'о сам да немам | толико ноћи ја
Колико издајника | има отаџба.

РУЉА НАРОДА.

У конвенат! У конвенат! | Дај попис изрода!

(У то уз пратњу народа долази *Робспијер*, *Сен-Жист* и други чланови конвента, и стају на неко узвишено место.)

СЕН-ЖИСТ

Иштете попис изрода. | Он вам то неће дат'.
Та он је главни друг | и споразумник наш.

(Народ гунђа.)

АДАМ.

И ти ме зар, Сен-Жисте, | ти ме сумњичит' смеш?
Зар не знаш моју моћ?

СЕН-ЖИСТ.

Била ј' и прошла је.
Пробудио се народ | и провиди те кроз,
И народ ће потврдит' | пресуду конвента.

АДАМ.

Ја нећу никад признат' | других судија,
До једног народа, — | а он ми ј' пријатељ.

(Још јаснији изрази незадовољства у народу:)

СЕН-ЖИСТ.

Твоји су пријатељи | злотвори народни.
А узвишени народ | осудиће ти чин.
Пред њим ти ево велим: | Ти си издајник!
Нечистим рукама си | штетио благајну.
Потајно шурујеш са | аристокрацијом.
А властољубљу твоме | циљ је: тиранија.

АДАМ.

Узми се на ум, Жисте. | Смождиће т' моја реч.
Подвала ј' твоја гадна —

РОБСПИЈЕР.

Не дајте да вам збори.
Гладак је, препреден је | језик у змије те.
Под браву с њиме, велим, | у име слободе.

РУЉА НАРОДА.

Не треба да нам збори. | Нек падне, кад је крив!

(Опколе га и заробе га).

АДАМ.

Закратите ми, добро, | затомите ми реч.
Ал тад да ни ја не чујем клевете њихове.
Ми један другог не би | речма победили.
Победити се нисмо | могли ни делима.
Ти си ме, Робспијеру, | брзином претек'о
То ти је све, а тим се | немој хвалисат!
Доста је било, — ево, | оружје полажем сам.

Ал данас с овог места | ја тебе позивам,
За неколко месеца | прођи кроз ариште,
Па 'вако, мојим путем, | дођи на стратиште
И холу главу на пањ | положи, прав ил крив. —
Џелату, вешт ми буди — жртва је твоја див.

(Сагне главу под гилотину).

ПОВРАТИО СЕ.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО В. МИЛАН МАРИН.

II.

Ту ноћ осећао се Милоје некако радостан, весео.

Склопио очи да заспи, а 'вамо му памет будна, те му почели пред очи излазити сви они дани и часови, што их је у овом дому провео.

Кажу: обиђи читав свет, па ти је после опет у своме дому најмилије. Своја кућица, своја слободица. Те веле: прва ноћ, слатка ноћ, ни дај Боже да тренеш, већ се свега опоменеш што је било. Видиш тако час овог, час оног, па 'прости Боже, и пилета се сетиш.

Приповеда оно баба-Савица, кад је још девовала, те се после вратила на своје огњиште:

— Јух, друге ви ми нећете веровати!... Дошла сам здрава, весела, радосна, к'о пролетњи дан. Ту гости, пуна их кућа, па свеври од весеља. Да бо'ме сваки радостан, што ме је видео. Кад су се гости разишли, легнем ти и ја радосница, да слатко проспавам у оној кући, где сам мдадост своју провела. Па, мислите, да сам спавала!? Ајак. Јух, друге моје, те муке онда! Као пробудила се из гроба моја најка, па онако кроз мрак дошла моме кревету, а ја баш о њој и премишљала. Бледа, блеђана, а 'вамо јој руке коштуњаве, те их пружила право к мени. Дрхћем ја, није него трес ме спопао. Најка!.. Дрекнем и скочим. Једва се некако докотурам до врата. Поплашила сам се од своје рођене мајке. Сад није што је она, ал', друге, мртвац!... Повучем врата, закључана. Шта ћу сад! А најка, па ће све мени ближе. Јо, вризкала сам, јо, дрекала сам, као сњьа кукавица. И да ме мој лала не избави, друге, велим вам, не бих сад са вама диванила. Па вам кажем: мучна је прва ноћ у своме дому. Мучна је, па је и опет тако лепа, тако слатка!...

. . . .

Превртао се Милоје по кревету, да заспи, па опет није могао.

Много му што шта покујало у главу, и он се на покон предаде мислима својим.

Сетио се, колики је био, кад му је отац умрьо. Беше то одавна, он се тога једва сећао. Као у некој тами назирао је он у тој давној прошлости мили лик свога оца.

Остао мали с матером у овој кући, а кућом и на даље управљао старешина јој, бата. Сећао се оних, лепих, безбрижних дана, што их је у њену закриљу, као јединац, проваћао. А све тако живо, тако јасно.

И кад је одрастао, умрла му мати.

Мати!... О, ала ју је он волео, па је зар и она морала умрети.

Груди му се стегле, па га као нека жалост подишла, те га свег пропиње. Стресао се.

Осврну се и погледа у онај угао собе, где је она на самртничкој постељи издисала.

У соби био мрак, и он је опет све видео.

Учини му се, да заиста и сад тамо лежи.

Види јој и лице. Жуто, као гуња, попијено, измождено од тешке бољетице. Па јој се и кости провиде, на коштуњавој руци. Слабачак јој гласак дрхтао, када се од њега опростила.

— Мајка!.. мај....

Оте му се вапај из груди.

И од једном сва собица неким божанственим миром замириса.

Чује плач, па онда запевку, па опет тишина....

Одонуд из дворишта прену га песма.

„Свјати Бо-о-же..."

Па онда опет снажан, мушки глас:

„Поклоп'те је!.."

И зацврча тежак поклопац на мртвачком одру....

— Мај-ка!..

И он се трже.

Погледа око себе и сав се стресе.

А у соби био још мрак.

Осетио, како се ознојио.

Онда се наже на јастук и у мислима преврну још једном детињство своје.

Зна, живо зна, кад су га позивали у солдате. Бата онда с дана на дан ишао по варощи и свугде мољакао, да му га оставе код куће. Али све беше заман. Дође једном налог, да се крене. Били га онда сви испратили. И бата и нана, и чика-Пера, и кума-Јула, и снаш' Мила, а сви невесели. Само тамо у једном кутићу плакала је стрина-Јелина Мара. О, она га је пуно жалила.

Она. Мара.

И заустави се мислима код ње.

Била лепа, враголанка мала, а као суседи одрасли заједно. Она била много млађа од њега, а бранили се, а чували као брат и сестра.

О, колико је пута направио јој час лопту, час пиљке, час пилцику. А она је све то губила. Он јој је опет правио.

Кад је пошла у школу, морао је он водити, и као старији пазити је и чувати. А он је све то драговољно и испуњавао.

У велико је он помагао бати у пољским пословима, кад је она још ишла у школу. А кад је био четвртак, утрпала би се и она на његова кола, а он је кочијашио.

Те радости онда, Боже мој.

Па и онда, кад је полазио у солдате, стајала је она у кутићу, а крајем од кецељца скривала је уплакане очи.

Та тек што се почела развијати, девојчити се, већ је морала сузити, жалити. На прагу живота већ је осећала сав терет његов.

Пружио би и њој руку.

— С богом, Маро, па не плачи! . .

Њу 'рабрио, а овамо и њему већ сузиле очи.

— Е, Милоје, широк је свет.

А нана, па с' њом у плач:

— Ко зна, хоћеш се и вратити ! . .

— Та ваљда нећу остати ? ! . .

— Па ако те Турчин згоди ! . .

А нана па с' њоме опет у плач.

Да, да, тих се Турака она највише и бојала.

И од једном оте јој се детињасто:

— А ја ћу за тобом плакати ! . .

Па онда се као трже, што се тако изрекла.

И Милоје мораде да је остави, да се и сам не заплаче.

После му се те речи више пута пričуле. Кад год би се ње сетио, а у ушима као да би му зујале речи: а ја ћу за тобом плакати. . .

И онда сам узда'нуо, те му се учини као да чује где плаче. . .

. . . Као спустило се летње вече, а он се враћао одонуд са ледина. Пут га навео на њену баштицу. . . Осуо, се боже мој, мирис по њој, и он тако стао крај ограде. Као тај га мирис збунио, а ноге се укоштиле, па стоји као ириковаи.

Од једном трже га неки глас. Тужна нека песма продирала је кроз тиху вечер.

> Драга моја, на далеко ли си,
> Да ти пошљем зелену јабуку,
> Иструнуће, док до тебе до-ђе-е. . .

И прели се у плач.

Он се надвири у башту.

— Маро, а што плачеш ?! . .

Она се трже.

— А што плачем, питаш. . Плачем. . .

И опет бризнула у плач.

— Ка-а-жу: Ми-ло-је се неће по-вра-тити . . . говорила кроз јецање.

— Немо̑, Маро, немој, к'о Бога те молим. . . Ви'ш, повратио сам се.

Она настави даље:

— А синоћ Милан Путников . . . вели: никад Милоја, никад; остаће, вели, тамо и где је. . .

Милоје се одапре, да прескочи ограду и таман да то учини, а он се пробуди. . . . .

. . . Тамо на истоку рађала се зора. Стидљив јој румен благо се осмејкивао на Милоја, као да га је тим осмејком хтео да поздрави. Сићане звездице овде-онде понестајале, изгубише се у светлилу сјајане зорице. Пред прозором на липи цвркутале су тичице, а на домаћем димњаку рода је сетно клепетала.

Милоје лагано устаде и поче се облачити. Осећао се пуно немоћним после овакe ноћи. И кад је био го̑тов, лагано, нечујно, изађе на поље.

Свеж зрак освежи му на мах знојавно чело. Домаћи пси као да га још познавали. Стари, овчарски пас покорно се умиљавао око њега, лижући му ноге. Он му се као дете зарадова и помилова га два-три пута по глави.

Онда пође на бунар, да се студеном водом умије.

Стао на подножник, па се као нехотице

окренуо суседној кући и тамо се удубио у Марино двориште.

И ма да је био још мрак, он је све видео.

Опазио је, да је све онако исто, као што је и пре било. Онде штала, тамо амбар, а према њима кућа. Тамо опет у гувну две три камаре, а за њима врт.

И за чудо, опет му на ум паде ноћашњи сан.

Осетио, да га нешто у грудих пропиње, а све се диже, диже тако, да га угуши.

Онај Милан Путников, онај, онај. . .

И није могао да га се сети.

Онда потрже кабо̄, да извади воде. Стари ђерам зацврча, и суседни пси залајаше.

Он их опази. Стао их звати.

И гле чуда, као погодио им имена.

. . . Линда . . . Шаров . . . Зрња. . .

А они му дошли кроз плот и почели репом вртити.

То су из *њене* куће.

Зна их, од како за себе зна. Шта и шта ли се пута са Маром и с њима проиграо. И онда их било троје, — али не! четворо. Стао их бројати. . . Линда један, — Шаров — два, — Зрња три, — и . . и . . Жуља четир. Је с', је с' Жуља.

Погледао боље, да и њега види. И не опази га.

Нестало га.

Нестало га мож'да као и Маре.

Да, Маре. Мож'да се већ и *удала*.

О, ал' он заборавио још јуче за њу питати. Не, није. Хтео је, али, шта ли, није смео, стидио се. . .

Тај Путников! . .

То га озлоједи.

И наже се на дирек, па уздахну дубоко.

. . . .

Нестало већ и румени тамо на истоку.

Сјајно сунашце помолило благо своје лице. Тама ишчезну, а светлило, дан, овлада целим светом. Запеваше и тичице цвркутом својим, а овде онде чуо се и по који глас ...љана.

Мара изашла у двориште да нахрани ...ивину.

— Пи-пи-пи! пилићи моји! . . и једном ...уком просипала је зрно из саћурице.

А Милоје се трже на тај глас, и погле...а тамо.

Одмах ју је познао.

Па већ дошао плоту.

— Ма-ро! . . шану, тако тихо, да се једва чуло.

Она се осврнула и на мах се застидила.

— Гле — ти — Милоје! . . . па онда је обли румен у лицу и остави саћурицу на земљу, па нави мараму на очи.

— Зар си ме познала?

— Па. . . Одмах.

— Јеси ли здрава?

— 'Вала Богу. . . А како — *ви*?

— Гле јако! Зар сам ти већ *ви*?! . .

— Па, знате . . . а главу погнула. Кажу: погосподили сте се.

И приђе ближе плоту.

Он јој пружио руку.

— Па доброј'тро.

— Добрoj'тро.

— Је си ли поранила?

— Ето.

— О, мај, па ви'ш како си се променула! читава девојка! . .

— Е, па . . ето к'о и ви.

— Како?

— Та та брада, па тај капут.

Он се насмеја.

— Кад сте дошли?

— Дошао сам ти још јуче.

— Па 'ди сте били?

— Е, Маро, 'ди ти нисам био! По свом свету. И у Сервији, и у Босној, и на граници.

— Је л' то далеко?

— Далеко, бо'ме, доста далеко. Ал' већ чућеш, приповедаћу ти. Живио сам и међ' Турцима.

А она се узверила.

— Међ' Турцима! . .

— Јес', јес, међ' Турцима

— А ниси се бојао?!

— Ид' збогом, Маро, а што да их се бојим! . . Ама тако се, људи, зову, а људи су к'о и ми. Говоре к'о и ми. . . Био неки Алија, Турчин, знаш, млад, 'вако к'о и ја. Живили смо, знаш, кажу, као рођена браћа.

И помилова је по лицу.

— А ти, велим, бојала си се, да ме Турчин не згоди.

— Да, Милоје . . . оте јој се из усти. . . Ал' већ, само кад си се повратио.

И згледнуше се.

— И ја велим. 'Вала Богу, само кад сам се повратио. Знаш, Маро, што кажу, свугде је добро, али је код своје куће најбоље.....

Па кад је пошла, да отера краве у поље, једва му се отргла из руку.

— Ајд' па дођи!.. рече јој при растанку и гледаше дуго за њом.

Тек после пође на бунар, да се умије. У том се већ и сунце дизало.

А мало час и бата дошао са ледина, од оваца.

Тамо под амбаром мучио се, да одере јагње.

— Та а-ко!.. вели, а старчић па већ стење. . . А баш је дебело, славу му његову, к'о да је млеком наливено. . . За то те је бата и чувао . . . Овај, не жалим ја . . . та заклаће бата и ше'-седам, да се зна . . . овај. . . Казао сам и кума-Ђоки, и брат-Илији, да ми дођу. Е није него!.. Има бата још у чопору. . . Има, има. . . А поручићу и по учитеља, нек' је и он ту. Нек' види мог Милоја, нек се знаду, а да!.. Господин је и он, ето носи шешир к'о и он, носи браду к'о и попа, ама к'о и натарош!.. Бо'ме све ће њих мој Милоје за уши задети. . . Само чекај, чекај, док им стане о Сервији диванити. Е, крстиће се учитељ од чуда!..

(Свршиће се.)

МОЈЕМ ДРАГОМ СЕВАСТИЈАНУ.

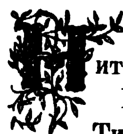
Нити грме небо,
Нит' се земља тресе.
Ти се жениш, Шебо,
И ожениђеш се.

Ја познајем Кицу,
Твоју заручницу,
И благо си ш њоме
Мужу послушноме! —

Не будеш ли знао
По ћуди јој вести:
И грмеће, јао,
И земља ће с' трести.

У Шалинци. Пре сто година. *J. J.*

МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ.

ПРИПОВЕТКА МИЛЕВЕ СИМИЋА.

(Наставак.)

Њему је тешко враћати се; али то жели она — и он седе, а после неколико тренутака започе она овако:

„Ја сам одрасла у кући моје тетке, која је била удовица. Она се за мене старала, она ми је била и отац и мајка, јер сам још као нејако дете остала без родитеља. Тетка је имала два сина, који су били нешто старији од мене, али с којима сам се ја тако слагала, као да су ми били рођена браћа. Била је то ванредна духовита и ваљана жена, али врло строга према друштвеним законима. Нико јој није био доста васпитан, нико доста изображен, једном речи: имала је тако настраних назора, да јој је тешко било угодити. То је био узрок, што мене — коју је пазила као рођену своју децу — није пуштала никуд ван себе. А ретко ме је куд водила, јер по њеном мишљењу у С. није било згодних другарица за мене. Према томе била сам ја упућена једино на друштво моје браће. Њихови другови били су моји другови — можда сам ја зато тако живе природе. Тетка није ни синове своје пуштала, да се играју ван куће, али зато се старала, да ми увек имамо ваљана друштва. Тако смо провели детинство. Али када смо одрасли, изгубимо млађег свога брата, те остадосмо Светозар и ја сами. Тада се наше душе још више зближише, пријатељство нам беше јаче и јаче, и то је тако остало и онда, када се он, спремајући се за живот, винуо у свет. Али је у нашој кући од тога дана настануо са свим други живот. Тетка се, које са туге за сином, које са година јако променула. И до сад није много излазила, ал сад није марила ни да нам ко дође. Свирање и читање беше нам једина забава. Па ни у томе ми није оставила слободне

воље. Све је прво морало прећи њену цензуру. Сећам се, да је једном Светозару, када ми је овај неку нову књигу донео, најстрожије забранила, да то више не чини, јер — вели — у њеној књижници има свега, што ће мени требати. Само ми је једно допустила: ја сам се са Светозарем дописивала. Биће вам са свим појмљиво, да сам поред таква живота жељно чекала дане, у које нам је Светозар од врѐмена на време долазио. Али још је нешто било, што је моје радовање са доласка му повећавало. Он није долазио сам, већ увек са једним својим другом, са којим се још из детињства најбоље пазио, и који је мени био најсимпатичнији, можда зато, што је и он био сироче без родитеља. Та симпатија је расла и бујала све више и више, док није достигнула свој врхунац: ми се заволесмо. За нашу љубав знао је само Светозар. Тетки нисмо хтели ништа говорити. Чекали смо, док Боривој сврши испите. Но на годину дана пре тога времена, које смо ми тако жељно очекивали, постиже нас неизмерна несрећа. Сушица, та несрећна боља, која је многи млад живот покосила и која нам је и првог брата украла, оте нам и Светозара. Немојте тражити да вам казујем, како ми је било, кад сам њега изгубила. С њиме сам — чини ми се — сахранила све. Од како ме је он оставио, оставила ме је срећа, оставио ме је и бог. Боривој нам је истина и сад долазио али ређе, а није било никога, ко би између нас посредовао. У један мах смо смислили, како би најбоље било, да се тетки поверимо. Међу тим је њу туга била тако опхрвала, да сам се ја већ плашила, е ће јој подлећи. И нисам се преварила. Она је сваким даном бивала све немоћнија, тако, да је најпосле постељу ретко и остављала.

Када сам једног јутра ушла њој у собу, затекох је у наслоњачи. Била је нешто ведрија, али немирна. То сам видила по очима јој, које су се сијале. Чим сам ушла, рече ми да седнем крај ње, јер хоће са мном нешто врло озбиљно да разговара. Ја учиним, што је хтела.

„Ти видиш,“ започе она, „да сам ја сваким даном слабија. Изгледа као да су ме се деца зажелила, па ме зову к себи. Но пре нег што им одем, морам овде још једну материнску дужност свршити — морам се за тебе побринути. С тога сам наумила, да те, пре но што још склопим своје уморне очи, удомим. Јер замисли, шта би било с тобом, кад би иза мене тако самохрана остала.“

Мене је њен говор тако потресао да јој нисам умела ништа рећи, само сам јој наизменце љубила увек руке. Она ме поглади по коси па настави: „Има томе близу две године, како те је Павле Петровић у мене запросио. Ја ти то до сад никад нисам споменула, јер ми се чинило, да је то за тебе било сувише рано; па то сам онда од прилике и Петровићу одговорила. Пре неки дан био је Петровић опет код мене, и оно, што ми је о теби казивао пре, поновио је и сад. И ја сам му те обећала. „Тетка, ја волем Боривоја!“ викнем из гласа, погледам је погледом, којим се милост иште па јој обема рукама обухватим коштуњаву руку, а и данас се чудим, како је нисам смрвила. И камен би се на мене смиловао, али она само озбиљно и одмерено рече: „Знам ја то одавна!“ „Знаш, знаш!“ јецала сам ја, „па и опет си ме другом обећала?!“ „Ја сам у том погледу жена старога кова, и мислим да те ствари треба да решавају старији,“ прихвати она. „Ја сам и до сад чинила за тебе оно, што се мени као најбоље свидило, па тако ћу чинити, док ме још траје. Ја знам, да је теби у овај мах тешко, али то ће проћи. Љубав је сан, живот је јава, а тешко оном, ко иза лепа сна доживи грозну јаву. Веруј мени, ја сам старија. Кад будеш једном о свему хладније мислила, видићеш, да сам имала право. Боривој је ваљан човек, али ће бити кратка века, јер је болешљив. Па зар би хтела, да оно мало лепих дана, што би уз њега проживела, платиш целим својим самохраним животом, као што је мој?! Послушај ме. Ја чиним за тебе оно, што би ти и мати чинила.“ „Тетка, причекај бар још који месец!“ молила сам је ја склопљеним рукама, јер ми се чинило да ћу је, ако не пренагли, моћи умилостивити. „Не могу синко!“ одговори ми она. „Можда би онда било касно, зато ја и хитим, не бих ли предупредила оно, што би ме унесрећило, сад, док си још под мојом руком.“ И бадава сам је преклињала и молила, као што се моли бог, бадава сам јој доказивала, да ја Боривоја годинама волем, и да смо се узајмно заверили — она је остала при своме. Шта је даље било, не знам. Сећам се само, како ми је још говорила, да је о свему и Боривоја известила, и после тога престала сам мислити. Када сам опет к себи дошла, нашла сам се у постељи. Али што да вам вас дан говорим?

Каменито срце моје тетке није омекшала ни моја болест, која је усљед душевна ми потреса поникла, и — ја сам после шест месеци постала Петровићева жена. Пре но што сам се венчала, писала сам Боривоју, уверавала сам га, да га никад не ћу заборавити, и молила сам га да ми опрости, што сам тетку морала послушати. Мислила сам, да ће ми што одговорити, али он је ћутао. Надала сам се, да ћу га бар још једном видети, али он у С. више није долазио. Чула сам само, да се као лечник настанио у В.

На неколико месеца после моје удадбе умре ми тетка, којој сам ја била једина наследница. У С. сам живила још неколико месеца, па онда се с мужем преселим овамо. Ал никад нисам била срећна. Патила сам двојако: прво, што Боривоја никад нисам могла заборавити, а друго, што сам живила уз човека, који је већ по најкраћем времену нашег брака својим карташким животом доказао, да сам му ја последња брига. Пре две године удари га капља, и ја постах удовица. Шта је даље било са мном, то знате. Па сад, кад вам, иза свега овога, што сам до сад рекла још искрено признам, да Боривоја ни данас нисам заборавила, разумећете и опростићете ми, што сам вас одбила.“

Заврши, а крупна суза кану јој на руку. Он се саже да сљуби ту сузу, која је њему намењена, замоли је, да га бар задржи у пријатној успомени, рукова се с њом, па лаганим корацима изађе из собе.

Још тога вечера приповедио је Станићу све што је било између њега и Маре а првим сутрашњим влаком отпутовао је кући.

(Свршиће се.)

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак)

Архива српске православне општине вуковарске налази се у торњу, средње, једноставно, али врло укусно зидане цркве светог оца Николаја, неколико степена више звонаре, у леној, јаким зидовима, великим прозором и врати провиђеној соби. Ступивши у исту, зачудио сам се множини, у омотима новина сложених списа, којих се рука човечија, судећи по стању у којему их нађох, давно, врло давно дотакла није. Осим тих списа, находи се тамо, поред прописаних за богослужење потребитих књига, још неколико таквих богословског садржаја, које су све у Русији печатане, а има и погдекоја „Србуља“, даље неколико стари домовника и једна подебела увезана *писана* књига, садржавајуће архипастирске инструкције, понајвише митрополита Павла Ненадовића. Већи део у тој архиви находећих се списа, понајвише из прошлог столећа, састоји се из венчаних извесница, не само протопопијата вуковарског, него и из садањег протопопијата даљског, шидског па чак и митровачког. Даље налазе се многобројне архијерејске посланице, поздрави, напутци, такођер по највише од митрополита Павла Ненадовића.

Немогућно ми се свидило и по краткоћи на расположењу стојећега ми времена и по незгоди јесењег доба а и по тескоби ове собе из толике множине збрканих списа, наићи на оно што је важније и знатније. Највећу позорност обратио сам на списе, који би се односили на доба пре прве велике сеобе српске. Наравно је да ми је потраживање то, обзиром на толика турска пустошења, којима је тада Срем пак и Вуковар изложен био, без успеха остало. У једној црквеној књизи наиђох на један листић без датума, за који држим, да је много старији него ли црква, у којој га нађох. Са истим листом, моле, на њему подписани кнез и кметови „Шанда Берка“ протопопа вуковарског „Киръ Остою“, кога они „честнѣйшій бабо“ зову, да не допусти неком Личанину Милети венчати се са њиховом девојком Јелом, јер чују да он у Лици жену има. Старина овог листића види се већ од туда, што су у овоме од вајкада чисто римокатоличком близу Вуковара лежећем селу Берку, у оно доба, кад је исти писан, и кнез и кметови наши православни Срби били. Не треба дакле да се чудимо, ако и у многим другим римокатоличким местима око Товарника и Шида небројено Срба западне вере наилазимо, који се Милошевићи, Митровићи, Стојадиновићи, Стојковићи и т. д. зову.

Нашавши тај листић у једној књизи, обратио сам већу позорност на остале књиге и на орман у ком се старежː одежде и друге утвари црквене у тој архиви чувају, те наиђох тим поводом на два споменика, који су такођер далеко старији од цркве ове, у којој се похрањавају. Једно од тих бијаше антимис, на ком се из натписа види, да је

још по митрополиту Илији Ђаковићу за вуковарску цркву посвећен. Премда сам обзиром на старину истога и тадањег тутора и црквењака упозорио, да га добро и на сигурном месту чувају, зачудио сам се, када ми пре кратког времена исти црквењак, ког сам замолио, да ми тај антимис изда, да надпис са истога за ове ретке препишем, одговори: да је исти нестао и да га је по свој прилици један од каснијих председника са осталом старежи приликом оправе одежда кројачу издао. Друго бијаше евангелије, које се сад у филијалној цркви свете Петке на „доброј води“ крај Вуковара налази, из кога се без сваке сумње види, да су Вуковарци давно пре ове садање цркве и то још године 1702. свога свештеника, дакле и цркву имали. Ово евангелије, у зеленој кадифи везано, има на предњој корици на порцулану или такозваном шмелцу лепо бојадисани лик: св. евангелисте Јована, а на стражњим корицама сребрни оков. Исто је печатано у Москви 1701. године за време владања цара Петра Алексијевића (Петра великог) „всея великія, малыя и бѣлия россіи самодержца“ и налази се на њему доле на првих пет листова ово написано:

„Сiю книгꙋ кꙋпи попь Стѣпань зовешіи из Вꙋковара вь: лѣто ҂зсі. (7210.) а ѿ рождастка хрта на ҂аѱ сать є (1702) и тꙋ прилож: Іоань капѣтанъ ꙋ поможеніе Стѣфанꙋ є (5) воріинта ноемріа кз (26.)“

даље на следујућих шест листова написано је доле ово:

„Сiа книга стое еѵгліе цркве вꙋковарскіа храма стаго Николаа Бившꙋши на генералной визити Азъ Смиреній Іеромонах Хоповскін, Архіепкпо Митрополіт: Ѱзарх 1763. Декем: 23. своею рꙋкою ꙋ Вꙋковарꙋ подписах — Герасимъ Радосав с. р.“

Али и из црквених рачуна од године 1758. и за тим следујућих година, када је сад постојећа црква украшавана, види се, да је пре исте стара црква постојала; јер се у тима рачунима често наилази на места: „за ꙋправленіе новіа цркви“. Жао ми је било, да ми није за руком пошло, на ову стару цркву односећих се даљих писмених споменика наћи.

Најстарији спис наишао сам од год. 1732., из кога сам на велико задовољство моје разбрао, када је и како је данас постојећа српска православна ква вуковарска постала. То писмо митрополита ографског Викентија Јоановића, са којим он свој хипастирски благослов на купљење прилога за зиње те цркве даје, нађено је у једном омоту међу менутим обичним архијерејским поздравима, те си овако:

„Викентіи, Божіею Милостію Православный Миополітъ Вѣлградскіи, и всего народа Христіанскаго под властію пресвѣтлѣйшаго Римскаго Цесаря обрѣтающагося Архіепископъ и его Цесарскаго Величествія Совѣтникъ.

Понеже како пришедше къ намъ жители вуковарскія и преставивше, яко имѣютъ Благое намѣреніе свое вадрузити Церковъ во имя Святаго и всехвалнаго чудотворца и Архиерея Христова Николая Марликинскаго, обаче трошкомъ на тую потребнимъ весма лишени, и сами къ совершенію привѣстъ конечно немощни. Тѣмже убо от тоя начатіи Благословенія Господня и за препоручителне писаніе скупа всепонизѣйше просиша. Их же ми доброе намѣреніе и усердіе хвали достойное видѣвше, презрѣніемъ общаго прошенія их на славу и хвалу Бога вышняго творимое отрещися отъ надъ невозмогохомъ. А при томъ и сами видимъ, да конечно без помощи от иныхъ странахъ къ Благозахтевателному своему намѣренію сами от себѣ пріити не могутъ. Сего ради яко Боголюбезнѣишимъ намъ въ Хрістѣ Братіямъ любезнѣйшимъ Господамъ Архіереомъ и всему честному црковному причту, тако воеставнымъ началнимъ подначалним и всѣмъ обще православнымъ Хрістіяномъ по состоянію чина и достойнства любезно препоручаемъ и дѣжели бо опредѣленіи сіи Господари. . . . . .[1]) и Стеванъ жители вароши вуковарскія пріидутъ сасимъ нашимь писаніемъ, Благоволите их усердно пріимити и милостыню кто чимъ можетъ на таковое Богоугодное дѣло подаравати не отрицайтеся, да би общею вашею помощію возмогли дѣло еже на славу Божію къ совршенію привѣстъ.

За которое и Святый великій чудотворець и Архіерей Хрістовъ Николай, киждому, якоже и естъ помощію вездѣ и на всякомъ мѣстѣ возмездити готовъ и имена милостинодавцев рѣчно во ономъ храмѣ воспоминатися будутъ со сімъ и наше Архиерейское Благословеніе возсилающе остемъ.

Данно въ нашой Архіепископско митрополитской Резиденціи Бѣлградской декем. 20-го дне 1732 года.

(М. П.) **Викентіи Јоановичъ** с. р.

И то је писао митрополит, за кога неки писци наши веле, да је био оруђе у рукама нашему народу и верозакону непријатељским. Но нашао сам у тој архиви још једну исправу истога митрополита Викентија Јаановића, писану по њему у Вуковару годину дана касније, у којој он као прави архипастир повереног му стада, бринећи се за напредак и благостање општине ове, истој из властите побуде своје напутак и правила издаје, на који начин црквени и школски иметак аномати и

[1]) Овде је име избрисано и другом руком преко избрисаног места написано; „Богичъ.“

на који начин са истим корисно управљати имају. Ова исправа, која је, као и прва, великим трудом и за оно време особито лепо и читко писана, говори у корист тога митрополита снажније, него што би и у то икакве похвале с друге стране допринети могла. Из овога видим, колико право имају они наши писци најновијега времена, који овог митрополита у обрану узимају. Ову другу исправу митрополита Викентија Јоановића нашао сам у истом омоту са првопоменутом. По свој прилици, бавио се је он, пишући ову другу исправу, у Вуковару да новосаграђену цркву посвети. Иста гласи овако:

Викентіи Божіею Милостію Православныи Митрополитъ Бѣлградскій и всего Народа Хрістіанскаго под властію пресвѣтлѣйшаго Римскаго Цесара обрѣтающагося Архієпископ и єго Цесар. Величества Совѣтникъ.

Смиреніе наше пишетъ въ богохранимую варош вуковарскую, Благововѣйному протопопи и Священикомъ, почтенороднымъ господаремъ торговцемъ занатліямъ и всемъ православнымъ хрістіаномъ, Милости мира и всакаго Благополучія от господа бога все усердно просимъ и желимъ.

(Наставиће се.)

ЦЕТИЊСКИ УТИСЦИ.

ОД ДИОНИСИЈА МИКОВИЋА.

(Свршетак.)

Послије лијепог обједа, на којем ме је највише занимала сува пастрма, која се лови у Зети у Блату, а равно у два сата, опростим се митрополитом Митрофаном, па се у пратњи г. г. Филипа Радичевића и попа Васа Вукотића, с дворником г. Митрофана кренем из манастира на пут. Кад смо пролазили улицом, у којој је и кућа г. Филипа Петровића, замјеника министра грађевина и пресједника читаонице, и пошто смо је већ минули, зачу се за нама испред ње јуначки глас. Окренем се а тамо стоји гологлав витешки наш омиљени Филип, па укорно и с чуђењем рече ми:

„Тако се, веле људи, пролази покрај турскога гробља, али не покрај пријатељске куће!“

Ја сам се извињавао тим, што сам мислио, да он сада почива.

Али он рече, да никад по дану не спава.

И ништа ме није могло оправдати код његове љубави.

Ово је други пут да сам код њега, од кад сам на Цетињу. Први нас је пут дворила његова супруга, добра и лијепа госпођа Анђелија, а сад он лично двори лијепим црмничким вином, које ваљда, не би ни кроз мараму проточило.

Филип је човјек ријеткијех особина. Црте на његовом лицу одају му сушту доброту и племенитост, образованост и јунаштво, и жарку љубав не само према витешкој домовини и раздробљеном Српству, него и према цијелом Славенству. Под његовим ведрим челом крије се јака, бистра свијест, а под оном скромном јечермом куца срце, које ужива само у свачијем добру и које је растопило много леда и непрестано растапље лед, који се је следио око срца тужна и сиротна.

Кад се о њему води ријеч, спомиње се са поштовање ми истиче његова доброта, благост, кротка и паметна бесједа и јунаштво, које су му освједочиле и двије ране на Вучијем долу. Цијело слободно вријеме проводи у читању разнијех књига и листова. Сваком приликом препоручује просвјету, која је, као што рече наш неумрли добротвор, покојни Никола Чупић: „*Оштра као бојни мач, и она може осветити наше Косово.*“ Једном ријечју човјек од збора и твора. Нека га Бог дуго поживи да може и још доста допринијети остварењу оне свете идеје, која га као и кога заноси и одушевљава!

На широкој улици пред Зетским Домом и пред локандом „Краљевић Марко“, изашла још по ономе жаропеку дивна кита поштованих милих пријатеља, да ми зажеле добар пут. Сваки би хтио да се по његова испије за сретна пута, па кад није било на ино, узмем чашу хладна и доста добра пива, и захвалим се на чисто искреном дочеку и љубави.

Сваки би хтио, да ме до некле испрати а књижевник Симо Матавуљ, професор, не доспио да се иза одмора облачи, па се јавља и маха руком с прозора. На пратњу нијесам могао пристати, али кад није могло друкчије бити, наш пјесник Филип Ковачевић, професор, испратио ме је до више Бајица, а поп Васо Вукотић до Његуша.

Таман у девет сати у вече стигао сам

у Котор, одакле се сјутри дан, лојидовим паробродом, повратим у манастир.

* * *

Код ових врста мислим на тебе, драги и вриједни брате Србине, Никола Т. Кашиковићу, сарајевски српски учитељу и уредниче наше лијепе „Босанске Виле!“ Ако нас и дијели море „невјерно поље“, око којег на гранчицама палме, дгуње, неранџе и лимуна умилно пјева шева и славуј извија; висока брда и планине, доста пут српском крвљу окупане, равна поља и долине, костима српским посијане, бистре брзотеке ријеке и поточићи, неброј пута замућени: крвљу и трупом мученика и борца Србина, и лијепа српска села и градови; то и још све друго што нас дијели, не дијеле нас осјећаји и сила љубави српске и хришћанске. У братском писму од 1. јулија питаш ме: „Какав је утисак Цетиње на мене учинило?“ Па хтедох да ти овим, колико могах, преко цијењеног „Јавора“ задовољим.

Искључиво сам се старао, да у свему, о чему сам писао, будем вјеран, па опет може бити, да сам се о чему, с незнања или нетачног казивања, огријешио, али ми је мирна савјест, да ме је руководила искреност и савјесност.

Може бити, да ћеш ти или ко од поштованих читалаца, читајући неке врсте, помислити, да ласкам, али мени је опет мирна савјест, да и то црно, гријешно својство, као и сва слична, из срца и душе, достојно презирем.

А пошто ни најрјечитији језик ни највјештија рука не може у суштини исписати утиске човјечије, који се у приликама рађају, и моје утиске не узми друкчије него као блиједу слику према самој суштини. Доброта поштованих читалаца, и љубав твоја нека надокнади све моје недостатке. Међу тим обећајем, да ћу ти и усмено о свему приповиједати, кад ме, ако Бог да, у школским феријама походиш како ми у писму обећајеш.

Радо те изгледам и нека буде с тобом и честитом тамошњом Србадијом Божија љубав, благослов и милост! „И здравствуй харошо!“

ШТА ВЕЛЕ НАУЧЕЊАЦИ О ПРОПАСТИ ОВОГА СВЕТА.

(По мислима П. Тунша, Н. Локиера, Ницелнадла и др.)

(Наставак.)

По наведеном случају може човек себи представити, како је ужасна пропаст била ових поменутих градова и у њима људи и животиња, па ту сву несрећу учини једини Везув. Да шта би било, кад би се сви вулкани на земљи покренули? Шта би било, кад би се гасови у унутарњости земље толико накупили и нагомилали, да провале не само она места, на којима се вулкани још до данас никад нису појављивали? Зар то није била велика страхота, кад се онај ужасан земљотрес у граду Загребу појавио, поред свега тога, што у околини његовој још се никад вулкан појавио није? Шта би било, да су гасови пробили кору земљину и ватрену течност, лаву, на површину земље истиснули?

Из овога се види, да и на оним местима може да буде земљетреса, која немају у својој близини вулканских брегова; а кад земљетреса може да буде на сваком месту, онда може бити и то, да гасови на сваком месту пробију кору земљину и истисну лаву из унутарњости на површину. По свему своме има нешто смисла да се може овим начином учинити крај свему?

У најновије време научењаци опет имају другог мишљења о пропасти света.

Најновија наука, истина, доказује, да мора некад бити пропаст света, али та пропаст наше земље не зависи од саме ње, него зависи од осталих небесних светова; зависи од сунца и разних звезда, јер се једино на овима оснива пропаст света.

Та наука у најновије доба врло много продире у тајна бића овога света, особито је пак на сунцу открила многе тајне, које се до сад нису знале, те посредством тога многа се тајна открила у погледу бића овога света. Оно идеално мишљење, које је свет у старије време о сунцу имао, данас је са свим стварном науком и проналасцима пробијено.

Сунце је највеће тело у целој васелени. То је величина, коју човек не може себи представити. Узмимо, да је наша земља као јабука, па онда један милијун пет стотина хиљада јабука на једној гомили видети, па колика је само једна јабука поред целе гомиле, толика би онда наша земља била поред сунца. Из овога видимо, да је сунце 1,500.000 пута веће од наше целе земље. Толику грдосију не

може човечији ум замислити. Па као год што се не може замислити величина, тако се исто не може замислити ни топлота сунчана. Научењаци рачуном изнађоше, да је сунце тако ужасно здраво врело, да у њему има један милијун степена топлоте. Па кад се зна, да врела вода у своме врењу има стотину цελзијевих степена, онда заиста тако ужасну топлоту, коју сунце има, не може човечији ум ни замислити. Све руде, сво стење и камење у сунцу претворила је ужасна топлота у ватрену масу, која је вечито течна. Том течном ватром загрева и осветљује сунце све планете и комете. Готово је немогуће слободним оком у сунце гледати, али поред тога је и опасно. Но кад комадић стаклета на упаљеној свећи очађавимо, па кроз тако чађаво стакло у сунце погледимо, онда ћемо видети, да оно изгледа као неки ватрен округ, који непрестано ватром сија. Али се више пута може приметити, да оно баш није са свим чисто, него се види на њему и неко мрачније комађе, које није свагда једнаке величине, него је час веће, час мање. Пре су мислили, да су та мрачнија места јазбине у сунцу, које су напуњене разним гасовима, што заклањају светлост. Сад већ у најновије време научењаци о овим пегама доказују, да су оне као онај олош, што река на површину изнесе. Ако је олош тежи од воде, падне на дно, ако је пак лакши од воде, онда искочи на површину. Узмимо пример на гвожђу, кад је у непречишћеном стању. Кад такво гвожђе топе, онда се само чисто гвожђе отопи и падне на дно, а на површину искочи ђубре. Нерастопљиво ђубре зато је на површину отскочило, што је много лакше од отопљеног гвожђа. Тако исто она отопљена маса у сунцу, сливена је доле, а талог плива на површини.

Из овога видимо, да нас данашња наука уверава, да сунце није мрачно тело, које само светлу површину има, а она тавнија места да нису пукотине, кроз које тавна унутарњост сунца провирује. Ти мрачни делови нису облаци, о којима се пре говорило, него је доказано, да сунце није ништа друго, него ватрена течност, по којој минерални олош тамо амо плива. Сад је већ и то доказано, да сунце ни на који начин не стоји на једном месту, као што се пре то доказивало, него се непрестано окреће око своје осовине и то окрене се једанпут за $25^1/_2$ дана. Осим овога неки су научњаци и то приметили, да сунце са свима својим звезданим пратиоцима, са ужасном брзином, која се учини за један секунад седам миља, те се оним суседним звездама од Сирија удаљује а Веги се приближује. Израчуњено је, да тај пут траје од прилике $22^1/_2$ милијуна година.

Кад знамо то, онда нам се намеће питање: да ли ће сунце у том свом путовању кроз васелену једанпут наићи на друго које тело и сукобити се? На ово питање може се одмах одговорити, да се такво што не може догодити, јер оно старо правило, за које се давно знало, то још и данас постоји, а то је: да у путовању небесних телеса у кругу сунчаном дотле, докле год васелена овако постоји, не може бити сметања једно другом. Тако исто почело се поговарати, да може сунце и наша земља са њим у свом путу наићи у небесном свету на тако место, на којем створови на земљи живети не могу, као: кад би наишло сунце заједно са земљом на ваздух одвише редак, или одвише густ, или на ужасну врућину или хладноћу, у којој живот разних створова не може да се одржи, него мора да угине; доказано је, да је и ово немогуће. И ако звезде у васелени не одстоје једнако далеко једна од друге, те због тога и топлота у свима не може да буде једнака, опет за то не може до тога доћи, да се међу звездама поремети природни закон у толикој мери, да поремете биће овога света. У то већ данашња наука ни на који начин не верује.

Али има неки случај, који је много вероватнији, који је нова наука изнашла и добро испитала.

Доказано је, да онај круг око сунца од самога сунца привучен у сунце се стропоштати може и падајући на све стране може се распрштати. Тај круг веле да је гориво самога сунца, које топлоту даје, светли и загрева све на свету. Овим начином догодило би се то, да би сунце изгубило своју топлоту. Са свим је чиста истина, да је ватра много снажнија онда, кад се што више горива на њу меће. Ако на сунце падне више телеса него што обично пада, оно онда може и више топлоте издавати. Сунце на своме путовању непрестано све више налази небесних телеса, које без разлике себи привуче и истрошену своју снагу допуњује. Али питање је, да ли су та телеса у васелени једнаким растојањем понамештана, јер због неједнаког растојања небесних телеса долази и неједнака привлачна снага; па ако има у васелени места, која су богата, а има која су сиромашна творивом, онда би морало сунце у своме тако брзом путовању кроз те небесне пределе, који су богати творивом, врло се загрејати и на земљу врло великом топлотом упливисати; а кад би сунце дошло у оне крајеве небесне, који су сироти творивом, ту би се температура земљина врло охладила и на земљу хладноћом својом упливисала. На овај начин разуме се по себи, да би сунце својом топлотом врло неједнако и врло штетно упливисало на органски живот на земљи.

Кажу, да је било некад времена на овоме

свету, кад је на нашој земљи била таква топлота, да је мамут, који је само у жарком појасу и на екватору наше земље живети могао, и то само у таквом случају, кад би тај жарки појас врло богат и плодан био биљним земаљским производима, и по другим пределима живио, јер и данас се још налазе кости од тропске те животиње под ледом и снегом на северу. Питамо: од куда те кости од тропске животиње под северним ледом и снегом? На ово питање не може се ништа друго одговорити, него да је наша земља у прастара времена тако топла била, да су тропске животиње могле свуд на целој земљи живети; али се из тога може и то дознати, да се за неколико хиљада година температура на земљи са свим променула, те из тога налазимо на северу под снегом и ледом остатке тропских животиња, које су само у тропском поднебљу, поред врло бујне вегетације могле живети.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Земуну је изишао у издању књижарнице *Јове Карамата* **„Осман“** *Ивана Гундулића* у два разна издања. Једно је издање у осмини на финој белој хартији, а друго у шеснаестини на лепој жућкастој хартији. Иначе су по садржини оба издања једнака, те доносе *„Османа“* са попунама Ивана Мажуранића и П. Соркочевића, за тим речник свију мање познатих и ређих речи у Гундулићевом спеву. Осим тога доноси књига ова на послетку и хисторијске, земљописне и митолошке белешке, те је тако ово издање можда најбоље и најпотпуније издање „Османа“ од свију досадањих. Кад се узме у обзир, да је ово дело изишло под редакцијом *Јована Бошковића*, професора велике школе у Београду, који је и опширан, критички и стручан предговор написао, онда ће сваки веровати, да је ово издање ове епопеје зрело и ваљано. Цена је делу у великом облику 3 ф. 60 н. а у мањем 2 ф. 40 н. Наруџбине ваља слати *књижарници Јове Карамата у Земуну*, а дело се може добити и иначе у нашим књижарама.

= Професор на прашкоме свеучилишту *др. Константин Јиречек*, познати литерарни хисторик, бавиће се овога лета у Дубровнику, где ће тражити и проучавати изворе за дубровачку књижевност. Дотични кругови биће без сумње на руци овом припознатом научењаку и брату Чеху.

БЕЛЕШКЕ.

(Велика школа у Београду). Београдски министар просвете и црквених послова расписао је стечај за попуњење ових катедара на Великој школи: 1. за хисторију филозофије. 2. за науку о грађевинској конструкцији. 3. за руски језик и литературу с погледом на језик и литературу осталих словенских народа, и 4. за науку о машинама.

ЧИТУЉА.

(† Јован Димитријевић), парох новокарловачки (сасански) преминуо је у недељу 4. марта о. г. у 57. години свога живота после кратког боловања. Покојник је имао врло много писама и рукописа од наших знаменитих људи и важних по нашу новију повесницу. Нешто је од тога изишло на јавност први пут у нашем листу. Тако изиђоше у „Јавору“ многа занимљива писма пок. књижевника српског Косте Богдановића уз кратку библиографију Богдановићеву из пера покојникова, који је био рођак Костин. Радио је и у „Нашем добу“ и иначе, а засебно је изашла књижица *„Катанска буна“*, која описује Стојанову побуну у Шапцу. Покојник је оставио за собом млађаног сина и три кћери, од којих су две већ удомљене. Нека је мир пепелу покојникову!

(† Креста Поповић). У сремскоме селу Буковцу упокојио се крајем прошлога месеца у млађаном добу своме честити сељак ондашњи *Креста Поповић*, који је у последње време становао у Новом Саду. У момачким својим годинама окушао се покојни Креста у писању песама, од којих смо једно десетак донели у „Јавору“ почињући од године 1878. па у неколико и доцнијих течаја „Јаворових.“ Песме су биле љубавне и родољубиве и из њих се види, како је Креста био младић добра срца и ватрене српске душе. Уједно се види из њих, да су му узори били Бранко и Лаза Костић, но и Змаја је веома уважавао и много га читао. После Кресте остала је малена и нежна ћерка, чија је судбина у толико жалоснија, што је на две недеље пред очином смрти изгубила и своју матер. Обоје је покосила она несретна боља, која је тако силно заредила по колу нашег младог нараштаја и немилице га тамани. Нека ти је, Кресто, лака земљица!

РАЗНО.

(Женскиње на свеучилишту). У Русији, Енглеској и у Швајцарској се већ у велико пуштају женскиње, да слушају науке на универзитетима. У Аустрији тога још до сад нема. Но прошле недеље покренуло се то питање и у нашој царевини. Бечком земаљском већу поднесена је петиција са 4812 потписа, у којој се моли посланичка кућа, да изради да се и жене припусте, да могу слушати науке на *филозофском* и *медицинском* факултету. Петицију су ту потписале све чешке женске задруге и многи знаменити људи на пољу књижевности, уметности и науке. На предлог посланика Адамека петиција је ова придодата у целини стенографском протоколу.

(Како се бисер лови). Мала варошица Тутокорин у индијскоме океану славна је са ловљења бисера; али бисер се налази и код острва Цејлона и на предгорју Коморину. Ловци се загњуре, кадкад врло дубоко, на дно мора, а при том су у великој опасности да их капља удари или да навали на њих каква опака морска животиња. Индијски *парије* т. ј. људи мрке расе, раде тај посао и то само кад је море тихо. Пре него што се загњуре, чине они разне маштаније, као да се осигурају од сваке опасности. Они призивају у помоћ своје фетише и праве разне чаробне знаке на своjем те-

лу, као да се унапред од сваке опасности заклоне. Није лов на бисер у свако доба згодан, али кад дође време тому, онда поврве са свију страна хиљадама људи, жена и деце, међу којима имаде неколико стотина гњурача, те се настане на одређеним местима. Сваки гњурач подигне себи шатор, или сагради од лишћа колебу за себе и својту, где ће провести, док траје лов бисера. На дати знак скочи гњурач у море, везан конопцем, а држећи у руци котарицу, у коју се метне тежак камен, ради претеге. Стигнув на дно мора, потражи по стењу или по песку бисерне шкољке, те их ножем откидају и мећу у котарицу. Кад је котарица пуна или ако не може гњурач више да издржи под водом, а он задрма конопац, те га онда извуку на поље. Кадкад је морска вода тако бистра, да се гњурач са чамца може лепо видети, како на дну ради. Кад гњурач сретно изиђе на ваздух са шкољкама, онда се ове поређају по песку, те леже онде, док их сунчана топлота не расклопи, те се онда траже бисери. Ови се за тим испирају, ређају по величини и продају трговцима, који стигну овамо из свију крајева Индије. Сасвим ситни бисери продају се као бисерно семе, а остали се цене по величини, боји, чистоћи и т. д. Сваки такви лов бисера стаје по неколико људских живота; некима дођу главе морске животиње, други се удаве у води или умру, кад их изнесу на поље, од малаксалости. Међу тим људи се ипак не плаше, него раде овај посао, јер се често веома добро исплаћује, особито кад се узму у обзир јадне околности кукавних парија.

(**Близанци**). За време игранке пита господичић своју играчицу: „За колико је година ваша госпођица сестра старија од вас?“ — Млада играчица одговори: „Ја управо и не знам, јер кад год ја за годину дана постанем старија, она буде за годину дана млађа, те ако тако и даље узиде, то ћемо нас две скоро бити *близанци*.

(**Голубови писмоноше**). Голубови су се још у древна времена употребљавали као гласоноше. Још песник *Анакреонт* (529 пре Хр.) меће у уста једноме голубу речи: „— — ја сам слуга Анакреонтов и носим ова његова писма.“ *Елијан* пише, како је Тауратен, кад је у Олимпији добио награду, јавио то оцу своме преко голуба, којем је везао за ногу црвену крпицу. *Плиније* прича, како је Децим Брут послао конзулима писмо преко голуба из Мутине, коју је Антоније био опсео. Сарацени су имали на све стране свезе преко голубије поште. Још г. 1147. после Хр. затекао је калифа Нуредин Багдадски свуда такве поште. Под Ахмедом Багдадским, који је умр'о 1225. године, цветале су голубије поште у целој држави. Са падом мухамеданскога царства изгубиле су и голубије поште своје значење, јер ју друге државе нису хтеле да усвоје. Тек г. 1573. почеле су се опет да употребљују при опсади Харлема и Лајдна. Даље извештаје добивамо чак г. 1806., кад је оно Наполеон I. наредио да се голубови употребљују као писмоноше. Од тога доба су неговани голубови, у Белгији и Француској, а доцније и у Енглеској и Немачкој. Године 1828. су берзијански спекуланти у Паризу, Бриселу, Франкфурту на Мајни и у Лондону јављали један другоме падање и скакање папира од вредности. Године 1844. постојала је између Париза и Лондона редовна свеза помоћу голубије поште. Веће значење добила је ова ствар — као што је познато — за време француско-немачкога рата.

НОВЕ КЊИГЕ.

Поглед на начелне основе наше народно-црквене автономије. Написао *Ђура Вукичевић*. Штампарија српске књижаре браће М. Поповића у Новом Саду, 1890. На 8-ни, стр. 100. У овој су књизи ови чланци: Увод. Државни закони према нашој народно-црквеној автономији. — Црквено право према нашој народно-црквеној автономији. — Који су начелни узроци заплетима на нашем црквено-автономном пољу? — Начелни основи, како да се данашњи заплети уклоне и организам наше народно-црквене автономије на природне основе постави. — О изборној системи у нашем црквено-автономном организму. — О избору митрополита-патријарха и статуту изборном. — О чувању самосталности унутрашње автономне управе према државној власти. — Закључна реч. — Цена је књизи 50 новч., а може се добити у књижари браће М. Поповића у Н. Саду.

Одзив на Комаровљеву етнографску карту балканског полуострова. Написао *В. М. Г. М.* У Новом Саду, У књигопечатњи А. Пајевића. 1890. На вел. 8-ни, стр. 18. — Ово је побијање истиности једне етнографске карте, коју је уз „Извјестија“ добротворног руског друштва издао и распослао Рус Комаров, а на којој се Македонија и друга старо-српска земља убраја у Бугарску, тако и три Душанова града: Призрен, Скопље и Серез. Но као да је и само „благотворително општество“ већ учинило кораке, да се ова карта новом истинитијом замени.

ОДГОВОРИ.

Г. С. Т. у В. — „*Finnen, finniges Fleisch*“ каже се код нас: *бобичавост, бобичаво месо, Finne: бобица*. Београдски „Тежак“ је у једном свом чланку причао, да се та болест меса зове и *жедњаци* (као да долази од жеђи, кад свиње немају воде да пију,) или *поганице* (држећи да бобице долазе од погани, што их свиње једу). У нишком округу зову и *богињаве* свиње, *богињаво* месо. — Од овако болесног меса ваља се чувати, јер се од њега лако добије пљосната глиста, пантљикара.

ИСПРАВЦИ.

У прошлом броју „Јавора“ поткрале су се ове штампарске погрешке: Стр. 150. у првом ступцу, 9. ред у место Волмерсове, треба: *Вилмерсове;* 46. ред м. у тренутку, треба *и* у тренутку; у последњем реду м. ишчекивати треба *ишчекати*. На истој страни у другом ступцу ред 4. м. оплакивао бих, треба: *оплакао бих;* у 13. реду (од доле) м. оклони треба *отклони*.

На стр. 153. (у 10. бр. „Јавора“) у другоме ступцу, ред 20 после речи „последњег“ изостале су речи: *божунског сабора у име васцелог*, а после речи „народа“ долази: *најсвечаније просведујем да ми се*.

На стр. 151. други ступац, ред 12. од доле место „Trugen“ треба да стоји: Brugen (мост).

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 12. У НОВОМ САДУ 25. МАРТА 1890. **Год. XVII.**

ЦИГАНЧИЦЕ.

ПЕСМЕ ЕРДЕЉСКИХ ЦИГАНА.*)

ПРЕВЕО ВЛ. М. ЈОВАНОВИЋ.

I.

Ох, дивно је, када месец сине
На обасја врбе из долине!
Ходи, душо, па седи крај мене,
Да ми срце без тебе не вене!

II.

Некада сам у песми ужив'о,
И о жени мислио и снив'о,
И најзад сам дошао до жене,
Те се сада савија крај мене...,
По да л' сам се са њом усрећио?
Не — само сам брже остарио!

III.

Узео сам већ деведесету —
Власи су ми од старости седе;
Лутајући, к'о просјак по свету —
Осакатих и допадох беде;
А са ветра, хладноће и зиме,
Већ одавно очњег вида немам...
Нити крадем, нит се бавим чиме —
Дође доба, да се гробу спремам.

IV.

Зима иде, ветар вије —
Циганима добро није.
Нема дрва, нема хране —
Кад ћеш доћи, Ђурђев-дане!

V.

Ја сам јоште млад и чио —
Ја бих, с места, војник био,
Па бих им'о, што ми треба —
И заклона а и хлеба.

VI.

Нит се с вином кад проведох;
Нити носих кад ципела —
Само жену што доведох,
Те ми живот мој изела.

VII.

Мома, што је младост дичи,
На дукате сјајне личи;
А баба је за невољу,
Као коров свуд по пољу.

VIII.

Весео си, леп младићу,
За капом ти стоји цвет,
Али заман шешир китиш —
Кад је теби ум занет!

IX.

На част небу нојца са звездама;
На част земљи цвеће по горама —
Волијем ја гледати у лице
Црнпурасте моје Циганчице.

*) Dr. Heinrich von Wlistocki, Haideblüten, Volkslieder der transsilvanischen Zigeuner. Leipzig 1880.

X.

Стала си ме, душо, доста —
Кошуља ми једва оста!
Да бог да се срце твоје
Растрзало као моје!

XI.

Тамо, где поток жубори,
Љубих се с драгом у гори.
Поток још тече долином —
Ал нема драге с милином.
Тамо, где поток протиче,
На гробу њеном цвет ниче.

XII.

Немој, мајко, сузе лити ни кривити судбу клету,
Што ти чедо гроб покрива у далеком туђем свету!
Сва је наша земља, мајко, у десници вишњег бога,
Сви смо... сви смо... испод једног, плавог, свода небескога!

ПОВРАТИО СЕ.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО В. МИЛАН МАРИН.

III.

Мара отерала краве у поље, а журила се кући, да што пре посвршава послове, те да оде преко бâтинима.

Нешто се осећала радосном, па је у повратку певуцкала.

У том се сусрете са Драгом.

Приђе јој сва раздрагана:

— Је си л' чула?!

— Шта то?

— *Повратио се.*

— А ко то?

— Милоје.

— Он?! А ја бих ти као рекла, Маро, чула сам нешто синоћ, где свет дивани, па опет не верујем.

— Је с' баш он.

— Ти га вид'ла!?

— И разговарала сам се с њим.

— Па шта ти је рекао? Ди је био? Шта је радио? — обасу је Драга са питањима.

А Мара јој причала о њему много, много, и кад је свршила, готово трчећи одјури преко ледина кући.

Сав посао за час је свршила.

Онда се почела спремати да оде преко.

Раскопчала пруслучак, да се преобуче, а сва горела од неке нутарње радости. Беле јој се груди немирно дизаху испод тана'не, везене кошуље и морала се мало прислонити на креветац, да јој се срце умири.

Пред њом је лебдео Милоје, и онај стари, кад је одлазио, и овај нови, који је јутрос с њоме диванио. У њеним мислима мењали су се обоје, али јој је овај јутрошњи лик живљи и јаснији бивао. Трудила се, да га себи представи онаква, каква је био, пре него што је отишао. И онда је хватала разлику између тих двеју представа. Па што јој се већа разлика чинила, тим јој је све страшније и жалосније бивало. Срце јој је куцало, а глава јој клонула од многих мисли.

— Боже! баш прави господин! . . .

— Ни налик на оног старог Милоја! . .

— Баш прави господин, — а ја!? .

И онда уздахнула.

То је врло болело.

Као и радовала се и не, његову доласку.

Па тек после пође да се облачи.

Узела једну сукњу и обукла је, па се стала загледати.

— Тако. Ваљда ми неће замерити . . . Ал' јутрос, каква сам била! . . па ако је глед‘о?! па видио ону сукњу?! . . К'о мислиће: не знам се удесити . . . Да је само дошао у недељу! . . . .

И онда опет стала. Замислила се.

Од једном се пренула.

— Нећу! . . скинућу и ма'раму, и напуче, и гранат, и све . . . Идем 'вако. Видео је он тамо мало друкчијих . . . А ја! . .

Готово почела да сузи.

— А какав је пре био! . . Онај стари Милоје. Знам кад је пошао, а ја плакала по вас дан. Тако плакала, а жао ми било . . .

— Рекао ми једном бата: „Маро, синко, а што си се ти отуђила од нас?“ . . . Нисам, бато, бога ми, нисам . . . „Ето, вели, одрасла си са Милојем у нашој кући, па кад он оде, а тебе никад! . .“ Па је и сузно. „Дођи, синко, дођи, јер ми је одмах лакше, кад тебе видим, к'о да ми је онда он ту. Тебе волем, као и њега, к'о да сте ми моји. Ал' већ *даће Бог!* . .“

И онда се чисто тржe.

— Па ако му је *шо* рекао!? . .

Подиђе је неки стид.

Па пође, те у некле стаде. Не смеде тамо.

— Мож'да му . . . Мож'да му није ништа ни рекао!? . .

И замислила се. А срце јој куцало, да искочи из груди. Двојила је, да л' да иде или не.

— Није . . .

. . . *Идем.*

Па лагано као веверица одскакута на поље.

Кад је дошла у кућу, опазио је бата.

— Дајте ми руку . . . шапну она, а пригла му се руци.

— А! ево моје Маре! . . . нашали се бата . . . Та кажем ја, обешеница мала, сто тебе, кад Милоје дође . . . И помиловао је по лицу. Знам ја вас обоје, знам . . .

А њој, мислиш пукнуће груди, од неке нутарње среће, па као да јој се сва радост разлила у грудима, не могаде ни речи прословити

*

Сутра дан освanула недеља.

После подне играло је коло

Као обично, старији свет поседао около, па у разговору забављају се о нерадну дну.

А у среди младеж ударила у коло, па се вије око гајдаша, као оно лака свила по сунчану зраку.

Ту и Мара, и она игра. Али је данас нешто веселија него обично. Са лица јој читаш, како јој је у души. Бурно коло, а још бурнији играч до ње, Милан Путников, па јој дукати све о прса бију, те звекећу.

Кад престану играти, сабију се девојке у гомилу, па се разговарају.

Онда се нађе онај Милан Путников, да речеш момак већ шипарац до јуче, па са својом шалом забавља девојке. Није него сузе им нагну на очи од многа смеја. Кад он коју рекне, ама мораш се смејати, ма ти до тога не било.

— Ево, вели Милан, да се окладимо, ко ће са мном овако ногом заплести! . .

— Ево ја ћу! слегну раменима мали Јовица, а момку Бог дао, па 'рамље на једну ногу.

Девојке затуриле главе, да не прсну смех.

— Нећу с тобом, ти скакућеш као врабац.

Е тог смеха онда! . . .

— Ал' не можеш к'о ја! . . нашали се Вића Рунићев.

— То је истина, к'о ти, тако већ не могу. Кад подерем ове опанке, онда ја̂.

А Вића, сиромах, па увек бос.

Од једном ће Пера

— А 'ди нам је Милоје?!

— Е, тај тешко да ће доћи.

И заподену се разговор о њему.

Једни веле: доћи ће.

Једни опет: неће

— Тешко да није код Ранкових, — упаде Милан.

— Баш није! оте се Мари и нехотице, а знала за што. Ето пре се говоркало, да ће се она Пела из Ранкове куће испросити за Милоја.

— Онда неће ни доћи.

— Доћи ће.

— Сад ће.

— Тек што није.

Онда се Јовица узврпољи.

— О, брате, шта ми тај човек синоћ не наказива . . . Ва́ла Богу, да сам јуче умрьо, не би' ни то знао . . . 'Ди ти тај све није био! . . По свом свету. Па, каже, видио и́ Турчина! . . Е, велим, да није онај, што се с Марком Краљевићем тукао . . . О, брате, човек прошао света, па и видио, да се не каје. А ми па тако, овај . . . ето . . . павори, па павори . . .

— Ех, паори! . . подсмехну се Милан.

— Бо'ме ја ти кажем. Ама не вредимо спрам Милоја ни оволико, колико да речеш: а.

— Није него. То ти велиш . . . опет ће Милан.

— Ја ти кажем . . . Е, па доћи ће, видићеш га . . . А велим ти: тешко да ћеш га и познати . . . Он синоћ прошао тако поред мене, а ја ни дај Боже да помислим: е то је он. Добро вече, кажем, па ћу као да му скинем шешир. И да ми се он први не јави, ево, браћо, главе, ако не би помислио, да је некакав господин.

А Милан се лукаво подсмехнуо

— Па . . . овај, и опет паор.

— Ал' му може бити! . .

— К'о и мени.

— Гле јако.

— Ораће он са нами опет, као и пре. Не нахранише га бо'ме његове госпоцке 'аљине.

— Ал не реци! потврдише и други.

А Мара се сва нскидала. Тек хтела би шта да рекне, али . . . Та није него погледом би пресекла тога Милана.

И таман да се започне игра, а Јовица се осврну.

— Но, ево, па ћеш видити. Ено га, иде.

А младеж, па се сва тамо окренула, од куд је Милоје са још неком момчадијом долазио. И гајдаш-Мила таман што је почео да свира, престаде, а гајде задњим звуком задрекаше. И сам се загледао на ону страну.

Мари мило, те да искочи из коже. Стала међ другарице, и да пусти срцу на вољу, на мах би полетила њему на сусрет. А 'вамо јој се лице сво зажарило.

Милан Путников злобно се насмехнуо и шапнуо две-три речи гајдашу.

Мила га и не погледа.

— Ајд', куд си се забленуо. Што не свираш?! . . рече му гласније.

Мила му и не одговори.

— Ал' свирај, хоћу да играм! . .

— Ево, ево.

А 'вамо није гајде ни додирнуо, већ се удубио у Милоја.

— Свирај! пос' ти твој! . . разјари се Милан, тек да прикупи девојке око себе, да не гледе већ толико тога Милоја

И гајдаш се тек онда спремао да свира

А Милоје стао прво код старијих.

Машио се руке деда-Илијине, да је пољуби.

— Жи' био, Милоје синко, бог те поживио!

И обасули га са питањима.

Па тек после пошао момчадији, одкуд су га у један мах тако много злобних, момачких погледа стрељали.

А девојке све пиљиле у њега.

Само Мара као крадом поглѐдала у њега.

А Милан Путников саг'о главу доле, па му дошло, е му је и она зелена трава црна, све да му је црно, па и сам себи изгледао црн.

Није га ни погледао, а 'вамо му изглед већ напред знао.

И тек онда увидео велику разлику између себе и Милоја.

Па онда га је оно и оједио.

А Милоје, да му то не би друг, како се наљутио, кажем ти: зло би прошао.

. . . .

И једном јекну селом, да је Мара испрошена.

Под њени прозори зачула се једно вече песма:

„Је си л' чуо, да сам испрошена,
„Испрошена и прстенова-а-на! . ."

Па једном дошао и чауш к мени. Ушао у собу, а чутуру метнуо на сто̂.

— 'броj'тро, господине!

— Бог дао.

— Како сте, шта радите?

— Ето, патим се. Кувам.

— Па увек сами?

— А да шта ћу.

— Па, жен'те се.

— Даће и то Бог.

— Бо'ме ја не бих тако.

— Да како?

— Мало вам је још те дечурлије наше, па још и ту бригу водите . . .

Хтео даље. Прекинух га

— А чији су вам сватови?

— Бате Димитријевића.

— Зар његови?! нашалих се.

— Та . . . овај, његовог синовца Милоја.

— Оног, што се повратно из солдачије?

— Да, да.

— А ко је млада?

— Она Мара. Она тамо знаш из Катићеве куће.

— Е да! Она лепа?

— Да, да.

— А волели се?

— То нема више! . . Да рекнем, к'о на пример, ето, голуб и голубица . . . Ја волем, овај, ти знаш ону Ружу, волем је к'о и сваки момак, али тако! . . Хо, брате, да речем, к'о деца . . . А грле се, а љубе се, већ и нама зазор . . . овај . . . тако знаш, ми паори . . . ама скапали би једно за другим! . .

— Е па нек им је сретно! . .

— Дај Боже.

И понуди ми чутуру.

— А рекао ми бата: отиди прво код господина, он ми не сме валити. Овај, поздравља . . . а ви, па зацело дођите . . .

— Кад су сватови?

— У недељу.

Потражим неки пешкирић и ради обичаја привежем га за чутуру.

Кад је пошао, није могао, а да не примети:

— Па 'јд, кад ћемо ваше?

— Даће Бог.

— Ах, даће Бог, све ви тако . . . Та, муку му, неће вам он, бож' опрости, девојку

дати. Ето бо'ме има лепих цура код нас, ето шта вали и мојој Ружи. И ако није к'о Мара. К'о госпоја! . . Па шта ту вас дан, да опростите, отезати. Избирај једну, па да вам скува тај ваш врућтук, е-није него *брзо* ћете се *заситити!* . .

И то тако рече озбиљно, пун уверења, да се ни насмешно није.

МАКСИМ ЦРНОЈЕВИЋ.

ПРИПОВЕТКА МИЛЕВЕ СИМИЋА.

(Свршетак.)

На месец дана после тога беше се Софија неким послом забавила, очекујући Мару, да јој и она помогне.

„Где си за бога?“ узвикну, опазивши је на вратих.

„Та мани ме, молим те, да дођем себи. И до сад су доктору долазили свакојаки пацијенти, али овај, што је сад код њега — ох ужасно, ужасно!“

Изрекавши то сва се стресе.

„Какав пацијенат? Шта ти је?“ упита Софија радознало.

„Помисли само: кад сам сад, пошавши теби, ступила из свог предсобља у ходник, отворише се врата, која воде на степенице и на њима се указа човек, који, спазивши мене, на мах застаде. Одело му је веома угледно, и по свему се види да је отмен човек, али лик — лик му је тако унакажен богињавим храпама, да на њему — не би нашла глатка места, ни колика је придевачина глава. Мора да је јадник скоро богиње прекужио. Признајем, да сам учинила велику глупост, што сам се, опазивши га, одмах повукла натраг у предсобље, али које тај његов грозни изглед, које то, што ме је тако радознало мерио, беше ме тако збунило, да сам и нехотице морала тако чинити. Нисам радознала, али за њега се морам распитати.

И пошто је Софији цео тај случај још подробније описала, окренуше разговор на друге ствари.

* * *

„Ала молим вас, докторе.“ упитаће Мара на неколико дана иза тога при доручку Станића „Хоће ли вам још дуго долазити тај богињави реконвалесценат?“

„Мени се чини, да неће још дуго требати моје помоћи. Али за што питате?“

„Немојте се чудити, но ја не умем казати, како ми је, кад видим тог вашег „Максима Црнојевића.“ Па онда је ово неколико дана удесио, да вам долази баш у оно доба, кад ја у ходнику заливам цвеће. Дошло ми је, да цвеће преселим у предсобље. Па то ћу и учинити, и тако је већ захладило“.

Станић је погледа смешећи се, но не рече ништа.

„Смејте ми се, колико хоћете. Али ја сам упамтила његово одело, па сад, чим опазим, да се кроз врата промаља нешто пепељасто, окренем главу. Нисам га баш ни до сад никад честито погледала, па и опет ми је увек у памети. Ноћас сам га чак и сањала.“

„Сиромах да то зна, како би му ласкало Збиља, како би било да га о томе обавестим?“ нашали се Станић.

„Шалите се ви, колико вам је воља, али ја остајем при своме.“

„Не бојте се, не бојте се!“ умиривао је Станић. „Он ће ме већ данашњом својом посетом решити лечничке дужности и услуге, које сам му указивао. Него гле, мал не заборавих!“ дода озбиљно „Обећао сам, да ћу вам показати моју нову збирку медицинских справа, па како сам данас доколан, могао бих реч своју искупити. Само ми морате тачно рећи време, кад ћете доћи, да знам бити код куће.“

„Па ако ћете бити тако добри — око четир сахата“ Одговори му она и после тога се дигоше и разиђоше сваки на свој посао.

После подне била је Мара у уречено време на вратима Станићеве писарнице. Ушавши унутра на мах застаде. Осим Станића био је у соби још и један гост, који је гледао кроз отворен прозор, што беше према вратима.

„Останите, Маро, останите, мој друг нам неће сметати!“ дочека је Станић, видећи, где се хтеде вратити.

У тај мах се окрете са прозора онај гост, и она позна у њему Станићевог богињавог реконвалесцента. Беше се готово скаменила од чуда, али испитујући поглед оста јој на њему.

„Останите, госпођо, ако се мене не плашите!“ прихвати он, а гледа јој правце у очи.

Његов глас као да јој је душу из темеља потресао. Она се уздрхта, не скида ока с њега, нека неодољива сила привлачи је њему, па и нехотице корача напред.

„Боривоје!“ врисну у један мах из гласа, он рашири руке и она је у тренутку била на његовим грудима.

. Када се после неколико тренутака прибраше, доведе је он полако до наслоњаче, па седе крај ње. Тек сад су видели, да су сами. Станић их беше оставио.

„Можеш ли ми опростити?“ шаптала је она.

„Где нема кривице, не може бити ни спора о опроштају!“ одговори јој он благо. Али има нешто, што је важније од тога. Погледај ме, гледај ме добро, па реци, можеш ли ме овако унакажена волети?“ упита а глас му задршће.

„Оно, што сам ја на теби заволела, не може никаква болест изменити!“ одговори му она тако поузданим гласом, да јој је морао веровати

И сад се стадоше разговарати.

Низало се питање иза питања, одговор на одговор, и пошто је она њему казала све, што је без њега проживела, поче јој он приповедати, шта се с њиме збивало, од кад се не видеше:

„Оних дана, рече, кад је тебе Петровић испросио, добио сам ја од тетке ти писмо, којим ме је обавестила о твојој удаји. У том писму уверавала ме је да је иста поникла њеном вољом, коју јој је диктирало њено многогодишње искуство и убеђење. Признала ми је, да те је тек тешком муком довела на своју руку и молила ме је да јој уз поштену реч обећам, да ти се никад нећу јављати ни лично ни писмено. Тебе, која знаш шта си ми била, не треба да уверавам, колико сам патио, кад сам то разабрао, особито онда, кад сам добио твоје писмо. Али ја сам морао ћутати, јер за то ме је везала поштена реч. Пошто сам свршио науке, настанио сам се у В. Још док сам био на свеучилишту, упознао сам се са Станићем, с којим сам се спријатељио, у коме сам нашао оно, што сам у Светозару изгубио, и коме сам поверовао сваку своју мисао. Он је био први, који ми је јавио, да си остала удовица. Но можеш мислити, како ме је пријатно изненадило, када ми је у једном писму јавио, да се са женом преселио у Н., где је и кућу купио, а још више, када ми писа, да си ти у кући им стан узела. Из његових писама знао сам касније све, што се с тобом збивало, али понајвише ме је веселило то, што ме је Станић уверавао, како си се ти са женом му здружила. Још кад сам чуо, да си остала удова, намислио сам да поново закуцам на твоје срце, али сам хтео да ишчекам, док удовању ти прође година. Али у то време, када сам ти се хтео јавити, окужим се и ја заразом, која је као што знаш, у месту нам беснила, те добијем богиње. Појмићеш, да ме је то бацило у бригу. Ја сам истина био уверен о твојој љубави, но опет нисам био толико себичан, да сам овако унакажен без страха смео изаћи пред тебе. Тада ми Станић притече у помоћ. Да тебе испита и искуша, упознао те је са „Максимом Црнојевићем“. Па пошто се користио њиме те се о твојим назорима уверио, и пошто ми је јавио све, што је било између тебе и Војислава, позвао ме је да дођем и да ти се прикажем. Ја сам се с почетка бринуо, да се што боље опоравим, па онда сам се осмелио, послушао га, и — ето ме сада уза те!“

Док се њих двоје тако обавештавали, дотле је и Софија од свога мужа дознала све што се збило. Па када јој је после Мара у Боривоју приказала свога заручника, узајамној им радости не беше краја

Још тога вечера искупило се код њих лепо друштво, а сутра дан знала је већ сва варош, да је Боривој Мару испросио и да ће се скоро венчати А то је Станић јавио и Војиславу, који је у крилу науке и свога позива нашао колико толико утехе свом ојађеном срцу. . . .

* * *

Пролазио је дан за даном. Боривој се временом тако опоравио, да би са својим изгледом и Марину строгу тетку задовољно. А које с тога, што му је поново израсла пуна брада, које што му се усљед затегнуте коже храпе на лику баш доста изравнале, беше се нешто и пролепшао.

Па када га другови једном у друштву, задиркујући га, запиташе, да им каже, како је то, да су му се храпе тако изгубиле, одговорио им је шалећи се: „Моја Мара ми их је сљубила“.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

I.

Прорсед, ал' још кренак господар, пењаше се, с тешком муком, уз узане и, од постанка свога, неоправе степенице огромне, зидане куће.

На сваком кату застане, отаре зној с чела, маши се у џеп простране, платнене китле, извади стародавне, рогом уоквирене, наочаре, натакне их на нос, па чита на вратима имена станара.

— Врашке степенице! — гунђаше. — Па још ни ту није.... Слупају ти, брате, кућерину као вавилонска кула, па никада краја, да ниси доста паметан. И то ти се зове лепота! и велик град! Уф!

После те тужбе, управљене небу и зидовима, спреми наочаре, одуха се, па хајде даље, монологишући полако.

— А писао ми мазгов, да врло угодно и уредно станује!

То ти је ред и угодност!

Прешао сам осам комада тих степеница, па ако још не дођем до облака, онда ваљда ни Бог није милостив! Ха, ала је то запара! Веле, брате, да на северу има неки пол, или глобус, од леда! Идем, идем, па ето ме, брате, у такој врућини, какве код нас није било ни у псеће дане. Леп ми је то пол, шта ли је који враг! Лажу, брате, те књиге, како која година све горе лажу; не знам само нашто ће то изићи! Уф!

Стаде. Опет троја врата пред њим; прљавштина и запара растијаше, што се већма примицаше облацима.

Господар извади опет спасоносне наочаре, па стаде срицати прво име од краја.

— „Стеван Гљиварски“ — прочита.

— А, то ти је брате постан човек! Без сумње уз пост слави свога патрона!

Окрене се на десно.

— Адам Забуски, — беше написано на лимовој плочици.

— Не знам га, брате, није из нашег краја.

— Викторија Бреза! — udараше из далека у очи натпис на трећим и последњим вратима, а испод довратка, белом кредом на прљавим даскама неко смело и јасно нацртао легендарног пеликана, где крвави кљуном своје груди, да нахрани гладне тиће, а доле ниже беху ови надри-стихови:

Госпођа Брезова
Сучева удова,
Њена госпођица
Дивна девојчица,
Ко мисли да није
Нек' у звонце бије.

Старац прочита све до краја, дотаче се прстом пеликана и, очигледно у недоумици, по сроченом савету — зазвони.

— Но то ти је, брате, неки угурсуз, тако профанисати женску главу, — гунђаше, спремајући наочаре. — Но, само кад сам погодио! Мој мазгов се завукао као лис у јазбину; натрапао сам. Хо, хо! докучићу праву истину о младом господину!

На звук звонцета настаде у кући паклена граја. Прим је пиштао гласић неке пудлице или пинча, пратио га женски дисканат, грување врата и гурање столица. Све се то примицало к њему.

— То сам ти ја, брате духнуо у улиште! — примстиће старац.

— Леонка! Леонка! неко звони! — закрешти женски глас, отегнутим, белоруским нагласком — отвори врата, јер сам сад баш у послу! Жачек, хоћеш се смирити!

Али Жачек није ни мислио да се утиша, него је завијао, колико га грло доноси; одмах се зачуше из далека кораци, па се на вратима стишаше.

— Леонка, Леонка! Зар ти не чујеш! Отвори врата; можда је који од господе дошао на ручак!

— А чим ћу отворити? — промрмља други глас.

— Како чим? Ваљда кључем!

— Нема од кључа ни трага!

— Господе боже! Како не би било кључа! А куд би се део! Потражи, чедо, јер ја баш сад приставља шолтоносе!*) Жачек, чекај само, даћу ја теби!

— Где да тражим, кад га нема! — одговори хладно други глас. — За цело га је господин Срећко понео за собом!

— Шта булазниш! Не може бити! Никад ништа без мене! А ко то звони?

— Не могу видити кроз даске!

— А ти запитај! Или не! чекај! Ево и мене. Ах Боже, где ми је капа! Леонка, да ниси ти видела капу? овај час је била ту на столици, а сад је већ нема, као да је у земљу пропала. То је страшно, како се у тој кући свашта изгуби! Ни у једном стану није тога било; очигледно проклета кућа! Господе боже!!!

Тишина — и одмах се диже жалосно цвиљење Жачково; јемачно су га вукли за уши, а за тим се зачу вика:

* Неко пољско јело.

— Ето ти капе! Ето ти, гаде! Ето ти, уштво псећа! Да знаш!

Одмеривши безобзирно правду, обре се госпођа на вратима и одлучно запита:

— Ко је?

— Ја, драга госпо! дођох, брате, послом. Али чујем, да је нестало кључа, па шта ћемо сада?

— Ах Боже, ви сте за цело дошли нашој господи! Овде станују, овде, ал су некуда отишли и јемачно кључ однели! Ах Боже, шта ћу сада, шта ћу сада? Леонка, видиш господин дошао нашој господи, а кључа нестало! Ах, мени несрећници! толико сам пута молила господина Рафајла, да пази на то, и гле, баш је данас морао заборавити на опомену.

— Баш данас ју је имао на уму, — поправи други глас.

— А шта се ти плећеш? — знам и ја, да је он врло учтив млад човек.

Случајно заборавио — и опет ти кажем! Јесте л' из далека, господине?

— Да сам од оздо са земље, моја госпо, па је до вас далеко. Дошао сам своме сину, да га видим и да га водим, јер ето су сада и ферије! Послао ми је вашу адресу. Име му је Срећко! А ко зна, можда ме је, угурсус, и преварио.

— Јест, јест, господин Срећко. Врло озбиљан млад човек. То сте ви његов отац? Врло ми је мило! Изволите се одморити, господине, одмах ћу донети столицу!

— А где знам сести, госпо.

— Ах збиља! Нема кључа. Каква је то кућа! Нису доста ни руке ни глава! Баш нас изненадисте! Знаш, Леонка, то је отац господина Срећка. Кажем вам, господине, ваш је син тако миран, тако скроман, да о свом оцу никад није спомињао.

— Чудновато! — одговори у чуду старац. Нема се, мазгов, рашта жалостити, нити што тајити. Оца има, сестру има, кућу хвала Богу има, а за те новце, што од мене добија, може имати све, што му срце зажели. Хајде-де, и ви велите, да је миран.

— Као девојка. Не чује се, ни да је жив. А држи до себе и гине за науком, чудо. Тешка је то наука, господине мој, тешка. Што вам се ја бојим гледати мртваца; верујте, не иде ми у главу, како он може парати лешине.

— Парати лешине! мој Срећко! — повиче старац.

— А пара, господине, пара јадник! То вам је за чудо гадна наука, та медицина!

Каква медицина! Не знам, фали л' вама која даска или мени, само једно од нас двога неће бити читаво! Каква медицина! Срећко учи медицину, лешине пара! Пресвета богородице! та ја сам га послао на права, хтео сам, да буде јуриста, — шта је сад опет с том медицином?

— Медицинар је он, господине мој, и ви ћете од њега велику радост дочекати. До душе и сама бих волела правника, ал' ми Бог не даде сина, само кћер. А син, правник, добро би ми дошао! ој добро дошао! Треба да знате, да смо ми великашког рода и колена, има ту добара хој, хој: Можда сте слушали за Охајне на Полесју, седам миља од Јеремнога, само што је покојна мати, рођена Бухак, била „secundo voto“ за Зудром и макар што је *sterilis* отишла са овога света . . . Заиста *sterilis*, има докумената . . . ипак су нас Зудре оштетиле и преотеле имања! Али то је само привремено, господине мој, само привремено! Дванаест година терам парницу, прешла је све инстанције; кад и кад су они добили митом, али то није ништа! Већ три године, како је код сената.

— Али мој Срећко, госпо, мој Срећко! Од куда да он учи медицину? за што? како то? Смак света!

— Увек иде на предавање, господине, увек! О вредан је и рекла бих да воли своју струку! Морам рећи, да се ретко кад с њим састајем, јер нећете веровати, колико ми времена одузима та парница, а он опет чим из школе, одмах шмукне у своју собу, па седи и капај. Један пут, чујем, звони, па како се је задоцнио на ручак, полетим сама брже боље да му отворим. Кад ја погледим, а он држи нешто у рукама! Шта је то? запитаћу. „Очи!“ одговори, па ми принесе ближе смејући се. Господе боже! знате л' шта је било? ваистину очи, људске очи, живе, с лешине.

— Христе Спаситељу! — крикне старац.

— Од то доба никад више не отварам. Пошљем Леонку, јер треба да знате, да је та девојка пуки мушкарац, така вам је у ње памет, таке замисли . . . Има дара; развијам ју, развијам; осим тога, пише ми молбенице и прочита сваку писмену исправу! О, господине мој, и господин Срећко кад и кад с њом разговара, јер је умна и разумна и кажу, да је на мене налик.

— Мама! — зачу се унутри. — Жачек је појео шолтоносе.

Господе Боже! Како? шта? Шолтоносе из шерпење! А, сад му је крај! Обесићу га, својим рођеним рукама обесити! Ах Боже! Тако врело! још ће му шкодити! Не, не, не, Жачек!

— Лепо сам се намерио! — прогунђа старац. Баба утекла из луднице. Срећко лешине пара, све неке Зудре! Буна. Врзино коло! поштења ми. А на послетку ће још изићи, да нисам добро погодио кућу. — Госпо, молим вас! — додаде гласније.

— Изволите господине? одазва се глас госпођин, заглушен цвиљењем бијенога Жачка, које раздираше уши.

— Реците ми на чисто: станује ли код вас Срећко Рахоза?

— Станује, господине!

— А шта он ради?

— Понајвише слика.

— Сли-ка! Христе господе! шта је сад опет? — Како слика? Шта слика?

— Махом карикатуре; сто једне пред вама, на вратима!

— Онда не пара лешине? Све боље! Ко онда лешине пара?

— Имамо ми и медицинара.

— Аха. Па шта ми је, врага, говорила ваша мати? Ту човек није на чисто.

— Мати се је забунила. Ваш је син од шаде променио име с медицинарем, који овде станује. Онај се зове Рафајло.

— Еле мој Срећко од збиља слика? Какве су то керефеке?

— Леонка, Леонка! — одазва се као пиштаљка глас госпође Брезове — где су кључићи? негде сам их видела! Ао обешењак, хуља, нитков! Појео све до једнога; тако врело и пишта му није било! Сад неће бити шолтоноса, па не знам ни сама, шта ћу за треће јело! Шта мислиш? не би л' било добро на брзу руку палачинака! Ал ето, сад опет нема тих кључева, а брашно и јаја су у орману! Боже, боже, каква је то кућа! ништа не можеш наћи!

— Ао госпо, госпо! — повиче старац иза врата. — Баш није лепо, што ми онако премазасте уста с том медицином! Ето чујем, да су се променили за имена, клуподери једни! Само не иде ми ни то у главу, од куда је Срећко научио сликати! Арапске авантуре!

— Ах Боже! Збиља! тешко мојој глави! Променили су имена.

Јест, јест! Онда сте ви отац господина Рафајла? Особито ми је драго . . .

— Јам сам Срећков отац, Срећка Рахозе! — брањаше се очајни старац.

— Ах, да, опростите! Увек ми се тако у том стану језик заплеће! Ваш је син врло уљудан, весео вам је, удварач, па како тек има среће код госпођица! Тако дете злата вреди!

(Наставиће се.)

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак)

Понеже како по осталихъ въ дѣлѣ духовныхъ состоящаяся правленіа должности нашея пастирскія всакое попеченіе ко йсправленію возочищеніюже й уредовленію полагаемъ. Тако найпаче обща и всѣмъ православнымъ должность есть, от строеніи црккви святыя й благолѣпіи еа тицатися и достойне іако истином сина еа всегда ко краснолѣпію вещніи потребователными и приличними приводити. Что и недвоимъ да всакъ йзмежду Благочестіахъ вашихъ таковую любовъ й намѣрение не имѣетъ. Обаче вѣдяще, јако скудостію и недостаткомъ удержаваеми неможно единомъ или двома иждивеніемъ своимъ собственымъ къ надлежащей къ дома молитвенаго красотѣ привѣсти, сего ради и расположенно а и …мымъ вамъ извѣсто въ каковыхъ случаех милос…ния й приходъ чинится црккви святѣй (а за лучшее …дѣніе и во Інструкціи воспомянется) јакоже и … селѣ во хрістіянствѣ по всих церквахъ обычай …ылъ. А и всей, не инако бывало ниже приходъ …адлежащій когда оскудѣвалъ. А какоже показалося …мъ видѣше бо хесапѣ, да весма мало сія црковъ …оего стяжанія въ готовыхъ йимѣетъ, во чимъ могла бы сама себе своимъ приходомъ къ потребѣ доволетвоватися како и всѣмъ йнако невидится. Будучи от толикаго времена како предсказахом прыходь не оскудѣвали, а не мислимъ ниже големъ да би кто имѣнія церковная себе притяжалъ, илиже и вси междоусобнѣ грабежствовали, но усердіе имате хощете и тщитеся јакоже во васъ видимъ. Но что сему причына ова есть Јако до селѣ быша настрочнія и нечанная дрежденія въ приходках црковныхъ, тако й въ прибавленіи милостыни и нечинное въ поставленіи церковныхъ служителей или синовъ. Но что когда на црковъ прибавлялося то паки без вѣдомости не на црковъ (и бо видѣло бися на ней) потрошено. Мы убо видѣвше таковъ убитокъ церкви сятѣй нехотѣлиемо молчаниемъ пропустити, но јако пастиръ и надсмотрителъ тоя неправилная строенія возотчиставше чинъ и урежденіе установити за благо быти разсудихомъ како церкви на Інтересъ й велелѣпіе, вамъ же всѣмъ на честъ и похвалу да будетъ, какъ нижае Епитропомъ и Сыновомъ црковнимъ одержаваніе и поступокъ, отреждуется Еже будетъ йимъ Інструкціею Сице.

Благопочтенымъ нашимъ епитропомъ церкви вуковарскія вароши восточнаго католическагоЈерусалимскаго Православія Господарю Рашку. и Господарю Пеши Капамажіи кой суть по благоразсужденію нашему единомыслиемъ же и согласіемъ вуковарскія варошц, и всѣх жителовъ избранный и граматами утвержденный и опредѣленіи промыслители над дѣломъ приходовъ и отходовъ вышереченноея церкви, и над потребамъ равленія надзираніе и всякое строеніе того послушанія званію приличествующее како творити и одержаватися имѣютъ и долженствуютъ опредѣленнымъ послѣдующимъ образомъ. Јакоже

1. Что суть по уставу народа нашего здѣшняго по раду избранніи и поставленній церковни питрони на лѣто 1733. Такожде и въ напредъ и опредѣляеми, и иже поставляются будущимъ временемъ за наредбу приходковъ и разходковъ и того накормленія да подлежатъ совѣту, и отрежденію нашему и со совѣтомъ и питанемъ каждое строеніе Благолѣтное да творять что естъ за ползу церковну. Наипаче

2. От избранныхъ церковних питроповъ по истеченію года и пременѣнію тѣхъ припадающійся от них рачунъ обичныхъ от прихода и разхода за свидѣтелствованнымъ образомъ пред намѣстникомъ нашиъ примити и раздрѣшителное писаніе имъ дати, а новопоставленнымъ извѣстіе учинити како ниже повѣлено. Такожде

3. Избраніеже церковныхъ питроповъ сице да будетъ како и до нінѣ обычайно съ разсужденіем општине варошке избиралося и по ряду ходило тако и въ напредъ да будетъ кромѣ когда изберут да сутъ должни къ нашой мѣрности за потвержденныхъ церковных питроповъ и за апробацію приказатися, и како отредимъ исполнити за имютъ. Сице

4. Речени питропи должни сутъ имѣти регистръ и дѣже въ писовати различни приход церковни, Јакоже назнаменованно от что церковъ свой приходъ имѣстъ а первое собраніе Милостини недѣлимъ и въ праздниках тасомъ от звонъ за преставлшыхся, от погребеныхъ окрестъ церкви, от усопших хрістіанъ, от различныхъ Милостыни въ натуре и готових новацъ собраніе, откупіи свечарскія и вашарскія, от продаемых свѣщъ церковных. Назнаменованіе что церковъ въ готову и на Інтересъ по облигаціях имѣетъ. Назнаменованіе вересіи старыя, что кто и за что долженъ. Назнаменованіе что кои церковный синови въ промѣны своея службы церковныя свѣщи и воска другимъ новопоставленнымъ предадут. Назнаменованіе прилога различнаго во вещех что кто стой церкви приложитъ. Послѣдованіе и Інвентаріюмъ церкве и вещей церковных обрѣтающихся сего времене послѣдное и Принадеятое собраніе. Милостины въ кутію школскую и по урежденію протокола всякій приходъ особито да непиуется со извѣстіемъ месеца и дне да знается за будущую памятъ. Чым образом

5. От таковаго прихода что пріимутъ издавали и на что трошили на страну церковну, да квитанціе примают и различно како трошакъ будутъ издавали въ тефтеръ или регистръ да вписуютъ, како покажется формуларъ нінѣшнымъ церковнымъ питропомъ устроится и в напредъ да одержится, да болше наредбы и прилики въ будущее время. Чтоже естъ

6. Когда кои от хрістіяня тестаментъ, или другую подужбину творитъ да Единъ от питроповъ находится, и на церковну страну, тако и школскую настоитъ накормити по елику что болше и возможнее видите. Къ томуже

7. Коєму церковномъ, то есть пономарху отрежденна будетъ кутія школская, убогых, болных, и странныхъ да проситъ той всякаго праздника и да будетъ нашим печатомъ, или намѣстника нашего и без намѣстника нашего да не отворяется. И сіи кутыи реченыхъ приходовъ особито да держатся и да не трошится ни начто ни употребляется и особно на то позоръ да имѣютъ. Ничто менше

8. Когда сумум новаца совокупятъ церковны синови Епитропом на квитанціѐ да издаютъ како исправно прочислится можетъ и кромѣ сумнѣнія приказати, и самы Епитропы при концѣ а всѣмъ извѣстно восочистятся и от коели бо страны да промишляютъ елико можно прибавляти, на церкву добіяти да усердствуютъ. Наипачеже

9. Како мѣщаном одѣшным терговцемъ привручено естъ от насъ, тако и пришелцемъ да которіи усердие имѣютъ на сію церковъ милостыни оставити или дати да без всякаго сумнѣнія симъ Епитропом церковнымъ вручитъ в споменъ да в пишутъ давшаго имя живыхъ и усопшых будетъ, и таково имя священници должни споминяти и отслужити противъ милостыни колико кто дастъ. Аще парусію въ споменъ парусійскій, сарандаре въ споменъ сарандарскіи, проскомидію вь споменъ проскомидійскій Священикомъ же что служашъ за трудъ их да оставится она четвертея неделя что церква от них таса пріимала. И тако нарежденi тутори усердно и душевно позор да имѣют, како за доходке церковных от живых и усопших милостиню тако и да настоятъ предсвати имене священникомъ воспоминяти и позорствовати, да священицы таковая одолжуютъ и отслужуютъ. Къ томуже

10. Епитропы да имѣют церковныи сандукъ гдѣ два затвора да будутъ и тако един ключъ

единъ епитрон да имѣетъ, а пакъ другій ключъ другій, да егда от еклисијархов церковных или от коголибо прихода пріимать новцы оба да присуствуютъ, единъ кромѣ другаго да ничто можетъ творити, ради извѣстія и вѣдѣнія болшаго, окром отсудствія коего от них, по нуждѣ и препоруцѣ отсудстующаго да можетъ и единъ отворити или да дасть ключъ единому от господарства нарочитых, когда кои хоцетъ камо путовати. Паки

11. Должны сутъ Епитрони позоръ имѣти кои от них при дому обрѣтается посѣщати болныя христіяны мужескаго и женскаго пола. Найпачеже егда священникъ идетъ болнаго кого причестити, да иметъ тогда первѣе нашему намѣстнику тако и Епитропом возвѣстити и Епитронъ кой поидетъ со священникомъ болному, прежде нежели пойти должни въ дворъ нашъ съ нашимъ намѣстникомъ болному, состате и съним купно поити и болнаго по христіанское должности наклонити и наставити подобнѣ тестаментъ учинити и ходатействовати первѣе общои нужды, на церковну страну, школску, и своему Архіереи, по том и прочим святым мѣстамъ елико его духъ святый наставитъ по возможности милостиню уписати и оставити. Сице

12. Когда кой от христіанъ преставися должни пріити или тутори во дворъ и изявити и по возможности милостыню дати. Тако и зазвомъ всякъ да знаетъ, за малое звоно сиромах да даетъ единъ маріяшъ, за два звона два маріяша, за три звона единъ талиръ, от богатых и средных 1 ф. за мало звоно едино, за два 2 ф. от имущыхже или поболшюх сугубо, или и выше против именія. От неимущыхже или убогих и коимъ проситея туне у малое эзоно да звонится. Пономаръ же или звонар да не иматъ звонити дондеже невозметъ допущеніе от намѣстника нашего, и непріимитъ указ от Епитропа, и не будетъ уреченоэ за звоно платилъ или записалъ. Которыйже дастъ сарандаръ церкви, тако Архіерею и прочимъ милостиню противъ силы, таковымъ въ црковной порти можется погрѣбсти, и више звонити и више священника облещисе. А который дастъ парусію и за болныя учинитъ милостиню, на церкву и школом, тому звонити во вся тяжкая: и можетъ и близъ церкви погребстися, или под тороном, и таковому вси священици обрещися и звонити кад се преставі 2 кратъ у велико звоно звонити, три кратъ у вся три за полъ часа звонитъ. Тако егда преставлшагося понеситъ къ церкви и по опелу гробу, и по погребеніи до кудъ разидется народъ звонити. А который выше от парусіе и добру милостиню сотворитъ како на обществу Архіерею, церквы болным и на школи таковому по выщеописатому начину редомъ до погребенія да звонится вышеже от того, тои данъ и по вечерній звонити за неделю дней на данъ два кратъ по утренни и вечерни, а въ церкви погрѣбати правило недопущаетъ никого но болше платившн ближае церкви и приличнѣе мѣсто избрати подъ торонъ и до прочіи церковным вратъ моцно, а другоячіе сиромаси въ гробищах общих вонъ да погрѣбаются, от средных 6 ф. и от меншых или послѣдных, начеже богатых и падшыхъ во убожество, а хотяще при фамиліи копатися, а сице пресна тѣлеса и за еже на другое мѣсто погрѣбстися, оставляется на разсужденіе Епитропомъ могущій елико вящше да даетъ. Тако пакъ

(Наставиће се.)

ШТА ВЕЛЕ НАУЧЕЊАЦИ О ПРОПАСТИ ОВОГА СВЕТА.

(По мислима П. Тунша, Н. Локиера, Ницелнадла и др.)

(Наставак.)

Морамо приметити и то, да се посматрањем и до тога уверења дошло, да већ сад сунце нема у себи онакве топлоте, какве је имало у прастара времена. Истина, признаје се у научном свету, да то охладњење сунца врло споро тече али се поред тога опет може та истина са свим јасно опазити. Сва научна испитивања тврде, да је сунце кад год много ређе било него што је сад; да је пре морало бити као нека лопта од гаса, која се врло олагано хладила, и због тога охладњења претворило се у густу ватрену течност. Кад се дакле до сад толико охладило, онда је сав изглед, да ће оно и даље то охладњење продужити. И заиста, основу те сумње дају нам друга небесна телеса, јер од две главне звезде на небу — близанци — врло се давно већ опажа, да је једна, која се Кастор зове, пре 2000 година много јасније белом светлошћу светлила, него она друга, која се Сирије зове; сад пак ова врло дивном белом светлошћу светли, а кад год у стара времена светлила је тавном и црвеном светлошћу. Тако исто има промене и на другим главнијим звездама, особито пак у боји и светлости. Научењаци ту појаву тумаче тиме, што се исте око своје осовине окрећу, па час своју светлију, а час тавнију страну показују.

Имамо још и то да приметимо, да сунце истина

све хладније постаје, али поред тога непрестано и топлоте добија тим, што често мања небесна тела падају у сунчани венац и тиме му даје горива, те оно, и ако је све хладније, опет доста одржава равнотежу у хлађењу и поновом загревању. Један је научењак рачуном доказао, да сунце за последњих 2000 година једва тек ако се приметити може да је хладније. Овај закључак доказати се може тим што се у сунцу све више појављују она тавна места, која су час мања а час већа. Тако се 1848. године могло једно тавно место у сунцу видети, које је 18 пута веће било од наше земље. Звездари нас уверавају, да та тавна места у сунцу нису никаква реткост; 1850. године видело се једно тавно место на сунцу, које је 20.000 миља у пречнику имало и 77 пута веће било од целе површине наше земље.

По овоме дакле изнашло се, да сунце непрестано своју снагу губи, али тако лагано, да се за 4000 година тек једва приметити може. Научењак Хелмхолц рачуном је доказао, да ће за 17 милијуна година топлота сунчана тако се исцрпети, да на планетама не ће моћи бити ни трага животу.

Узмимо пример на данашњем поднебљу у половима наше земље, какав је тамо живот поред садашње сунчане топлоте.

Што већма северном полу путујемо, приметићемо, да све мање живота на њој има, јер у колико је топло поднебље богатије у разним животињама и биљкама, у толико је на северу све сиромашније у томе, и на послетку са свим онде, докле је до данас човечија нога допрети могла, готово су све животиње, све биљке ишчезле. Осим овога, што више северу путујемо, све већма наилазимо на дужу зиму а краће лето. Чим пређемо умерени појас наше земље, одмах ћемо се уверити, да је зима дужа од половине године; а што је год зима дужа, тим је и снажнија, тим више степенâ испод нулè. По овом се управља и дан и ноћ. Што даље северу путујемо, тим све већма наилазимо на дуже ноћи и дуже дане. Чим дођемо у поларни округ, већ ћемо приметити, да је како дан, тако исто и ноћ двапут толико дугачка, колика је код нас. Што даље северу идемо, све то већма опажамо. Одемо ли у северну Норвешку, па онда у сибирску варош Нижњи Колимск, ту већ како дан, тако и ноћ по читавих 30 дана траје. Отидимо у варош Дусињску на реци Јенисеју у Сибирији, приметићемо да је најдужа ноћ од читавих 60 дана наших. На 73 степ. северне ширине, тамо где утиче река Лена у Азији, најдужа ноћ од 90 наших дана и т. д. што више степени северне ширине тим је дужа ноћ а дужи је и дан у толикој мери, да на 90 степени северне ширине ноћ је дугачка читавих шест месеци наших, а толико исто дугачак је и дан. Тамо се сунце не рађа са истока, па да зађе на западу, него непрестано кружи око хоризонта. Овака се природа човечијем оку показује на северу, а шта је овоме узрок, нисмо узели себи у задаћу да овде наводимо, јер би се одвише удалили од предмета.

Кад знамо, да по овим крајевима сунчани зраци са свим косим положајем на земљу уливишу, онда тек можемо лако себи представити појав, који нам се тамо указује. Ово је узрок, те је зима тако дугачка, да седам осмина од целе године заузме, а оставља топлијем годишњем времену тек једну осмину целе године.

Не може човек да замисли, како је ужасна хладноћа у овим крајевима Средња је зима 36, а јача више пута је и 60 степена Целзијевих под нулом. Осим шест недеља, у које лето траје, топлота не може ни толико да успе, да страшно нагомилани лед и снег бар у полу отопи, него зима вечито затиче на земљи снег и лед, те се гомила једно на друго. Ледено море показује ужасне призоре; по њему плове ужасне ледене санте, тару се једна о другу, гомилају се једна на другу, те се производе разни ужасни, али и дивни појави. За неколико сахати постају дивни ледени градови, куле, дворови и разне слике животиња; али се највише стварају слике у изгледу оријашких печурака. Кад лето наступи, онде, где сунце допре, почне се на површини топити, али онде где сунце није допрло, отопљена вода непрестано се смрзава, те постају као неки стубови, више пута од 20 метера висине и два метера дубљине. Стварање истих стубова бива исто онако, као код нас што се стварају оне ледене клице са кућних стреха.

Од оваке зиме све се уклања, човек, животиња, па и само биље; свему овом нема ни трага у овим крајевима наше земље, једино човек, он продире кроз снег и лед, ради научног истраживања. Али тамо на тако страшној зими, не зна путник како да се нађе; кад руком заграби мало снега, не осећа зиму, него запаљење. Тамо снег не може ни по који начин да загаси жеђ, него је ужасно увеличава. Дисањем из уста витла се пара, као оно дим из избачене пушке. Јело, које путници собом носе, сад се на овакој страшној зими не може да распозна. Маст и масло тако је смрзнуто, да ј тврдо, као какав тврд камен; мора се сикиром одваљивати; а тако исто и остала храна. Кад пођ путник из лађе у слободан ваздух, не може на уст да дише, снага ладноће хоће да га задави; не мора дисати на нос. Али поред свега тога не може нико избећи, а да му бркови за врло кратко време не буду сасвим опточени ледом, који све до горње

усне досиже, а одатле се полагано образују и преко уста спуштају ледене клице нуз браду, и мора човек добро да пази, ако жели да му се уста не замрзну. Ако лед, који се на бркове нахватао, језиком човек лизне, онда ће се за лед прилепити и једва ће га моћи од леда одвојити. Исто се тако очи путнику крпе, поклопци се непрестано лепе један за други. Ето тако се путник осећа, кад иде на ону страну, на коју ветар дува. Покуша ли пак ићи против ветра, то хладноћа врло брзо продре кроз одећу кожну, те ће за кратко време осетити на кретима час ватру, час ужасну зиму поред свега тога, што има на себи кожне хаљине, које су вуном до тела окренуте и увијен је у њих тако, да му се тек очи виде. Ако има путник у џепу какву металну ствар као н. пр. бакаран или сребрн новац или нож и т. д, осетиће, да га оно у џепу пече као ватра, и мало по мало осетиће неку укоченост у свима удовима, у свима зглавцима; приметиће да све, што је око њега, тешко му је, тежак је и сам себи, неки ужасан умор, дремеж га напада, савлада га те пријатно заспи; — — јесте заспи, али се више никад не пробуди, јер се смрзао.

Али ово није још тако страшно, јер оваква смрт није тако са мукама скопчана, готово је неосетна. Али више пута у тима пределима са севера ваздушна струја престане, а то само у дугој поларној ноћи бива. Тишина таква настане, да то ми овде не можемо ни појмити. Нађе ли се путник човек у том крају света у ужасној зими, у ноћи, у којој је така гробна тишина, она му постане тако несносна, да је близу очајања. Та бескрајна, та вечита ноћ, па поред тога ужасна хладноћа, поред никаквог рада, а уз то таква ваздушна тишина, изазове неку страшну болест, у којој се човек из почетка врло слаб, немоћан осети, тело му малакше, кожа му пожути и подбуне. За кратко време десни около зуба почну се гнојити; на телу се појаве гнојанице, које се врло брзо све даље по телу разилазе у гнојавни оток. Уста почну ужасно непријатно заударати на трулеж телесну, једном речи човек почне жив трухнути. Ово је најстрашнија аветиња за поларне путнике, јер кад болест узме маха, онда је неизлечива и болесник на послетку, после дугих ужасних мука оконча свој живот врло гадном смрћу.

(Свршиће се.)

БИЈЕЛИ ЛУК И — НОКАТ.

„Ти мене чувај од нокта, а ја ћу тебе од свакога зла.“ Ту реченицу написао је *Вук Стеф. Караџић* [1]) и уза њу је догметнуо ово тумачење: „Кажу да говори бијели лук чоеку, и ваља да значи да је бијели лук здравији *кад се не љушти*, него онако ***с љуском кад се једе***.“ Наш дични пјесник, г. ***Љ. П. Н***, читајући ову књигу наишао је на њека тумачења Вукова, која му се нијесу свидјела, па их је у 6. броју овога листа (*„Разно“*, стр. 96) исправио, т. ј. држи да им је тек он „погодио прави смисао.“

Да не поштујем Вука, а и писца чланака *„О Црногорцима“* (у „Српској Зори“), ту „племениту душу“ (тако га назива његов пријатељ један), е бих се латио пера, да се и мој глас о тим поправкама чује.[2]) За то најприје молим г. Љ. П. Н., да Вуково тумачење још једном прочита, па ће видјети, да је оно нејасно, јер „кад се (лук) не љушти“, то је исто као и „с љуском кад се једе.“ Мора да није свака ријеч на свом мјесту; негдје ће бити погрјешка, која се омакла и самом Вуку. А кад то знамо, ево шта надовеза на то г. Љ. П. Н.: „Неће бити то, него хоће да каже: немој бели лук, који је лековит и сваку болест одбија, ноктом љуштити, јер за *ноктом има нечистоће из које различне прилепчиве болести могу иостати*. Заиста по селима, где је та пословица постала, свак ће кад нема ножа, пре неољуштен чесањ белога лука сажвакати па љуску испљувати, него што ће га ноктом љуштити.“

Ко тебе не позна, *луче* (али не оно „што кроз прозор гуче“ или слази „с дуда моловано,“ већ што има „озго траву, оздо браду, а у сриједи кметску част“)? Колико ли се твојих чена (чесана, чешања) од прије потрошило само уз коризму као њеки смок

[1]) „Српске народне *пословице* и друге различне као оне обичај узете *ријечи*.“

[2]) Ја бих рекао, да ће на више мјеста Вуково тумаче..е бити без приговора. Но мени је главно ово о „луку и ..кту,“ али не могу преко срца да пренесем, да је нашем на..ду оним тумачењем ове Вукове *„Како туђу коку изиједеш од.. х своју за ногу вежи“* велика неправда нанесена. У Лици ..жу: *„Поје туђу кокицу, вежи своју за ножицу,“* а то је исто, што и Вук написа Наши сељаци немају говеђине, већ се обично часте кад закољу пиле, кокош, јагње, тукца; па кад ме је ко частио, одмах морам да спремим и ја што, чим ћу му ту љубав вратити. А свако друговачије тумачење веома је непоуздано. —

уза сухи крушац (хљеб), док се и наши „добри пастири“ не увјерише, да се душа може достајати рајскога насеља, све ако и у те дане улазе на уста и „месната“ залогајци. Уз пркос тој невјери опет се „твоје сјеме“ не ће затрти, прем да ти и не даду да се сјемениш, јер пристајеш и уз посна и уз мрсна јела. И као што каже св. писмо, да пијемо *по мало* вина, „желуца ради својега и *честијех својијех болести*,“ тако ће и наши лијечници (ако их Господ омудри) препоручивати и тебе и мед, али штета само, што ни сад још заиста не знамо, за што се ти бојиш нокта.

Ти си „лековит и *сваку болест одбијаш*“, па шта онда теби смета оно „црно иза нокта“? Ко ти је казао, да „за ноктом има *нечистоће* из које различне *прилепчиве* болести могу постати“? Кад помислим само, колико ли људи гризе нокте и дјеце сиса прсте, сви би они морали да прије реда загризу зубма у ледину, а особито кад је каква погубна редња, кад би то „црно“ било легло „прилепчивих болести.“ *Пастер* и *Кох* са осталом дружином одоше у некакве „гљивице“ (Schizomycetes, бактерије), а ми, јадници, морамо да од бијелога лука учимо, е нам је живот у „црном иза нокта.“ Зар теби, чесноluче, као јунаку који је са свога благога воња гласит, није лакше те „прилепчиве болести“ још за ноктом (кад их к теби принесе) савладати, него да их витлаш по нашем грјешном тијелу?

Од тебе се и „вјештице“ плаше, па и „мора“ не ће на дјецу, кад твој мирис бије из њихове колијевке. Па куда те газе, док си још на гредици (леји, лијеси), туда те гуле као каква богаташа, па онако ољуштена туку те *туцилуком* (туколуком, тучком, туцалом), да се све лијепиш за *древни тањир, чанак, лучницу, луконицу* или *стуау*; и код свега тога мучења опет разгониш болести, та не даш им ни близу прићи. Баш мора да су грдне ране твоје, кад не да нико жив, да се твоја главица на његовој туче. И таки патник, који све те патње и без јаукања пренесе преко „главице“ своје, само да искупи род људски, зар смије да се боји нокта? Ја твој страх не разумијем, јер сам чуо да се нашим људма гади јести из чије нечисте руке говорећи: „Ко зна се, куда је прстима ишао.“

Ја не знам, какву особиту силу кријеш у својој љусци, која ти је тврда „као иверје“ и коју ће мало ко прогутати, ма и крупно истуцану, а да се не намршти. Или се зар бојиш, да не извјетриш, ако ти љуску гдје нокат прокине, особито кад те чупају и у вијенце (реште) сплетавају? Кажи нам, чесноluче, шта је то с тобом, јер људи који испитују свашта, дадоше оној сили твојој име „*сумпорни алил*.“ Признаћеш и сам, да си слаб од зиме, па ако те огребоше, онда ћеш по готову добити другу вољу, која ће ти затворити врата од кухиње.

Вриједно би било, кад би још ко о оној реченици Вуковој распитивао, јер је бијели лук у стању да борце „за народ свој“ храбри и соколи; бар Римљани су њиме бадрили своје војнике. А ко није мотрио, како се и наши „нешколовани“ пијетлови туку, та крв им лопи из ухора (кресте), а они још не ће да прекину тај „двобој“ свој. А шта тек раде „бирани“ кокоти по Англији и другдје, па још кад су их почастити — бијелим луком?

Бијели луче: и домовину можеш да спасеш од пропасти, и све болести да затреш, само да ти још није „црнога иза нокта,“ нада те не би било бољега — дара Божјега, који је и к нама донесен из далека краја.

Проф. ***Мојо Медић.***

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Поводом оне погрешне **етнографске карте**, што ју је раширио и по нашим крајевима Рус Комаров на штету и увреду српске свести дајући Бугарима све оне старе српске крајеве, у којима и данас живи прави српски елеменат, издају се у Београду **етнографске карте Старе Србије и Маћедоније** по *Гопчевићевој* карти израђене и бојадисане, а уз то **брошире** о стању и етнографским односима Срба у Старој Србији и Маћедонији од *Гопчевића*, преведене на српски језик од *Стевана Влад. Кајанског*. Ове ће карте и брошире у данашње доба сваком Србину бити добро дошле. Брошира и карта уједно стају само 1 динар, а могу се наручити у књижарници А Пурића у Београду.

= У најновијој свесци „Нове Зете“ извештава г. *Марко Цар* о четвртој и петој књизи „**Књиге о љубави**“, која је изишла у Млецима, а коју издаје *М. А. Канини* на талијанскоме језику У овим књигама излазе преводи народне и уметне поезије, те је и српска књижевност веома достојно заступљена. Г. Цар вели да је ово „огромно књижевно предузеће, коме ће се заиста и најкасније потомство морати дивити. У њему хтеде сачинитељ да свету пружи неку врсту љубавног лексикона, да му покаже свестрану слику међународног схватања љубави и то у песмама преведеним са сто и четрдесет разних језика и дијалеката. Самих италијанских песника заступљено је у овом циновском зборнику 240 на броју; а број туђинаца досиже број 850, којима треба додати до 60 анонимних песничких саставака од познатих итал. песника има преко 750, свих времена, а из разних страних језика биће их преко 1750. Оригиналних итал. стихова има од прилике 18000, а около 64000 превео је Канини, понајвише својом руком, из туђих језика.“ Наших песника нема много на броју, али су заступљени достојно. Ту су вам *Бранко, Прерадовић, Змај-Јован, Грчић-Миленко* и *Матија Бан*. Уметничких српских песама има свега десет на броју, али за то има народних преко педесет.

БЕЛЕШКЕ.

(**Споменик Пивљанину Баји**.) Ове године се навршује 200 година, како је јуначки погинуо на Вртијељци са својих триста друга, као оно Леонида код Термопила, црно-

горски јунак Бајо Пивљанин, којега је наш дични песник Ђура Јакшић онако лепо опевао, и којега и наш митроносни певац Петар Петровић II. Његуш у „Горском венцу“ спомиње: „Соко Бајо су триста змајева мријет неће докле сунца траје“. С тога сада „Нова Зета“ доноси предлог, да се томе славноме јунаку и његовим друговима подигне скроман споменик, као видни знак признања нашег, који ће подсећати потомство на јунаштво ових храбрих српских лавова.

(**Светосавски дом.**) Новине јављају, да је православна српска црквена општина у Мостару наумила да подигне на већ купљеном земљишту кућу у вредности 30—45000 фор, у којој ће бити велика дворана ради забава, а друга за певачко друштво „Гусле.“ Остале ће се просторије издавати под најам и приход отуда трошиће се на издржавање српских православних школа. Нека је сретно!

ДРУШТВА.

(**Матица српска**). Секретар јавља, да је одбор за издавање „Књига за народ“ из задужбине Петра Коњевића имао 9. дец. 1889. свој састанак и да је ту ово рађено: Одбијено је дело „Дуван је отров;“ примљено је дело Мите Калића „Српски књижевници“ (II. део); на оцену су издата ова дела: Потребе за изображење српског народа, од непознатог писца, члану Стевану Миловановом; „Штедња“ по Смајлсу дру Ђ. Дери. — Мита Петровић из Сомбора подноси за „Летопис“ и награду расправу „*Нови прилози за познавање вина.*“ Прима се и награђује са 80 фор. — Милорад П. Шапчанин из Београда шаље за „Летопис“ своје дело „*Богомили*“ драма у четир чина. На оцену Ст. Миловановом. — Секретар јавља, да су на расписане награде из фонда Накиног за позоришна дела стигли ови комади: 1. „*Ускоци*“, драма у 5 чинова, написао Борко Брђанин (непознат писац). 2. „*Лепосава*“, позоришна игра у 3 чина, написао Златан (псеудоним) и 3. „*Слобода или матер дробњачке раје*“ у 4 чина, од непознатог писца. Све се то даје на оцену Милану А. Јовановићу и Ст. Миловановом. — Непознати писац шиље низ песама „*Амазонке,*“ на оцену дру М. Савићу. — Световар Манојловић у Бечу шиље на оцену своје песме с натписом „*Шаропершне птице*“; дру М. Савићу. — В. Т. из Београда шаље приповетку: „*Промена сиротинске куће*“; на оцену Ст Лекићу. — Коста Николић у Липисци шиље за „Летопис“ и награду рукопис: „*Дисциплина природних последица*“. На оцену А. Варађанину. — Наследници пок. *Атанасије Николића* из Београда, по жељи председника друштвеног, шаљу списак позоришних дела Ат Николића, која још нису штампана. Узима се на знање и оставља се члану др. М. Савићу, да тај списак прегледа. Осим тога беше још неких мање важних предмета на дневноме реду.

РАЗНО.

(**Жене о — женама**). Најмилија је хвала за жену, кад когод супарницу јој куди. *Г̄ђа Жирарденова.* — У љубави је обично незахвалност мушка награда нашим доброчинствима. *Нинона де Ланклосова.* — Добра и племенита дела улепшавају сваку жену. *Г̄ђа де Жанлијева.* — Људи имају у љубави цел пред очима; срећа женина састоји се само у трајању љубави. *Г̄ђа Сталова.*

(**Добро памћење**). Било је и има људи, који имају ванредно добро памћење. Тако се приповеда за пок. глумца *Сабова*, да је за једну ноћ научио на памет једну шаљиву игру од пет чинова. За *Темистокла* причају, да је био јако омиљен код својих суграђана, а то је постигао нарочито тиме, што је знао поименце силне суграђане своје; тако неки савременик његов пише, да је Темистокле преко двадесет хиљада грађана знао сваког по имену. Тако је познато, да је *Цезар* познавао свакога војника из десет легијона лично и поименце. За њега се прича и то, да је могао пет разних послова у једанпут радити: писати писмо, друго писмо читати, а треће диктирати, уз то примити извештај какав и давати у исто доба какав налог. Приповеда се и то чудо, да је француски философ из шеснаестог века *Јосиф Јуст Скалигер* за двадесет дана научио на памет четрдесет и осам спевова Омирове Илијаде и Одисеје са преко тридесет и пет хиљада стихова, а још је као приде научио „Бој жаба с мишевима.“ Према овоме је маленкост оно, што се прича за философа *Лајбница* и математичара *Ајлера*, који су се обојица и сами радо хвалили, да знају на памет Виргилијеву „Енејиду“ (која има 12 спевова a 10.000 стихова). Још је чудноватија снага памћења била у холандеског државника *Хуга Гроција*, који је знао на памет цели Corpus juris civilis; за оне који нису правници, те не знају шта ће то рећи Corpus juris, доста је да наведемо, да то научити на памет више је, него ли сва Шилерова дела знати на изуст. И *Лесинг* је имао за чудо јако памћење. Кад је прочитао којега класика, он га је прилично знао на памет. Песника овог постигла је несрећа, да му је приликом једнога пожара изгорела цела библиотека, те онда кад је писао какву критику, те му је требао цитат из кога класика, а он га је онако по сећању своме наводио; тако је добро запамтио што је некад читао. О ретком памћењу енглеског хисторика *Маколеја* приповеда се ова прича: Он је ишао једном са своја два пријатеља кроз једну врло дугачку улицу Лондонску; уз то је непрестано гледао на куће, мимо које су пролазили, а није зборио ни речи. Кад дођоше на крај улице он онда рече својим пријатељима, да ће им све фирме из тога сокака у обртном реду на памет исказати; врате се с тога натраг и заиста изговори Маколеј све фирме без погрешке.

Има још врло много примера доброга памћења из старијег и новијег доба.

(**Нешто о цимету**) По каквоћи се обично разликују две врсте цимета (корице, коричног дрвета, коричњака). Боља врста је са острова Цејлона, а друга је врста лошија и зове се касија-цимет. Ону прву сачињавају најунутарњији делови коре, лика правога коричног дрвета, које расте на острову Цејлону и само онде сасвим добро напредује, а они цимети, што се култивишу у Бразилији и западној Индији дају лошију врсту. Цимет-касија или мрки коричњак, који се у обичном животу уместо правог цимета употребљује, спада такође у ред лаворових дрва и расте у Хини и Кохинхини као домаће биље, али му кора много заостаје иза правог цимета и опора је. Обе је врсте доста лако разликовати: прави цимет је урољан више пута једно преко другог, а онај лошији чини само једну јачу и просту цев. — Да је цимет одавно већ познат, томе је доказ то, што га већ спомињу старински писци, као Иродот, Плиније, па и стари арапски лекари. И у библији се цимет више пута спомиње, као додатак оним стварима, чиме се кадило у храмовима, или као саставни део какве масти и т. д. Стари Римљани веома су ценили цимет и ма да је био врло скуп, трошили су га у неким приликама у великој множини. Тако на прилику 210 товара цимета беху бачени да подржавају ватру на ломачи, на којој је спаљен Сула. И Нерон је — као што старији писци причају — приликом погреба своје жене Попеје, која је умрла услед његовог злостављања, дао сагорети више цимета и касије него што се за читаву годину дана произведе од овога зачина. У оно доба нису биле познате земље, из којих се цимет доносио, а

доносио се истим путем као и бибер (носиле су га феничанске лађе најпре у Арапску а одатле у Европу), а причале се чудновате приче о опасностима, с којима је скопчано довлажање и набављање цимета, о чему већ и Иродот пише. По причању Арапа носиле су птице прутиће од цимета у кљуну и градили су од тога на непроходним стрмим стенама своја гнезда, те су људи морали да употребљују разна лукавства, да до те коре дођу. По истоме писцу расте циметово дрво у својој домовини у плитком језеру и ту га чувају змије, што имају крила као слепи миш, а ујед тих змија врло је опасан и т. д. Таквим гаткама су лукави Арапи одвраћали свет од тражења цимета, и себи су тако осигурали монопол дотле, док није Португалац Васко де Гама пронашао пут морем од Европе до источне Индије 1498. године, а те године је Васко пристао с лађом у Калкути. Тако је трговина са зачинима, која је дотле била у рукама Млечана, који су с Арапима трговали, доспела у руке Португалаца, и тако се дошло до познавања праве отаџбине свију цењених зачина, као бибера, цимета, ваниле, мушкат-ораха, ђумбира, каранфића и т. д., а познале се и биљке, које дају те зачине. Португалци населе на Цејлону своје насеобине и главна им намера беше, да трговину са циметом добију сасвим у своје руке, а да би то боље осигурали, подигну они тврђаву Коломбо на Цејлону, и са краљем од Кандија ступе у свезу ради годишње набавке од 124.000 фуната цимета. За тим су се и Холандези населили у почетку 17. века на Цејлону, јер су пуштени били од урођеника с тим условом, да заштићују урођенике од притиска португалског. Али се урођеници преварише, јер наиђоше само на нове тиране. Португалци су се са Холандезима борили све до 1664. године, а те године склопе уговор, да оба народа имају једнака права на цимет. Но на скоро су Холандези својом моћном „холандеско-источноиндијском компанијом" преотели сву ову радњу са циметом на себе. Краљ од Кандија се повуче у унутарњост острова и од тога је доба постојао само по имену. Преотети монопол су Холандези гвозденом руком бранили и за најмању проневеру казнило се смрћу; исто тако не беше слободно поклањати и потајно продавати ова дрва; ко је најмању гранчицу цимета откинуо, том је рука одсечена била. У Немачкој је цимет био познат још за Карла Великог, али је због скупоће био приступачан само богаташима. У средњем веку је трговина са зачином доносила грдне користи, тако и богаташка кућа Фугерова добила је велики део свога блага овим путем. О овој породици, која је становала у Аугзбургу, прича се, како је једном приликом горди Карло V. полазећи у Африку свrнуо у Аугзбург и одсео код Фугерових, који су му чешће велике своте позајмљивали. Да би Фугер доказао, како му је мило ово одликовање, то он даде собу цареву наложити снопљем од цимета и напослетку баци на ватру и обвезницу, на коју му је цар дуговао. (По *А. Неву.*)

(**Како се Арапи богу моле.**) Француски писац Ги де Мопасан путовао је недавно у северну Африку, те је у Алжиру имао прилике да види како се Арапи и њихове жене богу моле, те што му је ту у очи пало, описао је врло занимљиво. (La Vie errante. Paris 1890.). Он пише: „Ми смо овде међу људима, код којих религиозна идеја над свачим влада. Никоја друга вера није тако јако ушла људима у крв и у месо. Пођимо с тога у њихову мошеју, у ону белу мошеју, што се види тамо на обали алжирској, па да видимо како се ту Богу моли. Уђем унутра, пошто сам на пољу још скинуо ципеле и чарапе и пођем по ћилимима, што беху између стубова, којих је пун овај храм и које стоје у правилним редовима. Стубови су врло јаки и сви према истоку и Меки окренути, да би сваки верни, кад пред стубом клечи, окренут био светој вароши и у побожности на све друго заборавио, те се удубио сав у молитву своју. — Неке видиш како клече, други стоје у прописаном положају и читају гласно речи из корана, опет други, који су већ посвршавали ове побожне дужности; разговарају се, седећи на земљи покрај зидова, јер мошеја није само место за молитву, него и место за одмор, где се често остане и по читав дан. Све је просто, без украса, бело и мирно у овоме склоништу вере и разликује се од наших украшених храмова. Непрестано улазе Арапи, богати и сиромаси, амали са обале, као и бивше поглавице, одевене у свилу и кадиву. Сви су боси, сви се побожно моле једноме истом богу са истом природном и одушевљеном вером у бога. Напослетку устану лицем горе окренутим, руке рашире у висини рамена и моле се. За тим спусте руке и погну главу. После дигну руке и склопе их више главе, као да су тамо везане, а тиме хоће да се каже, да стоје пред богом као робови. Напослетку узму метанисати, ударајући челом у земљу. —. Ова молитва, која је увек једнака и која почиње првим стиховима из корана, мора се дневно пет пута поновити, и верни, пре него што ће у мошеју ући, оперу ноге, руке и лице своје.

(**Женскиње на великим школама**). На универзитету у Паризу било је прошле школске године 108 женских слушалаца, и то 83 Рускиње, 11 Енглескиња, 7 Францускиња, 3 Американке, 2 Аустријанке, 1 Румункиња и 1 Туркиња. На Великој школи у Цириху беше 45 женских, од којих су 29 слушале медицину, 14 филозофију и 2 наццјоналну економију.

(**Из метеорологије**). *Лекар.* „Ја мислим, госпођо, да је свему вашем злу криво ово падање барометра." — *Госпођа* (виче слушкињи): „Катице, носи одмах овај барометар напоље из собе!"

НОВЕ КЊИГЕ.

Блудни син. Приповетка *Ф. Хофмана.* Превео *Коста Брадваровић.* Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића У Новоме Саду 1890. На 8-ни, стр. 104. Цена 35 новч. — Ово је опет једна од оних корисних књижица, којима је цељ да поучавају децу у моралу и сваком добру

Српска краљевска академија. **Глас XX. Воља и слобода** од *Мил. Кујунџића* академика. На свечаноме скупу 22 фебруара 1888. У Београду у краљ. српској државној штампарији 1889. На 8-ни, стр. 174. — Филозофским расматрањем долази се у овој књизи до тога резултата, *да је слобода то што и воља.* „Слобода, као воља, мора бити израз наше природне правилности и законитости. Она мора ту правилност и у друштвеноме развитку да остварује. Она се дакле износи и узноси. А не може да се заповеди." Пријатељи апстрактних филозофских наука наћи ће лепе насладе у овим разлагањима.

ОДГОВОРИ.

У. В. — Овај почетнички рад не можемо штампати, али то нека Вам не одузима воље за даљи рад Ви сте још млад човек, па не можете одмах бити Гогољ или Тургењев. Садржај је Ваше приче врло обичан и скоро стереотипан: Турчин уграбио Српкињу и одвео је у харем; она потеже нож и убије пашу, обуче се у његово одело и побегне. То је већ толико пута певано и описано, да не би већ ничију љубопитљивост засићавало и сваки би читалац унапред већ знао како ће се прича свршити.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 13. У НОВОМ САДУ 1. АПРИЛА 1890. **Год. XVII.**

ВЛАДИМИР КРАСИЋ

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК

1851. † 1890.

Из Карловаца града стиже нам црн и жалостан глас, да је опет једно племенито српско срце за навек престало куцати и да је опет један венац српских нада и очекивања за навек свенуо и потрвен бачен у бездани понор . . .

Владимира Красића, учитеља вежбаонице српске горњо-карловачке учитељске школе и вредног и озбиљног књижевника српског, немамо више.

У среду 21. марта о. г. преминуо је у Горњем Карловцу и сутра дан у четвртак сахрањен је члан књижевног одељења „Матице Српске“ и члан хрватског педагогијског књижевног збора загребачког ***Владимир Красић*** у 39. години свога млађаног живота.

Покојник је за младога века свога доста урадио на пољу наше књижевности, нарочито је обделавао поље наше хисторије и књижевности, купио је народне умотворине и старине, те је својим радом и до сада већ много користи допринео нашој књижевности и поуци, а да му је бог живота дао, без сумње би рад његов био огроман, јер је Красић велике спреме имао и дубоко се у студије упустио.

Владимир Красић је писао у Матичином „Летопису“ чланке, из којих се видела нарочита студија његова ***у хисторији овостранога Српства***, а и иначе је писао ***путописе***, ***биографије***, ***слике из хисторије опште*** и купио ***народне приповетке***.

У „Јавору“ су штампани ови радови покојнога Красића:

Године 1882.: *„Прото Марко Славниħ“*, биографска слика.
Год. 1885.: *„Из Пакраца у манастир Ораховицу“*, путне белешке.
Год. 1886. и 1889. изиђоше неке *народне приповетке* из Красиħеве збирке.
Год. 1888.: *„Милешевски псалтир од 1557.“* и *„Писма Лукијана Мушицког Јосифу Рајачиħу“*.

Покојник је радио доста и на листовима пок. Ђорђа Рајковића, био је на једноме и главни сарадник, осим тога радио је у „Стражилову“ и на другим периодичним часописима нашим.

Опширнији животопис и попис и карактеристику рада покојниковог донећемо други пут, а за сада кличемо из ожалошћеног срца миломе покојнику:

Слава ти до века а вечан спомен у народу српском!

ПОГОДА И СИМЗЕРЛА.

Још сунце, у току своме, на зреник приспело није,
Али је студена зима са снежног слазила трона;
Јоште Симзерлу нежну дубока пећина крије,
Но поздрав младога друга из ње је слушала она.

Погода.

Ја сам небесни путник, и слазим од зрачних двора
На царским колима својим. Изађи, Симзерло драга,
Са јужним и топлим ветром ја ваљам сметове с гора,
И животворним дахом негујем земаљска блага.
Близу свештене Ретре олтар се дрвени диже
У част и славу моју. Кад снажни Бореас оде,
Тад колесница моја на зреник небесни стиже,
И тада, са жезлом својим, ја бујне колебам воде.
Већ стадо пољаном блеји, оставља торине своје,
И ја се крилатом ногом по травној обали крећем;
Изађи, Симзерло драга, из тихе пећине твоје,
Да влажна украсиш поља мирисним и шарним цвећем.

Симзерла.

Чујем ли слађани усклик нежнога и милог друга,
Што с дахом младости свеже по травној обали блуди?
Дођи, о дођи к мени, из твога свештеног луга,
И разби окове моје и нежан уза ме буди.
Сурови Бореас, ево, љубећи без наде мене,
Изврши освету страшну. Противно истином Прôву,
Он верну Симзерлу твоју затвори у ове стене,
Што их пастири рански пакленим стенама зову.
Вечито суров и хладан и грозан у својој злоћи,
Он ми је потрес'о душу гомилом великих зала;
И ја сам, лијући сузе, у зимске суморне ноћи,
Тебе, о друже нежни, у моју тавницу звала.

Погода.

Окрени огњени точак, о Боже светозарни!
Под топлим његовим дахом да живот васкрсне светом,
Да вредна пролети пчела са влажних долина шарни',
И нежни шарени лепир над росним, пролетњим цветом.
Симзерла, царица цвећа, у ропству пакленом чами,
И залуд' пролетњи зефир слатким је дозивље звуком;
Ах! страшни Бореас хтеде, у зимској поноћној тами,
Да њезин недирнут појас додирне студеном руком —
Ал' ја сам помео њега. Са дахом младости свеже
Ја сам дунуо силно у хладно његово лице,
И чистим пламеном својим спалио љубавне мреже,
И кумир ледени његов са жезлом поврг'о ниңце.

Симзерла.

Топла, небесна струја младе ми таласа груди,
А свежи, вечерњи лахор лелуја витице моје,
И с поља фрулица јечи. Живот се из санка буди,
А влажна и црна поља дахом се младости поје.
О бледа царице ноћи! Окрепи прохладом цвеће,
И клице плодова слатких капљама студене росе;
Нека се лиснато грање са шумом у небо креће,
Нека се мириси нежни по зраку чистоме носе!
Већ плава, јутарња магла покрива дубоко море,
И ждрали, у дугом низу, из даљних долазе страна,
А пет'о удара крилом у сусрет румене зоре,
И јасним поздравља гласом освитак пролетњег дана.

Тако је Симзерла нежна зборила у милини,
Идући по влажном пољу крилатом божанском ногом;
А с гора Погода за њом дуваше по долини,
И Лада на земљу сиђе са изобиља рогом.

Војислав.

СВРШИО ЈЕ.

НОВЕЛЕТА ВЕЉЕ М. МИЉКОВИЋА.

I.

Родитељи ми беху Петар и Марта Добри су родитељи били ови људи; жалио сам их много. Својим сам очима гледао њихову патњу и невољу. Гледао сам како трчкају око господе, како вуку воду, секу дрва на најжешћој цичи зими, ношају децу и рибају собе. . . . гледао сам их — но, не треба све ређати. Решио сам се, да ми ови болови, које предајем теби, човече, брате или сејо, буду што краћи. . . . свршени.

За што?

Па, по Богу, зар не увиђате сами?

Погледајте моје лице, и оно ће вам бити читава историја мога живота!

Благо ономе, *који је живео!* . . .

II.

„Господи помилуј! и „Амин!“

Ето, то беше све, што сам могао чути, када четири снажна суседа понеше носила са телом оца мога.

Јадник!

Сећам га се живо. Био је плавичаст, сам се је бријао, упали образи, испупчено чело, груди угнуте, а од кад га знам кашљуцао је. Оно, дабогме, кад је маглуштина и влажно, натмурено време, много је јаче, дубље и чисто несносно кашљао.

Често пута му је комшија Драга подвикнуо:

„Лакше, сйнољо, лакше, пробуди српску царевину. . . .“

Отац је мој шкрипнуо зубима. а кад га погледасмо, он се насмеши и рече:

„Нажуљићеш ти мени рамена!“

Баш су некако вукли камен са „ташмајдана.“

Бурно су тога дана радили, и сећам се да отац рече мајци: — „Е, да бог поможе, данас десет кола, — триест гроша!“

Радовао се!

Далеко је вукао камен а журио се јадан, товарио и скидао с кола; она наша мрша сва у голој пени, па дркће, боже, дркће, е мислиш: издахнуће!

Лепо смо тог вечера вечерали! Узео отац и јагњећу печену главу и неколико „ширдела“ пуњених, па што ме је изненадило, овога вечера красила је наш стô и једна флашица с вином.

Халапљиво смо јели. . . .

„Но, синко мој, како са твојом школом?“

„Добро, отац.“

„Учи, дете моје, учи, што год више можеш. . . . не дај се, да те натерају да овако крваво свој хлеб заслужујеш, дед и ти се тисни мало међ господу. . . Ех, Марта — најео сам се, чисто не могу да дишем. . . .“

„Па немој више.“

„Ех, немој више! Па нит једем, нит пијем више . . . . . али . . . . Ој, мајку му . . . .

Силно је удисао у себе ваздух. Грабио га.

„Баш се преједох!“

И закашља се јако, тешко.

„Лези!“ рече му мајка.

„Та, оно легао бих, ал чекам да се кошуља на мени још мало просуши, тако ми је као нека зима. . . . Ознојен сам био, све ми цурио зној, а после рада ветар ми пиркао, па ми је тако лепа ладовина била. . . ал сад, ех. . . .

Па се ухвати за леву страну.

„Баш не могу да дишем . . .“

III.

Ваљда је било два сахата по поноћи, када ме је ужасан крик из сна тргао.

„Шта је?“

„Брже . . . брже! Гледни тамо у ону флашицу, има ли још која кâп препеченице . . . Отац ти умире!“

Хтео сам да скочим . . . да трчим, да вичем . . . али ја се не макох, а нешто ми ладно прође кроз цело тело; таваница наше собице окрете ми се два три пута и бејах чисто ван себе . . . укрућен . . .

„Мито, јеси ли глув?“ . . . понови сирота моја мати.

Тада ми пред очи изађоше разна сновиђења . . . гробље . . . попови . . . пратња . . .

Оно, што ме на један мах пробуди из моје узетости, беше ужасан напор очев, управо рйка његова . . . скочим . . . а сав сам дрхтао као прут . . . .

„Нано, шта је?“

„Куку мени, зар не видиш, шта је? Шта ћу, кукавици мени!“

Дрмала је оца, подизала га себи и на-

слањала на груди своје . . . гледао сам, како је јадница својим дисајем хтела њему да олакша . . . . али бадава . . . .

Оне ужасне очи оца мога те вечери нећу никада заборавити . . . . А и како ћу, кад их ено и сад гледим: велике, избуљене, па чисто крваве а бледе . . . Ух! . . . Махао је рукама на мене, но ја сам бегао натраг . . . Страшио сам се! Груди му одскакаху силно, очи изврнуте, а на устима крвава пена.

„Петре! Петре!“ јаукаше мајка . . . .

Ја сам још дрхтао као прут . . . дете сам био . . . није ни чудо, што оваква ужасна призора не видех још . . . .

„А“ . . . тешко јаукну отац.

„Петре . . . Петре . . . та шта ти је, за Бога, како нас преплаши . . .“

Отац казиваше нешто руком . . . хваташе нешто око себе и привлачаше устима, а груди дакћу . . . дакћу . . .

„О, Боже, шта да радим?! . . .“

„Да трчим по кону?“

„Иди, али брзо . . . брзо . . . Петре, Петре! . . .

Како сам излетео, не знам, али сам толико лупао на врата нашег комшије, да се цео сокак узбунио.

„Но, шта је?“

„Ајдете, брже, брже!“ . . .

„Куда?“

„Мој отац умире . . . .“

„Умире? наш Петар? Ево, сине, ево ме!“

За часак беше тај добри човек већ на сокаку и не чекајући мене, утрча у авлију.

Полетих за њим.

„Шта је, Марта, да од Бога нађеш?“

„Ево, Драго, Петар умире.“

„Ама неће бити да умире . . . Перо, Петре . . .

Па га стаде дрмусати.

Отац риче . . . Мало се усправи, па рукама опет, за тим бљуну — крв!

О ви, који то никада у животу нисте видели — зажмурите, јер ништа на свету ужаснијег од овога нема!

Крв! Крв, па дебео млаз као рука, па све пишти . . .

О, Петре . . . Петре! . . .“

„Куку, куку сињој кукавици, ово је већ ваљда до сада десети пут“ . . .

„Чувајте ми д-е-т-е . . . учи . . . .“

Још један млаз крви, још једно тешко кркљање . . . рика и — све беше мирно!

„Петре . . . Оче . . .“

„Нема више Петра . . . нема твога оца . . .“

Ето, тако је свршио мој отац.

IV.

Зар ви, молим вас, не гледате овако обичне ствари свакога дана?

Шта, да вас нисам растужио?

Е па, и мати ми умре . . . . Она није товарила и скидала камење, она је прала туђе...

Озебла.

Врућица . . . запаљење . . . болница . . . сиротиња . . . смрт! . . .

Јадна мајка моја . . . Нећете ми веровати, да и сада гледам оне последње сузе, чујем оне тешке уздахе и бескрајно жалосни и мили поглед, који беше на мене управила издишући . . . . Ах, та није чудо . . . звала ме „срећом својом,“ „утехом,“ „потпором и исхраном у старости“ . . . .

Ах, зашто се и рађа та сиротиња на свет? На што је управо она?

Умрла ми мати . . . . Ето, сад више *никога* на свету немам.

Био сам „благодијанац“ у гимназији. Послуживао сам.

Некако, баш сам био сретан, те заслужих љубав и наклоност другова и старешина својих . . . Још неколико месеци, и са гимназијом сам готов . . Одох онда . . . еј, пусти снови! . . .

Гледајте, молим вас, кад ово читате, да ли се и над вама натуштило оно иначе ведро . . . лепо небо?

Господин Ненад и госпођа Софија, код којих послуживах, беху добар пар, млад пар, и заиста, осећах се врло задовољним код њих... и слободно у овим редцима бележим те дане као најсрећније у своме животу.

Свршио се испит.

Ја сам гимназију свршио са најодличнијим успехом. Е, сад, шта ћу?

Државна је — некоја — помоћ ту, али шта да предузмем?

Философију.

У то ће ми једаред господин Ненад:

„Знате, шта, Мито, сестра моје жене долази овамо у вишу девојачку школу — дајте јој часове, па изволите код нас остати!“

„О, господине, колико вам благодарим!...“

Уздрхтао сам сав. Пришао руци тог племенитог човека, и на силу пољубих му руку....

Срећа ми се насмеши.

Али ипак, погледајте у овај мах кроз прозор — глете небо . . . облаци . . . облаци . . .

Нисам ја сујетан, нисам сујеверан, нисам ни луд . . . али . . . али . . .

Но, у име Бога!

V.

Већ је друга година, како сам учитељ лепој Даници.

Равних шеснаест година протекоше од рођења њена.

Како да вам опишем ово девојче? Била је црномањаста, развијена, пуначка; очима својим изражавала је мисли своје —

Одомаћих се. И не мишљах да сам „инструктор,“ већ рођак, — брат.

У исто то доба развијало се нешто у мени, нешто, што ми беше пријатно, слатко, мило, нешто, што ће по свој прилици бити — љубав! . . .

Замислите ђака друге године философије, ђака најбољег, али и ђака без ичега, икога! И такав ђак *луби!* Нећете ми веровати, али вам кажем, да и то има узрока; све је у мени некако грабило напред, некако се све у мени журило . . . . журило, као да је живот збиља тако кратак, као што се говори.

Поучавао сам Данку и даље, али кадгод јој сагледах зеницу лепога ока — свагда застрепих, свагда се занесох.

Шта да радим?“ —

И даље је текао живот обичним редом, само сам ја почео кашљати више него обично. Постао сам нервозан, и најмања маленкост јако ме је једила, и када ме мало криво погледа човек, мислио сам му најгоре зло.

Био сам већ код неколико лекара, рекоше ми:

„Ах, то није ништа! Немојте пушити.“

„Не пушим ни иначе.“

„Но, па тим боље. Шетајте.“

Шетао сам, а ваздух све гушћи, а плућа све ужа, кашаљ све јачи.

Данка ме је сажаљевала.

„Ви јаче кашљете, питајте за бога лекара...“

„Хвала, Данка, питао сам већ.“

„Па?“

„Није ништа.“

„Но, хвала Богу.“

„За што?“

„Па — жао ми је, кад кашљете . . .“

„Жао вам је?“

„Но, па да. Од ово неко доба и у лицу не изгледате као пре, чисто сте нешто поцрнили . . .“

„Поцрнио?“

„Али; ваљда ће то бити од ваших шетња, па вас сунце опржило.“

Уздахнуо сам.

„За што уздишете?“

„Данка, хоћете ли бити тако добри да ме саслушате?“

„Драге воље!“

„Још две године и ви сте кандидаткиња за учитељицу.“

„Ако бог да здравља!“

„Здравља!“ . . . уздрхтао сам. На то нисам ни помишљао, али ипак продужих:

„А ја, свршен философ — можда и професор.“

„Ах, то је дивно . . .“

„Данка, дај ми реч . . .“

„За шта? Какву реч?“

„Да ћеш бити моја —“

Данка скочи. Уплашило се дете!

Лудо сам учинио, признајем, али ми нешто говори: грȁби, грȁби!

„Срдите ли се?“

„Чудим се.“

„За што?“

„Мени се чини, да учитељ не треба тако са ђацима да говори.“

И оде.

„Ха, ха, ха! . . . То је, можда, била и последња кап горчине, коју сам требао у овом кратком животу да испијем.

За тим је дошла госпођа, Данчина сестра. Пријатељски ме ухвати за руку и рече:

Драги господине Мито, Дана ми је овај час причала нешто, са чега и сами морате увидити, да не можете и даље продужити учитељевање код нас. С тога вас молим да од првог изволите потражити друго место.“

После овога на два сата, када сам се срозао на постељу — *ироиљувао сам крв.*

Разболео сам се. И сада, кад ове ретке пишем, рука ми дркће а слова ми играју . . . Мастило ми изгледа жуто, а кашаљ ме дави . . .

Дошао је први.

Нашао сам човека, да ми оно мало ствари понесе. Он је узео сандук, а ја се латих мале иконе, арапске мајке божје, што ми од матере оста и још се латих увеле ружице једне . . . .

Како је бледа, сува, без мириса и жи-

вота! Боже мој, баш као и човек! А ту ми је ружицу *она* дала, прва ружица, која изађе ове године, купила је *она* и даривала ме њоме, а ја мишљах . . . ха, ха, ха . . . Метнуо сам ружу у недра.

Пођосмо.

„Па куд мислите, господине Мито, сада?“ упита ме госпођа, која ме срете.

„У — болницу.“

Госпођа се трже . . . пребледила је сиротица а после кашља мога чуо сам неко тихо јецање . . .

Да ли то плакаше *она?* Можда ме је сирото дете ипак волело? Па све да је тако, на што? Зар не умирем? . . .

VI.

Страшна је бољетица ово!

Да бог сачува и најгорег злотвора мо а... Осећам да умирем, мучим се, а не могу да изданем. Лекари ми рекоше, када их уверих, да све могу поднети, да је ово — сушица!

Веле, то је породична болест! Мора да сте је од оца наследили!

Кукавни оче . . . Шта ћеш, ни ти ниси томе крив.

Волео бих само, кад би ко отишао до ње, да је зове, да је видим још једанпут пре него што умрем . . .

Од ове ме ноћи хвата језа . . . Веле да је на пољу маглуштина страшна, а мора да је, јер не могу да дишем, ево све ме нешто дави . . . да —

Закашљао сам се, и крви сам доста избацио! . . .

О, како је тешко нама сиротанима! Није доста, што сам пука сирота, што ни новчића немам, него сам сиромах и у роду! . Знате ли ви, шта је то: немати нигде никога?! О, како би ми слатко било, да сада твоју испуцану, уморну, радничку руку, мој добри оче, држим у својој ознојеној, сувој руци . . . . Како би ми добро чинило, добра, сирота мајко моја, да ми твоја рука помилује и обрише ово чело, мртвачким знојем орошено . . . Али вас нема . . . па ни ње . . . ње . . .

* * *

Кад ми уђосмо унутра, борио се већ са душом. Издисао је. У рукама грчевито држаше иконицу арапске мајке божје и још нешто, налик на држак од руже . . .

Ћутали смо сви. У свакога суза!

„Брате . . .“ промуца. „На,носи јој ову ружу натраг . . . . поздрави је . . . Сараните ме крај оца и мајке . . . и . . .“

Силно се издиже . . . притрчасмо, а он се бурно положи на постељу.

У том и лекар уђе. Приђе му, опипа му било, погледа очи, ослушну му прса, окрену се нама, и рече:

„Свршио је!“

ЦИГАНЧИЦЕ.

ПЕСМЕ ЕРДЕЉСКИХ ЦИГАНА.*)

ПРЕВЕО ВЛ. М. ЈОВАНОВИЋ.

XIII.

ца нисам никад знао,
А матер сам укопао;
Пријатеља понестаде,
А драга ми у грех паде —
Ти једина свирко, мила,
Још ме ниси оставила!

XIV.

Цвеће тражи тамо, где је биље,
А пољупце од Маре и Смиље,
А пред тастом весело попевај —
Скочи, играј, па се и осмевај,
Па, кад видиш, да му винце годи,
Проси ћерку, па је кући води.

XV.

Пољуби ме, девојче, пуно љупког чара,
Купићу ти пантљику, која вреди пара!
А, ако ми допустиш, да паднем на груди,
Купићу ти огртач, што чува од студи.
Ал, ако ми не хтеднеш, увек, верна бити,
Купићу ти батину — то ти нећу крити.

XVI.

Девојке траже пакост за себе,
Дечаци траже рухо на себе;
Жене све, опет, дечицу желе,
А људи . . људи . . свиње дебеле.

*) Dr. Heinrich von Wlistocki, Haideblüten, Volkslieder der transsilvanischen Zigeuner. Leipzig 1880.

XVII.

Стојим тужан у шуми, испод витих грана,
Биће сада већ равно неких девет дана.
Чекам драгу, једнако, да ми на реч дође —
Овуда ће, најпосле, морати да прође.
Да знам, да ће да ми да̂ пољубац с усница —
Радо бих је чекао и девет седмица;
А, кад би се усхтела вечно мојом звати —
И девет бих година могао стојати.

XVIII.

Божић нам се у походе спрема,
Али дрва ни од куда нема. . .
Ох, погледај, боже, на нас с неба —
Пошљи дрва и белога хлеба!

XIX.

Ти си, боже, сав свет раздрагао,
И цвеће си свуда расцветао.
Свуд је топло, свуда прија, годи —
Већ и ускрс целом свету ходи.
Све је вољно, свуд да се осмене —
Сврати, боже, под кров и код мене!
Спремили су све кућани моји —
А на столу чист застирач стоји.

XX.

Шумска тица песмом очарава,
А циганче сретно поиграва:
„Ох, док само и Тројице дођу,
Зимске муке лако ће да прођу!“

XXI.

Са дрвећа лишће пада —
Жењеном је добро сада!
Ал без жене ко се пати —
Тај се неће огрејати!

XXII.

Никад цвећу на жао не твори —
Не гази га, но слушај шта збори:
„Остави ме, кад су мајски дани,
Нико мене од ветра не брани
Ни од зиме, студене и клете —
Та, и ја сам к'о циганско дете!“

XXIII.

Само у шуми, лугу и дољи.—
Певају птице по својој вољи;
Само, кад мајка миљем загрева —
Девојче младо добро успева.

XXIV.

Кујем гвожђе, мекшам жаром,
По циганском знању старом,
Али, опет, немам ништа,
Осим туге и огњишта!
Ал када би стећи знао,
И када бих мог'о знати
Драгој срце умекшати —
Ала бих се богат звао!

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

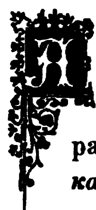

шта он ради? шта учи?

— Ах, мој господине, шта вам он све не ради! Час пева, час свира, па какве тек *каликатурије* слика! Увек му је до шале, ето и тог подмуклог пса научио је разним вештинама и Леонку вам он разоноди, кад се умори од сувишне науке; ах, господине, што вам је то мио човек! Утеха у тузи, помоћ у невољи!

— Шта ја чујем! шта чујем! А учити, учити! Та то он, осим будалаштина и пацкања, ништа друго ни не ради!

— Учи, господине, учи! Заиста, заиста; та како би и знао све то без науке! Тако је леп, па весео, весео Боже! А изденути име — ту му пара нема! Поиздевали су један другом имена, па и тај пас се звао Жучек, а сад Жачек, и остао Жачек! Не знам ни сама од куда је то, да га и ја тако зовем. Треба да знате: господин Рафајло се зове Жачек, а господин Срећко Жучек! Ах! Опет ми је се језик сплео: господин Срећко је Жачек, пхи! већ ни сама не знам, шта говорим, али ви ме разумете! Ето и шолтоносе данас поједе, а то бива сваки божји дан; та то је проклета кућа, да Бог сачува! Чим прође кварт, морам се иселити, јер овде човек да полуди! А можда и даље одемо, јер, видите, сваки дан може доћи одлука од сената! Оно истина, ту седи средњи Зудра, брат од стрица мужу моје бабе, знате, — син барјактарев, — и тај је ожењен Бухаковном, али од друге породице . . . чекај . . . шта сам хтела рећи . . . Да! . . . Седи Зудра, Игњат му је име, па подмазује, подмазује боже, а ја баш ништа, ни грошића, не дам, али запамтите:

добиһу парницу, јер имам пријатељства у сенату и заузимам се својски за ту ствар! А треба да знате...

— Чујеш, мама, можда је господин Рафајло оставио свој кључ у соби? — одазва се глас кћеркин у дну собе.

— Све које шта! Мало час си доказивала, да га је господин Рафајло баш у пркос однео. Него збиља, збиља! Ја се увек преварим! Може бити, може! Опростите, господине, ево ме одмах! По свој прилици биће залишан кључ. Како ми то одмах не паде на памет!

Стиша се све за часак, док се на једном не зачу клицање:

— Ево га! ево га! Спас у беди тај господин Срећко. Систематичан човек, врло систематичан. Изволите, господине, у мој убоги дом. Знала сам поуздано, да има други кључ, али сметох с ума због тих шолтоноса.

Врата се отворише. Стари шљахтић уђе у дуг ходник, као коридор, од куда се на обе стране разилажаху четвора врата, сва широм отворена. Насрам њега стајаше жена суха и сићушна, у староверском огртачу, с капом, која беше накривљена на немирној глави. Жута, збрчкана, али очигледно здрава и сувише жива за своје године.

Клецне пред гостом по обичају из прошлога века, па стаде млети као воденица:

— Викторија Брезова, на служби милостивом господину! По мужу тако, а по дому Жалбиковна, сада удовица и у доста трањавом стању, ал то ће прећи, прећи! Даће Бог, дочекаћу ја друкчије милостивога господина, чим само та парница . . .

— Ја вам желим успеха, госпођо, успеха! Истину да кажем, ја баш у право много не верујем, али има, да бóме, изузетака. Стеван Рахоза, на служби. Чујем да су код вас у стану један медицинар и један сликар, али ја немам такога сина. Мој Срећко је правник, за цело ће бити код вас и који трећи?

— Био је и трећи, господине, био плав младић, био је, па се иселио пре месец дана. У сушици је јадник, рекла бих да је неимар.

— Правник, госпођо, правник. Плав, здрав!

— Ја имам једног правника; чини ми се, да је једном спомињао, да мисли учити ту струку. Сећаш ли се ти, Леонка?

— Господин Срећко Рахоза станује код нас! — одговори иза других врата нестрпељив глас.

— Јест, јест.

— Па где је сада у врагу?

— Леонка, где је господин Срећко?

— Отишао је Сатиновима. Неће се вратити пре вечере.

— Таман! А где су ти Сатинови? ко су?

— Не знам, господине, не знам! Изволите, молим, у салон; ручак ће одмах бити. Леонка! забави дотле господина! Сатинови. Сатинови, чекајте молим вас, све бих рекла, да сам некад чула то име. Не сећаш ли се ти, Леонка?

Шљахтић се нађе у салону.

Прозори тога салона гледаху у двориште, тесно као бунар, запарно као ждрело у вулкану. Ваздух беше препуњен кухињским испарењем, беше тропска запара.

У тој запари јадно таворила на прозору у полак увела мирта и лонац са цвећем.

Таворила је у том загушљивом простору и врућини и девојчица, бледа и мршава, сагнута над столом, који беше претрпан школским књигама, задубљена свом пажњом у тежак рачунски задатак.

Не беше лак посао учити на такој припеци и поред вечитог чантрања материног; ипак је учила марљиво, не подижући очију с књиге.

Кад гост уђе и мати ју позва у салон, баци с нестрпљењем перо и устаде с невољним блеском у црним, као угљен, мутним очима. Поклони се незграпно, и гризући бледе уснице, показиваше своје незадовољство. Беше то још млађано створење, вижљасто и млитаво, као подрумска биљка, врло подбухло и врло ружно.

— О Сатиновима врло често слушамо од господина Срећка — поможе она материној тупој глави.

— Ах збиља! Како се раније не сетих! господин Срећко одлази онамо, врло често одлази. Мора да је отмена кућа, јер носи онамо цвеће, шећерлеме и свакојаке слаткише.

— Тааако? — отегне господин Рахоза — тааако дакле? Мој јуриста слика и разноси слаткише. Лепо! Еле тако се поштује право! ха!

Те тужне примедбе прекиде Жачек, упаднувши у салон весело скачући.

Беше то пудлица, која се тим одликоваше од псеће пасмине, што јој реп беше жуто обојадисан, тело зелено, шапе плаве, а њушка црвена.

Тај егземплар, налик на дугу, ношаше у зубима започету чарапу, за којом се вукао памук и клупче.

— Господе! моја чарапа! — врисну паунским гласом госпођа Брезова.

Јуче сам начинила пету, па да завршујем! Ах, то проклето псето! Ал' чекај се, док те дочепам!..

Но Жачек није чекао да се претња обистини, него брже устукну, тресући чарапом, из које врцаху игле. За њим одскакиваше клупче и трчаше госпођа Брезова, која се дала у потеру.

— А где станују ти Сатинови, госпођице? — запитаће забринути шљахтић.

— Не знам, господине, ал за који час ће доћи господин Рафајло на ручак, он ће вас упутити.

— И ви велите, да мој Срећко носи онамо слаткише. Је ли то ашиковање? шта ли?

— Не знам, господине. Господина Срећка ретко виђамо — одговори девојче околишећи.

— Како то? Па ту станује?

— Станује до душе; кад и кад руча, а некад се истом ноћу враћа.

— А обично? Ваљда што год учи?

— Не знам, господине. И сама идем у гимназију, после дајем часове, а у вече имам по кући посла, морам да учим . . . Немам каде, а нисам ни дужна прегледати, шта раде наши укућани.

— Но, но, но! — стењаше стари Рахоза — пацкање, лакрдије, Сатинови! Лепа утеха! А где му је соба? Можда је већ и одело заложио?

— Ето им собе одмах ту. Изволите — одговори Леонка, очигледно рада, да се том приликом опрости госта; пође напред и уведе старога Рахозу у собу, доста пространу и чисто пометену. На прозору беше зелена ролета, намештај беше бољи, креветне хаљине чисте и беле.

За то по зидовима не беше нигде чиста места. Сав зид, од земље до тавана, беше издрљан црном кредом и угљеном. Шта ти ту није било? лица, верно снимљена с хумористичких градских типова, апокалиптичне животиње, клауни, акробати, перспективе храмова и палата, мускулатуре, анђели и ђаволи, све измешано, набацано једно на друго тренутном маштом.

Над једном постељом беше слика ружне Финке или Чухонке, над другом лепа женска у ефектовном неглиже-у.

— А какве су то дрљотине? — прогунђа Рахоза, бечећи очи.

— То је посао вашега сина — одговори девојче.

Старац се и нехотице засмеја, кад виде чудновата лица и одела, извади чак и наочаре.

— Стан огледате, господине! — запишти госпођа Брезова из ходника. — Аха, и ланшафте господина Срећка; има дара, господине, има дара. Свакога месеца кречим, а само нек два вечера поседи, опет све пуно! Тако му је вредна и вешта рука! И мене је стрпао, видите ли, са Жачком, и Леонка је ту, нешто је и написано испод ње. Ах, Боже мој очи ме издадоше; Леонка, Леонка, шта је оно написано испод твоје слике?

Осврне се, ћерке је нестало, ал у исти мах спази на столици футрол од наочара, па га нагло зграби.

— Е, гледајте молим вас! први пут је нешто при руци у овој кући. Баш те наочаре вечито се губе. Одмах, одмах ћу прочитати. Ах, ах, та то је празан футрол, бадава се обрадовах; али где би биле наочаре? Чудновато! чудновато!

— Само то је мој футрол, госпођо, а наочаре су на мом носу; молим да се не трудите — одговори шљахтић — не саслушавши све до краја.

— У вас су, дакле, моје наочаре! зарадова се госпођа Брезова — баш добро, баш добро, кад се можете њима послужити, јер знате, мени треба четврти број. Јесу л' подесне за ваше очи? Ах, господине, те ми хартије тако искварише очи! Некада сам видела кроз зид, а сад слова као мак; па истом кад ми пуномоћник што напише, онда ни укресати. Губим очи, господине, напрежем се, али све то није ништа, јер знам, да ћу на послетку победити Зудре; а опажам, да они и сами почињу по мало губити наду. Говорио ми то један секретар, који ми даје савете и пише теже ствари. Јер треба да знате, да сам и самом цару писала. Охо! показаћу ја Зудрама, шта умем! Охо! Гле, неко зазвони. За цело је господин Срећко.

Похита у ходник удиљ брбљајући; за њом пође и старац, жељан да види сина.

— Јесте л' ви то, господо? — повиче госпођа — — а добро, добро, само за што је господин Рафајло однео кључ? је ли то лепо? А толико сам пута молила и молила! Ето баш данас дође вам гост, па га тако неуљудно дочеках, а Жачек поједе шолтоносе! Још да знате, како редак гост! нисте се ни надали такој радости! Хо! хо! Загрлите татицу, па гледајте да се изговорите због кључа!

(Наставиће се)

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак)

13. Епитропы црковный вещи еже имъ по спецификаціи предатыя сутъ, и на ниховом отговорю, они да имѣют под ниховом затвору держати, и на потребное время сщенником, что сутъ одежды или окрутъ сщенническій и діаконскій изряднѣйшіи и лепши, оныя на праздникъ да имъ даютъ, хуждшіяже на катадневно да употребляютъ. Во олтарѣ выше окрута да ненаходится нежели елико потребито естъ, да некварится и да имѣютъ внутръ все рядно и чисто держати и савиѣно и се естъ поне-

марская должностъ, сщенникомъ же книги на прочитаніе да даются, и чредному сщеннику по едину свѣщу и мало тvміана правила ради, обаче от них писмо да взимаютъ коим даютъ, егда како небы коя книга изгубилася, црковный епитропы должни и сщенници ходатайствовати при дшевнихъ Боголюбцевъ Хртіянъ, одежды, сосуди, книги на црковну странну. Јакоже

14. Црковный епитропы, начеже пономари да имѣютъ надсмотреніе, за свѣщи, тvміан, елей и проч. сіяже сутъ должности пономарховъ, а имянно Г. Рашка Капамажія и Гд. Никита, ни что о себѣ без вѣдомости епитропскія творити, и под мановеніем заповѣстію епитропскую быти и повиноватися и послушаніе творити. Сіяже должности исполняти обвязани сутъ: во олтари чисто држати и пометено, и вся сосуди очищати одеждыже савіени по всегда да будутъ, свѣщнике, поліелей и кадила надсмотривати прежде всякаго праздника да естъ свѣтло и очищено и обѣ препрати чистити сице пред всякую недѣлю, или праздникъ гдній, цѣлая порта да естъ чиста и пометена. На время правила црковнаго; въ дворъ на блгословеніе да приходитъ и на всякомъ правилѣ да обрѣтается помоществовати начеже на лvтургіи и за лvтургію потребита прежде приправити вся и со страхом божіимъ служеніе свое да исполняютъ. Ащелиже въ чемъ преступятъ и кромѣ болѣзны за лѣностъ въ чем либо прегрѣшатъ, и свое служеніе исполнятъ. И да надерзнутъ никому относити от црквн свѣщи, тvміанъ и елей и проч. недопущается, и о всѣю над них епитропи црковный да позорствуютъ и наставляютъ и честократно да совѣтуютъ и словеснѣ наказуютъ, аще ли не будетъ престати но горша начнутъ чинити тогда епитропи должны виносих въ дворъ обявити и тамо безсловесное наказаніе будутъ имѣти. А пакъ

15. Епитропы да имѣютъ взяти кутію црковную особъ, и единъ от них да поидетъ по вашарах, и да ходатайствуютъ на црковъ млстыню накормити по возможности. Сверху сихъ

16. Призвавше майсторе от свѣщей здѣ, и договнѣ устроихом за Інтересъ црковный сице, да вси людіе от цркве вощанносясщи цѣною купуютъ, а не от майсторовъ, восакъ да будетъ црковный, майстором платити, за цѣланіе сщей на всяку по единь пятакъ то естъ 7 хр. Тесграже или убитка, будутъ на всяку оку отбитися по 20 драма. Страні иже или иновѣрніи проходящих чресъ варошъ свободно да естъ такову продавати ему, обаче не варошаномъ. Кутія школная въ црквах на свое время абіе да проходитъ для поможенія учащихся убогих дѣти.

Въ заключеніе же сих преднаписанних во Інструкціи опредѣленных Епитроповъ и пономарховъ должностей их же извѣстно проразсудивше неточію сей стѣй црквн пребитекъ лучшій бити, но и прибавяема всада чтолибо будетъ снатися что въ готову естъ и пакъ что на потребитая издается. Такожде и дающіи млстиню могутъ надѣятися что имъ без пропуска на службах бжіих ослужится и въ родъ и родъ протокулѣ црковном имена тѣх написана останутъ. Токмо нарежденіи служителіе цркви сем да тщется по нарежденію нашему все исправно да будетъ, Бог же своею блгодатію да вразумитъ и укрѣпитъ въ служеніи сам, притом и желаю да от началнаго Архипастыря мздовоздаяніе за сія восприимутъ, имъ же и от нашего смиренія блгословеніе Архіерейское воздающе пребиваемъ данно во вуковарской вароши на 1733-го Года мца октом. 15-го дне.

М. П. Викентіи Іоаннович с. р.

Пошто су тако наши прадедови у Вуковару овај лепи храм Божији саградили, и правила стекли, на који начин би црквени и школски иметак множити могли, приониши су они, са њима својственом побожном ревношћу, да исти што достојније усавршe и украсе.

Важна је у том погледу за повесницу српске православне цркве вуковарске књига црквених рачуна од 1759. до 1813. године. Ова је књига тврдо увезана и потпуно сачувана, те има на првоме листу наслов:

„Протокулъ
цркве свето Николаєвске вуковарске
1759-го лѣта мною на концу подписатомъ сочинися и Епитропомъ саутвердитимъ Блгоговѣйномъ оцу Јоанну Воинчевићу и Манойлу Јанковичу казанчій в руки предаде се да оны должни будутъ чисто држати прибытак дѣяти и по внутаръ назначитима рубриками право приходе и расходе уписивати. Јако же и ураментъ ихъ гласитъ и на той конец сій заключено у Вуковару више писатаго лѣта Јануар: мца числа 1-го.

(М. П.) Герасимъ Радосав с. р.
А. Е. Митр. Еҳархъ.“

Не само да су у овој књизи од године на годину сви приходи и расходи по појединим ставкама уврштени и почевши од год. 1791 сваком поједином годишњем рачуну придодан именик особа, којима је црквена готовина у зајам издавана са датутом обвезнице и ознаком дужних свота, него су у истој почевши од 1713. до 1813. године сачувана имена а по већој части и власторучни потписи и печати протопопа, епитропа, осталих црквених служитеља и многобројних српских становника вуковарских, који су тима годишњим скуповима присуствовали. Само од 1769. до укључно 1777. године нису рачуни

посебно за сваку поједину годину, него за свих тих шест година једно за другим у ту књигу уврштени и дне 7. марта 1775. не само потписом црквене општине него први пут и потписом присутног жупанијског повереника оверовљени. Није ли може бити ова последња околност, у којој су Срб. тада повреду зајамчене им црквене автономије сматрали, била узрок неуредности, која је тих година у полагању црквених рачуна завладала, те да су тадашњи општинари волели црквене рачуне у скупу непретресати, него ли да би допустили, да им се том приликом, присуством повереника светске области, црквена автономија вређа; пак видећи да им отпор не помаже, напокон ту новост почевши од 1775. ипак усвојити принуђени били.

Прве рачуне од 1758. до 1768. супотписивао је митрополитски ексарх Герасим Радосав или Радосављевић, а на скупном рачуну од 1769. до 1774. налази се потпис ексарха Данила Богдановића; касније пак, од како су рачуне повереници светске области супотписивати почели, не налазе се више на истима потписи ексарха.

Из ових рачуна види се, да је нова црква у прве три десетине година од постанка њеног постепено украшавана, у истој постојеће од позлаћеног дрвореза врло укусно састављено темпло, које је осечки дрворезник Фиртхер правио, подигнуто и вештачки бојадисаним иконама провиђено. Године 1763. закључено је цели свод црквени променити, корош распространити, торањ и школу правити. Поред свих тих огромних трошкова, множио се је ипак иметак црквени од године на годину тако знатно, да је исти, који је године 1758. своту од 2126 фор. износио, године 1813. на своту од 13130 фор. 31 кр. нарастао. Ово се може највише тој околности приписати, да се је број православни Срба у Вуковару још године 1763. на толико умножио, да се је већ тада на зидање још једне цркве приступити хтело, што тадашње светске власти допустити не хтедоше. Тим поводом постала је на корошу те цркве и сад постојећа капела Св. Великомученика Георгија.

Даље се из потписа на овим рачунима види, да су од 1759. до 1778. у Вуковару варошки кнезови понајвише православни Срби били, и то 1759. Гаврило Димић, 1760—1762, 1767—1768. Арсеније Поповић, 1763. Стојша Милосав, 1765—1766. Ђуко Костић, 1775—1778. непрекидно а за тим и 1784. Стојан Чавић. Вероjатно је да је то и осталих година а нарочито и после 1784. још дуго времена случај био, без да се то из потписа на тима рачунима види; јер је познато да су Срби у Вуковару до најновијег доба и иметком претежнији од иноветаца били и далеко већи број становника него ли данас сачињавали, те да се је до пре 20—30 година сва трговина и све куће на пијаци у руку Срба находиле. Такођер је варошка општина ову цркву у оно време разним прилозима и то нарочито прилозима: „од щрофова“ „Шлофкрајцара“ и „пупилских крајцара“ прилично потпомагала, које сигурно не би случај био, да Срби у варошкој кући нису одлучну реч водили.

Спомена је вредно, да је, као што се из те књиге види, поп Игњатије Михајловић од године 1764 до 1781. као парох'а од 1782. до 1800. као прота, дакле непрекидно пуних 36 година свештеником ове цркве био и да је исти кроз цело то време готово све ове рачуне својим карактеристичним, читким, округлим и крепким рукописом писао. Овај свештеник био је узор пастир свога стада, те га је црквена општина године 1797. као што ставка 8 расхода тог рачуна сведочи: „за отликованую его у время кужно и стаду своему службу“ знатним за оно време даром од 150 фор. наградила. Име његово слушао сам и ја у своме детинству од најстаријих људи с великим пијететом спомињати.

(Наставиће се).

ШТА ВЕЛЕ НАУЧЕЊАЦИ О ПРОПАСТИ ОВОГА СВЕТА.

(По мислима П. Тунша, Н. Локиера, Ницелнадла и др.)

(Свршетак.)

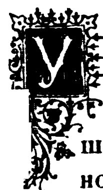

У овим крајевима у зиму нема ни једне животиње, тек кад приспе оно мало лета од шест недеља, онда се упуте морем пливоношци, као што су морски пси, моржеви, тулени; па онда рибе: китови и потови. За им дођу неке тице селице, па бели медвед, ирвас, ларни зец, лисица и т. д. Али њихово становање врло кратко време траје, јер већ после 40 дана рају на југ да се повуку. О биљу у овом делу земље нема ни спомена; тек се у лето на неком месту може мало маховине угледати. Још ближе половима човечија нога до данас није корачила, јер га тамо смрт на сваком кораку чека.

По свему наведеноме види се, да се у ове крајеве људство не може настанити, јер не може ту страхоту зимну да издржи; а поред тога земља не производи ништа, од чега би се могао живот људски и животињски издржавати,

поред свега тога што сунце сија, и што оно у себи има ону снагу, којом земљи даје светлост и топлоту; а како ће да буде онда, кад се сунце са свим охлади и постане са свим тавно и хладно тело?

Ако то дакле тако буде, а поред тога смо уверени да од сунца, од његове светлости и топлоте сваки живот и биће на земљи зависи, и да без тога не може ништа на земљи постојати, отуд онда можемо закључити, да пре него што то у пуноме своме јеку буде, мораће на земљи све живо угинути; а то ће се морати овако догодити: Оне црне пеге, које се и данас на сунцу виде, оне све веће бивају; временом ће тако велике бити, да ће мало по мало целу површину сунца покрити. Кад то буде, онда ће на половима ледено поднебље све већма средњем појасу земље — екватору — ближе долазити, да ће на послетку непрестана зимска магла целу васиону покрити и последњи црвени зраци неће моћи на земљу продрети. У том ће струја свију мора и река морати престати, све ће се смрзнути, лед и снег целу земљу опточити. У току те појаве зима ће људе и остале животиње па и све биљке, све већма екватору притискивати, и најпосле ту ће све од зиме изумрети. Кад се ово догоди, онда ће сунце постати тек неко тавно и хладно тело, које за своје садашње планете неће имати оживљавајуће светлости и топлоте, и своје ће биће у васиони одржати тек својом привлачном снагом.

Осим свега овога што смо навели, има још један узрок, због ког ће сунце са околним звездама временом врло знатно други облик на себе узети, а то је овај: На неким мањим кометама научењаци су приметили, да оне не путују около сунца у затвореним круговима, него се, обилазећи сунце, непрестано све ближе сунцу приближују. Израчуњено је, да ће те планете дотле око сунца кружити и њему се приближавати, док се на послетку за неколико тисућа година тако сунцу не приближе, да ће их ово својом привлачном снагом себи привући, и на њега се сурвати.

Али не само да ће се ово догодити са сунцем и његовим кометама, него ће се то исто догодити и са трабантима т. ј. разним месецима, који око планете путују, јер се примећује, да и сами трабанти не окружавају комете у затвореном округу, него заврнутим путем, којим се непрестано приближују својим кометама. Већ данас сваки зна, да се наш месец око земље окреће, па и то је тачно доказано, да и он не путује затвореним кругом, него путује тако, да се непрестано приближује нашој земљи. Научењаци доказују, да се месец тако нагло земљи приближује, да за сваку стотину година готово до три метра ближе земљи дође.

По овоме доказу, доћи ће једанпут време — и ако ће то после неколико хиљада година догодити се — али опет ће се догодити тако — да ће како трабанти у разне планете, тако исто и комете једна за другом, како које у коликој даљини од сунца стоје, напослетку све у сунце се стропоштати.

До тога времена сунце ће већ своју светлост и топлоту изгубити, а кад се стропоштају та небесна телеса у сунце, нешто ће од тога случаја добити светлости и топлоте, те ће онда топлом светлости засветлити, но та светлост већ не може дуже трајати од двадесет година. После тога сунце ће опет постати тавно и хладно. Таким редом ће и остале планете падати у сунце, па и сама наша земља; но на срећу то неће ни једно човечије око видети ни осетити, јер ће много пре тога, све живо на земљи изумрети.

У најгорем случају овако ће се догодити, али данашња наука доказује, да тај случај не може наша земља дочекати, него она ће још пре пропасти, пре него што ће се сунце помрачити и охладити, јер доказано је, да земља у своме путовању око сунца врло много из своје атмосфере ваздуха губи. Разуме се по себи, да је то тако у малој количини, да се то тек једва науком приметити може; али ма да од ње врло мало ваздуха отпада, опет се то мало по мало све већма примећује, да ће се кисеоник у ваздуху, без ког људи и животиње не могу у животу остати, већ већма губити. Вода пак на земљи, која је такођер за живот људи и животиња нужна, што већма земља хладнија буде, све ће већма са површине земље нестајати, а све ће се већма спроводити оној топлоти у средини земље, у којој је она ватрена течност. По овоме ће мало по мало ваздух и вода са површине земље нестати и са тим ће све, што је живо на земљи, мало по мало не осетно изумрети. Ето, тако данас научењаци говоре, да ће бити крај овоме свету.

Кад се ово сврши, онда ће наша земља бити сасвим слична месецу, на ком је површина тако мртва, да нема ни воде ни ваздуха, а по томе не може бити ни људи ни животиња, па ни рашћа.

Из свега овога, што смо навели, можемо закључити, да једном мора доћи време, у ком морају таке околности наступити, у којима није могуће замислити, да може што живо на земљи остати; али кад ће те околности наступити, то је човеку немогуће дознати. Толико се само зна, да ће проћи много хиљада година, док се то догоди. Најновија нам наука доказује, да пропаст света неће бити изненада, неће бити моментана, него у току много хи-

љада година; неће доћи насилно, јер не само људи, него и животиње, па и само биље неће никакво насиље приметити, јер ће све ићи по природном закону, са свим неосетно, лагано, али од те неосетне снаге неће се моћи ништа живо отети.

По овоме свему наведеноме, онај не би био паметан, који би се бојао од пропасти света, јер још ће врло много људских и животињских генерација на земљи живети и умрети, много ће година људство радост и жалост осећати, правду и неправду трпети, док крај овога света не дође. Али поред свега тога, као год што она највиша моћ, која целу васелену у природном закону одржава, за љубав човека и свега живота на земљи, тако ће исто по природним законима свему крај учинити и бринути се, да не само човек, него и ништа на свету, што је живо, тај преврат не осети. О овом је данашња наука са свим уверена.

М. Д. Д.

ДВИЈЕ ПРИЧЕ.

Андрсенова и српско-народна.

Превео Прибиљежио

Јован Вржанић.

Не сјећам се, да сам гдјегод читао у српском пријеводу Андрсенову причу што но сам је намјеран овдје изнијети. Тијем прије сумњам, да је преведена, што вриједноћом и занимљивошћу садржаја далеко заостаје иза толико и толико другијех Андрсеновијех прича, поред којих се лако може да превиди, особито, ако човјек не преваћа с реда, него ако се држи *лијепога* укуса и *доброга* избора.

Исто ми је тако не познато, да ли је већ когод прије мене прибиљежио и штампати дао народну приповијетку, што сам је у овијем крајевима чуо, и прибиљежио и што сам рад да се овдје поред Андрсенове штампа.

У осталом ништа не смета, ако су оне већ и штампане, јер може бити да нијесу штампане са оном намјером, с којом их ја овдје изнијети желим.

И ако обје ове приче својом занимљивошћу и љепотом заостају далеко иза својијех друга, ипак не смије њихову важност превидити онај, који намјерава да пише критичку историју наше књижевности, и коме не би требало да је пренизак и пренезнатан у животу народа ни један појав, који га привлачи к себи ради испитивања и истраживања. За умна и озбиљна критичара, по мом схватању, ове су и овакве приче од неоцјењиве вриједности, пошто су у најновије доба баш народне басне, приче и приповијетке код свијех образованијех народа постале предметом озбиљна изучавања, ради скупљања грађе за компаративну митологију и етнологију.

Тијем прије и тијем више требало би се латити озбиљнијег изучавања и истраживања паралела и извора нашијех народнијех прича и приповиједака, и то је баш у томе мишљење ученијех људи подијељено, пошто се често наиђе у нашој приповијетци са свијем исто мишљење, којем се извор сачувао код разнијех источнијех народа, те једни држе, да су то само докази прадавне сродности, а други опет верују у појединијем случајевима и у касније узајимање нешто путем књижевнијем, нешто опет путем усменог предања, као што вели учени Јагић. Да би дакле наука до једногласнијег резултата доспјела, потребно је да се што више градива сакупи и да се компарација што зрелије, збиљскије и боље проучи.

Није ми намјера, да пишем овдје какву књижевно-критичку расправу, те да доказујем заједнички извор овијех двијех прича или узајимање умног Данца Андрсена од још умнијег српскога народа и обратно; нити ми се хоће да разгледам паралелност овијех прича, јер нити се за то осјећам спремним, нити ми то спада у струку, а ја држећи се оне латинске: „ne sutor ultra crepidam“ не ћу да се пачам у туђ посао.

Износећи ове двије приче намјера је једино та, да пружим нешто мало материјала коме озбиљном књижевнику - критичару, евентуално истраживачу и испитивачу поријекла извора и паралелности нашијех народнијех прича и приповиједака, да му дадем мало градива за његов посао; а тијем опет да се помогне ономе, који намјерава, да напише, давно жељену, критичку историју наше књижевности.

А сад ево прича:

I.

МАЛИ НИКОЛА И ВЕЛИКИ НИКОЛА.

ИЗ ПРИЧА АНДРСЕНОВИХ.

У неком селу живјела два човјека; обојица једнаког имена. И једном и другом било име: Никола; али један је имао четири коња, а други само једног једитог. Да би разликовали једног од дру-

гога звали су онога са четири коња великим Николом, а онога са једнијем малим Николом. Но да чујемо шта је било с обојицом, јер то вам је вриједно чути.

Мали Никола морао је читаве седмице да оре великом Николи, и још да му свога коња позајми; а затијем је опет велики Никола помагао малом Николи тијем, што би му позајмио своја сва четири коња, али само једанпут у седмици, и то недјељом. Хуса! пуцао је мали Никола бичем за свих пет коња, који су тај један дан били не мање него као његови сопствени. Сунце је сјало врло љупко, а звона су умилно звонила и позивала вијерне у цркву. Свијет, одјевен у чисто свечано рухо, ишао је побожно у цркву на службу и на слушање проповиједи слова божја. Пролазећи поред малог Николе гледали су како оре на пет коња, а овај би пун задовољства и опет запуцао својијем бичем и викнуо: „Хип, коњици моји!“

„Ти то не смијеш рећи“, рече велики Никола, „јер твој је само један коњ!“

Али кад је опет неко у цркву пролазио, заборави мали Никола, што му је велики Никола запријетио, те ти он опет повика: „Хип, свих пет мојих коњица!“

„Још те једанпут опомињем, да се оканеш ћорава посла“, рече велики Никола, „јер усудиш ли се још један пут то да речеш, ударићу ти твога коња по врх главе тако, да ће одмах мртав пасти; па си онда остао без њега!“

„Вјеруј, нећу више,“ одговори мали Никола; али кад су опет људи пролазили и кад му назваше: добро јутро, био је опет врло раздраган и весео; чинило му се да је то неисказано лијепо видјети, гдје он своју њиву оре на пет коња, те пун задовољства опет запуца бичем и повика: „Хоп-хи свих пет мојих коња!“

„Сад ћу ја теби хоп-хикнути твоје коње“, рече велики Никола, зграби колац и удари коња малога Николе по врх главе тако, да је овај на мах мртав пао!

„Ах, сад више немам коња!“ узда'ну мали Никола и заплака се. Затим одере коња и метне кожу да се суши, а кад се осушила стрпа је у врећу, запрти се врећом и пође у град да прода кожу.

Имао је да превали велик пут, јер град је био далеко, а осим тога морао је да иде кроз неку велику густу шуму; међутијем вријеме је било ружно до зла бога. Он сиђе с пута и залута у шуми, те прије него што је изишао на прави пут почело се већ смркавати, а одавле било му је и одвише далеко, да би могао прије ноћи доспјети у град или да би се могао кући вратити.

Баш поред пута била је велика сељачка кућа; капци на прозорима били су већ затворени, али се кроза њих ипак видјела светлост у соби. „Ваљ'да ће ме примити овдје на конак,“ помисли мали Никола, приђе прозору и закуца.

Жена сељакова отвори, али кад јој овај рече шта жели, одговори му да иде својијем путом, јер она не може примити странца на конак, кад јој човјек није код куће.

„То ћу онда морати на пољу спавати,“ рече мали Никола, а жена му затвори врата пред носом.

Близу куће био садјевен стог сијена, а између стога и куће била опет нека мала појата.

„Ту би горе могао човјек преноћити“, рече мали Никола, кад је приметио на појати таван, а на тавану сламе, „то је прекрасна постеља; а рода ваљ'да не ће слећати, да ме за ногу уједе,“ додаде, кад примјети на крову роду гдје стоји на свом гњијезду.

Мали Никола попе се на појату и леже на сламу, те се поче превртати тамо амо, да би се што боље намјестио.

Дрвени капци на прозорима нијесу били у горњем крају добро привучени, те је мали Никола могао с појате видјети у собу.

У соби видје прострт велик сто, а на столу вина, печења и неку изванредну рибу. За столом сјеђаше сељакиња и црквењак и нико више. Сељакиња је точила вино, а црквењак се наклопио на рибу па млави, јер то је било таман за његову „губицу.“

„Ух ала је то добро; ко ли ће ту још славити, Бого моја!“ рече мали Никола, и пружи главу баш на прозор. „Сто му мука, шта ти свега ту нема! Но то ти је била права част!“

На један пут зачу како неко путем јаше и застаде управо пред кућом. То је био човјек те сељанке.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Како читамо у *„Босанској Вили“*, **Јанко М. Веселиновић,** од којега су до сад изишле две збирке приповедака из сеоског живота, а и прва књига романа под натписом „Борци“, јавља, да је сад рад да изда своје приповетке у малим књижицама тако да у свакој књижици буде по једна приповетка свршена. Колико се сећамо, Веселиновић је тако већ издао једну своју приповетку, и то, ако се не варамо, „Луду Велинку.“ Овој новој збирци биће натпис „Пољско цвеће“ а прва књижица, за коју је намењена прича „Иза кише сунце,“ требала је изаћи свршетком месеца фебруара, а можда је и изашла, јер „Босанска Вила“ 15. марта с поуздањем казује, да та прва свеска *излази* свршетком фебруара. У истом броју „Босанке Виле“ започиње Веселиновићева слика из сеоског живота под натписом „Сметењак“ — Кад смо већ код тог броја „Босанске Виле“, нека нам не замери цењено уредништво тога листа, што ћемо опазити, да није требало допустити да неки Шапчанин Душан М. Живојновић на

Смедерева преко „Босанске Виле“ пише својим пријатељима и с поносом рекне, да од књижевничких листова прво место заузима „Босанска Вила.“ Немамо шта да замеримо томе, што исти Живојновић „неуморно ради на ширењу књижевности“, то је шта више похвале вредно, али не можемо да разумемо разлога, који га наводи, да „на првом месту има у виду: да је главно, да се шире листови српски, који се налазе изван Србије.“ Свакако ће имати за то ваљда и специјална каква разлога, но најпосле то је његова ствар, као што је и ствар, његова укуса, да „Босанску Вилу“ меће пред „Отаџбину,“ „Коло“ и све друге наше књижевне листове. Али нам је чудо, како уредништво у свом рођеном листу даје себи делити еминенције. Сачувај боже да не бисмо праведно схватили важност и тугаљивост мисије, коју „Босанска Вила“ врши и то — ето радо признајемо — савесно врши, али тек, тек, није то с горег, бити скроман те дочекати заслужену похвалу на другом месту а свакако с позваније стране но што је тај, по својој сопственој сведоџби неуморни радник на ширењу српске књижевности.

= Познати уметник **Роберт Толингер** рад је да штампа своју кантату у два дела за мушке гласове (соли, збор и двозбор) и гласовир у четир руке под натписом „Косовка“ па позивље на претплату. Ту је кантату Толингер написао још лане о Видову-дне и приказао је црногорском кнезу Николи. У позиву свом наводи, да дело само у том случају може дати у штампу, ако се пријави толико претплатника да се могу подмирити трошкови око издавања. „Косовка“ ће изнети око сто и деведесет штампаних страна велика формата а цена ће бити једном примерку десет форината. Колико од свег срца делу честитог Толингера желимо што боље прође, толико стрепимо, да дело не ће моћи ни угледати света, јер код нас на жалост још слабо стоји музичко образовање, да би било света, који ће радо прегорети десетицу за музичко дело, па ма било какве вредности. А баш се код нас и немилице троши на штошта што није кадро дати таква уживања и тако оплеменити човека као уметничка свирка и песма. Сиромах ће се Толингер канда овом приликом само обогатити о жалосно једно искуство. Но — дај боже да се преваримо!

= Професор *Андрија М. Матић* превео је с немачког превода дело Француза *Сахита* под натписом: **Американска винова лоза и какву земљу воле американска лоза. Шта се све о томе дознало у Францускої до месеца Октобра 1888.** Преводилац у предговору свом преводу позива српски свет да се користи скупо стеченим искуством у Француској, да не би лудо траћили време и новце, као што је многи у Француској пропао, док се нашло, да су американске винове лозе велики пробирачи у земљи те неће да ртсу у свакој земљи. Додао је преводилац и завршну реч, у којој позива земаљске посланике да око тога настоје, па да земаљска влада што пре створи у свима крајевима државе, где год има винограда, таква места, где би се земља научно испитивала. Књижица је та у исти мах штампана и ћирилицом и латиницом. Цена јој је тридесет новчића. Препоручујемо ју важност теме, о којој се у њој расправља.

= У Земуну је изишла у накладу штампарије Симе Пајића књига под насловом **„Прошлост и садашњост“** летимичан поглед на наше суврeмено стање од *Филалит-а*. Писац тога дела, који није учествовао у досадањој борби наших политичних странака, расправља у кратким потезима са објективног становишта стање нашег овостраног народа, тицало се то политике и народно-црквене автономије, друштвених, привредних и књижевних односаја, не износећи цигло слику наших суврeмених прилика, већ указујући уједно на пут и начин, који води бољитку. При данашњим нашим немилим односајима, нарочито при данашњој нашој страсној борби на јавном пољу, која највећма уди самом народу, има ово дело своју вишу вредност. Дело стаје 45 новч. и може се добити у штампарији Симе Пајића у Земуну.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(**Гроф Лав Толстој**) написао је под натписом „Плодови просвећености“ комедију у четир чина а драмска цензура у Петрограду допустила је, да се та комедија прикаже.

(**Сара Бернардова**) пружила је на римски велики петак Паризлијама необично уметничко уживање, но уједно је и себи стекла дивну рекламу и красан приход. Без костима и без позорнице декламовала је у „Cirque d'hiver“-у спев Едмунда Харанкура под натписом „Passion“. То је пола драма, пола сами стихови и састоји се из два певања. Натпис првом певању је: „Човечји син“, а другом: „Људски синови“ и свако се певање дели на три одсека. У првом певању излаже Христос Спаситељ своју науку пред Јерусалимском црквом, за тим проповеда закон љубави у Витанији код Лазара, па онда на маслинову брду обећаје искупљење. У другом певању пред Кајафом напада на њ светина, Пилат га издаје злотворима његовим, те се дело свршује распињањем на крст на Голготи. Прво певање приказује Христа као посредника међу идејама божанства и човечанства; у другом се пак певању јада песник, како су Христа криво разумели, како су га гонили и како га је светина омрзла и незахвална му била.

Р А З Н О.

(**Јубилеј цилиндра.**) Цилиндар слави сад свој стогодишњи јубилеј у Јевропи. Франклинов прости т. зв. квекер, што је он као амерички посланик у Паризу носио, дао је повода те се тај облик шешира увео на место шешира на три ћошка. Цилиндар је првих својих година имао демонстративан карактер те се сматрао као знак револуционарна духа. У Немачкој га власти нису трпиле а у Русији се ишло чак тако далеко, да су га под строгом казни забранили. Крајем четрдесетих година променио је цилиндар са свим свој карактер, сад се сматра као знак мирна духа. Пређашње судбе свога супарника допаде меки нискi шешир сукнен, који се касније увео и с којим су полицајни органи имали силне главобоље. Време је најпосле све изгладило и изравнало; данас постоје и један и други, лепо се слажу међусобно, само још мода сваки час по нешто дотерује на њима, без обзира на сталеж и дух појединаца, који их носе.

(**Женска поп.**) Варош Каламацоо у Пенсилванији може се похвалити, да у Керији Бертлетовој има првог женског попу, кога је општина изабрала за свог духовног пастира. Керија Бертлетова, која се у овај мах бави у Бруклајну, јесте питомица Херверд-свеучилишта и одликује се не само једрим снажним словом него и својом ванредном лепотом, коју уме да прикаже у најјаснијој светлости. Не зна се да ли изненадну црквеност донде најбезбожнијих младих људи, који су не само пушили, коцкали се и хулили него и — horribile dictu! у позориште ишли, ваља приписати уверљивим аргументима њених слова или нежним погледима њених лепих граорастих очију. Керија Бертлетова још је са свим млада, тек јој је деветнаест година, танка је и гипка раста а овално јој лишце окружују силне смеђе витице. За време службе никад не носи свештеничку одежду, него елегантно, са свим по моди црно одело а на глави велик црн шешир са белим нојевим

перјем које све лекеди. Тек су је пре неколико недеља наименовали за духовницу унитарне општине у Каламацоу.

(**Чиме се пре бавиле младе господске женске.**) Како су младе господске женскиње у петнаестом веку проводиле дан, казује нам листак из дневника Јелисавете Вудвилове, удовице Јована Греја, која се године 1465. преудала за енглеског краља Едварда IV. Дневник је тај написала пред прву своју удају. На једном листићу тога дневника пише ово: Понедеоник, 9. марта. Устала у четир сахата у јутру па са Катарином помузла краву. За тим са Рахилом иравила масло па онда за Рахилу, која је опекла руку, правила облог. — У шест сахата: говедина је била прекувана — морам боље пазити. — У седам сахата: отишла с матером да дамо млађима јести. — У осам сахата: чешала сам свога коња Тумдија и то је трајало два сахата. — У десет смо сахата ручали. Јован Греј је седио до мене па ми је дваред стиснуо руку, да су ми сузе дошле на очи па мал што нисам вриснула. Он је одиста врло љубазан па иде и сваке недеље у цркву. — У шест сахата нахранила сам краву и живину. Тек смо у седам вечерали. Гуска није била добро печена а свињетина загорела. Мати ме је поштено изгрдила а ја нисам била крива, него Јован; па ипак вам је то баш добар и леп момак. У девет смо сви легли.

(**О живим сарањенима**) већ се много писало, али канда не ће бити познато, да је та судба међу осталима постигла и матер Уелтера Скота, славног енглеског романсјера. Но доказано је, да су њу живу саранили у породичној костурници у старој цркви Гробар се идуће ноћи докраде у костурницу, отвори сандук па украде неколико скупоцених драгуља, које су по обичају тадашњем дали мртвици да их са собом понесе у гроб. Кад бесавесни крадљивац не могаде да скине с прстију прстење, узме нож из џепа и одсече месо с прста. Тај изненадни бол доведе мртвицу до свести, пренеражено отвори очи па покуша да се дигне. Зликовцу од страха порасте кика, цикне као да је помаnитао па појури из костурнице и на његову вику долети свет и тако се сиротица спасе Живила је она после тога још много година а није патила ни од какве последице страшног оног догађаја; тек на пет година после тога родила је она сина, који је после постао тако славан. — И мати генерала Петнема, који се за време револуције одликовао, била је већ као мртва у сандуку; баш кад су почели да је носе, пробудила се. То је било на шест година пре рођења сина њеног. — Три млада медицинара купили јељаред од неког човека, којем је занат био да ископава лешине за анатомске цели, тело млада девојчета па отишли онда у вече у завод где се лешине сецирају, да студирају на лешини. Један од ђака већ је хтео да почне ножем да ради, кад наједаред застане, као да га је што снашло. Девојче је, као што им је било јављено, умрло од боље у срцу и већ је двадесет сахата лежало у породичној костурници. Млади ђакела дигне руку нешто у вис па опази да рука није хладна. И мишићи су били прилично мекани. Он онда отклони трепавице и не нађе у оку оног стакленог погледа, који је својствен лешинама. Шта ће него узме стетоскоп и наскоро се увери да још има живота у том телу. Одмах увију тело у топле јоргане па га пренесу у оближњи стан једног од њихових професора. Позову и сроднике те за кратко време девојче одиста оживи па је после била здрава као да није никад ништа ни било. После неколико година уда се за тог ђакелу, који је тек пре неколико година умрьо као управник медицинског факултета у свеучилишту у Филаделфији. Удова његова живи још код најмлађега од своја четир сина.

(**Најхладнија варош на свету**) јесте Јакуцк на Лени у Сибирији, где влада средња годишња температура као на висини Монбланка. Има до душе вароши, које су ближе северном полу а и настањеније, али у њима клима ипак није тако грозна а ни земља није вечито замрзнута, као што је у Јакуцку. Па ипак живе ту пет хиљада људи стално а од времена се на време држе ту сајмови, на које долазе хиљадама трговаца, ловаца и лађара, те се ту трампе најскупоценија руна, бунде и свакојаки прибор за живот. За време цара Николаја био је Јакуцк главно место, у које се прогањали политички злочинци, данас се онде интернују нарочито занесењаци религиозних секата, чије се науке и обреди противе државним законима.

(**Салата**). Џонсти вели у својој књизи, којој је натпис „Хемија свагдањег живота," да кад човек једе салате, а он уједно узима и онај млечни сок, што је у лишћу, који је налик на опијум. Многи су читаоци могли опазити, да кад једу много салате, а оно има утицаја и на мозак. Кад се салата у вече једе, она чини да боље спавамо, а дању нам ублажује живце. — Још стари Грци и Римљани су јако ценили салату. Кад је оно беснила куга за време опсаде Троје, забранио је Паламед да се не сме јести месо и препоручивао је Грцима биљску храну а особито салату, а тиме је отклонио кугу од грчке војске. У једноме позоришном комаду од Плаута (Руденс. 4 радња) има трагова, по којима се види, да су салату још и онда већ готовили са сирћетом и соли. — Кроз цели средњи век је салата код великаша и код нижих сталежа била јако цењена а и данас се још веома уважава при свима пировима. Фасман прича у животопису Фридриха Вилхелма I., да при официрским ручковима у Потсдаму сам цар својеручно једну чинију салате зготовљава из забаве и то тако вешто, да се та салата с највећим апетитом једе, јер цар оперс своје руке три-четири пута, а и убрише их у три-четири салвета. Крајем прошлога столећа био је у Лондону на гласу Француз *Годе* као вештак у прављењу салате. Он се возио на својим кочијама од куће до куће, где су велики ручкови били, те је готовио салату, а плаћало му се по десет гвинеја. Барон Фоерст прича, да је нашао једну цедуљу од Годета, управљену на херцега од Девоншира, у којој му саветује, да ручак одложи на један сахат доцније, јер је он (Годе) окупиран тако, да не може на време доћи да направи салату; а у другој цедуљи пише и моли, да га известе на осам дана пре кад желе да дође ради салате, јер му је тако време ограничено.

НОВЕ КЊИГЕ.

Poviest Rusije od po etka do go 1884. Sa preko sto slika i dvije karte napisao *Alfred Rambeaud* и т. д. Од овога знаменитога дела изашла је друга свеска у хрватском преводу *Јулија Адамовића*, у Загребу, накладом кр. свеуч. књижаре Фрање Жупана. (Rob. Ferd. Auer). У овој другој свесци је страна 65 до 128. Свега ће износити ово дело 12 до 15 свезака.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 14. У НОВОМ САДУ 8. АПРИЛА 1890. Год. XVII.

НИЈЕ ПРИВИЂЕЊЕ.

Познајем те лепо јоште из далека,
Идеш као авет, као тамна сенка;
Све ближе и ближе минути те носе,
Већ ти видим зубе и врх оштре косе.
Свак' се тебе плаши — тако си ти јака —
Према твојој снази свет нема јунака.
Свагда си у послу, рушиш и обараш,
Што се живот зове то у прах претвараш.
Твоји су погледи грозни и студени;
Видим те све боље — идеш право к мени.

Љ. П. Н.

ЗАДЊИ ЛИЧКИ ХАРАМБАША.

ЦРТИЦА ИЗ ЖИВОТА.

Од Вуда Будисављевића.

Кад се, пошав од Грачаца, витог пера горњој Лици, хватиш Пушића-превије, па спуштати кренеш пустом дољом велике Попине, пакленим оним леглом разорника вјетра, поклопи ти душу сјета, а плахо око све замиче жудним гледом амо и тамо, не били се усред гола стијења, усред невеселе, глухе оне самштине уставило о бољем, о виднијем дарку мајке природе. Јест поналијево отскочио, мислио би — небу под облаке — големих, камених леђа старац Пошгак, нијеми свједок некад големе наше биједе, ал од њега мркогледе слаба ти повоља брајне, слаб разговор. Некад тврди заклон и драго боравиште пустом слободару, данас је само недраг вјестник недобру времену. А кад се на Поштаку сгусну облачине, не гатај добра пустој оној Крајини. Али се је за то десно од цесте пружила житородна раван до под брдо голој Вијојли, подно које виђаш разасуте лијепе куће кршних становника Мале Попине. И јесу то кршни људи попут оног кршевитог крша, што им стражу више крова стражи и од љуте мећаве постојбину брани.

*) С великом радошћу доносимо ову сличицу из пера велеуваженога књижевника нашег, чији лепи радови у листовима братскога нам народа хрватскога наиђоше на највеће допадање и уважавање. Уз ову слику из живота добили смо и фотографски лик јунака ове приче, који још живи, те га је велештов. госп. писац дао снимити и ми сад очекујемо из Беча од цинкографа израђену слику, коју ћемо за који дан добити и онда је и у „Јавору" донети. *Ур.*

Брзајући на чилим коњима равном цестом, за недуго ето те ниже цркве код Беговца: мала црква за невољу само, али права задужбина за јуначку ону печу, која се радо Богу моли и богородици, а велико још и данас слави свéто своје, крсно име старинског племена. Десно црква, а лијево крај цесте три студенца као три бегова прста.

У црквици, а бијели је дан, горе воштанице. Крај цесте стоји чета људинâ, један зорнији од другога у стајаћем руху и жељно поздравља црвен-капом, дједовом баштином, у десници руци. Лијепа ли старинскога руха, црвене ђечерме посуте свијетлијем иликама, а преко ње модар копоран извезен куповнијем мавезом. На глави је црвен-капа с китом црне свиле, што скакуће јуначкијем раменом. Кожна пашњача по пô тијела, за њом по једна ил по двије ватре и нож оштар у крнама, на врху му по два као рога скупоцијене казме од бијеле кости. На врнчанице сложен лаган опанак у пријеплету обухваћа везену натикачу ризом закићену.

„Помоз' Бог, јунаци!“ дозовем баш својски, а они прихватише Бога свечаним жубором.

„Па чим ми се хвалите Попињци“?

„Мало добра господине, а чудо потребе — прослови старјешина. Него сађи молим ти се, да нам видиш велику грехоту, црквицу нашу, гђе се руши и пропада, па ако мош' помози, помога' ти Бог.“

Уђосмо и разгледах на све стране трошну богомољу, а кад ван, узеше ме стари људи салијетати ради новчане помоћи.

„Нешто ми, а нешто ви јунаци, па ће бити добро; наш ће бан и влада му учинити што се буде могло, ал' и ви онда сложни будите, па вољно придонесте што на вас спане.“

„Е хоћемо господине, што се буде могло, ако не изда љетина; вјера је, хоћемо драге душе.“

Још се поразговорисмо о поштену животу и добру обичају, о слози у задрузи, о штедњи и радњи, о шуми и заторнику јој кози и т. д. па се поздрависмо, као да смо давни знанци, добри пријатељи.

Поша' с Богом господине! отпоздравише људи и ја се отиснем пут Зрмањскога кланца. Кад овоме на врата, стани де самном побро, не мичи се с мјеста, лијепо те молим, да ти се разгрије срце с прелијепа погледа. Под тобом пукло у добру дуж убаво поље, а с десна га заокружила голостуба Врбица све до преслијежи, која сијече у село Рујишта. Оданле се пружио комити Ком ћа онамо више Паланке, па се спушта све ниже и ниже до међе далматинске. На лијево избочио Поштак силне бокове према тромеђи до Бобаре и Жујина поља, а доље у низу избила јака вруља бисер-воде Зрмање, откле је име и свој оној страни, што је воду с истока опточила. Од врела Зрмање прозвало се Врелом и само село, у којем је некад столовала прва сатнија прве личке крајишке пуковније. Кад десно гледнеш, ено по дно Врбици издигао голе зидине град Раковник, што је Турчину доста пута заклонио злопаку шију, докле ју несломише соколови Смиљанић Илија и Јанковић Стојан. А на лијево штрље — рек би — подртине неке куле, којој име слабо ко још памти. Под самим се Комом на згодну брежуљку испела црква мале Госпојине, а долину заклопио с ону страну према посестрими земљи, стара наша дика, чувени Звониград. Милоштo божја, љепоте ли и красоте, да јој свијежи и живота није оглодала пустопашна ћуд љуцка сикиром и козом! Како је продолина опкружена високијем брдинама са сјевероистока и запада, у њој би и љети и зими био боравак кô у малом рају. А овако љети прижеже с гола брда, а у голо стијење несносна припека и задâ од неко доба љута грозница, којом су се некад само као клетвом људи набацивали. Жега пржи оно крваве мучице тежакове а грозница коси драгоцијено здравље човјечје немилице.

Сам Бог те се магле онуд не рађају, па кад понесе година, заруди сва у злату бјелица-пшеница, закласа раж и јечам, а кукуруз, особито куд полије вода — зрновит у вис потече, па и лоза знадне обронцима измрежати прелијепе мавезе.

Воских хатова оштар кас скратио одуге оне змијеће савијутке ниже врата на до више Врела, у које дојурисмо за малог по сâта, проминувши крај извора воде Зрмање, што се хвали бираном пастрвом.

Пред кућом честитога пароха скочих с кола и поздравих својту, а онда пред опћину, гђе је у великом кругу већ чекала кита соколова зрмањских.

Поздрависмо се, разговорисмо се, разгријасмо се, и било нам је мило око срца — и њима и мени. Заведох пред благоћудним оним свијетом разговор, како су нам стари наши намрли златна зрња праве мудрости у

подоби пословица, па разведох на дуље што нам значе, што ли носе оне: радишу бог помаже; о муци гроздови висе; ко се дима не надими, тај се ватре не нагрије; ко умије њему двије итд. Било је у ширем нашем разговору слатке шале, било је и горке истине, али се разумјесмо и задовољни растадосмо. Па кад опћински вијећници и сеоски старјешине пружише деснице, да се на растанку а по давну обичају рукујемо, запе ми на лијевом перу тих мотрилац и чекалац за око.

Једним махом обухватих коштуњави овисоки онај стас, омршаво загасито ниже јагодица утонуло, као удубено лице, суро, оштро брзокрето око, сиједе поточене бркове испод нешто окукаста носа, а мој чо'ек као да се је на храм спремио. Кићено је на њем рухо цркварско. Око врата бијели се кошуља, што но веле попут препадана снијега; јаке прси препасао од скерлета џемадан опшивен жутом срмом а овај прекрила ђечерма посијана сребреним иликама, преко које кићено се понахеро забацио црвени копоран. зарубљен као и ђечерма великим пуцем до пуца од сребра; за појасом, уз двије мале реже, бикан. Чакшире су, (попут димлија), од модра скрлета, под кољеном сапутане кожнатим кољеницама, преко ових четри реда све у двије ситно испулана коситра. Лагани опанци на врнчанице стегли страга везене натикаче, испод којих до потколеница сежу бијеле вунене чарапе

Прислонио мој незнанко десну на ханџар, а кад ступих к њему, — понесе ју к црвен капи и да ће се к земљи снизити, а ја одрјеших: „ти си Лазо"?

„Јесам, господине."

„Па дошао"?

„Та поручио си."

„А ма рад сам био, да се састанемо."

„Твоја воља, моја заповјед."

„Је ли ти кућа далеко"?

„Горе на брду, у Прљеву."

„Онђе си се родио?" — „Да."

„А јесте ли старином одавле ви Шкундрићи"?

„Нијесмо господине, већ из Херцеговине. Пренуо нас Турчин, шукунђеда шта ли мога јште. Убио овај злотвора бега па морао бјежати и прешао у Босну поносну, равно на Гелајско поље. Кад дознали бегови људи за нови им стан, притиснули моје старе, па овима било опет бјежати, докле се не уставише у Паланци."

„А јесу ли што са собом донијели"?

„Ко би знао; од сеобе остао још и данас у кући пријеклад и вериге, а друго се добро поништило."

„Ко ти је то све казивао"?

„Ђед мој Јован и отац Дане, ал зна се то и онако у племену. Дошла су у Паланку три брата и најамник, па отишао један брат с овцама у Велику Попину а други с козама у Прљево. гђе је ситногорице, а трећи брат остао у Паланци."

„А како ти је мајци било име"?

„Јања."

„Коговићка"?

„Из куће Букаричине, у Ервенику."

„Далматинка дакле"?

„Јест, на њу сам се лицем уврга."

„Кад ти помријеше родитељи"?

„Мати на 6 година пред смутњу мађарску, а отац, кад сам био у бјежанији, пред 30 година "

Људи се, видећи ме у живу разговору с Лазом, поодмакли и разилазити окренули, а нас два насамце настависмо:

„Па како ти је сад"?"

„Зашло би се да није двају синоваца пасјега зуба. Али они отеше оно мало земље, па ће дјеца моја у просјаке."

„Ма не ће Лазо, та још има закона и правице; само се чувај, да не би прекипио."

„Чуо вас Бог, господине, а ја ћу се ухвано чувати. Хћело ми је већ неколико пута срце кинути; али сам га стегао. Доста ми је за два вијека оно што сам проживио."

„А колико имаш дјеце"?

„Два сина, Ђурђу је 17 а Шпири је 12 година."

„То су млади момци; да кад си се оженио"?

„Е, кад сам се примирио."

„А кад је то било"?

„Мало те не ће бити 25 година, да сам се кући вратио. Већ тад сам смишљао, да би се женио; ал истом кад сам се свега опростио и ничега се више није било бојати, онда сам испросио Стојсављевића Марију из Велике Попине, а то пред равних 19 година."

„Да колико ти је сад"?

„Ја бих рекао 70. мање пет."

А колико си година био ван куће"?

„У страни — питаш, господине"? „16 година."

„Свега пута харамбаша"?

„Нијесам; јаче од 7 година био нам је

Лука Лабус, господине, вођом, а кад њега у Босни нестало, прешло на ме старјешинство. Из прва почетка, право рећи, водио је чету рођак мој Тодораш, а кад је погинуо од колоне поручника Петричића у пољани љубиној горе на Пошташу, онда прешло старјешинство на Луку.“

„И за Луке жива тебе су пазили друзи, као да си харамбаша“?

„Е па јесу, јер сам био миран а уздан, па доста пута и сам Лука није хћио штогођ откончати ни с дружином договарати, докле не би мене приупитао. Ал ме често није марио слушати, особито кад би плануо.“

„Па како је свршио Лука“?

„У Босни, у Цвјетнићу близу наше међе погинуо. Била мркла ноћ, па га ваљда поневарце неки Пешевић, а ма наш чо'ек, Србин брате, сруши из пушке. Од душманске руке неби му ништа било, него је брацка ватра планула, па остале моћи без помоћи. (У кундаку је носио Лука кост неког свеца, да му не могне нахудити непријатељско зрно). С тога се и нијесу наши кривцу светили; али је Пешевић кашње погинуо у чети Голубовој, кад је ова четовала Босном: исјекли га Турци, рекоше богме — све на попечке.“

„Ти си сретније прошао Лазо; ал и био си, кажу — боље ћуди па те људи нијесу клели, а и кашње те је царска милост обасјала. Било је и теби настора; ал наши ми рекоше, да си увијек био милостива срца.

Ну сад си опет посве окућио, па сам жељан био, да те видим и чујем. Дођи, кад се смркне, роду моме, попу Моји, па ћемо се на тенани разговарати, а хвала ти да си ме дочекао.“

(Наставиће се.)

ЦИГАНЧИЦЕ.

ПЕСМЕ ЕРДЕЉСКИХ ЦИГАНА.*)

ПРЕВЕО ВЛ. М. ЈОВАНОВИЋ.

XXV.

Лесте бела мома мила,
Још је лепша њена свила —
Ал радије гледам лице
Моје црне Циганчице.
На травици са мном лежи,
Па ме љуби, а не бежи.

XXVI.

Од како ме мати на свет дала,
Већ су многа лета прохујала:
Двасст, лета . . све самога јада —
Мало беше миља и наслада.

XXVII.

Што имам драгог — нема му пара —
Нигде његовог миља ни чара.
Идем у варош, идем у село —
Нема га таког . . нема за цело!
А када свира, а када гуди —
Све ожалости и све узбуди.
Таког свирача и момка славна
Није на свету било одавна.

XXVIII.

Ти ми, вишњи боже, мојој драгој суди —
Нек јој лажног срца нестане из груди!
Једноме се била лажно обећала,
Па од другог, после, срце излагала,
А мени је, трећем, кућу раскопала.

XXIX.

Тица тужи у гори —
Велики ме јад мори.
Ходи, душо, па лечи —
Пољупцем ме излечи!

XXX.

Бог нека ти, невернице, суди
Јадом ти се испуниле груди!
Одкако те, тужан, видех младу,
Ја изгубих и радост и наду.
Срце само све за тобом жуди,
А мисао све за тобом блуди.

XXXI.

Кад сам некад млађи био,
Свакој моми бејах мио,
Ал, како ми коса седи,
Нико на ме и не гледи.

XXXII.

Од како ме моја мати роди,
Слабо рачун ко о мени води —
Колевка је мени трава била,
А киша ме са неба крстила.

*) Dr. Heinrich von Wlislocki, Haideblüten, Volkslieder der transsilvanischen Zigeuner. Leipzig 1880.

XXXIII.

Свирај, свирај, лагано ћемане —
Треба мени живота и хране!
Кад не могнем у тебе да гудим,
За свачим ћу морати да жудим.

XXXIV.

Кад у џепу ни крајцаре нема,
Одмах ми се јад на срце спрема;
Ал чим песму гудалом изгудим —
Мине и глад и туга у грудим’.

XXXV.

Како јесен, сељак пева —
И ловац се све осмева;
Само . . само . . по Цигане —
Зло, кад лета понестане!

XXXVI.

Да бог века још сто лета даде,
Љубила бих непрестано младе;
Никад не бих гледала на старе,
Да ми дају и паре и даре.

XXXVII.

Свуд сам пуна већ белега,
Ал ме заман тучеш с *њега* —
Нит ће срце друкче бити,
Нит ћу памет променити!

XXXVIII.

Ташта се моја већ поднапила —
Сада ће моћи покоја бити.
Благословена крчма свуд била —
Зло се не могло по њу десити!
Како се стара напије мало,
Одмах се смири, одмах је боља
— Ништа је није за другог стало —
А ја тад . . чиним шта ми је воља.

XXXIX.

Једнако ми срце моје жели,
Да ми жену бог себи пресели,
Ал, кад би је бог у рај увео —
Никад не бих раја зажелео.

XL.

Како ми мати у гроб хладни леже,
Сва моја радост од мене одбеже;
Свет ми се цео већ милити прест’о —
Гроб је за мене још најбоље место.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

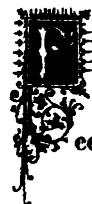оворећи то отвори широм врата. Висок, витак младић пређе преко прага, ал место да се обрадује, рече са свим мирно.

— Мој је отац у гробу већ двадесет година, а кључа нисам однео. Кад сам одилазио, враћала се госпођица Леонка из града и забравила за мном врата.

— Ах, Боже, право велите! Што ја говорим? Ја мислим на господина Срећка. Дакле умр’о је ваш отац? Вечна му памет! Опростите, опростите! него се баш вратисте, кад треба, ручак је готов: биће пирожака, баршча; требало је да буде и „шолтоноса“ ал’. . . Младић се не освrташе на набрајање. Поклони се од беде и скрене у своју бу, ал му стари Рахоза закрчи пут на вратих.

— Дозволите, господине академиче! Ја сам еван Рахоза, тражим сина. Је ли истина, да се бави код Сатинових.

— А од куда ја да то знам? — одговори затани, скоро као преко бундева.

Помолио се сада из мрачна ходника и обасјан светлошћу са собњег прозора, указа се очима шљахтићевим у свој красоти својој.

А беше красан, што се може рећи. Растом висок, витак, стасит, спајаше у свом стасу драж Ганимедову с мускулатуром Самсоновом. На поносном врату насађена глава спајаше у себи хармонију финих, извајаних црта и мужанску силу. Високо, ћошкасто чело, заслањаше густа, црна, мало кудрава коса, испод дебелих, густих обрва гледаху црно-сафирасте очи, с којима би се свака девојка могла поносити, а лепо исписана уста имађаху ретку свежину и црвен дозреле јагоде.

Стари Рахоза упиљи очи у њега, које се избечише од тешка чуда, зине и подигне махинално руку према челу, као да ће се прекрстити.

— Господине, господине! — кликне, хватајући га за рукав -- ко сте ви?

Младић с висине својега раста промери нагртљивца оштрим погледом.

— Рафајло Радван! одговори лаконски, гледајући да пређе у своју собу.

Али Рахоза га чврсто држаше за рукав и не уступаше.

— А ко вас роди, господине?

— Но, мати и случај! — изусти студенат с подсмешљивом гримасом, која му демонично наружи његово лепо лице.

А како вам се мати звала?

— Не знам, нити ју памтим.

Где је то било, господине? Како беше име вашем оцу? — испитиваше ватрено старац.

— Ваљда носим његово име. Звао се је Карло Радван и био је философ.

Преко очију беседникових пређе блесак заноса и поноса на те речи, изговорене с нагласком.

— Је ли ваш отац учио у Москви?

Учио је неко време, ал је у Немачкој довршио науке и настанио се у Монакову. Беше научна снага и слава медичка у целој Европи. Умр'о је пре десет година.

— А мати, мати? — запита Рахоза.

Матер нисам познавао, не знам јој ни имена.

— Сиротица, морала је рано преминути! — примети госпођа Брезова, која пажљиво слушаше приповест радујући се, што је барем нешто дознала о своме укућанину. — Радван ми је познато име из Беле Русије; шта више, да нећемо бити и род, господине Рафајло? синовица истражног судије Урбана Брезе, мога деде по матери, беше удата за Радваном. Чак се и тога сећам, да ми је припадало неко наследство од тога деде. Хтела сам да то искамчим од његових зетова, јер је само три кћери оставио а једна је међу њима отишла у калуђерице, али ми је фалио један документ, па је на том и остало.

Ту судско-генеалошку дисертацију није нико слушао; студенат најзад прокрчи себи пута у собу, па стаде преметати књиге по столу, а Рахоза нешто премишљаше, не скидајући очију с њега.

— Рафајла беше име вашој матери? — поче промењеним гласом — је л' те, господине?

— Може бити. За цело ми је оставила име у наследство — одговори Радван, не прекидајући својега посла.

— Та шта је име! Све вам је дала! Своје очи, своје црте, чак и свој глас! Ви сте пука мати, пука мати! Као да је живу гледам, а има ваљда тридесет година, како смо се растали. Еле Карол Радван је ваш отац — ха, ха, зар је за њим била, за њим? Велите, да је био славан, јемачно, жене воле славу, сјајност — ха, ха! . . .

Говораше испрекидано, више својим мислима и успоменама, него младићу, који на последњу примедбу подиже очи.

— Слава и сјајност нису једно и исто. На сјајност лете само лептирице, пред славом мудрости свако се клања! — рече Радван.

Али Рахоза иђаше за својим мислима, па и не саслушавши то прекидање, говораше даље.

— Је ли бар срећна била? је ли јој живот био без обмана и јада? Заслужила је лепу срећу, о заслужила!

— Ви сте познавали моју матер? — запита Радван, коме већ дозлогрди то бенетање и тај непозвани гост.

— Госпођицу Рафајлу Вилбик! Знала ју читава Москва. Кћи службеника Пољака! Што год је било наших у универзитету, сви залажаху у њихову кућу! Ха, ха, старе успомене, господине; пре бих се надао наглој смрти, него да ћу ту, после тридесет година, наћи њенога сина и да ће ми он бити туђ! Јесте л' одавна овде?

— Три године.

— Имате ли рода?

— Никога. После очине смрти одведе ме његов пријатељ из Монакова у Ригу — био је лекар. Кад је и он умрьо преселим се овамо.

— Дакле немате никога свога?

— Имам себе, то ми је доста.

— Сматрајте ме као свога, господине Рафајло. Знајте, да ћете ми бити драги, као рођено дете!

Старац му пружи раширен длан, али не прође најбоље са својом срдачном жртвом. Лепо лице младићево остаде укочено; поклони му се ћутке и пружи крајичке од прстију.

— Господо, ручак је на столу! — Закрешти госпођа Брезова, указујући се на прагу. — Изволите молим, и у напред опростите због разних кухинских недостатака, ал' шта ћемо, кад су данашње кухарице неки проклет свет! не знаду зготовити ни хусарска печења, ни каурме, ни честита варива! Ето сама морам да облећем, а време је скупо, јер тога пискарања и трчкарања има тма, па још у тој кући не можеш ништа одмах да нађеш! Изволите! изволите!

— Хвала, хвала! — бранио се Рахоза. — Ја нећу да вам досађујем. Срећко је ваљда куд год тумарнуо у ашиковање, молићу вас, дакле, само за адресу тих Сатинових, па ћу ја мазгова брзо оданде изјурити.

— А ко су та господа? — запита Рафајла.

— Службеник са три кћери. Најмлађу мисли узети господин Срећко — одговори студенат с подругљивим осмехом. — Име јој је Нада — додаде.

— А, лепа нада, господине. Само ваљда ће и мени дозволити, да коју кажем! Ташта је то нада, господине, ташта, ташта! Видеће се.

— Тако збиља и јест! — одобраваше госпођа

Брезова. — Ви имате са свим право. Неко ми је са рђаве стране описао те Сатинове. За цело духају у један рог са Зудрама. Људи ниска рода, не баш особита стања; добро ви кажете, господине, добро!

— Где им је *locum standi*, драги господине Рафајло? — запита Рахоза, облачећи журно огртач. Само молим, да ми напишете, јер ћу заборавити; напишите крупним словима за старе очи! На ручку вам хвала, госпо; другом приликом ћу радо пристати; сад се морам журити детету, а и тако сам вам доста додијавао. Љубим руке, опростите, што сам вас задржавао; доћи ћу са Срећком. До виђења, господине Рафајло!

Поклонише се међусобно небројено пута и најзад се за гостом затворише врата, уз опроштај и лајање Жучково. Госпођа Брезова уздахну.

— Ах, како је то уљудан човек, како је поучан разговор с њим. Како се то одмах познаје мудра глава! Хо! хо! Чини ми се, да и бурмут шмрче! Господине Рафајло, изволите ручати!

Мало за тим сеђаху у маленој трапезарији њих троје поред онога, толико помињанога, баршча и пирожака. Студенат и Леонка јеђаху брже боље, ћутке, госпођа је чантрала за троје.

Први устаде Рафајло и промрмљавши нешто налик на захваљивање, оде у своју собу; за њим изиде Леонка у кухињу и, припасавши просту кецељу, стаде спремати и прати судове скупа с кухарицом; а госпођа се Брезова затворила у своју собу над гомилом судских списа.

За часак у тој кући настаде необична тишина, јер и Жучек, олизавши тањире, заспа поред пећи, а госпођу Брезову прогуташе документи.

Леонка спреми остатке од обеда, почисти трапезарију, отаре прашину с намештаја, па чисто одахнувши, врати се у салон, где јој беху књиге и где се, на хартији, црнио, у полак довршен, тежак математичан задатак.

На близу, у ђачкој соби, клопарао је Рафајло звиждућући нешто кроз зубе. Пре него што се је латила посла, слушаше за часак, па климне главом.

— Љут је — промрмља.

У то престаде звиждање. Студенат затвори собу и завири у салон.

— Данас нећете никуда ићи, госпођице? — запита.

— Нећу. Данас немам часова — одговори.

— Ја идем у град, па ћу се вратити истом довече. Ако дође к мени Љахницки, задржите га, молим вас. Нека ме причека. Хоћете ли?

— Хоћу — рече, осврнувши се на њега.

— Хоћетел' да вам оставим књигу? — рече.

— Хвала. Немам каде читати. Сутра ми је четврти испит.

— Трице, ти женски испити. Није вредно, да се човек труди — промрмља, слежући раменима.

Кључ зашкрипи у вратима, изиде.

— Леонка, Леонка! — одазва се госпођа Брезова — оде л' ти то?

— Ту сам ја — одговори кћи устајући с резигнацијом.

— Ходи-дер овамо! Ходи да чујеш ову молбеницу, како је то написано! Кажем ја, да је тај Хрушчицки мудра глава! Ето видиш, треба преписати ту суплику и приложити копију с ова три документа; видиш ли, ово је увод и резолуција губернијског суда, која се тиче наследства; треће је крсни лист твоје покојне бабе; нека је и то на броју. Одмах, одмах ми то препиши читко, лепо, као песму за имендан! Разумеш ли? јер ја морам ићи свештенику, па не знам право, кад ћу се вратити. Ето ти, па пиши!

Девојче без икаква поговора и зловоље узе списе, четир велика табака, исписана од краја до краја, за тим узе чисте хартије и изиде.

Дометнуто јој је три сата више посла.

Госпођа Брезова скупи остале списе, обуче сиви огртач, метне вајкадањи шешир, па остави своје Пенате.

Сад настаде тако велика и необична тишина, да се је Жучек задивио. Оптрчао је, кевћући, цео стан, па на послетку прилегне крај ногу Леоничиних, обзирући се на све божје стране. Сати одмицаху. Бела хартија пред девојком црњаше се словима; сунце се смириваше негде на чистом водокругу, јер се у собу стаде хватати све већи мрак; стари сат неједнаким тик-такањем буђаше мртву тишину.

После над столом засја слабачка светлост од лампе и осветли вредну раденицу.

Густа, чупава, црна коса покриваше јој врело чело, црне очи гораху болесним жаром, бледе усне отвараше брзо дисање. Беше уморна и ужасно изнурена.

Варљива беше она румен, која јој сваки час избијаше на мршавом лицу као одсев здравља, па одмах нестајаше остављајући на слепоочницама капље зноја, а на очима маглу несвестице; варљива беше снага, која ју држаше толике сате сагнуту над столом; варљива беше живост, којом писаше тако без прекида. Сухе уснице понављаху махинално исписане речи у документима; све је своје мисли усредсредила у посао и журила се, журила.

На једанпут пут нервозно задрхта. Трже ју звонце, пробуди и Жучка, који, ужасно лајући, отрча ходнику. Леонка устаде да отвори врата.

(Наставиће се.)

БДЕЊЕ.

Ноћна жишка слаба луча
Око мене круг кривуда;
Тавна сенка румен-снова
Предусрета душу свуда.

То је чедо бујних жеља
Осећани' — несазнани' —

У венућу своме вечном,
Успомене моћ га рани.

Жељу жарку гаси живот,
Смрт јој рана живот да е —
Сваки полет душе наше
У спомену само траје.

Будимпешта. *Српкиња* * *

ПОРЕКЛО ХЛОРОФИЛНИХ ЗРНАЦА У ЖИВОТИЊСКИМ ОРГАНИЗМИМА.

ОД СВЕТ. К МАТИЋА.

Питање о разлици између биља и животиња било је природњацима свију времена, тако рећи, питање принципијелног значаја, а од времена Дарвинова оно је још задобило у науци и особитог интереса. Изнаћи једном карактерне одлике биља и животиња и поставити их као строгу границу између ове две групе органског света било је свакако питање од особитог интереса, како за круте систематичаре, тако и за одушевљене еволуционисте. Први су ово питање сем његовог систематичког значаја обрађивали и као врло згодан пример, да покажу илузију и ништавост десцендентне теорије, указујући прстом на огромну провалу између биља и животиња, а други су баш у њему налазили врло интересантан доказ за монистичну историју развића органске природе. Све карактерне црте које су ревносни систематичари од вајкада постављали као границу између биља и животиња, показале су се временом обично илузорне и непоуздане. Најпре се узело, наравно, покретање и осећање као искључива привилегија животињских организама и онда се те две радње обележавале као чисто анималне радње, а дотични органи као „анимални органи," које се име још из тих времена одржало и до данас у науци. Ну, овај критеријум је са свим отпао, од како је Peyssonell показао, да су чврсто укорењени полипи животињски организми, и од како је Д. Бари доказао, да су познате Micetozoe, које су природњаци до скора увршћивали у биље, прави животињски организми. Непоузданост покретања и промене места за разликовање биља и животиња још се боље види из тога, што се у најновије доба дознало, да се и неке биљке, извесне ниже алге (Aethalium septicum) покрећу с места. Исто тако ни осећање није могло да се одржи за дуго као нека повластица животињских организама, нарочито после епохалних Дарвинових радова.[1])

Кад се у спољашњем хабитусу и у спољашњим функцијама није могао наћи поуздан критеријум за разликовање биљних и животињских организама, онда се покушало, да се бар у унутрашњости организма изнађу те разлике. Ну и овде као да су покушаји остали без успеха све до наших дана. Ни у начину храњења, ни у тако званој „измени материје" није могла да се нађе никако разлика, јер код неких паразитских животиња (пантљичаре глисте) нема н. пр. одређених отвора за примање хране; исто тако као и код биља, а и код већине протиста овај орган за примање хране није локализован, него то врши цела површина тела. Ни у начину плођења па чак ни у најфинијим хистолошким карактерима није могла да се нађе поуздана разлика, јер и код биља и код животиња има и таквих организама, који претстављају просту вредност једне ћелије, где о хистолошком диференцирању, па дакле и о хистолошким разликама не може бити ни говора.

Ова неприлика у поузданом одређивању биљних и животињских организама била је довела природњаке најзад дотле, да су једну и исту групу организама једни увршћивали у биље а други у животиње. А било је природњака, који су царство протиста сматрали као неку згодну, неутралну групу, у коју су трпали све, што им се учинило сумњиво.

Није ни чудо, што су се у таквим незгодним околностима природњаци најзад обрнули хемији, те су у најфинијим хемијским процесима и једињењима тражили ту изнуђену разлику између животиња и биља. Још поодавна опазили су хемичари да се животињски организми састоје обично из „четворних" једињења (из једињења: азота, угљеника, водоника и кисеоника) док се биље састоји из „тројних" једињења (из једињења кисеоника, угљеника и водоника). Ну доцније се увидело, да и у животињским организмима има тернерних једињења (масти, угљо-хидрати), а код биља су н. пр. протеини квартнерна једињења. Разлика између биља и животиња у хемијском погледу још је постала илузорнија, од

[1]) „Insektenfressende Pflanzen," превео на немачки Карус.

како је још велики реформатор ћеличне теорије Макс Шулце, показао, да је основна животна материја и код биља и код животиња (и саркода и протоплазма) једна иста супстанција. Доцније се доказало, да су те две материје и хемијски по својој прилици истоветне, јер показују исте кемијске реакције. Исто тако и осталих оргинских једињења као што су: фибрин, албумин, казеин и т. д. која се сматрају као својство животињских организама има и у биљкама; а целулозе, штирка и т. д. тих биљних продуката има и код животиња. Туницин у обмотачу извесних асцидија (туниката) није ништа друго до целулоза, а штирак (амилум) нађен је код неких инфусорија, а највише код обичних речних сунђера (спонгила). Исто тако и „glycogen“ код извесних рицопода није ништа друго, до нека мала хемијска модификација обичног штирка.

Изгледа да је једино у тако званој „промени материје“ нађена једна знатна разлика између биља и животиња. Управо при респирацији правац материје је супротан. Животиње удишу кисеоник а испуштају угљеник, дакле њин животни процес почива на оксидацији, док биљке удишу угљеник а избацују кисеоник, производе дакле процес редукције. Са овом редукционом снагом биљног живота као да стоји у тесној вези образовање хлорофила у биљном организму. Држи се, да је хлорофил у биљном организму она материја, која под утицајем сунчане светлости редукује угљену киселину из које се угљеник употребљава за образовање органских једињења потребних за биљни живот (штирк, целулоза и т. д.) Према томе би дакле и образовање хлорофила било и искључива повластица биљног живота; она једина разлика, која се тако дуго није могла пронаћи. Ну ма колико да је ова разлика изгледала још у почетку сумњива, ипак је она по нужди остала прилично дуго као једина видна одлика биљног оргинизма све до најновијих времена.

Још поодавна опазило се, да се у неким нижим животињским организмима находе извесна обојена зрнца, која су под именом „жуте“ и „зелене ћелије“ сматрана као неки особити пигменти. Изнајпре је круг ових животиња био врло мали но доцније су те „жуте“ „зелене ћелије“ нађене како у царству протиста као радиоларија, инфузорија (Stenor и Paramecium) тако и код неких метацоа, од полипа (хидра) код обичних речних сунђера (Spongilla), код неких медуза, па и код неких црва (Bonelia). Познати природњак Шулце први је обратио пажњу на ове „ћелије.“ У своме делу о политаламијама[1]) он је показао, да „зелене ћелије“ код ових организама нису ништа друго до хлорофилна зрнца.

[1]) Ueber den Organismus der Polythalamien. Leip. 1854.

Ну проналазак Шулцеов сматран је за дуго као гола хипотеза и није био кадар да привуче озбиљнију пажњу научара на ово питање све до најновијих времена. И тек, кад је 1870. год. и спектроскопом показано, да хлорофилних зрнаца одиста има у неким инфузоријама поклонили су природњаци мало већу пажњу овој ствари. Какву функцију врше ова хлорофилна зрнца у животињском организму? Да ли су то продукти самог животињског организма или су најзад какви паразитски организми? То су сад била питања, која су сем овог систематичног значаја, имала на себи и неку особиту дражи.

Изгледа, да је познати руски природњак Цијенковски, који има огромних заслуга у испитивању најнижег животињског света, највећма допринео, да се ова питања што пре и што правилније реше. Он је 1871. г. први пут показао да су „жуте ћелије“ код извесних радиоларија извесне паразитске биљке (алге.) Цијенковски је својим испитивањима и закључцима у овом правцу учинио врло значајан обрт, јер су до тада природњаци узалуд покушавали, да ове „ћелије“ објасне као непосредни продукт животињског организма. Знаменити природњак Хекел[2]) држао је, да ове „жуте ћелије“ пре-стављају најпрвобитнији орган варења и присуство штирка у њима прихватио је као најјачи доказ за своје назоре.

Међу тим проналазак Цијенковског снажно је зањуљао све ове разне теоретичне назоре, а поменути експериманат са спектроскопом био је са свим од пресудног утицаја по даље решење овога питања. Мој поштовани професор Рихард Хертвиг, који је у почетку био одсудна присталица Хекелових назора, изменио је доцније са свим своје мишљење о овој ствари[3]). 1876 г. публиковао је мађарски природњак Geza Entz једну расправу[4]) у којој доказује, да су хлорофилна зрнца у инфузорија извесне паразитске алге. Оне по његову мишљењу живе са инфузоријама у оном чудноватом животном односају, који налазимо у мало друкчијем облику, код познатог случаја између гљива и алга, који је први Швендер опазио и назвао „сплетом“. Господин Geza Entz мисли, да има разних специја ових алга, које се находе само у извесним инфузоријама. Мало доцније јавио се у „Verhandl. physiolog. Gesellsch.[5]) (1882. г.) и физиолог К. Брант са једном расправом, у којој је дошао до истих закључака, до којих и Цијенковски и Entz, т. ј. да су „жуте“ и „зелене ћелије“ доиста извесне паразитске алге.

[2]) Die Radiolarien. — Eine Monographie. Berlin 1862. г.
[3]) Der Organismus der Radiolarien. Jena 1879. г.
[4]) Ueber die Natur der Chlorophylkörperchen niederer Thiere 1876. г.
[5]) Über die morph. und physiol. Bedeutung des Clorophyls 1882 g.

(Свршиће се.)

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак)

Да видимо како су наши стари са црквеним иметком управљали навестићу из ове књиге два рачуна и то:

1. Рачун од год. 1763. из кога се види како и којим поводом је поменута капела светог В. М. Георгија на корошу те цркве постала. Овај рачун гласи:

„1763-о лѣта

Варошъ Вуковаръ

Црковъ свето Николаевская чрезъ своего Епитропа Теодора Петровича, от лѣта 1763-о Јануара 12-о до тогоже лѣта декемв. 28-о добила у различности, како его особито тефтеръ кой находится под Нр. 6. показуетъ а здѣ у екстракту видити естъ и убо:

Екстрактъ

1-о 1762-о лѣта дато е ему у готову	1334 ф.	$27^1/_2$	н.
2-о На цѣли годъ приходаималъ до 1763. лѣта декем. 28-о. . .	400 ф.	80	н.
Особито кнезъ Стойша Милосавлевичь у своему кнежству и ешкутству що е од щтрафа и у различности придобіо 60 ф. то е за стіхаръ у цркву далъ			
Сумма . .	1735 ф.	$7^1/_2$	н.

Потрошито

1-о у различности на црковну потребу чрезъ 1763. лѣто. . . .	252 ф.	$8\ ^1/_2$	н.
2-о А сада у готову и на дугу по облигація имѣетъ	1482 ф.	24	н.
кое чини горня сумма , ...	1735 ф.	$7^1/_2$	н.

30 фор. школски било и Николи Вуићу на храненіе дато.

Коя готовостъ подъ печатомъ на храненіе новопоставитому Епитропу Петру Міатовичу предатся, да онъ готовостъ хранитъ и прибитокъ црквн светой дѣетъ, а за управленіе (по отрсжденію от общества) торня и при цркви школе и друга г. Епитропа именемъ Гдаръ Георгій Поповичь и Георгій Костићъ, да они сва троица совокупно подъ Настояніемъ Гдна протопресвтера Моусеа Лукича и Гдра Стойше Милосавлевича кнеза здѣшніа вуковарскіа вароши попеченіе и бригу имѣютъ материал приготовити, маісторе наћи, погодити, како би лѣта 1764. школу у койои има под еднимъ кровомъ три собе и кухина бити, и торанъ репарирати у совершенство привест могли.

К томуже за нужду и потребу видѣлося бити, особито едну капелу созидати да неби во дни праздничния и недели младежъ наипачеже слуге и слушкине Божіе службе, молитвословіа и стго причащеніа лишени бивали, и зато общим согласіем 2-ва тутора и то есть гдар Гавріилъ Димићъ и Арсеній Поповичь избрати и соутвердити есу, да они за управлѣніе реченія новія цркве или капеле, храма стаго велико мченика Георгіа, Благословеніемъ Нихъ Високодостойнѣйшаго Преосщенства Ексцеллен: Православнаго Архіепкпа и Митрополита Гдна Гдна Павла Ненадовича,

іакоже и они предречени имѣютъ за управленіе касу собирати, матеріалъ приготовляти, маусторе погаћати и исплаћивати, а колико от куда и от кого що примаютъ такожде колико када камо и за какву потребу трошетъ право и вѣрно приходе и разходе у тефтеръ уписуютъ, како у време свое предъ црковнимъ поглаваромъ и обществом праведни свой и рачунъ моћи дати, тако на сей конецъ и закључися 1763. декем. 28. у Вуковару

(М. П.) Герасимъ Радосав с. р.
А. и Митроп. Ексархъ
(М. П.) Моусей Лукичь с. р.
протопоп вуков.
Ђуко Костићъ с. р.
Теодоръ Петровићъ с. р.
Јоанъ Теняцъ с. р.
Георг: Поповичь с. р.
Евтимие Виденовичъ с. р.
Георги Гау . . . с. р.
Арсеніе Поповичь с. р.
Николай Марковичь
Јоаннъ Ісаковичь
Црквени синови:
Атоніи Бачинчанинъ
Еvтvміи Јовановичь
Јоаннъ Бубнаревичь
звонар
Школскый туторъ:
Николай Вуичь
Сvротинскій туторъ:
Василій Нештинац
(М. П.) Стойша Милосавъ с. р.
кнезъ
Еша Тегелтићъ ешкутъ
Миливои Мединацъ
Панаотъ Динићъ
Мишко Даміановичь
Мишко Казанджіа с. р.

2. Рачун од године 1794 из кога се види када је набављено и колико је коштало оно велико евангелије са којим се српска православна црква вуковарска и сад праведно дичити може.

Ово је евангелије у Москви 3. фебруара 1769. за време царице Јелисавете Петровне печатано, 70 цм. високо, 50 цм. широко и 10 цм. дебело, у финој тисканој црвеној кадифи круто увезато, са обе стране добро позлаћеним сребром богато оковано и таковим истим шарама искићено, стоји на часној трапези у стакленом оквиру, те је, почем се врло ретко као о ускрсу или богоіављењу употребљавало, са свим добро сачувано. На обе стране корица налазе се по пет средњих, округлих на белом порцулану или тако званом шмелцу укусно бојадисаних иконица и то, с преда у среди: воскресеније, а у ћошковима евангелисте: Матија, Лука, Марко и Јован а на стражњој страни у среди: вознесеније, а у ћошковима пророци: Исаија, Јеремија, Језекил и Данило. На последњем листу испод корица види се написано руско презиме: „Соловѣвъ“. Као што сам слушао има у целоме Српству још само једина саборна црква у Карловцима слично евангелије.

(Наставиће се.)

ДВИЈЕ ПРИЧЕ.

Андерсенова и српско-народна.

Превео Прибиљежио

Јован Ворканић.

(Наставак.)

Био вам је то иначе врло добар човјек, али имао је ту чудновату слабост, да није могао никако да поднесе да види каквог црквењака. Чим би видио црквењака, од једанпут би га спопао прави бијес. Па с тога је и дошао црквењак данас кући сељаковој, пошто је знао, да овога није код куће, па да бар сељанци назове добар дан, а добра опет сељанка за то је и изнијела та красна јела пред црквењака. Кад су чули да човјек долази, уплашише се обадвоје, и жена замоли црквењака, да уђе у неки велики празан сандук, што је у углу стојао. Овај то учини, јер је знао, да сирома човјек не може да поднесе његова погледа. Жена брже боље посакрива све красно јестиво и вино у пећ, јер на сваки начин, да би човјек питао, шта то значи, кад би то све видио.

„Ах Боже!“ уздахну мали Никола на појати, кад видје гдје жена посакрива јело и пиће.

„Ко је то горе?“ запита сељак и погледа на појату гдје је мали Никола лежао. „А шта лежиш ти ту? Ходи боље са мном у собу.“

Мали Никола одмах приповједи, како је забасао у шуми; како га је ноћ овдје затекла, те замоли сељака, да му дозволи да преноћи код њега.

„Па да богме,“ рече сељак, „али морамо најприје нешто вечерати.“

„Жена их прими обојицу ванредном пријазношћу и љубазношћу; простре одмах сто, и донесе им велику здијелу пуну каше. Сељак је био врло гладан, те је јео правом слашћу гладна чојека, али мали Никола не могаше никако да заборави на све оно, што но је видио, да је жена у пећ посакривала; никако му нијесу ишли из главе они красни колачи, печење, па опет она прекрасна риба.

Под сто код својијех ногу, био је пометнуо врећу с коњском кожом, а то нам је већ познато, да се због те коже и кренуо на пут, да би је продао у граду. Каша му баш није ишла у тек. Сад стане ногом на врећу, а сува кожа у врећи поче шкрипати тако, да је и сељак могао чути.

„Пст!“ рече мали Никола својој врећи, али ипак још боље притисну ногом тако, да је још већма шкрипала него прије.

„Чујеш! шта ти је ту у врећи?“ запита сељак.

„А, то ти је брате некакав вјештац“ рече мали Никола, „вели ми, да не једемо каше, јер нам је он уврачао, пуну пећ печења, колача и рибе!“

„Није могуће!“ рече сељак и брзо отвори пећ, у којој доиста угледа сва красна јела, што их је његова жена тамо сакрила, но која је, као што је он мислио, вјештац у врећи уврачао. Жена не имаде куда него изнесе сва јела на сто, и тако су јели обојица, како рибе, тако печења и колача. Мали Никола опет притисну ногом врећу, а кожа опет зашкрипа.

„Шта сад вели тај?“ запита сељак.

„Вели“, одговори мали Никола, „да је још и три боце вина уврачао за нас, и оне су такође у пећи.“ Жена мораде и вино изнијети, а сељак је пио и био је врло весео; такога вјештца, каквога мали Никола има у врећи, радо бих и он имао.

„Може ли он увračати, да се овдје ђаво створи?“ запита сељак; „ја би га радо видио, јер данас сам баш весео!“

„Може да како,“ рече мали Никола, „мој вештац може ти све, што год ја зажелим. Зар не? ти!“ питаше он и стаде на врећу, а кожа зашкрипа.

„Чујеш ли? вели; „да!“ Али ђаво ти је страшно гадан, не вриједи, да га човјек види.“

„О, ја ти баш нијесам плашљив! А како би могао он изгледати?“

„Но он ће се показати као прави правцати црквењак!“

„Ху!“ рече сељак, „но то је доиста страшно гадно. Треба да знаш да не могу да поднесем поглед никаква црквењака. Али ништа за то, ја знам да је то ђаво, па ћу се знати при том боље наћи. Но ја имам одважности, али свакако гледај, да не иде близо мене!“

„Пази! Сад ћу ја питати свога вјештца“ рече мали Никола, стане на врећу и принесе ухо к њој.

„Шта вели?“

„Вели, да идеш тамо у онај угао, да отвориш онај сандук, што је тамо, па ћеш видјети ђавола гдје чучи у сандуку; али мораш поклопац држати, да нам злица како не умакне.

„Хоћеш ли и ти помоћи ми држати? рече сељак и оде до сандука, у који је жена била сакрила правог црквењака, који је још и сад тамо сједио и од страха цвокотао зубима.

Сељак подиже мало поклопац и завири у сандук. „Ху!“ повика и одскочи од сандука. „Но ја сам га видио, изгледа сасвијем као наш црквењак. Но то је доиста страшно!“

На то се морало пити, и тако су пили до велики комад ноћи.

„Чујеш, тога свога вјештца мораш ми продати“, рече сељак, ишти за њега колико ти драго! Радо ћу ти дати пун ћуп новаца.

„А, то не могу!“ рече мали Никола; помисли само, колико ми вриједи овај вјештац и од колике ми је користи!“

„Волео би га имати, него Бог зна што!“ рече сељак и не престаде молити.

„Но“, рече, напокон, мали Никола „кад си тако добар био, да си ме примио ноћас на конак, то нека ти буде. Даћеш ми за њега ћуп новаца, али мора бити вршком пун.“

„То ћеш добити“, рече сељак, „али онај сандук мораш са собом понијети; не ћу ни часа више, да ми остане у кући, јер ко зна, можда онај још тамо чучи.

Мали Никола даде сељаку своју врећу са сувом кожом, а од овога доби пун-пунцат ћуп новаца. Сељак му још даде и једне велике тачке (колица), да може да одвезе новац и онај сандук.

„Збогом остај!“ рече мали Никола и оде својим путем, турајући пред собом у тачкама добивени новац и велики сандук у ком је још увијек сједио црквењак.

С друге стране шуме текао је велик дубок поток; вода је тако брзо текла, да се никако није могло уз воду пливати. На том потоку био је саграђен нов мост; на сред тога моста заустави се мали Никола и рече са свијем гласно, да је могао и црквењак у сандуку чути: „шта ће ми та пуста сандучина? Тако је тешка, као да је пуна камења! Са свијем ћу се уморити, ако је и даље будем возио. Боље да је у воду бацим; ако доплива до моје куће, добро, ако не, нећу баш много ни штетовати.

На то зграби једном руком сандук и подигне га мало, баш као да би га хтио у воду бацити.

„Не, окани се тога!“ викну црквењак из сандука, „стани, док најпрво ја изиђем.“

„Ху!“ рече мали Никола и учини се, као да се уплашио. „Та тај је још у сандуку! Брзо шњим у воду, неби ли се утопио!“

„О, не, не!“ викну црквењак, „не чини тога за Бога, добићеш од мене пун ћуп новаца!

„Е то је онда друго што!“ рече мали Никола и отвори сандук. Црквењак се одмах извуче, а празну сандучину баци у воду, оде кући и даде малом Николи пун ћуп новаца.

„Ви'ш, коњ ми се баш добро исплатио!“ рече у себи, кад је дошао кући и кад је сав свој новац на једну велику хрпу изасуо на сред собе. „Ал ће се једити велики Никола, кад дозна како сам богат постао са својим једнијем коњем, али ипак нећу му право казати како сам ово стекао.“

Сад пошље дјечка великом Николи, да га замоли четвртинку.

„Шта ће му четвртинка!“ помисли велики Никола, и намаже по дну са катраном, да би од онога што буде онај мјерио, прионуло што год, Тако се и догоди, јер кад је овај добио четвртинку натраг, видио је гдје су се приљепила на дно исте три нова сребрна талијера.

„Шта је то?“ рече велики Никола и отрча одмах к маломе Николи. „Откуда теби толики новац?“

„О добио сам за коњску кожу што но сам је јуче на вече продао у граду.

„Нуто ђавола, но то је добро плаћено!“ рече велики Никола, отрчи брже кући, узме сјекиру и убије сва четир своја коња. Затим одере их и однесе коже у град.

„Кожа, кожа! купите кожа!“ викао је улицама града.

Сви чизмари и кожари скупише се око њега и питаху га, шта тражи за коже.

„За сваку ћуп новаца,“ рече велик Никола.

„Јеси ли ти луд? рекоше му сви, зар ти мислиш, да ми имамо на ћупове новаца?“

„Кожа, кожа! купите кожа!“ викаше опет, али свакоме, који би га запитао за цијену, одговорио би: „за сваку ћуп новаца.“

„Тај збија с нама шалу!“ повикаше сви, те чизмари пограбише своје кајише, а кожари своје кожне прегаче, па почеше млавити по великом Николи.

„Кожа, кожа!“ ругаху му се; а чекај се дађемо ти ми кожу жуту и модру. На поље шњим из града! Викали су ови, а велики Никола морао је бјежати што су га ноге носиле. Тако још није био бијен од кад је постао.

„Чекај!“ рече, кад је дошао кући, а то ће ми искихати мали Никола; убићу га, на мртво ћу га убити.

Маломе Николи била је умрла баба. Ова је додуше била увијек љута на њега, али он ју је ипак жалио; узме је онако мртву и метне у своју топлу постељу, у нади да ће се опет у живот повратити. Тамо нека лежи цијелу ноћ, а он ће у једном углу сјести на столицу, па ће тако спавати, као што је то и прије радио.

Кад је тако ноћу ту сједио, на један пут отворише се широм врата, а у собу ступи велики Никола носећи своју сјекиру. Он је знао гдје је постеља малог Николе; приђе постељи, и удари сјекиром мртву бабу по глави, јер је мислио да је то мали Никола.

„Ето ти!“ рече, сад ти више неће падати на памет, да из мене бену правиш!“ По том оде својој кући.

„То је доиста зао, опак човјек“, рече мали Никола; тај је баш био наумио да ме усмрти. Добро је по стару баку, да је већ била умрла, иначе би јој овај био живот одузео.

Мали Никола обуче бабу у њено свечано рухо, узајми од сусједа коња, упрегне га у кола, метне бабу на кола на задње сједало, и намјести је тако, не би могла испасти, и тако су ишли кроз неку му. Кад је сунце излазило, били су већ пред ком великом крчмом, ту мали Никола стаде да ручкује.

Овај крчмар био је врло, врло богат, а и врло бар човјек, али и одвише нагао.

„Добро јутро!“ назва малом Николи, „ти си данас рано дао у стајаће рухо!“

„Да!“ рече мали Никола „пошао сам са својом бабом у град; она је вани на колима; неће да силази с кола. Молим те били јој хтио однијети чашу пива? Али мораш викати, јер она ти не чује добро“.

„А, хоћу, хоћу!“ рече крчмар и наточи једну велику чашу пива, и однесе је мртвој баби, која је усправно сједила на колима.

„Ево ти од сина чаша пива!“ рече крчмар, али мртва старица, не одговори ни ријечи, него сјеђаше сасвијем мирно.

„Зар не чујеш!“ викну крчмар што је већма могао; ево ти је син послао чашу пива!“

„Још једном викну је, и још једном, и кад ова и не маче, разгњеви се крчмар и лупи је чашом у лице тако, да јој је пиво цурило преко носа и уста, а она се скуњи у колима, јер је била само усправљена, али није била привезана.

„Хеј!“ викну мали Никола, истрчи на врата, зграби крчмара за прси, „ти си убио моју бабу! Погледај, ево јој на челу велике ране.

„О боже, колика несрећа!“ викну крчмар, и ухвати се рукама за главу; „то је све с моје наглости! Драги, слатки мали Никола, даћу ти пун ћуп новаца, и даћу сахранити твоју бабу као своју рођену, само не казуј никоме ништа, јер ће ми иначе главу осјећи, а то ти је врло страшно и гадно!“

Тако доби мали Никола пун ћуп новаца, и крчмар му сахрани бабу као своју рођену.

Кад је мали Никола са тим многим новцем дошао кући, пошље одмах свога дјечка великом Николи, да га замоли, да му позајми четвртинку.

„Шта је то?“ рече велики Никола, „зар ја нијесам њега убио? Морам сам ићи да видим!“ И тако оде са четвртинком к малом Николи.

„Чујеш! откуда теби толики новац?“ Запита и разрогачи очи кад видје нову хрпу новаца.

„Нијеси ти мене убио него моју бабу!“ рече мали Никола; ја сам је продао и добио за њу ћуп новаца.“

„То је доиста добро плаћено!“ рече велики Никола, одјури кући, узме сјекиру и убије одмах своју бабу, метне је на кола и одвезе лекарнику и запита истога, да ли би купио једнога мртваца.

„Ко је тај мртвац, и откуда ти,“ запита љекарник.

„Ово је моја баба!“ рече велики Никола, „ја сам је убио, да је продам за ћуп новаца.“

„Сачувај нас Боже!“ рече љекарник „ти си у врућици, кад тако шта говориш! окани се таког говора, јер можеш се лахко главе ментовати!“ Прочита му од ријечи до ријечи закон, који говори о убицама; разложи му све потанко, какво је гадно и

срамно дјело учинио, како је опак човјек и да је заслужио да буде кажњен. Велики Никола уплаши се тако јако, да је одмах истрчао из љекарне, сио на кола, потјерао коње и у највећем трку одјурио кући. Љекарник и други људи мишљаху да је луд, с тога га и пустише, да иде куда му воља.

„А вратићу ти жао за срамоту!“ рече велики Никола, кад је изишао из града и дочепао се друма; но скупо ће те то стати, мали Никола!“ и чим је дошао кући, узме највећу врећу, што ју је могао наћи, оде к малом Николи и рече му: „Ти си и опет мене намагарчио. Прво сам поубијао своје коње, а сад опет убио сам своју бабу! То је све твоје масло, али више никога не ћеш за магарца држати!“ Затим пограби малога Николу и стрпа га у врећу, запрти се врећом и викне му: „Сад те носим да те утопим!“

Поток је био прилично удаљен, а мали Никола није био баш ни лаган. Имао га је човјек шта носити. Пут је водио баш поред цркве; у цркви је била служба божја, а људи су врло лијепо појали; велики Никола пометне своју врећу са малим Николом поред црквених врата, и помисли: било би добро, да свратим у цркву, те да штогод отпојим, прије него даље пођем: мали Никола не може утећи, а људи су сви у цркви. И тако уђе у цркву.

„А јој, а јој!“ уздисаше мали Никола у врећи, окретао се и окретао, али није могао врећу да одријеши. У тај час пролазио је туда стари говедар, као снијег бијеле косе, са великијем штапом у руци, овај је гонио читав чопор крава и бикова, ова марва натрчи на врећу, у којој је био мали Никола, те је превали.

„А јој мени!“ јецаше мали Никола, „још сам тако млад, па већ морам у небески рај!“

„А ја сирома!“ рече говедар, „већ сам тако остарио, па још никако не могу тамо!“

„Раздријеши врећу!“ викну мали Никола, „па уђи у њу мјесто мене, и ево те одмах у небеском царству!“

„О хоћу, хоћу врло радо!“ рече говедар и одреши врећу из које мали Никола одмах искочи.

„Хоћеш ли ми само на марву припазити?“ рече старац и увуче се у врећу, коју мали Никола завеза, а онда окупи пред собом сву марву и оде својим путем.

Одмах за тијем изиде и велики Никола из цркве запрти се врећом и пође даље. Да богме да му се врећа учинила много лакша него прије, јер је стари говедар био за половину лакши од малога Николе.

„Гле колико је сад лакше носити! То је награда за то што сам био у цркви и што сам појао!“ Тако дође до потока, који је био велик и дубок, баци врећу са старцем у воду и викне за њим, — јер је мислио да је мали Никола у врећи: „Ето ти! нећеш више од мене правити магарца!“

Затим отиде кући; али кад је био на раскршћу сретне малога Николу, гдје гони сву своју марву пред собом.

„Шта је то!“ викну велики Никола, „зар се ти нијеси утопио?“

„Да!“ рече мали Никола, „прије једва по сата, бацио си ти мене у поток!“

„Али откуда ти тако красна марва?“

„Из воде!“ рече мали Никола „све ћу ти редом иприповједати и најсрдачније захвалити, што си ме у поток бацио, да се утопим, јер хвала Богу ево ме опет вани жива и здрава, а можеш мислити да сам доста и богат. Големи страх био ме спопао кад сам у врећи сједио и кад ми је почео вјетар поред ушију да свира, и мислио сам да ћу свиснути од превеликога страха, кад си ме с моста бацио у ону студену воду! одмах сам на дно потонуо, али нијесам се ни мало ударио, јер тамо на дну расте ти врло мехкана трава. Чим сам пао доље на ону траву одмах се врећа одрјешила, а мене ти узе за руку најљепша дјевојка овога свијета, у одјећи као снијег бијелој, са зеленим вјенчићем на глави, и рече ми: „Јеси ли ти то мали Никола? За сад ево ти ово мало марве. Једну миљу одавле на путу има ти још читаво једно стадо, које ћу ти такође поклонити.“ Но ја ти примјетим да тај поток ништа друго није него велики пут за морски свијет. Тамо доље на дну иду и возе се људи од мора па у сред земље чак до извора потока. Како је дивно тамо; па шта ти је свакојака цвијећа доље и свјеже траве. Рибе што тамо доље по води плове, летиле су поред мојих ушију брзо као муња, баш као'но ти овдје птица по ваздуху. Па какви су ти красни људи тамо, па да ти је тек видјети ону марву што тамо по пашњацима и шумарцима пасе.“

„Али шта те је одмах отуда овамо носило?“ запита велики Никола. Ја боме не би отуда ни излазио, ако је тамо доље доиста тако лијепо, као што ти велиш.“

„Хе знаш!“ рече мали Никола, ја сам ти доста препреден. Као што сам ти приповједио, морска дјевојка рече: једну миљу хода на путу — под путем разумије она сам поток, јер другог ти пута она тамо не познаје — има ти читаво једно стадо за мене. Пошто сам знао, да поток кривуда час овамо час онамо, учини ми се, да ту човјек има много околишавати. Помислим биће много кра-

ће, ако одмах изидем на суво и ударим пријечимице преко потока. Ту ћу уштедити скоро пола миље, те сам прије код своје марве.

„О ти си срећан човјек!“ рече велики Никола. „Шта мислиш, би ли се ја могао достати те морске марве, ако сиђем на дно потока?“

„Ја мислим да би!“ рече мали Никола, „али ја те не би био кадар однијети до потока у врећи, јер си ми и одвише тежак. Него ако би хтио до тамо сам да отидеш, па тамо да уђеш у врећу, а ја би те онда с највећим задовољством бацио у воду.

„Хвала ти лијепо!“ рече велики Никола, али ако не добијем морске марве, онда тешко теби, кад отуда изиђем. Поштено ћу те истући. Томе се надај.“

„О не, не, не буди тако злочест!“ И одоше на поток. Кад марва малога Николе, која је била жедна, видје воду, појури што је брже могла да се напије.

„Пази де како трчи!“ рече мали Никола „хтјела би опет на дно!“

„Но дед брже, помози ми!“ рече велики Никола, „јер сад ћеш добити батина“, за тим увуче се у врећу. „Метни још један камен у врећу, јер бојим се да нећу моћи на дно потонути!“ рече велики Никола.

„А моћићеш, ни бриге ти!“ рече мали Никола, али ипак метну још један велики камен у врећу; завеже врећу чврсто, упне се, те шњом у воду: Бумс! И велики Никола потону одмах на дно.

„Бојим се, бојим се, да ипак неће наћи марве!“ рече мали Никола и одагна оно што је имао кући.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Познати научењак и пријатељ српскога народа г. *Павле Аполоновић Ровински*, који је пређашњих година и у „Јавору“ лепе своје радњице износио пред српски свет и био сарадник овога листа, написао је на руском језику и штампао у Петрограду књигу о **Петру II. (Раду) Петровићу Његошу, владици црногорском.** Није нам ова књига дошла до руке, али задарски „Српски лист“ вели, да је ово дело плод постојаног дугогодишњег истраживања у Црној Гори. Ровински у овој књизи описује политичку делатност владичину. Књига је подељена на седам глава по овим предметима: Положај Црне Горе пре владичиног ступања на управу, прве светле године управе, перијод разочарања, последње борбе, болест и смрт, одзиви о владици Петру II, општи закључак о личности владике Петра II. и његовог историчног значења и најпосле допуне и прилози. Ровинском је било при руци све, што је до сада о владици писано, при том он је у стању био живећи од толико година у Црној Гори, да нађе и других података и да се задуби у дух онога доба, кад је Петар II. живео и радио. Тако је он сав материјал критички претресао и од своје стране додао, што се имало додати, исправио, што је требало исправити. Особито је на око узео дело П. А. Лаврова, који је неколико година наменио био изучавању рада, особито књижевног, владике Петра II., али је и његову управу описао. Исправио је и неке погрешке Лаврољеве и тако по уверавању „С. Гласа“ ово је дело Павла Аполоновића најновије и у једно и најбоље. Књигу је издало „Словенско Добротворно Друштво“ у Петрограду.

= У Бечу је изишла брошура на немачком језику под натписом: **„Die Wahrheit über Makedonien“** од Спиридиона Гопчевића, писца познатога великог и вештачки израђеног дела о Србима у Македонији. Ово је сада полемичан спис против брошуре некаквога Карла Хрона о Словенима у Македонији. За Хрона вели Гопчевић да је и иначе познат као велики извртач. Ова Гопчевићева књижица стаје 30 новчића, а наклада је листа „Welt“ у Бечу (Hechtengasse 13).

= „Домаћи пријатељ“ јавља, да је Коларчев фонд досудио награду српском преводу Гопчевићевог дела *„Македоније и Старе Србије“*. Превод је од М. Касумовића и ми смо га у своје време већ опширније огласили. Дело је дато у штампу.

= Од 1. априла о. г. почео је да излази у Панчеву и В. Кикинди нов лист за поуку и забаву нашем женскињу под натписом **„Посестрима,“** којега издају наши ваљани учитељи и млађи књижевници *Иван Мартиновић* и *Љубомир Лотић*. Лист ће излазити два пута у месецу а стаје на читаву годину 3 фор. Први број, који је изашао о ускрсу доноси једну песму од Драгомира Бразака и једну од Мирољуба, и ове чланке: Породица и њено поднебље, Музичка писма, приповетку „Маћеха,“ књижевност, из просветног и друштвеног живота. Смер је листу, да здравом поуком и забавом у чистом српском слогу утиче на боље образовање нашега женскиња а нарочито наших матера, да подстиче у њима љубав и одушевљење за све јавне ствари, да их соколи и челичи у родољубљу, како би се у нашим народним покретима залепршала и њихова застава за бољитак и напредак српскога народа.

БЕЛЕШКЕ.

(**† Марија Миховановићева,**) учитељица у Новоме Саду преминула је 28. марта о. год. у млађаноме добу, беше јој истом 24 године. Покојница је свршила прошле године учитељску препарандију са *одличним* успехом. Нека јој је земља лака и леп спомен међу познаницима!

(**Председник срп. ученог друштва.**) За председника српском ученоме друштву у Београду изабран је и за ову годину преч. г. *Никифор Дучић*, архимандрит.

(**Посланици за сабор 1890.**) За српски народно-црквени сабор, што ће се сатати 12. априла о. г. у Ср. Карловцима изабрани су за посланике међу осталима и ови наши књижевници: *Иларијон Руварац*, архимандрит, *Јефта Вукадиновић*, земунски прота, *др. Тодор Недељковић*, *др. Ника Максимовић*, *Јован Благојевић*, уредник „Голуба“, *Ника Николић*, прота у Кнезу, *др. Илија Вучетић*, *Стеван В. Поповић*, *Васа Живковић*, прота панчевачки, *др. Змај-Јован Јовановић*, *др. Мих. Полит-Десанчић*, *Александар Стојачковић*, *проф. Миша Петровић*, *Данило Прица*, прота, *Мане Грбић*, катихета на учитељској школи у Г. Карловцу, *Никола Косановић*, прота, *Милош Зец*, уредник „Нар. Новина“, *Буде пл. Будисављевић-Приједорски* и *др. Богдан Медаковић*.

(**Нова школа.**) Српско-православна општина у Сарајеву наумила је да подигне у Сарајеву српску вишу девојачку школу и све наше дичне Српкиње Сарајевке прихватише радо ову мисао. Тако је прва похитала гђа Роксанда Беса-

ровићева, те послала прилог од 40 дуката на ову цељ. Нека је слава и честитој општини и родољубивој овој Српкињи, а уверени смо, да ће се и остало Српство топло одазвати племенитој намери око оснивања ове корисне школе за женску децу.

РАЗНО.

(Нешто из кухиње.) Недавно је изишло једно дело у Паризу под натписом „Моја кухиња“, где се у писмима на једну пријатељицу дају савети о држању и вођењу кухиње, па из једног таквог писма вадимо ово неколико речи: Па можеш ли веровати, драга пријатељице, да се *виљушка* почела тек у 17. веку свуда да употребљава, а први пут се спомиње она у инвентару Карла VI. (француског)? А Енглези, који се хвале, да су они изумели све, што служи угодности, примили су виљушку истом у 18. столећу. *Тањири* су се почели *мењати* при јелу тек у 18. веку и то мењали су се још и у почетку овога столећа свега трипут. Једна од најважнијих новотарија при јелу, која је уведена ради чистоће, има да захвали папи Клементију III. свој постанак. Он је наиме увео *отираче* (салвете). Уопште су се калуђери и свештеници јако бринули око трпезе и јела и марки де Киси са свим озбиљно тврди, да до Лутерове схизме не би ни дошло, да је нису изазвале разне црквене каштиге, као пост и т. д., којима су попови народ кињили.

(Правила за некадању господу.) Године 1624. изишла су у Немачкој правила, како се имају владати господа млађи официри, кад су позвати код надвојводе на ручак. Из ових се правила види, какви су онда били обичаји, кад је нужда ове наредбе о владању при јелу изазвала. Правила су издана на старонемачком језику и гласе у преводу овако: Његово височанство изволело је више официра позвати на ручак и ови се већином понашају каваљерски и као што треба, али због млађих официра, који су још неотесани издају се ова правила: 1. Господа имају поздравити Његово Височанство са чистом сабљом, капутом и чизмама и да не дођу напити. 2. При ручку не љуљати се на столици нити ноге јако раскречити 3. Не пити после свакога залогаја, јер се онда човек брзо натовари, чашу испијати само после свакког јела и то до полак, пре тога пак лепо убрисати бркове и уста. 4. Залогаје из чиније не вадити рукама нити оглодане кости мећати натраг у чинију нити их бацати под сто. 5. Прсте не лизати језиком, не пљувати у тањир нити брисати нос о асталски чаршав. 6. Не пити много као марва, па падати са столице или посртати.

(Ласте писмоноше). Пре некога времена бејаше глас, да су Французи почели у место голубова да употребљују ласте за писмоноше, јер голубови често допадну канџа грабљивим птицама, а ласте лете много брже и више, те их грабљиве птичурине не могу тако лако да ухвате. Али ово није ништа ново. Још стари Римљани су ласте употребљавали за пошту. Тако се приповеда у делу *„Слике из староримског живота“* од Х. В. Стола, како је витез Цецина Волатеран, кад је са свога добра ишао у Рим на игре у опкладу понео са собом неколико ласта, те кад је у играма победио, а он је онда на велико чудо гледалаца пуштао ласте да носе кући глас о његовим победама. Он је обично узимао успут идући у Рим ласте од разних својих пријатеља, те је онда те ласте пуштао са листићем, у ком се јављају његове победе.

НОВЕ КЊИГЕ.

Народна библиотека браће Јовановића у Панчеву. Свеска 211: *Јована С. Поповића* **Живот и витешка војевања** славног кнеза епирскога **Ђорђа Кастриота Скендербега.** Панчево. Накладом књижаре браће Јовановића. — Свеска 212: **Фото Цавела** *сулиотски јунак.* Превод с француског. Панчево. — Цена је свакој свесци 16 новч., а на 24 свеске може се претплатити са 3 ф. 50 н.

Американска винова лоза и какву земљу воле американска лоза. Шта се све о томе дознало у Француској до месеца октобра 1888. Написао *Felix Sahut.* По немачком преводу Николе барона Тимена саставио *Андрија М. Матић*, гимназијски професор. Нови Сад, Штампарија српске књижаре браће М. Поповића 1890. Цена 30 новч.

ДОСУЂЕНЕ НАГРАДЕ „ЈАВОРОВЕ“.

При крају прошле године (у 46. броју 1889.) расписао је „Јавор“ две награде и то једну од 50 фор. за најбољу *приповетку*, а другу од 25 фор. за најбољи *чланак*, који буду изишли у првој годишњој четврти за ову 1890. годину.

Како је прва овогодишња четврт „Јавору“ истекла, то су награде те досуђене и већ штованим сарадницима и послате.

Међу условима за постигнуће награде речено је изриком да *„и приповетка и чланак ваља да изнесу најмање један штампан табак „Јавора“*.

Том услову одговорила је само једна приповетка и само један оригиналан чланак и тако и поред уважења и осталих радова, што су у нашем листу у току прошле четврти штампани, досуђене су и од издавача „Јавора“ г. А. Пајевића исплаћене награде овим лепим радовима књижевним:

1. ***Доживљаји сеоског учитеља.*** Написао *Јоца Николајевић* (Ово је псеудоним једног ваљаног учитеља нашег у Славонији).

2. ***Цетињски утисци.*** Од *Дионисија Миковића.* (Писац је игуман манастира Бање у Боки Которској.)

Нека господа сарадници изјавила су нам још при пошиљању свога прилога унапред, да за награду не компетују.

УРЕДНИШТВО „ЈАВОРА“.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 15. У НОВОМ САДУ 15. АПРИЛА 1890. **Год. XVII.**

Лаза Шкундрић, задњи лички харамбаша.

ЗАДЊИ ЛИЧКИ ХАРАМБАША.

ЦРТИЦА ИЗ ЖИВОТА.

Од Вуда Вудисављевића.

(Наставак.)

Око осме вечером зовнем к себи Лазу, кому је честита поша вечеру већ намакла била, у посебну собу, па му понудим чашу вина-далматина и учиним по вољи, кад ми каза, да радо пуши. Он сједне до мене, ал све онако под оружјем, како ме је дочекао. Говорио је доста брзо, живо ну разговјетно; ал увјек му десна рука по давном обичају — кубури за вратом. На свако питање одговарао је без отезања и омишљања. А некуд сам га знао и увољити, јер ми је по више пута спомињао, како му је мило, што сам га се сјетио и преда се га зовнуо.

„Гле, Лазо," почети ћу ја — „кад сам служио код Огулинаца па доспио у П., било је 12 то наших то Слуњана, што но веле — у листу. Али су се кашње поумирили, а није баш ни ишло за главу, јер и они нијесу главе сјекли, ни робили ни палили.

Кашње смо се појединце састајали и ја сам међу њима упознао за неко вријеме правих људи. Па сам онда искао, ко се год из наше „кумпаније" врати с „писарије" (тако су звали робију), нека ми се јави. И тако сам још више тих људи упознао с добре стране. Било их је, што су некад по пет и седам година ходили по листу, а кашње по пет и два и три пута толико година одседели на „писарији." Али кад би к својој кући дошли некад мрки вуци, тада бијели јањци, баш добри и ваљани људи. Па њњима сам држао на узди млађу вртоглав, њњима сам понајраће у лов ишао. И ти људи у згоди казивали свашта, приповедали све, што је и како је ш њима бивало; а ништа се нијесу побојавали, нити зазирали, прем је било у гђе кога и крупне грехоте.

Ти Лазо душе, шта ја чујем, — на велико огарио нијеси и радо си на бољу страну нагињао, па ако је што негђе-негђе и бивало шареније или мрче у оном зору, покајао си се па ће простити милостиви Бог на оном, као што је светли цар на овом свијету.

„Ако се и не могнеш сјетити на сваку, казиваћеш ми, на коју се сјетиш. Хоћеш ли Лазо"?

„Хоћу, господине, вјеруј ми, хоћу нỳ, а рад шта не бих? Ево ме стара већ гроба, а јесам се покајао, јесам изповједио, причестио па могу."

„Право, Лазо, тако и треба. У школу нијеси ишао"?

„Нијесам."

„А кад те је узело у војнике"?

„Кад је оно „мȁса" пошла у Мађарску, онда сам с Ђурђа, старијега брата скинуо мушкет. Он се је био већ оженио и троје му дјеце жена родила, па сам за-њ отишао на војску. Превргло ме кашње од нередовне војске к 4. баталијуну. Тукли смо се више пута, били смо на Рабу на Бечу и код Темишвара, никад рањен нијесам."

„А што би баш рећи могао, јесили ти кога срушио"?

„Ех богме, не бих могао рећи да нијесам господине! На Бечу сам баш видио, гђе сам једнога на некој бари насадио."

„А како ти је било испрва у ватри"?

„У први мах се чо'ек некуд обезнани а кашње се загрије па онда луцки хвата на око. А ја сам још чобанином код коза био добар пушкар. Прхни зец, ја принеси а он на врх главе."

„Јели ти и кашње рука била поуздана?"

„Бог да ми јест, господине, вјере ми, гђе сам примјерио, ријеђко да бих промашио, Турчина ваљда никад."

„Реци ми право, рад шта си умакао изпод царске пушке"?

„Нијесам канио. Ван кад смо из Мађарске кући дошли, нѐпобило по године шта ли, а мене одреде господа у наштук к нашој војсци у Талију Два су моја брата тамо била и већ цијелу годину замукла, замукла богме за увијек, а код куће да остане сиротиња боже прости пуста. У другим кућама остајала све по два, по четири и више одраслих не ишло у „наставу," мене дакле неправо позвало: за то сам кинуо па узмакнуо. Кад пошла настава из наше сатније и превалила Грачац, ја све смислим на једно и у Штикади машим се горе. Из првине пређем у Далмацију и нађем службу код добра чо'ка,

али кад војничке бјегунице стало јаче тиштити, оставим господара и пређем у Срб па к моме Тодору, како сам ти казао. Он је тад имао 8 друга: Лабуса Луку и Андрију стричевиће Попињце, Манојловића Николу, Миљуша Јовицу Брувљане, Шајицу Саву Миладиновића Николу Попињце, Стојсављевића Тодора из Велике Попине, Радишића Саву из Дабашнице.

Кад је Лабус Лука ступио на старјешинство, није примио никога у чету, који није у лист замакао за мртву главу — а бегунце с војнице гонили смо обично натраг. Сваки се је придошљак морао заклети часним крстом и светом молитвом — и ми смо га сами оклињали да се црње не може — па је морао задати тврду, непреломну вјеру, да жив жива друга нити харамбаше изневјерити а ни оставити не ће."

„А како ти је било уз Луку"?

Како год, негђе добро и подесно, негђе тијесно и тјескобно. Лука је био главан чо'ек; штета само, што је био одвећ нагао и силовит, а кад би се охладио, добар као и сви жестоки људи."

„Не кити, Лазо, гђе није прилике. Лука је добро пазио своју дружину изим у нићу; ал је чудо грехоте свалио на душу Та зна се чо'ече већ све. Није једна мајка закукала, нит једна се љуба у црно завила, нит једно сирoче процвјелило и на нашој страни с Лукина крволочна зора. А колико се је осушило јармова, колико плануло стогова и кровова с његове притрухе!"

„А ма ну" — затегну Лазо, милујући бркe.

„Јесте ли често пролазили на пријеко"?

„Да што бисмо, негђе тамо, негђе амо, а негђе и у Далмацију. У Босни се, вјере ми, није измицало нити узмицало пред никим, па је доста пута било крви и остајало пустих капа. А и како не би. Било је имућних бегова и богатих спахија и трговаца а сви бијесни и на наше људе, кметове јадне, кивни; та држали су крштеника горе од нијеме марве. Е њих смо копчали, па кад потисни турска стража, а ми се попушкарај, покрени, кад што баш оштро, па пређи на нашу страну. Јер нас и амо чешће војничке поћере тражиле и гањале; али ми смо на нашој страни узмицали, гђе год се је могло, да не буде крви. Вољели смо узмицати, па опет преко међе прећи, а кад што смо залазили далеко у Босну. Него гђе бисмо на пријеко напали или зачекали, празни се нијесмо враћали. Е па чим би празноруки презимили а дуга је у нас зима"

„Немој тако Лазо! Лукина је чета не једном увребала и бегове и кметове, кад би ови с онима ишли са сајма из Далмације, а и наше је људе устављала не једном. Казују ми, а ти ћеш боље знати, како је оно било у Вучјаку ил Кундиној дрази па с Турковласима из Гламоча на далматинској међи, што су гонили на 60 коња мед у Шибеник"?

„Не знам господине, тада је био пред четом мој покојни Тодор, а мене још тада у чети било није. Него ја сам имао посла код Граба, кад се је бијесни спахија Заин Шекић с агом Шериф Агићем из Грахова на моју чету намјерио. Враћали се крволоци са сајма из Дрниша, па их понудисмо црним брашном, црним јабукама. Душаваља тад недадох, да чија плане прво од моје; али ни требало није, смирио сам у трен и сам оба, агу с малом, а заина пустијем резанцем."

„Да што је било код Црнога Врха и Преходца тамо под Лијевном с попом Руњом и братом му Јовицом? Платише ли 900 талијера уцјене"?

„Ни онђе ме било није, него је ишао Лука с Цепином Симом, Бошњаком, а мене је болна па скровишту у планини придржала жутица. Како је казивао Симо, Луки се је било спотребило новаца, па гђе је знао, онђе и тражио а ваљда и добио."

„Добио да, кад је поп Руња у Јаворнику морао с братом Јовицом у клоцама спутан ноћивати, као да су коњи, а не људи — докле њихови не донесоше уцјене;" — допоменух ја, упућен у ствар добро, а Лазо се попакашља:

„Ма ну, тако рекоше, а и ја не вељох, да је Лука дуго пребирао, кад би му се успотребило. Него што је право — није да се браним — ја сам се с Луком не једном поријечкао, кад би наше људе уставио; ал он је то највише с пизме радио, особито с Добросељанима, који су нас издавали, па би нам до тијесна долазило с нашом стражом. С домаће невјере погинуло је доста наших другова, а онда није било друге, већ издајнике поплашити, богме кад што и крупније, него ли се је баш смијерало. Тако се је десило горе на Куку једном, на у клапцу крај поште Пиле на кордуну. А ко би све попамтио, било је свашта да богме, а о

пет смо чували наше, гђе год се је могло и смјело. За то вам стојим и данас, да се је под мојим главарством тако радило, па то зна и сва горња Лика."

„Истина је Лазо, тебе су обично хвалили и то не само Личани, већ и Далматинци, ал и под твојом руком било је крвава сукоба с нашима."

„Ех боже мој! А јесу ли ти господине, кад толико знаш, казивали, како је Стојсављевић Дане, што су га Цагалом звали, скочио био, да ће мушкетати Бркљаша Милина из Попине, а ја вагнуо својом главом, али сам развргао крвави наум."

„Знам, и то сам чуо Лазо. А како не може одбранити Јове Бурнаћа вицебаше"?

„Дошло било до густа, а он навалио као слијеп, па допао ране, ал није погинуо."

„Да што је било с војником Томом Јапунџићем?"

„Гле, а ко ти је то приповедио по Богу? И он је рањен у ногу само, ал није од моје руке већ од мога друга Јакшића. Чим нас је опколила опкола надпоручника Милојевића у кући Стојана Војводића у Мазину, навру пси лајати а ја синем на стражња врата у мрак. Јакшић наопако обувао опанке па не доспио замном, већ у кашњу потече на врата, проспе из малих ватру, да прокрчи пут и некако дохвати Јапунџића. Жао ми је било, кад смо за то дознали; али кад се замакне у гору па дође до главе, свак се брани господине."

„Јапунџић је до дана издахнуо."

„Јест, јест и то смо чули. И замном су испуцали били, ал срећом прозујило зрње мимо ме:

„Ну твој се друг онда није баш јуначки дохватио грма?" упитах смијући се.

„Па и то знате, о брате" — рећи ће у забуни Лазо. „Е а нý — с леђа ухватио око паса Стојанову жену Деву па туркао пред собом, а у жену стража не могла пуцати. Док се примакао кукрику а он пусти Деву, па опали и умакне. Тако се је говорило, али не вјерујем; није тога ни требало, јер је била мрачна ноћ."

„Јесу ли Вас, кад си ти био харамбашом, чешће гањале војничке поћере"?

„Јесу, али смо ми сему клонили сукобице кад г. ђ се је дало. Поручник Сегнар — па Цвитковић, натпоручник Милојевић па Бркић, обер*баша* Мајсторовић и други нијесу нам мира *дали*."

„А шта бисте у гори радили преко дана"?

„Почивали, који нијесу морали бити на стражи, па се разговарали. Кад запни у тиморну гору, ми би се негђе негђе у што микшанали. А по ноћи, ако није згодна стана, прти даље да заметнеш траг. Још најбоље кад би изврнуло божје вријеме, јер онда се нијесмо толико бојали поћере.".

„Гђе сте зимовали"?

„Да видиш, само три сам зиме зимовао у планини на једном мјесту, а да бих сваку зиму код свога побратима, није могло бити; него прескачи час у Далмацију, час у Босну час на нашу страну па опет преко Уне к оному у кога ухвати вјеру.

„Је ли вјера увјек тврда била"?

„У наших људи јест, у Турчина није. Наш ће погинути а издати не ће: Турчин ће издати ма и без нужде, та од обијести, та од пизме, та за новац, хоће господине."

„А мени кажу, да је и Турчин кад ухвати стојну вјеру — а ма десни чо'ек"?

„Аја господине махни — у Турчина вјеровања нема. Ево ћу ти казати само за неке згоде.

„Видиде ми лијеву руку, згрчену више прегиби: прешикало турско зрно саму кост. А није му ваљао посао, некрсту. Ја дошао с другом на вјеру, истом нешто заложио а пред кућом пуче пушка и сруши се друг мој. Потечем а већ се мрачак ухватио, па да ћу преко плота, а кајиш с пашњаче запне у оном маху за колац. Мој Турчин, баш домаћин, кремењачом прâс и прекрха ми кост. Ну ја некако отргнем кајиш, прескочим плот па понесем воћаром, ал други „комшија" чучнуо па таман да ће наперити малу у прси. Срећом ја бржи, па га ханџаром дохватим по везу а он на леђа и ја преко њега па у грм. Е онда сам облежао логом, а лежећи јесам се затекао, дигнем ли се да се ником не ћу молити нека ме освети; не устанем ли, би ме други осветили. Срећом оздравим, па сам враћао мило за драго и сам и с мојом дружином.

А други пут било и горе невјере. Ухватим вјеру и дођем са још два друга к Турчину на вечеру. Прикричим друговима нека се чувају пића, јер кад чо'ека узме вино, није свој. Луди: људи и уморни сркнули нешто више ракије а Турчин шћорлао, да и ја пиј.

Ал није мени до пића, чувам се, е бојим се господине.

Кад у неке, а он се тобож наљути, што не ћу да пијем. Хћеде само да заметне кавгу, па ми окрдаши Бога, а ја њему зеленога свеца. Он да ће за кремен, тргнем и ја и срушим га Али он рањен скочи на ноге, па понесе да ће из друге а ја брже бодем ножем по руци па у трбух и придубим га уз врата.“

„Паде ли Туре“?

„Ни зијевнуо није, ван само му побијељеше очи хрђи, гаду.“

(Свршиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Добро вече, госпођице — одазва се симпатичан глас — и опростите.

— Је ли Рафајло код куће?

— Отишао је некуда, ал' је молио, да га причекате.

Закључа врата и уведе госта у салон. Беше и то студенат, мало старији од медика. Велике, сањаличке очи, сјајне као различак, разведраваху му озбиљно, умиљато лице. На њену понуду седе наспрам ње и, мало се снебивајући, окреташе у руци чапку.

— Чини ми се, да сам данас срео на улици оца господина Срећка — рече најзад.

— Био је овде. Ви га познајете?

Преко студентова лица пређе жарка румен.

— Познајем, госпођице. Мој отац служи код господина Рахозе; надшумар је — додаде одмах за тим.

Леонка скупи обрве, па гледаше паметно у њега, како само она умејаше.

— Ви се кан'да чудите! — рече младић већ смелије.

— Не. Само упоређујем вас двојицу. Ви сте човек од пете до главе, а господин Срећко сламна лутка.

Господин Срећко се је родио у палати. Њему је сваки вршак ближи и сваки људски идеал приступачнији. За то се не мора мучити, ни убијати науком. Он има легитимациону карту, од рођења предану онамо, куд се ја морам верати, па још ко зна хоћу ли се и попети до мете. Да сам на његовом месту, можда бих и сам само уживао.

— Сумњам, ал' сам опет уверена, да би господин Срећко на сваком месту био готован.

— Врло сте строги.

— А ви пристрани.

— Пристран? — запита зачуђено.

Погледаше једно другом у очи. Она проницаво, он немирно и опет поцрвени до ушију.

— Ја сам тако мислила — изусти кроз зубе.

Настаде кратка тишина.

— Прекинуо сам вас у послу — рече — а сад вам собом сметам. Ако дозвољавате да останем, радићемо обоје. Имам уза се књигу, нећу вам сметати.

— Добро — одговори искрено, машајући се брзо пера.

Он отвори књигу и тако сеђаху ћутећки једно наспрам другога. Стари сат узе куцати. Звук му беше промукао и чисто срдит, као да не може да опрости људима, што га муче под стару главу. Жачек не знађаше, шта ће од дуга времена, него нађе негде несрећну папучу госпође Брезове, па ју стаде кидати на парчад; лампа гораше сичући.

Леонка метне на страну последњи табак, па без прекидања и одмора извади из торбе хрпу свезака, неколико старих књига и узе да сврши лекције за сутра.

Студенат подиже очи, гледаше ју дуго нетренимице, ћутећки, испитиваше ју.

— Шта сад учите? — промуца тихо.

— Оганску хемију — одговори она брзо не дижући главе.

— Хоћете л' скоро свршити?

— Хоћу.

— Све?

— Не. Имам још историју и задатке.

— Када ћете то?

— Дуга је ноћ, свршићу.

— Та сутра је недеља. Можете се сада мало одморити.

— Сутра имам три часа корепетиције.

— У недељу?

— А да. За понедељак.

— Имате л' много тих лекција.

— Три сата на дан.

— Када то све савладате?

— После предавања у гимназији.

— То сте ви у послу од јутра до шест у вече.

— До седам, кад се узме и пут у рачун.

— А где ручавате?

— О одмору у подне. Ручак носим у торби.

— Колико заслужите дајући часове.

— По двадесет копјејака за сат — шездесет дневно.

— Осамнаест рубаља месечно.

— Кад више, кад мање. Кад нема великих светаца, онда више. Кад и кад само шеснаест.

— А да л' одавна зарађујете?

— Већ две године. Од четвртог разреда.

— То сте ви већ себи стекли мираз? — насмеши се он тужно.

Престала је учити, подлактила се на столу, обухватила рукама врело чело и осмехнула се осмехом чељадета од четрдесет година.

— А где је уписна такса? а књиге? — рече.

— Шта? Зар ви сами плаћате? А мати?

— Мати нема новаца за моју науку. Плаћала је до четвртог разреда, даље није могла. Казала ми да прекинем. Али и ја имам пред собом узвишене циљеве, идеале, неботичне врхунце, до којих се желим успети, као и ви. Мати ми даје стан и храну, више ми не треба.

— Колико вам је година, госпођице Леонка? — запита он радознало.

— Већ шеснаест — одговори она поносито.

Изгледаше, као да јој је двадесет, али он јој то не рече, само му преко симпатичних, отворених црта пређе сен срдачна саучешћа.

— То сте ви већ две године на својим ногама?

— Од четвртог разреда — понови. — Сад свршавам шести, онда још годину дана!

Мисао њена не разумеваше, на што он циља тим питањем, а можда не хтеде да разуме. Одговарала је трезвено, кратко. Престаде учити; жар и мар малакса, овлада њом нека болесна апстракција, последица прекомерног изнурења телесног и душевног.

Затвори очи; у уморним зеницама трептаху колути и пруге златне, зелене, црвене; у мозгу се преметаху цифре, године, формуле и мешавина појмова из књига.

Тихи глас Љахницкога пробуди ју као иза сна.

— А јесте л' ви били кад год дете?

Отворила је тешке веђе, није га одмах разумела.

— Дете? но, па да! Била сам.

— Јесте л' вијали лептирове, тражили гнезда, правили лутке, певали, скакали преко канапа, ваљали се по трави?

Она отресе главом.

— А, да! Код нас у кући беху вечите лицитације и невоља, а после болест очева и жалост. Била је башта и у њој зацело лептирова и гнезда, ал' ја се нисам тим забављала. Нисам имала каде. Сама сам била, па читала. Писар ме је научио читати, а после ме је учила гувернанта, врло оштра жена. За чудо је било посла, а било је и сијасет књига у орману, па сам их читала о одмору.

— А мати?

— И онда је већ терала парнице. Ни она није имала каде. Отац болестан, деда слеп, парница, господарство! О, мати је имала увек пуне руке посла. После оде и гувернанта; парница је скупо стала! Мати ми заповеди да дворим деду...

Зажмури опет, па причаше тихо као кроз сан, као да сама себе подсећа на те часове и као да ју нико не слуша.

— Деда није волео излазити! Имао је своју собу, а свет му беше свуда црн. Ноге му беху бôне, у ранама, имађаше ужасан кашаљ. Научила сам се ране му привијати, приређивала сам му мелем и читала увек једно те једно: „Живот Наполеонов". Кад довршимо, а ми опет из почетка. Врло је волео слушати, ал' се вечито противио мишљењу пишчеву. После је тако навикао на ме, да ме ни за часак није пуштао од себе. И спавала сам код њега у фотељи, јер му и ноћу требаше дворбе. Сирома деда!

Заћута. Слушалац мишљаше, да се је заценула од јецања, али у ње беше нека натчовечанска моћ, јер за час настави:

— Једном зими, ветрина свира, а сова хуче. Деда ће рећи: „То се мене тиче". Рече ми да престанем читати и да извадим испод постеље сандук; у сандуку беше цело војничко одело. Дође кувар, јер лакаја не имађасмо, па обуче деду. И тако легне у војничком оделу. Матере не беше на дому, била је на суду у срском граду; пусто беше у кући, беше само тај кувар и отац, а он је лежао болан. Деда леже у постељу, даде ми свој сребрн крстић за успомену и благослови ме латинским језиком. А после ми рече, да узмем молитвеник и да читам различите молитве. Ја сам читала, а деда приповедао Тако прође вече и неколико ноћних сати; док свећа не догори и не угаси се, а ја онда заспах на медвеђој кожи поред дедине постеље. И онда је тихо умрьо. Није ме ни будио: јемачно му није ништа требало...

— А колико вам је тада било година?

— Навршила сам десет.

— А шта је после било?

— После ми мати заповеди, да дворим оца, па сам га и дворила. Онда сам већ доколнија била, јер су нам и ормане с књигама продали на лици.

тацији. Скоро ништа не остаде у кући, осим постеља и нашег одела. Кад отац премину, преселимо се у официну, а у кућу се уселише Зудре. Мати ме онда научи руски, па сам преписивала различите списе. Тако је трајало неколико месеци; напослетку смо морали селити и из официне. Дођосмо овамо да наставимо парницу. Скоро ће се навршити шест година.

— И увек сте имали укућана?

— Увек. Некада и по четири.

— Станује л' Рафајло одавна код нас?

— Три године. Господин Рахоза годину дана. Пре су били други, свакојаки.

— Онда је Рафајло стари знанац. Волите л' га?

— Он је мени тако велик, тако паметан! О, па је добар! Никада се не шали, не задиркује, не исмева. О, та човек је од главе до пете!

— Демон! — шапну озбиљно Љахницки.

Девојче не чу примедбе.

— Пропала бих, да њега није. Кад ми је мати, пре две године, ускратила новчану таксу, била сам право дете. Умела сам само плакати и очајавати. Он ме је научио многом које чему, свему. Данас већ не бих знала плакати. Научио ме је мислити, дао ми је мрвицу своје моћи. По њему сам оно, што сам, и бићу, што постанем Он је мој мајстор!

— Срећка не волите? Додијава својим нецкањем?

Она презорно слеже раменима.

— Шта ми је он? То није човек. Није положио испита, а вечито се клиби. Да ја не положим испита . . . .

Прекиде, а очи јој дивље синуше.

— Шта онда?

— Не бих живела! Али ја полажем сваке године с првом наградом.

И господин Рафајло је први ђак. Господин Срећко нема ни частољубља, ни воље. Зар је то човек? . . .

— Ал' је весео и поштен.

— Весео је и врабац и Жачек, и све, што не мисли. Је ли то какова заслуга и врлина? Код Сатинових можда и јест. Мене то не занима, немам каде. Господину Срећку није ништа свето, нити он ш га поштује.

— Па и Рафајло мало верује у светиње и слабо што поштује.

— Господину Рафајлу је светиња племенитост, о поштује величину духа и науку. С правом би м 'ао с висине гледати на свет и људе, с висине с јега знања и моћи; он је мудар и учен човек, а г :подин Срећко дериште.

— А куда ће вас Рафајло одвести?

— До онаких извора, из којих се господин Срећко никада не ће напити, до онаких циљева, којих он не разуме, ако и сме збијати шалу с господином Рафајлом. Он!

— Нека вам Бог буде у помоћи, ја вам желим успеха. Вечан живот дају извори жарке вере и пожртвовања, а орља седишта на поднебесним врхунцима имају велика мисао и наука. Али цело небо има истом онај, који врло љуби, а изворе чудотворне само онај, који трпи и захваљује. И таких је много на свету . . . Знате ли их, госпођице?

Подиже на њега очи црне, уморне, а тако чисте и дубоке, да се у њима, као у виру, огледаху до дна мисао и душа.

— Љубав је слабост, као и свака страст, а трпљење подношано с захвалношћу — ропство, — одговори, промисливши се.

Чисте ју очи одаваху, да је изговорила научену фразу, да је пресуђивала питање, о коме није имала никаквога свога појма.

Плаве очи студентове сипаху искре. Диже поносито чело.

— То је лаж, госпођице Леонка! Зар сте ви од слабости и пожуде неговали деду? Зар су вас од слабости и пожуде гушиле сузе на те успомене? Од љубави нема ништа духовније и звезде су према њој нечисте, од захвалности и трпљења нема веће снаге и моћи. Није човек, нити је мудрац, ко то није сазнао и разумео.

Девојче га слушаше пажљиво — замисли се.

— Ја не знам — одговори на послетку — тако сам читала.

— Еле није вас Рафајло то научио?

— Није. Никада се нисмо о том разговарали. Читала сам.

— Онда Богу хвала! Познајем Рафајла; није он мајстор у томе, о не! Тешко оном, коме он буде образовао чуства.

— За што, господине? — запита она мирно.

— Јер је он само читао о томе, као и ви, и не знам, да л' ће кад год то на себи осетити.

Леонка нагло подиже главу, намести ухо.

— Иде господин Рафајло! — рече.

Студенат погледа на сат и устаде узнемирен.

— Већ десети сат? Не може бити! — повиче — Мишљах, да сам мало час дошао. Одузео сам вам толико времена и, мимо обећање, сметао вам у послу. Опростите, молим вас.

— Ништа, ништа. Дуга је ноћ. Увек радим до неко доба. Нисам ни сама пазила, да смо се тако упустили у разговор. Ево и господина Рафајла.

(Наставиће се.)

ПОРЕКЛО ХЛОРОФИЛНИХ ЗРНАЦА У ЖИВОТИЊСКИМ ОРГАНИЗМИМА.

ОД СВЕТ. К. МАТИЋА.

(Свршетак.)

Испитујући зелена зрнца у инфузоријах Брант је покушао да дозна морфолошки и физиолошки значај њин, то јест да дозна, да ли су та зрнца права хлорофилна зрнца онаква, каква се находе у биљном организму, или су то ћелије, које имају и јадро и опну, дакле самостални организми. Помоћу врло осетљивих микро-хемијских реакција он је и успео да покаже да се та зелена зрнца не састоје сва из хлорофилног зеленила, него да садрже нешто и безбојне протоплазме, да имају јадро и опну, да су дакле са морфолошког гледишта самостална бића. Ну сад је ваљало доказати још и њихну физиолошку самосталност и Бранту је и то испало за руком. У цељи тој он је такве „зелене ћелије“ изоловао саме за се и опазио је тада на њима све знаке живота. Тако изолована „ћелија“ живела је још за дуго после тога, што се показало у најбитнијим животним процесима, као у томе, што се у таким „ћелицама“ под утицајем сунчане светлости одмах образовао штирак као особити животни продукат хлорофилних зрнаца у биљном организму. Међу тим Брант је и то успео, да инфекцијом преноси ове ћелије из једног организма у други, при чему се показало, да има у главноме две врстеових паразитских алга, које се прилагођавају саме у извесним животним организмима. Те две врсте назвао је Брант „Zoochlorella“ и Zooxantella.“

Испитујући животне одношаје, у којима стоје ови битни организми на спрам животињских, Брант је дошао до оне чудновате узајмице, која влада међу извесним организмима и коју смо мало пре напоменули. Још из раније било је познато природњацима, да, како у животињском тако и у биљном царству, има извесних организама, која међу собом живе у особитој животној узајмици, где је живот једног организма тесно скопчан и зависан од живота другог. Таки животни одношаји названи су „Symboise“ и разликују се како морфолошки, тако и физиолошки од обичног случаја паразитизма. Швенднер је први посматрао у биљном царству, код извесних гљива и алга један такав случај симбоизе, који од његова времена носи особити назив „сплет“. У „сплету“ није ни један организам другоме од штете, него од користи, јер алге усишу неорганску храну из земље, која је њима потребна, а разне органске супстанције, које производе, уступају као неупотребљиве гљивама, које живе на њима. Овде дакле један организам не живи на штету и на рачун другога, него се на против потпомажу у животним потребама. Истина гљиве изгледају као паразити алга у морфолошком погледу али у физиолошком погледу оне су пре од користи алгама него од штете, што никако није случај код паразитизма. И у животињском свету имамо довољно примера такве симбоизе. Да напоменемо само онај познати случај између извесне врсте ракова (Pagurus) са неким актинијама. Један особити облик симбоизе био би по Бранту и овај случај са биљкама и животињама. И овде се животиње и алге находе у у истој животној узајмици и ако је та узајмица у главноме у нешто друкчијем облику. Овде алге асимилишу неорганску храну кроз порозно тело животињско а као своје непотребне продукте предају извесне органске супстанције животињском организму, коме оне служе као храна. У морфолошком погледу су дакле алге паразити, а у физиолошком животињски организми. — По мишљењу Брантову оне животиње, у којима се находе ове алге (Zoochlorella и Zooxantella) и изхрањују се једино на овај начин, па немају ни потребе да примају другу чврсту органску храну с поља. Он је ово показао особито тиме, што је опазио, да такве животиње успевају најбоље у бистрој филтрираној води, где није ни било никаквих органских супстанција, које би им могле служити као храна. Значајно је, што је Брант опазио, да је зеленим сунђерима (Spongilla) у таквим околностима за успевање потребна и извесна мера светлости, што стоји у вези са репродукционом природом хлорофилних зрнаца.

Исте године, кад је и Брант издао своју расправу „о морфолошком и физиолошком значају хлорофила.“ (Archiv für Anat. und Phys. 1882.) изађе у Proceedings of the Royal Society of Edinburgh једна расправа од енглеског природњака Geddes-a[1]). У овој расправи писац говори специјално о „жутим ћелијама у радиоларијама и целентератама. На основу својих брижљивих хемијских и микроскопских испитивања г. Geddes дошао је у погледу на „жуте ћелије“ до истих резултата, до којих и Брант и Цијенковски. Он је опазио, да „жуте ћелије“ и у мртвим радиоларијама живе, и да је начин њиховог размножавања много сличан ономе код обичних алга. Осетљивим хемијским реакцијама показао је у њима штирак и целулозу, а даљим ис-

[1]) „О функцијама „жутих ћелија“ у радиоларијама и целентератама. — Proceedings of the Royal Society of Edinburgh 1881/2 г.

питивањем дознао је, да су то праве ћелије са протоплазмом опном и јадром. Г. Geddes је даље увидео, да присуство „жутих ћелија“ проузрокује развијање кисеоника, што такође говори у прилог њихне биљне природе. Он је излагао повећу количину радиоларија сунчаној светлости и нашао је увек по мало кисеоника у оном гасу, који се у том случају развијао. Код неких сифонофора, актинарија (Anthea) и т. д. наилазио је и по 30 и више проц. кисеоника.

Особито је знаменито његово испитивање ових последњих. Испитујући на поменути начин два разно обојена варијетета рода Anthea, он је опазио, да развијање кисеоника никако не зависи од природе самог пигмента, као што су то неки држали, него само од множине алга у организму. Испитавши тако морфолошку вредност „жутих ћелија“ Geddes је покушао да испита и њихну физиолошку улогу у животињском организму. Пошто се уверио, да му те ћелије при утицају светлости праве штирк и редукују кисеоник, он долази до тога закључка, да жуте ћелије лиферују потребну храну (у виду кисеоника штирка и других органских супстанција) која се осмозом преноси у животињски организам. А сем тога, кад ове жуте алге (Philozoon, како их г. Geddes назива) угину, онда служе и непосредно као храна својим животињским газдама. Међу тим у накнаду за кисеоник, штирак и т, д. који алге дају животињским организмима, примају оне од ових последњих угљену киселину и разна азотна једињења, која животињски организам избацује. На тај начин Geddes је потврдио Брантово мишљење о узајамним животним одношајима, који владају у овом случају између жутих гљива и животињских организама.

У својој поменутој расправи г. Geddes описује врло дивно и вешто ову чудновату животну узајмицу. Изгледа, као да је природа хтела да удруживањем, особитим обликом животне узајмице, надокнади најнижим организмима оно, што им је у другом правцу одузела. Или је зар природа могла боље да заглади ону неправду, коју је учинила на спрам најнижих организама у погледу на њихову организацију?! Најнижим организмима, код којих су све животне функције ограничене само на један или највише два органа, пружила је природа у облику симбиозе прилику, да надокнаде овај свој органски недостатак. Зар би радиоларије, поред све њоје ниске и несавршене организције, могле на лакши начин задовољавати своје животне потребе, да им није алга. Алге служе у овом случају животињским организмима тако рећи као неки органи. Лиферујући им кисеоник и приуготовљену чврсту и течну храну, алге у неколико врше задатак респирационих органа и органа за варење. С друге стране и алге због своје незнатне организације не би никад могле наћи плодније и поузданије земљиште за своје успевање, него што је то у једном животињском организму, који их штити од спољних штетних утицаја и даје им потребну органску храну и угљену киселину. Каква чудна узајмица двају организама!

Интересантно је, да је ова животна узајмица међу организмима врло важан моменат у борби за живот. Изгледа, да је појав симбиозе неминовна последица природних закона, да је један захтев оне мудре равнотеже, коју природа у извесном степену хоће да одржава у органском свету. Удружујући у облику симбиозе најнижи и најпримитивнији органски свет, природа као да је хтела да неутралише ону неједнакост у борби за живот, која сваким даном постаје све већа постепеним усавршавањем и диференцирањем вишег органског света. На супрот усавршавања овог последњег ставила је она удружење оног првог, те је тако створила што приближнију једнакост у борби за живот. Интересантно је да овај појав, органском свету много личи на извесне појаве, који се јављају у социјалном човековом животу. И овде је у општој борби за живот удруживање сиромашнијих и потиштенијих класа изазвано не сразмерним обогаћавањем капиталистичке класе. И овде је дакле удруживање постало потребан услов за колико толико парализање неједнаке борбе између радничке и капиталистичке класе у модерном социјалном животу! — Господ. Geddes наводи, да Anthea cereus, која садржи нај више алга, пролази најуспешније у општој борби за живот, што се види из тога, што је многобројнија него све морске анемоне скупа. Што су тако и радиоларије са зеленим ћелијама највећма распрострте, знак је да се најбоље одржавају у борби за живот.

Што се тиче „зелених ћелија“, ту се г. Geddes никако не слаже са оним резултатима, до којих су Брант и Entz дошли. По њему је сигурно, да су „зелене ћелије“ исте морфолошке и физиолошке вредности, као и хлорофилна зрнца у биљном организму. Он је још из раније опазио, да се у извесним планаријама, које садрже доста тих „зелених ћелија“ (Convoluta Schultzii) образује под утицајем сунчеве светлости штирак, а испало му је за руком и да пронађе извесне количине кисеоника, који се у том случају образује. То га је уверило, да „зелене ћелије“ врше у животињском организму исте оне живот. функције, које и хлорофилна зрнца у биљу т. ј. омогућавају синтезу штирка и реду-

кују угљену киселину. Ну да су ова зелена зрнца самостални биљни организми, то он никако не признаје. Проналазак Брантов побудио га је, да уз своју расправу о „жутим ћелијама“ изда још један додатак, у коме искључиво говори о „зеленим ћелијама“ и о теоретичним спекулацијама Брантовим. Размножавање „зелених ћелија“ као и њихова морфолошка вредност, по његову мишљењу, има више сличности са хигрофилним зрнцима него са алгама. Што ове „ћелије“ живе и кад су изоловане, није по њему никакав доказ, да то морају бити биљни организми, јер се то виђа и код хигрофилних зрнаца. Па и то, што радиоларије успевају најбоље у филтрираној и чистој води, и што не признају никакву чврсту храну с поља, не може послужити никако као доказ, да су „зелене ћелије“ биљни организми, који лиферују изнутра потребну храну радиоларијама.

Као што се види, ово питање о природи „зелених ћелија“ у живот. организму није ни до данас на чисто решено; оно је и дан дани предмет интересантних природњачких испитивања. Интересантност овога питања лежи у томе, што је с њиме скопчано, као што смо још у почетку видели, у неколико и питање о разлици између животиња и биља. Једно с тога, а друго и због подељених мишљења, које о овој ствари владају међу разним испитивањима, ово питање је добијало све више дражи. Одмах по проналаску Брантову и публиковању Geddes-ових радова о овом питању, ступе као заступници ових двају мишљења и г. Lankester у Енглеској и г. Кеслер у Немачкој. У својој једној расправи *Lankester* заступа мишљење свога земљака *Geddes-a*,[1]) док г. Кеслер у Ди-Боа Рајмоновом архиву за физиологију наводи очевидне доказе, који говоре за паразитску природу „зелених ћелија“. Кеслер је чинио испитивања особито на „зеленим ћелијама“ извесних хелиозоа (Acanthocystis chaltophora) и нашао је, да су то са морфолошког и физиолошког гледишта потпуни самостални организам у вредности једне ћелије.

Код овако подељених мишљења о овој ствари врло је тешко унапред предвидети, које ће од ова два мишљења најзад одржати победу. Нема изгледа, да ће се најзад показати да су она мишљења подједнако оправдана. Док се н. пр. за „зелене ћелије“ код извесних инфузорија може са приличном вероватноћом тврдити, да су то паразитски организми — алге, дотле се то никако, бар за сада, не може рећи за „зелене ћелије“ у многим другим организмима, као н. пр. у неким црвима, спонгијама и т. д. Ну свакако требаће још доста времена и труда, па да се ова ствар коначно реши. Узрок неједнакости мишљења, која владају код испитивача у овом питању, лежи у природи саме ствари, јер су са испитивањем оваких финих ствари скопчане поред осталих и многе чисто техничке тешкоће, па и најмања непажња у испитивању одводи испитивача на погрешан закључак.

Међу тим, ма како се ово питање решило, ипак ће оно остати за дуго као један очевидан пример, колике природне вредности имају сви они систематички калупи, на које су од вајкада разни систематичари калупили органски свет. Он ће бити уједно и један доказ више, колико су илузорне тежње крутих систематичара да направе једну чисто природну систему, која би у оделитим, са свим независним групама обухватала органски свет. Колико ли ће према томе имати оправданог разлога у природи она натегнута и ревносна тежња искадањих систематичара, да се и између човека и осталих кичмењака поставе непробојне границе, кад се зна, како је тешко поставити строгу границу између биља и животиња, између ове две огромне групе органског света, које се на први поглед тако огромно међу собом разликују?! — Питање о пореклу хлорофилних зрнаца у животињским организмима по нашем мишљењу је један доста важан прилог десцендентној теорији!

[1]) Quarterly Journal Microscopical Science, Ap. 1882.

Минхен 13. Јан. 1890. г.

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак.)

Даље се виде из овога рачуна у попису особа, којима је црквена готовина у зајам издавана, које су породице тада у Вукովару постојале. Овај рачун гласи:

Варошъ Вуковаръ 1794. лѣта.

Рачунъ

Сверху приходовъ цркве стаго Николая во вароши Вуковарѣ сущыя за 1794. лѣто от 1. мца Ја-

нуаріа до последняго дне мца Декемвріа, чрез Епитропа Гдра Теодора Петровића јакоже его Протоколъ имъ водившый иже естъ под Нро 34. показалъ и убо:

Екстрактъ

Приходовъ

	ф.		кр.	
1. По гласу рачуна от 1793. лѣта у готовыхъ новци изостало и предато было ему Епитропу . . .	1786	ф.	33	кр.
2. И на дугу у 47. облигаціяхъ .	7959	„	99	„
Сумма . . .	9746	ф.	32	кр.
Сего 1794. лѣта прихода било, и убо.				
3. От тасовъ црковныхъ за цѣлое лѣто јакоже протоколъ Епитроповъ чрезъ насъ долу подписанныхъ прегледанъ и искушен . .	163	ф.	13	кр.
4. От продаемыхъ свѣщъ по томуже протоколу	340	„	47½	„
5. От звонооглашенія	151	„	11	„
6. от продаемыхъ столовъ. . . .	218	„	15	„
7. от продатыхъ пешкирахъ и свиле	10	„	19	„
8. от сватова и вѣнцевъ	14	„	16	„
9. от свечаровъ	21	„	46½	„
10. от различне милостинѣ и прилоговъ	85	„	18½	„
11. от продатыхъ вина и ракіе . .	277	„	30	„
12. от у интереса на нов. црков. на 8422 ф. от 100 ф. 6 ф.	505	„	13	„
За 1794. лѣто прихода бывшаго сумма	1787	„	49½	„
а съ оставшымъ от 1793. лѣта приходомъ сумма	11534	„	21½	„

Расходовъ

	ф.		кр.	
1. На зейтинъ, свѣще, восакъ и таміанъ по контахъ бр. 1. 2. 3. 4. 19.	288	„	12	„
2. На исплаћиванѣ магістеру по квити бр. 6. и репарацію школе	118	„	30	„
3. Діакону за его службу . . .	12	„	—	„
4. На исплаћиванѣ звонару, и сатжіи по квитахъ бр. 7. и 8.	100	„	—	„
5. На Еленича у Карловцы по квити бр. 11.	48	„	55	„
6. На исплаћиванѣ конвенціе по квити бр. 10.	70	„	—	„
7. На различностъ по квитахъ бр. 9. 12. 13. 15. 16. 17. и 18. 53 ф. 28 кр. и протоколу 83 ф. 55 кр.	137	„	23	„
8. Винциліру за цѣло годишню радню 13 мотика винограда, печенѣ ракіе и к симъ потребная 118 ф. 58 кр. а и пинтеру по конти 14. 17 фор.	135	„	58	„
Сума . . .	910	„	58	„

На Евангеліе

	ф.		кр.	
1. За 3 рифа кадифе по 9 ф. по конти бр. 1.	27	„	—	„
2. Бухпинтеру за оправленіе того по конти бр. 2	49	„	15	„
3. За молерай Жмелца по конти бр. 3.	155	„	—	„
4. Кулунжіи за оковъ по конти бр. 4.	893	„	37	„
5. Армиціе по квитахъ бр. 5. и 6.	40	„	19	„
5. Киріе и другаго трошка по конти бр. 7.	7	„	10	„
цѣлаго расхода за 1794. лѣто сума	2083	„	19	„

Суммаріумъ.

	ф.		кр.	
Приходъ состоится	11534	„	21½	„
Расходъ обаче	2083	„	19	„
Слѣдователно остаетъ церкви у готовыхъ новцы, и у 48 облигаціе на дугу	9451	„	2½	„

Изясненіе

Предпоказанныхъ у 9451 ф. 2½ кр. преко трошка содержанцыхся новаца и убо

	ф.		кр.	
1. У кассы церковной у готовыхъ новцы кодъ новопоставленаго епитропа господара Јосифа Јоанновичъ јакоже и минцъ цѣдуля подъ А. јавляетъ остаетъ	1437	„	42½	„
Слѣдующая же сумма разнимъ лицамъ подъ интересъ на 100 ф. 6 ф, на облигаціе раздато естъ и убо:				
2. Господару Даніілу Иліичу от 1793. лѣта Јануар 1.	1000	„	—	„
. Господару Георгіа Костича сыновомъ от лѣта 1792. Мая 12.	1000	„	—	„
4. Господару Василію Димичу и Јоану Марковичу от 1791. Јануара 1.	550	„	—	„
5. Господару Јоанну и Михаилу Ігнятовичемъ от 1786. Јануара 1.	450	„	—	„
6. Тѣмъ Господарем Ігнатовичемъ от 1793. Февруара 1.	300	„	—	„
7. Атанасію Вукасовичу от 1792. Јануар 2.	350	„	—	„
8. Гд. Симеону Георгіевичу и Стояну Романичу от 1792. Јануара 1.	500	„	—	„
9. Гд. Арсенію Стойшичу от 1792. Декемвріа 1.	350	„	—	„
10. Гд. Трифону Гавріиловичу от 1793. Јануар 3.	400	„	—	„
11. Гд. Јоану Райкову от 1790. Февруара 10.	150	„	—	„
12. Гд. Стефану Стойшичу от 1792. Августа 1.	100	„	—	„

13. Гд. Михайлу Дуждовичу от 1790. Февруара 10.	150 „	—	„
14. Гд. Кирилу Антоніевичу от 1790. Декемвра 29.	200 „	—	„
15. Г. Стефану Геренчевичу от 1777. Декемвра 17.	200 „	—	„
16. Гд. Јоану Степанчевичу от 1793. Февруара 1.	200 „	—	„
17. Гд. Петру Јанковичу от 1789. Јануара 18.	200 „	—	„
18 Гд. Стояну Шицану от 1793 Февруара 9.	100 „	—	„
19. Гд. Кузману Јоановичу от 1793. Февруара 1.	100 „	—	„
20. Гд Андрею Младеновичу от 1792. Февруара 1.	100 „	—	„
21. Гд. Игня Матичъ за вино от 1792. родившаго от 1795. Јануара 19.	154 „	42	„
22. Гд. Гаврійлу Фокличу от 1793. Декемвра 29.	50 „	—	„
23. Госпођи Анни Петровичъ са синомъ от 1795. Јануара 4.	150 „	—	„
24. Гд. Стефану Звонару от 1794. Декемвра 31.	50 „	—	„
25. Гд. Той Стефанъ Звонару от 1794. Ноемв. 25.	50 „	—	„
26. Гд. Самуилу Поповичу от 1792. Јуліа 4.	86 „	8	„
27. Гд. Алекси Поповичу от 1798. Маіа 25.	50 „	—	„
28. Гд. Лази Васкову от 1793. Јануара 2.	25 „	—	„
29. Гд. Иліи Стойшичу от 1792. Декемвра 28.	100 „	—	„
30. Гд. Иліи Станичу от 1787. Маіа 14.	50 „	—	„
31. Гд. Николи Станчу от 1789. Јануара 7.	50 „	—	„
32. Гд. Михаилу Кудичу от 1795. Јануара 1.	50 „	—	„
33. Гд. Протопресвитеру Игнатію от 1795. Јануара 2.	150 „	—	„
34. Гд. Михаилу Милашевичу от 1792. Јуліа 13.	50 „	—	„
35. Гд. Кирилу Антониевичу от 1794. Декемвра 27.	100 „	—	„
36. Гд. Николи Бояничу от 1792. Јануара 1.	50 „	—	„
37. Гд. Михаилу Владимиру от 1791. Април 22.	50 „	—	„
38. Гд. Павлу Поповичу от 1794. Декемвра 26.	50 „	—	„
39. Гд. Стефану Бакалу от 1794. Февруара 4.	25 „	—	„
40. Гд. Јоанну Печварцу от 1793. Јануара 18.	30 „	—	„
41. Гд. Андрею Марковичу од 1794. Февруара 21.	21 „	15	„
42. Гд. Кирилу Кузмановичу от 1793. Новемвра 1.	34 „	—	„
43. Гд. Гаврійлу Богосављевићу от 1795. Јануара 4.	50 „	—	„
44. Гд. Алексію Остоичу от 1789. Майа 8.	30 „	—	„
45. Гд. Теодору Станичу от 1791. Јуніа 15.	33 „	—	„
46. Гд. Јерею Георгію от 1791. Май 16. и са интересомъ	29 „	15	„
47. Гд. Лаки Теофилову от 1789. Февруара 13.	10 „	—	„
48. Гд. Андрею Настичу от 1788. Јануара 31.	20 „	—	„
49 Гд. Пантеліи Верцу от 1780. Октомвра 7.	15 „	—	„
Сумма	9451 „	2½	„

(М. П.) Теодоръ Петровичь с. р.
епитропъ церковніи.

Да настоящыи Рачунъ за 1794. лѣто сылою всевысочайшаго цесаро-кралевскаго регуламента, чрезъ ихъ Ексцелленцію Архіепіскопа й Митрополита карловачкаго господина Стефана от Стратимировичь намъ изданому указу в присуствіи насъ долу подписанныхъ прегледанъ и сійце обрѣтенъ, и сочиненъ естъ подписомъ именъ ніовыхъ съ приложеніемъ обычныя печаты нашея свидѣтелствуемъ 1795. лѣта месеца Јануаріа дне 2. у Вуковару.

(М. П.) Игнатій Михаиловичь с. р.
протопресв. вуковарскіи
(М. П.) Јоанъ Игнятовичь с. р.
Михаилъ Адамовичь с. р.
Павелъ Поповичь с. р.
Лазаръ Кузмановићъ с. р.
(М. П.) Симо Георгйевић с. р.
(М. П.) Христо Михаиловић с р
Јованъ Јокановићь с. р.
Атанас. Вукашиновић с. р.
Ђуко Степанчевићъ с. р.
Стојан Шицанъ с. р.
М. Поповичь с. р.
(М. П.) Јосифъ Јоановичь с. р.
(М. П.) Стеванъ Лазаровићь с. р.
Coram me Matth. Cambesi m. p. Or. Jud. Nlium.

Као знак побожности и дарежљивости наших старих вредна је спомена и частна трапеза, на ко-

јој у овоме рачуну споменуто евангелије лежи. Иста је из финог црвеног мрамора вештачки срезана, састоји се из доњне и горње масивне плоче од којих горња на четири јака мраморна стуба почива. Доња плоча, представљајући небеса са сунцем, мееецом и символима „разпятія“ има сљедећи надпис: „Сей престолъ еже на немъ божественому безкровному священодѣйствію за людскія грѣхы во вѣчнія роды совершатися из горящаго къ Господеви Богу і усрдія церквы храма святаго Николая архиепіскопа мирликїйскогъ чудотворца въ Вуковарѣ сущей эдинокровная братія за вѣчни своихъ родителей Теодора и Анни а и свой споменъ: Кирілъ, Стефанъ и Николай Теодоровићи жителіе вуковарскія во котитатѣ срѣмскомъ сущія приложиша 1799. лѣта мѣсеца Августа 15 дне.“

(Наставиће се.)

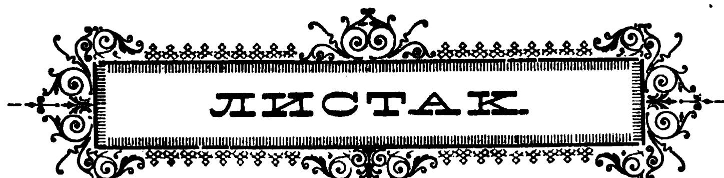

ДВИЈЕ ПРИЧЕ.

Андерсенова и српско-народна.

Превео Прибиљежио

Јован Воркапић.

(Свршетак.)

II.

ПРОМЕТАЛО.*)

СРПСКА НАРОДНА ПРИПОВИЈЕТКА.

Био чоек и жена, па били врло сиромашни; ниђе ништа њесу имали. Једанпут ће жена чоеку: „чујеш, чоече, ово овако не може дуго остати, ми ћемо пропасти са свијем“ „Е па шта да радим“, рече чоек. „Промени се!“ рече жена. „Пробаћу валај још и то!“ рече чоек.

Жена оде у свој род, а чоек остане сам ко'ће (код куће). Узме поњаву, прореже је, објеси о грнду, па се почне прометати тамо и амо кроза њу У вече кад дошла жена, а он ће њој: „Жено боме ја се промета цијели дан од ка' си ти о'шла!“ „Па како си се прометао?“ запита жена. „Па лијепо“, рече он „ев' виш кроз ову поњаву.“ Жена кад виђе, а она ће онда њему: „ма не тако, бено једна, него продај што или купи што!“ „Ма болана не била, шта знам продати, за што ли купити, ван да продам овог јединог ороза.“ „Па продај њега,“ рече жена. Он онда узме ороза, однесе га на сајам, па прода, те купи малу туку. Донесе је кући, па рани, рани, боме урани је, па је прода за ворнт и купи младог тукана па рани, рани, а кад га добро удебелио, прода га за два ворнта, па купи мало прасе. Онда почне ранити прасе. Рани га, рани, кад га угоји а он шњим па на сајам, те га прода за десет ворнти. Па купи за пет ворнти мало ждријебе, а други пет промијени у дукат. Узме ждријебе па рани, рани. Кад нарасло ждријебе и постало већем коњ, одведе га на сајам да га прода. Кад доша тамо, а он најприје тури онај дукат коњу под ријеп. Дошла два Турчина па питају за цијену. А он рече: „педесет дуката!“ „Е вире ми, каурине, то је више, него што је и Богу право,“ рекоше Турци. „Вјеру вам задајем, Турци, није много, ван и одвише мало, јер овај коњ с дукати балега. А ако не верујете, и'те за њим, па добро пазите, кад се обалега.“

Ови тако и учине. Иди за коњем, иди, кад се коњ обалега, они разгрну балегу и увјере се да им је истину онај каза, јер доиста нађу један дукат у балези. „Е каурине, истину си река, примај новце, ево ти педесет дуката!“ Овај прими новце, а Турци коња. Онда ће Турци запитати каурина: „а вире ти, чим раниш ти овога коња?“ „Гра'ом,“ рече овај, и то знате како ћете најлакше: наспите му пуно корито, па не долаз'те к њему за четрнаест дана, дотле ће он набалегати пуну шталу, онда отидите, те повадите новце, а њему опет у корито гра.“

Турци одведу коња, а овај однесе новце.

Турци послушају к'о што онај им је река, наспу пуно корито гра, па затворе коња. Кад прошло четрнаест дана они тамо, кад јест: не даду се вра̂та отворити, те Турци, зови у помоћ своје комшије: „од'те, људи, помозите отворити врата, ено коњ набалега пуну шталу дуката, па се не да отворити.“

Скупе се људи, те подавру у врата, а врата пану. Кад они унутра, ал имају шта и виђети. Коњ се препријечио колико је дуг на вратима, а од дуката ни спомена.

Кад то виђеше Турци, згледаше се, па ће онда међу собом: „с превари нас пас, ал то ће скупо платити.“ Те ћерај одмах к њему. Нађу га ко'ће (код куће) па на њега: „Влаше, амо новце наше, ти нас превари; твој коњ црче, а од дуката

*) Овај наслов дао је овој приповијетци сам приповједач Тома Воркапић из околице Топускога у Банији. Забиљежио сам је са свијем онако, као што ми је исти казивао.

ни трага. „Е шта ћу вам ја, Турци? Ја несам крив, то је ваша несрећа. Ја би вам дао новце, али није ми жене ко'ће, о'шла у род па однела кључ од шкриње, ђе новци стоје, него дођ'те сјутра*) па ћу вам дати ваше новце. Турци оду.

Кад сјутра дан, он оде па подбочи леђима раст, што је био у његовом просу. Кад пошли Турци туда, виде га те заишту новце. „Ман', вели, Турци, ако Бога знате не наваљујте, ево вид'те, оће овај 'раст да пане, па се бојим да ће ми све просо омлатити, ван ако би ћели да придржите овај 'раст док вам донесем новце." „Оћемо, валај," рекоше Турци, „кад си ти сам мога држати, зашто не би и нас два." Они подавру под 'раст а он оде кући.

Држи они тако 'раст, држи, а онога никако да дође. Боме њима додијало држати, те се договоре, да пуште раст, па нек му омлате све просо. Кад они ступили испод 'раста, али 'раст стоји. „Ала", вели „тај нас баш намагарчи". Упуте се отале његовој кући.

А онај кад доша кући, закла гуску па оном крви помаза жену по врату, а гркљан гушчи извадио, па метне жени око врата, па онда положио жену на сто. Кад дошли Турци па виђели питају га: „ала, кауре, шта учини да од Бога нађеш. „Ето вид'те, не ћела бештија дати кључа, а ја киндиса, па је заклао." „Ех, валај ми би ти били алалили све, само да неси то чинио." Вјере вам, Турци, оћете ли алалити новце па ћу ја њу оживљети." „Ајде валај тврда нам је вира."

Турци му зададу вјеру, а он узме свиралицу па свирне жени код ува, а ова одма устане. Кад вид'ли Турци, питају, пошто ће им продати свиралицу. „За двадесет и пет дуката", вели онај. Они 25 дуката те њему, а он њима свиралицу.

Кад дошли Турци кући, покољу своје буле, па почну оном свиралицом свирати, али буле се не буде.

Турци се сада врло ражљуте и договоре се да онога завежу у врећу те да га баце у воду. Оду к њему, увате га, стрпају у врећу, а врећу завежу па га донесу до једног моста, ту прислоне врећу њиме уз један ступац, а они сврате у крчму да ручају, па ће га онда бацити да се утопи.

Кад ошли Турци у крчму, почне овај викати: „Не ћу је ја, не ћу је ја."

Гонио туда неки целебција целен волова, па кад чуо овога ђе виче: нећу је ја, нећу је ја, приђе к њему и запита га: „а побратиме, што ти не ћеш?" „Ма ето", вели, „брате, нагоне ме да узмем цареву ћер, а ја је нећу, па су ме ево завезали у ову врећу, до гођ не кажем да оћу." „Па ајде ти мене ту завежи, а теби ево овај целен волова", рече целебција. „Оћу валај, дај само брзо одријеши ме". Овај га одријеши; целебција уђе у врећу, а овај га завеже и прислони опет уз онај ступац, уз који је и он био прислоњен. Сад овај заокупи ове волове својој кући. Кад онај оша (отиша) поче целебција викати: „'оћу је ја, 'оћу је ја".

Кад изишли Турци из крчме, па чули што онај виче, а они ће њему: „Боме и 'оћеш!" попану га па њим тумбалес у воду. Они су сад мислили да су прометала смакли, па запале отале његовој кући, да му и жену убију. Кад они његовој кући, ал' он по тору виче и веже волове. Турци кад га виђеше, зачуде се па га запитају: „А вире ти, кауре, зар се ти неси утопио; тако ти дина, како си изиша? Онда ће он њима: „Боме у добри час ви мене бацисте у воду, па ево вид'те, које волове ја отуда изагна". „Па вјере ти, би ли и ти нас ћио тамо бацити?" „Би валај, како не би", рече онај. Те ти они к води.

Кад су били на мосту, а говедари гонили говеда напајати, па од говеда видео се сјен у води. Један Турчин угледа то, па помисли, да су то говеда у води те скочи у воду, а није знао пливати, па почне млацати рукама, искакивати и брбоскати. Онда ће други Турчин запитати: А шта оно ради онај? „Ма, бено" вели му прометало „ено виш, маше ти да идеш, да му поможеш изгонити, јер не може сам". Овај скочи, те се ту обадва утопе.

Наш прометало оде кући, те је ту сретно са својом женом живио, и пород изродио. Ако су живи, и сад им је добро.

Може бити да сам промашио цијељ и намјеру износећи ове двије приче, јер морда сам, посматрајући их на своје просте очи, очи без наочара, видио нешто што и не постоји. Може бити да се мени привидила сличност њихова. Па може бити да ће ми когод чак и замјерити, што сам их у томе облику и износио, т. ј. као сличне, кад осим свршетка нема у њима никакве сличности.

Но баш с тога их и изнесох, не би ли когод, ко их буде на наочари посматрао, видио и више штогод, него што сам ја видио; јер свакако мени се привиђа, да, осим свршетка, имају ове приповијетке цијелијем својијем садржајем доста сличности.

Карактер, рад и понашање андресеновог малог Николе толико је сличан карактеру, раду и понашању нашега прометала, да сличнији не могу ни бити. Мали Никола ништа друго није, него прави

*) У свакој ријечи гдје дође *с* и *ј* заједно, изговара се у овим крајевима као неки глас између *с* и *ш* н. пр. сјутра, сјекира, сјеме, сјетва, осјећи, сјећање и т. д

прометало. А велики Никола права је слика и прилика нашијех Турака, с којима наш прометало тржи.

Код Андрсена додуше спомиње се пет коња, а код нас само један. Код нас убијање була, код њега убијање баба. Код њега вјештац, а код нас свиралица, али то би се све дало у склад довести.

У осталом ја држим да ће ипак неко наћи за вриједно да на критичке наочари посмотри ове приче, те да научно испита сродност њихова поријекла, њихову паралелност. А збуде ли се то, онда ми није жао труда, јер сам постигао оно што сам желио и што сам у почетку истакао као намјеру изнашања овијех прича.

Свиди ли се коме ова моја незнатна работа, нек ми се јави, па ћу му изнијсти још штогод. Изнијећу му н. пр. једну народну приповијетку, која је доста слична једној Шилеровој пјесми.

Топуско, (у Банији) на Тодорову суботу 1890.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У четвртој свесци **Летописа југославенске академије знаности и уметности** — то је свеска за годину 1889. — има кратак некролог *дру Лавославу Гајшлеру* и нашем *Јовану Суботићу* из пера дра *Фрање Рачкога* и опширан опис живота и рада покојнога Словенца *Фрање Ерјавца* и нашега дра *Јосифа Панчића* из пера дра *Богослава Шулека*, који је уз животопис Панчићев додао не само исцрпни попис Панчићевих дела, која су угледала света, него је саопштио и натпис знаменитим радовима — свега их је дванаест — који су иза великога тога учењака остали у рукопису. У истој свесци има и извештај тајника дра *П. Матковића* о раду југославенске академије за годину 1889, и о два завода, која припадају тој академији, наиме о књижници и о Штросмајеровој галерији. У извештају томе спомиње Матковић с неколико топлих речи лане преминуле заслужне књижевнике и чланове академијине: *Ивана Кукуљевића Сакцинског* и *Адолфа Вебера*. Из извештаја тајникова видимо даље, да је академија, да би попунила донекле празнине, које су смрћу чланова настале, изабрала у својој главној скупштини од 27. новембра 1889. четир дописујућа члана; изабрани су наиме: у разреду филолошко-историјском: др *Константин Јиречек*, редовни професор кр. чешког свеучилишта у Прагу; у разреду филозофско-југидичком: др *Маријан Деренчин*, председник правосудног одела у миру и одветник у Загребу, др *Блаж Лорковић* и др *Коста кнез Војновић*, обојица редовни професори на краљевском свеучилишту у Загребу Од Срба су од живих још дописујући чланови југославенске академије до сад ови: *Стојан Новаковић* (од године 1870.), *Чедомиљ Мијатовић* (од године 1873.), *Милан Ђ. Милићевић* (од године 1879.) и *Иларијон Руварац* (од године 1888.).

— У XCIX. књизи **Рада југославенске академије знаности и уметности** завршује професор *Натко Нодило* низ својих чланака под натписом *„Религија Срба и Хрвата на главној основи песама, прича и говора народног.“* У последњем овом чланку реч је о *Месецу* и *Даници* и *Милошевој легенди*, о којој изводи „читав ланац хипотеза“ те с тога жели, да „све ово остане под разложитом сумњом.“ У идућој свесци *Рада* биће штампани исправци и допуне за свих девет делова ове радње Нодилове.

— У истој књизи **Рада** има красан прилог историји наше књижевности из пера вреднога дра *Миливоја Шрепела*. Натпис је том лепом раду: „Скуп“ Марина Држића према Плаутовој „Аулуларији“ У расправи својој доказује Шрепел, да се Дубровчанин Држић у свом „Скупу“ истина обазирао на Плаутов изворник и по свој прилици и на „Спорту“ Талијанца *Гелија*, који је прерадио „Плаутову „Аулуларију,“ али је Држић опет показао красан комички дар „управо у начину, *како* је туђицу биљку пресадио у дубровачко тло;“ та је прерада, вели Шрепел, доказ красна талента и находи се у њој још доста много самостална рада, јер је Држић прераду удесио према дубровачким друштвеним приликама те се дакле није ропски поводио ни за Плаутом ни за Гелијем. По апсолутној вредности — завршује Шрепел — Држићев „Скуп“ не достиже „Плаутове „Аулуларије,“ али се достојно такми с Гелијевом „Спортом“ те се можемо свакако дичити а повећава нам понос то, што је та прерада Плаутовог знаменитог дела, које је нашло силесију преводилаца и прерађивача у свему европском свету, уједно најстарија после талијанске прераде.

— Земаљска влада за Босну и Херцеговину издала је на свет **„Светостефански хрисовуљ краља Стефана Уроша и Милутина**. Дело је изишло са четири снимка у штампарији А. Холзхаузена у Бечу.

— У *„Гласнику земаљског музеја у Босни и Херцеговини“* књизи I. изишао је међу осталим и чланак нашега *Иларијона Руварца*: **„Зажабље у Херцеговини** (староме Хуму), а од *Вида* Вулетића-Вукасовића **„Грбови Охмућевића у Сланому** (Далмацији).

— У *„Viestniku hrvatskoga Arheološkoga Društva“* бр. 1 и 2. изишли су и ови чланци од наших сарадника *Ф. Радића* и *Вида Вулетића-Вукасовића*: „Средовјечни натписи у Шибенику,“ „Старобосански натписи у Босни и Херцеговини“, „Хрватске старине у Задру“, критика на „Хрватске споменике од Ф. Булића“.

— **Стеван Ј. Јефтић**, професор у Београду, оглашује свој *роман из српског варошког живота* под натписом **„Даница,“** који ће почетком маја о. г. изићи из штампе. Књига ће изнети десет штампаних табака и стаје динар и по или 75 новчића, а за претплатнике само 1 динар или 50 новч., а прима се претплата до краја априла о. г. На 10 књига даје се скупитељима једна на дар. Претплата се шиље писцу у Лепеничкој улици бр. 9. (Београд). Писац вели у своме огласу: „Овај роман написао сам по прописима уметности. Према томе неће бити у њему оних силних страшила са мртвацима, мађионичарима и вештицама, која нам долазе са запада, и са којима се од неког доба љука и развраћа укус српске читалачке публике, но у место тога износе се у овом роману врлине и мане, добре и рђаве стране нашег друштвеног живота. Даница, као главни јунак овог романа, узор је врлине женске.“

— Колошварски професор и сауредник **„Petőfi Muzeum“-а** др. *Золтан Ференција* нашао је неколико до сад непознатих песама Петефијевих па их је издао у засебној књижици и пропратио тумачењем и занимљивим белешкама. Будимпештански „Ország-világ“, региструјући то, вели, да се издању тих песама у тој форми не може замерити, но ниједан поштовач Петефијев не би се баш обрадовао, кад би се те песме, које је сам песник уништио — по реду, кад су написане — уметнуле међу остале песме, јер те песме, које је др. Ференција с похвалним интенцијама открио, нису достојне Петефија, једном речи: лоше су. Добро је, да их познамо; могли бисмо их узети у какав додатак као књижевну реликвију, међу тим нису такве, да би међу осталима заслужиле места.

= Под натписом „**Дефицит**“ изашло је ново једно дело *румунске краљице,* роман у једној свесци. Осим тога излазе у збирци краљичини драмски радови последњих година. То су ових шест комада: „Улранда“, жалосна игра у једном чину; „Маринара“, драма у три чина; „Дана, кад ваља платити“, драма у једном чину; „Сумрак“, дијалог; „Лојиза“, драма у једном чину; „Удовице господина Данила“, лакрдија у једном чину.

= Шпанска се књижевност у најновије време у једаред обогатила са седам шаљивих игара. Седморица најпознатијих позоришних писаца опкладили се, да ће сваки за осам дана написати по једну шаљиву игру у три чина по теми, коју сваки коцком извуче. У исто се време нашао у Мадриду спекулативан позоришни управитељ, Dacascal, који је купио свих седам тих у изглед стављених комада да их прикаже један за другим. Сва седморица су добили опкладу. Најбољи радови, којима се већ одржале читаће пробе, кажу да су ово: „Красни закони“ од Рикарда Веге, „Његова екселенција“ од Витала Азе, и „Игранка на крову“ од Лерана де ла Педрозе.

= У свечаној седници **румунске знанствене академије у Букурешту** читала је на цветну недељу сама краљица румунска *Јелисавета* (*Кармен Силва*) песничку своју причу под натписом „**Visul poetului**“ (Песников сан). У тој је песми истакнута борба песникова о бесмртност. Клонуо од умора, занесен фантазијом, која га непрестано гони, пада песник на постељу у старинском неком дворцу па му се у сну јаве све оне визије, са чијим се ликовима у свакидањем животу бори грозничаво страсно. Па кад већ мисли, да ће победити, загрми му из ноћне таме глас: „Јеси ли ти створитељ? Ти? Створитељ? Што ти са усана теку стихови? Јадни певче! Та шта си ти учинио, да свет покренеш, да ти запевке твоје утичу с колена на колено? Живиш ли ти, кад ти се живот не простире ван живота, кад ти дух није дух целог света, кад ти речи не звуче од столећа до столећа и вечито?“ Најједаред се пред њим све расветли. Миомир хиљаде и хиљаде цветова проспе се по ваздуху те лагано из малог једног облачка, као какво сновиђење, искрсну најлепша мома, какву је икад видило човечије око. Нежне своје прсте метне песнику на чело, дигне његову руку, узме му лиру па као мајски вечерњи поветарац слатко прошапће: „Бесмртност! Чисту се даје она. Послушај ме. Ја сам песма. До тебе сам дошла. Не плачи!“ Уснама својим непољубљеним сљуби сузе песнику па му целује сузне очи. „Мој си ти!“ — настави. „Нико ти не може нахудити. Нико те не може сломити. Ма колико те зледио свет својим јадом, својим искушењима и ситнаријама, ти си се избавио те поплаве. Ноћ те више не може заклонити. Мој си ти! Ноћ ће за тебе пуна бити небеских приликâ. Изађи из сама себе па буди са свим мој!“ На то се песник пробуди сав блажен. — То је садржај краљичина спева. Кад га је прочитала, дигло се усхићено клицање у препуној дворани сенатској, где се држала та седница академијина По што се стишала та бура повлађивања, прозбори војвода Стурза, први тајник румунске академије, захваљујући у име академијино краљици на одликовању, којим је усрећила академију. — „Друге државе“ — рече међу осталим — „имају много научењака, пред којима се цео свет с поштовањем клања; али ми, румунска академија, најмлађе научно друштво, уживамо ту ретку срећу, да се у краљици ове државе дивимо оној песникињи, чија се слава разнела по свем свету. . . “ За тим је на жељу краљичину новоизбрани академичар **Tocilescu** држао предавање о неком кроничару. По пре тога је још међу публику раздељен био мало час прочитани спев краљичин у дивот-издању.

РАЗНО.

(**Клуб самоубица.**) У Брицпорту су пре четир године на други дан Ускрса основали њих четир Немца врло чудноват клуб. Незадовољни са својим околностима одлучише, пола у шали, да оснују задругу те склопе статуте, по којима се по један од њих сваког воденог понедеоника мора сам убити. Одмах су вукли коцке за жртву идућег воденог понедеоника те неки Шварценхајм извуче кобну црну коцку. Тај је Шварценхајм онда проживио своју годину дана без икаква спољашња знака узбуђености са судбине, која му предстоји, па кад се на други дан Ускрса остала четир члана самоубилачког клуба састали у крчми, имао је сваки у рукама телеграм, да је Шварценхајм себи пресекао гркљан. Клуб па то њему у покој душе испразни неколико чаша па онда стане вући коцку за идућу годину. Кад је дошло време, нестало је са света и те друге жртве. Лане је број 3. пресекао себи гркљан а ове је године на други дан Ускрса, као што јавља кабел-телеграм из Брицпорта, председник клуба добио писмен извештај од газдарице Вендела Баума, да се овај пред подне у својој соби убио. Сад је председник клуба још једини преостали члан чудноватог клуба, па већ се многи кладе, да ли ће се он идућег воденог понедеоника убити. Опште је мишљење, да ће и он себи живот одузети, осим ако се полиција не умеша те га не метне с оне стране браве.

(**Мале слабости у велика човека.**) Славни природњак Бифон био је ванредно сујетан и више него ико други уверен о својој душевној надмоћности, тако да је у себи уживао и то с најивношћу, која је чисто смешна била. Кад му је његов син, млад официр у гарди, који је баш пред пад Робпијерев био гилотиниран, у његову парку у Монбару дигао мали споменик с натписом: Excelsae turri humilis columna (узвишеној кули мален споменик), рекао је Бифон гануто: „Сине, то ће ти бити на част!“ Кад је Русо, који га је ту походио, пред павиљоном, у којем је Бифон написао свој „Природопис,“ пао на колена и пољубио праг, па кад су Бифона питали, је ли то истина, одговорио је мирно: „Да, Русо ми је онде указао почаст.“ На питање колико има по његовом мишљењу великих људи, рекао је хладнокрвно: „Исторница. Њутн, Бакон, Лајбниц, Монтескије и ја.“

(**Елдорадо дуванџија**) јесте Шпањолска. Најуваженији људи пуше онде у најфинијим друштвима па у најотменијим кућама пале сви мушкарци и све женске после јела цигарете. За време седница пуше градски саветници и општински заступници а из општинске се благајне плаћа дуван за њих. Сваки чиновник, који путује званичним послом, добија осим својих дијета још и отштету за пушење па човек у силним краљевским и градским звањима не види званичнике друкчије него с цигаром у зубих; чак и војници пуше при ексерцирању, исто тако полицајци и жандари; па нимало не пада жандарима у очи, шта више држе да је са свим у реду, ако злочинац, кога спутана воде у затвор, уз пут са свим мирно глаба своје папиросе.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 16. У НОВОМ САДУ 22. АПРИЛА 1890. **Год. XVII.**

ЗАДЊИ ЛИЧКИ ХАРАМБАША.

ЦРТИЦА ИЗ ЖИВОТА.

Од Буда Будисављевића.

(Свршетак.)

Треба ли ми рећи, да је Лазо приповиједајући и чашу по чашу добра далматинца празнио. Та поп Мојо и врсна поша знаду, што треба чо'еку, кад хоћеш да буде хоран и разговоран.

„Опет ме један пут позвао, довабио Турчин, настави Лазо — па ћемо нас двојица ш њим и с братом му вечерати. Кад довечерали и Турчин се ракије понасркао, све у шали тобож извади нож и стане га вртлукати око мога лијевог ока. Јами Турчине, рећи ћу ја и откренем главу. Шалим се, рече он, да видим јеси ли плашив. Ма нијесам баш — отповрнем — него чујеш остави нож, неима шале у голу ножу, о Турчине. Ал он опет листо. Гладим ја кубуру по капици и све хватам очи другу своме, да видим пази ли на брата комшијина. Овај је мој, сам у себи шапућем — само ако ме не претече брат му; али би могла хитрорука кућа сасути брже у ме, не претече ли га мој друг. Све поглêдам ружног притворицу, па се тихо Бога споминем и у себи мислим: е невјеро стати ћете скупо. Кад узело Туре јаче прибадати и очима сијевати, није више било до чекања: за стпонац па трêс; ал још прије моје планула пала поштенога друга мога и смирисмо, а ма што би дланом о длап, два брата — нечовјека."

„Па онда"?

„Шта би онда? пут под ноге па у грмове."

„А јеси ли колико Турака срушио баш својом руком"?

„Богме јесам господине. Кад се онако по ноћи замислим, десет једанаjест их сврстам, што бих рећи могао, да их је моја цијев препјевала на онај свијет, у ценет, како ли кажу. У саму Грахову погинуло их је шест (ено их код чардака укопаних), под Лијевном је погинуо један; у Црљивици прô Унца к Петровцу два, а у Црној Гори за Гламочем два.

Па кад сам кашње дошао под наш суд, најжалије ми је било, што су ме кривили за турске главе. Нијесам хћио, нијесам могао ни одговарати. Какова би то, ако Бога знате — била царева правица, питао сам „алвитора," да ја будем крив за турску мисирачу."

„А како је било с нашима, је ли пало крви и од твоје руке, право кажи Лазо"?

„Вјере ми није господине, изим да је гђе дошло баш до крајње, да нијеси могао другачије изнијети главе, а и онда се је ван да би у тјеснацу, хватало олово ногу."

„Па је ли ти жао било убити свога чо'ека?"

„Бога ми јест, господине, и те како; али кад се мора бранити . . . .

Нијесмо ми за мога главарства готово никад ударали на наше. Што је требало дружини, давали, слали, доносили су људи добре воље: и вина и круха и меса па и духана и каве. А чобани једва би дочекали,

кад бисмо се ми гђе навратили у поштену кућу, јер би онда и они с нама слатко заложили овнетине и радо пекли крумпијера, да боље присмочимо пусте наше „бâсе.“ Оружја и опанака и друге потребе негђе купи а негђе добим драге воље. Ма вјерујте, још ћу ти једном рећи, да ја нијесам дао ни дружини палити пушке на крштена чо'ека осим препријеке потребе. Ако ли би амо прешла турска чета, да наше роби, ми смо ју знали дочекати и крваве главе прећерати, а наше смо и људе и станове свагда бранили.

Кад је оно покојни капитан Мате Д. овђе служио, па наше људе а за сваку малу батинати дао, ја сам га зачекао и љуто му прикричао, да тога више не чини, ако му је драг живот и царско злато. Па није више онако горо̀падио. А ено вам живих свједока у Зрмањи доста: кад се је градила нова ова цеста низ кланац зрмањски, носио је надпоручник Станић од штопа 30.000 фор. Пратила га четири шережана па окренула према Грабу пречацем. У то бане цестом Станић, а моји једним праском сруше сва три коња под колима. Скочи часник да ће за пушку, а ја предањ па му лијепо кажем: не бој се господине, вјера ти је, сађи па носи царски новац камо гођ ти драго.“

„Да зашто ми побисте коње“?

„Е рад шта их побисмо, питај онога чији су били, па ће ти већ казати. Хајде господине, сретно и берићетно ти било. — И тако се растадосмо.“

„Али Лазо, говорило се је, да си и наше људе чешће устављао?“

Та јесам, да се напијемо или да што наручим или по што поручим у околна села; за напаст нијесам.

Него „мирни“ господине чинили су више пута врага а на рачун Лукин или кашње мој. Право веле: „из мире три врага вире.“ Скитнице окупи обноћ коње или говеда у селу па пождени, а кад за њима наври поћера, они ју заплаши: бре изућеш опанке, знаћеш ти, ко је Лазо или некад, ко је Лука. Тако је на наше име падао пријекор и гријех. Па и зато питајте слободно, нијесмо ли ми, кад гођ би дознали за вражје стопе мирних, слали селу поруку, да то није била наша дружина и да их од нас никад не ће забољети глава.

Негђе се је то вјеровало, а негђе и не вјеровало, ал овако је било. А колико сам пута дознао за ђаволско плетиво тобож „мирних“ па им поручио, нека врате, што су одагнали, јер ће им друкчије судити косовица. И то је доста пута помогло, а кадшто смо налазили у гори крадена блага, па сам знао уприличити, да по-њ дође чије је без милоште и без муштулука. Ено, кад је окрало царски депо̂ баш у Зрмањи па однијело 13 кабаница, не знам већ колико чизама, праха и другог, ко је вратио крадене ствари, ван Лазо? Чим сам дочуо за главнога кривца, поручим по-њ и заповједим му, да до сутра све осване опет пред деповом, што је покрадено; јер да ће им друкчије судити мој авлитор. И вјере ми послушали.

А кад оно Турковласи одагнали Ђурђићу Вјештици из Прибудића петеро говеда, бре морадоше их вратити на моју заповјед. Ал нек стоји, не ћу да се тобож износим и хвалим. Ну опет не ћу ни то рећи, да се по који пут није пренаглио и који мојих људи, да га није преварило вино па је мрско сретао путника. Али му је присјело, ако сам дознао, да је огријешио душу о своју крв. Кад што би ипак — шта ћу тајити — притиснула потреба, па се баш морало посећи за туђим ма и немилом.“

„Јеси ли имао добрих пушкара уза се“?

„Јесам те каковＨ. Ма наш свијет још за малена привикне пушци па чобанче голоперо зна не промашити, кад ништа боље примјери. И данас ћете на прилику чути у Зрмањи за чо'ека, кому је једном убио орао јаре. Орао се вине високо у вис а он за пушку па га сруши и добави, баш зрном господине. Е нађе ли се таков гађало кашње у чети, вриједи, вјере ми, у нужди много.“

„Јесу ли се твоји људи вавјек јуначки у згоди понијели“?

„Како не би, кад друг другу зада вјеру.“

„А били се који кад гођ поплашио“?

„Боже мој! из свакога лопти крв а најплашивије је звијере чо'ек кад се уплаши — кажу стари људи; него један другог у невољи није остављао.“

„Јеси ли допао више рана“?

„Што ми је оно Турчин пребио кост на лијевој руци и још једном, кад су нас погнали шережани, дохватио ме један „балин“ у чело, а други у раме. То је све. Сретан сам био и сретно пролазио.“

„Јесте ли се кад молили Богу“?

„Што сам ја чету водио, никад нијесмо сјели за јело да не би оченаша одчатали. Кад

смо гђе на даниошту па у вече полазимо, сви бисмо се при поласку окренули к истоку па се гласно Богу помолили.

„Јеси ли био кад у цркви"?

„Цигли један пут у манастирску смо цркву на Крки дошли било нас шест. Увео нас калуђер па смо се Богу помолили, икону цјеливали и манастир даривали, сваки по талијер!"

„Јеси ли држао пост"?

„Уз госпојин и уз часни пост никад се омрсио нијесам."

„Да што бисте јели"?

„Ако не имај шта посна из села, ми заложи kруха и пиј каве, а кава господине, држи чо'ека у снази — па запуши духана, добра духана „сарајца", праве разбибриге."

„А како сте се носили"?

„Лијепо као прави хајдуци. Ево, види господине, овако, како сам преда те изишао.

На мени је било стајаћега руха велике цијене."

„Јеси ли имао лијепа оружја"?

„Како не би! Ал двоцјевке нијесам никад носио, већ штуц-резанац сребром извежен, који сам с Турчина скинуо у Грабу. Из њега бих некад знао а ма лули дно избити. За пасом мале пушке и нож; обично сам носио по једну малу — само да не буде одвише тежине — и нож добар."

„А другови"?

„И другови носилу су резане штуце а за пашњачом било је увјек добра, поуздана малога оружја".

„Јели истина, да си киту на црвен-капи сребром био искитио"?

„Јесам господине: на оној правој црвен капи, што ју је поручник Ковачевић донио баш из Србије. Дао сам за њу 15 талијера. Сваке сам године о светом Јовану, мом крсном имену, уз велику киту знао привезати по китицу од сребрне срме, па сам тако нанизао 16 малих кита, овијених сребрнијем низом. То је тако обичај хајдучки, ал је ријеђко кога и у Лици било, који би 16 китица уз велику, здрав и цио прилубио."

„А бога ти, је ли ти тешко било вјечито стâти као отпонац на пушци"?

„Јест господине, Бог ти дао, јест ми управ дотужило. Да човјек зна или да млад просудити умије, на што ће што изаћи, много би грехоте мање пало по свијету. Млад, луд, нијесам пребирао нит вагао, кад но ме понијела несрећа па из Штикаде у грм запео. А кад се једном у страну одврљио и грехотом душу окаљао, онда већ кући пута не било. Па нити сам помогао кући ни себи, већ се оно нешто сиротиње посве расуло.

Што сам пута помислио, како би натраг а да барем глави ништа не буде. И у тој намјери чувао сам се особито задњих година зла, колико год се је могло, уз често мрке и немиле прилике. Уз Луку се прилијепио, па вјере вјеровите погазити нијесам смио ни могао. А кад Лука погинуо и мене дружина Богом салетила да је не остављам, да јој будем и вођом и главом, тешко ми је било али јој се оглушити нијесам могао. Седам равних година, што сам се ш-њоме а под Лукином руком — што но веле — дружно дрву и камену, доста пута хрвући се са жеђом, а кад што и с глади, па сад да ју кукавички оставим. А и камо да трнапим, кад су пути натраг непроходни."

„Јест у неке и за неко вријеме зоран и полетан живот хајдучки. Ал многи сасвим посрне и подивља у тиморној гори, као и онај мрки вук с којим се срета, те би само заскакивао, дерао, гулио, гризао. Ишта ли је мекше ћуди, кашње му дотужи, додија онај пусти пустињачки свичај, она вјечита пажња и стрепња, бесаница и трзавица, не ријетко тврди лог и глотни мученички крушац, мој господине. Бољега чо'ека стане и тиштити, појêдати душевност и жеља га све то јаче пресвоји, превлада за кућним миром и за оним ако и сухушним, али Богом благословљеним залогајем на свом огњишту."

„За то си ти Лазо и тражио милост у цара?"

„Јесам два пута у двије године, ал не дођоше гласи жељени. А све сам се Богу молио да господа паша разберу, до шта ми је управ. Пуковник нам је Шимић ишао у прилог, примио нас на Церовцу, некоје — писмену им слобоштину давши, намах послао кући а онда писао баш у царски двор. У неке се докопамо и ми остали тврда јамства, да и нашој глави ништа бити не ће и да нас допасти не ће вјечита робија, ако и који се с мира предамо. Тада положисмо оружје, па се до мала редом вратисмо и ми остали сваки к својој кући, чекајући што ће коме прилучити правда."

„Шта си онда радио"?

„Цагало Дане и ја примимо се царске

колоне, да истријебимо неколико зликоваца, што су Лици били додијали, палећи и жарећи дивљачком ћуди своје домаће. За мало их Дане шчепа и главе им дође па настане посвуд мир.“

„А камо си онда доспио“?

„Отишао сам, докле ме суду не позову, а приволом пуковника нашег, к срдару ронде далматинске, Вуку Десници, кршну јунаку и главиту чо’еку а родом сусједу моме из србске сатније. Е шњим сам живио као с рођеним братом па смо сложно тријебили по Далмацији зле људе, а и његови су ме рондари гледали не би боље, да смо једним млијеком задојени. Ваљао сам Вуку, ваљао ми је Вук, лака му црна земља, ваљао ми је главе, јер ми је пред господом и областима лијепим заговором привезао главу.“

„Колико си пòпобио у Вуковој ронди“?

„Јесам све док ме није зовнуо покојни капетан Валентић, вриједан поглавар, пиле од сокола, у Врело. Кад дошао к њему, даде ми скинути оружје, (а то ми је било помучно) па ме по заповиједи наше пуковније посла у Госпић. Ставише ме под суд и судише иза дуга натезања и затезања — по закону и правди, на 16 година тешке тамнице. Али за годину дана гране ми сунце царске милости па се вратим из казнионе кући и од онда хвала Богу опет сам се међу људе помијешао, свој мед својима нашао. Па сам могао и Богу се помолити и свету матер цркву походити и по свијету погледати и преда те ево ступити, добри мој господине“!

„Тако је, Лазо, довргох, — уставши са стоца — добро си урадио. што си се примирио а и твоји друзи. Да нијеси, једва би те данас моје очи овђе гледале а овако гле, могох те још тако чила упитати за лијепо здравље.“

„Хвала, до Бога ти хвала, господине. Видим да си рад на починак, идем. Ал једну ћу ти рећи: волим да си ме зовнуо и пред народом онако поздравио, волим душе ми и Бога јединога, него л’ да ми је, а сиромашан сам — избројило хиљаду жута дуката“.

И тако се растадосмо већ у касну ноћ, а ја Лази обећам, да ћу, кад се опет у Зрмању бацим, за јамачно и њега зовнути, па ћемо још разговором што шта надовезати.

У другој соби чекаше својта и шњом за столом још два околна пароха, часне главе, часне сиједе браде. Па ће рећи вриједни поп Петар: знате како су Лазу звали, кад је био у ронди Десничиној? Звали су га „светим Лазом“; тако му је живот био угодан и Богу и људма. А по горњој Лици има о њем и пјесама згодних и лијепих, има их и о његову рођаку Јакèшу, који је пòдавно хајдуковао.

Знам — пресјеков треном старцу ријеч — Јàкеш је био мрки вук и као харамбаша, а Тодораш други му рођак није био бољи. Било је и на Лази млађих му година можда вучје длаке; — ал је како казују — вавјек претезало добро срце и био је човјек душеван, особито од кад је сам постао харамбашом.

Да њега није било — уплете домаћин — његови би људи триста зала више били починили. Ал он их је знао држати на узди и најзад поумирити све редом. Јесу властя о том настојале, ал без Лазе не би успјеле, јер је било и крупних заворања и окрућеле, подивљале ћуди у многих му другова.

А старина, рођо мој поп Милош придовеза у потврду ријечи свог предговорника:

Покојни је Лукина Лабус родом из моје парохије ко што казују, био нагао, напрасит, силовит, готов као и други његови рођаци, поробити, упалити, убити та с освете та с бјеснила; уцјенити ма баш и у свом родном мјесту Попили. А кад је иза њега Лазо изабран за харамбашу, тад је, — и данас тече по народу околном само један глас, дапаче и у његовом родном мјесту, и свом околином нестало освете, отимачине и сваког насиља а по готову уцјене или откупа. И баш том се је жицом истакнуо Лазо изпред свих других хајдука, па је за то народ по свој Лици покривао и управ поштивао харамбашу Лазу а штитио и у прилог ишао свој његовој чети, назирући у њем и у њој неко закриље и заштиту проти турским и домаћим пакосницима. А и то говоре, да од кад се знаде за хајдучко четовање у нашој Лици, није било пушкара над Лазу.

Читао сам — заврших — судбене Лазине списе, па не жалим, што сам га рочио, а што ми је казивао, ја ћу до згоде другима приповиђети: нек се зна и нек се спомиње.

* * *

Раним се јутром успех уз погледни кланац зрмањски па одјурих преко Љескове драге међу тако зване Приложане у стране србске, које је давно населила и бујним животом заданула чила неча српска. Онђе је, особито на тромеђи пало доста крви пред мало година;

али се је Турчин на тромеђи нашој за увјек примирио, а њим перје пало и нашем пустом слободару.

Харамбаша Лазо још је Ликом проносио живу слику старог хајдуковања. Иза њега неколико година верало се је и додијавало је нешто штеточињастих зликоваца, клатежи, одметника, „кокошара“ — како су их звали — око Медка и више Папуче и уз некадашњи кордун; ал овихје брзо строгошћу области а уз помоћ самога народа нестало без трага.

С Лазом је оставио посљедњи прави пустовник пусту моју завичајну гору, непроходне думаче и стрме урвине, кршевите увале и шиљасте ртове дива Велебита.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Кључ зашкрипи у вратима. Љахницки се поклони.

— Желео бих, да се, после ферија, упишем у листу ваших укућана, па да проведем много таких вечери у разговору с вама. Хвала вам на милом друштву.

— Је ли ту Адам? — зачу се глас Рафајлов у ходнику.

— Ту сам. Одавна чекам.

Рафајло уђе у салон.

Чело му беше мрачно, а у очима одвратан жар. Климне главом Леонци и Љахницком и прође неколико пута уздуж и попреко по соби, не говорећи ни речи.

— Нема, разуме се, никога — рече најзад — осим госпођице Леонке. Добро, што си остао; морам се с тобом поразговорити. Јамачно неће доћи данас амо Рахоза са сином. Заиста велика утеха! Моћи ћемо бити сами. Ходи у моју собу.

— О да како, јер и ја имам посла с тобом или боље, да те нешто замолим. Лаку ноћ, госпођице! . . .

Изидоше. У својој собици стаде Рафајло опет ходати с краја на крај, па говораше својим презорним тоном.

— Дозвао сам те, да узмеш, ако ти требају, моје медицинске књиге, белешке и справе. Могу ти и ово поклонити.

Приђе и стаде код стола, па удари презорно [illegible]ком по лубањи људској, белој и светлој, која лежаше у праху међу свакојаким старежем, изкезивши два реда лепих зуба у подругљивом осмеху.

— Памтиш ли, кад је тај објекат живео? — [illegible]ше то велик изумевач, самоук, невољник — гинуо [illegible]м за том лубањом, а кад се је дочепах, мерио [illegible]м, вагао, испитивао. Идиотска наука, идиоте ју и [illegible]че! У тој је глави памети, као у разбијеном лонцу. [illegible]баци живце, мозак, крвне судове, остане ти шипак! На ђубре с том лудоријом, на крај! Утукао сам у лудо три године! Не чудим се, што је отац зврцнуо медицину, чудим се само, што је то прекасно учинио. Ја већ имам, осим разума, његово искуство, па чиним то раније.

— Шта? у трећем течају? с таким даром остављаш медицину? Рафајло, шта је теби? Имаш сјајну будућност пред собом, па застајеш на прагу тријумфа?

— Не застајем, него узмичем. Грабите ту сјајну будућност, варајући магарад и себе! Ја сам већ платио попашу. Сад ми остајте здраво!

— Шта си даље наумио? — питаше пренеражени Љахницки.

— Понајпре оставити то мрско гњездо, док ме није са свим заглупило! Красна ти је ту омладина, пријатне науке, интелигентно друштво, да бих речи! Може се човек много користити.

— Па шта хоћеш од наше колоније? Није оскудица у отвореним главама, у смелим мислима и погледима, у бистрим умовима Не бекријамо, не живимо од дугова, радимо!

— Ја ти честитам, ако ти је то доста. Отворене главе хоће да свет преобразе, а не умеју одговорити, шта су били, шта ће бити — чопор будала! Бистри умови губе на картама, а раденици, у које се и ти бројиш, то ти је гомила волова, која оре ропску њиву дужности под бичем породице, домовине, борбе за опстанак, религије, обичаја и других варварских заостатакâ. Лепа колонија!

— Та и ти се бројиш у бистре умове, па си опет страстан карташ.

— Да боме! Чудим се, што у тој слаткој колонији не постадох разбојник, шпијон или убица! Човек се окужи, угледајући се на друге, а недостатак прикладнога друштва гура га у пропаст! Дошао сам да тражим знања и слободе, одлазим и без једнога и без другога.

— Па збиља одлазиш? Сталан план?

— Сваки је мој план последица зрелог размишљања, дакле је сталан. Одлазим сутра за увек!

— Већ сутра? Куда?

— У Монаково. У очину столицу. Његово ћу дело да продужим, где је он застао Бићу у ондашњем универзитету.

— Еле растаћемо се, да се никада не видимо? Штета!

— Каква штета? Пристајемо један уз другога, као полип уз птицу, никада се не разумемо. Не знам заиста, о чему смо могли разговорити ово годину дана и за што смо се управо боље упознали. И то је само једна дангуба више! Више се за цело нећемо састати, а и на што? Ни шаљивог господина Срећка неће више видети моје очи. Неће своју светлост над-а-мном расипати! И то је штета!

Љахницки сео за сто, подупр'о чело руком и слушао без трага од увреде. Само му се умиљато лице растужило, а у очима му се огледаше дубока жалост. Рафајло га није ни гледао. Ходао је удиљ по соби, заиста демоничан у свом цинизму и презирању.

— Упознао сам се данас с оцем тога „благонадеждног“ младића и дознао, да је старчић некада волео моју матер. Ала је то тужно! Чак му је нос побледео, кад се је тога ономенуо. Сиромах, кад нема матере, загрлио је сина и од сина тражио уздарје. Стара се Брезова све облизивала, кад је то видела. Знаш, било ти је говора и о родбини и љубави и пријатељским и добрим синовским односима. . . Што не запалиш? чекаш ваљда и ти на овацију таке врсте? Не снебивај се; ево ти цигара!

— Хвала ти. Страшно ми је жао, што се растајемо

— Да збиља. Код тебе је увек тако, ако не тугујеш, онда жудиш, кад се не бринеш, онда сањариш, кад не сањариш, онда ма шта себи пребацујеш и жалиш! Особит избор балавих осећаја, али на жалост, мени су непознати, па не умем, да их с тобом делим! Не знам, шта је туга и жудња, сањарење и брига, пребацивање и жаљење. Ја себи замишљам, да таки људи, као што си ти, смештају те утиске на место четврте даске у ћупи, као што се то *vulgo* каже.

— Не поричем, нити се љутим, брате и друже, — одговори Љахницки својим озбиљним, умиљатим гласом. — Заволео сам те можда за то, што сам полип, а ти птица. Сањао сам, да ћемо се кад тад споразумети, жалио сам те, јер си несрећан и штета је за ме, црна штета, што нам се путеви разилазе! Видиш дакле, да сам ону даску, која ми фали, заменио тобом. Кад су анђели ишли у пропаст због охолости, с њима си био, демон . . .

— Знам, знам. Читао сам међу другим које чим и те чивутске бајке. Право им је место међу причама Декамерона и Шехерзаде! Нисам жељан твојих придика, реци боље: хоћеш ли узети књиге и ово друго?

— Хвала ти, хоћу, али под погодбом, да ћеш за то примити од мене нешто у замену.

— Шта то?

— Обећај најпре, па да ти кажем.

— Јамачно што глупо, судећи по том уводу.

— Може бити. Годину дана сам те трпељиво слушао, ма да си пљувао на све што ценим и поштујем. Данас се растајемо. За уздарје учини ми једну, прву и последњу пријатност и задовољство.

Рафајло престаде ходати. Погледа летимично друга. Ватрене и дивље му очи олагоднеше, ма да је тон у одговору остао и даље опор и хладан.

— Фраза по твом ћефу. Светли слепцу лучом у очи, рећи ће, да га осакаћујеш. Ваша логика! На послетку пристајем, ако у тој твојој пријатности нема Срећка, и ако она не захтева, да останем овде. Шта хоћеш?

— Да будеш преко ферија гост у дому оца мога. Обећао си. Од срца ти хвала.

Младић устаде и пружи руку, да се рукују. Рафајло слеже раменима.

— Чудна жеља. Ако мислиш да ме разувериш, заман ти је труд, а што се тебе тиче, одавна сам увидео, да ми је залудно тражити у твом мозгу разума и логике. Нећемо дакле имати о чему разговарати.

— Пристајем, нећемо један другога разуверавати. Ја те нисам кадар уверити. Бог ће те сам кад год разуверити, јер ће се смиловати на таку душу, не ће је дати паклу; а ти се окани бласфемије пред-а-мном, јер ме то сувише боли. Отићемо, као ђаци, у нашу ловачку кућицу сред шуме. Онде ћеш бити здрав и миран, а ја ћу отегнути бар на два месеца наш растанак. Тако ме то нагло задеси! дај ми да се навикнем на ту тужну мисао! Дај, да ти се захвалим!

Рафајло му хладно пружи руку, па стискоше један другоме деснице.

— Све ми је једно, где био да био — говораше Радван даље. — Наумио сам пешке, с торбом, путовати у Монаково, преко Риге. Сад све једно, могу поседети код тебе коју недељу. Писао сам професору Анденбергу у Монаково; зове ме у очин стан, који је недирнут сачуван. Остало је новаца за то и Анденберг, пријатељ и друг очев, пазио је на ту оставину. Наћи ћу све спремно, кад стигнем онамо. За та два месеца су ми одрешене руке.

— Ићи ћемо одмах сутра. Данас сам положио последњи испит! — кликне радосно Љахницки.

— Кад те је воља. И ја сам положио. Ништа нам не смета. Можемо натоварити ствари у дрошку и поћи још ноћас. Не ћу се бар морати састати са Срећком.

Љахницки се наједаред трже, па гледаше у друга снебивајући се.

— Са Срећком — понови полахко. — Нисам ти казао све и сва, Рафајло.

Не могу добар стајати, да се не ћете састати о феријама. Мој отац служи код њих.

— Служи код Рахозиних? Лепа перспектива!

— Надшумар је. Ал' опет његова је стражарница далеко од двора, а господин Срећко није ловац. Виђам га врло ретко о феријама, јер вечито иде на забаве по суседним дворовима. Не мари за шуму и тишину и у ништа се не меша. Стари Рахоза је великаш, има седам селишта, ракиџијнице, воденице и грдне шуме. Мој отац служи код њих двадесет година; стражарницу и службу преузео је од деде. Не сматрају нас као слуге, него као пријатеље. Уверићеш се, да их не ћеш видети, кад не мариш за то.

— О, разуме се, да не марим! Ко је онде? Старац, баба и јединац Срећко?

— Господин Рахоза, његова пуница — мати покојне му жене — син и кћи.

— Аха, има и госпођица. А она се не врзе по шуми?

— Баш обратно. Само та ти не ће додијавати. Има још и умировљени учитељ, Немац, који сваки божји дан долази стражарници, па у шуми чита Канта. Миран човек. Биће нам добро, Рафајло. Двор је на неколико врста, преко реке. Дивна шума, тишина, мир. Не бој се, хајд'мо!

— Још се нисам бојао таких, као што је Срећко. Ако ми се не свиди, ја ћу пут пред ноге. Обећао сам, па крај. Охо, ево слатке Брезове. И збиља се у ходнику зачу крештање газдаричино уз цвиљење Жачково.

— Јадна развалина — рече Љахницки. — Тешка те туга обузме, кад ју погледиш! Рашта је њој суђено да се тако пати и мучи, и ако је правда на њеној страни? Неодгонепута божја тајна! После ферија ћу узети код ње стан и помагаћу јој, колико будем могао. Данас сам се много разговарао с ћерком. Чист је, челичан то карактер и богат материјал. Познајете л' се добро?

— Мислиш ту малу? Занимала ме је, па сам ју поучавао. Да није женско, можда би што год и било од ње, ал женско је — то је враг!

Одмахне презорно руком.

— Шта то смета? Може бити необичних жена, као и необичних људи. Та не можеш им одрећи душе, ни разума.

— Прво и прво: душа је такођер појам из прича Шехерзадиних, а што се тиче женскога разума, најразумнија га има мало више од кокоши.

— А госпођица Леонка?

— Леонка је још дете. Код жена се обим мишљења завршује епохом развитка, после је она само ствар и ништа више.

— Говориш, као слепац о бојама. Баш твоје су жене створења из Шехерзадиних прича. Срећа, што данас таквих нема, а друге, не да су нам равне, него су више од нас!

— Лукавије и досетљивије. То је особина женског рода у целој природи. Логична последица потреба.

— Доста; нисам жељан твојега физиолошког мудровања. Разилазимо се у начелу без наде у споразум. Некада ћеш се сам уверити и веровати као и ја.

— Прорицеш ли ми, да ћу оглупавити? Хвала ти! Само се блесани враћају натраг, а ја себе не рачунам међу њих. У осталом, ја сам ужасно гладан; хајд'мо у гостионицу. Пази, само полагано, јер ако нас чује Брезова, подиће читаву кукњаву. Узми књиге.

У дрвени сандук побацаше књиге, справе и несрећну лубању. После се ишуњаше тихо до степеница. У ђачкој собици остаде само љути дим Рафајлове цигаре, дижући се у фантастичним праменовима при светлости од лампе, и одјек његових сарказама. Исто тако задимљено и магловито беше у дивљој глави ђаковој. Будала се вадио за мудраца.

II.

Беше већ поноћ. На столу у салону гораше све једнако лампа а сагнута поред ње, расејана глава девојанина радила свеудиљ. Госпођа Брезова уморна заспала, заспао Жачек, хркала слушкиња, само је град бучао грозничавом тишмом наслада и забава и та млађана мученица грозничаво се напрезала. Стари Рахоза посла писмо јављајући, да ће сина задржати у хотелу, Рафајло се истом мало час вратио и чуло се кроз зид, како спрема свој пртљаг. Леонка учаше огорчено у тој тишини.

Место хемије беше пред њом математика, место нагле румени — самртно бледило на лицу; место огња у очима — сива магла, а на беонама — мрежица крвавих жилица.

Нада у скорашњи одмор додаваше јој снаге. Отпочинути, испавати се до миле воље, поседити беспослено затворених очију — то јој беху снови, који се никад не обистинише. Та и када ће?!

У шест сати ју мати пробуди. С куварицом је спремала собе, готовила доручак станарима, понављајући у послужбу своје девојке. Увек ју кушаше страх, да још није добро утубила: никада се не могаше поуздати у се.

У седам сати попије с ногу чај, стрпа књиге и свеске у торбу, узме за ручак парче хлеба и сува меса, па јури, као без душе, у гимназију. Далек беше тај пут, за цело три врсте, само се беше њој навикла и не имађаше каде да рачуна. Ретко су ју до душе у њој питали, ал кад су ју питали, питали су ју најтеже ствари. Беше прва у разреду — разумела је шта ће то рећи, па дочекавши се једном тога места, држала се чврсто на њему. За тим, у три сата, кад се другарице враћају својим кућама, она хиташе на корепетиције. Три их имађаше, свагу за се: све три далеко, даље него гимназија. Враћала се у осам. Ноге ју најзад престадоше болети, само су дрхтале и гореле. Научила се и да по цео дан гладује: никад јој се није прохтело јести, само пити и спавати. После се научила и сан савлађивати: у слабачком телу организам се окамени. Спавала је ма како и ма где. Час ју сан савлада сагнуту над столом, па тако истраје до зоре; час се намести у ходнику на дрвеној софи, чекајући, да се врати Срећко, који је обично губио кључ или га заборављао, па звонио не марећи, које је доба. Жалећи матер, Леонка ослушкиваше његове кораке и отвараше му пре, него што би он нашао звонце. Ретко, само кад се десе неколико дана светаца, спавала би с матером целу ноћ, без прекида, мирно.

Сат изби полак један. У исти мах шкрипнуше врата Рафајлова и зачуше се кораци у ходнику. Леонка се осврну у чуду и сукоби се с очима студентовим. Уђе у салон.

— Добро што вас затекох. Донео сам новце за месец, молим вас, да их предате матери, јер ја ју, по свој прилици, нећу више видети. Одлазим с Љахницким. — Девојче остави перо и праћаше несвесно покрете његове руке, која бројаше новце. Спреми их у орман.

— Јесте л' свршили испите, госпођице? — запита умиљато.

— Истом за две недеље.

— Још далеко. . . видим, да нећу знати, какав ће бити успех. . .

— После ферија затећете ме у седмом разреду.

Та да, ако организам издржи. Бледоћа и анемија већ су ту. . . може доћи хистерија! . . .

Пређе оком по хартији.

— Како с математиком? Да вам помогнем?

— А, не. . . хвала вам. Молим вас, да ми оставите коју књигу преко ферија.

Остављам вам све за успомену. Сумњам само, да ћете ме разумети.

— Што не будем разумела, ја ћу подвући, а ви ћете ми растумачити, кад се вратите, као и до сада. . .

— Овом приликом не ће бити као до сада, јер се више не враћам.

— Не ћете се вратити? — понови.

Не беше зачуђености ни туге у њеном гласу, него само ужасна препаст и растрој. Разрогачи очи и не могаше дуго да одахне.

Он мирно седе на сто, подлакти се на њега, па немарно и хладно гледаше на пар малих лептирића, које, у полак опрљене, шираху оштећена крила и покушавაху да још једном улете до сиртоненог пламена.

— Идем на немачки универзитет. Овде ми је сувише тесно и плућима и уму. . . — рече мирне душе.

— И не ћете се више вратити? — шапну она још једном.

Не знађаше шта је с њом. Осети наједаред, муњевитом брзином мисли, своју улу срећу, свој крвави труд, свој далеки пль, свој живот мученички, све јој то сину пред очи.

Осети и бол, који јој цепаше главу, осети куцање у грудима, гушење у грлу, а у очима ужасну ватруштину.

Нагнула се над столом и непоузданом руком заглађиваше косу с чела, на коме се свељаше зној.

— Да боме да нећу. . . — одговори он, жмигајући. — За људе с мојим способностима нема овде места. Прелазим на философски факултет. А што се вас тиче — премного вас узе стежу, а да бисте могли дотерати донде, докле хоћете. На послетку, женски планови — то је тренутна живчана упала — кад она попусти — расплину се.

Слушала је, не упадајући му у реч. Болело ју све, све већма и већма. Беше утучена и не беше кадра ништа одговорити.

— Ко хоће да се сав преда науци, да изналази истину, да испитује непрестано себе и људе, понајпре мора бити слободан. Не смеју га спутавати породичне везе, а и шта су оне? Окриље у раном детињству, ропство у годинама снаге и мисли. Празна форма, наметнута нам без питања, да ли ми пристајемо! Мора се још ослободити тесне формуле народске и племенске, јер шта се и може тицати вишега ума оваки ил' онаки дијалекат, оваки ил' онаки географски положај? То је измишљотина плитких глава и ништа више! И религиј треба сам себи да створи, јер је до данас нема. Тек не ће ваљда узети за истину јеврејске гатке и

средовечне глупости! Ропство, ропство, тезгоба, тама! Смешне формуле и аксијомата без икаква темеља, покрећу глупу масу, потпаљују војне, покоље и пожаре, шире мржњу. Овај се крсти на десно, онај на лево, овај клечи, онај стоји, онај признаје три бога, а онај једнога Стид и срам човечанству, кад га је тако лахко варати. Гнусно и срамно ропство и несвест!

(Наставиће се.)

СЛОВЕНИ У СЈЕВЕРНОЈ ГАЛИЈИ.

ИЗВОД ИЗ САСИНЕКОВЕ РАСПРАВЕ.

Исконски становници древне Галије бијаху Гали. Ну осим њих налази ту Јулије Цезар и Белге и Адуатуке.

Белги су дошли из Германије, зато су их звали и Германима. Јулије Цезар (l. 2. c. 4.) разликује Белге од Цимбра и Теутона њемачкијех народа и од Адуатука (l. 2. c. 29,) потомака Цимбра и Теутона, који су неко вријеме живили у Германији. Кад дакле Белги нијесу били ни Гали ни Нијемци, ваљда да су били Словени. То посвједочава и Стравон (lib. 4), јер вели, да су народи, што живе међу Рајном и Лигером, зову Белги, а међу њима да су најзнатнији Венети[1]), које држи за сроднике јадранскијех Венета[2]). Та сродност потврђује се тијем, што обоји Венети имађаху једнаке лађе од дрвена трупце а које су прастари изум словенски. Плиније вели, да уз цијело приморје до Скалдиса (Schelde) живе германски народи.

Имена белгијскијех народа свједоче, да су они Словени били. Само име Belg (*Βελγ*) или Velg означује влажну земљу (vlhá, velgá, volgá, пољски wilgotná земља), какова је и била белгијска земља[3]). Имену *Βελγ* врло је слично им Волге (*Βουλγα*) и Бугара (Volgari, *Βουλγαροι*). — Morini постало је од словенскога море а не од латинскога mare, јер се вели: civitas Morinorum id est Ponticum a и Виргилије пјева: Extremique hominum morini, Rhenusque bicornis (lib. IX. Aen.). Исто вриједи и за име Armorici (Namorci, Namoriči, Приморци.) — Halecii или Kalecii постало је од Skali (штице) или од Kolec, Nakolec (Pfalbau). — Eburoni или Buroni слични су словачкијем Буранима. Другђе их зову Eborones, Borones дакле становници борове шуме. — Palmani се зову и Caemani (*Κοιμανοι*) дакле Kamenani, Камењани. — Redones су по својој прилици Redarii, сељаци. — Unelli, Vnelli пишу се другђе и код Плинија Venelli, што је постало од истога коријена, од кога и Veneti. — Belovaces су без сумње Bělavy. — Diablintri су ваљда Dlabári (cavatores lintrium), јер се чини да је то име сложено од Diab и linter — Aulerci није право особно име, јер се спомињу Aulerci Cenomani и Aulerci Eburovici. Можда је постало од aul или ul (кошница) и значи народ, који се бави челарством. — Parisii су Poričany (Uferanwohner), који су живили на брјеговима Секване у околици данашњега Париза. — Lexovii је по својој прилици криво записано; имало би бити Lesovii (les, шума) или Leskovii (leska, лијеска. — Ambibarii је без сумње сложено од ambi (около) и bar или bor и значи народ, који живи око мочвара (bar, barina) или око борове шуме. — Nitobriges су ваљда становници домаћијех обала (nitrobreg).

Ту имаде доста и топографскијех имена словенскога поријекла. Код Приморацa (Morini) налази се pagus Gesoriacus (župa Jezerakov) и portus Gesoriacus (pristav jezerácky, пристаниште морско). Ријеке Scaldis (Skalnik), Jsara (Jezerka), Sabis (Žabič), Vahalus (Vah) и Mosa (Moča) са мјестом Mastricht (Mostica) словенскога су поријекла На ушћу Vahe стајао је Slavenburch (Vlärdingen; није ли Vlaer могло постати од Vliar (vliat', утицати). Ту се налази и amnis Vindelicus. На IX. карти атласа од Dr. J. V. Kutscheita (Freiburg, 1859.) налазе се градови: Brest, Grudium (од gruda или hruda), Gravinum (Kravin или Grabin od grab). Још се лакше даду свести на словенски коријен: Roginea, Vorganium, Atrebale (Trebala), Tarvena (Travena), Bajacum, Beda, Camaracum, Suindinum. овамо спада и Listina (њемачки Laubes) и Holinium у Фландрији. Некоји шкољеви носе чисто словенска имена: Vindunita, Vindilis, sinus Vandinus, portus Staliocanus. И данас имаде овуда топографскијех имена, која су словенскога поријекла.[4])

Јулије Цесар наваћа неколико имена људи, која звоне словенски: Devitiak (II. 4.), Boduognat (II. 23.), Tentomatus (VII. 31.) син Olovikon-ов, Ka-

[1]) Reliqua Belgarum est natio ad Oceanum, e quibus Vene sunt, qui adversus Caesarem navali certamine contenderunt. . . E: quibus summos Belgas esse asserunt, per gentes quindecim di os, inter Rhenum ac L'gerum vergentes ad Oceanum domos ha ntes.

[2]) Hoc ego Venetos esse opinor, a quibus Veneti, sinum co tes Adriaticum in coloniam deducti sunt. Verum propter nomi similitudiuem Paphlagonas esse dictitant.

[3]) Упореди Јулија Цезара de bello Gallico: L. III. c. 28 l. V. c. 52., l. VI. c. 5.

[4]) K. Sicha: Nejzápadnejši kraje Slavů v Europé. V Praze 1887. стр. 25. Vyklad k Slávy dcere od J. Kollára. V Praze. 1862. стр. 150.

mulogenus (VII. 59.) У другијем изворима налазе се имена: Teta, Snederi и Snoi. Још за доба краља Дагоберта I. спомиње се Bili сацелан краљице Мороне арморичкијех Венета.

Јулије Цезар вели (V. 12.) да су Белги, који су прешли у Британију, дали тамошњијем својијем насеобинама она имена мјеста, која су у Галији напустили: Venedotia, Venta Silurum (Bristlium, Brigstov), Vindana (Brest), Vindedivii (Droithat), Vindelis, Vinderius, Vindesorium, Vindogladia (Vinsburne), Vindolana (Vinchester), Vindomora (Valleshead), Vindomus (Silcestar.[5])

М. Симеон Кончар.

[5]) Lex. geogr. Philippi Ferarii. Mediolani 1627. Slovenski Letopis. VI. 193.

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак)

Но наши стари нису били само побожни православни хришћани, они бијаху и свесни Срби, који су, кад је потреба изискивала, сложно и одважно на браник права цркве и народа стали, као што то ниже наведене две исправе, које сам једну крај друге у посебном омоту међу обичним списима у тој архиви нашао, и доказују. Ове две исправе стоје у очевидној свези, јер дочим прва у себи садржаје закључак општинара, садржава друга у себи изведење истог, те се односе обе на један те исти предмет: обрану повређених права и привилегија народних.

Прва од ових исправа писана је руком поменутог попа Игњата Михајловића на посебном табаку и гласи овако:

„Данасъ на концу лѣта, месеца и године подписатых, мы долуподписаты собрашеся у наше церкве свято Николаевске греческаго неунитскаго закона домъ школный, и между себе дозвали есмо нашего господина протопресвитера вуковарскаго Моусеа Лукича и парохіалнаго священика Игнатія Михайловича, гдѣ за общое добро наше, повреждеціе обще народных нашых привилегій и нарушеніе календара нашего, и боящеся да и помежду нами убіиства неслучится како по другихъ епархіахъ[1]) договоришесе како от насъ тужбу племенитой вармеђи за истое нарушеніе всѣх и предименоватых обще народныхъ повреждениехъ послати, тако ихъ Ексцеленціи согласну во всемъ копію послати, у чему мы годъ дознали будемо повреждевіе наше, наипачеже обще народныхъ привилегій и того ради да мы согласно сіе сотворити илити тужбе далше камо надлежитъ отслати, потписуемо се и от сего нашего подписа до последнѣ капи крви да отступити нећемо подпісомъ нашіх именъ свидѣтелствуемъ. Февруара . . . 1778.

[1]) Ове подвучене речи су истом руком на левој страни бељом тинтом додане.)

Стоіанъ Чавић	Василие Веселиновичь епитроп церковни
Ђуко Костичь	
Іованъ Исаковичь	Арсение Поповић
Андриія Марковичь епкутъ	Василие Димићъ
Ђира Антонићъ	Гару Георгіе
Ефта Гибарчанинъ	Мартинъ Вукашиновичь
Лавудаі Хажи	Аћимъ Петровићъ
Стеванъ Радонићъ	Ешо Тегелтићъ
Симеонъ Јанковићъ	Јоанъ Мирковічъ
Илия Міiловићъ	Наумъ Лазаровічь
Панто Антониевичь	Атанасія Лазаровіћь
Ацо Јовановићъ	Михалъ Боровацъ
Јоанъ Міхаиловъ	Илія Арсу
Гаврилъ Тодоровичь	Илия Плавшићъ
Павелъ Поповичь	Јаковъ Милићъ
Милутинъ Берковичь	Симо Ђеорђевићъ
Јоанъ Меленчевичь	Миаило Аћимовичъ
Еремія Чаругћия	Анътоніе Багиочанинъ
Станиша Чаругћия	Јоанъ Београдацъ
Марко Ованович	Глигоріе Петровићъ
Коя Тепсићь	Теодоръ Дужда
Ефто Плавшичь	Јоаннъ Игнятовићъ
Петаръ Чавићъ	Григори Ђирићъ
Илія Живановићъ	Марко Абаћия
Максимъ Алимпићъ	Ђира Марковићъ
Јоанъ Мирковъ	Јоанъ Чаковчанинъ
Илія Стоишићъ	Стефанъ Поповићъ
Андрія Милашиновићъ	Јоанъ Ерълетићъ
Теодоръ Рашковъ	Михаилъ Петровићъ

Сви ови подписи са малом изнимком су, као што се на тој исправи види власторучни а пред сваким појединим потписом налази се знак крста које је у оно време потпису свечанији облик давало.

С поља на рубруму ове исправе написано је: „Скупъ и Господ подписати. 1778.“

Друга од ових исправа писана је очевидно другом руком а и другим за онда „простијим“ језиком, на три велика табака, те нема ни датума ни потписа. По свој прилици је то или изворни са-

ставак или прости препис оне тужбе, која се у напред наведеном општинском закључку од . . . фебруара 1778. спомиње.

Овој вуковарској тужби сличну тужбу нашао је и г. Гавра Витковић, професор београдски, у архиви српске православне општине будимске, коју су тамошњи Срби, под датумом 24 новембра 1778. такођер на вицишпана сремског управили, који је тада, као што г. Витковић вели, у Беркасову живио. Ова тужба будимских Срба, која је у 2-ом одељку Гласника српског ученог друштва у Београду од год. 1874. печатана, има са свим други и краћи увод и свршетак него вуковарска, те су у њој не само по гдекоји пунктови вуковарске тужбе испремештани. него су у њој сви они пунктови, који су у вуковарској тужби наведени и који се само Вуковараца тичу, са свим изостављени. Сравнивши ове две исправе једну с другом, очевидно се испоставља, да је саставитељу будимске тужбе вуковарска обрасцем служила, које се већ и из датума горњег закључка општине вуковарске од . . . фебруара 1778. и из датума будимске тужбе од 24. новембра 1778. судити може

Но се види осим тога и из целога слога и састава вуковарске тужбе ове, да је иста у Вуковару састављена, јер су сви пунктови и места, која се Вуковара тичу и која су у будимској тужби испуштена, и по слогу и по језику са осталим садржајем те тужбе очевидно из једног пера потекла. Зато ја овој Вуковарској тужби по свему вредност дајем и држим, да су вуковарци, по примеру муниципије, ову своју тужбу будимској општини, која је тада у овострaном Српству једна од најодличнијих и најугледнијих била, — саопштили, у цели, да и она ову тужбу њихову од своје стране усвоји и поткрепи, те су Будимци одазвавши се позиву Вуковараца, ту њихову тужбу прекројили, у њој општа места, која се свих Срба тичу, местимице од речи до речи прихватила и само оно, што се на Вуковар односи, изоставили, и својој тужби други увод и закључак дали. По том је лако могуће, да ће се слична тужба и у архиви других већих и угледнијих општина наших наћи, који су са Вуковаром као Будим у живљем саобраћају стојали.

Ова врло занимљива тужба вуковарских Срба гласи од речи до речи овако:

Благоплеменитородный господинъ вицешпанъ, намъ господине милостивый!

Вашему благоплеменитородію и без нашега напоминяня, какве мерите и заслуге преузвишеному двору аустријскому, нашъ славеносрбскый и вѣрни народъ у време првога и другога против найглавніега неприятеля свего христіанства Турчина, а и осталих неприятеля преузвишенога двора аустрыского рата учиніо есть, и за оне вѣрне заслуге нашега народа сербскога каквы пакъ слобода и привилегіе от блаженопочившего императора римскаго, господина Леополда у години 1690. месецу априлію дану шестому, када милостивѣйше нашъ народъ сербскіи испод ига турскога, у ово благочестиво своe царство своимъ синовомъ присиниты и противъ поменутога найглавніега непријатеља Турчина оружіе узеты звали есу, и чрезъ тры своe дипломе чрезъ свою дворску краљевску мажарску канцеларію, у коима се садржава параграфовъ илы пунтова 31. за боли сталежъ нашега вѣрнога народа, а найпосле у години 1695. месецу марту дану 4. своим царскымъ именомъ и печатомъ милостивѣйше привилегіе потврдили есу. Кое привилегіе и слободу по смрти, ниовога напред поменутогъ святопочившего царскога величества господина Леополда, не само такођеръ: блаженопочившій императоры римски и кралѣвы мажарскіи, то есть: господинъ Јосіфъ первы у години 1706. месецу септембру дану 20. и господинъ Каролъ шести у години 1715 месецу јануара дану 22. но и сада благополучно царствујуще ниово цесаро кралѣвско апостолическо величество одъ већъ милостивѣйшея самодршца наша и маты госпођа Марія Терезія, у години 1743. месецу јолію дану 4. Милоствѣйша како госпођа и мати наша потврдити, и по предио цесоровъ свих привилегіама у овоме своме благочестивоме и христіанскоме царству, насъ по нашему восточному закону живити изволили есу, да е вамъ добро познато мы сви знадемо. — Но от пређе николико година, а и данашнѣга дана, између наше земаљске господе; нашега закона народъ различни догађай есу догађали се, кое догађае от почѐтка и гди су се догађали, нама ніе от потребе све јављати, веће само оне догађае, кои су се овде у нашой вароши, а и нике и недалеко от насъ, а премъ да су и вашему господарству сваколика позната, но и опетъ мы о нѣкихъ догађаях опоменути с великомъ нуждомъ усиловати есмо, бојећи се да до послетка неби какови несрећни и смртны догађай како по другихъ варошахъ и мѣстахъ и између насъ произишао, не оставлямо: ербо из сваке прилике ми видимо, да сва слобода и привилегіе вѣрнога народа нашега сасвим замазане есу, а каковимъ начиномъ, из ове препокорне и плачевне тужбе наше видити можете, кою не само вашему господству прочитати но и у самому оригиналу ниовимъ цесаро кралѣвскымъ и апостолическому величествомъ от свию насъ правихъ и вѣрнѣйшыхъ своихъ подаников послати и от стране племените вармеђе сремске препоручити и сваку милость от ниовыхъ величества намъ испроситл да би не отрекли се.

1. Милостиви нашъ господине! Чуемо мы дае єданъ сочинителъ илити авторъ нико ново: А. Б. измислио, и да се наша деца уче, по Банату веħ се раздато, по коме А. Б. говори се да онакова наука и овде меħю нашу децу увести се хоħе, а меħю овима литерама чуесе да више чифуцкыхъ него ли србскыхъ слова имаде. Но да би нѣга тко запитао: ели то А. Б. у оно време било кад се онъ започео учити се своме матернѣму єзику; он ħе отговорити да ніе било а могаое без тога постиħи доволну науку у своме матерноме езику: дакле ми то ново нѣгово А. Б. примити не можемо нити хоħемо;

2. Да светле регементе (што сутра могу и племените вармеђе учинити) нашу просту децу у немецку школу немецкоме јазыку учити се, коя јощъ ни своимъ езикомъ добро говорити незнаду силомъ натерати.

3. Книге наше нашимъ единно законимъ, на кое мы никада сумнѣ имали нисмо, доносити забранѣно, и за нашу потребу како црковну, тако и нашу обцу хасну, и науку свію насъ преко толико година от куда смо пређе могли добављати, от единозаконныхъ нашыхъ куповали и съ нима се служили, а свагда у необореной илиты у правой вѣрности овоме преузвишеноме двору аустрыскоме стаіали и служили есмо: сад се пакъ на неутѣшиму нашу жалост, и душе наше смущеніе, силомъ натерую насъ униіатске бечке книге куповати, и како себе, тако и децу нашу съметеноме и фалишноме закону приобучавати.

4. Учителѣ от наше вѣре и закона и от нашега материнскога єзика нашой деци приводити, откуд би ми могли недопуща нам се, на последакъ: никакова добра у овоме хрістіанскоме царству ни нама ни последному роду нашему ни имати ни пакъ за новце купити да можемо, а наши прадѣди и дѣди, такође и браħа наша за ово царство, Преузвишенога двора аустріискога и неисплаħену нѣгову хасну, крв свою на Турчину, цесарокралѣвскими ребеліанти, на Французу, Бавару и Прусу, нещедеħи и нестрашеħи се како потокъ текуħи проливали и съ иманіемъ онда служили, а и садъ служимо, но у правица нашыхъ привилегіалныхъ увређени есмо.

5. Обичай стари благи и христіанскы нашы съ милостивѣйше потвержденима цесаро-кралѣвскым и апостолическымъ величествомъ имена новоиздатима регуламенти и честими укази по мало исъкоренявало се. Како и .

6. Свещеника єдногъ на 100 куħа да имамо отређено, а наше свете церкве службе и правила церковна наше вѣре и закона, по старому обычаю єдва и тры свещеника извршивати могу, друге пак священике, коима смо мы кауціе дали, и све ȣбреме куħа ниовихъ на себе узели, сад се касираю, а тое нама противу параграфа 13. привилегіалнога весма противно, такођер:

7. Митрополитска и владическа властъ поредъ параграфовъ 18. и 19. привилегіалныхъ надъ свещенствомъ сасвим искоренѣне, и на мѣсто ных земалской господи официромъ предата, и како чуемо да у нѣкыхъ мѣстахъ догађалосе, свещенику у малу погрѣшностъ пасти, за кою офицеръ земалски разумѣвшы свещеника у гвозђе постави, и некъ нѣговой духовной власти но своіой мирской под арестомъ пошлѣ.

8. Десетцы и кадуцитети поред параграфовъ привилегіалнихъ: 18. 25. 29. и 30. от церкве наше узети, и не на хасну илити интересъ царски но другима: а навластито спахиама земалскимъ за ниовъ боли интересъ и іакостъ предати.

9. Прошевине и милостинѣ нашимъ манастиромъ забранѣне, а въ мѣсто нашых манастирей не само по варошах живуħима нашега закона људма но и у селма по нашима куħама фратри просити иду, и милостиню скупляю, а іощъ и подвозомъ от села до села съ препоруком земалскога официра у свако време, а навластито пакъ: у време десеткованя земалскога плода без плаħаня отвозесе, а наши церковни официри ако ли би кой у прво село на форшпану извести се хотѣли, то онай по заповѣди и регулаціи царской свагда платити мораю. И

10. Јощъ видимо међу нами єдну книгу мали катихісисъ, кояе незнамо от кога саставлена, и да се наша деца по варошах и осталихъ мѣстахъ от ниова цесарокралѣвскога и апостолическога величества, а чрез нашега господина митрополита под именомъ цара раздата уче, у коме катихисису онай сочинителъ найпоглавитіе пунктове, кой нашу вѣру и законъ утврђую, есте оставіо, и за ни ништа неспоминѣ. За кое овога сочинителя илити автора срамота да буде, восточнога нашега благочѣстія јерусалимске свете церкве синомъ називатисе, и онакову книгу на светъ издати, а правду и тврдоħу нашега закона оставити, и свѣту непоказати но сакрити. На коя мы размишляваюħи познасмо, а и очито видимо, куда се нашъ господинъ митрополітъ са своима владикама склонѣнъ; и што они мисле от насъ учинити; ономе се и изумлѣни илы просто говореħи (непаметни човекъ) доссетити може, ербо су све ово зле и несреħне вѣри и закону нашему прилике, каконоти и

(Наставиħе се.)

НЕКОЛИКО НАРОДНИХ ИГАРА У БОСНИ.

Без пјесме и игре нема веселог народног живота. Што је рад и гимнастика тјелу, то је игра и пјесма и души и тјелу.

То је давно казано.

Чим наступе дуге зимње ноћи, као што наши обично веле: као гладне године, ту одмах настаје други живот.

Код нас се обично почињу сјела.

Док други културнији народи имају своје разне вечерње забаве, као: позоришта, пикнике, танцшуле, маскнбалове, и т. д. дотле се наш народ у Босни наслађава својим народним играма, које су и поникле у њему као и друге народне умотворине.

Свака је игра склопљена за се у цјелину као и позоришно комађе; свака хоће вешта приказивача, да ју прикаже у суштини онаку, каква је.

Ја сам овђе обиљежио само оне игре, које се само на сјелу зими играју, и које ће се за кратко вријеме вјечито заборавити, као да их није ни било, јер се већ врло ријетко и код нас сад играју.

На првом мјесту долази играње „Хаџија."

Ова је игра врло занимљива, само кад се вјешто одигра. Одаберу се њих неколико вјештака, који ће играти. Главна је улога Хаџијина, који полази на ћабу, а код куће оставља хаџиницу, т ј. своју жену са два сина, којима је народ поклонио некако ружна имена. На своме мјесту оставља једног поштеног човјека као тутора, који ће пазити и старати се за све његово имање, док се он не врати с ћабе.

Тутор му се закуне да ће све вјерно чувати и пазити као своје рођено.

Хаџија се спреми и пође.

Пред њим двије софте, које уче дову (молитву) а дјеца, што их је гођ ту, вичу „Амин," упоредивши се двоје и двоје.

Кад већ изиђу и оду, све се мало умири.

Прође неко време у разговору, док се забо р ви на хаџију. Ал на један пут дотрчи „татар" (гласник), и виче: Ето хаџије! Долази хаџија! Они га натраг врате говорећи да лаже, хаџија је умрьо, и он оде. Тако долази и други пут, а они га опет вратe; трећи пут кад дође, онда у истини долази хаџија у истој онаквој пратњи, у којој је и отишао.

Сад му синови падну око ногу љубећи му ноге од жеље и даље га распитују, како му је било на тако дугом и тешком путу, је ли прошао мирно и задовољно. Хаџија се са свима редом поздравља, па онда стане распитивати тутора, како му је код куће?

Тутор му као бајаги са жалосним тоном стане ређати јаде, све горе иза горих, од како је он, т. ј. хаџија, отишао, све се промјенуло, и није се надао тако рђавоме удесу и тако опет неповољну гласу, с којим је хаџију предусрео.

„Казуј моју несрећу и моје јаде!" завиче хаџија уздишући. Тутор започне: „За ово неколико година, од како си ти отишао, све нас је ћерала несрећа иза несреће. Баш оне исте године некако кућа ти је изгорела! Послије није прошло нешто мало а крава ти с телетом крепа! (Хаџија при овом једнако уздише и лупа се руком по кољену.) Након тога дође вук, па уједе кобилу и ждријебе!

„Стани, ако бога знаш!" завиче хаџија.

„Причек, драги хаџија, да ти све искажем. Ти си се тамо много забавио, а нама су долазили већ толики гласови, да си ти умрьо. Вријеме брзо пролази. Синови ти постану пунољетни; па продадусве имање и прохарче којекуда; а напошљетку продаду и хаџиницу!"

„Коња ми!" викне хаџија и скочи као рањен. Они му даду штап као у виду коња и он узјаше.

„Идем, вели, у свјет бјежати, да не гледам моју несрећу!"

Они га стану задржавати, заваравати којечим и шпотати се, не обзирући се на његову тугу и жалост.

Док су они тако били у гунгули, дотле је један маленица објешењак приредио уза се „вике" те их на брзо свију нагари а они јурну на врата и с тим се већ свршава.

Не велим, да се није нешто временом окрњило од исте игре, а нешто опет од покварене људске воље додало, што јој не пристоји.

Као што се види, у овој је игри доста финог хумора.

Сад долази играње „заната."

Ова је игра такођер занимљива, само што је у ужем обиму.

Посједају у наоколо сви они, који мисле играти и саставе читав круг, осим једног мјеста, на које ће сјести мајстор, т. ј. онај, који ће управљати игром. Сваки мора изабрати себи по један занат, па какав био, само има ли га.

Ако је више играча него заната, онда узму њих два или три један занат. Сад се сваки смјести, како му већ сам његов занат заповједа.

Отпочне се радња.

Како је лијепо виђати кад толико руку игра свака свој занат; ту опанчара, ткалаца, везилаца, кројача, ковача, дрводеља, бербера, кондурџија, љебара и т. д.

При овом мастор једнако виче:

„Свак о свом занату! Свак о свом занату! Свак о свом занату!"

Он тако виче, а ради свој занат као и остали, јер и он мора изабрати неки занат; но мајстори обично изаберу „сарафлук," (мјењачки занат.)

Они сви строго пазе на њега, а он све мјерка по њима, па на једноч окрене радити туђи занат, на пр. нечији из друштва, онај чим спази, брже боље настави сад његов, ако ли не спази да му је мајстор преузео занат, онда богме пуца преко леђа тура коју је већ мајстор приредио уза се. Тако то иде брзо.

Мајстор једнако попада туђе занате, а они опет његов, јер иначе јаој леђима, која мајстор лијечи туром са непажње. —

Играње „чирјака", већ је нешто лакше. Ту играју и женске.

Узме сваки себи по једног друга, — јер ту само парови играју, па посједа једно до другога.

Један узме чирјак, у ком свјећа гори, па стане на сриједу. Друг га пита: „Шта то држиш, друже?" овај одговара: „Држим чирјак!" „Нећеш га ти држати!" „Ја ко ће?" Држаће га нпр. тај и тај, па онда каже нечије име у друштву. Ал он није још ни изговорио а друг онога дочека: „Неће га он држати!"

Онда овај опет вели „Ја ко ће?"

Друг му опет изговара нечије име, док се неки не превари и онда он мора устати и држати. Ваља знати да само друг за друга говори, а никако сам за се, јер ако се превари, онда га мора држати, јер му није друге. Те тако чирјак иде једнако од руке до руке. Свакоме мрско, кад се превари па онда мора држати и свјетлити осталима.

Ту се мора само брзо говорити, не промишљајући дуго. —

Играње „Пошта." У овој игри такођер играју и женске.

Колико их је гођ особа, свака себи изабере по једну варош и добро упамти. Сад један метне руку на уста и свира, као бајаги пошта. Други пита: „Шта је?" Он одговара: „Пошта!"

„Од куд иде?" Он сад говори ону варош, т. ј. да иде из оне вароши, коју је он узео, а он га опет пита куда, на што он опет каже другу варош, у коју иде и коју већ неко има у друштву; онај час прије одмах засвира као он, а он сад пита њега тако исто, као и њега што су питали и т. д. Ако ли се пак тако у брзом говору који преварио па рекне како другчије, онда се рачуна да је он пао и да више нема те вароши, коју је он држао; те ако би се опет који преварио па наспомену ту варош, онда би и он пао. Тако чим би који пао, одмах би морао од себе нешто дати као глобу, било то марама, новац, прстен, ја што било, било; те би се глобе мећале на сриједу, па би они, који нијесу пали, наставили једнако играње. Тако траје док не пропану сви до двојице, а онда престане. Сад то двоје узму све оне глобе преда се и стану осуђивати оне, који су пропали. Једнога н. пр. осуде, да мора пољубити све у руку, другога да иде на поље и да рече какву шаљиву ријеч на глас — чему се сви од срца насмеју; некога опет да сам отпјева какову подугачку пјесму, једну опет дјевојку, која је стидљива, а уплела се у игру, да мора ту или нека изиђе на поље па нека каже на глас име онога момка, ког она воли.

Свако мора своју казну одужити, како му оно двоје пресуди, па како му пало, јер воља друштва не смије се кварити.

Играње „Тамбура". Овђе играју само мушки.

Посједају један до другог, па прекрстивши ноге, тако да сваки узме свога друга до себе велики прст од ноге, па стане по мало завртати као киш од тамбуре вичући сви: цин, цин, цин, цин, док сви не удесе, да се чује једнак глас. Сад сви сложно запјевају:

„Пошетала Циганка с тиквом на воду,
„А за њоме Циганче с ноге на ногу. . ."

Тако даље пјевају ту пјесму и тамбурају, док неко са стране не викне: „Ето кулук!" Они сви колико већма могу ударе ногама о под; некога заболи, који је нејачи и слабији, па скочи да се дигне, али не може, јер га онај неће да пусти што је до њега; а остали му се смеју.

Играње „*Кадија*." Ову игру играју само да увуку кога, који не зна играти, те да му се смеју. Они, који већ знају, поставе неког невјештог да буде кадија и да само пресуђује.

Двојица буду ловци а двојица као вижлад, те оду у лов. Кад се врате, међу њима распра за једнога зеца.

Један вели: моје га је вижле ухватило, други опет каже да је његово. Тако правдајући се дођу пред кадију.

Кадија им не могне никако пресудити; онда ловци вежу вижлад т. ј. ону двојицу за кадијине

ноге, као за суд, који мора некако то рјешити; онај сиромах што је као кадија и не мисли шта они смјерају. Ловци пођу и воде за собом вижлад, а они потеку и повуку свог кадиjу за собом, тако да се доста угрува, али се не сме љутити, јер игра је игра. Тако се завршује.

Иза овијех имаде много другијех ситнијех игара које се играју, као: *„филџана“*, ђе странке играју, *„бузаџија,“* *„млинара,“* *„шуре,“* *„аша баша“* и *„ја се срдим на ше!“* *„вјешша и невјешша,“* *„ајдурина,“* *„цвијећа,“* и још много других, за које кад бих исписао, требао бих читаву књигу од неколико табака хартије. Али све игре завршује игра *„Гушче,“* која се већ игра при поласку и расипу сјела.

Ухвате обично коло и женско и мушко, једно уђе у коло, кога зову „гушче,“ а они около пјевају:

Ко је укр'о гушче моје,
То је прави враг;
Нека ми га натраг врати,
То ја имам рад. —
Чија ли је тараба?
Чија ли су врата?
Чије ли је оно гушче,
Што кроз пенџер гуче.
Мамина је тараба
Татина су врата,
А моје је оно гушче,
Што кроз пенџер гуче! —

Међу тим, док они тако пјевају, онај у колу зграби једно а они сви прну грабећи сваки себи друга, а ко остане без друга, то је онда „Гушче,“ те му се сви смеју.

Нико не воли бити бити „Гушче“.

Има их стиднијех, а има и поноситијех, па кад остану „Гушче,“ остали се ухвате за трбух од смеја, а сузе врцају као киша.

Тако се једнако игра, док се већ не расне сјело. —

Ето тако је наш народ у Босни прије проводио дуге зимне ноћи.

Пријєдор 1890. **Василије Кондић.**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

═ Чех *Худец* превео је на чешки неколико цртица *П. Адамова* и *Јанка Веселиновића* и три хумористичне приповетке *Августа Шеноє*. Како Vienac пише, Худец је вешт преводилац, који познаје наш језик и наше народне прилике као што је то доказао својом књижицом „Же српскехо живота,“ коју је „Матица лиду“ издала године 1887. И овај му је превод ваљан па је критика чешка с њим потпуно задовољна. Но још је задовољнија избором оригинала. Не може та критика доста да се нахвали наших писаца. За Адамова на прилику веле да му је перо управо мајсторско. Адамов — веле — казује у неколико речи више него ли други писац у неколико глава.

═ Талијански књижевник професор *Доменико Ћамполи*, чији смо лик уз чланак Марка Цара донели у ланском „Јавору,“ почео је недавно у Катанији издавати нов књижевни часопис „La rassegna dela letteratura italiana e straniera.“ Ћамполи је, као што је познато, велик љубитељ славенске књиге те је већ у првом броју његова новог часописа штампана руска једна народна песма и једна новела Хенрика Шенкјевича, и осим тога јавља Ћамполи, да ће скоро донети превод Лермонтовљеве песме „Мцири“ и песама и приповедака преведених са српског и руског језика.

═ У Москви излази нов философски часопис четири пута на годину у свескама од 12 до 15 штампаних табака под натписом: **„Вопросы философіи и психологіи“** под уредништвом професора *Н. Ј. Грота.* Главна ће цел бити овом журналу, да послужи по својим силама развићу човечанских идејала и да припомогне духовном напредовању руске публике. Међу сарадницима видимо имена знаменитих руских писаца, као проф. Козлова, Соловјева, Владислављева, Н. П. Аксакова, грофа Л. Н. Толстоја, А. П. Богданова, В. И. Даниловског, Ковалевског и м. др.

═ Руска **књижевност за народ** ударила је другим путем, него ли наша српска. Ево шта се даје у руке народу: Сократ, Јован Хус, Гогољ, као учитељ живота, размишљања цара Марка Аврелија, Паскал, живот древних Хришћана' грчки мудрац Епиктит, настава св. Михона Задонског, савети матерама, ракија као отров, два победиоца: цар Македонски и цар Аврелијан, и томе подобно. Ову последњу књигу написао је по свој прилици Лав Толстој. Она вреди злата, а стаје мање од једне форинте. Све су ове књиге, као и многе друге, написане чисто народним простим језиком, а цена им је (осим оне последње) мање од 10 новчића. Књижице се те могу добити у Петрограду код књижевне накладе „Посредник“ (Лиговка, близ Невскаго 29) или преко честитога г. Круносдава Геруца (Руско-славјански књиж. склад Невски 74).

═ В. Соловјев написао је у „Вјестнику Европи“ чланак *о Словенофилима* у опште, о начелу народности, који с гледишта козмополитичког обара тај правац и војује против њега. На то му одговара ђенерал Кирјејев, брат онога Кирјејева, што је погинуо у српско турском рату, бијући се у српским редовима. Ми ту књижицу препоручујемо и српској публици, премда би добро било, да се Србин осврне на мњење Вл. Соловјева. Правда није на једној страни, а Славени како јужни, тако и западни, нису на правом путу, ако мисле једни да су Словенофили у свему прави, а други, да је друга руска струја у свему боља.

═ Мађарско Кишфалудијево друштво у Будимпешти издало је ово дана *целокупне лирске стихове* великога песника талијанског *Ђакома Леопардија* у мађарском преводу Ан. Радо-а. Читаоци нашег листа сетиће се можда још новеле Немца Павла Хајза под натписом „Перина,“ која је у преводу изашла у нашем листу године 1880. У тој је новели Хајзе изнео занимљиву епизоду из живота Леопардијева и врло симпатично карактерисао тога песника. Леопарди је знаменит талијански песник, о чијем песништву и туровном животу зна не само отаџбина његова него и књижевност већине образованих народа. Тај философ-песник, који је умрьо године 1837. у 39 години свога века, горео је у прождрљивој ватри јадомора те га много упоређују с Бајроном. Јадни му живот почео је већ у породичном кругу, где је највећу повученост осиромашене грофовске породице још потенцовао ванредни цицилук песникове матере, која је у томе тако далеко терала, да кад је Ђакомо отишао од родитељске куће, нису му послали ни сестрино писмо, да не би морали платити пошту. Још кад му је било двадесет и пет година, кад је већ цела Италија знала за њ, отац га је држао под тако строгим надзо-

ром, да је његова писма најпре сам отварао па ако је имао разлога, није му их ни давао. Леопарди мрзи свој завичај, Реканате. Али мрзио је и свет а имао је за то разлога. Природа је маћејски с њим поступила, створила га је мршава и болешљива. Младост је своју провео у самоћи у соби у читању и писању. Није имао повода да тражи људе, становници Реканатски нису му кадри били дати разоноде. Ни љубав му се никад није насмешила. Умрьо је а женског чељадета није загрлио — вели за њ један биограф му. Љубавна његова страст пламтила је према војвоткињи Шарлоти Бонапартовој, коју је угледао у Фиjоренцији. Био је то занос пун горчине. Неколико пријатеља, које је одушевило његово песништво, то је све што му је дао живот. Дубока горчина јадомора извире у њега из правог и истинитог извора. Био је од оних, којима годи, кад плачу. Болесна душа, али прави песник. У родољубним својим песмама уме да се занесе, али не и да се одушеви, јер нема наде у будућност Талијанске. Одушевљава се за слободу, али сумња, да ће доћи. Његова отаџбина му је Нијова народа. У животу пак назива гроб својим родитељем, мртвачки сандук другом својим. Ђакомо Леопарди није писао песме, патос рефлексије, то је његов елеменат у бури болова и туге. Као човек, као талијански родољуб увек је пун туге. Особен песник, богат духом, песник, кога окружава родитељска кућа без утехе и тужне околности, песник, који није кадар ни од куд црпети утехе а од љубави нема за њ ни једног слатког часа. Болест тела му подрила му душу али му песништву даје крила и осећајима израза. Своје туговање, своје патње прича грозничаво али са ретком песничком снагом. Не мора човек, познавати све песме Леопардијеве па да му тај песник изађе пред очи. Индивидуалност му се брзо ишчаури па се онда понавља. Струне његове лире не опевају тако разноврсно бол и тугу, као у Бајрона. Али својим песничким идејама увек изненади и дубоко потресе.

РАЗНО.

(Голубови писмоноше.) О брзини голубова-писмоноша по великим путевима врло су занимљиве податке покупили у Белгији. У Калвима на Корзици пустили су 649 голубова 30. јулија 1883. у јутру у полак пет. Удаљење, које је голубовима ваљало прећи, износило је у правој линији 900 километара, од којих се 150 мора рачунати на средиземно море. Голубови се најпре упутили према Монаку, па онда према тачци једној у средњој Француској. Преко дан је ветар све јаче дувао са северозапада. Први је голуб сутра дан после подне у полак четир приспео у Вервје, те се рачуна да је летио 27 сати. Средња је брзина била дакле 555 метара у минуту или 9 метара у секунду. То није мало, кад се узме у обзир дужина пута, али и при краћим терминима од пет до десет сати нису ретке брзине од више од 1000 метара у минуту. При покушајима, што су 24. јунија 1888. године међу Перигејем и Паризом били уделени, показали су првих десет голубова брзине од преко 1100 метара. 30. септембра исте године достигло се међу Лиљем и Паризом на кишовиту времену 1260 метара у минуту. Утицај ветра на ту брзину голубова није незнатан. Кад је мирно време а кратка удаљења, може се као нормална брзина узети 1100 метара; дигне ли се умерен ветар са поспешне стране, онда се брзина попне на 1400 метара; при нешто бурнијем ветру из правца, који потпомаже голубље летење, може се брзина попети на 1800 метара. Дува ли напротив ветар са непоспешне стране, онда брзина спадне на 850 метара па чак и на 600 метара. У опште се може узети, да ветар половином своје брзине како према правцу поспешно или задржавајући утич на лет голубова. Кад је лепо време и кад ветар дува с истока или с југа, држи се голуб писмоноша обично у висини од 120 до 150 метара, а кад ветар дува са севера или са запада, онда у висини од 100 метара до 130 метара. Кад пада киша а ветар дува са севера, лети голуб са свим ниско, а кад ветар дува са југа и са запада у висини од 100 до 130 метара. Кад је тихо време и ведро небо, пење се голуб још више, и то до 250 или чак до 300 метара.

(Против стезања.) У Лондону је пре кратког времена држао лечник неки предавање о јаком стезању, које је сад опет ушло у моду. Да би својим речима дао више важности, донео је предавач морско једно свинче чији је обли трбушчић стао стезати у мидер лутке. Свинче се за време целе продукције грозно дерало те је дреком својом давало најбољег коментара лечниковим тврдњама. Овај је — не баш галантно — говорио, како свинче то није толико васпитано али је с тога баш искреније од женских од којих би многа и многа плакала под притиском мидера, кад би то само било пристојно. Лечник је навестио, да ће свинче то сваки дан стезати и само га увек ноћу ослободити да би могао посматрати, какве ће се промене с њиме десити и колико ће свинче издржати тортуру, којој се свако човечије женско биће од своје воље потчињава. Али се задруга за заштиту животиња умешала те хоће да тужи доктора, не би ли препречила, да сирото свинче од мучења не мањка. Енглеске новине добијају силне дописе, у којима се мушки и женске (међу овима има ваљда и стегнутих) заузимају за мучено прасе. Сви који су били на предавању, говоре, да човек не може замислити, како је „срцепарајући“ дреkало свиче.

(Јеврејска секта, која признаје Христа.) У Јелисаветграду, у некадањој столици „Нове Србије“, основана је нова секта јеврејска, која признаје Христа. Један је део од њих основао јесенас *ратарску* општину око споменутога града и обрађује земљу. Секта та подилази најближе Духоборцима и Толстојевцима, од куда је и узела свој почетак. Наука Толстојеваца и Духобораца може се свести на ових пет тачака: 1. Не гњеви се. 2. Не чини прељубе. 3. Не куни се. 4. Не свети се (не брани се од зла насиљем). 5. Љуби непријатеље своје (не војуј). Значајно је, да су ове хришћанске секте сродне са Менонитима, и ако ови зао стају за Духоборцима и Толстојевцима, не иду тако далеко у неким назорима.

(Толстојевци). Једнога присталицу Лава Толстоја осудише пре шест месеца на прогонство у Сибирију на хинеску границу за то, што не хтеде да положи заклетве као војник. Другога отправише недавно у лудницу из истога узрока. Обојица су интелигентни људи.

(Рускиња гђа Ковалевскаја). Ова дична Рускиња постала је чланом руске академије наука. Пре је добила највишу награду од француске академије наука за своје дело о математици. Гђа Ковалевскаја налази се у Шведској у Штокхолму, где је већ више година професор више математике.

ОДГОВОРИ.

Г. В. Радој. у Ерцег-Новоме. Јанко Веселиновић живи у селу Свилеуви крај Шапца у Србији.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 17. У НОВОМ САДУ 29. АПРИЛА 1890. Год. XVII.

МАТИ КРАЉА МАТИЈЕ.

(АРАЊ.)

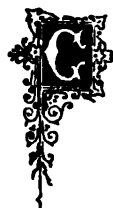

Савета Силађи
Ситну књигу пише;
Перо сузом кваси,
А срцем уздише.

Куда прати писмо?
Чак до Златног Прага:
Ту јој роби синак,
Њена слатка снага.

„Не мичи се, сине,
Не остављај Прага!
Платићу им, даћу
Кол'ко ишту блага.

И златом и сребром
Платиће им мати,
Само да се синак
Једном натраг врати.

Не мичи се, не̑ иди,
Не слушај на злоћу . . .
Зар да те ко смакне?!
А ја онда што ћу?

Нек се писмо преда
Матији у руке,
У његове само,
У ничије друге!

Црним воском писмо
Сада запечати, —
Дворска момчад чека,
Коме ће га дати.

Ко ће с писмом у Праг?...
Ал летети мора!
Хат и сто дуката
Дар му је од двора!

‚Ја ћу, ја однети,
Требам седам дана!‘ —
„Седам дугих лета,
Седам тешких рана.“

‚Ја ћу! — За три дана
Већ сам натраг туна!‘
— „Материном срцу
Три месеца пуна.“

„Боже мили, Боже,
За што немам крила?!
За један тренутак
Код сина бих била...“

Ал' шта би̑, гле гавран
Слети из облака?
(На хуњадском штиту
Има слика така).

Слети гавран, слети
Од олуја брже
На матери писмо
Из руку јој трже.

За њом! Натраг писмо,
Отмите од тице!
Запуцаше пушке,
Пале немилице.

И тица не једна
Већ тисућа паде,
Само њега нема:
Гаврана што краде.

До довече хајка
Трајаше бадава,
Кад ноћу — ко куца
Баш где мати спава?

„Ко лупа, шта лупа?“
Опет гавран ту је,
У њега је писмо
А у прозор кљује.

Сад је црвен печат,
Друкчије су стране -
„Одговор од сина!...
Хвала ти, гавране!“

Благоје Бранчић.

МОДЕЛ.

НОВЕЛА МИЛОРАДА ЈОЦИЋА.

I.

Млади вајар Хенрик Борел стојао је на врхунцу своје славе. Име, богатство, раскош окружаваху га. Као уметник љубимац целог Париза, као човек пример необичне појаве а уз то углед свију отмених каваљера, а ремек-дела, с којима стече себи славно име, донесоше му грдно имање.

Па Хенрик Борел ипак се не осећаше сретним. Младост му бујно прохуја а раскошна уживања изнурише га. И он, од природе пун одушевљења за лепоту и племенитост, постаде најравнодушнији рue, блазиран до дна душе и песимиста најгоре врсте.

На највећу жалост своју опази тада да му недостаје инспирације. Није био кадар створити дело самостална замишљаја, као што му беше првенчад, којом стече славе себи и својој домовини. Осећао је, да празнину срца не може тако лако да застуни ма како генијалан полет разума. По могућству створиће и сад кипове — ал не ће им дати живота више, хладном мермеру, стегнуту у окове облика, недостајаће онај израз инспирације, који баш одељује дела правих уметника од дела оних, који себи само уображавају, да су уметници. Није савршена форма свраха правог вештака. Борел је осећао то и то га тишташе. Још млад, па да постепено буде сведок свом паду, да сам види себе сарањена и заборављена, јер не беше сумње, да се његов нерад није могао друкче тумачити, но да је и он био површан уметник свакидашњег живота, који је истина имао дара да се истакне у неким дивним производима, али чија моментана инспирација није никог а ни њега самог овластити могла, да заузме одлично место међу последницима Микел-Анџела

Непомично стојаше у свом атељеру, задубљен у оваква расматрања. Прозор беше отворен а вечерњи лахор ћарлијаше унутра и играше се његовим смеђим власима У природи је огрануло пролеће. Свуда се распростираху звуци музике блаженства и среће. Сјајни зраци сунца на заходу позлаћиваху ствари у дивно намештеном атељеру, а из далека брујање метежа по булварима допираше и до њега, да га још већма огорчи.

„Луда светино! — шапташе. Тераш хајку за мамоном, а не осврћеш се на више идејале. Шта ми је све благо за искру замишљаја! Где ми је прохарчена младост? Где ми је проиграно блаженство? Зар славу да ми раскош замени?“

И он се горко насмеја.

А збиља све бејаше тако лепо у њега. Намештај у стилу ренесансе био је од најскупоценијег материјала, а како све то поређено беше, јасно означаваше бизарна и необична човека. А уз то колекција статуета беше најлепши украс радионице младог вештака.

И све то њему сад није вредило ништа. Радо би он све то заменио једним осмехом задовољства. Али како је ништаво земно благо, кад ни један истинити осмех не може да откупи!

Хенрик дубоко уздахну. Расејано узе палицу и шешир да покуша, да се у гунгули булвара опрости тешких мисли и већ пође вратима, кад се наједаред зачу тихо куцање.

II.

Врата се лако отворе и у атеље уђе млада висока женска, којој је лице застрто било густим велом.

„Имам ли срећу с господином Борелом?“ запита.

У колико је у први мах негодовао Хенрик, у толико га пријатно изненади звучни глас те женскиње Галантно јој понуди столицу и запита је, шта ју доведе до њега.

„Господине — поче она а Хенрик опази, да јој глас дршће, — од мене је ово зацело велика смелост, да вас узнемирујем, али —“

„Госпођице — прекиде ју Борел живо — осећам се сретним, што ми случај поклања ваше познанство.“

„Али на послетку — продужи она узбуђеним гласом — узрок томе, што сам вас походила, не може вас се баш тако тицати, но сврха мог доласка — —“

Дошљакиња до сад говораше доста брзо под утиском приметна узбуђења. Беше то женска око двадесет година, висока и дивна узраста, густа копрена покриваше јој лице, али сјај дивних очију продираше у срце вајарево. Хенрик Борел осећаше као трагове давно минулих осећаја. Заман се труђаше, да кроз густу копрену упозна црте непознате девојке, тек тамно је могао нагађати, да лице показује црте необичне лепоте. Једва је умео савладати радозналост и узбуђење.

„Да, сврха вашег доласка — прихвати Борел, кад виде, да она умуче — изволите слободно рећи, шта вам је смер.“

„Господине — рече женскиња с поносом — вас ће веома изненадити моје речи, али се немојте чудити. Ја сам поштена девојка, али ме сиротиња гони. Ви сте велик уметник и — као што сам дознала — веома богато плаћате моделе. Ја — ја сам, господине, дошла, да вам се као модел ставим на расположење.“

Ове последње речи изговорила је суво, — — с неком врстом резигнације, као неко, који је дуго смерао, увидевши све околности и последице, али под нагоном неизбежног јада

Настаде мала почивка.

Борел не скидаше очију са занимљиве гошће и прожимаше јој чисто стас и речи. Кад она заћута, њиме овлада силна узрујаност и не беше јој кадар одмах одговорити. Узбуђен устаде и ходаше горе доле. Мало пре беше му и живот досадан, како је тражио предмета фантазији, што би урођен био у осећају срца његова а није га нашао у вархљивој машти посведневног метежа. Мало пре му не достајаше инспирације, да створи ремек за вечиту славу, која ће му име овенчати, а сад ево му лепоте — да му у циглом свом чару занесе ум, да у виговима љубави створи у хладном мермеру живо срце своје на дивљење потомству, на сјај имену свом.

И он, човек окорелих груди, угашен вулкан, који младост недостојно расипаше, осети први пут силну власт љубави, где му жар до сад непозната миља прождираше срце. Глас лепе непознате звонио му је као небеска свирка а очи јој сјајаху као сунчеви лучи на огранку.

Гошћа посматраше Хенрика с изразом чуђења, ал наскоро пребледе под густим велом и поче појмити узрујаност вештакову. На послетку га тихо ослови:

„Господине!“

Овај слатки глас пробуди Борела из његових снова Он виде, да из сфере идејала паде у хладну свакидашњост. Пред собом виде дивну женску, која му се нуђаше за модел. Он је осећао, да му је ова женска срце задобила, али још није знао, да ли је достојна његове љубави. Јер заиста, то, што рече, могло му је довољно повода дати, да посумња у њено поштење. Заиста, он је био махнит! — — — Та ни лица јој не виде па већ тако да га је заробила невидовна сила. Борел охоло подиже главу, око усана му заигра саркастичан осмех, те рече одсечно:

„Врло добро госпођице! Сутра око десет сахата из јутра стојим вам на расположењу.“

Непозната устаде. Пошто се лако поклони, пође вратима. Видело се на њој, да од бола не може да говори. Израз његовог одговора јасно јој је тумачио, да ју он презираше . . .

„A propos — рече Борел смело — ви већ идете, госпођице, а не ћете да ми допустите, да вам видим лице?“

„Никад, господине — одврати му она брзо — то вам није нужно. И као моделу допустићете ми да метнем личину на лице. За кип вам лице не треба. Боже мој, тешко ми је и тако, али — бити мора. Ал' да, хоћете ли ми допустити личину?“

Хенрик стајаше задивљен. Још му зујаше у ушима меки глас девојчин, а смисао тих речи беше му јединствен. Да ли се ова девојка титраше с њиме?

„Господине — понови непозната, јецајући — учините ми по молби. Тако вам мајке ваше!“

Борел прену. Ох, да грозне сатире умет-

ништва и свакидашњег живота! Он живо осећаше контраст те не могаше одолети молби јој:

„Моја је дужност да се покорим“ — рече полугласно.

„Ах — — хвала вам, хвала!“ — кликне живо непозната и баци му поглед пун израза благодарности — „Ви сте тако добри.“

Хенрик се горко насмеши. Спонтани израз ове благодарности беше му дрзак Како је особена женска та дошљакиња! Суво, без афекта говори онда, кад чедну лепоту своју за мању награду хоће да повери хладном камену; а кад ишту, да јој лице виде, моли и јеца.

„Дакле сутра, господине?“ — упита она опет, бојажљиво.

„Сутра, госпођице. А смем ли вас питати за име?“

„Име? — На што? — запита она тужно. — „Боље за мене, да га не знате. А на послетку шта вас се то може и тицати? Ја се зовем Лидија. Да вам презиме прећутим, надам се, увидићете, да је са свим природно. С богом, господине!“

И ње нестаде. Као феномен појави му се и, пошто му је срце силно задобила, нестаде је.

Дуго је Хенрик гледао за њом, као за сунцем на заходу. На пољу већ давно био мрак, њему је тек онда омрачало, кад њеног бајног стаса не виде. Дуго му је срце било слободно, сад га силни окови страсти стегоше у болу и миљу. А како му је срцем жар љубави овладао, он осећаше, да је див, да ће створити дело, достојно његова генија и његове љубави . . . Идеју џиновске концепције створи му ум. Да, ова дивна девојка, Лидија, служиће му за модел, да у хладном камену покаже да је достојан епигон Бунаротија; лице ће му створити генијални замишљај, достојан дивног тела, замишљај, који ће му дело крунисати, а достојан предмета, што себи предузе. Да, Венеру лепоте, богињу младости ће да овековечи у делу своме, али такову, при чијем ће се светлом лику одушевити свако биће, које — љуби.

Да, јер и он љуби. Љуби ју свом силом душе своје. Осећа, да му је она живот, јер му је повратила дар. „Ох, Лидија!“ стаде клицати. „Божанско име идола мог! Ти си ми показала пут блаженству . . .“

И Хенрик Борел гледаше задивљен у даљину, тражећи љубљену слику свог девојчета, а оно му уљеже у срце, да му од сада буде на помоћи, да оствари најлепше снове . . .

(Свршиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Долазио је у ватру и заносио се. Сад већ није исмевао, него је бацао с ватром и демоничном силом рукавицу целом свету. Видело се, да беше слободан у свом схваћању, и као исполин, у осећању своје надмоћности, бацаше громове на кржљаво људско колено.

Дивље му се очи сијаху, као два брушена алема, преко лица титраху пруге, као муње, а ћошкасто чело пресекла беше бразда запетости и презирања. Диван беше тај сатана.

Леонка подиже главу под холујином страсних речи. Млада беше, а учитељ јој говораше даље кидајући и обарајући све запреке.

— Роб је и глупак, ко истину тражи по књигама и црквама, у старинском мудровању. Роб је и глупак, који науку и философију хоће да измири с религијом, обичајима, дужностима! Роб је и глупак, који се колеба у том: шта је слободно, шта није, шта се пристоји, а шта не, шта се може, а шта се не може. Ум људски мора све испитати, свему у траг ући, све објаснити, дакле мора бити слободан. Нема зла, него само оно, што нећемо, јер не можемо хтети себи зла, а све, што хоћемо, то је добро и нама потребно. Кад се отресемо тих окова, кад отресемо са себе плесан од векова, онда истом можемо казати да смо људи, онда можемо тражити истине, судити непристрано и дубоко испитиват. .

Леонка гуташе те речи. Тресијаше ју живчана језа, препаст и осећање своје неизмерне немоћи, према таком програму. То беху врхунци и извори чудесни, о којима говораше Љахницки. Три године се упијала та наука у њену душу, била јој пиће и храна.

Некада ју вртоглавица хваташе од тих хоризоната; после осети да ју повуче за собом струја

и у тој растројеној глави легли се и расли, подхрањивани читањем и живом речју учитељевом, демони буне и негације.

О, опасан то беше учитељ, а ученица лако примаше. Разумели се, да не може боље бити!

Утицај тај није ништа сузбијало, осим сухопарног часа религије у школи, који је прекуживала махинално под мораш.

Рафајло, овда онда, опазивши катихизис на столу, парафрасовао га по своме, и побијао софизматима без смисла.

Нико ју није научио бранити истину и веру.

Мати ју је водила са собом недељом у цркву, где је у стисци и врућини гледала на олтар и свештеника, не разумевајући појединих обреда. Рафајло то називаше будаистичном појатом, која је измишљена, да обмањује глупу светину, а госпођа Брезова, сем парнице са Зудрама, не мишљаше ни о чему, нити је видела света око себе. Један пут у години шиљала је кћер на исповест, ал' није питала, је л' се причестила, а девојче слушаше саветника, који јој говораше:

— Исповест! шта је исповест? признање грехова, шта је грех! увреда Бога! Каквога Бога, шта то значи? Поставили неку фикцију на замишљеном небу, насликали старца и наместили га за судију и извршника! А камо човечја воља и слобода? шта је ум његов, шта је критика, која удара темељ слободном исповедању мисли и осећаја? Шта ми вредимо, ако сами признајемо, да су наше тежње и жеље зло. Еле скрнављење природе и пузавачки живот треба да буде циљ и идеал. На што онда мислити, желети, испитивати, најзад и живети? Најбоље поживотињити се, па готов посао.

Тако Леонка није ишла на исповест, а мати ју није питала, је л' била у цркви и тако је пролазила година за годином.

Опраштала се сто полако окова, на које је Рафајло прстом показао. Религија јој беше ништица, а није јој се смејала ни ругала јавно само за то, што је по нарави ћутљива била и увек се бавила о науци, али незнабошка је постала од главе до пете и забленута у учитеља свога, с поносом се отимала, да га престигне у тој слободи духа. Подбадана његовим презирањем женскиња, убијаше у себи деликатност и урођену доброту, благост и умиљатост и милосрђе, — изопачила је све срдачне осећаје. Наумила је, да се с њим изједначи.

Најтеже јој беше сложити се с мишљу, да остави мајку стару и слабу, ма да је и то спадало у програм. Одавна је, до душе, стала на своје ноге, ал' за годину дана ваљало јој је полетити у далеки свет, са свим самој самцитој, на више науке, у заграничне универзитете.

Тако хоћаше разлог, разум и воља, па опет, кад помисли на тај одлазак, осећаше у себи неки чудан немир и горчину. Не беше још доста јака, требаше јој још бриге учитељеве и моћи његове теорије

А сад ју учитељ оставља. Остаће сама.

Често јој досађиваше неодлучност, двоумица, скрупулозност; ко ће ју, кад њега не буде, научити и улити јој снаге.

Стиснула рукама врело чело и грискала изгореле уснице.

„Нећу се више вратити овамо!“ — упорно јој се враћаху у памет речи Рафајлове.

— А шта ћу ја без вас? — хоћаше да запита, ал' се не усуди.

Стидела се признати своју слабост и очајање. Осећаше се ништавим црвом, према његовој моћи. Није ју згазио до јако, нити опазио под ногама; зар је чудо, што сада, одлазећи, не мисли о њој и оставља ју немарно на сред њена пута. То је са свим логично!

Само да то не боли тако ужасно!

Он се није на њу освртао. На свету је постојала за њега само једна јединица, он сам; шта су га се тицали осећаји и мисли тога детета?

Устао је, исповедивши своје „Вјерују“ и почео мерити собу корацима. Она погледа за њим.

— Господине — рече из тиха — а хоћемо л' наћи ту истину онда, кад се са свим свега тога отресемо? Хоће л' бити у нама мир, хоћемо л' икада отпочинути?

— Отпочинути, лепа перспектива! мир је смрт. И ви тако булазните, као да не знате, да је подвала и садржина целога света кретање и борба! Ко хоће мира, нека гније!

— А шта ће нам бити награда, после те борбе? — испитиваше даље.

— Познавање себе, поштовање себе сама и светлост!

— И велите има истине, и све се може растумачити и ми до те истине можемо доћи и то је истина једна јединцата?

— Све је приступачно науци и разуму, и за мудраца нема тајана!

— Далеко је та мета, далеко! — шапну тужно — и тешко је до ње мени хитати тако самој! Још ко зна, хоћу л' и доћи донде?

— Ха, ха! — насмеја се он подругљиво — дакле ви можете радити само у друштву, самој вам је тешко! Глупа навика мрачних векова! скупа! ха, ха! И ви сумњате? Честитам! Што сте почињали, кад двоумите о свршетку?

Стидљива румен удари јој у лице.

— Ја не ћу застати, не! Само . . .

Зауставио се пред њом и чекао.

Она подиже главу, и у жар његових зеница утопи своје уморне, бескрајне, тужне очи.

— Само . . . шта? — запита нестрпељиво.

— Само ми је страшно остати без вас! — промуца тихо.

Он жмигне презорно по свом обичају.

— Само то; — рече нехатно —, но, то није ништа важно!

Опет стаде ходати по соби, скрстивши руке на прсима.

По други пут га неко жалио те вечери — не по заслузи; дотужало му то најзад.

— Сувише сте мало трезвени! Шта се тиче свега тога мој одлазак или остајање? Човек треба да буде сам себи све и сва. Човек се може кога гнушавати, али жалити, или бојати се остати без помоћи — та то је јадно и жалосно! Остављам вам ето књиге, ако вас случајно спопадне сумња. На послетку, то ваше одушевљење . . . трице . . . плани па изда'ни! Не знам, хоћемо ли се сутра видети, јемачно не. Да се данас опростимо! Чувајте здравље, светујем вас, јер сте само за корак од лудила, уз то вас подбу'лост подгриза. Е, па лаку ноћ!

Изволео је пружити јој први руку и лако се поклони.

Остаде сама. Лекције није свршила и први пут у животу, није ју то ништа занимало.

Пламичак од лампе гаснуо и чадио. Књиге и свеске беху разбацане по столу; није их спремила у торбу, као обично; није ишла ни спавати и отпочинути.

Устала је автоматично, и ослањајући се дошла до прозора. Иза прозора се ширила мрачна и глуха ноћ. Улична тутњава се смирила за који сат.

О како ју је ужасно болело! Наслонила је слепе очи на хладно окно, а рукама притиснула груди.

Шта је с њом данас? Је л' то било већ лудило? Он је тако говорио; може бити! Он јој више никада ништа не ће рећи . . . . ништа . . . не ће јој више на очи изићи, не ће бити иза зида саветника и учитеља.

Биће сама!

Бол у грудима растијаше, пењаше се грчевито у гркљан; гушило ју је; испод очњих капака, негде у дубини, пекло ју је као огањ живи; грозничава језа тресла ју у неједнаким размацима. Отвори уснице, хтеде да дубоко одахне, па јаокну. Тргла се, уплепашћена, да није кога пробудила; али сама беше, са својим болом, у успаваном, тихом стану.

На мозак јој се стаде навлачити магла; ковачница, пуна огња, хуке и црних сенака, беше бедна глава; за сваким одисајем превија се од муке.

Још једном је дошла к себи. Погледа на свој писаћи сто, па ју узнемири, што су књиге и свеске у нереду; хтеде ићи, да послаже своје ствари у торбу, ал ју поплаши размак од прозора; осећаше, да не може донде. После се опет занесе. Учини јој се, да са старим дедом улази у велику ливаду, окружену црном шумом.

Све беше злаћано од сунца, свуда јата птица и милијони мушица, па тако миришљиво и топло, да јој се срце чудновато рашири, и осети се дететом, малим и несташним. И загрли старца, па се загледа у његове очи. А те очи не беху више слепе, него сјајне и неисказано срдачне и пуне милоште за њу. Нико ју још тако не погледа и нико јој тако не проговори, као тај старац, одавна покојни:

— Ходи, дете моје, јадни црвићу мој бледи, ходи! Сад ћу ја тебе одвести на мирисне ливаде, у тихе шуме, у шумна поља! Показаћу ти тичице по гнездима и браћемо јагоде хлађане. А сад отпочини у тој бујној трави, а ја ћу ти певати песму успаванку. Заспи, мајушно сироче, заспи!

У салону, где је чадио и димио стењак догореле лампе, разлегну се глух тресак, као кад пада тело. И осети Леонка у свом бунилу, да сва утону у мирисну траву, а ситно влаће траве голицало ју лагано по лицу и челу; тичица сиво-златна пала јој на руку и она ју миловала, а над њом брујао глас старчев, тих и угодан, мелодију неке непознате песме.

Лежаше у салону под прозором, на тврдом поду; голицале ју по лицу, не травчице, него ресе старога, сињавог ћилима, који беше прострт по наслоњачи и не почиваше јој на руци златна птичица, него неколико великих шваба, што по их осоколи ноћ и тишина, измилише из пукотина, па пузаху по њој.

Најзад се и то изгуби испред њених мисли. Сива магла превукла грозничаву слику и више нит' је што осећала, нит' појимала . . . Сутра дан ју нађе куварица онесвешћену, беше црвена као ватра и не маче се, кад ју зовну, нити се могаше освестити.

Пробуди матер. Настаде бука и лелек. Њих две подигоше девојчицу и наместише ју на постељу, на ону постељу, на којој је увек јадница сањала, да јој се излежати, и спавати и отпочинути. Госпођа Брезова, препражена ненадном несрећом, стајаше као кип и нема. Куварица закуца на врата господина Рафајла и исприча му, шта се је догодило.

Устаде одмах и после неколико минута, дође болесници.

Прегледа ју, опипа главу, стаде прислушкивати дисање, бројати куцање, па онда слеже раменима.

— Биће запаљење у мозгу! — прогунђа. — Могу се похвалити посматралачким даром; јуче сам то прорекао! Трчи по лед, па облажи њим главу! — заповеди слушкињи.

— Ах, Боже! ах, Боже милостиви! — стаде јаукати госпођа Брезова. — Драги господине, шта је то с њом? Никада се није тужила, ништа ју није болело, јуче је имала тако добар тек. Ах, Боже! А хоће л' то брзо проћи?

— Врло брзо! — одговори с подсмехом. — За три дана биће крај!

— Можда је то шарлах? — златни мој господине Рафајло!

— Ама, запаљење у мозгу, кад вам кажем.

— Ал' ће проћи за три дана?

— Та да. Најдуже за три дана. Има четрдесет степени ватруштине, још један степен па ће се стинути беланчевина, као у јајету... и онда је крај!

— Боже милостиви! Какав крај, шта ви говорите! Моје једино дете! Каква беланчевина! Помоћ! — врисну старица, кршећи руке.

Студенат погледа још једном на болесницу. Лежаше јадница, отурених руку, по којима трчаше грч, непомична, мршава и слаба, као птиче, које је далеки пут изнурио, па већ зева.

Кроз мало отворена, изгорела уста бељаху се зуби и хукташе жарко дисање. Лице јој беше као цигља, тавно; црне веђе спуштене, а на челу чуперци замршене, црне косе.

Сад је истом дошла онакова, какова је заиста била. Створење скоро без тела и снаге, вештачки потерана биљка, злехуди и пролазни атом.

Беше то његова прва жртва на путу живота. Окренуо јој равнодушно очи. Беше врло ружна.

— Послаћу вам лекара! — рече и изиде.

Уђе у своју собицу, узме буђелар с хартијама, палте, чапку и за њим се затворише за увек врата од стана. Није имао више шта да ради. Натурио је отров, који се већ беше упио у умни организам, бацио је урок, који је већ спутао душу.

Сад је могао ићи даље, својим путем, убица и демон.

III.

Један је воз возио Рахозе и Рафајла с Љахницким. Стари не даде сину ни одахнути; морало је бити зло с Срећком, зла слутња у души очиној, јер је песрабио јаднога студента, извукао га из ждрела искушења и ашиковања и повео собом брже боље.

На жељезничкој се станици састадоше из ненада.

Адам поцрвени, кад опази очина хранитеља, и по домаћем обичају, приђе му покорно руци. Рафајло се од беде поклони и шмурну у светину.

Ако се је бојао пецкања својега саукућанина, онда се је овом приликом љуто преварио; злехудо, бледо и забринуто лице младога Рахозе јасно доказиваше, да је био сам са собом забављен и својски искрпљен.

Огледао се за градом, као новак, и изгубио са свим златни хумор, који госпођа Брезова овако коваше у звезде.

— А, то си ти! — поздрави Рахоза Љахницкога — куда тебе Бог води?

— Оцу, на ферије! — одговори несмело ђак.

— Да, збиља! Чујем да се спремаш за велика човека. Стари мој Љахницки померио памећу под стару главу. Науке, науке! Но, па што му драго! Али су ти, брате, лепе науке! Ту нису науке, него Наде. Ја вам се клањам, господине!

Завршетак промрмља сам себи, па се опрости с младићем, ласкаво се поклонивши. У то се нечега сети.

— Хеј, Адаме, стани! Је л' то Рафајло Радван ишао с тобом? познајете л' се?

— Другови смо.

— Аха! — не питаше даље, јер га пожури глас звонцета.

Не видеше се више. Раздели их, дугим низом вагона, богатство и сиротиња.

Рахозе се одмараху на кадиви, а она двојица на тврдима даскама, у вагону, пуном галаме, свакојака измета и духанска смрада.

Седоше крај прозора. Рафајло се задубио у читање. Љахницки се загледао у нејсаже, што му промицаху испред очи, па премишљаше, јасно се осмејкујући.

— Јеси л' се поклонио, место мене, госпођици Леонци? — прозбори своме другу.

— Болесна је — прогунђа Рафајло, не прекидајући читања.

— Болесна? шта јој је?

— Запаљење у мозгу.

— Шта ти говориш? Од куда? Јуче беше здрава.

— У очи болести је човек увек здрав.

— И оставио си је тако без окриља, Рафајло!

— Шта? — Ђак подиже очи на гласнији тон својега друга. — Шта ти хоћеш?

— Питам, како си могао оставити бедно дете и слабу жену у такој несрећи?

— А тиче л' се то мене? Јесам ли им ја отац, или драган?

— Не, ал' си морални кривац! Извео си дете на своје путеве и довео га до болести. Шта ће бити, ако умре.

— Звонар ће зазвонити и сахраниће ју!

— А ти ћеш бити убица пред Богом и својом савести!

— Почињеш! Погодио сам се с тобом, да ми не булазниш. Можемо се растати на првој станици! Међу тим хоћу да читам!

Адам потлачен обори главу. Не одазва се више један другом и путоваху тако дуге сате.

Пред вече, кад се је са свим смркло, Рафајло баци књигу, запали цигару, зевне и изволи проговорити:

— Је л' још далеко?

— О, далеко! Читаву ноћ, дан и другу ноћ! Бићемо на мети око подне.

— Честитам. Леп пут.

Опет настаде ћутање. Могао би их ко држати за два случајна суседа, да не беше онога срдачног и тужног погледа, којим кад и кад погледаше Адам дивљега друга.

А свет, што но се видео с прозора у вагону, беше све друкчији, све шаренији; пара их носила на југ, Рафајлу непознатим крајевима.

Најзад изиде сунце над полојитим и пустим крајем, црним од борика, жутим од песка; селишта беху ретка и кукавна, варошице не беше скоро никакове.

Љахницки се промоли кроз прозор па увлачаше с раскошношћу ваздух у плућа, лице му беше чисто озарено.

— Рафајло, погледај-дер наш завичај! — повиче. Радван немарно проговори.

— Гад божји! — пресуди лаконично.

— Кукаван је, истина, али како је мио! Осећаш смолу и мајчину душицу, као у нашој шуми, у Рахозној! Видећеш, како је онде лепо. Госпођица Казимира познаје Италију и Швајцарску, па тврди да од наших шума и поља нема ништа лепше.

— Глупа је та твоја госпођица Казимира.

— Рафајло!

— Но, па шта? Је л' то каква ваша светица?

Адама пређе одушевљење. Престаде износити своје осећаје. Наслоњен на прозор, брајаше врсте, што но их до сад прођоше. Обузе га необична дрхтавица и немир.

Најзад звижну машина и помолише се зграде на станици. Момак се промоли кроз прозор до појаса, па тражаше нешто очима.

Наједаред се трже натраг.

— Дођосмо ли, један пут! — рече Рафајло.

— Да. Виде се кола из Рахозне.

— Јамачно нису по нас дошла.

— А, да. Оцу нисам ни писао, хоћу да га изненадим! То су Рахозини коњи!

Воз стаде. Из прве класе изиде отац са сином, а на сусрет им пође с поздравом, госпођица, елегантно обучена, лепа, с озбиљним, сањалачким лицем и врло пријазним понашањем. За њом иђаше лакај, а одасвуд се, с поштовањем, скидаху капе пред старим Рахозом. У својој околици беше он мали краљ.

И из треће класе изидоше два човека, ал' им нико не пође у сретање, нити се ико маши капе. Дочепали се, неопажени, станице баш у онај мах, кад се Рахозини жерави кренуше. Кочије се скоро очешаше о њих, а опази их само госпођица. Опази, па се радосно промоли из кола, с осмехом на усти'.

Адам скиде капу, и сам се осмехну, па стаде црвенити и дрхтати, заборавивши и да се поклонио. Жерави скренуше и одјурише, као ветар. Ђак још стајаше, гологлав, па се загледао у облак од прашине.

— Богу се молиш? — Шта чекамо? — освести га Рафајло.

— Опрости, друже . . . Замислио сам се . . .

— Баш је време за то. Шта ћемо сад? Хоћемо л' јести, ићи, или остати у месту?

— Хајд'мо пешке. Спровешћу те стазама преко поља. Путем је даље, а тако ћемо бити за сат код куће. Је л' ти право?

— Право ми је.

Пођоше тада уз међе, кроз слогове хране. Дан беше врућ и тих, само жита шујаху своју успаванку, шеве певаху, а невидовне мушице мотаху се по ваздуху, шумећи тихо својим криоцима.

— Но, шта је? је л' ти мило, Рафајло?

— Мило ми је . . . промрмља први пут без критике.

Из поља изидоше на го, песковит брежуљак, прекриљен крстовима.

Адам стаде.

— Сеоско гробље. — рече. — Погледај-дер, Рафајло. Оно, пред нама, је двор Рахозин и село. Лепо боравиште.

— Само да се онуда не иде . . . Нек је лепо.

— Не ћемо ићи. Наш је пут десно, преко реке. Ето . . . то је држава мога оца, како се те бескрајне шуме црне, а онде је, крај пута у страни, наша шумарска кућица. Видиш ли? Ићи ћемо странпутице преко брвана. Гле, отац је подигао нов голубињак, за своје миле голубове, сно и пси наши штекћу. Хајдемо.

Пођоше живим, оштрим корацима. Речица беше са свим малена, па ако и беше с пролећа страшна, сад се је прелазило преко ње без по муке, но овлаш разбацаним брвнима. Иза ње беше несечена столетна шума, а поред пешчана пута спретна кућица, која те чисто подсећаше на племићски дворац.

Адам, не тражећи врата, прескочи преко нискогплота и похита кућици преко малена дворишта, које свечано изгледаше, онако зарасла грахом и хладолежом.

Испред ходника скочи поворка огара и црни јазавчар, па стадоше штектати, кад га опазише, а подиже се и шумар, што но се одмараше на клупи у хладу, и погледа заслањајући руком очи од сунчане светлости.

— Адаме! — кликне од радости и чуда, ширећи руке сину.

По загрљају и милошти, с којом гледаху један другога, могаше се јасно познати велика оданост и срећа; видиш одмах, да су један другом све и сва.

— Ао синко, баш ме изненади. Чекао сам најпре писмо и не надах ти се раније од три недеље. Јуче је прошла овуда госпођица у Тарнов, срела ме и питала за тебе. Не видим ни господина, да се враћа . . . Ниси чуо? можда нам је млади болестан?

— Здрав је, данас су стигли. Нисам ни ја дошао сам, тата: дошао сам с једним другом на ферије. То је мој отац, Рафајло.

Стари погледа госту у лице, па му без устезања пружи меснату руку. Не запита, ни како је име другу, којега му син доведе под кров.

— Хвала вам, што нас походисте — рече простодушно.

Рафајло се ћутећки поклони, па одмах навије у двориште, разгледајући хладно околицу. Испод ока виде, како отац и син седоше, један уз другога, на клупу, како се разговараху весело и срдачно. Осећаше, да је излишан; а не хотећи сметати, одмакне се још даље, до првих дрвета у шуми, пружи се немарно под јелу, метне руке под главу, загледа се кроз густо грање у небо, па се одмараше, звиждукајући кроз зубе. Шумска дрвета, што но их чуваху три колена Љахницких, имађаху за њега свој обичан, достојанствен шум. Не упозорише старца, својега чувара, да је сатана ступио под кров његове поштене куће, нити се громови оборише с њихових врхова на главу тога демона. А он се, овда онда, подругљиво осмехиваше, сећајући се поздрава, што но га мало час виде. Не имађаше он нигде на свету такова ропскога места, што би се звало родним домом; не беше такога човека, који би имао права да га глупо притисне на груди и да га назове својим дететом. Беше слободан! А они тамо на ходнику ловачке куће не осећаху својега ропства. Златокоса глава момка-идеалисте сагибала се често тврдој руци старчевој, а сиве очи старчеве гледаху у њега сузама милоште и поноса.

(Наставиће се.)

ЗАСНИВАЊЕ СТРОГО-НАУЧНОГ ИСПИТИВАЊА.

ОД Џ. В. ДРЕПЕРА.

За мислени дух нема догађаја, који би га силније могао на размишљање нагонити а теже ожалостити, као што то чини нестајање које вере, у којој је у своје време утехе налазило много коло људско.

Четири стотине година пре Христова рођења била је Грчка дотерала, да се узвисила над својом старом вером. Кад су испитивали мудраци како је овај свет постао, нису могли а да се не увере, да савремена противност постоји међу величанственим делањем природе и немоћним боговима на Олимпу. Повесничари су увидили, да политичне прилике бивају по неком извесном правилу, да се у делању човечијем опажа нека једноликост, да се за сваки догађај увек даје изнаћи други један догађај, који је оном првом као узрок испредњачио, те тако мораде у њих корена захватити мисао, да су то саме измишљотине биле, кад се у пређашњим летописима говорило о чудесима и мешању богова у људске послове. Када минуше времена, у којима се веровало у неприродно утицање, почеше људи да се питају, зашто то умукоше пророчишта, зашто се сада више не догађају чуда на земљи?

Предања из кулинбанских времена, којима су добри људи некада вере поклањали без икаква зазора, испунила су била аде и острва у средиземном мору и околне земље самим натприродним чудовиштима, ту су врачаре, ту вештци, голијати, огри, харпије, горгоне, кентаври, ту киклопи. Плави свод беше под неба, где је Див посред осталих богова и њихових жена и остале женске чељади свој двор

имао, одан људским жељама, подчињен људским страстима, чинећи злочине баш ка' и људи.

Обала грчкога сува изрецкана је силним заливима а у тамошњем острвљу налази се неколико најдивнијих острва, што их има наша земља. Зато Грци постадоше морнари, богатише својим палаасцима земљопис и оснивају насеобине. Њихове су лађе крстариле посвуда по Средоземном и Црном Мору. Нашло се, да никад на свету није ни било оних чудовишта, која су некад онако уздизали, у Одисеји прослављали и постала скоро предмет јавног поштовања Кад су природне науке напред коракнуле, увидило се, да су се варали, кад су веровали да има неба, варали су се да има Олимпа и да се тамо горе налази само етир и сјајне звездице. Кад нестаде куће и кућишта нестаде и самих богова: и оних јонских у Омира и дорских у Изијода.

Дабогме да ти нови назори нису могли продрети без борбе. То свитање, то буђење сумње назвала је понајпре светина безбожништвом, којзи је у томе предњачио свештенички сталеж. Тима зликовцима су одузимали имање, прогањали их а богме су их чак и на смрт осуђивали. У што су поштени људи у старо, добро време веровали и што се вековима одржало, та то је тек морало бити истина! Кад се за тим не мога опозиција и њезини докази опровргнути, задовољавали су се тиме, што су у оним чудесима гледали алегорије, у које су мудри стари завили светињу и тајанственост. О чему се данас држи, да се мора узети као бајка, то су се трудили да у сагласност доведу са схватањем напредне науке. Али труд узалуд! Јавно мњење мора у таким случајевима неизбежно претурити извесне мене. Најпре се почне сумњати о ономе, што се досад поштовало и обожавало, за тим се почне друкчије тумачити те се сад мишљења поделе док се најзад свеколико не сруши у царство бајке

Мудраци и повесничари први су отпали од старе вере, за њима долазе песници. На Евриппида је била повика да је расколник, Есхила умало не каменисаше што је хулио богове. Сва сулуда напрезања оних, који хоће да заблуде одрже, морају се удиљ најзад изјаловити. Верозаконско отпадништво оте маха у свима гранама књижевности без икаква отпора па на послетку постаде и прост свет отпадником.

Философским цепидлачењем толико се оснажи грчко философско испитивање да као таково могаде поткопати веру у народу; вазда је било доказа у потпору неверици, која се све то већма ширила. Кад су сравнили разне школе и њихово учење, које је противречило једно другом закључили су да нема одређеног мерила за истину, да се у једном крају ово држи за добро, оно за зло, у другом опет сасвим друкчије, даклем да појам добра и зла неможе од искони лежати у природи, него то мора да је производ васпитања, даље да правда и неправда нису ништа друго до представе, које су људи, удружени у државе, поставили имајући све једнако своје рођено добро пред очима. Од напреднијих у Атини ишли су неки тако далеко да су порицали не само невидимо и натприродно, него су говорили да је и свет у опште неки сан, нека машта и порицали су да ствари у истини постоје.

Топографски облик Грчке много је допринео те је Јелада политички онако изгледала: народ је био услед тога поцепкан у извесне општине са противним интересима те с тога не мога никако до централизације да дође. Непрестана унутарња борба државица, које су се отимале о првенство, није дала Јелади да буде велика Јелада беше сиромашна, њене вође подлегаху покварености и бејаху вазда готови да даду своје родољубље туђину за злато, да се продаду Перзији. Чувство за лепоту, које се тако огледа у вајарству и неимарству, било се код Грка до оне висине развило до које се ни пре ни после нико није узвио, али чуства за добро и истинито не беше у њих.

Европски Грци сачуваше своју слободу и независност према перзијском господарству, али Азијски му Грци подлегоше. Перзијска држава била је тада к'о полак Европе данас. Допирала је до средиземног, егејског, црног, каспијског, индијског, перзијског и црвеног мора, шест највећих река отицале су кроз перзијску земљу и Еуфрат и Тигрис и Инд и Јаксарт и Оксус и Нил, свака дужа од 1000 енглеских миља. Све, што земљерадња може донети, имала је Перзија, њезино минерално благо није се дало исцрпити, сав сјај и државе мидијанске и вавилонске и асирске и халдејске, чији летописи допиру више од 2000 година унатраг, прешао је био на Перзију.

Европска Грчка била је до увек незнатна земља по Перзију, јер једва ако је била

полак неке перзијске сатрапије. У војнама, које су Перзијанци водили да Грчку покоре, показаху Грци сјајну ратничку ваљаност У перзијске ордије су турали грчке најмљенике и то је перзијској војсци језгра била. По некад је Перзија поверила управу над својим војскама грчким војводама а своје галије грчким адмиралима. Кад су наступили били немири и буне у Перзији, често би противничке вође узимале у помоћ грчке најмљенике и постизавали би за први мах војничке успехе. Отуда су дознали ратоборни најмљеници за политичку слабост перзијске државе и увидели, да ће морати моћи продрети у срце перзијског царства. Кад је Кир био пао на бојном пољу код Кунаксе, могоше оних 10.000 под Ксенофонтом извести онај незаборављени повратак а то ће рећи, да грчка војска не само да је могла продрети у Перзију, него је могла и из срца Перзије се протући.

Јунаштвом код Саламине, Платеја и Микале беше са свим потавнила она војничка слава, која је у очима Грка китила азијске ђенерале кад оно под Ксерксом премостише Хелеспонт и прокопаше превлаку атонског предгорја. Богате перзијске покрајине мамиле су тако на плачкање да им се није могло одолевати. Тако је водио војну шпартански краљ Агесилај а сјајан јој успех само је тим био осујећен, што је перзијска влада прибегла старој опробаној политици те подмитила околину Шпарте да на њу нападне „30.000 перзијских стрељаца су ме победили!“ повикао је невољни Агесилај, кад се укрцавао у лађу да кући иде; мислио је пак ту перзијске дарејке, на којима је лик стрељца био.

Краљ маћедонски Филип хтеде то исто да учини, само је пошао са већом силом и великим плановима. Изради те га извичу за врховног војводу свију Грка и својим подузећем није он хтео можда да само упадне у перзијске сатрапије, него је хтео да сруши: персијску династију баш у средишту њезине моћи. Филипа убију а није био још ни са нужном спремом готов, за њим дође Александар, још младић. Сабор свих грчких држава у Коринту пренесе скоро једногласно на њега онај положај, који му је отац заузимао. Буна у Илирији нагна младога краља да похита с војском на север до Дунава, да буну угуши. Док се он тамо бавио, склопе Тивљани и још неки заверу против њега, те кад се вратио, мораде Тиву на јуриш да узме. Том приликом је поубијано 60 0 људи, њих 30.000 продани су у робље а варош сама у млево сатрвена. Тај грозни ратни поступак много му је користио у азијској војни, јер за леђи његове војске није се нико више бунио.

С пролећа 334. г. пређе Александар преко Хелеспонта и продре у Азију са 34.000 пешака и 4 00 коњаника. У ратној благајници било је само 70 талената. Он је ишао правце на перзијску војску, која је далеко већа од његове била и стајала крај Граника. Он извојује прелазак преко реке и разбије непријатеља; плод те победе беше то, што је задобио целу Малу Азију са свим благом у њој. Остали део 334. године употребио је на то, да по војнички уреди те покрајине. Међу тим се дигао персијски краљ Дарије на челу војске од 600.000 да стане на пут продирању Маћедонаца у Сирију. Али Перзијанци буду поново потучени у битци код варошице Иса, која је лежала близу кланаца, што су водили из Сирије у Киликију. Покољ је био толики да је Александар морао прелазити преко богаза, пуног лешина, да је могао доспети до свог генерала Птолемеја. Кажу, да Перзијанци нису мање од 90.000 пешака и 10 000 коњаника изгубили. Краљевски шатор са женом и некојом децом Даријевом паде шака победиоцу и Сирију Грци освоје. У Дамаску зароби Александар харем Даријев, вазда виђених војвода и ратну благајницу са знатном свотом.

Пре него што ће Александар поћи у месопотамску низину, где се имао последњи мегдан да подели, ишао је за тим да себи леђа осигура, да обезбеди себи свезу с морем Зато је пошао на југ дужом обале средоземног мора и освоји вароши, које су лежале на томе путу. У ратном већу казао је он после битке код Иса својим генералима да се најпре мора Тир освојити и Мисир са Ципром Перзији отети па тек онда да се пође на гоњење Дарија; јер ако Перзија опет дође до својих пристаништа, она би пренела рат у Грчку те зато мора он овладати морем. Кад буде Ципар и Мисир у његовим рукама неће се ни мало бринути за Грчку. Тир је узимао дуже од по године дана. Израза својој срџби за то кажу да је дао Александар у томе, што је заповедио да 2000 сужања распну на крст Јерусалим се таки предао и благо се с њиме поступило. Про-

дирање маћедонске војске у Мисир задрже код Газе; персијски намесник Ветис бранио је то место јуначки; после опсаде од 2 месеца на јуриш га је узео Александар ал' зато је и пало од мача 10.000 опкољених а остали су са женама и децом продани у робље. Сам Ветис је жив вучен о точковима кола победиочевих около града. Сад су биле све сметње отклоњене. Са раширеним рукама дочекаше Мисирци освајача Персије, јер им влада персијска беше мрска. Александар уреди земљу, како је то његова корист захтевала: војна заповедништва преда у руке маћедонских официра а грађанску управу повери рођеним Мисирцима.

Док се даље спремало за одлучну борбу, оде Александар 200 енглеских миља далеко на оазу у ливијској пустињи, да посети храм Јовиша Амона. Тамошње пророчиште у поздраву назове га сином бога, који се у виду змије увукао био код његове матере Олимпије. Поштено порекло и силазак богова било је некад тако нешто обично, да се увек онај сматрао за боговог сина, који би као човек што велико учинио. Та ено и у самом Риму ни после неколико столећа не смеде нико да порекне, да оснивач града Ромул није рођен од бога Марта и девојке Реје Силвије баш кад је с крчагом по воду ишла Платонови ученици у Мисиру грдно би се пањутили на оне, који би хтели да побију причу, како је Периктијона, мати тога великога философа као непорочна девица с Аполоном га зачела и да је сам бог то порекло детиње обзнанио њезину веренику Аристону. Кад се Александар у својим писмима и јавним указима називао „крањ Александар, син Јовиша Амона", то су имали Мисирци и Сирци да приме као нешто основано тај захтев, што се данас дакако не би могло десити. Ко је год слободније у Грчкој мислио, тај је дабогме знао шта му ваља држати о таком родословљу. Олимпија, која ће тек о тој ствари најбоље обавештена бити, говорила би у шали, да би се она јако радовала, кад не би њу Александар непрестано у сукоб доводио са Јовишевом женом. Аријан вели у својој историји маћедонске војне ово: „ја му ни мало не замерам, што је гледао да у својих поданика прибави вере томе да је син бога а и не налазим да ту имаде нечег бог зна колко кажњивога, јер ту се мора то узети да он није имао друге намере до те да задобије што већи углед код својих војника."

(Наставиће се.)

ИЗ ПРОШЛОСТИ ВУКОВАРА, ОБЗИРОМ НА ТАМОШЊЕ СРБЕ.

НАПИСАО РИСТО МИХАЈЛОВИЋ.

(Наставак)

11. Ова правила нашимъ калуђеромъ из нова коіа су саставлѣна и раздата, а иста ова правила за оцроћу свою несабира люде у манастиръ, но разтеруе, а почему: и сама ниова цесаро-кралѣвска и апостолиска Величанства милостивѣйше и благоутробнѣйше из свакихъ приликахъ разсудити могутъ. Ербо у тому новому регуламенту, кромѣ остале оцроће коя нису могућа човеку поднеты, поставлѣное овако: удовому свещенику у калуђере неићи, а такођер и одъ већъ старимъ или младимъ, но у найболѣ време свога живота, и то кои би покалуђерити се хотѣо; онай да би за три године на проби у манастиру стаіати морао, и доволно би наученъ био, а и остала къ овимъ оцро саставлѣна. Но сва она нису самимъ калуђеромъ на штету но свему нашемъ народу сербскомъ, на велику несрећу, ербо она оцроћа, како смо и пређе препокорно рекли, недозива люде у калуђере но оттеруе, дакле мораю нашы манастири опустошавати и обарати се. Како є то. И

12. Цѣли свѣтъ дознати може, да Гргетегъ манастирь не овихъ година из нова но из давна сазидатъ, и из ниова цесаро-кралѣвскога и апостолическога Величества преузвишене милосты и привилегіомъ саутврдитъ єстъ біо, кой не за интерессь царскы а іощъ манѣ за народню какву хасну єстъ запустіо, и не само тай манастиръ Гргетегъ, него и други манастіри у нашега господина митрополіта епархій, от Гргетега: Старо Хопово, Стари Јазакъ, Мала Реметица, Петковача, и Диниша, а тако чуемо да и у другима епархіама нашыхъ владика из доволних манастира калуђери разтерати єсу, манастири пакъ сасвим запустили: и гди су досадъ свещеници наши по манастири служили Богу, и поіалы за државне цареве наше, цѣли дворъ, воинство, землску господу и остале службе божіе, онде сада различни скоти стое, и безчасте престоле и олтаре божіе. А то никому другому на хасну илити добитакъ ніе, веће само единоме діаволу, ербо се онъ онде слави и весели, гди се найпре богъ славіо,

а сада се неслужећи срамоти и погрђуе. Навластито овое нѣгово то естъ діаволско найвеће веселѣ и радостъ, кадъ онъ види да христіани от христіана и очевидно и тайно претериванѣ и муке у своіой вѣри и закону, а поредъ своихъ правица с великимъ крви пролитіемъ, и иманіемъ своимъ заслуженимъ и у дану и у ноћи трпе и страдаю. А

13. Како смо и више препокорно за наше манастире вашему благоплеменитородію кой су запустили опоменули, тако і опеть опоменути неоставлямо, да у диплоли другой светопочившаго императора римскаго господина Леополда, чрезъ свою дворску мажарско канцеларию у години 1691. у въ пунктахъ привилегіалныхъ милостивѣйше за наше вѣрне заслуге издатыхъ, то естъ: 10. 11. 12. 13. 14. 15. и 16. нестоитъ манастире наше разрушивати и обарати, а такођеръ и цркве наше незидати. Но стоитъ да гдѣ годъ потреба позове, изнова зидати и правити собственомъ властію да можемо. А ми овде у вароши имали смо еднога трговца кой е при своіой смрты своме сину на души аманетъ оставіо, едну капелу у нашему гробљу гди може бити да млога праведна и света тѣлеса леже сазидати, у коіой не само да би за оне мртве кои су у нашему гробљу покопати, но и за оне кои су от почетка сатвореня света помрли а такођер и за живе, прво за ниова царская величества, то есть, државне цареве наше и цѣли дворъ и воинство, а друго и за оне мртве кои су светимъ крщеніемъ крщенъ Богъ молио се. Навластито пакъ и нужда изискивала а и сада изйскуе нама іоште едну цркву овде у нашой вароши імати, тесноте ради ове цркве кою сада имамо и нисмо от ниова цесарокралѣвскога и апостолическога величества ту милостъ добити могли, а узрока ради овога (що у обичаю ніе досадъ било намъ у гробљу капелу имати) а тое вама противъ свію напред и после написанихъ и нашемъ господству добро познатихъ пунктова привилегіалныхъ навластито пакъ манастире наше обарати противъ пунктовъ 17. и 20. цркве наше неправити 12. и 16. велика неправда учинѣна естъ, и не само да намъ из нова цркву или капелу созидати, него іоште ни старе покрпити без питаня, указаня серміе и нато допущеня, а такођеръ: ни рачуна црковни без мирске власти по ново издатому регуламенту параграфу 5. нечинити запрећено, а и тое намъ противно, и кога су ради узрока наше правице тако погажене, то дознати не можемо. Но знамо ми ово да све данке от насъ изискуемо како царску порцію, племените вармеђе таксу, тако і другу контрібуцію спахиску до данасъ никадъ дужни изостали нисмо, за кое намъ и земалски официри засведочити могу а у правицахъ нашыхъ нашима прадѣди и дѣди, а и браћомъ за преузвишены овај дворъ аустрыскіи съ крвлю заслуженыхъ тако горко увређени есмо.

14. Погребаванѣ кодъ цркве и опела у цркви по нашему христіанскому досадешнѣму обичаю над мертвима саверцшивати сад се забранюе, но у кући да се тѣло оное, у сандукъ закуе, и отъ куће не у цркву но управо у гроблѣ покопати отнесе заповѣда се, говорећи: да отъ мртвый люди, кой се у землю покопаваю кодъ цркве трую се други живи кой остаю после ныхъ люди.

Но ми имали смо а и имамо многе смртне при. лике кое су се на овоме свету догађале; и нису онолико одъ већъ народу щету учинити могле, каконоти прво: у време последнѣга съ найглавніимъ закона христіанскога непріятелѣмъ на Белигради рата, кад се земља била скужила; коликае онда нечистоћа меромъ по околнихъ мѣстахъ ношене; и нису се она околна мѣста, или сасвимъ затаманила, но на кога е богъ послао ону смртъ, онай с от овога света и отишао, а на кога ніе, онай доклее Богъ ктео живіое, и за ону пакъ милостъ свою Богъ после оне смрти, коликое пута по онихъ мѣстахъ, гдіе куга била, садъ умножіо народ а друго: от онихъ кои на овоме свѣту заслуже и правимъ земалскимъ судомъ публичной смрти предтиса мачемъ или коломъ осуђени буду, кое по смрти злочинце, недопусти земалскы судъ кадъ суди кога и на вешалахъ висити, како смо чули а й очима нашима видили, да у три дана 30 душа на єдному мѣсту за хрзуство обѣшене есу, от онихъ душа 22. скинути допущено а 11. на вешалахъ висило, докле годъ иструлило, осушило се, и само изопадало ніе. Саде дакле нека изволе милостиво разсудити или се већма народъ от онихъ кой се у землю с 4 шуха и више пекопаваю, или пакъ отъ онихъ мачемъ и коломъ истрениx, на колю или на вешалахъ за изгредъ свима лежећихъ и висећихъ, коихъ нечистоћа или смрадъ аером Богъ зна куда относисе трує! Напоследакъ:

15. Ми сви знадемо да ваше господство нови календаръ у вашима рукама кога су у Карловцы тайно и без свакога знанья народа, нашъ господинъ архіепископъ и митрополітъ, с нашима владикама начинили и от имена карловачкога синода млоге наше светковине, а навластито: србске у томъ календару кассірали, и чрез протопопа у народъ іавно публицирати послали, а и овоме майстерству и изумлени или просто говорећи (непаметній човекъ) кудае то ниово намереніе склонѣно досетити се може. Ербо у ново издатому 1771. години месецу маю 29. дану регуламенту, у §. 27. стои: да урежденe остале окромъ она велика 4 праздника, коя

су цѣли данъ праздновати огласили, ваше римске свѣце нашъ народъ праздновати, и дућане затворене от осмога до еданаестога саата затворене держати: и нато от ниова цесаро-кралѣвскаго и апостолическаго Величанства милостивѣйше, земалской по међю нама живућој господи, изврщуели то нашъ народь гледати естъ заповѣђено. Но ми овдашня обцина наша право доказати можемо, да не само прости народъ вашега закона, но и земалска наша господа светковине свое римске по закону како би потребовало несвете, ербо у години 1765. месецу августу дану 15. то естъ на велику вашу Госпоину, кад се насъ 25 у варошкому за отворенѣ нашихъ дућана, кад никакове лупе или препоне у време служеня ваше свете мисе чинили нисмо, но само наше деце на дућани шила, от полъ 10 саата у ютру до саврщенога 4 после полдана у аресту били есмо, а онай исты данъ после полъ дана са своима конма и коли господа до мрака радила есу: ми пакь за исту светковину вашу арестъ трпили а у дипломи другой блаженопочившега императера римскога господина Леополда милостивѣйше за заслуге наше у параграфу 8. и 14. овако: да по обичаю восточне цркве греческога закона на установъ старога календара Рассіановъ слободно садржава се, и како до садъ тако и у напредакъ ниовога црковнихъ или мирскихъ щатута ни едномъ досадомъ да им се недосади даровали есу. Нама пакъ како смо и найпре препокорно іавили, не само еданъ тай у поменутой 1765. години путъ да досада учинѣна естъ; но и у 1763. години от племените вармеђе официра: у години пакъ 1773. покойнимъ вицекомесаромъ господаремъ Рицофиомъ, светковину ваше Благовести цѣли данъ светковати есмо натеривати били, и за исту светковину између насъ еднога майстора по имену Јоанна Милинковића кои само свога дућана врата отворио, између 9 и 10 саата у ютру, и потребомъ своіомъ за мало време послужити се прошао, когае онъ господин Рицофіа у три саата после полдне біо затворіо. А на исту господу официре племените вармеђе сремске гледаюћи кнезъ и ешкутъ наши бивши оныхъ година от вашега закона; то естъ у години 1773. кнезъ Јоіа Пинтарићъ и у години 1774. ешкутъ Ивша Влашићъ како на нама Вуковарци, тако и на селяни закона нашего дућане наше затворали и отъ селяна за ело на продаю донешено и остала у контробонтъ силомъ узимали, и францешканомъ оу клостеръ за щрофъ пошилели. Вашега пакъ закона людма у све те путове, кои су на продаю различне ствари доносили, нити господа официри, ни поменути кнезъ Пинтерићъ а ни ешкутъ Влашићъ, никому едне речи нису хотели рећи; дакле то се очито види, да нища друго ніе веће само една ненавидостъ, на насъ закона восточнога нашега люде, мы пакъ уздаюћи се на нашу господу митрополіте и владике кад кой постане до оній по своіой іавной у цркви предъ народомъ заклетви по дипломе друге параграфу 26. уставъ свете наше цркве право чувати хоћеу и ништа ново у наш свети законъ да увести нећеу: и они наше светковине, навластито сербске, коихъ до данашнѣга дана тѣлеса у Фрушкой Гори цѣла леже, кассирати намислили и премъ дае николико светаца србскыхъ међу другима празднице светковати синодъ оставіо, но ніе хотѣо у календаръ поставити да се светкую како би потребовало: зато й с тога е очито видити могуће да до послетка наша дѣца мало по мало заборавили би, а наше дѣце дѣца до послетка ни у памети своіой имали неби, да смо ми кадгодъ от свога сербскога рода и колѣна свете и кои су могући били угодити богу имали люде, веће да би се сасвимъ име ниово заборавило; но ми те новине међю насъ ако и есу нашъ господинъ митрополітъ съ нашима владикама свеце наше кассирали и чрезъ протопопа огласиты іоще у години 1776. есу дали, примити неможемо. Ербо нама наши светци нису за кассиранѣ, ниты нашимъ светцемъ нашъ господинь митрополітъ съ нашима владикама ни ми, а ни други тко плаће недаемо, нити пак наши светци нама какву штету или убитакъ чине, веће іощъ бога чрезъ нихъ славећи сваки благословъ и милостъ Божію надъ нами знамо да примамо.

(Свршиће се.)

ЛИСТАК.

ПИСМО МИЛОША ПОПОВИЋА ЂОРЂУ РАЈКОВИЋУ.

Но 489. У Београду $^{15}/_{11}$. 1849.

Господине,

Приміо самь Ваше писмо одъ 7. т. м. и изъ нѣга разумѣо, да на позывъ мой, у новинама изданый, желите ступити као садѣлателъ у редакцію мои новина.

Я Ваше способности уважавамъ, и зато ми е одвећъ драго што сте явити изволили. Я Васъ драговольно примамъ, и то ако хоћете одма. Но при-

мѣтити Вамъ морамъ, да ће мени требати не само преводити предмете изъ нѣмачки новина, него ће се више пута догодити, да требамъ и каковый оригиналный чланакъ, у коме предварително имао бы Васъ извѣстити каковыя садржая и духа треба да буде. Управо рећи, я слабо кад што и преводити даемъ, но понайвише оригиналне чланке пишемъ, па ако што и преведести дадемъ, то треба да е тако удешено, да као оригиналъ изгледа. Политичне пакъ вѣсти изъ страны новина не преводе се одъ рѣчи до рѣчи, него се главный смысао ствари узме, па онда просто изложи, а само ессенціялно мѣсто преведе се одъ рѣчи до рѣчи. Оваковый ће посао Вашъ быти, и воля Вамъ е радити у канцеларіи моіой или код своє куће. То е мени сведно, само да на време имамъ рукописа. Зато ћете одъ мене добивати мѣсечно 30 фор. ср. Ако ми се станѣ кад побольша, и ако Ви усугубили будете трудъ свой за подизанѣ важности листа мога, то е наравно да ће Вамъ се ова плата по времену повысити.

Ако дакле волю имате, као што сте у писму своме изявили, и ако се подухваћате овога посла, то можете одма у Београдъ доћи. Найдалѣ до Божића требало бы да сте овдѣ. Одъ онога дана, када ступите у посао, даваће Вамъ се найуредніе припадаюћа плата.

Добро бы было, кад бы сте написали каковый чланакъ, н. пр. погледъ у лањске догађае народа србскога у войводству, или ма што политичнога садржая у оңомъ духу, коимъ се новине наше пишу, па да ми то пре него што дођете пошлѣте, да бы єдно и самъ увидіо политична начела Ваша, а и код надлежнога мѣста легитимирати се могао, кога узимамъ у редакцію, зашто више пута моћи ће се догодити, да ћу я морати одсуствовати, па премда Вы ни онда сами нећете быти, али ће и на Васъ пасти надзиранѣ посла. Ово истина ніє башъ одвећъ нужно, али бы инакъ добро было, као што реко Али Вамъ опетъ то на волю оставлямъ, еръ я еамь освѣдоченъ о способности Вашой, па зато и сву одговорность за Васъ узимамъ на себе.

На свакій начинъ, одговорите ми одма, да знам на чему самь.

Увѣраваюћи Васъ о моіой искрености пребывамъ

Вашъ

15/11. 1849. на служби готовъ

М. Поповићъ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Берлину у издању Г. Гроте-а почело је недавно излазити ново, особено подузеће, историја развића душевног живота човечанског. Натпис је том великом делу: **Општа историја књижевности од својих почетака па до да нас.** Писац је Густав *Карпелес*. Из програма видимо, да ће се у том делу прегледно говорити о књижевности сваког народа, о главним струјама опширно, о споредним струјама у кратким потезима; оцењени ће бити одлични књижевници свију народа а приказаће их карактеристичне пробе из њихових дела. Прва свеска тог дела обухвата књижевност Кинеза, Јапанаца, Инђана, Мисираца, Јевреја, Вавилоњана и Асираца, Арапа и Перзијанаца. Цело ће дело износити две дебеле књиге, а издаваће се у дванаест месечних одељења. У првој свесци има силних илустрација у тексту, осим тога једанаест занимљивих додатака, репродукција старих рукописа, међу овима четири красно израђене бојама. И даље ће свеске, као што програм обећава, доносити силесију аутентичних и карактеристичних илустрација и додатака.

= У седници првог — филолошко-белетристичног — разреда мађарске научне академије на Ђурђев дан о г. читао је професор др *Оскар Ажбош* као гост расправу своју о *акценту у славенским језицима*.

= За руског великог кнеза Константина Константиновића, песника међу руским великим кнежевима, говорило се, да је због револуционарне неке песме био уапшен. Сад се доказало, да је тај глас био са свим неоснован. Песме тога великога кнеза преведене су и на немачки. Превео их је др Јулије Гросе на препоруку великог војводе саксонско-вајмарског, који здраво цени поезију великога кнеза Константина.

= **Октав Феље**, чувени француски романсје, написао је нов роман под натписом „Част уметникова."

= У 120 свесци Sitzungberichte филолошко-историјског одсека Бечке академије изашла је расправа старине *Миклошића* **о утицају турског језика на граматику јужно европских језика.** „Vienac" у свом 18. броју саопштава из те расправе оно, што се тиче српско хрватског језика.

— Познати слависта *Луј Леже* издао је, као што читамо у „Viencu", ово дана дело под натписом: **Russes et Slaves.** То је читав низ чланака, међу којима прво место заузима уводни чланак „*Славени и цивилизација*", у којем Леже испитује, за што Славени у пређашња времена нису допринели општој култури онолико, колико други сретнији народи, и показује, како од по века ни једно племе у Јевропи није од славенскога показало више способности за живот и напредак. У другом чланку расправља о „*постанку руске народности*", у трећем говори „*о почетку руске литературе*", у четвртом „*о жени у руском друштву у XVI. веку*"; у том је чланку описао читав домаћи и друштвени живот XVI. века у Русији. У петом чланку, у којем је реч *о првим руским посланствима у страном свету*", приказује Леже призоре, каткад и смешне, како се по западним сјајним дворима владали руски посланици, који су донде навикли били на самотан прост живот. У седмом чланку, којем је натпис „*непозната Бугарска*" упознаје читаоце своје са неким мање познатим крајевима Бугарске; осми пак чланак под натписом „*српски народ*" излаже на основу Карићеве „Србије" све садашње прилике нашег народа. Последњи је чланак „*Јан Колар и панславистичка поезија у XIX. веку*". То је опсежна студија о животу и раду Јана Колара. У студији тој показује Леже, да је заметак т. зв. панславистичким идејама из давног доба, а да нису никле у Русији, него су онамо унесене са запада, особито из Чешке, те су у Русији добиле са свим други вид.

-- Под натписом „Junácke kresby“ издао је, као што јавља „Vienae“, познати чешки писац *Холечек* збирку слика и цртица из живота црногорског.

Р А З Н О.

(Пчеле у тропским крајевима). Опазило се на пчелама, које су пресађене биле у топлију Америку, да онде мање меда купе него у крајевима умереног појаса. У нас овде тако вредна пчела у опште онде и не доноси меда, ако су близу ње шећерне плантаже, јер ту јој изгњечени отпаци дају хране обилно и зими и лети. Па ни у библији се нигде не спомиње пчела као узор вредноће, него као жестока гонилица а то је отуда, што је пчелиња жаока у топлијим крајевима опаснија, него код нас.

(Свети пси) На финичком неком натпису, који потиче из Витијума и рачуна даје о издацима неког храма, говори се и о трошку за „свете псе.“ Дуго су највећи старинари, међу којима је био и Ренан, разбијали главе, да одгонену, на што се у неким храмовима држали ти пси. Износили се назори, који су један другом са свим били противни, док није најзад професору Рајнаху пошло за руком те је из старих натписа, што се нашли близу храма Ескулапова у Епидавру, доказао, да су пси, који су били том храму посвећени, употребљавани на то, да слепу децу лече од слепоће, лижући им очи. Пре кратког времена издао је др. Gaidoz књигу, у којој доказује, да у многих и многих народа има религијозних обичаја и догмата, који су слични оном обичају у Епидавру. Још данас мисле Хиндуси, да Енглези само с тога убијају псе, да би се докопали изврснога лека, што га има у језику псећем. О светом се Року прича, да је пљувачком, која је капала са језика његовом псету, многе болне излечио. У Португалској, Француској, Шкотској важи псећи језик још и данас као особит лек. Како библија прича, дао је и убоги Лазар псима без госе да му лижу ране а у Чешкој дају чак те пси лижу лице новорођенчади, да би деца добила оштро око — врло опасна сујевера, јер модерна је наука доказала, да су од лизања псећег већ многе болести настале.

(Конфисковане књиге.) Забране против списа, којима с политичке стране има замерке, издане су биле под римским царем Августом први пут око године 8. пре Христа. Дотле су до душе писце због сувише слободњачки исказаних мисли позивали на одговор, али су им душевни производи могли при свем том без икакве препреке даље циркулирати. За време Августово напише један од његових противника, Тит Лабијен, неку кронику, која је са свог безобзирног тона побудила општу пажњу тадашњег образованог света. У шали су писца прозвали Титом Рабијеном, т. ј. Титом бесомучником. Лабијен је оштро, безобзирно шибао прилике тадашње те је безобзирност његова тона навукла на њ огорчење највиших кругова. Један члан сената донео је предлог, да се кроника Лабијенова сва похвата и сагоре. Тај предлог буде примљен те Лабијеново дело буде спаљено. Та казна била је тада са свим нова и изазвала је у неких саучешће с писцем. Пријатељ његов Север тако је уживао у том забрањеном делу, да је бризнуо у плач и узвикнуо: „Сад ће и мене морати спалити, јер ја целу кронику Лабијенову знам на изуст“. И Северова су дела касније била исте судбине. Занимљиво је, да је онај сенатор, који је измислио ту нову казну, сам себи морао усећи у месо. Име тога сенатора није сачувала историја, али се зна, да су и његова дела за владе Августове била спаљена. — Под наследницима Августовим често су тако конфисковали књиге. У осталом није та забрана сметала ширењу појединих списа. Забрањен је плод и тада био најслађи, те кад је једаред конфискација нека била опозвана, није више било прође том делу, јер га сад нико више није хтео читати, кад га је смео читати.

(„Проклети камен“). Највећи комад злата, што се икад открио, нашли су пре неколико година два радника Deeson и Oates, у Астралији. Њих двојица отишли да копају злата па ништа да нађу. Обојица су били пуки сиромаси, уз то је још Deeson имао да издржава велику породицу. Скоро већ у очајању пођу њих двојица једно после подне у дистрикт, у којем још нико није донде копао. Пошто су неко време близу старог неког дрвета радили, наиђе Deeson наједаред на тврд неки предмет, „Проклети камен!“ стане грдити. „Мал нисам пребио будак“. Но одмах за тим викне свом другу, који је мало подаље од њега радио: „Ходи дер амо, гледај, шта је ово!“ Oates дотрчи, кад има шта и видити — грдна комадина злата. У чуду свом нису знали шта ће. Ископају ту комадину, упрте је па је с тешком муком однесу у Deeson-ову колибу. Камен је више него два пута толико тежак био, колико маса леда исте величине, нема сумње, мора да је злато. Целу су ноћ провели њих двојица, да опросте своје благо од соље, које је било на њему, те кад је зора зарудила, начине носиљку, дигну на њу комадину па је однесу у варош. Тамо је измере. Тешка је била 2268 унца те су добили за њу 10.000 фуната. Од отпадака, које су згребли и отопили, добили су осим тога још десет фуната злата.

(Свадбени обичаји у Лапланду.) У Лапланду се сматра за злочин, узети девојку против њене воље или против воље њених родитеља. Кад момак науми да се ожени, позове родбину и своју и девојчину на „утркивање.“ Девојка има право, да напред пређе трећину пута, те тако је момак не може стићи, ако она неће. Стигне ли дакле она пре до мете, него њен просилац, онда је знак да га не ће. Одбијени просилац не сме више просити ту девојку. Но ако девојка бегенише свог просиоца, то и она до душе у први мах потрчи брже, но после све мало по мало спорије те је најзад момак стигне па је одведе његовим родитељима, који онда пристану на ту женидбу. Том обичају, по којем се девојка не сме присилити на удадбу против своје воље, има народић Лапланђана да захвали своје домаће задовољство, чак и у сред своје сиротиње и оскудице.

(Природна снага.) Опет се смера да се снаге водопада употребе на услугу човечанству. Колико се грдне снаге сваки дан банбадава изгуби, најбоље показује Нијагара, јер у тим водопадима, као што је израчунао Американин Ален пада сваког минута од прилике 22.450.000 кубичних стопа воде преко стене, високе 160 стопа. Како се при употреби водених снага изгуби трећина, то би онда управа снага Нијагариног пада била од прилике 4, 534.000 коњских снага. Да би добили мерило за те грдне бројеве, наводимо, да пад Нијагарин према томе развија снагу, која је четрдесет пута толика, као снага целокупне енглеске индустрије, најснажније, што је има у иједног народа на земљи. — Тако су ништава дела људска према природним снагама, које све сатиру.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 18. У НОВОМ САДУ 6. МАЈА 1890. Год. XVII.

?

Кад усамљен себи живот удешавам,
И сенкама сјајним себе заваравам,
Кад заносно сањам девојачке чари,
Па весеље мислим, што нуде пехари,
Кад славу замишљам на песничком пољу,
И радосно гледам будућност нам бољу,
Кад о целом свету ружичасто судим,
Па ненадно кад се из санка пробудим —
Ја се онда питам: Је л' то *срећа* била,
Која ме је тако, тако заносила?

Ил' кад усред пусте, дивље теревенке
Мутним оком гледим свакојаке сенке,
Кад ми пијаноме већ посрће нога,
И не могу друга ни да познам свога,
Па кад даље нагнем, да се даље пије
И још дивље да се терају оргије,
Кад већ најзад ништа о свету не судим
И у неко доба с псовком се пробудим —
Ја се онда питам: Је л' *то* срећа била,
Која ме је тако, тако заносила?

—*Ѣ*.

МОДЕЛ.

НОВЕЛА МИЛОРАДА ЈОЦИЋА.

(Свршетак.)

III.

Кад је Лидија оставила уметника на само, овлада њоме силан бол. Тиштало ју, што се на такав корак мораде одважити, већ неколико пута хтеде да се врати, али ју слика сиротиње гоњаше даље. Не тицаше ју се гунгула на улицама, она брзо иђаше својим путем, полако нестајаху дивни булвари, она пређе преко моста и стаде пред капијом омање куће у једној од најсиромашнијих улица. Зазвони, а наскоро се појави старија жена, која ју дочека са речима:

„Где сте тако задуго, госпођице Лидија? Мајци вам је опет било врло зло.“

„Пошљите по лечника!“ — рече брзо Лидија. — „Ја ћу га платити, брзо — молим вас.“

И не дочекавши одговора убезекнуте старице, сиђе се брзо у мрачни сутерен и ступи у малу, ниску собу.

Према раскошном атељеру Борелову како јој живо упаде у очи њена сиротиња! И заиста, намештај ове собе састојао се из једног стола, две дрвене столице и ормана. Код узаног прозора, кроз који једва продираше светлост, стајаше шиваћа машина и на њој остављен посао.

Лидија брзо скиде шешир, копрену и огртач. Да ју је сад видео Хенрик! Беше то узор изванредне лепоте. На краљевском телу стајаше као круна дивна главица, врло лепа плава коса бејаше просто али укусно удешена, а црне се очи сијале у дивној светлости.

Но са лепих образа нестало је сваке румени. Ти образи беху бледи, упали, а тужан израз давао јој је облик мадоне. Са румених усана нестало је умиљата осмеја, а како би тек овај давао чар овоме дивном чеду!

Лидија лагано закуца на мала вратаоца, која из ове собе вођаху у једну другу и на тихи одзив уђе унутра. Беше то одаја такођер сиромашно намештена, али с укусом. На малом столу стојаше у чаши кита цвећа, а ћилим проста кроја покриваше патос. У постељи лежаше бледа бона женска, мајка њена.

„Ти си, чедо моје?“ — рече слабо. — Спавала сам била, па и не приметих да си отишла, али где си била тако задуго?“

Лидију обли румен.

„Однела сам свој посао“ — тражаше изговора — „госпођи Рсаровој, надам се да ће ме добро наплатити те сам послала и по лечника.“

„Добро моје дете!“ — уздахну јој мајка тихо. — „Бог те благословио! Али се ти тако безобзирно жртвујеш за мене. Та мало се и ти одмори.“

Лидија бризну плакати.

„Ох, мајко мила!“ — рече. „Само ти да ми оздравиш, па ће све с нова добро бити.“

У том закуца неко на врата.

Лидија их брзо отвори и унутра ступи лекар, постарији човек. Доброћудно запита:

„Дакле где је та болесница?“

Но кад је угледа, узе му лице врло озбиљан израз. Мораде констатовати, да сиротица није у доброј кожи. Видећи расплакано девојче, јад и сиротињу, ражали се и он па се труђаше да утеши Лидију.

„Стишајте се, драго дете моје!“ — рече благо. — „Опасност је велика, али не клонимо духом. А и ви ми хрђаво изгледате. Штедите се мало. Ходите са мном, да вам разложим шта да чините. Сутра ћу у ово доба опет доћи.“

Лидија испрати лекара; кад се вратила, опази да јој је мати тврдо заспала.

Ох, горка сиротињо! Од куд јој новаца, да по налогу лекареву ради? Кад га је испратила рекао јој је, да би добро било да узме боцу мадере и да сваког сата даје болесници по кашику. То ће ју крепити. Па и њега ће требати платити. Све ово коштаће ју више франака, а она нема до неколико суа. Шта би било од ње, да се није одважила, да учини кораке код вајара? Он ће је сигурно богато наградити Сутра ће она све исплатити, још и што је дужна код редарке, мајка ће јој оздравити и они ће остати сретни и задовољни.

А он? Он је и тако не ће познати ако је где и види. Та имаће она образину на лицу.

Лидија седе чело главе код мајчине постеље и предаде се својим мислима. Ох, увек о *њему* мишљаше. Како је леп и племенит! Како је био узрујан, кад му је она смер свој казала! Она осећаше, да ју он љуби. Љубљаше јој вити стас, као уметник оно, из чега ће да црпи инспирацију за свој ремек; љубљаше јој очи, као што је месечар роб непознате силе; љубљаше јој глас, као сањало што љуби славујев пој — а лица јој не виде Ох, да бизарне, да жарке љубави! И Лидија мораде себи признати, да такав жар и њу занесе . . . осећаше миље при помишљају, да ће сутра њена лепота да побеђује, али ју је тако болело, да је он љуби, али да ју мора презирати. . . . Бар она мишљаше, да њено дело не заслужује друго до презрење . . . Он није знао побуде њеном делању, али да му је и казала, да ли би јој веровао? Ох, би, — зацело! Он — човек тако племенита срца. . . . Већ хтеде да се отресе мисли, којима он краљеваше, али заман — — срце јој поче спажније да бије, румен јој обли анђеоско лице, а нема издајничке светлости, да туђинима казује њене осеђаје. Али ту је строги судија — савест. Но срце се показа снажније од савести — изиграло је све препоне. Лидија осећаше, да и она љуби — али шта јој користи та љубав, та она је сирота — а он богат, славан. Заман — демонска моћ страсти стеже ју у вигове своје — она јој беше роб . . . Већ давно сањаше о чаролијама љубави, али тек сад јој осети миље, јер *он* постаде владар сновима јој.

IV.

Рецимо, да је био сан . . .

Барем се Борелу тако чињаше, кад виде пред собом свој модел у својој лепоти. Црна образина покрила је лице најсавршенијем створу и само очи сјајаху кроз њу необичном ватром. Пред вајаровим очима играше атеље са бајним статустама, као у грозници посматрао је он Лидију у невиној лепоти неодољиве чедности. . . . Дуго стајаше тамо пред масом камена, из којег је хтео да створи дело достојно најгенијалнијег замишљаја — — али

осећаше, да није кадар учинити ништа Дивљи вали узбуркане страсти прождираху му цело биће, из очију му севаше ватра — — а црте му узеше необ чан израз . . . а како му се ругаше основа зграде, на којој би краљевао најлепши стас, наједаред зграби чекић и разори силним ударцима основу ту, одгурнувши је презорно ногом далеко од себе. . .

„Ох, дивни створе!“ — ускликну силно. — „Не дам те ником, па ни камену хладном. Мени те хоћу, мени јединим — јер те љубим.“

И раширеним рукама пође моделу свом, који поплашено узмицаше. Очаран фантазијом вилинске лепоте не пође до неколико корачаји, снагу му сломи страст и он ничице паде о тле . . .

. . . Кад му се свест опет повратила, у први мах се тек тамно сећаше, шта се догодило. Зачуђен опази, да лежи на дивану а пред собом опази своју стару редарку и још једну непознату женску. Ха! Каква му мисао суну кроз главу! То је она, осветиће јој се Хитро скочи и нагло, скоро опоро запита ову последњу, ко је. Но мало за тим зазвони му опет познати, чаробни глас, кроз сузе тихим прекором:

„Господине!“

Ох, тај меки, дивни глас, то је њен глас — — а она, која сад њему говори, младо, погружено девојче с бледим упалим образима и сузним очима, је ли то лик краљевске лепоте, која га доведе до лудила?

На један знак Борелов редарка се уклони. Остадоше сами њих двоје.

Лидија нагло устане. „С богом, господине!“ — рече брзо. — „Ја одлазим и сумњам да ћемо се икад састати. Немојте ме осуђивати. Мој корак, истина, не може ми се опростити, али ја знам, шта сам себи дужна и знам узрок своме делању. Да ми се смер осујетио, захваљујем за то Богу и вашој слепој страсти.“

Каква иронија с усана ове девојке! Да ли му се она руга? Или је сувише безазлена, те не познаје моћ своје лепоте, играјући се лакоумно са бесценим благом своје чедности; или је неморално чудовиште, што лепотом својом подло исмева најдражу светињу истините љубави.

И силно огорчење овлада Хенриком . . . Тако преварен, измучен, исмејан! . . . Презорно премери Лидију и промумла неколико речи увреде и презрења . . . Али му речи на уснама наскоро умукоше. Образи модела му зажарише се, дивна румен даде им израз необична чара, из очију јој севну муња, а поглед продре вајару у срце . . . Застиђен као деран узмуца:

„Лидија!“

„С богом,“ — беше одговор иње нестаде. Кад Хенрик примети, да је сам, беше му све пусто и празно Као да су му душу однели . . . Узбуђен узе шешир и пође за њом. Виде је на пољу на један стуб наслоњену, како горко јеца . . . Срце му се стеже, хтеде да је утеши, али се наскоро промисли. Да, поћи ће за њом, докучиће јој стан, и дознаће јој околности. Био се стишао и кад виде пред собом девојче како узрујано пође даље, постаде он мирнији и ладнокрвнији.

Лидија је брзо стигла у Картје Латѐн и Хенрик је морао убрзати кораке, да је не изгуби из вида Наскоро стиже Лидија у своју улицу и застаде пред кућом, где је становала Хенрик виде, како још метну руку на срце и уздахну — — — па и он пође оној кући, у коју је њу видео да је ушла.

V.

Тек што је Лидија стигла дома, јави јој редарка тужним лицем, да јој је матери опет врло зло. Лидија улети у собу и појури болесници.

„Мајко!“ — завапи.

Али не доби одговора. Као пуст, празан одзив одјекиваше јој глас.

„Мајко!“ врисну Лидија и падне на колена пред постељом. Али одговора хладне усне не дају, сирота мученица опростила се земаљских патња, душа јој оде онамо, где ју чека рајско насеље.

Заман узе сирото чедо хладне руке међу своје вреле, да им даде искру живота, заман љубљаше ледне образе врелим уснама, на којима још кипташе жар презрене љубави — не могаше повратити живот оној, коју тако силно љубљаше . . . .

Док она тражаше средства, да јој олакша патње — — изневери ју мајка њена и остави је саму . . .

Лидија крхаше руке и јецаше горко . . . У своме болу није ни опазила, да је неко ушао и скамснивши се од виђеног призора остао непомично код врата . . .

„Ох, мајко!“ — кукаше сиротица силно. — „Зар ме и ти остави, као што ме и он презире. Ти би ме утешила за разорено бла-

женство живота мог, али сад сам сама, мрска себи и на презор другом“

„Лидија!“ зачу се сад глас љубави и кајања.

Лидија нагло устаде — овај глас јој беше добро познат. Окрете се и спазивши *њега*, силно порумени . . .

Хенрик бејаше блед као крпа. Дубоко га потресе овако пожртвовање, оваква детиња љубав. На самртном одру лежи патница, једино благо дивном девојчету, које је за њу безазлено и лакомислено метнуло на коцку сву лепоту девојачке чедности — — а пред њим стајаше девојка, коју је љубио, кад јој ни лика ни душе још не познаваше, а врлина га њена сада доведе до обожавања. Тако благо сањаше себи у младићким идејалима . . . Таква анђела сањаху му уметнички снови. Та ево му замене за празан сјај славна имена, та ево му љубави у место окорелих груди слављеничких . . . Борел уздрхта . . . И то чедо је могао он само једаред увредити, са чијих дивних усана час пре чу тихи прекор ојађене љубави . . .

„Лидија!“ — понови опет. Можете ли ми опростити?“

Лидија плакаше тихо.

„Ох, драга Лидија! — настави Борел узрујано. — „Појмим ваш бол и високо га ценим. Махнит сам био, бесомучан. По вечита хвала промисли Вишњега, што вас сад упознадох. Појмим све разлоге, који вас на познати корак одведоше, и ваш бол — а то све бејаше у заман Али валда није све узалуд — — само од вас зависи, Лидија. Ви остадосте сами без потпоре, без заштите, ох, допустите ми, да вам пружим руку истинског пријатељства и љубави. Допустите ми, да Вам од сада ја будем заштитник. — — Лидија, хоћете ли ми бити анђео живота мог?“

Хенрик говораше брзо, тихо . . . Не тражаше афекта речима, није био занесан у изливима страсти своје, збораше не без сажаљења, али стрепећи чисто од одговора обожаваног девојчета.

Лидија му пружи руку.

„Ох, господине!“ — рече „Штедите бол мој. Видите слику измучене старице, која на самртној постељи лежи са изразом опроштаја према патњама, које је претрпела Моја мајка бејаше из племићке породице. И она је жртва љубави. За љубав оца мога оставила је име и сјај родитељског дома, али не уживаше дуго блаженство младости. Отац мој наскоро умре и остави је саму с нејаким дететом. И за љубав нејаком детету — за љубав моју живљаше ова племенита душа усред највеће патње и јада с горком заслугом за дневне потребе. Патећи се пробавила је младост, остарила је пре времена и пала је у гроб као жртва тегобне сиротиње . . . И ако је помишљала каткад на проиграну срећу живота свог, на угодност родитељског дома, никад је нисам чула роптати против судбине . . .“

Хенрик задивљен слушаше просту ту приповетку.

Одавна се он приближио Лидији, њена мека рука у његовој, — — њена племенита душа у срцу његовом . . .

„Ох, Лидија!“ — прошапута гласом среће и уверења. — „Утишај неизмерну тугу твоју. Ја те љубим. Дух мајке твоје ублажиће се, кад види из небеског стана свог сједињена срца наша Ох — — ако ти важи реч и обећање истините љубави, заклињем ти се — Лидија . . .“

И даље тепаше Хенрик нежне речи љубави и среће, та осећаше, да га она љуби.. А Лидији се чињаше као кроз сан да ево и за њу руди зора лепше будућности — — и она се не отрже из његова загрљаја, обави дивне руке њему око врата и на грудима му дуго плакаше, не знајући управо шта осећа... Нови утисци учинише, да јој срце јаче стаде куцати. . . а кроз сузе туге указа јој се на уснама диван осмејак блаженства . . . И заиста, никад се лепша два срца не сјединише.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Не запита сина ни како су испити испали; беше уверен о његовом раду и истрајности и слушаше, топећи се од милина, сјајне планове младићеве.

— Сто пута вам на дан захваљујем, татице, што ми нисте бранили ту каријеру, ма да је и господин Рахоза био противан. Нисам се ја због пусте таштине извлачио, да не наследим вашу службу. Ви ми бесте углед свете службе, а није ни срамота бити најамником. Али ја сам тако гинуо за другим путем, тако гинуо! И ви ми дозволисте! Сад ћу за две године са свим свршити и ви ћете дочекати радост од мене. Душу ћу своју дати за болеснике и паћенике.

— Адаме! памтиш ли, шта си ми обећао? Је ли да не ћеш тражити славе ни блеска? — прекиде га узнемирени старац. Кад свршиш науке, вратићеш се у нашу Рахозну, па се настанити у местанцету. Не ћу ти ја бити на терету, само ћу кад и кад доћи, из шумарске куће, до господина лекара, а после ћеш ми очи заклопити. Ове године мало занемогох, па знаш... Бог му дао да дочека радост од деце своје... Дошао је амо главом наш господар да ме походи, па кад му се потужих на старост, рече: — „Не брини се... док си ти жив, не ће бити другога господара у шумарској кућици. Ја не марим, ма ти седео у запећку — само нека си ту. Живи мирно и сто година“. — „Милостиви господине — рекох — само нека Адам постане лекар, не ће жалити, да ми пружи кору хлеба у старости, а вама треба слуга, а не инвалид, да шуму чува“. Расрди се господин. — „За што ме вређаш, Љахницки? — вели. — Ниси имао сина, па си био код мене; остаћеш и са сином. Остарили смо скупа, скупа ће нас сахранити“. — И право је. Али кад се ти настаниш у местанцету, често ћу ти доћи, да ме жива жеља мине, да у теби уживам. Та ја те се свога века сит ни не нагледах, а све због тих наука. Упаднеш, одахнеш, па те опет нема! А са мном после, целе дуге зиме, остаје само туга и чежња.

Старац уздахну, помилова сина по глави и, загледав се с лагодним осмехом на бео пут испред врата, говораше даље, весео, што може после толико месеци речима скинути терет са срца:

— Тако ми је увек у животу све брзо минуло! Стару ми мајку отац остави, добру душу. Само што преузех чуварину, почех радити за њу и уз њу, а она ме прве јесени остави сирочетом. После дође твоја мајка у ту пустињу након неколико година. Запева ми, насели кућу, сијало ми уз њу сунце и дању и ноћу, лети и зими. И то све потраја две године! Не навеселих се ни не нагледах и већ је нестаде. И опет остаде пустош, још гора, јер беху две сироте, ти и ја!... А после ти дорасте, па ми и ти оде с очију. Наука те узе; колико је то већ година?

— Десет, татице, и још две морам издржати.

— Дванаест година... Не преживети, него и изрећи је тешко И тако је тој кућици суђено, да буде вечито пуста. Да нема те миле шуме и рада, не би човек могао издржати. Али шума је веран пријатељ, а рад бригу лечи; тако и прође живот полагано! Да још тебе жив дочекам, и да дуго не болујем, па ћу радосно поћи својима!

— Татице, рашта мене оставити сироту! — шапну младић жалосно.

— Теби се, дете, сунце рађа, а моме је залазити доба. Твоје је, да гнездо свијаш, а моје да одлећем као ждрали у јесен. Твоје је, да тражиш верну љубу и да радиш, а моје, да у гробу спавам и да се одмарам. Тако је то, дете, Бог наредио.

— Татице!... — шапну Адам, а сузе му стадоше врцати.

— Јао мени! Лепо те дочеках. За што плачеш? Махни се! Баш сам глуп старац! Дед', приповедај ми боље о себи: да ниси био болестан! А можда ти је било мало новаца?

— До миле воље, татице; а здрав сам као челик. Не љутите се, што сам вам, без питања, довео госта?

— Боже сачувај. То је твој друг, за цело је добар и поштен.

— Друг ми је. Врло је бедан и нема на свету никога свога. Ја га врло волим, сиромаха.

— И боље, што си га позвао, А јеси л' виђао када нашега младог господина?

— Виђао сам га код Рафаила, оче, јер они беху скупа у стану.

— Учи л' се добро?

— Не знам, татице. Вечито црта. А шта је ново код нас, у двору?

— Тхе, све је по старом.

— Је л' здрава госпођица Казимира?

— Здрава је; мило детенце! Кад сам боловао,

долазила је сваки божји дан. Послала је лекара, доносила ми таких ђаконија, да им ни имена не знам, и заседне ту, у кућици, као код своје куће, као да није из палате изишла.

— А не удаје се?

— За што да се жури? Поред свога блага и лепоте, имаће на сваки прст просаца. Већ је један и био јесенас, кажу кнез је из саме престонице.

— Јесте л' га ви видели, оче?

— Видео сам, јер су наредили за њега лов на лошеве. Гиздав господин и врло богат. Педесет рубаља ми је поклонио после лова.

— И узесте их, татице? — прозбори младић немирно.

— Послао сам теби о празницима.

Младић пребледе сав у лицу, сав се стресе, али ћуташе.

— Три пут је долазио. Радознао бејах, како ће се то свршити; еле, кад је госпођица седела код мене болеснога, усудих се, па запитах: „Можда ће нам тај страни господин одвести госпођицу?“ Она се ни најмање не расрди, него се чак осмехну: — „Не ће ме одвести ни који стран господин, господине Љахницки. Остаћемо скупа у Рахозној!“ — Знам ја, да не ће тако бити, да ће се наћи други, који ће јој срдашце задобити и уграбити нам је, али ме обрадова та беседа. Волео би да буде срећна, ал' ми је жао и помислити, да ће је кад год и нестати из нашег двора. Така анђеоска душа, тако се достојанствено држи за своје године, и сећа се свакога. Где год је сиротиње, болести, туге, ту је и она.

Младић слушаше. озарен, с осмехом на усти'.

Кад старац прекиде, он подиже очи и хтеде нешто запитати, али се уздржа, ил се не усуди, а шумар, дочепавши се миле теме, окупи даље:

— Ми смо слуге, а она госпођица, па опет се сећа и не стиди се спомињати оне часове, кад су тебе дететом у двору узели, да те, по милости господиновој, скупа с младим господином Немац учи· „Шта је с господином Адамом?“ — пита, кад год ме сретне, а ономадне се провезла туда у Сарнов и опазила ме крај шуме. — Зар господин Адам још није дошао? — пита. — Нити долази, нити пише, неваљалац! — одговорим ја. — „Баш као и наш Срећко; отац је отишао по њега“ — рече весело. Адаме! сутра морамо ићи у двор да се поклонимо, јер је и господин питао кад и кад за тебе.

— Ићи ћемо оче! — одговори младић тихо.

— Али ја ту брбљам, као да сам се најмио, а и не сећам се, да сте ви гладни. А и та стара Катарина, као на пакост, данас се изиска на вашар. Чим ћу да вас угостим?

— Не брини се за то, татице. Ма чим. Рафајло мало једе, а ја сам се баш зажелео млека. Али где је он?

— Можда се одмара под јелама. Зовни га на вечеру, а ја ћу се дотле побринути. Гледај, огари би одмах за тобом. Познали те честити пси после годину дана!

Адам је гладио и миловао псе, који се умиљаваху и чешаху о њега и тако скупа пођоше јелама.

За вечером заподене шумар разговор са синовљевим пријатељем.

Јеђаху у великој соби, која у исти мах беше и кухина, свеже млеко у земљаним зделама и црни хлеб. Но могаше бити простије части, али Рафајло нит' се чудио ни мрштио. Истом кад домаћин стаде објашњавати и изговарати се, загледа пажљивије у своју зделицу, па слегне раменима.

— Нисам ни видео, шта приносим устима — одговори у кратко.

— Ви сте јамачно уморни од пута?

— Нисам.

— А је л' вам се свидела наша околица?

— Видео сам лепше.

— А, за цело! Ви сте јамачно много путовали?

— Не онолико, колико бих желео.

— Зар би ти хтео путовати! — уплете се живо Адам, очигледно задовољан, што је чуо ту новину.

— Чему се ти тако радујеш?

— Јер сам нашао, да имамо бар једну жељу једнаку. Гутао сам, док бејах у школама, тисуће путописа и ни о чем другом не сањах, само да та места обиђем, упознам, а најзад у каквој зачкољици одсести, подићи огњиште и . . . — Наједаред младић замуца, поцрвени, и додаде после прекида: — и . . . и радити!

Рафајло га погледа летимично, па се презорно осмехну.

— Но, и ти сви бујни планови остадоше, као обично, пусте сањарије.

— Како бих их могао остварити! Не могох ваљда утећи из школе, а о феријама ни не помишљах на путовање.

— А ја сам сваких ферија, још у Монакову, пребацивао торбу преко плећа, узимао штап у руке, па пут пред ноге. Не сам, с колегом, с Бертом.

— С каквим Бертом?

— Синовцем професора Анденберга. Стриц му и мој отац беху колеге и велики пријатељи; мене отац предаде у окриље Берту. Старији беше од мене десет година. Упознао сам тада целу средњу Европу. После очине смрти радио сам сваке године то исто, све до последњих година.

— То сте ви знаменит пешак! — рече весело Љахницки.

— До године ћу опет о феријама путовати.

— И опет с Бертом! — уздахну Адам.

— Берт је далеко сада, а мени више не треба тутора. Сам ћу да идем.

Кроз отворен прозор струјаше хладан вечерњи ћув у кућу, хладећи и освежујући после дневне жеге.

Рафајло даде шумару цигару, сам запали другу, па гледаше на поље у двориште. Адам се и сам наслонио на довратак, па се обзираше по познатој околици.

— То је сарновски пут, што се простире од двора и местанцета Хоћеш ли, да се мало прођемо? Показаћу ти целу Рахозну.

Изидоше. Иза капије на шумарској кућици, десно, пружаше се пут горе и губљаше се у шуми, лево се незнатно спушташе према речици. Окренуше на ту страну, и минувши скретњу, застадоше часком.

Пред њима пукао широк пејсаж, осветљен са стране злаћеним заходом. Пут, минувши шуму, вијугаше се равним пољем до реке и моста. Даље, неуредно разбацано, утиснуто међу вотњаке, пружаше се местанце, овенчано крстовима православне и римо-католичке цркве, црвено од црепова на кровових.

Дуга алеја талијанских топола спајаше га са двором, који беше осамљен, мало више, а бели му се зидови светљаху, беласајући се овде онде кроз висока дрвета. Изгледаше као магнатска резиденција. Адам заокружи руком с краја на крај хоризонта.

— Све је то господина Рахозе! — рече — то селиште, и оно друго, и те шуме, и поља: све! Ах, како је он богат!

— И глуп! — додаде лаконично Рафајло.

— Не. Вараш се! Неотесан изгледа и добродушан. Ипак благо оном, ко га не виде гневна. Видео си га у туђем месту, ниси га видео у Рахозној. Ту је он истом краљ и господар! Све се пред њим клања, као класје пред ветром.

— Обичан патенат разума свију тих.

— Срећан си, што не може бити од потребе, да излазиш пред њега.

— А можда он треба да се осећа срећним за то!

Адам само климне сумњиво главом.

Иђаху неко време ћутећки преко слогова плавичастога већ жита. Око њих се ширио мирис хране, пооране земље и живице. Вечерња тишина спушташе се на земљу, само од местанцета и од даљих села долазаше с ветром шкрипа ђермова на бунарима, рика марве и звуци врбових свирала.

— Шта ли ради онде, у загушљивом граду, бедна мала Леонка Брезова! — одазва се Адам. — Њој би требало такога ваздуха, тишине и дуга починка. Волео би знати, шта је с њом?

— Јемачно је умрла! — одговори немарно Рафајло. — Господин Срећко ће осиротети после ферија. Не ће бити ни мене, ни ње! На теби ће оштрити своју досетљивост!

— Јадно дете! Баш јој се није исплатила онолика мука!

— На послетку, никоме се боље не исплати. За то је сваки луда, што се мучи.

— А зар ти уживаш у миру?

— Ја радим, што ми се допада.

— Мање више, свако тако ради, јер је сваки грешан. Па опет, кад желимо нешто, што је пред светом глупо и дрско, а по савести честито, и мучимо се због тога, треба ли то забацити и оставити недоконано, за то, што је тешко?

— Ко не постигне својих жеља, јадник је и кукавица.

— А ако падне на по пута?

— Постиће ништавило. И остаће иза њега, као иза угашене лојалне свеће. Мало смрада, дима и тама.

— Срећа, што је то лаж! — рече мирно Адам.

— Докажи ми на длаку, да је твоје мнијење истинито! — новиче Рафајло, долазећи у ватру.

— Не могу доказати својега мнијења, као ни ти свога. Али, да л' ти верујеш у привиђења! — додаде, устајући нагло.

— Шта? У столове, што куцају, у беле даме, у смрдљиве ђаволе и вампире?

— Не. Него у наки споразум, свезу загробну с милим после смрти. Зар не допушташ, да има пророчанских снова, необичних мисли, непротумачених предосећаја.

— Но, нека је свашта! Еле ти се тим занимаш? верујеш таким дадиљским бајкама? Леп ћеш бити лекар.

— А шта се то тиче медицине! Ја под скалпелом не ћу тражити душе, него органе, не ћу филозофисати с лешином или болесником, него испитивати болест и тражити јој лека. Уз то верујем, да се после смрти могу вратити амо. А јер поуздано знам, да ћу умрети пре тебе, видећеш ме или осетити у каковом важном часу. Запамти; то ти најсвечаније обећавам.

Приспедоше већ на мост; сунце се беше већ смирило

(Наставиће се.)

ЗАСНИВАЊЕ СТРОГО-НАУЧНОГ ИСПИТИВАЊА.

ОД Џ. В. ДРЕПЕРА.

(Наставак.)

Кад је Александар на тај начин све био учинио да себи леђа осигура, врати се опет у Сирију и крене се са 50.000 својих ветерана на исток. Пређе Еуфрат и пође планином, не би л' избегао великој жеги месопотамијске низе, која је више на југ лежала, а уједно је осигурао своју коњицу обилнијом пашом. На левом брегу Тигровом, близу Арбеле, наиђе на велику војску, која је 1,100 000 људи бројала а Дарије је из Вавилона водио. Перзијски краљ буде потучен и умре брзо за тим. Сад је маћедонски победилац постао господарем све земље од Дунава до Инда и могао је освојити и даље, све до Ганга. Скоро човек да не верује колики беше плен, у Сузи само нађоше 50.000 талената, као што Аријан прича.

Наши млади официри морају се чудити и дивити, кад прегледају та ванредна ратничка дела. Александар прелази Хелеспонт и прелази на силу преко Граника, ту зиму изводи политичну организацију освојених земаља у Малој Азији, сада полази десно крило са средиштем војске обалом средиземног мора кроз Сирију и осваја Тир, развивши ремек од опсађивања; Газа се на јуриш узима, Перзији се пресеца веза са Грчком и искључују је баш сасвим из средиземног мора са њезиним галијама скупа; сада мораде да престане сво сплеткарење по Грчкој, нису више подмићивали Атињане или Шпартанце, што су пре у више пута с успехом чинили. Мисир се осваја и ове друге зиме спроведена је политична организација ове поштовања достојне земље; тад' се с пролећа креће васколика војска од црног мора и црвеног мора на салитром покривене пољане Месопотамије, прелази код порушеног моста код Тапсака преко жалосним врбама засађеног Еуфрата, прелази и Тигрис; сад се чини ноћна извидница пред великом и знаменитом битком код Арбеле, продире се у косом убојном реду, пробија се непријатељу средиште (што се на неколико столећа опет догађа код Аустерлица, напослетку гони се, што се може жешће, перзијски краљ; — чини се јунаштво, какvог га после ниједан војвода није више починио.

Тим се дала Грцима дивна драж за научно испитивање. Неки су ишли са маћедонском војском са Дунава на Нил, са Нила на Ганг. У земљама с оне стране црнога мора познадоше хиперборејске буре, у мисирским пустињама самуме и бурне пешчане вејавице. Видоше пирамиде, које се дизаху већ 20 столећа, видоше у Луксору обелиске, јероглифима испокриване, прођоше поред тајанствених мучаљивих сфингова видеше грдосије владара, што владаху источном страном земљином. Стајали су у дворанама у Есархадону пред престолима старих асирских краљева, које су чувала крилата говеда. У Вавилону су још стајали зидови, који су некад обухватали више него 60 енглеских миља, па још и сад, пошто су три столећа прохујала и три освајача преко главе им прешла, бројали су више од 80 стопа у висину; овде су још стајале развалине Валова храма, који је небу под облаке допирао а врх вршка му била звездарница, где су ноћу халдејски астрономи из звезда људима судбину прорицали; исто се тако могли видети овде трагови две палате са висећим баштама, у којима су у ваздуху расла голема дрва; исто тако остатци водовода, којима су баште из реке заливане. Отопљене снежине са јерменских гора сливале се у вештачко језеро, пуно водова и устава, у вароши је та вода лепо отицала кроз насипе Еуфратове. А понајчудноватије можда је био тунел испод речног корита.

Ако је Халдеја, Асирија, Вавилонија пуна била старина, из најдавнијих времена, вредних, да им се човек чуди и диви а и да их штује, није ни Перзија била без тога из каснијих барем времена. Тремови са стубовима у Перзепољу били су пуни препуни дивних производа уметности, резотина, вајарских послова, глазура, столова од алабастра за књиге, обелиска, сфингова, прегрдних говеда Екбатану, ладовити летњиковац перзијских краљева, опкољавали су у округ 7 зидова од тесана и сјајна камена; унутарњи су се полако дизали у вис и били су разно бојадисани, слагали су се по астрономији сасвим са 7 планета Било је и сребрних цигаља у палати а балвани су били златом постављени Ноћу су ти тремови били освет-

љени силним редовима нафтиног пламена, да им светлост није ни сунчевој уступала. Рај се налазио усред града као што то и захтева раскош источних владара. Што је год било Персије од Хелеспонта па до Инда, била је то збиља градина наше земље.

Овде се зато посвећује неколико страна историји тога чудноватога ратовања, јер је отуд потекла она ратничка ваљаност, која је и учинила те се основале математске и практичне школе у Александрији, које имају да нам важе као колевка знаности. Све, што данас на сигурно знамо, даје се свести на то маћедонско ратовање Хумболт је добро приметио, да се и човечији дух почиње разграњавати, кад му се изнесу нови и величанствени предмети из природе. Очима војника Александрових и његових пријатеља указиваху се на сваком кораку ненадани и прекрасни призори. Ниједан народ није умео тако фино да посматра и брзо да схваћа и проникне ствар као Грци. Овде су напшли на бескрајне пешчане равнице тамо на планине, чији врхови се дизаху изнад облака. У пустињи су видили варку ваздушну, на косе планинске бацаху сен облачине, што се витлаху над шумама Били су у земљи, где успевају палме амбрине боје и кипариси, тамариски, зелена мирта и олеандер Код Арбеле су се борили са индијским слоновима, у честама на Каспијском мору кретали су са лежа подмуклог царског тигра. Имали су прилике да виде животиње, које се не разликоваху од европских само прегрдном величином него и иним особинама, видили су риноцера, хипопотама, камилу, крокодила у Нилу и Гангу. Налазили су на људе врло разлиоликог телесног састава и разне ношње, ту је мрки Сирац, зеленкасти Перзијанац, црни Африканац. Кажу да је и сам Александар посадио крај себе на самртничку своју постељу адмирала Неарха да му приповеда и пажљиво је слушао доживљаје тога морнара, његово путовање по Инду до Перзијског залива: запањио се од чуда, кад је видио први пут плиму и осеку; дао је градити лађе, које ће испитати каспијско море, о коме је држао да ће то по свој прилици бити само залив каког великог океана као што је то и црно море а као таке познао и перзијски залив и црвено море; био је накан да на својим галијама обиђе око Африке те да се хроз Херкулове стубове увезе у средиземно море, као што су то некад по причи фараони и учинили.

Али нису само велике војсковође нашле у освојеном царству ствари, којима су дивити и чудити морали, него и философи. У Вавилону је нашао Калистен низ халдејског астрономског посматрања, која су допирала 1903 године у натраг. Послао их је Аристотелу. Стајала су на печеним цигљама те се може мислити да новији испитачи могу наћи на дупликате по цигљаним библиотекама асирских краљева. Мисирски астроном Птоломеј имао је вавилонски списак помрачења сунца и месеца, који се пружао 747 година у натраг од нашег рачунања времена. Дуго, непрекидно и тачно морало се то посматрати да се докаже понеки успех, који је допр'о до наших дана. Вавилоњани су само 25 секунада фалили, кад су одређивали колико траје тропска година а звезданој години дали су само 2 минута више, они су докучили, кад наступају еквинокције; знали су како постају помрачења сунца и месеца а знали су их и предсказати својим кругом, који су они Сарос звали. Тај њихов круг је обухватао више него 6585 дана а удаљавао се од истине само за $19^1/_2$ минута.

Ти податци исказују непобитно, да се у Месопатомији неговала астрономија истрајно и разумно и да су они на томе пољу далеко дотерали и ако су им справе и алати за то јако несавршени били. Ти су стари посматрачи начинили списак звезда, животињски круг поделили на 12 знакова, дали дану 12 сати а ноћи 12; они су по Аристотелевим речма одавна опажали како месец покрива звезде; имали су права појма о кроју сунчаног састава, о томе, како су планете поређане; имали су сунчаника, водених сатова, астролабија, гномона.

Особито су занимљиви њихови покушаји да штампају. У окретљив ваљак су урезали клиновним писмом своја извешћа, тај се ваљак превлачио преко меканог, скројеног облата, чиме се долазило до сталних отисака. По његовим цигљаним библиотекама можемо да пожањемо још понешто из књижевности и повеснице. Није да нису баш ништа знали ни за оптику, у Нимроду нађено пупчасто сочиво доказује да су знали за стакла, која увеличавају. Рачунали су на прсте али нису знали за велики налазак Инђана. за бројеве.

Какав ли је то призор морао бити за

— Под натписом „Junácke kresby" издао је, као што јавља „Vienae", познати чешки писац *Холечек* збирку слика и цртица из живота црногорског.

РАЗНО.

(Пчеле у тропским крајевима). Опазило се на пчелама, које су пресађене биле у топлију Америку, да онде мање меда купе него у крајевима умереног појаса. У нас овде тако вредна пчела у опште онде и не доноси меда, ако су близу ње шећерне плантаже, јер ту јој нагњечени отпаци дају хране обилно и зими и лети. На ни у библији се нигде не спомиње пчела као узор вредноће, него као жестока гонилица а то је отуда, што је пчелиња жаока у топлијим крајевима опаснија, него код нас.

(Свети пси.) На финичком неком натпису, који потиче из Витијума и рачуна даје о издацима неког храма, говори се и о трошку за „свете псе." Дуго су највећи старинари, међу којима је био и Ренан, разбијали главе, да одгонену, на што се у неким храмовима држали ти пси. Износили се назори, који су један другом са свим били противни, док није најзад професору Рајнаху пошло за руком те је из старих натписа, што се нашли близу храма Ескулапова у Епидавру, доказао, да су пси, који су били том храму посвећени, употребљавани на то, да слепу децу лече од слепоће, лижући им очи. Пре кратког времена издао је др. Gaidoz књигу, у којој доказује, да у многих и многих народа има религијозних обичаја и догмата, који су слични оном обичају у Епидавру. Још данас мисле Хиндуси, да Енглези само с тога убијају псе, да би се докопали изврснога лека, што га има у језику псећем. О светом се Року прича, да је пљувачком, која је капала са језика његовом псету, многе болне излечио. У Португалској, Француској, Шкотској важи псећи језик још и данас као особит лек. Како библија прича, дао је и убоги Лазар псима без госе да му лижу ране а у Чешкој дају чак те пси лижу лице новорођенчади, да би деца добила оштро око — врло опасна сујевера, јер модерна је наука доказала, да су од лизања псећег већ многе болести настале.

(Конфисковане књиге.) Забране против списа, којима с политичке стране има замерке, издане су биле под римским царем Августом први пут око године 8. пре Христа. Дотле су до душе писце због сувише слободњачки исказаних мисли позивали на одговор, али су им душевни производи могли при свем том без икакве препреке даље циркулирати. За време Августово напише један од његових противника, Тит Лабијен, неку кронику, која је са свог безобзирног тона побудила општу пажњу тадашњег образованог света. У шали су писца прозвали Титом Рабијеном, т. ј. Титом бесомучником. Лабијен је оштро, безобзирно шибао прилике тадашње те је безобзирност његова тона навукла на њ огорчење највиших кругова. Један члан сената донео је предлог, да се кроника Лабијенова сва похвата и сагоре. Тај предлог буде примљен те Лабијеново дело буде спаљено. Та казна била је тада са свим нова и изазвала је у неких саучешће с писцем. Пријатељ његов Север тако је уживао у том забрањеном делу, да је бризнуо у плач и узвикнуо: „Сад ће и мене морати спалити, јер ја целу кронику Лабијенову знам на изуст". И Северова су дела касније била исте судбине. Занимљиво је, да је онај сенатор, који је измислио ту нову казну, сам себи морао усећи у месо. Име тога сенатора није сачувала историја, али се зна, да су и његова дела за владе Августове била спаљена. — Под наследницима Августовим често су тако конфисковали књиге. У осталом није та забрана сметала ширењу појединих списа. Забрањен је плод и тада био најслађи, те кад је једаред конфискација нека била опозвана, није више било прође том делу, јер га сад нико више није хтео читати, кад га је смео читати.

(„Проклети камен"). Највећи комад злата, што се икад открио, нашли су пре неколико година два радника Deeson и Oates, у Астралији. Њих двојица отишли да копају злата на ништа да нађу. Обојица су били пуки сиромаси, уз то је још Deeson имао да издржава велику породицу. Скоро већ у очајању пођу њих двојица једно после подне у дистрикт, у којем још нико није донде копао. Пошто су неко време близу старог неког дрвета радили, наиђе Deeson наједаред на тврд неки предмет, „Проклети камен!" стане грдити. „Мал нисам пребио будак". Но одмах за тим викне свом другу, који је мало подаље од њега радио: „Ходи дер амо, гледај, шта је ово!" Oates дотрчи, кад има шта и видити — грдна комадина злата. У чуду свом нису знали шта ће. Ископају ту комадину, упрте је па је с тешком муком однесу у Deeson-ову колибу. Камен је више него два пута толико тежак био, колико маса леда исте величине, нема сумње, мора да је злато. Целу су ноћ провели њих двојица, да опросте своје благо од соље, које је било на њему, те кад је зора зарудила, начине носиљку, дигну на њу комадину па је однесу у варош. Тамо је измере. Тешка је била 2268 унца те су добили за њу 10.000 фуната. Од отпадака, које су згребли и отопили, добили су осим тога још десет фуната злата.

(Свадбени обичаји у Лапланду.) У Лапланду се сматра за злочин, узети девојку против њене воље или против воље њених родитеља. Кад момак науми да се ожени, позове родбину и своју и девојчину на „утркивање." Девојка има право, да напред пређе трећину пута, те тако је момак не може стићи, ако она неће. Стигне ли дакле она пре до мете, него њен просилац, онда је знак да га не ће. Одбијени просилац не сме више просити ту девојку. Но ако девојка бегенише свог просиоца, то и она до душе у први мах потрчи брже, но после све мало по мало спорије те је најзад момак стигне па је одведе његовим родитељима, који онда пристану на ту женидбу. Том обичају, по којем се девојка не сме присилити на удадбу против своје воље, има народић Лапланђана да захвали своје домаће задовољство, чак и у сред своје сиротиње и оскудице.

(Природна снага.) Опет се смера да се снаге водопада употребе на услугу човечанству. Колико се грдне снаге сваки дан бадбадава изгуби, најбоље показује Нијагара, јер у тим водопадима, као што је израчунао Американац Ален пада сваког минута од прилике 22.450.000 кубичних стопа воде преко стене, високе 160 стопа. Како се при употреби водених снага изгуби трећина, то би онда управа снага Нијагариног пада била од прилике 4, 534.000 коњских снага. Да би добили мерило за те грдне бројеве, наводимо, да пад Нијагарин према томе развија снагу, која је четрдесет пута толика, као снага целокупне енглеске индустрије, најснажније, што је има у иједног народа на земљи. — Тако су ништава дела људска према природним снагама, које све сатиру.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

силомъ кой насъ нашъ благочестиви и свети законъ измѣнити, буде хотѣо натеривати; То мы от свега найпре сву децу нашу на изгубленіе, како Витлеемъ за Христа щое дао 14000 под мачъ Ирodовъ а после наше деце и сами себе съ нашима женама, и осталимъ остаткомъ на различну смрть како штое црква Никоміидиска у старо време двѣ тма своихъ мученика Диоклитіана и Максиміліана мучителя ватри предала, предати готови есмо а от наше вѣре и закона еднога словца откинути или ново како пакъ придаты неможемо. Боеħи се страшне клетве светога апостола Павла кой говори, ко Галатомъ у глави првой, зачалу 199., ако мы или ангелъ съ неба благовѣститъ вамъ него щосмо мы благовѣстили, анатема да будетъ, и ове речи овай светы апостолъ ніе еданпутъ само изговоріо, но и повторіо. На кое речи мы смишляюħи у нашъ свети законъ нища ново примити неħемо, нити смо мы нашимъ депутиртомъ у нашихъ пленипотенціахъ кад су на саборе походили за измѣну закона, ни за нове календаре, ербо мы сами знадемо, да по двема календари светковање светити неможемо, а јощъ манѣ за какве нове уредбе да препоручили есмо: зашто кои човекъ двостручи у своіой вѣри и закону и самъ дознати неможе шта вѣруе, тай дакле какоħе вѣран бити државномъ своме цару и царству.

Зато ми и опетъ други путъ милостиво ваше господство понизно молимо, да вы ово наше препонизнѣйшее и препокорнѣйшее моленіе, и плачевну и неволну тужбу нашу, кою вамъ по нашой браħи у руке пошилѣмо, право къ царскому двору, и поред исте тужбе наше от стране племените вармеђе сремске препоруку онакову послати не отрекли се, коя би препорука могла државныхъ царева нашихъ сердца, на нашъ славено-сербскый и вѣрни народъ умилостивити, и опет сва она коя су благоупотребнѣйше ниово цесаро-кралѣвско и апостолическо Величанство всемилостивѣйшая монарниня наша, и госпођа мати, матерскій у напредъ поменутой 1743. години месецу јулио 4. дану за непорушену нашу вѣрност августнѣйшему двору аустрискому, и заслуга преди цесаровъ своихъ императоровъ римскихъ господей Леополда, Јосифа и Карола шестога, намъ дароване и потверђене привилегіе милостивѣйше потврдити и овако записати: Докле годъ овай родъ и народъ расианскіи и сербскій у непоколебимой к намъ и Августному двору нашему аустрискому у вѣрностм и покорносты пребивати буде; дотле и сва напредъ помянута у привилегій преимущества, свобода милосты, допущеніа и правицы, спокоино и без сваке досаде и пренене, уживати, употребляти, радоватися и хасити да може изволили, а по овому обѣщанію из милости материнске ниова цесаро-кралѣвскога и апостолическога Величанства нама оглашеному пункту ми смо и онда били и сад смо, а и хоħемо от рода нашего въ родъ вѣрны, послушни и благоговѣйни августѣйшему двору аустриском, до найпоследнѣ капи крви наше бити, и даваħемо свагда, коіасу царова цару: а коіа су божія богу. Само са свакомъ понизностію плачуħи просимо и молимо, да би ниова цесаро-кралѣвска и апостолическа Величанства, наше привилегіалне правице от слова до слова потврдити и сву слободу стару нашу опетъ намъ натрагъ повратити и дати, новине пак међу насъ съ регуламентами послате оглашене башъ несреħна за насъ, своіомъ преузвишеномъ царском властіы сасвимъ касирати и избрисати, а усађени страх у тѣлахъ и душахъ нашихъ фластеромъ милости свое милостивѣйше заменити изволили. А Богъ свемогуħи и праведни, на страшноме своме суду предъ цѣлимъ свѣтомъ нека суди међу нама и међу онима, коисуу на себе ту бригу узели, насъ кодъ ниовихъ цесаро-кралѣвскихъ и апостолическаго величества у немилостъ довести, и омразити, нове регуламенте за насъ саставити а наше привилегіе съ њима замазати, у коме уфању а без сваке сумње за нашу неослабну вѣрностъ и правду да прво от Бога, а после и от ниовихъ цесаро-кралѣвскихъ и апостолическаго Величества, како благоутробнѣйшихъ и за све препокорнѣйшея прошеніа, наша, а молбе, совершено утѣшеніе мы получити да хоħемо, тврдо надамо се.

(С поља на рубруму стоји написано):

„Молба дата вармеђи за дуħане по превелегіа наши 760/.

Са овима исправама, држим, да није све исцрпљено, што се у овој архиви важнијега находи, и да ће се у оној гомили списа, још по гдекоја занимива исправа налазити, која руку чека, да ју из стољетне прашине на светло изнесе.

Још ми преостаје из ове архиве споменути, оне податке, из којих се види, када је и како је постала „добра вода“ са црквом својом преподобне мајке Параскеве, која као филиал вуковарској цркви светог оца Николаја припада и у којој се почемши од акатисне недеље до јесење свете Петке, сваке младе недеље, служба Божија служи.

„Добра вода“, ово на далеко познато, убаво место, на јужној страни, пол сата хода од Вуковара удаљено, на којој је наш неумрли Бранко тако радо боравио, лежи на десној страни Вуке, преко пута од горепоменуте шумице: „Адица“ зване, у умиљатој долини, на подножју повисоког брега, који се уз десну обалу Вуке до саме вароши протеже. Ово место било је, као што се прича, још концем

прошлога века, трњем обрашћени пашњак, на коме су пастири своја стада пасли. Исти наиђу тамо на извор са тако добром и бистром водом, да се по њему, не само цела долина, него и велики део онога брега брзо „добром водом“ назове. Мало затим пронесе се глас о лековитости тога извора и гатке како су роми, који су се том водом окупали, своје штаке на истом извору оставили.

Којим су начином Срби у посјед „добре воде“ дошли, о томе постоји једна гатка, коју сам у мом детинству причати чуо, и која је прије једне или две десетине година, по једном мени непознатом писцу, јамачно по моме причању, у овоме листу приопштена. Но оставимо ту гатку и пређимо на оно шта нам црквена архива о том вели.

Наши стари, или да са апостолом Павлом рекнем: ови „ревнитељи свију добри дела“, чувши за овај извор, измоле брзо од тадашњег властелина грофа Емерика Елца не само дозволу, да тај извор у црквену сврху окупирати могу, него да овај писменом исправом, која се и данас у црквеној архиви похрањава, осим извора, још до 4. јутра уз исту граничеће ливаде поклоне, са правом, да могу за посетиоце „добре воде“ и гостилник у црквену корист подићи, за које је право српска општина вуковарска истоме властелинству годишње два дуката све до 1848. године плаћала.

Чим су право ово добили, прионе они живо око купљења прилога у самоме месту, те се, као што дотични, у истој архиви похрањени списак показује, обвежу: једни циглу, други креч и песак, трећи грађу, ови подвоз, они потребити новац даровати и тако подигну 1808. године међусобном општом дарежљивошћу својом јак и простран зидани свод, у два одељења и то једно: за извор, са две цеви, а друго: за приступ извору, поставе над извором икону и посвете исти 26. јула 1808. лицем на свету Петку. Године 1811. подигну припомоћу црквене касе, из које 700 ф. узајме, над овим сводом, од тврдог материала, лепу, угледну црквицу којој темељ дне 3. Јула 1811. свечано освете а исте године 11. Септембра крст чело олтара а 11. Декембра крст на торњу уздигну, посветивши и саму цркву преподобној матери Параскеви. За спомен свој поставе са десне стране извора малу мраморну плочу са овим натписом:

„Сей изворъ добрая вода называется кодъ преподобнія матери Параскеви сограднся соседіемъ общества Старо вуковарскаго Храма Святаго оца Николаа, православнаго, греконесунитскаго восточнаго вѣроисповѣданія, освятися дне 3. Августа 1808 лѣта.“

Годину дана за тим саграде они мало подаље од цркве, лепу кућу, од тврдог материјала са потребитим зградама, које и сад као гостилник за посетиоце „добре воде“ служи. Особиту заслугу стекли су око „добре воде“ Јован Плавшић и Алекса Адамовић од којих је први 1806—1809 а други 1810—1811 црквеним тутором био; дочим је неки римокатолик Иван Антоновић своју ливаду, преко које се је, долазећи од пута извору, прегазити морало, црквеној општини поклонио.

Тако је постала „добра вода“ — ово далеко познато место, на ком се је о летњој и јесењој светој Петки побожни народ наш из Вуковара и околице, а у пређашње време и из свију крајева Срема и Славоније скупљао и млоги по тадашњем обичају верну сапутницу свога живота први пут угледао — те само извором знатних годишњих прихода за саму црквену општину вуковарску, него и за бивше ученике српских основних школа вуковарски, оно свето и позаборављено место, на којему су они у кругу својих родитеља и учитеља, сваке године по један дан у месецу Мају у свежем зраку и пролетњем зеленилу, лепе дане невиног дечијег весеља и радости проводили.

Слушао сам, да је српска вуковарска општина у српству једна од првих била, која је по примеру западних народа, ову лепу мајску дечију свечаност усвојила и да је управо поводом истих свечаности, чини ми се од Луке Милованова, писца „опита к' српској сличноречности“, ова лепа песмица спевана:

1.

Лепо ти је погледати
У пролеће Бож'ји дар,
Када земља наша мати
Плодности прима жар;
Онда расте, онда цвета,
Зелен краси сва древета.

2.

Гдегод видиш птицу коју,
Богодани чујеш глас,
Којим пева песму своју,
Наслађује њоме глас:
Слушајући сласти ове,
Сваког тајно нешто зове.

3.

Сад сва младеж дан свечани
Једва чека, зове хај!
Красни ваздух, богодани,
Лепо време месец мај,
Пак на коли, или пешке,
Ако нема сметње тешке.

4.

И ми друзи сада где смо?
Какови је ово рај?
Училиште оставимо,
Па смо дошли сви у гај.
Да се скупа веселимо,
Да се овде почастимо.

5.

Ту закона јест наставник,
С учитељем, око нас,
Данас с нама славе празник
И весеља деле час;
Сви весели дакле стојмо,
Песму нову сада појмо.

6.

Многољетствуј учитељу!
Милостиви Боже дај!
Местном нашем директору
Срећу дават не престај.
Милост нашем учитељу
Даруј њему у весељу!

—

Штета што ова лепа песмица са својом умилном мелодијом, у последње време и у самоме Вуковару, приликом ових мајских дечијих свечаности, све више и више уступа место другим ратоборним, за децу често пута неприкладним песмама данашњега времена.

—

Тако су наши стари радили, пак су им цркве биле пуне, да су од једне по две градили, а школе тесне, да су поред старе нову подизале. Хвала вам, блажене сене наших дедова и прадедова, јер све што боље и лепше имамо, све нас то на вас опомиње, све то вама захвалити можемо. Да, али није тада било радикалаца, либералаца, слободоумњака и клирикалаца. Слушајући млађи старијега, сви су они били родољубиви Срби и побожни православни хришћани. А ми, данашњи потомци њихови, са нашима по избору уставно бираним скупштинама! Колико нас труда и борбе стаје „избрања„ одабрати, колико нам тешко пада „второга“ наћи. Дао Бог, да се наш подмладак на своје прадедове угледа, да по примеру њиховом своју снагу оцене чедније и праведније не:о ми, да своју снагу употребе сложније него ми, пак им неће бити цркве празне а школе — комуналне.

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“

на „реферат“ и „одговор“ г. Љуб. Стојановића.

Кад смо оно у своје вријеме прочитали „реферат“ г. Љуб. Стојановића о Живановићеву „Браничу српског језика,“ нијесмо се много изненадили. Нашли смо до душе у томе „реферату“ свега и свачега; видјели смо, да г. „референт“ није никако дорастао томе послу; нашли смо у томе „реферату“ највише празног разметања, што обично иде уз незнање, али смо најпослије упознали човјека, који је по својем мишљењу стручњак, па смо се у брзо разабрали. Казали смо за тијем у кратко шта мислимо о томе „реферату.“ (Јавор“ 1889. 24. и 25.) Дакако да ни г. Ж. није остао дужан своме насртљивом и непозваном „критичару.“

Знали смо у напријед, да г. С. не ће оћутати, јер такови „стручњаци“ никако не попуштају из простог разлога, што је врло лако писати којештарије, — али колико нам је г. С. био узгредна појава, толико нас се више тицала ствар, јер било је ваљда и таковијех, који нијесу разумјели тенденције г. С-ћа, а било би их можда и таковијех, који би у многу његову „стручњачку“ повјеровали и једва дочекали, да се нарасе тијех „ситница“ језичнијех, па да пишу, како којега памет учи. Па шта би најпослије било? Ништа: који стотинак корака у натраг и то би била заслуга г. Љуб. С-ћа.

Осуђени смо били за тијем, да прочитамо и „одговор“ г. „стручњака,“ и summa summarum: пуко незнање и нелогика. На тај начин може г. С само оне малтретовати, који по невољи морају баш да слушају његову „науку;“ нас се ове „његове ствари“ ни мало не дотичу. Дрскост, којом г. С. прорпраћа своје незнање, са свијем је на својем мјесту; ми бисмо се управо чудили, кад тога не би било, јер иначе не бисмо имали све ноте на окупу, које карактеришу „стручњаке“ његова кова. А друго, зар да замјеримо г. С-ћу, што се он послије онакве критлерске бламаже лаћа свију могућих средстава, да спасе своје „стручњаштво?“ Боже сачувај! Малер је то велики, кад се критичар (реферeнат, рецензенат) обрука, — највећи малер, што се у опће може догодити у књижевности. У такове малере редовно падају почетници и надрикњиге, који

не умију да измјере своје „знање“ према објекту критике.

Quo quis est doctior eo modestius multa se ignorare confitetur. Што год се човјеку већма шири научни оризонат, тијем јасније пуца пред њим оно неизмјерно поље науке, на којем једва може да се нађе. Такав ће се човјек ријетко кад затрчати; сваки и најмањи пријеумет обрће он и дотле проматра својим скептичнијем оком, док не разрачуна са свијем погодбама барем, са којима наука у опће рачуна. Друкчије је то код почетника и надрикњиге, којему је научни оризонат толико обиман, да би га могао руком дохватити. Такови су ти људи најнесноснији; они најрадије истрчавају и протурују своје „знање“; спотичу се о истину, јер немају чула за њу; говоре много и о чему год хоћеш, јер не знају, да свака ријеч имаде своју науку, а сиромашни у идејама не осећају никакве препоне својем безразложном и празном разговору. Да уз такове „научне“ карактере долази дрскост као битно обиљежје, јасно је по себи; како би се они „иначе“ разликовали од људи, који су у науци код куће?

Знајући све то, сматрали смо сваки даљи разговор са г. С-ћем сувишнијем; мислили смо уједно, да му је онај његов „реферат“ и „одговор“, којим се „Отаџбина“ усрећила, последњи „рад“ те врсте, али смо се преварили. Г. С. нам и на даље досађује својим недонесенијем рефератима, и сва је прилика, да г. С., далеко од онога: nimium inquirere in se, зида на „одговору.“ Ми се доиста сами себи чудимо, како смо могли друкчије и мислити о г. С-ћу. Међу тијем свеједно; што нијесмо прије учинили, то ћемо ево сада учинити; scripta manent et quamquam non digna, de quibus iudicium fiat, ево нас ипак, да не би г. С. остао у заблуди. — Шта ће он послије на томе зидати, то је „његова ствар“; наша је дужност, га да још једном прикажемо свијету онаква, какав је, да се види, са каковом се букварском спремом и логиком диже један Стојановић на г. Ж-ћа, — да се види, како г. „стручњак“ у опће „ради“ и израђује на чисто.

— Resumé. —

Прије свега ријеч двије о глаг. *клати*, па ћемо онда све остале тачке у кратко пријећи и прегледати. Како г. Ж. мисли о глаг. *клати* поред *кълати*, казао је тачно и јасно у „Колу“ бр. 30., и ми се не ћемо више тога дотицати. Што се мене тиче, казао сам јасно у својој примедби о томе, да је *кла* коријен. Г. С. је у „одговору“ исписао до душе моју примједбу, али он те примједбе апсолутно не разумије, а извео је међу тијем отуда да ја немам „ни плаве магле“ о томе питању“; мисли дакако закон tort-trat (и tert-trêt), јер о томе касније без икакве потребе „разлаже“; али да то је за „ширу публику“, па му не можемо ни замјерити. Ја бих већ овдје могао престати о томе, јер ко год прочита ону моју примједбу, а иоле разумије ствар, одмах ће увидјети, да ја баш рачунам са законом tort-trat; довољно је већ само то, што спомињем Лескина. Али г. С. не восхотје разумјети, и тешко нама од суда такова „стручњака“!

На више мјеста у „одговору“ увјерава нас г. С., да он не подмеће, велећи, да га биједимо. Врло добро, али онда је још горе по г. С-ћа као „стручњака.“ Ми га дакле не ћемо више биједити, да подмеће, али ћемо му у свакој тачци доказати оно, што преостаје, ако г. С. не подмеће; а преостаје то, да је г. С. врло слаб мислилац, да је скроз неподобан да категорише појмове; tertium excluditur, а г. С. као човјек и „стручњак“ нека бира што му воља. Да уз такове недостатке не може бити разговора о каквом стварном знању, јасно је и сувише. Да пријеђемо на ствар.

Бјежећи силом од моје примједбе, вели г. С. у „одговору“: „Рекао сам и опет велим, по Миклошићевој подели не може глагол *клати* доћи у V. врсту, у Миклошићеву пету врсту.„ (стр. 3.) Када бисмо узели разглабати ову примједбу, могли бисмо много што шта дознати, али није нам овдје до тога. Главно је, да г. С., као и иначе, обилази истину. По досадањој подјели Миклошићевој остаје глагол *клати* са својом презенатском основом у 2. раздјелу V. врсте; инфинитивна (вербална) основа долази у I. врсту. Таковијех је глагола и иначе, који са својом једном основом иду у једну врсту, с другом основом у другу врсту. Г. С. је заборавно, да поједине врсте имају своје ~~раздјеле~~ и да у Миклошића поред инф. основе за врсту одлучује презенат. основа за раздио. Нама су познати свијех седам раздјела Миклошићеве I. врсте и знадемо, да ни у један од овијех не може доћи *клати* са *мљети*, са ст. слов. *брати* (бърати, борѭ streite, kämpfe) и слич. Г. С. стоји на Миклошићевој подјели и глаг. *клати* не може њему никако у Миклошићеву V. врсту! Тако је, али онда свакако у I. врсту, 8. раздио, *којега дослије нема*. Има ли можда у Лескиновој подјели врста и раздио, у који долази *клати, мљети*, ст. слов. *брати, ирати*, (иорѭ schneiden)? Дакако да има и ми смо свакако због тога и споменули Лескина. А шта то још значи, што смо споменули Лескина? Лескинова подјела на врсте стоји на презенатском суфиксу, и глагол *клати, мљети*, и слич. долазе, како је Лескин размјестио, у III. врсту. У тој истој врсти је дакако према презенатској основи и глагол *писати*. А да ли је *писати* у истом раздјелу са *клати, мљети?* Није и то за то, што је

клати корјенит глагол, а у *писа-* је оно *а* наставак за инф. основу. Значи дакле, да смо ми врло добро рачунали са глаг. *клати* као корјенитијем према врсти и раздјелу vis-à-vis н. пр. глаголу *писати*, којему *писа-* није коријен, и да смо тијем баш показали, да имамо нешто „плаве магле“ о томе, како га г. С. гради, „питању,“ за које се може казати: quis est nostrum quin sciat?! Ето тако смо ми и пређе, дакако другијем ријечима, означили несмисао у г. С-ћа, али он нити разумије интенције оне наше примједбе, нити сам знаде шта говори, већ падајући из једног несмисла у други, долази до њекакве „плаве магле,“ кроз коју он, чини ми се, гледа на све приједмете „своје струке.“

Такови појави у г. С-ћа нас ни мало не изненађују, јер то је у њега правило; тако је г. „стручњак“ прошао на свијем мјестима, којих смо се ми формално или стварно у кратко дотакли, а нијесмо изриком казали или ближе одредили разлоге, замишљајући у читаоца „од посла“ бар „најбљеђу идеју“ о ствари. Што смо се код г. С-ћа и у томе преварили, то је само „његова ствар.“

Најпослије још њешто, што се тиче ове тачке. Миклошићево „trêt und trat“*) изишло је год. 1878., одакле су унесени резултати у ст. слов. Lautlehre, што је штампано исте године. (Год. 1879. изашло је читаво Миклош. дјело за слов. језике, одакле је г. С. научио, да је *клати* корјенит глагол.) Десет година касније написа Будмани своју руску граматику, па крај свега тога, што г. С-ћу не може глаг. *клати* никако у Миклош. V. врсту, у Будманија тај исти глагол баш у Миклошићевој V. врсти. (види стр. 100) Чудновато, па још без одобрења г. С-ћа! Али нека је доста о томе. Баш због тога, што г. „стручњака“ не можемо ни принијети једноме Будманију, завршујемо овдје с том тачком и прелазимо на остале жалости самомишљеног г „филологастручњака.“

*) Ueber den Ursprung der Worte von der Form aslov. trêt und trat. в. стр. 24.

Ја сам тврдо увјерен, да су Живоновићеве допуне науци о сложенијем ријечима у српском са свијем на мјесту; о томе ће и сваки други бити увјерен, ко иоле разумије ствар. Г. Ж. је према послу и грађи, што је други учени људи прије њега изнијеше, врло вјешто ухватио закон, по којем дух нашега језика дјела при стварању детерминатив. и „зависнијех“ композита. Г. С. се по својем незнању захукао из све снаге против закона, који се не да оборити; не треба ни да кажем, да је г. „стручњак“ пропао на свијем позицијама. Ја сам у своје „двије три“ рекао да нема смисла ни говорити са г. С-ћем о тијем стварима, а казао сам и разлог. На то је г. С. силом својега esprit а „избацио фразу, die schon oft da gewesen, и ужива како је „погодио.“ Он вели, да бих ја најпаметније урадио, да сам мјесто читавог чланка само оно напријед (да нема смисла) написао („одговор“ стр. 8.) Може бити по схваћању г. С-ћа али то ме ни мало не буни. Ми ћемо међу тијем одмах увјерити г. С-ћа, колико је било смисла, пошто побројимо све његове глупости, што их је само на том једном мјесту нанизао; одатле ће свако видјети, колико је г. „стручњак“ тежак. Ево их:

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Рус *П. А. Ровински* написао је а Петроградско славенско благотворно друштво издало је дело: „Петръ Петровичъ Нѣгошъ, владыка черногорскій“. Дело је то раздељено у ових седам глава: Положај Црне горе пре но што је Петар II. ступио на владу. — Прве светле године ове владе. — Доба разочарања (1836.—1848.) — Последња кушња, болест и смрт. — Мишљења о владици Петру II. — Личност владичина. — Допуне и прилози. Ровински већ од више година амо борави на Цетињу, одакле је пропутовао сву Црну Гору те је познаје скроз и сроз. Дело је његово, као што уверава Vienac, с великом пажњом израђено по изворним исправама. — У Руса је о митроносном песнику Његошу написао још и *П. А. Лавровъ* дело под натписом: Петръ II. Петровичъ Нѣгошъ, владыка черногорскій и его литературная дѣятельность. То је дело угледало света у Москви а у нас га је опширно и темељно оценио покојни *Миша Димитријевић*. Мишина је оцена штампана у 153. књизи Летописа Матице српске (у првој свесци за 1888. годину) а и у „Бранику“ исте године у бројевима 39.—42. („Једна руска књига о српском песнику“).

= „*Наставник*“, лист професорскога друштва у Београду, који од ове године излази од уредништвом проф. *Пере Р. Ђорђевића* у двомесечним свескама од пет до шест табака, почиње у другој својој свесци (за Март и Април о. г.) низ чланака о нашем књижевном језику у облику напомена о чистоти и правилности у српском књижевном језику а по узору Бошковићева рада „О српском језику“ у Београдској „Србадији“ године 1882. и Живановићева „Браничa српског језика“ у „Стражилову“ 1886.—1888. У овој је свесци „Наставника“ реч о том, да ли ваља писати *читатељ* или *читалац*, да ли *служилац* или *служитељ*.

= Г. капетан *Светозар Манојловић*, који је и ширем свету познат са особите умешности, којом преводи српске и хрватске песме на немачки, добио је пре кратког времена од америчког конзула у Бечу частан позив, да неколико песама наших преведе на немачки а за владу америчку. Те песме а и друге хоће америчка влада да употреби на свој начин при-

ликом светске изложбе, која ће бити год. 1891. у Чикагу. Примера ради доносимо овде прву и последњу строфу познате песме „Лепа наша домовино . . .“ у заиста красном преводу Манојловићевом:

Uns're schöne Heimatsstätte, —
O du theures Land der Helden! —
Altererbte Ruhmeskette!
Sollst uns stets als heilig gelten!
Lieb bist du uns wie das Leben —
Dir allein sind wir ergeben;
Lieb bist du uns, wo du eben,
Lieb, wo Berge sich erheben.

Ströme, Save, rastlos ströme!
Folge, Donau, deinen Trieben!
Sagt der Welt, dass sie's vernehme,
Wie wir uns're Heimat lieben;
Sagt, dass wir — so lang die Haine
Bergen uns'res Stamm's Gebeine,
Ja, so lang die Sonne scheine —
Lieben werden sie alleine!

— У Сарцани су нашли два одломка из Дантове „Божанске комедије“ на свињској кожи.

— У Бечу у издању Морица Перлеса излази дивотдело по цртежима *Јана Матејка*, директора Краковске уметничке школе. Натпис је: **Краљеви и владари Пољске**, галерија портрета, приказаних у четрдесет до педесет хелиогравира (формат 31—41 цмтр.) по оригиналним цртежима Јана Матејка, с историјским уводом дра Ст. Смолке, професора историје у Кракови.

— Дворски књижар Еклунд у Штокхолму издаје дивот-издање дела шведскога краља *Оскара II*. Прве три чести садрже песме и преводе и неке омање прозајичне списе краљеве, а четврта ће чест донети његове беседе и путописе

БЕЛЕШКЕ.

(**Алфонс Доде**), чувени француски писац, навршио је пре неки дан педесет година свога живота. Родио се у Nimes'-у године 1840. а у Париз је дошао године 1857. и од оно је доба непрестано у Паризу. Од Додетових су дела нарочито познати романи: „Le petit Chose“, „Contes du Lundi“, „Jack“, „Le nabab“, „Les rois en exil“, „Numa Roumestan“, „L' Evangeliste“ и „Fromont jeune et Risler ainé“. Овај последњи роман почео је А. Хаџић превађати на наш језик (у „Завичају“ 1878.) но није превода довршио.

РАЗНО.

(Славни људи на самрти,) „Стражилово“ је преклане из књиге Немца Феодора Вела „Der Ruhm in Sterben“ донело неколико занимљивих цртица, како су неке славне жене окончале свој земни живот, а сад је сво „Јавор“ рад из исте књиге да извади по коју црту из последњих часова познатих мислилаца, песника, уметника, државника, војсковођа и владара. Почећемо са великим мислиоцима и ту нек нам прво буде на реду

1. **Улрих Цвингли**, реформатор, који је за Швајцарску био то, што Лутер за Немачку. Цвингли је био снажан и угледан човек. Родио се 1. јануара 1484. Живио је просто и умерено, пошто је у младости савладао моћне страсти. Истинит је био према себи као и према другима те му се истинитост указала као мати и извор свим осталим врлинама. За њу се борити и ње се држати у свим стањима и околностима свога живота, то је он сматрао за главну дужност човекову. У тежњи за њом и у борби зарад ње, руководио га је поклич: „Напред, побожни човече, нек те не смете ако страдаш.“ У тешким данима искушења тражио је прибежишта, као и Лутер, у музике. Од младости је био одређен на свештенички чин, учио је у Бечу и Баслу а много се бавио библијом и црквеним оцима. Најпре је био проповедник у Гларусу а после су га позвали у протопопијат Mariae Einsiedel, где се наскоро почео изражавати против хаџилука до чудотворне иконе Богородичине у том манастиру. Већ се тада у Цвинглија развило уверење, да цркви не треба видим поглавица, него је то њојзи Исус Христос, кога је у својим проповедима нарочито гледао да прикаже у свој божанској чистоти и хришћанској непорочности, да се не би даље на уштрб вери носило само име онога, о чијем се правом бићу управо ништа не зна. Касније је године 1523. у седамдесет и шест ставова развио прве принципе швајцарске реформације. Нарочито се ти ставови односили на искључиви углед светога писма у стварима вере, на његову независност од цркве, на особено биће Хришћанства, као основаног на вери у Христа, који је људима јавно вољу небескога оца, својом их праведношћу опростио вечите смрти и с Богом измирио. Отуда је он изводио, да је Христос једини пут спасењу за све људе а црква да је скуп оних, који живе под њиме као једином главом. Своју је науку право расветлио, кад је постао парох у Цириху. Већ је само та наука изазвала срџбу, но још је више то учинило његово устајање против отпуштања грехова, које је Фрањевац Бернхард Самсон по Швајцарској скоро још бестидније продавао, него Тецел у Саксонској. Цвингли се побринуо те су те грошићаре одбили са капија града Цириха те се најзад Цирих, Берн и Басел са свим отворено и опредељено изјавили за реформацију, а Швиц, Ури, Унтервалден и Цуг остали су при католичкој вери. После подуже препирке и свађе тако се распалише духови, да се није могло избећи, да не букне рат. Цвингли, та, као што Гервинус са свим згодно вели, „војничка и практична природа, који је од искони пшао за преображајем швајцарских савеза“, тај Цвингли је рад био да реформирани неодложно почну рат. Да је тако било тешко да би четир она кантона могли били одолети премоћи градова. Но реформирани су оклевали и оклевали, док кантони године 1531. са осам хиљада момака добро опремљених не изађоше на бојиште те изненадише градове са 1200 момака. С натегом се скрпе две хиљаде те тако реформирани пођоше противницима у сукоб до Капела, међу њима и Цвингли као проповедник. Цвингли је био пун предслутње, но у часу опасности није хтео да заостане. Одлучивши се на мученичку смрт опрости се са женом и децом. Коњ му није хтео да пође; но он га подбоде на одјезди озбиљно и ћутке. Кад је после подне почела борба, подлегли су реформирани брзо премоћи католичкој крај све своје храбрости. Цвингли, и сам већ на више места рањен, трудио се да духовне утехе даде борцу неком, који је крај њега пао. У том га згоди камен те се стропошта. Сав крвав, разбијене, разгажене главе дизао се више пута, док најпосле није клонуо под крушку једну. „Тело ми могу убити. душу не. Небески мој отац нека буде милостив мојој души!“ Тако је вапио у самртном часу. То је било 11. октобра 1531.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈУ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ и ЈОВАН ГРЧИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 19. У НОВОМ САДУ 13. МАЈА 1890. **Год. XVII.**

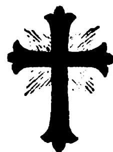

СТЕВАН ВЛАДИСЛАВ КАЋАНСКИ

ПЕСНИК И ПУБЛИЦИСТА СРПСКИ.

1828. † 1890.

После дужег боловања преминуо је у петак 4. маја о. год. у Београду омиљени песник и родољубиви новинар српски ***Стеван Владислав Каћански.***

Покојник је у последње време био уредник политичкога листа ***„Велике Србије"***, а пре тога био је професор на једној гимназији београдској и беше из почасти изабран за потпредседника друштва св. Саве, за председника некадањег уметничког друштва у Београду и т. д.

Стеван Владислав изишао је на глас као песник одмах у револуцији и после револуције од г. 1848., а нарочито са својим спевом ***„Ноћница"***, у којој се опева бој Срба и Мађара на Темерину. Овај спев спомиње ласкаво у једној песми својој, упућеној на Владислава, и наш Змај-Јовановић.

Доцније је изишла на глас и спска песма му ***„Грахов лаз"***, која је управо правила сензацију, и због које је добио песник од црногорског кнеза сребрн јатаган.

По укинућу војводине српске много се певала Каћанскога песма ***„Хај, где је српска војводина?"*** коју је дивно компоновао био покојни Аксентије Максимовић.

Пре неколико година изишла је и збирка Каћанскових песама.

За време револуције овде у Мађарској писао је Владислав ватрене чланке у београдским листовима, у којима је одушевљавао Србе у ономе бурноме добу војевања за слободу.

У шездесетим годинама писао је пок. Владислав многу и многу лепу песмицу у повременим листовима, те је осигурао себи лепо име и вечити спомен у народној књижевности српској.

Године 1878 донели смо ми у овоме листу лик покојников са кратким животописом му и карактеристиком његова певања и рада.

Нека је покојнику лака земљица и мио спомен у народу српском, који је он жарко љубио, а који ће његову успомену до века свежу и топлу сачувати и одржати!

НА ПРЕДСТРАЖИ.

ЦРТА ИЗ СРПСКО-БУГАРСКОГА РАТА.

ПРИКАЗУЈЕ АЛЕКСИ Р. ШАНТИЋУ

СИМА Ј. АВРАМОВИЋ.

Беше то у јесен, баш пред рат. Логоровасмо тада у равном медошевачком пољу крај Ниша. Јесенски мочарни дани, сива магла и ситна киша, која падаше узастопце неколико дана, учинише те смо морали обуставити учења и ноћевати под блатнавим шаторима, и кад кад целу ноћ избацивати испод њих воду са нашим порцијама

Шта смо друго знали него цео дан проводити по логорским механама пијући и певајући. Под шатором не можеш да лежиш, у варош не смеш, јер прво, што је најстрожије забрањено, а друго, и кад би хтео да умакнеш без дозволе, поред опасности да те не ухвате, имао би још и то задовољство, да газиш дубоко блато, јер од логора до Ниша има читав сахат хода преко поља. . . .

Камо се год окренеш, видиш побледела, испијена војничка лица, са мокрим опанцима и прокислим шињелима, где се крећу тамо амо по раскаљаноме логоришту, а под стопалом угиба се земља и одмах се пуни водом. Па ипак ма да је свакоме тешко и мучно, што те тишти брига где ћеш и како преноћити и преживети ове муке, опет се испод механских шатра у логору хори песма из стотине грла. Гледећи све то, мораш да се дивиш овој необичној издрживости, да поштујеш те људе, који сносе све те тешке терете војничке службе, те су после сахат одмора и уз чанак злехуде водњикаве чорбе и комад окорела тајина потпуно задовољни и готови да запевају. . .

Једне ноћи тек засвирао „сопроштај“. Требало је лећи, али то беше савршено немогуће. Под шаторима се слила вода од силне кише, а у њој запливаше наше ствари: ћебета и ранчеви, торбе и чутурице, порције и фишеклије.

Беше то мучна ноћ. Магла се спустила на земљу, из неба сипи ситна, досадна јесења киша, а ти осећаш, како ти влажни ваздух тешко пада на груди. Овде онде светлуцају се мале логорске ватрице, које једва пресецају ову густу помрчину, која је притисла цело широко медошевачко поље Око тих ватара видиш војничка лица, како збијено седе, греју се са опруженим рукама над ватром, шајкаче су оборили на уши, јаке од шињела подигли, а сви редом подстичу слабу ватру, која пишти од влажних дрва, а киша је непрестано гаси. Они обично ћуте, или говоре врло мало. Сваки се од њих задубио у своје мисли и осећаје, говори са самим собом. Тек се онда чује жагор и свађа, кад дође какав прозебао дошљак па силом хоће да се утури што ближе ватри.

Оздо из механске логорске шатре допиру кроз густу мрачну ноћ разноврсни дисхармонични гласови некакве војничке песме, коју су у војску донели и одомаћили варошани и која се почиње овако:

„Кад војник оставља свој стари гарнизон,
Све цуре полете за њиме на балкон!“

Тамо опет видиш где јуре „дежурни“, наређују, псују, вичу и прете, што војници избегавају да црпе и избацују воду испод шатора.

Шта сам знао него да и ја дођем у механу, али је у њој толико војника, да не можеш да уђеш ни под кров, а то ли да уграбиш места и седнеш на клупу. Они, који су раније дошли, заселн, осигурали се од кише и не мисле се дизати, јер је ту свакојако боље провести ноћ но под шатором у бари, или под ведрим небом, из којега страховито лије киша. Један тражи што за јело, дру и вина или ракије, многи ћуте и са завидним оком погледају на оне, који поручују пића и јестива.

Ту се хори песма и врева, ту има свакојаких физиономија: веселих и суморних, смешних и равнодушних. Сви су до коже покисли Свакоме је хладно и језа га подилази, али опет: боље је овде, но под небом на киши.

Пошто не могах наћи места, јер беше немогуће прогурати се до под кров, пођем пун очајања натраг, с намером, да седнем поред неке ватре и да тако дочекам далеку зору, па шта буде!

Таман пођох, а неки познати глас зовну ме по имену. Осврнем се. То беше Стојан Хајдуковић, ред в из пете чете и десетине, у којој сам и ја

Још кад сам првога дана дошао новом мобилизацијом у војску, беше ми упало у

очи његово благо лице, са цртама добродушности и племенитости. Његово јако ослабело, бледуњаво лице, са оретком плавом брадом и косом, и упале, тамне очи придаваху му изглед правог болесника. Уз то је још неким случајем добио старо, извештало, полуисцепано одело и масну шајкачу.

Био је то миран и стрпељив војник, повучен и тих, а издржљив, баш као да је од челика Ако је засвирала труба „збор“, Хајдуковић је први излазио у „фронт“, а ако је да се чисти оружје, његово је увек најчистије, ако је да се послушају нижи чинови, да се води дежурство и иде на стражу, да се донесе хлеб из вароши, једном речи да се издржавају све муке, Хајдуковић их је вршио мирно и тачно а без гунђања и грдње. Он је ћутао и најтачније вршио наређене заповести, а његова послушност и стрпељивост ретко је коме падала у очи, ма да је и нама, његовим друговима, чинио услуге: доносио воду са Нишаве, чистио оружје, одговарао и заклањао нас, кад што скривимо или избегнемо учење, претресао нам сламу и ћебета под шатором и у реду држао све ствари.

Ретко је ко умео то да цени. У оној бурној вреви војничкога живота, где се стичу хиљаде разних људи, измешаних сељака и варошана, с којима си раме уз раме свакога дана, ипак се толико и не трудиш да познаш те људе, нити те много интересују она силна војничка лица, која ти се чине без особитих израза, махом пуна безначајности. У главноме гледаш само себе, стараш се да олакшаш мукама, и тек случајно ако се намериш на кога, да му се јаче приближиш, да заједно с њим делиш и добро и зло.

Тако сам и ја још од првога дана осећао неку наклоност према Хајдуковићу. Можда је на мене утицала његова болесна појава, похабано одело, сиромаштво, оскудица у новцу. Остао је био без средстава и ограничен на цигло мршаву војничку храну па је мене то ражалило те сам му чешће давао дувана, частио га кавом и ракијом а и новцем потпомагао. Он је то све примао од мене ћутећи, миран и равнодушан као увек. Кад бих често ноћу побегао из логора без дозволе у Ниш, да се мало проведем с друштвом, он би се при прозивању увек код мога имена одазвао, а и оружје ми је увек држао чисто и у реду.

Такав је сто био Стојан Хајдуковић!

Као што рекох, он беше тај, који ме зовну:

— Ходи 'вамо да седнеш!

— Ама куда ћу, кад нема места?

— Ходи, начинићемо!

И одиста он се помаче и ја добих мало места, и спасох се тако од кише.

Понудим га ракијом, он прими и испи један полић. Поручим му и други и трећи. Беше сав прокисао; низ бледо, суво лице цури му вода са капе, а његова ретка брада сва се беше уквасила Ракија га мало загреја. Дам му и дувана.

— Баш ти хвала! — рече. — Све бих могао поднети али без дувана никако.

— Е, зар си такав дуванџија?

— Ја̀ брате! Волем ти једну запалити, но добро ручати. Али шта ћеш, кад се нема пара, мораш да трпиш! — рече тужно.

— Бога ти, Хајдуковићу! — рекох ја. — Зар ти не шиљу ништа од куће?

— Жалосна ти моја кућа, а где ми је?

— Зар баш никога немаш? А одакле си?

— Родом сам из села М. књажевачке нахије, а имам само једнога брата!

— Па где ти је брат? А имаш ли бар имања што год?

— Имало је добро имање. Али мајка ми умре, а отац се ожени по други пут, маћија доведе своју децу. Имање тако распарчаше и прохарчише, а за мало па ми и отац умре у сиротињи а маћија се преуда и нас разјури. . . .

— Их, болан, то је зло!

— Зло, јакако, мој бапе, а брат ми утек'о негде преко.

— Па како ти живиш јадниче?

— Како? Зло! Надничим по селу, те се издањујем!

— А што се не ожениш, те да уђеш у тазбину, да се не потуцаш?

— Ласно би било оженити се, али која ће поћи за бескућника?

— Ако си ти вредан и поштен, стећи ћеш кућу.

— Лако је то рећи, али тешко учинити. Ето била једна цура у моме селу, знаш, док смо још добро стојали, за живота бабиног. Добро смо се пазили, и . . . овај . . . баш да ти кажем, и бегенисали се, и пристали да се веримо и узмемо, али кад виде, шта се учини пòкора од наше куће, она ти пође за другога, бог јој судио! А вала могао бих ја наћи

и данас цуру, а која ми је вајда, кад ми није жена· она, коју сам тако пазио још од малена!

И он ту застаде, угризе се за усне, а испупчене, бледе јагодице обли му руменило.

Беше му јамачно криво, што се оволико изговорио преда мном.

— Биће све добро, само да буде здравља, и да се вратимо кућама! — рекох ја

— Воља божија! Ко ће као Бог? Али не верујем. Слаб сам ти ја. Дај боже, да буде што од мене! А вала и боље, да се бар смирим, те да се не мучим за другога! — заврши, тешко уздахнувши.

Тако ту проведосмо целу ноћ. Сутра дан дође наредба, да се преместимо на кантоновање у Ниш. Беше то весео час, уз који брзо заборависмо на све препаћене муке.

Од то доба заволео сам још више Хајдуковића, заволео сам ту чисту, поштену душу, која пати а нема коме да се потужи, нити то хоће да учини. То је као оно лепи, мирисни цветак у пољу, кога је надвисила и заклонила густа трава, али му се ипак мирисни дах осећа и испуњава ливаду својим мирисом. Он се ту скривен развио, цветао, мирисао и угинуо, и нестало га невиђена. Нити га је лепа пастирка узабрала, да га у киту сплете и да га своме драгану даде, нити га је оштра коса косачева покосила и избацила на површину. Не! Он је сам увео, клонуо, нестало га, једва тек, ако је за његова живота по која вредна пчела сисала из њега мед, или ако је весела шева у његовоме закриљу цвркутала своју умилну песму. . . .

Помагао сам га, колико сам кад могао, и делио сам с њиме сав терет војничкога живота. Жао ме је било, што никад није више ни речи помињао о својим боловима, о своме прошломе животу, до оно, што испричах.

* * *

Кад бесмо стигли пред Сливницу, између осталих беху одредили и мене на предстражу пред непријатељем, чији се опкопи јасно распознаваху. Изнурен сам био дугим путем и јаком зимом, те ме је тресла љута грозница. Видећи ме у томе стању Хајдуковић се јави сам командиру и замоли га, да он на предстражи замени ноћас мене. То му одобрише, и ја тако остадох у овој страхотној хладној ноћи, грејући се крај ватре. Отишао је а није ни сачекао, да му за оволику жртву благодарим.

Сутра дан било ми је лакше. Али ма да сам се осећао веома слаб и изнурен, не хтедох ће јавити лекару као болестан, већ похитам, да одменем Хајдуковића.

Беше ведро, прозрачно небо, а снег, који је целу ноћ падао, обелио је околна стеновита брда пред Сливницом. По белој, снежној површини земљиној крећу се војници, а оштри северац звижди по широкој равници, која се пред нама простире; а мрзне прсти и уши. Нигде ни тице ни дрвета; све је пусто и мирно. . . Само се у сред какве влажне њиве орнице види по која крушка дивљака, али и њу војници обарају и мећу на ватру. По неки гавран, заношен ветром, загракта поврх наших глава, а и тада ће тек који војник, са неком смешом страха и шале, за њим довикнути: „Гракћи, вране, гракћи, биће данас доста меса за тебе!"

Дођосмо до предстраже, али ноћашњег стражара нигде. Мало даље у снегу опазисмо на земљи војника; по њему снег добро нападао, још мало па би га затрпао Мене текну нешто око срца Приђосмо ближе — то је био Стојан Хајдуковић. Да га нису убили Бугари? Он лежаше у снегу са полуотвореним очима и стегнутим песницама. Његов укочени поглед и помодрело му лице сведочаху, да се смрзао. На тужноме мртвачкоме лицу лебдио је неки благи осмејак, а пушка његова, коју је грчевито уза себе стегао, показиваше борбу последњега издисаја. Сиромах Хајдуковић! Кад сам се сетио, да је овај бедни живот угашен за племенито пријатељско пожртвовање, срце ми се стеже и сузе ми појурише низ образе

Наш доктор прегледа га и нађе да се не може повратити, по што су сви знаци живота ишчезли. Батаљони попа проговори кроз зубе неколико речи, и то му беше цело опело. Док су пијонери копали у тврдој, смрзнутој земљи гроб Стојану Хајдуковићу, ја сам клечећи поред њега покушавао да трљањем повратим овај угашени живот. Али он остаде непомичан, хладан и укочен. Цео израз његовога мртвачкога лица као да ми је проговарао: „Остави ме, не мучи и себе и мене! Шта сам имао од тога живота? Та ја сам сада тек срећан, јер се не морам више мучити!"

Кад га спустисмо у раку и набацасмо озго земљу, ја и нехотице помислих, да ли она његова цура, коју је некад „бегенисао", и мислио с њоме срећно вековати, сада у

овоме тужноме тренутку помишља, где је сада некадашњи јој драган? Веровао сам тада, да му је анђео смрти изашао у последњем часу у облику његове цуре, коју је тако верно љубио, и да само за то и мртав није заклопио своје зенице! . . .

Кад га закопасмо, наваљамо велик камен на његову хумку, да би му обележили вечну кућу.

Тога дана имађасмо љуту борбу с Бугарима, а сутра дан већ нас многобројни непријатељи потиснуше и ми одступисмо. Пролазисмо баш поред Хајдуковићева гроба. На хумку беше нападао дебео снег, само се велики камен издизао над земљом.

— Ово је Хајдуковића гроб, рече неко од војника. Ономад га пијонери затрпаше; смрзао се јадник!

— Бог да га прости! — рекоше у глас тронути војници.

Одступасмо нагло. Мени беше веома тешко, срце ме је болело за овим честитим другом те ми се низ образе котрљаху сузе . . .

Ветар је звиждао жалосно преко пустога поља, рука се мрзне, кад додирне пушчану цев а ми газимо снег до колепа, очекујући да нас са сваке стране пресече плотун из непријатељских заседа. . . .

Београд.

С А Н.

Мајко, мајко, много си ми
О свачему говорила,
Ал о нечем још ни речце
Ниси прозборила.

О драгом сам Богу чуо,
О Николи, светом Сави,
О јунаштву старих Срба̂,
Њихној слави.

О Косову, о Лазару,
О Милошу, Марку, Иви,
И о других што падоше
Соколови сиви.

О сузама, што но их је
Српска мајка током лила, —
О свему си, мајко, мени
Тужно беседила.

Све то знадем, у дубинах
Срца свога све то скривам,
— Али нешто, нешто, мајко,
Што од скора снивам . . . . .

Видиш ону слику тамо,
Над постељом што но виси,
— Још ми ништа о њој, мајко,
Споменула ниси. . .

Свако вече, свако јутро,
Целивам ју и ја и ти,
За што мајко? — То ми ниси
Никад хтела поверити.

Само пружиш: „Дед пољуби!“
Ја помислим: то се мора,
А на мене кане суза
Из твог ока, одозгора.

Нисам знао, ко је, шта је, —
Узео сам ју и целив'о,
Па сам увек после тога
Слатко снив'о.

Ал од скора, слатка мајко,
— Чуј ме па ми протумачи! —
Она ми се у сну јавља.
Реци, шта то значи?

Ево сада сваке ноћи
У сну ми се жива јави;
Дође мени, па ме гледа —
Милује по глави.

Па се нагне, пољуби ме —
— Уста су му тако ледна
Од његових многих речи
Највећма ми годи једна.

Заплаче се, па тек пође. . .
Нестане га из близине —
А ја јоште дуго чујем:
. . . . „Сине, сине!“

Пробудим се. Сан је био —
Ал шта значи? —
Ајде, мајко, ти ми санак
Протумачи.

Заплаче се јадна мати,
И њу неки санак мори,
Али сину о свом јаду
Не говори.

Батровци.

Рад. Тешић Војшић.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Речица, једва видна, тецијаше по шљунку, као узана нит, на врхунцима дворских дрвета и на крстовима црквеним заостао последњи блесак заходни. Очи Адамове, упрте укочено преда се, у полак затворене и промењене, читаху ка'нда нешто у белим облацима. Речи му тецијаху из уста, чудо чаробне, и дрхтаху дуго у чистом и мирном ваздуху.

Рафајло, наслоњен на парапет, пушећи цигару слушаше испрва немарно, на послетку се исправи и погледа на друга.

— Ха, ха, ха! — груну у смех. — Човече, га ти се бадава сатиреш! Твоја је каријера готова, можеш одмах бити *medium* каквом славном шарлатану. Прорицаћеш будућност, погађати тајне, разговарати с Омирем, Цезарем, с ким замислиш! Правићеш фуроре и бити славан по читавом свету, док год траје глупака, а то је плодна фела, као питоми зецеви, и неисцрпива.

Адам као да не чу тих речи.

— Не ћеш ме видети, ал' ћеш ме осетити, и подсетићу те на тај данашњи тренутак и онда ћу ти на јамачно казати, да човек није лојаница, да је ваша философија лажна, да је слобода грешења најгоре ропство. И онда ћеш поверовати.

— Адаме! — викне Рафајло узнемирен.

Љахницки се трже, као иза сна, пређе очима по шуми, по реци, уздахне, протаре руком чело и погледа на њега.

— Говорио сам свесно — одазва се обичним тоном. — Запамти моје обећање!

— Још мало, па ћеш са свим померити памећу! — одговори Рафајло, слежући раменима и окрећући шумарској кућици.

— Далеко одмакосмо од мале Леонке! — поче Адам. — Мислиш ли да не ће преболети.

— Знаш и сам, шта је запаљење у мозгу. Може се извући из те болести . . . . . луда.

— Ужасно! Слушај! Телеграфисаћу сутра и питати, како јој је.

— Зар сте тако заљубљени?

— Заљубљени! Ја, не, а она љуби тебе.

— Примедба, вредна тебе. То дете нема до сада појма ни о каквој страсти. Спава јој и крв и нерви!

— Нема појма, али љуби.

— *Absurdum*. И ти треба да будеш лекар. Бићеш знаменит физиолог.

— Увериђеш се, да имам право.

— Нити ћу се уверити, нити ћу тебе уверити, јер ју више никада не ћу видети.

— Ко зна, куда ће га судба занети и шта ће дочекати у животу. Боже дај, да те никада више не сретне на својему путу

— Само тебе! — пришије Рафајло подругљиво.

Примицаху се шумарској кућици, а на сусрет им изиде стари Љахницки, разговарајући се с човеком дивска узраста, у шумарском оделу. Адам му пријазно пружи руку.

— Добро вече, Гришане! Шта је ново код вас?

— Све по старом, господине Адаме. Радимо и старимо! Немојте заборавити, да нас походите. Жена ми је болесна а тај наш сеоски лекар требао би да само коњима крв пушта, а не да људе лечи. Да није госпођице, баба би одавна земљу гризла. Сад јој ви што год помозите.

— Доћи ћу, макар сутра. А ето ми и друга, лекара, па ћу и њега повести. Можда ћемо, у двоје, помоћи што год тој болести.

— Хвала вам, и лаку ноћ.

Човек брзо мину мимо њих.

— Зло је с Гришаном! — рече шумар. — Пије, туче жену, изашао прави пустолов. Ћутим и пазим на њега, као на живу ватру, јер да господин сазна његове будалаштине, не би остао ни часка на стражи. А на дому жена и седморо деце!... Но, господо, време је, да се одморите од пута. Собицу вам је већ спремила Катарина. Лаку ноћ!

— А зар ви, оче, не ћете спавати? — прозбори Адам.

— Помолићу се Богу, па ћу се онда вратити кући.

— Хоћемо л' сутра рано у двор?

— Најпре ћемо сврнути у цркву, а после ћемо господину. Пробудићу те

— На што то ропско пужење пред господарем? — почеће Рафајло, кад се нађоше на само у малој, чистој собици, која им беше одређена за стан. — Ваљда да се захвалите за то, што се твој отац убија радом за кору хлеба, дочим господин Срећко дембелише по околини, старац тови трбушину, а госпођица успија и дрнда по фортепијану. Ниси им брат, него ствар, која припада шумарској кућици! Седи у њој с миром!

— Такав је поредак у свету, да један другоме служи. Ми нисмо социјалисте, знамо да је та-

ко било, јест, и да ће тако бити на земљи, поред свију тих нових струја.

— Без сумње, ако сви буду притешњени, да љубе јарам, као твој отац и ти, као што видим. Још сам једно својство нашао: сервилизам.

Пљуне, баци се на постељу и за часак заспи.

Адам отвори прозор, па размишљаше још неко време занесен тишином у природи; после с уздисајем леже у постељу.

VI.

Сутра дан шумар рано пробуди сина. Адам скочи живо, обуче светачно одело и изиде на прстима, да не пробуди Рафајла. У цркви је звонило на службу, те се пожурише местанцету, весело се разговаравајући. Путем их мештани пријазно поздрављаху. На Адама се смешкало свако лице, а тврдој десници Љахницкога пружаше свако руку. Очигледно беху поштовани у околини.

Црква беше празна, као обично радњим даном на селу; клекоше пред решетке, па се топло мољаху.

Оргуље брујаху, те не чуше кораке за собом, само Адам нагло задрхта и окрену очи од олтара. Очеша му раме венчић и младо девојче клече поред њих, зарумењено и задухано од брза хода.

Очи момка и девојке сафирасте, сјајне, врло сличне изразом, сукобише се на тренутак пуне жара и радости и у исти мах подигоше очи са себе на олтар и мољаху се, не поздравивши се ни речју.

Само преко његових црта прелажаше кад и кад нервна језа а преко њеног чела и уста израз жалосне узнемирености.

Клечаху тако целе службе, па ни после се ни једно не маче. Истом у неке гурне стари Љахницки сина, а и сам устаде, бијући се, као маљем, у прса. Адам пође за њим.

У препрати их стиже девојче, изидоше пред капију и застадоше.

— Видела сам вас јуче на станици, господине! — рече Адаму, пружајући му руку, — Врло сте се задоцнили ове године. Јамачно сте покарали сина, што је толико оклевао? — додаде, поздрављајући с осмехом старца.

— Заборавио сам на гњев, кад га спазих! — одговори Љахницки, гледајући с поносом на сина.

— Можда нису испити добро испали?

— То се њему не дешава! — претече отац Адамов одговор.

— Онда вам се није журило кући?

— Само сам за три дана доцније дошао, него обично. Чекао сам списе од академије! — дође најзад Адам до речи.

— Рекла бих, да не бејасте сами на станици.

— Довео сам колегу на ферије. Мој пријатељ.

Преко девојачина лица прелети сенка. Заћута.

— Довешћу сада дечка господину! — рече Љахницки — Није хтео по старом обичају да служи као шумар, онда нека бар покаже, да се држи за слугина сина и да му није наука помутила памет. Је ли тако, Адаме?

Румен обузе лице госпођице Казимире; погледа на њега, као да га моли за опроштење.

Али он се само умиљато осмехну и климну главом.

— Хајд'мо, оче! — рече мирно.

Госпођица пође напред према двору, они за њом; разговор се прекиде. Пред сваким чланом Рахозине породице имађаше шумар респекта, који је граничио с побожношћу. Мишљаше, да није прилично ићи сувише близу за ћерком господаревом, те пође лакше; не беше прилично заподевати разговор, те са свим заћута.

Углед старешинства хијерархије и власти беше му тако нешто неприступачно, тако важно и преко потребно, да у начелу није одобравао популарност госпођице Казимире, и ако је она ласкала његову срцу и урођеној добродушности. Већма је волео охолост Рахозину, волео презорни сарказам младога господина. Госпођица Казимира беше одвећ добра, сувише умиљата и услужна, налик на просту племкињу. Дошавши до ходника, осврнула се на њих и нестала Јемачно је јавила за походе, јер само што је шумар са сином ушао у ходник и пошао вратима од писарнице отворише се супротна врата од трапезарије и извири сам Рахоза.

— Овамо, Љахницки! — повиче.

Господин је очигледно асистовао доручку својега сина, који сеђаше набурен и намрштен над касном кавом и зеваше. Госпођице Казимире не беше у соби.

Љахницки уђоше и стадоше на прагу. Нико их не позва ближе, нити им понуди столице. Господин Рахоза се окрену мало од стола и поздрави их, климнув главом. Срећко ни да се макао.

— Шта, довео си свога доктора. Велика звер тај господин Адам. Како студије?

— Добро молим! Дечко се стара. За две године ће свршити и настанити се у нашем местанцету.

— Да како! Не веруј, мој драги. Обећање! Господин доктор ће се настанити у престоници, или ће отићи за границу. Ко изиде из свога сталежа и има амбиције, да се узвишује, тај се не враћа у своје гнездо. Није моје, да се мешам у породичне прилике својих службеника, али мислим да се у свету чини шкодљив преврат. Син говедарев учи се за

писара, син слугин за поштанскога службеника, ковачки син се увлачи у акцезисте, ципеларски у полицаје. Само да не остане у своме сталежу. А горе више је тако исто: учити се, одбацити занат, плуг, дужност, одбећи у град, постати мерник, адвокат, лекар, начелник, саветник, министар. Хо, хо, хо! данас нема граница тим тежњама; за то и јест већ тесно на свету од надрикњига и незадовољника, који изидоше из колосека; а овде ћемо, судим, ми за коју годину стоку пасти, орати, чизме шити и коње поткивати, јер ће сви листом поћи на више и погубити се! Тако ја мислим!

— Само ако је господи стало до слугу, не ће бити у том оскудице — одазва се тихо Адам. — А што се мене тиче, варате се. Својега се гнезда не стидим, ни ти ми ико може овде какову срамоту доказати.

Рахоза скупи своје велике обрве и погледа пажљиво на младића, који му се тако смело одупре. Свратио је на њега пажњу и Срећко, јер се осврну полако и рече:

— Клањам се, господине Адаме! Научи се метати купице, пуштати крв и хватати с пролећа шпанске мухе. Довољно ће то бити науке за те.

Адам заћута. На лицу му се огледаше мука и ужасан бол. Махинално притиште на груди своју академску чапку, а зуби му цвокотаху, као у грозници.

Стари Љахницки укопао очи у земљу и уздахнуо. Господарска реч је света, и он је тако мислио; али дечак је тако молио и преклињао, да му је морао попустити. А сад је било доцкан устукнути.

Напрасно нека друга мисао прекиде незадовољство господиново. Устаде и пријеђе неколико корака.

— Чујем, да је Рафајло Радван с тобом дошао? — запита Адама.

— Мудрац Рафајло у Рахозној? — повиче Срећко.

— Дошао је са мном — потврди Адам.

— Можда вама није право, што је дечко довео друга? — уплете се Љахницки.

— Баш обратно. Хтео бих, шта више, да тај друг не трпи ни у чему оскудице у Рахозној. То је и мој познаник.

— Зар ти, оче, познајеш Рафајла? А! код Брезове! — запита и одговори Срећко сам себи, својом урођеном живошћу.

— Много ствари и много особа познајем, које морају бити моја тајна! — одговори Рахоза с нагласком.

Срећко се скисели и попије каву на душак.

— Реци, Адаме, господину Радвану, да сам се врло обрадовао, што је он ту и да не сумњам, да ме не ће, старца, походити.

Позив беше само за једног; Адам то осети и нагло побледи.

— Казаћу, господине — одговори кратко.

Аудијенција беше свршена. Рахоза седе за сто и ћуташе. Срећко свршио доручак и изишао, певушећи. Адам кришом гурне оца.

— Клањам се до земље! — рече старац, сагибајући се дубоко.

— Здраво, драги — одговори Рахоза.

Адам се поклони и изиде за оцем. На ходнику дубоко уздахне, натуче чапку на очи и брзо пожури. Брр! Како га је после тих језа и зиме пекло и жегло — у грудима, у грлу, на усти', иза очњих поклопаца.

У тој голубијој и простој души први пут се пробуди узбуна, растрој и огорчење. Осећаше, да је погажен, да му се криво чини — за што? за што?

Претекао је оца, да избегне разговор. Не би умео сада бити умиљат, добар и говорити о обичним стварима. А опет осећаше преку потребу, да се изјада. Само пред ким? Пред оцем — не ће га разумети. Пред Рафајлом — исмејаће га. Онда пред никим. Беше већ у половини алеје од топола, кад га неко стиже.

— Госпођица вас зове — јави лакај из палате.

— Иди брже! — допуни отац.

Момак се врати. Пред капијом га чекаше госпођица Казимира у сламном шеширу, с котарицом у руци.

— Молим вас, господине докторе, да идете са мном болесницима — рече својим, полутужним осмехом.

— На служби — одговори, не подижући очију.

— Господине Адаме! стекли сте за ту годину две гадне мане — одазва се она напрасно.

— Какве, госпођице? — запита он тужно.

— Слабост духа и неверовање у оне, којима сте до јако веровали.

— Може бити. Што идемо даље у живот, све га правије видимо, све збиљскије. Долази логика на смрви снове; долази истина па обори стаклене дворе млађаних маштања. Зар није боље да се човек сам пробуди, него чекати, да нас људи брутално пробуде?

— Треба веровати себи и својима. Треба се челичити за бој, да победимо.

Бôни осмех прелети му преко лица место одговора. Она то опази, па наједаред стаде.

(Наставиће се.)

ЗАСНИВАЊЕ СТРОГО-НАУЧНОГ ИСПИТИВАЊА.

ОД Џ. В. ДРЕПЕРА.

(Наставак.)

Посред горостасних замисала умре Александар рано, године 323. пре Хр. у Вавилону а није му било још ни пуне 33 године. Породила се била сумња да су га отровали. Његова необуздана ћуд, његова помамна страственост толико су над њиме отели маха, да његови генерали и његови најбољи пријатељи ни за часак нису главом својом сигурни били. Клит му је био веран пријатељ, њега је пробо, кад га једном спопаде помама. Калистена, посредовача између Александра и Аристотела обесили су на заповест Александрову или га је дао, као што то у ту ствар посвећени тврде, најпре на муке метнути па онда распети. Тако би можда то онда био само чин самообране, ако се завереници сложише да убију Александра. За јемачно је било клеветање, кад су том приликом кад и кад споменули и име Аристотелово, који би пре и најцрње и најгоре био поднео од Александра, него што би био учесником у таком злочину.

Сад је кроз више година владао метеж и забуна, окаљана млогим убиством а није престала ни онда, кад су мађедонски генерали већ били поделили међу собом царевину. Међу догађајима, што су се ређали, овај је особите пажње вредан и од последица био: Птолемеј, син краља Филипа, кога је родио ван брака са лепом Арсинојом, који је као дете заједно са Александром и прогнан био, кад навукоше на се гњев очин, веран друг Александров у млогим бојевима и свим ратовима, постане намесником а најзад краљем од Мисира.

При опсади Рода указао је Птолемеј Рођанима особиту љубав те му одаваху боговску пошту и поздравише га као свог избавитеља. Као Птолемеј Сотир разликује се он од потоњих мисирских краљева мађедонске лозе.

Владу своју пресели Птолемеј у Александрију а не у коју од старих мисирских престоница. Док је ишао у храм Јовиша Амона, наредио је мађедонски освајач да се темељ удари овој вароши, која ће као трговачка станица међу Азијом и Јевропом морати процветати. Овом приликом морамо се осврнути на једну особиту околност. Још сам је Александар преселио млоге Јудејце из Палестине у Александрију, да варош насели. Птолемеј Сотир доведе после опсаде Јерусалима још више него 100 000 Јудејаца а његов наследник Птолемеј Филаделф откупи 198.000 Јудејаца из мисирског ропства и исплати мисирске господаре. Ти су Јудејци добили исте повластице ка' и Мађедонци. Том обазривом поступању има се захвалити, да је се још млого других Јудејаца и вазда Сираца доселило у Мисир, које познајемо под именом јелинистични Јудејци Здрава владавина Птолемеја Сотира намамила је још више Грка да траже у Мисиру уточишта а кад Пердика а касније и Антигон нападоше Птолемеја у Мисиру одметну се један део грчких војника од њих и пређе Птолемеју.

Становништво Александрије попунило се дакле из три разна племена, из урођених Мисираца, из Грка и Јудејаца а то није остало без уплива на религиозну веру модерне Јевропе.

Грчки неимари и инџинири начинили су од Александрије најлепшу варош у старом свету, подигоше прекрасне палате, храмове и позоришта. У средини вароши, где се у правом куту пресецаху две велике улице, дизао се посред перивоја, обелиска и скочаџизвора маузолеј са лешином Александровом, која је била по мисирски балзамована. Две је године требало док су је пренели из Вавилона у Александрију са великом парадом. Сандук је био испрва чист од злата; то је давало повода скрнављењу гроба те зато сандук од алабастра замене златни. Али не привлаче поглавито нашу пажњу те дивот грађевине, па ни Фарос, она висока кула од бела мрамора, са чијег врха је светлила непрестана ватра мору млого миља на далеко и коју су бројали у оних седам светских чудеса. Најславнији управо споменик мађедонске лозе у Мисиру беше музеј, чији ће трајни уплив преживити и саме пирамиде.

Птолемеј Сотир је почео да зида александријски музеј а довршио га је син му Птолемеј Филаделф. Музеј се налазио у господском крају Брухију крај краљевске палате, зидан је мрамором а опасан дворaном од стубова, која је имала да служи за шет-

њу и забаву, филаделфска библиотека била је смештена у дворанама, препуним изврсних слика и кипова, бројала је на последку 400 000 савитака. Касније кад већ савитци нису могли ту да стану, подигли су другу библиотеку у оближњем крају Ракотис у Серапеуму, храму Сераписа, ова се звала ћерка музејске библиотеке и бројала је најзад 300.000 савитака. Обе краљевске збирке бројале су дакле скупа 700 000 савитака.

Александрија не беше само престоница Мисиру, него и духовна митропола тадањег света. Овде се ваистину надметао геније истока са генијем запада; Александрија беше Париз старом веку, где се састаде аристократска лакоћа са универзалним скептицизмом. То је друштво морало очаравати и примамљивати свакога на и сами Јудејци принесоше своје родољубље на жртву; напустише идиом својих праотаца и научише грчки.

Музеј онакав, каква га је Птолемеј Сотир и син му Филаделф био уредио, хтео је да ово троје постигне:

1.) Да се насигурно очува ондашња знаност. Врховни библиотекар имао је налог да о краљеву трошку набавља књига што више може. У музеју било је намештено сијасет преписивача ради исправног преписивања оних књига, које власници не хтедоше продати. Све књиге, које би са странцима у Мисир дошле, донашане су у музеј, ту би их тачно преписали и те преписе власницима дали а изворнике би задржали у библиотеци. Кадикад би плаћали силан новац за то. Приповеда се за Птолемеја Евергита, да је, кад су стигла из Атине дела Еврипидова, Софоклејева и Есхилова, преписе истих писцима дао па и награду од прилике од 30.000 форината. Из сирске војне донео је овај краљ све оне мисирске споменике из Екбатане и Сузе у триумфу у Мисир натраг, које је био однео из Мисира Камбиз и остали освајачи и понамештао их је на стара њихова места или је њима украсио музеје. А кад су се књиге у исти мах и преводиле и преписивале, ту би се кадикад издавале грдне своте н. пр. за седамдесетницу, превод старог завета, који је Птолемеј Филаделф био наредио.

2.) Да се умножи знаност. Једна од главних намера музеја била је, да се множина људи у њему настани и наукама посвети, тамо о краљевом трошку храни и пребива. И сам краљ је кадикад с њима ту ручао. С тим свечаним данима су у свези по неке причице, које су до нас дошле. По првобитној уредби музеја разређени су били његови становници на четири разна факултета за књижевност, за математику, за астрономију и за медицину. Председник овим научним заводима био је један високи војни часник, он је у опште водио бригу о свему. Први председник био је Димитрије Фаларej, валда најученији човек свога доба, који је више година управитељ у Атини био. Под њим је био библиотекар а тај је кадикад био човек, чије име још и код нас лепо звони као н. пр. Ератостенес и Аполоније Рођанин.

Уз музеј је била и ботаничка и зоолошка башта. Та нам имена довољно доказују, да се тим хтело да унапређује наука о биљу и животињама. Исто тако беше ту и астрономски опсерваторијум са армиларним сферама, глобима, са солстицијалним и екваторијалним прстеновима, астролабијама, паралактијским инструментима за мерење и иним справама, којима су се тада служили. Инструменти су били подељени на степене и шестине од степена. На тлу тога обсерваторија беше повучен, меридијан. Здраво им је сметало што нису имали тачна средства за мерење времена и температуре: Ктезивијев водени сахат могао је тек непотпуно да покаже време а хидрометар, што се лелујао у шољи пуној воде, показивао је промену у температури само у толико, у колико се мењала густина течности. Филаделфа је био у последњим годинама спопао ужасан страх од смрти те је силно време употребио на то, да изнађе животни еликсир. За тако шта био му је на руци хемијски лабораторијум музеја. Упркос предрасудама онога времена а особито Мисираца, беше подигнут анатомски театаф за медицинско одељење, камо су донашали не само лешине, него и живе т. ј. на смрт осуђене зликовце.

3.) Да се шири и распростире знаност. Музеј је водио бригу о томе да се из најразновренијих грана човечијег знања предавањима забавама и другим згодним срествима шири поука и збиља су са свих страна врвили овом средишту знаности људи науке жељни. У једно доба, кажу, да их није мање од 14.000 било. У потоња времена пониче отуда и понеки знатнији црквени отац, један Климента Александринац, један Оригин, један Атанасија.

Кад је Јулије Цезар опкопавао Александрију, изгорела је библиотека музеја. Да би тај велики губитак накнадио, поклонио је Марко Антоније Клеопатри библиотеку краља Еумена из Пергама. Та се библиотека требала некад да надмеће са Птолемејском, — сад је сместише у Серапеум.

Мени сада још преостаје да у кратко споменем философску основу музеја и да покажем шта се тамо све привредило, чиме се поље човечијег знања знатно раширило.

Успомена на славнога оснивача тога величанственога завода у старом веку обележена као „божанствена школа у Александрији“ — иште пре свега да се сетимо његове „историје Александрова војевања.“ Птолемеј Сотир није био само велик војвода и велик краљ, он се прославио и као списатељ. Ни векови нису могли да превуку заборавом његову славну успомену, ма да његова књига није до нас доспела.

Кад се сетимо онога пријатељства, којим је Александар и Птолемеј према Аристотелу дисао, смемо слободно очекивати, да је Аристотелова философија имала бити станац камен, па ком ће да се подигне музеј. Краљ Филип је поверио Аристотелу васпитање Александра и док је победоносни освајач водио перзијску војну, шиљао је он Аристотелу не само новаца, него и прилога за природопис а Аристотел је све то баш обрађивао

Аристотелова философија се много тиме одликовала, што је испитивала особено да дође до општих начела — завела је у науку дакле индукциону методу. Индукција постаје тим све поузданија, што је сваким даном све то већи број чињеница, из којих она потиче; тим ће поузданија она бити, ако буде могла одвући пажњу на до сад незнане чињенице Индукција хоће непрестан рад, да се збијају посматрањем и опитом чињенице; али она хоће и то, да се озбиљно размишља о тим чињеницама Збиљским радом и разумним судом а не фантастичким развитком добијамо ми плодове индукције. Погрешке, у које је Аристотел понећше падао, не доказују да метода није поуздана, него доказују пре истинитост исте, јер тим погрешкама једини је узрок недостатница градива.

Општи резултати, до којих је Аристотел тим путем дошао, од чести су довољно знаменити. Тако је он тврдио, да све ствари имају ту способност да пређу у процес живота, и да многоврсни органски облици, с којима се ми у природи сусретамо, могу да постоје само под даним условима: промену л' се ти услови, мењају се и они облици. Тако се даде доказати непрекидни ланац, који почиње код просте стихије па се наставља кроз биље и животиње све до човека горе, а њихове разне групе неосетним преливањем прелазе једна у другу.

Аристотелова индукциона метода у стању је да покаже грдан успех, с ње су сви новији напретци у науци. Индукција корача, кад је потпуно развијена, од појава ствари њихном узроку, како ће после по академској методи да се дедукцијом спушта од узрока ствари њиховим појединим појавама.

Ако се на тај начин учена школа у Александрији оснивала на начелима и методама једног великог атинског философа, њена етична школа равнала се по философским начелима једног атинског философа; јер Зинон, за кога веле да је родом или из Кипра или из Финикије, живио је више година у Атини. Стојицима се зваху његови ученици. Зинонова наука је далеко преживила свога оснивача: у времена, кад човек ни од куд утехе не мога наћи, у часовима кушања, показала се она као утешитељица, као поуздани вођа кроз бурни живот не само код прослављених Јелина, него и у многог великог философа, државника, јунака, цара. (Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“
на „реферат“ и „одговор“ г Љуб. Стојановића.

(Наставак.)

1. Њему *житород* не значи fertilitas, па вели у „реферату:“ „Овде г. Ж. тумачи Вука самовољно. Та ваљда је ту латинску реч знао и Копитар или Даничић и сигурно би то значење и ставили, да је житород-fertilitas“. (Пази на стил, јер г. С. је особити стилиста!) Међу тијем да је загледао у Миклошића (Die nom Zus. in serb. 10 или

Stammbild. 387.) Нашао би: žitorod fertilitas Да не ће и овдје г. С. казати, да је то „његова (Миклош.) ствар“?

2. Њему је *ситногорица* од *ситна горица;* он дакако колико знаде тако и мисли, да је други дио самостална ријеч као деминутив *горица*, јер вели: „саставља значење прве речи са другом.“ („одговор“ стр 5.*) Г. С. нема ни појма о томе, да је у *ситногорица* оно *ица* наставак за *читав* композит, а не само за други дио у композиту. Међу тијем да је отворио Миклошића, нашао би: „4. *ica* ist das oft an den zweiten teil eines componierten substantivs tretende suffix, wodurch die wortverbindung als eine composition gekennzeichnet wird.“ (II. 293. sq.), а на страни 304. нашао би примјере: голомразица, међудневница, низгорица, поледица, *ситногорица*, вртоглавица и др. *Ситногорица* је derivatum од *ситна гора* с помоћу неставка *ица*. те нити је исто што *ситна гора* (?), нити што *ситна горица* (?), нити најпослије што *ситна шума* у букв. смислу. Ми бисмо врло жалили српску филологију, кад би спала на такове „стручњаке“ као што је г. С., који није прочитао у Миклошића ни најобичнијих ствари. — „. . . . али да се ко умеша јавно у полемику, без спреме за то, то је реткост. Г. С. је та ретка појава.“ („Одговор“ стр. 22.) Увјерићемо се на сваком кораку.

3. У својем „реферату“ меће г. С. адјектива *суховрх* и *суховрхаст* заједно са *ситногорица*; то су њему једнаке композиције! Ову је глупост до душе и сам признао у „одговору“ (стр. 6.) скромном ријечју „погрешно прибројао“; па да му се човјек не насмије и не пожали га!

4. Њему је добра композиција: *богомати*, јер он није нигда прочитао оно, што учи Миклошић у својим „Основама“ стр. 347. „Fremden, vor allen griechischen vorbildern folgende composita sind im asl. zahlreich“, па на првом мјесту примјер: богомати. За ово је нашао г. Ж. у нар. пјесми: *богоматера*.

5. Г. С-ћу су добре композиције: земљокруг, пароброд, градоначелник, — ријечи, које нијесу у народу постале, већ иначе, неправилно сковане или преведене; онај, који их је удешавао, разумијевао је те ствари исто толико, колико и г. С.

6. Г. С-ћу је у *танкопреља* други дио самостална ријеч. Г. Ж. му каже, да је *танкопреља* од *танко прести* и да се наставак тиче читаве ријечи, али г. „стручњак“ не верује, него мисли, да г. Ж. удешава према својем правилу. Даничић вели: „и за саму ријеч *хитропреља*, од које се друга половина и сама говори, не могу никако мислити да су у њој само састављене ријечи *хитра преља* — оне не могу бити састављене као што не могу ријечи *божји гроб* или *Црна Гора* бити састављене у *божогроб Црногора* него тврдо држим да као што *преља* постаје од *прести*, са свијем тако *хитропреља* постаје од *хитро прести*.“*) Тако Даничић још год. 1866.; дакле је и *танкопреља* од *танко прести*; али нуто г. „стручњака“ нуто кијамета! На исто тумачење у г. Ж-ћа вели он: „Ово је нов метод у науци.“ (Одговор“ стр. 5.) Ја да сам такав „стручњак“ као г. С., ја не бих послије оваке бруке нигда више узео пера у руку. И г. С. још смије да говори о неком методу, и то је њему „нов метод у науци“! — „. . . . али да се ко умеша јавно у полемику, без спреме за то, то је реткост. Г. С. је та ретка појава.“ („Одговор“ стр. 22.) Биће за г. С-ћа много што шта ново у тој српској (о словен. да и не говорим) филологији, али зар га није срамота са таковијем букварским појмовима излазити пред свијет, па уз то још на најдрскији начин нападати знање и истину?! Малер је до душе велики, кад један такав „стручњак“ наиђе сваки час на новитете у „својој струци“, али то је „његова ствар“, а да ли је кадар тај и такав г. С. издавати свједоџбе о туђој спреми, то нека други пресуде; ми смо међу тијем на чисто са знањем и спремом г. С-ћа.

8. Исто то, што мало прије рекосмо, вриједи и за примјере што их је г. С. истурио код „зависнијех“ композита: *коловођа, четовођа, чудотворац* и слич. Да је *коловођа* од *коло водити*, да се наставак тиче читавог композита и да други дио није самостална ријеч *вођа*, то је и сувише јасно. То је само за г. С-ћа компликовано питање, јер он не умије водити рачуна о опћем закону, који вриједи за све такове композите. Нека их проучи још једном, ако је у њему иоле побожности за тај посао.

Кад композит добије наставак, који се тиче цјелине, онда ништа лакше него да други дио композита са заједничкијем наставком падне у ријеч, која можда и као самостална живи. Ваља узети на ум, да је таквијех композита врло мало, тако, да се губе према осталијем. Такве ријечи не могу порушити закон, као што би то г. „стручњак“ хтио по својем незнању. Човјеку „од посла“ остаје задатак, да такове композите протумачи према опћем закону, а на празно порицати, то не може свако, као и г. С.

*) Правило каже: „Ако у сложеној речи друга реч постоји и као самостална реч, онда се не саставља значење прве речи са значењем друге речи“ . . . (Жив.) Г. С. мисли, у *ситногорица* је друга ријеч самостална, па ипак „саставља значење прве речи са другом.“ (Испор. „реферат“ стр. 7.)

*) *Književnik III. 589.*

Чули смо напријед, шта вели Даничић за *хитропрећа*: као што је *прећа* од *прести*, тако је *хитропрећа* од *хитро прести*; али ово не умије г. С. да помири са онијем, што је надрьо у Даничићев. „Основама" (стр. 134.), него мисли да се ово потоње у Даничића „противи" Жив. правилу; тада би се наравно противило и оном првом тумачењу у Даничића. (Književnik III. 589.) Благо Даничићу, кад га „стручњаци" тако разумеју! Та дакако, г. С-ћу, да ни *прећа*, ни *хитропрећа*, није постало управо од *прести* или од *хитро прести*, него 1) од кор. + л + ьја и 2) од хитро + кор. + л + ьја; оно је само тумачење, којим је хтио Даничић да покаже, да се наставак у *хитропрећа* тиче читаве ријечи и да други дио није самостална ријеч, јер би то било против опћег закона. *Хитропрећа* је (наравно од друге основе) композит као н. пр. *мркогледа* од мрко гледати (мркоглед + ја) или с другијем наставком *брзоплет**) од *брзо плести*.

Исто је тако и са *четовођа, чудотворац* и слич.; није ту други дио ријеч за себе, него се наставак тиче цјелине**) (четовод + ја, чудотвор + ьць). Тако се исто мора тумачити и *житород*. Ја сам истина напријед казао г. С-ћу, да је житород = fertilitas; хтио сам само да му покажем, како он слабо чита Миклошића, али ја не пристајем никако уз тумачење, да је у *житород* други дио самостална ријеч Г. Ж. се тога већ пређе уз пут дотакао; казао је, да ту ријеч можеш двојако тумачити. У принципу је то тако: или једно или друго, само никако не може бити треће, како г. С. „мисли" (да је други дио самостал. ријеч и да саставља значење). На то је г. С. узвикнуо: *„дакле житород је постало од жито родити!"****) Управо се тако мора тумачити и никако друкчије, ма да је то чудно г. С-ћу; али кад бисмо се ми на то освртали, дошли бисмо врло далеко! *Житород* је дакле од *жито родити* (или боље: *жито роди* — *житород* + ъ) исто као н. пр. *главобоља* од *глава болети* (или *глава боли*, са друг. наставком: *главобол* + *ја*) или *жиропађа* (*жир пада*: *жиропад* + *ја*) или *костобоља* (*кости боле*: *костобол* + *ја*) или *ногоступ* (*нога ступа*: *ногоступ* + ъ) или *рукопис* (*рука пише*: рукопис + ъ) или *рукосад* (*рука сади*: *рукосад* + ъ) или најпослије *црвоточ* (*црв точи*: *црвоточ* + ь). *Житород, жиропађа, црвоточ* и слич. јесу по природи и по своjем постанку на длаку једнаки композити, и ја се чудим г. С-ћу, како се он може чудити тврдњама, о којима нема ни појма. — Нека га међу тијем нека се чуди, а ми ћемо поћи даље, јер још нијесмо готови са глупостима г. „стручњака" код овог једног пријеметa у „реферату".

*) Јагић тумачи други дио: „da su to bud krnji ostatci bud dalje tvoreni izvodi iz njekošnjih participa." Тако је н. пр *брзоплет* „u jednom značenju što brzo plety a u drugom što brzo pletomъ." Rad. V. 214. Ово своје тумачење настављаше Јагић на основи његда Миклошићева, да је у ријечима као што је н. пр. *смрдивранa*, први дио партицип сад. вр., што данас више не вриједи.

**) Баш као н. пр. *водоноша* од *воду носити*: водонос + ја или од друге основе и с другијем наставком: *крвопилац* од *крв пити* и др. слич.

***) „Одговор" стр. 6.

9. Да би доказао, како може бити друга ријеч самостална, па ипак да саставља значење са првом ријечју, употријебио је г. С. и ријеч *богобојазан*; он сиромах мисли, да је *богобојазан* супстантив (ако није и овдје „погрешно прибројао") и да као такав иде међу „зависне" композите. Кад г. „стручњак" није знао, а он нека сад зна, да је та ријеч адјектив (испор. ст. слов. богобоіазньнъ) и да је то пошљедње жалосно му оружје, којим се дигао против закона и правила, те се сад може мирно одмарати на развалинама вајнијех му примједаба. — Шта мисли г. С., је ли било смисла? — Нека сад узме, на нека прочита оно којешта, што се он наразговарао код сложенијех ријечи, па ако му се не згади, онда он може врло много поднијети. Ми смо потпуно увјерени, да се г. С. „свакојако довијао" („реферат" стр. 7.), али то је он требао сам са собом расправити, — а што се њему прохтјело, да и нас обавијести о својим недостацима, то је само „његова ствар."

Према свему томе, што смо напријед казали, кад бисмо узели исписивати разне тврдње и морске мисли г. С-ћа, било би доиста très amusant, али кога иоле ствар занима, нека погледа у „реферату" и „одговору", па, ако се нигда није, мора се лијсвом прекрстити. Ипак има једно мјесто, које морамо исписати: „Г. Врховац вели, да г. Ж., као Србин, има бар исто толико Sprachgefühl-а колико и Миклошић. Кад би га заиста имао, он би — ако не по науци — а оно бар по томе Sprachgefühl-у увидео, да има разлике у постанку и значењу између *јабука, шљива, вук* итд. с једне и *прећа, шкаља* итд. с друге стране, па би гледао да у томе тражи узрока, за што је то, да кад *прећа* значи лице које преде, и *танкопрећа* не значи *танко лице* које преде, него лице које *танко преде*." („Одговор" стр. 5. — пази на стил, јер г. С. је особити стилиста!") Другу половину одбијам г. С-ћу на дару „стручњачку", али о првој морам двије три. Г. С. каже дакле: „Г. В. вели, да г. Ж., као Србин има бар исто толико Sprachgefühl-а колико и Миклошић." Кад сам то прочитао, шта сам помислио о г. С-ћу, то не смијем ником казати. Ја тако што нигдје и никад нијесам казао, нити бих

могао тако што глупо казати, ма да сам са г. „стручњаком“ разговарао. Из онога, како г. С. ~~сапињава~~ моје мисли, излази 1.) да је сваком Србину богодано, да буде препун Spr chgefühl-a, и то у опће за све језике, 2.) да је у свима питањима о језику довољно имати Sprachgefühl-a (или бити Србином) па сто ти филологије?! Оставимо то на страну и чујмо, шта сам, гдје сам и како сам ја казао. Ријеч је била о српскијем композитима као што су: *вартмесо, вуцибатина, газиблато, гладибрк, деригуша, драживаишка, разбивојска* и слич. Миклошић је опазио за такове композите (II. 365.), да се у народу више у шали употребљавају а у књижевности мал' не никако, дакле ријечи, које нијесу доста озбиљне. Сваки од нас знаде то врло добро по Sprachgefühl-у за свој језик; то је такова једно питање, у којем без сваке сумње одлучује Sprachgefühl. Како је један Миклошић дошао до оне тврдње, то је лако знати, а за г. Ж-ћа ништа приличније него да утврди оно Миклошићево ријечима: врло је добро опазио Миклошић. То се г. С-ћу учинило смијешнијем и quae eius est prudentia меће у својем „реферату“ овако испоређење: „Ово је исто то, као кад бих ја (он, г. Љ. Ст.) сад рекао: индојевропску групу језика чине ти и ти језици због тога и тога, а добро су то опазили Бон, Шлајхер и др.“ (стр. 18.) Сваки, који има само мало свијести (не треба знања), мора се кретити и чудити, какве појмове спаја г. С. са „ово је исто то“, и у своје „двије три“ казао сам: „један Живановић“ о српском језику и то у ствари, коју може исто тако знати као и Миклошић, и г. Љуб. Ст. (!) о индоевропскијем језицима (!), а на истом мјесту мало напријед рекао сам за ону Живановићеву потврду чисто, јасно и изријеком: *питање,* у којем одлучује Sprachgefühl, којега г. Ж. мора имати ако не више за свој језик, оно бар као и Миклошић. („Јавор“ 1889. стр. 38?.) Из овога за сваког (осим г. С-ћа) излази, да је то такова једно питање, у којем одлучује Sprachgefühl, а кад (или гдје год) одлучује Sprachgefühl, онда г. Ж. може ту ствар у својем језику исто тако знати (ако не боље) као и Миклошић. Међу тијем шта ради г. С.? Он протеже и потеже тај Sprachgefühl свуда, као да у питањима о језику одлучује Sprachgefühl, и што је најжалосније, ено како он ~~сапињава~~ и употребљава моје ријечи! Шта се из оног његовог галиматијаса даде извести, казали смо напријед, а шта ми из свега тога изводимо за г. С-ћа, то ћемо прећутати. Не подмећете ви г. С-ћу, боже сачувај, код вас је некако зло с логиком.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— **Die Vergangenheit Peterwardeins** зове се књижица, која је ово дана у штампарији Павловића и Јоцића света угледала, рада, да расветли прошлост града Варадина. Писац г. *Станислав Ковач,* оберлајтнант у Филиповићевој пуковнији, дао је себи труда, да свој задатак што боље изведе. Употребио је мимо дванаест извора, које набраја на страни 4., још и некоје списе из архиве ц. и кр. жени-дирекције у Петроварадину. Описао је укратко — сам је назвао своје дело историјском цртом — ал' разговетно, опако војничким стилом Петроварадин од најдавнијих времена до данас. Говорећи о стени варадинској држи се Кипшатића и казује да није то серпентин већ баш зелени листац, није дакле на крају неогенске периоде постао тај брег ерупцијом већ овлашним подизањем из кречнога мора. Продот спомиње у овим крајевима около данашњег Петроварадина Тривале, Римљани већ говоре о Илирима. Римљани су на врх стене подигли тврђавицу, кулу и звали је час Cusum, час Milatum. На то их приморало насртање Скића, који су се на левом брегу дунавском башили. Тај кастео није изгубио значаја свога ни онда, кад је Трајан раширио границу на левој страни Дунава, јер туда је водио најкраћи пут у Басену (данашњи Петровци), у главни стални логор римски. Како је тешка служба у овим странама била, то Септимије Север даде више повластице римским овде граничарима а цар Проб, родом Сремац, почео је знатно да култивише околину овога града. Аурелијан је напустио крајеве с леве стране Дунава, Дунав постаде и опет граница, Cusum увек од важности. Са опадањем западне римске империје повлачиле се и из ових крајева римске легије и „сеоба народа“ затиче у овом граду урођенике а не Римљане и од Cusum-а по свој прилици осташе развалине. Тек кад су први креташи овуда прошли, вели се, да је заметнут овај данашњи град и добије име од Петра Амијанца. До турских ратова слабо се шта зна о томе Varadinum-Petri, зна се да је краљ Матија држао сабор 1463, спомиње се у папским листинама код данашњег Буковца нека опатија B. Mariae Bellifontis, народна песма пева Дојчина Петра, Вучу Ђенерала и више ништа. Тек 16. столеће дало је прави значај Петроварадину. Давно већ не беше међу живима нашег Ђурђа Смедеревца пао шака Турцима Београд па и Срем, барем Земун и Купиново у први мах. За то утврдише пустињаков град ал га већ 27. јуна заузеше Турци и господарили су у њему 61 годину. 1687. почиње побеђивати аустријско оружје и освајају наши Пожегу, Ваљево, Илок, Карловце и Варадин. Варадин том приликом изгоре са свим. 1693 постаде од турске џамије хришћанска црква Maria Schnee, а 1690. оснива се Rajzendörfl, варадински шанац, данас Нови Сад. 1694. још није извиђивање и довиђи-

вање града ни довршено а удара Али-паша, али му не мога досадити. 1697. се гради брукшанац, утврђује кригсинзел, ћуприја се прави код Каменице преко Дунава, која ће тек 1788. године дођи на садање своје место. Шајкаши већ на ћуприји, командант им славни Манастирлија. Сретна битка код Сенте још је већма Турке потиснула, јужно подножје Фрушке горе постало је граница и тад Варадин беше опкољен 1716. године битком код Текија свршила се турска офензива у великом на аустр. земљишту, у том столећу почео Варадин и на културном пољу да привређује, била у њему реална гимназија ал' само за кратко време, јер га је Н. Сад у томе погледу знатно наткрилио. 1793 г. беснила је у њему куга а на странама 33—38. описује догађаје из покрета 1848. г. На свршетку уздише син Мартов: Ob Peterwardein noch einmal eine grössere Rolle spielen wird? Wer weiss es! и умствује са балканским питањем. То је садржина те малене ал' заиста занимљиве књижице. Писац је силни материјал прочитао и проучио док је ово мало казао: рад му је по све изворан, али нека нам не замери што ћемо да приметимо да му није и потпуна. Данас, кад већ и почетници у историји знају и увиђају колико је суделовање Срба у свакој акцији Аустрије за последња четир столећа по Европи а особито у јужним овим странама, не можемо чудом да се начудимо да је о Србима овде тако мало казано. Спомиње име шајкашког команданта Радића Божића па и то погрешно. Неће да види, да се живље, па и сретније почело ратовати тек од учестаних сеоба Срба у ове земље. Кад спомиње погинуле, ниједног српског имена нема, кад се узму закони популације у обзир и по томе прегледа број Срба данас у аустро-угарској монархији, кад се уз то ода свуд зна да су Срби један од најхрабријих народа у аустро-угарској војсци, онда изгледа да њих куршум турски није згађао, јатаган јаничарски није секао. На страни 38. спомиње споменик на гробљу Варадинском па ни ту нема српског имена а види се јасно, да је српски живаљ врло јак тада у овим странама био; та ено обрстлајтнант Петрас, кад полази на опасн у експедицију у Панчево „donne 200 fl. à une pauvre église Rathsienne", ено оне силне псовке у армади да се 17 7 мора регуламенат против тога да издаје, ено званична имена: десетник, стражмештар, барјактар и др. Отуд му је и у књижици она велика празнина од 1526. до 1687. Та би се празнина могла испунити културним животом, који се беше за Турака овде развио; та ако ни од куда није могао за то разабрати, ено му Вељковићева Сатира а и дела проф. Саламона „Magyarország a török hóditás korában и др. и др. — Suum cuique! J.

= У Београду су дате у штампу и изаћи ће скорим „Целокупне приповетке Марка Твена" у преводу А. Ж. Илића и М. Ђуртовића, правника. Господа преводиоци нам не кажу, са којега језика преводе они ове приповетке, да ли баш са енглеско-американскога или онако са којег ближег нам и познатијег језика. Хумористичне је ствари врло тешко преводити са странога језика, а Марка Твена верно изнети пред српскога читаоца — то је велик посао. Иначе је име овога највећега хумористе енглескога и у нашој публици доста познато, и тај псеудоним је много познатији свету, него ли право име пишчево — Самујило Лангхорн Клеменс. Нешто је од Твена изишло у српскоме преводу и у нашем листу, више још у „Виделу", „Одјеку" и „Застави". Преводиоци веле: да је дела Твенова „и нама потребно имати у овом лажно озбиљном времену свантарије, неће нико порицати, особито као радови најоскудније врсте у нас, а преко потребни за посластицу иначе озбиљној души Србиновој." Осим стилистичких „неподопштина" слажемо се и ми с овим тврђењем. Сада излази прва свеска и стаје пола динара, износиће пак шест штампаних табака

= *Петар Шољан* у Стариграду на острву Хвару јавља да је превео на српско-хрватски језик „**Повест Црне Горе**" од дра *Јакова Ћудине* и да је намеран издати ју на свет. Талијанска повест Црне Горе од дра Ћудине, вели се, да је најновија повест Црне Горе, да је у њој све дотерано према захтевима данашње критике и да се најбоље истиче дубоком ученошћу и беспримерном јасноћом, којом је изложена Доведена је до године 1882, дакле до најновијег доба. Дело је ово већ преведено на руски, немачки и француски језик. Преводилац вели у своме позиву на претплату међу осталим: Мислимо, да се ни један, иоле патриотичан Југославен, био он Хрват или Србин, неће оглушити нашем позиву на претплату, у колико, читајући исту повест, имаће прилике упознати се с Црном Гором од њеног постанка до нашег доба. А она то и заслужује, пошто нас има врло занимати тај алемкамен у низу балканских славенских државица, коју, хвала живој домовинској љубави и ретком јунаштву њезиних соколова, није (а и неће) заразио туђи уплив, који обија независност и слободу сваког народа, већ се гордо држи на висини својих идеала, својих патриотских тежња у крилу златне слободе и независности, што је она показала и у задње време. Цена ће бити књизи 1 фор.

= У Петрограду се штампају речници руски за све остале Словене. Речницима ће бити врло мала цена, тако да ће српско-руски део стојати око 80 новч. Тако ће га лако моћи набавити и сваки наш ђак, који буде имао воље да учи језик братскога нам народа руског, који има тако дичну књижевност, коју ваља сваки образован Словен у оригиналу да проучи.

РАЗНО.

(Славни људи на самрти). 2. Мартин Лутер, велики реформатор, рођен 10. новембра 1483, био је редак карактер и у пуном смислу речи човек из народа. „Ја сам сељачки син," говорио је и сам, „мој отац, деда и прадеда били су сељаци." Сирове, просте, једноставне нарави, био је уједно мужествен и тако моћан у свом уверењу, како се ретко у свету нађе а ипак је нужно, шта више неопходно, па да може спровести и довршити дело, какво је он спровео. „Лутер је" вели Густав Фрајтаг, „био демонска природа, дух му је био строго омеђен, воља му снажна и достојанствена морал му чист, пуно љубави срце му." Енглез Керлил вели за њ да је одиста велик човек: „велик по духу, по енергији, по нарави и поштењу, један од најваљанијих и најчеститијих људи. Велик не као стесан обелиск, него као грдна брежина — прост, поштен, несвестан; велик, а не ће да важи велик; велик за са свим друге сврхе, но за сама себе; велик до неба а у борама свога бића скрива роморне изворе, зелене лепе долине и цвеће! Прави духовни јунак и пророк, прави син природе и учинка, за који ће ови векови а и још многи потоњи хвалу рећи промисли!" Без угледа личности, без страха и трепета од свију силних на свету, једино се ослањајући на себе сама и на своју непоколебљиву веру у божанствено своје посланство, пустио се у борбу с римским клиром, чију је поквареност у Риму имао прилике да позна и осуди. Са неустрашимом смелошћу и горостасном снагом почео је устајати против нереда у цркви па је стао позивати хришћанство, да своје стање побољша те да прибави себи ону слободу, без које не може бити достојна живота за права хришћанина. „О слободи човека хришћанина," „Хришћанском племству немачке народности," „Посланица папи Лаву десетом," „На булу антихристову," све

су то дела ретке смелости и одлучности. У „Посланици папи Лаву десетом“ стоји међу осталим: „Та то ни теби није скривено, како већ од више година амо по свем свету ништа друго није продрло и разлило се, до плотска и душевна неваљалства и најгаднији примери свакојаких гнусних дела, за која сав свет зна те је услед њих римска црква, која је некад била најсветија, сад постала разбојничара над разбојничарама, легло сваком пороку, престоница у држави греха, смрти и проклества. Посланицу ту завршује овим речима: „А да ја опозовем своју науку, ту не ће бити ништа.“ Дело „Хришћанском племству немачке народности и јесте смео поклич: не дати да црква добије световне моћи и не веровати, да је папа непогрешив. Прво споменуто дело „О слободи човека хришћанина“ свакако је најзнаменитије од свију а написано са толико мирноће савести, са толико спокојности душевне, колико се једва даје замислити у човека, који се налази поред буре и непогоде тако, велика тако страшна покрета. Но Лутер је био ванредан дух, дух, који изнад круна и изнад папине тијаре служи само божанској истини и најчистијој вери. Није он стрепио рећи отворено своје мишљење ни кнежевима ни владарима а ни бунтовничком народу. Никад, па ни у највећој тескоби, није дао доказа клонулости и стрепњи. Приправно и храбро ишао је укоос свим сметњама и препонама, па кад је ваљало делати, делао је, но што се посаветовао с богом, са собом и са својим пријатељима, премишљено и одлучно, брзо и снажно, не осврћући се на спољашње околности и на свет. Гервинус у свом „Уводу у историју деветнаестога века“ са свим истинито вели за њ: „Лутер није хтео ништа силом; у много је примера доказао, да за оно, што је у новотаријама разумно, није крут, али је неумољив био према тумултуарном претеривању ентузијаста. Много је штошта видео да за његову сурову околину није зрело и није спремљено; хтео је да пусти да се о другом тек створи мишљење у света; хтео је богу и времену да повери започето своје дело. Шта је реформацију у Немачкој изваћао монархично, држи Гервинус да је врло разборито, јер је само тако могла постати доста јака и снажна, да одоли католичкој хијерархији. „Задовољио се с тим, да на чело духовним стварима метне људе образоване, духовнички сталеж, који ваља народу образованост своју да проповеда. Држава ваља да штити и да издржава тај сталеж. Услед тога је исти дошао до душе у зависност од световне власти, али је за то тим сигурније постао слободан од духовне власти.“ А та духовна власт свакако је вери и религији била куд и камо опаснија, него световна. То је Лутер увидио те се с тога са својим реформаторским тежњама ослонио на световну власт, ма да је по кад кад и њој дао да осети силу и гњев његове речи. Лутер је био човек ретке врсте, који је умео и велико и мало да окује, да опрости окова и опет да заузда. Њему се није лако могао ко попети на врат. Што је радио, радио је по шапату своје душе, али је то уредио све промишљено, разборито као што треба. Његове тезе, то је што је сагорео папину булу, његово ступање у Вормсу, превод библије, женидба његова, осуђивање сељачког устанка — све су то дела из унутрашњости, која је свикла да се покорава само свом најрођенијем импулсу а смела бити свикнута на то, јер је у ње чудно спојена била благост са одлучношћу, самосвесност са смерношћу, веселост са побожношћу. Па какав је био за живота, таква га видимо и на самрти 17. фебруара 1546. Не приклапа и не зановета, не тражи великих речи и светачког угледа; као човек стрепи од смрти, али је дочекује побожно и утешно; превија се, моли се богу у страху и стрепњи, али уједно чека милост вечнога Творца. Кад се указали предзнаци, да је већ крај, те га је околина стала тешити тиме, да ће бити боље, уздахнуо је: „Мени је здраво зло те стрепим; одох ја богу на истину!“ Па онда се стао молити: „Мој небесни оче, вечни милостиви боже, ти си ми објавио свога љубљеног сина, Господа нашег Исуса Христа: њега сам ја проповедао, у њега веровао, њега љубим, њега поштујем као свога драгог спаситеља и искупитеља, кога безбожници гоне, руже и грде; прими душу моју!“ „У твоје руке дајем дух свој,“ дода латински, склопи руке, дубоко уздахне па испусти душу. Била је то смрт праведна човека, смрт тиха и блажена.

3. **Филип Меланхтон**, рођен 16. фебруара 1497., помагач и друг Лутеров, човек благ и стрпељив, прост а достојанствен, уз то вредан, истрајан, неуморан, без икакве саможивости, беседама и списима од велика утицаја, наредио је на самрти (19. априла 1560.) те су му читали из светог писма комађе, које му је особито било драго. Кад му прочиташе из Јованова јеванђеља место: „колико их год га примише, даде им власт, да буду синови божји.“ вапио је, дигнувши очи и руке: „Та ми реч не избива испред душе.“ У молитви се занео, па кад је још једаред отворио очи а друг га један запитао, да ли жели још што, одговорио је издишући: ништа до ли небо.“

(Најстарији комад гвожђа.) Најстарији комад кованога гвожђа на свету налази се у збирци британскога музеја. То је комад не баш врло велик: има му 24 сантиметра у дужину и 10 сантиметра у ширину. Гвожђе је на оба краја јако зарђано. Комад тај гвожђа нашао је Хил године 1837. у великој пирамиди Хеопсовој, на неком месту, до кога се, пошто је пирамида готова била, није могло доћи. Тако дакле томе гвожђу има око 4900 година. Вићентије Деј разгледао је то гвожђе поближе и нашао, да је то мекано ковано гвожђе. Неке новине спомињу уз то други комад гвожђа, који по старини својој долази после онога првог, а то је комад од неког *српа* (дакле *српско* гвожђе), што га је нашао Белцони у Карнату под статуом сфинге. Срп је нешто дебљи, него што се данас праве, али је по облику и величини налик на данашње. И тај је срп јако зарђан и на три комада разломљен. По историјским испитивањима морао је овај срп бити под статуу ову сакривен пре упадаја Камбизова у оне крајеве.

НОВЕ КЊИГЕ

Ријеч двије са мога пута у Цариград. Написао *Ристо Ђ. Бесаровић*, сарајевски трговац. Издање пишчево. У Сарајеву. Штампарија Спиндлер и Лешнер. 1890. На 16-ини, стр. 46.

Народна библиотека браће Јовановића. Изишле су ове свеске: 211. Јована С. Поповића **Живот и витешка војевања славног кнеза епирскога Ђорђа Кастриота Скендербега.** 212. **Фото Цавела**, сулиотски јунак. 213 Ј. С. Поповића **Скендербег** позорје у пет дејства. 214. **Књижевни учитељ.** Приповетка Већеслава Галка. — Цена је свакој свесци 16 новч.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 20. У НОВОМ САДУ 20. МАЈА 1890. Год. XVII.

ПИЈАНИ ЂУРА.

ПРИПОВЕТКА ПАВЛА ПАДЕЈСКОГ.

Le mal vient à qui le cherche.

Цича зима влада у велико. Ноћ већ овлађује; дан је клонуо. Улице пусте да не можеш живе душе видети; само се студен ветар шири по њима. Ледени дах му тако је жесток, е мислиш: једним ће махом све животе угасити. Сваки се завукао у врућу собу. Ко иоле не има важна посла, да мора од куће, сваки радије чува топлу пећ и у врућој соби ради свој посао.

Па опет ено некога, где баш сад иде улицом. Чисто би човек рекао, да му није ни бриге, да и не мари, што је тако хладно. Куда ће сад у невреме?

Млад је то човек, средњег узраста, са запуштеном брадом и рашчерупаном смеђом косом а подвадулим црвеним очима. На њему су старе чакшире, кроз њих провирују колена, подеран и исхабан неки капутић опасао изнастављаним кајишцем. Руке турио у џепове, да му не озебу; но џепови му слабо што помагаху. Огрлицу од капута дигао горе а врат увукао, као корњача главу. И тако сав погурен корача неједнаким кораком на ред. На ногама има неке ципеле, али ђонови су тако слаби, да осећа сваки шљунак по ногом. Прави убоги ђаво!

Тог дана још ништа није окусио као да је на свето причешће чекао. И заиста се он то дана и причестио, али не по обичају једном кашичицом, већ литром и две вина. Био је у смрдљивој крчми све до сад. Крчмар га истерао на поље. Посвађао се с неком добром муштеријом крчмаревом, па крчмар воли њега истерати, ма да и није он толико крив, него онога, који сваки дан код њега толики новац оставља. Велим оставља, за то, што се у крчми обично не плаћа онолико, колико се попије већ — више, а то отуд, што креда код бирташа дупло пише.

Од силног пића чисто је из „форме“ изишао. Сви, који су га познавали, звали су га пијани Ђура. Иначе му Ђура било име.

Па куд се то Ђура упутио по тој мећави? — Кући за цело не, јер је није ни имао. Ни куће, ни кућишта, — ни кучета, ни мачета. Такав је Ђура био. Што је круха, то је у њему, а што одела, то на њему.

Па кад је тако, куд се онда могао упутити? Сигурно у другу какву биртију, да тамо на тврдој дрвеној клупи одспава и тако проведе ноћ. Па само да га приме!

Ал он ће сигурно већ знати, куд је пошао.

Можда ће когод запитати: па ко је тај Ђура?

Има већ толико година, како наш Ђура живи у Новинцима. И најмање дете познаје пијаног Ђуру. Колко пута се тако деца искупе па вичу за њим: пијани Ђура! пијани Ђура! Али Ђура се на то слабо освртао. Кадгод само, кад му већ додија, окрене се деци и лупне десном ногом, а деца се разбе-

гну, куд које. Кад пође даље, они се опет скупе, те му се и даље ругају.

И грађани га добро познају. Неки га презиру, па неће ни да га погледе; неки га опет сажаљевају, те му по кад кад што и пруже. Но Ђура штогод добије, све то даде на вино За то је и ишао тако подрапан. Више пута би могли само чути, где неко каже: гле, молим те, шта би од човека! Каква промена! Да му устане отац, па да га види, морао би одмах на ново у гроб лећи.

* * *

Па ко је управо тај Ђура? Шта му је био отац?

На то питање би вам свако из Новинаца одговорио. Ако вам је баш стало, да штогод чујете о Ђури, а немате никога у Новинцима, да би га могли запитати, то ћу вам ја онда што знам приповедати.

Отац Ђурин звао се Илија Давинић. У први мах није баш најбоље стајао; но срећа његова, кажу да је радо мећао на лутрију, те је један пут силан новац добио. Тај је новац дошао у добре руке. Трговао је с раном, те се тако још више обогатио. Особито га је дигла једна гладна година, кад је он у својим амбаровима силну рану имао. Имао је више кућа и од њих вукао лепу кирију; не далеко од Новинаца толику земљурину, велик салаш, две три воденице, сувачу и шта вам ја тамо знам, а уз то је имао и готова новца. Међу тим се о њему много шта и ружно приповедало, те свет вели, да је то казан божија, што му је син такав. Тако кажу, да је кадгод још с неким врло богатим марвеним трговцем у ортаклук ступио и тако с марвом трговао. Кад је овај један пут сам у Србију по волове ишао, нападну га њих неколико људи, убију га и сав му новац однесу. То је све, кажу, Илијино масло било. И данас се још може видети крст на оном месту, где је тај трговац погинуо. Но то се само прича тако. Да ли је истина, то нико не зна за сигурно. Шта и шта свет приповеда, а није истина! Ко је још свету уговео?! Ако је човек вредан и радин, чува, штеди па има, е — онда је џимрија, онда има посла с ђаволом, онда је кога закачио; ако пак нема ништа, онда је лењштина и пропалица

Иначе је био добар и ваљан човек Ако се нигде не можеш спомоћи, иди само господар-Илији, па не фали. Гдегод је што требало да се учини, то је он учинио Ако је ко имао да се потужи на ту варошку господу, или да потражи савета, или ако је тражио заслуге, то нек само оде господар-Илији На школе и цркве је и шаком и капом давао За то су га и поштовали свуд. Био је и ожењен, но с децом није био срећан. Имао је више деце, но од свију му једини Ђура остао. Као јединцу и мезимцу пустили су му све на вољу. Штогод је хтео да ради, то је урадио. Што Ђура каже то мора бити. Можете сигурно представити, какво је размажено дете Свакога хоће да дирне, свакому што да рекне а више пута и оно да иште, што се не да ни замислити. Мати му, што кажу, добра била, па му све чинила, а отац као човек, имао је и сувише посла, те се више пута није ни освртао, шта му син ради.

Тако је то било, док није пошао у школу. Учитељ у месту био је човек доста озбиљан, врло начитан а чувен са вештине у поступању са децом. Ту је Ђурин отац свашта учитељу чинио и увек га молио, да се заузме за његовог сина. Дао га и па „прифат“, — плаћао што ни један, само да би се учитељ за Ђуру што боље заузео. Велик је труд учитељев био и много се он мучио, али је бар и успеха имао. Ђура се много поправио. Није сад тако бегао од школе, као у први мах. Мало је био до душе несташан, али се то могло и опростити. Другови су га јако волели, јер штогод је имао, то би све њима поделио. Чим би добио од оца коју крајцару, одмах би отишао, да штогод купи и то онда да подели.

Тако је Ђура растао, док није дошло време да пође већ у гимназију Баш кад се Ђура некако у гимназију уписао, умре му мати. Колко је Ђура у матери изгубио, толико је опет господар Илија у доброј жени и ваљаној газдарици Но господар Илија опет није клонуо духом; он је и даље водио своју радњу и бринуо се највише за Ђуру. Ако би му кадгод што и потешко дошло, то би у свом ваљаном књиговођи свагда нашао помоћи и ослонца. Био је то врло поштен човек; у кући господар-Илијиној је и остарио. Да је ко други на месту господар-Илије био, можда не би ни држао књиговођу, али господар Илија био је баш принуђен, јер прво је имао и сувише посла, да више пута није доспео ни да руча; друго опет он није ни био тако вешт ни у рачуну ни у другом чему,

А кад је већ нашао овако ваљана човека, као што је био господин Станко Боснић, то га не би отпустио док је жив; и последњи залогај би с њим поделио. А и господин Станко се на господар-Илију тако навикао, да не знам како би се растао с њим У кући је био као члан породице, а ови су га волели, као свога рођеног.

У гимназији није Ђура баш први ђак био, као што сваки родитељ жели, али је ипак пролазио. Само је четврти разред понављао, но томе није толико он крив био. Био се јако разболео, те више од по године није у школу ишао.

Баш пре него што ће се свршити први течај у шестом разреду, Ђура се опет разболи. Отац га доведе сад кући и не хтеде га више ни давати у гимназију. Више пута би рекао, кад би га ко упитао: за што је извадио сина из школе —: „не мора он бити не знам какав господин, има из чега живети.“

Но шта је опет знао чинити? Да га узме у радњу — још је млад; за то га одведе у Праг у трговачку академију.

У прво време се Ђура још добро владао — но касније западне у рђаво друштво — те зло. На предавање није одлазио; новац, што би добио, то би пропио и прокартао. Најпосле га и у школи не хтедоше више трпети, те оцу не преостаде ништа друго, већ да оде горе, да плати дуг, што је Ђура направио и да га доведе кући. Код куће је већ друкчији био; срамота га било од старога оца и господина Станка

Дан по дан а господар Илија све старији. Већ је изнемогао био, па му све тешко. Желио је да може мало и у миру проживети. За то је наумио да Ђуру ожени, радњу на њега да преведе а он тако да живи и где што треба, да мало помогне.

Гавра Милеуснић био је стари пријатељ господар-Илије а имао баш ваљану ћерку, Анђелију, на удају. Анђелија је већ давно имала просилаца, но отац се није баш тако журио. А шта би се и журио, девојка је још била млада уз то и лепа, добра раделица, а што је код неких главно, имала је и доста новаца, — а таква девојка неће чекати, да плете седе.

Еле, господар Илија намисли да испроси лепу Анђелију за свог Ђуру. Још ту је бригу хтео да скине с врата, још ту радост, да види и снаху у кући, хтео је то да доживи, па после како бог даде. Ни Анђелија, ни њени родитељи нису се баш много предомишљали. Девојка буде на брзо даривана Но на жалост господар-Илији не би суђено, да у кући својој чује сватовца. На брзо, по што је Анђелија била даривана, њему нешто позли и за три дана пресели се у вечност, а цело имање остави свом јединцу. Са те велике жалости свадба се мораде за неко време одложити. Још на самрти је господар Илија Ђуру лепо саветовао, да се чува злих људи, да буде свагда поштен и да поштује и слуша увек господина Станка.

Ђура је у прво време лепо напредовао. Особито му добро дошло велико искуство господина Станка. Али мало, мало, Ђура се променио; почео је одлазити у кафану, те данас мало, сутра мало, омилио му кафански живот. Ту би увек по којег брацу нашао, који никад и не избива из кафане, већ док траје у џепу, он меша, а кад нестане, он „кибицује“ и „густира“ с туђим картама. Такови су Ђуру јако волели, јер кад је Ђури већ омилила карта, никад је није ни испуштао из руку а увек би у готовом плаћао. Колико пута би се тако завео, па по два три дана не би долазио кући. А кад и дође кући, нема ту да легне па да се испава, већ се ту тек банчи, ту тек ударају тамбураши и лете петице. Ђура није само губио, већ је и добијао, али је то све слабо било, но и то не би метнуо у џеп, већ би издао на тамбураше и шампањац.

Док је Ђура тако на једној страни радио, на другој му је радња пропадала. Књиговођа се и сувише трудио, да Ђуру ослободи од пропасти, али Ђура се не даде ни осолити. Он је и даље о својој глави радио. Дан ноћ је држао карте у рукама; дан ноћ су му свирали тамбураши. Приход већ није био довољан, да и даље може свој ћеф терати. Почео је и капитал крњити.

Тешко било књиговођи гледати, где Ђура на очиглед пропада. Говорио му и говорио, ал бадава; Ђура као Ђура. Кад је видео, шта је, пожури се, да га што пре ожени.

Знамо, да је још за живота господар-Илије девојка даривана, но касније се Ђура слабо на то освртао.

Господин Станко је држао, да ће се Ђура поправити, кад се један пут ожени. Сад је само питање било, да се није девојка предомислила И заиста, колико је девојка за-

мерала, толико још више њени родитељи. Они се сад бојали да даду своју кћер за картаџију, но кад је господин Станко толико примера навео, где се многи, кад се оженио, поправио, кад је девојка добро осигурана била, пристану онда сви.

Ђура се и венчао, па опет остао какав је и био. Није ни један дан прошао а да не посети своје пријатеље и не промеша мало карте. Молила жена Ђуру и преклињала, да се окане пића и карата, ал бадава. Нико му доказати. Карата никад није остављао из руку. Сваки се то живи чудио, шта би с човеком.

Ђура је већ силан новац прокартао, а кец му још у рукама. Кад је књиговођа Ђури све то пребацивао и опомињао, да се окане тог посла, тако га је изгрдио и увредио, да га је до срца заболело. Кад је видео, да ће на брзо све имање пропасти, а он намисли, да томе на други начин на пут стане. Жену Ђурину подговори да оде оцу кући а кад је један пут Ђура тако пијан дошао кући, да није знао ни шта ради ни шта говори, поднесе му неко писмено да потпише. Ђура је потписао а није ни знао, да је тим потписом све, што је имао, изгубио, да је себе просјаком направио

Кад се Ђура истрезнио и дошао мало к себи, не нађе више књиговођу код куће. Овај је све, што је било у готовоме и у папирима, однео са собом и отишао у свет. Што је било непокретнине, на то је дигао новаца, што је више могао, те је и то однео. Тако Ђури није скоро ништа остало.

Куд је господин Станко отишао, не умеде нико казати.

Тај случај је Ђуру доста потресао. Неколко дана се смирио био и гледао, не би ли како ушао у траг варалици. Али све за бадава. Стари књиговођа као да је у море пропао!

Док није све спискао, што је имао, дотле Ђура није мировао. Штогод је још имао, то је све испродавао, те се и даље картао, не би ли бар штогод повратио. По лоше среће, изгуби и оно, што је још имао! Кад су се све куће продале, становао је у некој мрачној собици, но кад није имао ни ту да плати, морао се иселити.

Шта је сад знао Ђура да ради? Ништа није имао, а ништа опет није ни свршио, да би какво звање могао добити По и ту се не би могао станити, јер ко ће трпети картаџију и пијанца?! Отишао је тасту, али га и овај не хтеде примити. Тако се Ђура сад потуцао од немила до недрага. Са свим се био побаталио. Хаљине му се поцепале, да је скоро наг ишао. Косу је запустио, да га је чисто страшно било и погледати.

Велико је то зло било, у које је Ђура упао. Неки су га жалили, а неки га богме и презирали.

Мало по мало, па се Ђура већ навикао на свој нови положај. Навикао се на сваку нужду и оскудицу, навикао се да спава на тврдим клупама у туђој крчми. Дан по дан па је ту већ трећа година, како је пропао и од како од туђе милости живи.

Тако је живео до оног дана, кад смо га видели, где на оној зими улицом некуд иде.

* *
*

Погурен, неједнаким кораком ишао је све даље и даље Овај мах није био пијан и ако је тог дана доста пио. На лицу си му могао опазити, да му у души влада велика борба. Што је ишао даље, све се више журио, све се више осврћао. Је ли бегао од кога, па се бојао да га не стигне; или је журби био други узрок?

Већ од неког времена могао је човек на њему опазити неки страх, неку трзавицу, но то је само онда, кад је мање више при себи. Кад је пак занесен, онда свега тога нема. Онда се ни чега не боји; онда нема никакве зебње.

Па шта је то могло бити, што је Ђуру тако кад и кад узнемиривало? Ништа друго него савест! И ако је Ђура скроз и скроз пропао био, и ако су страсти над њим неограничено господариле, и ако је он њима безусловно робовао; ипак се код њега по неки пут и грижа савести појављивала У први мах хтео је да се отме, да је победи, али доцније је увидео, да је то немогуће. И што је он више испред ње бегао, то је она све брже за њим корачала. Што се он више отимао и бранио, то га она све жешће нападала и шибала. Ни у сну, ни на јави није имао мира. Непрестано је пред собом гледао гадну и страшну неку жентурину, у црн плашт замотану, са очима, из којих су суктале све варнице. Коса јој не беше, као у другог света, него би рекао, да су саме отровне гује. У десној руци држи го мач, а леву пружила и прсте грчевито раширила, да жртву што чвр-

шће шчепа. Тако је страшна савест Ђури у последње време изгледала; таква савест је Ђуру сад гонила. Поред тога му се и отац чешће у сну појављивао и као кроз плач говорио: *шта учини, сине?! Што ме тако осрамоти?*

Прошао је тако већ више улица, најпосле је ушао у једну, која је водила изван вароши Кад је и њу прошао, видео се на пустом пољу. Нигде ни живе душе. Узео је једну стазу и њом се упутио даље. На један мах стане и окрене се, за тим пође опет даље. Што је даље ишао, то су му колена све више клецала, то је све више дрхтао, све немирнији бивао И опет стане, окрене се на све стране, али не виде никог. И опет настави пут. Јако је био узнемирен Црне мисли врзле му се по глави; велика је борба владала му у души. И опет стаде. Није се више освртао, већ је само у свој црни гроб гледао. Био је то дубок неки студенац. Већ су се два три ту сахранила, па је држао, да ће и он ту на веки наћи мира, да ће се један пут за свагда опростити те беде и невоље. Једним скоком решио се, да учини крај свом јадном животу, да се склони свету са очију, да не буде више предмет и сажаљења и подсмеха и презирања.

И већ куцну часак; срце му задрхта, крв појури брже, сва се душа заталаса и он диже ногу, да учини и последњи највећи грех, али и да се уједно бар на овом свету спасе, — кад ал из далека чу се неки дубок глас: стој, несретниче! Он се трже, посрну и паде на земљу. За часак само, а пред њим је већ стојао непознат старац. Чисто се тргао, кад га је спазио, тако је старац достојанствено изгледао. Лепа прогрушана брада, високо чело са више бора, ватрене очи као у младића, она озбиљност на лицу, све је уливало неко поштовање спрам њега.

„Ко си ти, старн? Шта тражиш од мене?“

„Ја сам твој искрен пријатељ“, одговори старац, „пођи са мном, ако желиш себи добра. Човек, као ти што си, не треба да је тако малодушан. Теби још није суђено да умреш; ти си за бољи и срећнији живот одређен, али — ако се поправиш. Окај се свега, што те до данас несрећним учинило. Махни се свију страсти, које су те упропастиле Поправи се и бићеш срећан и задовољан“.

„Хоћу, стари, хоћу“, кликну Ђура, „само ме спаси од те црне жентурине; свега ћу се оканути, веру ти дајем, само ме од ње сачувај.“

„Пођи са мном и не бој се више ничега“, одговори старац.

Ишли су тако за мало а онда седну у кола и за по сахата били су на мети. Била је то доста лепа кућа на другој страни вароши, само што је била мало даље од вароши. То је још стар неки летњиковац, који је недавно овај непознати старац купио и оправио. Около је била башта и лепа дрвета засађена. Ту дакле уђе Ђура са незнаним старим.

У целој кући владала је нема тишина. Кад су се попели на први спрат, нађоше се у великом ходнику, који је врло слабо осветљен био. Корачали су ћутке један поред другог, док на другом крају тог ходника не стадоше пред једним вратима. Кврц, кврц, учини кључ, а врата се отворише. Старац уђе напред и упали свећу, а Ђура за њим.

„Ово ће, синко, од сад бити твоја соба“, рече старац; „што год ти буде требало, ти само зазвони на ово звонце.“

Рекавши му за тим *лаку ноћ!* удали се.

Необично било Ђури, где ће сад после толиког времена тако рећи у својој соби да спава. Соба је била доста лепа и пространа. И намештај је био доста леп. Не потрајаваљда ни четврт сахата, кад неко куцну на вратих.

„Слободно!“ одзове се Ђура.

У собу уђе старица жена са служавником у руци. Донела Ђури вечеру и малу боцу вина. Кад је све на сто наместила, опет је отишла.

Ђура је баш слатко вечерао, јер је и онако гладан био. После вечере почео је размишљати о свом новом положају. Прегледавши све ствари, што су биле у соби, пружио се на диван, те је онда сам себе питао: *Ко је тај старац?* Није га до душе познавао, али је ипак слушао, где по који пут о њему говоре. Нема томе ваљда ни по године, како је овај летњиковац по доста јефтине новце купио неки стар човек кога нико из ближе није познавао. Много шта се о њему приповедало. Неки кажу да је дошао из Америке и да је силан новац донео. Он сам пак није никуд ишао, ни с ким се није мешао, нити је с ким правио познанства. Кадгод би само изјахао или се извезао, али и то изван града. Ако би кога гдегод срео,

сврнуо би му још из далека с пута, али нити би се јавио, нити га и погледао. Људи су га дакле врло ретко виђали, а кад би га и видели гдегод, они би дотле за њим гледали, док се не би испред очију изгубио. Свима је изгледао као неки особењак. Колико пута је по кафанама био предмет разговору. И Ђура је дакле слушао о том човеку, о његовој кући, али се он слабо интересовао онда; слабо је он на то обраћао пажњу Сад му тек дошло чудновато, кад га тако лепо примио и много шта му обећао. У мислима тако баци очи на икону Био је то св. Никола. И он је свечар на св. Николу, па му сад дође у главу, како је кадгод тог дана код свог оца провађао, сети се старог весеља и оне велике радости. Свега се тога сетио, па му сад дошло жао. Било му тешко па је уздахнуо.

Ту ноћ је добро спавао. Сутра дан је већ рано био на ногама. Послужитељка му донела свеже воде за умивање, донела му и нове хаљине и све што му је требало. Дошао је и берберин да га ошиша и обрије. Чисто се сад сам себи допао!

Кад је био са свим готов, оде на позив служавкин свом добротвору. Стари понуди Ђуру да седне за сто; но пре него што ће почети доручковати, упитаће Ђура, у чијем је дому.

„Е, мој синко!“ рече стари на то. „Ја сам стари пријатељ твог оца. Бог да му душу прости, био је то ваљан човек. Ја сам у последње време био у Америци, али бојећи се да ме не би смрт далеко од мог завичаја снашла, дошао сам амо и ту сам купио мало кућице. Слушао сам доста о теби, па ми те жао било. Знам, како те је покојни отац волео и једва чекао да дорастеш, ал ти паде у зло. Ја сам те јако жалио. Колико сам тебе жалио, толико оног поштеног оца, који је крвавим знојем купио крајцару по крајцару да усрећи свог Ђуру. Но Ђура не пође очиним трагом. Он пође странпутицом и паде у јаз, паде у зло. Ти си држао, да ће благо вечно трајати, ал би за мало. Немој сад мислити да сам рад да ти преговарам; не, ја хоћу да ти помогнем, да те избавим из понора, у који си запао Ти си за цело држао, да нема више никога на свету, који би теби хтео помоћи. А гле, опет се нађе човек, који очинском и пријатељском љубављу према теби дише. Нађе се човек који би се радовао, кад би те срећна и задовољна у кругу твоје породице видео. Само пођи другим путем, баци ову рђу са себе а ја ћу све за твоје добро жртвовати.“ Разговор је још дуже после трајао, а завршетак је тај био, да је Ђура признао ове своје грехе, да се искрено покајао и да је тврду веру задао, да ће се поправити и да ће други живот отпочети.

*

Ђура се од куће никуд није макао. Непрестано је радио; било да је што читао, било што писао или се чим другим забављао. Без посла никад није седео. Старац би му по више пута какве рачуне задавао, у којима је Ђура доста вешт био.

Прошло је тако већ више дана, како је Ђура ступио у нови и бољи живот.

Једног дана дозове старац Ђуру те му рече да је добио телеграм и да мора одмах на осам дана отпутовати, куда ће, то му не рече. Посаветује га, да се добро влада, како кућом да управља; каже му, шта све има да ради. Уједно му и то дода, да би добро било, да од куће никад не иде.

Стари је отпутовао; но прође осам дана а њега нема. Прође и други осам дана а он тек онда дође. Тужио се, како је на путу имао неприлика, а у ствари је он хтео дуже да остане, да само проба Ђуру. Но код Ђуре је било све у свом реду; чему се стари јако радовао.

После кратког времена рече стари, да ради послова опет мора на пут, но том приликом позове и Ђуру са собом.

Тај пут је трајао неколико месеци. Били су у свима скоро већим градовима. Најпосле су и у Америку морали. Ђура је више пута на свакојаку пробу стављан био, но сваку је лепо и издржао. Стекао је био велико поверење. Старац је већ тврдо убеђен био, да је Ђура заборавио на пређашње лудорије и да је рад, да од сад као и други поштен човек и грађанин живи.

* * *

Већ је више времена, како је Ђура сам свој господар. Има своју лепу радњу а радња му добро иде. Код њега је и жена и синчић. У кући влада слога и задовољство. Сваки се живи чуди и крсти, па вели: гле, молим те, како је то сад красан човек, а шта је пре било с њим! Ко би рекао, да се човек може тако променити!

Чујете и по гдекоју старију жену, где говори: Кажем ја, не може то до века трајати, морао је он на што нечисто нагазити или су можда и набацили што на њега.

*

Било је то баш пред подне, кад пред кућом господар-Ђуре стадоше кола и из њих изиђоше два господина. Једно беше месни судац, који се с Ђуром врло добро познавао, а друго неки старији човек, лепо обријан, са проседом косом и бркови. Био је и доста ћелав. Кад дознаше, да је Ђура код куће, уђу обадвојица унутра.

„Познајете ли овог господара? — упитаће судац Ђуру.

Ђура чисто онемио па не уме да говори. Пред собом је гледао у једном човеку два лица — и свог добротвора Гавру Берарова и негдашњег књиговођу Станка Боснића.

СРПСКО МОМЧЕ.

Под крилом ноћи благе све слатки санак снива,
Тек бистри, мали поток бисерне вале слива
Са даљне цвјетне горе, љубећи росно цв'јеће,
У р'јеке чисти ток;
Уз благи његов жубор љупка се пјесма креће
Славуја сићаног.
На цв'јетној обали р'јеке, на мехкој, густој трави
Самцато момче лежи и гледа вео плави
Тиханог, ведрог неба с трепетом зв'језда сјајни'.
Ох, како благи лахор хлади му вруће чело
Мирисним крилом својим, како ли љупко звони
Слађана пјесма славља по њемој васијони!
Ал њему груди младе, то жарко сунце врело,
Уздаси ломе вајни.
Нит мирис цв'јећа мајског милином душу спаја,
Нит оно плаво небо препуно светог сјаја, —
Све му је пусто, њемо, ко хладне смрти дом —
Силна се чежња буди у срцу његовом. . .
Шта жуди момче ово? С чега је тако сјетно?
Ил би крај блага пустог, богатства било сретно?
Ил би му тада лицем зрак среће синуо праве,
Да пјесмом њега славе?
Не! Богатство, раскош, слава ништавост њему то је!
Чуј његов тихи гласак, молитву свету — што је
У зв'језда шиље сјај:
Слободу свету само, ој зрачак милости твоје
Србину, Боже, дај! . . .

У Мостару 5. маја 1890.

Алекса Ристов Шантић.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Ранише вас дубоко; слушала сам све. Морало вас је љуто болети, кад сте и на мене заборавили у свом увређеном поносу.

— Не, госпођице. Не марим, да дођем и сто пута на тај пеленгир. И подношу више него пас на ланцу. Не пати ту сад мој понос, само што сада више не верујем у победу.

— Ша је вама?

— Прогледао сам, госпођице. У бајкама стаклена гора води до краљевне и ко има орловске канџе, тај се до ње успне. Играчка је та гора према ономе, што мене кукавна човека на свету дели од мојега циља.

— Зар већма дели, него пре? — запита тихо. Зар више не марите за тај циљ?

— Госпођице Казимира!

— Тако судим после данашњега састанка и после тих речи. Минуше снови.

— Можда ће с душом кад год одлетети! У мом срцу не беше никада ничега другога, нити ће икада бити. Као што је један Бог, тако су и моји снови једни до гроба.

Сретоше се опет очима и утонуше у своје душе. „Толико година био си ми све и сва — говораху зенице те краљевне — учитељ, брат, пријатељ, идеал доброте и племенитости, да сам те заволела најсилнијом љубављу, да не разумем сада више живота без тебе. Зар наша љубав не заслужује жртава, бола, борбе? . . .

Уста јој не имађаху речи, али момак знађаше говор тих очију, од како је почео осећати; еле застиђен због своје слабости, савладан и побеђен

снагом осећаја и млађаног жара, заборави на све.

— Молим, да ми опростите — шапну. — Целе сам године сањао о Рахозној, заборавио сам на труде и борбе, видео сам само своје осећаје. Сад се од збиље смрзнух. Заболе ме ужасно.

— И ја сам друкчије себи замишљала наш састанак — одговори она тужно. — Ми обоје сувише сањамо. Мишљах да ће ме, као и прошле године, од тавне шуме поздравити познат глас познатом песмицом. Сећате ли се? И синоћ сам дуго прислушкивала — узалуд. Ваљало је извојевати састанак, трпети, да се опет нађемо онаки, какви се растадосмо прошле јесени.

Пружила му руку, на којој је блистао узан прстенак с опалом, а он ју узе и ћутећки пољуби. После иђаху даље. Одмакоше већ за сто корачаја, кад ал' се, не далеко од места, где су стајали, заљуља плаво класје житно и помоли се глава Рафајлова. Лежаше онде, загледав се у небо, и размишљаше; сад се диже, лено се протегну и зевну.

После тури руке у џепове, па с урођеном презорном неусиљеношћу пође за њима истим путем. На устих му блуђаше презоран осмех.

Стиже млади пар на брвну, што но беше бачено преко речице.

Адам га први опази.

— Од куда ти испаде, Рафајло? — запита мимовољно узнемирен.

— Лежао сам онде у житу — одговори мирно.

Двоје младих згледнуше се и поруменише. Страва их спопаде на помисао, да и неко трећи зна за њихову тајну.

Сатанско-лепе очи Рафајлове задржаше се на лицу девојанину, испитујући, после пређоше полако по целом телу.

— Рафајло Радван, мој друг; госпођица Рахозовна, прикаже их збуњен Адам.

Рафајло се, као од беде, дотаче шапке.

— Господин Љахницки ми баш о вама причао — рече пријазно госпођица.

— Јамачно ме је лепо приказао! — прогунђа невољно.

— Као свога пријатеља и правога човека.

— У тим речима беше нагласак, који Рафајло разумеде, јер их обоје измери од главе до пете и слеже раменима.

— Боље би било, да мање говори о себи и о другима.

— Признајем, да имаш право у том случају! — осмехну се Адам.

Госпођица пође преко брвна а млади људи за њом. Преко реке скрене Рафајло на десно и без збогом и без опроштаја.

— Зар нећеш с нама? — запита Адам.

— Можеш бити миран, није ми ни на крај памети — одбаци, удаљујући се.

Не знађаше, шта да ради са својим временом. Људе није трпео, књига не имађаше, у посао се не разумеваше; иђаше напред, без пута, у шуму.

Природа, која мудраца узноси до дивљења, младића успаљује као вино, сањаличку душу мињем напаја, уметника одушевљава и заноси, за тај поганско-неверни ум, за ту душу узбуњену и подругљиву, за то пусто срце не имађаше чари; беше затворена књига. Око њега се мењаху изгледи, певаху птичице, над њим сијаше златно сунце; он иђаше, не видећи ништа, и мишљаше о метафизици. Ипак суђено беше, да му тога дана не даду размишљати. Смех и вриска женска долеташе до њега са стране, од пољане, која беше густо покривена јагодама.

Суђено још беше, да буде тог дана сведок самих љубавних сцена. Иза рашљасте јеле опази две мештанске девојке, веселе и стасите, које се кикотаху и бегаху од момка у елегантном, јахачком оделу, који им у шали препречиваше пут, прећаше, да им отме набране јагоде и ценкаше да их купи.

Беше то млади Срећко Рахоза.

Жерав му, везан подаље, беше очигледно као на иглама, али господин, помаман, задиркиваше их и даље и́, у супрот појму Љахницкога о хијерархији и угледу племенског старешинства, витлаше се са мештанкама, као ма који мештански дон Хуан.

Рафајло посмотри за часак, раскрили гране и изиде на пољану.

Једна девојка врисну и утече, друга се оте из наручја младог господина, па се и она изгуби, а Срећко, црвен као рак, пресече бесно очима наметника.

— А, то си ти! — повиче нагло. — Од куда ти ту?

Други пут је данас Рафајло за то запитан.

Слеже раменима и пође даље.

— Но, шта је? Зар је твој разум још нарастао, а уста се смањала, да не може више на њих ни једна паметна реч изићи? Зар не ћеш изволети поздравити се?

— На своме земљишту можеш то први учинити.

— Чудне формалности! А ако нисам вољан?

— Ја и без тога „ако“ нисам вољан.

— Онда можемо један другом угодити.

— Да бо'ме.

Разминуше се. За часак га Срећко већ стиже и успори жерава.

— Само бих ти био врло обвезан, да ми у својим шетњама не стајеш на пут! — рече зловољно.

— Не стајем никоме на пут, ко ме обилази и не дира! — беше оштар одговор.

— Томе се од мене не надај Волим се с тобом позабавити и здрпити! Ти си забаван прдавац*)! — засмеја се злобно Рахоза.

— Како ти се свиди. Сам ћеш платити за последице.

— Гле! биће и последица? Тим боље, бићеш још забавнији! Е, па до виђења!

Пусти коњу узде и одјури као ветар.

Чудан гримас, рекао би осмех, развуче усне Рафајлове. Тако мора да пантер кези зубе, кад се спрема да скочи на своју увребану жртву.

То је трајало један тренут и опет лице младићево доби обичан, тврд израз. Пође за трагом од копита и за часак изиде из гуште на шумски пут.

*) Purchawka=der Staubpilz; у нашем народу нема згодније речи. Пр.

Десно се видела кућа Љахницкога.

Беше поднe и сунце је ужасно жегло. Рафајлу беше доста путовања; окрене шумарској кући и седе на ходник.

Ни ту не беше никога. Господар беше с псима у шуми; стара служавка отишла с рубљем на реку; башту чуваше стари огар, ћорав и хром, излежавајући се на трави у дворишту.

Рафајло извади из торбе књигу, па стаде читати, пушећи цигару. Не подиже очију ни на режање пса, ни на кашаљ и тешки ход човека, који улажаше на вратанца. Гост му се, на три корака од ходника, учтиво поклони, не добијајући никакова одговора, успне се на степенице, после уђе у кућу и за часак се опет појави, не нашавши никога унутри.

(Наставиће се.)

ЗАСНИВАЊЕ СТРОГО-НАУЧНОГ ИСПИТИВАЊА.

ОД Џ. В. ДРЕПЕРА.

(Свршетак.)

Зинон је хтео да руководи човека у дневним догађајима практичнога живота, хтео је људе да честитима учини. Васпитање је држао за прави темељ томе. Чим сазнамо, шта је добро, ми смо готови да добро чинимо. Чула нам доносе фактично градиво у нашу свест а задатак разума је да распореди то градиво како треба. У томе се слаже Зинон са Аристотелом. Захтеви, жеље, тежње поничу из непотпуног сазнавања. Своје ја имамо од усуда, али морамо се учити савлађивати страсти, удесити свој живот разумно, честито, слободно, како нас памет учи. Ми морамо одговарати захтевима разумнога сазнања, морамо сносити равнодушно радост и жалост и никада не смемо заборавити, да смо слободни људи а никако робови друштвених прилика. „Ја имам благо,“ вели стојичар, „које ми нико не може узети, — та смрт ми нико није кадар ускратити.“ Природа циља у своме делању на целину а слабо хаје за јединке — та оне су јој само средства да постигне своје крајње цели. Предани својој судби морамо тежити за знањем, за храброшћу, за правдом, за прилагођивањем, јер то нам све треба за врлину. Промени подлеже све ствари, које нас окружавају, распада се новостворено, из развалина диже се ново па у таком свету, где све подлежи смрти, зар да се на смрт љутимо? Као што се слап из године у годину не мења, ма да је вазда друга вода у њему, тако видимо при посматрању природе да непрестано струји материја час у овом, час опет у оном облику. Само васелена, видимо, не подлежи промени. Од вечитог опстанка је само простор, снага и атоми. У ствари су сви облици у природи само прелазни, јер сви скупа морају битисати.

Већина људи је тек непотпуно васпитана, за то ми не смемо без нужде замерати религиозним назорима времена. Нама је доста да знамо, да има нека највиша снага и ако не највише биће. Нема личног бога, али збиља постоји невидовно начело и била би не само бласфемија него сувише лудо, кад би му ми хтели да припишемо човечији облик, човечије осећаје и страсти. Откровење можда је само уображење. Што ми људи случајем називамо, то је само производ непознатог каквог узрока. Па и случајни догађаји бивају по извесном закону. Нема ту провиђења, природа се покорава неумитним законима те по томе изгледа васелена као каква силна аутоматска машина. Необразовани називају ту живу снагу у свету богом. Како промене, којима све ствари подлеже, бивају по неумитним законима: то се у томе смислу сме рећи, напредак

у свету бива по судбини, развија се као биљка из семена само по извесном, у напред знаном типу.

Човечија је душа само једна искра животнога пламена, а то је свеопћега животнога начела. Од једнога путује она другом ка' и топлота, док се најзад не врати свеопћем начелу, од куда је и изишла. Није ту о уништавању реч, него о спајању. Као што заморени с чежњом изгледа сан, који ће да му утоли чулне осећаје, тако погледа сит света философ на душин мир, који се скрива у распадању. Али ми ипак не можемо да се опростимо сваке сумње о томе, јер ли из своје унутарњости не може дух да дође до сигурног спознања. Не би било философски питати за праузроке, јер ми имамо посла само са правим појавама. Такође не сме се пре свега ни то заборавити, да човек не може доћи до апсолутне истине, испитивањем се најзад то дознаје, да је неможно доћи до потпуног знања. Ако смо и дошли до истине, нисмо сигурни да је то тако

Шта нам друго преостаје до да прибирамо науку, да негујемо врлину и пријатељство, да држимо веру, да чувамо свој закон, да сносимо без роптања све, што нам се год догоди, да живимо, као што нам прописује здрав разум?

Дабогме да се у музеју у Александрији учила понајвише Аристотелова философија али за то нису биле искључене ни друге философске школе. Платонова наука прихваћена је тамо са свим, шта више она је најзад потисла перипатетичну философију; у такозваној новој академији она је силно дејствовала на хришћанство. Платонова философска метода је сушта противност Аристотеловој: Платон полази са универзалног, у чију се истину мора веровати, па испитује појединo и особено, напротив Аристотел корача од особеног општем.

У Платона беше исходиште уобразиља а у Аристотела разум; Платон је цепкао првобитну или прамисао у саставне јој делове, Аристотел је напротив поједине делове у целину скупљао. Платонова метода може брзо да покаже сјајна успеха, ал то је само привидно, јер им фали још увек сигуран темељ. Аристотелова пак метода долази спорије до успеха, али је овај много сигурнији; она захтева трудно прибирање догодовштина, опрезно испитивање и посматрање, убеђујуће доказивање. Платонова философија је сјајна кула у ваздуху а Аристотелова чврста, с муком изведена грађевина, која, истина, није без мана, али почива бар на сигурној стени.

Лакше се полази за мамком уобразиље, него за захтевима здравога разума. Кад је почела да опада наука у Александрији, радије су се прихваћале угодније методе, него мучно посматрање и озбиљно духовно напрезање. У новоплатонску школу се угњездише спекулативни мистичари као Амоније Сака и Плотин и потискоше стари, строго математски правац.

У александријској се школи понајпре остварио онај сустав, којим је новије испитивање природе дошло до дивних резултата. Уобразиља мораде да напусти поље овде; постављени теореми били су резултати посматрања и опита а потпомагао их је математски калкул; у испитивању природе важило је као једино право начело, на извесна питања у опиту одговора тражити. Архимидова испитивања о специфичној тежини, Птоломејеви списи о оптици не разликују се ни мало од садањих радова на пољу експерименталне физике и сушта су противност спекулативном нагађању пређашњих писаца. По Лапласу историја астрономије је у стању да само једно једино посматрање покаже, којим су пре оснивања александријске школе грчки астрономи Метон и Еуктимон одредили летњи солстицијум год. 432. пре Хр. У александријској школи опажамо ми понајпре комбиновања, посматрања са справама за мерење кутова, са тригонометријским рачуном; и астрономија се овде јавља у таком облику, који су потоња столећа само дотерала.

Нисам намеран а није ни цел овога списа, да се појединце наброји све оно, чиме је александријска школа обогатила човечије знање. Биће доста, ако читаоца у опште упозоримо на карактер те привреде *)

Са свим стоји примедба, да је стоичка философија отворила поље сумњи, да ли је човечији дух збиља кадар доћи до апсолутне истине. Зинон је истина околишећи сумњао, ал' за то је Еуклид израдио своје велико дело, које је сво човечанство изазивало, да га опровргне. Од тог доба је прохујало 22 столећа и још увек стоји ово дело као узор тачности и јасноће и показује нам, како се доказује ексактно. Велики геометра писао је

*) Подробније о томе налази се у осталом у Дреперовој „Историји умног развића Европе" и то у шестој глави.

и о другим математским предметима, о кеглином просеку, о призмама; њему се такође приписују и расправе о хармонији и оптици. У оптици се полазило са хипотезе, да зраци светлости иду од ока предметима.

У александријске математичаре и физичаре морамо урачунати и Архимида, ма да је он случајно на Сицилији живио. Међу његовим делима налазе се две књиге о кугли и цилиндру, у којима он доказује, да волумен кугле износи две трећине цилиндра, који куглу окружује. Тај налазак држао је он за тако значајан, да је желио да му се стави у диаграм на надгробни камен. Писао је и о квадратури круга, о параболи, о коноидама и сфероидама као и о, по њему названом, заворању, за који веле, да му је генезу показао пријатељ из Александрије Конон. Таког математичара за скоро 2000 година није мајка у Јевропи родила. У физици држи се он за оснивача хидростатике, он је изнашао начин, како да се одреди специфична тежина, испитао је статику тела, која се у течностима креће, створио је теорију полуге и пронашао је заворањ, који и данас његово име носи, чиме се вода могла дићи из Нила. Њему имамо да захвалимо и за заворањ без краја, као и за неко особито сферично огледало, којим је, веле, сагорео римске галије, кад су опкољавале Сиракузу.

Ератостен, у своје време књижничар у Александрији, написао је више знатних дела, међу осталим расправу, како да се одреди удаљење обратника а другу опет о величини земље. Он пише о развијености обале и величини континената; о положају планина, о утицају облака. о образовању земаља под морем, о подизању негдашњих морских корита, о јапљењу узине дарданелске и гибралтарске, о географским приликама Црнога Мора. Написао је потпуну географију у три дела, физичку, математску и историјску и додао јој је атлас о свима тада познатим деловима земљиним. Само су нам одломци остали од његове „хронике тивљанских краљева“, коју су тек у последње време почели да цо заслузи уважавају, јер кроз млога столећа нису на њих ни гледали а то све са велика угледа наше отрцане теолошке хронологије.

Није ми нужде да овде разбирам, шта је навело александријску школу да сматра земљу за куглу. Са свим су тачно знали за прилике на кугли, знали су за полове, осовину, полутар, арктијске и анарктијске кругове, за еквинокцијалне тачке, за солстиције, за поделу климата и т д. За Аполонија веле, да се он први послужио изразима елипса и хипербола; он је писао расправе о просеку кегле, о максимуму и минимуму, што ја овде просто само спомињем. Исто тако подсећам само на астрономска посматрања Аристила и Тимохара Што је Тимохар посматрао звезду „spica virginis“, има да захвали Хипарх свој велики проналазак о помицању еквинокција Хипарх је такође докучио прву неједнакост тока месечева и једнакост средишта. Геометријска теорија епицикала и ексцентричних кругова послужила му је на то, да на кружење сведе привидно кретање небесних телеса. Да би звезде побележио, послужио се линеарним спајањем т. ј. побележио је све оне звезде, које су изгледале као да се у истој линији налазе; дошао је на тај начин до каталога од 1080 звезда Па као што је начинио слику небеснога свода, тако је хтео да и површину земљину у слици представи, те је вукао линије у ширину и у дужину, да обележи положај градова и других места. Он је први склопио и таблице сунца и месеца.

У чети ових изврсних геометара, астронома и физичара, особито се блиста име Птоломејево, писца огромнога дела „Syntaxis“ или математска конструкција небеских кретања. Ово се дело одржало за скоро 1500 година и тек су га тако рећи потисла бесамртна „principia“ Њутнова. Птоломеј почиње тим, да је земља округла облика и плови у простору; описује састав тетивичне таблице и справе за посматрање солстиција, тумачи коси положај еклиптике, даје упутства како, да се гномоном нађу ширине на земљину шару, описује климате, учи како се претвара обично време у сидерско и хоће да покаже, зашто је преднија тропска година од сидерске; кад говори о сунцу, узима да му је пут просто ексцентричан; тумачи изједначивање времена, прелази за тим на кретање месечево и расправља о првој неједнакости тока месечева, о помрчењу месечеву и о кретању чворова месечевих. За тим долази Птолемејев рођени величанствени проналазак, који му је обесамртио име а то је евекција или друга неједнакост тока месечева сведена на епициклијску теорију. Делимице му тек полази за руком да одреди, колико су од земље удаљени сунце и месец Даље долази на Хипар-

ков проналазак, на помицање еквинокција са циклом од 25 000 година. У његову списку пописане су 1022 звезде; говори о природи „кумовске сламе“ и за чудо дивно описује кретање планета Баш та је тема поново ударила темељ слави његовој на пољу науке. Своје одредбе путова планетских усавршио је тим, што је сравњивао своја рођена посматрања са посматрањем пређашњих астронома, поглавито са Тимохаревим посматрањем Венере

У александријском музеју изнашао је Ктезивије шмрк, његов ученик Херон га је усавршио, узевши два цилиндра. Такођер је ту прво парна машина радила; исти тај Херон изнашао беше реакциону, код које је радила ветрена кугла. Тишина у дворанама Серафија нарушавана је Ктезивијевим и Аполонијевим воденим сахатовима, чијим се капљањем време одређивало. Кад је у римском календару већ така збрка и забуна настала, да се више није могло трпити, дозвао је из Александрије Јулије Цезар астронома Сосигена да га поправи. Сосиген је предложио да се напусти месечева година него да се грађанска година удеси по сунцу и тако би заведен Јулијев календар.

Пребацивало се маћедонској династији у Мисиру тадање поступање њезино са религијозним елементом. Понизили су религију до државне справе, којом су хтели да у шкрипу држе ниже слојеве у народу. Интелигентни део народа бавио се философијом.

Ту политику је без сумње засновало оно искуство оних великих сретних ратова, који начинише Грке првим народом на земљи. Митолошка схватања њихова завичаја изметоше се у фабуле, јер се показало, да су неосноване илузије сва она чуда, којима су стари песници славили средоземно приморје: нестало је богова са Олимпа а и он сам беше створ маште; ни ад не беше више тако страшан а не знаше ни где је; очистише чуства по дубравама, пећинама и рекама Мале Азије они локални бози и богиње, чији смирени поштовачи не могоше се опростити сумње, е да ли су збиља они тамо и постојали Ако су српске цуре још увек у љубавним песмама уздисале за судбином Адонида, то је била само слатка успомена, којој је фалила стварност. У Перзији се народна вера више пута мењала. Откровење Зороастрове вере заменио је био дуализам, а када се промените политичке прилике, дође вера Мага: ватру су обожавали и по врховима планинским буктило је по жртвеницима: сунце се обожавало. Што је Александар дубље продирао у Перзију, све је више отимао маха пантејизам.

Кад наступи у једној земљи политичка невоља, па домаћи богови не могу да јој помогну, онда та земља зајемачно веру мења. Поштовања достојна божанства Мисира, којима се подигоше дивни обелисци, храмови, посветиње, морадоше у више пута да се поклоне мачу туђинца освојача, те с тога нису више у земљи пирамида, колоса, сфингова за жива бића важили богови и није се њима више приступало са вером у срцу. Осетила се потреба нових богова и Серапис се подиже према Озирису. По болтама и улицама Александрије живили су хиљадама Чивути а ником ни на ум није падао њихов бог, који тамо иза завесе сеђаше на престолу.

Предање, откровење и дуго трајање вере игубише своју моћ и силу. — Нестало је предања јевропске митологије, азијских откровења и старих догмата Мисира или бар нестају. Птолемејићи су увидили, да вере временом мењају свој облик.

Али су Птолемејевићи и то увидили да имаде трајнијих, постојанијих и замашнијих ствари од верских облика, који као органски облици геологијских епоха најпре пређу а после баш сасвим не стану да се по ново не образују и да се више не врате; увидили су, да се посред овог прелазног варљивог и ништавог света налази и свет вечите истине. Али овај се потоњи свет не отвара предањем наслеђених назора оних, који су живили о освитку цивилизације, нити сањаријама мистичара, који су се држали да су инспировани али ваистину математским испитивањем и практичним разбирањем о природи. Таким испитивањима има да захвали род човечији безброј њеоцењивих и трајних берићета.

Тешко да ће се и када и једна једина тврдња Евклидова опровргнути; о округлини земљиној, коју је докучио Ератостен, не може ни говора бити; не могу више у заборав отићи велики физикални наласци и изумевања у Александрији и Сиракузи Увек ће човек капу скидати пред именом Хипарха, Аполонија, Птолемеја, Архимида, ма они које вере били.

По томе је музеј у Александрији био колевка новој науци. Дабогме да су много година, пре него што је он основан, неговала астрономија у Кинеској и Месопотамији а у Индији је обрађивањем математике дошло се до извесног успеха; али ни у једној од тих земаља није се истакло испитивањем у облику тако суставном трајном, ниједна се није служила физикалним опитом. Обележје александријске па и новије науке лежи у томе да се не придржава сада самог посматрања, него се вера полаже у то, да се природа практично испитује.

С немачког. J.

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“
на „реферат“ и „одговор“ г Љуб. Стојановића.
(Наставак.)

Што се тиче ријечи *поноћи, подне* и слич. то ћемо брзо обавијестити г. С-ћа, да он не зна шта говори. Послије онога незнања, што га је г. С. показао код сложен. ријечи, не бисмо требали ни да се осврћемо на његове примједбе у овој ствари, која такође спада у науку о сложен. ријечима, — али ипак нека се чује, јер је г. „стручњак“ изволио назвати наше тумачење дилетантизмом. Чујмо дакле, куд је г. С. испод сваког дилетантизма! Он прије свега сам признаје, да не зна, „на основу чега“ ја тврдим, да је у поменутијем ријечима Zusammenrückung и да је веома стар, јер се он није могао ничему научити из старог словенског и другијех словен. језика. То је до душе жалосно, али од „стручњака“ његова кова можеш се свему надати. Он не зна н. пр. ни то, за што Даничић није могао унијети у своје „Основе“: *подне, поноћи*; Миклошић пак имаде: *пладьне, полоудьне* и друге облике, што амо спадају, — а пошто сам га замолио за објашњење, одговорио ми је, да је *пладьне* од *полъ дьне*, пошто је ъ испало (испор. trêt и trat. стр. 27.), „а српско *подне* од *полъ дьне*“; у *пладне* је дакле ъ испало, а у *подне* се сачувало. Нека г. „стручњак“ промисли о томе, ако је он подобан да рачуна са таковијем моментима. Ја веома сумњам, ма да бих му желио сваку срећу. Г. С. даље не зна, да и Вук и Даничић пишу: *по̀дне, по̀ноћи* (састављено), јер вели у одговору: „Оба они (т. ј. г. Ж. и ја) хоће да пишу по дне и по ноћи или по ноћа састављено.“ Не ћемо ми то тако, него тако хоће и Вук и Даничић, а што то г. С. не зна, то је „његова ствар.“ Кад тако пишу и Вук и Даничић, онда би г. С. требао да зна (ако је игда ишта снијевао о сложен. ријечима) да су *подне, поноћи* недовршене сложене ријечи. (Zusammenrückung, unechte Composita, Juxtaposita).

Али ја много тражим од г. С-ћа. Поред *по̀ноћи* (Вук) имаде у српском *по̀но̂ћа̂* (Вук) и кад г. С. сам каже о Вуку: „веран своме начелу да тачно забележи у Рјечник, све што народ говори, унео је и ту реч али је оставио у gen. pl. а да не би ко помислио да је то nom. sg., обележио је и акценат“ („реферат“ стр. 8.), па кад г. С. одмах за тијем Вуково *по̀но̂ћа̂* тумачи са *по ноћа* (по̂ но̏ћа), онда од мене ваљда не ће нико тражити још и то, да коментишем овај троструки „научни“ несмисао у г. „стручњака“. То је збрка, с којом се само г. С могао помирити, а ако не вјерује, нека се распита. Између осталога казао сам ја на томе мјесту, да Даничић није могао *превидјети* акцента у по̀но̂ћа̂, па из *gen. plur.* изводити *поноће* (као што г. С. у „реферату“ рече па остаде жив), јер је тај gen. plur. баш акцентом обиљежен и одређен. Г. С. пита на то у „одговору“: „онда каква је то погрешка код Вука, коју он (Даничић) два пута наглашује?“ (стр. 8.) — и то је њему одговор на моју примједбу?! Каква је то погрјешка, то ће г. С. као „стручњак“ знати, а ја му још једном кажем, да пред нашим смртнијем очима не може нико, па ни Даничић, *превидјети акценат* у по̀но̂ћа̂ па из *gen. plur.* изводити нешто. Ја знам, да ме г. С. опет не ће разумјети, али ја не могу вала ни ријечце више потрошити око тако јасне му глупости, коју он никако не увиђа. Најпослије да свртамо ову ствар што краће и да покажемо принцип, на којем стојимо, шат се и г. „стручњак“ освијести. Ако се гдјегод чује *по̂ но́ћа*, то нити се тијем може тумачити Вуково *по̀но̂ћа̂*, нити је *по̂ но̏ћа* по облику исто што *по̀ноћи*, нити *по̂ но̏ћа* стоји према *по̀дне* као стар. слов. *дьниць*: *нощиць*. То је све сам пуки несмисао и незнање, које ја не бих ни једном своједм зрелијем ђаку опростио. Ја не мислим овдје растезати појмове, а г. С-ћу остављам, да обрће како год хоће — Кад г. „стручњак“ буде „путовањем по нашем народу скупљао грађу“ највише ће чути овако: *по̀ноћи превалило*; код нас у Сријему: *по̀ноћ превалила*, у Далмацији: *по̀ноћа превалила*. Обје ове пошљедње: *по̀ноћ* и

йонока стоје на *йонокы* и постале су кад се престало осјећати, да је други дио генетив „зависан" од првог дијела. *Йонокы* пак, као и *йодне*, постало је на основи Zusammenrückung-а од *йо ноћи, йо днѣ* и то: „aus der syntaktischen Verbindung". Исто је тако и са ст. слов. *иолоунощик* према *иолоу-нощи*, — *иолоудьник. иолоудьньство* итд. према *иолоу-дьне*, — — *иладьник* према *иладьне*. Што Миклошић држи н. пр. *иолоунощик, иолоудьник* за потпуне композите, то је отуда, што сматра први дио *иолоу-* за у-основу; међу тијем у Шмита читамо: „während in polu-dïne, polu-noštĭ u. s. w. der erste teil flectiert ist.*) Још је јаснији Zusammenrückung у *иладьне* (према томе *аладьник*). Истина и Миклошић је до скора држао, да *иладьне* стоји на *иоло дьне* (II. 386.; према томе би *иладьник* био потпун композит), што је од Миклошића прихватио и Ј. Шмит, али то данас више не вриједи, јер се основа *иоло-* не може ама баш ничим доказати, и Миклошић данас тумачи *иладьне* од *иолъ дьне*, пошто је ъ испало, па онда по оном истом закону *иладьне*, по којем је г. С. погодио, да је *клаши* корјенит глагол.**) Што г. С. са *иладьник* и *иолоунощик* доводи у свезу *иримораје*, то ја прелазим са искреним сажаљењем и њега и оне „науке", којој он служи. Али да завршимо с овијем. И *иладьник* и *иолоудьник* и *иолоунощик* и слич. стоје као Ableitungen на јукстапозитима *иолъ-дьне, иолоу-дьне, иолоу-нощи*, која су опет постала „aus der syntaktischen Verbindung". Најпослије да не би г „стручњак" мислио, да га варам, рећи ћу му још нешто. Прије кратког времена изашао је Brugmann-ов Grundriss компаратив. грам. индогерм. језика (II. 1. Wortbildungslehre), гдје су обрађена и номинална композита, па за дивно чудо у Бругмана онај исти „дилетантизам", што га је г. „стручњак" у мене прије тога нашао. На стр. 81. međe Бругман под Classe IV. (unechte Composita, Juxtaposita, Zusammenrückung) ово: *polu-noštĭ* in der Mitte (loc.) der Nacht (gen.), mitternachts, ebenso *polu-dĭne* mittags: dazu *polu-noštije* Mitternacht *polu-dĭnije* Mittag, *polu-noštĭnŭ* mitternächtig *polu-dĭnĭnŭ* mittägig" Ја не ћу више ни ријечи о томе, јер sapienti sat; брига ме само мори, да ли ће г. С. хтјети пристати уз овај „дилетантизам" у Бругмана, јер иначе ето невоље! Доиста би најбоље било, да је г. С. одмах „прекинуо сваки говор о тој ствари са мном" („одговор" стр. 9.), а још боље би за њега било, да се у опће није ни показао. Без његовијех „реферата" и сличнијех бесмислица могла је српска књига остати, па да је ни глава не заболи; што се пак њега тиче, изашао је у најнезгодније вријеме: за науку врло зелен а за бруку, коју је обрао, бога ми, и сувише зрео. Али ко ће као он? Да пођемо даље.

(Наставиће се.)

*) Vocalismus II. 168.

**) Испор. trêt и trat, стр. 27.

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

== У Сомбору је изишла књижица: **„Сузе за Миланом, премилим сином Николе Ђ. Вукићевића".** Уз књигу је и лик покојников, па онда опроштај ожалошћених родитеља и надгробна слова. За тим врло многе брзојавне и писмене „сажалнице", које су родитељи покојникови добили ради утехе у големој несрећи, што их је постигла смрћу одраслога сина, јуристе треће године, и на последку низ песама од Војина Бикара, намењених пок. Милану и у стихове сложене Дамаскинове надгробне песме од Ивана М. Поповића и јавна захвала родитељска. Овом књижицом подигнут је млађаном покојнику леп споменик, а они силни изрази саучешћа у несрећи нека буде штов. родитељима покојниковим утеха и мелем у тузи њиховој, у њиховом болу без преболa.

== Епископ пакрачки, преосв. г. Мирон Николић наумио је да изда **сва дела митроносног песника српског, пок. Никанора Грујића**, *„Срб-Милутина"*, и већ је ступио у преговоре са неким штампаријама. Исти г. епископ подигао је и на гробу песника-владике достојан споменик од гранита, а то све служи на дику не само покојноме Никанору, него и благодарноме му питомцу, епископу Мирону. С тога нека му је и с наше стране изречена хвала и живио!

== *Видак Отовић*, учитељ на Цетињу, позива на претплату на дело: **„Вајо Пивљанин"**, драма у пет чинова. Писац држи, да ће из овога дела „сваки моћи потпуно схватити Бајов витешки карактер и његова бесмртна дела". Дело је било дато једном књижевнику на оцену и он је препоручио писцу да га штампа. Цена 1 ф. 20 н. Претплата се шиље на Цетиње г. Васи Пиперу, а без сумње ће примати претплату и наше књижаре. У половини септембра о. г. навршује се 200 година, како је славни јунак Бајо Пивљанин — српски Леонида — пао после славне битке на Вртијељци.

== Београдски књижевни лист *„Домаћи пријатељ"*, први српски белетристични лист, који је излазио *сваки дан*, јавља у своме 38. броју, да *престаје излазити*, јер није могао да скунатори ни 200 претплатника. Ми смо у своје време огласили овај лист, што га је покренуо стари опробани вештак у уређивању књижевних листова, некадањи уредник „Данице" г. *Ђорђе Поповић* у друштву са добро познатим писцем нашим *М Ђорђевићем-Призренцем*, но и онда смо још посумњали, да ће се *свакидањи* лист белетристичан у нас моћи одржати. Ми смо држали, да ће таквом листу због великих трошкова требати врло велик број претплатника, који се у нашим приликама неће наћи, али да се ни 200 људи неће одазвати оваквоме подузећу, то нисмо могли ни сањати. Или су зар наши људи љубоморни, те не трпе *„домаће пријатеље"*

(„хаузфрајнде“)? Међу тим можда је одзив и с тога био слаб, што овај лист Ђ. Поповића није као његова „Даница“ од *пре тридесет година* узео себи за задаћу да *ствара укус* у публици, него је просто укусу публике *угађао*, доносећи разне француске и немачке „интересантне“ догађаје и причице, које су у стању да читаоца, а још више читалицу потресу и очарају. Но признати морамо, да је већи део листа био испуњен лепом, здравом, забавом оригиналном и преведеном, а у последње време је почео да доноси и књижевне оцене. С тога овај лист не био на штету српској публици и жалимо, што је ова била тако немарна и лист пустила да пропадне.

— У Београду је покренут повремени стручни часопис за струку, која још није у нас имала свога гласила. То је **„Српски технички лист“**, који од нове године излази у месечним свескама. Прве две свеске уредио је професор велике школе *Миливоје Јосимовић*, а свеске за март и април изишле су под уредништвом *Н. Н. Стаменковића*, професора велике школе, а главни сарадници су овоме часопису: *Тома Селесковић*, маш. инж. в. тех. завода, *Љуба Николић*, инжењер и *др. В. Панаотовић*. државни хемичар в. тех. завода Цељ је листу унапређење технике у нас, те ће му бити пре свега задатак, да на заједничком раду прикупи и зближи све боље снаге наше међу техничарима. Цена је листу 12 фор. (20 динара) на целу годину. — Оваки стручни листови се тешко код нас одржавају, јер је малена публика, која се за њих интересује, с тога би ваљало да се власти у Србији заузму да својим путем и начином ово лепо подузеће потпомогну, јер је од велике користи расправљање питања, која засецају у техничку струку, а која се тичу Србије и њеног напретка.

— Како читамо у загребачком *„Viencu“* и *„Obzoru“* изишла је већ из штампе **„Човекова трагедија“** од Имра Мадача у преводу *Змаја Јована Јовановића*. Ми смо у своје време јавили већ да је дело ово ушло у штампу и донели смо два красна одломка из њега, а и навели смо да се песник латио овога превода из признања према „Кишфалудијевом друштву“, које је прошле године онако свечано прославило 40-годишњицу песничкога рада Змајевог. Превод је изишао у исто доба у два издања: ћирилицом и латиницом. Цена је делу 1 ф. 50 н., а на народу је сада да покаже, заслужује ли таквога песника и књижевника, каквога нам је Бог дао у Змају-Јовановићу.

— **Викторијен Сарду**, познати француски драматичар, од којег и ми Срби имамо неколико преведених комада у репертоару нашег народног позоришта, ради на новој драми, којој је натпис „Клеопатра.“ Довршио је већ четврти чин.

— Ми смо већ јавили (у бр. 15.) да је земаљска влада за Босну и Херцеговину издала на свет *„Светостефански хрисовуљ краља Стефана Уроша и Милутина“* са четири снимка, који је штампан у Бечу, а сада добисмо из Београда врло дивно издање **„Светостефанске хрисовуље“**, као четврту свеску *„Споменика“* српске краљевске академије. У издању овом штампан је најпре извештај г. Стојана Новаковића о проналаску овога хрисовуља, а за тим увод и предговор г. Љубе Ковачевића, којем је кр. академија поверила, да приреди за штампу овај хрисовуљ, што је он врло савесно и ваљано извршио. На крају књиге је списак места и имена лица, која се спомињу у овој старини. Уз то још доноси ово издање и два снимка овог хрисовуља, да се види како је оригинал писан. Г. Ковачевић приписује велику важност овоме споменику, као изводу за проучавање правних и социјалних одношаја у старој српској држави и вели да је у овом погледу богатији и јаснији и од најопширнијег, дечанског хрисовуља Исто је тако знатан прилог и за познавање језика и историјске географије, јер се у њој спомиње на двадесет старих жупа: Раса, Горњи Ибар, Јошаница, Сенице, Јелашце, два Лаба, Ситница, Дршковина, Кујавча, Подримље, Хвосно, Алтин, Пећ, Плав, Будимља, Брсково, Нива, Гацко, Подлужје. Овај хрисовуљ упућује нас даље да разумемо као што треба, ратне операције цара Манојла Комнина у Србији крајем 1449. У опште је ово издање врло брижљиво и лепо и служи на част и академији и приређивачу г. Љуби Ковачевићу, а тако исто и г. Стојану Новаковићу, који је мађарским учењацима, који су на овај хрисовуљ у Цариграду наишли, био на руци и постигао, да се уступи и кр. српској академији.

РАЗНО.

(**Славни људи на самрти**). 4. **Аруе Волтер**, рођен 20. фебруара 1694., један од најсјајнијих духова, што је игда било на свету, био је по целој својој природи пола Аријел, пола Калибан, т. ј биће, у којега се час појављивало светло божанство па одмах за тим гадна неподопштина. Фридрик велики овако је писао о њему: Жалост је, да је са тако дивним генијем спојена тако неваљала душа,“ а Гете у писму једном Штајновици овако се изражава: „Видиш, изгледа, као да који бог, од прилике Мом, али ђаволски бог пише о величанству света.“ Био је велик и презрења достојан уједно. сујетан, грамзив и неистинит човек, који је као глава француске философије просвећености оштрином свога несравњеног ума и неусипне своје досетљивости постао путевођа оном веку, који је на својој застави истакао толеранцију и слободу. Што су Волтерова дела користила, то се не да измерити те славу његову као писца нико не може оспорити, ма како неваљало изгледало његово грађанско и морално владање. Као што је Фридрик Велики њега презирао и најпосле га од себе одагнао, но свагда опет с њиме спрезао. тако је то било и с целим његовим временом и историјом. Обоје су га проклели и осудили па ипак су приморани, да познају у њему сјајна генија те да га уврсте у један ред с ројима човечанства. У Волтера је било духа, који је кроза све продирао, било је досетке, која никад није усахнула, а дивно је умео да приказује. Сваки час му је што ново падало на памет. Његов „Candide“, његов „L'ingénu“, његова, La princesse de Babylon“, његов „Zadig“, његов „Mikromegas“ и друга му дела јесу производи од вредности, производи, у којима се огледа његово време, често пожгађено и искежено, но свагда слично, но кад кад тако слично, да се човек престрави. Волтер је у себи имао нешто од мефистофелске нарави, као што добро каже Хетнер. Из њега се нешто кези као сам ђаво, сила, који раствара. Његов „Essai sur l' histoire générale et sur les moeurs et l' esprit des nations“, његове „Библијске глосе“, његова „Историја уваћања хришћанства“, све су то дела значајна, епохална. Не штеде ништа, па ни најсветије. Уз то, у дубокој старости, излази још на мегдан са победоносним беседништвом за Жана Каласа, протестанта неког, кога су у Тулузу на точак метнули, што су га оптужили, да је угушио сина свог, који се покатоличио. Тада је Волтер написао своје славно дело о толеранцији те се заузео за убијенога Каласа. Продрео је те су на ново прегледали парничне списе на и пресуду прогласили, да није правоваљана. Дабогме да услед тога сиромах покојник није васкрсао, али је бар његова својта добила у име отштете тридесет и шест хиљада ливара. Волтер је много што шта починио простачки но и племенито и великодушно Кад је чуо, да се једна нећака Пјера Корнеја једва тавори, дао ју је о

свом трошку васпитати па јој је делом једним о њеном ујаку прибавио богат мираз. Кад је једаред здраво хвалио славнога Халера, који је њега много пута кудио и ружио, примети му један од слушалаца: „Ви, господине, хвалите Халера а он о Вама говори са свим друкчије!“ „Имате право“ одврати Волтер, „али може бити да се обоје варамо.“ У опште Волтер никад није био у неприлици шта да одговори. Био је то онај прави фрондер, дух, који на све напада и својом досетком и сатиром својом све гони, што му изгледа да није у реду. „Туже се,“ вели једаред, „да се ја понављам; е па добро, ја ћу се понављати, догод се свет не поправи.“ Да би извојевао тај поправак, није се страшио буре, која чисти зрак. С тога су га и урачунали међу главне претече револуцији па и с правом. Он је њој предњачио као тмаста облачина са страшним муњама. У Волтера је живило непоколебљиво уверење, да се не можо замислити ни природа без творца и одржаоца, ни човечански морал и образованост без врховна судије над врлином и пороком. Но човечју представу о том највишем бићу и о оном свету исмејавао је ђаволском поругом. „Права је махнитост хтети погодити, шта је то биће, да борави на одређену месту и како ради и делује,“ вели Волтер. „Неразумно је,“ наставља, „веровати у бога, који се проваља, говори, човек постаје, као човек умире на крсту; али је највећа мудрост, веровати у бога, који казни и награђује.“ У својој „Метафизичној расправи“ досетљиво тврди: „Сви се људи роде са једним носом и са пет прстију на руци, но нико са познавањем бога.“ То се познавање, вели Волтер, мора тек философски набавити. „Да бога и нема“, пише Волтер принцу Хенрику пруском, „морао би га човек пронаћи, јер цела нам природа довикује, да га има.“ За сву природу вели без изузетка да је уметност. У својој „Љубави према богу“ разлаже, да отуд та љубав извире, што је уметничко дело природе у човеку рађа према творцу тог дела, према божанском уметнику. То дивно дело потреса нас и очарава. Цркву и свештенике мрзи Волтер, јер они у те просте и јасне појмове уносе неку тајанственост, мистику, те тиме потпаљују неслогу, интолеранцију, гоњење и верозаконске ратове. У политици мисли исто тако слободно. Бори се против освештаних већ права и разлике у сталежима а за разум, истину и закон. Бори се за то троје час дично јуначки и са чистом свешћу, час са препреденошћу и завараваљем каква лукава и вешта адвоката. Он је некако језуита и заточник слободе, онај неуморни дух, који не стрепи ни од најгаднијих средстава, ако су кадра користити оном, што је добро и ваљано. То, што је добро и ваљано, имао је свакако непрестано на оку па што је више видио и опазио, да се то презире и ногама гази, тим је са већим поуздањем пророковао грозне буре насилног преврата. Још је године 1764. писао абе-Шволену ове значајне речи; „Све, што видим да се збива око мене, потпомаже да сазре клица револуцији, која зацело мора доћи. Светлост се на све стране шири све већма на онога дана, кад је усхтедну угасити, доћи ће до накленог чуда и покора То Касандрино пророковање пречуло се, као што се обично пречују сва пророковања Касандрина. Али то, што је Волтер пророковао и могао да пророкује, доказује на ново његов бистри поглед у оно време и у битност његовога века. Он је врло добро знао све тајне, што их је тај век скривао у свом крилу. Поругљиво се кезећи, као Пан, дрекнуо је у свет те тајне. Његов је геније имао јареће ноге; али је тек свакако био геније. Тако га човек мора посматрати и само ће тако бити у стању, појати му живот и крај. Његова је смрт апотеоза. После двадесет година одсуства враћа се као старац од осамдесет и четир године натраг у Париз. 10. фебруара 1778. приспео је онамо а дочекали су га као тријумфатора. Сво је становништво било на ногама, викали су, клицали му, држали му беседе у славу, крунисали га ловором. Академија га је наименовала за свога члана, у позоришту су му овенчали попрсје пред публиком, која се у страхопоштовању клањала. Све је то њега морило и снагу му ломило. Маркизи de Villet, код које је при том свом бављењу у Паризу становао, рекао је уздишући; „Дошао сам, да овде у Паризу нађем славу и смрт.“ На свечаности некој, коју су приредили њему у почаст, овако се изразио: „Ви сте као Мисирци, који на својим гозбама поставе мртвачку главу. Моја глава доста згодно опомиње на смртност.“ Сликару неком, који је његов улазак у Париз узео за предмет слици, довикнуо је: „Прикажите ме у мртвачком сандуку па ће слика бити потпунија.“ Пођу 30. маја 1778. преминуо је, мирно, до последњег издисаја са свим при свести. Кад је дохитао свештеник, парох од Сен-Силписа, па га тихо запитао: „Господине! Ето сте на издисању. Верујете ли у божанство Христово?“ — „Исус Христос! Исус Христос!“ промрмља Волтер, као да се с напором сећа нечега, за тим одмахне руком чисто срдито па рече окренувши лице од свештеника: „Пустите ме да мирно умрем!“ Као што причају његови пријатељи, философи и писци онога времена, умрьо је одиста мирно; само свештенство и његове присталице веледа је издануо у страшним мукама.

ИСПРАВАК.

У чланку „Још једна о Живановићеву „Браничу““ поткрале су се неке стварне погрешке и то у бр. 18. стр. 286. други ступац у 20. реду од доле место „*разлоге*“ читај „*раздјеле*“; у бр. 19. на стр. 300. други ступац, 13. ред од доле место „*побожности*“ читај „*подобности*“, 2. ред од доле између „то“ и „може“ изостави „*не*“; на стр. 301. први ступац, код „цјелине“ стави две звездице, тако исто и доле, — не трећем месту три звездице, као и доле; на стр. 302. други ступац, у 8. реду од доле међу „у“ и „питањима“ стави „*свијем*“.

У уредништву нашег листа настаје с овим бројем мала, више спољашња промена у толико, што досадањи сауредник, професор **Јован Грчић**, својим званичним обвезама спречен, одступа од сауредништва. Но он ће при свем том и даље радом својим потпомагати овај лист и по силама својим својски и искрено бити у свему на руци досадањем свом старијем садругу дру **Илији Огњановићу**.

Толико до знања штованим читаоцима „Јавора“.

ВЛАСНИШТВО, ИЗДАВАЛАШТВО И УРЕДНИШТВО „ЈАВОРА“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 21. У НОВОМ САДУ 27. МАЈА 1890. **Год. XVII.**

ДВА СИНА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ЖИВОТА.

Написао Коста Поповић.

I.

Спасоје синко, што се већ не жениш? Ето видиш, остарио сам, једна ми нога већ у гробу, данас сутра па ме неће више бити међу вама, а рад сам да и тебе видим ожењена.

„Лако ћемо за то, бабо, ниси ти још тако стар да помишљаш на смрт“

„Та не зна се, синко, шта носи дан а шта ноћ. Већ што не би ти узео Ленку Кристићеву? Девојка је млада, здрава а из добре је куће; имања хвала Богу доста а са пријатељ-Којом живим као са братом. Пре неки дан повели смо баш о том разговор, па хоће сви, само до тебе још стоји.“

„Немој наваљивати, бабо, имамо још каде; оженићу се, остаће и за мене девојка.“

„Та није ми за то, синко, већ не бих да упустиш такву прилику. Човек је газда. Толику земљу, винограде и суваче а нигде никога, до те једне кћери.“

„То је све лепо, бабо, ал' како ћу је узети, кад ја њу не милујем?“

„Та мани се, брајко, миловања, и ја нисам твоју покојну матер миловао па смо хвала Богу лепо живели. Хеј, красна ти беху оно времена! Сад је све наопако, с тога и пропада наш свет. Већ послушај ти мене, синко, па се нећеш кајати.“

„Та . . . оно . . . знаш, бабо, . . . као велим, имамо још каде; не морамо тако журити. Неће се она баш сутра удати.“

„Хајд, хајд! Али ја бих волео, да то што пре буде,“ заврши старац а на челу му читаш бригу.

Спасоје још мало постоја па изиђе.

Дуго је старац замишљено ходао горе доле по одаји и гладио дуге седе брке. По глави му се врзле чудновате мисли. Цео му живот изишао у живим сликама пред очи.

Видео је своје младо доба, пролеће свога живота. Видео је младића у свој својој снази, непокварена, пуна наде, како одушевљено заплеће коло, а моме све кришом жудним оком на њега погледају. Многој се отрже уздах из пунаних груди; многој срце заигра а румен јој лице обли, када је он ослови или је онако ђаволасто погледа.

Видео је оца, где у кругу своје породице проводи најсретније дане. Жена млада, здрава, привила се уза њ као бршљан око бора, а два сина као два сокола — то су круна среће његове. У њима гледа бабо свој подмладак, у њих полаже сву наду, да ће му они име очувати, да ће у њих у старости заштите и потпоре наћи.

Из дана у дан гледа, како се развијају баш као оно пупољци, кад их благост сунчева све више и више изазива, да развију свој чаровни мирис те да донесу обилна плода! Тако исто и они да буду баби свом и васцелом српству на дику и понос.

И сад у старим данима његовим, кад требаше највећма уживати, сад се увуче црв у

кућу њихову; црв, који им подгриза корен слоге и љубави и који старцу поруши све наде.

Пре шест година ожени старијег сина. Доведе снају из прве куће, но која вајда, кад поруши кућни мир, кад завади оца са сином а брата с братом.

Од то доба много пати стари Спасић, многи му лепи сан ишчезе, многа му се лепа нада угаси, па с тога је рад, да бар за живота удоми млађег сина, да бар с њиме буде сретан.

II.

Кућа Стевана Спасића је једна од најстаријих и најугледнијих не само у Б., већ и у целој околини.

Стари његови доселили се из Херцеговине. Било их је три брата. Но када су оно Турци навалили на Банат, падоше сва тројица борећи се славно за породицу и огњиште своје. Од најмлађег брата остаде син и кћи. Кћер отргоше Турци, одведоше је у ропство у Цариград. Доцније се чуло, да је сама себи задала смрт, јер није могла поднети нанесену јој срамоту.

Син пак Вук, када је дорастао до коња и до бојна копља, пређе Дунав и оде у Србију у хајдуке. Хајдуковаше неколико година, а када чу за сестрину смрт, врати се са задобивеним благом опет у своје село. Ту купи себи земље и сувача, назида лепу кућу а не потраја дуго па се ожени.

Дуго не имађаше порода и већ мишљаше, да ће му се утрти порекло и да неће имати коме да остави благо, када му се роди син Стеван.

Отац гледаше у њему цео свет. Но ма да га тако љубљаше, ипак беше очева реч света. Стеван му се не би смео противити па баш да је знао, да ће свет пропасти. Омомчи се па и ожени се, али непрестано беше под очевом управом. Кад би му за то жена по који пут пребацивала, он би јој увек одговорио: Нека! Доћи ће и на нас ред, кад ћемо и ми заповедати а наша деца нас слушати.

Тако и би.

После очине смрти, постаде он старешина. Жена му роди два сина: Васу и Спасоја Но Бог јој не даде, да дуго ужива у тој срећи, јер је након неколико година отрже худа см, т. Стеван се не хтеде више женити; не хтеде, да му се расцепи имање, а што је најглавније не хтеде, да доведе деци маћеху.

Деца му расла, а он мало по мало куповаше све више и више имања Штогод си зажелео, код њега си могао наћи. Пуна кућа свачега. Прави спахија. Да си запитао ма кога: Ко вам је први газда у селу? сваки би ти, па и најмање дете одговорило: Стеван Спасић.

Ал и јесте! Што он има коње, то нема више! Мислиш, хале су! Нема тога, кога не би обишао. Њиве његове на најбољем су месту. Подруми увек пуни вина, а храну нема већ где ни да смести; све је то пуно. Крава музара цео чопор. У вече кад дођу с паше, милина их гледати: дебеле, све им се длака сија а вимена набрекла, мислиш, пући ће. Млека, сира, масла и одвише. У јесен није да закољу једно два свинчета, већ по шест седам. Живини се не зна ни броја.

Али поред таквог газде и може бити таква кућа.

Стеван Спасић, ма да му је шездесета, ипак ти је као какав младић; свугде доспе. Час је на њиви, час у винограду; сад у сувачи, сад опет у хамбарима и подрумима; свугде наређује, на све пази.

Но он не само да се стара за своју кућу, већ за сваког, који би год од њега помоћи заискао.

„Које добро, синко?“

„Зло, чика-Стеване “

„А шта?“

„Та, ето ми црче коњ —“

„Па?“

„Па немам готових, а чивутин много иште.“

„Ево ти, синко, и не треба да идеш чивутину.“

Или:

„Шта је, Јово?“

„Та . . . знаш . . . оно . . . несрећа ме потерала . . . рђаве године . . . деца многа . . . ишту хлеба . . .“

„Па?“

„Па како ћу им дати, кад у кући ни зрна немам.“

„А колико ти треба?“

„Та . . . ка̑о мислим . . . три мерова доста ће бити.“

„Ево ти осам па и посеј.“

„Хвала!“

„Богу хвала!“

С тога су Стевана сви и поштовали. Десет пута бирали су га за кнеза, но он се не хтеде ни једаред примити; не хтеде да се ником замери Но ипак, ма да није кнез, што он рекне, то је свето; сви се томе покоре.

Та друкчије не може ни бити Кад не би Стеван Спасић знао, да ко ће? Та код њега је и сам преосвештени господин епископ одсео, кад је оно освештао цркву. Хеј, сретна ли беху оно времена! Све му се тада милило. А сад? — Сад му није ни до чега.

III.

Месечина као дан. Небо се осуло звездама па трепте, милина их гледати. Све је мирно, нигде да чујеш гласка; само што из даљине по који пут потмули лавеж паса прекине ту тишину.

На малених вратих опалога куђерка стоје двоје младих и тихо се разговарају. Месец, стари сведок љубави, гледа их из даљине. Сав се зажарио, као да завиди срећи њиховој. Но они ништа не чују, ништа не виде, или бар неће да виде. Та скупи су ти кратки љубавни часи! Она оборила очи, привила се уза њ, а он је грчевито стискава и глади јој дугу црну косу.

„Свему сам томе ја крива, Спасоје!“ зачу се нежни глас девојчин.

„Не говори тако, Босиљка!“

„Да сам те оно, кад си ми рекао, да ме милујеш, одбила, сад би ме био већ заборавио; али шта ћу, кад сам те и онда тако миловала.“

„Ти ћеш моја бити, Босиљка, па шта толико тужиш?“

„А твој ба́ба?“

Спасоје се снужди. Наједаред као да му се указа строго лице старчево, но он се брзо прибере, ухвати грчевито девојку за руку и повиче:

„Не, не, ти мораш моја бити!“

„Ах, Спасоје, камо среће, да ме ниси никад ни познао “

„О, да знаш, како ми тешко падају те речи, али ипак волијем ја да патим него тебе да унесрећим.“

„Зар ме више не милујеш?“

„О, да ти могу срце своје открити! Али што би се ти због мене завадио с бабом, кад ти можеш добити прву девојку у селу “

„То да ми ниси више рекла! Ти мораш бити моја па крај! Не усхте ли ми баба благослова дати, оделићу се. Истина, сермија нам неће бити тако велика, али ти ћеш бити и са мањим задовољна, је ли?“

„Та ти си све моје благо! Кад тебе имам, не тражим другог блага. Слађа би ми с тобом била кора хлеба него ли без тебе све злато земаљско. Ал ипак —“

„Не, немој ми више говорити; ти мораш бити моја, а сад лаку ноћ! Кроз који дан доћи ћу по тебе.“

Спасоје притиште врео пољубац на ружичасте усне Босиљчине. Месец зађе за облак а Спасоје се изгуби за рогаљ. Босиљка стајаше дуго, дуго још пред кућом, најпосле уђе лагано у одају.

Мајка јој већ спаваше. Пред иконом светог Ђурђа гори кандиоце, те својом слабом светлошћу обасјава целу малу одају.

Босиљка клече пред икону, помоли се Богу и леже. Дуго је лежала а није могла заспати. На банку од пећи опружио се велики бели мачак, очи је упрьо у Босиљку те стаде прести, не би ли успавао своју младу, забринуту домаћицу; но узалуд. Босиљци се свакојаке мисли вртиле по глави. Час је видела весело лице Свасојево, како је умиљато гледа, како је моли да му буде у животу веран пратилац; но за час би опет ту дивну слику растерао мргодни поглед старога Спасића, и она би се чисто ужаснула од њега. Босиљку као да спопаде нека грозница. Дуго јој излажаху такве слике пред очи, док је најпосле не савлада сан те најзад заспи.

IV.

Спасоје, од како му оно баба спомену женидбу, све је нешто невесео; избегава свакога, тражи самоћу. У вече сви се момци искупе на рогљу, те се ту шале и играју, но Спасоја нема. Он мути по лугу, тражи да растера ту сету, но узалуд Све му се нешто чини, да неће добро бити. Све мисли, да му баба неће дати да узме сироту Босиљку, а он је тако милује, не би је могао оставити, па ма шта било.

Више је пута мислио, да оде баби, да му се повери, да му каже, како милује Босиљку, како би само с њоме сретан био, те да га моли за благослов, да је може узети. Више је пута већ и до врата дошао, но чим би унутри чуо бабин глас, застао би; не би се усудио прага прећи

Најпосле се одважи.

Беше баш недеља Стари Спасић дође из цркве, донесе навору и даде сваком по парче. За тим запали лулу и великим корацима стане ходати по одаји Дуго је тако

ходао и баш кад хтеде дозвати Спасоја, врата се отворе а на њима се укаже Спасоје.

„Шта је, синко?“ ослови га старац.

Спасоје се збуни.

„Та . . . ништа . . . мислио сам, да је ту Васа.“

„Ходи унутра.“

Спасоје уђе. Старац пређе још два три пута одају, стане за тим пред Спасоја, поче гладити своје дуге, седе, од дима мало пожутеле бркове, док најпосле не ослови Спасоја.

„Шта је? Јеси ли се већ решио да се жениш?“

„Та . . . оно . . . баш . . . како да кажем . . : тога ради сам и дошао.“

„То је лепо! Јуче сам био дао реч Којн Кристићу, а довече можемо ићи да даривамо.“

„Али ја не мислим, бабо, њу узети.“

„Шта?! А да коју ти мислиш?“

„Босиљку Цветнћеву.“

„Но, ту још ниси узео! Још се са баба-Смиљаном нисам опријатељио.“

„Али, бабо, девојка је честита, вредна, поштоваће те!“

„Нема ништа! Нећу ја да доводим којекакву голотињу у своју кућу.“

„А која ти вајда, што доведе богату снају, кад —“

„Доста! Ни речи! Кристићу сам дао реч па крај.“

„Али ја је нећу узети!“

„Мораш!“

„Нећу!“

„А ти хајд из моје куће!

Спасоје шта је знао него изиђе. Дуго не могаше доћи к себи. Не могаше да верује ушима, да му баба рече да иде из куће; па ипак, ипак . .

Целу ноћ није тренуо. Душу му притискиваху чудновати осећаји. Зар да остави бабу свога? Зар да он први раздели имање, које још од дедова његових нико није дарнуо? Али опет, на што му благо, кад нема оно, што му срцу драго, кад нема своје Босиљке, која га тако милује, за коју би он и живот свој дао!

Та је ли она крива, што је сирота? Зар поштено и добро срце не вреди више него ли проклети новац, који како дође тако и прође. А она је тако добра, тако вредна! Не, не може он њу оставити, мора је узети па ма се свега имања одрекао, ма сваки трећи дан с њоме хлеба јео.

Тако премишљајући диже се и оде до Босиљке. Дуго је с њоме разговарао и најзад пође одлучно кући.

Кад у јутру а он ти не оде по свом обичају на посао, већ кад дође подне а он управо баби.

Старац се намрштио, глади брке а очима да те пресече.

„Шта је?“

„Дођох, да те још једном замолим —“

„Нема ништа! Или је остави или ми ниси више син!“

„Оставити је не могу, већ —“

„Нећу да чујем! Одлази!“

„Е па добро, а ти дај моје па идем“

„Добићеш, само ми иди испред очију.“

Расташе се. Ма да их попа и сви сељани одвраћаху, ништа не поможе. Спасоје прими своју полу и оде Босиљци у кућу.

V.

Стари Спасић остао је са старијим сином Васом. Но од како се разделише, сав се промену; ни налик на оног пређашњега. Нит куд иде нит му се шта мили. Та како ће му се и милити, кад види да у његовим старим данима, када је мислио, да најлепше живи, да прибере плод свог многогодишњег труда, да му се баш онда расу имање. Та он и није сад газда у кући. Снаја вели: разделила се браћа; сваки је добио своје те је сваки своме и газда

Старац не може то да трпи. Научио је он да га сви слушају, А гле сада! Зар да му једна жена, коју је он у кућу примио, зар да му она заповеда? То старца боли!

Та још оно пре шест година, када је доведе, видео је старац да неће добро бити. Та и онда му, тако рећи, ишла увек уз нос. Али сад, сад је загрдила

Хеј, та да ли је могао мислити, док су му синови још мали били, да ће му они загорчати старе дане!

Та ето старијег сина баш је по његовој вољи оженио. Та старцу се она још као девојка није свидела. Али деца се миловала а девојка је иначе била из добре куће па што се не би узели. Али гле, шта дочека!

Кад он што рекне, снаја се не да ни осолити. Но не само да га не слуша, већ му се шта више и руга Девојчицу своју Даницу — има јој пет година — научила је, да се деди плази, да га не љуби у руку, да

бега од њега. Та колико пути хтеде сиромах старац да је узме у крило, да је притисне на своје груди — та то му је прво унуче — али девојче би увек бризнуло у плач.

„Нећу, нећу, ти хоћеш да ме тучеш, нана ми каже, да си ти вештац.“

Старцу би том приликом увек сузе потекле. Тешко би уздахнуо и оставио би дете.

Но није то све. Код толике куће не нађоше за старца другог места, већ га стрпаше у неку мрачну, влажну одају Та собе за име Бога треба да су намештене, а старца тек неће трпети, да јој прља патос!

Хеј, Спасићу, шта си дочекао, да ти се други по кући шири, да ти други ужива плод твога големога труда!

Питаћете за цело: А где је син? Зар он трпи, да му баба тако пати? Зар он није господар над својом женом? Зар јој он не може заповедати, да му бабу не вређа?

Кукаван је то син. Та од кад је, није ваљао. Још док је дете био, бегао је од школе, крио се по таваних и хамбаревих, те је кришом пушио. Баба га за то корио, али не поможе. Доцније му даде баба посла око куће, слао га на њиве да погледа надничаре, но он њиве и не виде, оде Бог те пита куд а надничари раде, шта им је воља. Леп је до зла Бога. Зар је једаред пренебегао свој посао? Спасић је видео, да од њега неће ништа бити, с тога намисли да га ожени, не би ли се поред жене дотерао.

Васа је бегенисао Софију садашњу, жену своју. Старац, ма да му се није допадала, и ако је из прве куће, ипак пристаде, узеде је за снају. Мислио је, да ће се, ако му даде на вољу да се ожени, поправити, прионуће око куће, постаће други човек. Но превари се. Софија у место да га поправи а она га још поквари. Стаде га туђити од оца, поче му говорити, како он не треба да ради, већ да заповеда, а има хвала Богу доста чељади, која ће радити.

У то дорасте и Спасоје. Но овај није као брат му, већ огањ живи. Старцу беше десна рука. Кад је шта Спасоју казао да уради, могао је бити без бриге; јер овај не само да је посао, као што треба, свршио, већ је више пута и боље урадио.

Чуваран је на сву меру. Ни зрно не да, да иде у штету.

Васа се сад тек стаде извлачити од рада. Но док су у заједници били, још како тако, био је под бабином управом, али од како се разделише, од то доба зло и наопако!“

По себи већ беше лен, а сад се уз то још и пропи По цео дан није код куће. Снаја опет, кад старац хоће шта у кући да нареди да му ископа очи. Сиромах не сме већ више ништа ни да говори. С болом у срцу гледа, како иде све тумбе.

Више је пута већ мислио, да позове Спасоја натраг, да му опрости па да опет стану заједно радити. Та да је Спасоје остао у кући, ништа то не би било. Спасић би још и сад био газда у својој кући. Но старац би се увек тргао од тих мисли. Та зар да опрости оном, који га увреди, који га за срце уједе? — Не, никада! Он није његов син, не признаје га за сина.

(Свршиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Уморан беше од пута на жези, еле очигледно науми да чека, или бар да отпочине. Седне на клупу, уздахне и запали лулицу. Беше то стар човек, погрбљен и преживео. Велики нос загледаше, у крезуба уста, а на сусрет му истрчаваше шиљаста, рђаво обријана брада; очи плавичасте, наивне као у детета, тужне као у сирочета, гледаху пред-а-се у вечитој замишљености.

Склонио руке на штап, сагнуо се па премишљаше, обузет облаком од дима

Рафајло наједаред подиже нос, заведе се и кихну. Осврне се, тражећи, од куда би долазио тај тугаљиви смрад, кихне по други пут и опсова без церемоније:

— *Verfluchtes Kraut!*

Старац се трже и усправи.

— *Sie sind Germaniens Sohn?* — запита, муцајући.

Млади га човек летимично погледа.

— Баците ту лулу до врага! — прогунђа.

Стари одмах послуша и приђе ближе.

— *Ach Herr Gott!* — уздахну — педесет година не чух нашега говора, тако од срца, добровољно! Можда познајете и моју Мину, господине?

— Шта? — запита Рафајло невољно.

— Ах, збиља. Ви не знате, о коме говорим. Мина Рупрехт, моја снаха, *Baiern, München, Salzgasse, 14.*

Говораше то на душак, као адресу на писмо, а глас му дрхташе од немира.

— Може бити, да познајем — рече ђак немарно. Становао сам у *Salzgasse* а имао сам у гимназији и друга Рупрехта.

— *Herr Je!* То беше Фрања, Минин мазунац, златно плаво, добре дете! *O Herr Je!*

— Велики беше магарац и лола тај ваш Фрања. Ви га давно нисте видели?

— Никада, господине, никада! Не ћу га ни видети — одговори жалосно старац, тресући главом.

Рафајло слеже раменима. Није га се то баш ништа тицало. Спремаше се, да се опет задуби у књигу, али га старац прекиде:

— А Мину нисте никада видели? Како она изгледа?

— Каква Мина? Ваша снаха? Та ваљда ју познајете!

Не познајем, господине! Не познајем — уздахну наново.

— Шта врага? Шалите ли се ви, или нисте читави? — запита Рафајло, гледајући пажљиво у њега.

Ach Herr Je! Младом је то шала а мени!... — прекиде и махну главом. — Педесет година учитељујем, господине!

— Особито уживање! — промрмља млади човек.

— Аха, уживање! Ја и сам мислим, да сам зло урадио. Полакомих се, господине, на хиљаду рубаља плате. Оставих жену с децом и одох у Русију.

— Пре педесет година?

— А да, близу педесет година има од то доба. Кад и кад бих рекао, да је то врло давно, а некад ми се учини, да је то јуче било. Рудолфу, Минином мужу, беше шест година, Вилхелмини четири, а малом Хансу подруга. Чудо, не деца! Сад нема никога!

— Што се не вратисте, док их памтисте?

— Кад им је увек требало новаца. А да сам отишао, потрошио бих њихов новац. Еле увек сам шиљао. Чудновато, колико стаје така породица. Ту је одело, хлеб, конфирмација, школе, а при том лекар и апотека. То је још најтеже плаћати! А беше тога код мене, беше! Жена се прерадила, умрла, Вилхелмина прозебла на балу у „Verein“-у и умрла. Остали сами мушкарци, па требаше сваки дан све више новаца. Рудолф се оженио, покушавао сад ово, сад оно, ал' све узалуд; деце му Бог није ускратио, седморо их је оставио, јер и он је умрьо, господине, а и Ханса је нестало Ето, тако сам вам се пребијао од куће до куће и учитељевао. Залудан труд! Нема симпатије, нема признања. Педесет година трудио сам се, да усадим у младе душе култ Лутеров и Германије и с тугом признајем: беше то глас онога, који вапије у пустињи! Тридесет сам места променио, сејао сам добро зрно, сабирао кукољ равнодушности и исмевања. За што они мене, Баварца, начинише Швабом? За што после часа лекције ни речи не рекну нашим лепим језиком? За што се духовита песма Гете-ова само тренутно садржи у њиховој памети, а кад спомињу наше јунаке, само зевају? *Ach Herr Je*! Дивљи народ, незахвални људи, пуста срца.

Старац дође у ватру, брада му се тресијаше, а ишчилеле очи живнуше. Рафајло у полак лежећи, иза дима од цигаре, слушаше га, а лака црта саркастична играше му по лицу Кад је Немац ућутао, протегли се и изволи рећи своје мнијење:

— Не треба људе учити и обраћати, него их презирати и шкодити им! Онда ће уважавати, поштовати и памтити.

Стисне песницу тако силно, да је сва набрекла од крви, и подигне ју:

— Ето тако гњави људе, да нешто значиш! Даће ти ловор за окове! Нитковско племе!

Рупрехт се чудновато осмехну.

— Жалост је, али је тако! Ви ваљда не мислите, да их ја љубим. За што? Они су богати, ја сиромах, они имају дом и завичај, ја не, они су у породици, ја сам! Па опет, педесет сам година ћутао и ћутаћу до краја. Вама кажем, јер сте наш и разумете ме, а шкодити не могу, нити презирати Не би ми за то дали новаца!

— И ви спадате у људе, у нитковско племе! Сви скупа пузите по земљи. Један црв би за по века уништио читаву шуму!

— А жена, а деца, а унуци! Шта би с њима било, кад бих се ја хтео светити за свако исмевање, за свако понижење, за свако злостављање!

— Онда удавити жену и децу, ако стоје међу нама и осветом! Ха, ха! та и шта вам је дала та породица? Одузела живот, снагу, осећаје, а у трамин узимала новце! И ви још питате за снаху и унучад! О људство! стадо безмислених црви!

Стари се згрбио и укопао очи у земљу. Аргуменат бејаше сувише силан за његову главу. Поплаши се од такога резултата.

— Ви сте млади — шапну — вама се чини, да се све може, да је све приступачно! *Mein Gott*, тако се само чини. Ипак у човеку седи така једна моћ, која га научи подносити и трпети. Без ње би можда било лакше и боље, а можда кад и кад теже и горе. Та ја сам љубио своју Лујзу и Рудолфа и осталу децу! А сад љубим Мину и њене црвиће. Шта знам, ћутаћу до краја и трпети за њих.

— *Wünsche Glück*! — избаци кроз зубе Рафајло.

Рупрехт уздахну. Увиђаше, да га је тим речима отправљао, али не могаше одолети радозналости.

— Кад би ми хтели што год причати о нашој *Salzgasse*! . . . — рече за часак бојажљиво.

— Прљава је и олупана.

— А Фрања, господине?

— Риђ и пегав. Прекаљена лола и глуп као цепаница. Застао сам га и оставио у првом разреду. Јемачно се није даље ни мицао.

— Јадна Мина! — уздахне педагог. — То јој беше мазунац.

— То је са свим обично. Где нема јединца, обично најгори ужива родитељску симпатију!

— Ви ћете се јемачно вратити у наш Монаков!

— Вратићу се после ферија.

— *Ach Herr Gott*! А када ћу ја?

— Но, кад сви помру и нико се не јави за новце.

— *Nun ja*! Кад бих доживео то доба, да они буду могућни, радо бих замолио од Мине стан, каву и духан! Али то је још на врби свирала!

— Тим боље! Дуже ћете сањати о тој срећи!

Огар се у тај мах лено диже, зацвиле, па опет леже. Беше то поздрав другарима и господару.

На вратих се указа стари шумар, знојаван, ал' тек опет добре воље, еле Рупрехт устаде и пође к њему. Променио се у једном тренутку. Држање му беше покорно, лице пријазно и насмешено, па ће проговорити реторично *zum Herrn Oberförster*!

— Али Oberförster одмахне рукама и начини кисело лице:

— Бес ће вас разумети, господине учитељу! — одговори, а кад спази Рафајла, окрене се њему:

— Растумачите ми, господине, то швапско трабуњање! Јемачно ће бити какова порука из двора, од старе баронице! А толико сам ју пута молио, да не шиље Швабе без писма!

Рупрехт понови своју поруку.

— Ишту какву младу дивљач! — преведе Рафајло.

— Ваљда да им навадим тића из гнезда! — одговори шумар. — Реците му, да ћу послати макар коју патку.

Рафајло понови одговор, а учитељ се дубоко поклони и оде, погледавши тужно према ђаку.

— Је л' он одавна у двору? — запитаће Рафајло.

— Десета година. Сад ништа не ради, ал' за то, што је добро учио младога господина, плаћају му као деловођи, јер је и у породици покојне госпође много година пробавио! Ах, стари је то гроб! Не волим га за то, штоједе пољски хлеб, а језика није научио, нити мари за нас. Пас би постао веран друг, а Шваба остаје Шваба! Зар сте ви сами, без Адама?

— Отишао је шумару да походи болесницу.

— Битанга једна. Обично га ни не видим, осим онај час у вече, ако не седи случајно и онда у двору. Така ти је младост. Вечито само ходати и јахати! Срео сам и нашега младога господина, где јаши у Сарнов! А вама је самом досадно!

— Мени је само с људима досадно! — одговори Рафајло.

Шумар не осети примедбе, забављен мишљу, како да забави госта.

— Можда би сте волели ловити! — рече. — Истина, незгодно је доба, ал' на патке би се могло до вече поћи.

— Можемо! - промрмља Радван.

— Е добро! Данас ми баш рече господин: Пазите да господин Радван не трпи ни у чему оскудице! Још вас је позвао срдачно к себи!

— Дошао сам Адаму, па ту и остајем.

— Хвала вам и за сина и за се! Само да вам буде добро код нас. Пуцати јамачно знате.

— Можемо покушати пре лова.

Шумар се обвесели предмету, који спадаше у његов занат, па брзо уђе у кућу. Беше у њега тма свакојака оружја, еле за тили час се врати, носећи двоцевку, шешану, стару једноцевку и пар пиштоља.

Рафајло огледа сваки комад.

— У чему желите да полажем испит? — запита.

— Е па најпре из пушке, а онда из пиштоља.

— А нишан?

— Она јела на брегу. Сто корака.

— Добро. У онај комад дебла, где се види кврга.

— Узме на око и опали. Старац брже боље отрча онамо.

На длаку, као што рекосте! Ви сте читав мајстор! У левој је цеви тане. Бацићу капу. Један, два, три . . .

Пуче. Чапка се заврте и паде шумару пред ноге. Тане проби у њој правилну рупу.

— Браво! — повиче Љахницки.

— Браво! — понови за њим туђ глас.

Освврнуше се. Троје људи гледаху с пута тај

испит. На челу млада госпођица, свежа и румена као ружа, заслањајући се од сунца стручком шумскога цвећа и гранчица; поред ње Срећко Рахоза, зажарен и несташан; за њима млад човек, мршав и малена узраста, с великом теком у руци. Он је махао главом и викао браво, дочим је Срећко шаптао нешто госпођици на ухо, заносећи се од смеха.

Рафајло примери читаву ту дружину једним погледом, исправи се, и наслоњен на пушку, чекаше, као да се надао задиркивању.

— Љахницки, да ти нешто кажем! — одазва се млади Рахоза, одлазећи на страну и позивајући шумара климањем главе.

Госпођица и страни младић приђоше Рафајлу.

— Дивно гађаш, пријатељу! — рече млади човек, тапкајући га поверљиво по рамену. — Молим те, окрени се профилом и подигни мало главу.

Рафајлу удари крв на чело, очи стадоше злокобно севати, а ноздрве се дивље раширише. Устукну за један корак ал' не уступи с места.

— Облици грчкога ефеба, а црте од камее! — узе китити незастрашени гост, огледајући га, као робу. У тога је обешењака девојачка карнација! Какво чело! Каква густина природних витица! Per Bacco! Срећко, дај да те цмокнем, за таку препоруку. Слушај-дер, пријане, треба ми модел. Ти си ми са свим згодан. Потруди се од сутра, даномице. на који час до мене у Сарново. Даћу ти за сваки пут по три рубље! Шта, пристајеш ли? Покажи ми своју руку. Биће јамачно груба, ал' то не смета. Мени требају твоји удови и глава. А мишићи?

Приђе па му опет метне руку на раме.

— Не дирај! — суне Рафајло.

Сликар га зачуђено погледа.

— Не дирај! — понови јаче.

— Казимире! — повиче госпођица. — Та то не може бити! То је опет каква шала господина Срећка. Ето се господин љути на тебе!

Сликар одскочи.

— Речено ми је, да је од неколико дана у Рахозној нов чувар, који може послужити за модел, и показаше ми вас! Ако сам заведен, није моја кривица! Ја сам Казимир Сарнецки.

— Радван! — беше кратак одговор.

Срећко, који је с тешком муком задржавао смех, груне најзад колико га грло носи.

Госпођица се осврнула и претила му прстом, после несмело погледала на Рафајла.

Он се одмакао мало, а за њим иђаше сликар, изговарајући се и извињавајући без престанка.

Очи му удиљ праћаху црте лепога момка, огледаше се у њима тако страсно одушевљења и занос, да га не заплаши злокобни израз очију и грчевито стиснуте усне лепога модела.

Промрмљав кроз зубе своје име, Рафајло заћута. Оде у ходник, остави пушку, узе у руку један пиштољ, наби га и погледа онамо, где беше Љахницки.

Али шумар пред младим господином изгубио резон. Стајаше на страни, оборене главе и глађаше руком свилене уши најмилијега вижлета. Беше у тај мах слуга и подложник.

— Ха, ха, ха! — засмеја се Срећко. — То лице у философа, кога часте *per* „мој пријатељу,“ та гроза, то онемљење од гњева и чуда! Од како сам жив, не видех таке лакрдије! Госпођице Анђелија, а што Бога вам, прекинусте то позориште! Још мало, па би дошло до гестикулације. Казимире, захвали сестри; њој јединој хвала, што си жив изашао из канџа смукових!

— Ти си будала! — обрецне се сликар, па окрећући се опет Рафајлу, по десети пут му пружаше руку.

— Свакојако ћете ми опростити и хотичну неуљудност Молим вас за опроштење и не ћу престати молити, док са свим не заборавите на ту сцену. Али господине, бејах заслепљен, изгубих сву хладнокрвност, кад вас видех. Смешно до душе звоне ти моји комплименти вама, као каквој женској, али таке лепоте, као што је ваша, не видех ни ту, а ни за границом а могу рећи, да сам се наскитао по свету, тражећи десет пуних година естетичку лепоту. За то и јесам, поред свега тога, захвалан Рахози, што нас је, макар и тако неприкладно, упознао. Ја смем веровати, да ће то бити честито познанство.

И опет сићушна, бела, као у женске, рука уметникова пође да се рукује; том приликом и Рафајло пружи своју.

— Од вас не тражим никакова рачуна! — изволи рећи.

— Аха, дакле од мене! — засмеја се Срећко прилазећи и гледајући подсмехљиво у њега. — Уметник ми рече, да сам будала, а шта ћу од тебе чути, учитељу?

— Ништа!

— Црна штета! Много бих дао, да те бар један пут у животу изведем из стрпљења.

— Много дајеш, а ја ћу онда много узети! — одговори Рафајло с чудном мирноћом.

— Увек обећаваш страшне ствари. Знаш ону пословицу: које псето много лаје? . . .

— Врло, си учтив! — наљути се уметник, а госпођица, која је мало говорила и сваки час само подизала очи на Рафајла, сад се нестрпељиво врцну.

— Господине Срећко! Боље да идемо брати оне црне јагоде, што нам их обећасте.

— Прекинусмо господину вежбање у оружју! — рећи ће пријазно сликар; последњи метак беше изврстан.

— Кашто и ћорава кока нађе зрно — подсмехне се Срећко. — Је ли те то стара Брезова учила гађати?

— Дед'те ви посрамите тога непоправнога домишљана! — уплете се сликар, мирећи их.

— Слушај-дер, Рафајло, да заметнемо витешку игру! — предложи весело момче, узимајући други пиштољ.

— Лепо! — засмеја се госпођица. — Ко промаши, нека другога моли за опроштење.

— За што то? — запита у кратко Рафајло, погледав је први пут.

Сва се зажари од тога погледа и ућута.

— Право! — потврди Срећко — молићеш ме, Рафајло, за опроштење, због непоштовања и јавне буне против мога достојанства.

— У што ћемо гађати? — запита немарно Радван.

— Ево у ово!

Момак прискочи, поклони се пред госпођицом, из стручка цвећа, што но га она држаше, извади гранчицу великих шумских звончића и затакне ју у смреков џбун, који растијаше уз пут.

Рафајло скрстио руке на грудима, на подругљиво посматраше ту припрему.

Срећко узе ту ствар врло к срцу: сам на ходнику напи други пиштољ, одмери тридесет корака, смејаше се, сипаше досетке као из рукава, певуцаше кроз нос. Променише оружје и млади Рахоза опали. Смрека се заљуља, ал' звончићи на њој остадоше недирнути. Госпођица запљеска рукама.

— Моли за опроштење господина Радвана, моли! — викаше Сернецки

— Пхи! — осмехну се усиљено Срећко — а ако и он промаши.

— Ја? — рече полако Рафајло.

— Но, но! Не размећи се, него пали! — цикне нестрпељиво момак.

— Није ми ни на крај памети, да пуцам на цвеће. Стани сам на нишан!

— Шта?

— Стани сам. Просвираћу ти вршак, на тој џокејској капи.

— Клањам се!

— Бојиш се?

— Разуме се, да не мислим метати живот на коцку, стајући на биљегу таком надри-стрелцу.

— Онда данас не изиграсмо опкладе.

— Под таком погодбом никако. То је јасно као дан, да слутиш е ћеш промашити и да си ушепртљио као кукавица!

— Волим да имам нишан, вредан метка . . .

— Ја ћу држати цвет у руци! — повиче госпођица.

— Ама госпођице! Ама Анђо! — подиже се протест.

Девојче прискочи, али ју Срећко већ претече и стаде на нишан.

— Пали! — крикне.

Рафајло подиже пиштољ и опали.

Тане скиде чапку момкову, који се одмах стаде смејати, ако и беше блед као крпа.

— Поштења ми, пријатно осећање! Хвала ти, Рафајло, што си промашио! Јер знаш, ја држим као у воску, да си ме хтео смакнути са овога света! Ха, ха, ха!

Погледа на Анђелију и сагнув се на недирнут цвет, даде јој га с осмехом.

(Наставиће се.)

ГЕТЕ И ШИЛЕР.

(ИЗ КЊИГЕ „ГЕТОВ ЖИВОТ“ ОД Ђ. Х. ЛУЈСА.)

Једва ако има лепшег призора, но што је пријатељство двојице великих људи; историја књижевности у том погледу не показује ништа, што би се могло сравнити са пријатељством међу Гетом и Шилером. Монтењово и Бојетијево пријатељство било је можда страсније и потпуније; али је то било пријатељство две сродне душе, које су од првог тренутка осећале наклоност једна спрам друге, а не савез двојице супарника, које су присталице им непрестано упоређивали и који су од искони и сами гледали да се држе далеко један од другог. Гете и Шилер били су супарници, па и данас су то; нарави, које су у многом погледу једна другој са свим противне; главе двају противничких табора, које је братински спојило оно, што им је у наравима и тежњама било најузвишеније.

Ваљало је само погледати та два супар-

ника па да се одмах истакне грдна разлика, која постоји међу њима. На лепој глави Гетовој сијала се тиха, победничка величанственост грчког идејала; на Шилеровој пак озбиљна лепота хришћанина, који гледа у будући живот. Густе обрве и широке зенице — сличне онима, које је Рафајило насликао малом Исусу на несрављеној лепој мадони ди сан-Систо — снажне али сразмерне црте на лицу, на којима се видили до душе трази премишљања и патње, али и то, да премишљање и патња, ма да су по кад кад поколебале, ипак нису могле савладати снажнога човека — здрава једрине гараве му коже лица и оно нешто неописано, што му се светли из целог лица, све је то у очиту противност ставило Гета с Шилером, са преоштрим очима Шилеровим, са уским му челом, са дигнутим му обрвама и са неправилним његовим цртама на лицу, преко којих је студија и патња повукла бразде а болест их начинила клонулима. Један *посматра*, други *истражује*. Узорити су и један и други, али у једнога борави величанство мира и тишине, у другога величанство борбе. Лик је Гетов био збијен, уливао је поштовања, изгледао већи но што је одиста био. Шилеров лик је несаразмеран, приказује га мањег, но што је одиста. Гете се држи право и круто; дуговрати Шилер иде „као дева.“*) Гетове су груди као торсо Тисејев; Шилерове су кржљаве, с пола плућа.

И у ситницама се може доказати иста таква разлика. „Ваздух, који је Шилеру годио, на мене је утицао као отров“ — прича Гете Екерману. „Једаред сам га походио па како га нисам затекао код куће, сео сам за његов сто, да нешто прибележим. Нисам дуго онде седио, кад се наједаред почнем зло осећати и све горе и горе, тако да мал те нисам пао у несвест. У први мах нисам могао мислити, шта је изазвало то, мени са свим необично и одиста мучно стање, док најпосле нисам нашао, да из чекмеџета у орману једном, који је био близу стола, долази некакав ужасан смрад; кад сам отворио то чекмеџе, на велико своје чудо нађем пуно у њему трулих јабука. Онај час одлетим до прозора те из све душе станем удисати свежи ваздух и то ме је онда окрепило. Међу тим је ушла његова жена па ми приповедила, да је то чекмеџе увек пуно трулих јабука, јер смрад тих јабука Шилеру годи те без њега не може да живи ни да ради.

Још и ова појединост није без важности, да је Гете писао у свежем зраку јутрењих часова а без икаква средства, којим би се узбудио; Шилер пак у грозничавим часима ноћним, узбуђујући омлитавели мозак кавом и шампањцем.

Кад смо упоредили једног са грчким идејалом другога са хришћанским, садржи се у том већ и то, да је један био заступник реализма, други идејализма. Гете је сам показао најглавнију разлику међу њима двома: Шилера је одушевљавала идеја *слободе*, Гета напротив идеја *природе*. Та се разлика провлачи кроза сва њихова дела; Шилер увек тежи за нечим што је више од природе, и труди се да људе дигне до полубогова, Гете оставља природу слободном развитку њеном те најузвишеније likове човечанства приказује верно и истинито. Пад човека по Шилеру је био најсрећнији догађај, јер се њиме људи опростили простог природног *нагона* те дошли до самосвесне *слободе*; тим осећајем слободе постала је могућна моралност. По Гету је то већа цена била за моралност но колико сама моралност вреди; он је више ценио идејал таквога стања, којем није нужна моралност. Ма колико да је ценио добро редарство, још би куд и камо већма био ценио такву државу, којој редарство не би било нужно

Но и ако као разлику међу ова два духа мећемо противност међу реалним и идејалним — објективним и субјективним — правцем, то је само са свим истина о њима онда, кад их једног с другим упоредимо. О Гету просто и у опште тек говорити као о реалисти, било би погрешно, а исто тако и о Шилеру просто као о идеалисти. Гервинус врло добро каже, да Гете према Николаји-ју или Лихтенбергу изгледа идеалиста, Шилер пак према Канту и његовим последницима као реалиста. Ако морамо рећи за Шилера да је према Гету самосвестан песник, то је према романтичарима он најиван и инстинктиван Одиста је свака таква подела неминовно непотпуна и само се може употребити као

*) Ову сликарску фразу рекао је вајар Тик Рауху, од кога је чуо Лујс. И за чело Шилерово вели Лујс горе, да је „уско“, при свем том, што је Данекер на попрсју Шилерову начинио широко чело. Лујс је сравнио Шилерову лубању с Данекеровим делом и нашао је, да је вајар, по обичају, далеко се удалио од истине, у тежњи да идеалише. *Уметници увек хоће боље да знају ствар, него природа* — вели Лујс.

уобичајена фраза, којом се неке опште и главније карактеристичне црте могу у кратко означити Гете и Шилер заиста су били различне нарави; али да су тако страшно противни били један другом, као што се обично држи, зацело се међу њима не би могао био развити тако интиман пријатељски одношај. Неке такве разлике деле и спајају њих двоје, какве налазимо у грчком и у римском Марту. У грчкој митологији не заузима ратни бог такво одлично место, као што је у Риму заузимао; па грчки вајари, кад су вајали, тако су га приказивали, како после битке победоносно леже да се одмара: у руци му маслинова грана а код ногу му сео мали Јерот. Римски вајар, или и грчки, кад је за Рим радио, приказивао је Марта, бога бојева, у свој његовој страхоти, у ватри борбе и победе Ма да се то схватање разликовало једно од другог, ипак је и једно и друго било схватање о истом ратном богу; Гета можемо сравнити с једним, Шилера с другим: њих двоје су били сродне душе, које је спојила иста сврха.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“

на „реферат“ и „одговор“ г Љуб. Стојановића.

(Наставак.)

Даничић учи, да многи глаголи II. вр. у аористу (и I. глаг. придјеву) „одбацују наставак, којим постаје основа, па се у том облику изједначују с глаголима прве врсте, и ти су им облици *обичнији* с основом тако окрњеном него с цијелом.“ Тако глаголи, који пред *ну* имају *к, г, з, с*, (осим онијех, којима је испао консонанат пред *ну*, па се у аористу повраћа). Кад дакле Даничић учи, да су крњи облици *обичнији* (*дигох* мјесто *дигнух, клекох* м. *клекнух, огрезох* м. *огрезнух, кисох* м. *киснух*,), па кад још погледамо на стари славен. језик, онда је са свијем на мјесту, како г. Ж. у „Браничу“ тумачи Даничића и утврђује: „Сви глаголи друге врсте, који имају пред *ну к, г, з, с*, праве аорист без *ну*“ итд. Тако г. Ж тумачи Даничића, а г. С. послије њеколико празнијех ријечи (да је г. Ж. „склопио једно ново правило за српски језик“) узвикује: „Дакле ти глаголи *могу* одбацити *ну*, али *не морају*“ („реферат“ стр. 9.); тога се он држи и у „одговору“, не знајући ни сам шта доказује, а доказујући бесмислицама. Ми истина пишемо народнијем језиком, али сви облици, што живе у народу, немају подједнако право на употребу у књижевности. Тако је и са поменутијем глаголима и г. Ж. има потпуно право, кад каже, да ваља писати *избегох* м. *избегнух*; о каквом „морању“ у опће, што г. „стручњак“ налази у г. Ж.-ћа, не може бити разговора, јер г. Ж. знаде врло добро, да се н. пр. поред *покисоше* говори и *покиснуше*, али друго је њешто констатовати, какови сви облици живе у народу, а друго је учити, који ћеш облик у књижевности употријебити. Г. Ж. не може упутити народ, да никако не говори *покиснуше*, али може упутити књижевника, да пише *покисоше*, а ако игдје томе је мјесто у „Браничу.“ Нема дакле у ријечима г. Ж-ћа ни спомена о томе нити може бити, да поменути глаголи *морају* одбацити *ну*, јер је то бесмислица, која се могла родити само у схваћању г. С-ћа. На примједбу г. „стручњака“, да он не зна, шта г. Ж. мисли, „кад по ст. слов. скраја правила за српски језик“, немамо ми ништа да кажемо, јер сад већ и сами врло добро знадемо, шта све г. С. знаде, а шта не зна. Да је изучавање ст. слов. језика унијело највише свијетлости у познавање како у опће словенскијех тако и српскога језика, да ми већи дио наше граматике само с помоћу тога језика можемо разумјети и утврдити правила, о томе нико не сумња сјем г. С-ћа. Млађе формације у срп. језику, којих дакако ст. слов. језик нема, не можеш, разумије се учити, из ст. слов. језика, као што ћеш и особине, које припадају само ст. слов. језику. заман тражити у српском. Онај, који те ствари разумије, знаће шта и како му ваља радити; за то је то наука, коју треба добро разумјевати; иначе би се могао свако, као и г. С. плести и писати којештарије.

Долази на ред облик *изд'хох*, а то и јесте главни момент ове тачке. О глаголима, који имају *х* пред *ну*, нема у Даничићев. „Облицима“ спомена, да праве аорист од крње основе Г. Ж. је нашао потврду и за тај случај, и врло је добро учинио, што је то показао у својем „Браничу.“ Г. С. је и овдје, не треба ни да спомињем, изнио на пазар своје бесмислице, не зна се гдје више, да ли у „реферату“ или у „одговору“. Узме ли се прво лице аориста *издахох*, онда је 2. и 3. л. *издаше*; ово пошљедње чини се г. С-ћу *смијешнијем*, и то су разлози у науци, што се *њему* чини *смијешнијем!*

Смијешне могу бити само његове глупости а никако облик ђздаше, који је према ономе напријед правилнији од ђздахну. Да је овдје опет овај потоњи облик обичнији, то је јасно, чим је г. Ж. морао да тражи потврду. Али ваља запитати: за што је обичнији? За то, што се *х* у врло маленом дијелу нашега народа правилно чује, јер је оно за нас сувише тврд консонанат. Није дакле чудо, што се и ова ријеч у великом дијелу нашега народа изговара без онога *х* у средини, те се у аористу влада као ријечи, које имају вокал пред *ну*. Али кад погледамо на оне глаголе напријед, па кад додамо још и то, да ми у књижевном језику и иначе морамо чувати и пазити на етимологијску вриједност *х*, (ма да се оно и иначе у врло маленом дијелу нашега народа правилно чује) онда ја не умијем наћи разумна разлога, за што да не примимо „провинцијализам" *издàхох, ѓздаше, ђздаше.* — Да је г. С. као што није (али ми се ни мало не чудимо) мало боље заглéдао у Даничићеву „Историју облика", па у Миклошићеву Wortbildungslehre (како год. 1856. тако и 1876.) признајем, да му се не би ништа чинило смијешнијем, али од куд г. С. „стручњак", да зȁглêдȉ у Микошића и Даничића? — Јадно је и жалосно управо, како се г. С. тепе по својем „одговору". У „реферату" тврђаше г. „стручњак", да се 2. и 3. л. *ђздаше* нигдје не говори: „А ко још овако говори?!" вели он. Г. Ж. му је одговорио, да се поред *издàхоше* (јер је г. Ж. само за то лице нашао потврду) не морају говорити остала лица (али можда се и говоре), па му је изнио за примјер defectivum *живсти* по I. вр. Ја сам опет питао г. С-ћа, да ли је он баш сигуран, да се *издàхох, ѓздаше* нигдје не говори. Ондје гдје се чује *издахоше* сигурно се и једнина употребљава. Али г. С. је тако слаб, да не може никако да помири ове двије наше тврдње; он, сиромах, види у томе ваљда некакву контрадикцију а не два гледишта, која могу остати једно поред друго, па нас у „одговору" (стр 10.) милостиво оставља, да то на само расправимо. Beata simplicitas!

Интересантно је, шта је г. С. о себи надовезао на ту тачку. (У „одговору" стр. 10.) Запитао сам, рекох, г. С-ћа, је ли он сигуран, да се ђздаше нигдје не говори, па сам још додао: Г. С. се до душе много бавио тијем стварима, осиједио је скупљајући грађу, само још нема прилике и мјеста. Сваки, који је ово прочитао, знаће врло добро шта значи. Од куд г. С., јучерашњи букварац, који не разумије ни оно, што му је пред носом, да знаде, шта се све у народу говори а шта не? Ето то је смисао моје примједбе, који се на жалост диже на истини. Г. С. види у оној примједби, како сам

вели, њеки „цинизам"; он све друго прије види, само не иронију па, сиромах, мисли, да је ту најзгоднија прилика, да се пролепрша са својом таштином. Ево шта г. С. о себи каже: „Ја до сад нисам ни перо умочио да што напишем из српске дијалектологије нити имам и једног листића скупљене грађе." (О томе смо ми тврдо увјерени а и будуће да нас бог сачува!) За тијем задаје сам себи њека заврнута питања, па се сам са собом препире у ствари, о којој ми апсолутно ништа не знамо, нити је игдје спомињемо. Чујмо! „Он је (т. ј. ја) може бити нешто чуо да сам скупљао неку грађу, (боже сачувај!) али он ваља да зна, да се грађа ове врсте (какве врсте?) скупља путовањем по нашем народу, а не по страним библиотекама. Што то до сад није штампано (quidquid id est timeo!) најмање је до мене кривице; (ко га пита?) у осталом то је моја приватна ствар, (recte: приватне глупости) ја то могу нигде и не штампати." (Молим те штампај, јер тешко нама ако не штампаш!) Ја сам у својем вијеку читао доста бесмислица, али ово су читаве пирамиде, којима не можеш краја догледати. Сад ми је са свијем јасно, за што је нама много што шта збркано у г. С-ћа и како сам вели („одговор" стр. 9.) тешко да ћемо моћи ми то кад одмрсити.

О њекијем мјестима говорио сам ја у своје „двије три" само с формалне стране, особито кад се тиче ствари, за коју се не може позитивно казати: овако је и никако друкчије. Некоја сам мјеста из истога разлога мукло прешао, јер не један Стојановић, него нико ме не може присилити, да с њим заједно загазим у трице назовистручњаштва, па да „одлучујем" као г. С. Што сам се пак некојих таковијех мјеста с формалне стране дотакао, то сам чинио само за то, да се види, ко је и какав је човек тај г. „референат," какав је мислилац у опће и кроз какове наочнике гледа на свој „ауторитет." Да сам узео што стварно да кажем о таковијем мјестима, пао бих у исту кардиналну погрјешку, којом се и г. С. нагрдио и начинио смјешнијем: уплео бих се да потврђујем ово или оно, што као мишљења и само као мишљења могу стајати једно поред другог. Таковијех ствари налазиш у науци на сваком кораку и у таковијем приликама морамо бити врло скептични, ако хоћемо овом или оном мишљењу да дадемо првенство. Ја се према томе управљам, али друго је нешто са г С-ћем. Г. С. је јави „стручњак," па није никад у неприлици; он је у безразложном потврђивању, одрицању и одлучивању врло лаке руке. Мислите, да он много размишља, кад н. пр. избаци, да је Миклошићево тумачење „сумњиво," — кад довикне: „Лескин има

право кад каже," — кад се послужи разлогом contra „Али Миклошић са својим тумачењем стоји сам"? Боже сачувај! Не умије он схватити ни најобичнијих ствари из Даничићеве Синтаксе. Но да се вратим на ствар. Таково једно мјесто, о којем сам задржао своје мишљење за себе, а проговорио само с формалне стране, јесте о облику *алешашви, ал̂шав.* Ја сам тај пасус завршио ријечима So viel zur Charakteristik," а то је свјесну човјеку доста; нијесам говорио ни о оном *в* ни о оном *а*, а ко се разумије лако ће се домислити и за што. Изнио сам дакле на томе мјесту само двије главне мисли г. С-ћа, које не висе једна о другој, а изнио сам их за то, да се у њима огледа г. „референат." Али г. „референат," који се по својем мишљењу прометнуо у стручњака прве врсте, не ће т. ј. не може мене да схвати, него спаја оне двије мисли уједно, ствара отуда њеко заврнуто питање, па се сам са собом препире, а ми га мирно гледамо гдје се јалови, па му се смијемо и сажаљавамо га. Тако то бива увијек, кад се слаб човјек плете у ствари, гдје треба колико толико мислити. Прва мисао његова, коју сам на томе мјесту (не осврћући се на ствар) исмијао, јесте: „Али Миклошић са својим тумачењем стоји сам," — и то је разлог contra (!) рекао сам ја, па сам додао још да је г. С. пристао уз Миклошића, онда би друго што било. — Друга његова мисао, и сувише смијешна, јесте: „А за што да не постану по аналогији *носивши, говоривши* итд. па да гласе: *алешивши* итд. или по аналогији *видевши, умевши* итд. па да гласе *алешевши* итд." Да би читалац разумио, о чему је ријеч и чега се тиче ово бистро питање г. С-ћа, казао сам пред тијем, да је ријеч на томе мјесту о облику *алешав*, што г. Ж. тумачи аналогијом *делавши, писавши.* За ону прву мисао није било потребе (а није ie ни сада) напомињати, чега се специјално тиче; могао ју је г. С. ма гдје употријебити, остаје исто; такав разлог contra за једног Стојановића, и не обзирући се на случај, већ је a priori недопуштен, и мјесто да му увеличава „научењачки" нимбус, само га карикује. О оној другој мисли морали смо и тада, јер је друге природе (тиче се метода) а и сада ћемо, јер г. С. не увиђајући наравно, у чему је погрјешка, не попушта ни мало него и у „одговору" (стр. 14.) тврди, да он „с правом пита." Г. С. би требао прво да докаже, да облик *алешав* није стварала аналогија, јер се он размеће у тој тачци „одговора" фразом, да зна „шта је аналогија, и кад се она може употребити" (!), што г. Ж-ћу одриче. Имаде у овој нашој препирци једна тачка, гдје би се имало говорити о аналогији према закону гласовном, и ја сам у своје „двије три" изрично позвао г. С-ћа, да нам о томе коју каже, па онда што коме буде. Г. С. се не може потужити, да није имао прилике ни мјеста, али на своју велику срамоту г. „стручњак" не одговара на моје питање, него побјеже у којештарије. Он знаде „шта је аналогија, и кад се она може употребити," али, сиромах, сигурно не може да се „изрази," кад онако јуначки ћути на моје изазивање. Е баш ти хвала г. С-ћу, кад ни 'нако лијепо растумачи то питање! Кад дакле г. С. знаде „шта је аналогија, и кад се она може употребити," онда је то требало казати на примјеру *алешав;* ето му красне прилике: да нам је казао, за што се овдје не може употријебити аналогија, ваљда бисмо из тога од прилике у принципу дознали, гдје се може; али познајемо ми врло добро г. стручњака; знадемо ми, да су то за њега астрономска питања, па искрено да речемо, нијесмо се ничему другом ни надали. Кад г. С. не зна, може ли се овдје употријебити аналогија или не, боље да је ћутао о томе, а да је с друге стране барем доказивао, за што је Даничићево тумачење „природно," — ал' не зна он ни једно ни друго, него се завлачи у фразе, а да би и њешто своје изнио, досађује нам са глупијем питањима, која би, како рекосмо, лијепо пристајала у дјечју психологију. Овдје се ради о томе, да ли је *алешавши* постало по аналогији или не, а кад г. С. не зна да нађе критеријон, по којем би то „одлучио," онда је врло глупо питати: „за што да не постану по аналогији *носивши, говоривши* итд. па да гласе *алешивши* итд."; на тај начин могли бисмо за сваку аналогију питати, за што је по том и том калупу, а не по којем другом; колико је то бистро и паметно, то остављам г. „стручњаку," да размишља. Ето тако смо се ми и прење те ствари формално дотакли, да се види, како г. С. „расправља," а резултат је свега тога, да је он слаб и недорастао томе послу и да ће још много мутне протећи, док и он сам не увиди, да је слаб.

Ради угледа г. „стручњака" морам овдје још једном изнијети, (да му учиним по вољи) шта ми је припио у „одговору" код те тачке. Г. С. је својом дубоком логиком пронашао, да ја не знам, о чему се на овом мјесту говори, да ја нијесам прочитао она мјеста у „Браничу" и да говорим „којекакве бесмислице," пошто га нијесам разумио. Да би то доказао увјерава ме, у чему је г. Ж. пошао за Миклошићем, — *није у ономе, што ја по њему мислим (али не напишем), него у њечем другом;* прави пророчки дар! — и г. С. би најбоље урадио, кад би се оканио овијех озбиљнијих ствари па отишао у Сановнике. Увјерава ме најпослије, да није овдје ријеч о ономе *в* у *алешавши*, него о ономе *а*, ма да је он сам оно напријед истакао, а ја само

рефлектовао на онај његов разлог contra, и ма да у овој прилици, кад бисмо хтјели, може бити више разговора о оном *в;* јер кад г. С. не може да докаже, за што *алешавши* није могло постати по аналогији *делавши,* па усвојимо Живановићево мишљење, онда престаје сваки разговор о оном *а.* У осталом ми чекамо на „стручњачко“ тумачење, за што *алешавши* није могло постати по аналогији *делавши.* Vanitas vanitatum! Да пођемо даље.

Што се тиче облика *мнйјење* од осн. мнијен I. 6. (не од *мьнѣн*) то морам искрено признати, да сам ја г. Ж-ћа навео на „танак лед“, и ја примам на себе сву одговорност за тај „дилетантизам“, а какав ће г. С. изаћи из ове тачке, то ћемо одмах видјети. Да је „*мнење*“ ушло у нашу књижевност по нашим старијим књижевницима, као што је то г. Ж. врло добро опазио, и да та ријеч према руск. *мнѣніе* (осн. *мьнѣн*) у источ. говору у нас мора бити *мнење,* то је јасно као сунце, и то ће чак и г. С. схватити. Према томе престаје разговор о *мњене* (од осн. *мњен* по IV. вр.), чему не нађе пута ни поријекла ни у књижев. ни у народ. језику. Г. С. је комбиновао *мњење* и то је већ доста, да о томе ни ријечце не трошимо. Кад је оно напријед јасно, онда нам остаје Вуково *мнѝје̑ње* (из народ. језика) и Даничићево *мнйјење.* Што се тиче Вукова *мнѝје̑ње,* г. С. не зна, о чему је ријеч; што се тиче Даничићева *мнйјење,* г. С. не зна, шта пише, и то је свакојако жалосно ма да ми г. С-ћа добро познајемо Г. С-ћу се не свиђа Вуково *мнѝје̑ње*; по њему је Вук или „погрешно забележио акценат, или — што је вероватније — чуо је ту реч са тако погрешним акцентом и тако оставио.“ („одговор“ стр. 16.) Да је Вук погрјешно забиљежио акценат, то ја не вјерујем, а не може вјеровати нико, па ни сам г. С., који је у „реферату“ код ријечи *ибно̑ка̑* рекао о Вуку: „веран своме начелу да тачно забележи у Рјечник све што народ говори“ Што овдје г. С. противно ономе тврди, томе се ја ни мало не чудим; овдје му тако треба, а какав је, можда је већ и заборавио, што је пређе написао. Други супозит г. С-ћа о „погрјешности“ акцента не вриједи такође ништа; о „погрјешности“ акцента не може бити разговора, јер ако нам се нешто учини неправилније, то још није погрјешка; најлакше је неправилности у језику довести на калуп правила; на тај начин бисмо могли редом исправљати, што се у језику помјерило, али онда не бисмо имали пред собом живи језик српски већ мртву таблицу врста̑ и ра́здје̑ла̑, — а би ли то хтио г. „стручњак“? Неправилности, које су усамљене (т. ј. ако правилан облик поред тога не живи) не смемо ни у књижевном језику исправљати, а најмање их смијемо у народном језику рачунати у погрјешке, кад су оне у њему исто тако закон, као и правилни облици. Шта нам дакле остаје? Остаје нам једино то, да их знадемо растумачити.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Како је недавно преминуо дични наш народни песник *Стеван Владислав Каћански* то су издавачи **„Скупљених песама“** његових, *браћа Јовановићи у Панчеву* спустили досадању цену ових песама од 80 новч на само 50 новч. једино из разлога, да ова књига продре у што шире кругове нашег народа и тако да пронесе колико име песниково, толико и родољубиви дух му. Овај корак књижаре Јовановићеве наићи ће без сумње свуда на одобрење и на леп одзив.

== Задарски „Српски лист“ доноси ову белешку: Од неколико дана бави се у Задру славни чешки научењак *др. Константин Јиречек,* професор на прашком свеучилишту. Др Јиречек, као што је познато, својим озбиљним истраживањима открио је целоме образованоме свету прошлост и садашњост Бугара, те тиме вечито задужио бугарски народ. Овај чувени литерарни историк хоће да пренесе поље свога научног испивања у српску Атину, питоми Дубровник, где ће *проучавати изворе за дубровачку књижевност.* Како чујемо, задржаће се Јиречек још неколико дана у Задру, па ће отпутовати у Дубровник, да започне свој важни посао, који ће бити без сумње крунисан најбољим успехом, а то нам довољно јамчи само име славнога учењака. У Дубровнику провешће Јиречек цело лето.

== Ново драмско дело грофа *Лава Толстоја*: **„Плодови прос. ећености“** изашло је у ауторизованом немачком преводу II. Стицинскога у издању С. Фишера у Берлину.

== Из оставине немачког философа *Лудвика Фајербаха* издаће за који дан професор Болин у Хелсинфору читав низ расправа и писама

== Ове се године навршује шест стотина година, како је умрла Дантова Беатрича. Тим поводом издао је пре неки дан др. Оскар Буле у Берлину дело под натписом: Дантова Беатрича у животу и песми.“

== *Проф. М. Медић* послао нам је ову белешку, да је на овом месту саопштимо: **„Одакле црпу биљке угљик?“** Под овим натписом изишао је мој чланак у 6. броју *„Hrvatskoga učitelja“*, а њиме сам испунио оно, што сам обећао у овоме листу (год. 1888., стр. 703). Ту је штампано и писмо свеуч. професора г. Дра Јулија пл. *Сахса,* који потврђује оно гледе *поријекла угљика* (што га има у различитим једињењима у биљкама), што сам ја у оној полемици бранио. Оволико јављам онима, који за овакe ствари маре. А тамо ће наћи и г. *Свет.* К. *Матић,* за што не ваља у његову чланку: „Порекло хлоро-

филних зрнаца у животињским организмима“ (14. и 15. број овога листа од ове године) ова реченица: „Животиње удишу кисеоник а испуштају *угљеник* (а зар не *угљену киселину?)* ... док биљке *удишу угљеник* (зар је и то *дихање* и зар има *елемента угљеника* у ваздуху како но и кисеоника?) а избацују кисеоник.“ Желио бих, да нам писац овога чланка каже, од кад је Aethalium septicum изневјерила фирму „Myscomycetes“ и отишла међу „*ниже* **алге**“; и за што дошљедно пише „Sym*boise*“ и „симб*оизе*“ мјесто „Sym*biose*“.

= У штампарији *Душана Валожића у Нишу* штампа се „**Историја турске царевине**“ од *Чед. Мијатовића* и биће на сигурно готова до конца јула ове године, те ће се одмах претплатницима разаслати. Ми смо већ препоручили ову књигу својим читаоцима и донели им један занимљив одломак, па и сада топло препоручујемо свакоме да се претплати на ово важно дело нашег уваженог хисторика.

= Најновији роман грофа *Л. Н. Толстоја*“ „**Крајцерова соната**“, који је преведен већ у све језике цивилизованог света, а којега је руска цензура забранила, изишао је сада и у српско-хрватској књижевности, и то латиницом у издању деоничке тискаре у Загребу. Цена је делу само 80 новч. Славни руски писац ступа с овим знаменитим делом пред просвећено друштво, као тужилац његов и открива неуморним логиком мане савременога породичнога живота, које по његовом мњењу потичу из занемаренога васпитања. Он војује за најчистији породични живот и својом трагичном приповешћу хоће да покаже, да се породични живот мора оснивати на дубокој, искреној љубави, ако нећемо да постане извор неописаних несрећа. Мисао је пишчева у својој језгри здрава и узвишена и она се провлачи, кроз сва његова дела, пак је нарочито истакнута и у великом његовом делу „*Војни и миру*“.

БЕЛЕШКЕ.

(Патријарх српски Георгије Бранковић). Народно-црквени сабор српски изабрао је 19. априла о. г. високопреосв. господина *Георгија Бранковића*, до сада епископа темишварскога, за српског митрополита и патријарха. Познајући новога патријарха још из доба кад је као највећи родољуб делао на црквено-просветноме пољу као сомборски прота, мора се сваки Србин радовати овоме сретноме избору и надати свакоме добру и напретку. Бранковић се родио 13. марта 1830. године у Кулпину (у Бачкој), где му је отац парохом био. У Врбасу је свршио нижу гимназију, а вишу у Бајн и Нађ-Керешу До г. 1852. био је подбележником у Сенти, но у јесен те г. ступи у богословију и г. 1855. зађакоњен, 1856. запопљен, а г. 1859. постане протом сомборским. Г. 1862. буде наименован за управитеља сомборске препарандије, којом је све до 1871. управљао. Године 1882. буде од св. синода изабран за владику темишварскога. Био је члан свију сабора од 1861. до 1882. Године 1883. одликован је орденом св. Саве, а по избору за патријарха постао је царским тајним саветником. Нека му Бог подари здравља и дуга века, како би могао што више добра учинити сиромашном народу српском и увести реда у многим нашим застарелим и запуштеним пословима. Живео!

(„Стражилово“). Срп. академ. књижевно друштво у Грацу имало је 17. априла о. г. своју редовну главну скупштину, на којој се конституисало. За председника је изабран drнд. права *Милош Николајевић*, за потпредседника студ. мед. *Живојин Ивачковић*, за тајнике: студ. мед *Бранко П. Николић* и правник *Јован Манојловић*; за благајника медик *Душан Вранешевић*, за књижничара *Ненад Ненадовић* мед. за одборнике: *Тодор Јанковић*, хемичар; *Гавра Екмећић*, дрнд. права и дрнд. мед. *Емил Костић*.

(Сватови). Наш уважени сарадник, књижевник српски *др. Милан Савић*, венчао се на Константина и Јелену у новосадској саборној цркви са лепом и образованом госпођицом *Јулком Давидовчевом*, ћерком некадањег честитог капетана шајкашког Исе Давидовца, а сестром дра Милана Давидовца, адвоката новосадског. Милан Савић нам је већ довољно у својим приповеткама, романима и позоришним играма представљао брачну свезу и брачну срећу, па је сада ступањем у брак показао нам, да је искрено мислио описујући нам у својим умотворинама песничким љубав и брак као рај и највишу срећу људску. Нека и њему Бог благослови овај улазак у нови живот, ову промоцију за степен мужа. Милане брате, recipio te in — conjugem!

РАЗНО.

(Славни људи на самрти). 5. Жан Жак Русо. То име чини у књизи историје засебан одељак и то те какав одељак! Ако је Волтер филозоф, што се смеје, то је Русо филозоф, што плаче. Он је сиротан човек народа, а Волтер је човек краљева и владара. Волтер гума благо, Русо је целог свог века остао просјак; Волтер се као у златних каруцах вози кроз свет; Русо иде пешице, сиротињски, скоро сав издрпан, од беде и оскудице га штите само добри пријатељи и милостиве женскиње. Његов књижевнички рад изгледа у први мах као болан уздисај угњетенога човечанства па онда као громогласна лупа за правом и законом пред затвореним капијама државе. Држава је дошла била у руке богаташима, по њој се стали башкарити обесне бекрије, спекуланти, кајишари, и блуднице. Сиротом грађанину, занатлији, надничару не остаде ништа, до природа. У ову улази Русо па из ње црпа велику, страшну смелост, којом је револуцију основао и опремио. Без Русо-а не би могло бити ни Мирабо-а, ни жирондиста, ни Дантона, ни Робеспијера. Свима је тима сиромах Жан Жак Русо био хамбар њихових идеја, арсенал њиховог душевног оружја. Књига, као што су његове „Les confessions“, јединствена је. Као што он у њој сама себе приказује са свима слабостима, погрешкама и пороцима, тако се пре њега нијелан човек није приказао. У тој књизи чисто сам скида одело са себе, да се свету прикаже го наг, па да довикне: „Видите, такви сте и ви, сви ви, који се правите поштени, побожни и племенити. Скините са себе кадифено одело, белило и руменило, образине и варанцију па сте оно, што и ја, створ јада и греха.“ Тај отворени, безазорни поклич распалио је моћнике но и поплашио их је. Пожурише се те узаптише његова дела, сагореше његова „Емила“ па се труђаху да до последњег примерка униште његов „Contrat social“, по Хетнеру „најважније, најполитичније дело осамнаестога века, који је већ при крају прошлога видљиво ступио на позорницу историјских догађаја, својим је штитом заштитио, ма и не писца, но дела његова, без којих није могао бити, ако је хтео да постигне своје велике сврхе. Дела та остадоше и остаће као вечити споменици нове једне, дивне еманације људскога духа. Сам пак Жан Жак Русо отишао је са света и не слутећи, шта је био и шта је урадио. Анатемисан и гоњен селио се с једног места на друго те се најпосле у Ермонвилу, где је нашао уточишта на дому маркиза де-Жирардена, 2. јулија 1778. год у идилској сладости растао е овим светом. Жена његова прича, да је, осећајући се зло, говорио о смрти, а кад је она на то стала плакати, рекао јој је: „Што плачеш? Та то је моја срећа; ја спокојно умирем. Ником нисам хотимице на жао учинио па се уздам у милост божју. За тим је наредио да отворе прозор па је уживао, како је на

пољу диван дан. „Како ли је чисто и љупко небо!“ рече. „Ни облачка нема на њему Чисто ми је као да ме Свемогући зове к себи горе.“

5. **Дени Дидро**, рођен 5. октобра 1715; јесте велики научењак, који је у друштву са д' Аламбером године 1749. засновао у Паризу епохално дело „Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers.“ Тим је лексиконом, у којем је философски дух, што је у Француској владао у погледу религије, етике и политике дошао до опште важности те услед тога у целом образованом свету меродаван преврат изазвао, револуција од 1792. године најзнаменитије унапређена. Дидрота, главног оснивача и изводиоца те енциклопедије, кога су и сувише често описивали као претераног слободњака и човека без срца и морала, сад према новијим испитивањима пресуђују сви куд и камо блажије. Хетнер вели за њ да је „племенита и мила душа“ а описи, који су пре неколико година приликом стогодишње успомене на дан смрти његове угледали света, у сваком погледу одобравају то мишљење. По свему, што се о њему зна, изгледа необично добронудан, кадар да буде од свег срца другом пријатељ. Многи су му замерали, што се одвојио од Русо а. Има о том читава литература па није тако давно, како је неки Розенкранц поново покушао, да при том Дидрота узме у обрану. Свакако стоји то, да је Дидро устао против Русо-а само из саучешћа спрам жена, које је, као што се њему чинило, Русо злостављао. Што се тиче жена, није ни један ни други баш чист, Русо свакако још мање него Дидро, па ако је Дидро с тога Русо-у отказао пријатељство, то ће човек морати држати страну Дидроту с тога, што је он баш у пријатељству био скроз и скров поштен и свом душом одан. Причају, да је Дидро, кад је Гретријева комедија „Философ а ни сам не зна да је“ после несигурнога успеха на првом приказу, потпуно успела, кад су је по други пут давали, у свом одушевљењу провезао по целом Паризу, да песнику честита, најпосле га негде нађе, загрли га, хоће да говори али му радост загуши глас, тек нешто протепа и промуца а из очију му све врцају сузе па се котрљају низ образе. „О!“ кликне на то Гретри, који га је дотле мирно посматрао „Како лепо изгледате у овом часу, господине, како лепо!“ Та је црта прекрасна и доказује, да је у Дидрота било врло добро срце. Да је у осталом Дидро имао знања као ретко ко, да је имао сјајан приказивачки дар и грдну радну снагу, то је опште признато и доказано. До двадесет је година Дидро радио на енциклопедији, која без зазора износи језгра данашњем знанственом материјализму, радио је неуморно и без прекида, при свем том, што је чешће био затваран, што су га мрзили и сметали му свакојако. Да би довољно могао обрадити оние заната, који је био себи предузео, проводи по читаве дане по радионицама. Истражује све, све испитује, слуша свакое стручњака те проводи по читаве ноћи пишући оно, што је искусио и научио. Уз то дописује с врло многима, ћерета с пријатељима а за њ топло и верно бије и разуме га срце Софије Воланове, образоване женскиње, пуне осећаја. Та га жена весели, она му помаже. У њеним га је наручју неочекивано и без бола стигла и смрт. С њом и једним својим пријатељем весело је новечерао па како је од пре кратког времена поболевао, повео се разговор најпосле и о смрти. Дидро рече да је смрт и у најзнаменитијем животу лудо, пусто четврт сахата. Кад га за ту безбожну изреку оно двоје повукоше на одговор, наслони се на један лакат, загризе кајсију па рекне смејући се: „Немојте заборавити, да сам ја философ а први је корак до философије неверовање. Код тих га речи згоди кап. Било је то 31. јулија 1784.

(Вијели лук и — нокат“.) На овај мој чланак добио сам лицем на *Ускрс* из Беча дописницу, на којој г. С. М. написа ово: *„Од како сам прочитао оно о луку и нокту у „Јавору“, не могу да растјерам лук из главе. Куд год идем и шта почнем, сјетим се лука и нокта, док се данас не разлутих те одлучих жртвовати два новчића за пошт. карту, не би ли ми се свијест умирила. Лук се не боји нокта! Оно што кажу: чувај ме од нокта . . . ваљ да значи: кад* ***сазрем не тријеби ме*** *(т. ј.* ***не једи ме****, јер народ лук ножем обреже а ноктом тријеби, а нико луд неће лук с љуском јести!) него ме посади да ме доста буде.* ***Зелена можеш јести****, а зелен је бољи и сише и рађе се једе. Тако је и никако друкчије! Данас ништа (вел. петак), сјутри лука, а прексјутра на здравље мрс.“* Од срца жалим, што је г. С. М-у „бијели лук“ ударио у главу и што сам га у велики трошак бацио, али нек се тјеши, бар ми је припомогао, да оно Вуково тумачење разумјети узмогнемо. Док је бијели лук млад, дотле се само обрезује, т. ј. скидају се ножем оне жилице оздо, али се *„не љушти“*, јер је љуска још танка. Но овако не траје дуго, и онда се мора и да гули Па шта да једемо штокаквих десет мјесеци, ако сав још *зелен* поједемо? Или је доста, да једном у години поштено залучимо тијело своје? Да ли се *кемијски састав његов промијени тако јако, кад остари*, па да онда није здрав као кад је зелен? Ово је главно; а љуштио се или се не љуштио, то је све једно Здрав је дакле, кад се и с љуском једе, т ј. кад остари; а још здравији, кад се „не љушти“, т ј. кад се омиче зелен. А нокат — ни у вершнец! *—д.—*

(**„Книн“ или „Књин?“**) Кад год читам у новинама „Книн“ (име за градић у Далмацији), свагда се зарекнем, да ћу преко кога листа упозорити наше новинаре (особито оне у Загребу), да се на Пађенима, у Радучићу и у Лици не чује друкчије него *„Књин“*. Ја сам тражио ову ријеч и у Вукову рјечнику, па је нема тамо гдје је за њу мјесто, али код ријечи *саињатак* (пријечњак) стоји „у Книну.“ Сад нам кажите, господо философи, шта је боље *—д.—*

ОДГОВОРИ.

Госп. Н. Л. у Сл. — У 1. бр. „Јавора“ за 1877. изишао је чланак *„Слана вода у Сланкамену“* и у њему је анализа те воде од бечких стручњака хемичара. Тога броја немамо више да би вам га могли послати, с тога вам ево овде доносимо ту анализу:

Хлорнатриума (соли)	52·05
Хлоркалциума	6·83
Хлоркалија	1·20
Сумпоро-киселог натрона	0·45
Сумпоро киселог гвожђаног оксида	0·23

Осим тога још и нешто *фосфорнокиселог натрона, калија* и *иловкасте земље.*

Осим тога чланка има једна белешка о тој сланој води и у „Јавору“ за 1887. у броју 1. Добро би било да се обратите у тој ствари и на госп. проф. Миту Петровића у Сомбору и да се разговорите и са којим нашим лекарем.

ИСПРАВАК.

У чланку „Још једна о Живановићеву „Браничу““, у бр. 20., на стр. 317., други ступац, 12 ред од доле читај *„по́ но̂ка“* место *„по̂ но́ка“*.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 22. У НОВОМ САДУ 3. ЈУНИЈА 1890. Год. XVII.

ПОБРИ СТЕВАНУ КАЋАНСКОМ ТУЖНА И ПОСЛЕДЊА.

Чујем, вило, која си нам
Побратимству кумовала,
Знам, зашто си тако бледа
И што си се уздрхтала.
Смрт је стигла недостига,
Оковала неоковца,
Оборила необорје,
Покосила покосовца. —
Сузе своје, бледа вило,
На гусле ми рониш старе;
Што залеваш незалеве?
Што ли будиш понеаре? —
Смрт да кунем, смрт да псујем —
Кад се с њоме измирујем?

Ја те, побро, могу тражит',
Знам где ћу те скоро наћи,
Ал ко ће ти празно место
Да испуни, изјуначи?
У свима нам срце бије,
Које српска мис'о крeће,
Ал Стевана Кађанскога
Мајка скоро родит' неће.
Куд си мачем наперио,
Туд си пером надмачио!
Сведок ти је живот цео,
Сведочи нам, шта си хтео, —
Хтети, бива и занаго,
Ти си мог'о и помаг'о.

Мој Стеване, *наш* соколе,
Сећам ти се младих струја —
Соко ј' пост'о од голуба,
Од голуба, од славуја;
А сад соко у гроб паде
А *наша* се крила ломе, —
Косовска је пустолина
Сад у срцу моме.
Хеј ка'-но што црна нојца
Уздише за белим даном,
Пет столећа кроз груди ми
Уздахују за Стеваном. — —
Која вајда од уздаха
Над могилом твога праха?

Јесте вајда од уздаха,
Ако није вѣтар само,
Ако српским уздасима
Твој аманет усисамо;
Ако сузе рода твога
Буду роса сложне свести,
Први цветак из твог гроба
Биће цветак благовести;
Ако тугу, јадницу нам,
Твоја мис'о очеличи,
Заточници твога духа
Призрену ће скоро стићи, —
И на пољу Косовоме
Дигнут' спомен *Барду* своме.

Широка је 'вака туга,
С многима је ја сад делим,
Са Србином где год којим,
Са србинством, са васцелим;

Али има друга жица,
Што беаде наша само,
Жица пуче, пук јауче:
Ми се, *побро*, растављамо!
— Ако има надзвездија,

Где вечита зора свити,
Наше душе, мили друже,
Онде ће се загрлити, —
Ал ми црним слов'ма пише:
Ту, на земљи, никад више. . .

З.-Ј. Ј.

ДВА СИНА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ЖИВОТА.

Написао Коста Поповић.

(Свршетак.)

VI.

Прође томе пет година, како се Спасићеви разделили. У целом селу као да се ништа за то време не измену. Само се код Спасићевих догодише чудне промене. Стари Спасић згурио се, оседео, чело му све набрано, главу не носи више онако високо, око му нема више оног сјаја и ватре; све се то угасило.

Васа пак и не изилази из крчме. Сваку га готово ноћ доводе пијана кући. Земљу му слуге раде а он и не изиђе да их обиђе.

Софија се и пре кинђурила и кочоперила, али од како лане дође нови поп, од то доба не знаш шта је. Сваки час друге хаљине па све свилене и од најскупље материје. Бунда сваке зиме друга. Та неће она, за Бога, да попадија буде боља од ње. Још да јој је само да метне шешир. Но и то би учинила, само јој не да муж.

Васа се међу тим мало по мало увалио у велики дуг. Та није то шала: непрестано трошити а ништа не зарађивати. Већ је сву марву продао. Од онолико крава остаде му само једна. Но он ипак не види своју пропаст, већ и даље тера своје. Ништа не ради, пијанчи, карта се а сермија му пропада.

Та ето пре неки дан картао се са бележником и још неким чивутином из вароши. Био је скоро трештен пијан. Еле у картању је испрва добијао, но доцније остави га срећа, поче губити. Изгуби већ сав новац, што је имао код себе; тада се диже, оде кући и донесе дваред толико новаца. Седе опет за сто и поче мећати велике своте, не би ли повратио изгубљени новац. Но срећа га не послужи. Изгуби и тај новац. Сад је већ био у лудилу. Код куће није имао више готових, а он хтеде још да игра, да поврати изгубљено. Заиште од Чивутина, да му узајми хиљаду форината. Овај му испрва не хтеде дати, но када Васа навали на њега, узајми му овај хиљадарку, али под тим условом, да му после шест месеци плати хиљаду и три стотине. Васа пристане, потпише меницу на тринаест стотина и почне се на ново картати. Сад је тек немилице мећао на коцку. До зоре не остаде му ни паре у шпагу

Када се поче школа, одведе попадија своју кћер у варош у школу.

Кад то виде Софија, одмах стаде наваљивати на мужа, да и они пошљу своју Даницу у варош. Васа је испрва одговараше од тога, али не поможе, она хоће па хоће.

„Та кад може та шуша попадија да пошље своју кћер, ваљда ћемо моћи и ми.“

Старац само врти главом, не сме ништа да каже. Једаред је само као нузгред споменуо, да то не чине, а снаја да му ископа очи. Сад сиромах ништа и не говори. Нек раде, шта знају; он већ види своје.

Опремише кћер. Мати сва весела; по целом селу приповеда, како је дала кћер у варош у школу, како ће јој кћи постати госпођа и Бог те пита шта не разноси по селу.

Жене завиде њеној срећи. Даничине друге многе пожелише, да су у Даничиној кожи. Па ипак, да их право питаш где вољију, не знам да ли би се села баш ратосиљале. Та у вароши нема ни кола, ни прела, ни мобе; све ти је тамо нешто господски. Не смеш, Боже ми прости, ни да живиш по вољи. Мораш све нешто да гледаш, шта је у моди, Бабе опет врте главом и тек онако једна другој шапне — разуме се, да се даље не чује — како је Васа дужан, како ће му данас сутра продати и кућу с главе, како га разапиње беснило, те кћер шиље у варош на школе, бајаги село му је мало, а не пита где му је жена одрасла, па ето кад хоће уме боље да живи него варошанка.

То се говори по селу, од када Васа даде кћер у варош. То све и Софија чула, но она се прави и невешта; све ужива, што други о њој бригу воде. Мисли, цело јој село завиди. Но највећма ужива, што је попадији показала, да и она може дати своју кћер у варош. Та не стиди се ни сто попадија!

Попадија као паметна жена и не осврће се на то. Кад јој дође каква баба па јој рекне, шта све Софија за њу говори, насмеје се а ни најмање се не наљути.

У то дође и дан, када је Васа требао да плати ону хиљаду и три стотине. Васа нема готових новаца. Шта је добио од ране, платио је порез, дао је ћерци на школовање, платио је којекакве ситне дугове; овамо онамо, не остаде му ништа.

Шта ће да ради? Моли Чивутина, да причека још које време, да обере винограде па ће му све поштено платити. Аја! Не да се Чивутин ни осолити. Ако му за два дана не плати, тужиће га.

Шта зна? Где ће новац да набави? Да ли да иде брату, да га замоли? Не, то неће учинити. Неће он да се брату покори а што би можда и хтео, не да му жена.

Прођу и та два дана. Чивутин тужи Васу за тринаест стотина. Шта ће сад? Зар да допусти, да му добош дође пред кућу? Не, то неће бити. Сетио се . . .

Сутрадан рано седне са женом на кола па хајд у варош. Суседима рекоше, да иду кћер да обиђу.

Кад су у варош дошли, распитају се прво за адвоката. Упуте их Соколовићу.

У гостионици се лепо обуку. Васа плаве, чојане хаљине са сребрним пуцадима. Чакшире ишаране гајтанима, о врату му дебео ланац од сата, на ногама кицошке чизме а на глави астраганска шубара. Софија опет плаву хаљину, ципеле с црвеним пантљикама, прсти пуни прстења а у ушима велики златни обоци. Набелила се и образе је мало нарумепила, још је на левом образу направила мали младеж, па баш лепа жена.

Кад око десет сати а они управо Соколовићу. Закуцају на врата, изнутра се зачу *слободно!* и они уђу.

Соколовић, млад леп човек, тако око својих тридесет година, седи за столом и пише. Када уђоше, остави перо и радознало погледа своје госте. Чисто му засијаше очи, кад их угледа.

„Које добро?“ запита их Соколовић, уставши са столице.

„Та дошли смо —“ поче Васа.

„Знате, мој муж —“ упаде му у реч Софија.

„Ћути, да ја говорим,“ осече се Васа.

Софија ућута. Соколовић их понуди да седну. Седоше.

„Та . . . знате, господине,“ настави Васа, „дошли смо, да вас замолимо за мало савета.“

„Да чујем.“

„Та пре месец дана узајмио сам од Чивутина новаца, па је прекјуче истекао рок.“

„Па?“

„Па нисам имао готових а он ме не хтеде чекати, већ ме тужи.

„А колико сте му дужни?“

„Хиљаду и три стотине.“

„А има ли он писмено?“

„Та камо срећа да нема, али луда мој муж, сваком ти он одмах потпише,“ умеша се опет Софија.

„Молим вас, само да се разумемо,“ настави Соколовић. „Кад вас је тужио?“

„Јуче,“ одговори Васа.

„Па шта бисте сад хтели?“

„Та да видимо, господине, не би ли се могло помоћи. Знате, нисам рад, да ме срамоти за тих тричавих тринаест стотина.“

„А имате ли имања.“

„Имам, хвала Богу.“

„Хм, хм,“ накашља се Соколовић и стаде грискати перо.

„А колико вам је имање?“

„Та имамо неких тридесет ланаца земље, кућу, сувачу и нешто виногради.“

„А сад смо и кћер дали на школе,“ умеша се опет Софија.

„Ту се да заслужити,“ помисли Соколовић. „Овакви не долазе сваки дан.“

„Хоћете л' нам моћи помоћи, господине?“

„Та, знате ствар је доста велика, али ипак, покушаћу.“

„Гледајте господине, неће вам бити забадава. Знате, нећу да ме срамоти.“

„Да, да, то не треба да допустите!“

„А шта ми ваља чинити?“

„Ослоните се само на мене. Израдићу вам, да можете из варошке штедионице подићи новаца, колико вам год устреба. Само морате тачно плаћати камату; а већ све вам једно, или дуговали Чивутину или штедионици. Овде вас бар нико неће знати.“

„Тако, тако, господине,“ одговараше Васа.

„Неће вам бити забадава“ опет ће Софија.

„А сад идите кући па за два дана опет дођите. Донде ћу спремити све што нам треба, па ћемо лепо подићи новац.“

„Е нека буде, нека буде!“ рећи ће Васа.

„Баш вам хвала, господине,“ прихвати Софија и метне три дуката на сто. „Ево за ваш труд.“

Одоше кући.

После два дана ево ти их опет из вароши. Васа весео, тера коње као помаман а Софија седи уза њ; све се нешто смешка. Та у место тринаест стотина подигли су шест хиљада па сад већ мисли, како ће направити нову хаљину, како ће ћерци купити све нове ствари, како ће сјајно прославити своје крсно име. Хеј, ту ће тек показати попадији, ко је она. Нек не мисли, ако је из вароши, да се сељанке не могу с њоме мерити.

Васа опет тера своје. Канда је још и гори. Ноћу се карта, пијанчи, дању опет спава или оде у варош. Тамо остане по три четири дана, за кућу и не хаје. Жена опет не види опасност, него непрестано троши и на што треба и на што не треба

VII.

Тако прођоше три године. Васа је за то време већ четири пута био код Соколовића. Увек је отишао без новаца а донео је по коју хиљаду. Прилично је већ повукао на грбачу.

Дође и јесен

Васа хоће да доведе кћер кући. Та од како је отишла, није још долазила, али Софија не би била рада бар још годину дана. Дуго се о томе препирали, најпосле Софија попусти и кћер доведоше кући.

Даница већ читава девојка; ни налик на ону пређашњу. Свако се за три године промене а камо ли младо девојче, које чисто видиш како расте. Но Даница не само да се спољашње променула већ и срце и разум не остаде јој више онај стари.

Колико се радовала, док је у вароши била, да дође кући, да види своје мило село, своје другарице, толико јој сада већма беше жао за варошким животом. Та на селу изгледа све просто, тако је несносно, нити има каквих забава нити провађања. Па не само то, већ ни људи нису онакви као у вароши. Та ето њене другарице ни о чем другом не знају, до ли о градини, живини, моби, прелу и све о којекаквим тричаријама.

Даница с тога и не пристаје с њима. По вас дан седи крај прозора и чита. Више пута и мати узме столицу па седне уз њу. Даница јој тада обично чита о месецима, уздасима, љубавним пригодама и већ све шта има у романима а Софија све ужива. Па још кад јој кћи изусти по коју немачку реч, е онда да искочи из коже од радости Целом селу приповеда, како јој кћи паметна, како је може узети први господин па се неће с њоме постидети.

У то добије бележник новог писара.

Раденко Веселиновић, тај нови писар, тек ако је навршио двадесет пету. Свршио је четири гимназије па отишао у препарандију. Овде је био годину дана, но тада почини чуда и управитељ му покаже пут. Раденку не остаде сад ништа друго већ хајд у глумце. Хтеде да постане уметник, да се слави; но беше лоше среће Не имађаше дара за глумца, с тога мораде и то напустити. Доцније доби код неког адвоката место за писара. Овде остаде неко време, начини на све стране дугова̂, поче опет по свом обичају да пије те неколико пута пренебреже своју дужност, с тога га и адвокат отправи. И сад ето Раденка код бележника.

Још ту ноћ упозна ти се он при картању с Васом. Од то доба свако су готово вече заједно Шта више, Раденко одлази Васи и у кућу.

Опазио је, да Васа има лепу кћер, а чуо је, да има и прилично имања, па што не би покушао? Можда ће успети. И није се преварио . . .

Раденко стаде Даници ласкати, поче јој говорити којекакве љубавне стихове, које је још као глумац научио, стаде јој писати песме. Девојци се то допадне и она мало по мало замилује Раденка.

Матери је опет мило, што им господин писар долази у кућу. Та он ће данас сутра — бар тако рече — и бележник бити.

Еле овамо онамо, Раденко испроси Даницу и добије је. Васа му обећа, да ће му после венчања дати четири хиљаде, да положи испит за бележника, а живеће код њих.

Раденко остаде неко време код бележника, за тим се одсели са својом женом у варош, бајаги да полаже за бележника.

Софија, од кад удаде кћер, све нешто

наваљује на мужа, да да земљу под закуп, па да и они иду у варош.

Васа се испрва не даде ни осолити. Како би он оставио своје село па своје пријатеље; но мало по мало Софија му стаде сладити варошки живот и он најпосле закључи, да иде у варош. Земљу и цело добро даће под закуп а он ће од добивеног новца лепо живети у вароши или ће трговати с коњима. Ићи ће у Србију, у Босну, куповаће и продаваће коње, заслуживаће лепе новце а без икакве муке. Уз то ће још видети света, неће морати обрађивати црну земљу, већ ће бити трговац — господар.

Те тако кад дође јесен, даде ти он све под закуп, старцу остави једну собицу па хајд у варош. Софија остаде код зета а он ти накупује коња̂ па у Србију.

VIII.

Спасоју, од кад оде Босиљци у кућу, створи се наједаред нов свет. Чисто сам не знађаше, да ли снева или је то баш на јави. Та до јуче беше под ба́бином упрaвом, ба́ба га упућиваше, ба́ба му даваше посла, а гле сад: наједаред свој газда; наједаред муж, старешина, домаћин и све и сва.

Но Спасоје се не даде збунити у свом новом положају. Ма да изађе из пуне куће, ма да му имање ни пола није, као што му беше ба́бино, ма да дође из велике, богате куће у мали, опали кућерак, ипак је Спасоје сретан. Та у том кућерку нађе он толико блага, нађе алем срцу своме, нађе Босиљку своју, за којом је толико жудио, због које се с оцем завадио. Она му испуни све празнине новога дома, она му претвори мали кућерак у сјајне дворе, она му замени и оца и брата и све на свету.

Спасоје је сретан, пресретан! Та од како њу узеде, сину му нов живот. Све му се мили; цео му свет изгледа лепши.

Двоструком вољом и снагом лаћа се посла. Та сам себи ради, себи и својој Босиљци.

Пре зоре већ ти је на ногама. Оде у поље, на њиве, надгледа чељад, да ли сваки врши свој посао, па и сам узме плуг у руке те оре по цео дан а и не осети умора. Босиљка опет надгледа на дому марву, живину, готови ручак, ради у градини и већ све, што је за вредну домаћицу.

Још да им је ба́ба ту, како би тек онда били сретни. Овако обоје, по који пут, кад нису заједно, попадне нека сета. Спасоје мисли на ба́бу свога; жао га је, што код Васе толико пати. Босиљци је опет тешко, што се због ње завади Спасоје с ба́бом. што је старац мрзи а она га тако воли. Но чим се састану, свега тога нестане. Тада само мисле о својој срећи.

После године дана дарује Босиљка Спасоју мушко чедо. Наденуше му дедино име: Стеван. Млади родитељи сад су тек сретни. Љубав њихова као да се утростручила

Дете им из дана у дан јача а њима се срећа на сваком кораку смеши.

Спасоје штогод започне, све му иде од руке. Земља му сваке године лепо роди, виногради дају вина, да већ не зна, шта ће с њиме. Сувача његова непрестано ради. Готово цело село у њој меље. У пролеће накупује волова, изоре и посеје земљу — посвршава све пољске послове. Кад дође јесен, увезе храну, остави само неколико волова, да преко зиме вуку ђубре на њиве, а остале потхрани па их прода другда по бољу цену него што их је купио. Свиња има читав чопор. Све је то он отхранио. Општински рит већ неколико година држи под закуп. Ту му пасе марва и коси сено за зиму. Но није то све. Има он и готовине. У варошку штедионицу већ је неколико пути уложио по приличну своту новаца.

Само да му је још с ба́бом да се измири. Али шта ће, кад ба́ба неће па неће. Више пута је већ преко попа гледао да се измири па шта више и сам га је једном молио, да му опрости, али ба́ба остаје при своме. То Спасоја пече; то му је камен на срцу. Још да тај камен може да свали, онда би тек био сретан.

IX.

Дође св. Никола, крсно име Спасића.

Дванаест година, како се браћа раделише. Старац је за све то време много препатио. Живео је тако рећи у оскудици. Васа му ништа није давао а од Спасоја не хтеде ништа примити. Но поред свега тога ипак није пропустио ни једно крсно име а да није своје старе знанце и пријатеље угостио. Та Србину је крсно име највећи празник. Целе ће године откидати од уста, само да може свеца свога што боље прославити.

Још у очи св. Николе спремио је старац све што му је требало. Истина ни налик

на оно, што је некад чинио али ипак по своме могућству лепо и достојно.

Кад би време служби а он у цркву

За то време дође Спасоје са женом и сином Донесоше сваке ђаконије те приредише леп дочек за госте. Босиљка поскида старе, побелеле ћилимове те помеће нове. Малу одајицу удеси и искити те изгледаше као каква кутијица. Милина ти је било погледати.

Кад су све удесили, изиђу на улицу.

Ево већ и старца. Око њега гомила људи и старих и младих, који пођоше да му честитају крсно име. Ма да старац није више онај пређашњи богати Спасић, ипак га сваки поштује и уважава као и пређе. Можда и више, јер га у невољи његовој сваки сажаљева.

Старац још из далека опази, да неко стоји пред његовом капијом, но њему ни на крај памети, да му је то син. Што је ближе долазио, све га већма слутња обузимала. Напосле познаде Спасоја. Лице му доби наједаред неки ванредан израз. Поче дрхтати.

Тек што хтеде проговорити, Спасоје и Босиљка падоше пред њега на колена а мали Стеван склопи руке и повиче:

„Деда, деда, опрости ба́би и на́ни, опрости!“

Старац стаде као окамењен. Не знаде, шта се око њега догађа. Је ли то сан, или је то баш доиста његово унуче? Још се није ни разабрао а Спасоје и Босиљка кроз плач промуцаше:

„Опрости, ба́бо, унучета ради опрости!“

Старцу грунуше сузе, подиже унуче, притиште га на прса и први га пут пољуби. За тим пређе Спасоју и Босиљци, подигне и изгрли их.

Сваки, који је год ту био, заплакао се. Радости не беше краја.

Тај дан проведоше код старца а сутрадан већ је старац био код Спасоја.

Спасоју и Босиљци нестаде сад са њиховог неба и последњег облака

Старац је опет весео. По цео дан држи на крилу унуче и учи га да пази ба́бу и на́ну.

У весељу и радости дочекаше и Христово Рођење. Но на св. Стевана донесе кнез писмо, где преко општине јављају из Србије, да се Васа удавио. Хтео је скелом да преведе у Србију неколико коња, но на несрећу наиђе на скелу неки лед те је изврне и сви се подаве.

Васу су сви жалили но старац по највише. Јер ма да је код њега много препатио, ипак му беше син, а отац је отац.

У очи нове године дођу из вароши адвокати, да продају због дуга Васино добро.

Васа, кад је отишао у варош, навукао је сила дуга Док је жив био, уплаћивао је камату те га нико није дирао, но сада се сви пожурише, да добију своје. На првом је месту варошка штедионица.

Спасоје пак, чим је чуо, зашто су та господа дошла, оде одмах њима и исплати сав дуг. Није хтео ни да чека, да дође добош пред Спасићеву кућу.

Па тако нова година донесе Спасићевима нове среће. Било им је сад добро опет све уједно. Сви беху сретни и задовољни а старац још по највише.

ОМЛАДИНИ.

Омладина тврђе зида,
Омладина куле диже,
Омладина ране вида,
Омладина песме ниже.

Омладина слогом једри,
Омладина добру слути,
Омладина дане ведри,
Омладина зору мути.

А народна кане л' која
Ил' радости или јада, —
На срца је прима своја
Омладина врела нада.

Омладина понос љуби
А срца јој нада снажи —
У њојзи се завист губи,
У њој правда лека тражи.

Ал' узалуд врели нади,
Узалуд су силе врсне,
Док се љубав не подмлади,
Докле слога не ускрсне.

На што слава умрлије',
Споменици поносити, —
Кад нараштај кадар није
Венцима их да окити.

Питају нас с мртве страже
Деди наши храбри, врли
(— Шта л' нараштај да им каже?!):
„Да л' се братац с братом грли?

Да л' вас, децо, слога прати,
Да л' вам срце за њом жуди,
Да л' вас српско име злати,
Китите ли њиме груди?

Зар по небу још је тама,
Зар још на њем магла сива,
Зар мрак јоште светлост слама,
Србадијо, ватро жива?!"

У Ср. Карловцима. *100 . . ан.*

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Нећете ми веровати, госпођице, кад вам кажем, да сам га хотимично промашио, јер је то ваш цвет; ал' ћетеваљ'да веровати, да сам за ту ручицу метнуо на коцку главу под метак тога лудака. Купио сам ту ручицу!

Девојче поцрвене и трже руку.

— Ви сте врло несносни! — одговори с гримасом, напрћивши уста.

— Моли за опроштење господина Радвана, Срећко! — узвикне Сарнецки.

— Ни не сањам! За што?

— Та макар за данашњу мистификацију.

— Какову мистификацију? Велиш ми данас: „треба ми проклетник" — дајем ти проклетника лепа, млада, па још и великог ветрогоњу. То није никаква мистификација. Ја ти дозвољавам да га сликаш. Штета, што је далеко модел за Франческу тога Паола; могао би одмах начинити групу. Рафајло! јемачно имаш фотографију своје драге? Покажи.

— Имам само госпођицу Наду Сатинову! — осече се — једну између туцета, што но си их толико носио уза се.

— Ко је та Сатинова? — запита радознало госпођица.

— Његова последња драга! — добаци брутално Рафајло.

Анђелију обли жарка румен, Срећку се очи смркоше од гнева.

— Није те срамота тако што брбљати?

— Ако то држиш за срамоту, онда за што радиш? а кад радиш, за што се стидиш, и лажеш, и претвараш се? До душе, и ту ће ваша религија јемачно наћи изговора, али ја, атејиста, не знам шта је извијање, стид и лаж. Запитао си, ја ти одговарам.

Срећко се угризе за усне. Да га утерује у лаж, могао би Рафајло безобразно казати све и сва и нарећати читав низ голих чињеница. Рафајло се неће устручавати ни пред странима, ни пред женском, да прича скаредне ствари. Ваљало је оћутати и отрпети у тај мах. Борба дође неједнака, млади Рахоза први узмаче с бојишта.

— Платићеш ми за то! — помисли, бесан због пораза.

Госпођица оде огорчена, Сарнецки намрштен глађаше браду, добар тон се наједаред прекиде.

Рафајло се победоносно засмеја, тури руке у џепове, па без опроштаја оде кући.

— Срећко, — опомене га сликар — не дражи тога човека. Па и шта хоћеш ти од њега?

— Не трпим га! — разбесни се Рахоза — мрзим га као скота.

— За што?

— За то, што га не трпим, па крај. Не могу жив да га гледим!

— Леп је као лутка! Ах, кад би хтео да ми бар неколико пута седи као модел, макар један пут, макар само један сат! Мислиш ли, да бих га могао обрлатити?

— Мислим, како бих му се могао осветити и отшалити ту шалу. Неотесана простачина!

— Сам си га изазвао. Ах, те његове очи, па црте уста, па облици. Ја га морам, по што по то, намолити, да ми седи неколико пута.

— Казимире, хајд'мо већ једном! — повиче сестра.

Срећко отрчи к њој. Најзад се крене уметник и сам, огледајући се још једнако на усамљену шумарску кућу. Наумио беше, да дође амо и сутра и прекосутра, док год не буде на његову.

На сусрет му враћаше се Адам путем шумарској кући. Не опазише један другога, разминуше се, занети врло својим мислима. Љахницки тражаше очима оца и брзо упаде у кућу.

Беше пусто. Рафајло с шумарем отишао на патке, и момку беше сада мила самоћа.

Седне у својој собици крај прозора, још се једном сумњиво осврне и на послетку извади из џепа књижицу са стиховима и фотографијом.

Данас је на глас читао песме, кад су се, враћајући се од боне Гришанове, одмарали на маховини у шуми у хладу црне јеле. Седела је уз њега замишљена и насмејана, као сјајни цветак у сред тамне маховине и дрвета. Није га прекидала и само кад јој се који одељак допадне, пригне се мало и забилежи страну листком или влатком траве. Кад и кад, код где кога стиха, потражи њен поглед и нађе га увек, да је чист, сладак а уједно миран; смешкаху се ћутке једно на друго.

Ту књигу, пуну траве и јакога шумскога мириса, прелисташе он сада на тенане и прочиташе полугласно забилежене одељке. У обмани мишљаше, да су још скупа, па подизаше кад и кад очи. Испред прозора дизаше се црна јела, налик на ону, а под њом се расцветао бокор ружа као гирланда, те се момак, сав срећан, осмехиваше на те руже, као на њу. Фотографију је после добио, већ кад су се растајали. Молила га, да јој запева оно, чим ју је лањске године из далека поздравио. Примицаху се брви.

Глас му беше толико јак, колико мелодичан. Запева јој омиљенога „Путника“ Шубертова, она га полугласно праћаше. Застадоше код реке.

Даде му тада фотографију и опрости се: „до сутра.“ Жива му жеља беше, да јој пољуби руку, ал' се не усуди. Бојаше се, да ће ју увредити.

Само, кад је пола'ко отишла, остаде као прикован и певаше даље, док му ју усеви не сакрише, и сврши се песма, и један данак његове среће утону у прошлост. Врати се и сам кући, ал' већ без песме, обузет хладноћом вечери и самоће.

Сад му мила беше. Не беше то самоћа пуста и очајна: испуњаваху ју успомене. Казимира Рахозовна гледаше на њега, као жива, са фотографије, и поновише му се у памети њене пријазне и срдачне речи, њени биљурни погледи, њени убави, нешто тихи и вољни, покрети. Нађоше се и опет; не беше међу њима тајана, лудовања, заборава, не могаху ништа једно другом пребацити. Година, што но ју проживеше далеко једно од другог, никаквом мрљом не помрачи њихова одношаја, и осећаху то, да међу њима беше цео свет, а опет не беше никога.

Адам заклопи књигу, метне у њу фотографију, и сакрије ту своју успомену на дну сандука, за тим се наслони на сто и сањаше.

Данас нађоше у шуми малено језерце у оквиру зелене ливаде, а основа беху храстови и јеле.

Застадоше. Беше ту такав мир, да је јато дивљих патака мирно кружило по глаткој води, а срна с двоје младих безбрижно пасла на крају шуме. Гледаху дуго и дуго тај тихи призор.

— Да ми је ту колеба! — шапну Казимира, присвојила бих срне и дивље птице! Ту је тако добро, тако далеко од света, тако тихо!

Као деца стадоше бирати место за насеље и договарати се, како ће га у двоје саградити, како ће проводити време. Смејаху се од веље среће и одилазећи намештаху билеге, како ће погодити пут, кад се буду враћали тим својим кулама у ваздуху.

Момче причаше о Леонци Брезовој и наумише, да се обоје њом занимају, а о Рафајлу дуго разговараху с тугом.

О Рафајлу! Адам се узнемири. Нехотице се бојаше састати данас са другом. Шта ће му он рећи? Хоће ли поштовати његову светињу или не? Први пут се бојао данас и остати на само с другом, бојао се поверљива разговора с њим. Ал' одмах помисли, да је Рафајло заборавио на прислушкивани разговор, или да га није ни у шта зарезивао.

Радван се доцкан вратио из лова и необично добре воље. За вечером разговараше о обичним стварима; после, кад одоше на починак, звиждукаше куплете из оперета Офенбахових, свлачећи заблаћено одело. Изгледаше да тога дана неће ни један облачак помрачити среће сањалове.

Наједаред се Рафајло престаде свлачити, узјаши на столицу, рашири се на наслону и запали цигару.

Беше то приступ дужем разговору.

Месец стајаше спрам прозора и јасно осветљаваше његово лепо, младићско лице. Ћуташе још, ал' већ из кутова од усана прелетаху к очима, што но се загледаше у прозор, гнусне пруге цинизма и подсмеха.

И најзад, не гледајући на Адама, избаци кратко питање.

— Да л' давно ашикујеш по житима с оном сушичавом.

Љахницки поклецну, па нехотице устукну.

— Рафајло! смилуј се! — шапну жалосно.

— Шта? Бојиш се, да ћу те одати?

— Ама не . . . Т.. ја знам тебе и верујем у племенитост, али . . .

— Али шта? На што да се смилујем? Могао бих можда завидети, кад бих знао за љубавну жеђ. Али то је мени књига затворена. Никада не имађах женске и ви, што трчите за сваком сукњом, сви сте ми стока без мисли и разбора.

— Рафајло! — јекну Адам.

Глава му клону на зид, а лице са свим побледе. Али Радван беше на омиљеном путу исмевања.

— Волео бих видети лице твога оца, кад би

вас тако изненада кад год застао. Стари ти је то педант и велики противник укрштају фела. Можда ти ниси никад на то ни помислио, да си ти прост ћалашки зељов, а она пудлица. Још ће те стари Рахоза кад год људски исећи канџијом, а отац те код куће надоместити. Ха, ха, ха.

Адам ђипи.

— Да ћутиш, јер више нећу да трпим — дрекне тупо.

Очи његове, обично миле, гораху, мирне груди дизаху се убрзаним дисањем. Зграби за руку друга и нервозно ју стаде стискивати.

Рафајло га погледа, па се дивље засмеја.

— Отрпећеш, друже, отрпећеш куд и камо више, него што су моје трезне речи у овом тренутку. У опште свет је трезан, а ти си пијан, драгане, еле последица је за те врло жалосна. Прво и прво, твојој ће се пудлици огадити ашиковање са зељовом, и застиђена, поћуливши уши, вратиће се у своје салоне и тражити пинча; друго . . .

Адам му руком запуши уста.

— Чујеш Рафајло! ни речи више! Ево ти мене, исмевај се, ругај се, кињи, уби ме, ако хоћеш, али њу не дирај, јер то једино не могу од тебе подносити. Заборавићу се! Она је света . . . и да ју познајеш, морао би ју поштовати. Слушај. Ја ћу ти све казати, признати, али ти ћути, ако имаш милости према мени, ћути!

И тај глас имађаше у себи таку моћ очајања, жалости и молбе, а уз то чисте снаге, да Рафајло зaћута, и чисто задивљен погледа на друга.

На месечини се малено лице Адамово озари дивним изразом чистога заноса и неизмернога бола, сјајне очи гораху огњем, а из уста потекоше, као поток, речи:

— Као деца забављасмо се скупа, учисмо скупа, скупа почесмо мислити. Јамачно су још онда срца наша стала скупа ударати и љубав растијаше с годинама. Изјава и заклетава не беше, за жуд и помаму она не знађаше, а ја сам онакав, како је она хтела, како ме је љубав њена образовала. Ни ја не знам, шта је драгана Имађах само њену душу и срце, њену веру и поштовање! И бејах целога живота срећан, ах! како срећан! Да ти знаш, Рафајло, каково је то благо така душа друга, па опет наша, и тако анђеоска, као њена, те моје једине!

У соби настаде тренутна тишина. Рафајло ниско спусти главу и не одазва се ни једном речју. Адам, размисливши се, поче даље мало уздрхталим гласом:

— За што не би смо били срећни? Та Бог је над нама и води наш живот. Под његовим оком протекоше те године и он се за нас брине. Неће дати да пропаднемо, јер нам је савест мирна, и рад од толико година неће отићи у таман.

Рафајло подиже главу и мирно запита:

— А ако баш све оде у таман?

Блеска нестаде у очима сањаловим и угасну жар његова лица. Он сада обори главу и отезаше с одговором.

— Живот, добар, или рђав, преживети ваља . . . — рече најзад пола'ко и тупо. — Сваки уме добро чинити и трпети у смирености, који верује у други свет, тамо иза гроба и коме је онде награда одређена. Нећемо се ми први састати истом онда, да се никада не растанемо!

Од бора долеташе цвркут водених кокошака, писка вивака и пљука, и у једно потмула пратња блатних букаваца. Црне јелове гране мицаху се полагано и бацаху на рудину, посребрену месечином, фантастичне, покретне сенке. Још дужа тишина овлада у собици.

Адам се поврати на своје место и покри лице рукама. Рафајло погледаше на њега и као да још нешто очекиваше.

— Јеси л' готов? – рече најзад — могу ли ја рећи коју.

— Говори, Рафајло, само се данас не исмевај! — шапну молећиво.

— Не . . . рећи ћу у кратко и само чињенице. Рахоза ће те изјурити и злоставити. Кћер ти неће дати од добре воље, већ ако ју силом уграбиш и одеш на крај света.

— Никада!

— Онда ћеш сам у непело поћи, а од рада, вере, заштите Божје, од чисте савести и разних блага остаће ти — шипак! Хоћеш ли да будеш срећан међу људима — пљачкај их, или гини у таман!

— Волим погинути! — одговори мирно Адам. Пљачкати нећу и не умем!

— То је још сва утеха, што таки богаљеви, као што си ти, воле гинути! Лепо би свет изгледао, кад би вас више било и кад бисте се упињали да живите!

— А ипак, од стотина другова, мене си заволео, Рафајло! — примети Љахницки с тужним осмехом.

— Ја никога не волим. Ти си аномалија, еле мање досадан, него други. Нека гине и пропада цео свет скупа с тобом, мени је све једно. Судим, да се нећемо никада више видети, ал' ми је све једно! Ако се то зове вољење, онда с тобом не мож' изићи на крај! Лаку ноћ! . .

Легоше и Адам мишљаше, да му друг већ спава, кад ал' се он наједаред одазва:

— Адаме! јеси л' ти лекарски ослушкивао своју госпоЂицу?

— Нисам! За што?

— Светујем те да то учиниш, и ако се надаш, да ћеш се њом оженити, онда ју пошљи на Југ. Ваља да будеш лекар, а не видиш, да су у ње почеци сушице Ти јамачно мислиш, да је њена сухоњавост последица чежње за тобом, а оно се образују туберкуле у њеним грудима. Бићеш лекар, као што ћу ја бити доктор богословије. . .

Адам одговори само пригушеним уздисајем.

(Наставиће се.)

ОРАШАК И ЖИРОК.

ало коме иште срце, да чепа по блату и да пребира прстима по оној водурини, што је у подводним равнинама (плоштинама, пишталинама) и усред љета налазимо по јаругама (јендецима) и по барама. Али шта ћемо, кад се и без тога не може да буде.

И мене је пут често нанио туда, па и не кајем се, јер сам се наслађивао гледајући шта раде оне различите животињице по оној мртвици (вода која не отјече, а каже јој се и *нешека*) и каквим је биљем искићена она. Овога пута намјеран сам да упознам особито млађе читаоце овога листа са *орашком* и *жироком;* а рашта сам баш те двије биљке спарио, казаћу на крају овога чланчића.

I

У *Вукову* рјечнику стоји, да *ра́шак* „расте по барама, округао је од прилике као *орах,* и има кору са тврдијем *бодљикама;* може се јести, а особито га свиње радо једу. Рашак се куха, а највише пече, кад хоће да се једе, и за то се рече за добро испечену н п. проху, погачу, бундеву и т. д.: печено као рашак.“ Жива је истина. да и данаске по Сријему знаду за *рашак,* а то је биљка *Trapa natans* L. (Gemeine Wassernuss, Wasserkastanie); али нам Вук сакупи још више ријечи, које су јамачно истога значења. Тако у Барањи знаду за *шуљеве,* а то су као „шишарице, које расту у води па се печене или кухане једу.“ У Дубровнику имаду *враголића,* а у Црној гори *касороња,* „некаке траве, која у води има род као кестење, који свиње једу“. Испод Сиска, н. п. у селу Прелошчици, Чигочу, Мужиловчици беру људи по старом кориту Саве *„орешец“*; а око Жупање и Винковаца опет *орашак.*

У *Шулекову* „Jugoslavenskom imeniku bilja“ има још више имена за ову биљку; али кад сам јесенаске био на пустари између Кукојеваца и Бачинаца, разабрао сам од људи. који су тада рогоз трли (жсли), да се ова биљка криво зове *кека*[1]). „Рогате шишке“, „водени зуби“ и „водени орах“ биће пријеводи њена имена у туђим језицима, прем да сам од простих људи слушао да у разговору мјесто рашак веле и „водени кестен“.

Еле од свију имена ја бих на прво мјесто метнуо *орашак*; та и Вук у описивању изријеком каже, да је рашак округао од прилике као *орах.* Нека нам ни мало не смета, што та ријеч значи и *москани орашац*[2]) и „траву црвена цвијета, од које се коријен копа, те се даје болесним свињама[3])“. Када смо с именом на чисто, ево њешто мало о плоду и о осталим дијеловима ове биљке.

Орашак (плод) лако је распознати јер има на „кори“ *четири* тврде и шиљасте бодљике (кажу и рога), које су унакрст, али су ипак двије доста ниже испод оних других двију. Ове бодљике јесу крајеви оних четирију цвјетних листића, којима се каже *чашка*; па као што се н. п. на зрелој јабуци налази осушена чашка на врху, тако ни овдје није чашка отпала заједно са оним бијелим листићима (који творе *вјенчић* или круницу), већ се с плодницом сљубила и већа је израсла. Између оних горњих бодљика испупчила се њекаква израстао, која је озго длачицама обрасла, а од тога пупчића потегле су пруге уз дуж ораха па све до руба од прирасле чашке.

На измаку августа или почетком септембра зри орашак, па онда га беру са чамаца или загазе унутра у воду. Чудновато је, што није недозрио добар, а не ваља ни кад пријеђе; треба га дакле брати, кад му је права хора. Мјестимице га има толико, да све село не може сав да побере; а доста има бара, по којима се осим рибара нико не маша за њ. Често се и нехотице окупају дјевојке, које га беру, ако какав враголан весла; али није боље ни рибарима (халасима), који особито ноћу хватају рибу, јер не зна се шта је горе: да ли боси да иду у воду или да назују опанке, у првом случају

[1]) За чудо ми је, што г. Др. Шулек није у овај „Jmenik“ уврстио и што је Вук уза ову ријеч написао, на име да је *кека* „по ритовима некака трава као рогов, од које се срце може јести за невољу, и кад се сажваће пусти из себе сок налик на млијеко“. Добро би нам дошло, кад би који Бачванин „лагани“ објавио. да ли се још та *кека* спомиње у народу и шта је управо Другом приликом казаћу ја, шта опет око Шида значи.

[2]) Придјев „*москани*“ има Вук уза ријеч „орашац“ под број. 2).

[3]) Ово је биљка Lathyrus tuberosus L., којој опет *Панчић* каже „*рашак*“, и то у „*Флори у околини београдској*“, дочим му је *рашак* и Trapa natans у „*Флори књежевине Србије.*“ Кад су свиње у пољу, рију оне и саме, само да се дочепају и ових орашчића.

избоште ноге на орашак, а у другом изјешће им се прети.

Орашак није за држање. Њеколике недјеље послије бербе може се одржати, и то на мјестима која нијесу посве суха нити заптивена. Ако не ћемо да нам оде у штету, т. ј. не можемо сав да поједемо кухан или печен, онда ваља одмах да га добро осушимо на сунцу. или у крушним (хљебним) пећима. Сух орашак даде се ољуштити, т. ј. изврне се језгра (жгарица) или сјеменка; па кад ове сјеменке самељемо, ето нам онда орашкова брашна. Ово брашно није рђаво, од њега се мијеси и крух, али као да свињама боље прија него ли људма. Кад је орашак кухан, па оне сјеменке жваћемо, сто пута се нашем језику чини као да преврће по устима кестење, па отуда му за цијело и име „водени кестен“.

„Ако одмах с јесени метнемо орашка у пуну чашу воде, *не ће* он *клијати* читаве *јесени* ни читаве *зиме*, све ако га држимо у соби, у којој би вода свагда 15—20° Ц. топла била; али мјесеца *марта* или *априла пробија клица*, па ма вода само —10° топла била“. (Др. Јул. пл. *Сакс.*) И ово је тек један примјер, који нас увјерава, да код многих биљака пада одмор или *почивак* у *одређено доба године*, и да их за то вријеме нијесмо кадри својим угађањем покренути на рад.

Бојим се, да нам без лијепе слике не би ишло у главу, како она мала клица, што је сјеменка крије, израсте у велику биљку; а особито како се онако млађана храни, док не пусти жилице и лишће, — па за то мотримо биљку кад дође до цвјетања, а то бива обично мјесеца јунија. Тада је подводно лишће као перце изрецкано, и све два а два така пераста листа јесу насупрот; дочим је оно што плива по води на све стране отишло и налик је на брезово лишће, само му се петељка отегла и на сриједи је надувена као мјешиница. И тако ове *мјешинице* не даду, да и оно потоне.

И ако око Земуна орашка нема (на банатској страни има га доста), познаду га дјеца добро, јер и њега се нађе у *„водоплаву“*;[4]) уза Саву има га и око ушћа њенога, иначе га не би људи из Бјежаније познавали. И Сава носи орашак, па му митровачка дјеца кажу и *„бйка“*, но овај је орашак скоро сав празан; а ко ће да погоди, и за што?

II

Било је то преклани, кад сам дуго облијетао око баре, не би ли како досегао који стручак *жутога локвања*. „Нема рака без мокријех гаћа“, па се чинило и мени, да без тога не ће бити ни локвања ни других двију биљака, што с њиме прекрилише воду. Случајно је баштован близу тога мјеста грабио воду, па на моју молбу загази он до појаса и изнесе ми што сам желио да имам. За једну се биљку зна шта је, друга бјеше ближе краја и јесте Marsilia quadrifoliata L. (има по *четири* листића заједно као дјетелина с четири пера); а трећа, рече, да је *жирок*.

Једва сам чекао, да видим у Шулекову „Jug. im. bilja“, еда ли је то име прибиљежено; па кад видјех, да га нема, онда сам текар распитивао људе, шта знаду о њему.

— Знате ли ви, дједе, шта је то жирок?

— Било је то има четрдесет година, баш кад сам се ја женио, па је по овим ритовима око жељезничкога насипа толико жирока било, да су Бјежанинци њиме читаве чопоре свиња тако угојили, као да су жирене. Доцније су морали да раније крећу к својим кућама, јер од дебљина једва су се свиње мицале. Тада се обогатише као никада, па мјесто да прикупише што земље потекоше скидати рогоз с кућа и покрише их цријепом. Ено цријепа и данас на њима, а земља, — не питајте за њу: па им је зими под цријепом још хладније него што би под кровом од рогоза било.

— Шта ћете, кад је свак волији да му је љепше над главом, али ми још не рекосте шта је жирок.

— Сад га нема овуда онолико, колико га прије бјеше;[5]) видите ли оне чопорове свиња, ти би све преврнули и прерijали, да је још једном толики рит. Кад је вода велика, онда та биљка плива по њој, а жиле су јој у земљи; а кад вода усахне, онда свиње рију по оном калу, па што изрију, то бобме и изију. А и кад су сушне године, расте жирок туда; па ако сте га кад ископали, опазили сте како носи у земљи њекакве *орашчиће* као да су језгре од љешника, само што су често по два и по три заједно срасла Да ови *орашчићи* нијесу једнаки по обличју, и то знате, *али од њих се само удебеле свиње* Ријетко оне брсте и лишће.

Скоро исто ово казиваху ми и други људи. Да знамо на чему смо, *жирок* је *Potamogeton natans L.* (Schwimmendes Laichkraut, Samkraut), а гдјекоји трговци свињама кажу му и *„водени жир“*. Жирок је лако распознати и у води и на суху по горњем лишћу, које има дугачку петељку те је јајасто и кожно.

Па кад знамо, од шта су свиње сите и дебеле, онда није *тачно* ово, што се за сав род Potamogeton каже: „Das *Kraut* dient auch als Schweinefutter, wird jedoch von Kühen und Schafen nicht gefressen“.[6])

* * *

Наишао сам на два знанца, *који орашку рекоше да је жирок*. Будући да је *орашак* Маџарима

[4]) *„Водоплав“* је све оно, што па којој ријеци доплива, као н. п. огранци, трупци, лишће. (Стари Бановци)

[5]) И за то данас не вриједи за ове крајеве оно, што је о њима речено у „Flori Croatica“ на стр. 1113, а то је, да нашега *жирока* има „in iisdem locis circa Semlin.“

[6]) Dr. J. *Leunis*, Syn. der Pflanzenkunde (треће издање, II свезак, стр. 906).

„*zsiók*“, мора да је отуда ова збрка потекла; и не би с горега било, кад би који од наших филолога потражио коријен „жироку“ и „zsiók“-у, можда би се показало, ко је од кога поримио ову ријеч и значење њено изврнуо.

Проф. Мојо Медић.

ГЕТЕ И ШИЛЕР.

(ИЗ КЊИГЕ „ГЕТОВ ЖИВОТ“ ОД Ђ. Х. ЛУЈСА.)

(Наставак.)

По што смо се дотакли тачака противности, нужно ће бити спомепути и тачке додиривања, које су служиле за основ њиховом сједињењу. Излишно је набрајати она јасна својства, која подједнако морају бити у оваква два песника: доста ће бити да споменемо неколико својстава, која не падају тако у очи. Обојицу је дубоко прожимало уверење, да уметност није раскош безбрижна живота нити слатка разонода дембелима или само средство, које ублажава бриге и невоље; него снага, која силно утиче, којој су сврхе озбиљне, ма да средства њена увесељавају; сестра религији, чијом се помоћу велика светска сврха претвара у јаву. Она њима двојици није била само звучна фраза; они су њу узимали са потпуном озбиљношћу. Веровали су, да образованост може човечанство подићи до потпуне снаге, а као уметници нису знали за виши лик образованости, него што је уметност. На ту веру ваљда циља Карло Грин, кад вели: „Гете је био најидеалнији идеалиста, што га је икад било на овом белом свету, естетички идеалиста.“ Па отуда долази на далеко распрострањена блудња, као да је „Гете само уметниковим очима гледао свет,“ т. ј. само се толико освртао на људе, у колико су му давали предмета његовој уметности.

Ступњи њиховог развитка врло су слични били један другом и на слично су становиште одвели обоје. Обојица су почели радити у револуцијонарном духу; али прешавши из младости у мушке године обојица се исплели из титанске необузданости Преображај Гетов, у Италији, завршило је посматрање старинских ремек-дела; Шилер је сам себи, муком, морао прокрчити пута и то по магловитој ноћи и под притиском непрестаних брига. И он је чезнуо за Италијом и мислио је, да би га зрак у Грчкој начинио песником. Али запети његов и историјскога правца дух није умео у образничкој уметности да нађе ни нагона ни уживања. Племенити карактери и племенита дела: то су били храниоци његовог великог духа. „Његово песничко пречишћавање пошло је од моралних идеала, а у Гета је морални идеал постао из уметноснога.“*) Плутарх му је био библија. Старинска ремек-дела песничка донела су му у овом одсеку развитка у помоћ, да га благо узму за руку те да га одведу до оне тачке, до које је Гете већ био дошао. Грчке је трагичаре читао у јадним француским преводима и помоћу ових је, с великом муком и натегом, превео Јеврипидову Ифигенију. Омир, у верном преводу Фосовом, тек му је сад постао оно, што је већ давно био Гету. А како се са свим уживио у стари свет, доказује песма његова под натписом „Богови Грчке“. Као Гете, тако је и он све већма осећао колико га верозаконска му уверења, стопу по стопу, растављају од правога хришћанства; па као Гете, тако је и он сопствену науку сплео себи из Спинозе, Канта и грчких мудраца.

Тако се ова два човека постепено све већма приближили један другом у току развитка те се полако наслагао најчвршћи основ некадањем сталном 'им јединству а овамо су изгледали да су највеће противности један према другом — па то су и били у *осећању*. Гету је већ било четрдесет и пет година, Шилеру тридесет и пет. Гете је доста имао одакле да даје, што је Шилер захвално примао; ако се с његове стране није могло утицати много на развијени дух великог његова пријатеља, ако је једва што могао додати на гомилу његовога знања и искуства, могао је дати нешто, што је још веће вредности: *симпатију* и *побуду*. Он је Гета подстицао на рад Одвукао га је од пренапорне забаве с науком па га опет вратио песништву. Журио га је, да доврши, што је започео те да не остави своја дела као одломке. Заједно су радили у истој сврси и са једнаком озбиљношћу и савез је њихов најсјајнији

*) Гервинус. V. 152. стр.

перијод у животу обојице и на веке ће остати узор најплеменитијег пријатељства.

Међу свима знацима поштовања, које је одушевљен један народ указивао Шилеровој вештини, ниједан није нежнији, ниједан јачи од Гетова великодушног величања. Занимљив је факт у историји живота Шекспирова, да ни један једини редак није остао од њега, који би био написао у славу савременом којем песнику. У оно је време био обичај, да сваки песник напише песме-похвалнице, којима велича своје пријатеље, па што су у похвалу Шекспиру написали његови пријатељи, то може задовољити још и данашње идолисање тога песника; али нема ни једног јединог реда од онога, чија би похвала више била вредила, него ћутуре похвала свију осталих. Да је књижевна брбљарија, како је већ уње пуно књижевне зависти и злобе, створила била ту бесмислену оптужбу, да је Шекспир био хладан, себичан и да је сам себе обожавао, занимљив тај факт зацело би били изнели као важан разлог, да подупру оптужбу. Међу свима слабостима, којима обично криве писце, најмање је у Гета било оне, коју бисмо могли назвати књижевничком завишћу; између свију лепих својстава, које служе на дику великим људима, највише је било у њега великодушности. Струја времена пренеће на потомство силна таква имена, која ће живети само још у његовој похвали; па потоњи изучаваоци историје књижевности не ће моћи о њему забележити такав податак, какав смо о Шекспиру споменули; шта више ће видити, како се одушевљено дивио својим супарницима: Шилеру, Фосу, Хердеру, и како је брзо и како радо признао генијалност Скоту, Бајрону, Беранжеру и Манзонију.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“
на „реферат“ и „одговор“ г Љуб. Стојановића.
(Наставак.)

Глагол, који је његда био *мьнѣти*, живи у српском као *мнити*; инф. осн. *мни* (мјесто *мње*) постала је утјецајем презенат. основе *мни-е*, дакле помјерио се. Наш велики граматични ђеније отац Вук знао је врло добро, да је тај глагол био његда *мьнѣти*, знао је врло добро, како се развило и куд иде српско *мнити*, знао је врло добро, да би subst. verb. имао постати од основе *мьнѣн-*, знао је врло добро, ако оно *ије* у *мнијење* одговара једноме ѣ, да не могу бити оба слога акцентована, — све је то Вук врло добро знао, па је ипак забиљежио *мнѝјѐње*. Мени се веома допада тај „дилетантизам“, да се *мнѝјѐње* не смије изводити из основе *мьнѣн* већ из осн. *мнијен*, а г. С., коме ја алалим све његово стручњаштво, нека се распита у људи, који то боље знају, јер он, сиромах, не зна, ни о чему се овдје ради. Он брани своје незнање акцента тијем, што subst. verb. према основи I. вр. 6. имају овакав акценат: *пѝјѐње мѝјѐње*, а то је тако слабе вриједности као и све његово знање о овој ствари. Тај акценат може бити и друкчији, па ипак да не промијени ствар; јер шта ћемо н. пр. са обликом *чувѐње?* Зар глагол, од којега је овај супстантив, не иде у I. вр. 6., — за то ваљда што subst. verb. није *чу̏вење?!* Да морске ми науке у г. „стручњака!“ Не ради се овдје о томе, г. С-ћу, какав акценат имају subst. verbalia од основе по I. вр. 6., него о томе, да оно *ије* у *мнѝјѐње* не може одговарати једноме ѣ, кад су оба слога акцентована, — да дакле основа од *мнѝјѐње* не може никако бити *мьнѣн*, већ од слова до слова *мнијен* (I. 6,) и то је оно, што г С. не зна.

Да видимо сад Даничићево *мнѝјење*. Ја сам у своје „двије три“ казао: не може се одлучити, да ли има право Даничић у овој прилици, кад се не зна, да ли је он ту ријеч тако чуо у народу. Тијем сам изрекао сумњу: није ли можда Даничић (разумије се: ма и правилно) комбиновао свој акценат, тијем прије, што са̑м на томе мјесту („Коријени“ стр. 154.) не казује ништа о измјени акцента: да је можда чуо са таковијем акцентом или да је сумњајући „распитивао“, као што Даничић имађаше обичај да дода. Али г. С. се љуто окомио на ту моју примједбу, која стоји на јачем основу, него сав његов „одговор“, па пошто ме је по своjем обичају спустио што је ниже могао, шта је учинио на пошљетку? Risum teneatis! — оно, што сам ја овлаш посумњао и на што је г. С. сву своју срџбу просуо, то он са̑м чисто, јасно и разговијетно доказује. Ево му ријечи па судите, али се немојте чудити! „Није хтео (Даничић) написати *мнѝјење* (као *пѝјење* итд.), јер тај глагол никада није ишао у I. вр. 6. разд. него је написао *мнѝјење* (од

мьнѣнъ,?), а није хтео ставити акценат на *е, мни-јѐње* (мнéње), јер се томе противи руско *мнѣніе,* где акценат пада на ѣ.“ Да ли је Даничић тијем путем комбиновао, да ли је имао у комбинацији оно и сувише генерално правило нашега акцента према руском,[1]) (како би г. С. показао, да и он знаде нешто о томе?) кад у самом нашем језику налазимо сваки час изузетака према глав. правилу, то је друго питање, — али г. С. нам ево јасно доказа, да је Даничић доиста комбиновао свој акценат; да сам га платио, не би ми боље ишао на руку. Човјеку, који се на тај начин бочи с појмовима, не би требало ништа до прочитати његов „одговор“, па ако му то не досади, не ће му вала ништа ни досадити.

Најпослије ево баш један примјер о измјени акцента у Даничића, одакле је видјети чисту комбинацију, разумије се правилну. Правило је у српском код глагола, да врло кратак акценат (исто тако дуги), ~~кад стоји на првом слогу~~, утјече на ријечцу, са којом је глагол састављен; ријечца добија кратак акценат н. пр. *ку̏пити — ѝскупити, вѐнути — у̏венути* итд. То се правило провлачи кроз све глаголе осим врло мало изузетака. Кратак акценат (као и врло дуги) немају тога утјецаја: *сва̀нути — осва̀нути, ипле̏сти — заипле̏сти, ипи̏сати — наипи̏сати* итд. Вук је дакако знао то врло добро, јер ништа лакше од тога, па је ипак забиљежио у Рјечн. просто *ба̀хнути* а сложено *на̀бахнути.* Даничић је видио, да то није по правилу, па у „Акценти у глагола“[2]) удешава прост глагол према сложеном и меће акценат *ба̏хнути.* Своју измјену тумачи Даничић доље у примједби ријечима: „Вук има у рјечнику просто *ба̀хнути,* а сложено у оба издања рјечника *на̀бахнути*; по пошљедњем треба да је прво *ба̏хнути,* за то га тако и ставих.“ У „Коријенима“ преиначује опет Даничић своју комбинацију, чинећи обратно т. ј. удешавајући сложен глагол према простом, те на стр. 148. читамо: *ба̀хнути, наба̀хнути.* Ко сад имаде право, г. „стручњаче“? Исто то налазимо код глагола *метнути*: у Вука просто *мѐтнути,* слож. н. пр. *на̀метнути, до̀метнути*; у Даничића први пут (Rad. VI. стр. 80.) удешено према сложеном: *до̀метнути* итд. прост *мѐтнути,* — други пут у „Коријенима“ (стр. 157.) оканио се Даничић комбинације, па меће са свијем онако, као што је у Вука („неправилно“) *мѐтнути, до̀метнути, ѝзметнути, на̀метнути* итд. Сличнијех примјера било би и више, али није нам овдје до тога; довољно је, да се констатује.

[1]) Гдје је у нас кратки или врло дуги акценат, ту је у руском један слог даље.

[2]) Rad VI. стр. 79.

Што се г. С-ћу не свиђа акценат у *бѝјѐње* (као мнѝјѐње) како је Даничић забиљежио у академ. рјечн. „али је (та ријеч) извађена из речника далматинских писаца. *Сигурно је и тамо са таквим акцентом,* а да тај акценат *не ваља*“ итд. („одговор“ стр 16.) то му ја све одбијам на његову дару „стручњачку“; ја се овдје не могу упуштати у анализу свијех његових „стручњачкијех“ мисли, јер ето на први поглед сви видимо и знадемо, колико он тијем утврђује „своју ствар“.

Остаје још једна примједба, која се тиче ове тачке. У своје „двије три“ ставио сам *бѝјѐње* по комбинацији облика (јер га не нађох у Вуку) под знак „навођења“; по комбинацији акцента ставио сам касније под знак „навођења“: *„мнéње“ = „мнијѐње“*, и према Данич. *мнѝјење* (?) да би ријеч у источ. била *„мнêње“*. Ко год то прочита, одмах ће видјети, шта значи, само г. С. не може. Кад знадемо, како је *„мнéње“* к нама дошло и да не живи у народу, онда је јасно, да је акценат комбинован. Према томе акценту у источ. а од основе *мьнѣк* исто је тако комбинација акценат у југ. *„мнијѐње“*. Према Даничићеву *мнѝјење*“, рекао сам, могли бисмо извести за источ. говор *„мнêње“*, чега никако нема. Остаје нам дакле једино Вуково (народно) *„мнѝј ње“*, а сад нас је већ и сам г. „стручњак“ увјерио, да је Даничић свој акценат комбиновао. Али ево како г. С. пропраћа моје ријечи: „Зар се тако разуме Даничић? Зар се тако разговара у науци? Њему (т. ј. мени) је то све једно, било, *мнéње* било *мнêње,* а кад с тим не може да изађе на крај (радознао сам, каква би још у томе мудрост била потребна, да се изађе на крај?!) баца све на страну и хвата се Вуковог *мнѝјѐње*“. („одговор“ стр. 16.) Што г. С. по својој слабој логици не може да схвати ни најобичнијих појмова, што он исплеће, да је мени свеједно „било *„мнéње* било *мнêње*“, томе ја нијесам ни мало крив, а и не чудим се. Мени може бити свеједно само то, што је г. С. толико слаб, да у мојему бијелом види црно, а колико је мени оно напријед свеједно, то свако види; ја не тражим много од г. С-ћа: требао је бар разумјети онај знак „навођења“; кад му н. пр. кажем, да је „стручњак“, мисли ли он, да је то збиља или га само очи варају?

Али да завршимо са овом тачком и да изнесемо резултат. Наше *мнéње* то је руско *мнѣніе*; Даничићево *мнѝјење* то је комбинација, — то нам је сто и г. С. доказао. Остаје Вуково (народно) *мнѝјѐње,* а ко ово изводи из осн. *мьнѣн,* за тога је наука о срп. језику in elementis terra incognita. На свршетку бисмо могли још г. С-ћа упутити, да покуша мијењати глаг. *мнити* по III. вр. 2. и онда

нека пази добро, да не упадне у I. вр. 6.; осим тога можемо га још и то увјерити, да *мнити* имаде сад. вр. поред *мним* и *мнијем*, али о томе ће се и он сам увјерити, кад буде „путовањем по народу скупљао грађу“, (само те „грађе“ да нас бог сачува, јер за то се иште спреме, у којој је г. С. свакако бар двадесет миља испод сваког дилетантизма) а биће прилике кад ћемо се ми на све ове ствари још једном вратити. Scripta manent.

Тачка, што за овом долази, врло је карактеристична за г. С-ћа; нека читалац узме, како год хоће. Не можеш ти човјека обрукати, док се сам не обрука, и ми ћемо овдје изнијети сву бруку г. „стручњака,“ „а шта ће послије с њим бити, ништа нас се не тиче“ („одговор“ стр. 6.) Чуј па се диви знању и мудрости ваистину „стручњачкој“!

У књизи г-на* (ваља још узети на ум, да је то школска књига) исправио је г. Ж. ове двије погрјешке: 1. „многа смо зла морали у *нашем животу* претрпети“, правилно: „*у своме животу*“. 2. „често не слушамо *наше пријатеље*“, правилно: „често не слушамо *својих пријатеља*“, и казао је г. Ж., да су то „приличне“ погрјешке. Г. С. се ухватио за ријеч „приличан“, па у својем „реферату“ у вјетар говори, „доказујући“, да то нијесу баш тако приличне погрјешке. У „одговору“ признаје г. С., да „исправка“ г. Ж-ћа није „неумесна“; „она је добра“, вели г. „стручњак“, али ипак нијесу то по њему тако приличне погрјешке. Па ни по јада, да је на томе пропило, али г. С-ћа је та несрећна класификација погрјешака завалила у такове глупости, да му главе не видиш. Да би г. С. доказао, да оно прво није „прилична погрјешка“, употребљава Даничића, цитујући га први пут лажно и непотпуно, други пут непотпуно. Зар се тако разумије Даничић, г. С-ћу? Зар се тако ради у науци?

Ми ћемо прије свега изнијети Даничићеве ријечи, да према томе измјеримо г. „стручњака“, прем да не ћемо имати шта да мјеримо. Читалац ће из онога првога примјера ласно увидјети, о чему је ријеч, с тога није потребе ни говорити о томе познатом синтакт. правилу, него ево Даничићеве ријечи, које би по мнијењу г. С-ћа имале парализати правило: „И у народним песмама и у најстаријим књигама има примера са другим придевима место *свој, али према свакоме има истих онаких са свој, а да је свој правилније,* показује само значење његово, које је напред казано.“ [1]) (Синт. стр. 41.) А напријед је казано ево ово: „Има још један придев, који замењује личним заменицама други падеж: то је: *свој, своја, своје.* Као год што лична заменица *се* замењује подмет, био које му драго лице и стајао у мн. или у јед. (н. пр. мијем се, мијеш се, мије се, мијемо се, мију се), тако и овај придев, који је од ње постао и по томе управо њојзи замењује други падеж за припадање, тим га замењује подмету, био подмет које му драго лице и стајао у мн. или у једн.“ (стр. 40. и 41.) Оставимо ово пошљедње на страну па погледајмо, како г. „стручњак“ употребљава оне прве ријечи Даничићеве, да њима зар покрије своје незнање и неразумијевање. У „реферату“ вели г. С.: „Истина је да свој замењује сва три лица једн. и множ., али од тога правила има врло, врло много изузетака и у нар. песмама и у причама“ (стр. 13.) Ето тако г. С. и онда ни ријечце више о томе, а читалац нека испореди његову „науку“ са онијем у Даничића, па одатле нека изведе, како г. С. у онће „ради“ и израђује на чисто. У „одговору“ цитује г. С. Даничића до душе вјерно, нема ту више онога „врло, врло много изузетака“, *али нема завршетка Даничићева,* „јер“, вели, „„и у народним песмама и у најстаријим књигама има примера са другим придевима место *свој.*““ (стр. 17.) Како дакле рекосмо: први пут лажно и непотпуно, други пут непотпуно, јер оно даље што долази случајно му не иде у рачун. Па ето чујте сад ви неуки и „непосвећени“, ви дилетанти и слични божји створови, чујте, како се по рецепту г. С-ћа „ради“ у „науци“, учите се, како се постаје „стручњаком“! Ето то је пут и начин!

[1]) Ко о овоме правилу још више хоће да се увјери, нека прочита у Данич. Синт. (под звјездицом стр. 42. и 43.) како Даничић исправља погрјешне појмове о употреби прид. *свој,* што их је изнио Ј. Суботић у „Летопису“ 1853. I, 1—33.

(Наставиће се.)

РАЗНО.

(Славни људи на самрти.) 7. *Мојсије Менделсон,* који међу великим дусима прошлога века стоји у најпредњем реду, дигао се славно из малених, сиромашних прилика оштрим умом, гвозденим трудом и неуморном испитивалачком ревношћу до душевне висине тако званог просвећеносног века. Изобразивши се нарочито проучавањем Спиноце, Лајбница, Волфа, Лока и Попа, развио је књижевну радњу, која је наскоро добила епохалну вредност. У „Библиотеци лепих знаности и вештина,“ коју је 1756. године у Берлину засно-

вао Десау, нашао је Менделсон нарочите прилике, да, као што вели Арнолд Бодек, развије свој лепи дар: истине, до којих се и сам често тек преко дугачких, непокрчених путања успео, скидати са сморане им висине те их, заогрнуте у лаку допадљиву одећу, изнети пред неука посматрача. У тој се радњи састао с Лесингом, с којим га је брзо спојило најискреније пријатељство. Обојица се сложили, да издају „Књижевна писма," у којима су заметнули бој против свега, што није за живот и што је застарело, против потиштености и неукусности, једном речи против недотупавности сувопарне школске мудрости и површности Француза. Лесинг је у тој књижевној реформацији био Лутер а Менделсон његов Меланхтон, који је свагдашњу буру и необузданост реформаторову мирноћом и разборитошћу благо изравнао и ублажио, а при том не показао никад ни најмањега страха од признања истине. Кад је Фридрик Велики године 1760. издао своје „Poésies divers", оценио их је Менделсон у „Књижевним писмима," по облику додуше скромно и мирно, у самој ствари пак оштро преоштро. Рецензија је та пала у очи те Менделсона прилично „немилосно" позову у Сансуси пред краљевскога философа, да лично однесе оданде укор. Кад је ваљало, да се огради против тога укора, извукао се Менделсон досетком, упоређујући овако: „Ко стихове гради, кугла се, а ко се кугла, био ко му драго, мора оћутати кад деран, који намента кегле, новиче, колико је срушио." Ко не би у томе видио углед разговору Натана са султаном Саладином? И Натан се из неприлике извлачи упоређивањем, бајком о три прстена. Драмски спев „Натан Мудри" једва да би створен био без искреног пријатељства Лесингова и Менделсонова. Писац је њиме дигао вечит споменик том пријатељству. Менделсон, писац дела „Јерусалим или О религијозној моћи и јудејству," где проповеда највећу толеранцију и на крају кличе: Не награђујте и немојте казнити ни једну науку, не молите и не подмићујте ни на какво религијозно уверење. Ко не буни јавно блаженство, ко према грађанским законима, према вама и својим суграђанима поштено ради, тога пустите, нека говори како мисли, нека бога призивље по своме или својих отаца начину и нека тражи вечни свој спас, где мисли да ће га наћи. Не пуштајте никог да у државама вашим испитује срца и да чита мисли; не пуштајте никога, да себи усурпује право, које је Свезнајући само себи задржао." — Менделсон је то увидио у дубини срца свога те пише после смрти Лесингове његову брату: „Фонтнел вели о Копернику: Објавио је свој нови систем па је умрьо. Биограф Вашега брата исто ће тако моћи рећи: Написао је „Натана Мудрог" па је умрьо. Дело духа, које би се исто тако издизало над „Натана", као то дело у мојим очима нада све, што је он донде нашао, не могу да замислим. Више се није могао пењати а да не дође у крајеве, који се испред наших чулних очију са свим крију, па то је и учинио. Е тако ми сад стојимо као ученици Пророкови на удивљени гледамо место, где се у висину узнео па га нестало." Па како ли је морало Менделсона ражљутити, кад је видио, да баш тога Натана, друге списе и пригодне изјаве покојног му пријатеља ухватише, да га у гробу жигошу као лажљивца и безбожника. Фридрик Хенрик Јакоби био је то, што је на свет изнео такве ствари. Стар, изнурен, болешћу сломљен, како је Менделсон већ онда био, покупио је још последњу своју снагу те је одбранио свога покојног пријатеља против тих клевета. За неколико је дана у грозничавој журби, као да је осећао, да му смрт стоји за леђи, написао броширу „Пријатељима Лесинговим." У тој је брошири побио све тврдње Јакобијеве те је успомену Лесингову опрао од сваке сумње. Последњега децембра 1785. однео је рукопис још сам до издавача. „Узмите," рече овом. „То је последња услуга, коју дугујем пријатељству и истини. Више немам шта да кажем." 4. јануара 1786. мирно је и тихо отишао са овога света.

(Јубилеј луле). Ове године се навршују 200 година, како су се почеле правити луле на камиш. Њих је изумео лекар *др. Јован Фрања Јаков Валеријус* у Бечу. Године 1690. су се основале прве фабрике и тако су се луле брзо на све стране рашириле.

(Особити укуси) Било је људи, који су падали у несвест, кад осете мирис од руже; неки гувернер у Кавказу добивао је грчеве, кад види икру од шарана; једна госпа је тако исто добивала грчеве, кад види куванога рака; једна дворкиња Марије Антонете падала је у несвест, кад је видела јегуљу; коморник царице Катарине тресао се и грозио, кад је видео јежа; Кардан је мрзио јаја; многи не могу да гледе паука, тако је и херцогу Лотринишком увек позлило, кад је видео ту животињицу; канцлер Бакон је изгубио свест, кадгод је било помрачење месеца; енглески краљ Јаков I. целога свог века дрхтао је, кад је видео мач; Марија Медичи није могла да подноси цвет од каранфила, па ни онда, кад је овај само насликан; Хенрик III. није могао да спава у соби, у којој има мачка; херцог Етринишки падао је у несвест кад је видео зеца; пољски краљ Владислав побегао је, кад је где опазио јабуку; Скалигер је дрхтао у целоме телу, кад је где видео траву дивљи хрен (драгушац); маршалу д' Алберту је било мучно, кад при каквом ручку изнесу младу свињетину; а Тиху де Брахе су клецала одмах колена, кад је срео зеца или лисицу.

НОВЕ КЊИГЕ.

Георгије Бранковић, архиепископ карловачки, митрополит и патријарх српски. Лик, животописни податци и говори. Прибрао и издао *Стеван В. Поповић,* бележник срп. народ. црквеног сабора. У Новоме Саду. Штампарија А. Пајевића 1890. Цена 20 новч.

Вангалов. Весела игра у 2 чина. По хуморесци Б. Ставенова написао *Милан Светозарев Николајевић.* (Прештампано из „Србобрана"). Цена 25 новчића Загреб. Штампарија Карла Албрехта. 1890.

ИСПРАВЦИ.

У чланку „Још једна о Живановићеву „Браничу" поред иначе формалних погрешака, у бр. 21. стр. 332. други стубац, 23. ред од доле место *„а"* стави *„и"*; стр. 333. први стубац 3. и 4. ред од горе место *„најоближнијих"* стави *„најобичнијих"*, 7. ред од доле место *„отварала"* — *„створила"*, други стубац 3. ред од горе место *„одговара"* чит. *„одговори"*, 10. и 11. ред од горе место *„требало казати"* читај *„требао показати"*.

У прошлом броју „Јавора" на стр. 335. место: Musеоmycetes треба: *Myxomycetes*; на стр. 336. уместо философи треба *филолози*.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 23. У НОВОМ САДУ 10. ЈУНИЈА 1890. Год. XVII.

ИЗ „ЛАХОРА“,

ОД НЕНАДА.

I.

Тешко ли је у туђини
Боравити млади век,
Где по магли и по тмини
Губи ти се срца јек!

Туга веља младост скрши,
Суха срца живљах млад;
Али ево нове снаге
Боном мени изненад!

Коб ме добра натраг врати
У мог рода загрљај:
Сетно срце узатрепте,
Грудма с' оте уздисај . . .

Миле гласе слушам опет,
Ведрог неба гледам сјај;
Сунца жарког осмех благи
Обасјава драги крај!

Ох, та жића нигде нема
До на милом југу мом,
Нераскидна нека веза
Са земљом ме спаја том!

II.

Нагомилах осећаје,
Мисли многе, уздисаје,
На дно душе све их сложих,
Преко воље вазда множих.

Тајну ову сад тек знадем,
Блага да и ја имадем,
Али од вас још ћу крити
Цвеће, што ми жиће кити.

Хвале ради глас не дигох!
Мети својој ја већ стигох,
Чим са срца цвет ускинем,
Песмом себе небу винем!

III.

Красне слике, пуне жара
Неуморна душа ствара;
Љубвом светом срце бије,
Одмора му никад није.

Али живот слаб се троши,
Плам му живи, грозни, лоши,
Зграду слабу руши, коси,
Кам за камом гробу носи!

Ао, дане мили, клети,
Песма прва кад узлети,
Анђ'о смрти тад се јави
Биће јадно да задави!

IV.

Све што краси земски шар,
Природе ли драги дар:
Камен шари, мирис-цвет,
Тице чиле лаки лет —

Све бих сплео у леп саг,
Њим оден'о живот наг,
А очар'о свачиј вид,
Застирући трн и хрид!

Врела жеља, ал слаб дар,
Залуд труд ми, залуд мар;
Заман мами ваш ме миг,
Реч не сними вама лик!

V.

Када свежи запад дуне
По азурном мору том,
Он понесе лаке чуне
Градећ' сваки лабудом!

Троугôна бела једра
Бљеште ка' у гори снег,
Ките мору бујна недра
Кано цвеће дô и брег!

Све је сјајно, све је драго,
Свуд милота, чила даст —
Сета залуд тад, занаго,
Ода срца гони сласт!

ЖРТВА ЉУБАВИ.

ПРИПОВЕТКА.

Приближивао се крај месеца јулија. Настала ужасна врућина, да човеку мозак у глави узаври. Но ја то чисто и не осећах, јер се теших тим, што није далеко час, кад ће наступити дани одмора, где ћу моћи слободно дахнути, науживати се у природи свежега ваздуха и малаксале снаге донекле опоравити. У таквој нади наступише и школски празници. Намислих одмах, да мало пропутујем по околним местима и да посетим миле своје пријатеље, које већ давно не видех.

Ох боже, како сам се радовао! Срце ми је препуно било, уживајући већ унапред и представљајући себи угодне часове, које ћу у друштву са мојим милим и никад незаборављеним друговима провести. Дођоше ми у намет слатки они и сретни дани, кад смо заједно у школи били и кад нам је књига била једина и највећа забава. Сетих се оног искреног пријатељства, које нам је млађахна срца спајало, сетих се оних идеала, који су нам пред очима лебдили, оних лепих снова и нада.

Елем тако у слатком сећању кренем се одмах и намислим најпре до милог ми друга Васе Ћ . . . а у Г.

Село Г. је било доста подалеко. Има се возити на добрих коњих неких шест сати. Пут бијаше доста леп, а била је лепа хладовина.

Дођем до села С. и ту станемо, да се мало поткрепимо, јер је већ било после подне, а и коњи бијаху уморни.

Сврнемо у једну малу крчму, па запитам крчмара, човека дежмекаста и опаљена лица, има ли шта за јело.

„Нема ништа“, одговори, „већ ако изволите, да вам скухам јаја.“

„Кад нема шта бољег, морам се и тим задовољити,“ одговорим ја.

Седнем крај стола па станем чекати, док буду јаја готова

За другим столом седило је неколико пијаних сељака и о нешто се свађали. Не могући подносити вике, изиђем на поље. Пред кућом је седела газдарица сва натуштена, по свој прилици морала се с мужем посвађати.

Запитам ју: „Ко је учитељ у С.“

„Не знам“, одговори ова, „дошао је пре неколико месеца, но никуд не иде и не дружи се ни с ким, увек је био озбиљан и замишљен, кад год сам га видела.“

У тај час погледах према школи и спазих човека сасвим погрбљена, где се упутио управо к мени. На неколико корака приближивши се мени, почне се смешкати и махати руком. Ја сам га посматрао, но никако да га познам. Истом кад приђе к мени и кад ми скочи у загрљај, сетих се и ускликох: „Та јеси ли ти то, брате Стево, ако бога знаш?“

Он ништа не одговори на први мах, него му потекоше сузе низ мршаво лице, а и ја се не могох уздржати, и мени грунуше потоком сузе.

Истом после подужег ћутања настави он: „Ја сам, слатки брате, брат твој Стева, највећи ваљда паћеник на овоме свету.“

Не могући савладати силну радозналост запитам га: „Та за бога, твоја је судбина заиста морала најцрња бити, кад си на те гране спао.“

„Заиста,“ одговори, „о њој ћу ти све испричати, а сада ћеш са мном у мој стан, онде ћеш мед четири зида чути жалосну историју мога патничког живота Ти ћеш остати код мене барем два три дана, јер имам много да ти искажем, тим ћеш ми учинити велику услугу, јер ће ми срцу лакше бити. Немам бог зна шта, чим да те угостим, али како било, ти ћеш, знам, бити задовољан “

Ја му обећах, да ћу остати, ако ме кочијаш усхте чекати. Он ми рече, да ће ми најмити кочијаша, а да овога пошљем кући, што ја и учиних, па оставим и крчмара и јаја. Путем сам га посматрао и уједно сажаљевао. У лицу бијаше поцрнио као угљен, а кроз набрану кожу провиривале су му кости. Бијаше погурен, а постарао се тако, да не би нико веровао, е му је двадесет седма настала. Био је у свему као да је из гроба устао. Нисам могао, а да дубоко не уздахнем, кад се сетих некадањег младића, који је показивао највеће способности, младића пуна ватре и одушевљења за све, што је лепо и племенито, увек достојанствена држања, пунана лица, великих црних и ватрених очију, мила и звонка гласа, којим нас је одушевљавао за наш свети позив, весељака у друштву, узора у свачем и огледала свију нас. Но сад бијаше нестало свега тога. Жалосна судбина све му је уграбила, а од њега учинила жива мртваца.

Путем сам му стављао више питања, али је увек у кратко одговарао. На моје питање: „Јеси ли се икада женио,“ дубоко уздахну, а сузе му заблисташе у очима, затим у кратко рече: „Никад, брате, нити ћу, на то више и не помишљам. То је баш и разлог, да ево овакав изгледам.“

У том дођемо до његова стана. Сав намештај састојао се из две столице, једног асталчића, ормана и кревета, а све то пренатрпано књигама, од којих много лежаше и по патосу нуз дувар, а на прозорима их бијаше толико, да је једва светлост могла у собу допирати, и то само кроз најгорња окна.

„Ово је,“ рече, „сав мој намештај, а ово су,“ показавши руком на књиге, „моји једини другови и пријатељи, моја једина забава и највеће уживање “

За тим показа руком на мало псаче и мачку, који су се пред врати сиграли. „То ми је,“ рече, „мила моја дружина.“

„А како се храниш?“ запитам га.

„Носим из крчме,“ одговори „Сад ће ваљда донети девојчица шта за ручак, па ћемо заједно ручати.“

„Па зар ти ниси још ручао?“ упитам га. „Веће је скоро два сата “

„Пре никад не ручам,“ одговори ми. „То ми онда буде уједно и вечера.“

У том донесе мала једна девојчица ручак, постави нам сто, а ми седнемо да ручамо.

После ручка замолим га, да ми прича о жалосној својој судбини, не могући већ чекати од нестрпљења.

Пре него што поче, груди му се силно надимаху, па неколико пута дубоко уздахнувши, гргнуше му сузе низ лице а онда поче:

„Познато ти је, да сам најпре служио у М., и да сам се тамо доста напатио. Још ме у почетку моје службе почела пратити црна срећа, која је остала моја нераздружима сапутница. Већ ту сам појео много чемерног леба, борио се са највећим оскудицама и невољама, па пошто је истекла година мог тешког робовања, замолим за премештај, што ми је и пошло за руком. Будем премештен у К . . . . . е, велико једно место П . . . е жупаније, на моју тадању највећу срећу, али ме на жалост ту благи зраци нису дуго грејали Добијем декрет за К-е и кренем се одмах на пут. Мислио сам, нема сретнијег човека од мене, само кад сам се избавио М-а. Груди су ми препуне биле, осећао сам се потпуно срећан. Ма да је време доста рђаво било, путовао сам у највећем задовољству.

Дошавши у К. доцкан у вече, сврнем у неку дерну крчму, где сам преноћио. Сутрадан нисам ишао никуд, био сам сувише уморан од пута. Истом други дан одем и пријавим се код општинског уреда. Чувши после, кога све има одличнијих у месту, намислим, да их походим. Одем најпре до учитељице. Дошавши у њен стан, прикажем јој се, али доста неспретно, пошто ми је одмах упала у очи њезина личност, која ми се чинила сасвим позната. Понуди ме, да седнем. Како сам био још једнако уморан, а она ми сама опет била читава загонетка, врло сам мало говорио. По срећом, она је ваљда то приметила, па, да ме избави из неприлике, почела ми је причати о својој прошлости. Причала ми је, да је и она била тамо у близини М . . а, да је ишла у школу у Г. Мени је сада све било јасно. Више нисам сумњао. —

— „Та ви сте Р-ћева!“ ускликнем. Па

и ја сам ишао с Вама у школу. Зар се више не сећате? Ја сам Вас одмах упознао, али нисам очима веровао."

И збиља, у почетку се не могаше сетити, али кад јој све потанко испричах, онда је и она била на чисто. —

— „А ко ће се сетити," рече, „кад смо се као деца растали, па толико већ година прошло, а ви се опет са свим променули."

Онда сам јој приповедао о оним данима, кад смо се као деца играли и забављали.

Приповедао сам јој, како смо се једаред посвађали због лутака.

Имали смо обоје једнаке лутке. Ја сам говорио, да је моја лепша, а она опет, да је њена. Па кад сам ја умео, да боље похвалим своју, а она удри у плач. Мени је после било неисказано жао, што сам ју увредио. Покајао сам се за своју тврдоглавост, да сам се био тако ражљутио на своју лутку, да сам лупио њом о земљу, а она се распала на сто комада. После сам ју молио за опроштење, што ми је она и опростила, али кад сам јој казао, да сам лутку од једа разлупао, врло се је жалостила.

„О, златни су оно дани били, онаковпх никад више!" прекиде ме она, а за тим ме запита, да ли се сећам оног старог, доброг уче, који нас је волео као рођену децу.

„Да, сећам се врло добро, све нас је волео, осим оног Панте и Раде. Њих је само мрзио, и частио брезовачом сваки дан," додам ја.

А били су то праве лоле и сасвим покварени, да их ни брезовача није могла излечити Пофали коме од нас перо, писаљка и ма друго шта, одмах је на њих кривица пала. И заиста, увек би се то код њих нашло. Сваки дан на њих стотину тужбâ. Једаред се туже на њих, како су крали зелено воће овом или оном комшији, други пут, како су опет крали колачару колаче и шта ту још није било. — Једаред започнемо науку, а врабац прелети изнад нас. Подиже се читава граја. Учитељ устане одмах на њих два, држећи, да је један од њих морао врапца донети и испустити. Они су порицали, али кад уча не хтеде одустати, увидеше, да се неће моћи оправдати, па Панта каза, да је Рада врапца испустио, а Рада опет, да је Панта врапца донео у школу, па дао њему, да га *он* пусти.

Приповедао сам много још из нашег млађахног ђаковања, што ју је особито занимало, па онда о свом првом месту, о путу и много друго штошта.

На послетку је замолим, да је кадикад смем посетити, што она и одобри, а за тим се опростим и одем у свој стан.

Код куће сам размишљао о данашњем изненадном састанку са мојом другарицом из детињства и чудио се случају, који је тако хтео, да се опет, после толиког времена, заједно нађосмо. —

Приподабљао сам у мислима својим слику њену са оном, док је још дете била. Нашао сам све исто. Она иста умиљатост и љубазност, коју је још дететом имала, остала је непромењена. Исти онај глас и умиљати говор, исти поглед великих, лепих плавих очицâ, који је до срца допирао, све исто, само што је све то сад много умиљатије изгледало и дубље у срце и душу продирало.

Ја сам се особито радовао што ћу имати прилике, да се с њом чешће састанем и већ сам рачунао на њено пријатељство, које би желио с њом склопити. —

Од сада сам се с њом чешће састајао. Она ме увек свесрдно и пријатељски дочекала. На први мах упало ми је у очи њено дубоко мишљење, њен особити дар говора, који је ретко где наћи. Особито је знала вешто приповедати, да се нисам могао надивити. Свему томе давало је особитог чара то, што је све спретно било с неком особитом умиљатошћу, љубазношћу и искреношћу. Ја сам гутао тако речи сваку речицу и сваки пут, кад би се од ње растати морао, било ми је неправо.

Тим је начином изазвала у срцу моме особиту симпатију и допадање, и ја сам се од сада све то више трудио, да задобијем њено пријатељство. И заиста, канда ми је било пошло за руком, јер се увек најволела са мном разговарати.

У мом срцу били су већ у велико пробуђени пријатељски осећаји и сваким новим састанком ти су осећаји јачи бивали, па кад су у велике нарасли, задавали су ми и бриге.

Настојао сам, да их у њихову развитку донекле зауставим, бојећи се, да се не претворе у оно, што љубављу зову, а тако далеко не бих желио да нарасту, јер би могла у мом срцу љубав пламеном букнути, а њено срце могло би хладно остати, па шта ће онда са мном бити?

Одлучно сам, да се ређе с њом састајем, но није ми пошло за руком. Нека неодољива жеља вукла ме к тој девојци, а у срцу бих осећао голему празнину, кад не бих био у њезиној близини. Напротив, кад бих се с њоме састао, срце би ми увек пуно било и некако силније куцало. Речи њене чудно би одјекивале у срцу мом, а погледи очију њених чудно би неко осећање у њему изазвали. Налазио бих се сваки пут у узбуђеном стању, а узбуђеност ту једва бих сакрити могао. Сваки пут рађале би ми се у души веће жеље, а осећаји би срца мога све то више на површину избијали.

Ја нисам даље могао Они осећаји, за које сам држао, да су само пријатељске нарави, у толико су већ нарасли и ојачали, да нису више били такова значаја, они су били нешто више. Почели су некако бивати топлији и узвишенији.

Бадава се разум трудио, да срце на узди задржи, да му не допусти, да изиђе на јавност са својим жељама, кад је срце јаче од разума. Борба је била жестока, но разум мораде попустити. Осећаји победише, отргоше се од разума и почеше живети самостално. Но то им још не бијаше доста. С тим се још не задовољише, почеше они тражити једнако друштво, јер као да им бијаше тешко самима живети. Почеше се сад удварати тим новим пријатељима, да их за себе задобију, па да и ови постану тако благи и топли.

Ја бејах заљубљен, ватрено заљубљен. Своју љубав од сада нисам могао сакрити, изглед ме сасвим издаваше. Нека сета и потајна туга навукла ми се на лице. Постао сам замишљен, говорио бих испрекидано, а више пута и̂ нејасно.

— Не знам додуше, како је било с њеним срцем, је ли и она у срцу тако што осећала, али свакако се морало и њено срце покренути из наравног положаја. Барем тако је изгледало. Ма да то нисам могао сметрити, оно сам знао само то, да ме је увек пријатно сусретала.

Љубав је моја с дана у дан расла Сваки пут будили су ми се у срцу узвишенији осећаји и веће жеље. Сам нисам знао, зашто осећам толико симпатије спрам те девојке. Нисам био у стању протумачити таково стање срца свога. —

— На њој нисам још никако могао опазити промене, а од куда и да опазим, кад је љубав без очију. Једино, што ми је наду у срце улевало, био је онај увек љупки осмех, умиљати говор и увек једнака природна предусретљивост.

Но то ми се једнако њено расположење није допадало, то ми је задавало управо и бола. Било ми је врло тешко. Настојао сам, да се што више натраг повуче, али бијаше доцкан, срца више савладати нисам могао, оно је све то више осећало, све више желело.

Наједном наступише ужасне муке по моје срце. Она постаде спрам мене хладна. Ретко смо се сада и састајали. Изгледаше, као да ме се клони, као да ме избегава. Веровао сам, да се оно догодило, што сам у почетку слутио Бијах несретан, ужасно несретан. Чинило ми се сада, да ми је срећа за навек леђа окренула, па препустила несрећи, да ова води бригу о мени. Све ми изгледаше црно пред очима, а свет овај представљао сам, да је ништа друго, него сама несрећа, жалост, муке и патње, које настоје, да живот човечји са свим униште.

Покушавао сам више пута, да се успостави међу нама онај исти одношај и управо сам се наметао, али ништа није помогло, она је остала увек једнако хладна, једнако се повлачила.

Још ми више повода даде мислити о несрећи својој, кад ми нека девојка, која ми говораше, да је била њезина другарица, напунила уши којекаквим измишљотинама.

Приповедала ми је, како се је била заљубила у неког млада трговца до лудила. —

— „Биле смо,“ говорила ми је, „од више година најискреније пријатељице. Никада се нисмо тако ређи ни растајали једна од друге. Она је била увек разговорна, увек весела. Радо је ишла у свако друштво и била особито примљена. Једном је била забава. На забави је био и тај трговац, који је цело вече само с њоме играо и забављао је. Сутрадан могло се одмах приметити на мојој другарици, да јој је срце остало код трговца. Она је остала до скора жалосна и сетна. Слабо је говорила, постала је замишљена и почела се клонити света, а тражила је самоћу. Неколико дана после забаве добије од њега писмо, у којем јој најласкавијим речима љубав изјављује. Кад је писмо добила, изгледала је пресретна, пливала је у радости. Хиљадама га је пута пољубила. Знам и то, да му је одмах одговорила. После му је више пута

писала, али више одговора не доби. Он се хтео само титрати с њеним срцем, кад ју је искушао, да га љуби, што је он ваљда и желио, јер се приповедало после, да је то његов занат. Онда је сигурно био задовољан и престао одмах писати. Сирота девојка почела падати у очајање, па мало по мало почела се сушити и вехнути. Усамила се са свим, само што сам ју ја кадикад посећивала којом ми је приликом то све и поверила. Саветовала сам јој, да га заборави и предочивала јој последице, које би то за собом повући могло, али бијаше узалуд. Она ме није слушала, него би само села и занела се у мислима. Жалосна бијаше то слика. Сваким даном изгледала је страшнија. На послетку тако је ослабила и увенула, да је пала и у љуту болест, које се једва опростила. После болести дошла је опет нешто к себи, али ни налик више на ону живахну и веселу девојку. Но опет га није заборавила, опет је једнако о њему мислила и говорила и једнако се надала. Кад сам последњи пут с њом била, пошто сам после отишла из М., приповедала ми је, како за њу више весеља нема, да је свет изгубио вредност за њу, и да још само за њега живи. — „Па макар га никад више не видила, никад се с њим не састала, ја га нећу заборавити. Он је једини коме сам срце своје поклонила, једини мој идеал. У мислима на њега, кратим дуго време. Он ми је једина утеха у мојим горким часовима. Њега ћу само љубити, љубити вечно, то ми је прва љубав и последња.“ После нисам с њом била никад. Отишла сам из М., не знам како је даље прошла. Ето тако је прошла моја другарица, а садања ваша колегиница. Све сам ја то од ње чула, а још више причала ми је о том баба Ната, која ју је послуживала.

За цело време њезина приповедања, ја сам само ћутао, груди су ми се надимале, а из њих се низао уздах за уздахом. Било ми је сада све јасно. Знао сам сада, зашто ме је у последње време онако хладно предусретала и зашто ме је избегавала. Она је ваљда приметила, да се код мене почела љубав рађати, па јој је торане подзлеђивало, или је на ново љубав у њену срцу спрам оног распаљивало, па се због тога склањала. Тако сам барем ја мислио, јер је та девојка то тако живо, тако јасно приповедала, да би јој сваки поверовати морао, а ја сам веровао тим више, што је између нас у последње време онакав одношај постојао.

Од сада ми бијаше живот загорчан, клонио сам света и повукао се у самоћу. Трудио сам се колико год су ми снаге допуштале, да ју заборавим, но мисли ми се нису могле никако од ње растати, она ми је непрестанце пред душом лебдила. Клонио сам је се, али су прилике биле такове, да сам ју ипак морао видети, и сваки пут поглед би ми се на њој за часак зауставио, при чем бих свагда осетио јаче лупање срца и неку душевну борбу. По њезину лицу судећи, чинило ми се, да јој је чудно изгледало, што је се клоним.

Нисам се с њом састајао више од месец дана. Било ми је сваким даном теже на срцу. И чим сам више настојао, да ју заборавим, тим сам више у срцу спрам ње љубав осећао.

Почео сам себи пребацивати, да нисам требао тако чинити. Чим сам приметио да је нерасположена, требао сам се одмах повући. Долазио сам на такове мисли, да моја сумња није основана и да оно није било хладноћа, већ може бити нерасположење, жалост какова, што се свакоме човеку може догодити, која је проистицала из другог каквог разлога, а она чудна приповетка изгледала ми је свеким даном све лажнија.

(Наставиће се).

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

V.

Једнога дана стари Рахоза обилазио салаше, па враћајући се стигне на друму Рафајла. Беше ужасна жега. Одело и обућу младога човека попала дебела прашина, а на челу се светљаше зној у крупним капљама. Рахоза заустави коње и поздрави га тако пријазно, да је чак и кочијаш, задивљен необичним тоном господаревим, радознало пиљио у странца.

Рафајло овлаш скине чапку.

— Узалуд сам чекао, да ме походите. . . — поче стари с приговором, пружајући му руку. — Куд ви то путујете по такој омари пешке?

— Ишао сам у среско место по пасош, који ми је послан из Монакова.

— Зар ви нисте овдашњи поданик?

— Баварски.

— А зар је вредно било пешачити пет несносних миља по тој жези? Сви су вам моји коњи на услузи.

— Хвала Не волим се возити.

— Нека буде данас изузетак, па седите са мном у бричку. Завидим своједму шумару, што сте му ви гост.

— Нисам особит друг. . .

— Молим вас. Сад ћу вас одвести у ропство, па вас нећу тако брзо пустити на слободу.

Рафајло ћутећки седе. Рахоза га посматраше с очигледним допадањем.

— За чудо, како подсећате на своју мајку! — понављаше, тресући главом.

— Добро сте ју запамтили! — примети Радван саркастично.

— Што се у младости утисне у душу, то се никада не избрише. Јер ништа, осим младих лета, не заслужује да се памти. Орљи су то часови! а живот нас после пола'ко промени. . .

Замисли се и наједаред запита.

— Опростите ми индискрецију: је ли вам оставио отац какова капитала.

— И сувише за ме. Треба ми врло мало.

— Што ви нисте мој син! — уздахну старац. — Срећко је добар момак, али када ће од тога дечка бити човек! Посумњао сам, хоће ли га моје очи видети као човека.

— А шта ће и да буде човек? Разуверио би се да је најдосетљивији младић на свету а нестало би му многих других уображења те врсте.

— Ви не симпатишете један с другим, на жалост! А тако бих волео, да вас видим као пријатеље! — рече озбиљно Рахоза.

Рафајло се одвратно осмехну.

— И од науке његове је слаба утеха. . . Био је већ у три гимназије, а променио и два факултета. Вечито су му на уму лакрдије и ашиковање Еј, где је она некадашња омладина, господине. . . Ми кад смо љубили, онда grandioso! . . . Оседили смо, а памтимо и сећамо се. А сад! Већ сам изгубио и рачун од љубавних послова свога сина и мислим, да и он једва ако се сећа двеју последњих љубазница. А све вам је то, господине, од туда, што нема утакмице. А утакмице је нестало за то, што су се измешале класе и сталежи. У зло иде свет!

— Тим боље, можда ће га пре нестати! — промрмља Рафајло.

— Тако ће и бити. Опажате ли ви, шта се ради и шта бива! Некада се рачунала младост до четрдесет година, после до тридесет, до двадесет, сад у десетој години ваља с децом поступати већ као с грађанима, јер као да су више од нас преживела, но, још ће доћи време, да ће се рађати седи људи и с дипломом докторском у џепу или и у зубима.

— За то свет и жели реформама, виче, силом захтева. Само што их никада неће имати, јер не одређује човек на земљи законе етичне, него слепа гомила, којом управљају сагњиле теорије, сачуване, као мумије ускос и мимо напредак знаности и слободнога разума. Старе ватре ваља најпре са свим погасити, да се нове запале. . .

Рахоза намршти своје густе обрве, па у дубоким мислима разбираше полако истакнути програм. Беше то човек, који је светска питања практиковао са становишта оца, забринутога разузданим животом синовљевим и богатога властелина, који је од младости навикао на пасивну послушност, неограничену власт господареву и на нимб више главе. Беше незадовољан, јер син није марио за њега; потчињени су у толико слушали, у колико им се то допадало; нимб се одржавао према томе, како је била кеса пуна; двор се изједначио с колебом и дворцем малога племића, а сам господар беше *de facto* слуга целога света и онако исто незнатан пијон у животу човечанства, као и последњи његов кочијаш.

— Хм, хм, — прогунђа зловољно. — Да ви нисте, Боже м' прости, нихилиста или социјалиста? То је погана категорија!

— Док год човечанство буде имало два разна назива, неће поћи ни корака у напредак. Онда ће истом дозрети за реформе, кад на питање: „Ко си ти?" сваки, као један, одговори: „човек." На послетку мене се та ствар лично слабо тиче. Ја сам већ стигао до тога краја, па сада питам: шта је човек?

— Хм. . . Ни у том се с вама не слажем. Мене је још катихисис научио шта је човек; али ваше садашње теорије неће растумачити никакав разум. Кад мене запитају: ко сам? — рећи ћу најпре католик, после племић, а најзад Рахоза. За што да то све прећутим? То су добре сведоџбе, лепа и уредна препорука! Нека се назива просто човеком, ко у Бога не верује, ко није с Турцима војевао и ко не зна, ко га је родио.

— Та ни ја не верујем у Бога, о Турцима

ништа не знам, а са свим ми је све једно, ко ме је родио. . . .

— Врага! И ви сте син госпођице Рафајеле! Боже велики! та то је нечувено! Ето да ју Бог покара, што је презрела чисто злато за љубав лажном злату. Лепо вас је отац-неверник научио! Камо среће да га је црна земља прогутала!

— Дед' немојте ми оца вређати. . . Нисте га кадри разумети, ни оценити, ни осудити! — рече Рафајло вишим гласом.

— Већ га је Бог осудио и за цело седи на дну пакла, што је упропастио жену и изопачио душу детињу. Друговали смо некада и често сам га избио, сећам се! Ха! осветио се он после... Не светили се никада тако нитковски, јер то му не беше тријумф, него срамота, а мени, ето . . . крај младости и многих идеала. . . Није га јемачно усрећило оно, што је од мене უграбио!

— Стој! — рече Рафајло дотакнув се рамена кочијашева.

Искочи и врло блед, севајући очима, рече тупо и с безграничним огорчењем и срџбом:

— Назвасте себе златом, а мога оца шиком Заљубили сте се у моју матер, а она је већма волела мудраца, него глупака. . . За то га назвасте сада предамном нитковом и бестидником. То је доста! Запамтићу ја то добро, ал' ћу се и осветити. Не могу се с вама тући, ал' увреде очине нећу опростити!

Прескочи преко јарка, упадне у густе јошиће и замакне пре него што забезекнути Рахоза могаше к себи да дође. Најзад се прекрсти као да је видео вампира и заповеди, да се тера. Размисливши се мало, одмахне руком, па се презорно осмехне. Није ни слутио, какова је демона дирнуо и раздражио.

То вече, у месној гостионици, коју држаше Чешкиња, удовица неког музиканта, сеђаше Рафајло поред канте пива и миран, као обично, карташе се с Рупрехтом. Врло спретна и чиста гостионица та беше клуб, где се састајаху службеници и старији чиновници. Увек пуна вреве и раскалашна смеха, подсећаше Рафајла на ђачке „кнајпе", где се човек ничега не устручава, а како га је онамо привлачио педагог, постаде он после неколико дана свакидашњи гост.

Рупрехт испијаше море пива, пушаше крџан и препираше се својим омиљеним народним језиком; на свршетку дођу карте, прикључи се друштву један или други, врева и граја све већма расте, дим се згушњава, и обично касно по поноћи враћаше се Рафајло ђорнут шумарској кући.

Тај дан код Схованкове (тако се зваше Чешкиња), беше тише и мирније, него обично. Лекар, стари кавалер, највећи букач међу гостима, отишао беше из гостионице, јер га одазваше болеснику, дворски службеници бејаху на некој седници код господина, па и општинске службенике задржа на чистом ваздуху лепо јулско вече; у великој дворани Чешкиња викала нешто на мезимца сина надвлтавским наречјем, а кћи јој, жива и оштра девојка, која је послуживала госте, шила је нешто крај прозора, погледајући врло често и врло нежно на Рафајла.

Рупрехт се, с поверљивим лицем, нагнуо нешто преко стола своме другу.

— Јуче беше ужасна бура у палати! — стаде причати. — Господин Срећко изјавио оцу, да се више не мисли враћати у универзитет, него ће са Сарнецким отићи у Монаково и учити сликарство. Мишљах, да ће старога ударити капља. Свађали се читав сат док се није бароница уплела и ублажила ствар изгледом на женидбу са Сарнецком. Рахози онда, као да је ко привио благ мелем на рану, јер одавна оштри зубе на погранични Сарнов. У томе се лако сви склонише, али није тиме био крај. Дошло писмо од грофа, просца госпођице Казимире, у коме пита за последњи одговор. Сви јој се попели на душу: наговарали, молили, после пребацивали и цикали од зала. Настао судни дан, јер бароница сања о тој свези, а она, што се тиче брака, не трпи опирања. *Herr Je*, шта ту није било!

— За госпођицу се нико не заузе! — промрмља Рафајло.

— Нико. Она сама! Хо, хо, има у ње карактера, макар да изгледа тако слатка. Ћудљиве су и несимпатичне овдашње госпођице. Цео је народ, на послетку, за чудо немирна темперамента. Зар није тако, господине?

— Еле тај ће букван за цело у Монаково? — запита млади човек место одговора.

— За цело, на јесен. Сарнецки увек онде пробаве зиму. Ах, а ја морам овде да седим. *О Је, о Је!*

— Труда, пива! — дрекне Рафајло.

Девојка живо скочи. Донесе запенушену канту и, насмејана, заруменела, метне ју на сто, чешући се ђаволасто, као мачка, о раме ђаково.

— Рачун! — одсече он у кратко, подносећи равнодушно то изазивање и гурајући карте од себе.

— Нећемо се више играти? — запита Рупрехт жалостивно

— Не; платићу и идем. *Meine Zeit ist aus!*

Устаде, па се протегли. Из очију му севаше редак блесак, а уста се осмехиваху.

Истресе канту на душак, намести капу на

лево ухо, па се исправи у свој слави свога витока стаса. После баци на сто прегршт сребра и климне главом Рупрехту.

— Доба је да ви идете у дворску чатрљу, а ја на пут. Но, на растанку, још једну канту. Труда! Не мишљах, да ћу се тако дуго забавити!

— *О Је!* Како то? Ви одлазите! — бечећи очи повиче Немац.

Рафајло отаре уста, тури руку у џеп и, идући вратима, запева тихо „буршовску“ песму:

Девојко, то ј' новина!
У свет ћу! То ми ј' рај!
Последњи пут дај вина,
Последњи пољуб дај!

Труда поскочи за њим, као да ју повуче магнетична сила, и стаде на праг, гушећи јецање.

Забруја друга строфа, безбрижна, несташна, цинична:

Узми креду, па дугове
Забилежи на тих врати',
Нећу доћи два три лета,
Ал' ти немој уздисати.

Ноћ беше чудо дивна, глас се на широко разлегао и сенка се младићева дуго могаше видети.

Рупрехт истрча из гостионице и поче викати, да га причека, али Рафајло се ни не освриу.

Као птица кад једном прне, иђаше све брже, и као подсмешљив опроштај, добаци из даљине још последњу строфу немачке песме:

А ако ли где далеко
Суђен часак задеси ме,
Ти с кецељом збриши с врата
И рачун и моје име.

. . . .

Адам, не дочекавши да му се врати гост, заспа као заклан и сањаше анђеле и Казимиру, кад га неко незграпно трже за раме. Отвори очи и као опарен седе на постељу.

Пред њим стајаше Рафајло, осветљен трепетљивом светлошћу једне свеће, већ без ђачкога мундира, али у најгорем оделу и дугим чизмама. Преко плећа пребаци, као војник, савијену кабаницу и нешто налик на торбу, а у руци држаше палицу.

Забезекнути Адам ћуташе и гледаше, мислећи, да и даље сања, а Радван рече мирно:

— Пробудио сам те, да затвориш прозор за мном, јер ће те изести комарци.

— А куда ћеш ти? Остани, па лежи! Сарнецки те опет данас, читав дан, узалуд тражио.

— Реци му, да ћемо се видети на јесен у Монакову. Колебаше се један час, па додаде:

— А ти, Адаме, остај здраво. Радоваћу се, ако чујем да ти је добро, али радо, да то неће никада бити.

Поглед и тон му дође пријазнији, кад је то говорио; окрене се и уседне на ниски прозор, спремајући се, да се тако преметне у двориште.

(Наставиће се.)

ГЕТЕ И ШИЛЕР.

(ИЗ КЊИГЕ „ГЕТОВ ЖИВОТ“ ОД Ђ. Х. ЛУЈСА.)

(Наставак.)

По што смо тако покушали карактерисати ту двојицу супарника̂, ваља нам сад наставити о вредној им заједничкој радњи.

Велики је свет бурни напредак француске револуције из дна потресао, а мали свет у Вајмару дотле је ишао мирно својим путем, као да се на пољу не догађа ништа, што би могло интересовати цело човечанство Како је Гете био највећи човек у Немачкој, сва је Немачка погледала сад у њега, вребајући како ће се он понашати посред тих догађаја. Па како су видили да не плови струјом идеја̂, да делом не саучествује у догађајима, ту појаву, која је сваког изненадила, нису умели друкчије да протумаче, него кратким овим судом: „себичњак!“ Али ако погледају на његове савременике и сатрудбенике и супарнике, и код ових морају наићи на исту такву равнодушност. Виланд, иначе отворен непријатељ свакој тиранији, тако се поплашио Прêке владе у Француској, да је против ње пожелио диктаторство. Па — ма како чудно изгледало — ни сам Шилер, песник слободе, творац идеалнога Позе, није већма нагињао Французима него Гете. Њега је република нарочито одликовала. Послали му грађанску (citoyen-) диплому, коју су дали у исто време и Уешингтну, Франклину, Томи Пену, Песталоцији, Кампу. Диплома, коју је потписао Дантон и Ролан, датирана је 6. септембра 1792. и сад је чувају у Вајмарској књижници, где радознали посетилац по њој може видити, с каквом је карактеристичном тачношћу задржана ортографија Шилерова имена; стоји тамо: *à Monsieur Gille, publiciste allemand*. То је од-

ликсвање Шилер могао захвалити својим *Раз бојницима*. Али он од почетка одмах није лепо гледао на Француску револуцију па кад су осудили Лудвика XVI, тако је то потресло Шилера, да је почео адресу на Народни Конвент, коју је међу тим струја догађаја брзо смела. И он је, као Виланд, само у диктаторству видио уточиште.

Кад је такав био расположај духова коловођа, не можемо се чудити, што су за својим позивом тако ишли и своје послове тако даље радили, као да се у Француској, или ма где, ништа не догађа. Вајмар ни онако није могао играти улоге у јевропској политици. Вајмаровци су добили важну улогу у књижевности, од које су још једино очекивали препорођај. У потпуној вери у благотворни утицај образованости свим се родољубљем посветили њојзи. Поглед један на стање немачке књижевности доказује, да је родољубље у тој књижевности имало одиста племенит задатак.

Липшчански је сајам увек доносио тма божја новина: ритерских романа, разбојничких прича и аветињских приповедака, старо-немачке сујеверице, сентименталних породичних црта Августа Лафонтена а драме из периоде Sturm und Drang'a поплавиле су светилишта уметности као каква нова готска најезда. На позорници је краљевао Коцебуе. *Странац* у плачевној глуми под натписом „Мржња на људе и кајање“ пунио је сваки кутић у позоришту и гонио је на сузе масу, која је и онако одмах била готова на плач. Клопшток је с дана у дан бивао све профетичнији и све мање појетичан. Жан Пол дао је до душе доказа о способности и оригиналности, али је осим Гета и Шилера само још Фос, који је већ написао био Лујзу и превео Омира, изгледао да је створен на то, да постане јунак онаквој књижевној школи, којом се народ може поносити.

Кад су ствари тако стајале, одлучи се Шилер да уређује перијодичан часопис. Die Horen. Хоре су у многом погледу занимљиве за изучаваоце немачке књижевности. Гете, Хердер, Кант, Фихте, два Хумболта, Клопшток, Јакоби, Енгел, Мајер, Гарве, Матисон и други латили се те створили такву фалангу, чија је неодољива снага брзо освојила целу државу. „Што већма обузимљу — вели Шилер у објави свога часописа — човечију душу тесногруди интереси садашњости и баш што су тесногруди, свављују и пригњечују — тим већма осећамо потребу, да вишим, општим интересима ослободимо људе од тога притиска таквим чиме, што је чисто човечанско те с тога не подлежи струјама времена; те тако да подељени политички свет опет здружимо под заставом Лепога и Истинитога

(Наставиће се.)

БЕГЕЧ.

ЗЕМЉОПИСНО-ИСТОРИЈСКА ЦРТА.

Од Ђ. М-а.

Село Бегеч спада по политичном одређењу у новосадски срез бачке жупаније у краљевини Угарској; по црквеном одређењу спада у епархију бачку, новосадски протопопијат. Народним изражајем зове се овај предео, где Бегеч лежи, *Подунавље*, због тога, што предео тај лежи дуж реке Дунава.

Држи се да је име Бегеч заостало још из турских времена јер *бег* значи спахија, а „еч“ село, дакле: „Бег-еч“ = бегово, спахијско село.

На данашњем свом земљишту насељено је село Бегеч у почетку овог века у двадесетим годинама, а населило се овде усљед тога, што је старом селу вода јако досађивала и пре тога, али у тим годинама сеобе понајвише, а од то доба тако је себи пута начинила, да тамо, где је 1820.—30. год., а разуме се још и доста пре, црква стајала, сад се таласа вода 5—6⁰ дубока.

Причао ми је стари појац црквени Мита Сленчев, који се у тој старој цркви венчао, да је та црква била врло мала, много мања него садања црква.

Старо село лежало је од садањег југо-западно од прилике 10—15 минута хода далеко. Састојало се из осамдесет до сто кућа. Садање село броји преко четир стотине кућа са две хиљаде Срба, до двеста Словака, а да и не спомињемо оно неколико Палестинаца.

Садање село зидано је врло правилно, сачињава правилан четвороугао; улице су праве као да су уз правачник вучене, а у свакој улици има доста дудових дрва испред кућа, тако да у летње

доба изгледа село из далека, као да је у шумаркку. Сеоска околина је врло лепа, с јужне стране Дунав и Фрушка, са северне спахијска шума. Њиве сеоске са источне стране зову се *Ат* или *Анта*, са западне стране *Татарница*. На овом су месту прелазили Татари Дунав у XIII. столећу. Овде се налази основ некој згради, по мишљењу дотичних приповедача биће да је основ цркви. Место то зове се *Црквиште*, а из ког је доба та црква, то се не зна. Са северне стране је шума, а иза ње су сеоске њиве. Са јужне стране је *Кува*, узвишен повелик комад земље између села и Дунава. Као што сам читао; на Куви је био манастир, а основао га је краљевић Бела III.; год. 1198. живели су у њему калуђери бенедиктинског реда; год. 1229. постала је Кува седиштем сремског бискупа, након десет до дванаест година разрушише ју Татари, доцније када ће Турци навалити на Срем, подиже се опет Кува и обнови као владичанска столица. После су живели у њој калуђери Аврамовци, но те папа протера и у Куви живљаху од то доба калуђери августинског реда све до мохачке битке 1526. г. а тада дођоше Турци. Из тога би се могло извести да је Бегеч добио своје садање име још у XVI. столећу; када се Турци по мохачкој битци осилише у Угарској.

Као што горе о Куви наведох, тако сам читао, а то све односи се на време, од како су Мађари у овој земљи.

Професор са будимске реалке Фрелих долазио је пре неку годину о школском одмору овамо и разгледао земљиште ни Куви и положај њен. Том приликом распитивао је, да ли су налазили људи, приликом копања или орања, каквих цигаља или других каквих ствари, и тада нађосмо код једног овдашњег становника, између осталог комађа од цигаља, једно повеће парче, на којем је на среди једне стране било написано: LEG. VIII., значи: *легија осма.* Исти господин вели, да је у римско доба на том месту био концентрисан један део војске, који је носио име „осма легија.“

Цигље нађене јесу у облику правокутника, дугачке од прилике 22″, широке 15″, а дебеле 3″. Фрелих вели, да се у оно доба правиле две врсте таквих цигаља, једне које су биле постојане против влаге, а друге против ватре. Прве се узимале за темеље и костурнице, а другима се зидале зграде на површини земљиној.

На основу мало пре реченога биће да је и казивање овдашњих људи, који веле, да је ту био град Преко целог тог комада земље пружају се у две линије два брежуљка, људи веле, да је у том правцу била улица у том граду. Простор на тим њивама, што се зову Кува, на више је места шупаљ испод земље, што је од горе зароњено, те се преко тога оре; из тих шупљина вадили су бегечки становници камен и употребили га при грађењу садање своје цркве. Но осим тога где се вадио камен, говорио ми је један човек, да је копао са својим рођаком на њиви, не од потребе, већ ли из радозналости, те наиђоше на два степена од степеница, али кад видеше, какав им се посао отвара, прође их радозналост.

Постоји прича да се у том подземном простору налази негде сребрно звоно. Осим тога слушао сам да су, од прилике у почетку овога века дошла два Турчина и распитивала за неки камен, и кад га нађоше, крадом отворише и повадише златан новац, који у камену нађоше и онда их нестаде. Камен тај био је обична врста белога камена, какви се употребљавали пређашњих година за надгробне споменике, а стајао је у пољу и људи га чешће узимаху при дрљању њиве, да стоји озго на дрљачи, како би ова дубље ронила у земљу.

Под именом *Ат*, *Татарница*, *Кува* и *Шуме* обележене су у главном четири стране бегечког хатара, а поједина места у хатару зову се: *Крстин брег*, *Кула*, *Црне међе*, *Тополице*, *Алуге*, *Врtлог*, *Селуш*, *Старе ледине*, *Гувниште*, *Гај*, *Визић*, *Плавшина долина*, *Ивице*.

Осим њива, поменутих тим именима, налази се још и у риту разних места са разним именима. Рит је доста велик, пружа се дуж Дунава, а на западу има прилично велик комад врбова шумарка. У риту има места са овим именима: *Ћанин стан*, *Јеленска греда*, *Ћирин вок*, *Нестор*, *Марина јама*, *Точак*, *Господска бара*, *Пријод*, *Маријанова греда*, *Камариште*, *Воденичиште* (млеле некад воденице), *Вир*, *Мартиновача* (отишла у Дунав), *Ђурковача*, *Ширајак*, *Крајнако*, *Бајин вок*. На јужној страни залив дунавски, што улази у рит, зове се *Ревеница*. Ревеница заузима мален простор, али и при најнижој дунавској површини она је дубока по неколико хвата, с тога је врло опасно место, јер се врло лако може да деси несретан случај лети при купању, тим пре што ту лети бељарице по вас дан проведу белећи платно, а уз њих долазе и деца.

Источно у риту налази се бара *Жижићевача*, а западно *Петровача*, *Брандоњевача*, *Вучићевача* и *Јајара*. Југозападно од села налази се добро позната *Бегечка бара*, која где које године буде пуна лепе рибе. Бара та својина је спахијска, али је под закуп у српским рукама.

Сва горе наведена имена појединих места по њивама и у риту држим да немају ништа заним-

. . . . . ним казивима, јер су по свој прилици . . . . . . врло простим начином, а за пример, како . . . . . . сличним путем добијају поједина места . . . . наводићу ово: год. 1885. сагради Котеков спахија једну кућу и шталу пут Гложана десет до петнаест минута хода од мајура Визића. Та нова зграда беше празна подуго и не беше око ње ни једне хламе; кроз кратко време доби име: *Гладни мајур*, за то што нема на њему ничега, а не дуго после тога запитам једнога човека нешто, а он ми рече: „Овамо на *Гладношу*." Тако ће тај мајур остати Гладнош, те кроз сто година неће нико знати, од куд је постало то име.

Овде могу споменути, да је оближње село *Гложан* добило име, како сам од људи слушао отуд, што је на земљишту, где је садање село, био сам глогов крш, само је једна кућа била, и то — поштанска станица.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ"

на „реферат" и „одговор" г Љуб. Стојановића.

(Наставак.)

Други онај примјер, (који се тиче генетива уз негацију у српском), — „исправак" управо, којим се г. С. окомио против правила, још јасније износи онај глупи механизам, незнање и непромишљеност, са којом се г. „стручњак" сваки час затрчава. О генетиву уз негацију, као правилу у српском, знаде свако дијете у гимназији, али г. С-ћу се не свиђа тај генетив; он управо и не зна, да је то правило, јер иначе не би могао урадити, што је урадио. А ево како ради г. С. Он у напријед мисли, да то није правило, али да би се мало више о томе информисао, отвори Данич. Синтаксу, нађе мјесто, које се тиче ствари, али не нађе ништа „за себе", — за тијем преврне неколико листа и нађе њешто десето, па, не знајући наравно, ни како изгледа оно сваком познато правило, ни чега се тиче оно, што је нашао, удри у „реферат" (стр. 13.) ријечи Даничићеве стр. 129. (*„уз глаголе непрелазне"*, то је изоставио) па је метнуо само завршетак *„„али . . . . ретко и готово само у песмама""*. Између онога *„али"* и *„ретко"* има у Даничића једно *„опет"*, за то, што Даничић наставља ово правило на правило пред тијем: *„уз глаголе у пасивној форми, али доста ретко."* Наш г. „референат" је дакле најприје изоставио оно напријед: *„уз глаголе непрелазне"*, за тијем је оно *„опет"* испунктовао (мислио је ваљда, да ти пунктови обухвате и прождру читаво правило напријед), па онда пун „стручњачког" увјерења цитује ријечи Даничићеве, које се тичу нечег десетог: генетива уз негацију *уз глаголе непрелазне*, што је, нема сумње, „ретко и готово само у песмама", н. пр.

Не утече *друга никаквога;*
Ни да каже како с' погинули. 3. 13;
Жива ока утекнуло није. 3. 47;
Нити пуче *пушке* ни *лубарде*. 3. 95. итд.

Ето каковијем се примјерима бори г. „стручњак" против генетива уз негацију у српском и ето како он разумије најобичније ствари из својега језика. Благо нашој књизи, кад и такове недотупавности мора да прогута! Па се још смије наћи људи, који његов „реферат" крсте дрскошћу; није то за то, што је г. С. слаб и незналица, то је само за то, што се он „усудио, да „„једног Живановића"" критикује, или — како они веле — „„напада"". („Одговор" стр. 6.) Тако у „реферату" г. С., што се тиче ген. уз негацију, а у „одговору" мјесто да призна своју глупост, он је забашурује, али врло мизерно, тек само да не призна. Он да призна, такав „стручњак"?! Јок! мало ироније, мисли г. С., и он је спасен. Кад је такав овдје, онда можеш мислити, какав је иначе, гдје је само сјенка истине, за коју се може ухватити. Прво дакле долази иронија: „Али тек код другога примјера је оријиналан" (мисли г. Жића). Може бити да је г. Ж. оријиналан, али г. С. је оријинално глуп, ако је мислио, да ће се на тај начин извући. Г. С. не само да се није извукао, него сиромах по својем незнању (пошто се најприје сам на себе довољно љутио и „добро се узео у памет") и не слути нову глупост у својој мизерној обрани. Овдје ти (у „одговору") прије свега нема више ни спомена о ономе: *„али . . . . ретко и готово само у песмама"*; освијестио се дакле г. „стручњак", али да би и он њешто казао, цитује Даничићево правило (Синт. стр. 118.), које нам тумачи природу генет. уз негацију. (Знадемо ми то правило, само га је требао и г. „стручњак" раније знати, а сад је већ касно). Одмах за тијем узвикује г. С. својим моћнијем гласом „стручњачкијем": „али није никаква погрјешка ако се метне и 4. пад. као што је то учинио г.*" Дабогме да није, јер кад г. С. не зна и кад пише којешта, онда је довољно, да он само хоће, па је одмах пра-

вило погрјешка а погрјешка правило. Чудно нам је само, што није и овдје надрьо како Даничића у потврду. За тијем опет цитује један примјер, у којем се г. Ж. огријешио о правило, па онда моја два примјера, не мислећи, да је друго погријешити, а друго опет бранити погрјешку, и не знајући сиромах, да је онај мој други примјер са свијем добар. Ево тог мојег другог примјера: „он не разумије *оно*", и г. С. би хтио, да сам написао „он не разумије *онога*". Зар тако, г. „стручњаче"?! Како ли твоји ђаци знају, ако их тако учиш, као што пишеш?! Та то си могао, болан, из сваке школске књиге научити. Зар не наиде нигда у Даничића оно познато: „Само је од речи *што, шо, ово, оно* обичнији четврти падеж уз порицање". (Синт. 123.) Разумије ли сад г. стручњак, шта значи оно „*обичнији*", и зар га није срамота, што ни то не зна?! Па се још смије наћи људи, који не вјерују, да је и г. С. кадар кога „исправити" и „научити"! Најпослије на што о томе дуљити? Главно је, да г. надрикњига хоће, па је одмах и уз те ријечи „други падеж обичнији", јер у њега су изузеци правила а правила погрјешке. Доиста „много што шта збркано и тешко да ћемо ми то моћи кад одмрсити", и од куд наши дилетантски погледи да продру у „стручњачке" глупости једнога Љ. Стојановића?!

Што се тиче тачке о закону гласовном и аналогији, ја не бих требао ни једне ријечи да проговорим са г. С-ћем, али читалац, који ове ствари разумије, нека ми опрости и ову иронију. Да је г. Ж. у принципу уз новограм. школу и да се тај принцип generaliter не може друкчије одредити но што га је г. Ж. одредио, то ће свако увидјети, коме је ствар иоле позната. Ја сам г. С-ћа лијепо упутио, да се он окани тога посла, јер ја му одричем сваку пропедевтику за разумијевање тога питања; међу тијем сам га навалице позвао, да нам и он коју о томе каже. Г. С. је на мој позив оћутао и то ме није ни мало изненадило. Знао сам ја врло добро, да ће г. „стручњак" и у „одговору" застати код празнијех ријечи и њеке вајне негације; јер кад га знадемо незналицом у најобичninијим питањима о срп. језику, од куд онда у г. С-ћа и најтањег појма о начелима, што их је у ономе напријед изнио F. Misteli на основи морфолошкијех истраживања Osthoff-Brugmann-овијех? Од куд у г. С-ћа тражити, да знаде посебне радње Osthoff-а, Brugmann-а, и B. Delbrück-а о тијем начелима и да их разумије? Од куд да ти један Стојановић знаде и разумије Лескина у „Деклинацији*)", који је прије осталијех примијенио у науци принцип аналогије према зак. гласовном? Од куд да ти један Стојановић знаде, како је Brückner потврдио та начела у штудији „Zur Lehre von den sprachlichen Neubildungen im Litauischen"? Од куд најпослије да ти један Стојановић разумије H. Paul-а, који је према дотадањим резултатима ударио принцип аналогије на скроз научни темељ? Ништа ја то не тражим од г. С-ћа, јер не могу ни тражити, а г. С. ће најбоље знати за што, — или нека нам докаже противно; ваљда ће за те „ситнице" наћи „толико слободног времена", и ја га овдје ево поново јавно позивам. Г. С. је најбоље доказао, колико је разабирао о аналогији, тијем, што нас је индиректно „увјерио", да он знаде „шта је аналогија, и кад се она може употребити." Чудновато! Они људи још нијесу с тијем на чисто и за сад се задовољавају само дедукцијом, утврђујући метод „Lautgesetz und Analogie", док се боље не упознаду са законима гласовнијем и аналогијом: шта је све закон и који све случајеви асоцијације изазивају аналогију? Они људи још не могу да утврде, којим све правцима дјела аналогија и укрштава се са законом гласовним, а камоли да утврде принцип компликоване аналогије.*) Али г. С. „знаде"! Па да човјек не пукне од смијеха на ту шалу г. „стручњака"! Кад му је г. Ж. изнио позната два основна правила новограм. школе, која се своде на двије ријечи „Lautgesetz und Analogie", тада се г. „стручњак" није ни мало нашао у неприлици; он је чак пронашао, да је г. Ж. тијем сам себе „убио", па казује овако: „Дакле *гласовне промене бивају* innerhalb desselben zeitlichen und örtlichen Begrenztctheit." (Први пут је опет написао Begrenztcheit; в. „одговор" стр. 17.) Ето то је извео г. С. из она два правила, ал' је уједно и показао, „да разумије"; праве „његове ствари", у којима ће свако, ма колико их обртао, видјети само г. С-ћа и ништа више! Овдје бих требао да престанем, али нека ми се не замјери, што ћу ипак изнијети г. С-ћу њеколико темата за размишљање. Г. Ж. је тврдио, да без аналогије не би могло бити **развитка** у језику; да се под тијем „развитком" има мислити „диференцирање" као битно обиљежје живота језичног, то сам ја већ пређе казао, јер „als Ziel der Sprachentwickelung erscheint die Herstellung einer einzigen Deklination für alle Nomina, einer einzigen Conjugation für alle Verba; manche Sprachen sind heute diesem Ziele ziemlich nahe" (A. Brückner), а „Neubildungen sind Nachbildungen" (B. Delbrück). Толико, што се тиче „развитка" у облицима. Како је пак

*) Die Decl. im Slav-lit. und Germ. Preisschr. der Jablanow. Gesellsch. XI. histor. Leipzig 1876.

*) „Dass eine Form durch Analogie tausend neue erzeugen kann." Brugmann.

г. Ж. по познатијем правилима истакао аналогију насупрот закону гласовном, то је г. стручњак“ из ријечи г. Ж-ћа извео: „По овоме изгледа као да г. Ж. мисли, да су гласовни закони, но што су једном у незапамћено доба овладали, вечити и да је само аналогија непрестано у акцији.“ („реферат“ стр. 13.) За г. Ж-ћа би био доиста велики малер, кад би то биле његове мисли, али то су, како видимо, „ствари“ г. С-ћа, чиме нас као и иначе само о својој сиромаштини увјерава. Was nicht mit der durch die Lautgesetze geforderten Form übereinstimmt, muss als Analogiebildung aufgefasst und erklärt werden. (F. Misteli, Osthoff-Brugmann). Да ли и то значи, да су гласов. закони „у незапамћено доба овладали и да је само аналогија непрестано у акцији“? — Dialektforschungen auf germanistischem und romanichem Gebiete haben auch dazu gedient die Consequenz der Lautentwickelung zu bezeugen und zugleich die Macht eines anderen Factors: der Analogie. (F. Misteli) Значи ли и то, да су гласов. закони „у незапамћено доба овладали и да је само аналогија непрестано у акцији“? „Blind wirkende Lautgesetze und sie durchkreuzende Analogien sind die beiden Factoren, durch deren Zusammenwirken Schleicher und die ihm folgenden *alle Umgestaltungen der Worte von der Ursprache hinab bis auf den heutigen Tag erklären.* (J. Schmidt). Шмит меће чак и Шлајхера„ ма да он не спада амо (хтио би да одрекне оригиналност метода „новијем граматичарима“, посебно Лескину), али да л' и то значи, да су гласов. закони „у незапамћено доба овладали и да је само аналогија непрестано у акцији?“

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= На Цетињу у књ. црног. државној штампарији угледао је света нов спев *Симе Поповића* под натписом **„Освојење Бара“.** У том спеву опева песник војевање витешкога господара Црне Горе, кнеза Николе, по Херцеговини, поход његов на Бар и освојење тога града. Спев је подељен на ових десет одељака: I. Орлови. II. Уводе. III. Полазак на Бар. IV. На мору. V. Опсада. VI. Хај и Нехај (куле). VII. Попоћ. VIII. Знамење. IX Освојење (Бара). X. Божја воља. Уза спев је напред додана посветна песма кнезу Николи и лик његов. У „Viencu“ је у 24 броју изашао доста поопширан реферат о том спеву из пера К. П.-а, чији се суд своди на то, да је цео спев прожет домовинским чувством и одише љубављу према вредном кнезу господару.

= Изашла је ово дана 161. књига **Летописа Матице Српске** (прва свеска за ову годину). У тој је свесци започет професора *Ђорђа Магарашевића Историјско-критички преглед словенско-српске граматике до године 1847.* Започете су ту осим тога и *путописне слике Мите Петровића* под натписом *„У горњој Славонији.“* Даље су у тој свесци угледале света *„Песме свакиданке“ Јована Храниловића* а саопштено је на крају међу изводима из записника књижевног одбора и одељења и мишљење *Милана Савића* о Храниловићевим тим песмама. Ушао је у ову свеску и почетак расправе *А. Ђукића Учешће тителског крајишког шајкашког батаљона у аустротурском рату године 1788 — 1791. Милан Савић* принео је за тим још неке прилоге и допуне о животу и личности Стевана Стевановића уз своју расправу под натписом „Наше драмско првенче“, што је изашла у 160. књизи Летописа Матице Српске а прештампана била и у „Позоришту“ ове године. Под рубриком „Књижевност“ има реферат *Мите Петровића* о првој свесци дела *Петра Десанотовића* под натписом *„Школе Срба у Угарској и Хрватској од пресељења под патријархом Чарнојевићем 1690 године до почетка овог столећа*, а под рубриком „Читуља“ има некролог покојном *Јакову Игњатовићу* из пера дра *Стевана Павловића.*

= Покојни песник „Недеља“ *Огњеслав Утјешеновић-Остројински*, бавећи се последњи пут у Загребу, решио се, да изда неке своје старије и новије песме и да прештампа „Недељка“ латиницом. Дела ће издати „деоничка штампарија, с којом је песник уговорио на неколико дана пред смрт.

= Изашла је из штампе нова књига **„Грађански буквар“** написао *Риста Стојаковић.* Садржај: Приступ. I. Постанак друштва и државе. II. Цивилизација код старих народа. III. Развитак нових народа. IV. Економски живот савременог друштва V. Просвета и морал у данашњем друштву. VI. Политички живот савремених народа. VII. Вероватна будућност. VIII. Србија и Српство. Закључак. Књига је велика $10^1/_2$ штампаних табака (има 168 страна), а цена јој је 1 динар. За 10 динара 11 комада. Књижарима уобичајени рабат. Новац ваља слати потписаноме. Поруџбине без новаца не вреде. Београд, 1. јуна 1880. **Риста Стојаковић,** писар управе вар. Београда (ради у министарству унутрашњих дела).

= Граматика старо-(црквено)-словенског језика од Лајпцишког професора *Лескина* излази сада у рускоме преводу код Хербека у Москви. Руска критика хвали темељитост и исцрпљивост ове граматике и препоручује, да се уведе у руским средњим школама.

ЧИТУЉА.

(Новак Радонић, српски сликар и књижевник). У убавом сеоцету Каменици, на подножју Фрушке горе, испод града Петроварадина а на догледу Новоме Саду, на омањој равници, што се шири по једноме зеленом брежуљку, подиже се нова умка једна са пободеним надгробним крстом, а под умком том лежи и борави вечити санак један знаменити српски уметник и уважени књижевник. Ту је сахрањено тело нашег врлог сликара и философа *Нове Радонића*, чије је име у нашем народу веома уважено и чији уметнички радови остадоше да причају потомству, да је и српство имало вештака, који су се са првим уметницима у других већих народа мерити могли.

Још за живота Нове Радонића донели смо ми године 1878. (бр. 24) нашим читаоцима добро погођен лик његов и споменусмо у кратко његов уметнички и књижевни рад. Ево неколико редака из онога чланка од пре 12 година:

Међу нашим садањим сликарима стоји на једноме од првих места радом својим *Новак Радонић*.

Новак Радонић родио се 31. марта 1826. у Мохолу (селу у Бачкој) и по свршеним основним наукама и започетим гимназијалним студијама учио се даровити младић сликарској вештини у радионици сликара Пере Пилића у Сенти и Нике Алексића у Араду.

Од год. 1852.—1856. учио је своје науке на Бечкој академији, цутовао је ради студије 1858. и 1859. по Италији, где се упознао са узоритим радовима сликарских великана.

По повратку своме у домовину радио је Радонић 1859. иконостас *цркве сентомашке*, бавио се од 1860.—1863. сликарским пословима понајвише портретовањем у Новом Саду и околини; сликао је год. 1863. цркву *ађанску*, повукао се по томе неко време од свакога рада, докле није опет год. 1875. почео да израђује цркву у *Иланџи*.

Од Радонићевих послова, који не засецају у црквени живот, познати су нам осим многих портрета још слике *протопоп Недељко* (у ађанској цркви на зиду), *Смрт цара Уроша, Бахус, Амор* и још неке студије у галерији „Матице Српске;" *Бановић Страхиња* у „Лазарици."

Но осим радова ових има још много Радонићевих послова, који нису споменути у „Јавору" од 1878.

Тако има у галерији Матичиној лик песника *Јована Јовановића* из младога му доба и ликови добротвора народних *Јована и Марије Трандафил*, које је Радонић радио око г. 1856. за време свога бављења у Бечу, а сликао их је у њиховоме стану у хотелу „Лондону," као што је писцу ових редака пок. Марија Трандафилова сама причала. Осим тога има и по приватним кућама његових радова. Тако има у нашег књижевника дра Милана Савића дивно израђена слика *св. Стевана*, архиђакона; за новосадског трговца Ђорђа Чавића израдио је Радонић врло диво слику *Христова распећа;* у новосадској гимназијској дворани може се видети лик владике *Платона Атанацковића* у природној величини красно и верно израђен.

Нова Радонић родио се баш оне године, кад је знаменити српски сликар *Арса Тодоровић* умрьо; управо на неколико недеља после смрти овога припознатог уметника српског, као да је удес хтео, да нам надокнади оно, што смо са Арсом изгубили.

Но осим сликарства бавио се Радонић и књижевним пословима. Први његов рад изашао је године 1860. у „Даници" Ђоке Поповића под насловом: *„О различним стварима,"* чланци за свакога. Уредник „Данице" доноси уз те чланке ову ноту: „Писац ових чланака *први пут* излази пред српску публику, али особити начин сматрања, па у неку руку доситијевски дух у целом његовом послу заслужује, да се свачија пажљивост на ове чланке обрати." Тај философски поглед на свет и тај доситијевски дух одржан је и у свима доцнијим радовима Радонићевим, а уз то су његови списи зачињени правим народним бачванским, кадикад мало и крућим хумором, што све чини да се његови списи врло радо читају.

Књижевни рад свој наставио је покојни Нова у „Даници" и то у облику хумористично-сатиричких писама, као „Сократ" „Алкивијаду." Алкивијадом је називао песника нашег Лазу Костића, и на њега беху та писма управљена. Осим тога је увек у почетку године писао шаљива писма у „Даници", упућена на наше Српкиње, којима је он тепао „наше лепе гадуре."

После је радио и у „Змају," „Матици," „Српском Дневнику," „Комарцу," „Жижи." У „Јавору" су изишли ови радови Радонићеви: 1874. године *„Чланци без реда и ушију,"* на који су у оно време викали београдске социјалисте; год. 1877: *„Пре буне и после буне,"* предавање, које је држао на ађанској беседи; год. 1878: *„Абдеритске тежње за превлашћу."* Исте године изишли су сви његови књижевни радови у две књиге под насловом: *„Молска мудровања."*

Приметити нам је овде, да је Радонић био врло скроман писац. Он се ни под један чланак свој у листовима није потписивао. Само је мењао шифру „Н." Последњи је његов књижевни рад *речник* српских речи, којих нема у Вукову речнику. Овај речник је по оцени стручњака нашег Јов. Бошковића наградила „Матица српска."

Последњих година живео је Нова Радонић у Новоме Саду као чиновник „Матице српске." Био је управо рећи библиотекар њезин. „Матица" га је изабрала и за потпредседника књижевног одељења свога а био је и члан књижевног одбора. Последње недеље свога живота провео је у Каменици, где је и умрьо 30. Маја о. г. у стану Змаја-Јована Јовановића, свога топлог пријатеља из младих година. Брајтова болест бубрега учини краја Новину животу. Пре неколико година беше му Змај-Јовановић и у Бечу десна рука и помоћ, кад се оно Новак дуго време бавио болан у Бечу, патећи од камена у бешици, од којега је срећно излечен и после тога још неколико година здрав био и као чиновник Матичин послове своје обављао.

Радонић је сахрањен на каменичком гробљу одмах при улазу. Укоп је био свечан и многобројни поштоваоци покојникови из места и са стране отпратише га до вечне куће му. Његов „Алкивијад," који се сада бави на Цетињу, извештен о смрти Радонићевој, наредио је да се у његово име положи леп венац у спомен његовом „Сократу."

Нека је вечити спомен покојнику у народу српском!

О.

Огњеслав Утјешеновић Остројински, узвишени песник *„Недељка"*, отишао је Богу на истину 27. маја ове године у 73. години свога века.

Утјешеновић се родио 21. августа године 1817. у Острожину, селу негдашње прве бановачке пуковније. Његова је породица по традицији огранак славне породице Утјешеновића из XVI. века, из које је поникао и знаменити државник и дипломата Ђорђе Утјешеновић, кардинал и владика Вараждински, чији је животопис покојни Огњеслав Утјешеновић, дубоко проучивши списе у државним архивама, написао и саопштио у „Radu jugoslavenske akademije" године 1880. Отац Огњеслављев Матија био је стражмештар, иначе лепо образован човек, а мати му Симица била је ваљана жена и слаткорека те је Огњеслав од ње управо наследио красни онај језик, којим је опитио своја песничка дела. Због сиромаштва је покојни Утјешеновић у школовању своме био сам на себе упућен те је управо ли снагом постао све, што је постао. Као писар у писарници финанцијалне дирекције учио је талијански и француски. као практикант у ц. кр. војном заповедништву у Загребу учио је приватно гимназијске науке. Све до године 1851. служио је код војног заповедништва у Загребу и онда буде именован за првог поджупана у Вараждину. Године 1856. постане министарски тајник и позову га у Беч у министарство унутрашњих послова. Године 1862. дотера до војеног саветника код Бечке дворске канцеларије, са свога познатог родољубља буде пензијонован но после опет реактивиран. 1875. постане велики жупан Вараждински а по-

следње четири године провео је у миру Утјешеновић је са својих заслуга био више пута одликован. Био је витез реда Леополдова и реда Фрање Јосифа III.

Још као младић изашао је Утјешеновић на глас својом песмом под натписом „Јека од Балкана.“ Године 1860. издао је у Бечу у штампарији јерменског манастира *народну песму јуначку* под натписом. **„Недељко.“** То је епопеја, у којој се у стиховима наших народних песама износи вечерње, бденије и служба православне цркве, примењена на јуначки живот и страдање српског народа. Ту је певанију покојник последњих година, кад се повукао у мир, на ново, као што сам рече, многоврсно прерадио, ударивши је на строго епски калуп и све логичније и чистије у стиху и језику извео, те је, вели, то дело сад тек оно, што је он намеравао, а оно прво је издање само као покус у пословној хитњи на хартију бачено. Подмлађени тај Недељко угледао је света у врло угледну издању године 1888. Године 1865. издао је Утјешеновић збирку лирских и епских својих песама под натписом „*Вила Острожинска*“, уз коју је у другом издању додао драгоцен прилог „Мисли о красној уметности“, кратак нацрт естетике, провејан народним духом. Године 1868. издао је „*Псалме Давидове*“ преведене народним стихом а 1869. су у Београду изашле његове „*Мисли о важности, правцу и средствима унапређивања књижевности српско хрватске.*“

Утјешеновић је писао и немачким језиком расправе, међу којима је најважнија „Die Hauscommunionen der Südslaven,“ која је изишла у Бечу године 1859.; у тој расправи војује покојни Утјешеновић за то, да се одржи и сачува задруга у нашем народу.

За Утјешеновића се без зазора сме рећи, да је био један од најзаслужнијих старијих књижевника наших, те му сваки пријатељ књиге и просвете са захвалношћу мора на растанку ускликнути: Слава ти и вечна успомена! *Г.*

РАЗНО.

(Катакомба из Омирова доба). Са Керча на таврејским отоцима јављају, да се онде нашла катакомба из Омирових времена. Четрнаест стопа испод земље нашао се свод, састављен из три одељења. Зидови тога подземнога свода измоловани су са свију страна фреско-сликама, које преstављају богове из грчке митологије и појаве из старог грчког живота. Језик на натписима је потпуно једнак са грчким језиком из Омирових времена и с тога имају они разлога, који држе, да је та катакомба из оних прастарих времена.

(Сунцобран). И ако је свакоме милије топлије време него хладно, то опет нико не воли да стоји на жези сунчаној. С тога би неугодно било по човека, а особито по женски свет, кад се не би могли склонити под „заштиту и кров“! Није дакле чудо, што се већ и у библији спомиње „хладовина, што чува од сунца“ и што су се и стари културни народи служили већ сунцобраном! У хинеској царевини се употребљује сунцобран од прастарих времена, докле се у осталим крајевима Азије служили њиме само владаоци, намесници или бар само отмени свет. Тако се и данас још назива краљ од Аве „господарем од двадесет и четири сунцобрана“, што значи да тај краљ влада над толико земаља. Исто је тако код Махарата наслов „сунцобранац“ још и сада велико одликовање, које приличи само великим и највишим чиновницима. И у Африци је сунцобран, који су без сумње арапски трговци онамо унели, знак краљевскога достојанства и то не само код владалаца абесинских краљевина, него и код Мавра у Мароку и код пограничних племена западне обале. Чешће још налазимо сунцобран у земљама турскога царства, али он није више привилегија само виших редова, но ипак налаже турски адет, да сваки, био мусломан или ђаур, мора свој сунцобран брзо склопити, кад прође покрај палате султанове или „високе порте“. И код старих Грка и Римљана одомаћио се брзо сунцобран и употребљиваху га сиромаси и богати, стари и млади. Но у оној гунгули, што беше за време сеобе народа, забацио се сунцобран у Европи и тек у 15. веку се опет појавио и то у Италији. Овде су изнајпре богате госпође, а доцније и отмена господа по источњачком начину употребљавала сунцобран, т. ј слуге су их над њиховим главама држале, и доста је времена прошло, док је прастари „чувар и заштитник од сунчане жеге“ једном продрьо у народ. Из Италије је најпре доспео у Француску, па онда у Енглеску, Немачку и у осталу Европу. Но истом је сунцобран у најновије доба допао ове данашње части, а најпре је био само у служби достојанственика и — сујете.

(Стара варош). Код Подгорице се започела врло занимљива радња око ископавања старе Дукље (Диоклеје). На томе послу раде око 400 Црногораца под надзором Руса Павла Ровинског. Зидови око старога града већ су изишли на видик. Нашло се и десет добро одржаних натписа. „Лајпцишке илустроване новине“ веле, да ће о занимљивом и врло знаменитом открићу овом скорим изићи на Цетињу опис под уредништвом самога кнеза црногорског.

(Како се мења физиогномија?) Славни научењаци тврде, пошто супрузи проживе неко време заједно, имају исте мисли, па на послетку буду налик и физички, у изразу лица. Тако је фотографско друштво у Женеви пре краткога времена снимило 78 супруга, па је нашло, да од тих 24 мужа и жене већма личе једно на друго, него што личе браћа и сестре, а у 30 случајева да су једнако налик.

(Наполеон I. као дете.) Наполеон велики причао је једном приликом сам ову малу еписоду своје младости: „Сећам се још свију причица, које ми је причала моја дојa Саверија, кад ме је успављивала, тако још знам, како ми је једне ноћи, кад ја никако нисам могао да заспим те сам сваки час њу будио, најзад рекао: „Де смири се, Напе, кад одрастеш поклонићу ти краљевину Корзику.“ — „А не би ли и Француску?“ замолим ја на то. — „Па добро, и Француску!“ — „А цео свет?“ — „Нека и тај буде твој“, одврати дојa; „али више не ишти. Чини ми се, ти би кадар био зажелити, да Господа Бога свргнеш с престола!“ — У слатком уверењу, да ћу бити краљ Корзике, Француске и целога света, заспим онда.“

ИСПРАВАК.

У чланку „Још једна о Живановићеву „„Браничу““, у бр. 22. стр. 350. први стубац 20. ред одозго изостави „*кад стоји на првом слогу*“; стр. 351. други стубац 1. ред одоздо место „*Даничићеве*“ чит. „Даничићевијех“; 11. ред одоздо између „*нема*“ и „*завршетка*“ стави „*ни*“; у примедби место „*звездом*“ читај „*звјездицом*“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 24. У НОВОМ САДУ 17. ЈУНИЈА 1890. **Год. XVII.**

ИЗ „ЛАХОРА“,

ОД НЕНАДА.

VI

усле моје Бранка мила
Читах духом ватреним,
Песма ми из врела чила
Повре гласом миленим.

Са чаробним у мах кључем
Он раскрили душу ми:
~~Њему ово хитро сучем~~
А да никад науми'.

Бранка нашег давно задох,
Час ал' суђен не би ту;
Тек у стран кад свет изађох,
Сазнах махом снагу му!

VII.

Тих, озбиљан, светом ходим,
Хладан поглед свуд доводим,
Нико не зна ниже леда
Плам да живи мира не да!

Труд и борба то учини,
Радост срца преда тмини;
Вид ми спољни зар измени,
Чак и душу ми засени!

Али душа ова чила
Што је рука вишња даде,
Сужња само *мах* је била,
Снагу своју већ сазнаде!

VIII.

Пуно је срце — ал' послу хитам!
Дође ли за тим доколан час,
Заман за мисли лепе тад питам —
Празно је срце, празан и глас!

IX.

С Мосора ми стигла вила
Златопери распев слог:
Крилма мене закрилила,
Штићеника скромна свог!

Дахом рајским ме задану,
Сјајем својим опи вид:
Махом једним ми одлану,
Раскиде се брига нит...

Грлећи ме мило, драго,
Скида с врата бисер свој!
Мени даје све то благо
Да окитим живот мој!

Задрж', вило, те ђердане,
Касно мени стижу сад!
Срце моје крију ране,
Оставио њега над!

Сетно гледну на ме вила,
Саже главу ал' за трен,
Љубну ме у чело, мила —
Исцели ме целив њен!

X.

Од детињства *језик* љуби',
Многе часе уза-њ губи',
Ни сам не знах шта то творим,
Зашто радо с њим се борим?

Пола века веће мину
Докле мени светлост сину:
Руха требах да оденем
Душе своје сласт и пелем!

XI.

Уза ме је Ђурађ свети!
Лик ме његов верно служи:
Динар јесте ситни, вети,
Што ми снагу зна да пружи.

Мален бијах још кад мати
Дарак мили мени даде,
Против беде сваке стати
Дух да млађан удиљ знаде.

До двé моћи у-њ се слиле:
Успомена храброг дела
И још љубав мајке миле,
Што освећај му дочела!

XII.

Љубав ваша дража ми је
Од почасти,ода славе;
Верни водич она ми је
Кроза тмине кад се јаве.

Она јесте звезда *моја*
Поврх неба што је тражи',
Што је измеђ густа роја
Ја не нађох, нит' уважи'!

Још у часе спазих давне
Да ми зрака нека скромно
Расветљује стазе тавне,
Кроз погибли води помно!

Што осећах тамо само
Данас душа ми проniче:
Није звезда *горе* тамо,
Мар је што из срца ниче!

ЖРТВА ЉУБАВИ.

ПРИПОВЕТКА.

(Наставак)

На послетку одлучим, да се о том морам осведочити па ма како било. Намислим отићи до ње, пак јој све исприповедати. Надао сам се, да ћу тако моћи праву истину сазнати После се опет предомислих, не хтедох ићи, управо нисам се смео усудити, па за што и да одем, премишљао сам, кад не би ништа хаснило.

У то се састанем с неком старом госпођом из М., која је била дошла у госте код свог брата, код којег сам ја био на храни. Газдарица ме представи као овдашњег учитеља, а она ме поздрави сасвим пријатно. Ма да сам у последње време ћуталица постао иклонио се друштва, то сам се ипак морао упустити с њом у разговор, јер јој се са лица могла читати предусретљивот и највећа пријатност. Прво јој питање бијаше, шта ради госпођица учитељица?

„Здрава је“ одговорим, а за тим запитам: „Зар је Ви познајете?“

„О, како не, та она је код нас служила и била ми као рођено дете. Ја сам ју особито волела, не само ја, већ читаво село. Долазила је мени у кућу скоро сваки дан, а кућа ми је близу школе. За оно кратко време, док је код нас била, задобила је свачије срце својом добротом, честитошћу, својим врлинама и лепим својим карактером. Нико се није на њу потужио, јер ником није ни увреде нанела. Није била као што су друге, да је поносита, већ се једнако разговарала с оним најпростијим, као и са отменим. А свако се дивио њеном бистром разуму, њезиној досетљивости. А како би знала дивно приповедати о свачем, да би је гладан и жедан слушао. Па увек весела, увек са осмехом на лицу!“

„Да, да, само не у последње време,“ прекинем ју и нехотице Но кад сам већ то изрекао, нисам могао друго, а да ју не запитам о оном, што ми је она приповедала, желећи тако збрисати и последњи траг сумње о честитости своје колегинице, а дала ми се лепа прилика, пошто смо остали били сами у соби, ма да није лепо о таквим стварима запиткивати, али ја нисам у онај час друго могао.

„А зашто не у последње време,“ настави она.

„За то, што се била заљубила,“ одговорим.

„А ко вам је то казао?“ запита она даље.

„Причала ми је девојка једна, која је била њена другарица,“ наставим, а за тим јој искажем све потанко, која је та девојка, и шта ми је приповедала.

Кад ме је саслушала, насмеје се на глас, а за тим ми рече: „Како можете тако што веровати? То је пука измишљотина. Нико не познаје њу више него ја, потанко знам сав њезин живот у М. а знам и то, да тако што никад ни помишљала није, нити је икад било у М. такове прилике, да се у кога заљубити могла. Напротив та иста девојка, која вам је то причала, била је до лудила заљубљена у неког ветрогоњу. Шта више хтела је и одбећи за њега, да јој некако, и то једва, родитељи не забранише. Па кад јој није никако могло поћи за руком, са свим се проневаљалила, због чега су је остале другарице презреле, па је због тога почела којешта измишљати и лагати за њима а зато је ваљда и пред вама вашу другарицу оцрнила, ма да она није никад с њом много општила.“

Као што ми се год срце ледило, док ми је она несрећа ону крупну лаж приповедала, тако ми се исто сада срце по мало кравило и од миља растапало, и другарица ми моја опет онако дивна, онако чиста и сјајна у очима, као што и у првом почетку, блистала.

После ми је још много о њој причала, а на послетку, како се тешко с њоме растала.

„Било ми је“ говорила ми је, „као да се растајем с јединим дететом. На растанку сам плакала, а плакала је и она. Пољубила ме по сто пута, а кроз плач проговори: „„С богом, мама,““ тако ме је увек звала, „„никад нећу заборавити доброте ваше. Ви сте ми били друга мати, која сте ме матерински дочекали и матерински увек љубили,““ а за тим не могаше даље. Гушећи се у сузама тужно се растадосмо. Говорила ми је за тим, да јој је врло жао, што је сада не може посетити Дошла је, вели, доцкан а сутра мора рано одлазити.

„Поздравите је по сто пута и испричајте ме, што ју нисам могла посетити. Кажите јој, да ћу наскоро опет доћи и да ћу је онда за цело походити.“

За тим се опростим од ње и одем, пун радости.

Терет ми се свалио са срца, а она копрена туге и жалости, која ми је срце покривала, са свим је ишчезла, срце ми је сада новим животом почело живети и осећало се онако опет радосно, онако сретно, а љубав она, коју сам у њему настојао угасити, на ново се распламтила.

Не могући више издржати, одем одмах сутра дан до ње. Она ме предусретне најпријатније, чини ми се, да ме пре никад није тако пријатно предусрела.

Приповедао сам јој, како сам био са оном госпођом из М., с којом је она добро живела, изручио сам јој од ње поздрав и казао, како јој је било врло жао, што је није могла посетити, што је и она жалила, а за тим је причала много о њој, како је добра, и како се најрадије с њом дружила.

Очекивао сам, да ће ме што запитати, зашто је толико већ времена нисам посетио или зашто сам увек жалостан и нерасположен у последње време. Но кад о томе ништа не спомену, као да ништа није ни било и кад ми ништа не спомену о себи самој, запитам ју:

„Зашто сте ви, госпођице, наједаред постали наспрам мене хладни? Све ме се некако клоните, а у прво сте ме време увек пријатно дочекивали.“

Она је подуже ћутала, а за тим проговори: „Истина је, да је тако нешто било у ствари, али и то само неколико дана. Било је томе више разлога Имала сам много једа а најглавнији је разлог био, што је овде свет смешан, па док види, да се двоје почешће састају и разговарају, одмах почне којешта измишљати и износити, а такви гласови већ су ми били дошли до ушију. Ради тога сам се мало склањала, јер нисам хтела да се о мени којешта проноси.“

„Па такав је прост свет,“ наставим, „али је лахко њима, они имају своје састанке и забаве, а нама је на селу тако што немогуће, па ако се још не састајемо и донекле барем мисли не изменимо, онда мора човек управо подивљати.“

„Истина је,“ рећи ће она даље, „и ја држим то у памети и управо хоћу, да се на то не обзирем, али кад што такво чујем, онда се страшно једим.“

„Та пустите их нека говоре. Ко би још могао свему свету колача намесити?“

„Али ипак добро се мало склањати!“ рећи ће она, а за тим дода: „Али за то ви нисте требали одмах изостати.“

„Ја нисам могао,“ опет ћу ја, „јер сте

ви сасвим хладни били, а тешко ми се наметати.“

„О није било баш тако страшно,“ додa она, а за тим ми рече, да је био још један велики разлог њеној хладноћи, кога ми не хтеде саопштити, ма да сам ју молио, да ми каже. После сам помислио, да би то могао бити онај исти разлог, ради којега сам и ја настојао још у почетку, да се колико је могуће с њом ређе састајем, но мене тај разлог није могао задржати.

После сам јој све приповедао, што ми је она девојка лагала, а за тим све, како ју је она госпођа хвалила.

Док сам јој прво оно приповедао, није се могла начудити, а при крају од чуда ускликну: „Од куда је несрећа толику лаж измислити могла? Та ја нисам никад с њоме ни друговала, шта више сам је и презирала због неваљалства њена!

За тим причаше о њој све исто онако, као што сам из уста ове госпође чуо.

Ја сам је при том само мотрио и из свега њезина држања увидео сам, да је била у том са свим невина, и да је све оно само била лаж.

Мени је још више на срцу одлахнуло, но било ми је сада врло жао, што сам тако крупну лаж за истину држао, и пребацивао сам сам себи своју слабост.

Прешли смо за тим преко тога догађаја, као да ништа није ни било и наставили поверљив разговор, а на послетку ја одем.

Од сада сам је похађао редовно сваки дан. А она ме је увек све свесрдније дочекивала. Добио сам о њој са свим други појам. Почео сам ју сматрати за нешто више, него што су обичне женске. Она ми је изгледала много узвишенија. Са свим ме је очарала, са свим ми освојила и срце и душу. Сам један мили поглед, који би на мене управила, била је за мене највећа срећа Говор њен, који је прелетао преко милих усана, чинио ми се као најлепша анђеоска песма. Срце ми је разнежила и препунила најслађим миљем. Мисли ми се од сада ројиле једино око њезине душе, осећах се потпуно срећан. Ох боже! како би ми било срце раздрагано, кад бих се с њом састао, а из њега би потекло море најслађих осећаја. Кад би ме предусрела у свом величанственом сјају, пријатна и осмешна лица, а срце као да нема доста места у грудима, већ би да излети, па да буде његов читав свет.

У том слатком уживању дође и мило пролеће, а ја јој још не очитовах никад, што срце осећа, не очитовах ватрене љубави своје.

„Та и како ћеш?“ прекидох га, у зиму се тешко може задобити срце којег голупчета, а особито на селу, где нема човек прилике, да свом идеалу шане у уши на каквој забави, кад се с њом по дворани окреће, да је љуби. Но теби се ваљда на пролеће боље срећа насмешила“

Он се боно насмеши, а за тим настави: „Дође, велим, мило пролеће, поче и други живот. Топло сунашце поче огрејавати мајску природу, па измамило све живо из мртвила, да дахне новим животом, па да тако подмлађено и препорођено слави свога створитеља. Оживела шума, оживео гај, оживео сваки џбун. Мили певачи почели по њима извијати слатке песмице. Ветрић лахори и пољуљује с лишћем а шум се његов слива са веселим певањем милих појаца у особиту неку тајанствену хармонију, па ти срце напуњује дивном милином. Све изишло у природу, да ужива у лепим даровима милога пролећа. И моју другарицу, која је била особита љубитељица природе, могао сам од сада видити више пута на ливади иза школе, која је била обрасла с неколико џбунова, између којих ромоњаше бистри поточић, чији је ромон, помешан са певањем славуја, човека управо заносио. Ишла би скоро сваки дан на тај поточић, да слуша мило појање божанствених славуја и брала би тамо цветиће покрај потока, од којих плетијаше зелене венце.

Долазио сам и ја на тај поточић, па би заједно слушали славује и уживали у прекрасној природи.

Премишљао сам непрестанце о томе, како да јој већ једном искажем оно, што ми је срце осећало, но нисам могао добити згодне прилике, због тога што је с њом увек долазила и њена сестра. Но на послетку почне сестра изостајати, а она би онда и сама долазила.

Затекавши ју једаред тако саму покрај потока како седи на зеленој трави, а на рукама држи мало своје пашче, које је китила цвећем, прикрадем се полагано до ње да ме не опази.

Но не пође ми за руком, јер ме брзо смотри, тргне се и као срна поскочи на ноге, па ми слатким гласом проговори:

„Ох господине, зашто ми не дадосте, да накитим свога Неру. То вам нећу опростити.“

„О, молим, само изволите наставити, ја вам нећу ни најмање сметати“, проговорим.

„Но кад је већ тако, сада ћу оставити за други пут. Знам, да би ми после приговарали, да се волијем играти с Нером, него слушати славује.“

„То баш не бих, али је свакако угодније ово последње. Ја сам се управо зажелио славујеве песме, већ не чух два дана, па сам ради тога и дошао, да се науживам умиљатих мелодија.“

„И збиља, ви, док само један дан не чујете славуја, кажете да сте жалосни. Реците ми како је то, да имате неко особито уживаже у славујеву певању, неко више уживање, него што имају други До душе слушам га и ја с највећом радошћу, али не с таквим заносом, као ви. Ономад сам вас мотрила, како сте стали уз поток, па се занели његовом песмом. Дошла сам близу вас, шта више вас иословила, но ви нисте чули. Онда сам се вратила, да вам не бих сметала у вашем уживању.“

„Та није могуће!“ одговорим.

„Јесте, заиста сам била.“

„Оно јесте,“ наставим, „да се знадем тако занети, кад слушам славујеве песме, да ме више пута ништа из заноса не може тргнути. Питате ме, какву насладу имам у славјеву певању. Славуј је права слика заљубљена човека У његову певању налазим све осећање и расположење заљубљене душе. Јесте ли га чули, како песму своју отпочне весело, одушевљено, после пева све тише и тише, док му глас на послетку не пређе у тако тужно извијање, тако сетно и жалосно, као да му је крило рањено, па наједаред опет тако закликти, да све џбунови зајече Тако је исто и са заљубљеним човеком. У онај час, кад се с драгом састане, па ако га ова љупко предусретне, насмеши се на њега а уз то му још по коју милу реч изусти, онда му је срце пуно, онда је раздрагано. Ако му драга предочи сметње и запреке које би могле срца њихова раздвојити, или му пак не верујући, да је искрено љуби, или да га искуша, колико ју љуби, почне му пребацивати, да мушкарцима у опште не треба веровати, онда обузме човека тужно осећање, груди му се почну надимати, а из њих се ниже бони уздах за уздахом Сад јој почне он ређати ватрену љубав, куне се, да ће се изврћи за њу највећим опасностима, да ће чак и живот за њу жртвовати, заклиње је свим могућим, да му не нагони веће ране срцу, које и онако горе од љубави. Онда само један мио осмех, само једна слатка речца а он опет блажен и пресретан.“

„Чудна приспособа!“ рече она, по што ја престадох „На такво што не бих никад дошла, јер се мало разумем у такве ствари. Нисам никад имала среће бити у такву положају.“

„Па ако и нисте окусили те сласти,“ додам, „оно сте сигурно читали сто пута о љубави у романима и приповеткама.“

„Читала јесам до душе, али се нисам тако дубоко упуштала у размишљања о томе, но ви сте сигурно већ те сласти окусили, кад умете тако да карактеришете заљубљено срце, јер не могу веровати, да је то плод вашег читања.“

„Искрено вам кажем, да у свом животу нисам никад љубио, него истом . . . .“

Ту застанем и као да сам се покајао, што сам те последње речи изустио, јер ма да ми је била намера, да јој све откријем, нисам осећао у себи толико снаге.

„Но само даље! Шта значе те речи, *него истом?*“ запита она. „Немојте прекидати. Ако не искажете, онда сте неискрени“

Ја сам ћутао неко време, а груди ми се, таласаху као узбуркано море, но кад она не хтеде попустити, наставим као с неким страхом.

„Да хтео сам да кажем, истом од неког времена осетио сам њезину силну моћ, њезин жарки пламен, који је растопио срце моје, да је постало тако мекано, тако осетљиво, да му и најмања помисао, ако ми љубав одзива не нађе, може нанети неизлечиве ране. Она је обузела све мисли моје, које ме канда неће више да слушају, које се ни с чим другим неће да забављају, него само облећу попут тихог поветарца око душе њезине.“

„Па надате ли се, да ћете наћи одзива у њену срцу?“ запита она.

„О томе још нисам осведочен. То ме највише и тишти,“ одговорим.

„Па ако смем питати, је ли далеко од вас та, за којом чезнете?“ настави она.

„Далеко није, у најближој близини!“ одговорим ја.

(Свршиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Рафајло, куда ћеш ти? Шта ће то рећи? — новиче Адам.

— То ће рећи, да сам амо дошао на твоју молбу. Обећао си ми, да нећу видети Срећка, а морао сам се састајати с њим и трпети га сваки дан! Остао сам, јер сам се заклео да ћу му се осветити. Данас ме је стари смртно увредио и дознао сам, да Срећко иде у Монакoво! *Va bene!* Онде, на мојему територију, одиграћемо своју партију. Сад ми више није потребно, да овде остајем. Састаћемо се, а мене чека далек пут. Идем дакле, јер имам мало времена до јесенских курсова. Еле, остај здраво!

— Јеси ли полудео да тако одлазиш, и куда, и по што?

— Куда? У Индију, а по што? ето тако, да се науживам крајева и умирим радозналост. Тамо ћу видети особит свет, и у каквом будаистичком манастиру претрешћу њихову науку. За то ће ми требати мање времена, него за читање елукубрација, што но их Европљани о њима пискарају. Ваш Христос је одонуда узео своју науку и милијони у њу верују, ма да је за цело учмала и изопачена жидовским фантазијама. У свакој заблуди има по нешто истине; видећу, је ли вредна, да ју човек проучава и испитује. За по године вратићу се у Монакoво, да се разрачунам с Рахозама! Међу тим, остај ми здраво!

— Спусти се с прозора на земљу, па га нестаде.

Адам скочи на ноге, за тили час се обуче, и одлети за њим. Задухан стигне путника већ на по пута у местанце.

— Шта ћеш ту? — прогунђа нестрпљиво Рафајло — хоћеш да ме задржиш? узалуд ти је мука, никада се с пута не враћам; онда боље ни не почињи, јер ћу се ражљутити!

— Знам, да те није вредно молити, онда бар да те мало пратим!

Радван ништа не одврати; крупним корацима мину местанце успавано и глухо, и изиде у поље.

— Рафајло, наумио си се светити Рахозама — рече бојажљиво Адам — реци ми за што?

— Јер ми се тако допада.

— Тај се одговор не слаже с твојом племенитошћу, а сама освета се не слаже с твојим начелима. Не чини тога!

— Рекао бих, да се усуђујеш саветовати ме и учити.

— Не, само те молим. Остави их на миру и опрости, ако се осећаш увређеним.

— Опростити, ја! Ха, ха, ха! Сањаш ваља да!

— То је њена родбина! — шапну још тише Адам.

— Кад их не буде, моћи ћеш ју узети. Утрћу ти пут.

— Њеном муком доћи до среће! Не! Волим сам погинути!

— Па и погинућеш, то те неће минути. Да имаш памети, пошао би са мном на крај света и утопио би своје снове у Лету; али ти ћеш остати, јер ниси човек, него атом из гомиле! Не иди више даље, јер и на што? Немамо о чему више говорити!

Стадоше баш на раскршћу, где стајаше стари крст између две жалосне брезе.

— Пешке идеш А жељезница? — изусти Адам, оклевајући.

— Кад ми додија ићи, наћи ћу пута до станице. Но, враћај се, јер ми само крадеш време.

— Хоћемо л' се икада састати? — рече Љахницки тужно.

— Не, за цело, јер моје је место онде, где громови бију и буре светове пустоше, а твоје онде, где стари грде, жене и бабе спазмују и дечурлија вриште! Желим ти сваку срећу!

Окрене се и оде брзо. За часак се ипак обазре. Адам још стајаше и гледаше за њим.

— Ходи са мном! — довикне заводник.

Момак отресе главом.

Путник се засмеје презорно и крене даље.

За часак пред очима Љахницкога остаде само таман и са свим пуст пут. Човек, кога је љубио нада све, стопио се с мраком и огрезао у ноћ. Не остаде иза њега ни трага.

VI.

Чусте ли, браћо? Вратио се Берт Анденберг.

— Где, када, како?

— Јутрос рано; професора Јана мало не удари капља, кад виде милога синовца.

— Шта врага?

— Замислите страшило у морнарској блузи, у димлијама француског зуава, под баскијском капом са кићанком, с тиролским, поткованим ципелама! Само још да је тетовиран и да носи кинески перчин! Ето то страшило пада у наручја поштованога професора патологије, вриштећи на сред ули-

це: *Mein geliebter Onkel!* Сиромах професор Јан! Стекло се на то чудо до два туцета свакојаких дангуба, па у њиховом милом друштву, уз смех и шалу, нестадоше рођаци у капији. То вам је све, што сам видео.

— За цело је професор Јан заклао упитано теле, кад му се је повратио блудни син, јер ми Сепл рече, да га данас не беше на предавању.

Двојица другова говорникових прснуше у смех.

— Свет ће пропасти! Франц Рупрехт спомиње свете књиге! Да не мислиш ићи на исповед, Велзевуле!

— И хоћу, вама у пркос! Само сам задао Радвану реч. Морамо тај акт скупа свршити.

— Онда Господ Бог дуго може чекати, а твоја породица и мати поскапаће од глади, ако се не латиш друга посла, него будеш мајмунисао Радвану. Онај бар овда онда учи се диспуту и картама.

— Ах, та деца! Од куд их се толико смаже на свету! У мене је тога код куће, као мрави!

Франц Рупрехт начини гримасу комична очајања.

— Њих је сувише, а старих, вредних дедова премало.

— Да да! Ти се не множе! засмеја се цинично Рупрехт.

Беше то висок, плав човек, широка лица са ретком брадом. Коса, одавна недирнута маказама, падаше на раскопчан хаљетак. На врх главе наместио поносито црвену капицу. Штапићем удараше такат некој песмици о своје риђе чизме.

Жмиркаше, јамачно кратковид, и обзираше се на све стране. Касни сумрачак летни спустио се на улице, гас се надметао с ведрим небом, гомиле ђачке омладине промицаху сваки час, хитајући на једну страну.

Довикиваху један другом лозинке, поздраве, шале, стискиваху руке, дозиваху се по именима. Међу њима тражаше Рупрехт некога, цуњајући очима билеге слушалаца философије.

Грозничава узбуна овлада тај дан у читавој тој бујној и веселој омладини, а свакоме беше на устима име Берта Анденберга. Добро је бити Јерострат, кад нема друге славе.

Тај Берт је дотле чинио свакојака чуда и покоре, дотле је лудовао, док се није попео на врх главе полицији, стрицу, филистрима, девојкама и друговима. Сит гласа и славе, увиде, да ће најбоље бити, ако очисти „чуства“ из Монакова. Једне ноћи, пре четири године, не могаху се мирни становници начудити непомућеној тишини. Сутра дан се не нађе разбијених прозора, искаљаних кућа јајима, искревутих цимера; не нађоше нигде ни Берта.

Професор Јан, преко срца и воље, али по дужности, даде га тражити на све стране и с врло умереном тугом прими службену изјаву: Од Берта ни трага, ни гласа.

Можете сада замислити, шта је осећао поштовани професор, кад је видео, да ускрсну срамно име, можете замислити, како се ускомеша читава „буршерија.“

— Берт! Берт! Берт! — орило се по ваздуху.

— Јесу л' те изабрали, Егоне, на „турнере“ о збору у Диселдорфу? — запита наједаред Франц, који не беше кадар ни пет минута задржати своје несталне мисли на једном предмету. Већ му дотужа јунак тога дана.

Питање се тицало баш гласника, који је јавио да се је пустолов вратио.

— Ваљда си био пијан јуче „Код цара Фараона“ о изборима? — одговори запитани, омалени Тиролац.

— Не бејах онде, јер . . . јер . . . — Франц замуца.

— Јамачно си учио катихисису своје потомство! — прогунђа трећи друг. — Знамо, знамо!

— Шта је било „Код цара Фараона“?

— При избору десеторице заступника нашега кола беше мир и каква таква слога. Дође, да се бира председник. Наш првак Калер истакне Радвана и онога Пољака, сликара, наметника Рахозу. Ја се први успротивим. Противио сам се још од када, кад су тога уметника примили „Код цара Фараона.“ Шта ће студентима сликар? Не послушаше ме; од то доба беше вечито трвење, а јуче настаде судњи дан. Мотали се као проклетници, налупали стакла и покрхали столица за сто талира; бој се већ тако заоштрио, да су и полицију дозвали. Ха, ха! показасмо да смо необично вешти борци.

Студенат се смејаше и трљаше руке; јамачно је врло волео такове диспуте с мимиком.

— Па шта се најзад доконало?

— Ништа. Калер промукао, позивајући на ред, и одложи гласање за данас. Сутра одлазимо на збор.

— А кандидати?

— Рахоза је ћеретао и смејао се, као манит, а најгоре своје противнике нацртао на зиду, — мене, разуме се, на челу, шмокљан! Радван одмах у почетку отишао у другу дворану. За њим Руди, Курт, Тони, Ахетал и Матија Талк, и док год је трајала битка, најравнодушније се картали, као да не чују граје. Упаднем, најзад, међу њих с гласом, да се онде убијају у дворани. „Мала штета, ако их неколико нестане“ — вели ми Руди се свим хладнокрвно. Радван држаше банке и погледа ме тако муњевито, да сам одмах излетио на поље. Замислите, ни да запита, како тече његов избор.

— Ти, разуме се, за њега гласаш? — запита Франц.

Не беше у њега ни главе, ни ума, ни разума, ал', као сваки глупак, у одлучним тренутима беше опрезан и лукав.

Усисаваше туђе мисли и начела као сунђер, имајући увек на уму, да не остане сам. Већина увек могаше поуздано рачунати, да ће јој он бити пришипетља и кукавица.

— Сваки, који се зове „турнером“ и жели добра нашој депутацији, биће на његовој страни! — повиче Егон, као да говори о верском догмату. — У њега су челични живци, јаки мишићи, хладна крв, а снага Херкулова. Нико га неће савладати.

— А ја ипак гласам за сликара! — одазва се оштар глас трећега друга. — Председник депутације не потребује мишића, него досетљивости и одрешена језика. А у том неће сликара нико надвладати. Радван је несносна надри-мудрица и простачина.

— Не тиче ме се његов карактер. То знам, да је турнер, каквих је мало, и сваки, који се у том разуме, њега ће изабрати. Речитост је потребна у црквама и педагошким скупштинама, то није турнерско оружје. Сликар нека слика, а нека се не трпа међу нас. Још ћу јашити на томе и дотерати дотле, да га избаце из нашега друштва.

— Пре ће то снаћи Радвана за безобразна пецкања, сатанску охолост и картање. Слушате га, као почињени, сећајући се његова умна оца, а он вас презире и подсмева вам се у очи.

— Волим, да ми се подсмева паметан човек, него букван. Радван је врло научен и разборит и никако није простак. Да мене ко тако кињи, као тај твој сликар њега, ја бих га нагрдио на пасја кола и на мртво испребијао!

Разговор добијаше све већма карактер свађе. Франц само мудро ћуташе, ал' сад већ није тражио међу бучном студентијом философске капице.

Наједаред му охладни одушевљење за Радвана.

— Хеј, браћо турнери, *salve!* Куд сте нагли тако журно, децо моје душе? — одазва се весео глас за њима.

Осврнуше се с нехотичним осмехом. Три руке пођоше да се рукују.

Пред њима стајаше Срећко Рахоза, прикладан, одевен без замерке, са слободним, несташним осмехом, који му развлачаше румене усне, с безбрижном погодом у сјајним очима. Изгледаше као жива слика добре воље, среће и младићске слободе.

У левој руци држаше грдну киту јоргована и ружа, десну пружи друговима.

— Пху! Скапаћу! — говораше даље. — Скупљам пртљаг, јер је време, да отпирим мало до куће, а овамо милион опроштајних посета!

— Посета с букетама! Вала, таке нису тешке! — засмеја се Франц.

— Богме су најтеже, кад их је много! Гледиш завидно те руже. У спомен твога деде, а мога учитеља, даћу ти једну за твоју Густу! Ево ти! А куда ћете ви! „Фараону“?

— Разуме се; чекамо на те, данас гласају.

— А, та то је мука жива, тај збор! Јуче сам дао свој глас теби, Егоне, па ћу и данас. Заиста не разумем, за што се гложе. Да се Радван уме наћи, требао би резигновати, да се избегну гадне сцене и компромитација!

— Рафајло живо жели, да буде председник! — умеша се Франц.

Егон ћуташе; трећи ђак закреча:

— Врло је зло, ако философ што год живо жели. Ваља да буде неприступачан људским осећајима и да сам себе савлада.

— Требало би, да и сам ту борбу заподенеш. пре него што ти се жуч разлије — помисли Егон ал' задржа примедбу за се, јер није спадала у животно питање његова бића: није се тицала турнерства и гимнастике.

Срећко се засмеја.

— Рафајло ће побеснити, ако га не изаберу! Али то ће бити праведна казна, што је презирао другове. Он вас све држи за глупаке и богаљеве.

— То ћемо видети! — прогунђа једовити ђак.

— Кад се јуче моје име истакло, бејах вам неизмерно захвалан што ме одликовасте, ма да сам туђин по народности и струци; ал' за то ћу и без жалости и увреде уступити, јер има много вреднијих од мене. *Adio* међу тим, јер мој је пут лево.

— Али ћеш доћи „Фараону“?

— Доћи ћу, барем да упознам тога баснословног Берта. До виђења!

И момак одјури даље, певајући својим пуним гласом:

Gott schuf die Rosen zum brechen,
Zum küssen den schönen Mund.

— Нема га у стотини! — повиче једовити ђакела.

— Весео, као пліска, неваљалац! — додаде Франц.

— Да, само није никакав турнер! — заврши тврдоглави Егон.

Умукоше, јер беху већ на прагу своје пиваре, на којој беше цимер намацкарена слика угњетача народа израиљског.

Да л' је тај мумијски монарх изнашао пиво, или га радо пио, или је укинуо намет на њега, то не знађаше „отац Франц“, господар кнајпе; али зна-

ђаше, да му је под његовим патронатом добро ишло и да му је гостионица сваки дан пуна натучена. Шта ти ту све није било у тој великој сведеној дворани у сутерену! Стотине бесних буршева старијих и млађих, густа пара од дисања, још гушћи дим из лула, обилежен, као магловитим звездицама, пламичцима гаса по зидовима, пива свуда, по чашама, по столовима, по асфалту под ногама. У тој атмосфери беше свега: грохотан смех, звук стакла, свађа, планови за излете, испите, конкурсе, кошије, лов, студије, учени диспути уз скаредне анегдоте, здравице и дебате о политици, уметнички заноси у сред стихова раскалашне песмице. Лица бледа и опаљена, брадата и ћосава; дечаци изнад шеснаест година и људи од тридесет; мозаик од одела, лица, карактера, хаос наречја и израза, у коме се само немачки ђак може и уме да нађе и да се слободно креће. Кад и кад из тога хаоса и нејасних контура ђачких говорника суне, као лептир, црвена кецеља девојке служавке, седа глава и бели кафтан „оца Франца“. Час по се издигне јунак тога дана на раменима својих другова до прљавога стропа; кад и кад стану летети по ваздуху беле столице и клупе, а обично је хучало само као у котлу и врвела, као мрави, гомила улазећи, излазећи или частећи се за привилегисаним столовима.

Данас не беше партије; гомила се искупила, па наперила и очи и слух у реткога госта.

Берт Анденберг, сад већ одевен европски, сеђаше на столу, забацивши ноге на наслон од столице Руке затурио до лаката у џепове, наслонио се леђима на зид, па говораше нешто кроз зубе, пљујући сваки час На срамоту синовцу професора Јана морамо признати, да је жвакао флегматично багов.

Беше то човек у најбољој снази, сухоњав, жут, с последицама свију болести и сваке скитничке разузданости. Циничне и дрске очи упиљио у светлост од гаса на супротном зиду, као да из ње снује нит својих успомена. Беху то очи дивљега човека или звера; рекао би, е су несвесне и замагљене, а виде, не гледајући, најмању ситницу око себе.

(Наставиће се.)

ГЕТЕ И ШИЛЕР.

(ИЗ КЊИГЕ „ГЕТОВ ЖИВОТ“ ОД Ђ. Х. ЛУЈСА.)

(Наставак.)

То подузеће било је прва верига у пријатељству међу Гетом и Шилером. Како су дотле стојали један спрам другог, видили смо из седмог поглавља пређашње књиге. Једаред се, у мају 1794. састали, изашавши заједно са неког предавања, које је држао Бач у Јенском природописном друштву; па разговарајући се о оном, што су чули, чује Гете у радосну изненађењу, како Шилер осуђује фрагментарну методу, које се предавачи науке редовно држе. Кад су дошли до Шилерова стана, уђе Гете с њиме па с великом топлином стане пред њим разлагати теорију метаморфозе. Узевши перо у брзини нацрта на хартију скицу прабиљке (типа). Шилер га је слушао с великом пажњом, брзо и чисто схватајући сваку појединост; но најпосле задрма главом и рече: „То није посматрај, то је идеја.“ Гете додаје уз то: „Изненађење ми је задавало бола, јер су те речи јасно показивале оно, што је нас двоје раздељивало Они назори, које је развио и у расправи под патписом: *Anmuth und Würde,* опет су ми дошли на ум те је с нова васкрсло у мени све оно, што ме је од њега одбијало. Али сам се савладао па одговорим: радујем се, те имам идеја а и не знам, да сам кадар исте рођеним очима својим посматрати.“ Нема сумње да је Шилер имао право, ма да може бити, да су обојица, како он, тако и Гете, искључиво у субјективном смислу узели што је он рекао. *Прабиљке*, и Гете је добро знао, не може човек наћи у природи; али је мислио, да се она очитује у свакој биљци.*) По што је до вере у пратип дошао путем директнога посматрања и сравњивања а не путем размишљана *a priori*, тврдио је, да тај пратип није идеја, него посматрај (Anschauung). Вероватно је, да је на Шилера од већег утицаја била метафизична страна идеје, него физички докази, на којима се оснивала Међу њима двојицом се одиста отворио широк и дубок јаз, те је Гете у истину могао рећи: „У борби међу објективним и субјективним, у тој највећој и најнезавршљивијој међу свим борбама зачело, се наше пријатељство, које

*) Гете, говорећи о својим научним испитивањима, која се односе на други предмет, вели ово: „Трудио сам се да нађем праживотињу (Urthier), или другим речима идеју, појам животиње.“ (У предговору Морфологији. XXXII.)

чисто није достигло крај." Лед је био пробијен. Шилерова жена, коју је Гете веома поштовао, све је и сва чинила, да их сложи; а намерени часопис, *Хоре*, произвеле су пријатељско јединство заједничком радњом и једнаким укусом. Пријатељство им је брзо расло и благотворно је утицало на обојицу. Шилер је на две недеље дошао у Вајмар; Гете је често одлазио у Јену. Опазили су, да се слажу не само у мишљењу о стварима него у начину посматрања им. „Треба времена, док све те идеје, које сте Ви у мене пробудили, рашчистим" — пише Шилер — „али се надам, да ни једна од њих не ће пропасти."

Жалећи, што роман свој, *Вилхелма Мајстера*, не може да даде у Хоре, јер га је већ обећао неком издаваоцу, Гете је при свем том рукопис, почевши од треће књиге, свагда шиљао Шилеру и захвално примао и употребљавао пријатељски суд, који је Шилер о том делу изразио. Дао му је два *песничка писма* (Episteln II. к. 241—248. стр.), *Забаве немачких исељеника*, *Римске елегије*, и расправу једну *о књижевном санскилотизму* (XXVIII. 155.)

Кад смо споменули *Вилхелма Мајстера*, морамо се вратити натраг за неколико месеца, кад је у управи Вајмарског позоришта вредно учествовао те му то опет пробудило интересовање за тај роман, на којем је толико година радио. Довршио га је; али га је довршио у са свим другом духу, него што га је почео и одиста се не може наћи, да су Шилерове примедбе користиле биле том делу. Но о том касније.

Пред крај јулија отишао је у Десау, оданде у Дражђане, где је, заједно с Мајером, међу благом уметности гледао да заборави метеж тога времена. „Цела Немачка" — пише Фрицу Стајну — „дели се на људе, који стрепе, који гунђају и који не маре ни за шта; ја са своје стране не могу ништа учинити боље него да се угледам на Дијогена, гурајући своје буре." Кад се вратио, с дана је у дан све јаче бивало пријатељство са Шилером; почели су врло често писати један другом; та писма њихова, у шест свезака, опште су позната. У мислима, које је Гете у то време (1795.) писао другим својим пријатељима, може се опазити неко унутрашње задовољство, које он сам, са свим као што треба, приписује том новом утицају. „За мене је то било ново пролеће" — пише у својим аналима (Tag- und Jahres-Hefte, XXIII. 31. стр.) — кад ми је све весело пупило, терало." Додир са Шилеровом озбиљном нарави и живахним му славољубљем дао је и њему тај нагон, који му је тако одавна већ био нуждан Редовни подстицачи књижевничке вредноће — сиротиња и тежња, да му се име пронесе по свету — нису њега голицали. Новаца му није требало, славе је имао доста; није око њега било ни народа, којем да говори. Али Шилеров дух, који се немирно борио, и утакмица, којој је он дао живота, чаровно су утицали на Гета, те су године њихова пријаљства обојици биле најплодније. У неизданом једном Стајновичином писму Шарлоти Ленгефелдовој*) из године 1795, налази се ова знаменита белешка: „И ја осећам, да се Гете приближује Шилеру, јер изгледа, као да опет почиње осећати, да сам ја на свету. Тако ми изгледа, као ко је пре неколико година с лађом пропао поред којег острва у мирном мору па сад почиње мислити на повратак кући." Та пропала лађа свакако ће бити да се мисли Кристина Вулпијусова, кућа пак да је салон Стајновичин. Али може бити, да је баш обратно.

1. Новембра опет се Гету роди син. Пише онда Шилеру, како би волео, да Шилер опет добије ћерку како би се песничка породица женидбом још већма здружила и умножила. Али новорођенче је живило само неколико дана — 20. Новембра пише Шилер: „Дубоко смо ожалили његов губитак! Али се тешите помишљу да је тај удар, дошавши тако рано, задесио предмет не љубави Ваше него Ваших нада." Гете овако одговара: „Човек не зна, шта је боље у таквом случају; пустити бол да иде природним својим путем или га угушити оним силним помоћним средствима, која нам даје образованост. Ако човек изабере ово последње, *као са своје стране и ја* у том налази само тренутну олакшицу; те тако сам искусио, да природа ипак извојује своје право, путем друге које кризе"

У овом случају канда није дошло ни до какве друге кризе. Вредан је остао у сваком правцу. Гелинг, у Јени, баш је онда изашао на среду с открићем, да се фосфор може запалити те горе у гушику (азот, нитроген); па то је Гетову пажњу одве-

*) Шилерова жена.

ло на кемију, у којој је неко време нашао забаве. Анатомија није никад за њ изгубила своју привлачну снагу; на цичи зими јутром, по снегу, често је одлазио на Лодерова предавања, са тако великом жудњом за науком, са које су му могли завидити млади ученици. Два Хумболта нарочито Александар, с којима је врло много дописивао, непрестано су му будну држали страст за науком те се њиховим наваљивањима може рећи хвала, што су угледале света његове скице *о компаративној анатомији*. С њима је увек говорио о тим предметима, речито је разлагао своје идеје, које, како изгледа, никада не би био метнуо на хартију, да она двојица нису наваљивали. Истина да те скице није довршио, односно није израдио; а и што је написао, штампао је тек године 1820.*) Измена мисли, коју је наставио с Хумболтима, обухватала је широко поље. „Ваљда не ће бити претерано самопоуздање," — вели — „мислити, да су тим путем силне идеје постале општом својином науке те се плодоносно развиле, ма да баштован, који је семе посејао, није по имену ни казан."

*) Тај је податак, врло важан као у опште у науци сваки податак, који се на време односи. Кад су те скице *угледале света*, већ су одавна идеје-водиље изнесене биле на јавност; кад је скице те *писао*, те су идеје биле још ванредне новине.

(Свршиће се.)

БЕГЕЧ.

ЗЕМЉОПИСНО-ИСТОРИЈСКА ЦРТА.

Од Ђ. М-а.

(Свршетак.)

Кад смо дакле и то прибележили, можемо поћи даље с нашим причањем о Бегечу.

Бегеч поседује ораће земље, шуме, рита и др. 7566 јутара и 950□° à 1600□°; од тога припада спахилуку 4119 ј. 1342□° а поседник је тога гроф Ото Котек.

У хатару постоје два спахијска мајура: *Визић* и *Гладни Мајур*.

Село Бегеч насељено је дакле око 1830. неку пре и неку после годину; за време док се ово село насељавало, ишли су људи још у стару цркву, јер је овде још нису имали. Црква та — као што напред рекох — била је врло мала, а у њој су служила три пароха, то нам казују протоколи крштених, венчаних и умрлих из прошлог столећа (протоколи ти пропадоше пре четир године). А поименце су били ови пароси: 1. Нестор Нинковић; од те породице још и данас има кућа са истим именом, а уз то још зову их и Глувачки. 2. Стефань Симичъ, овај се разно потписивао, као: Симинь, Симеоновъ, Симеоновичъ; и од ове породице има кућа, али се сад не зову више Симић, већ Косић, а то с тога што је један члан из породице Симића ушао у кућу Косићевој девојци, те по смрти старешине узео и овај домаће презиме. 3. Георгіе Недићъ; овај је кратко време био у Бегечу, а после се преселио у Футог, одакле је — држи се — био родом. У старом селу на цркви било је три звона, од којих најмање сада служи као школско звоно, а направљено је 1815. год. Средње звоно било је тешко од прилике 90 и неколико ℔. а облика је било као што су стара српска звона, на њему је била год. 1457, слика св. Луке и написано: *Бегеч*. Прича се да је то звоно пренешено било приликом сеобе Срба под А. Чарнојевићем, и да га је сам Чарнојевић поклонио, кад се Бегеч насељавао, по томе су дали и селу име Бегеч, а да је пореклом било из Црне Горе; да ли се та сва казивања слажу, то не знам. Приликом револуције год. 1848. однели су Мађари то звоно из Бегеча да га салију, али кад се покрет од 1848. стишао, јављено је из Арада бегечкој општини да се тамо налази бегечко звоно и бегечка општина погоди једног човека за 20 ф. да оде у Арад и звоно донесе. За тим је то звоно стајало у Бегечу све до 1869. год. и онда скинуше сва три звона са цркве да дижу нова на звоник; Полцех из Пеште, који је правио ова садања звона, говорио је људима да то звоно сачувају, јер је врло старо, али људи не хтедоше, него га дадоше њему у промену за ова садања. Ја сумњам да га је Полцех салио, разумевајући његову вредност, него може бити да га је дао Пештанском музеју.

Толико о томе.

Кад је вода почела гонити бегечке становнике из старог села, било им је остављено на вољу од тога спахилука, да од четири места бирају које хоће, наиме: на Куви, на друму, северно од друма на брежуљку, где је до скора шума постојала (а и сад се мало даље налази) или на овом месту, где се сад село налази, и тадањи становници одбацише поменута прва три места, изабраше ово садање, које је (узимајући га према она три) најлошије. Слушајући

разлоге по где којег старине, који су руководили тадање становнике да ово место изаберу, чудно ми је врло било, да у тадање доба никога није било да предочи свету корист, коју би имао од бољег положаја, а међутим те какву корист, да је на сред друма, а овако изгледа, као да га је неко одгурнуо од друма у страну за неких 100 корачаја. Разлози, који су их руководили, да се не насељавају на понуђена а одбачена три места, ови су: на Куву, која је одмах код Дунава не хтедоше због поплаве (међутим је Кува највиша тачка у хатару, тако да би пре сва суседна села могла бити поплављена а њој не би ништа сметало), у шуми не хтедоше због тога, што би пре насељавања морали искрчити места, а на друму не хтедоше с тога, што се бојали тадањих немеша, да им не досађују сваки час и да им не набахива сваки, који прође, захтевајући општински подвоз. За оно доба оправдан разлог, али за садања времена од велике штете. Међутим промашена је прилика. Док суседна села, доцније насељена и мања од Бегеча а на друму су, видимо да боље напредују, што код Бегеча није случај, бар у трговачком саобраћају не. Истина да не пропада, али врло споро у том правцу напредује.

Но да продужимо даље још коју.

Пресељавање из старог села у садање није могао бити на мах свршен чин, него је трајало више година, а за то време служили се Бегечани — као што је речено — старом црквом; тек 1836. год. почела се црква зидати у садањем селу и 1838. г. буде довршена. Црква ова доста је пространа али је у украсима сиромашна, међутим ваља знати да свог никаквог имања нема, него се једино из оно мало трговине црквене и оних ситних прилога издржава. Па крај свег тога, стекла је црква за ово неколико последњих година много бољи изглед и извукла се мало из оног старог свог јадног стања, а то се има највише захвалити заузимању Ћире Стевановог, овдашњег ваљаног земљодељца, који је као тутор за год. 1885, 1886 и 1887. набавио цркви нов престо̀ матере божије и владичин сто̀, нов полијелеј и врло лепо дао заградити порту зидом и летвама, те је тиме показао и прошлим и будућим туторима црквеним, да се и из тих ситних прихода може леп новчић уштедити и много што шта учинити, кад се с вољом и поштеним рачуном ради.

До год. 1886. јуна месеца било је више старих књига у цркви у добром стању очуваних. Све те књиге стајале су у олтару у црквеном орману. Поменуте године, непажњом црквењака, запали се орман, те се ноћу око $1^1/_2$ сах. појави у цркви ватра и том приликом изгору све књиге осим старог триода, који се налазио у школском орману. Но срећом, још на неколико година пре тога случаја, прибележио је бивши привремени учитељ у Бегечу, честита старина г. Тодор Мутибарић (синовац пок. владике Јеротеја Мутибарића) све те записе у једну књигу, која се са осталим актима цркв. школ. општине чува. Те тако ћемо изнети овде из те књиге редом све, што је било на којој књизи записано. Прво ћемо споменути Триод. Триод је из почетка читав али на крају има само до цветног петка, а иза тога види се, да су три листа маказама одсечена, а да ли је више што било, не види се. На првом листу триодовом, тамо где пише: Трипѣснець с Бгом починаемъ, има више тога распеће Христово а у угловима: Исус Христос који побеђује, наиме: у горња два угла крста стоји: **ІС ХС** а у доња два угла: **СХ НИ** а затим у десном углу: **КИ ПВ**; на крајевима од крста има значења четир еванђелиста: горе орао, доле јунац, с лева лав, с десна анђео, и свако то с књигом; на подножју крста налази се круг и у њему: **Ѡ рожстка х҃с ҂афч** (1590.) **іщпана ꙋ мнетке,** испод тога штампано је црвени писмени у један ред: **виценце де господинь божидара вꙋков Ѡдь старуга.** Дакле штампарија Вићентија Вуковића, сина Божидарева, доба између 1519— 638. г.). На предњој корици изнутра написано је ово: **Сиа книга триодионь села Бегеча, потписо на 1744-го априлиа 3-го дн҃ь Єкремъ Геѡргиевичъ.**

На стражњој корици: **Сиа книга града кꙋпꙋшкара псуидъ Бегечіїо,** а испод тога: **Поставши кнез** затим: **сїа книга трїѡдъ града капꙋшъкара,** испод тога: **летоꙋ тисꙋщьно а҃х҃ч҃ѳ** (1699.) Испод тога: **да се знаꙋчїи нїше тꙋрцїи и каꙋри мїръ к҃ и҃ е҃ летъ.** (25 год.)

Испод тога: **тогда поповꙋ ꙋ капꙋшкарꙋ євлоћїе и ѡсифъ некогда мїлешевцїи к и҃доше Ѡ пределъ хрватскїе землае,** затим помрчено: **ѡм,** све ово написано је у три кратка реда, а за два прста ниже опет у три кратка реда ово: **тогда беше државнїи цесарь леѡполдъ кои не беше рождень него ножемъ и҃з матере и҃зпоренъ то е свакомꙋ кеоровати да е тако било.**

Ниже овога у четир кратка и два дужа реда, написано је ово: **и тогда беше патрїарь арьсенїе пећскїи ꙋскочїиѡ подь ћесара Ѡ проклетого цара мехмеда ѡх҃ꙋ тогда х҃рита некомг родг и тогда ѡпгстеше велики манастири и мали и каса србска земла и бугарска ѡ велики плачъ и ридание тогда.**

Триод овај увезан је у дрвене корице превучене кожом и то је врло јак увез, прави онај „с којим би вола поранити мог'о“ што вели Илић. На стражњој корици налазе се две копче свака од две струке, а свака струка је плетена.

Књиге, које су изгореле, ово су: 1. *Евангелије*, руком рађено, купи Кајов Фаркаш и приложи у своју цркву Дорожку, храму пресвете Богородице године 1676. На почетку сваког евангелија изваjан је био евангелист врло шареним бојама. Посетна писмена код појединих глава, врло крупна и лепо израђена, око среде евангелија био је један чист лист и на њему читуља за мртве, а на доњој половини стране: помяни Гди и живихъ, па се онда спомену имена крштена а затим и неки: *Радичъ*. На првим листовима исте књиге било је написано доле на сваком листу по две три речи, као што се обично налази у старим црквеним књигама: год. 1730 Децембра 21. Дороцки Немеш Танач даде *иоа Михаиломъ Хацнацомъ*.

2. *Октоихъ* (Србуљски) села Каравукова, грама св. апост. и евангелиста Јована богослова.

3. *Пролог.* (од јуна до краја августа) купи господар Петар Марковић и приложи бегечкој цркви год. 1739.

4. *Пролог.* (од септембра до краја новембра) купи и приложи бегечкој цркви госп. Георгије Поповић год. 1739.

5 *Пролог.* (од месеца децембра до краја фебруара) купи господ. Михаил Суботић и приложи бегечкој цркви год. 1739.

6. *Соборник* (Србуљски) даде поп Георгије Поповић год. 1740. Нов. дне 20.

7. *Србљак* а.) Књигу Србљак купи Симеон Мијатовић 1768. год. —

б.) Год. 1776 маја 16. освети цркву бегечку господин епископ Арсен Радивојевић и онда беше Милан Товаришки протопресвитер.

После овога изнећемо редом написе из старијих година, за које се не зна, на којим су књигама били побележени, наиме:

Год. 1782. дође за учитеља у Бегеч Васа Соколовић.

Год. 1782. дође табор у Бегеч да иде Земуну и Београду на Турке, октомбра 6-ог.

Год. 1786. би у Гложани Петар Радивојевић парох.

Год. 1786. би у Чебу Младен Марјановић свештеник.

Год. 1791. би у Петровци Антоније Поповић, парох (Петровци су сад чисто словачко село).

Год. 1801. би Матеј Пиља у Бегечу учитељ.

Год. 1828. апр. 12. дође Дамјан Субботић у Бегеч за учитеља.

Год. 1840. удави се у Дунаву бегечки свештеник Александер Марковић, родом из Села Баноштра (у Срему).

Год. 184 . окт. 30. служи службу у бегечкој цркви новопосвећени господин епископ далматински Јеротеј Мутибарић, син бегечки, рођен од оца Стевана и матере Марте земљоделаца.

Осим другихбележака, које су већ новијег времена, има забележено да је 1865. год. 14. јула, убио гром чобана Филипа Стевановог са 100 ком. оваца, на њиви З. Крстином брегу.

Овим смо рекли све о Бегечу што је вредно да се из заборава отргне; могли би овде прибележити још то, да је становништво вредно и да врло уредно ради своју земљу, међутим људи су земљом мали, јер половина од целог атара у спахијским је рукама. Затим би могли рећи, да људи радо прилажу по могућству своју лепту на цркву, али се мало старају о школи, што им је једном приликом и епарх. школ. референт згодно пребацио, кад су му у цркви показивали нове столове и хвастали се њима. Но у првом реду требало би овај немар уписати у грех поглаварству политичне општине, јер је у његовим рукама новац од општ. трошка, те је оно позвано да се стара око тога да школа није овако гола као каква швапска сала за музику; а крај 340 мушке и женске деце за редовну школу, требало би већ једном, бар још једну — трећу — учитељску снагу имати, али у тим стварима не можемо апеловати на месне духове, јер се њихна срца врло тешко за просветом краве а умље им неће да досегне значај оних захтева, који у садањем веку стоје на првом месту. — У тој ствари требало би да проговори претпостављена школска власт а томе се и надамо нас двоје радника на тим прилично великим просветним њивама.

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“

на „реферат“ и „одговор“ г Љуб. Стојановића.

(Наставак.)

Ја сам г. С-ћа упутио, да у Живановића нема спомена о вјечитости гласовнијех закона (од *„незапамћеног доба!“*); то му је исто и г. Ж. казао, ма да други пут г. Ж. вели: „али би заиста били вечити да није аналогије“. („Коло“ стр. 276.) Г. С. то вели: „Управо онако као што сам раније казао да он мисли“. („Одговор“ стр. 17) Далеко је то *„управо онако“*, јер г. „стручњаку“ је могућа мисао *„вечити од незапамћеног доба“*, а г. Ж-ћу *„ве-*

чити“ значи „*непромјенљиви*“; г. Ж. испоређује законе гласовне и аналогију са наслеђем и „прилагођивањем“ у Дарвиновој теорији,*) па на послетку вели: „закони би гласовни остали непромењљиви да није аналогије“, т. ј. да није аналогије, закони би се гласовни свуда *непромењљиво* према својој физиолошкој основи појављивали.**) Разумије ли то г. „стручњак?“ — На моје ријечи, да аналогија руши гласовне законе старијег перијода, („Lautgesetz und Analogie ergänzen sich gegenseitig; wo das erste zu wirken aufhört, hat sich die zweite eingestellt, und wo diese zu wirken anfängt, gibt's für das erste keinen Raum mehr.“ F. Misteli) вели г. С.: „Није истина да аналогија *само* руши законе старијег периода; баш Junggrammatiker-и, о којима је он нешто начуо, тврде, да је она исто тако стара као и гласовни закони“. Колико је то одговор на оне моје ријечи, колико тај његов празан разговор потире оно моје напријед и најпослије колико је у свему томе науке, то остављам свакоме да пресуди, ко је иоле читао о тијем стварима. Свака даља ријеч са г. С-ћем о томе била би пуко исмијевање саме ствари, јер његови појмови о томе вриједе колико нула. У осталом ми остављамо рока г „стручњаку“, док и он не би „начуо“, нека нам се тада јави, а ми ћемо међу тијем свакога у напријед увјерити, да ће од свега тога бити једно велико ништа или којешта. Tertium non datur. На посао дакле, г. С-ћу!

Код ријечи *слово* опет г. Љ. Ст. као „стручњак“ и „његове ствари“. Овдје нам је г. С. и смијешан и јадан; он би силом хтио, да *слово* у нас значи *λόγος*, а у ријечима: *дословно* (од ријечи до ријечи), *ословити, бесловесан, услов, наслов*. Требао нам је одмах казати, да је то његова „стручњачка“ воља и да је то „његова ствар“, па се оканити онијех празнијех ријечи, из којих учиш само неразумијевање и најпростије незнање. На што се онда срдити, кад му кажемо, да је он други Светић? На што, кад је и Светић сам онако писао, колико је разумијевао? Г. С. би требао да зна, да је та ствар у нас давно пречишћена, осим ако он отуд не створи какав „нов метод“. Данас ту ствар потезати и смијешно је и чудно је, али шта ћеш, кад имадеш посла са „стручњацима“, који не знају да је Вук још 1845. год. против тога писао: „Шта ће нам *слово*, кад имамо *ријеч* и *бесједа*, и кад *слово* у језику нашему значи са свијем друго?“***) Па то исто у Даничића још год. 1848. „А ни наше *слово* није грчко *λόγος*, него је *γράμμα*.*) Кад томе додаш народне ријечи из Вукова Рјечн. (разумије се, да амо не спада н. пр. *богословија, благословити*), у којима долази *слово*, и погледаш им на значење, зар се онда може још и данас таковијех наћи, који се боре за: *ословити, бесловесан, дословно, услов, наслов?* Може; ето главом г. Љуб. Стојановић. Али да му чујемо разлоге. Г. С. не ће, да се сад бришу из језика ријечи, „које су постале (шта му само значи ово „постале?“) од *слово* = реч, јер је то значење било *некад* и у српском, као што се види из речи Словац, Словић а нарочито из речи *прословити* = проговорити“, („Одговор“ стр. 19.) Ово до душе није ништа страшно, тек једна гомилица глупости и незнања, и Вук је врло добро казао за овакове „учитеље“ као што је г. С.: „Не би ли боље и паметније било, да човјек сам најприје учи оно што не зна, па онда друге ономе да учи? Али оваки људи ваља да мисле, да је срамота признати своје незнање и учити оно што се не зна; а друге учити и у ономе што сами не знаду, да је слава и част! На част им така и памет и слава и част!“ (Писма Плат. Атанацк. стр. 47.) Прво и прво, нека је то значење и било некада у српском, зар то да буде разлог за данашње стање језика, — за значење, које фактично имаде та ријеч у нашем народу? Да не коментишемо „стручњачке појмове“ довољно је, да узмемо само ова три примјера, па да видимо, како се ријечи различито развијају по значењу. Тако н. пр. руско *рокъ* значи судбина, наше *рок* (и ст. слов.) значи tempus praestitutum, чешко *rok* = annus; ст. слов. *година* = hora, annus, наше *година* = annus (у Дубр. tempestas, у Хрв. pluvia као и у словенач.), у чешк. *hodina* = сахат; наше *час* = Augenblick, чешко (пољ. czas) значи вријеме у опће. — У српском имаде ријеч *поступ*, која по своjем поријеклу (н. пр. поступа дијете) ништа приличније него да значи (као рус. поступь) *корак*; међу тијем наше *поступ* значи der Stillstand der Mühle bei zu hohem Wasser. Quid nunc? О томе не уме да мисли г. С.; њему је довољно, да је ријеч њекад њешто значила, па да и данас то значи.

Друго, г. С доказује именима *Словац, Словић*, да је у нас њекад *слово* значило *λόγος*. Ја сам му казао, да је то семасијологија и да се ту ваља добро обути, ако нам је да се упуштамо у тумачења; али г. С. не зна ни шта је то семасијологија, па да како да ћути о томе као заливен. На послетку ме упућује на остале словенске језике и учи ме „првобитном“ значењу ријечи *слово* у српском; требао је отићи бар на коријен çru (скр.

*) Испор. H. Paul гл. II.

**) „Alles drecht sich mir darum die sprachentwickelung aus der wechselwirkung abzuleiten, welche die individuen auf einander ausüben“. H. P.

***) Писма Плат. Атанацковићу, Беч 1845. стр. 15.

*) В. Лазићу, I. стр. 9.

зенд. audire; ст. слов. *слоути* = nominari, clarum esse; грч. *κλύω*; литав. szlovẽ = Ehre), па у томе тражити значење за наше *слово*. Смиједи г. „стручњак“ одлучно тврдити, да су имена *Словац и Словић* постала од *слово у значењу λόγος*? У г. С-ћа је толико логике, да „доказује“ онијем, што се тек има доказати. У Душанову законику долази *слово* у значењу *γράμμα*, о чему нема сумње, да је из народног језика; г. С. нас опомиње иначе на старе српске споменике, у којима имаде *слово* у значењу *λόγος*, али ми му нијесмо криви, — ми га чак жалимо, што он не зна, од куда је то. У Рјечнику тумачи Вук *пословицу* овако: eine Art Sillabirsprache, deren die Bauer zweierlei, die grosse und die kleine haben; мене за тијем примјер, али из тога не разумијемо довољно, како изгледа тај *говор по словима*. У својим „Примјерима српско-славенског језика“ објашњава Вук на шире *пословицу* („говор по словима или срицањем“) што је и сам у дјетињству од својега оца научио (стр. 33.); на завршетку вели Вук: „По овакоме говору или срицању, које је у народу нашему јамачно толико старо колико и писмо“.... Шта мисли г. С., шта ово значи и куд допире оно његово „некад“? Шта ћемо са *Словић* и *Словац*, да ли су та имена још старија, или ако су старија, да ли су та имена постала од *слово* = *λόγος*, или имају са *слово* само заједничку етимологију, као и многа друга имена тога поријекла? Ми доиста не знамо и није вајде морамо се ослонити на „стручњачку“ ријеч г. С-ћа.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= На белешку г. Моје Медића, што ју у 21. бр, о. л. донесосмо у овој рубрици, добисмо из Монакова ово писмо нашег драгог г. сурадника: П. господине уредниче! Молим вас, имајте доброту те отштампајте ово неколико редака у вашем цењеном листу.

У 21-ом броју „Јавора“ изашла је једна нотица г проф. Моје Медића, у којој се дотиче мога чланка „Порекло хлороф. зрнаца у биљ. организ“ који је недавно изашао у истом листу. Г. Моја ми пре свега замера изразу *удишу*, па онда, можда држећи, да ја нисам на чисто о тој биљ. животној функцији, упућује ме на неку своју расправу о томе: „*Откуда биљке црпе угљик*“. Пре свега изјављујем, да сам ја на ономе месту у својој расправици, које г. Моја наводи, написао — ако се не варам — *усишу*, и да је *удишу* само једна омања штампарска погрешка. Да је то тако, г. Моја се могао уверити и из онога места у мојој расправици, где је реч о функцији хлорофила у биљном организму: да под утицајем светлости раставља *угљену киселину* на њене саставне делове од којих угљеник употребљавају биљни организми и т. д. Шта више, ја сам, чини ми се, напоменуо на једном месту и то да је правац респирације код биља са свим супротан ономе код животиња и да животни процеси једних и других почивају на са свим супротним хемијским процесима: оксидације и редукције.

Мени је непојамно, да се г. Моја чуди, како то *да и биљке могу да дишу?* Далеко од тога, да посумњам, да г. Моја нема чисте појмове о физиолошкој функцији лишћа код биља, ја држим да је потребно, да се овде на овом месту што боље објасним са г. Мојом. Ово је у толико потребније, што сам уверен, га ће г. Моја својим сваке хвале достојним радом на прибирању и уређивању природописне српске терминологије и номенклатуре много допринети даљем развићу ове гране научног језика у нас Срба.

Г. Моја, замерајући са свим умесно изразу *удишу* на оном месту, на коме је у расправици употребљен (што је као што сам напоменуо случајна штампар. омашка, за исправу које сам г. Моји веома обвезан), изгледа као да не верује да биљке могу *у опште да дишу*. Не јамчим, да сам добро разумео г. Мојину замерку, али мени се чини да г. Моја мисли, да само животиње имају респирацију (дисање),ваља да за то што примају кисеоник а испуштају угљену киселину. Или је, можда, г. Моја хтео, да за облик респирације код биља употреби какав други термин? Било како му драго, тек ја држим, да ни једно ни друго није оправдано. Г. Моја ће, без сумње, признати, да је примање угљене киселине помоћу лишћа код биља исто тако један облик респирације у најширем смислу те речи, као и примање кисеоника код животиња. Г. Моја, најзад, знаће и то, да многе паразитске биљке (које су оскудне у хлорофилу) као и све и гљиве *респирирају* т. ј. *дишу* баш онако, као и животиње (т. ј. примају кисеоник, а испуштају угљену киселину); па немају чак ни т. зв. *асимилације* (усисавања) угљеника. Друга је ствар, ако г. Моја држи за потребно, да за примање угљеника из угљене киселине код биља употреби нарочити израз. Само би у том случају, по моме мишљењу, било боље рећи *усишу* (асимилација), којим се изразом и обележава укупан биљни животни процес, који се врши помоћу хлорофила. Г. Мојин израз *црпу* не само да није згодан и удесан за овај појам, него неће бити ни граматички правилан, и боље би било да се (наравно у правилном грам. свом облику) употреби за обележавање примања течне хране код биља помоћу корених жилица.

Даље, г. Моја ме пита, кад је „Aethalium septicum“ прешла из „Myscomycetes“ у „ниже алге“. Ја се не опомињем да сам игде порицао да „Aeth. septicum“ није Myscom. То ће бити, да се г. Моја вара. Ствар је само у томе што тамо стоји: *неке ниже алге* у место: *неке ниже биљке*. Да ли је то штампарска погрешка или случајна омашка, која се и мени самоме не приметно увукла — то не могу поуздано тврдити. Толико само могу рећи, да су се у поменутом мом чланку поткрале и многе друге знатне погрешке, за које поуздано знам, да нису биле у рукопису. У осталом г. Моја ће и сам признати да је код сувише подељених мишљења, која владају о природи Mycet. међу разним научарима и врло тешко и тугаљиво

говорити са неком позитивношћу о том питању. Ја сам Mycet. у свом чланку навео само као пример да се види, како се ни покретање с места не може узети као критеријон за разлику између биља и животиња. А колико је овај пример био згодан за саму ову цил., види се из тога, што питање о правој природи ових организама није ни до данас коначно решено.

Што се тиче израза „Symboise" место „Symbiose" то је очевидно опет штампарска погрешка, за чију сам исправку г. Моји такође обвезан.

Примите, г. уредниче, уверење мога дубоког и искреног поштовања.

16. јуна 1890. у Минхену.

Свет. Н. Матић, канд. философ.

═ Царска академија наука у Петрограду закључила је, да изда ново издање свију **Пушкинових дела**. Мајкову је поверено да уреди ово издање.

РАЗНО.

(**Славни људи на самрти.**) 8. **Фридрих Шлајермахер** рачунаће се без сумње у најдуховитије и најпримамљивије проповеднике новијег времена и при свим његовим слабостима и погрешкама мораће се за њ рећи, да је уједно био и песнички прожета душа. „Био је то дух" — вели за њ др. Карло Шварц — „који чисти и преображава, тако снажан, да му дејства још ни данас нису исцрпљена, да ће се шта више потоња времена још често к њему враћати те се из душевнога пада дизати к њему." Његове проповеди „О религији," његови „Монолози", његова „Божитња светковина" јесу дела ванредне вредности, дела, у којима оштар, дијалектичан дух по кад кад тромо и нејасно, но ипак са светом ревношћу за најдубљим познањем истине гледа да докаже, да је религијозност апсолутни задак моралности свагда био и требао да буде. На једном месту пише: „Где ја стојим, ваља у туђој светлости видити свети пламен како гори, неверним робовима садашњости страшна опомена, разумнима сведоџба о духу, који влада. Нека се у љубави и надежди приближи сваки, који као ја припада будућности на сваким делом и беседом свакога нека се јаче свије и прошири лепи слободни савез за боља времена." Шлајермахер је био и Мојсије, који је пошао у обетовану земљу религиозне просвећености. На том му се путу десило нешто, што се сваком човеку може десити, одушевио се за „Луцинду" Фридриха Шлегла, онај роман, у којем се лепој чулности љубави помаже, да из пепељугине службе у простоти дође до свог човечанског права. Шлајермахер, који није био светац, него прави, ма и божански просвећен човек, написао је своја „пријатељска писма" о тој „Луцинди", услед чега се наравно упрепастили и згрозили фарисеји и зилоти његове цркве. Мало је фалило те га нису анатемисали и као шугаву овцу изагнали из стада верних, у пркос Соломоновој песми над песмама. Шлајермахер је на то угушио та пријатељска писма, док их после његове смрти Карло Гуцков није опет изнео на свет. Винбарг, који с правом тврди, да није управо „Луцинда", него њен предмет, љубав, права тема тих Шлајермахерових писама, налази, да је та мала књига „појетским мџомиром тако задахнута, да се чак на сиву хартију полако диже чудан сањалачки сјај, одблесан ружичан блесак пољубаца, етир погледа дата, који чини, те се узани црни спалири редова растају и шире у цветне стазе, крај којих у џбуновима прижељкују славуљи и лебде познати драги и драгане, шапћући и милујући се, на челу им: Ромео и Julија, Абелар и Хелојиза, Петрарка и Лаура. Сам божанствени Шлајермахер пак са овенчаном главом, опкољен ученицима и ученицама, стоји посред њих, говори против неприродности срдаца, против претваралачке покварености морала, против непристојне придерије жена, против целе мизере наше данашње љубави, проповедајући смелим и чистим устима узвишено јеванђеље љубави, како чак и њега одушевљава и како исто тако прикладно изгледа великим законима природе као и становишту напредног и развијеног човечанства." У том се стању види душевним очима још и данас Шлајермахер, па још се и данас види, како се бори против старости те у радосну одушевљењу кличе: „Хоћу дух да неослабљен пренесем, у доцније године; никада нека ми не угине свежи живот; што ме сад весели, веселиће ме увек; слободна ће ми остати воља и жива фантазија па ништа ми не ће отети чаровни кључ, што отвара тајанствене капције вишега света; никад ми не згаснути ватра љубави. Не ћу да видим старачких слабости, којих се човек плаши; заветујем се да ћу крепко презирати сваку неудаћу, која ми не задеси сврху мога живота па заклињем се сам себи, да ћу вечито остато млад." Тако је живео Шлајермахер, тако је умро. На самртном одру осећао је живо још једаред како му све мисли васкрсавају, које су га у животу забављале о бесмртности и вечности. „У чудном сам стању свесности и несвесности," рече својој жени „па у стању том уживам одиста небеске часе. Роје се у мени мисли о неиспитивој дубини, мисли, које прелазе сваку религију па ипак су једно исто са мојим најдубљим религијозним осећајима." Тако је издануо 12. фебруара 1834. Рођен је био Шлајермахер 2:. новембра 1768.

(**Позориште у некадањој Троји**). Као што неки листови јављају, наишао је *Шлиман* при ископавању старе Троје у Хисарлику на развалине једнога позоришта, које је зидано било у полукругу и око 2000 гледалаца могаху ту да нађу места. У позоришту су нађене и две женске статуе од мрамора, а од истога камена беху сграђена и седишта и патос овога позоришта.

(**Друштво за чување споменика**). Московско археолошко друштво покренуло је идеју, да се оснује међународно друштво за чување споменика и уметничких дела у време ратова. Ово би друштво по својој организацији било налик на дружине црвенога крста. Московско се друштво нада, да ће наћи у овоме на међународну потпору.

(**Метеорит**). У Русији, у губернији Херсонској, пао је недавно један метеорит, који спада у ретку врсту аеролита, што угља садржавају. То беше црна, земљана маса, са безбројним кристалима. И цела та маса није скоро ни налик на метеорит. У средини овога камена има нека организована материја, која се састоји из угља и неке смоле. Наука ће имати тек да протумачи, како је та смеса допла у метеорит.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 25. У НОВОМ САДУ 24. ЈУНИЈА 1890. Год. XVII.

ИЗ „ПЛАМЕНОВА“.

Српским матерама.

Српска мајко, соколове гаји!
Казуј деци оне светле дане,
Вечном нашом славом увенчане,
Нек их крепе успомене лепе,
Нек у груди жељу им пробуди
Слава стара, да размахну крили,
Да будемо, где смо некад били!

Младу душу задахни, зажари
Дивном песмом из времена стари',
Нека песме прошлост им оживе,
Нека виде и нека се диве,
Равијојла нек им рече вила:
Шта је раја под Душаном била.

Сред косовског стани с њима гробља,
Научи их, још да има робља,
Да у тами тужна . . . . . чами,
Роб у студи да за сунцем жуди,
Игралиште да ј' Србија Стара
Арнаута, дивљијих Татара.

Гаји, мајко, орлове нам гаји!
Нек не знају, шта су уздисаји,
— Празна речи роба не излечи —
Него смела великанска дела,
Нека сунцу соколи појуре,
Да разбију облачине суре.

Биће зрака буде ли јунака. . .
Кад од сева србињских мачева
Затресу се окови нам клети —
Пусти лава, Косово да свети,
Нек се врати — срце твоје жуди —
Ал с лавором ил с мачем у груди'.

Дођу л срећни са бојишта гласи
Гордо чело венцем му украси,
Ил долете л два врана гаврана
И донесу руку од јунака —
Не плач'! Песма нек јекне покајка:
За то ј' сина и родила мајка!

Варшава 1889.

Радован Кошутић.

ЖРТВА ЉУБАВИ.

ПРИПОВЕТКА.

(Свршетак.)

Она је мало ћутала, и колико сам онако збуњен приметити могао, мало порумени ла, а за тим умиљато продужи:

„Можете ли ту тајну мени поверити, као искреној вашој пријатељици; можда бих вам и ја шта помогла.“

У тај се час она саже, да узбере неки цветак, који јој пред ногама стајаше; а ја прибрав сву снагу, усkликнем: „Та је, чија нежна ручица откиде немилосрдно главицу томе лепоме цветићу!“ а за тим изустих: „Ту љубим свим жаром душе своје, без ње ми нема живота!“

Ту заћутим. Груди ми се силно надимаху. Чеках на одговор, као осуђеник час, у који ће га позвати, да испије горку чашу. Надах се повољноме одговору, ал' кад тамо, добих само слабу утеху.

Она ми стаде наваћати више разлога, ради којих ми не може у томе помоћи, од којих је, рече, највећи, што јој отац не би допустио, да се удаје, а сумња и у искреност мојих речи.

Ја сам јој се заклињао тужним и молећивим гласом и уверавао, да су ми речи чисти излив срца, молио сам ју, да ми рана не задаје, да ми среће не укида.

Кад је увидела, да заиста искрено мислим, и кад је прочитала с мога лица очајничку борбу срца, даде ми ипак искрицу наде, стане ме храбрити, да не клонем већ да се стрпим и тешим тиме, што има према мени наклоности, управо љубави, па да ће настојати колико могуће, не би ли се те сметње дале отклонити.

У том одскакута преко ливаде, љупко се насмешивши с „*богом*“ рекавши, а ја остадох још неко време на потоку.

Премишљао сам о данашњем догађају. Њезино обећање улевало ми је до душе наде у срце, али њени разлози задавали су ми бола Жао ми је било, што тако брзо оде, а имао сам много још да јој искажем.

Кад дођох кући, покушам да јој на хартији испишем осећаје свога срца, које нисам био у стању, да јој усмено искажем

И збиља на моје највеће задовољство испало ми је за руком, да сам се и сам после чудио, па ми није ни жао било силног оног времена, које сам у то уложио.

Сутрадан се опет с њом састанем и дадем јој стихове, које је радо примила и још их предамном прочитала. За тим се љупко насмеши, па мало се поклонивши, одскакута кући.

Истом сам сада појмио праву моћ љубави и осетио њену снагу и величанство. Право кажу песници, љубав је она снага, која сав свет држи, њим по вољи влада и свака друга снага није ништа спрам њене величине.

Она ме је сасвим занела, па у слатком заносу мислио сам од ње, да је предамном најлепша богиња љубави. Како ми је срцу било, гледајући сјај њених милих очица, гледајући осмех румених јој усана. О срце, срце! Зар има бољег мелема по тебе, него кад ти драга тепа слатке речи, кад те греју жарки погледи њених очију, а ти душо, немаш лепше окрепе, него кад те мила обасипље мирисом душе своје. Онај, који није никада љубио, али у правом смислу те речи, тај не зна, шта су сласти и милине овога света, али тај није ни сазнао, што су патње и јади, што их љубав може нанети, јер има ли веће несреће по човека, који је искрено љубио, па још у уверењу живио, да му се љубав истом мером враћа, а драга га наједаред изневери и другоме поклони срце. Такав је човек после као без срца, без мисли и осећања, студени камен, достојан највећег сажаљења.

Ја до душе онда нисам могао то појмити, али после, после сам на жалост појмио.

Сваки пут, кад би се с драгом својом састао, шапнуо бих јој по коју слатку реч, по који излив ватрене своје љубави. Она до душе није то свагда с таком слашћу примала, као што то неке чине.

Има их, које не воле ни о чем другом разговарати, него само о љубави и које мисле, да су празне фразе, ласкање, доказ љубави, а при том ни мало не пазе на то, колико се те речи слажу са осталим понашањем.

Није тако било код моје драгане. Она је била осведочена, да је искрено љубим, па је с тога увек волела о чем другом разговарати, а слабо би слушала, ако бих јој о љубави својој штогод говорио.

Од ње пак нисам чуо ни једне речице, којом би љубави својој израза дала. Једина ми утеха бијаше, њезино понашање и љубазна предусретљивост.

Шта више кад бих ју о том штогод питао, тако се знала извући из неприлике, да сам се дивити морао њезиној досетљивости.

Једно вече рећи ћу јој; „Ох, кад би ме само десетином љубили, колико ја вас љубим, био бих најсретнији.“

„О можда још и више!“ био је њезин одговор

Ја сам био задовољан, колико и пре.

„Па нашто оно *можда*?“ запитам. „Зар не би боље било, кад би то *можда* изостало.“

„За сада нек стоји, јер је на свом месту“, одговори она.

Седили смо једаред сами пред њеном школом и разговарали о којечем По својој старој навади наједаред ја запитам: „Реците ми, госпођице, тако вам неба, могу ли се надати, да ћете ми поклонити ваше срце, или ћете ме за навек унесрећити?

„Да!“ бијаше њезин одговор.

Мало зaћутим, а за тим ју опет запитам: „Односи ли се то *да* на оно прво или последње?“

„Сад како се узме, а сад вам баш нећу одговорити, кад стављате такова питања.“

Молио сам ју, да ми каже, али не добих одговора.

„Други пут боље промислите, како ћете питање удесити.“

Па поред највећих мојих молба и преклињања није ми хтела ни мало открити, што јој срце осећа. Кад би ју корео, да се само претвара, а о својој љубави са највећим одушевљењем говорио, она би ми једино тим наде улила, што би рекла: „Та зар се не можете да осведочите?“ Мене је то у почетку врло жалостило, али кад сам мало боље промислио, то ми се допадало и то сам после сасвим уважавао.

Време ми је пролазило у њеној близини као сан. Никада нисам уживао тако милог пролећа, као што те године у њезину друштву. А у оним часовима, кад не бих био с њом, непрестанце сам о њој мислио, но те мисли не бијаху ми досадне, већ управо највећа страст. Више сам пута провео читаву ноћ у слатком размишљању о њој Састављао бих јој песмице, у којима сам се трудио, да јој нанижем осећања срца мо а, да јој нацртам врелу љубав своју. Она би их увек радо примала. Више сам ју пута молио, да она мени што напише, али њен одговор увек бијаше: „Ја нисам песник.“

Но највеће ми се уживање отвори, кад јој се баштица, коју је сама својом руком засадила, окити најлепшим цвећем. Било је ту цвећа сваковрсна Било љубице плаве, зумбула, било шебоја, рузмарина, најлепших ружа и сваког другог цвећа Па колика срећа бијаше по мене, кад бих њезина мила ручица узабрала по који стручак од најлепших, те ми њиме груди окитила. Сваки цветак сећао би ме на драгану моју. Мирис ружин сећао би ме мириса душе њене, а руменило ружино руменила милих образа њених. Па кад би цветак који већ и увехнуо, нисам се усудио, да га бацим, већ бих га спремио увек у своју споменицу.

Најлепше пак уживање бијаше у вече, кад смо заједно шетали. Чинило ми се, да нам завиди бледи месец и звезде сјајне, које су над нама сијале. Око нас свуда нема тишина, најлепше доба за две заљубљене душе. У тај час помишљао бих, да нико није од мене срећнији. Није ми било ни на крај памети, да би се могао навући на обзорје нашега неба таман облак.

Љубав је моја достигла била већ највиши врхунац, а био сам и сам осведочен, да ми одзива налази. Већ сам се смео усудити, да говорим пред њом о будућој нашој срећи и будућем животу. Цртао сам јој тај живот најлепшим бојама, предочивао сам јој више пута срећу и блаженство тога живота.

Она се више није томе противила. Могао сам јој о томе слободно говорити, шта више њој више пута бијаше то најмилији разговор, а и она сама говораше више пута о том.

У тако слатком уживању примицало се лето измаку. Душе су нам се са свим спојиле, а срца разумела И сад је дошло време, да се љубав наша и оствари. Но то не бијаше лака ствар. Требало је свладати силне препреке, које су нам на путу стајале. Ја сам јој до душе још пре више пута говорио, е би било време, па да се сазна већ једном крај. Но она ми је увек саветовала да чекам бољу згоду.

Највећу препреку чинила је њена сестра. Она поче од неког времена постајати наспрам мене све хладнија, и ма да сам јој увек одавао највеће поштовање. Напротив у почетку ме је увек пријатно дочекивала и радо се разговарала са мном све дотле, док нас двоје не почесмо међу собом више општити. А сад ми се увек показивала некако срдита и зловољна, што ме је врло пекло, тим више, што нисам томе могао пронаћи разлога.

Питао сам за узрок томе драгану моју, но ни она ми није ништа знала одговорити, осим то, да и она до душе од некога времена исто примећује, али да не зна разлога. И њој је то, каже, врло жао, али не може ништа.

Једне недеље састанем се с драганом на само и саопштим јој, да сам се тврдо одлучио, да сазнам крај. Она ми се не успротиви, шта више ми још и саветова, да се одважим, па да питам њена оца.

„Али шта ће на то рећи ваша сестра? Њој ће бити неправо,“ рекнем.

„А, па шта то може она, кад је моја тврда воља?“ одговори она.

Ја сам био пресретан, кад чух таку одлуку. Држао сам за цело, да ће ми се сада жеља испунити.

Но отићи искати кћер у оца, којем баш није најповољније, да се уда, бијаше тежак корак, али ко неће поднети највеће муке, ставити се највећем искушењу, да дође до своје среће.

Одлучих се тврдо, да идем просити њену руку. Путем сам непрестанце премишљао, како да отпочнем. Било би ми то, чини ми се, врло лако, кад бих знао, да ће отац пристати, али кад помислих, да би ме могао одбити, пред очима ми се смркавало.

У такову премишљању дођем и пред њезина оца, човека постара, али још добро држећа. Поглед му бијаше проницав, а што ме је необично изненадило, дочекао ме је са највећом пријатношћу. То ме је охрабрило, те сам онако и могао, да му саопштим своју жељу и изразим љубав, коју осећам спрам његове кћери. До душе мој говор бијаше врло кратак, јер не имадох толике одважности, да му све искажем.

После кратке почивке почеће он: „То је све лепо, мој синко, но врло је тешко дати на то позитиван одговор. Ви сте требали најпре добро промислити, шта је то брачни живот, би ли та ваша брачна свеза била сретна и трајна. Оно јесте до душе љубав главно, али ни ње не може бити, ако нема довољно средстава за живот?“

И још ми је на далеко и на широко о томе разлагао, а кад престаде, ја му рекох:

„Ја не бих на тако што ни помислио, кад се не бих осећао доста снажним, да ћу бити у стању све прибавити, што је потребно за живот.“

Још сам много говорио, а на послетку га молио, да ми барем даде наде.

Он ми на то обећа, да неће бити противан, ако само буде њезина воља, а до сада она му није о томе ништа спомињала.

С тим бијах са свим задовољан, јер сам био уверен, да она неће одустати.

Пун задовољства и среће вратим се и пожурим одмах, да се састанем с њоме. Саопштим јој у кратко резултат данашњега разговора са оцем. Она је била — барем ми је тако изгледало — пресретна, блажена. А ја, кад је видех тако веселу и раздрагану, био сам срећом опојен, срце ми се препунило миљем, и она ми изгледаше у тај час као најлепши анђелак.

Но моја срећа не потраја дуго. Сунце ми њезино наскоро помрача, а основима мојим за мало би крај.

Сутрадан прођем поред њезиних прозора. Бацим поглед, али ње нема. Прођем и више пута, но бадава око лута, ње нема, па нема.

Одмах ме обузе нека немила слутња.

Лутао сам тај читав дан као без главе, као бесомучан.

Дођем на послетку кући и легнем, али ока читаву ноћ свео нисам.

Чим сване, скочим на ноге и изиђем на улицу. Прођем опет неколико пута поред прозора њених, али је опет не видех.

Истом после подне изиђе пред мене, но тако жалосна, тако тужна, да сам се чисто згрозио. Већ сам био спреман на муке, које су ме чекале. Поздравим ју по обичају, али она ни да би реч.

Запитам ју одмах, шта је?

„Ништа!“ одговори. „Неће бити ништа, ја сам се предомислила, нећу да се удајем“

То рече и оде одмах у кућу.

Ја се нисам ни с места помакнуо. Стојао сам као студени камен. Ноге су ми дрхтале и да се нисам ухватио руком за ограду, зацело бих пао. Жалостан бијаше то призор. Памет ми се укочила а мисли ме оставиле. Крв ми је престала тећи по жилама. Највећи несретник није у тај час тако изгледао. Остао сам тако дуже времена као скамењен. Чинило ми се, као да сам био упао у црни пакао, па не могу да се извучем из њега.

После дођем мало к себи, оставим то црно место и којекуд сам лутао. Бадава сам тражио разлога, за што се то тако догодило, нисам га пронаћи могао.

После сам истом дочуо, да је томе свему крива њена сестра, која ју је одвратила, напунивши јој главу којечим, кад јој је ова открила своју намеру, па чак и оца наговорила, да јој то забрани.

Но ипак не могу веровати да би је ко приселити могао на тако што, ја више верујем, да ме она није никад ни искрено љубила, па да је сама крива томе несретном свршетку. Но ко би најпосле знао?

Тим догађајем бијаше срећа моја за навек угаснула.

Од сада се нисам више с њом састајао. Она није смела или није хтела.

Изилазила је до душе по кадикад у шетњу, но била је увек жалосна и никад ме

није хтела удостојити ни само једнога погледа. Кад сам видео да ме се клони и да се никад више неће моћи повратити међу нама онај одношај, почео сам и ја ње да се клоним, у нади, да ћу ју моћи заборавити. Но нисам ју заборавио никад, а и нећу, док ми чемерном животу не буде крај. Она остаје једина, којој сам срце поклонио, а са срцем и љубав своју.

Једаред сам још до ње отишао и заклињао је љубављу својом, да ми каже, зашто одустаде, и молио ју, да ми не задаје срцу смртни ударац. Ни једне речице није ми одговорила. Стајао сам неко време пред њом као камен, а после одем.

Ту му грунуше сузе на очи, а груди му се усталасаше, да није могао дуже времена ни речице проговорити.

Ја сам му саветовао, да ју заборави, није, рекох, заслужила његове љубави, кад га је одбила. Наговарао сам га, да се жени, али бадава. Молио ме, ако сам му пријатељ, да му о томе не говорим.

Приповедао ми је још, како је она била одмах некако после тога премештена у Ш., а како је он после кукавно живео.

„Одрекао сам се,“ каже, света са свим, а највише сам се клонио оних местанца, која би жалосне, успомене на моју љубав изазвати могла. Чамио сам дуго и дуго, и кад је ни пошто нисам могао заборавити, молио сам да ме преместе оданде, што ми је испало за руком, но бадава, кад је и овде заборавити не могу.“

* * *

После тога на две године читам у српском једном листу, да је умрьо Стева К. Ја сам тада био чак у Б-у. Неки од његових пријатеља саставио му је мали некролог. Ту је лепо истакао његов изванредни дар, љубав његову спрам народа и домовине, његову ревност у школи. Наваћа даље, да је поред свега тога био несретан и да је много трпио, али да му није познат разлог те несреће.

После тога на неколико година нанесе ме пут у С. Намислим да му походим гроб. Учитељ, који га је изменио, одведе ме на гробље и покаже ми, где му леже земни остатци. Прост дрвен крст, без и једног словца, био му је споменик. Пао сам му на гроб и облио га сузама. На послетку уздахнем и изговорим болним гласом: „Брате! ти си боље заслужио!“

За цело ће вас занимати, шта је било с његовом Милевом, рече ми учитељ, кад се враћасмо с гробља. Један мој добар пријатељ из Ш. приповедао ми је, како се тамо није ни с ким дружила нити куда ишла, а ако би је ко кадикад и виђао, бијаше увек жалосна. У последње време долазио јој је чешће отац, а с њим је долазио и неки трговац, који мора да му је био пријатељ. Он бијаше удов, али иначе доста млад и леп човек. Наједаред се пронесе по селу глас, да је исти тај тражио њену руку. Она пак, да се опирала, чак и плакала, да се неће удавати. Али отац не хтеде попустити. Некако у пролеће били су сватови. Био сам, каже, и ја у сватови. Но за сво време весеља она бијаше тако сетна и жалосна, као да јој је све помрчало. Одмах сам знао, да ту неће бити срећна живота

И за цело није га ни било. Она га није ни мало волела. Приповедали су многи, како рђаво живе. На послетку се он пропио и са свим занемарио посао. Имање му је све то више пропадало. Она, кад је видела, што ће од њих бити, показивала се, да га воле. Но бијаше доцкан. Он ју је сасвим занемарио, а препустио се угађању својим страстима. Имање му пропаде са свим, а њега наједаред нестане Нико не зна, шта је било с њим.

Она је била страшно потресена већ онда, док се морала удати за њега, а за живота његова, не могући подносити његове страсти, замрзила је сасвим на живот. Ослабила и клонула под теретом толиких патња и невоља, подлеже раној смрти. Још и које како, да не остави након себе двоје ситне деце, које је к себи примио њен отац Али за мало, па су и његови дани избројани. па после његове смрти бог зна шта ће с њима бити?“

Приповедао ми је даље, како се она исповедила при самрти једној госпођи, како је ватрено љубила вашег покојног друга, како га ни на самртном часу заборавила није, али је била сувише благе нарави, па није смела да пође за њега усупрот вољи очевој, кога је њена сестра наговорила, да јој не допусти да за њега пође.

Страхиња.

НА РАЗВАЛИНАМА.

ако си ми пуста, ка̑о ћемане старо,
На којем се дуго дух смрти одмаро:
Искрхано дрво, покидане струне,
Сад још певца чека, с њим да судбу куне;
Да једном жицом пева прошле снове
На јединој жици, што се прошлост зове,
Да с њом дочарава срећу прошлих дана, —
Еј, пољано моја, плугом узорана!

Камо сада бунар са ђермом без сека,
Па говедар стари, да на марву чека. —
Чим говеда спази, с кабанице ђипи,
Па у валов воде — стари ђерам шкрипи,
Клања се и плаче олупина стара
Пред олтаром: лицем старог говедара.
Камо сада ђерма, говедара знана,
Еј, пољано моја, плугом узорана! —

С другови тад једна варала ме жеља:
Летати по теби с амови од хмеља,
С њима ићи вес'о на све четир стране,
С моји друзи: коњи и бичем од гране.
Ја ударим дору, он се бечи, рже,
Ја затегнем узде, он ти нагне брже,
А ја вес'о, срећан, све ми швићка грана,
Еј пољано моја, плугом узорана!

Кад ергела пође, а ми напред скупа,
На репове јуриш — ко више ишчупа.
Чувар, ка̑о бајаги љутит, штапом мане,
Па потрчи тромо, опсује нам тане,
„Ухвати га лолу!“ осорно ће рећи,
Е, ал ко ће с децом? лако је утећи!
Ох, пресрећно доба ружичастих дана.
Еј, пољано моја, плугом узорана!

Кад на тебе падне вео ноћи црне,
Наша мала чета преко тебе прне,
И мало се тиче чило дома врати,
Па падне на крило, деди, оцу, брати,
Сад кроз сузе питам, куд се деше они?! —
Сећам их се сећам — кад на мртве звони,
Из ока ми кане суза с прошлих дана —
Еј пољано моја, плугом узорана! — —

И сад се занесем, рука бичем мане,
И већ летим, али — узде покидане.
Камо друзи, коњи, камо наше чете,
Да их сада видим, где по теби лете?
Камо сада коњиц, она хала стара,
Да на њему јурим, летим без улара,
Ко ношена буром открхана грана —
Еј пољано моја плугом узорана!

Бошко Петровић.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

у одмах на столу горео пунч под носом црвенога, кудравога бурша, за цело практичара у спиритуалним питањима, а ђакеле стојећи или седећи по клупама и столовима тискаху се око приповедача.

— Еле велиш, Ханзе, да знаш три слатке горчине на свету: духан, пиво и љубав! — нагваждаше Берт баш у онај мах, кад наша задоцнела тројица упадну у дворану.

Застаде, као да би да се сети утисака напоменутих раскоши.

— Духан, али не ти ваши запечаћени фабрикати! Као да ви знате, шта је прави наркотик, ви, памучне вреће, кинеска страшила, крокодилска децо! Јесте л' окушали бетела, хачиша, конопље? Јесте л' пушили опијум? Ах, опијум! Заћута, го нећи неку успомену.

— Зар си пушио опијум? Је л' то збиља добро? Причај, Берте! — Запиташе га

— Да л' сам пушио? *Confound*! А који је морнар био у Кинеској луци, да га није пушио? Питајте Џона Херинга с „Лепе Кате.“ Он добро памти џонку Јанг-Тсана у луци пекиншкој.

Кудрави бурш поднесе приповедачу стакло пунча. Знађаше одавна, да је то „сезам“ Бертова језика.

Синовац професора патологије с очигледном жалошћу испљува багов, испи на душак врело пиће, исправи се, опсова нешто чудо неразумљиво, па запева. што га грло носи јемачно кинеску мелодију с мешавином речи, покупљених, по лукама целога света.

Сад му већ није крв јурила по жилама, него пунч.

— Ах, опијум! — поче — то је тек ђаконија. Даду ти ето оволики шмрк белога прашка у лули. Собица мала, слупана на џонци,*) пуној цвећа и Кинеза, мислиш е је разбојничка пећина. Повучеш неколико колута белога дима: Збогом! Собице нестане, а ти улазиш у рај. Као да те ко окупао у Лети. Ни умора, ни болести, ни бриге, ни обмана; обузме те помама миља, смеха, песме.

Шта да вам говорим, филистри! Ето шта је! Ко није пушио опијума, тај није видео замамних жена, није слушао лепе музике и песме, није сазнао ни славе, ни миља, ни потпуна заноса. Што си у причама слушао, гледаш својим очима; што си у животу зажелео, пред тобом је; што си изгубио, натраг добијаш! Ето, шта је опијум!

Очи се Бертове опет замаглише, упиљи их у гас и заћута.

— А шта се теби приснило? — осмели се да запита Франц, опирући браду о песнице и помаљајући из гомиле другова своју глупу, зажарену физијогномију.

— Приснило ми се, да ћеш ми ти бити повереник, ти празна остриго, флондро речна, копнени полипе! — беше осорљив одговор.

— А што не наранкиња професора Јона и његов капитал? — примети жучљиви ђак.

Очи Анденбергове се зауставише на буршу, чикајући, безобразне, подсмешљиве. Дохвати пунч, па га пијаше дуго, полако, палећи уста и грло.

Црвена мрежица жила изби на беоне, на челу искочи румен од крви и врућине.

— Ха, ха, ха! — прсне у смех. — Наранкиња стричева и његови новци мени, Берту? А о чему би сте ви сањали, кад бих вам то уграбио? Албатрос не чепрка по ђубрету и не спава на седалу То је за кокоши, ћурке и вране. Подло племе ропско! Није за вас слободан живот, није за вас о ијум, и таки сан. Не, не, по сто пута не, као што поштујем мандарина Ценг-Фу-Тсе-Кин-а, који је заповедио, да ми оцепе бамбусом!

При последњим речима угаснуше очи, глас пустоловљев, дрхћући, од мржње и ватре, замре и пређе у обичан хладан цинизам.

Ђаци ћутаху неко време, не знајући, да л' да се смеју или љуте, ал' Франц се већ неким чудом прошуњао до говорника, па га кљукаше цигарама, пивом, пунчем.

— Како то изгледа, кад изударају бамбусама? И ти прими?

Тај је само ту ситницу запамтио од читаве тираде.

*) џонка – нека врста кинеских лађа са две катарке и једрима.

Берт га измери од главе до пете презорним погледом, као што разуман човек гледа на идијоту.

— Јесам ли примио? Ја? Берт Анден-берг прима само оно, што хоће да прими. Мени је стало било до ћерке поштованога тате, која имађаше три дугмета на капи и две лепезе о појасу. Бамбусе сам му поклонио за успомену.

Озбиљан тон тога одговора беше тако комичан, да цела „кнајпа“ удари у хомеричан смех. Узаврело, као у лонцу.

— Кад си почео, а ти и сврши! Је л' Кинескиња лепа? Како си с њом разговарао?

Франц, да му се не би омакла ни једна реч, успуза на сто, не опазив, да му је пламен од гаса прекратио тако брижљиво сачувану косу.

Анденберг гледаше на то испод очију. Саркастичан осмех искриви му уста.

— Ценг-Те-Фу, Тонг-Та-Ланг, Диз-Иа-Ми-Фламинг! — изсрица озбиљно. — Тако вели велико Ио! А то ће рећи, да знаш, шимпанзу баварски: „Не буди радознао, шта је са женом ближњега твојега, па ћеш ухватити места на небу.“ Не виде га, јуристо, тако ми великога Ламе, него ћеш у пакао, пингвине, да служиш ђаволе духаном, стари брбљавче! То ти добар стојим! Где би паметном човеку требала лингвистика у свету? Кад у рестаурацији покажеш језик, келнер ти одмах донесе воловски језик, а покажи Талијану шипак, удариће те штилетом без икакве расправе. А женске су бо'ме паметне у свакој земљи, кад се тиче њихових дражи.

— А мандарин, мандарин? Шта је тај радио? – пишташе Франц, ни најмање не поплашен пакленом службом.

— Мандарин вришташе: „О ми то фо! О ми то фо!“, гледајући потеру за мном. Код последњега зида дочепа ме за перчин неко брзоного кинеско штене, јер бејах одевен, као правоверни син Небескога царства. Перчин му остаде у руци, а ја већ бејах на слободи! Vale, лепа Јао-фе-ми! Полетим на брод!

— Јао-фе-ми! Лепо име! Како си се распитао, кад сте ћутали?

— То је већ моје лично мнијење! Велики Ио назива за цело тако цео род женски, јер то ће рећи: грешно, али укусно! И то је истина, као што сам ја Берт скитница!

— То последње мишљење наиде у друштву на опште одобравање и пљескање. Одмах окренуше мисли тим правцем и језици ђачки заметнуше формалну битку. Падаху досетке, анегдоте, мисли, извртан је темат свакојако.

Очи Бертове стрељаху некуда у даљину изнад глава, веселе, пијаначке гомиле. Скупио обрве,

тражио нешто у својој пијаној глави и неуредним успоменама, после се задовољно осмехну.

— За што? тешко беше погодити. Нико га, на послетку, није ни пратио у тај мах, јер и Франц, преко свога обичаја, сеђаше замишљен и ћуташе.

— Берте, ја ћу с тобом! — ђипи нагло, жестоко.

— Шта? — запита пустолов.

— Поведи ме са собом на пут.

— Ха, ха, ха! Какав ли је то бујни пројекат за каријеру? — повиче неки од другова.

— Кад сам га упознао, беше на сајџијском занату, после му се редом прохтело апотекарство, тајна полиција, војништво; хтеде да буде пастор, певач, сад преврће Јустинијанов законик, и Спинозу. Збиља, неко је време страсно волео и кожарство.

— Јер су му кожу премало учинили? — одсече врло трезно пијани Берт.

— Ал' мене ћеш узети са собом? — Замоли Франц, непотиснут, молећиво, жалосно, као дечарац од пет година.

— Ја ћу тебе, кепецу, световати лепо. Да ти изиде из главе скитничка манија, разноси пошту по граду или иди с „верглом.“

Ха, ха! тебе повести, можда с матером и чопором дечурлије?

Од вас стотине нема двојице, који су кадри бити вагабунди, ви подземне кртине, морска телади, црви у праху!

— За што? — запита увређен глас.

— За што? — павијане! — Сиве зенице затрепташе зелено, песница паде на сто, као да ће га размрскати. — За то, што сваки од вас уме да чезне, и има коме да се врати. Једнога бих само повео.

— Кога?

— Ено, онога онде.

Све очи пођоше радознало за руком Анденберговом; настаде тренутак ћутања, чуђења и напрасно једногласни, манити грохот захори се из свачијих груди, да се затресоше прозори и дремљиви „отац Фрац“ скочи на ноге, бојећи се за своје зидове и здраву памет својих гостију.

Тај, што изазва толико весеље, сеђаше усамљен у куту дворане, по далеко, за празним столом. Бела капица покриваше крецаву косу, високи стас нагнут беше над столом. Наслонио се о њега на оба лакта, песницама подупрьо чело, испод густих обрва стрељаше бистар и пламенит поглед у лице говорниково.

Није се знало, кад је дошао, није се мешао у друштво, није се никако ни јавио, није се ни један пут насмејао, само гледаше запет озбиљан.

Лице његово, с правилним, изразитим цртама, кроз и кроз лепо, задржа мирноћу нубијске сфинге. Грискаше бесвесно у зубима давно угашену цигару. Изгледаше, да није видео „кнајпе“, Берта, да није слушао приповест о идеалу пустоловљевом, да је само његово тело почивало на тој клупи, у уморном, или безбрижном положају, а дух је сновао неке магловите, апстракцијоне слике.

Стресе се, кад сто очију погледаше у њега. Спусти зенице, које за часак затрепташе фосфором; увредљива веселост другова потресе га од пете до главе, али не плану. Маши се руком за оближње новине и ћуташе.

— Шта се смејете, мајмуни, измете ракунски, слоју острига? — моћан глас Бертов савлада буран смех. — Мислите, да не знам и да у ветар говорим, као Тибетинац! Радване! овамо те, мали, па ми дај шапу! Ала си нађикао, једва сам те познао! А сећаш ли се наших феријалних излета, мали? Вратио сам се на старо буњиште.

Лепо, подругљиво насмејано лице Срећково помоли се пред Бертом.

— Више поштовања и части према слави, господине Анденберже! — повиче. — На колена пред мајстором! То није ни ваш друг, ни те господе; то је пирамида, а ми смо песак пустињски!

Опет узавре смех, испреплетан зловољним гунђањем, али Берт није слушао. Овлаш погледа говорника; јамачно га је обдарио у себи елегантном псовком, па пружи једну руку за руковање, а у другој диже чашу запаљена пунча и чекаше:

Рафајло се диже с места и пође неузрујан, миран кроз гомилу другова, који се размицаху пред њим.

Жилава, хладна рука Андербергова попостаја у руци философовој.

Рафајло узе другу запаљену чашу; куцнуше се.

— Држим те за реч! — прогунђа Радван.

Погледаше један другом у очи.

— Што рекох, не порекох! — узврати одлучно Берт.

Обојица угасише сињави пламичак и испише на душак распаљени плин.

Анденберг тресне чашом о асфалт.

(Наставиће се.)

НА ГРАХОВАЦ.

ПУТОПИСНА ЦРТИЦА ВЕЉКА РАДОЈЕВИЋА.

Кога жеља не вуче, да својим рођеним очима види она значајна, ма и најудаљенија од нас места, гдје су наши стари своју крв пролијевали „за крст часни и слободу златну!“ Свако би с пијететом и њеком особитом сентименталношћу газио по оним равним пољима, по оном мрком стијењу, куда су се наши преци верали с цевердаром у једној, а ханџаром у другој руци, да сачувају своје мило огњиште, своју част и вјеру, од клетог душманина, који му пријећаше:

„Пи Србине, из чаше свечеве,
Ил сјекиру чекај међу уши!“

И мене је дакле иста жеља вукла, да посјетим Граховац — значајни предио у повјести српској, гдје оно год. 1858. паде од српске мишице десетак хиљада Турака. И мене је иста жеља вукла те се у уторак, 8. маја о. г. упутим чуном пут Рисна.

Ведар прољетни дан бијаше, какав само путник зажељети може.

У Перасту изађем на обалу, одакле кренем пјешке пут Рисна. Између Пераста и Рисна лежи манастир — храм св. великомученик Георгије —, у ком пребива мој врли пријатељ, отац Дионисије Миковић. Свратим у манастир, понесавши свом пријатељу њеке обећане бројеве загребачког „Vienca“, у којима је приказана „Хајдана“ и „Пјесме“ Њ. В. Кнеза Николе. А и сем тога морао бих се свратити — дужност ме пријатељска веже. Разговарали смо се о којечему, а највише о напретку српске књиге. При мом поласку испрати ме до у Рисан, жалећи ми се, да ништа не ради, јер да му здравље не допушта.

— Ево — вели — не могу ни да преписујем готове радове, а камо ли да зачнем што из нова!

За тим поведосмо разговор о драми „Пивљанин Бајо“, коју је написао, и у „Гласу Црногорца“ позвао на претплату, Видак Остојић, учитељ у Црној Гори, намијенивши пола чиста прихода споменику Бајову, „када му га, ако бог да, буду Срби из свију крајева Српства на једном мјесту подизали“.

— Па то се, дакле, зове: писати из родољубља?! — рече отац Дионисије, по што смо по дуже ходали мучке. — А цијена је књизи форинт и двадесет новчића!.. Зар се пише из родољубља: кад ја напишем дјело у славу каквог заслуженог Србина, па ударим књизи тако голему цијену, а уз то *пола* прихода одредим за споменик истога?!..

Оно пола изговори јачим, подужим тоном.

У то стигнемо у Рисан.

Ја сам га тврдио у мишљењу му; а како и не бих?.. Драма је, до душе, у пет чинова; али мислим, не може бити много већа од Банових и Цветићевих. Дакле, пошто је већ написата из *толи жарког* родољубља, могао је писац одредити *сав чисти* приход за споменик Бајов, а уз то и мању цијену одредити књизи, — како би тиме више користио споменику Бајову, а и дјелом потврдио своје родољубље. А овако?.. Еле како било, да ја пређем на своје путовање.

У Рисну смо распитивали: е да ли ће когод од Ришњана полазити Граховцу. А по што не нађосмо ни кога, опет се повратимо у манастир, гдје одиграмо двије партије на буће. За тим одем њеком пријатељу у Пераст, гдје и преноћим.

Сјутра дан подраним и, не сврађајући се у манастир, дођем у Рисан. Коња ми је нашао пријатељ, Славомир Радовић. У Рисну ручам, поздравим се с пријатељима и кренем на пут божји. Друштва не бјеше са мном ни каква, до њеколико Граховљана, који гоњаху кукуруз из Пераста. Јашући тако једно по сахата, угледам на сто корака пред собом једну жену, гдје јаше уза страну. Боже помози — помислим —, сад ћу ја проћерати и упутити се с њоме, само ако узиде у Грахово! Проћерам, дакле, свог коња мимо натоварене, који под теретом лагано корачаху, и за час стигнем, која ће ми мила сапутница бити све до на Драгаљ, одакле има још по сахата до границе црногорске, а сахат и по до Грахова.

— Добро ти јутро, мнада! — рекох јој, сустигнувши је.

— Бог да добро! — одговори, окренувши ми се лицем.

Бијаше то средовјечна жена од својих четрдесет и пет година.

— А мислиш ли ти у Грахово? — запитам је.

— Мислим, ако бог да срећу... Или си зар упутио у добри час цркви? — запита ме зачуђено.

— Јесам, — рекох и проћерам мимо њу, по што ме иста понудила.

Јахали смо скоро сахат и по а ни смо и ријечице прословили, јер сам ја јахао по пред њом. На једаред угледам пред собом на двије хрпе по десетак кућа и, зауставим се, да причекам своју сапутницу.

— Како се зове ово село? — запитам је по што ме сустигла.

— Горње и доње Леденице, — одговори.

— Зар ти не може коњ? — рекох јој, видећи да заостаје иза мене

— Није, јадан, но ме боле пусте ноге, па сам била код љекара у Рисну, — одговори жалостиво.

Пролазећи кроз Леденице, видио сам више разорених кућа, чији су становници пребјегли у Црну Гору, задњег бокешког устанка; па сам и нехотице уздахнуо, мислећи, како им мора бити срцу од туге за милим им завичајем?..

Њеколико омањих разрушених кућа, те су тик самог пута, рече ми моја сапутница: да су то биле куће херцеговачких бјегунаца, који су оно од год. 1875. бјежали од насиља турскога и насељавали се по аустријском земљишту.

— Прођемо Леденице и дођемо на Гркавац близу војничких касарана; у то ме моја сапутница опомену, да сјашем кад дођем близу стражарнице, јер — вели — забрањено је на коњу туда проћи. Кад сам допао до стражарнице, сјашем и поведем коња за собом; а моја сапутница, не могавши сјахати, јахаше за мном. На једаред завиче стражар на њу, да сјаше, а пошто му ја казах, да је болесна да не може, — пропушта је, за што ме је сирота жена много благосивљала.

Од Гркавца јахали смо страном високих литица све до у Дврсно. С лијеве стране пута дижу се висока брда, по којима су поређане аустријске тврђаве; а с десне стране пукла дубока провалија, те да се човјек омакне — што вели моја сапутница, — ни вран кости! — Чим улеземо у поље Дврсно, на захтјев моје сапутнице, сјашемо, пуштамо коње по пољу а ми отпочинемо у хладу; старица извади из путне торбе хљеба и сира, те понуди и мене, што ми је врло добро дошло.

Дврсно је доста велико поље, да га добар јахач не би могао уздуж прејахати за по сахата; а и широко је прилично; на мјестима је голо, без икаквих жбунова и камења, док је већим дијелом начичкано станцом, облим, попут шљунка камичкима и трновином; заокружено је високим брдима, испод којих се са југоисточне стране бијели неколико кућица. По свему би човјек рекао, да је Дврсно њекад лежало под водом.

— По што се мало окријепимо јелом, рећи ће старица:

— А знаш ли ти за што се ово поље прозвало Дврсно?

— Не знам, — рекох.

— Најприје се звало *Врсно*, а *Дврсно* се позније прозвало, јер га је проклео свети Саво, кад је у њ долазио.

Радознао да чујем, шта се о томе прича, замолим је да ми исприча како се то збило.

— Причају — поче старица — кад је свети Саво долазио у данашње Дврсно, законачи у некога Жмукића; кад у једна доба запјева кокот. На то ће свети Саво Жмукићу: „Дивне тице! Ваља сто цекина“. Кад је свети Саво легао, Жмукић за коље кокота и стави га светоме Саву у бисаге. Сјутри дан оде свети Саво од Жмукића, а Жмукић ће за њим, те ће га стићи на саму Плочу и рећи ће му: „Калуђере болан, за што ти мени украде кокота?“ „Ја нијесам душе ми“, одговориће свети Саво. „Како нијеси“, рече Жмукић и извади му кокота из бисага, за тим га рину, и овај паде на Плочу.[1]) Тада свети Саво прокуне кућу Жмукића и цијело село, говорећи: Да' бог, да се Врсно претворило у Дврсно,[2]) те по њему расло само трње и камење; а од кољена Жмукића не било никад више од двије куће!“ Жмукић се поврати на траг, и кад дође на доглед Дврсна, кад ли се све поље претворило у трње и камење. Чим то виђе Жмукић, препаде се и врати се опет за светим Савом, те га плачући замоли, да му опрости, што је згријешио. Тадар свети Саво искубе три длаке себи из браде, заклопи их у једну кутијцу и даде их Жмукићу, говорећи: „Ево ти ову кутију, али не смијеш у њу завирити прије него дођеш у сред поља, ако желиш да се прометне опет, к'о што је било“. Жмукић пољуби светога Сава у руку и врати се на траг. Идући, прије него је дошао и у вр' поља, отвори кутију, да види шта је у њој, а вјетар дуну из планине и понесе му једну длаку из кутије, која је — веле — пала тамо неђе у Ерцеговину, и то се мјесто одма'а претвори пољем, те га прозову *Равни Гласинац*. Мало за тим опет Жмукић отвори кутију, да види, има ли још што у њој, а вјетар дуну од планине, те му понесе и другу длаку, која је — веле — пала исто у Ерцеговину, те то мјесто прозову *Равне Црквице*. Трећи пут Жмукић отвори кутију на врдато поља Дврсна, у заветрини, те му длака паде пред ноге, и тада се — веле — поравни оно, што је без трња и камења... А да је све три длаке донио до у сред поља, шћадијаше се све поље претворити к'о што је и било, — заврши старица.

— А знаш ли ми још штогод приповиједати? запитам је.

[1]) *Плоча* зове се један тијеснац на граници аустријској и црногорској, гдје има њеколико плочастих станаца На једној од овијех плоча веле да се и данас познава гдје је пануо св. Сава, кад га је Жмукић гурнуо: познавају се — веле — кољена и прсти од рука.

[2]) Питао сам своју сапутницу: шта значи ријеч *Дврсно* у простом смислу, на што ми је одговорила: „То ће рећи: *несретно мјесто*, неплодно, пуно камења и трња, као што је ово поље постало, кад га је проклео свети Саво.“

— Знам, како да не знам, — одговори.

— Замисли се мало, за тим ће ме упитати:

— Аманат ти божји, сири ли сириште код вас?

— Сири, рекох. — А за што питаш?

— Веле, да не може сириште сирити по оним селима, кроз која није пролазио свети Саво, — рече старица, прекрстивши се побожно и говорећи у себи: „Фала њему на његовој милости!“

Мало за тим угледамо чобана кривошијског, гдје пасе своје стадо, те ће ме запитати моја сапутница:

— А знаш ли ти, да се овца не може никад наситити прије Ђурђева дневи?

— Не може, — рекох — ако нема добре пиће.

— Не може валај прије Ђурђева дневи, па да јој даш пиће колико год оћеш. А знаш за што не може?

— Не знам, — рекох.

— Јера их је проклео свети Саво.

На то је замолим, да ми исприча, за што их је проклео; и старица отпоче:

— Свети Саво чув'о овце, а ђаво козе; те ће свети Саво ђаволу: „Ајд'мо се окладити, да ће се моје овце прије напасти и полијегати него ли твоје козе.“ „Валај не ће него прије моје козе“ рећи ће ђаво и окладе се. Свети Саво ућера овце у мнаду ђетелину, а ђаво запучи козе уз једну главницу да брсте зановет. У нека доба полијегаше козе по литицама, а овце још пасу. Тадар ће свети Саво рећи овцама: „Да' бог да се никад не наситиле прије Ђурђева дневи!“

— Видећи старица да ме занима њено приповиједање, упита ме:

— А знаш ли, како је постало Уљаревића језеро?

— Не знам, — рекох. — А ђе је то језеро?

— Не умијем ти за право казати; али причају људи, да је и оно тамо неђе у Ерцеговини.

— Па како је постало? — рекох.

— Ево како! — отпоче старица. — Веле, да је на том мијесту, ђе је сад језеро, било некад село; па једном у њ дош'о свети Саво, те га не шћеде нико пуштити на конак. Најпошље оде у једну најмању и најсиромашнију колибу и запита, да ли ће га пуштати на конак. „Оћемо“ одговори домаћица, „али немамо ни пра'а брашна, но сам ево умијесила нешто луга, и сад запрећала, а деца ми помријеше од глади; али ако ћеш, подијелићемо оно, што је.“ Свети Саво прекрсти штапом ватру и рече жени: „Вади; љебац је печен.“ Домаћица диже сач; кад — шта ћеш да видиш! — бијели се погача, да је њезино око није још дивније гледало. Сјутри дан рече свети Саво жени, да сели из тога села и да понесе са собом све што год има; а он да ће од села претворити језеро. Жена послуша. Узе са собом све што гођ је имала, само је заборавила гребене, чим се вуна гребена, и кокота. Тадар свети Саво претвори од села језеро, по ком — веле — и данас пливу гребени и кокот оне добре жене, што га је свесрдно примила на конак. Тако ти је то, мој Србу! — заврши старица.

Коњи се већ бијаху подобро одморили; поможем мојој сапутници узјахати, за тим и сам узјашем и кренем се Дврсном.

(Свршиће се.)

ГЕТЕ И ШИЛЕР.

(ИЗ КЊИГЕ „ГЕТОВ ЖИВОТ“ ОД Ђ. Х. ЛУЈСА.)

(Свршетак.)

Зачели се и силни песнички планови; неке је од њих и извео. Латио се и неке трагедије о „Одрешеном Прометеју“, али је није даље писао. Превео је имну Аполону. Спевао је елегију под натписом *Алексис и Дора*, сто седам епиграма од два стиха под надписом *Четир годишња времена* и још многе мање песме па је све то дао Шилеру за *Хоре* или за *Musen-Almanach*; да и не споменемо преводе од Стаеловице и „Автобијографију Бенвенута Челинија“. Али што је међу плодовима те перијоде учинило највећи утицај, то су биле *Ксеније*.

Већ је било споменуто, да стање немачке књижевности никако није било баш сјајно; општи укус ниско је био пао. *Хорама* је била сврха да укус дигне „удружењем целокупних дарова“. *Хоре* су дошле, видили су их али нису победиле. Осредњост у више часописа, изашла на мегдан па стала нападати. Глупост против које, по Шилеровим речима, ни сами богови нису кадри ништа да ураде, није ни мрднула. *Хоре* су двојако пале; нису исплатиле трошак, што је на њих утрошен, а нису богме бог зна каква утицаја имале и на оно мало света, што их је држао: Чланке, који су изашли из пера нејслабијих писаца, приписивали су најбољима. Чак је и Фридрих

Шлегел приписивао Гету приповетку неку, коју је написала Каролина Волцогенова. Публика се збунила па се ражљутила. „Целокупним даровима“ још никад није пошло за руком срочити часопис, који би кадар био задовољити, а има основана разлога посумњати, да ће им икад поћи за руком. Хоре су имале исту судбину као и *The liberal*, на којем су радили *Byron*, Sheley, Leigh Hunt, *Moore*, Hazlitt и Peacock. Но велика два песника, који су највећег удела имали у *Хорама*, нису могли пропустити а да се не освете, што им *Хоре* морадоше пасти. Одлучише се на књижевну освету па освета та биле су: *Ксеније*.

Мала би се библијотека дала сложити од оних дела која су епиграми изазвали; али туђина читаоца све то мало може интересовати. Једва ако ће овако хтети ускликнути с Boas'om: „1517. 31. октобра отпочела је реформација цркве у Немачкој; октобра 1796. отпочела је реформација књижевности. Као што је Лутер у Витембергу издао своје тезе, тако су Гете и Шилер издали *Ксеније*. Још нико није смео тако на мегдан изаћи светој глупости и такав шамар дати лицемерству“. Да је шибање било нужно, то јасно показује јаук, који се разлегао са свију страна, али да је тиме храм књижевности приметно се ишчистио: то није баш тако јасно

Идеја се родила у Гета. Кад је читао Марцијалове Ксеније пало му је то на ум па од стика напише једно дванаест епиграма и пошље их Шилеру у Musen-Almanach. Шилер је био усхићен, али је рекао, да треба сто таквих и то нарочито против оних листова, који су нападали *Хоре*. Не прође дуго а већ им је и сто било мало те су одлучили: нека их буде хиљадама. У пуном смислу речи заједно су их срочили; час је један дао идеју а други је слио у форму; један је написао први ред а другом је оставио други. Ни до данас још нису тачно исказани епиграми који је чији, ма да је критика побирала а и Малтцан здраво помогао, покуповши оригиналне рукописе. Узрујаност је била страшна. Што год их је било слабих писаца у земљи — а било их је читава легија! — сваки се лично осећао увређен. Пијетисте и сентименталисте биле су сад на поругу; педанти и надрикњиге били су на лој утучени. Толико индивидуа и толико назора било је жртвовано, да није чудо, ако је публика чисто оглувила од тешких запомагања. Није изостало ни жао за срамоту те ће *пљусак ксенија̂* вечито остати најзанимљивија епизода онога љутога боја који су „више будала били са два мудраца.“ — „Забавно је“ пише Гете Шилеру — „видите, шта је управо увредило те лоле, о чему наиме они мисле, да ће то и нас увредити; како празно и подло мисле о другима, како стреле своје напиру само на спољашње куле а како немају појма о неразоривој унутрашњој тврђави, у којој седе људи који озбиљно узимају свој посао.“ Ефекат Dunciad'а, или ефекат који су изазвали *English Bards and Scotch Reviewers**) није био ништа према узрујаности коју су проузроковале Ксеније; а баш је досетка и сатира Ксенија била само млеко и вода према витриjолу *Dunciad'а* и *English Bards'а̂*.

Ако их не читамо у другој светлости, него какву досетка *као досетка* баца на епиграме, и не у јачој светлости личне индигнације или личне увреде: Ксеније ће нам изгледати врло слаба работа те ће нам се чинити да је без смисла била и узрујаност, коју су оне произвеле. Данашњи енглески читалац види сличну бесмисленост у некадашњем ефекту *Anti-Jakobin'а***) Знамо, да су га дуго сматрали за одобрено стовариште енглеске досетке те о „добу Anti-Jakobin'a“ говори Енглез као Немац о „добу Ксенија“. Сад, како лични *зачин* више не утиче, кад читамо и једно и друго, можемо се само чудити да су некад били од тако грдна ефекта. Међу Ксенијама има неколико епиграма, који нас и данас голицају на смех, јер су зачињене духовитошћу. Има опет читава их гомила за које се не може рећи, да су духовите, али су диван израз појединим критичким уметничким правилима или философским идејама. Ако нападај на рђави укус и није могао створити добар укус, али је бар било нешто наде, да ће шибање онога, што је рђаво, бар електрисати узете удове; па у том су Ксеније одиста учиниле лепу услугу.

*) *Dunciad* је Попова сатира против књижевних му непријатеља; *Englisch Bards* пак Бајроново је.

**) Сатира у стиховима из друге десетине овога века. Ако из једне примедбе у споменутој Бајроновој сатири — вели Карло Сас, мађарски преводилац Лујсова дела — добро вадим, био је Џифорд писац Anti-Jakobin'a.

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ"

на „реферат" и „одговор" г. Љуб. Стојановића.

(Наставак.)

Што о свему томе не умије г. „стручњак" да мисли, и што он те ствари не зна, то лако разумијем, али најсмјешније је, како он ријечју *прословити* доказује „првобитно" значење нашега *слово*. *Прословити* је ријеч млађега поријекла, а постала је на земљишту нашега језика; она не долази у старијем српским споменицима, а није ни из цркве ушла у наш језик (као што је н. пр. благословити = εὐλογεῖν, богослов = ϑεολόγος), јер ст. слов. *прослоути* или *прослꙑти* значи са свијем друго, као и руско *прослывать* или прослыть, од прилике наше прославити се или чувен бити. *Прословити* долази у нас уз негацију, што је г. С. могао научити из примјера у Вукову Рјечн.: да ниси речи прословио; не уме речи прословити; ни прословити. Вук каже, да се та ријеч говори „особито у Сријему"; доиста, код нас ћеш чути сваки час: ни прословити, да ниси прословио и слич., али нико не каже н. пр.: што и ти не прословиш? — или: на то ће он прословити. Та дјелимична употреба ријечи *прословити* могла је г. „стручњака" научити, да *прословити* није исто што и *проговорити*. Шта дакле значи *прословити* у свези са негацијом, н. пр. *ни прословити?* Значи: nicht eine Silbe*) sagen. „*Није ни прословио*" то је толико колико „*није ни слова*" — или како се вели — „*ни словца казао*." Њешто шира је употреба у „*ни речи прословити*" = συλλαβίζω. Као год што *празнословити* не значи „*празно говорити*" (— *словити* дакле није = рећи, казати, говорити), него значи: *изостављати слова при писању*, тако ни у *прословити* није — *словити* = говорити, него је везано за *слово* = Buchstabe, Silbe. *Слово* значи у нас Buchstabe; из *пословица* (eine Art Sillabirsprache, Вук.) види се њешто даље значење; у *сврзислово* (онај који почне учити књигу па остави. Вук.) такође је њешто даље значење; тако је њешто даљега значења и *прословити*, али све су те ријечи везане за *слово* = Buchstabe, Silbe. Ето то сам ја пређе тврдио, али нијесам ближе одредио, па ево чујте, како г. „стручњак" мудро завршује ту тачку „одговора": „Ово је нов метод у науци. Мене (т. ј. г. Љ. С-ћа) ово веома потсећа на оно да је *ајмокац* српска реч и да су од ње Немци направили своју Eingemachtes." (стр. 19.) Њему се све њеки „нови методи" врзу по глави, јер је за њега све ново, а „досјетка" са „ајмокцем" тако је пуна есприја и тако доликује ствари, да ми је готово жао г. Љ. Стојановића.

За ријеч *спор* (съпоръ) признао сам г. С-ћу, да може бити и српска, али сам казао, да је нема у српском. Од истог коријена, а по значењу сличне, имадемо ми: *расипа*, *парба*, и од ове пошљедње са свијем је на мјесту придјев *парбен* мјесто *споран*, што се г. С-ћу боље допада него *парбен*, и то је његов разлог! Г. С. знаде, да је *парба* српска ријеч, — признаје, да је г. Ж. правилно направио придјев *парбен*, али он ипак брани *спорно* (питање), јер то њему „љепше изгледа казати". („Одговор" стр. 20.) Вели за тијем, да се са мном не може изаћи на крај (дакако да не с глупостима) јер, вели, нема у српском ни придјева *парбен*, те ми на пошљетку враћа моје ријечи, да у мене не одлучује никакво начело у тијем стварима. Кад г. С. у тако простој ствари (о којој није вриједно говорити) тумара по мраку, онда је врло ласно знати, у каквом је он иначе пријатељству са логиком, како „ради" и колико умије контролисати свој „рад". Ако нам за један појам треба придјев, ја не знам шта је начело, да ли узети страну ријеч, па од ње градити адјектив, као што г. С. хоће, — или узети своју рођену ријеч, па од ње градити адјектив. Пардон! онда по г. С-ћу још само то одлучује, да ли је она страна ријеч *љепша*. Даљих конзеквенција из „начела" г. „стручњака" не ћу ни да се дотичем; то остављам свакоме, ко само мало умије мислити, а г. С-ћа ћу лијепо замолити, да нам згодном приликом разложи, за што је *спорно* љепше од *парбено*, и онда да изнесе начела, по којима би се у том (његовом) правцу имало радити. Vanitas, vanitatum vanitas!

Исте такове бесмислице (као и иначе) протурује г. „стручњак" и код ријечи *строг*. Г. Ж. је казао, да је *строг* руски (одакле је и дошло к нама), а у српском треба да је *сраг*. Г. С. хоће да буде та ријеч у српском *страг*, дакле са уметнутијем *т* у коријену; разлог му је, што је *т* уметнуто и у ријечи *стража*, која је од истог коријена (serg), а ја питам: да ли може у онће свјестан човјек, уз то још „стручњак", тако без смисла разговарати? Ја сам г. С-ћа лијепо упутио на једну исту ријеч у

*) Silbe = ein Laut oder eine Lautverbindung, die mit einmaliger Mundöffnung ausgesprochen wird. (συλλαμβάνω)

српском са *т* и без т: *срамота* поред *страмота*; упутио сам га осим тога на §. 33. Лескинове Lautlehre, одакле је могао научити, да *т* апсолутно само ондје долази међу *с-р*, гдје су *sr ursprüng*lich једно до друго, као н. пр. од кор. *sru*: струя Strom, *о-с-т-ровъ* Insel (die umströmte). У кор. *serg*, као што видимо, нема тог првобитног дотицања, па отуд у ст. слов. и долази облик *срагъ*, а тај облик ама без икакве запреке примамо у српски мјесто *строг*, што је к нама дошло из руског. Г. С. пита, до душе врло скромно, за што и у тој ријечи да не уметнемо *т* „кад је већ кујемо"? Бадава се пренемаже г. „стручњак", кад не разумије, ради чега се пренемаже, осим тога што не разумије, да ово није „ковање", кад се узме из ст. слов. готова ријеч, која по облику ама на длаку може бити српска, а друге немамо по значењу једнаке. Г. С. ми замјера, што се ја „позивам" на ст. слов. језик, а мало прије код ријечи *слово* нијесам хтио да чујем за њено значење у другијем словен. језицима; на завршетку утврђује опет, враћајући ми моје ријечи, да у мене у опће не одлучује никакво начело у тијем стварима. („Одговор" стр. 20.) Живјела свијест у г. „стручњака"! Само у мозгу г. С-ћа може нићи сличност између онога питања напријед и овога овдје. Прво и прво тамо се тиче значења, овдје се тиче облика; друго: увођењу значења *слово* = *λόγος* према ст. слов. језицима противи се данашње стање нашега језика, увођењу пак облика *сраг* мјесто несрпског *строг* не противи се ама баш ништа, него напротив српски га језик тражи; треће: непотребним увођењем ријечи *слово* у значењу *λόγος* према другијем словен. језицима отвара се широко поље рушењу фактичног значења српскијех ријечи, а колико је то паметно, на науци основано и колико то одговара мучноме дјелању једнога Вука и Даничића, то остављам другијем да кажу; увођењем пак потребне нам ријечи *сраг* у томе облику отвара се поље чишћењу у опће и посрбљивању ријечи, које су нам са стране дошле. Ко дакле такове појмове може да идентификује па да говори још о њекаквом својем начелу, за тога ми не преостаје ништа већ искрено сажаљење. И такав један тумарало, као што је г. Љ. Ст., смије се још усудити, да пише „реферате", да пред г. Ж-ћа баца поруге најниже врсте, да „процјењује" туђу спрему, а овамо није подобан ни у најпростијој ствари своје недотупавности да контролише! — Блажени, који пођу за њим!

Г. С. је осим свега тога напао био на г. Ж-ћа, што је овај казао, да је *строг* руски, одакле је к нама доиста и дошла та ријеч. Ја мислим, кад Миклошић у својем Etymolog. Wörterb. (одакле је г. С. и научио, да је руско *строгій* поријеклом из пољског) смије казати: serb. strog ist russisch, за што онда то исто не би смио казати и г. Ж.? Тиме се још не пориче тој руској ријечи пољско јој поријекло, као што га ни Миклошић није порекао, јер о томе поријеклу баш на истом мјесту казује, а одатле је и г. С. научио. Чудно нам је само, што г. „стручњак" није и Миклошића „упутио", да српско *строг* није руски. Наше *строг* је дакле доиста руско *строгій* (према пољ. srogi) јер тамо живи и оданде је к нама дошло. Уз ову ријеч не пристаје по својем постанку *кровь* (кор. kru, испор. лат. cruor, литав. kruvinas blutig), као што је г. Ж. у примјерима казао, али је питање, шта је г. Ж. мислио. Г. Ж. је казао, као и Миклошић што каже, да је наше *строг* руска ријеч; дакако да се тијем не мисли на постанак; није ли можда исти случај и код *кровь*? Не знам, и не могу одлучно бранити оно, што не знам, само сам и пређе казао, а и сад ћу на овом мјесту казати, да се г. С. са оноликијем својим бесмислицама, незнањем и нелогиком најмање смио лаћати онако нискога начина у „реферату", а све то ради двије или три омашке Живановићеве у узгреднијем доказима. Г. С. ма да види, да је у овој тачци само једна омашка у г. Ж-ћа и ма да сам каже „само 2—3!", чиме дакако мисли на све тачке у „реферату", као што сам и ја мислио (јер ваљда тек у овој једној тачци нема више од три), пита ме: „А какав је то низак начин?"*) — па онда цитује оно, што је рекао само код ове једне тачке, и на пошљетку извали: „Зар је то нешто „„ниско""?" Ето ова ситна стварчица, па је довољна да докаже, како г. С. врло рђаво прати своје мисли, а да не скрене на странпутицу. — Али да се један скроз нелогичан индивидуум плете у полемику, то је ријеткост. Г. С. је та ријетка појава.

Г. Ж. је према ст. слов. *тлъмачь* тражио у српском *тумачити*. Г. С. признаје, да је то добро, али се изузео на г. Ж-ћа, што овај нетачно говори о историји те ријечи, јер није случајно погледао у Миклошића. (Etymolog. Wörterb. или die türkischen Elemente, 75.) Г. С. крсти то грубом погрјешком. („Одговор" стр. 21.) Да је таково што казао у „реферату" ми му се не бисмо толико чудили, јер тада још није знао, каквијех све грубothина имаде у његову „знању" и „мишљењу"; сад му се свакојако чудимо. Он отвори Даничићеву синтаксу, па на своје рођене очи не умијући разликовати ни најпознатијих правила гради бесмислице, од којих би се свако дијете у гимназији сачувало, — он ствара „нове методе" од ствари, које су давно остарјеле, једном ријечју његов „рефе-

*) „Одговор" стр. 21.

рат" и „одговор" кипти од незнања и бесмислица најниже врсте, али ништа за то, све су то у г. „стручњака" Meisterhafte Kunstgriffe, а Живановићев је „Бранич" све сама груба погрјешка" и тешко нама, да није дошао један Стојановић, да нас о томе обавијести.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У прошлом броју овога листа одговорио је г. *Свет. К. Матић*, канд. филос. на моју биљешку. Прем да сам јучер рекао, да у данашњу свету недјељицу не ћу ништа пискарати, морам да „нашега драгога г. сурадника" мало озбиљније погледам, кад није хтео да призна своје гријехе, па да у напредак добро промозга, о чем ће да пише.

Одавно трчкам ја око наших опанчара, па их питам, нијесу ли опазили што *жута* на кори, којом су чинили коже. Желим да дознам, немају ли какво име за биљку „Aethalium septicum", њемачки „Lohblüthe", па до сад ми је узалуд мука била. А тако се за бадава мучио и г. Св. Матић, да ову биљку одлучи од *алга*. „Ја се не опомињем да сам *игде порицао да* „Aeth. septicum" *није* Мухотуе. То ће бити, *да се г. Моја вара*. Ствар је само у томе што тамо стоји: *неке ниже алге* у место*: неке ниже биљке*." Помози Боже, ја се варам, а г. Свет. Матић има право, па ипак мјесто „алге" требало би да стоји „биљке". У његову чланку стоји овако: „.... што се у најновије доба дознало, да се и *неке биљне, извесне ниже алге* (Aethalium septicum) *покрећу с места*". Зар се по овоме та биљка не истиче као једна од тих извесних нижих *алга?* И ја се још варам; баш је мени као и Панти, кад га је Ана хтјела наочиглед да залуди.

Тако ми се чини, као да г. Матић не добива „Јавор", а ја га молим, да заиште и 6. бр „Hrvatskoga učitelja", од ове године, па кад прочита онај чланак мој, видјеће, како је без користи трошио хартију и закрчио знатан дио овога листа. А нека се тјеши тијем, да и ми сви гријешимо: њеко више, њеко мање, а баш јучер послао сам сл. уредништву тога школскога хрватскога листа чланчић „*Naše školske knjige*", у коме се износе грубе погрјешке и из природописних ручних књига или уџбеника.

Прем да волим и поштујем г. проф. *Јована Живановића*, морам да се у осам дана ево два пута љутим на њ, јер скочише на ме два *бранича* срп. језика, један од Херцег-Новога а други од Монакова. Ономе ће мој одздрав донијети „Глас Црногорца", а г. Матић нека ми *не квари други пут наслов мога чланка*, јер од глагола „*црпсти*" треће лице множине сад. времена јесте „црпу", а не „црпе". И још смије јавно да каже, како „црпу" — „не ће бити ни *граматички правилан*" израз. Зар таке помоћнике треба Јован *Живановић* и Јован *Бошковић?* А потоњи филолог нека сад научи, како нас је „варао", што је у *првој* књизи својих „*Скупљених списа*" на стр. 102 овако писао: „Глагол *црпсти* мења се налик на *грепсти*, и има оваке облике: „црпем, црпеш, *они црпу* ...." Не учи, попе, владику!

Дакле, „драги г. сурадниче", прочитајте она два чланка, па нам реците, нијесам ли имао лијепу намјеру, кад сам ону биљешку писао. Штета само, што ме не разумјесте, па сад се у још већу биједу увалисте.

Земун, 17. (29.) јунија 1890. *Проф.* **Мојо Медић.**

= Познати апостол стенографије међу југословенским народима *Антон Безеншек* издао је недавно дело под натписом: „*Прилози историји стенографије код Југословена*" у Загребу у накладама Л. Хартмановој и ту прича своје доживљаје као практичног стенографа у Загребу, Софији и Филипопољу. Безеншек има велике заслуге за српско-хрватску, словенску и бугарску стенографију. Он је издавао у Загребу (1876—78) стручан лист под натписом: „*Југославенски стенограф*", који је био врло добар а израђен је био по Габелсбергеровој систему.

БЕЛЕШКЕ.

(Адам Мицкијевић). Пољаци пренашају 22. јуна о. г. кости свога највећега песника *Адама Мицкијевића* из Париза у Кракову. Ради тога је отишла депутација, коју предводи гроф Владислав Коајебродски. Свечаност ће бити врло велика и том приликом раздаваће се народу најпопуларније песме Мицкијевићеве.

(Споменик). У Дражђанима је недавно подигнут споменик *Ф. Месмеру*, који је открио животињски магнетизам. Споменик представља попрсје, што га је израдио вајар Хартман.

РАЗНО.

(Из живота Саве Вуковића). Неумрли добротвор народни, оснивач гимназије новосадске Сава Вуковић пл. од Берексова, становао је у Новом Саду у лебарској улици у кући бр. 1415., која је доцније била кућа честитога старине нашег. пок. Стевана Брановачког, а сада је његових наследника. У првој деценији овога столећа постигла је Саву Вуковића голема несрећа. Беше баш дан Ваведенија једне године — биће око 1806. — кад су се ђаци причешћивали на јутрењу. И Сава је имао сина *Максу*, који је такођер био ђак, па после јутрења и пошто се причестио с друговима у саборној цркви, отиде са још једним другом својим на бару, која беше у оно доба баш иза цркве, иза данашње рибње пијаце, јер онда још не беше насипа дунавских, те је вода увек допирала до испод саме вароши. Беше рана зима, те на бари се беше већ лед ухватио и Макса се хтеде са другом својим да тоциља. Но несрећом не беше лед доста јак, те се другу Максином лед испод ногу провали и он упаде у воду и стаде викати у помоћ. Макса брзо отпаса свој кајиш, те га пружи утопљенику, но овај тргнув за кајиш повуче и Вуковића к себи, те се још ухвати и за хаљине му, одвуче га за собом и обојица се — *удаве*. — У тај пар не беше никога око баре, који би им помоћи могао, но је све то видела слушкиња из једне оближње куће са ходника и повика својој госпођи, да се на бари нека деца даве. Госпођа јој осорно одговори: „Па нека се даве; моји се неће давити, јер их немам!" То је све доцније слушкиња та приповедала. У Савиној кући чудили се, да им после јутрења нема Максе да дође

на доручак, а кад већ прође неколико сахата а оно се сви узнемирише и јавише чиновнику варошком и пријатељу своме Томи Николићу, те се овај даде на тражење, јер мишљаху, да се дечко није упутио за „фрајкорцима", који су у оно време кроз варош пролазили и према Земуну уз свирку и попевку одилазили. Најпосле по казивању оне слушкиње наиђоше људи на два млада утопљеника у бари иза вароши. Макса лежаше озго на своме другу. У то доба не беше Сава Вуковић код куће, него на своме добру у Берексову (код Темишвара), па ће тога дана доћи кући. Путујући кући на колима, у којима беху четири коња ухваћена, стиже до оближње чарде, познатог „Зрнићевог бирцуза" близу барутане новосадске, а оно један коњ паде и на месту крепа. Сава је ово тумачио као неко рђаво знамење и у слутњи својој рече кочијашу: „Видићеш, да је госпоја умрла!" Савина је супруга била болешљива и Сава је полазећи на пут оставио у доста рђавоме здрављу, те кад се сад десило на путу да му је коњ мртав пао, обузе га слутња нека, да ће то нешто рђаво значити и прво је помислио на своју жену. Ушав кроз темеринску капију у варош застаде код свога мајура, а то је садања кућа Радосављевића (бр 2401.), она кућа близу темеринске капије, на којој од памтивека увек имају роде своје гнездо, и ту запита Сава своје одаџије, шта има ново у вароши. Кад му ови одговорише да не знају ништа ново — јер још не чуше ништа о несрећи што се догодила — Сава их наново запита, шта ради госпођа, да ли је жива. Кад му они рекоше да јесте, он као неверујући одмахне главом и заповеди кочијашу да тера кући. — Ту је сад дознао за црну несрећу, што га је задесила смрћу милога му сина Максе. Од тога је доба Сава Вуковић о великим празницима Божићу, Ускрсу и т. д., у дућану, што је био доле у његовој кући, дочекивао сиротињу и сиромашне грађане, те их је обилато даривао у спомен свога сина Максе и тим приликама издавао је стотине и хиљаде форината. — Осим овога сина Максе имао је пок. Сава Вуковић још једнога сина по имену Вўку, који је био ожењен из грчке породице Панаiота. Из овога брака родише се двоје деце Јанчика (Јован) и Софiа, но за ове се чудно причало у оно доба да су се обоје својевољно отровали а са чуднијега узрока, у који им је мати умешана била. Ово можда и није баш тако било, као што је свет у оно доба говорио, али доста да се тако онда говорило. — Све ове податке о несрећи што се догодила у Савиној кући смрћу сина му Максе причала нам је сама унука Савина, која је још у животу, 85-годишња старица, велеуважена госпођа *Софија Поповићка*, на чему нека јој је од нас лепа хвала, и нека јој бог даде живота и здравља, те да нам још коју исприча из живота својих милих и драгих покојника. Ваља знати, да су и отац (Јефта Јовановић) и супруг (Коста Поповић) ове поштоване госпође били српски књижевници.

(**Професор Нотнагл о деци**). У Бечу је на предавању славнога професора Нотнагла изведено једно слабуњаво дете од десет година. Дечко је овај имао болест, која веома ретко долази код деце, а то је отврдла црна џигерица (јетра) и врло јака жутица. Отац тога дечака, који је био ту кад је професор Нотнагл почео да предаје слушаоцима о болести тога дечака, грдно се зачудио, кад је учени професор рекао, да та болест долази од жестоких пића (алкохола), али је и дечко признао, да он још од своје четврте године са својим две године старијим братом потајно отвара орман, те сваки дан попије прилично много разних ликера и коњака а и иначе је због своје слабости добивао црна вина да пије. Овом приликом истакао је проф. Нотнагл, како је то шкодљиво давати деци редовно жестока пића и како се они љуто варају, који мисле да ће тиме детету крепости и снаге дати, што ће му давати да пије вина и пива или чак и коњака. До четрнаесте године ваља избегавати жестока пића, црну каву, теј и чоколаду, него се држати млека, воде, снажне хране и доброг свежег ваздуха. Овај дијететски поступак са децом у толико је данас важнији, што се сада и онако јако наваљује на дечији мозак и на дечије живце, те с тога сваки даљи надражај ових органа мора изазвати болест. Предавање професорово би од слушалаца пропраћено бурним тапшањем.

(**Нешто за женскиње**). Бароница Клара Деклер у Тифлису позива свет у руским листовима на један врло оригиналан посао. Она жели да се створи албум женских лепота из последње десетине година деветнаестог века, те да види потомство каквих је било лепотица у овом нашем добу. Поменута госпођа вели: кад људи скупљају у музејима типове некадањих животиња, зашто онда да се не састави збирка и знаменитијих и најлепших човечијих типова из овога или онога доба? И тако позива госпођа бароница васцели женски свет из свију крајева света, у колико која женска држи да је лепа, да пошљу у Тифлис своје фотографске слике. Слике ће те прегледати вешти оцењивачи, те их онда у албум саставити и предати етнографском друштву у Москви ради сачувања.

НОВЕ КЊИГЕ.

Ђачки забавник. Приче и песме за децу. Приредио *М. М. Протић.* Београд. Штампано у штампарији краљевине Србије. 1890. Цена 1 динар.

Збирка одабраних народних умотворина, песама, прича, загонетака, здравица, игара, питалица, бројеница и басана народних с неколико Доситијевих. Приредио *Б. Т. Недић.* II. У Београду. 1890. Цена 1 динар.

Народна библиотека Браће Јовановића у Панчеву. Свеска 215. **Милобруке Јована Ст. Поповића.** Свеска 216. **Каноникова ћерка.** Приповетка Едморда Абута. Свакој је свесци цена 16 новч. (и 2 новч. поштарине). Претплата на 24 свеске 3 ф. 50 н.

ИСПРАВАК.

У чланку „Још једна о Живановићеву „Браничу"", осим иначе формалних погрешака, исправи у бр. 23. стр. 365. други стубац, 24. ред одозго место „*гласова*" — „*гласовнијем*"; 19. ред одоздо место „*desselben*" чит. „*derselben*". У бр. 24. стр. 381. други стубац, 4. ред одоздо пред „*што вели*" стави „*на*"; стр. 382. први стубац, у примедби 3. читај „*Атанацковићу*"; други стубац, 8, ред одозго изостави „*само*"; 17. ред одозго пред „*боље*" стави „*ли*"; 16. ред одоздо место „*који*" читај „*која*"; стр. 383. први стубац, 2. ред одозго место „*szloлё*" стави „*szlovё*", 5. ред читај „*постала*"; на стр. 382. први стубац, 25 ред одозго м. „*би*" чит. „буде"; у примедби 2. м. „*drecht*" читај „*dreht*".

„**ЈАВОР**" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

／ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 26. У НОВОМ САДУ 1. ЈУЛИЈА 1890. Год. XVII.

КОМШИКИ.

Та ми смо тако близо, ал ја те још нисам вид'о,
И ако у прозоре твоје гледам по читаве сате;
И заиста дивно је чудо, шта ме то вуче теби,
И од куд да једнако ја мислим само на те.

Ја ништа више не знам, до да се Емине зовеш
И прозор харема твога да гледа у моју башту,
И сад се питам само: да ли те збиља љубим,
Ил је то варљива мисао̑, која ми мори машту.

Један пут, акшам прош'о и ноћ се спустила тиха,
Ја отворио прозор и наслоњен дуго сам стојао̑,
Из твоје се собе чуло, деф је ударао̑ снажно,
И мушким, одвратним гласом, неко је нешто појао̑.

Ал ипак ја сам замишљао̑ чаробну харемску вечер,
Наргиле, деф и каву и тебе крај крила мога,
И ту ноћ сам те снивао̑ (ал' сан је добро прошао̑,
Јер могао сам још снити и Салију, мужа твога.)

Прекјуче Салија Мехмед, твој муж, мој комшија добри,
Донео ми пелте-халву, бадемом искићену,
„Изволте! — рече ми скромно — правила ханума моја,
Добро је прави, жене све хвале халву њену.

И ја сам слатко јео и грицкао бадем онај,
И мислио, што ниси ти ту крај мене близо,
А кад ме Сали питао̑, допада л' ми се халва,
Рекох му: „дивна, дивна, ох све бих прсте лиз'о!“

А јуче, јуче опет, то јуче је најгоре,
Салија, добар сусед, на каву ме је звао,
И ја сам дошао̑ тамо, ал тебе нисам вид'о
Ал сам пред твојим врат'ма папуче сагледао.

И сад сам луд већ ево и само на те мислим,
Покажи ми се, ханум, о кад би само хтела!
Ја не знам, шта је са мном! Певам као̑ Хаџи-Ариф:
„Каква л' ме непозната љубав то обузела?!“

И тако само седим и бленем у решетке твоје
И пишем љубавне песме (написао̑ сам већ многе)
Но Салија, муж твој добри, и ако добродушан,
Сазна л' за ову песму, ох, пребиће ми ноге!

Приштина, фебруара 1890. г. **Бран. Ђ. Нушић.**

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

Мото: И село има својих знаменитих људи.

Увод.

Немојте мислити, да ћу вам овога пута приповедати о сретној или несретној љубави. Таква ми се тема данас не мили. О томе сте много читали, а и сами сте љубили — ко сретно, а ко несретно. Данас ми је воља, да вас упознам с некима сретницима, који се науживали славе, па данас мирно лешкају на лаворикама, или славно почивају у тамним гробовима, а слава лије над „ненакнадивим губитком“ вреле сузе. Приповедаћу вам о „славним људима.“

И о томе сте читали, је л' те?

Признајем, ви сте читали о славним људима света. Њихов животописац упознао вас је с атомима славе њихове, али двојим да сте читали о славним људима села, и то баш о онима, о којима вам ја каним приповедати. Истина, они су били, слављени, поштовани, уважени, али само у своме маломе кругу. У незнатнима су приликама живили, па им слава није прелазила ни међе среза, њихово име није производило хуке буке, као имена људи светскога гласа. Најпосле могло би се на њих заборавити и у самоме месту, а то би била грдна неправда, јер такво што они нису заслужили. Треба да им се успомена одржи барем педесет година, колико ће трајати хартија овога часописа; јер је неки беспосленаковић прорачунао, да најбоља хартија, што се употребљава за часописе, тешко да издура педесет година.

Тешка је то задаћа, за овако слабо перо, да достојно прикаже славу тих знаменитих људи.

Вило! — ако и прозајици имају своје виле — буди ми данас на помоћи, наоштри ми, ојачај ми слабо перо, да сени тих великана не би роптале на овако незнатна човека.

Почетак.

Сад знате, о чему ћу вам причати, па ћу сада и да почнем. После почетка, о томе не сумњајте, доћи ће и свршетак. Коме се не би допао увод, не треба даље да чита, да се можда дугочаси. Паметније ће бити, да попут Соколовачкога бележника убија врапце. Барем ће себи моћи браду омастити. Коме се пак ово свиђа, нека изволи даље читати, можда ће му се још боље што год свидити; н. пр. велики Соколовачки геније Винко Чутурило, или миљеник божанствене музе или ма ко други.

Дакле да почнемо!

С киме би само? Не смем ни једнога да увредим, ни једнога да запоставим. Ти су људи у животу много држали до места, која су заузимали код седница, гозба, већа. Осим тога није ми стало, да вам прикажем галерију знаменитих људи, него да их видите у животу, како се крећу, мисле, осећају.

Шта ћу да радим? Ха, вила ме сетила начина, како да их прикажем. Хвала јој, хвала! Треба их приказати по догађајима, како се ређали, те једнога сретника за другим дизали на видик и китили ловоровим венцима.

I.

Преисторијско доба.

Преисторијским добом зваћу оно, којим је живело село Соколовац, пре него што се тамо стали низати знаменити догађаји. Не има сумње, да интелигенција у месту даје карактер и тамошњем животу. Ко води рачун о раји, која ту интелигенцију рани! Сва слава знаменитости у месту иде интелигенцији. Она је зубља, која светли непросвећеној раји, она је звезда, која ју води спасу!

Као што се и у повести човештва врло мало знаде о преисторијскоме добу, а и оно, што се знаде, доста је мрачно, тако се исто мало може рећи и о преисторијском добу живота Соколовачкога, о ономе месту, где су радили, живили, стицали славе, умирали знаменити људи, које ми је у део пало да својим слабим пером прославим. —

Ја сам настојао, да то тамно доба каквима открићима просветлим, али заман труд. Бадава сам превртао прашн', нечитљиве, од мишева испрегризане књижурине у парохијалној и општинској архиви. Бадава сам рио дан и ноћ. Тек је двоје, што сам иронашао, од вредности. Соколовац је пре носио име неке птице, које му баш није служило на ди-

ку, а то је вређало ондашње представнике живота у томе месту. Учинише неко јуначко дело — о коме се у осталом ништа не пише — и добише за награду своме селу дично име *Соколовац*. Ту можемо казати да почиње прелаз историјскоме добу. Друго, што сам пронашао, јесте, да је на црквеноме торњу изрезан број MDCCL. Те је године можда — било би лудо тврдити, — црква саграђена. Одатле није тешко закључити, да је село за коју годину старије. Преврћући црквене протоколе наишао сам на једноме месту, да је године 18 . . беснила куга и потаманила многи свет. Нема сумње, да је тај жалосни догађај запречио, те је живот у Соколовцу, ако не читав век, а оно бар неколико деценија застао. Да није тога било, ко зна, не би ли данас Соколовац у развићу своме био међу првима местима у нашој лепој Славонији. . . .

Ето то је све, што се зна о преисторијском добу Соколовца. Истина, могао би човек амо тамо којешта нагађати, али то би било лутање *по мраку*. Таково лутање осуђују, ако нико други, а оно зацело моралисте, ја опет нисам рад, да они о мени којешта нагађају.

Историјско доба већ је јасније. И о њему нема писаних споменика, али има живих сведока, који су најбољи аргу- и документи. По моме мњењу, — а оно је у овоме случају меродавно, — то доба не сиже у прошлост даље од педесет година узето дакако округлим бројем. Кажу ти живи сведоци, да је онда у месту био само свештеник и кнез. Свештеник се бринуо само за своје стадо а кнез за потребе села. Кажу да је онда било златно доба у Соколовцу. Тако, веле, не ће никада више бити.

Но мени се не ће да приповедам о томе златноме добу. Чини ми се, да ме зову сенке великих људи, да их овековечим. Али како ? Када помислим на њихову велику славу, а на моје слабачко перо, чини ми се, да ме тролетна тресе грозница.

Тежак је то посао. Како ћеш да удесиш, да све буде истинито, да никога не увредиш, не омаловажиш, не запоставиш? Треба просто да се покажеш и праведан, и обзиран, сваком да угодиш, да кажеш истину, а никога да не увредиш. Тешка доиста задаћа, па да се не надам помоћи од моје виле, верујте ми, бацио бих овај час перо.

II.

Соколовачка интелигенција.

Сада је најпре на реду, да вас у главним цртима упознам са Соколовачком интелигенцијом. Овде не ћу пазити ни на какав ред него ћу, како ми на ум падне, појединце описати. У главним само потезима. Остало ће се надопунити у току приповетке.

Први ми на ум долази првак Соколовачки *Винко Чутурило*, парох парохије Соколовачке, месни школски надзорник, општински одборник, заступник жупанијски и т. д. и т. д. Набрајање његових части запремило би читаву страну, а од тога не би имао нико, па ни он, какве користи. А да је жив, набрајање свих тих одликовања могло би још у кога побудити завист против тога великана. Штета, што нисте познавали тога великога човека. Прво не бих се ја требао мучити, да вам га прикажем, а друго, свега тога не би ви требали да читате.

Винко Чутурило — његовој слави потпуно одговараше „персона“. Висок човек, крупан. Угојен трбух показиваше, да се тај сретник није требао тужити на судбину. Када би га приподобио људима другога звања, н. пр. учитељима, могао би без претеривања казати, да је вагнуо као пет учитеља. Није бадава појео онолике народне шунке, ћурапе и прасице. Он је народу много добра учинио, па га је за то народ и добро хранио. На великом носу цвао му божур, а глава му светљаше месечином. Син незнатна сељака домогао се масна залогаја, а то је све имао да захвали својим умним способностима и — судбини. Те му способности прибавише онолики углед и замерну славу. Па да је којим случајем дуже поживио, могао се до миле воље налешкати на ловорикама, које му је прибавила слава. Сам поникао из сталежа сељачкога, разумевао је потпуно народне осећаје, зарио се дубоко у народни живот као мало који службеник народни Знао је потпуно сваку препону, која народу пречи до сјајније будућности. Настојао је свом снагом свога великога духа, да те препоне отклони па да народу засине сјајнија будућност. Ако није потпуно успео, није кривња његова, него ђавола народних, који желе, да народ у тами остане, само да га могу боље сисати.

Нека се не заборави, да је тај велики

човек у своме племенитоме настојању наилазио на много трње и камење, али се ипак није дао с те стазе свратити, уверен, да се само преко трња и камења долази до славе.

„Будућност ће“, говорио је често, „расчињавајући моја дела, изрећи о њима праведан суд, а ја се тога суда ни на ономе свету не ћу морати стидети. А сада је уз мене легија људи, која потпуно одобрава мој рад, јер ме разуме. Многи мој пређашњи противник прешао је у мој табор, јер је увидео, да је мој рад народу од користи, а ја сам човек племенит, јер не радим из себичних интереса. А ко је, молим вас, против мене? Пијавице народне, ђаволи народни! Али вељу вам, док дише душа у Винка Чутурила, он ће знати народ од врагова његових јуначки бранити. Највећа ми је награда, што је уза ме народ и — будућност. Хтели су ђаволи народа мога, да га од мене одврате, али им гадни наум није плодом уродио, јер се народ до скора освестио и увидео, ко му је прави пријатељ“.

Јесте, Винко Чутурило вероваше, да је највећи народни пријатељ, па га у томе уверењу и смрт затекла.

Каква је био темперамента?

Код великих се људи обично не могу разазнати темпераменти. У њима су здружени сви и ни један. Тако је и Винко Чутурило у јавним стварима био холеричан, код чаше вина сангвиничан, у болести меланхолик, а када је спавао, флегматик, јер га се онда ништа није тицало.

Као што сви људи, који се са славом покумили, имају неку особитост, тако је и Винко Чутурило имао то особито својство, да је спавајући тако гласно хркао, да се у читавој кући чуло, па је његова драга женица кад и кад знала уши зачепити, само да може уснути.

Ето толико сам имао да речем о томе човеку. Признајем, да то није доста, али опет је доста, јер ћете даље и више тога о томе прваку чути.

Као трабанат Винка Чутурила помаља се лице општинскога бележника, благороднога господина *Мирка Буквића.* Како није имао особитих својстава а још мање живео самосвојним животом, то се о тој знаменитој особи нема много да рече. Средње величине, окрупан, с тупим сивим очицама, фрнтастим носом, блесастим лицем, ето то вам је особа поштованога Мирка Буквића. Особина његова: мало је мислио, много јео, још више пио. Попе се држао као пијан плота, својих мисли није никада отворено изрицао, а то поглавито с тога, што их није ни имао. Најмилија му забава беше, да у слободним часовима пуца на врапце.

Нека ми опрости успомена блаженопочившег *Проке Прокоповића,* бившега начеоника, што сада истом долази на њега ред. То је у осталоме свеједно. Ни на гробљу није на првоме месту, него негде у углу, па ипак мора да буде тиме задовољан. — Прокоповић беше људина Згодно рече један од његових пријатеља: Добро је нађубрио комад земље, где лежи. Зато се ваљада и гојио, за друго што ваљада није ни био! Такова саможивца не рађа свака мати. Што је имао угледа, има захвалити само томе, што је живео у Соколовцу. Само у томе месту могао је такав глупан стећи кућу зиданицу, сто јутара земље, починити силесију најглупљих глупости, па уза све то остати главар славне древне општине Соколовачке. Истина у последње се доба почео на начеоничкој столици љуљати, па велика је срећа по њега, што га је смрт покосила управо у оно доба, када му је слава опадати почела. Овако га је бар слава надживила, и он је коју ловорику (и клетву народну) понео са собом у гроб. Неправо би било, да је умрьо заборављен, презрен, згажен, такав човек, који је двадесет година начеониковао!

У ред знаменитих људи долази и општински лечник *Сретен Гуликожић.* Он је своју каријеру почео као бријачки шегрт, а сретним сутицајем околности домогао се ранарничке дипломе, а то му је омогућило, да може прећи и у ред правих Ескулапових синова. Истина, он је помно сакривао своју прошлост, али свуда се прокљувило, да је некада био брица па га је нека шаљивчина прозвао „политираним брицом“. У осталоме он је знао своје пацијенте добро бријати Гуликожић је био празна главица, па није чудо, што ју је онако поносито у вис дизао. Држао се да је најпаметнији у месту, као што и доликује ученом доктору. Увек је настојао, да својој околини импонује, па је за то често бивао управо и смешан. „Кочопери се као ћуран?“ рекао је неко.

Других личности не ћу за сада да вам приказујем. Учинићу то у току приповетке,

колико буде нужно. Само још морам да вас упознам с једном особом, за коју држим, да је у Соколовцу најинтересантнија биљ. Бејаше то

III.
Музин побратим.

За мога бављења у Соколовцу највише ме је занимао месни песник, господин *Милан Рајковић.* За то му овде и посвећујем посебно поглавље. Ја сам с њиме радо општио, а врло касно сам сазнао. да га милује божанствена муза. Милан Рајковић беше симпатична личност, а то ме је гонило, да му се више приближим, него и једној знаменитијој личности у Соколовцу. Бејаше још млад, жена му мила, разговорна, кућа лепо уређена а вино у подруму изврсно. То су биле ствари, које су ме у његов дом привлачиле, те сам ту у пријатељскоме разговору знао често пробавити и до поноћи.

Да се у њему крије песнички геније, сазнао сам, када га једном згодом вино мало раздрагало.

Једне зимске ноћи сеђасмо нас неколико у гостијоници код Чивутина Мојсија, па, како нисмо имали паметнијега посла, разговарасмо о свему и свачему, само о ничем паметноме. Празнили смо чаше као за окладу. Наш разговор постајао све гласнији и гласнији, а најпосле се извргао у праву вику.

Узносите су се здравице наздрављале, певале само одабране песме. Милан Рајковић наздравио је предивну песму појезији, тако да смо сви присутни били до суза ганути,

„Та у теби се крије прави песник“, рече неко.

„Погодио си, брате!“ говораше раздрагани песник. „Ја сам песник по својима мислима, по својима осећајима. Некада сам и у стиховима изрицао своје мисли, своје осећаје. Ево н. пр. прочитаћу вам своју прву песму штампану, коју је уредништво и похвалило. (Песник извади из џепа неке новине и читаше доста течну песму. Чини ми се, да је почињала овако:

Крила су ми разастрта.
Летио бих светом.)

Ту сам песму певао, док сам био шумарски пристав у властелина Н. Како песник не би могао да живи без љубави, то сам се и ја заљубио у ћерку властелинову. Био сам, браћо, онда просто луд, па нисам ништа друго радио него својој вили певао нежне љубавне песмице. Она ме је такођер гледала радо, а њеној сујети врло ласкаху моје песмице. Да ме онако жарко, као ја њу, љубила, не показиваше, али ја сам био и тиме задовољан. Често ми је знала и по какав дар послати, а ја сам тада био чисто махнит. Тако н. пр. послала ми је и ову лулицу, а ја сам био ван себе од радости — и многе друге ствари. У једној песмици молио сам своју обожавану вилу, да ми пошаље прамен косе своје, да се бар њега могу у потаји нацеливати. Али тога нисам добио. Другога дана зовну ме строги властелин, и ја сам дрхтао када сам ступио пред њега онако намргођена. Он ми показа моју јучерашњу песмицу и поругљивим гласом рече: „Драги господине песниче, ваша вила није добила ове песмице, и бадава очекујете прамен свилене косе њене Но место тога ја сам вам приправио леп дар. Ево овде. Ту је ваша плаћа, ту препорука, ако вам се усхте где другде затражити службе, јер код мене није за вас, у моме двору не станују виле. Идите у име божје! Немојте здвајати, вила ће вас брзо заборавити. Идите!“ Томе се нисам надао. Био сам просто убијен. Бацим пушку преко рамена и упутим се у шуму с чврстом намером, да тане кроз срце себи просвирам. Дошавши у шуму, бацим се на ледину и утонем у мисли. Злаћано сунашце продираше кроз гранчице и лишће и целиваше мене. Те зраке беху тако лепе, тако пуне живота, да ми се моја намера причини сувише глупом. Да се убијем, па да ме више никада те светле зраке не целују! Живети треба, живети! Ма како нас живот горчином напајао, он ипак има у себи нешто такво, што чини да се тешко с тим грким животом растајемо. Нада ме охрабрила, улила ми снаге. Дигнем се и утешен пођем кући. Поберем својих седам сувих шљива и с раздробљеним срцем упутим се у свет. Сам сам себи говорио, да ће та катастрофа пријати моме духу, да ће се сада истом развити таленат мој. Опеваћу несретну љубав своју, а то је најлепши и најблагодарнији предмет за песника. Бачен судбином дошао сам овамо, али више не певам. Оженио сам се, окупила ме деца, није ми до песме. Последња ми песма беше: *Опроштај с Музом.* Ту сам се у дирљивим стиховима опростио с вилом својом. И данас кад и кад прочитам ту песму, па онда ми је тешко, претешко. Често ми се у

сну прикаже вила и плаче нада мном, над губитком својим. „Не певам, браћо, више, не певам“.

„Грдна штета!“ примети неко поругљиво.

„И јесте!“ настави песник скоро плачући. „Грдна штета! Да сам нешто којим случајем живео у бољим околностима, био бих спевао замерна песничка дела. Мој спев: „*Судбина човекова*“ био би потамнио славу свих хваљених спевова овога света. Мој би ми песнички геније стекао име, стекао имање. Највећи људи отимали би се о пријатељство моје. Тако за живота, а после смрти подигли би ми споменик, какав још ни једноме великану. Потомци би преживакивали мисли моје, о мојим делима настала би читава литература. Моје би се ствари скупо продавале. „Чија је то лула“ питало би се. „Песника Рајковића!“ „Дајем 10.000!“ „Овим је пером писао песник свој највећи спев „Судбину човекову.“ Дајем 100.000“ Еле видите, да је у мени изгубио наш народ највећега свога сина, што би га био имао. Што ћу ја! То ме боле, често по читаве сате не спавам и плачем као мало дете, када се сетим, што сам могао бити, а што сам сада. Ја сам своју сврху промашио! Још ћу пре смрти да напишем „*Плач Музин.*“ То ће ми бити опело. . . .“

Песник није даље могао. Његова се мекана душа расплакала . . . Хтео је да седне, али неком се песрећом столац побратиму музином измакао и он се — како је дуг — свалио на земљу

„Пегаз се свети!“ рече неко злобно.

Песник се није могао дигнути. Подигоше га двојица и поведоше кући.

Добро је то била иначе душа. Најваљанији ваљада човек у Соколовцу Шалу на страну — и ја морам рећи да је штета, што је тај племенити човек своју сврху промашио...

(Наставиће се.)

ПОД ВРБАМА.

Под врбама мога села
Седим, слушам шушањ грања.
Глава клону а мисао те
Још онако чедну сања. . .

Да л то тихи ветар греде
Па врбовим грањем тресе?

Ох, не! Ох, не! — наше груди,
Наше усне стопиле се. . . . .

Дигох главу, па још слушам
Бурни куцањ срца врела,
А кроз таму и даљину
Слушам звоно мога села. . . . .

Бошко Петровић.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Што није од челика, тако му треба! — окрене се Рафајлу. — Имаш ли свога склоништа у том проклетом граду.

— У Salzgasse, некадањи стан очин. Знаш ли?

— Знам. А јеси л' слободан?

— Као птица.

— Онда хајдемо. Испаваћу се, а у једно ћемо се поразговорити. Баста! повиче, скачући са стола. — Здраво! На пут, Радване!

— А куда то? — повиче Срећко. — У Египат с пирамидом? Смотрено, прогутаће вас црвено море у облику професора Јана.

— Рафајло мора остати! Потребан је за изборе! — цикну Егон из дубине.

Испаде као бомба, пређе, не зна се како, ваљда по главама другова и већ држаше за рукав од сурдута идеал турнерски.

Само навалом и борбом могао би се отклепити. Али Рафајло не мишљаше о боју. Стојаше часком колебајући се, оборио очи, живци на бледом лицу стезаху се и растезаху са унутрашње борбе. Најзад подиже главу. Неустрашеним дрским погледом пресече сва лица, стиште зубе и силовито, брзо врати се на своје место.

— Meinetwegen! — рукне кратко.

— Ја ћу те одвести, Берте! — нуђаше се Франц, рад да избегне одлучан тренутак и гласање.

Анденберг пређе очима, слегне презорно раменима, пљуне онамо према Срећку и изиде трескајући вратима.

За њим шмурне и плашљиви Франц.

У „кнајпи" настаде тишина, сви журно хватаху своја места, шапутало се по кутовима.

Најзад се са председничкога места диже висок човек, квадратна стаса а груди и плећа од аршина. Беше то primus Келер.

Зазвони, — мртва тишина.

Подиже глас, који је излазио као из бездана и говораше гратко, испрекидано, по војнички, о турнерском збору свију Немаца у Диселдорфу, о његовој цељи и обичајима, о дужности сваке дружине, да се прослави на том надметању; даље примети, да због тога, што је угануо ногу, не може сам онамо поћи, ал за то сву наду полаже на десеторицу чланова монаковске корпорације, да ће се вратити увенчани ловорикама.

После полако наброја ту изабрану деветорицу, па застаде.

Ћутало се. Избор је задовољио све, прешао је без икакве опозиције.

— А десети? — повиче неко из гомиле.

Келер имађаше у толико малене очи, у колико сам беше велик; ипак могаше да честито пресече погледом нестрпељивога ђака.

Огласи флегматично: који буде одбијен од два председничка кандидата, тај ће бити обичан члан.

После им добаци на решето гласно два имена и седе уморан. Беседништво беше слаба страна исполинског Келера.

О чуда! Краљ Фараон у мало не сиђе с цимера, пробуђен чудом дивним! Језици буршевски не черупаху имена; тихи жамор, шапат суседима — више ништа. Јучерања битка и привидна равнодушност Рафајлова расхлади запаљене главе. Није само једини зелени ђак био на страни Срећковој; очигледно, да је за минуло доба така мисао севнула у многој глави, која је још јуче противна била кандидатури наметниковој.

Гледаху на Рафајла. Ослоњен на зид, с каменитим мртвилом на лицу и без знака најмање пажње слушаше неку жестоку препирку Егонову, загледав се полу-затвореним очима у паучину на тавану. Ђаци нису психолози; чинило им се, да дрема.

Окренуше се од њега Срећку. Причаше нешто живо, гестикулишући и правећи комично лице. Била од њега ватра и грозничава заузетост.

— Гласам за Радвана! — прекиде расматрање бас Келерев — молим, да се редом гласа.

Дохвати књигу и перо, па чекаше.

— Сви гласови на свету не дадоше му духовитости ни природне речитости! — засмеја се Срећко. — Но реци, Радване, како ћеш да проговориш при надметању? Дође ти да наводиш Библију. Сећаш ли се оне борбе Јаковљеве с анђелом? То беху први турнери, тај је патријарах и твој патрон. Мораћеш то признати.

— Гласаш ли за се? — запита мирно Келер.

— За Егона Фалкенхорста! Радван може бити врло поштован философ, не разумем се у том, али за турнера је сувише тежак и хладан. При том је врло смешан са својим поуздањем и поносом.

— Ту не претресамо карактере, него гласамо! Даље по реду. Рахоза или Радван?

— Радван! — довикну неко бојажљиво.

Даље по кутовима растијаше зловољан жагор.

— Радване! — окрене се Срећко својој стрпљивој жртви. — Памти Библију: неисцрпљив извор турнерских парабола. Самсон, Гедеон и т. д! Понови ју у памети, јер ће нам начинити велику лакрдију, ако се забуниш, па станеш говорити онде на банкету увод из твога дела: „О бићу небића."

Та пецкања и боцкања, као да се не примаху Рафајла; ни најмањим се покретом не издаде, да примећује.

— Позови га на рапире! — сикну ражљућени Егон.

— Биће и то скоро! — одговори глухо — још није време!

— Бити под таким председником, који се тужи, да му узице од трапеза кваре руке. Пхуј!

— На ствар и на ред! — загрми Келер.

— Максе, за кога. Јасно.

— За Рахозу — одговори зелени ђак.

— Даље!

Неко време у тишини, прекиданој стругањем пера под тешком руком primus-овом, падаху у кратко имена, док и последњи не даде свој глас и не седе.

Келер изброји.

— Рахоза за три гласа у већини! — изрекне громогласно и устане. На тупом, хладном му лицу могаше се познати крајња досада и одвратност. Дохвати председничке знаке, што беху пред њим, и метне их на изабранога.

— *Fest, froh, frei*! — захори се из стотине грла, испрва тише, после све јаче.

У столници избише чеп из бечке. Злаћано пиће бризну пенећи се у чашама.

— *Fest, froh, frei*! — вриштало се нељудски, и Рахоза се на рамених диже изнад бесне гомиле.

Ударило се у целоноћну пијанку.

Рафајло устаде, плати, запали цигару и пође вратима. Ал Срећко га одмах опази у гунгули и довикне импонујући:

— Хеј философе! У заносу над делом не заборави, да сутра одлазимо. Да си у време на станици.

— Хм, бићу! — узврати и први пут се насмеши тога вечера.

Да је Срећко тај смех опазио и разумео, нестало би му доста добре воље.

Али он слављаше тријумф над такмацем и безбрижно лудоваше.

VII.

На Salzgasse, из мрачна ходника на партеру, улазило се у стан пун књига, плесни и дима.

Доктор Карло Радван проживео је у њему већи део живота, а син га је наследио и сачувао недирнута, као најдражи аманет.

Ту се родио и одрастао у сред тих старих књига, у самотном друштву с човеком, који се пре времена постарао због непрестана умна рада и испитивања; ту у тој библиотеци, за столом, који беше претрпан књигама, седео би он према учењаку и читао, кад год се врати из гимназије.

У књигама не беше оскудице; дечак научио да их чита, а после обузет од пелена идолопоклоничког поштовања према оцу, прождираше књигу за књигом с упорним сновима, да се кад год разумом с њим изједначи, у науци га достигне.

Дар му беше исполински; лекције, на којима су други лупали главу, он је само прочитао: никад нико није на њега пазио, а увек беше први, и од десет година сврши други разред.

У том стану, без друштва, философ и дечак пробављаху вечери и комаде ноћи, готово и не говорећи једно с другим. Зимски дим не буђаше у њима жеље за родним огњиштем и посетком, а мајске их вечери не примамљиваху у шетњу. Лампа са зеленим заслоном гораше на столу, а при њеној светлости писаше мудрац своје негацијоне трактате, дечак листаше Спинозу и Дарвина, набијајући главу лажју и софизматима.

Тај сухопарни и безбојни живот прекидаху летње ферије, јер тада је дечак, за вољу очину ишао под окриље манитога Берта и учио се животу гледајући раскошни живот и свађе менторове, слушајући његове циничне досетке.

Ал једнога дана гром раскопа ту тиху екситенцију. Слушаоци медицине не застадоше на катедри професора. Мудрац леже, да више не устане. Лекарије, којима је одавна одржавао душу престадоше делати; осетио, да неминовним законима природним одолети неће, па се предао. Лежаше мутна погледа, неосетљив, тужан, али миран. Стан беше затворен, да нико не досађује, лекари не долажаху, само друг и пријатељ, професор Јан Анденберг седео би крај те самотне постеље, и дванаестогодишњи дечак, уморан и тврдоглаво ћутљив.

А философ умираше полагано и, увек миран и хладан, смешкаше се немарно брижљивости својега друга.

— Махни се, молим те! — говораше. — Ја сам ти рђава машина; време је да се извучем из курса и да се одморим. У животу не имађах каде, али преда мном се стере ништавило и уништење, празнина и ноћ, а сумрак је тако мио после дневне светлости! Велиш да ће ме жалити? илузије, мој драги. Сваки ти је човек само проштац у плоту; кад истру'не, замене га другим. Не мисли, да то говорим од горчине и жалости; ко разуме човечанство, тај се ничему не чуди и ништа га не боли! Педесет година сам тражио истину, да на земљи буде лакше и слободније. За се нисам ништа хтео и ништа нисам ни имао. Радо умирем! Јуче беше ту код мене нарочити посланик из Рима, Талијан. Језуита. Говорио ми о будућем животу, о покајању, казни. Глупости. Небо, чистилиште и пакао, пролазимо ми ту на земљи, ту нам је и мета у дужем сну, него обично!

Наједаред прекиде; нестало му даха и снаге. Пружи руку и дотакао се лако тавне главице синовљеве, који се скупио крај те постеље, па трајао дане и ноћи без сна, јела и одмора.

— Дај ми да пијем, Рафајло! — рече.

— Коме ћеш тога дечка оставити? — запита професор Јан.

Болесник врати чашу и очима, које нагло оживеше, застаде на лицу дечаковом.

— Материјално — теби, друже, и рођаку у Риму, коме сам већ писао; морално — њему самом. Памтите, да никад не дирате у његову духовну слободу и вољу. Нека се сам образује, сам учи, сам бира, сам тражи истину. За то му не дадох никакове религије, јер вера мора бити разумом пречишћена и прекаљена, мора бити уверење, а не формула натурена лудом детету. Нека самостално разбира, умује и бори се својом памећу. Ја га познајем и уздам се у њега: то је већ сад скоро човек; не намећите му окова ни ланаца, јер ће пропасти, као што пропада цело човечанство спутано вековним лажима.

— Биће по твојој вољи, друже! — рече Анденберг, сагињући главу, ма да се и у њему порађала велика сумња, кад је чуо тај, тако дрзак програм.

После оде за својим послом, а отац и син остадоше сами у мрачној спаваоници.

Рафајло, згрчен крај постеље, дрхташе као у грозници и падаше полагано у неку укоченост и теготан полу-сан.

Речи очине ствараху му у глави фантастичне слике, шумљаху, испуњаваху га поносом и раскошју. Сад је видео, да је хладни философ мислио на њега, да га је посматрао, љубио.

-- Рафајло! — трже га из замишљености промукао глас болесников.

(Наставиће се).

НА ГРАХОВАЦ.

ПУТОПИСНА ЦРТИЦА ВЕЉКА РАДОЈЕВИЋА.

Свршетак.)

Чу ли ти, — рече старица, по што смо подуже одили мучке, — да је *Господар* наредио, да се смакну козе по Црној Гори?

— Не ја! — рекох!

— Валај ни свети Саво није био гори од Господара, па није их ни он смиц'о... А знаш ли ти, да Господар може уклети исто к'о и свети Саво?

— Може бити, — рекох јој, пролазећи крајем Драгаљске цркве.

— Видиш ту цркву?... С ње су аустријски војници били пон'јели звоно на ону вортицу, — рече старица, показујући ми руком на једну високу планину — па је у њу гром удар'о ље три четри пута; те га на пошљетку повратише на мјесто, окле су га и прифатили.

До мало за тим, моја сапутница поздрави се са мном и окрену десно пут њеких кућа, а ја сâм прослиједим пут, мислећи: колико би се још народних умотворина покупило по народу, а особито у Црној Гори... само да није *немара*! Јест, покупило би се, али ко ће? Више се пута пребацило поповима, а и учитељима, да су они управ позвани на то, а да раде мало или нимало. До душе, тако је... Али у опће, с малим изузетком, наши сеоски попови, па и учитељи, кроз Боку и Црну Гору, морају да ору, копају, да се старају и да се с тешким оскудицама боре, како ће жену и дјецу прехранити, — па и ако нема остале кутње чељади! А како ли је још, кад се код њеког попа деси по десетак петнајсторо грла у кући: што старости, што нејакости?! — Дакле, пошто један човјек мора да се бори с таковим неприликама, може ли очувати свој углед а у исто доба кýпити и народне умотворине? Има их заиста који су позванији, да се побрину за народне умотворине, а уз то их је бог обдарио и дужим временом и претљом кесом — а од попова и од учитеља, па хладнокрвно гледају како зуб времена коси народно благо, народне светиње. До душе, нити сам поп, нити учитељ, него у њеколико говорим и против себе самога....

Но куд ја забасах! У мало не заборавих да пишем путописну цртицу.

На Драгаљу свратих у крчму, гдје нађох њеколико граховских момака: дошли момци да се поиграју, да прекрате време у друштву својих познаника с Драгаља. За час се упознадох с њима, као да смо заједно на пашу ходили.

Иза подужег разговора рећи ће један:

— Аманата ви, људи, шта се го'ри: оће ли Господар на Гра'овац?

— Вели се, а ко зна оће ли? — дода други.

— Луди ли сте, људи божји... Зар мислите ви, да би ко зна', кад би он мислио доћи?... А не знате: кад оно дође ненадно на Гра'ово, отиша' у колибу Саве Томова, а стопаница Савина таман ваћаше кртолу из ватре; а Господар — да Га Бог поживи! — јами кртолу, опува је и очисти од гађе, па је поједе без зрна соли, истоветно к'о 'но ја и ти... Е.. зна Господар шта ради.. Не каже Он никоме ђе иде, дода трећи.

На пољу поче росити, те свак плати свој рачун и кренемо прије више кише.

— Колико је до границе? — запитам друштво при кретању.

— По са'ата, нема више, — одговори један.

Киша поче све јаче падати; а Граховљани, као 'но ти Црногорци, стисли ногама па јуре попут срне преко оних кршевитих путева; а и ја, за право рећи, ошинем коња мало боље, јер дажди иза врата. У пет сахата стигнем у Грахово, гдје и преноћим. Имао сам лијепог друштва на квартиру — њеколико Подгоричана и Никшићана —, те сам весело провео ту вече у шали и лијепом разговору. Сјутра дан у шест сахата кренемо сви уз поље граховско пут Граховца. Народ је на буљуке врвио пољем граховским, гдје си могао видјети свијета: од осмогодишњег дјечка, до најпогуренијег старца. Све хиташе, да се топло помоли богу за покој душе погинулих бораца српских на Граховцу. Најљепше бијаше погледати мнаде Црно-

горке: попут лабудова бијељаху им се зубуни пољем граховским, по ком се тек први зраци сунчани простираху.

У друштву сам имао и једног Турчина, који је кренуо — као што нам рече — да види, гдје су му стари изгинули; те за то ваља да је и понио са собом једну шишу ракије, да се развесели при оном црном помислу, кад га у часу опомене на ону турску погибију на Граховцу, кад оно

Више војске облак се навуче,
Од онога дима из пушака,
Тер над њима помрчало сунце,
Разгоне се војске по долинам
И по брдим, високим планинам,
Док престаде пушка талијанка
И царева пушка гарабинка,
Стаде клепет ножа и палоша,
Бајунета, сабље и ханџара,
Тада Срби од свуд нападоше
И страшно ми на Турке удрише. . .
. . . .
. . . .
Ћераше их мнади Црногорци
До Клобука града бијелога . . . .
. . . .
. . . .
Од Турака дванаест хиљада
Не остаде жива пиличника,
Да унесе кунте ни кулете,
Него цигло дванаест стотина. . . .

У седам сахати и по били смо на Граховцу, код св. храма Вознесенија Христова — на самом мјесту, где су мрки Црногорци

Многу турску војску погубили
И Кадрика пашу царевога. . .

Уђемо и целивамо по обичају, за тим приступимо светом миропомазању и изађемо на поље.

Црквица је мала, једва да се може у њу сместити њих двадесеторица; саграђена је на брежуљку, од дивно истесаног камена, са доста лијепим звоником, но звоник је без звона. Питао сам, за што је без звона, па су ми одговорили, да бише они већ давно набавили звоно, али не да̂ Господар, јер ће га — веле — Он са̂м набавити.

Унутарњост црквице нијесам могао разгле́дати — једва да сам допрьо до икона̂ од силног свијета који на гомиле улазаше и излазаше.

С јужне стране брежуљка, на ком је црквица, пукла дубока провалија, где су се оно многи Турци стропоштали, када су Црногорци напанули на шатор Кадри-паше, који бијаше разапет на истом мјесту, гдје је сада ова света богомоља; а са остале три стране брежуљка пружа се широко поље, заокружено високим мрким стијењем, по коме се оно бијаху ушанчиле црногорске чете, одакле су вучки нападали на шанчеве и шаторе турске. . . Све је то тако романтички природа разредила, да, кад бих сликар био, не бих тражио мајестетичнијег модела, од ове чаробне панораме Граховца; а ваља да и с тога,

Што с' не роди у Србију Срба
Да осветн славнога Лазара,
Што погибе на пољу Косову,
До Данила Петровића књаза,
Он освети славнога Лазара
На Граховцу пољу широкоме. . .

Свијета се бијаше слегло до четир стотине душа, што ме мало и изненадило. А кад сам чуо од њеких Граховљана, да се ту сваке године о Спасову дану слеже најмање по четир стотине, а њеких година и по хиљада душа, — још ме већма изненади. Па не доста што ту дође свијета из околних села, него — веле — дође још свијета из Подгорице, Никшића, Данилова Града, Цетиња.

Највећма ме изненади глас, да је забрањено пјевати, играти и палити из пушака. А то све због немиле смрти *Кнегиње Зорке А. Карађорђевића.* Капетан Граховски, Аким Заковић, строго је заповидио: ко год преступи његову заповиjед, те запјева, мораће платити одређену глобу.

Граховац је дакле тај дан изгледао као њеко бајно тијело без живота, прем да си могао видјети доста свијета: једни крстараху тамо амо у тиханом, полусјетном разговору; други опет раздијелили се на појединa друштва и посједали испод борова и сјеница, те пијуцкају црну каву и жежену ракију.

По што сам разгледао сву околину, и ја се придружим једном таковом друштву, гдје сам морао непрестано пити кафу и ракију, ма и ако је преко обичаја, јер, још једну не искапиш, а друга те већ чека наливена. Потужиш ли се коме да не можеш пити, да нијеси навикао и т. д., — свакн те Црногорац знаде да опомене оном Његошевом: „Ове горе не љубе регуле“. Па за што да не пијеш, кад видиш да те свак части из праве, искрене и братске љубави, прем да не зна ни како се зовеш? Доста је само да си Србин, па ти се звао Милош, Марко, Јово, — то је њему све једно, не пита те, а љуби те као рођеног брата.

У десет сахата почела се служба божја, за тим је слиједио парастос погинулим јунацима на Граховцу, које но треба да жалимо,

Јер су вјечни спомен оставили
Доклен траје сунца и Грахова.

Почетак службе огласио је један постарији човјек звонцетом с црквених врата, на што је сав народ једним истим, побожним покретом нагао цркви. Дивота бијаше погледати ову чаробну слику, овај узорни појав, који се мало гдје може наћи, јер ту нико никога не опомиње дужности: чим је звонце зазвонило, свак хита без ичије опомене.

По што се свршио црквени обред, народ се хрпама разилазио по хладовима, да се јелом покријепи. Наравно, ту нијеси могао наћи ни њемачке, ни италијанске кухиње, већ онако просто по српски, као код сајмова: по два јањца на једном ражњу; хљеб од домаћег кукуруза, а вино — далматинско, што једрењачама долази у Рисан.

У наше друштво бијаше ступио и један старац са изломјеном вилицом, те му пушчано тане смождило на Граховцу. Занимљиво га бијаше слушати кад стаде причати, показујући нам руком: Овђе је погинуо сердар Ђурашковић, онђе Манојловић, овђе Лука Петровић, онђе Милић и т. д. Све је то тај добри старина тако запамтио, као да је било јуче.

— А ђе си ти допао рана? — запитам га.

— На Омутићу; видиш, под самом оном главицом ђе је она шмрека, — рече старац показујући нам руком.

— А чија је војска онђе била? — запита га један из друштва.

— Петра Вукотића, змаја огњенога! — одговори старина.

Дуго смо се још разговарали о којечему, а занајвише о погибији турској на Граховцу.

Послије обједа — као што рекох — не бјеше пјевања, ни играња, а што је најглавније: не бјеше старца гуслара, да нам својом мађионичком силом престави у што живљој боји Вознесеније Христово год. 1858.; да нам за примјер наведе српске борце, који су славно на Граховцу изгинули, бранећи своје мило огњиште, „своје име и свету слободу“. Све је то — велим — оскудјевало због познатог немилог случаја, који је дирнуо у средато срца сав црногорски, а у онће и сав српски народ... А да није како је .., увјерен сам да не би пропустио, а да не би

Уз'о деда свог унука,
Метн'о га на крило,
Па уз гусле певао му,
Што је негда било —

пјевао му ону дивну пјесму Срба гуслара, која ће са српских гусала одјекивати, док ма и једног Србина тече...

И заиста, бој на Граховцу остаће вјечно жива слика у српскоме народу, попут катастрофе српскога царства на пољу Косову, — с том разликом, што ће му прва у највишем очајању кријепити срце и душу, преставља̂ти му будућност српску у најсветлијој боји; док друга, у највеселијим часовима, јасно му представљати страдање наше најцрњом бојом насликано, од које се слике мора свако згрозити, ако и капи српске крви у својим жилама имаде...

По што дакле није било онога, за чим сам највећма жудио, у три сахата послије подна кренем с друштвом пут Грахова, гдје и преноћим; а сјутра дан кренем са̂м пут Рисна и посјетим оца Дионисија, одакле кренем чуном пут Херцегновога и стигнем кући у осам сахата ноћу: — са милим успоменама с Граховца, које ће ме вјечно сјећати милог ми црногорског народа и његове братске предусретљивости.

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“

на „реферат“ и „одговор“ г. Љуб. Стојановића.

(Наставак.)

Одмах за тијем долази у „одговору“ ово: „Сасвим је на ово налик и примедба г. Вр-ца за *леност.*“ Ово је до душе такова ситница, да није, требало ни говорити о њој, али г. С. је хтио и у томе њешто да откине, што му није испало за руком, осим тога што се осрамотио (као обично) са примјерима. Што г. С. у „одговору“ прелази преко те тачке, то је „његова ствар“, а понављати још једном његов „*тријесак*“, па онда још и то доказивати, како између ове овдје ствари и оне напријед нема ама баш никакве сличности, значило би носити дрва у шуму, — с тога ћемо ми поћи даље, а коме је до тога, молим, да испореди.

Тачка, што за овом долази, врло је важна, не за то што по себи вриједи, него што сам се ја у тој тачци „грдно обрукао“, као што мисли г. С., а како он „мисли“, о томе смо се већ и сувише увјерили, па тешко да се не ћемо и овдје увјерити. На томе мјесту изашао сам ја пред г. С-ћа „у својој умној наготи својој“ („Одговор“ стр. 22.) и сва је прилика, да г. „стручњак“ није могао наћи згоднијег мјеста, да се „освети“, па се на своју велику жалост само себи осветио. Ако ја њему изгледам један од онијех, „који воле да се умешају у разговор, и ако не разумеју ништа о ономе, (пази на језик: „*разумети о нечем*“ то је много боље него: *разумјети се у њешто!)* о чему се говори“ („Одговор“ стр. 22.), како он тек мора жалосно изгледати са својим незнањем и недотупавностима, пошто се

спремио за разговор?! Али да пријеђем на ствар, па ће се видјети. Овдје се имало говорити о томе, да ли *не ћу* ваља писати одвојено или састављено. У „реферату“ казује нам г. С. прије свега, како је Даничић писао, Бошковић и многи други пишу растављено, Миклошић и Новаковић — састављено, и г. „стручњак“ свакако мисли, да је то сваког појединог „његова ствар“. Нагађа за тијем, не разумијући ни сам себе, за што је Даничић писао одвојено: „Даничић је, мислим, писао одвојено за то што се негација код оваких случајева (каквијех случајева?) одваја, па како *ћу* стоји и за себе као реч, то је он и ту поступио по главном правилу (стр. 15.). Нема сумње, да *ћу* стоји и за себе као ријеч, али Даничић држао је *ћу* окрњенијем *хоћу* (в. Облици 1869. стр. 98. и 110.) и ипак је писао растављено. Било како му драго, Даничић је свакако имао разлог, који би науком утврдио, да је дошло до тога, а о томе би канда и г. „стручњак“ хтио да нас увјери, ма да напријед каже: „И то као и многа друга ортографска правила ствар је конвенције“. Ја не знам, шта све г. С. мење под „ортографска правила“, али то позитивно знам, да те „конвенције“ нема, која би н. пр. у *нијесам* раставила негацију, ма да и *сам* стоји и за себе као ријеч. Ut aliquid dixisse videatur, казује нам г. С. на истом мјесту и своје „стручњачко“ гледиште, а ево овако: „*И ја сам за то* (т. ј. он, г. Љ. Ст.) *да се* пише одвојено, и ако се то бранити не да“ („реферат“ стр. 15.) То је најљепше: *и он је за то, и ако се то бранити не да;* тако што може написати, па још и подвући, само г. Љуб. Стојановић! У осталом то је „његова ствар“, што он сам себи потписује testimonium paupertatis, и ми у то не ћемо ни мало утјецати, али нико од нас не ће ни помислити, да је н. пр. Даничић имао такове морске разлоге какове имаде један Љуб. Стојановић, — што је то једном ријечју „његова ствар“. Г. С. нам сврх тога још и „тумачи“ у „реферату“, како је *не ћу* постало из *не хоћу;* своју операцију изводи с помоћу акцента, па како нигдје није нашао специјално о томе, а не зна ни елементарнијех ствари из акцента, разумије се, да којештарије протурује. Ако је *не ћу* постало из *не хоћу* (јер Миклошић данас сматра *ћу* für *хћу**), Etym. Wört.), онда н. пр. *нȇћеш* (управо *нȇћȇш*) није по акценту постало директно од *не хо̏ћеш* (управо *не хо̏ћȇш*), као што се г. „стручњак разговара у „реферату“ (стр. 16.); то сам ја пређе тврдио и запитао сам г. С-ћа, да ли он то разумије. У „одговору“ труди се г. С., да ријеши ту за њега велику загонетку, па оперише са лијепо-лȇпо, пошто је чуо њешто да звони, али не зна гдје и на пошљетку, ма да г. „стручњак“ не зна ни сам шта говори, ма да не познаје ни основа из науке о акценту „опет тврди да је *нȇћеш* по акценту директно постало од *не хо̏ћеш*“. („Одговор“ стр. 21.) Ово су доиста ситне ствари, али шта ћеш, кад имадеш посла са „стручњацима“, који ни то (по г. С-ћу „*ни тога*“) не знају. А ево шта. По познатом правилу мора од *не хо̏ћȇш* прво бити *нѐ хоћȇш* (као н. пр. *нѐ волйш, нѐ хтјети, нѐ иштȇм* итд.), тада тек (пошто би се кратки акценат имао поошртити) постаје *нȇћȇш* из *нȅећȇш*. Примјера са *ѐа* = *ȃ* нема много, и Јагић мисли**), да се онај кратки акценат мора поошртити, јер је *ȃ* = *ȁа*. Пардон! по г. С-ћу је *ȃ* = *аȁ*; он сиромах не зна ни шта је то дуги акценат, а разговара се о акцентима! Према природи врло дугог акцента (*ȃ* = *аѐ*) н. пр. *нȇћу* јесте по акценту директно од *не хо̏ћу*; тако је од *не йматй* постало *нȇмати*, *не ймадох* — *нȇмадох*; према ономе напријед опет: нѐ имȃм — нȇмȃм***, *мо̀јега, тво̀јега* — *мо̑га, тво̑га; ѐвамо* — ȁмо. Уз два Јагићева примјера (*ѐхар* — *ȃр, ѐвамо* — *ȃмо*), од којих је први несигуран, што је контрахована ријеч једносложна, потпуно пристају ови наши примјери, а има их и иначе код слож. глаголскијех облика. Не знам, да ли би се кратки акценат морао поошртити, али главно је, да први слог мора бити акцентован једнијем од краткијех акцената, да на контрахов. слогу буде дуги акценат, а да не би г. „стручњак“ помислио, да га варам, ево му примјер из Даничића: *до̏ћи* = *дойћи*; *до̑ђȇм* = *до̏идȇм* (в. Rad VI. стр. 65.); ако га тај примјер не освијести о ономе напријед, ја му нијесам крив; ту онда не поможе ни „лијек ни молитва“. — Ето о свему томе нема ни појма г. „стручњак“; он не зна ни шта значе поједини акценти, а с тијем је тек морао почети штудију о акценту; дакако, и дотјерао је таман до почетка у свему, осим ако није по што-шта овдје ондје из средине или при крају надрьо. Али ништа то; главно је, да је са собом задовољан и да је по својем мишљењу стручњак.

Не знам, шта је г. Ж. хтио, кад упућује на Миклошићева „Monumenta“, гдје читамо одвојено: *не ку, не кемо,* — али кад г. С. напријед каже, да Миклошић пише састављено, а ја опет и то знадем, да Миклошић сматра *ћу* für *хћу*, онда сам ја с потпунијем правом питао: како се то слаже? Осим

*) *Хћу : хоћу* = *хтјех : хотјех или тках : хоках*. Испор. Микл. Monum. стр. 69. како *хкю* любити вьсь градь; в. Данич. Исмор. обл. стр. 260.

**) Paralele k hrvatsko-srpskom naglasivanju, Rad XIII., стр. 6.

***) У А. Мажуранића (Slovnica 1869.) имадемо свједочанства, да се „u njekojih krajih govori: *nehòćem, nèhoćeš, nèhoće*“ итд. стр. 77. Мажуранић је врло добро познавао српскохрв. акценат; то му сви наши знаоци признају.

тога рекао сам, да г. С. подмеће несавјесност Миклошићу, кад вели, да је одвајање ријечи у споменицима „његова ствар“. Тијем сам ја ето изашао пред г, „стручњака“ „у свој умној наготи својој“, а ја то исто и сада кажем, и још ћу сто пута казати: не у споменицима, него гдје год хоћеш и како год хоћеш, никада то не може бити „његова ствар“. У томе на жалост дријема сав „научни метод“ и све „знање“ г. „стручњака“, а што је њега мука освијестити, томе ја нијесам ни мало крив; gegen diese Schwäche ist kein Kraut gewachsen!

Не знам само, шта је г. С. хтио са Миклошићевијем „Monumenta“, са Пуцићевијем „Споменицима“ и са оном „науком“ уз то: „како се споменици издају“. Ја нијесам ни једне ријечи проговорио о начину издавања споменика (в. „Јавор“ 1889. стр. 382.), али г. С. је, чини ми се, својом логиком и то пронашао; ја држим, да би г. „стручњак“ много боље прошао, да није био толико „оштроуман“; спасао би се барем на томе мјесту од бесмислица и шупља разговора. Тако ме између осталога упућује, да прочитам предговор у „Микл. Mon. serb. или ма ког другог издања“ („одговор“ стр. 22.) ако хоћу да се научим, „како се ти (радознао сам, шта ово „*ти*“ значи?) споменици издају“. Са онијем „*ти*“ мислио је ваљда г. „стручњак“ да заметне траг; као да се и сам сјетио, да имаде споменика, који се не морају тако и на тај начин „издати“. Е али шта значи опет оно „или ма ког другог издања“? Summa summarum: глупост. Ја се доиста нијесам мислио разговарати са г. С-ћем о томе, како се споменици издају, а још мање бих се у њега учио томе послу, али сам ето и нехотице дознао и ту „стручњачку“ тајну, да се из „предговора“ учи, како се споменици издају. Добро дакле, да учиним по вољи г. С-ћу, отворим „предговор“ у Микл. Mon. serb. и нађем: . . . et singula vocabula, quo facilior sit lectio, separatim scripsimus. Мало даље опет: Interpunctione ea usi sumus, quam sensus postulare videbatur (стр. VII.). Сад опет потражим „ма које друго издање“, н. пр. Милојевићеве „Дечанске хрисовуље. (Гласник, II. одељење, књ. XII.) Отворим „предговор“, што су га потписали Новаковић и Дучић, и нађем одмах на првој страни: „У штампању је пажено, да се издање слово по слово слаже са својим оригиналом *до саме интерпункције оригинала, која је недирнута остављена.*“ Ето овдје 'вако, а ондје 'нако, само нигдје не могох разабрати, да је то „његова (издавачева) ствар.“ Само један Љуб. Стојановић кадар је напријед написати, како сваки издавач говори у предговору о начину издања тога споменика, па одмах за тијем, да се из предговора „Микл. Mon. serb. или ма ког другог издања“ учи, „како се (*ти?*) споменици издају.“ Чини нам се најпослије, кад смо се већ удалили од ствари, као да г. „стручњак“ није ни с тијем на чисто, шта је управо ортографија; он меће: „*одвајање речи и интерпункција*“, осим тога што онај први појам треба „мало“ јасније одредити, и осим тога што се затрчао и заборавио на науку, која са „ортографијом споменика“ озбиљно рачуна.*) Нека г. С. о свему томе мало боље промисли, нека скупи све одјељке ове тачке, шат увиди, ко се „грдно обрукао“, а међу тијем га могу увјерити, да ја његово незнање и бесмислице ни по коју цијену не бих примио за своју „бруку“, — па кад све то срачуна, увјерен сам, да ће се сачувати те не ће — да му пријатељски вратим — трабуњати и булазнити којешта. Што се тиче коњектуре г. С-ћа, да ли сам ја видио какав стари рукопис (допусти кадија: бар као факсимил!) и да ли сам читао какво издање стар. споменика, nihil pertinet ad rem neque habeo quod et cui me excusem. Ако баш когод хоће да вјерује г. С-ћу, нек му је алал; од тога ме не забоље глава! А при сврси ти ево још једном вољу, г. „стручњаче“: али прије свега ваља знати и добро се разумијевати у оно, о чему се пише — само бих сада још додао: али прије свега ваља знати мислити, па онда тек учити, много учити, г. „стручњаче“!

(Наставиће се.)

*) Јагић NB о додацима уз маријанско јеванђеље „Въ доказательство же того, что памятникъ долгое время оставался въ рукахъ лицъ хорватскаго или сербскаго происхожденія, можно привести многочисленныя приписки, внесенныя на страницы его кирилловскимъ письмомъ; всѣ онѣ . . . обнаруживаютъ правописаніе сербское уже въ полномъ развитіи.“ (Стр. 410).

ЛИСТАК.

ПИСМО НОВЕ РАДОНИЋА Дру ЈОВАНУ СУБОТИЋУ.

Племенити Господине!

Већ тринајст пуни година има од како сам Вас лично познао, од како сте ми пријатељ постали, и од како непрестано самном шепртљите и натежете: ово је мислим доста времена било, да од мене што ваљано искрешете, да ме омаклите и орендишете; то време прође као да га и није било, а ја

остаде онај стари Новак ни затуцани ни светски већ увек Молски урнек скромности и од света плашљивости.

Ја дакле држим и уверен сам, да кад ја за то дуго време искушења никаквог задовољства и привлачеће силе у великом свету нашао нисам, и то јошт у моим млађим годинама, да би се сад моје на ново у свет ступање правом неразумношћу назвати могло, и ништа друго неби било него мучење, и то безкорисно мучење, које би ме (почем би без воље радио) пре осрамотило него што би ми части допринело.

Зашто дакле да неки правац узимам, кои је са свим контраст од мои наклоности? Зашто да се мучим, и себе самог на жртву мећем, и то узалудну жртву, од које Србство ни материјалне ни душевне користи, ни естетичног уживања имати неће? Слава је лепа ствар, али ја осећам да је на путу сликања никада стећи нећу.

Од како сам почео малати, никад ми се није срце разиграло при једној идеи, која би ми у главу дошла, никад ми потајна нека сила није терала да што лепо на свет произведем; је ли то дар? не, то није ни видило дара; и ако сам што радио, то ми је само било крваво усиљавање, које ме је од вештине, која је иначе врло лепа, јошт већма одпађивало.

Ја сам дакле наумио, да ово мало дана, које јошт имам живити, у миру проведем, па макар то свет и леношћу назвао: радићу у сликању само толико да леба заслужим као и други занаџија, да неби био принуђен другоме досађивати; али да се потрудим мојим сликама неко одлнчије код људи заслужити, то сам већ себи избио из главе.

За Вас, Господине, као мог душевног оца биће ова вест врло непријатна почем сте се Ви у Вашег сина надали да ће он у вештачкој струци неку еру у Србству направити; неследовање вашем савету може као неблагодарност за ваше за мене заузимање изгледати: то ја све знам и увиђам; али јесам ли ја крив што сам таки? могу ли ја сад себе другачије претворити и неки Ерос вештине постати? не, Господине, ја држим да ће те Ви, почем и сами гди је запело увидите, обштој природној невољи покорити се и мене у сто ђавола манути, жалећи само време и труд, кои сте на мене безкористно потрошили.

Ово писмо примите, Господине, као опроштај од Вас и Ваше поштоване куће, у којој сам увек тако био приман, као један од Ваши присни и домаћи: немојте замерити једном човеку (кои Вас већма поштује него колико Вам каже,) ако тај човек није се достојним ваше куће и ваше љубави показао; и ја би волео да је могло друкчије бити, а кад није, то се бар у напредак нећу тој неприлики излагати да добије ко опет прилику на мени се преварити.

Да сам се већма вашом љубави користио, ја би Вам био и благодарнији јер би имао чиме мојy благодарност показати, а овако примите мојy сиромашку искреност у име богате благодарности; шта ко има оно и даје, ако је од срца, ваљда га неће Бог заборавити.

У Нови сад немогу доћи при свој мојој вољи, јер ми околности недопуштају, а шта би Вам казао, баш да и тамо дођем? ништа друго него што ће те у писму читати, а то је моја стара песма, која се увек у новој форми понавља и која Вам је већ додијала.

Поздравите, Господине, Милостиву Госпођу и мога Деана, и при свом моме одпадничтву немојте посумњати о моме поштењу, које ми налаже вас љубити и високопоштовати при свима незгодама живота до гроба мога.

С Богом племенити Господине мој! будите праведни спрам Вашег

У Молу 11. Октоб. 1864.

Нована Радонића.

Адрес: Племенитом и високоученом Господину Господину Јовану Субботићу Септемвиру краљевине Хрватске, Neusatz.

БЕЛЕШКЕ.

(Пренос костију Адама Мицкијевића) у Краковски пантеон изведен је на најсвечанији начин. Сандук у којем је пепео Мицкијевићев, осветио је јерменски архиепископ Исаковић уз многобројну асистенцију па су га онда дигли на кочије, које су биле окићене љињаном и другим цвећем. Над сандуком се дизао диван балдахин од бордо-црвеног атласа. По што је гроф Козјебродски проговорио неколико речи земаљском маршалу, рекао је син песников, Владислав Мицкијевић ово: *У Ваше руке, високоштовани господине земаљски маршалу, предајем најдраже своје благо. Пре свега се у мени рађа чувство најдубље захвалности према народу, који на овако узвишен начин слави успомену свога песника. Моја захвалност и, како ја мислим, захвалност свију Пољака припада племенитој омладини, која је покренула мисао, да се земни остатци мог оца пренесу амо. Највећа хвала припада и високом земаљском одбору, који је стао на чело подузећу те га довео до жељног краја. Не смем такођер заборавити, да изразим потпуну своју захвалност високој Краковској консисторији и муниципалитету града Јагелонаца. Најзад нека би до престола узвишенога монарха уз благодарност целог народа допрела и благодарност породице онога, који ће почивати овде у дворани највеће народне славе.* По што је земаљски маршал на то одговорио, кренуо се импозантни спровод уз тужне звуке Шопенова марша. На челу спроводу корачала је музичка капела града Лавова. За њом су ишле силне сељачке депутације с венцима цехови са развијеним заставама па онда бескрајан низ разних депутација, све са дивним венцима, међу којима

је било много сребрних и позлаћених. Пред мртвачки коли ишла су општинска заступства оба главна града, свеучил. проф. из Кракова и Лавова у тоги и барету, чланови академије знаности, свештенство с архиепископом Исаковићем на челу, породица песникова, чланови земаљског одбора, посланици саборски и елита племства из целе Галиције у дивним народним костимима. Сва места и велике улице, кроз која је пролазио спровод, била су препуњена хиљадама гледалаца. Куће су биле декорисане и заставама искићене; по свим прозорима и балконима било је пуно света. Са прозора се, док је спровод ишао, бацало цвеће на сандук. Све лампе по улицама биле су запаљене; по свим су црквама звонила звона. При свој грдној навали света био је ред за време целе свечаности примеран. Кад се дошло до т. зв. Ringplatza, преузео је Лавовски архиепископ *Моравски* да предводи спровод. На југоисточном обронку Вавела код бернардинске цркве скидоше сандук с кола па га онда слушаоци универзитетски на носилах однесоше горе у дворску цркву. Пред главни врати црквени беседио је најпре саборски посланик *Асник*. Другу одушевљену беседу избеседио је гроф Станислав *Тарновски*. За тим су сандук унели у цркву па га дигли на дивно украшен castrum doloris. Сад је кардинал *Дунајевски* уз многобројну асистенцију свештенства и целога капитла отпојао опело, а саборски посланик отац *Хошковски* држао је слово. По опелу скидоше сандук у костурницу на левој страни цркве и поставише га на саркофаг. Тим је завршена импозантна тужна светковина која је на све присутне била од огромна утицаја.

(Х. В. Стол) гимназијски професор у Вајлбургу, познати писац „Сликâ из старог грчког и римског живота," које су преведене мал те не на све јевропске језике, умрьо је у другој половини прошлога месеца. У нас има такођер преведених неколико тих слика („Женидба и брак у старих Римљана" у „Српским илустрованим новинама" године 1881.; „Позориште у старих Римљана" у „Позоришту" године 1881. и 1882.; „Како су стари Римљани сахрањивали мртваце" у „Српским илустрованим новинама" године 1882. и „Јавне игре у Римљана" у „Позоришту" ове године). Стол је још написао много ствари, које се махом односе на митологију и историју старих Грка и Римљана. Поживио је седамдесет и једну годину.

РАЗНО.

(Славни људи на самрти.) 9. Вилхелм Хумболт, брат Александра Хумболта, рођен 22. јунија 1767. није тако славан као брат му, али није мање знаменит. Хонегер пише о њему: „Главе као Вилхелм Хумболт јесу краљевски неимари, којих у нашим временима нема бог зна колико, те према детаљном испитивању, које непрегледно расте и у чијим се појединостима дух лако изгуби, то одушевљено обухватање постаје све то већа нужда, коју ваља високо ценити. Вилхелм Хумболт приказује генијално оваплоћење разбистрене философске спекулације са грдним емпиричним знањем, органички склопљену јединство, на којем почива величина му." Знаменит и као државник и унапређивач вештина, истиче се нарочито у науци. Компаративна филологија, на чијем је грдном земљишту његова расправа: „О разлици човечијег језичкога склопа и њеном упливу на душевни развитак рода човечијег" као први снажни међаш-камен и уједно миљоказ за будућност, не иде сад више само за знањем страних језика и литература, као у прве почетке од Хердерова времена и рада амо, него истражује унутрашњи рад човечијег духа у различним језичким организмима према историјским елементима земаља и народа па у натраг до питања о поникли у језику у опште. Као практичан државник тежио је за великом слободном Немачком, но га је тада смела себичност пигмејског рода после пада Наполеонова. Његова расправа „Идеје покушају, да се определе границе деловању државе", била је као политички му завештај. С правом се може за Вилхелма Хумболта рећи, да му је цео живот и био и остао обрнут највишим идеалима и сврхама. Разговетно и убедљиво доказују то његова „Писма једној пријатељици" (изашла први пут 1848. код Брокхауза у Липском). Писма су та писана Шарлоти Дидеовој, жени, с којом се Вилхелм Хумболт овлаш само био познао, кад је још била младо девојче. То површно познанство, које је Хумболту само још дало да у Шарлоти Хилдебрандовој (то јој је било презиме по оцу) позна фину и високо организовану природу, код њега се у току бурна времена брзо збрисало, но код ње је оставило тако трајан утицај, да, кад је после тешких неудаћа, којима је већином сама била крива, стајала на ивици очајања, у њега потражила последње прибежиште. По несретном браку са нељубљеним и, као што изгледа, доста суровим мужем, побегла је од овога те се бацила у наручје неком капетану Ханстајну, који јој је улио био жестоку страст но је после дугог завараваља и оклевања оставио, да узме другу. Сирота, остављена од своје родбине и пријатеља, пола слепа, бедно се таворећи од китничарења, вратила се наједаред у мислима познанству из младости са оним ђакелом, који је сад већ био славан човек. Приповедила му је своје лудорије, своје доживљаје, своју несрећу па је у њега замолила заштите и помоћи. Он је био одмах готов, да јој даде и једно и друго. Давао јој је годишње сто талира те да би јој утишао бурно срце и окрепио је поуздањем, почео јој је писати онај низ писама, која су остала као леп духовни завештај. Та је писма он често тек уз највеће телесне болове и с највећим немиром кадар био да напише. Да би она могла читати та његова писма, свикао се у дубокој старости на велика латинска слова, а да би што сигурније водио перо, обухваћао је ноге писаћег стола, како би му горње тело могло бити што мирније. Па при свем том усиљавању колико је мирноће, колико мудрости, колико благости и често божанске бистрине у тим писмима! Кажу, да је Александар Хумболт после Вилхелмове смрти рекао: „Брат је мој требао више плаћати а мање писати." У колико је то можда истина у толико се мора признати, да су, ма да би Шарлоти Дидеовој добро дошло било и више новаца, њој приказана „Писма Вилхелма Хумболта пријатељици једној" дар, какав се величанственије и чистије не може дати. Види се у тим писмима прави светски мудрац како чисто философски издише, преображава се и своју душу спрема на бесмртност. Корак по корак приближује се та душа вечности. Његови саопштаји из тихе самоће његова живота јесу окретање од света к идејама, за које мисли да је ли ради њих вредно живити. Јесте га дубоко потресла смрт жене му, па ипак мирно и при себи говори о њој. 18. Маја 1829. пише: „Има већ и овде нечег чврстог, „миран пол у комешају појава," као што се на једном месту у Шилеровој једној песми врло лепо каже. Човек припада великом реду ствари, који појединo нити буни нити може бунити, па како тај ред зацело води до нечег вишег па најпосле до крајње неке тачке, у којој падају све сумње, све се тешкоће изравнавају, сви гласи, који су пре често збуњено и несагласно звучали, у један се снажан саглас спајају, то и он баш с тим редом мора доћи до исте тачке. Карактер, који природа по себи има, увек је нежан, никад не вређа ни најфинији осећај, Радост, веселост, сјај, који над собом шири, дивота и величанство, којим се одева, немају никад ничега, што би било арогантно или човека одбијало. Ко је ма како утонуо у бригу и невољу, ипак се радо

подаје осећајима, који разбуђују хиљадоструки цветови године, која се раскрива, весело тичје цвркутање, дивотно сјајење свију предмета у пуним зрацима сунца, које све добија све више јачине. Бол се разлива у сету, у којој нека сладост и веселост нису чак ни њему непознате. Сматра ли најпосле човек природу не одиста као свемир, као целину, која спаја свет духова и телеса, узима ли је само као скуп материје, која Творцу служи, и њених снага, то онда човек не припада њој, него само прах његове земаљске љуске. Он сам, његово више својствено биће, излази из њених ограда те се придружује вишем раду ствари." Тако је мислио тај мудрац па тако мислећи и умрьо је 8. априла 1835. у наручју свога брата Александра на своме добру Тегелу код Берлина. „Међу свим" пише Рененкампф, пријатељ Вилхелма Хумболта, госпођи Волцогеновој, „што је околини смрт његову тако чинило тужном и жалосном, падало је то у очи, да се са истом љубављу забављао с онима, које остављаше, као и с онима, с којима се надао да ће се састати. Уз Каролину (ћерку Вилхелмову) највише му је душу привлачила сенка Шилерова. О њему је говорио у сну а и кад је био будан. Живот је волео са оном природношћу, коју сте на њему познавали. Све је питао оне, који се враћали са гроба (његове жене, која је пре њега умрла) у перивоју у Тегелу, да ли се трава већ зелени, да ли птице певају. Питања је та изазивала жеља, да још јездаред доживи пролеће и цвеће те је при свој теготи живота волио, да му се не угаси живот, који при неослабелом душевном раду њему канда изгледаше мање жалостан него његовим милим и драгима. Кад је најзад куцнуо час, чули су га где вели: „Доста сам дуго стајао на отворених вратих смрти; дође доба да изађем па да за собом затворим врата."

(**Одбијање награде**). Сликар Г. Сјемјерадски добио је недавно од уметничке академије за своју слику „Фрине" такозвану Барчевскову награду. Али као што сада руски листови јављају, уметник је ту награду одбио. У писму једном, што га је упутио на академију вели он, да ту почасну награду и то одликовање с тога одбија, што је он мишљења, да награде ваља давати само младим уметницима ради подстицања, а не старим познатим вештацима, којима није нужно такво подстицање.

(**Театрофон**). Под овим именом заведена је недавно у Паризу справа за слушање, која стоји у свези са свима дворанама у вароши, где се дају концерти и где се певају опере. Тако се могу слушати одломци од појединих опера и песама. Налик на то било је већ нешто у Паризу, али је сада ново то, да је направљена мрежа ове телефонске справе, која иде у разне хотеле, ресторације и каване и по другим јавним местима а и приватни људи могу справу ту свести и у своје станове. Први театрофони су смештени у позоришту „Théatre des Nouveautés" и предати су публици на употребу. За 50 сантима може се пет минута слушати каква оперска арија и која песма и сваки може да бира, с којим позориштем или концертском дворaном да се доведе у свезу справа.

(**Опасна шала**). Бечкоме професору Алберту довела је недавно једна мати своју девојчицу од седам година и причала, да је неки познаник њихов узео обема рукама дете за главу и подигао га у вис да јој „покаже Париз" — као што се то онде у шали ради. Девојчица је одмах за тим осетила веома жестоке болове око врата, уз то јој је и врат преко ноћи јако отекао, те је с тога брижна мати дошла на клинику професора Алберта ради помоћи. Професор је конштатовао да су мекани делови врата веома растегнути и том приликом, је корио професор луду шалу многих лакомислених људи, који имају обичај, да децу ухвате за главу и дигну у вис, а то је врло опасно, јер кад дете виси о глави, онда цели терет тела вуче доле, те се лако покидају мишићи, живци, крвни судови а богме може и кичмена мождина да се прекине, те је онда крај детету.

(**Разумеју се**). — *А.* „Ја бих знао једну девојку, која би била за вас добра прилика." *Б.* „А је ли лепа?" *А.* „Има 50.000 фор. готова новца." — *Б.* „Хм, сасвим по мом густу! А колико јој је година?" — *А.* „Имаће после смрти родитеља још 100.000 фор." — *Б.* „Та би пасовала! А има ли мираза?" — *А.* „36 година, мало је гурава и шантава." — „Добро, пристајем!"

(**Толстој као трошаџија**). Последње дело Лава Толстоја, комедија „Плодови просвете," забрањено је у Русији. Ово је нов беочуг у ланцу гоњења, којима г. Побједоносов, председник св. синода, гони песника. А пре тога је већ Побједоносов изјавио Толстоја, као опасног човека и као трошаџију, тако, да су и најстарији синови — вели Побједоносов — морали да се ограде противу свога оца. Али сад је Побједоносов дочекао, да га побијају Толстојеви синови и оно тврђење као неистину да изнесу. Ово је први пут да когод према св. синоду тако поступа. Дотично место у изјави, што ју доноси „Новоје времја" гласи овако: „Ми имамо да приметимо, да наш отац помоћ тражи за свакога у самој радњи, а онда не може разговора бити о каквом трошењу, код таквог схватања рада, уз то се и из његових списа види па и из једнога места у самоме извештају синодском. Ми најстарији синови грофа Лава Толстоја, држимо да нам је дужност да јавно изјавимо, да се ми нисмо никада усудули да се против трошења нашега оца ограђујемо, него мислимо да би дужно поштовање према оцу своме повредили, кад би се из у чему мешали у његове послове. Три најстарија сина грофа Толстоја: Сергиіа, Илга, Лав."

ИСПРАВАК.

У чланку „Још једна о Живановићеву „Браничу."" бр. 25. стр. 397. први стубац, у 10. реду одозго читај „*прослављени*;" на стр. 398. први стубац, 27. ред пред „*јевицима*" изостављено је: „*и другијем словенским*"; други стубац, 20. ред одоздо пред „*а да не скрене*" изостављено је: „*како он ни у једној четвртини минута не умије да мисли правилно*;" на стр. 399. треба да стоји „*meisterhafte.*" У „исправку" треба да стоји „*szlovè*" место „*szlovė.*"

„**ЈАВОР**" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 27. У НОВОМ САДУ 8. ЈУЛИЈА 1890. Год. XVII.

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

Осим тих главних особа, које су живеле у Соколовцу, беше и других, које су касале за интелигенцијом. О њима ћу после проговорити, колико буде нужно. Ту дакако не мислим оне, који ће се после у Соколовцу појавити те играти знамените улоге.

Пребациће ми се, да сам поједине личности сувише строго приказао. Шта ћу ја, кад

„У гдеког срце можда није лоше,
Али му вране мозак поједоше.
У другог мозга можда би се нашло,
Али му срце кроз рукав изашло.“

А у некога баш нема ни једнога ни другога. —

У оно време, док се нису наиме почеле догађати знамените ствари, живела је интелигенција Соколовачка прилично сложно. Један се није мешао у послове другога, па се лепо у миру разговарало, пијуцкало и певало. Много за свој мир имају захвалити томе, што се нису политиком бавили. Ти су се људи бринули само о стварима, које се у околици догађале. Сви су припадали владиној странци, и да би се у Соколовцу овоме или ономе чину и власти приговарало, саклони боже! За то је Соколовац код власти био врло добро записан, и спадао је међу најлојалнија места. Нису они никаквих политичких новина читали. Прве новине у Соколовац унео је учитељ. Шумар, односно песник читао је само песме, бележник је држао (ал не и читао) „Општинара“ а попа „Глас истине.“ Остали су сматрали читање сувишном, шта више лудом работом.

Но било је суђено, да се живот и у Соколовцу претвори у бујицу. Први пут се препуше мирни Соколовчани из мртвила, када је међу њих дошао учитељ *Славољуб Зечевић*. Године и године догађали су се за тим у Соколовцу бурни призори, живот је оживео!

IV.

Долази учитељ.

29. септембра 187. пред вече сеђаше интелигенција Соколовачка у гостијоници господара Мојсија и пијуцкајући његово вино разговараше о дневним месним новостима. Разговор се вртио око новога учитеља, који је имао доћи.

Попа се жестио:

„Велика нам се неправда нанела. Влада је наименовала другога учитеља, а ми другога изабрали. Чему онда избор? Држим, да ми тога нисмо заслужили, јер смо ми увек били верни синови високе владе. Ми изабрали позната човека, добра певача, а нама шаљу некога Зечевића, о коме никада ништа ни чули нисмо. Јуче сам као месни школски надзорник добио обавест, да исти долази и да га имам у школу увести. „Не знам, шта да радим.“

„Било би најпаметније,“ умеша се начелник, „да му не предајеш кључа, док се нама не да сатисфакција. Уложићемо протест, па што бог даде.“

„То не би било паметно!“ рече бележник. „Човек мора наступити своју службу, а ми га у томе не смемо пречити, јер би дошли у сукоб са законом. Треба га пустити у школу, а то нам ни најмање не пречи, да уложимо протест.“

Сви су увидели, да је бележникова мудра, па су му сви одобравали.

„Тако ће и бити,“ рече попа. „Ја ћу га увести у школу, а онда ћемо сви направити молбу на самога светлога бана, да нам се задовољштина даде.“

„Хоћемо, сви ћемо ју потписати!“ кликоше присутни.

Док су они били тако у разговору, уђе у собу млад човек, наклони им се и седе за други сто.

Присутни га Соколовчани само погледаше па онда наставише даље свој разговор.

Попа настави:

„Јесте тако ћемо радити. Висока влада мора услишати нашу молбу, те нас решити именованога, и послати нам изабранога учитеља.“

„Ако не би ишло то,“ рече начеоник, ми ћемо се вући клипка са именованим учитељем све дотле, док нас не буде сам морао оставити.“

„Врло паметно!“ рече попа. „Тако ћемо још најбоље успети.“

„Тако је!“ климнуше и други, само не климну песник. Он устаде и рече:

„Господо! Још човека и не познајете, а већ кујете заверу против њега. То није ни најмање лепо.“

„Али нама је учињена неправда.“

„Молим!“ настави шумар. „Какова неправда? Учитељ, што долази к нама. јесте млад човек, истом свршио школу. Можемо бити с њиме потпуно задовољни, па према томе и захвални влади, што нам је послала таква човека Не судите дакле, док се не осведочите.

Младићу за другим столом севнуше очи. Он мало погледа песника и рече:

„Опростите, господо, што се мешам у ваш разговор. Господин, што је сада говорио, говорио је као што треба. Ви ту устајете против човека, кога још ни видели нисте, а још сте мање осведочени о његовој ваљаности или неваљаности. Што је влада именовала другога, а не онога, кога све ви изабрали, сигурно је имала и разлога томе. Као паметни људи морали би сачекати, док се осведочите, какав ће бити тај учитељ. Можда ћете ви још бити захвални високој влади, а сада говорите само у ветар.“

„Ми не ћемо никада бити задовољни,“ рече попа, „јер нам се учинила неправда. За што има одбор права да бира учитеља?“

„Не заборавите,“ рече онај младић „да и влада има право именовати учитеља, а одбор се мора томе покорити.

„Никада!“ рекоше сви осим Рајковића.

„Не замерите!“ рече начеоник „Молим вас, реците нам, ко сте ви? Ви говорите доста паметно, само не показујете, да знате уредбе.“

„Ја сам,“ рече младић „именовани учитељ Славољуб Зечевић.“

Соколовчани се згледаше и беху неко време покуњени. Попа се први сабрао, те да покаже, да га то није ни најмање изненадило, рече:

„То сам мислио, чим сте у собу ушли. Господине мој! Немојте бити тако живахни, за вас овде не цвату баш руже.

„Ја нисам ни научен на руже. Знам, да учитеља чека само трње, а особито међу таковим људима, који га већ на првоме кораку непријатељски дочекују.“

„То још није ништа. Ви сте се амо ушуњали преко ограде, па вам по томе нема овде ни дуготрајна опстанка. Је л' те, господо?“

Сви климнуше главом, осим Рајковића.

„Радите ви што вам је воља,“ рече јетко учитељ, „само пазите, да се не би за нос повукли.“

То је све присутне увредило.

„Тако се дакле препоручујете!“ зачу се попа.

„Какав дочек, таква препорука!“ одврати учитељ.

„Добро, добро, начекаћете се, док вас уведем у школу!“ осече се попа.

„И док вам ја дадем плаћу,“ дода начеоник.

„То су, господо, врло смешне претње. Ја имам декрет од владе. Код поджупана сам положио заклетву. Он ми је рекао, да је већ наложио месноме надзорнику, да ме уведе у школу, а начеонику да ми с места исплати плаћу. Ето „господо, ви се само правите смешним! Видите, да ја ни најмање од ваше милости не зависим.“

„Господине," рече љутито попа, „ви ћете се за те ваше речи кајати."

„Господо!" устаде сад песник. „Душе ми моје, нисам знао, да сте тако безумни. Шта вам је тај човек крив, те сте на њега толико навалили?"

„Ми га не ћемо!" рекоше сви.

„Добро, кад не ћете. Ја ћу да му будем пријатељ!"

„Зар дошљаку?"

„Да."

Не ћеш ти њега одбранити. „Правди се мора удовољити."

Милан Рајковић није хтео више да их слуша, него приступи к младоме човеку и рече:

„Част ми је представити се: Милан Рајковић, властелински шумар.

Руковаше се и склопише пријатељство.

„Господине, изволите се настапити код мене, док се не удесите."

Учитељ је примио његову понуду.

Када је попа дошао кући, дувао је од тешка једа.

Попиница је знала, да је то знак срдитости.

„Шта је?" питаше га нежно.

„Пусти ме, молим те, с миром."

„Реци ми, шта ти је."

„Дошао учитељ."

„Учитељ?"

„Да."

„Онај, кога сте изабрали, што онако диво пева?"

„Не Владин."

„Је ли млад, леп?"

„И једно и друго."

„Па шта се за то љутиш?"

„Нанесена је неправда школскоме одбору."

„Иди, молим те, каква неправда? Учитељ учитељ!"

„Ти то не разумеш! Па како је још отресит. О, тога му заборавити нећу. Сви смо против њега. Морамо га се решити. Начекаће се, док га у школу уведем."

„Све нас је увредио; говораше начеоник својој супрузи. „Платиће он то. Начекаће се, док му издам плаћу."

А песник бејаше задовољан. Он се растапаше у разговору с младим учитељем. Он говораше:

„Наше место може бити сретно, што вас је добило. Шта они шмокљани знаду! Не бојте их се. То су вам праве кукавице. Они ће можда устати против вас. Али ви се држите јуначки Не ће ништа израдити. Такви људи не знају ништа паметно смислити, па обично брзо сустају."

Другога дана попа се и начеоник предомислили — Први га увео у школу, а други му исплатио плаћу.

V.

Први допис из Соколовца.

Чаркања су настављена. Међу месном интелигенцијом и учитељем настајаше све већи јаз. Једино песник, с којим се учитељ побратимио, крепљаше га, да издржи.

Једнога дана сеђаху њих двојица у учитељевој соби. На пољу је левала новембарска киша, несн никуда могао из собе. Сеђаху њих двојица и разговараху. На столу стајаше боца, у којој се кресило винце. Они пушаху из лула, и живо разговараху, машући се час по час за чашом.

„Овде ми се живот ни најмање не мили", јадиковаше учитељ, „Да нема тебе, свиснуо бих. Навалило то, брате, на мене, као на белу врану. Да сам им барем шта крив, не бих речи рекао. Ето попа дао у записник седнички од прошлога месеца уврстити: Овај школски одбор протестује против именовања учитеља Зечевића, те у покорности умољава, да га изволи одстранити, а именовати по одбору изабранога учитеља. Иначе ће овај одбор увек жалити а најпосле и разићи се, ако се правди не удовољи. — Влада је ћутала. Сад стадоше мене кињити. Веруј ми, то ми није угодно. Млад сам, рад бих живети, а не можеш ни мирно спавати. Веруј ми, дозлогрдило ми. Паумио сам, да сам затражим у владе, да ме премести."

„Нипошто!" рече одрешито Рајковић. „Ти видиш, да ти те хуље ништа не могу, јер влада не ће да уважи њихових бедастих захтева. Да се за то освете, киње тебе. Буди човек. Клин се бије клином. Кињи и ти њих!"

„Како? О томе сам и сам мислио, али нисам ништа смислио."

„Како? И ја сам о томе мислио. Послушај ме! Не ћу те научити ничем рђавоме. Ја сам од тебе старији, искусио сам, шта то значи живети Довио сам се начину, како ћеш се тима тупоглавцима осветити.

„Говори!"

„Метни их у новине. Ти си паметна главица. Знаћеш их описати, а ја ћу ти да-

ти о њима података, Ти држиш новине опозицијоне, а те радо увршћују ствари о људима, који држе слепо уз владу, а такви су сви овдашњи званичници, па и сам попа. Немој штедити никога, па ни доктора, њега за љубав мени. Врло ми се замерио неком згодом. Сутра ћу ти дати података, а ти не оклевај ни часка. Када то изиђе у новинама па ти људи буду читали, видићеш, како ће се превијати као змија у процепу. Просто не ће знати, шта да раде. Биће као опарени. То ће их убити. А ти се само држи, као да о свему томе ништа не знаш. Да заметнемо траг, предаћемо на другу пошту."

„Живео, брате!" кликну весело учитељ. „Та ти вредиш царева блага! Дивно си се домислио."

„Веселићеш се успеху. Само никога не штеди. Ја знам о њима много којешта, са чега ће црвенити, када за то свет сазнаде. Пуцаће од једа."

„Али на мене све већма наваљивати "

„Не бој се. Немоћни су, не ће ти ништа нашкодити моћи.

* * *

Неколико дана после тога разговора, добио је уча новине. Кад их је отворио, скочио је од весеља. Унутра беше допис из Содоловца, што га је он писао. Прелети очима преко дописа и отрчи шумару. Још на вратима викну му:

„Штампано је."

„Штампано?" скочи шумар.

„Штампано? Ни речца није изостављена."

„Дед молим те, да прочитам."

Песник читаше и чисто се растапаше од милина. У томе допису ни једна особа није била поштеђена.

О попи беше написано: Тај учитељ народни никада не држи јутрења ни вечерња. Народ у цркви не поучава, а ако кад и говори, то говори тако, да се народ још већма одбија од свете вере своје, јер га у поуци само грди. У њега нема никаква милосрђа. Навешћу само један пример: У његовој парохији живи нека сиромашна удовица. Једне године није могла да подмири парохијала. Попа је сам дошао к њој с горчилом. Попео се на њен таван и нашао тамо сухих крушака. Удовица га мољаше, да јој те крушке остави, то да јој је сав смок, најбоља храна. Он се издера на њу: Боље да то једу моји свињи, него ти! Питам ја, је ли то учитељ народни?

О доктору. Тај човек гледа, да што више новца згрне. Да то постигне, употребљује најгнуснија средства. Узајмљује народу новац на кајишарске камате, скупо рачуна лечење. Ма да није вешт своме послу, ипак му доноси лепу крајцару. Народ тога кајишара скупо плаћа. Чудимо се, како власт тога човека трпи. Зашто не би послала врсна лечника, који би народу и од користи био, када га већ плаћа. Приповеда се, да је дотични лечник био у младости својој берберин. Крајње би било време, да се народ реши те пијавице.

О начеонику: Какав главар општине? Чудим се народу, који га трпи, чудим се власти, која га држи. Прокопијевић се брине за све, само не за оно, што му је главна дужност. Снаше би сеоске знале приповедати о моралу његову, гостионичар Мојсије о трезвености његовој, прашина на актима о марљивости његовој. Приповеда се, да више пута знаде за својим писаћим столом у звању да заспи. О томе би нас најбоље могао осведочити пандур Миле. Али то све не смета томе сретнику, да му врло добро иде, да је стекао „трудом и муком својом" лепо имање. Време би заиста било, да прогледају они, који су на то позвани. Зар за то народ плаћа званичнике своје? С тога упозорујемо власт овим путем, да боље припази на тога човека.

О бележнику. За њега је доста рећи, да није далеко утекао од начеоника. Он ако и не спава у звању, за то убија, често по вас дан, врапце За то ваљада и бере онако масну плаћу из општинске благајне!

Још и о другим личностима било је говора, али ово је тек најважније. Допис се је завршивао речима: „Био сам приморан да ово неколико редака напишем, не би ли увидела наша власт, какве званичнике имаде у старој Соколовачкој општини. И народу је њихов нерад и њихово понашање пало у очи, па је већ стао негодовати. Ако још за времена област не узнастоји, да се то несносно стање у Соколовцу поправи, устаће сам народ против званичника С тога упозорујемо област, да одмах учини своје, јер би после било касно

Када је Рајковић прочитао тај допис, бијаше усхићен.

„Живео!“ повикну учитељу. „Е баш си их људски! Тако и треба тима шушама. Сада да их само видиш, како ће се ускомешати. То ће их ударити, као гром из ведра неба. Неће просто знати, где им стоји глава.“

„Они за то не ће ни сазнати“, рече учитељ. „Знаш добро, да не читају новинâ“.

„Е лако је за то. Дај амо те новине! Однећу их у гостијону, па ћу рећи Мојсију, нека упозори господу, када онамо дођу, да прочитају, шта у тима новинама пише. Да се не муче тражећи, назначићу им и место.“

„То ће бити сасвим добро. Још вечерас засладиће вечеру дописом из Соколовца То ће бити преслатка салата“ рече весело учитељ.

* * *

У вече тога дана поређали се около стола у гостијоници господара Мојсија попа, бележник, благајник, начеоник, доктор и други. Само је фалио уча и шумар. Када је Мојсије донео вина и наточио у чаше, стаде покрај стола и озбиљно рече:

„Господо! Таково што још није доживео Соколовац. Та то је страшно!“

„Шта за бога?“ зинуше сви.

„Метнуше нас у новине?“

„Шта, зар нас?“

„Јест, све нас! Људски нас опалио. И мене господо, и мене.“

„Говори, човече, разумљивије!“ повикаше.

„Јесте, господо, новине пишу о нама. И о мени. Чуде се новине, како ја смем точити кисело вино и покварено пиво, још у такву месту као Соколовац. Је л' те, господо, кажите по души, зар је моје вино тако злочесто, да га чак у новинама куде. Та ви сте увек с њиме задовољни, а пијете га сваки дан.“

„Је л' то све, што у новинама пише?“ упиташе поругљиво господа.

„Врага све!“ ražљути се Мојсије. „И вас је све људски намаљало. Кијаћете већ, када сазнате.

Господа постадоше нестрпљива.

„Та где су те новине!“ повика попа.

Мојсије се маши у џеп, извади новине, баци пред попу и показа на оно место, где бијаше штампан допис из Соколовца, те рече: „Ево читајте, па се веселите!“

„Попа читаше гласно, а остали слушаху убезекнуто.

Када је попа прочитао, владаше још тишина. Један другога гледаху упрепашћено, а гостијоничар их из угла блесасто проматраше.

„Шта велите, господо?“ први упита попа.

„Инфамно!“ одазва се трабанат његов. „Ја зар да у редовне сате врапце ловим?“

„На мојима списима зар да имаде прашине? Проста лаж!“

„Показаћу ја, како се човек срамоти пред целим светом. Зар ја берберин? То је гадно.“

„Никада ми нико пребацио није“ викаше попа,“ да нисам достојан, да будем учитељ народни! Господо, јесте ли ви чули ругла тога, срамоте те, којом ме новине блате!“

Наста читав дар мар. Ту се викало, доказивало, правдало... Право је наслућивао Рајковић, да ће тај допис поразити Соколовчане.

„Господо,“ рече Прокопијевић, „ви сте сви уверени, да је тај допис пука лаж, али нама би могао шкодити. Та рекло се то пред целим светом. Читаће то и поджупан. Будимо приправни. Сутра би могао овамо доћи, да на лицу места читаву ствар извиди. Не, ја ћу га претећи. Сутра ће пандур однети извештај поджупанији, где ћу доказати, да ономе допису не треба веровати.“

„Али ми се морамо и пред светом опрати,“ дода доктор. „Љага не сме на нама остати. Само најпре морамо знати, ко је писао тај допис.“

То питање свратило је на себе пажњу.

„Ко је писао? питаше један другога, али то се није могло тако лако одгоненути.

Настаде испит с Мојсијем.

„Ко вам је дао те новине?“

„Рајковић.“

„Сам?“

„Да.“

„Шта је рекао?“

„Казао ми је, да вам дадем, када овамо дођете, да читате то и то. Показао ми је руком.“

„Друго није ништа рекао?“

„Ништа!“

Сада су знали колико и пређе.

„Одакле шумару те новине?“ упита попа.

„То су учитељеве новине!“ рече начеоник „Он такве новине добива. То знам ја као поштар.

„Сада знам!“ повиче весело доктор. „То је писао уча.“

„Учитељ! Немогуће!“ зинуше сви, а попа дода: „Не верујем браћо; зар тако зелен човек па да у новине пише?“

„Ја вам кажем,“ доказиваше доктор, „да је он писао и нико други. Такви млади људи поносе се тиме, када им шта у новинама штампају, па то била пресна лаж, као што је у овоме случају. А најбољи доказ мојој тврдњи јесте, што из Соколовца није никада ништа у новинама било, док није амо тај зеленбаћ дошао.“

Тај навод лечников беше довољан, да се господа тврдо уверила, да је Славољуб Зечевић описао њих у новинама.

Е сада им је већ било лакше. Знали су, с киме имају да разрачунају.

„Кажем вам, господо, срамота би било, да не сперемо те љаге,“ говораше Гуликожић.

„Треба ју спрати, треба!“ повикаше сви.

„Морамо показати,“ викаше попа, „томе дошљаку, да нисмо шуше. Запамтиће он љуто онај дан, када се је дрзнуо пред светом нападати поштене и лојалне грађане.“

„Како да се оперемо?“ питаше Буквић.

„Врло лако, господо,“ рече доктор. „Клин се клином бије. И ми ћемо се бранити у новинама. Написаћемо допис, у коме ћемо живим бојама доказати свету, ко је писао онај допис, па да га не треба истинитим држати. А да буде допис наш што сигурније примљен, сви ћемо га потписати.“

„Не заборавите, господо, да наведете, да се у мојој гостијоници точи добро вино,“ умеша се Мојсије. „И ја ћу потписати, јер сам и ја увређен.“

„Ал камо ћемо послати тај допис?“ умеша се попа. „Та ми немамо никаквих новина.“

„За то је лако,“ рече доктор. „Држаћемо новине, и то оне исте, које и учитељ. Па како и њему, тако и нама морају уврстити, што им пошаљемо. Дајте, господо, новце, ја ћу сутра послати.“

„Не заборави им писати,“ рече бележник, „да зато претплаћујемо новине, да нам штампају један допис.“

„Јесте, јесте, то им треба писати,“ рече начеоник. „За што да ми бадава плаћамо новине!“

Када је Гуликожић сакупио новце, колико је требало, рече: „Тако, сада ћу послати, а чим стигну новине, састаћемо се, па ћемо саставити допис. Љагу морамо збрисати.“

„Морамо!“ потврдише остали.

Допис из Соколовца тако је заплео господу, да су се сетили ићи кући истом онда, када су Мојсијеви петли зору навешћивали. Растали се у потпуном уверењу, да ће својим дописом утући учитеља, да се више не ће моћи ни маћи.

(Наставиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Скочио је на ноге и погледао. Мудрац лежаше наузнако, коштано жут, с капљама зноја на челу. Руке кидаху кошуљу на грудима; нестало му већ ваздуха. Очи упиљио у собњи сумрачак, а на њих се навукла сива магла

— Рафајло! — понови.

Син се наже над њим.

— Видиш ли? Лампа се гаси, живот бега. Ваља се журити. Морам ти још нешто рећи, а већ ме тама обузима и ум ми се помрачује. Ала је ту загушљиво! Отвори прозор!

Дечак послуша. Струја свежа ваздуха навали од градских башта, и месец за раскриљене завесе завири на мршаво, грозницом изнурено лице болесника на умору. Изгледаше мртво, хладно, мрачно.

Смртна рука се већ дотакла и њега и црте се укочише под тим додиром.

А ипак живљаше дух у њему и бацаше своје последње, издисајне зраке, као ракете, сјајне, али пролазне.

— Послушај ме пажљиво, а ако не узразумеш, онда ће те живот кад тада научити: Чувај своје срце логиком и разумом, јер из срца долази смрт човечја. Хоћеш ли запамтити?

Рафајло климну главом.

— Пријатеља, брата, повереника не тражи међу људима, него буди све сам себи. Суди се сурово и ћути у болу и у радости, јер ако признаш да си у срећи, онда ће ти ју људи отровати или зграбити, а кад им се у болу потужиш, исмејаће те и отиснути.

Дечак загледав се у обличје очино, понављаше те речи у мислима.

Уписале му се оне, као Еванђеље, на цео живот.

— У себи имај свој свет: невољу и радости, борбе, поразе и тријумфе. Нека их зна само онај Бог, којега ти име буде кад год религија; а људи никада, никада. И памти, да на свету има један грех: подлост; једна врлина: племенитост; једна срећа: мир. И има истина, али ко ће рећи, да ју је докучио? Коме ће дух престати стављати питања и сумње, док је овога света?

Маши се под узглавље, извади осредњу, ситно исписану свеску.

— То је садржај рада и испитивања за по века. Моја штампана дела биће ти на славу и понос, а то нека ти буде помоћ, друг у раду, успомена иза мене. Сачувај је!

Хладна рука философова опет се спусти на кречасту косу јединчеву, као да би се хтела огрејати жаром распаљене главе.

Ућута. Лампа је гаснула; на тлу црне собе изгледаше као тамна звезда. Пламичак дрхташе, дизаше се, лепршаше, као лептир крилима на умору.

Тик-так, тик-так, удараше монотоно сат, не знајући, да означује последње тренуте боравка земаљској души човечијој. Болесник се искриви нестрпељиво.

— Скотски живот! — рече, с тешком муком мичући устима. — Одврни боље лампу, Рафајло, па ми прочитај што год. Изгледа ми дуго умирање.

Светлост сину, превлађујући блесак месечев, обасјавајући, зидове и покућанство. Очи професорове пређоше по долапима и столу, који беше претрпан књигама. Опрости се с њима последњим погледом.

— Пријатељи! — шапну с тужним осмехом — служите му, као што сте мени служили.

Рафајло узе на сумце с полице прашњаву, малену књигу, приклекну крај постеље и поче читати из средине, што било да било, не погледав на натпис, не разумевајући речи, махинално.

Болесник не прекидаше читања, можда није чуо садржине; хрипаше, притискујући рукама груди.

А над њим монотони, непоуздани глас дечаков читаше кроз сузе речи велике вере и истине, која је одбачена и исмејана у том стану; читаше свето Еванђеље.

Од куда се оно нашло међу књигама безбожниковим?

Јели га оставила мати или друга женска, која је у животу философовом прешла као звезда падалица, не остављајући за собом спомена ни сећања, нити икаква трага од боравка? Чудан случај!

А можда је он и слушао параболу о нељудском милосрђу и љубави тога Бога, којега је одбацио.

— „А кад дође вече, рече Господар управнику своме: Зови работнике и подај им плату, почев од последњих до првих. Тада дођоше они, што су најмљени у једанаести час и прими сваки по динар. А кад дођоше први . . . добише и они сваки по динар. А примивши роптаху на господара говорећи: ти су последњи један сат радили, а учинио си их равне нама, који смо подносили терет дневни и припеку! А он, одговарајући, рече једноме међу њима: Пријатељу . . . зар ја нисам у власти чинити, што хоћу? или је око твоје злобно, што сам ја добар? Тако ће последњи бити први, а први последњи!...“

Дисање философово беше све тише, одзиваше се, као из бездана, после задрхта неколико пута, па се умири: не беше више жив. . .

Дванаест година протекло од тога дана. У стану беху оне исте књиге, она иста фотеља кожом превучена, сто хартијама заручен, исушена мастионица, тврда постеља без крста и слике, она иста хладноћа и пустош. Дечак постао младић, леп, као грчки ефеб, страшан, као изгубљени анђео.

Аманет философов извршише другови. Оставише га самом себи, с хаосом мисли, што су му риле мозак, с милијоном опречних начела и теорија, с борбама, што су буркале залуталу душу, таложећи се на њеноме дну.

Сам је био, кад је хватао зар светлице истине у мраку и губио их, долазио до нових раскршћа и враћао се у неверство, још заблуђенији, очајан, бесан, хулећи само и пљујући на све презирно.

Карло Радван, дајући му неограничену слободу, наслућиваше његов силан ум, његов свестрани дух, његову богату мисао; иначе ништа.

Црна, бездана дубина беше та природа, а под том тихом и неиспитаном водом беше вулкан паклене злобе, охолости, кичељивости, амбиције и жеђи за владом.

А не беше братске руке, која би га угасила, не беше пријатељска савета, не беше утехе срца, које љуби.

Он сам га није тражио. Понос се стресао на помисао, да ишта призна, да се понизи, да се потужи. Суђаше да је доста јак за самосталну борбу, а беше само дрзак и надувен и надувеност му раздираше груди, вијући: ја сам господар, владар, моје биће припада мени, оно је мој роб.

Док се најзад није вулкан провалио, захучао, стајаћа вода ускипела до црнога дна, зашумила, запљускујући обале, каоном, мутном пеном. Прогутао тај вар сваку промишљеност и меру, уништио и привидан мир.

Тај дремљиви пакао манитости пробудио Срећко својим пецкањем, а доконали дело: збор турнерски, пораз и јавно понижење.

Блед, стиснутих обрва стајаше те ноћи Рафајло под светлошћу лампе, што висаше о тавану, за столом у библиотеци.

Очи чкиљаве и магловите упиљио у стари, ишчилео рукопис; стиснуо уста; као трепетљива пучина или пруге пламене, мењаше се његово лице.

Читао аманет очин, духовни тестаменат мудрачев, који му требаше да буде путоказ и путевођа у раду.

Не скидаше очију са странице; у грудима му беснило, глава горела, вулкан урлао, а онде стајаше последња опомена младићу, написана уздрхталом, можда већ клонулом руком.

Рафајло ју понављаше, полугласно, махинално, бледим усницама.

— „У човеку борави злочинац, који се зове страст. Чувај се, да не украде оно, што је златно у теби.“

Уснице шаптаху без утицаја душина. Савет беше већ сувише доцкан. Од природних блага остао кварц, прости метали, подло, ништаво кремење; злато је већ ографио злочинац и искаљао га или уништио својим додиром.

Рафајло грозничаво превргнуо неколико листова. Поглед и мисао застадоше с насладом на другом, противном мишљењу:

— Смерност и праштање, то су врлине слабих и кржљавих. Велики дух не заборавља кривде ни увреде, као што не заборавља ни доброчинство.“

Младић се исправи и метне на страну рукопис. Дисаше тешко, а очи, севајући зеленкасто, као тигарске, тражаху нешто по зидовима и покућанству.

— Неће ми се, да будем под тобом, па нећу ни бити. Само да те скупо не стане та част и поход.

Приђе вратима, отшкрине их, леву руку тури више лакта у отвор, десном притисне врата и наглим, врло брзим покретом искрене стиснуту руку, да су сви зглавци стали пуцати. То све трајаше један тренутак.

— Ах! — оте се из грла манитњаковог јаук осетљива бола, а лице побледе, као крпа.

Непоузданим, лабавим кораком дође до стола и седе тешко, гризући усне од бола. Ћуташе већ, али му зној изби по челу.

За тим чисто с наступним беснилом трже мртву руку.

— Боли! боли! — писну кроз зубе — тргај, раздири! Он ће ми за то платити. Узећу му за то све његове болове, полимићу га ето тако! А онда?...

Поглед му обухвати књиге, несталан, диваљ од неприсебности.

И као у одговор на то последње питање, отворише се врата, гурнута ногом, а на праг стаде Берт Анденберг, с лулом у зубима, с пијанством у зажареним зеницама.

Уђе, погледа на господара и опсова:

— До сто врага! А шта је теби?

— Глупост. Искренуо сам руку. Седи, Берте! Чекао сам на те, одговори Рафајло већ мирно.

— Добро, што је тако. Нећеш дерати јарцеве у Диселдорфу под управом онога мајмуна. Пфуј, cré nom! у моје доба би таку лутку избацили на поље из „Фараона“ и почистили и пут за њим. Дед' да видим, како си се убогаљио!

И Берт, без дугих церемонија, здере сурдут с плећа, распара кошуљу, прегледа руку.

— Фи, гадно је, већ отиче! Промучићеш се неколико недеља. А сад се немој дерати, јер ћу ти намештати руку.

Рафајло ни да би речи, а Берт јемачно није први пут се истакао у улози хирурга, те се креташе брзо и вешто.

Луле из уста није испуштао и, завијајући руку, говораше слободно.

— Сад се одмори. Но, јеси делија. Није за те, братко, да ту трунеш, него да идеш са мном. Није за нас да живимо с филистрима, у кори, него с вихорима и слободом. Будалом ћу те назвати и глупаком, ако им не пљунеш у очи и са мном не пођеш! Хеј! хеј! а знаш ли на какву те част ја зовем! А знаш ли на какав живот!...

Дивље обличје пустоловљево изгубило обичан цинизам, ноздрве се надуше и раширише, као у полу-дивља коња, кад му ветар донесе жарки задах из пустиње.

Усправио се и одушевљавајући се успоменама, узе сликати јарко, снажно, кашто гнусно и наго, часомице с одблеском грозне поезије, онај живот без јуче и сутра, без термина и цељи, самовољан и разуздан у вечитој борби с природом и људима, с зверовима вечитих шума.

И промицаху испред мисли и очију слушаочевих циклони океански и трубе екваторске, пожари пустара и провале газова, поларни леденици, жућкасти лавови афрички и америчке чегртаљке. А у сред тога, као шарена мозајка алме (играчице) арапске, Јапанке и жене са Тахити, сцене из пристанишних карташница, авантире с полицијом, крвави сукоби по златним праоницама, разузданост свију земаља, смеса целога света, анегдоте смешне и гнусне, — читава скица тога живота без страха од смрти, без реда и регуле.

А Рафајло све гуташе речи.

Вулкану у грудима беше ту тесно. Угасиће га можда оркани океански, удавити канџе тигарске, или загрљај змијски, прогутати леденици поларни.

— То је живот! — заврши Берт промукао, кад је већ зора забелила кроз прозор. — Хоћеш ли ићи?

— Идем, само не данас, ни сутра. Последњи посао морам обавити. За месец два дана бићу готов и онда више ништа за собом не остављам. Хоћеш ли ме причекати?

— Чекаћу. А ако нађеш сапутника, себи равна, поведи га са собом! За два месеца овде!

Стискоше један другом руку. Уговор беше свршен.

— Сад ћу спавати! — напомене Берт.

— Турнери ће онде чекати на мене, и неће веровати писму. Берте, учини ми љубав, па их сам обавести, шта је са мном. Теби ће веровати.

Берт нешто страшно опсова, ал' се покупи и оде.

Беше то доказ нечувене љубави према новостеченом другу. Рафајло остаде сам.

Очи му гораху ватруштином. Берт се није вратио.

За цело је пао под брижљиво окриље Францово, или је нашао друго нoћиште.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

I. Предговор и критички поглед на развој система нове филозофије.

Доиста је чудновато, да још и данашњим даном ми Срби са свим хладно, индиферентно стојимо према философији, боље рећи према чистој философији у ужем смислу речи, а са осталим се гранама науке ипак више мање ревније занимамо те се у њима и успех, ако и не баш велик, а оно бар довољан, показује и даје нам наде, да ће се старом злу нашем, површном изучавању разних грана науке, скорим доскочити и на пут стати. Томе успеху благодарећи имамо данас већ повелик број одличних, стручно образованих раденика на пољу природних наука, филологије, историје, а особито на пољу лепе књижевности; прије два, три деценија пак смо се могли само похвалити за наше просветно и културно стање више него довољним бројем „стихотвораца“. Наравно, да су то саме околности, под утицајем којих смо се у свом културном развијању налазили, собом доносиле; споменуо сам тадашње наше лоше стање само с намером, да констатирам, да се, хвала Богу, тада негда и ми Срби ослободисмо донекле од утицаја тих данас опасних сиренских чара и да смо к бољем прегли. Није ми никако намера да оспоравам или умањујем важност песништва и узвишеност његова задатка, него само са задовољством хоћу да приметим, да смо покрај чисто естетичног почели да водимо рачун и о етичном и нужном, другим речима: да нам неће књижевно поље, до тада само домена песништва, сасвим обрасти ружом и љубичицом, чега се негда Хораците, погледом на моралну развратност и с њом у тесној свези економну пропаст својих суграђана, толико побојавао, јер да „неће остати нимало поља за хљеб насушни“; код нас пак, у нашим приликама су хлеб насушни друге, озбиљније гране науке, у којима су просвећенији народи на западу и северу подобро испред нас одмакли. Ако се баш и не можемо с њима мерити и борити о палму првенства, треба бар да се потрудимо да њиховим трагом пођемо те да од Бога нам дани таленат не закопамо у земљу, јер не само да казна за нас изостала не би, већ би се по свој прилици греxови отаца светили на унуцима и праунуцима. Време, дух његов, т. ј. у нашем смислу културни напредак света тече као река; не мораш ићи натраг, но само мало застани или иди лакше па можеш понављати са ванијућим у пустињи: „fugit irreparabile tempus!“ Одговор ће нам да буде: што ко ради, све себи, што је радио, и то себи.

Но да се повратимо к започетој ствари.

Негде прије падне ми у руке 153 књига Летописа Матице Српске те ме, признати морам, изненади красни чланак у њој „Стара и нова психологија,“ којем заиста и припада прво место у тој књизи. Особито је умесна рефлексија нишчева (г. проф. В. Вујића) о изучавању истина психологије и философије код нас Срба. Писац објашњава у врло мало, но значајних речи ту „очевидну немарност те-

lius одвратност омладине" к изучавању психологије и философије и навађа прави разлог, који тај појав у самој суштини, у главном тумачи. Но ја се усуђујем додати том разлогу и своје лично мњење, које није битна допуна самога разлога, него треба да послужи као фон, подесан можда, да се и питање, које се претреса, донекле боље и тачније, погледом на наше одношаје, решити узможе а и разлогу, што га је г. Вујић навео, да даде, ако се слободно с овим речима послужити, и живљи колорит и већу интензивност. Ја мислим, да је прелаз од оног златног доба, чија је карактеристика код нас милозвучна лира, у данашње реалистично доба, у ком проза потеже своје право на земаљски престо, а узвишено Хеликонско друштво, осим ако је скромно и озбиљно, гони у плаве етирске висине, његову зрачну постојбину, да је тај прелаз, велим, врло брз, нагао, да је он више неки прелом или скок, него прелаз. С тога се не сме уписати у грех Србима оно исто, што се још данас с правом може уписивати у грех неким народима, који се и сами сматрају, а које и ми сматрамо далеко напреднијим од нас Срба. Код наше се омладине та немарност к изучавању горереченних предмета има, може бити, узети донекле и као наслеђено обележје фамилијарног, домаћег узгоја и утицаја његова на каснији правац, у којем се душевни живот наше омладине развија, другим речима, да одређенији будем, та немарност је нужна, аподиктична последица нашег домаћег одгоја и његовог уплививисања на интелектуални наш развој; не треба ту превидети ни утицај старијих. По мом ће мњењу тек можда овај нараштај иза нас моћи добити љубави к тим предметима, јер ће им пасти у део одгој код родитеља, који су, ма и не сасвим потпуно, преживели ту фазу културног (у ужем смислу речи) напретка, коју треба дати омладини у наслеђе, на да тек онда захвати љубав к тим важним и тешким предметима дубљи корен у њеном срцу. Тек онда ће наша омладина имати за собом потпуну серију нужно један за другом следујућих еволуција у интелектуалном смислу; без те околности би се код појединаца морала тражити необична љубав к науци, врло велика морална и снага и пратилица њена независност, да може поднети и помисао ту, да живи усамљеним животом, који ће многи и осуђивати, да је као нека бела врана међу тим силним белетристама, правницима и политичарима; па беле су вране, на жалост, код нас овде и дела философског садржаја, н. пр. др-а Лазе Костића, г. Вујића најновије дело, па ко их чита, ко мари за њих? Напиши две, три песме, вичи мало на сабору — постао си свакако знаменит човек; један те део народа хвали и слави, други те мрзи, но он те тек лако заборавити неће; а напиши каково дело философског садржаја, па ћеш— дознати да је правда слепа, да те не разуму, да си бела врана. Престанеш ли писати, тим искуством осокољен и једино тим награђен за свој труд, онда ћеш (примера за то има и код нас) стећи репутацију да си способан, но врло лен. Једина је утеха човеку она пословица, што говори о кривој Дрини, за тим нада, која те теши да ће се кад тад и по нас на боље окренути и да ће ти се ипак једанпут и воља к раду и труд достојно да оцене, ма тебе онда и не било више.

Даље се ја не чудим толико том малом броју весника пролећа код нас на пољу психологије, која је доиста, како се г. Вујић лепо и кратко изразио, крајни основ философије, која има ту предност пред осталим наукама да не мами, него привлачи управо човека к себи. Кад је човек у најстарије доба ишао у храм к пророчишту, није ишао да пита тамо за психолошке појаве своје, него је осећао да му је душа, као еманација божанства одвисна од воље богова, судбине своје; зато га је морила неизвесност о дефинитивној судбини својој, гонило га је к пророчишту неко тамно чуство, апстрактни јаз међу разумом и чуством, како се Јакоби обично изражавао. Човек је хтео да дозна своју земаљску судбу, хтео је, да питајући богове за њихову вољу и митећи их жртвама, да опере грехе своје, да се измири са тим апстрактно-персонификованим суштаствима, у корист свог загробног живота. Питања су та дакле носила на себи печат метафизичног. И права философија код Грка почиње са знаменитим „γνῶθι σαυτόν", дакле је тим, како је лако схватити, јасно изражен принцип чисте философије, а именито метафизике; тако се по свој прилици може и даје једино тумачити она у предговору „Старе и нове психологије" споменута изрека старих: да су метафизичари поjете, који су промашили свој позив, и да сваки песник ваља да је и философ Да не навађам за поткрепљење свога

мњења грчке појете-метафизичаре, који ће нашој публици и мање познати бити, наваћам за пример највећег немачког песника, Гета, који је у свог Фауста прелио душу своју, који је једини потпуније речима изразио и описао борбу духа, који иде за истином, хоће да се реши ма којим путем окова, што га вежу за овај скроз непознати, страни му свет. Ма да је опште познато било, да је Гете на самрти при чистој свести био и говорио штогод, морао би онај, који је прочитао Фауста, готово погодити да ће те речи да гласе: „Mehr Licht!“ Сигурно је и она прича о сужњем Прометеју поникла у духу човека, који је осећао исто што и Гете, можда је и он хтео да алегоријски прикаже исту напорну, тешку и безуспешну борбу духа човековог, ту титанску борбу, што ју је могао једино великански дух Гетов да у свом јунаку Фаусту персонификује и достојно опише; но да реши предузети себи на решење метафизички проблем, не бејаху доста силна ни моћна крила бујне фантазије Гетове Метафизик су и прави песник дакле духови, који иду дуже времена са свим различним путевима, но коначно се оба сретну и састану на пољу трансценденталности а пред истим метафизичним проблемом, који им, као стена каква, даљи пут заграђује. Да ли ће се кадгод пронаћи какав динамит, панкластик или бели барут који ће ту стену да распрши, да уклони човеку с пута?

Но да се повратимо на ствар, од које смо се само удаљили.

Одношај међу психологијом и чистом филозофијом је исти као и одношај међу прозом и појезијом. Код свакога народа, код кога у опште о литератури може бити говора, јавља се прво доста савршена поезија, а тек за тим ваљана проза; она пуна чара и мириса као цвет, ова као плод, што се развија из тога цвета Па ипак, ваљда није први човек с почетка само певао; вероватније је, да је прозом говорио, боље рећи, да се прозом учио да говори. Аналогно ће бити и код филозофије и психологије Тек путем дедуктивним, и то највише заслугом дијалектике, може бити, добила је психологија, чије основне истине су деломице у облику несвесних сазнања од првих филозофа употребљаване бивале, важност своју као потоња емпирично-позитивна наука, која сад опет метафизичну филозофију прети да уништи, али бар привидно, ћи матер своју, преобразује и прерађа у позитивну науку, наравно до сталних граница. Веће ми је дакле чудо, велим опет, што је наша омладина тако хладна према чистој филозофији, него што то расположење влада код ње према психологији, тим већма, што се с последњом упознаје и на концу свог гимназијског образовања, дочим филозофија треба да има за себе још и дражи, и привлачну спагу непознатога. Да та привлачна спага непознатога није слаб мотив и незнатан фактор у душевном животу човековом мислим да ми доказивати није нужно. Она мора, бар по моме мњењу, да побуђује у човеку исто чуство, које је побуђивала, по казивању старих, прекрасна статуа Истине, којој је лице копреном застрто било.

Но ваља бити малим задовољан, а и сваки је почетак тежак био, па ће и бити. Будимо задовољни, ако се наша омладина колико толико занимала буде пажљивим посматрањем напретка на пољу филозофије и психологије, после ће бити и боље. Не треба пустити из вида и околност, да, изузевши два три, како већ једном рекосмо, дела филозофског садржаја, но која су одвише специјална те критичка вредност њихова замашношћу својом обара практичну вредност, недостаје нам књига, које би давале читаоцу одмах систематски преглед дотичне гране науке и по којима би се наша омладина образовати могла. Не стоји само до човека да што уради но и до средства, која му стоје за дотични посао на расположењу, стоји врло много; најбоље је то изражено у *Горском Вијенцу*, где се читаоцу предочује јунак црногорски Вук Мандушић како плаче за својим поломљеним џевердаром. Владика га теши и утишава да не плаче за тим губитком, који је лако надокнадити, тим више што

„У руке Мандушића Вука,
„Биће свака пушка убојита;“

По, вели неки писац неке граматике у краљевини Србији, сигурно је и Вук Мандушић добро знао, за што плаче за својим добрим, опробаним џевердаром, и ако му стоје стотине пушака на расположењу.

Не може се рећи, да код нас нема људи, који не би способни били, да напишу неколико таквих књига, шта више имамо за то људи врло способних и спремних; но како нема читалачке публике у довољном броју

за те књиге, то би писац, издајући сам те књиге, морао бити уједно готов и на то, да сноси све трошкове око штампања, и да се осведочи, како му публика труда оценити не зна, како се не само не труди да га разуме, већ и не чита га. С једне дакле стране чуство непријатности, с друге пак материјална штета биће разлогом, што и способни, спремни људи код нас не маре да се баве научним радом на реченом пољу и — ми се с места не мичемо, или бар тако полако мичемо, да се то ни опазити не да, дочим други народи н. пр. Енглези на том пољу чудеса чине и дивским корацима напред јуре. Како ћемо дакле да доскочимо злу, што нам, као мрежица на зеници, смета да угледамо светло науке истине у свом правом сјају? Ја видим само један пут: да се кад и кад стављају философски чланци у часописе, који се највише читају код нас Срба. Ваљда ће им публика поклонити више пажње, него што поклања делима, којих се више пута из разних разлога препада и одриче, наравно на своју властиту штету.

Увиђајући давно ту потребу нашу, латих се ево најпосле пера, да јој по могућности доскочим. Читаоца, ако који удостоји овај чланак свог погледа, молим да опрости што је предговор мало дуг; но он је нуждан био. Он је уједно и пробни камен: ко га не прочита, већ се дугочасио буде, нека се не труди ни читањем дела, што ће следовати; јер нека му буде у напред казано, да је философија наука врло занимљива по резултатима својима, но врло је често и сувопарна а за човека нестрпељива и досадна. Лупина је, другим речма, бодљикава и тврдја, но језгра је слатка.

Стараћу се по силама да будем доста јасан и одређен, исто тако потпун и кратак; пошто је пак тима захтевима одговорити врло тешко, молим да ми се у напред опрости, ако коме не будем свугде прав, добра воља је ту а трудићу се, да што боље одговорим тешкој задаћи, што ју на себе узимам. Ако мој пример потакне или изазове људе далеко спремније од мене, тим ће опет моја цељ бити постигнута и бићу задовољан, што је добра ствар пошла бољим путем, него што бих јој га ја предзначити у стању био,

Да се пак узможе читалац у свако доба наћи у каснијем хаосу разних философских система од времена Декартова до данас, држим да је нужно да, јасноће и прегледности ради, у врло кратким потезима означим разне правце и карактеришем системе философске, који су на себе обратили пажњу учењачког света и који су нужни да се узму у обзир, да њиховим оцењивањем добијемо прегледну слику непрекидног рада најодличнијих умних сила људских на пољу философије течајем ова последња четири века, што су за нама. После ће се наравно на дотичним местима, постепено разрадити ти кратки потези опширније, но увек ће бити они костур, који ће давати целини нужну јакост и опору. Осим тога ће читалац, непознат до сада с философијом, приступити к читању самога дела са готовом схематичном сликом, која је нужна, да се човек не изгуби као у каквом лавиринту, и да са самопоуздањем у своју душевну снагу к делу приступи.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

Одговор междѹ тѣмъ

кореспондентном „члену“ српске краљев. академије г. **Љуб. Стојановићу.**

Да би читаоци „Јавора“ могли боље разумети овај мој одговор, морам неколико речи казати ради разјашњења. Ја сам саставио „српску синтаксу“ по Миклошићу и Даничићу. Ту је моју синтаксу критиковао г. Љуб. Стојановић у „Наставнику“ у 1. свесци. Но што је г. Љуб. Стојановић по своме незнању нашао у њој толико погрешака, наравно да је морао своју критику завршити да је Rückschritt у нашој школској књижевности. Ја сам на ту критику одговорио у 8. и 9. „Колу“ од ове године и изнео г. Љуб. Стојановићу јасно велике глупости, које долазе од његова пукога незнања. Кад је г. Љуб. Стојановић сам главом видео да је у тикву сатеран са своје велике промућурности, нашао је сад за добро да искаже као да је он моју граматику осудио са друге стране, с педагошке стране и за то наводи два писма Јагићева. Ево! шта каже г. Јагић у првом писму г. Стојановићу:

„Прочитао сам вашу критику на Жив. син-

таксу. Право имате, да је оно Rückschritt. Ја предајем ове године компаративну синтаксу, те сам се увјерио и сваким се даном јаче увјеравам, да би то била права несрећа за наше средње школе, да се синтакса предаје по Миклошићу. Његова синтакса није *συνταξις* већ *αναλυσις*; његова књига не признаје реченице, не говори о њој ништа, а то је душа свега".

А у другом писму вели г. Јагић г. Љуб. Стојановићу ово:

„Немам ништа против тога, да се позовете на моје мишљење, кад би вам требало заштићавати се од нападаја Живановићевих. Али рекао бих, да ће он вољети не гласити се. У Архиву ће изићи 2—3 ријечи о Живановићевој књизи."

Г. Јагић за љубав г. Љуб. Стојановићу хоће мене својим гласом да поплаши да не бих више изнашао голотињу г. Љ. Стојановића. А и сам Љ. Стојановић плаши ме велећи: „Мило ми је што овде могу изнети мишљење човека (г. Јагића), с ким се ни сам г. Ж. неће усудити да полемище". Е! гле! ти ђавола, како хоће он мене да поплаши од г. Јагића. Ко је и шта је г. Јагић, то ја знам боље оценити од брзоплета Стојановића, али само не могу да се довијем, што је г. Јагић видео, шта је смиловао а на томе кореспондентном „члену". Та, ја знам да г. Јагић нема времена да чита наша препирања, али да је он озбиљно прочитао све с пажњом што је г. Стојановић о мени писао и шта сам ја о њему, заиста не би га „заштићавао од нападаја Живановићевих" него би Живановића заштићавао од нападаја бесомучнога Стојановића. За то ћу бити принуђен да још један пут покупим све глупости бесомучнога Стојановића и да их прикажем г. Јагићу, ако се г. Јагић не би хтео обавестити, ко је кога први безобразно напао и ко се од нас двојице до грла заглибио у блату преисподње глупости и незнања. А засад ја имам само да одговорим на писма г. Јагића. Из писма г. Јагића види се да је „Rückschritt, да је права несрећа за средње школе да се синтакса предаје по Миклошићу" Да је то г. Јагић рекао, водили су га педагошки разлози. Не треба дакле читаоци „Јавора" рђаво да разумеју речи г. Јагића. Г. Јагић не мисли да је синтакса Миклошића по самој ствари хрђаво дело. Она јесте и остаје монументално дело, које ће и доцнијим нараштајима служити за углед и за неисцрпни извор свима онима, који буду жеднели за овом науком. Јагић дакле није нити може бити против синтаксе Миклошићеве. Та он је њу у своје време и критиковао и изрекао о њој најповољнији суд Али он мисли да се предајући у средњим школама по такој научној књизи не може доћи ни до каквога успеха, и по томе да богме да би била права несрећа, кад би се по њој предавало. Али и ако се г. Јагић „сваким даном јаче увјерава да би то била права несрећа за наше средње школе, да се синтакса предаје по Миклошићу", ја сам се опет уверио о противном. Ја велим, да је права срећа за средње школе у Хрватској што се предаје синтакса по Миклошићу. Да богме било би од мене нескромно да се позовем на успех својих ученика. Али то мени није ни потребно, јер за мном стоји наставни план за средње школе у Хрватској. По том наставном плану има се предавати у трећем и четвртом разреду наука о значењу врста и наука о значењу облика. За та је два разреда удесио г. Дивковић, управитељ у Загребачкој гимназији, књигу, која потпуно одговара наставном плану. Па тако сам исто и ја удесио своју синтаксу по наставном плану, као што је морало и бити. Овај наставни план удешавали су за цело људи, који имају искуства, који су у школи свој век провели. Мени није познато да је ко викао против овога наставнога плана Шта више ја знам, да се, од како се по том наставном плану предаје, долази до куд камо бољега успеха. Г. Јагић каже даље у свом писму: „Миклошићева синтакса није *συνταξις* већ *αναλυσις*; његова књига не признаје реченице, не говори о њој ништа, а то је душа свега". Ја бих рекао да је овим г. Јагић претерао, јер ја видим из Миклошића синтаксе да он признаје реченице, али не говори о њима онако, како смо ми научили да се говори о њима. Али на страну то. Из моје синтаксе не види се да ја не признајем реченица и ја сам већ један пут протумачио то у „Колу" бр. 8. од ове године. Моја је синтакса одређена само за трећи и четврти разред, а по наставном плану учи се у I. и II, разреду о реченицама и ја сам казао да је за I. и II. разред одређен засебни уџбеник, у којем се говори о реченицама Такав уџбеник о реченицама саставио је г. М. Дивковић, по којем се предаје у I. и II. разреду. Не може се дакле тицати моје синтаксе оно, што г. Јагић вели за Миклошићеву синтаксу, јер у мојој синтакси има само оно, што је по наставном плану одређено за трећи и четврти разред. Још један пут велим да је моја синтакса састављена само за III. и IV. разред и у предговору стоји то јасно наштампано. Ја сам дакле синтаксу саставио по закону школском по наставном плану. Друкчије несам могао нити сам смео. За то не одговарам ја него они, који су наставни план градили. Али ја ипак тврдим да је тај наставни план добар, што сведочи успех добар и што су га градили људи педагози, пуни знања и искуства.

На послетку „мило ми је што овде могу из-

нети мишљење човека, с ким се ни сам г. Љ. Стојановић не ће усудити да полемише, мишљење" г. Луке Зиме, професора у вараждинској гимназији. Професор Лука Зима, служи већ преко 35 година. А ко је Лука Зима зна добро карловачка гимназија, зна сада вараждинска гимназија, зна југословенска академија, зна књижевност српска и хрватска Ево како ми пише у првом писму:

„Лепа хвала на посланој књизи. Ја сам од жеље целу књигу прочитао. Колико ја тај предмет разумем, не могу ти ни у чем приговорити. Све је лепо, све јасно. Са свим си ми из душе говорио оно, што си казао у предговору да треба омладини у руке дати књигу, која стоји на научној основи а не само на практичној. Хвала богу, сад ће имати ваши ученици књигу, из које ће се моћи без велике муке упознати с красном синтаксом свога језика. Ту се осим других врлина налази и та, да је први пут у школској књизи како ваља обзир узет и на значење речи."

У другом писму вели г. Лука Зима ово:

„Ја на свету ништа немам против тога, да цело моје писмо од 8./3. 1889. пред целим светом изјавиш, јер сам оне речи изрекао искрено по своме уверењу. Оне речи, да треба омладини у руке дати књигу, која стоји на научној основи а не само на практичној, ја се не устручавам с тобом свагда и пред целим светом тврдити". и т. д.

А сад возлюбленное чадо мое Љубомире до накивидѣнія.

Јован Живановић.

(Пошто је ово чисто стручна ствар, то уредништво не може чинити никакве своје примедбе на ову филолошку полемику, али се не може уздржати а да не пожали, што се ова књижевна полемика и с једне и с друге стране, већ и у „Колу", изопачила у раздражену борбу око питања, која би се и много блажијим и достојнијим тоном могла расправљати. Уред. „Јавора").

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Свештеник *Манојло Грбић,* катихета на српској учитељској школи у Горњем Карловцу, јавља, да је написао повеће дело, које је наканио штампати у књизи под именом: **„Карловачко владичанство"**, те позивље на претплату. У том свом позиву излаже смер и садржај делу овако: „Већ овај наслов каже, да се моја радња тиче посебно овога српско-православнога владичанства, које је и по својем простору најопсежније а и по броју народа најмногобројније између свијех осталијех владичанства наше српске карловачке митрополије. Али је ово владичанство још и по томе врло важно, што је српско-православни народ овога владичанства највећу и најљућу борбу издржао ради своје православне вјере и ради своје народне српске цркве. Радњу ову своју подијелио сам на два главна дијела. У првом дијелу исписа сам и прибиљежио сам све оно, што се тиче српскијех насељавања по простору данашњега Карловачкога владичанства. Ту сам јасно и вијерно прибиљежио: како су ови крајеви од Турака расељени, па како су и када су нашијем народом насељени? Скоро за сваку општину или парохију нашао сам истините податке: кад је и како је која насељена? У другом дијелу написас сам све оно, што се тиче наше вјере и наше цркве. Ту сам казао: како је било овуда са православном вјером од најстаријих српскијех насеобина овуда, скоро за двје ста година прије приjеласка патријарха Чарнојевића? Како је и када је почело унијаћење на овим странама? Како је установљено ово владичанство и како је отето од унијата, па сједињено са својом народном српском Карловачком митрополијом? Како је подијељено на Карловачко и на Костајничко владичанство и како је опет спојено? Како је Жумберак поунијаћен и т. д.? Најкраће да речем, написао сам: како је је Карловачко владичанство из српскијах насеобина постало, каква му судба бјеше прије Чарнојевића и послије њега и како оно стоји данас? Све, што сам написао, написао сам по најновијим и признатијем изворима, а највише и главно: по ориђиналнијем, званичнијем листинама, које су добро и обилно сачувине у нашој конзис. архиви у Плашком и онда у архиви манастира Гомирја. А сав мој рад прегледао је, а на мјестима попунио и исправио, наш најуважнији историчар, а мој драги учитељ, високопречасни г. архимандрит Руварац; и текар, послије његовог очинског одобрења, ево ја огласујем ову своју радњу. На ово његово одобравање, мислим да је довољно ради препоруке ове моје радње." Цело дело изнеће преко 40 штампаних табака, па како је то много све за једну књигу, то ће се све штампати у две књиге. У првој књиви штампаће се сав први део о насељењу Карловачкога владичанства и онда из другог дијела све до владике Јакшића, а то је све што се тиче православне вере и српске цркве, од најстаријих времена па до године 1750. У другој књизи дoff ће историја Карловачкога владичанства од 1750. г. па до данас. Прва књига изнеће до 20 штампаних табака. Рок претплати је до Велике Госпојине о. г. Скупљачима претплате иде на 10 књига једна у име награде. Чим прва књига буде готова, даће писац штампати другу и огласиће нову претплату.

— На свечаном скупу краљевске српске академије у Београду у претпрошли уторак 26. прошлог месеца награђене су из задужбине пок. **Николе Мариновића** на основу оцене академика *Светислава Вуловића* и дра *Милана Јовановића* две приповетке, које су на расписан стечај стигле до означеног рока, а то су: *„Он све зна"* од *Л. К. Лазаревића* и *„Ново оружје"* од *Сима Матавуља.* Свака је та приповетка добила 300 динара. Ако пристану писци, академија ће у исто

време штампати исте приповетке о свом трошку уступивши нисцима известан број књига.

= Заостало дело једно *Виктора Хига* изашло је неки дан у Паризу. То је дневник, кад је Виктор Хиго године 1839. путовао преко Алпа и 1843. преко Пиренеја.

= Под натписом: „Un petit-neveu de Mazarin“ изаћи ће за који дан у Паризу књига, која ће нову светлост унети у многе ствари прошлога века. То су писма и дела војводе Ниверијског, Мазаренова унука, који је живио на двору Луја XV. а био члан академије, у коју је ушао после Масиљона.

БЕЛЕШКЕ.

(Нова слика Јана Матејка). Јан Матејко довршује своју најновију слику: „Венчање краља Казимира Јагелонца са надвојвоткињом Јелисаветом године 1453.“ Ту ће слику земаљски одбор Галиције у име те земље дати као сватовски дар надвојвоткињи Марији Валерији. Композиција слике, која је висока 2·50 метра, јесте до душе прилично проста, но ипак чини знаменит ефекат, јер је Матејко главне фигуре замислио у историјском смислу, у пуном их кретању са некон непосредношћу бацио на платно а при том по ново на еклатантан начин доказао свој дар, да оштро и подробно карактерише. Сјајни златни ланци, шарен накит, дивни костими и разне акцесорије, које чине управо читав археолошки музеј, ту су у реткој разноликости у свим нијансама скале боја изнесене. У средини слике стоји кардинал Збињев Олесницки, који баш свршује церемонију венчања те даје свој благослов младенцима, који мењају прстење. Сад је ред на архијепископа гнезанског Јована Спрову да крунише и миропомаже невесту као краљицу Пољске. Уз млађанога краља Казимира види се Капистран, римски дипломата, који је измирио пољске црквене поглавице, који се завадили били око тога, ко ће венчати и крунисати младога краља. На крају десно асистује краљица-мати Софија свечаном том чину. Близу великог олтара у Краковској саборној цркви намештен је и кастелан Јован Чизовски, који држи инсигније крунисања. Краљевска појава дивотне невe у отворено плавом, златом извезеном атласком руху чини врло пријатан утисак. На целој се слици огледа нека свежина, све је ту сам живот. У красном златном оквиру са грбом дома Хабсбургова и земље Галиције зацело ће још дивније изгледати дивна слика великога пољског уметника.

РАЗНО.

(Славни људи на самрти.) 10. Микел-Анџело Вуонароти. То је био један од највеличанственијих уметника, што их је икад било. Био је неимар, вајар, песник, сликар — све у једном лицу. Непрекидно вредан, савестан у свему, чега се год латио, сносио је живот као тешко бреме и имао је, као што сам рече, мало радости и весеља. У цркви светога Петра у Риму стоји његова мраморна група Pietá: Мати божја како држи на крилу Спаситељеву лешину, која лежи у просту племениту држању. У тихој тузи нагла расцвељена мати своје лепо лице на лешину. Сикстинску капелу украсио је сликама по зидовима: почетак и свршетак света, приказујући повест човечијег рода. Кубе цркве светога Петра у Риму такођер је његово дело. Бриге показује Микел-Анџелову Мадону у природној величини а Фиjоренција колосалан кип Давида и надгробни споменик Медицејаца, за који Васари вели, да би се уметност — кад би нешто пропала, већ само тим опет морала довести натраг до свежега сјаја. Споменик тај приказује седећива Ђулијана и Лоренца Медичи, први је гологлав а на колених му мач, други има шлем на глави а рука му на бради. Алегоријске слике опколиле групу, тавни загонетни ликови, које су неки разложили као дан и ноћ, ма да нису били сигурни, да је то разлагање добро. Песма једна Ђамбатисте Строција молила је уметника да разложи ствар а Микел-Анџело је на то одвратио:

> Да спим као камен мене пусти,
> Срамота ова док нам јоште траје,
> Да не видим што судба клета даје,
> Нек свака реч ми изумре на усти'?

Уметник је наиме довршио тај споменик, по што су Медицејци опколили и после храбра отпора освојили Фиjоренцију те је она стењала под притиском и тиранијом те породице. Велики уметник, приморан да дигне споменик својим непријатељима, хтео је у мрамору да обесмрти своју освету; приказао је Лоренца како седи на гробу — овде гроб слободе — опхрвале га мисли т. ј. грижа савести те очекује суд великога судије. Јутро и вече по свој прилици треба да наговештују, да је владавина била кратка века. — Микел-Анџело, рођен 1474., био је уз уметника још и добар родољуб и либералан државник, који је свим својим животом и радом служио слободи. Лоренцо Медичи дао му је средства да се изобрази но Микел-Анџело, ма да му је био захвалан и од срца одан, није могао ни њему ни његовој својти никад заборавити, што су поткопали и уништили независност Фиjоренције. Величина његових идеја као да га је свега опчинила те одвратила од саобраћаја са светом. Живио је саморано, туровно и у патријархалној простоти. Уметност је звао својом драганом а дела децом својом. Добра срца и великодушан према сваком био је свагда љубазан и благ а само према сујетним и арогантним незналицама строг и одвратан. „*Бол је увек пустињак*“, вели Ленау негде у својим песмама. И на Микел-Анџелу види се то. Њему је његов геније био бреме, терет, који га је тиштио. Управо је отимао из њега његова велика ремек-дела у борбама и бригама. Ни дању ни ноћу није имао мира. Како је акуратно и савесно уметниковао, показује ова анегдота. Једнога је дана некоме, који је по други пут дошао да му види радионицу, разлагао промене, које је предузео био на неком мраморном кипу, од како је онај последњи пут био код њега. „Овај сам део још једаред прерадио — онај углачао — овде црту једну ублажио — онде опет једну јаче истакао.“ „Али то су све саме маленкости!“ рећи ће на то онај. „Може бити,“ одврати уметник, „али не треба заборавити, да су маленкости камење за усавршење а усавршење тек није маленкост.“ Просеком је на дан радио по неколико сахата дуже, него већина његових савременика а ванредну ту истрајност у раду приписивао је свом необично трезвеном начину живота. Мало хлеба и две три капи вина било је све, што је за већи део дана међу радом јео и пио. Врло је често устајао ноћу, да настави свој рад. Ма каква замисао, која му дође, није му дала да мирује те је онда мећао на главу капу, на којој је напред утврђена била светиљка, која му је светлила. Он је творио у сени као Рафајило на сунцу. Тамно је око њега било и хладно; пусто и без радости прохујао му је живот док није познао Виторију Орлону, племениту песникињу, која је рано изгубила била љубљеног мужа па као млада удовица тражила утехе у религији и песништву. Писма и песме њојзи и од ње биле су му једина и последња радост. Кад је она умрла, била му је вера једини ослонац. Вера је била као неки завештај, који му је од ње остао. Овако је он узносио Христа Спаситеља: „Господе са трновим венцем, ти си ми у бури живота крмар; ма како да ми прети про-

паст, крепи ме твоја љубав." Па опет на другом месту: „Од како вазда у духу гледам како су Спаситељу у светим мукама на крсту разапете руке, нестаде ми воље на вајање и сликање, која ми је срце увесељавала од кад себе знам." Кад му се приближила смрт 18. фебруара 1563. дочекао ју је стојички и мирно. „Душу своју предајем Богу, тело земљи а што имам то остављам моим најближим сродницима" рекао је мирно. Како су пријатељи му и ученици, који су стојали око самртничког му одра, видећи му страшну борбу самртну, стали ридати и кукати, скупи он још једаред сву своју снагу, усправи се у постељи, дигне распеће, које је у руци држао па викне издишући: „Ако се сећате, шта је овај препатио, престаћете јадиковати мене ради."

(**Из историје наочара и оптичних стакала.**) Још и у староме граду Ниниви знало се за заоштрено стаклено сочиво од брежног кристала, као што то *Лајардове* ископине сведоче. И у списима древних *Грка* напомињу се по више пута сочива, што скупљају зраке, и види се да су ова Грцима била већ позната. *Аристофан* уме, на прилику, да прича, како брежни кристал има снагу да „растапља." — Јамачно су они употребљавали сочива и као стакла за увеличавање, премда ово хисторијски још није доказано. Код *Арапа* наилазимо још у почетку дванаестог века на прва сведочанства о томе, да су се сочива оптијски употребљавала, а већ г. 1299. и 1305. су се у Италији употребљавале наочари. — У години 1600. су низоземски вештаци у прављењу наочара *Ханс и Захарија Јансн* у Миддлбургу од сочива и удубљеног стаклета саставили *микроскоп*. Први дурбин склопила су друга два славна оптика у истом месту осам година доцније, а то су *Ханс Лепрес* и *Јаков Андринес*, названи Метиус. Глас о овоме проналаску стигао је *Галилеју Галилеји* (умрьо 1642.), професору математике у Падови, и он не видећи како та справа изгледа, нити читајући описа те справе, састави г. 1609. сасвим самостално подобру справу, тако звани Галилејев дурбин. Он је први био, који је дурбин (телескоп) окренуо и управио према небу, те је чинио своја славна астрономска посматрања. Тако је одмах у почетку смотрио и нашао Јупитрове и Сатурнове месеце (трабанте) и т. д. Слава му се брзо раширила, тако да га је одмах идуће године велики херцег *Козмо* II. из Тоскане довео у Фијоренцију. *Кеплер* је г. 1611. астрономски телескоп усавршио. Кеплер је рођен г. 1571. у виртембершком селу Мајенштату. *Де Рејта* је г. 1665. на дурбину нешто изменио, наиме су уместо средњег сочива дошла два друга, а тиме су посматране слике биле много јасније. *Камера Опскура* (која се сад највише употребљује при фотографисању) била је позната још г. 1554. и пронашао ју је Талијанац *Порта*, Но за извађање светлописа употребљује се она истом од године 1838, и то је прво испало за руком Паризлији *Дагиеру*. — Прва *чаробна лампа* (Laterna magica) кажу да је још 1252 год. пронађена од *Рубера Бако*, али је после дошла у заборав. Тек ју је г. 1646. врло учени језуитски патер *Кирхер* опет поново склопио и од тога је доба постала позната свуда. — *Сунчани микроскоп* је године 1738. пронашао берлински лекар *Либеркин*.

(**Смртна објава.**) Неки зет јавља својим пријатељима и познаницима тужну вест о смрти своје пунице, која је била врло хитра на језику, овим речима: „Моја пуница је јутрос у четврт на 8 сахата престала *говорити*."

(**Највећа хладноћа**). Највећа хладноћа, што су ју до сада прибележили путници, што су ишли на северни пол, износи читавих $47\frac{1}{2}$ град. Целзијевих. Под тако ниском топлотом живили су путници, што су путовали на лађама „Алберт" и „Дисковери" пуних четрнаест дана, и није чудо што су се многима од њих руке и ноге посмрзавале. *Улије Пајер* је прибележио као најнижу температуру $40\frac{1}{2}$ гради. Така хладноћа утиче на сва чула човечија ванредно. Пулс бије спорије. Кретање и осећање веома је ослабљено. Трепавице се укоче од зиме и онда кад нема ветра, и очи боле као да их ко боде. Звук се лакше шири него код нас и говор, што се води обичним гласом, може да се чује на неколико стотина корачаја. Знојење престане сасвим, а напротив осећа се страшна жеђ, коју не може човек никад снегом да загаси. Од снега, што га човек ради жеђи једе, запали се грло и језик, јер пече у устима као усијано гвожђе. Услед тако велике хладноће нападне човека сањивост и нервозна млитавост; исто тако човек јако стане да гладни. И кус се промени, те и најјачи рум, вели Пајер, осећа се благ као млеко, а овамо се згусне као катран. И снага телесна малакше, кад се дуго стоји на зими. Нос, усне и руке натекну и кожа се окорепи као пергаменат, испуца се и при најмањем додиру јако боли. — Из овога се свега види, како је неодољива жеђ за науком, кад људи од науке не маре за све те невоље и опасности, него се опет и опет крећу да путују у ледене крајеве, где их чекају толике беде и невоље.

(**† Хемичар Нестле.**) У Монтре-у, у францускоj Швајцарској, умрьо је 9. јула п. н. ове године у својој 76. години славни хемичар *Нестле*. Покојниково је име добро познато и код нас у оним породицама, где има деце, јер је он изумео и фабриковао згуснуто млеко и дечије брашно, које се под његовим именом и данас продаје и као накнада за материно млеко употребљује. Но он је умео својим проналасцима и да се користи. Имање, што га је за собом оставио, иде у милијоне Нестле је био родом из Франкфурта.

НОВЕ КЊИГЕ.

Нови закон о црквеним властима у крал. Србији. Преглед и оцена архимандрита *Н. Дучића*. На 16-ни, стр. 52.

Шематизам православне епархије Далматинске за годину 1890. Задар. Печатња Ивана Водицке. 1890. На 8-ни, стр. 60 и 3 л.

Izvješće trgovačko-obrtničke komore za Slavoniju u Osieku *o narodnogospodarstvenim odnošajima komorskoga okružja tečajem godine 1889.* У Осеку, наклада трговачко-обртничке коморе за Славонију. Тисак Јулија Пфајфера. На 8-ни, стр. 136; исто и на немачком језику у једној књизи са 150 страна.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

JАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 28. У НОВОМ САДУ 15. ЈУЛИЈА 1890. Год. XVII.

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

Хвала допису, живот је у Соколовцу добио полета. Старо и младо, мушко и женско све је то говорило о новинама. Милан Рајковић је настојао, да и сељаци сазнаду за тај допис. Наручно је више бројева новина, па их је растуривао међу народ. Сељаци то у сласт читаху и чисто им је годило. Један другом говораше: Жива истина. Евала им баш, кад су ту нашу господу мало на ред позвали. Треба их, треба! Раширило се то, брате, не можеш их поднети!

А интелигенција је држала састанке и договарала се, како ће се прати, како ће учитељу запаприти.

Може се тврдити, да је допис постигао потпун успех. Живот је оживео, како је рекао Рајковић, попа је служио тачно свако јутрење и вечерње, начеоник је марљиво стресао прашину са списа на своме столу, а бележник је неко време зазирао од цвркута врапчијега. Чинило му се, када је те угурсузе чуо цвркутати, да му се ругају и тако свете за браћу, што их је поубијала несмислена бележникова рука. Доктор опета није зарачунавао онако безобзирно својих лекова и посета.

„Треба се чувати!“ говорио је сам себи. „Могао бих насести. Сам је ђаво тога зеленбаћа амо донео. Само да га се можемо решити!“

Најпосле дошле су и новине у Соколовац. Соколовчани су их марљиво пролиставали. Нису сиромаси увиђали, да тако лојални људи читају новине, које против владе пишу. Е тако су људи слепо одани влади читали опозиционалне новине.

Дуго су времена мозгали и знојили се, док су саставили допис и послали га новинама уз ову мотивацију: „Ми потписани надамо се, да ћете уврстити наш допис, јер држимо ваше новине. Уврстили сте и учитељев па можете и наш. Његов је допис био пука лаж, а наш је праведан и истинит“.

Док су ти људи ишчекивали, марљиво читајући новине, свој допис, дотле песник и уча весело чаврљаху у топлој соби и пијуцкаху рујно винце, уживајући у оној махнитости, што је спопала месну интелигенцију.

„Нисам ли казао“, приповедаше шумар, „да ће се ти људи узмувати као без душе. Е баш си их погодио!“

„Ала су сада смешни!“ рече учитељ.

„Чуо сам, да су послали неки допис као одговор твоме“.

„Видећемо, хоће ли бити што паметно.“

„Је ли ти сада досадно?“

„Није.“

„Биће ти још занимљивије. Чекај само. Ти ће људи починити триста лудорија, којима ће се најпосле и сами морати смејати“.

Како видите у Соколовцу су настале две странке. Једна је странка била моћна. Њој је припадала сва интелигенција. Друга странка слаба, тек два човека: песник и уча.

Те две стране водиће очајну борбу. Ко ће победити? Тешко је погодити. Слабима у задњем часу може се срећа насмејати.

Обе те странке нестрпљиво очекиваху допис у новинама, али га никако није било. Прва се једила, а друга смејала, те на сваки начин кињила прву због неуспеха.

То је дало повода Гуликожићу да ургира уредништво. Али ово му је на вељу жалост свих Соколовчана у своме листу одговорило: „Вашега дописа не можемо штампати, јер је одвише субјективне нарави.

Лојални Соколовчани да попуцају од једа, а Зечевић и Рајковић клицаху од весеља.

„Видиш“, рече Рајковић, да им је допис сувише бедаст, не ће да им га уредништво штампа“.

„Мора да их једи“, дода учитељ.

„Једи богме! Не знају, шта да раде Превијају се као змија у процепу“.

„Ја мислим“, рече учитељ, „када се мало изјадају, да ће се умирити.

„Не верујем. Они ће сада истом бити кивни на тебе, па ће настојати на све могуће начине, да те отклоне. Али ти се не бој. Знаш, шта оно пева песник: „Ни десно ни лево, да се неси макао, већ равно пођи“, па се не бој!

Песник је имао право Противној странци био је учитељ трн у оку. Она је настојала да га се реши. У томе се сложно радило, али да буде рад успешнији, поверише тројици, да се брину о томе, да им се учитељ с врата скине. Тако је настао у Соколовцу

VI.

Први тријумвират.

Тријумвири: Часни господин Винко Чутурило, и високородна господа: Прока Прокопијевић и Сретен Гуликожић.

Ко би мислио, да ће и у Соколовцу икада опстојати тријумвират! Е ал најпосле када је славни Рим могао такво што имати, за што се не би и Соколовац могао поносити тиме?

Да рад против учитеља буде успешнији, изабраше увређени Соколовчани одбор тројице, којима ће бити најсветија скрб, да се отресу наметнутога учитеља

Дотична тројица латише се свом снагом свога задатка. Дуго и дуго те три главице мозгаху, како ваља радити, да им рад буде што успешнији Жалили су се влади, да им удовољи, али она се на њихову „праведну“ молбу није ни обазрела. Уредништво није хтело да уврсти њихов „праведни“ „истинити“ допис. Шта да раде? Зар да допусте, да њима, таквим људима, пуцка испод носа један дошљак! Не, то не сме бити!

Након многога мозгања смислише ово:

Учитеља треба тужити. А да се то узмогне, треба га нечим окривити, а кривицу му и доказати. Не треба бирати средстава, само да постигну оно, што желе. На руку ће им ићи гостионичар Мојсије.

У месојеђама зовну га попа себи.

„Хоћете ли ви ових месојеђа приредити забаву?“ питаше га.

„Хоћу.“

„Том приликом можете нашој ствари бити од користи.“

„Вазда сам приправан.“

„Ради се о учитељу Њега се морамо решити.“

„И треба. Куди моје вино, које и сам подјупан пије, када дође овамо.“

„И нас све за нос вуче. Морамо настојати, да га одавде нестане.“

„Јесте ал како?“

„Слушајте! Када код вас буде забава, морате гледати, да и учитељ дође“

„То није тешко извести Рајковић ће доћи, а и учитељ зацело с њиме, јер су њих двојица нераздруживи“

„Учитељ треба да начини какав изгред.“

„То је већ теже. Он је врло солидан.“

„То нека буде ваша брига. Не заборавите, да је у новинама кудио ваше вино.“

Мојсије се почеше за увом.

„Ако будете око тога имали каква трошка, накнадиће вам се „Ми сви морамо сложно настојати, да се тога човека отресемо.“

„Кад би чинио изгред?“

„Тужили би га влади и њему би одзвонило.“

„Настојаћу.“

„Ал обећајте ми за цело. Треба да ступите међу нас, па да сви сложно против њега радимо“

„Обећајем,“ заврши Мојсије.

Када је попа приповедао осталима члановима своје странке договор с Мојсијем, бејаху они потпуно задовољни. Нико није двојио о томе, да ће постићи потпун успех.

И постигли су, али само половицу успеха.

Једне суботе у месојеђама приредио је

Мојсије у својој гостионици забаву. На ту забаву дошао је и учитељ с песником. Сакупи се прилично гостију из места и околице. Гостионица је била дивно расветљена и урешена сликама, које гостионичар био позајмио од месне интелигенције. Те су слике биле поређане без икаква реда и укуса. Слика, на којој Марији Стуартки секу главу, стајаше уз слику веселе браће, Велики Наполеон уз смерна калуђера и т. д.

„Зашто сте те слике тако поређали?" упито је неко гостионичара.

Он се накашља, насмеја и озбиљно рече: „Тако поређане боље импонују."

Велика соба, у којој сељаци пију ракију беше претворена у играоницу, где ће се вртити сеоске лепотице уз неокретне играче, равнајући се тачно по циганској свирци.

Рајковић и Зечевић сеђаху у једној соби, где су били и мудри Соколовчани. Они сеђаху за другим столом и с некима младима људима из околице весело чаврљаху.

У неко доба ноћи, када се друштво већ разиграло, сео је Мојсије уз учу и стао га тобоже у шали боцкати.

Зечевић је то с почетка примио за шали, али када је видео, да му се Мојсије попео на душу, стаде се на њ отресивати: но Мојсије га је све јаче нападао. Препирка постаде гласна, те обрати пажњу осталих гостију. Најпосле учитељ викну:

„Торњајте се од мене, јер би вам могао ову боцу о главу размрскати."

„Шта? Тај зеленбаћ прети!" повикну доктор својим крупним гласом.

Рајковић плану.

„Опозови те увредљиве речи, опозови!" стаде викати.

„Опозовите! Опозовите!" викао је учитељ.

„Не опозивљем, не треба да опозивљем! Напоље из поштенога друштва," викао је доктор.

„Ви на поље, ви на поље, који вређате мирне људе."

Подигла се галама, настао дар мар. Викало се, бучило, претило. У највећој вици утрнуше се наједаред светиљке. Настаде још грознија вика, још већи метеж. Бежаху као без главе у другу светлу собу.

Учитељ је спопао шешир, и истрчао на поље и пребацујући сам себи потрчао кући.

Баш када је хтео, да уђе у собу, дотрча за њим Рајковић.

„Куда?" питаше га.

„Кући. Проклети ти људи! Што учинише!"

„То је њихово масло. Они су хтели то."

„Ја сам пропао. Тужиће ме."

„Хоће те кукавице Али не бој се, знаћемо се бранити."

„Проклети нитковi! Зар се тако боре?!

„Тако брате, али не бој се! Имаш ли вина?"

„Имам. Ходи к мени, па ћемо испразнити неколико, не би ли ме минула дрхтавица, која ме је попала."

Уђоше у собу, па су пили, до зоре пили.

*

Триумвират је имао пуне руке посла. Учитељ је учинио изгред. Сада му је одзвонило! Треба га само тужити. И ту је паметно поступао траумвират. Опет је ваљало употребити гостионичара, као неутралну особу.

Попа га зовну себи и рече му:

„Евала, Мојсије! Дивно сте се владали."

„Учинио сам своје."

„Само на полак."

„Како то?"

„Сада учитеља треба тужити."

„Е па дет'е."

„То ћете ви учинити."

„За што баш ја."

„Ето видите за што: Ми смо учитеља већ пријавили влади, да га одавде јами. Она је oћутила. Да га сада тужимо, не би наша тужба толико важила, јер би се рекло, да смо то учинили из пизме. Ако тако ви то учините, имаће тужба потпуну важност."

„Опет ја."

„Будите, Мојсије, паметан човек. Зар вам није жао, што је пред целим светом ваше вино осрамотио. Када напишете тужбу, платићемо добру напојницу."

„Е ал ја то не знам. Како ћу врага написати?"

„За то нека вас не боли глава. Ми ћемо већ то начинити Ви ћете само преписати и послати."

„Е када није друкчије, нека вам буде!"

Три дана после тога пило се код попе, а гостијоничара Мојсија дизали су до неба због услуге његове.

Сви су ти људи били уверени, да је услед те тужбе учитељу одзвонило.

Он је мирно ћерстао са шумаром, и не слутећи, какву му кашу интелигенција спрема.

Након месец дана добије учитељ званичну

обавест, да ће се против њега повести истрага. Та га је вест поразила.

„Зло је. Тужише ме ниткови ти!“ јадаше се шумару.

„Ја несам ништа о томе чуо,“ говорио је шумар

„Држали су тајно, али данас сам ево добио званичну обавест, да ће се против мене спровести истрага. Сав је школски одбор на исту позван.“

Па шта мислиш, ко те је тужно?“

„То не знам, али уверен сам, да су ме тужили због онога изгреда у гостијоници.“

„Биће тако.“

„Некако ме око срца зебе. Врашка је то ствар истрага, особито у овоме случају, где су сви против мене. На никога се ослонити не могу. Ти ће људи наваћати и оно, о чему ја ни не сањам, само да ми врат скрхају.“

Након краткога промишљања рече шумар.

„Буди безбрижан, нечему сам се досетио. Помешћу им у задњем часу рачуне.“

„Како?“ упита учитељ.

„Не брини се сада о томе. Лако је те људе завести Чекај само, у задњем часу видећеш, па ћеш се само дивити?“

„Могу ли се потпуно уздати у твоје речи?“

„Потпуно, велим ти.“

Дан пред истрагу зовну шумар Мојсија к себи.

„Ви сте тужили учитеља?“ упита га из ненада

„Ко вам рече?“

„Је л истина?“

„Није!“

„Не шеврдајте тамо амо, знам све. Биће истрага на темељу те тужбе. Реците ми, ко ју је писао.“

„Не знам!“

„Мојсије, ви знадете, али не ћете да кажете. Биће вам жао Све милости, што их примате од властелинства престаће махом, ако ми не речете истину.“

Мојсија застиђено ћуташе

„Говорите. То ће се и тако сазнати.“

„Ја,“ рече тихо Мојсије.

„Ви! Из властите побуде?

„Не, наговорили су ме.“

„Ко?“

„Попа?“

„Такав сте ви дакле човек? Дадете се наговорити, да другоме нашкодите. Где вам је памет, де срце?

Мојсије немо ћуташе.

Зар вам није жао, да томе младоме човеку нашкодите? Шта вам је он скривио?“

„Ништа, само моје вино — —“

„Трице и кучине!“ прекине га шумар. „Тако честитоме младићу врат скрхати! Зар вас није од бога страх? Како сте се као паметан човек на то наговорити дали?“

Мојсије ћуташе.

„Јесте ли вољни, вашу погрешку исправити, те на даље остати у милости властелиновој.

„Јесам. Али како? Сада је већ касно.“

„Није још брајане касно“, рече весело шумар. „Све се то даде исправити, све.“

„Ја сам приправан. Само ме упутите.“

„Поджупан ће водити истрагу а када вас буде питао, ви изјавите у записник, да вас је Винко Чутурило што обећањем што претњом склонио, да напишете тужбу. Још додајте, да је попа сам тужбу писао, а ви само да сте преписали, и влади послали; те пошто сте озбиљно промислили, да вам је жао што сте то учинили, те да повлачите своју тужбу; ви да ништа немате против учитеља он да је честит и опште цењен младић.

„Учинићу тако господине. Хвала вам. И онако ме је пекла савест што сам тужио права здрава човека Ако је и кудио моје вино, опраштам му. Учинићу тако, биће ми барем савест мирна.“

„Живео Мојсије! Сада ћу вас почастити чашом изврсне шљивовице, какова се у вашој гостионици не точи.“

Мојсије је сркнуо две три чашице и исприповедао шумару цео садржај тужбе, а на растанку се заклео Јеховом, да ће се код истраге владати према напутку шумареву.

Подне је откуцавало, кад је шумар ушао у начеоникову собу.

„Прока га зачуђено погледа и рече:

„Одавна неси био у дому моме.“

„Одавно богме. И сада тешко да би ме видео, да нисам морао до тебе доћи у важној ствари.“

„Каквој важној ствари?

„Учитељ је тужен.“

„Знам.“

„Сутра ће се повести против њега истрага.“

„Познато ми је.“

„А зашто све то?“

„Начинио је изгред?

„Кога сте ви изазвали.“

„Треба га казнити?“

„Не Ти ћеш то запречити.“

„Ја га несам ни - тужио, шта ме је брига

„Ћути, знам све. Заједничко масло.“

„Не говори којешта“.

„Говорим само истину.“

„Било како му драго, по учитеља неће бити добро.“

„Ти ћеш то спречити.“

„Ја? Не могу.“

„Можеш! Помисли, да сте напали невина човека.“

„Отресит је.“

„Није вам ништа скривио.“

„Ми га знамо. Ти га нећеш спасти, макар се колико заузимао за њега“

„Ја ћу га спасти твојом помоћи.“

„На кривој си стази.“

„Слушај ме, Проко! Ти си властелинству поднео молбу, да ти поклони грађу за стају Властелинство ме је упитало о твојим имућственим околностима Мој извештај зависи од твог сутрашњега држања код истраге.

Саможивац се почеша за ухом и поче нешто мрмљати.

„Што си наумио?“ питаше нестрпељиво шумар.

„Та проклета грађа. Да није ње, не би се осталој браћи замерао. Али овако нека те ђаво носи. Морам говорити и с другима

„Мојсије је мој.“

Шумар му све исприча.

„Е када је тако“, рече весело начеоник, „онда је добро. Ја ћу придобити Буквића и Гуликожића. Попа ће се истина љутити, али ће се и брзо повратити. Сваким даном стиче све више симпатије у народу, само је нама некако трн у оку, што неће да буде папуча, слуга наш.

„Живео!“ рече шумар. „Треба тако да попа не буде ништа знао, док се код саме истраге не осведочи, шта је.“

„Не ће му шкодити,“ рече начеоник, да се мало наједи. Он нас је увек и дражио против тога младога човека. Само гледај, молим те, да ми се поклони добра грађа.“

Ни бриге те, ако се истрага по учитеља повољно сврши“.

„Ево ти моје руке! Да још боље успемо, гледаћу ја, да препоручим пре истраге учитеља подџупану. Онда је успех потпуно осигуран.

Весело је улетео шумар у учитељеву собу. Још с прага викну:

„Не бој се, брале, све иде као намазано. Казао сам ја, да ћу ја тима глупим сомовима замутити воду, па их у своју мрежу похватати. Нисам се надао, да ће ми посао тако поћи за руком, али шта ћеш кад је удица танка, а мека слатка“.

Ту му исприповеда цео догађај. То је Зечевића тако раздрагало, да је од усхићености загрлио Рајковића.

У вече истога дана беху тријумвири сакупљени код попе, да се договоре, како ће удесити ствар да све буде сугласно Мирно су слушали разлагање попино, а у знак одобравања климнули би кад и кад главом.

На растанку рече Прокопијевић:

„Не бој се, Винко! Држаћемо се тако, да ни један не ће имати за што да жали.“

При том му је прелетио по усницама чудноват осмех. Попа тога осмеха није опазио Он је легао у потпуном уверењу о сложном раду својих другова. А није се јадник сетио онога: *Уздај се у се.* Он је понављао само соколовачку пословицу: Њему је (учитељу) одзвонило То га је тако опајало, те је слатко заспао.

То је била последња тријумвирска седница. Попа ће проклети тај тријумвират, али му то зато ни најмање не ће сметати, да након године две оснује други

(Наставиће се.)

НАД ГРОБОМ СЕСТРИНИМ.

тонуло је сунце
у дањни океан,
на ружичасти крили
долеће слатки сан, . . .
дремљиво трепте звезде,
славујак тихо спи,
а с гроба твога селе,
шуморе цветови:
— Сестрице, лаку ноћ!

И родиће се сунце,
и сјаће к'о и пре,
и винуће се санци
у плаве висове,
ал' цвеће кад с' пробуди
на гробу, сејко, твом,
само ће сузе лити
за својом сестрицом:
— Сестрице, лаку ноћ!

Вршац **Милутин Трбић.**

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

вече Радван ђини. Рука га пекла као жеравица, уста испекла унутрашња ватра; успаљен грозницом, поче са долапа и столова бацати на гомилу и ногама газити пергамене, књиге, рукописе.

— Гините, пропадајте! Одузели сте ми седам година у залуд!

Плесан ваша требала ми дати мира и истине .. Лаж! Невољу сте ми дали и ропство! Торњајте се! Ви, ђубре глупих векова и плитких глава! Свршио сам с вама! Гините, гините! Враћајте се у блато, у олук! Мотао се, мрмљао глухо и промукло и рушећи своје старе богове, пљувао на њих и чизмама газио, као да му је цела књишка мудрост и наука, и људи, што су ју зидали, под ногама и мождио их бесно, злостављајући и исмевајући, док га није снага издала, грозничави наступ попустио и док није, ослањајући се, пао на гомилу тога блага свога оца и изгубио свест.

Кад је сунце другога дана завирило кроз задимљене прозоре, полице беху пусте, као чељусти без зуба, библиотека изгледаше као град после земљетреса, а посред уништених књига и апарата, изгажена беше и бела чапка, почасни појас и читаво студентско одело.

И ту своју омиљену кожу универзитетску збацио Рафајло и преобразио се у са свим другу форму.

Ошишан и очешљан по моди, у белој као снег кошуљи и елегантном летњем оделу, везиваше мараму пред огледалом, и огледаше се први пут са особитом пажњом.

Леп беше: то га је очевидно радовало, јер се осмехивао и, довршујући брижљиво осталу тоалету, звиждао неку арију. Сиђе најзад на улицу, код цветарке на углу купи гарденију, добаци јој новац и двосмислену шалу и тако преокренут, неналичан јучерањем Рафајлу, као ноћ дану, зазвони у једној побочној улици код стана на кату, а девојку, која му отвараше, запита за господина, дајући јој одмах своју карту.

Није дуго чекао на одговор. Из нутра из стана испаде у ходник Казимир Сарнецки, као што се нашао, у блузи и с полтом у руци.

— Да је главом покојни Рафајло ступио своме кукавном имитатору, мање би ме задивио и обрадовао, него његов имењак, кога сам толико пута мољакао и пожелео. Хвала, што сте ме се изволели сетити. По годиие нас не походисте. Да није било ретких састанака у вашем „Египту" код оца Франца, за цело би се затрло наше познанство.

— Баш услед нашег последњег разговора онде, јављам вам се лично, јер сам нашао код себе ону књигу, о којој сте онда спомињали, као о некој реткости. Радујем се, што вас могу њом послужити.

— Сто пута вам хвала! А сад молим вас у радионицу, јер у салону је неред, као обично пред одлазак.

— Ви одлазите ових дана?

— За цело Отежемо због Рахозе, јер нас је молио, да се не крећемо без њега

Уђоше у радионицу. Госпођица Анђелија устаде с наслоњаче и поклони се лако госту, с обореним очима.

Он привидно није свраћао на њу велике пажње. Седе и одазва се слободно.

— Мишљах, да одлазите раније и да ћемо скупа, јер и ја се крећем на ону страну.

— К Сарнову? — запита радознало сликар.

— Пре дужа и даља путовања сврнућу на неколико недеља старом другу у Рахозну. Оданде сам намислио путовати по далеком свету.

— Неколико недеља ће те бити у Рахозној? Господине Рафајло, ризикујем, да ме још један пут одбијете, али питам: шта ће бити с мојим проклетником?

— Зар то без мене никако не може бити? — узврати Рафајло сасвим весело и пријазно.

— Као вештина без идеала — не. Знате ли, од онога часка, кад вас угледах с пушком у руци, у сенци од јела, у јарком осветљењу љетњега подна — ја погибох! Као ексер ми у мозгу, на чега се латим — *fiasco*! Морам вас сликати, или ћу положити кичицу! Видите господине, колико сам ту скица постепено украо; имам вас пуну теку. Да ми је само још пет сеажа.

— Онда штета, што нас сада судбина раставља Био бих вам радо на услузи за тих десет дана, што ћу их провести на селу. Но како ви чекате на Рахозу, а он пре недељу дана неће бити спреман за пут; прилика је промашена.

— Како, промашена? Можемо се пожурити! Шта велиш, Анђелија?

— Ах, то је госпођица обећала Рахози? — окрене се Рафајло девојчици.

Сусретоше им се очи. Његове жарке зенице гледаху чудо испитно и дуго у њене сафирасте, сјајне очице. Под утицајем тога питања или тога погледа поцрвени нагло и заколеба се у одговору.

— Ја не; ја ништа нисам обећала господину Срећку. Ја врло гинем за Сарновом — исплете најзад.

— Шта? зар већ? Па ко да разуме женско?! Та ето јуче си говорила, да чекамо.

— Причињало ти се — рече ћудљиво

— А не бојиш се пребацивања Срећкових? — засмеја се.

— Ах, ал' си ти! — повиче већ срдито. — — Нећу ни на кога да чекам и никога се не бојим! Шта ми трпаш недотупавне ствари?

— Да удесим на своје твојом иницијативом! Тежиш за Сарновом? Врло лепо! Спремај се онда јер сутра идемо. *Alea jacta est!* Имам свога проклетника! Биће чудо леп! Господине Рафајло, усрећисте једнога човека! То је редак случај! Хвала вам!

— Тако малим трошком! — рече Радван, одговарајући искрено на стисак. — Бити овековечен, и то нешто значи! Бојим се само, да нисам госпођици нанео неугодности.

— Немојте слушати, господине, Казимира Он увек брбља — одговори слободно.

— Лепа препорука! — опре се уметник.

— Ја врло волим, што одлазимо Не трпим страно место, тезгобу и те толике походе! Науживаћу се слободе у Сарнову. Обратно, баш сам вам захвална господине, што сте убрзали термин. Господин Срећко се требао по нама управљати, а не ми по њему. Прохтело му се да гимнастише с тим Немцима!

— Збиља, зар ви нисте, господине, у тој славној делегацији? Чула сам, да сте требали бити председник.

— Част ме мимоишла, а најпосле још сам у последњем тренутку угануо руку. Сад сам инвалид, ни за што.

— Хвала Богу! Можда имам само томе да захвалим, што сте сада мој.

— О! ни најмање. Много је и иначе било којекаквих ствари међу мном и оном господом. Не ваља увек попуштати својим жељама.

Анђелија погледала на њега, размишљајући, какове би то биле сметње. Име Радваново јој се често обијало о уши. Казимир се заносио његовом лепотом и силно обиљеженим типом неприступачна младића, Срећко се подсмевао и подругивао, очигледно од пакости. Сликаше његово дивљаштво и надувеност, његову хладноћу и мрачан карактер.

Обојица су заинтересовали девојку и учинили то, да је често мислила на човека, кога је летимично видела, чешће, него што се чинило. Сад га се могла нагледати до миле воље, а он осећаше тај радознали, бојажљиви, плахи поглед и очараваше ју мелодијом дубокога гласа, слободним осмехом, игром изразите физиономије.

Профилом окренут к њој, усхићаваше и задивљаваше Казимира исцрпљивим разговором о уметности. И то знађаше, и испитиваше, и схваћаше брзо, с обичном својом бистроћом ума и ретким даром памтења.

После разговор пређе на ремек-дела старих, угаснулих цивилизација, и Сарнецки умукоше, слушаху пажљиво, врло их заносило и занимало

А из уста мргуда и одљуда тецијаше китњаста беседа о старим Индијама санскритским, о њиховим споменицима и песмама, обичајима и природи.

Очи му сипаху зраке, сабрано се чело разведрило, испод мрких бркова блистаху зуби у осмеху. Преображен беше, а тако је заносио речју и дражима, да Казимир пограби угаљ, па га стаде оцртавати, а девојче постицано и занесено, још смелије упиљило очи и мисли у лице тога проклетни-

ка. Заврзла се већ међу њима тајна нит осећаја, а у грудима тога демона већ се одзиваше поузданост у победу.

VIII.

У тиху летњу ноћ зашкрипише вратанца на стражарници Љахницкога под руком далекога путника.

Домазлук беше некако тих и као напуштен. Пас се не одазва на туђе кораке и само једно окно, слабо осветљено, сведочаше, да ту неко станује и, не освр̂ћући се на касно доба још бдије.

Путник приђе томе прозору и закуца у окно.

— Ко је то? — одазва се глас Адамов.

— Јеси л' ти већ ожењен, да се злочинаца бојиш?

— Рафајло! — повиче Адам радосно, отварајући прозор.

Ако и беше ноћ, још беше обучен, али не у свој мундур а ни у цивилно одело, него у сиво зелену шумарску либерију Рахозиних. Задиви то дошљака.

— Шта си се ти преобукао у очино одело? запита, стискујући руку староме другу, па погледа по соби — а где је твој стари? Спава? — додаде.

— Спава! понови глухо Адам. — Већ подругу годину спава онде на брежуљку.

— Умрьо?

Адам само климну главом.

— А ти? — Запита Рафајло живо.

— Примио сам његову службу.

— Verflucht, verdammt! — опсова Рафајло.

— Ћути. Не куни, шта то помаже? Прорицао си, да ћу се упропастити. Тако је и било. Нема се шта рећи Али од куда ти долазиш? Писао сам ти неколико пута. Ниси добио писма?

— Можда сам и добио, ал' ја писма никада не читам. Јемачно сам их бацио на ђубре с другима. Но, отвори ми своју тврђаву. Поразговорићемо се.

— Опрости, што те држим на пољу. Учинио си ми тако велико и радосно изненађење, да сам заборавио и како се зовем.

Сумњао сам, да ћемо се икада у животу састати.

За часак сеђаху један према другом у некадашњој спаваоници надшумарској.

— Причај сад — рече Рафајло.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак).

Нека нам се у осталом дозволи да почнемо мало издаље, јер ће свакако нужно бити да се, пре него што на саму ствар, о којој писати намеравамо, пређемо, тачније одреди појам философије као науке и њена задаћа; а исто тако ваља нам одредити, шта је историја философије и које је њена задаћа. О нужности горенаведеног мислим да је сувишно распростирати се.

Врло је тешко разјаснити и определити појам речи „философија“ у неколико речи, т. ј. дефинирати га. Да човек схвати значење те речи, мора проучити историју философије, јер само у овој лежи право значење, само тим путем може човек да добије прави, скроз објективни појам о значењу речи „философија.“ Пошто се учењаци, који се баве философијом, разилазе у избору исходних тачака философије, то се они, баш услед тога што то питање решавају сваки са свога посебног, дакле са разних међу собом становишта, разилазе и у решењу горње задаће, те услед тога су им дефиниције речи „философија“ различите. Платон († 347. г. пр. Хр.) вели н. пр. да је философија наука о оном што збиља постоји, о идејама, да је вештина, ослободити душу од чуствености или како ћемо мирно умрети; једино богови су мудри, а човек треба само да љуби мудрост — да буде философ. Аристотел († 322. г. пр. Хр.), вели да је философија наука о истинитом по себи т. ј. о збиља истинитом. Стојици означују философију као тежњу за крепошћу, Епикурејци напротив као тежњу за срећом. — У средњем веку стављаху је као „светску мудрост“ у опреку са „божанском мудрошћу,“ те је философија подређена теологији (philosophia theologiae ancilla), што је наравно схваћање врло криво. Кант († 1804. г.) држи да је философија наука о одношају нашега упознавања напрама правом опредељењу и задаћи човечјег разума. Хербарт († 1841. г.) држи фи-

лозофију разрађивањем појмова, а Хегел († 1831. г.) мисли, да је она наука о апсолутном или о разуму, који сам себе и упознаје. При овако многобројним но разумним дефиницијама речи „философија“ неће читалац знати коју да одобри и усвоји, тим више што иза сваке стоји по који реномират философ, кога свако живи признаје за капацитет на пољу философије; но узмемо ли у обзир то, да је постојала непромењљива жеља свију философа у опште да створе о свету појам, који није стваран под упливом традиције и субјективности, да протумаче, како је овај свет постао, но одбацујући сваку стару, митолошку традицију, само на основу разлога, до којих човек једино путем самосталног истраживања доћи може, онда је најбоља дефиниција, да је „философија наука о истинитом у свима фазама и стањима његовог битисања,“ и одношају, примећујемо за боље разумевање, човека, као дела тог истинитог, напрама истинитом што постоји изван њега, посматраном у оквиру човековом душевних стања и облика, начина представљања извањског света т. ј. у оквиру простора и времена. Дођемо ли до савршеног разумевања одношаја човека и његовог познања к извањском свету, то су нам делови тога апсолутно-истинитог тачно познати и одређени, другим речима, ми смо тим, бар по мом схваћању, решили задаћу философије, је смо тим познавањем делова апсолутно-истинитог, и одношаја, што је врло важно тих делова међу собом, добили сигурно и тачно одређен појам о апсолутно-истинитом, а тим наравно и познање његово.

Из горњег излази, да је предмет философије цео свет; наравно да је најтеже решити питање, како је постао тај свет, који су му праузроци, за то многи и своде појам философије и њене задаће на само тражење праузрока, што је наравно погрешно, јер се део место целог узима. Но и поједине науке се не баве ничим другим већ знанственом анализом и проучавањем појединих делова света, и то битних му делова, рећи ће ко од читалаца, и оне иду за истином, докле су свако за себе самостална философија, која није само једна. У чему се дакле разликује философија од осталих наука, особито природних? И нема, велимо, разлике у предмету самом, него само у његовом опсегу и у начину, који је философији својствен, којим се она служи да до цели доспе. Философија посматра цео свет, науке само делове света; дакле су садржане у философији и њени су делови. Науке емпиричне узимају и добивају представе о предметима, но онаквима, каквима их у природи непосредно налазе; философија пак не узима предмете онако како их налази у природи непосредно, већ их анализира погледом на њихов праузрок, основно начело, а за тим их још посматра као обусловљене делове нашега знања, тим начином одузима она том поједином, непосредно нам даном предмету, тај његов карактер непосредности, појединости и случајности Она генерализује свуда, те ствара из безброја емпиричних појединости опште законе, из безброја случајнога законе нужности; на тај начин, да кратки будемо, посматра философија тоталност емпиричкога у облику чврсте и по законима разумне логике састављене системе. Философија дакле, обухваћа све науке у себи, она рацијонално употребљује поједине проналаске и резултате свију осталих наука те их одмах спаја у систематичну целину и доводи у склад са већ даним материјалом; она је дакле душа свију наука, које у њој морају да признају интелигенцију, која је за њих трансцедентна и којој припада главна а и последња реч у науци.

Свакоме ће бити јасно, да о апсолутној т. ј. потпуно самосталној у сваком погледу философији говора бити не може, јер то би била она „метафизична философија“, што је, да се послужим речима г. Вујића, нестаје и нестати мора; исто тако не може бити говора ни о апсотутној, потпуној емпирији. Може се дакле само рећи, да се философија састоји из појединих својих одсека, који се, у узајамној свези са напретком емпиричних грана науке и постепеним развијањем социјалног и државоправног живота људског у то доба, по свом карактеристичном обиљежју разликују један од другог и могли би се назвати системама философским. Садржај, поредак, којим су се те системе јављале на хоризонту философије, а особито унутарња свеза тих система философских образује, сачињава и предмет о задаћу историје философије, јер се овде предмет односи напрама задаћи као материја напрама форми, т. ј они су идентични погледом на садржину, односно супстрат, а разликују се само појмовно, премда се аподиктично обусловљавају.

Постајање система философских има свој

основ и корен у нагону човечјег духа да своје тамно, неизвесно у метафизичном смислу битисање уздигне до самосазнавања, до знања, да, како Хегел вели, и душевно и природно све више и више упознаје као своје властито битисање, као себе самога (погледом на апсолутно-истинито), као огледало себе самога. Но нараштаји се човечији замењују један другим, сваки носи на себи обиљежје околине, што је на његов психични и физични развој утицала, носи пак и обиљежје претходећега му нараштаја у погледу интелектуалног развоја, можда и по закону атавности, т ј. да будемо кратки, сваки је нараштај људски живео у свом духу времена. Са свим је природно, да су се философске системе према томе мењале, кад брже, кад спорије У старом се веку променуше силне системе философске, у средњем владаше нека душевна летаргија, стагнација на пољу науке; но за то се нови век диже до неочекиване висине, јер све науке почеше да сложно раде на овом напретку, философија их све обухвати те моћним полетом својим пројури и дубине земске и висине етерске, па и најтежи за познавање предео, области своје властите душе. Чини се, да философија, ако тако узнапредује није далеко од оног часа кад ће бити у стању да крунише свој вишетисућелетни труд и напор сјајним успехом. „Multa fecit tulitque puer, sudavit et alsit — sed non frustra! моћи ће дух човечји можда гордо о себи рећи!

Но да пређемо на сам развој философских система у нашем новом, напредном добу. Преглед тај треба, како већ једном рекох, да је врло кратак и да се бави једино целим, потпуним системама, а поједине, изолиране појаве на пољу философије, у току трајања тога доба, споменућемо и карактерисати на концу, где ћемо за тим гледати, да се покрај систематичног поретка погледом на садржај и карактеристичне особине, добије и хронолошки ред, којим су се поједини мислиоци на пољу философије појављивали. Тог последњег реда држаћемо се и у самој историји, што ће да следи.

Пратимо ли пажљиво хронолошки поредак, којим су поједине философске системе следовале једна за другом, пратимо ли пажљиво само развијање тих система погледом на различност садржине им, доћи ћемо до осведочења, да оне, ако и не следе на први поглед једна за другом баш најправилније, те се не дају, као што хоће Хегл, свести на системизовани поредак логичних категорија, ипак надлеже строгом закону, закону усавршавања посредством допуњавања и дотеривања појединих система, посредством замењивања метода и исходних тачака као становишта и основа за разне системе; најбоље се то види одатле, што су зачетници разних система философских, не одобравајући дотадање правце својих претходника, више пута долазили у савршену, дијаметралну противположеност к наукама својих претходника. Тако видимо у новој философији како се замењује пантејистични рационализам са реалистичним системама, индивидуализмом, а у овом се последњем опет замењују скептицизам и мистицизам емпиризмом, сензуализмом и материјализмом француских енсиклопедиста, који достиже свој врхунац у слављеном делу Холбаховом: Systeme de la Nature. Но доскора се почињу осећати недостатци тога емпиричког и санзуалистичног правца, који је коначно прешао у пуки материјализам, одричући сваку душевност и тумачећи механичким путем сваки, било прости било сложени појав не само у природи, већ и у душевном животу човечјем; на његово место ступа на поприште философско идеализам, који одмах тражи да спроведе потпуну реакцију, тражи да супсумира све материјално под појам духа и да дијалектиком доведе у телеолошку хармонију појаве у природи са разлозима идеализма. У том правцу видимо да ради идеализам и монадологија Лајбницова, спиритуализам Берклијев и догматизам Волфов. Налазе се дакле два правца, идеалистични и реалистични. Но сад се оба та правца у толико разилазе да прете, да ће се изгубити као река у песку, јер су осим тога почели да губе свој виши полет и да полазе у популарну философију, не могући решавати виших философских питања, кад се наједаред појави Кант, који заслужује име спаситеља философије. Он сведе својим критицизмом оба раздељена рукава философије у једно корито силне реке, и даде тиме философији нов живот и полет, каквога свет још од времена Аристотелова видео није. Кант измирује противности међу емпиризмом и идеализмом у свом „ја" које је као практично „ја" слободно и аутономно, као теоретично „ја" пак рецептивно и обусловљава се извањским светом, премда и сада још

задржава на себи доста обиљежја своје практичне стране. Ако наиме и има донекле емпиризам право, а именито у том, што садржај нашега познања збиља потиче из искуства, пошто је оно једино поље, на којем се до познања долази, то с друге стране има право, што свако допустити мора, идеални рационализам, кад тврди, да мора постојати и неки апријорни фактор, пошто ми, да стечемо искуства. треба да имамо већ становитих појмова, који мора да се налазе у нашој памети a priori, јер се самим искуством задобити не могу. Право вели Кант, да су наша посматрања у природи без тих појмова слепа, а појмови без стварних посматрања да су празни, без садржаја; тек у познању се сједињују појмови са посматрањима: празнина појмова пуни се садржином искуства, а садржина искуства ограђена је са свију страна, као мрежом, појмовима, који су у разуму нашем апријорни.

Оволико о Канту као препородиоцу философије разумевања ради. Да пак читалац добије даљи преглед развијања философије после Канта, но у најкраћим потезима изложен, ваља споменути, да је Кантовом критицизму подлога принцип субјективног идеализма. „До сада се узимало“, вели Кант, „да се све наше познање мора да равна по предметима у ваљском свету; но сви покушаји, да о њима као апријорнима створимо себи појмове и тако проширимо своје познање, пођоше зло за руком баш због претпоставке. Хајде зато да покушамо, не ћемо ли боље успети у задаћама метафизике, ако узмемо да се предмети у извањском свету морају равнати по нашем познању; то се већ боље слаже са исканом могућношћу познања њихова a priori, пошто познање треба да закључи о предметима штогод пре, него што су нам они дали (пре него што их добро познајемо). То је исти случај, као код Коперника, који је, кад му се није дало да добро протумачи кретања неба, ако претпостави да се све звезде крећу око човека, покушао, да ли му не ће тумачење поћи боље за руком, ако узме да се човек креће а звезде ако пусти да мирују“. Тим је речима он сам најјасније обележио своје становиште као принцип субјективног идеализма. — Даље је негативни резултат Кантове трансцеденталне естетике, да ми ствари саме т. ј. какве су оне збиља у природи (Ding an sich) никако ни упознати не можемо, јер их ми видимо, боље рећи замишљамо себи у оквиру времена и простора, дакле их видимо само кроз тај чисто субјективни медијум, пошто је доказано (у метафизичној расправи), да време и простор не припадају никако логици већ естетици, дакле да нису никако појмови него душевна стања наша — Та „ствар по себи“ т. ј. ствари, какве су оне саме по себи а не какве се нама чине да су, постала је исходиштем све даље новије философије; сваки се философ труди да уђе у траг тој правој суштини ствари у природи На тај начин видимо како се развија Фихтеов (Фихтеа старијег) скроз субјективни идеализам, Хербартов реални критицизам, Шелингов објективни идеализам и Хеглов апсолутни идеализам. Већ сами називи ових система и школа философских дају читаоцу могућност да ако држи на срцу све, што је већ до сада речено о идеализму, закључи, да ће Фихте на уштрб нама непознате суштине ствари узети за своју девизу: све, што постоји, јест „ја“ (т. ј. постоји на свету само моја самосвест, само моје „ја“), да ће Шелинг тим путем још даље ићи а Хегел да ће бити скроз доследан и терајући, што но веле, мак на конац, да ће прогласити идеју за једино што постоји и што је истинито на свету овом, а све реално да је рефлексија те идеје у себи самој као огледалу; дух ће му човечји пак бити идеја, која себе саму упознаје одбијајући се као светло у природи и враћајући се к самој себи. Хербарт ће признавати реалност онаквом, каквом ју ми видимо, и прогласиће искуство јединим темељем и основом философије, дочим му је Фихтеова философија погрешна, Шелингова бесмислица а Хегловој оспорава и пориче сваку ваљаност основног принципа и метода. У том правцу ради и ученик му Бенеке. — После ових философских система, које додуше носе на себи метафизично обележје, но које човека задивљују смелошћу замисли и висином спекулације, појављује се на обзору философије озбиљни позитивизам Огиста Конта

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ"

на „реферат" и „одговор" г. Љуб. Стојановића.

(Наставак.)

Било би на реду, да опет говорим о оној „неблагодарности" г. Ж-ћа према Даничићу, али како сам о томе већ прећe јасно казао, а г. С. ме опет није разумио, а не би ме разумио ни до страшнога суда, то држим, да више није вриједно о томе. Г. С. је на жалост најјачи у таквијем примједбама, којима је основ проста малиција. Тако је на завршетку „одговора" додао још и то, да је г. Ж. о ријечи *тачка* „преписао" од Бошковића, и г. С. ваљда тек не ће тражити, да се и на такове примједбе обзиремо и ријечи трошимо. Нека читалац испореди онијех неколико редака у Бошковића (П. 263.) са онијем, што је г. Ж. о томе написао („Коло" бр. 20.), па ће се најбоље увјерити, колико се г. С. дружи са истином. Ја држим, да свака дисциплина научна, ако се њоме озбиљно бавимо, мора развити у нама тежњу бар за логичном истином; докле је г. „стручњак" у томе дотјерао, доказује нам свакијем ретком својим.

На стр. 23 „одговора" изазива ме г. С., да одговорим на једну његову примједбу најниже врсте, која би се имала тицати г. Ж-ћа. Осим тога, што г. С. није на чисто са појмом „извор" у књижевности, — не гледећи ни на то, што г. С. врло радо опажа трун у туђему оку, а не види брвна у својему,*) — г. С. нам сигурно неће замјерити, што ћемо ми себи допустити, да се не спуштамо до онако нискијех коњектура. Њему бисмо пак савјетовали *њега* ради, да се окани нечиста посла и да употријеби мало више обазривости, да не бисмо били принуђени доказивати му, на што све „мирише", кад се узме из Даничића цитат, па се окрњи и употријеби, да се тијем покрије незнање и глупост. Г. „стручњак" ће нас добро разумјети, па воља му како год хоће.

Њеколика мјеста, о којима нијесам говорио, (а држим, да је то боље за г С-ћа), генералисао сам на свршетку своје „двије три" овако: то су или неодлучене ствари, у којима г. Ж. имаде своје мишљење, ... или су то само „густови" г. референта. На ово вели г. С.: „Оно „мене", онај осми падеж множ, оно „дубети", оно „човечји" итд., *) све су то за г. Вр-ца неодлучене ствари, све су то моји „густови." („Одговор" стр. 23.) Ја дакле рекох: *или — или*, и г. С. кад (ваљда) знаде, о чему је све напријед ријеч, могао би и то знати, шта значи ово „*или — или*"; он мјесто тога мење: *све — све*, и то је њему свеједно!" Опрости му боже, он сиромах није крив!

Али да разгледамо у кратко и остале примједбе г. С-ћа, па ће се уједно и то видјети, колико се о свему томе може говорити. На стр. 11. „реферата" „тиче се постајања времена код глагола 2. разр. V. врсте", (?!) вели г. С., а ја мислим, да се тицало презенат. основе (*пис-је-*, по Микл. *писе-*) и облика од те основе. Но како је та ствар неодлучена, а ја не бих хтио на празно узвикивати, како је Миклошићево тумачење „сумњиво", како „Лескин има право", јер то онда треба и доказати, — па како се најзад и сам г. „стручњак" задовољио у „одговору" (стр. 13.) фразом, да му се Лескиново тумачење „чини боље", то ћемо се стрпјети, докле једном г. С. не изађе са „доказом". Треба још овдје и то напоменути, да ме г. С. не позива код ове тачке на одговор; сигурно имаде своје разлоге. Колико је г. „стручњак" иначе био конзеквентан у овој тачци, држећи се Миклошића а тражећи неконзеквенцију у г. Ж-ћа, о томе се може свако ласно увјерити, ко прочита његове примједбе у „реферату", (јер у „одговору" је тишина на томе мјесту.) Мени већ није више до тога, јер таковијех „лапсуса" можеш у г. С-ћа заграбити гдје год хоћеш.

Долазе на ред двије тачке, које сам ја „прескочио", како вели г С, а мисли сигурно за то, што се у томе крије бог зна какова „стручњачка" мудрост. Прва се тиче dat. (loc.) *мене, тебе* и *себе*, што г. Ж. тумачи аналогијом accusat.(genet.) Ствар је неодлучена толико, што ти облици живе данас и у јужном говору, ма да облици *мење, тебје, себје* (мьнѣ, тебѣ, себѣ) продиру до у 16. вијек. Да је овдје некакав укрштај настао види се на први поглед. Осим тога г. Ж. имаде за разлог аналогне примјере код замјенице: *и, ја, је.***) Међу тијем ни-

---

*) На стр. 14. „реферата" криви он г. Ж-ћа, што није казао, да је тумачење ријечи *пословица* увео из Вука; на стр. 5. „одговора" чини г. „стручњак" то исто код ријечи *брвоилст*: тумачи ту ријеч не казавши ни бијеле, да је то из Вука; сигурно је мислио, да му не ћемо ухватити „извор".

*) Ово „итд. итд." das ist köstlich, а метнуо га је 1.) да се бајаги види, како ту имаде још бог зна колико његовијех „исправака", 2.) да не казује оно још једно или два којешта.

**) Те *ју* поче стадо растериват', III. 176. мјесто *јој*. У подруме, где *ју* стоји вино, III. 180. м. *јој*. Не даје *ју* више дати гласа, III. 184. м. *јој*. Те *ју* тврдо завезао уста, III. 184. м. *јој*. „О српском језику" стр. 119.

шта лакше него пристати уз Даничића, као што је то учинио г. С.; ако ми допусти, могу и ја то исто учинити. — Друга се тачка тиче слагања именица уз бројеве *два* итд., и сва се препирка врзе да око шта већ око именица средњег рода. Г. Ж. мисли, да и именице сред. рода (nom. acc.) стоје у plur.**) као имен. жен. рода, но кад у „Јавору" (1889. стр. 220.) и без г Љ. С-ћа, и сам каже: „ако није номинатив дуала по аналогији мушкога рода", — онда ја држим сваку ријеч за сувишну. Али смијешан је г. С. са својим „осмијем падежем", јер кад г. Ж. мисли, да је акценат у два *сèла* могло остати од дуала, а ријеч узети обличје плурала (Јавор" 1889. стр 220.), онда је г Ж-ћу довољно и наших седам падежа, да у њима нађе свој облик; г. С-ћу није довољно, он за своју глупост тражи њеки „осми падеж"*) и онда нема сумње, да само г. С-ћу доликује надимак „осмопадежни".

У тачци 31. „о српском језику" учи г. Ж., да треба писати *човјечји*, *божји* итд. мјесто *човјечији* итд. Г. С хтједе и на томе мјесту да се нађе у разговору, па пошто је најприје признао главну ствар, а за тијем пронашао „недоследност" у Даничића (што пише *Вучиштрн* према адјект. *вучји;* тако стоји и у Вукову Рјечн. и нема сумње, да се и једно и друго тако говори у народу, а г. „стручњак" не умије да „објасни"), ево шта на почетку казује: „Ко пише *божји* итд. и вели да је придев постао по аналогији *шарање* итд не може никад објаснити постанак онога *ж*. Да и за ово *ж* не ће г. Ж. наћи какву аналогију? Видећемо („реферат" стр. 16.) Ово „*видећемо*" то му вриједи дуката, а тако дрска незналица могла се родити само у г. Љ. С-ћу. Он не зна, да је у *шарањи* и *божји* један и исти наставак ьјь (ијъ). Како се не стиди г. „стручњак" да „исправља" оно, о чему нема

**) Судећи по genet. и dat. *двају сèлâ, двјема сèлима.*

*) Не знам само шта је г. С-ћу chef- d' oeuvre жалосног му реферата, да ли овај „*осми падеж*" или оно „*дубети*" јер то су његови „*сопствени*" проналасци.

појма?! Њему је довољно у г. Ж-ћа оно, што н. пр. *ивањ* долази заједно са *шарањи*, па да се одмах помете, али за што г. „критичар" није загледао у Миклошића (II. 63), па би видио (ако он у опће гледа), да је у *шарањи* и *божји* један те исти наставак? С једне стране стоји суф. *јъ* (*је, јь*, индогерм. — jo —, срп. *ј*), с друге стр. суф. *ијъ* (*ијь* или *ьјь*, индогерм. — ijo —, срп. *иј* или *ј*) н. пр. у ст. слов. *овьчь* и **овьчьјь* или **овьчијь*. Што се тиче овога другога суфикса, судећи по споменицима изгледа, да је *ьјь* старије од *ијь* (і је продужено ь). Данас је у нас тешко разликовати суф. *јь* од *ьјь*, и Миклошић сам каже: „*Die scheidung zwischen den bildungen durch ijъ von den durch jъ ist schwierig, es sind daher die einen mit den anderen zu vergleichen*" (II. 62.) — natürlich zu vergleichen aber nicht zu identificiren, као што је то учинио г. надрикњига, и онда пред његовијем „научним" очима да како да је тешко објаснити постанак онога *ж* у *божји* (**бог-ьј-и*) према *шарањи* (*шаран-ьј-и). Благо науци, благо нама са нашим „стручњаком"! Ову исту ствар потегао г С. и у „критици" на Живановићеву Синтаксу, — не треба ни да кажем: само онако, како један Љуб. Стојановић знаде и умије, али данас ћемо се држати само „реферата о Жив. „Браничу" и „одговора", а за други пут ћемо оставити „књижевне продукте" нашег г. „стручњака". Биће ту забаве до миле воље!

Што се тиче писања *Јуниј, Јулиј*, то, ако погледамо на историју језика, не можемо бранити оно *ј*. Али ваља узети на ум, да се оно *ј* није у нас у говору свуда изгубило, па према томе да се не противи ни данас физиологији нашега гласа; тако у императив. *пиј, миј, биј* итд. па онда у заостацима: *волиј, радиј*. Међу такове заостатке долазе и имена за та два мјесеца, којима, ако не дадемо наставак *е*, морамо сачувати основу: *Јуниј, Јулиј*. Г, Маретић пише у пријеводу Омерскијех пјесама *ниј* (транскрип. ст. слов ...ий), тако имена Илиј, Енилиј итд Нека наш „стручњак" каже г. Маретићу, да то не ваља!

(Свршиће се.)

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Велики кнез руски Сергије Александровић добио је од грофице Шереметјеве као дар једно старо рукописно еванђеље, које ће се оставити у царском историјском музеју у Москви. Рукопис је овај, као што суди професор Покровски недељно еванђеље бугарскога порекла. Писано је на пергаменту лепим словима из 13. и 14. века а иницијале (почетна слова) израђене су брижљиво цинобером и представљају четири еванђелиста. Еванђеље се налази у кутији од Лимошког емаља из 13. столећа, а на заклопцу су слике спаситеља, дванаест апостола и симболи еванђелиста.

= У Загребу је изишла књига **100.** од „**Рада** *југосла-*

*вен*ске академије знаности и уметности". У исто доба изишла је и *стотинита* свеска Владанове **„Отаџбине"** у Београду. Оба ова периjодична списа имају за собом леп век и сваки, који их познаје, мора уважавати онај леп и користан рад, што их оба та књижевна подузећа развијају у српско-хрватској књижевности. Сада ће изаћи засебна свеска „Отаџбине" која ће донети *садржај* свију досадањих свезака. У овој стотинитој књизи „*Rada*" су расправе и једна књижевна обзнана. Академик *Ваљавсц* довршио своје опширно истраживање о преводу псалама у глаголским хрватским и ћирилским српским и бугарским рукописима. Дошао је до тога резултата да је превод у глаголским и ћирилским споменицима од једнога преводиоца. Тај превод био је првобитно написан глаголицом, од њега касније преписивало се и глаголски и ћирилски, те наново није нико више преводио, него само исправљао и то за Хрвате према латинској вулгати; за православне према грчком тексту. У почетку исправљале се само поједине речи, но касније и целе реченице. У XIV. веку бавили се у Цариграду у студичком манастиру исправљањем црквених књига сравњујући их с грчким текстом. Тако су постале разлике у глаголским и ћирилским текстовима. Ова Ваљевчева расправа је леп прилог за нашу старију књижевну хисторију. — Настављајући академик *др. Петар Матковић* путописе XVI. века расправља у тој књизи „Rad-a" о путовању Антона Вранчића Шибеничана године 1567. из Беча у Цариград, и то по путопису његова сапутника М. А. Пигафете, племића из Виченце. Путници путовали су из Беча Дунавом у Београд. Ту се спомиње Ердут, Вуковар, Илок, Варадин. Од Београда путовали су на колима преко Гроцке, Смедерева у Цариград. За пут од Будима требали су месец и два дана. На повратку у Беч описује се потанко путовања на Једрене, Мустафа-ћупри, Пловдив, Татарпазарџик, Софију, Ниш, Параћин, Јагодину, опет у Београд. Одавде пут Беча дотакли се и Осека. Од Једренета до Беча путовали су 52 дана — Млади Словенац *др. М. Мурко* принео је леп прилог за хисторију наше књижевности, разјаснио постанак српскога и бугарскога превода књиге о седам мудраца према грчком тексту. Имаде ове приче превод такође руски, чески и пољски. Руски текст саопштен је по рукопису московском — Садржај ове *стоте* књиге академијског „Rad-a" могосмо да донесемо само по загребачком „Обзору", јер уредништво нашега листа није тако сретно, да јој академија шиље своја издања на приказ. Но овоме се не чудимо, јер и издања наше српске академије одвећ ретко виђамо, а одбор Чупићеве задужбине држи своје „Годишњице" сасвим у тајности.

= Од 1. јула почео је у Илоку да излази нов српски лист под уредништвом *Ђорђа Јовановића*, познатога младога приповедача српског, који је и у нашем листу пређашњих година писао лепе приповетке, а једну му је и „Матица Српска" наградила. Листу је име „*Родољуб*" и уредништво обећава, да ће обратити пажњу „подлиску" негујући у њему нашу белетристику. Цена је листу 4 фор. на читаву годину и младога уредника и издавача ваљало би свакако потпомоћи.

БЕЛЕШКЕ.

(Оставина Јана Колара). Ових дана добио је музеј чешке краљевине од дра Шеленберга, зета великог чешког песника Јана Колара, драгоцену оставину песникову чешком музеју, која се оставина до сад чувала као аманет у породици песниковој. Ту су не само списи и предмети, који потичу од Јана Колара, него и његова кореспонденција са разним великим људима из словенског света, који ће још боље илустровати ону знамениту епоху, у којој је Јан Колар живео, и људе, с којим је у додир дошао. Све те ствари биће богат прилог културној повесници не само Чеха, него и Југославена.

(Одликовани Срби). Задарски „Српски лист" пише: „С особитим задовољством бележимо два ретка одликовања, којима су почашћена наша два врла земљака, обојица Срби из питомог Дубровника. Чувена илустрована ревија за вештину, у првоме реду за музику, „*The Salon*," што излази у Лондону у месечним свескама, доноси извештај о концерту с игранком, што га је приредило музичко удружење, „Salon de Reunion" у дворанама клуба „Rojal Society ot British Artists." На томе концерту баш се лепо одликовао наш млади земљак, виртуоз *Влахо Будмани*, син познатога професора и вредног српског научењака *Пера*. Енглеска ревија у велико хвали тај концерат и признаје особиту заслугу Будманију, што је концерат испао много сјајније него ли обично. Оба комада, што их је извео Будмани, добро су успела и о њима се најповољније изражује енглески лист. Особито се истакао Будмани свирајући на гласовиру са свим нежно у Trio (за гласовир, вијолину и вијолончело) чувеног руског композиста Чајковскога. И тако млади Србин Будмани бере ловор-венце у највреснијим музичким круговима великога Лондона. — Друга вест тиче се славнога Србина сликара *Влаха Буковца*. Прва свеска гласовите ревије „Salon illustre," што је издаје друштво француских вештака, донела је најбоље сликарске радове са овогодишње изложбе „Champ de Elysées" Међу овим сликама налазимо и красну слику Буковчеву Une jeune Patricienne." Ово није првина врломе нашем Буковцу. Та он је већ давно стекао лепа гласа у највећим уметничким круговима. Ми се од свега срца радујемо младим земљацима у тврдом уверењу, да ће они наставити марљиво свој племенити рад на дику српскога народа и родног им места а на славу свога имена.

(Одликовање) Листови доносе глас, да је власник овога листа, песник наш *Змај-Јован Јовановић* добио орден св. Саве другога степена са звездом. Нека му је на дику!

(Промоција.) У Бечу су недавно промовисани за докторе медицине ови српски синови: *Петар Јовановић*, из Карловаца, *Ђура Пековић* из Нове Градишке, *Данчевић*, *Вулетић* из Србије. Живели и од користи били своме народу и човечанству!

(Предавања о Словенима). „Обзор" доноси ову белешку: Не само по другим земљама, него и у Италији стали су се све то више занимати за Словене. Професор госп. *Пе-труччи*, главни уредник часописа „Gazetta artistica," који излази у Палерму, држао је прошле недеље у дворани друштва драматичних списатеља предавање „*о роману у Русији*." Пре некога времена држао је пак тај учењак, који је написао и дело „о северним литературама у средњем веку," у Напуљу с великим успехом предавање „*о словенској поезији*."

ЧИТУЉА.

Готфрид Келер, славни немачки приповедач, умро је 3. (15.) о. м. у Цириху. За четир дана, 7. (19.) о. м. навршио би био 71 годину. Ваш пре годину дана славила је Швајцарска, дичећи се тим својим одличним сином седамдесетогодишњицу његова рођења, те су из свију крајева Немачке па и из Беча и Аустрије стизале изјаве искреног поштовања седоме књижевнику. Готфрид се Келер родио у Глатфелдену код Цириха 19. Јулија 1819. и највећи је део свог живота провео у своме завичају. Био је свеже, снажне нарави те је у дубоку старост сачувао све лепе особине сво-

је песничке продукције, као што доказује последњи му роман „Мартин Саландер," који је угледао света године 1886. — У нас је колико се сећамо, од Келерових дела преведена само новела под натписом „Ромео и Јулија на селу," коју је превео Јован Симеоновић Чокић. Превод је тај изашао у Бечкој „Српској зори" Тодора Стефановића Виловскога године 1877.

РАЗНО.

(Славни људи на самрти). 11. **Еманујило Сведенборг** јесте једна од најчудноватијих и најзагонетнијих појава осамнаестога века Родио се у Стокхолму 29. јануара 1688., учио је у Упсали богословију, философију, математику и природне науке, и путовао је за тим у Немачкој, Енглеској, Холандској и Француској па је онда године 1716. као асесор ступио у рудокопску колегију у Стокхолму. По што га је влада одликовала, пошао је за тим опет да путује, те је поново прошао разне земље. Обогаћен новим утицајима и искуствима почео је сад нарочито да изучава природне науке те се при том удубио у тајне и чудеса васелене. Како је био много сам а ревносно се трудио, да чисто повреба трагове божје по овој земљи, почело се мало по мало развијати у њега неко стање које га је створило визијонарем и духовођом. Имао је часова, кад је могао мислити, да га је нестало с овог света те се преселио у неки други, виши свет. Чинило му се, да гледа ствари и да слуша гласове, какве други људи не могу да виде ни да чују. Одиста побожне нарави и племенита срца, као што кажу да је био узео је он то за божанска откровења која су му дала моћ да по нешто од онога, што се доцније догодило, предвиди и предскаже. Тако кажу да је предсказао смрт неких владара а и француске преврате. Худо стање моралних и религијозних одношаја његова времена нагонило га је те је основао нову хришћанску науку. По тој је науци бог супстанцијално биће у човечијем облику. Отац, Син и Дух свети само саставни делови једнога Бога, који је у превршају своје мудрости створио свет из супстанције своје љубави. Људи из своје несавршености паднувши у грех, ваља да се опросте зла и беде, па с тога је Бог у Христу узео човечји лик те се жртвовао. Смрћу се вечна супстанција искала из материје, која отруне, те анђели нису ништа друго до преображења људи. Да то преображење произведе, може се Бог сваки час опет створити у човека. Сведенборг је нови долазак Христов видио већ у оснивању своје нове цркве, коју је инаугурисао 19. јунија 1770. Нашао је много одушевљених присталица нарочито у Шведској и Енглеској; па одомаћила се његова наука и у Америци, особито у Бостону и у Филаделфији Има је и у Немачкој. Главни саставни делови тога култа јесу: појање, читање и тумачење библије, коју морају целу прећи сваке четири године. Причешћују се једаред у години а крсте се мушки тек у осамнаестој, женске у петнаестој години Кад је Сведенборгу Лондону лежао на самртној постељи, рече му један пријатељ, да има много људи који мисле, да је он своју нову цркву и своја пророковања само с тога пустио у свет, да се о њему говори. На то је он свечано метнуо руку на срце па се заклео, да је све, што је радио, радио из уверења а што је писао и предсказивао, то га је надахнуо Бог, те би могао још много што шта објавити, да се не боји е ће се пред светом профанирати. Но да би доказао како тачно зна шта ће све бити, рад је вели, да у напред огласи и дан и час своје смрти, која није више далеко. По што је послао по сву своју чељад, изјави да ће у идућу недељу, 29. марта 1772. после подне у пет сата испустити душу. Кад је дошао тај дан осећао се Сведенборг према околностима доста добро, свакако је био са свим при себи и тако добро расположен, да се могао јасно и разговетно забављати са својом околином. Кад је избило пет сахата после подне, запита: „Је ли то пет сахата?" Па кад му одговорише да јесте, рече радосно: „Добро је — хвала вам! Дајем вам свој благослов!" За тим се завали натраг па издане „тако тихо и побожно, као што ја обично" говорила је после његова служавка „идем у сусрет благим данима."

(Розенкранц и Гилденстерн), комични ликови у Шекспирову „Хамлету", по новијим испитивањима одиста су живили у Данској на крају XVI. века. Розенкранц и Гилденстерн били су два један од другог нераздељива данска племића, који су мајмунисали један другога. Енглески глумци који су у Данској играли, мора да су видили та два жива лика па је по њиховом причању Шекспир њима дао улоге у „Хамлету."

(Штампање књига као француски проналазак). Из Париза пишу: Хисторик *Рекен* покушава у једном свом спису да докаже, да је штампање на 8—10 година *пре Гутенберга* пронађено у *Авињону*. По овоме спису изнашао је неки кујунџија, што се из Прага доселио, по имену Прокопије *Валдфогел*, некоме Чивутину, што је живео у Авињону, Давиду де *Кадрусу* године 1444 неки „нов начин писања" и обећао му је, да ће му 10 марта 1446. донети нужне справе, којима ће моћи јеврејска слова у много снимака израђивати. Кадрус му се заветовао, да ће строго чувати тајну нове вештине. Прокоп је већ пре тога своју тајну једном авињонском грађанину мајстор-Маноду Виталу понудио и с њим заједно израдио справе: писмена (слова,) гвоздене плоче и т. д. Године 1446. одрече се Манод користи од тога проналаска, уступи своја права Прокопу и прода му справе. Још Августа 27. године 1444. тражио је Прокоп новаца, да би се могао својим проналаском користити. Све је ово Рекен нашао у старим актима авињонског архива.

(Светски језик). Немачки илустровани лист доноси о светском језику „волапику" ову белешку: „светски језик „волапик", што га је изумео *Јован Мартин Шлајер*, постоји већ једанаест година. С почетка су га исмевали и радили против њега и тврдили да нема способа за живот, те да неће бити дуга века. Али уз пркос свима рђавим пророчанствима проналазак Шлајеров се снажно развио и изглед је, да ће то дете Шлајерова духа у младићком и људском свом добу цели свет освојити. Већ је сада „волапик" раширен по свима земљама Европе и у петнаест ваневропских држава. Летопис зналаца дипломатског светског језика (Yelabuk Pedipedelas, Paris 1889, Le Soudier), што излази у Паризу, набраја 674 вароша, у којима се учи, чита или говори волапик. Близу 700 списа је до сада већ изишло, у којима се говори о светском језику у опште или о волапику посебице и више од две хиљаде диплома раздао је Шлајер ваљаним зналцима тога језика. А најдивније је, што већ има велики број новина, које излазе или сасвим на волапику или на волапику и народном језику. Хамбуршко друштво за светски језик, има читава годишта или бар поједине бројеве од 35 разних листова и часописа на волапику. Од ових излазе 7 у Немачкој, 5 у Италији, 4 у Данској, 4 у Америци, по 2 у Француској, у Енглеској, Аустрији, у Швајцарској и у Шпанији, по 1 у Белгији, Холандији, Шведској, Хини и Јапану.

(О женама лекарима). Код нас у Аустро-Угарској још није допуштено женскима, да могу учити на нашим универзитетима медицинске науке, јер је још велико и нерешено питање, да ли је то за жену сходно и добро да буде лекарем и да практикује као лекар. У другим земљама је то друкчије.

Тако у *Америци било* је још и пре две године 3600 женски ња, које су практиковале као лекари. Неке су од њих у медицинским школама за женске у Њу-Јорку, Филаделфији и Чикагу заузимале и место професора медицине, а многе лече као женски дечији лекари, или као стручњаци за болести очију и ушију или као лекари за душевне болести; неке су се опет одале хирургији, ортопедији или лече електрицитетом; друге су опет у болницама или су старешине у женским болницама. Од американских лекарица мало их има које су удате; њима је доста да су самосталне и да имају сигурна дохотка. Наравно ово је стало доста борбе и борба та допире до године 1844. натраг, али се дошло брзо до успеха, тако да је она, која се у првом реду борила за женска права, учитељица Јелисавета *Блеквен* стекла је већ године 1847. докторску диплому. — У *Индији* је ишло још лакше. Будући да Индијанке *не смеју* знати за мушког лекара, те се године 1885. под заштитом краљице Енглеске све и сва чинило, да се за лечење и неговање Индијанкиња *женски* лекари заведу. Докторке воде сада онде женске болнице, многе промовиране лекарке практикују онде, а сваке године има све више слушалица медицине. — У *Француској* се сваке године по која докторка на универзитетима у Паризу, Монпељеру, Бордову и т. д. произведе; њима је допуштено практиковати и болнице држати. — У *Русији* је било пуних десет година медицинских курзова за женске, више од 700 лекарица налажаху се већ у послу, и то или као старешине у клиникама и лабораторијама, као лекари у женским и дечијим болницама, као општински лекари и т. д. Године 1882 престали су на једанпут ти курзови, а од године 1887. не промовира се више ни једна женска за докторку. — *Енглеска* је од 1873. године отворила поједине велике школе за женске студенте; жене и девојке припуштају се свима степенима, частима, наградама и стипендијама на појединим свеучилиштима (Лондон, Единбург, Дублин), има ту и више болница за женске, у којима су женски лекари старешине, има школу, која је ли само за образовање женских лекара о тој школи је на челу женскиње и има више женских професора. — У *Швајцарској* се од 1864. године припуштају женске да уче медицину и смеју као лекарке свуда у земљи практиковати У Белгији Шпањолској, Италији, Румунији, Скандинавији, Финланду, па и у Јапану, Персији и т. д. слободно је женскима слушати медицину и после као лекари да практикују. На оне од тога права чине велику употребу. Највише се баве учењем женских и дечијих болести. — Код нас у Аустро-Угарској се не допушта женскима да штудирају на универзитетима, па ни онима женскима, које су на другом којем свеучилишту стекле диплому, не допушта се да у Аустро-Угарској могу практиковати. Врло важни су људи код нас против тога, тако остарели професор др. Јосиф *Шпеш*, проф. *Валдајер*, пл. *Сиболд*, проф. *Фрајнд* у Штрасбургу и т д. Професор *Шпеш* не одриче женама способност за студије, али он закључује из њихова душевна дара и њихова телесна својства, из оскудице у физичној снази, да оне нису никако за лекарски позив створене. Њихова душевна својства, нежност и сажаљење, брижљивост и пожртвовање, љупкост и осећање, све их то упућује на породицу и — дете. Време студирања пало би и код женских у доба њихова развића (између 10. и 25. год. живота). А за ове године не приличи женској да се бави непрестано озбиљним и научним пословима, бар не у оној мери, у којој се иште то у образовању за лекарски позив На онда вршење лекарских дужности у пракси! Какво ли је то физично напрезање! Дању, ноћу, свакога тренутка бити свагда на расположењу и никад не бити господар свога времена! Како се то слаже са разним фазама женскога живота? На с првим материнским дужностима? Са материнским васпитањем деце? Са бригом за породички живот? На кратко, са најсветијим дужностима, које је природа жени прописала?

(Како је Мурат I. погинуо). Познато је како се у нас прича, да је Милош Обилић пробуразио цара Мурата на Косову под шатором. А ево како приповедају једне немачке новине тај случај: После победе на пољу Косову (1389. г.) ишао је султан Мурат I. по разбоју, те прегледао погинуле јунаке и видео грозне оне појаве. Чудновато," рећи ће он своме везиру „да међу погинулим непријатељима не видим ни једнога старца, него све саме голобраде младиће!" — „На то је баш њихова несрећа," одговори везир „што не имађаху зрелих људи, да их посаветују, јер противити се неодољивој сили Османској, то није посао мудрости старачке, него младачке лакомислености." — „А још би ми чудноватије било," настави султан „кад би ме мој ноћашњи сан преварио; ја сам у сну видео, како ме је непријатељ погубио." Тек што је он то изговорио, кад један војник, који је међу мртвима био сакривен и цели овај говор чуо, те из разговора тога дознао да је оно султан, скочи и султана прободе. Војника тога исеку на комаде, а султан умре кроз два сахата.

НОВЕ КЊИГЕ.

Извештај о српској вишој девојачкој школи у Новом Саду, на крају њене шеснаесте а школске 1889—90 године Година тринаеста. 1890. Садржина I. Власти и старешинства. — II. Број часова школских и шта се радило из појединих предмета. — III. Важније наредбе. — IV. Учила. — V. Ученице. — VI. Статистична таблица. — VII. Фонд ове школе. VIII. Извештај о представи. — IX. Летопис. — X. Припомоћ. — XI. Објава. — Ученица је било свега 127, од којих је до краја године остало 107. — Фонд ове школе износи 8,411 фор. 37 н. Осим тога износи заклада пок. Атанасија Гереског 12.650 фор. и са још неким ситницама износи целокупан фонд ове школе крајем 1889. године 22.077 ф. 92. н.

Извештај о српској великој гимназији у Новом Саду за школску годину 1889—90. Ученика беше свега уписано 265, на крају године 247. На првом месту је чланак професора А. М. Матића „Како је у земљи?" Из овога извештаја видимо, да су заведена правила, по којима ће ученици ове наше гимназије имати свога лекара, те ће ученици у случају болести имати лекарску помоћ и лекарије, уз то ће лекар и иначе водити бригу о ученицима сваком приликом.

ИСПРАВЦИ.

У чланку „Још једна о Живановићеву „Браничу", у бр 26. стр. 412. први стубац у примедби чит. „*Истор. обл.*"; други стубац, 17. ред одоздо „*дбћи*" м. „*дћи*", у примедби другој чит. „*пендси*;" на стр. 413 у примедби чит. „внесенныя," и „уже" м. „дже.", У „исправку" треба да стоји „прослыти" и „*szlove*".

У прошлом броју „Јавора" на стр. 429. у чланку Јов. Живановића стоји на једноме месту „хрђаво дело" уместо „*рђаво* дело." — А у бр. 25. на стр. 383. уместо „Остојић" треба *Отовић*.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији "Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 29. У НОВОМ САДУ 22. ЈУЛИЈА 1890. **Год. XVII.**

КОМШИИКИ.

II.

Високо поштујући своја појетска леђа,
Зарек'о сам се тврдо, одбацит' љубавне страсти,
Али што каже Сали (шта тај све није чит'о!)
„Је ли ти кумовао ђаво, и теби ће реп да расти!"

Е тако и ја, Емине, још мислим само на те,
У сну ти љубим уста, мирисну бајну ружу.
Разгрђем у памети ферецу с лица твога
И солидно се врло понашам према твоме мужу.

Синоћ ми донела деца Кадрију, ћерку твоју
Ја сам је дуго, дуго на коленима цупк'о,
Пев'о јој неке песме, прич'о јој неке приче,
И час у дарабуку а час у деф јој лупк'о.

Па знаш онако уз реч, запитах ону децу,
На ког Кадрија личи, (е шта ћеш? жеља пуста!)
А деца већ к'о деца — знају, куд то навија —
Сва к'о из једног гласа: „Ах, то је мајка сушта!"

И ја сам онда дуго гледао Кадрију твоју,
Гледао јој очи црне, ватрена жарка сјаја,
И опрости, Емине, ижљубио сам дете,
Ал веруј ми, са пуно очинског осећаја.

И сад те очи снивам и твоја кармин-уста.
Ах, твоја лепа уста, мирисна бајна ружа!
Разгрђем у памети ферецу с лица твога
И солидно се врло понашам спрам твог мужа.

Дуго би тако текло и дуго би те снив'о
И свака моја песма била би одвећ тужна,
Ал јутрос — проклето јутрос! — са поуздане стране
Чуо сам, Емине, да си у ствари ти врло ружна.

И сад те већ не снивам, нити ти песме пишем,
Нит' бленем у решетке — на што да време губим?!
И ништ' ми не остаје, појмићеш, Емине, сама,
До да се, утехе ради, у другу сад заљубим!

Приштина, фебруара 1890. год.

Бран. Ђ. Нушић.

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

Као гром из ведра неба поразило је попу, када је код истраге видио, да су га његови једномишљеници напустили, те бранећи учитеља њега гадно осрамотили. Сва кривица тужбе пала је на попу. Бијаше му, да пукне од једа.

Гостијоничар је изјавио, као што је песнику обећао.

Начеоник Прокопијевић рече, да нема ништа против учитеља. Он се осведочио, да је Зечевић узорна понашања, неуморне марљивости. Није истина да чита опозицијоналне

новине, јер он као поштар још није видео да учитељ добија какве новине, а још је мање вероватно, да је учитељ штогод у те новине писао; он се је осведочио, да учитељев стил није онакав, каквим је допис писан.

Лечник рече, да се не сећа, да је учитељ онога дана починио какав изгред, пошто је он уживао у весељу, па није водио рачуна о никаквим изгредима. Па додаде: „Да учитељ таква шта почини, неспособан је, пошто је он преузорна понашања. Такова учитеља нема на далеко и широко“.

Бележник Буквић, да се не замери Чутурилу, почео се дволично изражавати. Но када је на њега навалио поджупан, да говори истину, упозоривши га на оно, што су други казали, волео се замерити попи, него поджупану, па је изјавио сугласно с осталима.

Попа је био поражен, сатрт. Увукао се у своју собу и ишчекивао решење високе владе, а учитељ и шумар ликоваху.

„Право му је!“ говораше песник. „Нека сада добро упамти, да ко другом јаму копа, сам у њу пада.

Најпосле дошло и решење високе владе. То решење још већма огорчило попу. Учитељ се опомиње, ди више не даје повода таквим тужбама, а попа се лишава части месного школскога надзорника, јер није дорастао, да врши ту почасну службу, пошто ради против угледа учитеља и школе.

Сада је његова разјареност постигла врхунац. То је његов први неуспех у животу, ту је први пут понижен, гадно понижен он — поп Винко Чутурило! Срамота! Та и деца ће му се спрдати.

Неколико дана ходао је као бесан по својим собама, не пуштајући никога преда се.

У тим часовима осетио је, да се буди дух његов, осетио је, да у њега има снаге за рад. Тада је лупио шаком о сто и загрмио. „Јесте, делаћу, не ћу више мировати. Пропаст вразима мојима и мога народа! То је моја лозинка“

И збиља Винко Чутурило свом снагом свога пробуђена духа латио се рада. И при томе му је пред очима лебдила она горња изрека и први неуспех. Да није било тога неуспеха, никада се не би био латио рада Винко Чутурило, никада не би постао онако уважен, поштован и чувен. Он би био умрьо као обичан човек, на гробу му не би изговорили онако заноситу беседу, Слава не би још и данас плакала за таквим губитком.

VII.

Ново доба у животу соколовачке интелигенције.

Минули догађаји расцепкаше Соколовчане на три странке: попину, учитељеву и начеоникову.

Попиној странци припадаше попа и бележник; начеониковој начеоник, лечник, благајник и писар; учитељевој учитељ и миљеник Музин. Гостионичар Мојсије беше ван странака, као што и доликује човеку његова заната. С почетка су се бориле две странке; попина и начеоникова; учитељева беше мирна посматрачица. После је и та странка ступила у акцију против треће, придруживши се другој.

С почетка је попи било нејасно, како је у целој ствари могао настати онако ненадан преврат. Но касније га је у томе поучио бележник, који се мало по мало почео подвлачити попи под окриље.

Када је то чуо попа, стисну песницу и рече: „Дакле свему је крив начеоник?! Да ме у задњем часу није изневерио, данас би били решени тога намет-учитеља. Чекај, Прокопијевићу, чекај! Волео си бранити тога човека, него чувати углед свога старог опробанога пријатеља. То је хвала, што сам те свуда бранио, свуда за твоје лудорије кестење из ватре вадио. Више мога прага прекорачити не ћеш. Такови ми пријатељи нису од потребе. Када си ти мене изневерио, те допустио да ме тако гадно осрамоте, крснога ми имена, приуготовићу ти много горких часова.“

Попа је и одржао реч

Чисто се начеоник изненадио, када га је попа у првој општинској седници у теснац утерао, питајући га за неке рачуне.

Видео је Прокоп Прокопијевић, да би то могло по њега зло бити, ако би попа свој рад наставио С тога истога дана после обеда упути се своме староме пријатељу.

Седели су неко време заједно. Ни један није мого наћи речи, којом другога да ослови.

Најпосле ће Прокопијевић:

„Винко, ти се срдиш на мене?“

„За што?“ отресну се Чутурило.

„Ниси обичавао да нападаш свога пријатеља“.

„Пријатеља нисам никада нападао, али невернику се светити морам,“ рече љутито попа.

„За што ме сматраш таквим?“ упита понизно Прокопијевић.

„Ти си то потпуно заслужио. Бадава ти се превијати, цркве ми светога Јована, никада ти опростити не ћу“.

„Чим сам ти се толико замерио?“

Попа плану:

„Па још питаш, слатко питаш? Зар ниси, бранећи учитеља, гадно осрамотио пријатеља?“

„Опрости, Винко, опрости!“ понизно ће начеоник. „Знаш, ја сам човек потребан. Обећали ми нову грађу за стају“.

Попа беше разјарен. Он викну громким гласом:

Срам те било, Прокопијевићу! За тричаву грађу допустио си да се твој пријатељ осрамоти. Грдна је рана на срцу моме. И та ће се рана истом онда излечити, када тебе нестане.

Начеоник стајаше убезекнуто.

„Опрости, пријатељу, опрости!“ мољаше га скрушено

„Та ме хуља“, викну још јаче попа, „усуђује се још пријатељем назвати. Издири на поље, поганом својом особом не скврни честите куће ове. Одлази, да моје очи не гледају такав смет!“

„Винко, умири се!“ мољаше још скромније Прокопијевић.

„Издири, велим ти! Овај час да си се очистио из ове куће! Зовнућу слугу, да такова пса на поље баци“.

Та је реч Прокопијевића у живац дирнула. Он довикну попи:

„Добро, када си такав, када те није жао изгубити најбољега пријатеља, знај, да ћу сваки твој нападај знати јуначки и одбити“.

„Не ћеш дуго! Један од нас двојице мора селити“.

„Ја или ти!“ довикну начеоник.

„Купи се само, купи, да те моје очи не гледају“.

Прокопијевић залупи вратима и нестаде га.

Брзо се разнела Соколовцем вест, да се посвадила и до зла бога изгрдила два најбоља пријатеља. Буквић се томе само исмевао, Гуликожић је то називао лудоријом, Зечевић се веселио, а Рајковић је ликовао. Он говораше учитељу:

„Занимљиво, одиста занимљиво! Нисам ли ти увек говорио, да ће се живот у Соколовцу у бујицу развити. А узрок свему томе си ти! Сама те је срећа амо донела. Да ниси амо дошао, ми би још живили оним старим мирним досадањим животом. А гле молим те, у што се сада наш живот претворио. Зар ти сада не годи?“

„Занимљиво, занимљиво!“ потврђиваше учитељ.

Но гостијоничар Мојсије који је био ван странака, није се томе ни најмање радовао. Од када се почеле у Соколовцу догађати знамените ствари, од то доба не беше у његовој гостијони тако живо. Завађене странке клониле се једна друге, а то беше само на уштрб Мојсијеву послу. За то је он проклињао то бурно ново доба, јер је њему најмање у прилог ишло. Но највише је то ново доба задавало јада Прокопијевићу. Колико му је само ручака загорчило, колико ноћи бесанима учинило. Зато му је вино још боље омилило И када би га спопали јади, невоље и муке, он би узео чашу у руке, те пио, пио, док се не би опио, а онда бијаше јуначан, онда би се вукао клипка и са самим ђаволом, а камо ли не с једним Винком Чутурилом. Уза сву ту своју муку није тај одважни јунак ни сањао, да ће постати жртвом тога бурнога доба, а његова смрт да ће учинити ново раздобље у повести живота Соколовачкога. Он о томе није мислио, него је мислио, како ће после свих тих лудорија, када му жена, која се као сенка земљом вукла те више мислила о ономе, него о овоме свету, умре, оженити се младом, лепом женом, па проживити новим животом. Јесте, али Прока није чуо, да судбина каже: *циц!*

Попа је начеоника грдио, где се само дала прилика: у општинској седници, у цркви, на скупу. у гостијони — свуда. Још је само помишљао, како би га могао у новинама ожећи. Прока би се разједио, од љутине могла би га и кап ударити.

Но ни Прока није мировао. Највише се светио попи тиме, што није хтео да утерује парохијал. Дакако да је то била за попу ћушка, коју је он и сувише осећао Народ баш није хитао, да плати а у попиној кеси често се догодило да су бухе вратове ломиле. То је попу гризло те је понављао! *Ја или он!*

И начеоник је дошао на ту мисао, да

би се попи смркло пред очима, када би сва његова свештеничка дела описао у новинама. Али како? То беше гордијски чвор, али он не беше способан, да га разреши

Често су он и лечник знали до по ноћи код чаше вина седити и писати за новине допис о поповим делима. Али никако им није ишло од руке. Док би написали једну реч, испили би по десет чаша вина. Најпосле би им се глава напунила, не мислима, већ винцем, и они би осетили њену тежину и дремеж.

„Мени се данас не мисли,“ рекао би први начеоник

„Богме ни мени“, рекао би лечник.

„Оставимо за сутра“.

„И ја велим“.

„Сутра ћемо бити расположенији“.

„И ја мислим“.

„Не смемо тога пропустити“.

„Ни по што“.

„Хоћемо ли га?“

„Људски, по заслугама!“

„Ала ће се једити, када буде читао“.

„Пуцаће од једа“.

„Право ће му бити“.

„И ја велим“.

„Хајде на растанку још једну да искапимо“.

„Не ће бити с горега“.

Најпосле би се наквашени растали.

И тако би се то понављало дане, недеље и месеце Писали су против попе допис а никада га нису доготовили. Међу тим их је попа претекао.

И он је покушавао, да с бележником састави допис за новине против начеоника Бадава су напрезали своје паметне главице, никако није ишло.

Најзад ће бележник:

„Како би било, да призовеш учитеља.

„Њега? Ти којешта говориш“.

„Он је томе вешт“.

„Не трпим га“.

„Не требаш га трпити, али га зато можеш употребити“.

„Тешко“.

„Док се ти скањујеш, може га начеоник призвати. Нешто се зуца да и они хоће тебе да метну у новине“.

„Ако би учитељ хтео писати против начеоника?“

„Мислим, да би. Он проматра његова дела, па некако није задовољан. А особито је киван, што не ће да се боље за школу брине“.

„Тако? То не би шкодило Али никако ми не иде од срца, да то дериште молим“.

„Ти се слабо разумеш у политику. Када захтевају интереси, човек мора своје осећаје савладати. Он је вешт перу, могао би ти ту од користи бити“.

„Покушаћу. Твоје ми се речи свиђају“.

Другога дана куцну попа на учитељева врата, отвори и уђе у собу. Учитељ се пушећи шеташе по соби.

„Ви, господине?“ зачуди се учитељ.

„Чудите се, да Доба је, да се нас двојица измиримо. Ја сам ишчекивао, да ћете ви доћи до мене, да се споразумемо. Но никада вас. Знам да вас одвраћају од моје куће, а ви не познајете још тих људи, па се поводите за њима“.

„Не, господине! Они говоре истину. Ви сте мој противник“.

„Противник! И јесам и нисам Против ваше личности немам ништа, али сам војевао против намет-учитеља“.

„Ваше војевање беше потајно, гадно“.

„Како се дало. Ја не бирам средства“.

„Ви сте онда врло опасан.“

„Против кога устанем, тај треба да буде на опрезу“.

„Знао сам то, па сам вас се свагда клонио“.

„Сматрате ли ме својим противником?“

„Свакако, и то опасним Сада сте сами рекли, да не бирате средства“.

„Ја вам нудим своје пријатељство“.

„Ви? Мени? Тако изненада?“

„Јесте. Појавио се ђаво, који копа против угледа цркве, а не потпомаже школе. Као пријатељ народа свога намеран сам, да тога ђавола победим, да га уништим, да не трпи црква, да не трпи школа“.

„Таман задаћа за свештеника, који хоће да буде од користи своме народу“.

Таковим ме ваљада сматрате. Но да могу потпуно успети, потребни су ми паметни људи, који би ми у свему ишли на руку. Ја сам уверен, да сте ви врло наметан човек Ваш рад могао би бити народу од велике користи. Јесте ли приправни користити општој ствари?“

Попа гледаше оштро учитељу у очи. Овај рече:

„Веселило би ме радити против народ-

ног ђавола но најпре сам рад знати, кога под тиме мислите?“

„Нашега начеоника.“

„Зар Прокопа Прокопијевића?“

„Њега да. Ви се чудите томе Но ви не познајете тога човека. Много сам чаша с њиме испио; познајем му и душу и срце Та цело село знаде о томе, како свуда грди мене“.

„И ви њега“.

„Он то потпуно заслужује. Али то му не даје права, да он мене грди, јер је свештеник неповредим“.

„Враћа мило за драго“.

Попа је стао грискати брк. Видео је, да тако с учитељем не ће никада на крај. Ваља друкчије почети, те рече:

„Али тај човек ни за школу ништа не ради“.

„Знам“.

„Па ви ћутите?“

„Обратио сам се на поджупанију, да му наложи, да боље подупире школу“.

„То нећe бити доста. За што не склопите пријатељство са мном? Ја бих настојао, да се школа свим потребитим опскрби, а ви не би ништа требали, него два трипут у новине написати, како начеоник ништа не ради, за школу се ништа не брине.

Учитељ је ћутао.

„Шта мислите?“ питаше нестрпљиво попа.

„Пристао бих на ваше захтевање, само под условом“.

„Тај би био?“

„Да се не зна, да ја вашој странци припадам. Зато да се понашате прама мени као и пре пред светом“.

„Тај се услов прима“.

„Још један“.

„Који?“

„Ако би писао какав допис, да се чува тајна, да сам га ја писао.“

„И тај се прима“.

Удесивши тако, опрости се попа и оде.

Кад је учитељ Рајковићу приповедао, шта се збило, бејаше овај потпуно задовољан.

„Треба да потпирујеш ватру међу тима двема будалама. Нека се кољу, а ми ћемо се њиховој лудости смејати“.

(Наставиће се.)

ОРАО.

Тамо, куд мисли само очајног роба стижу
 И сузом, душе му болне, орошен горки вај,
 Силна и величајна у вис га крила дижу —
 У вјечне слободе крај!

Под сјенком његових крила, у стегу ледне страве
 У праху у низини слаби се црвак вије!
Пред бурнијем му криком зебњом се сове даве,
 У мрак се свака крије.

Помане силе муње, одјеци грома јака
 Не следише му стравом херојско срце врело,
Кроз онај густи облак, до златног сунца зрака
 Пробије крилом смјело!

Ој сине вјечне слободе, дали ће српска мати
 Једанпут тако виђет' у вису синка свог?
К'о теби, орле сури, хоће ли крила дати
 И њему силни бог?...

У Мостару,

Алекса Ристов Шантић.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Било ти је то одмах оне јесени, о адвенту. Господин Рахоза наумио да уреди шумско господарство. Довео некога Талијана, стадоше сећи шуму, у квадрате делити на мајуреве, разграничавати и обележавати бројевима дрвета. Работе беше сила. Отац се напрезао, можда се често гризао, можда је жалио старе јеле и тиха лежаја зверињска, презебао, изнурио се и добио запаљење у плућима. То ти је било у часу.

Госпођица Казимира ме дозва депешом, али док сам се ослободио и приспео, затекао сам у кући иверје од мртвачког сандука, мирис од смреке и празну постељу.

Све се без мене свршило,

— Тим боље. Требао си се окренути, пљунути, па даље својим путем

— Помолио сам се на гробљу, обишао стара места и већ да урадим, као што ти велиш, кад ал' ме други дан позваше у двор. Пођем, не знајући, шта хоће са мном. Господин Рахоза ме хладно прими. Чудан човек! ти га називаш добродушним старчићем; не можеш ни сањати какав он тиран уме да буде, кад му је ко под руком и влашћу. Запита од беде, шта мислим даље радити, а кад му одговорих: учити, извади неку хартију из писаћега стола и преда ми ју. — „А шта ће бити с тим?“ — запита хладно. Погледам и смрче ми се пред очима. Беше то меница од 500 рубаља с потписом очевим. Ћутах за часак, неспремљен на тај удар, а најзад замолим, да причека, док свршим студије, па ћу првим заслуженим новцем отплаћивати тај свети дуг. Засмеја се. За цело — вели — да је свети дуг, јер отац, не могући сам насмоћи, ма да да је од уста откидао, позајмљивао је од Жидова и плаћао лихву, одричући се сваке угодности. Кад је оболео, замолио ме да платим и оставио ту меницу скупа с картом за тебе.“ Прочитам и карту — нов удар! Отац ме заклињаше већ охладнелом руком и мишљу, да господина Рахозу као њега слушам и поштујем, и да му дуг одужим, како он хоће и кад хоће. Благослов се тај завршио последњом опоменом и вољом, а ја бејах као утучен! Предавао ме бедни, заслепљени отац у власт човеку, који ме одавна није марио. Морадох се покорити и много горчине, ћутећи, поднети, и пристати на то, што он назива љубављу, да ме, место за лакаја или стражара, намести одмах на очино место, са сто рубаља годишње плате, која иде на дуг, и с уздржавањем у тој стражарници, која ми је тако пуна тужних и тешких успомена. Ја сам треће колено, приковано уз ту колебу и шуму. Даће бог па ћу можда бити последње. Нико ту више после мене неће спомињати отаца и дедова и проводити само са шумом јела самотне вечери. Ето ти краја мојих снова и нада.

Момак умукну и превуче руком по челу, које је већ одавно изгубило стару јасноћу и ведрину. покушао је да се насмеје по старом, али уста не хтедоше слушати и остадоше озбиљна и оштра. Погнуо главу.

— Дакле тако је морало бити! — плане Рафајло. Ко глупу љубав и још глупље скрупуле за собом вуче, тај није створен за орла, него за теглећег магарца, или мулу! Ти си последња кукавица!

— Не могаше се иначе, не би ни ти на мом месту могао друкчије урадити.

— Ја? Ха, ха! Кад би се тај Рахоза усудио, да ми гадну реч писне, убио бих га; а кад би ме хтео силом натерати, запалио бих му мајур, па отишао у свет и живео као ни један! Не булазни, да си остао због тричавих неколико десетина рубаља и опомена очиних; остао си ради своје госпођице!

— И ради ње — шапну Љахницки.

— То верујем! Јеси ли барем за те две године, избацив из главе перспективу брака, поступио напред и постао драганом?

— Рафајло!

— Видим, да се ниси ни за јоту промењуо. Шта ће даље бити.

Даље! Ту милу некада мисао, Адам сад отискиваше од себе, као црну, очајну мору.

— Трже се, као да га ко у рану дирну, и ухватив се оберучке за главу ћуташе сав утучен.

— На што о том мислити и говорити, — одговори најзад. Биће што Бог да, та он је над нама.

— Пријатна је та религија и добар тај ваш Бог, кад нема пречег посла, него да тебе спанђа с Рахозином ћерком! Рецимо ипак, да ни њихов утицај неће помоћи; шта ће даље бити? Понављам.

— На што претецати догађаје. Зло увек стигне на време. Волим не мислити и не тровати себи тренутака ма и горке среће. Можда ће ми ти тренути трајати једва који месец, можда недељу.

— А можда само који дан — прогунђа Рафајло.

— За те две године ми толико громова удари у главу, толико ми болова чупало душу, да већ ни сам себе не познајем. Нисам се никада држао за јакога, али мишљах да ћу више стрпљиво поднети и истрајати и да ме та непогода неће савладати, него ја њу!

Прекиде, као да се колебао, или стидео признања; пружи руку напред а главу забаци покретом неизмерне изнурености.

— Малаксао сам — рече глухо — као звер из овдашњега луга протерана новим редом, уморна, сметена, ван себе! Не зна куд јури, не познаје пута, не зна од куда и каква ће ју пропаст снаћи, ма да осећа, да у који час мора погинути! Видех јуче такога лоша, који се одбио од стада. Иђаше цик-цаком, оборене главе, а кад ме спази, не мишљаше ни на бегство ни на обрану. Стајао је и гледао је великим збуњеним очима, и чекао ударац.

Погрбљен, с још више бора на челу, с гримасом немиле горчине на устих, беше тај момак сенка некадањега идеалисте и занесењака.

Чак егоиста и немарни Рафајло приметио то, престао се подсмевати и можда први пут у животу

замислио се над туђом судбином, нехотице, преко воље, обузет њом.

— Па што си тврдоглав, као магарац над потоком? — повиче силовито — Скочи!

— Куда?

— Па ма у пропаст, само да не живиш у неизвесности!

— А после? шапутао Адам сам себи.

— После! Ха, ха, широк је свет!

Љахницки потресе главом.

— Па шта ће ми дати тај пусти свет? Пут пред ноге, па ићи добро је за онога, коме је душа срећна и срце слободно. А ја ћу свуда понети за собом успомене и чежњу.

Рафајло скочи на ноге, гневан као на иглама.

— Кад волеш ту трунути и животарити од дана до дана, онда барем ћути! Глупак је, који љуби и сам добровољно окива своје човечанство у ништаве ланце; али ко љуби, па неће силом да обори сметње, не покуша се борити, него само плесниви у нераду и има снаге само за тугу и нарицање, тај већ више није ни глупак, него подлац!

Љахницки поцрвени, дирнут тим безобзирним судом.

У дубљини његове голубије природе стаде се дизати буна, отпор и очајна енергија.

Очима, које синуше као некада, погледа на друга и, отресајући се мртве резигнације, запита смело:

— Дакле треба да идем Рахози?

— Да идеш, и да просиш ћерку.

— Идем! Шта ће бити отуда? Истераће ме као пса из куће и имања!

— Истерати! Разуме се! А ти уграби госпођицу, па утеци!

— Никада? Куда? За што? Какову ћу јој срећу спремити? шта ћу јој дати у замену, за изгубљену породицу, крај, положај, имање! Никада! Сам ћу отићи!

Тише заврши, већ опет, спопаднут страхом од тога растанка, жалошћу и кијаметом скрупула.

— Можда ћемо поћи за једно! — рече Рафајло.

— Скупа? Куда? запита Адам.

— Ето! — Радван показа руком преда се· Ићи ћемо, ако будеш заслужио, да те поведем са собом! Куда? Смешан си. Док год устраје мисли и док не ухватимо рукама за свод од видокруга.

— Шалиш ли се, ил' од збиља говориш?

— Ја се никада не шалим.

— Па како онда? А твоје философске студије

— До врага. Свршио сам с њима рачун. Сад ћу да живим без бриге!

— Дакле си нашао истину и Бога?

— А шта се то тебе тиче! — обрецну се Рафајло — свакојако сам нашао нешто боље него ти, јер сам слободан.

— Сваки тражи нешто друго од среће — шапне Адам.

Ућуташе. Рафајло се забављаше димом од цигаре, а друг му, загледав се у светлост од лампе, размишљаше.

На пољу већ свањиваше и белило се небо над врховима јела, а кроз отворено окно прикрадала се свежа струја ранога ваздуха, хладећи распаљено чело филозофово и измучене очи бедне сироте. Обојица осећаху, да им у судбини долази одлучан расплет, пун борбе и црних драмата. Један се стресао пред болом и зажмиривши, хтеде још који часак да проснива свој млађани сан; други, подстицан осветом, шибао би време, као коња, само да пре може извршити дела уништења, само да пре зајази жеђ, што му је, као хидра, пила крв, чупала канџама узбуњену душу.

— Хоћеш ли се дуго забавити овде? — запита Адам.

— Месец дана. Имам посла.

— А после идеш? — шапну, као да себи говори.

— Идем с тобом, или сам.

— То је и млади господин можда с тобом дошао! — окрене Љахницки изговор на други темат. — За цело сте скупа били у Монакову. Он учи за уметника и чуо сам, да се мисли оженити Сарнецком.

— Много ће воде протећи, док ваш млади господин дође! — засмеја се сардонично Рафајло. Били смо скупа, ха, ха! За цело последњи пут у животу. Наслађивасмо се један с другим до миле воље. Ја сам дошао амо без њега, ал' с његовом вереницом.

Устаде, протегли се на тенане, лењивим покретом грабљива звера. У удвостручеиој светлости од јутра и лампе гипки му удови имађаху еластичне покрете дивље бестије, која је гладна ждерања. Засмеја се још један пут. У том смеху беше свега, само не веселости.

— Међу тим, остај здраво! Ја сад одох, — рече машајући се за чапку.

— Куда? Зар нећеш остати код мене?

— У стражарници Рахозиној! Не. Та Схованкова је, мислим, у месту. Један пут је већ господин Срећко забављао суседе, показујући ме као стражара, то је доста.

Кроз прозор искочи у двориште и изгуби се, као авет, као искушење и, као обично, остави за собом горчину и страшне, мучне утиске.

Он оде, ал' не оде мора, остаде искушење и разлетише се остаци злаћаних снова као лако паперје, угаснуше последњи зрачци наде, која је тако дуго негована.

Несвесним покретима затвори Адам прозор, скиде пушку са зида и баци ју на раме, отештаним кораком пође, да обиђе као обично свој шумски потес.

Врхунце јелове злаћаше зрачна зора, у шуми се будио птичији живот и испуњавао тишину цвркутом и звоњењем. У човеку, што иђаше оборене главе и спуштених руку, одомаћила се мрачна јесен,

Осећаше у себи хладноћу и свирање новембарског ветра, и гледаше наготу на дрветима и слушаше шуштање последњега лишћа, које опада и запредаху га нити од паучине.

Као што је свикао, изилазећи из куће, прекрстио се и хтео да очита молитву, ал није могао. Молитвене речи бегаху из памети или се хаотично замотале.

Престао је, и утонуо у црне мисли, ишао, не знајући ни пута ни цељи.

Кад се најзад освестио и подигао очи, оријентујући се, примети, да стоји на пропланку у гушти старих дрвета, над малим језером, које је обрасло ситом и лозом, опкољено ливадицом и храстовима.

И сети се с повратним валом очајања, да су баш ту, пре толико година, градили у мислима усамљену кућицу и настањивали се далеко од света, са својом срећом.

Још једна од тисућу златних нити, што су их прели у својим егзалтованим главама, у дугим излетима по шуми о феријама.

С тим закутком је поступала судбина, као и с њима.

Секире провалиле у пустињу, расплашиле зверињe и птице, које некада тако сигурне беху, безобразно откриле тајанствену пољану.

Адам гледаше и гледаше. Хтеде да се освежи том далеком успоменом, да заборави на бригу, која га подгриза; али чар, једанпут прелинут, не даде се надовезати и, као молитвене речи, оставило га сећање веселих тренутака, и преко воље мораде понављати ту грку и мрску истину:

— За месец дана, можда и раније, одбацићеш то све и отићи даље, самохран целога века! Неће ти већ Парке испрести златне нити, неће ускрснути твој проснивани сан.

Млади се човек стресе

— Не, не! — шапну сам себи — не идем... ћутаћу.

Не беше то ипак јака одлука; беше то само страх, залудна обрана од искушења Радванова.

. . . .

Рафајло нађе код Схованкове оно, што је пре две године оставио: дебелу газдарицу, враголасту Труду, бледога дечака и старе госте гостионичке. Добио је собицу за становање, која излажаше у унутрашње двориште и баште, погоди се за храну, грошићара Жидова пошље да му купи коња, запита за Рупрехта и најзад леже спавати.

Пробудише га око подне. На мркова, што му га Жидов хваљаше, једва погледа, плати, што је тражено и нареди да се одведе у стају.

Педагог је ваљда слутио, да је Рафајло ту, јер већ беше ту весео, жив и напао га одмах с врата за Франца и милу Мину.

Седоше обојица поред пива и ручка крај отворена прозора, с изгледом на пијацу и двор с чела.

— Згодна тачка за посматрање! — прогунђа Рафајло кроз зубе са злобним осмехом.

Кад је то говорио прође крај прозора омалена, погрбљена прилика, за њом, с дреком и смехом, трчало неколико голића.

Преко Радванова лица пређе неизмерна зачуђеност; промоли се брзо кроз прозор и погледи за тим чопором.

— *Potz Blitz*! — шапну сам себи — а шта је то? халуцинација?

— Ах, господине! — уздисаше жалосно Рупрехт — дакле ви управо из Монахова! *O weh!* И Мину сте видели? Како изгледа? Франц ће, писала ми, бити учењак. Да л' ме спомињу?

— Ваша је снаха шваља, а ваш Франц чека да сагради склониште за идиоте. Тамо ће се настанити — узврати.

Рупрехт климну главом

— Нема тамо, нема, мушке главе и руке... — рече, старајући се да се исправи и да истакне на лицу мушку снагу. — Толики новац шиљем, а место да захвале, све више траже. Шта ви мислите? а да ја к њима одем?

— Како вас је воља... Без сумње ће вас истерати из куће.

— Шта ви говорите? *Gott erbarme*! Цео живот сам им жртвовао!

— Па шта је то? Људи се тиме разликују од животиња, што доброчинство подносе као срамоту, а захвалности се стиде.

Опет погледа на пијацу и скупи обрве

— То је ипак чудновато! — примети полугласно.

Али одмах му паде на памет нова мисао, јер

се рашири на столу, и нагињући се Немцу, запита подругљиво:

— Но, шта је? Говоре ли у вашем двору о сватовима господина Срећка?

— Чекају сваки дан да дође и за цело ће још овога лета нешто одлучно бити.

— За цело! — потврди Рафајло са смехом.

— Неће више за границу.

— А и шта ће? Већ је сву мудрост посркао.

— Стари наш господин! — шапуташе даље Немац, осмехујући се гримасом пакосна мајмуна.

— Краду га на све све стране и разграбили би брзо то његово богатство, да нема тога младога Љахницкога. Тако је то чудан човек! Погинуо би за Рахозе!

— За то ће га они за цело убити! — рече нејасно Рафајло.

— Шта велите?...

— Ништа вама.

У гостионицу неко уђе и заиска ракије. Схованкова подигла протест и тражила новце. Заметнула се распра и свађа уз псовке и клетве. Рафајло се осврну.

— Мир, баба! — дрекне, кад виде подерано одело и јадно лице у госта. — Подај му ракије, ја ћу платити.

Одрпаница га погледа и приђе ближе.

— Хвала вам, господине! Ох, та господа! Не дао им Бог добра.

Кукаван, у дроњцима, просед и дивљи, подиже мршаву руку, па попрети двору.

— *Still! Still!* — повиче бојажљиво Рупрехт.

— Шта ти ћеш ми бранити, Швабо? — обрецну се дрско човек. — Гришан је ћутао онде у шуми и у дворској канцеларији. Крчма је наша и ја сам сада свој господар.

Испи чашу ракије, па се подбочи

— То ви више не служите? — запита Рафајло, бацајући за њега новац на сто.

— Не! Истерао ме, као пса, онај лудов на стражарници. И за што? За тричава кола грања, што их дадох шурјаку. Истерао! Стани мало, ти фармазоне! док ја кажем, што за тебе знам! Биће ти вруће, и брже ћеш одлетети од мене и даље! Ха, ха! видећемо!

Попрети руком и изиде, трескајући вратима

— *So ein Lump!* — стаде грдити срдити Рупрехт.

Ческиња радо пристала уз њега. Рафајло се осмехнуо, као да му је мило.

— Говори, говори, — промрмља. — Нека се то до дна узбурка. Тако ваља!

Устаде и опрости се с Немцем. После се преобуче, заповеди да му даду коња и пође иза реке у шуму и даље. Кад се враћаше, беше глухо доба.

Сутра дан, кад је Адам дошао да га походи, затече га опет с ногом у стремену.

— Куда идеш? — запита.

— На Цитеру! — узврати.

— Ти? шалиш се! Зар би камен могао процветати?

— Може се распалити.

— Не верујем никада у твоју љубав.

— Онда веруј у мржњу. То су понекад синонима.

Водећи коња за узду, иђаху скупа преко пијаце к мосту.

Кад су пролазили покрај суднице, отворе се врата и на ходник испаде гомила људи.

Рафајло их погледа равнодушно и нагло застаде.

— Опет! Шта врага? — опсова — Дух Брезове гони ме већ по други пут!

Адам подиже очи и отресе главом.

— Није то дух ни свет, него она сама... бедна жртва!

— Шта? То заиста Брезова? А од куда она овде?

Обојица гледаху на једну страну Гомила људи се разиде на различне стране, смерајући у гостионице и свратишта.

Преко пијаце, оборене главе, батргајући се по рпама ђубрета и камења вукла се и удаљавала, на противну страну од њих, ситна и мршава прилика, одевена похабаним огртачем и староверским, изгњеченим шеширом. У једној руци ношаше поломљену умбрелицу, а у другој коновоску кесу, из које извириваху хартије

Ако је Рафајло још сумњао, то га је са свим уверио заблаћени и мршави пас, који за њом иђаше, храмљући, са спуштеним репом и ушима

Да, та суха просјакиња беше његова некадања газдарица; тај пас сумњиве боје, с пребијеном ногом и окрвављеним ухом, беше некадашњи живи, измоловани Жучак.

— Брезова? овде?... понављаше Радван све више у чуду. — Чудновато! Шта она ту ради?

— Сад већ више ништа не ради... — рече Адам тужно. Лампа, што јој је горела у мозгу, угасила се... оставила ју памет. Снашла ју најтежа воља божја: померила је памећу!

— Полудела је? Но, мало јој је и пре требало до тога. Али то ми не тумачи, шта она ту ради?

— Изгубила је парницу Кад је добила осуду, био сам још онде и задивио сам се миру, с којим је примила тај ударац. Погледала на хартију и није рекла ни речи, нит' је дала од себе гласа. Само је те ноћи почела писати и писати, све као неке тужбе, неке молбенице, ал' већ без репа и главе. Увртила је у главу, да јој је казано, да почне на ново парницу, од најниже јурисдикције; после јој се причињавало, да стоји пред судом и брани своју кривицу — и већ тако је и остала

— А ћерка? умрла? — запита Рафајло.

— Није. Бедно дете! без младости, здравља, среће, без свега онога, што је сваки од нас имао макар тренутак у животу! Чистилишни живот од колевке, а она га подноси с каменитом, мртвом резигнацијом. После тога последњега удара све се расуло. Укућани се иселише, тешка их невоља погоди.

— Могао би ти мало у краће . . . Знам и сам, да у таким приликама не цвета благостање Не, знам само, за што до јако нису поумирали од глади. Ти их издржаваш?

— Ја нисам могао . . . знаш и сам. Написао сам само госпођици Казимири, а она место одговора, сама дође с оцем. Не знам, како га је наговорила, ал' је све прегледао и пристао да се брине за ту несрећницу. Дао јој је ту у месту кућу за становање и неколико мерова хране преко године. Остало дометне госпођица Казимира и ја, колико могу. Па ко би се, гледајући ту уду срећу, још на своју потужио!

— А кћерка?

— Учи се Овога је прелећа била ту две три недеље а после оде у свет, у Женеву на университет. Ах, да ју видиш! Од жалости ми сузеударише на очи, кад је видех онако пропалу.

— Чудо је, да је жива. Прождирала ју анемија и маларија. Не мишљах, да би издржала. То је организам од кремена Ха, ха! та ме може учинити рђавим посматрачем и лепо долазити до своје цели!

— Ниси веровао, да би издржала?

— Разуме се да нисам.

— Па што си ју подстицао на борбу?

(Наставиће се).

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Он се задовољава познањем света, који збиља постоји, и закона, који истим равнају (види о том „Стара и нова психологија" г. проф. В. Вујића, Летопис Матице Српске, 1888.). Од свих шест наука, што сачињавају позитивизам дакле математике, астрономије, физике, кемије, бијологије и социјологије најважнија је кажу ова последња, у којој лежи управо главно значење позитивизма Основна јој је мисао, да је човек са својим осећањем, мишљењем и вољом продукат друштва, које га непрестано модификује Да се позитивни метод, који је већ дошао до владе код природних наука, уведе како у социјологију тако и у остале гране науке, те да се тим и аналоган резултат постигне, вреди као главна задаћа позитивизма.

Готово истодобно са позитивизмом, који хоће, као што видимо да преким путем доспе до решења главног питања етике у практичном правцу, питања социјолошког, требао је де се појави, ако не већ и прије, суморни песимизам Шопенхауеров. Филозофија критичног правца узимајући дух за филозофски принцип а за суштине му познање и идеју, уништила је дуализам догматичних система, код којих видесмо, да су дух и материја координиране потенције; но при таковом решавању метафизичких питања остаје одношај воље к духу, к идеји више мање нерешени проблем, загонетно питање, те услед тога настаје н. пр. код Канта дуализам међу теоретичним и практичним разумом, а никако се не види, какву улогу код човека игра воља. Да се тај дуализам одстрани и том злу доскочи, нужно је било ударити једино могућим путем, а то је, да се воља постави основним принципом, суштином ствари саме (Кантове), или апсолутним (Хегеловим) и реалним (Хербертовим). Ту је задаћу испунио чувени песимиста Шопенхауер, чија је наука, пошто понајвише одговара приликама у практичном животу нашега доба, порасла до самосталне литературе, која се све више и више шири, премда тај његов песимизам баш на тој практичној страни има своју Ахилову пету. По њему је, да кратки будемо, воља суштина и језгра реалности; из ње произтичу све остале душевне моћи, шта више и сви природни појави (тако н пр. хоће маг-

петска игла увек да заузме један те исти положај, жељезо лети к магнету, електрицитети се спајају или одбијају, камен пада к земљи и т. д. а свуда се показује воља као покретач и основни принцип тих појава, још прије пак свих душевних). Свет не постоји само у престави, већ и у вољи нашој, а тим је, како он држи, идеализам надмашен Воља је неки слеп природан нагон и принцип, из кога се развија сав како органски тако и анорганскп живот на земљи; на највиши пак степен свог образовања доспева воља помоћу чувстава до преставе о самој себи и до самосвести о себи самој. Шопенхауер је дакле, како се види, дао вољи сасвим друго, далеко замашније значење, него што ми то у обичном животу узимамо. Она шта више не може ни да пропадне, већ се само појављује у другом облику, дочим се нама чини да нестаје дотичне ствари; у етичном смислу пак бољи је онај човек, који је више у стању да савлада своју вољу к животу; чим је пак мање у стању да то учини, тим је гори и опаснији по друштво човечанско. Нагласити нам још ваља, да тај песимизам није тако ужасне природе по себи, као што се на први поглед чини и као што се обично узима; сам Шопенхауер био је врло добар човек, на кога би се многи угледати могли.

После ових важних философских система појавише се у новије доба неки философи, што основаше, самосталне додуше, системе, но те су системе настале очевидно под јаким утицајем ма које од прије споменутих система, те неке изгледају готово као философска еклектика, добивена комбинацијом више система При свем том су оне врло лепе, кратке и одређене, а узимају непрестано обзир и на постепени напредак ексактне знаности. Најважнији су представници те врсте философије: *Лоце* са својим *телеолошким идеализмом*, ком је задаћа да проналаске и резултате науке на пољу природних наука примени на идеализам, те за то признаје врховним законом света органског и анорганског тако звани каузални механизам, који је међу тим само подлога теорији света чисто моралног, усредсређеног у идеји о добром; — *Фехнер* са својом дивном науком о одношају између тела и душе, т. зв *психофизиком*, о двојаком посматрању једног те истог предмета (дуализам) и о космологији т. ј. науци о постању света Дуализам му после прелази у идеални монизам, пошто се и субјективно и објективно (овде у смислу „израиљског света") посматрања сједињују у сазнању, свести човека; — *Вухт* са својим чувеним *неоспинозизмом*, у којем се резултати на пољу психологије и физиологије примењују јединству између човечјег духа и тела, само што душа губи свој појам као биће а добија појам целог скупа функција, које су у тесној свези са физичним стањима и променама у телу нашем; — најпосле ваља нам споменути још живог, као и Вухт, философа *Хартмана* са његовим *трансценденталним реализмом*. Код њега су воља и престава (т. ј. сила представљања) координиране потенције, иначе је песимиста већи од Шопенхауера, те пориче и живот и деловање појединаца, већ тврди да појединци делују несвесно (unbewusst) у корист заједничкој цели свију, једино њој у корист

Прије ове четворице најновијих и најмлађих философа ваљало ми је споменути још са Шопенхауером истодобног философа *Гинтера*, који је основао неки дуализам, прелаз од рацијонализма к Хербертовом реализму. Пошто је доста неодређена карактера, споменуо сам га тек сада, већ и због тога, што му се тек у наше доба важност као философа диже преко неких његових ученика - Доцније више о њему.

Најпосле ваља нам обратити пажњу на млађани материјализам, који се разликује од оног прије споменутог француског материјализма у том, што не само даје душевном телесни облик, већ иде једино са чисто физиолошког становишта, посматра сав душевни живот: осећање, преставе и мишљење једино као физиолошке функције телесних органа. Душевно је дакле само продукт телесног, а „као што слезина произвађа жуч, тако исто производи и мозак мишљење" На жалост се тај материјализам шири по недовољно образованим слојевима читалачке публике врло брзо, сваким даном све више, а уплив му је врло штетан по интелектуални живот и напредак његове публике. Главни су му заступници *Фогт*, *Молешот*, а особито *Бихнер*, који је са својим делом „Kraft und Stoff" ударио основ тој популарној философији, тако штетној реакцији идеализма, а за тим и *Золбе*. Сви готово научари осуђују тај материјализам, а најбоље га је оценио *Ф А. Ланге* у свом врсном делу „Историја материјализма и

критика значења му“; тако су исто устали против њега и чувени природњаци, чија су имена и учења доста злоупотребљивана, као *Ди-Боа Рајмон*, *Лоце*, *Др. Алтум* па и сам *Дарвин*. Основа је том материјализму прецењивање важности физијологије за песнички живот човеков

Што се пак тиче мистицизма, који се има сматрати само погрешним кораком неколицине занешењака на пољу метафизичне филозофије, то држим да га могу ћутећки прећи, јер исто тако не заслужује да се стави међу остале филозофске системе, као што ни његови представници не заслужују да их ставимо уз имена других славних филозофа. Не зна се да су Харри Мур, Релф Кедварт и Пијер Поаре, представници мистицизма, утицали на развој филозофије, па зато је донекле сувишно и упознавати се поближе са њиховим теоријама Можемо се у осталом с њима упознати у Ердмановој историји филозофије.

Хронолошки ред, којим су мислиоци нове филозофије један за другим следили, овај је: Декарт, Хопс, Железнкс, Спиноза, Локе, Лајбниц, Малбранш, Беркли, Волтер, Волф, Ламетри, Јум, Русо, Дидро, Хелвецијус, Кондилак, Кант, Јакоби, Фихте (старији), Шлајермахер, Хегел, Шелинг, Хербарт, Гинтер, Шопенхауер, Бенеке, Конт, Лоце, Фехнер, Вунт, Хартман. Код животописа ћу се ограничити само на најважније моменте и податке о животу тих заслужних за филозофију људи.

Но да проучавање наука тих филозофа буде тачно и систематично, то ћемо узимати не поједине филозофе, него хронолошки ред, којим су се њихове системе појављивале, а код сваке од њих ћемо груписати њене почетнике и приврженике, који су од битне важности; разлике баш велике у времену између које му драго и њој непосредно следујуће филозофске системе нема, зато тај распоред неће баш много променути пре наведеног хронолошког реда филозофа, тим више, што су многи у исто доба живели. На тај начин ћемо добити ову схематичну слику за преглед историје нове филозофије:

1.) *Пантеистични рацијонализам* (Декарт, Железнкс, Спиноза, Малбранш);

2.) *Емпиризам* и *емпирични скептизам* (Хопс, Локе, — Јум);

3.) *Идеализам*, *идеални спиритуализам* и *догматизам* (Лајбниц — Беркли — Волф):

4.) *Натурализам*, *сензуалистични материјализам*, *сензуализам* (Волтер, Русо — Дидро, Ламетри — Хелвецијус [хедонист], Кондилак);

5.) *Идеалистични критицизам*. *антирацијонализам*, *субјективни идеализам*, *идеалистични пантеизам*, *објективни идеализам апсолутни идеализам*, *идеалистични реализам* (Кант — Јакоби — Фихте (стар.) — Шлајермахер — Шелинг — Хегел — Хербарт);

6.) *Дуализам*, *пеимизам* (Гинтер, Шопенхауер);

7.) *Реализам* (Бенеке);

8.) *Позитивизам* (Конт);

9.) *Телеолошки идеализам*, *идеални монизам*, *неоспинозизам*, *трансцедентални реализам* (Лоце, Фехнер, Вухт, Хартман);

10.) *Материјализам* [физиолошки] (Бихнер)

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДНА О ЖИВАНОВИЋЕВУ „БРАНИЧУ“

на „реферат“ и „одговор“ г. Љуб. Стојановића.

(Свршетак.)

Г. Ж упућује у „Браничу“, да према инф. *дупсти* (aushöhlen) треба писати сад. вр. *дубем* а не *дубим*, јер је ово пошљедње praes. за *дубити* (стајати управо). Оба ова глагола тако стоје у Вукову Рјечн. и зар о томе још може бити каква разговора? Може; г С је пронашао, да „од глагола који гласи у сад. вр дубим не мора бити inf дубити (али тако јесте, и шта све у језику не би морало бити онако како је, да је, као што није, друкчије!) него може и *дубети* (нема спомена у Вук. Рјечн.), и онда овај глагол може да се наслони на глагол живети који има двојако“ („реферат“ стр. 15.) Ето тако резонује у „науци“ један Љуб. Ст, и ми ма да га прилично познајемо, не можемо довољно да се начудимо шупљу и недотупавну разговору, — не можемо да се начудимо, како може тражити, да и једну кап мастила утрошимо на такове „проналаске,“ којима се морамо једи-

но смијати и ништа више. Ceterum de gustibus. . . . а ово се исто тиче и ријечи *нужда и свештеник*, које је г. С. „принужден“ (ваљда ће и ово народ разумјети као год и *принуђен**) да задржи у том облику, јер ће тијем „сачувати народност,“ а с друге стране опет треба се окренути против германизама („реферат“ стр. 15) јер н. пр. *„условити“*, *„околности“*, *„немеродавно“* и слич. накараде у г. С-ћа „нијесу“ германизми!

Тако бисмо ми били готови са примједбама г. С-ћа, осим оно мисли recte бесмислица, што их је овдје истурио, које и њему самом морају сада из гледати и смијешне и жалосне.**) Али ипак још нијесмо готови са свијем. Г. „стручњак“ је на завршетку „одговора“ запао у нове „исправке“ (тијем дакако у нове глупости), тражећи погрјешке у мојем писању; разумије се, да је ту највише штампарскијех погрјешака, особито што се тиче дијалекта, али г. С-ћу није ништа сметало, да се хвата и таковијех средстава. Мени је то најпослије свеједно, јер шта би онда г. „стручњак“ исправио кад тога не би било? Како он иначе „исправља“, то ћемо одмах видјети. Прије свега и оно је за то, да ваља већ једном да прегнемо око чишћења језика, а према дјелању дослије вриједнијех у нас трудбеника на томе пољу. Колико је он међу тијем подобан за тај посао и колико му је до тога стало, показао је и сувише јасно својим „рефератом“; ми ћемо се дакако чувати тога рачјег напретка. Али ништа за то; и он са мном заједно вели оно напријед, позива ме, да то упамтим, па да не пишем више:

1.) *Но*, јер то је њему руски. Најгори ти је посао са човјеком њекаквијех надрипојмова, а такав је наш „нашљедник Даничићев“ у сваком ретку. Кад г. „стручњак“ није могао ништа научити из Вукова Рјечн. или Миклошићева Etym. Wört, требао је отворити Маретићеве „Veznike,“ па би нашао, да је *но* чиста српска адверзативна коњункција са широм употребом него што је имаде *ну*. Маретић учи: „И тако čistom adversativnom značenju ne upotrebljavaju riječce *nu* čisti Štokavci, nego je obična u uzvicima, i to ne samo danas, nego i u predjašnje vrijeme.“*) Што се тиче ријечце *но*, ево г. „стручњаку“ примјера из народног језика: један младић сиромах, *но* провртан и домишљат. Вук — припов. 101. насмије се отац, *но* и уздахне 108. моја жена јутрос бјеше навалила, да ти понесем један ћуп масла; *но* сам ја међер добро учинио, што је нијесам послушао. Вук — посл. 61 лијеп је гледати, *но* какав је мирисати 169.**) Шта вели на ово г. „стручњак“? Благо онијем, који га слушају и у њега се уче! Знање г. С-ћа допрло је до ст. слов. нъ и нж; то је све, што је он знао о томе, па дакако да му је онда *но* руски. Овде је г. С. „скрајао“ по ст. слов. и увјерио нас је, да је ст. слов. језик у незналачкијем рукама доиста несигурно оружје. А да шта смо ми напријед казали?

2.) да не пишем *„лежи несмисао“*, јер је то њему њемачки, а ја држим, да то није толико њемачки, колико је метафор употреба глаг. *лежати*, што је сваком језику, па и српском, допуштено. Разликујмо добро!

3) да не пишем *„схваћамо“* (ваљда схватамо!?), а у Вукову Рјечн. стоји *схваћати*. Постанак овога облика и не разумије г. „стручњак“ а „исправља,“ осим ако не мисли, да је и то „немачки.“

4) да не пишем *„ако иогледа на завршетку реферата“* (мисли *„на завршетак“*, — да види ваљда није ли мургаст или шарен!). Ово до душе није толико граматика колико логика, а то је баш најслабија страна у г. С-ћа. Нека промисли, ако је у стању, па нека покуша разликовати н. пр. погледати у врт и погледати у врту т. ј. потражити; погледати на таван и на тавану, — у кућу и у кући итд.

5) да не пишем *„у оно“* (мисли ваљда *„разумијевати се у оно“* мјесто *„у оном“*). Овдје немам куд, већ да признам провинцијализам, а мјесто тога ћу писати од сад *„разумети о нечем“* (у истом значењу), као што г. С. пише на стр. 22. „одговора.“

6.) Што се тиче онога *„што је чини“* и *„има“* поред *„имаде“* (*зна* поред *знаде*) то је требао г. „стручњак“ растумачити; у првом: шта је „мислио“, у другом: који облик сматра љепшијем, јер другога разлога нема; ено му у онијем Вуковим ријечима једно поред другог. Жив нам био Тодор, нек се чини говор!

7.) Што се тиче онога *„изузетци“*, па онога *„ријечу“*, па најпослије „мешања дијалеката,“ као *„најпосле,“* *„увјек“*,*) *„погрешку“*, *„употреби“* итд. (мјесто: *најпослије*, *увијек*, *погрјешку*, *употријеби* итд) то могу увјерити г. „стручњака,“ да сам се и сам ради тога много љутио, али то бисмо обојица могли расправљати само са слагачем, а не бих никад мислио, да ће „нашљедник Даничићев“ дотле спасти. Wie hoch geflogen und wie tief gefallen! Осим тога не треба ни да спомињем, да г. С није ни на томе мјесту (код штамп. погрјешака!) прошао без

*) То су разлози г. С-ћа! — види „реферат“ стр. 15.

**) Испор. увод у „реферат.“

*) Veznici u slovenskijem jezicima, Zagreb 1888., стр. 101.

**) Veznici, стр. 99. и 100.

*) Ово дакако није „мешање,“ јер тако није ни у којем дијалекту. Обична штампарска погрјешка.

глупости, јер је то за њега немогуће. Тако је њему, као мајчином филологу, н. пр. *„смијешним“* према *„споредније м“* „мешање диалеката“, као да није прво по свијем дијалектима (мислим пошљедњи слог), а друго по јужном тек утјецајем прономинал. деклинације, — осим тога што је то мијешање кад кад потребно, да се избјегне какофонија, а дијалекат се томе не противи **) — У осталом нека г. С. замоли од уредништва „Јавора“ рукопис, а ако усхтије, може баш у Биограду добити она два броја, у којима сам својеручно исправио штамп. погрјешке, особито што се тиче дијалекта; буде ли му требало, учинићу врло радо. Међу тијем могу га и то увјерити, да бих се ја врло радовао, кад бих се у њега могао научити чему, али, на жалост, wo nichts ist, da kann man nichts nehmen.

Ја бих могао, управо требао бих сад да вратим г. С-ћу, па да изнесем његове „лапсусе“ у писању, разумије се без штамп. погрјешака, али то би било сувишно и држим, да не би никога ни у чем изненадило, јер г. С. умије чак и да брани глупости. Дакако да је свему томе узрок незнање па не може ни он друкчије писати, него онако, колико и како зна. Могао бих најпослије да отворим „Отаџбину“ од прије њеколико година, па да потражим њекакав му пријевод, шта ли је, Јиричековијех „трговачких друмова по Србији и по Босни у средњем веку,“ — писан, буди бог с нами, јужнијем дијалектом, па да изнесем примјере као што су: *овим, тим, одељку* (четири пута једно за другијем), *ђе, „сјео“, ових, живео* и др. — али ништа ја то не требам, јер се и не чудим, а друго казао сам, да ћемо се за сада држати само „реферата“ и „одговора“, и од куда најпослије да ти један Љуб Ст. знаде прије њеколико година оно, што не ће знати ни за толико година у напријед?

**) Осим тога не бих ја нигда иза палатала употријебио ону аналогију прономинал. деклинације

Има још њешто, што не би требало да оставимо Живановићеве ријечи „основа с наставком *о*“ н. пр. у *танкопређа* (први дио) схватио је г. С. тако, да је *о* њеки особити наставак на основу“ („реферат“ стр. 6. и д.) и онда, разумије се, напада, исмијева, онако како само један брзоплет умије и знаде. Кад се за тијем освијестио, ево шта каже у „одговору:“ „Врло лако може бита да сам г Ж-ћа овде рђаво разумео. Ако буде тако, ја ћу радо признати, чим ми одговори да ли он сматра оно *о* у речи *танкопређа* као један наставак, а оно ъ у тьнькъ као други.“ (стр. 4.) Да не би помислио, да је и он кадар кога збунити, ево ја ћу му одговорити мјесто г. Ж-ћа, да је оно ъ и *о* једно исто, али ћу онда и то додати: врло лако може бити, да г. С. у опће врло рђаво разумије, и да нам је од свега срца жао „референата,“ какав је г. Љ. Ст.

На стр. 5. „одговора“ читамо: „А шта ћемо са *брзолов?*“ Исто што и са његовијем *богобојазан* с том разликом, да г. Ж. са *брзолов* не науди ама баш ни мало својим допунама о сложен. ријечима у српском а г. „стручњак“ је хтио да „руши“ са *богобојазан,* мислећи, да је та ријач супстантив и рачунајући је у „зависна“ композита. Са свијем онако, како једноме референту à la Стојановић Љ. приличи и доликује!

Ми смо готови, — а сад тек остаје на вољу г. С-ћу, да се пући на који год хоће начин од сто начина. Треба ли још што да речемо на завршетку, да карактеришемо „референта“, који мјесто реферата наниже поворку бесмислица и увјери нас на сваком кораку, да је незналица?

Не треба ништа више; ствар се сама собом илуструје.

Па ипак, кад није друкчије, нека је слава „стручњаку“ и „нашљеднику Даничићеву“! Благо Даничићу, али и — прости Даничићу!

Рад. Врховац.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **Др. Ђорђе Радић**, наш стари радник у економној књижевности нашој, и сада позива на претплату на једну нову своју књигу, а то је *„Гајење пернате живине“*. Ово је двојином умножено и сасвим поправљено издање његовог пређашњег издања о гајењу наше домаће живине. У делу ће бити 40 слика од разних кокошака, ћурака, гусака и патака и штампаће се књига на финој углађеној хартији. У делу том ће бити реч и о болестима домаће живине и како се оне лече. Цена је књизи 1 фор. (2 динара), а претплата се шиље или писцу у Београд или штампарији А. Пајевића у Нови Сад.

= У Задру је изишла из штампе књига нашега врлога књижевника *Марка Цара* на талијанскоме језику под натписом: „**Studi Slavi di letteratura e d' arte**“, а са овим садржајем: Словени у XIX. столећу. — Црногорски владаоци песници. — Вук Ст. Караџић и српска народна поезија. — Змај Јован Јовановић. — Матија Бан — Лав Толстој и руски роман. — Василије Верешчагин. О овој књизи донећемо опширнији приказ од једнога доброг познаваоца књижевности српске и словенске и знаоца талијанског језика.

БЕЛЕШКЕ.

(**Марко Костић**), наш драги сарадник из Боке Которске, свршио је у Задру богословске науке и сада ступа у живот и у народ. Г. Костић је и до сада радио на „Јавору" написавши оне чланке и цртице, под којима беше потписано „Мар. Ко.", и псеудоним „Дијете Грујица jun., и шифра „Д. Г." Сада после свршених наука и школске стеге имамо изгледа, да ће г. Марко више времена посветити моћи књижевноме раду, те да ће тако и „Јавору" моћи коју своју радњицу и од сада чешће наменити.

СТАТИСТИКА.

(**Новине**). Као што бечки лист „за географију и статистику" рачуна, излазе у Немачкој свега 5500 новина, у Енглеској 3000, у Француској 2800, у Италији 1400, у Аустрији 1200, у Шпањолској 850, у Русији 800, у Швајцарској 450. Највише претплатника има у Кантону Циришком, затим долази Виртембершка. У Европи има 20,000 новина, у Азији (енглеској Индији и Јапану) 3000, у Африци (Алгерији и Капланду) 200, у северној Америци 12,500, у јужној Америци само 600, у Океанији 700.

РАЗНО.

(**Славни људи на самрти.**) 12. **Торквато Тасо**, који је написао велики и славни еп „Gerusalemme liberata", јесте један од најсимпатичнијих песничких ликова талијанских. Рођен је године 1547. Његова жалосна судбина одавна је давала грађе страним писцима. У немачкој је књижевности Гете написао драму, коју је на наш језик превео Дамјан Павловић. Даље је у Немаца и Раупах употребио живот Торквата Таса за глуму једну а исто тако и Цедлиц за свој драмски спев под натписом „Тавница и круна." Таса су због љубави му према војводкињи Леонори d'Este прогласили махнитим те га затворили у лудницу, где је у загушљивој ћелији, не бријући се никад и не шишајући, сав у траљама провео неколико година. Да ли је доиста био сишао с ума или је војвода за казну само заповедио да га лудим прогласе, никад се није дознало. Но извесно је то, да су га поштоваоци му и пријатељи заузимањем својим најзад ослободили те га позвали у Рим да га венчају ловоровим венцем. Изгледа, као да су хтели, да у слави заборави на неправду, која му је била нанесена, јер све једно, било да је Тасо одиста био сишао с ума, било да није, блажије и лепше поступање свакако је заслужио. Опоравио се није више никад. У Рим је дошао сав изможден. Тек што је онамо приспео, разболео се те су му венчање морали одложити. Он је сиромах слутио, да ће умрети па напише ово неком свом пријатељу: „Ја идем у онај живот, који је једино прави живот." Па кад се најпосле у пролеће 1595. са свим већ спремили да му одаду почаст те су Капитол украсили ћилимовима и цвећем а свирачи већ удешавали инструменте, да свирају свечани марш, лежао је он саморан у својој одаји те је ту и издануо с уздахом: „Пре мете на мети!" Било је то 25. априла 1595. Свечаност, коју су му спремили у славу, била му је спровод. Ловоров венац красио му је мртву главу.

13. **Павле Скарон**, први муж потоње маркизе од Ментнона, рођен 1610 или 1611., био је велик шаљивчина и приклапало. Комични роман, шаљива игра и трагедија то је било поље његовом перу. Сав се Париз смејао његовим духовитим досеткама, којима је шибао цео свет а највише своје савременике. Одређен је био да буде свештеник те је већ постао био abé, па онда једаред у Мону о месојеђама, кад су машкаре ходиле по улицама, намаже голо тело медом, легне у рашивену перину па онда као пернат Папагено изађе међу свет. Свима се тај костим допао те су трчали за њим, да га познају ко је. Скарон, који ни по што није хтео да га познају, најпосле се није умео никако друкчије да спасе него скочи у воду ца се сакрије под ћуприју. Од разладе, коју је тиме навукао, укоче му се сви удови, само не хумор његов, којим је после веселио у Паризу велико друштво. Његове досетке, глосе и мање песме тако се свуда допале, да је краљица Ана од Аустрије развесељена једаред рекла, да би Скарону врло радо дала мировину, кад би само знала, под којом титулом. „О, лако је за титулу!" рече Скарон, кад је чуо за то. „Болест је моја титула. Нека ме умирове као „Болесника краљичиног." Краљици се допадне та досетка те одобри мировину и Скарон се од то доба звао: „Краљичин болесник." Као тај краљичин болесник био је средиште свега духовитог досетљивог и галантног света. У салон су његов долазили сви велики људи онога времена. Па и сирота рансоаза d'Aubigné, потоња маркиза од Ментнона, долазила је онамо. Са лепоте јој и духовитости удварало јој се много па ипак је живила врло неудобно. Да се може таворити, морала је кратити време некој госпођи Нејановој, ћудљивој својој рођакињи. Шта је најпосле знала, него или отићи у манастир или се проневаљалити. Скарон је онда запроси, да пође за њега те она и пристане. Сиротог болесника брижљиво је неговала до издисаја му а није му била ни неверна, ма да је за лепу младу жену било врло тешко, дворити узетог мужа и сносити његово, често непристојно ћаскање. Још ни на самрти није хтео ништа да зна за побожност и душевну утеху „Иди ми, молим те, с тим твојим молитвама и псалмима!" рекао је у смеју својој жени, „Не бих никад био мислио, да је тако лако, ругати се смрти." „Чуј, жено, што ћу још рећи на послетку — — „Скароне! Скароне!" замоли га жена. „Окани се сад шале! Није сад време да се смејемо него да плачемо." „Е па добро," одврати Скарон, прогутавши своју последњу досетку, „а ти плачи, али то стоји, да ни полак нећете за мном плакати, колико сте ми се смејали." Тако је умрьо 17. октобра 1660.

(**Шта вреди калемљење богиња.**) Кад је славни путник *Станлеј* последњи пут полазио у унутрашњост Африке, позвао га је лорд *Херил*, да преко свог лекара *дра Парке* за време свога пролажења кроз Африку посматра утицај калемљења богиња („пелцовања") на разболевање и умирање од великих богиња, те да онда извести о томе енглеску комисију за калемљење. *Др. Парке* је недавно јавио овој комисији, да је каламио 40 афричанских вођа караванских. Кад је на скоро за тим наступила врло јака зараза од великих богиња у Африци, од оних 40 каламљених њих 38 нису се разболели; а остала двојица, код којих се каламљење врло слабо примило, јер није довољно извршено, разболела су се од врло лаких богиња и обојица су оздравила. А на против оне друге вође и слуге око каравана падали су на све стране „као муве" од богиња. (Ово јављају стручне *„Бечке опште медицинске новине"*).

(**Професор Брике**). Професор физиологије на бечкоме универзитету др. *Ернст Брике* ступа сада у мир, пошто је преко четрдесет година био професором, а како је прешао 70-ту годину живота, то по закону мора ићи у пензију. Покојни лекар новосадски и књижевник српски *Др Јован Андрејевић* († 1864.) био је љубимац Брике-ов и радио је у његовој лабораторији, те је и дошао и сам до нових резултата,

које је у стручном летопису саопштио а и у засебној књижици изишла је расправа његова под натписом „*Ueber den feineren Bau der Leber*“, у којој је Андрејевић доказао, да се жучни власасти судови са крвним судовима не додирују, као што се дотле држало. Брике је сваке године у својим предавањима, кад је говорио о томе, како је откана јетра (црна џигерица), спомињао свога вредног ученика, Србина Јов. Андрејевића. А и други новији физиолози спомињу на своме месту и Андрејевићев проналазак. Андрејевић кад се после настанио у Новом Саду остао је у преписци са Брикеом и шиљао му је по који пут карловачкога бермета и других добрих ствари, што их ми имамо овде у нашим крајевима, а којих се ни Бечлије не устручавају. Др. Андрејевић је познат и као књижевник српски, нарочито својим „*Естетичним одломцима*“ (по Фрауенстету и Куну Фишеру) у „Даници“, „*О фотографији*“ у „Седмици“, преводом с енглеског оригинала „Рихарда III.“ Шекспировог; врло је занимљиво његово писмо у „Даници“ за 1860., у којем писце у томе листу врло оштроумно оцењује; а радио је и иначе у „Даници“. Спомињући професора Брике а сетисмо се и његова честита и вредна ђака, па нека нам се не замери, што га и споменусмо. Др. Андрејевић је сарањен на новосадском ајмашком гробљу, поред капеле владике Платона, на јужној страни од ње, где је положена велика мраморна плоча на гробу му.

(**Журналистиње**). Недавно се десило, да је једна женска у Лондону захтевала, да је пусте као заступницу и известитељку неког женског листа, што сваки дан излази, у галерију новинарску доње куће енглеског парламента; но она бејаше с овом молбом одбијена, и ако се за њу заузимали неки важни чланови парламента. О овоме случају много се говорило и писало, и то даде повода, да се опази, како се многе женске у Енглеској одају на новинарски занат. Само у Лондону износи њихов број око 200 и њихове се услуге онде веома ценс и уважавају. Лондонске новинарке могу се по своме занимању поделити у три врсте. У прву врсту иду женске из тако званог финог реда, које свакојаке скандалозне догађаје и разговоре покупе, па их продају каквим брбљавим листовима. У другој су врсти оне женске, које пишу чланке о питањима моде или о другим стварима, које женски свет занимају. Међу овима има неколико врло ваљаних снага, и прича се, да је она женска, што пише под измишљеним именом „*Madge*“ и која недељно даје по један чланак листу „Трут,“ дошла тим начином до лепог имања, јер веле да има прихода до 10.000 марака. Међу праве новинарке броје се госпођа *Крефорд*, која пише врло вешто и духовито; госпођа *Лаус*, уредниковица листа „*Queen*“ и госпођа *Фридрихс*, која пише за лист „Пал Мал Газету.“

(**Жене у Индији**). По старом обичају у Индији не сме девојка, кад се уда, ни с ким у мужевљевој кући разговарати се, осим са млађом браћом и сестрама мужевљевим. У неком селу у провинцији Бурван догодило се недавно, да се једна јадница сама убила због тога, што није имала никога, с киме се могла разговарати и играти, јер у Индији се девојке тако младе удају, да по најновијем попису има тамо 70.000 удовица, које још нису ни девету годину свога живота навршиле.

(**Име „бронза“**). Као најстарије писмено, у којем долази реч „бронза“ у свом данашњем значењу, наводи Бертелот дело неког грчког алхимисте, где се налази један рецепт за прављење „βροντήσιον“ - а од бакара и цина. Али биће да је та реч још много старијега датума. Јер код Плинија се налази једно место, где се прича, да се у Брундизиуму најбоља огледала праве и то из смесе бакара и цина. Из овога следује, да се у Брундизиуму бронза много израђивала, те је лако могуће, да је ово име постало из речи: „*aes Brundisinum*,“ као што је немачка реч *Kupfer* (бакар) постала од речи: „*aes Cyprium*.“

(**Женска војска у Дахомеју**). Више пута се спомињу Амазонке дахомејске, а сада се прича, да те женске, које су до сада биле на гласу као јунакиње, нису ништа друго, него као неко робље, јер се оне узимају у војску због какве год кривице своје, као неверности, због свађе, непослушности, дурења и т. д. Кад су већ међу Амазонкама, а оне морају да служе као војници у тешким ратним вежбањима, особито их краљ радо употребљује при јуришању и он их сам предводи и командује. Ако се која Амазонка кукавички влада, убију је на место. Амазонке живе у касарнама под највећим заптом; дисциплина је страшно крута и сваки прекршај се смрћу казни. Држи се, да број Амазонака износи око 2000 Говори се, да ће скорим краљ Тофа од Порте Ново, који је савезник Француске, да пошље у Париз заробљене Амазонке, да их виде Парижлије у њиховој лакој униформи. Бојажљиви људи држе, да би крвожедним овим женама најпре ваљало одузети њихове ножеве.

НОВЕ КЊИГЕ.

Главнији моменти из историје хришћанске ставрографије. Написао проф. *Јован Вучковић*, Задар, печатња Ивана Водицке, 1890. На 8-ни стр. 56. — Прештампано из „Извештаја о правосл. богосл. заводу задарском“ за год. 1889-90.

Извештај о вишој девојачкој школи српске православне црквене општине сомборске, за 1889/90 школску годину. Саставио: *Никола Ђ. Вукичевић*, школски управитељ. Издала православна србска црквена општина Сомборска. У Сомбору, штампано код Ф. Битермана, 1890. На 8-ни, стр. 38. — На првоме је месту чланак Ив. М. Поповића „*Неколико речи о важности и похађању виших девојачких училишта.*“ — Ученица је било свега 92 уписане, а на крају године 87, и то од ових 60 из Сомбора а 27 са стране.

ИСПРАВАК.

У чланку „Још једна о Живановићеву „Браничу““, у бр. 28. осим иначе формалних погрешака, исправи на стр. 445. други ступац 7. ред одозго: — іо — место — іо —, 8. ред одозго — ііо — м. — ііо — ; 11. одозго читај: „*і је проду-жено* ь“ м. ъ; 15. ред одоздо иза „*оставити*“ стави „*остале*“; 4. и 3. ред одоздо стави „*кыј*“ (са мало *к*) транскрипц. ст. слов. **кыи** (са мало *к* и са јори: ъı); у „исправку“ **прѣслыти** (са јори: ъı).

За продају „Јавор“ 1880., 1881., 1882, 1883., 1884., 1885., 1887., 1888. свака година за себе у књигу тврдо укоричена може се добити у Администрацији „Јавора“ у Н. Саду.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији “Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 30. У НОВОМ САДУ 29. ЈУЛИЈА 1890. Год. XVII.

СТЕВАНУ СИНЂЕЛИЋУ

ПРИЛИКОМ 80-ГОДИШЊИЦЕ ЈУНАЧКОГ МУ ДЈЕЛА НА ЧЕГРУ.

Синђелићу! Благо твојој души,
Кад јуначки 'нако у гроб оде
Ради српског највећег ти блага:
Свете вјере и миле слободе!...

Синђелићу — ватро жива!...
Синђелићу — љути громе!...
Још се с нашег лица слива
Горка суза за тобоме...

Синђелићу! На крвавом Чегру
Дигоше ти спомен дјела света,
Дични спомен, што угинут' не ће
Док је сунца, — док је српског св'јета!...

Синђелићу — ватро жива!...
Синђелићу — љути громе!...
Још се с нашег лица слива
Горка суза за тобоме...

Синђелићу! Мир пепелу твоме!..,
Синђелићу! Слава твоме паду,
Којим Србин загријева груди,
Снажи мишћу, гаји свету наду!

Синђелићу — ватро жива!...
Синђелићу — љути громе!...
Још се с нашег лица слива
Горка суза за тобоме...

1889. **Вељко.**

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

Док се начеоник и доктор код чаше вина мучили, како ће у новинама описати попу, донесоше новине против начеоника страшан допис. Свака је жилица у начеонику дрхтала, када је читао. Ни једна влас на телу његову није остала нетакнута. Ускипио човек и нешто страшно намислио. Лечник му говораше: „Седи, Прокопе, написаћемо одговор. То се несме прећутати“

Начеоник отресито рече:

„До беса и ти и твој одговор! Заменућу перо оруђем, нека осети онај, који ме је тако гадно пред светом оцрнио, како се свети Прока Прокопијевић“

„Шта намераваш, за име божје?“ питаше га бона жена.

„Ћути, не мешај се у моје послове За жене је уздисање, освета је за човека“

Не знам како је то било, сва се је интелигенција искупила у гостијони. Сада сам се досетио. Беше опет о месојеђама. Мојсије даваше игранку. За вољу госпођама морали

су дођи и мушкарци. Месна господа гледала се некако попреко Пре годину дана беше то сасма друкчије. Онда није било странака, онда се лепо у заједници чаврљало. Сада је сваки осећао, да му је некако около срца тескобно. Један другогахотијаше да поздрави, ово или оно да упита Да се реше тога неугоднога чуства пили су сви као у окладу. Начеоник је све некако режао и погледао попу, а лечник га је утишавао. Око пола ноћи пришапну начеоник доктору: „Сада је доба, Прокопијевић хоће да се освети.“

Када је то рекао, устаде и громким гласом викну:

„Мојсије!“

Из друге собе доћ ти Мојсије, стаде укочено пред начеоника и рече: „Заповедајте!“

„У вашој овој соби нешто смрди.“

Гости се наједаред сви утишаше.

„Није могуће“, бранио се Мојсија

„Смрди!“ повика опет начеоник. „Дед боље њушите!“

Мојсије повуче неколико зрака у нос, а гости ударише у смех.

Начеоник говораше даље, гледајући бесно попу.

„Јесте господо, смрди. Зар ви не осећате?“

„Ништа!“ рекоше некоји гости.

„По чему смрди?“ упита Мојсија.

„Чудим се, да немате никаква њуха.“

„Молим!“ викаше некоји гости.

„Јесте господо,“ викаше начеоник, „у овој се соби развио страшан смрад.

„По чему, по чему?“ орило се са свих страна.

„Каљава свиња увукла се овамо, те окужила ваздух.“

Начеонику код тих речи севаху очи. Бесно гледаше попу, кога је од муке зној облио.

„Гђе је та свиња?“ питаше убезекнуто Мојсије, дочим су гости од чуда зинули.

Начеоник показа руком на попу и викну: „Зар не видите! Ено тамо у куту седи!“

Попа скочи и викне:

„Језик за зубе, скоте!“

„Свиња! свиња! Смрди, смрди!“ викаше начеоник

„Пушку овамо, да убијем тога скота!“ бешњаше попа

„Ево ти је!“ викну начеоник.

Спопаде боцу, замахну, баци је, а боца се о зид разбила на сто комада.

„Слабо си циљао, ниткове! Чекај, да видимо, ко је бољи јунак,“ дераше се попа.

Зграбише се, и да не уђоше међу њих, били би се покрвавили најбољи некад пријатељи Ипак се начеоник некако домогао оштрих маказа и одсекао попи браду.

Забава је престала, свет се разилазио кућама.

„Нека запамти Винко Чутурило, како се свети Прока Прокопијевић,“ говораше начеоник својој жени, која крхаше руке, када је са забаве приспела кући.

Сирота! Тај догађај сасвим је нарушио њезино здравље. Још један такав потрес, па ће ју живота стати То јој сиротој неће изостати.

Попа није могао никуда из собе, није имао браде. Саставио је страшну тужбу против начеоника, те ју послао суду, молећи у понизности, да строго казни тога човека, који поштене људе свињама називље, и што је још горе, браде реже

„Може себи славни суд представити“ — тужаше се попа, „колико је покварен човек, који може једноме свештенику браду одрезати. Зар није такав човек у стању, да и врат другоме одреже? Молим с тога славни суд, да строго казни тога човека, да се препречи, да и надаље такова безакоња чини.“

За неко време изашао је у новинама допис, где се страшно осуђује понашање начеониково.

Попа беше задовољан. Поклонио би био од радости и онај комад браде, што се то тако догодило. „Начеоник је,“ говораше, „сам себе закопао. Две му године не фали. Изгубљен човек . . . .

*
* *

Два месеца након онога догађаја беше расправа код суда. Попи је дотле сасвим нарасла брада, те је он весело полазио суду. Он је држао, да је начеоник зацело сатрт. Но друкчије се догодило.

Одветник начеоников беше вешт бранилац, те је ствар знао приказати са шаљиве стране тако, да је цела расправа пуна смеха била. Сведоци су сви били на начеониковој страни Уча сећајући се, како је њега начеоник бранио, није могао а да не сведочи у прилог начеонику, песник није већ по својој нарави хтео да се коме шкоди, лечник и онако беше човек начеоников, Мојсија је

Прокопијевић обећањем предобио, а Буквић се изразио, да је он био накресан, па се свега не сећа.

После истраге, која се је цело до подне водила, буде изречена осуда. Прокоп Прокопијевић буде због увреде поштења осуђен на педесет форината глобе, коју је он и радосно платио.

Попа се једио:

„Други ме пут насамарише пријатељи моји. До врага! Тога ћу човека сам ја да уништим. Чекаћу још, док се уток реши. Можда ће виши суд ту ствар друкчије решити. Не треба ми нико Научио ме је сам Прока, како треба против њега војевати. Нека он сада жање успехе, али Винко Чутурило не ће мировати, док га се не реши, Нисам ја заборавио речи: *Ја или он.*

Но и виши је суд осуду првостепенога суда потврдио.

Када се тај глас пронео по Соколовцу, повео се међу учитељем и шумаром овај разговор.

Рајковић: Ја мислим, да ће се стари пријатељи опет измирити.

Зечевић: Одакле то закључујеш.

Рајковић: По томе, што је те комедије већ доста. Ваљда ће већ сами увидети, да су доста лудорија починили

Зечевић: Тешко?

Рајковић: А за што?

Зечевић: За то, јер када се два стара пријатеља омрзну, та мржња престаје истом, када једнога метну у раку.

Рајковић: Несрећа би по та два човека била, када би се твоја тврдња обистинила.

Зечевић: Видећеш, биће тако

Рајковић: Не сме да буде. Сви, што нас је у Соколовцу, морамо настојати, да се измире. Доста је те шале, доста. Најпосле могло би се и свашта из тога излећи.

Зечевић: Требало би, да се измире, али ја у то не верујем.

Речи се Зечевићеве обистиниле.

Попа није никако хтео ни да чује о какову измирењу, него је још већма настојао да кињи начеоника

Прокопијевић је био сит борбе, па је на све те нападаје ћутао, те опет мирно стао жвакати свој масни залогај и пијуцкати своје рујно винце.

„Нека бесни, слободно Када се разведри, биће тим бољи, говорио је начеоник лечнику. „Ја ћу његове нападаје на једно ухо примити а на друго пустити.

„То је врло паметно, тако си требао одавна урадити,“ одобраваше лечник.

„Када је видео попа, да начеоник за његове нападаје и не хаје, те да безрижно у својој кући живи и смеје се безопасним попиним нападајима, одлучио је, да његов породични живот раструје. То би било гадно за свакога човека, а камо ли не за слугу божјег олтара, али Винко се Чутурило није тога жацао, јер он није бирао средства, када је требало до корена сатрти своје и „народне“ душмане.

* * *

Када је једнога дана ступио начеоник у собу, где му је лежала бона жена, ослови га она:

„Прокопе, молим те, седи поред мене. Посвети ми неколико часова. Од како ме ова рђа обвладала, некако не мариш за мене. Све се клониш ове собе.“

„Верујеш ми ваљда, добра жено, да сам оптерећен многим послом, па молим те, опрости ми, што не могу много бити с тобом,“ извињаваше се мило Прока.

„То мени није доста. Некако ми одумине болест, када седиш поред мене. То ретко чиниш.“

„Када год доспем. Да ми је стало до тебе, уверена си ваљда и сама, јер твоја најмања жеља мора се испунити.“

„То се чини и другим болесницима.“

„Али не у толикој мери.“

Настаде ћутање. Болесна жена тешко уздахну и онда рече:

„Прокопе, дед ми погледај у очи!“

„Чему то?“ питаше начеоник смркнуто.

„Рада сам, да те нешто питам. Хоћеш ли ми рећи истину?“

„Хоћу.“

„Волеш ли ме још као и пре?“

Начеониково се лице смркну. Кроз зубе рече:

„Волем; али то је сувишно питати. Зар ти моје понашање не доказује, да моја љубав спрам тебе још није утрнула.“

„Љубав без вере није ништа Јеси ли ми још веран?“

Прока гледаше преда се

„Чудновато питање, жено. Ти знаш, да сам ти увек веран био.“

„Проко, ти не говориш истине!“ рече кроз сузе жена.

„Шта је теби?“ питаше ју мрко.

„Проко, Проко,“ јецаше жена, „Никада бога видети нећеш Ја још у животу, а ти . . . . Ух, тешко ми је и помислити.“

„Жено! Ти ниси при себи,“ рече строго муж.

„Јесам, јесам, ево па читај; срамота, срамота . . . .“ и пружи му некакво писамце.

Прока читаше и постајаше све блеђи и блеђи.

„Знам чије је то масло!“ рикну. „Хоће да ме и са женом мојом завади. Не ће више пас тај. Сада му је одзвонило“

Над постељом, где је лежала начеоникова болесна жена, висаше самокрес. Он скочи до тога места, скиде самокрес и хтеде побећи. Болесна жена сакупи сву своју снагу, скочи из постеље и попадне беснога човека за капут.

„Шта намераваш несретниче?“ крикну очајно.

„Убити, убити ћу га као пса,“ дераше се начеоник.

„Проко, стишај се!“ мољаше га несретна жена.

„Пусти ме!“ рину је он нагло од себе.

Несретница се затетура, паде на земљу, крвава пена удари јој на уста. Начеоник баци револвер, подигне несретну жену, положи ју на постељу, а она испушташе своју душу.

Гадно је клео Прока Прокопијевић код мртвога тела своје жене. Он грозно проклињаше попу. Да му је при руци био, био би га смождио.

Стари пријатељ, па шта му уради! И да би зашто, већ за трице и кучине

Када је требало сахранити жену Соколовачкога начеоника, силан се свет скупио у кући. Начеоник је послао по три свештеника из суседства, а за Винка Чутурила рекао је: „Нека ми не долази у кућу, ако му се хлеб није дојео“

Чуо је Винко Чутурило те речи. Он се на то насмејао и рекао:

„У мојој дужности нико ме пречити неће Она је мени најсветија.“

И Винко је Чутурило ушао у собу, да се придружи осталим свештеницима.

„Како си се усудио прекорачити праг мој?“ нападе га љутито начеоник.

„Дужност ми налаже, да отпратим до вечне куће моју парохијанку.“

„Зато нека те не боли глава. То ће и без тебе бити.“

„Дужност је, присутност је моја потребита. У томе вршењу нико ме сметати не сме.“

Прокопијевић плану:

„Безобразниче, купи се из ове куће.“

„Пази, шта говориш. Вређаш свештеника.“

„Купи се, велим ти“, викаше начеоник. „Ти си јој поспешио смрт. Својом смрти запречила је, те ти због твога гаднога поступка нисам протерао челом тане. Купи се, док је за раније.“

„Одстраните тога беснога човека“, викаше попа.

„Ја бесан? Чекај, скоте један! Сада ћу ти овим револвером смрскати главу.“

„Добро,“ узмицаше попа. „Када је тако, идем, али то ћеш се кајати због твога глупачкога понашања. Запамти да си спречио свећеника у једној од најсветијих дужности.“

„Иди, иди!“ рикаше начеоник.

Тај чин прочуо се на далеко, и у околици се није ништа приповедало него о непријатељству међу соколовачким попом и начеоником. Име Винка Чутурила постајало је све чувеније и због свога јуначкога држања стицао је све више и више познанаца, пријатеља, штоватеља. Његова борба против начеоника беше све већа, све оштрија, чувенија, а што је још више снаге давало тој борби, беше то, што се није жацао нападати ни власти, које такова човека држе начеоником у Соколовцу. Од слепога владина присталице постајао је мало по мало опозиционалац, док није најпосле сасвим прешао у табор противладине странке, те га опозиционалци сматраху у ономе крају нај јачим стубом. А Винко се Чутурило не мало тиме више поносио.

Када је Прокопијевићу умрла жена, одао се он сасвим развратну животу, те је почео занемаривати своје дужности. То је добро дошло Винку Чутурилу, који је све силе употребио, да га код поджупана оцрни. Када се поджупан осведочио, да су речи попине истините, стао је опомињати, глобити, а најпосле отпустом претити Прокопијевићу. Да није Винко Чутурило нагињао опозицији, већ одавно не би било Прокопијевића у Соко-

ловцу, али овако поджупан није све онако узимао, као што му је попа приказивао.

Прокопијевић је знао, ко га код поджупана црни. Увек би зуби шкрипнуо, када би му на ум дошло име попино. Он је нешто страшно намеравао. Но своју намеру одложио је за доцнија времена, а сада је имао паметнијега посла: човек хтео да се жени.

Распиткивао овде онде за девојку, док му не рекоше, да у трговишту Д. има баш за њега згодна прилика — девојка, јер Прокопијевић је хтео девојку да узме. И спремио се да иде у просидбу.

Када је дошао у град, одсео је у гостиони.

Преко ноћ попео му се на једаред пришт на врату.

Што да отежем? Лечници га лечили, али га не могоше излечити. Тако знаменит човек умрьо од незнатна пришта на врату.

Када је попа чуо за смрт начеоникову, обрадовао се. Одмах је лакше дисао, као да му се с груди камен одвалио. Истина било му је жао старога пријатеља, али говораше: Боље да га је нестало. Један је од нас двојице морао да се уклони Боље он него ја, јер ја ћу народу више користити. Колико сам само сада жртава из његових руку истргао. Народ ме јако заволео. Сматра у мени не само свога свештеника него правога спаситеља. Крснога ми имена, када народ то увиђа, браниђу га до капи крви од његових крвопија."

Попа бијаше са својом судбином врло задовољан.

Начеоника сахранише на свечан начин у гробљу трговишта Д. Штета је само, што гроб тако знаменита човека лежи у куту гробља, те је сва прилика, како га нико не негује, да ће шипражјем обрасти. Према томе за неко доба неће се знати ни за место, де почива вечни санак Прока Прокопијевић.

Чим се разнела вест, да је с лица земље нестало Соколовачкога начеоника, никоше, као печурке из земље, рођаци покојникови, за које се дотле у Соколовцу није знало, те развукоше прилично имање покојниково, а нико се од наследника није сетио, да подигне на гробу споменик покојнику, што је био тако добар, те за друге стекао онолики иметак

Тако то бива у свету!

Прокопијевића је нестало, али у народу постоји још и данас веровање, да су лечници по жељи попиној заклали начеоника. То дакако није; то је само народна гатка. Познато је, да се у народу створе којекакве приче и гатке о великим људима.

У повести живота Соколовачкога заузимаће име Прокопа Прокопијевића увек одлично место Смрт његова учинила је епоху у животу Соколовачкоме. Догађаји до смрти његове беху само предигра догађајима, који ће се после догађати у Соколовцу, код којих ће присуствовати једнако сва интелигенција. Прока Прокопијевић морао се је уклонити, да даде места другоме начеонику, који је био преко нуждан, да живот у Соколовцу достигне кулминацију развића свога.

Проко Прокопијевићу, знаменити човече, слава нека је успомени твојој! Почивај мирно!

А ми идемо, да видимо, шта ће даље у Соколовцу да буде.

(Наставиће се).

ПОД ЂЕРМОМ.

Успомене лепе са пољане моје,
Ја вас љубим као мајка дете своје
Као човек вас љубим са детињским жаром:
Ђерам, валов, стадо, брљу пред бунаром.
Док анђели једном и по мене слете,
Од вас нек ми самрт венац на гроб сплете.

Сећам се бунара, стоке, деце, барâ,
Сађам се и мога старог говедара;
Ено га пред ђермом, баш сад лулу пали,
С камишем од зове, трске, од чега ли.
Простр'о кабаницу, на њу уздуж лег'о,
А пастирче чува стадо чак далеко.

Док му стока тамо у даљини пасе,
Дотле он под ђермом седи самац за се,
Брани се од мува, што над главом лете,
Па од коњске гриве швигареве плете,
А на њ пази куче, и кад оком трене —
Добио га давно, још к'о мало штене.

Еј у она тамо прастара времена,
Око њега деца и весела жена,
Он им приповеда — већ о чему било,
А мезимац тек ће пасти му на крило,
А он . . . а он . . . и сад, кад се тога сети,
Са збрчканог лица која суза слети.

Сад неколко умкȏ тамо на крај села,
Над њима се њиха штир и трава свела —
А што би вам даље о том приповед'о,
Запитајте само оно лице бледо;
Оне седе власи, оне ће вам рећи,
Колико је туге на његових плећи'. — —

На подне у теме кад припече жега,
И мој говедар под орахов лад бега,
Кученце крај њега са очица мали,
Он га помилује, па лулу припали. . . .
О, сећам се свега: стоке, деце, барȃ
И под ђермом мога старог говедара!

Параге, 13. јули.

Бошко Петровић.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Из просте медичке радозналости.

— Срам те било! А ако ју унесрећи твоја наука?

— Сваки треба да је паметан за се. А шта ме се она тиче?

— Кајинов одговор! . . .

— Баш мој и то логичан.

— И без срца

— Не говоримо о срцу него о Брезовој и Брезовној. Међу тим, остај здраво.

— Реци, куда ћеш. Нећу те одати.

— Може бити, ал' ја поверенице и повереника трпим само у грчким драматима.

— Где ћемо се видети?

— Код Схованкове свако јутро, ако хоћеш.

Седе на коња и одјури у Сарнов.

И тако је сваки дан после ручка, после и из јутра ишао тим истим путем, сваки дан све веселији. Адам га један пут срете у сумраку, где се враћа у место, па га задржа.

— Од куда идеш?

— Из Цитере! — одговори по своме, а пролазећи мимо њега певуцаше неке арије из оперете.

Не, он није љубио Анђелије! Он не имађаше срца, а бујна му крв врела жељом за уздарјем и пакленом радошћу све поузданије победе.

Недеља дана прође, а Срећка нема. Проклетник Данте-ов, Павле, изишао је дивота леп из оквира слике Казимирове, прикрадао се у срце девојачко. Обузимаше ју немир, кад се одоцни, боли ју кад одлази, дрхће јој срце, кад јој упре у очи пламене зенице.

Срећка је заволела полако, јасним осећајем; Рафајло ју обузео нагло, као пламен, пожаром страсти.

Казимир није ништа видео, осим свога прелепога, неоцењенога модела. Сликао с милином свога миљеника, узвикујући час талијански, час немачки, час француски над свежином црта и пута. Девојче опчињено и очарано, љубљаше цвеће проклетниково, заспала би с његовим именом на устима, а раскошном надом у срцу.

А Срећко је непрестано оклевао, док га најзад нису и престали спомињати у Сарнову, а походе у Рахозну одлагали од дана до дана.

После дневног усиљавања, враћаше се Рафајло у гостионицу, збациваше образину с оделом, у раскопчаној курти по ђачки, немаран, мргодан, зевајући и пушећи цигару, пробављаше вечери у бучној соби, међу шареном публиком, разговарајући с Рупрехтом, или картајући се. Тада се осећаше самим собом и исмеваше у себи срце девојачко, глупост сликареву и целога света.

Јутром га је Адам похађао, али није волео да седи у крчми, еле онда је Радван сањив и нестрпљив доручковао у побочној соби, а шумар сеђаше за столом спроћу њега, и подупрвши главу, борио се с мислима, сваки дан све блеђи и тужнији.

Спрам тога прозора, из малене кућице, излазаше сваки дан Брезова, вукла се, као сенка, преко дворишта и посрћући, јадна и невољна, иђаше поред вриске распуштене дечурлије месне у суд.

Гладна псина, тај стари Жучек, иђаше увек за њом. На судском ходнику тераху га даље, ал' он се скупи, савије у клупче, скомичући кашто жалосно, кад га који неваљалац згоди каменом, чекаше стрпљиво дуге сȃте.

Брезову већ сви знађаху, па јој нико улаз не брањаше. Седела би често у суду на клупи, вади-

ла из торбе хартије и читала их по стотинити пут. Кад се прозове нова парница, устане и хвата сваку реч, после јој се лице скупи са обмане, глава клоне на груди, а из несвесних очију падаху сузе на хартију, што но ју је грчевито држала и тако остаје до новога прозива, нове обмане.

Кад се судница затвори и свет се стане разилазити устајала је као аутомат, прелазила столу.

— Господине мој — питала покорно суца, — а када ћете позвати мене и Зудре? Хоће л' то бити на брзо?

— Добићете позивницу! — одговарао службеник мирно, навикнут већ на њено лудило.

Онда оде за другима.

— Саме рујине на свету, саме рујине! — шапну један пут Адам, гледајући из побочне собе у гостионици на њене лабаве кораке и угаснуте очи.

Рафајло подиже руке горе.

— Кад ко себи удара ексер у главу, није чудо, ако му најзад мозак пробуши.

— А ипак ми је психијатра говорио, да сваки има такав ексер, има тачку, на којој може полудети.

— Онда га не треба укуцавати, него га чупати за времена.

— Не знам, шта горе боли? Свуда је рујина! — рече Адам изнуреним гласом

Ту Рафајло престаде пити каву и погледа бистро у њега.

— Ти си отерао стражара Гришана?

— Ја. Крао је и продавао зверињe.

— Но, то ће те он за то издати.

— Издати? Шта?

— Но, твоју љубав с господаревом кћерком Ономадне је с тим претио у крчми код Схованкове.

Љахницки смртно пребледи.

Еле већ по крчмама спомињу Казимиру због њега, пијана уста развлаче њихову пречисту љубав! Одвратност и стид спопадоше га за грло и стадоше давити. Од бледога постаде црвен, пурпуран од све оне крви, што му је појурила у очи и слепоочнице. Не могаше изговорити речи.

— Вредно би било, да претечеш ту денунцијацију! — засмеја се Рафајло по своме. — Јер ако после тога гласа, из уста Гришанових, не падне мртав сам старац, онда ће без сумње тебе убити.

— Ах, Боже! — зајеча Љахницки, хватајући се за главу.

— То су глумачки јауци! — промрмља Радван. Радознао сам ипак, да ли си своју ствар бар за корак унапредио за ови десет дана, од како се ја ту бавим.

— Говорио сам већ с госпођицом Казимиром — шапну Адам. — Молила ме, да се не излажем гњеву господареву. Ах! она, тај мој анђелак бели, она је готова целог века трпети, само да ми горчине заштеди!

Онда чекајте освету Гришана, пијанице.

— Не, не, то не може бити! То је гнусно! Треба свршити, треба све свршити, и гинути!

Глас му занемогаше, малаксао и дуго времена ћутаху. Рафајло извади календарчић из џепа и стаде нешто бројати, подвлачећи у њему црвене црте.

— *Zum Henker!* — прогунђа кроз нос -- већ је сувише те комедије. Време је да и ја једном свршим, јер ће ме прождрети чама! Где је у врагу толико, тај глупак. — Устане и нестрпељиво удари ногом у столицу. — Он ме неће престати жива јести свагда и свуда, док га можда не нестане! — изусти с дивљим беснилом.

Адам подиже главу, као иза сна пробуђен.

— Љутиш се на ме! — запита пријазно.

— Питам, кад ће се већ твој млади господар појавити?

— Не знам. Очекују га сваки дан. Чудо се задоцнио ове године.

— Хотимице. Да моје стрпљење дотера до крајности.

— Имаш с њим посла?

— Имам да уредим старе рачуне, пре него што одем у свет.

— У свет! — понови Адам, као месечар — и повешћеш ме собом?

— Слободнога, да, и за увек!

— За увек и за јемачно! На што и коме да се враћам! Поседео још часак ћутећки, после изиде, заносећи се, као пијан.

Рафајло погледа подругљиво за њим и викне Труду да иде поповој кући по руже, које је увек са собом носио у Сарнов.

Тон те заповести беше нестрпљив и пакостан, као да иде за тим, да коме напркоси.

После подне даде оседлати мркова и освежен, с образином слободне умиљатости на лицу, с ружом у рупици од сурдута, изиде пред гостионицу.

У тај мах настаде врева на сред пијаце и људи се стадоше купити у гомилу и смејати.

Млади човек, водећи коњица у руци, приђе, отисне на страну зазјавала, завири унутра у гомилу.

Онде, на хрпи ђубрета, окренута лицем земљи, лежаше Брезова непомично. Поплашено псето привукло се к њој, кријући се од удараца распуштених неваљалаца.

Падаху на њега као туча, иверје, груде суха блата, комади цигаља. Неки место њега, згађаху лежећиву јадницу и засипаваху ју прашином и ђубретом.

После свакога погођенога ударца, пас се дизаше на стражње ноге и падаше опет, вијући жалосно. Гомилу забављаше та врста спорта: смејаху се.

— Умрла! — повиче Рафајло, тискајући се ближе, и тако обузет њом, да му је на хладно лице избила гроза и одвратност.

— Није само се од страха притајила! одговори пандур у прљавом сурдуту кезећи се.

Млади човек пограби за овратник дечака, који подиже шаку цренова, продрма га и баци у гомилу.

— Марво! — дрекне бесно, шибајући другога бичем преко плећа. Сви одскочише, а у исти мах се раширише и шапат оде од уста до уста.

— Госпођица, госпођица!

И наједаред, као да их ветар раздуха, раштркаше се на све стране, а Рафајло, једва погледав госпођицу Казимиру, сагне се над лежећивом женом и дигне ју на руке.

— Шта је то било? — повиче задухана госпођица

— Марва! — понови још један пут.

Обоје се сада сагнуше над старицом, коју је млади човек приклекнувши ослонио на себе, обухватајући ју рукама.

— Труда воде! — викну што га грло носи, пипајући било и слепоочнице, и огледајући је лекарским оком.

— Морало јој је сунце ударити у главу! — рече најзад госпођици Рахозовној, која је примила воду из Трудиних руку, па умиваше њом старичино лице, испрскано блатом, искривљено са детиње жалости, трагично у оквиру замршене седе косе, са ужасним изразом.

Најзад отвори своје сметене очи, пређе њима около, па се умиљато осмехне.

— Пала сам, господине мој, пала! Та толико сам пута превалила због те парнице. Опростите, господине!

Говораше, гледајући већ преда се у празнину и покушаваше да стане, ал' на ново клону.

Руке јој се немарно мицаху, хотећи да подигну торбицу и умбрелу. Жужек лизаше те бедне руке и подскакиваше, као да би јој хтео помоћи.

— Опростите господине. Удовица сам сада и криво ми је учињено, али то није ништа! Има суд и за кривду, а ја ћу га дочекати, сетићете се мојих речи.

Рафајло је узе на руку као дете, сав црвен од незнана осећања и, окрећући се госпођици, запита глухо:

— Где јој је кућа? —

Госпођица Казимира узе торбу и умбрелу, пође напред, а старица се даде носити и говораше:

— Ви се шалите, господине мој, шалите! Није још време, да мене горе дижу. Али ће доћи. Удова Брезова ће се попети високо, високо! све ће јој вратити, све платити, а Зудре ће бити јадни, биће сатрвени! Дочекаћу ја, има суда, само још није мој ред! Није још ред!

Ућута На руку Рафајлову, којом ју подржаваше, паде врела капља, за тим друга и трећа. Улажаху на праг од куће.

Стара служавка, коју госпођица плаћаше удари у лелек. Послаше ју по лекара, и Рафајло спусти свој терет на кукавну постељу, па стајаше и гледаше са сабраним обрвама и дивљим блеском у очима, док јој је Казимира свлачила шешир и огртач.

— И има глупака, који тај свет цене и поштују људе. Нека дођу амо и нека виде! — повиче, долазећи у ватру. Госпођица Казимира подиже к њему своје миле очи.

— Свакојако треба живети и радити, а не смемо никога мрзити, јер смо можда ми пред Богом најгори! — рече тихо Рафајло ју бистро погледа.

— За то вас и воли онај месечар. Набрали сте се меда! Бог, награда за све!

Госпођица се заруменила и ућутала за часак. После га опет погледа својим сјајним погледом и сузно се осмехну.

— Кад ви све знате, што се чудите. Шта би остало патницима, кад би нам Бога одузели? Ја вас знам по причању господина Адама. Само једне придобија Богу песма, друге гром. Вама треба гром и за то вас од срца жалим! То вас љути? Опростите, али ја сам вам врло наклоњена, макар да се тако слабо познајемо.

Врата се отворише, уђе лекар. Познаваше Рафајла из гостионице, а Казимиру од малена.

Прегледа болесницу и одмахне руком.

Неће јој ништа бити. Загушила ју врућина у судници, после припекло сунце. Леда, пар синапизама, бадемска млека, па мирна Босна. Идијоте су тврда здравља! Сутра ће се парничити са Зудрама!

Разговарао мало и отишао.

И Рафајло се машио чапке, ал' се врата опет отворише и уђе Адам.

— Твој ме коњ поплаши. Ухватио сам га око стражарнице и бојах се, да ти се није каково зло десило. У гостионици ме обавестише. Како та сиротица?

(Наставиће се.)

ЈУНАК ЛИЧИ НА СОКОЛА.

Како соко у висине
  Испод неба лећет стане,
Њега тамо у том лету
  Сриjетају орли, вране.

Њега тамо у том лету
  Сриjетају птице разне,
Ал' он лети славно, смјело
  Лети соко без бојазне.

С орлима се он цјелива
  И с вилама у том вису,
А презире кукавице
  Јер за његов понос нису.

Тако јунак међ' народом
  На земљици сад путује,
И њег' ср'јета човјек, рђа
  Те међ' њима он живује.

Цјелива се с друговима.
  А презире ко је лола, —
Дакле човјек, смјели човјек,
  Наликује на сокола

Радојица.

ПОСТАНАК ХРИШЋАНСТВА.

ОД Ц. У. ДРЕПЕРА.

У политичном смислу је хришћанство наслество, остало свету од римске империје.

У оно време, кад се римска република мораде претворити у империју, били су овој централној сили покорени већ сви независни народи по обалама средиземног мора. Те су земље биле освајане све мало по мало а то им никако није од штете било: крај је тиме учињен ратовима, које су водили један с другим без престанка; жалост је била те земље погледати услед тог ратовања сад се свеопштим миром и то изгладило.

Што је победоносна република доносила у Рим богове савладаних народа, то није она чинила да само свету на видик изнесе како она освaја, него је тиме и израза давала своме задовољеноме поносу. Охоли а страшно сношљиви Рим допуштао је службу свим тим боговима. Неограничени ауторитет, који је уживало божанство које у своме завичају, губио се посред силних богова и богиња, с којима се помешало. Видели смо како је вера пређашњих времена већ дубоко поткопана била географским проналасцима и философским критицизмом, сада се морала још брже уништавати овом римском политиком.

По свим освојеним покрајинама нестало краљева, на њихово место дошао цар једини, па нестало је и богова такође. Узмемо ли у обзир, да је у свако доба бивало неке свезе међу политичним назорима и религиозним преставама, онда нетреба нимало да нам је чудо кад видимо како прелази многобоштво у једнобоштво. Најпре се одавала част божија мртвом а касније богме и живом цару.

И то је морало од великог моралног утицаја бити што се тако лако нови богови стварали. Кад се нови бог постављао долазило је човеку смешно порекло старих богова. Инкарнације са истока и апотеозе са запада набрзо напунише Олимп са божаствима. На истоку су божаства с неба силазила и узимала на себе човечији лик, на западу се дизаху људи са земљине грудве горе и посађиваху се међу богове. Рим није постао зато скептичан, што се њему доселио грчки скептицизам, него је вера била поткопана претераном религиозном обилношћу.

Једнабошко схватање није примано код свију класа једнако брзо и драговољно. Први су га прихватили трговци, правници и војници, јер њихово занимање упознало их је боље са честим променама у животу и знали су млого више него други; земљеделци и земљепоседници последњи су пристали.

Кад је римско царство достигло било свој врхунац и у војничком и политичном погледу, владала је највећа неморалност на пољу вере и у друштвеном животу. Свуда су избијали назори епикурејизма: живот има да прође као какав свечан дан, врлина би требала само да буде зачин страсном уживању а умереност има само тако смисла, што ће да продужи то уживање. Трапезарије украшене златом и драгим камењем, робови дивно одевени, чари дружења са женама, које се у неваљалству надметаху једна с другом, богата купатила, позоришта, гладијатори — ето за тим је Римљанин жудио. Освајачи света били су пронашли да се на шару земљином има поштовати само моћ и сила,

јер се тиме све постизава, до чега с муком долази ратар и трговац. Присвајали су себи имања и земље, покрајине уцењивали у цену и награду сретно докончаних ратова; цар је ту био као символ силе. У друштвеном животу се расипао раскош и разблуда; али то беше тек одсјај старог поквареног света.

У Сирији, у једној источној покрајини, скупили се људи из нижих сталежа да негују љубав према ближњем и да живе религиозно. Њихово се учење слагало са мисли свебратства, које беше поникло из сливања освојених држава једне у другу. То беше наука, коју је проповедао Исус.

У чивутском народу постојала је тада вера на основу старих предања, да ће у њему понићи ослободитељ, који ће га повести пређашњој слави. Исусови ученици су гледали у своме учитељу давно очекиванога Месију. Чивутски свештеници су увидили да је Христовим учењем њихов положај подрман па га зато оптужише код римског намесника, који наваљивању свештеника мораде попустити и Исуса предаде смрти не баш својом вољом.

Наука о љубави према ближњему, о братској заједници свих људи преживила је распетога, јер његови ученици осташе у заједници и не разиђоше се. Они се удружише на комунистичној основи; заједничка благајна могла је располагати са имањем и са тековином сваког појединог. Тиме је била осигурана потпора удовицама и сиротама а помоћ сиротињи и болесницима. Из те се клице развило нешто и као што се касније показало силно друштво, црква. Ново је било, јер се тако шта у старом веку никад није догодило а моћно и силно је постало тим што су локалне цркве, које су с почетка биле свака за себе, касније у свом заједничком интересу у савез ступиле. Тој организацији имаде, најзад хришћанство да захвали за све своје триумфе на политичном пољу.

Као што је већ споменуто, римска војничка владавина била је створила мир света те пробудила чуство братске заједнице у побеђених народа. Прилике су биле повољне за брзо ширење тих нових хришћанских начела по целој држави. Хришћански елеменат се ширио из Сирије по целој Малој Азији, продр'о је даље у Кипар, Грчку, Италију а на западу је допр'о у Галију и Британију.

Том брзом ширењу допринели су и проповедници који га јављаху на све стране. Ни једна од старих класичних философских школа није се била латила тога средства.

Политичне прилике задржавале су ширење нове религије: она се држала римске империје. Главним градом новог религиозног култа постане Рим, ту је веле Петар умр'о, што баш сасвим зацело не стоји, а не Јерусалим, где је господ баш за јемачно смрт претрпио. Изгледало је пробитачније да се заузме царски град на седам брежуљака нежели Гетсиманија и Голгота са оним светим и светиње пуним успоменама.

Хришћанством се за дуга низа година три ствари битно оснажиле: поштовање Бога, чист живот, љубав према ближњему. У прво време, кад је хришћанство још тек слабо било раширено, задовољавало се тиме да се наговарањем задобијају присталице; кад се пак Хришћана намножило те хришћанство маха добило опазише се и политични обзири, хтело се сада да се уз владу влада, хтела се друга држава у држави. Вазда се од тог доба та тежња потврђивала у хришћанству. Римски су цареви увидели, да се то баш никако не може слагати са царском власти и покушаваху да насилно то задрже. Они су ту поступали у духу својих војничких установа, чија се једноликост могла једино силом васпоставити.

У зиму 302. на 303. годину после Хр. догодило се, да у неким легијама не хтедоше Хришћани да учествују у светковина зарад умирења богова. Та буна почне нагло отимати маха и постаде толи опасном да цар Дукљанин мораде у државном већу већати шта да се ради. У каквом су се тешком положају налазили може се отуда видити кад речемо да су и жена и ћерка царева биле Хришћанке. Дукљанин беше човек пун увиђавности, човек широка политичка погледа те нађе да је политичка нужда одупрети се тој новој странци, ал' је најодлучније захтевао да се крв не пролије. Али ко може да зауздa бесну побуну? Цркву у Никомедији разоре до темеља. Мило за драго вратише кад цареву палату запалише и цареву наредбу јавно исмејаше и издераше. Хришћане, часнике у војсци, збаце, посвуда је било сада хришћанских мученика, свуда губилишта. Тим догађајима није се могао организовати отпор, сам цар није могао да заустави то помамно прогањање.

Сад је било јасно као дан, да су Хришћани били јака странка у држави, устала на неправде, које је претрпила и више их није хтела трпети. Кад је Дукљанин 305. г. захвалио на престолу, налазио се међу потраживачима скрлета и Константин; овај стане на чело хришћанској странци, јер је мудро био увидио да ће му та политика његовој ствари много помоћи. По свима странама римске државе били су и људи и жене вољни да пођу за њега и у ватру и у воду; на тај је начин он задобио верних присталица по свима легијама разних

армија. У одсудној битци под Римом победи он знаком крста Максенција. Смрт Максиминова, за којим брзо и Лицинније оде, уклони му све сметње с пута и као први хришћански цар попне се Константин на престо цесара.

Који су год хтели да добију масна звања, блага, моћи и уплива, ти су се придруживали тој победоносној секти. Читаве гомиле индивидуа, које су волеле светска уживања а религиозни назори им девета брига била, постадоше сада најтоплији браничи. У срцу свом остадоше незнабошци а шкодљив им уплив огледа се у томе што хришћанство набрзо затим доби боју незнабожачку. Цар није био бољи од њих те зато није ништа ни чинио да им тежње осујети. У цркву је пошао тек при крају свога живота 337 г.

Да би могли оценити промене, које се сада догодише у хришћанству, услед којих касније дође у опреку са науком ево нека се сравни ова црта Хришћанства кад је још неисква̄рена била. Тадање хришћанство црта нам „Апологија или обрана Хришћана од незнабожачких служаба“ коју је у Риму написао Тертулијан кад је Север гонио Хришћане Није он цару предао тај спис, него чиновницима, који су имали да суде оптуженицима. То је права, темељито написана жалбеница, у којој је све стварно наведено; целом свету износи се пред очи вера и положај Хришћанина у царевој престоници. Тај спис написан одприлике око 200. г. и не упушта се у мрске и страсне оптужбе црквине; то је важан хисторијски документ и увек је важио за најважнији међу најстаријим расправама о Хришћанству.

Врло вешто започиње Тертулијан кад преставља званичним властима хришћанство као неког странца, који се у туђој земљи има само непријатељима надати. Он само то моли, да га не осуде несаслушана и да му римске власти допусте да се брани. Државни закони ће тим само угледнији бити ако се судском пресудом буде дотле оклевало, докле не познаду хришћанство из темеља а тога неће бити ако буду пресуду изрекли а оптуженика и несаслушали. Неправда је омрзнута нешто што не разумемо и не познајемо па чак и онда кад би то нешто заслуживало мржњу; римски закони наређују казну за дела а не само имена, па ипак су кажњене особе, које су само звани Хришћанима а нису их ни оптужили због каквих особитих недела.

Затим говори Тертулијан о томе како је постало хришћанство, у чему се управо састоји и каквог је дејства: засновано је у списима Јевреја и ти се списи рачунају у најважније писмене споменике.

„Књиге Мојсијеве“ вели Тертулијан, „у којима је Бог сву религију Јудеја, дакле и хришћанску као у неку ризницу оставио, далеко су старије него ваши најстарији списи, него ваши јавни споменици; они допиру испред оснивања римске државе и многе велике вароши, допиру испред најдавнијих догађаја ваше историје, старије су него и налазак буквице, у којој тек морамо гледати тумача свакога знања, чувара свега ваљанога. Смем још даље ићи те рећи, старије су и од ваших богова, од ваших храмова, од ваших пророчишта и ваших светковина. Писац оних књига живио је хиљаду година пре опсаде Троје и више него петнајестстотина година пре „Омира.“ Време и истина стоје једно с другим у свези те мудрац верује само у оно, што збиља јесте и што се у току времена потврдило. Главна вредност јеврејских списа лежи у његовој великој поштовања вредној старини Најученији међу Птолемејевићима, Филаделф, изврстан владар, дао је по савету Димитрија Фаларејца преписати те свете књиге; налазе се и дан данас у његовој библиотеци. Да су те књиге бо·овског порекла доказ је то, да све што се данас догађа, предсказано је у њима; у њима се налази све, што се од тога доба међу људима догодило.

Зар, кад се догоди нешто, што је предсказано било, неговори то да је прорицање било истина? Па кад видимо да су она прорицања нашла потпуну потврду у догађајима, који су наступили, сме ли се онда осуђивати кад се верује у предсказивања будућих догађаја. Ако верујемо у оно, што се прорицало, па се збиља и догодило, то ћемо веровати и у оно што нам се прориче а још се није збило јер су сви ти догађаји, и који су се збиља збили као и они што се још нису догодили, предсказани у оним списима.

Ти свети списи уче нас, да је само један Бог, који је створио из ничега свет, кога сваки дан у делима његовим опажамо, па је ипак невидљив; своју бесконачност кадар је сам он да схвати, његова неизмерност скрива га од нас и он нам се и опет јавља. Човеку је Бог одредио награде и казни према томе какав живот проводи; све ће разбудити, који су живили од постанка света, поново ће им дати лик људски и поделити им или бесрајње блаженство или вечити огањ. Огањ пакла огледа се у оном скривеном огњу, што избија из унутарњости земљине. У пређашња је времена шиљао Бог у свет проповеднике или пророке. Пророци тога старога доба били су Јудејци и ови јављаху своја пророчанства — а то су свакојако била — Јудејцима и ови их записаше. Као што је већ речено ти су списи темељ Хришћанству, ма да се Хришћани у својим обредима млого разли-

кују од Јудејаца. Оптужују нас да се клањамо једном човеку а не богу Јудејаца. Али то не стоји. Пошта, коју ми дајемо Христу не умаљује ни мало нашу пошту Богу.

Колике су заслуге тих старих патријараха види се отуда што су Јудејци били једини Богом заштићени народ; на своја рођена уста разговарао се Бог с њима. Божијом помоћу дођоше они до необичне величине. У својој покварености окренуше се ти лакомисленици од Бога те место да слушају његове заповести, они се одадоше некој несвесној служби; на његове опомене нису се обазирали: он ће морати тражити поузданије слуге а за казну, што су од њега отпали, пустио је да их протерају из завичаја. Сада су раштркани по свима земљама и тумарају на све стране; не дишу више оним ваздухом, у ком су се родили; немају ни човека ни Бога за краља. Што им је Бог претио, то је и извео. Међу свима народима и по свима земљама постали су људи, сви вернији од њих. Преко пророка им је Бог јављао, да их мора више помиловати, такође да ће се и Месија родити, који ће им донети нов закон. Тај је Месија био Исус, и он је Бог био. Јер Бог долази од Бога као што пламен једне свеће може да се добије од друге свеће. Бог и његов син су исти Бог као што је и пламен једне свеће исти оном, од кога је и добијен.

Свети списи веле да ће Божији син дваред доћи; прво ће живети у сиротињи а други пут ће се јавити на дан суда моћан и силан. Јудејци су то били чули од својих пророка, али у својој покварености били су тако заслепљени да нису познали Месију, кад се први пут јавио, те га још и сад заман чекају. За чаролије су сматрали они сва чудеса, што је починио тај месија. Књижници и првосвештеници гонили су из злобе и тужили га Пилату. Он умре на крсту и буде сахрањен али ускрсне трећи дан. Четр'ест дана се бавио међу својим ученицима. Тад се облаком узнео на небо, догађај, који далеко више вере заслужује него све пр поветке о вазнесенију Ромула или другог ког римскога владара.

Затим описује Тертулијан како су постали и шта су ђаволи, слуге сатанине: они су виновници болештина, они изазивају ајдаре у ваздуху, невоље, они разоравају благослов земљин, они заводе људе на крвне жртве неби л' се само дочепали крви, од које живе Они су лаки као тице те зато и знају све што се на земљи збива а како у ваздуху живе, то могу све и да прокљуве, шта се на небу догађа. Отуда могу они да заведу људе лажним прорицањем и да им судбину казују. У Риму су наговестили велику победу над краљем Перзејем али су пре тога већ били дознали, да је битка збиља добивена. Немају право, који верују, да они могу болести лечити. Ако се докопају којег човечијег тела, а они ураде те човеку позли, на то препишу тобоже макакав лек а више тело не муче и онда човек верује да је заиста излечен.

Истина Хришћани неће да обожавају цара, али се они ипак моле Богу за царево здравље, јер дотле ће се одлагати опште расуло, које нас чека и сагоревање света, докле год буде постојало славно величанство триумфирајуће римске државе. Хришћани неће да учествују у рушењу природних одношаја. Они хоће само *једну* републику, која има да обухвати цео свет; они су једна једина општина, они се клањају једном једином Богу и свиколици теже за вечитим блаженством. Они се не моле Богу само за цара и његове власти, него и за мир. Они читају свете списе да се оснаже у вери, да учврсте у нади те да тиме дигну своје уздање у Бога. Они се састају да једни друге осоколе; грешницима је далеко лепа кућа од њиних зборова. Стоје под епископима, које бирају они, који су им поверени крајем сваког месеца прилаже сваки колко хоће, јер ту нема морања. Новац, што се отуд добије, је залога побожности: непотроши се на јело и пиће, него на издржавање и сахрану сиромаха, на потпору нејаке сирочади, да се испомогне старима, који су у правој вери провели бољи део свога живота, да се притекне у помоћ онима, који су бродоломом све изгубили као и онима, који су осуђени да ринтају у рудницима или су изгнани на острва или су бачени у тавницу што су исповедили да верују у правог Бога. Само у једном једином погледу нема комунизма у Хришћана а то је у погледу жена. Они не расипају као да ће сутрадан отићи с' овог света, али они и не шкомраче као да неће никада ни умрети. Цељ њихову животу је невиност, правда, истрајност, умереност, чистота

(Наставиће се.)

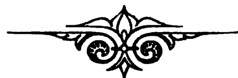

ИЗ ГЕТЕОВЕ МЛАДОСТИ.

Августа 28. п. н. године 1749., баш у подне, родио се *Јован Волфганг Гете* у Франкфурту на Мајни. Порођај је био тежак и са невештине бабичине дође дете на свет без икаква знака живота. После великога труда и заузимања испаде за руком да се успавани живот разбуди; кад је детенце очи отворило повиче његова стара мајка породиљи: „Саветниковицо, он је жив!“ — Овај тешки порођај даде повода деди Гетеовом да се као сеоски кнез заузме око тога, да се за сиротињу вешт лекар постави. „Већ је у колевци мој Волфганг био благодет по људство“ говорила је доцније његова нежна мати.

Идуће године добије Гете сестрицу, Корнелију, коју је веома нежно волео све док је год жива била. Још из малена је Волфганг био пун осећања за лепо, тако да кад му је било три године и кад се десио у неком друштву, у ком беше и неко ружно дете, поче он да плаче и да виче: „То црно дете, нека иде на поље, не могу га трпети!“ Он се није радо играо с децом а у друштву са одраслима врло се добро осећао и волео је кад се шала заподевала. Једне недеље, кад сви беху у цркви, оде Волфганг у кујну, у којој је било пуно нових лонаца и других судова; он зграби тањире и вури их кроз прозор на улицу; лупа и звека од судова годила му је, те је комад за комадом морао да лети на поље. Кад се мати враћала из цркве а она опази са чуђењем, где јој тањири лете кроз прозор; Волфганг баш беше готов са својим тамањењем и кад га мати чу како се на улици са искупљеним људима слатко смеје, удеси и она у смејање Из овога малога примера види се, како је био нежан однoшај између даровитога младића и младе, духовите матере, која се у многим случајевима владала, као да је Волфгангова другарица

Из уста материних слушао је Гете најдивније приповетке, у којима су јунаци и јунакиње, по укусу приповедачице, кретали се већином у романтичном кругу ритера, кнезова и лепих царских кћери. Свакога вечера у извесно доба поседају деца око ногу своје матере, која је тако исто жељно и радо приповедала, као што су деца слушала. Волфганга је највећма занимало причање из живота хисторијских личности. „Ја сам седила и приповедала“ — причаше доцније Гетеова мати — „а он ме је чисто хтео да прогута својим великим црним очима; па кад му судба којег његовог љубимца у приповеци не бејаше по вољи, а њему жиле на челу од једа набубре и видех га где сузе пролева. Више пута умеша се у приповетку и пре него што бих ја наставила рече: Је л' мати, принцеза се неће удати за тог проклетог кројача све ако он и убије дива. Кад и кад кад прекинем приповедање и завршетак оставим за сутра, то сам већ унапред знала да ће он дотле већ и сам склопити завршетак, и тако је он често испомагао мојој уобразиљи, кад ми ова није била довољна. Кад сам онда другога вечера наставила причу по његовој замисли он би сав у ватру дошао и чисто се провидело кроз рубље му како му срце бије. Стара мајка, чији је он љубимац био, становала је натраг у кући, и њојзи је он обично поверавао своје мишљење о наставку у приповеци, а ја сам од ње то дознавала, те сам према томе настављала склапање приповедака, тако смо нас две дипломатски посао терале и једна друге нисмо одавале. Тако сам ја имала удовољство да задовољим својим причањем моје слушаоце а Волфганг опет, и не слутећи како је то бивало, уживао је са зажареним очима, како се испуњују његови дрски замишљени планови и увек је с одушевљењем поздрављао моје описивање и причање.“

У једноме предсобљу имао је отац Гете-ов читав низ добро резаних слика знаменитих споменика римских. Дечко се често задубио у посматрање пијаце дел пополо, колизеја, петровог трга, петрове цркве, а озбиљни му отац, чије срце беше пуно успомена на дивну Италију, често причаше о диводи свега онога, што је видео у Италији, а дечко би с одушевљењем све то слушао и у ушима су му звучали тајанствени звуци странога језика, кад се отац с каквим Талијаном забављао, а од матере је слушао на гласовиру дивне италијанске мелодије, од којих је речи на памет знао пре, него што их је разумевао.

Поред занимања уобразиље беше и веселе дечије игре; велика соба старе мајке беше згодна за тај посао. Добра блага старица врло се радо с унуцима својим забављала и као што то већ бива давала им слаткиша, да и не знају родитељи о томе. Но она је читав нов свет деци у старој кући отворила, кад им је на бадње вече 1753. поклонила позорницу са луткама. Гете приповеда кроз уста

Вилхелма мајстора: „И сад се сећам како ми је било, кад су нас децу посадили, кад су нам већ обичне божитње поклоне дали, пред нека врата, која су пред другом собом била. Врата се отворе, али не као обично да ми кроз њих овамо онамо трчкарамо, него улаз беше необичном свечаношћу испуњен. Ту беше неко узвишено место, заклоњено неком чудном завесом. С почетка смо стајали далеко, али после нас стаде мучити љубопитство шта је то што звечи и што се светлуца за прозрачном завесом; на то нам дадоше свакоме столицу и рекоше да чекамо. Тако смо сви седели и ћутали. Нека звиждољка даде знак и завеса се диже у вис и нама се указа неки храм, црвено набојадисан. Дође прво свећеник са Јонатаном и њихови чудновати гласови улеваху ми поштовања.“ — „Сутра дан, на жалост, нестало је тога намештаја и чудновате завесе; кроз она врата опет се пролазило овамо онамо и ни трага не беше свему ономе. Друга су деца трчала весело тамо амо са својим играчкама, само ја сам био туробан; мени се онда чинило, да није могуће да су ту сад само довратци, где је јуче толико чаробности било. Мени се чинило онда да сам тако несретан, као што ми се данас чини да је несретан онај, који тражи изгубљену љубав. Доцније је добио Гете ту малу позорницу. Утисак овог првог позоришта на дечака Волфганга беше значајан и дуготрајан.

Та позорница са луткама беше последњи поклон добре старе мајке, која је г. 1754. марта месеца у дубокој старости умрла.

Чудновата гатка материна, приповедање очино о красоти страних земаља, позорница са луткама, што ју доби од старе мајке, — све је то бујно испунило дететову уобразиљу и раширило јој границе у ризичној мери. Да се не би отуд какво зло излегло ваљало је да се постарало да дете има каква практична занимања и посматрања. Али тога не беше. Дете је проводило живот у затвореним просторијама добро уређене очине куће, те није имало прилике да се челичи телесно и душевно, и то се опажа у свима делима Гетеовим, често на највећу штету, и с тога је и постао онако непотпун облик у „Торквату Тасу“ и у многом другом делу његовом.

Гетеов учитељ беше отац му; но кад је отац Гетеов почео да презиђује кућу, беше толико посла за време зидања, да отац није имао на то времена. Онда је Волфганг ишао у школу, али кратко време, јер је после опет отац наставио учење и то онако без строгог плана. У варошкој библиотеци у Франкфурту има свезак писарије Гетеове на немачком, латинском, грчком и француском језику, што је Гете писао у својој седмој, осмој и деветој години. Те је списе отац његов одабрао заједно увезао и написао наслов „Labores Juveniles.“

Из геометрије и географије слабо је што Гете учио. Учио је стихове на памет и то богме лоше стихове. Хисторију као да није ни учио; стару неку хронику из времена тридесетогодишњег рата дали су му, и то му беше кукаван преглед главних догађаја у хисторији.

Озбиљни отац Гетеов дао је децу своју и да уче играти; за дечка беше то једино телесно вежбање.

Што се тиче читања допуштало му се све без избора. Читао је путописе, па шта више и Овидове метаморфозе, а ово је за младе душе опасна лектира а и за школу врло неудесна књига, те је учинила и на живу уобразиљу Волфгангову свој утисак. С друге опет стране Фенелонов Телемах и Робинзон Крусе ублажавали су га. И Омира је читао, али је имао само превод у прози са сликама, које су јунаке ових вечитих прича доносиле у француском костиму. Значајно је, што Гете доцније држи то за срећу, што је Омира најпре у прози упознао Читао је ревно и Ослобођени Јерусалим Торквата Таса; особито га је потресла красна епизода о Танкреду и Клоринди

Од немачких песника онога доба беху у библиотеци Гетова оца сви бољи, као Халер, Гелерт, Хагедорн и др. Волфганг их је од детињства свог све читао и много из њих на памет научио. За Клопштока није марио Гетеов отац, али га је неки кућевни пријатељ донео и породица Гетеова беше одушевљена поштоватељка песника Сионa. Писати у Клопштоковим хексаметрима није Гете никад покушавао.

Па као што Клопштокова Месијада није била од дуготрајна утиска на Гете-а, тако нису ни пучке књиге; он је читао Ајленшпигла, четири Хајмонова детета, лепу Мелузину, цара Октавијана, лепу Магелону и др.

Гете је као дечко почео да пише по узору Илије Шлегла неке оде, од којих је једна штампана г. 1766. у неком франкфуртском листу („*Die Sichtbaren*“) и та је ода најстарија песма Гетеова, која је сачувана.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Од „Матице хрватске“ у Загребу добили смо овај књижевни стечај: „Матица хрватска“ расписује у смислу закладнице из закладе *Адолфа Вебера-Ткалчевића* књижевну награду за год. 1890. од три стотине (300) фор. а. вр., и то за књижевно дело „поучног“ или „забавног“ садржаја, које опсиже барем *десет* штампаних табака, а одговара садржајем смером и обликом књижевним публикацијама „Матице хрват-

ске.“ У случају, ако од „Матице хрватске“ из закладе Вебер-Ткалчићеве награђено књижевно дело изнаша више од десет штампаних табака, то ће га „Матица хрватска“ примерно још и из свога текућега дохотка наградити. Стечај траје до краја месеца марта год. 1891., до којега рока имају се рукописи у обичној форми поднети „Матици“ на руке њезина тајника. По одбору „Матице“ награђено дело постаје власништвом „Матице хрватске“, која га је у смислу закладнице дужна штампати течајем године дана после досуђене награде.

— Познато је како „Матица хрватска“ даје сваке године леп број корисних и ваљаних књига својим члановима, којих има и ове године преко 7000. На главној скупштини Матичиној, која је држана 15. (27.) јула о. г. јавио је тајник друштвени Иван Костренчић, да се и овогодошње књиге већ штампају, и да ће међу осталим добити Матичини чланови и ова лепа дела као уздарје: *Хоићевих* слика из општега земљописа другу књигу, која расправља о Француској, Белгији, Холандији, Швајцарској и Енглеској. Даље ће издати „Матица“ ове године ново издање „*Прерадовићевих песама*“; а у „Забавној књижици“ изићи ће „Одабране цртице и приповести пок. *Николе Тординца*“; приповетке „Из приморскога живота“ *Симе Матавуља*; једна комедија госпође *Хермине Томићеве;* повелика приповетка „На рођеној груди“ од *Кс. Шандора Ђалскога* и т. д. — Приход „Матице“ био је прошле године преко 25.000 фор.

РАЗНО.

(Славни људи на самрти.) 14. Жан Батист Поклен Молијер. О Молијеру се врло много писало. Француска и Немачка има свака о њему засебну своју литературу. Да је Молијер био један од најзнаменитијих комедâ, што их је било у Француској, да, на целом свету, то је ван сваке сумње. Многе његове комедије, као н. пр. „Тартиф,“ „Мизантроп,“ „Тврдица,“ „Силом болесник“ зацело ће се увек допасти, догод у опште буде драмске књижевности и уметности. Изуметан у нацрту, пун људског познавања у постављању и развијању карактера, пун духа и хумора на језику, право комичан у сценском изваjању, уме Молијер своје читаоце и гледаоце исто тако да забави и занима, као што их разведрава и развесељава. Уз то његове често неотесане лакрдије нису без дубоке збиље и морала, који је кадар поколебати, ма да као што Хетнер добро примећује, „не може човек у њима да нађе сигурне моралне стазе“ „Мерило његове песничке правде лежи понајвише у завременим обичајима у животу такозваног отменог света, а не у непомичној моралности.“ Молијер је сувише био дворски човек и глумац, а да би се поводио за непомичном моралношћу. У својим се делима већином приљубљује своме времену и укусу истога. Па ипак зацело још ни један драматичар није се већма од Молијера трудио, да људе у страстима или будалаштинама и слабостима поправи. Молијер није олако узео своју задаћу и није живот црпао с површине, него из извора људских страсти. Доста је нашао прилике, да те страсти проучи, а имао је способности да их уметнички употреби. Он може, да, мора важити као велик песник и уједно као оштар посматралац свога времена и својих савременика, који је умео из случајнога и тренутнога да упозна и извади трајно и вечито. С тога су његови умотвори одмах још с почетка на једној страни нашли на најодређеније допадање а на другој на најодлучнију осуду. Владика Босие, велики проповедник и бранич католика, довикнуо је Молијеру и његовим присталицама ову анатему: „Тешко вама, који се смејете, јер ћете плакати!“ Богомољци му нису могли да опросте његовог лицемера, лечници то, што је жигосао медицинска петљала, јуристе то, што се ругао заплеталицама и рабулистама, Молијер је цртао заоштреном писаљком, није штедио никоји сталеж, никаква преимућства, никакав углед и никакву славу, кад је на њима опазио црне пеге и прље. Неприкосновен му је изгледао само Луј XIV., који му је био заштитник те га потпомагао, да може сјајно развити дар свој. Захвалност је било лепо својство Молијерово те Молијер није никад заборавио Лују, да му је своју наклоност више пута на врло демонстративан начин доказао. Молијер је рођен 15. јануара 1620. као син краљевског тапетара и ложничара. Ложничарство је то управо наследио од оца, по што је брат његов, који је после очине смрти био ложничар краљев, такођер умрьо. Молијер је примио то наслеђе крај све више образованости своје (полазио је прву гимназију у Паризу, колеж de Clermont касније Louis le Grand), крај све своје уметности и тада већ славног свог имена, да би по који час могао бити у близини свога монарха те му од времена на време могао подастрти ову или ону молбу. Као ложничару била му је међу осталима дужност, кад на њега ред дође, да намешта постељу краљеву или да га код стола послужује. Како га је краљ волео те често у таквим приликама пријатељски с њим разговарао, тако су му позавидили и ражљутили се на њ остали послужитељи, да нису више хтели с „комедијашем“ за једним столом да једу те је Молијер морао од стола устати. Кад је то краљу дошло до ушију, он сутрадан пошље по Молијера па ће му рећи: „Чујем, да вас овде код мене терају да постите. Можда сте гладни а како и ја баш овога часа осећам, да бих могао јести, то ће ми бити мило, ако самном седнете да доручкујемо.“ Метне онда пилеће крило Молијеру у тањир па заповеди, да се дозову најодличнија дворска господа. „Као што видите,“ рекао је онда овима. „ја морам да се бринем за Молијера, који мојим слугама није добар, да с њима може за једним столом јести.“ Да је такво понашање Молијера морало ентузијазмовати за краља, биће појмљиво у толико више, што је услед дружења са људима, као што је Боало, Шапел, Пјел Корнеј, Лафонтен, Лили, Мињар и Расин, морао двоструко осетљив бити за увреде, какве су му наносили лакаји. У успоменама, које саопштава Расинов син из живота свога оца, приповеда се у осталом нека причица, која је и сувише смешна а и попустљивост и разборитост Молијерову и сувише јасно приказује, а да је не бисмо овде испричали. Боало, Лили, Шапел и млади глумац Барон са још неколицином пријатеља походише Молијера на његову летњиковцу у Отељу и замолише га да им даде мало вечере. Молијер, који се није добро осећао те није смео излазити из собе, замоли Шапела, да он место њега буде домаћин. Овај је тако лепо умео да се влада, да се брзо сви развеселили те им винце баш подобро ударило у главу. Поведе се разговор и о човечјим невољама те наиђе на све неко очајно и меланхолично расположење. Најпосле се задубише у посматрања о изреци: највећа је срећа не бити ни рођен а свакако што скорије умрети. Та посматрања их најзад доведоше до одлуке, да се одрекну јадног овог жића. Како је сасвим близу била река, то буде предложено, да сви ђутуре скоче у реку, па можда би мудри философи одиста и извели били свој план, да није млади Барон сматрао за своју дужност, да то јави Молијеру. Молијер се онога часа сиђе међу њих па кад се уверио, да ту паметни разлози не би ништа кадри били израдити, пребаци својим гостима, како то није пријатељски од њих, што хоће без њега да се удаве „Е, а ти хајде одмах с нама!“ заплете језиком Шапел. „То

не," одврати Молијер озбиљно, „то не би имало смисла; такво узвишено дело не сме се предузети ноћу, кад нико не види; сутра у јутру, кад се сви добро испавамо, пред лицем свега света скочићемо стрмоглавце у воду!" Сви пристадоше на тај предлог и закључише по савету Шапелову да преостало још вино донде испију па то и учинише. Не треба ваљда ни додати, да је сутрадан друштво, кад се истрезнило, увидило, да је боље у хришћанској поданости остати жив и здрав крај свих невоља, што их човек препати у животу. У осталом је за Молијера само овај живот, крај свију почасти и свију одликовања, које му у део падоше, крај свих веселих забава, што их је провео са својим пријатељима, ипак био тежак и теретан доста. Са својих се комада све већма замерао, а исто му тако живот горчале сплетке и раздори међу члановима његовог позоришта; но највише му је бриге и невоље задавала његова млада жена. Молијер, који је по свој прилици из наклоности према глумици Мадлени Бежаревој постао глумац, дао се навести те је, као човек од четрдесет година узео њену сестру Арманду, којој је било тек седамнаест година. Она је, по свему што се о њој сачувало, била врло знаменит глумачки дар, лепа и умилна, и уз то пуна духа и кокетерије. „Њен положај као Молијерове жене," вели за њу гроф Бодисен, „чинио је те је била горда, но на жалост не на генија мужевљег, него на његово имање и своје сјајно стање. Живила је као права војвоткиња· Није била без фина разума и духовитих досетака; али није имала ни племенита срца ни вишег полета." Сва се задала у кинђурење, расипање и ветреньастост те је тиме Молијеру задавала бриге и жалости. Он је кукавац најпосле тражио утехе у напорну раду и својој уметности. Наскоро поче озбиљно поболевати но није се ни освртао на то. Већ болан преболан написао је још, као да хоће да се руга својој болести, свога „Силом болесника," па кад је довршио ту комедију, са плашљивом је ревношћу журио, да се прикаже и сам је на првом приказу играо улогу Аргана. Још последње вече свога живота, 17. фебруара 1673., одиграо ју је с великим напором. У последњим се појавама једва још могао да држи на ногама, па кад се спустила завеса, стропоштао се и он онесвеснувши. Кад су га однели у његов стан, стане бљувати крв; жена његова и љубимац му ученик Барон отрчаше, она по лечника, он по свештеника. Дотле су код болесника остале две дувне, које су, због неке збирке дошавши из провинције у Париз, случајно у кући остале да преноће Соба је била јадно осветљена, Молијер сав поливен крвљу, а тресе га самртна језа, лежи у наслоњачи па уз тихе молитве побожних сестара добацује места из својих улога. „Милостиви боже, смилуј му се души! шаптале су оне у сузама а у наслоњачи се смејао Молијер: Tu l' as voulu, George Dandin!" Оне су јецале: „Прости му, оче на небесих, грехе!" а Молијер је кашљуцао свој славни кашаљ из „Тврдице." Тако у сред калуђеричких молитава, муцајући одломке из својих улога издануо је Молијер — суморна, жалосна поћна слика, достојна да се трагично изведе Кад се Барон и Молијерова жена вратили. затекли су Молијера као лешину. Умрьо је у педесетдругој години свога живота. Познато је, да највећем песнику и најбољем глумцу Француске нису тада дали хришћански погреб те је требало тек дугих преговора и краљевске наредбе, да су му дали две три прегршти земље у порти светог Јосифа у улици Монмартр.

(Путовање кроз Африку.) Путници су до сада четрнаест пута већ прешли Африку по преко, и то десет пута од истока идући западу, и четири пута од запада истоку. У годинама 1854—1856. ишао је Левингстон од Св. Павла ди Лоанда у Квилимани. У исто доба и Португезац Силва Парто ишао је од Бенгуеле у Делгадо. Године 1873, је Енглез Камерон први путовао од истока и то из Багамоје у Катомбелу. За њим је идуће године пошао Стенли, који је узео пут од Багамоје у Бому и први је био, који је велики део реке Конго пребродио. У годинама 1877. до 1879. продрео је мајор Серпа Пинто, који је познат из зађевица прошле године, из Бенгуеле у Дурбан. Од 1880. до 1881. доспели су Талијани Матеучи и Масафи од Суакима па до ушћа Нигера и довршили су тако први прелазак преко Африке путем, који је северно од екватора. Годину дана доцније путовао је Висман први пут од Св. Павла до Лоанда у Саадани. У годинама 1881. до 1884. путовао је Шот Арнот од Дурбе преко на Павла ди Лоанда. Године 1884. стигли су Португесци Капело и Ивес у Квилимани, а кренули су се из Мосамедеса. Годину дана доцније путовао је Аустријанац др. Ленц од Боме до Багамојо, а неколико месеца после тога путовао је истим путем Шведац Глеруп. Од 1886. до 1887. ишао је Висман од ушћа реке Конго преко у Квилимани; од 1887. до 1889. је правио Стенли ону славну експедицију, пошав у помоћ Емин паши, а последњи је био француски капетан Трипје, који је 1888. и 1889., прешао ту црну земљу и то од Лоанго до Квилимани.

(Нова експедиција на северни пол.) Норвежани спремају за годину 1892. нову експедицију на северни пол за коју је одређена припомоћ од 200.000 крунаша. Капетан Свердруп. пратилац дра Наузена на гренландској пловидби водиће читаву експедицију, за коју су се већ пријавили разни јунаци из Норвешке, Енглеске, Француске, Немачке и Италије, па чак и из Индије. Др. Наузен се нада, да ће добити само норвешке мрнаре. Експедиција би да иде у Новују Земљу и у земљу Фрање Јосифа.

НОВЕ КЊИГЕ.

Извештај о православном богословском заводу у Задру. За школску годину 1889—90. Година XII. Задар. Печатња Ивана Водицке. 1890. На 8-ни, стр. 88. Садржај: Некролог владици Стевану Кнежевићу. Чланак: Главнији моменти из историје хришћанске ставрографије од проф. Јов. Вучковића — Извештаји о богосл. заводу.

Књиге за народ, издаје „Матица српска" из задужбине Петра Коњевића. Свеска 25. **„Одмор и доколица."** Како да будемо напреднији, имућнији и виђенији. По Стевану Нађу и другима прерадио и за наше прилике удесио *Љубомир Лотић.* Свеска трећа. Свеска 26. **Рад и својина.** За народ написао А. Виљчински. Превео с пољског и допунио *Рајко.* — Трошком српске књижаре и штампарије Браће М Поповића у Новом Саду 1890. Цена је свакој свесци 10 новч.

Boruta, dramat z podan ludowych. — Драмат овај у пет радња и с прилогом написао је пољски писац *Бранислав Грабовски* и изишао је у Кракови у накладі и штампарији Вл. Л. Анчица и др.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији "Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 31. У НОВОМ САДУ 5. АВГУСТА 1890. Год. XVII.

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

VIII.

Примирје.

Настао је мир. Интелигенција Соколовачка почела се опет зближавати, док се најпосле нису опет сви измирили и постали, што су пре били. Учитеља су потпуно узели у своје коло. Сматрали су га својим човеком, те нико није помишљао, да треба против њега радити с тога, што је општини наметнут. То ново доба, које је настало после онако бурних призора, годило је интелигенцији Соколовачкој, као што годи човеку плаветнило небеско, сјајно сунце, освежена природа после прохујале буре. Последица минуле борбе бејаше, да се попа некако подигао над остале, они зазираху некако од њега, али се клањаху премоћи његовој. Попи је то годило и он се поносио тиме.

Господар Мојсије радовао се тој промени, јер од то доба састајаше се опет интелигенција у његовој гостијони, те пијуцкаше винце, приповедаше, говораше и оговараше.

Но Соколовчанима није било суђено, да се науживају дуго свога мира Примирје трајаше врло кратко, наступише опет знаменити, бурни догађаји. Како беше примирје кратка века, а како се у то доба није ништа знаменито догодило, то се с тиме поглавјем не ћемо више бавити, него прелазимо на знаменитије, а по томе занимљивије ствари.

IX.

Долази начеоник.

По смрти опште обљубљенога и уваженога начеоника Проке Прокопијевића ваљало је начеоничко место попунити, јер тако велика општина не може дуго без главара остати. Угледнијима личностима долазила су писма с разних страна. У свакоме је месту дотични кандидат препоручивао себе као човека марна, интелигентна, упутна у све послове тешкога звања начеоничкога.

Тако је један кандидат препоручивао себе попи овима речима: Ја сам вам човек у тој струци потпуно вешт. Бољега начеоника од мене за цело добити нећете. Сретна ће бити ваша општина, ако ме усрећи вашим избором. Надам се од пречасности Ваше, да ће настојати и порадити својим моћним упливом, да ме општинско заступство изабере за начеоника Ви ћете пако, о томе не сумњајте, у мени стећи одана и искрена пријатеља, а за цело ће вам годити, ако се круг ваших пријатеља рашири једном уваженом личношћу. Не пропустите дакле згодне прилике, какова се врло ретко даје, да прибавите Вашој општини одлична главара, а себи врсна пријатеља.“

Други опет кандидат између осталога писаше учитељу и ово: Знајући, да Ви као учитељ долазите у дотицај с народом и имадете уплива код њега, умољавам Вас, да по-

радите за мене, како бих постао Соколовачким начеоником, а уверавам Вас, да се нећете покајати. Ја сам човек, који сам уверен о користи школе, па ћу, ако будем усрећен бити код Вас начеоником, промицати интересе школске и Ваше, па Вас унапред уверавам, да ћете бити потпуно задовољни.

Сличних писама добијаше и бележник и песник и лечник и други Често се догоди, да у целој години не стигне у Соколовац толико писама, колико их је стизало у време, када је тамо био расписан стечај за начеоника уз годишњу плату од 1000 фор. Бејаше шта више кандидата, који су се и особно дошли препоручити честитим Соколовчанима. Сваки се враћао утешен и пола осигуран, да ће постати Соколовачким начеоником, те вући из општинске благајне годишње тисућу форината.

Соколовчани су били паметни људи. Они су свакога кандидата најпредусретљивије дочекали, најгостољубивије угостили, на растанку му најтоплије стисли руку и рекли: „Будите без бриге — вас ћемо!“

Тако су свакоме казали.

Но ни један од тих молитеља не беше изабран. Како су Соколовчани били људи лојални. то су они бирали онога, кога им је власт препоручила. На другоме би месту викале немирне главе, да је то окрњивање општинске автономије, али ваљани Соколовчани изразише још записнички хвалу власти, што се очински брине за њихову општину, препоручујући им тако ваљана човека за начеоника (а још га ни познали нису!)

Молимо — писаху у записнику — да нам се тај врсни човек кога нам је удостојила препоручити сама подјжупанијска област, што скорије пошаље, јер наша општина вапије за главаром.

Десетак дана по избору стиже у Соколовац нови начеоник. Месна га интелигенција дочекала врло предусретљиво, шта више одавала му неко особито поштовање.

Већ првога дана иза његова доласка сакупила се месна интелигенција у гостијони господара Мојсија, и то у почаст, како је неко рекао, новоме начеонику.

Како су само честити Соколовчани ликовали, када су видели, да „новоизабрани“ начеоник не заостаје за њима у празњењу чашица. То им је свима годило, а његовој слаткоречитости нису могли доста да се надиве.

Просто појав његове личности и понашање начеоников све је раздрагало. Соколовчани нису могли, а да свога одушевљења речма не искажу. Здравило се са свију страна начеонику. Ја ћу навести само знаменитије здравице.

Први устаде попа. Настаде тишина. јер свако замукну. (Соколовчани су се строго држали прописа код пића) Достојанственим гласом рече попа:

„Љубазна браћо и поштована господо! У нашој средини појавио се човек, који нас је већ у првоме почетку придобио. Мислим новодошавшега начеоника госп. *Бедаковића.* Двојим, да има ко међу нама, који га већ заволео није. Ја се радујем, а уверен сам, да се и ви радујете, што смо добили главара нашој општини у тако способној личности. Није нам га бадава сама власт препоручила. Баш јој хвала! Господо и браћо, ову чашицу подижем у здравље нашем начеонику! Да га Господ поживи много и дуго на дику и понос ове општине наше, која је тако дуго вапила за честитим начеоником, а најпосле га јој је промисао и наменила. Живео!“

„Живео!“ орило се са свију страна и куцало чашама, начеоник се на све стране са слатким посмехом клањао, а уча је предводио: „Кол'ко капљиц' тол'ко лет'“ —

Другу је здравицу наздравио учитељ, а гласила је од прилике овако:

„Школа и ја радујемо се такову начеонику. Ако су до сада моја настојања око напретка школе била узалудна, уверен сам, да ће мене, моју школу од сада општинско заступство у свакоме погледу ваљаније подупирати, од када је главар општине постао човек, задојен напредним идејама. Подижем ову чашицу у здравље новога главара као особита пријатеља учитељства и школе. Живео на многаја љета!

Опетује се као код прве здравице, само што је попа на далеко и широко развезао: многаја љета!

Говорио је бележник, доктор, писари. Свако је, ко лепше, ко горе, узносио врлине новога начеоника. Али нико није својом здравицом толико дјејствовао на чуства господина Бедаковића, као што је побратим божанствене Музе Милан Рајковић. Тај је

начеоника погодио баш у живац својом здравицом. Морам приметити, да је то било око пола ноћи, када се песник налазио на врхунцу своје раздраганости.

Ево његове здравице:

„На обзорју Соколовачкога живота — говораше раздрагани песник — појавила се нова звезда; биће Даница. Чим се појавила већ нас је њезина светлост очарала. А како ћемо се истом дивити светилу те звезде Данице, када нам потпуно засине. Просто ће нас заблештити. Сретних ли нас! Срце ми у грудима игра, купао би се у вину, када помислим на то дивно светило. Не могу смоћи речи, којима бих изразио осећаје, што се роје у души мојој, што милином опајају срце моје. Загрлио бих ту звезду, али се бојим, да не би ослепио од светила њезина. Хвалимо небо, судбину, што нас је тако сретнима учинила, па се молимо Вишњем, да нам дуго и дуго светли звезда та. Живео начеоник Бедаковић, јер он је та звезда Даница!“

Бурно дуготрајно *живео*! Начеоник се на све стране клањаше и песнику живо руку стискаваше. Од свију здравица та је на начеоника учинила највећи утисак. Веома му је годило, што га је песник назвао Даницом; само му није било доста јасно, шта је то на „*обзору Соколовачкога живота*.“

Усхићен том здравицом устаде, да се захвали на томе безброју здравица. Настаде највећа тишина, а начеоник говораше:

„Срце ми бурно куца, када вас видим тако одушевљене за личност моју. Јесте, господо, увидео сам из речи ваших, да сте ви умни људи, па ће ми међу вами бити лако радити, а угодно живети. Ја вам кажем господо, да још до сада несте имали начеоника тако врсна, какова добивате у мојој особи. Сада ми је, господо, педесет година, а од моје тридесете године био сам вазда главар каква уреда, пуних дакле двадесет година. Био сам главар финанцијалне страже, главар постаје оружничке и т. д. и т. д., а сада сам постао главаром уреда општинскога у Соколовцу. Општина се Соколовачка може ценити сретном, што је овакова човека добила за главара. Силно је у мене искуство, замерна вештина у уредовању, обилујем сваковрсним знањем. Из срца ми је говорио госп. Рајковић, када ме назвао *Даницом*. Јесте, господо моја, у свакоме погледу настојаћу, да вам светлост моја показује путеве. којима треба да идете. Потпуно се, кажем вам, можете у ту светлост поуздати, ходећи путевима, које озарују траци светлости њезине, никада залутати не ћете. Водићу вас ваљано, а да вас већ сада о моме пријатељству уверим, нудим вам, да пијете братимство са мном. Мислим, да ћете се тиме само поносити моћи.“

Громогласно „*живео*!“ и дуго, дуго „*многаја лета*.“

Начеоник је пио са свима „брудершафт“ па најпосле се опио тако, да је заспао за столом. Глава му отештала од силна пића, клонула на сто, те је јунак наш бесвесно захркао. Нису ни други за њим баш пуно заостали, али су се ипак на ногама држали. Пијаног начеоника метнуше на постељу а попа је над њим отпојао: „Са свјатими упокој —“ и прелио га чак и вином.

„То не слути добру,“ приметио је неко.

„Пустише га нека спава у миру. Сутра ће ускрснути.“

Сложни Соколовчани већ нису могли да пију, па су се уморени упутили кућама својима. Сат у гостијони показиваше три по поноћи, када је гостионичар Мојсије затворио гостијону своју.

X.

Начеониково „ја.“

Кад се у јутру начеоник пробудио, беше већ у велико дан. Протеглио се, два три пута зевнуо и прешао руком преко чела. Мало по мало будила се у свести његовој једна спознаја за другом о јучерашњој теревенци. Осавио се у кревету и промишљао, шта се синоћ догодило. Мало по мало беше му ствар све јаснија — и он беше потпуно задовољан. Зовну гостионичара и наручи шљивовице. Овај се пред њим савијао и клањао с неким особитим поштовањем.

„Ето гледај,“ рече сам себи „и то је од оних, што у мени види звезду Даницу. Дивна беше! Самујило, држи се јуначки! Код тих глупака моћи ћеш стећи славе, за којом си толико чезнуо. Даница, Даница! Чекајте, чекајте!“

У то му гостионичар донео шљивовице и он онако мамуран потегао два-трипут.

„Тако, то годи, прија после синоћњега пијанчевања. Ала смо пили! Те луде пију као дуга, али и ја сам се јуначки држао.

Све ми је јасно, само незнам, како смо се растали и како сам доспео у овај кревет.“

Опет потегну шљивовице.

„Ти Соколовчани,“ умоваше даље, „мора да су добри људи. Та дакако, како виде овако варошкога човека као што сам ја, мисле, да је бог сишао међу њих. Како су ми само синоћ сви угађали, не знаш, ко више. Особито ми је шумар ушао у вољу, пољубио бих га за ону дивну беседу, којом ме је почастио. Евала му! Чекајте, и бићу вам звезда Даница. Показаћу вам, да од када је Соколовца, није у њему било човека мени равна.“

Тако сам собом разговарајући и крепећи се жеженом Мојсијевом шљивовицом, обукао се. Баш када је хтео да изиђе у другу собу, створи се пред њим шумар.

„О здраво! Како си спавао? упита га песник.

„Дивно! То ваше вино врашки делује!“ одврати начеоник.

„Нека, нека, биће тога чешће! У нашем се месту весело живи. Сада ће доћи и остали на шљивовицу, а онда ћемо сви попи на ручак.“

„Није рђаво!“ помисли начеоник.

До скора се искупила сва интелигенција, да се окрепи од синоћњега боја. Ту се пила шљивовица све до подне, а када је закуцало подне, подигоше се сви попи на ручак.

Пошиница знала је зготовљати укусна јела, а подрум попин беше пун изврсна вина. Јело се и пило баш у сласт. Око четири сата беху сви тако раздрагани, да су се грлили и љубили. Особито је уживао начеоник, јер су га непрестано узносили у здравицама, а шумар песник тако га раздрагао, да је скочио до њега, загрлио га и пољубио.

Након многобројних здравица, речених њему у похвалу, устаде начеоник и рече:

„Silentium, господо! Видим, да сте сви очарани појавом моје особе у овоме месту забитноме. Да, сви ви ликујете, што сте тако сретни постали, те вам судбина мене послала. И можете ликовати. Ја сам човек, одређен за велике ствари, али несрећа је хтела, те сам своју цел промашио. Но ако сам ја несретан, сретно је место, где се особа моја појави. Није то тек пуки случај, да сам ја овамо дошао. Ово место увек је страдало с неспособна начеоника, те је влада врло паметно урадила, што ме је амо послала. Ја, господо, истину вам кажем, учинићу, да ово забитно место процвета, да ће се за кратко време убројати међу прве општине у Славонији. Да није судба амо послала мене, ваше би место увек куњало, ви не би у средини видели интелигентна човека, од којега се и ви интелигенцији научити можете. Јер где би је ви стекли? Зар у овој забити, општећи увек са сурком и опанком! Јесте, господо, ја, ја, ја — —

Хтео је нешто да рече, али мирни Соколовчани почели негодовати, а доктор устаде, скреше начеонику баш у очи:

„Та немој се толико истицати, јер тај твој говор хоће да понизи нас, а тебе показује највећим блесаном.“

„Ха!“ рикну начеоник. „Шта то рече? Ти се дакле усуђујеш мене вређати, мене, начеоника једне општине, главара свију вас? Мене, који пазим на ваш живот? Мене, који о вашем понашању и раду извештавам вишу власт.“

„Каково извештавање? Ко пита такове блесане за мирне људе?“ плану лечник

„Мој гњев пашће на тебе. Тешко теби несретнику!“ дераше се начеоник.

„Не булазни којешта, чега би се паметан човек стидео!“ опет ће доктор.

„Језик за зубе!“ викаше начеоник. „Овај час ћу послати оружнике, да те свежу, јер дираш у власт, а ја сам овде представник власти.“

„Ти си блесан, а не представник!“ викну доктор.

„Оружнике овамо, оружнике!“ дераше се начеоник.

Присутни прснуше у смех, али начеоник и доктор бешњаху све већма, и већ се хтедоше за кике попасти, да их некако не утишаше.

Начеоник и доктор измирише се, али само привидно.

Начеониково „ја“ већ првога дана прибавило себи једнога противника.

Другога дана примио начеоник уред, а када му је дошла жена, ишао је с њоме свима у посете, а сви су њима опет вратили.

Међу начеоником и доктором тињала је мржња, којој је само мало приметнути требало, па да плане јасним пламеном. Истина ни другој господи није годило, да начеоник своје „ја“ толико истиче, свој ум толико прецењује, свој положај тако важним

сматра, али они то нису држали за опасну ствар. Мислили су, да то начеоник више из обичаја него из збиље чини. Али чим се начеоник покаже опасним по друштвени живот у Соколовцу, сви ће они листом устати против њега, и он ће морати заједно са својим „ја“ путовати. А хоће ли тако и бити? Читајте само даље!

* * *

У реду би било, да вас поближе упознам с том по развитак живота у Соколовцу презнаменитом особом. Хајде учинићу вам по вољи, али само неколико потеза:

Самујило Бедаковић — тако се зваше наследник Прока Прокопијевића — појавио се у Соколовцу у својим педесетим годинама, када му је већ „глава“ почела „плеснивити,“ а крв у жилама лакше тећи. Прошао је доста света, доживео много неуспеха, али му живот беше увек једнако мио. Више је волео чашу вина, него дужности своје. Трећину века свога пробавио је у гостијони; ту је научио истицати своју особу, ту је стекао и реторску вештину своју. Укратко можемо рећи, гостијона му беше најбоља и тако рекући једина школа. Рођен негде у граници изучио је негде немачке основне школе, повлачио се по писарнама, постао војник, дотерао до велбабе. Када је иступио из војништва, уписао се у финанце, оружнике, а када му се и тај лебац дојео, да се у писаре. Неким случајем дао му је неки имућан човек, који није знао паметније својега новца употребити, кћер за жену и тисућу форината мираза. Када се тако богато оженио, срамота му беше, да буде писар, па пошто није знао, како би се лакше решио добивена новца, помоћу тастовом постане благајник у неком трговишту. Зато се и хвалио, да је човек из града и да обилује интелигенцијом. Како је ваљано обављао своје благајничке дужности, доказује, што су Соколовчани прокљувили, да је због болести морао захвалити на тој тешкој служби, а кауција је остала општинској благајни. Како није био добар благајник, то буде наринут Соколовцу за начеоника. Ту ће канда добар бити. Не треба ништа радити, осим извешћа о раду вишој власти писати. Ту је бележник, ту благајник, ту писари. Плаћа је добра, мало мања него поджупанова. Моћи ће се добро живети, а мало радити. Из ово неколико црта о животу тога гласовита човека, када би хтели следовати речима Крашевскога, што их је изрекао у своме роману „Песник и свет,“ морали би да закључимо, да је и у Самујила Бедаковића била песничка душа, пошто није могао да се прилагоди ни једноме занимању. Но ма колико да поштујемо особу Соколовачкога начеоника, ми у овоме случају не можемо да делимо мишљења гласовитога пољскога песника.

Да је у Самујила Бедаковића било више памети, а мање истицања и прецењивања свога положаја, како је имао „персону“, био би се могао лепо наживити међу мирнима Соколовчанима све до смрти своје. А и после смрти били би га Соколовчани сјајно сахранили на своме гробљу, а и то би богме нешто вредило! Али овако учинио је својим поступањем и понашањем, да се живот у Соколовцу развио у праву борбу. Валови те борбе прогутали су њега, а Винка Чутурила уздигли на врхунац славе и чувености. Чућете само.

(Наставиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Лекар је миран; — одговори госпођица Казимира. — Остаћу ипак ту до вечери, док се на боље не окрене.

— Остани и ти Рафајло! — замоли момак.

Радван се досети, да ће под његовом стражом и они обоје моћи скупа остати, па остаде и ако се подругљиво смешкао. Волео је то, него посету у Сарнову.

Уз постељу болесничину преседоше неколико сати.

Разговор је ипак запињао. Они се бојаху његових сарказама, а он изузетно намрштен, разгле-

даше, по пустим зидовима у стану, по оном оскудном, сиротињском намештају по тој рујини човечјој, и кипљаше беснилом.

Једва у сутон трже се јадница из свога мртвила. Погледа око себе и задржа угасле очи на Рафајлу, који је најближе седео.

— Боловала сам, господине мој — стаде говорити брзо као некада. — Мало сам занемогла, па чујем, да су ме добри људи подигли Хвала вам, господине докторе, што ме походисте.

— Зар ви мене не познајете госпођо? — запита нагињући се. Очи јој затрепташе и на часак добише сталан израз, ал' ипак одмах опет угаснуше.

— Познајем, господине мој, познајем! Само су ми очи исквариле те хартије и штампа, па не могох одмах добро да распознам. У Охајнама сам вас последњи пут видела! У несретан дан, кад нас Зудре из последње собице истераше! Сетите се старе познанице! Хвала, хвала! изволите на ручак. Јесте л' одавна дошли из нашег краја? Шта има ново? Је л' још стара коначница уз пут, и јесу л' кестени у животу? . . . Ах господине мој, како је то далеко и тешко онамо се вратити! Можда виђате Зудре? Молим вас испоручите им, да ћу таки наћи суд, који ће кривду моју оценити и признати моје право!

Казимира, врло бледа, слушаше с неизмерном грозом, тај говор без репа и главе. Нагнула се к њој.

— Можда вас што боли? — запита.

— Ах, то си ти Леонка! И ти се вратила! Не могох да те дочекам. Боли! За цело боли, ал' то није ништа. Проћи ће! Јеси л' била код Хрушцицкога?

— Можда сте гладни госпођо?

— Да бо'ме да сам гладна, и Жучек је гладан. Чаја ми скухај дете моје, јер ћу дуго писати. Може сутра позив доћи. Треба да је све готово!

Пас, чувши своје име, успе се на постељу и жалосно зацвили. Госпођица Казимира изиде у кухињу, а мушкарци сеђаху ћутећи, не смејући се маћи.

— Но, па где је ваш Бог? — запита најзад Рафајло полугласно, огорчено. Адам спустио главу.

— Трпељив је, јер је бесамртан! — изусти најзад тихо.

Под прозором се зачуше кораци и неко отвори врата.

— Молим, милостива госпођице! — одазва се глас лакајев.

— Шта ћеш? — запита, надолазећи.

— Милостиви господин послао коње. Милостиви млади господин дошао.

Рафајло подскочи и у мраку му очи синуше зелено, као у курјака.

— Једва један пут! — прогунђа кроз зубе.

Госпођица на врат на нос изда служавци заповеди и опрости се. Адам ју испрати.

Кад се је вратио, затече Рафајла на прозору. Изгледаше озарен и срећан.

— Остај здраво, или ходи са мном. Испићемо пунч код Схованкове. Весео сам.

— За што?

— Свршава се време мога искушења!

— Каквога?

Радван се маши за чапку.

— Идеш ли?

— Не. Остаћу код те јаднице.

— Но, онда нећеш дознати. До виђења.

Не погледа на Брезову, обузет већ другом мишљу, и изиде звиждући.

На пољу се исправи и стресе, као да га језа прође.

— Лакше је и у њиховога Бога веровати, него се две недеље претварати. То није моја специјалност. Брр! ала то мучи човека.Ваља свршити, јер нећу издржати.

IX.

Црвено, магловито сунце изишло над Рахозном.

Јутро не донесе ни капи росе, ваздух беше тежак и загушљив, а облаци, што се одавна гомилаху над шумом, прећаху очекиваном, страшном јулијском буром.

Од доласка Срећкова прође мирно читава недеља дана Рафајла не виђаху нигде. По читаве дане сеђаше код Схованкове и вребаше, као паук у својој мрежи, извирујући кроз прозор на дворски пут и пијацу. Рупрехт му доношаше свако вече гласове из палате, а два пут је сам видео, како је Срећко отишао и вратио се из Сарнова. Он чекаше, као рудар, који је запалио салитрену лунту у мини, па чека пролом.

То јутро, пред буру, изиде најзад на коњу према шуми. Ветар се већ дизао и окретао песак по путу; ако и беше рано јутро, плућа с тешком муком удисаху сух, врео ваздух

При свему том Рафајло изгледаше живахан и весео. Мркова гоњаше на врат на нос и као хураган, упаде у стражарницу Адамову.

Љахницки, поцрнео и попијен од вечите бриге и борбе, срете га на прагу од колебе и погледа га прекорно:

— Зар се тако радујеш мојој несрећи! — Запита.

— Озон у ваздуху утиче алкохолично на мене! — одговори Рафајло, уводећи коња у стају — Данас одлазим.

— Већ!

— Чини ми се, да је време! Три недеље је прошло; за недељу дана треба већ да се кренем с Бертом.

— Идем и ја с вама?

— Е, ја ни дана више чекати не мислим

— Онда одмах данас идем господину Рахози. Истераће ме и злоставити, то знам у напред. Међу тим хтео бих с њом да пробавим то неколико сати. Нећемо се на земљи више никада видети!

— Онда иди. Ја ћу се овде забавити до три сата, после идем на сат два за послом и вратићу се. Чекаћу те до седам сати, а онда на пут! Неће нам, мислим, бити мрачно, присветлиће муње!

Очи му гораху, живом жељом, да се отисне у безграничност, на слободу и дивљу фантазију.

— Хоћемо л' пешке?

— Разуме се. Мрзим жељезницу.

— Вратићу се на време, о! још и раније. Та то је тако лако господину Рахози, да ме сатре у прах и уништи на веки! Нећеш дуго чекати.

Уздане, па оде путем аутоматским кораком.

Рафајло сео на сваљену кладу крај пута и загледав се у мраве, што врљаху око маховине, остаде сагнут и беспослен.

Подиже очи истом на блиске кораке и сукоби са погледом Срећковим.

Млади Рахоза изгледаше смркнут и забринут.

Забацив руке натраг, а поглед упрвши у земљу, спази старога друга истом онда, кад се скоро очешао о њега и застаде.

— А, то си ти! — повиче, старајући се да му лице добије слободан израз — врло сам се зачудио, кад ми рече Сарнецки, да си дошао у исто доба, кад и она.

— Скупа с њима; — поправи Рафајло мирно.

— Није стало до израза! Казимир је у очајању, што ниси био онде већ недељу дана. Можда ћеш данас ићи?

— Може бити — Погледа на облаке

— Јер и сам ћу бити по подне, ма да прети страшна бура

— То и ваља! Спрема се она одавна.

Срећко га промери од главе до пете.

— Ама философе, ја те не могу да познам. Градиш ми се галантом. Јели то ради Труде из гостионице?

— Није стало до израза. Свакојако ради своје драге.

— Ах, тако. Имаш драгу! Честитам! Очигледно се цивилизујеш.

— Имајући толико година тако жив пример, као што си ти морао сам дотерати.

— Врло ми је мило. Готов сам, да ти увек у том послужим. Хоћеш ли се још дуго овде бавити?

— То не стоји до мене.

— Ха, ха, ха! Онда до твоје драге?

— Не, до случаја, као цео свет.

— Почињеш философисати. Бегам! Надам се да ћемо се још састати.

— Без сумње.

Погледаше један другом у очи! Срећко покуша да се насмеје, ал' добра воља не дође на позив. Окрене се на пети и оде.

За њим се дигне Рафајло Бура се негде у даљини окинула и ишла, хучећи. Над Рахозном се згуснули жуто-црни, злокобни облаци. По врхунцима шумарским стаде већ вихор беснити а из црних тих дубина долажаше подмукло фијукање.

Облаци од песка дизаху се у вис по путу, подигнути у манати вихор. Негде тамо на крај хоризонта пуче први гром још глух, као сигнал борбе природне.

Срећко се махинално осврну. Рафајло стајаше на месту и гледаше за њим

И први пут у животу помисли, да је тај узвишени и лепи момак, као неки дух хурагана и уништења. У сред борбе, која се започињаше, стајаше управљен и ругаше се вихорима.

На мршаво му лице бацаху облаци мрачну сенку, а у очима му беше огањ, који се напрасно запали, па угину у тренутку, као јарке пруге муњевите.

Бура иђаше њему, а он ју поздрављаше, као сестрицу. Срећко окрене главом, натуче шешир на очи, па пожури боље, борећи се с ветром.

Рафајло још чекаше. Бура сад иђаше манитом навалом, као ергела у разузданих коња; широким крилом заузела Рахозну, поља и шуму, само онде, над Сарновом, као последња успомена од сунца, остаде прљаво-наранџасти руб, рубећи сиње облаке, — над Рахозном већ беше ноћ и гроза хурагана. Гром удараше за громом, а у дубини шуме спајаше се с праском громовним и вихром тресак дивских дрвета, која се ваљаху из корења и најзад пљусне киша као из кабла, пробијајући до голе душе Рафајла, који удиљ стајаше на једном месту. Сад се и он маче, ал' се не склони у колебу, само погледа на сат, изведе коња из стаје, па одјури према оном сунчевом рубу за шумом.

Ту поред њега погоди гром у врх јеле с праском, да оглувиш, и бегајући као змија земљи, изри у дрвету живу бразду.

Мрков стаде, као свећа, дивље фрчући.

Јахач га оплете бичем међу уши, полетише манитим скоком као без душе.

А лице Рафајлово у тој разузданости стихија имађаше израз раскоши и велике среће. Његова то беше музика, његова беседа! . . .

. . . .

Да, у Сарнову беше тишина. Непогода, као да је жалила бео двор и цвеће Ангелијино: оросила их кишом и отишла даље.

— Не беше вас читаве недеље! — шапуташе тих, успламтео глас девојчин у алтани од хладолежа и caprifolium-a, где ју затече Рафајло.

Казимира не беше. Огрнув непробројни плашт, оде с током и умбрелом за трагом буриним. Хтеде да ју ухвати и пренесе на платно у бесу јој и уништењу.

Девојка изговори несвесно тај поздрав. Можда није хтела баш тако рећи, ал' се срце отимало к њему и тако је гинула за њим ту недељу дана.

Стадоше под зелену стену од алтане; она оборене главе, онесмељена, уздрхтала; он мало расејан, напрезаше слух, да ли неће посред далеке грмљавине разазнати тутањ од копита.

А кад би тај, тај други, одложио посету, застрашен кишом? Не деликатно ухо Рафајлово морало је нешто начути. Израза неизвесности нестаде с лица, очи застадоше на спуштеној глави Анђелијиној.

— Осећах се излишан, госпођице! Слика је скоро готова, а и Срећко Рахоза се вратио.

— Шта ме се он може тицати? — шапнула.

— Он? та он је ваш вереник!

— Господин Срећко? Подигла очи на Рафајла, ал' их одмах спустила. У рукама несвесно окреташе бео цветак caprifolium-a. — Не љубим га, нити ћу га икада љубити. Он ми није нико и ништа!

— За што, госпођице?

— Јер већ љубим.

Подаље, шљунковитом стазом иђаше неко к алтани. Иђаше лаким еластичним кораком, певушећи тихо неку песмицу.

— Кога, Анђелија? — глас философов дрхташе.

Да л' то беше осећај, ил' тријумф, ил' нестрпљење? Девојци звук тај прикраде се у срце, као небеска песма.

— Ко је тако срећан? — питаше, а у исти мах ју обухвати преко среде.

Подиже руку, као да би се хтела бранити, ал' већ рука не слушаше воље, љубав савлада ону њену урођену несмелост према њему Обухватила врат младога човека, главицу му приљубила на груди.

Настаде дуго ћутање. Срце јој лупаше под његовом руком; дисаше тешко, занесена, заљубљена. Нагнуо се к њој и узимајући јој цветак из руке, завири јој страсно у очи.

— Пољуби ме! — шапну нејасно.

Чисто лениво, тешко подиже главу с његова рамена; мерџан-уста се упише у лице Рафајлово....

Сплет caprifolium-a и хладолежа на улазу размакну се у исти мах. На врати стајаше вити, лепи стас Срећков

Уђе весео, насмејан, са слободном речју поздравном на устима.

Скаменио се. Лице му поцрвени као скрлет и одмах побели као крпа. Рука се згрчи у песницу. Силовито тргну грање.

— Ах! . . . — оте му се нехотице из уста.

На тај крик се trже Анђелија, изви се из загрљаја, вал живе крви покри ју скрлетом; као поплашена срна наже бегати.

Срећко махинално устукну на страну. Девојче искочи у башту; за њом се склопи мирисан сплет. У алтани се за часак нико не одазва. Рафајло погледа овлаш насртљивца, а као да ништа није било разбалаћи се безбрижно на клупи и запали цигару.

— Могао би за своје походе изабрати згодније време и забављати колегу сликара, место да ми ту сметаш! — одазва се најзад хладно и мирно.

Срећко час побледи, час поцрвени; отворено му лице мењаше се у свима изразима стида, понижења, жалости, зависти и гнева. Зубима грискаше усница, у први мах хтеде плакати, после беснило угуши све друге осећаје и он скочи Рафајлу.

— Слушај, ти! какво ти право имаш, да ју љубиш! Говори!

— Немам баш никако воље, да с тобом говорим.... Ха, ха! сувише си се навикао на тријумф! Ал' треба да знаш, да се све не задобија онаким оружјем, као турнерско председништво!

— Ниткове. издајицо! — цикну Срећко, прилазећи један корак ближе.

Рука се Рафајлова маши полако у џеп од сурдута, али ју спусти, размисливши се мало.

— Но, но, но! полако мали! — рече презорно. Немаш ту коме предавати реторику. Светујем те, да ћутећки прогуташ пораз. Девојка је моја и за цело се више неће теби вратити Потражи себи другу!

— Прво ми за ту плати! Чујеш ли? Ја ти то никада нећу опростити!

— А зар ја тебе молим за опроштење? На против, разрачунајмо се. Само сада, у четири ока са мном, нећеш победити својим омиљеним оружјем. Ту треба мало олова и много крви, мој господине! Ха, ха! то ћете можда расхладити? а?

Уза сву привидну хладноћу и подругљивост

глас му беше промукао и туп, и лице промењено од помаме.

— Ћути и дај ма какво оружје! — врисне Срећко, сав дрхћући. Научићу те, како ћеш ми подмукло заводити вереницу! научићу те!...

Глас га издао.

— Va bene! Хајдемо! — одговори Рафајло, слежући раменима. На што толики празан разговор.

Изидоше из алтане. Бура беснаше над Рахозном. Громови удараху један за другим, као топовске салве, муње шараху по црним облацима као нека слова тајанственога писма

Обојица уседоше на коње и кренуше се према шуми, ћутећи. Вихор с кишом сечао им лице; пут доле према реци беше корито од бујице; коњи, гоњени бичевима, газише преко поваљаних пањева и грања, прскајући се водом и блатом.

Прођоше у трку мимо стражарницу, код последњих шумских дрвета. Рафајло застаде Пред њима се простираше Рахозна, увијена у облак од кише. Показа на њу.

— Можда ти је жао дедовине? — запита саркастично.

— Ћути, па на посао! — дрекне Срећко. Имаш ли револвер?

— Имам. Ево га, а мени дај свој!

Срећко извади оружје из џепа у седлу и даде га. Сиђоше на саму обалу речну, пуштајући коње на срећу.

— Штета, што нема сада шумских звончића... смејаше удиљ Рафајло — имам за то caprifolium од своје драгане! Ти волиш романтичне нишане... Гледај! заденућу га у огрлицу. Саби ми га у котлац ..

— Лажеш! — плане Срећко још жешће. Она није била, није и неће бити твоја драга! Ево ти за то, што си се усудио то рећи

Измери непоузданом руком и повуче օпонац. Метак пуче, ал' пресвира преко главе Рафајлове и зари се у јелово дебло.

— Ха, ха, ха! Да ниси био председник на каквом стрељачком збору? Квалификујеш се за стрељачког краља! — подсмеваше се Радван.

— Пуцај! — јекне Срећко ван себе.

— Немој наглити .. Сећаш ли се, како си доказивао, да ја случајно згађам! Зло ће бити, ако се тај случај данас понови. Нећу нишанити у копу него ћу сада у леву страну.

— Пуцај! — врисне очајно Рафајло.

Револвер се диже Стресе се момак испред црне цеви, вилице се грчевито стиснуше. Можда му муњенитом мишљу пређоше успомене среће и веселога живота, јер је врло побледио.

Разлегну се пуцањ. Стојаше још тренутак и наједаред се свали на лице, пружајући бесвесно руке. Из десне стране шикнула бујна крв и упијала се у мокар песак. Зајечао неколико пута и замукнуо за увек.

Прође минут, дуг, као вечност. Убица стајаше непомичан, као да се сам чуди, како је вешто погодио; за тим се нагне над убијеним, послуша му дисање, баци револвер о земљу извади свој из немоћне му већ руке и оде мирно на пут.

Коњ му стајаше подаље под дрветом; ухвати га, узјаши и потера у место.

На лицу му нестаде надутости и тријумфа, беше већ, као обично, тврдо и мрачно.. Не осећаше пребацивања; у дубини његове душе одзиваше се сама неописана чама и неугодност. Осећаше се као пијанац, кад се истрезни, као карташ, кад остане без паре, као лакоумник у јутру, после помамне ноћи.

Пред гостионицом одјаха коња и уђе у собу. Беше празна, само Рупрехт извириваше кроз прозор и кад га спази потрчи пред њега с тајанственим лицем.

— *O Herr Je! O Herr Je!* — шапуташе усплахирен. Такога дана још нисам доживео! Саме авантуре, саме сцене!

Рафајло немарно одмахне руком и уђе у побочну собу. Рупрехт, непозван, натисне се за њим

— Слушајте само! — говораше затварајући врата и табајући за младићем по соби. — Јутрос рано позвао господин сина и казао му, да му неће допустити оженити се са Сарнецком.

Зашто? шта? Хо, хо! лукав је старац! нањушкао, да је уметник похарчио за граноцом силне новце, па имање виси о концу. Одлучно му забранио ашиковање! Млади тада откаже послушност, стане викати, лудовати, зарече се, да ће баш за то још данас запросити и оженити се било оцу по вољи или не. Судњи дан настаде, јер и бароница држаше уз старога Млади не хтеде слушати ни заповеди, ни молбе, ни савети; излетио из куће, и изгубио се, запретив, да ће се убити. Господар онда успламти гневом и заповеди му, да се врати кући послушан, иначе да се никако и не враћа. *Gott im Himmel!* Какав је то народ! Какви су то обичаји! Нисам могао ни гледати ни слушати.

Рафајло слагаше своје ствари у ручну торбу и као да не слушаше то причање, забављен својим послом и мислима Рупрехт говораше даље, млатајући рукама:

— Мислите, да је то крај? То је истом почетак... То је било јутрос рано: око подне дође онај лопов Гришан и замоли, да га господин са-

слуша. Господин га прими у својој писарници... то није трајало минуту, можда две, за тим се диже вика, викне слуге, заповеди да избаце тога човека на врата, а тако беше страшан, да сам се ја укочио од страха! Ништа није говорио за један часак, тако му усне дрхтаху, а после цикне: „Доведите ми амо Љахницкога!“ и затвори се опет у собу. То је дан, господине, то је дан! Бура се провали, Љахницкога не могаху нигде наћи, док га не срете лакај где излази... Знате од куда? Из стана госпођице Казимире! *Gott im Himmel!* Чујете л', господине? срести шумара, где излази из стана господареве кћери! Видео сам својим очима, како је прошао испод прозора, врло блед и ушао у писарницу.

Рафајло на послетку диже главу.

— Но, а је л' изишао жив оданде?

— Није изишао. излетео је. Господин Рахоза га пограбио за врат, грдећи га ужасним речима Момак пао у ходник и окрвавио се, после изишао без речи, а господин се упутио госпођици. Не знам, шта је тамо било, јер сам утекао. Нисам пазио на кишу, на громове, дотрчао сам овамо, да вам поверим. Господине! ја сам ту децу учио немачким врлинама и цивилизацији, улевао сам у њих култ племенитости, љубав према узвишеним делима и поезији. И ето шта би! Син прети оцу, кћи на поверљивој нози са слугом. Каква је то земља! Какви су то идеали! *Gott erbarme!*

У тај мах Труда отшкрину врата.

— Она луда послала по вас! — рече умиљато, смејући се ђаволасто на млада човека.

— Брезова? — запита у чуду.

— Да. Послала служавку

Рафајло узе торбицу и изиде у дворану.

— Ја ћу вас причекати... рече Рупрехт.

— Причекај — насмеја се чудновато, — а да ти не буде дуго време, ако се задоцним, ево ти цигара; а ти, Труда, сипај му пива на мој рачун. Остајте здраво!

Насмеје се још један пут и изиде, лупајући вратима

Мораде врло ниско сагнути главу на вратима код Брезове; кад ју подиже, стајаше очи у очи с Казимиром.

— Где је он? — запита тихо, без икаква увода.

— Не знам. — узврати. — Треба да ме чека у стражарници. За један сат крећемо се у свет!

— Да. Говорио ми је. Молим вас, опростите, што вас тако лукаво домаших овамо, али хтела сам да вас замолим, да га не пустите онде, далеко! Он је тако сам, самохран!

— Тим боље. Лакше ће му бити умрети

Грчевити бол пређе преко црта девојчиних. Диже очи пуне суза том каменитом обличју проклетниковом.

— Немојте му дати да сам трпи! — шапну. — Молим вас, да му, сирочету, будете брат и пријатељ!

Преко очију му пређе чудна црвен.

— Знате ли ви, госпођице, ко сам ја? — запита у кратко.

— Знам, да вас он воли више свега!

Он умуче и са скупљеним обрвама, изгледаше замишљен.

— Останите с њим увек! — понови своју молбу. — Немојте га оставити самога!

Трже се нестрпељиво.

— Не треба ми ничије љубави, и он ми је непотребан! — прогунђа. — Нема се на послетку, шта говорити. Усхте ли ићи са мном, бићемо скупа. Што ви плачете? Глупост је та читава ствар!

Одмахне руком и слежући раменима, окрене се да оде.

— Хвала вам, господине! — повиче за њим.

— Немате за што! — одговори већ иза врата

На поље удиљ падаше киша, и Рафајло никога не срете на путу до шумарске кућице.

Прелазећи преко моста, погледа на лево, на оно место, где лежаше његов противник. Иза џбунова се ништа не виђаше. Бура се удаљавала, громови удараху све ређе и тише; на земљу се спушташе сутон, мрачан од кише и облака.

На ходнику од стражарнице стајаше протерани сиротан већ спреман за пут, и пође у сусрет другу.

Беше врло блед. Испод чапке, на челу, виђаше се свежа, крвава рана.

Имађаше на себи своје рођено одело, старо и отрцано, у руци само палицу. Ништа више не узе из куће, где су три покољења његова рода преживели у верној, тешкој служби, цео свој век.

Иђаху ћутећки. Рафајло напред, Адам за њим, не осврћући се за оним, што је за увек остављао.

Очи му беху сухе и уснице стиснуте, само је руку турио у недра, као да би да стисне ону рану, што га је болела, и тако иђаху шибани ветром, поливани кишом, у црну ноћ, у непознате светове, непознатој цељи.

На раскршћу, код великога крста међу жалосним брезама, Адам застаде и, приклекнувши, пољуби сиву земљу и остаде тако погнут за часак. После завеже прегршт песка у ћошак од мараме и устане.

Опет иђаху даље и даље. Напослетку се Рафајло осврне.

— Но шта је? Да л' те врло срце боли? — запита.

— Моју ми срећу Бог олако даде; сад је дошло доба, да платим за њу. Готов сам животом платити. Тако дуга беше и тако велика! — одговори тупо.

— Рахоза те је јамачно тукао.

— Камо среће, да ме је само тукао Крв, што цури, не боли, али реч, што блатом и пљувотином чисту душу окаља, боли горе од смрти! А сузе њене, као жар, падоше на мене, па ту ће и остати!..

И опет иђаху, не говорећи ни речи. Ноћ беше све мрачнија. киша их испираше до кости, неколико последњих муња раздера небо, и при њиховој светлости, указаше се још један пут на пустом путу. Један дрзак и надувен — прави сатана; други у болу стрпљив, у бродолому миран — прави анђео. Иђаху скупа, спојени силом придељења на заједничку судбину и тајанствен живот.

X.

И одоше!

Одоше у широки, туђ, шарен свет; и пробавише у тумарању без плана и цељи, осам најлепших, најбурнијих година живота.

Где их није било? . . .

Видеше их прашуме америчке и ледењаци на половима, касарне разних крајева и џонгле на Гангесу, залеви амазончини и степе средње Азије.

Познадоше градове, велике као читаве земље, и снежне колебе ескимоске; претурише тисућу невоља и болести; бораху се са смрћу, која иђаше на њих из отровних стрела и канџа тигровских, из мразова поларних и загушљивих испарења мочара екваторских, из гасова рудничких и вртлога океанских.

Научили су ваљда петнаест жаргона и обичаја полудивљих народа, жвакали су духан и бател, пушили опијум и конопљу, хранили се рибљом машћу и лепим воћем јужно-азијских острва.

И ишли од места до места, из једне пустоловине у другу, још гору, од занимања до занимања.

Берт се смејаше у тој дружини и компанији као вођа и глава, јамачно за то, што је највише пио, најнеотесаније псовао, знао сваку зачкољицу и шеретлук и ишао, по мраморском обичају, чак три жене, размештене врло озбиљно по лукама целога света. Кад није било зараде, а глад стала мучити, или кад се осећао изнуреним и требао одмора, походао их редом у Јапонији, Сиднеју и Рију а враћао се увек с добром мишљу, с пуним џепом, дотеран од главе до пете, црвен, здрав, с залихом нових анегдота, ракије и рума.

— Радите, као ја, биволи, Ботокуди, кретини! наговараше другове, на жалост, безуспешно.

Адам ћуташе, и само очи његове, чисте као кристал, погледаху с грозом на Анденберга.

Имађаху те очи и блага озбиљност мирнога момка таку моћ, да је пустолов обарао своје од пића, успламтеле очи и умукао и у наступу најгорега пароксизма псовачког, а Рафајло обуздаваше своју помаму и осетљивост и сам не знађаше, кад је постао тако слаб да заволи друга.

(Наставиће се.)

КУПАЊЕ.

Од дра М. Х—а.

Свагда чезнемо лети за лепим временом а кад онда дође са ватреним дахом и сунчаном припеком, а ми опет ревно гасимо унутрашњи пожар свакојаким средствима. Лепеза шушти, бојадисани лед клизи низ гркљан те хлади а по мокром брчкавом елементу гмижу и мушкарци и женске, да се пријатно освеже. У купању се одиста исцрпи сав живот лети, јер саобраћај са природом који нам помаже да се преко лета сачувамо од жеге, у сваком нам је доба отворен. Но купање је велика ресурса лети. Што нам лето нахуди својом убилачком врућином, то нам уме да преокрене у уживање, дајући нам влажни, похладни елеменат — површна одмена до душе, али са контрастима, какви се иначе тешко игде одмењују, увесељавајући нашу природу, која до пријатнога долази само дејством контраста.

Купање, нешто тако еминентно физично — у пркос свим финоћама, које је модерни живот као зачин додао — ипак је већ обичај цивилизације. Варварин, питомац слободне природе не иде у воду, баш као ни мачка или мајмун, осим ако ваља прегазити поток или донети плен из рибњака. Приморац дабогме већ на најнижем ступњу показује да је са мокрим елементом исто тако спријатељен, као што се преход најнижега развитка са урођеним инстинктом боји воде. Знамо још за примитивног човека који не ће ништа да зна за страни елеменат; јужни или западни Аустралијанац и Хотентот боје се воде и одиста шта више не знају ни пли-

вати. На купање не мами од искони човека потреба чистоће; многи се народи купају страсно радо а не познају употребу воде за прање; јаки кожни надражај, путено необично уживање јесте то, што је људе навело те се навикли на купање. Појмљиво је, да је море велика школа за купање и поливање примораца. Његова намамљива близина па живи саобраћај водом, његова млака топлина, носиља снага таласа, прилив и одлив са својим наизменичним преплављивањем и напуштањем обале — све то човека још од детињства привлачи неодољиво у воду, где се наскоро тако добро осећа, као ма која водена животиња, риба или корњача. Мало дете ту раније научи пливати него ићи, као што дете коњаничких народа раније чврсто седи у седлу, но што научи по земљи чврсто ходити. Наскоро ту купање постаје страсно весеље, игра, спорт; не само цивилизован човек, него и најивни син некултуре развија онда где се с морем сродио, праву вештину у купању, при којој се исцрпи све, што се у купању даје уживати. Славни су у том погледу Полинежани јужнога мора; њихове пливачке игре одиста су врхунац човечјег весеља у купању.

Но приморчево весеље у купању са оним силним пливачким и гњурачким играма, у којима се очитује, простире се увек само дотле, док море годи човечијој кожи. Код мора с ладном водом постају чврсти и према непогодама неосетљиви морнари, али не и смели пливачи. Ту као и на копну, где су текуће воде свеже и хладне, јесте слободно купање изузетак, који понајвише долази у пратњи цивилизованога човека, што хоће да очеличи своје живце, да му тело очврсне — тежња, за коју природно стање не зна. Ту је онда жеља природнога човека, да пријатни надражај млаке воде, који му кожи даје лети од сунца угрејана вода, и у друга годишња времена ужива, довела до вештачког купања. Заиста је чудновато, да се у северним земљама свуд развиле вештачке мере, да се човек у свако доба може купати а при том га је строжија природа навела на свакојака варварска уживања и парадокса.

По свем северу обе полукугле распрострањен је тако обичај тако званог парног купања већ и код племена врло ниске културе. Код старих су пећ у соби поливали водом те на тај примитивни начин собу у мах претворили у парно купатило. Доцније су до душе удесили за то особене камените собе, али те по правилу нису још имале „лепо углачаних када“ као у Омира па ни басена, него су просто помоћу усијаног камења и воде пунили цео простор густом паром. Варошани су при том сипали на себе час по по један аков ладне воде; на селу пак трчали су после купања на поље те се гњурали у текућу воду или се ваљали по снегу.

Цивилизовани северни Индијанци још су за времена открића имали какву засебну собу за парно купатило. То су рупе укопане у обронак какла брежуљка и напуњене врелим камењем које се час по посипало водом. У те се рупе увлаче голи Индијанци па чим им унутри буде сувише загушно, излете на поље па скоче у оближњу реку, из те ледене купке опет трче у оне рупе и то тако неколико пута па најпосле седну те попуше по једну лулу.

Чудан је призор, што га Иродот из правремена нашег севера о том прича; како Скићани под својим сукненим шаторима конопљано семе сипају на врело камење те загушни врели дим и пара испуни запарни простор; они све урлају од усхићења и опитости а зној све цури с њих; „то је њима у место купања, јер они се наиме у опште никад не умивају.“

Чега има међу суровим светом у неотесаном варварском облику, на то ћемо наићи у цивилизованом крају, у којем има доста рафинерије и покварености у целом источно-азијском културном свету, нарочито у јапанском друштву. Сваки Јапанац, био господин или прост човек сваки се дан кадгод може купа у топлој купци међу 38 града и 45 гради Целзијевих, дакле у температури, коју човек не може издржати Источњак у опште волетакве купке а руководи га у том истинито искуство да само врела купка у врелој клими разлађује. У ладној или млакој води обично се онде нико не купа, па ни ратар, који је баш по свом послу у глибовитој земљи свикао по читаве сате бос стајати, па ни Кули, ма да полунаг издржи зимску ладноћу. Само се изузетно купају у ладној води, кад се што заветују или кад им ваља што откајати. У кући напротив купа се домаћин па до најнижег чељадета једно за другим у угрејаној одајици; крај куће и то често са улице стоји када, у којој се женскадија са свим неженирано као у рају пред лицем пролазника купа, а осим тога има у свакој вароши много јавних купалишта за народ.

Ко туда прође, познаће та купалишта по вици и ларми, која се у њима ори, јер та купалишта не служе само правој сврси својој, него и забави и разоноди. Мало се и сувише кадгод раскалаше у тим топлим купалиштима; пре, док су и мушки и женски заједно се купали можда мање, него дандањас, где под утицајем Јевропљања плот (свакако нешто виши од једног метра) дели женскадију од мушкараца.

Уз световност сценерије јапанског топлог купалишта сачињава карактеристична индијска купка најоштрији контраст. Овде је купање религијозан обичај, по којем се верни Хинду у свакој водици, по светим рибњацима и рекама купа. Индијско купање, било у посвећеним рибњацима било по обалама светих река јесте чудновата служба божја: стотинама хаџија, од ране зоре до мрклог мрака, силазе низ лепе глатке степене у воду, мрмљајући молитве загњуре се, па онда се непрестано клањају и сипају свету воду на главу и плећа. По обалама пак гура се све с нова свет, који тражи спаса, чекајући, час, да окуша снагу тога купања.

Ми данас дабогме не знамо више за такве сценерије; од старине, од древних народâ научили смо удешавати и уживати купке. Сјајну мраморну дивоту римских купатилâ, елегантну друштвеност, која се ту развијала, са свим намамљајима њене сценерије, примили смо ми у наслеђе те се и зими и лети купамо до миле воље. *С немачког.*

ЛИСТАК

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Како „Обзор" јавља, опет је ових дана југославенска *академија знаности и умјетности* у Загребу обдарила нашу учену књижевност двема књигама. Изишле су наиме књиге „Rad", (књ. 101.) и „Starine" (књ. 22). Ова књига „*Рада*" садржи четири расправе. Академик др. Фр. Врбанић наставља свој рад о хрватском законодавству. Академик Н. Нодило допуњује своја опширна истраживања о старој вери Срба и Хрвата. — Др. Ф. Рачки расправља о старом грбу босанском на темељу хералдичких извора, те доказује, да босанским грбом није био ни онај грб, који је у угарску традицију после XVI. века ушао, наиме мачем оружана рука, већ да је у другом развоју грбом био штит с круном. Расправа је расветљена сликама грбова на новцима бана Стевана Котроманића, краља Стевана Томаша, на печатима краља Стевана Твртка Твртковића године 1405., 1421., 1446. и краља Стевана Остојића године 1419. на краљевском двору у Јајцу и на надгробној плочи краљице Катарине у Риму, на послетку грбом на новцима војводе Хрвоја. Књига се завршује опаскама дра Т. Маретића на рецензије дра В. Јагића о његовим делима. — Књига 22. „*Старина*" садржи четири прилога за нашу историју. Међу овима има путопис М. А. Пигафета од године 1567. из Беча у Цариград балканским полуострвом, који саопштава академик др. П. Матковић. Путопис је овај до душе већ штампан године 1585. у Лондону, али је тога издања већ нестало и сама академија га је једва нашла у монаковској библиотеци. — Проф. др. Ђуро Поливка обелодањује на даље из рукописа Прашке библиотеке изводе, што се односе на нашу литературу средњега века.

= У Београду је изишла четврта књига „**Старинара**", органа српског археолошкога друштва. Целу ову књигу написао је сам уредник јој, наш вредни старинар *Мих Валтровић*, а у њојзи су ови чланци: Везени епитрахиљ од године 1528. — Натпис на фелону од г. 1519. — Гемс у београдском музеју. — Римски натписи из Ниша. — Златан новац Криспа, сина Константинова. — Разне вести и извештај о раду и стању срп. археол. друштва године 1888. — Ово је последња свеска за годину 1889. и уредништво се изговара, да су томе задоцњењу криви нагомилани службени послови у државној штампарији. Иначе излази часопис овај четири пута на годину, и то првога дана месеца марта, јуна, септембра и децембра, а у прошлој години било је радова од ових српских књижевника: Мих. Валтровића, Вида Вулетића Вукасовића, Мите Димића, Јов. Мишковића, Франа Радића, Мих. Ст. Ризнића, Мих. Ристића, Иларијона Руварца и Милована Ружичића. Лист доноси и литографисане таблице, тако и ова свеска доноси снимак везенога натписа на траци са фелоне госпође Деспине, жене Јована Негоје војводе, од год. 1520 — „Старинар" је врло занимљива лектира за свакога пријатеља српске прошлости и српске историје.

БЕЛЕШКЕ.

(**Никола Шумоња**), књижевник српски и сарадник и овога листа, положио је у Загребу пред испитним поверенством испит за учитељство виших народних школа, и то за струку филолошко-хисторијску. Живео!

(**Дружина срп. нар. позоришта**), пошто је довршила своје представе у Мокрину отишла је у Вел. Кикинду, где је већ своју радњу отпочела. Нека је бог сачува од грознога Молоха, што се зове — дефицит!

(**Дар**). Познати добротвори српски г. Филип ла Ренотијер од Фераре и Едвард ла Ренотјер Буланжер из Париза поклонили су друштву св. Саве у Београду 1000 динара у злату.

(**Цетињски музеј**). Црногорски кнез, који је Цетињанима припомогао да саграде „Зетски дом", у коме се има сместити и народни музеј, наредио је почетком ове године, да се раскопава стари град Дукља и да се све занимљиве ископине тога града даду музеју на Цетињу. Осим тога долазе са разних страна старински новци и друге старине, које ће бити данас сутра богати принос за хисторичаре.

(**За српски учитељски конвикт**) у Новоме Саду приложио је митрополит Сарајевски г. *Ђорђе Николајевић* 500 фор. Евала!

(**Избори**). На овогодишњој главној скупштини „Друштва за срп. народно позориште" изабрани су по ново ови часници: за начеоника др. *Лаза Станојевић*, за подначеоника *А. Хаџић*, за перовођу *Сава Петровић* а за благајника *Дан. Манојловић*.

(**Промена у глумцима**). У дружини нашег народнога позоришта наступиле су ове промене: Из друштва су иступили г. г. А. Милојевић и супруга му, Ј. Кестерчанек и М. Димитријевић, а узети су нови млади чланови: М. Ивковић, С. Стефановић и Н. Настасић.

(**Венчање**.) Славни енглески путник по Африци *Стен-*

ли венчао се 1. јула са Мис-Луцијом Тенантовом, најлепшом и најбогатијом удавачом у Енглеској.

(Споменик Волтеру). Недавно је у Фернеју, у Швајцарској где је Волтер 30. маја 1778. године умрьо, подигнут му споменик, који је вароши поклонио уметник Ламберт, који је власник оног дворца, у којем је Волтер живео. (Волтер је рођен у Шатнеју близу Париза 20. фебруара 1694. год).

ДРУШТВА.

(Српска краљевска академија у Београду.) Ми смо о овом новом српском ученом друштву врло мало извештаја могли да донесемо нашим читаоцима, те ћемо овим да надокнадимо оно, што смо до сада без своје кривице морали да пропустимо.

Српска краљ. академија наука и уметности основана је у Београду крајем године 1886 за време владе краља Милана, а министра просвете Милана Кујунџића-Абердара.

Према правилима ове академије задатак је њезин: да науку обрађује и унапређује; да поставља и одржава здраве основе научноме суду; да обелодањује и изазива истраживања научна у природи, друштву и историјским споменима; да потпомаже одомаћивање и развитак виших уметности; да удруженом снагом за напредак просвете извршује оно, за што је посебна снага недовољна.

Према захтеву строгога и стручнога рада дели се академија у четири реда:

Прво, академија наука *природних*.

Друго, академија наука *философских*.

Треће, академија наука *друштвених*.

Четврто, академија *уметности*.

Друге науке обрађују се у овим редовима, према сродству свога предмета са једним или другим редом академије.

Књижевни рад свој саопштава академија у *„Гласу“* краљ. српске академије. А објављивање докумената и грађе бива у *„Споменику“* краљ. српске академије.

Осим тога излази извештај радова у седницама и лични извештаји у *„Годишњаку“* друштвеном

До сада је изишло *двадесет* свезака *„Гласа“*, *пет* *„Споменика“* и *два „Годишњака,“* све то са обилатим научним садржајем, важним старинама и извештајима о раду академије.

Први чланови академије, које је у смислу правила наименовао краљ (Милан) ово су: У академију наука природних: Др. Јосиф Панчић, Димитрије Нешић, Љубомир Клерић, Јован Жујовић; у академији наука философских: Стојан Новаковић, Милан Кујунџић, Светислав Вуловић, Светомир Николајевић; у академији наука друштвених: Чедомиљ Мијатовић, Милан Ђ. Милићевић, Љубомир Ковачевић, Панта Срећковић; у академији уметности: Љубомир Ненадовић, Матија Бан, Мих. Валтровић и Даворин Јенко.

За првог председника академије наименован је био Др. Јосиф Панчић, који је међутим умрьо и на његово место дошао је за председника Чед. Мијатовић.

Сваки члан академије има 1200 динара годишње помоћи у своме научном раду. Председник има 2400 динара.

Осим тога има академија и својих дописника-чланова. Тако су н. пр. чланови академије и ови научењаци: Фрања Миклошић, В. Јагић, И. Руварац, В. Богишић, Паја Јовановић (сликар), Љуб. Ковачевић, Шпиро Брусина, Мита Петровић, Јован Лескин, Јастребов, Јован Живановић, Др. Фрања Рачки, Федор Ивановић Успенски, покојни Јаша Игњатовић и т. д.

У *„Годишњаку,“* првој и другој књизи, изишли су кратки животописи и списак књижевних или уметничких радова, свију ових академичара (осим Јак. Игњатовића), да се види на основу чега су изабрани (односно наименовани) за чланове академије или за њене дописнике.

У *„Споменику“* академије изишли су документи: I. Птице хрватско-српске од С. Брусине. II. Списи из француских архива, материјал за историју балканског полуострва, нарочито Србије с краја прошлог и почетка данашњег века. Прибрао Ив. Павловић. III. Стари српски хрисовуљи и т. д. од Љ. Стојановића. IV. Светостефанска хрисовуља краља Милутина. V. Зборник попа Драгоља. — Садржина и пророштва. Од П. С. Срећковића.

У *„Гласу“* пак изишле су ове научне и друге расправе: „Пронијари и баштиници“ од Стојана Новаковића; „Расправа о Константину ˉТеху“ од Панте С. Срећковића; „Лампрофири у Србији,“ од Јов. М. Жујовића; „О Ивану Гундулићу,“ беседио Матија Бан; „Народна библиотека у Београду,“ написао М. Ђ. Милићевић; „Поглед на Лајбницову инфинитезималну методу,“ приступна академска беседа Д. Нешића; „О компензацији вертикалног клатна“ од Љубомира Клерића; „Грађа за геологију и палеонтологију источне Србије“ и „Лијас код Рготине“ од Светолика А. Радовановића: „Приступна академска беседа“ од Ј. М. Жујовића; „Срп. краљевска академија и неговање језика српског“ од Стојана Новаковића; „Примедбе о теорији виших инволуција“ и други чланци од М. Лерха, Љ. Клерића, М. Петровића; „Ѣ и Ђ у македонским народним дијалектима“ од Ст. Новаковића; „Бранко Радичевић“ од Свет. Вуловића; „Поглед на поезију и њен утицај на човечанство“ од Љуб. П. Ненадовића; „О натпису на цркви Херцега Стефана у Горажду“ од И. Руварца; „Поглед на стару српску архитектуру“ од Мих. Валтровића; „Воља и слобода“ од Мих. Кујунџића.

Из наброjаног овде рада види се, да се академија врло озбиљно свога посла латила и да има ваљаних снага и за научан и уметнички рад.

УМЕТНОСТ.

═ Издаваоци C. Schmidl & Co. у Трсту позивају на претплату на **„Балканску царицу,“** познату драму кнеза црногорског Николе, коју је компоновао *Дионисије Де Сарно-Сан Ђорђо* за гласове и гласовир и изнеће око 300 штампаних страна на финој хартији са укусно израђеним хромо-литографским корицама, а стајаће 8 фор. Претплата се шиље браћи Мандел (Fratelli Mandel et Nepote) или г. Петру Рамадановићу у Котору.

РАЗНО.

(Славни људи на самрти.) 15. **Христијан Фирхтегот Гелерт**, немачки песник, човек фина духа, велике благости и велика поуздања у бога, провео је врло прост, скоро ни мало буран живот. Рођен 4. Јулија 1715. као син сирота проповедника у Саској, ишао је у школу у Мајсену а на свеучилишту је био у Липском, где се стално настанио. Држао је предавања о поезији, речитости и моралу. На та је предавања понајвише долазило више него четири хиљаде слушалаца. Због многостраног и спасоносног утицаја, који је он у своје време имао на образовање и моралност немачког народа, дали су му часни надимак: praeceptor Germaniae. Надимак је тај он потпуно и заслужио. Пун чисте смирености и побожности чисто је у својим песмама и списима одрешио језик немачком грађанству, т. ј. мислио је и писао као оно и тако, да га је оно могло свуда и скроз разумети. Његове песме, његове приче, његове комичне приповетке јесу свакако прилично без полета, али су нежне и срдачне. Његова муза

није никаква велика госпођа, него добра сусетка и друга, која је у свакој прилици на руци добрим саветом и утехом Ђерета и шали се умилно а тако безазлено, да човек не може а да се с њиме не опријатељи. Гелерт се истакао и својим духовним песмама те многе од њих спадају међу најбоље, што их има у протестантском зборнику. Но у шаљивим својим играма и у роману „Живот шведске грофице“ нема сигурне творачке снаге и праве мере. Свакако је Гелерт учинио те је немачка књижевност опет постала жива ствар народна и уздизала и образовала и господу и прост свет. То се признавало још за његова живота и његов је живот пун доказа о поштовању и љубави, коју су му указивали не само прости људи него и краљеви и владари. Ма да је већ од рођења био слабуњав и често болешљив, ипак се дотетурао скоро до шездесет година. Смрт му је била тешка и мучна но он јој се подао са хришћанским стрпљењем. Кад је једаред страшно патио, уздануо је: „Ах, да страшних болова!“ но одмах је додао: „Али шта су ти болови према онима, које је препатио мој искупитељ? Њега су његови шибали и пљували на њ а мене недостојнога частвује мој владар и мој народ саучешћем својим“. Кад је најзад осетио, да му је смрт близу, запита, колико му још од прилике може трајати самртна борба. На одговор лечников: „По својој прилици још један сат!“ подигне с радосним лицем руке к небу па кликне: „Хвала богу, само још један сат: Само још један сат!“ Мирно се онда завалио у јастук, заклопио очи па се тихо молио богу, док није око по ноћи 13. децембра 1769. благо издануо.

16. **Лесинг**, велики Немац, који је створио праву, истиниту толеранцију, мушко, смело слободоумље, немачку модерну позорницу, рођен 22 јануара 1729., био је свом народу протестантски Мојсије, који га је из Мисира његових настраности и срамоте непрестано се трудио да изведе у обетовану земљу слободне државе. Био је у правом смислу речи велик човек, путевођа деветнаестог века, ма да је већ умрьо на прагу осамнаестога. Сва данашња немачка образованост темељи се на његову духу. Једаред је написао: „У часу смрти моје можда ћу дрхтати, али *пре* самртног часа за цело не!“ Па и одржао је реч. С мирном одважношћу пошао је смрти у сусрет, мушки ју је предусрео и поздравио као стару познаницу, коју је одавно очекивао. Још кад му је жена умрла, упознао се он са смрћу, спријатељио се тако рећи с њоме. „Жена ми је мртва“, писао је једном свом пријатељу, „па и то сам сад искусно. Радујем се те ми не може много више преостати да још искусим, па ми је са свим лако“. Из тих неколико редака види се, да је смрти управо стиснуо руку Изгледало је, као да је од тог доба окренуо леђа животу те корак по корак ишао у сусрет смрти. Пут му и није био више дуг а он је њиме корачао уморно. Нека врста сањивости овладала је њиме и то тако силно, да је лако заспао у друштву, у највеселијем кругу својих пријатеља, где се иначе орио смеј са његових досетака. Још последњега дана свога живота, 15. фебруара 1781, кад су му на лицу биле већ хипократске црте, те је цело било преливено хладним самртничким знојем, дигао се са нечовечним напором, да у другој соби види неколико својих пријатеља, који су дошли, да распитају како му је. Како је био захвалан са сваку љубав, па ма како била мала и незнатна, хтео је пријатељима својим да изјави своје признање. Једва се довукао до њих па онда је скинуо капицу с главе и јавио им се. Но говорити није више могао. Издануо је без и једне речи, али као у небеском преображењу. Вративши се у своју собу стропоштао се стиснувши последњи пут руку својој пасторци, која га је водила. Човечански велик, као свуда, остао је и на самрти. Смрт му је била смрт sans phrases.

(**Жене као проналазачи**). Многи људи тврде. да жене немају од природе снаге за произвађање и проналажење, Лист „Индустријски Свет“, што излази у сједињеним државама америчким не слаже се с овим мишљењем и наваћа ове примере: Била је једна женска у Калифорнији, која је измислила тако згодна колица за децу, да јој је продаја тих колица донела преко 50.000 долара. Госпођа *Катарина Грин*, удовица најспособнијега официра у Вашингтону, измислила је машину за чишћење памука, а то је благодет, коју јој признаје цели индустријски свет. И машина за потковице, проналазак је једне женске. Прву замисао за машину. што коси траву и храну дала је госпођа *Ана Манингова* од *Пленфелда*, којој се приписује и справа за чишћење детелине. Госпођа Манингова као да је имала велика утицаја на проналазачки дух својих суседа, јер тек што је прошло неколико година по изналаску њене машине за кошење траве и хране а већ се у истој вароши појавила гђа *Јелисавета Смитова*, која је ту машину поправила, а поправка је у томе била, да се ножеви на машини могу мењати, а да се не заустављају точкови. Једна од најзаплетенијих машина је она, што се фабрикују кесе од хартије са тврдим дном. Ово је тако уман проналазак, да се свакн дивити мора, како се могло на такве мисли доћи. А то је пронашла једна госпођица по имену *Магија Кнајтова* (Knight), која се са својих проналазака обогатила. Врло практичну машину за чишћење улица измислила је једна Њујоршкиња и узела је патенат на њу. Знаменит је изналазак и госпође *Марије Валтонове*, да учини да се не чује лупа од точкова. Она је становала на Њујоршком једном колодвору, па јој је јако досађивала ларма и лупа од влакова железнички, што су туда брујали. Најзнаменитије машинисте и проналазачи лупали су главу око ове ствари, али без успеха; и гле, нађе се женски мозак, да то питање реши, и њене предлоге усвоји дирекција железнице и тако сада госпођа Валтонова ужива плодове свога сретног разбора.

(**Јубилеј наочара.**) Оним многим јубилејима што их с дана на дан новине доносе и описују, придружује се сада 600-годишњи јубилеј једнога од највећих добротвора човечанства, То је један од највећих пријатеља кнезовима и надничарима старачким изнемоглима људима и руменим девојчицама, Хинезима са перчином и ватреним Талијанима: ми овде мислимо јубилеј — наочари. И заиста као што видимо из књижице, што ју је Јосиф Раденшток у Монакову под натписом „Наочаре“ написао, дочекала је ова привидно незнатна справица 600-годишњу своју славу, како се почела по свету ширити. Оно до душе обичај, да се стаклом очи наоружају ради бољега вида, постоји већ на 2000 година, па већ и цар Нерон, који је био кратка вида, употребљавао је испупчена глатка стакла, да би боље видео игру гладијаторску. До 13. столећа се употребљавало само једно стакло, а не два као у наочарима. А изналазак наочара, као што су данашње, т. ј. са два стакл̓ета, пада у годину 1290. На неком надгробном натпису у Фиј̓оренцији спомиње се неки Салвино дељи Армати као изналазач наочара, а други опет приписују тај проналазак вештом и искусном калуђеру Александру пл. Спина. У 14. веку су се наочаре већ прилично употребљавале и цениле су се веома, тако да се често и у тестаментима њима располагало на самрти. Свети Антоније Падовански који је рибама предике држао, кад га људи нису више хтели да слушају, распоклањао је сиротињи не само своје хаљине, него и своје наочаре. У стара су времена у место стакала, мећали у наочаре неку врсту смарагда, која се звала *„берли“* и многи држе да је немачка реч „Brille“ отуд постала, али је вероватније, да та реч немачка долази од средовековне речи: „parilium,“ која значи пар, што припада једно другом·

Наочаре, што су с почетка биле врло скупоцене, рађене су изнајпре у Италији, а доцније у Мидбургу у Холандији, наскоро и у Немачкој. Већ године 1482. спомињу се радници, што праве наочаре, у Нирнбергу. Наочаре су дуго време остале у својој првобитној употреби, т. ј да помажу човечанству, које пати, док нису почели у Шпанији да их употребљују из моде, те шпањолски кицоши држаху, да је највећа елеганција носити наочаре. А од како су се наочаре у „цвикер" претвориле, то се и код нас држи за знак отмености, кад се монокл вештачки у око задене. Али ове модне лудости не могу с'узити славу старих добрих наочара, јер оне остају што су и некад биле, добротворке људске, и стотинама хиљада научењака, уметника, занатлија, чиновника, могу своме позиву тек помоћу наочара да одговарају и да живот овај уживају.

(**Против сухе болести — јектике.**) У последњој седници ц. и кр. лекарског друштва у Бечу држао је *др. Јован Чокор*, професор на ц. кр. заводу за живинарско лекарство, подуже предавање о узроцима јектике (туберкулозе) и ту је нарочито нагласио како је опасно по човека, да једе говеђе месо од марве, која од сухе болести болује. Суха болест јако отима маха код говеда, те је постало то *културна болест*, као болест плућа код људи. Суха болест код марве јако се шири идући од цивилизованог запада према истоку. Нема сумње да је ова болест и код животиња прилепчива, а томе је најбољи доказ, што су се и у *заметку* туберкулозне краве нашли бацили од сухе болести. Једно болесно говече може да окужи сва остала говеда у оној штали (путем удисања отрова од сухе болести), а болест се може директно пренети и са човека на марвинче. Јавна је тајна — вели *Чокор* — да се у великим мајурима свуда чују тужбе на туберкулозу, и за ових 10—20 година морале су се фино одгојена говеда да замену другима. Зна се и то, да се из планина многа туберкулозна марва доводи и коље у кланицама. Чиме се ова болест може пренети на човека, и како би ваљало да се овај чува? Професор *Чокор* одговара на то овако: У *месу* говеђем до душе обично нема онога отрова, али га има у безбројним крвним зрнцима, а та се зрнца не могу сасвим испрати и истерати из меса. С тога се треба чувати уполу пресног меса и остављеног (конзервираног) меса, које је од туберкулозних животиња, па тако и од разних кобасица, особито цигерњача. За тим се мора пазити особито на *млеко*. У млеку болесних животиња налазе се *бацили*. Гатијер је нашао, да и у *сиру* и *сурутки* има отрова, ако је од млека направљено, које је помужено од краве, која има суху болест. Добро би било да се пази на здравље говеђе и да се месо строго прегледа То месо кад се добро искува није опасно, само кад је полупресно. Мајуре, где се краве музу, ваљало би строго прегледати, Болесне краве ваљало би оделити од здравих. Млеко што се продаје ваљало би кувањем очистити од отрова. Кад се млеко добро искува онда нас осигурава то не само од сухе болести, него се тиме убија отров и од других прилепчивих болештина, као од скерлета (шарлаха). Професор *Чокор* даје опширна упутства, како би се од сваке овакве опасности могли сачувати. *Чокор* је Србин, био је карловачки ђак а синовац је пок архимандрита Јулија Чокора, који му је био и велики добротвор.

(**Прокопова кавана**). У Паризу је недавно престала да постоји „кавана Прокопова", коју је саградио године 1689. неки Сицилијанац Прокоп. Ова је кавана била дуго и дуго времена стециштем представника књижевнога и политичкога света у Паризу Ту су се састајали некад Дидро, Мармонтел, Фреро, Мерсије и многи славни људи. Сам Волтер знао би у тој кавани пресседети од једанаест сахата пре подне па све до поноћи и кроз то време умео је попити до 72 чаше каве. У њој је дошао и Гамбета на глас својим политичким разматрањима и разговорима.

(**Др. Морел Макенци**), познати лекар покојнога цара Фридриха позван је од сједињених држава у Америци, да држи онде предавања. За свако предавање добиће 500 долара (око 1000 фор.).

(**Морска болест у животиња.**) И животиње добивају кад се возе по мору ону познату „морску болест" и ова се код њих показује на различит начин. Тако све животиње без разлике бивају на мору мирније и питомије, тако да изгледа, да и најдивљије осећају неку своју слабост. Мајмуни много пате од морске болести, и птицама море задаје велике незгоде, јер за цело време путовања неће да певају. Кокош и гуске брзо омршаве; петлови неће да кукуричу; голубови — као што веле — брзо угину; а патке су увек веселе и много ждеру; пси и мачке су врло немирне; мачке су врло плашљиве и крију се скоро по цели дан; пси се купе око људи, изгледају врло узбуђени и неће ништа да једу; јогунасти волови, биволи и коњи науче се кад су на мору брзо на своје чуваре; једино свиње и змије изгледају да им путовање на мору ништа не уди нити добивају морске болести.

НОВЕ КЊИГЕ.

Славенска слога или руска војна 1877-8. Написао *Максим М. Шобајић*. II. издање срп. књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новоме Саду. 1890. На 8-ни, стр. 113. Са 14 песама. Цена 50 новч.

Записници. Пише у везаном слогу *Србин Милош Грабовачки*. Бр. 51. 1890. На 8-ни, 4 л.

ОДГОВОРИ.

Г. В. Р. у Херцег-Новом. — Није то богме све једно: *„миропомазање"* и *„мироносање."* Истина је, као што Ви кажете, да „народ говори и једно и друго," али не у истом значењу, јер је ту грдна разлика. *Миропомазање* иде уз св. тајну крштења, и ту се употребљује свето *миро*, које само владике праве и то не сваке године и свуда, него ретко и са великим свечаним обредима. Тако н. пр. у Русији се св. миро свешта само у успенској цркви у Москви и у Софијској цркви Кијевској. Свето миро се кува од вина, зејтина, и разних мирисних трава, и то у великим котловима од великог понедељника до великог четвртка, па се овога дана у олтару свечано освети. А *„мироносање"* бива обичним зејтином, освећеним н. пр. у петохлебници о вел вечерњу, и то може сваки свештеник да учини. — Св. *миро* се после разашиље на све стране свима црквама. Сећате ли се, да су пре неколико година новине писале како је архимандрит Дучић био у Цариграду и од патријарха тамошњега добио и донео у Србију св. мира, које ће трајати 50 година. То се миро употребљује само при св. тајни крштења. Опширније о свештању св. мира можете читати у „Муравјевим писмима о служби божијој." (писмо 26.), која имамо и ми у преводу пок. Ђуре Даничића.

„**ЈАВОР**" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији "Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 32. У НОВОМ САДУ 12. АВГУСТА 1890. Год. XVII.

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

XI.

Други тријумвират.

Тријумвири: Попа Винко Чутурило, лечник Сретен Гуликожић и учитељ Славољуб Зечевић.

Да се није у Соколовцу појавио задојен новима идејама начеоник, не би био Соколовац тако сретан, да доживи и други тријумвират.

Самујило Бедаковић беше јако поносит својом части. Држао се господарем општине, првим човеком не само у Соколовцу, него у целој општини. Он прецењиваше своју моћ, захтеваше, да се његовој особи одаје и поштовање према части Када се он тако кочоперити стао, сељаци га гледаху чудновато, а господа се подсмеваху поругљиво. С почетка је општио с месном интелигенцијом, и она је његово кочоперење и ширење сносила, док није прешло граница сношљивости. Оп штење с њиме постајаше све хладније и хладније, док га најпосле нису почели избегавати. Први је с њиме прекинуо лечник, скресавши му у очи: С таквим напетим ћуранима не општи Сретен Гуликожић, а начеоник њему: Тешко теби, несретниче, када те сустигне гнев мој! И учитељ је стао негодовати против начеоника. Напредним идејама задојени начеоник није се никако бринуо за школу, а како је постао и месним школским надзорником, то је сваком згодом показивао своју премоћ над учитељем, што је учитеља само понижавало, те овај, да даде срцу одушке, често и пред самим начеоником декламовао Змајева „Ћурана и врапца“ а речи:

„Све се шири, све се мери,
Кинђури се, кочоиери,
„Али једно зло га једи,
Што га нико, ал баш нико
И не гледи,“

те речи нагласио је баш оштро гледајући начеонику у очи; али се овај није досетио камо учитељ шиба, него се је слатко смејао песми, којом се надувени ћуран исмева.

Но то су биле само зађевице, или почеци да боље речемо, оне очајне борбе, што се после развила између начеоника и интелигенције.

Тако су ствари стајале све до пролећа. У пролеће настала је промена у поджупанији тиме, што се стари поджупан умировио, а место њега дошао други, који је био познат као немилосрдан сатирач опозиције. То бејаше узрок, да је и борба међу начеоником и интелигенцијом добила видљива израза. Стари поджупан држао је на узди начеоника, јер када год би му овај говорио о неким немирним главама у Соколовцу, онај би му рекао: „Маните се лудорија Гледајте ви, да са сваким живите у слози и љубави, а не да

правите раздор, где га не треба. Соколовчани су доста мирни људи.“

Али други је ток узела ствар, када је нови поджупан узео управу поджупаније у своју руку.

Када је дошао Бедаковић, да му се прикаже, рече му озбиљно:

„Дочуо сам из поуздана врела, да је у Соколовцу опозиција почела да диже главу. То се трпити не сме, то се мора још у почетку угушити. Налажем вам с тога, да бодро бдијете над сваким покретом овамо. Тачно ћете ме тајним путем извештавати, шта људи тамо читају, о чему се разговарају и како су према власти расположени. Али тачно! Ни једна ситница не сме изостати.“

Сада су Бедаковићу понарасла крила. Сада ће он да покаже кукавним Соколовчанима премоћ своју. Тешко вама, несретници, када почне тако моћан човек над вашим незаштићеним главама да излева срџбу своју.

Већ након четрнаест дана поднео је Самујило Бедаковић тајним путем опширан извештај поджупану о „стању“ ствари“ у Соколовцу.“

„Бистро око Велеможности Ваше,“ писаше начеоник поджупану, „добро је увидело, да је опозиција у Соколовцу почела главу дизати. Вођа те противладине струје јесте месни парох Винко Чутурило. Он је врло опасан по владајућу странку, јер је на жалост његов уплив у народу моћан, а месна интелигенција слепо се за њим поваћа. Ја сам овде непосредни представник власти, па се тај човек усуђује моју личност свуда понижавати, омаловажавати, а тим и власт вређати. Друга личност, која је врло опасна по државу, јесте учитељ Славољуб Зечевић. И он се меша с народом врло много, чита народу своје опозиционалне новине, те тако шири социјалистичке идеје, одгаја противдржавни живаљ, ствара незадовољнике против власти, пуни их мржњом против исте. Ја сам већ у почетку мога службовања увидео, да овакав учитељ не одгаја народ, него га само пропасти води. Свестан своје дужности, настојао сам да учитеља одвратим да у народ не шири отров, а он ми пркосито рече: Биће паметније, да гледате, нема ли на вашим списима прашине, него да се чешете онде, где вас не сврби. Приповедају ми за тога човека, да је у Соколовац унео прве и то опозиционалне новине, стао први међу мирним становницима ширити развратне и пагубне идеје. Кажу, да је у Соколовцу владао мир, слога, поштовање власти, док се није појавио Славољуб Зечевић. Те пагубне идеје приватио је попа, те их стао безобзирно ширити, а и он је набавио новине опозицијоналније него учитељеве. Врло сумњивим се показује овдашњи бележник. Он привидно држи уза ме, али потајно шурује с људима противнима власти. Доста ће бити, ако вам речем, да је куван и печен код попе. Када сам га једном за то опоменуо, рече ми он: Он је мој стари пријатељ. За вољу неким твојим умишљеним лудоријама нећу се ја одрећи свога најбољега пријатеља. Овом ми је згодом споменути, да је тај човек и у дужности својој врло немаран. Да се ја не знојим од јутра и мрака, а често и до поноћи, уредовање би са свим запињало. Он воле стрељати врапце, него решавати најпотребитије списе. С таквим бележником врло је тешко службовати. Да је он марљив као ја, никада нам се ништа приговарати не би смело. — О лечнику ћу рећи, да је он исти такав. Налоге власти исмева, а мојем настојању око реда и поретка у овој општини јавно се руга. Има овде и неки властелински шумар, врло пријазна личност. Он, истина бог, ништа не ради против власти, у ништа се не меша, али је ипак присталица њихов, особито поштује учитеља, те се с њиме понајвише и дружи. — Ето из свега тога увериће се Велеможност Ваша, да у Соколовцу постоји јака противувладина странка. Да нам је вођу те странке, попу, и барјактара учитеља како уништити, уверавам Велеможност Вашу, да би опозицију у овоме крају сатрли. Сваки напутак у томе погледу од Ваше Велеможности примићу с пуном готовошћу, да га и извршим, а надам се, да ће и Ваша Велеможност мене у тој ствари подупирати.“

Прокљувило се некако, да је Самујило Бедаковић послао опширан извештај о раду појединаца поджупанији. Он је на име био човек, који није могао никакове тајне у себи задржати, па се излануо пред Мојсијем, а овај пред шумаром те се тако све дознало.

С почетка се то држало невероватним, али до скора се уверило о истинитости те невероватности. Поджупан је наиме некога дана изненада дојездио у Соколовац. Улети у општинско звање. Разговарао је неко време

с начеоником, куцнуо га по рамену, те ушао у бележникову писарну.

„Како је, господине, бележниче?“ упита га строго.

„Захваљујем, може се поднети“

„Поднети, хм! Пуне руке посла?“

„Пуне!“

„Требали би можда још једнога писара?“

„Имао би и он посла.“

„Колико сте овога месеца решили аката?“

„Пет стотина.“

„А поубијали врабаца?“

Бележник поцрвенио, а начеоник се испод брка подсмевао.

„То не знадете, је л' те? Не бројите. Види се, да вам је то угодна забава.“

„Кад и када после званичних сахата.“

„Општите ли много с господином парохом?

„Општим! Стари ми је пријатељ.“

„Ја бих вам саветовао, ако сте свом добру ради, да се манете његове куће.“

„За што, велеможни господине?“ упита понизно бележник.

„Његова је кућа, кућа револуцијонарна,“ рече строго поджупан.

„То не стоји. Његова је кућа, кућа честитости. Винко је Чутурило врло добар и поштен човек.“

„Ја вам велим,“ рече љутито поджупан, „маните се те куће, ако сте пријатељ сам себи.“

Бележник погледа испод ока начеоника, који се је слатко смешио.

„Шта ради учитељ?“ упита бележника.

„Бави се својим звањем.“

„Ничим више?“

„Не.“

„Какав је то човек?“

„Врло честит младић, изврстан учитељ.“

„Немате никакве жалбе против њега?“

„Окаљао бих своју душу, када бих се на тога честитог учитеља и једном речи потужио. Сретна би била наша домовина, када би сви учитељи били као он.“

„Доста, доста,“ману поджупан руком. „Још само једно питање.“

„Изволите!“

„Је ли вам познато, да у Соколовцу постоји друштво, које је власти непријатно, а у народу шири развратне идеје?“

„Највећа измишљотина господине! У Соколовцу од вајкада живе мирни људи. То је могла измислити само усијана глава човека, који нема другога посла, него да гадним лажима и измишљотинама обмањује Велеможност Вашу.“

Начеоник се накашље, а поджупан изађе из бележникове собе, седе у кола, и стаде пред школом. Улети у собу, где је учитељ подучавао.

„Господине, две три на само! Пустите децу!“ заповеди.

„Против вас има тужба, да читате опозиционалне новине, а што је још горе, да те новине и у народу растурујете.“

„Јесте, ја читам новине, које истину пишу, а не обмањују свет, као друге, које лажљиво ствар приказују. Што је за хвалу, оне хвале, а што је за куђење, то куде.“

„За што их растурујете међу народ.“

„Нека и народ знаде, шта се у свету догађа.“

„Тврди се, да ви у тима новинама пишете дописе, који нападају особе и власти.“

„То је истина, да пишем, али нападам име појединих особа, а нипошто особе.“

„А за што то чините?“

„Паметан човек никако не може слепо да одобри оно, што каже разум да не ваља. Што пак те неваљанштине осуђујем у новинама, разлог је тај, јер држим, да се тако много зло лечи.“

Поджупану се те речи допале, и он би био похвалио учитеља, да није био онако страшно описан. За то му оштро рече:

„Ви сте млад човек, маните се тога. Најпре проматрајте, а када стечете нешто искуства, онда можете и у јавности злочестоће нападати. Онда ћете пре сврху постићи. Још ми је препоручити вам, да се с попом много не мешате, тек толико, колико служба захтева. Он је човек врло непријатељ власти, па би невоља могла стићи оне, који с њиме много опште.“

Учитељ је хтео нешто да каже, али подјупан се окрете и оде.

Навратио се и лечнику Њега је напросто нагрдио, тако да је Гуликожић шкрипао зубима. Поштедећу високоученога господина Гуликожића, те не ћу навести речи, које је чуо из устију поджупанових, па ћу навести само то, да је и њему препоручио, да се клони попине куће.

И попа је очекивао поджупана. Држао

је за сигурно, да ће се поджупан навратити њему на чашицу вина, као што су чинили и други представници власти. Али поджупан се наглим касом провезао мимо куће његове. То је попу доста једило и његов понос вређало.

У вече истога дана искупила се увређена интелигенција у попину дому. Код чашице вина приповедаше сваки попи, шта му се тога дана збило. Попа све то мирно слушаше, а најпосле устаде и рече:

„Господо! Ми би били сиње кукавице, када би допустили, да нам тај човек (мислио је Бедаковића) под нос зврца Гледај, како нас само описао у своме извештају. Никада му опростити не ћу, што је моју кућу тако оцрнио, што хоће, да од мене одбије врле пријатеље моје. Проклет нека је! То му је хвала, што смо га онако предусретљиво, најпријатељскије дочекали. Је ли он то завредио? Није! Смемо ли да га трпимо у месту овоме? Ни пошто! Сви се мислим, слажете с речима мојима. Смрт душманину нашем!

„Смрт!“ одазвала му се братија.

Радимо сложно, да ту губу отклонимо из средине наше, да нас не трује шугава овца та! Свакоме нека буде најсветија дужност, да настоји, да га се што пре решимо. Пристајете ли на то браћо!“

„Пристајемо,“ рекоше сви и искапише чаше.

За тим је било договарања, како да се ствар што пре обави. Да буде рад успешнији, поверено је вођење рада против начеоника одбору од три лица, која су већ у почетку овога поглавља споменута.

Тако је начеоник својим поступком створио против себе јаку странку, која ће га кињити до последњега дана боравка његова у Соколовцу; учинио је, да је у Соколовцу поникао и *други тријумвират*. Најмлађем тријумвиру — учитељу — буде препоручено, да већ сутра отпреми новинама допис, у којим ће живим речима осудити рад Соколовачкога начеоника

За тим се пило, онако по Соколовачки пило. На растанку рече попа: Браћо, узрадимо ли сложно, одзвонило је душманину нашему.

„Одзвонило му је!“ рекоше присутни.

„Одзвонило!“ јекнуше чаше, када се господа куцнуше.

А начеоник ходаше тако поносито широком улицом Соколовачком, као да му нико раван није Никада није био тако уверен о премоћи својој, никада тако охол положајем својим као овога пута. Главу дизаше у вис, ноге чудновато бацаше, оком севаше, руком достојанствено махаше, а у себи говораше: „Сатрьо сам будале те!“

То је исто говорио и гостионичару Мојсију, али овај се држаше, као да слабо верује речима његовим.

Неколико дана иза тога донеле су новине допис из Соколовца, што га је написао најмлађи тријумвир. Дописник нападаше оштрим речима начеоника, а завршиваше од прилике овако:

„Из наведенога држим, да ће свет увидети, каква Соколовац има начеоника Зар за то бере тисућу форината плаће, да црни код власти поштене људе, да мирне Соколовчане приказује некаквима социјалним демократима? Ко о таковим идејама у овоме вазда лојалноме месту и сања? Чудимо се власти, која таковим лудим измишљотинама верује, те мрзи људе, који су јој сигурно искренији него један Бедаковић. Ово све написасмо за то, да прикажемо нашега јуначкога начеоника у потпуном светилу, те да упознамо власт на голотињу разума његова Па сада држимо, да се власт не ће више обазирати на бедасте извештаје његове, и да ће искрене људе своје примити у моћну заштиту своју пред гадним нападајима тога начеоника Соколовачкога.

На концу сетићемо тога надувенога човека речи нашега песника, које му могу бити поука у животу:

„Залуд, стриче, дуваш, деваш,
Не издуваш чега немаш.“

Противници начеоникови поздравише весело тај допис, младога тријумвира подигоше на рукама, те попа у почаст њему приреди масну и мокру вечеру.

А господин Бедаковић?

Он се је до зла бога једио, што га тако у јавности нападоше.

„Шта велите на то? питаше га лукави Мојсије.

„Вратићу им *двоструко* жао за срамоту,“ одврати он, те на душак испи омашну чашу вина, којом га понудио Мојсије.

Начеоник није имао у ни једну кућу приступа па се за то увек код Мојсија разонођивао. Мало по мало постадоше њих двојица интимни пријатељи.

(Наставиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Берт беше глава, Рафајло извршник најманитијих пројеката, иђаше као слеп и онамо, где не беше ни наде у спас; али Адамова беше заслуга, да не учинише кривице, да се не мешаху у гадне ствари.

Поштоваху га несвесно, подавали се његовој благој речи, слушали чак и неми поглед без отпора.

Он готово никада није говорио; бачен самовољном судбином и тренутним случајем, извршиваше савесно сваки посао, не сустајаше ни у каквом труду.

Љубљаху га старији му и обично задржаваху, нудећи му лакшу службу, награду, која би му могла зајемчити миран живот и обиље.

Бадава! Одилажаше с другима, а на напомену о мирном животу, одговарао би с осмехом, тужнијим од суза и одмахнуо презорно руком.

Он тражаше смрт, а њему обећаваху живот.

Он хоћаше утисака и беде, да не мисли, а обећаваху мир и обиље . . . .

Рафајло за тих осам година отврднуо као челик. Од момка, лепа као Адонис, изиде човек медвеђе снаге, мачје гипкости, опаљен као цигља жегом екваторском, с рукама и длановима огрубелим од конопаца, весала и секире, с лицем, с кога су свежину и жар младићки отрле године, невоља и прекужено искуство.

Куд се деде философ и мудрац?

Остаде далеко, у мрачној магли успомена.

Отресао га се, као незгодне хаљине, онога дана, кад су старудари и трговци развукли на комаде библиотеку очину, кад је последњи изишао из пустога стана, уступајући места новим страним станарима.

А сад? је ли било времена у том бурном животу за метафизичка мудровања, студије и испитивања? — ба, је ли било и воље? . . . Сапунасти мехурићи, фатаморгане пустињске „козлићи“ поларнога леда! . . . .

Имађаху још четвртога друга: Франца Рупрехта.

Утекао од куће од деце и дужности. Мишљаше, да онде, за океаном, неће требати ни радити, ни учити. Јадни момак. Скитао се по свету, варан и пљачкан, не могаше си ни у чему помоћи. Чудним случајем нађоше се у Њу-Јорку, кад полажаху у лов на китове Берт, којега су приче код „Фараона“ изазвале у њему ту неодољиву жељу за скитањем, засу га градом псовака и љутих придева, али Адаму би жао одрпанога, јаднога вагабунда.

— Нека иде с нама! — рече.

Берт се напсовао, ал' не имађаше обичаја, да се противи Љахницком. Рафајло пљуну и прогунђа кроз зубе: „Мајмун!“ не противећи се пријатељу. Франц остаде и прилепи се уз њих, као рак уз мрежу.

После месец дана Адам с жалошћу признаде, да су другови боље познавали Рупрехта.

Рафајло смагну обрвама.

— Боље и рђав, него глуп! — одсече.

Беше то истом почетак. Шта ли им је неприлика задавао тај човек!

Нестајало га сваки час; увек због љубавних пустоловина; нађу га с тешком муком; морају да га отимају често из руку пијане руље песницом и револвером; а кад се сам враћаше, беше покуњен, испребијан, окраден и заклињаше се, да му је то последњи пут, док му се опет не прохте.

За чудо тупа беше та ћупа, кратковид дословце и у метафори, уз то дембел, брбљавац и уображен.

Путовање га није ничему научило. Дивио се свачему, веровао свакој басни, бојао се аветиња и увек радознало слушао анегдоте Андербегове, ма да је све то знао и видео по хиљаду пута.

Беше још пети друг: *Кет*, уистити Адамов, мало паметно мајмунче. Жвакала је багов, пушила духан, јела из заједничке чиније војничку храну или гризла наизменце с господарем бешкот.

На броду и мору дељаше с њима труд и забаву, прилепљена уз раме Љахницкога, или утуткана у недра морске блузе, разгледајући у наоколо округлим, вечито жмиравим очима, и правећи смешне гримасе.

И сам равнодушни Рафајло беше нешто обзиран према Кети; с Францом се чупала без церемонија, а Берт је трпео, да му уграби из руке најбоље залогаје.

. . . .

Ах, шта се све није преживело, познало, поднело за тих осам година, и како је то прошло и када? . . . .

Нестало, као сан младосни, а на крају стајаше гроб, који све затвараше злокобним печатом, гроб, у сред валовитих Пампаса америчких . . .

Кад се Рафајло враћаше мишљу натраг, тих осам година беху разнобојна пруга, коју су време

и прилике обелиле и отрле и само једна слика остаде увек свежа и жива, а тужна, да се не може исказати.

Како ли му жива и свежа лебђаше у памети и пред очима сјајна ноћ тропска и разастрта на небу констелација Креста, неизмерне ливаде, стада стоке, ватра под круном од дрвета и њих четворица. Беху, као увек, заједно, беху чувари стада некога Француза из Буенос-Ајреса, „који је паковао месо у порцуланске табакере,“ као што рече једном Берт.

Четворица их беше, ал' једнога силом поведоше са собом. Изговарао се јадник, да им само смета, а знађаху и сами, да је жутео у очима и пропадао, није снагом радио, него вољом, а ноћу падао у ватруштину и купао се у зноју.

Ал' ипак се узбунише сви као један на мисао да га оставе самога.

— Жута грозница! Будалаштина! Излечиће те степе! — викаше Берт.

— Ја ћу за тебе радити! — жртвоваше се поштени Франц

Рафајло последњи проговори, мрачно и не гледајући на друга, као да се боји, да се не изда, како је у тешкој бризи.

— Живели смо заједно, па ћемо и пасти један уз другога! Тако су ме твоји молили и тако ће бити. Не говори којекакве глупости!

Ах ти Пампаси!

Шест месеци ноћиваху на њима, са седлом под главом, гледајући како коњи пасу, слушајући из даљине рику кугуара.

Берт се баш недавно вратио од јапанске жене, беше већ скоро захватио белу грозницу, па бунцаше све којешта, без репа и ушију; Франц се кезио, пратећи га глупим смехом Рафајло ћутећки оправљао ремење и одело; Кет, лакомица, да јој не беше пара, не скидаше очију с котла, у ком се јело кухало. Адам лежаше ћутећки, па гледаше у звезде.

Једно вече Радван се последњи врати, после манита јахања целога дана, мртав уморан.

Погледа на болесна друга, лице му се помрачи од грозе, не хтеде јести и, не рекав ни речи, легне умотав се у стари шињел, преостатак из некога гарнизона. Љуљаху га данас морнарске анегдоте и празан смех; заспао и сањао нешто као у грозници:

Степс у пламену, Гаукос полегао по коњској гриви у сред стада бикова и антилопа, које бегају, ватра са свију страна, крв печена у жилама, у мозгу, у грлу, у очима, а коњиц јури, не додирујући земље. Хоће ли се спасти, или ће их жар обухватити пламеним обручем, те ће пасти мртви на џбуње од агаве.

Прену се и седе, још непрестано у бунилу и мори.

Огањ тињаше, другови хркаху, тишина се простираше по степи, прекидана фркањем коња и певањем цикада. Пожара још не беше.

— Не спаваш, брате? — запита га тихи глас Адамов.

Он беше будан, лежаше наузнако, с рукама под главом, загледав се, као обично, својим упалим очима, у плаветни свод.

— Спавао сам већ! А ти? — одговори Радван, седајући поред њега.

— Ја не могу. Тако ми је некако добро. Жао ми је преспавати таку ноћ.

Окрене очи далекој степи, па говораше даље.

— Од тих степа допиру до мене, са сваким ћувом, неки чудни мириси и мелодије. Ништа нисам тако волео као песме и мирисе цветне. Сад се опијам и никада ми није тако лако било.

Помакне се и осмехне жудно.

— Сећаш ли се најлепше песме, што смо ју чули, идући с краја на крај света. Није наша, туђа је и далека.

— Ко би памтио?

— Онда ћу те подсетити. Беше јутро, тамо далеко, далеко, у старим Индијама. Ловисмо с официрима тигрове. Индиско село беше баш над светом реком и онога краснога јутра, предаваху валима лешину једнога младића. Сећаш ли се? Носили га на носилима, а за њим ишла родбина плачући. Бацаше га у вале гангесове, спрам чудноватога кипа, што стајаше на острву; јемачно беше какво божанство. Око њега покриваху црну дубину лотови цветови, бело-ружичасти, лепи. Тело младићево задржало се међу њима за часак, док га струја не занесе на чисту воду, а стара жена остаде сама од пратње и поче певати монотону песму, седећи згрчена на обали. Сећаш ли се?

— Сећам се. Жена ми ју је поновила, а после ми је растумачен садржај.

— Од тих степа ми сада долази та песма. О ружичастим лотовим цветовима, који расту над дубинама, а Индијанац их зове цветом љубавним. И право вели: љубав само цвет бити може, а говор јој — песма. Цвет из безданих дубина израстао, а песма — погребна!

Као да одговара немој молби јадниковој. Рафајло стаде певати.

Адам склопи очи.

По тавном му лицу прелажаше сузна разнеженост, па грчевит бол, па пламени гњев, па мртва резигнација.

Можда му дошао на ум сломљени живот, па

био већ последњи бој с човечанством, које се тужило на претрпљене неправде, залудне труде, покидане племените осећаје, уништене намере. Мелодија се понављаше без краја, а дираше у срце баш том очајном монотонијом и тугом без наде, и замрла најзад у тишини степској неком тужбом, која се као далеки одјек отезала у бескрајност. Адам отвори очи!

— Само умрлима певају ту песму над Гангесом, јер љубав је смрт овде, живот — тамо, високо. За то је срећан, ко је свршио своју трку овде! — шапну.

— А треба зар живети, и за што? — говораше после малена одмора својим малаксалим, промуклим гласом — Толико болова и зноја, и суза ... и за што је, ако тако бити мора, Бог дао свету златно сунце и мирисно цвеће, беле облаке и мелодије? За што је дао васколику ту лепоту и наредио човеку у исти мах да жели смрти, и да се целога века кропи крвљу срца свога?

Говораше врло тихо, стидећи се можда зловоље и огорчености, а Рафајло устаде са земље, и, дижући стиснуту песницу према звездама, плану дуго притајеном мржњом:

— За што гледате онамо горе? Кога мислите да имате онде? Бога? Фикција! Пусто је онде и глухо. Бог, то је случај, слепи *fatum,* у којем вас уче гледати љубав и казну. Јеси л' ти видео правде на свету? јеси л' видео правичности и једнакости. Покажи ми Бога у твојој судбини: ако си поуздан, за што патиш, ако патиш за што испаштаваш? Лавине, што смрве све, што им је на путу и подземни огњи, што бацају лаву и пепео, имају таку мисао и правду, јер уништују убаве долине, засипају градове и баште! У њима је ваш Бог, заторник!

Адам се у полак подиже.

— Рафајло! — повиче жалосно — тако си ми добар био за толико дугих година на путу! Као брат! А сад хулиш опет, кад ја већ одлазим с овога света! О, не говори тако, не говори! Не труј ми тога тихога тренутка.

Радван заћута, и приклекнув, дотаче се његова чела и руке.

— Боли л' те шта? Осећаш ли се горе? — запита немирно.

— Не! Не могу исказати, како ми је добро, само осећам, да се примичем крају, па бих хтео да све свршим. Брате, би л' ми испунио последњу молбу?

— Говори слободно!

— Ако те судбина баци куда не далеко од наше постојбине, отиди у Рахозну. Реци јој, да сам већ слободан и да сам онде, где нема каста, ни разлике у рођењу и да ми беше онда до последњег даха душа и мисао, и санак о небу. А Рахози подај за очин дуг мој новац, што сам га скупљао осам година као тврдица и реци му, да му од срца праштам. Хоћеш ли учинити тако?

— Ако узживим, учинићу!

— Слушај, ако ти преостане новаца, подигни камен оцу, у Рахозној Толико сам година сањао о том споменику! Хоће ли ми он опростити, кад се састанемо, што сам на господско дете очи подигао и руком се ње машио? Хоће ли ми он опростити? ...

Лежаше један часак, малаксао од дуга разговора;

— У шуми око Рахозне беше језерце, ситом обрасло, око њега ливада и храстови — поче опет, да говори сам себи. -- И то су стаклени снови ... Зар сам могао и помислити, да ћемо се растати, да ћу самац икада спустити главу на починак у сред Пампаса! ... Где су они часови, кад сам јој у тихој ноћи певао „Путника", у поздрав! ...

Ућута. Обојици очи замишљено пођоше на крст од звезда, што се простираше над њима; болесник се смешкаше јасно на њега, као умирући војник на заставу. Рафајло проклињаше у души незнану, неиспитану моћ! А из степа тихих долажаху Адаму све чуднији мириси, све слађе песме!

. . . .

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

II. Ексегетивно-критични део историје нове филозофије.

1. Декарт (Картезије.)

Пошто материјални и социјални одношаји готово увек битно упливишу на душевни живот човеков, а често га и обуслољују, то држим да ће бити нужно да се у тим главним потезима живот Декарта, „оца нове филозофије" или, да се речима Хегловим послужим, „јунака, који је вековима зарђалу сабљу из каније потегао," читаоцима предочи.

Рене Декарт Диперон родио се 31 марта 1596. у Лахеји, департ. Турена. Породица му беше угледна и богата, припадаше племству, но по свој прилици беше у њој неврал-

гија наследном, јер већ као дечак био је Декарт слабуњав и бистар, но та бистрина ума била је спојена са признацима будућег претежно колеричног темперамента; зато га је по свој прилици и назвао отац у шали „својим малим философом.“ Да ли је Декарт кашње више патио од те своје наследне нервозности, као што је то био случај код људи његове врсте н. пр. Цезара, Наполеона и др. који су постали каталептични, није нам извесно. Основно своје образовање добио је у језуитском колегијуму Лафлеж; том осмогодишњем васпитању има се много којешта у његовој науци приписати, тако га видимо н. пр. где иде кашње к мајци Божјој у Лорето да јој благодари зато што је открио неку нову геометријску истину, видимо га где се врло лако помирује с помишљу да су нам неке идеје н. пр. о Богу. прирођене, видимо да се решавањем социолошких питања и не занима шта више остаје и неожењеним. Наравно да његова нежна, хармонично развијена природа не може да се отме утицају љубави које плодом видимо девојче, па му и оно у најнежнијем добу, у трећој години својој (око 1640.) умире. — Незадовољан тадашњом схоластичном философијом и својим знањем, долази он до убеђења да се у практичном животу једино може да стече прави поглед на живот и исходна тачка за рационални начин образовања, баца се он у вртлог забава новог Вавилона, Париза; али до скора га нестаје из тог друштва као да га је земља прогутала. Док га весели другови, којима је за успомену оставио своје дело о мачевању, посвуда траже, седи он у С. Жермену пуне две године те проучава математику и философију. Пошто пак никако није у стању да угаси своју жеђу за науком и знањем, држи да је прерано почео бавити се философијом, па покоравајући се старом правилу животном „primum discere, dein vivere, deinde philosophare“ стаје у војну службу као добровољац Мавра Оралског, Тилија и Буквоа. Као војник борио се храбро код Прага и пропутовао Немачку, Угарску и Италију. Сит тога живота повуче се у мирну Холандију где и проведе по разним местима, но избегавајући друштва и шира познанства, преко двадесет година. Јесен му живота донесе богате плодове, јер у то доба написа своја знаменита дела „Meditationes de prima philosophia“ „Principia philosophiae,“ „Traitè des passions“ и многе друге математичне и природословне расправе. Ценећи његове заслуге за знаност позва га енглески краљ Карло I. на свој двор, но преврат беше разлогом што се он том позиву не одазва; зато пође год. 1649. на двор шведске краљице Кристине, где га сурово поднебље савлада те он умре у Штоколму већ 11. фебруара 1650. од упале плућа.

Што се тиче нарави Декартове, то је о њој мало што познато; он сам о себи писао није ништа, а живео је скривен од погледа својих савременика, шта више и преписку је своју ограничио на најмању меру. Иначе му је живот у зрелије доба, као и код свију озбиљних радeника на пољу науке, био узоран и крепостан. Цео живот свој посветио је истраживању истине, за начело је био узео и покоравати се законима и слагати се са обичајима земље, у којој би живео, а исто тако је свачију веру и цркву поштовао. Једно му уписују у грех да је био страшљив, те се плашио по примеру Сократа, Христа, Бруна, Савонароле, Хуса и т. д. своју науку и крвљу поткрепити и засведочити. Да је био лично храбар о том сумње нема; биће да га је препала несретна судба његовог славног савременика Галилеја, који је 1633. г мученички свој живот докончао. Које страхоте инквизиције дакле, а које и његово дубоко поштовање прама догматима хришћанске вере склонуше га на то да буде умерен и опрезан, да се не излаже у залуд гоњењу теолога, који су га и онако већ на зуб узели били и прогањати почели. Можда се у осталом чувао судбине Галилејеве већ ради тога што је држао да ће свету и науци више користити ако узживи, него ако умре, тим више што је у то доба, кад је Галилеј осуђен, био баш у цвету своје мушке снаге, 37 год. стар. „Иди мирно, не погини лудо“ вели наша народна песма; тога се правила канда држао и Декарт, па за то и почиње своје дело о козмологији овако: „Премда знамо поуздано да је Бог наједанпут створио свет, ипак је врло занимљиво посматрати како би се свет сам по себи развио,“ а затим извађа своју козмологију не спомињући више нигде имена божјег. — Премда га многи осуђују ради страшљивости, ја мислим да тога чинити не треба, јер је он по свој прилици предвидео последице свога рада које ће се љуће осветити на цркви и њеним

тесногрудим служитељима, него што би се осветило на њима презирање потомства; та једна жртва стања ствари променула не би, а нестало би вредног сејача који би на пољу истине свој благодетни рад вршио.

Обазре ли се човек мало око себе по свету, шта му прво у очи падне? Да је мали, слаб, кад себе сравњује са величанственим делима природе и њеним силама; он се осећа као неки странац, неко туђинче на том пространом свету, јер осећа не само да то све он створио није, већ да ни најједноставније ствари појмити не може, да ничем праузрока незна и дознати не може, да је слеп, што но веле, код очију. Но то су само пратиоци његовог главног непријатеља, страшног метафизичног проблема, који уочи тек онда кад му сине у главу мисао: а откуда ти и шта радиш ти овде, бедни сине, на овом свету, која ти је цел живота? Видиш прадеда где иструну, знаш да ти деда црви моче, отац ти неки дан умре, ти сам чекаш сваки дан своју смрт и знаш да те мимоћи неће — имаш неку душу, памет и разум. па куда се све то дева после смрти? Зашто си живео и откуда у опште знаш да си живео и да живиш, кад ти оно што ти живот представља, душу, видети не можеш, још мање памет и разум, а овамо ти се чини да збиља живиш само ради тога, што гледаш и пипаш предмете око себе, што нешто збиља видиш у конкретном облику? А да ти то све можда само не сањаш, та ти можда и не живиш, јер да живиш знао би како живиш и шта ће с тобом после смрти бити, ако се то твоје умирање збиља смрћу у твом ограниченом смислу назвати може — но све на страну, али ти себи одговори откуда живиш и зашто, зашто живиш?

Нека се поштовани читаоци мало удубе у ова горња питања па ће осећати исто оно, што је морао осећати и млађани Декарт кад је себи та питања ставио. Сасвим је природно да му је сумња освојила душу, тим више што су му по свој прилици пали у руке и списи еклектика из доба ренесансе Монтања, Шарона, а особито философа-медика Санче а, који је јасно осећао и покушавао да докаже, да баш ништа не знамо и да се из тих окова незнања ослободити немо-жемо — Па збиља би човек могао да се с њим сагласи у свем, да сиђе с ума ради неуспеха свога на пољу метафизике, да незна да се тим ништа постигло и променуло не би, да нема идеје о Богу и наде на постепени напредак и коначни успех. Па ако напредак и јесте мали — и утопљеник се за пену и сламку вата! — Декарт је осећао да му у том хаосу сумња и неизвесности треба чврста тачка, као опора и темељ за даље истраживање истина, а овамо види да је нема нигде на целом небу философије. Но и то је неки резултат, ако и негативне природе, а оно заиста чврст и сигуран; зато он и одабра принципом своје философске делат ности ту општу сумњу, те га изрази својим чувеним: De omnibus dubito, да тим добије неки аксиом. Ако се то узме у том Декартовом смислу речи, онда се тим добија врло много. Ако ко сумња о свем, о једном само сумњати несме, а то је да збиља сумња; дакле да мисли, пошто је сумњање само назив за мишљење особитог квалитета Но мислити може само онај који постоји на свету код нас људи који живе, зато се место dubito може уврстити и cogito, но с том разликом што сам мало час дошао до тог резултата да живим, ако мислим. Зато и Декарт из свог принципа изводи аксиом исте опсежности садржине но опредељенијег облика, који већ показује језгру садржине у правом облику: Cogito, ergo sum Тај га је опредељени корак наједанпут избавио из вртлога сумња и ставио на чврсто поље извесности где му је пред очима пукла недогледна панорама света обасјала сунцем наде да ће и поближе упознати све то, што за сада као туђим очима гледа, чему се диви а незна му суштине.

Тим својим слављеним „Cogito ergo sum“ стекао је Декарт часни назив „оца философије“; оно истина да је пре њега већ било мислилаца који су дошли до готово истог резултата и исто тако га хтели, догматичним начином да употребе, н. пр. св Аугустин, донекле Окем и Кампанела. Но нити га је до Декарта когод озбиљно узео и разрадио, нити га је тако опредељено изрекао и одабрао стожером философије. Зато се Декарту, све да се и користио науком н пр. св Аугустина, правом приписује заслуга да је отац нове философије тим више што Аугустин није био способан да истражује, већ махом до успеха да дође; зато се он помирио с мишљу да се једино веровањем долази до познања света.

Оспоривати се дакле Декарту та споменута заслуга и наслов никако не може.

Далеко успешније су напали неки стручњаци на само значење те знамените реченице. Једни ју држе аналитичним, други синтетичним судом, односно закључком судова; но tertium comparationis је да се и ови и они слажу у том да је погрешна погледом на смисао, била форма која му драго. Било да се узме као закључак из премиса:

Qui cogitat est	Ко мисли живи
Ego cogito	Ја мислим
Cogito ergo sum	Ја мислим, дакле живим,

или се узела као прости суд: Cogito ergo sum, или се оно sum сматрало као проста садржина Cogito у свом правом облику, свакако се долази до резултата да суд, односно закључак није ваљан, јер оном sum још увек недостаје cogitans, који би по праву појмољном у логици морао да се дода. Потпун закључак дакле морао би гласити отприлике овако:

Qui cogitat est	Тко мисли живи
Ego cogito	Ја мислим
Cogito ergo sum cogitans,	Ја мислим, дакле живим у мисли.

Што пак постоји у мисли не мора постојати збиља. „Шта користи трговцу," вели Кант, „ако он да напуни своју празну касу, постави у рачун на крају броја још неколико ништица, или ма каквих бројака? Зар тим његова каса бива пунија? Замишљених 100 талира не морају збиља постојати, исто тако и човек или предмети који се замисле, постоје само у мисли, не иначе."

Но Декарт је под речи „cogito" подразумевао не само мишљење него и сваки душевни рад у опште, као што се види из оних његових речи: „Cogitationis nomine complector id omne, quod sic in nobis est, ut ejus immediate conscii simus." На другом пак месту говори: „Res cogitans. Quid hoc est? Nempe dubitans, intelligens, affirmans. negans, volens, imaginans quoque et sentiens. "(Med. 2.). Тако исто је и он сам одрицао да је Cogito ergo sum какав му драго силогистичан закључак јер човек не би могао знати да оно што мисли збиља постоји, да му већ прије тога није јасно да сам он и мисли и живи. У самом мишљењу лежи толико извесности да сигурно нико посумњати неће да живи, ако већ сазнаје да у исти час мисли. Гласила дакле та реченица Cogito ergo sum, или Cogito ergo sum cogitans, свакако већ у оном cogito лежи извесност у толикој мери да и оном sum даје довољно силе и оправданости. Декарт сам сматра ту своју реченицу као математичан аксиом, пошто је таковим сматрао и оно своје De omnibus dubito. — Ипак се признати мора да се сам Декарт на много места тако нејасно изразио о том свом Cogito ergo sum да је исту реченицу тако смело употребљавао да збиља изгледа као да са логичним закључком а не простим судом посла има. Отуда и потичу, боље рећи, потекли су толики спорови о значењу тих знаменитих речи

(Наставиће се).

ПОСТАНАК ХРИШЋАНСТВА.

ОД Џ. У. ДРЕПЕРА.

(Наставак.)

Кад је Тертулијан сасвим слободно изнео хришћанску веру и хришћански живот свога доба, обраћа се са пророчком опоменом областима, за које је и написао своју апологију, којом он наговештава да је у догледу велики догађај, који ће скоро наступити. „Наша хришћанска општина непостоји одавно ал' је продрла свуда, докле ваша моћ допире, у вароши, у тврђаве, на острва, у покрајине, у народне скупштине, у посаде Рима, у царску палату, у сенат, у јавна места а особито у војску Вама није ништа више остало до ли храмови. Размислите добро, какве би ми ратове подузети могли. Како би се брзо ми могли наоружати кад нас наша вера не би од тога задржавала, која нас учи, да је боље и сам смрт претрпити, него ли другима је задати."

На крају своје обране долази Тертулијан поново на реченицу, која кад би се практично остварила као што је касније збиља ступила и у живот није могла остати без уплива на умни развитак Европе. Свети су списи, вели, благо, из ког је произишла сваколика права мудрост; сви философи и сви песници из њих су црпили. Он би да нам докаже, да они претстављају правац и меру за сваку истину и да зајемачно лажно бити мора све што се с њима не подудара.

Из изврсног дела Тертулијановог видимо шта је било хришћанство кад су гоњења почела те се

борило за свој опстанак. А сад ћемо и да испитамо како се променуло кад му је царска власт допала. Хришћанство под Севером разликује се у многом погледу од хришћанства под Константином. У последњем се јављају одлучно неке науке, којих никако није ни било у хришћанству доба Северова.

Двоје је било што је водило стапању хришћанства са незнабоштвом, с једне стране политични обзири, којих се мораде нова династија да прими, а с друге стране политика, које се мораде придржавати хришћанство ако је хтело да се шири даље.

1., Ако се хришћанска странка и показала доста јаком те држави даде господара, то ипак она не беше тако јака да је могла истребити свога противника, незнабоштво. Борба међу хришћанством и незнабоштвом свршила је стапањем начела једнога у друго. У томе се разликује хришћанство од мухамеданства, које је свога противника сасвим истребило и своју науку сасвим неискварену даље ширило

Код Константина се увек јавно видило, да је он имао на уму да мора бити непристран владалац свима народима те несме заступати само једну, победоносну странку. Ако је и зидао хришћанске цркве, он је с друге стране дао изнова подизати и незнабожачке храмове; ако је овде клир послушао, онде се опет обратио харуспицима, ако је сазвао сабор у Никеју, он је опет одао пошту кипу Фортуне, ако је и признао тајну крштења томе насупрот дао је ковати новац, где је он као Бог био насликан. Кип царев, што је у Цариграду на врху великога стуба од портира стојао, беше стари неки Аполон, коме су лице у царево претворили, око главе су укуцали ексере, за које су говорили, да су употребљени били при распињању Господа Христа и тако су били сложени да су претстављали светлост светитељску.

Цар је појмио, да се побеђеној незнабожачкој странци морају чинити уступци сходни њиховој вери зато је и допуштао, да је на његовом двору и идолопоклонство овда онда главу дизало. Тога је било баш међу члановима његове породице.

2. Цар беше само светски човек без икаква религијозна уверења, који је, што се њега тицало, држао да ће бити најбоље и у интересу државе и гложећих се странака, хришћана и незнабожаца ако се споје или стопе што више једно у друго. Чак и прави хришћани као да се нису млого томе противили него мора да су се надали, да ће се нова наука понајпре посвуда раширити ако се узму из старих религиозних назора преставе и у њу пренесу, истина ће пак најпосле победити и што је нечисто, мораће се искључити. Мати му, царица Јелена, утирала је пут томе претапању а дворске госпође су јој рукопомоћ биле. На њену радост нађе се у некој пећини код Јерусалима крст господов и двојице разбојника, натпис на крсту као и ексери, којима је био прикован; више него три столећа били су ти предмети у тој пећини закопани. Чудом се докаже да су то баш доиста. Сад почеше поштовати реликвије Врати се празноверица пређашњег грчког доба када су у Метапонту показивали алат, којим су тесали тројанског коња, у Херонеји Пелопов скиптар, у Фазелиди копље Ахилево, у Никомедији Мемнонов мач, када је Тегеја могла показати кожу еримантског вепра и млоги градови тврдили да имају прави тројански паладијум, када су имали Минервине кипове, који су се цилитали, слике, које би, кад се на њих стало румен стида подилазио, које би се знојиле а уз то вазда доланова и светих места где се чудесима лечило.

У току година у ела је хришћанска вера, какву нам је Тертулијан преставио изопачен, помодан вид на се стопила се са грчким баснословљем. Олимп је опет ту био само му се божанства другчије звала. Моћније покрајине тражиле су да им се њихове часне стародревне преставе задрже. Тако се тројство довело у склад са мисирским преставама. Служба Изиди вратила се под другим именом чак и слика Изиде узимала се у знак месеца кад расти. Свуда позната слика ове богиње, са Хором у наручју, дошла је и до нас у дивним иконама мајке Божије са Христом. Свуда су радо гледали така обнављања старих престава. Кад су Ефесжани чули да је у њихову граду искупљени сабор под Ћирилом закључио, да се света присnодева зове мајком Божијом, плакали су од радости и грлили колена свога епископа Ту је избила њихова пређашња пошта, јер њихови би се предци исто тако одушевили били за Дијану.

Та тежња, да се земаљске присталице придобијају пристајањем уз њихове назоре и обичаје, наилазила је на отпор у оних, који знали побуду. Тако је одговорио Фауст Аугустину: „На место незнабожачких светковина, кад се жртве приносиле, завели сте ваше љубавне братске вечере, на место незнабожачких кипова ви имате ваше мученике, којима указујете исту част. Ви измирујете сени мртвих вином и даћама, ви светкујете велике светковине незнабожаца, кад почиње млад месец, кад је сунце у обратнику а задржали сте обреде незнабожаца онаке, какви су. Ви се ниучем не разликујете од незнабожаца, осим што се за себе скупљате.“ Свуда су примили незнабожачке обичаје. У сватовима су Венери песме певале “

Забавимо се овде један тренутак да испред-

њачимо те да видимо до кога је степена умног опадања довело ово слагање са незнабоштвом. По незнабожачком начину завели се велелепи и сјајни обреди, скупоцене одежде, круне владичанске, тојаре, воштанице, свечане литије и освећења, златне и сребрне утвари. Од римскога литууса, главног аугурског обиљежја, постала је штака владичанска. Цркве се подизале над гробовима мученика а посвећивали су их по обреду, узетом из молитава римског понтифика. Све се више и више светковало у славу и спомен мученика, јер се држало да се безброј њихових моштију нашао. Пост је сматран за најјаче срество да се сатана истера и Бог умилостиви, највећа врлина било је блаженство Из дана у дан ишло се у хаџилук у Палестину и гробовима мученика; из обећане земље доносили би силесију прашине и земље и скупо би је продавали као лек против напасти сотонске. Света се вода јако поштовала. У цркву би доносили иконе и мошти да им тамо одају пошту као незнабожачким боговима. Као у старо незнабожачко време тако и сада до угледа места, у којима би се чудовишта и чуда догађала. Призивали су упокојене хришћане, чије су душе нашле спасенија, јер се држало да лутају по земљи или се баве код својих гробова. За чудо се множили храмови, жртвеници, стихари. Завело се светковање „входа Богородице“, јер незнабожачки покрштењаци немогоше да прежале луперкалије или панове светковине. Клањање иконама, поштовање остатака светога крета, моштију, ексера и других реликвија дође у обичај као прави фетишизам. Да су ти предмети збиља то, сведочи аукторитет цркве и чудотворна сила њихова Изношене хаљине светитељске и земља са њихових гробова постадоше такође предметом поштовања. Из Палестине донесу мошти светога Марка и Јакова и других великих људи пређашњег времена. Апотеозе пређашњег римског времена заменула су проглашивања за светитеље; а местне митолошке богове замену патрони. Сад је на реду мистерија трансубстанцијације илити претварања хлеба и вина у тело и крв Христову сарадњом свештениковом. Течајем столећа се ово незнабожачко стапање све више и више спроваћало. Успомена на копље, којим је Христово ребро прободено, ексери, којима је био на крст прикован, трновни венац, који је тек један био, тврдили су више апатија да га имају, па ипак нико се неусуди да изрече да није могуће да су све то прави.

О томе продирању незнабоштва у хришћанство изражава се овако епископ Њутн: „Зар поштовање светитеља и анђела није баш сасвим то, што пређе беше поштовање демона? Имена су само друкчија у ствари пак нема разлике, — — — у хришћана то су људи уздигнути у Богове а код незнабожаца обожавани људи. Који су били за обожавање светитеља, знали су врло добро да је то та иста пошта, једна дошла на место друге; а како је то једна и иста пошта, онда су и церемоније у обих исте биле. Спаљивање тамјана или других мирисавих кадова на разним жртвеницима у исти сахат, попрскивање са светом водом или смесом од соли и воде кад се у јавне богомоље ступа или одлази из њих; припаљивање множине кандила и воштаница на белом дану пред жртвеницима и околинама светитељским; заветовања и принос богатих поклона у спомен чудноватог извидања и ослобођења од болести и опасности; проглашивања свецима или обожавање великих покојника; поклањање извесних покрајина или префектура јунацима или светитељима у самоћи; поштовање и обожавање мртвих на њихови гробови у црквицама и пред кивотима; освећивање икона и побожно клањање истима; творења чудеса и чудесна сила у сликовном подражавању; подизање малих олтара, жртвеника и кипова по улицама и друмовима као и по врховима од брегова; ходање са иконама и моштима у фалисавим литијама са свећама, свирком и песмом; кињење у извесна времена зарад испаштања; верозаконски редови најразличније врсте и братимљења свештеничка; шишање косе на темену или такозвана тонзура у свештеника; захтевање безженства и завет телесне чистоте у калуђера и калуђерица; сви ти обичаји и обреди као и још многи други припадају исто тако незнабожачкој као и папистанској празноверици. Шта више исти храмови и исти кипови, који су некада били посвећени Јовишу и другим божанствима, служе сада мајци Бежијој и осталим светитељима. Обе врсте храмова имају исте обреде и исте натписе па и иста се чудеса причају о овима као и о онима. Укратко скоро цело незнабоштво претворило се у папистанство и прешло у њега; очевидно владају исти смерови и иста начела и овде и онде, па стара и нова служба, незнабожачки и хришћански Рим не само да су налик једно на друго него су баш сасвим једнаки.

Вратимо-л' се опет времену пре Константина видићемо да су се трпиле истина пређашње преставе народу омиљене чак им се и на руку ишло, али се владајућа верозаконска странка нимало није устручавала да својима одлукама живота прибави силом грађанске власти. Та се помоћ и пружала драговољно странци. Тако је Константин протурио закључке Никејског сабора! У ствари Арије изишла је чак и заповест да се сваки онај има смрћу казнити, који би књигу тога расколника нашао на

не би је спалио. Исто је тако Несторија на мисирску оазу прогнао Теодосије млађи.

Незнабожачкој странци припадали су многи из старих аристократских породица римскога царства као и сви ученици старих философских школа. Са силним презирањем гледала је ова странка своју противницу; она је изрекла да се знање само тим може постићи, ако човек ревносно посматра и служи се својим разумом.

Хришћанска је пак странка тврдила да се све знање налази у светим списима и предањима цркве, у писаном откровењу не само да је Бог мерило за сваку истину оставио, него је и све обзнанио шта ми можемо знати. У светим списима треба дакле да је скуп и цељ свега знања. Клир, рачунајући на помоћ цареву, није хтео да допусти никоме да може тежити за интелектуалношћу.

Тиме изби противност између светога и светскога знања и две се странке нађоше једна према другој, једној даваше правац ум а другој откровење. Незнабоштво се при том наслањало на испитивања својих философа а хришћанство на инспирацију својих црквених отаца

Црква постаде тиме власником свега знања, она научне спорове пресађивала и увек беше готова да и светску силу у помоћ позове само да признања прибави својим одлукама. Ту се црква затрчала и под тим обележјем развијала се она даље те је кроз више од хиљаде година сметала умном развитку Европе.

Под Константином је прешло хришћанство из верозаконског устава у политичан, који се с једне стране изметнуо у идолопоклонство, с друге пак стране извео виши развитак старе грчке митологије. Као на пољу механике тако и у животу човечанства стоји да, кад се два тела сударе, мења и једно и друго облик. Незнабоштво је мењало хришћанство, хришћанство је мењало незнабоштво.

У Мисиру, у земљи тројстава, распалила се распра о светој тројици чиме дође положај сина јако у питање. У Александрији је живио пресвитер по имену Арија, који се заман тражио да буде владика. У појму син стоји по Арији, да је некад морало бити време, кад сина није било те је тако исто и време било, кад је син бити почео па из тог нужног односа сина излази да отац мора бити старији него син. Тиме се дакако јасно порицало да су од увек могла постојати та три лица, која би имала да преставе свету тројицу, наступио је дакле однос потчињености или неједнакости та три лица те је дакле морало бити време када света тројица још није постојала. Онај владика, који је при избору победио Арију, расправљао је јавним говорима о тој тачци и кад је распра маха отела, усудише се Чивути и незнабошци, који су у великом броју живили у Александрији да се пошале те да у позоришним преставама исмеју ту размирицу, десетка је хтела то да рече да отац и син треба да су једнога доба.

Та се распра мало по мало распали тако жестоко, да се ствар морала изнети пред цара. Њему је та свађа у први мах изгледала сувише детињаста те је по свој прилици Арији био давао за право кад се по себи разуме да отац мора бити старији од сина. Али се такав и толики притисак изроди да је цар напослетку морао сазвати сабор у Никеју. Овај је сабор расправио ту размирицу и утлавио је овај чланак вере додавши и анатему: „Света католичка и апостолска црква баца анатему на све оне, који тврде, да је било времена, кад сина Божијега није било, да га није ни било докле није створен, да је исти поникао из Ничега или из друге које субстанције или од другог ког бића и да као створен подлежи мени и промени.“ Светском својом власти да је сада наједанпут Константин значаја овој одлуци сабора.

Неколико година касније забрани цар Теодосије принашање жртава, казне су чекале онога, који би посматрао животињску утробу а забрањено је било и сахрањивање по храмовима. Теодосије је поставио верозаконске уводе; изгнанство, губитак грађанских права чекао је свакога, који се вером не би слагао са Дамасом, епископом римским и Петром, епископом у Александрији. Ко је ускрс у исти дан кад и Чивути светковао, требао је бити погубљен. — На западу се позаборављао грчки језик те праве научености нестало.

Тада беше Теофил епископ у Александрији. Неки стари храм Озириса уступаше хришћанима у варош да подигну себи цркву па кад су копали темељ за нову зграду наиђу том приликом на гнусна обиљежја овде пређе поштованога бога. Теофил се заборави те изнесе та обељежја на пазар, јавно ругло и подсмех. Незнабошци неузму то тако олако као хришћанска странка исмевање св. тројице у позоришту, лате се насиља и дигну устанак. Главни стан усташа био је Серапеум. Наступи толики неред и толико се крви проливало да се цар мораде умешати. Царски указ наредио је епископу Теофилу у Александрији да разори Серепеум и тако тај занесени епископ растури ону велику библиотеку, коју Птолемејевићи саставише а Јулије Цезар је неуништи.

После Теофила био је у своје време синовац му Кирил епископ; знао се препоручити александринским општинама као врстан и припознат приповедник. Кирил се особито заузимао за обожавање

мајке Божије! Али штетном деловању његових предавања у лакоумној вароши много је сметала Хипатија, кћи математичара Теона; она се није само прославила предавањем о научној згради Платона и Аристотела, него и тумачењем списа Аполонијевих и других метематичара. Сваки боговетни дан стајали су дуги редови кола пред академијом, све је јурио богати и отмени свет Александрије у дворану, где је она предавала. Нетренимице су слушали њена предавања о питањима, која су се у свако доба истицала и још увек чекају да се на њих поуздано одговори: Шта сам ја? одкуд сам постао? шта ја могу знати?

Хипатија и Кирил, философија и биготерија стојали су једно поред другог, али збиља немогоше једно поред другог постојати. То је знао Кирил и његов рад је одговарао томе назору Кад је Хипатија ишла у академију, нападне је фукара Кирилова, једна чета калуђера Скину је голу нагу на улици, одвуку је у цркву где је буџом убије чтец Петар. Лешину јој раскомадају, са костију згуле месо и остатке баце у ватру. За тај ужасни злочин никад није Кирил на одговор позван: изгледа као да је овладало начело: цељ освештава срество.

Тако је окончала грчка философија у Александрији и тиме беше крај научној образованости, за коју су Птоломејићи тако много урадили. Ћерка праве библиотеке а то је библиотека у Серапеуму беше растурена. Судбина Хипатије морала је служити за опомену свима ученицима светске знаности: небеше више станка мисленом уму човечијем. Нико није смео другачије мислити него што је то црквени ауторитет 414. године установио. И у самој Атини подлегла је философија својој судбини. Јустинијан забрани најзад поучавање у философији и изда наредбу да се затворе тамошње школе.

Док се то збивало у источним покрајинама римске државе, ширио се и по западу тај дух, из кога све то пониче. Неки британски калуђер, по имену Пелагије, ишао је западном Европом и северном Африком и учио да смрт није на свет дошла грехом Адамовим, шта више човек мора умрети од природе па и Адам би заиста умр'о био и да није био згрешио; па и последице греха морале би се ограничити на појединa човека а не и на потомство падати. Из тих предпоставака изводио је Пелагије важне богословске закључке.

У Риму су пристајали уз Пелагија, у Картагини га ипак оптужише на заузимање светога Аугустина. Сабор, у Диосполу искупљен, није нашао јереси у Пелагијевом учењу; али кад ствар донеше пред римског епископа Инођентија I, буде осуђен оптуженик. Међутим умре Инођентије одма затим; његов наследник Зосим укине ту пресуду и прогласи пелагијево схватање правоверним. Прстом су показивали у неколико пута противници папске непогрешивости на ове одлуке, што једна другу укидаше. За трајања тих забуна пође за руком лукавим африканским епископима да моћним заузимањем грофа Валерија изнуде царски указ, којим се Пелагије јеретиком проглашује: и њега и присталице му прогнају а добра им одузму. Државним злочином жигосано је кад би когод тврдио да је смрти било и пре греха Адамова.

Сасвим је поучно да се разгледају разлози овој чудноватој највишој одлуци. У чисто научном питању, као што је ово, требали би зацело да физични принципи решавају; али није било тако, него се стало баш ли на богословско становиште. Пажљиви читач је зацело опазио да у тертулијановој апологији хришћанства нема ни помена о наследном греху. о крајњој покварености, о судбини, о милости и о измири. Хришћанство као што га црта Тертулијан не спомиње ништа о спасенију, то тек два столећа касније долази до значаја. Свети Аугустин из Картагине изразио се јасније о тим важним тачкама.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Српско учено друштво у Београду издало је ових дана 71. књигу свога „**Гласника**," у којој су расправе и други чланци и две графичне таблице. Садржај је ове књиге посебице: 1. Енглеска, француска и српска порота од Ј. Ђ. Авакумовића. 2. Стање јавне наставе у краљевини Србији за 1878. и 1879. школску годину, од Богољуба Јовановића. 3. Привредни ред и покрет у друштвеном и међународном животу, од Владимира Јовановића 4. Податци о аграрним односима хришћана у ослобођеним крајевима, округа топличког и врањског, за време турске владавине, од дра М. Спасића. 5. Живот мајора Мише Анастасијевића. Написао М. Бан. 6. Прослава 50-годишњице књижевнога рада редовног члана Владимира Јакшића. Поздрав председников, беседа Чед. Мијатовића, отпоздрав слављеников. 7. Изводи из записника и списак дарованих књига.

= Паја Т. Тодоровић-Ђаковић издао је у Београду свој „уџбеник" за школу и народ под натписом: „**Пољска**

привреда,“ као другу књигу свога пољопривредног дела, у којој је реч о воћарству, виноградарству и шумарству са 103 слике у тексту. Прва књига овога дела врло је добро примљена у народу, те је брзо распродата, тако да је писац морао на скоро да приреди и друго издање. С тога се нада писац, да ће и ова друга књига наћи топла одзива у публици, која се за ове ствари интересује.

═ У Загребу излази једна врло лепо израђена и занимљиво написана књига у свескама, а то је **„Hrvatsko primorje“** од *Драгушина Хирца*. Дело је на великој осмини врло фине хартије и пуно илустрација. Ова прва свеска доноси ове главе: Опатија (Abbazia) и околиш. Ика и Ловран. На Белој Учки. Бисер-Зрно Либурније. Ријека. — А за овим ће доћи још и многи други занимљиви чланци, а сви лепо илустровани. Цело дело ће стати на 3 фор., а појединој је свесци цена 40 новч. Цело дело изнеће 8—10 свезака. Писца би ваљало својски потпомоћи, јер ево шта пише он у своме позиву на претплату: Неумолна смрт уграбила ми лањске године непрежаљену супругу, оставив ме са шесторо уцвиљене сирочади; њихову узгоју буди намењен и чисти приход дела.“ А дело заиста заслужује сваку препоруку.

ЧИТУЉА.

(Иван Мажуранић). У Загребу је премининуо 23. јула о. г. *Иван Мажуранић*, књижевник хрватски, а некадањи бан, ц. и кр. тајни саветник, витез реда жељезне круне I. степена и т. д. Иван Мажуранић се родио 11. августа год. 1813. у Новом, у хрватском приморју. Гимназију је учио на Рјеци, а филозофију у Суботишту. Године 1836. дође у Загреб, да учи филозофске и правничке науке, где је и положио адвокатски испит. Ми ћемо овде у кратко да наведемо његов књижевни рад. С почетка је писао Ив. Мажуранић песме на мађарском језику, но чим је Људ. Гај почео да ради за народну ствар, Мажуранић је још ђаком у Суботишту почео да ради, нарочито пишући песме у Гајевој „Даници илирској.“ Одмах у другом броју тога листа изишла је његова ода: „*Приморац Даници*“ у класичном метруму. Но наскоро је почео писати и у облику народних наших песама, те написа песму „*Ненадовић Радо*“ у „Даници“ је за тим од времена на време писао и с хвалом спомињу песму му „*Вјекови Илирије.*“ Године 1842. издао је с Ужаревићем „*Њемачко-илирски словар.*“ После је веома лепо допунио у Гундулићевом „Осману“ она два певања (14. и 15.). којих нема у Гундулића и ово му је боље испало за руком, него Соркочевићу. Но најзнаменитији рад Мажуранићев је изишао г. 1846. у алманаху „Искри“, а то је славни епски спев „*Смрт Смаил-Аге Ченгића*,“ који је изишао у више издања латиницом и ћирилицом, а и преведен је на чешки, пољски, руски, талијански, немачки и мађарски. О овом спеву се проносили чудни гласови, као да је то посао српског песника пок. владике Његоша и о томе се и писало много, али ствар није сасвим рашчишћена. Последње, што се у нас о томе расправљало, биће чланак Св. Вуловића у београдској „Преодници“ године 1884., у којем он долази до ових резултата: 1. Да Његушева песма о Ченгићу — ако је била о погибији Смаил-агиној — није могла бити сасвим овака, овога облика, кака је Мажуранићева „Смрт Смаил-аге Ченгића“. 2. Да Мажуранић — према својој песничкој прошлости, према оним ненародним елементима, што провирују из смрти „Смаил-аге Ченгића,“ према свему што је овде (т. ј. у чланку) изложено — није могао испевати песму о смрти Смаил-аге Ченгића овако као што је испевао, ако није дуже време провео у Црној Гори или ако се није послужио за то црногорским песмама било народним било уметничким (ово говорим не узимајући ни мало у обзир ни једну „бајку“) — и онда опет остаје ова његова творевина необичан и чудноват литераран појав. Завршујем речима Његушевим:

„Вријеме је мајсторско решето
Пречистиће оно ове ствари,“

Толико Вуловић после врло разложно написанога и писменим документима поткрепљеног свог чланка у „Преодници.“ Он је о истој ствари писао и у „Отаџбини“ за 1880. под натписом: „Његуш и Мажуранић, једно литерарно питање, но није могао ништа позитивно да одговори на то питање. На ово се одазвао пок. Авг. Шеноа у „Viencu“ и обећао је, да ће у „Viencu“ опширно одговорити Вуловићу, но и умрьо је а тога одговора није написао. И Сушачка „Sloboda“ је споменула то питање и љутила се на Вуловића, што не каже на чисто шта мисли о томе, а и архимандрит Дучић у једном броју „Срп. илустр. новина“ узео је у обрану Мажуранића Авг. Шеноа је осуђивао Вуловића, што те „бајке“ подгрева.

После „Смаил-аге Ченгића“ (1846. г.) није Ив. Мажуранић тако рећи никаквих песама више писао, него се бацио на политичан рад. Писао је многе чланке у „*Славјанском југу*,“ који је почео г. 1848. да излази у Загребу. Исте године издао је у Карловцу књижицу: „*Хрвати Мађаром*,“ као одговор на њихове прогласе у марту и априлу г. 1848., у којој књижици истиче слободу, једнакост, братимство.

Стојан Новаковић пише у својој „Историји српске књижевности“ о Мажуранићу међу осталим и ово: „Међу првим (што се појезије тиче) што је изашао на глас јесте *Иван Мажуранић*. После ситнијих песама у Даници (илирској), на којима се наскоро почео осећати уплив то народне песме то дубровачких појета, који су овамо узимани за углед одмах чим се дела њихова познадоше, прво је што га изнесе на глас допуна изгубљеног 14. и 15. певања у Гундулићеву „Осману.“ Ту је И. Мажуранић вешто подесио полет и начин Гундулићев и те песме згодно удесио према осталој целини, накнадивши онај губитак у великој мери. Али га још више прослави песма „*Смрт Смаил-аге Ченгића*,“ која је доиста *најлепши свес читаве наше књижевности*, пун живота, јачине и народног осећања Догађај, који се пева у њему збио се 1840; певала га је и народна песма Црне Горе, али је Мажуранићево дело претекло те народне песме. Погледајући како је Мажуранићево дело пуно крепости и једрине, штета је, што је тако мало радио.“ —

Ћирилицом је штампан Смаил-ага Ченгић најпре у одломцима у Суботићевом „Цветнику“ (1853.) и Малетићевим „Примерима поетски састава“ (1855.) За тим га г. 1857. и 1859. прештампа Игњ. Ткалац ћирилицом и латиницом. После је ћирилицом прештампано уз Даничићев превод Мајковљеве „Историје српског народа“ (1858) у Београду, а за тим и у засебној књижици у Београду 1867. У новије доба штампан је ћирилицом у издању М. Ј. Ђорђевића у Београду г. 1885. А последње издање латиницом биће оно од 1888., штампано у штампарији браће М. Поповића у Новом Саду, а накладом истога М. Ј. Ђорђевића.

На *књижевном* раду своме нека прими Мажуранић и од нас срдачну хвалу, а остали рад његов, нарочито поступање према Србима, иде на други лист, о којем нам не приличи говорити у овоме часопису.

РАЗНО.

(Животиње и музика). Неки француски писац примећује, да од свију лепих вештина једина је музика, коју могу да разумеју и животиње, луде и блесани. Неко припове-

да о неком псету, које је једном чуло како се свира у хегеде, те од тога доба чим се ко маши руком за хегеде, а псето стане урликати, и то пре него што свирач дирне гудалом жице. — Има доказаних случајева, како пси кад чују музику, а они почну дрхтати као да се боје од ње. Даље је доказано, да им музика може заиста да буде кобна. Др. Мид прича, како је неки свирач имао псето, које неке извесне тонове није могло да поднесе, те кад му је госа те тонове често понављао, да би ту керећу ћуд посматрао, псето је тако у живцима оболело, да се завукло свирачу међ ноге и скапало. Неки су пси ванредно осетљиви спрам нескладне свирке. Госпођа Хулова имала је псето, које је необично урликало, кад се деси било случајно или хотимице, да се о гласовир нескладно ударило (дисонанција). Други опет пси врло уживају у музици, шта више има паса, који недељом радо трче близу цркве, да чују оргуље

Једна госпа је описала у неком Единбуршком часопису своја посматрања о томе, како свирка утиче на беле зецове. Она прича, да кад когод засвира у хармонијум, а њезин мали бели зец дотрчи као луд близу хармонијума и дотле гребе шапом, док свирач не престане. А кад она седне да свира у гласовир, а зечић од радости све трчи око њезине столице. И пацови воле музику и има их, који науче у реду играти. Познато је да и мишеви радо имају свирку и кадикад скачу од радости тако лудо, да поскапају. И коњ уме тачно да разликује тонове. „Ја имам једнога коња за рад“, приповеда Стефенс у својој књизи „Book of the farm,“ „који одмах престане да једе и почне уши да ћули и да стриже ушима и уавери очима, кад чује тон дубокога G. Он остане у истоме положају докле год тај тон траје. Коњ уме да распознаје звук трубе и у лову дође у ватру кад се даде знак псима, а то су све примери, из којих се види, да су коњи у стању разне тонове да разликују и никад неће погрешити.“ Коњ у циркусу влада се по музици, иде, каса, галопира, враћа се, игра — све по такту веселе музике. Има коња, који науче и сами да свирају и да предњим ногама ударају у бубањ. Неки богаташ у другој половини седамнаестог века, кад је опазио да коњи воле музику, приређивао је редовно концерте за своју ергелу. Жак Боме, кад је био године 1688. у Холандији, посетио је шталу и затекао ту читав оркестар, где се једанпут недељно свирали омиљени комади, „да би се дух у животиња подстицао.“

Ј. Г. Вуд прича о неком јагњету, које је имало фини музикалан слух. Животиња је та уживала у веселој, живој музици, н. пр. у полкама и четворци; а мрзила је на споре и свечане композиције. Јагње ово мрзило је јако енглеску народну химну и јако се дерало и мечало, кад је чуло звуке, који му нису годили, тако да је свирач морао да престане, не из сажаљења, него није могао даље да свира од смеха. У Шотској певају девојке млекарице кравама по штогод, кад се ове ујогуне, па при мужи неће да су мирне. У Француској се воловима, кад су у послу, увек по штогод пева и тамо ни један ратар не сумња, да волови воле певање, те да онда веселије и живље раде.

Слонови имају добар слух и могу се научити на музику. У Лондону је показиван један млад слон као нешто ванредно и ново. Међу осталима умео је да свира у разне инструменте; на глави је имао прапорце, а њушком и предњим ногама је свирао у друге справе. Почетком овога столећа се у ботаничкој башти у Паризу давао пробе ради концерат пред слоновима, а давали су га вештаци првога реда. И видело се том приликом, да не утиче само ритам на слонове, него и бржи или спорији темпо, те је према овоме слон или раздраган или немиран. Разне арије беху од разнога утиска на слонове.

Гуштер изгледа да има чудноватога музикалнога осећања. Кад се гуштер сунча и чује песму или музику а он се стане на различит начин намештати, из чега се види, како му годи музика. Фетис прича о неком гуштеру, који је одмах излазио из своје рупчаге, која беше у једном старом зиду, чим би чуо прве тонове једног Моцартовог квартета. Кад се сврши музика гуштер тај полазаше натраг у своју рупу, но чим чује да се опет почело да свира, он застане, слуша, па се опет врати на оно место, где је пре тога био и музику слушао.

И инсекти (зарезници) чини се да нису глухи за музику. Приповеда се о пауцима, како су стајали у ред, кад је неко свирао. Један капетан Наварске пуковније буде затворен. Он замоли допуштење, да сме у затвору у врулу свирати То му се допусти и он се веома изненади, кад виде, како се мишеви и пауци купе на његову свирку да слушају. Животиње те стадоше у округ око њега и врло га пажљиво слушаху. Капетана је је то јако изненадило и он престаде да свира. Онда се мишеви и пауци повукоше натраг у своје станове. Почне л' опет да свира а оно се чудновати аудиторијум опет појави. Напослетку се стадоше купити око њега више од стотину мишева, тако да му није било баш пријатно, и он измоли од чувара мачку, те је држао код себе, кад није марио за оно друштво, а кад је хтео опет да види своје мишеве, а он мачку затвори у кавез. (*Еко.*)

(Ледена шпиља код Сарајева.) У околини Сарајева нашао је Апфелбек, пристав кустоса земаљског музеја, ледену шпиљу. Она се налази од прилике сахат и по удаљена од Вареша у провали, кроз коју тече поток. Кад је велика вода а оно целу шпиљу испуне бурни таласи, који вуку са собом дебеле кладе до три метера дугачке. Са врата ове шпиље опажа се већ лед, који је далеко 50 до 60 метера. Тле од ове шпиље нагиње се полако и испуњено је шљунком и камењем. Кад се ишло четврт часа дође се до места где се шпиља дели у два простора. Један води у долу до некога места, где понор не да даље продирати и где је простор тај пун нагомиланих клада. Други простор се пење мало по мало на више. На дну има местимице дубоких слојева ситне земље. Кад се даље пође наиђе се на места, где је пуно големих стубова од леда, чистога као кристал, који су разне дебљине, местимице у просеку метер и по износе. Ту има и безбројних сталактита, смрзнутих водопада и иначе занимљивих и чудноватих слика од леда. Тако се иде од прилике по часа, док је шупљина ова на послетку тако већ узана, да се даље не може ићи.

(Лутке.) У Европи се направи годишње више од 26 милијона лутака. Од 79 милијона франака, за које је Француска прошле године дечијих играчака разаслала, спада највећи део на лутке.

(У крчми). „Шта мислите дакле, господине Верићу хоће ли бити рата или неће?“ — „А молићу колико имамо сада сахата?“ — „Прошла је поноћ.“ — „То ће онда за цело бити рата — док одем кући!“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији “Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 33. У НОВОМ САДУ 19. АВГУСТА 1890. Год. XVII.

НА ДУНАВУ.

Лахко се лађа креће. Прамене густог дима
Хлађани тихи вјетрић на крилу небу диже,
Ено, и шева лахка на поздрав лети њима
С љупком их пјесмом стиже.
Како је свуда бајно! Хучни се Дунав плави,
На цвјетним обалама бијело пасе стадо,
Под сјенком густог дрвља крај стада свог на трави
Чобанче свира младо.
По дугој бајној равни гле класје плодног жита
Под крилом лахоровим повија смјерно главу;
А тамо опет косац са пјесмом послу хита
И густу коси траву.
Ал' шта је теби срце те тако бијеш сада?
Ох, ето Фрушке Горе — Сријему дична круна! —
О којој много, много сниваше душа млада,
Слатког чезнућа пуна . . .
Ој, дивна српска горо, капицу скидам с главе,
Син кршних сурих стјена жарки ти поздрав шаље!
Клањам се клањам теби, препуна вјечне славе
Ој, горо Светог Саве!

1888.

Алекса Ристов Шантић.

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

XII.

Ново поглавље.

Дуго сам разбијао главу, како да дадем име овоме новоме поглављу. Моје разбијање главе беше узалудно, јер овде треба да опишем неку смесу борбе у животу Соколовачкоме. Да сам дуже разбијао главу могао сам ју и разбити. Моја разбита глава била би мени на уштрб, а читаоцу то ни најмање неби користило, јер би се онда ту и приповетка свршила. А то би само било на штету слави Соколовачких сретника, јер не би ко имао да до краја исприча славу њихову. Када сам започео, морам и завршити, јер би дуси тих слављеника навалили на мене, а како би се ја опирао нападају њиову разбијеном главом? Из такве главе и мозак би ми лако повадили. А шта онда? Зло богме по моју кожу, зло!"

Напред дакле!

После онога дописа послао је Самујило Бедаковић опширан извештај о стању ствари тајним путем поджупану. У томе извештају обећао је поджупану, да ће он у новинама опровргни нападаје дописникове, а уједно је молио поджупана, да га упути, шта да ради, да се угуши опозиција у Соколовцу, јер у пркос свем његовом настојању, опозиција све више и више расте.

Начеоник је и одржао реч. За кратко време у владиним новинама приказао је начеоник Соколовачке опозиционаре као врло

опасна индивидуа против поретка државнога. На крају дописа вели се од речи до речи овако: Поп Винко Чутурило сакупља око себе корону људи, који из бусије нападају власт, подстичу народ на отпор против исте. С тога се упозорује власт на те људе и позивље, да не штеди никога, него нека ма и силом спречи те људе у њиховоме деловању.“

Винко Чутурило је беснио, када је прочитао тај допис, песник се смејао лудорији у њему написаној, учитељ се спремао, да га опровргне, бележник је дрхтао, а лечник је стискавао песницу.

У опозиционалним новинама дао је у рубрици „Припослано“, Винко Чутурило штампати ову изјаву:

Дописника новина — — позивљем, да ми у року од осам дана докаже, када сам ја у својој кући сазивао корону, и ко је у њој био, да се из бусије напада на власт. Док ми то не докаже називљем га *хуљом и ништковом*.

Шта сад?

Начеоник није знао да се макне. Питао је поджупана за савет. Он му рече:

„Најбоље ће бити, да убијете углед тога човека. Ви познајете месне околности, па ћете знати према томе и радити. Ја сам осведочен о способности вашој, па сам уверен да ћете знати ствар ваљано и удесити. Када му једном убијете углед, онда слободно нека се миче. Нико се не ће више за њиме поваћати.“

Начеоник је незадовољно оставио поджупанову писарну.

„Онда слободно нека се миче“, понављаше. „Али како да се удеси, да то мицање постане безопасно?“

У то доба највеће борбе у Соколовцу, падоше избори жупанијских скупштинара. Опозиција је кандидовала Винка Чутурила, а владиновци хтедоше поштованога господина Самујила Бедаковића. За овога последњега радила је и поджупанијска област.

„Сад или никад!“ мишљаше начеоник. Ако победим попу, уздићу се над њим, бићу прва личност у Соколовцу, и онда нека се Чутурило миче, колико му воља. Нико се не ће за њим поваћати.“

Тријумвират се сада дао у врашки посао — и не без успеха. Име Винка Чутурила, од пре још познато, сваким даном стицаше све више и више присталица. Најпосле сви су изгледи били, да ће он и изабран бити. Начеоник је видео, да ће пропасти, али ипак није губио наде, уздајући се у моћ власти.

Дан пре избора састаде се месна Соколовачка интелигенција у гостијони господара Мојсија. Мојсије се томе веома чудио, јер већ одавна не беше код њега сва ителигенција на окупу.

С почетка се то тихо, мирно, ако и преко срца, разговарало Површан би мотрилац држао, да у томе гнезду владају најбољи друштвени одношаји. Али винце развеза језике, даде духу полета.

Песников дух најпре постаде полетан. Рајковић устаде и пуном чашом у руци прозбори овако: „Здравицу, што ћу је сада напити, напијам нашем узор-родољубу, господину Винку Чутурилу, кандидату за жупанијскога скупштинара. Узор-родољубу, неустрашиву борцу за народна права Име његово прешло је границу ове општине, за њега се распитују уважене личности велике жупаније наше. Како ће сада бити избори скупштинара жупаније наше, то је жеља свих искрених родољуба, да за општину Соколовачку буде изабран пречасни господин Винко Чутурило, познати борац за народна права. Њему се појавио противник кукавац неки, коме није вредно ни имена споменути. Паметније би за тога човека било, да се сакрије у зелену цволину, него да опонира човеку оваковиx својстава. — Дај боже, да наш свештеник буде изабрат, а о томе не треба ни двојити. Имаћемо заступника с којим ћемо се само поносити моћи. Неустрашиво ће он бранити интересе наше, интересе славне општине Соколовачке. Безобзирно, неустрашиво велим, као мало ко Сви ћемо за њега гласати, само одроди рода нашега повериће се противнику његову човеку, који све ради из себичних интереса, човеку, који хоће да сатре опробана родољуба, човеку, који код власти све нас мрчи гадним лажима. Нека живи наш скупштинар, а смрт душманину његову, душманину свију нас!

„Нека живи Винко Чутурило, а смрт душманину његову, душманину свију нас!“ одазвало се друштво.

Попи севаху очи од весеља, а начеонику пламћаше лице од љутости. Он испијаше чашу за чашом.

У истоме тону говораше учитељ, говораше лечник Само бележник мудро ћуташе.

После свих тих здравица устаде попа и одушевљено рече:

„Гостионичару, сипај вина, данас је мој дан! Чуо сам браћо, из уста ваших искрене речи, које ме само у моме раду ободравају. Уверавам вас пријатељством мојим, дадне ли бог, да постанем скупштинаром, да ћу неустрашиво борити се за мој мили народ, за пријатеље моје који ми толико поверење исказују. Настојаћу као скупштинар, да се место ово реши куге, која хоће да нас све окужи.“

„Доста је“, прекину га бучно начеоник, коме се мозак од вина у глави почео вртити. „Доста је, велим! У име закона такове противу државне говоре забрањујем. Они иду само на то да власт понизе, да омаловаже, руглу извргну особе, које су у власти “

„Ко то говори?“ умеша се Гуликожић.

„Ја, начеоник општине Соколовачке“, рече с поносом неким Бедаковић. „У име закона забрањујем свако политизирање!“

„Ха, ха, ха!“ насмејаше се присутни.

„Мир, велим вам! зваћу оружнике, да вас спутају,“ бешњаше начеоник.

„Та зар сте ви још живи,“ рече лечник. „Ми смо мислили, да вас више не има, док не одговарате на онај позив у новинама.“

„Какав позив?“ рикну начеоник.

„Где се називате хуљом и нитковом. Ми вас таковим сматрамо све дотле, док оно не опозовете, па с таковим нитковима не општимо.“

„Опозовите господине, опозовите!“ дераше се начеоник.

„Никада, Гуликожић пред таковим хуљама никада ништа опозвао није!“

„Несретниче!“ рикну начеоник. „Опозови. Или . . .“

Чаша му беше у руци.

„Удри ако си јунак!“

„Опозови!“

„Хуљо!“

Начеоник заману, баци, чаша се размрска на глави учитељевој. Лечник скочи преко стола и хтеде ухватити начеоника за прса. Али га је престигао песник. Чим је чаша пала учитељу на главу, скочи он до начеоника, ухвати га са јаку и викну: „Ниткове, зар ћеш о главе поштених људи чаше разбијати?“

Зграби га, турну, а начеоник се копрцаше под столом.

„Тако, тако му треба!“ викаху присутни.

„Оружници!“ дераше се начеоник под столом.

„Ниткове!“ викаху остали.

А господар Мојсије трчаше као муха без главе по гостијони и јадиковаше: Господа, господа, па такав изгред. Срамота срамота!“

* * *

Винко Чутурило бејаше огромном већином гласова изабран за жупанијскога скупштинара. Поджупан бешњаше и издираше се на начеоника, који је пред њим дрхтао као шиба на води:

„Јесам ли вам говорио, да пазите да не буде изабран тај злогласни човек. Ви сте задали реч. Да буде успех сигурнији, истакао сам вас за кандидата Мишљах, да ћете боље, ревносније радити А ви скрстили руке, и дали, да победи владин противник Како сте се држали?“

„Тешко је, велеможни господине, с тима људима војевати“, говораше начеоник у покорности. „Не бирају средства.“

„Нисте их ни ви требали бирати.“

„Претекоше ме Много их је, сложни су, а ја сам “

Том му згодом причаше и онај догађај у гостијони, приказујући дакако себе посве невиним. Па заврши:

„Сит сам тих људи. Све је то устало против мене, те би врло рад, да ми се решити тога проклетога Соколовца. С тога се усуђујем умолити велеможност вашу, да би ми милостиво изволели где другде поделити место. Жељан сам мирна живота.“

Поджупан га погледа испод ока, те настави:

„Зар сте тако кукаван човек? По ономе вашем првом писму предочивао сам вас као одважна човека, неустрашива, а такових људи мени треба. Но ја сам се преварио. Ви сада хоћете да бежите из Соколовца. То не сме бити. Зар ћу ја, мислите допустити, да нам се смеју, да увиде немоћ нашу? Не! Ви морате остати у Соколовцу. Ако већ не можете сатрти опозиције у томе несретноме месту, али ви ју морате на узди држати. То није тешко. Будете ли ваљано тај задатак извршивали, не бојте се никога, власт ће вас бранити.“

Начеоник је задовољно оставио поджу-

*

пана и опет је поносито пролазио широком улицом Соколовачком и говорио Мојсију: Нека на главу стану, мени не могу ништа, јер је власт уза ме. Али неко би могао зло проћи."

То све јуначење начеониково није пречило Зечевићу, да у школској седници не рекне: Срам ме је, што је човек који је у јавности погрдним именима назван, а те љаге са себе скинуо није, — који је у гостијони јавно понижен био, срам ме је, велим, што је тај човек месни школски надзорник. Те учитељеве речи дођоше у записник као и речи једног одборника: Не долазимо у седницу школску, јер нам наша част не допушта, да нам такав човек председава."

XIII.

Стара се Соколовачка општина распада.

Када је попа добио позив у жупанијску скупштину, закључише тријумвири, да саставе тужбу против начеоника; сви ће ју потписати, а попа предати великоме жупану. У ту сврху искупише се тријумвири, те закључани у попиној соби састављаху оптужбу против начеоника. У оптужби наведоше ово:

1.) Начеоник Бедаковић злоупотребљава свој положај. То се најбоље види из тога, што допушта, да гостионичар Мојсије точи шпиритуозна пића.

2.) Начеоник Бедаковић је подмитљив. Од Чивута гостионичара прима вино, шљивовицу на поклон. За то их свуда и штити. Не једном видесмо на своје очи, како Мојсијев слуга носи пун ћуп шљивовице или старога вина: а гостијоничари из подручних села често му у затвореним колима доносе разних поклона

3.) Он завађа област тиме, што јој шиље извештаје. Тиме пак извргава поједине мирне Соколовачке становнике напасти, узнемиривању.

4.) Радо пије, па се често и опије. Онда по два дана не долази у звање, а услед тога само званични послови запињу.

5.) У пићу чини којекакове изгреде. Опште је познато, да је дне. . . произвео у гостијони саблажњив призор, те је у своме махнитању ударио учитеља Зечевића ни крива ни дужна чашом у главу.

6.) Школски одбор изјавио је у последњој седници својој, да се не ће састајати тако дуго, док буде месни школски надзорник садањи начеоник.

Било је више тих навода, али ово су тек главнији. На крају је стојало: Из тога ће увидети Пресветлост Ваша, да овакав човек није способан за начеоника ни најсиромашнијој, а камо ли огромној Соколовачкој општини. Па с тога се ми покорно потписани усуђујемо најсмерније умолити Пресветлост Вашу, да би благоизволела јамити садашњега начеоника, па нам прилике дати, да себи изаберемо ваљанијег начеоника, који би одговарао нашим околностима. Да су наши наводи истинити, посведочавамо властoручним потписом, а ако устреба засведочићемо и заклетвом."

Пре одласка попина искупила се интелигенција, да се договори, како ће попа у тој ствари поступати.

„Господо!" рече најстарији тријумвир, „саставили смо тужбу против начеоника по најбољем нашем знању и уверењу."

„Да ју чујемо!" рекоше други.

Најмлађи тријумвир читаше гласно тужбу, а остали помно слушаху.

„Шта велите?" упита попа „хоћете ли потписати?"

Први потписаше тријумвири, онда шумар, а бележник тешком муком надрапа нечитљиво своје име.

„Та шта се бојиш?" кораше га попа. „Треба хтети, треба смети, па да видиш куд се лети!"

За тим су господа пијуцкала и разговарала о догађајима, који се у најновије доба збили Само песник некако ћуташе и мрко гледаше преда се

„Шта је Рајковићу? Теби су данас нешто лађе потонуле?" питаше га учитељ

„Замислио сам се нешто", рече кроз зубе песник

„А шта, ако смемо знати?" упита га попа.

„Мислим, како с неком насладом хоћемо, да скрхамо врат човеку, а не обазиремо се на његову жену и ситну дечицу. То није ни најмање хришћански."

„Хоћемо да се решимо човека, који је непријатељ свију нас," рече лечник.

„Када је ствар са свим удешена, сада хоћеш да све поквариш, пребаци му попа.

„Ни по што!" брањаше се песник. „Тај човек одбио се од нас лудоријом својом, а и нашим поступком. Требали смо кушати

да га добрим путем одвратимо са стазе, којом је пошао.“

„Тврдоглав је“ дометну бележник.

„Нека. Ми смо ипак требали да кушамо, а онда да се латимо озбиљних мера. Била би нам барем савест чиста. Овако ће нас срце наше болети, када видимо, да настрада човек, кога смо можда могли а нисмо хтели поправити. Починио је неке бедастоће, а ми место да му те бедастоће предочимо, не би ли се поправио, канимо, да га тољагом утучемо. Видим на вама, да вас се моје речи дојимљу.“

„Не говориш лудо“, рекоше. „Било би добро, да кушамо лепим. А ако не би ишло, да се латимо крајњих сретстава. Само како!“

Када је видео песник, да његове речи делују, рече:

„Овде имамо тужбу написану против њега. Он треба да за ту тужбу сазна Нека увиди, да смо га могли леба лишити, да смо хтели. Ако је паметан човек, увидеће: прво да смо племенити, друго да баш нисмо гракнули на њега, као што он у својој глави помишља. Ако то увиди, пријубиће се нама и ми смо спасли једнога несретника. Ако не буде тако поступао, латићемо се овога средства; такав нам човек не треба; нека путује!“

„А како да се то изведе?“ питаху.

Песник настави: Бележник је с начеоником сваки дан у звању. Он нека му преда ову тужбу, а уједно нека га упозори, какова му опасност прети, ако се не мане будалаштина, које је почео чинити.“

То буде усвојено и сви хваљаху песника, што је дошао на ту сретну мисао. Можда ће се поправити!

Када су полазили кући, приповедаше песник учитељу: „Овака су комешања врло угодна. Човек њима живот заслађује, ум се тиме бистри, али чим пређу границу, занимљивост постаје озбиљношћу, а то по некога може и пагубно бити. Паметан за то човек мора настојати, да спречи несрећу која би због трица и кучина настала.“

„Тебе као да је судба овде поставила“, рече учитељ „за то, да спречаваш катастрофе, које би због лудорија настати могле. Сећам се, како си спасао мене, како си помогао покојноме Прокопијевићу, а сада опет настојиш, да отклониш зло, које садањем тупоглавом начеонику прети. У тебе је племенита душа.“

„Племенита, да. . . рече песник и загледа се у небо, звездано небо.

Тамо је канда тражио племенитости, јер је на земљи тако, тако мало има. . . .

(Наставиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Сутра дан о сванућу одоше само тројица. Љахницки остаде у околу, згрчен, у пароксизму страшних језа. Кад уседоше на коње, опрости се с њима срдачним погледом.

— Бог с вама! — повиче

Рафајлу, који се устезаше, пружи руку.

— Хвала ти на бризи и нези, а не заборави на молбу! — шапну.

— Можда ћемо скупа поћи и онамо! — одговори Рафајло глухо. Скочи на коња, а тај, полудивљи, у помамном трку појури за друговима, ржући и пропињући се. Табора нестаде у тренутку. Два дана и две ноћи гањаху разуздане бикове. Берт поскидао све псовке на свету, Франц јаукао, да ће умрети, и утекао би одавна, да се није бојао песнице Анденбергове и да се није бојао, да ће залутати.

Рафајла мучио несносан, вечити немир.

Трећи дан, не могући дуже владати над бригом и злом слутњом појури насумце, управљајући се инстиктом коњским удиљ на југ.

Степа се зеленила у својој дивоти, а њему у ушима шумљаше пожар из оног грозничавог бунила.

Гаукос јураше, лећаше, као стрела; дим растијаше, гушаше, пламен већ лизаше коњске ноге, не бијаше спаса; још један тренутак, па ће и коњ и коњаник пасти без даха на пепео од траве . . .

Сунце се смиривало, кад је допао у око. Адам лежаше на свом обичном месту, а кабаницу наву-

као на очи. Уистити дочека писком дошљака. Он скочи на земљу и прилети болеснику.

Адаме! — повиче.

Не беше одговора, само слушаше силовито, неправилно лупање свога срца.

— Адаме! — понови гласније, уклањајући кабаницу.

И опет настаде дуже ћутање у сред богате, сунцем обасјане равни. Срце Рафајлово престаде бити неколико секунада, хладан зној му обли слепоочице, чланке прође језа од грозе.

Клечаше над хладном лешином, а пурпурни заход облеваше их обојицу морем јарких пламенова, одбијајући се као последњи опроштај са земљом, у стакленим, мртвим зеницама беднога бродоломника.

Преко те лешине, уништене болешћу и бригом, свалио се философ и укочио се као дрво.

Пожар, што га је мучио као мора ноћу у сну, дохватио га, свалио, давио и таманио. Први пут у животу осети бол чисто људски, први пут разумеде очајање.

Лежаше, а кидаше га жалост, мука, безмерна туга и дивља, немоћна буна против читаве природе.

А бол тај тако му нов и непознат беше, да, оглушен њим, онеми и укочи се; а буна та, тако га обузе и сможди, да није псовао ни проклињао, него само, шкрипећи зубима, неједнако дисао.

Шта је он био на послетку? Сам свој господар? Ха, па што је трпео за то, и толико? Господар своје судбине? Па што онда изгуби тога човека, који му беше нешто на свету, изгуби без повратка, без спаса, за увек?

Па шта је он био? Ништица? Ха, ха! само ништица према своме болу, и тој тамној моћи што га бацаше у прах пред собом! Ха, ха, и да дође до таквог резултата, преврнуо је тисуће књига и живих студија и прекужио толике године искуства! Да трпи, као глупак, да шкрипи зубима, као луда! Проклетство! Заурла дивље као грабљива звер и, подигав се мало са земље, силовитим покретом трже револвер иза појаса.

Обузе га манито беснило и уздрхталим, од помаме, устима стаде муцати:

— Боли ме, то је истина, ал' ти не тријумфуј! Нећу ти се подати! ха, ха! нећу молити милости! Хоћеш да будеш мој господар и да покажеш своју моћ! Ха, ха! Још сам ја свој господар! Болиш и грчиш се, ти нитковско срце, ево ти за то! Сада ћеш ћутати!

Несвесно утисну готово оружје у груди.

Захори се сухи прасак и дрзак смех.

Бледо и хладно лице Адамово попрскаше вреле капље крви; манитњак клону на њега, већ тих.

. . . .

Пампаси гораху од јарка сунца Гаукос лежаше у каљузи своје крви! луда, мишљаше, да је убио бол и очајање.

На пурпурном видокругу појавила се сенка јахачева још из далека и јурила према околу

. . . .

XI.

Мартовска мећава беснила над шумом и околином. Државе, које пропадају и свргнути владари славе у последњим тренутима своје егзистенције тако дивља, помамна весеља, таке оргије са наступима беснила, као зима, кад ју уздрма на узвишеном јој трону сунце, које расте, струја привидно лагодна ветра, који, као од мила, руши њене дворе и силу. Диже се владарица и урличе, и хучи, ноћу мразем стиска, а побијена око подне, бесни мећавом, мота снегом, сече леденим ветром.

У таки дан мрачан и бучан, по ветрини, што хоће с ногу да свали, по облацима мокрих, великих пахуљица снежних, иђаше самац човек путем од Сарнова, кроз шуму, према Рахозној, с торбом преко плећа, а штапом у руци.

Иђаше дурашно, хрвући се с буром, што га силом хоћаше занети, упадајући кашто дубоко у одмекле већ сметове

Код крста, међу жалосним брезама, застаде на часак, отаре зној с чела, обазре се на све стране и крене даље.

Погнут напред, као ждрал, вођа јату, разбијаше грудима хураган у иђаше великим кораком.

Небо беше сиво, превучено облацима, на земљу се спушташе мрак. Човек удвајаше кораке.

У стражарници на крај шуме, међу вечито зеленим јелама, беше већ запаљено светло, кад он, као сенка, црња од зимске ноћи, онуда мину.

Застаде опет. Наслони се на плот од пута, на часком гледаше у те прозоре, црвене од унутрашњега пламена. Можда хтеде ући онамо и одморити се, можда само видети, да неће срести у тим црним зидовима познатих духова? Оде ипак за часак даље, сам, као дух тих и фантастичан.

Још један пут застаде на мосту, на реци, која беше још залеђена, и само се по где где светлуцао по који црно мутан врућац.

Испод широког обода на пустеном шеширу, обиђоше очи путникове сву пусту околину, зауставише се дуже на џбуњу под шумом, као да нешто ново онде опазише.

Можда онда, кад он ту беше, не дизаше се још висок, усамљен крст од сива камена, ограђен железном оградом, окићен увелим венцима, које ветар кидаше и раздираше, потмуло се кикоћући.

И опет за тренутак рекао бих по покрету путниковом, да ће окренути на ту страну и потражити или какав знак на том камену, али се одмах врати и пође даље својим путем, у место.

Тополе испред двора, још укоченије у свом зимском мртвилу, савијаху се овде, онде на ветру, као да шапућу једна другој, какове тајне. Испод њих иђаше усамљени човек све слободније, чак до врата од палате и разгледаше мрачне прозоре и пуста предворја.

Двор, некада тако жив и пун света, стајаше као уклет и изумрьо. Путник мину главни улаз, отвори тихо врата на крилу и нађе се у соби доста великој и мрачној, која беше осветљена само једном лампом, сто беше претрпан скројеним белим рубљем и књигама.

Кад шкрипнуше врата, у даљим собама се неко крену и примицаше се.

— Ко је? — Заори се глас госпођице Казимире.

Створи се на прагу.

Мало се променила за те дуге године. Имађаше ону исту густу златну косу више белога чела, оне исте сјајне, прозрачне као вода, очи, онај исти израз жудне замишљености и благога мира у цртама. Само некада није носила црнине, и можда баш од тих црних хаљина изгледаше још ситнија и бела, скоро етерична, као неземаљски призрак, а злаћана јој коса над бледим лицем изгледаше управо као округ, што га хришћанска машта меће више главе избраницима.

Погледа госта и не познаде га.

— Ко сте ви? — понови.

— Та ја, Рафајло Радван! — узврати промуклим гласом.

Занела се и задрхтала. Очи јој севнуше, потражише некога за њим и наједаред угаснуше.

— Ви сте сами? — шапну безвучно.

— Сам! — потврди мрачно и глухо.

Ућуташе. Он, уморен дугим, за цело пешачким путовањем, наслонио се на зид и мрко гледаше у светлост од лампе; она се наслонила на сто, оберучке заклонила лице, бледо као крпа, промењена са грчевитих болова

— Је ли давно умрьо? — запита најзад.

— Пре по године. Прождрла га жута грозница и његова природа. Очигледно има људи, који се не даду пресађивати, као ни биљке. Таки је он био. Нисам видео, како је умрьо, ал' ми је још пре наручио, да се згодном приликом вратим овамо, кад њега нестане. Еле дођох, касно, јер је пут далек, а ја не бејах намеран, да га од једном превалим. Што је остало иза њега, ја вам донесох. Тако је он хтео.

Приђе ближе два три корака, па стаде разкопчавати свој прокисли кожушчић. Светлост од лампе падаше пуно на њега и осветљаваше испупчене, дубоке, оштре линије, које су му десет година нацртале на лицу и челу. Длето времена, страсти, борбе и патње, тврдо их урезало; срећа и мир не повукоше ни једне црте. Беше онаки исти, још леп, а дивљији!

На сто изручи из недара кесицу с новцима, излизану књижицу, ишчилелу фотографију, прегршт пожутелих хартија и ситну ствар, увијену у крпу сива платна и пружајући јој говораше испрекидано:

— Дужан беше сто рубаља, остало одбројте и мени вратите; хтео је да подигне камен на гробу свога оца; ја ћу то учинити за њега. Дуг вратите господину Рахози!

— Отац мој није жив већ годину дана! — шапну. — Писала сам њему о том. За цело није добио писмо.

— Не. Ни вихар нас не би стигао, камо ли писмо. Ето новаца у разној монети скупљених по свету, а ето и ваше књижице и слике и војнички крст, стечен у Алгиру, не знам за колико рана, и његове службене хартије. Узмите све, ја сам сада своје свршио.

Уздрхтале руке Казимирине покупише аманет. Беху то реликвије сломљена живота, стргане среће, проснаване младости Суд се распрснуо, као све што је танко и слабо. На земљи јој остаде далеки гроб, којега јој очи никада видети неће и то мало успомена жалосних; а онде, изван земље, чекаше награда....

Рафајло одступа од стола и говораше даље.

— Имао је мајмунче, Кету, и врло ју волео. Понео сам и њу, идући к вама, али ме не мога допратити довде. Пут далек, а она окашљавила и пропала од пута у зиму. У недрима сам ју чувао и грејао, колико сам могао. Док се није најзад охладила једно вече ... Нисам ју донео!

Госпођица Казимира пружила му обе руке.

— Хвала вам за све. За негу његову, и за пријатељство, и за лепу успомену. Бог је тако хтео...

Загушише ју сузе и прекиде у по речи.

Погледа на њу испод обрва и, после кратка колебања, рече непоузданим гласом:

— Није чудо, што сте га љубили. Љубљаху га и онаки после вас, који ни у што и ни у кога не верују, а ја бих волео да сам вам донео чуму, него тај глас, волео бих и сам погинути, него видети његову лешину...

Скупи на грудима своју прокислу одећу, па се маши за шешир, што но га је скупа са штапом оставио на врата.

— Бавићу се у месту неко време, док се не подигне тај камен на гробу. Остајте здраво!

— Али мене ћете још походити — повиче молећиво — Сама сам остала, сиротица Брат ми погинуо, несрећна луда, од своје руке, отац отишао за њим! Сад је та наша кућа, као празно гнездо у јесен, рујина, испредена паучином, и само стара баба, преживевши оне, гасне, као светиљка, и ја с њом! Дођите, молим вас, па останите дуго.

Опет се стаде колебати, ал' погледа на њу и обори главу.

— Доћићу! — одговори у кратко.

Док је то говорио, врата се за њим нагло отворише Узмакне на страну и равнодушно погледа новога госта. Беше то женска, сва бела од снега, врло танка и в"сока, увијена од главе до пете у непробојну кабаницу.

Није се ни осврнула на странца, који се уза зид пред њом поклонио, и брзо проговори госпођици Казимири:

— Како болесница?

— Увек једнако. Али зар је било силе, да се трудиш пешке у таку непогоду и ноћ! Послала би по тебе кола, да се деси нагла потреба.

— Брига ме за непогоду. Признајем ти, да ми не беше толико стало ни до болеснице, колико до тебе. Успавала сам своју матер, па хајд' у походе. Читаћемо и поразговорити се који сат.

Рафајло упиљио очи у њу, као да их не може ни скинути с ње.

Збацила кабаницу и кукуљицу и стаде у свој дражести млађаних облика, окренута му профилом.

Густа, ебанова коса окруживала јој бледо, сићушно лице, заслањала високо, глатко чело.

Та бујна, својевољна коса подсећаше га на врло давне године и прилике.

Лице јој беше бледо и мало црномањасто, са злаћаним одсенком јужне деце, осветљено очима, које се светљаху као звезде, а црне беху као ноћ, врло бистра и одлучна погледа.

Чињаше му се, да му ни те очи нису са свим туђе, али где их је видео и за што их је запамтио међу тисућом других, не могаше да разуме.

Покрене се најзад, али на тај покрет и поглед Казимирин, дошљакиња се брзо окрене.

— Опрости! — рече — била си у послу. Прекинула сам те Сврши молим те, посао, а ја ћу међу тим пригледати бароницу и вратити се.

Погледа на ћутљива мушкарца и застаде. Осећање, које јој, као искра, пређе преко црта, беше престрављеност; осврнула се на Казимиру.

Господарица Рахозне осмехну се бледо, и, одговарајући на тај поглед, рече тихо:

— То је господин Радван! Донео ми опроштај од Адама и тај аманет. Све је већ свршено!

— Умрьо? — шапнула глухо, гледајући на Рафајла.

Он потврди главом и опет ју премери погледом, зачуђен, да је то лице негде, некада видео и запамтио.

Као да је разумела то питање и чуђење.

— Ви ме не познајете. господине? — рече.

Не; — одговори мирно.

— Није ни чудо, толике године! Ја сам ипак вас познала.

— Може бити. Ви нисте доживели толике утиске, нити сте видели толика лица у животу, као ја — рече, узимајући шешир.

Ја судим, да није за то, него сте ви мени били изванредна појава; ја сам према вама само сенка. Можда се ви тога не сећате, да сте пре десет година становали с господином Рахозом код удовице Брезове, и учили њену ћерку.

— Како не, сећам се. Па шта онда?

— Но, па то сам ја.

— Ко?

— Леонка Брезовна.

— Госпођице!

Непомично и хладно његово лице покри се необичним изразом занимања и живости. Још један пут премери погледом обло јој тело, деликатне црте, бледо-ружичаста уста и дивне очи, па климне главом.

— Нисте се променили, него преобразили. Нисам могао познати, јер вас таку нисам знао.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Даље је нужно било установити кад се што зна, као и како се до позитивног знања долази. После дуговременог размишљања и анализовања логичних појмова с особитим погледом на то како и у колико они простом реалном схваћању здравог разума људског одговарају, поставио је Декарт најпосле ова знаменита правила, по којима ваља да се наше познање у опште равна: 1.) Не држати ништа истинитим док из

весност дотичног није очевидна; 2.) Свако питање по могућности у саставне делове раставити (анализовати); 3) Испитивати увек једино по реду т. ј. идући од најпростијег к сложенијем (синтетично поступање); 4.) Гледати увек да испитивање буде потпуно. — Прво правило изражава очевидно његово властито убеђење да је истинито све оно што нам је као идеја сасвим јасно, „quod clare et distincte inteligo“, вели он сам. И ту су му реченицу млоги корили и истинитост јој оспоривали, но очевидно су је зло и непотпрно разумевали. Наравно да би они били у праву да је Декарт рекао: истинито је све оно о чем ја јасну преставу имам; ту је сасвим умесна њихова примедба да човек може и јасну представу фракција своје маште да има н пр. представу о минотауру, вили и т д. Но Декарт вели, да је истинито све оно о чем ја (као видном, реалном) добијем јасну идеју, тако да тој идеји и неки идеат одговара. Да он то тако помишља, видећемо касније кад стане говорити о идеји о Богу и доказивати да Бог постоји збиља, а да није фикција. Друго и треће правило препоручује анализу и синтезу као начине да се који појам тачно определи и јасно схвати, а четврто је правило само зато постављено да се пред очима држи главна цел истраживања. Види се дакле да је Декарт уважавао аристотелску логику (Kirchner, Gesch. d. Philos.), и ако је био непријатељ оновременој схоластици. Свом овом познању у осталом недостаје још душа, прави и чврсти темељ извесности, пошто још метафизична страна познања света решена није, те није устрањена могућност да се ми можда варамо у свем и не сазнајући то, да живимо зато, да на сваком кораку преварени и обмањивани бивамо; кад би дошли до сазнања га непрестано обмањивани бивамо, већ више у тој обмани живели не би, а кад би се о противном, т. ј. да нам је познање истинито, осведочити могли, онда би и горња четири правила у пуну крепост ступити могла.

Пошто се на основу таковог знања виша, трансцедентална питања ради нестањице идеата у емпиричном смислу решавати не могу, остао је и Декарту отворен једино пут спекулативности на пољу чистога идеализма Но баш у том несхватању идеата те врсте скрива се решење питања самог. По Декарту ми извањског света у ужем смислу речи никако познати и нисмо у стању, већ само стварамо себи своје идеје о њем Зато се наше знање и састоји од идеја, а тек у овима да тражимо пошто су оне сродне разуму нашем дакле његовом расудку подлежати могу, дочим је извањски свет у реалности својој расудку недоступан ради велике разноликости своје с њим, праву садржину и кључ за метафизично, шта више и потпуно реално познање извањског света. При ближем посматрању и класфикацији идеја долази Декарт до убеђења да по пореклу има три врсте идеја. и то случајних, од нас створених и прирођених. Последње је особито знаменити суввремени природослов Расенди порицао и оспоривао Прве идеје добијамо непосредним утицајем предмета изван нас на тело наше и његову нервну (живчану) систему; друге по тим првородним утисцима о дотичним предметима сами стварамо путем спекулација и разбора здравог разума, овамо спадају и вољне фикције душевне Осећаји да нам сунце светли и греје нас дају нам идеју о сунцу као таковом и таковом телу, дакле идеју случајну, но из ових идеја о сунцу и ком другом небесном телу постају идеје друге врсте створене идеје, ако н. пр. химера, кентаур, минотаур, сфинга, орко итд Најважније идеје треће врсте, јер смо њима проникнути н пр. идеје о Богу, духу, и о предметима који у опште „изражују истинска непромењива и вечна својства“ (писмо 54) Ове су последње идеје и ради тога већ најважније што их не стварамо себи ми сами, већ су изван нас се развиле, дакле су истините и зато баш најзгодније за основу и темељ нашега знања. Пошто је метафизично расматрање човеку прирођено то је јасно да је идеја о Богу човеку прирођена, само што ју човек јасно не спозна док не почне ма најмање о њој мислити. Даље идеје по форми могу бити активне и пасивне природе; последње човек невољно, нуждом прима, прве ствара силом воље своје, спонтане силе разума. По садржају има идеја адекватних и инадекватних; код првих је садржина, односно појмовни опсег идеата сасвим у опсегу идеје саме, код других пак делимично; прве су идеје у својим идеатима садржане realiter, друге eminenter. Те друге врсте идеја је и идеја о Богу: она је дакле прирођена, пасивна и не покрива потпуно свој идеат, дакле је eminenter садржана у свом идеату.

Да није прирођена откуда би ју човек, као несавршено створење добити могао? Зачетник те идеје мора да је и сам тако узвишен и савршен, док нам такову идеју дати може. Очевидно је да случајне идеје добити лако можемо и морамо, исто тако и стваране по произволу нашем као и фикције; ако идеати последњих и не постоје реално, а оно су те идеје створене, боље рећи комбиноване из других простијих идеја и представа н. пр. химера је идеја комбинована из идеје о лаву, кози и змији; кентаур из идеје о човеку и коњу итд. Но где нам је простија идеја, која би нам дала коју саставину идеје о суштаству као Бог што је? Ње нема, дакле је она сасвим различите природе од тих фикција наше спонтане снаге разума и продуката наше воље и фантазије. — Ако пак ко мисли да је Бог са својим узвишеним својствима негација нас самих, то је криво узето ради тога, што је по свој прилици природније и вероjатније да мало и ограничено, тако исто и несавршено само негација позитивних појмова те врсте. Одатле следи дакле да је идеја о Богу позитивне природе и свима нама прирођена; ми смо готово, може се рећи њом проникнути пошто смо производ те стварајуће интелигентне супстанције. која је овде идеат прирођене нам идеје о Богу.

Сад настаје друго питање: да ли Бог као идеат прирођене нам идеје збиља постоји? — Први нам одговор на то питање даје сад одношај идеје к идеату, пошто је немогуће и помислити да смо ми као непотпуни добили целу, потпуну представу у Богу и његовом суштаству; по свој дакле прилици Бог савршен како га ми потпуно ни схватити неможемо, а и постоји збиља, пошто нам је та идеја прирођена, а нисмо ју сами створили. Други нам одговор даје појам о Богу као бићу савршеном. Међу својствима савршености није последње и постојање, реалност, зато је то и нужни атрибут суштаства божјег, овде нашег идеата. Да појам савршености укључује у себи и појам реалности и вечности и непромењивости, види се одатле, вели Декарт, што идеји о трокуту одговара реалан идеат са вечним и непромењивим својствима, као што и брег неможемо себи иначе, већ само у спoју са долином или равницом да себи замислимо. Пошто је пак Бог створио коначни свет, јасно је да је он сам бесконачна супстанција, која је савршена

Под називом пак „супстанција“ помишља Декарт „оно што без ичије помоћи постојати може.“ Осим Бога, као бесконачне супстанције постоје још о Богу овисне мислећа и телесна супстанција Очевидно је овде Декарт учинио голему погрешку пошто је недоследан својој дефиницији супстанције, јер би се и мислећа супстанција (дух) и телесна (телеса, предмети) морали назвати само атрибутима бесконачне супстанције, за коју као да једину може да вреди његова позната дефиниција супстанције: „Omnis res, cui inest immediate, ut in subjecto, sive per quam existit aliquid quod percipitur. . . . vocatur substantia“, (Med. 6.) Ту погрешку је кашње исправио Спиноза.

Даље има Декарт још један пут да онтолошки доказ о Богу изведе успешније, него што је то чувени Анзелм Кентербијски својим доказом учинио. Тај нови Декартов доказ оснива се на закључку да је Бог, као створитељ света, вечан, и да га нитко створити није могао, већ је сам по себи персонификација односно суштина бића и свега постојећега. Но кад је Бог супстанција те врсте то је он и савршен у сваком погледу, као што Декарт и говори: „Atqui si a me essem, nec dubitarem, nec optarem, nec omnino qnidquam mihi deesset. Omnes enim perfectiones quarum idea aliqua in me est, mihi dedissem, atque ita ipsemet Deus essem. (Med. 4.)

Из горњих дакле навода и доказа следује да је Бог савршен и да збиља постоји; но пошто је он као савршен и сушта истина, то он као такова неможе хтети да нас вара ни сам непосредно, ни давши нам обмањива чуства и лажно сазнање нас самих као и познање света изван и около нас. Све дакле, штогод ми тачно и одређено упознамо, мора да је и истинито; уједно је истинито све што смо до сада закључили и нашли за веродостојно и истинито, дакле и наука о супстанцијама, на којој се оснива картезијанска космологија или, како ју он сам радо назива, физика.

Неки хоће да је Декарт отац новијег догматизма, пошто употребљује искључиво дедукцију код решавања стожерних питања, но далеко је извесније да се он већим правом него ико може назвати оцем дуализма Телесна и мислећа супстанција сасвим су ра-

зне природе, те једна другу негирају и искључују. У том лежи главна мана Декартове науке о човеку, коју ћемо у кратко да изложимо.

По Декартовој науци о супстанцијама је човечје тело проста машина, без живота, душа производи кретања у телу и даје му живот виши, како целисходност кретања и радње, тако и виши чуствени живот. Живот пак у најужем смислу речи дају телу нашем атоми крви, који нису ништа друго већ делићи ватре, а ваља да се назову животном снагом (esprits animaux), тело и не умире ради тога што га душа оставља већ обратно душа оставља тело ради таквих озледа које тело чине неспособним да врши своју улогу, као што сат престаје да ради ако које перо у механизму његовом пукне или му се који точак поломи. Но где је по Декарту седиште душе и откуда она, као супстанција сасвим различита од тела, на исто деловати може? Седиште је души у можданој жљезди-клетци, канарнјону (gland pineal), која има подобу жира, а у њој се састају конци свију живаца. Преко тих живаца који су јој на расположењу, делује душа на тело тако тачним и скорим начином, као што нас то искуство учи. Мозак није Декарт зато одабрао седиштем душе, што би и душевни живот човеков био подељен на више делова, пошто се и мозак дели на главни (cerebrum), мали (cerebellum) и продужени. Овако је пак дало једном, нераздељивом душевном животу једно седиште

Пошто по Декарту количина једне, не ограничене материје остаје увек иста, јер је Бог сам вечан и непроменљив, то ни живота као ни друго кретање у природи, никада у свету не нестаје; следи да ни материја не пропада ни душа не умире. — Што се ми при свој истинитости Божјој понегда и преваримо, томе смо ми сами, односно наша воља криви. Ту баш и лежи разлика међу апсолутном слободом воље и ограниченом слободом воље, што апсолутна слободна воља (а то је Бог једини) неможе нигда да се превари, а ограничена може, те чим је воља ограниченија, тим се више и чешће вара. Види се је дакле да је Декарт детерминист те човеку слободе воље не додељује. — Страсти су душевна стања у којима су идеје врло силне но нејасне, баш ради споја душе с телом, а деле се на теоретичне (н пр. чуђење) и практичне (н. пр љубав, мржња, жеља, жалост, радост). Ослободити се од страсти и афеката те постићи постојани, непомућени душевни мир је највише благо човеково, за којим треба сваки од људи да иде и да обуздава те своје непријатеље свом силом душевном. Но пошто то човеку већим делом учинити није могуће, треба да се предамо и интелектуалној љубави к Богу", да се покоримо у свем вољи Божјој. Али пошто познање Бога не садржава ништа, што већ не би лежало у прирођеној нам већ идеји о Богу, то следи да Бога већ услед своје природе збиља љубити можемо и морамо.

Чини се да је Декарт већ опет постао недоследним, па да је нестало разлике између духа и тела, јер се овде онде помишља дух као нематеријална мисао, пошто се човек осећа само у мисли, докле му је и дух само мисао, а већ супстанцијом више није. Очевидно је покушавао Декарт да спиритуализам до крајности спроведе, но спровео га дотле није; то је канда тек Беркли учинио. — Осим тога се чини под Богом Декарт подразумевао, можда и несвесно, односно не оделивши ни сам добро даљину тог свог корака, наш властити дух, на што нас особито упућује она реченица његова: „Бог може све, штогод ја јасно и разговетно као могуће помишљам." (Rep. IV.) — О свем том, као и о истинитости тврдње неких противника науке Картезијеве, да је, што се тиче закључка о истинитости нашег познања на основу истинитости Божје, чињена ужасна погрешка т. зв. лажни круг (circulus vitiosus), биће опширнијег говора касније, у III. делу ове историје, где ћемо покушати да поједине, сроднije системе нове философије оделимо и сравнимо.

ПОСТАНАК ХРИШЋАНСТВА.

ОД Џ. У. ДРЕПЕРА.

(Свршетак.)

Да би се решило еда-ли је смрт била у свету већ пре адамова греха, или да-ли је она свету натоварена у казну за први грех, није се ударило путем испитивања слаже-ли се пелагијево схватање појавима у природи или не, него се питало да-ли се то слаже са богословским ставкама светога Аугустина или не. Човек се није морао сумњати какав ће одговор отуда добити. Наука, коју су црквени ауторитети православном прогласили, оборена је необоривим наласцима новије знаности. Пре него што је и један човечији створ на земљи био, умрли су милиони од индивидуа шта више хиљаде од фела и родова су изумрли; које се сада налазе то је незнатан разломак великих чета што су нестале.

Одлука, што је у пелагијанској размирици донесена, имала је једну одвећ важну последицу, прва књига Мојсијева, постање темељем хришћанства. Ако се са богословског становишта тако висок значај дао вести о греху у рају, о адамовом преступу и казни што се у тој књизи находе, дали су црквени оци и у философском погледу „постању" углед ауторитета. Астрономија, геологија, земљопис, антропологија, хронологија, уопште сва поља човечанског знања морала су се подударати са садржином „постања."

Разлагањем светога Аугустина дошла је богословија у сукоб са науком те с тога ће бити добро да укратко разгледамо поједине више чисто философске назоре тога великога човека. Ми би могли са свим згодно узети одсеке из његових испитивања прве главе „постања," који се налазе у 11., 12. и 13. књизи „признања." То су на име философске расправе испреплетане са свакојаким крпежем. Он моли Бога да му даде да разуме свете списе, да може говорити о назорима, који су у њима; он вели да у њима ништа сувишнога нема само речи могу више значења имати.

Кад човек само погледи на створено, увиђа, да је морало бити створитеља. Сад настаје питање: „Како и када је он створио небо и земљу? Они нису могли бити створени у небу а на земљи, свет се није могао у свету произвести и нису ни могли бити створени да није било нечега, из чега ће се створити." Решење код овог фундаменталног испитивања налази Аугустин у речма: „Ти рече да буде и би."

Али тиме нису све потешкоће јоште отклоњене. По Аугустину су морале те Богом изговорене речи једна за другом се збити и морало је нешто створено бити из чега су она произишла. То створено је дакле морало ту бити, пре него што је било небо и земља, али нечег телесног ипак није могло бити пре него што је било небо и земља. Будући су пак речи пале и донеле успеха то је то створено морало бити креатура. Али ми знамо „да реч господња вечито траје."

Али је такође и то јасно да се те речи нису могле једна за другом изговорити, него су симултано пале, јер би иначе ту морало бити времена и промене; јер времена мора бити кад се једно ређа за другим. Тада пак није било ништа до вечитости и бесамртности. Бог знаде и од увек казује шта временом бива.

Затим тумачи Аугустин врло мистериозно речи „у почетку," којима „постање" почиње. Његов коначни суд се оснива овде на другом једном месту из светог писма: „Ала су чудна дела твоја, господе! Све си ти то с пуно мудрости створио." Та „мудрост" је „почетак" а у почетку створи Бог небо и земљу.

Али се може, продужује Аугустин, питање истурити: шта је радио Бог, пре него што је створио небо и земљу? Јер, ако је он ма у коме часу отпочео да дела то се тек збило у времену а не вечитости; из вечитости не може се ништа извући, она је сва — садањост. Кад на ово питање одговара, не може се Аугустину друкчије а да не покаже ремек своје речитости, са које се толико прославио. „Ја нећу на ово питање тако одговорити да је Бог пакао одредио онима, који хоће да испитују његове тајне. Ја пак велим да Бог није ништа створио пре него што је створио небо и земљу, јер ни једна креатура није могла доћи пре него што је и једна креатура била. Време је пак креатура, дакле није га могло бити пре створења, Па шта је дакле време? Није прошлост, није ни будућност, не садањост, — дакле оно није ништа друго до нешто без трајања између двога несуштвенога. Нема ту „дуго време," нема „кратко време" јер немамо прошлости, немамо будућности. Постоје само у преставли."

Своје мисли пише Аугустин као рапсодично забављање с Богом; његова су дела сањарије без свезе Да то докажем саопштићу насумце нејоја места из његових признања.

У 13. и 14. глави 12. књиге гласи: „Разумем, Боже мој, кад ми света твоја реч каже: у почетку

створи Бог небо и земљу, и земља беше невидљива и необразована и беше мрачно на дубљини а не каже се кога си је дана Ти створио. Сад ја разумем да је небо умно небо, где интелигенција на једаред свеколико обухвата а не само један део, није загонетно, није ни као кроз стакло гледано, него збиља као целина, разговетно, очи у очи; не час овако, час онако него (као што је речено) као целина на једанпут, којој не нахуди промена времена. Па ни земља, невидљива, не подлеже промени времена, где нека ствар може час овако, час онако изгледати; јер што нема облика неможе изгледати овако, понда опет онако. Због тога обога, што је од искони имало облика и што од искони није имало облика, то јест због неба и то неба над небеси, даље због земље, невидљиве и не образоване, због тога обога, поњам ја, вели Твоје свето писмо а дане и не спомиње: У почетку створи Бог небо и земљу. Али за тим додаје о којој је земљи реч. Други дан је створен небесни свод, небо назван и тиме је казано које је небо мишљено пређе кад дана није било. — За чудо дубоке су Твоје речи; њихова површина задобија мале па су опет за дивно чудо дубоке, мој Боже, заиста за чудо дубоке. Са ужасом се то посматра; то је ужас од страхопоштовања, дрхтање од љубави. Мрзим на непријатеље ових речи. Уби их мачем, с две стране оштрим да не буду више душмани Твојим речима. Ја их тако волем, да би их поубијао, да Теби живе.“

Као оглед из херменеутике како Аугистин покушава да престави скривено у светоме писму узећу 5. главу у 13. књизи признања, где хоће да докаже да се наука о св. тројици налази у мојсијевом приповедању о створењу света. „Загонетна ми изгледа св. тројица, да си Ти мој Бог, јер си Ти у почетку наше мудрости а то је Твоје од Тебе произашле мудрости отац био и Теби раван и од увек у Твоме сину небо и земљу створио. Млого је говора било о небу над небесима, о невидљивој и необразованој земљи, о мрачној бездни, о лутајућим остатцима духовне необразованости, да се не вратисмо њему, од кога је живот изишао и да се светлошћу није дигао овај живот те постао оним небом на небу, које је тада метуто међу воде. Оца имађах у имену Божијем, који је то створио, сина у речи почетак, у коме је све створено и пошто ја у св. тројицу подједнако јако верујем као у мога Бога, тад' нађох у писму да је твој дух лебдио на води Тако дакле спада, Боже мој, у свету тројицу отац и син, исто тако и дух свети, створитељ сваке креатуре.“

Ако промислимо колико су углед уживали у хришћанском свету списи светога Аугустина кроз скоро 1500 година, онда ћемо смети о њима само с пуно поштовања говорити. А нема ни узрока да их не поштујемо. У саопштеним тим главама лежи уједно и њихова критика. Нико није толико допринео као Аугустин да се створи противност међу науком и религијом, он је поглавито узео библији прави њезин задатак да буде вођа у побожном животу и доделио јој опасни положај, да буде пресудилац човечанског знања и да се смело начини владаоцем духа човечијег. Кад је једном пример дан, неће фалити ни наследника. Дела великих грчких филосфа су жигосана као профана, славна трансцендентална привреда александријског музеја остаде затрпана за облаком незнања, мистицизма, неразумљивих фраза откуда су и сувише често избијале убилачке муње црквене освете.

Где се очекује знање из Божијег откровења ту неможе бити говора о тумачењу, о преображају и постепеном напредовању. Сви новиналасци мораіу тада изгледати бескорисни, чак се и за дрскост сматрају, јер се у њима огледа незадовољно испитивање ствари, које је Бог хтео да у тами задржи.

Али како изгледа то освећено и откривено знање, у коме хоће црквени оци да се налази васколика садржина човечијег спознања? Сви појави физични и духовни стављају се напред са човечијим делима. Свемогући, вечити није ништа друго него гигантски човек.

Земља би требала да је пљошта површина, над њом се шири небо као какав дом или по Аугустину се разапело као каква љуска. У томе дому кретало се сунце, месец и звезде, да човеку светле и дању и ноћу. Земља је начињена из једног градива, које је Бог из ништа створио; са свима фелама животиња и биља скупа готова је била за шест дана. Изнад оног дома или свода има небо да је, мрачни и огњени простор пак под земљом је пакао. Земља је најважније тело, да средсреда васионе, све је остало њојзи намењено, све њојзи мора служити.

Човек је створен од земљане прашине. Најпре је био само један човек и тек касније и једна жена из ребра човекова створена. Човек је највеће и најодабраније дело Божије. Он дође у рај на обалама Еуфрата и беше мудар и чист; кад је пак окусио од забрањена плода и тиме се огрешио о забрану, буде осуђен да ради и умре.

Потомци првих људи нису се дали том казном застрашити и наставили су своја зла дела; морадоше за то пропасти. Тако се разлије потоп над земљом и вода пређе преко врхова од брегова. Кад је тиме човек уништен, осуши ветар воду.

Из те погибије изнесе главу Ноје са своја три сина и њиховим женама; они се избаве у ковчегу. Сим остане у Азији и постане оцем азијатског становништва, Хам се рашири по Африци а Јафет по Европи. За Америку нису црквени оци знали те с тога не могоше поставити праоца Индијанцима

А сада чујмо како се поједини црквени оци трудише да ово све одрже у крепости Поводом расколничког учења да је земља округла вели Лактанције: „Је-ли могуће да људи таке будале могу бити па да верују да се врхови и дрвета на другој страни земље окрећу доле и да ноге у становника стоје више горе него њихове главе? Кад их човек запита за оно чудовиште да предмети на другој страни не падају доле, одговоре, физично је то својство да тешка тела као спице на точку теже средишту а лака тела као на прилику облаци, дим, ватра теже од средишта небесном простору. Ја заиста незнам, како да се о тима изразим, који су на странпутици и ипак јогунасто остају на своме кривоме путу и хоће луду предпоставку другом исто тако лудом да одбране. У погледу Антипода тврди Аугустин: „Не може бити да на другој страни земље има становника, јер у светом писму нема такога племена међу адамовим потомцима." Најчудноватији доказ да земља није округла, узео се отуда што „на дан страшнога суда људи на другој страни земље не би видили господа, који се спушта кроз ваздух"

Нетреба о томе зацело ништа да говорим како је смрт у свет дошла, ни о томе, како духови непрестано утичу у догађаје, ни о задатцима анђела и ђавола, о очекиваном уништењу земље ватром, о кули вавилонској, о забуни језика, о расејавању људи, о тумачењу природних појава помрачења, дуга и т. д. Али пре свега нећу се упуштати у критику о томе како црквени оци представљају свемогућега: сувише пада у очи антропоморфизам овде а о вишем схватању нема ни разговора.

О назорима што су владали у шестом столећу поучава нас Косма Индикоплеуст својом „хришћанском топографијом," која би поглавито требала да обори расколнички назор о округлини земљиној, као и да обори незнабожачко веровање да јужно од жарког појаса имаде умерен појас. Он учи да је по правом, правоверном земљописном суставу земља четворострана равнина, коју ћеш од истока на запад моћи пропутовати за четири стотине дана а са севера на југ управо за половину од тога; опкољавају је планине, на којима почива небесни свод; планина на северној страни је јача од осталих, хвата сунчеве зраке и тиме прави ноћ; равнина земљина пак није баш сасвим хоризонтална, него је са севера нешто нагнута за то и јесу врло брзе реке Еуфрат и Тигрис као и остале, које на југ теку а Нил на против, који узбрег тече, мора спор ток имати.

Беда Венерабилис писао је ово у седмом столећу: „Створење се потпуно свршило за шест дана. Земља лежи у средсреди створенога и најважније је дело творчево. Небо се састоји из ватрене и фине материје, округло је и посвуда једнако удаљено — као какав балдахин — од средишта земљина. Сваки дан се окрене неисказаном брзином, коју зауздава једино отпор седмерих планета: изнад Сунца Сатурн, Јупитер, Марс п'онда сунце а испод њега Венус, Меркур и Месец. Звезде круже прописаним својим путем, северне описују најмање кругове. Најгорње небо има чудновату границу; обухвата анђеоске силе, који силазе на земљу, тело им је од етера, обављају људске послове и враћају се тада натраг. Небо разлађује ледена вода иначе би изгорело. Доње небо зове се свод (фирмамент) он раставља горње воде од доњих. Вода фирмамента лежи дубље од неба духова али над свим телесним стварима; једни држе да ће отуд други потоп изаћи а по другима који ће и право имати, гаси ватру звезда некретница."

И за љубав овој отрцаној схеми, која се подједнако одликује и незнањем и арогантијом, напустише проучавање грчке филозофије. Није се било пренаглило, кад су велики критичари из времена реформације сравнили дела ових писаца, право им место одредили и нас научили да на њих са неким презирањем са висине гледамо.

И сувише чудновато се понаша логика, доказивање у овом надутом суставу. Уважили су доказе чуда. Један догађај имао се тиме доказати што се нешто друго нечим чудноватим растумачило У томе погледу вели један арапски писац: „Кад би какав врачар к мени дошао и тврдио да је три више од десет па кад би, рад да то докаже, палицу какву у змију претворио, ја би се тој чаролији заиста зачудио али ипак не би допустио да је она тврдња истинита" Па ипак се више него хиљаду година служили овим логичним поступком и таке отрцане ставке по целој Европи су потврђиване исто тако смешним доказима

Странка, што постаде владајућом у римској држави не беше у стању да изађе на среду са делима, која би се у интелектуалном погледу мерити могла са делима великих незнабожачких писаца а није опет могла признати предност противнику; из нужде је дакле потекло да су се плашили про-

фане учености па је и гонили. Из те нужде је потекло гоњење Платоничара под Валентинијаном: оптужили су их да су мађионичари те су многе осудили на смрт. Није било без опасности бити учитељем философије — философисање беше злочин. У место философије тражили су чудеса и на њезино место ступи сада дух празноверице. Мисир је четама од самаца калуђера и затворених девица, од којих је земља киптала, заменуо своје велике људе, који су му музеју прибавили бесамртне славе.

С немачког J.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Изишао је из штампе и разашиље се члановима Српског Археолошког Друштва **Старинар** Српског Археолошког Друштва година VII. књига I. С овим садржајем: 1. Белешка о српско хришћанским светињама и знаменитим светим и стародревним стварима, које се налазе у св. Лаври Студеници. Од Епископа Никанора. 2. Архитектурни фрагменти на Превлаци. — Основ старинског храма св. Архангела Михаила на Превлаци. Од Младена Црногорчевића, учитеља. 3. Разне вести: Светостефанска Хрисофуља Краља Милутина. Од М. Валтровића. — Поклон Српском археолошком друштву. — Са две литографисане таблице. Старинар за сада излази четири пута на годину, и то првог дана месеца Марта. Јуна, Септембра и Декембра. Чланови утемељачи српског археолошког друштва, плаћају 120 динара или у један пут, или у пет годишњих рокова по 24 динара. Чланови помажући плаћају оне године кад се упишу 8, а сваке године по 6 динара. Све до сад штампане књиге Старинара — година I до године VI — на број 24, могу се добити за 38 динара или 19 форината. (Прва година стаје 8 динара). Чланови помажући у Краљевини Србији могу претплатити и код поште. Дописи, пријаве на чланство, улови утемељачки. поклони и старине за друштво, нека се шаљу уреднику за друштво г. Мих. Валтровићу, чувару народног музеја.

ДРУШТВА.

(**Матица српска**) Јула 25. о. г. имао је књижевни одбор „Матице српске" свој састанак, на којем је међу осталим и ово рађено: Секретар јавља, да је на расписану награду стигло од непознатога писца дело: „*Хајдук Никац Страхиња*", драма у пет чинова с певањем, које се даје на оцену члановима Милану А. Јовановићу и Стевану Миловановy. Мита Живковић подноси за „Летопис" и награду ове своје саставке: „*Правда* у Босни, цртица из Сарајева" и „*Пајица*, цртица из Потисја". По препоруци секретаревој примају се оба саставка за „Летопис" и писцу се одређује за њих награда од 20 фор. Исти писац шаље за „Летопис" и награду саставак свој: *Паја Јовановић*, академски сликар. Прилог историји српске уметности." Прима се и награђује са 30 фор. Др. Милан Савић подноси за „Летопис" дело: „*На леп начин.*" Шаљива игра у три чина. Издаје се на оцену дру Ђ. Дери. Милан Шевић подноси за „Летопис" и награду своју психолошку расправу с натписом: „*О симултаним и сукцесивним асоцијацијама*" Даје се на оцену проф. В. Вујићу у Карловцима. Милош Н. Пејиновић шиље за „Летопис" и награду своју литерарну студију: *Новеле Богобоја Атанацковића.*" На оцену дато дру М. Савићу. Бранко Ановић шиље за „Летопис" и награду оцену своју на дело Раше Милошевића „*Хемијска технологија*" На оцену дато Ст. Миловановy. Мита Нешковић шиље за „Летопис" и награду своју педагошку расправу: „*Може ли школа бити без телесне казне.*" На оцену дато А. Варађанину. Влада М. Јовановић јавља, да је он писац песама „*Амазонке*", које је безимено послао за „Летопис". Награђује се са 65 фор. Одређује се А. Ђукићу награда од 80 фор. за саставак, штампан у „Летопису": „*Учешће тителско-крајишког батаљона у аустро-турском рату г. 1788—1791.*" и да се плати штампа за посебно отштампавање тога чланка.

РАЗНО.

(**Павловић и Стаматовић**). Уредник „Српског народног листа" Тодор Павловић и уредник „Српске пчеле" Павле Стаматовић увек су били у књижевној завади и полемисали су међу собом. Међу осталим расрдио се Павловић и с тога на Стаматовића, што је овај негде написао „*Тоша*" уместо „Тодор" Павловић, те у „Срп. нар. листу" у уредничкој примедби уз критику Косте Богдановића на „Срп. пчелу" (г. 1841.) вели Павловић и ово: „*Тоша* Павловић, вели господин Стаматовић. Је ли ово неотесано ачење достојно ученог човека и списатеља? Ово је виц г. дра П. Јовановића, професора у Новом Саду. Но овом се није чудити, овај је господин сам прешао од Србљина на Илира, пак сад и других људи имена порепљује; али зашто се г. Стаматовић тако радо за злим поводи? Међу тим ја бих се томе тепању могао радовати; јер мене Тошом само моји најмилији сродни и пријатељи зову. и тако могу се надати, да ће ме и г. др. П. Јовановић и г. Стаматовић својим *Тошицом* или *Милчетом* скоро прозвати, а ја бих онда да љубав вратим, г. дру Петру Јовановићу, да овај већ згодно наденутог имена нема, *Петрик* или *Петрушко*, а гдну Павлу Стаматовићу *Павлик*, да је више соједински *Павленко*". — (Др. Петар Јовановић, уредник „Бачке виле", био је једини Србин, који је примио име „Илир" и писао се „Илир из Бачке" у илирској Даници. а после је покренуо и споменути алманах; звали су га „*мачак*" и на то се односи алузија Павловићева „да овај већ згодно наденутог имена нема" он би га звао *Петрик* и т. д. — И наш омиљени романсијер Јаков Игњатовић није трпео да га пишу „*Јаша* Игњатовић", те кад је дао један од последњих својих чланака уредништву „Јавора" било му је неправо, што је уредник не знајући то, метнуо „од *Јаше* Игњатовића" и захтевао је да се од сада каже „Јакова", као што је после увек и стојало

(**Име „Срб"**). У „Срп. народном листу" за годину 1841. (бр. 36.) читамо ову белешкицу: „Име „*Срб*," има три писмена: *С* и *Р* и *Б*. Наше народно име почиње се са писме-

ном *С.*; браћа наша *Рвати* почињу своје народно име са писменом *Р.*; а браћа наша *Бугари* имају у почетку свога народног имена *Б.* Ова три прва писмена у три народна имена, у једну реч скопчана, дају име *Срб.* Еда гди згоднијег имена за онај сајуз, о ком се у новије време толико говори, за сајуз књижевних *Срба, Рвата и Бугара?* ***Др. Ј. Суботић.***

(**Уметнички понос**). Како славни уметници знају да буду поносити о томе се прича и ово: Кад је Коронели једном приликом свирао пред великим друштвом у хегеде а неки гости уз то почели гласно да разговарају, остави он мирно своје хегеде на страну с речима: „Бојим се да не сметам при забави.“ — Године 1782. давао је Вијоти у Паризу велик концерат, на којем је био и краљ, краљица и цела свита. Већ је уметник уз велику пажњу слушалаца својих свирао други комад, кад послужитељи, што стоје на вратима, повичу: „Места, ево долази гроф Артоаски!“ и одмах се све узбуни и узнемири у дворани. Али Вијоти зграби брзо свој инструменат под пазухо и удали се на велики јед целога двора. — Девет година после тога давао је исти уметник у стану неког свога пријатеља на петом спрату концерат. То беше за време народне скупштине, и најотменије госпе и господа, што их је било у Паризу, дођоше на концерат. Кад му је то неко приметио одговориће Вијоти: „Доста смо дуго ми *силазили* к њима, сад морају и они једанпут к нама се *попети*! (Концерт је био на петом спрату).

(**Ћилимови из Смирне**). Ћилимови, што се зову смирнијски и под тим именом у трговину долазе, као што је познато, не граде се већином у самој Смирни, него у крајевима мале Азије, те само се преко Смирне разашиљу Они омиљени дебели ћилимови, што су топлији него они кратко ошишани перзијски, долазе из места, што се зову: Ушак, Ђердес, Кула, Демирџик, Мелас, Пергам и Шпарта. Ушак броји 20.000 становника и главно је место, у којем се ти ћилимови праве. Варош ова лежи усред једног врло плоднога краја и већи део њезиних радених становника бави се готовљењем ћилимова. Готов еспап носи се отуда у Смирну на два начина: Или преко Алашира, крајње станице Смирна-Касабске жељезнице (22 часа хода на камили од Ушака). или преко Шиврије, последње станице од Сутлеџи-жељезнице, која је побочна линија од Аидина (6 часова од Ушака). Вештина прављења ћилимова прилично је једноставна и проста. Вуна се са дебелих оваца скине. Људи је перу у оближњим потоцима, а старије жене преду је. Бојадишу се у таковваним Бојаханама. За квадратни риф ћилима треба око четири киле стреке. Разбој за ткање ћилимова састоји се из два коца, који се у неком одстојању утврде у земљи. Друга два коца (један више, а други ниже) додају се онима првима, да држе тканину. Уз тај тако прости разбој седе; у реду често по дванаест раденица, а над њиховим су главама цеви, око којих је стрека омотана. Дужина ћилима може бити колика се хоће, али ширина стоји до величине (ширине) разбоја: Ако је разбој широк десет рифа, онда може ћилим бити 1 до 10 рифа широк. У Ушаку, у којем има до 500 таквих разбоја, износи највећа ширина 12 рифа. Овако простом справом добију се мекши ћилимови, него са вештачким разбојем. А веле да се и боје боље слажу на оном простом разбоју. На разбоју раде само жене, већином младе, које надгледа једна старија женска, и то не само за време радње, него и на улици кад долазе и кад иду кући. Ћилимови из Смирне деле се у три врсте: дебеле, средње и тешке. Дебели се највише цене, а најгора је врста, таковвани „бархана“, но и ова се прави у истом месту, и то је једина врста, за коју се не јамчи, што се тиче боје. Најфинија врста из Ушака зове се тек иплик. Највећи део Смирнијских ћилимова иде у Енглеску и Америку, где су врло омиљени. За владе Абдул-Азиса дошле су отворене боје у моду и тако фабриканти сада највише употребљаваху анилин; но срећом тога укуса је опет нестало. Сад се за бојадисање опет употребљују биљске боје као шишарка за бело и мрко, пасјаковина за жуто и зелено, броћ за црвено, а употребљује се и бубица кошењила и осим тога чивит.

(**Едисон као сањало.**) О славном проналазачу Едисону не треба мислити, да се он само бави сухопарним техничким пословима. Он уме бити и сањало. Оно и то његово сањање има неки научен вид, и види се да и велики дух овај што из своје горостасне радионице у Менло Парку обдарује свет својим сјајним проналасцима, уме да се бави и маштаријама. Једнога дана, тако приповеда неко, био сам гост при обеду код Едисона. На једанпут устаде изналазач и поче као иза сна да говори: „Ала би то било чудновато, кад би човек могао да заповеда атомима, из којих му је тело састављено, и кад би их могао по вољи разаслати којекуда и опет их сабрати! Ја бих н. пр. рекао моме атому бр. 4320: Изађи из мога тела за неко време и иди па буди део мирисаве руже. Тако бих ја све своје атоме разаслао као веснике и дао им налог, да живе живот биљке, метала и других материја. На послетку би их опет сакупио датим знаком електричним и они би ми морали казивати шта су све искусили док су живели живот цвећа, биљке или метала (руде) и ја бих се користио њиховим знањем.“ Едисон верује у „интелигенцију атома“. Он рече: „Ја не могу се с тим слагати, да је материја трома и да се креће само спољашним утицајем. Ја мислим да сваки атом има своју урођену интелигенцију. Посмотрите само хиљадама начина, по којима се атоми водикови са другим стихијама спајају, па да сачињавају разне материје! Зар би се ви смели усудити да тврдите, да у тим једињењима нема интелигенције? Атоми, који се по природним законима гомилају и спајају узимају занимљиве и красне облике и шире пријатан мирис, као да би хтели тиме да искажу своју задовољштину. А код болести, смрти и растварању на против изричу атоми непријатним задахом своју патњу. По своме саставу чине атоми суштину од најнижих животиња па све до човека, који представља целокупну интелигенцију свију атома“ — „А које је praизвор ове интелигенције у атома?“ запита гост. — Едисон одговори: „Тај извор долази од више једне моћи“. — „Ви дакле верујете у интелигентног створитеља, у Бога, који се разликује од својих створова?“ — „Зацело“ заврши Едисон своје разлагање „да има Бога, то као што ми се чини, најсигурније доказује *хемија.*

НОВЕ КЊИГЕ.

Рад и имени „Матице Српске“ године 1889 (Рад главне скупштине, имена чланова и приложника, почасни чланови, чланови књижевног оделења, повереници и именик „Матице Српске“). У Новом Саду. Српска штампарија дра Светозара Милетића 1890. На 8-ни, стр. 91.

Stihovi jednoga smrtnika. Ljudevit. Pjesan. U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare. 1890. Стр. 32. Цена?

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији “Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље за читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 34. У НОВОМ САДУ 26 АВГУСТА 1890. **Год. XVII.**

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

I. Заветан дан.

Освануо св. Пантелија, заветан дан села Миљковаца, те по томе и нерадни дан.

Приповеда оно баба-Анђа, најстарија жена у селу, од кад потиче тај заветни дан и како је постао:

„Било је то одавна, још под другим царством, кад сам ја била тек тако девојчурак од својих ше'-седам лета. Онда овуд пролазили Вранцузи, да речеш људи к'о и ми, па крупни, па љути, па пуни говора, а 'вамо им свака реч псовка, те што говоре, није него, мислиш, искидаше се од једа и беса. Носили се 'нако по вранцуски, чакшире по турски, широке, а капут 'нако по нашки, баш право вранцуски. А били људи господски, да им није било пара. О кад иду тако заједно, у гомили, мислиш, е их је сам Бог за господу створио. Струк им к'о у јеле, а сабља им звекеће о пасу, а ход лаган, друго, поносан, голубији. . . .“

После дугога увода наставља даље:

„Онда баш некако и освануо св. Пантелија, онда још обичан, Господе 'прости, и незаветан дан.

Наши поранили и спремали се на њиву, да у име божије зачну обарање хране. Мој покојни дада, човек доброћудан, устао некако зловољан, па се намрштио, те што прође поред нас, ни да би једну реч, да нас ослови. А иначе он се увек шалио.

Кад је био готов, позва нас на кола, а мени се окрене и рече:

— Ти, Анђо, остаћеш код куће.

О жалости моје.

— Нећу, — велим ја њему.

— На њиву нећеш, а и ми ћемо се може бити вратити, к'о зна шта нам оно онде прети!... и показа руком тамо према заходу.

Ми се сви осврнусмо и дуго гледасмо на ту страну, не би ли што год опасног опазили. Али заман. Небо беше ведро, зора румена, а од облака ни трага. Тек тамо на заходу модрило се нешто, али тако мало, тако танко, да смо једва опазили.

— Ех вратити, — одазва се мој чика са кола, — није то ништа. Какво вратити!? Небо ведро, ни налик на кишу.... Ајд' ти само крећи.

Мој се дада снеби:

— Е па дај Боже... али, ти, Јосиме, још не знаш... Ех знам ја... Ноћас гледам тако, па одмах познам. Дај Боже да се преварим.

И швићну коње, те се кренуше.

Мене оставили код куће.

Прође после тога, бо'ме и сат-два, како су они отишли, а од оног малог модрог на заходу, створи се још нешто модрије и веће.

Па не прође много, а сва се страна замагли. Па к'о да је гром ударио у село, сви се узмували, усколебали, а сваком озебло и

срце и душа. За мало па се сви са њива повратише, па и мој дада, који је још зловољнији постао.

Прво заче олујина, из почетка силовита, а после све тиша и тиша.

Свет нагрнуо пред цркву, па се ужурбао. Мислиш, ничице падају од љуте зебње и страха, па свет к'о свет, Богу грешан, на зло осудише св Пантелију, угодника и божијег светитеља.

— Хоће св. Пантелија, хоће . . . Њега туча вија . . .

— Господе и св. Пантелијо!

А кажем ти сваком страх и препаст, па би 'вамо руком да задржи оне облачине, што се у један час намножише.

И кад се облачине навукоше над црквом, ступи стари поп Мојсило међ народ, скиде шешир са седе главе и старачким гласом заче:

— Браћо! Хајд'мо у цркву, да се помолимо Богу и божијем угоднику св Пантелији....

И за час јекнуше звона, а народ се наврати у цркву.

Па кад попа заче молитву, а из облака спусти се лед.

Лед, туча, шта ли, ама спустили се облаци на земљу, па што из њих пада... јо Господе. страх, пропаст...

И тај лед потуче нам и храну, и вино граде и све све.

Та година била је гладна година. Од тог доба слави наше село св. Пантелију. Тај је дан заветан, па док га славимо и светкујемо, дотле ће бити по нас добро и сретно.

. . . .

Тако баба-Анђа, а по њеној и све село, па светкују и славе св Пантелију тако, што тај дан не раде. И тим нерадом мисле уговети томе светитељу, који је по њихову мнијењу врло осветљив, па ледом или ином каковом непогодом казни непослушан народ, што се усуђује на његов дан радити онај свој посао, од кога му животни опстанак зависи.

Дакле св. Пантелија беше заветан дан села Миљковаца. Тај дан беше строго забрањено ма шта радити. Шта више. на колих се куд извести или отићи на њиву или у друго село, беше велик грех

А ко би се био усудио ту народну установу прекршити, тога је пратила народна клотва.

II. Позивачи.

Тога дана још није честито ни свануло, а биров-Сава заишао по селу, па купи људе.

Натукао мастан шешир на главу, а 'вамо начинио званичније лице, него што је то обично бивало. Згладио бркове, намрштио обрве, а оштрим погледом озбиљно мери, то људе, то жене, то све село. А палица у руци му не фали. Њоме тек каткад шарне око себе, да се одбрани од насртљивих псина, који „не поштују ни ред ни закон". Али често бо'ме служила му она у званичним пословима.

Дође тек тако пред чију кућу. Премери је. Кашљуцне Уозбиљи се, — па тек с' њоме по тараби „луп-луп."

Домаћи већ ту.

Ето згоде биров-Сави. Уштедио оно обично: „хеј газда!"

Дакле уозбиљио се, па се са палицом гордо упутио кроз горњи шор.

Дошао код Милинкових, а 'ча-Нестор тек што је устао, па пошао у шталу по коње да их напоји. У некле се сетио, да је заборавио ведрицу понети па се врати у кућу по њу.

А биров-Сава, па пред капиџик.

— „Луп луп". . и спустио палицу.

Опазио га 'ча-Нестор, па место у кућу, одмах пође к њему, а 'вамо му чисто немило, што га је баш сада видео код своје куће. Нуз пут већ скројио у себи шта ће и како ће рећи, зко га на „воршпан" позову.

— 'бро-ј'тро!

— Бог ти дао.

— Је си л' поранио?

— Ето к'о што видиш . . . па одмах почео: Овај, забринуо сам се, шта ли . . тек, велим, брига је то . . . па ни ока тренути . . .

— А које зло?

— Зло, Саво, зло . . да рекнем . . . овај . . . Ал' шта ћеш . . . ваљ'да је тако суђено . . .

— Да ниси пострадао?

— Пострадао, Саво, бо'ме зло пострадао. А ко би се само томе и надао . . . Ето. ти знаш онога мога мркова, што сам га ономлане купио, па коњ од јуче нешто се спутао, шта ли . . . ама даречеш други коњ. О нудим му 'рану, нудим му ово, нудим оно, али

да окуси. О брате, па ми жао живинчета, е — мањкаће ми у зло доба по мене . . .

Прича 'ча-Нестор, а 'вамо све мисли, како би „воршпан“ да избегне, не што му је коњ нешто мало оболео, већ, некако не мили се човеку, на данашњи дан, никуд се из села кретати

— Е, то баш није најбоље . . . Али, оздравиће он, само га што чешће надгледај . . . теши га биров, па пошто се још боље уозбиљио, „узваничио“, окрену се 'ча-Нестору:

— Него, Несторе, отићи ћеш тамо доле, захтевају те.

— Мене! . . . О, брате, како ћу, ви'ш коњ да ми мањка, а „вор . . .

— Нећеш не на „воршпан“.

'Ча-Нестору на мах свану.

— А што ће ме

— На избор

— Какав избор?

— Да бирате још неколико већника и новог начелника

— Зар опет!?

— Сад је и време И ти ћеш отићи да свој глас даш, на кога ти хоћеш. Па сад не шали се, да не одеш. Ма'ни коња за час, па тако око десет сати, да си тамо. Јеси ли разумео?

— Добро. Јесам.

И биров-Сава одгега се даље. Није хтео дуже да разговара, у опште у стварима званичним био је врло кратак, а избегавао је свако сувишно питање од стране својих суграђана.

Тек што је 'ча-Нестор ушао у кућу и сео на банак, а црквењак Ђура ту, па на врата.

Прво промолио лице, а бакарни му нос дошао дужи него обично. Онда пружи главу, па се насмеши и тек онда промоли и врат.

— Има л' кога? пита, а овамо одмах опазио Нестора у соби.

— Има, има.

И тек тада појави се цео у соби

Обриса бркове, који су се још цаклили, повлажени од скорашње ракије и седе на банак крај Нестора

— Спремаш се ти куд год, Несторе?

— Спремам.

— О'ш у општину?

— Па да, кад већ тако морам да кажем. Овај, љути ме . . . хоћу мало да се одморим код своје куће . . . к'о велим не ради се . . . Па ето, сад хајд опет тамо.

— Па и треба Несторе, к'о човек си за то, па што и не би ишао. А и сам сам некако рад тога и дошао . . . Онда пљуну у један крај, пође, да згази, и опет седе на своје место.

— А ко те је звао?

— Сава.

— Овај, ја би' к'о рекао. Видим човека, 'ди се устумарао, па заишао од јутрос по селу.

— Мало час је и отишао.

— А шта ти је казао?

— Вели: захтевају те тамо доле, да идеш . . .

— Е, па и треба . . . И мене попа још синоћ дозвао, па ми наручио, каже, да заиђем тако код вас неколико . . . Ето беде, помислим, а ја се 'вамо спремао код спахије . . .

— А шта 'ш тамо?

— Та радио сам ово неколико дана, а није ме исплатио . . . А 'леба у кући ни мрве . . . Мислио сам да данас дигнем надницу.

— А пошто радиш?

— Мало, врло мало. Готово није ништа. И онда устао, да пође.

— Седи. Што не седиш?

— Идем.

А није му се ни милило дуже остати. Онај празан „фраклић“ на столу зло га љутио.

— Па куд сад?

— Код Милиних.

И пође.

'Ча Нестор га испратио и таман, да се врати у кућу, а сети се, да му Ђура није ништа ни рекао. А казао, да га је попа послао.

Вратио се.

— Хеј, Ђура!

Он се осврну.

— Ма ти, човече, нешто рече, да те је попа послао.

— Да.

— Знам, знам, али због чега?

— Он ми није ништа казао.

— Је л' те к' мени послао.

— Да Теби.

— Због чега?

Он се замисли.

— То не знам.

— Па што си и долазио?

— Да ти јавим.

— Да не идем, да дођем, шта ли?

— Да, да.

— Да дођем?

*

— Јес' да дођеш.
— А каде?
— Одмах.
— И оде даље, да „верно и тачно врши заповести“ свога попе.

Па док је биров Сава обишао већ све село, црквењак Ђура тек што је изашао из пете-шесте куће. И кад је од Метровиһ изашао, лице му је још бакарније постало од оне њиховe „мученице“, па још заплетеније и спорије вршио заповести свога свештеника.

То вам беху два главна позивача у селу Миљковциһ

(Наставиће се.)

ТУГОВАНКА БОГИЊЕ ЦЕРЕРЕ.

(Шилер.)

Слави-ли прамалеће,
Окити-ли земљу цвеће?
Брег озорен зелени се,
Сунце сија, лед се креће.
Из реке се осмехива
Плаво лице ведрог Дива,
Зефир тихо љуља крили,
Из шибљике пупа вири,
По лугу се песма хори,
А Загорка вила збори:
Цвеће ти се шарно креће,
Ћерка твоја нигда неће!

Давно-ли је, судбо худа,
Како мајка пољем лута!
Хој, Титане, твоје зраке
За трагом сам слала лаке;
Зрак ми гласа још не дао,
Да јој лица угледао;
Дан копрену свему скиде,
Изгубљене још не виде.
Да-л је, Диве, ти отрже?
Да-л је Плуто паклу врже?
Заслеп'ле га њене дражи —
Куд ће мајка кћер да тражи?

Ко ће јаду дати гласа
До мутнијех Стикс-таласа?
Од обале чун се креће,
Сенке прима, живе неће . . .
У вишњега није гледа,
Да сагледа оног света;
Од кад тамни Стикс одива
Не пренесе створа жива.
Доле води безброј-стаза,
Белу данку нема лаза;
Гласника јој сузи није —
Чедо моје тама крије.

Благо вама, смртне мајке,
Од колена Пириногa,
Кроз пламене сињег гроба
Смете видет' чеда свога;
Што бесмртним дахом дише,
Не сагледа оног света,
Ал' богове штеди, Парке,
Ваша рука — судба клета.
Баците ме с неба плава
Где је тама црна, крута —
Богињска ми не штуј права,
Матери су мука љута.

Где ми ћерка тужно влада
С мужем, богом гробњег хлада,
Са сенкама там' бих пала,
Пред владарку тихо стала.
Око њено пуно суза
Залуд тражи жарка зрака;
У даљине даљне лута,
До матере не зна пута,
Док се с мајком не састане
Груд на груди док не пане —
И Орку ће жао бити,
Од ока ће сузе лити.

Залуд жеља, залуд сета!
Поуздано дан се шета
По путевиһ стариһ својиһ
А реч Дива вечно стоји.
На те тмине, муке живе,
Не погледа срећни Диве.
Одведена вечној ноћи,
Неће мајци више доћи:
Док се Коцит не заблиста
Од зорина зрака чиста,
Сунце пако не озари,
Шарна дуга не зашари.

Ни залоге немам твоје,
Да те с' сетим, чедо моје!
Удаљени зар с' не љубе,
Зар ни трага руке твоје?

Зар љубавне копче није
Међу мајком и међ чедом,
Свезе, душо, зар не има
Međ' мртвима и живима?
Не; за навек ћерка мила
С мајком с' није раставила;
Та бози нам вишњи дали
Говор један, говор мали.

Кад пролећу чеда помру
Север-ветри кад задухну,
Лист пожути, доле пане,
Голо жбуње, голе гране,
Није листа на дрвећу:
Од Вертумна плод узећу,
На жртву га Стиксу даћу,
Златно семе задржаћу,
У земљицу бацит' црну,
А на срце ћери своје,
Нек тумачи једном љубав,
Нек тумачи боле моје!

За временом време леће . . .
Кад долети прамалеће,
Сунчев зрачак јаче руди,
Васиону из сна буди,
Мртве клице, изумрле
Сред земљице хлађанице,
Пупе, шаре дивном бојом,
Цвају цветом — разнобојом. . . .

Кад се стабло небу виси
Корен тражи тамну ноћ —
Негује га етир мили
И Стиксова црна ноћ.

Пола мртвих, пола живих
Дотичу се чеда вита,
Они су ми скупи гласи
Миле каже са Коцита. . .
И ако јој данку не да
Из свог ждрела грозотнога,
Из пролетњег милоцвета
Зборе уста чеда мога:
Да далеко белу свету,
Куда сенке тужно гледу,
Див-љубављу дише грудца,
А за срцем срце куца.

Здрава била, чеда мила,
— Шарно цвеће, прамалеће —
Прелила се чаша ваша,
Росним чаром и нектаром!..
Окупаћу вас у чару,
У дугином шарном шару,
А с неба ћу миља свући
Зоробојом вас обући:
Из пролетњег шарног света,
Из увела јесен-сплета,
Нека штију груди младе
Радост моју — моје јаде.

Р. Кошутић.

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Наставак.)

Када је Самујило Бедаковић примио тужбу, насмеја се, па рече: „Сиње кукавице! Шта вам је само на ум пало? Не боји се Самујило таквих баука. Чврсто је подножје моје, а да би ме такове кукавице обалити могле. Гледај их, молим те! Ти људи пишу тужбу против мене на великога жупана, па ју најпосле мени шиљу на решење. Решићу ју ја, али вам неће мирисати.“

Одмах је отишао и поджупану, те му показивао оптужбу.

„Не бојте се!“ рече поджупан. „То су кукавице, ни мицати се не смеју. Заиста дивни људи! Дајте ми ту тужбу овамо.“

На темељу те тужбе оглобио поджупан и бележника и доктора и учитеља глобом од двадесет форината због роварења против преставника власти у Соколовцу. Песнику то беше врло неугодно. Он би био скоро плакао с недаће наума његова! Да је начеоник тако непоштен човек, то ипак није мислио.

А Бедаковић се још поноситије ширио пространом улицом Соколовачком и пред Мојсијем говорио: „Смрвићу их, све ћу их смрвити!“

Међу тим се повратио и попа. Када су му забринутим лицем присталице његове приповедале, каквим је плодом уродила тужба, рече им весело попа:

„Не бојте се, браћо! Велим вам, њему је одзвонило.“

„Приповедај, приповедај“ навалише на њ.

„Што није нама пошло за руком, то нам је поклонила коб. У жупанијској је скупштини закључено, да се све веће општине имају поделити у мање. У таковим општинама биће сеоски кнез уједно и начеоник а главна особа у звању бележник. То ће се спровести што скорије, и онда смо ми на лак начин ослобођени красте, која нам већ тако дуго смета.“

Дакако да је то Соколовчане са свим одоброվољило. А када је начеоник сазнао за то, снуждио се веома и одмах одлетео поджупану.

„Не бојте се!“ рече му овај. „Ви остајете у Соколовцу. Како, то је моја брига. Такова човека тамо требам. Ваш је рад успешан. Идите без бојазни и мирно почивајте!“

XIV.

Сретен се Гуликожић одриче пријатеља својих.

Стање у Соколовцу беше врло запето. Протиначеоникова странка нестрпљиво ишчекиваше деобу општине, јер је она држала, да ће се онда за стално решити Бедаковића, који је управо несносан постао Он се разметао, задиркивао, нападао, истицао, тако, да га је био сит и Доја Николиновић, задњи Соколовачки сељак Најпосле дошла је од управе земаљске дозвола, да се Соколовачка општина може расцепити на четири мање. Соколовачка интелигенција радосно је поздравила ту вест. „Сад му је крај!“ рекоше. Али начеоник не одаваше ничим, да га је та вест узрујала. Напротив његов сваки покрет говораше: „Радујте се, радујте се, пресешће вам радост та. Ви још не знате, с ким имадете посла.“

Општина се поделила Док се не изабере општинско преставништво, именовала је поджупанијска област привремено званичнике За Соколовачку општину буде именован управитељем бивши начеоник Бедаковић с плаћом од осамдесет форината месечно. Нека му буде још на радост, рекоше Соколовчани, не ће трајати дуго. Бележник је остао, што и пре, дакако у привременоме својству.

Чим се уредила нова општина у Соколовцу, буде одређен дан за општинске изборе. Сада се почело врашки кортешовати. Нечеоник је хтео, да у општинско преставништво буду изабрани људи, који ће код избора нових чиновника бирати њега и одмерити му нову плаћу. Противна странка радила је опет свима силама, да буду њени људи изабрани. И лечник је свим силама настојао, да буде изабран. Странци, којој је у последње време припадао, није се свидело понашање његово Чукнуо је он наиме, да нове општине не ће хтети да га плаћају и онда би се и Соколовац трудио, да га скине са својих леђа па је потајно почео да шурује с начеоником, да се увлачи поджупану, не би ли га власт одржала на месту. Видели су то људи, који су припадали странци тој, па су потајно радили, да му избор осујете, а овамо су њега заваравали, да му је избор осигуран.

На дан избора буду изабране попине присталице, а лечник није добио ни једнога гласа.

То га је тако разједило, да је онога маха пружио начеонику руку. Њих су двојица од сада постали најбољи и нераздруживи пријатељи. Странка га јавно осудила, триумвират се распао, попа је осећао, да у народу ужива толико већ поверење, да сам може ступити на чело својој странци. Попа се осовио на властите ноге, али ипак је радо слушао савете искрених пријатеља својих. Од то доба почео се гордо називати борцем за народна права. Тај се пут први пут издигао Винко Чутурило својим генијем над остале, тога пута први пут стадоше Соколовчани у њему гледати првака свога.

После избора сакупи тешком муком начеоник два три човека, који му учинише ту љубав, те уложише протест против избора неких одборника. То се учинило само за то, да се одгоди сазив одборске седнице.

Пет се месеци чекало на решење тога протеста; пет је месеци пашевао Бедаковић у Соколовцу, пет је месеци kињио мирне Соколовчане, тако да је већ и најмирнијем дозлогрдило. Опште незадовољство продираше на видик, допираше и до власти. Начеоник је то увек знао приказати као опирање несолиднога елемента. Власт му вероваше, изрицаше му своје поверење и сматраше га веома потребним на тој позицији.

И други пут буду изабране попине присталице.

Није се имало куда, власт је морала да сазове општинско веће. Тако бурних седница није дотле још доживео Соколовац!

У тој седници устаде попа и громким гласом нроговори:

„Дуго смо чекали, док смо се искупили овде, ми, вољом народа изабрани вeћници. Друге општине већ одавно имају своје сталне званичнике, који озбиљно обављају своје послове, а код нас још је привремена управа, управитељ неки општине Соколовачке. Закон тога не познаје. Ми се морамо држати закона, који је за све једнак. Пошто је данас на реду плаћа нашим чиновницима, то предлажем, да се начеонику одмери триста форината. Друге општине дају само две стотине, али ми ћемо обзиром на наше околности дати њему триста форината а бележнику шест стотина. Што се тиче лечника, то ћемо се повести за другим општинама, па ћемо му отказати службовање.“

На то ће оштро поджупан:

„Славно заступство! Ја сам уверен, да се не ћете повести за речима часнога господина Чутурила. То су речи речене у ветар, без промишљања, из непријатељства према особи начеониковој. Ја сам уверен, да ћете ви дати начеонику, бележнику, лечнику, сваком по шест стотина форината.“

„Не ћемо, не ћемо,“ викаху присутни. „Лечника нам не треба, начеонику три стотине.“

Попа се подсмеваше, а начеоник блеђаше.

Подјупан плану те јаросно рече:

„Одређујте ви, ако хоћете, и сто форината, власт ће одредити начеонику шест стотина.“

Настаде галама, која је заглушила подјупана. Он стаде оштро звонити.

„Мир, мир, да чујемо!“ утишаваше попа

Подјупан викаше:

„Ако се не будете повиновали налогу власти, распустићу вас, оставићу вашој општини и даље управитеља а ви ћете се начекати док се састане поновно веће.“

Попа плану:

„Ми видимо, да се под таквима околностима радити не може. Излазимо одатле, да потражимо лека у више власти. Ко дели моје мишљење, нека иде за мном.“

Цело заступство изађе на поље.

Подјупан јаросно шеташе по соби. Најпосле се заустави пред начеоником и рече:

„Саставите извештај! Не бојте се, ви и надаље остајете управитељем“

„Хвала на доброти, велеможни господине!“

„Мој сте човек!“ потапше га подјупан, пружи му руку, изиђе, седе у кола те наглим касом пролети Соколовцем.

Било је неколико дана приповедања о томе. Начеоник некако не ходаше онако бахато. Слабо га бодраху подјупанове речи. Стао се обзирати, не би ли на другоме месту нашао хлеба. У Соколовцу му је почео горчати.

XV.

Пад Самуијила Бедаковића.

Своме јуначкоме држању има попа да захвали, да му се број пријатеља и поштоватеља умножио за педесет процената а слава имена његова раширила се бар педесет километара уздуж и попреко. Начеоник је био изгубљен човек, а лечник се дао у силну бригу. О целоме томе догађају писале су новине, превазносиле попу, а начеоника најниже понижавале. Број тих новина читао се у сласт не само у Соколовцу, него и у другима местима, где се људи занимали за „народне“ ствари. У владиним новинама бранио начеоник поступак власти, те попу цртао као највећега бунтовника. Али то брањење беше блеђано према нападајима противних новина. Но попа се није задовољио новинарском препирко: . Он је сазвао заступнике у свој дом, те је с њима саставио молбу на самога земаљскога поглавицу. Међу осталим беше у молби ово: „Овој вазда лојалној општини Соколовачкој учињена је велика неправда. А коме за вољу? Зар једноме Бедаковићу, који у мирним грађанима види некакве бунтовнике за то ваљада, што неће да играју, како он свира? Његови су извештаји скроз и скроз лажни, а подјупанија, верујући њима, брани тога човека, а бранећи њега, нанаша велику неправду општини Соколовачкој. Нико до Бедаковића није пронашао, да у општини Соколовачкој постоји каково револуционарно друштво. То се могло родити само у главици његовој. Тим је хтео, да покаже, какве су политичке околности у Соколовцу, не би ли показао власти, како је он у Соколовцу нуждан, да опозицију на узди држи. И обмануо је власт, и остао је управитељем у Соколовцу. Шест стотина форината мора да му плаћа Соколовачка општина, до им друге својим начеоницима плаћају двеста, триста форината Народ је у овој општини просто огорчен, па се бојати да та огорченост не

добије и видљива израза, ако се за времена нашој увређеној општини задовољштина не даде. С тога ми покорно потписани умољавамо. . . .

Попа и још два одборника буду изабрани, да ту молбу из руке у руку предаду глави земаљској. Уједно да ју усмено што боље образложе, те да на своје уши чују мњење највише личности у земљи

О тој депутацији говоркало се не само у Соколовцу него и у целој истоименој општини. Свако је био уверен, да ће начеонику одзвонити. И једнога дана подигао се попа још с двојицом из села, те пуни озбиљности, а сасвим свесни, како значајну по Соколовачку општину мисију обављају, кренуше пут белога Загреб-града. Уштокао се господин Самујило Бедаковић. Тај велики човек почео се побојавати за лебац свој Ни јело ни пиће ни спавање није му пријало! Као да је већ унапред био уверен, да ће га ти немирни Соколовчани сломити. Није више онако високо дизао мудре главице своје, није размахивао бахато моћном руком својом, није уверавао Мојсија о важном положају своме. Шешир натукао над очи, палицу турио под пазухо, руке у џепове, тако је долазио и одлазио из звања. Још би се кад и кад у томе човеку пробудило осећање частољубља, када би помислио, да би га поджупан могао одбранити. Но то би било само кад и кад, као последњи трзаји змије, којој је глава смрвљена. И дух Самујила Бедаковића беше смрвљен!

Депутација се повратила и веселе вести растурила по општини својој. Народ ликоваше, а Самујило Бедаковић тешко уздисаше.

У то се догодило, не знам с кога разлога, да је тадањи поджупан био премештен, а на његово место дошао други, који је начеоника још од пре познавао, те га није баш најлепше гледао.

„Све је пропало!“ јадаше се начеоник, а коса на његовој мудрој главици почела од тешке бриге за свакидашњим хлебом све више сребрнити!

Новоме поджупану би наложено, да има свестрано испитати ствар општине Соколовачке, те ју довести у ред. Поджупан се енергично латио посла и након свестрана истраживања световаше начеонику, нека поднесе оставку, њему нема више опстанка у тој општини, пошто је својим делањем неразборитим проузрочио, да је све у тој општини против њега непријатељски расположено.

Куда ће сад, на коју ли страну? питаше се тај несретни човек Сети се пријашњега поджупана, седе и написа му писмо у ком га преклињаше, да му даде хлеба; он сада са својом обитељи стоји без икакве помоћи, без коре хлеба. „Надам се“, завршиваше, „да ћете ми, велеможни господине, поделити какво такво место, да с мојом женом и децом не скапам од глади. Уверен сам да се јоште сећате: да сам Вам био десна рука у сваком погледу. То моје ревносно вршење службе уродило је по ме злим плодом; морам да поднесем оставку на месту начеоничком у Соколовцу. Љуто ме боли, што се моја ревност тако наплаћује, Али се опет уздам у племенитост Вашу, којој сам верно служио, да ће се побринути за мене несретника.

Начеоник се донекле утешио, када је од поджупана примио писмо, у коме му је писао, да ће добити за сада код поджупаније дневничарско место, а прво упражњено начеоничко место допашће Самујилу Бедаковићу.

У Соколовцу су опет настали редовни односаји. Право уживање беше за ваљане Соколовчане, када је након толико времена било по прописима сазвано редовно општинско веће.

У тој седници поднео је Самујило Бедаковић оставку на начеоничкоме звању. Своју оставку пропратио је овима речима:

„Славно заступство! Већ од дуже времена почео сам побољевати, те сам се управо напрезао, да званични послови не заостану. Но у задње време световао ми је лечник, да се оканем напорна рада, пошто ми то може сасвим здравље нарушити. Пошто имам жену и децу, те морам њима за љубав да свој живот штедим, то сам присиљен, ако и тешком муком, да садање звање заменим лакшим каквим Тешко ми се растајати с овом општином. Све своје силе употребио сам за напредак исте, па сам и од власти добивао признања за свој труд Желим само, да ова општина добије наследника, који ће бити достојан прешестника свог. Данашњим даном престајем бити вашим начеоником, полажем част у руке овога већа; тешким срцем, али морам због болести. Жао ми је општине ове, ако добије главара, који не би ступао трагом мојим.“

Устаде попа и рече:

„И нама је жао, што је наш начеоник тако болестан, да се мора захвалити на своме звању. Нечовечно би поступали, када би га тако немоћна силили, да и даље управља општином. Уверен сам, да ће ово веће једногласно примити оставку господина Бедаковића. Ми сви знадемо, колика је добра учинио, те се тако за увек овој општини задужио тај човек. Уверавам господина Бедаковића, да ћемо, признајући његове заслуге, нашем одушевљењу на свој начин згодном приликом и израза дати.“

У истој седници буде отказана служба и лечнику Гуликожићу. Он с тога није много лупао главе. Остао је у месту као приватни лечник, а пријашња му пракса толико донела, да је купио лепо имање, те се данас у Соколовцу на најлепшој кући сјаје име господина Гуликожића, а под њим: ординира од 10—12 пре и од 3—5 после подне.

* * *

Даница је сјала па и пресјала!

Дошао је најпосле дан, да разначеоник Бедаковић за увек остави Соколовац. Том приликом харни Соколовчани приредише му неочекиван одлазак. На свима скоро кућама Соколовачким виле се српско-хватске тробојнице, а пред сваком кућом на ступу висаше плоча с крупним писменима: *види медо, нема спаса, сав избоден отуд каса*; или: *Даница је сјала па пресјала;* или: *путуј, игумане, не старај се за манастир*: или: *ала наше за мало бејаше!* Пред сваком скоро кућом бејаше причвршћена помична даска међу два ступца, на којој клепетаху као оно, када на велики Петак звонар Лаза позивље побожне Соколовчане у цркву. Најпосле код цркве беху намештени топови, који ће загрувати, када се туда провезе начеоник. — Када се начеоник с пртљагом повлачио кроз село, запањио се, када је све то угледао. На прозорима у својима кућама стајаше соковачка интелигенција, домахиваше од јарости пребледелу човеку руком и довикиваше му *с богом!* Заставе се вијориле, даске клепетале, људи викали, топови пуцали, а Бедаковић као мртав седео у колима. Такову опроштају није се надао; ти му се људи баш чудновато свете.

Чисто је одлануло несретноме Бедаковићу, када се нашао у шуми за Соколовцем. Обазре се још једном на то место, и некако чудно, чудно беше му у души. Ту је тражио славе а наишао на понижење Истицао моћ своју, своје „ја“, а сада с њим путује. Даницом га назваше, а сада му светило помрачише! „Нисам се знао с тима људима наћи!“ признао је сам себи, „Да сам се био њима прилагодио, могао сам с њима угодну коју годину проживити“

Било му је да се заплаче. Али је сада, све, све изгубљено. Силни дух Самуила Бедаковића осети сада немоћ своју. Да је могао, он би био своје „ја“ згазио, да бар некако искали срце

Обазре се још једном, али више није могао угледати ни једне куће. И мало му је одлануло.

Одлануло је и Соколовчанима, када је Бедаковића нестало из њихове средине. До поноћи весељаху се у гостијони господара Мојсије, који се није могао доста нарадовати што су у Соколовцу опет настали нормални одношаји.

Тај дан беше историчан дан по село Соколовац. Важност тога дана потпуно су појмили Соколовчани, за то су га и провели онако весело.

XVI.

Мирно доба.

Винко Чутурило на врхунцу славе.

Сада је настало ново доба у животу Соколовачком. После онако жестоке борбе завладала је потпуна мирноћа. Уморним борцима годило то, они се у тој тишини одмараху, а то им је тако, тако годило. Друштвени живот у Соколовцу дошао у ону стару колотечину, којом је текао пре неколико година. Опет се то лепо у миру приповедало о минулим бурним догађијима, разговарало се, оговарало, свађало, мирило, а више се тако слатко пијуцкало у гостијони господара Мојсија која је опет постала стециште Соколовачке интелигенције

Винка Чутурила сматраху прваком својим; јер он се у минулој борби уздигао над остале; и прости народ стао је тога свештеника у велико да цени, поштује, уважава. Винко Чутурило беше са својим положајем задовољан. Од раздраганости гладио је мокромасни брк и угојени трбух. Али се Слави хтело, да тога човека још више уздигне, да му даде прилике, да његов дар користи и

целом српском народу. Винко Чутурило беше наиме тако сретан, те је постао народним послаником на српском црквеном сабору. Част, о којој он није ни сањао, али када му је у део пала, примио ју оберучке.

Понашање јуначко Винка Чутурила у минулим догађајима чуло се на далеко и широко. Свуда је он постајао симпатичном личности; ко се год занимао за јавне ствари, желио је да тога знаменитога човека упозна. И он је сам путовао врло далеко пријатељима својима, те тако стицао све више познаника, који су постали слепе присталице његове, када би им он речито, одушевљено развијао начела своја. Где би се год појавио, свратио би персоном својом, држањем својим, позорност радозналога света на себе.

„Ко је то?“ питао би пријатељ пријатеља.

„Зар не знаш? Винко Чутурило, борац за народна права!“

„И те какав! Одушевљен, неустрашив!“

„Живео! Пољубио бих га!“

И тако му се име ширило, слава ширила, те је постао знаменит, виђен, чувен на далеко и широко.

Када се приближавали избори за сабор српски, помишљаху родољуби да Винка Чутурила истакну као кандидата за сабор, те су му о томе и натукнули:

„О, не!“ бранио се он тобоже. „То није за мене. Бирајте млеђега, способнијега.“

Када су били избори расписани, навалила је опозиција силом, да Винко Чутурило кандидује против владинога кандидата. Он једини има изгледа да ће противника победити а народне интересе на сабору отворено неустрашиво заступати,

Дакако да се тај знаменити човек толикоме мољакању није могао одупрети, него је примио кандидатуру, а најопозицијоналније новине истакоше Винка Чутурила кандидатом овако: *За изборни срез н. истичемо за кандидата пречаснога господина Винка Чутурила, пароха Соколовачкога, као опробанога родољуба, борца за народна права. Држимо да не ће бити ни једнога родољубивог изборника, који за тога врснога човека не би гласао.*

При избору огромном већином гласова буде за народнога посланика изабран Винко Чутурило, опозиционалац, против кандидата клерикалне странке. Опозиционалне новине донесоше лик његов у главним цртама животопис његов. Соколовчани нису могли да се доста надиче, што је из њихове средине човеку прваку Соколовачкоме у део пала срећа, да задобије тако одличну част. Ношаху га на рукама а он их чашћаше пивом и гулашем.

На сабору Винко Чутурило, не знам из кога разлога, преврнуо вером; напустио странку, која га изабрала, те прешао у табор умерењака. Када су га због тога чина напале опозиционалне новине, те га одлучно позвале, да положи мандат, ако у себи осећа искру поштења, одговорио је Винко Чутурило у другим новинама, по чијима је назорима делао, ово: „Мене је народ изабрао, те ме опуномоћио, да га по своме најбољем уверењу заступам, што ја и чиним тако, да ми је савест потпуно мирна. У будуће се на такова подметања освртати нећу“.

Како сам казао, није ми знано, зашто је Соколовачки првак на сабору преврнуо вером, али толико се знаде, да је, када је дошао кући, за заслуге своје, учињене цркви, био обдарен црвеним појасом, а још и именован конзисторијалним приседником.

Винко Чутурило повратио се у Соколовац с понашањем великога човека. Имао је прилике, да се и у томе увежба. Врло би се ретко показивао у кругу пријатеља својих: говорио би мало, али значајно; а при том би чудновато махао рукама, набирао челом, севао оком, ходао би с пуном важношћу, као што доликује човеку, који се на степеницама славе тако високо попео, да већ више не може; а колико су му само завидили!

Како није у Соколовцу било знаменитих догађаја, то дух Винка Чутурила није имао паметнијега посла, него се одмарао на ловорикама, којима га је слава обасула. Тако га је и смрт затекла. Но пре него вас упознам с тим, по живот Соколовачки презнаменитим догађајем, морам вам споменути, да је се у мирно то доба основала

(Свршиће се.)

ДРАГА МОЈА, КУД ЋЕШ ВИШЕ?!

(Х. Хајне.)

Имаш злата и алема,
Имаш за чим свет уздише
Имаш дивне црне очи —
Драга моја, куд ћеш више?!

Твоје дивне црне очи,
Оне мени извор бише
Те написах сто песама —
Драга моја, куд ћеш више?!

Ох те лепе црне очи
Колико ме намучише!
Са њих страдам и пропадам —
Драга моја, куд ћеш више?!

Ђ. Ђ.

ДУВАН И БУРМУТ.

Овако састављену лулу, као што је данас, измислио је човекољубиви бечки лекар др Јов Фрања Јаков Виларијус, и она слави ове године две стотине година од своје колевке, ако је слободно тако рећи, кад је реч о лули. Пре тога је употребљавана свуда лула од земље, којој је и камиш и глава била из једнога комада, и друге справе за пушење није било. А од године 1690. почеле су луле са врхом, камишем, коленом и главом да истискују све остале, и томе су много допринели стругари, који су се живо латили посла око овог новог проналаска. Поводом овога јубилеја мислимо да ће умесно бити, да прегледамо обичаје пушења и шмркања бурмута код различитих народа и племена и да бацимо поглед на оруђа, којима се они послужују. Прећи ћемо преко 56 врста дувана, које се често потварају врло сумњивим заменицима, као лишћем од равента, букве и ораха, маховином, детелином, песком, салитром, сољу, нишадором, шећерном репом и т. д. и тиме се дуван или бурмут квари, но о томе нећемо да говоримо, јер се о томе може читати у сваком конверзационом речнику и само ћемо узгред да наведемо, да се реч „табак" (дуван) испочетка није односила на биљку, него на справу за пушење, а име „*Nikotiana*" добио је дуван од француског посланика у Лисабону, Жана *Никота*, који је г. 1560. добио семена од дувана, те га посејао. Лишће од дувана употребљавао је он доцније с успехом код неких спољашних болести. И Фрања II., француски краљ употребљавао је бурмут као лек од главобоље, а о добу Људевита XIV. прича нам Лисклот с огорчењем, да су бурмутице и у двору отеле биле маха, па чак и кћи Софије Хановеранске, с којом је Лисклот дуго стојао у поверљивој преписци, племенита и пуна духа пријатељица Лајбницова, та „философска краљица" такође је бурмут употребљавала, па шта више и за време крунисања, које је врло дуго трајало, машила се бурмутице, на што јој се светли супруг веома љутио, јер се строго држао етикеције.

Године 1624. издао је папа Урбан VIII. против шмркања бурмута једну булу.

Најжесточији противник дувана беше син Марије Стјуартове, Јаков I. Енглески, који је две расправе написао против „лакомих дуванџија" и подстицао је енглеску фукару, да оне, који пуше или шмркају, без сваког обзира воште. Он је сам племићима, који су тим страстима одани били, дао браде обријати и под грдњама и срамотом их истерати из вароши, но није тиме ништа друго постигао, него то, да се још више у потаји пушило, и ако се није бурмут шмркао. У Немачкој су попови поповали: Ко дуван пуши, тај од свога врата прави зид од ватре и пали ђаволу тамјан.

У најновије доба је нашао дуван у северној Америци на страсне противнике, а то су друштва умерености њихових јенкија, који га осуђују као неког, који хоће робље да држи. Такви један умерењак-јенки хтео би пре свега да се војници оставе пушења, јер дуван одузима снагу, истрајност и одважење. Они веле: „Честит генерал, који хоће да му војници могу истрајати, мора им забранити не само дуван, него и каву и теј." За тим се наваћају славни људи у науци и уметности, који су дуван мрзили, као н. пр. некадањи професор класичне филологије на бечком университету, Антон Штајн, с којим је Ленау с тога, што је био дуванџија, често у опреку долазио. Кад је професор овај говорио о Гетеу, обично су му ђаци наваћали Агамемнона и Одисија, Платона и Сократа, Цицерона и Цезара, као недуванџије, и међутим су они сами пушили и даље и држаху се строго параграфа 11., упркос класичној филологији и упркос мржњи, што ју је учени и вредни професор осећао према пушењу. Споменути јенки хтео је све и сва да покрене против дуванџија. Ево ћемо неке његове тврдње укратко

да наведемо: Пушење је велеиздаја према цивилизацији. Ђаци се пушењем покваре тако, да постану сурови, прости и глупи, омрзну на женске и већма воле собу пуну дима него елегантне дворане. Док пију и уста своја димом пуне, могли би се у дворани на најплеменитији начин забављати, на прилику дивном свирком на гласовиру, чистом песмом, што из ведрог грла девојачког извире, духовитим разговором. Али за таква узвишена, чиста уживања дуванџија је хладан, он остаје дубоко задубљен у своје варварско животињско уживање. Дуван је највећи непријатељ женски, он је њихов највећи супарник.

Јаков I. и други непријатељи дувана звали су пушење „локањем дувана“, а то с тога, што се онда друкчије и то на цев пушило Цеви су биле ишаране, па се горњи крај мећао у уста, а доњи на жеравицу, на којој беше посуто лишће од дувана, па се тако дим усисавао или упијао у уста. Још у јачој мери се то чинило цевима, које су биле рашљасте, те се она два краја од рашаља турила у ноздрве. Уз то се дим морао прогутати, дакле се заиста „локало“ при пушењу. У Енглеској, Француској и Шпанији задржао се врло дуго израз „пити дуван“, а у Арапској га има и данас још.

Но нема сумње, да лула поред својих љутих противника има и топлих и одушевљених пријатеља, Знамо и за ону песму „Луло моја, разбибриго моја.“

Напротив тврди опет неки јенки америчко, да човек који пуши, престаје бити човек, него је свиња. Но чудно је, да американски шаљиви листови тога истог јенкија сликају прљавог и одрпаног, из чега се види, да није ни он баш од оних чистих. У северној Америци су прорачунали, да онде годишње оду 600 милијона долара у дим.

Власник једног васпитног завода за дечаке отпустио је сваког свог питомца, за којега је дознао, да *о школском одмору* код куће и са знањем очиним пуши. У поморској једној академији у северној Америци забрањено је питомцима, којих има на 500, да пуше; они онда почеше страсно дуван да жваћу, а тај обичај је ухватио корена још од времена Карла II. Енглеског код морнара, што они чине као да се сачувају од пољачине (шкорбута).

Но доста о сметеним умерењацима америчке уније, који и Шпањолце и Немце мећу у један ред са Турцима и Персијанцима и Хинезима, и веле, да је дуван и немачком духу отео снагу пера и одважност. „С тога они и нису сада онакви, какви беху Германи Тацитови. Кад би наши добри Немци у Америци хтели одбацити своје луле, онда би се без сумње оставили оног свога нездравог *куцуса*. А за њих је физички препорођај немогућ, докле год имају лулу у зубих.“ С тога је појмљиво, што је неки американски лист приликом избора председника републике при кортешовању и то споменуо, да би срамота за земљу било, кад би се на највише достојанство изабрао човек, *који пуши дуван*.

Чудновато је, како дуван поштују Манданп североамерикански, где сваке године, кад се светкује слава „великога духа“, изиђе „врач“ са дугачком „лулом видарицом“ у устима, а та лула има моћ, да растера све опасности и сплетке, што долазе од злих духова.

Цели свет знаде за „калумет“ или за „лулу мира“ других индијанских племена у сев Америци, која се држи у највећој части и увек се чува у вигваму племенског поглавице. „Лулу мира“ ките Индијанке са орловим перјем и кад двојица или више њих пуше на ту лулу, то их онда већма веже, него ма каква заклетва Заједничкога пушења из једне луле нигде нема толико у обичају, као код племена Моту у Новој Гвинеји, где — што нигде нема — и одојчад пуши. Мотуаацн имају чудновату лулу. Она се састоји из две стопе дугачке трске бамбусове, која је на једноме крају отворена, а на другом има са стране јамицу. Дуван се увије у лист, па се утутне у ту јамицу са стране, а дуванџија вуче на другом крају, док се цев не напуни димом Онда се цев зачепи, дуван извади, а цев иде од једног до другог, тако да сваки може по нешто од оног накупљеног дима да сркне

Лула чува често човека од крајњег очајања; калмукански говедари, кад их затрпа мећава, каква уме око Волге да навали, те их одсече од целога света, остану без крова и хране, издрже као да су од челика све терете кроз више дана, докле им само дувана траје и дим забашури ону силну глад, што их пече у желуцу.

Занимљиво је, како становници острова Мадагаскара употребљују дуван Код њих је ратарство јако занемарено, али дувану обраћају велику пажњу. Они дуван овако употребљују: кад је лишће са свим развијено, они га осуше, премажу медом и слонтају га у облику дебеле какве репе. Тако кад постоји, пређе га врење и добије облик као неког мирисавог колача. Од тога се узме један комадић, сагори се у пепео и чува у кутијици, коју сваки становник има око врата, те по који пут узме по нешто од тога прашка, метне између доње усне и десни и с удовољством сиса. Зуби остају уз то као бисер бели и чисти. Ови становници (Малгаши) одају се овом уживању с таквом страсти, као на другом месту што се пуши, шмрка и жваће дуван.

Странци пијанци и дуванџије су Патагонци; они после јела помешају дуван са коњском и к...

њом балегом, натурају га у камениту лулу, коју они сами себи избуше, легну на трбух, те онда својски вуку дим из луле. Дим задржи Патагонац у устима докле год може, па онда га нагло кроз ноздрве пусти. Патагонског је дуванџију као и онога из Чили и Аргентиније, грозно видети. Он преврће очима тако јако, да му само белизна види и очи му се тако избуље, као да ће да искоче из главе Најпосле му испадне и лула из зуба, сав је малаксао, падне у бунило, ваља се трзајући се по тлу, пена му удари на уста, која су јако отворена, а рукама и ногама се бацака, као оно псето кад плива.

Али то стање сматра Индијанац за највећу срећу; кад својта или пријатељи виде тако једног јако опијеног од дувана, а они донесу у воловеким роговима воде, те поставе онде близу њега. Опијени пушаџија се на послетку подигне, окрене се око своје осовине, пије воде и легне за тим на леђа да спава; то је онда други део удовољства.

Као животиње су сурови и становници око језера Тангањике, који кад нема палмовог и тембовина да се опију, а они пуше индијску кудељу и то их постави у такво беснило, да су гори него дивље животиње.

И код племена Менза у Абисинији се страсно пуши, али се не претерује тако као код језера Тангањике. Алфред Брем вели за Мензанце и у опште за становнике унутарње Африке, да је њима дуван таква иста потреба, као со преживачима. Али они не умеју да дуванску биљку онако цене као што би требало. Они беру лишће још зелено, пуно сока, самлевају га међу каменовима, праве од њега као колаче, па их онда суше на сунцу. Ови колачи имају ту добру страну, да у њима најмањи део заузима сам дуван, али овај начин готовљења поквари дуван тако, да га Европљани никако не би могли употребити, а да га и сам Мензанац само из луле с водом може да пуши, коју он увек с собом носи и која онда у друштву иде од руке до руке.

Ова водена лула је на истоку јако раширена. Најпознатија јој је врста перзијска наргила. Њој је прилично сродан туркомански челем, но који у место стакла има дрвен суд у облику тикве, или баш праву тикву. Где долази камиш, онде су две рупе једна до друге. На једну се рупу метну усне и вуче се дим, а друга се прстом зачепи и онда се тек отчепи, кад пушаџија хоће да двојином дима „пије“. Туркоман повуче нагло три четир пута и увуче дим у себе што дубље може. Па онда пуштајући дим полагано и свечано додаје лулу другоме до себе. Она погледа круто и погне се напред. Туркоман добива дуван из Бокаре; то је врло јак дуван. Лист се длановима протре, па се онда напуни лула.

Као год што Индијанци из сев. Америке самртнику метну у сандук црвену земљану лулу, тако чине то и руски Тунгузи. Вогули у Сибирији су особито страсне и јаке дуванџије и код њих је обичај, да и жене и девојке пуше и држе своје луле. Код Вогула важи дуван као средство, што помаже варењу, јер Вогулац је у стању, да при једној ужини поједе по пет кокошију, уз то покуса и чорбу, у којој су куване, па онда поворку сухе рибе у место хлеба потроши са најбољим апетитом

А сада још један поглед на Шпањолску! Шпањолци беху први Европејци, који су увели пушење и који су видели биљку, што ју становници Америке признаваху као свету и као племенити дар богова. Шпањолци су гледали са чуђењем, како у новембру 1496. Индијанци први пут тумараху овамо онамо са ватром у устима и како им уста и нос као димњак изгледају. Кад су боље загледали, а они виде, да је оно, што становници централне Америке у устима држе, лишће од биљке кохиха, умотано у лист од кукуруза — прве цигаре. Колико ли смо ми за ових 400 година дотерали у прављењу цигара, а особито колико се у Шпањолској дотерало са њиховим цигарама.

И у Шпањолској је „страст пушења“ постала неодољивом потребом, као и у новом свету и као на истоку. Тиме се развиле оне големе фабрике за дуван у Шпанији, којима нема равних и у којима много хиљада девојака цигаре смотавају. Радница у фабрици за цигаре зове се цигарера. Она носи прилично верно народну ношњу: кратку либаду са узаном врпцом, беле чарапе, исечене ципеле, мараму преко груди прекрштену и Mantilla de tira од црног фланела са широким первазом од кадиве, без чипака; уз то су по „кастански“ или „ризоки“ очешљане, воле бурна весеља, особито ноћне игранке а нарочито ужива у гледању борбе са биковима, куда ју прати љубазник, кога обично она издржава, или муж — ето то је цигарера. Највећа фабрика дувана је у Мадриду у улици де лос ембајадорес и ту има највише цигарера.

Како је пушење у Шпанији отело маха, види се већ и из тога, што се и у позориштима пуши. Онај, што на каси продаје карте, пуши, онај што места показује пуши, у ходницима се шећу господа пушећи, а време између радња траје толико, „да може човек добро направљену цигарету попушити.“

У Шпанији готово и нема луле, осим у Каталонији и на Балеарима. Обично се пуше цигаре или цигаретле. Цигарере, девојке што праве цигаре, не могу лако красти, јер прво се цигаре мере и морају

бити тешке, колико и дати им дуван, а друго девојке се при поласку кући прегледају. Но опет песма каже, да оне сакривају цигаре у косу, за своје љубазнике.

Особито се много шмрка бурмут око реке Амазонке на Антидима и у тој околини. Кутија им је за бурмут запушена чепом од памука. Они утару зелен дуван у ситан прашак и шмркају га справом од мајмунове кости или цевима од метле, које сачињавају прав кут. Тако шмркају они без ичије помоћи; али има већа справа са цевима, од које се један крај метне у поздрву, а на други мора когод духнути. Они употребљују бурмут против кијавице и главобоље. На ову цељ је употребљавала бурмут и она госпођа, што важи у Европи као прва жена, која је бурмут шмркала, а то је Катарина Медичи. По њојзи, која је дуван г. 1561. посредовањем великог пријора француског добила, звала се ова биљка дуго краљичина трава или трава Медичина. (Herba de la Reine или herba Medicee).

У Етиопији се дуван до душе не пуши, али се жваће и са содом или пепелом шмрка. Јако је у моди шмркање и у Хини, од куда продире све даље на север, запад и југ, и тако га сад има много у Алтајским крајевима и у Тибету. Тамо обично држе бурмут у бочицама, запушенима запушачем и привезаним кашичицом. Кад гост дође, послуже га бурмутицом. У Исландији, где јаки ветрови владају, не би се могле обичне бурмутице употребити, с тога они имају згодне судиће, од којих се горњи крај метне под нос, па се онда јако бурмут повуче у нос После „Табакологије", што ју је год. 1622. написао Неандер, јако се много писало о дувану, те и ако је један султан за пушење одредио смртну казну а за шмркање да се одсече ономе нос, ипак се и пуши, и жваће и шмрка, па се и пише и за и против дувана.

(По проф. ***Антону Нагелу.***)

КЊИЖЕВНОСТ.

Slaveni u davnini. Napisao dr. T. Maretić. Zagreb 1889. Naklada „Matice Hrvatske".

За човјека, који се бар колико толико удомаћио у историји, не има горе ствари, него кад се нада, да ће у којој историјској књизи наћи насладе, па кад је прочита а она ни из далека не одговара његовој нади. Тако је и мене ужасно разочарала књига вриједнога г. Маретића

Нијесам историчар по струци, али радо читам историју словенскијех народа. И у тој историји наилазио сам често пута на такове ствари, којијех нијесам могао никако да разумијем. Тако сам запињао за ону чудну сличност између обичаја древнијех Германа, тобожњијех „Нијемаца", и „познијих" Словена. То нијесам умио да доведем у свезу са урођеном противности душевном обају народа, Словена — и Нијемаца, за које већ панонска легенда вели, да су од природе сурови; итд., итд.

У дјелима чувенога слевенскога историчара, Словака Ф. В. Сасинека, упознао сам текар праву правцату истину. Мислио сам, да ће и г. Маретић поћи стазом овога великога Словена, али сам се ето преварио. Г. М. стоји на старој историјској теорији о досељењу Словена, која не вриједи ништа, и с тога не дава у својој књизи скоро ништа новога. Он је тек лијепијем језиком опширно написао прво историјско доба појединих словенских племена, како се то до сада учило а и сад још учи по школама. Изузетак је први чланак „Slaveni u doistoričko doba."

Словенска историја спавала је све до недавна у мртвом и студеном сну зимском, док јој није почело свитати са Шафаржиком, Шембером и некима странцима, да нарочито са дивотном звијездом словенскога неба Ф. В. Сасинеком засине правијем сунчанијем свјетлом

Сасинек је непобитнима доказима доказао, да су Словени исконски, преисторијски народ, који је под разнима именима (Сармати, Скити, Агатирзи, Трачани, Гети, Илири, Енети, Венеди, Алани, Маркомани, Квади, Германи, Суеви, Лонгобарди, Угри, Бугари, итд.) живио од Волге до Атлантичкога оцеана, од балтијског до јадранскога, егејскога и црнога мора, па чак тамо и у далекој Хиспанији и Британији. Докази ови нијесу из ваздухаграбљени, него их дава беспристрасна историја, сувремена врела историјска, а поткрјепљује их врло често и филологија, „која у таквијем питањима свакако има прву ријеч" (стр. 91.)

Кад је томе тако, онда морам вјеровати, да се код нас врло омаловажује славни Словак, што је само на велику штету по нашу древну историју. А то се јасно види нарочито на стр: 207, гђе се вели, да су Антинорманисти, међу које спада и г. Сасинек (они веле да Нормани, Варјази, нијесу основали царевине руске), осим јединога С. Гедео-

нова сви други само дилетанти у историјској науци и да војују пртенијем оружјем. Не могу појмити за што су којекакове наслуте „тако јаки докази, да треба много самовоље, да човјек не пристане уз њих“, дочим је критично истраживање пртено оружје.

Врховине, 7. (26) авг. 1890.

Резултати Сасинековијех истраживања свијетла су луча, која дивно расвијетљава многу и премногу таму у древној историји словенскијех народа. Сад само до Словена стоји, хоће ли напуштити странпутицу а пограбити ову јасну лучу да дођу до истинске истине историјске

М. Симеон Кончар,
равнајући учитељ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **Стара књижевност пре четврт столећа.** Овде ћемо укратко да забележимо, шта се све занимљивије и важније збивало у нашој књижевности пре 25 година, т ј. г. 1865. Одмах у почетку године изишао је позив на публику српску од одбора за *издавање дела Вука Ст. Караџића* (Вук је умрьо г. 1864.). На позиву беху потписани *Огњеслав Утјешеновић, др. Фрања Миклошић и др. Јован Суботић.* Они отворише народну супскрипцију и „умољавају родољубе и пријатеље праве народне књижевности, да по својој могућности учине прилоге на ову родољубиву сврху“. Цељ је била да се Вукови рукописи штампају, и то беху: 1) Пета књига народних песама. 2) Множина скупљених песама. 3) Опис народних обичаја. 4. Речник немачко-српски. Осим тога беше намера, да се приреди и ново издање Вукових дела, која беху већ распродата. Ова споменута дела су већином и изишла о трошку овога одбора, односно помоћу скупљених онда прилога. Позиву су се родољуби наши добро одазвали и ево ћемо по неке своте навести: Патријар Самујило Маширевић 1000 фор.; бискуп Штросмајер 1000 фор.; владика Платон Атанацковић 500 фор. („за сада“); барон Сина у Бечу 300 фор.; барон Метел Ожеговић 200 фор.; барон Враницани-Добриновић 200 фор. Огњеслав Утјешеновић, Др. Миклошић др. Ј. Суботић, Максим Прица, Ђорђе Стратимировић, Јован Владислав трговац у Бечу, Светозар Кушевић, Никола Крестић, адвокат у Загребу, Иван Кукуљевић Сакцински — сваки од ових по 100 фор.

Нека је слава свима овим родољубима, од којих су на жалост многи већ упокојени.

Пета књига народних песама изишла је још исте године, као што се на њој изрично вели „Трошком народнијех прилога“.

Осим тога изишло је г. 1865. по Библиографији Стојана Новаковића 131 књиге међу којима: *Ђуре Даничића* 7 разних дела као: Живот светога Симеуна и св. Саве (Доментијан), Псалми Давидови, Приповетке старог и новог завета и неки полемични списи против Јована Хаџића Светића и Петра Нинковића; те године изишле су Путничке црте *Владана Ђорђевића,* ово ће бити прво важније дело овога сада већ јако омиљеног писца, које је обратило пажњу српских читалаца на се; *Лаза Костић* је превео Булверове „Последње дане Помпеја“; *Јован Јовановић* је у друштву са *Ђорђем Рајковићем* издао шаљиви календар „Приклапала“ са мотом: Нит питајте ко уређује, нит ко издаје већ само купујте па читајте. *Јосиф Панчић* издао је своју „Флору у околини београдској“; од *Панте Срећковића* изишао је „Синан-паша“ о трошку Симе Андрејевића Игуманова; *Станислав Шумарски* прештампао је из Летописа ону занимљиву своју хронику (од 1792 до 1805).

Године 1865. излазили су ови српски *листови:*

Српске Новине, Напредак, Световид, Школски лист, Даница, Комарац, Видовдан, Србобран, Сељак, Змај, Војин, Слобода, Српска слобода, Вила, Ружа, Црквени лист, Зоља, осим тога и ови периjодични списи: Гласник срп. ученог друштва, Забавна читаоница (ВелимираВаложића), Забаве Српкињама (Ђоке Поповића), Магазин српско-далматински, Летопис Матице, Огледало српско.

Календара је било ових:

Ружица, Годишњак, Ласта, Календар са шематизмом срп. књажества, Срп. нар. велико-Бечкеречки календар, Млади Шумадинац („народски календар“), Календар с дневником за трговце, Орлић (црногорски), Љубић, Звездар.

Неке занимљиве белешке књижевне из те године донећемо овде по „Даници“ Ђоке Поповића од г. 1865.

У мађарским листовима (вели Даница) читамо, да наш познати песник Мита Поповић преводи на српски у Мађара слављено дело Емерика Мадача „Az ember tragédiája“. Превод свој мисли поднети Матици Српској, да га ова изда.

Нама данас није познато, да ли је пок. Мита тај посао довршио и да ли га је послао Матици, но знамо да на свет није изишла „Човекова трагедија“ до ове године и то у преводу Змаја Јовановића.

У „Revue de deux mondes“ изишао је леп чланак познате грофице Доре д'-Истрије под насловом: „Народност српска по народним песмама“.

Уредник „Ост унд Веста“ у Бечу, Александар Сандић осуђен је на по године затвора, и с тога је престао онда тај лист да излази.

5. априла умрьо *Корнелије Станковић* у Будиму.

12. априла умрьо *Димитрије Радуловић*, лекар у Карловцима, који је у своје младо доба писао чланке у Павловићевом „Српском народном листу“ а доцније и у „Зимзелену“.

23. априла преминуо је у Иригу *Јосиф Горјановић* свештеник, који је превео „Песме по псалмовима Давидовим“.

У броју 24. „Данице“ читамо белешку: Дан 14. августа биће у повесници српској светлим словима записан. Тај дан даровао је преосв. владика бачки *Платон* своју печатњу, која у Новом Саду постоји под именом „епископске печатње“ новосадској гимназији у вечиту власлитост, с тим јединим условљем, да се печатња зове „*Платоновом типографијом*“. Печатњу ову набавио је преосв. г. владика пре неколико година за 15 700 фор. Живио на многаја љета!

Занимљива је белешка у Даници, како некакав Ф. Глотић у Београду позива на претплату на забавник „Милицу“,

и осим свега обећава, да ће књига бити украшена сликама двеју Српкиња, *које се буду најбоље одликовале у потпомагању ове књиге скупљањем* предбројника! Није ли то барнумски? Пак да се не фалимо напредовањем у свему. Још мало вели Даница, па ћемо постати у књижевном хумбугу прави Американци.

Лаза Костић добива од српског панчевачког певачког друштва награду од осам дуката, за химну, коју је на расписану награду за ово друштво саставио.

За издавање Вукових дела скупљено је до краја октобра 6521 фор. 52 н. (Изволимо данас толико накупити на какву добру цељ, ако смо момци!)

„Fővárosi lapok“ доносе приповетку Лазе Костића „Минехаху“ у мађарском преводу Ј. Соколовића. Исти је преводилац у томе листу пре тога дао штампати и мађарски превод „Видосаве Бранковићеве“ од Јована Јовановића.

22. новембра умрьо у Београду *Коста Бранковић*, ректор велике школе, писац „Основне философије“, „Логике“, „Физике“ и „Писмених саставака“; и иначе је писао у Гласнику и у некадањој „Голубици“.

РАЗНО.

(**Славни људи на самрти.**) 17. *Лудвиг Хајнрих Христоф* **Хелти**, који је сушицу наследио од своје матере, а напорним је учењем и неспавањем подрањивао, подлегао јој је у двадесет осмој години свога живота 1. септембра 1776. у Хановеру. Родио се 21. децембра 1748. Хелтијеве су песме у немачкој књижевности признате и распрострањене као ретко које. Што им пред многима даје првенство, то је умилност им и природност и крај све веселости и свежине у расположењу уједно неки турован дах сете, који сву радост и сву срећу живота испуњава слутњом ране смрти. Хелтија може човек с правом назвати сентименталним песником, но његова сентименталност у толико је надмоћнија од многих других у немачком лирском песништву, што није усиљена, није извештачена, него се сама од себе те чисто тајом прикрада у све радости и сва уживања овога живота. Од искони је Хелти имао у природи својој нечег веселог те му се та веселост изливала у силне шале и задиркивања. Његове винске песме и комичне му баладе задишу раскалашношћу и веселом обесношћу, но уједно има у њих и неке узбуђености и жураjивости, какву човек опажа често код људи, који слуте скору смрт. Та се слутња огледа у свем певању кукавнога Хелтија па и у животу му. У животу се никад није осећао са свим добро, сигурно и удобно; никад није онако право крочио у живот; изгледао је као да се жури да се што пре живота опрости. Пријатељство, љубав, слава — све је то код њега било у маху; тек ако се окрзао о то; пре но што је све то могао пригрлити те у њему уживати и радовати се, нестало га је. Живот му је прошао као пролеће, које тек да процвета па већ и прецвета. Хелтијев је дар угинуо у пупољку. „Хоћу да останем код својих пријатеља,“ пише из Гетингена године 1774., „докле год могу. Главно ће ми занимање бити да читам старе Грке и да певам. Како ми је слатко замислити бесмртност! Ко не би радо претрпио све невоље овога живота, кад је бесмрност награда? Усхићење је којем нема равна, погледати на читав низ потоњих људи, који нас љубе, у наше дане желе да се натраг вину, које ми одушевљавамо на врлину. . . . Ја ћу уложити сву своју снагу. Не ћу да будем песник, ако не могу бити велики песник. Ако не могу створити што, чему је бесмртност на челу, што упоредо иде са делима пријатеља мојих, онда неће бити штампан ни један слог од мене. Осредњи песник је којешта!“ То којешта он није, али није ни велик песник. Величину је остао дужан, али је надокнађава љубазношћу, умилношћу, допадљивом дражи, једном речи: свим сјајем и свом чаролијом истините и миле младости, којој је песнички израз обилно дат у његовим песмама, ма како ове изледале несавршене па често и неспретне. Његове су песме као што описују да је он био: јак узрастом, погурен и невежа, трома хода, блед као смрт, ћутљив, не осврће се много на своје друштво, али му је у отворено плавим очима добродушно, мало и ђаволасто смешење, које се умело да проспе по целоме му лицу.“ Наскоро је дознао, да му је болест неизлечива те да мора умрети. Кад је то чуо, горко је плакао, но брзо се смирио у тихој подањености. Последње пролеће свога живота провео је на селу. „Последњи дани маја и први дани јунија протекоше ми врло пријатно у месту мога рођења (у Марџенсеу у Хановеранској.) Чуо сам још последње гласе славујеве, седио сам на трави под дрветом, кроз које је просјајивало лепо плаветно небо, или сам саморан ходио по пољу. Дух ми добија са свим други полет, кад се уклоним из зидина градских те дишем под ведрим небом.“ Ту је спевао и последње своје песме. „Ах!“ уздисао је, „ако ми скоро не буде помоћи, оставићу кости у Марџенсеу те ће ишчезнути сви моји радосни снови о слави!“ Песме су му његове биле све и сва. Умр'о је тако млад, да није право ни љубио. У јесен године 1776. куцнуо му је последњи час. 1. септембра, баш била недеља, дошао Хелти до своје газдарице у Хановер па јој рекао: „Мени је здраво зло, пошљите по Цимермана (славног лечника); све ми се чини, још ћу данас умрети.“ Цимерман, који је у близини становао, одмах дође и види, да Хелтију нема спаса. Брзо послаше и по његова пријатеља, песника Боја. Овоме је још пружио руку и хтео с њим да говори, но како већ није могао, то га је само гледао нетренимице, за тим метнуо своју главу на његову руку па на његових грудих издахнуо. Био је то издисај племените и чисте душе, душе, која је само овлаш додирнула земљу, баш као но ластавица што у лаком лету сребрнастим крилима нагло додирне вал текуће реке. Хелтијеве су песме сјајни трази тога додира.

(**Стара библиотека**). Неки Грк по имену Петрос Марки нашао је на месту, где је била старо-мисирска варош Мендос, древно здање од библиотеке из доба Птоломејског. Здање се састоји из четрнаест дворана, пуних са омотцима од папируса. Но на жалост ове омотке, премда се на њима види да је нешто писано, није могуће одвити, јер су тако иструли, да се при додиру распадају одмах у прашину.

(**Сасвим јасно**). *Он* (клечи пред њом): Само ми још то реците, да ли ћете се мојом назвати, хоћете ли ми бити жена? — *Она:* Ал' што се тако журите, зар вам је тако хитно? — *Он:* Не мојте ме дуже мучити, реците брзо, не могу дуже чекати, морам одма имати вашу одлуку или — или. — *Она*: Али молићу, за што вам је баш тако хитно? — *Он*: Јер не могу дуже овде остати, чека ме на пољу — фијакер.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 35. У НОВОМ САДУ 2. СЕПТЕМБРА 1890. Год. XVII.

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

(Наставак.)

Стари свештеник.

То јутро устао попа рано

Чим је устао одмах се обукао.

Њему још синоћ рекао бележник као са неким подсмехом:

„Сутра ћемо бирати „новог" начелника . . . Ко чека тај и дочека, господине попо. . . ."

Па се чисто подмукло насмехнуо.

„Ко чека тај и дочека . ." звонило му непрестано у ушима.

„Ко чека, тај и дочека — али шта! Можеш се лако и преварити, само ти чекај..." тешио се попа.

Дакле, чим је устао, одмах се и обукао, што иначе није никад чинио. Обично је у јутарњем капуту шетао по своме врту и тек тамо око девет сати навукао би своју мантију.

Дозвао слушче.

— Отрч'дер до црквењака и види је л' отишао у село.

Девојче отрчало.

За час ево ти га натраг.

— Јесте.

— Добро.

И попа смирено сео на столицу, па очекивао.

Стари човек, добар пастир.

За њега би се згодно могло рећи оно еванђелско: и душу своју полаже за стадо своје. Већ четрдесет година како је он у овом селу. Све је жртвовао за добро свога стада. Сам, самохран — село му било све и сва. Учио је, грдио, саветовао је свакога, а у сваку ствар, која се тицала његовог стада, ма да њега ни питали нису, сматрао је, да је дужан, да се и сам у њу помеша, шат би увек испала у корист његовога стада. Рад тога су га „нека и нека" господа до зла Бога мрзила.

И у овај мах му се различите мислиројиле по глави. Нешто кувао у себи. Кад и кад устане, па шета, шета, а овамо кроји неке смерове у својој памети.

Онда изиде на улицу и провири.

— Још их нема!.. и незадовољно врну главом.

— Бадава, спор човек, спор, врло спор. Само нек је он црквењак... А очитао сам му синоћ, па опет. Ко зна, где је „невоља" сад.

(А звао црквењака често: невољом.)

И почео се љутити.

— Ама погину за њом.

И махну главом.

— Задржали га где год, па сад до год види пред собом њу, ракију, неће се ни макнути, док је не испије.

— Ето кажем.

И провири горе у шор.

— Нема га ни да се покаже....

Наишао деда-Живан.

— Добројʼтро, оче!

— Бог ти добро дао, Живане.

— Шта радите?

— Баш изгледам тог црквењака.

— А мало час био код мене.

— Је лʼ.

— И отишао тамо горе.

— Па ʼди сте, људи, за Бога, шта радите?!

Деда-Живан се згледну.

— Од кад вас изгледам, па никад.

Живан се убезекну:

— Мене?!

— Та и тебе и друге. Још сам рекао оној „невољи“, да вам каже да ми одмах дођете.

— Да дођемо?! још се више упрепасти Живан

— Та да, човече. Па ʼди сте!

— Ви, нас, звали!

Попа се нађе у чуду.

— О, за Бога, па је лʼ вам казао?

— Ђура?!

— Да, он.

— О, оче, немој нас кривити... Ама.. виш.. ја сам човек од истине... Дошао он, а кажем ја мојој жени: ето Ђуре, иди, жено иди отвори му. И он ушао тако и седио

— Седио?! наљутио се попа.

— Да, седио, и ја му изнео мало ракије.

— И он ништа!

— Ништа... само што рече: да сте га ви послали по селу.

— Та послао, луду... О, виʼш ти само њега, па да се човек не разљути... Послао луду, да се налоче ракије... џаба га и било. А још му лепо кажем: отиди до наших општинара редом, те им кажи: да ми одмах дођу. Дан нерадни, па су људи код куће И виʼш, молим те луде, он и заборавио шта сам му казао... А велим ти, да га ракија збунила, па не верујем ни да је неколико кућа обишао...

— Ништа он нама, оче, ништа... Ето, овај, кʼо на пример да је тако рекао, ми би сви лепо разумели, као што знаш наш свет..

И попа се баш наљути.

Почео га Живан блажити.

— Немој, оче, немој, поправићемо се ми други пут.. Нека за сад нека...

— Ех, нека, али сад ми баш требате.

— А као због чега?

— Та за ту општину.

— Да неће, овај... „пристојник“ доћи.

— Та и то.

— Па то би бар најлакше било. Нисте га требали ни шиљати... У звоно, па звоните. а да!..

Попа се насмехну.

— Боље и то, н го овако.

— А као због чега тај и долази?

— Казао бих ти, али шта вреди теби самом. Већ ти, Живане, иди ти, иди молим те, па нуз пут јави тамо некојима, те се искупите, а ја ћу вас дочекати. Али, брате, одмах. Ствар је нужна, тиче се и мене, и тебе и свију нас. Долази и предстојник, а доцкан су нам и јавили. То је све масло оног тамо, оног бележника. Позив је морао још раније стићи, али га је он задржао, само да своју цел постигне, а мене да завара. Алʼ већ кад буде данашња седница, запитаћу ја предстојника, да лʼ то сме по закону бити, да се људи за данашњу седницу тек данас позивају. Рецимо, да данас није заветан дан, па да сте се ви по њивама разишли, колико би се њих и искупило. . . Је сʼ да, све ћу ја то њима данас рећи, па ћемо видети, ко има право. . ,

И онда од једном прекину тај разговор.

— Ти ћеш Живане отићи код њи: неколико. Реци им, да их ја зовем овамо. На данашњој седници бираће се неколико већника, а и начелник, па да се поразговоримо. Мађари већ сви зинули, па хоће ово, хоће оно, — е — није него! . . Ама треба њим показати, да смо ми овде домаћи, ми Срби Ово је наша дедовина наша тековина, наше село. Да боʼме. Треба, да се споразумемо сви, заједно, знаш. . . Па сад, де молим те пожури, док још имамо времена, а оној ћемо „невољи“ већ показати његово! . .

И дед -Живан пође по селу, да људе сазива

Међутим се попа ужурбао. Сваки часак отегао му се као година. Нестрпељиво је изгледао по шару, не би ли кога угледао.

А још неје доцкан.

Је сʼ ти тамо, бележниче, још неје доцкан.

Још је жив стари попа, врсни пастир овога села. Још неје доцкан, да осветла срп-

ски образ, да покаже ко су и шта су Миљковчани, ти прави потомци оних негдашњих дичних и челик-Србаља Још неје доцкан, да покажу тима тамо скоро досељеницима, што се граде правим Мађарима, да је ово српско огњиште, да је још будна српска свест, да је ово српско село, а они тек да су му гости. Неје доцкан, да покаже тамо „некој и некој“ малој господи, што су на се навукли господско одело, а овамо им саможивост и себичност вири из сваког покрета, да је ово народ, народ коме зар онај прљави гуњац скрива поштеније срце, него њима они капути, свила и чоха...

Да их куцне по дугачким прстима, те да им узвикне: хеј, — твога већ нека је доста!..

О, за све то још неје доцкан, а кад једном буде доцкан, е — онда ни њега међ живима бити неће.

Врсни и родољубиви пастир још креће, још наставља, да не дочека то доцкан.

(Наставиће се.)

КАКО СЕ ТО ЖИВИ У СОКОЛОВЦУ.

ПРИЧА ЈОЦА НИКОЛАЈЕВИЋ.

(Свршетак).

XVII.

Читаоница у Соколовцу.

Дух је времена био таки, да се по многима местима домовине наше почеле отварати читаонице. Ни Соколовчани нису хтели, да за тиме заостану. Соколовачки песник Рајковић и уча Зечевић управе проглас на сву интелигенцију и отменије ратаре у Соколовцу и околици, да дођу тога и тога на састанак у гостиону код Мојсија, где ће се претресати питање о отварању читаонице у Соколовцу. Идеја та наишла је на силан одзив. Свако је хтео да се покаже напредним, па се много њих искупило на договор. Ту су била стварана правила, давано име читаоници, биран одбор Тешко је било изабрати име читаоници. Хтели су Соколовчани да покажу. да у њих има естетична укуса. Неки су предлагали, да се просто назове: *Соколовачка читаоница*. То је другима било врло једноставно. Они су хтели да име буде звучније, привлачније. Након дуготрајне, умне и бурне дебате у којој је највише учествовао попа, песник, уча и бележник буде примљено ово име: *Читаоница Винка Чутурила у Соколовцу*. На то се Винко Чутурило прими и покровитељства читаонице, која је носила његово славно име. За тим је изабран за председника приватни лечник Сретен Гуликожић који се, мимогред буди речено, помирио с месном интелигенцијом, а за бележника Милан Рајковић.

Том је приликом закључено, да се за читаоницу најми прикладан стан у приватној кући, пошто у гостијони нема довољно простора, а осим тога то бучно место није никако прикладно за читање. Правила се имају поднети на одобрење, а читаоница се има што скорије отворити. Побрата је чланарина, а онда се разишли кући. За кратко време на једној сељачкој кући читао се златним словима овај напис: *Читаоница Винка Чутурила у Соколовцу*.

С почетка су господа била одушевљења за читаоницу, али до скора се показало, да та појава не одговара духу напредних Соколовчана. Попа и онако није марио читати; тим се, говорио је он, убија дух; па није тиме хтео времена да траћи. Он је волео да промишља или да без икаквих мисли лешка на ловорикама Лечник се изговараше, да соба није прикладна; он ће плаћати чланарину, али не ће долазити да чита у надимљеној соби. Уча приговараше, да нема ни једнога педагошкога часописа. Бележник просто време провађаше пуцајући на врапце. Бадава је песник сваком згодом такав нехат срамотним називао, читаоница беше све празнија и празнија, а најпосле сасвим занемарена. *Док су стигла потврђена правила, не бијаше већ о читаоници ни говора. . . .*

Доброга је песника то тако ражалостило, да је издао на Соколовчане овај проглас:

Господо и браћо!

Сећате се, да смо пре три месеца отворили читаоницу у нашем месту, поваћајући се за духом времена. Тим нашим лепим чином показасмо, да нећемо, да место наше заостане за другим напредним местима домовине наше.

*

То наше новорођенче, читаоницу нашу, неговасмо, као што мајка негује чедо своје. Душа се моја растапаше од драгости, када сам гледао, како та наша мила читаоница напредује. Налажасмо ту угодне забаве, одмарасмо се после напорна посла, упућивасмо се у разно знање и вештину, упознавасмо се с дневним новостима на политичноме и друштвеноме пољу целога света. Али, о жалости!, када је читаоница најбоље узела да напредује, ми се показасмо нехатници, остависмо ју. И влада нам је потврдила правила, те тиме дозволила читаоницу, а ми шта урадисмо? Смемо ли то да урадимо? Не, несмемо! Осрамотили би се пред целим светом, јер и новине су писале о читаоници нашој, хвалиле мар наш, напредак наш! А сад зар да допустимо, да нам падне мраз на образ? Чиме нам се наша читаоница замерила? Зар ситницама? Смемо ли се ми рад ситница замразити са тако лепом установом? Не смемо, је л' те, да не смемо!

С тога вас, господо и браћо, преклињем, ди и надаље негујемо чедо, читаоницу нашу. А како ће нам свима годити, када се наша читаоница успне до највише висине! Биће нам тако мило, као матери, када јој ћерка до удоје дорасте па ју свуда цене и хвале.

Заклињем вас богом свемогућим, да се повратите милој читаоници нашој! Надам се, да, уверен сам, да ове моје топле речи не ће бити опело читаоници нашој.

Још једном вас преклињем, да се освестите, па да прегнете свима силама, да нам читаоница оживи и узнапредује. Амин!

Милан Рајковић,

читаонички бележник.

Песников проглас остаде глас вапијућега у пустињи. Тиме није никога покренуо, него је очитао опело „читаоници Винка Чутурила у Соколоцу.“

Још неко време стајаше плоча са златним писменима на оној кући, за тим ју деца скинула, њоме се играла, док није нашла места у куту дворишта на сметишту међу другим непотребним стварима.

Морал: Читаоница у Соколовцу одговарала је духу времена, али није одговарала духу напредних Соколовчана, па је морала пропасти, као што пропадну многе знамените ствари, кад дођу у руке невештих људи. — За сто година можда ће имати и Соколовац своју читаоницу, али ће онда за цело имати и друге људе.

XVIII.

На гробу највећега Соколовчанина.

У Соколовцу владаше највеће мртвило. Нико се не мицаше. У тој гробној тишини као гром из ведра неба пренеразила је Соколовчане вест, претужна, прецрна вест, да се преселио у вечност први човек у месту — уважени опште љубљени, поштовани, чувени парох Винко Чутурило. Та је вест пренеразила и старо и младо, тим више, што је тај велики човек синоћ, у пријатељском разговору пијуцкајући винце, растао се здрав са својима сателитима, а јутрос освануо мртав „Ето, то је човек — ништа,“ шапутаху госпође, а мужеви одмах схватише, шта им ваља радити. На лепшим зградама у селу истакоше се црне заставе. Црна застава вијорила се на храму господњем, јављајући, да је умрьо слуга олтара божијега Вила се и на храму просвете. Умрьо пријатељ школи, мецена деци, месни школски надзорник. И на општинској кући лепршао се такав барјак. Нестало је с лица земље човека, који је као одборник општински неизбројивих заслуга стекао за напредак трговишта Соколовца. Пријатељи, обожаватељи великога покојника истакоше на својима кућама тужне барјаке, да и спољашње покажу, колико жале за милим покојником.

Мушко и женско одело се у црнину, упутило у парохијални дом да ожалошћеној пошиници изрази своје најдубље саучешће. Мушкарци поседали код одра, па уронули у тужне мисли, о ништавости овога живота, а женске тешиле уплакану попадију, па ју сузним очима и отвореним устима слушале, где преповеда о задњем часу покојникову.

„Дошао Винко кући“ — приповедаше она: лепо самном разговарао, сео поред мене, загрлио ме, пољубио па ми као од шале рекао: „Што би ти, мила, да ја ове ноћи умрем?“ „Бог с тобом, човече реко. „Шта ти све не пада на памет! Здрав човек па да умре!“ Ајде ти само, лези, хајде! Сутра ћеш ти устати бистар као рибица. Он легну и махом заспа. Око пола ноћи чујем, где стење. Уплашим се, упалим свећу, а кад тамо, куку мени јадници — он већ преврнуо очима. Зовем га. Ништа! Он немо гледаше, борећи се са смрћу, која је одмах и насту-

пала — Ето ко би то мислио! Што ћу сада кукавица без њега? Никада више такова мужа, никада!.. И растужена се пошиница расплака То се присутних поспођа тако дојмило, да су и оне стале врелим сузама квасити своје мараме.

Господа се одмах побринуше, да спровод буде што величанственији Устројио се погребни одбор, којем је била брига, да руководи послове око спровода, да укоп буде таква човека достојан. „Такви људи“ рекао је бележник, „не рађају се сваки дан, а богме ни не умиру сваки дан. Огрешили би се о успомену покојникову, када не би настојали да укоп буде што свечанији“.

Наручио се диван сандук, крст, побринуло се за свештенике, који ће чинодјејствовати код те тужне свечаности. И говор дакако није смео фалити. Та тужна али часна задаћа припала је музином миљенику Рајковићу. Ко би други и могао да у правој слици, а песнички прикаже врлине највећега Соковчанина. И он је своју задаћу врло добро решио

Нећу да вам приповедам како се сила света искупило, како се тужна поворка кренула из куће у цркву, како се ту дивно отпојало опело, и како је песник у цркви над мртвацем изговорио тужне речи, да је и старо и младо јецало. Нећу да вас мучим описивањем, како је та поворка приспела на тужно место, и како су, када су великана спуштали у гроб, тешком муком уздржавали растужену пошиницу, да се и она не сруши у црну раку. Ја ћу вам само рећи како је заносним, песничким говором, опевао славу покојникову миљеник музим.

Ево његова говора:

Лимо сузе, јер вредно је, да их лијемо, та и саме теку! Из наше средине нестало је првога, највећега Соколовчанина. Јесте, највећега!. Ако је Перикле био први Атињанин, Цезар први Римљанин, Само први Славен, то пуним правом Винка Чутурила можемо назвати првим Соколовчанином. Бадава ћемо листати по аналима села Соколовца, на човека толиких заслуга не ћемо се намерити. Судбина није боље могла склона овоме месту бити, него што је послала амо тога човека Његове врлине су замерне, његово настојање неутрудиво. У своме раду, који је смерао само на бољитак народа, наилазио је као сваки велики човек на разне запреке и подметања, али он се вазда и свагде показивао неустрашивим, увек се знао узвисити над обичности, па делати за опште добро. У томе се баш показивао његов геније. Најпосле својим неуморним радом и неустрашивим држањем дошао је тако далеко, да га је почело штовати и мало и велико, и старо и младо. Плачимо, имамо и за киме да плачемо! Ова кова звезда тешко да ће се икада више појавити на обзору Соколовачкога живота. Да, звезда првога реда! Сунце, које је све нас осветљавало, огрејавало. Над отвореним гробом тога великога човека питам ја себе, питам вас, шта смо сада? Тамна, хладна тела, које сунце више не осветљује, не огрејава! Бадава се окрећемо около себе, бадава изгледамо ново сунце, бадава такове ватре, такове светлости за нас више нема. О боже мој, шта си нас тако изненада разуверио?! Плачимо, друзи, купајмо се у сузама!

Има вас овде, којима ранији живот великога покојника није познат. Тима ћу га укратко нацртати. Покојник се родио у... у... (Музин миљеник стао запињати. јер се није сетио, где је Винко Чутурило угледао свет) он се родио на земљи! Јер чему баш да наведем место. Родио се покојник на овој или оној та ци наше звезде, он би свуда био потребан, свуда велик И већем народу био би од неизмерне користи, а тек ми Срби не можемо доста да се захвалимо судби, што нам га је дала То је непроцењено благо, бисер, за којим ћемо увек жалити. Када се родио? И то је сувишна ствар Тако генијални људи нису ограничени на простор, време, родио се он пре или после његов геније увек би потребан био, а особито нашем народу, који је вапио, вапи и вапиће за таквим синовима — Основне школе свршио је у своме родноме месту, а богословију у П..... Већ као младић показао је особит таленат, а његови наставници прорекоше му сјајну будућност И нису се преварили. Као ђак био је вођа својим друговима, а у нужди и саветник и помоћник. Када је свршио науке полетео је у свој народ, кога је топло љубио, са жељом да му користи. И заиста својим радом користио је овоме месту, користио Српству. Ко је овој општини прибавио тако лепа гласа? Покојник! Ко је неустрашиво на свакоме месту заступао народ? Покојник!

Ето то су видите, велике заслуге, које му стекоше гласа, прославише име, које никад угинути неће Јесте, његово име овековечиће

повесничар, овековечити и сам народ. Отац сину, деда унуку и праунуку причаће о томе великоме човеку. Нема сумње, да ће можда још сутра о томе великану никнути бајке, песме, приче, које ће славити име његово. Те ће песме трајати, док је нас, док је Соколовца. Биће вечне, а с њима и име његово. Ако ми данас плачемо за покојником, он може на супрот бити потпуно задовољан. Он ће сада истом оживити животом душевним, живити вечно. Благо њему имао се рашта и родити!

Уверен сам, да ће захвални народ, који достојно зна ценити великане своје, долазити на гроб покојников, китити га цвећем. Ко зна можда ће ово место бити од велике знаменитости. Зар би народ могао наћи згодније место да се вери, да се договара у време какве нужде него на гробу свога првога човека! А како ћемо ми најбоље дати пошту успомени његовој? Ако пођемо оним путем, који нам је његов велики дух назначио!

С богом покојниче, с богом! Ми се растајемо с телом твојим, али дух твој лебдиће над нама, бодриће нас, док нас задњега буде, подизаће нас. —

О колико би сретни били, да си још међу поштоватељима, пријатељима својима!

Плачимо друзи, на растанку, плачимо, јер да дан и ноћ лијемо сузе, не би прежалили грднога губитка!

С богом, велики човече! Последњу груду земље бацам на лес твој! Још бих рекао коју реч опроштајну, опрости не могу, сузе ме даве.

Песников говор учинио је дубок утисак на присутне. Сви су јецали, а особито милостива срца сеоских госпођа.

Црна земља падаше на лес покојников и чудновато тутњаше, као да и покојник довикује верним поштоватељима последње *с богом*.

Тихо је отишла поворка с гробља, где се подигла нова могила над телом човека, који је био за живота тврдо уверен о слави својој, а није јадник знао, да је сва слава та састојала у томе, што му је јавно мнење склоно било. Слава је та тако дуго трајала, док је покојник живио. С њиме легла је и она у гроб.

Песникове се речи нису испуниле. На великанов се гроб до скора заборавило. Нико не долази на тај гроб, нико га сузама не полива, нико цвећем не кити. По гробу тога човека, чија слава беше опсена, преплела се купина, поницао којекакав коров, подземне животиње изровале јамице, па се тамо настаниле и газдују по милој вољи својој.

Sic transit gloria mundi!

* * *

Овим најзнаменитијим догађајем свршује се повест Соколовца. Након два три деценија моћи ће се наставити. Онда ће ју бити лакше и писати, јер је уведено, да општа пучка школа у посебној књизи, која се зове „Споменица,“ бележи све знаменитије догађаје у дотичноме месту. Па и Соколовац има такву спомен-књигу, у којој је већ убележен леп материјал за повест тога места. Тако међу осталим налази се тамо и ово. „Ових дана сахранисмо уваженога грађанина Милана Рајковића, особита пријатеља школе. Умрьо је у потпуној мужевној снази, ражалостив супругу своју, децу своју, пријатеље своје. Сва настојања уваженога лечника Гуликожића, да га отме очитој смрти, беху узалудна. Покојник се бавио и песмом. Тако су под његовом главом нашли красну песму: „*Плач музин на песникову гробу*,“ коју је потписани утитељ приликом погреба изговорио. Вредно би било, да се та нежна песмица штампа да сав свет увиди, какав је таленат у Соколовцу закопан.

Овом приликом ваља да споменем да су се у околици појавили бесни пси, па је на највећу несрећу један такав ујео Соколовачког вредног бележника. Сада га лечи баба Макивија, која је у тој струци веома вешта, те је сва нада, да ће оздравити ма да лечник Гуликожић сумња у вештину баба Макивије. Ако би којом несрећом бележник умрьо, описаћемо то у овој књизи.“

Ето видите, то су жалосне ствари, о којима ће вас након неколико година ма ко упознати, јер Соколовац од дана на дан постаје све знаменитији; узнапредује ли тако, потамниће славу најславнијих места домовине наше.

Боже дај!

А вама желим да тако дуго живите, док се то и не догоди.

ГЕТОВЕ ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

(ИЗ КЊИГЕ „ГЕТОВ ЖИВОТ“ ОД Ђ. Х. ЛУЈСА).

аауст и лирске песме довољне су, да Гету осигурају прво место међу песницима новога века, изузевши Шекспира; и кад би му генија заступале само лирске песме и Фауст, никоме не би пало на ум, да посумња у то првенство његово. Но он је осим тога још много других дела даровао свету; другим речима, отворио је многу пукотину, кроз коју се може нападати на град његове славе. На уштрб слави му јесте његово богатство, што је толико урадио, то је подрмало веру у његову способност; јер, као што снагу зрака мере по најслабијем му делу, тако, ма и неправедно, и песнике пресуђују по њиховим најслабијим радовима, осим ако одушевљење не заглуши критику. Е тако веће богатство шкоди слави; јер где је много штитова у ред помећано, ту и најневештији стрелац погоди барем један; најбоље је дакле према критици закриљен онај писац, који најмање површине даје на стрељање. Грчка нам књижевност поглавито с тога изгледа тако велика, јер је тек одломак одломака; остала су ремек-дела а слабија се погубила, да не сведоче противно Књижевност нашега времена не сматрамо. с тога тако сиромашном, што не би у њој било можда и добрих књига него с тога, што има толико лоших, да и добре прекрили велика гомила осредњих, које се гурају пред очи нам. Гете је написао до четрдесет свезака најразличније садржине. Писао је с таковим савршенством, с каквим пре њега ниједан Немац; а писао је и тако слабо, да би добро било, кад се у томе ниједан Немац неби потрудио да се такмачи с њиме. Али његова слаба дела јесу у прози; кад пише стих увек је *песник;* чак и најслабијим му песмама има нешто од онога боја, који у најбољима толико очарава. *Дар* песме, који је највиши песнички дар те га никаква друга способност не може надокнадити, и најмање његове песме чини милима, најбоље ненадмашивима.

Лирске његове песме најбоље су међу свим делима му те су својим чаром извојевале себи дивљење чак и непријатеља његових. Човек може о њему и његовим делима чути најразличнија и најособенија мишљења; али о мањим му песмама не може чути друго ништа до величање. Савршене су животом и лепотом а чару њихову не може одолети никаква пристрасност Најпромењљивије осећаје лију оне у музичке облике а уз то увек *праве осећаје*. Веселе су, ђаволасте, нежне, страсне, сетне, размишљаве и живописне; час су просте, час опет пуне важних идеја једаред laким бајом одсевају са њих даси уобразиље и ћуди, други пут јеца с њих туга,, која истискује јаук из срца. „Ове песме“ — вели Хајне, и сам мајстор у песми — имају „неисказан враголаст бај. Певки ти се редови као но нежан љубавник обвијају око срца Реч те грли а мисао те љуби у чело.“

Велик део чара тога лежи у искрености тона. Гете не тражи изненадне обрте, не игра се с приподобама и сликама, које су код највише песника, тек несавршени изрази мисли, коју су ради да искажу цифрасто. Његова се песма тако отвара, као цвет са свим смерно и са разноликошћу, која се крије у природи предмета њена. Спољашњег накита нема на њој. Њене лепоте саме од себе органично се развијају, а саставни јој делови додани су самом материјалу песме а не као накит Ваља само прочитати баладу о рибару. Каколи је проста и непосредна свака слика па ипак цело како је живописно! Или да се врнемо песми са свим друге врсте, *Невести Коринћанци*, — може ли бити веће непосредности, него с којом овде свака реч слика страшно и тајовито стање, сваки је ред као нов лист у приповетци, који се брзо па ипак постепено развија. Младић неки долази из Атине у Коринт, да потражи невесту, коју су му наменили и његови и њени родитељи. Од кад су то родитељи уговорили, од то се доба својта девојчина покрстила, а „где приме нову веру, онде се љубав и верност често као коров ишчупа.“ Он, ништа не знајући за ту промену, стиже. Већ у велике ноћ. Својта девојчина спава; међу тим њему донесу вечеру па га оставе сама у његовој соби. Уморни момак нема апетита па се у хаљинах баци па постељу Чим задрема, отворе се врата те он крај светлости своје лампе види чудновата госта где улази — младу девојку, с велом преко лица, у белом руху, око чела јој црна и златна трака Кад де-

војче опази странца, згрози се па дигне своју белу руку; хоће да побегне, али је он задржава, позива је за постављени сто, моли је да седне поред њега па да окусе даре богова — Церере, Баха и Амора. Али девојче одговара, да се богови иселили из мирне куће, где се сад моле само Једноме у небу и Једноме на крсту! где не жртвују вола ни јагњета јер *једна* човечија жртва надокнађује све. Млади поганик не разуме тог језика. Као своју неву ипте он девојче; она му одговара, да су је послали у манастир. Момак неће ни да чује. Али сад избије поноћ, час за аветиње, и девојче наједаред као да се добро осећа, белим својим уснама пије руменику, али хлеба, којим је момак нуди, неће да узме. Златну гривну даје момку а у замену добије од њега прамен његове косе; вели, да је већ хладна као лед, али мисли, да би је љубав загрејала, па ма из гроба дошла Љубав их вуче једно другом, жедно уздише девојче са момкових усана жар те обоје тек једно у другом осећају да живе. Али ма да се вукодлак-невеста загрејала од љубави момкове, ипак јој срце некуца у грудих. Немогуће је описати страшну милину те чудновате појаве тај загрљај живота и смрти, ту младеначку постељу на могили.. Улазак материн прекида појаву Мати, чувши разговор у младожењеној соби и како се двоје драгих милују и љубе, а и петли већ запојали — љутито улази да истера робињу, коју мисли да ће затећи са младожењом. Уђе и — гле чуда! рођену своју ћерку види! Девојче, као сенка дигне се, пребацује својој матери, што јој буни блажену ноћ: „Није било доста, што си ме затворила у преран гроб? пита је. Али је гроб није могао затворити, бадава су попови певали и благосиљали; ни земља не може да угуши љубав Дигла се из гроба; испсала је крв из младожењина срца; дала му је златну гривну а у замену добила прамен његове косе До сутра ће му коса оседити те ће у гробу морати тражити нову младост. Моли с тога матер нека спреми гломачу, нека јој отвори сандук па нека је заједно са лешином младожењином сагоре, да се заједно могу сићи у доњи свет.

У целоме току те дивне баладе нема ни једне једине слике; све је испричано најнепосреднијим и најпростијим језиком. Све нам стоји пред очима као јава. Исто то можемо рећи и за легенду под натписом *Бог и бајадера*, која је *Невести Коринћанци* тако рећи противност. Хиндуског бога, како се шеће по обали Гангеса, бајадера једна зове к себи да се мало одмори у њеној колеби. Кокетује с њиме, мами га варкама свог рувета. Бог се смеши и с радошћу види, чак и у дубокој пропалости, чисто човечје срце. Задобије љубав девојчину; али да би је ставио на највећу пробу, преноси је кроза све обрте уживања, грозе и мучне туге. У јутру кад се девојче пробуди, драган њен мртав лежи крај ње. Чује, како звучи озбиљно свечано опело До гломаче испраћа мртваца, али је попови терају одавде; није му била жена нема права да умре с њиме Али страст победи; скочи у пламен а бог, загрливши њу спасену, диже се с њом из пламена у небо.

Утисак разноликог тона те песме, који из нежне лакоће прелази у свечану озбиљност, и уметност, с којом је цео низ догађаја изнесен у сликама, које све једна за другом долазе, таква је, какве још немачки песник није достигао. Сличну уметност налазимо и у балади *Erlkönig* за коју, ако не иначе, већ из Шубертове музике зна свако. Отац, који језди ноћу, притиснувши дете на груди, страх детињи од баука, кога отац не види; поједини одломци предела, који су тако уметнички распоређени, како отац детету разлаже неоснованост страха му; — та смеса природнога с натприродним — утвара уобразиљних са трезвеним говором, — са ванредном је пластиком све приказано. Ову баладу обично сматрају оригиналном; но Viehoff у свом коментару уз Гетове песме изјављује свој назор, да је идеју Erlkönig'а дошанула Гету данска балада, коју је превео на немачки под натписом *Erlkönigs Tochter*. Облик стиха исти је; први и последњи стих скоро су истоветни; али је радња са свим друкчија па у данској балади нема ни Гетове уметности. У њој је само просто испричано, како крањ Олаф иде у сватове па уз пут се састане с ћерком кепечкога краља, која га позива на игру; он јој одговара, да не може стати, не може ни играти, јер су му сутра сватови па се жури онамо Девојче му обећаје златне мамузе, свилену кошуљу, ал он одговара само: „сутра су ми сватови"

Онда му она обећа читаву гомилу злата. „Гомилу злата радо ћу примити — вели он али играти нећу." Онда га девојче у љутини

удари по срцу па му вели, добро, нека иде само до своје младе. Кад се краљ врати кући, престрави му се мати, од чега је тако блед; он јој приповеди, да је јездио по држави кепечкога краља. „А шта да ти кажем неви.“ — „Реци јој, да сам у шуми, с коњем својим, са својим псом.“ — У јутру долазе гости па питају, где је Олаф. Млада дигне црвен покривач — под њим лежи краљ Олаф мртав. То је укратко нацрт те данске баладе. Читалац нека посравни са Гетовим *Erlkönig*-ом — из сравњења ће јасно видити, каква је разлика међу народном скаском и савршеном песмом.

Али нису само баладе, од којих смо три споменули, докази Гетовој лирској величини. Могао би човек прећи све лирске му песме и написати уз њих толики коментар, колики му је и животопис, па опет се не би исцрпио тај предмет. Управо је цео његов животопис коментар уз те песме, које су прави изрази ономе, што је мислио и осећао.

Чак ни онда, кад, као у баладама или у песмама, као што је дивна идила под натписом *Алексис и Дора*, не описује своје доживљаје, ни онда никад не *афектира* осећаје. Међу ситним му песмама многи је бисер мудрости; многа опет једва што друго, до ли цвркут мале тице, која „из пунога грла радосно пева лето“ —; али су све такве, да им се превод не би могао ни приближити.

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Било ми је, што смо се састали. За то се ви нисте ни преобразили, ни променили. Онај исти мој стари учитељ!

Насмешила се мало усиљено и, окрећући се Казимиру, промени са свим тон и израз.

— Еле истина беше твој сан, или сањарење, пре по године.... сећаш ли се? Мој се позитивизам узбунио на твоје причање. Препоручила сам ти капљице од ловорике. Ипак ваш живчани организам можда збиља види необичне ствари.

— Бог нам у том шиље утеху и окрепљење. Виђам га често! — шапну госпођица Казимира.

Рафајло ју погледа пажљиво и уздиже рамена.

— Не чини то живчани организам, него болесно развиће апстракције и екстазе. Има верских смушењака, што виде Бога, кога су сами измислили, распознају црте својих светаца, који су мучени пре хиљаду година!

У последње време и сам се подао привиђењима: апсорбован једном мишљу, причаше ми кад и кад, шта се ту догађа и виђа по ведрим ноћима, како лежи и загледао се у пусту раван, како вама нешто говори, час пита, па онда опет одговара. — „Је ли здрава госпођица Казимира?“ запитам једном полугласно, да га не пробудим. — „Не тужи се, ал' је постала сушта сенка! Видиш ли те сенке љубичасте пред очима! Она се крије ал' ја знам, да ју расточише сузе и не спавање! Но наскоро ћемо обоје престати плакати, и радости неће бити краја!“

— Последње речи већ није мени говорио, него вама, јер вас је удиљ пред собом гледао. Тај је човек последњих десет година проживео у бунилу. То је необично, ал' тако је било. Мисао, што је овладала њим, беше мора и очајање, а ипак налажаше раскоши у њој и, место да заборави и да се отме њеној моћи, он дураше и беше срећан у својој патњи. Нисам то могао да увидим, ал' сам најзад разумео, имајући жив пример пред очима.

— То је доказ, да сте слабо проучавали људе; — одазва се Леонка. — Има таких много на свету, као што беше господин Адам, а нарочито међу северним људима. Сањала, идеалисте! Полуанђели!

— Сањало гради куле по ваздуху; идеалиста, колико толико тежи и хита своме идеалу. Адам не беше ни једно ни друго Прототип његов нећете наћи под хладним небом северним, а ни у свакидашњим приликама. По њега треба ићи у старе Индије, у колевку свију религија, почелу свију уредаба, обичаја, па и чуства Ја сам био онде и појмио много што шта, што нови свет назива загонетком, аномалијом, или изузетком. Тамо је то обично, установљено вековима. Кад онамо што год признаду за божанство, умеју му служити и веровати. Индивидуалност се губи, умире; чуство отупљује, утисци се стапају у једно: у тога Бога.

Онда човек већ нема уздрхталих живаца, вреле крви, самољубне, нема расуђења и своје воље; губи чак и онај нагон самоодржања и скоро нехотично узмицање испред бола. Није више самосталан; он је слаба лупина, у којој се исполински појам о божанству шири, распиње га, гази и гуши свако осећање. То је нирвана, оваплоћена, да ју очи могу видети.

Ућута. Намрштене му обрве размакоше се и лице се разведри, као да слика, која му стајаше пред очима, беше кадра покрити и његове урне мисли.

— Беше још рано јутро, не зажарено жегом. Над светом реком спушташе се гај од смокава према води, а крај њега иђаше пут. Враћасмо се ознојени од далека хода неколико дана из забитних џонгла, камо нас потераше официри у хајку на тигрове; али то јутро беше таман за отпочинак, а хлад од смокава добротворна сијеста Као обично иђах скупа с Адамом, али место оружја ношасмо лешину проста војника, којега удави чегртаљка, а уједно и кожу змијску. На једаред застадосмо сви као укопани. Под смоквом беше колеба, или боље сеница од грања, а на улазу нешто сеђаше. Адам је презао од сваке ругобе, па окренуо главу; ја прићем. Сеђаше онде, или боље клечаше на глиненим црeповима пустињак Факир, ето така лупина готово без тела и човечја облика, пуна нирване. Рамена му беху испружена у најнеугоднијем положају, руке стиснуте у песницу, у очима нека мутна маглуштина. Беше то костур у врећи од коже, покривен густом, седом, грдном косом. Примакнем се, погледам Не веровах очима, те се дотакох руком. Нокти му истерали преко коже и меса и стрчали на руци; глинени црепови се зарили у колена и цеванице, па стрчаху кроз њих; рамена се, од незгодна положаја, искривила и убогаљила, он се осмехиваше, гледајући нетренимице у Гангес, који ваљаше, на сто корака, жуте, запенушене вале. Официр га дирну у раме. Ни не погледа га.

— Аум! — измуца.

— Је ли вам добро? — запита њиховим језиком.

— Аум! Аум!

Викнем Адама. Погледа, па се сав стресе. Извади плоску војничку, с хладним пићем, па је притисну на уста свечева. Онај одмаче уста.

— Аум! аум! — понови свој свети крик, у славу тројичину.

Заповеђено нам беше, да се крећемо и кренусмо се носећи лешину другареву.

— Адаме, тај Факир ти је рођени брат. Обојица исповедате једну веру, поштујете једно божанство, само под другим именом — рекох.

— Није се срдио, нити ражљутио — он беше тако тих — још се насмешио, па ће, после кратка размишљања, рећи:

— Може бити, јер увиђам, да му је добро и да га та мука не боли.

Прекиде причање и постоја замишљен, загледав се можда нехотично у лице Леончино, које га озбиљно слушаше.

— Сањало, изгнан из раја, као Тогенбург у балади, не би отишао даље од светлости с окна манастирског. Идеалиста, лутајући по свету, сањао би о чудесном расплету и повратку к идеалу, макар после много година. Њему за радост и наду достајаше вечити бол и очајање без наде. Факир упираше очи у Гангес, он у звездано небо. Један и други се оцепише од земље богом моралним и телесним. Беху срећни у тој обамрлости свега човечанскога. И само, кад је скоро издисао, замолио ме један пут да му певам песму о земаљској љубави, па и та песма беше из Индије где је љубавни цвет готов у једно и божански цвет.

— Срећан беше, јер је веровао, да светом не управља слепи удес и случај, него Бог добри и милостиви. Није трпео, јер беше тих и покоран. Индијанац ће увек остати мрачан идолопоклоник, а жртва његова празна лудорија — рече госпођица Казимира.

— Леонка Брезовна устаде и погледа управо и бистро у дивље очи мушкарчеве. У том погледу се први пут омериše њихове душе. Његове зенице беху пуне поганских жудња и растроја; њене сјајне и енергичне, пуне господства и образованости духовне.

— Има људи, којима треба грома и огња, као што има метала, које топи или кристалише густоћа од тисућу атмосфера, — рече за часак.

Гледаху једнако једно у друго. Његове очи стекоше у том дугом напрезању црвени блесак, њене се напунише искрицама одушевљења и подстицања.

— Има и таких, који воле умрети, него променити се или понизити. Таке ни гром не обрати.

— За цело, јер и у што ће гром да удара, кад немају срца? — узврати живо.

Ућута и чудно се насмеја.

— Можда је у том сва њихова снага! — промрмља.

Лакај отвори врата.

— Дошао момак од болесне органискиње.

— То је по мене — рече Ленка. — До виђења, сутра, Казимиро.

Рафајло се такође поклони домаћици и изиђе.

За њим иђаше Леонка.

Мећава још већма побеснила и одмах их на прагу дочека с облаком мокрога снега, скупа с отегнутим фијуком ветрине.

Госпођица Брезовна се још јаче умота у огртач. Рафајло иђаше поред ње равнодушно.

— Рђаво време за вас — одазва се.

— Навикла сам за толико година, да ми увек ветар удара у очи — одговори с осмехом. — На послетку, ви сте лакше обучени за ту непогоду, а јемачно сте уморени и од пута.

— Ја не трпим тишину и погодно време. Кад стихије бесно господаре, онда је мени тише и лакше. Јесте л' се ту с матером настанили?

— Госпођица Казимира довела ме овамо, чим сам свршила медицину. Ја сам лекар.

— Тако? — изрече врло зачуђен.

— Јест, господине. Стекла сам диплому, у пркос вашем прорицању, можда баш због њега. Кињили сте ме, исмевали ме, понижавали, а у мени су те презорне речи будиле упорну истрајност и вољу, да истерам до краја, што сам наумила. О, сећала сам се добро вас у сваком тренутку. за тих десет година! За све своје болове захваљивала сам вама, али и за сваки тријумф. Сећате л' се оних црних хороскопа? Требала ме је утаманити маларија и хистерија, требала ми је подрезати крила, осетљива и слаба женска природа. А сада, кад сам достигла мету, не знам ни сама рећи, треба л' да вам се захвалим на оном вашем систему, који ме је очеличио или да вас мрзим за све оно, што сте ми узели из душе.

— Чак тако далеко? Па шта сам вам узео, госпођице? — запита радознало.

— Млађану веру и одушевљење, млађане снове и идеале.

— Само то? Тај баласт није од никакве користи.

— Није то баласт, него су то крила.

— Икарова.

— Нека.

— Боље је у опште и не узлетати, кад је падање неминовно. И онда ми за то можете захвалити.

— Не, за то не могу, јер сам трпела, а бол праштају ваљда само таки јунаци, као што је господин Адам, или онаки свеци, као што је онај дрвени Факир у вашој причи.

Чудо дивно, не насмеја се подругљиво, нити саже раменима по своме обичају. Разрогаченим очима, у чуду, гледаше само на њу и ћуташе.

— Не дадоше ми среће ваша начела — говораше даље тужно — али сам за то баш радознала, јесу ли то сама начела крива, или незгодно земљиште, на које сте их пресађивали? Учитељу, дадоше и она теби задовољства? Беху ли довољна души? То ме је питање мучило читаве године.

Он обори главу и победе. Преко свога обичаја, не пецну ју сарказмом или цинизмом. Ћуташе.

— Та ја сам у праву да запитам, ваша некадања ученица и обожавалица. Нисам вам дорасла умом и нећу дорасти, али лакше ћу разумети, него некада.

— Учио сам вас само оно, у што сам тада веровао и што сам у оно доба држао за истину. Од то доба прошло је много година. Пре нас су многи и многи лупали главу над животном загонетком, остале су иза њих грдне горе књига и тричави прах Сад ми идемо њиховим трагом, а за нама ће други доћи. Колико је звезда, толико има истина и питања, колико је атома у васиони, толико је теорија и религија било, има их, и биће их. Покажите ми госпођице, макар једну од прастарих рана човечанских, коју је људски разум зацелио, и покажите ми једну тековину моралну без еквивалента новога труда и новога разглабања. Нема, нема, бадава је тражити! Наука је circulus vitiosus, без излаза; дух људски је мора, која сама себе тамани, а ми сами смо прах, који се несвесно врти, бачен подругљивом руком каквога случаја, без цељи, без излаза, без икакове потребе. Питате ме за моја некадашња начела. Не сећам их се; толико их се после изменило, а у све сам посумњао онога часа, кад сам осетио, да могу трпети! Постао сам као и други, несвестан атом. Трпео сам, ма да нисам хтео трпети. Болело ме, не знам ни сам: у крви, у грудима! Пробио сам танетом те подле груди, источио ту слабу крв; Ха, па шта је било? остао сам и опет жив и бол остаде, као на поругу моме знању и моћи. Од то доба ни у шта више не верујем и не могу бити ничији учитељ!

— На против; ја бих рекла, да сад имате право учити, кад сте сами осетили људски бол. По мом мнијењу није оно човек, који је виши од света својом охолошћу и надувеношћу, него онај, који је те ране испитао и у себи их носио, а после истом тражи за њих лека. Сад ће истом ваша мисао бити јаснија, разум правији!

— Сад више нити мислим, нити испитујем. заклопио сам ту књигу за увек. Сад ћу се за коју недељу дана вратити своме животу. С орканом ћу се хватати у коштац и давити тигрове у шакама. Онда ми је добро! Моје жеље немају границе и не знају за отпор, а онде је простра̀но! Онде је ближе крај и ништавило! Онде ћу лећи!... Ви, госпођице памтите философа Рафајла; он је за мене већ умрьо.

Глуп је био и сувише дуго. Ето, то је његов некролог! Насмеја се сада на свршетку, својим старим, одвратним смехом.

— Ко је онда срећан и задовољан? — запита тужно.

— Они, који знаду само за нагоне и њихово засићење.

— Јадно човечанство, ако твоје звезде тако ниско падају! — прошапута замишљена девојка.

Опет иђаху неко време ћутећки.

— А ваша мати? — поче он.

— Како је видесте последњи пут. Причаху ми, да једном пала у несвест, па сте ју ви на рукама однели кући, хвала вам, за њу јадницу. Сад је увек то исто. Разум и памет се не повратише, а снага слаби. Не жалим на Зудре због материјалне кривде, али не могу им опростити њену несрећу. Боље да су ју убили, него тако!

— Нисте тражили помоћи?

— Него. Прегледали су ју најславнији психијатри. Од маније и мирнога лудила нема помоћи.

— Ви с њом станујете?

— Сама. Далеко нас вихор одагна од завичаја, а рођаци — сад су у роду са Зудрама. Немамо никога.

Примицаху се месту и онде им се путеви дељаху. Застадоше за часак.

— До виђења, мислим; — рече, пружајући му руку.

-- До виђења! — понови, клањајући се.

Отишла је, а он заостаде за часак на месту, гледајући нетренимице у њену прилику, која се губљаше у даљини.

После, место да окрене у гостионицу, оде и сам истим путем, баш до стана органистиног.

За њом се затвараше врата, он пређе прозору и дуго гледаше. Најзад се одлепи од окна, сабере се и, као злочинац, брзо умакне.

— То није она иста, ни налик! А опет где сам ја њу видео, и шта ми је?... Треба отпочинути.

У гостионици дремаше дебела Схованкова за столом, у празној соби.

Јемачно га познала, јер се прекрстила, као пред вампиром, и стаде га поздрављати рђавим пољским језиком.

— Гостинска соба празна? — запита.

— Празна.

— Онда ме води и запали свећу.

Збаци своје прокисло одело, разгледа кутове и погледи кроз прозор.

— Ко онде станује? — запита, показујући на стару кућу.

— Аха, ко! Онде вам станује тако нешто, што ви никада нисте видели. Така женска, што људе лечи боље него сви овдашњи лекари, што год их је било Чудо на овом свету.

— Дај ми јести, што имаш; ако немаш, спавати!

Док си тренуо, већ се створи на комину јело и ватра. Он заседе и ждераше као курјак, а она торокаше.

— Ал' ће се моја Труда обрадовати! Увек вас је спомињала. Удала се за млинара и има четворо деце. А мој мали Гашпар служи код попе. А јесте л' чули да се Гришан пијан обесио о дворску тополу. Обешењак! остао ми дужан четири златна и двадесет гроша. И попа је нов, а млади ее господин убио! И стари је господин умрьо а и за бароницу кажу, да ће за који дан отпутовати. Десет година, као колера! Толики свет стаманише!

У крчми се зачу звека стакла.

— Лупај, лупај, ево ме! — викне, провлачећи своју гојазну телесину, кроз сувише уска врата.

Рафајло запалио лулу, подлактио се на сто, па се одмараше или размишљаше.

После устане, још један пут приђе прозору и погледа, за тим се силовито окрене и промрмља нешто у неразумљивом жаргону. Стане поред ватре, зевне, збаци сурдут и протегне своје уморе удове, као дивља звер. Црвени жар осветли оштро и јасно атлетину, мускуларну контуру и мршаво лице.

После се пружи на постељу и заспи тврдо, тешким, уморним сном.

Уз то му се нешто снило. Не дође му, до душе, на сан мећава и последњи догађаји, него далеке џонгле индостанске; Гангес теција ше величанствено, ноћ беше тропска, као дан јасна и опајаше мирисом; певаху неке птице, или бубице, прелетаху сјајне *lucciole* и слепи мишеви, широких крила.

На сред реке беше Црквица с фантастичним идолом, опкољена гирландом бело-ружичастих лотових цветова.

На обали се црњаху непомични удови спаваћивих кајмана, из џонгла*) се провлаче, без шума, пругаста тела тигровска.

Лотови цветови се нихаху, као живи, као да га поздрављају тим монотоним колебањем, а иза свакога покрета раскошни мирис подраживаше му чуло за мирисање.

И на једаред осети неодољиву жељу, да откине тај цвет из бездaних вртлога и пође, као обично, неустрашен међу звери и мочари. Хоћаше

*) Мочарне равнице у Индији, зарасле бамбусовом трском и травурином. Пр.

да га има, па ће га и уграбити испред чељусти кајманских, испред очију тигарских. Иђаше, док га не trже подругљив смех.

Обазре се. Иза њега Берт Анденберг исклибио два реда зуба, искварених од скорбута и говораше својим промуклим гласом:

— *Mord und Weh!* Еле већ и ти идеш у дубоке вртлоге за травом, као Франц и друга марва. Није твој посао брати цвеће, нити га твоје руке умеју домашити! Махни, друже! За нас је друга забава, а не такав труд!....

Сан се смрсио и ишчезну чудновата слика, заслоњена маглуштином крчманском и прљавик дупља у пристаништу. Ипак ни у једном том збрканом привиђењу не спази Рафајло умрлога доброга друга и пријатеља.

Кад се је пробудио, беше већ на пољу дан у велико.

Јело му донесе Ческиња на обично место код прозора према тргу, и забављаше га јадањем на тешка времена.

Расејан и мргодан извириваше кроз прозор, као да нешто чека, и не одговараше јој ни беле. Најзад иза угла испаде сићушна, погурена прилика старе жене.

Познаде ју и пажљиво се загледа. Место стара огртача имађаше на себи уредно одело и познало се одмах, да су јој брижљиве, миле руке завезале мараму на врату, капу под брадом, навукле на уздрхтале руке топле рукавице.

Смањала се само и погрбила јаче, ал' још остадоше они живи покрети, од којих се жалосно одбијаху мртве црте и укочен поглед, упрт у празнину.

У руци, као обично, ношаше торбицу пуну хартија, и умбрелицу. Не иђаше сама. За њом, на један корак, корачаше кћерка, сушта противност тој рушевини и старости, вита стаса, лепа, с примамљивим дражима у кретању и с бледјаним лицем.

И не гоњаше сада Брезову, као некада, руља и дечурлија, него беше мирна и ван опасности. Нико ју није исмевао, нико се није дерао за њом, нико јој се није ругао; уклањаху им се с пута. још опази Рафајло и то, како је одрпани пандур, пијана лица, склањајући се, скинуо чапку.

Прођоше и изгубише се. Он се нагне, после отвори прозор и испрати очима то двоје чак до судских врата. Старица уђе унутра; Леонци приђе убога жена и одведе ју са собом, јемачно боничкој постељи.

Рафајло затвори прозор.

— Чујте — прекиде торокање — не знате ли, ко станује у оном двору иза шуме, у Сарнову?

— Неки ђенерал. Већ трећи господар од оно доба, како су га први продали.

— То Сарновски нису ту.

— О, је! Већ их се нико ни не сећа! Продали су, јер се госпођица, чујем, удала за Талијана, а млади господин тамо негде код њих слика.

— Ха, ха, ха! — насмеја се подсмешљиво Рафајло. — Не покрха алата онај посао! Баш добро!

— Шта велите?

— Ко код вас рукује гробовима?

— А ко би? попа.

— А где станује, тај ваш марабут?*)

— Парохијална је кућа поред цркве — одговори, не саслушавши погрдан завршетак.

— А хоћу л' га сада затећи код куће.

— За цело. После службе се одмара, ако није отишао болеснику.

Рафајло натуче шешир на очи и изиде.

Парохијална кућа беше стара и слегла се у земљу. Уђе средом, ал бадава викаше и накашљаваше се, нико не излажаше пред њега. Завири даље, опази собу скоро пусту, без намештаја и икона, само над дрвеном постељом, која беше покривена јадном постељином, вишаше распети Христос, поцрнео од многих година, и гледаше испод трња на земљу, а на крају крста цвркуташе весело сеница.

На столу беше књига, испод стола тврда столица; никога не беше.

Рафајло се обазре и изиде, треснувши нестрпљиво вратима.

Црква се сучељаваше с тргом и ма да парохијална кућа беше стара и запуштена, црква се блисташе окреченим зидовима и новим кровом.

Рафајло опази врата од сакристије отворена и после кратка колебања, уђе као у крчму, не вадећи руку из џепова и не скидајући капе. Прође ходник и сакристију, нађе се у самој светињи.

Беше мрачно и пусто у пространом храму. С прозора, који беху умештени готово на стропу, падаху зраци сунчани и одбијаху се од цигљана пода, од светлих украса побочних олтара, од стакла на полијелејима,

Велики олтар тонуо у засенак, еле Рафајло, заслепљен белоћом снежном на пољу, не спази одмах црнога човека, који се мољаше пред његовим ногама, дубоко се сагнувши. Најзад опази ту непомичну прилику и приђе неколико корачаја.

— Собе вам широм отворене, а празне! Где вам је овдашњи господар? — одсече оштро и као на иглама.

Црна се прилика трже, пренеражена крупним

*) Пророк код Бербера у Африци.

гласом, који се као гром разлегаше по свуда, па поплаши и неколико тица, што но су на ксимсу од прозора, на коме ветар разби окно, започеле

Кад се блгомољац подиже, виде Рафајло, да је то главом попа. Беше то још млад човек, ал изгледаше сушичав и беше тако мршав, да су му образи скоро испали кроз кожу, а руке, у којима држаше круницу, беху сухе и тврде као костур.

Место да одмах одговори, поклони се и прекрсти. После тури бројанице у џеп и измери госта очима, које се још блистаху од усхита.

— Питаш за овдашњега господара? – одговори тихо и подиже руку на олтар — ето га! Требаш ли га, сине?

Рафајло рнвнодушно подиже очи.

Онаки исти Христос, као у парохијалној кући само још већи и као болеснији, вишаше распет и испод трња погледаше на свој дом. Пред њим трепташе малена светиљка, кио злаћана искрица.

Философ слеже раменима.

— То је дрво! -- одговори. — Мени дрва требају само за пећ, а говорити с њима не умем!

Попа се стресе, ал' за тренутак дође к себи и очима, које се још блистаху од зрака, погледа проницаво на грешника.

— А ипак ће он и тебе избавити, синко, тај Бог са свога дрвета. Он је и за тебе трпео, и наћи ће те у пусгињи, и на раменима однети у своју овчарницу. Откри главу, ма да у Њега не верујеш. јер он те тако љуби, да ће ти све опростити, да ћете, силом те љубави, кад год узети под окриље. Откри главу, синко.

Философ скупи обрве, хтеде да прсне у смех, да избаци хуљење, ал ипак не рече ни речи. Рука му задрхта неколико пута, по лицу сину муњевити осећај отпора, најзад се рука диже према глави, и скиде шешир.

(Наставиће се.)

ЧИТУЉА.

(**Едвард Бауернфелд**). У Бечу је недавно преминуо славни писац позоришних комада, од којих су неки и нашим читаоцима познати, Едвард Бауернфелд у 89. години свога живота. Он је рођен у Бечу 1. (13.) јануара 1802. године и провео је младост своју у сиротињи. Учио је правне науке, па је после добио место код аустријске владе, за тим код дворске коморе, па онда (1843.) код лутријске управе. Пошто је у Лондону и у Паризу познао слободније државно стање науми да се остави државне службе у Аустрији. Но задржаваху га уверавањем, да ће се завести реформе. У бурним данима марта месеца г. 1848. покушавао је са Анастасијем Грином да својом популарношћу упливише на узбуђене духове, те да их ублажи. Но задеси га тешка болест и он не мога ни да се прими избора за немачки сабор. Од тога доба живео је повучен у приватан живот у Бечу, где га је и смрт нашла. Најглавнији је његов рад драмски, и поред овога слабо ее лирске песме његове и спомињу. Писао је „ране песме“ (1852.), хумористичне ствари, мемоаре из старог и новог Беча, појетични дневник и т. д. Највећма су га прославиле његове шаљиве игре, а међу овима су најпознатије и најбоље: „Bekenntnisse,“ „Bürgerlich und romantisch,“ „Grossjärig“, „Die Brautwerber,“ „Das Liebespaar,“ које се одликују живим дијалогом и веселим расположајем. Његова скупљена дела изишла су г 1871.—73. у 12 свезака. После је написао и шаљиву игру „Die Verlassenen“, роман „Die Freigelassenen“ и мемоаре: „Aus der Mappe des alten Fabulisten“ (1879.)

РАЗНО.

(**Славни људи на самрти.**) 18. *Волфганг Амадеус* **Мозарт**, рођен 27. јануара 1756., неоспорно један од најдаровитијих и најособенијих музичара, одликује се како несравњивом свежином и умилношћу мелодије тако и снагом фине карастеристике у музици. У току времена ће Мозарт можда у милости зналаца и публике пасти, но испасти из ње не ће никада. Чак и Рихард Вагнер и његов правац нису кадри били отерати Мозарта с позорнице и ишчупати га народу из срца. Још се данас он држи у својој пуној и целој моћи. Његове опере: „Идоменео“, „Отмица у серају“, „Фигарови сватови“, „Дон Хуан“, кога Розини назва „библијом музике“. „Чаровна фрула“, „Тит“ и његов славни „Реквијем“ јесу створови тако дивни, да им не зна замерке ни најстручније разглабало. Ти су створови, такви какви су, чисто непогрeдими а штити их божански геније њиховога творца која се у њега јавља у тако детињској простоти и безазлености као једва код икојег другог немачког музичара. Он ствара из пуна срца, из заносне душе те му је све стварање пуи, одушевљен израз љубави. С правом су рекли за њ, да је „певач љубави“, јер љубав је тако рећи символ, знамење, које се виђа на свим његовим делима. Како је био добар син и брат добар муж и друг, то је све у њега, на њему и око њега сушта љубазност, доброта, човекољубље и богобојажљивост. Као прави уметник, као љубимац Муза ишао је сиромашки и често с бригама, но уједно и безазлено и смешећи се кроз живот па тако је пошао и у смрти. У јесен године 1791. наручи неки дугајлија у сивим хаљинама а са озбиљним изразом на лицу у Мозарта реквијем. Мозарт саопшти ствар својој жени и уједно рече, како би имао воље, да опет у тој врсти своје уметности ради те да може израдити дело, на којем ће и пријатељи му и непријатељи још после његове смрти имати шта да студирају. На то онда прими ту нешто тајанствену понуду, код које се није казало име али је цена одмах била исплаћена. Данас се зна, да је то био неки гроф Валсег, који је наручио то дело, да га као своје изнесе о парастосу своје жене. Но Мозарту, који је већ поболевао а једнако слутио, да ће скоро умрети, учини се та тајанственост тако некако, као да је та наруџбина с неба на се све-

том неком ревношћу стане израђивати дело. Сав се задао у то но тада га изненади смрт. Још је на самртној постељи подробно разложно даље извођење тога дела. У последњим својим тренутцима 5. децембра 1791. још је подражавао инструменте, који ће у том делу свирати, те тако је издахнуо, може се рећи, посред гласова своје лабуђе песме, која му се силазила као из небеских сфера „О, дајте да још више чујем те свирке“, повикао је „која ми је тако дуго била утеха и уживање моје!“ „Та ја сам је за себе начинио“, додаде за тим. Кад су га запитали, како се осећа, одговорио је: „Кус смрти ми је на језику; осећам нешто, што није с овог света“.

19. **Франц Шуберт**, неумрли компониста песама, који је био као жив Мемнонов стуб те посред неодољивих мелодија певајући по свету ходио, био је једна од најчудноватијих природа, што их је икада било у Немачкој. Све се у њега превргло у музику; музика му је била животна стихија; што год је мислио, сневао, патио и у чему се срећан осећао, све се то пренело у песме; у песмама се претопила његова душа, сав његов живот; камогод му се душа нагла у зебњи и чежњи, свуд су извирале песме чисто испод њених прстију са лакоћом и непосредношћу, која ће задивљавати, док је света и века. „Баука“ је компоновао у сумраку тихога зимског после подне а Шекспирове стихове: „Гле, гле, већ шеве поје горе“, на које га је друг један у крчми упозорио, компоновао је тако рећи док длан о длан међу лупом чаша и тањира, у сред жива разговора и смеја, сиромах, непознат, јер слава му се тек дигла из његова гроба, доброћудан, лако готов на весеље а исто тако и на тугу, провео је мучан јадан век, који је сунце среће тек онако уз пут само окрзло. Шуберт није дуго живио. Родио се 31. јануара 1797. године а умрьо је 19 новембра 1828. тек што је дошао у праве мушке године. У грозничном свом заносу непрестано је спомињао име свога господара и учитеља Бетовена, спомињао га је као светитеља „Одведите ме до њега, до њега!“ викао је без престанка: „код њега ћу наћи мира, у његовој ће ми близини одланути!“ Тако је издануо, као прави музичар безазлен, љубазан и благ као дете. За собом је оставио читаву Голгонду мелодија а имање просјачко. Но он је у сиротињи својој био срећнији него многи Крез.

20. **Николо Паганини**, који је и као човек и као свирач једнако особен био и редак, у своје је време по целој Јевропи изазвао сензацију, какве донде нико није доживио. За свирку његову кажу сви, који су је чули, да је јединствена у својој врсти а у техници тако оригинална и ванредна, да се човек не треба да чуди, кад чита, да је свирком својом слушаоце узбуђивао до дна душе те их испуњавао неком управо демонском силом. Његов флажолет, његов пицикато и његове пасаже имале су неодољиву снагу те су из виолине измамљивале гласе и звуке, какве пре тога нико са тога инструмента није чуо. Замисли ли човек уз то још мршав, сувоњав лик, дугачке руке и прсте, црну, дугачку косу, бледо, туровно лице са великим црним очима, које су гледале круто, чисто мртвачки, па уз то све узме још ћутљиву, тајанствену нарав, лако ће појмити, како је свет могао доћи до тога, да каже за њега, да је демоничан и у свези са пакленим дусима. У Италији се покупила читава легија скаски и фантастичких бајки о њему, читав култ мита, од којега још и данас, ма да је толико већ прошло од његове смрти, има остатака. Најраспрострањенија је била легенда, да је за славу и новце преписао себе ђаволу те је овај услед тога једнога свога слугу послао у његову виолину, да из ње извађа гласе и песме, какве још није чуло човечије уво. Паганини се родио 18. фебруара 1784. Већ је у деветој својој години обратио на себе пажњу те по што су га наставили Коста и Гирети, важио је у дванаестој години као изврстан свирач. Но тада се још није одликовао ничим особитим. Добио је места у дворском оркестру у Луки као први виолиниста те је онде с осталим музичарима делао а није се истицао. Тек по што се неко време повукао био у скривености и тајанствену таму те онда на једаред са својом славном сонатом за „г“ жицу опет изашао на јавност почеше његови тријумфи. Давао је концерте по Италији, час овде час онде, свагда се нагло и неочекивано појављујући и исто тако нестајући. Никад се није знало, где је био и остао, а то је наравно допринело те му је ступање било занимљиво и упадало у очи. По што је Јосиф Пани компоновао за њега „Буру“ те му тиме створио концертан комад, у којем је свирком својом могао да подражава силу елемената од беснила и фијука ветрова, од жубора водина и земљина треса па до величанственога грома небесног, стекао је светскога гласа. Пошао је тада по Немачкој, Енглеској, Француској, Холандској, Ирској, Шкотској и свуда је изазвао бескрајан ентузијазам а новци су му падали као киша. Пуних деветнаест година трајали су му успеси; тада га на једаред услед непрестаних напора спопадне тако јака живчана болест, да се морао оканути свирке и путовања те му је у благој клими Ници ваљало потражити лека. Ту је умрьо 27. маја 1840., и то као што кажу, умрьо је лагано и мучно. Како је нарочито патио од врата те најпосле једва могао да дише и да говори то је свет мислио, да га је сотона зграбио за гушу па чека, да истече уговор па да га онда угуши. Појачало је ту сујеверу то, што Паганини није хтео ништа да зна за цркву, свештеника, исповест и опроштење грехова. Несносно му је и страшно било, и говорити о смрти. Но како је његово стање бивало све подозривије те се најзад стали појављивати сви знаци агоније, то пријатељи његови и поштоваочи приволеше најпосле свештеника једног да оде до њега. Свештеника су тога поонтрили, да с болесником предосторожно и тако поступа, да исти лагано и некако од своје воље заиште духовне утехе. Свештенику коме је свакако искрено стало било до тога, да небу спасе једну душу, почне одиста свој свети посао обазриво и вешто. Приказао се славноме виртуозу као један од највећих му поштовача те говорећи о његовим успесима и о слави његовој, изрази се овако: „Често сам био срећан те вас чуо. Кажите ми тако вам бога, шта је то било у вашем инструменту те сте кадри били измамљивати из њега тако дивне гласове?“ Паганини у први мах ништа не одговори; но када свештеник питање понови, изгуби уметник стрпљење те најзад промуклим гласом и љутито одговори: „Шта је било у моме инструменту, хоћете да знате оче? Е, па био је ђаво, па ако је по вољи, одмах ћете се о томе уверити. При тим речима дигне се изможђени уметник са дугачком косом и упалим очима из постеље па нагло зграби гудало, које је заједно с виолином било крај његове постеље. Кад је клечећи у постељи свој инструменат узео па стао свирати, спопао је свештеника такав страх и гроза, да је сав ужаснут изашао из собе. Паганинија то развесели па се стане гласно смејати, у том смејању наиђе на њ јак кашаљ па га угуши. Виолина и гудало испадну му из руку те виолина пукне, како је пала на под и по томе се онда говорило, да је зли дух, који је био у виолину кроз пукотину искочио те уметника задавио. Тај је мит прошао кроз цео свет а нарочито га је ширила црква, која се осећала да је жигосана тиме, што је онај свештеник од страха побегао, па није пропустила, да се мртво тело Паганинијево сахрани. Дуго је тело то остало несарањено. За то време дође неки Енглез па наследницима са свим озбиљно заиште, да му балзамованог мртваца на неко време

даду као под најам, да га у стакленом ормапу за новце показује по Енглеској и по осталој Јевропи. Лешина да гостује по свету, то би тек било нешто ново!

(**Песма И. И. Ткалца.**) Познато је, да је у Бечу излазио у почетку шездесетих година велики дневни лист „*Ost und West*“, који је уређивао *Имбро Игњатијевић-Ткалац*, и који је топло заступао словенске интересе. Исти тај Ткалац написао је године 1849. и једну политичну броширу под истим натписом: „*Ost und West.*“ Кад је године 1861. Ткалац отишао у Рим онда је примио уређивање тога листа, који се после претворио у недељни часопис, садањи професор гимназије новосадске *А. Сандић*. Међу хартијама и разним списима нашао је Сандић примивши редакцију „Ost u. West“-а и једну лепу песму Ткалчеву на немачком језику и држимо да је вредно да ју овде донесемо, па не би зар шкодило, кад би ју који наш песник и на српски превео. Песма је ово:

An Karl Wilm.

Ein Ziel verfolgen wir beide
Wenn auch auf verschiedener Bahn:
Dich zieht der greise *Westen*
Der junge *Ost* mich an.

Versuchte es auch mit dem Westen
Und liebte ihn heiss wie Du,
Die Sonne, die Tochter des Ostens
Führt mich ihrer Heimath zu.

Die Sonne, die Tochter des Ostens
Sie stirbt im Westen hin,
Um wieder in ihrer Heimath
Zum Leben neu zu erglühn;

In Leben und Liebe glühend
Schwebt zu dem Greise sie
Und bringt dem Sterbenden wieder
Die Palingenesie.

Agram, 15. Nobr. 1849. Dr. Tkalac.

(**Света Гора**). Свету Гору — „Хагијос орос“, снашла је недавно велика несрећа. Највећи део красних прастарих шума, што су покривале ову гору, постао је жртвом пожара. Кажу да штета износи на пет милијона франака а и силни су људи изгорели том приликом. Говори се, да су и двадесет калуђера светогорских нашли своју смрт у пламену.

(**Тетовиран краљ**). Бернадоту, краљу Шведском, кад се разболео — тако приповеда неки дипломата у својем дневнику — хтедоше крв да пуштају, но он на то при свом наговарању лекара није хтео никако да пристане говорећи да је и Александар I., премда је био млађи од њега, умрьо од последица пуштања крви. После смрти видело се, шта је прави узрок био устезању краљевом за пуштање крви. На мишици његовој беху тетовиране речи: Liberte, egalité, fraternité. То је Бернадот дао себи урезати за време револуције, па после није хтео да се то дозна за живота му.

(**Историчва земљишта**). Оно земљиште у Атини, на којем је некад била Платонова школа, продаје се сада. Лист „Атенеум“ прича: На том је месту сад велики воћњак са кућом за становање и будући да се Атина сада шири, то ће ово место да буде део једнога новог предграђа. Туда имаде много разних старина, могуће да ту беше и храм Муза и Прометеја. Цена је томе земљишту 2500 фуната стерлина. Овом приликом пише „Атенеум“, да је неки познати великаш из Ливерпула купио један део Горе маслинове, да би претекао неке подузетнике, који хтедоше то да откупе, те да ту саграде велики хотел.

(**Практичне новине**). Неки амерички лист доноси овај позив: „Нашим штованим читаоцима! Често се догађа, да економи, који наш лист држе, немају преко лета времена, да лист читају, то смо ми о томе размишљали, како да им лист учинимо ипак корисним, те с тога решисмо, да лист у летњим месецима јулу, августу и септембру штампамо *на хартији за тровање мува*. Само ваља узети комад од новина па поквасити и посути шећером, те ће муве одмах поскапати. Ако би се кадикад десило, да муве одмах не поцркају, онда сваки може бити уверен, да дотичне муве не вреде ништа — а хартија је добра.

(**Ау!**) Неки сликар, који се броји у оне, које свет није схватио и разумео, добије госта, једног свог доброг пријатеља, па му међу осталим покаже и једну слику, коју је недавно довршио. Пријатељ посматраше слику неко време, пак ће онда рећи: „Добро си га погодио, али ипак ниси му лице требао тако јако црвено обојадисати, онда би чини ми се још већма био налик.“ *Сликар*: „Али, к врагу, о коме ти то говориш?“ — *Пријатељ*: „Но па о твом стрицу, разуме се, — или зар ово није лик твога чике?“ — *Сликар* (очајно) „Та та слика представља *залазак сунца*!“

(**Бетовен као кувар**). Бетовен је имао врло много кубуре са својим послужитељима. Једнога дана, баш кад је опет отерао био своју куварицу, односно газдарицу, науми да од сада сам води кућу. Сутра дан у јутру оде он на пијацу и зачуђени суседи виде уметника, како долази кући са лепчићем и комадом меса у руци, а међутим му кељ и зелен вире из џепова од горњег капута. Бетовен се дакле махне партитуре и гласовира, узме књигу „Кувара“, те стаде сам себи готовити јела. Кад се већ довољно уверио о својој новој вештини, добије вољу, да позове своје пријатеље на ручак, који ће он сам зготовити. Сви беху наравно љубопитљиви и у речени час скупе се тачно и затеку Бетовна у белој кецељи у кухињи. После дугога чекања седоше за софру. Бетовен је сам носио јела и служио. Али је тешко описати, како су се гости ужаснули од тога ручка. Чорба је била налик на ону црну чорбу, што су је јели Шпартанци, говеђина беше окорела као кожа, вариво полак пресно, печење загорело као угаљ, а пудинг је био укусан као у дрождину умочен комад камена. Гости нису могли ништа ни да окусе, а Бетовен је јео с грдним апетитом, хвалећи свако јело, како је све дивно испало за руком. Тек на улици су могли гости да се почну смејати, пошто су се најпре два сахата намучили гледећи она страшна јела.

НОВЕ КЊИГЕ.

Trigonometrijska analiza geometrijskih zadaća. Sastavio *Petar Nerin*, profesor kr. vel. realke osječke. Са 24 слике на литографској таблици. Штампано у Осеку у штампарији и каменотискари Јулија Пфајфера. На 8-ни, стр. 28. Цена 25 новч.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 36. У НОВОМ САДУ 9. СЕПТЕМБРА 1890. Год. XVII.

МАТИ ПРЕД СУДОМ.

(Е. МАУТНЕР.)

очети смем ли? Тужилац ми сврши.
Уздаде л' бол, што душу мени крши,
Не угуше ли глас ми уздисаји
Те свест и снага мени се утаји
Пред судијâ ми крутим строгим гледом —
Испричаћу вам, како беше, редом.
Урадих — знам ја — нечовечно дело
И одмазда ме чека — знам — зацело;
Ја знам, да мене мора стићи казна
Па свака реч ми извина је празна
Те не надам се ја помиловању —
Тек чујте ме, шат казну дате мању.

Са другом својим живљах у тишини;
Сеоце наше драго у планини
И скромни дом наш сав свет беше нама.
Примамљивим се светским пожудама
Одупирасмо, задовољни с мало,
До богатства нам слабо беше стало.
Ми имађасмо насушнога хлеба
И задовољства, благослова с неба,
Од зараде мужевље свега доста.
Још једна само жељица нам оста,
Па веће среће нико да не знаде.
Кад и то једно добри Бог нам даде
Те поносно, у вељојзи радости,
Захваљујући Вишњем на милости,
Ја милу тајну шанух другу верном —
Тад у блаженству бесмо неизмерном.

Још у зачетку миломе нам чеду
Прорицати зар ико смеде беду?
За кошуљице понајскупљи без
И понајлепши уметнички вез
Куповах њему ја радосница
Те повојница сјајна беше сва.
Од уста ја откидала сам себи,
Да чеду мом што пофалило не би.

Па кад нам дође мали златни створ —
Девојчица — ох, на што даљи збор?!
Описати нам радост не би знао
Ни најречитији. — Ал срећа, јао!
Окрéну нама леђа из ненада.
Тог дана наче нйз ми горких јада.
У постељу ми верни војно паде
И губити се, венути ми стаде.
Тек проговарат' поче наше дете
А мене згоди удар судбе клете.

Од страшног бола када се повратих,
Сиротиња ми закуца на вратих.
Мужевља болест предуго се вукла
Те сву нам горку заштеду утукла.
Кад платих све, што дође трошка још,
Не остаде ми ни пребијен грош.
Сад цигло оста једино ми благо,
Сва срећа моја, моје чедо драго.

Родбина доброг мога покојног
Не љубљаше ме — нек јој суди Бог!
Сироче бејах, кад ме узе друг,
А својту му је љуљушкала нада,
Да без мираза не ће доћи млâда —

Не примише ме тако у свој круг.
Па сад зар да ме заовице жале,
Кад волети ме никад нису знале?!

Са чедом својим дођем амо тад.
Ту последњи ми сијао је нâд:
У материног брата, ује свог,
Преосталог ми рода јединог,
Што ј' зјело богат а инокосан,
Ја мишљах наћи нов и миран стан.
Он јесте онда на ме киван био,
Кад одох оном, што ми беше мио,
Но ја попустих после порођаја,
Написах писмо ради опроштаја.
Шта мислите! Ни словца одговора!
Од грешнице зар худе бејах гора?
Ни једне лепе речи не завредих?
Зар тол'ким грехом срце му позледих?
Но сад што било, сад се нема куда —
Понизити се — страшна мени чуда!
О добру где се ради детињему,
Ту поносу ћу пркосити свему.
Да бејах сама, не знам — ал овако:
Смејутак, мишљах, детињи ће лако
Разведрити ми ују мрко чело.
То нáдање не беше ваљда смело!
И молила сам, кршила сам руке,
Претрпила сам понижења муке,
Ал заман све, ох, ништа не поможе!
Ти сведок си ми, са висинâ Боже,
Просјачила да нисам себе ради.
Сирото дете да не трпи глади,
Ја хтедох само њу да осигурам,
А ја ћу, рекох, и даље да дурам.

Кад праведна ми молба би за наго,
Тад притискох на груди своје благо
Па пођох с њиме у свет да се патим,
Поштеног рада вредно да се латим,
Шат стечем тако себи кору хлеба
И све за негу детињу што треба.
Ох, како ли се тешко живи то,
Кад иглом хоћеш да одагнаш зло!
Бодећи њом проведеш ноћ без сна,
А худа ли је заслуга ти сва.

И таворих се некако — ал дете
У послу кадгод сувише ме смете
Изможди̂ше ме јад и чемер љути
Те једва смогох да нам глад заћути.
Еј ноћи тавне, патњâ мојих књиге!
У изби хладној раздиру ме бриге,
Крај жишка седим ал ми дршће рука,
Вредноћа сва ми опсена је пука.
За малу морах све, што стекох, дати --
Што ја претрпих, може само мати.

И дође тако циче зиме студ,
Ал мени наде не би ни од куд.
Заложих већ и крстић мајчин ја,
Мужевљу бурму — моје све и сва.
Огртач топли — ох, да горке муке!
Буд за што тад у туђе оде руке.
И хлеба да би пусти залогај!
На банку ватре — та ни боже дај!
И жижак више не може да тиња —
Но мене даље патња гони сиња.
Што најамнине газди бејах дужна,
И постељу му своју дадох тужна.
На молбе моје дође одзив прек:
У ноћ нас хладну врже нечовек.

Без кућишта! Да л' реч ту схваћате?
Лежаје своје има зверје све,
Најмање тиче има топâо стан,
У гробу мртвац мирно снева сан —
А ја без крова! С невинашцем својим
На улици по угловима стојим,
Сва мокра дршћем, грчим се на зими,
Северац брије, косу чупави ми,
Час по ме заспе хладним снегом сву
И станка мени није више ту,
Већ бежи даље, тражи други кут,
Тумарај, лутај па по стоти пут
Застајкуј, зверај, не би л' нашла штит.
Но ум ми канда патње беше сит,
Запитати у бесу хтеде зар:
Што царује на небу вечни цар?!

На грудих чврсто држим јадно дете
А оно о врат ручице ми плете
Па јечи, ох, од зиме и од глади,
А мајка тужна друго шта да ради,
Већ љуљушка га изнемоглом руком,
Успављује га тихим, слабим гуком
И заспа најзад мала бубица ми.
У лице њојзи гледам а у тами
Причињава се — јадној мени куку!
Да мртво дете лежи ми на рукŷ.
Не помогне ли скоро милост људû,
Издахнуће на смрзнутих ми груди';
Ја осећам по слабоме јој даху,
Да основа ми има црном страху.

Ни живе душе нема на сокаку —
Но наједаред чујем лупу јаку:

Приближује се неко тромим кроком.
Не питах, ко је. Чим га спазих оком,
Савладах понос срца упорнога,
Изустих нагло: „Ако знате Бога!“
И пружих руку: „Детету ми дајте,
А Бог ће вама, то зацело знајте!“

Непристојне се грдње зачу звук,
У људском лику крвожедни вук
Зло гурну ме те бесвесна се о тле
Стропоштах силно, а пијанац дотле
За ћошак сави, док се ја пробудих
И видех: нема детета на грудих.
Кад скочих горе, ствар ми поста јасна:
Из руке паде, трже се иза сна.
Сад стење боно јадни мајчин црв!
Кад с' нагох, видех: с уста цури крв.

Иза те грдне очајничке страве
Не могах више право дићи главе.
Од умора ме једва држе ноге.
Ја непогоде баш претрпих многе,
Ал ово би од моћи моје јаче,
Крвавити ми боно срце заче
У кући преко прозори се сјаје,
Домаћин богат, сјајну гозбу даје.
Ту свега има, чег се човек лепи,
И вина рујна, боника што крепи.
Ох, чеду моме да је капца једна,
Да открави се душица му ледна!
Непомич..о у окна гледајући
Престојах ту а срце хтеде пући.
Од горе свирка као да ми се руга —
Ја гора сам, нег онде худи слуга

И последњи остатак снаге скупим,
У помрчину густу слепо рупим
И лутах дуго, клонећи се света,
А свуд ме иста вејавица срета.
Кад наједаред — шум се канда ори?
Ослуктим јаче — река ту жубори.
Чудновато ми шум тај срце текну,
У мени на мах страшна жеља јекну.
Ти мутни вали разговетно брује,
Из брујања се јасан гласак чује:
„Ми нудимо ти меко крило своје,
Ту сладак одмор биће за вас двоје.
Јест хладан душек, ал се слатко спава,
Ту пређе немир, пређе свака страва.
Ко људе мрзи, мио нам је гост —!“
За тињи час ја попех се на мост.

Предомислих се пођох брже даље
Без црне мисли, што је пакао шаље.
Тад зачух звекет па се пренеразих,
Стражаре када на сред моста спазих.
Одвешће те као блудницу најгору,
У тавници да чекаш рујну зору,
И детенце ти непорочно с тобом —
Та мисао севну ту над влажним гробом.
У глави збрка, мозак ста да кључа,
И неста свести, сјајнога ми луча.
Ја поманитах, чврсто зграбих малу,
Да причека довикнух једном валу,
Још пољуб страстан, врисак, крик и скок —
И река опет у свој дође ток.

У топлој соби ја отворих очи
Те оног часа, кад се освједочи',
Крај мене да ми дише дете мило,
У души пређох, што се с нама збило.
Сагреших љуто праведноме Богу —
Ох, да л' то икад поправити могу?
Да којом срећом знађах оне ноћи,
Да има света, који зна помоћи
У беди ближњем, ма га чега стало,
Ни на ум ми нигда не би пало,
Да живот кратим преко божје воље
Те да ме савест немилосно коље.
Мој спасилац, мом чеду отац прави,
Посрамио ме. Он ми делом јави,
Да љубав ближњег није празан сан —
Кад спасти ваља, нико није стран.

Сад знате све, сад знате шта ја патих
И што се оног страшног средства латих.
Сад разумете душе моје блуд.
Па сад — ох чујте! детета ми ради,
У нези ком се сад тек живот слади:
Изреците му мајци питом суд.

Јован Грчић.

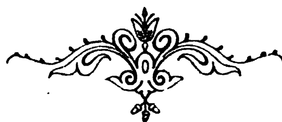

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

(Наставак.)

IV. Газда-Бенце.

Међутим су на другом крају села Мађари друкчије радили.

Мудри газда-Бенце добро је знао, шта их очекује. Пре, на оном избору, нису ништа постигли, али нека. Тешила их будућност.

И сад је дошао давно жељени тренутак и газда-Бенце зна шта ће радити.

Само —

То га је „само“ бунило.

— Ех, да смо ми само чисти, коренити... Árpád unokái...

Али ту су и Шокци, и Товови, и Немци, и Буњевци. Има нешто и Словака. Али Мађара баш по најмање. Најмање, али изгледа да их има највише. Њих све једна вера, римокатоличка, спаја, па их је већ и крв спојила.

Мађарска свест преотела мах.

Данас, у Миљковцих, свако њи'но католичко дете зна мађарски говорити. А Немац се поноси кад му место „Стефан“ кажу „Пишта-бачи“. Од Јанде постао је Јандафи, од Заварке — Завари... а кад скине шешир, зулови га издају за правог Тота.

Немци већ не брију бркове. Газда-Бенце и другови му већ се постарали, па им свима препоручили бркомаз и Кениг Алојз већ уфитиљио брчиће, па удесио онако ситно заплетено чардаш, и тек кад-кад подвикне: ејње киш лањ, киш лањ, чоколом а са́дат...

Па весеља онда, ех чудо, кажем чудо... а газда-Бенце стао у крајичак, па се све топи, тако, човек, топи од неке милине....

Он им је био као нека котва спасења, као неко средиште, око кога се сви католици скупљали. И шта више, он је пуним правом тврдио, да ће овај избор по католике, као што треба, испасти и да ће се општинска управа половити. Тврдио — али, као и опет нешто зебао...

А како би радо дочекао, да се поред оног: „општински уред“, што пише на оној таблици пред општинском кућом, уметне то исто и мађарски. То је желео, сиромах, у своме незнању, а да оправда ту своју сваку жељу, навео би и двадесет разлога — шупљих.

Па и цркву је хтео својој вероисповести да назида, али шта ли, или није било слоге а било новаца, или је баш ње било, а новаца није. Тек је он сам на то ишао, да се од општинског пашњака оцепи неколико ланаца, а од прихода те земље да им се црква назида. Јер, грозно му било чути звона, лепа звона српске цркве и грување топова, кад су миљковачки Срби о Духовима литију носили. Тад, гоњен злобом и завишћу, сузио је од љутине.

То све, а и многи други разлози и сковани смерови, пробудише у њему врућу жудњу за скорашњом општинском седницом и за избором.

До душе, кад би човек хладно прелистао све те његове жеље, нашао би, да је газда-Бенце имао у нечем право. И ако они беху у Миљковцима, сад не давно досељени, тако рећи још гости, ипак их је било бројно више него Срба. Њихов се број душа множио, а српски опадао, и ма да их већина беше све самих надничара, пошто је готово сва земља била у српским рукама, ипак су и они сносили све општинске терете, порцију, робију, па по томе требали су бити сматрани као грађани, у општинској управи пак изједначени са Србима.

То је и право и законито. Друге пак све жеље газда-Бенца беху неосноване, а из сваке је вирила љута мржња према Србима, а језгра им беше, да староседиоце Миљковачке потисну, а самовласт у своје руке узму.

Половину права уживати, то њему не беше ништа. То ће се лако дати постићи. Али она друга половина — српска, о ала је била слатка и како се подругљиво смешкала на газда-Бенца.

Али —

Али даће Бог.

Још мало, па ето и седнице и избора.

Па ли тога ради ишао је он чешће у општину распитујући тамо за одређени дан избора. Распитивао је, али узалуд. Или што и они сами несу знали, или ако су и знали, не хтедоше га тачно известити.

А кад јутрос, а биров-Сава га ба изненади.

Седео је у ходнику своме, пушио и читао „Nemzet“.

И таман да преврне ишчитану страну, те да настави читање на другој, а биров-Сава створи се на вратих.

Ушао у ходник, па у једном стао као закован. Онда стави шаку на прса и учини као неки поклон, па промрмља тихо, покорно:

— Добро ј'тро!

— Дао Бог.

— Јављам понизно, да ће.... овај.... и замуца.

Некакав га страх и трепет напао, шта ли, па му тако умље обезумио, а језик свезао, па ни речи колико: а. Стао пред газда-Бенца и са неким страхопоштовањем мерио га. А знао, сиромах, и зашто. Ето пре му исти овај, газда-Бенце, што ту пред њим седи, попретио, да ће га једном он истерати из службе. Вели: неспособан је за сеоског бирова, остарио је, излапио, а ред је и на другог.

А моћан је газда Бенце, мисли Сава, — врло моћан. Ето и пре су сва општинска господа били код њега на вечери, а и ономад, кад је оно неки господин из котара дошао, седео је са њим у крчми и пио пиво. То је баш видео он, главом биров-Сава. Видео је и кад се куцао с њиме.

А што је најглавније, од овог неког доба често га је видео долазити код бележника у писарну и тамо је с њиме дуго шуровао.

Неће бити добро, — мисли биров-Сава неће — ајак. А и шта је стало тој господи до јаднога бирова Саве, до једнога сиромашног човека, — брига њих! Једним потезом пера смакнуће га доле и онда ће газда-Бенце другога наместити.. Јој онда несреће његове...

Од тог доба је Сава мрко гледао на некога Гашпара, који је уживао велику милост у газда-Бенца, а наклоност свих својих сународњака. У њему је гледао свога супарника на бировском престолу. Њега је мрко гледао, а тим више стрепио од газда-Бенца. Био му је покоран и понизан, шат би га тим начином придобио за себе, или пак умилостивио. И ма колико се хтео покорним правити, то му је у овај мах и сувише само дошло. Па сиромах и замуцао.

— Но, шта је Саво-бачи?

— Јављам... Дошао сам да јавим, данас ће се у општини бирати.. да, овај, изволите доћи...

На реч „бирати“ осмехну се газда-Бенце, а очи му се од радости зацаклише.

— Бирати!.. Ејње, Саво-бачи, па што ти то мени ниси пре јавио.

— Синоћ су и мени наредили.

— Синоћ.. хм, хм.. — А јеси ли свима казао?

— Сад баш и идем.

— А ти жури Прво ћеш овим нашим шором, па онда оним српским Је си ли ме разумео?

— Молим, јесам, а да. Прво овим...

— Та-а-ко. Па сад 'ајд' жури!..

И Сава се осврну, да потражи своју палицу.

— Жури!.. опомену га још једном Бенце.

А биров-Сава укрљештио ногама, те се узврпољио.

— Ејње, Саво!..

И газда-Бенце тако жестоко ки'ну, да се Сава трже. На мах опружи ноге и као опарен изађе из дворишта.

Тек кад је завио за ћошак куће му, стаде, да мало одахне и да сабере све мисли. У устих му јед, па би да га свог излије на тога газда-Бенца. Ех, да му је моћи, та свог би га..

Стиснуо песницу, па нешто промрмљао, а очима мрко погледао на кућу, одакле је мало час и изашао.

— Ејње, Саво...

Трже се.

И смотри газда Бенца, где га из дворишта, преко ограде посматра.

Чим му опази црвено лице, одмах клону, па сав понижен и покуњен појури даље.

Али ипак мудро.

Јер, кад је мислио, да га газда-Бенце више не гледа, сави неким пролазом и прво одјури у српски шор...

А газда-Бенце сад је тек почео да ради.

Дао дозвати Гашпара и нареди му, да по мађарском шору зађе и позове све бираче римокатоличке одмах у своју кућу, а и сам зашао по своме крају, да се са својим бољим суседима поразговори.

V. Господин бележник.

Да вам прикажем нашег господина бележника.

Човек млад, омален, угојен, ок...
Мало је шантуцао, али свугде даље...
Његови другови са здравим ...

данас гризу перо у чијој писарни, док он као свој господар живи у селу Миљковцих. Лице дугуљасто, нешто опаљено, бркови пуни, коса кратка, чело испупчено нос грчки и готов наш господин бележник.

Био је прошао много света. Много искусио, а мало препатио. Видео многе где се сурвали у понор и њиховом несрећом користио се сам. Многе је и сам сурвао, па на њиховој лешини заснивао срећу своју. Доста доказивао и потказивао тамо где је требало, док није извојевао од њих оно: такав нам подобајет!..

Био је покоран својој вишој власти, али тиме окрутнији и бесавеснији према својим потчињенима. Није сабирао небесна блага већ је у своју житницу трпао муку и зној других Радо је пио и веселио се, али је увек новац код куће заборављао.

Приповеда оно онај при'ђ-Митар како га је папрено стало оно парче купљеног земљишта у Гудурама, док је на своје име превео, те вели:

— О, браћо, ако га ја несам молио, нико га није ни молио, па све каже: дођи после дођи онда, сад немам каде И ја дај иди увек код њега. „Дед', Митре, нађи коју воринтачу за штемплета. — Добро господине, велим му, добро, ево даћу, само да ми једном свршите. Кад други пут, опет нека штемплета, па после опет штемплета. О, Боже, Боже... ако ја несам наградисао Та ево издадох до последње паре све на та штемплета. Велим ја њему: „господине, да ја прекинем ту ствар па шта било да било“ А он, ех да сте га само видили, та није, да се човек помамио, о људи, то више не роди. „Ти, вели, мислиш, да ја тебе варам, а?! Џаба и твојих писмена, на, ево па их носи.. Ви'ш, ту си ми већ, ту на врат сео, као да си ти сам овде у селу. На, ево, па нек ти ради когод хоће!...“ И уклопи ми писмена Питам ја за штемплета, где су, шта је с њима. А он се тек избечи на мене; ево их, ви'ш, на мом носу!... И истера ме на поље.

— Па шта је после било? питају га неки.

— Ех, шта је, шта сам друго и знао. Однесем их своме 'двокату, и он то сврши за две три недеље.

— А да л' је он искао штемплета?

— Јес' јес' искао, али само један пут. Рече он мени: дај ти, Митре воринту и по на штемплета, и ја му дам И после, ама да је кад заискао. О људи, и јес' тај 'двокат паметан. Сад ето он са оном форинтом и по изради ми сав тај препис, док овај наш бележник са толиким штемплетима, та кажем ваљда за десетицу,.. није ми ништа учинио.

Тако при'ђ-Митар, па од тог доба чува се од „штемпл“-а као од ватре.

Али, да пређемо на бележника

Чим је дошао у Миљковце на мах му се учинише неки и неки људи на сметњи. Свој самовољни план хтео је по што по то да изведе, и употребљавао свако средство да то постигне.

Па није се ни чудити што садањег старешину (начелника) деда-Мирка није могао трпити.

— Људе треба штедити!...

Та девиза садањег начелника зујала му тако немило у ушима.

И према томе морао се и сам равнати, ужасно се љутећи у себи.

Морао се Мука је то, кад се нешто мора, што се не слаже с нашом природом. Упрегни коња у терет и он ће га сам, својевољно, мало по мало изнети на брег Али приморај га са бичаљетом, ех — онда муке живе. Копрцаће се, трзаће, вриштаће и тек тамо после изнеће терет. Али се, сиромах и намучио. Намучио, јер је морао, а бичаље га на то приморало. Па велим: мука је то, кад се нешто мора

Народ каже: вук длаку мења, али ћуд никада.

И бележник се тешио са будућношћу. Ћуд је истина остала.

Ова прилика сад му је добро дошла.

Продрети мора. Има и он својих људи у селу.

Надао се да ће се избор тамо с јесени обавити, а то је бо'ме још доста далеко Сад има важнијих послова, оставиће то тамо после, јер донде има времена

Али какво изненађење!

Пре св Пантелије на четири дана стиже од области писмо, у ком се дан избора одређује за четвртак овог и овог, баш на св. Пантелију

Ао, чуда онда!

— До ђавола! грмио је, — од куд тако брзо, изненада...

Нашао се сасвим неприправан Да бо'ме томе се ни у сну није надао.

И кад се изгрдио, извикао, од једном стаде, као да се нечем досетио ...

Онда узме исти допис и сакри га у свој шпаг. И кад је ушао у писарну деда-Мирко, началник, он му о њему ништа не спомену.

Тај дан рано је изашао из општине и да га је ко мотрио, видео би, како је крадом ушао у кућу највећега газде у селу, газда-Живана Пиљарскога.

Ту је у једној соби дуго са њиме шушкао и кад је изашао, на вратих је тихо уверавао газда-Живана, о ономе, што су мало час у соби решили и закључили:

— Знаш, Живане, тако мора бити. Ти само ћути, па се и невешт чини. Отићићу још код оних тамо наших, те ћу и њима рећи. Више ником. С њима ћу то исто уговорити. а и попретићу им. Живе ћу их сахранити. ако ме преваре... знаш само њима, другом ником. Не сме онај тамо, она мантија о томе дознати, јер ће нам све покварити. Он може, а за четири дана има се времена Него, знаш, ја ћу то држати код себе, и тек у очи тога дана изнећу и казаћу да је баш сад дошло. Па онда преко ноћ нека „кортешује“ ако може, хоће, није него .. мало што не рекох шта .. На сам дан избора позиваће биров бираче, а онда је баш и тај како се зове, како си оно и рекао, та тај св. Пантелија, а свет ништа не ради, и као што кажеш никуд не путује, те ће тако сви бити у селу. Баш као што треба Никакве сметње. То нико неће дознати и ми ћемо победити .. А да, победити, само још идем код оних да утврдим и данас. и сутра и прекосутра, па да видиш ..

И сав. задовољан опрости се са газда-Живаном и оде код „својих“ да потајно нешто уговори.

„То је политика!“ хвалио је нуз пут сам себе

„Живан Пиљарски мора бити старешина!“

И као горео од некакве нутарње радости.

Па помислите шта је урадио.

Док још нико није у селу знао, сем њега и Живана, да ће на св. Пантелију бити избор, он је пре тога на три дана, обиграо ваљ'да педесет пути своје „присне“ људе и своје „уловљене“ већнике, па им то рекао и утврдио их, да о томе још ником ни речи не спомену, а заклео их, да о избору на газда-Живана, будућег началника, гласају.

А сироти људи, шта су знали, морали су. И њему се заклеше, јер им је претио, — грозно претио, са животним опстанком, пошто су му сви били у шпагу.

И у очи св. Пантелије, кад је дошао онако уморан кући, изађе му „сладчајша“ супруга на сусрет, па као оно малено детенце, кад угледа мајку своју, лупала је длан о длан од некакве радости:

— Да ви'ш, шта сам чула!.. и опет пљесну рукама, а уста јој се на смех развукоше.

— Шта?

— Да ћете сутра бирати началника, а ти мени ништа и не кажеш а лепо, лепо... Но, па ето, ја сам опет дочула... Шта хоћеш...

— Тек сам и сам данас чуо.

— А шта сам још чула! . Ти не знаш.

— Док ми не кажеш

— Ајд' казаћу ти. Вели свет, да ће Арсеније, знаш онај, што има лепог сира, тамо горе, бити началник.

Бележник се од једном намргоди.

— А гле, што се ти мрштиш? Да ти није зло?

— Није, али би било, кад би се та твоја вест и остварила.

— А зар Арсенија...

— Ма'ни га до фратора.

— Па он је добар.

— Као и деда-Мирко.

— Па?

— Па не ваља ни један.

— А како то?

— Даће се од попе за нос вући.

— А да кога би ти?

И већ ушли у собу.

— Да ти баш и кажем, онога, кога бих ја за нос вући могао. Знаш, женице, мени треба паор, глуп, неотесан, изелица, газда, па онда се и ради. Јер што је глупавији начелник, тим је боље по нас То је та наша политика Ти не знаш . . . Па још таковом човеку и говети треба, ех онда живота! . . . Чула си пре од Стеве из Милојеваца . . . он је са својим начелником „пер ту“, а да.

— А и ти мислиш са својим се побратимити! Ух, то је гадно . . . Па кад ти дође предстојник, а он да ти пред њим каже: ти... Срамота! . .

— Е, казао би врага . . . Рекао бих ја њему, да ми пред господом опет каже: ви.

— А имаш ли ти таковог човека.

— Оје . . . Газда-Живан Пиљарски. Као наручен.

— Ал' и јест. Таман као што треба. А јеси ли сигуран?

— Сигуран као у длан. Знаш, да је од сутра он началник Он или нико друго. То ти ја кажем . . .

И сам себе уверавајући топио се од среће.

Па приповедају, да је ту ноћ, трештен пијан батргао се својој кући од газда-Живана Пиљарског . . .

(Наставиће се.)

ВЕЧЕ.

(ПО МАТИСОНУ.)

Румен сјај
Краси гај.
Сребрн-мреже зраке чине
На жбуневљу развалине.

Талас гре,
Тихо мре.
Као лабуди све у реду
Барке мора тихо преду.

Талас пре,
Тихо мре.
Румен облак ту по води
Раскомадан тихо броди.

Задњи плам
Огањ сам:
Брег као кубе цркве свете,
Морске птице над њим лете.

Чари пун
Горски жбун
У засење светог мира
Скрива врт од манастира.

Оде зрак
За облак
На развали старог града
Мрак с ћарлијом ветра влада.

Месец блед
Прати свет.
Над људима лебде снови
Мртвих дуси по гробови'.

Мартонош. *Бошко Петровић.*

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Наставак.)

Попа клече, додирну устима камен и, дижући се, начини руком крст над том дрском главом.

— Ја те слушам, синко. Ја сам само слуга овде и стојим ти на услузи, ако те мори туга. Хајдмо.

Изидоше. Попа затвори цркву и уведе госта у ону исту, пусту собицу. Тичица радосно зацвркута и као стрела слети попи на раме.

— Нисам одавна ту, па те не познајем. Јемачно ти требају матрикуле, синко? Седи, молим те.

— Хвала, одстојаћу. Не можете ме знати, јер нисам одавде.

Попа се благо насмеши.

— А можда си дошао, да те огласим за венчање?

— Ја своје љубави не обављам у цркви. Ту је, на вашем гробљу, гроб Љахницкога. Син његов беше са мном и пред смрт ме замолио, да подигнем камен на гробу Речено ми је, да вас морам молити за дозволу, а у једно ми реците, какови се свеци међу код вас на гробове? Виђао сам толико народа и гробља по свету, да сам заборавио различите обичаје. Уз то се не сећам ни имена тога старца.

— Хоћеш ли ићи са мном на гробље? Потражићемо заједно тај гроб, па ћу и гробару издати потребне заповеди. Крстове постављамо на гробове, синко, свуда крстове. То је наша љубав и нада.

— Идем, ако хоћете. Немам каде, да ту дуго остајем.

— А где ти је кућа и породица?

— Не разумем ни шта ће то рећи — одговори равнодушно.

Попа узе тичицу у руку па ју пољуби.

— Топло је већ, мала — рече с осмехом. — Можда хоћеш да се вратиш својима? Отвориђу ти прозор.

Сеница отресе главом и слободно зацвркута. После му исклизну из руке и прну на крај од крста.

— Биће још мраза, кад се то не отима у божји свет, него остаје у соби.

Рафајло скиде очи с попа, па погледа за тицом.

— Имао сам друга — рече пријазно — који је знао свабити галебове по катаркама, да су му на руку силазили и умео да глади најдивљије звери. Заиста, особити је то магнетизам Чини ми се, да сте ви на њега налик.

— А на тебе, синко, не беше тај друг налик?

— Да како! Као ватра и вода!

— Па што сте били скупа?

— Што? Ја не знам. Добро ми беше с њим.

— Можда ће ти и са мном бити добро, док не одеш одавде, кад сам на њега налик.

— Не. Кад њега нема, онда ни с ким. Хајдмо.

— Нико за цело не виде Рафајла у таком друштву, и њему самом то чудно изгледаше.

— Хваљен Исус! — поздрављаху попу, а он се осмехиваше и разговараше по коју срдачну реч са познатима.

На сред пијаце, из убоге кућице испаде Леонка Брезовна и стаде забезекнута; попа застаде.

— А шта је ту ново, дете моје? — запита.

— Зло. Деца сва до једнога леже у мрасама, жена избацује остатке цигерица. Ту ја већ не помогох, него Казимира можда и ви.

— А органискиња?

— Скоро здрава. Ноћас је срећно прешла криза. Застадох је јутрос рано, где спава.

— Куда ћеш сада?

— У стражарницу. Шумару ударио врбанац у ране. Не може да макне ногама.

— Нека ти бог да само здравља и снаге Не треба тебе подсећати на дужност, чедо моје. Сад ћемо скупа, јер ја идем с тим младим човеком на гробље.

— Ах да, због гроба оца господин-Адамовог. Добар дан, господнне.

— Ви сте познаници? — запита попа у чуду.

— О, и то још врло стари.

Кренуше се у троје. Попа умукао, па пребираше у мислима нешто, што је само он знао. Но млади не разговараху, као да су већ у оном вечерњем разговору јучерањем исказали све, што их је кад год спајало, и као да их је та ноћ одбила далеко једно од другог, испунила их чудном неповерљивошћу. Не гледаху већ право у очи једно другом, само је он кришом стрељао чудним блеском својих дивљих зеница.

— Ви нас давно не походисте, господине попо, — јави се она, прекидајући неугодно ћутање.

— У вече не имађах каде, дете моје, а прекјуче вас не нађох преко дан код куће. Служба је наша слична и одузима много времена, као што знаш и сама.

— О, није слично Ви увек доносите спас и избављење, ја само оскудну помоћ. Чисто очајавам. Мишљах, да савладам тугу, кад кога не спасем. Лекари то обично философски подносе, а ја — стид ме је и рећи — плачем, као дете.

— А мислиш, да ја нисам над душама плакао? За то долази чудесно исцељење, а радост надмашава све сузе. Болесне су душе, као и болесна тела. Ништа ми не можемо помоћи без рада организмова, без рођене воље човекове. Зар није тако, господине? — окрене се нагло Рафајлу.

Он подиже очи, као да се пренуо иза сна.

— Нисам слушао, шта сте говорили. Бејах далеко.

— Можда у Индијама? — запита она у шали

— Погодисте, госпођице. Над Гангесом.

Насмеја се и додаде полако:

— Брао сам цвеће.

— Цвеће? Ви?

— Да. Има и такога цвећа, које и ја хоћу да берем, као сваки затуцани глупак.

— Како може човек кидати цвеће? — умеша се попа. Мени се чини, да их то врло боли, а после вену.

— За то онако цвеће, које неће да га кидају, расте на врхунцима, и ко хоће да га се дочепа, ваља да метне живот на коцку одговори Леонка, погледајући на Рафајла.

Погледи им се сукобише. Он слеже раменима.

— А ко мари за живот, кад хоће да жељу засити? или боље, шта вреди жеља, у којој се не ради о животу или смрти?

Стадоше на гробљанској капијици и попа прекиде препирку, која се већ поче заоштравати.

— До виђења, чедо моје! — рече. — Гледаћу да будем вечерас доколан, па да с вама вече пробавим.

— Хвала вам.

Раздели их плот и пут. Гробар изиде из своје куће и на питање попино одведе их дилеко у гробље. Гробље беше почишћено од снега, врло брижљиво уређено. Рафајло, пролазећи мимо над-

гробне споменике, читаше махинално натписе. Лежаху онде његови познаници: Рахоза, отац и син, под мраморним обелиском, стари лекар, који љубљаше пиво и крчму Схованковичину, а подаље, ближе плоту, угледа, на дрвеном крсту, таблицу, и кад ју виде нехотице се осмехну: „Бодо Рупрехт, 76. година“

— И ти си ту? — промумла. — Научитељевао си се за то мало земље, за ту праву својину.

Гробар застаде пред гробом, који беше украшен новим крстом и венцем од смиља.

— То је метнула госпођица на Задушнице — рече.

Попа му даваше упутства а препоручиваше му, да помогне Рафајлу, а млади човек дотле отишао до плота и гледао некуда у даљину.

— Можемо се вратити, синко! — трже га глас из мисли.

— Остаћу овде. Сутра ћу доћи к вама, да ми дате, кад је умрьо старац и како му је име. Данас ми је доста тога посла.

Остаде више од сата, наслоњен на плот, непомично као каријатида. Леонка се опет указа на путу, враћајући се кући Тада се и он крену и изиде из гробља.

Опет се састадоше.

Она, напрасно изненађена кад га виде, побледе и осврну се, као да тражи попу. После савлада узрујаност и запита слободно:

— Куда ви идете?

— Напред.

— То може бити врло далеко. А ја по матер па онда кући на обед. После подне примам болеснике код себе. Можда би сте ви хтели, да се подсетите на стара времена, па да опет седнете за ваш сто.

— Хвала. А хоћете л' ми дати толико, да своју глад утолим, жеђ угасим?

Погледала га врло тужно и благо.

— Много бих дала да будете друкчији.

— Како друкчији?

— Хтела бих, да ми мој учитељ буде сада ученик Толико сам што шта упознала, о чему ви ни појма немате, а тако је добро, толико среће пружа.

— Покушајте

— Ви се шалите?

— Никада.

— Онда ћу покушати.

— С драге воље, ја сам вам на услузи.

Нестаде немира на њеном лицу, а његово се разведри на часак и засја се давном, светлом лепотом.

— А шта ћете ми дати у замену за послушност?

— Зар је то тако велика жртва?

— За мене? послушност? То није жртва, него насиље према читавом животу и природи!

— Онда можда нећу бити кадра наплатити

— Баш на против. Даћете ми пити, док не загасим жар у себи.

— Даћу вам лека за мир и погоду душевну. На послетку, изволите прво извршити своје обвезе. После ћемо о награди.

Старала се, да се осмехне, ал' с његова лица нестаде блеска, а и њу покри облак одвратности. И тако иђаху ћутећи, и опет овлада њима неповерљивост и хладноћа

Пре него што је почела, спопаде ју страх за резултат тога духовнога рада, спопаде ју сумња у успех, невера у своју рођену снагу. А ипак хтеде покушати, хтеде већма, него икада у животу.

XII.

На дому код Брезове хваташе се мрак. У спаваћој соби гораше мала светиљка на столу, за којим стара жена писаше по великим табацима, и разговараше час по сама собом, гестикулишући и плачући кад и кад као мало, расцвељено дете.

У првој соби, где беше кабинет Леончин, није било светлости. Кроз отворен прозор улажаше нешто светлости и хладан ваздух ранога пролећа, које још беше без зеленила и мириса. На том прозору сеђаше попа, загледав се у парче неба, па мишљаше мисли свакојаке.

Чекао је већ добар сат, док најзад не шкрипнуше врата, у ходнику се зачу разговор са служавком, и уђе Леонка.

— Како је ту мрак! Опростите, господине попо; одмах ћу запалити светло; сувише сам се задоцнила.

— Не треба светла, дете моје. Одавна се спремам да дођем до тебе, па се тако отегло. Седи, молим те, имам с тобом посла.

Девојка брзо скиде огртач и приђе прозору. Ако и беше сутон, опази попа, да је врло бледа

— Нећеш ли ми узети за зло, дете моје, што ћу те нешто просто, искрено, срдачно запитати? — упита благо.

— Не, Боже сачувај! Тако ћу и одговор ти, — узврати, мало промењеним гласом

— Шта ти је тај човек?

Језа ју прође, а од бледе постаде бела као крпа. Није одговарала један часак и ситним зубима грискаше усне, а поглед јој суну кроз прозор и наједаред се помути.

— Шта ти је он? — понови попа полако

Подиже руке према глави, уплете их у ебанову косу и тако стојаше непомична.

После спусти питачу прозрачне очи и одговори без колебања:

— Ја бих за његову душу радо живот дала?

— Дакле га љубиш?

— Љубим! — одговори једнако одлучно

— И за што га љубиш, дете? — питаше попа даље.

— За што? За што љуби жена? Обично за болове? Тако је наша природа не испитана, тајанствена! И ја њега љубим ваљда за оне патње и борбу, што сам их због њега подносила и претурила, за оне златне снове, што ми их је исмевањем покидао, за оне идеале, што их је отровао цинизмом. Требала бих да мрзим, а ја љубим.

— Нада све?

— Нада све не, ал' више него себе, већма него живот!

— И жртвовала би му све?

— Све, осим части душе.

— Дете моје, па за што си тајила то од мене ти, тако искрена, и чекала док не запитам?

— Нисам тајила, о не! Кад бих имала грешне тајне и срамила се очи подићи, не бих могла живети. Ето је две недеље, како сам га први пут видела — после десет година. За те две недеље имађах сила посла и нешто наде. Мишљах, да ћу доћи к вама с радосним гласом, да се обратио; а после... после..

Прекиде с глухим уздисајем.

— После не беше рашта ићи! — заврши изнуреним гласом.

— На чему си градила, чедо, ту наду?

Бледо јој лице наједаред поцрвени.

— Бејах у обмани, да он мене љуби, да ме може љубити, да ће га припитомити осећање; а он ..

— А он? — понови попа.

Он је само мене желео! -- изговори с тешком муком. — А место да се припитоми, постаде дивљи као звер и изгубих га већ за увек.

— И престала си га љубити?

— Не, господине. Та зар се може престати љубити? заборавити своје душевне болове?

— А је си л ти кад помишљала, да л је он вредан љубави, па још таке?

— А и кад помислим, шта онда? Знам, да ми то неће срце променити. Ви сте свет, можда ме не разумете, а ни сама нисам кадра јасно испричати. Познала сам га давно, бејах у полак дете' запуштено, јадно, истрошено већ животом, а тако усамљена са својом природом, као влат уз пут. Нико се на ме није освртао, нико ми не рече миле речи.

Док једном, касно у ноћ, не грунух у грозан плач над неким рачунским задатком. Глава ми се заносила од умора, а на очи ми се навукла магла и ватруштина.

Стискох зубе, да не јечим. Бејах упорна и не навикнута на јадање. Нисам чула, да је ко ушао, и само осетих руку на чело и брижан глас.

— А зар је вредно за то плакати, дете моје, — Лези, па отпочини, а мени дај ту свеску. Усиљаваш се преко мере!

— Шта му би онда, један пут у животу? После не чух никада из његових уста такога гласа, не опазих никада саучешћа, али и нашто? он је тим освојио моје срце и уза све, сачувао га.

Господине, је ли могуће, да зао човек, може од зла сачувати? Тако беше са мном. Његова је успомена спасла, можда сто пута, моје срце од пропасти. Тешко је живети младој женској, самој, међу различитим друговима, без икакве заштите. Видела сам свашта. Можда ме је сачувала нарав, изучена бедом и самоћом, али чувала ме је и та једина љубав, она срдачна реч, она рука, што се дотакла боногa чела, онај глас, што ми рече „дете моје“

Заборавила сам све његове рђаве науке и безбожни утицај; то нисам заборавила и нећу заборавити до смрти!

Попа слушаше пажљиво, па ју ништа више не питаше, а она, са својим лицем, које се беше променуло од утисака, говораше искрено и јасно, са сетним тоном у гласу, и тужним облачком у очима.

— Сад ће он отићи одавде, можда је већ отишао, надгробни споменик биће готов за који дан, а његова страшна природа већ се отима у те дивље световe, као што је и он!

Отићи ће и, проклет, изгнан из раја, пашће у борби с орканом, хулећи и проклињући укоченим уснама. Господине, а шта ће онда бити с његовом душом?

— Биће проклета, јер није ништа љубио!

— Господине попо! Бог је тако добар, зар се код њега под никоју цену не може искупити та душа, никаквом жртвом? Она је тако богата, само је хаотична, као свет пре створења! Зар баш мора погинути у таман?

— Бог у том човеку пружа пример, шта је душа без вере и без пожртвовне љубави. И Бог је неће избавити, без њене воље

Леонка спустила руку и дубоко одахнула. Велике две капље избише на трепавице и љути бол стеже јој лице.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

то се тиче животиња, то Декарт учи да су оне само машине, које несвесно врше своје функције, дакле аутомати без сазнања и мишљења. По том је животиња механизам, а тај механизам покрећу и оживљују исти они ватрени атоми крви, који и код човека сачињавају животну снагу. Пошто пак душе, у смислу човечјег духа, животиње немају, то узима Декарт да они ватрени атоми крви колају по телу животињском, долазе непосредно из срца у мозак, па одавде иду даље по осталим деловима тела да несвесно драже живце. У живцима је пак душевни живот животињски, но под тим називом имају се подразумевати једино кретања мишица ако се руководе каквом намером или тежњом за чим, осећање и нагон. Животиња дакле, ако јој Декарт и одриче душу, има неке трагове душевног живота у себи, пошто и осећа и кретања јој руководи нагон, који се показује у вољи, прохтевима и изливима чуства пријатности или неповољности, у афектима сличним изјавама безумне радости и слепог гњева. Види се дакле, да је и Декарт, као после Вунт, могао и требао да постави разлику између душе и духа, као потенције душе са рецептивном и спонтаном силом интелигенције, што он међутим учинио није. Уместо да додели животињи просту душу као принцип живота са нагоном и осећајима, заводи се он својом науком о супстанцијама па желећи да буде доследан, бива неодређен, јер с једне стране поричe животињама душу, с друге им пак стране виндицира нека душевна својства и не може напречац да им одрекне сваки траг душевног живота. Већ човек изгледа врло неприродно, кад се узме да му је тело само тамница и затвор душе, но ипак се спој душе са телом као својим супстратом помоћу седишта душе и нервне системе телесне како тако протумачити даје; али код животиња је то сасвим немогуће. Види се из свега овога, што је горе наведено, да су наука о супстанцијама, а затим о одношају душе к телу у опште најтугаљивије тачке целе науке Декартове и да ће се критика наследника му на пољу философије најпре на њима зауставити морати.

Каогод што је атрибут нашега духа мишљење, тако је и атрибутом телесне супстанције просторност. Да је свет изван нас збиља онакав, каквим га ми видимо, за то нам јамчи савршеност божја, услед које, како је већ горе речено, Бог не може нас варати или хтети да се варамо. Што се тиче самог простора у физичком смислу, за који Кант вели да није ништа друго већ наше душевно стање, Хопе, да је простор представа неког предмета да збиља постоји а Јум, да је простор претстава видљивих и конкретних тачака, које су у неки сталан ред стављене, за њега Декарт много не мари, већ учи да је простор идентичан са просторношћу, као простором, у ком се нешто налази, дакле испуњеном ма чим; зато код њега празног простора бити не може, дочим Кант н. пр. дефинише и тачно одређује појам о простору без садржине само наравно у свом правцу. — Код телеса се могу сви модуси, као боја (маст), тежина, тврдоћа, еластичност и т. д. изгубити а да тело ипак ништа од своје суштине не изгуби; тело се, другим речима, не налази ни у каквој одвисности од својих модуса, већ састоји једино од материје, а модусе смо ми код појединих телеса једино за разлику једног тела од другог опазили, па о њима рачуна водимо. Густоћа и разређење материје не мења ништа на телу самом, већ само преиначује вид или облик, извањску форму тела. Тело састоји из атома, но ти се атоми не могу замишљати као што се то обично чини, да су атоми недељиве, математичне јединице, из којих телеса састоје — то би по Декарту изашло као да се каже: атоми су иматеријалне честице материје, што би био несмисао, пошто честица материје не може бити иматеријалном, дакле недељивом, него се мора дати делити до бескрајности. Телеса се често повећавају и постају мања, тачнијим посматрањем се опазило да се баш и материја квантитативно мења, и ако би по Декарту и број атома и количина материје код телеса морала остати увек иста, али облик се променити не би смео, већ само повећати или умањити; зато Декарт ипак допушта да ваља разликовати субјективну и објективну просторност. Под првом се има разумети наше душевно стање, поглед на ствари, код

другом очитовање сила, које су у материји скривене или на њу утичу с поља. По науци Декартовој требало би да над телесима влада неки непроменљиви морфолошки закон који никаквих изнимака допустити не би смео, пошто се ни материја ни атоми не мењају, а честице материје се једнообразно, у правцу, крећу. Код тог кретања је пут, што га тело, или честица му, превали, једнак умношку масе и бр ине кретања. Кретање је пак Бог, као праузрок свега, дао као битно својство материји; оно је узроком свим појавама на свету. Па ипак учи Декарт да свако тело тежи да остане у свом положају, докле год га које друго из тог положаја не потисне — учење, које је пуно протусловљења и ком је тек познати математичар и физичар Њутн својом науком о гравитацији дао добар правац и ваљану подлогу.

Далеко сретнији него у физици чини се да је Декарт у астрономији. Бојећи се да га не постигне несретна судбина Галилејева, а не желећи се огрешити о истину, ако призна да се земља не креће око сунца, саставио је он особиту слику кретања планета око сунца, зато се она и назива „картезијанским кретањем“. Средиште небеских телеса је сунце. Около сунца налази се нека врло лагана материја, флујидум, а та се материја креће око сунца непрестано. Чим је та материја ближе сунцу, тим се брже око њега креће. Но у том флујидуму налазе планете, дакле и наша земља међу њима; све се оне крећу привидно око сунца, а фактично стоје мирно, јер се креће флујидум као какова вода, дочим планете стоје као лађе на води. И земља дакле стоји мирно погледом на флујидум, а погледом на средиште кола, сунце, креће се. „Ипак се она не креће“, вели Декарт, „као што се може рећи да се не креће ни путник кад, путујући из Калеа у Даур, на лађи тврдо спава“ (Princ. phil. III. 30). На тај начин је Декарту пошло за руком да му противници — теолози Фоециус, Бурдел и Данијел битно нашкодити нису могли, премда је први од њих сваку згоду радо прихваћао, да му, колико је год могуће, нашкоди.

Завршивши овим науку Декартову још нам ваља нагласити шта се понајвише рачуна Декарту у заслуге за филозофију, а шта му се у грех уписује и осуђује. Непобитна и врло велика му је заслуга што је створио ваљан темељ филозофији, што је смелим полетом духа продрьо кроз границе метафизичне маглуштине и неизвесности, које спречавају човеку поглед како на извањски свет, тако и на свој унутарњи живот, обусловљен великим делом одношајем човека к извањском свету и сазнавањем појава у истом. Друга му је заслуга, што је он потакао питање о разлици између мишљења и битисања То питање у спољу са питањем о истинитости човечјег познања обзиром на извањски свет, представља нам чвор, што га кашње сви филозофи гледају да реше, који са више, који са мање успеха, дочим трећи тврде да се он решити не да, јер је доиста, веле, да јединица (1) буде једнака квалитативно двојци (2) док једни аксиоми математични вреде; тако исто је неразумно градити од човека две супстанције, где само једно постоји, познање пак да је неки злосретни посредник између те погрешно узете две супстанције, па да тога јаза својим корелатом испунити не може, као што од јединице не створи двојке. Заслуга је најпосле Декартова и то што је покушавао да сваку своју тврдњу поткрепи математичким и геометријским истинима, гдегод се то учинити дало. То је на неки начин клица потоњег позитивизма.

Не узимајући обзир на мање погрешке, што их је Декарт овде онде у физици чинио, ваља нам поновити, да му је главна погрешка што о науци о супстанцијама сам себи протуслови, пошто му се појам о супстанцији никако у склад довести не може са потоњим разрађивањем и практичким употребљењем супстанција. Та је погрешка тим већа и гора, што га баца у још већу заблуду, што га сили да прогласи свезу душе с телом насилном, пошто се душа и тело искључују узајамно и негирају. Тим даје дословно узето и позитивно разрађено повод к скроз погрешном оказионализму, а погледом на савршенство божје буди у нама тај пуни бола положај душе у телу несвесно идеју песимизма, која се ни са хришћанским појмовима о Богу ни са већином догмата у склад довести не може. Што се пак трагова душевног живота код животиња тиче, ту је Декарт скроз недоследан и погрешан, осим ако се теорије Хелмхолца и Ди Боа-Рајмона даље не разраде и случајно његову живчану душу не оправдају, што би свакако потпуни преврат у свима гранама филозофије за собом повукло. Но било како му драго са становишта Декар-

товог посматрано је тај део њихове науке погрешан.

Премда је Декартова философија била од савременика му врло добро, радосно примљена, ипак је имао жестоких противника, који су му поједине тачке науке побијали. Осим именованих већ теолога били су му противници још и натуралисте Хопе и Рассенди, мистици Блез Паскал, П. Поаре, Релф Кедварт и Хари Мур, кабалиста. Тако исто су били према њему расположени и скептици Хије и Пијер Бајле, који је од превелике важности био за пропагирање међу својим савременицима пак и Декарту много штошта замерао

КЊИЖЕВНОСТ.

„Отаџбина“. Књижевност, наука, друштвени живот. Власник и уредник *Владан Ђорђевић*. ***Ванредна свеска. Садржина*** првих ***сто*** свезака „Отаџбине“, уређена хронолошки, по струкама и писцима. У Београду. 1890.

Са свеском за месец август разаслана је ова ванредна свеска бесплатно претплатницима „Отаџбине“. И нехотице сам се латио најпре ње, да видим и да се уверим, шта може вредноћа и дурашност једног човека да учини, да богме, уз припомоћ одабранијих духова. Може много, врло много, шта више, може и у нас да одржи — mirabile dictu! — књижевно подузеће кроз толико година на једној истој висини. До душе, и „Отаџбина“ је имала своје разне мéне, као год и све на свету, и она је била у једно доба изврснија него у друго, обилнија, језгровитија; али ту треба узети у обзир и чудновате прилике, кроз које су Србија и народ српски за последњих 10—15 година прошли.

Политичка халапљивост прожмала је скоро све кругове и овладала њима до таког степена, да се за све остало, што није с политиком — и то каквом! — у свези, изгубио смисао, изгубила свест. Дакако да је морала и књижевност по себи патити те тако своју сенку бацити и на „Отаџбину“, и још да се није нашло неколико људи, којима политичка граја и трзавица није помрсила памет, последње би се године бележиле међ најнеплодније. У то доба видимо у „Отаџбини“ романе, преведене, којима жив човек не може краја да дочека. У то доба морао је сам уредник засукати оба рукава, те писати и писати што му се хоће и што му се не ће. Добри Бог хтеде, да је др Владан неисцрпљив, свестран и тако еластичан, да се у исто доба могао бавити стварима, које су по себи противне и несложне а уз то да је тако вредан, као нико од браће Срба.

Па опет, колики успех може показати својом „Отаџбином!“ Колики је голем и квалитативно одабран материјал у том часопису! Читава библиотека сложена је у њему; свака је струка заступљена ту а о тим разним дисциплинама писали су већином људи, који се баш њима и баве. Но „Отаџбина“ је поред писаца на гласу однеговала и васпитала многог књижевника и песника, који је у њеним ступцима први пут почео размахивати крилима. Сад су и ти књижевници на гласу и др. Владан је њима показао, да је вешт magister obstetriciae и за душевна чеда.

*

Та ванредна свеска — год. 1883. изишла је већ слична, са садржином првих педесет свезака — подељена је врло згодно: 1. хронолошки, где су поједине књиге, од прве; јануара 1875., по реду приказане са својим садржајем; 2. по струкама, као: лепа књижевност (песме, драме, приповетке, путописи), наука (просвета, философија, природне и математичке науке, хигијена и лекарство, историја политичка и културна, филологија, историја литературе и естетика, право и државне науке, економија и финансија, грађевинарство, војска), књижевни реферати, позоришни реферати, политика, некролози, библиографија, грађа за историју српско-турског ратовања 1876, 77 и 78., грађа за историју српско-бугарског ратовања 1885., грађа за историју руско-турског ратовања 1877—78, слике карте, скице. Поједини писци су у том одељку по реду јављања свог, 3. по азбучном реду писаца и преводилаца. На крају је додан „Табеларни преглед свих радова у „Отаџбини“ у првих сто свезака“. Из тог прегледа се тек види, шта је све у том часопису. По наведеним струкама било је 843 оригиналних и 45 преведених дела, свега дакле 888, словом осам стотина и осамдесет и осам, радова. Голем број, који, кад се узме квалитативна вредност у њему, на сваки начин показује велики успех, управо догађај, у нашем књижевном покрету. Сва та дела поникла су од 219 књижевника и научењака; опет велики број, који показује, да у нашем

народу има бујности и способности, само треба да се нађе човек, који уме ту бујност и ту способност да пробуди, на рад подстакне, распореди и употреби. Владан Ђорђевић је при свим незгодама и неприликама то учинио, те и заслужује тако наше потпуно признање.

Од сараденика спомињемо имена, која су у народу нашем и тако већ позната. Књижевници: Ђура Јакшић, Милорад П Шапчанин, Стеван Владислав Каћански, Змај-Јован Јовановић, Дра омир Брзак, Манојло Ђорђевић-Призренац, Никола В. Ђорић, Јова Илијћ са своја три сина, Милутином, Драгутином и Војиславом, Владимир М Јовановић, Петар Ј. Петровић, Мита Живковић, Милан Кујунџић-Абердар, Милан М. Максимовић, Милован Ђ. Глишић, Милош Цветић, Стјепан М Љубиша, Јаша Игњатовић, Лаза К. Лазаревић, Лаза Комарчић, Таса Ј. Миленковић, М. Ђ. Милићевић, др. Милан Јовановић, Јанко М. Веселиновић, Бранислав Ђ. Нушић, Илија Вукићевић, Симо Матавуљ, Андра Николић, Милован Ђ. Миловановић, Светислав Вуловић, Платон Кулаковски, Милош Н Пејиновић, Љуба Стојановић, др. Лаза Костић, Хајим С. Давичо.

Стручњаци: Јован Миодраговић, Светомир Николајевић, др. Љ. Недић, С М. Лозанић, Ђ. М. Станојевић, Добросав Ружић, др. Ђ. Јовановић, др Сава Петровић, др М. Јовановић-Батут, Чедомиљ Мијатовић, Стојан Новаковић, Јован Мишковић, Јоца Стефановић-Виловски, Љубомир Ковачевић, Јован Ристић, Јован Драгашевић, В. Карић, Панта С. Срећковић, Иларијон Руварац, Јован Ђорђевић, К. С. Протић, В Јагић, Богољуб Јовановић, Настас Петровић, Мих. Ник. Илић, Младен Јанковић, Мита Ракић, Г. Гершић, В. Богишић, Миленко Р. Веснић, Димитрије Ђурић и мимо свију уредник сам.

*

Овом приликом, кад хоћу само да обратим живљу пажњу нашег света на ово у нас јединствено књижевно подузеће, да богме да нема ни смисла, упустити се у оцењивање самих струка а камо ли појединих чланака, приповедака, песама итд. Правац, начело и начин могу се узети овде у обзир, свеопште дакле, које свакем подузећу и у опште свачем на свету своје обележје даје. Што се тиче лепе књижевности, њојзи је уредник отворио широм врата али је том приликом добро пазио, шта ће пропустити шта ли не. Лепа књижевност је по суштини својој приступачнија широј публици и га се може у многим случајевима сматрати за способну, казати своје мишљење, бар своје допадање или недопадање, остављајући потање оцењивање онима, који се и баве књижевношћу. Једно, што можемо а и морамо истаћи, то је, да се „Отаџбина“ узвисила над новинарством Београдским, те је, чувајући достојанство књижевности, за свагда искључила оне надражљиве, глупаве и безобразне стране и домаће романе и новеле, који се на голему штету не само естетичног укуса већ и морала шире и башкаре по „подлисцима“ дневне штампе Београдске. Поред Лазе К Лазаревића, Симе Матавуља и других одличних приповедача немају и не могу имати места они романи, који би „Отаџбину“ само окаљали и окужили. Само нам се једно не свиди — али о том други пут, усмено.

Поједине научне струке да како да још мање подлежу општој критици Оне су писане за малу општину, која интелигенцијом својом може да их схвати и разуме а опет не мора се ли њима бавити Строго научни чланци и нису за „Отаџбину“, њих би читали можда писци сами. Они су за стручне листове и публикације. „Отаџбина“ би у случају примања таквих чланака дошла у немио положај, да прима опет критике и антикритике у недоглед. А то све публику па ни интелигентнију не занима ни најмање, особито ако се изврзе ствар у лично нападање и грдњу. До душе има их, којима и то годи, али „Отаџбина“ не сме се упустити у ту тесну улицу, или бар не би требало.

Друкче стоји ствар са расправама политичког правца и са приказима и оценама савремених јавних догађаја. Ту већ мисли сваки, и најнезнатнији, члан публике, да је позван, упустити се у њихово усмено или писмено претресање. Није ни друче. Оно, у што се уплете племе или читав народ, мора бити и општа ствар, пошто је сваки активно ангажован у њу. Нађе ли се сад који позванији а и непозванији дух, који такве јавне, свеопште догађаје опише и критички пропрати, мора свагда наићи на разна мишљења. Та људи се гложе о историјске догађаје, који се десили пре неколико векова па како да се онда не гложе о такве, који се десили за њихова живота и који су још многима ако и не баш свима у живој памети. Уз то долазе још незадовољства, обмане, сујете, несталожене страсти — није чудо, што се онда таква борба живо и безобзирно води. Према том је онда и појмљиво, што расправе у „Отаџбини“, који претресају ратне и политичке догађаје најновијег доба, наилазе на разна и баш на противна мњења И ту је онда она тачка, која наилази на најжешћи отпор а где-где и на осуду а то се даје тим пре разумети, кад се види, како описује баш сам уредник такве догађаје. Истину рећи није лако али на сваки је начин тешко истину чути. А др. Владан

има баш тај ћеф, да истину каже или бар да хоће, да је каже. С тога је и онда појмљиво огорчење, које се буди у извесним круговима. Незгодна и врло тугаљива је ствар по оног, који мисли, да има право а овамо му се докажо на чисто, да нема право. Но то све не треба да буни уредника, као што га заиста и — не буни

*

Према свему горе реченом не само да радо препоручујемо „Отаџбину“ нашем свету већ нам је то и публицистичка дужност Па ако и није све, као што треба, у том часопису — а које људско дело је потпуно? — наткриљују врлине његове те мане тако значајно, да се ове и губе према онима. „Отаџбина“ је потреба за нас и она испуњава свој позив и своје место као ни један часопис српски. С наше стране пак желимо „Отаџбини“ сваку срећу на трновитом путу њеном и уверени смо, да ће у низу других сто свезака показати, да је дорасла свом позиву. I bonis avibus! *М. С–ћ*

Ueber den Einfluss der Malaria-Gegend auf den Verlauf der Infektionskrankheiten. *Von Dr. L. Nenadović in Pancsova.* (Separatabdruck aus der „Internationalen klinischen Rundschau“ Nr. 34. 1890.) Вел. 8° стр. 5,

Књижица ова доноси предавање, што га је 7. августа о. г. држао у Берлину у V. секцији за унутарњу медицину на 10. међународном медицинском конгресу физик панчевачки *др. Љубомир Ненадовић*. Предавач се дотиче инфекције наступне грознице маларијом као предиспонирајућим моментом за друге акутне инфекције, нарочито за инфекције мрасом, скерлетом и дифтеритидом. Предавач тврди и то, да је тело једном заражено наступном грозницом много слабије и према другим болестима, на име према катаралном и крупезном запаљењу плућа. Предавач се приказује као оштар посматралац и рзлаже свој предмет са свим разговетно. Врло нам је мило, да се у кругу тако одличних научењака чуо и глас српскога лекара. ***Доктор.***

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Од драмска четир дела, која су „Матици Српској“ стигла ове године на расписану награду, награђено је према оцени Милана А. Јовановића и Стевана Милованова само једно и то драма под натписом „*Ускоци*“. По предлогу оцењивача досуђено је драми тој 200 форината а главна скупштина „Матице Српске“ потврдила је решење књижевног оделења те се онда отворило и писмо, које крије име пишчево па се видило, да је писац те награђене драме *Светозар Љ. Гавриловић* из Београда.

= *О књижевној продукцији у Русији* прошле године извештава Л. Павленков у часопису „Исторически вестник“ у литерарно-статистичном прегледу. По томе је свега године 1889. у Русији изашло 8699 списа у 24.780,423 примерка а године 1888 изашло је 7427 списа у 23,103.72 примерка. Што се тиче перијодичних списа, то је године 1889. излазило 533 на руском, 71 на пољском, 50 на немачком, 10 на француском, 12 на естнијском, 8 на летском, 6 на јерменском, 5 на грусинском, 3 на јеврејском и 2 на финском језику.

БЕЛЕШКЕ.

(Стогодишњица Симе Милутиновића Сарајлије.) „Напредак“, лист, што је пре кратког времена почео излазити у Сарајеву под уредништвом Антонија А. Стражичића, бележи, да се 24. октобра о. г навршује сто година, како се у Сарајеву родио велики српски песник Чубро Чојковић па позива српску православну општину Сарајевску да настоји те да прво установи одбор, који би проучио, какав да се дигне споменик Сими Милутиновићу и где да се дигне па онда да пошље проглас у народ, да на ту сврху прилаже.

ЧИТУЉА.

Василе Александри, одличан румунски песник, творац драмске књижевности своје отаџбине, којој је и као родољуб и државник учинио лепе услуге, умрьо 4. о. м. на молдавском добру Мирцестију, где се и родио 1821.

Александар Шатријан, један од двојице елсаских песника (Еркман-Шатријан), који су као књижевни близанци заједно створили читав низ романа и приповедака, који се понајвише збивају у Елсасу и суседном Пфалцу, умрьо у Паризу 4. о. м. Шатријан се родио године 1826. у Солдатенталу. Од Еркман-Шатријанових позоришних дела имамо ми у репертоару нашег народног позоришта „Завађену браћу“ (Ранцављеве) у преводу М. П. Шапчанина.

НОВЕ КЊИГЕ.

Српска краљевска академија. I. **Он зна све.** Прича *Л. К. Лазаревића.* II. **Ново оружје.** Прича *Симе Матавуља.* Овим двема причама академија је досудила Мариновићеву награду за 1890. годину. У Београду у српској краљевској државној штампарији 1890. Цена 1 динар.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на годину год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 37. У НОВОМ САДУ 16. СЕПТЕМБРА 1890. **Год. XVII.**

У САЛОН УНИЂОХ...

У салон униђох,
Ту кадива, свила;
Она је побегла,
А знам, ту је била.

Ту јој је либаде,
Златом прошивено;
Ту, на столу лежи,
И зрцало њено.

Зрцало пољубих, —
Морао сам, мор'о,
Та у њему с' Дивна
Огледала скоро.

Ох, зрцало хладно,
А љубав ми врела, —
По зрцалу њеном
Магла се развела.

Магла, сива магла, —
Хај, знамење худо!
— Зар ју не разумеш,
Срце моје лудо!

Ланета.

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

(Наставак.)

VI. Изгледање.

Дан избора освануо је и као што смо видели, све се село устумарало.

Биров-Сава ишао је од куће до куће. Црквењак Ђура позивао је Србе код попе, а Гашпар опет Мађаре код газда-Бенца. Још и пандур-Моја обилазио је старе већнике, већином бележникове савезнике и сваког је позивао пред бележника у општинску кућу.

Око осам сати већ је сваки нестрпељиво очекивао своје савезнике.

Попа је сваки час изгледао на шор и љутио се на свога црквењака.

Газда-Бенце љутито се махнуо и луле и „Nemzet"-а, па сваки час трчкарао на шор и ту изгледао на своје Мађаре.

Бележник опет стајао је пред општинском кућом и љутио се на сережане, што их је затекао још да спавају, а 'вамо и сам сваки час изгледао на улицу.

— Свињи . . . само чмавате! .. Тридесет дана спавате, а првога ето вас по плату. Али, чекај, и ми ћемо од сад другачије, славна го-спо-до!

И приђе Пантелији.

— А ви'ш овога крмета, још се ваља! ..

И џагну га ногом.

Пантелија скочи.

— А шта си ноћас радио, а?!

— Мој посао, господине. Чувао. — Ослободи се Пантелија.

— Е то бих ја тек волео видети! . . . Чмавао к'о и сад. . . А ко ми сад чува село. Нико. Ноћу ви, а дању Бог. . . Онако и крађе учестале. . .

— Ми нисмо за дан погођени. . .

— Е да! . . Гле молим те њега . . Него! . . Ваљ'да само за ноћ. Ал' сте ви добри. . . А што плату вучете, да само ждерете и чмавате. Ал' већ показаћу ја вама. . . А сад се вуците одавде, да вас више не видим. . .

И изиде на поље.

Стао пред општину, а глава му бучала од ноћашњег неспавања.

Наслонио се на ћошак општинске куће и ту му се учинило најзгодније место, да сачека већнике и бираче, те да се с њима поразговори.

И он је био трећи, који је то јутро изгледао.

VII. Случајно се састали.

Кућа бате Тодора била је у мађарском шору.

Он, једини од свих Бакића, остао је на своме старом огњишту и није се хтео оданде одселити. Остао, зар као обилежје, да је и тај шор некад српски био.

Бата-Тодор био је и бирач и већник.

Омален човек по узрасту, али знатан и велик у селу

Доста је кад кажем, да је имао своју одлучну вољу и неје се ни за ким таворио. Што рекне, свака му ваља, и ни једну не порекне. Али је попу свога п'штивао. Био је уверен, да је попин рад мудар рад и спасоносан по све село. Једино је њему нагињао, али баш не до крајности.

Хтели су га за ото више пута изабрати за начелника, али је он увек одбијао. Имао човек доста бриге и једа у своме дому, а своје нешто земљице радио је као мрав. Па да се прими општинске управе, ко би му исхранио ону ситну и многу дечицу?!

Таман што је устао и пошао у двориште, а биров Сава пред њега.

— 'број'тро, Тодоре!

— Да Бог да.

— Је си л' поранио?

— Хвала Богу.

— Дошао сам ти неким послом. Баш добро. . .

А Тодор му и не даде да изговори:

— Та ваљ'да ми се нећеш ту у авлији исповедати. Ајд' унутра

Па га уведе у собу.

Онда дозвао жену:

— Дед', Јелена, донеси ону тиквицу. . . Ти, Саво, ниси „врштуковао“?

— Нисам

— К'о и ја.

Па тиквицу на сто.

— Спаси Бог!

— На спасеније.

И пређоше на други разговор.

Па таман да Сава рекне рашта је дошао, а на отшкринутим вратима указа се бакарни нос црвењака Ђуре.

„Нањушио ракију“, — рече у себи биров Сава.

А за носом указа се и ведро лице црквењаково.

— Доброј'тро, газда-Тодоре!

— Бог ти дао, Ђуро.

— Ево и мене.

— Добро дошао

И седоше, а тиквица је већ чинила своје. Одрешила им и језике и уста, да обоје и заборавише речи, рашта су и дошли.

А на пољу се чуо бат ногу.

И за час се указа и пандур-Моја.

Три сазивача и кортешка гласника састали се код газда-Тодора.

А тиквица се поново пунила и празнила.

Напокон устадоше сви троје.

Прво се сетио биров-Сава:

— Е, газда Тодоре, данас да не валиш у седници.

— Каквој седници,

— Да бирате началника.

— Е да. . . Зар тако брзо.

— Бо'ме брзо. Дакле дођи данас у општину.

Онда ће црквењак-Ђура:

— Овај . . . знаш . . . да дођеш мало код попе.

— И код господина бележника, — упаде пандур Моја.

Дошло Тодору смешно, па се, човек насмеја:

— О, брате . . . ја сад не знам . . . Ти велиш у општину, овај код попе, а овај опет код бележника. Но, људи, ако то није . . да речем . . . сви смо трезни . . . па опет. Да се ти, Мојо, ниси забунио, па мене звао место другог?

— Нисам

— Баш мене?!

— Они су рекли: баш тебе.

— Ја не знам . . . а и што би бележник мене и звао, кад му и онако још никад нисам у кући био. Баш слабо он за мене мари. Ајд' код попе, то је нешто друго. Тамо сам и сам често . . Сад чисто не знам, шта ћу.

И испрати их на шор.

— Ако будем могао, отићи ћу сваком . .

А ова сва три позивача кренуше се даље заједно.

Нуспут се надесили на четвртог, на Гашпара.

„Ви'ш овога, — шану биров, — и он крстари. Али чекај море . . . још ваљ'да није тако Може ти се лако омаћи из устих . . . bizony. . .

И упутише се даље

VIII. Конференција код попе.

Око осам сати у јутро први је био, што је дошао код попе 'ча-Нестор. Он се одмах упутио до попе.

И газда-Тодор пошао тамо, али га нуз пут пред општином задржао бележник.

Газда Стеван Милин пошао, па се путем колебао код кога ће, или код попе или код бележника.

И онда се реши да пође код попе

Тамо се већ доста њих накупило

Ту Петар Чотуља, 'ча Порвирије, бата-Димитрије, деда-Мојсило, 'ч' Аксентије, деда-Иган, четир брата Орловића, два брата Татића, Аћа Карапанца, Мића Бурача и други људи бирачи и гласачи.

Сви стоје пред попом голе гнаве, а сам попа седи.

— Кратко је време, — вели попа, — да вам све онако на тенане развезем. али ја мислим, да ћете ме ви и овако разумети.

Сви климају главом, да хоће, сам Аћа вели:

— Оћемо, оче. Да, ми.

Попа мало ућута, а врата се отворише.

Ушао брат-Арсеније.

Чим је ушао, сви се угледнуше некаковим чудним погледом.

Сад попа настави даље:

— Три је године истекло деда-Мирку у началништву. Данас је дошло време, да се нови бира. . . Како је тај деда-Мирко управљао, сви знате Не требам ни да вам говорим. Човек наш, па с нами и умео. Ето, де реците, шта је коме криво учинио за ове три године?

Попа пита, па ућута.

Кад су се сви згледнули, слегнуше раменом.

Једни веле:

— Није, оче, ником.

Други опет:

— Ама ни оволико криво.

Или:

— Ни да је детету учинио шта криво.

А брат-Арсеније изађе мало напред. Сви опазили да ће нешто говорити, па ућуташе.

— Ама, оче, ако ћеш допустити. . . Ми знамо деда-Мирка. К'о велиш човек је наш. А велиш лепо је и управљао. . . Е па вала му. . . Али, млађи нараштај. . .

— Ма'ни се ти тога, Арсеније, ма'ни. . . 'Оћеш да рекнеш: стар је, остарио је. Ама, човече, ево и ја сам стар, па сад 'ајд да скинем мантију. . .

— Па, оно, да опростите, ваша чест. . .

— Али ти не знаш, брат Арсо, да нам је сада седа глава баш нужна на управи. Седина је много препатила, па много и зна. Седој глави, брат-Арсо, и приличи, да буде старешина Јер сретна је она породица, којој на челу седина стоји, а камо ли још не општина. Пре су се седе старешине поштовале, а сад. . . То је жалосно.

Док је попа говорио, а деда-Мојсило засузио, а био и сам сед к'о овца.

— Оче . . и замуца од узбуђења . . . баш ти . . . баш ти, велим, право кажеш. Еј ти, Арсо, не знаш шта говориш, та да бо'ме још си млад, . . Ви'ш, док су седе старешине управљале са нашим селом, са нашим вамилијама, све је другачије било. . . Јес' да, ти то не знаш, али питај 'де свога стрица. Зна то Игњат, зна врло добро. . .

Али га попа прекиде:

— Не зна он то још, Мојсило, али ће тек знати. Само му кажем, да је сваки онај дотле сретан, док поштује старије. Па и деда-Мирко, зар није до сад доказао, да му и приличи управљати, а?

— Јесте, — веле сви.

— Па ја велим: кад јесте нека управља и даље.

— То јесте, оче, јесте. Велиш: нека управља и даље, нека буде још три године началник. Али хоће ли то високо царство до-

пустити? — пита 'ча-Порвирије, који се паштио да законе сазна.

— Ех, високо царство!.. Та оно ће и опет вас питати, па ако је вама по вољи, биће и њему... тумачи им попа начином према њиховом схваћању

— 'Оће. Али ако неће!? опет ће Порвирије.

— Немој ти. Порвирије, баш тако. Кад велим, вас ће се питати, па онда ме разуми: да је тако.

— Кажеш, оче, питати, питати. Али мени чисто изгледа да није тако. Ето нисмо оном лане хтели сережане, па јесу ли нас питали!? Нисмо хтели, да и сироти Мирковчани потпадну под нас, па су опет потпали. Веле: вилоксера је изела винограде, нећемо за њих плаћати дацију, па опет плаћамо. Е дошла пошкрипција, дошло оно, дошло ово, па јесу ли нас питали!? Премериће нам и ледине, без да нас питају ..

— Шт-а-а! Ледине!.. зграну се брат Орловић.

— Ти велиш ледине!.. намргоди се Мића.

— Да, да, ледине, доћи ће и то... вели Порвирије.

— Море — да се нико не усуди у ледине нам дирнути!.. плануше браћа Татићева.

— Онда смо пропали!.. веле сви

Попа се поглади руком по челу, па ће да их теши:

— За ледине се ви не бојте. Ледине остају ледине .. Па питам ја вас, да ли је ко то и мислио чинити.

— Јесте, то ја знам, — вели Арсеније.

— Знаш га ти?

— Знам.

— Па који је то?

— Ето тај исти ... тај деда Мирко.

Попа се нађе у чуду.

— Ти!.. ти!.. ти то велиш за њега!.. О мој, Арсеније, јако си се преварио ... ти то нагађаш.

— Баш сам чуо.

— Каде?

— Пре се са инцилиром и са бележником договарао.

— Јесте договарао, да се не поделе.

— Баш да се поделе.

— Не може бити ... вели попа.

— А да, да не може ... кажу неки

— Али је истина, потврђује Арсеније.

И изроди се жагор.

На среду ступи деда-Иган. Погурио се, а очи му утекле у главу Преко темена му стрши неколико праменова седе косе. Кад се сви стишзли, почео је он говорити.

— Ама немојте, људи, баш тако, за милога Бога!... Куд сте дигли хуку буку на јаднога човека, кад он није ту. Велим вам, то није лепо. Кад буде он ту, онда му реците у брк. Али ви онда ћутите, не смете. Ето ти си, Арсеније, учен човек, паштиш се за чим, а тамо си и у општини. Па те питам, што ти ниси то онда рекао, тамо у општини? Кад си их чуо о томе разговарати, што им ниси онда откресао, а? Већник си, изабран си од нас, ти море заступаш све нас, па што си ћутао?!..

— Та рек'о сам ја њима доста... Рекао би' им и онда...

— Што ниси?

— Али се десио тамо и тај инцилир.

— Е, „инцилир". Па ја би и њему рекао. Нека зна

— О'ш да ме затворе?!

— Па нека те и затворе, што би тешко било, — ту смо ми. И онда би ти, Арсеније, све село казало: бог те поживио... Али овако не. Пун си говора где не треба, а још више оговарања, а где је нужно, ту ћутиш...

— Је л' ћутим? А да шта би ти, ваљ'да да ја за све вас издирем!.. То не иде. Не мо'ш ти, дед' Игане, да један човек цео свет исправи. А-јак. Никако. То не иде, па ма ти шта рекао. Доста сам ја чинио, доста.

— Па је си л' шта учинио?

— Јесам

— Јеси, јеси, али све за себе.

— За све село, што нисам морао.

— Тешко бо'ме, тешко, — уздахну деда-Иган.... Сви ми знамо, Арсеније, шта си ти све радио, а шта не. Оно да речем: Сваки је данас такав. Ко је себи пријатељ који ће све за себе, који ради само за своју корист, — сваки Али ти си, Арсеније, заступао тамо све нас. Ми смо те као свога већника изабрали. С нашим именом и у име наше, радио си све за себе Нећу да ређам, али ми сви знамо, шта си ти учинио и како живиш као какав спахија. Ми издиремо, а ти благујеш. То не ваља. Ја сам стар, претурио сам ево скоро и седамдесету, можеш ми син бити па ти велим: не говори оно пред њими, што ниси мислио чинити, не оговарај оно,

што и сам градиш, а још мање не говори за онима, са којима и сам радиш. . .

Арсеније се повуче у кут и чисто му се смрче пред очима. Да је деда-Иган бар половину истине рекао, било би свашта. Али овако овај му ево баш сву истину у брк откреса, па се чисто нашао у чуду. Као убио га у главу, па не зна ни да мисли. Хтео нешто да рекне у своју обрану, али се бојао још горега. Мудар је деда-Иган, мудар, а све зна. Зна и оно, што од ових још нико и не зна. Био му он као црна сенка, која му је сваку стопу, сваки рад пратила. Зна још и то, да му је жеља, чврста жеља, по што по то истиснути деда-Мирка из старешинства, па се тамо сам наместити. Ради тога је био и дошао код попе, да га одговори, те да га данас збаце. Славољубље, шта ли . . . тек рекао и оно за њега што овај није никад ни мислио чинити Делење ледина . . . то је он сам са бележником шуровао, па сад рече, да је то деда-Мирко радио. Само да га истисне, па да њега изаберу.

То још нико није знао и ма да му је била врућа жеља, да то данас сви дознаду, баш у овај мах застидео се тога свога домишљаја и чисто би волео, да то нико и не дозна.

И кад се окренуо разговор на друго нешто, он лагано, неприметно изађе на поље и оде управо својој кући. Ту је легао на креветац, па у глави превргнуо сва своја досадања дела, а и сав говор деда-Игана.

Па мислите да се покајао?

Видићемо . . . .

Кад је попа са својима учврстио, да и опет деда-Мирка за начелника бирају, и кад су му сви то чврсто обећали, прешао је и на избор нових већникâ.

— Ту, браћо, бирајте кога год ви хоћете, само нек је наш.

— Тако ћемо и радити.

— Још смо живи. Не дајмо се тима тамо надничарима.

— И нећемо.

— Док смо ми живи, нека буде по нашој, а после како Бог дао. . . чујем да онај Бенце мисли нешто радити. . .

— Ама ту смо ми.

— Је сам ли сигуран у вами?

— Цигурни оче, к'о у дан

— Само се држите, не клоните!

— Нећемо.

— Вас ће се питати, па сваки нека по својој души каже.

А Петар се Чотуља усуди:

— Ал' хоће л' они нас баш за цело питати?! . .

Њему то није ишло никако у главу.

— Само вас.

— Ал' и пристојник?

— И он.

— А високо царство?

— И оно ће по вашој.

Онда бата-Димитрије почео уверавати 'ча-Порвирија:

— Н', ето. Ја ти кажем. Неће царство на наш народ. . .

И окрену се попи:

— Имали смо оно ономад неког дивана, оче, ту пред општином. Ама знаш, сви се згранули на мене, да ме, да опростите, изеду. Ја оно рекао оном Гаји: да је царству боље с народом, него без њега. А он, да си га видео, оче, па узео млатати то рукама, то ногама, те, човек, дошао, ево 'ваки. . . Ти то мени да кажеш, ти! . . Велиш: царство слуша народ. А знаш ли ти море, да смо ми мали спрам царства Сва је сила у царству. Велим ја њему: ми смо сила. Ех, каже, каква сила! . . Пошљу ти цандара, па мораш да ћутиш. А дође ли какав у капуту, одмах пребледиш . . . па оно ти је народска сила!? . . А сад, сад да је ту, оче, да чује, да високо царство, па и пристојник пита нас, народ Ето на прилику, пишу цедуљу, и питају: да ли је вами по вољи, да деда-Мирко и на даље будне начелник. . . Ми кажемо јесте, и тако и будне. . . Не знаш ти, Порвирије, шта је то закон. Ви'ш, како ћемо ми данас бирати деда-Мирка, тако ћемо сви заједно, и ми и друга села, опет другу господу, а да! . .

Попа био изашао из собе да се свечано обуче.

А Аћа се усуди:

— Велиш тако; а ко бира цандаре, ко винанце, ко инџилире, ко 'двокате?

— Опет народ.

— Бо'ме Митре, ја их нисам бирао, ниси ни ти, није ни један од нас, па ето их опет! . .

— Па цандар ти треба, треба ти, и винанц, је л' . . То, брате, они сами постану.

— Добро, велиш, постану. А ко бира 'двокате, а?

Сви се згледнуше на то питање.

— 'Двокате бирају господа.

— А! је л'! па да л' се ту пита народ!? обрецну се Порвирије.

— Не пита, да бо'ме, не пита . . . брани се Димитрије. . А је л' молим те, зар то није право. Ми бирамо ето на прилику: началника, па већнике, серешане, учитеље, бирова . . . па, па право је да што и господа бирају! . .

И сви заћуташе. Осетили, да их је бата Димитрије победио, утукао.

Сам се Аћа још копрца. Он се не да.

— Добро, велим, нека је тако. А ко бира ону највишу господу?!

Па опет сви заћуташе.

То им питање није ишло у главу

— Ту не може нико бити паметан. Ја сад не знам ни како се зовем, — вели Петар и поглади се руком по челу, као да би и сам то велико питање да реши.

— А? пита још једном Аћа.

И кад уђе попа, па кад му казаше, о чему се препиру, он се насмеја И кад навалише на њега, да им то разјасни, он им рече у кратко:

— Има за све то господство школа. Ко учи те школе вредно и марљиво, може постати данас господин какав год хоће То све чини наука.

А Аћа се истрча:

— А! јесам ли ти казао! . . Данас се слабо пита за народ Мудрост је ту, мудрост и школа, а да. . .

Пошто их је попа још једном утврдио кога све да бирају, позове их да се крену на биралиште.

(Наставиће се.)

ЛОТОВ ЦВЕТ.

РОМАН МАРИЈЕ РОЂЕВИЧЕВНЕ.

С пољскога превео Рајко.

(Свршетак.)

ад знате све, господине. Јесам ли љуто згрешила? — запита безвучно.

— Врло си трпела, дете моје, и врло си бедна! Дај Боже, да заборавиш!

— На што! — Да сам срећна, можда би заборавила на оне, који трпе, а овако ми је милина, кад им могу послужити. Мислите, да се умем јадати и да ћу допустити, да овлада мноме оно, што је унутри? — Не! Научио ме живот ћутати, а љубав трпети. Нећу никад престати у раду, само ме немојте више за то питати. Рекла сам све, у пркос нарави и скровитости. Мени не одлахне, кад искажем, што ми је на срцу. Двоструко трпим.

— Хтео сам, да ти помогнем, чедо моје!

— Помоћи! Ко ће ми помоћи, без његове воље и грома? Све је свршено, а он је изгубљен за срећу и мир. — Превукла руком по челу и, савлађујући узрујаност оном самосвојном снагом воље, додаде другим тоном:

— Забављам вас својим стварима, а не причам вам, да је Казимира већ узела к себи децу Гришанову. Жени је бар на самрти пала с груди тешка брига Знате ли шта ми је данас приповедала? Прича ми, да је баш њен муж издао господину Рахози љубав Адамову и Казимирину, па још како гнусно, за то, што га је Адам, због немара и крађе, истерао из службе. И Казимира то зна!

— Божја службеница! — шапну радосно попа.

— Од ње се ваља учити, како се трпи.

У соби се са свим смрачило, а из спаваће собе се нестрпељиво разлегао глас старичин:

— Леонка! Леонка! Шта ти мислиш? Ја не могу сама да се помогнем, а она учи, па учи. Баци те књиге, ходи, па слушај, како сам прерадила ту обрану!

Попа устаде с уздисајем и начини крст над сагнутом девојком.

— До виђења! Хвала ти и опрости, али не могох издржати, да ишта сумњам у тебе. Бог ће те утешити, видићеш!

Изиде, а Леонка скочи у спаваћу собу, где је старица устала од стола, и држећи у руци исписан табак, стала читати:

— У име Оца и Сина и Светога Духа, Амин!

„Ја сам удовица Брезова; Зудре ме истиснуше с имања, са земље и мојега крова, осудише ме, да се пребијам од немила до недрага, учинише ми неправду својом отимачином. Они имају новаца, мени оставише само сатрвену снагу и крв. Отићићу суду, Богу, добрим људима, па ћу их надјачати и изићи читава и с тријумфом и мораће ми платити и за моје удовичанство и за ту снагу, и за крв. Кажите им да плате, јер сам већ стара и толико година чекам правду. Где је она? у суду? у гу-

бернији? у сенату? свуда ћу доћи, само реците, покажите, не дајте да неправда живи, да безакоње влада?

Леонка се сагнула, покрила лице рукама, па стрпљиво слушаше.

Брезова прекиде:

— Шта велиш? је ли добро?

— Добро је, мама! Можда ви данас не би више писали. Ја ћу свршити. Изволите што год јести.

— Свршићеш? Ти си добро дете! Јести, велиш, а је л' се Жучек вратио?

Жучек одавна не беше жив. Убио га каменом неки клуподер на судском прагу. Она ипак мишљаше, да је куда залутао и да ће се вратити.

— Нема га још! — одговори Леонка — Оставићемо му јела, ако би се случајно вратио, а ви дотле једите, јер је већ касно

— Аха, касно, а нашег позива нема, па нема.

— Скоро ће доћи.

— Ко ти је казао? Судац?

— Судац. Сваки дан може доћи.

— Онда добро Сад треба јести, да се окрепим, а после отпочинути, јер то може сутра доћи.

После по сата, светлост из спаваће собе прешла у кабинет.

За писаћи сто крај прозора села вредна раденица и сагнула, као некада, тамну главу над књигом. Дуго у ноћ светлило се на том прозору, јер и касно кад и кад закуцано на та врата и њу су позвали к болесницима.

. . . .

Неколико дана после тога свршивши посао са управитељем, сеђаше Казимира, у својој давнашњој крајњој соби, па успававши и болесну бабу, скупила око себе неколико малих девојчица, које обично у то доба учила катихизису и ручном послу. Лекција се већ свршила и деца весело џавељаху, кад ал' се врата отворише и уђе Рафајло.

Није га видела недељу дана. Не спомињући никоме ништа, отишао и нестао без трага; сад се ваљда управо с пута враћао, блатан, прокисао, и тако се беше страшно променио за то неколико дана, да се она не мога уздржати, да не цикне, кад га погледа.

— Ви сте болесни?

— Ја? По чему?

— Тако сте мршави и бледи? Једва сам вас познала. Изволите сести; одмах ћу казати, да донесу вина.

— Није ми ништа. Десет миља сам данас прешибао по тој непогоди и рђавом путу.

— Ми смо се врло забринули, што вас тако дуго нема.

— Купио сам камен. Сутра ће га наместити. Свршио сам већ, тако рећи, свој посао овде.

— Па идете опет у свет?

— Разуме се. Сувише већ дуго седим!

Пружила му чашу вина, ал' он одби.

— Хвала, госпођице, не могу сада пити. И без тога сам већ пијан?

Погледа га пренеражена. Пијан не беше, ал' без сумње болестан.

Очи му се светљаху неприродно, уста беху црна и опаљена унутрашњим жаром, на челу беше дубока бразда од умног напрезања.

Клону тешко на столицу, а кад се она праштала с децом, погурен и нем гледаше укочено у земљу.

— За што одлазите и на што? — запита пријатно, седајући према њему и узимајући посао у руке. — Имате ли где далеко на што и коме вратити се?

— А шта ће ми то? Нисам никад знао за ропство.

— И никад вам није та празнина додијала?

— Лакше је, кад се хоће, празнину испунити него ишчупати штогод из себе. За то није никаква воља довољна.

— На што чупати, што је добро?

— А шта јемчи, да је то добро? Можда је зло? — прогунђа. — Ви сте познавали две душе: себе и Адама. Ха, ха! шта би ви рекли, да завирите другима у душу.

— Пожалила бих их из свег срца.

— Жалост. То је тек глупо чуство. Капља воде у кључалу воду. Нити угаси, нити расхлади, само још већма раздражи то врење. Океане треба сипати у тај вир, растопити сав лед са полова. За то ми баш и ваља ићи у свет, где су ти океани, јер тешко мени, кад останем на једном месту!

— Па ипак ви умете бити тако добри људима.

— Глупост! Што ми подмећете не знам какову доброту? Шта је доброта? Слабост, невоља и понижење. Ако сам био њему добар, за то ме је судбина исмејала. Да има Бога и добра на свету, то би он требао да живи на свету, а ја не? Не разумем, како можете, госпођице, веровати у Бога кад сте изгубили њега; али госпођица Леонка, гледајући на своју матер. Ха, ха! саме веровати и мене, хтети придобити за таки култ, где се препоручује трпети и савлађивати силом природу, за љубав некога умишљенога неба, у коме такође нема ни воље, ни самосталности! И ја још секунду стрпељиво слушао! Глупак!

Засмеје се демонично.

— Нисте никада били несрећни! — рече Ка-

зимира. — Тада се тај Бог, привидно страшан и непостижан, мења у нежнога оца, и та строга вера постаје тиха лука, спас и закон од оркана у животу.

Онда се чини, да се на душу, као на океан, вихаром шибан, до дна узбуркан, спуштају руке, које љубе и утишавају чаробном силом, да на крваве, љуте ране капље лековити мелем; а кад човек, као бродоломник, чека смрт, отварају му те руке незнана врата у други живот.

— Не разумем, како човек може бити несрећан?

— А ако изгуби све оно, што је љубио?

— Шта је то љубити? Желети! желети духом и крвљу, живцима и разумом, целим собом. Кад мушкарац тако заволи женску, мора ју предобити и поред вашега Бога и неба и пакла, поред борбе са целим светом, а и преко њене рођене воље. Жеља је људска такођер силан Бог, јачи од свега.

Устаде, кад је то говорио и сав се промени. Пурпурна крв изби из мршавих образа, појури у беоне у очима и у чело, испресецано жилама, које беху набрекле као канап. Огањ му сукташе из зенице, надимаше, рекао би, ноздрве, а високи, гипки стас згрчио се, као у пантера, кад хоће да скочи.

Казимира нехотице устукну, престрављена.

— Господине Рафајло! — повиче — то се не зове љубављу, него помамом! И то није Бог, него сатана уништења. Ви ни сами, ма да то говорите, не би могли тако осећати.

— Кад бих ја љубио....

Упаде му у реч, усиљавајући се да буде слободна:

— Онда би се поштено оженили.

— Ваљда у цркви? уз мирис од кадијонице и свирку оргуља? Да ми звонар које шта трабуња а ја да се заклињем бенетањем, старим као свет и као свет непостојаним, и да мећем на се окове за цео живот. Ха, ха! Те глупости нико неће од мене дочекати. Жељену женску, као и сваку насладу, морам имати, у пркос вашим тајнама, поповима и старим бабама! Шта је брак? Олакшица за попис људства и укидање номадскога живота. Ако је ваш Бог чисти дух, зашто ту свезу обављате у цркви То је несмисао! А ако ју ваш Бог благослови сам, зашто заустављате после женску пред том истом црквом, као преступницу и шкропите ју светом водом, као нечисту. Немате у својим догматима ни трунка логике и дајете се неразумно управљати, као стадо оваца. Ми смо кад и кад животиње у својим жељама, а ви хоћете и животињу да осветите. Не иде вам то особито за руком ни међу вернима, а слободни немају за вас ништа друго, осим презорна смеха.

— Па опет смо ми срећни и спокојни, а они!..,

— Они су малобројни и још усамљени, као дивови међу кепецима! Ал' доћиће дан, и срушиће ваш свет као сагњилу зграду и разбациће они у ветар ваша начела и подмладиће се чудновато нова земља!

— У тај ће дан бесмртни Бог затрти ову земљу. Ал' он неће доћи, не, јер ће ти нестални кепеци измолити милости за те дивове!

Загрмише кола пред ходником Казимира нагло ђипи.

— Опростите, одмах ћу се вратити! — довикну излазећи.

Не беше је доста дуго. Вратила се, ал' не сама.

— Необична, ал' врло радосна промена — забрује у даљој соби глас Леончин, — ако тако даље пође, можемо мирно чекати лето. Март је скоро на измаку,

— Хвала Богу! А знаш ли, да ћу те изненадити. Код мене има један болесник, коме је потребна твоја нега.

Леонка уђе и погледа доста немарно.

— И збиља! — рече и прекиде.

— То сте ви! шапну с мешавином одвратности и чуђења.

— Нисте се надали, да ћете ме више видети!

— Нисам! — одговори искрено..

— Је ли за то, што се нисам с вама опростио?

— За то, што сте говорили, да сте свршили свој посао.

— Још нисам!

Поштена Казимира, задубљена у апстракције и добра дела, не знађаше, да то изненађење беше горко за обоје, као воће од мртвога мора, па ће се уплести добродушно:

— Је ли да господин Радван кобно изгледа?

Леонка намршти обрве и угризе се за усну.

— Господин Радван је и сам лекар, па треба да зна, шта га боли. Мој савет за цело не би примио. Јесте л' се данас вратили?

— Мало час.

— Уморан од пута и за цело гладан. Па опет не хтеде примити од мене ни чаше вина! — додаде Казимира.

Леонка га пажљиво погледа, у њеним очима затрепта срдачна жалост, можда још живљаше искра наде.

Узе вино и пружи му

— Молим вас да испијете у моје здравље, а после да нам приповедате какову сцену из оних лепих обртникових крајева. Ви сте тако много видели, а тако нерадо приповедате!

Узе чашу и испи без поговора. Кад је метао стакло на сто, руке му дрхтаху, као у грозници, и глас беше промењен, кад рече:

— У мојим успоменама, као и у мени, сувише има пакла за ваше уши. Нећу вам ништа причати, али за то вино и у опроштај запеваћу песму далеку, ону исту, што је Адама на смрт уљуљкивала.

Седе подаље од светлости, и загледав се у Леонку, поче певати. Језик беше неразумљив и ритам чудан, оригиналан. Глас Рафајлов, мимо злоупотребу још јак и гибак, из почетка беше тих и спокојан, као да снује причу, за тим се разли и зазвуча сетном тугом, или молбом, или молитвом, после растијаше и јачаше, задобијаше металичне звуке, ломљаше се као река на водопадима и најзад загрми гамом испрекиданих, страстних тонова, напрасне помаме, бајном вриском, бесним дахтањем и наједаред се прекиде... још један акорд тријумфални, раскошни уздисај-певач ућута.

По угловима собњим одби се отегнут одјек, и као да пређе загушљиви ћув обртников, за тим настаде тишина.

Рафајло устаде и као да одговара на немо питање, шта је садржај те фантастичне мелодије, поче полугласно говорити:

— Лотови цветови, цветови живота и љубави, помаљају своје ружичасте чашице из дубљака у води. Не опази људство њиховог рођења. Јуче на том месту беше црна вода, незнана и пуста дубљина, — о свануће је цвеће, тананих облика, зорине боје, заношљива мириса.

Устаје младић, јучерашњи дечак, и погледо на њих. Погледа и обожава и постаје човек!

Лотови цветови га подражују и вабе, осећају се ван опасности под стражом неприступачна бездана, гадних зверова и завидљивога бога, који их је извадио из свога крила, да им се само он диви.

Индијанац, младић вреле крви и источне уобразиље, у свом заносу расте и постаје дивом. Жар његових груди жуди за загрљајем, уста за пољупциа, крв за раскошју. Цвеће се размиче и пламене његове очи виде из ружичастих листића, више бледих крунница, пурпурне уснице, женска плећа, дубоке очи.

Нема вртлога моћнога Вишне: само је он и ње ова жеља! Устаје и иде! Кајмани га череже, ти[...]ови даве и крваве, вртлози увлаче у смрт по ст[о] пута, Вишну га громом бије — он само иде, па иде. Док год је у њему капи крви, атом живота, док је ма један живац читав — он иде. Лотови цв[ет]ови све ближи, мирис све јачи, долази до њих, ки[да] цвет раскоши — и пада. Нека га онда вуку зв[ер]ови и вртлози, нека га убије бог. Он је упознао нирвану помаме, он је поседовао небо љубави! — Он је живео!... Тако се свршује песма!..

Кад женске подигоше замишљене главе на шкрипут врата, Рафајла не беше у соби.

— Манитљак! — проговори прва Леонка.

— Да си слушала шта је данас говорио! Бојим се!

— Чега?

— Да не буде какове несреће. Он је болестан, тешко болестан!

— Јадник! — шапну Леонка. Та је болест код њега обична, само је ваљда у том тренутку јаче избила. Нека га, као рак, једе хидра маните охолости и невоља неверства. Кад помислим, да сам ја така била и можда бих и остала, да не беше твога вереника, тебе и тврде школе несрећине, мене гроза обузима и ужасна жалост за њим. Проклети тај разум људски и проклета воља, којом ништа не управља! Та он сама себе мрзи и с гнушањем одбија мисао о срећи! И у таман, у таман погинути мора!

— Леонка, зар се ти њега не бојиш? — запита узнемирена Казимира.

— Не. Познајем га добро. На послетку, ми пијонирке нових путева и светова, не можемо се бојати, јер никада не би дошле до своје цели. Вама су традиције уравнале стазу живота, заклониле вас људски од сваког камена увреде; нама је то камење искрвавило стопе, а стазе смо морали крчити својом рођеном снагом! Хеј, хеј! међу нашим сестрама, које се боје, морају процветати три ствари а женске их ретко знаду: одважност, хладнокрвност и здравље, као челик; а три да нестану: осетљивост, сплеткарство и лакоумље! Иначе пропадосмо!

— Завидим ти на тој снази и одважности. Да сам налик на тебе, сто пута бих више могла другима помоћи.

— Иди махни! не изазивај комплимената, јер ако станем набрајати твоје жртве и своје, мораћу се стидети, а ти снебивати. Боље да читамо; ето новина.

. . . .

Под талијанском тополом, у улици, која иђаше у местанце, Рафајло застаде, наслони се на старо дебло, и сакривен сивим плаштом ноћним — чекаше.

У влажном ваздуху беше већ балсамична мириса од пупољака, у ветру пријатне нежности, снег копнео, црна земља извириваше ода свуда, а речица, лети тако малена и тиха, хучала и пенила се, као горски поток. Из местанцета се разлегаху песме и музика, све се широм радовало блиском пролећу, оживело и веселило се после дуга зимска ропства.

тело, у то бело лице, у бледа уста и велике угашене очи

Врана јој коса разишла се по поду, а рано сунце урезаваше јасно сваку црту, свâко искривљење на лицу.

Његов лотов цвет лежаше откинут, увео и мртав. Неће више веселити његове очи, неће га привлачити у помами.

Он се заклео, и она се заклела. Одржаше обоје Он на злочинство — она на смрт . . . смрт . . . смрт!

Ни гласка не даде од себе. Гром то беше, који га сможди, одузе му свако чуство, одузе му памет. С поља ништа не чујаше. А онде у средини осећаше све љући бол, који стезаше, заврташе сваки живац, чупајући парче по парче све, што је могло болети. Часомице осећаше, да га од тога бола оставља свест, да лудује, гине; онда опет почну клеште чупати, заривати се у дубину и као извлачити утробу.

Спрам њега, згрчена на земљи, у дрхтавици лежаше, тако рећи, бедна полудела.

Она је прва јутрос опазила. да јој је дете мртво и дала од себе онај ужасни врисак, који је свет домамио. После је трзала мртву, хтела да ју дигне, а најзад села над њом, малаксала и са свим утучена.

Рашчупане косе, једва одевена, с избеченим зеницама, без мисли, не скидаше очију с кћерке и нарицаше жалосним гласом:

— То су Зудре, Зудре ју убиле! О боже сиђи још један пут к нама -- на суд. Ја сам удовица Брезова и никога више немам и узалуд сам чекала на правду толике године. Леонка, Леонка! последње моје уздање! Господе Боже, на част Зудрама и Охајне, јер и шта ће ми они сада, али правду ми дајте за толику кривду. Ја знам све судове. Знам мале и тесне, и велике као цркве — свуда сам ја била. А сада ми ви, људи, и ти Боже мој, реците, куда да понесем то дете? у ком ће ми суду дати правду за њу? Реците, људи, реците! Ја ћу ићи . . . само не знам сама! Мени још нико таке кривде не учини. То је први пут! Реците људи, реците! Леонка, Леонка!

Говораше удиљ монотоним, једноличним гласом. Кад и кад само коју реч викне јаче, па опет мрмља полугласно.

У соби се стекло сијасет света, чујаху се јецања и глухи уздаси.

Тих двоје, што најближе бдијаху над телом, нису чули ишта, нису никога видели, само тај цвет, блед и покошен, у заранку живота, који им се јадаше грчевитим болом и мртвилом укочених црта.

Најзад мушкарац открену очи, па погледа око себе. За тим се крену, растави тишму рукама и изиде.

За што да гледа и да дуже остане? Кудгод погледа, види њу, куд год се окрене, бол га не напушта Ишао је, ишао, ишао!

Преко трга, преко улице на мост. Онде застаде за часак, па опет иђаше. као аутомат или месечар.

У нутри га није више болело, — слаба је то реч, — њега је та мука бацала на одар и одвртала чланке из зглобова, чупала редом жиле, ударала карику на главу и гњечила као у преси, усијаним клештама рила по срцу

Иђаше једнако, и већ се не сећаше, где је далеко у пустињи пао без свести под јелу, хватајући се рукама за главу, пао на лице, пао с урликом грудима на земљу, јер не беше кадар ићи даље, трпети даље, живети даље

. . . .

Хаос беше, хурагани огњени и водени, вихори и вртлози, црни бездани разјапљених ждрела. Ништа је, према том, самум пустињски, ништа су циклони екваторови, ништа ваздушне трубе. С незнаних врхунаца сиђе Бог са речју створења, живота, светлости. Стао над хаосом и пружио свемоћне руке. И тој земљи дође дан „Битија.“

У бездану жара и пламена ваљаху се уверења, мудрост, научне теорије, животна искуства; друзгала их нека незнана моћ, сатирала у прах и пепео свемоћном руком! Жар залеваху потопи од воде, загревајући се до врења, кључајући, шибајући под небеса, хучећи као стотине громова....

Огањ је опадао, гаснуо — бездани се поравњивали, пропасти нестајале... Земља беше пуста, глуха, без живота; али дух Божи ношаше се над њом у том првом заранку, а она чекаше, дахћући, уморна, малаксала, као дете мирна — прву заповед: „Нека буде светлост“ — да процвета за њу.

. . . .

. . . .

Христос, распет на крсту у дну свога заклона, гледаше једно вече испод свога крвавога трња на човека, што клечаше пред његовим ногама.

Светиљка као злаћана искрица, осветљаваше обличје избавитељево, погнуто под теретом трн[illegible] венца и грехова целога човечанства; и чињаше [illegible] ономе што клечаше, да то лице није од дрв[illegible], него живо и да се, кроз своје болове, милост[illegible] на њега осмехива; да те руке не држе гвозд[illegible] чавли, него да их он пружа к њему — од ми[illegible]ште и чежње.

Гледаше, не скидаше очију с тога дрвета [illegible]

над њим шапуташе благ, тих глас свештеника пустињака. . . .

„Смилуј ми се, Господе, јер сам болан! Исцели ме, Господе, јер су измучене кости моје! . . Из очију мудрачевих, узнесених горе, разрогачених, чисто испаљених трпљењем, отискоше се две велике, вреле, као олово тешке, капље, засјаше се спрам светиљке, спустише се пола'ко по борама низ лице

Раденици виноградски, позвани у једанаести час, награђени на једнако с првима, изговараху име Господа својега таким сузама.

„Смилуј ми се, Господе, јер сам болан, јер сам злочинац, јер сам проклетник!“

Руке се тога човека расплетоше на грудима, рашири их и, сагињући се, дотаче се дрским челом, с глухим јауком, хладнога камена, и тако разапет постоја дуго и дуго

Нећу те молити, Боже, нећу! Не могу! — Али псалам брујаше даље, а лице се Христово озораваше милосрђем.

— „Устаћу, и смиловаћу му се, јер дође одређени час, дође дан избављења.“

. . . . ,

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Желенкс.

Декартово учење беше задивило цео образовани свет. То учење његово стече му силне присталице, које окренуше леђа схоластици те се ревно бацише на проучавање његовог рационализма, превиђајући или не марећи с почетка за крупне погрешке, што се беху Декартовом критичном оку омакле. Но неколико њих најпосле обратише пажњу и на те погрешке па прегнуше да их какогод поправе, да их доведу у склад са осталим, ваљаним тачкама науке Декартове. Најважније покушаје те врсти учинише Желенкс и Малбранш; први покушава да разјасни код Декарта доста тамно и неразумљиво ради противности супстанција учење о коррелату душе и тела, други чини то исто, само што своди главно значење тог вањског питања на науку о познању у опште, а пошто нам дух једино помоћу Бога може штогод да упозна, то је Бог извор како сваког познања тако и душевног акта, ком опет одговара какав му драго физични акат нашега тела. Пошто се Бог код Желенкса више, код Малбранша у мало слабијој мери, но ипак брине и бринути мора за то, да се наш душевни живот појави у ком акту воље, а овом опет да одговори сходан покрет или низ покрета, дакле рад тела, назива се наука њихова посебним именом, оказионализмом. Но оказионализам само указује у пуном светлу, како је тешко решити питање о узајамном односају душе и тела, а не решава га потпуно При свем том види се на сваком кораку да је Бог апсолутна супстанција, а остале две да су о њој у пуној овисности, дакле да потичу готово из ње. Ову последњу мисао спровео је у философији Спиноза, како већ прије рекосмо; зато се и Желенкс и Малбранш могу узети као његови предшастници, а наука им прелазом к Спинози, који је, премда Декартовац, тако битне промене увео својим дотеривањем науке о супстанцијама у науци Декартовој, да неки његово учење сматрају новом системом у философији. Да се то донекле с неправдом чини и да Спиноза није ништа друго него ваљан и скроз доследан реформатор науке Декартове, свако ће лако увидети.

Арнолд Желенкс, родио се око 1620. године у Антверпну, умро 1669. као професор философије у Лајдну. О његовом се животу зна само да је био човек необично оштроуман и педантан. Да је био ватрен Декартовац, доказују најбоље како његово властито признавање тако и садржина дела му: Annotata praecurrentia и Annotata majora in principia philosophiae Renati Cartesii.

Желенкс полази са становишта, да само предмет, који има сазнање како је постао и како постоји може као субјект напрама објекту бити узроком кога му драго деловања, дакле и дело као последица тог узрока Дотле има Желенкс потпуно право, јер само суштаство, које је одарено са толико душевне способности да је сасвим на чисто са питањем о свом постанку, и с овим скопчаним питањем о извору и границама своје силе и

моћи, у стању је да спонтану силу свог духа манифестира у актима, која су међу собом у одношају непогрешиве каузалности. Очевидно човек таково суштаство није, пошто нема ни слободне воље (по Декарту) нити уме распознати прави одношај ма кога, већ учињенога дела, прама себи. Често је н пр. и сам бол, по Желенксу, прилика или сресство, којим Бог равна нашу вољу, дочим се нама наравно чини да ми то све по некој нужди, нагону или несвесно чинимо Из горњег следи да нам дух не може бити животним принципом нашег тела, а наравно да не може по том никако утицати на наше одношаје к физичном свету. Тело је тупа материја без сазнања, дакле eo ipso не може равнати својим деловањем нити му давати целисходност, која важи за последице ког дела, дочим ипак видимо да је каузална серија последица ког важнијег дела, као намере у живот стављене, тако звана судбина човекова. Као што је дакле Бог покретач наше воље, по том нашег тела и његовог деловања, тако је он по свој прилици и узроком последица наших дела in serie, дакле опредељује нашу судбину. — Но Бог је узроком сваког кретања у природи, јер он једини може знати, како то кретање постаје као и опредељење тог кретања што га ми називамо у природи природним поретком, код нас организама животом; зато је он једини узрочник тог кретања, односно поретка и живота. Он дакле једини посредује између душевног и телесног живота и подржава одношај између душе и тела код човека непомућен и у вечном коррелању Но откуда се нама чини, да је наш душевни живот у тако тесној и тачној свези са телесним радом и стањем, да нам се чисто чини да истодобно и у истој мери осетимо и какову промену у телесном а добијамо њој одговавајућу представу у душевном животу? То нам се, вели Желенкс, мора тако чинити ради тога, што су та два живота, душевни и телесни у истом одношају као два сата, који потпуно једнако иду, и у исти час избијају. Бог је наравно тај вешти механик, који те сате непрестано равна и у том коррелату подржава.

Спиноза.

Већ је речено, у ком је правцу Спиноза поправио учење Декартово; пошто је пак наука о супстанцијама од големе важности, наравно да је од исто толике важности и Спинозин исправак са својим последицама, које нужно из њега произилазе. Декартов дуализам између душе и тела пада сасвим, пантеизам потискује к зиду рационализам, према му принципе сатрти не може. Да читаоци добију пред очи слику, која ће можда допринети, да опсег промена на Декартовом учењу услед Спинозине науке о супстанцијама боље уоче, усуђујем се ја да Декартову науку сравним са младом воћком, која тек први род доноси. Пошто та воћка ради неких озледа на стабалцу и гранама при свој нези не доноси ни доста, ни ваљана плода, дође господар па стабалце пажљиво одреже и накалами на стабалце шибицу племенитијег воћа. Добром негом пође му за руком да калам ојача, порасте дрветом и плод доносити стане Корење је дакле и доњи део стабла исти, но сокови и плод воћке су сасвим друкчији и различни од пређашњих. — Такав би отприлике био одношај науке Декартове к Спинозиној, и обратно По методу је Спиноза као и Декарт догматист иначе је по правцу и осведочењу мистик Код њега је све у Богу и Бог; није било човека, који је тако уверен да све постоји једино у апсолутној супстанцији, односно у пуној овисности о њој, осим можда јединог доминиканца Екарда, само што је Спиноза сав логика. Жељезном доследношћу изводио је он своје закључке из принципа, тако да се тој згради, што ју је он подигао, још данас тим више дивимо, чим је боље упознајемо. Највећи духови на пољу филозофије и поезије клањали су му се а клањају се и дан данас; само је од тесногрудих савременика био држан јеретиком, безбожником и живим ђаволом.

(Наставиће с

ЛИСТАК.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= *Др. Милан Решетар*, гимназијски професор у Сплету, наумио је да изда ново издање *„Горскога вијенца“* и то са опширнијим коментаром. Ево шта вели г. издавач: Ко год је прочитао „Горски вијенац“, за цело се је уверио, да га није могуће лепо разумети без тумача, а да коментар, који придода покојни С. Љубиша Матичину издању од г. 1868. са свим мало помаже: неће дакле бити излишно, да се још једном изда с коментаром ово ремек-дело народне књижевности. Тога сам се посла ја латио, пошто сам се много бавио и сам за себе и у школи тумачењем „Горскога вијенца.“ Протумачио сам сваку реченицу, коју није лако разумети, и сваку, у којој се што спомиње, које човек заборави и ако је негда знао: једном речи настојао сам, да уз мој коментар читалац узможе сасвим лепо и лако разумети речи владичине да се пак узмогне и науживати дивне лепоте његове песме. — Осим тога обилнога коментара написао сам и подужи увод у којем говорим: I. о „Посвети“ „Горскога вијенца“; II. о деоби и о садржају његовом; III. о композицији песме; IV. о главноме делу и о лицима „Горскога вијенца“; V. о језику и о метру његову; и VI. о изданима преводима, тумачењима „Горскога вијенца“ и о расправама, што су о њему писане. — При крају пак придодах обилан речник свију мање познатих и мање обичних речи, при чему сам највише за тим ишао, да олакшам читање „Горскога вијенца“ ученицима у школи. Што се самога текста тиче, гледао сам да сасвим тачно и без икакве самовољне промене прештампам оригинално издање приређено од самога песника г. 1847. у Бечу, тако да могу слободно рећи, да ће од новијих издања само ово моје бити сасвим верна замена првоме издању. — И ми с наше стране топло препоручујемо поштовачима Његошевим да набаве ово издање, које се штампа у Загребу латиницом. Цена 1 фор.

БЕЛЕШКЕ.

Српска велика гимназија новосадска славиће 22. септембра (4. октобра) о. г. 25 година од како је подигнута на 8 разреда и од како је добила јавност, а на крају ове школске године 1890—91. издаће у своме годишњем извештају историчан и статистичан преглед свога делања за тих прошлих 25 година.

Ради увеличања те светковине позивају се сви они, који су за то време свршили гимназијске науке на овој гимназији, и којима је у опште могуће, да на ту светковину дођу а ради што потпунијег извештаја о раду ове гимназије, који ће се на крају године штампати, умољавају се сви они, који су за прошлих 25 година на овој гимназији положили испит зрелости, да на писмено и укратко јаве управи ове гимназије које су године испит зрелости положили, где се сад налазе и какав положај заузимају у грађанском животу. За оне пак од њих, који су умрли, умољавају се њихови сродници или пријатељи и познаници, да јаве управи гимназијској, где су умрли, кад су умрли, и какав су положај у грађанству заузимали до смрти своје. У *Новом Саду*, 1. (13.) септембра 1890.

Управа срп. вел. гимназије.

(Штампарија са газмотором у Новом Саду). Штампарија А. Пајевића у Новом Саду набавила је строј за окретање штампарских машина, који се зове *газмотор*, а покрећућа снага је у њему светлећи гас, којим је сада и варош Нови Сад осветљена. За покретање дакле не служи овде водена пара, као код парних штампарија, него напетост светлећега гаса. У нашим крајевима ово је прва штампарија, која је ту справу набавила и врло је занимљиво видети, како један пламичак тога гаса тера оне силне и тешке точкове и онда кад све машине у исто доба раде Газмотор овај врло је просте и солидне конструкције, ради мирно и сигурно а уз то не троши много плина. Брзина рада може да се регулише једном згодном справом, уз то се може машина лако и брзо да заустави, кад је потреба. Честитамо штампарији овај напредак и желимо јој да и даље постиже оне захтеве, које данашња индустрија и у штампарској струци на стручњаке меће!

(Споменик Песталоцију) Летос (5. јула о. г.) свечано је откривен у Ивердону у Швајцарској споменик великом педагогу Песталоцију, који је у овоме месту радио пуних 20 година и достигао врхунац своје славе. Споменик је подигнут добровољним прилозима.

(Срп. народна позоришна дружина) стигла је недавно у Вел. Бечкерек, где ће неколико недеља давати своје представе.

УМЕТНОСТ.

(„Босански бегунци“ слика Уроша Предића). На светској изложби у Паризу велико је допадање изазвала прошле године нова слика нашега дичног уметника *Уроша Предића*. Но мало је људи, који су те среће били, да су могли доћи до ове слике да је виде и посмотре, с тога смо уверени да ће се сваки Србин обрадовати кад чује, да је честити Србин загребачки г. *Петар Николић* дао ову слику израдити масном бојом у великом формату, као оно пре некога времена „Херцеговачко робље“ и „Косовку девојку“, те ће тако свака родољубива српска кућа моћи лако доћи до ове дивне слике нашег дичног уметника Предића. Слика је израђена у репродукцији врло верно и сасвим према оригиналу, тако да кад је сам уметник недавно био у Загребу и видео копију био је изненађен верном и лепом израдом, те се издавачу г. Петру Николићу топлим речима захвалио на труду, што се старао да слика његова изиђе у тако дивном издању и тако верно снимљена. И досадања родољубива издања Николићева одликовала су се како избором, правим српским и родољубивим избором, тако и лепом израдом, а на ово најновије своје издање уложио је г. Николић сву снагу своју, да слика својом лепом израдом надмаши сва досадања његова издања.

Слика је 95 сантиметра широка, а 63 сантиметра висока; оквир је лепо позлаћен а ширина му је 13 сантиметара. Цена је слици за готов новац 27 фор. са оквиром заједно, а ко на оброке буде наручио добиће је за 30 фор.

Сада је на публици српској, да својим лепим одзивом подстакне овог родољубивог издавача нашег и на даљи рад у овоме правцу, износећи нам пред очи у овако дивној изради призоре из српске историје и српскога живота. „Босански

бегунци“ су и по теми и по спољашњој величини и изради пандан за „Херцеговачко робље“ и красиће собу свакога родољуба куд и камо лепше и боље, него многе туђинске слике, за које се толико отимамо.

Кад је реч о Урошу Предићу, чије се име у последње време чује и са дивних слика му, што их је већ зготовио за српски иконостас Ст. Бечејске цркве, то ћемо овде да изнесемо укратко његов „curriculum vitae“, као што га доноси „Српски занатлија“, календар за г. 1890. Ево тих животописних бележака:

Урош Предић, родио се у Орловату, у чисто српском месту близу Вел. Бечкерека 24. новембра 1857. У овоме месту свршио је за две године основну школу а 1866. свршио је у Црепаји немачку граничарску основну школу. За тим пређе у Панчево, где је најпре учио приправну школу за реалке а после и саму реалку и где је за тим положио и испит зрелости с одличним успехом Од малена па до матуре био је одличан ђак.

Код младога Предића опажала се из рана велика наклоност сликарству, за то није никакво чудо било, што га после положене матуре видимо у Бечу у сликарској Академији. Предић је у реалци био најбољи цртач; његових радова снимљених и самосталних има много из доба младости.

У Академији је слушао и радио четири године, и на крају свога учења у овој школи добио је прву расписану награду, тако звану Gundelpreis (Гундлова награда) по имену Гундла, оснивача те награде.

Професори су га високо ценили, нарочито његов професор Грипенкерл, који га узме и за свога асистента. Од његових слика из тога доба заслужују особиту пажњу 13 слика у бечком парламенту, само што оне не носе име његово него његовог професора, по чијим их је скицама Предић израдио.

Увидевши да његов професор протура његове слике као своје, Урош није хтео дозволити да ради за другога, у толико пре, што није право да се и даље користи благодејањем *„Српске Матице“*, кад је већ у стању био, да се и славни професор у своју корист његовим радом користи. За то напусти академију и посети Минхен, Берлин, Лајпциг и Дражђане, па се за тим врати у нашу средину, где његова вредна кичица ствара ново умно богатсво, кога мало имају и материјално богатији народи.

Кичица и племенита душа Уроша Предића обогатила је српску немоћну вештину многим изредним сликама, између којих да споменемо многе портрете Срба, од којих су четири петине у природној величини; израдио је десетак жанр-слика, од којих су од веће уметничке вредности „Весела браћа“ (својина нашег народног музеја), „Босански бегунци“, „Сироче“ (купио Србин Миша Пунин, професор универзитета у Њујорку у Америци), „Мали библиотекар“ и „Биће белаја“ (ове две слике купио је Краљ Милан); „Распеће Христово“ за Панчевачку горњу цркву, две иконе Св. Ђурђа и две Св. Николе за приватне људе, а за бечејску цркву израдио је до сада: „Тајну вечеру“, „Св. Ђорђа“, „Св. Николу“, „Св. Саву“, а сад ради и „Св. Јована“.

У нашем народном Музеју налази се први самосталан рад Урошев: „Аморети“.

Желимо да кичица Урошева и даље буде веран тумач племените и болећиве душе његове и топлине осећаја бајних, којима је тако топло, тако нежно, тако срдачно загрејао „Босанске бегунце“, „Сироче“ и остале слике, за које је у патничком животу нашега народа нашао обилне грађе. Неуморноj, вредној и способној кичици његовој желимо успеха!

РАЗНО.

(Славни људи на самрти.) 21. **André de Chenier**, француски песник, рођен 29. октобра 1762. Њега су с правом назвали ослободиоцем француске поезије, јер је он први пробио ограду класичке школе те стиховима, нарочито крутом и одмереном александринцу прибавио слободније кретање и живахнији ток тиме што је отклонио сталну цезуру у среди стиха. André de Chenier је уједно једна од најчистијих и најмилијих појавâ прве француске револуције. Племените душе, пун жарког осећаја за истину и правду, пун смелости и постојане одрешитости отворено се и поштено одупрео главарима и коловођама оних страшних времена. Ма да је био мек и елегичан по нарави, ипак је био јунак у пуном смислу речи. За своје је уверење славно погинуо. 25. јулија 1794., на два дана пред пад Робспиерев, издануо је на губилишту, пошто је дуже времена протавновао и у тавници спевао неколико својих најсавршенијих песама, међу осталима и „Младу робињу“, елегију, која је сама доста да му име обесмрти. Повода тој пêсми, као што је историјски доказано, дала му је нека војвоткиња de Fleury, рођена de Coigny, коју њена савременица Вижеја Лебренова овако описује „Лице је њено било бајно, поглед јој ватрен, стас као у Венере; а одликовала се и својим духом. Љубила је вештине и уживала у природним диботама.“ И на њу су посумњали, да је општила с емигрантима па су је заједно са Шенијером довели у консијержерију. Ту се он познао с њоме те занесен њеном лепотом написао је оне заносне стихове, којих она дабогме као да није била баш са свим достојна, јер јој живот јасно доказује, да се ни морално ни душевно не може назвати одиста непорочним створом. Пошто је срећно умакла смрти, изгубила се у свакидашњости живота, показујући тиме најбоље, да није дорасла била свом песнику, шта више да је и она од части изазвала онај гњев, који је његова чиста и племенита душа излила на његове сасужне. Као што је он презирао тај измет људства, исто је тако страсно мрзио руљу насилника, што су били над њиме. Са својим пријатељем, песником Рушером, заједно је одведен био на губилиште 25. јулија 1794. Путем су њих двоје наизменце рецитовали стихове из Расинове „Андромахе.“ Дошавши на губилиште погледао је на гиљотину, па кад се пред њом сагнуо, кажу да је промрмљао: „На послетку је ипак штета за ову главу; мени се чини у њој је било нечега што није на одмет!“

НОВЕ КЊИГЕ.

Рад и именик „Матице Српске“ године 1889. У овој је књижици изложен рад главне скупштине, имена чланова и приложника, почасни чланова, чланова књижевног оделења, повереници и именик „Матице српске.“ У Новом Саду, српска штампарија дра Светозара Милетића, 1890.

„Напредак.“ Под овим насловом почео је од 1. септембра о. г. да излази у Сарајеву нов лист за политику, привреду, поуку и забаву. Уредник је листу *Антоније А. Стражичић*. Излази недељно једанпут на великом табаку и стаје на читаву годину 6 фор. За иноземство 7 фор. Лист је посве независан и из њега ће се по свој прилици и у Сарајеву чути слободна српска реч

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 38. У НОВОМ САДУ 23. СЕПТЕМБРА 1890. Год. XVII.

ДРАГА И ЦВЕЋЕ.

Животна је башта твоја:
Дивна дево, душо моја!
И вазда је — од пролећа
Па до зиме — пуна цвећа.

Ту је лала танковита;
Царска круна чаровита;
Ту је зумбул, пунан слада;
Ту зимзелен вазда влада.

Ту је шебој; лепа ката;
Љубичица умиљата;
Ту је љиљан; перуника;
Дивна ружа: баште дика.

Куд год човек гледат' зађе,
Свуд за око сласти нађе;
Сва је башта пуна шара
Красног цвећа, пуног чара.

Ал' кад ти у башту дођеш
И уз бајно цвеће прођеш,
Све се цвеће клања, крије,
Јер ти чаром равно није.

Светозар Манојловић.
капетан.

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

(Наставак.)

IX. Ужи одбор код Бенца.

Међу тим, док се све то код попе збивало, у кући газда-Бенца, све је врило од жагора. Е — мислиш, има их тисућа, а 'вамо их је тек двадесеторо.

Ту видиш Тота са масним шеширом и великим зуловима, ту видиш Швабу са уланим чакширама и риђастом косом, тамо опет Мађара са чизмицама и маленим шеширом итд.

А сви говоре мађарски.

Пред кућом газда-Бенциним учвршћен је један велики стô. Око стола опет простирале се дугачке клупе. По њима поседали бирачи, и час по, па се куцну са тиквицама или са бокалинама, у којима се цаклило оно лепо газда-Бенцино вино.

— Тебе ил' никог другог . . . Хеј, газда Бенце, hallod-e? gyere ide. No már! . . . Csak tégedet a jó Isten éltessen! . . .

— Éljen! ори се . . .

— Éljen gazda-Bencze, a biró! . . .

— Éljen! . . .

Газда-Бенце се запурио, па вели:

— Та ако не баш мене, а оно ето другог ког „нашег“ . . . па му чисто мило, што ужива таково поштовање од својих.

— Тебе, само тебе! . . . Te vagy a mi vezérünk! . . .

— Али, — вели газда-Бенце, — у ве́ће морамо још једног нашег протурити. Нек се полови број већника̂. То је и право а и по закону. Опомињем вас, да и другима нашима, који нису овде, кажете, да само, али само на наше људе гласају. Јесте л' ме разумели?!

— Éljen! заори се опет, и бокалине зазвекаше.

Па онда још једном учврстише, кога све да бирају за већнике од њихове стране.

И после тога спремише се, да се на биралиште у општину крену.

X. Пред бележником.

Бележник је дотле нестрпељиво очекивао још којег већника, ту пред општином.

Сад мало час ухватио газда-Тодора, који је баш код попе пошао, па као оно кад се риба упеца, чврсто га је држао, само да не оде код попе.

Почео га заговарати и љутити, само да би се упустио у што дужи разговор и ту остао.

— Па држите се на избору паметно. Бирајте човека, који је способан за начелника. Који нема толико посла у својој кући, да се тим више за све село бринути може

А ту мислио свога Живана.

— И бираћемо, вели му Тодор.

— Због тога сам те баш и звао, да чујем, кога мислите.

— Чућете на избору.

— Но, то ће тек бити старешина!... рече са подсмехом.

— Б'оме и 'оће. Мислим, да ће све село боље знати ко је какав и да ли је добар, него ја и ви.

— Видим... вели бележник заједљиво. Видим, шта сте и пре урадили.

— Урадили, добро урадили. Па шта вали?

— Шта вали, оје!... Да ти и не говорим. Бивао си и сам у нашим седницама, па си и видео...

— Све добро и ваљано.

— Јес', како вам не треба!... насмеши се кроз јед бележник.

— Деда-Мирку ни сам пристојник не замера.

— Ал' замерам ја!...

— Само кад он не замера, а ви... вама је све једно ко био да био. Бар тако треба да вам је.

— За мене јесте, али ви'ш какав је неред у општини.

— Биће боље.

— Као и до сад. Ето и сережани мало час устали, а ко зна, мож'да су и целу ноћ спавали. Сме ли то у доброј општини бити, а?... Штете помагај!... То кукуруз, то оно, то ово, па кад ће томе бити крај!... Свакога кроз прсте пропуштати, никога не казнити, — е фала ти лепо. О, људи, као да смо у Турској. Крађа учестала, отимање, тучење, сва чуда у Миљковцих. Па ко је томе крив?!... Ех, да сам вам ја само три дана начелник...

И престаде, јер се један човек из Мирковаца придружи.

(Мимогред буди речено, да је Миљковцима припадало и село Мирковци, које је било са по часа удаљено од Миљковаца. Миљковачки начелник управљао је и са Мирковцима. Онде је имао свога месног старешину, или како су га ови звали: малог кнеза, који га је заступао.)

Скинуо шешир с главе још на пет корачаји, па смирено и лагано пошао пред господина бележника.

Кад је дошао близу њега стави шаку на стомак тако, да се одмах превио и тиме учинио некакав необични поклон.

Онда стао и отворио уста, да нешто почне.

— Шта је? Шта је ново?

— Молим покорно, ја сам Петар Торбарев из Мирковаца.

— Но, па? Шта хоћеш?

— Молим покорно, ја сам јутрос пошао овамо неким послом.

— У општину?

— У општину. И молим... знате, како сам прошао поред деда-Јовине куће, а он је, као што знате, наш мали кнез. И онда... овај...

Па замуцао, а руком се почеша по глави.

— Но, па онда?

— Па онда... он је мој, као што знате, „комшија“. Он је мој, што 'но кажу, својтамо се. Мој тетак и његов деда, као што знате, били су два брата од два рођена стрица... Његов отац, на прилику, волео мене као... а да бо'ме, ја био оволицки да опростите, па мали, па умешан...

— Јест умешан... подсмехну се бележник... као што и видим... Ама, јеси ли ти за то дошао овамо?!

— Нисам, молим покорно

— Па што ми ту блебеташ све којешта. Говори! . . . и дрекну на њега.

Човек из Мирковаца гутну пљувачку од страха и ужаса.

— Овај . . . молим . . . ето . . . ја, знате, пошао, а он ће тек мене зовнути.

— А ко то?

— Па наш мали кнез.

— И шта је рекао? шта је? шта ће?.. говори! . . . О људи, као да сте из шуме утекли . . .

И окрену му се:

— Шта ти је рекао?

— И рекао, рекао . . . Не знам, није . . .

— Па што си ког фратора и долазио! . . .

А он се тек онда опипа по одећи.

— Молим покорно . . . немојте се љутити . . . ево дао ми је ову цедуљу, као што знате, да вам придам.

И извади писмо из шпага.

— Но, па ето, човече, могао си ми то одмах и дати, а не све којешта блебетати. Развезао си ту на широко и дугачко, као баба ташке . . . Ајд' сад можеш ићи.

И Мирковчанин учини исто онакав поклон као и пре, па се одгега и даље, хвалећи Бога, што је тако сретно прошао пред бележником. Ао људи, могао ме човек и затворити. али нека, само кад сам га се опростио . .

Газда-Тодор стајао је мало на страни и баш остао да чује, рад чега је Мирковчанин дошао. И кад је овај отишао, он науми, да се ка попи пожури.

Али га бележник ухвати за рукав:

— Е сад, газда Тодоре, да чујеш овог старешину. Чини ми се. да је овај мало другачији. Слушај, читаћу.

И прочита наслов на омотку:

*) *„Славној*

Опшш Управленију

у Миљковце.

Старешинство опћиско Мирковачко.

Чрез доброту. Званично. Просто од поштарине.“

Упутри беше ово:

„Молим Г. Началник и Г. Бележник

у Миљковци.

Ово штета двеаред ухваћен. Први пут опрошћен, други пут процењен. — Молим ја доле — заклети — потписан, да присудбу од Нашега Кр. Његовог Величанства, тестимоните, потврђен присудбу, овамо уреда ради, пошљете. Екзекуција не мора бити, јер бо ће се од Анке Чутурице од Чикошевине одбити и Петру Арлову оаџиговати. Све ово јамчи долепотписат покорни служитељ

Писано у Мирковци.

Датунг. 12. овога месеца о. г.

Јован Рутоња. обћ. м. кнез и бивши цивилски кројач.“

Поред тога био је још један спис, супотписан од двојице заклетих проценитеља, а уједно је означена штета, и одређен новац, што ће ту штету надокнадити.

Кад је бележник прочитао, чисто му се брк насмешио.

— Но газда-Тодоре, је си л' чуо? То је старешина, тај да је началник. Тај ти, море, зна шта је закон. Онако је и ред код њега. Тера ти тај тук на лук. Нема код њега „кец-мец“, већ одмах глобити, ма ти био, не знам шта А код нас?! Људе треба штедити. . . е није него! . . .

И стави писмо у шпаг.

— Ту ћу ја. Та ће платити, само кад је у моје шаке доспела. Све ће шенити . . .

Па сав киптио од неког задовољства.

У том дођоше још неколико људи бирача и већникâ, те се разговор окрену на друго.

И бележник се усуди, да им напомене свога клијента, газда-Живана Пиљарског.

— То је газда, то је човек, тај би био и честит началник! . . .

XI. Какав је газда газда-Живан.

Чули сте, какав је био деда-Мирко, а познали сте и газда-Бенца са његовим намерама.

Чујте нешто и о трећем супарнику им, о том бележниковом газда-Живану Пиљарском.

Било је то после некакове општинске седнице. А и он као неки већник препирао се у њој о некој молби, у којој се наша сиротиња жалила на досадањи начин распореза парохијала, и у којој је молила, да се тај начин промене.

Сав новац за свештеника и друге црквене потребе распорезао би се на све становнике Србе по душама, а тек мали остатак по земљарини. Тим распорезом, који је имао много душа плаћао је и много парохијала, а који је имао мало душа а много земље, плаћао је мало. Са свим неправедно по сиротињу,

*) Верни препис са оригинала. *Писац.*

јер су они тако грдан терет сносили, пошто их је било више, него имућних. Сва земља била је у рукама газда̑, који су лако могли парохијал уплаћивати, а сиротиња је морала надничарити, а сву своју горку зараду у парохијал давати.

Та њихова молба дошла је пред општинску седницу, у ону седницу, у којој су готово све саме газде учествовали.

По себи се разуме, да би молба одбијена била, да тој седници није и котарски предстојник председавао.

Лепим начином и темељним доказима убедио је он већнике, да је молба оправдана, а досадањи начин распореза неправедан.

— Сиротињу треба штедити, то и наш закон, а и црквени закон налаже . . . говорио им је човекољубиви предстојник.

И после многих препирака̑, сиротињска молба би уважена, досадањи кључ распореза уништен, а нови углављен.

Тај нови кључ распореза заиста је штедио сиротињу.

Кад се седница завршила, сви већници изашли су са ње незадовољни.

Па и газда Живан био се разгоропадио и сав љутит кренуо се из општине кући.

Пред општином стајала је већином, сиротиња и како је дан био нерадњи, разговарали се о својој несрећи, о свом злу.

Опазио их газда Живан, па се упутио ка њима.

Ту се раздерао, а уста му мислиш пу на горке злоће и пакости, те што говори — као змија, — није него сикће.

— Ви — тамо. . . Ви. . . крајишњаци!..

— Ви! . .

— Ви сте сваком злу криви! . . 'оћете да нас упропастите! . .

И мрким погледом премери их све редом.

А они сви умукли, а рекли би, а не би, тек се људи чували, да не ограјишу.

— Нећемо сережане! . . Нећемо парохијал по душама! . . нећемо ово, нећемо оно. . . А питам ја вас, а шта би ви и хтели?! . .

— Али брат-Живане... усуди се 'ча-Микајило.

— Какав брат! . . ви'ш ти то њега! . . И ти хоћеш, да ми се правдаш, а и сам си као они. . . Ви уживате, а ми газде издиремо. . . Ми плаћамо све, све, а ви као — спахије . . . Дај плати ово, дај плати оно. . . А ко се још од вас помогао, а?!

И онда сав плануо:

— Него, треба вас *растерати!* . .

Ујео их за срце.

'Ча-Микајило шарну палицом:

— А?! па поче из тиха, а сав позеленио. . . Ра-сте-ра-ти! . .

И сав се стресао од љутине, а груди му се мислиш превијале под прљавом и издераном кожуљом, од срџбе и беса.

— Ти, велиш, нас растерати! . .

— А да. Није него шта ти мислиш! . . А и шта ћете нам ту, кад живите као господа. Просијаци, па се и они дигли. Чудо неко! . .

А Микајило уздахну, па се горко насмехну:

— Бог те, Живане, Бог те, велим, за то казнио, а ја не. Зар ти је мало твога насиља, па 'оћеш још и то! . . Зар се не сећаш, колико си сиротињских породица расплакао, упропастио, па и растерао до сад, док си ту твоју сермију сакупио! . . . Та до јуче си с нама орао, копао, хлебац и со јео, а сада нас и не познајеш! . . Наши дедови, моји и твоји и ево ових овде браћа, — муком мучили, док су нам ви'ш ово мало црквице саградили, да се у њој сви, заједно, Богу помолимо, па ти нас сиротињу, да растераш! . . Пуна ти кућа у обиљу свега, пун ти амбар хране, нажњео си од нас и где није требало. За меров жита зајма односио си два-три. Вукао си, дерао си са сиротиње, па си зар још киван на нас? Живане, срам да те буде, срам и пред Богом и пред људима! . .

А други сви погнули главе, па ћуте. Видиш лепо, како дрхте, а у оку им суза, тек да кане на земљу. . .

Живан се окренуо.

Кад је онај свршио, а он преко леђа запита:

— Је си л' готов, а?!

И крв му покуљала у лице, па од љутине очима сав закрвавио

Микајило ућута.

— Је си л' готов?!

Микајило опет ћути.

— Јеси л' готов?! пита га још једном.

— Ја?! је л'? . . Ех камо те лепе среће, да сам! . .

Живан се осврну, а сав запламтео:

— Јеси л' готов, питам те?!

— Ајак.

— Још ниси!.. А велим ти и нећеш. Окајаћеш, Микајило, и онај дан кад си ме познао... Несретниче један!..

Микајило се трже.

Приђе му ближе.

— Га-зда!.. цикну као гуја, а сав се задувао.

— Јес' газда, газда

— Га-зда!.. Море пази шта говориш!..

— Од тебе?!.. и подсмехну се.

Микајло прогута јед и ућута

— Ал' припамтићеш, велим ти... доћи ћеш ти да просиш.... Али, — скапаћеш од глади, уштво....

И около стојећи људи за час ухватише Микајила, који се беше залетио на газда-Живана, да се не изроди чудо.

Сиромах, дрхтао по телу од љутине.

Па кад је отишао газда-Живан, а он се отрже од људи, пође — па посрну. Из дубине уздахнуо, па се онда лупи руком по челу и горко јаукну:

— Браћо!.. еј, браћо моја!. Проклета је сиротиња!...

. . . .

Такав је био газда газда-Живан. да и не говорим више. Како је овде мислио и како му је оно онај Микајило рекао, тако је у истини и радио. Сиротиња му била у носу. а од ње и живео. Од сиротиње се помогао, а пре и сам био сиротиња.

Његов пун амбар био је сиротињи у пролеће нека вајна помоћ. У нужди се човек и најгорег лаћа. За скупе новце делио им он храну, а они се онда осећали задовољни.

А када се храна пожњела, запшао је он са коли по селу и за џак односио је двапри. Откидао им хлебац из усти и зајам се горко враћао.

За кору хлеба одлазила је и кућа, и воћњаци и виногради. Па није онда ни чудо, што је Живан за час постао газда.

Па са таковим се човеком здружио наш бележник. Нашао у њему себи равног и по нарави, и по мислима и по делима. Из његове куће није ни избивао С њиме је баратао до неко доба ноћи, па тај му је човек био нуждан и потребан, нуждан, да може и даље наставити своје делање.

И такав је човек био сада кандидат за начелништво села Миљковаца.

XII. Жена, да те Бог сачува.

Чим је Арсеније оно од попе куhи дошао, одмах је легао на креветац.

Чисто се био самог себе застидео.

Али се и љуто гризао.

Пекло га је ту, ту у грудима нешто, па да га свог сажеже. То се увређено частољубље борило у њему.

А у један мах, као да се и решио, да на данашњу седницу и не иде. Шта ће он тамо? Нека их, нека сами раде. Ко био началник да био, њему је све једно. Ораће он своју земљу и даље Махнуће се свега општинскога посла. Шта да води и о другом бригу? Има човек и својих бригâ. Ораће, копаће и са свим ће се повући у своју кућу. Устребали шта платити, платиће, па нека их тамо и где су, он ће бити мирнији.

Али бити началник у селу Миљковцих, није баш мала ствар. Началник! еј, море!...

Над целим селом господар, заповедник, глава. Сви њега слушају, сви у њега гледе, сви му завиде, па и предстојник, и судац, и инџилир, све са началником, све. Без њега ништа у селу. Учитељ га моли, попа га моли, па и бележник га моли. Па и онај деда-Иган, и он би га молио. Ех, имао је неку зловољу, неки „пик" на њега, на Игана... Сви би помахнитали од његове заповести...

Началник!...

То му име лепо зујало у ушима.

Па рад чега је, човек, до сад све и радио?! Рашта је запустио све своје имање?!

Све рад тога, све рад тога...

Клањао се бележнику, судцу, попи. Носио им поклоне, много, често А све рад тога. Пропуштао читаве дане тамо у општини. Шапутао с бележником о дељењу ледина. Оговарао оног, оговарао овог, изневерио све село. Где год је шта чуо, одмах је и дојављивао. Ако се где год водио говор о бележнику, па се ко год, као међ' својим људима, рђаво изрекао за њега, све је то бележник сутра дан дознао, а њему, Арсенији, брк се смешио, кад би се истом човеку бележник у разним приликама светио.

Па за чега је он то све радио?!...

Деда-Иган рече за своју корист.

За своју корист.

За њу је и све село жртвовао.

А непрестано му зујало у ушима: лепо је то бити началник у своме селу.

А он је то већ одавно сновао.

Као будући начелник већ се и понашао.

Пушио „цигару“, обукао чоху, пио пиво са господом, па и плаћао га.

А син му, јединац, Милоје, орао као црв сву земљу.

„Нека га нек оре. Кад му отац постане начелником, неће орати!“

Ох, начелник!...

Његово славољубље нашло је у томе своје средиште, свој врхунац.

А да није имао присталица, — али их је баш имао.

Мирковчани потпадали под Миљковце, а сви ондашњи већници били за њега. Јер кад год би долазили овамо каквим послом н. пр. у седницу, он би их свртао у своју кућу. Ко му био „кум“, ко „ујак“, ко „брат“, — па: де брате, прихвати се мало, де послужи се!... а то људи волели.

И сад кад му је деда-Иван све онако очитао, он је овде у својој соби, на кревецу, све ово превртао у својој памети.

Начелник!...

О, да дивно му звучило то име.

И од муке преврну се по кревецу...

Уђе му жена у собу. Мала, ситна, румена, из ока јој чудан јед и чудна пакост вири.

— Шта ти опет чмаваш?!... А да шта си ноћас радио, а? Твоја браћа журе у општину, на избор, а ти се, га-зда, пружио, па као трут!...

Он уздахну, па само отпирну од себе.

— Говори свет, да ће оног маторог опет за начелника. Па веле и оног андрака, Живана... а камо си ти? их!...

Он опет ћути.

Стала му она и даље читати:

— А у шта си ти, Бога ти, страћио свој век? У ту луду твоју главу. Попише нам и поједе нам, туђа светина, целу кућу, па која вајда?!... Однесе натарошу и попи и капу с главе. Па још и инџилиру, па ће ти рећи: хвала, — ако ти не треба! Нашао се, веле, луд паор, па док даје, добро је... Дај части учитеља, дај те неке ваше већнике, па шта си се помогао?! Ено, погледај, сав ти се свет смеје у очи... О, мене луде, што сам се и привезала за којекакову хуљу!..

И сва позеленила. Онда стала пред њега.

— А 'ди је твоје начелништво? и подлакти се.

Њему више није требало.

На нешто се решио.

— А, је л'? пита га она.

— Доћи ће, — оте му се

— А ка де, слатки мој?.. Кад на врби...

— Данас.

— Е није него!.. донеће ти га ваљда на колено.... Та ено ће опет изабрати оног маторог А о теби нико ни да спомене... Па и оног Живана.. Жалосна ти мајка!..

— То не ће бити

— Него?

— И мене ће

— Само не знам каде... Зар си за то профућк'о своје имање па да те и не спомену!? А ја се, кукавица, већ полакомила на твоје речи, па се већ и похвалила... А сад!.. Јо̂ срамоте моје... боље да ме нема.. О, човече, јеси ли ти и луд или пуст... Буд осрамоти мене, туд ћеш нам и нашег Милоја. . Јо̂, дете моје, шта ће му свет!.. јој...

И сва се уморила. Стала Већ јој се и грло сасушило.

Онда ће опет.

— Све које ко заповеда са селом, а ти ми... баш нико.

— Заповедаћу и ја.

— Опет он!.. Ал' ка-де?

— Одмах сутра.

— Па што чмаваш? А'ди су ти твоја браћа?

— Још нису дошли.

— Неће ти ни доћи.

Он устаде са кревеца

— Е видићеш!.. рече узе палицу и пође.

Она се сва радосна окренула за њим.

— Да неће бити доцкан?

— Још није

— Кад је избор?

— Око једанај'ст сати.

— А ти жури, па пази, шта радиш

И он се за час спусти кроз пролазу до и пожури путем.

(Наставиће се

ПОСЛАНИЦА ПРИЈАТЕЉУ.

усто прамење магле по равном пољу се нија,
А ветар влажан и хладан сећа нас зимских дана
И свуда суморност влада. Само се са куле старе
Потмуло и слабо чује грактање пољских врана,
Што над њом ти'о шестаре.
И цела тишина ова изгледа као да чека
На ледним колима зиму, која ће скоро доћи
И сва лепота пређашња, од које сада су трази,
Нестаће, и све ће проћи,
Јер снежна царица зимска са студом на земљу слази.
И родна и цветна поља тада ће бити гола:
Мртвило владаће њима. Ветар северни и хладни
Столетне храстове трешће и крте ломити гране
И шуме остаће пусте ... само ће вуци гладни
По њима урлати бесно, тражећи себи хране.
Такав ће пустош и дремеж владати земљом тада ...
Пријатељу! Тако исто, слично са зимом љутом,
И смрт по кад-кад дође, да нам из руку отргне
Оно најдраже што је, и ледном својом руком
У хладну гробницу вргне.
Али се сети, ипак, да смо малени врло
Спрам оног који земљом управља и свима суди
И ништа да трајно није: Зима ће опет проћи,
Нестаће леда и студи,
За тугом нова ће радост и друго весеље доћи.
Густо прамење магле по равном пољу се нија,
А ветар влажан и хладан сећа нас зимских дана
И свуда суморност влада. Само се са куле старе
Потмуло и слабо чује грактање пољских врана,
Што над њом ти'о шестаре.

Миј. М. Гр.

НА КРИЛИМА ЉУБАВИ...

ПРИЧА А. ЧЕХОВА.

С РУСКОГ ПРЕВЕО СИМА Ј. АВРАМОВИЋ.

атутњи коњски топот по дрвеном поду, и изведоше из коњушнице вранца „Нуљина“, за тим белца „Великана“, а после њега његову сестру, лепу кобилу „Лидију“. Ово бејаху ванредни и скупи коњи. Стари Шидловски оседла великога белца и рече окренувши се својој ћерки Маши:

— Е, Маша, хајде јаши! Хопа!

Маша Шидловска беше најмлађа у породици. Могло јој је бити осамнаест година, но она у својој породици још беше мала и с тога су јој тепали, и звали је Маша. А од како је отишао циркус из њихове вароши, кога је она ревносно посећивала, њу почеше звати још и Марија Годфруа. То беше име најлепше и најграциозније јахачице.

— Хопа! рече и она, и попе се лако на „Великана.“

Њена сестра Варја појаха „Лидију“, Никитин пак „Нуљина“, официри на своје коње, те се тако дугачка, прекрасна кавалкада, која беше ишарана белим официрским блузама са црним амазонкама, крете са дворишта.

Никитин је приметио, кад су уселн на коње, а за тим изјахали на улицу, како је одмах Маша скренула своју пажњу само на њега. Она је брижљиво посматрала њега и „Нуљина“, па рече:

— Ви, Сергије Васиљевићу, држите добро коња на ђему. Не дајте му да се плаши. Он се претвара.

Да ли с тога, што се њен „Великан“ радо дружио и волео са „Нуљином“, или је то тек било случајно, она је, као год и јуче и прекјуче, јахала за све време поред Никитина. А он је погледао на њено мало, обло и прикладно тело, које сеђаше на белој гордој животињи, на њен нежни профил, на цилиндар, који јој са свим није доликовао, јер је под њим изгледала старија но што је, — погледао је радосно и умиљато с усхићењем, слушао је њен говор, али као да не разумеваше ни речи, мислећи у себи:

„Тако ми поштења, тако ми Бога, нећу се више пред њоме снебивати! Данас јој се морам изјаснити“.....

Било је седам сати у вече, у време кад багрен и јоргован миришу тако јако, да се чини, као да се и ваздух и биљке гуше од свога мириса. У варошкоме парку свирала је музика. Коњи су тутњили по калдрми. а у парку са свих страна хорио се смех, чуо се жагор и лупање вратница... Војници салутираху официрима а гимназисте скидаху капе Никитину. Видело се, да је сва публика, која се шетала, или хитала у парк, да чује музику, веома радознало посматрала ову кавалкаду. Па како је топло, како је пријатан изглед облака хаотички раштрканих по небу, како беху смирене и скромне сенке од топола и багренова; сенке, које се простираху преко целе улице и падаху на су-

противну страну кућа, допирући до самих балкона на другоме кату! . . . .

Изјахаше ван вароши и потрчаше у касу по широкоме друму. . . Овде већ не мирисаше багрен ни јоргован, нити се чула музика, но за то замириса поље, на коме се зелениште раж и пшеница, зачу се цик пољских мишева, загракташе гавранови! Куд год погледаш свуда је зеленило, само се по негде црни башта, а подалеко лево на гробљу забелише се јабуке, које беху скоро прецветале.....

Пројахаше поред кланицâ, за тим поред пиваре, претекоше гомилу војних музиканата, који хитаху у парк.

— Пољански има врло лепога коња, ја не поричем, рече Маша Никитину, показујући очима на официра, који је јахао напоредо са Варјом. — Но он је већ прошао, извојевао.. .. За што да он има ову белу белегу на левој нози, и погледајте га, како забацује главу натраг. Сада се не може више од тога одучити, него ће је тако увек забацивати, док не цркне.

Маша је била исто тако страстан љубитељ коња, као и њен отац. Њој је било чисто криво, кад је видила у по некога лепога коња, и волела је да налази недостатке и мане на туђим коњима. Никитин се пак није ни у колико разумевао у коњима. Њему је било са свим све једно, зауздао он коња простом уздом или са ђемом, јашити касом или галопом; он је само осећао да није био сигуран на коњу, да му је положај неприродан, и да се баш с тога официри, који умеју јашити, мора бити више допадају Маши него он, па им је завидио и био према њима саревњив.

Кад су јашили поред парка, неко предложи да сврате у парк и попију лимунаду. Ујахаше. У парку беху само растови, који су се од скора разлистали, те се тако сада кроз ситно лишће могао видити сав парк, са његовим киоском, столовима, љуљашкама, а тако исто виђаху се и сва иранија гнезда на гранама, која наличаху на капе. Јахачи и њихове даме похиташе да седну за један од столова, и поискаше лимунаду. Њима приђоше познаници, који се шетаху по парку. Између осталих дође и војни лекар у чизмама, и капелник који очекиваше своје музиканте. Јамачно је лекар мислио, да је Никитин студент, јер га упита:

— Ви сте сигурно дошли на распуст?

— Не, ја овде стално живим, одговори Никитин. — Ја сам професор у гимназији.

— Доиста? дивљаше се лекар. — Ви тако млади па већ професор?

— Од куда сам млад, имам двадесет и шест година, хвала Богу!

— Ви имате и браду и бркове, но при свему томе изгледа, да немате више од 22 до 23 године Како сте младолики! . . .

„Каква је то глупост! помисли у себи Никитин, — и тај ме сматра још за момчића!"

Он није никада волео, кад би му ко почео говорити о његовој младости, а нарочито пред женама и гимназистима. Од како је дошао у ову варош и добио службу, почео је да мрзи на своју младост. Гимназисте га се нису бојали, старци га хвалили као младића, а женскиње су радије играле с њиме, но што су слушале његова зановетања. . . И колико би он сада дао, да може постарити бар за десетак година!

Из парка упутише се даље на имање Шидловскога. Овде се зауставише пред вратима, од неке жене, чији муж ради ту земљу, поискаше млека. Али кад им се млеко донело, не хтедоше га пити, погледаше се, засмејаше и вратише се натраг. Кад су се враћали, у парку је већ свирала музика. Сунце је залазило иза гробља, а половина неба беше обасјана његовим руменилом.

Маша је опет јашила напоредо с Никитином. Он је хтео започети говор о томе, како он њу страсно љуби, али се бојао да ће га чути официри и Варја, па је ћутао. Маша је такођер ћутала, и он је осећао за што она ћути, и за што јаши поред њега, па је био тако, тако срећан, да му се чињаше, да се земља и небо, и варошка светлуцања и сенка од пиваре њему привијају, ласкају и умиљавају, па му чак изгледаше и то, да његов „Нуљин" лети по ваздуху, и ето хоће да се попне на румено небо. . . .

Стигнуо кући. . . . На столу у башти кипио је самовар, а на једноме крају тога стола седио је старац Шидловски, са својим пријатељима, чиновницима окружног суда, и по своме обичају нешто је критиковао.

— То је ропска подлост, говорио је он. Ропска подлост и више ништа. Да, ропска подлост!

Никитон од тога доба како се заљубио у Машу, вољаше све што је било код Шидловских: кућу, башту, вечерњи чај, плетене столице, стару дадиљу па чак и реч: „подлост", коју је радо употребљавао старац. Нису му се допадали само псе и мачке, као ни египатски голубови, који жалосно гукаху у великоме кавезу на тераси. Кућних и ловачких паса било је тако много, да је он, од како се упознао са Шидловскима, запамтио по имену само њих два: „Мушку" и „Сома."

„Мушка" је била мала, са голишавом кожом и глупавом њушком, размажена и зла. Она је мрзи-

ла Никитина, и, кад би га угледала, режала је на њега, шкргутала зубима и лајала:

Ррр . . . нга – нга – нга . . ррр . .

За тим је седала под сто. Кад је он покушавао да је отера испод своје столице, она би страшно и љутито залајала, и тада би му ко год од домаћих рекао:

— Не бојте се. Она не уједа. Она је тако мирна и добра. . . .

„Сом“ је огроман, црни пас, високих ногу и репом, који беше дебео и тврд као штап. За време ручка и чаја он је обично шетао ћутећи под столом, и вртећи репом здраво по чизмама и ногама стола. Био је добар, глуп пас, но Никитин га није могао трпити, јер је имао навику да меће своју њушку људима на колена за време ручка, и да им прља чакшире балама. Никитин га је често ударао по његовом великоме челу држаљем од ножа, звркао га прстима по носу, грдио га, тужио се домаћима, али му је све то мало помагало, нити је могао своје чакшире икада сачувати од мрља

После јахања на коњима чај, слатко, колачи и масло беху врло укусни. Прве чаше попише сви са великим апетитом и ћутећи. Но, пред другом чашом почеше се препирати. Спорове је увек за чајем, као и за ручком започињала Варја Било јој је већ двадесет и три године, али је била лепа, лепша од Маше, и сви су је сматрали за најобразованију у кући, а она се држала некако озбиљно и строго, као што то и приличи старијој ћери, која је заузимала у кући место покојне матере. Како је и сама сматрала себе за домаћицу, она је дочекивала госте, обучена у блузу, официре је звала по презимену, а на Машу је гледала као на девојчицу, и говорила је с њоме тоном школске наставнице. Из кокетерије себе је називала матором девојком, а међу тим била је уверена да ће се удати.

Мазурку је играла изврсно, као права Пољкиња, романсе је певала дражесно, на клавиру је такођер добро свирала, и у друштву је нико не би могао заменити, кад би се с њоме започео говор. У свакоме разговору, па чак и о времену, радо се препирала. Она је имала неку страст оспоравати свима и свакоме речи, указивати на противуречија и хватати се за фразе. Кад почнете с њоме говорити ма о чему, она вам пажљиво посматра физиономију, и на један пут упадне у реч:

— Допустите, допустите, господине, прекјуче сте говорили са свим обратно!

Или се обично осмејкује с иронијом и вели:

— Доиста ја примећујем, да ви проповедате принципе тајне полиције. Честитам вам.

Ако сте се ви нашалили или исказали ма какав каламбур, одмах ћете чути њену примедбу: — „То је старо! То је са свим простачки!“ Ако се нашалио официр, то се она презриво осмешкује и вели:

— Солдачка шала! . . .

Сада при чају спор је почео о томе, што је Никитин повео реч о гимназијским испитима.

— Дозволите Сергије Васиљевићу, упаде му у реч Варја. — Ето ви велите да је ученицима тешко . . . А ко је томе крив, ако је слободно да вас запитам? На пример ви сте задали ученицима у осмој гимназији тему: „Пушкин као психолог.“ Пре свега не треба задавати тако тешке теме, а за тим од куда је Пушкин психолог? Но, Шчедрин или рецимо Достојевски, то је друга ствар, али Пушкин је велики песник и више ништа . . .

— Шчедрин је једно, а Пушкин је са свим нешто друго, преко воље одговори Никитин.

— Ја знам да ви у гимназији не поштујете Шчедрина, но ствар није у томе. Кажите ми ви, какав је Пушкин психолог?

— А шта, зар није психолог? Ако је по вољи да вам наведем примере.

И Никитин продекламова неколико места из Пушкиновог „Оњегиња“, а за тим из „Бориса Годунова.“

— Ја ту не видим никакве психологије . . . додаде Варја. — Психолог је онај човек, који описује радње и процесе човечије душе, а то су дивни стихови и више ништа. . . .

— Ја знам, какву ви психологију хоћете, рече увређено Никитин. — Ви би ваљда хтели да човеку са тупом турпијом тестеришу прсте, и кад би он запомагао из гласа, онда би то по вашем била психологија. . . .

— Простачки! При свем томе ви ми нисте доказали, за што је Пушкин психолог?

Кад би Никитин отпочео да побија оно, што му изгледаше као већ свршено, решено и на чисто изведена ствар, као педантерија, или нешто налик на ово, то је он тада обично устајао с места, хватао се рукама за главу, и хукајући ходао по соби. И сада он учини то исто: па ђипи са столице, ухвати се рукама за главу, и хукајући поче ходати око стола, а по том седе у страну . .

Почеше га бранити официри. Штабни капетан Пољански поче доказивати Варји да је Пушкин доиста психолог, и за доказ тога наведе јој два стиха из Љермонтова; поручик Хернет рече, да Пушкин није био психолог, то му не би подигли споменик у Москви!

— То је подлост! — чуло се с другога кра-

ја стола. Ја ћу тако губернатору и рећи: То је подлост, ваше превасходство!

— Ја више не спорим! повика Никитин. — Препирању нема краја! Доста је! Ах, до врага погано псетиште — повика он на „Сома,“ који му беше метуо шапу и главу на колена.

„Мушка“ у томе залаја испод столице.

— Признајте да немате право! викну Варја. — Признајте!

Но у томе дођоше им у госте неке госпођице, и спор престаде сам по себи. Сви одоше у салон. Варја седе код клавира и стаде свирати игре. Одиграше најпре валцер, затим полку. па онда кадрилу са grand rond, који проведе кроз све собе штабни капетан Пољански, изврсни аранжер игара, па за тим опет продужише валцер.

Старци за време игре сеђаху у салону, ту су пушили и гледали на омладину. Међу њима бејаше и Шебалдин, директор кредитне банке, који се прославио својом љубављу према литератури и драматској уметности. Он је први основао месно музикално-позоришно друштво, па је сам суделовао у представама, играјући скоро увек улоге глупих лакеја, али читајући речитативом улогу у „Грешници.“ Њега су у вароши звали мумијом, јер је био врло висок, веома сув, жилав и имађаше увек свечан израз лица, и мрачне, укочене очи. Позоришну уметност волео је тако одано, да је због престава бријао себи браду и бркове, а због тога је још више личио на мумију.

После grand rond-a, он као устежући се, приђе са стране Никитину, кашљуцну и рече:

— Ја сам имао задовољство, да за време чаја слушам препирку. Потпуно се слажем с вашим мишљењем. Ми смо једномишљеници, и било би ми врло пријатно, да се поразговоримо. Ви сте јамачно читали хамбуршку драматургију од Лесинга?

— Не, нисам је читао.

Шебалдин се запрепасти, отресе рукама тако као да се опекао, и ништа не говорећи остави Никитина. Понашање Шеболдина, његово питање и чуђење изгледаху Никитину смешни, но опет помисли у себи:

„Доиста непријатно. Ја предајем литературу, а још нисам читао Лесинга. Треба га прочитати.“

Пред вечером сви, и младићи и старци, седоше да играју: „Судбину“. Узеше два туцета карата, једно поделише свима редом, а друго поклопљено метуше на сто.

— Ко има ову карту, поче свечано стари Шидловски, подижући горњу карту, из другог туцета, — тај нека одмах оде у дечију собу, и нека се тамо пољуби са дадиљом.

Ова срећа паде у део Шебалдину. Сви га јатомице окружише, поведоше у дечије одаје, и смејући се и пљескајући рукама, примораше га да се пољуби са дадиљом. Подиже се жагор и граја....

— Немојте тако страсно! рече Шидловски, тресући се и плачући од силна смеја. — Немојте тако страсно!

Никитин беше осуђен да остале исповеди. Он седе на столицу на сред салона. Донесоше велику мараму и покрише га преко главе. Прва му дође на исповест Варја

— Ја знам ваше грехе, рече Никитин назирући кроз мараму њен оштри профил. Реците ви мени госпођице, за што ви свакога дана шетате с Пољанским? Ах, та то није узалуд, није узалуд!...

— То је простачки, рече Варја и оде.

За тим он испод мараме угледа како заблисташе велике, укочене очи, одржа му се у сумраку умиљати стас, и он осети пред собом нешто тако пријатно, тако одавно познато, што га одмах опомену на собицу Машину.

— Марија Годфруа, рече он, и не познајући свога гласа, јер он тако беше нежан и мек. — Шта сте ви сагрешили?

Маша зажмури и показа му врх језика, за тим се насмеја и оде, а после једнога минута, она стаде на сред салона, пљесну рукама и викну: на вечеру, на вечеру, на вечеру!...

И сви потрчаше у трпезарију.

О вечери се Варја опет препирала и нешто спорила, сада с оцем. Пољански је спокојно јео, пио вино и причао Никитину, да је он један пут зими у рату престајао сву ноћ у блату до колена; непријатељ је био тако близу, да се није могло ни говорити ни пушити, а ноћ хладна, мрачна са оштрим ветром... Никитин га је слушао и са стране гледао на Машу. Она га је гледала укочено. не трепћући, као да се нешто замислила, или се заборавила.... Никитину то беше и пријатно и тешко.

„За што она на мене тако погледа, мишљаше он. — То је незгодно. Могу приметити. Ах, како је она још млада, како је наивна!“

Око по̂ ноћи почеху се гости разилазити Кад је Никитин изашао на поље, на другом се кату куће одшкрину прозор, и на њему се показа Маша.

— Сергије Васиљевићу! кликну она.

— Заповедајте!

— Ево шта је... Пољански је обећао, да ће ово дана доћи са својим фотографским апаратом, да нас све слика. Треба да се састанемо.

— Добро.

Маше нестаде, прозор се залупну, и неко у кући одмах засвира на клавиру.

„Баш је то кућа! помисли Никитин прелазећи преко улице. — Кућа, у којој гучећи туже само једни египатски голубови, а и то с тога, што друкчије не могу да изразе своје радости!“

Но нису само Шидловски живили тако весело. Није прошао Никитин ни двеста корака а из друге куће се зачуше звуци клавира. Кад је прошао мало даље, он угледа на вратима сељака, који удараше у тамбуру. У парку оркестар поче свирати потпури руских песама . . .

(Свршиће се.)

МОДЕРНА ДРАМА У НЕМАЦА.

Данас је у Немаца драма у средишту модерног интересовања. Свака њихова већа варош има данас по више позоришта вишег и нижег реда. Од како је Шилер позорницу приказао као „моралан завод“ а уметност прокламово као свештеницу хуманитета, постало је позориште за хиљаде њих не више само извор племенита уживања и пријатне разоноде, него баш управо културан храм, који надокнађава цркву. То схватање је онда најзнаметији апостол отпадништва Давид Штраус, дигао до неке врсте догмата: слушање добре класичне музике и класичних драма, вели он, ваљало би да замени досадашњу хришћанску службу божју. Ми се овде не ћемо упуштати, да побијамо такве апсурдитете, него смо само ради у кратко да изнесемо, шта се у Немаца у деветнаестом веку урадило на драми, коју схваћамо као круну сваке песничке радње.

Још за живота Шилерова и Гетова отимали се са њиховим драмама о пажњу умотвори врло слабих духова. Велик део публике претпостављао је Шилеровим и Гетовим драмама т. зв. Schicksalstragoedien које су произашле из романтичне школе, а још више пикантно-дирљивог *Коцебуа* и моралисту *Ифланда.* Па кад је тој двојици љубимаца позоришне публике испало перо из руку, одмах је празнину испунио неко, који иза њих нимало није заостајао, што се тиче механичног дара а није их баш бог зна како ни превазилазио, што се тиче песничке моћи. Био је то плодни *Раупах* (1784.—1852.), који се читаве десетине година башкарио по Берлинској дворској позорници. Пошто је почео са сензационим комадима („Кнегиња Хаванска“, — „Лоренцо и Цецилија“), узјахао је на параднога хата, кога је Шилер оседлао био у својим јампским трагедијама па је међу осталим узео за предмет историју Хохенштауфоваца (од Барбаросе до Конрадина) у читавих осамнаест драма; од године 1820.—1841. изнео је до осамдесет комада „озбиљне и комичне врсте,“ као што их је сам назвао, на позорницу.

Куд и камо духовитији и знаменитији био је чивутски песник *Михајило Бер* (1800. —1833), који је у својој драми: „Невесте Арагоначке“ одужио дуг тадашњој моди грозне Schicksalstragoedie, но после у свом „Струензеу“ створио жалосну игру трајне вредности. Но Берова дела нису означавала никакав напредак у развитку драме исто тако као ни дела многохваљенога *Граба* (1801.—1836.), који је у развратну животу рано пропао а од својих поштоватеља слављен био као „геније, који је пао на жртву проклетству генија“. Његова су прва дела била измети праве појезије. „Војвода Теодор Готландски“ превазилази још и Schicksalstragoedie. Гедеке вели за тај комад да је „eine Ueberspannung der Ohnmacht, ein komisches Fratzenbild des poetichen Unvermögens“. Шаљива игра: „Шала, сатира, иронија и дубље значење“ исто је тако којекаква као и натпис јој. Па ипак је Грабе био *песник* — то се неоспорно види у његовим хохенштауфским драмама: „Фридрику Барбароси“ и „Хајнрику VI“ Дабогме да су и те драме више лепе слике историјске, нанизане једна на другу, него позоришни комади но диван живот дише у њима а на велику се затку дижу чврсти ликови Од осталих се његових дела може споменути још „Дон Хуан и Фауст“, „махнито-красан спев“, као што вели Менцел, „где су мисли муње, речи громови а осећаји удари“; и то је дело дабогме више низ лирско-дидактичних спевова, него драма.

Од како је *Лесинг* својом „Хамбуршком драматургијом“ положио основ знанственом изучавању како појетике драмине тако и теорије мимских вештина, пробудила се у Немаца мисао, да се на већим позорницама поставе *драматурзи*, који су имали са вишег гледишта, но што је гледиште обичног редитеља,

да се брину за естетични део позорничне управе, нарочито да бирају комаде, које ваља приказати, да поделе улоге и т. д. Такво је звање обављао *Тик* у Дражданима, *Имерман* у Диселдорфу, *Дингелштет* у Монакову и Вајмару; године 1844. позове велики војвода Павле Фридрих Август од Олденбурга на своје дворско позориште песника једног, који је још године 1840. од свеучилишта у Јени добио докторско достојанство у признање његових заслуга за немачко позориште. Био је то *Јулије Мозен*, који је од 1844.—1854. као драматург деловао у Олденбургу. Мозен, син сооског учитеља, рођен 8. јулија 1803, изучио је био права у Јени и био је одветник у Драждјаних, кад су га позвали у Олденбург. Његови први већи спевови: еп „Ritter Wahn“, који се наслања на стару једну народну скаску а приказује борбу душе за заједништвом са Богом, и новела „Ђорђе Венлот“, у коју је уплео комадић своје рођене младости, јесу одјеци романтике. 1836. године изишла му је прва драма: „Heinrich der Finkler“, за којим су брзо једна за другом дошле: „Цар Отон III.“, „Риjенци“ и „Невесте Фиоренћанке“, па за тим: „Војвода Бернхард“ и „Син владаочев“. Сви ти комади, па и последњи, који је у Олденбургу створио: „Дон Јован од Аустрије“ стекли су часна признања, но нису се могли одржати на позорници. То су историјске слике са богатом песничком садржином, али сувише отима маха у њима субјективно-лирски и риторски елеменат а радње нема или се сувише лагано развија. Немци ће их увек радо *читати*, нарочито „Отона III“ у ком се снажно црта, шта је све Немачка некад имала да подноси у одношајима својим према Италији. Мозен је куд и камо више урадио као драматург него као драмски песник Са моралном озбиљношћу и идеалним схваћањем вршио је своје дужности те се бринуо за чисто класичан репертоар и вештачки савршене приказе. Несретна боља, потпуна узетост, и сувише је рано прекинула плодну његову делатност; скоро није могао више писати па после ни читати, а најпосле једва још с натегом и говорити. Уз то му је дух све до смрти остао свеж а смрт га је 10 октобра 1867. ослободила страшних мука. Мозен је осим горе наведених дела написао још и еп „Ахасвера“, и неколико мањих новела а спевао је и свежих и снажних песмица, од којих су неке постале праве *народне* песме немачке.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Барух (Бенедикт) Де Спиноза или Спиноца родио се г. 1632. у Амстердаму. Побожни родитељи, португалски чивути, одредише да им јединац буде свештеником, рабинером. Но „човек снује а Бог одлучује“, вели пословица. Млађани Спиноза беше додуше најбољи и најдаровитији ученик свог учитеља Мортејре, те обрати на себе како позорност све околине, тако и мржњу својих саученика; последњи су га мрзили због његове жеђи за знањем и успеха што га је постигао у проучавању јеврејских књига, поименце библије ст. завета, Талмуда, Батре итд. Код свог другог учитеља, Фан дер Енде, који га је поучавао латинском језику и који је касније у Француској због политичких агитација обешен био, упозна се Спиноза са Декартовим учењем пак стаде о догматима и учењу своје вере сумњати и тој сумњи својој израза давати. Ни претње ни молбе не помогоше, даваху му шта више и 1000 фор. годишње на живљење, само да се остави свог грешног слободоумничења — но узалуд; у то доба стадоше га већ и прогонити, а неки ревносни наследоватељ Талмудов покуша чак да га и убије, што му за руком не пође. Најпосле га на предлог његовог седог учитеља Мортејре искључише из црквене и крвне заједнице, 1656 г., те бацише на њега најтеже проклетство и анатему: „Да му Бог нигда не опрости“. Презирући богаство повуче се из Амстердама у Ринсбург, Форбург и Хаг па зарађиваше свакидашњи хлеб свој поучавањем и брушењем оптичних лећа (стакала за наочаре и догледе), не хтеде шта више да се одазове позиву за

професора на философском факултету у Хајделбергу, г. 1673, већ живљаше једино својој науци све до своје смрти у Хагу, 21. Фебр. 1677.

У приватном свом животу није ваљда било нигда бољег и мироъубивијег човека од Спинозе. Већ сама спољашњост његова одавала је душевну спокојност и племенитост, која се заиста и показивала у сваком делу, у свакој речи његовој. По смрти родитеља имао је да наследи велик део имања, сестре пак сво имање присвајаху себи, пошто он као изопћен из цркве и породице дела имати не може; Спиноза се мужевно заузе за своје право, но кад је своје наследство извојштио, одрече га се у корист сестара својих, а себи задржа од свега само један кревет. Кад се одрекао јеврејске вере, није из освете прешао к хришћанству, већ до своје смрти остаде сам за себе, пантеиста, не слажући се потпуно ни са којим учењем верским. Исто тако није од својих богатих пријатеља примао никаквих поклона, премда је више од 20 година био болешљивим, већ је у зноју лица свог зарађивао свој хлеб; једино од свог пријатеља Де Вита, са којим се слагао у свем, па и у осведочењу, примао је овде онде по незнатан дар или припомоћ. Радо се врло забављао с децом, а тако исто и са обитељи домаћина свога Фан дер Спика, иначе је бивао заузет по цели дан или својим послом или философијом За живота издао је био своја чувена дела: „Излагање Декартових принципа“ и „Теолошко-политични трактат“ и дописивао се са најзнаменитијим људима оног доба, Олденбургом, Л. Мајером, Лајбницом итд, но ником свог осведочења натуривао није. После смрти му издао је Л. Мајер дела: Политични трактат, о поправљању разума, јеврејску граматику и писма, етику (главно му дело, у 5 свезака, с геометријским доказима), а недавно нађоше још ова дела од њега: Трактат о Богу, човеку и његовој срећи.

Већ је прије наведено да је Спиноза поправио и дотерао Декартову науку о супстанцијама. Бесконачна супстанција је Бог, његови су атрибути мишљење и просторност (односно својство телеса да заузимају неки простор т. ј. да су конкретна, или бар непроницава, те никад једно тело простор, што га које друго тело већ заузима, заузимати не може), а стања те бесконачне супстанције, односно манифестације продукта тих атрибута, дакле мишљења и просторности, показују се као поједини предмети у свету, тако звани: модуси. Дочим је дакле бесконачна супстанција (Бог) сасвим слободна и независна од нашег мишљења, атрибути су јој битна и неопходна својства, посредсвом којих се супстанција нама манифестира, а модуси су продукти атрибута, дакле опет својства, којима се, но другостепено, манифестира бесконачна супстанција; модуси дакле нису битна и стална, него вечно промењива и пролазна својства, а како се то нашем познању чини и из њега као битно следи, и стања супстанције. Но да горње потпуно јасно буде, морамо рећи коју поближе и о познању, како га Спиноза схваћа и узима.

Знамо да је Декарт, дошавши до уверења да Бог постоји и да је могуће доћи до истинитог познања, поставио стална правила уређеног синтетичког и аналитичног поступка, да буде строга контрола, да не кажемо регулативи код примања које му драго истине као новодобивеног дела нашега познања. Критерије истинитости биле су код њега јасност и одређеност (тачно разликовање једног појма од другог), за то је и дошао до коначног правила као ваљаног: verum est, quod clare et distincte intelligo. — Тек овде, код познања, започиње Спиноза своје учење; метафизичну извесност свог бића узима од Декарта непромењену — то му је тачка исходишта. У свом делу „о поправљању ума“ (1660.) саопштава он, како је размишљајући дошао до резултата, да предмети у свету изван нас нису по себи, дакле битно, добри или зли, већ да их ми сами сматрамо таквима, према том у каквом су они одношају к нашој субјективности. Он одлучи дакле да потражи и пронађе највеће добро т. ј. право добро, за којим, ако се објективно узме, треба човек да иде, да тежи да га постигне, јер је оно права срећа његова. Решење те задаће пада у делокруг нашег познања. При ближем посматрању нашао је да има четири извора, из којих црпимо саставне делове познања: 1) кад слушамо друге људе па се користимо њиховим речима 2) кад непотпуно штогод искусимо; 3) кад посредно штогод спознамо; 4) кад штогод спознамо непосредно. Последњи је извор једино поуздан, јер нам је њим дана адекватна идеја о бићу, суштини самог предмета т. ј. дата нам је сушта истина

(Kirchner, gesch. s. Philos), чије су критерије једноставност, јасноћа и одређеност. Наше мишљење је само онда поуздано и ваљано, ако се ради о каквој дефиницији, којој одговара које објективно биће, дакле збиља постојећи предмет или скроз истинита идеја. Пошто смо пак у стању добити адекватне идеје, то ће и наша спекулација, дакле и познање наше бити сушта слика природе и по форми и по садржини, само ваља да смо сигурни о постојању како идеје, тако и идеата. Идеја о бесконачној супстанцији је најсавршенија од свију осталих у нама, дакле смо сигурно уверени како о њеној и њеног идеата истинитости, тако и о објективности манифестација бесконачне супстанције, дакле атрибута и модуса њених. Највише добро пак како после излази на видело, је интелектуална љубав к Богу и с њом идентично блаженство човеково.

Да се узможе познање тачније и живље читаоцима представити, узећемо да је дух човеков као неко огледало. Непосредно познање су извесна стања душевна, у овом примеру слике објективних предмета у огледалу. Коју год дакле слику видимо да је непосредно у огледалу, за њу смо сигурни да јој објективни предмет у природи код идеја пак идеат, одговара. Таку слику у огледалу, односно идеју у духу, налазимо погледом на бесконачну супстанцију, јер идеју њену непосредно у свом духу налазимо, дакле смо дужни, у своје познање примити како саму супстанцију, Бога, тако и његове атрибуте и модусе. Да пак много штошта збиља постоји, а ми то видети не можемо, већ само сазнати можемо, ето нам за пример етера; видети га не можемо додуше, али његове учинке, боје, видимо и разликујемо, дакле су непосредни делови нашег познања. И Бога, и душу видети неможемо, но идеју им налазимо готову и потпуну у себи; тако и код спектралне анализе видимо сталне црте, које одговарају објективно постојећим бојама, али те боје ми никако својим оком видети не можемо, н пр ултра виолет итд. а знамо да за стално постоје. Бога можда још и зато видети не можемо што живимо у њему, што смо му, по Спинози, атрибутни модуси; да смо пак скроз и скроз Богом проникнути чини се да се узети може, тим више што одлични учењаци, међу њима Фр. А. Ланге допуштају и у обрану узимају више него три димензије, о чему ће у осталом бити више говора код Лајбница, а особито Фехнера.

Но Спиноза се не ограничује на та два. горенаведена атрибута бесконачне супстанције, он вели да тих атрибута има небројено много, но ми само горња два да упознати можемо. Осим тога је он врло нејасан: на једном месту говори да су атрибути саставни, битни делови супстанције, а не субјек тивна стања нашега духа, на другом пак месту вели да супстанција има небројено атрибута, од којих нам дух само два схватити може. Сама дефиниција атрибута гласи: „Per attributum intelligo id, quod intellectus noster de substantia percipit, tamquam eiusdem es sentiam constituens“, дакле се и поставља и одриче у исти час. Ако је атрибут битни део супстанције, онда не важи онај део дефиниције, који вели да разум схваћа; у исто доба смео би постојати у том смислу само један атрибут, мишљење, пошто само ово само себе схваћа. а последњи услов обусловљује појам атрибута. С друге пак стране по критеријама познања и истине сме и мора бити два атрибута, јер само два јасно и одређено спознајемо, а не више њих или само један. — Даље вели Спиноза, да су појмови броја, времена, мере, ствари, човека, животиње и т. д. слике нашег уображења, дочим то појам о Богу није. На основу какве веће јасноће и опредељености изузима он појам о Богу из реда осталих појмова, не може се изнаћи, пошто постоје само једне критерије за истинито познање. Спиноза је дакле догматиста, који је, ако не узмемо у обзир ово неколико погрешака, за које здрав разум запети мора, узвишен и скроз доследан, како ћемо у следећем видети.

По да пређемо на систематско излагање науке Спинозине, која је главним делом садржана у његовој „Етици“. Појам о Богу нам даје ова дефиниција: „Per deum intelligo Substantiam constantem infinitis attributis. quorum unumquodque aeternam et infinitam essentiam exprimit.“ Бог је дакле и праузрок свој, те се помишља да битише, да му је постојање нужним предикатом (погрешка Anселма К.). Тај Бог, бесконачна супстанција је, по речима Хегловим, лавовска пећина у коју сви трагови иду, а ниједан се не враћа, он је провалија, која све гута и у себе прима. Шта су атрибути речено је. Пошто смо и ми модуси, односно продукат двају атри-

бута, то ми Бога и схваћамо као биће са та два атрибута. Остали предмети, модуси немају реалности по себи, но добијају је, ако их посматрамо у супстанцији. Бог по том постоји, један је, у делима му се садржи и природа, праузрок је свега и у њему све постоји, а једино у њему се представе о чем му драго добијају; исто тако нужно следи да је Бог све унапред уредио, јер сваки догађај у свету лежи у појму природе Божје. Бог је дакле каузална свеза одношаја у васелени, он је нужда, услед које се све по неком разлогу, јер је разлог његова природа, збива. — Спиноза дакле изриче на длаку исто што и све природне знаности коначно као резултат свога аналитичног и индуктивног проучавања васелене исповедају.

Што се тиче слободе, то је само бесконачна супстанција слободна Као што се у опште може узети да су атрибути, колико их год било, различни међ собом, но сачињавају целину, пошто сваки на свој начин изражава биће супстанције, која је једина, а сваком од тих атрибута одговара у нашем познању идеја („Ordo et connexio rerum idem est ac ordo et connexio idearum“) тако су исто различни и одношаји тих атрибута међу собом, и њихови продукти, модуси. Моменти постајања, кретања, нестајања модуса опет се, као и атрибути налазе у једној природи Божјој, зато о каквој му драго слободној вољи, па и слободној акцији модуса разговора бити не може. Промене модуса се дају сравнити са морским таласима, који су увек и делови мора и овисни о целини, а овамо се чини да је од њих свака нека посебна целина. Тако и модуси држе да су целине за себе, да раде по својој слободној вољи, јер виде збиља своју вољу и своја дела, но не виде детерминирајуће мотиве својих дела и воље. Ако камен мисли, то он сигурно држи да по својој слободној вољи лети, кад пада; дете мисли да од своје воље тражи материне груди; кукавица мисли да он хоће да бежи; пијаница мисли, и кад је најпијанији, да говори баш зато што хоће да то и то каже и т. д. Права је слобода (5 књ. Етике) у признавању интелигентне нужде, т. ј. у сазнању своје слободе као нужне последице Божије воље, или што је исто, природе; тако исто и сазнање да човек ради све само у оквиру детерминирајуће га Божије природе. „Слободан је онај“, вели 7. дефиниција, „ко постоји једино услед своје саме природе, а ово је једини мотив његовим делима; овисан или присиљен је онај, ког други опредељује да постоји и чини нешто опредељено“. Ова дефиниција карактерише најбоље право мњење Спинозе о одношају човека и природе к Богу, који је крајњи узрок свега.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Евђеније Забел и Ернест Капел прерадили су руски роман „**Расколници**“ од Достојевског у драму, и тај драматизован руски роман примљен је у дворском бечком позоришту, те ће се онде представљати.

= Изишао је из штампе и разашиље се члановима Српског Археолошког Друштва **Старинар Српског Археолошког Друштва** година VII. књига 2. С овим садржајем: 1. Два писма Хиландарских калуђера. Од Димитрија Руварца у Земуну. 2. Спанићи на отоку Корчули у Далмацији. Од Вида Вулетић-Вукасовића. 3. Римски натписи. Из Ћуприје, Београда и Костôца. Од М Валтровића. 4. Дописи. 1. Из Крушевца од Саве Браљинца, инжењера. — 2. Из Брзе Паланке од Симе Михаиловића, учитеља. — 3. Из Прћиловице од Мих. Ст. Ризнића, учитеља. 5. Разне вести: Поклони Српском Археолошком друштву. — Преисторијске старине од бакра. — Откопавања у Добруџи. — Чување старина и уметничких радова у рату. — Енглеско старинарско друштво за испитивање Мисира. Главнији моменти из историје хришћанске ставрографије. Од Јов. Вучковића 1890. — Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu. Uredio Prof. Sime Ljubić ravnatelj nar. zem. muzeja i t. d. — Odsjek I. Svezak I. Egipatska i predhistorička sbirka. Odsjek II. Svezak I. Numismatička sbirka. — 1889. i 1890. — Studien für Geschichte der Donauprovinzen. — I. die Grenzen von Moesia Superior und der illyrische Grenzzoll. Von Dr. Alfred von Domaszevski Wien 1890. — Bullettino di Arlheologia e Storia Dalmata. Anno XII. Br 12. — Viestnik hrvatskoga arkeologičkog družtva. God. XII. Br. 1 i 2. Са три литографисане таблице. Старинар за сада излази четири пута на годину, и то првог дана месеца Марта, Јуна, Септембра и Декембра. Чланови утемељачи срцског археолошког друштва, плаћају 120 динара или у један пут, или у пет годишњих рокова по 24 динара. Чланови помажући плаћају оне године кад се упишу 8, а сваке године даље по 6 динара. Све до сад штампане књиге Старинара — година I. до године VI. — на број 24, могу се добити за 38 динара или 19 форината. (Прва година стаје 8 динара). Чланови помажући у Краљевини Србији могу претплатити и код поште. Дописи, пријаве на чланство, улози у-

темељачки, поклони и старине за друштво, нека се шаљу уреднику Старинара г. Мих. Валтровићу, чувару народног музеја.

— Из 101. и 102. свеске **„Отаџбине“** на по се је отштампана оцена професора *Момчила Иванића* на трагедију *Драгутина Ј. Илијћа* под натписом *„За веру и слободу,“* која је пролетос у књизи угледала света. Оцењивач у својој оцени не поричe неке добре стране (поједина лепа лирска места, театрални ефекат неких призора и патриjотску тенденцију), но ипак се чуди песнику, за што је похитао бар са штампањем тог дела кад има у њему много недостатака и грешака, које су последица недовољнога рада и непажње.

БЕЛЕШКЕ.

(† Глиша Марковић), техничар и питомац Саве Текелије у Будапешти у душевној помућености учинио је крај своме животу скочивши са другога спрата на улицу. Покојник је био честит Србин и врло одличан техничар. Бог да му душу прости!

(Преч. Никодим Милаш), врло добро познати књижевник наш и професор богословије задарске, наименован је од Њег. Величанства за православног епископа далматинског на место пок. епископа Стевана Кнежевића.

(Јубилеј). Прошле недеље прославили су у ужем пријатељском кругу 25-годишњицу свога службовања г. г. Васа Пушибрк, управитељ и Светозар Савковић професор новосадске срп. вел. гимназије. Нека их бог поживи, да још многу годину проведу здрави и крепки радећи у корист народу, упућујући наш народни подмладак у свачем, што је добро, лепо у корисно! Живели!

(Председник Матице Српске). За председника „Матице Српске“ изабран је и ове године на главној скупштини досадањи председник, велештов. г *Милош Димитријевић.*

РАЗНО.

(Славни људи на самрти.) 22. **Јован Петар Уц**, немачки песник, који се класички образовао изучавајући Омира, Пиндара и Анакреонта, показује у свом животу и у својим песмама скроз пријатну, али уз то уједно и мушку, филозофску мирноћу. Волео је сеоски живот и дражи природине те их је опевао у чистој радости; славио је и слободу. У песмама његовим има веселости, добре воље, досетке, духа и даха угодна задовољства. Ти су генији облетали цео живот Уцов. Као савестан асесор земаљскога суда у Анспаху, рођен онде 10. априла 1720. вршио је своје званичне дужности најсавесније те је певао само у часовима одмора. Тако је проводио дане, нежењен, са својом матером и сестром. Још на измаку живота био је одликован. Кад су Анспашке земље припале краљу пруском, наименован је био правим краљевским пруским тајним саветником и то су му именовање донели на неколико часова пред смрт, 12. маја 1796. Мирно и одмерено, као што приличи мудрацу, саслушао је тај глас и ништа није одговорио до ли само филозофско „тако!“ То „тако!“ равнодушности лебдило му је на уснама, кад је мирно и тихо изддануо.

23. **Лорд Бајрн.** То је име, које човек не може чути или читати а да се не узбуди. Та у том се имену стичу сви благослови и све клетве, које је Енглеска икад изрекла над песником. Бајрна је народ његов обожавао а уједно га и проклињао. „За чим је енглеска књижевност“, вели Теодор Мунт, „у свом новом маху управо тежила, наиме да се народни дух ослободи свих форми, које га сужавају па да се очитује у свој својој неограниченој бујности и дубини, у свим својим противностима и опрекама, то је потпуно и опсежно постигла само у Лорду Бајрну, који је највећи творачки дух те периjоде (1780.—1824.) Но како он приказује ослобођење народнога духа од свију педантних и ортодоксних норми, за које је био везан, лежи у њему уједно противност свим позитивним елементима народности те је у њему искрснуо песник негације, који је истресао и оваплотио све оно демонско, што је дремало у дубини народнога карактера.“ Да је то могао и морао постати, лежи у породичном му предању, у васпитању му, у судбини његовој. Предци су му били јаки, но и настрани и развратни људи. У породици су његовој наследне биле отмице, двобоји, дугови. Отац му је био леп, но пуст човек, који је проћердао и своје и женино имање те јадно умрьо у туђини. Сам Бајрн дошао је хром на свет, јер му мати при свом тешком порођају није хтела да зове лечника. Слабо је после умела њиме да влада те је Бајрн растао без икакве стеге и надзора. Рано се развио те је пусто појурио у живот као и оци му, проводио је љубав са небројеним женскињама, путовао је и расипао. Прво му подузеће, које је начинило сензацију, било је то, што је препливао Јелеспонт од Абидоса до Сестоса. То је после и опевао али је та песма, као и сва његова првенчад наишла на одлучан отпор и покуду. Ражљућен с тога но уједно тиме и подстакнут издао је на скоро затим прва два певања „Хаџилука Чајлд-Херолдова,“ која су га наједаред створила славним човеком. Цео га је свет сад тражио, ласкао му и славио му дар. Свуд се само о њему говорило. У том ђору славе оженио се, али му брак није био срећан. Пошто се са женом раставио, почео је наново свој пређашњи живот: путовао је, ашиковао и певао величанствена епохална дела. У Иалији је склопио заверу са карбонарима па кад се завера изјаловила, хтео је да оде у Америку па да онде буде фармер но оде онда у Грчку, да је ослободи од Турака. 4. јануара 1824. уђе у Мисолуњу где га становништво као помоћника и ослободиоца одушевљено дочека. Спремао се јуриш на Леганто а Бајрн је при том био спреман да као јунак падне с мачем у руци. Свога последњег рођен-дана, 22. јануара, спевао је своју лабуђу песму, у којој на завршетку соколи себе да тражи оно, „што су мало њих тражећи нашли — ратнички гроб.“ Па није друкчије ни било. Сувише се напревао: саветовао је, наређивао је, надгледао па се јашећи једаред по пљуску разладио; врућица га вргне у постељу. Како се непрестано забављао са судбином Грчке, то су му и сновиђења била сами ратни планови и бојеви. Изнурен пусти 19. априла 1824. на јакој бури душу своју с речима: „Сад ћу да спавам!“

НОВЕ КЊИГЕ.

Извештај о српској учитељској школи у Сомбору. За школску 1889-90 годину. Саставио Никола Ђ. Вукићевић управитељ. У Сомбору. Штампано код Ф. Битермана, 1890.

Пламенови. Песме *Радована Кошутића*. II. У Нов. Саду. Штампарија др. Павловића и Јоцића. 1890. Цена је књизи 15 новч. или 2 гроша.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 39. У НОВОМ САДУ 30. СЕПТЕМБРА 1890. Год. XVII.

ПОСЛЕДЊА ПЕСМА.

оди ми, ходи, стара лиро моја,
Ходи ми, песмо, — има л' вас још која?
Не тражим да ме, старца, забавите,
Не тражим да ми живот наставите.
Од све вечности један минут мали
Богови с неба и нама су дали;
И макар да је он од праха био,
Ма да је прош'о, ипак нам је мио;
Најлепше ми смо провести га знали:
Ми смо певали.

Ходи ми, лиро, и сам не знам зашто,
Ал се ужелим да те видим кашто;
Да се у стару прошлост ја покренем
И младих дана да се опоменем;
Да твоје жице ја прстима дирнем,
Кад ватре нема да у пеп'о пирнем.
Ладно је срце где огњиште беше,
И откле прве песмице почеше;
Ми смо га дуго загревати знали —
Ми смо певали.

Ходи ми, лиро, ходи ми сад амо,
Последњу песму да ми отпевамо;
Последњи гласак -- ма не био бајни —
Нек чују наши познаници дањни;
Па онда да те крај постеље спустим,
Лаку ноћ свете! да тихо изустим.
Са ове земље да се ми склонимо,
Без сваке туге да очи склопимо.
Свега смо сити! живити смо знали:
Ми смо певали.

Ходи ми ходи, стара лира моја,
Ходи ми, песмо, има л' вас још која?
Нећу хвалити лепоту и сласти,
Нећу спомињат' слободу и власти;
Нећу да славим старинске јунаке,
Нит ћу да певам ловћенске горштаке.
И такве песме имају свог доба,
Дигне их у вис љубав или борба;
И њима ми смо одужит' се знали —
Ми смо певали.

Ах, цела прошлост сада ми се јавља,
Радо се сећам младости и здравља;
Сва земља беше засађена цвећем —
Мислима сад се по том рају шећем.
Године дуге од пролећа самог,
На небу нигде ни облака малог;
Срце нам беше пресрећно у грудма,
Ни на чем нисмо завидили људма.
Горчине ми смо засладити знали —
Ми смо певали.

Ходи ми, лиро, у последње дане,
Нису ти жице још све покидане,
Свака ми јоште као нова сјаје,
Гласове исте као и пре даје.
Све је већ старо али мисли младе
Последње часе греју нам и сладе:
Напредак ума што корача данас,
Сваки му корак познат је и за нас;
Ми смо га свагда сустизати знали —
Ми смо певали.

Атоми мали међ собом се боре,
Светове руше да светове створе,
Мењају с' људи ка' и сваке ствари,
Долазе млади а одлазе стари.

Другови наши на живот се љуте
Па хитро иду на вечите путе;
Један за другим они сви помреше;
Лепе спомене са собом однеше.
Ми смо их многе ожалити знали —
Ми смо певали.

Ходи ми, лиро, познанице стара,
Видим те добро и без наочара,
Осећам жице под прстима мојим,
Живот се гаси али опет појим.
Било је време и младости наше,
Било весеља, љубави и чаше;
Сад, лиро, ходи да се опростимо,
Последњом сузом да се оросимо.
Целог живота нисмо за смрт знали —
Ми смо певали.

К'о стара воћка кад венути стане,
Ѓрана за граном осуши с' и пане;
Спрема с' да пође са овога света
Без једног листа, без ни једног цвета;
Без страха чека и на ветрић мали,
Спокојно да се доле у гроб свали.
Што је год мога то је она дала,
Не тражи да јој когод рекне: хвала!
Тако смо и ми проживити знали —
Ми смо певали.

У Ваљеву сеп. 1890.

Љубомир П. Ненадовић. *)

*) Ову дивну песму добисмо од омиљенога песника-ветерана нашег г. Љуб. П. Ненадовића, али не пристајемо да то буде *„последња песма"*, и оне слутње у њојзи примамо само као песничке визије, дакле без позитивнога основа, а усвајамо и прихваћамо уверење лекара му, који „јамчи, да ово није последња песма" Ненадовићева. Нека нас наш мили песник још дуго и дуго весели својим умним и лепим песмама и оним својим ванредно занимљивим и духовитим путописима по српским и страним земљама а до „последње песме" нека прође још много година! Ур.

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОЂАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

(Наставак.)

XIII. Његова странка.

Низ пут се сусрео са једним Мирковчанином. А био то онај Петар Торбарев, који је носио писмо бележнику, од свога малога кнеза.

— Добро ј'тро! и projури крај њега

— Да Бог да

Па тек кад је одмакао мало даље, осврнуо се.

— Чујеш, Петре!

Овај се осврну.

— Јел' ти код куће кнез?

— Ај?

— Јел' ти код куће кнез?

— Јесте.

— Спремају л' се овамо?

— Не знам

Он пожури у Мирковце. За по часа већ је био тамо. И таман он пред крчму, а пред њом неколико кола. У њима Мирковчани и бирачи и већници, баш стали, па чекају малог кнеза, те да се крену у Мирковце

Он се поздрави са њима

— Куд Бог да Арсеније?

— Ево овамо.

— Нећеш на избор!?

— Хоћу, с' вами.

— Па хајде.

И понуде му „фраклић" ракије.

— 'Оћемо л' те бирати, а газда-Арсеније!.. вели му један жедни бирач.

— Не вали Њега. Одобравају други.

— Па и њега и друге.. примети један

— Ама само њега. Он је наш, па наш!..

— Е па хајде.

— Јеси л' спремио ручак? шале се.

— Не вали.

— Е онда, да си нам жив и здрав! Тебе ил' никог другог.

А он се на мах разгалио Та зна он своје људе. У њих се највише и уздао, па се ни преварио није.

Неки већ хтели да пођу.

— 'Ајд' крећи!.. вичу предњацима

— Ево, ево.

Он се испречи:

— Није него!.. А 'ди вам је кнез?

— Сад ће за нами.

— А ви 'ајд, силаз'те!

И окрену се крчмару:

— Дај ракије! ... 'Ајд', ајд' доле!...

А Мирковчани, као људи мира и слоге, — као у један глас:

— Е па 'ајд'.

И сви посплазише са кола. Одоше у крчму, где се за час заче баш права пијанка. Ракија, вино, пиво, све се то лило, точило, нуз силну вику и дреку. Арсенија уздизали, хвалили, славили, а њему, боже мој, да речеш све тако мило, мило.

А они, који су на дому остали, дочули, да се овде пиће бесплатно точило, те сви из села нагрнули у крчму.

И кад је кнез лошао, затекао их већ наквашене.

— 'Ај'те, људи, да се крећемо! . .

Он њима то, а они њему:

— Живео наш началник Арсеније!

— Живео! . .

— Али, вели кнез, све је то добро, до бро него ми ћемо се задоцнити. Ај'те, пожур'те, можемо и после пити! . .

А они њему опет:

— Живео Арсеније!

И бадава их кнез звао, не мога их о дазвати

Онда он сакупи своја два-три већника и са њима се крену у Миљковце, дочим је осталима строго наложио, да се не шале дуже остати.

А Арсеније изгубио рачун, па их и на даље частио.

Није, сиромах ни приметио, да се нашао међу самим бирачима

А већници! . .

Јако же дим . .

XIV. Два невинашцета.

Њему тек што се брчићи огаравили, а већ се загледао у њу, у Смиљку.

Одрастао с њоме заједно, а и суседи су. Баш кућа до куће.

Он у једној кући, а она у другој, ама па се увек виде.

Враг их знао . . .

Пође тек он, да јави стада, а она већ у дворишту. Ограда ниска, па се обоје виде. Он пође у гувно, а она за њим, па га прати дуго и дуго погледом.

Е није него баш јој се омилео или шта ли, тек јој је увек празна и кућа и село и све, све, кад је он на њиви или тамо код оваца.

Још кад су били деца, тако дечаци, ђаци, играли се заједно. Тако једном удесили код Татићевих сватова, баш тако праве, правцате сватове Она била млада, а младожења он — Милоје. Ех те радости онда! Она замишљала да је као већ велика девојка, па баш права млада, а Милоје момак, и прави младожења. Купили још код грка за новчић прстење, са оним црвеним каменом, што се као алем прелива, и једном, кад су отишли тако са прстеном у школу, а учитељ опазио. Ох те бруке онда! . .

Тај дан био их обоје затворио у школи. Плачу и дреци ни краја.

Тек кад је учитељ изашао из школе, она се прва пренула. Сузним оком посматрала свога младожењу у највећем плачу. Меко јој се срце на мах смиловало. Лагано, да учитељ не чује, пригла му се и шаптала му нешто на ухо. Свим својим силама хтела га је да утеши, Говорила му: да и без прстена могу бити млада и младожења, па баш ако и то буде требало, молиће она сутра тату, и тата ће јој опет дати новчић. Онда ће опет и себи и њему купити прстење.

Боже! деца.

Али ево сад је она постала швигарица, већ и у колу игра, а он постао момчић.

Још која година, па ето и правих сватова?

А његова мати волела је њу, као своје дете. Она често долазила к њима и ту би преседила до вечери на банку, све удиљ слушајући приче своје снајке, Милојеве матере.

Па овог дана, док су се у селу бурни догађаји догађали, док је све село кортешовало за избор началника, док се и велико и мало узмувало — ове две душе, ова два невинашцета, проваћаху јутарње часове у заносном миловању. Њих се ништа није тицала ова врева и граја по селу на дан избора, већ својим очима гледаху у рујну своју будућност, а ушима својим слушаху само бурне куцаје својих срдаца.

Блажена младости! . . Док се старији мучно и горко боре за свој опстанак, дотле ти налазиш свој опстанак у самоме себи. Док се старији брину, како ће да зајазе своје различите потребе, дотле ти своју једину потребу са миловањем заситиш. Небо ти све удиљ рујно, а посао испреплетан раздраганим песмицама и невином шалом, све лакши и лакши. Сама си невина, свет ти је невин. За једним циљом жудиш, и кад га постигнеш, мнијеш, да си најсретнија.

Тога дана, чим је Милоје устао, спремао се да изјави стадо на пољану. Дан не-

радни, па је могао и мало дуже код куће остати.

Кад је пошао, огрнуо опаклију и кад је дошао у гувно, осврну се и опази Смиљку у врту јој. Поранила, па залива цвеће.

Он на мах збаци опаклију и лагано као веверица прескочи ограду и нечујно створи јој се за леђи, те јој одостраг рукама заклопи очи.

— Јух! дрекну она, а била се сва стреска од препасти.

Онда јој се оте:

— Ко ј' то?

Он ћути, а тек што кроз нос вели:

— Хм.

Одмах га познала.

— Ми-ло-је ти-си... промуца.

Он опет ћути, а руке не скида.

— Ал' ти си!..

Он не пушта Почела се отимати, али слаба, шта ли, па седе на траву и онда се стидљиво прену:

— И-ју!..

Па руком као погладила образ, где ју је он сад *први пут* пољубио и стидљиво оборила очи.

— Баш си ме поплашио!..

Он се зацену од смеха. Онда јој пружи руке.

— Ајд' да те дигнем.... Дед', дај...

Она му пружи руку, па се напела, само да превагне.

— Их! не можеш!...

Па му се некако нога смаче, она га превагну и он јој седе на крило.

— А њој срце куцало, тако куцало, као да ће јој искочити из грудих, а још осећала његов пољубац на образу.

— Што су ти очи тако црвене?..

— Притискао си их јако.

— Виш и овде.

И руком је уштине за образ.

Она га као ударила по руци.

— Ал' си ти!..

— Ево и овде.

Па је опет штипну.

— Као и ти.

— Баш није!

— Баш јесте.

— 'Ди?

И она га лагано пипну за образ.

— Сад да ти вратим.

— А-ја. Не дам.

И сакри лице рукама

Он је стровали на земљу и трудио се, да јој руке скине.

— Хи-хи-хи.... смејала се она кроз шаке.

И таман што јој једну руку одапео, наже се и пољуби је.

А она се задухала, шта ли, тек скпнула руке, па се тако загледала у њега а груди јој се дижу, и сва се задрхтала.

Онда уздахну дубоко, јако.

А он се помамио.

— Дед' још једном... овај... знаш тако, па бих те из'о.... Их! ал' те волем!..

— Да... ако ти кажеш снајки!..

— Нећу. Ид' Бога ти, а што би јој то и говорио!...

— Ал' ћеш кас'ти, па ће она...

— А што би се ти и бојала снајке.... знаш.... ја кажем њој... ево снајка: ја волем Смиљку. Ја, јес' волем. А она се смеје....

— Ти њој каз'о!!..

— Јес' ја њој... Знаш, а она каже, па воли се....

И од једном се трже.

Неки га глас прену.

Обоје стали, па прислушкивали.

А са лица им читаш страх, ужасан страх.

Ако их је ко видео!...

— О, Милоје, ој-ој!...

Он већ хтео да одговори, ал' му она запуши шаком уста.

— Прилегни..

Он леже.

— Ко је то? пита га она више погледом, него речима.

— Јосим... знаш, онај Мпјарчев, па ме виче да заједно терамо....

И она лагано подиже главу.

Разрогаченим очима мотрила Јосима.

— Ено га, от'шо је..

Онда он скочи.

— Е, идем.

— Стан' да те закитим.

И узабра неки цветић, па му га уде у пршњак.

Он је помилова по лицу и часком прескочи плот и оде на ледине.

А она га из врта дуго и дуго посматрала, па чак још и онда, кад је он већ далеко-далеко одмакао.

И онда уздахну, па први пут осетила оно право миловање. Осетила да га воле. Али већ не више са оном детињском љубављу, већ ..

„Еј, ала волем, кад ми дика дође. . . .
Еј, ала волем лане моје . . лане мо-о-је. . .“

И са песмом на устих упути се правце кући. . . . . .

А обоје мислили једно на друго.

Шта су сновали у свом срцу, то су они сами знали Беху то блажени тренутци праве, чисте, невине љубави . . .

XV. Како стоје ствари.

Док не дође сам избор, да видимо још како стоје ствари.

По свему овоме Миљковчани су имали за сада три кандидата за своје начелништво. Деда-Мирка, бившег начелника, — газда-Бенца и Живана Пиљарског. Првог је истакла попина странка, другог опет римокатолици, а трећег сам бележник са својих неколико људи. Још ка томе кад додамо и четвртог, Арсенија, онда нам је све јасно. Но, али овог последњег није нико истакао, он се сам натурио више тајно, него јавно.

Елем избор би имао врло знаменит бити. Додајмо томе још и то, да ће се том приликом још неколико већника одменити, па нам неће бити чудно, што се све село тако узмувало.

Око десет сати све је врило пред општином. Жагор, ларма, вика, псовка, говор, смех, све се то у једно слило те се начинила чудна смеса гласова. Уши заклопиш, да те не заболи глава.

Само жене остале су код куће А и њих је нешто вукло, вукло тамо пред општину, да и оне чују. Оно урођено женско љубопитство и у овај мах љуто их морило. Варјача им била као усијано гвожђе у руци, и треснуле би је у овај мах, само да су слободне од посла, те да и оне учествују онде.

У некле, па и Мирковачки мали кнез стиже на коли пред општину. Са њиме већници.

— А где су други? пита га биров-Сава.

— Сад ће и они за нами

Сиђоше, па се поздравише.

И за час се и они помешаше међу Миљковчане.

Ту се говорило, викало, „кортешовало“, зипарало за чудо пупо.

А предстојник још није дошао.

Чује се како са цркве већ и једанаести час избија.

— Нема га још.

— Нема.

И слегнуше раменом.

Неки веле:

— Тек што није.

Други опет:

— Сад ће.

Опет га изледају.

Пошаљу бирова у дô, да онде погледа пут окружне вароши. Оданде се све лепо види.

И тек што су неколико речи проговорили, а биров дојури. Само што дише, а рукама млата.

XVI. Ево га!..

— Шта је? питају га.

— Иде л’?

Он одахну од умора:

— Ево га! . . .

— Пристојник?

— Он.

И улети у општину, да јави начелнику и бележнику.

— Ево га! . . .

И бележник испусти протокол из руке

— Та ваљ’да није! . . Иде?! . . .

— Ту је у долу.

— Но, муку му! . . оте се бележнику и сав љутит, што још није све спремио, пође спремати.

Оде у писарницу, па се опет врати. Узе неку књигу, па је одмах остави. Пође на поље, па се и врати.

А све јури — жури. Сав се узмувао.

— До врага, где је сад записник ?! . .

— Изнес’те овај крчаг на поље! . . .

— Гди је још једна столица ?! . .

— Но, свеца му! . . шта си се укипио! . . Где су још столице, а? . . продера се на једног serежана.

И сам потрчао некуд, па се врати.

Сетио се да предстојник кашље и да је љут, кад у општини, бар кад он дође, нема пљуваонице.

— Но људи, јесте л’ ви при себи ?! . . А куд је пљуца?

Један пандур блену у њега.

— Пљуца, магарче! . . .

— Молим покорно, пљуца . . Ја не знам ко је то . . .

— Та пљуца, лудо, што се у њу пљује.

— А!.. сети се пандур... Молим покорно, је л' онај сандучић мали, у чега ви купите кашаљ?

— Та пљуца, магарче, ... гди је?!

— У штали.

— Одмах да си је донео.

И пандур отрча у шталу и кад ухвати пљуваоницу, а он сав пребледи. Била пуна креча, како су тамо нешто у општини закречавали.

Стао, па се замислио, шта да ради.

А жагор се на шору већ утишао. Чује се лупа неких кола.

— Пљуцу!.. дрекну бележник из ходника.

И пандур без да се премишљавао, зграби је са кречом и потрча

— Ево.

— Бубо!.. дрекну бележник и ћуши га. Пандур дрхтнуо руком, пљуца се превали, и сав бистри креч изручи се на њега и на под.

А предстојник се појави на вратих.

Пред њиме се белио ту скоро просути креч.

— Господине бележниче, шта је ово? од куд овај креч?

Бележник замуцао.

— Та молим поглавити... овај овде... кречили, па износио креч... О поглавити. . грдим га, што није боље држао, већ просуо...

И предстојник се окрену пандуру и као морао се насмејати, кад је видео како изгледа. Са одеће му цурио је креч, а један му образ био окречен, како се окреченом руком ухватио за њега, кад га је бележник ћушио. И сиромах сав дрхтао.

— Бо'ме си ти невешт!.. Зар се тако износи креч Добро што сам касније дошао, јер би га иначе на мене изручио.

А бележник се ушепртљио. Бојао се зар да пандур не изрече праву истину.

— Нађи још кога, па то одмах, да си почистио!

Заповеди му предстојник и уђе у писарну.

(Наставиће се.)

У ОЧИМА ТИ КРАСНИМ...

У очима ти красним
Видим да суза блиста,
Видим да жалост мути
Та дивна сјала чиста.

Па срце моје жељно
Хтело би да те пита:
У твојим груд'ма бајним
Каква је туга скрита?

Ал' језик ми се пусти
Пред тобом увек свеже,
А срце, толи живо,
Чудно се, чудно стеже.

Па немам речи згодних,
Што тугу вељу блаже,
Па немам речи оне,
Што може *све* да каже...

Васа Крстић-Љубисав.

НА КРИЛИМА ЉУБАВИ...

ПРИЧА А. ЧЕХОВА.

С РУСКОГ ПРЕВЕО СИМА Ј. АВРАМОВИЋ.

(Свршетак.)

Никитин је живио на пола километра далеко од куће Шидловских, у стану од осам соба, за који је плаћао триста рубаља годишње заједно са својим другом, професором географије и историје. Иполитом Иполитићем. Овај Иполит Иполитић још доста млад човек са риђом брадом, прчастим носем, и грубим, не интелигентним лицем, налик на каквога калфу, али добродушан човек, сеђаше за столом, и поправљаше ученичке карте, у то доба, кад се Никитин вратио кући. Он је држао да је најнужније и најважније за географију цртање карата, а за историју знање хронологије. По читаве ноћи он је седио и плавом оловком поправљао мапе својих ученика и ученица, или је састављао хронолошке таблице.

— Како је данас дивно време! рече Никитин улазећи у собу. — Ја вам се дивим како ви можете да седите у соби!

Иполит Иполитић беше ћуталица Он или је ћутао, или је говорио о томе, што беше свима већ одавно познато У тај мах он одговори:

— Да, дивно време. Сада је мај, скоро наступа право лето. А лето није то што је зима. Зими треба ложити пећ, а лети је и без пећи топло Лети можеш отворити и прозоре па је опет топло, а зими је и поред дуплих прозора хладно

Никитин поседе мало за столом, па му беше досадно.

— Лаку ноћ! рече он подижући се и зевајући. — Хтео сам вам испричати нешто романтично, што се мене тиче, но ви се занимате географијом. Ако вам почнем што год о љубави, а ви одмах: које оно године беше битка код Калке? Но до врага и ви и ваше битке!

— Шта, зар се ви срдите?

— Да, досадно ми је!

Па нерасположен што се још није објаснио с Машом, и што сада нема с киме да поразговори о својој љубави, он оде у свој кабинет, и леже на диван. У кабинету је био сумрак и тишина. Лежећи на дивану и гледајући у сумрак Никитин поче мислити о томе, како ће га кроз две три године, кад се каквим послом крене на пут у Петроград, до станице пратити Маша и плакати, како ће у Петрограду добити од ње дугачко писмо, писмо, у коме га она моли, да се што пре врати кући. А он ће јој писати ... То ће писмо почети овако: Мила моја мачкице ...

— Мила моја мачкице — рече он и насмеја се.

Није му било пријатно да лежи Он подмету руке под главу, и забаци леву ногу на наслон од дивана. Тако му је било угодније Међу тим прозор поче приметно светлити, а у дворишту запеваше сањиви петлови ... Никитин је непрестано мислио о томе, како ће се враћати из Петрограда, како ће га на станици дочекати Маша, и викати од радости, вешајући му се о врат; или, још боље, он ће је преварити, па ће доћи ноћу изненада, куварица ће му отворити врата, а он ће на прстима ући у спаваћу, собу, скинути се и лећи, а она ће се пробудити и тада њене радости!

Дан се већ у велико забелио, а пред његовим очима ишчезоше кабинет и окна на прозору. Пред пиваром, поред које су данас јахали, седила је Маша и нешто говорила. За тим је она узела Никитина под руку и отишла с њиме у парк ван вароши ... Овде је опет угледао растове и врањија гњезда, налик на капе. Једно се гњездо заљуља. а из њега провири Шебалдин, и громко викну:

— Шта, зар нисте читали Лесинга!

Никитин задркта целим телом, пробуди се и отвори очи. Пред њиме је стајао Иполит Иполитић, и затуривши главу везивао је свој оковратник.

— Устаните, време је на службу ... — А обучен човек не треба да спава. Тако се квари одело. Треба спавати свучен у постељи ...

И он, по своме обичају, отпоче да говори о томе, што је већ давно свакоме познато.

Први је час у школи имао Никитин из руског језика, у другоме разреду. Кад је он тачно у девет сати ушао у овај разред, то су овде на табли била написана кредом два велика писмена: М. Ш. Ово је сигурно значило: Маша Шидловска

„Већ су проњушили, шерети ... помисли Никитин. — Ама како то они све знају?“

Други је час имао у петоме разреду, из литературе. И овде је на табли било написано: М. Ш, а кад је он по свршетку часа излазио из овога разреда, за њим ђаци викнуше као год у позоришту:

— Ура-а-а! Шидловска!!

Како је спавао обучен, то га је глава болела, а у телу осећао је умор и клонулост. . . Ученици очекујући сваки дан распуст за испите нису ништа учили, осећали су досаду и нестрпљење. . . Никитин је то исто осећао, но њихове шале није примећивао, већ је за време часа непрестано прилазио прозору. Он је видио улицу, коју јако осветљаваше сунце. . . Изнад кућа прозрачно плаво небо, тице, а тамо далеко иза зелених паркова и кућа, пространа бескрајна даљина са шумским контурама, иза које се повијао дим од јурење жељезничке локомотиве. . .

Ето ти на улици, испод сенке багренова, прођоше два официра у белим блузама, швићкајући корбачима. . . Тамо на омнибусу прође гомила Јевреја, са седим брадааа и качкетима. . . Гувернанта се шетала са директоровом унуком. Протрча од некуда и „Сом“ у друштву са сокачким псима. . . А одмах за тим прође и Варја, у простој пепељавој хаљини и црвеним чарапама, држећи у руци журнал „Весник Европе“. Она је јамачно била у варошкој библиотеци. . .

Међутим часови се неће тако скоро свршити, него тек у три сата! а после часова треба отићи код Волфа на кондицију, ма да би он тако радо отишао мало до свога стана, или Шидловскима. Волф беше богати Јеврејин, лутеранске вероисповести, који не хтеде да даје своју децу у гимназију, него их је образовао код куће, и плаћао по пет рубаља за један час . .

„Досадно. досадно, досадно!!!“ — мишљаше Никитин.

У три сата он оде Волфу, и остаде код њега, како му се учини, читаву вечност. Од Волфа је иза-

шао у пет сати, а у седам сати морао је отићи у гимназију на професорски савет да саставе распоред усмених испита, за четврти и шести разред! Када је доцкан у вече пошао из гимназије Шидловскима, срце му је силно куцало, а образе му беше подузео пламен. Читаве недеље и месеце има већ како се он спрема, да се изјасни, па је за то спремао читав говор са предговором и закључком, а сада пак он не беше спреман ни на једну реч, јер му у глави беше читав хаос, и он само знађаше да се данас мора по што по то изјаснити, и да више не може никако одлагати . .

„Ја ћу је позвати у парк — размишљао он, па ћемо онда мало прошетати, и ја ћу јој се исповедити“: . .

Приспео је до куће Шидловских. У предсобљу не беше никога, он уђе у салон, а за тим у трпезарију. . . И ту не беше никога. Чуло се само како се горе, на другоме кату, Варја с неким препире, и како у дечијој соби шваља звецка маказама. . .

У тој кући била је собица, која је имала три имена: мала, пролазна и тамна. . . У њој је стајао стари орман с лековима, с барутом и ловачким прибором. Одавде су водиле на други кат уске степенице, на којима су увек дремале мачке. Ту беху двоја врата: једна су водила у дечију собу, а друга у трпезарију. Кад је Никитин овамо ушао, пролазећи на други кат, врата се од дечије собе отворише и залупнуше тако јако, да се затресоше и степенице и орман; Маша истрча у загаситој хаљини с парчетом плаве материје у рукама, и, пошто није приметила Никитина, пође степеницама.

— Станите. . . . задржа је Никитин. — Добар дан, Маша. . . . Молим вас. . .

Он се беше задихао и не знађаше шта да јој рече; једном је руком држао за руку, а другом за плаву материју. . . Маша у тај мах нити се беше уплашила, нити се чему чуђаше, већ га погледаше својим крупним очима.

— Дозволите . . продужи Никитин, бојећи се да она не оде. — Ја имам нешто да вам кажем. . . Само . . . овде је незгодно. Ја не могу, ја нисам у стању. . . Разумете ли ме, Маша, ја не могу, па ето. . .

Плаветна материја паде на под, а Никитин узе Машу за другу руку. . . Она побледе, усне јој задрхташе, за тим устукну натраг испред Никитина, и нађе се у троуглу између зида и ормана.

— Тако ми части, ако ми верујете, рече он полако. — Маша, тако ми части. . .

Она забаци главу назад, и он је пољуби у уста, и да би се овај пољубац продужио даље, он је помилова по образу, те се због тога и он нађе поред ње, у томе истоме углу између ормана и дувара, а она му се тада обеси рукама о врат, и положи му своју главу на груди. . .

За тим они обоје истрчаше у башту.

Башта Шидловских била је велика 3—4 километра . . Овде су расли око двадесет кленова и липа, беше и једна јела, а од осталога дрвља: трешње, јабуке, крушке, дивљи кестенови и сребрнаста маслина. . . Остала земља беше засађена цветом.

Никитин и Маша ћутећи су трчали по алејама, смејали се, и запиткивали се по некад испрекиданим питањима, на која не одговараху. Над баштом светлио је месец а на земљи из тавне траве, слабо осветљене месечином, издизаху се сањиве лале и перунике, молећи их чисто да и њима искажу своју љубав. . .

Кад су се Никитин и Маша вратили у кућу, официри и госпођице беху се већ искупили и играху мазурку. Опет је Пољански водио кроз све собе grand rond, опет после играња играху „Судбине“...

Пред вечеру, када гости изађоше из салона у трпезарију, Маша остав на само са Никитином, привуби се к њему и рече:

— Ти сам говори с оцем и с Варјом. Мене је срамота . . .

По вечери он је разговарао са старцем. Стари Шидловски, пошто га је саслушао, мало се размисли и рече:

— Врло сам вам благодаран за част, коју указујете мени и мојој кћери, но допустите да се пријатељски разговарамо. Говорићу с вама не као отац, већ као кавањер с кавањером. Реците ми, молим вас, шта вас гони да се тако рано жените? То се само сељаци тако рано жене, но код њих вам је позната њихова нужда, а каква је вама нужда? Какво задовољство осећате, да се још сад, у тако младим годинама окујете?

— Ја нисам млад! рече као увређено Никитин. — Мени је двадесет седма година.

— Тата, ево дошао је марвени лекар, викну из друге собе Варја.

На томе се разговор прекрати. Никитина до куће испратише Варја, Маша и Пољански. Кад дођоше до вратница, рече Варја:

— За што се тај ваш тајанствени Митрополит Митрополитић никуда не појављује? Што не дође к нама. . .

Кад је Никитин узашао у собу, тајанствени Иполит Иполитић седео је на својој постељи и скидао чакшире.

— Не лежите, драги мој, рече му Никитин сав задихан. — Почекајте, не лежите!

Иполит Иполитић брзо обуче чакшире, и упита изненађено и плашљиво:

— Шта се то догодило?

— Ја се женим!

Никитин седе поред друга, и гледећи на њега, као да се чуди самоме себи, рече:

— Помислите, женим се! Узимам Машу Шидловску. Данас сам је запросио...

— Па шта? Она је, чини ми се, добра девојка... Само је врло млада.

— Да, млада! уздахну Никитин и брижно слеже раменима. — Врло, врло млада!

— Она је била мој ђак у гимназији, рече Иполитић. — Ја је познајем. Географију је учила прилично, а историју рђаво. У разреду није била пажљива.

Никитин се на један пут сажали на свога друга, и хтеде му рећи што год ласкаво и утешно.

— Драги мој што се ви не жените? упита он. — Иполите Ипилитићу, за што ви на пример не бу узели Варју? То је дивна, прекрасна девојка! До душе она воле радо да се препире, али за то има срце, какво срце! Она ме је мало пре питала за вас. Ожените се њоме, драги мој! А?

Он је врло добро знао, да се Варја не би никад удала за оваког досадног човека са прчавим носом, но опет га је наговарао да се ожени њоме... За што?

— Женидба је озбиљан корак — рече Иполит Иполитић мислећи. — Треба расудити о свему, промерити околности, а овако на пречац то је немогуће.... Практичност није никад на одмет, а особито при женидби, кад човек престаје бити бећар и почиње нов живот....

И он отпоче да говори о томе, што је већ свима одавно познато. Никитин га не хтеде слушати, него се опрости с њиме и оде у свој кабинет. Он се брзо скиде и одмах леже, да што пре почиње мислити о својој срећи и Маши, о будућности, па се тада насмеја и сети се да још није читао Лесинга.

— Треба га прочитати! — помисли он у себи. — У осталом што да га читам? Нека иде до врага....

И уморен својом срећом он одмах заспа смешећи се до саме зоре...

Снивао је топот коњских копита по дрвсноме поду, снио је како из коњушнице изведоше вранца „Нуљина,“ за тим белца „Великана,“ а после њега његову сестру „Лидију“....

МОДЕРНА ДРАМА У НЕМАЦА.

(Наставак)

а да се озбиљни песници трудили да драму у *народном* духу дигну и унапреде, ипак су још око године 1830 на немачкој позорници превлађивали преводи лоших туђинских комадâ. Тада начини године 1834. оригинална једна драма грдну сензацију те се чинило да навештава нову еру немачкога позоришта. Била је то *„Гриселда“* од *Халма*, која је уз бурно одобравање приказана била најпре у Бечком дворском позоришту па одатле победоносно прешла преко свију немачких позорницâ. Фрања Јосиф барон Минх-Белингхаузен, који се скривао под скромним псевдонимом: *Фридрих Халм*, родио се 2. априла 1806. у Кракови. Још се као дете заносио за позориштем те је написао комад један за своје лутке. Од двадесет година био је готов са својим правничким наукама па је ступио у државну службу, у исто се време оженио а на кратко време пре тога довршио је био своју прву жалосну игру. Са свим се у тајности развијао његов дар песнички под утиском шпанских драматичара, нарочито Калдерона. „Гриселда“ је била први комад, с којим се усудио изаћи пред публику. Док је сад барон Минх-Белингхаузен у чиновничкој својој карнјери напредовао, писао је Фридрих Халм једну драму за другом но није с њима баш пожњео велика успеха. Тако је публика немачка на „Гриселду“ скоро већ била и заборавила, кад је године 1842. нов један комад под натписом: „Син пустиње“ (има га у хрватском преводу Ивана Трнског) писцу свом донео нове ловорике. У том се комаду хоће да покаже моћ племените женске душе а уједно и превласт племените ћудоредности над варварством. Партенија, ћерка грчког неког ковача, обраћа дивљега кнеза Тектосага чистој љубави и цивилизацији. После многих осредњих успеха на позорници постигао је Халм године 1854.

још једаред свестрано одобравање са својим „Борцем Рављењанином.“ И тај се комад одликује развојем пуним ефекта и лепим звучним језиком, но слабе су му стране, као и осталим Халмовим делима, унутрашња невероватност карактера и мотива. Јунак, Тумелик, син Арминијев, кога рођена му мати, да би га ослободила срамоте, убија, одвратна је појава а величање женске моћи у кнегињи Германкињи изгледа неистинито и усиљено По што је Халм написао још читав низ мањих и већих драма, међу осталима и „Wildfeuer.“ кога имамо у српском преводу Јована Грчића („Стрелан“, седамнаеста свеска Зборника позоришних дела), умрьо је 22. маја 1871. као генерални интендант оба Бечка дворска позоришта.

Међу тим се на северу Немачке давно већ засјала биле нова звезда за драму; као таква се указао Берлинској публици Христијан Фридрих *Хебел*, чије је првенче „*Јудита*“ 6. јулија 1840. сјајно успело на дворској позорници у Берлину Хебел се родио 18. марта 1813; био је сељачки син те се и васпитао са свим сеоски. Дух му се питао библијом и катавасијом. Од петнаесте до двадесетдруге године свога живота радио је као писар у месту свога рођења Тада су неке песме му, које је послао у Хамбуршку „Modezeitung“, обратиле на њега пажњу издавачице Амалије Шопове. Она га позове, да дође у Хамбург, прибави му средства. да онде остане те да се приправи за свеучилиште. У Хајделбергу и Монакову учио је и промовирао, уз то писао песме и новеле а баш се читалачка публика није много освртала на њ. Године 1840. врати се у Хамбург. Ту услед неке опкладе створи „Јудиту“ за четрнаест дана. Славно то дело није било ништа више и ништа мање него чулно-сензацијонална нагрда чивутске народне скаске, која је позната из апокрифа старога завета Од Јудите, која — и ако с језујитским моралом — ради богу у славу, начинио је песник похотљиву жену, која душманина свога народа убија не само из родољубља него нарочито из беса и стида због срамоте, која је њој нанесена; од дивљега храброга Холоферна постао је пијанац, који о религији философира и морализира а лепота га Јудитина савлађује и распаљује. У место славопоја у апокрифном приказу завршује Јудита са очајном молбом на свештенике и старце да је убију, кад она то зажели; а својој служавци шапуће разлог: „Не ћу Холоферну да родим сина! Моли се Богу, да ми ложесна буде неплодна. Можда ће се смиловати на мене!“

За предмет другој својој драми узео је Хебел једну од најдирљивијих немачких скаски, историју „Геновеве,“ коју су пре њега обрадили већ Тик и Раупах. И ту је свом пралику учинио неправду. Његова је Геновева преко мере ћутљива светица, која ни за најгнусније нема израза одвратности и срџбе; Голо је код Хебела нека смеса природе Дон-Хуанске и Фаустовске, која се мало по мало потенцује до ђавола На завршетку се подлац од своје воље сам убија, у место да га, по скасци, џелат смакне.

Добивши од краља Христијана VIII. припомоћ, пропутује Хебел Италију и Француску. Године 1844. угледа света у Паризу његово дело „*Марија Магдалина*,“ „грађанска жалосна игра.“ Могао ју је исто тако или још боље назвати „страшним комадом“, јер у њему излазе све грозе, што их има на свету: обешчашћење, крађа, неверство, двобој, самоубиство, убиство детета, и то на начин, који читаоца и гледаоца до зла бога узбуђује. Јунакињу, столарску ћерку Клару, одводи прост неки момак, кога она и не љуби; одводи је на после остави а она скочи у воду, кад је њен пређашњи драган неверника у двобоју убио. За што Хебел ту самоубицу и убицу свога детета, према којој човек није кадар осетити ни права саучешћа, карактерише као Марију Магдалину, једва се даје разумети.

Пуних седам година свог живота провео је Хебел пишући своје последње дело, трилогију „Нибелунге.“ Ни великој позоришној уметности Хебеловој није пошло за руком, да драмски заокружи грдни епски материјал. Трагедија се театрално једва даје приказати. Па и иначе је премного морализсања и рефлектовања међу старим јунацима, који у опште нису онако оригинално приказани како се могло очекивати од Хебела Но ипак су „Нибелунги“ без сваке сумње спев узвишене лепоте.

На болесничкој постељи, на коју га је бацила окорна боља наскоро пошто је довршио „Нибелунге,“ добио је радостан глас, да је његово дело добило награду од хиљаду талира, коју је расписао био пруски краљ. Умрьо је 13 децембра 1863.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Но да пређемо најпосле на човека, његов душевни живот и његове одношаје к извањском свету. Из горњег ће сваком јасно бити, да је тело само модус атрибута просторности, душа пак само модус атрибута мишљења. Уједно нам приметити и нагласитиваља да је душа само појам тела, његова представа, створена из нетачног и кривог схваћања праве суштине тела и каузалности његових стања. Једна те иста стања носе, двоструко схваћена, по двоје називе; пошто и тело иначе и душом зову. Један дакле живот има привидно двојака стања, телесна и душевна те се тако н. пр. опредељење да се каквој му драго нужди тела доскочи, зове код душе „одлуком;“ јасно осећање да се ова или она потреба телесна подмирити има, зове се у душевном животу „захтев“ или „жеља;“ способност пак разликовати тачно једну потребу од друге зове се у душевном животу „воља.“ По том и додељује Спиноза вољи само способност да може штогод да потврди или одбаци, као потребно или непотребно; воља је дакле слободна једино у том познавању и разликовању узрока својих телесних стања, дакле у стварању, другим речима, адекватних идеја о природним законима. Зато се слободним може назвати једино онај, ко какво добро или зло као нужну последицу природних закона упознаје и признаје. Ту задаћу очевидно врши у нама разум (ваља разликовати од појма ум; разум (Verstand) из представа по законима логике и категоријама строго разликује појмове и ствара судове, а ум (Vernunft) као рецептиван део из тих судова не мењајући их закључује и ствара идеје); зато су воља и разум идентични. Обично и разум и воља, штогод одобравају или одбацују, примају или не примају. — Представе о законима у природи, као генерализацији сталног поретка природних појава, дакле и представе о идејама „слобода“ и „каузалност“ добијамо имагинацијом т. ј. посредством својих осећаја (живчаних); представе пак о свем, што нашу делатност увећава или умањује, називамо обично афектима. Корен дакле афектима лежи у појмовима: „добро“ и „зло“; ако количина једног или другог пређе границу обичног и нужног, настају афекти живе радости или гњева, већ по томе да ли је човеку што пријатно или га је болан осећај освојио. Разлике пак између добра и зла, ако се строго узме, и нема; добрим називамо ми по свом егоизму све што нам је корисно, злим све што нам је шкодљиво, односно што нормалном, повољном стању нашег тела одузима ту реалност. Предмет дакле у природи ниједан по себи самом није ни добар ни зао, већ га ми по својој субјективности таковим сматрамо, а руководи нас у том наше познање које нам дотични предмет као користан или вредован по наше тело препоручује или нас од њега одвраћа Одавде се могу извести и нека душевна, боље рећи телесна стања, као радост и жалост (телесна зато што је душа идентична с телом). Радост је чуство, које нас обузима при сазнању телесног добронахођења, пуне реалности телесне; жалост је чуство противно радости (међу тим чуствима влада неки одношај контрадикторности, не контрерности, јер се та стања узајамним негирањем полажу, а једно истинито бити мора; равнодушност овде места нема, пошто јој је извор у интелектуалној љубави Бога, дакле је виши стадиум познања) У тесној свези са радошћу и жалошћу стоје чуства љубави и мржње. Предмет, који нам проузрокује радост, ступа као објект у одношај нашег пријатног расположења; предмет пак, који проузрокује жалост, постаје објектом негативног чуства, мржње. Па ипак се сав наш душевни живот, ма како се он различним чинио, даје свести на један појам као извор свој, и то на природни нагон самодржавања т. ј. на „биће човеково у опредељењу да чини оно, што је у прилог његовом (индивидуалном) битисању (ексистенцији).“ На тај начин је успостављена органска целина свег душевног живота нашег, јер га нагон природни нужно веже са вечном, бесконачном супстанцијом и даје му тим непосредно најјачу и најширу подлогу, што се само замислити даје.

Човек је навикао да много којешта меће у рачун случају, да рачуна на случај као неку врло неопредељену но важну чињеницу (фактора) у свим одношајима нашег душевног живота к извањском свету, пошто прилике извањског света нужно утичу на наше фи-

зично (дакле и душевно) нахођење; но случај не постоји. Именом случаја крстимо ми у својој субјективној заслепљености строго правилни природни поредак, ком тока схватити не можемо, дакле себи ни законе за њега поставити у стању нисмо. — Исто тако смо се навикли да критикујемо постојећи поредак у свету и васиони, па говоримо о савршенству, односно неправилности природе, дочим не видимо да нам као мерило служи не баш особито објективан мотив, наша лична корист или штета односно повољност или неповољност, која за нас појединце одатле произилази. — Осим тога и представе о предметима у природи постају потпуне начином, који баш за њихову истинитост и потпуност најслабије јамчи, а то је помоћу силе уображења (фантазије.) Она је код Спинозе врло тамна и до крајности нејасно опредељена. Без ње не можемо ми добити никаквих идеја о модусима, предметима у природи; те идеје називају се додуше тамне идеје, но састоје од јасних, опредељених представа модусâ, које се, што је најчудније, добивају једино силом уображења. На више места говори Спиноза додуше да су мишљење и просторност паралелни; у том случају, да сила уображења стоји збиља у нужном корелату са модусима, као предметима објективираним у просторности, морала би се и свака збрка представа наћи објективирана у природи, т. ј. фикције нашега ума морале би бити истините. а том се противи свако искуство, које ипак има непобитно чврст и сигуран темељ. Овде је збиља Ахилова пета Спинозине философије. Ако признâ да су модуси само продукти мишљења, мора нужно признати да бесконачна супстанција има само један атрибут (т. ј. за наше познање); држи се и надаље своје науке о модусима, то онда тај deus ex machina, сила уображења, добија опредељени карактер трећег атрибута, јер је логична нужда да је он непосредни медиум нашега потпуног познања, јер без њега ни саме атрибуте упознати не би могли. На више пак места исповеда се да ми људи познајемо само два атрибута божја, премда се ипак допушта да их има више, но за нас као да их и нема, јер их спознати не можемо; но овде или ваља признати трећи атрибут, који спознајемо (иначе не би могли о њем опредељено ни говорити), или се ваља помирити с осведочењем да сва система основа и ваљаности нема, јер јој недостаје потпуно познање, односно његова могућност, а затим и свака извесност манифестација бесконачне супстанције — дилема, која је свакако од огромне, што се превидети не да, важности за Спинозину философију. Исто пак тако је неопредељен код Спинозе и појам и извор погрешног схваћања; док тачно опредељеног начина познања нема, игра погрешно схваћање исту важну улогу. коју и случај, у свагдашњем смислу узет, игра у нашем животу и његовим приликама.

Без сумње би желети било да, у интересу тако узвишене науке, као што је Спинозина, какогод падне и изгуби се потреба силе уображења. С почетка се чинило да извор непосредног познања са својим адекватним идејама удовољава свима захтевима, што их човек на познање ставља, но тачније посматрање показује да то тако није; оно је присилило и Спинозу да призове у помоћ силу уображења, премда је морао осећати да она није потпуно на свом месту и да треба објаснити, зашто ју је управо на поприште своје науке довео и тако кобно место јој досудио. То га никако не објашњује, а тим стање ствари никако не поправља. Да се читалац међутим можда не буни одвише том мистеријом, дужност нам налаже да покушамо, у колико нам је то могуће, да том недостатку доскочимо и да бацимо нешто светла на то замршено на први поглед питање.*)

Кад видимо какав предмет у природи. добијемо представу о том, и то по верној слици његових извањских, често и химијских му особина и својства. По том скупу својстава моћи ћемо ми разликовати ту представу од свију осталих наших представа; пође ли нам то за руком у тој мери, да си створимо о том предмету такову слику, која заиста представља битна својства, којих скуп свако пред очима имати мора, ако хоће да је сигуран у разликовању тог предмета и његове представе од свију сличних предмета и представа им, онда та слика, узета као јединица. прелази у појам. И појам је дакле представа,

---

*) Усуђујемо се замолити гг. стручњаке, који сл[е]деће упчитају, да ме добростиво обавесте, ако нађу да сам или овде или ма где иначе погрешно тумачио. На много сам места за љубав опредељености врло слободан и скроз оригиналан; непогрешити нигде је ствар немогућности, особито кад човеку готово никаква средства на расположењу не стоје Доследан свом становишту (види I.) искрено ћу бити благодаран и за сваку ситницу што се битно на ствар односи, а за случај обзирнијег, деликатнијег општења, примећујем да сам као адресат студент Духовне Академије у Кијеву (Подолскій участокъ). Пис. п.

но узета као јединица у својој правој суштини тако да ју с ниједном другом заменути не можемо (ствар саму по себи, логични објект наравно да дознати никада не можемо, по Спинози пак можемо што се противи здравом разуму, јер ствар без процеса мишљења апсолутно перципирати нисмо у стању). Ставимо ли у какав-му драго одношај два појма, и узмемо ли тај одношај у око, добили смо суд. Ставимо ли у одношај два суда, у намери да их субјективно и објективно (qua actus et qua productus) у обзир узмемс и спојимо, добијамо закључак. До сад смо дакле корачали прогресивно, од простијег к сложенијем, па смо добили: појам-тезу. суд-антитезу, закључак синтезу Способности нашега духа могу се сходно том распореду поближе определити, као: разум у ширем смислу или разум, разум у ужем смислу (можда би се згодније назвала у ком од ових случајева разбором?) и ум. А како с тим способностима духа стоји Спиноза, који међу осталим вели да је душа појам тела? — Очевидно одговара нашој представи код њега имагинација, која прелази у пуни појам адекватне идеје у случају ако ју добијамо путем непосредног познања; та адекватна идеја одговара појму у логици Да се дође до судова као одношаја појмова међу собом, није доста непосредног познања; зато се он испомаже атрибутима, којих продукти и одношаји су модуси и одношаји њихови. Но у логици још као пробни камен имамо закључак, који је уједно контрола над судовима као премисама; Спиноза те контроле нема, дакле ју створити мора. Већ у овом другом стадиуму познања можемо ми да се разаберемо само као модуси, дакле битни делови она два атрибута, дакле истоврсни шњима; узмемо ли у обзир извор и механику нашег душевног живота, то уз ону тврдњу, да је душа појам тела не знамо да ли можда нисмо ми делови само једног атрибута, место два. У тој неприлици нам још треба као контрола претходног да се поближе изјаснимо о атрибутима, јер знамо да постоје, а као нижа врст не можемо добити непосредно познање о вишој, о атрибутима; да одношај атрибута разазнамо и означимо, мора нам стајати на расположењу нешто или више од атрибута, или бар њима једнаког, а то је сила уображења. А откуда нама као модусима она да је у власти? То се не да друкчије протумачити већ ако узмемо да смо или ми виши од атрибута, или атрибути, или да има неки трећи атрибут, који је нама доступнији од прва два. Ако адоптирамо силу уображења као трећи атрибут, што Спиноза јавно учинио није, но што из његове науке нужно следи, јер иначе органска целина у свој системи његовој пада, уклањамо тим и неспоразумак између делокруга адекватних идеја и силе уображења, и дајемо његовој науци о врстима познања ваљану подлогу, без које би она доста лабаво стајала Те врсти, боље рећи потенције познања ове су (Knauer, Gesch. d. Philos) 1.) Cognitio primi generis или Imaginatio; плодови су му нејасне представе и појмови, који нису строго опредељени (дакле још антитезе нема). 2.) Cognitio secundi generis или Ratio; карактеристика су му тачно одређени појмови, notiones communes и делимично познање атрибута (дакле и судови и делимично познање атрибута, особито у међусобним одношајима). 3.) Cognitio tertii generis или Scientia intuitiva; у његов делогруг спада пуно познање атрибута као и разликовање о праузроку и каузалности у свету (Natura naturans и H naturata) и познање Бога, а то је највише познање у ком се садржи и срећа, јер: „Summum mentis bonum est dei cognitio, et summa mentis virtus Deum cognoscere.“ (То је уједно контрола о објективној и субјективној правоваљаности ипотезе о атрибутима и нашем одношају к бесконачној супстанцији). Наравно да ни говора бити неможе о Спинозином вишекратном схваћању душе, односно духа, тако исто и о одрицању разума и воље и код саме бесконачне супстанције. Силом уображења смо ми очевидно проникнути, — она се чини да је наш дух, бар тако ћемо видети да се код каснијих мислилаца с њом збива: свакако се чини да она стоји ближе Богу или је бар у већој мери манифестација Божја него остали атрибут. И сама религија у осталом учи „да је Бог, створив човека, удахнуо му бесмртну душу,“ одакле произлази да је већ по најстаријем мњењу људи душа, односно дух оно што је заједничко Богу и човеку, искра божанства метнута у човека Свакако ћемо се у осталом обазрети на ово питање још једном у III. делу ове историје философије, где ће бити поближе говора о разноликости назора и учења о том шкакљивом, још доста не обрађеном премда без престанка обрађиваном предмету.

Као што је један само извор за основне

појаве душевног живота нашег. тако влада још дивније јединство и органска целина код сложенијих појава његових. Овде се тек види дубљина и племенитост науке Спинозине, кад се на чисто свом земљишту развија. Корен етике и социологије Спинозине је најплеменитији део човекове природе, сам ум.

(Наставиће се)

ЛИСТАК.

НЕДОВРШЕН МЕМОАР КНЕЗА МИХАИЛА М. ОБРЕНОВИЋА

О ЊЕГОВОЈ ПРВОЈ ВЛАДАВИНИ.

Из оставине пок. пароха Јована Димитријевића.

II.*)

У Беаграду 6. 7-тмвріа 841.

Да бы своимъ времененъ бытія, коя су се пре пріятія кормила правленія княжества мога догађала, као и она сбытія после мога вступленія на правленіе до данасъ случивши се, онима изчислети могао, кои право имаю о томе пытати ме, нашао самъ за нуждно, мемоар овай за свагдашнѣ употребленіе, у колико сам то, ово изъ званични акта, ово изъ испита людій, кои су у сбытіяма овыма выше или манѣ участвовали, сабрати могао, слѣдующимъ начиномъ описати:

Јоштъ о доласку моме у карантинъ србскій у Алексинцу получіо самъ непріятна извѣстія о нѣкимъ партаяма изъ међу вышшій овоземны становника. Приспѣвши у Београдъ увѣріо самъ се о истинитости овога у Алексинцу мени учињеногъ доношенія, и што ме е при томъ највећма обезпокоило, тое што самъ с выше страна, кое одма о момъ у Сербію доласка, кое после противу Вучића породившегъ се бунѣня, увѣреніе получіо, да е едне партае подъ предводителствомъ бывшегъ члена Намѣстничества, Вучића Перишића намѣреніе, да мене права мога на достоинство княжеско у Сербіи лишу, а место мене, по казиваню едны сына, а по изказивању другій унука Кара-Ђорђевогъ за княза изаберу.

По извѣстіяма дальимъ, кадъ самъ о томъ досадъ прибрао, намѣреніе се ово у преднаведеннымъ противницима моимъ породило 1839. кадъ су чули, да Г. Родитель мой мени у Сербію вратити се не дозволява. Оны су се изъ овогъ поступка двема користима надали; една е што ће се мене као сына Милошевогъ опростити, кога се освете, за обиде Г. отцу моме нанешене бояли, а друга што су се не малой признателности одъ фамиліе Карађорђевића надали, ако іой они на княжество Сербіе помогну попети, и што су се поред тога нѣкій изъ међу нь ако дванаистолѣтный унукъ Карађорђевъ княжемъ постане, радовали, што ће намѣстничество дуже траяти, подъ кимъ бы се по где кое за нь полезно дѣло дало окончати.

За докученіе ове намѣре потребно имъ е било приволеніе народа за свою стваръ, посредствомъ кога су они наумили дѣиствовати кодъ дворова тако као да е то цѣлогъ народа желя. За приволеніе пакъ Народа на свою страну и за больи напредакъ свой показала се потреба у новцу. Да се за тай конець азна изъ ньиногъ приватногъ иманя оснуе, ніе имъ се допало, прем да бы они паре свое, изъ княжеске плате Карађорђевића, коме су, ако е доношеніяма мени учинѣнимъ вѣровати, они половину такове донде одбіяти закључили были, докле годъ савъ трошакъ за то не плати, — съ интересомъ повратити могли. Болѣ имъ се дакле чиняше да се паре изъ народне азне узму подъ именомъ заима. Стоянъ Симићъ, вице предсѣдатель совѣта, пріими дакле ролу заимодавца, кому његови единомишленици у совѣту на две године педесетъ хіляда дуката и то безъ интересса дозволе, на кое и остали членови пристану, мислећи, да онъ ову суму требуе за разпространіе свога купеческогъ кредита, као што е подъ тимъ изговоромъ и захтевао

Почемъ су ову суму изъ правителствене касе дигли, одправилое Намѣстничество у почетку месеца Септембра прошле године међу Народъ комісію подъ изговоромъ, да Народу устав толкуе, съ тимъ дальим Вучићемъ, Симићемъ и осталимъ тешњимъ едномисленицима Лазару Теодоровићу данимъ тай нимъ налогомъ, да званичнимъ поступцима Ђорђа Протића ондашнѣга попечителя внутрењи дѣла, кои се намѣренію ньиховомъ явно противіо, у трагъ уђе, овога неуредности пронаћи постара се, како ће га съ попечителства моћи скинути, а на ово свога едномисленика попечитеља правосудія Стефана Стефановића Тенку премѣстити, а попечительство правосудія нѣму Лазару Теодоровићу вручити. — Докъ е комисія ова, коя е поредъ преднаведеногъ члена совѣта Лазара Теодоровића, состояла изъ шефа гар-

*) В. „Стражилово" 1887. бр. 39. 40. 41.

низоногъ воинства Иліе Гарашанина, и члена суда окружія Београдскогъ Максима Ранковића, неколико окружія Сербіе обишла, и тамнимъ наговорима трудила се, Народъ за Карађорђевића предработати, и са фамиліомъ Обреновића омразити га, превозносећи съ едне стране явно на скупштинама дѣла Карађорђева, съ обилазенѣмъ свію они догађая, кои му се за неупутне могу приписати; а сь друге стране опорочавэюћи све досадашнѣ поступке г. Родителя мога; докъ е велимъ комисія овако по Народу ишла и посредствомъ наемника свой пасквиле растурала, а Попечитель внутрени дѣла пасквиланте хватао и на испытъ притезао: докъ е Вучићъ, Симићъ, Стефановићъ съ осталимъ едномисленицима у свима приликама по Београду подвиге Карађорђеве хваліо, а Обреновића хуліо, и докъ е найпосле Аврамъ Петроніевићъ Богориду, Антићу и осталимъ своимъ познаницима у Цариграду о намѣренію ньиномъ писао, и путъ къ томе кодъ високе порте отварао, — дотле е већъ приспѣло у Сербію извѣстіе о наименованю момъ за кнеза Сербскогъ, и такое Вучићъ одма комисію Уставотолкователну о томъ извѣстіо на тай конецъ, да одъ дальи интрига на ползу Карађорђевића одустане. Но полиція е међутимъ све оне, кои су таиномъ наговору комисара противу права мога на княжество србско у скупштинама явно роптали, и люде, да Карађорђевића ишту, наговарали, на испитъ притегла; као Цукића, и Сеницу изъ окружія крагуевачкогъ Но почемъ су Вучићъ и остали нѣгови едномисленици дознали, да су ови поступакъ свой, кои нису ни одрећи могли, признали, и пошто су осетили, да е жица водећи источнику интрига овы, ухваћена, почели су они мислити, како ће се изъ беде, у кою су были загазили, извући. Оны су дакле месеца 9-мвріа 1839. све совѣтнике и попечителѣ у Намѣстничество призвали, и ту су попечителю внутрени дѣла наложили, да дальи испити надъ Цукићемъ и Сеницомъ до доласка кнеза преостану, и да се тиме веће непріятности предупреде, у коме е смыслу тай истый данъ Попечителству внутрени дѣла одъ Совѣта налогъ изданъ, по коме су сва дѣла иcлѣдованія престала.

Но колико су Вучићъ и осталы мислили, да су се овымъ поступкомъ из неволѣ извукли, коя имъ е предстояла, толико су се већма внезапнули, кадь су прве дана месеца Януарія поуздана извѣстія добыли, да Народъ противу умишлѣнія и грдньи ньини противу мога права на княжество, обще негодуе, и да су већа частъ жителя окружія крагуевачкогъ договорили се, при вступленію моме, идући изъ Цариграда у карантинъ Алексиначки, предаме изаћи, о опасности коя ми предстоіи, ако међу Вучићевце у Београдъ одемъ извѣстити ме и молити ме, да у Крагуевацъ идемъ и у нѣму централно правленіе установимъ. И будући се осведочило, да е сами Началникъ истогъ окружія съ овымъ Народомъ у споразумѣнію; то е попечитель внутрены дѣла, на кога е Вучићъ подозрѣвао, да ће све то съ нѣговимъ знанѣмъ быти вознамѣрено, истогъ Началника у Београдъ довести, и суду предати дао.

У исто време, у кое су людій изъ окружія крагуевачкогъ мыслили мени на сусретъ изићи, и у Крагуевацъ приволети ме, ишао е Настоиникъ монастира Манасіе Исаія Стойшићъ по Народу подъ именомъ прошнѣ за Монастыр; и на пытанѣ людій шта чуе за кнеза, дал ће скоро доћи у Сербію, одговарао му, да се онъ слабо за тогъ кнеза брине, и да му е за чудо, зашто се и оны людій, о нѣму брину, кадъ вели сваки одъ ньи може князъ быти, придодавши имъ, дигни кою хоћешъ балегу, пакъ ћешъ наћи подъ ньомъ кнеза!

Ове речи нѣгове баце га у подозрѣніе, да ће онъ одъ они, кои су Обреновићевой фамиліи пропастъ закључили, быти изасланъ, да Народъ одъ кнеза одмеће, и зато га людіи полиціи, а ова суду предаду.

Докъ су дакле преднаведены окр. Началникъ и овай духовникъ подъ судомъ лежали, приспѣмъ и я у Београдъ, те свима политическимъ преступницима, кои су до то доба подъ судомъ, и кои су већъ осуђени были, опроштай дамъ, и тако се люди овы тегоба ослободе, у коима су се дотле наодили.

(Наставиће се.)

БЕЛЕШКЕ.

(Споменик). У Мостару ће се подићи споменик херцеговачком митрополиту *Леонтију Радуловићу*. Споменик је од мрамора, а израдио га је познати уметник Иван Рендић. Споменик ће се још овога месеца поставити на гробу митрополитовом.

(† Лоренц Штајн), славни професор народне економије на свеучилишту у Бечу, преминуо је 12. септембра о. г. на своме добру крај Беча.

(Женска гимназија). На пролеће 1. априла 1891. отвориће се прва женска гимназија у Италији, и то у Риму. Министар просвете Босели одлучио је, да оснује овај завод, да и женскињу даде прилике да дође на свеучилиште и да заузме после разна звања и добре положаје у животу.

(Књижевна награда). Српска краљевска академија наука отвара надметање за књижевну награду из задужбине покојног *Николе Ј. Мариновића*. Спис који може однети ову награду треба да је оригиналан састав из српске лепе књижевности, да се одликује патриотском и моралном тенденцијом, лепим српским језиком. и одабраним слогом и садржином. Награда је 600 динара у злату. Рукописи (с потписом или са знаком пишчевим) шаљу се краљ. срп. академији најдаље до 30. априла 1891. године. Пресуда ће се објавити на свечаном скупу академије 26. јуна 1891. као на дан, у који се родио пок. Никола Мариновић.

РАЗНО.

(Смрт Смајил-аге Ченгијића у немачком преводу.) Велеуважени г. *Светозар Манојловић*, ц. и кр. ритмајстор у уг. телесној гарди Њег. Величанства, и добро познати преводилац наших најлепших народних и уметничких песама на немачки језик, ради сада, као што смо са поуздане стране извештени, на преводу Мажуранићевог *„Смаил-аге“* и уверени смо унапред већ, да се посао овај находи у добрим рукама и да ће бити ваљано изведен. У стању смо овде један одломак тога превода, до којега смо пријатељским путем дошли, изнети у нашем листу, па нека штов. читаоци изволе са оригиналом сравнити. Тај одломак је из говора, што га старац — калуђер — чети држи и гласи овако:

. . . . „Pulver hast du; Blei, die schwere Menge
Und die Rechte ist gar stark und sehnig;
Aus den Wimpern blitzen Falkenaugen;
In dem Busen schlägt ein warmes Herze;
Von dem Glauben wirst du nimmer lassen,
Wie auch nicht vom treuen Bundesbruder;
Treu die Gattin steht zum treuen Gatten
Und das Lied verherrlicht seine Thaten;
Braucht er Eisen? Wird's der Türke geben:
Hat dann alles, was er braucht zum Leben.

„Über allem aber steht erhaben,
Steht das Kreuz, das unsre Felsen krönet.
Dieses ist es, welches euch ermuthigt,
Euch des Himmels Schirm und Segen sichert.

„Wenn die andern Völker dieser Welt —
(Aus dem Tiefland, wo man keinen Ausblick hat) —
Sehen würden dieses gold'ne Kreuz
Auf dem Lowtschen, das noch niemand stürzen konnt';
Wenn sie wüssten, wie die Gier des Türken
Unaufhörlich nach dem Kreuze lächzet —
(Doch bis jetzt — zum Glücke — nur vergeblich!)
Würden sie gewiss die trägen Arme
Nicht verschränken, bis ihr hier verblutet;
Euch dafür auch nicht *Barbaren* nennen,
Weil ihr strittet, während dem sie schliefen. etc etc

(Лавдрдија). Приповетке из „Хиљаду и једне ноћи“ без сумње су многима већ санак растерале, па тако некад и једноме њиховом преводиоцу, француском лекару *Галанду*. У прве две свеске његовога превода почиње се свака приповетка са овим речима: „Ако не спаваш, драга сестро, а ти нам приповедај коју од оних лепих приповедака, што их знаш.“ Неким младим људима чинило се, да је тај вечито једнак почетак незгодан и смешан, те се договоре да учине преводиоцу неки пркос. Једне хладне зимске ноћи зaредише један по један кући лекаревој, те сваки зазвони на вратима, докле год стари лекар у недоруву не изиђе на прозор, те запита: Ко је? На то ће онај доле: „Ако не спавате, драги докторе, а ви нам приповедајте коју од оних лепих приповедака, што их знате.“ — У даљим свескама кажу да Галанд није више употребљавао онај монотони почетак.

(Куд се дева злато?) Неки француски научењак, који већ од дужега времена испитује, куда се девају племените руде, што се из земље добивају, нашао је путем статистике, да американски зубни лекари потроше на испуњавање шупљих зуба *годишње 800 кила злата*. А то чини $2^1/_2$ милијона франака, и то се по смрти оних људи, који имају тако испуњене зубе, с њима заједно у гроб сахрањује. Ако тако још устраје три столећа — тако рачуна француски научењак — то ће у северoамериканским гробљима лежати лепа свота од 750 милијона франака у злату, а то је од прилике иста свота, која данас у кованом златном новцу циркулира у сједињеним државама америчким.

(Колико има звезда?) Број звезда, које можемо да видимо, врло је различит, према томе, како је небо мање или више ведро. По целом небу разасуте може добро око да види око 6000 звезда. Али од отога можемо ми само неки део уједанпут да видимо, јер је за посматрача обично половина хоризонта у исти мах заклоњена, те ми обичне ведре ноћи можемо да видимо половину од онога броја, дакле око 3000 звезда. По и ноћне магле заклањају звездане зраке, те тако не можемо ни ту половину слободним оком да видимо, него од прилике 2000. Но кад узмемо дурбин у помоћ, онда видимо куд и камо више звезда него овако. Са мањим можемо да видимо до 600.000 звезда, а са највећим дурбином, што га данас има, види астроном и до 60,000.000 звезда.

(Права дијагноза). Гроф В., један од најпознатијих дипломата под Фридрихом Вилхелмом III. а иначе прави Винко Лозић, тужио се једаред славном доктору Хајму јако на своје болове те заврши овим речима: „Доста сте ме већ мучили с тим вашим проклетим микстурама, да сад једаред прекините па гледајте из корена да ишчупамо зло“. „С драге воље одмах!“ одговори доктор, дигне своју палицу па разлупа боцу Јоханисбергера што је стојала на побочном столу.

НОВЕ КЊИГЕ.

О попису људства (становништва) (Једна статистичка операција), по Ј. Јансону, професору на петроградском университету и члану међународног статистичког института. Од *М. М. Протића*, писара мин. просвете и цркв. послова. У Београду. Штампано у штампарији краљевине Србије. 1890. Цена 50 пара дин. На 8-ни, стр. 23.

Вајо Пивљанин. Драма у пет чинова. Написао *Видак Отовић*. На Цетињу, у књ. црногор. државној штампарији 1890. На 8-ни, стр. 192.

Bugarski i srpski prijevod knjige o sedam mudraca. Njen izvor i kratak obzir na druge slovenske redakcije Napisao *Dr. M. Murko*. Прештампано из 100. књиге „Rada“ југословенске академије знаности и уметности. У Загребу. Тисак дионичке тискаре. 1890. На 8-ни, стр. 41.

За продају „Јавор“ 1880., 1881., 1882., 1883., 1884., 1885., 1887., 1888. свака година за себе у књигу тврдо укоричена може се добити у Администрацији „Јавора“ у Н. Саду.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 40. — У НОВОМ САДУ 7. ОКТОБРА 1890. — Год. XVII.

ДЕВОЈАЧКА КУЛА.*)

Уз каспијско бурно море,
Где вечити огњи горе,
Подиз'о се град.
Баку му је било име,
Дичили се Гебри њиме —
Диче се и сад.

А у граду хан је био,
Страстима је свим пламтио,
К'о огњени бог.
Живео је у весељу,
Постиз'о је сваку жељу
Страсног срца свог.

Ал је често, у сред жеља,
У сред среће и весеља,
Беснио к'о звер —
Беше силно заволео,
Па је иск'о, па је хтео
Своју милу кћер.

„Зар да лозу собом садим,
А сам да се њом не сладим?"
Говораше хан.
„Мораш, кћери, моја бити —
Сама мораш одредити
За венчање дан!"

Сузе рони ћерка мила,
Па му тужна говорила:
„Хоћу, оче мој,
Дижи кулу у крај мора,
Да с ње гледам, одозгора,
На завичај свој!

Твоје су ми речи свете,
Ја сам оче, твоје дете,
Твој послушни роб —
Ал сам рада, кад год гледам,
Са те куле да погледам
На материн гроб.

Нек на десет буде ката;
Нека буде пуна злата;
И ту, оче мој,
Ја ћу теби руку дати,
Склонићу се и пристати
На пољубац твој!"

Хан, весео, кулу диже;
До небеса кула стиже —
Надвисила град.
Свак се њојзи чудом чуди,
Нико не сме да покуди
Тако диван рад.

Тврда кула — само стење!
Сама тврђа и камење —
А унутри сјај:
Свуда злато, све се блиста,
Свуда само свила чиста —
Прави земни рај!

*) У трговачком граду Баку, чувеном са својих нафтаних извора, има остатака од старог града истог имена. Међу тим остацима од старине најчувенија је „Девојачка Кула", коју је, по предању, подигао један гебарски хан. Гебри су обожаоци огња и светлости Они су присталице старе персијске вере, коју је основао Зороастар. Код њих су се могли да узимају врло блиски сродници. Гебара има и данас. Баку је за њих свето место, јер око њега на многим местима излази из земље неки горљиви гас, који ноћу светли Баку је сад под Русима.

Хан радостан, ћерци јави,
Да се спреми и приправи,
Да одреди дан,
Кад ће по њу доћи свати,
Да је може својом звати —
Весео је хан.

Ал му ћерка сетна вели:
„Твој ме успех развесели,
Мили оче мој,
Ал ти руке јоште не дам —
Хоћу најпре да разгледам
Цео понос твој

Па се диже млада, вита,
Око ње је сјајна свита
Распрострла сјај . .
На кулу се, дуго, пела —
Виде, да је кула цела
Прави земни рај.

Виде, да је близу неба;
Виде, да јој сада треба
Одредити дан. . .
Дижу јој се бујне груди,
А за њима доле жуди
Њен отац и хан

Али она даље пође,
Па, кад на врх куле дође,
Баци поглед свој:

Под њим море, у свој сили,
А вали му запенили —
Љут је њихов бој!

Она само скуте сави,
Лицем јој се осмех јави
И у њему вај —
У даљину упре очи,
Па, полако, сетно, крочи,
И дође на крај.

Отуд, с куле, са висине,
Погледаше из даљине
На материн гроб,
Па пројеца: „збогом, мати,
Сад ће ти се кћи удати —
Судбини је роб!“

После, опет, мирно поче:
„Постиг'о си жељу, оче,
Дошао је дан —
Сад ћеш са мном сретан бити,
Сад ћу се ја преселити
У свој нови стан!“

Проли сузе, пусти очи,
Па у бурно море скочи. . .
А несретни хан,
Кад је за тај удес чуо,
Пресвиск'о је, издануо,
Још тај исти дан.

Влад. М. Јов.

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

(Наставак.)

XVII. Почетак.

Било је прошло већ више од четврт часа, од како је предстојник дошао. Унутри, у писарни чуо се јасан разговор.

Кажу, који су прислушкивали, да се предстојник био ражљутио и да је грдио бележника и старешину рад неких нереда. Првог рад нереда у протоколима, а начелника рад нереда у општинској кући.

Приповеда оно онај пандур, који је просуо креч, да је он све лепо чуо, пошто је баш у тај мах пред вратима писарне чистио креч, те вели:

„За њега (т ј. за бележника) казао је да ће га одмах отпустити. Затекао је пуно недовршених ствари у протоколима. Рад тога је баш и одредио ову седницу тако изненада, да тим боље увиди, како се и шта се овде ради.“

Онда му је још казао:

„О томе ћу после, а сад, да људи не чекају, да прво свршимо тај избор“

И док си тренуо, а један од пандура већ је јавио бирачима, да ће се бирање одмах отпочети.

Прво беху припуштени већници, јер ће они избор руководити.

Кад је мирковачки кнез улазио са својим већницима унутра, питали су га ови на вратих:

— Дакле, кога ћемо, кнеже?

— Е, бо'ме браћо, не знам ни ја. Овај вели овог, овај оног, па ми бучи глава од многих имена. Него, на чијој страни буде већина, тамо ћемо и ми.

— Тако. То је и најбоље.

— Добро.

И уђоше унутра.

Прво ће да се бирају већници. Већнике бирају сви бирачи и гласачи, а начелника опет сами већници.

Бележник узе неку листу и изашао на поље. Стао на ходник и почео читати:

„Јавља се свима бирачима . . .

А жагор га прекинуо. Он их љутитим погледом премери.

„Јавља се бирачима, да ће се. . .“

Опет га жагор прекинуо.

— Е, славу вам вашу, 'оћете л' већ једном престати! . . Зар ви не знате ћутати!.. Овамо пазите. . .

„Јавља се, да ће се сада прво бирати четворица већника на место оне четворице итд. итд. што су итд. итд. рок истекао. . . . Сакупите се овде у дворишту и чије се име прозове, тај нека уђе. Други нико. Јесте л' ме разумели?! . . Други нико само један по један. . .“

— А кад ће се бирати началник?

— После тога.

И уђе унутра.

Унутри за столом већ су седели већници. У прочељу предстојник, до њега стари попа и бележник, па газда-Тодор, газда Бенце, мирковачки кнез, деда-Мирко и сви други већници, осим њих двојице, који несу дошли.

За мало време па се кандидација већника̂ свршила У њу су ушли четир Србина и четир Мађара. Од Србаља беху ови: деда-Иган, 'ча-Нестор, 'ча Порвирије и Аћа.

Попи мило па се само смешка. Та та су сва четворица његови људи. Па ако се изберу, ето њему већине за деда-Мирка.

Бележник се намргодио, а све гута јед. Али и јесте, ето, сад баш у почетку, срећа му окренула леђа, покварио му се рачун, па шта ће. Али се ипак нада. Све се то случајно изменити може. Може бог'ме и случајно, да по његовом испадне.

Сео на столицу, пише и прозива.

— „Алекса Орловић! . . .“

Алекса уђе.

— Кога ћеш ти?

Он гледа у попу.

— Но?

Он опет ћути. Колеба се.

— О'ш деда-Игана?

Попа главом за: да.

— Оћу.

— О'ш Амбруш Петера?

Попа главом да: не.

— Нећу.

— О'ш Порвирија?

— Оћу.

— О'ш Маћаша Плећкаја?

— Нећу.

— О'ш Нестора?

— Оћу.

— То су троје.

— О'ш Аћу?

— Оћу.

— Ајд!

Од љутине ујео се за усну, а попи све милије.

Онда устаде предстојник:

— Боље би било да им ви, господине бележниче, тамо на пољу прочитате, ко је све ушао у кандидацију, па ће брже ићи. Не би морали тако сваког питати.

Бележник изађе напоље, и за час уђе.

— Прочитао сам им

— Добро. Прозивајте даље! . . .

— „Андор Кесеги! . . .“

Улази Мађар.

Прво се клања на све стране, и онда стао, па се укочио.

— Кога ћеш ти?

Он изређа пет-шест Мађара. Све како му је газда-Бенце наложио.

— То не мож' бити . . . вели бележник . . . Само четворо.

Он опетређа, па све неке нове Мађаре.

— Опет он! . . . Ама, човече, пази! . . .

И бележник ређа. Прво нарeђао Србе, па ће као онда Мађаре.

А Андор за сваког Србина вели: нећу.

— О'ш деда-Игана?

— Молим покорно, то су све Срби . . . Ја нећу Србе! . . .

— Зашто?

— „Молим покорно иде све Србљин, све Србљин, а ми Мађари и к'о Србљи . . . Ето плаћамо порцију, ето . . . изе . . . ето порцију, изе . . све као . . . изе . . . сербско . . . па све Србљин . . .“

*

— Смешно! . . . вели бележник . . . а ти гласај на кога год хоћеш, али немој их само шесторицу. Четворица их доста.

И Мађар гласао на сву четворицу, самих Мађара.

Кад је изашао, уђе за њим други, па онда сви редом.

Попи мило, па час по, те изађе напоље у двориште.

— Хоћемо победити! . . . вели својима.

— Не вали.

— Њих нема много . . пропашће.

— И оће. Шта их је, — мало.

Онда опет уђе унутра, да надгледа гласање.

Изашао газда-Бенце.

Нешто зловољан, али се ипак труди, да буде добре воље.

Дошао међу Мађаре.

— Јесте л' сви ту?

— Јесмо.

— Ако фали који, одмах по њега.

— Не фали.

— Само се држите! . . . Хоћемо им показата . . . ebadta! . . .

Онда и он уђе унутра.

И док си тренуо, а попа опет изашао. Сав се запурио од врућине.

— 'Ди су Мирковчани?! . . . пита, па се узверио.

— Нису још дошли

Он се трже.

— Шта наопако!... Е, онда, онда је зло!...

— Та они ће доћи, оче, тек што нису. Тамо пију.

— 'Ди?

— У Мирковцих. Веле: дошао Арсеније, па их части.

— Арсеније! А који га враг тамо однео? Та јутрос је био код мене.

— Је с', је с', баш от'шо. Веле: наговара их, да га бирају за началника.

— Ето сад! . . . Све којешта. Куд се он подигао?

— Веле: они су сви за њега.

— Ама они га неће ни бирати, већ већници Шта ради све којешта! . . .

— Биће началник ко и ја . . . упаде пудар-Јоја.

И сви се насмејаше.

А тамо из дола чула се леванка.

Жагор се утиша, и сви ослушкиваху. Неки пођоше на шор.

— Мал'да нису то.

— Тешко да нису.

А један дотрча:

— Је с', је с', они су. Пуна их кола.

— Мирковчани?!

— Да, они

XVIII. Сигурна браћа.

Попи свануло. Слуша и он

„Је с' они су. Певају . . .“

А из дола зачу се песма:

„Ej, сви су, сви су, ал' к'о Арса нису,
Ej, сви су, сви су, ал' к'о Арса нису . . . ej! . .
Ej, Арса вреди, сиротињу штеди,
Ej, а на газде, ама ни да гледи . . . . ej! . . .“

Кад су дошли у шор, стадоше. Било их седмера кола. Једни поскакаше, а други једва сиђоше с кола. Ноге их издале, шта ли, тек се као удрвенили.

Мађари стали у гомилу, па се смеју. Одмах приметили, да је томе ракија крива, па им мило. То њима некако иде у рачун. Можда их неће припустити гласању . . . .

А попа вели:

— Сад смо победили Кол'ко их је, да је тек ћемо бити у већини

И уђе унутра . . .

XIX. Не фали! . .

А Арсеније међу тим стигао кући. Дошао са Мирковчанима, па у долу сишао са кола и крадом се одвукао кући.

Дошао весео. задовољан

— Но, шта је? пита га жена.

— Добро, знаш, тако добро, кажем: не фали! . . . Цигуран сам к'о у ово сунце.

— Па је су л' те извикали?

— Сад баш и одоше, да ме извичу.

— Да се нису задоцнили?

— А-јак . . . Какво: задоцнили?! . . . Сад је време . . . Ех, знам ти ја, жено, своје људе . . . сви су то моји! . . Та још им ни сам честито ни от'шо, а већ дигли хуку-буку на мене . . . знаш, чудо, право чудо! . . Није него да ме жива изеду . . . Ти си наш началник, ти и нико други . . . Какав пристојник . . . е-није да ћемо те викати, да ће се и он упрепастити . . . Брате, моји људи . . . Не фали! . . .

— Е онда је добро. А 'оће л' и Смиљкин отац за тебе, знаш и он је већник.

— Е није не знам на кога ће! . . . Питаш! . . Мој комшија, па да не гласа на мене.

Нисам му ни речи рекао, а и шта ћу, кад знам, да ће човек за мене Он је наш . . .

— Дакле си цигуран?!

— Цигуран! потврди он. Онда се окренуо:

— А ти жено. гледај, па ухвати дер које живинче . . . Доћ' ће сви људи 'вамо . . . Већ су ми рекли: да спремим ручак. Не вали! . . кажем ја њима. Бре, нека се зна, ко ће им бити началник! . .

Онда пође, па се врати.

— А куд је Милоје?

— Отишло, дете, код чобана.

— Е, . . . да је и он ту, да дете види.

— Требало би.

— А да бо'ме . . . . Ајд' ја идем да спремим вино.

— Ајд', ајд' . . . а ја ћу сад ручак.

— И он оде у подрум.

Прегледа бурад, а у ушима му непрестано зујало, онако лепо, милозвучно:

— На-чал-ник! . .

XX. Прва бура.

Тај дан после подне седела је млада бележниковица у својој соби, код прозора и плела, а сваки би се час нагнула на прозор и кроз полуотворене „шалоне“ вирила тамо, пут општинске куће.

И кад год би погледала, чисто би јој се љутито отело из устих:

— Још га нема!

— А казао, да ће најдаље до једнога сата доћи, па га још и сад нема, о, о, а већ које је доба! . .

— Џаба и тог његовог избора! . . .

Онда се замислила:

„Ал' ако не испадне по његовом, ал' ће се љутити! . . Боже, чисто стрепим . . . Може се човек и разболети. А то је бо'ме и секирација. Наметну му ма кога, којекаквог паорендера за началника, па сад буди жив! . Ех, да сам ја, — што би он шенио пред амном, све да се чуде . . . Треба њима мало оштрије . . .“

И опет се надвирила над прозор.

— Нема га, бадава, нема. Још бирају.

Па мало ућута.

„Ал' ако нешто буде по његовом, ал' ће се радовати. А волела бих, да се радује. А и требало би. Са Живаном се већ да радити. Он је већ другачији паор од ових. Нема ти код њега ово ил' оно. Онако је и стекао . . . Уф, Боже, а кад ћемо ми! . . Са саме се плате не да ни живити, а камо ли још уштедити . . . Овај деда-Мирко, пази му на сваки корак. Он заклања те паоре, те . . . баш мој оно право каже, те глупаке, јес', јес' глупаке, ха-ха-ха! . . глупаке! . . .

Та јој се реч дала на смех.

— Глупаке! . . . рече гласно и опет се насмеја.

Па се онда надвири над прозором.

За час гледала, те се онда јаче надвири.

— Је л' он? . . . Јесте.

— Ево га.

— Нешто као да се намрштио. Баш жури! . . .

— Јесте, намрштио се.

— Јух, Бо-же! . .

— Пропао је. . . . и трже се.

— Идем пред њега, чисто ме нешто подилази Идем, да чујем.

И изиде у ходник.

Он тресну вратима.

— Шта је, мужићу!? запита га она тако слатко и мило, па опет као са неким страхом.

— Свињи! . . ђубрета! . . . Зар је то свет к'о и други свет. . . . Ама нек ми се још ко усуди споменути народну свест. . . . Свест у народа, — није него роткве! . . Наждерали се ракије, па не знају ни шта говоре. . . И то ми је свест! . . .

И уздахну из дубине.

— Онај, онај, онај матори, брадати. . . . то је његово масло. Ал' ће се и набрати меда! . . . Затурио и он своју главу у општину, па сад ко је он! . . . Браник народни! . . А по цркви му науци мрежу исплели . . . Ал' већ долијаће лија . . .

И нешто опсова.

— Али, Стеване, шта ти је! . .

Он настави даље.

— Па онда и онај криввврати Тодор, паоренда она најглупља и он се нашао ту! . . Треба, бубу, песницом, па у по звезде, а да! . . Дигао нос у небо, а овамо га нико и не зарезива . . . Ви'ш, славу му, то ме једи . . . До јуче чувао свиње по ледини, а сад се размеће . . .

— Питам оног, фратора, кнеза Мирковачког: што ниси држао онако како сам ти казао! . . . Е, вели, господине, не могу ја сам од народа. Куд је већина, тамо ћу и ја! . . . П'онда буди бележник у селу, кад ти које-

какве уштве хоће да заповедају . . . теби, који си учио школе и књиге рио целог века . . . Тај Тодор, тај ме једи! . .

— Та ваљ'да тек није он началник? усуди се госпођа му.

— Е, началник, ђаволску матер . . . још ми то треба, па да им рекнем: хвала! . .

— А да ко је?

— Један к'о и он

— Газда-Бенце?

— Боље би било.

— Деда Мирко?

— Тај мамлаз опет.

И искрпи га даље са којекаквим погрдним именима.

После, кажу, да је као луд зипарао по својој кући. Викао, псовао, грдио до саме ноћи. И кад се смркло, он које од неспавања пређашњег, а које од данашњег једа, заспао као заклан.

У сану му долазио газда-Живан са отромбољеним носом, и са кривим ногама, баш као у оног маковог кеца, што је на картама нацртан.

(Свршиће се.)

МИЛО МЈЕСТО...

Тамо, гђено липа брсна
Густе сјенке шири хлад,
Гђе умилна пјесма славља
Души пружа рајски слад;

Тамо, гђено лахор мали
Миомирни њиха цвјет.
Гђено поток бистри сјајни
Жуборењем здравља свјет;

Ту гђе сунце најмилији
С неба шаље свети сјај,
Ту је моје мјесто мило,
Ту је мога жића рај!

Хај, колико сретних часа
Провео сам млађан ту!
У залатку липе цвјетне
На грудима грлећ њу;

Љубио јој усне рујне,
Милов'о јој косе прам; —
У души се пјесме виле,
Подиг'о се вјере храм.

Здраво, липо, липо драга
И заладак мили твој,
Ој поточе, цвјеће, славље —
Мило мјесто здраво, хој!

Мостар 29. Маја. 1890.

Алекса Ристов Шантић

ОПАСНЕ ЛЕПОТИЦЕ.

ПРИПОВЕТКА.

ПРЕВЕО Др. ЕМИЛ ЈОВАНОВИЋ

I.

Лепа Марија, кћи наше удове попадије, загрлила ме и горко плаче. Узалуд ју тешим. Најпосле изгубим стрпљење и рекнем:

— Ама управо баш не знам, што тако очајаваш!

— Ах, кћери господина тајника су тако лепе — јецаше она.

— Али, будало једна, та само идем да их видим, па мирна Бачка!

— Па су и врло богате, а ја неко зло слутим — вели Марија жалосно.

— Тако је то увек при растанку — одговорим ја — увек на најгоре мислимо

— Дакле не попушта твој старији брат?

— Тврдоглав је као камен и гвожђе — одговорим. — Изјавио сам му категорично, да нећу ни пошто узети једну од госпођица Јунгавел. „Само иди прво да их видиш“ — вели он — „а ја бих се опкладио, да ћеш сасвим друкчије мислити“

— Па баш се од отог и ја бојим — викну Марија и опет ме загрли, — немој ме оставити, Виљеме!

— Али реци, могули друкчије? — запитам. — Захтевање мог брата природно је, а ако му се противим, посумњаће. Мој старији брат, после смрти очеве мој други отац, у том је убеђењу, да се од оних госпођица само зато туђим, што их још ни видео нисам; па му је жеља само та, да им одем у посету — ништа друго. Па зар да му не учиним по вољи? А и ово јесење време тако је лепо и мило, да се баш радујем, што ћу се прашног ваздуха мог звања на недељу дана опростити.

— Али мене ћеш заборавити — рече девојка и тужно упре на ме дивне, плаве очи.

— Срце и свака мисао моја биће увек с тобом — одговорим јој озбиљно и искрено.

Кад је Марија видела да сам баш озбиљно наумио испунити братовљеву жељу и сутра дан отпутовати у В* — где господин тајник Јунгавел чува своја три чеда — полагано се смири. Наравно морао сам јој се по сто пути заклети да ћу сваки нападај на моје срце јуначки одбити За тим смо се још грлили, — љубили — тако ме растанак овај много лакше прође, него што сам се и надати смео.

И ја се сутра дан кренем. При опроштају морао сам још саслушати озбиљну придику старијег брата свог.

— Видићеш, Виљеме, — почне он, — да се нећеш кајати што си ме послушао. Девојке су ванредно лепе и изображене. Немој мислити да су то какве сељанке просте; на против, мораћеш добро скупити своје знање да у разговору с њима не наседнеш. А немој ни то заборавити, да свака добија 30,000 долара мираза; па сад иди и ако Бог дâ, доведи ми младу у кућу, а ја ћу те примити као друга у радњу своју. За годину-две ја ћу се и онако повући натраг од посла, а ти си онда готов човек; можеш лепо сложити руке у крило и исмевати цео свет. И господин тајник, мој стари пријатељ, слаже се с мојим планом; не прима се сваки ђувегија тако, као што ће тебе примити! Ја мало што нисам душу изгубио трчкарајући, док сам до жене дошао. Срећа ти се сама нуди, само ваља руку да пружиш за њом.

— Само руку да пружиш — понављао сам у себи, кад ми брат оде. — Хеј, лако је то рећи, драги брате, али су моје руке везане, па и срце моје; па баш и да нису, никако не бих хтео на оваки начин срећан бити. Грозим се од бракова, које трећа рука измајстори. И ако сам се већ одважио отићи у В*, то само брату за љубав чиним, а уједно ћу се мало и провести. Толико сам дужан учинити добротвору свом за љубав, којем се на свему имам захвалити На то, да узмем једну од девојака, не може ме присилити; а да их само видим, то баш није тиранска жеља

Док сам ја овако премишљао, кола моја добро беху одмакла. Леп јесењи дан беше, сунчани зраци богато обасуше бреговите винограде; свуд у велико тече берба. Пролазисмо мимо цветна поља, родне воћњаке; зрело воће притегло, те савило гране, мислиш: сад ће се скрхати! С обе стране пута висока дрва; међу гранама љуља се фина паучина у ветарцу, а на њој се роса светли као бисер камење.

— Ипак сам љубопитан на кћери господина тајника — станем ја даље премишљати, — брат већ није знао како да ми се нахвали лепоте; само то не разумем, како су остале до сад девојке код таке страшне лепоте! Биће да су мог брата ти светли долари заслепили, што на послетку није чудо код тако ладнокрвног трговца.

Истину да рекнем, мислио сам, да ће ми се и уз пут што особито десити, ал' се преварих, Прође ме дан без икаквог догађаја. Но тим више ми се десило на лицу места.

* * *

Други дан пре подне у 10 сати стигао сам до лепог и великог добра господина тајника. Јутро беше тако лепо, предео тако диван, да сам наумио пут пешице продужити и тако кола и коње оставим у некој мањој гостиони. Мало се очистим и у ред доведем, те пођем уском путањом. И за кратко време опазим већ велики двор тајников. Само сам још кроз неку малу шумицу морао проћи, да стигнем до врта, који се око двора пружио. На све стране сам се обазирао у нади, да ћу можда опазити дигод једну од три Грације, између којих треба себи жену да изаберем — али бадава! У исти мах, кад баш хтедох ступити у шумицу, искрсне из ње дивна женска прилика у красном ловачком оделу с двоцевком у руци. Наслони се на пушку и задуби се у посматрање красне околине.

— Ако је ово једна од госпођица Јунгавел, — помислим у себи, — морам признати, да ми брат није претерао, јер ова је цура изванредно лепа.

Пошто пак ово чаробно привиђење нисам хтео застрашити, чинио сам се, као да ју нисам ни приметио и пођем даље; али једва сам учинио два-три корака, када се зачу оштар женски глас: „Стој!“ — То се зацело не тиче мене — помислим ја и пођем даље. У исти мах чујем звокот пушке, лишће нада мном зашушти и једно тане звижне ми поред главе. Наравно одмах сам стао.

— Ова женска мора да је полудела — помислим, бацивши страшљив поглед на бесну ловкињу. Она пође лаганим корацима к мени. Ванредна лепота њена све већи утицај чињаше на мене. Диван стас њен још лепши се показивао под ловачким оделом, које јој стајаше као саливено, а на формаста рамена пао је цео шатор дугачке косе.

— Шта јој вреди сва лепота — помислим — кад је помела памећу!

Ловкиња стане на пет метара од мене.

— Како сте се усудили даље ићи? — запита заповедајућим гласом — кад сам вам викнула да станете?

— Извините — промуцам, сасвим очаран срдитом лепотом.

— Нема извине — падне ми у реч. — И зашто сте стали сад?

— Ако се не варам, једно тане ми је пролетило близу главе.

— Ваљда се бојите од једног танета?

— Но наравно, кад —

— Срам вас било! зар је у опште мушкима слободно бојати се?

— Та лако се може догодити несрећа!

— Дакле сте се уплашили, да вас не повредим?

— Богме доста је близу прохујало тане.

— Како? Зар ви мислите, да сам вас хтела убити? Зар држите, да сам убица?

— А, то не, госпођице.

— Ах, дакле сумњате у моју вештину?

— Не, не, никако!

— Но, ја ћу вас одмах осведочити, како сам вешта! Над вашом главом виси једна јабука. Узберите ју, метите ју на длан и пружите руку. Ја ћу пући и збацити са длана вашег јабуку. О шта да се опкладимо?

— Не волим таке опкладе

— Ваљда се опет бојимо?

— Човек има слабе тренутке. . . .

— Кукавицо! — викне љутито то страшно створење и стаде ми цињати у главу. Дигне петао пушке.

— Јесте-ли полудели? — викнем на смрт поплашен.

У тај мах већ пуче пушка и лишће опет зашушти. Мислио сам стрмоглав ћу пасти, тако сам вам се уплашио; зацело ми је опрљила шешир.

— Скините шешир!

Послушам ју. Чудна ловкиња пробушила ми је нов шешир. Цело ми тело дрхтало.

— Куда ћете сад? — запита.

Да не бих ту страшну девојку на ново разсрдио, најучтивијим гласом одговорим:

— Идем у посету господину тајнику Јунгавелу.

— Добро ће бити да се чувате од његових девојака! — викне грохотом се смејући и нестане иза једног џбуна

Двоструким корацима журио сам се, да се што пре удаљим од овог страшног створа

— Зар сам у средњевечну Турску пао — мишљах — где само из дугог времена пуцају на људе? Али ко може бити та опасна женска? Је-ли привиђење с другог света, које се сишло да плаши мирне људе или је жива девојка, крв и месо, као и ја? Биће оно прво да је. Једна обична девојка ваљда тек не би своју ловачку вештину о глави мирног путника кушала? Оно истина, красна је, али Боже ме сачувај таке лепотице, која је сваког часа готова човеку мозак раздробити. Не, слатка моја Марија, само си ти за мене, ако и ниси тако лепа, као овај други Виљем Тел.

— Али нијели рекла ова вештица зао дух или знам ти ја шта је, нијели ме упозорила — продужим ја у себи — да се чувам од кћери тајникове? Ако је ово једна од оних опасних лепотица, но онда што пре очистим чувства одавде, тим боље. Али не могу веровати, да је овај шумски дух једна од госпођица Јунгавел. Не, није могуће! Само се вештица или зао дух може овако понашати.

Ма да сам се на све стране плашљиво обазирао, то страшно привиђење не појави се више. Из шумице изађем без икакве даље несреће. Не треба никад човек да је незадовољан. Целог пута сам желио, да ми се што ванредно деси и скоро сам се љутио, што ме је пут тако прозајично прошао. Но сад се бар не могу потужити. Али на жалост! — казна за моје незадовољство тек ме је доцније стигла.

Тужно сам корачао мимо зида, који је врт од шумице делио Уђем у пространо двориште и упитам се код неколико радeника, куд ми ваља ићи.

— Перо! — викне један радник малом дечку — одведи ову муштерију до нашег господара!

Пера полети напред, ја за њим и за тињи час станем пред господина тајника, којег тако чило и здравог нађем, као пре неколико година, кад је мог брата посетио. Одмах ме позна и пријатељски ме поздрави.

— Добро дошли — викне — одавно сам желио да вас видим и више пути сам то и писао вашем брату.

С поштовањем се поклоним.

— Изволите сести — вели даље — одмах ћу вам показати вашу собу, али прво да се поред чаше доброг вина поздравимо.

Тај ми се човек почео допадати. Један слуга донесе вина. Седосмо. Са прозора леп изглед беше на предео

— Заиста ми је жао — почне мој домаћин — што ми кћери баш сад нису код куће. Радовао бих се, да ће се у подне вратити кући.

— Ваљда одоше госпођице у посету? — запитам.

— Не — одговори он — одоше својим послом.

— Каква посла могу имати младе девојке? — помислим.

— Али да ипак упознате моју породицу — продужи тајник — молим вас, пређимо у обличњу собу, где им слике висе

(Наставиће се.)

МОДЕРНА ДРАМА У НЕМАЦА.

(Наставак.)

Међу тим је — од прилике у исто време са Халмом — и т. зв. *млада Немачка* (das junge Deutschland) ступила била у арену драме. Позориште постаде разговориштем за дневна питања политике и религије, па и књижевности. *Гуцков* и *Лаубе* прилично се у исто време појавише као драматичари и обојица као такви развише велику плодност.

Гуцковљеве су драме скроз тенденцијозна дела, у којима превлађује разум; у првом се реду иде за театралним ефектом те се исти са необичном вештином и постиже; ту и сувише често звучна фраза замењује праву мисао. Ма како да су Гуцковљеве драме понајвише израђене да на позорници ефекат изазову, ипак слабо узбуђују читаоца или гледаоца, шта више често ни при најзнаменитијим конфликтима нису кадре да загреју. Но има нечега у њима, што интересује и што уме да гане велику масу, нарочито *женску* публику, и то им је на немачким позорницама прибавило донекле успеха.

После неколико са свим промашених покушаја („Нерон“ 1835. и „Савле“) поче Гуцков низ жалосних игара, које се оснивају на социјалним проблемима. У глуми под натписом „Richard Savage“ пропада јунак, даровит песник, са немилостивости *отменога света*, којем и он по свом — свакако ванбрачном — рођењу припада. У драми: „*Вернер* или *Срце и свет*“ одговара јунак својој превареној жени која му пребацује, што је своју прећашњу милосницу, коју је изневерио, као гувернанту своје деце узео у кућу те с њом наставља стари одношај, овако: „Ја ћу за њ одговарати, сви смо ми слаби синови праха, па нема тога ко би се могао похвалити, да погађа мисли божје!“ Како са чудном том изреком мисли да је оправдао свој браколомни одношај, то неће да отпусти гувернанту — но она је разумнија па иде и сама те хоће да — „огради гробље а кључ од тога гробља да баци на дно мора“ т. ј. уда се. Међу тим Вернера лажно оптуже са проневере у звању, но невиност му сјајно изађе на видело те он сад за своју љубав према гувернанти изјављује да је била самообмана — тврди да оно, што је њега теретило, једино је то, што је своје грађанско име „Хајнрих Вернер“ заменио племићким именом свога таста („то је било издаја према назорима, које имам о разлици сталежа“) напусти своју каријеру те прими катедру на неком рајнском свеучилишту. Његова жена пак „узме“ сад „његову прву љубав као прву јутрењу румен његове младости;“ а он изјављује, да њој за то „на олтару његовога срца гори чист прекаљен пламен“

Слични јунаци на језику долазе у свим комадима Гуцковљевим, у којих је такођер фабула често тако слична, да би је човек могао смешати с другом; тако н. пр. у „Отфриду,“ који се тако исто као „Вернер“ оснива на двострукој љубави. И ту јунака частољубље наводи на лажне кораке па и ту је *име* битан мотив развитка. Као што Вернер, да би могао добити отмену богату госпођицу Јорданову, напушта своје име, тако Готфрид Еберлин мења своје у Отфрид, кад се помешао међу отмени свет а опет постаје Готфрид, кад увиди блудњу своју.

У другим се комадима јаши на другим тенденцијама. Тако се у „Школи богаташа“ црта неваљалство и суровост аристократије; тај је комад специјално, као што писац у једном од својих опширних предговора показује, наперен био „против младе Хамбуршке плутократије;“ у „Комедији поправака“ и у „Пралику Тартифа“ долази на ред лицемерство побожњака; у „Уријелу Акости,“ кога је Гуцков пре изабрао био за јунака у новели једној, проповеда се модерна просвећеност у звучним стиховима. Историјски је пралик ту са свим избледио. „Од слабог но сажаљења достојног сина свога столећа“, вели Јулијан Шмит, „постао је апстрактан јунак слободе, који нас управо љути својим хвастањем, које се тако слабо слаже са делањем му.“ И остало историјско комађе Гуцковљево („Паткул“ — „Пугачев“ —) постаје нагрдом историје услед тенденције, коју је у то комађе пометао, чак и најваљаније му такво дело: „Курјак и мач“ даје сувише прецртану слику Фридриха Вилхелма I пруског краља. Најмање још тенденције има у комаду му под натписом „der Königslieutnant“, у којем читаоца и гледаоца занима млађани Гете.

Уз Гуцкова је на пољу драме најобимнију делатност развио *Лаубе*, који је наро-

чите заслуге стекао за позоришност у Бечу. И у њега превлађује разум, а тенденција је понајвише и сувише меродавна; но он је умео да изабере нове занимљиве предмете те да им важности даде свежом и вештом обрадом. После неколико промаше их покушаја продрео је године 1834. са трагедијом „Моналдесхи“ (љубавник шведске краљице Кристине): комад се допао, ма да је мало имао дубље вредности. Великој се публици допала и шаљива игра „Рококо“, у којој је худо стање под Лујем XV., краљем француским, приказано врло пикантно и са савршеном техником француске позорнице. Но морално строг суд не може тај комад издржати. Трагедије „Струензе“ и „Гроф Есекс“ (ову последњу имамо у српском преводу Д. Јоксића, до душе само у рукопису) означавају одлучан напредак, нарочито „Грофа Есекса“ с правом сматрају за најсавршеније дело Лаубово.

Драматичарима „младе Немачке“ најближе стоји *Рудолф Готшал* (рођен 1823. у Вратиславри) са својим млађано-ексцентричним комадима („Улрих Хутенски“ — „Робпијер“). У доцнијим се драмама све више отресао тенденцијозне појезије и реторско-бомбастичног језика својих радова из младости те се неке од њих, нарочито трагедија „Катарина Хауердова“ и шаљива игра „Пит и Фокс“ једнако држе на позврници. „Пит и Фокс“ је и на репертоару нашег народног позоришта у преводу преводиоца неког, који се — заиста више него похвале вредна скромност! — неће да јави.

(Свршиће се.)

ГОЛУБ БАБИЋ

Војвода босанских Срба.

Војвода Голуб Бабић родио се 7 септембра 1824. у селу Трубару бихаћког окружја. Оцу му бијаше име Илија, а матери Василија. Родитељи бијаху му јако скромни и побожни. Имађаху повесничку породичну задругу. — Голуб је био још у младости отворен, искрен, храбар и јако талентиран, али жали Боже не имађаше прилике да се посвети науци и остаде без науке, једино што је сам научио читати и писати.

За младог доба трговао је Голуб с благом. Трговина му је јако лијепо ишла и ко би се год с њим ортачио, сретним би постао. Он је у трговини много спомогао, дадни новаца у зајам без икаква интереса па се је догађало, да му гдјекоји никад ни повратио није. — У друштву је Голуб свагдје добро примљен како код најнижег сталежа тако и код највећег а то све због својих врлина Он је јако досјетљив и пун је што каквих досјетака.

Голуб је Србин и срцем и душом; он је вазда спреман сиромаха помоћи. Код њега ћеш увјек наћи сиротиње или на обједу или моли га за какву помоћ. Војвода пружа увјек помоћ сиротињи ама он неће да свак зна. Данданас је наш јуначина Гулуб Бабић јако замишљен и избјегава свако друштво; неће нигдје да млого говори. Кад иде, покуњи се па би рекао човјек да је нешто изгубио.

Кад је оно у Угарској букнула револуција 1848. војеваше Голуб Бабић уз Стеву Книћанина. Тада се је војвода показао у више бојева; само Стево прорекао му је да ће бити једном војвода босански. Голуб војеваше и 1851. год. уз Крајишнике против османске владе. А кад је оно био устанак 1858. г. што код нас у Бос. Крајини „Дољонском буном“ зову, опет нам Србенда Голуб присуствоваше и у том устанку. Кад је тај устанак угушен био, разбјегну се вође куда који и наш војвода Голуб крене се са неколико друга по шумама, док није стегла зима. Кад је већ стегла зима, оде Голуб с Ристом Јејићем у Книн (Далмацији) а отален у Цариград, из Цариграда оде у Грчку а отален опет у Аустрију у Беч те из Беча некако се прошуња у Србију.

У устанку 1858. г. убију проклети Турци његова брата Божу; ушљед тога задруга Бабићева остави своју милу и љубазну отаџбину Босну и пресели се у Пакрац, у не могаше дуго остати јер се је бојала да у Аустрија Турцима не изда.

Они се из Пакраца преселе 1864 г. у Србију и стане се у селу Стублини бли у Обреновца Ту од тог времена живљаше и во[ј]вода Голуб све до устанка босанског 1875.

Год. 1875. мјесеца Јуна пријеђе Гол[у]б опет у своју милу отаџбину и ту га [...]

четници једногласно изберу за свог главног вођу. — И збиља Голуб се показао кроз 29 бојева свагда храбар и разборит као што је и приличило за једног главног вођу свих босанских чета. Сви су га четници веома волели, вође су му се вазда покоравале и вијерно његове заповеди извршивали. Његов тајник бијаше чича Тодор Сучевић учитељ. Главне му четовође бијеху: Вид Милановић (сад политички пристав) брат му Станко и покојни Перо родољубиви Србенда и сваке хвале вриједни пречасни господин прото Јован Пеђањац, Василија Ковачевић парох Бихаћки, Триво Амелица, Тривун Бундало и др.

Голуб Бабић добио је за војничке заслуге од бившег српског краља Милана сребрену медаљу и таковски крст III. степена.

Данданас живи војвода Голуб Бабић у шехер Сарајеву као повјереник сигурности.

Бог те поживио, врли Србине и босански војвода! Дај Боже, да дочекаш бољу будућност милог нам српског народа с ове стране Саве и Дрине.

Бањалука, 1890. **Србин Крајишник**

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Већ прије смо рекли да Спиноза као највише добро човеково сматра интелектуалну љубав к Богу; за тим највишим добром иде филозоф, иду и остали људи, само је филозоф потпуно свестан како своје задаће, тако и пута, који к цели води, дочим остали људи раде несвесно, па много пут и с правог пута залазе понајвише зато што афекти на њих упливишу. Речено је већ и то, да су афекти у тесној свези са појмовима о добру и злу односно о корисном и шкодљивом за нас. За човечанство су на путу до највишег добра највеће сметње афекти; од њих се треба ослободити јер су они извори свим пороцима нашим. Но после кратког размишљања доћи ћемо до уверења, да је извор пороцима и страстима извањски свет, односно нетачно познање његово, пошто објекти наших афеката као садржај страсти и порока леже у области извањског света, а наше непотпуно разликовање добра од зла криво је свем злу; највећи дакле непријатељ човечанства је његово нетачно познање, односно инадекватне идеје, највећи пријатељ његово тачно познање, односно потпуно адекватне идеје. Чим нам која инадекватна идеја постане адекватном, другим речима: чим нам каква замршена представа, која као замршена за нас мора бити болна и извором афекта, постане адекватном, ми се ослобађамо душевне боли, афекта; сила или реалност духа нашег увећава се, прелази у крепост (врлину, virtus). Но крепост се показује другима у облику и под именом блаженства (душевног мира и среће), дакле је она исто што и крепост, а не награда за крепост. Из свега се дакле види, да човек треба да своју слободу воље схвати као вољу божју, а своје познање да стиче у светлости божанства, у Богу. Спозна ли он (у колико му је допуштено) Бога, то ће доћи до уверења да га и љубити мора, јер је сам део божанства, супстанције, а сам себе љубити мора; тако долази човек до највишег блага, интелектуалне љубави Бога, до уверења да је као део супстанције неумрл, вечан до свог блаженства, дакле до крепости („Beatitudo non est virtutis praemium, sed ipsa virtus“). Извор је свему супстанција, средство ум са својом функцијом, стицањем потпуно адекватних идеја или познањем.

Ако овој горњој слици човека идеалног додамо у мисли важност односаја човека к природи као својој ранитељки, дакле практичну страну природе човекове, доћи ћемо до уверења, да је морална страна човекова у вечној борби са практичном. Ако се покуша да се те противности измире, да се моралној страни даде као област регулативност, практичној конститутивност, долазимо до појма човека у природи, који схваћа свој узвишени задатак. Пошто је пак човек напућен да живи у друштву своје породице и сељуди, долазе у обзир још и односаји појединца к друштву; то су имено правни односаји човека, који постаје у том случају грађанином. Јасно ће сваком бити, да се моралне обавезе, што их човек има према једном делу друштва, врло често косе са нормираним правним односајима, и да се правни односаји као норме, закони, непрестано до-

терују, модификују и допуњују; за све то време пате често појединци за љубав друштву ни криви ни дужни. Да се доведу у склад сви одношаји појединца са задаћом друштва, о том раде још данас наше модерне владавине — задаћа је делимично испуњена. Већ Платон (429—347.) је у главном ставио то у задаћу влади, за то је и захтевао да барем владар буде потпуни филозоф, већ кад сви људи то бити не могу. На жалост је та његова жеља остала само написана, па за то је историја човечанства врло богата белешкама о војнама и превратима, неприродним срествима, која су најпосле идејама пут крчити морала да до свог права дођу. — Спиноза, код кога ум тако важно и узвишено место заузима, иште само то да сви људи настоје да их ум руководи а афекта да се ослободе. Пошто то није могуће констатовати, ствара и он науку о држави, коју ћемо ми у оквиру непосредно претходећег покушати да у кратко изложимо.

Пошто су добро и зло само наша субјективна душевна стања, а не битни атрибути предмета нема ни разлике у појмовима „право“ и „неправо“. Човек у природи има право да иште све што његовој способности битисања доприпаша, а да избегава и одбацује све, што је истој на уштрб. Неизбежна би дакле последица била општи рат за битисање (модерно „Kampf um's Dasein“), а један човек би био вечни непријатељ другом (у истодобном учењу Хопсовом изражено је то стање човечанства врло згодним правилом: „homo homini lupus“). Да се том стању учини крај, склапали су људи уговоре међу собом, а сваки се по неких права у корист целини друштва одрицао. Сад тек, кад је држава постала, стварају се појмови о праву појединаца, о њиховом миру, добробити и дужностима. Тим дакле неуправним путем смањио је ум број афеката и почео владати. — Цел државног уређења је добро и слобода (релативна) грађана; дочим је Платон за монархију, Хопс за апсолутну монархију, држи Спиноза да се цел државног устројства никако не да постићи под апсолутном владавином монархијском, већ једино уређеним заступством (репрезентативним уставом). Углед целог друштва дакле треба да се заузме за право појединаца, а углед тај мора се подржавати, кадгод наступи нужда, казнама, јер вели он: „vulgus terret nisi paveat“.

Крај уређених одношаја једног човека к другом и к друштву нужно је још да постоје и друге чисто моралне везе човечанства, које ће човека и тамо, где је закон непотпун, или се обићи може, на правом путу одржавати Прво место између њих припада религији (узето по чистом моралном елементу њеном, а не по историјско статуарним странама њеним и раздеоби на разне цркве). Што се тиче старога завета, то међу осталим држи Спиноза, да се Бог открио пророцима имагинацијом и да им је дао савете, који ће побољшати јадно морално стање својих савременика, а основних истина вере да им откривао није. Тек Христу се открио Бог другим и трећим, интујитивним степеном познања, дакле је глас Христов глас живога Бога, а наук његов спас људима. По том се Христос може назвати сином божјим, оваплоћењем Бога, но само погледом на узвишеност науке му. Иначе је Христос по роду Јеврej, а оно „син“ да значи исто што и „реч“. Поближе о том вели: „Ако у осталом друге цркве још додају и уче да је сам Бог примио на себе облик човечански и природу, то ми се чини тај наук таковом бесмислицом као кад би когод рекао да је круг примио на себе облик четверокута (Ep. 21.). — Исто тако Спиноза као рационалиста доказује на темељу филолошких, историјских, моралних и митолошких тумачења и података, да је св. писмо књига као и друге књиге; не вели додуше нигде изриком да не садржи откровење божје. Све теолошке свађе су погрешне, а погрешка лежи у том што се у св. писму траже научењачке тајне, уместо да се сматра књигом, која је писана да се у народу морал одржи. — Сву религију свађа Спиноза на ова етска правила 1.) Има Бог, који љуби праведност и доброту, и који је узором правог живота; 2.) Бог је један али на сваком месту; 3.) Он влада свим; 4.) Ако хоћеш да поштујеш Бога буди само праведан и добар према свом ближњем; 5.) Који тако раде, блажени су, а који се подају насладама, пропали су; 6.) Бог опрашта онима, који се искрено кају (под „кајање“ не треба р[illegible] уmети само формално признавање греха, ве[illegible] и радикално поправљање начина живота у [illegible]ном правцу.)

Очевидно је да је Спиноза на пољу [illegible]илозофије много урадио; урадио би и више да су друге, повољније прилике живот му г[illegible]тиле. У свом „теол. полит. трактату“ з[illegible]о-

вара и слободу говорења и писања, ако то није по државу шкодљиво; данас се те његове идеје остварују. Болети га је морало, што су њега самог прогонили, но он то тако сретно и спокојно подноси, да та спокојност готово сваког, који му се с науком поближе упозна, освоји и за Спинозу задобије. Осим две, три погрешке код атрибута, начина познања и силе уображења наука му је доследна и тако узвишена, да је увек имала ватрених присталица, па ће и имати. Она је увек благотворно утицала на духове, па јој се тај утицај види и код најодличнијих философа, Канта, Шелинга, Лајбница, Берклија и др. у мањој мери, а код неких, као Јакобија, Шлајермахера, и новијих Фехнера, Лоцеа, Хартмана је он од највећег значаја за душевни рад њихов био, што се на први поглед разабрати даје.

(Наставиће се)

НЕДОВРШЕН МЕМОАР КНЕЗА МИХАИЛА М. ОБРЕНОВИЋА

О ЊЕГОВОЈ ПРВОЈ ВЛАДАВИНИ.

Из оставине пок. пароха Јована Димитријевића.

(Наставак).

Договараюћи се съ Михмандаромъ моимъ Недимъ Ефендіомъ о церемоній коіомъ ће се Бератъ мой и ферманъ, и коимъ се Намѣстничество укида, на калеймейдану предъ Народомъ явно прочитати, разумѣде, да онъ іоштъ еданъ Налогъ великогъ везира има, коимъ се мени Петроніевићъ и Вучићъ као совѣтницы придодаю. Познаваюћи обоицу, да су противу мога права ишли, чудіо самъ сѐ, какво би имъ я могао повѣреніе мое поклонити; и знаюћи да установленіе новы званія по уставу не припада высокой Порти, него законодателнимъ сословіяма Сербіе, коя су Совѣтъ и князъ, и да по томъ уставу князъ неограничено право има себи совѣтнике бирати, а не другій ко, за дужностъ мою држао самъ, Недимъ Ефендіи казати, да су та писма мени непозната, и да ми се чини, да неће добро быти, да мы се людіи за совѣтнике намећу, у кое я повѣренія неимамъ, а іоштъ манѣ да ће Народу мило бити, кадъ чуе, да се Срба наоди, кои мимо свога князя од високе Порте званія у Сербіи добыяю, придодавши му и то признанѣ мое, да ми е честити Решид Паша говоріо у Цариграду, да њи двоицу за совѣтнике мое узмемъ, но да се нисамъ надао да ће то оваки совѣтници подразумевати се, и да ће се оны ферманомъ поставляти, него княжескимъ указомъ као што намъ Уставъ гласи. По чемъ самъ Недимъ-Ефендіи мое несогласіе о овомъ намѣренію нѣговомъ сообщіо, согласили смо се найпосле на то, да стваръ ту наипре саобщимъ совѣту и чуемъ, да не ће ко имати што противу тога, пакъ ако и буде, да се болѣ у совѣту о томъ а међу нама стваръ угоди а не на калеимеидану предъ оноликимъ Народомъ.

У засѣданію овомъ 4. Марта 1840. држаномъ, гди е самномъ и честнѣйшіи Мухафисъ Београдскіи Хозрефъ Паша, съ Недимъ Ефендиомъ, и императорско рускій Генерални конзулъ Г. Ващенко присуствовао, нису членови совѣта збогъ присуствія страни лица хтели или смели овомъ законопротивномъ акту противо стати, а можда и за то, што е питанѣ било, да неима ко што противу личности Вучића и Петроніевића, кои су князу за совѣтнике наименовани, а не за то, далъ е тыме уставъ народньи повређенъ, о комъ самъ се повређенію тымъ вѣћма увѣріо, кадъ самъ изъ препирке члена совѣта Милете Радоиковића са Стояномъ Симићемъ у истоме собранію догодивше се разабрао, да су Вучићъ и Петроніевићъ та званія сами, по средствомъ, при мени у Цариграду бившегъ попечителя финансіе Алексе Симића, безъ знаня совѣта и попечителя одъ высоке порте зактевали, а оны ю на вређанѣ вещественогъ права могъ навели. Немогавши дакле у намѣренію моме у совѣту успѣти, найвише збогъ тога што мі е и комисаръ и Г. Ващенко а и Митрополитъ совѣтовао, да ніе совѣтно збогъ таке маленкости (?!) одма у почетку владе мое Порте наредбе противити се, буде заключено, да се поредъ мога берата и фермена о укиданю Намѣстничества и писма великогъ везира Вучићу и Петроніевићу, о наименованію њиномъ за мое совѣтнике, писана, явно прочитаю, и такое сутра данъ, 5./17. 1840. свршено явно обнародованіе свію акта, као и мое Миропомазаніе, за коимъ самъ одма кормило правленія приміо. При читаню Петроніевићевогъ берата опазило се негодованіе народа тако, да е читанѣ ово само до пола доспѣло а остало е одма на заповѣстъ у очевидну забуну доведеного Петроніевића прекинуто.

6. Марта држао самъ скупштину Народну у

совѣту. Овомъ приликомъ совершено увѣріо се о незадоволству Народа са Намѣстничества правленіемъ, ѥрь су ме молили, да безвластію, кое є одъ оно доба, одъ какое Сербія безъ кнѧза остала, започело, злоупотребленіяма, інтригама, кое су за то време чинѣне, крај учинимъ, и тегобе, кое трпе, олакшамъ имъ. Чувши ово одговоримъ имъ, да свакога окружія депутати особенно прошеніе сочине изложивши у нѣму све свое тегобе и желѣ. и мени такове предаду: коя ћу по томъ у разсужденіе узети, и Народу посредствомъ надлежни властій на ова одговорити.

Овимъ начиномъ увѣривши депутате, о доброй моіой вольи къ напредку ньиномъ, разпустимъ ій на ньиове квартире, да предложенія своя сачине, и сутра да ми ій предаду.

Седмогъ Марта рано у јутру добіемъ вѣсть, да е прошлу ноћъ Вучићъ у своіой кући, сазвавши све президенте окружны судова, и выше окр. Началника, скупштину држао, у коіой да су Петроніевићъ, Попечитель правосудія Стефан Стефановићъ, совѣтникъ Стоянъ Симићъ, шефъ войске, полковникъ Илія Л. Милутиновићъ, чланови апелаціоногъ суда и іоштъ неки чиновници били; у коіой да е Вучићъ свима овимъ чиновницима одкріо, да се међъ чиновницима централногъ правленія две партае находе, кое се у начину чуваня неповредимости устава не могу да сложе, обвиняваюћи една другу да уставъ вређа; да имъ е за тимъ казао, да онъ Вучићъ къ предупређенію дальи неповолни слѣдствіи, коя се одовудъ породити могу, ништа болѣ не зна, него да се обе партае раздвоено међу Народъ ставе, а Народъ да рѣши, коя страна има право, пакъ да овой и кнѧза врући! кои дужанъ да буде, по совѣтима ове партае народомъ управляти; а чиновници противне партае да падну на милость оне партае, коя победу одржи. Ова и овимъ подобна на раздраженіе умова противу они лица, коя онъ, Вучићъ, ніе могао трпити, служеће речи изговоривши имъ, казао имъ е, да Народъ о овой намѣри нѣговой и нѣгове партае предуготове, и тако да су се ови по томе разишли, мислећи, шта имъ валя чинити.

Чувши ово призовемъ къ себи Петроніевића кои ми на питанѣ о овомъ догађаю одговори, да су се нѣке старешине у Вучићевой кући сабрали, да се о дѣлима народнима посовѣтую, па да су после и нѣга звали. Текъ што самъ Петроніевића одпустіо, и о начину почео размишлявати, коимъ бы се ово намѣреніе Вучићево и нѣгови едномисленика безъ нарушеніа мира ощетило, и стваръ до тога довела, да се свака партая свои интрига окане, свиколици помире и одъ сада у слози и любави живе, — текъ што самъ велимъ о томе почео мислити, алъ ето ти ми попечителя внутрени дѣла, Ђорђа Протића, съ устменимъ рапортомъ о свему у Вучићевой кући прошле ноћи сличившему се, да су Началницы окр. нѣму явили, да е Народъ съ ньиме, негодуюћи поступакъ Вучићевъ зато, — што іи е онь звао, да му као средство къ докученію тайни нѣкіи намѣра нѣгови — наумили захтевати, и изъ Београда пре неразлазити се, докъ се Вучићъ и нѣгово друштво суду не преда, но да іи е онъ, Протићъ, одъ тогъ намѣренія одвратіо, препоручивши имъ да средства нађу, како ће се спокоиствіе одржати, а да нико никаковыи вредъ не поднесе, на кое да су се Началници согласили и међусобно заключили, да одавде кућама своима неврате се, докъ се годъ између обе партае помиреніе не учини, и да су по томе нѣга, Протића, молили, да имъ дозволи къ мени самомъ предстати, и ову желю ньину сви скупа изяснити ми. Видећи, да су ови людій тимъ помиренію водећемъ намѣренію мою желю предусрели, нисамъ закосніо дозволити имъ, да ми предстану тимъ више. што самъ желіо самъ одъ свію ньихъ увѣрити се, далъ су они, као што міе Петроніевићъ казао, сами Вучићевой кући или на чіи позивъ ишли, и далъ су они Петроніевића и остале нѣгове едномисленике после звали.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Од „*Гласа*" краљевске српске академије изишле су недавно две књиге XXI. и XXII. Прва од ових доноси: Одговор на неколико питања из науке о бесконачно малим количинама од *Дим. Нешића*, професора велике школе. Са питањима, која се у овој расправи претресају, бавио се и *Шарл Рушоне* у једном своме делу, али је писац ове расправе у „Гласу" за то дознао тек пошто је овај рад академији пријавио. И тада је дуго премишљао, да ли да свој рад тргне натраг или не. И најзад се одлучио да га штампа, јер се уверио, да његове методе нису исте са методама поменутога писца. У XXII. књизи „Гласа" штампани су ови чланци: Деспот Ђурађ Бранковић и Оправка Цариградског Града 1448. од *Ст. Новаковића*; Српски рукопис о Скендербегу, од *Ч. Мијатовића* и Примедба и Објашњења од *П. Срећковића*. Занимљиве три расправе, које ће сваког интелигентног Србина веома занимати Желети би било да се издања срп. краљ академије и по овостраним српским варошима изнесу на пазар, како би се лакше до њих дошло, овако слабо куда и допиру у ове наше крајеве, где такођер живи наш народ, који се интересује за рад наших учених друштава тамо преко Саве. Факт је, да кад ми овде наручимо књигу какву из Београда, много је теже и доцније добијемо, него ако смо наручили какву књигу из Берлина или Лајпцига.

= Цетињски „Глас Црногорца" отворио је нову рубрику „*Очинци и пабирци*" Ту се разумевају очинци и пабирци *књижевни*, под којом ће се рубриком претресати погрешке у језику српских и хрватских листова. Ту ће се некако наставити сличан рад Јов. Бошковића и Јов. Живановића у њиховим чланцима „Из науке о језику" и „Бранич

српског језика." У првоме броју узете су под сито и решето речи: „Срећка", за коју препоручује „Глас Црногорца" реч из Вукова речника „*Ждреб*", узета је у овоме броју реч „неопозвано", за коју препоручује „*свакојако*", јер је она максималан превод немачкога „Unwiderruflich". Добро је, што се сетио „Гл. Црногорца", да чисти и поправља српски језик, али би чини нам се овај посао боље прилично „Новој Зети", „Колу", „Отаџбини" и „Јавору".

═ У Београду је изишла из штампе прва свеска Гопчевићевог чувеног етнографског дела: „*Македонија и Стара Србија*" у преводу Милана Касумовића. Из овога дела обавестио се стран свет о македонском питању и велика је добит по саму ствар што га је Гопчевић уопште и написао. Превод нам још није дошао до руке, да би га могли оценити.

═ Немило нас је изненадио глас, да су Браћа Јовановићи у Панчеву решили да обуставе даље издавање своје „**Народне библиотеке**", а са чега? То је лако погодити, а ми се стидимо да изрекнемо. Браћа Јовановићи су заиста велика труда и голема тропшка уложили, да по примеру великих народа и Србима створе јефтину и корисну књижницу, и то они нису покушали само са неколико свезака, као обично, него су издали за 10 година 216 књига, дакле је стрпљење и нада њихова доста дуго трајала док се ево није исцрпала. Жао нам је, што је наш свет тако равнодушан био спрам овога краснога подузећа, али се надамо, да ако буде народ наш са свију страна нагрнуо, да очисти, или бар разреди Јовановићеве магацине од оних грдних пирамида од књига ове библиотеке, да ће се онда и књижара опет решити, да и даље сабира у гомилу старе и новије писце наше и стране, те да их у лепоме руху а по јефтине новце пружа и сиромашнијем делу нашега света. Мећемо на срце ове речи саме књижаре издавачице, која нам подноси овај преглед: **Народна библиотека**. Кад смо пре 10 година отпочели издавати Народну Библиотеку, били смо свесни свију оних тешкоћа, које нас на том путу очекују, и ми смо се ипак радо латили тога посла, јер смо вољни били, да учинимо све, што до нас стоји; но наиђосмо на препону, за коју неимадосмо средства да је уклонимо. Слаб, управо никакав одзив у народу искао је непрестано од нас жртава, које смо годинама сносили, само да у народу српском одржимо подузеће једно, каква подузећа у других, па и околних мањих народа с лепим успехом напредују. Но немар, који у опште према српској књизи влада, обухватио је гровничаво и ово подузеће и ми се на последак морадосмо решити, да обуставимо даље издавање Народне Библиотеке. Сада, када је садржина од 9 кола изложена прегледу народном, видеће сваки беспристрани, који познаје и народне и књижевне прилике, да смо учинили, што је у снази једног издавача лежало. Народна Библиотека износи у тих 9 кола 869 табака, садржи 110 дела од 78 писаца, међу којима је Доситије са 21 свеском у 87 табака; Његуш са 10 св. у $40^3/_4$ табака; Стерије са 24 св. у $89^1/_2$ таб.; Стејић 9 св. у $35^1/_4$ таб; Зелић са 6 св. у $23^1/_4$ таб. и Качић са 9 св. у 36 таб Сви важнији старији писци српски заступљени су у овој библиотеци. Народном библиотеком извукли смо име многог српског заслужног књижевника из таме заборава, предајући дела његова млађем нараштају у руке. Старали смо се, да и словенска па и страна књижевност, буду достојно заступљене. Према томе налазе се дела од првих писаца у тих народа, преведена у Народној Библиотеци. Цена је јако умерена, јер износи $3^2/_3$ новч. по табаку, а за препродавце 2·4 новч. Све ово говори за то, да је библиотека права народна, и да не би требала ни једна кућа, која хоће да гаји подмладак у српском и словенском духу, да буде без ње. Нарочито је потребна за оне куће, чија је омладина према околностима домаћим принуђена, да се учи у страним заводима, јер само читањем ове Народне Библиотеке моћи ће добити општи поглед на српску књижевност, и накнадити у неколико оно, што јој туђа школа дала није, а што свакако треба да зна, ако хоће у српском народу достојно да замени старије своје. Целокупна Народна Библиотека износи 216 свезака, и стаје укупно ф. 31·50. Поједина свеска стаје 16 нов. Дали смо је и фино везати, те свих 9 кола од свеске 1. до 216. у фином повезу, подељена су према појединим писцима овако: Дела Стерије I—III, дела Његоша, дела Доситија I—II, дела Ј. Стејића, дела Ј. Рајића архимандрита I—II, Живот Герасима Зелића. Разговор угодни А. Качића, дела разна српска I—II, дела руска I—III, дела пољска I—II, дела чешка, дела словеначка, дела немачка, дела мађарска, дела талијанска, дела француска, дела енглеска, дела разна страна, Бен Хур А. Валаса. Свега 27 фино везаних књига ф. 42·30. Овако фино повезана Народна Библиотека биће украс сваке куће и особито је оходна за поклоне свима и свакоме, јер по своме садржају може се беззазорно дати и мушкоме и женскоме у руку, што се на жалост не може за све књиге рећи, које се данас, као нове, у свет пуштају. *Да би олакшали читаоцима набавку Народне Библиотеке, вољни смо свакоме, ко нам половину новца унапред пошље, дати исту на отплату тако, да нам другу половину цене у месечним оброцима отплаћује.* Ко нам од читаоца скупи 5 претплатника, добија 1 примерак бесплатно. Књижарима дајемо уобичајени рабат примећујући, да ћемо онима, који покажу особите заузимљивости, радо труд и ванредним рабатом наградити. Молимо г.г. свештенике, учитеље, трговце и остале родољубе, да се својски заузму око распростирања овог корисног дела.

═ Како читамо у загребачком „Dom i šviet"-у изишла је онде нова песничка приповетка *Јована Сундечића* под натписом: „*Брат Марко и сестра Јека*". „Dom i sviet" вели, да је песник ово своје најновије дело посветио „**razlikom vjera razbraćenoj braći**". Не знамо коју разбраћену браћу мисли г. Сундечић, јер књиге његове нисмо — наравно — добили, или ако мисли браћу православну и римокатоличку, ми држимо да ми нисмо тако „разбраћени", и да се н. пр. римокатоличка наша браћа не би ни мало срдила на православног свештеника г. Јову Сундечића, да је он на пример ову своју књигу и православном ћирилицом штампао. Ал кад се човек чему привикне, тешко је после мењати навику и начин.

═ Како „Vienac" дознаје, штампаће се „*Песме свакиданке*" Јована Храниловића, што су недавно штампане у Летопису Матице српске, и латиницом, и то у Крижевцима у наклади књижара и штампара Најберга. Ове су песме заиста и заслужиле, да их чита васколики и српски и хрватски народ, а од песника „Жумберачких елегија" очекујемо, да ће се и од селе чешће јављати и у српским и хрватским листовима, јер и он је један од оних књижевника, који желе и шире љубав и свезу између два братска народа.

═ Исти лист јавља, да је престало излазити београдско „*Коло*," што га је уређивао Дан. Живаљевић. Ми искрено жалимо, ако је овај глас истинит.

═ **Slovanstvo ve svych zpevech** Од ове красне збирке народних песама свију словенских народа, удешених за гласовир и за певање изишле су ово дана 50. и 51. свеска, или 1. и 2. свеска од књиге осме. За нас Србе су ове и следеће свеске најзанимљивије, јер су ту сад почеле да излазе српске, наиме црногорске песме. Управо не знамо, за што се песме, што су у овој збирци, зову црногорским песмама, кад су неке од њих из Србије, друге опет из других крајева, као: У том пољу Дринопољу, У Омера више Сарајева, Што Морава, плаха вода, Девојчица ружу

брала и т. д. Збирку ову купи и издаје *Људевит Куба* у Поњебраду. Цена је свесци 50 новч. Претплатити се може на колико год свезака Издаватељ прибира овде песме, које су већ и бивале издаване, а сем тога и песме из властитих записника, што их је чинио приликом свога путовања по југословенским земљама. У идућим двема свескама довршиће се „црногорске“ песме.

= Будапештански лист „Fővárosi lapok“ доноси у 278. свом овогодишњем броју чланак из пера Мавра Дарвајија под натписом: *„Кнез Никола (као песник),“* у којем карактерише његов песнички рад, те доноси и неке песме кнежеве у мађарском преводу, а тако и садржај „Балканске царице.“

= У кући грофа Лава Толстоја преводи се сада Бјернсонова драма *„Рукавица“* на руски језик, а преводи ју његова рођака Татјана Андрејевна Кузминскаја Драма се ова представљала и у загребачком казалишту, но је онде — пропала.

= Дело Американца *Ђорђа Кенана* о Сибирији веома је омилело у Немачкој, те је издавач немачкога издања Сигфрид Кронбах у Берлину решио, да и старо дело Кенаново „Живот под шаторима у Сибирији и пригоде међу Корјекима и другим племенима у Камчатци и северној Азији“ даде превести на немачки и да га изда. Ово је дело плод Кенановог путовања по северно-источној Сибирији, што га је он чинио у служби руско-американског телеграфског друштва.

= У Лондону је ових дана изишло ново дело Гледстоново под натписом: *„Lan lmarks of Homerie Studi,“* које расправља о Омиру у овим чланцима: Питање о Омиру, Омир као оснаватељ народности, Омир као оснаватељ религије, Начела етике, Начела потитике, Основа Илијаде, Географија несама. Осим тога находи се у овоме делу студија под насловом: О тачкама несугласја међу асирским таблицама и омировим текстом.

= **Флиндерс Петри** је нашао у Мисиру известан број омотака од папируса, међу којима су професори Сејсе и Махаси упознали одломке Еврипидове изгубљене трагедије *„Антиопе“* и одломак *„Федона“* Платоновог, што је из првог века хришћанског.

= У Гаскоњи у Француској има још приповедача од заната, који као но стари рапсоди иду од села до села те казују своје приповетке, бајке, легенде, скаске, лакрдије и т. д. Те су приповетке сад покупљене па ће изаћи у Паризу у „Litteratures populaires“ Мезоннева и Леклерка. То ће бити прави мајдан не само за народно песништво, него и за културну историју, митологију и етнологију.

РАЗНО.

(Славенска катедра у Паризу). У журналу „Revue internationale de l' enseignement“ прича садањи предавач словенских језика и књижевности у Паризу, *Луј Леже*, занимљиву историју славенске катедре, која је основана г. 1840. у „Collège de France.“ Мисао о оснивању те катедре покренуо је *Лав Фош*, зет Виктора Хига. Тадашњи француски министар просвете Кузин био је наклоњен овоме послу, премда се парламенат из начела противио томе, но ипак се донело решење у смислу предлога. Први је предавач био *Адам Мицкјевић*. О његовим предавањима говори Луј Леже овако: „Мицкјевић је у свима својим предавањима остао песник. Од младости своје наклоњен мистицизму, све се бавио нечим тајанственим. Предметом његових предавања није била толико историја словенских књижевности, него богословска филозофија. Износио је час св. Мартина, час Дионисија Ареопагита. Тако он не беше чисто професор него то беше Питија на троношцу.“ По речима Луј Лежеа наступале су код Мицкјевића сањарије, халуцинације. Он се борио с духовима, које није могао да победи. У то сањалачко доба упио се у дела Товијанскова, њега је сматрао за посланика небеског и он беше оруђе те стране личности. Товијански је код њега играо улогу пророка. Под упливом Товијанскога добила су предавања Мицкјевићева више вид апокалиптичан. Она су постала праве богословске предике. Све је то обратило на се пажњу парламента и власти. Године 1845. буде Мицкјевић уклоњен, и добио је мировину у износу трећине своје плате. А последник његов на катедри беше млади *Кипријан Роберт*, који се упознао са словенством путујући по словенским земљама. Био је то човек особењак. Путујући по карпатским шумама проводио је ноћи на дрвима, да би био сигуран од зверова, а да не би пао с дрвета, везао се о дрво гранама. И нарави су му били чудновати, особењачки. Једнога дана не казавши ником ништа нестаде из Париза. Говорило се да је отишао у Америку и да је онде умрьо, а где и како — то се данас не зна. За њим је заузео катедру ову Пољак *Александар Ходзко*, а после њега године 1885. *Луј Леже.*

(Поезија и статистика.) Енглески славни песник *Тенисн*, од кога имамо и ми Срби у преводу Змаја-Јовановића епски спев „Енох Ардена,“ написао је ново песничко дело под натписом *„Визије о греху,“* и тек што се то његово најновије дело разгласало, добије песник писмо од славнога рачунџије Ц. Бабаџа, у којем му овај пише: „Поштовани господине! У Вашем недавно изданоме спеву „Визије о греху“ нашао сам на ову сасвим погрешну тврдњу: „Свакога треаутка умре по један човек и један се роди.“ Неће ваљда бити нужно да Вам на то приметим, да би та тврдња, кад би била истинита, имала ту последицу, да би цело становништво на земљи било увек једнако по броју, а овако је познато, да се број становништва на земљи мења. С тога узимам себи слободу да вас замолим, да ону споменуту погрешну тврдњу у другом издању Вашега лепог спева исправите и да кажете онде, да свакога тренутка по један човек умире, али да се $1^{1}/_{10}$ човека роде. Управо рећи роди се 1.167 човека, али се нешто обзира мора узети и на метрику у стиху. Част ми је да се препоручим и т. д.

(Јубилеј). Ове године се навршује 450 година, како је Гутенберг изумео штампу. У многим главнијим местима у Немачкој слави се овај јубилеј врло свечано и дижу се споменици.

НОВЕ КЊИГЕ.

Буквар за српске основне школе. (Јужнијем нарјечијем). Саставио *Мита Ст. Клицин*, српски народни учитељ у Сарајеву. Комисиона наклада књижаре Мил. Каракашевића у Сомбору 1890. Цена 16 новч. Буквар је овај намењен оним крајевима, где се јужним говором говори, као у Барањи, Хрватској, Босни, Херцеговини, Далмацији и Црној Гори. У „Босанској Вили“ изишла је недавно оцена на ову школи намењену књижицу.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 41. У НОВОМ САДУ 14. ОКТОБРА 1890. Год. XVII.

ОЈ ТИЧИЦЕ.

Уморан сам . . . починка ми треба
Ишао сам мислима по свету,
Прошао сам доста испод неба,
Видех многу неправицу клету . .
Па ми душу притиснула туга,
Из срца се уздисаји крећу,
Овде, овде крај зеленог луга
Сешћу мало у трави у цвећу. —
— Ој тичице, мили друзи, појте —
На̑ ме̑ сетна гледати немојте!

Видео сам свакојаких слика:
На слабијег подигао се јачи
Па га вија к'о ђаво грешника —
По свом ћефу гази га и тлачи,
Заман сузе што их патник лије —
Уздах шаље до небесних виса, . . .
Та у тигра милосрђа није
Он не пушта док крв не исиса. —
— Ој тичице, мили друзи, појте —
На̑ ме̑ сетна гледати немојте!

Видео сам сиротињу многу
Где се мучи: ради ноћу, дању,
— Неки опет краду дане Богу
Проводећи у дембелисању, . . .
А кад једном приспе жетве време
Те раденик своје труде збере,
Тада на њег од свуд се устреме —
Отимају без броја и мере. —
— Ој тичице, мили друзи, појте —
На̑ ме̑ сетна гледати немојте

Код многих се сваког дана части:
Наздравља се . . . пије се — весели,
— Бедна раја не зна што су сласти,
Она често кору хлеба жели;
Видех многе и голе и босе,
Кроз хаљине ветрови им пире,
— Неки свилу и порфиру носе
'холо иду — беговски се шире. —
— Ој тичице, мили друзи, појте —
На̑ ме̑ сетна гледати немојте!

Видео сам још и других чуда —
На свијету свашта се дешава,
Земља пати због многих одљуда
Као брижна у песника глава —
Овде пусту власт у руке дали
Распуснику . . . невјежи . . . нераду;
Онде скромна ланцем покопчали
Ни мислит' му слободно не даду —
— Ој тичице, мили друзи, појте —
На̑ ме̑ сетна гледати немојте!

Видео сам где су недостојна
На највише званије попели,
Где су мужа мислима разбојна
У храм божји свечано увели
Па му дали преко реда свега
Власт највишу, против воље пука,
А народ је бежао од њега
Као стадо кад угледа вука. —
— Ој тичице, мили друзи, појте —
На̑ ме̑ сетна гледати немојте!

Видех где су људи лаких мисли
Незаслужна подигли на престо,
На највиши степен га узвисли
— А како је штовао он то место? —
Правио је раскош неизмерни
Какови се не да ни искасти
И државу и народ му верни
Водио је — водио к пропасти. —
— Ој тичице, мили друзи, појте —
На мê сетна гледати немојте!

Видео сам . . . а шта свега нисам.
Свет је препун свакаквих покора, . . .
Сиротиња као што сам и сам
Само патит' и трпети мора,
Јер не маре што је њојзи криво . . .
— Али доста — ваља ми дочети.
Што би само ране позлеђивао?!
Што ми роду даје удес клети. —
Ој тичице, миле друзи, појте —
На мê сетна гледати немојте!

С— н.

СЕОСКА ПОЛИТИКА.

СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ Д-ру ПЕРИ ЈОВАНОВИЋУ

ПРИКАЗУЈЕ В. МИЛАН МАРИН.

(Свршетак.)

XXI. Друга бура

Газда-Бенце изашао са седнице још раније. Није хтео да дочека избор началника, а и предстојник му је рекао, пошто је ушао у кандидацију, да може ићи кући и онде очекивати закључак

А и у реду је било, да као кандидат лично и не присуствује код избора.

Пошто је још нешто наложио својим Мађарима, оде кући.

Почео точити вино, да са њиме дочека своје бираче.

Надао се најповољнијем свршетку.

Видео како се Срби поцепали на многе стране, па му и тај случај може много допринети.

О, па што је најглавније, и сам се предстојник са њиме разговарао. Како је седео близу њега, док се извршивао избор већника, често га је запиткивао час о овоме, час о ономе.

То нешто значи! . .

Био је само незадовољан, што од четворице нових већника беше само један Мађар изабран.

Ти Мирковчани, ти су му много нахудили.

Али већ, даће се и то поправити Нека их, нека Само кад он постане началником, знаће он шта ће.

Па још томе и од свог се суседа Србина, газда-Тодора, нада, да ће пре за њега гласати, него за кога другог.

Та суседи су, а лепо, у љубави живе.

И почео намештати стô пред кућом.

— Дај, жено, чашâ!

— Колико?

— Дај све, шта питаш! . . . Двадесет, тридесет . . .

Она му их донесе.

Он их поређа на стô у дворишту, а и неколико флаша вина.

Кад је био готов, седе и сам крај стола и запали чибук

Онда је очекивао, ослушкивао

Слуша, слуша.

Не чују се још ничији кораци

А он је Гашпара наредио, да му одмах глас дојави.

И од једном зачу се нека лупа. Ту улицом, као да неко јури, жури, шта ли, трчи.

Капиџик се отвори.

Ступио Гашпар.

— Но, шта је, hogy van? једва га пита газда-Бенце, а овамо као да и не дише, те му и глас дошао тих, немоћан.

— Изабрали Раца . . .

— Ејње! . . дрекну газда-Бенце . . . . üsse meg a menykő a gazembereket! . и подиже своју горостасну песницу у вис и са њоме тресну о стô.

А стôска плоча превагну те чаше и флаше полетеше у вис, па се онда са ужасном лупом, у тисућ комади, стропошташе на земљу.

А Гашпар, као да га муња шинула, сав опарен одјури својој кући . . .

XXII. Трећа бура.

Газда-Живан Пиљарски није ни ишао на избор началника. Био је на избору већника

и кад је бележник на њега оком мигнуо, устао је и крадом је отишао својој кући.

Он једини није ништа спремао.

— Е, треба им врага! . . . Нек ждеру код своје куће. Не дам ја свога! . .

— Ал' ако те изберу за начелника? пита га жена.

— Не дам им ни онда Не дам, не дам! . . Кошта то све новаца Све је то моја мука . . . А ти, жено, не знаш шта је данас свет . . . шта је господство . . . Све новац, све новац . . .

— Али бар изнећеш мало ракије . . .

— Опет она. Ама кажем ти, не дам им ни ракије, ни вина, ничег. Ако ме изберу, — 'вала им . . . ал' од мога чанка даље! .

И онда отишао у двориште, да надгледа своје имање.

Нашао пред свињцем карлицу од помија. Како је слуга хранио свиње, заборавио је однети, већ је оставио ту пред свињцем. У њој огромна варјача, са којом се помије мешале.

А сунце прижегло, те се сва сасушила, па и распукла.

То га је врло ражљутило.

И у зао час дође му слуга, да му јави, да је на избору пропао.

Он само тек што шкрипну зубима, а крв му појури у лице

— Несретниче! . . а што си ми карлицу уништио?! . .

И замахну са оном огромном варјачом.

Слуга наже бегати, али га газда ухвати за рукав.

— И ти хоћеш, да ме упропастиш . . . славу ти твоју! . .

Те варјачом удри слугу по леђих

— Ни-сам хтео, ајаој! . . о-про-сти. . . вапио је слуга, али се слабо што помогао.

И тако газда-Живан, кандидат начелништва изли сав свој јед, што је на избору пропао, на сиротог слугу, корсем због карлице . . .

XXIII. Живео деда-Мирко! . .

А свет је око општине већ врио.

— Живео деда Мирко началник! . . Живео! . . орило се.

То накресани Мирковчани викали. Арсенијева их ракија успалила.

— Живео! . .

Мађари се покуњили, па поодлазили.

Попи мило, па се смешка У радости и заборавио казати пред тојнику, да су људи тек јутрос позивани у седницу.

И за час се цела гомила кренула код деда-Мирка.

Узели га за рукав, па га вуку напред.

— Живео! . . вичу Мирковчани, а надали се лепој части код њега.

И пођоше шором

Попа их дочекао пред својом кућом.

— Е, деда-Мирко, Бог те поживео! . .

— 'Вала, оче!

— Ради и на даље тако, као што си и до сад, а Божији благослов биће уза те. Чувај свој народ, који те је и поставио за свога поглавара. Ти си — што смо ми сви, ти си један за све нас. Србин си к'о и ми . . . живео! . . .

А њему, старцу, грунуле сузе на очи, па хтео нешто да каже, а 'вамо замуцао.

— Оче . . . овај . . . Народ наш . . . 'Вала . . .

А Мирковчани се продераше.

— Живео! . .

И сви одоше горе, његовој кући.

XXIV. Старешина ни у своме дому.

Међу тим је Арсеније седео код своје куће и чекао.

Како је то несносно тако дуго бити у неизвесности.

У један мах чисто се и покајао, што се затрчао, те наредио жени, да ручак справља.

Ако се превари! . .

Ако, ако. Та ваљ'да неће.

Сирота жена му мислила баш за сигурно. Позвала и Смиљку „своју Смиљку,“ да јој помаже при кувању, а овамо већ дала преко Макре Циганке раструбити по свом селу, како ће она данас постати начелниковицом.

А Смиљка једва дочекала. Одмах је дошла, а сва била радосна, весела.

Помаже око ручка, а њена јој снајка вас дан приповеда:

— Знаш, Смиљка, чедо он ти је и онако све и сва тамо у општини . . . Ја га као мало и карам, што толико тамо и одлази. Ал' не мо'ш брате, не мо'ш. И сам ми се често тужи. О, окупи га то натарош, то судац то инџилир, па човек не зна кад кад ни 'ди му је глава, од силних брига. Да бо'ме, деда-Мирко стар, па га нико и не зарезива. Ал' они, па увек њега, те њега. Без Арсенија ни маћи се . . . А и рекао му јед-

*

ном инџилир, — знаш то ти је велик господин, — рекао му једном, да ће нам доћи у кућу. Вели још није ни код кога био, а и неће човек с којеким да се помеша . . . Господин је то, Смиљка, чедо . . . не знаш ти. Шта је учитељ, бележник и ови други спрам њега! . . . А он, па баш, знаш, тако њему: баш ћу ти, Арсеније, доћи једном у кућу . . .

И онда извади „тепсију“ из пећи, да прегледа печење.

А у „тепсији“ грдан ћурак, па већ зарудео.

Намазала га машћу, и опет га тутнула у пећ.

— Па . . . наставила даље говор . . . ето тако и данас навалили на њега, да бидне началник. Знаш, чедо, к'о овај деда-Мирко што је. А он једва пристао. Ја га наговарала и наговарала и данас га једва наговорих. Да бо'ме човек се зна са господом, а и господа знају њега, па што не би . . . Моја дика и твоја дика и дика целога села. Знаш, што кажу, с главе риба смрди. Каква глава, онако и село.

И варјачом промеша јестиво у лонцу.

— Е, па онда, Смиљка, чедо, мој ће ти Милоје бити началников син . . . Уф, док чује, ал' ће се, дете, радовати. Обући ћемо га у чоху, па нек иде са оцем често у општину. Нек види, па нек се и он научи. Нек буде к'о отац. А и господа треба да га виде — поноса мога, ех! . .

— После ћемо га и оженити . . . којом год хоће . . . Ето, к'о на прилику ти . . . Ајд', чедо, да ми будеш снаја! . .

И мило је погледа.

Она се сва запурила и застидила.

— Знам ја, знам . . . да међ вама није чист посао . . . Ал' већ нека . . . И волите се, и треба, док сте млади . . . А кад будете 'вако к'о ја, нећете имати ни каде. Оно јес' и онда се треба волети, али се већ неће више онако.

И наставила даље да приповеда. . . .

А Арсеније био напољу, па као да се и опет покајао Спрема нешто по дворишту, а све му нешто не иде од руке. О, узме сикиру, место натегаче, узме лонац, место бокала, о заборави славину заврнути, па и лулу изгубио. . . . кажем, све нешто наопако, злослутно.

И кад год дође близу кухиње, сав као да се прене

То цврчање печења пара му уши.

А и некако му смешно звучи.

Па чисто од нечег стрепи.

Нешто, као да га пропиње отуд из груди, па га дави, дави, а срце му некако необично куца.

Ако се превари у рачуну! . .

Ако, ако.

Мож' и тај враг бити.

Па најпосле све једно, било па није.

Али —

Али бар да није ништа жени рекао.

Шта ће она?! .

Зло, наопако.

И онда тек видео, да је место кључа подрумског узео некакав чекић.

Бадава, збунио се. Ништа не слути на добро.

Вратио се по кључ.

Онда уђе у подрум . . .

— Живио! . . . од једном се зачу из дубине шора.

— Живио! . . .

Па све ближе и ближе.

И жена Арсенијева сва радосна остави кухињу и уђе у собу.

— Ево их, ево! . . Дај, брже, да се повежем . . . Јух, каква сам! . . .

Онда излети у кухињу.

— Дед' ти, Смиљка, чедо, отрч'дер, да им отвориш капију . . . а ја, . . . ево, ево . . .

— Живио! . . зачу се са свим из близа.

— То твој отац виче, Смиљка, јест то је он . . . И он се радује . . . Дед' брже, ајд трчи! . . .

— Живио! . . .

А жена Арсенијева сва дрхће од радости, Боже, па све тако дрхће, а милина јој обузела све тело . . .

— Живио! . . .

И онда се један продера:

— Живио деда-Мирко . . .

И газда-Арсенијева жена пребледи, па онда задрхта, и сроза се на креветац.

— „Ајао!“

Крикнула и покри лице рукама

Улетила Смиљка.

— Ја отворила капију, — почела још из кухиње, — а они неће, већ одоше тамо горе. Питам их куда ће, ручак је готов, а мој дада загрлио деда-Мирка па вели: ех, ми идемо код нашега началника, деда Мирка . . .

Онда дође к њој.

Гледа, гледа, па је онда поче дрмусати.

— Снајка! . . .

А снајка сва дрхће од љутине.

— Снајка! . . .

А она се прену.

— Иди до ђавола! . . .

— Али ја сам их звала! . . .

— Још говориш! . . . Таки да ми се торњаш испред очију, док те нисам. . .

— Али они ће можда још доћи. . . Тамо је и наш дада . . .

— Ђаво одн'о и тебе и твог даду! . . Таки да ми се торњаш из куће . . .

И пре наго што је Смиљка хтела нешто да рекне — њена је снајка изгура на поље.

— Сад, да ми више ниси забола њушку у моју кућу, и ти и твој дада . . . часни вас потр'о обоје! . . .

А Смиљка утече преко плота кући, сва уплакана. . . .

И снајка сва љутита пође у собу.

Почела нешто да тражи а псовка све лети из ње

За орманом стајала је нека повећа, главичаста палица.

Она је узе у руке, па као оно вештица излети у двориште.

— 'Оћу га к'о скота уцмекати . . . буја једна! . .

И као рис љута пође га тражити

Њега. Арсенија. Пропалог началника

Обишла све двориште, па све заман

Најпосле се сетила подрума

— Тамо је несрећа! . .

Дође. Проба. Види изнутра затворено.

— Отварај, хуљо! . . .

Нико јој се не одзива.

— Таки да си отворио! . . . Ево ти се раћа искупила, да ти честитају . . . Несрећо једна . . . Таки да си отворио! . . .

Онда тресну палицом о врата.

Стала. Слуша. Нико јој се не одзива.

— Отвори, славу ти твоју! , . Да ти патим . . .

— Отварај! . . .

Опет се нико не одзива.

Она седе крај подрума и као мало дахтала од једа.

— О'ш отворити?! . . . Нећеш?! . . . Ама си л' чуо, хуљо једна, три ћу ти дана тујати, док ми не отвориш . . Стајати, чуш ли?! . . . Боље да тамо скапаш, него да моје очи виде . . . Знаш, свог ћу те на комаде искидати, да њима најазим ту своју гладну господу . . . О, да Бог да те никад и не видела, раго једна . . .

И настави даље псовку, очекивајући га из подрума.

XXV. Крај.

И дан данас је у Миљковцих деда-Мирко началник, старешина.

Његов се рад управљао по девизи му: људе треба штедити.

Тако је и радио а село је било задовољно са њиме.

Бележник се после одселио у друго село. Та девиза началникова није му се никако свиђала. Она је била сушта противност његовом урођеном начелу. Није могао дуже да издржи. Захвалио се и отишао даље, да у другом месту опроба своју политику.

Газда-Бенце још пуши на чибук, чита: Nemzet-а, а теши се са будућношћу. Он се још нада

Газда-Живан Пиљарски још је имућнији. Оном лане купио парну машину, па са њоме ради, и за чудо, срећа га свуд прати.

Стари попа тек што се држи, али је још марљив и честит пастир.

А Арсеније?

Ни жив ни мртав. Човек, па сав утучен. Оно о избору десио се баш у подруму, кад је чуо вику на шору и усклике: живео деда Мирко! Одмах је знао шта га чека. Закључао врата, па као паметан човек сакрио се за једно буре . . . Чуо је и женину псовку.

Она га је до поноћи чекала и онда је свлада сан. А и Арсеније заспао за буретом.

Кад се пробудио усуди се, да изађе на поље. Лагано отвори резу, а оно већ дан.

У кујни се састао са женом. Ту је добио своју.

После га је учила:

Чувај се капута к'о живе ватре, јер је сваки капут створен, да отима . . . Буди паметан и мудар . . . Опанак и капут никад се не сложише.

Под „капутом" разумевала господу. И он је тако радио, па му после никад више није на ум падало началништво.

А са својим суседом, Смиљкиним дадом, прекинули свако пријатељство. Њему, Милоју, забранише сваки састанак са Смиљком. Али де нађите ми какове препреке у мило-

вању! . . . Ко има моћи два заљубљена срца раздвојити?!

Тамо иза гувна, састајали се они крадом. Тешили се, а живели у нади, да ће се временом све то преокренути . . .

А биров-Сави скочила цена. Остао и на даље биров.

Одмах сутрадан, по избору, кад је некуд пошао, састао се са Гашпаром.

Пун поноса, а и осмех му лебдео на лицу, кад је дошао близу њега. Онда силом кашљуцне, корсем да га наједи.

Гашпар шкрипну зубима

— Рац! . . . шануо.

— Да, да, рац . . . поругљиво му се одазва биров Сава . . . рац, рац, а не Мађар . . . Мађар ембер . . . А ја биров . . . Ево ви'ш! . .

Па после се хвалио, како му је очитао, то више не роди! . . . Знам, да ће се док је жив љутити.

И понуди „фраклић“ Ђури, црквењаку.

— Пи'! Ђура! . . .

— Па хајд . . . рече он и натеже „фраклић“, и кад се вече спуштало, а бакарни Ђура још је више постао бакарнији, а глас му опет као да је из бакарног котла стизао.

Он је певао:

„С нами Бог, разумјејте јазици . . .“

1890. г.

НА СТРАЖИЛОВУ.

Колико пута тебе походих мишљу младом
И љубљах твоја мјеста милине рајске пуна?!
У санку колко пута шетах се твојим хладом,
И слушах слатке пјесме из твоих густих жбуна —
Што-но их мале тице, казујућ радости своје
Весело поје!
Али и на јави походи тебе ево
Син кршне Херцегземље, ој горо пуна слада!
Гђено је млађан Бранко најслађе пјесме пјевао
И гђе му златни споменик блиста сада,
Споменик, који ако вријеме једном сруши,
У српства неће души.
Ој, друзи! Браћо мила! Дигнимо пехар гори
Жарког и љупког вина — што нам га Сријем дава,
Кликнимо снажно скупа нек се до неба хори,
Нека по Стражилову зашуми цв'јеће, трава:
Слава ти, Бранко, слава!

На Стражилову 1888 **Алекса Ристов Шантић.**

ОПАСНЕ ЛЕПОТИЦЕ.

ПРИПОВЕТКА.

ПРЕВЕО Др. ЕМИЛ ЈОВАНОВИЋ.

(Наставак.)

Пођем за њим. И заиста, чудно ме осећање обузме, кад ми ее скоро учини, да се из богато позлаћених оквира три грчке Грације осмејкују на мене у пуној њиховој лепоти!

Али у исти мах се окаменим. Једна Грација не беше нико други, већ онај Виљем Тел, зао дух или вештица, која мало што ми није пре по сата главу раздробила.

— Ова плавуша је — почне ми Јунгавел тумачити — моја најстарија кћи: Лујза. Права дивљаштина: мислите мушко је. Ја ју Нимродом зовем, јер је страстна ловкиња. Истину да вам рекнем, не одобравам ту њену страст, али ће јој се и то досадити, као и друга њена мушка занимања.

— Друга мушка занимања? — запитам.

Та да; — продужи врли отац. — Лујза лови, јаха, пуца — једном речи, као што рекох, мислите мушко је.

— Ако се не варам, имао сам јутрос част уверити се о ловачкој вештини госпођице. Ено ми пробушила шешир.

— Ах, — викне Јунгавел изненађено — зар сте се већ упознали с њоме?

Ја му испричам све, као што се догодило.

— Несташко тај! — вели отац тајно смешећи се — по том ју познајем. Али нисте се требали уплашити: Лујза има сигурну руку!

— Извините, ако се усуђујем приметити, да таке мушке пасије баш не приличе женској.

— Потпуно имате право, — одобри мекан отац, — тако је као што велите. Ја ју сваки дан карам, али на једно уво уђе на друго изађе. Ако сам строг и намргодим се, дете ми се расплаче, обеси ми се о врат, обећа ми да ће се поправити и дотле не мирује, док се не насмешим. После, чим затвори за собом врата — ало! — часом заборави,

шта је обећала; ја се већ не знам како помоћи, па сам ју пустио да својим путем иде.

Сад пређемо на слику друге кћери, Емилије. Висока, црномањаста, озбиљна лепота, да ју заиста лепше видео нисам. И у њеним цртама беше нека мушка одважност. Тако ми се слика допала да сам ју непомично посматрао и нисам могао ока скинути с ње. Господин тајник мора да се обрадовао, што ме слика тако очарала. јер с поносом рекне:

— Ово је мој Дифенбах!

— Дифенбах? — запитам зачуђено.

— Јесте, Дифенбах — одговори он смешећи се, Емилија је највештији лечник и оператер у целој околини. Баш сад је отишла, да једном сиромаку руку ампутира — јер је то једино средство, да му живот спасе.

— Е то је врло лепо! — приметим ја мојим најозбиљнијим гласом, ма да ми се ни најмање није допало, што се једна девојка таковим послом бави.

Сад се окренемо трећој слици, која није лошија била од оне друге две. Око красног лица густа црна коса сачињаваше диван оквир. Црте су јој млого питомије биле него у оне друге две и у срце су дирале.

— Надам се, да се ова не бави таковим пословима, као Нимрод и Дифенбах, — помислим у себи, — бар по изгледу не бих рекао

— Ово је мој Окен, — рекне домаћин.

— Како? чувени научењак?

— Јесте, тај исти, — продужи мој Чичерон. То је моја најмлађа кћи, Ернестина, али ја ју Океном зовем. Ова девојка тако зна природопис, као какав професор. Најмилије јој је занимање изучавати природу, ма да не могу порицати, да и то има своју непријатну страну.

— Непријатну страну?

— Да, млади пријатељу, непријатну страну; тумара по вазда преко брда и долина, по пољу и у шуми, по јаркових и по блату и увек донесе кући целу збирку свакојаких гадних створова, да више пути изгубим стрпљење. Змије, бубе, жабе, гуштери све миле, пузе, скачу, спкћу; особито воле пауке и већ има врло лепу, велику збирку. Ако би вам испало за руком, да јој набавите једног америчанског паука, можете бити уверени, да ћете њену наклоност за навек задобити.

Ја се згрозим.

— Само да видите собу Океноу! — продужи сретни отац, — смео бих се опкладити, да би мислили да сте у каквом музеју, а не у соби девојачкој.

— Али — викнем зачуђено — реците ми, господине, како су за Бога ваше дивне кћери дошле до тих чудних и — рекао бих — неприродних пасија.

— Ја ћу вам растумачити ствар, млади пријатељу, — одговори Јунгавел. — Девојке су рано изгубиле матер — једну изванредну жену — чију слику ево овде видите. Ја на васпитавање њихово нисам могао сам пазити; мислио сам, да сам својој дужности за доста учинио, што сам једну мени најбоље препоручену васпитатељку довео у кућу. Иста их је мушкарцима васпитала. Једини друг им беше мој син, Хенрик, који се сиромах удави, баш пре него што ће своје медицинске студије свршити. Од њега су присвојиле и насљедиле моје кћери своје пасије: Лујза риболов, јахање и велики лов — Емилија лекарско знање — Ернестина њену страст за природу. Сигурно се надам, да ће се оне махнути тих лудорија, чим изаберу себи по вољи мужа. Бриге породичне само мало би им времена оставиле за лов, ампутовање и којекакве експерименте. Ја знам, да сам раније требао искоренити те њине слабости, али сад већ ствар тако стоји и ту бар за сад нема помоћи. Надајмо се најбољем.

Што се мене тиче, што сам више премишљао о неприродним страстима ових чудних девојака, тим сам се већма радовао; бар могу брату добра изговора рећи, зашто нећу ни једну од њих за жену. Никако себи нисам могао представити једног Нимрода, Дифенбаха илити Окена — као супругу! То ће бар сваки увидети. Зато сам ипак једва чекао, да упознам оне друге две; мора да су веома миле девојчице. Нимрода већ нисам желио видети; још ми у живој успомени беше страх од јутрос на баш нисам био жељан друштва те вештице. Та би сваки час готова била, да ми танетом збаци једну длаку из бркова, која се усковрчила или пак залогај из уста. А да се пушком није шалити — то сам већ из искуства знао.

Пошто смо све слике посмотрили, вратимо се у прву собу, где сто већ беше постављен. Тек што смо сели, зачу се неко страшно лајање и видесмо Лујзу, где на белом коњу јурну пред кућу. Лепшег призора ваљда и нема, као што беше храбра амазонка на белом коњи у дивном ловачком оделу. Ипак ме неки страх обухвати, кад сам ју опазио. Неколико пути прохуји као ветар поред куће, затим скочи из седла и потрчи на врата.

— Но, сад ћете имати прилике ближе се упознати с том луцкастом девојком! — рече отац, чије се очи блистаху од милине, посматрајући своје храбро чедо. Као што рече, тако и би. Врата се отворе, Лујза утрчи и без да се понизила да ме само и примети, баци се управо оцу о врат и пољуби га.

— Дивље мушкарче! викне тајник и сабере чело, а овамо му вири радост из очију, — зар не видиш кога имамо овде, једног милог пријатеља?

Од јахања још угрејана лепотица баци се у наслоњачу и таким погледом стаде мерити моју маленкост, који ми ни најмању наклоност није обрицао. Лепе усне јасно показиваху иронични, омаловажавајући подсмех.

— Ако се не варам — рекне ладно — већ сам се састала с овим господином.

— Имао сам част — одговорим и поклоним се — служити као нишан госпођици.

— Желио бих, да се мало предусретљивије понашаш, — вели отац карајућим гласом. — Никако да се поправиш, Лујза!

— Већ је брзо избрбљао — промумла девојка с презрењем

Затим се окрене оцу и смејући се продужи:

— Помисли само, оче, овај господин је помислио, да хоћу да га убијем. Хахаха...

— Лујзо! — одговори отац озбиљно — заповедам ти, да мог госта, ког ја поштујем, не вређаш.

Лујза не одговори ни речи, већ срдито приђе прозору. После неколико тренутака окрене се мени и сасвим мирно запита:

— Јесте-ли вешти у циљању с пиштољем?

— Пре неколико година сам једаред пук'о из једног старог, зарђаног пиштоља.

— Е па красно! — одговори брзо - хајд'те самном, да стрељамо заједно. Сваки пут ћемо се опкладити, ко ће боље згодити.

— За Бога, девојко, — умеша се у разговор отац, — пусти госта бар данас да се одмори, сутра или прекосутра можете пуцати колико вам је драго.

— Ваљда нисте уморни? — запита ме Лујза.

Да сам до зла Бога уморан био, опет не бих признао.

— Само ћете ме ви, госпођице, сасвим утући вашом вештином.

— Празан изговор — вели она и скоро ме против воље истура на поље.

— Та, девојко, ево ручак је готов, - викне за нама тајник.

— Зар нисте тек сад јели и пили? — викне натраг страсна ловкиња.

Моја другарица одведе ме у неку стају без крова, где све готово беше за наш посао. Отанемо пуцати. Лујза је тако вешто згађала, да сам се заиста поред ње стидео; истина да нисам већ пет година имао пиштољ у руци. — Као што сам предвидео, нисам знао ништа. Радовао сам се, кад сам белу таблицу згодио, а она скоро увек згоди црну тачку. То јој се на скоро досади и стаде пуцати на птице, лишће. Најпосле узме једну карту.

— Дигните ову карту у вис? — рекне.

Нешто сам се почео непријатно осећати.

— На што, ако смем питати?

— Хоћу да згодим средње око. Неморате баш здраво мирно држати.

— Извините...

— Пазите! Ја пуцам!

Далеко бацим од себе карту.

— Не радите добро, госпођице, — станем викати, — та за Бога, ја не сумњам у вашу вештину-на против...

— Хоћете одмах с места дићи ту карту, или ја вам пуцам у браду!

— Преклињем вас, махните се опасне шале.

— Ја се никад не шалим — одговори ладнокрвно и опет ми стаде у главу циљати. Несвест ме обухвати. Једва сам знао шта радим; сагнем се, дигнем карту и пружим ју далеко од себе. Осећао сам, да ми рука дрхће, али боље да изгубим руку, него главу.

Лујза пукне, а рука ми се тргне. Та луда девојка баш заиста пробушила средње око карте. Једва сам дошао к себи.

— Госпођице, — промуцам -- искрено да вам кажем, не волим таке шале!

— То је мени све једно — одговори она грохотом се смејући — доста кад ја волим.

— Да-ли би ви сад мени држали карту на нишан?

— Зашто не? — одговори — с драге воље, чим и ви овако вешти будете, као што сам ево ја.

— Ма други Виљем Тел био, опет не бих пуцао на човека, јер је то грех — рекнем мало оштро.

— Ви сте кукавица! — викне с презрењем и неучтиво ми окрене леђа те оде.

— Ову за жену? -- помислим -- то би ми још требало! никад ми живот не би био сигуран. Не, ма сва од злата била, не би ми требала. Не бој се, слатка моја Маријо, ако и ниси овако лепа, — *ова* ми није срцу опасна. Видим већ, да нећу ја овде дуго гост бити.

У том стигнем пред кућу. Домаћин изађе ми на сусрет. Примети да сам зле воље.

— Нимрод као да вас је опет поплашио, — рекне

— Тако је — одговорим — и ма да је госпођица врло вешта, ја ипак не волем таке солдачке шале

— Али, драги пријатељу, кад она пуца, немате се чега бојати!

— Извините, господине, али танету известан

и сигуран правац не уме нико сваки пут дати; задрхтање руке, једна муха кад на руку стане или ма каква друга непредвиђена маленкост може највећу несрећу проузроковати!

Господин Јунгавел као да ми је за право дао, јер не одговори ништа, а затим пређе на другу ствар. Шетасмо се по врту и наједаред ме упозори на један особито велики сунцокрет. Стали смо ту и посматрали цвет.

— Заиста не сећам се — рекнем — да сам икад тако велики цвет те врсте видео. —

Домаћин вели, да их на другом крају врта још лепших има. Док смо ми сунцокрет тако посматрали, пуче пушка и тане пројури близу нас; цвет падне са стабла као ножем одсечен. Сад већ и мекани отац изгуби стрпљење.

— Право имате — вели — ово је већ и сувише! — окрене се Лујзи, чије се ружичасто лице иза џбуна видело, и заповеди јој, да одмах остави пушку и да је се не дотакне читав дан. Нимрод нестане.

Пођемо натраг.

— Надам се — почне тајник — да ће Емилија бољи утисак учинити на вас и да ћете поред ње заборавити мало крупне шале Лујзине. Она је сушта противност своје сестре, јер у колико Лујза плаши сваког својом пуцњавом, у толико је Емилија — поред њеног лечничког знања — прави анђео хранитељ болеснима.

У том стигнемо у кућу, где нас богато намештен сто чекаше. Постављен беше за пет особа — за Јунгавела, три госпођице и за моју маленкост. Уђе један слуга и запита, е да-ли смо вољни ручати.

— Јесу ли се вратиле Емилија и Ернестина? — запита отац.

— Још нису.

— А Лујза?

— Она је баш овај час одјахала некуд.

— На тај начин — вели тајник савлађујући свој јед нас двоје ћемо сами ручати.

— Заиста непојатно ми је — продужи, кад смо се већ посадили — шта се догодило с том луцкастом девојком. Тако распуштену као данас, још ју видео нисам.

(Наставиће се.)

МИЛОВАЊЕ.

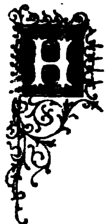

ад нама се миловало
са шапатом тихо грање,
причајући прву љубав,
први пољуб — миловање.

Наслоњен на раме твоје
гледах где се сунце гаси,
а са руком милов'о сам
меке твоје црне власи.

Ја ти причах, ох, сећам се
а ти само дрхтала си,
а ја сам ти миловао
расплетене меке власи.

Задрхташе усне твоје
као кад небо румен краси —
ја сам глед'о у два неба,
милујући твоје власи.

Ја ти причах — ал шта? не знам,
а са нежне среће неке
и даље сам милов'о ти
замршене власи меке — —

Параге 26. IX. 1890.

Бошко Петровић.

МОДЕРНА ДРАМА У НЕМАЦА.

(Свршетак.)

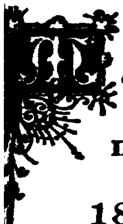

еђу новијим драматичарима заузима *Хајзе* угледно место, ма да је његова права јачина у новели.

Павле Хајзе се родио 15. марта 1830. у Берлину. Од оца свога, језиара и лексикографа К. В. Л. Хајза, поцрпио у прву науку. По што је свршио гимназију, дао се филолошким студијама а године 1847. ћ је написао своје првенче под натписом: „Jungbrunnen. Neue Märchen von einem fahrenden Schüler." До 1850. изучавао је за тим у Бону романске језике па је онда отишао у Италију, где је марљиво испитивао рукописе по библиотекама.

После више драмских покушаја сумњива успеха буде Хајзова трагедија: „Сабињанке" награђена наградом, коју је расписао био баварски краљ Макс. Касније се публици не-

мачкој допала два његова комада, оба прилично по француском калупу, а то су: „Богиња ума“ и „Част за част“. Но свакако су му најбоље глуме ове три: „Јелисавета Шарлота“ — „Лудвиг Баварац“ и „Ханс Ланге“.

У кратко ћемо овде споменути *Гајблов* и *Редвицов* рад на драми. Први је на разне начине покушавао да позорницу освоји, но „Брунхилда“ му је без сумње најзнаменитије дело, ма да успех изгледа да то оспорава. Док Хебел ликове из нибелуншке скаске приказује пола поганички, пола хришћански, но скроз и скроз митски горостасно, дотле је Гајбел покушао да их приближи данашњем разумевању тиме што их приказује као људе од крви и меса као *поганике*, какви су и били. Тиме је цело добило неки модеран карактер, но ипак то није пљоснато модернизовање прастаре гатке, него је у драмском облику пренесена у немаштво садашњости те је свакако врло много допринела та обрада, да се пробудило интересовање за оригинал. — Године 1868. је његова драма „Софонизба“ од Берлинског т. зв. Шилеровог одбора као најбоља немачка трагедија новијег времена увенчана била наградом од 1000 талира. Па ипак се ни та драма није могла да одржи на позорници.

Уз Гајблову „Софонизбу“ од истог је одбора са свим по правди одликована била и „Грофица“ *Хајнриха Круза*. (рођ. 1815.)

И *Оскар Редвиц* написао је читав низ драма; по што је у „Сиглинди“ одужио дуг католичкој тенденцијозној појезији, даровао је немачком позоришту две одиста лепе драме, а то су: „*Филипина Велсерова*“, која се баш сад у наше дане с врло лепим успехом опет даје на новом Бечком „Volkstheater“ у „Zunftmeister von Nürnberg.“ Обе се те драме допале и противницима његовим.

Сјајан позорнични успех постигао је *Алберт Емил Брахфогел* (1824—1878) са својом жалосном игром под натписом „*Нарцис*“, која је преведена скоро на све јевропске језике и је на репертоару и српског краљевског народног позоришта у Београду.

Шаљива се *игра* у новије време у Немачка доста дигла те се не може рећи, да су немачки песници криви што се све једнако покушава, да преводи француских комедија и на најбоље уређеним немачким позорницама отму маха. С друге се опет стране не може порећи, да су многе т. зв. оригиналне шаљиве игре само имитације туђинских комада и да други несумњиви домаћи производи нису с тога ни морално ни естетички бољи. И сувише се често збрка лакрдија и шаљива игра; прва наравно највише годи великој множини те јој с тога првенство дају позоришни управитељи а и драмски песници, који иду за великим тантијемама.

Из великог броја правих писаца шаљивих игара можемо само неколико њих овлаш споменути. Врло су омиљени били Бечлије *Рајмунд* (на нашој се позорници даје његов „Распикућа“ и „Сељак као милијонар“), *Дајнхардштајн* и *Бауернфелд*, који је баш летос тек умрьо. Један од најплоднијих писаца био је *Родерих Бенедикс* (1811 – 1873), који је написао осамдесет комада, међу којима су неки, као н. пр. „Доктор Зољић“ (приказиван негда и на нашој позорници) са свим спретни. Међу женама, које су писале глуме, одликују се: *Шарлота Бирхфајферова* (1805.—1868.) која је неуморно прекрајала романе у шаљиве игре, и *Амалија војвоткиња саксонска* (1794.—1870.), сестра краља *Јована саксонског*, који је превео Данта. Међу најбоље њене комаде спада „Стриц“, који има у нас преведен од Јована Ђорђевића те се и приказивао овде пре једно десетину година.

Међу најновијим писцима шаљивих игара доживили су нагле успехе: *Густав Пуцлиц*, *Ернст Вихерт* и *Павле Линдау*. Но и новије и старије надмашава *Густав Фрајтаг*, у чијим „Журналистама“ Немци имају одиста класичну шаљиву игру, која се од тридесет и пет година амо даје на позорници са сталним, чисто би човек рекао све јачим успехом. То је права, верна, за сва времена пуна вредности културна слика из деветнаестога века.

На послетку не смемо заборавити ни *Карла Холтаја*, који је у својим красним глумама претопио француски водвиљ у немачки облик. Ми Срби имамо од Холтаја стари дирљиви „Низ бисера“ у преводу Спире Димитријевића Которанина.

По делу: Deutsche Literaturgeschichte von Rob. Koenig.

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Малбранш

Желенкс се трудио да доскочи недостацима Декартовог учења о узајамном деловању душе на тело; по његовом оказионализму је тај спој право чудо, а вечни узрок његов Бог Други присташа Картезијев, Малбранш, наставља решавати Желенксов трудни посао, но било што је држао да је питање о корелату душе и тела решено, било пак да је сумњао да ће га боље решити моћи него Желенкс, прелази он на одношај нашега духа к извањском свету и на резултат тог одношаја, познање.

Никола Малбранш се родио у Паризу 1638., одабрао је себи позив оратора, но упознав се са списима Декартовим остави се свог позива па се почне искључиво бавити философијом; умрьо је као академик г. 1715. Важнија су му дела: De la recherche de la verité и Entretiens sur la metaphysique et sur la religion; чувен је осим тога са својих диспута, што их је имао са теолозима, а последњи разговор, што га је имао са чувеним Берклијем, био је преким узроком смрти му — од старости слаб, а врло колеричног темперамента, није био у стању да преживи свој пораз на пољу философије, којој је сав живот свој посветио био.

По Малбраншу није дух човеков, пошто је по својој природи у опреци са свим, што је материјално, у стању да схвати извањског света, но схватити га мора, ако хоће да представе о њему има; те представе има наш дух, но којим путем долази он до њих? Извањски свет утиче непосредно на нашу живчану систему, но ми о њему ипак не можемо ништа даље да дознамо него само његов одношај к нама. Сила уображења је функција атома животне снаге у мозгу; остаје нам још једино да потражимо познању спас у идејама Но идеје о свем, било то духовно или телесно, налазе се у Богу самом; пошто ми пак идеја имамо, то смо их морали добити од Бога, или их видимо у Богу, као њиховом узрочнику и субјекту. На тај начин је непобитно Бог бесконачно царство свега што је духовно т. ј. све духовно, дакле и све идеје, постоји у Богу као н. пр. што сваки предмет данас постоји у простору (или свако душевно стање у времену). Ми дакле не можемо видети самих предмета изван нас у суштини њиховој, већ видимо само њихове верне слике, идеје о њима у Богу, као неком трећем, вишем медиуму; отисци тих идеја у Богу налазе се дакле у нашем духу као другостепене идеје, које су првостепеним идејама тим верније и сличније, чим смо ми способнији да их у себе примимо, другим речима: чим смо безгрешнији. Чим се више душа наша узвиси над материјалним, а чим се више приближи Богу, тим ћемо верније све видети и представе ће нам јасније бити; штогод се више удаљујемо од Бога као идеалног света, у ком и сами интелектуално живимо, тим ће нам представе све тамније, лажније бивати („Toutes les connaissances que l'esprit reçoit par les corps sont fausses et confuses par rapport aux objects qu'elles representent“. — De la recherche de la verité). — Једини дакле начин, којим можемо до познања да дођемо јест приближити се што више Богу, бити безгрешним, чим је то више могуће за нас; у том ће случају он као наш једини учитељ, не узимајући у обзир наш наследни грех, поучити нас о свом правом бићу и истини, као садржини и манифестацији његова бића („L' attention de l'esprit n'est que son retour et sa convertion vers Dieu, qui est nôtre seul Maître et qui seul nous instruit de toute vèrité par la manifestation de sa subsistance“).

Из свега горњег нужно следи да о слободној вољи код човека говора бити не може; тако исто се ваља помирити с мишљу да је наш разум само рецептиван, пасиван; јер све гледимо у Богу и све што радимо, радимо Бога, као највишег добра, ради. Исто тако пасивна је и природа, јер њене силе нису ништа друго, него вечно делатна воља божја; промена облика материје дакле подлежи директно вољи божјој, само што ми то не знамо, а и кад знамо не можемо природних закона схватити, јер су путеви божји непостиживи и закључке му потпуно ра-

зумети у стању нисмо. Зато смо ми у свем интелектуално и физично овисни о Богу, а познање наше има два извора, сазнање и вољу, којима искључиво Бог рукује, а на друга два, интуицију о Богу и идеју о просторности, Бог само утиче по својој вољи.

Могло се предвидети да Желенкс и Малбранш ма како оштроумно деловали, неће бити у стању да премосте јаз што га Декартов дуализам између душе и тела ствара; тек Спиноза је отпомагао том недостатку. Скроз мистична и теозофска наука Желенкса и Малбранша има ту добру страну, што доказује да се Декартово учење одржати не да и што чине прелаз к Спинози. Важност Бога као узрочника живота код Желенска и духовног-интелектуалног живота код Малбранша приближује се у два велика корака бесконачној супстанцији Спинозиној; на више места говори Малбранш тако, да се од Спинозе и не разликује. Тако је спој духа с Богом чвршћи него с нашим властитим телом, дух наш је битан део Бога, који без њега не може ништа ни да ствара (De la rech. d. l. v. I c. 17); долазило се дакле до мисли да остане само једна, апсолутна супстанција, а друге две да се напусте, само се то учинило није, премда је и јасно изражено било („Toutes ces idées particuliers ne sont que de participations de l' idée générale de l' infini: de même que bien ne tient pas Son être des creatures, mais toutes les creatures ne sont que de participations imparfaites de l' être divin“ — Rech. d. l. ver. III p. II chap 6.) У многом је наука њихова о идејама налик на Платонову науку (εἶδος ἰδέα) и схоластику са њеним „species impressae.“

Мисао, да истину треба тако спознати и схватити, да смо ју шта више у стању у најједноставнијем облику изразити, у савесном уверењу да тој формалној страни нашег познавања не протуслови објективност, најважнији је постулат духа човековог; тај постулат задаћа је човечанства и философије. Овде је реч „истина“ узета у истом значењу у ком се узимају и алгебарске непознате олине „x“, „y“ или „z“, које служе као такове само дотле, док се њихове истините математичне вредности не нађу и на њихово место уврстити не узмогу. По себи се разуме да начин, којим се до њихове вредности дошло, мора бити човеку јасан и процес тражења скроз коректан т. ј. човек мора бити свестан да се није нигде огрешио о априорне аксиоме математичне и њихове комбинације. Од простијег мора корачати к сложенијем, решавајући све непознато дотле, док не дође до вредности непознате олине, у којој се садржи ојбективирана релативна вредност свију претходних олина; другим речима: вредности свију олина морају одговорити вредности нађене јединице и обратно. — Аналогон је философија

Пантеистични рационализам није могао задовољити дух човеков; дух и материја, мишљење и просторност садрже се додуше у бесконачној супстанцији, но нису идентичне, већ строго одељене. Декартов дуализам остао је ипак и код Спинозе, јер и он разликује мишљење од просторности, докле се ти појмови нужно међусобно искључују. Да и та апстракција падне, било је два пута: или је требало све материјално субсумирати као идеално, или све идеално као материјално; тим би се добило нужно јединство. То се и учинило, па зато теку од сада паралелно два правца философска: идеализам и реализам (са емпиризмом, сензуализмом и материјализмом.) Пошто је реализам старији (почиње Беконом Верулемским 1561.—1626. од идеализма прећи ћемо на емпиризам. Бекон сам није Бог зна шта учинио за философију, јер ју он дели од ексактних знатности па презире и Галилеја и Коперника, а пошто је непријатељ дедукцији и Аристотела, једина му је заслуга што је покушао да уведе у философију индуктивни метод и што је сузбијао схоластику. — Зато прелазимо на његовог ученика Хонса.

(Наставиће се.)

НЕДОВРШЕН МЕМОАР КНЕЗА МИХАИЛА М. ОБРЕНОВИЋА
О ЊЕГОВОЈ ПРВОЈ ВЛАДАВИНИ.

Из оставине пок. пароха Јована Димитријевића.

(Наставак).

Представше све старѣшине окружне преда ме изявили су ми намѣренїе свое, да се кућама своима неће пре учинѣногъ помиренія и утишанія вражде између централнога правленія чиновника вратити нити смети, мене међу оваковимъ людма оставити. А што се начина ньиовогъ доласкъ Вучићевой кући тиче, казали су ми, да су іи Вучићъ и осталы звали, и да су они Г. Петроніевића съ осталимъ едномисленицыма Вучићевимъ затекли.

Разумѣвши ово, и видѣвши, да ће се све то моћи мирно окончати, кажемъ имъ, да ћу тай данъ ньи и све остале старешине у Совѣтъ сазвати и одъ ньи, предъ лицемъ свію чиновника обе партае, желю ньину чути, кое тай данъ и учинимъ. Дошавши у Совѣтъ примѣтимъ, да међу свима собравшимъ се чиновницыма Вучића и Петроніевића неима. Пошлѣмъ дакле по ньи; но оны стидећи се заръ свогъ поступка, или можда боећи се зли какови слѣдствія зато, што су све старешине о поступцыма ньинимъ негодовали, не хтедну доћи; и тако самъ принуђенъ быо, безъ ове двоице желю свію саслушати, кои су се согласили интригама до тогъ дана чинѣнимъ предѣлъ посложити тако, да се сирѣчь сви они, кои су у вражди были помире; а кои између ньи нехтедне на то пристати, тай да даде оставку. Одобривши имъ я овай поступакъ, кажемь имъ, да се сутра опетъ у совѣтъ скупе, гди ће Г. Митрополитъ са осталимъ Епископима, а и Вучићъ и Петроніевићъ быти, и тако овай данъ на томе прође. Сутра данъ 8. Марта сви дођемо опетъ у Совѣтъ, гди се актъ помиренія наново прочита, у присуствію свію старешина, Совѣтника, Попечителя и Епископа, за коимъ се одма у завади дотле бывше обе стране помире и излюбе съ тиме, да еданъ противу другогъ нипошто више интригирати не ће, и ако бы се као у напредакъ покусіо таково што чинити, да се одма суду преда и примѣрно казни.

Докъ самъ овымъ начиномъ партае утишао, дотле су изабрани депутати изъ свію окружія Сербіе желѣ свое мени писмено поднели тако, да самъ у Суботу 9. Марта у станю быо скупштину разпустити, кое самъ и учиніо, обећавши ιой, да ћу прошенія ньина узети у разсужденіе, и своимъ временомъ на ова одговорити имъ.

Како самь скупштину разпустіо, одма самъ почео текућа дѣла, коя су се за време траюће скупштине была нагомилала, одправляти. У томе и расмотреню прошенія скупштине приспѣ и празникъ воскресенія, предъ комъ се обично Совѣтници и остали вишій чиновници, коима се фамиліе нису у Београду налазиле, своимъ кућама распуштаю, и за време коіи у Совѣту одморъ трае. По овоме обычаю оде дакле Совѣтникъ Матей Ненадовићъ своіой кући у окружіе валѣвско, Лазаръ Теодоровићъ пакъ на свое добро у Свилеуву, Стефанъ Стефановићъ у Миłановацъ.

Очекиваюћи по воскресенію повратакъ овы Сановника да продужимъ дѣла званична, коя самъ съ Вучићемъ и Петроніевићемъ редовно одправляо, и почемъ самъ се већъ у себи радовати почео, што самъ толике неупутности ньине мирнимъ начиномъ исправіо, и надати се почео и болѣмъ отечества мога напредку; алъ ето ти мы 25. Априліа вѣсти, да се срезъ колубарскій у окружію Београдскомъ дигао, и да управо Београду иде. Колико ме є та вѣстъ обезпокоила, толико міе было теже претню Вучића и Петроніевића противу мене и остали свію, кои су пре помиренія нѣговой партаи принадлежали: чути.

Оны явно мене бунтовникомъ називаху, и претише ми тужити ме В. Порти. Съ едне стране возбунтовавшимъ се Народомъ, кога намѣреніе нисамъ знати могао, а съ друге стране претньомъ и угроженіемъ оны лица, коя су одређена, да ми у свакой прилици на руцы и у помоћи буду, доведенъ самъ до таковогъ замѣшателства, да міе одвећъ тешко было изабрати средство помоћи. Наипосле се на то согласимъ, да попечителя внутрени дѣла Ђорђа Протића и президента апелаціоногъ суда Голуба Петровића, као човека, кои є више година у Београдскомъ окружію старешинствуюћи почитаніе Народа задобыо, предъ Колубарце пошлѣмъ съ налогомъ моим на исте, да се одма разиђу, обећавши имъ опроштай за све досадъ учинѣно. Но међу тимъ, докъ смо мы у Београду за Колубарце чули, да кь Београду ньи више стотина иду. дотле є већъ и валѣвско и шабачко и смедеревско окружіе устало и све скупа на Београдъ пошло, за коима су после и сва остала окружія

слѣдовала Ніе дакле чудо, што су Колубарци оба моя посланика при себи задржали, и шньима заедно до Топчидера дошли, нехотѣвши ни ньинимъ речма ни мојой прокламацiи донде вѣровати, докле годъ нисамъ я самъ у Топчидеръ предъ ньи изашао, да имъ неупутностъ поступка ньиногъ пребацымъ. Изашавши предъ ньи постарао самъ се пре свега дознати, зашто су се дигли, на кое су ми велегласно одговорили: „Нећемо три княза да имамо већъ едногъ“ придодавши на далѣ мое питанѣ, како имъ є неповольно, што су Вучићъ и Петроніевићъ себи фермане из Цариграда извадили и убарабарили се са мномъ; и како су чули да мене Вучићъ намѣрава низъ Дуиаво за моимъ Г. Родителѣмъ одправити, па да онъ и нѣгови едномисленицы на влади, која имъ се усладила, остану и т. д. На питанѣ зашто су Протића и Голуба Петровића при себи задржали, те ій нису, као посланике мое, да ій одъ намѣренія одврати и кућама одправи послушали, одговорили су ми, да су то зато учинили, што нису веровали, да ће оны быти мномъ послати, него су мислили, да іи є Вучићъ послао. Пошто су се дакле увѣрили да су предна веденa два сановника одъ мене послана, одма су іи одпустили съ увѣреніемъ, да се они свакомъ griномъ повиную, кои мене слуша, а да противу они иду, што мене неслушаю, и што право Народа хоће да погазе. Видѣвши изъ оваковы израженія, шта іи є побудило буниту, старао самъ се увѣрити ій, да я нисамъ у онакой невольи, као што су они чули, предодавши имъ да ме сви мои чиновници слушаю тако, да самъ я шньима задоволянъ, и да осимъ мене едногъ нема у Сербіи више князева; но доста трудно самъ іи дотле довео, да се опетъ врате, обећавши имъ опроштай за све учинѣно, тимъ выше што я снагу мою, на право положеніе ни чиновнике мое нисамъ познавао, нити самъ за ово кратко време могао познати.

(Наставиће се.)

БЕЛЕШКЕ.

(**Споменик Лесингу**). Ово дана су у Берлину врло свечано открили споменик Лесингу. Свечаност је отворена била Глуковом једном композицијом под управом славнога уметника Јоахима. За тим је Ерик Шмид изговорио снажну беседу, величајући дух и народни и хумани рад Лесингов. Онда је председник одбора предао споменик градоначеонику Форкенбеку, изразивши наду, да ће дух хуманитета и истинског слободоумља Лесингова свагда у Берлину наћи кућишта. Форкенбек је изјавио, да ће Берлин верно завештају Лесингову ширити праву културу и хуманитет. На то су онда ђаци пометали венце на споменик.

(**Матејко**) славни пољски уметник сликар, поднео је оставку на управитељству краковске сликарске академије. Оставка је та изазвала сензацију а о узроцима јој јављају из Кракове ово: Матејко, као управитељ једине пољске сликарске академије, особиту је важност полагао на историјско сликарство и све је и сва чинио, да наведе пољске уметнике да што ревније обгрле ту врсту. У ту су сврху у краковској академији подигли и „узор-школу“, где се млади сликари под надзором Матејковим усавршавали у историјском сликарству. Од неког времена амо опазио је Матејко, да између његових ученика многи одлазе не само с академије него и из саме Кракове па иду у Париз и Монаково, где се сви без разлике одају другом жанру. Тај неродољубиви поступак пољских уметника јако је огорчио Матејка, који је после дошао на ту мисао, да је тој сеоби уметника он крив, јер тобоже не може довољно да одговори својим дужностима. То га је навело те је поднео оставку, коју не ће да повуче крај свег наговарања пријатеља му и колега. Међу тим се надају, да ће вишим утицајима поћи за руком те ће Матејка приволети, да остане на челу заводу, којем његово лице даје тако одличан сјај.

(† **Драгиња Матићка**, родом Вујића.) Поштованога сарадникв нашега, професора Андрију М. Матића задесио је кобан удар. Немила смрт оте му верну љубу а четворици малих соколића му нежну и брижну мајку. Ко је год познавао покојну Драгињу, дели од срца тугу са уцвељеним супругом и осиротелом децом, јер је покојница као женска глава породици била одиста ретка жена те љубљена и поштована у породичном кругу а са својих иначе красних способности, нарочито са чисто српских јој осећаја и искрености наилазила и ван своје породице свуда на симпатије. Лака јој била црна земља а супруг јој шат у милој деци својој нађе утехе за тим тешким губитком!

ДРУШТВА.

(**Извештај друштва „Кола младих Срба“ од год. 1889/90.**) Нема сумње да је просвета најглавнији и најјачи ступ у моралноме напредовању како појединог човека тако и целога народа.

Што више сваки човек или народ улаже своје интелектуалне снаге у унапређење просвете, тиме је цивилизованији и достојнији, да што боље место добије у реду бораца за опћу просвету — просвету целога човечанства, око којега се окреће све остало као нешто јединично, образованост појединца прилаже образованости целога човечанства као центру целога друштвеног и просветног живота. Сваки је дакле човек дужан да по својим физичним и морално-интелектуалним особинама и способностима, колико више може, принесе благотворне жртве на олтар опће просвете, на олтар моралног и интелектуалног унапређења целога човечанства.

Из културне историје целога човечанства видимо, коликом се духовном и умном борбом и тегобним радом дошло до данашњих времена, у којима се заиста дивимо колосалним проналасцима и резултатима просвете и умнога рада човекова А то је све донело неуморно делање на просветном пољу, жртвовање својих моралних и интелектуалних снага и озбиљно размишљање о бољитку човека, народа, заједница људских и човечанства.

А да би човек према својем позиву и својим способностима могао што боље и лакше израдити оно, што му је задато и да би се тиме попео на што виши степен цивилизације и културе, не ради све сам, него се у друштвеном животу удружује са другима такођер способним људима, па та удружења и заједнице много лакше и тачније врше и с креће точак просветни и интелектуално-морални, него што

би то могао учинити један човек. Уједињеним силама иде све боље, лакше и тачније.

С тога учени људи и неуморни борци за просвету код свију народа склапају и склапали су разна културна удружења и заједнице, те тако заједнички у споразуму неуморно радећи постигли су и постижу грдне резултате у просвети како својега народа и своје околине, тако и целога човечанства. Без таковиx удружења и без такова заједничког рада на просвети ма у којем правцу не би могли појединци, ма какви женији били, постићи оно, што постигну радећи заједнички. О томе се можемо уверити из историје таковиx културних и чисто књижевних друштава код свију народа.

Особито су пак такова удружења потребна код омладине, младих људи, који се тек почињу умно и интелектуално боље развијати, почињу се тек бавити и занимати вишим и зрелијим мислима ма које врсте и струке, па често сами себи остављени у бујној својој младој машти лако би могли залутати и не поћи оним правцем, којим би требало. С тога ваља да што више заједнички раде, да што више измењују међусобно мисли о разним предметима, приликама и темама, па ће тако много више моћи урадити још у својим младим годинама.

Ми видимо код сваког иоле културног народа данас таковиx разних и старијих и млађих културних и књижевних заједница, које веома напредују било чисто научно и стручно, било пак практично-методично или иначе у којем партикуларном правцу и смислу у социјалном животу.

Па и ми Срби имамо својих таковиx узоритих културних и књижевних заједница како овде у Аусто-Угарској, тако и у Србији; и те су заједнице и друштва заиста великог спомена и угледа достојна, јер врше своје просветне послове савесно и с великим пожртвовањем

У историји наше срп. књижевности сретамо се са многим својим омладинским друштвима, која су својим књижевним радом тако рећи предњачила и главно перо у нашој књижевности водила, састављајући и издајући не само мање књижевне саставе и критике, него и стручне расправе; такова су похвална друштва била: „Преходница“ у Пешти; „Србад ја“ у Грацу; „Славија“ у Грацу; а данас још цветају „Зора“ у Бечу; „Стражилово“ у Грацу и још многа друга у Србији.

Па и ми друштво „Коло младих Срба“ овде у Будимпешти гледасмо и трудисмо се по могућности својих малених и скоро незнатних сила да колико толико ступимо у ред осталих својих младих садругова као ревносни борци и радници на својој књижевности, матерњем нам језику и на сваком напреднијем кораку културног стања драгога нам народа српског.

Прегосмо и нешто учинисмо. Обгрлисмо својски свој матерњи језик и књижевност, оштро пазећи и бранећи, колико нам највише прилике допустише, да овде у туђини одбранимо и одржимо своје.

И ове године можемо се похвалити са успехом у томе своме раду, особито кад се узме на ум положај и стање нашега друштва „Кола младих Срба“, које није управо академијско, него је заједничко, те су чланови разноврснији и још уз то је овде мање Срба ђака, него што је то у Бечу и Грацу.

Но поред свега тога ми смо се трудили да колико год можемо принесемо што више на просветни олтар милога нам Српства, као што ће, држимо, поштовани чатаоци ових редака видети.

Књижевна дружина „Коло младих Срба“ састојала се и прошле године 1889./90. из чланова две врсте: ђака слушалаца свеучилишних наука и грађана Срба родољуба, који су сви ревносно похађали сваку седницу друштвену и живо према предмету суделовали у расправљању и дебатовању о овом или оном питању, а нарочито пак о предметима и тематима, који се тичу српскога језика и књижевности, срп. нар. историје и срп. нар. умотворина.

У прошлој години се друштво састојало из **30** редовних чланова, а држало се **11** редовних и *једна* ванредна седница; увек је на свакој седници била заступљена бар *трећина* чланова, а често и више. Сваки се члан трудио да што више може да одговори својим дужностима и друштвеним захтевима било живим учествовањем у расправи било својим књижевним радом и ревносним заузимањем око моралног и материјалног напретка друштвеног.

Поред осталога рада друштвеног држали су појединп чланови и предавања, која су живо и с интересом праћена Таковиx предавања је било свега *десет*, и то су текла по хронологијском реду овако:

1. Члан *Душан Сaвeрњак*, професорски кандидат, предавао *„О постанку и развитку буквице.“*
2. Члан *Милорад Јоцић*, правник, предавао „Нешто о карактеристици појединих народа“; издато на оцену члану *Александру Писаревићу*, философу.
3. Члан *Александар Писаревић*, философ, читао свој *„Превод првога певања омирове Илијаде у духу наших народних песама.“*
4. Члан *Александар Писаревић*, философ, читао своја *„Објашњења и примедбе уз превод првога певања омирове Илијаде.“*
5. Члан *Александар Писаревић*, философ, предавао *„Преглед српске историје од најстаријих времена до Немање.“*
6. *Исти члан* предавао даље наставак пређашњег предавања, и то: *„Преглед Српске историје у доба Немањића.“*
7. Члан *Милорад Јоцић*, правник, читао своју новелу *„Модел“* (Штампана у „Јавору.“); издато на оцену члану *Браниславу Станојевићу*, правнику.
8. Члан *др. Милан Поповић*, лечник, читао свој састав *„Генијалност, даровитост и сулудост.“*
9. Члан *Александар Писаревић*, философ, читао своју оцену на састав *Милорада Јоцића „Нешто о карактеристици појединих народа.“*
10. Члан *Јован Богданов*, правник, декламовао је са особитом вештином *две* песме: *„Труда земље“* од Љуб. П. Ненадовића и *„Јади“* од Бернса у преводу В Јовановића

О сваком појединoм предавању вођена је према потреби живља и интерессантнија дебата међу члановима и у друштвеном је записнику из сваког појединог предавања састављен тачан и јасан извод. Уз то је на свакој седници донашано разних предлога од стране појединих чланова, који се предлози тицали или друштвене администрације или пак других прилика, које је друштво морало евентуално на ум узети Исте године се друштво уписало за правога члана „Матице Српске,“ исто тако за члана потпомагача „Матице Хрватске“; за тим је одређена обична годишња новчана свота од 30 фор. за набавку најзнатнијих српских нових књига и да се тиме занови друштвена књижница, која је и ове године у добром реду била. Она се састоји понајвише из књига српских: забавног и поучног садржаја, а нарочито што се тиче српскога језика и књижевности, срп. нар. историје и срп. нар. умотворина. Свега је до сада у њој **600** дела.

Часници друштвени у прошлој години беху: председник *Лазар Милошев*, књиговођа срп. нар. фондова у Ср. Карловцима; потпредседник *Божидар Јефтић*, сврш. правник

први тајник *Милутин Гавриловић*, правник; други тајник, *Александар Писаревић*, философ; књижничар *Дејан Михајловић*, философ; благајник, *Никола Пиштровић*, трговац; надзорник друштвенога локала: *Бошко Пештровић*, трговац;

Тиме завршујемо овај свој кратак извештај о раду „Кола младих Срба“ и уједно обећавамо да ћемо увек савесно и ревно прећи свим својим моралним и интелектуалним силама, да што више урадимо на напретку овога просветнога младога друштва и да тиме покажемо да можемо постати достојни оне изреке „На млађима свет остаје.“ Дај, Боже, само здравља и снаге!

Из седнице „Кола младих Срба“ држане у Будимпешти 15. (27.) септ. 1890.

Александар Писаревић, тајник. ***Божидар Јефтић***, потпредседник.

РАЗНО.

(Дон Хуан). Оно што се прича о Дону Хуану — вели „Дели Њус“ — није гатка. Он је заиста постојао и звао се *Дон Хуан де Марана* и она кућа у Севили, у којој је он становао, још постоји Та је кућа иза цркве Свију Светих и сад је својина породице Монтијо, од које води своје порекло и царица Евженија. На кући има балкон и један велики прозор, зидана је пола мавријским. пола готским стилом, чиме се разликује од суседних кућа. Прави начин смрти Дон Хуанове није био онакав, како се то на позорници износи, него се прича да је било овако: Дон Хуан је ишао касно у вече улицама варошким, кад на једном сусретне неки укоп, за којим су појали калуђери и носили се чираци са свећама. Он задржи једнога свештеника и запита га чији је то укоп. Овај му одговори: Дон Хуанов Зачуђен пође он са пратњом и уђе у цркву. Кад је прошло опело, Дон Хуан издигне заклопац од сандука мртвачког, погледи у сандук и види самога себе унутри. Сутра дан нађоше га чисто у лудилу како по цркви тамо амо тумара. За тим паде у неку тешку болезању, но опет оздрави и од тога је доба живео сасвим солидно и поштено, а кад је умрьо, оставио је цели свој иметак болници Hospicio de la Caridad, коју је он у Севили основао.

(Стенографија). Овога лета је подигнут у Монакову леп споменик Габелсбергеру, као оснивачу новије стенографије и том приликом је министарски чиновник у Бечу Емил Крамсал издао књигу под натписом: „*Стенографија у служби сабора*“ (код Бермана и Алтмана у Бечу, цена 1 марка) Ту је историјски преглед о употреби краткописа у европским и ваневропским саборима, уређено азбучним редом по државама. Из ове добро израђене књиге види се, да се стенографија у шпањолском парламенту употребљавала већ 1810. год., у Француској 1816. За тим је увела стенографију Баварска 1819., Белгија 1821., Италија и Аустрија 1848, Данска и Вел. Британија 1849., Норвешка 1857., Румунија 1860., Грчка 1862., Шведска 1866., Угарска 1869, Финландија 1872., Бугарска 1879. Од познатих система употребљује се *Тејлерова* у Енглеској, Италији и Шпанији, *Превостова* у Француској и Белгији, а међутим у свима скоро парламентима европским, *Габелсбергова*, која је пренесена на 13 разних језика европских. По *Штолце*-у се у немачком државном већу и у оба пруска дома ради. Из Русије, Србије, Португалске и Швајцарске није могао писац да добије никаква извештаја, и ако се веома трудио, да дозна како и у тим државама стоји у том погледу. — Што се тиче Србије моћи ћемо ми дати неке обавештаје. Прва српска књига о стенографији (по Штолцеовој систени) изишла је у Београду г. 1866. од Милана Миловука, коју је прегледала и одобрила школска комисија. На ову стенографију изишла је исте године критика Илије Вучетића у листу „Матици“ (стр. 308. и 333.), која је по књигу неповољна испала, а књига није стекла ни ученика, те се није у Србији ни стенографисало. Него је са уставним животом показала се и потреба стенографије у парламентарном раду у Србији. Године 1871. изјављена је у скупштини жеља, да влада набави стенографе. Али не беше онда још никакве стенографије израђене за српски језик (*Магдић* је до душе још 1864. године израдио за хрватски језик, али ова не беше згодна за нас) и онда влада српска наложи *Јовану С. Миловановићу* (а не „Милановићу“, као што га назива др. Карло Фаулман у својим стенографским писмима за учење стенографије) да изради српску стенографију. Овај је то и израдио и то на основу чешке стенографије, а у овом су му послу помагали професори стенографије у Прагу Леополд Бауер и Фрања Долејшка. Тај посао беше започет у Прагу око божића 1872. па је довршен о ускрсу идуће године. Одмах године 1873. већ су се извежбали неки младићи у брзопису Габелсберговом по овој књизи и тако су већ те године изишле штампане *стенографске белешке* скупштинскога рада, које од тога доба сваке године уз званичне новине као прилог излазе. Дакле је у Србији уведена стенографија у парламенат год. 1873. За југословенску стенографију има велике заслуге *Антоније J Бевеншек*, који је г. 1876. и 1877. и стручан лист издавао у Загребу под именом „Југославенски стенограф“, па је ту заступао српско-хрватску и словенску стенографију, а сада се бави у Бугарској, где се такођер по његовом упутству у скупштини ради. — Као први стенографи у Србији писали су на скупштини: Лазар Поповић, Јован Лукић, Настас Антоновић, Сретен Новаковић и Дим. Боди; а за тим и: Алекса Васић, Мих. Јовановић и Дим Мисирлић. Овде нам је још забележити, да је г. Вук Бакић на омладинској скупштини у Вел. Кикинди (1869 г.) и другој новосадској (1870 г.) стенографисао, и рад Вел. Кикиндске скупштине изишао је у омладинској „Заједници“ наштампан.

(Кућу, у којој се Шекспир родио) походило је прошле године њих 19.414, који припадају 39 разних народностима.

(У фабрикацији шведских палидрваца) изазвао је велику олакшицу неки норвешки мерник, који је изумео машину, којом се за један тренутак може начинити хиљаду кутијица.

ОДГОВОРИ.

Г. Сими Аврамовићу у Београду. — Послато са захвалом примили. Молимо Ваш ближи адрес, да би Вам могли слати „Јавор“.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље за читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 42. У НОВОМ САДУ 21. ОКТОБРА 1890. Год. XVII.

ЈЕДНОЈ ОПАЛОЈ ГРАНИ ЦЕТИЊСКОГ „БРИЈЕСТА".

I.

За што си, грано, с „Бријеста" пала
Те си на земљи под њиме стала,
И какве муке доше ти саде
Те тако доље озгора паде?!

Кажи ми, грано, што ти се смучи
Те се са земљом ти црном ручи?
Што још не стоја на тај вис горе,
Да гледаш Цетиње и сјајне дворе!

Да гледаш змаја што овуд' лети,
Да гледаш олтар ловћенски свети,
Да гледаш виле и орле сиве,
Што ти уз стабло јуначко живе!

Што ти се деси, кажи ми, грано,
Те ти остави то дрво славно,
Што ти нестаде с дрвета тога,
На ком је благослов вишњега Бога?

II.

„Са неба плавог дође ми вијест
„Да ја оставим цетињски „Бријест!"
„И да оставим ја друге моје,
„Што на „Бријесту" овоме стоје!

„Па да ће ондје, гдје сам ја била,
„Младе гранчице начинит вила.
„Које ће боље „Бријест" китити,
„И од користи више му бити!

Р. Ц.

ГОСПОДИН СТЕВИЦА.

Слика из свакидашњости.

Кажи „драгичка" па да чујеш нешто ново! рече госпођица Мима својој другарици Ани.

Знам, знам, чула сам још јуче! Испросила се Јелка Стојићева, за господина Стевицу, секретара, — одговори Ана са равнодушним лицем, из кога је ипак провиривала мала пакост.

— Чудна ми чуда, усрећила се! — упаде им у реч лепа Ружица, коју су тако звали из милоште, ма да је ова некада врло лепа ружа још пре две године почела приметно прецветавати и опадати.

— Право кажеш, рече Ана ако тако буде сталан и веран у браку, према Јелки, као што је био сталан према свима оним девојкама, које је уверавао да их љуби, онда се Јелка одиста усрећила!

— Знаш ли, болан, прихвати Ружица, да се он преклане на стрељачкоме балу најљубазније удварао младој распуштеници Анђи, па му то није ништа сметало да тога истог вечера каже и мени и Зорки тетка-Staниној, и Лепосави мајоровој — наравно свакој по наособ, — да смо најсимпатичније и најлепше девојке, управо краљице овога бала, који је један од најсјајнијих балова у престоници.

То није ни лепо ни поштено од једног правог кавалера, да удварајући нам се на такав начин, рачуна на нашу сујету, сматрајући нас за тако неозбиљне и лакоумне, ни мање ни више но за неискусну дечурлију, коју је лако придобити таквим слаткишима . . . .

— Е, де, де, ви девојке, отпоче их карати мати госпођице Миме, средовечна и добродушна жена, зар сте и ви само једнога гледале, па ће доћи неко, о коме ни сањали нисте да вам буде муж . . . То је судбина, а против ње се не може војевати! Свакоме је човеку суђено да узме једну извесну девојку, па он лута и шара тамо и онамо, док не дође речени дан да узме баш ону његову цуру А после Стевица није рђав човек Век је тај провео на страни, образован је и лепушкаст, а боме није ни сиромах. Отац му је оставио прилично имања, па да је био распикућа, он би то одавна спирио, али га је он сачувао и умножио. После тога има и леп положај, осигурану будућност, па је радо виђен у нашим отменијим породицама

— Нека је све и тако, али опет да сам ја на Јелкином месту, не бих никад пошла за њега. Јелка је још врло млада, лепа богата и ваљана кућаница, па је могла сачекати и далеко бољу прилику, јер је потпуно и заслужује. Господин Стевица прешао је тридесету годину, а друго о њему се по вароши проносе такви гласови, који му не служе ни најмање на хвалу и препоруку! — рече Ружица, а у њене увеле, бледуњаве јагодице појури румена крв . . .

— Е, гле ти ње сад, — рече стара госпођа Матиђка. Пре свега је господин Стевица у најбољим зрелим мушким годинама, а што се о њему проносе гласови, кажи ми: о коме се опет не проносе? То износе и измишљавају обично пакосни људи и завидљивци, али то најмање худи не ожењеним момцима, јер бећар не мора много да се обзире на брбљање залудног света.

Ко зна како би била интересантна даља препирка око ове прошевине, да није дошло време да се иде у шетњу на калимегдански парк.

* * *

Како му драго тек господин Стевица је одиста срећан! Узима за жену ћерку јединицу богатог трговца, лепу, младу и честито васпитану девојку. Но и господин Стевица није баш нико и ништа. Одиста он не беше више у цвету младости, срећно је пребродио буру младићских година, па и ако се његова, некада густа и црна коса проредила, те му чело изгледаше велико; и ако је са његовог лица нестало свежине а ову заменило аристократско бледило, ипак је био признат за човека, који спада међу лепе људе, са његовим још веома живим, сјајним црним очима, и лепим дугим коврџастим брцима, који беху увек брижљиво дотерани косметицима и у правилни котур заковрчени Додајте томе његову велику пажњу у оделу, знање страних језика, европску зглађеност занимљиве шале и досетке, кретање и говор са неком извештаченом немарношћу, све је то његовом положају у служби, његовом благом лицу са симпатичним цртама доликовало и тако погодно пристајало, као и онај мали ружин пупољак или плави цвет љубичице на рупици његовог капута

С тих врлина био је јако цењен у женскоме свету. Жене у много прилика бивају најмоћнији фактор да поједине људе сретно пронесу кроз буру светског окршаја, и да своје љубимце попну на висину, где често, по свему, не би заслужни били испети се...

У кућама, где је био добро примљен, знао се он донасти не само домаћину но и домаћици, и рођакама Некад је још радије био виђен у женскоме свету Дошло је време да бритком косом обори мирисни, свежи цветак бурне младости И господин Стевица, пошто је много проживео и науживао се доста туђа блага, а кад је почела да бледи његова звезда пред многим млађим и лепшим такмичарима, решио се напокон да се ожени, да се смири, и да живи тихо и у успоменама Није имао да жали, што се растаје од веселог, безбрижног живота, који му је протекао ммого бурније и занимљивије но осталима. Могли бисмо бацити једну зраку те да га осветлимо са неколико примера, али то остављамо на страну, јер нам није то потребно. И господин Стевица је човек од крви и меса, па није ни он могао остати слободан од људских слабости. Пожуде у задовољењу тих слабости, и његова сопствена философија на женски свет, одиста је потпуно одговарала његову лабаву васпитању и души без многих пребацивања и гриже савести. О свима женама имао је он исто мишљење.

— Прилике и смелости — говорио би он у ужем кругу својих пријатеља, кад би се мало загрејао у успоменама на младићски

живот на страни — па је свака женска побеђена! свака, кажем вам, свака!

И није се варао у тој логици. Из њега је говорило искуство, пријатељи су му веровали, а многи га гледали и завидним оком. Али и ако је кад кад, и то врло ретко, хтео да испољи своје погледе, ипак их је он знао врло вешто маскирати, прилагођавајући их приликама. Речју био је потпуно обавештен, и потпуно спреман да с успехом влада над женским срцима. Ни једно потребно својство није му за то оскудевало, јер се данас за такав успех не сме ништа предвидети.

Ето за то је господин Стевица имао читаве фасцикле трофеја са љубавних победа, и читав низ пријатних успомена, које су нераздвојно везане са именима оних жена, с којима је у дугоме низу година играо своје авантурске улоге.

* * *

Лепа Јелка снивала је и са жељним страховањем очекивала дан венчања, дан, о коме тако много мисле девојке; дан, када се ставља венац на главу невесте, а са њим се затвара она тако чаробна и слатка књига, која се зове девовање.

Она је била нежна и добра, па је мало, врло мало познавала свет и људе, па, и ако није била на чисто с тиме, да ли баш одано љуби свога будућега мужа, ипак је била задовољна, и осећала се срећном, што полази за „добру прилику,“ коју је изабрао њен отац, и на коју је пристала њена добра мајка. Она је једва и познавала онога, који ће јој бити сапутник целога живота, али ипак, ма колико да је волела своје родитеље, ипак је тежила нечем новом, нечем непознатом, тој новој промени живота, када се мењају не само име и дом, већ и осећање и мисли, када настаје са свим нов прелом животу.

И господин Стевица био је блажен! И он је жељно очекивао нову еру, и нов начин мирног и задовољног живота, а њему такав живот беше потребан, веома потребан.

Дани су пролазили као на крилима, и за мало па је већ сутра тај дан срећне женидбе, дан свадбе господин-Стевичине.

Све беше у своме реду. Било је тихо, септембарско вече. Сунце је залазило полако иза даљних контура Фрушке Горе, а вечерња румен осветљавала је онај чаробни троугао на утоку Саве и Дунава под горостасним зидовима београдскога града. Врева се хорила по свима живљим улицама, јер је то доба најугодније за шетњу. али њу као и да не опажаше замишљени господин Стевица. Он је провео цело по подне код своје веренице. Одатле је похитао у парно купатило, где се добро истрљао под хладним тушевима, па је раније но обично дошао у свој стан. Није свраћао, по обичају ни на пиво код Коларца, ни на партију шаха у грађанску касину.

Кад је ушао у свој кабинет, био је веома расположен, и певукаше неку веселу мелодију из једне Гунодове опере. Газдарица му беше све спремила: ту је и кошуља, и фрак, лаковане ципеле, шапо-клак, рукавице и о-деколоњ. Дакле да се одмах легне, јер сутра ваља поранити.

— Сутра се женим, од сутра нисам више самац! — ускликну господин Стевица. гледећи на празну собу своју.

— „Па још каква девојчица, ангео, па тако добра, дивна, стидљива“ — мишљаше господин Стевица седећи на постељи. И он леже са пријатним мислима о својој будућој, а пошто беше уморан од многог хода то на брзо и заспа.

Али немилостиво провиђење не хтеде зар да он ту последњу момачку ноћ проведе мирно у слаткоме и спокојноме сну. Сан, који је господин Стевица те ноћи сневао, вреди да се прибележи.

Дакле чујмо:

Било му је двадесет и шест година. Са службом је био у вароши А у унутрашњости. Млад, здрав, једар и богат. Сви су га гледали са поштовањем, а не сумњено он беше први момак, најбоља прилика у А.

Али у истој кући, где је он становао, беше и једно дивно девојче. Дана, јест Дана, тако јој беше име. Мати јој беше сиротна удовица неког малог чиновника. Оне би поред ништавне пензије морале још и гладовати, да нису радиле, и саме својим рукама привређивале насушни хлеб.

Али, како то беше лепо и нежно девојче! Њене плаве, крупне очи чиниле су тако силан утисак на онога, кога би погледале, а благо руменило по беломе лицу, лепе усне, танак струк и пуне груди, као да се надметаху у хармонији једно с другим, придајући целој појави вид ванредне лепоте, стидљивости и скромности. Права лепота јаче избија на видик у сиротињским хаљинама, а скромност као њен најлепши украс, с њоме заједно у

*

стању је чуда да чини, да засенчи лепоте у раскошној свили и аристократским салонима . . . .

Дана је била узор вредноће, скромности и честитости. Господин Стевица учинио је познанство с том сиротном породицом. Он није могао остати равнодушан према њима и њиховој сиротињи. Од обичног познаника, укућанина, он брзо постаде њихов пријатељ, а за тим и добротвор. Сиротна удовица беше гледала на овог човека као на божијег анђела, кога је и сам бог послао да им сиротињу, тугу и самоћу олакша.

Тако није дуго трајало. У младоме срцу лепе Дане разбуктао се први љубавни пламен, који или сажиже или усрећава. Тај срећни, кога она тако истинито љубљаше, беше главом господин Стевица. Колико она беше срећнија кад је вид·ла да је њена љубав подједнако награђена, колико су били слађи њени невини пољупци и топлији загрљаји,које с њиме дељаше?

Али љубави није никад доста — рекао је неки пољета. И после неколико месеца таквога заносног, љубавничког живота, господин Стевица виде шта ће га снаћи, те посла молбу за премештај из ове вароши . . . .

И док је лепа, и ако већ увела Дана очекивала да господин Стевица одреди дан венчања, који не трпљаше одлагања, дотле је он паковао своје ствари за престоницу, извинив се да ће се одмах после два дана вратити, и ствар свршити, дакле венчати се са девојком, којој се на верност заклињао стотину пута.

Њему су веровали.

Како је отишао, измолио је опроштај, и није се никада више вратио у А.

На писма Данина и њене матере никад није одговарао.

Тако је и остало, и господин Стевица није испунио свога обећања.

Али сан у фантазији господина Стевице ове ноћи ишао је још много даље са овом историјом. Чудном игром маште сан је тај изменио начин свршетка ове приповетке.

Кад мишљаше да је све свршено, у собу његову, баш кад се спремаше једнога дана да иде у посету својој невести и однесе јој неки скупоцен поклон, лупи бледа као смрт и јако ослабела она иста лепа Дана. Она имађаше у руци револвер, и дркћећи могаше изговорити само ове речи:

— Лажљивче, ниткове, на венчање сада одмах овога часа, мораш са мном! Напред!

— Али за Бога, Дано! једва изговори муцајући господин Стевица.

— Нема изговора, одмах, одмах — грмљаше Данка, а из оних благих очију сипаху чисто варнице као у суманутих!

— Чекај, стани! — мољаше је он са склопљеним рукама сав узбуђен, занесен и препеpажен.

— Шта хоћеш? Ти си испросио другу девојку, гадни бешчасниче!

— Нисам, ... овај . . . да, . . . али није свршено, може се још покварити све....

— Хоћеш ли ићи са мном на венчање или нећеш? — грану она и поче одапињати револвер, који му беше управила у прси.

Он је видио сјајну револверску цев, видио је где она му циља право у срце, видио је где се ороз покреће на више. Ах, то беше ужасно . . .

— Хоћу, ево идем — рече — господин Стевица, али се у томе тргне и пробуди.

Хладан га зној свега окупао. Он дрхташе.

Подиже се и запали свећу.

Нешто клопну око врата . . , .

Он се сав најежи од страха.

Ноге му клецаху; дамари му силно удараху.

Једва се могао прибрати и доћи себи.

Испи чашу воде, погледа страшљиво у мрачне углове собе, и тешко уздахну.

Приђе вратима да види, јесу ли закључана.

Венчано (дело стајаше на дивану. Он га погледа, и завири, да нема кога под постељом. Отвори и орман, е да ли се и ту није ко год сакрио. Нема никога.

Све беше мирно. Зора тек почела белити. Он подиже завесе и отвори прозор. Свеж, оштар јесењи ваздух појури у собу. Неколико врабаца прнуше са стреје и падоше на високи јаблан пред кућом. Са железничког моста чуо се потмули тутањ јутарњег воза, који је реметио ову тишину свежега јутра. Како је све то пријатно утицало на нашег јунака, коме је срце још непрестано живо ударало!

— Страшан сан, о мајковићу, од ку[illegible]а он баш сада? Па Данка и револвер! [illegible]е којешта, она није одавна жива, још пре [illegible]н године умрла је од јектике! Хвала Богу, [illegible]е је то био само сан! — рече у себи господ[illegible]н Стевица потпуно умирен.

О његовој богатој свадби причало се [illegible]

сецима у престоници. Господин Стевица сад сретно живи у браку, лепо му иде и напредује. Жена га верно љуби, а синчић га чупка за бркове. Он је доста храбар и одважан човек, па се често тиме и хвалише, али кад год се сети онога злокобнога сна, у очи венчања, подиђу га жмарци, па само помисли:

— Којешта, још какве глупости неће доћи човеку у сну! . . .

И ми велимо заједно са господин Стевицом:

— Хвала Богу, те је то био само — сан!

Београд 1889.

Сима J. Аврамовић.

ВОЈИСЛАВУ.

Протекао је данак. На даљном западу
Одавна је сунце утопило зрак,
Над заспалим свјетом, по селу и граду —
Спустио се санак чаробан и лак;
Све се у спокојству тихано одмара —
И умукла пјесма весела морнара.

На обали мора под граном „цитрона“
На ћилиму цвјетном самцат сједим ја,
Са ведрога неба, с божијега трона
Блеђанога лика пуни мјесец сја;
И ко слатка нада, пуна свете вјере, —
У млађаном срцу, звијезде трепере

Ниже мене вали тихани и мали, —
К'о пјесмице горске. кад заруди мај —
Несташно и благо причати ми стали
У шаптању слатком задовољство, рај.
Причају ми благо неке миле бајке,
Које слушах само на крицоцу мајке . . .

А с пучине даљне, са широког мора
Као онај свети херувимски пој,
Чујем слатке гласе тајанственог хора —
То сирене шаљу ноћи поздрав свој;
А славујак, што се у гранама скрива,
Милозвучном им се пјесмом одазива.

Све је тако бајно! све милотом збори!
Ал' је моје лире још слабачак глас,
Да у једну пјесму све милине створи,
Што их око гледа у тај блажен час;
Ја сам јоште тиче, које куша — крила,
Да га вину тамо у станове вила.

Ој ти сине дични Шумадије драге!
Што ти вила свети поклонила дар,
Дођи Јадран-мору, жицом лире благе
Ти си кадар ову опјевати чар!
Ја сам јоште тиче, које куша — крила
Да га вину тамо у станове вила.

У Дубровнику 1890.

Алекса Ристов Шантић

ОПАСНЕ ЛЕПОТИЦЕ.

ПРИПОВЕТКА.

ПРЕВЕО Др. ЕМИЛ ЈОВАНОВИЋ.

(Наставак.)

Што Нимрод није с нама, баш ми ни најмање не беше непријатно. У њеном присуству по својој прилици не бих могао ни залогаја јести, она би зацело донела са собом неколико пиштоља на сто.

Гладан сам био као вук. Страх, ког ми је нанела та дивља девојка, грозно ме гладним учини и баш сам хтео почети да једем, кад ал' се врата отворе и црномањаста Емилија уђе. Слика није претерала. Ова девојка — ако је то у опште могуће — још лепша беше од Лујзе. Сасвим ме очарала и с дубоким поштовањем поклоним се. Али Емилија — исто као и сестра јој — ни не осврне се на ме, већ управо полети оцу и загрли га.

— Красно ми је испало за руком! — викне радосно. — Тако сам сретна, спасла сам доброг Арнолда од сигурне смрти. Погледај само, оче, рана већ ево прешла била лакат

С' тим извади из једне велике мараме скоро до рамена одсечену руку и пружи ју оцу.

Ја, који сам се од хирургичних експеримента увек гадио, згрозим се и немо сам упр'о очи у руку, с које је још крв капљала. Па мах ме прође глад.

— Али, дете слатко — примети тајник — како можеш само тако што овамо донети, кад видиш да ручамо!

— Како може шкодити апетиту знање и уметност? — запита хладно овај женски Ескулап.

— Па ако већ на мене не узимаш призрења,

бар би требало да пазиш на нашег госта. Виљем Смит — прикаже ме — брат мог старог пријатеља, о ком сам вам више пута говорио.

Дифенбах ме погледа онако озгоре.

— Да сам знала — вели — да се овај господин згрози од једне руке и да одмах пада у несвест, кад опази мало крви, не бих показала резултат моје вештине; али сам мислила, да ученог, изображеног човека имам част видети.

Госпођица Емилија је — учини ми се — тако исто несносна, као и госпођица њена сестра Отац ју кара, али шта то помаже? Дифенбах једва је слушао, шта онај говори. С ампутацијом је тако задовољна била, да је све једнако о њој говорила, почела тумачити анатомију и баш хтеде на праксу да пређе те дигне опет ту грозну руку, кад јој отац заповеди:

— Одмах да си оставила ту гад!

Емилија брижљиво завије руку у мараму и оде.

— Заиста не појмам — рече тајник срдито — шта је с овом девојком данас. Иначе није тако ревносна у тумачењу њене вештине. Сретна ампутација као да јој је пореметила мозак. Али да продужимо ручак. Та луда девојка!

Нисам могао ни залогаја прогутати. Крвава рука одсечена одузела ми апетит за недељу дана.

После неколико тренутака врати се Емилија и седне за сто.

— Изволите, драги пријатељу! — нуди ме домаћин видећи да се само играм с ножем без да га к устима носим.

Почим сам затајати хтео, да ми је крвава рука покварила апетит, извадим џепну мараму и покријем уста.

— Је-л вам зло? — запита брижљиво тајник, а и Дифенбах упре запитљиво очи у ме.

— Један покварен зуб ме почиње болети — одговорим.

— Дакле патите од зубобоље? — запита Емилија.

Кад сам већ почео, хајд' да лажем и даље.

— Да — одговорим — чим га се што дотакне, страшно боли.

— Но, па томе је лако помоћи! — вели женски доктор мирно и потрчи орману.

Скаменио сам се од страха. Сва тридесет и два зуба су ми читава, један здравији од другог.

— Молим, госпођице, — рекнем брзо — немојте се трудити, бол већ попушта.

— Не чини ништа, зуб мора напоље! — одговори Емилија озбиљним гласом. — Покварен зуб је као нечиста савест, никад не да мира. Нисмо никад сигурни, ког часа ће заболети.

— Али молим — станем се устручавати, кад сам с највећим страхом приметио, да из ормана извади грдне неке клеште.

— То ћете тек допустити, да вам посмотрим зубе?

— Ајао — помислим са зебњом - ако ја само једаред отворим уста, овај ђаво ће ми зацело одмах истргнути вилице!

Стиснем зубе како сам игда могао и онако кроз зубе станем протестовати и којекакве изговоре мумлати. Дифенбах није ни узимао на ум моје устезање, одвуче једну столицу до прозора, рекне слуги да донесе чашу воде и понуди ме да изволим сести.

— Сам ђаво ме је у ову кућу довео — помислим у себи. Поново изјавим свечано, да се не дам ни на који начин оперирати и тврдио сам да је то против мог начела.

— Неће вам ништа бити — одговори Емилија. — Ја се особито радо бавим са зубима и надам се, допустићете ми да вам бар видим зубе.

Даље устезање не би ми вредило ништа. И ова би ме кукавицом назвала, што ми баш не би било мило.

— Боже помози! — помислим, седнем и зинем На моју несрећу изађе још и тајник из собе и тако сам био на милост и немилост предан том женском ђаволу. Емилија сад извади један други инструменат из ормана, те стаде моје сироте зубе чачкати, пилити, бости, да ме мука обузела. Бол сам ипак трпио и седео сам мирно. Сад опет извади другу неку справу и опет чачка, боде, да ме је зној пробио. Пола сам већ мртав био.

— Молим, исперите уста — проговори мој мучитељ уклопивши ми у шаке чашу с водом. Уплашено приметим да крв пљујем.

— Нема вам горе, него кад десни за зубе зарасте — рекне Емилија — то сам вам поправила.

— Тако?! — уздахнем и помислим, да је сад операција готова; али јао! Емилија шчепа још неку трећу справу, од које се још већма згрозим, него од досадањих.

— Нећу више да вас трудим — рекнем и стиснем вилице, да су ми зуби шкрипили.

— Само још мало! — храбрио ме мој ревносни доктор.

За тили час ми тури страшне клеште у уста и шчепа ми један зуб. Нисам се могао маћи од стра. Мислио сам: сад ће ми се глава располутити. Емилија красан један зуб дигне у вис и ладно рекне:

— Ево видите, да је морао изаћи; почео се кварити, па би и друге покварио. Верујем, да вас је болео.

Ја већ нисам знао, јесам-ли жив или мртав,

Све сам лизао ону празнину, која ми је за зубом остала.

— Сад још само допустите — вели она сасвим ладнокрвно — да посечене десне наместим.

Ја већ хтедох скочити и побећи, али њени прстићи већ беху у мојим устима и осећао сам како ми десне намешта.

— Још два зуба имате — вели, без да посао прекида, — који се почињу кварити. И њих ћу извући, ако вам је по вољи, с тим бих будућим боловима на пут стала.

На ново зграби клеште, али ја се на то продерем и као да ме гуја ујела скочим из наслоњаче.

— Како хоћете — примети она смешећи се, стаде брижљиво брисати своје инструменте, дочим сам ја све једнако крв пљувао.

Кад је своје справе у ред довела, учтиво се поклони и оде, а ја сам добио прилике премишљати о овом новом и заиста не свакидашњем догађају.

— Но то је сигурно — мислим у себи љутито — да ђувегију још нигде нису овако дочекали. Прва госпођица мало што ми није лубању раздробила, а ова ми истрже најздравији зуб!

Тужно сам посматрао истргнут зуб са његова три крака. Никад ме није сирома ни најмање заболео, нити сам се могао икад на њега потужити.

Тајник као да је чуо моју вику, с' којом сам против даље операције протестовао, јер брзо уђе и запита ме шта је узрок моме очајавању.

— Госпођица, ваша мила ћерка — велим не баш најучтивијим гласом — била ја тако добра и истргла ми је против моје воље најздравији зуб. За ту услугу баш јој нећу захвалан бити.

— Најздравији зуб? — господин тајник врти главом — допустите ми, да о томе посумњам. Емилију најодличнији лечници држе за врло вешту, особито што се зуба тиче.

— Имао сам част видети — одговорим — ма да нисам имао намеру њену вештину сам искусити.

— Ви би управо требали да сте јој благодарни — вели Јунгавел. — Ово мало бола опростило вас је од даљих већих болова. Иначе можете се мојој кћери слободно поверити, она је врло извежбана у том послу. Операција, као што чујем добро је испала. Сигурно ћете хтети да се одморите, мали одмор вам не би шкодио. Молим, да вас отпратим у вашу собу.

II.

Сасвим сам срећан био у својој соби. Овде сам бар сигуран од мојих мучитеља на кратко време.

— После теја — вели тајник — мало ћемо се проћи по мом добру; време је врло лепо.

Соба беше врло укусно и богато намештена с красним изгледом на околину.

— Можете се овде и забаљати, — домаћин показа на читаву збирку разних књига — ако вам што устреба, изволите само звонити.

Још ми зажели пријатан одмор и оде. Приђем прозору и сит се нагледам дивног предела.

Заиста красно добро — помислим — само да није имовина тих с чудним страстима снабдевених девојака. Старац је сувише мекан спрам ових фурија. Емилија ми трза зубе, да све пљујем крв, као да сам већ у последњем стадијуму сухе болести и још се дичи да ми је тим велику услугу учинила. Ни на који начин не остајем дуго овде. Још само хоћу Окена да видим, те да тачно испуним братовљеву жељу — па онда крај! Ако се још дуго бавим овде, смео бих се опкладити да Дифенбах не би мировао, док ми не би ампутирао ноге и руке, ако их т. ј. не би дотле Нимрод раздробио његовом пушчаном.

Док сам ја овако есапио, непрестано сам крв пљувао; бола до душе нисам осећао, али јама она место зуба врло ми је непријатна била.

— То морам признати — продужим даље моје умствовање — да лепших девојака видео нисам. Лепше већ не би могле бити. Али шта им вреди сва лепота, кад нам поред њих живот ни за тренутак сигуран није! Заиста сам љубопитан на Ернестину, то треће чедо тајниково. По слици судећи питомија је од сестара. Па воли природу! То бар није опасно по здравље другога! Као што домаћин вели, здраво воли пауке и друге гади; то до душе баш није пријатно, али бар није опасно. — Кад ћу већ престати крв да пљујем? — Чини ми се, са Океном ћу још најбоље изаћи на крај. Заиста срећа за мене и за моју Марију, што ове девојке таке чудне страсти имају; али се и слабо труде, да задобију наклоност младих људи, на против — чини се, као да су се против мене чак договориле. Да ме нису тако намучиле и да су се тако понашале као друге девојке, лако бих се заљубио, што ми нико не би могао замерити код овако ванредних лепотица.

Хтео сам по мом обичају мало пушити али уста ми не беху за сад за тај посао. Све, што се са мном догодило, узрујало ми крв. Мало одмора неће ми шкодити, смирићу се, помислим. Почим је врло топло било, скинем капут и бацим се у наслоњачу. На скоро затим, али — јао — шта сањах! Све оне муке, које сам на јави од тих проклетих девојака претрпио, строструко осећах у сну. Сад ми је Лујза пукла у главу, сад Емилија истргла све зубе; једна је изменула другу, да ме грозно мучи. Ладан зној

пробије ми цело тело; стењао сам, да би ме и ладна стена сажалила. Сад ми је једно тане Лујзино пробушило тело, тако да сунце кроз рупу сија, сад пак стоји у сну предамном Дифенбах и диже у вис моја 32 зуба, које је на дугачак конац навезала. А ја без зуба, као старац од осамдесет година: па још те грозне муке! Дифенбах извади неко дугачко оштро гвожђе и хоће срце да ми оперира. Наравно противио сам се и свом снагом ју турам од себе, али бадава! Невидиме силе притисну ми руке, нисам се могао маћи; отвори ми кошуљу та грозна вештица и удари ми гвожђе дубоко у срце. Купао сам се у зноју. Викнем у сну и — пробудим се. Отворим очи и помислим, да још једнако сневам; коса ми се накостреши. Емилија заиста на јави стоји поред мене с неким инструментом у руци; рука ми беше гола а из ње тече нека црна течност у чинију, коју је служавка држала.

— За име Бога, шта се бива са мном? — промумлам слабим гласом, јер сам већ толико крви изгубио, да сам се једва могао маћи.

— Само мирно, лагано! — шапне мој убица (сад сам ју заиста убицом држао) — немојте се врпољити, да могу рану добро везати.

— Што ме кољете? — промуцам.

— Којешта. Уђем у собу не знајући да сте овде, нађем вас у великој ватри, бунцали сте, ту сам морала помоћи. Одмах сам увидела, да вас само то може спасти, ако вам пустим крв. Изволите се својим очима уверити, како вам је грозничава крв

Али ја нисам видео ништа, глава ми клону, очи ми се склопе. Несвест ме ослободи од болова.

После два сата шетао сам се слаб и уморан са домаћином по башти.

— Ваљда брзо корачам! — запита ме, кад види да се једва вучем.

— Богме брзо — одговорим — још сам врло слаб.

Јунгавел стане и милим, сажаљевајућим гласом рекне:

— Сирома пријатељу! Кад сте овамо пошли да се мало проведсте, зацело нисте мислили да вам се мора овде крв пустити.

— Заиста не — одговорим жалосно.

— Не могу да појмам — продужи он — какви је крвнички дух ушао данас у ту девојку. Уверавам вас, да је иначе најпитомије дете на свету.

— Но, то баш не бих рекао!

— Ви сте зацело били у опасности! Емилија има извежбано око и да није баш неизоставно нужно било, зацело не би вам пустила крв.

— Шта ми је могло бити? — запитам — ваљда ми истргнут зуб тек није нанео грозницу?

— Кад искусан доктор пусти коме крв, — вели он — то не може никад шкодити, о томе будите уверени.

Овај чудан светац увек нађе извине за лудорије његових девојака. Чини ми се, да су ми главу ампутирале, он би и то нашао да је са свим у реду.

(Свршиће се.)

ТА ВОЛИМ ТЕ....

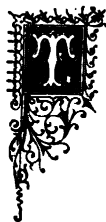

Та волим те, душо драга,
Као славуј плаву зору,
Као мрки Црногорац
Своју кршну Црну Гору!

Та волим те, душо драга,
Као Гаван своје благо;
Та волим те, као мајка
У кол'јевци чедо драго!...

Ал' кад скоро куцне часак —
Бојна труба нас позове —
Да хитамо на Косово, —
Да светимо ране нове:

Похитаћу и ја тамо
С родољубља светим жаром,
Па ћу јурнут' сред душмâнâ
С бритким мачем и с ханџаром.

Ал' ако се виш' не вратим,
Нек те тјеши вијест нова:
Над Призреном лепрша се
Тробојница Душанова....

Вељко.

ГРОБОВИ ЗНАМЕНИТИХ СРБА,

што су им кости у Новом Саду укопане.

Пописао их Др. И. О.

Сваки народ треба спомен својих врлих синова и родољуба да дубоко поштује и чува. Ваља и после смрти њихове да их се сећа, да им гробове вином прелива и да им је захвалан на добру, што га учинише своме народу, било на бојишту са бљом у руци, било пером и књигом, било уметничком кичицом или новчаном потпором убогих и невољних синова у народу, јер само онај народ, који уме ценити и схватити заслуге својих родољубивих синова заслужио је, да таквих синова у своме крилу има и добра њихова дела да ужива.

Ми Срби давно смо већ познати као доста немарни спрам својих доброчинаца и својих врлих родољуба Нити их за живота умемо као што заслужују да уважавамо, нити им по смрти њиховој достојну пошту у пуној мери одајемо. Један знак те наше немарности и то је, што многима од њих нисмо ни гроба забележили и сачували, а камо ли да га по који пут сузом благодарности оросимо и да се на њему богу помолимо за душу онога народног родољуба.

Многи српски књижевник, уметник и добротвор нема данас на гробу своме ни најпростијега обележја, које би нам казивало на којем месту мирују његове уморне кости. Нека нам покаже ко где је гроб *Захарије Орфелина*, *Алексе Везилића*, сликара *Димитрија Аврамовића*, *Лазара Лазаревића*, *Гаврила Бајчевића* и т. д., који су сви у Новоме Саду, тој српској Атини, умрли и сахрањени, а нису нестали са потопљеног брода у бури морској, нити су се изгубили у гомили погинулих војника у метежу на бојноме пољу А шта је тек са гробовима оних Срба, који су помрли у туђем свету или по мањим нашим местима, где нема учених људи, толиких гимназијских професора, доктора права, медицине и филозофије, који умеју да цене заслуге таквих покојника, као што их има таквих учењака у Новоме Саду? Па кад ови нису умели ни нашли да је вредно, постарати се, да се заслужним људима гробови обележе — онда је то заиста жалост, која нам ни мало на дику не служи.

Намера ми је, да овде побележим имена оних знаменитих српских књижевника, уметника, војника и добротвора, који су у Новом Саду умрли или бар који су у Новоме Саду сахрањени, па и ако су иначе где преминули. Држимо, да ће ова читуља занимати многога српског читаоца и родољуба, а добро би било, кад би се овим поводом наканио ко и по другим нашим и већим и мањим местима, да побележи имена и оно што је знаменитије о којем покојнику, те да временом имамо потпун списак њихов и да знамо где нам који врли покојник вечити санак борави.

Ја знам да овај мој списак неће бити потпун, а можда ће се где и која погрешка поткрасти, с тога молим свакога читаоца, који би опазио коју омашку у овоме набрајању, да изволи списак овај поправити и попунити.

* * *

У Новоме Саду има два српска гробља: *алмашко* и *успенско*, а до године 1874. сахрањивало се још и у портама око *св. јовановске*, *алмашке*, *успенске*, *саборне* и *св. николајевске цркве.*

На свима тим местима за укопавање има сахрањених врсних синова српских, и ми ћемо им имена и по гдекоју заслугу њихову овде да прибележимо. Животописе њихове не можемо овде писати, нити је то цељ овим редовима.

Дакле да пређемо на сам списак:

А). У алмашком гробљу.

1. **Платон Атанацковић**, епископ бачки. Рођен је у Сомбору 29. јуна 1787, а умрьо је у Новом Саду 9. априла 1867. Сахрањен је у црквици св. апостола Петра и Павла, коју је за живота на овоме гробљу сазидао и коју је сликао новосадски сликар пок. Павле Симић. Платон владика је написао преко 40 разних поучних и моралних књижевних дела. Купио је за 40.000 фор. Сервијскову кућу у Новом Саду, у којој сада станује епископ, и поклонио је српској православној академији, односно српској гимназији новосадској. Осим тога основао је у Сомбору фонд за стипендије учитељским приправницима и фонд за српску школу на алмашком гробљу у Новом Саду. Ова је школа до пре неколико година заиста и постојала, но како фонд

Платонов још није порастао толико, да би могао сам о себи школу ту издржавати, него је морала и црквена општина годишње извесну своту да додаје, те како је општина због других својих пречих потреба ту своју припомоћ укинула, то се морала школа гробљанска затворити, док фонд Платонов не порасте толико, да може сам школу и учитеља издржавати. Платону у почаст названа је улица у Н. Саду, што води од пијаце рибњој пијаци „Атанацковићевом улицом".

2. **Захарија Орфелин.** Нисам баш уверен, да је Зах. Орфелин сахрањен на алмашком гробљу, него држим по томе да ће онде бити укопан, што је у последњој болести својој лежао, па после и умрьо, у владичиној башти, која је у оно време била на ономе отвореном месту близу алмашкога гробља — пред кисачком капијом. — Но могуће је, да је и у саборној порти или иначе где погребен. Жалост је, што му се гроба не зна. Захарије Орфелин је један од најстаријих српских писаца. Прва његова књига изишла је још 1760. год, док је први рад Јована Рајића угледао света 1764., а Доситијев „Живот и прикључениja" 1783. Писао је и издавао с почетка богословске књиге, па онда стихове, оде. за тим земљописне карте, школске књиге („Буквар" у Мљецима 1776), вечити календар и „Искусног подрумара" (1783., а друго издање 1808. г). Ово последње му је дело и у новије доба прештампавано. У Возаревићевој (Хаџићевој) „Голубици" за г. 1840. (књ. II.) има једно „*Писмо болнога Орфелина*", које је овај писао 29. окт. 1784. једноме калуђеру манастира Ремете, из кога се види како је Орфелин у сиромаштву данс своје завршио, а писмо је и иначе занимљиво. У томе писму пише Орфелин своме „прељубезном попи" да му од његових (Орфелинових) ствари, што су у манастиру остале, пошље ове три: „Једну немачку на средње коло *книгу* весма крупне штампе, такођер *тацн или служавник*, на којем сам држао дивите и перо и прочаја до писања принадлежашчаја, и к тому и наипаче моје *асталпо звонце*." Особито би му звонце нужно било, јер жена и човек што га послужују живе у другој соби, а због болести не може из собе да изиђе, те му је нужно звонце да их зове. Писао је вели игуману за то звонце, но он му ништа не одговара. „Ако не би крајњу нужду до њега имао, не би га искао, нека би враг носио, није злато ни сребро, да се Ремета с њим потпомогне." За тим признаје да га је игуман у манастир примио, али, вели, манастир није (осим вина) никакве друге ствари њему давао, те није имао никаква особита трошка. Даље вели: „Ви знате моју фурунску кујницу, где мој служитељ мени јело мрсно готовио, које како и хљеб кадкад из Карловаца кадкад из Новог Сада куповао ми; признајем се драговољно, да сам у постне дане много пут ручао и вечерао с братијами у трапезарији: обаче ни једанпут нисам незван ишао, како сви знате." За тим вели да пошав из манастира није ништа с собом понео, остале су онде његове ствари. као иконе, астали, долап „и прочаја", те ако је манастир имао о мени — вели — каква трошка, „оне ствари довољно допуњавају." С тога моли да му се пошљу оне три ствари, а особито звонце. Оно стаје — вели — у Бечу једну форинту, па пита, да ли ће се манастир Ремета с том форинтом потпомоћи „овде (у Н. Саду) таковог звонца достати не могу, а ако би се и нашло, *но ја новаца немам купити*." У постскрипту завршује Орфелин: „Ако имаш за једну мараму зимни јабука послати ми за душу, да могу са ситним морским грожђем кувати и јести, и мало сухих шљива" — У писму се за књигу средњега формата вели: „*на средње коло*", и пише „љубав", и иначе је писмо ово, које је писано пре више него 100 година, лепо и доста просто српски писано. Зах. Орфелин је био и скулптор као што се види из речи Соларићевих у предговору на Доситијевог „Мезимца" Он ту вели: „Докле ће Захарија Орфелин међу нами у *рјезби* први и последњи бити? Те наговара родитеље, да дају децу да се уче томе послу.

3. **Павле Симић**, академски сликар. Рођен је у Новом Саду г. 1818. а умрьо 1876. Његов животопис донели смо ми у „Јавору" (бр. 5. за год. 1876.) одмах по смрти му. Моловао је цркве у Кувеждину, Шапцу, Ст. Футогу, Ђурђеву, Сенти, Деспот Ст. Ивану, св. николајевску и гробљанску у Новом Саду, у манастиру Ораховици, Башаиду, Глини, велику цркву у Сомбору, Хаџишеву капелу у Земуну. Врло је добро позната његова слика „Мајска скупштина," која је литографски репродукована и има у врло многим кућама. На њојзи има и ...

Бранка Радичевића. Ми смо у „Јавору“ онда напоменули, да је Симић израдио и слику Бирчанина Илије по идеји владике Никанора Грујића, но да су у опасности да се изгубе. На ово је одмах преосв. г. Теофан Живковић, епископ горњо-карловачки, писао ур днику „Јавора“ и јавио му да се слике Бирчанина Илије налазе у њега и да их он уме ценити и чувати, но да не би после његове смрти постигла слике каква зла судбина, то је он наумио слике те уступити на сачување „Матици српској“, као што је честити владика заиста и учинио, и слике те сада красе Матичину галерију. (В. некролог у „Јавору“ за г. 1876 бр. 5.)

4. **Александар Гавриловић**, професор и управитељ срп. новосадске велике гимназије. Био је професор опште историје и није му била равна у овоме послу. Умео је ђацима ванредно осладити ту науку, а предавао је јасно и занимљиво и са највећом вољом и знањем. Код ђака је био веома омиљен. Учио их је певати и свирати, те је ишао с њима после школских часова на Дунавац новосадски на купање путем се весело певало; зими је водио ђаке на тоциљање на такозв. Лиман, четвртком је правио с ученицима екскурзије иза вароши и Петроварадина. Он је прерадио за своје ученике Белингерово упутство у географију за ниже гимназије и реалке (1866 г.) Син му је Богдан професор велике школе у Београду, а други му је син свештеник

5. **Стеван Недељковић**, бивши професор срп. вел. гимназије у Новом Саду. Родио се у Новом Саду 1854. године и слушао је науке у Бечу и Лајпцигу. Професорски испит је положио на пештанском универзитету. Он је после Јована Петровића и Александра В. Поповића заузео катедру за природне науке. Сва тројица беху кратка века, сви су они „много тели, много започели,“ али их је помео час умрли. Писао је у „Јавору“ чланак „Петар Петровић Његуш, претходник Дарвинов“ и „Дру Богославу Шулеку“ (обоје г. 1877.), а радио је и на „Застави.“ Умрьо је г. 1878. (В. „Јавор“ 1878. бр. 24.)

6. **Др Јован Андрејевић**. Практични лекар у Новом Саду и књижевник. Умрьо је г. 1864. Њега смо већ више пута спомињали у „Јавору“ и навађали његов рад у физиолошкој лабораторији славнога професора Ернеста Брике-а у Бечу. Писао је г. 1858 у „Седмици“ студију „О фотографији,“ а у „Даници“ чланке „Естетични одломци“ (поводом драме „Сеоба Србаља“ од Ђуре Јакшића и критике Ђ. Малетића на ово дело) и неке мање чланке а преводио је с оригинала Шекспирова нека дела. Као практичан лекар стекао је за кратко време велика гласа; амбуланција му беше превелика. Кад је у вече у позоришту бивао чекаху га на улици многе таљиге, да га воде болесницима а чекаоница му беше увек пуна сиротиње.

7. **Др. Ђока Мијатовић**. Као син имућних родитеља путовао је много по страним земљама, био је у Египту, у Хини и Индији, био је у Паризу, Лондону и у Швајцарској. Промовиран је за доктора медицине у Цириху, а пре тога је свршио и агрономске науке. Као лекар ступио је у енглеску службу као војени лечник енглеских и холандских насеобина у Индији. Био је присни друг пок. Светозара Марковића. У Новом Саду је покренуо журнал „Стражу,“ под именима својих пријатеља а и сам је писао чланке у томе часопису. Рођен је г. 1848. а умрьо 1878. (Некролог у „Јавору“ 1878. бр. 22.)

8. **Тривун Вујин**, ц и кр. капетан у миру. Умрьо 22. фебруара 1885. и сахрањен је одмах при улазу у ово гробље крај стазе па десно. Вујин је велик добротвор новосадске срп. вел. гимназије, којој је оставио после своје смрти 5000 фор.

9. **Иса Давидовац**, ц. и кр. капетан. Одликовао се веома као шајкашки официр у покрету г. 1848/9. Био је ваљан Србин и велики родољуб. Син му је Милан адвокат у Новом Саду, а старија ћерка му Јулка венчала се ове године са књижевником српским др. Миланом Савићем.

10. **Васа Јагазовић**, велики добротвор народни. Родио се у Осеку 1826, а умрьо 27. фебруара 1890 у Новом Саду. Изучивши трговину настанио се у Дреновци у Славонији, где је са својом честитом супругом Саранфилом стекао лепо имање, које је сада постало добром народним. Оставио је 64 000 фор. на народне цели. Добром овим рукује „Матица српска“ Главна му је заклада: шест стипендија по 300 фор, и то за ученике ратарских, занатлијских и трговачких школа. Међу осталим оставио је годишње припомоћи по 50 фор. глумачком срп пензионом фонду.

11. **Матија Костић**, парох новосадски, који је био и књижевник. Године 1838. изи-

шла је његова књига: „Примери добродјетељи у приповеткама и кратким нравоучителним повестима, ко облагорођењу срца и украшењу душе.“ Примере је те вадио из разних латинских оригинала, и то из Сенеке, Цицерона, Ливија, Салуста, Патеркула, Гелија, Плутарха и Диодора Сикула. Од ове књиге изишло је три свеске (друга г. 1840, а трећа 1844.) Коста Богдановић је у „Српском народном листу“ за 1841. ову књигу приказао. Матија Костић је превео г. 1845. „Корнелија Непоса.“ Син његов Моја био је некад варошки инжењер у Н. Саду, а други син је виши чиновник у Срему.

12. **Михаило Димитријевић**, публициста и књижевник српски. Ми смо у 3., 4. и 5. броју овогодишњега „Јавора“ појединце набројали сав књижевни рад овога нашег мученика народног, те с тога упућујемо на те бројеве листа. Трагични крај његова живота познат је већ добро свима нашим читаоцима те с тога нека се не захтева, да позлеђујемо још незараслу рану. Миша се родио у Нов. Саду г. 1846., а погинуо је на Туциндан 1889.

13. **Лаза Телечки**, дични некад глумац нашег народнога позоришта. Осим глумовања бавио се и писањем. Писао је по сувременим шаљивим листовима, а г. 1866. и уређивао је „Комарца“; исте године издао је трошком А Вагнера, књижара у Вуковару, и штампао у епископској штампарији у Новом Саду изворну драму у пет радња под натписом: „Последња деспотица смедеревска“, на коју је пок. Ђорђе Малетић написао критику у „Гласнику“ књизи XXII. Неке је позоришне комаде и превео на српски, те се и представљају. По смрти му остала је малена ћерка му Даница сироче, а сада је ваљана српска народна учитељица у Вел. Кикинди. Телечком у почаст названа је досадања рузмаринска улица у Н. Саду његовом улицом.

14. **Др. Светозар Максимовић**, многогодишњи лекар у Новоме Саду. Родио се у Белој Цркви (у Банату) године 1829 а умрьо 3. марта 1888. у Новом Саду. Био је Текелијин питомац. Он је општио и дописивао се са многим нашим уваженим људима, те се код њега нашло писама од Јоксима Новића, Никанора Грујића, патријара Рајачића, владике Платона, архимандрита Гершића, Николе Боројевића и других. Јаков Игњатовић прича у својим мемоарима, да је пок. др. Светозар Максимовић за време свога ђаковања у Пешти написао својом руком калиграфски ону „грађанску диплому“, коју је пештанска варош поднела фелдмаршалу кнезу Паскјевићу г. 1849. Одломци његове књижице „О владању за време колере“ штампани су у „Застави“. У рукопису је остало дело о „Бабичлуку“, популарно написано за бабице; предавање „о храни“; један одломак „о неговању деце“; „Опис херкуловиих купатила у Мехадији“ и још неке мање ствари.

15. **Сава Јовшић**, архимандрит, био је 30 година професор богословије у Београду; умрьо у Новом Саду 18. септембра 1875. Изаслан је био у Немачку у Бон, на конгрес старокатолика, ко и од некле раде око сједињења цркве старокатоличке, православне и староангликанске. Враћајући се кући разболи се путем и умре у кући свога рођака дра Ђорђа Натошевића. Архимандрит Сава је рођен у Н. Саду (г. 1816). Био је човек пун врлина и велики родољуб.

16. **Др. Јован Јоцић.** У млађаном веку своме преминуо је у Н. Саду 18. марта 1886. честити овај младић, који је давао наде, да ће у њему српски народ имати ваљана и корисна члана. Родио се г. 1858. Писао је родољубиве песме, од којих су по неке штампане у „Јавору“.

17. **Данило Недељковић**, брат дра Тоше Недељковића књижевника и одветника у Земуну и пок. Стевана Недељковића, честитога некадањег професора гимназије новосадске. Умрьо је на појутарје Спасова-дне у кући старе своје матере од несретне сухе болести, која нам је толико „младо жиће“ покосила и толике наде у млево сатрла. Покојник је у „Стражилову“ за 1886 и 1887. годину врло занимљиво и лепо описао српско-бугарско разбојиште у својим „Писмима о српско-бугарском рату“, која су се свуда врло радо читала.

18. **Димитрије Бешлић.** „Даница“ од г. 1865. бр. 2. доноси у „Гласнику“ ову белешку: 13. децембра 1864. умрьо је у Новом Саду Димитрије Бешлић, пенсионовани поручник Бешлић је 1846. и 1847. као помоћник код пештанских „Српских новина“ радио и тада је писао чешће о философији Ка[illegible]није осим неких незнатних превода у „Седмици“ слабо је што од његовог књижевног рада угледало света! Иначе је био поштен човек и заиста добар родољуб српски. Умро је у највећем убоштву. Лака му земљица била!“ — Да је у алмашком гробљу сахрањен, с[illegible]цим

по томе, што се сећам да је исти Бешлић становао и умрьо у темеринској улици, тако је припадао алмашкој цркви, па дакле и гробљу. Бар тако је обично бивало. Чини ми се да је од њега остала и нека српска граматика у рукопису.

19. **Димитрије Михајловић** („Мита барон“) умрьо је у 42. години свога живота дне 21. децембра 1863. Био је песник и хумориста. Песме су му излазиле и у збиркама, као: „Бачванка“ год. 1843, „Пјеснице Драгињи, као правој, истинитој и искреној Српкињи“ год. 1847., исте године изишле су му песме и у збирци под натписом „Смиље;“ написао је један роман — по тадашњој моди —, који је изишао год 1840. под именом: „Вјенац искрене љубави или Светомир и Зорица.“ Године 1855. изишла је његова књижица: „Весеље код прела, годишњи забавник: за шалу и смеј, нуз вино и теј, нуз посо и рад, да растера јад, а баш може ко и да учи што; за годину 1856. издао је шаљив календар под натписом: „Роми даба.“ Године 1858 издао је антологију „Цвеће српских песама, а 1860. издавао је шаљиви месечни лист „Месечар,“ на којем је и наш Змај радио, и у том је листу изишла први пут Змајева песма, „Чемер-дека и Пелен-бака,“ травестија Суботићеве песме „Сабља-момче Цвет девојче“. Пок. Дим Михајловић је више пута сам компоновао по коју своју песму и за певање, јер је знао свирати уз гитар, те се тако окушао и у овоме послу, што му је и испадало за руком, и дуго су се певале његове песме, којима је он и мелодију дао, као: „Гром ц пако браћо драга“, „Зора зори мила од истока ведра, ширећ златна крила и горећа недра“. У буни је био поштар у Карловцима. (Има некролог у „Даници“ за 1863 год у последњем броју и у „Летопису“, књизи 109).

(Наставиће се.)

НЕДОВРШЕН МЕМОАР КНЕЗА МИХАИЛА М. ОБРЕНОВИЋА

О ЊЕГОВОЈ ПРВОЈ ВЛАДАВИНИ.

Из оставине пок. пароха Јована Димитријевића.

(Наставак).

Текъ што сам Колубарце съ врата скинуо, ето ти ми на врат Народа остали окружія са истимъ предложеніемъ тако, да самъ по все дневно у Топчидеръ трчати морао да ій одъ даљегъ насртая одвраћамъ, и то до онде, докъ нисамъ увидіо, да ће пре људи ови вѣровати ми, да самъ у слободи, а не подъ туторством Вучића и нѣгови едномисленика или подъ другимъ чінмъ стеченіемъ ако изъ Београда изиђемъ и у Крагуевацъ дођемъ, ди самъ се надао по вседневно долазеће гомиле удалѣне одъ Београда, гди су паша и осталы свакояко о том мислити почели, лакше примирити. Ово самъ тымъ већма учинити морао, што су Г. Г Вучићъ и Петроніевићъ под Априлія своє оставке на званію њнова у руке дали, пуне претньи и душмански обвиненія, као да е моимъ поводомъ предънаведена буна учинѣна, претећи ми, да ће они стваръ ту у Цариградъ да яве и т. д., што су далѣ и Стефанъ Стефановићъ и Стоянъ Симићъ оставке дали, и што самъ изъ свега тога видіо, да се место притицаня у помоћъ совѣтомъ и дѣлом у овако критичномъ положенію дух противства противу мене међу моимъ вишимъ чиновницима наоди, кое се тымъ посведочило, што ме е у то исто време Мата Ненадовићъ и Лазаръ Теодоровићъ, кои су у Палежу, хотѣвши у Београдъ пошавшемъ Народу окр. валѣвскогъ неупутность поступка њиовогъ доказати, истимъ Народомъ као познати Вучићевци везани, и преда ме доведени, кое самъ одма дао ослободити, несмѣвши збогъ даљи зли слѣдствія, коя би се отудъ могла породити, људе, кои су іи у Топчидеръ по налогу приспѣвше гомиле преда ме довели, суду предати, — што су велимъ ова два совѣтника савъ догађай овай съ њима мени приписали, видіо самъ да ми се валя прибирати, пакъ кое мой, тай нека иде замномъ а кои е Вучићевацъ нека иде за њимъ. Съ овомъ печалномъ мисли пошао самъ из Београда у Крагуевацъ и 12. мая приспѣо. У путу самъ срео полковника Мићића съ народомъ окружія ужичкогъ пошавши у Топчидеръ да види, шашто се толики народъ купи, и почемъ е о станю ствари извѣштенъ, вратіо се замномъ у Крагуевацъ, гди самъ му заповѣдіо, да међъ Народомъ коіи е са свію страна, изъ найудалѣній предѣла Сербіе почео къ мени долазити съ викомъ противу Вучићеваца, нуждный миръ и поредакъ обдержава, будући е

онъ по наистаріи изъ међу свію окр. Начелника и найвеће втеченіе на Народъ има.

Дошавшій у Крагуевацъ примао самъ са свію страна стотинама долазећи Народъ, кои е на гласъ, да самъ у опастности, къ мени у Београдъ бдовао и чувши да самъ у Крагуевцу, дошао, да ме види и чуе шта ћу заповедити. Да самъ я непрестанымъ Народу чинѣным увѣреніяма, и повседневнымъ повтораванѣмъ данасъ оны истіи речи, кое самъ юче разишавшима се изъ другіи краева људима говоріо, већъ уморіо се быо, да самъ се на гдикое поступке исти људій а по найвише зато, што су по где кога чиновника затварали и подъ надзираніе ставляли, неслушаюћи предпоставлѣну имъ властъ, коя ій одъ тогъ одвратити ніе могла, и лютіо, ласно се поня. Ова лютна съ едне, а Вучићева опорочаваня у Пештанскимъ Српскимъ новинама съ друге стране причинила міе велико неспокоиство, у слѣдствію кога самъ и поболети се морао. За утишати народъ одъ дальи волненія издавао самъ сходне прокламаціе, а имено под 15. Маіомъ, кое праву и нелицемѣрну волю къ миру и поредку довольно осведочава.

Изъ Крагуевца самъ высоку Порту и Императорску місію изв:стіо о свима сбытияма овдашньимъ као што то депеше мое показую. Но у одговору на то добыемъ вѣстъ, да е вис. порта комессара свога у Сербію послала, кои налогъ има, све немире ове излѣдити и у свой редъ самномъ у договору довести. На позивъ истогъ комисара. Г. Мусса-Ефендіе дигнемъ се у Топчидеръ с целимъ моіимъ централнымъ правленіемъ.

При првомъ нашемъ 11. юліа састанку у тако-званой Алайбеговой ливади договоримо се, да на 20. юлія скупштину Народну сазовемо састоећу се изъ свакогъ реда чиновника и найодабраніи кметова, у присуствію кое да се царскіи ферманъ свима нами прочита. Докъ смо данъ скупштине очекивали дотле су и незвани людій гомилама у Топчидеръ долазили подъ изговоромъ да мы се при руцы нађу, ако бы ми одъ ньи какве потребе было. Ја самъ ій истина одбіяо и кућама враћао съ увѣреніемъ, да я ньи нећу требати, но оны су се онуда врзли донде, докъ имъ нисамъ претити почео, и тако іи едва одбіемъ (види бр. 29 новина Српски год. 1840.) И Чест. Мусса збогъ исты несазваны людій, ноту е едну послао био, да ій я разпустимъ, кою му я зато уважити нисамъ хтео, што ми се иста нота као некій налогъ чиняше, коме се я по имаюћемъ праву внутреногъ правленія нисамъ осећао обвезанымъ повиновати се, тимъ манѣ, што самъ изъ царскога, нам у присуствію народне скупштине обнародованогъ и мени врученогъ фермана увидіо, да е Ч. Мусса посланъ, да се самномъ о Вучићеваца стварма договара, а не да мы у смотренію мога съ осталымъ Народомъ отношенія што ни будъ заповеда.

Ферманъ намъ е 22. юлія 1840. год. на ливади ниже Београда прочитанъ, по прочитанію кога е Мусса Ефендія нека, у бр. 30*) новина нашій одъ 1840. год. изложена питаня на депутате Народнѣ управіо, на коя су му ови онако одговорили, као што бр. 31. новина наши гласи. Истыи листъ новина наши описуе узрокъ преласка совѣтника Пауна Јанковића къ Вучићу у Београдъ. Почемъ се е Мусса Ефендія одъ депутата народны 29 юліа, а одъ священства и чланова апелаціоногъ суда 31. юліа (види 31. бр. Србски Новина од год. 1840.) о свему ономъ, што му є одъ ньине стране писмено предано, устмено и непосредствено увѣріо, имао самъ другіи састанакъ съ. Ц. Мусса Ефендіомъ 3. автуста у зданію ђумручкомъ на Сави, гди смо се договорили, да Вучићевци отечественомъ суду предстану, состоятн се имаюћемъ изъ свію предсѣдателя судова и чланова апелаціонога суда за сви 7 оны, кои су реда совѣтничкогъ, а осталима нижега реда Вучићевцима да чрезвичаина комисія суди, коя е ради изслѣдованія ньини кривица указомъ моіимъ одъ 31 юліа 1840. установлѣна, па шта имъ судъ донесе, ономе да се подвргну. По договору овом буде 4. августа житель има Београдскимъ одъ стране попечителства внутрени дѣла обявлѣно, да полицыи на руцы и помоћи буду, ако одъ оны Вучићеваца, кои су по договору съ Мусса Ефендіомъ, дужни били, чрезвичайной комисій на испытъ предстати, не би коіи на редовныи позивѣ истой предстати хтео А 5. августа сабрао се судъ за изслеђеніе дѣла Вучића и остали Совѣтника съ ньима с друживим се. Но позваны выновници наипре су до после полдне одлагали, и доћи не хтели, а после подне подъ извѣтомъ, као да самъ я оружну заседу у истомъ конаку, гди се имао судъ држати, быо предуготовіо да ій повата и томе подобно одбегну у градъ Београдскій, гди е Хезрефъ паша Мухафисъ Београдскій испрва само Совѣтнике приміо био, а остали су се у едну турску кућу ниже Калеймеидана склонили, кои су такође

*) Искупљене депутате питао је Муса преко Митрополита: 1. Како су задовољни са царским ферманом, који им је прочитан? 2. Јесу ли благодарни на уставу? 3. Зашто неке чиновнике неће у служби да трпе? и она је захтевао да они сместа у записник одговор свој даду, но ови му одговоре: да они не могу овог часа одговорити на оно, што је он за два три месеца смишљао, но да ће му на писмено одговорити; а кад дође до подписа овог а Ранковић и Паун Јанковић нехтедоше се на то подписати. Ранковић поче народу говорити: Браћо, ми смо турски поданици, висока порта наш је господар — ал народ чувши шта говори, недаде му говор свршити, већ га изудара а Јанковић у Београд умакне и Вучићу пресалдуми.

после у градъ примлѣни у коме су непрекидно и осталы, докъ се годъ нису съ Ч. Мусса Ефендіомъ навезли на Дунавъ и изъ Сербіе изышли, нехотѣвши суду отечества свога предстати, премда е одъ мое стране Ч. Мусса Ефендіи предлагано, да ће имъ се за преслушаніе ньино друга кућа опредѣлити, кадъ веле, да у ону жалбу, коя е за то одређена била, и да Ч.. коміссару оставлямъ начина изборъ о увѣренію, да ту никакове заседе неима и да ће суд безъ икаквогъ ухитреня правъ бити.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У издању браће М. Поповића изишао је и ове године као и до сада **„Велики Годишњак“** са библиотеком за народ, за идућу 1891. годину, Власник је овога календара А. Сандић, а уређује га Андрија М. Матић Ово је већ 42. година, како је „Годишњак“ почео да излази. Осим обичног календарског дела има разне поучне и забавне чланке, од којих ћемо напоменути ево ове: „Једно велико познанство пре три десетине година“, у којем А. Сандић занимљиво прича свој изненадан састанак са пок. кнезом Михаилом у Бечу. За тим долазе чланци: „Сушица — јектика — народна болест“ од дра С. Ф.; „Сеоска слика“ из нашег живота од М. Ј; „Переноспора“ од С. С; „Какво ће бити време?“ из „С. З.“; „На што је сељак до сад слабо пазио“ и ситнице. У то је уз велики „Годишњак“ додата „Библиотека за народ“ са приповеткама највише од Миливоја Живанова. Цена је овом великом „Годишњаку“ 50 новч. Календар овај доноси и слике.

= У Француској је изишло ново дело о „Исусу Христу“ од ученога Доминиканца **Дидона**, у којој се критички прелази живот Исусов и на основу историском хоће да докаже баш противно од онога, што су Штраус и Ренан проповедали. Овој књизи приписују у Француској велику важност.

= „Обзор“ пише: „Дела славног руског писца Достојевског задобили су од некога времена у Немачкој право грађанства, а немачки преводи његових дела имају код немачке читајуће публике велик успех. Достојевскога Немци особито радо читају. Тако на пример берлински критичар др. Левенфелд вели следеће о делима Достојевског: „У Немачкој не можеш наићи тако рекућ ни на једну књижницу, која не би имала Достојевског у немачком преводу. Мање књижнице наручују по више егземплара дела овога писца, само да узмогну задовољити налоги читајућег опћинства.

= Из загребачкога „Србобрана“ прештампан је чланак латиницом под натписом **„Слава српској Атени“** написао Миливој Србинић, у којем се разлаже српство Гундулићево, где се међу осталим (на стр. 120.) вели: „Гундулића по његовом осећању, по његовом заносу за свим оним, што је нека да српско било, по његовим патриотским жељама, по његовим узвишеним песмама — морамо назвати не простим и хладнокрвним Србином, него великим Србином, који је у својој племенитој души, који је у свом српском срцу осећао оно, што је мало који Србин до сада знао онако јасно изразити и боле својега срца онако дивно описати.“

= Из земунског „Новога доба“ прештампан је у засебну књижицу чланак нашега вредноѓа писца и испитивача г. Димитрија Руварца: **„О односају увакоњених хришћанских вероисповести у Тројецници.“** Чланак је намењен народним посланицима на земаљском сабору у Загребу, којима се препоручује, да те односаје проштудирају.

ДРУШТВА.

(**„Матица српска“**). I. „Матица Српска“ расписује из фода Јована пл. Наке В С. Миклушкога за г. 1891. ове награде и тражи да се за њих напишу:

I. ова дела:

1. Роман, драма или шаљива игра, приповетка или новела из српског живота. Награда од 50 до 500 фор. — Рок Петровдан 1891.

2. Књига за народ о заразљивим болестима. — Награда од 100 до 300 фор. Рок Петровдан 1891.

II. За саставе за „Летопис“:

1. Студија, монографија или расправа из српске историје.

2 Студија или расправа о бројном, привредном кретању српског народа.

3. Студија или расправа из српске књижевности.

4. Земљописна или етнографска расправа или путописи по српским крајевима и земљама.

Награда је за сваку такву студију, расправу или монографију од 50 до 150 фор. према величини и вредности дела.

II. „Матица Српска“ понавља из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије за годину 1891. награду од 50 дуката за дело: „Популарна естетика за одраслије Српкиње“ до 31 децембра 1891.

Уједно се напомиње да су из ове задужбине с роком до 31 децембра 1890. још из ланске скупштине расписане ове награде.

1. Историја српске књижевности за школу. — Награда 100 дуката.

2. Историја Срба у Угарској од најстаријих времена до данас. — Награда 100 дуката.

3. Расправа о Буњевцима за „Летопис“. — Награда 100 дуката.

4. О земљорадничким приликама којег већег краја, у ком сам наш народ живи. — Награда 100 дуката.

По одлуци скупштинској за све ове четири теме расписаће се на ново награда с роком до 31 децембра 1891. ако на њих не стигне ни једно дело до 31. децембра 1890.

Дјела на расписане награде не могу писци шиљати под својим именом него ваља да метну на делима својим какав натписки знак.

Име, презиме, карактер и место где станује писац ваља у особитом писму написати, писмо запечатити и обиљежити га оним истим натписом или знаком, који је с поља на самом делу.

Само ће се она писма отворити, на којима је исти потпис или знак који се налази и на делима, којима се награда досуди. Остала ће се писма спалити.

Рукописи се не враћају.

Награда се издаје тек онда кад писац поднесе дело наштампано, осим ако с „Матицом“ о томе што друго не уговори.

Награда се губи, ако писац не изда дело своје на свет за годину дана а међутим није што друго уговорио. Писац је дужан од свог награђеног дела, кад изађе из штампе, послати „Матици“ 25 комада.

Награђене расправе штампају се најпре у „Летопису“, а после остаје право и писцу и „Матици“, да их могу прештампати и посебице.

Из главне скупштине „Матице Српске“, у Новоме Саду 30. августа (11. септ.) 1890.

Председник „М. Српске“:

А Хаџић с. р. секретар.

Милош Димитријевић с. р. кр. саветник.

РАЗНО.

(Покушај с жељезницом.) Да човек са брзим возом жељезничким заиста лети, то доказује овај занимљиви покушај. На некој енглеској жељезници намазали су шине у даљини од једне читаве миље кредом, па кад је влак са дванаест кола те шине прешао, а оно се видело да читава места по пет палаца дужине није ни један точак додирнуо.

(Индијска причица.) Сиромах Индијанац, који се смрћу спасао од крајње нужде и зле жене, дође до капије, кроз коју се улази у Врамин рај. „Јеси ли ти био већ под дабаом (то је „огањ чиститељни“)“? запита Брама. — „Нисам! Али ја сам био ожењен.“ — „Улази, јер си се доста патио.“ На скоро за тим дође други покојник на капију. „Јеси ли био већ под дабаом?“ запита опет Брама. — „Нисам; али сам био *двапут* ожењен.“ — „Марш напоље!“ повиче Брама: „мој рај није за *луде* створен!“

(Вашингтонова једина досетка.) Овај отац отацбине беше врло озбиљан човек и за њега кажу, да је он у своме веку једну једину шаљиву досетку избацио. Кад се на конгресу водила препирка о питању војништва, поднесе неки члан предлог, да се закључи, да у војсци не сме бити више од 3000 момака. На то предложи Вашингтон, да се и то закључи, да непријатељска војска не сме ући у земљу са више од 2000 момака. Смех на све стране и први предлог падне.

(Број калуђера у Фрушкој Гори.) Рајковићев „Бршљан“ је донео некад белешку, да је пре 100 година (г. 1786.) свега калуђера у Фрушкој Гори било 136 у тринаест манастира, са 4 архимандрита, 9 игумана, 4 проигумна, 90 јеромонаха, 19 јерођакона и 10 монаха. Било је пак калуђера у Ремети 9, Крушедолу 13, Фенеку 10, Гргетегу 9 Опову 13, Врднику 10, Јаску 12, Бешенову 9, Шишатовцу 11, Кувеждину 10, Привиној Глави 9, Беочину 12, Раковцу 9. Осим тога биле су у Јаску тада још две калуђерице: Епистимија и Теофана. Тај попис калуђера извађен је из некаквог записника, што је вођен 1786. године.

(Дрво поштења.) У неких индијанских племена обичај је, да усред села има тако названо „дрво поштења“, о које се обесе све нађене ствари, те их тако онај, ко је изгубио може лако наћи и узети. Пре ће се те ствари покварити и оштетити, него што би их когод узео, чије нису. (Овај обичај влада само код дивљих Индијанаца, а у питомој Европи га нема.)

(Кортес). Кад се Кортес из Америке повратио био је од владаоца врло хладно примљен. Једнога дана изиђе он непријављен пред краља. „Ко сте ви?“ запита овај. — „Ја сам, господару, онај, који вам је дао више провинција, него што су вам ваши претци двораца оставили.“

(Обичај на Кипру.) На острву Кипру обичај је, да кад се роди дете у кући, а његови закопају у земљу буре вина и то се вино онда ископа и пије, кад су тога детета сватови. То буре вина врло се строго чува, па ни у крајњој нужди се не дира. Кад су сватови онога детета, при чијем рођењу је то вино закопано, онда се буре ископа и вино се пије. Ако пак дете умре, те не дође до сватова, онда се буре ископа и вино проспе, а никад га неће продати, и ако је тако улежано вино врло драгоцено.

(Персијанци и Грци) су на 500 година пре Христа расписивали награде за изналажење јела за раскошне ручкове. Дарије је сваки дан вечерао са 15.000 Персијанаца и свака таква вечера стајала је 500.000 талира. Кад је Ксеркс путовао по својој држави, те у којој вароши по двапут јео, оно се толико потрошило новаца и хране, да је онда та варош по годину дана бивала у највећој нужди. Александар Велики, који се јако клањао богу Баху, приређивао је такмачење у пићу, те су они који су највише могли попити добивали награде и одликовања. Ту се онда толико пило да су по 30—40 људи падали мртви од пића.

(У Јапану.) Кад се у Јапану разболи црквена поглавица, онда 22.000 свештеника огласе народу у цркви, да се црквена поглавица договорио са седам богова да своју душу преда најодличнијем између њих. Кад наступи смрт а свештеници метну мртво тело на узвишен парадни кревет и један од високог свештенства превуче преко мртваца застор. После неколико часака дигне се опет застор а са кревета устане млад жив великосвештеник, за кога онда изнесу, да је то покојник у подмлађеном виду, а оно је у ствари онај, кога попови хоће за последника оном покојном, који је био у парадном кревету сакривен, те кад је и покојник смештен у кревет, а оно се навијач окрене, те се млади поп дигне горе, а покојни спушта доле. Народ верује и почне се побожно молити богу. — Ово је баш као она машина, у коју се спуштају бабе, а на другу страну излазе младе девојке!

(Колико је стар гласовир?) Ова справа, од које је мало по мало дотеривањем постао наш пијанофорте и пијанино, биће једва 200 година стара, јер са сигурношћу се зна за клавир тек од почетка 18. столећа. Оно што се пре звало клавихорд или манихорд, харпсихорд и клавирцимбала, које се справе спомињу већ од 500 година и који су доста налик на наше клавире, сасвим су друге врсте, и ту се не бије о жице чекићима, него су на цеви. Клавихорди су грађени најпре само у Антверпну, а после је Јаков Кирхман пренео ову грану индуструје у Немачку, али је те справе доцније Јован Цумпе изменио, те уместо цеви увео чекичиће, и проналазач пошље такву једну справу Фридриху II. на дар. Ко је измислио гласовир не да се за јамачно казати; неки приписују про алазак клавира Доминику Христофали из Фјоренце (умрьо 1710 г.), други Немцу из Чешке Шретеру (умрьо 1717. г.), неки опет енглеском калуђеру Вуду, који је у почетку прошлога столећа живео у Риму, а други опет — можда са највећим правом — приписују проналазак гласовира споменутом Цумпе-у.

НОВЕ КЊИГЕ.

Поздрав приликом свечане инсталације православног епископа далматинско-истријскога преосвештеног господ. **др. Никодима Милаша.** Говорио у цркви св. пророка Илије у Задру, дана 7 (19.) октобра 1890. консисторијални архимандрит *Доситеј Јовић.* На 8-ни, стр. 7. Штампано код II. Водицке у Задру.

ОДГОВОРИ.

Г. К. у В Надамо се, да ћемо „Шљиве за брашно“ љи отпочети у идућем броју.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 ф. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 43. У НОВОМ САДУ 28. ОКТОБРА 1890. Год. XVII.

СМЕРНОСТ И ГОРДОСТ.

Љубичица мала
Испод траве вири,
А пред њом се лала
Са поносом шири.

Па — одозгор! — ситну
Љубичицу гледи,
А ова на китну
Лалушу се једи.

Ал' пред вече дође
Косач, косит' траву,
Па кад туда прође
Смакне лали главу.

Ето, горде лале!
Ето, како прође!
А до љубе мале
Коса ни не дође.

Светозар Манојловић,
капетан.

ШЉИВЕ ЗА БРАШНО.

ШАЉИВА ИГРА У ЈЕДНОМ ЧИНУ С ПЕВАЊЕМ.

Од Симе Сарајлије.

ЛИЦА:

Димитрије Лолић, професор. — ***Ленка***, његова жена. — ***Аца Басић***, адвокат. — ***Савета Шепртљичка***, млада удовица. — ***Живица***, келнер у гостионици. — Чланови „Нишке певач. дружине“ из више: девојака, жена, момака и људи.

Догађа се у најновије доба у „Нишкој Бањи“.

Сала гостионична богато украшена Са све три стране позорнице по једна врата. С леве и десне стране су врата са једним крилом, а средња са два и с изгледом у поље с десне и леве стране по један елегантан сто с канабетом и канабетским столицама од најновијег фазона, контрафама, вел. огледалима и све друго што треба. С леве стране до средњих врата један чивилук за вешање горњих хаљина.

ПРВА ПОЈАВА.

Живица. (Седи у сали за столом од леве стране сам, тужан и замишљен, на столу пред њим стоји бокал и винска чаша, пуна вина, а с поља се из далека чује ова народна песма, коју Савета пева а Ленка јој помаже.)

Од како је Бања Лука постала,
Аман постала!
Није лепша удовица остала,
Аман остала.

Живица. (Испив из чаше вино, тужно.) О госпођо, госпођо! О да вам је само знати, како ја овде због вас оплакујем горко своју несрећну судбину, ви се заиста не би тамо у пољу тако пријатно веселили и мене с песмом подражавали, да за вама услед тога све више и више гинем, венем и умирем. (узданув из дубине душе) Истина, да ћете ви на послетку бити узрок мојој смрти...... Јест, јест, милостива госпођо, само ћете ви једина бити узрок мојој смрти, и нико други! Али, за то нека вам Бог по вашој заслузи плати, овог или оног света! (После кратке почивке — замишљено.) Еј Жико, Жико,

црни Жико, баш си несрећан човек, да се за сирово дрво привати и оно би се осушило! Хм, хм, (озбиљно) о, кад помислим само, колико сам пута намеравао да јој своју искрену љубав, ма како открријем, чисто ме и грозница хвата! Е баш ми се не да, к'о Еврејну ићи у бојно поље! Ето, ја таман улучим прилику да то учиним, она ме онда слатко погледа, са својим анђелским очима и упита ме нежно: Шта то тражите, Жикице?“ На тако њено умиљато питање, мене одма напусти сво одушевљење тако, да јој нисам, од великог миља, ни на питање кадар одговорити, а камоли „љубав изјавити“, него се покуњим пред њом, као „лија пред гордим лафом“, па се полагано извучем напоље, као миш из рупе! (Точи из бокала вино у чашу.) Е тако је богме, ко жели да дође до своје метс! (Испије из чаше вино.) Али ни ово моје дуговлачење не вреди, да траје тако дуго! (Точи у чашу вино.) Да бог'ме (испије ис чаше вино) па шта да радим?!! (Точи у чашу вино.) Сваки почетак има свој свршетак, па мора доћи ред и овоме моме повлачењу. (Испије из чаше вино.) Да бог'ме! (Точи у чашу вино.) Што пре, тим боље! (Испије из чаше вино.) Дакле ствари оваковe природе не треба више одуговлачити, јер, ако је за какву вајду, доста се одуговлачила! (Точи у чашу вино.) Но, она мора још данас све знати, па ма због ње свој млађани живот изгубио. (Наточи у чашу вина, узе је у руке и поче да пева.)

Нека проба сваки пити,
Кога мори горки јад,
Па ће видит' да у пићу,
Ниче свети — блажен над!

И мене је све до скоро
Трла туга, јад и чâм!
Па у пићу све растерах,
Али како не знам сам!

Па ево ме здрава чила
Као што је вити бор!
А међ првим ђевојкама,
Све је о мен разговор.

Да сам момче лепог створа,
То се већем од кад зна,
Поред тога скроман момак,
Као у дому нова сна! (Испије из чаше вино).

Дакле као што сам већ рекао, да, она мора још данас све знати (точи у чашу вино). Да бог'ме! (Испије из чаше вино). Лепо пашћу овако (клекне на једно колено) пред њу па колена, па ћу јој рећи: Милостива госпођо, све клечећи вас молим (Ленка и Савета ступају унутра на средња врата), да ми опростите, шта ћу искрено да вам кажем: Ја вас из свег срца и душе волим, љубим и —

ДРУГА ПОЈАВА.

Ленка, Савета и пређашњи.

Ленка (вешајући своју горњу хаљину о чивилук зове): Жико, Живко, Живојне, Жикице.....

Жикица (из својих сањарија ђипи, поплашено.) Боже! (Кад је устао, угледа Ленку и Савету, изненађено за себе): Ej куку мене до Бога милога, шта ћу сада кукавац сињи?!!! Пропао сам! Пропао сам!

Ленка. Шта? Зар сте ви ту били?!!!... Па што се не одзовете?! Срамота!

Жикица (збуњено и нешто пијан.) Опростите, извините милостива и најмилостивија госпођо, извините ме... знате, ја, ја сам добио некакву врло гроз — грозну — грозницу.

Ленка
Савета } (заједно.) Шта?!! Грозницу?!!

Жикица И то још ону најгрознију грозницу, какву још ни мој прамдеда није запамтио!

Ленка (Иронично). Ваљда није.

Жикица (Пренемажући се као пијаница.) Али верујте јесте.

Ленка. (Угледав на столу бокал и чашу завиривајући срдито). А шта ће овај бокал и чаша винска овде?!!

Жикица. (За себе). То је ђаво што је у торби! (Јасно замуцкавајући). Па-па (за себе) сад је све пропало!

Ленка. Најбоље да сте по свом старом обичају довели још једну мечку да вам по сали игра... Ви нисте научили, да имате отмених гостију.

Жикица. Али —

Ленка. (Срдито лупив ногом о патос.) Ни речи више

Жикица. (Пошуњив се — за себе). Ej куку мајко и девет отаца, шта ће сад бити?!! (Полазећи.) Све је пропало.

Ленка. Стој.

Жикица. (Окренув се на лево — тужно). Заповедајте.

Ленка. (Благо). Јели мој муж устао?

Жикица. Господин Лолић?

Ленка. (Срдито.) Па да — он, мој муж, господин Лолић, а није Буна-парта.

Жикица. (Још у његовим сањаријама.) Он — о, он је ваш господин муж још одавно устао.

Ленка. Зовите га, то јест ако је доручак го[тов].

Жикица. Мислим да је готов.

Ленка. Добро!

Жикица. (Полазећи, баца крадом поглед на Савету — за себе.) Е данас ми се много лепша чини, но ј[у] кад сам је први пут у свом животу видио (оде.)

ТРЕЋА ПОЈАВА.

Пређашњи без Жикице.

Ленка. Но, Савета, како ти се допада ова наша јутрошња шетња у пољу.

Савета. Само тако, како се пожелити може....

Ленка. Леп је и положај.

Савета. Изванредан! Нарочито за људе, који љубе самоћу и тишину.

Ленка. Ко при Богу што воле мој муж!

Савета. Па да видиш, и ја у томе страсно уживам! Но штета, што је Бог дао овакав диван положај, оваковом свету, као што је овај овде, који не уме да ужива у оваковом земаљском рају!

Ленка. Не хули тако на Бога, кад он зна шта ради; јер да зна овај свет овде, да тако ужива, у овом и у оваком, природом украшеном положају, можда се ми не би јутром онако весело провеле и славно испевале, те сада очекујемо доручак, као озебао сунце

Савета. Право велиш

ЧЕТВРТА ПОЈАВА.

Жикица и пређашњи.

Жикица. Господин ће кроз неколико минута доћи на доручак. (Све крадом испод очију забахњава се у Савету.)

Ленка. А шта је са доручком?!!

Жикица (тргнув се као из сна.) Доручак?!! (Мисли се). Хм!.... Доручак ће, бити скоро, и то врло скоро, биће готов.

Ленка. Па ајде жури се, не причајваздан, Маркове конаке, јер до сад је и тај доручковао, ко је козе изгубио.

Жикица. Одмах ћете бити служени. (Бленећи у Савету за себе.) Е брате, што је више виђам, то ми се све више допада, (излази дајући Савети крадом знакове пољубаца).

ПЕТА ПОЈАВА.

Пређашњи без Жикице.

Ленка. Е Савета, ти ниси у стању, замислити, како би ме срећном учинила, ако би овде код мене подуже времена у гостима остала, као што си ми се јутрос обећала.... Али искрено да ти кажем: ја ти преко свега онога твога обећања не верујем, да ћеш ти моћи своју задату реч одржати.

Савета. Као на пример зашто да нећу моћи своју задату реч одржати?!

Ленка. За то, што те познајем, као једну светску жену, која си научила у великом и образованом свету, међу највећим круговима интелигенције проводити се лети по концертима и другим јавним забавама, а не по оваким усамљеним местима, као што је ова Нишка Бања, где ћеш ретко кад моћи наћи бар по једног образованог човека, да може човек по коју прозборити и време прекратити.

Савета. Па ето „ти“, па и „ја“, па твој слатки муж.

Ленка. Јест, кад би мој муж био такав, као што га ти у твојој „ћупи“ замишљаш, да је за друштво и весеље, е онда би ти могла веровати, да би ти самном овде, у овој усамљеној бањи и вековала! Али, пошто он, — мој красни младожења — није ни за какво друштво, нити весеље, него само да се сам завуче у своју собу, па преко целог дана да претура по својим књижуринама —

Савета. Зар никако не изилази из собе напоље?

Ленка. До душе, по некад изађе, но и оно мало што изађе, то иде сам у поље, те се мува по њивама и ливадама, као оно: „Максим по цркви“, истражујући по неке биљке за његову збирку! Он вели, да је тврдо убеђен, да се такове биљке, које њему потребују, да попуни своју збирку, могу само наћи овде у овом баш крају наше миле земље.

Савета. Фали ли му још колико, па да буде готов са том својом збирком?!

Ленка. Још само три биљке.

Савета. Бог ће дати, те ће и оне три наћи!

Ленка (ладно). Мрка капа зла прилика...

Савета. Напослетку, ако баш и не нађе те три биљке, ја ћу га приволети, да он то своје тражење изостави за друго лето.

Ленка. Не труди се, нећеш у томе успети! Јер ја, као његова злоуда од пре месец дана женица, што с њиме делим и зло и добро, па нисам кадра, а камо ли ћеш ти...

Савета. Баш ако у своме подузећу и не успем, не мора ни бити, јер и сама за сада волим самоћу и тишину, можда више него ни он, или ма ко други на свету.

Ленка. (За себе.) Но, ово као да се је цео свет заклео противу друштва и весеља војевати. (Јасно.) Од кад је код тебе настала та нагла промена, да више волиш самоћу и тишину него ли весеље и забаву?!

Савета. Од пре три недеље, драга Ленка, омрзнула сам сама на себе, на цео свет, а највише на једног човека.

Ленка. Какву ли је он теби могао, таку страшну увреду нанети, да си због њега, на цео свет омрзла?!

Савета. Помисли само, драга Ленице, тај човек био је у толикој мери безобразан, да се у мене заљуби.

Ленка. И то је све?!

Савета. Не могу душу губити, то је мени ви-

ше пута пасирало, само не тако, као што је овде случај био, да се и ја опет у њега заљубим.

Ленка. Па ти мало час рече да га мрзиш.

Савета. Јесте ја га мрзим, ја га презирем, као најгорег тиранина.

Ленка. Како то?! Ја те не разумем?! Најпре велиш, да га волеш, после тога мрзиш, на послетку рече, да га презиреш, и тако даље! Шта ли ће, Бого мили, на послетку од тога изићи?!

Савета. О Ленка, Ленка! О, да ти је само Бог дао толико моћи, да читаш са мога чела, како га из дубине душе своје страшно мрзим и презирем.

Ленка. А могу ли знати прави узрок, зашто га толико мрзиш и презиреш?!

Савета. Зашто да не?! Но пре него што ћу прећи на саму ствар, да седнемо, јер ме баш ноге заболеше цело јутро стојећи и —

Ленка. Изгледајући сваког тренутка на доручак, кад ће донети наш вредни келнер Жикица! (Заузеше обе место с леве стране, Савета канабе а Ленка столицу.)

Савета. Дакле да пређем на ствар! Узроком преране смрти мога покојног мужа, чврсто сам се зарекла да се више никако не удајем. Али снага судбине, не да свакоме, да при својој завери вечито остане. Стотинама удварача клечало је пред мојим ногама, и ја сам све једног по једног изодбијала. Али шта ћеш, преко свију тих мојих сила и одбијања, ни ја не могах избећи од те судбине. Једном препредењаку пође за руком, да моје чврсто срце, из дубине душе покрене и себи га задобије. У последње време добио је једног конкурента, услед чега после почео ми је пребацивати и примедбе своје правити, час за ово, час за оно, ма да још нисмо направили ни уговора, да ми буде заручник.

Ленка. Па како те је могао тако заједљиво пецкати, кад није међу вама још никаква уговора било? (За себе.) Хм! Смешна работа!..

Савета. Ево како; он ме је по чешће посећивао, као неки вајни породични пријатељ.

Ленка. Као породични пријатељ? (За себе.) Ту лежи зец?

Савета. Да! И као породични пријатељ, код мене често кући долазећи, своје ми је љубоморство натуривао.

Ленка. Па после шта је било?

Савета. На послетку видећи ја, да ће наш брак несрећан бити, ако ми пре брака једна и друга страна, сами себе добро не купимо —

Ленка. Јели ти тај план испао за руком?

Савета. Јесте и није.

Ленка. Како то?!

Савета. Како. Истога дана, кад је од мене отишао, добијем ја од њега писмо, у коме он мене извештава, да по мојој сопственој жељи, одлази на далеки пут, без опроштаја, с тим да се више нећемо видити.

Ленка И више ништа?

Савета. При свршетку писма, додао је још и ово: да се је он потпуно уверио, да га не волим, нити пак да сам га кад год волела, него просто да сам га држала за једну дечију сиграчку (уздахне).

Ленка (За себе тужно). Сирота жена!

Савета (Тужно). Ја се нисам надала, да ће он тако дуго на путу остати и мене толико на искушењу држати (уздане из дубине душе и заплаче се.)

Ленка. (Жалосно.) Јадна друго!

Савета (Кроз плач.) Прође једна недеља како је отишао, прође богме и друга, а ја о њему више не чух ни гласа ни трага, поче ме тада савест гристи, што ја то нисам могла пре увидити, да је он мени веран био! Ето услед тога, напустим красни Београд, па пођем без дозволе ичије право амо код тебе у Бању, да ми се ма колико толико ова расејаност разиђе у овом красном и усамљеном положају.

Ленка. То си врло паметно урадила (почну да се разговарају међу собом лагано.)

(Наставиће се.)

ПРОЛЕЋЕ... ЈЕСЕН...

Ој пролеће милоцватно,
Слико радости!
Успомено моје прошле,
Бујне младости!

Ој, јесени мокрохладна,
Слико жалости!
Ој, јесени, верна друго
Моје старости!

Лист за листом доле пада
Цвета нестаје;
Живот хујни слаби, тоне,
Вене, нестаје...

Ал' док зима покров бели
Широм развије,
Сваку биљку, сваку травку
Топло завије!

Ето њима скорим нова
Зелен-одећа,
Ал' за мене, *никад* више,
Никад пролећа!

Васа Крстић-Љубиса.

ОПАСНЕ ЛЕПОТИЦЕ.

ПРИПОВЕТКА.

ПРЕВЕО Др. ЕМИЛ ЈОВАНОВИЋ.

(Наставак.)

то се пак вашег зуба тиче — продужи — радујте се, што сте га се опростили; видио сам га и сасвим се слажем с Емилијом. Не верујем, да би га још годину дана држати могли.

Ова утеха ми већ није вредила ништа; ако тај зуб није био здрав, онда не знам шта је здраво. Па баш и да је био покварен, сваки чека док га не заболи, па га тек онда да̂ извадити. Зебњом сам се посматрао, хоће-ли још штогод наћи на мени Емилија, што би добро било оперирати. — Кад смо се прошли по добру домаћина и кад смо све већ видели, а и сунце беше већ на измаку, вратимо се кући, где нас је већ готов теј чекао. Госпођице опет не беху дома: Нимрод по својој прилици лови, Дифенбах сече ноге и руке, а Окен експериментира гдегод. На Окена сам врло љубопитан био, једва сам чекао да ју видим. Та је сасвим друкчија! Од ње се немам шта бојати, почим нисам паук или лептир, па ни бумбар!

Тајник као да се једио, што му красна чеда нису код куће. Мора бити да се стидио, што се његове кћери тако гадно понашају спрам госта Доста му је тешко било за сваку лудорију њину извине наћи.

— Не треба ништа за зло примити од ових девојака — вели. — На жалост, признајем, нисам пазио на њихово васпитање, те су тако најчудније обичаје примиле, а о учтивости ни појма немају. Увиђам, да тако не може даље ићи. Сасвим су се подивљачиле; морам их ја са̂м на ново васпитати. Мене здраво воле, тако да у том погледу бољу децу не бих могао ни желити и надам се, да ћу их брзо поправити. Напослетку видите, пријатељу, волијем што су овако одрасле, без да је варошки живот утицао на њих, те се сад онако показују какве и јесу.

Још оца, који би тако мекан био спрам своје деце, као овај. видео нисам. Не зна се доста нахвалити, како су му кћери добре и паметне. Ја сам се само радовао, што Лујза и Емилија нису биле присутне. Зацело не бих смео ни проговорити у њиховом присуству.

Тајник приђе прозору; сутон се већ почео хватати.

— Даље не можемо чекати — вели окренувши се мени — молим, да вечерамо!

Седосмо. У шетању по башти сам прилично огладнио, ма да сам се више пути одсечене руке сетио. Нисмо седели ни четврт сата поред теја, када се врата отворе и давно очекивани Окен ступи у собу. Устанем са столице, поклоним се и више нисам могао ока скинути са те красне лепотице. Да, Окен илити божанствена Ернестина беше баш по мом ћефу! Стаде се учтиво извињавати, што се тако закаснила: да је знала, какав је мио гост стигао у њихову средину, ни најзанимљивији експерименти не би ју задржали а да не похити кући и т. д. Морао сам се добро пазити да ми ове миле очице не украду срце. Ернестина беше истина мало фантастично, али ипак врло укусно обучена. Само ми се једно није на њој допало: нешто чудно светло округло, што је око врата носила. Нисам поњао, како је могла с таким необичним накитом врат накитити.

Окен седне преко пута од мене; одмах се почнемо живо разговарати. Међу осталима пређемо и на природопис. Да бих јој се допао, чинио сам се, као да и ја много разумем о природопису и као да и ја волим природу, ма да се баш нисам никад особито таковим послом бавио. Ернестина дође у ватру, црне очи јој се од милина блистаху. Отац Јунгавел је сасвим срећан био. Тако нас је посматрао, као да је с нама ствар већ потпуно свршена.

Окен почне о амфибијама говорити и набраја неке нове проналаске око те струке. Мене је ствар богме врло слабо занимала, већ сам само посматрао како се та красна ружичаста усна мицаху и показиваху два реда најлепших зуба.

На једаред, из ненада, нешто чудно ми стаде под носом скакутати. Испрва сам се само чудио шта је сад самном, али одмах затим мало што нисам са столицом заједно стрмоглав пао од страха. Једна змија, баш жива змија пружила ми је под нос своју гадну главу и свој танак језик.

— Ево овде видите један редак ексемплар — и ту рече неко латинско име.

Обнесвестио сам се. Од како се сећати могу, увек сам неки респект имао од змија. А тек кад сам видео да ју са врата скида и мени пружи!

— Зар се бојите од змије? — смејао се Окен — и још тврдите да волите природу?

Глава змијина пратила ми је — као душман неки — сваки покрет. И ова грозна девојка још се радовала мом страху. Скоро да ми у лице баци змију.

— Али молим — викнем молећи — ослободите ме од овог гада!

— Ја не видим да је гадна — одговори мирно — на против, гледајте само како се лепо миче.

Глава змијина опет ми игра под носом Ја скочим и корачам натрашке, Ернестина са змијом замном.

— Заиста не разумем — рекне сад тајник ладно — зашто се гаде тако многи од змије!

— Тако? — велим ја, а све се даље повлачим у ћошак — ја се грозим од гадних створења!

— То је већ сувише! — викне Ернестина љутито — гле, како воли природу! — С отим ме ошине змијом преко лица, да сам дрекнуо од бола, затим савије опет змију као какав ланац око врата.

Сад сам се већ наситио и овог трећег чеда тајникова. Он — до душе — кад је моју грозну ситуацију видео, заповеди Окену да се махне немилосне шале, али она се не смилује, већ ме је даље мучила, да ме је зној пробио.

— Но, али сад је заиста већ доста — помислим у себи и убришем лице. — Скоро ћете ме бадава тражити, ја бегам из ове куће, док сам још жив!

Почим је Окен видео, да нисам рад продужити разговор о природи, таким истим ме презрењем стане посматрати као и њене сестре Јунгавелу као да се није допало, што је и ова тако брзо променула ћуд, но видело се, да је држао да сам и овоме ја крив.

— Заиста не бих се надао — вели — да вас једна невина змија тако може поплашити!

— Јел'-те да сте се уплашили, или зар не? — запита Ернестина подсмевателно. — Дабогме, нисмо сви једнаки.

— Човек не може присиљавати своју природу! — одговорим љутито.

— Природу! — викне Ернестина — шта ви разумете о природи? Молим вас, немојте ту реч ни изустити.

Сад је заиста почела неучтива бити. Већ сам јој хтео љутито и не баш учтиво одговорити, ал у исти мах опет се лати оног врашког амулета око врата, тако да сам мој одговор брзо прогутао и наумио сам изаћи из собе.

— Ако је по вољи — рече домаћин и устане са столице — можемо мало пушити.

Радосно примим понуду. Дим би ме бар бранио од те американске гади. Предузео сам, да ћу пушити као Турчин да се Ернестина са змијом заједно удави.

— За Бога, оче, — викне девојка — знаш да Биби не трпи дим; је-ли, Биби?

— Збиља, ћерко, — одговори тајник — сасвим сам заборавио

Окрене се мени.

— Извините, господине, али ова красна мала животиња заиста не трпи дим.

И тако тој красној, малој животињи за љубав морао сам одустати од пушења, ма да сам био научен на пушење после теја. Ернестина — као и сестре јој — и даље ме мучила. Ни за тренутак нисам био од красне, мале животиње сигуран.

— Само да би се овај природњак очистио једаред одавде! — помислим. Али брат Окен није ни помислио да то учини; мора бити да је надокнадити хтела што је дугим одсуством цео дан пропустила. Два дуга сата сам тако као на иглама седео, па бар да сам се могао нагледати красних очију Окенових, но нисам смео ока скинути са змије. Све сам се бојао, да ће на једаред оставити врат Окенов и мени доћи у посету. Бар су ме ситне очи змијине врло сумњиво посматрале. То вече никад заборавити нећу! Још морам рећи: хвала господу Богу, што оне друге две нису биле код куће Овако сам се бар само једног непријатеља имао чувати: а већ и то је много! Да су се све три наједаред наметле на ме, онда збогом бели свете! Тог дана сам већ толико страха претрпио, зуб изгубио, много крви изгубио, да је и оно мало енергије — што имам — нестало. На најмањи шушањ сам већ скочио бојећи се, да не уђе какогод Нимрод или Дифенбах или можда обоје уједаред. да покушају на мени — свака својим начином — своју вештину. Нимрод би зацело покушао да танетом угаси свећу. Дифенбах би ми, кад би видео како сам узбуђен, одмах на ново пустио крв или метнуо пијавице. На срећу бадава се бојах! Луиза и Емилија се не појаве, а напослетку и Ернестина устане и оде. Мој слачајши домаћин пак, по свом обичају, уграби прилику да ми се сит нахвали, каква лепа и красна својства има његово мезимче, како је најмлађу кћер назвао.

Мене почне сан савлађивати. На скоро примети то тајник и на моју велику радост отпрати ме у моју собу.

(Свршиће се.)

ГРОБОВИ ЗНАМЕНИТИХ СРБА,

што су им кости у Новом Саду укопане.

Пописао их Др. И. О.

(Наставак.)

*Б) У успенском гробљу.**)

1. **Др. Ђорђе Натошевић**, лекар и реформатор српских основних школа. Родио се 1821. у Сланкамену, а умрьо на пречац ноћу између 10. и 11. јуна 1887. у Горњих Карловцих, па му је породица пренела тело у Нови Сад и овде сахранила. Његово дело „Упутство за предавање букварских наука“ изишло је први пут у Бечу године 1858. Врло је много писао по сувременим часописима и календарима, скоро увек без потписа, а најчешће је потписивао две звездице (**). Књижевни рад му се грана у три врсте: педагогија, популарна хигијена и економија. (Некролог у „Јавору“ за 1887. бр. 31—34. и у „Летопису“ књ. 153.) Оставио је за собом голему библиотеку, какве је ретко у приватног човека наћи. Ту велику библиотеку поклонила је удовица његова, позната родољупкиња гђа Нана Натошевићка рођ. Јовшићева, српској вишој девојачкој школи у Н. Саду.

2. **Коста Трифковић** (1843 † 1875 г.) Нема ваљда Србина, који није са задовољством читао и гледао шаљиве позоришне комаде Трифковићеве. Превођене су по неке на немачки и мађарски језик. Трифковић је по ново покренуо „Јавор“, који пуних дванаест година није био излазио, те кад остаде српска публика без икаква књижевна и белетристична листа (г. 1873.) а он наваљиваше на своје пријатеље, те ови пред нову 1874. годину у Трифковићевом стану закључише, да се лист од нове године издаје и тако ево му се већ седамнаеста година навршује. Одмах у првим бројевима тога листа излазила је приповетка Косте Трифковића: „Иванчин гроб,“ а идуће године изађе превод му „Павлисте“ од Жана Арагова и оригиналне успомене из Италије под натписом: „Мљетачке тавнице“. У 4. бр. „Јавора“ те године завршују се те Костине успомене, а већ у 7. броју доноси „Јавор“ црни глас, да је Коста умрьо! (Некролог у „Јавору“ за 1875. бр. 7. и 8.)

3. **Ђорђе Рајковић**, бивши народни учитељ и књижевник Рођен у Новом Саду г. 1825. а умрьо 1886. (28. јула.) Највише је труда положио око истраживања биографских података наших заслужних људи, те им је састављао животописе да их отргне од заборава. Тако је написао животописе ових знаменитих Срба: Генерала Микашиновића, Лукијана Мушицког, Саве Мркаља, Вука Ст. Караџића (неке успомене из живота му), митрополита Мојсија Путника, владике Јосифа Стојановића, генерала Љубибратића, Аврама Путника, Михаила Продановића, митрополита Ненадовића, Данила Јакшића, Арсенија Радивојевића, Павла Кенђелца, Манојла Јанковића, Јована Берића, Вићентија Ракића, Михаила Витковића, Мојсија Миоковића, Милице Стојадиновићеве, Уроша Стеф. Несторовића, Јована Мушкатировића (овај животопис није штампан, а читао га је Рајковић о св. Сави 1886. у свечаној седници књижевног одељења „Матице Српске“, штета би било ако би се рукопис тај забацио). И тако је Рајковић био Плутарх српски. Осим тога има његових песама, педагошких и хумористичких списа. У „Јавору“ и „Летопису“ изишли су најбољи његови књижевни радови. Чудо нам је, да је М. Ђ. Милићевић у своме красноме „Поменику“ (1888 г.) превидео Рајковића.

4 **Јаков Игњатовић**, на гласу романсијер српски (1824—1889). Рођен је у Сент-Андрији, а оставио кости у Новом Саду. Био је женијалан човек и врло продуктиван. Сравњују га са мађарским писцем Мавром Јокајијем. Није нужно да набрајамо поименце његове романе. Читао их је сваки Србин, који се интересује за књижевност српску. Сахрањен је близу свога пријатеља за живота Ђорђа Рајковића. Новосадско „Наше Доба“ купи прилоге да подигне Игњатовићу споменик на гробу, само што се народ слабо одазива, те је ево за читаву годину дана скупљено тек око 160 форината! Игњатовић је радио пуних 50 год. на српској књижевности.

5. **Ђенерал Петар Бига.** Чувени јунак Србобрански!

6. **Јован Поповић**, парох новосадски и књижевник. Писао је са Костом Трумићем у свези књигу „Цветна леја“ (1855. г.); осим тога написао је и издао „Славни живот св.

*) Браћа Недељковићи Стеван и Данило дошли су забуном пишчевом под „алмашко гробље,“ али су они сахрањени у овом успенском гробљу.

Саве“ (1862. г.); „Житије св. великомученика Георгија“ (1866. г.); уређивао је и писао календаре; а знајући француски преводио је са тога језика неке поучне чланке.

7. **Емил Чакра.** Рођен је год 1837, а умрьо 1884. Радио је с почетка у „Световиду“ и „Седмици.“ Године 1860 уређивао је забавно поучан часопис „Словенку“, после је уређивао неко време „Путника“ и „Лист за народ“. Писао је путописне црте по словенским земљама; у „Даници“ чланак о „Ђурђу Бранковићу“ и „Павлу Кенгелцу.“ Радио је и на „Јавору.“ (Види „Читуљу“ у „Јавору“ за г. 1885 бр 3. и у „Летопису“ књига 143.)

8. **Стеван Брановачки.** (1804—1880.) Овај заслужни старац био је велики родољуб и заузимао се сваком приликом топло за српске ствари Био је више пута посланик на угарском сабору; на народно-црквеном нашем сабору био је потпредседник; председник црквено-школске општине новосадске — и свуда је био вредан радник, као и кад је био председник „Матице Српске“. Матичину галерију краси и његов лик, што га је израдио Аксентије Мародић, српски сликар.

9. **Лука Миланковић**, некадањи адвокат у Новом Саду, и оснивач великих стипендија за реалце и техничаре. Овим стипендијама рукује српска новосадска православна општина. Оставио је 200 ланаца земље на добротворне цељи.

10. **Сима Ђорђевић** и супруга му

11. **Катарина Ђорђевић**, који су обоје такођер оставили леп капитал за народне цели.

12. **Алекса В. Поповић**, професор срп. велике гимназије новосадске и књижевник, умрьо 12. фебруара 1877. Покојни Шандор је озбиљно и темељито студирао природне науке, нарочито геологију, те је по српским земљама — у Србији и Фрушкој гори — тражио обичном оку сакривена блага и резултате тога свог истраживања изнео је на три језика свету нашем и туђинском. Био је љубимац професора на будимпештанском университету дра Ј. Сабова. А шта би још било од њега да је дуже поживео! Беше му тек 29 година кад је умрьо. Био је и члан више учених друштава. Приликом смрти овога врлога младог Србина написао му је наш Змај-Јовановић песму „Споменак“ (у „Јавору“ за 1877. бр. 9.) У том „Споменку“ вели Змај међу осталим:

Једна је суза горка
Што ј' младо жиће мало,
Друга је јоште горча
Што нам је таких мало.

па онда:

„Геолог сишао је
У оне дубље слоје,
Научним гоном гоњен,
На свакс жртве склоњен
У свога живља стан.“
(Ах де лежи
Многи српски
Алем закопан).

13 **Рада пл. Стратимировић**, адвокат у Новом Саду. Писао је и издао год. 1839. „Поздрав високоблагородном господину Георгију Зако од Бајша славне међе бачке и многи други табула судејски сосједатељу из чистог чувства синовне благодарности на имендан.“ Године 1857. изишла је од њега књига: „Осветлење урбарских питања о спојењу и разуђењу сесионалних пристојбина и т. д.“ Осим тога превео је „Војничког бегунца“ Сиглигетијевог, који се тако радо давао и даје на нашој позорници, са оном веселом песмом „Ајте ћаја врућих;“ у Павловићевом „Срп. народном листу“ писао је по неку песму, а без сумње и друге ствари.

14. **Јоксим Новић Оточанин** писац „Лазарице,“ „Карађорђа,“ „Бирчанин Илије,“ „Хајдук Вељка“ и т. д Године 1855. издао је прву књигу „Српства“ I. Улазак у хисторију главну (по енглеским хисторицима); из „Српства“ његовог су и дела „Милошева или устанак Милоша Обреновића“ и „Стогодишња слава ордена Марије Терезије (1857.) Године 1863. издала је „Матица“ његову „Душанију или знатне догађаје за времена српског царства“ и таки по томе и „Московију, рат у Криму 1854. и 1855.“ Године 1864. изиђоше две књижице: „Неколико ријечи Србима о илијнском сабору 1864.“ и „Платонида за год. 1864.“ Матица му је г 1866. са 40 дуката наградила приповетку „Капетан Радич Петровић и покрштеница Зорка.“ Матица му је издала и „Старине од старине Новака“ г. 1867, а те године је изишла на свет и песма његова „Платонеум,“ као захвала владици Платону, што је основао у Сомбору „Платонеум“ стипендије за приправнике учитељске.

15 **Нестор Исаковић**, професор гимназије новосадске. У тридесетим годинама писао је

по сувременим часописима, тако у „Срп. народном листу" (1838. год.) чланке: „Женски пол у Египту" и „Календар старих Римљана." Године 1840. издао је књигу: „Пример детињске љубави или Елисавета заточница у Сиберији" (по немачком); а осим тога беше он први у нас преводилац „Хиљаду и једне ноћи," ових дивних арапских приповедака, од којих је изашло четири књиге.

16. **Јован Београдац** некадањи ц. и кр. капетан. Писао је ове књиге: „Црква и држава" (1861); „Срби и источно питање" (изишло најпре на немачком језику, па је онда г. 1865. код В. Валожића у Београду изишло и у српском преводу); „Мисли о садањем положају и будућности народа српског" (1866) „О језику и правопису српском" (1867.); године 1867. је уређивао и „Недељни лист", што га је издавао Игњат Фукс у Н. Саду.

17. **Јован Радуловић**, варошки чиновник Као сиромашан човек оставио је своје имање од 1000 фор. на српско народно позориште. И он је заслужио да га овде поменемо, он је *све своје* народу своме уступио!

18. **Лазар Лазаревић**, професор новосадске српске гимназије. Рођен је у Ср. Карловцима г. 1805. а умрьо и сарањен је у Новом Саду г. 1846. На гробу му нема никаква обележја, те би ваљало да општина наша распита подробно међу живим људима, који су с покојним Лазаревићем друговали, и који би можда умели и право место рећи, те да онда подигне ту достојан крст или плочу, као што је „Матица" решила, да на гробу Стевана Стефановића подигне у успенској порти. О његову књижевну раду доста је да наведемо само ове речи Стојана Новаковића у његовој „Историји српске књижевности:"*) „Тако је Лазар Лазаревић године 1829. издао драму „Владимира и Косару" и комедију „Пријатеље" у *којима је и језиком и садржином прешекао првине Јов. Ст. Пойовића.* Али запуштеност, у коју је Лазаревића бацило зло стање књижевности наше не допусти да што буде од ових *пуних наде* почетака". Сви који су Лазаревића лично познавали причају о њему, да је био велики весељак и шаљивчина да му није пара било. Умрьо је у својој кући, која је била у „беле лађе" улици (сада названој Андрашијевој) до „златне мачке," сада „Валтерова" кућа — Обратио сам се на нашега дичнога књижевника г. Јов. Бошковића, професора Вел. Школе у Београду, који је био ђак Лазаревићев, и молио га, да ми што о неким нашим писцима каже и он беше добар и о Лазаревићу ово ми доставити: „*Лазар Лазаревић* умрьо је у Новом Саду год. 1846., лети, сахрањен је на успенском гробљу, био сам му на пратњи као ђак професору. Имао је своју кућу у улици „беле лађе", кад се иде сенскоме тргу (луторанској цркви) до „златне мачке". Једна му се кћи удала, дуго после смрти његове, за Ференчевића некада поштара у Београду при аустр. консулату, који је сад негде у Бугарској, а друга, с матером не знам где је. Писао је „Владимира и Косару" и „Пријатеље". Ови последњи нису изашли у засебној књизи, него у некој колекцији, чини ми се да се звала „Цвеће"; па ваљада их за то Новаковић не помиње. Он (Л. Лазаревић) и Јован Рајић (адвокат) помагали су Стевану Стефановићу при писању трагедије „Цар Урош" (1841). Рајић говораше, да тај Стефановић беше даровитији од њих двојице. Од Лазаревића је имао респект Милош Светић (Ј. Хаџић), дир. нов. гимназије, због његова знања и добра пера. Беше изврстан професор. Ђаци имађаху обичај да викну на часу: *narrare, domine!* и онда им је говорио из српске или опште историје целог часа, као какав универзитетски професор." Но морам и то овде навести, да ми бликска једна рођака Лазаревићева (Лазаревић је имао за жену мужевљеву сестру ове старице), тврди, да је Лазаревић сахрањен у саборној порти, према гимназијском здању. Но Ј. Бошковић ће се боље сећати.

*) II. издање 1871. стр. 247.

В) У св. јовановској порти.

1. **Јован Хаџић** *(Милош Светић).* (1799. до 1869.) Родом је био Сомборац. Године 1826. постао је доктор права и адвокат. Године 1830. постао је правозаступник бачке конзисторије и директор новосадске гимназије. На позив кнеза Милоша отишао је 1837. у Србију и остао је онде 9 година радећи на грађанском законику за Србију. Познато је, да се он најжешћочије борио с Вуком о правопис и језик српски, док није подлегао, али до смрти своје задржао је свој стари правопис. Био је песник и филолог. Велика му је заслуга, што је одушевио неколико родољуба, да оснују српско књижевно друштво (1826. г. у Пешти) те тако постаде „Матица

Српска.“ На гробу му је породица дигла леп споменик од гранита, у којем је утврђен веран лик покојников изваjан од карарског мрамора у природној величини. При новом крштењу новосадских улица названа је она улица преко од гостионице „код три круне“, побочна од темеринске, по Хаџићевом имену.

2. **Јован Обреновић**, брат кнеза Милоша, умрьо у Карловцима 22. јануара 1850. (У „Поменику“ Милићевићевом стоји да је умрьо у Новом Саду, но са натписа на споменику види се да је у Сремским Карловцима преминуо.) Гробна плоча му је одмах уз јужна врата црквена на зиду и гласи: „Књажевцу *Јовану Обреновићу* бившем у Србији дивизионом генералу и војеном коменданту моравско-подринском, који се родио у Добрињи у округу ужичком 1786., а преминуо 22. јануара 1850. у Карловцима Сремским, печална супруга његова Ана рођ Јоксић са оставшим кћерима Анастасијом и Ермилом овај споменик неутјешно тужећи смирено подиже.“ — Ова Ана је друга жена Јованова из куће Јоксића из Врбаве у Горњој Гружи. Кћи му Анастасија садашња је генералица пл. Мајна, а кућа удове Ане Обреновићеве сада је својина кћери јој гђе Анастасије Мајна у лебарској улици у Н. Саду. Јован Обреновић је суделовао у устанку г. 1815. и био се на Љубићу, Чачку, Пожаревцу, Дубљу. Био је старешина рудничке нахије и седео је у Брусници. Био је опште познат под именом „Господар Јован“. (Види Милићевићев „Поменик“).

3. **Гроф Павле Бранковић од Подгорице**, последњи гроф Бранковић, умрьо је у Новом Саду 11. јула*) г. 1856. И жена му је ту сахрањена. Желећи донети овде коју више о овом последњем грофу српском и његовој жени, а слушавши, да је ова била најпре удата за посинка Дмитра Сабова, оснивача гимназије карловачке, но не знајући да ли је ово истина, обратио сам се на штовану старину госп. *Игнаша Сопрона* у Земуну, који је написао роман „Последња грофица Бранковић“ (изишао и на српском језику у преводу Моја М. Медића), да би ми имао доброту разјаснити ону ствар о грофици и уопште да ме обавести о неким одношајима у овој породици, за коју се и он интересовао, кад је о њој читав роман написао. Госп. И. Сопрон био је тако љубазан, да ми је одмах одговорио на моја питања. Из извештаја његова вадим ова места: „Што ја о Бранковићима знадем није врло много, али је извађено из писмених исправа, те се дакле може потпуно веровати. Обрстлајтнант *Павле* Бранковић, који је слеп у Новом Саду живео и ту умрьо, *није био муж Марије удове Анастасијевића Сабова*, него је њезин муж био *Димитрије* гроф Бранковић, царски капетан-лајтнант. Он је њу узео за жену тек што је прошла година дана по смрти њеног првог мужа *Маше*, а овај није био *пасторак*, него *посинак* Димитрија Анастасијевића-Сабова, оснивача карловачке гимназије. Мата је био син женине сестре Митра Сабова, која је била удата за неког Радослава у Крушедолу. Мата је умрьо на годину дана после свога поочима, чије је имање он био наследио и како после њега (Мате) не остаде деце, прешло је то имање на удовицу му Марију, која је била Будимкиња из Табана. Годину дана после смрти Матине уда се удовица његова (године 1805.) за грофа Димитрија Бранковића, но умре после годину и по дана у порођају. За Димитрија Бранковића, који се по други пут оженио са Марицом Конзуловом из Темишвара, каже се, да је био брат од стрица Стевану и Павлу Бранковићу, премда је он — као што судска акта сведоче — изјавио, да нема никаквих сродника, него да је он последњи потомак Бранковића, док су међутим ова двојица у њему сматрала старешину у породици Бранковићевој. Нисам могао да докучим јасно шта је у ствари, јер изгледа, као да Димитрије Бранковић за ону двојицу није признавао, да имају права носити име и титулу грофова Бранковића; да ли би се овамо имао бројити и четврти носилац имена и титуле Бранковића, није ми познато. А тај четврти је био *Антоније* гроф Бранковић, који је у почетку двадесетих година био архимандрит у манастиру Гргетегу. Димитри[illegible] је био *јединац* син Николе Бранковића а ун[illegible] Јована Бранковића; овај пак беше синов[illegible] Ђорђа, изгнаног деспота. Јован је био обо[illegible] капетан бачких подунавских граничара, к[illegible] су у почетку прошлога столећа постоја[illegible] Ко су били родитељи и дедови оних остал[illegible] Бранковића, Стевана и Павла, па и Антониј[illegible]

*) У књизи „Слике из срп. историје“ од Стојана Бошковића стоји да је умрьо 13. јула. (В. стр. 152. новога издања). Уједно прича у тој књизи издавач јој Јован Бошковић, да није сигурно, да се старији брат грофа Павла звао Стеван, и наваћа даље, да су се оба та брата родила у Угриновцима у Срему.

није ми познато.“ Довде госп Сопрон. Кога Бранковићи даље занимају нека прочита у „Летопису“ Матице српске чланак Стојана Новаковића „Последњи Бранковићи“ (књ. 146—148.) и чланак у књизи 159. „Летописа“ „Лажни Бранковићи“ од Лауша Талоција, што га је превео др. Стеван Павловић.

Кад је гроф Павле умрьо беше му 78 година, а последњих 13 година био је слеп Одликовао се особито јунаштвом својим у личкој граничарској регименти код моста на реци Арлу 28. јуна 1815, те с тога 20. јуна 1816. г'дине добије за заслуге Леополдов орден са дипломом, која се сада налази у проф. А Сандића и коју смо ми донели у „Јавору“ за 1878. стр. 497. Његов врло добро погођен лик може се видети у београдској читаоници. Иза грофа Павла заостали су многи важни рукописи, који се данас чувају делом у патријаршкој библиотеци у Карловцима, а делом у народном музеју у Београду.

4. **Димитрије Сервијски од Турске Кањиже**. Рођени је брат Ђорђа Сервијскога, што је основао за српске ђаке многе лепе стипендије. На северном зиду црквеном има плоча са натписом: „Молим смертни погледај благоволенијем на монумент сад овај, на гроб с украшенијем у ком тихо почива благодушни раб божји покоја се наслаждава *Димитри Сервијски* муж благородни от Каниже Турске присједатељ бивши столице судејске сремске. Престави се тихо 65 љета 13. марта 1837. года. Кому син благодарни *Александер* сладком сузом орошен крест овај мраморни воздвиже за спомен.“

5. **Гервасије Петровић**, архимандрит беочински рођ. 1814. † 1865. Ово је рођени брат пок. Јована Петровића, некадањег професора гимназије новосадске и књижевника српског.

6. **Арон Загорица**. који је у буни преким судом осуђен на смрт и стрељан на новосадској пијаци 14. априла 1849. у $^1/_2$ 1 сахат. Крст му је подигнут 1854. Био је свршен адвокат и секретар кнегиње српске Љубице.

7. **Јаков Тапавица** из Чуруга, ц и кр. капетан. Умрьо 1862.

8. **Петар Јовановић** ц. и кр. мајор. Умрьо 1869.

9. **Марија Петровић**, сестра добротвора народног Луке Милановића, која је такође велике стипендије оставила за ученике реалних школа и технике. Дала је у то име 100 ланаца земље.

10. **Андрија Монашевић**, парох новосадски и катихета гимназије новосадске. Врло вредан проповедник слова божја у цркви. Бавио се и писањем. Од њега је изишло: „Слово на опелу Јована Андрејевића, медицине доктора 11. јула 1864.“; „Поучителне духовне беседе 1865.“; „Огледало благодарнога сина и узорне домаћице“ (посрбљено) 1867.

11. **Павле Стаматовић**, прота новосадски. Рођен 11. априла у Јакову у Срему, умрьо 1863. Издавао је „Српску пчелу“ (1830—41.), од које је изишло 12 књига, уређивао је Матичин „Летопис“ 1831. и 1832. године. Писао осим тога: „Млади Србин у всемирном царству“ (1834.) и „Сматрање дјела божјих“ (1841.). Био велики родољуб. У буни 1848/49 бивао на бојном пољу уз Книћанина и у Прагу служио на пијаци православну службу.

12. **Аца Костић**, члан народног одбора у покрету 1848. г. и као такав играо велику родољубиву улогу.

13. **Др. Григорије Секулић**, био врло уважен лекар пуних 40 година у Новом Саду (1828—1868) Био је патрон гимназије новосадске. У овој црквеној порти почива и син му

14. **Ђорђе Секулић**, бивши професор гимназије новосадске. Сахрањен у костурници породице Обреновића, с којом је у пријатељству живео.

15. **Ђорђе Пасковић**, професор гимназије новосадске. Беше син уважене родољупкиње српске пок Софије Пасковићке, „омладинске матере.“

16. **Др. Стеван Саранда**, пуковнијски лекар.

17. **Михаило Рајковић**, слушалац философије у Пешти, преминуо 16. августа год. 1837. у 19-години свога живота Отац му беше Петар, грађанин новосадски, мати Анастасија. Овај младић је показивао велика дара, јер још у осамнаестој години својој студирајући природне науке окушао се већ и у писању, те је у Павловићевом „Српском народном листу“ године 1837, дакле оне исте године кад ће умрети, писао ове чланке: „Водоскоци на острву Исландије,“ „Кажимирска (sic) коза“, „Летеће псето из Јаве названо „Калонг“, „Писмоносни голубови.“ Осим тога описао је у истоме листу и исте године „Живот барона Арона Стаписављевића

вића од Веленштрајта," и публиковао је и ове своје чланке: „Порекло града Колошвара" (по Черњанском), „Обичаји новохоландијски дивјака," „Извод из писма Сенеке к Лицију" и „Прикладке" (ово су као неки афоризми). Тако је у првој половини године 1837. радио млади Михаило у „Срп народном листу" врло вредно, али на једном тек читамо у 36. броју тога листа, који је изишао 1. септембра 1837. стихове под овим натписом: „Цвјет на гробу Михаилу Рајковићу слишатељу мудрољубија у всеучилишту пештанском, преминувшем у Н. Саду, као у мјесту рожденија свога 16. авг. л. 1837. у осамнајстој (на гробном крсту стоји у 19-ој) години живота свога. Ову му је песму написао ђакон пештански Петар Петровић, који је био покојнику наставник три године дана у Новом Саду и једну у Јегри. Уз ове стихове иду и примедбе *коректора*, који испод текста тумачи међу осталим и то, да је писац песме „Сремо-Подлужанин", да је покојник „у свим школама превосходни бивао." да је од професора и Срба и Римокатолика „одвећ љубљен био" и „за одличије у наукама лепе дарове (praemia) добивао" и т. д. Песма та тугованка гласи:

Муза љубимац
Рајковић јединац
Умног пун дара
И к свем добру жара.
Надеждник рода
Зерцало порода.
Понос сестара
Слава оца стара.
Меценам радост
Учитеља сладост.
Вјенац другова
Парнаски лугова
Тек с пера вијте
Што ума опите
Представи свјету
Михајил у цвјету.
Весне свог вјека
Усну нам довјека. —
Ах, дико моја,
Да рано ли твоја
Заиђе звјезда
У вјечност гњезда!
Вјечна ти памет
Сплот земљи аманет
Прах твој почива
Дух — већ рај ужива!

Засебно је штампан поздрав Мих. Рајковића епископу бачком Стефану Станковићу приликом повратка из Беча 13. јуна 1837. поднесен из знака благодарности свом великом благодетељу. Штампано у Н. Саду код Павла Јанковића.

18. **Станислав пл. Шумарски** ц. и кр. мајор. У Летописима „Матице српске", што су излазили 1845, 1846. и 1847. године налази се хроника Шумарскова. у којој су бележени хронолошким редом знаменити историјски догађаји, који се Срба и Словена тичу. Та је хроника штампана у више свезака Летописа, врло је занимљиво градиво за историју. Ову хронику је Јов. Драгашевић пуковник у Београду и уредник „Војина" г. 1865. и 66. прештампао и раздао уз свој лист у књизи под насловом: „Српски војници у француској војни од 1792—1801." Но пре тога свега изишао је његов чланак: Турски рат у Срему и Србији," од 1785—1791." у „Голубици" Возаровићевој за г. 1842. (књ 4.); а у „Бачкој вили" изишао је његов „Кронологичан списак достопаметни догађаја у Срему." Он је водио ту своју хронологију све до г. 1815., али се не зна где је рукопис. Шумарски је умрьо 1846. (В. „Даницу" за 1865. стр. 168).

19. **Александар Димић**, практични лекар у Новоме Саду.

20. **Коста Богдановић**. Родио се у Руми 1811 а умрьо у Новом Саду 27. априла 1854. Писао је критике на разна дела, и реферате по сувременим листовима. Тако је оценио „Мјенични закон" од Евђ. Ђурковића, „Примјере добродјетељи" од Мате Костића, „Нови Плутарх" од Јефте Ивановића, „Српску пчелу" од „Павла Стаматовића и др. У буни је уређивао у Карловцима и у Земуну новине „Вјестник"; године 1861. изишла је његова књига „Историја српског устава". Ми смо у „Јавору" за 1885. донели доста грађе за биографију Богдановићеву. У рукопису је остало дело му „Споменици народа српског", од којега је дела прва свеска била својина уредника „Јавора," но он ју је уступио пре неколико година сада већ упокојеноме ујаку Костином пароху шимуновачком и сасанском Јовану Димитријевићу, у којега су и остали рукописи и писма Богдановића, те да се све заједно чува. Без сумње ће породица пок. Јов. Димитријевића умети ценити ове аманете, као што је и покојник умео, те ће се старати да се све неокрњено сачува.

21. **Ђорђе Нако**, ц. и кр. капетан.

22. **Коста Поповић**, адвокат и варошки чиновник („комораш"). Рођен 1795. а умрьо 1871. Уз јужна црквена врата с леве стране има од сивога камена плоча узидана у зиду (с десне стране је споменик Јована Обреновића). Посрбио је трагедију „Турци у Босни" (1834 г.) „Дар благодарности или Константин и Милева" (1837. г.) и „Сљедствија злодјејствија" (1838 г.). Његова удовица, уважена госпођа Софија Поповићка, унука оснивача новосадске гимназије Саве Вукови-

23. **Илија Захаријевић**, некадањи професор и директор београдске гимназије, који је у буни 1848. оставио Србију те дошао на ову страну и био изабран за члана главног народног одбора. Радио је и агитирао са Аџом Костићем и неким Вукајловићем (који је после у Футогу погинуо). Гроб му је близу, реченога Аце Костића, десно уз ону стазу што води јужним вратима, али нема ни на његовом гробу никаква знака, него ово дознасмо из причања и уверавања пароха новосадског, честитог старине пречасног госп. Јована Марковића. Илија Захаријевић је био веома заузет за народну ствар и како приповеда његов некадањи ђак а велезаслужни наш књижевник М. Ђ. Милићевић у своме „Поменику" био је тако одушевљен, да је скинуо своје одело, па се обукао у сељачко, обукао гуњац, обуо опанке и опасао силаје. Наш Милићевић прича из свога ђаковања ову појаву: Некако пред Петров-дан 1848, у нашој школи држаше се годишњи испит; осем друге господе бејаше ту и митрополит Петар. На један мах врата се отворише, у собу уђе и к митрополитовој руци приђе човек у оделу Банаћанина сељака, у опанцима, у гуњу са силајем и пиштољима; у руци држаше црни, широки сељачки шешир, с тробојном траком повезан. То бејаше главом наш некада слабуњави директор Илија Захаријевић, огорео од сунца, окосматио од рада, и чисто се подмладио од неке мисли, коју у глави носи. Пришавши к митрополиту, каза му нешто шапатом, пољуби га на ново у руку, па се поклони и оде. За нас, ђаке, то бејаше некака мила појава: човек, кога смо познавали као велика господина и болешљива директора, да се овако остави господства и лакоте, па да оде у војску на муке свакојаке — бејаше нам врло велики! И чудили смо му се и волели смо га!" После буне се није Захаријевић више враћао у Србију, него се настанио у Новом Саду, где је и умрьо месеца маја 1853. године у „убогом дому." Као што Милићевић тврди, испратили су га професори и ђаци новосадске гимназије. Захаријевић је био члан „Друштва српске словесности." — У „Голубици" за г. 1842. има једна „Ода Илији Захаријевићу," коју му је спевао неки пријатељ из Букурешта. Осим тога има њему посвећена једна песма од Ђорђа Малетића у „Голубици" књизи 2., и једна од истога песника у књизи 3. „Голубице." Под оном песмом из Букурешта није нико потписан, но биће да је и ту Ђ. Малетић писао, јер је он у то доба (од г. 1841.) био секретар Српској агенцији у Букурешту. (В. „Поменик" М. Ђ. Милићевића, стр. 319.) Из свега овога види се, како је пок. И. Захаријевић и од својих сувременика био уважаван. А и Захаријевић је био песник. Писао је по сувременим листовима, а има његових песама и у „Голубици". Осим тога написао је и издао г. 1847. једну „Српску граматику," коју је оштро критиковао неки Ср. у „Подунавци" за 1848. и Захаријевић му је одговорио најпре у „Подунавци" а после у књижици штампаној 1850. у Бечу под натписом: „Одговор други господину Ср-у, тајном моме опаднику а моје граматике критичару, на његове безобразне и подле руге, и луде примедбе печатане у Подунавки, у Србији, лане у Јулију и Августу, кад сам се ја болестан по логорима и по други мести за љубов Србаља пребијао и мучно." — Написао је и штампао једну оду митрополиту Петру и једну Александру Карађорђевићу.

24. **Димитрије Аврамовић**, сликар и књижевник српски. Родио се у Ковиљском Сентивану г. 1815., а умрьо у Нов. Саду 1855. и то, како Милићевић у своме „Поменику" приповеда, на глас да је умрьо руски цар Никола удари га капља 20. фебруара те године, па онда и други и трећи пут (1. априла) и учини му крај животу. Аврамовић је био рођени ујак пок. Миши Димитријевићу, бившем публицисти и књижевнику српском, као што смо то у животопису Мишином у почетку ове године у „Јавору" причали. Покојни Миша је још у млађаним својим годинама (г. 1862.) описао живот свога ујака Дим. Аврамовића (в. „Јавор" о. г. бр. 3. стр. 47.), али је тај животопис остао у рукопису. Аврамовић се школовао својом зарадом, а нешто и помоћу митрополита Станковића. Походио је Цариград, Солун, Свету Гору и описао је ову последњу у своје две књиге, којима су наслови: „Описаније древности српских у Светој (Атонској) Гори" (1847) и „Света Гора са стране вере, художества и повеснице" (1848). Осим тога изишла су од овога књижевника и ова дела: „Корецио" (превод, 1845.) и „Златна зрна" (две свеске, 1846). У рукопису је остала трећа свеска „Златних зрна," један „Шаљиви календар" и „Живот

српских живописаца“ (Више биографских података види у „Поменику“ Милићевићевом стр. 7.) На гробу му нема данас никаква обележја. Причали су ми, да је по смрти Аврамовићевој нашло се код њега неких 30 фор., те је сиромашна родбина дала тај новац неком каменоресцу с наручбином, да тај подигне скроман крст са натписом на гробу покојникову. Но резач то није учинио; теран је био и судом, али тек није се могло успети, те тако сад ни рођена сестра његова не зна на којем је месту у св. јовановској порти укопано тело овога нашег уметника и писца.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

II. Емпиризам и емпирични скептицизам.

Хопс.

Тома Хопс се родио 1588. г. у Молмзберију, образовао се пак на чувеном свеучилишту у Оксфорду. Кад се упознао са својим учитељем Беконом, спријатељи се и са учењем његовим, к чему не мало допринесе и живи, примамљиви стил Беконов и карактер науке му, која је одговарала карактеру енглеског народа, јер је као и овај гледала да створи науци позитиван темељ па зато рачун да само са оним чињеницама, што су нам као непосредно дане извесне. Од утицаја схоластике спасе га читање Euклида и класика; а пријатељевање са Галилејем и Гасендијем, тако исто списи учењака Коперника, Кеплера и Ервија (Harvey) утврдише га у одлуци да пристане уз Бекона и да му учеником буде. Да стане по могућности на пут демократској струји у Енглеској, преведе 1628. на енглески језик Тукидида, а 1642. написа дело: „Elements of law natural and politic“; то дело 1652. издадоше без његова знања у две књиге: „Human nature“ и „De corpore politico“. Кад је издао на свет своје прво дело, присили га један део свештенства да се склони у Француску, где се у Паризу бавио изучавањем математике, а поучавао у философији потоњег краља Карла I. У Паризу написа своја славна дела „De cive“ и „Leviathan ov the matter, form ann authority of government“, по француско свештенство га поче прогонити као безбожника, те он утече натраг у своју домовину. Части, што му их је енглески канцелар Кромвел понудио, одби, а старост проживи на двору свог ученика војводе Девнширског превађајући Хомера, док 1679. г. није умрьо. — Женио се није нигда; нарави веле да је био тихе, дочим му се практични дух најбоље у науци показује.

Као што је Бекон сматрао физику главном и најважнијом науком за човека, матером свију наука, тако игра она и код Хопса важну улогу. Предметом су философије само телеса, предмети по природи својој сложени, дакле и дељиви, сад било то физичким или математичним путем. Бог сам, као дух, не може бити предметом философије, пошто је биће једноставно, просто: њим се бави теологија Своје знање и разум имамо захвалити само утицају извањског света, јер тај утицај је узрок што нам мозак функционира, а та делатност мозга и јесте знање и разум. Зато сва философија није ништа друго већ правилно спознавање последица из узрока и обратно; дакле наука о каузалној свези природне механике. Сврха философији је корист (зато утилистична философија), а срество јој, мишљење, само је збрајање или одбијање својстава предмета у природи; зато се философија мора као и математика да оснива на доказима. Но пошто се чини да су предмети у природи сложени или сами по себи, или их ми хоћемо да држимо сложенима, дели се сва философија на природну философију и науку о држави; прва се бави појмовима о величини, кретању и телу, математиком и физиком, друга се дели на науку о држави општу или етику, и посебну или политику.

Атоми предмета у природи у вечном у кретању, то кретање саопштава се медиу[illegible], који већ био, те на тај начин утиче на на[illegible] у живчану систему, која делимично прима е утицаје, јер их примити мора; свака матер[illegible] а у опште има способност да осећати мо[illegible] На тај начин добијамо ми представе, као [illegible] хотичне слике извањског света, затим пак [illegible]

тимичним руковањем тих слика, што их по интензивности афицирања задржимо у сећању, долазимо до појмова, судова и закључака. Памтење или сећање као продужено осећање основа је асоцијацији идеја, речи су постале ради потребе да се који објект осећаја саопшти коме другом; оне зато и носе на себи већином ономатопојетски печат природе, њених појава и предмета. Но речи су мало по мало почеле да служе заједничким, конвенционелним називом за многе сличне појаве и предмете, премда су сви предмети у природи различни; ми у том погледу самовољно стварамо себи правила, којих учинци су дефиниције. Одавде се најбоље види да је мишљење чисто рачунање с атрибутима предмета и појава, јединице, с којима се рачуна за паметног човека јасно је да су речи. — По том, како се кад телесно осећамо, називамо ми телесна стања радошћу или жалошћу; узрок и једном и другом лежи у извањском свету, зато много којешта желимо, друго опет избегавамо. Ако се жеље измењују, онда тај ток жеља као јединицу називамо размишљањем, а резултат тог размишљања је воља, која апсолутно слободном бити не може. Слободна је нама воља кад извршује какову намеру, она има да определи употребу сила и времена. Добрим називамо оно што желимо, злим оно чега се клонимо. Сав душевни живот може човек свести на потребу и жељу да оствари своју тежњу за највишим добрим, за животом; колика је тежња човекова за тим добрим, види се најбоље по његовој бојазни пред негацијом тог добра, смрћу. Та тежња човекова је прирођени нагон самоодржања, а друга добра се по том нагону као мерило опредељују.

Предметом етике су елементи, који састављају државу; најважније место заузимају овде душевна својства и нагони, оруђа су им двоструке природе, садржајно и формално, логика и реторика. Човек у природи мисли да њему самом сав свет припада, да има највеће право на сваки предмет, на те га мисли наводи користољубље, које се показује у својој правој сили тек онда, кад му се границе повуку. То својство довело би човека до формалног рата са осталим људством (homo homini lupus), но памет му налаже да се сам у корист друштва одрече неких права па да постане чланом уређене заједнице људске државе. Користољубљу одговара у моралном смислу частољубље. И оно се мора одрећи поретку за љубав свог апсолутног права, јер увиђа да је само на тај начин могуће да памет постане владарем и мерилом и да је једино тако могуће водити бољи живот, који се мора замишљати под појмовима: мир, уметност, знаност, богаство и моралне обвезе, које је Бог човеку доделио н. пр. благодарност и т. д. Политика захваћа донекле и део етике, поименце ради значаја човека као члана државе; главна јој је међутим задаћа да определи како је могуће да држава као заједница људска постоји. Та заједница може само да се одржи онда ако је принцип јединство; најбоља је дакле владавина монархија, и то апсолутна. Воља владара је виша од сваког закона, виша је од сваког уговора и обећања, које би служило на то, да му се слобода ограничи („de cive“ II.: Manifestum est igitur, esse in omni civitate aliquem hominem unum, vel concilium vel curiam unam, quae potentiam habet in cives tantam, quamquam extra civitatem unusquisque haberet in seipsum, i. e. summam sive absolutam, viribus civitatis, neque ulla alia re limitandam“). Допушта се дакле да држава може бити и републиком, но пошто је нужно једна апсолутна воља, то ће бити најбоља владавина монархија, као што је и Платон држао. Казна треба да се одмери према преступу на будућности, не прошлости ради.

Што се религије тиче, учи Хопс да је морални закон идентичан с божјим, а морални закон је природан (Quae naturalis, et moralis, eadem et divina lex appellari solet). Религије, какве су по свету данас, посао су данас лукавих свештеника и владара. „Мистерије су.“ вели он, „горке пилуле, које треба прогутати; ако их човек разгризе, обично их испљује“ (Leviath. 32.) Владара треба да руководи једино морална религија, морални закон, јер само овај је трајне и истините вредности.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Румунска краљица Јелисавета, која под именом Кармен Силва ради на књижевном пољу, читала је прошле недеље у Бечу у хотелу Емперијалу пред уметницима бечког дворског позоришта једну своју драму у пет чинова, коју је, као што се чини, рада да даде приказати у Бечу. Читала је пуна три часа а пети чин, који још није готов, скицирала је по сећању. Натпис драме је „Мајстор Маноли" а фабула јој оснива се на румунској народној скасци. Средиште скасци чини зидање храма те се неимар Маноли узалуд труди да храм сагради, јер што његови радници за један дан ураде, то му непријатељи кришом свагда поруше. Међу раденицима влада то сујеверје, да храм донде неће бити готов, док год у зидове не узидају живо биће. Тим сујеверјем радници изводе пресију на неимара, који обећа, да ће прво биће, које тога дана до храма дође, живо зазидати. Па ко би други и дошао први, до баш лепа љуба неимарова, коју онда Маноли и зазида. У болу свом онда помахнита те се сам убије. У тај мотив уплела је ауторка и љубавних еписода, у којима игра улогу неки владар, који је бацио око на неимареву љубу. Чланови бечког дворског позоришта мисле, да би четврти и пети чин ваљало спојити. Иначе хвале живост радње у драми и лепи језик.

БЕЛЕШКЕ.

(**† Гига Петровић.**) Октобра 15. преминуо је у Панчеву грађанин тамошњи *Гига Петровић*, отац нашег уваженог књижевника и сарадника г. Мите Петровића, професора на сомборском учитељском приправничком заводу. Нека му је леп спомен међу познаницима и пријатељима!

(**Стражилово**). Из Граца нам пишу ово: „Српско академско друштво „Стражилово" држало је 6. о. м. прву главну скупштину, у којој су изабрани часници и одборници друштвени. За председника је изабран: Вој. Ж. *Ђорђевић* медицинар; за подпредседника Душан *Пелеш* правник; I. тајника Стеван Ј. *Стојковић* правник; за II. тајника Милан *Јојкић* медицинар: за благајника В. *Богојевић* медицинар; за књижничара Ненад *Ненадовић* медицинар. За одборнике: Урош *Бојић*, Михајил *Вакешија* и Мита *Харабела* медицинари."

ДРУШТВА.

(**Књижевни одбор „Матице Српске" за 1890/91. год.**) Књижевно оделење на своме састанку од 1. септ. о. г. изабрало је себи за потпредседника дра Ђорђа Деру, а у књижевни одбор за идућу год. изабрани су ови чланови: Аркадије Варађанин, Јован Грчић, Милан А. Јовановић, Стеван Лекић, Стеван Милованов, др. Илија Огњановић, Сава Петровић, др. Милан Савић, Александар Сандић и А. Хаџић.

РАЗНО.

(**Како су стари добијали злато**). Римски природњак, старији Плиније, који је у првом веку после Христа написао дебео природопис, мислио је, да се у Индији злато не купи људским трудом, који то никад не би био кадар, него да велики летећиви мрави сносе златна зрнца. По свој прилици је Плиније држао, да се онда златна зрнца налазе у мрављим гомилама, као што се данас у њима налазе мравља јаја. Торквемад, писац један из средњега века, још је куд и камо фантастичнији него Плиније; он је мислио, да се у црној реци Лапланда хвата нека риба по имену „тревијон" а та риба да је зими црна а лети бела. Само те рибе тобоже магнетично дејствује на злато па кад се о ужету спусти на дно те реке, онда привуче силну златну зрнцад, што је има тамо доле те се тако добија тма божја злата.

(**Не ваља пити много каве.**) Одавно се већ зна, да неумерено пијење каве нарушава здравље и свако запело познаје знаке, који показују, да се ко кавом отровао. Човек постане тром, нема воље на рад, боли га глава, не може да спава; руке му дрхћу, срце бије нагло, неуредно и слабо; по томе је и било малено и меко; човек нема апетита нимало а осећа неку страву. То долази отуда, што се пије силна кава а бива и код мушкараца и код женских; код последњих свакако чешће. Злоупотреба с кавом све се већма шири па се опажа већ и у круговима, у којима жене немају каде, да од четир до седам или чак и до осам сати „после подне" седе крај ибрика и шоља. Тако је на пр. ове године пало у очи неком лечнику у Есену, да су многе радничке жене јако ослабиле баш услед каве. То се лако даје разложити тиме, што баш многе јефтиније врсте, као н. пр. т. зв. цејлон-кава, садрже врло много кофеина. За здраве је кава, кад се умерено употреби, згодно средство на подстицај. Слаб свет пак требало би у том да буде предосторожан, јер многа кава слаби срце и разорава живце.

(**Пламен од триста година**) гори још од Омирових дана амо у Ликији у малој Азији. То је у старом веку славна химера, горећива струја гаса, која куља из распукнутог серпетин-камена на брегу једном, који је висок од прилике 350 метара. Данас се тај брег зове Јарнатах („испечен камен"); на врху му има отвор, из којег без престанка куља пламен на метар у висину а из мањих пукотина лижу мањи пламенови. Први спомиње химеру Омир, па онда говоре о њој силни стари писци; Плиније је зове flamma immortalis, бесмртни пламен. У новије су доба, пошто је мала Азија стотинама година била одељена од света, нашли на химеру на староме месту, па то доказује, да вечито траје. Како ли грдна мора да је множина гаса под земљом, што може да храни „вечну ватру", која горе хиљадама година!

ИСПРАВАК.

У бр. 42. „Јавора" у чланку „Гробови знаменитих Срба" на стр. 665. стоји „српској православној академији", а треба *правној* академији.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

JAВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 44. У НОВОМ САДУ 4. НОВЕМБРА 1890. Год. XVII.

ПОРОДИЧНА СЛИКА.

Од Анаст. Грина.

Седео је деда с мајком
Под сеницом у тишини,
Њихно лице смешкало се
Као зимски сунчан дан.

А ја с драгом мало ниже,
По руке се држећ' топло,
Кроз груди нам струјао је
Као мајски миомир.

Поточић је жуборио
Као песма путникова;
А над нама облачићи
Низали се, губили.

Падало је лишће жуто
Са гранчица зањуљканих,
Тихо, немо промиц'о је
Ток времена поред нас.

Деда с мајком погледаху
На нас двоје, на румене;
Поглéдасмо и ми горе
На седину глава им.

Њихне мисли враћале се
У прошлости румен златну;
Наше мисли отисле се
У далеку будућност.

З.-J. J.

ШЉИВЕ ЗА БРАШНО.

ШАЉИВА ИГРА У ЈЕДНОМ ЧИНУ С ПЕВАЊЕМ.

Од Симе Сарајлије.

(Наставак.)

ШЕСТА ПОЈАВА.

Жикица са доручком и пређашњи.

Жикица. (На десној страни сале поставља доручак и крадом испод очију гледа на Савету — за себе): Е бадава, што је лепо, лепо, то се мора признати. Та ни вила јој у лепоти равна није, Бог да прости, ко је тако лепу роди. (заблене се у Савету).

Савета (разговарајући се са Ленком — лагано). Напослетку може и то бити, да је сам себи главе дошао. (Заплаче се).

Ленка. Ваљда није толико луд, да сам себи живот узме без икакове нужде! . . . . .

Жикица (угледав где Савета плаче — за себе): Шта видим?!! Та она плаче!? . . Бог и душа то се је она у мене заљубила. . . . . О јест, јест, она због мене плаче, што јој отворено не откријем своју — љубав! О госпођо, госпођо! О да вам је само знати, како ме сада са својом љубављу срећним чините! Дакле да пређемо на ствар. . . . Али како да почнем?! . . (Мисли се). Хм, хм, хм! Врло лепа мисао ми дође на памет. Прво ћу јавити за доручак,

па после тога одмах пређи на ствар. Е сад, Жикице, не оклевај, већ на посао, док је гвожђе вруће, а кад се олади, онда батали! (Муцајући прилази Савети и Ленци). Го-спо-спо-ђе.

Ленка } **Савета** } тргну се обе заједно и врисну. { Ух!

Жикица. (за себе.) Опет малер!

Ленка (угледав Жикицу заплашена). Шта вам је?!

Жикица (за себе). Како ћу сад да се извучем из ове неприлике?!!. (Јасно). Знате — од оне велике грознице добио сам неке грчеве у језику — па кад ме по неки пут стану — клати, да полудим од велике муке и болова.

Савета. Ви би са вашим грчевима били у стању целу царску војску заплашити!

Жикица. Зар сам тако страшан изгледао?!!.

Ленка. Ратос вас било и с вашим грчевима?! Тако сте ме уплашили с вашим муцањем, да се нећу моћи за три месеца повратити у првобитно стање!

Жикица. Молићу — извините ме — то није моја кривица.

Ленка (угледав сто постављен). Дакле доручак је готов?

Жикица. Као што видите, све је у свом реду само се чудим, што се господин толико задржа.

Ленка. Ако вас не мрзи, отидите па му јавите да га чекам са доручком.

Жикица. Одмах ћете бити служени (при поласку за себе) како сам се надао, добро сам прошао (оде).

Ленка (Савети). Ти ми још не каза, како се зове тај твој не — суђеник?!!

Савета. Име му је Аца, а мислим да се презива Басњић. О само, кад би Бог дао, да се још једном састанемо, скупо бих га коштала ова моја љубав.

Ленка. Може Бог дати!

СЕДМА ПОЈАВА.

Савета, Ленка и Димитрије.

Димитрије (ступајући). Част ми је назвати вам добро-јутро (рукује се са Саветом).

Савета (шаљиво). Е господине, да ми је ко говорио, да сте ви тако велик спавач, ја му не бих веровала.

Димитрије. (Заузимајући место за постављеним столом у зачељу, Савета до њега с десне а Ленка с леве стране). Шта! Ви мислите да сам ја све до сад спавао. Но то сте се ви онда јако преварили у рачуну! Видите, мој обичај није никад био — дуго спавати, а данас најмање; кад имам толико хитних послова да посвршавам, да не знам просто, на коју ћу се страну окренути. С тога узимам себи слободу, молити вас да ми опростите за ово — што сам вас задржао тако дуго од доручка, а ја вам обећајем, да ћу гледати да се више овако што не догоди, а сада нека вам је пријатан доручак (почне живо јести).

Ленка. } **Савета.** } такођер } (доручкују обе).

Димитрије (кине). Но.

Савета (Димитрију). Ви сте кинули?

Димитрије (окрене се Савети). Врло ми је мило, што сте тако пажљиви.

Ленка. Боже, Мито, што тако нагло једеш, као да ти је сабља за вратом?! Ти ваљда мислиш да смо нас двоје сами, па к'о велиш, може ти поднети, а заборавио си се, да међу нама има неко трећи, о ком треба водити строга рачуна, да нам што не замери. што смо тако немарни, а тај трећи, ти добро знаш, да је врло строг — критичар. . . . .

Димитрије. Вама је обема позната она мудра народна изрека, да: Свако „зашто“, има своје „зато“! Но да се наша пријатељица не би нашла још и зато увређена, што тако нагло морам јести, то ћу јој фактички доказати, да и то има свога узрока, као и оно што сам вас задржао тако дуго од доручка, јер су та оба узрока један с другим скопчани. Дакле ево у чему је цела ствар: Један мој присни пријатељ и школски друг, тек сада после месец дана, дознао је да сам се оженио, па ми пише да хоће лично да дође овамо да ми честита брак, да види како сам се усрећио и да за неко извесно време с нама заједно проведе се овде у овој блаженој мирноћи, — ради поправке свога драгоценог здравља.

Савета (љубопитљиво). Долази ли тај ваш присни пријатељ и школски друг с фамилијом овамо?

Димитрије. Он од фамилије нема никог!

Ленка Шта?! Зар ни жене ни деце?!!.

Димитрије. Једном речи никог нема

Савета Није се ваљда никад ни женио?

Димитрије. Није.

Ленка. (Враголасто). А је ли Бога ти чему?! А?!

Димитрије. Здраво добар. (За себе). Боже мој, што ти је женско, одмах хоће све да зна!

Савета. Је ли од млађег нараштаја?

Димитрије. Као ви и ја!

Ленка. Ето добре прилике за тебе — Савета!

Савета (устежући се). Ух! Боже ме сачувај!

Димитрије (шалећи се). А ја као мишљах да вам играм у сватовима. . . . .

Савета (претварајући се — тужно).. То неће никад бити!

Ленка. А зашто да не, само ако је добра прилика!?!.

Димитрије. Не може боља бити.

Савета. Шта је он, кад га тако хвалите?!!!..

Димитрије (поносито). Адвокат!

Савета. Адвокат!?! (Враголасто). Ваљда неки ћор-буџаклија, ха, ха-ха-ха;

Димитрије (озбиљно). О молим, молим, то је — један адвокат — што му равна нема у далеко.

Савета. А где живи, ако смем знати?

Димитрије. У Београду.

Ленка (Савети). Но — шта велиш?!

Савета. Прво да чујем, како се зове тај ваш хваљени адвокат па ћу вам тек моћи одговорити на то ваше питање!

Димитрије. (Враголасто). Но, баш кад сте толико заинтересовани, да знате још како се зове, ја ћу вам и ту услугу учинити Он се зове: Аца Баснић.

Савета, (Врло зачуђено.) Шта!?! (Ватрено скочи иза стола). Аца Баснић?!! Јавни правозаступник!?! То није могуће!!!

Димитрије. Као што рекох! На послетку, ако се мени не верујете (вадећи писмо из џепа) а ви се верујте његову писму (преда Савети писмо). Но пошто он данас долази, то ја морам да оно мало посла довршим, докле није дошао. Сада с Богом. (Оде).

Савета } **Ленка** } заједно. } До скорог виђења!

Савета. (Отвара писмо и гледећи у њега). Тако је!

ОСМА ПОЈАВА.

Пређашњи без Димитрија.

Ленка. Баш ми је мило, што ће се тај састанак између тебе и твога драгана — овде код нас догодити.

Савета. А мени је још милије, што ћу му овде још онако под Бошњачки, моћи вратити „Шљиве за брашно“, или боље рећи: „Жао за срамоту.“

Ленка. Ти канда неког ђавола намераваш.

Савета. Рђав комшија зајам не враћа ...

Ленка. Па како си намислила да му вратиш зајам.

Савета. Ево како; ти да ми за неко неизвесно време позајмиш твога мужа.

Ленка. Шта?!! Мога мужа, да ти то позајмим?!

Савета. Јест, јест, драга Ленка, да ми га позајмиш за врло кратко време, ако мислиш да одиграм сјајно своју улогу.....

Ленка. (Збуњено). Али — како.... ја те не разумем

Савета. Е лудо моја, ја ти не тражим мужа, да ми га ти брачно позајмиш, него тражим, да ме ти моме не — суђеноме — заручнику представиш, да сам ја што си ти а ти што сам ја.

Ленка. (За себе — вртећи главом). Аја — нису чиста посла.

Савета. Напослетку, можеш ме и овако представити, код мога не — суђеног — заручника: да сам ја твога мужа жена, а ти да си његова сестра.....

Ленка. (За себе), Хм ... смешна ... работа!

Савета. Јеси ли ме разумела?!!

Ленка. Јесам. Али —

Савета. Ту нема ништа од голо „Али“ него ти мени отворено српски кажи, пристајеш ли ти на то или не?

Ленка. Ја ћу пристати само ако ми мој Лолић то дозволи.

Савета. Ти не треба да се тога бојиш, ја ћу њега о томе у своје време известити. Дакле —

Ленка. Па — добро! Нека и то буде, само нека већег каквог зла не буде.

Савета. Овде не ће се никоме никакво зло учинити, а најмање теби, до само што ћемо да одиграмо једну комедију, са мојим несуђеником, која ће се помињати, док је света и века, што се је догодило у Нишевачкој бањи ..,.

Ленка. Па још, ако ко из ове наше домаће шале направи какву шаљиву игру, лепо ће нам ићи, као тамбурашу на велики петак!

Савета. Тим ће бар наши новинари мање јадиковати, што ће један нов комад бити више на нашој позорници....

Ленка. Збиља, пре него што пређемо на дело ове комедије, имам те нешто молити.

Савета. Шта!?!

Ленка. Пошто ја тога твога несуђеника не познајем, то ћеш се ти сама њему представити, да си моме мужу жена, а ја твоја заова.

Савета. Али....

Ленка. Тврда вера....

Аца. (С поља). Дакле, ту се је завукао, тај стари школски лисац!

Савета (изненађена). Шта!?! Он је већ ту? (Ленки) добро пази на твоју улогу (приђе ближе средњим вратима, од куд ће Аца ући).

Ленка Ти само уживај. (Одмакну се мало на страну и загледа се у једну слику, која виси о зиду).

Аца. (Ступајући). Да ли је код куће господин професор?

ДЕВЕТА ПОЈАВА

Аца и пређашње.

Савета. (За себе). Дакле нису се њих двојица још састали??!! Тим' боље —

Аца. Где је тај господин професор? Је ли жив? (Савети и Ленки). А! ту су госпође (Клања се). Извините молим вас. — (Смотрив Савету). Ах Боже!!.. Шта видим?! То је она —!? Јест, она је баш

*

главом и брадом! О, о, ко би се још томе могао надати?!!. Но хвала премилостивом Богу, кад сам вас само нашао здраву и живу, те ми се слутња није испунила, а друго се све да лако поправити. (Прилази руци и рукује се). Па како сте ми, госпођо?!

Савета. (Гордо). Као што видите, никад боље.

Аца. (Приђе Ленки, рукујући се). Како ви?

Ленка. (Смешећи се). Захваљујем на питању, здрава сам!

Аца. (Савети). Смем ли вас, госпођо, упитати: с ким сте дошли овамо?!

Савета. Са својим мужем!!!

Аца. (Изненађено). С мужем?!!!

Савета. Јест, господине, са својим мужем!

Аца. (Гледећи у земљу, суморно). И ви сте се брже боље удали?!!!

Савета. Морала сам!.. .

Аца. То није могуће! Ви само хоћете да ме тиме казните! Је ли да је тако?! О реците реците?!!

Ленка (подмукло смејући се — замуца). Ш — ш —

Савета (гурну Ленку да ћути — метнув јој руку на уста — лагано). Пст! (Јасно Аци). Оно, што је у ствари, не може се порећи. . . . .

Аца. За Бога, како сте могли тако што учинити?

Савета. (Озбиљно). То сам учинила зато, што сам, за позитивно држала, да сте се убили, или, природном смрћу умрли, пошто ми се ни одакле не јависте. Јесам ли ја томе крива? Ни најмање! То кривите сами себе, за своју погрешку.

Аца. О, Боже, Боже!

Савета (подражавајући га). До душе и сама увиђам, да сам вас са мојом удајом изневерила? Али шта сад знам радити? Бог је ваљда тако хтео!

Аца. Али како сте смели, да оно, што је било моје, другоме поклоните?!

Савета. Ви сте бар човек од закона па знате да у закону отворено каже: поклон се може одузети и с њиме шта се хоће урадити!

Аца. Дакле, ви сте се само за то удали, да мене, што више кињите?!! О, ви жене, жене. . проклете жене. . . . .

Ленка (подмукло смејући се — замуца). За — Б —

Савета (гурнув је руком да ћути. — Аци). Ви можете говорити шта вам је воља, а ја вам дајем своју поштену реч, да сам била тврдо убеђена, да сте се већ одавно упокојили.

Аца. (За себе). Одавно су наши стари казали, да: у махнитој жени, не треба никад веру држати. . . . (Јасно). Смем ли знати, како се зове тај ваш чировити младожења?

Савета. (Поносито). Димитрије Лолић.

Аца. (Зачуђено). Димитрије Лолић?!!! Мој пријатељ! Зар се и тај смирениован обукао у вучју кожу?!!! То не могу да верујем!

Ленка. (Увређено). Господине!

Савета. (Гурнув Ленку да ћути. — Аци). Као што вам рекох! Напослетку ако не верујете мени, да је он мој муж, то можете, то јесте ако је по вољи, још бољег уверења добити (показујући руком на Ленку) од његове сестре а моје заове, госпођице Ленке.

Аца. (Изван себе). Зар он баш, Димитрије Лолић мој школски друг, могао је мени таку инлу учинити?!!! (Уздане из дубине душе). Ах. . . . (Раздражено хода час горе час доле по сали). То је грозно, то је подло, то је нешто више, но кукавички. Али чекај ти, обешењаче један, научићу ја тебе памети, па се нећеш више никад сетити, туђе заручнице преотимати. . . .

Ленка (уплашено). О Боже. . . . .

Савета. (Гурнув Ленку да ћути. — Аци). Ви канда претите?!!

Аца. Ја никоме не претим, но кажем, да ми тај непријатељ мора изићи да поделимо мегдан, па ко буде јачи, тога нека буде и заручница а не кукавичким начином да преотима туђе заручнице. Е нећеш, жено кисела! не!

Ленка. За име света —

Савета. (Ленци лагано). Ти ћути једанпут. (Аци). Дакле господине, ја идем да вам пошљем мога мужа (дође до левих врата и окрене се Аци). Но, пре него што ћу да вам га шаљем, бићу тако слободна, покорно вас молити, да ми се обећате, да се нећете с њиме тући! Испуните ми ту последњу жељу! Скините ми страх са мога срца. . . . О знајте, ако убијете њега, као да сте и мене саму убили! О имајте бар према мени, као према јадној жени сажаљења. . . . .

Аца (застаде од ходања — укочено). Шта?! Зар његов живот да поштедим?!! Ха, ха, ха! Но, то бих ја онда у своме животу, највећу глупост учинио! (раздражено) Ја се морам по што по то његове крви напити —

Савета (још више подражавајући га). Па то сте ви онда грознији од сваког крвника, кад тражите за такове ситнице, да се напијете људске крви! Но, сад се могу назвати срећном, што ме је Бог спасао таковог зликовца и предао ме честитом човеку, који се мраву с пута уклања

Аца (лупнув ногом о патос). Зликовац!?! Зар ја зликовац?!! (Хода непрестано по сали горе и доле.)

Димитрије (с поља зове). Ленка!

Савета (ухватив Ленку за руку). Бежимо, Ленка, док нас овај господин — људождер није живе појео. (Изиђу на поље.)

(Наставиће се.)

ОПАСНЕ ЛЕПОТИЦЕ.

ПРИПОВЕТКА.

ПРЕВЕО Др. ЕМИЛ ЈОВАНОВИЋ.

(Свршетак.)

Хвала Богу, — помислим — сад ћу се бар одморити после толике опасности и толике муке. Почим смо један другом зажелели лаку ноћ, останем сам. Тако сам уморан био, да сам свећу одмах угасио и онако обучен пођем кревету. После кратког пипања срећно га нађем, одигнем јорган и баш се хтедох бацити у постељу, кад наједаред уплашено скочим натраг; на нешто тврдо сам напипао, које се стаде мицати. Ако се не варам, једна корњача је лежала у мом кревету. Баш сам се предомишљао-дали да вичем: у помоћ! или да се махнем ларме, — кад ме нешто тако уштине у ногу, да сам од бола јаукнуо Опипам се — а оно грдни један рак ми виси о нози. Станем као луд скакати, док сам отресао то чудо с ноге и треснем га о зид. Побегнем у други ћошак собе. Једна грозна мисао учини, да ми се крв следи! „Да ме није домаћин довео у музеј Окенов?!“ — То ми се учинило све вероватније, јер са свију страна чујем сад неко шуштање, сиктање, цврчење. Наједаред ми улети нешто у десно уво. Ја руком тамо и осетим да је неки велики бумбар. Љутито га бацим од себе и чујем како се лупи о зид. Тек што сам се бумбара опростио, опет ме јако уштине нешто у ногу. Чуо сам још од моје дадиље, да неки бумбар хоће у уво да уђе и да су то онда страшне муке; тога се сетих и сав сам дрхтао. Као махнит станем по нози тражити, али бештија мора бити да је даље одмилила; заиста осетим на другом месту где ме штипа. Сад пођем да тражим жигице, како бих свећу запалио, али нигде не нађох. Осећао сам, како све по неким црвима газим. Те муке, које сам претрпио, описати не могу! Нисам се усудио ни тренутак на једном месту стати. Сад се зачу неко јаче сиктање. „Овде мора бити да је једна велика змија — помислим — и та ће ме зацело ујести“ Сад сам се стао бацакати као рањени Ајакс. У помрчини стровалим астал: на њему беху млоге кутије, све се скотрљају доле и чујем, како све гамижу из њих свакојаке ситне животиње. Чега сам се дочепао све сам треснуо о земљу, не узимајући у обзир, да од моје ларме не може нико у кући спавати. И заиста једва једаред ступи тајник са свећом у руци у собу. Одмах схвати красну ситуацију и рекне:

— Та небрижљива девојка ће данас-сутра од целе куће начинити музеј.

Ја сам изгледао као Адам у шести дан створења света, као што га цртају, ди он стоји у среди, а око њега сваковрсне животиње. Јунгавел ме одмах пресели у другу собу, у којој Окен још није основао музеј.

— Овде се немате чега бојати — тешио ме домаћин; — овде се можете после ове мале неприлике слатко испавати.

— Ја се бар надам — одговорим му.

Тајник је имао право. Почим сам себе од главе до пете визитирао и свећом сваки ћошак, сваку кутију и цео намештај добро посмотрио: уверим се да овде нема никаква чуда, ни мртва ни жива. Легнем и закунем се, да ће ми ово бити прва али и последња ноћ у В*-у. Предузео сам себи, да ћу пре зоре побећи из куће тајникове, док се још нису опасне лепотице пробудиле. У тој нади пружим се сад у другом кревету, дочим је корњача зацело то исто чинила у првој мени несуђеној постељи. Ноћ ме мирно прође: заспао сам као топ и на срећу ништа не сањах! Тек зора свиће, а ја већ скочио и брзо се станем облачити, како бих се што пре очистио из ове куће. Врло сам се радовао, што се овако рано пробудих.

— Најбоље би било — продужим моје умствовање — да се уклоним одавде без збогом и опроштаја. Већ у напред видим тајника! Он не би хтео ни чути о мом одласку, који би управо на бегање налик био. Чим стигнем кући, писаћу му, да ми се досадило бити играчка његових госпођица.

Наумио сам, да му врло учтиво напишем, да му не бих повредио њежно очинско осећање. Напослетку ће ми и брат бити задовољан, док чује, шта сам све претрпио од ове чудне тројце.

Док сам овако премишљао, свршим тоалету и баш хтедох поћи, кад ми једна непредвиђена околност осујети цео план. Ја сам се надао, да њежне кћери тајникове још у велико спавају, међутим отворе се моја врата и на моју велику радост уђе Нимрод носећи у руци два нова пиштоља!

— Еј наопако! — уздахнем — ево се опет почиње красна забава! Морам признати да ове љубезне цуре доста рано почињу дневни рад. Само да бих сад могао на сто миља бити одавде!

Нимрод ми ни не зажели добро јутро, већ одмах овако поче зборити:

— Ви сте ноћас својини моје сестре Ернестине толико квара и штете нанели, спрам њених љубимаца тако сте се гадно и немилостиво понашали, да је све то за врло велику увреду сматрам, због

које имате ми сатисфакцију дати. Ја сам ствар већ добро промислила: трипут ћемо пући један на другога.

— Ваљда сте полудели? — викнем уплашено.

— Видећемо — одговори мирно — да-ли сам ја полудела или ви. Погледајмо ствар из ближега. Разбили сте љуску једног морског рака, а то је био врло редак екземплар; једног бумбара ретке врсте тако сте треснули о зид, да је то сиротој животињи живота стало; даље сте разбили седам скупоцених кутија, које су пуне биле најређим бубама Признајете-ли све то?!

— Да ђаво носи колико год буба и бумбара има на свету! — викнем љутито, кад сам видео, да ме због синоћ претрпљених мука још и озбиљно криве.

— Изволите за мном поћи! — одговори Лујза у кратко — оваке увреде се само крвљу могу спрати.

— Маните се, молим вас, ваших лудорија, — одговорим — ја се нећу тући с женама!

— Мојих лудорија? — запита Нимрод, приђе ми ближе и дигне пиштољ; из очију јој муње севаху. — Ваљда се опет бојимо, господине?!

— Свако устезање има свог узрока.

— Како сте наједаред досетљиви постали. Хајд' те само за мном!

— Али кад вас уверавам, да се никако нећу с вами тући? Никад ми не би савест мира дала, кад бих пуцао на човека!

— Не морате цињати, пуцајте у ваздух; и онако сам ја увређена — ја ћу вас онда већ убити.

— Слуга сам понизан!

— Последњи пут вас питам, хоћете одмах поћи за мном?

— Ни по што.

— Е па добро; у свима новинама новог и старог света ћу изјавити, да сте највећа кукавица на свету.

— Молим, изволите само.

— Осим тога ћу вас жигосати што ће вас, док сте живи, подсећавати на ваш кукавичлук.

„Жигосати?“ помислим у себи, „шта хоће она с тим да каже? Од ове може још свачега бити.“ Почео сам се врло непријатно осећати. Лујза дигне пето пиштоља и пође ближе к мени; из очију јој муње севаху. Пробије ме ладан зној. Почнем натрашке корачати. Дрхтао сам као прут. Та фурија све за мном корача и циља ми у чело Напослетку повичем:

— Бегај од мене, махни ме се, грозни ђаволе! Баш сад хтедох ову проклету кућу оставити за навек!

— Заиста хоћете да отпутујете одавде? — запита Лузја необично радосним гласом и спусти пиштољ.

— Не бих сам никад ни дошао био, да ме није брат присилио.

— Немојте тако што рећи, што се не слаже са истином — одговори Лујза озбиљно. — Ви сте од своје воље дошли амо и то не бадава; ми знамо зашто?

— Заклињем вам се, госпођице, да ме никакве намере нису руководиле, кад сам овамо пошао.

— Дакле нисте зато дошли, да мене или коју од мојих сестара за жену запросите?

— Боже сачувај! Вас за жену? Није него јошт' што! Никад на то ни помислио нисам. Шта више ја сам већ изабрао себи једну милу девојчицу, пре него што сам дошао овамо.

— Збиља? — викне Лујза, а глас јој од радости задрхта. Далеко баци од себе пиштољ и мало што ме не загрли. — Имате већ љубазницу? Па што нисте то одмах рекли?

Сад тек нисам знао шта се зби с овом девојком, што ме ево загрли и тако љупко погледа, да сам се скоро истопио од милине.

— Просто зато нисам рекао, што ме нико није за то питао — одговорим.

— А колико би муке с тим уштедили, сирома пријатељу — вели Лујза сажалевајућим гласом. — Ја не бих на вас пуцала, Ернестина не би вас намучила змијом, а Емилија не би вам пустила крв и не би вам истргла најздравији зуб.

— Богме волео бих, бар да ово последње није учинила — одговорим тужно.

— Све би нас као мирне, добре девојке упознали!

— Али, госпођице, заиста не поњам . . .

— Одмах ћете разумети, док вам разрешим загонетку — упадне ми у реч Лујза, која је сваким тренутком све љубазнија постала. — И наша су срца већ поклоњена!

— Сва три срца?

— Да, сва три. Ма да имамо свака по коју мушку страст, што се срца тиче, ипак смо девојке.

— Како се радујем што то чујем.

— Ви се радујете? И ми. Али наш отац! Он је добар и врло нас воли, али што се љубави тиче, ту је прави тиран.

— Како то?

— Он за нас тражи такозване добре партије. Наше ђувегије пак — на нашу несрећу — не могу се таковима назвати са његовог гледишта. Један је богослов, други официр, а трећи сирома уметник. Сиромаси су, а што се пак срца и ума тиче, тим су богатији; а у љубави су прави Крезуси.

— А између ова три сретна човека — запитам смешећи се — који је био тако срећан, да љубав бајне Лујзе задобије?

— Богослов.

— Богослов? — викнем зачуђено.

— Ви ме наравно за сувише дивљу сматрате за тако светог човека?

— Та да; духовни отац и храбра ловкиња...

— Љубав све противности изједначи — одговори Лујза отворено; а зар ви заиста држите да ја не умем мирна и питома бити.

— Шта би вама немогуће било?

— Ох, умем ја тако мирна бити као јагње, кад му с тим могу радост учинити. Али да продужим исповедање. Наш отац неће ни да чује за избор наших срдаца. Нас три сваки дан се молимо Богу да поправи материјално стање наших љубазника да би нас могли запросити. Колико младих људи смо ми већ протерали из В* њима за љубав! Чим се један појави, који би нас хтео узети, нас три одмах склопимо савез; ако једна замка не помогне, већ је готова друга и трећа. Реците искрено, да сте ви здрави и читави остали и сретно се спасли из наших руку, да-ли би узели коју од нас после свега тог, што сте видели и претрпили?

— Пре матору бабу — викнем искрено — поред те би ми бар живот сигуран био!

— Хвала вам на тој искрености — одговори Лујза — то ми доказује да су наша средства врло добра.

Сад се и ја исповедим мојој ново стеченој пријатељици и кажем јој, да ствар исто тако стоји и са мном и да мој брат ни не снева да ја љубим моју Марију.

Док смо се ми овако исповедили, помоли се једна дивна глава кроз отворена врата а и један дугачак нож. Глава као да се здраво чудила, како се нас двоје пријатељски разговарамо.

— Уђи само, Емилија! викне Лујза — склопили смо мир. Ког смо ми за нашег непријатеља сматрали, тај има већ љубазницу, немамо се дакле чега бојати.

Дифенбах уђе и у разговору тако је мила била, да то никад не бих сам веровао у оном ужасном часу, кад ми је зубе трзала. На скоро се појави и Окен. Све три ме мољаху да им опростим због оних мука, које сам од њих претрпио а уједно ми исповедише, да би ме данас још горе мучиле, да се нисам случајно Лујзи исповедио.

И тако стечем три пријатељице. Морам признати да их овако дивних никад имао нисам. Морао сам обрећи, да ћу још неколико дана остати у В*. Да би увиделе, како сам им добар пријатељ, почнем радити код домаћина у њихову корист и предузео сам себи да нећу отпутовати из В*, док тајник не дозволи да му кћери пођу за ким их срце вуче. То ми и испадне за руком. На три недеље после мог одласка из В*, пође свака за свог драгог. Тајник пак прими на себе, да ће код мог брата израдити дозволу за мене да узмем моју Марију, што је сретно и изгаздовао.

Никад се још мој драги брат није тако слатко насмејао, него кад сам му испричао моја страдања у гостима!

ГРОБОВИ ЗНАМЕНИТИХ СРБА,

што су им кости у Новом Саду укопане.

Пописао их Др. И. О.

(Свршетак.)

Г) У алмашкој порти.

1. **Арса Теодоровић**, сликар Рођен у Панчеву а умрьо и сахрањен у Новоме Саду, и то кад се уђе у порту кроз западну капију одмах на десно уз ограду; на гробу има један скроман мраморан крстић, на којем стоји име Арсе Теодоровића и ови бројеви: 1785. † 1832. То би као значило, да се Арса родио 1785., а умрьо 1832. године, но обе те године назначене су сасвим *погрешно*, као што је то доказано у „Јавору“ за 1888. бр. 8. Арса је умрьо 13. фебруара 1826. г, а родио се око 1768. г. Прича се да је пок поп Коста (Маринковић) на опелу Арсе Теодоровића у алмашкој цркви, коју је Арса сликао, своју беседу овако почео: „Посредје церкви *твојеја* воспоју тја.“ Арса је моловао цркве и портрета. Цркве је сликао у Баји, алмашку у Новом Саду (није целу), Будиму, Митровици, Араду, Бечкереку, малу у Вршцу — свега 26 цркава, од којих му се особито одликује (по Каницу) рад у цркви пакрачкој. Од ликова израдио је особито добро лик Доситија Обрадовића, који веома хвали Павле Соларић у Доситијевом „Мезимцу“, те га је Соларић дао у Бечу резати и уз „Мезимца“ раздавати. (У „Јавору“ од 1888. има о Арси Теодоровићу три чланка.)

2. **Јован Јовановић Кищјанош** дед Змаја Јовановића, песника српског. Беше малена узраста, па га прозваше „Кишјаношем“ — малим Јовом —, које име и унуци његови носе, па и наш *Змај* пре овога имена звао се „Кишјанош“ или „Киш“. Отуда се може разумети и онај стих у песми Владислава Каћанског Ђури Јакшићу у „Даници“ за 1860., стр. 580:

Паднемо л' оба — па с отим боље,
Бићемо скупа у гробу ви'ш:
Но ко ће гроба нам да опоје?
Та како ко ће, да шта је *Киш*.

Кад су много доцније изишле Владисављеве песме у збирци, дотле се већ име „Киш“ прилично и заборавило поред новог имена песниковог „Змај“, те је онда Владислав према томе у збирци оне стихове изменио. Овај Јован Јовановић, дед Змајев, добио је угарско племство за своје заслуге приликом копања Францовог канала (започето копање 1793. год.), но скромност Змајева, и остале му браће, чини, да они те титуле не употребљују у својим потписима.

3. **Марија пл. Јовановића рођ. Гаванска.** Рођена је 1816. г. у Сентомашу. Умрла г. 1850. у Н. Саду. Ово је мати песника нашег Змаја-Јована Јовановића. Нека је и овде забележено име Српкиње, која је родила своме народу таква сина!

Д.) У успенској цркви и порти.

1. **Михаило Продановић,** пуковник. У новосадској успенској цркви, таки на лево поред женских врата, има у зиду узидана црна мраморна плоча, на којој су у испупченим сликама, извајани војнички амблеми, заставе, мачеви, копља и грбови: један са три орла, а други са четир полумесеца. На плочи тој има на црквено-словенском језику натпис (види га целог у „Јавору“ за 1885. бр. 1.) у којем се каже, да ту лежи Мих. Продановић од ужичке Каменице, обрштар славонске пешачке бродске регименте, који је поживео 55 година и умрьо 14. априла 1761. а сахрањен у успенској овој цркви 1768 На натпису се не тумачи од куда је то, да је Михаило умрьо 1761. а да је у овој цркви сахрањен тек 1768. но прича се, да је он умрьо речене године у Винковцима, па га је родбина после седам година у Нови Сад пренела. О овом јунаку српском, који се особито одликовао у аустријском седмогодишњем рату за наследство код места Донауверта, има и народна песма. Уредник „Јавора“ је у једној рукописној песмарици од пре скоро 120 година наишао на једну народну песму о Продановићу, која овако почиње:

Нити зоре ни бијела дана
Паде магла од неба до земље,
Окол' бела града Донаверта
Пак покличе вила загоркиња,
Са висока дела Шеремберка
Те дозива граду Донаверту,
По имену младог команданта
Михаила баш *Продановића*:
Што си лег'о млади команданту
Ето на те сва сила Бабурска
(баварска) и т. д.

Ова народна песма преведена је и на немачки језик, те ју доноси целу велико илустровано дело „Die Donau“ од Александра Хекша (1881 год.), и ево како гласи у том преводу горњи почетак:

Die Serben in Donauwörth.

Noch vor Frühroth war's und hellem Tage,
Nebel fiel vom Himmel auf die Erde
Rings um Donauwörth. die weisse Feste;
Auf! Erschrie die Wila vom Gebirge
Her vom hohen Gipfel Schellenberges
Rief hinein in Donauwörth. die Feste,
Rief bei Namen an den Kommandanten
Michaël Prodanović den Helden:
„Auf dich rückt die ganze Macht der Baiern,
Zu Umzingeln Donauwörth, die Feste etc.

На крају песме се вели, како је фелдмаршал Бернклау јавио царици, како се Продановић одликовао јунаштвом, те му она пошље свој лик у златној медаљи:

„Diese (царица) schickt ihr Bild in Goldmedaille
An den jungen Held Prodanović:
Lohn für deine Tapferkeit und Treue.“

У порти цркве ове успенске сахрањена су још и ова два официра:

2. **Јован Јанковић,** капетан. Умрьо 1816. године. Има велика плоча на зиду црквеном за олтарем.

3. **Василије Петровић,** ц. и кр. мајор. Умрьо 1820. Каменит крст код јужних врата десно у зиду.

4. **Гаврило Бајчевић,** „краљевских школ восточно-народних круга Бачкаго управитељ,“ као што се сам званично потписивао. Сачувани су многи циркулари његови на подручно учитељство му, који су врло занимљиви и могу послужити као драгоцено градиво за доба од 1812, па све до 1847. године, јер су сви ти циркулари уведени у „Протокол

школски“ за читаво то време од 35 година. Године 1888. почели смо ми у „Јавору“ (стр. 73) да доносимо тај рукопис, који нам је у препису доставио г. Атанасије Костић, учитељ Бач-Фелдварски, но како је у то доба почео да излази „Нови васпитач“ под уредништвом Мите Нешковића, то смо држали да овај материјал боље иде у педагошки часопис, те је тако и г. Костић био нашега мишљења и рукопис тај Бајчевићевих циркулара штампао даље у „Новом васпитачу.“ Године 1807. написао је Бајчевић и издао у Будиму: Тетралог или бесједа помежду четиреми, на овјечненије бесмертнија памјати г. Теодора Филиповића, прав доктора.“ Као што нас један уважени грађанин новосадски уверава, пок. Гавра Бајчевић није умрьо природном смрћу, него је у буни насилно удављен дизгом у својој кући, која беше на житној пијаци у Новом Саду. мала кућица на месту, где је кућа браће Кенигштетлера. Гав. Бајчевић је сахрањен у успенској порти, и то кад се на јужна врата портанска уђе одмах на десно уз ограду. Али се право место незна, јер на гробу нема баш никаква обележја. Не можемо прећутати, а да овде не напоменемо, да је Бајчевић био врло чудновате природе човек; овамо школски надзорник, старатељ о дечијем васпитању, облагорођењу срца и ума, а овамо је по уверавању савременика његових и оних који су га из ближе знали, био човек пун страсти, врло ниских страсти! Устручавамо се чисто рећи, да је био од суграђана својих презрен, а све са мрачних страна његова карактера. Због чега смо га нанизали овде у ред знаменитих покојника, видеће се из онога, што смо напред рекли: беше 35 година школски управитељ бачких школа, издавао је корисне наредбе учитељству а радио је нешто и у литератури.

5 **Стеван Стефановић**, писац *прве српске драме*, којој је наслов: „Смрт Уроша петаго, последњег цара српскога. Ужасно жалосна игра у пет дјествија. Г. С. Стефановича.“ Ово је дело штампано трошком Конст. Каулиција новосадског књижара г. 1841. а прештампао га је г. 1864. Ђорђе Стајић у Београду. Наш уважени књижевник г. Јован Ђорђевић и наш критичар др. Милан Савић износе нам врлине овога дела, особито кад се узме да је дело то писано још скоро пре 70 година, јер се оно још год. 1826. у Новом Саду представљало под управом пок. књижевника српског Атанасије Николића, па је и сам писац играо у њему, и то улогу Краљевића Марка. Оба ова наша књижевника хвале дело ово у главноме, нарочито кад се узме у обзир, да га је писао младић од 18—19 година. До скора се није знало ни за гроб Стевановићев, а сада нам у Летопису (књизи 161.) прича др. Милан Савић, да је нашао на рођаке — рођену сестру Стевана Стефановића, — те да је од ње дознао, да је Стеван сахрањен у успенској порти, лево од северних црквених врата, онде, где је мраморни крст, на којем стоји име рођаке његове (сестрине кћери) Јулке удате Суботић. Стеван Стефановић је умрьо крајем 1828. или почетком 1829. године, тек што је навршио двадесету годину. У Летопису читамо, да ће „Матица српска“ плочом означити, где леже кости овога даровитога младог Србина.

Е) У саборној порти.

1. **Ђорђе Магарашевић**, бивши професор гимназије карловачке и новосадске. Родио се 10. септембра 1793. у Адашевцима, а умрьо лицем на Богојављење 1830. у Новом Саду. Тачније обележио је гроб његов проф. А. Сандић у „Стражилову“ за год. 1887. бр. 35 Но на гробу му нема ни данас никаква знака. Он је био оснивач и први уредник „Српског Летописа“ (1825 год.) још пре него што је „Матица Српска“ основана. Знаменито му је дело „Пут по Србији,“ „Историја најновијих европских приклученија“ и „Кратка всемирна историја.“ Оставио је у рукопису више својих дела историјских и филолошких. Године 1885. донео је „Јавор“ опширну студију о животу и раду Магарашевићевом из пера његова унука г. Ђорђа Магарашевића, сада професора срп. вел. гимназије карловачке.

2. **Коста Маринковић**, парох новосадски и писац српски. Рођен 1784 у Новом Саду, где је и умрьо 1844. године. Он је отац врлога српског лекара и књижевника пок. дра Вука Маринковића. Од њега су изишле ове књиге: „Плач Рахили“, „Откровеније Америке“ (превод) и „Толкованије свјашчених евангелиј.“ Као што М. Ђ. Милићевић у своме „Поменику“ прича, поп-Коста је био онај свештеник, што је рекао оном младићу, кад је казао да „иде у владике“: — Слава богу, а ко ће клепати?!“

3 **Тодор Филиповић** (**Божа Грујевић**). Рођен у Руми а умрьо 1807 г. у Новом Саду. Био је професор на харковском университету. Кад је прота Ненадовић ишао год. 1804. са Јованом Протићем у Русију у српској народној ствари, а они склоне Филиповића да остави руску службу и да иде с њима у Србију. Онде је написао прво уређење управног савета у Србији. Опширније о свему у „Поменику“ Милићевићевом и у „Мемоарима“ проте Ненадовића. На гробу нема никаква обележја.

4. **Манојло Јанковић** (1758—1792). Ђорђе Рајковић му је лепо описао живот у матичином Летопису. (Књ 126.) Он је у Хали слушао медицину, у Лајпцигу се познао с Доситијем Обрадовићем и мисли се да му је овај улио жељу, да подигне штампарију у Новом Саду, али је наишао на несавладиве препреке. Тек његов брат Јован доби привилегију за штампарију, коју по смрти својој остави своме сину Павлу (в. 5) Због радова својих у природним наукама изабран је од природњачког друштва у Хали (1788 5. марта) за редовног члана. Радови: „Трговци“, шаљива игра од Голдонија, „Физическоје сочиненије о исушенији и разделенији воде у вардух,“ „Животописаније ђенерала Лаудона,“ „Благодарни син“ (превод) и „Зао отац и неваљао син.“

5. **Павле Јанковић**, синовац пређашњега, штампар у Новом Саду и накладник српских књига. Тако је његовим „иждивенијем“ изишло 1825. године: „Млади Товија“ Милована Видаковића, а 1839. Пјесн ироическа о св. Георгију“ опет од Милована Видаковића. Надгробна му је плоча до поп-Костине уз зид на левој страни ограде, кад се уђе на велику капију у порту, а на самоме гробу има мраморну плочу. У тој костурници сахрањен је и стриц му Манојло (в. 4.)

6. **Стеван Николић** из Чуруга. Основала је кћи му Вата стипендију за ученике, коју годишње уживају два српска младића, а под именом оца свога Стевана Николића, који је овде сахрањен Оставина се састоји у лепој на спрат кући на новосадској главној пијаци (сада под бр. 40.)

7. **Василија (Вата) Михајловић**, кћи пређашњега. (Види 6.)

8. **Сава Вуковић**, покретач за оснивање срп. новосадске гимназије. На гробу му је плоча пред јужним црквеним вратима, на којој се од најновијега доба налази овај натпис: „Под плочом овом вечни сан борави *Сава илем. Вуковић*, од Берегсова, први основатељ новосадске српске гимназије, рођ. 1737 умрьо 1810. Благодарни праунук Димитрије Мица Поповић, актуар патроната гимназијског.“ Пре тога не беше ту никаква видљма натписа, те је слабо ко и знао, да ту лежи тај велики добротвор народни. О жалосној судбини његова сина Алексе види „Јавор“ за 1890. бр. 25.

9. **Алекса Везилић**. Алекса Везилић је живео најпре у Ср. Карловцима, где је учитељевао. У Летопису за 1826 (књ. 5.) спомиње се његово име у биографији Кирила Араницког професора карловачке гимназије, и ту се међу осталим вели: „Пун ревности дође (Араницки) после у Карловце, гди годину дана проведе, ползујући се много науком *славног свог учитеља Алексија Везилића*, који љубов муза у његовом сердцу већ запаљену, приљежно ранио, неговао и управљао.“ После је Везилић постао краљ. проинспектором наших народних (националних) школа у округу велико-варадском (1788 год.) Ко су били ови проинспектори може се видити из писма Уроша Несторовића Копитару, које је проф. Миклошић год 1872. у Матичином Летопису (књизи 113.) изнео. Алекса Везилић је написао г. 1785 „Краткоје сочиненије о приватних и публичних дјелах“ (штампано у Курцбековој штампарији у Бечу, а 1792. године изишло је друго издање тога дела. Ово је као неки „Briefsteller“ са три оде на крају). Даље је написао „Краткоје написаније о спокојној жизни“ (1788. у Бечу, друго издање 1814. год.) Стојан Новаковић вели у својој „Историји српске књижевности“ стр. 207. (другог издања): „*Прва књига стихова* јесте у нас Алексија Везилића „Краткоје написаније и т д Ово дело има два одељка: у првом су разне песме, а у другом „описаније ревносних и знатних мужеј от рода сербскаго.“

10 **Др. Нестор Мандић**. Промовиран 1804. за доктора медицине и магистра ветеринарских наука. Без ових последњих није се у оно време могло постати варошким физиком. Др. Нестор Мандић је био варошки физик у Новом Саду. Он је био отац министеријалнога саветника, велеуваженог госп. Тодора Мандића Сахрањен је на северној страни мало подаље од зида цркве ове саборне.

Др Нестор Мандић је био слушалац славнога Петруса Франка у Бечу и као лекар уживао је велико поштовање међу грађанима новосадским.

11. **Јулијана В. Михајловић**, добротворка народна. Оставила је 8000 фор., да се половина прихода отуда даје сиромашним удавачама Српкињама, а друга половина сиромашним српским удовицама.

Ж.) У св. николајевској цркви.

1. и 2. **Јован и Марија Трандафил**, велики добротвори српскога народа, који су оставили имање своје у износу око по милијона форината на добротворне цели. Они су се постарали за сирочад без оца и мајке, за пострадале трговце и занатлије, за сироте удаваче, за издржавање цркве и т. д Јован је умрьо 1862., а Марија 1883 године. Њиховим закладама има да рукује „Матица Српска“, правосл српска општина новосадска и и поглавица цркве наше, митрополит карловачки. Јовану и Марији Трандафил даје општина новосадска четири пута преко године парастос и то на св. Јована, на дан Марије Магдалине, за тим о св. Николи и на Тодорову суботу по жељи покојне Марије, коју је у тестаменту своме изразила. У кратко ћемо овде назначити шта су ови велики добротвори народни своме народу завештали, да се види какви су им они меценати: 479 великих ланаца земље на новосадском хатару остављени су на ђачке стипендије; кућу једну на спрат на пијаци оставили су саборној цркви; једна двокатна кућа у лебарској улици намењен је на ту цељ, „да се две сироте православне вере девојке из њеног прихода сваке године удају; друга кућа у лебарској улици одређена је на сироте удовице и пострадале немоћне трговце или занатлије; кућу двокатну у ћурчијској улици (бр. 1790), у којој се Марија Трандафил родила, оставила је на издржавање св николајевске цркве; а главни наследник имања њиховог је по тестаменту покојне Марије: „*Заведеније Марије Трандафил за српску православну сирочад.*“ На ту су цељ одређене све остале куће њихове и сва земља, којом иначе није расположено. Овим заводом руковаће „Матица српска“, докле је у Новом Саду, а ако би се „Матица“ куд преселила, онда срп. правосл. црквена општина. Приходи ће се капитилизирати и док вредност и готовина буде износила 300.000 фор. онда ће овај завод у живот ступити. Вредно је да овде изнесемо и пред ширу публику, како је пок. Марија Трандафилова лепо замишљала себи ову своју задужбину за сирочад. Жеља је њена и наредба у тестаменту, да се за 100.000 фор. сазида здање, у којем ће се овај завод сместити, а осталих 200.000 фор. за издржавање завода и сирочади. Па онда се у тестаменту даље вели од речи до речи: „Цељ је овом заведенију, да од мушке српске православне сирочади, која после оца и матере остају сирота и без имања, образује побожне православне Хришћане, честите синове свога народа, радене вредне и поштене људе. Да се ова цељ постигне, наређујем: да старатељство мог заведенија по своме најбољем увиђењу према чистом приходу одређених добара, односно капитала, онолико спрочади српске народности православне вероисповести од 6 до 12 година, доброг владања и од поштених родитеља, ма где они рођени били, здраве телом и душом у кући мог заведенија прими, са станом, пристојном храном и за све једнаким оделом снабде, колико се из прихода означених добара без повреде главнице издржавати могу. Сваки такови питомац има се по навршењу дванаесте своје године било у месту, било на страни дати да изучи какав један од корисних, код нашег народа до сад по худој срећи ређих, такозваних „немачких заната“, као што су примера ради: браварски, зидарски, столарски и др. Сирочад умно даровитија пак, нека се према приходу заведенија шаљу у такозване стручне индустријалне школе, да свој ум теоријом поткрепе и народу са те стране од користи буду. Од прихода овог заведенија има старатељство „Матица српска“ односно српска православна општина у Новом Саду, сваке године одвојити једну довољну своту, и из те образовати засебни резервни фонд, из кога ће се свакому питомцу кад занат како ваља изучи, или индустријалну школу сврши, уручити свота од 500 фор. да њоме набаву оно, што је најнужније за отпочињаье његовог рада у у животу. — Старатељство овога мога заведенија умољавам, да назида за заведеније ово згодну кућу са тим расположењем, да има у њојзи све, што је како за негу здравља мојих питомаца нужно, тако и за њихово домаће светско изображење потребно и

целисходно; да живот у заведењу и изображавање питомаца одреди правилима, која су за постизавање цељи најбоља и најнапреднија. Да за надзор и управу овога мога заведенија изабере и постави нарочитога управитеља; човека поштена, савесна, но ако је могуће без рођене деце, иначе не сувише оптерећена својом фамилијом, који је толико стар, да је искусан и способан, а не толико стар, да не би дужности својој одговарати могао. Управитељ овај да има свој стан у заводу, да управља и води сву бригу о заводу и његовим потомцима у кући и ван куће, ако се уче у месту или на страни; да сматра питомце мога заведенија све без разлике као своју децу, да са њима заједно ручава и вечерава, да их у свему руководи и у здрављу очува као брижљиви отац. За овај труд и бригу да прима из прихода овога заведенија плату равну са платом професора средњих државних школа (гимназије, реалке), али да је за овај посао одговоран старатељству овога заведенија. Управитељу заведенија стављам у дужност, да добро испитује и испита дарове и способности питомаца мога заведенија, те према томе да подноси старатељству заведенија свагда предлог, који питомци да се о трошку заведенија дају на занат у месту или на страни, а који да се о трошку заведенија изучавају даље у индустријалним знањима и наукама. Сви питомци мога заведенија, били они на занату или на наукама, било у месту или на страни, да стоје под непосредним надзором управитеља мога заведенија, који ће их обилазити и надгледати и старатељству заведенија јављати, како се уче и владају. Ко се од мојих питомаца добро не учи и не влада како прописују правила мога заведенија има се из мога заведенија за навек као недостојан отпустити. — Суд још није рашчистио оставину Трандафила Јована и Марије и тако још нису ступила у живот њихова доброчинства, али, и то ће сад већ скоро доћи у свој ред. Што се тиче „Завода за сирочад,“ ту се мора чекати, док фонд на 300 000 ф. не нарасте. Нека је вечита слава овим великим добротворима народним!

3. Старешина породице **Богдан**, са своја два брата. Један се од њих тројице звао *Недељко.* Ова породица је сазидала Николајевску цркву у Новом Саду и издржавала свештеника и све што је цркви нужно. Пре тога је била црква та од дасака. Кад се последњи члан ове породице, која је изумрла, а то беше мати уваженога грађанина новосадског и бившег варошког великог капетана г. Ђорђа Камбера, удала г. 1809. онда њен супруг Јован Камбер уступи цркву св. николајевску православној општини и тако је ова од тога доба цркву издржавала до револуције г. 1848—49. Кад је у буни црква ова изгорела, биле су развалине све до 1862. год. и онда изнова подигоше ту цркву Јован и Марија Трандафил, те су све до смрти ове последње (1883. год.), цркву ту и издржавали, свештеника, црквењака и певца плаћали, сазидали једну кућу уз цркву за стан свештенику а другу црквењаку. После смрти Марије Трандафилке остала је једна лепа на спрат кућа у ћурчијској улици (бр. 1790.), те се од прихода те куће издржава та црква, која је међутим својина срп. правосл. црквене општине новосадске. Сад у цркви овој почива стари Богдан (у женској препрати) са браћом, а пред њим на среди цркве Марија Трандафил, а ближе олтару изнад ње пок. Јован, муж јој са двоје прерано преминуле дечице им: Костом и Софијом.

3.) Додаци и примедбе.

1. Др. **Лаза Станојевић**, некадањи професор пештанскога универзитета, који је 1879. године у 75. години живота свога преминуо у Новом Саду, сахрањен је на новосадском *римокатоличком* гробљу, јер је био до душе Србин по народности, али му је отац због женидбе са римокатоличкињом на захтевање своје љубе примио римокатоличку веру и сву децу дао крстити на ту веру. Покојник је био у своје млађе доба врло на гласу са своје учености и он је предавао на универзитету пештанском хемију, механику, физику. Био је доктор у филозофији и члан утемељач пештанског друштва за природне науке и више других научних друштва. Као умировљен професор живео је у Будиму, Винковцима (где је и нешто поседа имао), Черевићу, Каменици, Темерину и последњих 14 дана у Новом Саду, где је и умрьо. Сновац његов, новосадски практични лекар др. Лаза Станојевић, постарао му се онда за леп укоп.

2. **Моја Љубибратић**, брат генерала Јеслте (који се писао и Јероним) Љубибратић а умрьо је у Новом Саду 1816., као обршта)

у пензији, но ја не знам у коме је гробљу сахрањен. (Види „Летопис“ 128. стр. 72).

3. **Ефимија Љубибратића рођ. Рашковић**, рођ 1736. у Србији близу Старога Влаха на реци Рашки, отуд Рашковић. Била је удата први пут за Јована Чарнојевића, спахију футошког. Мати ефимијна била је рођена сестра патријарха Арсенија IV. У књизи 128. „Летописа“ наш незаборављени покојник Ђорђе Рајковић описујући живот генерала Љубибратића, доноси врло лепе и занимљиве белешке и о жени му. овој Ефимији, која је у Новом Саду као удовица живила у својој кући до гостионице код „зеленог венца“ у кући доцније Јована Хаџића-Светића, а сада Стефановића Футожанина. Ефимија је, по причању Рајковићеву, који је имао поуздане изворе у актима новосадске варошке архиве, чинила многа добра — имала је велико имање, — те је прилагала на школе и одевала сиромашну школску децу. куповала црквама путире, рипиде, плаштанице, проти новосадском Авраму Благојевићу, који је био ревностан проповедник слова божија, поклонила је појас, што га је сама златом везла на црвеној кадифи. У рату : Турцима издржавала је пет регрута. Пред смрт је по мерила памећу, а умрла је насилном смрћу: 6 (18.) марта 1816. ноћу увуку се неки зликовци у њезин стан и — угуше је. Било јој је онда 80 година. Тако прича Ђ Рајковић по званичним актима. И за њу не знам на ком је гробљу сахрањена, с тога је мећем овде у „Додатак.“

4. **Мита Стакић**, некадањи сликар. умрьо је у младим годинама и сахрањен је на алмашком гробљу. Познаници његови из шездесетих година уверавају, да је пок. Мита Стакић био изврстан млад сликар, радио је цркве, иконе и портрете, а зарад хлеба „на сушног“ моловао је и фирме! И отац му *Арса Стакић* био је сликар и умрьо је у Нов. Саду.

5. **Ника Стојановић**, умрьо у убогом дому у Н. Саду. Ми смо га познавали у старијим годинама његовим, пред смрт му, и знамо да је био на гласу као *ботаничар*. Знао је сваку биљку, писао је о њима и састављао лепе хербарије, за које се данас не зна где су. Наш Змај је написао некад у своме листу једну шаљиву истиниту причицу, у којој Ника Стојановић игра улогу, а уз Нику сам Змај, па Ђура Јакшић, као сликар, др. Јов. Андрејевић, Нова Радонић, Ђока Поповић и др. Кога ова ствар занима може прочитати „Шалу“ у бр. 2. „Змаја“ од год. 1868.

6. У Новом Саду је преминуо и сарањен и **Петар Костић**, ц. и кр. капетан, отац нашега милога Лазе Костића, уваженог песника српског.

7. Поводом овога чланка пише ми наш врли књижевник Мојо Медић ову врло занимљиву белешку, на чему му врло лепо захваљујем :

Гроф **Павле Бранковић** од Подгорице у Лици у селу *Добросељу*. Често сам још као дијете слушао, како моји сељани спомињу „грова Бранковића,“ а сјећам се и пјесме, која је почињала :

„Полећело јато голубова
Испред двора Бранковић-мајора . . .“

јер он је био тамо као мајор на кордуну око 1840. године. Слушао сам од једног старог официра, да је ишао к цару у Беч, да се жали због неке неправде, али то нијесам прибиљежио.

Но да је тамо служио, то нам свједочи и она каменита плоча. која је с јужне стране узидана у олтарни зид добросељске цркве, јер у њу је мајсторско длијето усјекло тугу родитеља за њиховом јединицом *Павлином*. Натпис је *српски* и *њемачки*, а први је оваки:

„Овде почива единољубно дѣте нѣговіи яко ожалостѣніи родитеља *Павлина грофица Бранковић* рођена у години на 20. Августа 1838. а на 7. Маја 1841. умрла.“

О овој младој грофици сачувала се и пјесмица једна до данашњег дана, а гласи овако :

„Лијепа је ливада зелена,
Још је љепша Паја Бранковића;
Хвалила се ливада зелена,
Да је младу косац закосио,
Одговара лијепа ђевојка:
Њу је млађу момак испросио.“

Оволико с моје стране за сада, да би нам живот грофа Павла био и гледе породице му познатији. (У „Подунавци“ од г. 1857., кад ју је И. Сопрон у Земуну уређивао, има животопис и слика грофа Павла, коју је израдио сликар Ст. Тодоровић.)

8. Кад је већ штампано било оно напред о Зах. Орфелину онда ми је стигло писмо од Јована Бошковића, професора велике школе у Београду, са одговором на моју молбу, да ми што рече и о Захарији и ево шта ми је штовани тај пријатељ и књижевник наш одговорио : „**Захарија Стефановић**, потоњи *Ор*-

фелин, рођен је у Вуковару године 1726. Кад му као учитељу није баш све глатко ишло, надене сам себи елегијско име *Орфе-Лин (Orpheus Linus)* (*Orpheus* је био грчки певач из митолошког доба, занео је и очарао својом песмом дивље животиње и стење и камење, а *Linus* је био такође грчки певач из Тиве, учитељ Орфеја и Херкула; напослетку га је Херкул лиром убио. Др. И. О.) Доцније беше канцелиста код митрополита Павла Ненадовића. За тим отиде у Млетке, где је саставио неко друштво за словенско-српску књижевност. Напослетку се посвети сликарској и медорезној уметности. Беше писац пун знања и неуморно вредан, дела му знате. (Некоја сам навео, а друга се могу видети у „Библиографији“ Стојана Новаковића. Др. И. О.) Умрьо је у Новом Саду, а где је укопан, не знам. Павле Шафарик, из кога ово вадим, каже да није могао наћи његових рукописа у Карловцима. Више о њему можда ћете наћи у „Rječniku umjetnika“ од Кукуљевића код имена Орфелин. Димитрије Руварац пише о њему у Чупићевој Годишњици, која се сад штампа.“ — Како овај попис наших покојника не мисли бити опис живота и рада њихова, не као што рекох напред, само списак у Новом Саду сахрањених знаменитих Срба, који тек по коју заслугу њихову износи и спомиње, то упућујем штованог читаоца на оне изворе, што их уважени г. Јов. Бошковић наводи. а овом приликом нека прими г. Ј. Бошковић моју најтоплију захвалу, што ми се молби тако лепо одазвао, те ми још и многе друге занимљиве податке о нашим писцима саопштио, који нису изнесени овде, него које ћу саопштити засебно у „Јавору,“ јер се не односе на писце, који су у Новом Саду сахрањени.

9. **Данило Бига**, ц. и кр. мајор, уважени и добри „Чика Бига,“ сахрањен је на успенском гробљу

10. У овоме списку знаменитих покојника ваљало је да су побележена и имена митроносних некад глава, новосадских **владика**, који су у Новом Саду сахрањени, међу којима је било и књижевника (н. пр. Георгије Хранислав), али зарад краткоће времена морадох ово одложити на доцнија времена или пак оставити другима, који су вештији овоме послу и који имају за ову ствар бољих извора, а ја наведох само владику Платона, којега сам познавао жива. Од осталих владика бачких не знам за свакога појединог, који је од њих умрьо у Н. Саду и где је сахрањен, који ли је пак преминуо у другој којој дијецези или у туђини и с тога се то мора разгледати и простудирати, нашто ја сада немам времена а друго имамо ми људи, који су на то већма позвани.

11. Ја нисам ближе назначивао место, где је ко сахрањен: јер на чијем гробу има обележја, тај ће се покојник, кад се зна на којем је гробљу лако наћи, јер су гробља наша мала, а на чијем гробу нема никаква знака, томе не знам ни ја право место назначити, него сам само по сведоцима забележио на ком је гробљу. Како су наша гробља неуређена, то није ни могуће описати или бројевима означити ону грудву земље, где управо који наш драги покојник своју вечност проваља. С тога сам могао само овако неки *списак* наших знаменитих покојника да саставим, који су помрли и сахрањени у Новом Саду и да назначим у којем гробљу новосадском.

12. Наравна је ствар, да оваки попис може и готово рећи мора испасти непотпун и ту је увек отворено поље допуњавању и исправљању. Ја према мојим другим пословима нисам могао одвећ много времена да употребим на читање гробних натписа на плочама и крстовима по гробљима, да испитујем старе људе и да преврћем по старијим и новијим књигама. Колико сам могао чинио сам све то и ови су ретци резултат тога маленога труда мога у тражењу и распитивању. Доколније и вештије наше родољубе, који поштују светињу наших гробова, којима је мио и драг спомен наших заслужних покојника, молим да овај посао наставе, да овај мој списак допуне и да побележе и оне наше некадање дичне синове, које сам ја нехотице или из незнања превидео и обишао.

Нека је слава нашим дичним покојницима

СТАРА ПИСМА.

I.

Писмо архимандрита Герасима Зелића дру Јов. Хаџићу-Светићу.

Любезни Гдинъ Іоанъ здравствуите!

Никадасе я небы надао даћете Вы куда отићи, и на дуго врѣме заостати пріе негобысе мы видѣли и мало пріятельски разговорили, будуђи я у істо врѣме болестанъ у постельи, слао самъ мога Дяка послѣ толико дана у Пешту питати за Васъ, и казао мы е Гдинъ Мостарски дасте отишли кући, помислiо самъ дасте пошли у дружству с' оніемъ учителѣмъ из Тріесћа кой е с' Вами къ мени долазіо, али послїе казашеми у Пешти дасте Вы неколико дана послѣ Істога отишли из Пеште, и то міе дало мислити за кой узрокъ ніесамъ имао срећe пріе Вашега ѿхода Васъ загрлити и прочая.

Вами е позната моя судбина, а сувише колико самь я имао желю послѣ четири лѣта, изићи измеђю нѣмаца и Грка, за доћи међю мою милу націю и браћу србле да међу истиемъ оставимъ мое кости, алисамсе у овоме много преваріо ербо у Бечу самъ оставіо Нѣмце и Грке, а у Будиму самъ нашао мачаре и латине, и тако засе ненаходимъ ни наймањега у моией всегдашнѣи скорби утѣшенія, ђегодъ коме дођемъ на посѣщеніе или два или тры на путу сретемъ дасе разговараю, нечуемъ другога езика, него мачарски и латински, и какосусе у Бечу неколика србина понѣмчили и погрчили у езику, тако и у Будиму срби су се помачарили и полатинили и валя дасе стиде пред-амномъ своймъ матернимъ езикомъ говорити или дамисе покажу да су люди много учени у толико туђіе езика, а я незнаюћи ни еднога ни другога него материнъ. и сасвимъ тіемъ обишао самъ Европу и частъ Азіе ако и ніесамъ знао колико ови толико езика и прочая, у Бечу дошао бими о вашаріе кой србинъ да ме посѣти, а овће хвала Богу у толико мѣсеци невићо кодъ себе ніеднога како будимлянина тако ни странога.

С' овіемъ остаемъ Васъ грлећи с' вашіемъ родительи.

У Будиму 25-га януаріа 1825.

Герасімъ Зеличъ
архим. М. Крупе далматин.

П. Ш. Ако живъ дочека пролѣћа мораћесе вратити у Беч (долази још једна реч, која се не може да прочита).

* * *

Цело је писмо писано туђом руком, можда онога „Дяка", што се у писму спомиње. Само је потпис и постскрипт Зелићевом руком и види се да му је рука јако дрхтала.

Адрес на писму гласи: An den wohlgebornen Herrn Herrn Johan Agÿty zu Neusatz. А Хаџићевом руком: Пріими 29-га ян. п. р. 1825 у Н. Саду Ј. Х.

Живот Герасима Зелића врло је буран и пун разноврсних догађаја. Он га је сам описао у дебелој књизи (са 643 стр.) године 1823., дакле на две године пре овога писма, а наслов је тој његовој аутобиографији: „Житије, сирјеч рожденије, воспитаније, странствованије и различна по свјету и у отечеству приклјученија и страданија". Дело је ово његово опширно рецензовано у Wiener Jahrb. d. Lit. 1826. Овај његов животопис прештампан је у новије доба у „Народној библиотеци" браће Јовановића у Панчеву.

Зелић је рођен у селу Жегару у Далмацији 1752. године, а умрьо је као заточеник у Будиму 1838. г.

Исте године кад је ово писмо писао, па после два месеца дана, (8. марта 1825. год.) завештао је Зелић 6000 фор. и доцније додао још 2100 фор. на васпитавање православних младића из Далмације за свештенике православној цркви у Далмацији. Тај фонд износи данас преко 26.000 фор.

Вредно је прочитати његово „Житије" или бар кратак животопис у Милићевићевом „Поменику" стр 175. Ту ће се видети, да је Зелић разговарао с царем Наполеоном I, са пољским краљем Станиславом Поњатовским, да је видео царицу Катарину II. и цара Јосифа II., за време бечког конгреса 1815. био је у Бечу, израдио је преко вицекраља италијанског Евђенија, те је цар Наполеон наредио указом својим, да православни Срби у Далмацији добију свога владику; био је у Цариграду, где га је јерусалимски патријарх Аврамије произвео за архимандрита; био је у Русији у такозв. „Новој Србији", где је нашао многе Србе, који су се онде населили из Баната, Србије, Босне и Херцеговине итд.

Живот пун занимљивости и разноврсности!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Од г. архимандрита Дучића добили смо овај оглас: **Пријатељима и знанцима својим.** Више научењака и књижевника домаћих и иностраних тражили су и траже моје поједине књижевне радове, који почињу од 1859 год. а растурени по разнијем часописима; па, како немам засебнијех отисака, нијесам их могао задовољити Та су потраживања учестала у прошлој и овој години особито из Русије; те је то ускорило моју свагдашњу мисао, да их прикупим, средим и у засебнијем књигама штампам, којих ће изаћи од 6 до 8; у свакој најмање 15 табака. Прву сам књигу већ приредио за штампу. У њој су: 1) Монографија манаст. Дужи и Тврдоша или Требиња у Херцеговини. — 2) Монографија манаст. Житомишљића у Херцеговини. — 3. Српска опћина и српска црква у Трсту. — 4) Врањина у Зети и крисовуље на Цетињу. — 5) Примједбе на коментар Горскога вијенца. — 6) Приказ српско-далмат. магазина. — 7) Бока и Зета. — 8) Морача и Острог у Црној Гори. — 9) Реферат о грађи за срп. црквену историју и имену Црне Горе. — 10) Биљешке о спјеву: Smail-aga Čengić. — 11 Епископије: дабарска и зетска. — 12) Извештај о другом крштењу Немањину. — 13) Извештај о три потомка Немањина. — 14) Извјештај о поријеклу кнеза Лазара. — 15) Извјештај о смрти цара Уроша. — 16) Манастир Добрун у вишеградској нахији. — 17) Српске сфрагистичке и хералдичке старине. — 18) Добрушта у Метохији. — 19) Крст архијепископа Саве II. — 20) Оцјена зборника апостол. правила, васељ. сабора и расправе: Јерархички положај сарајевске митрополије. — 21) Приказ Борхграфове расправе о цару Душану. — 22) Печат митрополије врањинске. — 23) Српски манастир св. Аранђ. у Јерусалиму — 24) Приказ дјела: Спољашњи одношаји Србије. — 25) Колашин приједјел и племе у Херцеговини. — 26) Приказ књиге (исправе из париских архива) о завјери Зринскога и Франкипана. — 27) Хумска (херцеговачка) православна епископија. — 28) Приказ о Starom grbu bosanskom. Књига ће бити штампана на лијепој хартији. Покрај уступка 10-те књиге бићу свакојему, који ми се одазове, усрдно захвалан. Цијена је књизи: 2 динара или 1 фор. Ђацима у пола цијене; а сиромашњима бесплатно. Имена уписника нека се шаљу управо потписаноме у Биоград. Рок је уписивања до краја ове године. Биоград 15. октобра 1890 год. **Н. Дучић** архимандрит.

БЕЛЕШКЕ.

(**Научни клуб у Бечу**) У научноме клубу у Бечу држаће на Арханђелов дан (8. новембра) о. г. *Тодор Стефановић Виловски* предавање *о пореклу и сеоби Срба и Бугара и о првим почецима њиховог друштвеног и државног живота.* Г. Тодор Стефановић има велике заслуге око тога, да се страни свет упознаје са српским народом и животом, српском историјом и обичајима. Сведоци су томе његово повеће дело о Србима (у Тешну) и о Црној Гори — обоје на немачком језику, па сад ево и јавна предавања. Кад нас странци боље упознали буду, онда ће нас већма и респектовати, и то ће онда важности српског имена много допринети.

(**„Душан," трећа трагедија Милоша Цветића**) давана је недавно у Београду и наш извештач јавља нам, да је комад пун ефектних сцена, те је фрапирао гледаоце и задовољио ширу публику. Но наш известилац налази, да је ово дело много слабије и од „Немање" и „Лазара". О овој премијери донећемо скорим ширу оцену, да наши читаоци упознају по ближе најновије дело Цветићево, чији је „Немања" онако лепу славу побрао.

(**Словенска предавања на универзитету у Прагу**). На прашком универзитету предају се ове године ови предмети из славистике: „*Историја чешке књижевности* од почетка њеног до 14 столећа" — професор Хатала; исти ће предавати и „*Упоредну филологију словенских наречја*". Професор др. Гебауер предаваће: „*Граматику чешког језика*". Др. Поливка: *бугарску граматику;* Др. Пич ‚*О старо словенској историји с особитим погледом на археологију*" и др. Јиречек „*Из јужнословенске историје.*"

„Матица Хрватска" имала је прошле године (1889.) 7284 чланова. Онда се може што и урадити!

РАЗНО.

(**Папуча.**) Ма како важну и тајанствену улогу игра у нас на западу папуча, на истоку има још већу важност. Ако мусулманску жену увреди њен муж — и онде су наиме мужеви нестални и неверни — она просто оде до кадије па преврне папучу и метне је на земљу тако, да ђонови дођу горе. То је доста те не мора више ни речи рећи; без икаква даљег разлагања разуме кадија шта то значи па одобри развод, који иште тужилица. Кад напротив Туркиња хоће да се састане са својим мужем, скине папучу па му је пошље по робињи То значи: „Ходи брзо, господару мој, жена те твоја жељно очекује." Ако јој је у походима која другарица, она папучу те другарице метне пред своју собу па тиме јавља своме мужу, да има туђа женска у харему, те с тога не сме ући. Тај знак папучом, о који се ниједан мусулман не сме огрешити, да богме се често употребљава и онда, кад жена из другог којег разлога хоће да предупреди посету свога мужа.

(**У забуђењу.**) Неки Американац трговац пошље свог сина на свеучилиште у Немачку, одакле се овај врат : као закован Дарвиниста. Међу оцем и сином дође често до жестоких дебата о еволуционој теорији, док најпосле старац сину свом са свим бесно не лупи у очи овај „аргуменат": „Можда је твој отац и био мајмун, но *мој* отац зацело није био!"

(**Ретко женскиње**). Једна од најученијих и најуче. нијих женских, што их је икад било, беше руска кнегиња *Катарина Дашков*, рођена грофица *Воронцов*. Било јој је осамнаест година кад је остала удовица и она беше пуна класичног образовања, те је уживала поверење царице Катарине II., па је и она била вођа оне завере против Катарининог мужа Петра III, а кад је овај убијен био, пође Дашкова у униформи новој царици на сусрет, али се срдита врати из двора, јер јој је Катарина II. одбила молбу да буде примљена за обрштра у царској гарди. Доцније је Дашкова постала председницом академије наука и нове руске академије.

НОВЕ КЊИГЕ.

Српско велико-кикиндски календар за просту годину 1891., која има 365 дана. Година 11. Издаје књиж Јована Радака. 1890. 8-на, стр 62. Цена 25 новч. Садр (после обичног календарског дела у књизи за народ): Пе Браћа. — Мрак. — Двеста година. — Песма : У добру се понеси. — Шала и забава. — Вашари. — Огласи.

„ЈАВОР" излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора" у Нови Сад."

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 ф. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 45. У НОВОМ САДУ 11. НОВЕМБРА 1890. Год. XVII.

С БОГОМ, НЕМАРНА ДУШО!

ОД МИЛАНА САВИЋА.

Дошао је са игранке кући. У предњој соби остави горњи капут, запали свећу и уђе у своју собу. Пређе га нека језа; у соби беше прилично хладно а он у лакој балској тоалети. Чим остави свећу на сточић, приступи пећи, и после кратког времена разбукти се пламен, који је весело и несташно скакутао у вис. За тим приђе свом столу и припали велику лампу. Кад је с тим био готов, пође ходати горе-доле; али не дуго. Сваки час прекине ходање, да се позабави ма чим другим. Сад му се чинило, да лампа не гори као што треба; удеси је. Сад опет, да у пећи не ће никако да пламти, како би он хтео; поджари је и домете који комад. Сад опет, да ова или она слика на дувару не виси право; намести је. Ни цигарета му не гори, како ваља; смота другу и припали је. На послетку осети жеђ. У предњој соби, зна, има још пуна боца црна вина. Донесе је и наточи пуну чашу; но заборави да је испије. Узме новине и поче читати; али шта, није знао ни сам. Баци их. Приступи опет столу и узме перо у руку. Да пише? Писмо? Не. Мастило му се осуши у перу, остави га на своје место и пође опет горе-доле, по соби. Најзад привуче столицу-љуљачу до пећи, седе у столицу и стаде гледати у пламен. Светлост из пећи поче га занимати а у исти мах му и сметати светлост на столу. Устане, угаси лампу и седне опет пред пећ. Пламен из ње сад је чисто тајанствено осветљавао собу и предмете у њојзи. Немирно буктање бацало је нејасну светлост час на ову час на ону ствар; камо није доспео одсјај, беше тама, полутама. Погледи око себе и поглед му паде на огледало; видео се у њему. Намргоди се и окрене се опет пламену. У огледалу је спазио како је блед а и приметио је на свом фраку још увек заденут стручак цвета; добио га је јутрос од ње. Лагано га скине и приближи га већ пламену; али га није бацио. Гледао га неко време, гледао, и тежак уздисај оте му се из груди. У један мах се реши и нагло баци цвет у пламен. Усна му мало задрхта, но ипак је мирно гледао, како га ватра лиже и копаби, док не остаде од њега пепео, сам пепео, и ако још у облику негдашњег стручка. За тим се наслони у столицу и поче се љуљати. . . . .

Велики сахат на дувару стаде избијати један час. Он се тргне, погледи у пламен и устане. Лагано се приближи столу, отвори једно чекмеџе и извади из њега подебео завежљај писама; за тим седне опет пред пећ. Из завежљаја узме једно писмо и отвори га. Нежан мирис избије из писма. Чудан осмех прелети му преко лица. Поче читати; али не дође ни до половине а он писмо згужва и баци га у пламен. Није му било лакше, кад је то учинио и рука му се и нехотице трже, да га избави; али беше већ доцне. Писмо се разлистало и горело весело, Боже! весело…

Он узме друго писмо; и то отвори, али га незгужваног баци у ватру. Сад му се рука

није више машала за њим; мирније, много мирније гледао је како се збрчкава и у пепео претвара. Дође ред на треће, четврто, пето писмо. Сад није више гледао, шта се с њима збива; чуо је само неко шуштање и пуцкање а осетио исти мирис, који му се из првог писма већ дизао на сусрет. За тим узе цео завежљај и баци га у пећ. Пламен букне у вис и махом осветли целу собу. Чисто се трже и одмакне се мало од пећи. Ах, ала то гори! Он затвори очи, да не види махнито пламтење; али цврчање и шуштање допре му до ушију. Ах! . . . Та не ће бити! Не може! Од куд из мртве хартије . . . . од куд мртва слова . . . . па још спаљена! Не, не; то му се само причује! То нису уздисаји, нису обећања, нису завети, што ситно, непрестано, гомилице шапће из отворене пећи . . . То је обмана!

Он отвори очи. Још по који пламичак диже се и суне у вис, да се одмах за тим стропошта и стиша. У пећи беше велика хрпа лиснатог пепела а бела слова вире чудновато, тако чудновато . . . Узме машице и разрије хрпу. Неколико оживелих пламенова ђипе у вис и за тим мир, мир. Журно положи два три комадића на пепео и жеравицу и на скоро за тим разбуди се ватра у пећи.

С лаким уздисајем пређе руком преко чела, устане, приступи вину и испије давно наточену чашу, па онда још једну; за тим запали нову цигарету и пође горе-доле по соби. Кад је испушио цигарету приступи столу, извуче исто чекмеџе, извади три фотографске слике разне величине и седе опет у своју столицу-љуљачу. Слике приказиваху прекрасно девојче; највећа показиваше то чедо у зимњем оделу. Мала, кокетна шубара покрива јој густу, смеђу влас; око врата савија јој се дуги боа-перваз. А из свег тог вири лице, каквог нема више на свету; гледе очи, каквих нема више на земљи; смешкају се уста, каквих нема нигде, ...

А живи оригинал беше данас краљица на игранци. Што је било мушкадије, одавало јој је највећу почаст, сваковрсно признање надземној лепоти њеној. И он беше тамо, али се није гурао у прве редове поклоника; мирно и поуздано је стајао одељен и смешкао се у себи, видећи у њеној руци бокор свежег цвећа са прекрасном камелијом у врху — свој дар. Кад и кад се састаше очи њихове, и преко њеног лица прелети тада неки неизвестан осмех а поглед њен одскочи на брзо од њега.. као да другог неког тражи. То му пада у очи тек онда, кад се поновило више пута, па се поче обзирати и тражити неког. Али кога? У једаред спази, како јој мати нешто шапне, како подиже главу и нагло порумени. И он погледи правцем њеног погледа и спази не далеко страног господина, ког до сад још није видео никад. Нека чудновата слутња спопаде га одмах, те се повуче још даље. На скоро за тим види, како се са странцем разговара, па за тим, како живо с њиме игра, па онда . . . није обмана! . . . . на фраку његовом прекрасну камелију, ону, из сред бокора, који је он послао њој. . . .

Све три слике одлетеше у исти мах у пећ. Смешкао се само, видећи их, како се у пламену грче и пружају — затим устане нагло, наточи пуну чашу и искапи је до два У тај мах прозврјаше каруца под прозором и стадоше негде близу. Он се насмеши и одмане главом; мирно запали цигарету и поче ходати горе-доле. Није ни приметио, да се у пећи угасила и ватра, да само жеравица тиња, која ситним дрхтањем одаваше, да се ту мало пре довршио последњи оглавак љубавне новеле.

У једаред се трже. У соби беше скоро мрак а са улице допираху звуци, ах! исти звуци, какве је и он негда слао њојзи као поздрав. Свирало се живо а свирка га неодољиво привуче до прозора Лагано подигне завесу; код фењера, у сред дебелог снега, спази неког господина — као да је онај исти са игранке. . . О, знао је врло добро, кога се тиче свирка!

Умуче и та, и само одјек последње песме зујао му је по глави, одјек песме: С Богом, немарна душо! . .

*

Кад је она сутра дан пред подне улицом прошла и нехотице, крадом, погледала на његове прозоре, беху ти затворени и застрти Обори очи и пребледи лако. Десет корачаја даље нађе се са својом другом и чује од ње, да је он јутрос брзим влаком отпутовао некуд. Она уздане дубоко и у и ти мах се љупко насмеши: спази, како јој де на сусрет онај господин са игранке. . . .

ПЕХАР ОД РУБИНА.

Разбио сам пехар, што је
Напајо ме рујног вина,
Сад заљевам груди моје
Са пехаром од рубина.

Не би пехар за свјет дао,
Ни за круну, одличије!
У бојишту за-њ бих пао —
Нек' се врела крвца лије.

Кроз паклене муке љуте
Без клецања проћ бих знао,
Свих бих зала прешо путе
Ал' пехара не бих дао!

Слатки пехар пун милоте
Са небом ми душу спаја,
Слатки пехар, пун дивоте,
Анђелскога пунан раја!

Слатки пехар! Чим га спазим
У души се огањ прене,
Слатки пехар, ја га славим,
Слатки пехар — *усне њене!*

У Мостару 21. Окт. 1890.

Алекса Ристов Шантић.

ШЉИВЕ ЗА БРАШНО.

ШАЉИВА ИГРА У ЈЕДНОМ ЧИНУ С ПЕВАЊЕМ.

Од Симе Сарајлије.

(Наставак)

ДЕСЕТА ПОЈАВА

Аца сам.

Аца. (Пошав за њима). Зар сам за то крвник, зликовац и људождер, што позивам бездушника на часни двобој, да јуначки спере своју част и да се покаже, да је достојан, назвати се мужем, грађанином и Србином а не морском кукавицом, који мучки отима туђе заручнице. (Вратив се натраг). Али не мисли ни ти отровна гујо, да ћеш добро проћи са твојом лажном љубави! (Пева):

Ти не мисли да те љубим,
Због дивотног твога чара,
Већ те љубим што си добра,
Јер доброта срећу ствара!

Ти не мисли да те љубим,
Што ти очи жаркост даје,
Већ те љубим, што се свуда,
Твој посао — свакад сјаје!

Ти не мисли да те љубим,
Што ти груди мирис даје,
Већ те љубим зато само,
Што част твоја више сјаје!

То је драга узор цвеће,
Што нам српске кћери кити,
Све је друго — шаренило,
Тим се диче: „Језуjити". (Лагано и снуждено ода)

ЈЕДАНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Димитрије и пређашњи

Димитрије. (Ступајући.) Добро ми дошао драги, стари и присни — мој пријатељу (Аца непрестано шпацира.) (За себе.) Шта је овоме?!! Њему ко' да нису све козе на броју. (Јасно.) Ако се не варам с госпођама си се већ упознао! Јели истина?!!

Аца. (Расејано.) Јесте тако је некако.

Димитрије. Бога ти право ми кажи, како ти се допада ова моја женидба?

Аца. (Зловољно.) Никако!

Димитрије. Али она је врло добра, као добар дан! При том, здрава, паметна, смерна и блага, као анђео!

Аца. Но, ако је јошт то анђео, онда нема нигде у свету ђавола!

Димитрије. (Зачуђено.) Шта ти то говориш, Бога ти?!!

Аца. Само оно што је у ствари! (За себе). Ала је овај мој друг натуцан ђавола! Он се према мени тако понаша, као да међу нама нема ништа!

Димитрије. (За себе.) Ја би к'о рекао, да је овај мој друг, ударен мало по ћупи мокрим обојком!

Аца. (Бацив оштар поглед на Димитрија.) Ти или не знаш шта се самном збива, или се само предамном претвараш.

Димитрије. Бога ми, ти ил си луд, ил сувише пијан, те тако говориш!

Аца. Зар ти збиља не знаш, да је твоја жена мени пре своју руку обећала, но што је теби?!!

Димитрије. (Бог и душа, та овај је изван памети изишао.)

Аца. И према томе, ја драги мој имам веће право на њену руку, него ли ти!

Димитрије. Твоје је сад, за сад највеће право, да се што пре обратиш на управу душевних болести.

Аца. Ти те савете драги мој пријатељу, препоручи ономе, што туђе заручнице на кукавички начин отима.

Димитрије. Можеш говорити шта оћеш, јер од луда човека, неможе се ништа паметније ни тражити!

Аца. (Смејући се бесно.) Ха, ха, ха! О, ти непојмљиви анђелу, ха, ха, ха! Та она ћете брајко у најмилије дане твога живота изневерити као год што је мене изневерила, па ће се после наћи и трећи браца, па ћеш горе од њега проћи, него што сам ја од тебе прошао, те ћеш онда кумити кугу да те умори...

Димитрије. Да ти Бог да пријатељу, бољу памет (пође.)

Аца. Стој, стој —

Димитрије. Нећу више да те чујем, као врана скелеџију! (Изађе на десна врата.)

ДВАНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Аца сам.

Аца. (Дубоко замишљен.) Хм, хм, хм! Овај мој друг изгледа ми и сувише смешан човек! Он или незна, или се пак прави да не зна да је узео великог ђавола за жену! Хм, хм! Али ко би могао и посумњати да је она такова жена?!! Хм, (седају и на канабе.) Право су наши стари казали: „Скупа су и прескупа женска лукавства.“ (Замисли се, а с поља из кафане чује се ова севдалиска песма).

У гроздовим' врције, кипи, миље лозово,
У очима уздисање — дрхће болово,
Сјајни месец, сребрн цветак нема жара свог,
А љубав је страшно врела, сачувај те Бог.

Аца. Дакле, још их има који пате од љубави? Но хвала милостивом Богу, кад нисам само ја сам, што патим од те заразне болести! (Зове.) Келнер! Замисли се даље и певач с поља продужи своју песму).

Куд ћеш с вином механџија, не треба ми не,
Спусти очи своје светле, спусти звезде две,
Ко би мени тај сребрни цветак скинуо.
Кол' у рану срца мога мелем сунуо,

Аца. Е лепа песма (лупа у сто и зове). Келнер, келнер!

Жикица. (Споља) Одма, одма! (И у томе одмах улети унутра а певач с поља продужи своју песму).

Ко би ноћу помрчином, небу диго лет,
А не од светлости, од дивоте слет?
Ко би сишо' да извиди, рану срца мог
Ох љубав је страшно врела, сачувај те Бог!..

ТРИНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Жикица и пређашњи.

Жикица. Заповедајте

Аца. Донесите ми једну флашу ладна пива!

Жикица. Одмах ћете бити служени (Пође).

Аца. Стој!

Жикица. Заповедајте!

Аца. Кажите томе певцу, да сам га молио да још коју, тако лепу песму испева?

Жикица. Разумем. (Пође.)

Певач. (С поља се понављају ова последња два реда).

Ко би само да извида, рану срца мог,
Ох љубав је страшно врела, сачувај те Бог!

Аца / **Жикица** (заједно) Ах љубав је страшно врела, сачувај те Бог.

Ленка. (С поља зове). Жикице?

Жикица. Одма. (Оде трчећи).

Аца. Ето његове сестре где долази! Баш к'о да сам по њу поручио! Е још имам среће.

ЧЕТРНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Ленка и Аца.

Ленка. (Разгледајући по сали). Шта? Дакле није ту?! (Аци збуњено). Извините! Ја — ја сам — сам знате мислила да ћу ту затећи мога му — — Господина Лолића. —

Аца. Вашег господина брата тражите?

Ленка. Да...

Аца. Он је мало час отишао!

Ленка. Тако!

Аца. Но, баш ми је мило, што сте ме удостојили своје посете.

Ленка. (Ласкаво.) Ако смем знати! Зашто?!!

Аца. (Тражећи израза). Па знате, хтео сам вас нешто молити, да ми једну љубав учините!

Ленка. Само, ако ми буде могуће! Зашто да не?

Аца. О, могуће је — могуће.

Ленка. Добро да чујем шта је?!!

Аца. Да ме помогнете у једном подузећу?

Ленка. У каквом подузећу?!!

Аца. Да се вашој слачајшој снаји осветимо, што је мене и вашег господина брата унесрећила. Ја знам позитивно да вам она целу ствар није онако испричала, како је између нас текла.

Ленка. То може врло лако бити! Па како сте наумили да јој се за све то осветите?!!

Аца. Женидбом!

Ленка. Женидбом?!

Аца. Да госпођице! Женидбом! А та моја женидба и освета, од вас зависи.

Ленка Од мене? А како зависи од мене?!!

Аца. Ево како: да ми ви уступите, ваш[у] лепу ручицу! Ви знате драга госпођице, какву [illegible] је ваш брат, а мој неверни друг и пријатељ [illegible] прилику учинио, да ми је заручницу отео, кој[у] сам волео, љубио и поштовао, као сам себе. (Жа[ло]сно.) Учињеном том мени неприликом, које од њ[ег]ове, које пак његове жене, ваше снаје, а моје не[ве]рне заручнице, стране, направили су ми толику ран[у] на

моме срцу, коју је кадар само такав један лекар излечити, као што сте ви госпођице!

Ленка. (Подсмевајући се). Дакле, да будем ваша жена?!

Аца. Да госпођице, моја мила женица!

Ленка. Још само кад би се могли у вршко венчати!

Аца (Весело). Зашто да не?

Ленка } (заједно) { Ох, ал би то била комендија без новаца. Ха! ха!
Аца } (заједно) { Ох, ал би то било нешто изванредно Ха! ха!

Аца. Дакле (ухватив Ленку својом десном руком за њену руку) да овај наш свечани уговор потврдимо печатом узајамне љубави. (Левом руком загрли је и оће да је пољуби).

Ленка. (У највећој стравн). Пустите ме, пустите ме, (отима се очајно) пустите ме, господине.

Аца. Никако без потврђења нашег уговора!

Ленка. (Борећи се очајнички). Али ја ћу викати у помоћ?

Аца. Ништа ти не помаже! Уговор се мора потврдити!

Ленка. (Бранећи се очајнички, зове). Савета, у помоћ, у помоћ ако Бога знаш! (Лево се врата отворе и покаже се Савета а на средња Жикица са флашом пива и једном простом чашом на послужавнику.

Аца. Ако, и треба да дође тај отров људски па да види како људи знају да се свете (у борењу превари Ленку и пољуби је у образ.)

ПЕТНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Савета, Жикица и пређашњи.

Савета / **Жикица** } (утрче у нутра и заједно врисну). } Јао! Ух!

(Утрче тако нагло и то обоје заједно, те се близу Ленке и Аце састану и сударе тако јако, да Жикица због тога јаког судара испусти послужавник, са флашом пива и чашицом. Кад је пред њих све то пало, онда згледају се међу собом тако, да је услед тога постала једна подужа пауза).

Ленка. (После почивке на Ацу бесно). То је од вас господине крајњи безобразлук (плаче). Но, ко ће сада ову срамоту отрпити?! О Боже, како ћу сада своме Лолићу од срамоте на очи изаћи?!!! Ох! јадна сам ти ја и несрећна друга! (Полазећи). Али ја сам томе свему крива, што сам се упуштала у такову шалу. (Оде говорећи).

Савета. (Гледећи Ацу оштро уздуж и попреко.) Дакле дадосте ми прилику, да се о вашој верности, што више уверим Но то је од вас баш један крајњи безобразлук, да се тако срамно понашате према породици једног свога од старине друга и пријатеља са којим се још, нисте како треба ни поздравили.... Да ли ви знате Бога вам, каква се средства, сада противу вас могу употребити?! Али ко ће се још са таковим неваљалцем парничити?

Аца. Неваљалцем? Зар ја неваљалац'?! Госпођо, знате ли ви с ким имате посла?!

Савета. Са човеком без душе, срца, карактера и т. д.

Аца. Госпођо, узмите се у памет.

Савета. Ја се нисам никад ни живих, а још мање мртвих људи бојала.

Аца. Знате ли ви госпођо...?

Савета. Но, ако се уздате у свој адвокатлук то вам слободно неће помоћи, особито онде, где се тиче части једне честите породице,

Аца. Али —

Савета. То је све. (Оде нагло за Ленком).

Аца } испратив Савету } Отрове светски.
Жикица } до врата заједно } Анђеле земаљски. (Згледаше се).

Аца. (За себе). Као што видим имао би и супарника да се ова несрећница није за другог удала!

Жикица. (За себе). Бих рекао па се још и заклео, да је овај шмокљан и у ову другу госпођу заљубљен, као „пинтер у своје буре". Али мора да му је отказала љубав (излази напоље смејући се). Ха, ха, ха!

Аца. (Који дотле посматраше Жикицу поче да пева)

Мину срећа, оде радост,
Расуше се лепи снови,
Око срца лед се хвата,
Груди пуни јада нови!

Сретам људе, пуне злобе,
Из ока им пакост следи,
А тај осмех што га шаљу,
Ох, крвца се од њег' леди!

Мог живота стаза ј' пуна,
Тог увелог пелен цвета,
Куда год ми нога крочи;
Преда мном је пакост клета!

Ох, младост би, душу дао,
За искрени поздрав један,
Та за поглед, пун љубави,
Дао б' оваі — живот бедан! (Узе шешир и изиђе за Жикицом напоље).

ШЕСНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Савета, Ленка и Димитрије.

Савета. / **Ленка.** / **Димитрије** } Смејући се сви заједно ступају. } Ха, ха, ха, ха, ха!

Савета. (Још се смејући). Е добро смо га угрејали.

Димитрије. А још боље памети научити, да се више неће никад сетити, да киња кога својим љубоморством!

Ленка. (Грозећи се). Идите ратос вас било. То је гадна шала!

Савета. Још грозније је вређати и љубити туђе жене?

Ленка. Ако ћемо истину да говоримо, он у томе није крив, колико смо ми — то јест само нас две. . . Јер он да је знао да сам ја Митина жена, то знам позитивно, да он не би таково ругло учинио! Дакле ако је за какву вајду, доста је било комедије, већ треба гледати, да се ова ствар што пре изведе на чисто. Зар није тако?

Савета.
Димитрије. } Па кад ти велиш, нека буде тако.

СЕДАМНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Жикица и пређашњи.

Жикица. Једно писмо за госпођу Лолићку (Преда писмо Димитрију и врати се одмах натраг).

Ленка. Шта?!! Мени писмо! Од кога? (Узе писмо од Димитрија и отвори га). Од Аце!

Савета. О, молим, молим! То је моје писмо (Зграби од Ленке писмо).

Ленка. На част ти га и с белим луком!

Савета. (Чита писмо). Штована госпођо, ма да вам за све нанешене ми увреде и учињену ми неправду праштам, долазим још са овим писмом за свога живота молити вас за опроштај! Јер, кад ви будете ове моје редове читали, ја нећу више бити међу живим! Један скок само са баира у валовиту Нишаву, која ваља дрвље и камење, умириће моје ватрено срце за навек. Остајем твој љубећи те до последњег часа. „Аца“. Ха, ха, ха!

Ленка. (Савети жалосно). И теби је Бога ти још до смеја? Благо теби — кад си такове нарави! Ја сам се Бог ме од страха скаменила!

Савета. Бог ме, ја за овакав један стари виц недам више ни пребијене мангуре.

Ленка. Али —

Савета. Напослетку, ако буде у оној раздраженој љутини и скочио у воду, он ће се тамо у ладној води предомислити, па ће испливати.

Димитрије. Та неће гром у коприве!

Савета. Баш ако се удави, сунце ће зато опет грејати!

Аца. (С поља из далека пева ову песму):

Што ме мрзиш свете,
Кад те волим јако,
Нити сам те када,
Волео до јако!

Савета (Смеје се). Ха, ха, ха! Не реколи ја тога ни вода не прима!

Аца. (Мало из ближе продужи своју песму):

Кад ми цвеће вене,
Љубав ми се гаси,
Животу ми крајња,
Утеха — уздаси!

Димитрије. (Савети). Е нисте врач, ал си погађач!

Ленка. Но фала драгом Богу само кад је жив!

Аца. (Још ближе приближује се певајући):

Већ се време спрема,
И у раку чека,
Радост, песму, наду,
Љубав и менека!

(Свршиће се.)

УВЕЛА ЈЕ ОНА РУЖА...

Увела је она ружа,
Што си ми је дала,
Нестало и бокора је,
На коме је цвала.

Пожутело лишће њено,
Осушила грана,
Али *спомен* јоште живи,
Спомен — *прошлих* дана...

Нека вене; нек' се суши
Мирисаво цвеће,
Успомена у мом срцу
Увенути неће.

Та у овој успомени
Има чудних чара,
Ту се срце с твојим срце
Слатко разговара . . .

10/11 *1890.*

Васа Крстић-Љуби.

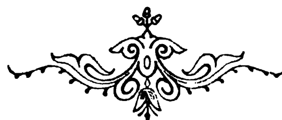

ПАУК.

Немачки писац *Емил Лаш* писао је нешто о пауцима, и започео је овим речима: „Ми смо људи највеће егојисте на свету. Све што видимо, ми се прво питамо: „од какве нам је ваjде?“, као да је добара мајка природа своја дела само зато стварала, да би ми из њих могли користи црпети,“ и т д. И ја кад сам започео да пишем о њима, сетио сам се речи његових, јер знам каква је велика одвратност спрам паукова, и како се сматрају као гадне и непријатне, међутим то су са свим невине животиње, не праве нам никакву штету, а нису ни тако гадне, као што на први поглед човеку изгледају.

Паука је сваки виђао, те је лако могао распознати поједине делове његовога тела, тако н. пр. глава им је срасла за груди, а са трбухом спојени су танком дршчицом, на површини грудној находе се очи, и то од четири до дванаест. Међусобни положај очију, удаљење, величина, и правац њихов, јесу карактеристични знаци за разликовање родова. На том делу главе и груди, који се зове цефалоторакс, находе се четир пара ногу, које се из седам зглавака састоје; последњи зглавак има на крају чекињасте канџе, између којих стоје дугачке чекиње, те чешљасте канџе служе да преплећу и намештају оне кончиће, што излазе из паучинастих брадавица, а у исто време служе и за хватање плена. Први пар удова што су на глави, и чији су крајеви канџасти и оштри, прави горњу вилицу. Ова је уз дуж каналом пробушена, и завршује се чаклjасто, а стоји у вези са једним мајушним отвором, из којег при уједу тече отрован сок у рану. Пљосне доње вилице служе на место пипака којих немају.

У Италији се дуго времена мислило, па и сад простији свет мисли да је ујед паука Тарантеле (Lycosa Tarantula) отрован и да се од тога лечи играњем и музиком, услед чега је и постала игра тарантела Године 1833. држао је предавање у париској академији наука др. Салфадор Ренци о отрову тарантеле. Он вели, да отров дејствује на нервну систему, услед чега човек постаје жалостан, ћутљив, осећа стезање у прсима, и несвестицу, дрхтање, пулс је убрзан и неправилан На великој врућини болови су јачи. У Италији лече обично играњем уз виолину, док се човек не ознојн, јер музика јако утиче на нервну систему. Код нас је врло штетан, јер тамани вредне пчелице паук луталица (Xysticus viaticus). У Шпанији и Корзици познат је са свога отровног уједа паук ткач (Latrodectus tredecimguttatus), карактеристично је да се он тамо појављује у великој количини, кад и скакавци Једну малу и лепу врсту паукова — описује Дарвин — која има дуге предње ноге, и живи као паразит готово на свакој паучини, тако је сићушан, да га паук крсташ (Epeira) и не опази, и он хвата ситне инсекте, које падну у ткање, па ако га ко узнемири, он се одмах умртви, опружи предње ноге, и пада с ткања на земљу. Ујед великог воденог паука (Argyroneta aquatica) проузрокује запаљење коже, а Пагенштехер наводи, да га је једном ујео паук — сметајући му при копулацији — и убод је био јачи од убода пчелиног.

Задњи део тела је обимом најразвијенији, и он под чмаром има орган за справљање паучине, који се састоји из 4 до 8 зглавкастих брадавица, које једна до друге леже, ситасте су и покретљиве, на крају тих брадавица находе се многобројне (100 до 400) левкасте цевчице, из којих излазе паучинасти конци. Апарат помоћу којег паук своју свилу испреда, састоји се из жљезда које се находе на трбуху, одакле каналима стоји у свези са брадавицама. У самој брадавици паучинасто је ткање провидно беланчасто и течно, које се тек на ваздуху претвара у мек и фини кончић. Услед притиска којег паук прави на жљезду или на брадавицу, испаштају оне у танким млазевима паучинаст сок, и 400 таквих зракова састављају један паучинаст кончић, којег ми обично по зидовима и угловима као паучину виђамо. Путници причају, да у Источној Индији мрежа коју паук испреда, тако је јака, да се у њој чак и тице хватају. Кад се ти конци почну да испредају, то се паук тада помаже са зубчастим ногама, одмеравајући дужину конаца. Правећи своју мрежу, он је прави са највећом правилношћу и симетријом, а одмара се или у средини мреже или је у каквом углу сакривен. Падне ли каква жртва у мрежу, која се одмах затресе, и паук као муња слеће на њу, уједа је — улевајући сок из отровне жљезде —, и животињица услед тога умире, и тада је паук на миру гута, т. ј. изсисава, и од ње остаје само кожица. Неки пауци опажају своје жртве из далека очима, а неки их примећују тек такнућем.

Пауци су врло прождрљиви, и то им је нужно ради одржања самога себе, јер без животињске хране паук неби могао справљати паучину. Кад дуго не једе, пауку је немогуће да своју паучину поправља, и принуђен је тада или да скапава од глади, или да отме готову мрежу од свога ближњега; — два паука не могу никад у једној мрежи бити. Паук се може сматрати и као пример вредноће, он своју мрежу испреда с великом пажњом и вољом, а

на то га гони борба за опстанак, јер без своје паучине, не би могао хватати муве и друге животињице, и њима се хранити. Пауци се не преображавају као инсекти, али зато имају ту особину, да своју кожу свлаче пет до шест пута у своме животу, и то је тако звано пресвлачење. И докле год траје то пресвлачење, они поново добијају и оне удове, које у томе пресвлачењу изгубе

Паукова има неколико хиљада видова, који су по целој земљи распрострти, има их по палатама и колебама, по брдима и долимана, по шумана, џбуњу, пољима, по сувим и влажним местима, па чак и у води живи једна врста, јер су сви пауци махом плашљиви од воде. Пауци су и осетљиви спрам времена, кад је хрђаво време поправљају своју мрежу, да би — кад настуни топлије време — могли што више пљачке уловити Кад је ветровито време, те им се мрежа таласа, па не могу да примете кад какав инсект западне, они се тада улогоре усред мреже. Начин, како они своју паучину испредају, да ли тромо или брзо, дуге или кратке кончиће, широке или узане редове, познаје се да ли ће бити олује, кише или лепо време Пауци су изашли на глас као предсказивачи времена, за време француске револуције 1794 год. Тада су Холандези били ухватили једног француског ађутанта, и овај из апса саопшти главнокомандујућем француске војске Пишегрију, који је се спремао на повлачење, да су му пауци у апсу предсказали да ће за 10 дана наступити зима. Пишегри причека за толико времена, и заиста зима одмах настуни, и он продре до Амстердама.

Пауци нису ни мало друževни, већ су ваома себични, и живи сваки за се. Ма да их има који живе у друштву као нпр. Theridion, а Дарвин је виђао неке црне пауке са црвеним пругама преко леђа (род Epiera) који такође живе у друштву. И ти саможиви пауци, са каквом огорченошћу нападају један на другога чим се само сусретну у мрежи. Сувише велика раздраженост најбоље се виђа код женке, нарочито кад наступи парење, мужјак јој приступа са највећом пажњом и предострожношћу, и чим сврши парење одмах одлази, тешко њему ако би хтео дуже да се забавља њоме, она је тада без милосрђа, и за тренут ока прождере га, управо „поједе га из љубави.“ После оплођавања настуна брига за потомство Јаја се у великом броју остављају на сунцу, да се његовом топлотом излежу. Ако јаја морају да презиме, онда их увијају у кокон, те тако могу да одолу зими и непогоди.

Паук може дуже времена да гладује. Једног паука крсташа држао сам затворена у једној кутији, у коју светлост није могла да уђе, и он је живио више од месец дана, зато време он је сав поклопац од кутије паучином нашарао, а на средини направио је био гомилу од паучине као пласт какав. Једном сам опет пауку четири пута раскидао и кварио његову мрежу, и он је ју је вазда поправљао, пети пут отишао је на друго склонитије место, и интересантно је, да чим ме је опазио одмах је се уклонио из мреже и ставио ван мог домашаја Дарвин у свом путовању око света описује бој између једне зоље (Pepsis), и једног великог паука из рода Lycosa. Зоља је — вели Дарвин — напала изненада на свој плен, и облетала, паук је био рањен, али при свем том имао је толико снаге да се сакрије иза траве, ускоро врати се зоља натраг, и као да се чудила, кад је видела да јој нема жртве, и одмах је почела да је тражи, и ма да је паук био сакривен, ипак га је она нашла и после вештог маневрисања задала му је две ране на доњој страни испод торакса. За једног малог паука — прича Дарвин — да му је у мрежу пала зоља и после једног сата — пошто је Дарвин убио зољу — паук је се укопао кроз отвор где жаока излази сисајући сок одатле усљед чега је био прилично набрекао.

Некад су се пауци употребљавали у медицини, а данас не; употреба паучине при заустављању крви корисна је, иначе друге какве користи нема. сем што хватају домаће инсекте, и утамањују их.

Алхазен.

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Лок.

Видели смо како је Хопс створио нову систему, емпиричну; његова паука је већ овде онде почела да прелази у материјализам н. пр. код тумачења питања шта је мишљење и разум. Но Хопс се не држи противником Декартовим, он испо... да шта више да учи сасвим у духу Декарто... м, ако узима да је тело мисаона супстанц... ја: пошто по Декарту свако деловање мора и... ти неки активни субјект као свој узрок, при... ем се субјект мора битно разликовати од ... ог

учинка, то и мисаона супстанција, која само учинке чисто мисаоне природе производи, мора бити нешто телесно, код њега мозак. Сасвим се друкчије к Декарту односи Лок. Као отац науке о познању, дакле претеча Јума и Канта, изјављује он да прирођених идеја нема дакле да Декартово учење одбацује. Очевидан је код њега уплив Бекона и Хопса у неколико, у главном пак противника Декартовог, Гасендија, с којим се у многом подудара.

Петар Гасенди (1592.—1655.) знаменит је ради тога, што је побијао у учењу и познању и Декарта и Аристотела, настојећи да им побије сву науку примењивањем науке Епикурове хришћанству, а затим што је оживео с нова Демокритову науку о атомима и бранио слободу воље. Прво му за руком пошло није; схоластика је била већ пала или лежала при последњем издисају, а наука Спинозина је тек спровела најнужније реформе у рационализму, тако да се Гасенди није крај Декартоваца, Жељењкса, Малбранша и Спинозе доста ни видео ни чуо, премда је до лепих успеха дошао био. Тако он опомиње да се чувати треба како од скептицизма тако и догматизма; допушта два критерија за истинито познање: осећаје, којима објекте опажамо и ум, којим закључујемо на скривено; свака представа потиче из осећаја, прирођених пак идеја нема; идеје су једноставне или сложене. У атомистици је учио да је материја дељива до атома, који су невидљиви, али се материјално и физично разорити не дају, па се разликују између себе по величини, подоби и тежини; последње својство је уједно снага да се сами кретати могу. Ту науку, тако сличну Лајбницовој монадологији, тако материјалистичне природе обара он сам учећи да је творац атома бестелесно суштаство, дух-Бог. Слободу воље изводи он из њене спонтаности а темељ је овај разум, који у кратком времену своје назоре о предметима променити може; човек пак жели само оно, што му разум одобри. — Види се да Гасенди није створио ништа систематског, премда су му мисли од велике важности за наследнике му у философији, Лока и Лајбница; о њему се с правом рећи може: e partibus aliquid et multum, e toto nihili (creavit).

Сад да пређемо на Локеа, који је у учењу о познању исти Гасенди, само што је своје учење изложио јасно, систематски и поткрепио својим богатим знањем природних наука. Ограничив се по својој практичној природи само на проучавање познања, оштроуман је и рачуна само с даним фактима, опитом. Није чудо што му учење још дан данас у Енглеској цвета, па је битан део народног васпитања.

Џон Лок се родио 1632 г. у Урајнгтну (Wrington) код Бристола, васпитао се у Уастмајнстру (Westminster) и Оксфорду; изучивши медицину беше му тешко вршити дужности лекара, јер је сам био болешљив, зато се посвети философији, која га је освојила била, чим се је упознао са списима Декартовим. Као лекар избавио је живот свом потоњем доброчинитељу лорду Ешлију (Ashley), грофу Шефсберију (Carl Shaftesbury), ком је и у прогонство следио. Из Енглеске буде двапут прогнан, свеучилиште Оксфордско лиши га шта више грађанске части. Кад га енгл. влада не хтеде пустити ни у Холандији да мирно живи, написа он своје прво „писмо о толеранцији;“ свега је четири такова писма написао до своје смрти. Чувено му дело, што га је 20 год. писао: „An essay concerning human unterstanding“ (о разуму људском) издаде се тек г. 1690. Вративши се по смрти свог доброчинитеља у Холандији по други пут из прогонства у Енглеску написао је још „трактат о управи државној,“ бавио се затим као и Њутн (Newton) ревним проучавањем св писма до своје смрти г 1704.

Пошто Лок осуђује свако примање идеја као априорних поседа нашег духа, не тражи он исходишта својој науци у идеји о Богу, још мање пак у корелату душе и тела. Искуство, што га човек у појавима извањског света стиче, домена је његове науке, која се може назвати критичном психологијом. Сва се наука његова даје по садржају свом разделити на два дела, позитивни и негативни. Овај други, негативни део науке му само је индиректан доказ позитивног дела, а ради о том, да се докаже да човек прирођених идеја нема; позитивни пак део доказује да све наше познање потиче из искуства, даље истражује откуда добијамо идеје, какво је наше познање и у колико је оно савршено.

Ниједан се доказ, вели Лок, да су нам неке идеје пронађене па да се налазе готове у нашем духу чим се родимо, не може да одржи. Обично се позива на околност, што те идеје код сваког човека без изнимке важе; но даје се баш обратно доказати, да нема никаквих идеја, које би или у практичном смислу,

као максиме, или у теоретичном, као аксиоми, код сваког човека исту важност имале. Историја нас поучава да нити је било, нити има моралних правила, која би код разних народа у разна времена и при разним културним приликама и степенима исту вредност имала; не да се то рећи ни о свима народима у истом периоду времена, а камо ли о свим људима (н. пр. схваћање убиства, крађе, лажи, освете, моралних обавеза код дивљака и образованог човека). У теоретичном смислу не познају многи људи ни најважнијих, евидентних правила и аксиома, који би морали сваком познати бити. Тако н. пр. деца и идиоти не знају ни за принцип идентичности: А = А, а и необразован човек не зна за апстрактно правило: није могуће да један предмет у исти час и постоји и непостоји. Види се дакле да те идеје људима прирођене нису, пошто их људи непосредно готове у памети својој не налазе — Ако се људи веселе, кад их први пут схвате и изразе, то је само доказ да прирођене нису, јер својом новошћу човека обрадују, тако исто и богаћењем знања. — Исто тако је од мале вредности мњење, да људи долазе до тих принципа тек онда, кад до ума дођу; та деца долазе до много резултата умне делатности, а не знају још горњих принципа. Очевидно је дакле да дете знаде само утиске, што их изванјски свет на њега производи, да слаже у систематску целину, па тек затим ствара себи принципе као аксиоме за свој одношај к изванјском свету, а максиме за своју моралну делатност тек онда, кад свој положај и дужност своју упозна. Свако ће признати да је знао прије шта је слатко, а шта је горко, него што је знао закључити да слатко није горко, а то је прије осетио, него што је сазнао и изразио речима принципа противности: А није = (не А); дочим се ипак тврди да су ти принципи пронађени и да се готови налазе у духу човековом. Разум је дакле наш само tabula rasa, неисписан лист артије, који се искуством све више и више испуњује, док не добијемо онај степен познања, који нам је по умним способностима нашим опредељен. Искуство добивамо из два извора: сензације (осећања) и рефлексије (стварања слика); сензација се односи на изванјске предмете, рефлексија на унутарње појаве, душевни нам живот у ужем смислу речи. Осећањем добијамо утиске из света око нас, рефлексијом, дакле делатношћу разума нашег доводимо те утиске у одношаје и стварамо себи слику о изванјском свету; кроз те изворе познања пада светло у наш тамни ум и на тај начин стварају се у нашем духу слике на исти начин, на који нам их даје camera obscura код фотографије. — Прирођени су нам једино мотиви т. ј. тежња за срећом и избегавање беде, патње, но и ти мотиви нису идеје, већ припадају области жеље. На привидну сличност моралних принципа упливишу битни одгој, општење са суљудима и душевна пустота појединца, кад се на друштво навикне, а нема га.

Тим, што смо доказали да прирођених идеја нема, оборили смо и сваку вероватност тврдње да је познање човеково основано на темељу у неког априорног поседа нашег духа. Да је прави темељ и садржај познања нашег искуство, доказаће нам најбоље критично посматрање идејâ као садржине нашега познања.

При тачнијем посматрању идеја доћи ћемо до убеђења да идејâ има две врсте: простих и сложених. Већ смо рекли да искуство има два извора: сензацију и рефлексију; слике, што их о предметима у изванјском свету добијамо, уједно су просте идеје, које се одликују својом јасноћом од сложених идеја. Три су извора за просте идеје: сензација, која нам даје идеје што их добијамо једним осећајем (н. пр тонове добијамо само акуст. живцем, боје само видом, опитом само долазимо до идеја о просторности и непроницавости телеса), или идеје што их добијамо помоћу више осећаја скупа (н. пр. идеје о простору и кретању дају нам вид и опит скупа); рефлексија, која нам даје просте представке о делатности нашег духа, дакле идеје о мишљењу и вољи; сензација и рефлексија, које нам скупа дају идеје о сили, јединици, битисању, основној каузалности, весељу и болу. — Сложене (комплексне) идеје постају комбинацијом простих идеја на исти начин, на који постају и речи од слова но оне могу постати сравњивањем простих идеја, кад их у међусобни одношај ставимо, најпосле и апстракцијом. Сложене идеје првога реда а-
ве се појмовима о својствима (modi) и с… ı-
станцијама; својства има две врсти: прво… е-
пених и другостепених по том да ли се а-
лазе на предметима самим (н. пр. велич… а,
облик, број, кретање и т. д) или се она а-
лази у нашем сазнању, те су само упеча… и,
који нису идентични са предметом самим … ћ

делују на наше осећаје (н. пр. бол, што га осећамо кад нас ко посече мачем, није битно својство мача, већ наш чисто субјективни душевни упечатак, који потиче из осећања боли.) Но чистим збрајањем простих идеја постају канда једино идеје о супстанцијама. Видимо ли више простих идеја увек заједно привикнемо се најпосле на то да их сматрамо нечим нераздељивим, јединс венимд, па им најпосле дајемо један супстрат, који је нама самим непознат. Ако прогресивно повећавамо опсег појмовима простора, времена и броја као њихове комбинације у емпиричном смислу обзиром на квалитет, доћи ћемо том процедуром до појмова о абсолутном, које граница нема, дакле је негативне природе јер се замислити не да; предицирамо ли тој идеји о апсолутном као супстрату идеје о битисању, трајању, познању, сили и срећи, долазимо до сложене идеје о Богу. Сложене идеје другога рода раде о међусобном одношају (релацији) простих идеја; сталан ред промена форме, материје и просторног положаја предмета у емпиричном свету доводи нас до убеђења да постоје неке скривене силе у материји, и да одношаје тих сила ваља схватити као узрок и последицу. Сложене идеје трећега рода настају, ако форму и материју раставимо, на општијим формама предицирамо више неко савршенство и општу ваљаност. У емпиричном свету услед тога не може бити објеката, који би садржајно одговарали овим идејама; они могу само деломично и предикативно тим општим формама одговарати. Зато се за те идеје и измишљају имена, која са предметима, што се под његов обсег подваћају, ништа заједничког немају (н. пр. појам „врлина“ и појам „човек“, појам „идеал“ и појам „држава“ и т. д.

Што се тиче супстанције, ваља још приметити да она можда ипак постоји у објективности, само јој ми у траг ући не можемо. Ми видимо само просте идеје, њене атрибуте, јер они на нас утичу, но сама супстанција као архетипа, који је сасвим изван нас, не познајемо, што ни у колико не смета допустити, да она збиља постојати може. Дочим су просте идеје поуздане, а сложене мање поуздане ради тога што је код њих главни фактор наш душевни рад, који је као активност нашег ума од пасивног примања простих идеја мање поуздан, једино је сложена идеја о супстанцији истинита, јер смо код примања свију њених атрибута скроз пасивни, пак је идеја о супстанцији само невољно учињени покушај да јединство извесних појава успоставимо, но та задаћа наше силе надвишује.

И познања имамо три врсти: осећајно, интуитивно (унутарње, душевно) и демонстративно. Прво се одликује својом јасноћом, друго већ тако јасно није, а никако поуздано; ту се приближује Лок Берклијевом идеализму, односно идел спиритуализму и Јумовом скептицизму, јер вели: „Јасних идеја о предметима који наше осећаје афицирају допуштам да имамо, но ниједне, бојим се, која би збиља одговарала предмету самом“ Демонстративно познање доводи нас до нужног освedочења да има Бога; ум не може да одбаци идеју о Богу већ при помисли на козмолошки праузрок, јер ово што збиља постоји из ничега постати није могло, а још мање је могло само себе створити — Пошто се наше познање напрама простим идејама односи као реченица напрама словима, јасно је да наше познање садржином својом опсег свију простих идеја надмашити не може, дакле ни границе емпирије, искуства, прекорачити у стању није. Способности су нашег разума у осталом доста велике и дорасле својој задаћи унутар означених граница.

Слободну вољу одриче Лок човеку погледом на пасивност духа нашег. „Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu“ правило је које поставља определене границе како разуму тако и његовој спонтаности; потпуно активан само је Бог. Нашим жељама, нашим разумом равнају мотиви; „ако се мотиви равнају по избору бољег и подеснијег, то је слобода воље, што ју човек има; у противном случају једино су полудели слободни.“ — Врло је мало наћи овако добро мотивисаних назора.

Погледи Локови на религију нису баш најјаснији; он се држи зато у средини између атеизма и зелотизма, верског фанатизма па препоручује умереност. Особито ју ставља на срце држави; пошто је црква верска заједница драговољно верујућих, нема сила државна никакве заједнице са црквом, тим мање што задаћа државе никако не може бити брига о душевном спасу грађана јој. Вера је дакле морално убеђење, које треба да је слободно и да му је судија не држава већ властити ум; овај ће сачувати човека и од атеизма и

од убеђења да папа може одрешити кога од заклетве. — Лок сам верује у откровење и сматра васкрсење Христово као историјски факат, исто тако као и Лајбниц бори се и он за уједињење свију цркава хришћанских, па ипак је гоњен бивао као атеиста и привърженик папизма

У педагогији је Лок својим чувеним „мислима о васпитању“ врло важне успехе постигао. Као цел метода му је: индивидуална самосвест ученика, а као цел васпитања: здрав дух у здравом телу. Особито ставља на срце родитељима домаћи одгој, који је бољи и важнији од јавног, јер сваки порок у корену угушити може; и сама дисциплина му је важнија од науке, ако само води к цели.

Сасвим противно Хопсу тврди Лок да је једнакост и слобода закон за човека у природи; да се тај закон, који је постулат разума и сам разум, очува, створила се држава, којој су чланови у општу корист ексекутивну и легислативну власт дали; том влашћу најбоље рукује парламенат, који треба да се мења и да испуњује вољу свог суверена, народа, који сме увек сваку злоупотребу свог права и власти ма и силом да спречи.

Наука Локова по својој практичној природи нашла је громки одзив у Енглеској, особито што се тиче педагогије, и у Американ. Сједињ. Државама што се верских погледа тиче. Дела „The Reasonableness of Christianity“ и „Fundamental Constitution of Carolina,“ у којима се препоручује толеранција и немешање државе у верске одношаје, битан су и кардиналан део устава североамериканског; од колике су важности те установе по државу, јасно је.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

I.

Године 1818. изишла је у Будиму књига под натписом: Европа у своме новомъ виду по заключенію парискога мира, у уговору Віенскогъ конгреса или Географическо-статистическій прегледъ свію Европски држава, на двема таблицама. У Будиму 1818.

Под насловом ове књиге у библиографији нашега Стојана Новаковића има додата ова белешка: Нов. Срб. 1818. стр 557. јављају о овом дјелу, а у бр. 79. почињу о њему реферат, који траје у 80., 81., 82., броју, и у коме је цијело то статистичко-географичко дјело прештампано.

На крају Стојанове библиографије у „допунама“ каже се на стр. 572. ево ово: „Шаф. (Шафарик) стр. 430. држи, да је ово писао *Јован Поповић Мостарски.*

На самој књизи нема имена пишчевог, те се за јамачно не зна, ко ју је писао, но Шафарик „држи“ да ју је писао *Јован Поповић Мостарски.*

Но ми сада имамо у рукама *доказ,* да је Шафарик имао право и да је ту књигу, што је изишла у Будиму год 1818. *заиста* писао речени писац.

Као доказ томе служи нам писмо, *писано руком самога Јов. Поповића Мостарског,* а управљено на пријатеља му *Јована Хаџића-Светића,* које се писмо нашло међу осталим многим писмима од разних српских књижевника, који су се са Ј. Хаџићем дописивали. У писму овоме моли Мостарски до душе да се писмо ником не показује, али сада после преко 70 година неће писац руменити од срамежљивости, ни женирати се због оне — ваљда ђачке — ситнице и кубуре. Писмо то гласи овако: *Literas has nulli communicato.* Љубезный Јоцо! Изредность, дѣхъ твоѝ украшуюћы дарова есть утѣха за мене: да ћу у любкимъ твоимъ обятіяма смиритисе. Пріими прошеніе мое са искреннимъ участвованѣмъ садашнѣ ми неволѣ, и пріими га онако, као што я теби на чувствително твое срце полажемъ. Мени е необходимо нужно, да ми дадешъ до едно дванадесеть форинтій. Мой Географическо-Штатістическій Прегледъ неможе пре, већъ до послѣднѣгъ римскогъ Марта на свѣтъ изићи. Онда ћу имати новаца бозболе. Онда ћу ти и' вратити. Позайми ми ово дванадесеть форинтій, и тимъ самимъ [illegible] стави основаніе пріятельству, изменђу насъ до траяти имаюћему, докле се одъ временны у вѣч[illegible] не преселимо. Гледай, да ме обрадуешъ. Него[illegible]ность ову у себи да сохранишь. У великой [illegible]дежди искренній пріяте[illegible]

Јо. Поповичь с.

С овим су писмом била заједно и д[illegible]

писма истом руком писана и на њима стоји после имена реч: „Мостарскій“, а само на горњем писму нема тога предиката. Још и из друга два писма види се, да је он писац оне књиге. *О.*

II.

(*Шта значи ријеч „шушањ“?*) Листајући ових дана „Стражилово“ наишао сам, како г. Св. Мл. *Бајић* у 36. броју од год 1887. *исправља* пословицу „Снијела вода шушањ, пак начинила олош“, тер доказује, да је *боље* „Снела вода *олош*, пак начинила *шушањ*“. Госп. Бајић сумња, да је ту пословицу *Вук* онако „погрешно чути и објаснити могао“.

Шушањ се зове сухо лишће, било оно још на дрвету или је већ опало. Да оде госп. Бајић у Лику, па да наиђе на плот, који је љети оплетен, рекла би му и мала дјеца, да је оно осушено лишће *шушањ*. А можда би гдје и затекао дјецу, како узму овога шушња, па натару међу дланима и сатрвеним шушњем пуне лулице, што их сами начине од „чокова“. Камиш им је од стабљике какве биљке штитарке. Па и у самоме Сријему јесте сухо лишће *шушањ*, само овуда има друкчији акценат. Ја сам ову пословицу барем од 20 људи слушао онако, како је Вук забиљежио; а има Сријемаца, који мјесто „олош“ веле „окрш“ и „окршањ“, али у првој половини њеној свакоме је ријеч „шушањ“. Па тако и треба да је, јер од лишћа и земљуштине постану гомиле, кад вода опадне или јој смета што, да таке ствари даље не може да носи.

Исправљати оно, што није добро, против тога нема нико ништа; али кварити оно, што је Вук добро чуо и објаснио, то не смије нико, па ни сам г. Св. Мл. Бајић. *Проф.* **Мојо Медић.**

НЕДОВРШЕН МЕМОАР КНЕЗА МИХАИЛА М. ОБРЕНОВИЋА

О ЊЕГОВОЈ ПРВОЈ ВЛАДАВИНИ.

Из оставине пок. пароха Јована Димитријевића

(Наставак).

Докъ самъ овако поступао у дѣлу одметника мои, примѣтио самъ да Ч. Мусса-Ефендія негодуе, што Народъ Г. Родителя мога изъ Влашке натрагъ захтева, и да є Полковникъ Јованъ Мићићъ Начелникъ окружія Ужичкогъ неко надвѣсіе према осталымъ моимъ чыновницыма добыо, а особито кодъ оны, кои су наидерзновеній поискательи повратка Г. Родителя мога у Топчидеру были, држећи онъ себе іоштъ онымъ истимъ наблюдавателѣмъ мира и поредка, за кое самъ га за нелолико дана у Крагуевцу, докъ є оно наиопасніе време за Вучићевце трояло, одредіо быо. За увѣрити дакле Комісара царскогъ да я противъ волѣ царске повратакъ Г. Родителя мога у Сербію нс захтевамъ, и да самъ кадаръ Народъ одъ свакогъ иступленія задржати, ако бы онъ на то покусіо се, исто захтеванѣ обнавлявати; издао самъ у Топчидеру бавившой се скупштини прокламацію подъ 10. Авг. 1840. кое є содержаніе у Н. 34. новина србски видно; а за укроћеніе надвѣсія и осуећеніе намѣренія Микићеви заключенъ є између свію на скупштини бывши чиновника уговоръ одъ 12. Авг. т. г., кога є содержаніе такође у преднаведеной Нумери новина наши видимо, и при коме є Мићићу опроштена свака кривица, коя бы му се зато, што є Народъ око себе купіо, да княза Милоша Г. Родителя мога, иште, приписала, и то до тогъ истогъ дана, сирѣчъ 12. Августа. Вслѣдъ овогъ обштегъ обвезателства издао самъ истогъ дана скупштини Народной заповестъ, да се она у дѣла правителствена выше не меша, да се у гомиле народъ више не купи, и да свакій данакъ свой на време дае. Сутра данъ 13. Августа добіемъ вѣстъ, да се є Народъ окружія Пожаревачкогъ и Смедеревскогъ дигао и управо Топчидеру пошао. Знаюћи да му то ніе законнымъ редомъ заповеђено, упознамъ да су ту таина шапутања, коя другу неку намѣру мени непознату имаю, узрокъ. Ненаодећи се самъ себи оставлѣнъ, као што самъ быо кадъ су се Колубарцы дигли, него поставивши на оставлѣна мѣсто турцыма одметнувшіи се Вучићеваца, онакове люде, кои ме у овой новой опасности нехтѣдоше вероломно оставити, него ме совѣтомъ њинимъ снажно подпомогоше, дигнемъ се дакле са свима у Топчидеру бывшимъ званычницыма и депутатима Народнимъ и регуларннмъ Гарнизономъ предъ ове нове миронарушителѣ у Мокри лугъ, одъ кои на питанѣ зашто су се дигли, чу, да имъ є речено, да є князъ у опасности, пакъ да су му у помоћъ поитали. Доказавши имъ да су оны преварени, ніе велике муке требало, све коловође њине похватати и суду предати, а Народу заказати да се сваки мирно своіой кући врати, кое се све безъ и єдне капи крви и учини.

Овако съ бунтовницыма овима дѣло окончавши добыемъ од Ч. Мусса Ефендіе предложеніе, да се съ њиме у такозовомомъ чаиру пашиномъ ниже Београда поредъ Дунава лежећемъ састанемъ, кое предложеніе приминвши састанемъ се шнъима 16. Августа кои мы предложи да стварь Вучићеваца судейскимъ путемъ не извађамо, него да се онымa кои су Совѣтници были пензіе даду, па да се изъ међу њи оны, кои збогъ нуждногъ мира у Сербіи обстати не могу изъ ове изселе, а осталима да амнестію дамъ, пакъ да сваки своіой кући иде, и на миру живи, придодавши ми и то увѣреніе, да ово што насъ двоица о томъ свршимо, тако и остати има, безъ да се высокой порти на одобреніе под-

носи, већъ да іой се само као окончанъ предметъ саобшти. Будући се изъ međъ осталы предмета овогъ предложенія и новца тицало, о чему я пре саслушенія совѣта нисамъ могао ништа обвезателно одговорити, премъ да самъ му и самъ явіо, да бы мы мило было, кадъ бы ствар ту окончану еданпутъ већъ видіо, да друге послове отечества мога гледамъ; то самъ наипосле шньиме уговоріо, да стварь целу совѣту саобщимъ и мѣніе нѣгово о томе чуемъ, по коме ћу му и я мое рѣшеніе дати. Предложивши сутра данъ 17. истогъ месеца, стварь ову Совѣту, кои имъ едно изъ призренія тога, што противници нису уреднимъ путемъ званія своя оставили него су, толика безчинія учинивши, самовластно одъ отечественогъ свогъ кнеза и браће свое одцепили се; а друго и по найвыше и зато, што е онда Народъ противу Вучићеваца а и нротиву сами совѣтника быо огорченъ мислећи, као да Совѣтници Вучићевцыма страну држе, — ніе могао пензію дозволити, и тако се надежда моя, да се стварь ова еданпутъ оконча, осуети. У засѣданію совѣтскомъ првыи е быо Совѣтникъ Туцаковићъ кои се одобренію пензіе противляше, рекавши: „ако ће се одметницыма одяко давати, онда идемъ и я Вучићу па да и я пензію добіемъ, и бадава безъ да што за Народъ да радимъ ову да уживамъ'" за овимъ е одма пристао совѣтникъ Марковићъ, и тако ова двоица све покварише.

Докъ самъ овако кое съ Ч. Мусса Ефендіомъ занимао се, кое бунтовне главе укроћавао, приближивао се свршетакъ месеца Августа, до кое су ми текућа званична дела яко была нагомилала тако, да мие валало одма у Крагуевацъ вратити се, и овимъ народнимъ многоструччнимъ пословима занимати се, еръ бы се у противномъ случаю непоправимы непоредцы могли тимъ више породити, што се цѣло централно правленіе у Топчидеру ніе имало кадъ с текућимъ своимъ пословима занимати се, већъ само са пословима односећима се на примиреніе противу Вучићеваца огорченогъ Народа, кои е, и на мени вѣрне оставше Совѣтнике повикао, да су и оны съ Вучићевцыма у едной мисли, што су овы по налозима моима отдали, да Народъ одъ вознамѣреныи иступленія задржи.

Тако дакле принуђенъ будемъ я скупштину распустити, Ч. Мусса Ефендіи мой повратакъ у Крагуевацъ сообщити и 22. Августа и приспѣмъ, оставивши Ч. Мусса Ефендію у Београду заедно съ Вучићемъ и нѣговимъ едномисленицыма. Колико самъ у Топчидеру издангубіо, толико самъ имао у Крагуевцу времена усугубити труде мое, да окончамъ она дѣла, коя су мы бавленѣмъ у Топчидеру заостала была; еръ самъ прве седмице месеца Октомвріа позывъ одъ Мусса Ефендіе добыо да се съ ньиме іоштъ у Београду едаредъ састанемъ, и одѣлимо тицаюћима се нѣговогъ у Сербіи доласка, разговоримъ, будуће позивъ добыо да се у Цариградъ врати. Желећи шньиме видити се, и мое према цару моме высокопочитаніе у лицу нѣговомъ показати, кренуо самъ се опетъ у Београдъ, оставивши сва моя централногъ дѣла правленія у Крагуевцу съ намѣреніемъ после десетину дана опетъ вратити се. Но воля всемогућег другчіе е хтела.

При састанку моме 17. Октомвріа (види Бр. 43. новина Србскіи) понудіоме е Ч. комиссаръ и опетъ да дамъ Вучићевцыма пензію, кому я нисамъ могао обећати за то, што е совѣтъ іоштъ еданпутъ ту стварь у Крагуевцу быо узео у разсуђеніе, па е за право нашао, да се овымъ людма пензія не да, тимъ више, што су се оны, Вучићевцы, одъ српскогъ правленія и одъ судова одцепили, кои су по Уставу опуномоћени, да свакомъ Србину безъ разлике суде и нехотѣли невиностъ свою предъ овымъ правдати. Почемъ самь му ово явіо, захтевао е, да му увѣреніе дамъ, даћемо уставъ точно наблюдавати, и да увѣреніе то буде како моимъ, тако и подписима свію Совѣтн..ка снабдевено. На ово самъ му одговоріо да ћу му увѣреніе ово дати, но тако, да оно само моимъ подписом буде снабдѣвено, будући самъ я глава овогъ народа, я нѣговъ заступникъ у свима нѣговимъ отношеніяма према високой Порти, и према великоможне наше покровителнице Русіе. Мой подписъ нека му дакле у име свію ту присутвовавши совѣтника съ премаподписомъ мога представника служи. А хоћу одъ мои Совѣтника и остали подчинѣни мы чиновника знати захтевати, да они уставъ наблюдавају као што га ни до тогъ магновенія ни наиманѣ нарушіо нисамъ. Ово мое примѣчаніе буде и одъ присуствуюћи Совѣтника съ тыме потврђено, да они за излишно суде у речи стоећи акт ньинимъ подписима снабдѣти, кад е князъ ньина глава, коя ій кодъ свію дворова заступа, и мимо кога они не желе никомъ далѣ обвезателства какова давати. По овоме изясненію задовольио се е онъ са моимъ подписомъ, те самъ му я одма у томъ смислу дао едно писмо сочинити, кое сам му тога истог дана после подне при самомъ поласку нѣговомъ предао, и съ ньимъ се заедно са моимъ Совѣтницима опростіо. Одм[illegible] ньимъ су и Вучићъ са осталымъ нѣговимъ е[illegible]мысленицыма низъ Дунаво отишли.

При самомъ спреманю да се опет у Кр[illegible]вацъ вратимъ, добіемъ вѣстъ о побунившим[illegible] мачванима. Но будуће стварь ова коя съ Вуч[illegible]вимъ дѣломъ ни укаквомъ савезу нестоій, то се [illegible]зивамъ на 45. 46. и 47. Нумеру 1840. новина [illegible]

шій, у коима е исто дѣло изъ званичныхъ извора достаточно описано као што се изъ 48. числа исти новина увидити може, нашто су бунтовници одъ 13. Августа осуђени.

По свршетку мачванскогъ бунта и при прегледаню на помилованѣ поднешени ми пресуда падъ преднаведенымъ Пекетинымъ бунтовницыма изречены, имао самъ особыту радостъ одъ Нѣгове Свѣтлости великогъ везира писмо пріимити, коиме ми онъ о моимъ поступцыма царско задоволство саобщава, и явля, да е висока порта ради обдержанія мира и поредка међу нами заключила, да се Вучићъ, Петроніевићъ и осталы изъ Сербіе иселе. Колико самъ се овимъ высочайшимъ рѣшеніемъ обрадовао, и надати се почео, да ћемо наше вниманіе на внутренѣ поправленіе Сербіе обратити моћи, толико су ме извѣстія мога чиновника по особенымъ порученіяма подполковника Јована Германи, кога самъ одправіо у Цариградъ, да стваръ нашу ако бы нуждно было кодъ высоке порте правда.

Онъ мы до знаня доводи, да га Ч. Решидъ Паша ніе хотѣо преда се пріимити; да одъ добри пріятеля наши чуе, да высока Порта одвећъ негодуе, што е съ Вучићевцима тако учинѣно, да се нѣко рѣшеніе у дѣли Вучићеваца іоште очекуе, кое да за насъ тако испасти, да се и до мога права на книжеиіе дотакнути може, и т. подобно

(Свршиће се.)

ДОПИСИ „ЈАВОРУ“.

Праг, о Митровудну 1890.

(Српско вече у уметничкој беседи у Прагу). Да ли имаде Србина на свету, који не би знао наше народне, Вуком сакупљене песме? Да ли имаде Србина, који не би њихов значај ценити умео? Та оне нам од вајкада беху утеха, понос и велика потпора за одржавање народне свести. Али имамо ми поред народних песама још један алем, без кога се српска кућа ни замислити не да, без кога српска мајка своје чедо успавала не би, нити би братац сеју извео за руку, нити би љуба своме војну тежак живот осладила. Тај алем су наше песме, које се по свима крајевима певају, песме девојачке.

Као што неумрли Вук подиже вечну споменицу нашим јунацима, тако пође млади Чех *Лудвик Куба* од краја до краја, од куће до колебе те сакупи бисер по мору и нижући зрно поред зрна нaниза читав ђердан, да њиме окити цело Словенство.

Та добро је он познао да је српска свест тесно са песмом скопчана, јер

„док се поје, док се винце лије,
док се коло око свирца вије,
докле срце за срцем уздише.
е па дотле — а куда ћеш више.“

Лудвик Куба вративши се са свога пута, донео је богату збирку и дошао је на молбу „уметничке беседе“ 8. о. м. те приредивши вече са певањем и предавањем, показао је отменој и многобројној публици, како дивних песама имају Срби.

Песме, које су уз пратњу гласовира отпеване (четир као соло, 2 са три гласа а 6 са четир гласа) састављене и сабране су не само вештином ретког уметника, већ уједно одушевљеног Словена, који у сваку песму комад срца улаже. — Истина је што Змај вели:

Негуј песму, њом ћеш скротит љута тигра — јер при певању тужних црногорских песама беше многи озбиљан слушалац до сува тронут, а тек кад стаде да изваћа наше бачке напеве, ту се диже така бура одушевљења, какву „уметничка беседа“ давно видела није.

Лудвик Куба вратио се пре кратког доба из Црне Горе, те баш канда је хтео да напише текст уз Чермакове дивне слике, покупи песме, које нашу јуначку браћу у својим жељама и тузи потпуно карактеришу.

Сваки ће мислити, е шта је то купити песме? Кад ко иде од свечара на славу, са славе на пијанку, наћи ће песама колико воле! — Али се љуто вара. Куба је великих тешкоћа савладао, док покупи оволико свезака, јер је прво данашње озбиљно време врло непогодно за његов рад, а друго, кад га у неким крајевима видеше да тражи додира са народом, хтедоше га уапсити као каквог политичног агитатора. У цетињској локанди постаде смешном особом, јер народ није појмио, како ко може од њих песама тражити? И ипак доцније, кад видеше да се брат Чех ни отворене ватре, ни дима, који му је очи штипао, не боји, дођоше и сами један по један, те шта је ко знао, то је савесно отпевао. — Нашег неуморног Кубу видимо по свим крајевима словенским, збирао је по Пољској, Русији, Црној Гори, Хрватској а сада ће да иде у Босну, Херцеговину и Србију. На пролеће намерава у Бачку, Срем и Банат. Желећи му и даљег успеха, кличем: нека вас, моја мила браћо и сестрице, затече све певајуће.

Јер што Србин још се држи крај свих зала,
Песма га је одржала — њојзи хвала!

Зорка Ховорнова.

БЕЛЕШКЕ.

(Професори богословије). Синод правосл. владика, који је недавно имао свој састанак, изабрао је за ректора карловачке богословије г. Јована Бороту, бечејскога проту, а за професоре тога завода г. г. Милутина Јакшића и Милоша Грујића. Дај боже, да ови врли изабраници инаугурирају нову еру у стању и раду нашег овог јединог богословског завода!

РАЗНО.

(Рецепт за добар брачни живот). Кад Арапкиња удаје своју кћер, те кад ће ова већ да пође у свој нови завичај, онда јој мати даде на пут ове савете: „Ти сад остављаш оне, од којих си произишла; ти се удаљујеш из гњезда које те је толико времена заштићавало и из којега си полетела у свет, и ти сад идеш човеку, који га не познајеш, чије ће ти друштво бити необично. Саветујем ти, да му будеш ропкиња, па ће и он бити твој слуга. С малим се задовољи. Пази увек на оно, што би могле видети његове очи, те гледај, да његове очи никад не виде зла дела. Пази на његову храну и на његов сан; глад проузрокује узбуђење, а неспавање рђаву вољу. Старај се за његово имање и добро поступај с његовим сродницима, његове тајне не одаји никоме; ако је он весео, немој да си нерасположена и срдита; ако

је он срдит, не показуј се весела — онда ће те Алах благословити.“

(**Детелина**.) Код Ирландеза је детелина народно знамење. А то је дошло отуда, што свети Патрик, кад није друкчије могао да задобије своје слушаоце да верују у јединство свете тројице, узбрао детелину и показав је слушаоцима питаше их, зар није јединство у светој тројици исто тако могуће, као што су ова три листа спојена на једној петељци.

(**Домишљан**.) Неки домишљан измислио је, како може на дан лепу своту новаца заслужити. Ваља само у каквим новинама, које се много читају, оваки оглас пустити да изиђе: „Коме је стало да зна за који год дан у години, какво ће тога дана бити време, нека нам пошаље 6 форината и онда ће то што жели дознати. Ако се пророштво наше покаже као лажно, ми се обвезујемо вратити уместо шест — 9 форината. И то се онда обећање може поштено одржати. Јаве се на прилику за сваки дан десет љубопитљиваца, то су 60 фор. дохотка. Петорици од отих ваља онда пророковати, да ће тога дана бити лепо време, а другој петорици да ће бити ружно. Онда ћемо са пет пророковања погрешити, и тако морамо по обећању тој петорици вратити по 9 фор, дакле 45 фор. а код друге петорице имали смо право, јер смо погодили те дакле од њих добивамо 60 фор. чини чисту хасну 15 фор. тога дана, коју своту ваља лепо метнути онда у онај велики буђелар.

(**Нераст као светиња**). Стари Немци су некад поштовали нераста као светињу, јер је он ријући земљу научио људе како се оре. А и у најстаријим хришћанским легендама прича се, како нерасти рију темеље црквама и манастирима, те су тако били први учитељи неимарима. Ово старо штовање свињскога рода сад се већ заборавило.

НОВЕ КЊИГЕ.

Изишао је из штампе „**Орао**“ велики илустровани календар за годину 1891. уз сарадњу српских књижевника уређује Стеван В. Поповић. Година седамнаеста. Овај највећи, најбољи, најлепши, а по томе најјефтинији српски календар, који је за ово шеснаест година распрострт у више од 230.000 комада по свима крајевима, где год има Срба, штампан је и ове године на лепој, углађеној артији.

Календарски део „Орла“ уредио је професор А. М. Матић. Овај део доноси: стари и нови календар, црквено рачунање времена, покретне празнике, зодијак (звездана јата и шта значи, знамените године по србе, знамените године у опште, мухамедански календар, јеврејски календар, време по менама месеца и по ветру, четир годишња времена, сунце и наш сунчани систем, планету владарку, помрачење сунца и месеца. У сваком поједином, лепим знацима урешеном месецу стари и нови календарион, мене месеца, гатање о времену, предзнаке о години, радње месечне на дому и у пољу, народне и земаљске светковине, разне белешке о чувању здравља, уз то чисто изрубрициране листове за бележење.

Забавно-поучни садржај „Орла“ за годину 1891. грана се на ове одељке: Народни добротвори: а) Стеван Анђелић, б) Васо Јагазовић, од С. В. П. 2. Народне задужбине: Манастир Ковиљ у Бачкој, од Мирона. 3. Просветне светковине: О стогодишњици српске велике гимназије у Ср. Карловцима, од Ј. 4 Приповетке: Сеоска шала. Слика из српског живота, од М. М. Ј. 5. Ратарске поуке: Гајење шећерне репе, од Мите Петровића. 6 Пчеларске поуке: Писмо уреднику „Орла“ о пчеларству, од Јована Живановића. 7. Виноградске поуке: Шта је пероноспора и како се од ње брани, од Мите Петровића. 8. Народно здравље: Лекарске напомене српским матерама, од Др. К. 9. Из физике: Слеп код очију, од Стевана Миловановa. 10. Из природе: Нема зиме без ветра, од С. М. 11. Песма: Анђео и ђаво: Од К. Саса. 3. Ј. Ј. 12. Српски књижевници: а) Архимандрит Јован Рајић. б) Нићифор Дучић. в) Стојан Новаковић. г) Панта Срећковић. д) Стеі ан Владислав Кaћански. е) Миша Димитријевић. 13. Знаменити Срби. а) Георгије Бранковић. б) Барон Федор Николић од Рудне. в) Исидор Ћирић. 14. Уз наше илустрације. Уз овај садржај иду Вашари и Огласи.

Илустрације за „Орла“ израђене су у првим уметничким заводима. I. Насловна слика: 1. † Архимандрит Јован Рајић. II. Ликови: 2. Стеван Анђелић 3. † Васо Јагазовић 4. Патријарх Георгије Бранковић. 5. Краљевски комесар барон Федор Николић. 6. Др. Исидор Ћирић. 7. Архимандрит Нићифор Дучић. 8. Стојан Новаковић. 9. Панта Срећковић 10. † Миша Димитријевић. 11. † Стеван Владислав Каћански. III. Слике из наших крајева: 12. Арбанас на стражи 13. Споменик кнезу Михајлу у Београду. 14. Српска војска дефилује пред краљем Александром I. 15. Свечано отварање народне скупштине у Београду. 16. Црква манастира Ковиља у Бачкој. 17. Свечано полагање темеља новој гимназији карловачкој. 18. Стара зграда карловачке гимназије. 19. Српкиња девојка-сељанка. 20. Српкиња девојка-варошанка. 21. Бановић Страхиња. 22. Сремски Карловци. 23. Црногорци се враћају са бојишта као победиоци. 24. Црногорка. 25. Вила. 26. Сироче на мајчином гробу. 27. Нова зграда српске гимназије и богословије у Ср. Карловцима. „Орао“ за год. 1891. стоји само 50 новч. или 1 динар. Наруџбине из Србије прима књижарница Велимира Валожића у Београду, која рабатује 20—25%. Из свију осталих крајева упућују се наруџбине на потписану штампарију. Растуривачима и купцима за готово дајемо највећи уобичајени рабат.

На „Орлови“ крили узлетио је „**Царић**“ мали календар са сликама за год. 1891. Цена му је 20 новч. или 2 гроша. Рабат и наруџбина као у „Орла.“ ***Штампарија А. Пајевића у Н. Саду***, издавалац „Орла“ и „Царића.“

ИСПРАВЦИ

на чланак „Гробови знаменитих Срба.“

Стеван Недељковић и *Данило Недељковић* дошли су забуном под „*алмашко гробље*“, а обојица су сахрањени — као што је већ исправљено — у *успенском*.

Сима и *Катарина Ђорђевић* набројани су под „*успенским гробљем*“, а обоје су укопани у *алмашком*.

Код *Павла Стаматовића* изостало је, да се родио г. 1805.

За *Ђорђа Пасковића* речено је из забуне, да је био професор гимназије новосадске, но он није био професор

Код *Јована Радуловића* имамо да исправимо, да он није целу ону своту на нар. позориште дао, него ју је разделио на више добротворних цељи.

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 46. У НОВОМ САДУ 18. НОВЕМБРА 1890. Год. XVII.

НА МОРУ ЈЕГЕЈСКОМЕ. . .

(СВОМЕ ПРИЈАТЕЉУ ПАВЛУ ЈОВАНОВИЋУ, СЛИКАРУ.)

Вече се спушта тихо! На хоризонту златном,
У море, у даљини уморно сунце тоне. . .
К'о пурпур с одеће царске запад трепери и блиста,
— Несташни вали се гоне! . .

Кликћу галеби лаки! И шум се таласа чује,
Што пеном бисерном својом подножје Олимпа љубе,
Са витких минара градских хоџина песма се хори,
— И јасне низамске трубе! . . .

Шајка се лагано нија! Већ месец помаља лице —
Заносно гледам море, обале и плодне равни
Где бели српски орао ширио беше крила,
— За доба предака славни'! . .

„Душан је овде владао", и цветак и талас шапће,
Хероје победних дана за славу што се боре, —
Што свете земље ове топљаху јуначком крвљу
— Вид'ло је сиње море! . . .

Ту данас туђин влада! Но Српство јоште живи,—
Штитиће бели орао и опет земље миле!
Српско ће то море бити, к'о негда што је било
— У доба славе и силе! . . .

У Солуну 1889. г. **Сима J. Аврамовић.**

ШЉИВЕ ЗА БРАШНО.

ШАЉИВА ИГРА У ЈЕДНОМ ЧИНУ С ПЕВАЊЕМ.

Од Симе Сарајлије.

(Свршетак.)

ОСАМНАЕСТА ПОЈАВА.

Аца, Димитрије, Савета и Ленка.

Аца. Ма да сам се предомислио, да се лишим живота, дођох лично вас молити за опроштај навек. (Савети). Госпођо, ви сте ми велику увреду нанели, ви сте ми срећи ногом за врат стали, и ви сте ми живот укратили. Но, ја вам зато све праштам! Али само једно вам опростити не могу, а то једно, то је част моја, којом се тако багателно титрасте, као дете сиграчком! За мене је то највећа увреда, за коју вам нећу ни на самртном часу опростити! Дакле, сада ми збогом остајте, а желим вам из свег срца, да са својим супругом срећно и дуговечно на дику и понос поживите! (Окрене се осталима). Збогом свима! (пође).

Димитрије. Еј пријатељу! Стани мало, стани! (За себе). Сад је на мене ред, да се са својим од вајкада другом прошалим и ову ствар између њега и жена расправим. (Јасно). Ти добро знаш, да је већа срамота из гостију без дозволе отићи, него што је доћи! Но, пошто ти без дозволе ниси ни дошао, то тиме пре не смеш ни да идеш! Задо-

вољство, које ти овде тражиш, можеш само онда добити, кад би који дан више остао, а не тако — с неба па у ребра, као што га ти тражиш, још првог дана, без да си се од толиког пута одморио и честито с киме поздравио. Ето видиш, ја сам тек сада дознао, шта се у моме стану догађа! Моја ми је жена све признала, па чак и то ми казала, да те још и свег срца и душе љуби.

Ленка. } (Заједно) } Ја?!!
Аца. } } Она?!?

Димитрије. } (Заједно гурну Ленку лагано.) } Ћути!
Савета.

Димитрије. (Аци). Да Бог ме! Па шта више ја сам се с њом о тој ствари озбиљно разговарао —

Аца. О тој ствари с њоме разговарао?!! Хм!

Димитрије. Тако је! И напослетку, решили смо се, да наш лакомислени брак разведемо!

Аца. И тиме баш од истине хоћеш да ме задовољиш?!!

Димитрије. Зашто да не, кад се и иначе ја и она не слажемо.

Аца. То је велика жртва од тебе, пријатељу, коју ја не могу ни по коју цену примити.

Димитрије. Зашто да не можеш примити, кад ти је ја, као другу и пријатељу, из свег срца уступам.

Аца. (Збуњено). Ух! Али —

Димитрије. Зар ми још не верујеш?

Савета. (Чисто молећи). Ацо?!!

Аца. Извините, госпођо! Ја овде у овоме кругу, где се бракови незаконито разводе, не могу ни једнога тренутка више опстати! До душе био сам толико лакомисленим изизивањем занет, да сам хтео да пристанем на оно, услед чега бих зато, целог свог века, од света презрен био, тако да од срамоте не бих могао нигде међу свет изаћи Но фала Богу, те дођох к себи, да своје пријатеље оставим, да и даље живе у миру и спокојству! Дакле, збогом ми остајте — сви! (Пође).

Савета. (Из дубине душе уздану). Ах!

Димитрије. } (Заједно се смеју) } Ха, ха, ха!
Ленка.

Аца. (Озлојеђено). Смејте се, смејте! имате и право. (Пође).

Савета. Ацо, Ацика! Чекај, имам још нешто да ти кажем!

Аца. (Окренув се). Још једном збогом. (Хоће да пође).

Савета. Пре него што ћу да ти кажем збогом! хоћу да ти признам, да си својим моралним карактером измамио сузу из мога ока!

Димитрије (Смејући се). Ха, ха, ха! Још само да си комичан био, па би одавно цељ своју постигао. Ха, ха!

Аца. (Изван себе). Како?!?!!

Ленка. Па тако, што ви не верујете да ми вама мислимо добро!

Аца. (У највећем чуду). Шта то све значи?!!

Димитрије. То право уступам, вашој бившој заручници, мојој привременој супрузи, твојој будућој женици да растумачи, шта то све значи?!!

Аца. (Од великог чуда, ухватио се обема рукама за главу, па блене у све скоро изван себе узданув). Ах!

Савета. Ево шта значи: Ја сам од ове госпође (показујући на Ленку) позајмила њеног мужа за неколико тренутака, да с њиме једног неверника мало казним, па чим ту улогу одиграм, да јој опет часно и поштено натраг вратим. Па пошто сам своју мисију свршила, то ћу га ево сад одмах још пред вашим очима натраг вратити. (Узме Димитрија за руку и предаје га Ленци). Ево вам, госпођо, ваш супруг и много вам благодарим на послузи!

Аца. (Долазећи себи). А! Дакле то се је са мном терала комедија?!

Савета. Није се, драги господине, са вама терала комедија, него вам је ваша верна заручница вратила: „Шљиве за брашно“, позајмљено јој. Ви добро знате ону мудру народну изреку: „Хрђави само људи свој зајам не враћају“.

Аца. (Расејано весео). Је ли то могуће?!!!

Сви. Као год што је данас Илин-дан!

Аца. (Весело). Дакле још би се дао жедан преко воде превести! О, о, какви ћу ти то бити: тричави младожења.

Савета. (Метув му своју руку на уста). Пст! Не омаловажавај мог будућег супруга!

Аца. (Задивљено). И ви мене још одиста волете?!

Савета. Срцем и душом!

Аца. (Радостан). Савето, анђеле мој. (Загрле се).

Димитрије. (Весело). Нека вам свемогући да: сваку срећу, добро здравље и дуг живот!

Певачко друштво. (На пољу пева за свој рачун). Многаја љета и т. д.

Димитрије. (Лупа у сто и зове). Келнер, келнер!!

ДЕВЕТНАЈЕСТА ПОЈАВА.

Жикица и пређашњи.

Жикица. Заповедајте, (угледав Ацу и Савету још загрљене где нешто међу собом разговарају, задиви се).

Димитрије. (Жикици). Ко то пева на пољу? (Још се чује певање).

Жикица (Бленући у Ацу и Савету муцајући). Пе-певачко друштво из Ниша, изашло да се мало проведе овде у Бањи

Димитрије. Јели и госп. хоровођа с њима дошао овамо?

Жикица. (Збуњен). Је-сте господине!

Димитрије. Кажите му, да сам га молио, да са својом велецењеном дружином дође овамо, да

буду учесници (показујући руком на Савету и Аџу) овог брачног весеља! Тако исто поздравите свога господара да се данас постара за велики господски ручак?

Жикица. (Уздахнув из дубине душе). Ах!

Димитрије. Јесте ли ме разумели?

Жикица (изван себе). Разумем. (Ухвати се обема рукама за своју главу, посрћући и мумлајући за себе). О Боже! Што ме створи?!! овако несрећна! (Изађе врло жалостан на поље.)

ДВАДЕСЕТА ПОЈАВА.

Хоровођа са друштвом, гајдашем и пређашњим, без Жикице

Хоровођа (ступа са дружином и гајдашем на средња врата, са Димитрцјом се рукује, а гајдаш већ је с поља почео да свира сватовца).

Село сунце, стигло вече и т. д.

Димитрије (пошто су се сви руковали и младенцима честитали — свирцу). Дедер ти, свирче, окрени оно ново „Бошњаково коло“ свирати, да се ова младеж мало разигра, те да слађе руча. (Свирач одмах отпоче да свира коло уз пратњу орхестра а остали хватају се у коло и почну по овом реду да певају).

Женски хор. Коло
Коло
Коло
Коло,

Мушки хор. Коло, коло
Српско лако
Ајте цуре
Све полако!

Мешовити хор. Тако млади чауш виче,
А и свирац не пориче,
Већ уз гајде цуре дира,
А не да им жива мира!

Женски хор. Коло
Коло
Коло
Коло,

Мушки хор Коло, коло
Српско лако
Ајде момци
Сви полако!

Мешовити хор Чили момци подскакују,
Ситним грлом подвикују,
Ал' је лепа она сека.
Да је нешто уз менека!

Женски хор. Коло
Коло
Коло
Коло,

Мушки хор. Коло, коло
Српско лако,
Ајде жене
Све полако!

Мешовити хор. А где јоште сеја браца
Пожелила млада није?
Ал' мало је тих светаца
Као што је игранијс!

Женски хор. Коло
Коло
Коло
Коло,

Мушки хор. Коло, коло
Српско лако
Ајде људи
Сви полако!

Мешовити хор. Докле душа траје само
И док свирац свира амо,
Све ће коло тако бити,
Све једнако облазити!

Женски хор. Коло
Коло
Коло
Коло,

Мушки хор. Коло, коло
Српско лако
У њем' може
Играт' свако!

Мешовити хор. Коло, коло, светло, дично
И ти стѐње непомично!
Пре ће Бошњак пеп'о бити
Но вас двоје оставити!

(Завеса пада.)

НА МОРУ.

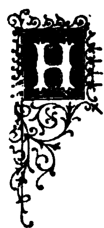

Наперена једра бјела
Као лахке тице лет;
Плови шајка као стр'јела,
Управила чили крет.

Благи жубор развио се
Вали славе сунчев сјај —
А ту славу вјетри носе
У далеки неба крај.

Више мене у висини
Узнио се ждра̂ла̀ рој,
Лете крају у даљини,
Пуној цвећа земљи тој.

*

Плови, шајко! не престани! —
Нек те вјетра носи моћ,
Мирисавој, цв'јетној страни
Моје срце жели доћ.

Тамо, тамо, куда ждрали
Управљају лаки лет,
Тамо гђе се вјечно фали
Миомиром свежи цвјет,

Тамо, гђе се без престанка,
К'о у рају небеском —
Чује пјесма сваког данка
У одјеку веселом.

Тамо, гђено не престаје
Освићати златни Мај,
Тамо гђе се зора сјаје
К'о рубина драги сјај.

Плови, шајко! а с висине
Штитиће те благи бог!
Плови, шајко, у даљине
До златнога циља свог!

У Дубровнику 23. Дек. 1889

Алекса Ристов Шантић.

ЛУЛИНА ПОБЕДА.

Новела Матилде Серао.

I.

Софија не дизаше очи са свог рада, а њени лагани прсти прелетаху по оним финим чипкама. Међу тим се Лула врћаше по соби, помицаше с места разне ствари по столовима, расејана отвараше фијоке, да у њих завири; било је јасно, да је хтела нешто урадити или казати, али неје смела од озбиљног држања старије сестре. Запевуца одломак неке песме, изговори некакав стих; Софија се чињаше, да све то не чује. Тада Лула, која неје имала превеликог стрпљења, одлучи, да удари на јуриш, стаде право пред сестром и упита је:

— Софија, знаш ли, шта ми је казала mademoiselle Jeannette?

— Јамачно ништа особито важно.

— На шта ти је тај суви и ледени одговор, од кога и лети прођу жмарци! Одакле вам је ваш лед, о моја ледена сестро?

— Лула, право си дете.

— Ево, где се варате; ја несам дете, јер се удајем.

— Е да?!

— И то је баш оно, што ми је казала Жанета.

— Како си то заплела, ја не разумем ништа.

— Сад ћу ти одмах испричати *све*, као што се каже у драмама. Биће прича... али хоће ли ми Ваша озбиљност поклонити сву своју пажњу?

— Хоћу, хоћу; али само брзо.

— Дан трке на мартовом пољу, то је време и место. Ти неси била, ти, која волиш те вечите своје књиге...

— Ако не пређеш на ствар, не ћу те више слушати.

— Мораш ме слушати; ова ме тајна гуши, убија...

— Јеси ли опет почела?

— Оставићу, оставићу. Дакле на трци бејасмо у првом реду на трибини; дође Павле Ловато и престави нам лепог младића, Роберта Монтефранка. Уобичајени поздрави и обична клањања; они нађу места и седну иза наших леђа; проговоре неколико речи, док се не чу знак за полазак коња. Сећаш се, да сам ја заступала *Горгону*, не предвиђајући, како ће ми она бити незахвална... Доста о том, морамо се помирити са судбином, да и животиње бивају незахвалне. Облак прашине сакри коње. „*Горгона* ће победити“, повикнем ја. „Неће, каже смешећи се Монтефранко, побединће *Лорд Лавело*.“ Ја се узјогуним, што ми он не одобрава, он се и даље смеши и остаде при своме! Опкладисмо се. Међу тим, после пола сахата узбуђености и стрепње чујем, да је *Горгона* издала, да сам ја изгубила и да је Монтефранко добио: помисли! Кажем му, да хоћу одмах, одмах да платим. Он се клања и одговара, да има времена; сретнем га на Кјаји, погледам га питајући га, а он само поздравља, само се некако тајанствено смеши. Тако у позоришту, тако свуда; ја живим у највећој радозналости: Роберто је леп, двадесет и шест му је година... јутрос се стари господин Монтефранко, мој будући свекар, разговарао два сахата са мамом.

— Ох!

— У мојој публ[ици] појављују се знаци п[...]ње. За татину посету дознала сам од Жан[ете]. Свадба је готова. Само треба решити једну в[рло] важну ствар: хоћу ли на испиту обући хаљину [...] пељасту или жућкасту, хоћу ли имати шешир [са] широким тракама или без њих?

— Ала јуриш...

— Јурим? Наравно: нема препрека. Ја с[е]

Роберто волимо до лудила, наши су поштовани родитељи задовољни . . .

— И ти би пошла за човека тек тако?

— Шта значи то *тако?* Еластична реч . . .

— И не познајеш га, и не љубиш га?

— Али ја га познајем, видела сам га на трци, на шеталишту! Ја га обожавам! Кад га прекјуче несам видела, несам хтела ручати, већ сам место ручка попила три шоље кафе, не ћу ли се убити.

— А он?

— Узима *ме*, дакле љуби ме! — понови Лула победнички.

Али видећи да Софија побледе у лицу, покаја се због те несмотрене речи, саже се к њој и упита је са осећањем: да несам рекла што ружно?

— Неси, драга, неси; имаш право. Ко љуби узима. Тешко је бити љубљен — и уздахну лако.

— Бити љубљен, бити љубљен! — понови раздражено Лула. — То је врло лако, Софија; али кад је, као у тебе, чело озбиљно, очи тужне, усне без осмеха, кад се облаче хаљине тамне боје; кад се завуче у какав кут, на премишља, а сви се остали играју и шале; кад се чита онда, кад се треба смејати, кад се сања онда, када треба живети; кад је у младости понашање уморно и старачко, тада је тешко бити љубљен.

Софија саже главу и не одговори. Усне јој лагано дрхтаху, као да је хтела сакрити јецање.

— Јесам ли те опет ожалостила — упита Лула. — Али ја бих хтела, да те видим љубљену, окружену љубављу и удату. . . . Ала би то било красно, кад бисмо биле младе једног истог дана!

— Којешта! Ја ћу остати девојка.

— Не може бити. Ја вам то забрањујем, неваљали створе. Ако је Роберто човек на свом месту, мора свакојако имати нежењеног брата: ја хоћу, да он има нежењеног брата; хоћу!

У тај час уђе мати, спремна да изађе.

— Куд се спремаш, мама? рече Лула.

— Идем адвокату, драга.

— Ух! Адвокату! То је нешто важно.

— Сетићете се већ ради чега, госпођице, што се ругате. Софија, хајде часком са мном.

— Да нема ни Софија каквих тајанствени послова с адвокатом?

— Лула, када ћеш једном бити озбиљна?

— У брзо, мама; видећеш.

Одшкрину врата, кад поред ње прођоше мати и сестра, два пут им се дубоко поклони шапућући:

— Госпођо, госпођице. . .

Кад бијаху прешле преко прага, довика им, ударивши у смех:

— Говорите, говорите слободно; ја ћу се правити, да не знам ништа!

II.

Роберто Монтефранко обично није много премишљао: није имао времена Дан му је летећи пролазио у доручковању, шетњи на коњу, посетама и ручку; вече протицаше преслатко код Луле, његове заручнице. Уз то је требало посвршавати неке ситне послове, требало се по неки пут састати с адвокатом, требало је потписати по који уговор, требало је подмирити по неке старе подужице; па додајте и припремање куће и свадбеног путовања. Једва му је једвице остајало пола сахата за читање, или четврт сахата да протраћи пред кафаном. Тако се он никада не виђаше задубљен у дубока размишљања, нити се знало, да се он икад бавио решавањем каквог друштвеног питања; јер, у осталом, Роберто немаше у свом карактеру ничега трагичног или херојског. Он је шта више уживао такву душевну ведрину, да су му многи завидели.

Једног дана — кога год хоћете дана, у подне — бејаше се пружио на дивану, прекрстио ногу преко ноге, с чачкалицом у устима и с једном свеском Квадријевих издања у руци с тврдом одлуком, да чита. Књига је била занимљива; али је за чудо читалац, што никад није био, био врло расејан; шта више, био је нервозан и немиран. Никако да преврне лист, јер се после неколико стихова слова помераху, скакаху, мешаху се и нестајаху. Роберто, без своје воље полазаше пут непознатих регионa мишљења.

. . . Тата је задовољан, тетке ми шаљу своје свете благослове, рођаке се љуте, кафански ми пријатељи честитају подругљиво, прави ми пријатељи стискају руку — дакле је добро, што се женим Не може се казати, да Лула није врло дражесна, кад ме погледа оним очицама пуним злобе, кад прсне у смех показујући беле зубиће, чисто бих дохватио у руке ону красну главицу и обасуо је безбројним пољупцима! И нарав јој је лепа, златна нарав, увек весела, увек добре воље, готова за шалу, пуна духа, ни мало се не либи, никад није невесела. Потпуно ћемо се слагати; не могу трпети забринута чела, особито у лица, које љубим; чини ми се, да увек крију неки тајни бол, неки бол, који ја не знам и који не могу олакшати, или коме сам ја можда нехотични узрок. Софија, моја будућа свастика, увек ме раздражи оним својим хладним и неосетљивим лицем; кад се она појави, нешто ме стегне, нестане ми смешења на устима, па ма сјало и најлепше пролећње сунце, чини ми

се, да је какав мрачни и сури новембарски дан. Немам срца ни да се шалим с Лулом, она Софија растера радост. Она је можда опазила, какав рђав утисак чини, јер ми се јавља и не гледајући ме, не пружа ми руке, одговара ми кратким фразама, опазила је моју антипатију. Можда јој је жао.

. . . . Лула се увек смеје. Врло је млада. Никад ни речи не проговори збиљски, а и кад хоће, не може и рекло би се, као да хоће да се руга. Каже, да ме љуби, па се почне смејати и говорити о чем другом. Воли ме, али није то очајничка љубав Доиста, ако ћемо право, нисам ни ја душу дао . . . . боље овако. Што се мене тиче, ја имам две теорије јасне, утврђене у глави: прво, заручници треба да су исте нарави; друго, никад не треба почети каквим страсним осећањем. Тај је случај с Лулом; бићемо пресрећни Путоваћемо по Италији, али не јурећи, не умарајући се, кратким конацима, уживајући све удобности, задржавајући се, где нам буде најповољније, посматрајући и најситније ствари. Требаће нам бар три месеца. . . Не, није довољно . . . узмимо и четири: мило ми је, да за неко време склоним Лулу од суморног друштва Софијиног. Али питам ја, је ли то природно, да она девојка у својим годинама буде онако озбиљна? Биће јој двадесет и три године. . . . мислим није ружна. Шта више, има врло лепе очи, а држи се као краљица. — Да није тако озбиљна, могла би се и допасти. Видим, да ће остати девојка: можда је то њена мука, ваљда каква љубав . . . каква невера. . . . тако сам радознао, да дознам, за то је она тако жалосна . . . . питаћу Лулу кад будемо мало на само. . . .

. . . . Лула радо једе слаткиша, то ми је изјавила, друге вечери, кад сам јој отишао кући Само треба видети, како их грицка; бонбоне се растопе, нестане их иза оних румених усташца и после једнога часа начини слатко-кисело лице и тиме хоће да каже, да их више нема. Мила је, мила, мила. Поверила ми је, шапућући, да се боји, кад грми и да завуче главу у јастук; како је увек сањала, да јој је имати хаљину од црног сомота, дугу, са белим чипкама на рукавима и око врата; уверила ме, да ће бити љубоморна, љубоморна као каква Шпањолка, и да ће купити мали нож са челичним дршком, златом ишаран, да њиме изврши своју освету Мора се обожавати, кад ми то непрестано понавља оним својим детињским и збиљским тоном. Чак се и Софија мора насмејати ради Лулиних лудости. . . . да сам приснији са Софијом, саветовао бих је, да се понекад насмеје; то јој обасја лице. . . . Софија? Софија! Ко ће икада моћи познати њену душу? . . .

Књига паде с колена на земљу, наше се момче трже од луне, обазре се зачуђено, мал'те се не опипа, да се увери, да је то доиста он. И доиста то бејаше баш он, Роберто Монтефранко, ухваћен на самом делу, где размишља.

III.

Сумрак падаше као ситна кишица од сивога пепела; Софија бејаше на прозору и гледаше доле на улицу, пуну света и хуке. Бејаше доба, када Толедска улица бива опасна ради великог броја великих и малих кола, која се сусрећу, пењу и силазе без престанка. Чињаше се, да Софија некога очима тражи: од једаред јој јака румен обли лице, она мало климну главом, опет побледе и повуче се у собу. Не прође ни минута. Лула улете као вихор, лупајући вратима, размичући столице, да брже стигне.

— Шта радиш. госпођице Софија Сантанђело? Јеси ли читала?

— Да . . . Читала сам,

— Неси имала памети, да будеш на прозору.

— А да сам имала?

— Ух! Ја сам морала бити онамо, јер је Албина кројачица донела хаљину за вечерас, — а међу тим сам се кидала од нестрпљења, јер је требало, да сам ту. Синоћ сам казала Роберту, да обуче горњи капут *bleuté,* да упрегне *Селима* у кола и да прође у шест и по сахата. Ко зна, је ли ме послушао!

— Роберто је прошао са горњим капутом *bleuté,* на колима.

— Боже! како ти то знаш? Зар неси читала?

— . . . Била сам на прозору.

— И познала си Роберта, а никад га не гледаш? Чудо! Је ли ти се јавио?

— Јесте.

— Како је скинуо шешир?

— Па . . . како се увек скида

— А јеси ли му отпоздравила?

— Мислиш ли, да сам ја какво неучтиво створење?

— Јеси ли му се бар осмехнула?

— Несам . . . то јест, не знам.

— Ти си једна неваљалица, Софија. И синоћ ми је Роберто говорио о теби. . . .

— И казао ти, да сам неваљалица?

— Не, али ме је питао, за што си ти т[illegible]о са свим тако повучена, тако са свим друкчија [illegible]д мене. Тада сам му ја развезла красну похвалу; [illegible]а-зала сам му, да си боља, умиљатија, милија од [illegible]е-не и да ти једина махна, што све то кријеш. [illegible]-мисли, слушао ме с великом пажњом; на после [illegible]у ме је запитао, зашто ти је он одвратан. . . .

— Одвратан?

— Тако је он казао и знаш, не без разлога! Поступаш с њим с тако мало предусретљивости! Али сам те и ту бранила. И испалила сам једну лаж, то јест, да ти је он врло симпатичан, да га ти врло, врло поштујеш. . . .

— Лула!

— Знам, да није истина; али те Роберто толико воли, па зар није незахвално туђити се од њега?

Софија се баци својој сестри око врата и пољуби је: Лула је задржа часком и шапну јој ласкавим гласом:

— Зашто ти не би Роберта мало љубила?

Софија се на један пут трже и не рече ни речи.

— Тако дакле — поче опет Лула, слежући раменима и прелазећи на друго, — баш не ћеш вечерас с нама?

— Не ћу, боли ме глава. Можеш ићи с мамом.

— Ех, твоја посла. Све једно, ја ћу и тако ићи, јер ћу се забављати много, много.

— Хоће ли с тобом . . . . Роберто?

— *Никс*; он ће у свој клуб, тамо је одборска седница. Ја употребљавам прилику, да се извучем и да се наиграм до зоре.

— А ако он дозна?

— Тим боље, научиће се још сад, да будем слободна. Не ћу да га рђаво навикнем.

— Чини ми се, да га ти мало љубиш.

— Врло много, како ја умем. Али ја бежим да се облачим, требаће ми барем два сахата.

. . . .

Софија слушаше лупу кола, која се удаљаваху, носећи собом маму и сестру; бејаше остала сама, сама, као што је увек желела бити. Дететом је, кад би је што год увредили, плакала само кад је била у постељи, у мраку, и та јој навика бејаше остала; тако изгубљеној у оном великом салону на јасној светлости лампе, беспослених руку, а с главом наслоњеном на наслон од столице, бејаше на лицу исписана велика жалост, жив одсјај жестоке унутрашње борбе. Јамачно јој се у оним тренутцима потпуне осаме повраћаше свест неког великог бола; осећање стварности, дуго и дуго непризнавано, биваше јасно, одређено грозно

Шум корака је трже. Бејаше Роберто Видећи је саму застаде оклевајући; али, мислећи да је остала породица у другој соби, примаче јој се. Софија је одмах устала збуњена.

— Добар вече, госпођице!

— Добар вече. . . .

Обоје бејаху у неприлици „Боже, како је антипатична ова Софија!“ мишљаше Роберто.

На послетку се девојка прибра, опет завлада својим лицем, које опет постаде озбиљно и присебно; седоше не далеко једно од другог.

— Госпођа је мати добро?

— Хвала, доста добро.

— А . . . Лула?

— И она врло добро.

Наста кратка тишина. Роберто подлегаше неком непознатом осећању, као некој радости, која би га пунила горчином.

— Зар је Лула у послу? — запита.

Софија прикри чак покрет нестрпљења:

— На игранци је с мамом у Делина, — одговорио за тим журно, као да тим предупреди друга питања.

Софија је дакле била сама: и ако није хтео бити најнеучтивији од свих људи, требао је, да остане с њом! Роберто на ту помисао чисто не могаше одолети, да не побегне. Ипак се не маче.

— Дошао сам, јер нас није био довољан број у клубу — рече за тим, као да се извини, што је ту.

— Лула вам се није надала. . . Жао ми је...

— Ох! не мари, ништа за то! — прекиде Роберто.

Прекид је био сувише брз с тога мало ласкав за Лулу.

— А ви — прихвати он — нисте отишли?

— Нисам... знате да не марим много за игру.

— Ви волите читати?

— Да, много више.

— Не бојите се, да вам не шкоди.

— Добре су ми очи — одговори Софија и подиже их к Роберту.

— И лепе — рече Роберто у себи — али без израза — И на глас: хтео сам да кажем. . . .

—Ваљда моралног зла? Не верујем. Од књига, које читам, долази ми велики мир.

— А зар вам треба мира?

— Свима нам треба.

Глас је Софијин био озбиљан, јасан; ипак је Роберто радо слушаше, као да је први пут чује. Чињаше му се, да је пред женском дотле непознатом и да му се она открива из сваке речи, из сваког поступка. За што је Софија изгубила своју хладноћу, за што га слободно гледала, осмехивала му се, говори с њим као с пријатељем? Шта ли је то *пре* било међу њима? Шта ли бива *сад?*

— Кад ми се каква књига допада — прихвати Роберто — обузме ме велика жеља, да познам писца, да дознам, је ли добар, је ли и он љубио, је ли и он трпео. . . .

— Може бисте се кад год разочарали. Писци увек описују туђу љубав, никад своју.

— Из поштовања, ваљда.

— Мислим из љубоморе. Има случајева, у којима је љубав једино благо сакривено у души.

Али се Софијин глас не промени при овим речима. С њеног лица одсјајиваше толико поштења; то је изговорила тако простим, тако чистим, тако пуним уверења гласом, да се Роберто није ни мало зачудио, кад је чуо, да с таким поуздањем говори о љубави. Ништа га више није задивљавало, све му се чинило природно, предвиђено; — и то вече, проведено на само с том чудном девојком, чињаше му се, да је уговорено и давно очекивано Кад се растадоше, загледаше се добро у лице, као да се увере, јесу ли то они. Софија му пружи руку, Роберто је прихвати и поклони се; врата се тешко затворише. Бејаху раздвојени.

Кад се разабрао после састанка и разговора са Софијом, осети Роберто, да му је душа у нереду, а мозак побркан. Бејаше весео, растужен; радо би умр'о а бејаше пун живота: није знао, шта ће више мислити о Лули, о Софији, о себи и о будућности.

Софија је била врло срећна! С тога се гушила у сузама завукавши главу у јастук.

(Свршиће се.)

НЕКОЛИКО РЕЧИ О МУЗИЦИ.

Прича се, да је Орфеј свирком своје лире зверове укроћавао, слепи Омир певањем је целу Грчку забављао и веселио, Тиртеј је јуначким песмама Шпартанце на победан бој одушевљавао.

Наука и вештина има у сваком добу ту свету цел, да се прослави и сваког одушеви, чије срце није од камена

„Добротворно“ вели Далберг „упливишу дела лепих вештина“.

Александар, Цезар и Фридрих Велики били су искрени пријатељи лепих вештина, а у музици васпитани Римљани и Грци победили су варваре.

Лепе вештине сједињују ум и срце, везују оно, што је лепо, са светим и производе љубав к врлини.

Зато не треба да се ко једнострано изобрази, као што то многи чине Није доста бити само правник, лечник, војник или трговац и т. д. а не имати воље за чим узвишенијим.

Као што је Фридрих Велики на флаути и Давид на харфи свирао, требао би и тако сваки васпитан човек барем једну вештину да негује.

Музика је надземаљски дар, који служи човеку од колевке чак до гроба за поучење и на радост.

Музика развесељава и украшава живот. Треба дакле, да буде заједнички дар свију.

Љубав к музици показује се на двоструки начин: у слушању и у извађању исте.

Намеран сам најпре о овом последњем да прозборим.

Може бити, да нема ни једне породице, ако јој само околности допуштају, у којој се не би деца у музици васпитавала.

Може ли се из тога закључити, да су сви родитељи заузети за музику и да желе својој деци музику као пријатну пратилицу кроз живот дати?

То би био погрешан закључак, јер музика се учи — на жалост — већином из моде, и из сујете, да се њом може у друштву показати. Овде она не служи ни за радост, ни за поуку, него само за спољни излив

Већ је доста за коју матер, кад кћи у друштву какву сентименталну песму без икаквог осећаја и укуса, често без гласа и слуха отпевати зна, а опет за то буде похваљена; мати пак и кћи осећају се овим ласкањем сретнима; оне не знају пресудити и буду преварене.

Чешће него певање, јер ово се не да пресилити, чује се у друштву свирка, али више пута на такав начин, да човек изгуби одушевљеност за музику.

Већ мала деца су на то научена, да се у друштву свирком продуцирају, а родитељи, који само желе, да се њима ласка, ни најмање не осећају, да сироту децу кваре тиме. За љубав музици, наклоности за исту, да се не би доцније нашкодило, требало би да се не хити тако с поучавањем у музици код деце, него ваља причекати и савесно испитати: да ли имају дара зато и тек онда допустити, да се овој лепој вештини деца одати могу, — не само настављати их у музици из славољубља Знам за цело, да се многи радују, кад знају ма и доста хрђаво

по који комад за играње одсвирати, али се ово не може назвати музичким уживањем, јер она, кад је произвађана само уметницима, где нема никаквог дилематисма, пружа нам право музичко уживање.

Криво би се тумачило, кад би ко из овога, што сам овде навео, закључивао, да само из прехиђења говорим.

Велика је разлика имати дара за музику, и дара постати уметником. Часније је бити добрим дилетантом, него хрђавим уметником.

Ја говорим овде само о музици, квја се изводи, а не која се ствара, јер последња не трпи никаквог дилетантизма.

Дилетанат, који компонује, то је бесмислица, и боље би чинио, кад би какав занат радио, него да музички свет са својим композицијама мучи.

Деца не треба да музику уче, кад немају дара.

А треба ли да музику слушају?

По мом мњењу музика је веома важно средство за васпитање, јер музичко васпитање оплемењује срце и дух.

Жалим свако оно дете, које није у свом животу чуло лепу музику и жалим свакога, у чијој се души не одзивају слатки гласови из детињег доба.

Заиста врло много људи има, који су према музици сасвим хладнокрвни, мртви, чисто би се бојао од таких; али немузикалних има далеко више и то већином због тога, што нису у детињству никада музику чули и нису били у њој поучавани.

У многим породицамя се много музицира, но приступ деци тамо није слободан, као да нису још достојни исту слушати. — Она одрасту у потпуној — немарности и мржњи према истој.

Наравно не мислим, да буду и тамо присутна, где музика у великим друштвима за побуђење весеља служи.

На који начин треба, да се дете у музици изобрази?

За цело не на тај да се дете примора против своје воље и наклоности, који инструменат да свира, јер музика не сме бити њему теретом.

Али певати бих дао сваком детету, само ако има толико слуха, да може глас тачно подражавати.

Радије бих дао, да певају веселе и озбиљне једногласне песме и то само за забаву, а не као средство за наставу. Породица и родитељски дом јесте онај круг, у ком се деца слободно кретати и напредовати могу.

Дете, које пева сретно је, и оно што пева, звучи крепко и као утеха.

У оној породици, у којој се деца у музици обучавају, тамо се мора музика неговати.

Ако родитељи сами нису музикално васпитани, морају настојавати, да други у том погледу њихово место заступа.

Деца треба да чују много и добру музику, и да се тако упознају са старијим славним складботворцима, да касније не заволе олаку музику, која само ларму чини

Није ми задаћа овде протумачити шта је добра музика, но само хоћу то да кажем, да и музика за играње може бити добра музика, а деца треба, да ју чују и већ због тога да играју.

Но пошто играње не спада тамо, где се о душевном васпитању говори, то хоћу само исту да споменем.

Ја сам означио музику као средство за весеље и поуку, која и срце и дух оплемењује, али она има и другу веома добру страну.

Љубав према музици сачува гдекојег младића да не збалуди и одмами гдекоју младу девојку од читања хрђавих романа и сачува је, да не заволи друштвеност, која само допадање и сујету изазива.

Музика је мудра васпитаља, која своје ученике увек награђује, а никад не казни.

Драгутин Блажен.

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

По себи се разуме да су уз науку Локову пристали били многи савремени учењаци, особито у Енглеској и Француској. Дочим у Француској Локов емпиризам, као што ћемо кашње видети, прелази у натурализам, материјализам и сензуализам, разрађује се он и допуњује у Енглеској, особито погледом на етику, које

се Лок само дотакао. Имена људи, који су се са Локовим назорима слагали, као и име његовог противника Јума. тако су чувена и заузимају тако видна места на пољу науке, да смо присиљени бар мимоходом споменути их и правац рада им на пољу философије означити.

Исак Њутн, чувени учењак, што је пронашао и доказао законе о гравитацији (1642. до 1727.) држи да се закони природе путем механике протумачити дају и одбацује Локово учење о латентним, скривеним у масама силама; сама тежина не лежи у маси, а ипак у размеру са масом и у обратном размеру са четворином (квадратом) удаљености маса; недоследно својим назорима о природи и законима природним испомагао се по неки пут силом божјом да их протумачи. Веле да је био врло побожан. — Најсмелији од свију последоватеља Локових био је Џон Толенд (1670.—1722.), који је наставио Локово учење о откровењу. Наравно да нам по Локу откровење никакве нове идеје дати не може, да се по том мора са разумом у свем да слаже, ревносни Толенд одбацује без околишења свако откровење те се баца у наручје неком материјалистичком пантеизму, по ком је васиона Бог, а култ му је љубав к истини, слободи и здрављу; мисао је чисти продукт покрета нервне системе Тој религији се клањају сви мудри људи, премда тога јавно не исповедају. — Против тог пантеизма устаје Петар Браун (Brown) те учи да иматеријалне мисаоне супстанције нема, Бог постоји, но ми његову суштину схватити у стању нисмо, јер на идеју о њем аналогијом закључујемо; иначе му је сензација истинити извор свега познања — Ујлијам Оластн (William Wollaston, 1659.—1724.) учи да је религија дужност нама посматрати свет у правом његовом облику т. ј сваку ствар или предмет треба да посматрамо једино у свези са осталим светом; истинито вршење те дужности нама је срећа. — Антони Шефсбери (Schaftesbury, † 1713.) долази до знаменитог резултата да је лепо идентично са добрим, које је опет као реално добро за битисање (ексистенцију) човеково за сваког обавезно; по том су идентична и стања радости и крепости са чуством дужности. Но добро појединца мора бити у свези са добром целог човечанства, јер само у нужној узајамној хармонији се збиља налази истина, лепота и крепост; пошто је пак та хармонија нешто апстрактно, то је јасно да човек своју срећу тражити има једино у душевној сретној заједници са својим сањудима. Зато може и безбожник да буде крепостан човек, ако само горњем захтеву удовољава, а хришћанин ће бити онакав, каквим схвати свог Бога, дакле врло често и некрепостан (тешко је неуком човеку схватити својства божја, још теже определити границе неким својствима, који су истог тона у намери да се одатле изведу морални принципи, који би као максиме равнали човековим животом; позитивно је н. пр. својство милост, тако исто и праведност. — „Бог је свемилостив, Бог је праведан“, колико ће их знати поставити тачно границу између ових својстава божјих, ако изабере регулатором својих душевних стања догматику или изреке св. писма, а не наврнути воду на своју воденицу?). Може се рећи да је ово учење било од великог уплива на духове XVIII. века, а и касније. — Слично учи и Њутнов ученик, Сем Клерк (Clarke, 1675—1729.), код кога је наша морална дужност сматрати свет онаквим, какав је збиља т. ј. како нас искуство учи. — Наш разум је пасиван, воља је слободна само кад се еманципира од познања. — Ричард Кумбрленд († 1719.) сматра основом етике доброхотност, Фр. Етчесн (Hutcheson), † 1745) допушта да морално чуство, које је човеку прирођено, ствара доброхотност из љубави к себи самом, но да се доброхотност та може узвисити до спокојне љубави к ближњем у опште и добити важност моралног принципа. — Од мање важности је учење иначе чувеног националног економа Еддма Смита (Adam Smith 1723—1790.) по ком је мерило добра непристрана (по крвном сродству) симпатија, што нас к ближњем свом вуче. — Еддм Аергиссон (1724—1816.) држи да човек тежи за идеалним савршенством, које ћемо постићи ако све своје силе општем добру посветимо. — Још идеалнији је од њега његов савременик Ујлијам Пали (1743—1805.) по ком је свеопште блаженство човечанства морални принцип, који човек треба да остварује јер му је то позив на свету.

Сви ови горенаведени мужеви нису толико заслужни својим успесима на пољу философије, колико тим, што су Локово учење бар једнострано (етику) разрадили и образованије слојеве народа с њим упознали;

лив те моралистике види се јасно на оновременим, а још и данашњим производима енглеске књижевности Још је очевиднији њен уплив на неке гране науке, које данас у Енглеској цветају, на психологију и логику. Шта данас Енглези на пољу психологије раде и како напредују сувишно ће бити овде на јавност износити, пошто ће имена: Херб. Спенсер, Џон Стју. Мил и Чемс Селли већ и нашој публици више мање позната бити

Како Јумов Мептицизам, тако и Берклијев идеал. спиритуализам вуку свој корен из Локовог емпиризма. Лок сам осуђује скептицизам, зато Јум долази у опреку с њим, а и са свима философским системама до свога доба. Како Јумово тако и Берклијево становиште означићемо у своје време поближе.

С ове стране канала Ламанша пао је емпиризам Локов на плодно земљиште Незадовољство народа са деспотизмом двора и племства, које је, остатак феудализма дан у наслеђе за напретком тежећем народу, дубоко морално пало, расло је из дана у дан, као што се то из повесних дела онодобне Француске видети може; оно је захватило корен у народу са политичних неуспеха не дуго после смрти Хенрика IV., тињало је за све владе Бурбонске династије, док се најпосле не оте оковима владе и мрског, мрачњачког клира па не букну пламеном социјалног преврата. Прилике до тог преврата, дакле до конца XVIII. века, биле су како се види такве природе, да су при сангвиничном темпераменту даровитог француског народа, који те само или волети или мрзити може, морале створити Русоа, Волтера, Дидрота итд; другим речима: Локов се емпиризам морао нужно прометнути у пуки сензуализам и материјализам, па тако доста судбоносно утицати на јавно мњење, одгој омладине и читав народни покрет, што је свету познат под именом француске револуције.

Јум.

Строго узевши био би Јумов скептицизам само најконзеквентнији емпиризам; Лок је на више места био недоследан. Са једне стране ставља Лок сву своју науку у садржај реченице „nihil est in intellectu quod non fuerit in sensu“. дакле даје материји одлучну претежност над духом и тим долази до материјализма, само тога не изриче, већ се зауставља на по пута па налази за „веројатно да је дух материјално биће“; с друге пак стране прима за извор познања рефлексију, дакле делатност духа човековог, и та делатност духа, мишљење, ствара појам о супстанцији, којој одговара објективност, и по том остаје ипак мишљење свесна сила неке супстанције вишега реда него она супстанција, од које добијамо своје просте идеје, јер коначно ову последњу као „једину истиниту објективност, што се иза сложене идеје крије.“ То мишљење добило би значај духа, да се његова делатност управи на темељно проучавање самога себе, јер би тим путем дошао дух човеков до самосвести, до појма о свом „ја“; Лок тога не чини, већ своје „ја“ узима емпирично и употребљује га несвесно — одатле горња погрешка.

Јум са своје стране гледа да буде доследнији него Лок; одмах одбацује рефлексију и супстанцију. Дотле је Локовац Но он је у исто доба сасвим пустио из вида задатак философије која има да посматра све једино погледом на праузрок, дакле да ради систематично, гдегод се то само чинити може оправдано! Та тежња руководи несвесно и Лока, који и из овог разлога признаје постојање супстанције, као што су га признавали и сви мислиоци пре њега. Јум чини обратно; он напречац одриче сваку супстанцију и каузалност, дакле долази у опреку са свом претходном философијом. Усамљен стоји он са својом науком па подстиче духове на зрело размишљање и гони својом сумњом свакога до тврдог убеђења било идеалистичног било реалистичног, дочим је сам у заиста неприродном положају скептика. Но сад, кад му је становиште означено, да га у кратко пређемо.

Девид Јум се родио 1711 г. у Единбургу, по крви беше племић. Кад је одрастао посвети се изучавању права, затим му се боље свиде трговање, а најпосле одлучи да се бави философијом и историјом. 1834. оде у Париз и написа тамо своје прво дело: „трактат о природи човекој“, изда га 1739. у Единбургу на свет но одзива не нађе. Но тај неуспех га не поплаши, те његове расправе „essays moral. political and litterary“ обратише више пажње на њега, особито кад изађоше у пет свезака (1741—1752.); хтедоше га поставити професором на тамошњем свеучилишту, но клир се успротиви и ту намеру осујети. Кад је затим г. 1747. путовао

као тајник неког генерала по копну европском, поче му излазити философско дело „enquiry concerning human und erstanding“ („истраживање човековог разума“), за овим изађе још неколико његових расправа из штампе, а влада му даде на то место библиотекара на правном факултету у Единбургу. Као библиотекар написа своју чувену „Историју Енглеске“ те доби од владе енглеске мировину. Год. 1763. као тајник посланства енглеског у Паризу упозна се са Русôм и поведе га собом у Енглеску; но Русо му доскора, неблагодаран како је већ био, окрену леђа па се врати у Француску натраг. Јум постаде 1767. другим државним тајником, но доскора се повуче у Единбург где задовољно и весело проведе остатак свог века, до г. 1776. Те године умре. — Миран и разборит очувао је он крај свију тешких неприлика што их је особито од стране клира имао, своју личну независност све док није најпосле стекао поверење и владе и виших кругова па био у стању да плодове свог труда спокојно ужива.

Сву душевну делатност човекову свађа Јум на осећајне утиске (perceptions); ти осећајни утисци остављају за собом у нама неке трагове, које ми називамо памтењем, а способност наша, ту садржину памтења, која састоји из самих слика извањског света, представа, по својој вољи преиначивати је тако звана сила уображења, фантасија. Једино благодарећи памтењу и фантазији добијамо ми из садржине памтења сложене представе, које ми себи стварамо помоћу сећања на стања извањског света, на појам о времену, простору и каузалности. Представе могу пак бити врло интензивне, или мање интензивне; прве су импресије, друге идеје. Скуп свију представа називамо знањем; наравно да је оно према реченом веће или мање. а да буде прегледније и поузданије стварамо ми категорије одношаја њихових међусобних одношаја: сличности, противности, квалитативна, (и) квантитативна разлика, идентичност, разлика по времену (узрок и последица), и разлика по простору (положаја предмета у исто доба посматраних). Истинито и поуздано познање могу нам дати само четири прве категорије, и то прве три интуитивне, а четврта демонстративне природе. Познање, што га добијаше из последње три категорије, не да се доказати да је истинито, јер су му основи само фикције наше фантазије: те пак фикције опет су створене услед утицаја представа о извањском свету, дакле услед искуства. — Види се дакле из горњег да је искуство једини извор наше душевне делатности, душевног живота; сасвим доследно је предочен начин како се tabula rasa пуни сликама, представама, дочим рефлексији места нема, па зато сасвим отпада.

Сад да видимо, зашто Јум сматра представе о простору и времену, а и о себи самом као свом „ја“ (идентичност) фикцијама; надаље зашто сматра фикцијама и појмове о каузалности и супстанцији, и како он тај свој поступак мотивира.

У природи видимо ми разне тачке у правилним и неправилним групама; пошто о њима свима добијамо исти утисак прелази тај утисак, кад га чешће примамо, у представу о простору, а ту представу се ми најпосле навикнемо сматрати истинитом, верујемо да јој одговара објективност. — Аналогно добијамо и представе о времену и о свом „ја“. Кад чешће опазимо да се нешто једно за другим догађа, да нашим представама одговара у природи одговарајући ред или низ догађаја и промена створимо ми себи представу о времену, не мислећи наравно да је то можда самообмана. — Пошто видимо да у нама једна представа за другом у бесконачном низу тиче, па да још те представе у памтењу сједињујемо, придајемо ми и нехотице том процесу, који је сложен, карактер јединства, и по навици узимамо да том појмовном јединству одговара јединица у објективности; тако добијамо представу о души, о свом „ја“, ком онда преписујемо толика својства интелектуална и супстанцијална. Наравно да Јум овде превиђа да је баш самосазнање, познање свог „ја“ први, сигурни и једини извор нашег познања у опште, индукција емпиризма наваћа га на танак лед, а одношаји душе и духа к телу и функцијама органа, делова телесних, место да га убеде о том да су дух и тело у врло тесној, неразлучној свези, наваћају га до горње тврдње.*)

*) Слична погрешка лежи у темељу еволуционе те- рије чувеног природословца Ш. Нервина (1800—1882.) ји је својом науком о усавршавању родова организама на земљи доказао само: да мање савршени организам у бби за опстанак морају подлећи и уступити своје место сав е- нијим родовима, а ништа више.

Појмови о каузалности и супстанцији сродни су, за то ћемо их скупа посматрати. — И код каузалности игра највећу, главну улогу искуство и навика. Човек се тако привикне видети како један појав у природи сталним редом следи за другим, да спајајући своје представе аналогно спаја и оне појаве у хармонију сталног поретка, па најпосле никне у њем убеђење, да се тај поредак променути не може, већ да један појав нужно за другим следити мора; први је у нашем схваћању постао узроком другог. Појам о каузалности само је дакле настао из наше наваде, дакле је фикција. Већ Малбранш и Хопс држали су вероjатним да је каузалност само последица наше навике, но Јум то њихово мњење узвисује до асерторне и аподиктичне извесности овим речима:

— „Узрок је објект који је у таквој свези са којим другим објектом да му увек претходи и да представа једног од њих увек изазива представу другог, или да само појава једног одмах изазива јасну представу другог“ (Treatise 1, 3, 14).

Ову своју тврдњу, што ју је у наведеним трактатима изрекао, поткрепљује Јум и тим, што материји, односно маси предмета одриче сваку силу, која би појаве и промене код предмета изазвати могла. Пошто се на материји не може ући у траг тој сили, то не треба ни да тражимо у једном појаву узрок другога, као што ми то чинимо па за љубав сталним родовима појава измишљамо тежину, скупност (кохезију), пруживост (еластичност) итд. чега свега у природи нема. По тој својој асоцијацији идеја очекујемо ми да ће н. пр. сунце сутра опет родити се, да ће нас ватра опрљити, ако је се дотакнемо итд.; но све је то наше субјективно мњење по навици Најпосле својим представама и тим умишљеним силама дајемо за супстрат јединицу, супстанцију, коју стварати права немамо.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

НЕДОВРШЕН МЕМОАР КНЕЗА МИХАИЛА М. ОБРЕНОВИЋА

О ЊЕГОВОЈ ПРВОЈ ВЛАДАВИНИ.

Из оставине пок. пароха Јована Димитријевића

(Свршетак.)

Оваковe съ преднаведеннымъ милостивимъ рѣшеніемъ в. Порте и рѣшеніемъ нѣнымъ о изселенію одметника наши у совершеномъ противу-словію стоеће вѣсти, премда вышше ономе званичноме акту одъ высоке Порте пріимлѣномъ вѣровати морамъ, довела су ме опетъ у бригу, тако, да самъ сада по Божићу, кадъ самъ у Београду бю, опетъ совѣтъ собрати, и све ове одъ Германа добивене депеше саобщити му морао, са съ нужнымъ предложеніемъ, да онимъ званичницима кое міе именовао Генерални Консулъ Г. Ващенко, т. е. бывшимъ совѣтницима сходна пенсія дозволи, те да съ те стране выше необезпокоявамо. Узевши у Совѣтъ депеше Германове у разсужденіе и видѣвши, колико ћемо се кодъ в Порте и кодъ великоможне покровителнице наше замерити, ако по предложенію Г. Титова мы овди съ Г. Генералнимъ покровителнице наше Консуломъ Ващенкомъ пре доласка Императорскогъ рѣшенія не свршимъ; и уразумѣвши намѣреніе Г. Ващенка мени доставлѣно, да бы се та стваръ окончала, кадъ бы се свима безъ изятія у Сербію повратакъ и поредъ тога совѣтницыма сходна пенсія дозволила, — ніе закасніо соизволеніе свое на пенсію дати, као и на повратакъ свію осталы, осимъ Вучића, Симића и Милутина Гарашанина, за кое є послѣдне 500 талира годишнѣ дозволѣно выше него што пенсія другима одређена зато, што ће изванъ отечества живећи више трошка имати кои ма се не збогъ какве одъ стране данашнѣга правленія мрзости, него за то у отечество повратити не допусти, штое познато, да бы повратакъ ньинъ опетъ немиръ у Сербіи произвео. У овом смислу закљученіе учинѣно съ опредѣленіемъ, колика ће се коме Совѣтнику бывшемъ пенсія дати, предао міе совѣтъ 23. Јан. 1841. по коме самъ одма Г. Ващенку готовостъ мою къ позиву у отечество свію соотечественика нашій изъ Сербіе изъселивши се, осимъ преднаведене тронце; — и изданію сходне томе амнестіе, како мя высочайше овой моіой готовости потврђеніе дође, саобщіо, и свему томе татарина у Цариградъ изъ међу 29. и 30. Януаріа т. г. одправіо. Очекујући извѣстіе од Германа, како е ово предложеніе наше примљено, пріимимъ вѣстъ, да ће намъ Г. Полковникъ Баронъ Лієвенъ, императорски фли-

гелаћутантъ у Сербію доћи, да нашу распру ову съ Вучићемъ съ нама окончa.

Изъ свега предначеденогъ свакіи ће безпристрастанъ лагко увѣрити се, да мы Вучићу и нѣговим єдномисленицыма нисмо пенсію зато одредили, што смо нашли, да оны ову заслужую; него само и единствено зато, што смо ради, да совѣту покровителнице наше Русіе, знаюћи, да намъ она добро мисли, слѣдвемо. Мы смо као што самъ могао дознати, хрђаво описани, описана е пролѣтошна противу Вучића и нѣгови єдномысленика буна, тако, као да ю е нѣкіи одъ оны чиновника подпалїо, кои су съ Вучићевомъ страномъ подмиреніе подписали. Незнамъ дакле оће ли намъ помоћи, што ће мо садъ наводити, да ће се то донешеніе тешко моћи потврдити. Я сам паче у дѣлу томе тако невинъ, и као сунце чистъ; и зато ме є съ тимъ већма Вучићева и Петронићева резигнація увредила; кадъ самъ видіо съ каквомъ продзльивости оны, необзирући се почитаніе кое су своме князу одавати дужни, мени буну Колубараца приписую, претећи мы тужбама высокимъ дворовима, а међу тимъ шилюћи по народу свое єдиномысленике и тражећи люде за свою партію!

Ніе доста што су оны, као што су и сами признали, и као што необорима доказателства о томе имамо, на то ишли, да мене наслѣдственогъ права на княжество сербско лише, права, кое є фамили Милошевой не само хатишерифомъ и бератомъ одъ 1830. године, него и уставомъ одъ 1838. године законо утвђено, те су толику мрзостъ Народа овогъ на себе навукли; ніе доста што су високу Порту обманули, те су іой поводъ дали, да єдно одъ вещественни права нашій погази тиме, што є она пунолѣтномъ Сербіе князу два совѣтника наименовала, о коій сѫществованію у уставу нигде спомена нема, што више, Уставъ изрикомъ заповеда, да се нова званія законномъ установляваю, а лица на званія княземъ поставляю, и нѣговимъ указомъ потврђую, а не писмима девлетскимъ, и што є право законоизданія нами оставлѣно съ тымъ само ограниченіемъ, да они противу верховногъ господствованія в. Порте неиду; ніе доста што су оны іоштъ у оно доба, кадъ самъ имъ іоштъ изъ Влашке писао, да Народу обяве, да Намѣстничество сада у име мое земльомъ управля, и да политическимъ преступницыма опроштай даду, мени противни се показали, нехотѣвши ни єдно ни друго учинити, явивши ми, да они именомъ высоке Порте земльомъ управляю, и да су противу помилованія мога извѣстне границе нуждне; ніе велимъ доста што су све то чинили и право мое многостручно врeђали, него є осимъ тога Вучић за време, докъ є у Граду быо, изилазећи шетнѣ ради на Калемегдану, мене псовао и предъ Народомъ ружіо. Рећиће ми се можда на то, да ме є зато ружіо, што га нисамъ одъ Народа, коіи є противу нѣга пошао быо, одбраніо. Но єли онъ одъ мене какову защиту тражіо па да самъ му я такову одрекао? Ніе ли онъ одма место да се самномъ совѣтуе шта намъ чинити валя, оставку мени заедно са Петроніевићемъ дао претећи ми, и изчисляваюћи и мене међу оне, кои су се противу нѣга дигли. Зашто ми ніе са совѣтомъ своимъ у помоћъ притекао, као што су ми тако други Совѣтници у Топчидеру на руци были, кадъ се є Пекета противу нъи быо къ Топчидеру устреміо? те бы видіо да му заиста ни єдчой длаци не бы штете было. Я не могу мисли моіой веровати, єръ бы то исподъ достоинства виши власти было, али опетъ ову мисао не могу прећутати, као да се Вучићъ на нечію помоћъ уздао, те є тако поступіо. Сва нѣгова дѣлателность виђаше се на то управлѣна, да постоеће право мое на достоинство княжеско у Сербіи утамани, кое се є и за оно кратко време виђало, докъ сам га као Совѣтника мога трпіо; єръ сам у више прилика слушао доказиванѣ нѣгово да мени право на наслѣдіе достоинства княжескогъ по хатишерифу царскомъ не припада, него да сам я княземъ постао по нѣговомъ и нѣгови єдномисленика избору. Сва ова упорства противу мое личности, и сва ова ополченія противу мога княжеског права нису была довольна, отношеніе мое према нѣму поправити, нису била довольна, да опредѣле оне судіе одъ кои правдолюбія сщастіе Сербіе зависи, на то, да ме слаба и недозрела у праву моме защите на укроћеніе свію оны, кои би намѣру имали бравуре Вучићевимъ подобне чинити.

ДРУШТВА.

(Југославенска академија у Загребу). „Обзор" бележи, да је ова академија имала на спомен 200-годишњице ослобођења од Турака 8 (20.) новембра о. г. своју јавну седницу, у којој је члан проф. Смичиклас читао своју расправу „*Ослобођење Славоније од Турака.*" Академик пролази редом сав велики рат ослобођења од године 1683. и прати га до карловачког мира. Испитавши изнова споменике и писце долази до резултата, да је северозападни кут Славоније освојен већ године 1684., жупаније пожешка и вировитичка год. 1687, сва Посавина следеће г. 1688. Али год 1690. буде опет Славонија изгубљена, осим онога северозападнога кута, најпреће освојена. Иза сланкаменске битке 1694. освоје наши Славонију, да више Турака није видела, осим онога трокута од Сланкамена ка Сави, који су Турци задржали, који је у карловачком миру био остао Турцима. У другом опширнијем делу расправља академик на основу нових до сада непознатих извора, о унутарњем животу Славоније под Турском. Расправља о нарави у општој слици земље, затим о државном

трошку сустава, бави се питањем, каквих има остатака негдашња управа Хришћана. За тим говори о вери и цркви католичкој и православној, о самостанима једне и друге цркве, о одношајима раје према држави и цркви, у селима и у градовима. Напослетку се говори о трговини и другим одношајима. Све завршује са оценом народних песама, које славе јунаке овога дугога и великога рата. Ово је по мњењу пишчеву последњи велики циклус наше народне песме. — Академија је издала важно знанствено дело: *Географијске координате* или положај главних тачака Далмације. Хрватске, Славоније и делимице суседних земаља, као Босне и Херцеговине, Истре, Крањске и т. д Саставио *др. Ђуро Пилар.* Књига ова стаје 4 фор., а добива се у „Књижари деоничке тискаре."

ЧИТУЉА.

(† **Теофан Живковић**, епископ). О Арханђелу Михаилу о. г. преминуо је Горњо-Карловачки епископ *Теофан Живковић* у 65-ој години свога живота. Свако српско срце пожалиће дубоко за овим достојним архипастирем народним, са овим великим родољубом српским, чуварем вере православне, дичним говорником и великим пријатељем свега доброг и племенитог.

Теофан се родио у Ср. Карловцима, где је свршио основне школе и гимназију; филозофију је слушао у Сегедину а права у Бечу. Био је неко време професор сомборске приправничке учитељске школе; после је био професор богословије у Карловцима, где се г. 1853. закалуђерио Године 1858. постао је архиђакон, 1861. синђелом, 1864. протосинђелом а 1866 архимандритом. Године 1874. изабран је од синода за владику Горњо-Карловачког.

Теофан је штампао године 1868. своје дело „*Српска народна црква,*" а „Браник" уверава, да је после њега остало и рукописних дела.

Живковић је поклонио „Матици" још за живота свога знамените слике Павла Симића „Бирчанин Илија," што их је Симић израдио по идеји владике Никанора, а поклонио их је „Матици" с тога, да их не би после смрти његове постигла каква зла судба, ако би доспеле у руке, које не умеју овакве радове ценити и чувати.

Нека је слава овом правом народном владици!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= У Загребу је изишло ново издање „**Горскога вијенца**" владике црногорскога *Петра Петровића Његоша*, и то издање, каквога још не имадосмо до сада. Издање је ово приредио *др Милан Решетар*, написао увод и коментар, који разјашњава свако иоле сумњиво и мање разумљиво место у тексту владичином, уз то има на крају књиге и речник за мање познате речи, што долазе у „Горском вијенцу" и тако је ово издање ремек од овакога посла. Види се, да је г. др Решетар дубоко простудирао ово песничко дело владичино и да је пратио све оно, што се до сад писало и забележило о овом делу Петровића Његоша. У „Уводу" је занимљиво тумачење, за што је „посвета" тако испрекидана и у њој нека места избрисана. Ту г. Решетар критички прати мњења В. Медаковића и Милићевића и долази до резултата, да је „Горски Вијенац" заиста био најпре посвећен кнезу Милошу, но кад се после Петар Петровић с овим завадио, онда је посветио дело „праху оца Србије," т. ј. Карађорђа. Г. Решетар дели ово дело на три одсека: 1. Скупштина уочи тројичина дне на Ловћену (од стиха 1 до 197); 2. Скупштина о малому госпођину дне на Цетињу (стих 198 до 2437) и 3. Божић и ново лето (ст. 2438 до 2819). У даљем уводу се разлаже садржај „Горског Вијенца," са критичком пропратњом оних догађаја, о којима се у књизи овој прича и пева. У опште се у уводу говори најпре о посвети Карађорђу. за тим о деоби и садржају дела, па онда о композицији, о главном делу и лицима, о језику и метру, па се онда набрајају досадања издања, тумачења, преводи и расправе. Хвала г. Решетару на овако савесној изради, а публици нашој топло препоручујемо, да набави ово издање „Горскога вијенца," које далеко надмашује сва досадања издања (било их је до сад осам).

= У Цариграду је изашао на српскоме језику, са српским и турским натписом календар за тамошње Србе под именом „**Голуб**, календар 1891." „По дозволи Високославног, царско-отом неког министарства просвете у Цариграду, № 549 од 4 Сефера 1308; 6 септембра 136 (1890)." Штампано у штампарији А. Зелића и Синова у Цариграду. Занимљиво је узети књижицу ову у руку и прочитати је већ и језика ради. Има у њојзи народних песама и кратких корисних и забавних белешчица. Примера ради навешћемо једну строфу из прве народне песме у овоме календару:

На друм легнаф, мајчеле, на друм заспаф,
На друм легнаф, мајчеле, на друм заспаф;
Трн постеља, мајчеле, трн перница,
Трн постеља, мајчеле, трн перница.

Друга песма, којој је натпис „Девојчиња гугучиња" почиње:

Девојчиња девојчиња
Гугучиња, ајде!
Пат чинете, пат чинете
Да поминам, ајде!
Нишчо зијан, нишчо зијан
Не ви чинам, ајде! и т. д.

Даље се у белешкама у прози пише „богацтво," „татко" (отац), „струпје" (красте), „сипаниџе" (богиње,) и т. д. уопште је језик врло особит и вредно би било, да који наш филолог рекне коју о овом језику, као што је некад г. Јов. Живановић писао о косовском говору.

РАЗНО.

(**Пасквила**). Реч *Пасквила* постала је од имена *Пасквино*, а то беше име неког досетљивог и сатиричног ципелара у Риму Он је особито вешто и пецајући својим досеткама шибао махне онога доба, и то му, као оно дворским будалама, нико није замерао. После његове смрти су се разне сатиричне погрде у *Пасквиновом* духу лепиле на неки стуб, који је био недалеко од његове некадање радионице. С тога се и томе стубу дало име *Пасквино*, а они погрдни листови, што су се ту лепили (famosi libelli) названи су касније pasquinei libelli, а кад се обе речи спојиле постала је реч *пасквила.* Чудновато је, да се људи, који су висока места заузимали, кад су били сигурни, да је јавно мњење на њиховој страни, нису срдили на те заједљиве листове, него су се

смејали и писцима често опраштали. Тако је Фридрих II. неку пасквилу, у којој је он грђен, дао ниже прилепити, да се боље може читати.

(**Чудна имена**). Многа имена славних људи, кад би се превела на познат језик имају, чудновато значење. Тако име *Дон Педро Калдерон де ла Барка*, значи управо: Господин Петар котао са чамца. — *Торквато Тасо* значи: о ланац привезан јазавац. — *Данте* значи јелења кожа, а Алигијери (aligero) значи крилат. — *Ђовани Бокачио* значи у слободном преводу Јован са великом њушком. — *Јакопо Пери* значи јадно смакнути. — *Геци* је био црнчева печурка. — Сликар из Генове *Штроци* значи „удављени.“ — *Силвио Пелико* је био „кожни, кудрави патрон,“ — Песник *Алфијери* беше барјактар или трчкало. — Познато име *Алиса* значи „сардела.“ *Макс Пиколомини* морало би се српски рећи „Максим кепец.“

(**Сиромаштво**). Опат Никола Палермански увек је у својим списима ревносно доказивао, да је сиромаштво највеће земаљско благо, те се увек молио богу: „Боже, сачувај ме од сиромаштва, да не бих сувише срећан био на земљи!“

(**Молијер**). Молијер је имао обичај да каже: Паметна будала много је већа будала, него ли луда будала.

(**Посмрчад**). Енгл је био велики противник оногa обичаја, да се после смрти славних људи и њихове најнезнатније ситнице из приватног живота скупљају и штампају, па још и њихова приватна писма да се износе на јавност. — Једном приликом рећи ће он своме неком пријатељу: „Врате! Ви сте млађи од мене и јамачно ћете ме преживети. Ако би после моје смрти пало коме у памет, да моја некњижевна писма штампа, а ви обзнаните, да сам ја унапред већ то жигосао као *нишковлук*. Срамота је и на вратима *живих* људи прислушкивати, а још већа је срамота наносити ту беду *мртвима*, који се не могу да бране.“

(**Шилер**). Шилер је био мишљења, да мудрост живота захтева, да човек ваља унапред да се упозна са свачим, што му се може десити, уколико је то могуће, те да му се ништа не деси, на што није био приправан.

(**Мудар човек**). Мудар човек употребљује другу половицу свога живота на то, да погрешке и заблуде, што их је у првој половини свога живота починио, поправи. С тога вели неки стари мудрац: Човечија величина није у томе, да не падне, него у томе, да опет устане.

(**Људи и животиње**). Што човек више познаје људе, тим већма заволи — животиње. Има људи, који су нељуди, али нема животиња, које су неживотиње. Ко је паметнији, да ли човек, који свој разум попије, или животиње, које само онолико пију, колико им треба? Има ли животиња, које играју карте? и које играју с варањем? Има ли животиња, које клеветају и које оговарају? Има ли животиња, које се лажно заклињу? Једном речи: има ли међу животињама Језуита? Па опет се човек усуђује, да грдећи рекне: „То је зверски!“ То је нечовечно, или управо рећи, то је баш — човечно!

(**Царски**). Летњиковац Царско Село, шест сахата од Петрограда, саграђен је по плану грофа Растрели-а године 1744. Кров је био позлаћен и свуда беше претеран раскош. После неколико година нестаде овог детинског сјаја и Катарина II. заповеди, да се кров намаже зеленом масном бојом. Неколико спекуланата предлагаху царици, да даде ону позлату састругати и они јој понуде за то злато 250.000 рубаља. Катарина их одбије рекавши, да она нема обичаја „своје старе хаљине продавати.“

(**Развенчани супрузи**) обично не осећају једно за друго баш претерану љубав или оданост, пре противно. Обоје хвале бога, што не морају више долазити у додир једно с другим па је врло ретко, да једно за друго сачувају и најмање оданости. Па ипак је историја забележила случај, који нам пред очи износи са свим другу слику. То је Јозефина de Beauharnais, која је цару Наполеону, свом мужу, што се с њоме развенчао, сачувала љубав до издисаја свога. Собу у Малмезону, у којој је живила с њиме и у којој је он обично радио, пре но што су га политички обзири од ње отргнули, сматрала је она некако као светињу. Врло је нерадо допуштала, да ико уђе у ту одају, коју је њена љубав некад изабранику њеном претворила у рај и у којој су обоје некад тако срећних часова проживили. Тешко оном који би додирнуо ствар коју у тој соби. Њена је служавка једаред намамљена великом свотом новаца, у одсуству своје господарице увела богатог неког Енглеза у ту собу. Тај је узео у руку повесницу једну, отворио страну, где је Наполеон престао у читању па онда књигу на сваки начин није оставио на обично место. Јозефина која је и на најмању ситницу бодро мотрила, познала је по књизи да ју је неко имао у рукама те служавку подвргне испиту. Ова призна свој грех и замоли господарицу, да јој опрости. Јозефина јој до душе опрости но с том примедбом, да ће је одмах отпустити, ако јеш једаред то уради. За тим бризне сама у плач па је неколико недеља била врло тужна и нерасположена. Од то доба није из руке више давала кључ своје светиње па ни она служавка није смела више ући у њу. Све је у соби остало, као да је тог часа Наполеон изашао из ње. На перу, којим је писао, опажало се још осушено мастило, на зиду је још висио земљошар са његовим глосама и белешкама. На зиду, уз који је стојала Наполеонова проста постеља без завеса, видио се његов грб, а свуд унаоколо, на постељи, по столицама лежале су му хаљине. Па Јозефина која је иначе волела највећи ред, трпила је овде неред тај, шта више уживала у њему, јер је то био генијални неред великог човека — *њеног* мужа

НОВЕ КЊИГЕ.

Гробови знаменитих Срба, што су им кости у Н. Саду укопане. Пописао их *др. Илија Огњановић*. У Новом Саду. Штампарија А. Пајевића Стр. 82. Цена 30 новч. (Ђаци, који се директно обрате на писца, добивају књижицу ову за 20 новч).

Apulijeve priče **Amor i Psihe.** Protumačio *Dr. Milivoj Sr. pel.* U Zagrebu. Knjižara dioničke tiskare 1890. На 8-ни, стр. 54. Цена 30 новч.

Mrtvi kapitali. Pripovest. Napisao *Josip Kozarac*. U Zagrebu. Knjižara dioničke tiskare. 1890. На 8-ни, стр. 142 Цена 50 новч.

ОДГОВОРИ.

Госп. В. К. у Врчком. — На оној послатој п[illegible] у сандучићу лепа Вам хвала *Употребићемо је.* Наша [illegible] је врло радо читају.

Г М. С у М. — „Старих писама“ имамо још д[illegible]га, одабраћемо занимљија и приредити за штампу. Поздрав

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 47. У НОВОМ САДУ 25. НОВЕМБРА 1890. Год. XVII.

ОЈ, ПЕЛЕН-ПЕЛЕНЧЕ!

ОД МИЛАНА САВИЋА.

Кроз незастрт прозор сипао је пун месец своје зраке у собу. Тајанствена чаролија, која се свагда везује уз месечев сјај, показала је и у овај мах своју моћ Сваки предмет у соби причиња се некако друкче; контуре му се теже разазнају, не зна се поуздано, је ли већи или мањи него што је у ствари. Камо допире месечина, тамо се и јасније огледа све; што је ван домашаја њеног, прелива се и губи се у неизвесне цртеже, док се најзад не изгуби у мраку — као потоњи акорди тајанствене мелодије, кад све тише и тише изумиру у даљини.

У соби је мир; само што са меког дивана, тамо близу прозора, једва ако допире лако и мирно дисање. Тамо лежи младо девојче, тек овлаш покривено; дуга плава влас расула се по слатком лицу њеном и покрила јој рамена и груди; из под хаљине тек само што се види малаципелица. По лицу њеном осуло се необично блаженство, кад кад прелети га и лак осмех — да слатки снови мора да лебде пред њом!

А још пре два сахата какви ли призори беху ту! И дивљаку би потресли живце а камо ли, да их је видео он!

А можда и не; та није имао никад срца, није га могао имати, иначе, зар би смео, зар би могао учинити, што је учинио! . . . .

На малом столу пред диваном леже раштркани разни предмети: писма, фотографска слика, увело цвеће и танак прстен с рубином — успомене негдашњих сретних, пресретних дана.

Цвеће беше прво, што је добила од њега; не, поглед беше, што јој најпре долети као мио весник, као наговештај лепше среће. О, како јој беше топло око срца, кад им се погледи први пут састадоше. И разумела га је и није; али слутила је толико, да у том погледу лежи нешто што је неизмерно, непојмљиво а опет дивно, предивно. Па онда дође цвет, ружа, тек у развитку. Од њега до душе још ни речи, ни словца; али зар није ружа речита, зар не говори . . . о, та она говори, што срцу годи. Сваки је листић исписан мирисним словима, тако мирисним, да се душа мора запети и само оно читати, што срцу годи, тако годи . . . .

И писмо доби. Ах, како јој руке дрхтаху, кад га поче отварати! И није могла одмах, тек при поновљеном покушају. А онда — тек га је трећи дан умела прочитати и ако је у први мах већ знала, да у њему стоји: ја вас љубим . . . .

И још никако речи, никако да је ослови, и ако се чешће нађоше у друштву. Истина, она није никад била сама; или мати, или ујна, или друга госпа беше око ње. Да како, да онда није могао рећи ништа, ни приближити јој се није могао. Но погледи су им говорили, до душе мале, кратке реченице, али пуне пунцате најслађег садржаја. Па онда ружа у њеној коси . , . његова ружа! Зар није та непрестано шаптала све оно, што је она тек срцу свом поверила? Да умиљатог издајице! А разумео је он тај слађан разговор;

преко бледог лица његовог прелетио је не један осмех, пун нежности и благодарности.

И онда тек дођоше речи, живе речи.

Било је то на игранци. О, како јој је срце куцкало, кад га виде, да јој се ближи. Знала је, да како, шта ће сад доћи, бар шта ће у први мах, а у једно је и слутила, да ће можда наступити промена у њиховој, до сад тако немој, љубави. И као што није одмах разумела прво писмо, тако јој беше и сад, кад му је слушала речи. Чула је до душе гласове, тихо ситно шаптање, могла је и разликовати речи; али смисао . . . .

Није знала ни сама, да је већ двапут обиграла с њиме по сали, и врло се зачудила, кад се опет нашла поред матере своје, и тек онда је дошла са свим к себи, кад је опет играла али с другим неким.

Тај тако мио призор поновио се те ноћи неколико пута, и тек при крају, кад јој је ваљало ићи кући, дође јој све до свести. Ах, што игранка не почиње тек сад!

Па онда дође дозвола њених родитеља, да им сме долазити у кућу. Да како, да се то по вароши тумачило само тако, како је изгледало, и сваки је знао много више известн, него она сама. На све је друго можда пре мислила, него на брак; она је била сретна, пресретна, што је с њиме, што му може слушати речи, и никад јој не беше досадно, да по толико и толико пута чује, како је неизмерно љуби, њу љуби, само њу. И онај мали прстен, који му остаде од мајке, није обрадовао њу већма. За што? Није знала Можда јој је тај поклон изгледао као нешто, што се и по себи разуме . . . .

Па онда — ах! онда дође преврат, нагло, из ненада, као из ведра неба гром.

Чудила се, до душе, што га нема већ неколико дана; али јој не беше ни на крај памети, да посумња у нешто страшно. Она беше својом срећом тако потпуно задовољна; тако јој је време пролазило, мислећи на њега и на његове речи, да јој и не изгледаше тако дуго, што га нема. Она није ни приметила, како је познанице чудновато гледе, како се где које другарице чудновато смеше, кад се нађе с њима на улици. Није ни онда посумњала, кад је најбоља друга њена запитала, зна ли што га нема; зна ли, за што иде тако често у ову и ову варош; зна ли, да он тамо нема никаквог рођака па ни пријатеља . . . А од куд да она то све зна!

Па опет! Неки потајни немир увукао јој се у срце; она није била тако весела, као до сад; снови јој не беху тако ведри као до сад; кад је опет читала писма његова, беху јој мало друкча него до сад; на фотографској слици његовој приметила је неку црту, коју није до сад; мали рубин на прстену . . . није могуће! . . . али ипак . . . изгледао јој као кап крви, а то није никад до сад . . . .

И онда дође писмо, баш пре она два сахата. Од другарице једне из оне вароши, камо је он у последње време тако често одлазио....

Није дочитала писмо до краја. Нека магла, тама, шта ли, превуче јој се преко очију; рука јој поче дрхтати и писмо паде на патос . . . . Је ли могуће! Он се жени! Узима богату девојку! Ружну! . . . .

Грчевито јој се стегну румена но сада тако бледа уста, укоченим очима гледала је преда се, и тек после неколико тренутака разиђе се то све у плач, бујан, очајан плач. Руке је ломила; покривала лице, оно слатко а сад тако бледо и изнурено лице; уста јој беху горка, горка као да је пелена пила; очи је дизала небу, тражећи помоћи од горе . . . док је није добротворан сан преварио и пренео у негдашње доба, кад је била тако сретна, ах, тако сретна . . . .

И сад . . . . по лицу њеном осуо се необично блаженство, кад кад прелети га и лак осмех — да слатки снови мора да лебде пред њом!

А још пре два сахата . . . .

ОБИЧАЈ И ЗАКОН.

бичај и закон
Стубови су свету:
Они дају правац
Друштвеном промету.

Обоје нам дела
И сав живот пазе;
К'о месец и сунце:
Осветљују стазе.

Да се не би лако,
С права пута сишли
Ил' на какву пакост,
Ил' на зло нанишли.

Обичај к'о месец:
Благим сјајом сија,
А закон к'о сунце:
Јасно свуд пробија.

Пак зато и мајка
У српскоме дому:
Обичаје чува
Нараштају своме.

Јербо мајка слатка
Понајбоље знаде:
Благим срцем деци
Поуке да даде.

А отац — к'о сунце —
Јасним оком пази:
Да се ред и закон
Нигде не погази.

Зато благо дому,
Где се ред признаје;
Где се закон штује,
Добар пример даје.

Ту ће вавек љубав
Венце славе вити;
Ту ће вазда бож'јег
Благослова бити.

Беч, 1890.

Светозар Манојловић
капетан.

ЛУЛИНА ПОБЕДА.

Новела Матилде Серао.

(Свршетак.)

IV.

Бејаше прошло три месеца дана, Лулина се свадба нешто одуговлачила. Понекад би мати, која се није баш најбоље разумевала у тим одлагањима, позвала ћер на страну и питала је за узрок.

— Хоћу да чекам — одговараше увек Лула — треба ми, да боље познам Роберта.

И доиста је девојче почело по мало посматрати. Муваше се као обично; као обично певаше, смејаше се, шаљаше се, али често прекидаше та своја пријатна занимања, да испитујући посматра сестрино држање, или да чује сваку Робертову реч. Често јој усне бејаху стиснуте, обрве набране, као да нешто врло пажљиво посматра: Сад се Лула нешто много обазираше.

А око ње се чудни догађаји збиваху. Роберто не бејаше више као обично ведар и весео, него замишљен, блед и збуњен. Говорио је мало и расејано: много што шта, што га је пре занимало, бејаше му постало са свим обично: по некад би се с тешком муком савладао, те биваше онај стари, али за мало. Никад се није умео претварати, па је слабо успевао: мука, унутрашња грижа вираху му из очију.

Бејаше искочила нека друга Софија: то јест Софија немирна и осетљива, која би одједаред загрлила страсно сестру, а по некад је по неколико сахатâ не би виђала, него је избегавала. Тренутно јој црвенило прелазаше преко лица, грозничаво црвенило. У очима јој се запаљиваше неки пламени; глас, час дубок час узбуђен, час крештећи, час сув; усне јој често дрхтаху; руке бејаху прожете неким дрхтањем, које се не могаше опазити. Ноћу није могла спавати; Лула би устала босонога, прикрала би се прислушкујући вратима, те би чула, како се Софија мучаше и плакаше. Кад би је запитали, Софија увек одговараше, да јој није ништа, да је она увек једнака.

Кад би се Роберто и Софија нашли заједно — а то је бивало скоро сваког дана — тада је још јаснија била њихова промена. По нека реч, одговори или сувише брзи или сувише неодређено чудни погледи; читавих вечери не би једно другом проговорило, али једно проучаваше покрете другога. Никад не би сели једно до другог, али би Роберто увек нашао згоду, да узме рад или књигу, коју је Софија била додирнула; по некад ње не бијаше а Роберто све немирнији гледаше у затворена врата, расејано одговарајући, што би га питали, кадгод, пет минута пошто би дошла Софија, дохватио би шешир и отишао. Девојка блеђаше, црни колут јој се ствараше испод очију; одлучи, да се више не појављује. Осам се дана затвараше у својој соби сваке вечери, дршћући од нестрпљења, угушујући свој лелек.

Једне вечери уђе Лула у собу:

— Хоћеш ли ми нешто учинити по вољи? рече јој.

— Шта желиш?

— Треба ми да напишем једно писамце. Роберто је сам на пољу на тераси. Хајде, прави му друштво.

— Али, ја. . . .

— Зар хоћеш и даље да останеш повучена? Зар ти је тако тешко задовољити ме?

*

— Хоћеш ли бар брзо доћи?

— Само да напишем четир ретка.

Софија се упути тераси, гледајући да укрепи своје срце за то неколико минута. Роберто шеташе; приђе јој.

— Лула ме послала — рече она лагано.

— Зар сте на силу дошли?

— На силу. . . . нисам.

Она је сва дрхтала; Роберто бејаше близу ње, страст му бејаше преобразила лице.

-- Софија, шта сам вам ја урадио?

— Ништа, ништа ми нисте урадили. Немојте ме тако гледати — мољаше она као ван себе.

— Дакле знаш, Софија, да те ја тако, тако јако љубим?

— Ах! ћути, Роберто за Бога, ћути! Да нас Лула чује!

— Ја не љубим Лулу. Тебе, Софија, љубим.

— То је неверство!

— Знам, али те љубим. Отићи ћу . . .

— Дакле — повика Лула из далека, појављујући се на другим вратима — дакле јесте ли се измирили?

Али нико не одговори. Софија утече, сакривши лице рукама, а Роберто оста непомичан, ћутећи, као да је полудео:

— Роберто? — позва га Лула.

— Госпођице.

— Шта је, дакле?

— Ништа; идем.

И не поздравивши је оде и он с очајничким покретом.

Лула га праћаше очима и оста замишљена.

— Једно тамо. . . . друго амо — говораше она у себи — а пре? . . . Доста, мораћу се ја ту размислити!

V.

— . . . Због ових оправданих разлога, не могу поћи за господина Роберта Монтефранка — заврши Лула својој матери.

— То су бесмислени разлози, дете моје, — одговори мати вртећи главом.

— Дакле, хоћеш да ти кажем чисто и бистро? Роберто ми се не допада и не ћу за њега!

— То је бар отворено; али то је твоја ћудивост. Лула, велика ћудљиност Роберто те љуби.

— Утешиће се.

— Дата је реч.

— Може се тргнути. Прошла су времена, кад се на силу венчавало.

— Шта ће рећи свет?

— Мати, дефиниши ми тај *свет*.

— Људи.

— Ко су ти људи? Не знам их; ја не морам бити несрећна рад те господе људи.

— Ти си једно грозно дете! Али како ћу ја то удесити с Робертом? Шта ћу му казати?

— Што год хоћеш? За то си мати.

— Да, па наравно, да поправљам, што ти поквариш. Пући ће брука.

— Не верујем; кажите му лепо, учтиво. Шта више, можеш слободно рђаво о мени говорити, можеш казати, да сам ћудљива, превртљива, дериште; можеш додати, да би била врло рђава жена. да би слабо била озбиљна, да немам достојанства, да је моја сестра. . . .

— Твоја сестра? Где ти је глава, Лула?

— Ох, врло лако. За сад су Роберто и Софија равнодушни једно према другом, доцније ће се боље познати, моћи ће се поштовати. . . и тада. . . . ко зна, ко зна! Тебе би хвалили, да си добра мати, што си најпре удала старију . . . .

— Доиста. . . .

— Мени не ће фалити заручника, тек ми је осамнаест година. Уз то хоћу, да се забављам, хоћу још да играм, хоћу да уживам ову своју веселу младост; са својом драгом мамичицом, мамичицом . . .

— Прави си мали враг — рече мама узбуђено грлећи ћер.

— Дакле, споразумели смо се? Роберту треба лепо јавити рђаву новост, али му се може казати, да и даље остајемо пријатељи, да га увек желимо видети. Ако се оно двоје узморају љубити, љубиће се: записано је.

— Ама мислиш ли ти, неваљала Лула, да ће то тако лако ићи? Ти знаш; да ми се слабо миле заплети.

— О неубедљива мати! о мати невернија од светога Томе! Али јест, уверавам те на основу свог опробаног искуства, да не ће бити бруке. Роберто је на послетку кавaљер и неће захтевати, да пођем за њега без љубави.

— Оно што ми се чини немогућно, то је Софијин посао. . . .

— Ништа није могућније од немогућнога — одговори Лула достојанствено.

— Драга, с таквим начелима! У осталом оставимо времену своје; можда ће оно уредити ше послове. Поред свега тога ти си ћуркаста.

-- И ћудљивица. . . .

— Глава без памети. . . .

— И чудноват мозак. Ја сам ти што год ћеш, грди ме, заслужила сам, Дед: зар немаш ше ништа да ми кажеш? Чекам.

— Пољуби ме, и хајде лези. Лаку ноћ, детенце моје.

— Хвала, мамице, лаку ноћ.

— Боље овако — говораше у себи добра мати. . . . Боље овако. Лула је још сувише млада. Сваког дана виђамо рђавих последица венчања из рачуна. Да нас Бог сачува Боље овако

— Уухх! — говораше Лула одахнувши. — Какву ли дипломатију нисам морала развести, какву ли вештину, да победим маму! Била бих одличан посланик, ја! Каква победа, каква победа! Шта ми је то љубавна победа! Ово је Лулина победа!

Стаде пред сестриним вратима и прислушну. Чујаху се с времена на време угушени уздаси: јадна Софија немаше више мира.

— Спавај, Софија, спавај — проговори лагано Лула, и пољуби браву, као да ће пољубити чело своје сестре. — Смири се и одмори се. Ја сам вечерас за тебе радила.

И великодушна девојчица заспа, задовољна и срећна у срећи лица, која љубљаше.

. . . .

Време, добро старо време, вечити и мудри поштењак, чинио је своје. Лула се пита, да ли једна госпођица на свадби своје сестре мора имати хаљину од плаве свиле или просто одело од жућкастога фулара с простим чипкама. Хоће, да јој Роберто каже, хоће ли бити доста колача, а Софија, хоће ли јој поклонити ону лепу везену мараму, што је као дах, као облачић. Оно двоје, које се уверило, шта може девојчино срце, смеју се њеној веселој безбрижности и љубе је и сматрају је као своју Промисао.

— Увек сам говорио — каже Роберто Монтефранко једном свом пријатељу, говорећи о својој женидби — младенци морају бити противне нарави Противности се додирују. Тако ће се разумети, слити, саставити у потпуну целину — међу тим они, који су једнаких склоности, личе двама паралелним линијама: иду заједно, али се никад не сретну. А сем тога, кад је ту љубав. . . . !

(С талијанскога).

ПИТАЈУ МЕ . . . .

Питају ме с више страна:
Коме певам песме моје? . .
Слико мојих сретних дана:
Питају за *име* твоје!

Шта да речем? . . . Могу л' касти?
Смем ли с' тајне скинут вео? . .
То је *теби* тек у власти!
Ја бих хтео, кад би смео . . .

Ал' овако песма мора,
Сто имена да ти ствара,
Кад је *срце* жељно збора,
Па се с *тобом* разговара.

Ја те зовем: *„злато* моје"! . . .
„Зоро бела"! . . . *„звездо* сјајна"!
Али слатко *име* твоје,
То нека је *наша тајна!!*

20./XI. 1890.

Васа Крстић-Љубисав.

ХЕРЦЕГОВАЧКИ ПАМУК.

ОД ИГЊАТА И. ДИМИЋА

Необичан дар добио сам ове године пред велики турски пост Рамазан. Он истина није Бог зна како велик; али када се сјетим земље на којој је растао и руке, из које сам га примио — онда у мојим очима наткриљује сухо злато и камење драго. Дао ми га је наш одлични и врло уважени родољуб и књижевник *Мехмед-бег Капетановић* а састојао се из једне кутијце пуне пунцате *херцеговачкога памука.*

Држим, да ће мало бити читалаца овога цијењеног листа, које неће заинтересовати ова новост и ријеткост из војводине светитеља Саве. Мени барем није дала до у зору заспати. С тога ћу о њој овдје да и другима испричам све што знадем а тако исто и оно што ми исказива наш дични бег-књижевник а написа његов јединак син Риза-бег. Писац „Народнога блага," примајући *„Источно благо"* које кани ове зиме штампати, пометнуо је своје перо, те ми је као из књиге говорио читаву историју онијех десетак прамичака памука. Не могу ову прилику пропуштити, а да му се од свега срца не захвалим Да не би њега — ми не би ни знали да у Херцеговини може памук расти и да је у истину и растао . . .

* * *

Херцеговина је, рекао би, земља, коју није Бог заборавио идући по свијету и дијелећи благослова. У њој живи не само најплеменитије и најчеличније

наше кољено, већ она може на мјестима да се подичи најмекшом и најпитомијом климом. На горњој страни Иван-планине снијег као из рукава пада; доњу страну, што се над Херцеговину наднијела — запухује поветарац као на обалама јужнога мора. У тој земљи орла и сокола, срна и дивокоза наставиле се на кршне планине — плодне долине са потоцима, водама, језерима па и мочварама. У њој роди мирисави „*требињац*“ што га дуванџије зову „маном небеском;“ у њој роди фино *мостарско грожђе*, што га пјесме опјевају; у њој ћеш наћи сваковрсне *смокве и уљике, шипинча* и *бајама* . . . Па и ако тијех плодова и родова има и у другијем крајевима нашега народа, а то или нијесу сви на окупу или нијесу онаки као у земљи Херцеговој. Шпецијалитет пак овога краја биће памук.

Херцеговина је можебити посљедња земља, у коју је положено памучно сјеме, што је најприје пало у Америку и богату земљу Индију, у којој и „мед и млијеко тече“. Из ове посљедње разишао се памук по Азији, Африци, Европи и Америци, те данас нема ни једнога предјела у коме га не би било — само ако може да успијева. Највише пак роди га у сјев. сав. државама (17 мил. центи), енглеској Индији ($3^1/_2$ мил.) и Мисиру (700.000). Турцима се има да благодари што је он у *Македонију* засађен; они су пренијели многу корисну воћку и дрво па и памук. Французи насадили су га у Алжерији а Руси у закаспијскијем покрајинама; иначе у Европи има га још у Грчкој, Сицилији, Малти, Италији и полуострву Криму — кој лежи нешто сјеверније од нашега Посавља. Да је и у Хрватској покушавано памук засадити — види се из шљедећега. „Године 1785. засадише памучику (т. ј. памучну биљку) у *вараждинској крајини*, али покушај не пође за руком. Године 1807. и 1808. успио је посао у *Банату* са памучиком нешто боље па кад су се у Бечу освједочили, да је банатски памук бољи од мацедонскога, а исто тако добар као и амерички, заузела се војничка власт да се и у *славонској крајини* памук сади. Године 1811. посадише памучику у *петроварадинској шуковнији*, па како је година била памучики пријатна, то сакупише 88 фунти и 30 лоти сријемскога памука. Памук је тај био исто тако добар као и мацедонски али лошији од америчкога. Цар је Фердинанд великодушно наградио подузетнике, али све настојање домаћих господара бијаше узалуд. Дођоше узастопце двие године, које памуч..куниесу пријале, па се свиет освједочио, да се она не да у Хрватској удомити (Dr. M. Kišpatić „Iz bilinskoga svieta“).

Томе неуспјеху не треба се баш много ни чудити, јер положај Хрватске таки је да у њој не може памук да роди, или ако роди то не може да сазори. Са *Херцеговином* стоји ствар боље и погодније. *Просјечна годишња топлота Херцеговине не пада испод 25° С или у најгоријем случајевима испод 18° С.* Према томе има у њој онијех 4000° С топлоте, коју по Декандолу треба памук од онога часа, када се усади па док не сазори. К томе је зрак и иначе *благ и влажан*, земља нешто *пјесковита* и *мочварна*, те се може лако *натапати и исушивати*... Главни су увјети дакле ту, па и ако не важе за читаву земљу а оно важе за сјеверно-западне крајеве, који гледају на море. Ну још бољи доказ за ту тврдњу јест сам овај дар господина Мехмед-бега Капетановића који је растао у Љубушком котару *па му се не може много шта замјерити*. Какав би он онда тек био, *да је тако одњегован, као што треба* . . . .

У Херцеговини је памук први пут засађен 1864. или 1865. године; начин пак како је тамо доспио — подсјећа нас у неколико на оне грчке калуђере што су из Кине сјеме свилене бубе пренијели. Ево како то прича госп. Мехмед-бег Љубушак. „Назад својијех двадесет и пет или и шест година бане нашој кући у Витину (код Љубушкога) неки Ахмед-дервиш. Он је из далека, чак из „Хинда“ посегао у Будим да обиђе Ђул-бабино турбе. Код нас остане три четири дана као гост. Тада ми радисмо (било је пролеће!) око баште. Видивши он како ми сијемо разноврсно сјеме „зерзевата,“[1]) извади из свога торбака десетак окрупнијех зрна — налик на „ћурекот.“[2]) „То је сјеме од памука“ — рече он. Када смо га запитали: „одакле му? — одговори нам да га је убрао пред једном текијом негђе у Хинду. „Нарасте — вели — као олеандер, може обастати — гђе није зима прежестока; покушајте — могао би вам користити“ . . . .

„Мој родијак Бећир-бег Капетановић — прича дуље госп. Мехмед-бег — посије божијим благословом то неколико зрна. Истога љета избије из земље десетак џамољика са зеленим дугуљастим лишћем и лијепим жуткастим цвјетцима. Џамољике те биле су прве године некуда мехке; друге године већ су се одрвениле, те су добиле срце попут зове. С љета начини се из цвијета некакве зелене „лулице“ = (Schoten) потпун онијех пухарица, што се по пољима виђају. Мало касније стану оне рудити; у јесен пак распукну се, те се памук покаже. Добили смо једно 30—40 лулица. Када смо она заруђела перца одврнули, указало нам се као једно мало повјесмо од наслаганијех длачица што су из зрња никле. То зрње смо онда извадили и оставили за другу годину.“

[1]) „Зерзеват“ Поврће.

[2]) „Ћурекот“ Schwarzkümmel.

„Друге су године оне џамољике од прве године нарасле за врх човјека; на свакој било је више од стотине лулица; те пак прије су се отвориле него оне из сјемена што смо истог прољећа посијали. Већ у по љета могли смо их брати.“

„Треће године добили смо неколике оке памука; питали смо и распитивали на више мјеста: како се преде? ну нико нам не умједе рећи Шта смо онда знали, него накључати га у јастук а сађења се манути. Сваки пут кад сам тај јастук у руке узео, сјетио сам се оне наше: мехак као памук. Мало касније зачује за њ бивши босански гувернер Осман-паша, те и њему пошаљемо за један јастук; још га замолимо да се и он распита: како се израђује? Станемо памук опет садити. Његовом, чијом-ли срећом остави он Босну, мјесто њега дође други, букну херцеговачки устанак и са памуком: како онда тако и данас. За спомен оставилисмо га нешто — колико би било за неколика аршина лијепа беза.“

Тако наш бег! а сад ево тачна ***описа*** тога памука од кога и ја добих свој дио

Када сам оно памука примио од господина бега Капетановића, помислио сам у онај пар, да је одмотана свила; памук не бијаше ми ни на крај памети. Он се наиме *сјаји као најфинија свила; боја му није посве бијела већ прелази у жућкасто;* када се са стране погледа прелијева се у неранчасто — Ово су карактеристике већега дијела различитијех врећа памука што расту у Индији и средњој Азији. Ну из њих може се закључити и на *особиту чврстоћу длачице.* Боја пак јест свуда једнака. Ну ни овој ни сјају нијесам се толико чудио колико *финоћи памука;* када сам га међу прстима држао, мислио сам да држим најфинију кадифу, што је може бити. Индијски памук понајвише је прост. За поједине длачице не може се казати *да су ни предугачке ни прекратке;* обична им је дужина 20 mm. Према томе спада у памук средње дужине. *Дебљина* длачица врзе се *око* 0·02 *mm*, па је према томе тањи од много и много трговачкијех сорта што се у фабрикама прерађују. Осим тога нашао сам (на микроскоп) да длачице *нијесу јако завијене* — знак да је прерано побрат. *Ну било их* је и посве недозрелијех (плонијех.)

* * *

Из свега тога може се закључити, да је први покушај са култивисањем памука у Херцеговини испао добро а испао би још боље, да је сјеме онако посађено а биљка онако обрезивана, његована и натапана као што треба. Осим тога, држим, да би се могло покушати и са другијем сортама памука, те изнаћи она, којој клима и земља најбоље прија и која даје најповољније резултате. Из Македоније извезу се велике множине памука („ушук“) преко Солуна, те се продаду по 50—60 фор. на цент. исто толико га се код куће преради и потроши. И у Босни и Херцеговини купује народ много „котон“-а и „пембе“ а,[3]) те га употребљава за пуњење јоргана, намуклија и т. д. Зар — велим ја — не би те потребе могао да подмири и херцеговачки памук? Идем још даље па велим: зар се не би од њега могао правити онај „мол“, „картун“ и „мушулин“ што нам га енглеске фабрике шаљу? Зар не би то било лијепо корисно и за народ и за земљу? — Господин Капетановић вели, да би био ономе благодаран, који би му казао: како се памук прерађује. Код њега је дакле воља, да овом биљком окити своје спахилуке. Његовој доброј вољи требало би на сусрет изнићи, те му савјетом и дјелом помоћи не само код продуцирања већ и код прерађивања... На позванима је да о томе размисле и нужне кораке учине.

У Сарајеву на Митров-дан 1890.

[3]) „Котон“ је арапска а „пембе“ персијска ријеч за памук. —

ХИПНОТИЗАМ

с особитим обзиром
НА ЊЕГОВ КЛИНИЧНИ И ФОРЕНСИЧНИ ЗНАЧАЈ

од професора дра Хајнриха Оберштајнера у Бечу.

С допуштењем писчевим, с немачкога превео

Војислав М. Суботић, медицинар у Бечу.

Хипнотизам је худе среће; бар тако изгледа Појаве хипнотичкога стања биле су, бар у неколико, познате још од најстаријих времена; али је он ипак остао, строго научно, неиспитан све до ово неколико последњих година. Било је истина неколико усамљених, али већином за руком не испалих огледа.

Највећи проповедник хипнотизма *Dr. Anton Mesmer*, а можда још више његови „високоучени“ ђаци, умели су на крају прошлога века „ани-

мални магнетизам или Mesmerismus“ тако на своју корист, да употребе, али не научно већ материјално, да је цела ствар са свим постала неверица. С тога је доцније, после 70 година *James Braid-у* и било немогуће да задобије достојнога признања за своја дотична испитивања, ма да су његове тежње биле најозбиљније природе. Ну на послетку се морало доћи до правилнијега погледа на ово, тако често и темељно испитивано питање. По што су се још пре смеле усудити публикације ове врсте да овде, онде угледају света — на њих је обраћана слаба пажња —, почето је око 1880. год., са све већом и већом ревношћу у свима земљама, егзактно, научно испитивање хипнотичних појава. Нарочито је у најновије доба мноштво дотичних публикација постало готово несносно.

У почетку је руководио лекаре више физиолошки значај при испитивању ових врло чудноватих појава Сем тога, ово је питање доцније добило и практичан значај из више разлога: услед тога, што се гледало, да се хипнотизам употреби за лечење болести, — само не за зеленашки, *Mesmer*-ов начин —, и пошто су судски лекари и судије били, не један пут, у прилици, да се баве овим предметом.

По што, дакле, питање о хипнотизму не сме бити практичном лекару непознато, биће на своме месту, ако се цео предмет дотичних истина тако скицира, како би била особита пажња обраћена терапијској и форенсичној страни.

I. Хипнотисање.

Је ли нам намера, да ма кога хипнотишемо, да га „магнетичним“ сном успавамо; мора нам бити још у напред јасно, да за то нису сви људи подједнако подесни, да нису сви „добар медијум.“ Сразмеран број лица, која су добар медијум, различан је: свакако треба у обзир узети различне околности. Може се пак казати, да се послужимо простим, од истине, можда, веома мало уступљивим бројевима — да се у гомили лица трећина понаша потпуно рефракт, т. ј. да на њих не можемо хипнотички деловати, па ма се послужили којим му драго дествима; да је друга трећина лица за појаве хипнозе подесна у малом степену и да је на послетку последња трећина лица састављена из са свим подесних и употребљивих медијума.

При томе се не сме заборавити, да први огледи с извесним лицем често не испадају за руком; после поновних „седења“ (Sitzung, séance) може се то лице потпуно да успава. На по нека лица не делује једно извесно дјество, док друго има потпуна успеха.

Много пута изречену мисао да се женске могу лакше хипнотисати него ли мушки, за сада бар побијају многи писци. Мени се пак чини, да ће хипнотичне процедуре моћи пре да делују на и иначе лакше раздражљиви нервни систем женскога пола. Такођер је доказано, да деца могу бити врло лако успавана хипнотичним сном.

Par exellence предмети за оглед јесу женске, које пате од „hystero epilepsie“. С тога се нарочито у Француској, може се рећи са мало изузетака, испитивао хипнотизам с особитом љубављу на таквим болесницима

Ту је било прилике, да се неке појаве проматрају, какве нормални људи никада или можда са свим изузетно показују. Инак мени се чини, да је боље, ако се т ј. тражи објашњење хипнотичних појава, чинити испитивања на здравим лицима! Биће хистерије није још никако довољно психофизиолошки испитано: чинимо ли опите са хистеричним лицима, то онда зидамо тумачење нејасних појава хипнотизма на тамној основи абнормна душевнога бића, — а по том не бисмо имали ни једне поуздане полазне тачке.

Праве душевне болеснике је увек врло тешко хипнотисати.

Ochorovicz[1]) је конструисао нарочиту справу — Hypooskop — којом се, како се вели, могу да распознају лица која су добар медијум. Справа се састоји из шупљега цилиндричног челичног магнета, широког толико, колико се може унутра прст увући. Цилиндар је уз дуж тако прорезан, да јужни и северни пол одговарају уздужним ивицама. Лице, које испитујемо, метне свој прст у хипноскоп и држи га тамо неколико минута. Је ли добар медијум, добиће различне осећаје у завученом прсту, као н. пр кад би смо му на прст пирили, или би осећао неко боцкање, или онако, као што се осећа при деловању фарадијеве струје на наш организам итд.

Огледи, које сам много пута чинио овом малом справом, нису никако испали на моје задовољство. Свакако су поменути осећаји често пута потврђивани, али баш многа од тих лица, која су то тврдила, нисам могао никако да хипнотишем. Какав са свим изврстан медијум на против није баш ништа осећао. Нико пак није могао, да са свим поуздано разликује хипноскоп од једнога др[illegible] апарата, који је био исто тако конструисан, [illegible] од обичнога челика. *S Sessmann*[2]) је конструи[illegible] хипноскоп, који боље делује, комбинујући чет[illegible] крива магнета, али је дошао до истог искуст[illegible]

[1]) Science et nature 1885.

[2]) Sessmann, Magnetismus und Hypnotismus, Wien [illegible] pag. 78.

вредности хипноскопа као апарата за „распознавање медијума,“ до кога сам и ја дошао.

Морам овде да споменем, да је *Braid*[3]) описао огледе, с којима показује, како се таким осећајима сме само врло мало веровати. Ако би он некоме од ручнога зглавка до врха прстију и обрнуто тамо, амо проносио магнет у малом остајању од коже; то би се скоро опазила разна дејства, као промена температуре, свраб, миљење под кожом, дрктање мишића и томе слично. Ако би пак истом лицу рекао, да одврати свој поглед, и да онда каже шта осећа, кад он исту процедуру са магнетом учинио буде; то би оно тврдило, да има опет сличне осећаје, у обмани да *Braid* заиста проноси магнет тамо, амо, док он у самој ствари није ништа радио.

Запитаће се: *ко може да хипнотише?* Одмах ћемо видети, да личност хипнотизерова може бити потпуно елиминирана; по неко је шта више у стању, да са̂м себе хипнотише — Autohypnotismus, Autosomnambulismus. Свакако онај има више успеха, који уме да се понаша према медијуму са својим ауторитетом, док непоуздано, плашљиво понашање никада не води циљу. Можда отуда и проистиче, да женске до сад нису мислиле на то, да и оне са̂ме хипнотишу, или се нису тога вальда сетиле?

Веома су многобројне *методе*, којима може бити произведен хипнотичан сан. Све имају то заједничко, да се помоћу њих, и то помоћу спољних чула, делује на централни нервни систем. Заједничко им је и то, да је ово деловање састављено из физичног и психичнога фактора. Према томе, коју смо методу изабрали, може један или други од оба фактора превлађивати, по кад кад толико, да изгледа, е други нема никаква удела.

Тако н. пр. метода од *Jaria*, већим је делом психична метода. Он би према лицу, које жели да преведе у хипнотичан сан, а које ни појма нема да ће да га хипнотише, на један пут своје руке испружио, па би онда гласно заповедајући викнуо „спавај“. Ово се дејство, које у много случајева не испада за руком, може ставити на страну напраснога страха, изненађења и опсене.

Најбоља је и најпоузданија метода успављивања хипнотичним сном, ако се пред очима и то упрaво уз носне кости дотичнога лица држи предмет који блешти (као огледало), па му се заповеди, да непрестано фиксира светао предмет са конвергирајућим, на више управљеним очним осовинама. Ли ни утицај експериментаторев може се још више изаћи, ако се лицу, с којим се оглед чини, да̂, да у руци држи тај светао предмет, или му се заповеди, да своје погледе стално управи на такав, на зиду обешени предмет. После кратког времена опазиће се, да су се нарочито руке умориле, (корисно је, да се рекне: „руке Вам се почињу сада да умарају), за тим се зацрвене очи, сузе потеку низ образе, дисање постаје кад кад нешто дубље, скоро као при уздисању, почиње да се гута, „око игра“, и очи се најзад саме затварају. Да је дотично лице већ успавано, знаће се често и отуда, што му је глава клонула или и цело тело (односно труп) напред нагнута (а често и назад). Тада се могу још малко да притисну очи палцем и да се при томе рекне заповедним тоном: „сада спавајте“. — Била би још друга метода, по којој хипнотизер седне спроћу лица, које хоће да успава, узме његов један палац у једну, а други палац у другу руку, па му онда заповеди, да му гледа право и непрестано у очи.

Неко извесно време мора протећи, па да наступи сан. Оно је како кад различно: варира између неколико секунада и 10, 20 минута; по правилу пак, бива све краће при поново предузетим успављивањима.

На сличан, хипноген начин делују такођер и на друга чула једнолики раздражаји, који се често понављају, и то онда, кад се на њих концентрише целокупна пажња дотичнога лица.

Heidenhain[4]) је своје ђаке већином успављивао, заповедивши им, да жмурећи слушају куцкање џепнога часовника. Ма какав му драго други звук, који би се једногласно, непрестано понављао, чини исте услуге.

Исто тако нису ништа друго, до равнодушно трајна раздражења осетљиве кожне површине, и тако звани „повлаци руком“, глађења (passes, Striche), при којима се длан повлачи увек лагано и у истом правцу и близу тела. (Повраћање се дешава у облику великога лука, од тела удаљено.) Или се могу капци палцем заклопити, па док се њима лагано притискује на очну јабучицу, дотле се врхом прстију лагано повлачи преко слепих очију; или се лагано непрекидно притискује на темену —*** и тако, ето могу да варирају методе до у бесконачност. Увек ће пак бити добро, да се помоћу извесних психичних срестава учини, да хипнотичан сан што пре наступи. Таква би срества н. пр. била заповедање, да се заспи; уверавање да се већ почиње, да појављује ова или она појава и томе слично.

Ако је ко год већ био често пута хипнотисан

[3]) Braid, The power of the Mind over the body. Немачко издање од Preyer-a.

[4]) Heidenhain, der sogenannte thierische Magnetismus. Leipzig 1880.

то су онда довољна и најпростија сретства, па да га опет успавамо. По неки заспи шта више одмах, чим у собу уђе онај, који их је до сада хипнотисао; за друге је довољан један једини јасан тон, н. пр. удар на „Tam-Tam“ и т. сл

У Нанси-у је *Liegeois*[5]) хипнотисао телефоном, заповедивши дотичном лицу да заспи. Ова је личност била од њега далеко 1500 метара, а с њоме су јамачно чињени често такви огледи још пре тога. *Burot*[6]) је хипнотисао помоћу писма Читав низ случајева, у којима је успављивање per distance такође за руком испало, спада у обим сугестија, о којима проговорићемо мало доцније

Буђење је кад кад спонтано, иначе по правилу на просту заповест хипнотизереву: „пробудите се“. Ова заповест може бити изговорена и са свим лагано, док друга много гласнија шуштања не доприносе никакве користи буђењу. Ако није довољна споменута хипнотизерева заповест, доћи ће се увек до циља, ако се лагано пири у очи успавана лица.

II. Појаве хипнотизма.

Као год што има лица, која у опште не можемо да успавамо хипнотичним сном, исто тако се различно понашају и она лица, која могу бити хипнотисана — добри медијуми, за време хипнотичнога сна; опити са новим, неопробаним медијумима могу врло лако на светлост изнети још и нове истине у погледу хипнотизма.

Различна је и дубина тврдоћа сна, т. ј. нека лица спавају веома тврдо, док друга не. Добро је да и ова разна стања разликујемо једно од другога. Тако је н. пр. *Liegois* начинио скалу од шест разних ступања хипнотичнога сна. Огледало се, да се изврше друге поделе, које се пак нису могле тако далеко распространити као она од *Charcot*-a. По овој подели морала би се усвојити ова три ступња:

1). *Каталептично стање:* очи отворене, дисање успорено, удови тела остају у оном положају, у који их ставимо, не показујући никаквог отпора при промени положаја; рефлекс — покретања или су са свим ишчезла или су смањена; грчења (контрактуре) се не дају произвести раздражајем ни коже, ни мускула, нити њихових нервних грана: могућан је пак онај особити утицај на дотично лице, који ћемо мало доцније описати као сугестију (Suggestion).

2). *Летаргично стање*: очи затворене, дисање малко убрзано, рефлекси повећани. Непосредно дражење каквога мускула или дотичнога нерва производи контракцију. Сугестија не делује

3). *Сомнамбулно стање*: очи затворене, мускули нису лабави, удови тела остају у оном положају, у који их ставимо, показују приметан отпор при промени овога положаја. Глађењем коже грче се мускули, који ниже леже. Сугестија је већином немогућна.

У врло много случајева не да се применити ова подела, на по се тамо, где се има посла са лицима, која нису хистерична С тога мислим, да је у опште не треба ни примењивати.

Од особите је физиолошке вредности „започетак“ (*Vorstadium*) хипнотичнога сна, за време кога је лице, с којим се опит чини, у стању да тачно посматра само себе, а то могу да потврдим својим властитим искуством Ја држим — то је мој назор — да ћемо најлакше имати јасног појма о психичном процесу хипнозе, ако нам као полазна тачка послужи понашање за време нормалнога буднога стања, и ако посматрамо све оне промене, које воде у своме даљем пењању и комбиновању правоме дубоком хипнотичном сну.

Већ за време овога започетка опажа се слабљење воље; сва покретања, такођер говор, чине се само лагано и суморно. За време једне хипнозе, која је нада мном извршена, и то док бејах тек лако хипнотисан, био сам се засмејао због незнатне напомене, која по себи није била много смешна. Тек после неколико минута могао сам се опростити овога бесмисленога смеха.

При описивању потоњих разноликих појава, не ћу се ни по што обзирати на разлику појединих ступања, већ ћу поступно прелазити на поједина функционална поља.

а.) Појаве покретања.

Покретања су, готово без изузетка, отежана, врше се спорије, него ли обично. Понека лица остају са свим непокретна — ако су т. ј. већ успавана: на строгу заповест хипнотизереву видимо их где чине само неколико безуспешних покушаја да изврше оно што им је заповеђено, не дошавши до цељи. — Говорио сам већ о разним методама, којима се могу згрчити мускули. Још ваља додати, да смо у стању у оним случајевима, где је грчење наступило после лагана глађења коже, глађењем целога тела, да га in toto тако укрутимо, да можемо хоризонтално положити, ако му на једну столицу будемо метнули само главу а на другу пете, шта више можемо још и на њ тегове ставити. Heidenhain је показао да се ова грчења при увећаној рефлексној раздражљивости могу и на даље да распростиру од првобитно раздраженога места, и да на послетку може од њих да буде обух-

[5]) Revue de l' hypnot. I. pag. 19.
[6]) Ibid. pag. 276.

ваћена скоро целокупна мускулатура Ова кожномишићна прераздражљивост траје часовима, шта више данима после хипнотисања Лагано глађење у супротном правцу делује да нестане грчења (контрактуре).

Ако је контрактура настала услед мишићнога раздражаја или раздражаја његова нерва, то нам таква лица могу послужити за демонстрацију деловања појединих мускула или читавих мишићних група, које имају један једини нерв, као што то *Charcot* чини.

По кад кад се добију са свим чудновата скупљања н. пр. при притиску онога места, где излази nervus infraorbitalis, дигла се нога на истој страни тела; при притиску nervus-a supraorbitalis-a опазило се слегање рамена, и т. д.

Са свим спонтано не чине се готово никаква покретања, већ или на нарочиту заповест хипнотизереву или су подражајна. У овом случају, а шта више и при правилно затвореним очима, подражава медијум сва она покретања, која хипнотизер чини, кад кад и она, која овај иза његових леђа чини извесна дејства на чула поучавају при томе онога, који је хипнотисан, о начину покретања.

Ово опомиње на оно болешљиво подражавање што епидемично наступа у неким крајевима, тако н. пр. у Јави као Sakit-latah, у источној Сибирији код Мирјахита, у северној Америци код Јумпер-а.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Ми, који данас благодарећи великом напретку наука, особито природних, знамо, да реч „сила“ није само фикција, да има природних сила, лако ћемо побити ово учење Јумово данашњим даном. Навели би просто силу магнетизма, електричности и галванизма, па би по законима, по којима те природне силе делују, и по условима, који се више пута чисто теоретским путем налазе а не нађе се случајно само на њих, доказали да те силе заиста постоје, а свака сила мора имати свој супстрат, свог носиоца; дакле би тим и супстанцију доказали. У XVIII. веку било би то теже доказати, но ипак је јасно да се човек не мора чешће опећи па тек навиком да дође до лажног појма о каузалном одно шају између ватре и човека; доста је само једанпут опећи се па да човек стече нужно искуство за цео свој живот и да се осведочи да му је тело друге природе супстанција него ватра, и да објективно постоји. Ако се пак узме да појави у природи само следе без каузалнексуса један за другим и да један нужно мора изазвати представу другог, то би та представа морала једино истинита бити; но ми с неправом закључујемо да је нужно киша падала, ако је комад земље мокар, јер је та земља могла бити поливена. или је н. пр. прелило море поплавила пре неког времена река, поток итд. Исто тако не следује ни то, како вели Кирхман, да човек мора држати да је дан последица ноћи зато, што искуство учи да после ноћи дан наступа, ми видимо да то нико не држи, јер разлога није. По свој би се прилици Јум нашао у неприлици да му је то питање когод ставио па да мора на њега да одговори.

Из горенаведеног следи да је Бог нешто умишљено, тако исто и наша душа, која је још тобоже и бесмртна. Ти предмети не спадају на философију, већ у област вере. Особито се поуздано о души рећи може, да са телом заједно престаје битисати, јер је само умишљена јединица комплекса идеја и импресија. „Чини се да су једино величина и број предмети философије, јер се доказати могу; сваки покушај, да се границе тог сигурног познања прошире, води к обмани и привидном успеху“. Одавде се закључити даје да поузданог познања света стећи не можемо, већ само појам о свету добити можемо у колико је то могуће у границама искуства, а све што изван тих граница лежи, за нас је непознато и познању нашем недоступно.

О слободи воље разговора нема „Воља наша је осећај којим хоћемо тело да покренемо или да својим разумом покушамо наћи какву нову истину“, вели он; но пошто смо ми пасивни код примања представа, а једино примајући представе добијамо прилику да тражимо нове истине или да се хотимично крећемо, то је воља наша управо жељезна,

нужна последица мотива, које или слабо сазнајемо или си рачуна о њима дати не знамо, или кад на једној страни видимо запреке што нам сметају да ово или оно учинимо, а ми ударимо тобоже по властитом избору на другу страну. И сами поборници слободне воље морају признати моралну евиденцију мотива, наклоности и стања човекових кад ово или оно хоће.

Добро је оно, што нам прија; зло, што нас неугодно дира. Расудак тих осећаја зове се ум. Неоспорна је љубав к самом себи; но та се љубав умањује наклоношћу к другим људима, јер смо у многом на њих напућени, а сећање проузрочује сачуство у радости, а особито у беди. Основа дакле целог морала (пошто је морал наука о душевној срећи) је чуство опште користи; на њем се темељи појам о непорочности, иметку, држави и задаћи човека. Самоубиство је свакако дозвољено; разум има право да изрече пресуду над животом, који је тако многим незгодама подвргнут, по том самоубиство не може да увреди Бога; ако не можемо да унапређујемо општу добробит, онда смо човечанству само на сметњи, дакле је дужност, да му се скинемо с врата; ако пак живот не пружа човеку никаквог задовољства, па је човек сам себи на досаду, онда не греши ни према себи самом, ако се убије. — Очевидно Јум при овом свом резоновању не држи баш строго у виду позив човека и једини начин, којим се он вршити мора; зашто су заповеди Божје, већ ако их Бог дао није Мојсију, и од кога су створене; даље о моралној вредности треће стожерне тачке догматике хришћанске наде, о том Јум бриге не води нити то зарезује.

Чудеса су немогуће ствари, у њих веровати није могуће па ма ко сведочио; но хришћанство се оснива на чудесном откровењу, дакле се мора слепо веровати, пошто стоји у опреци са разумом. Вољно прирођених идеја апсолутно нема, те ни идеја о Богу прирођена није, као што је те обратно пријашња философија узимала. Људи су персонификовали тако зване природне силе, па су дошли до појма о боговима, до политеизма, који је природнији од монотеизма. Последњи се развио из сујеверног страха пред неком страном силом, а ту су сујеверност себични људи на зло, односно на своју личну корист употребили. Наравно да сујеверни страх и себичност нису основи, на којима се позитивна религија, која би људе збиља усрећавала, оснивати може (јер су то негативна чуства); зато и носи монотеизам фанатичан, ропски и подли калуђерски печат на себи, кад се сравни са толерантним политеизмом, који потиче човека на јунаштво и љубав слободе. Ласкање је створило појам бесконачности и вечности, тако исто онај безброј полубогова и светаца, који посредују међу човеком и Богом. Молитва нема никаквог значаја, јер она само уљуљкава човека у угодним, себичним сновима да ће ју Бог заиста услишати, а овамо је она само клањање властитим, често врло неправедним, врло неоправданим жељама; чист разум доиста не сме да одбаци идеју о некој стварајућој интелигенцији, но она никако циљ наших молитава и ласкања бити не може, тим мање што ју не познајемо. Не да се додуше порећи да је религиозно чуство развијено код свију народа, но ако те све вере сравнимо, мораће нам се чинити да су то грозничава стања и снови болесника или да су шале каквог мајмуна у човечијем облику. — Права религија је свакако само философија.

Против Јумовог скептицизма подигла се тако звана „шкотска школа“, којој није пошло за руком да побије скептицизма. Главом тој школи био је чувени Том Ред (1710—1796.), који се ставио на становиште здравог разума човековог. Од ученика знаменити су Чемс Освалд, а особито Чемс Битси (James Battie), који је у својим заслужним списима „Essay of the nature“ и „Elements of science of morale“ давно доказивао да се здрав разум већ по самом нагону (инстинкту) повађа за истинитим и добрим. Остали привврженици те школе су Стјуарт, Браун и Мекинтош; но од особите знаменитости нису. У опште је данас то становиште остављено.

Пошто се шкотска школа броји као огранак Локових наследника у Енглеској, то а-ља овде да с њима заједно споменемо п г-пуности ради и Локовце: Девида Хертл а, који је покушавао да представе изведе из титрања живаца, а психичне процесе из а о-цијације представа; Ричарда Праиса (Pri), који је повукао разлику између мишљења и способности осећања и добро ју заступа ; најпосле још J. Пристлија, који је учио а

делатност душевна има свој корен у психичним процесима.

Заслуга Јума је поглавито утицај његов на касније мислиоце; сам Кант признаје да га је читање Јумових списа врло потицало на озбиљно решавање философских проблема. Осим тога је Јум обрадио логику тако, да се и сам чувени Џ Стју. Милте логике придржава, те она још данас у Енглеској као ваљан учебник слови. Код Енглеза је од особитог уплива био Јумов принцип, по ком се индуктивни, емпирични метод и код посматрања нашег душевног живота, и то једино у границама искуства. употребити има. Њим се служи данашња енглеска и туђа чисто емпирична психологија

III. Идеализам, идеал. спирит., догматизам.

Лајбниц

Чини се да ће сада, кад прелазимо већ на идеализам, нужно бити да се његово становиште поближе означи, и бољега прегледа ради, са становиштем реализма у пуну опреку стави. На тај ће начин читалац, који пажљиво што следује, ушчита, моћи да добије прави и потпуни појам о тој разлици што дели идеализам од реализма. Обадва ова философска правца почињу истодобно са Локом и Лајбницом (Лок 14 год. старији); шта је узроком том расцепу философије, већ је наглашено, као што су доста означене и све реалистичне системе. С горњег разлога ћемо да разлику између та два становишта упоређењем изнесемо на пуно светло, јер је и онако у предговору ове историје (I.) та разлика тако у кратко изложена, да би се већ овде осетио недостатак јасноће у разумевању стожерних тачака философских праваца; од колике је пак важности јасноћа и опредељеност држимо да је сувишно разлагати Свакако ћемо се да савесно потрудимо око тих захтева да их испунимо, а надамо се да ће нам то и за руком поћи, премда нам не би неправо било, да се обрађивању овог предмета и јаче силе на расположење ставе.

Опрека је међу становиштима реализма и идеализма контрадикторне природе; једно хоће да субсумира друго под себе, истина на страни једног нужно искључује могућност истине на страни другог у исто доба, и обратно: искључивање истине на једној страни полаже ју на другој страни. — Реализам жели да све душевно сведе под појам материјалног (емпир.), јер је све душевно само материја у финијем облику (емпир. сензуализам, скептиц.); идеализам тражи да сведе материјално под појам душевног и сматра све материјално за мање савршено душевно (за „збркану представу“, како Лајбниц вели). — Реализам долази до резултата: да постоји само материјално; идеализам на другој страни тврди: све на свету или је дух или душа (Лајбниц и Беркли), осим духа (душе) и његове представе (идеје) не постоји ништа друго. — Реализам ће држати да су материјални предмети права супстанција, а дух да је нешто умишљено, тамна празнина, tabula rasa, што се тек сукцесивно пуни утисцима извањског света; обратно ће држати идеализам духовна бића „ја“ за једину праву супстанцију и учиће да ништа својином духа постати не може, што већ пре није бар тамно било у духу, а сво познање да дух црпи из себе самог — По реализму је познање пасивно; по идеализму активно. — Реализам слободу воље не допушта; идеализам ју не само допушта, већ јој уступа целе области, сматра ју творцем ума и света (Фихте) и језгром свега штогод постоји (Шопенхауер) — Реализам тражи да узроке променама и појавима у природи протумачи путем реалне подесности т. ј механички; идеализам гледа како ће све то да погледом на идеално опредељење дакле телеолошки протумачи. — Реализам тражи силе, које проузрочују промене у природи као узроке тих промена а за праузрок неће да мари; идеализам опет тражи само коначне узроке, праузрок, па иде за тим да нађе телеолошку хармонију (престабилирану харм.) целог свемира, која ће протумачити коначно однošај између духовног и непознатог нам сасвим материјалног, однošај између мишљења и објективног битисања — Реализам употребљује у главном индуктиван метод при решавању својих проблема, а ипотезе одбацује у принципу; идеализам се служи у гланом дедуктивним методом а ипотезе сматрају неопходно нужнима и одобравају их према том у принципу, јер стварање њихово приписују неоспорној потреби мишљења човековог.*)

(Наставиће се.)

*) Сам чувени Џ. Стју. Мил признаје апсолутну нужност и корист стварања ипотеза и код самих природних наука „јер“, вели изрично, „све скоро што је сад теорија, било је негда ипотеза.“

ЛИСТАК.

ПРЕДАВАЊЕ О СРБИМА У НАУЧНОМ КЛУБУ У БЕЧУ.

Ми смо у 44. броју „Јавора“ о. г. јавили, да ће о Аранђелову-дну у научноме клубу у Бечу г. *Тодор Стефановић Виловски* држати јавно предавање *о пореклу и сеоби Срба и Бугара и о првим почетцима њиховог друштвеног и државног живота.*

Један пријатељ нашега листа, који је присутан био на предавању овом и бележио га, имао је доброту да нам пошаље опширнији извод из овога занимљивога предавања, којему је цељ била, да упозна страну бечку публику са најстаријом прошлошћу, дакле и са пореклом Срба и Бугара и њиховом сеобом у данашње крајеве, па и са најновијим резултатима испитивања о томе.

Предавач је пре свега изнео кратак преглед извора, поменувши све важније стране, српске и бугарске раднике на томе пољу, а нарочито оне, који су се бавили проучавањем Балканског полуострва и проучавањем прошлости Срба и Бугара, а наиме Ами-Буе-а, Хана, Ф. Каница, за тим Шафарика, Вука Караџића, Копитара, Миклошића, Јагића, Богишића, Дрилова, Новаковића, Срећковића, Драгашевића и т. д., за тим од историка, који су нас упознали са страним светом: Ранке-а, Калаја и Јиречека. Том приликом није предавач пропустио, а да не спомене нарочите заслуге Каничеве око проучавања Бугара и Срба. (Како је г. Каниц присутан био на овоме предавању, то је нарочито један део публике — и то чланови клуба — при помену имена Каничева, одазвао се са бурним усклицима „браво!“)

За тим је дао г. предавач у кратко слику прастаре и старе историје балканског полуострва, почевши са старим *Трако-Илирима,* и прешав за тим на римско доба и романизацију трако-илирског народа. Поменувши и споменике, који подсећају на Римљане, Дијоклеу, Солин, Вилигнацијум (Костолац) Никопољ и т. д. објаснио је народносни процес који је извршен услед римског освојења; дакле постанак романизираних трако-илираца или Румуна, Македо-румуна и т. д. а оригиналност Арнаута, који су се одржали до данашњег дана, и ако су се у неколико, али незнатно променули.

На овој подлози и пошто је упознао слушаоце и са географским приликама, прешао је на сеобу народну, и на основу најновијег истраживања а позивајући се нарочито на Јиречека, доказао је неоснованост теорије о аутохтонизму славенског живља на балканском полуострву. Тако исто је извео доказ да сеоба Словена није пак у VI. и VII. столећу наступила, него да је отпочела много раније, и то још у III. и IV. столећу, и ако не у *маси.* Најпре је говорио о наваљивању Словена и Анта одмах по пропасти гепидске државе и по одласку Лонгобарда у Италију, о насељењу Ердеља и затим Потисја и Подунавља, па тек онда о њиховом преласку преко Дунава у *Аврелијанску Дакију и Мизију,* откуда су непрекидно наваљивали на Византију. Савез са Аварима, који их је довео до пред Византију и прва и друга опсада Солуна беху доказ, да су Словени већ господари на источној страни балканског полуострва, што сведочи и *Јован Ефески* (584 после Хр.) који тврди да су Словени заузели готово сву Тракију до Солуна и да су бољи ратници но и сами Римљани. Тек сада је — како би ствар пала у очи и била за свакога разумљива — прешао на старе Србе и Хрвате, на пределе, у којима су живели с оне стране Карпата и на узрок њихове сеобе. Поменувши све верзије о старим пределима њиховим почевши са извештајем Порфирогенитовим о Бојци, Белој Србији и Белој Хрватској па до тврдње Шафарикове и новијих научењака прешао нам је све и као сигурно извео да су Стари Срби живели до полапских Словена, дакле су од Лабе горе до мора, доле до шледних и карпатских планина и источно до Љеха или Пољака, до иза Босне, којом је приликом поменуо и могућност да су данашњи лужички Срби огранак старих Срба и по томе у најближем сродству са нама. Позитивно није ни хтео ни могао тврдити разлике у језику по класификацији Добровсковој, коју је усвојио Шафарик па и Миклошић. Покушао је да докаже да је прави узрок покрету српском и хрватском био успор враћајућих се Германа (Rückschlag der Germanen), коме су пали као жртва полапских словени, који су се доцније и по германили. Срби су избегли истој судби својом сеобом, која је ишла кроз Панонију и алпске пределе, као што сведоче остатци тадашњих насељеника. Прешав не само насељавања балканског полуострва онако како то Порфирогенет описује, изнео је слику српских предела на западном делу Балкана од Саве до Македоније и егејског мора, а на западу до на јадранско море. За тим је следовао опис појединих племена

Констатовавши савршену окупацију Балканског Полуострва словенским живљем на истоку с трачким и мизијским Словенима, на западу и северозападу Србима и Хрватима — изнео је догађаје који су довели фино-турске Бугаре под Исперихом, давши им карактеристику по Фрид. Милеру, и поменувши све резултате најновијег испитивања о пореклу и доласку старих фино-турских Бугара, који су се за не пуних 250 година спојили са мизијским и трачким Словенима, потонув у њима а оставивши им у наслеђе своје име — Бугара. Начин валда како је ово груписао и извео, мора да се је допао, јер су предавачу са свих страна честитали баш израду предмета. А можда је на присутне ствар и зато учинила утисак (а ово ће понајпре бити), што се свет овде много интересује за Србе и Бугаре, а опет о њиховом пореклу ништа не зна.

Завршетак предавања био је посвећен њиховом културном и државном животу у прво доба још док су у старим пределима живели, па и доцније после насељења Балканског полуострва. Обећавши да ће наставити и првом приликом предавати о даљој судбини оба народа, а нарочито о њиховим узајамним односима у *средњем веку*, завршио је г. Виловски предавање после сат и по. На крају предавања поздрављен је предавач живим одобравањем а на првом месту честитали су му тајни саветник барон Хенферт, г. Каниц, хофрат Хауер и велики део присутних гостију, међу којима је било и доста госпођа.

Ово занимљиво предавање, које је сведок дубоке студије предавачеве у испитивању наше старе историје, изићи ће у децембру месецу о. г. у извештајима бечког научнога клуба, а на сваки начин би добро било, кад би изишло и на српском језику било у којем нашем часопису, било у засебној књижици.

Нека је лепа хвала г. Тодору Стефановићу Виловском на његову труду око упознавања странога света са нама, нашом историјом и особинама, јер то упознавање диже нашу вредност у очима оних туђинаца, који иначе нису баш веома топли поштовачи словенских народа.

СТАРА ПИСМА.

Писма Јована Поповића Мостарског дру Јовану Хаџићу-Светићу.

I.

Любезнѣйшій мой!

Моя су обстоятелства, по Твоме изъ Пеште одлазку, велику промену претрпила. Я самь трећій данъ одма слабы моіи ради прсію тако ослабіо, да самь до данашния дана быо недѣятеланъ. Ово е прилика, те су мое Таблице*) доцкне (sic) тамо приспеле. Ако се уздамь, да твоимъ, Јоцо, Auctoritetom Таблица моін пролазакъ, кодъ тамошньи Градьана, поспешити можешь, употреби Твой Auctoritet. Да видимо, шта си кадаръ учинити? Таблице шилѣмъ на Гд. Јанковића. Посѣти га, и о момъ характерѣ, почемъ самь мѣ непознатъ, извѣсти га. У понизности моіой подносимъ чрезъ Г. Јанковића Его Высокопреосвященствѣ Господинѣ Епископѣ Еданъ ексемпларъ на велинѣ, а два на обычномъ папірѣ. Послѣдня два додао самь знаюћи: да ће ій Теби, и Гьоки дати. Ако и то небы било, кадъ се вратите у Пештѣ, добићете.

Я ћу 10. октоб. римскога быти дома у Пачирѣ Ако ти е воля, можешъ ми писати, и како се Гдну Епископѣ допада то дѣло, и другима, явити.

Берић ће се бѫдуще неделѣ оженити. Нѣгова му судьеница доноси 200.000 ф.

Въ прочемъ, поздрави ми Гьоку и Паю и Cura ut valeas. Я самь Твой

искренній пріятель

Поповичь иначе Мостарскій с. р.

У Пешти 27. Septem./n 1818.

У писму назначује писац свој адрес овако; Domino Joanni Pópovits alias Mosztarszky In Tab. Reg. Jnd. Jurato Notario per M. Theresiopolin, Bajmok, Patsér.

Писмо је адресовано: Высокоученомѣ Господину Јωаннѣ Хачжићу, у Свеучилищѣ Пештанскомь учившему се, мени любезномъ у Н. Саду. У дворѣ Епископскомъ

II.

Любезный Јоцо!

Некій данъ самъ пріимио любезанъ от Тебе поздравъ, преко онога Поповића, што е недавно изъ Беча дошао амо, и у милостива Раића Пере задржава се. Ја имамъ причину радовати се, што си спвменъ о мени у Твоме Српскомъ (sic) срцу утврдио; а штв на момъ съ Тобомъ пријатељству (тако са „ј", па још тражи пријатељства с Хаџићем! Ур.) цену полажемъ не слабу За Твоимъ у дальный Бечъ одлазкомъ нисамъ се могао утешити: боећи се, да Ти и Твоме слабачкомъ здравлю, оштрія Немачка клима не додія: ова моя сиња за Тобомъ, Јоцо, старость темельи се на будиштемъ изгледу отъ Твои Савршенства душевны, за србскій народъ, кога Ты, паче прочи Срба, любишъ. Докъ су год тобожни у Срба учени и притворни любительи, дотле ће Србинъ тешко пропернатити моћи. Sed e diverticulo ad viam: до душе пріимио самъ радостно къ срцу поздравъ отъ Тебе; него

*) Под „Таблицама" разуме се дело његово „Географическо-штатистически преглед", јер је оваі изишао (г. 1818.) на двема *таблицама*. Види „Јавор" бр. 45. Листак.

ми као потешко десило се, што ми досадъ не писа: да видимъ, есили или ћудъ или длаку промено, у странной земльи живећи. А и онако я отъ Тебе іоштеръ писма не чита. Не могу а и несмемъ таяти, да сам яданъ сиромашакъ, кому заръ подъ яркимъ сунцем пара нема; и да немамъ ништа, осимъ надежде оны дѣла, коя ћу Роду моме чинити: алъ би влада мое къ Теби любови Јоцо, изъ ока изъ бока 12 х. стекла за искупъ Твога писма; само да си ми досад већ писао! Ја удимъ за Тобомъ, кано одбіено дете за матеромъ, и тимъ већма: што самъ у Теби овде пожелио, у младомъ човеку, зрела и остарѣла пріятелья: съ коимъ самъ се као сáмъ са собомъ разговорити могао; и како гођ што је разгранато сунце мрачный облакъ, тако је Твой милостивый погледъ яде мое разгонио. Инди кадъ самъ ти кривицу Твою на видикъ поставио, валя да е и сáмъ признашъ, и да еданпутъ, мучећой мене, жельи моіой одговоришъ.

Ракић намъ е здравъ, и већ грчки честито проговара —; здравъ е и Твой братъ Ђока, патвариста.

Новина овде кіяметъ има: отъ кои ћу Теби неколико текъ явити:

а) Міоковић Ньіова Ексцелленціа бывшій у Верони, добыо е отъ Н. Величества Handbilet за Темишваръ. Али Его Высоко и Благородіе Гд. Несторовић другоячіе каже (ако не лаже); да е Митрополитъ наумио іошъ црнье понети (него што носи), што е чуо, да е Н. ц. к. Величество vi Juris eminentis denominandi episcopos, преко Синода нашега, гдикое Епископе наименовао, а гдикое преместио: per consequens Міоковић у Новый Садъ; Петровић у Темишваръ; Кенђелацъ у Арадъ; Путникъ у Вршац; Радивоевић у Пакрацъ; Мушицкій у Карлштатъ (??). Можда е ово желя Несторовића, конзиліера: а ко што жели оно и говори.

б) Васе коричара (Buchbindera) жена — — —. — — — — — — — — — — — — — — —. Васа се у црно завио: зашто е морао ню от себе отерати; и Ракић за Адвоката узети, да юри ad solvendum vinculum matrimoniale. Сутра ће попови чинити Інквизицію.

в) Несторовићево дете умрьло: то е оно, што он вели: да ће оно што он роди быти честито. (!).

Ньіова Ексцелленція Гдинъ Міоковић посла ми, ови дана, за таблице 100 ф. С. ш. Чуемъ, да е и Петаръ Матић добыо stipendium отъ Нѣга толико исто Ако се гди састанешъ съ Господиномъ Копытаромъ: поздрави Га; тако исто поздрави брата Твога, Перу; Матића оба; Васића придворника; Бранковића Вранѣвчанина. Въ прочемъ любећи Тебе, остаемъ твой

искреннѣйшій пріянъ
Јоаннъ Мостарскій с. р.

У Пешти, 20. Јан./п. 1823.

РАЗНО.

(Све може.) Шта судите о овим рђавим стиховима, што сам их направио? запита Лудвих XIV. једнога дана песника Боалоа и преда му два исписана листића. Боало прочита стихове и одговори краљу: „Ваше величанство, Вама је све могуће; Ви сте хтели да напишете рђаве стихове, па и то вам је испало за руком!“

(Шта значи реч: паша?) Мусломани имају у своме језику много речи, које су се и код других народа попримале, те за многе од њих не знају други народи ни шта им је првобитно значење. Таква је, на прилику, и реч *паша*. Та је реч позната у целој Европи, а овамо ретко ко зна, шта она значи и од куда је дошла. Реч *паша* је сливена од перзијских речи *пај* и *шах*, а то значи *шахова нога*, и то је заостатак оне прастаре, перзијске, од Ксенофонта забележене државне установе, по којој је Кир своје државне чиновнике звао својим *ногама*, *рукама*, *очима*, и *ушима*. Надзорници унутарње државне управе беху *очи*; тајне уводе беху *уши*; они што су порез утеривали зваху се *руке*, а ратници беху *ноге* краљеве. Судије, као органи закона, беху *језици* правде или једном речи: пет чула — као најприроднија и најпростија слика државног уређења, а то би по данашњем начину била министарства унутрашњих послова, рата, финанције и правде Траг од ове источне, старе преставе задржао се до данас у наслову *паша*.

(Добар одговор) Кад су Темистокла питали, да ли би он своју кћер радије дао поштеном човеку без новаца, или богатом човеку рђава гласа, одговорио је Темистокле: Ја већма волим човека без новаца, него новце без човека.

(Клопшток.) Познати швајцарски научењак Бодмер позове једном к себи у Цирих младога Клопштока, кад су прве три песме од Месијаде изишле биле на свет, те се Бодмер јако одушевљавао за песника. Бодмер је држао, да ће у Клопштоку наћи права светитеља. Али већ Клопштоков писмени одговор на његов позив разуверио га је, јер млади несташко писаше му: Имате ли близу у Вашој околини младих девојака, с којима бих се ја могао упознати? Уз то мољаше Бодмера, да тим девојкама ништа не говори о оној његовој „ствари“ (о тузи његовој за Фаником, управо Софијом Шмитовом, која се не хтеде љубави његовој одазвати), јер, вели, „онда ће се девојке њега устручавати“ Клопшток дође у Цирих, шеташе се свуда иза града с момцима и девојкама, пио је, јахао у трку кроз улице, на страхоту цирншким филистерима, а кад му Бодмер стаде пребацивати, да се то не пристоји песнику Месијаде, који би требао да је строжији и уздржљивији, одговори му Клопшток у смеху: А зар сте Ви мислили, да се ја храним од скакаваца и дивљег меда

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 48. У НОВОМ САДУ 2. ДЕЦЕМБРА 1890. Год. XVII.

ЗУЛЕЈИМА.

I.

Последњи су већ акорди
Ишчезнули тихо, благо . . . .
Она спава. Ноћни зефир
Хлади њено лице драго.

Прозори су отворени,
Месечина њу ми сјаје;
Цео би се свет заклео —
Од мрамора статуа је.

Али ја се заклео не бих,
Већ јој лице пољубио —
Само, само да обазнам,
Бих ли драгу пробудио.

II.

Спавај, спавај, ноћ је блага,
Спавај слатко, мој анђеле,
На лицу ће сутра твоме,
Осмех бити зоре беле.

Слатке вести ти ћеш мени
Сутра донет', моја мила,
Причаћеш ми, која те је
Од звездица проводила.

Казаћеш ми, шта с' видела
Кроз небеске своде плаве,
Казаћеш ми, ко још може
До те вечне допрет славе.

III.

Ја познавам момче младо,
Које гине за тобоме,
Његова је срећа цела —
У премилу оку твоме.

Ах не спавај, пробуди се!
Отвори му црне очи:
Веру, наду, и спасење,
Ти му, душо, засведочи.

Кад познавам себе сама . . . .
Како не бих Зулму милу? —
Пробуди се! Моћном песмом
Божанствену казуј силу.

IV.

Устај, устај, злато моје,
На истоку зора руди,
Са јутарњом песмом милом —
Тебе, душо, да пробуди.

Гледни . . . свет се нови, лепи —
Црне ноћи ослобађа,
Па и нашој родној земљи,
Слобода се нова рађа.

Ходи, ходи, чедо дивно,
Ох подигни милу главу,
Казуј мени снове твоје,
Казуј стару српску славу!

Владимир Тројановић.

ПОСЛЕДЊА ЖРТВА.

НОВЕЛЕТА.

Мото: Ah, jetons une voile sur les erreurs de la jeunesse. *Тургењев.*

1.

а и Олга већ смо три недеље венчани. Декембар је месец и на пољу велика мећава. Ми седимо код камина, моја млада женица спустила главу на моје раме, а меке јој власи миомирно задиркују моје образе.

Већ се одавна не разговарамо. Ја посматрам своје чедо и осећам се срећан, блажен.

Наједаред се тргне моја Олга, плаве јој очи погледају на ме . . . море љубави, меке чежње лежи у тим очима; очаран притиснем је на своје груди и обаспем је врелим пољупцима.

„Једина моја женице — рекох усхићен — како те волим, ти си моје једино благо!“

Олга се насмеши.

„Ти то тек зато говориш — рече — што си још под првим утиском брачног живота, друкчије ћеш говорити после неколико месеца, ох, са свим друкчије! . . .“

„Никад — узвикнух зажарен — ти си мој једини идејал како садашњости, тако и будућности, ти си моја љубав, моје све. . .“

„А прошлост?“ запита Олга озбиљно.

„Заборавио сам је,“ одвратих мало дирнут.

„Мени рекоше, да си ти велики галан био као нежењен — настави она — ако ли се која успомена поврати, па ју опет узљубиш?“

Њени се образи зажарише: „Ох — викне — ако би то икада могуће било, онда. . .“

Уморена ућута. Ја је зачуђено посматрах, још је тако лепу не видех, као у овоме тренутку.

„Али, Олгице, за што се жестиш — упитам је ја — успомену љубити? Смешно, код жива лика твога, лепога и чедногa“

Олга узбуђена устаде:

„Је ли, драги мој — рече — је ли, само мене љубиш?“

Руменим јој се уснама играше бајни осмех — она ме обгрли својим белим, пунаним ручицама и љубљаше ме дуго, силно. . .

По соби је владала тишина Тек само сахат на дувару избијаше по каткад четврте.

„Тек четврт на десет — рече Олга — како то време лагано пролази, шта ћемо да радимо, спавати је још рано?“

„Љубићемо се“ — одвратим шалећи се.

„Није него, ваљда навек без престанка. Гле! — Сад сам нешто наумила — настави радосно и тапшаше рукама — покажимо си узајамно наше успомене!“

Осетно сам, да ми жарка румен осу лице, но не хтедох јој покварити вољу.

Извадих из свог писаћег стола завежљај, а и жена ми донесе омању шарену кутијицу и положи је у своје крило.

Прво преметасмо њен завежљај, детињарије — љубавни вапаји једног лаћмана, стихови једног ђачета, рефлексије због добивене серенаде и т. д. — ни једна озбиљна љубав, ни једна страст. . .

Уздрхтах се, кад отворисмо мој завежљај. Суви цветови, љубавна писма пуна врелих суза, сањаријске песме, фотографије, дневници . .

Прочитали смо свако писмо, уздисали смо при свакој љубавној изјави, зажарисмо се читајући песме и постасмо меланхоличари читајући сањаријске рефлексије.

„У ватру с њима,“ рече Олга несташно. Један тренут и сви моји списи са њезином кутијом били су у пламену. . .

И нехотице сам био уздахнуо. . .

Сад дођоше ликови на ред. . . . Бујне гаравуше, стидљиве плавојке . . . лепа чеда, некадашњи идејали жара младићког.

Немилосрдно све одлете у камин, где их прождрљиви огањ прогута као паклена аждаја прастара мита.

Пригнувши се мојој женици стиштем је на своје груди и почех је љубити, — а с левом руком вешто ми испаде за руком сакрити једну фотографију. мени најмилију. . .

Пошто се свршише варварски послови спаљивања, устаде нагло Олга Беше мало узрујана, но за то се ипак смешила

„А, гле — једанаест часова“ — рече чудећи се — „дуго је трајао посао. С богом, Миле, ја идем да легнем.“

Кад сам је пољубио, осетно сам, да је лако уздрхтала, очи јој беху упрте у ме, но ја сам се чинио невешт.

„С богом — рекох мирно — лаку ноћ“

Олга оде. Кораци јој лако одзвонише.

Остадох сам. . .

2.

. . . . Пламен је тињао и ја се задубих у мисли. Сањах снове дивне, снове мога младићкога жара, нехотице извадих фотографију, стару, милу успомену.

Посматрах ју дуго, дуго Беше то дивно чедо, звала се Роза Била је гарава и ђаволаста, али стас као у анђела Црна јој коса падаше као сплет на плећа, а очи, ох, те очи! . . .

Очаран се сагох и пољубих лик.

Као какав грешник осврнух се, но никога не видех, али ми се учинило, као да је неко тихо зајецао.

„Баш сам луд!“ помислим у себи Но мисли нестаде и вилинско лице гаравуше гледаше ме тихим прекором.

Како ме је волила . . . како ме је љубила! Била је сироче без оца и ма ке, шваља по занату, поштена и уредна девојка . . Дао сам јој прстен, да се сећа на ме.

Прстен? . . .

Поглед ми паде на моју руку. Драго цена бурма сјајила се на прсту. Ја сам заборавио на Олгу на моју жену, која ми је све своје поверила и младо тело и чисту душу. . .

Претрнуо сам и пребледео. . .

Моја жена — моја Олга — тај мили, чедни, слатки анђелак.

Но један поглед на фотографију Розе и опет постадох жртва сањаријских помишљаја

Снови, снови! . . .

Као канда је преда мном, кад ми је на грудима боравила, каквом ме страшћу љубљаше. Очи јој севаху као муње, бујна јој се прса надимаху а дивне јагодице покриваше чарно руменило Дуга расплетена коса обавила је витко тело, као плаха ноћ сјајни свод небески, а занос љубавни беше ми тако мио, тако драг . .

Ох, снови! Горке и слатке успомене младићког жара, далеке прошлости.

Оженио сам се. Уморио сам се био у разним лиезонима и двобојима. Жељно сам очекивао брак као пристаниште мирнијега живота. Три недеље су већ прошле. На ведром небу брака мога ни један се облачак није указао, и сад зар овај лик као феномен давне страсти хоће да ми поруши мир кућевни?

Никада! Нек и он буде жртва пламена, моја *последња* жртва. . .

И тренут један. . .

Празним рукама покрио сам лице и болно зајецавши пао сам на колена. . .

3.

На једаред осетих, да ме меке ручице загрлише, да ме врела уста пољубише.

Нисам могао ни речице проговорити. Био сам узбуђен, узрујан. Шта да радим, шта да кажем мојој жени, ако успита узрок мојих суза. Зар да јој лажем или с истином да је учиним љубоморном, да је ражалим?

У тим јој зазвони меки глас, који ми се у том тренутку чињаше да је звук харфе Еолове, да је гуд анђелског славопоја.

„Хвала ти, Миле, што си и последњу успомену твоје младости жртвовао миру моме. Ох, хвала, хвала! . . .“

Био сам поражен.

„Олгице — узмуцах — зар си ти видила, да сам лик сакрио?“

„О мој невешти мужићу — одговори она осмехнувши се — како да нисам видила? Врло си невешт, кад си ме бајаги загрлио, како ти је срце јако било и како ти је рука дрхтала!“

„Можеш ли ми опростити?“

Падох на колена пред њом и искрено јој погледах у очи.

„Опростити? — рече милокрвно — шта да ти опростим? Ти ме љубиш, то сам видила и то ми је доста.“

И бајни осмех на ружичастим уснама јој приличио је зори и уранку, сунце не сијаше лепше, но њене сјајне очице, а душа јој беше тако чиста, тако блага, као слађани звук миомирна уздисаја. . . .

Миле Младенов.

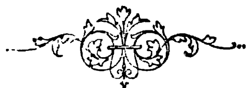

НА ДНУ МОРА.

Срце почело јаче куцати а груди се тресу као гвоздени оклоп на јунаку, који се спрема у крвави бој. Крв јурниа кроз уморено тијело а уздисаји све снажнији и све чешћи, као кад се вулкан диже из утробе земаљске да на врху кратера пукне као гром и проспе ужасну ватру.

Мученичко људско срце, како све то можеш издржати и вјековима пркосити и с елементима се ругати? Је ли Софоклов или Шекспиров дух у сваком атому твоме? Или је душа Сократова и Христова што по сунчаној зраци шаље теби живот? . . .

Уздахнух и зањорих у море Дуго сам њорио и с валовима се борио, док сам доспјео до дна. Нађох се пред високим вратима гордог храма од злата, бисера и корала. Прази бијаху огромни. Њих је море донијело с Атлантових леђа да старцу лакше буде. Закуцах. Врата се отворила широм а преда мном пукла неизмерна дворана. Очи ми се заблијештиле од свјетлости. Препадох се и остадох на прагу Очараше ме гласови неке нове музике. Освијестих се и осјетих у том часу нечију снажну руку, која ме вођаше све напријед . . . а глас неки са висина заори се: Радуј се!

По средини дворане на мраморном трону овјенчаном с трофејима и с морским драгоцјеностима стајаше лијепа жена и гледаше ме својим плавим очима, па се насмјехну као кад се сребрна морска пјена шали с пролетним зефиром. Поклоних се и приступих смјерно крај њезина скута Из њезиних очију читао сам благу заповијед Ах, то бијаше моје најпрво читање што сам добро разумио. Наслоних јој главу у крило и хтједох пољубити оно чело драго. У том часу пружила она руку, загрлила ме, а ја пољубих усне њене — као корал црвене.

Опет се захорише тајни али весели гласови, рекао би с пјевају сретни морнари, на броду с бијелим једрима; трубље затрубише а около трона сакупише се све по избор момци у плавим одијелима и смјерно се клањају — сретној жени. Ја јој се поклоних и ускликнух: Твоја је љубав неизмјерна! Ох реци ми само једну ријеч, кажи ми, јеси ли ти онај идеал за којим пјесник чезне? Јеси ли ти она што поморцу казујеш пут по морској пучини? Јеси ли ти Колумбу навијестила нови свијет? Или си ти пријеварна слика људске фантазије? Примаш ли ме да увијек боравим у наручју твоме?

Жена се насмија. Претурила густу косу преко рамена, погледала ме, усне јој задрхтале — а ја зачух како море бије, зачух нове мелодије: „Ја сам љубав неизмјерна Ја сам љепота, за којом пјесник чезне. Ја те примам, млади поданиче!“

— Мене примаш? — Рекох јој у страху.

„Примам, и никад више нећеш смјети напустити царство моје.“ Рече снлно, а море се с таласима њојзи одзиваше.

— А мој отац, моја мати, моја браћа и сестре, моја . . . . ах, сви мене чекају. Пусти ме, жено! Ја њих не могу прегорети. Заман сва твоја обећања, сва уживања, све наде и сва слава неизмјерног мора. Ах, пусти ме. Ове груди, ова ватра жива не познава ропску . . . .

„Мисли и памти“ — прекиде ме и уздахну лијепа жена.

Ја осјетих опет нечију снажну руку, која ме вођаше све напријед . . . . а глас неки из дубина захори се: Стрепи! —

Кроз грдне провалије, на стијени, коју шибају бијесни валови, стајаше грдна жена и криво ме погледиваше са својим пакленим очима. Около ње обилажаху срдите хидре и олујским гласом јурнишаху кроз редове сломљених бродова и утопљених мрнара.

Грдна жена срдито рече: „Несретниче, тако млад у пропаст ову.“ Ја пружих десницу, хтједох да савладам црну жену . . . . али, јаох, посрнух низ Леукадску хрид! . .

* * *

Глава ми клонула, срце ми лакше куца. уздишем и машем тамо амо с рукама Окренух се на десну страну кад ли гле — — крај мене стајаше моја добра мати и говораше: Свануло је. Устани, сине мој! Зар нијеси добро спавао? — Ја се пренух и пољубих милу мајку. Отворих прозор и гледах неизмјерно море. Сунце бијаше већ одскочило а галеби раширених крила поздрављаху бокешке поморце.

Бока Которска 1890.

Владимир Тројанови

ПИКОВСКА ДАМА.

ПРИПОВЕТКА А. С. ПУШКИНА

с руског превео **Јов. П. Јовановић.**

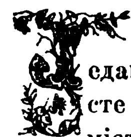

Једанпут картали се код коњаничкога гардисте Нарумова. Дуга зимска ноћ прође непримјетно; сједоше, ужини у пет сати у јутро. Добитници слатко су јели; други су сједили расијано крај празнијех посуда. Дође ред на шампањац — разговор оживи и сви прихватише га се.

— Како ти прође, Сурине? запита домаћин.

— Изгубио сам, као обично. Морам признати да сам несретан: играм мирандола, никада се не пренаглим, пазим шта могу боље, а ипак изгубим.

— И ниси се никада завео? никада зар виси метнуо на руте?.. Дивим се твојој сталности.

— А какав ли је тек Херман! рече један гост, показујући на младога мјерника; никада не узе карте у руке, никада не сави ни једне пароле, а до пет сахати сједи с нама и посматра нашу игру.

— Игра занима ме врло, рече Херман; али ја нисам у стању, да жртвујем нужно у нади да ћу добити излишно.

— Херман је Нијемац. Штедљив је — и то све! примијети Томски. А ако икога не појмим, то не појмим моју бабу, грофицу Ану Федотовну.

— Како, за што? повикаше гости.

— Не могу да схватим, продужи Томски; за што моја баба не понтира.

— А што има у том необичнога, запита Нарумов, ако старица од осамдесет година не понтира?

— Зар ви ништа не знате о њој?

— Не, баш ништа.

— А ви чујте! Има томе шездесет година, да је моја баба путовала у Париз, гдје бијаше у особитој моди. Народ трчао је за њом да види само: la Vénus moscovite; Ришељ је заљубљен био у њу и баба увјерава, да се је убио због њене ненаклоности.

У то вријеме даме играле су се Ф'аро. Једном на двору однесе јој херцог Орлеански врло много. Не имајући уз себе новца даде му у залог своју ријеч. Кад дође кући, скидајући са лица и тијела свога, што је на њем било туђега саопћи дједу свој губитак и наложи му да га исплати. Покојни дјед колико се сјећам, бијаше као дворјанин бабин. Бојаше се је као огња; али ипак, чувши за тако ужасни губитак, разгњеви се, склопи рачун и доказа јој, да су за по године потрошили по милијона, да покрај Париза неће сачувати ни подмосковска, ни саратовска села, и једноставно отказа јој послушност. Баба га ћушну и леже само у кревет у знак своје немилости.

Други дан даде звати мужа, надајући се да је кућња казна подијејствовала на њега, али га нађе непоколебивим. Први пут у животу дође с њим до разрачунавања; мишљаше да ће наговорити га, понизно доказујући му, да је дуг различан дуг од дуга, да је друго принц а друго колар.

Узалуд све! дјед оста при свом. Али јест, да је сад крај. Баба не знађаше, што да почне. Бијаше добро позната с једним знаменитим човјеком. Чули сте за грофа Сен-Жермена, о којем приповједају много чуднога. Знате да се издавао за вјечнога жидова, за изумитеља животног елексира и камена мудрости и т. д. Исмијеваху га као шарлатана, а Казанова у својим поменима говори, да је он био ухода; у осталом Сен Жермен, не гледећи на његову тајанствену страну, бијаше дивног изгледа и човјек, врло омиљен у друштву. Баба још и сада воли га и љути се, ако ко говори о њем с неуважењем. Баба знађаше, да Сен Жермен располаже великим новцем. Она се ријеши да се на њега обрати; написа му писмо и замоли га да одмах дође к њој. Стари особењак с мјеста се одазва позиву и затече ју у великој жалости. Она му описа у најцрњој боји варварство својега мужа, те му рече напослетку, да полаже сву своју наду у његово пријатељство и у љубав.

Сен Жермен замисли се. „Могу вас послужити том сумом, рече он; али знам, да ви нећете бити мирни док се са мном не срачунате, а ја не бих рад, да вас доведем у нову неприлику. Има друго сресство — можете повратити изгубљено.

— Али, љубазни грофе, одговори му баба, велим вам, да ми немамо ништа новаца.

— За то нису нужни новци, настави Сен Жермен, изволите ви само послушати мене.

Тада откри јој тајну, за коју би сваки нас много платио. . .

Млади играчи удвостручише пажњу. Томски запали лулу, одбаци неколико димова и настави:

— Те исте вечери појави се баба у Версаљу, au jeu de la reine. Херцог Орлеански исплаћиваше; бака извини му се, да није донела својега дуга, а у оправдање наведе малу историју, те поче да понтира против њега. Изабра три карте, постави једну за другом: све три добише соник и баба поврати свој новац.

— Случај! рече један од гостију.

— Прича! примијети Херман.

— Може бити да су карте биле забиљежене, прихвати трећи

— Не мислим, одврати важно Томски.

— Што! рече Нарумов; ти имаш бабу, која у три карте добива, а још ниси до сада сазнао од ње кабалистике?

— Да, врага! одговори Томски; она је имала четири сина а у том броју је и мој отац; сва четири су очајни карташи, и ни једном она не откри своје тајне, премда то не би било зло за њих, а такође ни за мене. Али чујте, што ми приповједаше мој ујак, гроф Иван Илић, а што потврди и својом чашћу. Покојни Чаплицки, онај исти, што је умрьо у сиротињи, протраћив милионе, једанпут у својој младости проигра око три стотине хиљада, а доби их Зорић. Он очајаваше. Баба, која увек бијаше оштра на лакрдије младих људи, смилова се Чаплицком. Она му даде три карте, да би на њих поставио једно за другим и узе од њега поштену ријеч, да више неће никада картати се. Чаплицки оде к своjем побједитељу: они сједоше да играју. Чаплицки метну на прву карту педесет тисућа и изигра соника; сави пароли, пароли-пе — поврати своје новце и на ове још доби. . .

— Већ је вријеме за спавање: четврт на шест.

Заиста свитало је. Млади људи испише своје чаше и разиђоше се.

II.

— Il parait que monsieur est
Décidément pour les suivantes.
— Que voulez-vous madame?
Elles sont plus fraiches.

Свјетски разговор.

Стара грофица *** сјеђаше пред зрцалом у соби за облачење. Три дјевојке вртиле се око ње. Једна је држала посудицу личила, друга — котарчицу с укосницама, трећа — високу капу, украшену црвенијем пантљикама. Грофица није имала ни трага од лепоте, при свем том задржале је све навике из младости, носила се по моди седамдесетијех година и облачила се дуго и пажљиво како прије шездесет година

Покрај прозора сјеђаше једна госпођица, њезина нахранкиња, са ђерђефом у руци.

— Здравствујте, grand' maman, рече млади часник, што уђе у собу: Bon jour, mademoiselle Lise. Grand' maman, дођох до вас с једном молбом.

— С молбом? па реци је, Paul!

— Дозволите ми, да вам представим једнога мојега пријатеља и да га у петак доведем на бал.

— Доведи га одмах на бал и онда ми га представи. Јеси ли био синоћ код ***?

— Разумије се! бијаше врло весело: играли смо до пет сахата. Дивна бијаше Јелецкаја!

— О, мој драги! Што има на њој лијепа? Зар није налика на њену бабу, кнегињу Дарју Петровну? . . . Али да! — Она се већ врло постарала, кнегиња Дарја Петровна?

— Како, постарала се? одговори Томски расијано: има седам година како је умрла.

Госпођица подиже очи и даде знак младом човјеку. Он се досјети, да су старој грофици тајили смрт њене вршнице и угризе се за језик. Али грофица саслуша врло хладно новост.

— Умрла, рече она; а ја то нијесам знала! Бијасмо заједно позване за дворске госпође, кад се царици представљасмо. И грофица по стоти пут приповиједаше ту своју анекдоту унуку

— Но, Paul, рече за тијем: сада ми помози да устанем, Лизањка, гдје је моја бурмутица?

— Кога ви то хоћете да представите? тихо запита Лизавета Ивановна.

— Нарумова. Познате га?

— Не! Је ли војник или цивил?

— Војник.

— Инжињер?

— Не! Коњаник. А зашто мишљасте, да је инжињер?

Госпођица се насмија и не одговори ни ријечи.

— Paul! викну грофица „пошаљи ми какви нови роман, али само не од садањих

— А за што? grand' maman.

— Ја мислим, један роман, у којем јунак не убија ни оца ни матере, и у којем се нико не утопи. Ја се страшно бојим утопљеника.

— Сада нема таквијех романа. Хоћете ли руских?

— А, зар има рускијех романа? . . . Пошаљи ми их, мили мој, молим те, пошаљи ми.“

— Збогом, grand' maman: журим се. . . Збогом, Лизабета Ивановна! Зашто мишљасте, да је Нарумов инжињер?

И Томски изађе из собе.

Лизабета Ивановна остаде сама; остави посао на страну и гледаше кроз прозор. На скоро на другој страни улице иза куће на ћошку указа се млад часник. Руменило покрије јој лице: она се прихвати посла и погну главу на своје дј[illegible]. У тај пар уђе грофица, сасвијем обучена.

— Реци, Лизањко, рече она: да упрегну и нћи ћемо у шетњу.

Лизинка устаде од везива и спремаше св[illegible]е дјело.

— Што је с тобом, мајко моја! јеси глу[illegible], што ли? продера се грофица, подај одмах упрегну[illegible].

— Одмах! тихо одговори госпођица и отрча у предсобље.

Уђе послужитељ и предаде грофици књиге од кнеза Павла Александровича.

— Добро! дала сам се захвалити, рече грофица; Лизањка, Лизањка, а камо трчиш?

— Да се обучем.

— Доспјећеш, дијете. Сједи овдје. Узми прву свеску и читај гласно. . .

Дјевојка узе књигу и прочита неколико редова.

— Гласније! рече грофица; што је с тобом? је си л' глас изгубила, што ли? . . Причекај . . . потури ми подножник; ближе . . на!

Лисавета Ивановна прочита још двије странице. Грофица зијеваше

— Баци ту књигу, рече она; лудорије! Пошљи је кнезу Павлу и реци да се захваљујем. . . А шта је с каруцама? . .

— Каруце су спремне, рече Лизавета Ивановна, погледавши на улицу.

— Што се ти нијеси обукла? рече грофица; увијек те морам чекати. То је несносно већ.

Лиза одскакута у своју собу. Не прође два минута, грофица стаде звонити што јаче могаше. Три девојке дотрчаше на једна врата, а послужитељ на друга.

— Што је то, да се не дате довикати? рече им грофица; реците Лизавети Ивановни, да је чекам.

Лизавета Ивановна уђе у огртачу и шеширу.

— Једва, мајко моја! рече грофица; на што накит! Зашто то? . . . кога да занесеш? . . . Какво је вријеме? чини ми се, вјетар је.

— Није, ваша свјетлости! врло је мирно! одговори послужитељ.

— Ви увијек говорите у тутањ! Отворите прозор. Ето: вјетар је! и хладно. Нека испрегну коње! Лизанка, не ћемо ићи; узалуд си се накинђурила.

— И то ми је живот! помисли Лизавета Ивановна Збиља, Лизавета Ивановна бијаше несретно створење. Горак је туђи хлеб, вели Данте, и тешко је уз туђе степенице; а ко зна за горчину одвисности, као биједнa нахранкиња свијетле старице? Грофица не бијаше зла срца, али бијаше своје главе, кано жена, свијетом размажена; шкрта и погружена у хладни егоизам, као и сви стари људи, што преживише свој вијек а не уживише се у садашњост. Она је учествовала у свима сујетама великога свијета; долазила је на балове, гдје је сједила у углу, наличена и одјевена по старој моди, као наказни али нужни украс дворане; к њој приступаху дубокијем поклонима долазећи гости, као по угљављеном реду и за тим нико се за њу не занимаше. Код себе примала је цио град, држећи се строге етикете, а никога није познавала у лице. Многобројна њена чељад, удебељена и остарјела у предсобљима и собама, радила је што је хтјела, поткрадајући старицу, која је већ мирисала на кољиво. Лизавета Ивановна бијаше кутњом мученицом. Она је разлијевала чај и примала приговоре за сувишно трошење шећера; она је читала на глас романе — и била окривљивана због свију авторовијех погрешака; она је пратила кнегињу на њенијем шетњама — и одговарала за вријеме и за калдрму. Њој бијаше одређена плаћа, које није никада примала; међу тијем захтевало се од ње, да би била одјевена као све, то јест као не баш врло многе. У друштву играла је жалосну улогу. Сви су је знали, а нико је није примјећавао; на игранкама играла је, кад је мањкао vis-á vis, и даме узимале је испод руке, кад им је требало ићи у гардеробу, да што год поправе на себи. Она бијаше славољубива, живо осјећаше свој положај и нестрпљиво ишчекиваше избавитеља. Али млади, људи у својој охолости не обраћаху пажње на њу, и ако је Лизавета Ивановна била сто пута милија од враголастијех и младијех девојака, око којијех се ови увијали. Колико пута оставила је досадну и раскошну гостинску собу, те се повукла да се исплаче у своју сиромашну собу, гдје бијаху шпанске стијене, орман, огледалце, и обојадисани кревет и гдје лојана свијећа гораше слабо, усађена у мједни чирак.

Један пут — то се збило два дана послије вечера, описанога у почетку ове приповјетке и недељу дана пред сценом, код које се ми задржасмо — један пут Лизавета Ивановна, сједећи покрај прозора са својијем везивом, случајно погледа на улицу и опази младога инжињера, гдје непомично стоји и непрестано мотри у њен прозор. Она сагну главу и забави се својијем послом; послије пет минута опет погледи — млади официр стајаше на истом мјесту Не навикнута кокетирању с часницима, што пролажијаху, она престаде гледати на улицу и занимаше се својијем дјелом скоро два сахата, не дижући главе. Ужина бијаше већ на столу. Она устаде, поче да спрема рамове, погледа случајно на улицу и опет виђе часника. Ово јој се учини доста чудноватим. Послије ужине дође прозору осјећајући неку немирноћу, али часника већ не бијаше — она заборави на њега . . .

(Наставиће се.)

ХИПНОТИЗАМ
с особитим обзиром
НА ЊЕГОВ КЛИНИЧНИ И ФОРЕНСИЧНИ ЗНАЧАЈ
од професора дра Хајнриха Оберштајнера у Бечу.
С допуштењем пишчевим, с немачкога превео
Војислав М. Суботић, медицинар у Бечу.

(Наставак.)

b.) Појаве на пољу осетљивости.

Органи чула понашају се различно према каквоћи хипнотичнога сна, тако су н. пр. у лакшем сну, док је човек још при себи, по кад кад осећаји су болова на кожи веома повећани — Hyperalgesie; на против је Analgesie увек у потпуној хипотези карактеристична.[7])

Такођер се може често доказати врло приметно савршенство свију органа чула, ако т. ј. сан није веома тврд.[8]) Тако је нашао н. пр. *Berger*, да је на голену и на сплету врло брз двострук осећај при остојању од 3‴ између оба врха шестарева (према 18‴ у нормалним приликама), даље да се речи и читави редови са свим лако читају, и то при осветљењу, на коме не може читати ни лице у будном стању, нити би друга лица могла прочитати и једно једино слово. Нека лица, како се вели, могу по мирису онога предмета, који му држимо под носом, да распознају *његова* газду, и једино мирисом могу да нађу оне предмете, које бисмо сакрили итд.

Халуцинадије могу наступити у кругу свију органа чула. О овоме ћемо доцније проговорити коју реч. Да споменемо пак само, да се по кад кад халуцинадије могу да појаве и са свим спонтано. Једно ми је лице причало, да је око себе чуло зујање пчела, да је осетило, како му је једна пчела била пала на руку; једно друго хипнотисано лице видело је обојене кругове итд.

c). Појаве на пољу вегетативне сфере.

На сваки начин одвело би нас врло далеко, ако бисмо хтели, да се позабавимо дотичним и иначе довољно непроученим појавама.

За објашњење хипнотичних појава нарочито се узима у помоћ понашање дисања и крвотока (*Tamburini* и *Seppilli, Kaan* и други.)

Од особитога ми значаја изгледа деловање магнета на дисање. Приближи ли се магнет стомаку хипнотичним сном успавана лица, које мирно дише, опазиће се врло често промена курве дисања. Ја сам обично добио после дуже или краће паузе издисања, брже и много дубље респирације.

Стрела у слици показује тренутак, кад је магнет принет телу, крст почетак дејства. У очи падају скоро још један пут тако дубока и толико бржег издисања.

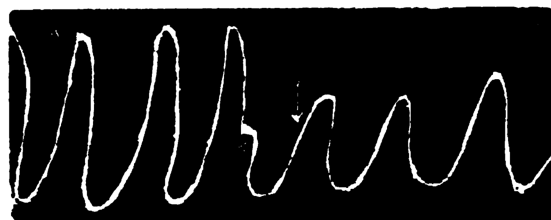

d). Појаве на психичном пољу.

Хипнотизмом можемо изврсно да засебно проучавамо поједине стране психичнога живота, исто онако, као што при физиолошким огледима на живим животињама на очиглед износимо само ону органску функцију, коју хоћемо да испитујемо, у неколико би се могло дакле говорити о Vivisection morale (*Beaunis*).

И овде се мора упозорити на веома велику *слабу вољу*. Може се рећи, да хипнотисано лице са вршено нема своје воље. Своју вољу замењује хипнотизеревом. Многобројне примере за ове истине даће нам појаве сугестије, о којима ћемо доцније говорити. Оне нам најјасније пред очи излазе у једном простом огледу, учињеном за време лаке хипнозе. Једна жена, која је приближно тачно могла дати рачуна о ономе, што се с њом збило за време хипнозе, дошла је на „сеђење“ четврти или пети пут тврдо решена да не чини ништа од свег онога, што сам јој ја и иначе за време сна заповедао, н. пр. да пуши оловку на место цигаре, итд. Она је ипак и овога пута извршила, све моје заповести исто тако брзо као и иначе. Тек после по што се пробудила, саопштила ми је, да је била дошла са сталном намером, да буде непослушна, као и то, да се сећала ове намере и у сну, али да је нека несавладљива сила приморавала, да противу своје властите воље све оно чини, што бих јој ја заповедио.

С овом слабошћу воље стоји у вези такођер и то, да су хипнотисана лица често потчињена веома јаком *афекту*, баш за то што немају воље; да су веома плашљива, а с друге стране опет да имају

---

[7]) *Berger* Bresl. ärztl. Zeitschrift 1881.

[8]) Упореди са делом *Sauvaire-a* Revue philosoph. 1887. 3 N

велику наклоност к весељу — опомињем само на напред споменуто смејање, од кога се човек не може да уздржи, а које је и мене било спопало.

Особито је интересантно понашање *памћења* за време хипнотичнога сна. У хипнози лакшега стања сећамо се онога, што се десило за време хипнозе и после по што се пробудимо — тада је често пута довољно, да се од свега само нешто мало спомене, па да се сасвим сетимо ма каквога заборављенога догађаја из доба спавања. Ако је хипноза у великом ступњу била, онда се обично све заборавља, што се у то доба десило — на по се пак онда, ако експериментатор нарочито заповеди своме медијуму да све заборави. Памћење, у правом смислу речи, не повећава се за време хипнотичнога сна, на против се повећава по кад кад снага опомињања, т. ј. успавани може лакше да репродукује оне преставе и она знања, која су му већ била позната. То нам потврђује случај са девојком, која је пре служила код некога попа, па могла у сомнамбулном сну да понавља латинске и хебрејске цитате, које је у своје време била чула од попа и на њих била заборавила, није их се сећала кад је била будна.

После поновљених хипнотисања сећамо се често онога, што се десило за време ранијега сна Десити се може на послетку и то да извесна лица живе на неки начин двоструким животом, а то се нарочито дешава код оних, која сама од себе прелазе у сомнамбулно стање (Idiosomnambulismus) један им је живот у нормалном времену (condition prime), а други у сомнамбулном стању (condition seconde); — њихова се личност, њихово се „*ја*“ дели, н. пр. интересантни случај „Фелида,“ који је описао Azam.[9]) Овака су стања описана под именом двогуба свест.

Време психичне реакције код хипнотисаних често је убрзано (Beaunis), нарочито пак ако им се заповеди да брзо реагишу. Томе се не смемо чудити, кад помислимо, да код њих у изванредној мери може биту сва пажња концентрисана на реакцију, тим што се све отклони, што би смањивало ову пажњу.[10]) Сем тога опажено је и то, да су за време хипнозе решавани умни радови много брже и лакше него ли у будном стању, н. пр. какав сложени математички задатак.

е). *Појаве сугестије.*

Реч сугестија значи оно што и некога на нешто наговорити, на некога утицати речима да оно учини што му се заповеди При изучавању хипнотизма концентрисали су се сви радови последњих година поглавито на сугестијама; с невероватном брзином појављује се један по један, и све нас изненађују својим новим и још чудноватијим стварима Тешко нам се одлучити, у колико имамо права, да на први мах усвојимо ове ствари или да се понашамо према њима скептички Ако будемо иначе од ових појава, које су нам на први поглед неразумљиве, брижљиво пропитали, показаће се, да оне не стоје дијаметрално према нашим научним назорима о природи, шта више оне се могу у најлепши склад довести с овима, ако само будемо водили рачуна о овима околностима — не морамо дакле тражити прибежишта о последњем срeству, да све објашњујемо као напред смишљену обману и варање.

Познато је, да људе слабе воље може сваки на нешто наговорити; с њиме се може лако дотле терати, да од часа на час мењају своје назоре. Ако је властита воља код хипнотисана лица сведена на минимум, као што смо то већ видели, онда морамо с места појмити, да су таква лица у највећем степену осетљива према сугестији.

Најпростија је сугестија, ако кажем хипнотисану лицу: „дигните своју десну руку на више;“ на то оно овај покрет извршује лагано али поуздано. Могу и даље ићи, могу му казати: „десна вам се рука одузела;“ тада пада десна рука млитаво на ниже, и не може је дићи крај свих напора. Више индиректно проузрокују се покретања на пр. у овом случају: водим успавано лице по соби, причам му да се шетамо по врту и рекнем му: „овде је веома каљаво.“ Оно ће после тога подићи хаљине са страг, као што то жене обично чине, када прелазе преко каљаве улице.

И много сложеније радње могу се извршити на тај начин. *Heidenhain* је рекао хипнотисану медицинару, да је у анатомској „сецирници“ (Secirsaale), па му дао у руку батину (у место ножа) и заповедио да лешину пред њим сецира. Ђак је са свим правилно радио са својим уображеним ножем по ваздуху, као кад би сецирао.

Из последњега примера видимо, да се с једне стране могу како халуцинације сугерирати, тако исто с друге стране може се предузети ма каква промена са свима предметима (слично илузијама). О првима морамо доцније говорити још детаљније.

Споменуо сам, да сам дао своме медијуму да пуши оловку место цигаре — медијум је весело пућкао, један запушач . . . . био је кључ, с којим би врата отклапао, на једној стакленој цеви . . . . свирао би какву песму као на тромпети, и т. д.

Тако илузорно метаморфозирани предмети мењају се и својим деловањима. Чаша воде проузро-

[9]) Azam, Hypnotisme, double conscience. Paris 1887.

[10]) Упореди: *Obersteiner* Experimental Res. on Attention. Brain I.

кује бљување, ако смо т. ј. медијуму казали, да је какво сретство за блување. Овим је дат индиректан налог хипнотисану лицу, да се избљује. Рекне ли се: вода је шнапс, дотично ће лице почети да се поводи после краткога времена и трудиће се да покаже све особине пијана човека. У колико знам, нико није чинио супротан покушај, да се некоме дâ за време хипнотичнога сна чаша каквога сретства за бљување и да му се рекне: е је то чиста вода, па да се види, да ли ће ипак повраћати! Не знам, да ли се у опште није мислило о овом контролном огледу или се држало, као што би и најтачније било, да не испада за руком.

Не само да овако могу бити промењена беживотна тела, већ и околни људи, шта више и само хипнотисано лице. Можемо га уверити, да се зове другаче, да је оно ко други; у неким случајевима оно ће нам то потврдити, па макар и околишно, шта више удешава и цело понашање према томе врло карактеристично. *Richet* [11]) је саставио најлепшу збирку оваких примерака. Он је једно за другим промењивао госпођу од 4 године у сељанку, у глумицу, у генерала, у црквенога беседника, у калуђерицу, у стару госпођу, у мало дете, у млада човека итд.

Покрети, израз лица, све се управља према одговараним улогама. Неколико примера од *Richle-a* може нам ово објаснити. Једна је госпођа н. пр трансформисана у стару жену Њу питају: „како сте“?.. Обрнула би уво к питачу и рекла: „шта“?... Понови се питање (т. ј. „како сте“?). „Шта? та говорите јасније, не чујем добро“, по том би се уморно поседила, кашљуцала би, пипала би се по прсима и по коленима, жалила би се на болове, па би онда захтевала бурмута, и т. д.

Као мала девојчица изговара непотпуно нека слова: „Ze veux Zouer. Raconte — moi quelque sôse.“ При томе трчкара по соби, прави свакојаке бесмислице, плази језик, тражи лутку и слаткише.

Генерал захтева коња и мач, шали се да се рђаво маневрише. Глумица прича о свему, што је доживела и још много више које шта.

Још то није све, таква се лица претварају згодном приликом у животиње, чак и у беживотне предмете. Као коза скаче по намештају, као зец бога испред пса, као папагај пита, да ли сме да поједе сва конопљана зрна у своме кавезу, и т. д.

Delboeuf је хипнотисао у исто време две сестре, једну је претворио у свињу, а другу у свињарскога чобанина, који хоће да прода свињу. „Зар не видите како је свиња дебела и тешка, једва је човек може подићи,“ говорио би чобанин — њена сестра, при томе покушава да тако ухвати своју сестру са страг за хаљине, као што се прасад за реп хватају и подижу. За тим би претворио једну у пећ — У оном делу, где је стомак, показивала би вратаоца за ложење Као лампа . . . . метнула би себи шешир на главу.

Уверен сам, да хипнотисано лице, у колико оно још може бити да дâ рачуна о своме психичном стању, у истини не мисли, да је „претворено“. Оно што код њега има надмоћну силу, то је старање да све учини по хипнотизеревој вољи. Нема ли никако контроле буднога разума, као што је то случај у дубокој хипнози; онда се таква метаморфоза свршује од прилике онако, као што то може лако да буде у сну. И у сну нам је тело као одузето, ми тада можемо без икаке тешкоће да одредимо место и време; само док су овде аутосугестије узрок ових промена, дотле у хипнози сугерира експериментатор.

Код неких лица можемо произвести израз каквог одређеног афекта тим што се у њихову положају учини нека карактеристична промена (Suggestion par geste). Склоне ли се н. пр успаваном руке онако, као при молитви, према томе мења се и израз лица, очи би биле побожно управљене к небу, и т. д Сад ако се метну на уснице као при слању пољубаца два прста које му драго руке, које су дотле биле у положају мољења ишчезао би побожни израз лица и заменио га други подеснији.

Сугестије могу трајати и после хипнотичнога сна (*posthypnotische Suggestionen*). Ако у таком случају дамо успавану лицу какав налог, да га изврши тек после по што се пробуди, оно ће га заиста и извршити, па макар то било и бесмислено. Оно је као некаком унутарњом силом нагнато да изврши оно, што му је наложено.

Рекне се н. пр. успавану лицу: „по што се пробудите, прећи ћете двапут преко собе,“ или „метнућете оба палца у уста.“ Запитамо ли га после, кад оно то све буде извршивало, из каквога се разлога оно тако понаша; одговориће нам, да или и само не зна за што, морало је само тако да ради и никако другчије, — или се брани најодабранијим разлозима, у нашем случају од прилике, да је пријатно и здраво покретање, кад се по соби хода са палицом или штитом у руци, — или да је метн прсте у уста због напрасне зубобоље.

Деловање овакве заповести, дате за време х" нозе, може се протегнути и на дуже време, на деље, месеце, па и на целу годину, а вероватнс знатно дуже. Одмах ћу ниже навести и прим где је растојање било читава година дана.

Такођер лако могу се сугерирати и разне х

[11]) Revue philosophique 1883.

луцинације како за време сна, тако и за време postхипнотичнога стадијума. То може бити и каква проста халуцинација; при томе ја тачно задан за то и неки предмет — какво тело, мелодију или бол итд. — или могу да сугерирам какву преставу, на коју се ниже читав ред по кад кад веома фантастичних слика, као и у сну.

Једној хипнотисаној девојци рекао сам. „чујете ли музику?“ — „Наравно“ — „Какву музику?“ — „Оргуљу из цркве, ено горе излазе младенци, млада у белој хаљини напред . . . .“ па је за тим ишло тачно описивање свега онога, што је она мислила да на свадби види.

Richet је рекао једном свом пријатељу, кога је био хипнотисао: „хајде самном у балон, да одлетимо на небо. Већ смо горе.“ — Овај рече смешећи се: „гле, видиш ли ону велику светлу куглу доле (земљу)“? Даље је видео велики број врло чудноватих животиња, „те можеш да за себе задржиш, тиме се нећу да забављам.“ За тим је био узнемирен због начина путовања назад *Richet* му предложи, да се увежу конопцем и да се тако на земљу спусте За време овог опаснога предузећа тужио се, да му руке горе од суљања низ конопац, итд.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Видели смо како је Спиноза дошао до свог пантеизма, који је са формалне стране и монизам, јер своди све на једну, бесконачну супстанцију, та супстанција је уједно и све стварајућа интелигенција; но индивидуа се сасвим губе спрам те бесконачне супстанције, тону у њој, дочим ипак против тог назора и свагдање искуство, које је зато емпиризам и узео за своју исходну тачку, улаже протест. Да се том злу отпомогне, ваљало је створити назор о свету, по ком би божанство било у свету самом, амонентно, но да се при том и индивидуалност Спинозиних модуса не губи, него да задржи своју формалну и садржајну разноликост, а опет да се та индивидуалност, ма да је тако разнолика, даде телеолошки у хармонију и јединство довести. Ту задаћу узео је преда се Лајбниц те покушао да је реши; у колико је успео, видећемо кашње, за сад ваља само да означимо принцип, ког се Лајбниц при свом подузећу држао.

Појам о супстанцији свакако је, пошто је под појмом супстанције схваћен и праузрок свемира, главни проблем метафизике, која треба да се према горњим захтевима реши. Декартова Ахилова стопа било је тело, особито у корелату с мисаоном супстанцијом, Желенксова и Малбраншова чудо, којим се тај корелат решава у прилог дуализму, Спинозине науке губитак индивидуалности модуса, емпиризам је неспособан био да реши тај метафизички проблем јер не може ни са човековим душевним животом да изађе на крај, остаје још Гасенди, који са Демокритом учи да праузрок ваља тражити у атому, но тај атом може само да се креће (тежином) али духа нема. Разноликост физична се даје у склад довести са ипотезом о атому, но садржајна разноликост (ступњи душ. способности) не да, јер ако један атом нема у себи клице интелектуалности, онда ни сам човек душевног живота имати не може, јер је он само агрегат атома*), дакле интелектуалних нула; пошто је човек неоспорно у поседу реалне интелектуалности, то се тај атом без духа напустити мора. Ваља дакле створити атом, кога је суштина одарена и интелектуалном способношћу или снагом Но већ славни мислилац талијански Ђордано Бруно (1548—1600., спаљен у Риму) створио је науку о таковом атому, који он назива „монадом“. Из монада састоји се свемир, оне су премда математично ситне, ипак донекле просторне, но у њима је крај материјалности и психична снага, шта више и Бог је као стварајућа интелигенција у њима; као та стварајућа снага бесконачан је и творац (natura naturans), а као монада која обузима материјалност свију монада, створен је (natura naturata); свакако је узрок самог себе (causa causati). Но и по овој науци би степени интелектуалности код модуса били неопредељени, јер су монаде погледом на интелектуалну потенцију једнаке, дакле ин-

*) У физиол. материјали ста заузима место атома ћелијица са животном снагом (die Zelle, cellula); човек је и код неких од њих агрегат ћелијица, ништа друго.

дивидуалност модуса пада, или би морала стварајућа сила поставити сталне законе, који би равнали степенима интелектуалности у свету; у том случају морала би пасти ова друга претпоставка. Лајбниц је тај недоста так покушао одстранити тим, што свака монада већ као створена слика је свемира, али тамна, збркана, дакле јаснија, и посве јасна; јединице као индивидуа интелектуална и материјална могу се сравнити са спавајућом сањајућом и будном јединицом, која се према агрегатном квантитету монада усавршава. Лајбниц је дакле врло заслужан за филозофију, премда ништа новог створио није, већ позајмљено усавршавао. а и Немци га само зато толико цене, што је он иначе на политичном, теолошком и знанственом пољу учинио више него ико други; осим тога је он први Немац, који се озбиљно филозофијом бави пак је почетником душевног преврата у Немачкој. Па ипак му данас многи оспоравају сваку већу важност на пољу филозофије, особито тога ради што је чист еклектик (Е. Диринг „Истор. филоз.“) а ништа новог створио није. — Како се дакле види Лајбниц је по принципу и становишту своје науке идеалиста по битној пак карактеристици њеној атомиста; свакако пак стоји да му је наука у дијаметралној противности (бар формално) са Спинозиним пантеизмом.

Готфрид Вилх. Лајбниц се родио 1646. г. у Липском (Leipzig), где му је отац био професор морала. Већ као дечак образовао се самоучки (отац му је умро 1652.), па је читао и писао све и о свачем, што му је под руку дошло и на памет пало“ 1661. г. почне у Липском да изучава права и математику, дочим је већ као дечак радо учио језике и историју, а као слушалац свеучилишта почне се бавити и изучавањем филозофије, те га видимо где 1663. брани своју филозофску дисертацију „de principio individui“ у Ерлангену и постаје магистром филозофије, затим оде у Јену, најпосле у Алтдорф где је 1666 постао др. права, дочим га у Липском ради младости не хтедоше промовисати. Понуду за професуру права одбије већ ступи у службу изборног кнеза Шенборна у Могућу (Mainz). Непрестано је писао расправе разноликог садржаја: логичног, теолошког и филозофског; особито је био употребљаван од немачких владара као дипломат. Да заштити Немачку од француског нападаја, оде 1672. у Париз у намери да Лудвика XIV. наговори да освоји Египат, само да му пажњу од Немачке и Холандије одврати; у чем, као је познато, успео није. У Паризу се упозна са Малбраншом, у Лондону са Њутном итд 1676 г. постане дворским саветником и библиотекаром хановеранског војводе са задаћом да напише повест брауншвајшке династије; да сакупи материјал, пропутова Немачку, Аустрију и Италију. У пријатељству је живео са потоњом краљицом Софијом Шарлотом, којој је за љубав и написао своје најпознатије, но најслабије дело „Теодицеју“ (Theodicee) против нападаја Бејла на телеолошко савршенство света а кад је 1701. Пруска постала краљевином, утемељи се у Берлину Академија баш његовим упливом и заузимањем, те он буде првим председником исте. Г. 1711 именова га цар Карло VI. дворским саветником и даде му баронски наслов; у Бечу написа на потицање војводе аустр. кнеза Еугена своју „Монадологију“. На његов савет основа и Петар Велики академију и именова га саветником код министарства правосуђа; француска и енглеска академија именоваше га својим чланом, па ипак умре 1716. г. незадовољан и остављен од свију. Пошто се преко 20 год. свога живота озбиљно занимао тим, да помири католичку и протестантску цркву у Немачкој, омрази се на послетку код једне и друге стpaнке тако, да га не хтедоше по обредима цркве ни сахранити. Сва пратња до гроба му састојала је из једног јединог човека — његовог тајника. Све до своје смрти био је библиотекаром у Волфенбитлу, премда је, како се види, и у старости својој врло много путовао.

Лајбниц је био после Аристотела највећи полистор, радин до невероватности, свестрано образован и генијалан. Крај свог живог темперамента водио је готово номадски живот, но то му није сметало да усавршује Њутнов диференцијални начин рачунања, да се бави логиком. теологијом, филозофијом, писањем историје, политиком и т. д. и свагде је био код куће. Наравно да му његов живот селумиле није дао времена, а ни воље да своју филозофију сам састави у систематску целину; осим „Theodicee“ и неких мањих расправа јуридичних није он сам ништа на свет издао, све остало се покупило и сабрало у целину из његових писама (донис-

вао се са више од 1.000 познаника), па су сва та писма међу собом хармонирала; написао је у разним приликама и до 250 списа, од којих су најважнија: „Neue Versuche" gegen Locke до 1704.; „Monadologie" 1714; „Neues System" 1695.; „Über die Thierseelen" 1710; „Theologisches System" 1768; „Theodicee" gegen Bayle 1710. — Иначе је целог живота свог тежио да све прочита, проучи, па да из свега истинито нађе и за исправљање својих назора употреби.

По Лајбницу ваља философија да започне са познањем, у ком треба да се садржи истина; искуство је градиво, које нам прву услугу чини, добијамо га осећајима, а разрађујемо разумом.

Има три извора познања: ум, мњења и осећаја. Ум нам даје интуитивне и демонстративне назоре; први су формалне природе, односе се или на опште или на посебно (vérité de raison ou vérité au fait) а сродне представе ум код њих непосредно упознаје; други су наши природни закони а ум треба да их упозна по једну посредујућу представу или по више њих.*) Мњења се оснивају на вероjатности, дакле нису поуздане природе. Осећаји прелазе до душе границу вероjатности, но ништа нам извесно, јасно, већ само нешто изван нас постојеће показују; код осећаја обузима нас или чуство весеља или непријатности, та чуства су субјективна, но оно што нас пријатно или непријатно дира, спада на објективност, али за стално није наше душевно стање — Даље узима Лајбниц у обрану против Лока прирођене идеје; његова обрана има у толико важности што он тврди да идеје те нису у нама, односно у духу нашем готове да се више не дотерују: оне нису explicite већ virtualiter у нашем духу (т. ј. оне су тамне, но наш дух може да их из себе самог произведе и explicite упозна) По чини се по том да он Лока побио није, јер и Лок припознаје као извор рефлексију, а та рефлексија је способност стварања сложених представа са особитим деловањем нашег духа, који и своју властиту делатност баш том способношћу упознаје; код Лајбница су прирођене идеје такође само способност духа за себе односно тамне идеје што су у њем, уочи и спозна; дакле Лајбниц учи исто што и Лок Осим тога он поправља Локов принцип: „Нема ничега у духу, што му није осећај дао" овим додатком: „осим самога духа"; шта је он мислио тим речи, доста је нејасно, свакако се може закључити из тврдње која вели да је дух сам себи прирођен или да је дух са собом самим индентичан (A=A) или по закону континуитета радње да дух без престанка мисли. — Извањски свет не утиче баш битно на сам дух, већ само на осећаје. Дух је као какав комад мрамора, у ком је све предзначено како ће добити своју форму, кад се клесати стане Чим су жиле те у мрамора јаче и форме боље предзначене, тим ће лакше и јасније познање да буде; познање пак може бити тамно, нејасно (збркано) и јасно, које нам даје једино вечне идеје. — Разум и воља могу се такође да налазе у три стадија, а ти су: слаба осећајност као у сну, осећајност и ум, а њима одговарају душевна стања, у којима и воља улогу игра: радост и чуство непријатности, случајна (моментана) воља и слобода (т. ј. воља, коју разум критично посматра, а ум одређује). Осим тога спада овамо и самосвест (о којој ће кашње говора бити). — Од прирођених теоретских идеја, које равнају избором и процесом нашег познања признаје Лајбниц две као важне: принцип противуречија (principium contradictionis) и принцип довољног разлога (princ. rationis sufficientis). Првим принципом покушавао је Лајбниц да онтолошки доказ Декартов успостави и ваљаност му даде; другим је хтео да поткрепи физичко телеолошки доказ о битисању божјем, но узалуд Као трећи принцип, но тек другостепене важности, долази принцип дубокоумности (principium indiscernibilium), по ком нема на свету два предмета, која су међу собом сасвим једнака. — Но може се рећи да је Лајбниц ипак и друге законе логичне уважавао, ако баш то и не признаје; бар нека факта говоре за тај назор н. пр. његов доказ о телеолошком савршенству света, на ком је он основао целу своју „Theodicee.*)

(Наставиће се.)

*) „La connaisance démonstrative n' est qu' un enchainement de connaisances intnitives dans toutes les connexions des idées médiates."

*) Тај свој чувени оптимистични доказ извео је Лајбниц овим дисјунктивно-трилематичним закључком: Да овај свет, на ком смо ми, није најбољи, то се мора узети да Бог или није знао какав би требао да буде најбољи свет, или га није хтео најбољим створити, или га није могао таквим створити; но те претпоставке о Богу падају ради својства божијих (Бог је свезнајући, идеал доброте и свемогућ) — па зато је овај свет збиља најбољи од свију светова, што их је створити могао.

КЊИЖЕВНЕ СИТНИЦЕ.

III.

У „Библиографији“ Стојана Новаковића на стр. 79. под бројем 363. забележена је ова књига:

Ивановић Јевтимије. Новый Плутархъ или краткое описаніе славнѣйши людій свію народа отъ древнѣйши времена до данась. По Бланшару и Шиллеру свободно преведенъ и новымй Біографіами умноженъ — — Парохомъ Карловачкимъ. I. часть. Въ Будимѣ, писмени Кралѣвскаго Унгарскаго Университета лѣта 1809. На 8-ни, 8 л. 420 стр.

За тим после неколико редака а на истој страни долази опет под бројем 366. ова књига:

Јовановић Јевт. Новый Плутархъ и т. д. цели наслов сасвим као горе, (осим речи „парохом карловачким“), па и бројеви формата и стране сасвим су исти као код ***Ивановића Јевтимија.***

Очевидно је дакле, да је ту о једној и истој књизи реч, само је питање, које је погрешка: или оно, да се писац звао (Јевтимије) *Ивановић* или пак она белешка, да је књигу ту написао (Јевт.) *Јовановић?*

У српској књижевности постоје оба та имена. И Јефтимије *Ивановић* и Јевтимије *Јовановић* писали су српске књиге.

О *Ивановићу* забележено је у Стојановој „Библиографији,“ да је издао прву свеску „Плутарха“ године 1809., другу свеску 1834. (прву као карловачки парох, а другу као земунски прота). Даље има наведено, да је г. 1838. издао у Новом Саду и Кратке поучителне бесједе у дане недјељне и праздничне по Амвросију Архиепископу Санкт-Петербургскому, Геригу и Ерман. Прво љето.“

А о Јефтимију *Јовановићу* назначује Стојан Новаковић у „Библиографији“ својој осим онога, што споменусмо, још и то (испод наслова прве књиге), да је године 1834. изишао други део, а 1841. четврти, (с позивом на Шафарика), но под 1834. годином долази та књига под именом „*Ивановића*“ а не Јовановића, док се после под 1841. опет Јефт. *Јовановић* наваћа као писац Плутарха.

За трећу књигу вели Стојан, да није могао ништа наћи, и бележи уједно, да је прва књига штампана (1809.) у Будиму, друга (1834.) у Крагујевцу, а четврта (1841.) у Новоме Саду.

По овоме дакле постоји у „Библиографији“ г. Новаковића у овој ствари збрка, коју је можда проузроковао Павле Шафарик, из чије је историје српске књижевности можда г. Ст. Новаковић и сазнао за ову књигу, а није ју имао сам у руци. То закључујем из позива његовог на *Шаф. 423.*

„Плутарха“ је писао *Ивановић* Јефтимије, а не имењак му *Јовановић*, као што се види из критике београдскога професора дра Јов. Туромана на Милићевићеве „Животе“ славних људи. (Види „Летопис“ књ. 126.). У критици тој наваћа се тај „Плутарх“ и то као дело Ивановићево.

Желећи више што сазнати о писцима овим, обратио сам се опет на нашу *живу енциклопедију — проф. Јована Бошковића* на Великој школи у Београду, и он ми укратко пише међу осталим и ово: „*Јевтимије Ивановић* писао је „Новога „Плутарха“ 1809. Њега је митрополит Стратимировић спремао за калуђера, узео га је за васпитача своме синовцу Младену, па их је обојицу послао у Гетинген, да слушају философију. Кад се Јевта врати с науке, он се загледа у неку лепу девојку и ожени се њоме. Стратимировић, да би одржао своје, запопи га. Он најпре беше парох у Карловцима, па онда прота у Земуну, а за тим у Митровици. Он имађаше три сина: Јову, Мату и Ацу. Последња двојица беху наученици апатекара Клерића*) у Суботици, отворе за тим своју апатеку у Земуну, одакле их кнез Милош преведе у Београд. Браћа Ивановићи су *први апатекари српскога рода, не само у Србији него и у свему српству.* Они су обојица умрли недавно у Београду, а њихов најстарији брат Јова жив је и данас овде у Београду, и потпуно здрав, а има му више од 90 година. Он се и сад добро сећа, кад је 1809. био први пут с оцем у манастиру Шишатовцу.“

И о *Јевтимију Јовановићу* зна Бошковић довољно података да саопшти. Јовановић је био адвокат, сенатор и секретар бачке конзисторије у Новоме Саду, и као таки издао је дело „Кормчаја књига по азбучному порјадку, соч. Јевт. Јоановића.“

Кћи Јевт. Јовановића, 86-летна старица, поштована гђа Софија Поповићева, саопштила ми је да је отац њезин умрьо после револуције у месту Ку (у Бачкој). За жену је имао кћер Саве Вуковић оснивача новосадске гимназије.

Овај Јевтимије Јовановић таст је пок. Кос Поповића „Комораша,“ познатога са позоришн дела му у српској преради: „Турци у Босни“ и т.

*) Дед проф. Клерића у Београду.

Него изишло је важније дело једно Јовановићево, о којем нема спомена у „Библиографији“ Ст. Новаковића, а то је: Начатки церковнаго права православ. древне восточне церкве,“ у којој књизи има и „обширно разсужденије о браку“. Ова је књига штампана на „славенском“ и латинском језику уједно.

Не знам кад је изишла прва књига овога дела, али у Павловићевим „Срп. народ. новинама“ за 1844. у броју 17. и др. наишао сам на позив на претплату на другу књигу овога црквеноправнога дела. *О.*

СТАРА ПИСМА.

Писма Јована Половића Мостарског дру Јовану Хаџићу-Светићу.

III.

У Пешти 12. Јунia рим. 1823.

Јоцо, побратиме!

Оно, што самь Ти синоћ онако боланъ писао и чемеранъ, за Зелића и продаю кньига нѣговы, не треба Зелићу да пребацуешъ. Што бы бы. Неки Бугаринъ купио 50 ексемплара, и однео ти Боже знашъ куда. Мени е текъ жао, што се тай старый човекъ дао преко трговаца тако заошiяти, да е одъ себе читаву поругу учинио. Или баремъ, да оно нie на листу кньижномъ наштампано: ***Туне!*** То е ђаво. Кажем ти немой ни речице о овомъ говорити томе човеку. Болѣ ће быти да се подватишъ онога посла, што самь Те молио касателно оно неколико кньига Господина Зелића, кое да онъ поклони онима, кое самь у писму наименовао. За ово те особито молимъ, да ми се пожуришъ момачки: кое ћешъ тимъ лакше учинити, што самъ чуо, да си се уздружио са истымъ Г. Зелићемъ. Въ прочемъ любећи те остаемъ

твой побратимъ
J. Мостарскiй с. р.

Миланковића, Матића emeritum redactorem, Бранковића поздравите.

Ја бы морао неблагодаран быти, да сам се овомъ приликомъ заборавио био Господина мога сладчайшега Копытара любезно поздравити и себе Нѣму искренно препоручити. Зато Тебе молимъ, Јоцо, нека Ти е ово прва и прва брига: како се састанешъ са Господиномъ Копытаром, да Га поздравишь, и мене пріятелству Нѣговоме препоручишъ.

Савъ се народ радуе, што е Г. Мушицкій повраћенъ у администрацію намастыра као да е Мушицкій досада сужанъ у тавницы био.

Мало не заборави, Твога брата, Перу мога учтивогъ и кицоша поздравити. Гледай ти то, како бы се замерио код човека! Инди полюби Перу место мене и поздрави га лепо и поштено.

Твога брата Ђоку кашто виђамъ. Некій данъ саставши се самномъ на промонади наста ми се ядыковати: да му неће Епископъ юратошки альина да начини, а толико Га е пути молио. Срце на Епископа.*)

IV.

(Завршетак писма).

Любезный Јоцо! На свршетку писма овога сетимъ се: да самъ Вама неке, изъ мое кньиге, стихове немачке или у Н. Садъ послао, или овде предао, да ми и преведете на Србски. Кашто, кадъ добре волѣ будете: почните свойски преводъ ти стыхова онымъ путемъ, кои ће Роду наймилiи быти: како бы баремъ, по Брату Сими Шићару, о вашару будуштемъ Пештанскомъ добити и могао. Нека су они готови: ма и после мало добыо. Мени (се) чини, да самъ Вамъ тада опоменуо: кои е наймилiи начинъ стихова простомъ народу: Similiter cadens et desinens. Што му драго, уверенъ самъ: да ће оно добро быти, што изъ Ваши, и преко Ваши руку прође. Особито и овай предметъ препоручите, именемъ моимъ, Гдину Васићу: да пази на мою стваръ кодъ канцелларiе, и да верно Ракићу сва обстоятелства описве, слободно надаюћи се, да му неће заманъ быти трудъ

Вашъ искреннѣйшій
J. Мостарскій с. р.

(На другој страни листа:)

Ово се писмо, кодъ наши просты зове шилякъ у носъ! Sed absit ut ego tecum ridiculum faciam-d-te! (Последња реч због издеране хартије не може да се прочита).

(На овом одломку од писма нема датума, али је без сумње писано још пре оних пређашњих писама, пошто се у овоме писму пише „Ви,“ „Ваш“ и т д., а овамо већ и у оном првом писму од г. 1818. „Ти“ и „Твой.“ Ур. Јав.)

*) Епископ бачки Гедеон Петровић био је рођак дра Јована Хаџића Светића, те је и њега (Јована) и брата му Ђоку о своме трошку школовао. Ур.

РАЗНО.

(Чудан обичај). Као што приповеда француски мисионар, патер Le Goc, у Хиндостану се понекад свет сам роваши То је обичај од старина, који се задржао све до данашњег дана. Каста Гутрија наиме држи се обичаја, да кад се прво дете у породици уда или ожени мати себи мора одсећи оба прва чланка на оба последња прста на руци. То је тако строг обичај, да ни једна мати не сме да га обиђе, јер би је иначе искључили из касте. Само су владарске жене ослобођене од те обвезе те божанству место правих чланака подносе два злaтна прста.

(Шпартанац Ликург) издао је међу осталим и тај закон, да ни једна девојка при удаји својој не сме имати ми-

раза, јер — вели он — жену ваља чувати да не падне у ту незгоду, да или због богатства буде изабрана, или због сиромаштва презрена. Но онда су жене без сумње и мање закерале него данас.

(У Хини) је главна храна пиринач, због чега се опажају и у њиховоме језику неке особине према томе. Кад послужитељ у гостионици или слуга какав у друштву хоће да пита, да ли когод жели јести, а он ће рећи: Хоћете ли што пиринча? А кад се два познаника сретну, запитају се: Јесте ли већ јели ваш пиринач? И то је онда то исто, као кад се код нас запита: „Како сте?“

(**„Вашарска примјечанија**). „Сербске народне новине“ Тодора Павловића, што су излазиле у Пешти, доносе у бр. 66. од године 1844. поводом једног пештанског вашара под горњим натписом ове занимљиве примедбе: „Вашар овај дакле уопште узимајући врло је добар био, и свако (се) с њим фали. Ми од наше стране неможемо се с (њим) фалити: ми смо доста жалосна примјечанија учинили. Свако ће сад помислити, ето тужбе, да г. г. пренуметанти нису донели ил' послали припадајуће нам за пређашња ваљда и садашња теченија новце за Новине. Није то, томе смо ми већ огуглали, а и кад можемо на пријатељски позив гдиког свештеника и другог господина да пречекамо докле се бар скупи ил' вино и рана прода, пријатељски радо склонити се и чекати, како не би г. г. *трговце, који не Новинама, него и целом нашем књижеству и школама и црквама и целој народности нашој душу држе*, пречекали, у колико смо извјестнији, да ако не овог донеће другог вашара, а ми ћемо се међутим мучити и кубурити као и до сад. Није дакле то, него је жалостно наше примјечаније ово: *да од год до год сваког вашара Србаља све мање на вашару.* Ми се добро сећамо пре година, да се *о Јованском вашару могло рећи, да је српска Пешта;* сад — нема тога. И ово је у толико чудније, што знамо да раскошност и по нашим крајевима и крајинама све више расти и *у сирома сељака кућу свилу и кадифу снајама и синовма захтева* и на жалост и очевидно убиство већ пукопаорска девојка певајући: продај бабо шугава гулаша (кулаша?), иште фини паргал и муслин-длен и т. д. — да дакле потрошак све је већи. Одкуд дакле наше то зло? Ми ћемо у своје време опширније о овом пробеседити. Примјечавамо с највећом жалостћу и то одавно, да браћа Сербијанци купују овде дрвене виле и лопате, кашике и сандуке, метле и од прућа котарице, браве и локотове, звонца, и клепетуше, пролипапир и најординарније сукно и платно, а све једнако у сред лета у лисином постављена учубета огрнути. За бога браћо, збаците тај покор, научите уму и природи сходно облачити се, а пошљите децу вашу у стране земље нек науче занате и алате, па почните споменуте ситне ствари све у вашој богатој земљи правити, и знати можете и не нужно скупе новце издавати. — — Примјетили смо треће једну машину на Дунаву и кажу нам да је за Сомборску фабрику, да вуне преде и памук. Фабрике рекоше нам да има у Сомбору две и српска су браћа притјажатељи, Срби су подигли и распространјавају, и српске просте девојке, каже нам се, раде, преду и ткају од красоте онај час док им покажеш тако, да би им се чудиле сестре Немкиње. Па чудо! нико у Сомбору од рода нема, да напише што о свему томе, ако не фале наше, а ово притјажатељи свог потрошка и хасне ради. Е тако Срби знаду. А Немци своја палидрвца (циндхелцле) видили сте сто пута у Новине објављују. Примјетили смо — но ајд да манемо, ништа нисмо напретка нашег примјетили. *Уредник.*

(Оружје Црнога Ђорђа.) У „Срп. народним новинама“ за годину 1844. бр. 67. има допис један из Лике, у којем се спомиње неко оружје Карађорђево, за које се ваљда данас и не зна где је. Допис тај гласи: Из *Лике.* У капетана Ножанића, Удбинске компаније, Личке регементе, налази се *пушка Шиба сребром извезена*, и у обрбаше сережана Лички, Меде Скорупа, из села Церје, Смиљанске компаније, налази се *анџар Црнога Ђорђа, Сербије избавитеља.* Кад је Ђорђе у тринајстој години текућег стољетија из Сербије у Цесарију прешао, буде у Митровици од Пишкорца, капетана од управитељства гостољубиво примљен, и дарује овоме при растанку и опроштају за знак благодарности и пријатељства своју пушку и анџар. Пишкорац умре у Карлштату у пензији, а син његов Данило, фендрих Личке регементе, дарује оба та адиђара свом пријатељу капетану Ножанићу, који и данас пушку, као највећу драгоценост држи, а анџар даде Меди Скорупу, с ким је негда скупа служио и с њиме се добро пазио, да га носи за појасом за украшеније, и да се поноси. — Ово господине за то јављам, што мислим да би вредно било пазити, да не би те две драгоцености, које су до сад за свети залог пријатељства служиле, данас сутра у недостојне руке пале, или се како сђердале. (Да ли су те драгоцености и данас, после 46 година по овом допису, сачуване и где су — ко би то умео казати? И „Матица српска“ има и чува по неко оружје Карађорђево, али нам није познато, од куда је то „Матица“ добила; чини нам се од синова кнеза Александра. Ур. „Јавора.“)

ОДГОВОРИ.

Оној из паланачког среза у „Застави.“ — Баш сте Ви смешни, госпођо или госпођице! — Што најпре не промућнусте пре, него што ћете нам замерити јавно у новинама, што смо о Миши Димитријевићу опширније говорили приликом смрти његове, него сада кад је преминуо владика Теофан. Та за бога „Јавор“ је *књижеван* лист, па смо набрајајући Мишин рад поименце навели **316** његових књижевних већих и мањих радова, а владика Теофан је више *политичка* личност, па о њему *књижеван* лист не може толико говорити колико о Миши! А друго, молићемо, зар неким госпођама или госпођицама из паланачког среза није доста, кад ми у „Читуљи“ крупнијим словима него што се обично чланци у „Листку“ штампају, донесемо глас о смрти владичиној, његов кратак животопис и оплачемо га међу осталим и овим речима: „*Свако српско срце пожалиће дубоко за овим достојним архипастирем народним, за овим великим родољубом српским, чуварем вере православне, диччим говорником и великим пријатељем свег доброг и племенитог*“, и напослетку: „*Нека је слава овом правом народном владици!*“ Узмите наочаре па ћете наћи све те речи у нашем извештају о смрти владике Теофана (у бр. 46.), а кад прочитате, Ви узмите велику мараму па се *покрије*. . . . Но можда у паланачком срезу цене неке госпође или госпођице књижевне саставе по њиховој *дужини*, дакле онако на риф или аршин. Е, онда је друго!

„**ЈАВОР**“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:
Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:
ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 49. У НОВОМ САДУ 9. ДЕЦЕМБРА 1890. **Год. XVII.**

КОРНЕЛИЈЕ СТАНКОВИЋ

(рођ. 18. августа 1831. † 5. априла 1865.)

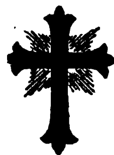

ЦВЕТИЋИ УВЕОЦИ
НА ГРОБ И СПОМЕНИК
КОРНЕЛИЈУ СТАНКОВИЋУ

(рођ. 18. августа 1831. умр. 5. априла 1865.)

на дан св. цара Уроша V. 1890.

Повем име твоје братији мојеј,
посреде народа васпоју дела твоја.

Сећа те се твоје друштво Корнелије — сећа те се Српство на све стране, покојниче непрежаљени, прерано одлетели Орфеју наш у небеско коло анђеоско . . .

И четврт столећа измаче у вечност бескрајну, како не гледаш света, Корнелије драги; како се не радујеш росном цветку ђурђевском, ни сѐтном прижељ-поју славујском, нити слушаш песме жетелица о Ивању ни песме краљица о Духових — него у цвету и најлепшем јѐку века ти мушког остави нас, да наричемо и довека тугујемо за тобом, мила главо, поносе наш пред светом! . .

и трунеш млад и зелен у том великом гробљу српском, на догледу некад српском ту подграђу Табану, на погледу Будим-граду краља Матијаша!

Ту су око тебе гроб до гроба у ред и у накрст сви твоји стари Будимци, челенка и дика јунака Монастирлије и Рашковића, и сви редом они бирови и таначници српског будимског турвиња на Табану, чистом овејаном српском. . .

то је још и данас српска груда земље, то велико гробље српско — тужан спомен жалостивни, како и туд српски орли и соколи прелѐтаху по тим горама у около, чистећи земље и градове, и тај грди Будим-град од некрсти и гадежи турске:

гробља, груде земље и могиле са крстови јесу нам свеколико уздарје за толике наше жртве преголеме!

Још коју годину, па у велелепој владичиној цркви на Табану, у окриљу Будим-града и Герзелез-брда, неће бити ни цигле српске душе, да у цркви тој слуша литургију божју и причести прима из олтара, нити ће имати кому да звоне звона милозвонка са куле те дивне српске цркве саборне; нит ће бити дома српског да се у њему зажиже свећа божитња и ломи чесница, да се о крсном имену припаљује кандиоце пред свецем и свечарски колач реже — српском помену онде једва ће и трага бити!

Авај, тако нам је ваљда зао Усуд досудио! . .

* * *

Након три десетине лета, мање пет — како санак вечни боравиш, Корнелије драги, у тих мрачних дворих у том граду мр̑твих и покојних —

сјатило се ето данас јато славуја слаткопеваца; долетели са куле Небојше испод града Београда да ти на гроб изађу: гроб да прекаде и прелију, над гробом ти отпоју оно твоје жалостивно Са свјатими . . . и тугопојно Вјечнаја памјат — на данашњи тужни српски дан: дан самрти последњега Немањића, цар-Уроша V. . .

па ће сутра песмом твојом, песмом српском да прикажу тебе ти славуји друштва твога Пештанцем и Будимцем: ко си нам био за живота, мила главо, шта смо с тобом изгубили и какво добро наше с тобом сахранили. . .

како си и ти кô Бранко:

Много хтео, много започео
Час умрли и тебе помео. . .

То славујско јато твоје води к теби, ка гробу твом, нико други већ твој Стеван, неодвојљив другар ти, неразлучив побратим ти и пријатељ кратка века твога. . .

Занет у мислима некадашњих днева нашег милог друговања, пријатељевања — чисто те гледим, кô и тада, крај клавира твога у храмини скромној; ту је и хамајлија, спомен драги од мајке ти: прстен онај чудотворни (по твом, безазленом веровању). Прсти ти играју по диркама на том виру гласовиру, и прелећу с једног краја до другога као оно у Руса у Бојана старца по струнама десет лабудова, прстију му. Дивотни се звуци слажу у небеске хармоније, а божанске мелодије пјенија нам црквеног орê ти се из уста анђеоским гласом и разлежу се по храмини, умиљно, слаткопојно, дивно предивно!

Ти у те часе не бéјаше међу нами на земљи — тако си се сав у лицу зажарио, тако си се одушевио од моћи и премоћи свирке и пјенија, па си душом залетео ван себе у небеске висине васијонске, у збор у хор анђела херувима, серафима. . .

Ено и Стеван се осврнуо, кичицом боје по палети меша, очи у тебе упрьо — очарала га, занела га твоја свирка и попевка од светиње; заборавио на слику своју на стативах, и не гледи где му боја на слици пресушује!

Из закутка ја вас гледах обојицу, радовах се побратимству вашем, дивљах се усталаштву вашем и вредноћи, наслађавах се здруженим, збратимљеним вештинама вашим: свирком, песмом и сликарством . . . ти нас час по час погледаш, како ти се обојица дивимо и трудбом твојом сладимо — сав сретан, пресретан!

Три десетине година прође, како је то и тако бивало, што вам часка овог ево вадим из кутка незаборавка: да поспем и ја данас, одовуд из далека, по гробу тамо Корнелијеву цветиће ове увеоке и споменик му тим овенчам.

* * *

Време тече бистријем потоком, под божијом куполом високом — П. П. Ђ.

Време руши и обара све: горостаси дивске кô и сићане створе мајушке, невидовне; али земља прима и раствара само земљане честице, а човека праведника честица божанска одлета у висине небеске, откуд и πониче, у дворове божје, у насеља рајска.

И твоја душа, свети сêне Корнелија, благује оног света у насељу том, где сунца сјају небројена, видела зоре вечите јутру на уранку,

где звезде трепте миријаде, вечита кандила у небеском храму божјем, у светињи над светињама. Ту анђелски збори поју песму свету трисвету пред Господем од искон века и света. . .

Поју-л слађе, Корнелијева душо драга, анђели у хору божанствене гласе славословне, слађе — нег на земљи људи смртни слаткопевне мелодије предивнога пјенија нам црквенога:

оно твоје Благослови душе, оно твоје Хвали душе, па херувимску песму првог гласа, па Свет, свет и Тебе појем и О тебе радујет се службе Васиљеве, ил оно ти велико Достојно осмог гласа, и Хвалите карловачко и тон деспотинско. . . .

оно твоје богојављенско Глас Господањ, па песму песама: усклик с љубављу светитељу Свти, па плаштаничко Тебе одејуштаго се светом, па слаткопеваца Никанора и Лаврентија на опелу Христову Плач матере божје . . па ирмосе дивније од дивнијих: божитњи, ускршњи, спасовски, духовски, преображенски. . .

оно твоје велико Господи вазвах првога гласа, и на великом вечерњу Славу апостолом Петру и Павлу ил па великом вечерњу Славу светому Николи. .

оно твоје, владичанско Цар небесни, ил на ускршњем јутрењу Славу петог гласа: Васкрсенија дан, просветим се људије . и духовску Славу шестог гласа: Царју небесни, и прокимен Кто Бог велиј. . .

оно твоје, служби на свршетку, старозаветно пред чадором сведочанства На синајстеј гори . . . огањ Божаства, и оно твоје служби божјој пред 'ванђељем, торжанствено, анђеоско, херувимско, серафимско од искони:

Адонају Елохиму Саваоту — — Алилуја! .·.

* * *

Хвали, душе моја, Господа;
васхваљу Господа в животе мојем —
поју Богу мојему дондеже јесам! . .

Хвали, душе моја, Господа . . . лозинка ти била за живота, основа и правац свему раду твом.

И хвалио си свирком-појанком Господа свега кратког, славног века свога, овог света.

И хвали душа твоја Господа, бесмртниче покојни, и оног света у том тамо вечитом концерту духовном анђела и арханђела — о Васкрсу општем, сред Духова небројених. . .

Ту је, је-ли Корнелије, и цар-мученик, цар-Баћушко — покровитељ твој; и отац-прота Рајевски — пријатељ твој, духовник твој; и седи старац Јосиф патријарх — твој поочим по духу и великом делу твом; и отац прота Атанасије — твој псалтиста слаткопевац, појац ти предивнога пјенија карловачког; и добричина она, старац Сехтер, твој учитељ и на рад ти неуморни упутитељ и исправитељ.

Ту је и кнез-мученик, славни син славног коџа-Милоша — твој добротвор, твој пријатељ;

и кнез-владика, Његуш песник, славуј горски и орô и сокô са Ловћена, с Горским Венцем петстолетних на муци јунака;

и бесмртни старина Вук — твој узорник, твој угледник, за ким си узастопце ходио сличном стазом за живота;

и бесмртни посинци му Богобој и Бранко и Даничић — до којих си себи места ухватио и овога и онога света: сличним смером, сличним радом првопочетним, правцедавним . .

И зато се ето данас орȇ и разлежу, сред гора будимских, на твом гробу песме жалостивне, и молитве моле успокојне за спас и покој души твојој и за радост вечиту — у том духовном збору, у том анђеоском концерту духовном: у местима светлим, у местима злачним, у местима спокојним, где нема, Корнелије драги, ни бољетице ти сушице ни Миловукове зависти и ниподаштања. . .

И зато се и сјатило и на гроб ти долетело твоје друштво Корнелије, славуји слаткопевни са Небојше испод Авале, са Врачара са спалишта свеца Саве, с невидовна гроба свечева пепела, по свем Српству расутога:

да ти гроб обележе видним, каменим и железним знамењем од захвале помена дуговечног, да ти се гроб сачува од нехатка заборавка за педаљ вечности једну и другу — сред тог мр̂твог града, покојишта Срба Будимлија!

И сећају те се, Корнелије, друзи и пријатељи, знанци и поштоваочи, Срби и Српкиње, сав народ, свак у својој постољбини — и на дому и о храму цркве, и сваки дан боговетни, где се год загрле до две „миле сестре: музика узвишених часова молитвених и музика веселога срца“ . . .

У царству духова на земљи, у књизи-казиваљи поникли и развоја свирке наше и попевке — ти си себи сам подигȏ споменик вечит, светао и виђен у народу свом и, што дуже устраје, све горостаснији. . .

и предаје се из књиге у књигу, из срца у срце, с колена на колено, у сретније, Бог дȃ, нараштаје потоње!

И на тај нерушљиви и нераспадљиви споменик твој ево и од мене, пријатеља твог — ово неколико цветака увелака . . .

Пролеће младости нам, дневи ђурђевске и мајске проводисмо заједно там' у туђем свету — сваки нас са смером големим и жељом жи̑вом: да будемо достојни у служби народа свога;

лето живота, века мушког, тек што залетовасмо а смрт тебе снађе пре времена и земана — растасмо се и без збогом и без опроштаја . . .

и јесен ми прође, и старост-зима дође пре, по реду днева дочеканих: пало иње прерано, пао и снег по коси ми; студен незахвале срце ми слеђује и душу умара . .

А сунашце оно огрејало
И оно је са неба ми пало...
Мог живота вир је на увиру...
Глава клону...

Боловање око ми попило,
Рука ломна, тело измождено,
А клеца ми слабачко колено:
Дође доба — — *Б. Р.*

па ти вељу, Корнелије, оно твоје за живота, свака пута на растанку мило збогом: до пакивиђења! . . .

* * *

У Новом Саду, дне светога цар-Уроша 1890.

Александар Сандић.

ПОНОЋ.

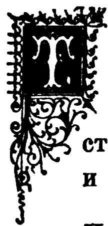

Тавна соба. Покрај пећи
на дрвеном столу књиге,
стара писма с печатима
и чашица са мелемом.

При зиду је оружница:
љути мач и пушке мале,
јавор гусле и џефердар,
и зламење са Турчина.

На лијевој трешњев кревет.
Поврх њега у оквиру
слика, која Србу каже
лице славна господара.

Више стола две иконе:
Светог Саве и Христова
а пред њима канђело је
пуно уља — ал' не гори.

* * *

Кад поноћа црно куцну,
Кад не бдије нико више, —
Из канђела жижак плану,
Ђура Јакшић „Поноћ“ пише.

Владимир Тројановић.

ПИКОВСКА ДАМА.

ПРИПОВЕТКА А. С. ПУШКИНА

с руског превео **Јов. П. Јовановић.**

(Наставак).

Кроз два дана, излазећи с грофицом да сједну у кола — угледа га опет. Стајаше на капији, закривши лице дабровијем колијером: црне очи сијеваху испод капе. Лизавета Ивановна престраши се, сама не знајући за што и сједе у кола непојмљивијем дрхтањем.

Кад су се повратиле кући, она прићe к прозору — часник стајаше на пређашњем мјесту и непомично гледаше ју; она се уклони, мучена љубопитством и узнемирена осјећајем за њу сасвијем новим.

Од тога доба не прође дана а да се млади часник у исто вријеме не појави под прозорима њихове куће. Међу њим и међу њом настадоше односи без ријечи. Сједећи на својем мјесту за послом, осјећала је његов долазак — дигла би главу, и мотрила га свакијем даном више и више. Млади човјек, чинило се, бијаше јој за то захвалан; она је опазила била оштријем погледом младости, како румен удари у његово лице сваки пут, кад им се погледи сретну. Послије недјељу дана насмија се на њега . . .

Кад је Томски замолио дозволу, да грофици престави својега пријатеља, задрхта срце сиротој дјевојци. Али кад чу, да је Нарумов коњаник а не инжињер, би јој жао, што непажљивијем питањем исказа своју тајну вјетрењастом Томском.

Херман бијаше син порушенога Нијемца, од којега му остаде мали капитал. Како је ишао за тијем, да осигура своју независност, Херман није дирао у постотке, живио је од своје плаће, није си дозвољавао ни најмањега уживања. У осталом он бијаше скроман и частољубив и другови његови ријетко су се када подругивали његовој сувишној штедњи. Бијаше врло страстан и јако уображен; али шкртоћа спасавала га је од обичних младеначкијех заблуда. Тако на примјер, и ако је био одушевљен карташ, никада не узе карата у руке, јер је израчунао, да његов положај не дозвољава му (како је он говорио): „да жртвује нужно, у нади да ће добити излишно“ а међу тијем, цијеле ноћи знао је пресједити за карташкијем столом и у грозничавом страху пазио је развој игре.

Анегдота о трима картама јако је дјеловала на његову уобразиљу и цијелу ноћ није се удаљивала из његове главе. Ој, ако — мишљаше сутрадан на вече, шећући по Петрограду — ој, ако ми стара грофица открије своју тајну! или ако ми означи оне три праве карте! А зашто неби окушао своју срећу? . . . Њој се преставити, бацити се њој у милост; постати њен љубавник, па ето; али за све то треба времена, а њој је осамдесет и седам година; она би могла умријети за недјељу, за двије дана!... Па опет сама прича . . Да ли јој је вјеровати?... Не! прорачун, умјереност и вредноћа то су моје три праве карте, и оне ће уседморостручити мој капитал и прибавити ми мир и независност!“ Размишљајући тако, нађе се у једној од главнијих петроградскијех улица, пред кућом сграђеном по старинском укусу. Улица бејаше зајазита екипажима; једна за другом каруца хитила је к освијетљеној капији, из каруца сваки час показивала се то лијепа ножица младе лепојке, то шкрипећа чизма то свилене чарапе и дипломатичке ципеле. Бун[illegible] и

огртачи јурили су покрај високога вратара. Херман застаде. — Чија је ово кућа? запита стражара на углу.

— Грофице *** одговори стражар.

Хермана подиђоше мравци. Чудновата скаска опет се појави у његовом уображењу. Он поче да хода око куће, мислећи о њеној господарици и о њеној чудној способности. Касно поврати се у свој скромни кутић; дуго не могаше да заспе, и када га савлада сан, непрестано му играху пред очима карте, зелен сто, завежљаји банака и хрпе дуката. Постављао је карту за картом, савијао окрајке, непрестано добивао, носио злато и трпао банке у новчаник. Када се већ касно пробуди, уздахну за изгубљенијем својим фантастичким богатством, пође да лута по граду и опет се заустави пред кућом грофице ***. Нека невидљива сила привлачила га к њој. Он застаде и гледаше у прозоре. На једном опази црнокосу главу, погнуту, вјероватно над књигом или над дјелом. Главица се подиже. Херман виђе свјеже лице и црне очи. Овај час бијаше одсудан за њега.

III.

Vous m' écrivez, mon ange, des lettres de quatre pages plus vite que je ne puis les lire.

Преписка.

Тек што Лизавета Ивановна скиде огртач и шешир, али већ грофица посла за њом и наложи да се опет упрегну коњи. Пођоше низ степенице. У часу, када два лакеја подигоше старицу на врата, Лизавета Ивановна уз саме каруце опази својега инжињера; ухвати је за руку; она се сва збуни од страха а младога човјека нестаде: писмо било у њеној руци. Она га тури у рукавицу и цијелога пута нити шта виђе, нити шта чу. Грофица имала је наваду да у колих непрестано запиткује: ко се с нама срео? како се зове овај мост? што је оно написано на цимеру? Лизавета Ивановна овога пута одговараше у вјетар и расрди грофицу.

— Шта је с тобом, мајко моја! Јеси ти глува, што ли? Ти мене или не чујеш или не разумеш? . . . Хвала Богу, ја не муцам а ни памети нијесам изгубила!

Лизавета Ивановна није ју слушала. Вративши се кући, она отрча у своју собу, извади писмо из рукавице: оно не бијаше запечаћено. Лизавета Ивановна прочита га Писмо је садржавало у себи изјаву му љубави: оно бијаше нежно, пуно поштовања и ријеч по ријеч узето из немачкога романа. Али Лизавета Ивановна не знађаше немачки те бијаше њим врло задовољна.

Писмо, што га је примила врло ју узнемири. Први пут ступи у тајне, тијесне одношаје с младијем човјеком. Његова одважност поплаши ју. Она се нађе у непредвиђеном положају и не знађаше, шта да ради: да сједне покрај прозора и не обраћањем пажње да у младом часнику охлади наду за даљи покушај? да му пише? да му одговори хладно и одлучно? Није имала никога с ким би се посавјетовала; није имала ни пријатељице, а ни савјетнице. Лизавета Ивановна смисли да му одговори.

Сједе уз писаћи сто, узе перо, папира — и замисли се. Неколико пута започињаше своје писмо — и подере га; израз чињаше јој се то врло понизан, то врло жесток. Напокон пође јој за руком да напише неколико редака, који јој се свиђаху.

„Увјерена сам — писала је — да Ви имате часну намјеру и да ме нисте хјели увриједити непромишљеним кораком; али наше познанство не треба да се почне таковим начином. Враћам Вам ваше писмо и надам се, да у будуће нећу имати прилике да се тужим на незаслужено малоуважење.“

Други дан Лизавета Ивановна видећи Хермана гдје иде, устаде од посла, уђе у салу, отвори оканце и баци писмо на улицу, уздајући се у окретност младога часника. Херман притрча, подиже га и уђе у једну посластичарницу. Распечати писмо и нађе у њем одговор од Лизавете Ивановне. Он и очекиваше то, и поврати се кући замишљен у своје интриге.

Три дана послије тога, млада јасноока дјевојка донесе Лизавети Ивановној писмо из помодне трговине.

Лизавета Ивановна отвори га у зебњи, предвиђајући у њему потраживање дуга, али наједанпут препознаде херманову руку.

— Ви сте се, душице, преварили, рече она: ово писмо није на мене.

— Јест, на вас је! одговори смјела дјевојчица, не прикривајући лукавога смијеха: изволите прочитати.

Лизавета Ивановна брзо прочита писмо. Херман је тражио да се састану.

Не може бити, рече Лизавета Ивановна, узбезекнувши се на његова потраживања и на начин који је употребио, — за цијело није мени писано! И раздера писмо у ситне комадиће.

— Како није вама, а зашто сте га раздерали? рече мамзел: ја бих повратила га оном, који га је писао.

— У будуће имајте доброту, рече Лизавета Ивановна, те ми не доносите писама. А оном, ко вас је послао, реците, нека га буде срам.

Али Херман не поколеба се. Лизавета Ивановна сваки дан добиваше од њега писма, то на

овај, то на онај начин. Више не бијаху превађана с њемачкога. Херман писао их је обузет страшћу и говорио је језиком њему својственим: у њима се изражавала сталност његове жеље и пометња његове необуздане фантазије. Лизавета Ивановна више не мишљаше да их натраг шаље: она се њима занесе; стаде на њих одговарати и њена писма мало по мало биваху дужа и њежнија. Напосљетку добаци му кроз прозор ово писмо:

„Данас је бал у Н-скога посланика. Грофица биће тамо. Остаћемо до два сата. Ето вам прилике да будемо скупа сами. Чим грофица оде, разиће се њена чељад; у предсобљу задржаће се вратар, али ће и он отићи у своју собу Дођите око пола дванаест. Успните се управо на скалине. Ако сретнете кога у предсобљу, запитајте га, је ли грофица код куће Ако вам рекну, да није, повратите се Но сигурно нећете срести никога. Дјевојке су све заједно у једној соби. Из предсобља ступајте на лијево па увијек равно до грофичине собе за спавање. У овој соби иза заслона видјећете двоја мала врата; десна воде — у кабинет, камо грофица никад не залази; лијева — у коридор и ту су узане степенице у ковитлац, које воде у моју собу.“

Херман дрхташе кано тигар, очекујући назначени час. У десет сати на вече већ стајаше пред грофичином кућом. Вријеме било ужасно: вјетар пирио а снијег вијао густо; лампе свјетлиле нејасно, улице биле пусте. Каткада прође тањигаш са своји коли обазирући се не би ли добио пасажира. Херман стајаше само у капуту, а не осјећаше ни вјетра ни снијега.

Напокон појавише се грофичине каруце. Херман виђе, како лакеји изнесоше згрбљену старицу, умотану у собову бунду и како за њом скокну њена нахранкиња, у огртачу а глава јој окићена свјежијем цвијећем. Враташца се затворише. Каруце откотрљаху по снијегу. Вратар затвори врата. Прозори бијаху мрачни. Херман ходаше горе доле око пусте куће; дође под свјетиљку, погледа на сат: било дванаест минута послије једанаест. Он застаде под свјетиљком, упрв очи у сат и очекиваше заказану минуту. Равно у пола дванаест Херман ступи на грофичине степенице пред кућом и уђе у освјетљени тријем. Вратара не бијаше. Он побрза уз степенице, отвори врата од предсобља и угледа слугу, гдје спава под свјетиљком у старом запацканом столцу. Лаким одважним кораком Херман прође мимо њега. Дворана и гостинска соба бијаху мрачне. Освјетљаваше их свјетло из предсобља. Херман уђе у собу за спавање. Пред кивотом начичканим старинским иконама гораше златно кандило. Полињале штофане столице и дивани с кожнатим јастуцима и са опалом позлатом стојаху у худој симетрији око зидова, покритијех кинеским тапетима. На зиду висијаху два портрета, које је цртала у Паризу m-me Lebrun. Један од њих представљаше мужа од четрдесет љета, руменога и развитога, у свјетлом зеленом мундиру и украшена звијездом; други — младу љепотицу орлова носа, лијепо зачешљану и окићену ружом у напудреној коси. По угловима бијаху смјештени пастири, начињени од порцулана, сати израђени од славнога Leroy, котарице, рулете, лепезе и друге којекакве госпојинске играчке, измишљене концем прошлога столећа, заједно с монхолферовом лоптом и месмеровим магнетизмом. Херман ступи за заслон. За њим бијаше мали жељезни кревет: с десна бијаху врата што су водила у кабинет; с лијева друга у коридор. Херман их отвори, опази уске у ковитлац степенице, које су водиле у собу сироте нахранкиње. Али он се поврати и уђе у мрачни кабинет. Вријеме пролазаше споро. Све бијаше мирно. У гостинској соби изби дванаест; по свима собама сати један за другим откуцаше дванаест и — опет завлада тишина. Херман стајаше наслонивши се на хладну пећ Он бијаше миран; срце му куцаше правилно кано у човјека, који се спремио да не учини ништа опаснога но нужно. Сати избијаше један и два по поноћи и он чу из далека тутањ кола. Обузе га чудно расположење. Каруце дозврјаше и зауставише се. Чељад се стрча, зачуше се гласови и кућа се освијетли. Три старе собарице утрчаше у собу за спавање и грофица, само што дише, уђе и спусти се у волтерову столицу. Херман гледаше кроз пукотину. Лизавета Ивановна прође мимо њега. Херман чу њезине брзе кораке по степеницама. У срцу осјети кано пребацивање савјести али за мало; бијаше кано од камена.

Грофица свлачила се пред огледалом. Скинуше јој ружама украшену капу; напудрену перику с њене голе, ћелаве главе. Укоснице као киша падаху око ње. Жута, сребром шивена хаљина паде низ отекле јој ноге. Херман бијаше свједоком одвратних тајна њенога тоалета; напослетку сјеђаше грофица у новом огртачу и ноћној капи; у овом костиму, што одговараше њеној старости, изгледаше страшна и безобразна. Као и сви стари људи у опће, грофица патила је од неспавања. Кад се свукоше, сједе код прозора у волтерову столицу и распусти собарице Изнесоше свијеће и опет је свјетиљка освјетљиваше собу. Грофица сјеђаше блиједа, покреташе отромбољене усне и климаше главом на лијево и на десно. У њеним мутним очима огледаше се савршено одсуство мисли; гледећи на њу, могло се мислити, да кретање стра-

бабе не бијаше по њеној вољи, но усљед дјеловања потајнога галванизма. Наједанпут то мртво лице преокрену се чудновато. Усне престадоше мицати се, очи оживише; пред грофицом стојаше непознат човјек.

— Не плашите се, за Бога, не плашите се! рече он разговјетно и тихо; нијесам дошао да вас оштетим, но да умолим вас за једну милост.

Старица мучећи гледаше на њега, и изгледаше кано да га не слуша. Херман мишљаше е је глуха и нагне се нуз ухо, те јој понови што је рекао. Старица ћуташе.

— Ви можете, продужи Херман, учинити ме сретним у мом животу, а неће вас ништа стојати; ја знам, да ви можете погодити три карте, једну за другом . . .“

Херман застаде. Видило се грофица је схватила, што је Херман тражио; чинило се, као да хоће нешто да одговори.

— То је била шала, рече она напокон; заклињем вам се, да је била то шала.

— Тим се шалите, плану Херман; сјетите се Чаплицкога, којем помогосте да добије.

Грофица се узбуни. Њене црте исказиваху силно узбуђење душе; али на скоро паде у пређашњу несвијест.

— Били могли, продужи Херман, мени назначити те три поуздане карте?

Грофица ћуташе; Херман продужи:

— За кога да чувате вашу тајну? За унуке? Они су богати и без тога; а они не знају цијенити новац. Расипачу не помогоше ваше три карте. Ко не умије да чува своје очинство, скончаће у сиротињи, макар му и ђаволи били у помоћи. Ја нијесам расипач; знам цијенити новац. Ваше три карте за мене су благо сачувано. Но! . . .

Он застаде и са страхом очекиваше њен одговор. Она ћуташе; Херман паде на кољена.

— Ако икада, рече он, ваше срце знаћаше за љубавни осећај, ако се сјећате миља љубавнога, ако сте се икада насмијали плачу новорођенога сина, ако је и што човјечанскога било икада у вашим грудима, то вас молим осјећајима жене љубавнице, матере, свим, што вам је свето у животу, не одбите ми моје молбе, открите ми вашу тајну. Што вам је стало до ње? . . . Можда је она скопчана с ужасним гријехом, с губитком вјечнога блаженства, с маслом ђаволским. . . . Помислите: ви сте стари; нећете још дуго живјети — ја сам спреман да узмем ваш гријех на своју душу. Открите ми вашу тајну. Помислите, да се срећа човека налази у вашијем рукама; та не само ја, но моја дјеца, унуци и праунуци моји благосиваће ваш помен и поштоваће га кано светињу.

Старица не одговори ни ријечи.

Херман устаде.

— Стара цопреницо! рече он, стиснув зубе, ја ћу те већ натјерати, да говориш. . . . .

На те ријечи извади из џепа пиштољ. Када грофица опази пиштољ, по други пут силно се узбуни. Климаше главом и подизаше руку, да би се заклонила од зрна . . . за тим клону, паде на узнак . . и остаде непокретна.

— Маните се дјетињарија, рече Херман, ухвативши је за руку: последњи пут питам вас: хоћете ли ми рећи за оне три карте, да, или не?

Грофица ћуташе Херман виђе, да је она умрла.

(Свршиће се.)

ПУСТИТЕ МЕ. . . .

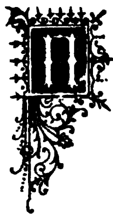

Пустите ме, силне моћи,
Да уништим овај пак'о,
Да раскинем оков ледни,
Што ми душу стеже тако.

Пустите ме, да се грејем
На слободе топлом зраку,
Гласно, смело да се смејем
Сваком слути и глупаку.

Соколове у висини
Да узносим, да их славим,
А гадове у прашини
Да погазим, да их смлавим! . . .

Смејете се, силне моћи,
То у вама грохот буди;
Вама срца нису срца,
Људи вама нису људи. — —

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Ој, слободо, мајко јадна,
Не три сузе, него плачи:
Твоји дани све су даљи —
Јер окови све су јачи! . . .

1888. ***Милорад Шимић.***

ХИПНОТИЗАМ
С ОСОБИТИМ ОБЗИРОМ
НА ЊЕГОВ КЛИНИЧНИ И ФОРЕНСИЧНИ ЗНАЧАЈ

од професора дра Хајнриха Оберштајнера у Бечу.

С допуштењем пишчевим, с немачкога превео

Војислав М. Суботић, медицинар у Бечу.

(Наставак.)

ost-хипнотичне сугестије могу се такођер односити на такве халуцинације. Горе укратко наведени пример од Liegeois[12]) где је интервала била од годину дана, тиче се младића, коме је у кратко за време хипнотичнога сна сугерирано, да дође тачно после годину дана, 12. Октобра 1886. г. из јутра код Dr. Liebeault-а, када треба њима обојици да се захвали, што су га брижљиво лечили; тада ће рекоше ући у собу једно паметно псето са малим мајмуном и чинити свакојаке веселе каприоле; да ће се после пет минута појавити циганин, чије су животиње, итд . . . . Готово од речи до речи испуњен је прописани програм.

Питање о душевном стању дотичних лица у доба, кад извршују post-хипнотичне сугестије, било је предмет многобројних расправа. Ја, с моје стране, држим, да се не може ни посумњати, да их тада не смемо прогласити за потпуно бурне. Довољно је, ако само посматрамо цело понашање дотичнога лица, на по се пак онда, кад наступи тренутак, у коме ваља да се изврши оно, што му је сугерирано. Ја држим, без икаквога колебања, да је психично стање дотичног објекта савршено нормално у времену од кад се пробуди из хипнотичнога сна, па до онога доба, које је сугестијом одређено, т. ј. доба, када треба да оно изврши, што му је сугерирано. [Разуме се да мислим на лица са душевним нормалним развићем]. Док год пак постоје сугериране халуцинације или се извршују дотичне сугериране радње, дотле се овај човек налази поново у хипнотичном стању, које се свакако разликује од првобитног у неким појединостима, али пре свега је и карактеристично, да се и овде могу корисно применити обична средства за разбуђивање Изреком спомињем ову околност с тога, што неком приликом може да добије и правни значај.

„*Негативне халуцинације*“ такођер су врло интересантне. Једноме је младићу речено у сну: „да ће пет минута после по што се пробуди, од четири присутна господина, три отићи, и да ће у лабораторијуму бити само још господин *G.*“ По што се пробудио био, забављали смо се свакојаким предметима а кад је било протекло управо пет означених минута, није више ни речи одговарао на моја питања, нити је опажао да га за руку држим, нити је чуо шта од свег онога, што му други говораху, изузимајући господина *G.*, коме се уплашено обрати с питањем: „па куда су господа нагло отишла?“

Другу врсту халуцинација, које могу бити од великога судскога значаја, налазимо у *retro-активним халуцинацијама.* Ево таквога примера, што га *Bernheim*[13]) прича: једној госпођи, која је бивала више пута хипнотисана, говорио би Bernheim ово: „ви сте 3. августа (пре $4^1/_2$ месеца) у три часа после подне дошли кући. У првом сте спрату чули да неко кука. Ви сте провиривали у собу кроз кључану рупу и тада сте приметили, да је укућанин управо тога часа хтео да учини гнусан атентат на најмлађој девојчици свога газде. Уста јој је био запушио. Ви сте то све видели, али сте били толико пренеражени да се нисте до сада усудили, да то икоме испричате. Сада сте готови да целу ствар испричате пред судом.“

После три дана умолио је *Bernheim* једнога свога пријатеља адвоката, да се престави тој госпођи као истражни судија и да је испита о овом случају. У присуству Бернхајмову потврдила је све оно, што јој је сугерирано, као истину, и изјаснила се, да је готова на све се ово заклети и пред Богом и пред људима. Непоколебљиво је пак тврдила, да је она била сведок читавог догађаја чак и онда, кад је Бернхајм доцније запиткивао, да то није можда само какав сугериран сан.

Хоћу да учиним пажљивим на чудновато понашање сугерираних халуцинација на пољу чула вида. У ономе, што ће се саопштити, наћи ћемо добар пример за то, да неке појаве хипнотизма, које изгледају да савршено противурече физичким и физиолошким законима, при тачном испитивању ипак апсолутно подлеже под њих.

По неки као Féré, Binet и др. нашли су, к о се вели, да се каква сугерисана, халуцинирана, ı- ка понаша тако исто, као и реална — да подл и истим оптичким законима н. пр. види се двог о кроз призму у неком одређеном положају или а колут, који е као црвен и зелен сугерисан, из ь

[12]) Revue de l' hypnotisme 1. pag. 148.

[13]) *Bernheim* De la suggestion, 1884.

да загасит при брзој ротацији. Ово би биле ствари, које не би никако стајале у сагласности са нашим назорима о бићу халуцинације.

Врло инструктивним низом огледа показао је *Bernheim*,[14]) да по кад кад свакојако наступа напред наведено понашање. Ово може бити случајно. Тако је н. пр. у једном низу огледа, како се вели, плави и жути колут при окретању изгледао бео, а тако исто бео и жут, — не само то већ су и плави и љубичасти колути при окретању изгледали бели. Може се десити, да се дотично лице толико у физици разуме, те да на одговарани начин модификује сугерисану слику, н. пр. слика у огледалу изгледа преокренута, по што сваки зна, како неки предмет у огледалу изгледа.

Bernheim сугерише хипнотисаним лицима, да ће, пошто се пробуде, видети на столу светлост Кад се пробуде, виде је заиста. Он стави за тим стаклену призму између уображене светлости и ока тако, да је светлост морала да изгледа двогуба. Већина пак види само једну светлост. Ну, он им сада покаже кроз призму праву светлост, која се наравно види двогубо. Чим су она дознала за ову особину призмину, то виде одмах и халуцинирану светлост двогубо Пред собом имамо дакле свакако са свим интересантне али никако скроз нефизиолошке појаве. Сугерисани се предмет сматра за реални, он се мора према томе и понашати као реални предмет, а томе што одговара — овде нас се тичу само чисто церебрални догађаји — мораће претрпети у престави дотичног лица и све оне промене, које су, у колико искуства потврђују, условљене спољним приликама. Наступе ли прилике, чије последице нису познате дотичноме лицу, то не ће бити све дотле ефекта, док год оно не буде сазнало за ову околност.

Многа лица, која су неколико пута била хипнотисана, осетљива су и у *будном* стању према сугестијама, ма да нису се морала поново успављивати.

Bernheim је брзо и енергично рекао једном господину, кога је пре више пута хипнотисао: „скупите прсте на десној руци, не можете их више испружити“ — и овај их је заиста морао да држи скупљене и ако је упорно покушавао, да их опружи.

Шта више није нужно, да су хистерична лица икада била хипнотисана, па да их ипак можемо изложити разним сугестијама. Хоћемо ли да терамо још и даље, то је таква сугестија могућа у са свим нормалном животу, само ако је онај, који сугерише, наоружан, за то нужним ауторитетом, и ако је оно друго лице са свим слабе воље. С тим смо опет дошли на ону тачку, с које смо и пошли при описивању појава на пољу сугестије, и која као какво свакидашње искуство никоме не изгледа, да је нешто чудновато.

Нужно је, да наведем још по нешто што је директно у вези са сугестијама. Примећујем у напред, да се то тиче ствари, о којима лично немам искуства.

Изгледа да се сугестијама могу потчинити и функције *органскога живота*, које готово никако не стоје под утицајем наше воље.

Beaunis је могао помоћу сугестије дя успори или убрза срчану радњу. Извесно место на кожи зацрвенило би се, ако би дотичноме лицу н. пр. рекао: „кад се пробудите, имаћете на овом месту, где вас сада додирујем, црвену мрљу“ И велики мехурови могу да поискачу, ако се на кожу прилепи парче обичне хартије, под именом каквог фластера.

Bourru, *Burot* и *Mabille* учинили су најпре, да један хистеро-епилептичан поморски војник добије у извесно време липтење крви на нос. Доцније су му написали на руци слова његова имена „*Vive*“ и рекоше му: Заспаћеш данас у 4 часа по подне. Тада ће ти тећи крв на исписаним местима, тако да ће твоје име бити написано на руци крвавим словима.“ У означено време заспао је, уписана слова била су у почетку црвена, и над осталом кожом малко издигнута, а на послетку су се виделе мале крвне капљице на различитим местима уписаних слова.

Такви случајеви опомињу без ичега даљега на славне стигматизиране девојке, као н. пр. *Louise Lateau*. Са успехом је извршио сличне огледе *Jondrassik* на једној хистеричној. Додиривао јој је кожу хладним предметима, који су као врући сугерисани, па су после 5—6 часова на додирнутим местима поискакали мехури као да је кожа опржена.

Хоћу да споменем једну појаву, која је сада у Француској предмет многих расправа, мислим на *Suggestion mentale*. Под тим се разуме утицај на мисли неког лица једино помоћу мисли неког другог, а без икаквог другог помоћног срества.

Richet вели: „Здрав човечији разум оспориће могућности једног таквог рапорта између мисли два човека; ну, ово је здрави човечији разум од године 1886., онај од године 1986. судиће можда са свим другаче. Он светује, да се преко ове ствари не прелази баш тако брзо

Што су проматрања о *Suggestion mentale* пренета већ и на будно стање, то ће нас се оне само у толико тицати, у колико се буду односиле на

[14]) De la suggestion et de ses applications a la therapeutique, 1886.

хипнотизам. Неколико примера објасниће, како се дешава ова супонирана сугестија.

Ochorowitcz[15]) н. пр. сео је на једну страну крај девојке, коју је успавао био хипнотичним сном, па је чинио тако као да пише, и „концентрисао је своју вољу на неку извесну заповест", н. пр. дигните вашу десну руку у вис. По што је протекао минут, наступила је приметна немирноћа у овој руци, и док је бивала све немирнија, дотле се за време трећега минута и рука дигла у вис. — Она је на сличан начин устала са столице и отишла к Охоровићу услед једне само замишљене заповести.

Peronet[16]) је наредио једној хипнотисаној дами, да дотле свира на гласовиру једну арију, док јој он не заповеди да престане. Он је стао иза њених леђа, па кад је почео стално да мисли, да би већ требало, да престане; на један пут је арију прекинула и остала у каталептичној непокретљивости.

Овде се надовезују и они случајеви, у којима су, како се вели, лица, која нису била ту — из даљине успављивања хипнотичним сном једино вољом и концентрисаном пажњом оператеревом.

Већина природњака, који су се до сад изјаснили о Suggestion mentale, са свим су одвратни према њој. У самој ствари нисмо ни ми у праву да усвојимо један такав, савршено душеван рапорт. С друге стране опет не да се појмити, за што нам даља проматрања не би могла дати можда веома прост и пријеман кључ за решење ове тајне.

Тако је исто остало до сада необјашњиво и *делање лековитих ствари из даљине*. (О томе су писали Bourru, Burot,[17]) Luys[18]) и други). У добро запечаћену и покривену стакленцету држе се ове ствари 5—10 см. далеко иза врата дотичнога лица. Шта је у стакленцету, не треба да зна нити хипнотисано лице, нити експериментатор. После тога често ће се појавити јасне, према делању сваке ствари, последице н. пр. ако је у њему „апоморфин" — бљување; алкохол — повођење и певушење; „атропин" — раширење зеница; „јаборанди" — знојење; тамњан — симптоми Базедовљеве болести, итд.

Овде се не могу расправљати поједине теорије, које су по овој ствари засноване, јер би нас то далеко одвело.

Ако је извршена каква *једнострана сугестија*, н. пр. анестезија или узетост руке, то се она може магнетом *трансферисати*, као што је то случај при истим симптомима на хистеричној основи — ствар, о којој се можемо лако уверити.

[15]) De la Suggestion mentale 1886.
[16]) Du magnetisme animal 1884.
[17]) *Berjon*. La grande hysterie chez l' homme. 1886.
[18]) Revue de l' hypnotisme I. pag. 139.

Ако је каквоме лицу сугерисано, да му рука буде „узета" и после по што се буде пробудило, то је *Dumontpallier* нашао, да таква лица, за време прелаза узетости некако особито непријатно осећају и то од прилике на врху темена.

Тако исто може бити једнострано сугерисана и каква халуцинација вида, па онда магнетом може бити трансферисана — онај „особито непријатан осећај" имала су онда дотична лица у задњем делу темена.

Увек ће дакле „особито непријатни осећај" бити премештен у онај део мозга, за који држимо, да баш поглавито стоји у блиском односу са дотичним функцијама.

Нашу потпуну пажњу заслужују многобројна проматрања, која су саопштена *о хипнотизму једне стране тела* — испада т. ј. по кад кад за руком, да на разноврсне начине, а нарочито глађењем једне половине главе, хипнотишемо само једну страну тела (Hemihypnose). Глади ли се н. пр. лева страна главе, то је могуће да ће се дотичном лицу „одузети" десни удови, и да ће се можда приметити и атактична афизија — афицирана је, дакле, у овом случају лева хемисфера великога мозга на сличан начин, као што то бива услед какве органске бољке.

При томе се могу појавити и разне појаве на пољу осетљивости. Особиту врсту слепила боја опазили су *H. Cohn* и *Heidenhain*.

Мора се пак приметити, да ефект хипнотизма једне стране тела не стоји увек у тако лепом складу с оним, што бисмо понајпре очекивали по законима експерименталне физиологије.

И код хистеричних лица испада за руком, да њихове обе половине тела ставимо у разне ступње хипнозе. *Descourtis* је једном лицу, које је било у летаргији (подела Charcot-a), тим што му је једно око отворио, најпре ову страну тела довео у каталептично стање, док му је друга страна остала у летаргичном стању (Hemilethargie комбинирана са Hemikatalepsie).

На послетку се још, помоћу поменутих једностраних сугестија могу произвести разнолике појаве, које су достојне, да се спомену.

Тако н. пр. помоћу Suggestion par géste. Лева рука хипнотисана лица намести се тако на уст[…] као кад би човек којој дами слао пољубац, а де[…]сна му се рука доведе у положај, који когод зау[…]зима, кад с ужасом одбија нешто од себе: та[…]ће му се осмејкивати лева половина лица, док ћ[…] десна имати израз ужаса.

Још један пример: пред лицем хипнотисан[…] личности стави се медијално какав вертикални „за

клон" тако, да види са сваким оком на по се само предмете дотичне стране. Сад се стави на свакој страни заклона по један помоћник. Од њих двојице један прави смешно, а други опет страшно лице. Обе половине лица дотичнога субјекта, с којим се опит чини, добијају израз, који том одговара

Са сличним успехом може се сугерисати на једно уво пријатна, а на друго каква страшна халуцинација.

Под *психичном поларизацијом* разуме *Binet, Féré, Bianchi* и *Sommer* обрт функционалног психичног стања, услед дѐлања каквог естезиогеног тела (на по се магнета). Не ћу да се упуштам у разноврсне, сложене, физиолошки врло чудновате случајеве, већ ћу се ограничити на неколико примера, који ће ваљда моћи довољно илустровати сам предмет.

Сугерише се н. пр. забавна вожња на железници. Хипнотисано лице прича радосно, како види пријатне, лепе ствари. Сад се стави магнет у близини затиока — тога часа постаје дотично лице веома узбуђено . . . . . десио се судар на железници. Или се н. пр. сугерише слика ђавола. Успавано лице види га са свима његовим атрибутима, плаши се, а умири се, чим магнет на њ буде деловао: „та то је био само јелен са роговима; знао сам, да нема ђавола."

Правичну пажњу произвели су огледи најмлађега доба, што их је извршио *Babinski* под упутством *Charcot*-а. Он је т. ј. опазио да извесне болести могу бити пренете утицајем магнета на хипнотисано лице, н. пр. хистерична мутавост. Сугестијом можемо га пак ослободити од ове „прилепчивости". При поновним огледима нестаје поступно првобитне болести код првога лица, тако да ова метода *преношења на друга лица* допушта и терапијску примену.

Држим да ова ствар у себи нема ничега невероватнога. Ако већ један пут држимо, да магнет на човека делује — бар у извесним приликама, а ово морамо неизбежно претпоставити — то нам не сме изгледати тако особито, ако овај човек на другог утиче, тако исто као парче меког гвожђа што виси на другом магнету, и сâмо добије особину да привуче к себи друго парче мекога гвожђа.

(Наставиће се.)

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Сад, кад смо понешто непотпуну но тим нејасније изражену науку о познању прешли, да пређемо на монаду и с њом скопчану науку о природи и човеку.

Свет је по Лајбницу само скуп монада. Већ је речено да су монаде јединице, које се ни разорити, ни раздељивати не дају, дакле су више „метафизичне јединице," дочим су атоми само „математичне јединице," дакле ипак заузимају неки простор те се нужно и делити дају; атоми су међу собом једнаки, а монаде различне, јер свака има другачији степен духовне савршености у себи, свака је од њих свет за себе, у свакој се огледа васиона. Пошто су монаде метафизичне јединице то су време и простор само мрачне и лажне представе; последња настаје одатле што више појава (у исто доба) скупа видимо, прва што их видимо у бесконачном реду; време и простор дакле нису ништа реално. Свака монада је самостална у пуном смислу речи, једна битно не упливише на другу, јер ниједна „нема прозора," вели Лајбниц, дакле свака своју суштину, своје представе сама себи ствара, и то својом властитом спонтаном снагом; свака је монада дакле микрокозам за себе, који нигда не мирује, већ је увек делатан у себи. Баш та делатност и спонтана снага монаде права је суштина њена, а посматрамо ли ту суштину монаде као јединицу за себе, долазимо до нужног убеђења да напрама тој јединици стоји и множина монада (из појма „јединица"), дакле да је монада много. Тако долазимо до међусобног одношаја монада; тај одношај је познат нама под представама о времену и простору, и под именом материје, као конкретног света (дакле скупа монада). Супстанцијом назива Лајбниц спонтану снагу монада, која се даје сравнити са снагом лука; кад нестане извањске запреке, која парализује и веже пруживу снагу лука, онда се та снага одмах покаже у својој суштини или сасвим или делимично, већ према новом свом одношају са извањском силом; истоветно је са спонтаном силом монаде.

Међусобни одношај монада узроком је што су монаде различне међу собом; ако и јесу битно самосталне и једна о другој нео-

висне, ипак скуп осталих монада спречује, да спонтана снага појединих монада достигне свој вршак, максимум своје делатности у стварању слика васионе; спонтана сила појединих монада обуслова се наиме представом скупа осталих монада, но и ове се непрестано ме њају. Бог је ту одношајну свезу монада заједно с њима створио; нужна је последица те институције божје, да никада не може бити једнакост између повољне две монаде (principium indiscernibilium) једнаки су стога само логични и математични појмови, јер се њима само даје приметити принцип једнакости и истоветности (princ. identitatis). Извесно је за нас да има више степена савршенства у монадама, за наше познање четири. Први степен заузимају монаде, које само могу да упечатке примају и долазе до представа; но те представе нису довољне да буду извором познања, па зато монаде тог првог степена познања као да спавају и чине нам се апсолутно мртвима, као што нам се чине и њихови агрегати, анорганизми у природи Други, мало виши степен заузима монаде, код којих се сила стварања представа узвишује до животне снаге; но и њихово је познање тамно. јер не долазе до сазнања као ни њихови агрегати, биљке. Па ипак су разлике између свију степена познања врло малене, готово незнатне, пошто природа не чини скокова, вели Лајбниц. Трећи степен заузимају монаде, код којих су представе интезивније, услед чега имају памтење и осећаје; агрегати ове врсте монада имају душу, која је неумрла, а знања не могу имати и ако стичу често повеће искуство, као што то и видимо код животиња. Последњег, четвртог степена су оне монаде, код којих се душа та узвишује до духа; агрегат те врсти монада је човек, који је по том одарен умом и потпуном способношћу осећаја и стварања представа.

На тај начин пада сваки механизам у предметима извањског света, шта више ни анорганизама нема, ако се строго узме; у свакој је монади самостално средиште васионе, само је разлика у јасноћи предсгављања васионе. Није животиња н. пр. жива, већ су живе монаде у њој, а она је мртва; тврдити да је она жива, било би исто што устврдити да је језеро живо, дочим ипак видимо да је живот у њем, а површина може бити сасвим непомична, мртва. Монаде у ма ком агрегату дају нам собом слику како највеће различности, тако и највеће сличности; та апсолутна разноличност у јединству је апсолутна хармонија свемира. Но чини се на први поглед чудновато, како агрегати монада у хармоничном јединству постојати могу, кад свака монада своје посебне законе има, једна битно не утиче на другу; то се просто тумачи тим, што свака монада садржава у себи васиону, дакле услед једнакости садржине монада и промене се у њима једнако збивају, једнообразно теку. Тај закон, што га је Бог за живот монада поставио, назива Лајбниц пресгабилираном хармонијом.

(Наставиће се.)

КОРНЕЛИЈЕ СТАНКОВИЋ
и српска туга за њим.

Поводом тим што се навршило 25 година од како је преминуо у Будиму (5. априла 1865.) велики уметник народа српског, Корнелије Станковић, нека је овде забележено по нешто из онога доба. „Даница“ од 10. априла речене године, доноси у црноме оквиру на првој страни ове врсте: „Усред ускршње радости, у по уживања уз младу природу, затече нас гром из ведра неба, дође нам црни глас од Будима града, да нам нема више нашег Корнелија. Зар ни ова година неће бити сретнија по српство? Или је то можда последњи звук кобне судбинине песме, пак је с њиме и несретна жица пукла — јој, ал' с њоме зајецало је и свакоје српско срце! Је л' ово почетак новом реду црних пригода, или је последње име у читуљи народној? Други Вук у купљењу музичког народног блага, не даде му се — не даде нам се — да међу нама … кроз Вукове лустре; у најбољим мушким годин… — тек навршио беше тридесет четврту! — би суђено, да остави лепи овај свет, да остави срп… своје, за које је у жаркој ревности, са најчист… љубављу, некористољубно самопрегоревајући, … морно радио — као да му је нешто казивало, … му се неће дати, да дуго дела за народ свој. Д…

су му народу позната; са њих смо чувени и познати са нове стране у страноме свету; она ће нам бити основ, на коме ћемо моћи радити око развитка музичке вештине народне. Безазлена срца и чисте душе, он је већ тамо, где палма вечите награде увенчава трудбенике за народ свој; спомен његов живеће вечито у срцу благодарна српства, а ми пустимо на његов гроб горку сузу народне боље за врлим Србином и рецимо му: Вечна ти памет! Лака ти земља била!“

За тим у идућем броју „Данице“ написао је *др. М. Полит-Десанчић* опроштајни чланак са покојником, с којим је „неких 15 година дан на дан друговао.“

Ту др. Полит спомиње, како је био на самртној постељи бесмртнога *Бранка*, како је недавно оросио сузама гроб пријатеља од колевке, милог му *дра Јов. Андрејевића*, па ево сад нема ни *Корнелија*.

Полит наставља:

„О, често га гледах, како при гласовиру са неописаним одушевљењем народне песме удешава, како слабим малаксаним гласом, пун осећања, црквене песме пева, те у ноте ставља. Често бих његово бледо лице погледао, горећу му руку узео, те му рекао: Престани једном! Но свагда бих одговор добио: Морам, морам свршити; та нема наших народних песама и нашег црквеног појања ни у једног народа! Ту лежаше његова црта. *Мелодије српских народних песама и црквено певање Европи на видик изнети, то бејаше цељ живота Корнелија Станковића, на којој је неуморно радио и тој цељи се жртвовао.*“

И др. Полит доводи Корнелија у паралелу с Вуком, само што Корнелије беше кратка века.

Исте године изишла је у „Даници“ „Народна химна“ за Србију од Јов. Јовановића, коју је Корнелије са првим контрапунктистом европским, Сехтером у Бечу, компоновао.

„Летопис“ од г. 1865. доноси чланак „*Корнелије Станковић*“ од Федора Демелића-Паљевачког а у „Летопису“ од 1874. изишао је од Душана Ђермекова чланак „*Поглед на данашње стање наше музике*“, где је библиографски израђено све што је Станковић за живота издао од православног црквеног појања (3 књиге), и од српских народних песама.

Ми смо у „Јавору“ за 1878. (бр. 14.) донели лик Корнелијев и кратак животопис му из пера Ст. В. Поповића.

У оно доба, кад је смрт снашла великог уметника овог народног, беше Српство и иначе већ у дубокој тузи, јер му је смрт за врло кратко време од неколико месеца уграбило многог и многог дичног сина и трудбеника народног, те је с тога у толико теже било сносити овај велики губитак.

Нека нам се допусти, да наведемо овде драге и заслужне оне покојнике, који су пред Корнелијем Станковићем на кратко време од године дана и нешто више преминули.

Године 1864 умрли су ови дични синови нашега народа: *Коста Руварац* у Пешти (5. јан.), *Вук Стеф. Караџић* у Бечу (26. јан.), *Стеван Крагујевић*, владика пакрачки (25. јан.), *Никола Павловић*, у Петрограду, руски државни саветник, Србин из Сегедина, који је оставио сегединској цркви (у такозв. Паланци) 2000 холандских дуката, *Димитрије Јаничари*, посланик саборски, за којега веле, да је био Србин, правосл. вере, *Божидар Радичевић* у Темишвару, отац Бранков (20. апр.), *Васа Стојадиновић* у Врднику, отац Милице Стојадиновићеве, *Манојло Коларовић* у Карловцима (1. маја), који је писао у „Летопису“; *Максим Здравковић* у Београду (29. маја), који је превео русовљевог „Емила“ с оригинала; *Јован С. Ђорђевић*, који је писао приповетке у „Даници“ за 1860 и 1861. г., *др. Јован Андрејевић* у Н. Саду, *Станоје Бошковић* у Београду (24. јуна), *Миша Стакић* сликар у Н Саду (6. јула), *Јован Кнежевић*, управитељ позоришта († у Врањеву), *Ђока Пасковић* у Н. Саду (14. авг.) *Владимир Васић* у Лозници (22. авг.), песник српски (Што ћутиш, Србине тужни и т. д.), *Павле Стаматовић* у Н. Саду (14. септ.) *Ђорђе Секулић* у Н. Саду (15. септ.), *Петар Јовановић*, бивши митрополит београдски, а после владика горњо-карловачки (22. септ.), *Стеван Чекић*, управитељ једне позоришне дружине, *Јован Поповић* сликар у Панчеву (28. септ.), *Стеван Марковић* (28. нов.), бивши министар у Србији превео „Возарску дјевицу“, која се у оно доба јако читала, *Ђорђе Вуковић* парох у Н. Саду (6. дец.) приложио на новосадску гимназију 2000 фор.

А године 1865. умрьо је пре Корнелија *Тома Војновић*, стари професор карловачке гимназије (погребен 1. фебр.), а 5. априла дође ред на Корнелија, али не, он је преко реда преминуо, јер беше му истом 34 године.

Колико ли би пок. Станковић до данас, за ових пуних 25 година дана, у славу српског имена нарадио се на пољу уметничком, па смрт његова оте то големо благо српскоме народу!

Корнелијев губитак не да се накнадити, с тога, се и смрт његова не да прежалити! ***О.***

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= **Од опште историје књижевности од почетака њених па до данас**, тога краснога дела Густава Карпелеса, које смо огласили на овом месту у 17. бр нашег листа од ове године, изашло је четврто и пето одељење, у којем је крај

треће књиге (хришћанство) и почетак четврте, романске земље: књижевност Француске. Овој је посвећен највећи део четвртог и цело пето одељење. Од особитог су интереса ту одсеци о трубадурима, о Корнеју, Расину, Молијеру, Русо-у и пре свега о Волтеру. Са Алфонзом Додетом и књижевничким паром Гонкуревих завршује пето одељење. Оба одељења садрже осамнаест таблица, међу њима три отиска бојом (оригинално веран снимак из француских минијатир-рукописа: из романа о краљу Арту, из романа о Александру и из рукописа једног трубадурских појевција); осим тога има 94 слике у тексту, међу којима се нарочито истичу изврсни салици и литерарно занимљиви факсимили рукописа.

— Први руски лист у Финској излазиће од године 1891. у Виборгу под натписом „Финландски весник.“ Тенденција је томе листу чисто знанствено-литерарна.

= Уз сарадњу професора дра Роберта Коха издаваће два његова највањанија ученика, проф. Карло Френкел и приватни доценат др. Есмарх од идуће године централни лист под натписом „Hygienische Rundschau.“ Тај ће лист обухватити све гране тог многостраног поља.

= **Мита Живковић** јавља, да се штампа и да ће у Јануару идуће године готова бити његова историјска трагедија, под натписом *„Цар Јован.“* У књизи ће тој бити и опена дра Милана Јовановића, по којој је Живковићева трагедија добила награду из књижевног фонда Илије М. Коларца

— Читамо, да ће за који дан трошком књижаре и штампарије Душана Валожића у Нишу из штампе изаћи „Крвав јаглук,“ приповетка, коју је по истинитом догађају из најновијих дана написао писац „Слободарке“ *Манојло Ђорђевић Призренац*. По нашим је листовима било, како је пре кратког времена млада једна Арнаутка пребегла у Врању за својим драганом Србином, но су их на силу раставили и Арнаутку предали њеној родбини, код које је трагично свршила.

= Милош Драгић на Цетињу наумио је да покупи и изда песме *Радоја Рогановића*, за кога у позиву на претплату вели, да је „као прави оригинални песник добро познат“ и да му песме имају „разноврстан и богат садржај.“ Збирка ће бити посвећена праху великог војводе Станка Стијепова Петровића Његуша, деде витешкога кнеза Николе I.

= Милан пл. Марековић у Загребу почео је да издаје *„Руску библиотеку“* и већ је од те библиотеке изашла друга свеска прве књиге, у којој је „детињство“ грофа Лава *Толстоја* у преводу Августа Харамбашића. За овом ће приповетком доћи „Недораслост“ па онда „Младост“ грофа Толстоја. Харамбашић је већ превео од Толстоја „Војну и мир“. „Руска библиотека“ Марековићева излазиће у свескама, које ће опсизати по четир штампана табака а поједина свеска стоји 25 новчића.

БЕЛЕШКЕ.

(Матејково одступање). Као што смо већ јавили у 41 броју нашег листа ове године, поднео је славни уметник Матејко оставку на управитељству краковске академије. Аустријски министар Гауч одбио је оставку Матејкову уз врло ласкаве речи, говорећи, како ни на који начин не може примити ту оставку, највише ако ће дужи допуст дати Матејку, ако му је стање здравствено такво, да му је допуст нуждан. При свем том кажу да Матејко неће да остане даље на управи.

РАЗНО.

(Модерни накит.) Од како је света и века, нису у Паризу носили толико драгуља колико ове зиме. Никад боље за јувелире. У коси, на шеширу, на врату, око паса, на руци, на прстима носе драгуље па и у руци, јер је држак кишобрана сав окован скупоценим камењем. Врло радо носе дугачак златан ланац са навученим бисером; дваред се ил триред обавије око врата па виси до појаса. Косу, коју женске онде сад носе са малим шињоном на потиљку, фантастично богато ките скупоценим иглама и сјајним чешљевима.

(Напредовање енглеског језика.) Рачуна се, да је у почетку овога века 21 милијон људи говорило енглески, 31½ милијона француски, немачки више од 30, руски 31, шпањолски више од 26 милијона. Сад се рачуна, да енглески говоре око 125 милијона, немачки говоре сада 70, а француски 50 милијона људи. У Америци и западној Индији има до сто милијона људи, који говоре енглески а Британија и Ирска имају до 40 милијона. У Африци и на далеком истоку расте енглески језик на све стране. Енглески је језик као некад латински, данас по броју и простору најраширенији језик на свету.

НОВЕ КЊИГЕ.

Српска краљевска академија. **Споменик. VI. Неколико примечаниија на књигу Славени у Турској** од Кипријана Роберта. Састав *Јакова Живановића*. У Београду у државној штампарији краљевине Србије 1890. На 4 ни, стр. 99. и 1 л. — Јаков Живановић, писац ових „примечанија“, рођен је у Обрежи (у Срему) г. 1808., па је на позив кнеза Милоша прешао у Србију и постао најпре директором кнежеве канцеларије, а умрьо је као председник окружнога суда у Крушевцу г. 1861. Живановић је имао, по казивању М. Ђ. Милићевића, доста утицаја на многе послове земаљске. Кнез Милош га је слао у Цариград кад се градио Устав за Србују 1838, и кад се одређивао Србији грб и застава Овај одговор на књигу Кипријана Роберта „Les Slaves de Turquie“ остао је у рукопису и ево га тек сада штампала академија. У томе одговору је проливено врло много светлости на људе и на догађаје из доба прве владе кнеза Милоша Ево шта још вели Милићевић у своме „Поменику“: Кад се кнез Милош врати у Србију да, по други пут, узме владу, пријатељи његови протераше Живановића не само из службе, него и из отаџбине. А сви ти пријатељи можда нису кнезу Милошу и његову имену учинили ни онолико услуге, колико му је Живановић учинио само одговарајући Кипријану Роберту.

У бурној години 1848. прешао је Живановић у Карловце и учествовао у народним пословима

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље: на читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 50. У НОВОМ САДУ 16. ДЕЦЕМБРА 1890. **Год. XVII.**

„СВЕ ЋЕ БИТИ ПА ЋЕ ПРОЋИ.“

Око мене јад и туга
И још друга беда многа —
Што су верни пратиоци
Живота ми несретнога.
Једна рана чим зарасте,
Несрећа ми другу спрема
Тако никад у мом жићу
Угоднога часа нема. —
Непогоде кидају ме...
Јадикујем у тешкоћи, —
Ал' и опет мирно велим:
„Све ће бити па ће проћи!“

Ништа вечно, без промене,
На широком свету није:
Данас мутно и облачно
А сутра је већ другчије.
Та и она бура мине,
Што најјача дрва слама,
И тако је све на свету
Изложено променама;
Па зато бих и ја често
Тешио се у самоћи:
Време иде на се мења —
„Све ће бити па ће проћи!“

Често пута јурне на ме
Злоба клета од свих страна,
Цичи... бесни... хоће кивна
Да ме згази сиротана,...
Пакост опет — сестра њена
Удружи се кад кад с њоме
Па подмукло из потаје —
Пако граде срцу моме....
А ја плачем — цвилим љуто
И уздишем без помоћи...
И тешим се — тешим горко:
„Све ће бити па ће проћи!

Буде л' чијих опачина,
На мени се оне скрше; —
Удруже се мржња, завист
Па на мени гувно врше;...
Пеленом ме једна поји —
Чемера ми друга пружа —
— Још се смеју подругљиво,
Кад процвили моја душа, —
А ја опет тешим себе:
Та и томе крај ће доћи;
Свака сила за времена —
„Све ће бити па ће проћи!“

Дође време — па невоље
Опхрвају мене млада —
У срцу ми пробуди се
Триста бола, триста јада,
Па час мира не дају ми —
Нит ми даду мирно спати:
По васцелу ноћ се морам
По постељи превртати...
Таком згодом срцу боном
Кликнем у сред црне ноћи:
Утеши се, срце моје —
„Све ће бити па ће проћи!“

Све ће бити па ће проћи —
Чујеш ли ме, срце моје!?
Ој доћи ће време, доћи,
Нестаће и патње твоје
Као што се мења свашта —
Тако ће и с тобом бити:

Доће време — па у теби
Крвца ће се охладити....
Ој, а тада нестати ће
Свију патња — свију јада...
— Виш, патничко срце моје,
Какова ме теши нада! —

С—к.

СЛЕПА.

ПРИЧА СА ЈУЖНЕ МОРАВЕ

од Г. ПРАЈЗОВЕ.

На шупљу врбу поред потока — који дели градину Сотуркових од стрњишта и суве ливаде — наслонило се младо девојче, чувајући гуске. Јесењи ветар јако је дувао, бријући јој до лаката обнажене руке, лице и босе ноге. Тај луди ветар једио је већ цео свет. Сува дрва су стењала, гуске — на једној нози стојећи сакриле су главу под крило па чак и кер Шпицл спустио реп те намргођено гледа са једне стране на другу. Девојче наслоњено на дрво сакрило је црвене руке под пазухе; стајала је тако непомично држећи главу у вис, те јој се ветар лако могао играти са косом, која је у дуге, мрке витице била оплетена. На мирном лицу и пола приклопљеним очима је било тихо задовољство.

„Петро, Петрушко, чујеш — дотерај већ те гуске!“ звао је из градине мушки глас.

„А зар је већ време вечери? Та ја још вечерње звоно чула нисам“, одговори она смешећи се, а тим показа читав ред снећушних зубића.

„Није него још шта, нема ни пет сати“ рече он и махом скочи преко ограде те стаде поред ње.

„Ил валда пада киша?“ те при тим речма диже леви длан више главе. Јер она беше сиротица слепа.

„Ружно је време, па је рекла бака да не стојиш тако дуго на зими.“

„Хај, хај, кући!“ командирала је Петра, а Шпицл одмах се прихвати свога заната, те стаде скупљати гуске.

„Пази да не паднеш!“ напомиње је момче и прати је добросрдачним погледом, а она сирота држећи руке далеко пред собом дотицала се сваког предмета.

„А што си ти данас тако рано дошао?“

„Донео сам вам уже, што сте нам позајмили — и дошао сам по пауново перје, које ми је Бета синоћ обрекла.“

„А шта ће ти перје?“

„Па да га заденем за шешир, моје старо је већ сасвим искидано.“

„Јел бога ти, Методе, а знаш ли како изгледа паун?“

„А како да не знам, кад их у дворској башти имаде толико то је здраво лепа птица, са дугачким репом а на сваком перу по једно око.“

„А какво око?“

„Хм, па како да ти, кажем — око — као у човека; ал ти, сиротице, не знаш, кад га никад ни видила ниси.“

„Јел тако као моје? валда само више отворено?“ и девојче стаде руком своје око пипати. А дал ћеш сад код нас остати?“

„Па могу, код куће немам сад ни онако посла коње може и слуга нахранити. Али шта ће рећи ваши?“

„О наша и нана и бака те врло радо виде!“

„А ваш тата?“

„Та и он те је у недељу хвалио, рече — тај Метод. то је честит момак.“

Момче се некако мало збуни и зацрвени па запита тихо.

„А шта на то вели — Бета?“

„Не знам, та те баш канда тако не воле као нана и бака“, рече девојче сасвим искрено и простодушно. „Ако ме не издаш, рећ ћу ти још што, јер би ме иначе здраво г[...] дила — кад те је тата похвалио, а она [...] то — да баш је честит, то је неки глупа[...] — а од то доба увек те тако назива!“

„Збогом, идем кући“, рече момак нека[...] малодушно, и заустави се баш пред вратим[...]

„А зашто? Ох не иди, Методе!“ моли[...]

је Петра, „оно је код нас увек тако лепо кад нам ти што причаш!“

„Добро, теби за љубав идем“ и отворивши јој врата, уђе с њоме у кућу.

„Ти се никад не би сетила да дођеш кући“ рече стара згрбљена баба Петри и додирне је по ладним леденим образима, „док не озебеш, па не пропаднеш. А мама те још босу шаље, да још покрај свог јада и севање у телу добијеш!“

„Севање“ отежући одговори девојче, ал при том је још једнако мислила на Методове слатке речи —

„За што, Дадо?“

„Назепшћеш с ногу те ћеш навући севање, од ког човек и умрети може!“

„И наша покојна мама је тако назебла, а шта сам јој се лекова из патеке наносио; бајали је, молили се за њу, целе ноћи сам проплакао, све бадава, умре па умре!“ Момак је причао тужним гласом, а Петри грунуше сузе из очију.

Старица отвори врата и гури девојку у нутра. „Хајд за фуруну да се огрејеш, иди и ти, Методе, ту је кума Шлезакова скупља енге за Велехрадску литију.“

У ниској соби беше топло као у купатилу, свећу још нису ужегли. Метод седе на клупу а Петра се посади украј пећи на сандуче, где за њу увек беше приправљено сито са перјем, да га чешља. Код астала је седила домаћица са деветнајстогодишњом ћерком Бетом и кума-Дада стаде код прозора; данас су је некако болела леђа.

„Та ваша Петра расте као из воде!“ рече кума „а колико јој је година?“

„О светом Илији биће јој 18.“ одговори мати. „Престигла је Бету, биће висока на најстаријег сина Боже! кад је била мала а ни одкуд помоћи, шта сам се наплакала и намолила, да је бог прими, ал бадава! — Деран — као јабука, умре ми здрав читав преко ноћи од гушобоље, а тај Лазар убоги ми остаде на моју тугу и жалост!“

„Није она ником на путу“ озвао се некако оштро Дадин глас, „ту корицу хлеба она још увек заслужи.“

„Та све би било добро, док смо ми живи, ал она је најмлађа а ми богме при годинама. Кад нас не буде, слепицу ће свако да одгурне. — Рекох ономад синовљевој млади: Кад имате толико перја, довешћу вам Петру нек га чешља, а може и дете да подржи, она децу здраво воле — ал снаха поче те ово, те оно, баш канда се за таку заову стиди.“

„Јо нема сваки човек срца!“ скромно рече Метод.

„Да, мама мисли да сам и ја така.“ Са преговором упаде Бета.

„Да, да, тако је то на овом свету“ уздахне кума.

„Богме тако!“ тужно на то Дада.

Петра беше на таке разговоре навикла. Само је дубље главу склонила а оног блаженог израза на лицу јој нестаде. Али данас некако беше више осетљива, а то зато, јер ту беше Метод. Зашто баш он да о њој чује толико пониження!

„Ја се томе девојчету увек чудим“ рече стара, „да је чиста и спремљена као икона. Не види сиротица, али увек је утрефљена као лутка. Те трање што има, то боже чува, а руке и ноге као снег, макар што још никад обућу понела није.“

„Да, лако је бити чиста, кад ништа не ради!“ обрецне се Бета на мајку, јер јој беше немило ди стара снаси пред кумом преговоре чини. Ал газдарица баш не беше јако осетљива. Мирно је код астала седила, а на критику свекрвину није никад велику пажњу обраћала. Зато на Петру учини сестрина примедба велики утицај. Већ давно је спрама ње неку тајну мржњу осећала, ал није ни чудо, Бета је била зла.

„Штета што то слепо девојче не може као енга да иде за литијом, како би јој лепо накит стајао“ проговори кума, тек да разговор окрене. „Но а ти, Бето, шта мислиш?“

„Ја бих радо ишла, ал оћеш ме, мама, пустити, а ти Методе мораш са мном, сви се момци спремају“

„Ако ти оћеш, и ја ћу с вама“ узтезајући рече Метод, а хвалио је бога што је у соби био сумрак, те нико опазио није како му је сва крв у лице јурнула. Скочи бујно са клупе и поче се раскалашно заигравати. Најпре се на штиклици окрете на сред собе, онда извади из шпага сав ситан новац, који му од недељне музике остаде и поче њиме звецкати. Пак се окрете Петри, зграби јој са крила прегрште пераја, те их баци у чисто очешљано перје. Женске у столу стадоше се смејати, а он посрамљен поче да се изговара.

„Она сиротица и не види да јој кварим посао, зато ћу да јој исциганчим један пољубац.“

*

Окрете се слепом девојчету и цмокну је по лицу.

Петра нагло скочи. А шта јој је данас? Други пут се и сама Методовој сигри засмејала, а највише ако би му прстом претила или лице рукама сакрила, но данас поче тужно плакати.

„Ето видиш, сад си урадио, поплашио си то јадно девојче“ кара га кума Шлезакова „а што не задиркујеш Бету, та ти зацело не би дужна остала!“

„О само нек проба“, рече Бета нагло и озбиљно, „сво би му перје са шешира ишчупала и у ватру бацила.“

„Иха, баш те се и бојим!“ викне момче, ал већ не тим веселим и раскалашним гласом. Стајао је поред девојке као мирно јање, а тек по кадкад гледнувши на њу крадом мислио је, барем да је тако као кума што саветује. Из најбујније веселости поста опет тих и скроман.

„Боже, тај ветар не престаје, то је опет сигурно неко изгубио главу.“

„Јест истина, и ономад при оној мелузини удави се кнежева слушкиња. Кљукала је сиротица гуску, а шта јој би, те гуску удави. Кнезовица грди, боже, грди, циганко, вели, то си ти хтела да ми само штету учиниш! То исто вече иде девојка да нарани живину, а бог га знао какве су виле ишле за њом, узеде цигљеницу да удари петла, а он се изврну, па мртав. Девојка се престравила, а валда јој се мозак помео, па бегај преко гувна, па преко ливаде. Људи за њом гледе, па се смеју, а други дан је мртву из лимана извукли.

Три молитве јој дала кнезовица за душу читати!

„То је памет, узети себи живот и огрешити душу!“ примети домаћица.

„Ко зна, дал је то прави узрок, ваљда се с киме тајно волела.“

„Да, да, то ће бити пре истина“ рече Бета, валда не би због петла душу огрешила!“

Дада, данас некако ћутљива, тужећи се да је боле леђа и ноге, и да је некако малаксала, оде у своју собицу и не чекајући вечере.

Кума са газдарицом потегоше своје разговоре, о јаду и тузи, о газдалуку и слушкињама, а Метод и Бета стадоше на клупи нешто шапутати.

Петра осећајући да је овде излишна, устаде, напипа врата и оде за старом, са којом је од детињства спавала.

„Јеси л ти то, Петрушко?“ запита мајка, кад су врата шкрипнула.

„А шта ти је, Дадо, кад ниси ни вечеру дочекала?“ рече девојче још расплаканим гласом, и напипајући бабин кревет посади се на њега.

„Знаш, јање моје, тако ми је некако тешко, сва сам ти искрхана; час ме болу леђа, час ноге, а сад опет глава. Гле само како сам ладна, а није ми зима, али зло па зло, а глава тешка као камен“ Петрушка јој пређе својом топлом, од суза још влажном руком, преко сувог и збрчканог лица, и гладила јој је седу као свила меку косу.

„Камен није тако гладак, Дадо!“ а умиљавајући се око мајке стаде је запиткивати.

„А зашто је кнезова девојка огрешила душу?“

„Зато, што је сама себи живот узела. То је синко велики грех, јер и највећи злочинац имаде времена да се покаје, само самоубица не.“

„А томе бог милостиви не отпушта грехе.“

„Ко то зна, дете моје, бог је једини премилостив а све мудро уређује!“

„Дадо, а зашто мени није дао зрака? сваки каже да је то црна штета.“

„Штета, дете моје, штета, али несрећа не иде од бога, то људи згреше. Како сам видила да очи не отвараш, одмах сам знала да је твоја мати крива Питам је: нијел те когод проклео? — није —, а да се ниси загледала у слепог просијака? — Нисам. — Па баш ни у слепе мачиће? почела се са мном инатити, рече: ви сте глупа баба! — а сад је тому бог крив. — Али махни се тога кад и онако помоћи нема Чим душу испустиш, прогледаћеш на обадва ока, те ћеш видити небеску славу, и неће ти ни бити жао, што тај покварени свет ниси видила.“

„Јел, Дадо, а јел теби било кадгод тешко?“

„Богме, синко, те још како! ја сам у свом животу доста претрпила. Већ кад са[м] се родила, каже кума мојој матери, не дај[те] јој име Варвара. Много ће се у животу н[а]мучити, и опет су ме тако крстили. Зато са[м] се и напатила сиротиње, јада и неправде д[о]ста. Деца ме вређају, а кад су били мал[а] то је било муке. Вежем мало дете у руба[ц] па га метнем на леђа, те тако цео дан к[...]

пај. — Мој покојни — бог да му душу прости, био је добар човек, ал девер га научи на ракију, те кад се налије, зло па зло. И тукао ме је богме. Ал добро је срце имао: умире, па ме виче. Варо, дај ми руку, па ме држи и остани код мене. Тешко се с душом растао.“

„А јел ти још зло?“

„Ох, насмеши се старица као да се нечег лепог сетила, јер ма да јој беше нешто лакше, тек јој зујаху уши тако, да је Петрино питање пречула.

„Кад је он био момак, то више мајка не роди. Нудили му Хучкову Соку јер је имала тала па већ дошао проводаџија да га води на уговор. А он хуља легао у шталу, да је болан, не може да једе, ни да пије. А овамо украо цео лебац па турио под јастук. — Дође му тата, па забринут и жалостан каже: Јао, Јоцо, не болуј, имам те јединог. А он лола један: Дајте ми Варвару, па ћу оздравити.

После му нису бранили. То је био момак да му нема пара! Очи црне као трњине. Ја носила на курјуку зелену траку а по њој биле нашаране руже. Кад сам ја на вашару купила, а он узео па броји руже, било их седам. Девојке га питају, а коју цуру најволијеш? а он — ту са седам ружа. Ниједна није знала шта то значи, ал ја сам одмах погодила.“

Док је баба своје слатке успомене ређала, Петра се шћућурила код њених ногу и бојажљиво запита:

„Дадо, а да ли на мене мисли Метод?“

Али стара је већ није слушала. Дремајући очитала је своју вечерњу молитву и поче правилно и гласно дисати. Да је не пробуди, полако сиђе Петра са кревета и оде на сандуче, где јој мајка прострла доста меких јастука. На вечеру их нико звао није. — Дуго и дуго није могла заспати, тек је пред зору свела очи. Кад се рано пробуди, запита стару колико је сати? али ње већ канда у собици не беше. Зато се брзо богу помоли и обуче. После отвори прозор те опипа руком стакла, да позна какво је време. Окно је било јесењим сунцем угрејано. Ваздух је био свеж, а њој се учини као да јој је данас мало лакше у боним грудима. Изиђе полако у авлију. Слуга је нешто на дворишту шушкао, Петра је сваког по кораку познала.

„Јуро, а ди је Дада?“

„Данас је још нисам видио!“

Девојче пође у кухињу и нађе на огњишту свој доручак. Поједе га брзо и слатко, јер је била врло гладна. Празан лонац ностави на клупицу, где су обично суди стајали и потражи руком бабину земљану чинију, али не нађе је, — тури руку даље у ћошак, а гле је, још је недодирнута, покривена кришком хлеба. Тек није још устала, мора опет да је тражи; да није у великој соби? Уђе у нутра ал нађе само матер.

„А где је Дада?“

„Где је“ одговара снаха као обично оштро; „гове си још на постељи. Била је од вајкада спавачицом. Јуче после подне вели: одмах у јутро ћу да круним кукурузе, али не дај боже да њу ко пусти газдарити. Но то би била домаћица, само да се наједе, напије па да спава! Тако је Сотуркова увек о својој свекрви говорила, а Петра је осећала, да су у кући две мрзане. Зато јој још теже беше за мајком. Иде опет да је тражи, валда је већ устала, па се већ напред радује кад јој рекне: Помоз-бог Дадо! — бог теби добро дао, синко, — и још ће је погладити по образу. Зато разведри лице, да је мајки мило кад је опази, и уђе у собицу. Још ништа не чује. Сигурно да спава, кад јој било синоћ тако зло! — А да је пробудим, то не ваља — болела би Даду после глава, за то радије седе мирно код прозора. Велика мува месарица зујала је и грувала целим телом о окно, у штали је слуга цепао дрва. Ал не чује бабино дисање, а она увек тако гласно дише! Боже шта је то? Па још како је овде зима. Штета што не уме да заложи, мајка је није хтела научити, бојећи се да се не запали. Седела је тако мирно, али некако јој је данас тако чудно, тако тешко. Устаде и пође кревету. Дисање још не чује. Тек није овде! Опипа кревет. Танко покривало, које је баба од своје батистове сукње сашила, и унуци увек причала, како се сваком у њој допадала — још није било постртo Само дуња је овде и јастуци. Диже руку малко више и наиђе на ледне, укочене прсте. Девојче се тргне и викне: „Дадо, јел ти зима? и стаде је пипати по леденом лицу и мало отвореним уснама.

Цело тело је тако некако укочено, још то никад осетила није. Уплашена полети вратима и чујући очев глас поче викати. Дадо, Дадо, не спавај, пробуди се већ једаред!“

(Свршиће се.)

ПИКОВСКА ДАМА.

ПРИПОВЕТКА А. С. ПУШКИНА

с руског превео **Јов. П. Јовановић.**

(Свршетак.)

IV.

Homme sans moeurs et sans religion!

Преписка

Лизавета Ивановна сјеђаше у својој соби још у балној својој оправи, зароњена у дубоке мисли. Дошавши кући брже одасла поспану дјевојку и рече јој, да ће се сама свући и дрхћући упути се у своју собу, у нади да ће наћи Хермана и уз то желећи да га не нађе. На први поглед увјери се да га нема и благодари судбини што препријечи да се састану. Она сједе обучена и поче да се сјећа свега, у што се упустила за кратко вријеме Нијесу прошле ни три недјеље од онда, када први пут кроз прозор угледа младога човјека — већ се с њим дописује и он успје, да потражи од ње ноћнога састанка! Његово име знађаше само отуда, што се на нека писма потписао био; никада није с њим говорила, није чула његова гласа, никада није чула за њега . . . до тога вечера! Ријетко! исте те вечери, на балу, Томски, набурен на младу кнегињу Полину ***, која против обичаја не хтједе с њим кокетирати, жељаше да јој се освјети показујући се равнодушан прама њој. Он се препоручи за игру Лизавети Ивановној и непрестано играше с њом мазурку. За све вријеме разговараше о њеној наклоности према инжињерском часнику, увјераваше је, да он много више зна, него што и помислити може, и неке његове шале тако су погађале, да је Лизавета Ивановна мислила неколико пута, да је њему позната њена тајна.

— Од кога ви то сазнадосте? рече она осмјешљиво.

— Од пријатеља познате вам особе, одговори Томски: од човјека врло угледнога.

— А ко је тај угледни?

— Зове се Херман!

Лизавета Ивановна не одговори ништа; али руке и ноге охладнеше јој.

— Тај Херман, продужи Томски: личност је сасвијем романтична; има наполеонов профил, а мефистофелеву душу. Мислим да он има на души три злочина. Како сте ви поблиједили! . . . .

— Боли ме глава . . . А што вам је говорио Херман . . . или како се већ зове? . . .

— Херман је врло незадовољан са својијем пријатељем; он вели да је на његовом мјесту, поступао би сасвијем другачије . . . Увјеравам вас да Херман радо вас гледа; он баш не слуша равнодушно љубавне доживљаје својега пријатеља.

— А гдје је он мене видио?

— У цркви можда; на шетњи! . . . Бог зна! може бити у вашој соби, док сте спавали: он . . .

Три даме, које су до њих дошле питањем: oubli ou regret? прекинуше разговор, који за Лизавету Ивановну постаде љубопитан и тежак.

Дама, што је изабра Томски, бијаше кнегиња Полина ***. Њој пође за руком да се с њим споразумје, што је с њим играла више него што се он надао Кад се Томски поврати на своје мјесто, не мишљаше више ни о Херману, ни о Лизавети Ивановној. Она хтједе да понови прекинути разговор; али мазурка се сврши и наскоро за тијем стара грофица оде кући

Ријечи Томскове не бијаху ништа друго но празан разговор; али оне се живо дојмише младе сањалице Портре, што га наслика Томски, одговараше слици, коју она сама себи уображаваше и хвала најновијим романима, то подло лице плашило је и плијенило њено уображење. Она сјеђаше, прекрстивши голе руке, спустивши цвијећем окићену главу на открите груди . . . Одједанпут врата се отворише и Херман уђе. Она задрхта . . .

— Гдје сте били? запита она уплашено.

— У соби старе грофице, одговори Херман: ја управо сада од ње. Грофица је умрла.

— Боже мој! — што велите?

— И чини ми се, продужи Херман, да сам ја узрок њене смрти.

Лизавета Ивановна погледа у њега, и ријечи Томскове: у овога су човјека три злочина на души одјекнуше у њеној души. Херман сједе покрај ње и исприповеди јој све.

Лизатета Ивановна саслуша га с ужасом. И тако, сва страсна писма, оне пламене жеље, дрска и упорна прогањања — све то не бијаше љубав! Новци! — за тим је чезнула његова душа. Она не могаше испунити његове жеље и усрећити га! ' рота нахранкиња не бијаше ништа друго, н слијепа помагачица разбојнику, убици њезине ст добротворке! . . . Она горко заплака, што се д тако завести. Херман гледаше је ћутећи: срце се парало; али ни сузе сироте дјевојке, ни чу, миље њезине туге не готресоше његове душе. не осјећаше гриже савјести при помисли на мр

старицу. Једно га ужасавало: неповратни губитак тајне, од које ишчекиваше богаства

— Ви сте чудовиште, рече напокон Лизавета Ивановна.

— Ја не хтедох њезине смрти, одговори Херман: мој пиштољ није пун.

Они заћуташе.

Свиташе зора. Лизавета Ивановна угаси свијећу, што је догоријевала. Блиједо свјетло расу се по њезиној соби. Она убриса уплакане очи и управи их на Хермана; он сјеђаше врло смркнут на даски од прозора, прекрстивши руке У овом положају врло је подсјећао на Наполеонов портре. Ова сличност порази и Лизавету Ивановну.

— Како ћете изићи из куће? напослетку рече Лизавета Ивановна: ја сам смислила да вас спроведем по тајнијем степеницама; али морали би проћи покрај грофичине собе а мене је страх.

— Упутите ме како ћу наћи те потајне басамаке; ја ћу отићи.

Лизавета Ивановна устаде, извади из комода кључ, даде га Херману и упути га. Херман стисну њену хладну руку, пољуби је у главу и удаљи се.

Спусти се низ степенице на ковитлац и опет уђе у грофичину собу. Мртва старица сјеђаше укочена; лице јој изражаваше дубоки мир. Херман застаде пред њом кано да жели увјерити се о ужасној истини; на пошљетку уђе у кабинет, напипа врата и силазаше низ тамне степенице у чудноватом расположењу. Мишљаше: „може бити је по овјим степеницама прије шездесет љета у ову исту собу, у ово исто доба, у извезеном кафтану, почешљан á l' oiseau royal, крадом шуњао се млади добросретник, који је већ давно испрхнуо у гробу; а срце његове престареле љубазнице престало је данас да бије . . .“

Под степеницама Херман нађе врата, која отвори онијем кључем, изађе у коридор, који га изведе на цесту.

V.

Те ноћи приказа ми се покојна баронеса фон В*. Бијаше сва у бјелини и рече ми „здраво да сте, господине савјетниче!“

Шведенборг.

Три дана послије оне кобне ноћи, у девет сати из јутра, Херман упути се у манастир Н., гдје се имало опојати тијело покојне грофице. Не осјећајући кајања, ипак не могаше, да утиша глас савјести, која му довикиваше: „ти си убица — старице!“ Не имајући истините вјере, бијаше пун предрасуда Вјеровао је, да би мртва грофица могла имати штетан утицај на његов живот, те одлучи поћи на њен погреб, да би испросио од ње опроста.

Црква бијаше пуна. Херман једва могаше се да протура кроз гомилу свијета. Шкриња бијаше смјештена на богати катафалк под баршуновијем небом. Покојница лежаше у њој, прекрштенијех руку на прсима, на глави јој капа од чипака, а обучена бијаше у свилу. Наоколо стајали су њени укућани; слуге у црнијем кафтанима, украшени лентама с грбовима и држали су у рукама свијеће; родбина сва у великој жалости — дјеца, унучад и праунучад. Нико не плакаше; сузе биле би une affectation Грофица бијаше стара, те њена смрт није могла никога поразити, и њени рођаци давно већ сматраху ју покојном. Млади архијереј говорио је надгробно слово. У једноставним а у жалосним изразима престави он мирно успеније праведнице, којој дуге године бијаху лагано, умиљасто приправљање к хришћанској смрти. „Анђео смрти нашао ју је, рече говорник, гдје бдије у благим помислима и у очекивању полуноћнога женика.“ Опијело се сврши. Рођаци први пођоше, да се опросте с тијелом. За њима упутише се и многобројни гости, који су дошли, да се поклоне оној, што је дуго била учесницом њиховијех таштих увесељавања. Послије ових и укућани. На покон приступи стара куће газдарица, вршњакиња покојничина. Двије младе девојке вођаху је испод руке. Не бијаше у стању, да метанише до земље — проли неколике сузе, цјелујући хладну руку своје госпође. Послије ње одлучи се Херман да приђе к одру. Он метаниса к земљи и неколико минута лежаше на хладном поду, застртом чамовином; напокон диже се блијед кано сама покојница, узађе по степеницама катафалка и поклони се . . . У тај час учини му се, да га је покојница подругљиво погледала, шкиљећи на једно око. Херман се тргну назад, нога му се омаче и он паде на земљу. Подигоше га. У то исто доба изнесоше онесвијешћену Лизавету Ивановну у придворје. Овај епизод за час наруши торжество опијела. Међу посјетиоцима настаде потмуло мумлање, а један ислужени дворјанин, ближи рођак покојничин, шапну у ухо једном Енглезу, што је стајао до њега, да је млади часник — њезин незаконити син, што хладнокрвни Енглез попрати са „О“?

Цио дан Херман бијаше врло растројен. Обједоваше у једној удаљеној гостионици, и преко својега обичаја пио је врло много. Али вино још више распаљиваше његово уображење. Вратив се кући и не свлачећи се, спусти се на кревет и заспа тврдо.

Он се пробуди ноћу: мјесец расвијетлио му собу. Погледа на сат; бијаше два сата и три четврти. Нестало му сна; он сједе на кревет и мишљаше на погреб старе грофице.

У тај трен неко с улице погледа на прозор и одмах се удаљи. Херман и не обраћаше пажње на то. За час зачу он, да су се отворила врата у предсобљу. Херман мишљаше, да му се слуга, пијан као обично, враћа са ноћње шетње. Али препозна непознати ход; неко је ишао тихо у папмагама. Врата отворише се: уђе жена у бијелој одјећи. Херман је држао за своју стару дојкињу и дивио се, што је њу донијело у то доба Али бијела жена изванредном брзином нађе се пред њим — и Херман препознаде у њој грофицу!

— Дошла сам к теби против своје воље, рече она одлучнијем гласом; али заповјеђено ми би, да испуним твоју молбу. Тројка, седмица и кец донијеће ти добит, али тако, да ти за дан и ноћ само једну карту поставиш а послије цијелога твога живота да не играш. Опраштам ти за моју смрт само тако, ако се ожениш с мојом нахранкињом Лизаветом Ивановном . . .

На те ријечи тихо се окрену, дође к вратима и ишчезну. Херман чу, како се врата затворише у предсобљу и видје, како се опет неко надвири на прозор.

Херман не могаше дуго да се разбере. Оде у другу собу. Слуга му спаваше на поду; једва га Херман пробуди. Слуга бијаше по обичају пијан; од њега не могаше добити накаквога разјасњења Врата на предсобљу бијаху закључана. Херман поврати се у своју собу, запали свијећу и записа своје привиђење.

VI.

„Атанде!“ — Како сте ми смјели рећи атанде? Ваша преузвишености, ја сам рекао атанде-с!“

Двије непомичне идеје не могу заједно обитавати у проственој природи, као што два тијела не могу у физичком свијету заузимати једно и исто мјесто. Тројка, седмица, кец наскоро заслонили у Хермановом уображењу слику покојне старице. Тројка, седмица и кец бијаху му увијек на памети и омицаху се са његовијех усана. Ако види младу дјевојку, то рекне: „како је стасита! баш права црвена (каро) тројка“ запитају ли га: „колико је сати?“ он одговори: „без пет минута седмица.“ Сваки дебели човјек наличио му на кеца. Тројка, седмица и кец прогонили су га у сну, приказујући се у свакојакијем видовима; тројка цвјеташе пред њим у слици краснога грандиплора; седмица му изгледала кано готичка капија а кец — кано велики паук. Све мисли слиле се у једну — користити се тајном, која је скупо дошла. Стаде премишљати о оставци и о путовању. Он хтједе у јавнијем карташницама у Паризу покушати своју срећу. Случај избави га од свакога труда.

У Москви саставило се друштво богатијех карташа под предсједништвом славнога Чекалинскога, који је сав свој вијек провео код карата а милионе добивао, изигравајући вексле а проигравајући готов новац. Дуговремено искуство стече му повјерење другова, а његов отворени дом, славни кувар, његова доброта и весеље стекоше му уважење од публике. Допутовао је у Петроград. Младеж похита к њему, у картама заборављајући балове, и претпостављајући саблазни Фараонове заводљивом ашиковању. Нарумов приведе му Хермана.

Пројоше кроз великољепне собе, пуне услужне служинчади. У свима бијаше много гостију. Неколико ђенерала и тајнијех савјетника играху виста; млађи људи сједили су разузурени на елегантним диванима, јели су сладоледа и пушили на чибуке. У дворани за дугачкијем столом, око којега се гураху до двадесет играча, сједио је домаћин и држао „банк.“ Човјек око шездесет година, угледне спољашности; глава му покривена сребрном сједином! пуно и свјеже лице исказивало доброћудност; очи му блистаху, оживљене свагдашњијем осмијехом. Нарумов престави му Хермана Чекалински пријатељски пружи му руку, замоли га да буде кано код своје куће, а продужи метање.

Дијељење дуго трајало. На столу стојало више од тридесет карата. Чекалински застао би код свакога играча, да би се овај размислио, записивао је губитак; учтиво слушао њихове жеље, још брже исправљао ћошкове, што их је раси јана рука савинула. На послетку се игра сврши. Чекалински промјеша карте да с нова држи „банк.“

— Дозволите ми да поставим карту, рече Херман, пружајући руку иза дебелога господина, што је понтирао.

Чекалински се насмијеши и поклони се мучећи у знак одобравања. Нарумов, смијехом поздрави Хермана, што се разријешио дуговременога поста и пожели му срећан почетак.

— Иде! рече Херман, записујући кут на својој карти — Колико? запита банкар, зачкињив оком; извините, ја не видим добро.

— Четирдесет хиљада, одврати Херман.

На те ријечи све главе окренуше се и сви погледи бијаху управљени на Хермана. „Он је сишао с ума!“ помисли Нарумов

— Дозволите једну примједбу, рече Чекал ски с непромјењеним својијем осмијехом; ваша р ра превелика је, овдје нико не меће више од д је стотине седамдесет и пет семпла.

— Тако? узвикну Херман; ударате ли моју карту или не?

Чекалински поклони се, показујући да приста

— Само ћу вам примјетити, рече он, будући удостојен вашим повјерењем, не могу иначе метати, него на чисте новце. Са своје стране увјерен сам, да је довољна ваша ријеч, али ради реда у игри и ради рачуна, молим вас да поставите новце на карту.

Херман извади из шпага банкноту „даде ју Чекалинском, који је, брзо прогледав, постави на Херманову карту.

Игра поче. Десно паде деветица, лијево тројка.

— Добила! рече Херман, показујући своју карту.

Међу играчима настаде шапат. Чекалински намршти се; но осмијех одмах се поврати на његово л..це.

— Изволите ли одмах добитак? запита он Хермана.

— Молим.

Чекалински извади из шпага неколико банкнота и одмах се срачунаше. Херман узе своје новце и удаљи се од стола. Нарумов не могаше да се доста начуди.

Херман испи чашу лимонаде и оде кући.

Сутра дан у вече, он се опет појави код Чекалинскога.

Домаћин био банкар. Херман приступи к столу; играчи уступише му мјеста. Чекалински наклони му се ласкаво. Игра поче; дође ред на Хермана и метну на једну карту четирдесет и седам хиљада и јучерашњи добитак. Чекалински пристаде. Жандар (пуб) изађе на десно, седмица на лијево.

Херман откри седмицу.

Сви се забезекнуше. Чекалински се узруја. Он изброја деведесет и четир хиљаде и предаде их Херману, Херман прими и хладнокрвно и одмах удаљи се.

Друге вечери Херман опет јави се код стола. Сви га очекиваху; ђенерали и тајни саветници оставише свој вист, да би видили игру тако необичну. Млади официри скочише са дивана; сви послужитељи сабраше се у дворану. Сви опколише Хермана. Остали играчи престадоше играти, нестрпељиво очекујући, како ће он свршити. Херман стајаше уз сто, спреман сам да понтира против блиједога, али осмјешљивога Чекалинскога. Сваки распечати нове карте. Чекалински је мијешао. Херман пресијече и своју карту покри банкама. Ово изгледаше кано двобој. Гробна тишина владала је.

Чекалински мећаше, руке су му дрхтале. Десно изађе дама а лијево кец.

— Кец добио, рече Херман и откри своју карту.

— Ваша дама убијена, рече ласкаво Чекалински.

Херман задрхта; у самој ствари, мјесто кеца би у њега пиковска дама. Није вјеровао својијем очима, не схваћајући, како се могао преварити.

У тај час учини му се као да се пиковска дама зашкиљи и насмија се. Необична случност порази га . . .

— Старица! викну у страху.

Чекалински згрну себи добивене банке. Херман стајаше непокретно. Кад се удаљи од стола, настуни бурни говор.

— Лијепо је играо! говорили су играчи.

Чекалински из нова промијеша карте: игра се настави својијем редом.

Закључак.

Херман је сишао с ума. Он сједи у Обуховској болници под бројем седамдесет, не одговара на никакво питање и брбља необично брзо: „Тројка, седмица, кец!“ Тројка, седмица, дама! . . .

Лизавета Ивановна удала се за врло љубазнога младића; он има своју сталну службу и опскрбу. Син је бившега управитеља старе грофице. Лизавета Ивановна уза се васпита једну сироту своју рођаку.

Томски је произведен за капитана и оженио се са кнегињицом Полином.

1834. г. *У славонском Брестовцу 1889 г.*

ХИПНОТИЗАМ

с особитим обзиром

НА ЊЕГОВ КЛИНИЧНИ И ФОРЕНСИЧНИ ЗНАЧАЈ

од професора дра Хајнриха Оберштајнера у Бечу.

С допуштењем пишчевим, с немачкога превео

Војислав М. Суботић, медицинар у Бечу.

(Наставак.)

III. Физиолошко објашњење хипнотичнога стања.

Ако у напред и признам, да још немамо правог и јаснога погледа на физиолошке законе, који условљавају хипнотизам, то опет за то нико не треба да мисли, е је ово само стање нешто лажно или да је оно хотимична опсена, коју би извршивао или сам медијум или у друштву са „магнетизером“. Пре неколико година било је можда и ну-

жно, да се директно обара такав назор на ову ствар.[19]) Данас пак изгледа ми, да је са свим сувишно тако што год доказивати образованој лекарској публици. Само односно појединих, већ описаних делимичних појава допуштена је таква контроверза. За лица, која се не дају уверити ни на који други начин, имало би још једно последње срество, које се на жалост по кад кад не да применити, а то је, да се „неверници“ хипнотишу. Овоме argumentum ad hominem моћи ће се зацело мало њих успротивити.

Па и нормално спавање, с којим хипнотисани имају по нешто заједничко, на по се што се тиче снова с једне и сугестија с друге стране није нам никако јасно у своме физиолошком значењу. А зар ће зато бити кога, који би тврдио да сан не постоји?

Знамо, да се потреба за нормалан сан по правилу производи нагомилавањем заморних материја у мозгу. Под овим се материјама разумеју производи живахне промене материја за време будног стања. За време спавања, т. ј мира, ове се материје опет елиминишу (искључују.)

Можемо доказати и то да постоје разне алтерације „промене материја“ за време нормалнога сна, па да ипак не дођемо до правога сазнања оних функционалних особина, које карактеришу радњу нервних ћелија за време сна.

Што нарочито упозоравам на блиско сродство између нормалног и хипнотичног сна, између сна и сугестије, то чиним још и с тога што ми се чини, да је допуштено бар до неке извесне границе искуства, што су на једној страни добивена, пренети и на друго сродно поље.

Ако се ко год изјасни, да је хипнотизам вештачки произведена, нервна, или још боље рећи, душевна болест, која кратко време траје, свакако се не би имало ништа рећи против тога, јер је на сваки начин психичан живот хипнотисана лица алтериран (промењен) за неко време. С овим смо, изгледа ми, у веома малом добитку, што се тиче физиолошкога разумевања ове ствари.

Тако звани природни или патолошки сомнамбулизам такво је психично поремећење, које има великих сличности са неким хипнотичним стањима Од њих се и разликује само у неколиким тачкама.

Tamburini, Seppilli, Rieger, Kaan и др ставили су при својим испитивањима себи у задатак, да тачно испитају органске функције за време хипнозе. Свакако су подигли застор са физиолошких појава хипнотичног сна, не откривши нам пак његово право биће, — узгред буди речено, нико то не би смео ни захтевати.

И многобројни огледи на животињама, што су их започели *Dan. Schwenter* (Deliciae physico-mathematicae 1636), и *Ath. Kircher*, а извршили *Michea, Czermak, Preyer, Heubel, Rieger* и др, одвели су нас истина корак у напред, не дошавши пак ни на близу жељеноме циљу.

На овоме месту могу споменути да се с успехом покушавала дресура бесних коња процедурама, које би животињу превеле у хипнотично стање Ови су покушаји чињени на предлог аустријскога коњичкога капетана *C. Balassa*.

Потоња ће нам посматрања учинити психичне догађаје за време хипнозе мало разумљивијим.

Као што је споменуто, при хипнотисању се делује спољним чулима на централни нервни систем. Све методе, које бар у почетку најпоузданије успављују, имају то заједничко да се за дуже време цела пажња дотичнога лица обраћа ма на какво стално делање на чула н. пр на какву светлу тачку, на куцкање часовника. Доказао сам на једном другом месту,[20]) да се биће пажње састоји у томе, што се једном јединим одређеном надражају да̂ надмоћност над читавом гомилом спољних и унутарњих надражаја тако, да сва друга делања, па макар и снажнија била, буду поништена, укочена; да је, дакле, једном речју пажња неки процес кочења и то у обиму рецептивне, импресивне радње наших центара свести.

Ну, даље доказао сам, да је исто тако и воља у обиму експресивне сфере такођер процес кочења, којим и јесмо у стању, да не извршимо покрете, који би били последице веома великога нагона, већ да извршимо друге, које су проузроковали слабији импулси. Воља и пажња нису, дакле, две разне психичне функције, већ само две различне стране једне исте психичне радње, што кочи. Ако, дакле, узмем при процедури хипнотисања пажњу дотичнога лица за нападну тачку својих операција, и ако сам у стању да делујем на ову страну психичнога живота, то ћемо још у напред смети да очекујемо, да ће са тако промењеном пажњом ићи руку под руку и промена воље. Управо ово ослабљење, скоро потпуно уништење властите воље и преставља главну особину хипнотичнога стања што сам више пута упозоравао.

У осталом и овде налазимо лако прелазне лике ка чињеницама свакодневног искуства. Н[illegible] који је врло интензивно обратио своју пажњу, на какав предмет, био то проблем или ма к[illegible] други предмет, заборавиће на све око себе Он

[19]) Упореди са мојим предавањем „*Der Hypnotismus*“ у Monatbl. des wissenschaftl. Klub in Wien. 1885.

[20]) Zur Theorie des Schlafes, Zeitsch. f. Psych. 29. B.

извршити по нешто, што му је сугерисано, са свим бесмислено, боље рећи не по својој властитој вољи, па ће на послетку „као из сна да се прене“ услед ма каквог надражаја. Ни на памет ми не пада да ово стање, које је свакоме довољно познато, сматрам као први стадијум хипнотизма.

Пре се често говорило о *животињском магнетизму*, при чем се мислило на неки магнетни *Fluidum*, који би излазио из магнетизера. Ова ме околност гони, да још један пут споменем, да смо у току расправе имали често прилике да напоменемо: како магнет може разноврсно утицати на хипнотисано лице. Ова је чињеница од великога физиолошкога значаја с тога, што нас гони да држимо, да у нормалним приликама наш организам није са свим неосетљив према утицајима магнета, као и то да је и овај утицај само несразмерно увеличан за време хипнозе, а по свој прилици и код хистеричних. Само незнатан део оних спољних деловања на чула, која у опште на нас делују и раздражују наш нервни систем, спроводи се до органа свести — мождане коре; он производи, дакле, само једно опажање; наша душа не би могла да прими и преради све ове раздражаје, који у гомили стижу. Знамо и то, да има чулних поља, у којима већина, а можда и сви осећаји не прелазе преко прага свести (Bewusstseinsschwelle), али нам и они доносе гласе, извештаје од спољнога света и имају удела у делању сложенога механизма животињског организма, ма да они у самој ствари делују из прикрајка. Као познате примере да напоменем мишићне и висцералне осећаје као и осећаје равнотеже Морам дакле већ и *a priori* да држим, е није ни најмање апсурдно усвојити, да наше тело може не само да осећа каквоћу светлости и температуру атмосфере, која нас опкољава, већ да ће на нас моћи утицати и електричне и магнетичне прилике оних медијума, у којима живимо. Специјално из обзира на искуства, која смо на хипнотисаним лицима добили, могао бих одсудно да супонирам (предложим) магнетно чуло Обично осећаји, који се његовим посрeством производе, по правилу не долазе пред нашу свест; а што се тиче чулних органа — пријемника то ја нимало не сумњам, да ће бити признат као крајњи орган магнетнога чула један или други од периферних крајњих органа, које нам анатомија показује, па ма и не могли поуздано доказати њихово физиолошко значење.

На послетку бих још приметио, да нису ни у каквом односу са хипнотизмом *читање мисли* као ни *спиритизам*. Ово последње и нема ништа да ради са каквим ексактним, научним испитивањем.

—

IV. Терапијска примена хипнотизма.

И ако не увек научно, хипнотизам је ипак још од најстаријих времена примењиван као лек.

Околност да се пракса хипнотисања, на по се лечење њиме налазила много година готово искључиво у рукама лајика или највише таквих лекара, који су се истина њиме бавили, али ради своје користи, а не ради својих болесника; и околност, да су они, немајући основна научна образовања, понајпре тежили да се користе на лажан начин овом методом лечења, и била је узрок, да се хипноза није примењивала чак ни тамо, где би се од ње смео очекивати повољан ресултат. Лекар се боји, а ова је бојазан можда и основана, да ће га свет држати за варалицу, па за то и избегава да узме у помоћ ову методу лечења. Појамно је, да нас од терапијске примене хипнотизма застрашава још и оскудица правог познавања хипнотизма и његових особина, за чије је изучавање дато мало прилике.

Хипнотизам може као терапијско средство деловати у три правца: a) помоћу хипнозе као такве, b) помоћу анестезије, c) помоћу сугестија.

a) Хипноза може бити у неким приликама сама по себи од добротворног, нарочито пак умирљива дејства. Многа се лица после са свим лаког хипнотичног сна осећају дуже времена, да су уморна, дремовна. После вечерњег хипнотичног сна спава се, не баш тако ретко, много дужим и мирнијим сном. Виђао сам, да је главобоља бивала мања, па и престајала после лакога хипнотичног сна. Свакако су пак друга здрава лица добијала услед хипнотичнога сна врло несносну главобољу (то је случај нарочито са лицима, која су успавана фиксирањем погледа).

По правилу је врло тешко хипнотисати душевно болесне Мени је ипак испало за руком, да једну врло узбуђену женску, душевно болесну, за неколико минута умирим и да је преведем у миран сан, при свем томе што је она пре тога око себе рукама млатала По кад кад сам могао да умирим по неко узбуђено, душевно болесно, лице, али би се оно опет наскоро узнемирило и не заспавши у правом смислу речи.

Ну, ако се ови, по изгледу неуспешни огледи консеквентно изврше, повратиће се опет поступно стална мирноћа, за коју мислимо, да бисмо је, по свој прилици, могли ставити на рачун поновљених хипнотисања.

Како се вели, огледано је са успехом, да се душевно-болесна лица, која су врло мало спавала, хипнотишу за време нормалнога сна, да би им се овај на тај начин продужио.

О даљим огледима односно лечења душевно болесних, говорићемо доцније.

Меланхолично стање једнога хистерична лица излечио је *Dumontpallier*[21]) помоћу само два хипнотична сна Испадне ли за руком, да се дотично лице преведе у хипнотичан сан, чим се буду показали пред-знаци хистеричнога наступа; то испада често за руком да се спречи његова појава. Тада можемо да оставимо таково лице 10, 15 часова, шта више и дуже у мирном хипнотичном сну (*Gille de la Tourette*[22]). Таким консеквентним лечењем, могу се наступи да ограниче на врло незнатну количину. И неки други симптоми хистерије н. пр. контрактуре отклањају се хипнозом.

Braid и *Ronzier-Joly* наводе случаје, у којима су, како се вели, појаве тетануса ишчезнуле са свим или пролазно хипнозом.

b) *Анестезија*, која понајвише наступа за време хипнотичнога сна, допушта нам, да се њоме користимо као терапијским средством у извесним приликама. На избацивање хлороформа и других анестетичних средстава из хируршке праксе, не може се већ с тога мислити, што се многа лица само тешко или и никако не могу довести у дубоку хипнозу, у толико још теже, ако к томе дођу узбуђење и страх од операције.

Споменућу само, да је још 1829. године *J. Cloquet* уклонио велики carcinom mammae код једне хипнотисане женске, при чему није осећала никаквих болова. Даље су увек с времена на време предузимате мање или веће операције у хипнози, а *Esdaile* из Калкуте хвали се, да је у хипнотичном сну извршио 300 (по другима 600) разноврсних операција.

При томе му је, по свој прилици била на руци особита пријемност Индијанаца према хипнотизму.

Хипнотична се анестезија може примењивати на разним пољима лекарства.

Тако је н. пр. *Pritzl*[23]) хипнотисао породиљу, која је тада први пут рађала, чим су код ње били наступили „преноси“, па ју је пробудио тек онда, кад се породила.

Професор *Schnitzler* био је тако добар, те ми је саопштио, да је хипнозу неколико пута извршивао на лицима, која су патила од Aphonia paralytica и Dyspnoea spastica. У појединим случајевима, нарочито хистеричне природе, вели, да је имао и успеха. Пре неколико дана и сâм сам асистирао при једном таквом експерименту. Професор *Schnitzler* се при томе служио „рефлектор“-ом, што се употребљава при ларингоскопским испитивањима и на челу утврђује. Овим је бацао јаку светлост на очи болеснице Већ после неколико минута наступила је потпуна хипноза, из које је болесница врло тешко пробуђена после 10 минута. Болесница је при томе престављала карактеристичну слику каталепсије. Огледи са сугестијом, које смо учинили над овом болесницом, нису испали за руком.

И у окулистици би се н. пр. могле поуздано да изврше мање операције хипнотичном анестезијом. Можда би се у лекарској пракси могла применити и *преосетљивост* појединих чула, што наступа у понеким случајевима Могла би се применити у толико, у колико би такве личности могле у неколико да послуже као оруђа за испитивање и да тиме олакшају дијагнозу болести. (*Sauvaire.*)

c) Главна вредност хипнотизма, као лека, лежи у *Сугестијама*. Свакако бих одмах нагласио, да метода лечења сугестијом, чија би порадигма била: „*устани и иди*“, мени бар изгледа примењива готово искључиво на хистерична или бар томе сродна стања, свакако искључиво на функционалне најирозе. Видећемо одмах, да су, како се вели, на овај начин успешно лечена и по нека патолошка стања, која по кад кад, шта више не смеју бити обележена као „*nervöse.*“ Ипак је, држим за сада веома умесно да се понашамо мање, више скептично према оваковим случајевима.

Хипнотична терапија код хистерије управљена је нарочито противу појединих симптома и на овоме пољу могу бити постигнути најлепши ресултати. Да потпуно ишчезну хистеро-епилептични наступи услед деловања сугестија, биће да би то били изузеци; али ипак испада често за руком да их проредимо, скратимо и ублажимо. *Ochorowitcz* н. пр. прописао је и нарочита правила, по којим би се при лечењу хистеричних наступа сугестијом дошло, да се наступи савршено спрече. На овом месту не ћу у то да се упуштам, пошто се заиста не може рећи, да је то научно разрађена и искуством огледана метода.

Према таком лечењу показаће се као најприступачнији извесни, одређени симптоми хистерије, као н. пр. парализе, контрактуре, хемианестезије и т. д.

Bernheim[24]) је саставио преглед дотичних с[...]чајева. Као пример да наведем даму, која је [...]тила од хистеричне афоније. У хипнотичном[25]) [...] рекао јој је: „За неколико дана бићете излеч[...] и говорићете опет. Ви знате и дан, када ће [...]

[21]) Soc. de Biologie. 1882.

[22]) L' Hypnotisme au point de vue médico légal. 1887.

[23]) Wiener med. Wochenschrift. 1885.

[24]) De la Suggestion 1886.

[25]) У оригиналу стоји „хистеричном“. То је погреш[...]
Превод.

се глас повратити, када је то?“ Она одговори: „после осам дана.“ Тако се и десило.

Bernheim саопштава и више случајева „Choreae“. Да је дијагноза тачна, тврде приложене пробе рукописа̂. Вели, било је довољно по кад кад и једно једино хипнотисање, па да се дотичним лицима рука потпуно умири и да опет добију рукопис достојан „једнога калиграфа.“

Ако су, како се вели, сугестијом постигнути знатни напретци, шта више исцељења у случајевима хемиплегије услед мождане хеморагије; дисеминирне (распрострте), склерозе и у разним облицима мијелитиса, ако се, велим, таква „чудотворна исцељења“ саопштавају, то је боље ако их не сматрамо као озбиљна, или што би још највише било на своме месту, ако посумњамо у тачност дијагнозе. Само у колико се тиче умирења болова и неких грчевитих симптома, и овде се сме уврстити могућност каквога напретка.

Тако је *Bernheim* покушао да лечи у више случајева хроничан мијелитис сугестијом. У неколико случајева „табеса“, постигао је то, да су ланцинирајући болови, гастричне кризе и tenesmus vesicalis за неко време престајали. Код једног таког болесника поправила се за кратко време моћ хођења тако, да је болесник, који је пре једва могао да стоји усправно, могао да иде без палице. Ну, ови су повољни ресултати увек трајали само врло кратко време. Органска бољка са својим функционалним рушењем није се могла спречити у своме фаталном току.

Он је на исти начин могао за краће или дуже време код спастичног табеса или у случају дисеминирне (распрострте) склерозе да смањи какво повећавање рефлекса жила (Sehnenreflex), тако и контрактуре, не достигнув сугестијом трајног успеха.

Са хистеричним стањима могли би бити блиско сродни и случајеви „Amenorrhoe“, који су сугестијом излечени. *(Braid, Voisin*[26]). Последњи прича н. пр. о 18-годишњој девојци, која није имала менструацију од прилике пола године. Он јој је за време хипнозе сугерисао, да ће се монструација појавити сутра у 8 часова у јутру, што је тачно и било.

Ramey[27]) је излечио на овај начин спастично сужење мокраћне цеви, које је већ 5 година трајало Сугерисао је младоме човеку, да ће потоњега дана за време посете моћи да мокри без болова и са свим снажно, као и то да ће за увек бити излечен. Успех није изостао.

[26]) Revue de l' hipnotisme I pag. 221.

[27]) Soc. de Biologie. 1886.

(Свршиће се.)

КАКО СЕ МОЖЕ НАЈЛАКШЕ, најбрже и са свим поуздано изнаћи недељни дан неког извесног датума и године?*)

Немачки лист „Budapester Tagblatt,“ донео је у свом 113. бр. о. г., као што рече, по једном француском листу, два правила за решење горњег питања, и то једно за године до 20. Дец. 1582., а друго од то доба до данас.

Да л' су у истом листу оба наведена правила, онако наведена, као што су била наведена у француском листу, не знам. Знам само то, да је наведено у њему правило за године до 1582., и то не до 20. децембра, но до 15. октобра по григоријевом (новом) календару), са свим добро, доцније за године од 20. децембра, управо 15. октобра 1582. овамо, у неколико, погрешно.

Да видимо прво, како се по наведеном у „В. Т.“ првом правилу, може изнаћи недељни дан неког извесног датума и године до 20. Децембра, управо 15. Октобра 1582., по григоријевом (новом) календару.

Оно по њему гласи овако: Од задате године, за коју тражимо недељни дан извесног датума исте године, треба оставити последњу текућу (недовршену) годину, и поделити ту своту са 4. Остатак, који остане и који се не може више делити, не узима се у обзир. Свота, што је тим дељењем добијемо, означује број преступних дана у задатом броју целих (свршених) година. За тим треба изнаћи, колико има дана од 1. Јануара до задатог датума текуће (недовршене) године, и то све три своте треба скупити и добијену своту са 7 поделити. Ако при дељењу на послетку ништа (О) остане,

*) „Глас истине“ доноси овај чланак и како г. писац жели да га и остали листови прештампају, то у толико радије чинимо, што је ствар врло занимљива. Приметити нам је овде, да многи страни календари доносе сваке године таблицу, по којој се сасвим просто може изнаћи, у који недељни дан пада овај или онај датум у којој од прошлих година.

Ур. „Јавора.“

значи, да је реченог датума био петак, ако остане 1, да је била субота, ако 2 недеља, 3 понедељак, 4 уторак, 5 среда а 6 четвртак.

Да бих олакшао и убрзао рачунање, навешћу набране бројеве појединих месеца у години.

	у простој	у прест. г.
Од 1. Јан. до 1. Фебруара има	31 дан	
„ „ „ „ 1, Марта „	59 „	60
„ „ „ „ 1. Априла „	90 „	91
„ „ „ „ 1. Маја „	120 „	121
„ „ „ „ 1. Јуна „	151 „	152
„ „ „ „ 1. Јула „	181 „	182
„ „ „ „ 1. Августа „	212 „	213
„ „ „ „ 1. Септембра „	243 „	244
„ „ „ „ 1. Октобра „	273 „	274
„ „ „ „ 1. Новембра „	304 „	305
„ „ „ „ 1. Децембра „	334 „	335
„ „ „ „ 1. „ „	365 „	366

Узмимо сад за пример: Који је недељни дан био 15. Јуна 1389 (дан косовске битке)?

До 15. Јуна 1389. било је целих (свршених) година 1388., и ту ћемо своту поделити са 4: дакле

1388 : 4 = 347
18
28
0

347 означује да је толико преступних дана у 1388. година.

Сад још да видимо, колико има дана од 1. Јануара до 15. Јуна 1389. Та је година била проста и по томе од 1. Јануара до 1. Јуна било је 151 дан, а од 1. до 15., 15 дана, свега дакле 151+15=166 дана.

Скупимо сад

1388
347
166
1901 : 7 = 271
50
11
остаје 4

т. ј. по горњем правилу ово заостало 4 показује, да је 15. Јуна 1389. био уторак.

По горњем правилу, може се изнаћи недељни дан неког извесног датума и године само до 15. Октобра 1582. по григоријевом календару. *А по њему, може се изнаћи недељни дан и то не само до 5. Октобра 1582. по јулијевом календару* (1582. кад је установљен грироријев календар, прешло се од 4. Октобра таки на 15. т. ј. у место, да је после 4. следовао 5. Октобар, следовао је таки 15), *но све до данас, а и у будуће све дотле, докле постоји јулијев календар, и докле га се наша црква и народ уздрже.*

Да видимо сад, како се по наведеном у „В. Т.“ другом правилу, може изнаћи недељни дан неког извесног датума и године од 15. Октобра 1582. до данас по григоријевом календару.

По њему се може он изнаћи онако исто, као и до тог доба, само што од броја целих (свршених) година у задатом броју година преступних у њима дана и дана од 1. Јануара до задатог датума задате године, треба у времену између 20. Децембра 1582. и 28. Фебруара 1700., одузети 10 дана; од то доба до Фебруара 1800., 11 дана, а од то доба до данас и све до 1900., 12 дана, и тако добијену своту са 7 поделити. Заостали број означује по напред наведеном недељни дан.

Но ово је у неколико погрешно, јер не треба у времену између 20. Децембра 1582. и 28. Фебруара 1700. одузети 10 дана, но треба их одузети у времену од 15. Октобра 1582. до 1. Јануара 1700.; не треба до 28. Фебруара 1700. до Фебруара 1800, одузети 11 дана, но треба их одузети од 1. Јануара 1700. до 1. Јануара 1800, и не треба до Фебруара 1800., па до данас и све до 1890., одузети 12 дана, но треба их одузети од 1. Јануара 1800. до 1. Јануара 1900.

Осим тога, требало је навести и то, да се при рачуну има узети, као да је и по григоријевом календару и 1700. и 1800 година преступна година, као што је по јулијевом, јер иначе наведено правило не би важило и за године овамо од 1700., и за годину 1700 и 1800.

Да покажем речено примерима.

1.) Који је недељни дан био 12. Јануара 1700 по григоријевом календару?

1699 : 4 = 424
9
19
3

1699
424
12
2135
мање 11
2124 : 7 = 303
24
3 т. ј. *понедељак.*

Да је ово добар рачун, осведочићемо се, ко изнађемо, који је недељни дан био 1. Јануара 1700 по јулијевом календару, који је одговарао 12. ЈН. по григоријевом календару.

1699 : 4 = 424
3

1699
424
1
2124 : 7 = 303
3 т. ј. *понедељак.*

2.) Који је био недељни дан 15. Фебруара 1801. по григоријевом календару?

1800 : 4 = 450
20

1800
450
46
2296
мање 12
2284 : 7 = 326
18
44
2 т. ј. *недеља.*

31 + 15 = 46 дана

15. Фебруар по григоријевом одговарао је 3. Фебруару по јулијевом календару.

1800
450
34
2284 : 7 = 326
2 т. ј. *недеља.*

31 + 3 = 34 дана

Кад би пак узели, да као што по григоријевом календару у 1800. целих (свршених) година нема управо 450 преступних дана, но само 448, јер нити је 1700, нит 1800 по њему преступна година, онда по горњем правилу не би могли изнаћи недељни дан, јер

1800
448
46
2284
мање 12
2272 : 7 = 326
17
42
0 т. ј *петак*, дакле не ваља.

31 + 15 = 46 дана

Тако исто, кад би се држали наведеног у „В. Т.“ правила, да се у времену између 20. Децембра 1582. и 28. Фебруара 1700. и т. д, има од своте, што се има са 7 поделити, одузети 10 дана и т. д.

Узмимо на пример: Који је недељни дан био 14. Фебруара 1700. по григоријевом календару?

1699 : 4 = 424
0

1699
424
45
2168
мање 10
2158 : 7 = 308
58
2 т. ј. *недеља.* Но то није добро.

31 + 14 = 45 дана

14. Фебруару 1700., по григоријевом календару, одговарао је 3. Фебруар по јулијевом и по томе

1699
424
34
2157 : 7 = 308
1 т. ј. *субота.* А то је добро.

31 + 3 = 34 дана

Кад се дакле од горње своте 2168 одузме 11, као што треба одузети по правилу, што сам га ја поправио, а не 10, као што се наводи погрешно у наведеном правилу у „В. Т.“, онда излази добро.

Има осим наведеног овде правила и других правила, по којима се може изнаћи недељни дан извесног датума и године. Но од овде наведеног ја лакшег и бржег, а уз то и поузданог правила до сад нисам нашао, те сам га за то овде и навео.

А што сам био у стању овде навести поменуто правило, за то сам захвалан моме пријатељу г. Сави, уреднику „Глас Истине“, који ми је речени 113. бр. „В. Т.“ послао и на речена правила упозорио. Хвала му!

У Земуну 1890. ***Димитрије Руварац.***

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Од норвешког песника *Бјернстјерна Бјерисона*, који се на неко време настанио у Копенхагену изашла је у Кристијанији нова брошира. „О неутралности“. Он је тога навора да ће принцип мира бити главно питање будућности. На место крвавих бојева мораће по његовом мишљењу доћи пресуде арбитара а садашње време он сматра, као нарочито згодно, да се та мисао изведе. Своје оптимистичне наде оснива Бјерисон на факту, што ће северо — и јужноамеричке државе од 1 маја 1891. све распре и зађевице решавати таквим пресудама,

= Кнежевић Фрањо Јосиф Батенбершки, брат првога кнеза бугарскога, написао је на основу сопствених посматрања и званичних извора броширу о *економском развитку Бугарске од 1879. до данас.* Књига та, која је приказана брату пишчеву, рађена је као што критика вели, марљиво, те је красан прилог све то бујнијој књижевности бугарској, јер даје поучан преглед о раду бугарскога народа.

БЕЛЕШКЕ.

(Хенрик Шјенкјевић), славни пољски писац, спрема се на пут у источну Африку, где је наумио да напише нов повећи роман из живота африканских робова.

(Нови чланови југославенске академије у Загребу.) Недавно је имала југославевска академија у Загребу своју годишњу главну скупштину, на којој су изабрани ови нови чланови: За *почаснога* члана *Иван К. Роси*, професор и управитељ папиног музеја у Риму; за *праве* чланове: дописујући чланови *др. Томо Марешић, Блаж Лорковић* и *др. Коста кнез Војновић;* за *дописујуће* чланове у разреду филологичко-хисторичком *др. Миливој Шрепел*, свеучилишни професор у Загребу, *Никифор Дучић*, архимандрит и председник српскога ученог друштва у Београду; *Федор Ивановић Успенски*, професор на свеучилишту у Одеси; *Тимотеј Флорински*, професор свеучилишни у Кијеву; *Адолф Павински*, професор на свеучилишту у Варшави и *Евсевије Ферменџин*, фрањевац у Риму. За дописујуће чланове у разреду математично-природословном: *др. Емил Вајр*, професор на свеучилишту у Бечу; *Дим. Нешић*, професор на вел школи у Београду и *Ђорђе Златарски*, начелник геолошкога завода у Софији.

(Споменик Добровском.) Чланови парискога друштва „Добровски“ одлучили су да великом научењаку подигну у Прагу споменик. Модел споменика биће изложен на идућој јубиларној изложби у Прагу године 1891. Још фали нешто мало новца па да се постигне главница за тај споменик. Но то ће родољубити Чеси зацело још покупити. Добровски је сарањен у Брну у Моравској.

(Антоније Дворжак) чувени чешки композиста добио је услед решења Њ. Величанства од философског факултета чешког свеучилишта у Прагу *почасни докторат философије.*

СТАТИСТИКА.

(Богиње.) Немачко државно здравствено звање у шестој свесци својих извештаја доноси статистичке податке, што их је саставио *Ратс* и који су врло поучни, те доносимо из њих овај извод: „За време од године 1885. до 1887. умирало је *годишње* од богиња у Шведској 2 а у Немачкој 5. У обе ове земље постоји приморавање на каламљење богиња. У Енглеској, где постоји приморавање на каламљење, али нема ревакцинације (каламљења по други пут) умрло је за годину дана 53 особе од богиња; у Аустрији, Француској, Италији и Угарској — где не беше натеривања на каламљење — долазе 371, 389, 506 и 1184 смртних случајева од богиња на годину. Дакле у Угарској је највише (1184) на годину умирало. Но баш од споменуте године 1887. постоји и у Угарској приморавање и на каламљење и на ревакцинацију, те ће сад занимљиво бити дознати, шта сад статистика вели, да ли је сад и код нас број смртних случајева од богиња заиста сведен на ону најмању меру.

РАЗНО.

(Бацили). Они сићушни организми, који се тек јако увеличавајућим стаклетом могу да виде и који у човеку изазивају различне болести, спомињу се још и пре 2000 година. У делу Теренција Варона „Rerum rusticarum“ lib. I. и III., које је написано на 30 година пре Христова рођења, стоји међу осталим и ово: „У мочварним крајевима живе невидљиви малени створови, који ваздухом долазе у нос и у уста, а за тим и у човечији организам, где проузрокују тешке болести.“ Зар се ту не мисле „бацили“, који ми данас само са најјачим микроскопом можемо да видимо и који се увлаче у човечије тело и изазивају тешке болести?

(Стари запис). У једном егземплару „Вечитог календара“ Захарије Орфелина нашао је један пријатељ нашега листа на једној празној страници овај запис: Када се крави одузме млеко, онда треба ово радити, да се млеко поврати: треба девет вр'ова зове, девет вр'ова вратича*), девет вр'ова селена, девет вр'ова врбе. То се све помеша у мекиње да крава поједе, па се рекне: „Зово! Зови моје краве млеко! Врбо! Врбни моје краве млеко. Вратичу! Поврати моје краве млеко! Селену! Досели мојој крави млеко! — И сваке младе недеље треба краву кадити.

(Први штампарски послови). Први штампарски радови у Мајнцу беху осим неких покушаја Гутенбергових са азбучним таблицама — ових седам књига, што су их Гутенберг, Фуст и Шефер штампали: 1. велики речник, што је под именом „Католикон“, изишао, и од којега се и сада још неколико примерака налазе у Француској, и којега је штампао Гутенберг са дрвеним таблицама лист по лист. 2.) Једна латинска библија, коју је он године 1450. са Фустом и Шефером заједно израдио, но сад већ саливеним словима од метала. Због великих трошкова при овоме послу изгубио је Гутенберг свију штампарију те су дело тек г. 1462. довршили Фуст и Шефер. 3.) Лепа латинска црквена песмарица или псалтир, 1457. довршен од Фуста и Шефера, али је доцније започета него оне пређашње књиге, те с тога долази овде на ред. Прва књига, на којој је назначено име штампара, место и година. 4.) Тако звани Rationale divinorum officiorum од Диранди-а, 1459. од Фуста и Шефера довршено. 5.) Под именом Clementinae Constitutiones познати део црквеног права, године 1460. 6.) Друго издање великога речника г. 1460. (види 1.) 7.) Део црквенога права, што је познат под именом: Liber jextus Decretalium.

*) Tanacetum vulgare, Rainfarrn. Ур. „Јав.“

НОВЕ КЊИГЕ.

Повртар, написао *Ђорђе Радић*, уредник и издавалац „Домаћина.“ Издање семенарнице Тодора Мраовића. Са многим сликама у слогу. Београд. Парна штампарија Д. Димитријевића — Јеленска ул. 1. 1890. На 16-ни, стр. 35. — Може се добити у књижари Јове Карамата у Земуну. Цена 15 новч.

Божићна песмарица. *Црквене и световне одабране песме, које се поју и певају о Божићу* са додатком **неколико чика-Јовиних божићних песама**. (Са сликама). У Новоме Саду, 1891. Издање и штампа А. Пајевића На 16-ни стр. 31. Цена 10 новч. — Ову књижицу ваља да набави свака кућа, у којој се Божић слави по старом српском и православ[ном] обичају, јер су овде све црквене и друге песме штамп[ане], што су их наши дедови певали у раздраганом свом ср[цу] о овом најрадоснијем празнику нашем.

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 51. У НОВОМ САДУ 23. ДЕЦЕМБРА 1890. **Год. XVII.**

БОЖИЋ.

то, већ је Божић близу . . .
На висинâ и у низу
Чујеш вес'о глас:
„Срећан празник нек је свима! . . .
Сиротима, . . . богатима:
Родио се Спас!“

Не у злату и кадиви,
Не у мекој, финој свили,
Дође к нама Спас.
У *слами* се ено роди,
Да од греха ослободи
Безаконе нас!

Равну љубав *целом* свету,
И најхуђем сирочету,
Донесе нам Спас.
Али данас свуд се чује,
Где се плаче и тугује,
Мукотрпни глас:

„Богаштина срца нема!
Милосрђе шамо дрема,
Не чујеш му глас!
Ваљда мисли: „Рајо бедна;
Рајо гладна; рајо жедна;
Нема теби спас“!

О, коме је Господ дао,
Те за нужду није знао,
Нека чује глас:
Милосрђе, то је илемство!
Благородне душе јемство!
То је срца крас! . . .

Отворите груди хладне!
Сетите се браће гладне,
Нек се шири глас:
Срећан празник нек је свима!! . . .
Сиротима, . . . богатима . . .
Родио се Спас!!

О св. Варвари 1890.

Васа Кротић-Љубисав.

БАДЊИ ДАН.

I.

У господском двору.

ече. . . Кроз густу маглу, која је све у своју сиву копрену замотала, једва се распознаје онај силни свет, што по улицама врви. . . Свакоме се жури. . . Свако, ко има свој дом и у дому жену и дечицу, хити, да што пре стигне у топлу собу, јер студен је велика, а код куће чека домаћица са чељади нестрпељиво на домаћина; . . . та вечерас је у свакоме дому велика радост, право дечије весеље. . . Вечерас је „бадње вече“! . . .

У раскошно намештеној соби богатога господина *Иве* седи око стола цела породица. У зачељу сам г. Ива, гојазна људа са мрким погледима и непријатним изразом у лицу. . . до њега је са десне стране његова кротка и блага домаћица, госпођа *Милева*, а са друге

стране седи лепа, красна *Милица*, ћерка им, нуза брата свога, малог ђака *Војислава* . . .

На столу и у соби не виде се никакве припреме за ово вече. Све је као и обично. . .

Служавка донесе на стб разна јела, али као да нико не имаде велике глади.

Син и ћерка погледаху на своју мајку, ова опет на свога намргођеног супруга. . . Сви ћутаху . . У једаред зачу се са поља умилни глас маленог звонцета и весели жагор дечији. „*Хоћеше ли примиши вершеп?*“ упита глас с поља, а мали *Воја* заједно са својом сејом скочи са столице, и полети к прозору, да виде и унутра зовну мале „вертепаше“. . .

„Не требају нам такве лудорије“! продера се сад г. Ива и не гледећи на молећиве погледе своје благе супруге, и не освртући се на радост своје дечице.

На прву реч очеву вратише се деца к столу, а ни једно не смеде своје мисли и жеље изустити. . . Знали су они добро, каква је тврда срца њихов родитељ; шта ли је пута сирота мајка оплакала, кад је он суровим речима забранио ову или ону игру дечију. . .

„Али за Бога“! промуца сад гђа *Милева*, „за што си данас опет тако зле воље?. . . Па баш данас, кад се у свакој кући весели и пева, наша деца не смеју ни са прозора гледати, како се друга младеж по сокацима весели, и другима весеље чини. . .

„„Па би ваљда и ти желила, да твоја деца онако живе, као они мали грабанцијаши, што са њиховим вертепом не даду свету мира““?! — Промрмља на то *г. Ива.* —

„„Ја мислим, да сам ти већ доста пута јасно и разговетно доказао, да у свима тима беспослицама, тима старинским обичајима, нема никаква смисла, и да данашњи свет није више онај, који је пре сто година био““. . .

„Знам ја, куда ти циљаш,“ — одговориће му мирним гласом Милева, — „али ако сам до сада ћутала, трпила и сносила, више не могу. Данас ти морам отворено рећи, да немаш право, што ми сваком приликом пребацујеш моје сиромашно порекло, из кога си ме, бајаги, ти истргао, и у твоје богате дворе увео Док сам била сирота, бар сам знала, кад нам благи дани дођу, те сам са осталим светом славила и хвалила овакав редак празник, као што је данашњи, а никада ни помишљала нисам: да ће моја деца *жељна* бити свега и свачега, што њиховој млађаној души годи и прија, што им срце облагорођује и уздиже, што им . .“

„„Зар баш данас придику да слушам““? На то ће г. Ива. — „„Та кад већ кажеш, да је данас велики празник, зашто се и не владаш по њему? Ено ти књига, гласовира, карата; забаве и сувише! ! . . Зар баш мора бити све онако, како се у *сиромашним домовима* проводи? Сама велиш, да сам те из сиротиње подигао па за то и хоћу, да се у данашњем твоме положају умеш и наћи и да ми децу тако васпиташ, како се моме имању и моме имену приличи. . . Остави ти те „обичаје“ за оне, који не могу друкчије живети, него што су им стари њихови живили, нами нису нужне те безпослице са „сламом,“ „бадњаком“, — „полажеником“ и шта ти ја знам . . . Ја, кад се добро наситим и напијем знам да је *празник*, да ми је онда свеједно, био то „*бадњи дан*“ или „*велики пешак*““. . .

Бедна гђа *Милева* дуго се трудила, да окрене свога мужа на друге мисли. . .

Он је остао при своме. . . Са презрењем говорио је о старим, лепим, српским обичајима, — али за то се ваљда једино из његове куће и чуо уздисај, плач и јецање, дочим се у свима другим домовима славило и веселило, шалило и певало, играло и ликовало. . . .

Вреди ли богаство, кад нема — задовољства?. . . „Није благо ни сребро ни злашо“!. . .

II.

У занатлијској кући.

Вече. . . . Зима стегла . . . Снег сипа као из рукава. . . Под ногама све шкрипуће. . . . По дућанима отворени и још се свет тиска. . . Пазари се. . . Па онда сваки жури својој милој кућици. . . Та ово је *бадње вече*... Код куће чека мајка са ситном дечицом. . . .

Мајстор *Коста*, омален али живахан човек, са благим осмехом на зарумењелом се лицу, журл из свога дућана, да што пре домакне у округ својих милих. . . .

. . . „*Ево оца! Ево оца*“! . . . чује весео усклик његове дечице и већ му се в старији син *Васа* успео вештачки на ру обгрлио му врат, па га љуби . . . љуби. Млађи син *Сава* ухватио оца за кецељу, га тако к себи вуче дочим најмањи, *Ада* трчка час с десне час с леве стране, д

јући пресретнога родитеља за капут или кецељу . . Ушав у собу, спусти мајстор *Коста* свога „престолонаследника“ на земљу, да види. где му је верна супруга, његова добра сапутница *Јуца*. . . .

„Где си, тата“? упитаће га она са слатким осмејком, — „не могу да се деци наодговарам“!

„„Па ево ме ево, мила женице,““ на то ће јој сретни супруг одговорити. „„А сад преправи што треба, па да у име Божије отпочнемо““! . . . .

После кратке почивке куцка неко на вратима. . . Мајка *Јуца* са сва три мила сина стоји на сред собе, држећи у рукама тањир са житом и кукурузом. . . .

„Слободно улази“! рећи ће она, а синови са својим детињим гласовима потврђују: „слободно, слободно“! . . . .

На вратима се указа мајстор *Коста*, држећи у обема рукама велики завежљај *мирисаве сламе*. . . .

„*Шта носиш*“? упита ће га домаћица.

„„*Носим Божји благослов, мир и љубав у кућу!*“ на то ће свечаним гласом домаћин И док је он једном руком обгрлио своју милу женицу, и слатко се с њоме изљубио, а она из тањира на њега просула оно жито и онај кукуруз, дотле су дечица разграбила ону сламу, па је по свој соби уз цику и дреку разнела. . . .

Исти тај поздрав понавља и код „*бадњака*,“ кога онда „домаћин својеручно“ вргне у пећ, наредивши шегрту Стевану, да не сме до зоре ватре нестати, ако мисли, леп „алдумаш“ заслужити. . .

Кад је ово обављено, онда се „астал поставља“. . . Најпре се и по њему рашири мало сламе, па га онда мајка *Јуца* застре снежнобелим чаршавом, који се оба божићна дана *не сме* мењати. . . Сад се намешта по столу редом: најпре *божићни колач*, код кога је вредна домаћица показала своју вештину, јер га је окитила босиљком и разноврсним „амблемима“ чужевљева заната. . . Ту су и „*тице*“ (да занат полети) ту је и „*шило*,“ и „*нож*“ и све и сва. . . Све је то ваљана мајка од теста замесила, па по колачу поредала, те га је милина видети. . . Домаћин опет донесе из неке старе дубоке кесурине златних и сребрних *новаца* те и он са своје стране колач окити, како већ боље уме. . . Наравно, да су при томе важном послу синови им од велике помоћи, и од трчкарања већ се ено заморили. . . .

На столу не сме фалити нуз *божићну свећу ни — лончић са медом*, ни *чен бела лука*, ни *шљиве*, ни *ораси*. . . Све је то тако мајстор Коста од својих старих научио, па и на своју децу пренео. . . .

Још они сви у великом послу, а на пољу се зачу весео дечји жагор, глас малог звонцета и умиљата божићна песма:

„*Рождество твоје, Христе Боже наш*“. . . . а већ су врата широм отворена, да пусте унутра оне „велеможне цареве и краљеве,“ које је звезда управо у Витлејем допратила. . . . И ево прво силног *цара Ирода*, трепери му круна од злата и сребра — од папира; а за њим остали „велеможници“ у друштву „*старога Ђуке*“. . . .

„*Од куда пришли јесте, ви трије цари*“?. . . ослови *Ирод* громким гласом његове пратиоце, и пре него што ће први од њих одвратити:

„*Аз јесам цар Валтезар*“ . . . мали *Адамек* страшљиво загњури главу у крило мајчино, бојећи се „*онога, са оном великом белом брадом*“. . . А то тек беше добра душица, која никоме зла не мисли, већ ако не оним *шункама* и *кобасицама*, које у пролазу кроз кујне домашити може. . . .

„*Ја сам стари Ђука,*
хм, хм, биће вама свима око куће трка!. . .

Започе сад он своју „орацију,“ да се чак и страшљиви *Адамек* грохотом насмејати морао. . . Међу тим је у „вертепу“ победио анђео ђавола, . . . још једну песму:

„*Вси јазици восплешчите руками*“ . . . стари Ђука покупи дарове, што му пружише, и — наста за часак мали мир у соби. . .

Време дође вечери. . . . Сретни отац намести своје синове и своје „млађе,“ те рече мајци Јуци, да вечеру носи. . . .

. . . За столом најпре се са 4 ораха прекрсти соба у накрст, па тек онда прионе за посна јела, која газдарица *Јуца* изврсно зготовити уме. . . Нарочито „*пребранац пасуљ*,“ то је ремек-јело из њених вештачких руку. . . За столом су и калфе и деца, те се ту ћерета шали и весели. . . Мајка Јуца тек у једаред стане на сред собе, па учини: *Пију-пију-кво кво-кво-кво!* а синови се обесе њој о хаљине, па уз писку, цику и дреку повлаче сретну матер на сламу, док и отац у помоћ не дође. . . .

„Сад ћемо се играти: *ил' тако ил' лио!*“

*

рећи ће отац, и већ је мати расподелила ораxe, да се сви могу забављати.

Колико ораха имам у руци? Лио или тако"? пита отац најстаријега свога сина. . . Овај дуго „штудирао," па ће тек важним лицем рећи: *тако!*. . . И већ је шаљивчина бабо испустио из шаке један орах, да би син збиља погодио, колико је ораха у руци било. . .

Тако то траје до близу пола ноћи. . . Деци се не спава, али сутра ваља рано уранити, па са оцем *на јутрење* ићи. . . Треба се дакле мало и одморити. . .

И ено сва кућа пуна блаженства спава, одмара се и крепи за сутрашњи благи дан: Христова рождества!. . . Да сретна дома!!. . .

III.

Без оца и мајке.

Вече. . . Хладан ветар душе. . . Магла се густа спустила. . . Дућани су већ позатварани. . . Ко је што купити хтео, пожурио се, да из ове непријатне маглуштине дочепа се свога дома, топле пећи, и добре вечере. . . Данас је велико благовање у свакој кући, нарочито где има доста дечице. . . Та једном речи: данас је *бадње вече!*. . . .

Кроз опустеле сокаке јури ветар као помаман, гонећи пред собом сиву маглу и растерујући је за који час!. . . У овејаном оделу, заогрнута у стару, црну мараму, корачала једна девојана кроз улицу. . . . Час по час застане, загледа се у осветљене прозоре облишњих домова. . . Провири на за мрзла окна, па кад чује изнутра весео жагор, песму и весеље, а она се тек мало јаче увије у своју мараму и брзим корацима одмакне се одатле. . . .

Зар ово јадно створење нема свога дома? . . . Зар нема оца и мајке, и миле браће? . . . Зар нема топле собице, да се у њој загреје? . . . Ништа од свега тога! . . . Сироче, у пуном смислу речи: сироче!. . . .

Ено је, где дрхћући од зиме дође до на крај вароши. Пут, којим се даље упутила, води — *гробљу*. . . У ово зимње, ноћно доба, када се сваки живи радује и весели, зар само њу жеља гони, да се на гробу изјада и исплаче?!. . . Крстови се беле и светлуцају; гробови су снежним велом покривени, и на такав један гроб, са маленим дрвеним крстићем, паде уморна сиротица ова, грлећи оберучке мали крстић, и не марећи, што јој и онако слеђени прстићи још већма се укочише. . . .

„Мајко! Мила мајко моја"! — Зајеца бедно девојче, а поток врелих суза спусти јој се нуз ледене образчиће. . . . „Што ме остави, мајко мила!? На *коме* ме остави!!?. . . За што не поведе твоју јадну *Милку* са собом на онај *бољи* свет?!. . . Та знала си, мила мајко моја, како је онак, како је рђав *овај* свет, у коме ме ти остави!. . . Од када ми ти оде, мајко, још не имадох сретна часа. . . Улизице и ниткови нудише ми живот пун усладе и небриге, али . . . драга мајко!. . Ти си твоју *Милку* увек учила, да *чува образ и поштење своје*. . . А они, мила мајко . . . . Они хтедоше, *да окаљам светло име твоје*. . . Проклет нека је овај свет, мајко!! . . . Та у њему нема племенитих душа, јер где год сам се показала, свуда сам наилазила на гадне карактере, на себичне створове, на људе без срца и душе. . . Данас је *бадњи дан*, мајко!. . . О, како сам сретне дане проводила док си ти уз мене била. . . Па мој добри бабо. . . Па мили братац. . . . Данас више *никога нема* од мојих милих. . . . Па куда ћу ја јадна, мајко? . . . . Прими ме к теби, добра мајчице моја! . . . . ох, прими ме к теби, да ми се јадна душа моја смири . . . Та ја сам ти тако несрећна, мајко, да већ нема несрећнијег створа на овоме Божјем свету! . . . Мајко! . . . мила моја мајко! . . . Чујеш ли твоју бедну *Милку"?*

. . . .

Ветар незграпно духну и однесе са главе девојачке црну мараму. . . Осу се плава, свилена косица преко дрхтавих рамена. . . Дивне очице препуне су суза. . . Бледи образчићи орошени су њима. . . Груди се болно надимају. . . Тело грозничаво дрхће и стрепи. . . Бледо девојче у снегу клечи. . . Још грли рукама мали крстић . . Још и плаче. — — — —

Јутрења звона пробудише побожни род; само на гробу миле мајке своје с[illegible] јадно сироче вечитим сном. . . .

13. Дец. 1890.

Васа Крстић-Љуб[illegible]

НА БОЖИЋ.

— УСПОМЕНА НА СИНА ЈЕДИНЦА. —

Свачије око сада
Рајским се сјајем блиста,
Радосно чека свако
Рођење спаса Христа.

Стигло је бадње вече,
Кандила свуд се пале —
Како се мило смеше
Сестрице твоје мале!

Слама се већ унаша,
Вечеру мајка спрема,
Седамо сви по реду —
Ал' тебе, сине, нема . . .

Божићу први, тешки
И јади наши вељи,
Добри мој сине Стево,
Голубе мајчин бели!

Мајци и оцу твоме
Суморна лица бледе —
А сеје твоје стале,
Па једна другу гледе...

Осмеха њиног неста,
Заменуше га сузе —
На брата мисле свога
Што им га бога узе!

Сентомаш 1890.

Ђура Страјић.

БОЖИЋНИ ДАР.

Збило се то године 18 . . , у вароши К Био је диван зимски дан. Нападао снег на суву земљу на све шкрипи под ногама, као да му није право, што га газимо. Но пред вече се изведри и изађе пун месец а звезде све трепећу по плавом небу Ваљда за то, што нам се то вече Спаситељ наш родио, па у знак радости се и небо у свечано плаво руво обукло, да поздрави заједно са људима новорођеног сина Божијег. На улицама мир, мислио би човек да је варош изумрла, да нема светлости, која кроз прозоре продире, те нам казује да ту живе људи. Само што су данас сви у породичном кругу скупљени и заједно славе бадње вече; те су данас крчме и каване празне, та и највећи бекрија седи на тај дан код куће, код своје породице, ако је пак нема, код пријатеља својих.

У двокатној једној кући на главној пијаци, на спрату, у трапезарији седи породица, о којој ћу сада да Вам причам.

Беше то лепа велика соба, украшена дивним сликама, а најлепша међу њима је била икона домаћег свечара, пред којом је сребрно кандило горело. Цео намештај је био господски, леп, укусан, видило се да су људи имућни, али што је на Србина најбољи утисак учинило, видело се да је права српска кућа. На столу, који стајаше у сред собе, беше сасвим нов бео простирач, у сред стола паскура а у њој богатица, украшена позлаћеним орасима и јабукама.

Било је ту и сувих шљива, лешњикова, жита, па наравно и меда је морало бити, све по старом српском обичају. Патос беше посут сламом, у спомен да се на данашњи дан Христос у јаслах на слами родио.

Породица беше скупљена око стола, у прочељу сед старац, прави тип српског домаћина, а до њега домаћица, такођер већ доста у годинах. Пријатно је било гледати то двоје старих, како умиљатим погледом прате своју децу, који су око њих седели. Био је ту прво најстарији син Иван, њин љубимац Та кад се он родио, обоје су још млади и на врхунцу своје среће били. Била је ту и снаха њихова, весела млада женица Иванова, која је помоћу свог младог шогора, момка од својих двадесет година, старе развесељавала. Но данас је млада госпа нешто суморна. Како то? Та она је сретна, муж је воле, с њим врло добро живи, а људи су имућни, нема те жеље, која јој се не би могла испунити. Зашто се онда млада женица, тако замислила? Ја ћу да Вам откријем тајну. Мисли су њене данас код новорођеног сина мајке Божије И она би желила, да има сина; то је једно још, за чим тежи, да јој срећа потпуна буде. Та она би га љубила и неговала и у православној вери поучавала. Научила би га народ свој љубити и да бу-

де добар Србин као отац што му је. И стари би једва дочекали унука, али Бог никако њихову жељу да испуни, а већ има неколико година како се млади узели.

Отпоји се Рождество, за тим домаћин ускликне: „Слава оцу и сину, а сви у кору му одговоре: и нињe и присно и во вјеки вјеков, амин.“ Па онда се отпоји „Дјева днес,“ све то са највећом побожношћу. Ето сад домаћица донесе вареник, који на бадњи дан не сме фалити, па пребранца, ајвара и резанце са орасима. Та то је у целом српству јеловник за бадње вече.

Седило се још за вечером а долазе губе и цареви. Сваки Србин ће знати, шта је то. Сељаци, који приказују пастире, како иду, на глас да се Христос родио, да му се поклоне и даре принесу, то су губе; а школска деца обично приказују цареве, три краља, који такође Христу даре приносе а звезда им пут казује.

Прође и тај призор а друштво се стаде забављати божићном игром лијо или тако.

Било је ту смеја и жива разговора, кад у једаннут стара куварица, која већ око тридесет година служи у породици, са сузним очима у собу ступи.

„Шта је, Като?“ запита ју забринуто домаћица.

„Опростите, милостива, што сам се усудила незвана да уђем, али код столара, који у авлији станује, десила се грдна несрећа. Помислите само, јуче му је жена сина родила, а данас је сиротица умрла, баш на бадњи дан, а још има седморо деце, осим тог новорођеног.“

На цело друштво су речи старе Кате велики утисак учиниле, али највећма беше узбуђена млада женица.

„Иване!“ рече она мужу: „помисли, каква је то велика несрећа за тог сиротог човека, са толиком децом остати без жене, а особито то новорођено дете, то мора пропасти без неге. Узмимо то дете под своје, ми смо богати, а немамо деце, учинићемо тиме Богу угодно дело.“

„Али, Вера,“ приметиће мати, „ако и ти још узимаш деце, шта ћеш онда?“

„Мила мати.“ одговори јој млада, „ја ћу се врло радовати, ако ми Бог ту срећу поклони али за то сироче ће још увек места бити, ваљда ће се пре наша молба испунити, ако то добро дело учинимо. Хајдемо да сиротог столара утешимо!“

Сви пристану на жељу Верину, млади се обукоше и одоше у сиротињски стан столарев.

У соби гори жижак, на постељи лежи мртва жена, и око ње скупљено седморо сирочади, сви плачу и за матером запевају, Столар, човек средњег доба, клечи пред мртвом женом, новорођено дете у наручју.

Кад зачу, да се врата отварају, чисто се уплашено окрете. Та кад је човек у тузи, од свачег преза, као да се још какве несреће боји. Млада жена пређе столару, и умири га овим речма: „Мајсторе, ми смо дошли, ако је могуће тугу да Вам олакшамо; ја сам вољна то сироче, које и не зна за матер, к мени узети и као своје дете одранити. Можете бити уверени, да ће детету добро бити и да га лепа будућност чека. И ево вам мало новаца, да вашој жени пристојан укоп наредите.“

Столар паде пред Вером на колена, и са сузним очима јој рече: „Хвала Вама и Богу, који Вас је мени послао. Истина, жао ми је, да се растанем од мог мезимчета, али знам да је за његово добро.“

И још једном пољуби дете, прекрсти га и преда младом пару, који га прими као божићни дар који им је бог послао.

* * *

Као што сам дознала, добро дело, које су млади учинили, није остало ненаграђено. јер идуће године на бадњи дан, љуљала је млада женица већ своје рођено чедо у колевци.

И. Д—ва.

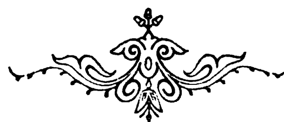

НА БАДЊИ ДАН.

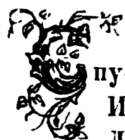
Спустио се анђео мира
И љубави са висина,
Да навести човечанству
Дан рођења божјег сина.
Добро срце анђеоско
Разне даре носи нама
Рад сећања на рођење
Спаситеља у јаслама.
Са веселим срцем њега
Данас к себи свако прима,
Данас нема мржње, злобе;
Љубав влада међ људима.
Куд се анђео мира сврати,
Свуд се свете песме оре,
На божићњем зелен дрвцу
У славу му свеће горе.
У кућици једној само
Нит се пева нит весели,
Нит су свеће запаљене
На божићној зелен-јели.
Ту болесник тежак лежи,
Са душом се јадник бори.
У кућици туга влада;
Један жижак само гори.
Анђео мира и љубави
И њему ће данас доћи,
Да донесе болном лека,
Да му склопи трудне очи.

Беч 1890. **Стеван Ненадовић-Винковчанин.**

СЛЕПА.

ПРИЧА СА ЈУЖНЕ МОРАВЕ

од Г ПРАЈЗОВЕ.

(Свршетак.)

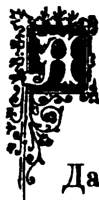
„Што се дереш?“ Зачуђено гледао је на њу газда

„Тато, одите брзо, не знам шта је Дади, хладна је а не говори!“

Он потрчи у собу, а како спази материно укочено лице, стаде плакати. „Јух умрла је, јух мртва је, јао тешко мени!“ На његов лелек скупила се цела кућа. Петру нико ни гледао није. Стајала је узверена и укочена, бледа а главу је окренула на ту страну, од куда је ларму чула Трчи снаха и запева: „ој, што нам умре тако брзо, а ни света тела примила ниси!“

„Већ је свему крај“ рече син а глас му се тресао од плача, „та била је сиротица ономад на светом причешћу, а она и онако ни муву увредила није, само жао ми је што се ни опростили нисмо, ни бар да нас је благословила!“ Газдарица отворила прозор те наређује слузи:

„Трчи фришко звонару да је огласе; — а ти, Павле, утеши се“ — рече мужу — „а бога ти како ћемо са погребом?

„Идем сам попи, а после ћу у вароши да јој купим сандук.“

„Купи црн, са намаланим крстом као што се старој жени кипира. Само немој са златом ишаран, тај би био скуп.“

„Једну мање“ обрецне се муж на њу, јер он је био нагао и напрасит, зато га се жена и бојала Стаде жмиркати, јер ако још једну рекне, биће зло!

„Гле како је лепа“ рече снаха, као да мало мужа ублажи, „баш канда спава; таква је смрт најлепша.“

„Она се кукавица доста за живота набринула, зато и оћу да је лепо саранимо.“

„Јел Павле, а што ћемо са тим њеним новцима, та валда знаш да имаде сто воринти сребра!“

„Даћемо их Петри уписати, као што је то мати желила.“

„А нећемо-ли се за девером и заовом судити?“

„И брат и сестра су често чули кад је говорила: те новце дајте том слепом сирочету! — Баш би вредило судити се због тог.“

„Богме, и онако ћемо ми сами цео погреб платити, као и покојног тате“ рече газдарица са резигнацијом.

„Знаду они то и без тебе, кад сам ја и кућу и земљу примио, треба и трошак да носим.“

Жена уздане из дубине душе, ал не за свекрвом; већ је мислила да је та сермија њена; она је донела 4 хиљаде форината и пуна кола дарова А муж исплати брата и сестру са 15 стотина, родитеље је толике го-

године рано и сахранио, дакле шта је он баш много са земљом добио? — Сад дотрчи Бета.

„Дадине дукате око врата дајте мени, да и ја имам спомен“ Она је била иста на матер, зато ју је мати и највећма волела, говорећи да је на њу вредна. Петра се трже из своје укочености.

„Ја нећу новце, мени ништ не треба!“ јаукала је те оде мртвацу, зграби је за руке и стаде је свом силом дизати. „Пробуди се, Дадо, пробуди се!“ тај призор беше грозан.

„Та јеси ли ти полудила?“ тужно је кара отац.

„Одведи је, Бето, у собу и ухвати јој ту црну мачку што се с њоме радо мази, нека се мало утеши. Сва је сиротица престрављена, а како да не? кад је сама саморана са мртвацем целу ноћ провела, та и ја матора бих се бојала!“

„Ја нећу да идем, ја нећу да идем, она се мора пробудити“ говорила је девојка јогунасто, а израз лица јој био сасвим измењен.

„Одведи је куми Шлезаковој, и моли да о њој води бригу“ заповеди отац пун сажаљења „а ти, Петрушо, не греши богу у својој тузи и не чини мајци — која је сад пред престолом божијим — туге и жалости.“ Девојче ућута и даде се послушно одвести.

„Ево сам ти, Петро, донела свечане аљине и Бетине старе ципеле“ рече кума Шлезакова улазећи у собу; обуци се; мораш ићи на погреб да испратиш мајку.“

„Да испратим, а куда“? запита девојка, која је цела два дана једнако замишљено ћутала.

„Боже куда? на гробље, на вечан мир и покој.“

„А зар ће и њу закопати у гробље?“

„О иди, иди, сиротице с тобом је тешко диванити, била си увек тако разумна и весела, а сад као да си с ума сишла. Но што јест, јест, Дада ће ти свугде фалити. — Ал божија воља — а помоћи нема! Ајде обуци се. Укоп ће бити здраво леп. Два попа, учитељи па и музика. А време је не може лепше бити!“

Петра се стаде послушно облачити, сваку је сукњу по пасу познала, никад ни једну наналич обукла није. Главу зглади и повеже белу мараму са црним цветовима. Напослетку обује Бетине ципеле. Беху јој врло велике, а за сваким кораком се у штиклама кривише. Но она на сопсвене није била научена, мати јој је пре све набавила, до обуће, јер за те се морао готов новац дати. Код Бете је било друга ствар, та је ишла међу друге и на музику.

Лагано се и кума обуче у црну сукњу и свечан кожух.

„Дакле ајде девојко; у леву руку узми мараму, ако би ти сузе пошле да их утреш, а десном се држи моје руке, само немој да паднеш!“

Али како обиђоше ћошак, а укоп се већ из куће кренуо.

„Јао жалосна, ето смо се задоцнили“ викне кума „а ја јој још хтедох икону у сандук приложити, но сад је крај Него дед стандер овамо код кнезове куће, не приличи се погребу ићи на сусрет.“

Укоп је све ближе долазио са тужним појањем и гласним молитвама Петри стаде срце тући. Није никад на погребу била, јер ју је мати пред светом скривала, али толико је осећала да се све то ради њене Даде дешава. У прсима осећала је горку тугу. Дакле је мајка тек од ње отишла, оставила је онај дан, кад ју је толико будила, остави је, јер ју свемогући к себи позвао, душа јој одлети у рај а тело ће јој сад у земљу закопати.

Познала је црквењаков глас који се гласно отче наш молио и певао вечнаја-памет

Девојче стаде на глас плакати, кума је стисне за руку и доведе је близо сандука, те пођоше даље са погребом

„Помоз-бог — бог добро дао!“ поздрављале се прије са Шлезаковом. а гле Петре нека те бог утеши, девојко!“

Она им није одговарала. Слушала је на очев тих плач, и на материно гласно запевање. „А што си нас опустила, јао туго, јао жалости, па тако брзо, јао за бога и Христа.“

Петра је пажљиво ишла и памтила пут. Дакле овуда се иде за Дадом вечному миру! Кума је узе за руку да не падне преко степеница.

„А куда ми то идемо, кумо?“ рече [illegible] из сна.

„Већ смо на гробу, нег ајде брже [illegible] обиђемо укоп, иначе нећемо код гроба [illegible] шта видити.“

Вукла је сиротицу свом снагом за [illegible] бом, а ова сваки час негде запне.

„Видиш, од ове багреме три корак[illegible]

рака, кад се људи разиђу, довешћу те, да бациш мајки груду, и да рекнеш — лака ти црна земљица.“

Наслони девојку на дрво, а сама оде сасвим близо гроба на најузвишеније место, да јој се од обреда ништа не изгуби.

Поп опет поче читати молитве и настаде жалостан плач и тужно појање. Међу певачима познала је Методов глас. Дакле овде је, барем да он к њој дође, да је за руку узме, одмах би јој одлануло.

Сад стаде домаћин сасвим близо сандука и поче тужним гласом: „Ој мајко рођена, опростите ми ради бога јединог и ради пресвете Матере све што сам вам сагрешио. (У некојим селима јужне Мораве моли породица мртвог за опроштај.)

Петра напре слух, неће ли се Дада одазвати Али само црквењаков једнотворни глас одговори: нека ти бог опрости Тако се изређала цела породица и спустише сандук у раку.

„За бога, девојко, наслони се, пашћеш, каква си бледа, боље се исплачи; гледај све ти усне помодриле, ајде, рано, ајде кући.“ Тако је кума узеде милостиво око паса и доведе је кући и посади у ћошак на клупицу, а премда јој се девојче мирно учини, то оде часком у кујну јер је слутила да ће се печење препалити. У кући је било веома живо, као о сватовима пекло се и кувало а гостију свуда пуно. Сваки час неко уђе у собу по нешто тражећи, ал на згурено девојче нико пажњу обраћао није. Нагло отвори Бета врата те уђе унутра, за њом Метод.

„А што увек бегаш од мене? шапуће момак, „још ћеш се овде ударити. Видиш да је мрак.“

„Није мрак, месец сија“ рече Бета тако раздраганим гласом, каквог Петра на њој никад знала није.

„Кажи ми већ једаред шта ћеш!

„Као канда ти незнаш“ чуо је Петрин напети слух, а премда то беше Методов мио глас, то јој се груди стегну, срце следи слутећи неку нову несрећу.

„Хоћу пре нег што на ту литију пођемо, целом свету на очи, да ми даш реч, знаш да без тебе живити не могу.“ Глас му је дрхтао, узе девојку за руку и поче плакати.

„А што плачеш“? чудила се Бета.

„Тако, валда што је та ваша мајка умрла.“

„Божија воља“ рече Бета мудро, „а била је већ и стара“ — а што се нас тиче“ — промуца стидљиво — „знаш да ће наши радо дозволити.“

Обоје за часак ућуташе, а девојка се баш ни мало није бранила, кад јој војно притиште на уста први пољубац.

„Мој тата не може да те се нахвали, каква ћеш бити вредна домаћица.“

„Још ће ми радња милија бити, него код куће.“

За то признање јој опет мораде пољупцем захвалити.

„Јух како сам се уплашила, овде је нешто лупнуло!“

„Е да, валда је мачка“ умиривао је момак.

„Ја се тако бојим, од кад смо имали мртваца у кући, ја се мртвих страшно бојим.“

„Не знам зашто, наш тата каже да су мртви сами ради да се одмарају, — не бој се кад сам ја код тебе, биће да је мачка, чекај да припалим машину.“

Извади из прслука две жигице и отревши их о рукав стаде на сред собе. Бета се стаде бојажљиво окретати а сад спази Петру и викне љутито:

„Гле, гле, не види али љубопитљива и фалишна је доста. Не одзива се да је ту, само све да чује што је се не тиче. Ајде напоље, Методе!“

Дакле зато се данас Метод за мене и не брине, да иде за Бетом А он је био једини, на кога сам и помишљати смела. И то од кад је Дада мртва, са мном и не говори. А тек се увек самном шалио, ради мене к нами долазио, а сад с Бетом говори као голуб са голубицом. Ох он Бету љуби а са мном се само титрао јер сам ја слепа. Боже, што сам се и родила!“ Таким мислима мучило се младо дете, срце јој од јада пуцало, а зној на челу стајао. — Устаде и журно изађе на улицу бојећи се да је когод не задржи. Сети се на најкраћи пут, који води цркви, ал мораде преко потока; познаде га по лупкању воденице и малом мосту са зиданом обградом Кад је отуда са Дадом у цркву ишла, увек би је стара устрављена за сукњу држала да у воду не падне, а данас се нико за њу ни бринуо није. Гурне ногом о камен, тај се стропошта у воду. „Ох благо том камену“ помисли у себи — „како лако пада, као несретник што лако умире.“ Сад

опет одскочи даље, учинило јој се као да је неко за рукав узео.

„Ко је то?“ викне устрашена.

„Јесил ти то, Дадо?“ Не, не беше то она али тим тајним додиром јој се појавила претећи јој: не огрешуј душу!

Тако је н ка тежња нападе да буде својој мајци наблизо, да јој мете главу у крило, као што је то увек чинила, а бака сувом руком да је по коси глади. Ох како слатко беше то мажење.

„Идем до ње, морам је наћи.“

Трчећи дође на гробље и ухвати за браву, ова беше закључана. Опре се целим телом о врата — ал бадава беше већ су више измучена и уморна. Пипајући по зиду обиђе цело гробље тражећи други какав улаз, — све у залуд — опет стиже на исто место. Врелу главу наслони на стуб и поче тужно плакати.

„Слатка моја мајко, како бих лако могла теби доћи те се свију мука избавити, да то учиним што учини кнежева девојка. Ал ти си ми рекла да не грешим душе, коју је бог и слепима дао, а не знаш да су моје муке веће него тај грех. Кад ниси оцу данас на опроштај одговарала, реци мени штогод, утеши ме, то сам ја, твоја девојка Не срди се на мене где сам мислила на Метода, он је увек био тако добар, ал сад воле Бету, зато ме ти узми к себи, кад више никог немам на свету.“

Али мајка њене тужбе не чује, не одговара, дакле је тек истина што Метод рече, да су мртви сами ради да се одмарају.

А и јесте то најбоље тако лећи те из бећи сву тугу и јад овога света!

У Златноме Прагу 1. новембра 1890.

Ветар је опет почео дувати, пси су у селу лајали. Пође кући, ал у њој беше већ све тихо, врата затворена. Знала је, само да куцне одма бих јој отворили, али није јој се хтело. Била је веома малаксала. Седе на земљу и мете главу на колена. Зацело би тако до ујутра остала, да је из тужних мисли не трже шапат двоје сретних.

То беше за њено рањено срце грозно Бета је испратила свога војна, смеје се, заиграва се сретно са њиме.

Мора се пред њима сакрити, да не кажу да их прислушкује и да је фалишна. Дигне се и поче се руком ватати најближих предмета. Ту је био плот од цигаља, а овде је бунар са дрвеном оградом. Овде ће се сакрити, ту је неће нико тражити јер су је сви од бунара увек терали.

Тако седе на ниску ограду и не знајући каквој опасности је изложена.

„Још један пољуб и добру ноћ“ озва се Методов умиљат глас, Петра се трже и нехотице раширивши руке, изгуби равнотежу те стрмоглав паде у пропаст.

Други дан у јутро дође комшиница да навуче кабо воде, а видећи мртво девојче стаде викати те узбуни сву кућу. Одмах људи донесу двоје мердевине те колар са оцем сиђу и извуку мртво тело.

Матер и Бету одведоше пре у собу да не гледају такову жалост, али око бунара беше света доста. Гледали су на сироту Петру без страха, јер и не изгледаше као утопљеник. На благом јој лицу не беше никаква знака кривице, беше то само несретан случај, а то није грех, који бог не прашта.

Зорна Ховорнова.

ХИПНОТИЗАМ
с особитим обзиром
НА ЊЕГОВ КЛИНИЧНИ И ФОРЕНСИЧНИ ЗНАЧАЈ

од професора дра Хајнриха Оберштајнера у Бечу.

С допуштењем пишчевим, с немачкога превео

Војислав М. Суботић, медицинар у Бечу.

(Свршетак.)

У хистеричним и сродним стањима може се и нај јачи затвор да отклони, било то простом сугестијом, или ма каквим ђоја драстичним срeством; јер и сама вода, сугерисана као „drasticum“ потпуно делује. Овом бих приликом споменуо, да деловање сугестије код хистеричних бива врло често потпомогнуто давањем ма каквог индиферентног сре[illegible] (Французи за то употребљавају најрадије pil[illegible] micae panis.)

Voisin[28] се послужио с хипнотизмом и пр[illegible] дучавању од морфијума. Он би болесницима с[illegible]

[28]) Revue de l' hipnotisme I. pag. 161.

рисао, да у будуће неће осећати, да им је морфиіум потребан. Како је при том са дијетом, не може се видети из малога саопштења о овом предмету.

Сем тога *Voisin*[29]) се занимао и тим, да душевно белесне лечи хипнотизмом, односно сугестијом. Ја пак опомињем на то, да су душевно болесна лица у опште врло неподесна за хипнотисање. Ну највећи број случајева, које је он проматрао, лично их је он обележавао као хистерију, или би они и иначе морали бити обележени као врло блиски хистерији. Тако н. пр. он описује као меланхолију случај 25. годишње жене, која већ од пре 8 година није могла готово ништа да једе; јер је, вели, свака храна дави — и проузрокује јој јаке болове у епигастриіуму. Испало му је било за руком, да је успава одмах при првом огледу и да је наговори, да све, што јој се дā, поједе и да при томе не осећа никаквих болова. За време потоњих „сеђења“ (хипноза), било јој је сугерисано да једе и онда кад је будна. На скоро је болесница оздравила. Ово стање болести треба појмити као хистерично стање, а не као меланхолију.

Право, меланхолично депресивно стање биће само у неким случајевима приступачно лечењу сугестијом. То исто вреди и за већину осталих психоза, у колико нису постале на хистеричној основи. У последњим случајевима пак може бити сугестија и с тога од велике користи, што овако испада за руком, да јогунасте, несносне болеснике, који сваку прилику употребљавају да околне муче, у кратком времену претворимо у послушне, пријатне, благе личности.

Liébault је често лечио сугестијом inkontinentia urinae (на по се nocturnae) код деце и код одраслих. Од 77 случајева, 8 нису испали за руком, а у 56 случајева потпуно су излечена дотична лица, а у 33 случаја болест се није никако повратила, што је доцнијим извештајима потврђено. Он је поступао овако: казао би хипнотисану лицу, да ће у сну осетити нужду мокрења, чим се мокраћна бешика напуни и да ће се тога часа пробудити. По кад кад је одређивао и час, када ваља да се пробуди. Вредно је да се спомене, да се све ово тиче деце. Међу одраслима била је и госпођа од 78 година, која је једним јединим „сеђењем“ — била излечена.

Не могу се овде упуштати у многобројне друге специјалне терапијске примене хипнотизма, што су у новијој литератури саопштене.

Прегледамо ли у кратко наведене методе, да се хипнотизам као лек употреби, и запитамо ли се: које су то болести, код којих би ма на какав успех смели да очекујемо; показаће нам се, да су то готово искључиво функционалне најирозе — на врху хистерија — које овде у обзир долазе. У Француској је чињено највише огледа на пољу хипнотизма, те се тамо и имало највише прилике, да се проуче све оне шкодљивости, које могу да буду у вези са процедуром хипнотисања, на по се ако се чини неразумно и ненаучно. Отуда се баш и распрострла струја, која се све више појачава, да се хипнотизам као лек ограничи не само на хистерију и то њене извесне, пробране случајеве, већ одлучно осуђује и све такве огледе, који се чине ради физиолошког изучавања.

Као год што се не можемо сложити с тим, да хипнотичне процедуре извршују лајици, који ствар не разумеју, било то ради забаве или као преставе пред већом публиком; исто се тако не сме ићи ни тако далеко и забрањивати чак и она испитивања, која врше људи од струке у најозбиљнијој тежњи. Само ако се буде испитивало, моћи ћемо можда један пут добити јаснији поглед на ово још веома мрачно поље

Споменуо бих још, да је већ огледано, да се хипнотизам употреби и за *педагошке* ствари. *Bérillon*[30]) је постакао, да се ово питање расправља, а *Hément*[31]) сматра за срећну идеју, да се у помоћ узму хипнотичне сугестије онде, где педагог не може ништа више да уради. Он ово назива моралном ортопедијом. Једнога дечка, који се јогунасто противио да што учи, и према томе, који је био последњи у разреду, хипнотисао је *Liébault* и сугерисао му је, да у будуће приљежно свршује своје школске радове. Како се вели, за шест недеља постао је најбољи од свих својих школских другова. *Berill n* — ове назоре, које је развијао у Section de Pédag gie de l' Assosiati n franc. pour l' av. de sc. у Нанси-ју (августа 1886.), одмах су после тога напали са много страна. Мислим, да се и потпуно право има, кад се одбацује метода васпитања, која би се таквим помоћним сремствима морала да послужи, а да и не рачунамо, да би у опште ваљало избегавати хипнотисање деце; јер можда на тај начин хвата код њих корена каква нервна болетица.

Биће на своме месту, ако проговоримо коју и о *злим последицама*, које могу да произиђу услед хипнотисања. Оне, као што је већ споменуто, треба да буду знак, да нам на посао ваља ићи са нужном пажњом како у терапији, тако и при физиолошким испитивањима.

Више сам пута приметио, а већ сам и напоменуо, да су по нека врло осетљива лица после

29) Ibid. I. pag. 4.

30) Revue de l' Hypnotisme, I. p. 84.

31) Ibid. pag. 130.

једнога јединог хипнотисања за дуже време (шта више по неколико дана) била са свим клонула, уморна. На кратко, нису се осећала добро. Ако се чине ове процедуре са њима чешће то се може код њих развити и потпуна хистерија, наравно ако су на то само наклоњени. Многе у малом ступњу „нервозне женске,“ којима, како вели *Gille de la Tourette,* ова мала нервозност даје особиту драж, постају на овај начин најлепше углед-слике праве хистерије. Не би било нужно да наводим такве примере.

Особито се лако развија спонтани сомнамбулизам чешћим хипнотисањем, по кад кад једним седењем. Ово потврђује онај случај, што га је *Berillon*[32]) саопштио.

Чак и код лица, код којих су појаве хистерије већ потпуно развијене, могу се поједини или и многи симптоми њихове болести битно погоршати услед неподесне примене хипнотизма Сугестијом непажљиво произведени афекти, нарочито страх, престрашеност и ужас, остављају за собом данима трајно неповољно стање код болесника.

V. Форенсичан значај хипнотизма.

При површном проматрању ствари не би човек веровао, да хипнотизам стоји на тако многоструčан начин у вези са законима, као што је то заиста случај.

Како су ову ствар са свим довољно разјаснили *Liégeois,*[33]) *Ladame*[34]) и др. а на по се *Gille de la Tourette*[35]) у свом толико пута поменутом делу, а како има и много других краћих расправа о овој теми, — то ја држим, да о овоме и не треба много да говорим, јер до сада бар пракса хипнотисања у целој Немачкој и Аустрији није још тако јако распрострта. Бар у колико ја знам, у овим земљама бавио се закон овим предметом само у неколико случајева. С тога и не ћу да се упуштам тако дубоко у ово питање, као што би то по самом предмету могао.

Liégeois мисли, да хипнотизам може да има значаја како у смислу грађанскога, тако и кривичнога права. Ја пак држим, да хипнотизам може имати форенсичнога значаја само на последњем пољу. У примерима, које *Liégeois* позајмљује из праксе грађанскога права, говори се само о томе, како се хипнотизам употребљавао за разбојништво. Према томе ова ствар спада неизоставно пред форум казненога суда.

Liégeois би н. пр. говорио једној хипнотисаној женској: „ви знате, да сам вам позајмио 500 франака, потврдите, да сте ову суму примили.“ — „Али господине, ви ми нисте ништа позајмили“. — „Вара вас памћење, госпођице, јуче на овом месту предао сам вам завијутак са траженом сумом.“ Под утицајем продужене сугестије она се устеже, не поуздана је и напослетку се уверава о истини ове сугерисане јој ствари и пише са свим правилну признаницу на тражену суму, обећавши да је врати извеснога дана.

При писању тестамента, може се чинити злоупотреба на многоструčан начин. Тако н. пр побожним лицима ваљало би само послати Бога, који би имао да изврши жељене заповести, па би их он поуздано и извршио.

Ако би човек хтео да спречи какво венчање, то може да сугерише невести, да на венчању рекне: „немам воље.“ Или би н. пр. човек могао некога да спречи од извршења ма каквога посла, ако му се сугерише немоћ писања, говора, слуха, вида.

У свима овим наведеним примерима образује базис за какав кривичан поступак фактум, који је позајмљен из праксе грађанскога права. Овде долази у проматрање само кривични поступак.

Доказаћу према томе само са неколико речи, како су различне гледишне тачке, са којих се може да проматра форенсична страна хипнотизма.

1.) Да ли је когод *одговоран,* за оно што учини за време хипнозе, без сумње је лако одговорити, да ту нема кривице; јер не само да ту свест већим делом или са свим не руководи радњу, већ се управо овим потпуним немањем властите воље, која је савршено потчињена под туђу вољу, битно и карактерише хипнотично стање.

Већ је споменуто, да не може бити нико други одговоран за извршење post-хипнотичне сугестије до онај, који ју је и сугерисао. Онај, који је сугерисан (који је на нешто наговорен), налази се за време извршења сугестије у не нормалном психичном стању — замена своје воље туђом, главна му је црта, и одговорност се овим потпуно искључује. На против се мора, као што сам споменуо, међу-време између хипнозе, када је некоме нешто сугерисано, па до извршења онога што му је сугерисано, сматрати као нормално.

2). Десило се више пута, да су женске за време хипнозе од хипнотизера *полно злоупотребљаване.* Дешава се, да тако обешчашћене жене дознају за овај акт тек онда, кад се појаве поуздани знаци трудноће. С друге стране дешава се и то, да су хистерична лица тврдила: е су тај начин обешчашћена била. — Пошто су се почеле умножавати оваке било умесне или неум-

[32]) L' Hypnotisme experimental. 1884.

[33]) De la Suggestion hypn. 1884.

[34]) Revue de l' hipnot. I. pag. 10.

[35]) L' hipnotisme 1887.

оптужбе не само у Француској и Енглеској, — умесно је да увек присуствује још једно, треће лице за време хипнотисања. [У осталом ово срество обазривости не би шкодило из неких разлога ни онда кад се мушки хипнотишу].

3). Хипнотисана су лица дакле неодговорна за своје делање. Услед тога може неко згодном приликом да *симулира,* да се преставља као да је у хипнотичном стању, те да под том маском изврши какво разбојничко дело. У већини је случајева лако ући у траг таквој опсени, кад се само узму у обзир напред опширно споменуте особине, које хипнозу као такву карактеришу (анестезија, контрактуре итд).

4.) Услед хипнотисања могу да произиђу разне *хрђаве последице по здравље,* нарочито ако је дотично лице било више пута хипнотисано. С тога се дешава и то, да се таква лица, која су ове последице проузроковала, позивају на одговор. *Charpignon* прича, да је некакав „аматер" на пољу хипнотизма, хипнотисао једнога дечка. Дечак добије грчеве и прележи читаву годину дана болестан. Суд је кривца осудио да плати 1.200 динара казне. — Овамо спада и полицијска забрана јавних хипнотичних продукција (н. пр. *Hansen* у Бечу).

5.) Предлагано је, да и судије употребе хипнотизам, да њиме дознају тајне, да оптуженога наведу да им открије тајну, да све *призна.* И ако се не ћемо на то обзирати, да је овако поступање готово не мање но неморално (моралном тортуром називано је), ипак несмемо заборавити, да изјава хипнотисана лица, дакле неодговорна човека и нема ни најмање законе вредности.

6.) Најзнатнији су и најразличнији на послетку они случајеви, у којима су узрок судара са законима хипнотичне *сугестије.* — Ништа није лакше, него навести какво хипнотисано лице, које је подесно за сугестије, да напише какву сведоџбу, да потпише какву меницу и томе слично. — Лажно сведочанство може се добити ретроактивним сугестијама, као што сам напред потанко описао један такав случај. — Даље испада често за руком (али не увек), да се за време хипнозе сугерише какво разбојништво (н. пр. крађа), које би требало извршити тек доцније у будном стању. — Онако исто, као што се сугестијом може утицати и на мускуле што не подлеже нашој вољи, и као што се даље на овај начин може да убрза менструација; исто се тако сме нагађати, да би могло испасти за руком да се за време хипнозе и „побаци."

Размислимо ли нарочито, колико би се случаје а могло подвести под тачку 2. и 6., то нам се само по себи намеће питање, није ли могуће да неко буде хипнотисан и противу своје властите воље и знања и да онда буде злоупотребљен на један од ових разних начина?

Ова се могућност не може са свим искључити. Мени се ипак чини, да је опасност свакако прилично мала, јер да се једно такво дело изврши, морао би бити веома велики повољан стицај околности. *Liégeois* саветује за то свима оним лицима, која a priori могу да буду лакше хипнотисана од других лица, на по се оним лицима, која се веома лако узбуђују, ако су случајно сама са непознатима н. пр. у купеу железничком, да не гледају дуго и непомично на какву тачку.

Gullerre[36]) зацело нема права, кад вели: да са свим ваља одбацити хипотезу, е неко може бити хипнотисан противу своје властите воље и знања; и кад вели, да је ова хипотеза највише тек доста добра за какву тему, о којој би се могле водити свечане академске дискусије, које се опет не би могле одржати пред строгом научном критиком.

Не морамо се баш хватати за релативно редак пример фасцинација (опсена). У току ове расправе имали смо довољно прилике да проговоримо о дотичним случајевима. Више пута гледао сам да су за неколико секунада дубоким сном успавана нервозна лица, којима је било само просто наређено да гледају у један повољно намештен светао предмет и не знајући ни сами шта се хоће тиме. Ту спада даље и оно, што је већ споменуто, да су нека лица у великом ступњу подесна за сугестије и то нека од њих, која су већ била хипнотисана, а шта више нека опет, која нису никад пре тога била хипнотисана. И ако при томе не смемо да очекујемо оно богаство и разноликост сугестија, које смо нашли у хипнотичном сну, то оне могу ипак бити од форенсичнога значаја. У једном таквом случају може стручњак да дође у врло тежак положај; јер хипнотисања доказом потврђенога није било. У будном стању могу се н. пр. сугерисати различне халуцинације (илузије испадају теже за руком) и услед тога може се дотично лице навести на лажно сведочење, рецимо н. пр. о присутности извеснога лица или о каквом окрвављеном предмету. Ако је на послетку поуздано констатовано, да су ови сугерисани искази лажни; то ће се зацело увек најпре помислити на с намером учињено залагивање суда: превидеће се пак, као што рекосмо, она могућност, која се не да искључити, а то је да су можда сугестије узрок тога лажног исказа.

На ово се надовезују и понека стања, која би се дала довести у род аутосугестија. Чим би се таква стања морала проматрати са форенсичнога

[36]) Magnetisme et Hypnotisme. 1886.

гледишта, била би готово увек проглашена за симулацију. Овде спадају узетости, контрактуре и т. д Оне постају спонтано под утицајем болесног уображења или каквога силног узбуђења, а престају обично тако исто брзо, као што су и постале.

Намера ми је била, да карактеришем у кратким потезима гледиште, до кога је доведена наука о хипнотизму испитивањима последњих година и да отуда изведем закључак, да је за лекара неопходно нужно да се упозна изближе с овим предметом.

Избегао сам при томе, да реферишем о специјалним примерима. Они су истина у стању, да саопштено илуструју а зацело и да нас веома заинтересују, али би сметали мојој намери, да у најмањем обиму изнесем слику хипнотизма Ко би хтео да боље проучи поједина додирнута питања, могао би наћи савета у једном или другом специјалном делу, која су изашла на свет у последње време.

Рад на овоме пољу биће све живљи и већи, јер од изучавања хипнотизма зависи решење многих физиолошких и психолошких питања При изучавању хипнотизма и његових особина наилазимо и наилазићемо и на чудновате ствари, које ће нам изгледати да их не можемо објаснити; али с тога нека нико позване, који се овим испитивањима баве, не спречава у овоме послу. —

ИСТОРИЈА ФИЛОЗОФИЈЕ ОД ДЕКАРТА ДО ДАНАС.

Написао Душан Јанковић.

(Наставак.)

Код организама, која су одарена душом и духом, испуњује то важно место (душе или духа) по једна монада, која заузима неки стални положај к осталим монадама дотичног агрегата; она постаје неким општим средиштем тог агрегата, а остале монаде ступају у одношај тела напрама души, односно духу. Корелат душе и тела тумачи се престабилираном хармонијом монада. Сва мисаона разноличност у животу монада ког агрегата налази свој израз у души и њеном животу, који је увек услед тога пун промена, но те су промене само изрази промена у монадама, премда душа, као монада, није овисна о агрегату монада. Бог је, како Лајбниц учи, тако мудро удесио корелат душе и тела, да се он може сравнити са два сата, која имају тако изврсне механизме да сасвим једнако иду, премда у свези нису, већ је сваки за себе навијен. Ова ипотеза одговара савршености божјој више него ма која друга н. пр. оказионалистична и свакдања, обична Оказионалистична учи да Бог сваки час казало једног сата доводи у склад са казалом другога сата, и обична ипотеза узима да су казала спојена помоћним механизмом тако да се подједнако крећу. Обе наведене ипотезе не одговарају идеји о савршенству божјем.

Најчудноватији положај заузима Бог у свој тој заиста чудној науци Лајбницовој. С једне стране јасно вели да је свака монада самостална васиона, да има своје сопствене законе, да је готово Бог за себе, јер је без почетка и конца (monas parvus in suo genere deus), с друге пак стране мора да призна Бога као законодавца и творца, јер га постулира престабилирана хармонија. Ако се држи супстанцијоналности монада, пада му козмологија и губи се васиона; ако призна Бога, пада му супстанцијалност монада Доследност захтева свакако да Бог падне У тој невољи учи Лајбниц да је Бог прамонада, праузрок свију монада, но ове не постају еманацијом божанства, већ ефулгурацијом т. ј. оне су само реализоване мисли божје, а не делови божје монаде. Како те монаде ефулгурацијом постају, за нас је несхватљиво, па се зато не да ни описати. Свакако је Бог само призвани deus ex machina.

Даље је Бог од преке нужде код стварања душе и духа, јер је иначе непојмљиво, како би монада сама заузела које од тих узвишених места, кад су све монаде садржајно једнаке, а квалитативно се очевидно дају уврстити у сталне категорије, које одговарају квалитету агрегата монадних. Да су пак душа и дух монаде, то је Лајбницу ван сваке сумње, јер ја н. пр сазнајем своју делатност потпуно, дакле имам пуно сазнање; том пу[illegible] сазнању мора одговарати и јединична це[illegible] као носилац сазнања тога. Човек је дакле [illegible] надно биће, а дух му је потпуна монада, [illegible] да је састављен из туђих делова или да[illegible] један део туђег бића, не би никако мо[illegible] доћи до јединичног и пуног сазнања, чиј[illegible] носилац он сам. — Бесмртност душе сл[illegible]

из самог појма монада; и само тело не умире збиља већ само привидно. Кад душа изгуби део монада, која су за одржање агрегата нужне, онда се све монаде разаспу и поврате у оно стање, у ком се налазиле прије своје агрегатне солидарности.

Што се тиче слободе воље код човека, то ју Лајбниц пориче Свака изјава воље, свака наклоност која већ и у страст пређи може, последица је природе човекове; човек је аутомат својих душевних стања, дакле предестиниране природе свог агрегата. Ако нас руководе нејасне идеје, наклоности, са којима нисмо сасвим на чисто какве су природе и које су им последице, велимо да је страст нама овладала; ако нас какве јасне, одређене идеје руководе, чини нам се да смо слободни. Слободан је само Бог, те је свако његово дело actus purus слободан акат његове активне природе, дакле је и свет створио без икаквих мотива, следујући једино спонтаности својој („Mundus est effectus dei voluntarius sed ob rationes, inclinantes,“ Refut de Spin.) Бог је тако слободан да је ограничио код стварања света своју свемоћ па за љубав аутономности монада допустио да саме своју суштину деломично створе, дакле да и свет донекле сам себе створи Но постајање монада ефулгурацијом убеђује нас ипак да је Бог знао какав ће тај свет да буде (јер су монаде реализоване мисли божје). и на темељу тог убеђења можемо рећи да је овај свет, премда се чини да своје властите законе има, премда и поједини агрегати своју иницијативу имају, најбољи од свију светова, што их је Бог створити могао.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= Из Сарајева нам је стигао **„Требевић“**, први српски илустровани календар у Босни и Херцеговини за просту годину 1891.; што га је ур дио *Никола Т. Кашиковић Сарајлија.* Календар је овај заиста врло добро уређен и садржај му се може назвати одабраним. Ту вам је песма Змај-Јовановића, ту сарајевска прича од Мите Живковића, ту савети трговцима и домаћицама, народне приповетке, животопис Симе Милутиновића Сарајлије, Богдана Зимоњића и других врлих Србаља, ту чланак о Ђурђу Кастриотићу Скендербегу, о гајењу дудова, историјска црта о Стјепану Твртку, бану босанском и краљу српском и т. д. Међу именима писаца видимо Змаја Јовановића, Миту Петровића, Ст. Милованова, Игњата И. Димића, М. Ђ Милићевића, Миту Живковића и т. д. И слике су за овакн календар врло згодне, као ликови Симе Милутиновића, Љуб. П. Ненадовића, Змаја Јовановића, Влад. М. Јовановића, Леонтија Радуловића, Петра Дрљаче и оног школског здања у босанском Новом, што је тај родољуб општини поклонио, дра Лазе Лазаревића и др., а иначе су ту слике иконостаса старе сарајевске цркве, казанџилука у Босни, манастира Милешева, Моштанице, св. Тројице, сарајевске нове српске цркве, Сарајева и других, нарочито по босанско-херцеговачку браћу нам важних и занимљивих појава. Врло је важно и добро, што је календар овај донео и шематизам срп. православних општина, школа и учитеља у Босни и Херцеговини, и врло би добро чинили и наши велики календари, кад би доносили бар повремено шематизме и статистику наших крајева, кад се већ нико други не креће, да састави и изда шематизам бачке, будимске и т. д. дијецезе, као што је пре неколико година изишао шематизам за архидијецезу и за горњо-карловачку дијецезу. Цена је овоме календару 50 новч., с поштом 60 новч.

= Из Нишке „Слободе“ прештампан је роман из српског друштвеног живота од Борка Брђанина под натписом **„Заблудели синови“**. Предмет за роман црпан је из живота и цељ му је, да изнесе уочљиве типове и карактере, у свези са догађајима, који сачињавају један део скорашње историје српске државе, са њеним главним епохама и представницима. Као што се у предговору вели, то ће бити роман састављен управо из три, сасвим засебна романа, у којима ће неке и неке личности и неки и неки представници ондашњег доба. у новијим епохама учествовати, било са потчињеном или главном улогом. Први део представља *либерализам* у Србији, други ће изнети *напредњаштво*, а трећи ће представљати владавину *„радикализма“*, но писац би желео, да тај трећи роман никад и не на иш. (ваљда би желео да међу радикалима и не нађе „заблуделих синова“). Овај први део стаје 1 динар.

ЧИТУЉА.

(**† Г. П. Данилевски**) 7. о. м. преминуо је славни руски писац *Глигорије Петровић Данилевски*, који је веома на гласу са својих романа и других књижевних радова, којима се бавио пуних тридесет и пет година. Последњих десетак година писао је многе хисторијске романе, и ти су му разнели име и ван граница Русије. Данилевски је рођен 14. априла 1829. године у Даниловску у харковској губернији, а науке је свршио на петроградском универзитету. Био је неко време и министар просвете. Велика је гласа стекао овим својим радовима: „Бегунци у Новорусији“ и „Бегунци се повратили.“ Иначе су му најзнаменитија дела: „Потемкин на Дунаву“, „Обитељска хроника.“ „Девети вал.“ „Принцеза Тараканова“, „Мировић“. и „Нова места.“ Немци су врло радо преводили његове романе. Писао је иначе чланке етнографске, хисторијско-литерарне, педагошке, па и песме, цртице и у опште писао је врло много. Преводили су га и Французи и Енглези.

РАЗНО.

(Стенографска дописница). У северним државама у Америци беше врло занимљива утакмица, која је имала да реши питање, колико се може написати на једној кореспондентној карти. Награду је добио неки чиновник на жељезници у Ричмонду. Њему је испало за руком, да на једној кореспондентној карти напише 36.784 речи стенографским писмом. Заиста много!

(Катарина II.), царица руска, пошље једном приликом Волтеру кутију од слонове кости, коју је она сама израдила. Ова кутија даде повода Волтеру, да дође на ову смешну мисао: Он се даде поучити од своје нећаке у женском плетиву, те онда пошље царици пар лепих белих чарапа и пропрати тај дар писмом, у којем јој вељаше, да кад њезине лепе руке израђују мушке послове, то он моли њено величанство, да прими ручни рад женски, што га је мушко израдило.

(Стари српски доктори и адвокати). У „Даници“ за 1863. читамо ову белешку, која ће и данас свакога занимати: Као први доктори права у српском роду биће: Матија Марковић из Пеште, који је 6. септ. (н. р.) 1776. у пештанском университету положио докторат. Године 1783. септ. 6. положио је у истом свеучилишту докторат права Павле Марковић. А 26. маја (по р.) 1786. положио је велики *Сава Текелија* докторат из права у Пешти — Као магистри хирургије у пештанском свеучилишту спомињу се: 1772. године Јосиф Марковић; 1785. године Игњат Радић и Јован Влаховић; 1786. године Матија Шимић. — Међу угарским адвокатима спомињу се 1577. године Ђорђе Милетић; 1585. године Стефан Милић Брибирски; 1611. године славни Јован Китонић, director causarum regium, Никола Маленић, Петар Младошевић, Вид. Милић.

(Где је становао у Бечу Бранко Радичевић?). Без сумње је и Бранко мењао станове, као и други ђаци у Бечу, али има једна белешка у српским новинама, од године 1844., где је тога лета Бранко живео. Познато је, да је отац Бранков Теодор (Божидар) Радичевић превео и издао Шилеровог „Вилхелма Тела“. У огласу свом на ту књигу пише Теодор Радичевић („Срп. нар. новине за 1844. бр. 67.) међу осталим и ово: Сваки се дакле домородац и домороткиња на предбројење овога дјела умољава. Предбројити се може франкиратим писмом *у Бечу код мога сина* **Алексије Радичевића,** *слушатеља прве године немецки права*, који се *„auf der Landstrasse, Krügelgasse, Haus Nro 324, ersten Stock, Thüre 5“* налази, и код мене у Темишвару и т. д.

(Последњи Текелија). Један лист српски од г. 1844. доноси овај допис из **Беча**: *Последњи потомак* у роду српском славне *Текелијне породице Петар Текели* од Кевермеша златне натпетице витез, краљевски савјетник и славне чанадске вармеђе врховни жупан, преставио се 19. јулија по наш. у 6 сати у вече у 60-тој години, примивши најпре свето причашћеније. Тјело је упокојеног 1-ог авг. п. рим. у полак 8 сати у вече после торжественог опела у овдашњу православну восточну цркву однешено, а после совршеног други дан торжественог опела у овдашњем гробљу у сопственој костурници црној земљи предано. Лака му црна земља!! *С њиме је незаборављена народу српском Текелијна породица нишчезла!*

(„Божидаревић“) У Павловићевим „Срп. народним новинама“ за 1844. (бр. 62) има једна „јавна благодарност“ Александра Стојачковића Марку Сервијском, чији је он питомац био, те назива у тој „јавној благодарности“ Сервијскога „сјајним заслугама украшеним *Божидаровићем* српским.“ Под звездицом тумачи онда А. Стојачковић, шта значи то „Божидаревић“ и ево како разлаже: *„Драго Теодоровић* (*Божидаревић* по грчком корену) из Трцјеста, био је велики благодјетељ књижества и књижевника народни тако, да признателни писатељи српски речи *„Драгинци“* или *„Божидари“*, *„Божидарци“*, *„Божидаревићи“* т. ј. име или презиме реченог великог народног жертвоприноситеља у место *„мецената“* често употребљавају.

(Шта све људи једу.) У избору ране не руководи човека само разум те је за дивно чудо, шта све људи једу у разним појасевима, поднебљима и земљама. Ескимоси и Камчадили, да би се штитили од зиме, једу масна јела, т. ј. јела, у којима има много угљика, који и машину тела *најбоље греје*. Најрадије једу маст китову као чорбу а лојане су им свеће канда највећа посластица Сирци, Арапи и Мисирци тамане скакавце. Стари Фрижаљи у Малој Азији јели су неке врсте црва а поједина индијанска племена у Америци раде то још и данас. Стари су Грци врло радо јели лавње шапе и камиље ноге а римске набигузице у доба царева имали су на трпезама својим читаве чиније славујских језика. У Африци разни црначки народи ждеру месо змијинско. Калмик из Стражње Азије ждере мишеве, змије, тице грабљивице, лисице, курјаке, све саме животиње, које ми већ због смрада не можемо да подносимо, а за чудо неће месо псеће, мачије и лисичије. У Тонкину једу лавове и тигрове а становници Баши острва не знају за већу посластицу од козјег желудца са потпуним му садржајем. Црнци једу слонове, нојеве, крокодиле и водене коње а Хотентоти у јужној Африци једу мраве и црве. На Ориноку у јужној Америци има индијанских племена, које једу иловачу, пошто је поспу машћу корњачином. Тако се у разним земљама мењају јела, како према потреби и ћуди људској. Свакако се за ћуд мора узети, кад се код нас н. пр. пужеви конаће а у Француској прави од кокица са сирћетом, зејтином и луком салата, која кажу да врло добро прија. Добар апетит!

ИСПРАВЦИ.

У 50. бр. „Јавора“ на стр. 800. I. ступац, ред 23. уместо „парискога“ треба *прашкога*.

На стр. 798., у I. ступцу, ред 18. у место 1. Децембра треба 31.

Наши дужници, који уз овај данашњи број добију опомену да сваки свој дуг плате, нека то учине у најкраћем времену, јер кад знају све остало у „Javoru“ прочитати, нека прочитају и ово, па нека се не чине невешти. Ко прима и чита лист, ваља и да плати. Администрација „Јавора“

„ЈАВОР“ излази сваке недеље на читавом табаку. Рукописи се шаљу уредништву, а претплата „Администрацији „Јавора“ у Нови Сад.“

Цена је листу: на целу год. 5 фор. на по год. 2 фор. 50 нов. на три месеца 1 ф. 25 нов. За стране земље за читаву годину 6 фор. а вр.

Издање и штампа А. Пајевића у Новом Саду.

ЈАВОР

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

УРЕЂУЈЕ:

Др. ИЛИЈА ОГЊАНОВИЋ.

ВЛАСНИК:

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ.

Бр. 52. У НОВОМ САДУ 30. ДЕЦЕМБРА 1890. **Год. XVII.**

ПОШТОВАНИМ ЧИТАОЦИМА „ЈАВОРА."

Још који дан па ће се завршити и ова година, а започети *осамнаеста* година излажењу „Јавора" под овим уредништвом.

Овом приликом нека приме нашу топлу захвалу сви они родољуби српски, који су ово књижевно подузеће претплатом потпомогли и одржали га кроз толике тешке дане и толику мучну борбу, коју је имао — као и сваки српски књижеван лист — да издржи у низу толиких година. А исто тако нека је најтоплија захвала и онима врлим књижевницима српским, који су и ове године, што је на измаку, својим лепим и корисним радовима красили „Јаворове" листове и ево ћемо поименце да набројимо српске писце, чији су списи ове 1890. године излазили у „Јавору": *Аврамовић Сима Ј., проф. Блажек Драгутин, проф. Бранчић Благоје, Брзак Драгомир, ил. Будисављевић Буде, велики жупан, проф. Врховац Рад., Деановић М. Д., проф Димић Игњат, Добројевић Јован, проф. Живановић Јован, Илијћ Војислав, Јанковић Душан, Јовановић Владимир М., др. Јовановић Емил, Јовановић Јован Змај, проф Јовановић Милан А., Кондић Васа, Кончар Симеон М., Костић Марко, Кошутић Радован Крстић Васа, Манојловић Светозар, ц. кр. капетан, Марин Милан, проф. Медић Мојо, Мијатовић Чеда, Миковић Дионисије, Михајловић Ристо, Михајловић Ђорђе, Ненадовић П. Љубомир, Нушић Бранислав Ђ., проф. Обркнежевић Филип, проф. Остојић Тихомир, проф. Пađејски Павле, Петровић Бошко, проф. Петровић Мита, Поповић М. Иван, Радојевић Вељко, Радивојевић Вачић Јован, Рајко* (Никола Манојловић, свештеник), *Рогановић Радоје Црногорац, проф. Ружић Доброслав М, др. Савић Милан, Симићева Милева, Трбић Милутин, свештеник. Тројановић Владимир, Цар Марко, Ђукић А., ц. и к. интендант, Шантић Алекса, Шапчанин П. Милорад, Шимић Милорад,* и још многи други, који су писали под скривеном шифром или каквим псеудонимом.

Између ових преко 50 књижевника српских, који су овогодишњу књигу „Јавора" исписали, наћи ће штовани читалац много уважених имена старих опробаних снага књижевних, а наћи ће међу њима и имена млађих књижевника наших, који својим радовима показују, да су ударили добрим правцем и да ће им се дар временом развити онако, како ће моћи корисно делати на још необрађеноме пољу српске литературе, а „Јавор" ће се увек радовати и поносити, што је он, као и до сада, многог и многог књижевника српског увео и упознао са српском публиком и дао му прилике, да крила своја окуша на овоме културноме пољу.

Свима овим штов. сарадницима нашим од свега срца захваљујемо на красним радовима њиховим, а уједно их и молимо, да и на даље остану пријатељи овоме листу, који ће се трудити, да што боље одговара својој лепој задаћи. Родољубе српске такођер умо-

љавамо, да нам и од селе буду верни и стални помагачи, те да својом претплатом и даље одрже лист овај, како би могао све боље и боље развијати се и напредовати.

Издавач „Јавора“, штампарија А. Пајевића, да би лист овај што више подигла, придобила је за „Јавор“ *два дична српска књижевника* за **сталне унутарње сараднике** листа, а то су г. г. професори

Мита Петровић и Павле Марковић (Адамов),

који ће поред досадањег сталног сарадника г.

Јована Грчића

старати се заједно са уредником листа **др. Илијом Огњановићем**, да „Јавор“ од нове 1891. године процвета новим цветом, оживи новим животом на корист и забаву драгим нашим читаоцима.

ЦЕНА „ЈАВОРУ“ ОСТАЈЕ СТАРА:

За *Аустро-Угарску* (и Босну и Херцеговину)	За све остале земље:
на четврт године 1 ф. 25 н.	на четврт године 1 ф. 50 н.
на по године 2 ф. 50 н.	на по године 3 ф. — „
на читаву годину 5 ф.	на читаву год. 6 ф. — „

Молимо штов. публику да се са новом претплатом изволи пожурити, како не би било прекидања у разашиљању листа.

Уредништво и издавалаштво „Јавора“.

МОЈЕ ПРИЈАТЕЉИЦЕ.

Ја ти имам дивне прије, —
Нико њима раван није! —
Па их волим, љубим, ценим,
Зло и добро с њима делим.
Имам их из целог света;
Многе броје по сто лета,
Но — и младих, лепих имам,
Ал' са сваком се занимам.
Њину мудрост, њино знање,
Њино племенито стање:
Припознаје сваки живи
И сваки се њима диви.
А живит' је с њима лако:
Лепо, ружно, . . . макар како;
Могу на њих да се срдим,
Да их хвалим, да их грдим — —
Оне, брате, увек ћуте
И баш никад се не љуте.
На служби ми вазда стоје,
Па да зовнем било које;
Било дању било ноћу —
Верно ту су, кад год хоћу.
Ал' не само да су верне,
Него још и тако смерне
Да се никад не намећу,
Ако њино друштво нећу.
Ал' кад хоћу: свака ту је!
Преправна је, да ме чује,
Да разбере: што ја велим
И да рекне: што ја желим.
Једна радо приповеда:
Како *сада* свет изгледа,
А другој је опет мило,
Да ми каже: шта је било
Пре Косова; пре Турака;
Пре варварског, кужног мрака.
Она, видиш, лепа сека
Свако вече — једва чека —,
Да ми пева: о љубави
Ил' о српској старој слави.
А ова, да м' шапне, вреба:
Како човек живит' треба,
Па — кад и кад — тек ме сети:
Да ћу морат' и умрети,
Да ми душа не залута
И не сиђе с права пута.
Неке опет само желе:
Да ме шалом развеселе
И — још како оне знају:
Бриге да ми растерају!
Па тако се свака мучи:
Да ме служи, да ме учи —
А шта мислиш, шта за целе
Њине муке оне желе?
Ништа више: нег' за сваку
Мало места — у буџаку —

Мога малог, мирног стана,
Да бораве — кад кад — сана.
Е сад, мила браћо, траж'те,
Нагађајте па ми каж'те:
Ко ли су: те моје прије?
А ако вам лако није
Погодити, драги моји,
А ви паз'те! негде стоји. (Моје књиге.)

Беч, 1890.

Светозар Манојловић, капетан.

У ЛОВУ.

Слика са села.

Био је школски одмор.

Пољски радови већ у велико отпочели.

Рана по њивама дене се већ у крстине; где који већ и увозе.

Дан и ноћ пролазе кроз село натоварени возови. Вољујска кола шкрипе под товарним теретом. Напред иде млада, са вретеном у руци, води волове, а нуз воз ђувегија јој са ајкачом у руци, попуцкује дугачким бичом, па ће тек подвикнути: „ајс жујо, широња ајсо, ајс, ајс!“ а волови се на мах пожуре.

Зором раном чујеш кукурикање петлова

Стоји шкрипа ђерма на бунару, треба марву појити.

Вредне домаћице музу журно краве, јер је говедар већ на шору, пуца швигаром.

Младе пораниле, па журе бунару чикошком, а на раменима им обранице са светлим котловима.

Коњи упрегнути, а чељад поседала на кола, па ће на њиву.

Све то отишло на рад, само стара редуша са дечурлијом остала код куће, да кува ужину раденицима . .

Једног таког летњег дана, месеца августа, после јаке омаре, оправио сам се по ловачки.

Моја два верна сателита, два ловачка пса, пратила су ме у оближње село, моме другу Жарку.

Уз друм, по дрвећу, било је неколико чворака, а по воћњацима и по која грлица. Богиња Дијана беше ми наклоњена, јер сам неколико од тих птица обесио уз торбу ловачку своју.

Био сам близу села мога друга.

Већ су се и звона чула.

Била је баш субота.

Ја у село, а вечерње свршено.

Одем Жарковој кући, а он већ у орнату ловачком, чека на ме.

Обојица се упутимо преко канала, што сече хатаре наших села.

Ишли смо преко њива, поред шарених ливада, на којима су били вредни косачи; из далека одсјајивале су им оштре косе, складно су њима махали и праве откосе за собом остављали.

Лак миомирни поветарац разносио је попевање руковедачица, час радосно, као кад се мили гости дочекују, час опет тужно, као кад се двоје драгих растају. Са песмом се помешало хиљаду разних мириса, од мирисавог пољског цвећа, по пријатном и свежем ваздуху.

Око нас је све весело.

Из зрелог класја пућпуричу препелице; скакавци, пчеле и хиљадама разних инсеката зује и цврче, а све се то слива у лепу хармонију, у велики збор природин.

По која поплашена препелица прне испред нас; по путу и по вратинама скакутала је весела шева; преко поља дао се плашљиви зец; а високо под облацима шестари сури орао, из те грдне висине тражи он оштрим оком плен свој.

Поред мене ишао је Жарко; он је уживао у својој цигарети и забављао се са ловачким псима, а по који пут би ме опоменуо, да се пожуримо, ако мислимо, да што уловимо.

Стигли смо сретно до наше мете.

Седнемо обоје у чун, и за мало па смо кривудали кроз рогоз и трску. Веслали смо и отискивали се моткама, док се не нађосмо на чистини, где ни трске ни рогоза нема.

Такво се место у риту зове језеро или ведрац а и вртлог.

Ведрац је био доста простран; у сред њега густ бокор трске.

Ту се склонимо са нашим чуном; преко њега свежемо трску, да не клима тамо амо. Поседамо на крајеве чуна, а између нас наши верни пратиоци.

Сунце се клонило западу; а то је баш време, када излазе патке и други становници ритски на ведрац, — на чистину.

*

Ниско се сунце спустило над далеке плаве планине. Изгледа час округло, па као да се развлачи, дугуљасто; усијана та кугла сунчана чисто игра и дркће, на тим планинама српским. Сад му ее дољњи крај открњи и све је бивало мање и мање.

Последњи му зраци упрли у воду, па се титрају са позлаћеним талашчићима, узбурканим од тиханог поветарца, што попиркује отуд с бајне Горе Фрушке.

Заишло сунце за брегове.

Далеки се запад зарумenio, па прелази то руменило до по неба, неприметно у небесно већ тавно плаветнило.

Нестаде оног жагора у пољу; хармонијски онај збор умукну; веселе пољске тичице испеваше своје песме; вредни косачи и лепе руковедачице одоше дома, а у дањини губиле се оне меланхоличне и веселе песме

Овде онде светлуцале су се ватре, а око њих поседала несташна пастирчад.

Дим и лака роса спуштала се на земљу.

Лагано се сумрак простире по дањном обзору.

Ја и Жарко смо ћутали.

Над нама су летиле чигре, тице налик на грлице, а врста су галебова.

Као муња би се спустиле над површину водину. а лака крила заквасиле би у мутну бару. Колути талашчића ширили би се и не стајали по пространом ведрацу, равном као огледало, у којем се небо огледало.

У риту тек по који пут запљусне вода, а ми би упрли поглед на ону страну, од куд се шушањ чује.

Тихи поветарац као да је престао, јер читави стубови комараца врзли су се око нас. Срећом те нису дуванције, па су нас на миру остављали.

По који жабац стрмоглавно би се у воду са широког локвања, разастртог око наше заседе као мрежа каква; после неколико тренутака ницале су им и нестајале главе из воде.

Све гушћи мрак се спуштао око нас.

Грдно јато чворака тражило је ноћишта у риту.

Изгледали су као облак; час ређи час опет гушћи и црњи редови. хитро су се таласали над ритом, а крили су дизали шум, као оно кад се из далека чује грмљавина.

На послетку се и они смирили у риту.

По који воз, што је у пољу заостао, шкрипао је уз обалу.

Ваздух је око нас био миран; који пут би само трска зашуштала; испрекидани звуци потмулих клепетуша и ситногласна врулица пратила је тај тршчани шушањ.

Тамо према истоку продирала је кроз густу ситу нека румен.

Испрва нам се чинило, да је то пастирска ватра.

Руменило бивало је све веће и јасније.

Уплашили смо се, да откуд рит не горе.

Како нам је одлануло, кад се преко сите и рогоза указа пун месец са пријатно сетним ликом својим.

На западу се стаде губити она вечерња румен, кад се сунце смирује.

Са далеког истока одсину бледа слика месечева, просипљући сребрне зраке своје по тихомутном ведрацу.

Сад као да оживише становници ритски.

Преко нас би прозвиждила по која страшљива глувара, па ће се далеко у крај ведраца спустити.

Трска, која је све до скора мирно стајала, стаде се лагано и са свију страна кретати. То кретање је расло све већма и већма, а из рита је куљала дивљач на ведрац.

Ми као да смо били нека центрипетална снага, јер сво ритско становништво ишло је, до душе доста лагано, к среди ведраца.

Патке су биле врло опрезне и држале се златне средине, дочим је остала дивљач била слободнијих начела, она је слепо ишла напред.

Али таквог зеља ми не требамо. поред онаког кусног меса пачијег, те смо због тог прилично дуго *очи парили*, чекајући, не би ли каквим средњаком овладале слободније идеје.

Грдан један патак први се одважи, а за њим и остала му дружина, те се почеше приближивати нашем „монитору.“

Били смо на опрезу.

Жарко се хтеде боље наместити, а том приликом се чамац мало зањуња, а око њега шушну трска.

Пачији вођа примети то и брзо стаде узмицати

Али заман, јер ми просусмо већ плоту у најгушће редове пачије

Сиромах вођа, он остави прве своје сл бодњачке кости на бојноме пољу, а пор њега и неколико његових присталица.

Међу пачадијом овлада пански страх,

прнуше сви у вис, ал забадава, достигоше их зрна из наших пушака, и опет их се неколико врати своме вођи.

Први смо нападај сретно сузбили, па се приправљасмо и за други. Али се дивљач сва растркала по риту па се више није показивала.

Пси пренеше мртве и рањене; пљачку смо лепо између себе поделили, а мртве са гледишта санитетског потрпасмо у — торбе.

Међу тим се по риту орила весела „жабља музика.“

Одрешимо чамац, па журно повесламо к обали.

Био је густ мрак око нас.

Месец се сакрио за црне облаке, који су се комешали над нама.

Ми из чамца а хитра светла муња прошара облаке; сва се околица засветли, а рика грома разлегала се и одјекивала по пространом риту, да нам се земља под ногама тресла.

Муња севну још једном.

Висока трска превијала се и шуштала од силног ветра.

Као из кабла стаде киша лити.

Жарко ми хтеде нешто рећи, али и опет севну муња, а још страшнија грмљавина надвика му речи.

Он ми покаже руком према селу, и ја, за тренут само, спазих не далеко од нас колебу, па после нас опет покри густи мрак.

Жарко потрча напред, ја за њим, а наше „санитетско друштво“ касало је уз нас.

Једва нађосмо колебу.

Добри људи одмах нас пустише унутра.

Колеба је била прилично пространа. У среди, над ватром, висио је гвоздењак, а један, од наша два домаћина, био је редуша, јер се врзао око качамака у гвоздењаку. Други домаћин, мало старији, седео је и резао дуван на троногој столици.

У колеби је мирисало на опрљену сланину и на мокру сламу. Ватра се јако пушила, а дим је чисто уједао за очи.

Домаћини нас понудише вечером, а ми их богме нисмо одбили. Качамак и овчији сир баш су нам пријали.

После вечере се пружисмо преко неке велике сурдуме, па тврдо заспимо.

Ујутру је освануо красан летњи дан.

Одосмо од наших гостољубивих домаћина и без збогом и без опроштаја, јер кад смо се пробудили, били смо сами у колеби.

Опростим се и са Жарком, па се вратимо сваки својој кући.

Hg. Jod.

ПОСЛАНИЦА.

— Слободно по њемачком. —

У благу свјетлост неба уздај се, друже, када
Притисну срце твоје терети горког јада;

Она је теби близу и у даљној у даљини
Од тебе кад су људи далеко и у близини.

Кадгођ ти тама туге болану душу смрачи,
Ти сузом видај боле и плачи, друже, плачи;

Али нека ти никад не спази око људи,
Какову тешку борбу поднесе твоје груди.

Ако какво тешко довршиш када дієло,
Нек' ти је к',новом позив: на дјела опет смјело!

Злу себичности тежњу презири — авет то је, —
Кадгод се јави да ти обмане срце твоје.

Ни пред једнијем троном нек' ти не стаје дах, —
Паклену савјест само његује ниски страх.

Побожном душом пани, у ноћној у тишини,
На кољена доли пред богом, на висини;

„Нек буде воља твоја!“ моли се чистим груд'ма
Али се никад немој клањати пред људ'ма.

И ако промис'о божја пошаље теби када
Најтеже искушење, понајвећег јада,

Трпи, не казуј ником, као хладна стјена мучи,
Све да ће срце твоје од тешког бола пући;

Па нека пукне оно у безбројне комаде,
Ал' само нека људи не знају за те јаде.

У Мостару 1890.

Алекса.

ASPETTANDO.

ОД МАТИЛДЕ СЕРАО.

У ведроj и бистроj ноћи свиjетлуцкаше пун мjесец. Са схода гостионице гледао сам с десне и с лиjеве изорана поља, гдjе спаваху у мирноj мjесечноj свиjетлости; на врх стазе, опкољене са странâ храстићима, удаљене од гостионе низ брдо jедно педесет корачаjи, — налазила се мала жељезничка постаjа, сва биjела су два црна прозора; на далеко за пустом обалом jадранско море. Иза леђâ било jе мjестанце, успето на брдашцу. Дубока тишина ноћна око мене. Ја сам jедини био будан, немиран, грозничав, шетао сам се горе доле, — а у то ми се jе сjенка продужавала, покраћавала, — нестаjала. Ништа ме ниjе могло утишати. Чекао сам њу од три дана у гостиони, на оноj малоj постаjи, за коjу нико не зна. Имала jе доћи, да прође jедан дан самном, па да опет отиде. Чекао сам jе.

Чекаjући оваj дан бjеснио сам и блиjедио кроз читава два мjесеца, радећи, смиjући се и живећи под заповjешћу одлучне мисли. Има два мjесеца, да дрхће у своjиjем мислима као птица, кад умире. Пре два мjесеца жестоко смо лагали наjмилиjим особама. Свако дjело, свака мисао, свако ухваће било jе концентрирано у онаj свиjетли и ватрени дан. Имала jе, да путуjе сама, онако лиjепа и умиљата, за читавих тридесет сâти, у опасности живота. Љубио сам jе и чекао, — она jе к мени ишла, jер ме jе љубила. Мисао, како ћемо путовати, блистала jе сjаjно. Знао сам већ на памет нацрт свога и њезина путовања, и чисто сам га опетовао испод гласа, као да сам га могао заборавити. Она имена мjестâ, они сатови повраћаху ми се нехотице на уснама. Али ипак спопадао ме jе големи страх, да не погриjешим влак. Два сата приjе био сам на жељезничкоj постаjи, — баjаги као да читам узео сам књигу у руке, и пио големе чаше воде, како би стишао огањ. Ко jе са мном путовао? Не знам, гледао сам у лице особама, али ништа ниjесам виђао. Чуо бих у ушима звук гласовâ, шкрипање гвожђа одjек звонâ, али ништа ниjесам распознао. Кадикад би задриjемао у самоћи, у умору живаца много натегнутиjех, али jе душа била будна пак бих пренуо. Кад сам стигао већ у мjесто, ђе ће она доћи, срце ми jе jако куцало.

Можда не ће ни доћи!

Шта сам знао? На необичан смо се начин заљубили, — а тако исто на чудноват начин љубили смо се. Нити сам jа њу, нити jе она мене познавала. Одjедном постаде она за мене све. Каква jе женска била? Можда неће ни доћи! Могу jе они зауставити. . . Узалуд сам гледао, да савладам тешки осећаj страха. Са свим тиjем гостионичар, уљудан и фамиљаран човjек, коjи ме ниjе виђао никада, ниjе ни наjмање примjетио. Истина био сам блиjед, очи ми лутаху разтрешене, а руке у огњу, али ипак осмиjеjкивао сам се и шалио. Кроз три дана прегледао сам и обишао мjестанце, цркву готског стила, па мjешћани, коjи би се обрнули, да виде тога путника мирна и поjмљива, ниjесу знали, колика ми jе борба у души.

На колима сам се шетао на далеко. Кочиjаш ми jе приповиjедао све згоде и незгоде своjега живота. Служавка и послужитељ гостионице повjерили ми све таjне. Нашли су баш мирна слушаоца, коjи им jе одобравао главом, ма да их и не разумиjе. jер га jе гризла и мучила jедна мисао.

Постаjао сам блесаст. Обноћ бих утрнуо свиjећу у соби, шетао бих по сходу, гледаjући пут жељезнички.

Доћи ће од онуда — промишљао сам у себи. Па бих као у алуцинациjу падао. Чинило би ми се, да долази влак у вици и бjеснилу; па ме гледа жутим и црвеним своjим оком. Као да ме jе нека зла сила зачавлала на сходу, да гледам из далека милу душу, ђе се помољава на прозорчић од влака пак ме тражи. Кад виђе да ме нема, као да се повраћа очаjана, полази, а да jа, у наjвишоj жалости и бôлу, не могу да крокнем или викнем. Мôра ми jе на прсима сjедила, — пробудим се.

Дуга су ми била она три дана. Сатови су пролазили лиjено и уморно, али они задње ноћи, коjе сам толико желио и очекивао, никада да дођу. Од осам сати био сам веома нестрпљив. Ни писма, ни брзоjава. Тако смо се били договорили. Је ли к мени путовала? Гдjе jе била оног часа? Ако не дође? Наjвиши, наjнепомичниjи доказ математични може да поквари наjмањи догађаj. Шетао сам се, пушио, грискаjући цигарету, пуштао бих да се угаси, пак бих jе онда бацио на улицу а другу запалио. У девет прође воз; оваj се не устави, jер jе био директан. Около десет други, коjи се устави два часа; био jе наjзадњи. Постаjа jе била моjе прибежиште и дружина. Онако освиjетљена срце ми jе гриjала као сунчани зрак. По своj прилици два чиновника, факина и заповjедник постаjе мора да су били одвећ уморни, кад угасише свиjеће и пођоше да лиjегаjу. Учини ми се, да сам сам остао занемарен у пустињи, без свjетлости и без воде. Ступих у собу сав ожалошћен. На ногама, при свиjећи, прочитах поново њезина писма, узнемирена,

уздрмана и грозничава, која су ме у манитовштину доводила. Доћи ће!

Промишљао сам, јесу ли достојне, да је приме, оне мале собе, намјештене пола на грађанску а пола на сеоску. Показао бих јој све постаје страдања: гле, овђе сам плакао, промишљавајући да нећеш доћи, — онђе сам се ухвао, да ће ме ова чаша минути. Овђе сам опет сузе проливао, мислећи, да си ме изневјерила. Тамо сам очајавао, јер сам држао да не ћеш доћи. Ово ми је била гробница за три дана. Онамо сам, љубави моја, ускрсао. — Усхићен страшно махао бих рукама као махнит. Неће ваљда ни доћи. Сједох у угао, наслонивши мишице на зидић, а главу на руке. Али нијесам спавао. Легох да заспим, али узалуд. Узео сам тада књигу: мудре изреке од Larochefoucauld-а. Жалосне оне изреке, ироничне, пуне стварности, узнемирише ме. Задуваних опета. Грло ми је било суво, — образи ми горијаху. Узео бих скорашња њезина писма мирисна, пак бих их притиснуо на лице, као да ће ме она нешто прохладити.

Са схода, обучен, готов са свијем, видио сам да се већ отварају, једна за другом, куће, куће сељанске. У гостионици спавали су још. Пошто су знали, да очекујем жену влаком од $6^1/_2$, — устадоше. Са прозора видио сам, како су и на постаји били будни. Пред вратима слуга се протезао. Изиђох, не могох ее више уздржати. Служавка је мела даље трапезарију. Рекох јој, да полазим на шетњу. Она се осмјехну. Не разумих за што. Како би се сат приближивао, то сам био сталнији, да неће доћи. Нема је, нема је — мрмљао бих. Пошао сам на цесту, која је била паралелна жељезничком путу. Ишао сам на сусрет влаку, као махнит, као дјетешце. На једанпут цеста је окрећала на лакат; вратио сам се на постају. Попих wermouth у филџану кафеном.

Свићало је. Био сам увјерен, да не ће доћи. Чекао сам само с тога, што ме је у души гризло. Могао сам отићи, јер јој се нијесам надао. Од једном чу се слабо звиждање, зазвони и звонце, изађох нагло и угледах црни влак. Стресох се па се усудих упитати:

Је ли директни влак?

Није, већ од еспапа. Хоће се до директна још $^3/_4$ од сата.

Зна ли се, хоће ли закаснити?

До сада се не зна.

Неће доћи. Идем у башту код постаје.

Једна добра, умиљата и ћутљива гуштерица гледала ме сумњивим својим очима. Хтјео бих јој да кажем своје очајање, што она не ће доћи. Прије него што влак стигне, био сам усхићен. Ах ето ђе долази! Сунце побједоносно исходи на оризонту, — па бијели дим позлаћује. Ње нема. Од једном, по далеко, у предзадњем купеју прве класе, видим на прозору неко блиједо лице, како се сада показује пак га опет на једном нестаде.

Осјећао сам се толико јаким, да сам раскрио застор на вратима. У смрзнутој руци дрхће једна ручица. Не говоримо, али се гледамо. Она два бића, мукло дрхћу као дјеца, јесу једно јак и срчан човјек од тридесет година, друго весела и храбра женскиња. На вратима је упитах узалудно:

— идеш ли напријед.

Показује ми лист путовања. Пролазимо, рече. Идемо далеко. Гостионичар нам се подсмијехује са кућевног прага. И она се као да смије, а очи јој пуне суза.

Ја не осјећам већ јаки мирис њезинијех наруквица, њезин мирис. . . .

* * *

Пошто се овај страшни, нечувени случај могао да догоди, осмјенимо се и рецимо, да живот, у највишем изразу — у љубави, није ништа до ли празан и кукаван сан.

Љубо Неретванин.

ХЕНРИК ШЛИМАН.

1822 † 1890.

Име Хенрика Шлимана споменули смо и ми више пута у „Јавору“, и то нарочито онда, када говорасмо о каквим старим ископинама, а највише о ископавању оних крајева, где је некад славни град Троја била.

Сада баш доносе новине глас, да је Хенрик Шлиман у Напољу преминуо.

Вредно је, да се и у нашим листовима рекне која за овим вредним човеком.

Хенрик Шлиман је најзнаменитији старинар и стекао је светскога гласа својим ископавањем око Троје и у Грчкој.

Шлиман је рођен 2. јануара 1822. године у Новом Букору (Мекленбург-Шверин), где му отац беше протестантски свештеник. Шлиман је провео пет година као шегрт код некога бакалина, но га неко тешко буре груне незгодно у груди, те не могаде више да ради. Оде у Хамбург, те стане